SANTI PADRI
E DOTTORI
163
G
20.
BIB.NAZ.NAPOLI

BIBL. NAZ.
VITT. EMANUELE III
163
G
20
NAPOLI

Plut. 56
Loc. 2
Vol. 11

S. PASCHASII

RADBERTI ABBATIS OPERA.

Ex Bibliotheca Conv. Divi Andreini

ordinis Minimorum

A. S.

S. PASCHASII

RADBERTI ABBATIS CORBEIENSIS OPERA.

Quorum pars multo maxima nunc primùm prodit ex Bibliotheca Monaſterij Corbeienſis.



BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. III NAPOLI

LVTETIAE PARISIORVM.

Sumptibus CLAVDII MORELLI, via Iacobæa, ad inſigne Fontis.

M. DC. XVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Illmo ac Rmo Antiſtiti

D. HENRICO GONDIO EPISCOPO PARISIENSI.

CORBEIENSE Monaſterium, Præſul Illuſtriſſime, cùm multis olim & maximis ſemper ornamentis floruerit; tum Paſchaſij certè Radberti temporibus clariſſimum ac florentiſſimum fuiſſe fatendum eſt. Abundabat tum enim viris nobiliſſimis, qui ſæculi pompam aſpernati, purpurã palliolo, palatinamque militiã monaſtica mutarant. quorum ex numero, vt cæteros omittam, Adalardum & Vvalam fratres, Caroli magni conſanguineos, alterum alteri ſuccedentem, Abbates vidit. Abundabat & aliis doctiſsimis, ſanctiſsimiſque, quos enumerare longum ſit, aut etiam ſuperuacaneum; cum illorum doctrinam ſcripti ab eis libri prodant; vitæ ſanctitatem adſcripta cælo, Sanctorumque faſtis nomina teſtentur. Sed Corbeiam Radberti ætate cùm plurima illuſtrarint; haud ſcio tamen, an Radberto ipſo quicquam fuerit illuſtrius; viro ſcientia, & integritate, atque omnibus religioſiſsimæ ſanctiſsimæque vitæ inſignibus præſtantiſsimo, cuius & ſapientia cæteri doctiores, & exemplo ſanctiores, & ſtudio ac vigilantia, cùm omnibus præeſſet, excitatiores fuerunt, vt incorruptæ diſciplinæ laudem illam excolerent, quæ tum apud Corbeienſes, vel Synodi Pariſienſis teſtimonio, ſic enituit, vt maiores auctoreſque ſuos non æquare modò, ſed anteire atque antecellere viderentur. Quo

certiore ſum fiducia fore, Præſul ampliſsime, vt conſilium hoc meum nemo reprehendat, quod te huius editionis vindicem aſſertoremque delegerim. Intelligent enim, ſimilem me ſuſcepto patronum quæſiiſſe; atque eas in te virtutes ſpectaſſe, quas in Radberto fuiſſe memineram. eximiam nimirum pietatem, prudentiam in rebus omnibus ſingularem, morum ſuauitatem, humanitatemque incomparabilem. Cætera perſequerer, niſi me illa, qua Radbertum quoque imitaris, aut ſuperas, animi tui modeſtia reuocaret: quæ tanta eſt, vt cùm honores magnos virtutum tuarum merito adeptus ſis, maiores propediem expectentur; de te contra ipſe ſic ſentias, vt publicum de te iudicium accuſare & damnare videaris. Quare prædicandis laudibus tuis immodicus non ero, nec violabo pudorem, quem laudo. Ne multis quidem, vt patrocinium quod poſco non defugias abs te contendam: quia vereri non debeo, ne te vnquã Radbertum noſtrum commendare pigeat, qui tum etiam cùm viueret, BONIS OMNIBVS AMPLECTENDVS dicebatur.

Illuſtriſſimæ ac Reuerendiſſimæ A. T.

Deditiſſimus,

IACOBVS SIRMONDVS
Soc. IESV P.

VITA
S. RADBERTI ABBATIS
CORBEIENSIS.

PASCHASIO Radberto prima Chriſtianæ inſtitutionis tyrocinia fuerunt apud ſacras Virgines Sueſſionenſes; quarum cura & ſtudio puerulus educatus eſt, cùm earum cœnobio præeſſet Theodrada regiæ ſtirpis Antiſtita, conſanguinea Caroli magni. Monaſticam inde vitam aggreſſus in Monaſterio Corbeienſi, ſanctioris diſciplinæ magiſtrum & ducem habuit S. Adalardum Abbatem, Theodradæ eiuſdem fratrem, & Vualæ Comitis, qui & ipſe poſt monachus & Abbas Adalardo ſucceſſit. Ibi ergo florentem & idoneam ſtudiis ſuis palæſtram nactus, cùm ingenio atque indole eſſet eximia, mirificos in literis & in omni virtutum genere progreſſus fecit. Quorum alterum teſtantur publicæ diſſertationes, quibus in fratrum conſeſſu ſcripturas ſacras exponebat; & libri complures varia eruditione referti, quos ſcripſit: alterum declarant ſuffragia, quibus Abbas tandem à ſuis, poſt Vualam tertius, ſumma cum approbatione renuntiatus eſt. In hac autem præfectura quàm feliciter gubernarit, quàm æquabilem ſe in omnes præbuerit, quàm carus viciſſim omnibus fuerit, non facile eſt explicare. Nam cùm in eo plurimæ & maximæ virtutes elucerent, tum præcipua quædam morum lenitas & manſuetudo, cùm ſingulari prudentia & pietate coniunctæ, amabilem illum ſummis æquè ac infimis reddebant, vt non abs re bonis omnibus amplectendus Abbas ab æquali quodam ſuo dictus videatur. Oris adhæc dignitas inerat, & venuſtas, viuidi oculi, roſeus in vultu color, qui virgineum pudorem & modeſtiam deceret, canities etiam in cæſarie venerabilis. Nec domi ſolùm, aut apud ſuos erat in pretio: ſed foris apud omnium ordinum homines par gratia & exiſtimatio. tum maximè apud reges & principes; à quibus propter inſignem doctrinam & ſanctitatem expetebatur, ſtudióque non vulgari & honore colebatur. Sed inter tot Radberti laudes & ornamenta nihil illuſtrius fuit ſumma eius animi modeſtia & humilitate, qua de ſe ipſe, cùm maximi ab omnibus fieret, modicè omnino ſentiebat. Itaque monachorũ ſe omnium peripſema, Leuitarúmque vltimum appellare ſolebat: & Diaconi gradu contentus ad preſbyterij honorem nunquam adſpirauit. Quam ſui deſpicientiam vt poſt mortẽ quoque ſingulari exemplo teſtaretur, conuocatis ſub vitæ finem diſcipulis edixiſſe fertur, ne quis de ipſius vita quicquam literis conſignaret. Monaſterium Corbeienſe multis rebus auxit & orna-

Lupus Albin. ep. 56.

uit; decretúmque à Synodo Pariſienſi ampliſſimum impetrauit, quo illius iura omnia & priuilegia iam olim, & tum proximè à diuerſis Principibus conceſſa Epiſcopi comprobarunt, aſſenſuque ſuo confirmarunt. Synodis quoque aliis, quæ per ea tempora crebrius agebantur, interfuit; eíque nominatim, in qua Goteſchalci apud Cariſiacum cauſa iterum diſcuſſa atque damnata eſt. Ingenij verò & doctrinæ monimenta libris ſcriptis, vt dictum eſt, plurima reliquit: in quibus notiſſimus eſt Liber de corpore & ſanguine Domini, quem Ludouico Pio regnante, cùm temerè à nonnullis de ſanctiſſimo Sacramento iactata quæſtio eſſet, compoſuit; in eóque genuinũ Eccleſiæ Catholicæ ſenſum ita primus explicuit, vt viam cæteris aperuerit, qui de eodem argumento multi poſtea ſcripſere. Matthæi Euangelium duodecim libris expoſuit: quorum quatuor primos adhuc monachus inchoarat, reliquos iam Abbas adiecit. ac priores quidem illos Guntlando S. Richarij apud Centulam monacho, reliquos vniuerſis eiuſdem Cœnobij ſodalibus nuncupauit. In Pſalmum etiam XLIV. inſignem tractatum tribus libris contexuit, ad ſanctimoniales B. Mariæ Sueſſionenſes, gratiam illis rependens primæuæ, quam ab illis hauſerat, educationis ſuæ. Vitam præterea inſtitutoris ſui Adalardi, & Vvalæ item fratris eius. agonémque SS. Martyrum Rufini & Valerij, cùm apud Baſilicas corruptum & deprauatum offendiſſet, clericorum eius loci rogatu, comptiore ſtylo edidit ac perpoliuit. Alia item præter Epiſtolas diuerſas non pauca ſcripſit. tum denique in Threnos Hieremiæ multiplicis expoſitionis libros quinque. quod poſtremum Radberti opus fuiſſe creditur, à ſene ſeni Odilmanno, vt ex epiſtola conſtat, oblatum. Senex ergo, cælóque iam maturus, felici exitu vitam clauſit die S. Richarij, quem præcipuo ſemper amore coluerat, memoriæ ſacro, VI. Kalendas Maias, anni à Chriſto nato DCCCLI. Conditus primùm in Eccleſia S. Ioannis Euangeliſtæ in aditu ſacrarij, perdiu ibidem iacuit annis ferè ducentis. Poſtea cùm ad eius tumulum crebra mirandorum operum, curationúmque prodigia fierent, translatus inde, ſedis Apoſtolicæ auctoritate, in maiorem S. Petri Baſilicam à Vvidone Epiſcopo Ambianenſi, atque inter Adalardi, Præcordij, aliorúmque Sanctorum reliquias, vt congrua deinceps in veneratione omnibus eſſet, collocatus eſt IV. Idus Iulias. Extat de S. Radberti laudibus Carmen Engelmodi Epiſcopi Sueſſionenſis; quod cùm ſuperiora pleraque vel doceat, vel illuſtret, non incommodè hoc loco in lucem profeſeretur.

ENGEL-

ENGELMODI EPISCOPI
VERSVS,
AD RADBERTVM ABBATEM.

ELOQVII cultu vernantem texere mitram,
Bracteoliſque auri fulgens diadema polire,
Quo te, ſancte Pater, deuotio dulcis adornat,
Ingenij vires, dociliſque induſtria fandi
Nobilium poterit doctorum, compote voto,
Qui te fertilibus ſatiati rite magiſtro
Doctrinæ dapibus, ſalientes dogmatis vndas,
Largifluóſque vomunt arguti carminis imbres.
At nos exiguum ſterili de ceſpite gramen,
Deuotum tibimet carpentes munus amoris,
Turpiloquis liquidas temeramus luſibus odas,
Materiéſque virens calamo marceſſit inerti.
Vnde fuit pigri ſatius preſſiſſe labelli
Organulum, læſæ vocis cohibendo fragorem:
Ne quid rancidulum lepidæ mulcedinis aures
Exciperent, nectárve faui turbaret amaror.
Sed tamen igneolus deuoti pectoris ardor,
Quo te, carus amor, placido complector honore,
Non modò reflexæ tenuit retinacula habenæ,
Septorum pariter prædura repagula rumpens.
Cùm campo ſedenim ſeſe committit aperto,
Effræniſque iubis aurarum flabra laceſſit,
Non ſe carceribus fuſum per inania ferri
Sentit, & oppoſitas ludens pede proterit vluas.
Ergo, beate Pater, decus & lux aurea mundi,
Eccleſiæ columen, paradiſi maxima cedrus,
Relligionis apex, fidei fortiſſimus vmbo,
E o precor liceat curſim mihi plaudere agreſtis
Ingenij nugis, rauca reboante Thalia,
Feſtiuos ludos, ſimpléxque retexere carmen.
Nam dignum tibimet laudum præconia ferre,
Mirandúmque decus vitæ vulgare verenter;
Lampade iuſtitiæ qua cunctis celſa beati
Præmonſtras iteris tendentis ad atria vitæ;
Et qua iam felix meruiſti patris in albo
Conſcribi, cæli ſociandus ciuibus almis.
Gloria te magnum præclari monſtrat honoris,
Quo tibimet cuncti, latus quos continet orbis,
Obſequiis parere piis, & ſupplice voto

ē

Exoptant, gaudent, certant, cupiunt, ſataguntque.
Gratia ſed potior virtutum culmine ſurgit,
Atque iubar fidei præfulgens ſolis ad inſtar
Cæleſtis penetrat ſolij ſublime tribunal.
Qui meritis florens, morum probitate relucens,
Ingenio pollens, ſenſus moderamine gaudens,
Obſequio feruens, pietatiſque ignibus ardens,
Manſuetus, placidus, prudens, iuſtuſque, benignus,
Deuotus, humilis, mitis, blanduſque probaris.
Quem non ira ferox, non atri ruga tumoris,
Virus non odij, inuidiæ non denique peſtis,
Non laſciuus amor, fœdus non ardor habendi,
Non mentita fidem ſimulatio crimine fallens,
Non quoque latratus ſpumantis iurgia litis,
Sordidulæ labis cœnoſo polluit actu,
Aut tempeſtiuum mentis tenebrauit acumen.
Sed pia ſimplicitas, virtus & conſcia recti,
Quarum lacte ſacro primis nutritus ab annis,
Virgineiſque ſimul blanditus rite fomentis,
Vt cuculum tradunt irruptis creſcere nidis,
Dum lucina melos nocturnis perſonat hymnis,
Inter florigeros diuini dogmatis hortos
Ætatis ſolidum creuiſti tempus aduſque.
Galbanei nitido perflatum nectare roris
Ridentes docuere iugi gaudere ſereno,
Cunctorumque animis dulci bonitate placere.
His etenim temet vegetandum prouidus auctor,
Imperio qui cuncta tenens excelſa vel ima,
Æterna ratione regit quod condidit ipſe;
Legauit tenerum, cùm prima crepundia matris
Quæ genuit nigri faſcirent tegmina panni,
Expoſitumque vorax ambiret mortis imago.
Germine quæ ſupero diuini ſanguinis ortæ,
Angelicique chori conſerta dote gregales,
Te quoque conciuem cæli ſuper ardua raptum
Rite miniſteriis aptarunt cunctipotentis.
Nec incerta fides, aut rerum ficta fabella,
Vt quondam ſtudiis præpollens docta vetuſtas
Prodigioſa vomens læſi documenta cerebri,
Laſciuos ſuper aſtra toros, molleſque Camilli
Amplexus ſtatuit rapti Ganymedis honores,
Hocque Deum Saturninum venerata decenti
Sacrorum ritu ſtupris maculauit Olympum.
Verum pro meritis imitandæ relligionis,
Qua iugibus votis Chriſto domino famularis,
Hęc tibi chriſticolæ digno ſacramus honore.
O veneranda viri ſimplex & ſancta colendis

Mens moderata bonis, ſemperque intenta ſupernis!
Angelicis conſerta choris exultat in aſtris,
Gaudet Apoſtolicis felix ſociata cateruis,
Agmina Martyrij cernit decorata cruore,
Cum grege candidulo ſpatiatur Virginitatis,
In Patriarcharum ſolio requieſcit ouando,
Conferto alloquitur vigiles ſermone Prophetas,
Myſtica percurrens epulatur dogmata vitæ,
Hiſque iugi ſtudio cœnis ſatianda recumbit.
Ac velut exemptis zephyro ſpirante pruinis,
Florida cum tellus pubentes parturit herbas,
Vere nouo pingens diſtincta coloribus arua;
Exercetur apum campis diſperſa iuuentus
Præteritos hyemis metuens quaſſata labores,
Purpureoſque legit flores, & flumina libat.
Nec mora, nec requies, quin aut liquentia mella
Includat tenui compactis nectare cellis,
Glutine vel lento fundamina dura fauorum
Exſtruat, aut croceas diſponat in ordine ceras.
Feruet cura frequens, adolent puriſſima mella.
Sic tu, dulce decus, diuino captus amore,
Dum cordis ſpeculo cæleſtia ſola tueris,
Liber in excelſis animi ſtatione locatus,
Eloquijque ſacri ſaltus, & amœna vireta
Peruolitas, vitę liquido quę fonte rigata
Iucundis vernant folijs, & flore perenni.
Quorum rore pio diſtentus viſcera blandè,
Exceptoque recens oneratus brachia ſucco,
Impatiens animum ſomno releuare quietis,
Aut documentorum nectar ſtillando refundis,
Librorumve fauos operoſo conſtruis actu.
Et cùm iam meritis caput inter ſidera tantis
Extuleris, flauo redimitus tempora ſerto,
Vt te deuota venerentur laude ſuperbi
Imperij faſces, & fulgens gloria regni,
Plauſibus atque tuis populoſa theatra reſultent:
Ventoſi nunquam blanditus folle fauoris,
Supplex atque humilis felici iure beatis.
Quem cum quiſque adijt nebuloſo pectore triſtis,
Defeciſſe gemens exhauſti farris aceruum,
Vocibus aut querulis incuſans ſortis iniquę
Pondere ſe preſſum miſerandam ducere vitam:
Continuo largi recreatus munere doni,
Conſilijve cati blando ſolamine fretus,
Gaudens atque hilaris propriam repedauit ad ędem.
Quodque magis ſtupeo mira dulcedine paſtus,
Corporis in geſtu radiant inſignia mentis,

Arcanumque animi vultus redimicula ſignant.
Cæſaries etenim niueo candore niteſcens
Virgineum cordi præpandit ineſſe pudorem.
At roſulis facies ſimilis formoſa rubeſcens,
Bellantis titulat victo ſerpente trophæum,
Aut ardore ſuo flammas imitatur amoris.
Nam viſus parilis ridens & honeſta voluptas,
Caſtoras vt credam læto fulgere nitore,
Actus & fidei palmam pingit ſocialem,
Vel guſtata refert cæleſtis gaudia regni.
Circumfuſa iubis blando ſinuamine ceruix
More ſpei latitat virtutum tegmine ſeptæ.
Gratia quæ labijs, vel quæ ſit in ore venuſtas,
Non capit ingenium, fandi nec copia perfert.
Largior inde fluens ſalientis vena ſophiæ,
Eloquijque altos emanans proflua riuos,
Aureolas verbi glebas, virideſque lapillos
Gemmantis ſenſus nitidis profundit arenis.
Quorum fulminibus armatus rite lacertos,
Contortoque grauis Balearis verbere fundæ,
Semiferum facili proſternis cæde Goliam,
Hoſtilis pariter cunei portenta dehiſcens.
Huic te, ſancte Pater, iuuat inſudare palæſtræ,
Pro grege ſacrifico, pro caſtis cunctipotentis,
His exercitijs duros releuare labores:
Dum vitalis adeſt flatus, dum veſceris auris,
Præmia multiplici laturus fruge beata.
Cùm rex altithronus mundum diſcreuerit vrna
Iudicij, cunctiſque vicem dependerit actus.
Tunc te florigero, confido, clarificatum
Excipiet gremio ſublimis gloria regni.
Tuncque beatorum gaudebis conſociatus
Agminibus, felixque frueris luce perenni.
At me, heu lacrymoſa fero, referenſque tremiſco,
Pondere peccandi deuinctum colla catenis,
Tunc forſan miſere ceſſum tortoribus atris
Damnabit nimium crudelis iudicis ira,
Exceptumque rapax amburet flamma gehennæ.
Sed tu, ſancte, precor medijs te oppone periclis,
Auxiliiſque pio defendens rore miſellum,
Fumificos pœnæ placidus compeſce vapores.
Et iam tempus adeſt funem religare carinæ,
Excurſumque leuem morſu ſtabilire ſaburræ,
Liberius ne forte ratem dum credimus Auſtris,
Illiſi ſcopulis ſero reuehamur ad agros.

PRIVILEGIVM MONASTERII CORBEIENSIS RADBERTO ABBATI CONCESSVM A SYNODO Pariſienſi anno DCCCLXVI.

ANNO ab incarnatione Domini noſtri IESV CHRISTI DCCCXLVI. Indictione x. regnante per prouincias Galliæ glorioſiſſimo atque ſereniſſimo principe Karolo, iã diuiſione regni ac pace cum fratribus, Lothario ſcilicet & Ludouico regibus confirmata, conuenientibus nobis Galliarum Epiſcopis ex regio præcepto Pariſius, vt ſuper his quæreremus, quæ in Eccleſiis Dei tam propter ciuilis belli tranſactam violentiam, quàm & ob inertiam prælatorum atque ſubiectorum, longe iam ſecus quam dignum eſt geruntur: necnon cuius rei gratia peſtis atque lues tam diu in populo graſſantur: qui etiam modus atque ſtatus ſecundum inſtitutionẽ patrum ſanctarum Eccleſiarum eſſe deberet; quæue priuilegia antiquitus tradita conſeruari deberent: inter cetera venerabilis frater noſter RADBERTVS Abbas Corbeienſis Monaſterij obtulit nobis ſacras literas piiſſimorum Principum, Ludouici videlicet bonæ memoriæ piiſſimi Imperatoris, ac Lotharij filij eius, quibus cautum eſt, vt ipſum Monaſterium, ſecundum antiquum morem iam inde à principio cuſtoditum, electionis gratiam, & rerum ſuarum diſpenſationis libertatem haberet, cum omni integritate, tam noſtris quàm futuris temporibus. Inſuper & auctoritatem atque conſenſum præcellentiſſimi atque nobiliſſimi regis Karoli protulit: qui & idẽ Monaſteriũ, ſecundum morem prædeceſſorum ſuorũ, quaſi iure hereditario, in ſua familiaritate ac defenſione ab exordio regni ſui fauente Domino ſuſcepit, & veluti munus reuera Deo gratiſſimum, inter diuerſos turbines cauſarum, vt tranquillitate præcipuè ordini eidem congruente potiretur, Deo deuotiſſimè obtulit, ſuiſque ſacratiſſimis literis promulgauit. Petiit itaque à nobis, quo ea quæ ſacris literis piiſſimorum Principum confirmata fuerant, noſtra quoque auctoritate ex voluntate Principis confirmarentur. Quod & nos iuſtum, & ordine noſtro dignum eſſe cenſuimus, tam pro reuerentia Dei, qui ipſum locum protegit atque prouehit; quàm & propter munus paſtorale gregis CHRISTI ſuſceptum; necnon & ob eorum dilectionem, qui ipſo in loco laudabiliter Domino hactenus famulantur. Nam ſicuti comperimus, ipſe locus venerabilis, Bathilde regina à Clotario filio ſuo impetrante, à ſanctis viris fundatus eſt, & ſacræ religionis normam, quam primo tempore ſuſcepit, inuiolatam deinceps retinuit; in tantum vt eos qui ſe fundauerant, non modò æquauerit, ſed etiam pene ſuperauerit. Qua de cauſa & nobiliſſimi viri in eodem loco ad Dei ſeruitium ſponte confluxerunt, & eundem locum tam nobilitate ſua, quàm & vitæ merito decorauerunt. Vnde factum eſt, vt ipſe locus familiarior Dominis rerum fieret: adeo vt ſub ſua tutela reges atque reginæ eum ſuſciperent. Sed quia noſtris temporibus omnia fere deprauata erant, cernentes religioſi viri eiuſdem loci electionis iura multis in locis non ſeruari; verentes ſimilia pati, ſacras literas clementiſſimorum Principum expetierunt, electionem ſibi, & rerum ſuarum liberam diſpoſitionem iuxta inſtitutionem diuinæ legis confirmantes: nec eas ſufficere arbitrati, ex nutu nobiliſſimi atque præſtantiſsimi regis, noſtra quoque auctoritate ſibi eadem poſtulauerunt confirmari. Quod nos nõ immerito conceſsimus, Primo quia patres & defenſores Eccleſiæ eſſe debemus: deinde quia niſi pro talibus inuigilauerimus, rei fore ante conſpectum diuinæ maieſtatis pertimeſcimus. Quocirca monemus atque hortamur filios ac dominos noſtros piiſsimos principes noſtri pariter & futuri temporis, quia pene in omnibus locis id confunditur, ſaltem propter amorem & reuerentiam Dei, & ſeruorum eius debitam dilectionem, inſuper & regni ſui proſperitatem atque augmentum, vt electionis gratiam, & liberam diſpoſitionem facultatum ſuarum illi loco conſeruare ſatagant: & ſit in illo Monaſterio ſemper priuilegium electionis, ſicuti antiquitus in Eccleſiis electio conſeruata fuit; non ſuppoſita, aut ſuffecta, ſed libera, iuxta auctoritatem canonicam & regulam S. Benedicti. Quod ſi aliquando contigerit, vt rector aliquis in eodem loco non dignè Deo viuat, aut forte minus officioſus circa principem ſit; hoc ſtatuimus, vt ſi ille propter ſuàm

negligentiam depoſitus fuerit, electio illis intemerata permaneat: videlicet vt eligāt alterum, quem ad illud officium ſecundum monaſticam diſciplinam aptum inuenerint. Non enim iuſtum, vt vnius culpa ſuper omnes redundet: neque vllo pacto rectū eſſe poteſt, vt vno peccante ſuper omnes vindicta conſurgat, aut cauſa vnius Eccleſia Chriſti ſua priuilegia perdat: ſed ſic vnius culpa reſecanda eſt, vt omnibus qui in eodē loco ſunt & venturi ſunt conſulatur. In ipſa porrò electione regularis auctoritas conſeruetur, id eſt vt ille præponatur ſanctæ congregationi, quem non multitudinis electio commendauerit, ſed quem ſanioris conſilij licet pauci numero fratres elegerint, & quem vitæ meritum & ſapientiæ dignitas probabilem reddiderit. Quod ſi aliquando contigerit, vt aliquis peruaſor, immo lupus, ouilis dominici, aut pecunia more Simonis, aut qualibet gratia apud Dominos rerum Monaſterium illud impetrare voluerit: primo ſecundum canonicam auctoritatem, quia ſæculari poteſtate Eccleſiam Dei obtinere voluit, anathematizamus vna cum omnibus ſanctis patribus, qui ſacros canones edidere: quo non minus noſtra, nobis miſericordiſſima gratia Dei conlata, obligetur auctoritate, quam & omnium præcedentium patrum, qui pro ſtabilitate ſanctæ Dei Eccleſiæ huiuſmodi decreta protulerunt. Deinde inferimus, quia
Ioſue 7. ſeruorum Dei contubernium turbare voluit, exturbet illum ſicuti Achan de terra viuentium: ſi tamen non citò reſipuerit. Si autem & impetrauerit, neque hîc, neque in futuro ſocietatem cum ſancta Dei Eccleſia habeat, quam infami ſatis exemplo contaminauit. Immò chorus omnium Eccleſiarum contra eum indeſinenter concrepet,
Pſal. 82. 13 qui dixit hæreditate poſſideo ſanctuarium Dei, Deus meus pone illum vt rotam, ſicut ſtipulam ante faciem venti, ſicut ignis qui comburit ſiluam, ſicut flamma cōburens montes. & cætera quæ ſequuntur. Et quia cupiditate ductus etiam pecuniam ac ſubſtantiam ſeruorum & pauperum Chriſti inuadere & aſportare voluit, vna cum Iuda ſacræ pecuniæ dilapidatore, & proditore Domini noſtri Ieſu Chriſti, maledictiones illas quæ in eum prolatæ ſunt excipiat, vt pote inuaſor gregis Chriſti, & necator pauperum. Præterea ſi filij noſtri Domini rerum eis qui hæc nunc forte machinantur, aut quandoque tentabunt, aſpirauerint, ſemel & ſecundò & tertiò vel amplius admoniti ſi nō ſe correxerint, ſimilis eos obligationis ſententia & hîc & in futuro adſtringat, niſi ſe erga eum qui rex regum, & Dominus eſt dominantium, per veram ſatisfactionē
Gangr. c. 8. correxerint. Et vt hoc filij ac Domini noſtri, quod Dei & Eccleſiaſticæ ſanctioni ad-
lib. 1. ca. 47 uerſum eſt, facere formident, canonica auctoritas quid de his in vno & in quamplurimis capitulis ſtatuat adnectimus. Ita enim ſancitum eſt, Si quis dederit vel acceperit oblata, præter Epiſcopum, vel eum qui conſtitutus eſt ab eo ad diſpenſandam miſericordiam pauperibus, & qui dat, & qui accipit, anathema ſit. Hæc ergo perſecuti ſumus, quo filij & domini noſtri & quod agere debent faciant, & his qui patrum auctoritatem violare non verentur reſiſtant, ne ſibi perpetuam obligationem imponant, neque ſibi ſubiectis ſcandalum offenſionis generent. Manifeſtum quippe eſt, quod qui acquieſcat malè poſtulanti, & ſibi animaduerſionis diuinæ pondus inducit, & ei, cui conibet, iuſti & perpetui iudicis iram imponit. Quod ne fiat, monemus, hortamur, & rogamus, vt filij & domini noſtri, & hæc quæ ſtatuimus illibata conſeruent, & nulli profano auſu Eccleſiam Dei temerare volenti conſenſum, aut nunc, aut in futuro præbeant: quatenus non ſolùm iram diſtricti iudicis euadant, verumetiam coronam perpetuæ vitæ, & Dauitici illius feliciſſimi & ſempiterni regni gloriam cōſequantur. Sed & eos, quorum gratia hæc omnia loquimur & facimus, videlicet præclara & pretioſiſſima membra æterni regis & Saluatoris omnium, monemus, quatenus eodem affectu religioni ſuę continuam deuotionem adhibeant, quo nos eorum & vtilitati conſulimus, & tranquillitati in futuro hac in cauſa deſeruimus: videlicet vt tales eſſe ſtudeant ante oculos iudicis omnia cernentis, quales in oculis hominum videntur eſſe & creduntur, vt nos Eccleſiaſticis negotiis occupatos oratione & merito Deo commendent, & Dominis ac filijs noſtris omnipotentis Dei propitiationem obtinere poſſint. Quo non modò illis perpetua facultatum ſuarum poteſtas, & electionis gratia permaneat; ſed etiam triumphus glorię ſempiternæ poſt functionē vitę pręſentis illos excipiat. Et vt hęc quæ ſanximus in præſenti & in futuro tempore inuiolata permaneant, noſtræ manus ſubſcriptione quæ ſuperiùs comprehenſa ſunt corroborauimus. Succeſſores quoque noſtros monemus atque obſecramus, quo pro amore Chriſti, zelo Dei ſuccenſi, inuigilent aduerſum inſidiatores & fures ouilis Dominici, eoſque repellant: & quicquid firmauimus, & ipſi confirment, tam auctorita-

te ſacri Euangelij, & ſanctorum Patrum, quam & ſua eis clementiſſima gratia à Saluatore omnium attributa: veluti & nos, illius loci tranquillitatem & profectum diligentes, eum qui hoc priuilegium temerare voluerit, ſecundum inſtitutionem canonum amathematizamus, atque ab omni conſortio Sanctorum ſegregamus; ſi tamen non reſipuerit, & per veram ſatisfactionem ſe correxerit. Obſecramus etiã fratres & Coëpiſcopos noſtros, per aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti, & noſtræ cõgregationis in ipſum; ſed & religioſos Abbates, qui ad hanc ſanctam, & beatam Synodum non occurrerunt, in quorum manus huius priuilegij à nobis editi & corroborati pagina peruenerit, ſua auctoritate & ſubſcriptione hoc confirmare non differãt.

HINCMARVS ſanctæ metropolis Eccleſiæ Remorum Epiſcopus, hoc priuilegium Epiſcopali auctoritate ratum decernens, in nomine Patris & Filij & Spiritus-ſancti, confirmaui.

ERPVINVS indignus Siluanectenſis Epiſcopus, huic priuilegio Epiſcopali auctoritate ſtabilito in nomine ſanctæ Trinitatis ſubſcripſi.

GVNTBOLDVS ſanctæ metropolis Eccleſiæ Rotomagenſis Epiſcopus, hoc priuilegium relegi, atque Epiſçopali auctoritate ratum decernens, in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti confirmaui.

SIMEON ſanctæ Laudunenſis Eccleſiæ Epiſcopus, huic priuilegio auctoritate Epiſcopali aſſentiens, in ſanctæ Trinitatis nomine ſubſcripſi.

ROTHADVS ſanctæ Suesſionenſis Eccleſiæ Præſul, huic priuilegio auctoritate Pontificali aſſentiens, ſubſcripſi.

THEODERICVS ſanctæ Camaracenſis Eccleſiæ Epiſcopus, huic priuilegio auctoritate Epiſcopali aſſentiens, in nomine ſanctæ Trinitatis ſubſcripſi.

IRMINFRIDVS ſanctæ Bellouacenſis Eccleſiæ Epiſcopus, huic priuilegio auctoritate Epiſcopali aſſentiens, in nomine ſanctæ Trinitatis ſubſcripſi.

VVENILO ſanctæ Senonicæ Metropolitanæ Eccleſiæ Epiſcopus, hoc priuilegium relegi, atque Epiſcopali auctoritate ratum decernens, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus-ſancti ſubſcripſi.

FVLCOINVS Taruanenſis Eccleſiæ indignus Epiſcopus, huic priuilegio auctoritate Epiſcopali aſſentiens, in nomine ſanctę Triniratis ſubſcripſi.

HELIAS Carnotenſis Epiſcopus hoc priuilegium relegi, atque Epiſcopali auctoritate ratum fieri dignum duxi.

RAGINARIVS ſanctæ Ambianenſis Eccleſiæ Epiſcopus, huic priuilegio auctoritate Pontificali aſſentiens, ſubſcripſi.

PRVDENTIVS ſanctæ Trecaſſinæ Eccleſię indignus Epiſcopus, huic priuilegio auctoritate Epiſcopali aſſentiens, in ſanctæ Trinitatis nomine ſubſcripſi.

ALDRICVS Cenomanenſium Epiſcopus.

AGIVS indignus Epiſcopus Aurelianenſis Eccleſię, huic priuilegio Epiſcopali auctoritate ſtabilito, in nomine ſanctæ Trinitatis ſubſcripſi.

ERCHENRADVS Pariſiacenſis Eccleſiæ Epiſcopus huic priuilegio Epiſcopali auctoritate ſtabilito ſubſcripſi.

FRECVLFVS Lexouienſis Eccleſiæ Epiſcopus, Epiſcopali auctoritate ratum decernens, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti ſubſcripſi.

SAXOBODVS Sagenſis Eccleſiæ Epiſcopus, hoc decretum conſenſi, & ſubſcripſi.

IMMO NOVIOMAGENSIS Eccleſiæ indignus Epiſcopus hoc priuilegium conſenſi, & ſubſcripſi.

ERLVINVS gratia Dei Conſtantiæ Epiſcopus, hoc priuilegium conſenſi.

LVDOVICVS Monaſterij pretioſiſſimorum Martyrum Chriſti, Dionyſij ac ſociorum eius Abbas, priuilegium hoc relegi, ratumque decernens ſubſcripſi.

RADBERTVS ipſius Monaſterij Abbas priuilegium hoc relegi, ratumq; decernens ſubſcripſi.

INDEX OPERVM S. PASCHASII RADBERTI, quæ in hoc volumine continentur.

COMMENTARIORVM *in Matthæi Euangelium Libri* XII. *Pag.* 1.
EXPOSITIONIS *in Pſalmum* XLIV. Eructauit cor meum, *&c. Libri* III. *Pag.* 1226.
IN THRENOS *ſiue Lamentationes Hieremiæ Prophetæ, Libri* V. 1307.
DE SACRAMENTO *Corporis & Sanguinis* CHRISTI *Liber.* 1551
DE CORPORE *& ſanguine Domini Epiſtola ad Frudegardum, cui ſubditum eſt Expoſitum in illud,* Cœnantibus autem eis, *&c. ex Commentariis in Matthæum.* 1619.
VITA S. ADELHARDI *Abbatis Corbeienſis.* 1637.
PASSIO SS. MARTYRVM *Rufini & Valerij.* 1687.

S. PASCHASII

S. PASCHASII RATBERTI ABBATIS CORBEIENSIS

IN MATTHÆI EVANGELIVM

Liber primus,

AD GVNTLANDVM MONACHVM MONASTERII S. RICHARII CONFESSORIS.

PROLOGVS.

DVM ſacræ profeſſionis obedientia, coram fratribus Euangelium, vti conſuetudinis eſt, diebus ſolemnibus, licet inelimato loquendi genere, exhortandi magis gratia, quàm docendi tractaretur; cœperunt nonnulli eorum religione feruentes inſtanti deuotione frequenter expoſcere (nec ſi poſſem intendentes) beati Mathæi Euangeliſtæ textum narrationis per ordinem explicarem; vt fluenta totius doctrinæ litteris contradita ad plurimos vberius emanarent. Qui mox memetipſum ingreſſus, poſui, nouo tactus affatu, maculoſam fragilitatis vitam coram oculis, quibus eſſem criminibus obuolutus. Et cœpi dumoſi pectoris ingenium, quod largitoris in me præſtiterat indulgentia, diſquirere, profunditatémque tanti myſterij perſcrutari; ſi fortè virtus diuina ſiccam vellet fonte doctrinarum, rigare pectoris rupem, & mei laboris ſtylo ſanctorum Patrum ſenſus vnitatis eloquio legentibus coaptare. Ita ſanè vt nec eloquentia variis obſcenè ſententiarum conſuta pictatijs, animum lectoris offenderet; nec rimarum tramites diuerſi nitorem intelligentiæ confunderent. Sed hæc multum mecum diuque pudore preſſus pertractans, Auctoris venia continuò, & gratia, per quam

A diuinitus Apoſtolatum meruit, ante oculos effulſit. Occurrit etiam quòd publicanum ſe non erubuerit fateri, & qualiter ſit vocatus à teloneo, Euãgelica voce manifeſtè omnibus voluerit prædicari. Quibus quaſi planè præmonitus cœpi vlterius nihil dubitare de venia, nihilque hęſitare, quod debeam, eius ſuffragio adiutus, doctrinarum conuiuio admitti; in cuius profectò, ante infuſionem Spiritus, iam prandio Dominus cum peccatoribus & publicanis dignatus eſt epulari. Quem ſi rectè

B inſpicimus per totum textum Euangelij, curam peccatorum ſpecialius gerit; vnde & mores inſtituit, atque fontem veræ conuerſionis patenter vbique oſtendit. Propter quod etſi peccatorem me intelligam, ab hac gratia minimè credidi cohibendum, præſertim cùm eundem Euangeliſtam legam apud Æthiopes prædicaſſe, gratiamque Spiritus ſancti euangelizandi officio perfudiſſe; vt qui erant fuligine peccati pice preſſius denigrati, for-

C marentur ipſius exemplo ad gratiam, qua cœlitus iſte de publicano Euangeliſta eſt effectus. Vnde quæſo nemo mihi ſuccenſeat, ſi tandem Dei confiſus gratia, elegi ſolertiam, quam in me cœleſtis prouidentia eruditionis ſale condiuit, Domino dedicare; quàm inanis vitæ otio, prætermiſſo ſtudio, torpere. Quia etſi nõ multis,

mihimet tamen meiſq. profuturum credidi, vt iſtuc interdum animum transponerem, & fugaces doctrinarum ſenſus longo labore quæſitos litteris alligarem; quatenus per hoc eſſem ad cogitandum inſtructior, & ad diſſerendum paratior. Vnde mecum omnes pariter ad fontem veniæ currant, etſi non ferant pretium, abſque vlla commutatione vinum & lac gratis percipiant. Mecum ſi placet hunc publicanum adeant, mecum fluenta illius bibant; quoniam melius eſt huius myſticam ſectari doctrinã, licet ſtilo reſeratam ſubulco, quàm ſi per Elyſios campos flores colligerẽt, & fonte Tantali fluctus indeſinenter aureos lambendo potarent. Et ſi fortè hinc alij vberiores ducant riuos, diuitiarumque fercula parent, ſaltem nec reor dedignari noſtros ne velint percipere puriſſimos hauſtus, qui vocem doctrinæ quamſæpè ex iuſſu patris libenter audiunt in loquendo. Imò quia non aliis ſcribere delegi, quàm quorum ſtudia in talibus vigent, deuotio feruet, charitas ad percipiendum quę ſanæ doctrinę ſunt, inuitat. Segnes verò & liuore pium opus malè carpentes, hinc inde quaſi peſtes ſecerno; ſaltem duntaxat vt meis proficiam, qui me in diuinis ſtudiis prouexerunt, beneuolentia feruentes. Quod ſi quiſpiam è contra inuidorum opponere tentauerit, moderno tempore poſt auctoritatem patrum priorum, vt quid niſus ſim Euangelium exponere? Nouerit quod non temeritate vſus hoc prælegerim, ſed amore religionis, cupiens paterna ſupplere vota Chriſti gratia reſperſus. Profectò, quia hactenus nemo doctorum præſcripſit donum ſancti Spiritus, & mentis efficaciam futurorum, nemo qui interdixerit cœleſtibus parere diſciplinis. Sed ignauia fraudulentorum ſemper promptior exſtitit auſu temeritatis proficua, quos modo veneramur, patrum officia calumniari; quàm veritatis ſcientiæ operam appendere. Hoc quippe paſſi ſunt ſummi Philoſophi, hoc Poëtæ nobiles, hoc noſtri, vt dixi, doctores; ſed tamen omnes priorum ſectantes ſtudia, ex eorum ſenſibus præſtantiora poſteris condiderunt. Vnde ſi præferenda eſt omnibus noſtrorum auctoritas, nouerint quod veritas doctrinæ commendat eos auctores, & non vtique ipſi veritatem. Quia non diſputatio doctoris ingenio ſubnixa veritate, ſed veritas diſputatione quæritur. Veritas quippe per ſe ſolida eſt; diſputatio loquentis vero ſeruit, vt per eam veritas

A obſcuritate velata reſeretur. Porrò reſerata veritas & fideliter litteris apprehenſa, facit eos auctores, quorum nos veſtigia ſequentes minimè dubitamus, legentibus vtiliter commendari: dum gubernante Deo probauerint nulla nos in his fidei naufragia pertuliſſe. Quod ſi aliquis poſt hæc voluerit cæcatis oculis huius operis exercitium infamare, cogitet quorum imbuimur diſciplinis, quod Sirenarum cantus nos ſurdis monuerint auribus pertranſire. Nam & ipſi ſuo in tempore talia ſe linguarum monſtra pertuliſſe docuerunt. Vnde videant quibus quæ offe-

B rimus, non faſtidientibus ſi diſpliceant, propterea nos tacere non debuiſſe; cùm auctores Eccleſiarum ſuorum in reſponſione luce clarius demonſtrauerint, vtile quidem eſſe, plures à pluribus fieri libros, diuerſo quidem ſtylo, ſed non diuerſa fide; vt ad plurimos vna eademque doctrina ſancti Spiritus promulgata perueniat, ad alios ſic, ad alios autem ſic. Neque enim putandum eſt, nulli nunc temporis gratiam intelligentiæ largiri, cùm pateat illud Propheticum; *Pertranſibunt plurimi, & multiplex erit ſcientia.* Dan.12.4. Sed & Philoſophis ſæculi tale aliquid poſt priorũ ſtudia

C ratione vigẽte probatur conceſſum: quorum doctores quãtò iuniores fuere, tantò vtique perſpicaciores. Veruntamen, etſi ita loquar, non adeo faſtum iactantię diligo, vt me ad eorum ſcientiam aut merita attigiſſe pollicear: ſed quod fidem, quam ipſi docuerunt, & veritatem apprehendiſſe, ipſorum doctrina enutritum me eſſe gaudeo. Vnde & ex eorum libris ſparſim plura colligens hoc opus deuotè ad legendum fratribus confeci; ſaltem vt pueri, quos ab ineunte ætate liberalibus ſæcularis cenſura erudierat diſciplinis, habeant quaſi recentia, quorum incitamen-

D tis addiſcãt ſollicitiùs in campo ſcripturarum ſanctarum currere, atque in his operoſius deſudare: parui quoque fomitis nutrimentum, quod ex me potuit adoriri, latius & vberius ampliare. Maximè quia & ipſe ad hoc prouocatus multum me profeciſſe, non dico in doctrina, verùm & in vita, gaudeo. Vt dum aliis exhortationis gratia, profunda eloquiorum Dei myſteria pandendo, penetro; ſi quando infirmitatis humanæ vitiis propulſor, verbis propriæ aſſertionis præmonitus, ipſe me reprehendam. Sed & ſequaces recentioribus inſtitutis, ad præcipua Scripturarum opera inſtantiùs meditanda, incitari non ambigo. At fortè quos diſciplina

Chriſti eminentior illuſtrat, ſcientia pollentibus altiori hęc ſuperflua videbitur & prolixa explanatio. Præſertim cùm ſanctus Hilarius, præcipuus fidei diſputator, & beatus Hieronymus diuinæ legis interpres ac magiſter egregius, non niſi paruis ac ſi materiarum commentis huius Euangelij fluenta voluerint reſerare. Quibus interea non ego, ſed ipſe Hieronymus de ſe melius loquatur, ob quod quatuor interim libellis immenſam loquendi materiam & paucis adſtrixerit ſenſibus.

Proœmio in Matthæum.

Dicit enim ita; *Miror, Euſebi dilectiſſime, cur Romam ſubito nauigaturus hanc tibi à me quaſi ſitarciam dari volueris, vt Matthæum breuiter exponens, verbis ſtringerem, ſenſibus dilatarem. Si meminiſſes*, inquit, *reſponſionis meæ, numquam in paucis diebus rem annorum peteres.* Ecce præcipuus virorum quantum huius operis iudicauerit negotium. Sed nũquid putas, inquam, quod in duabus, imminente iam Paſcha, hebdomadibus, potuerit arcana omnia iſtius Euangelij rimari, & officio ſcriptoris cuncta diligenti ſtudio explanare? Quippe quod idem multis approbat indiciis fuiſſe impoſſibile. Idcirco repromittit ſe quod reliquum eſt impleturũ: vt ſciri queat, ſicut ipſe ait, quantum ſit inter ſubulcam dictandi audaciam, & elucubratam ſcribendi diligentiam. De cætero velim perpendant noſtri, quantos & quales Græcorum facũdia in hoc eodem opere habeat tractatores; & tunc potuerint dinoſcere, quibus Latina paupertas egeat documentis, quia profectò in manus noſtras vix perpauca priorum venerunt commenta. Licet Fortunatianum & Victorinum in eo opuſcula edidiſſe dicatur, quos necdum inuenire potuimus. Idcirco talibus & huiuſcemodi cauſis ad hæc appulſus, feci non inuitus, conſenſu patris, vt prodeſſem multis, & ſeniorum, vt præmiſi, ſuaſionibus excitatus, ſed & præfati doctoris Hieronymi voto maioris diſputationibus ad prolixiora inductus, parui petentibus, volens eius officio promiſſa pietatis implere; vt ſicut ille iam remuneratur votorum obſequiis, ita demum ego ſuis interceſſionibus merear indulgentiarum beneficio refoueri: necnon publicanus cum Domino in hoc cõuiuio beati Matthæi ſaltem vltimus epulari, & contra quoſque eius meritis defenſari. Nimirum qui pro ſubulca tanti viri dictandi audacia, volui elucubratam quam promiſerat, ſaltem furtiuis horis, quia ſub hac diſciplina aliter non vacat,

A ſcribendi perſoluere diligentiam. Non quod idoneus ſim fortè, quod ille incomparabili diuinarum litterarum ſcientia ſuo ſudore compleſſet, vt promiſerat: ſed elegi ex omnibus, vnde illius vota ſequẽs opus formarem. Nec ideo profectò compilator veterum appellandus, quando, vt Tullius refert ipſe rex eloquentiæ, quẽdam Eleuſinum eſt imitatus, qui ex omnibus Crotonienſium virginibus quinque delegit pulchriores, quas ſtatuit coram o-

B culis, dum Helenæ imaginem illis petentibus mirabile opus pingeret: vt quod vni earum minus eſſet pulchritudinis, ex his decoroſius quidquid ſingillatim in ſe pulcrius exprimerent, totum picturæ ſuæ coloribus conferret: ita præfatus orator inſignis, ſicut in ſuo teſtatur opere, ex omnibus qui ante ſe fuerũt Philoſophis, coram ſe conſtituens, delegit vnde Rhetoricæ artis formaret mirabile documentum, quod vſque hodie laudatur ab omnibus, & prodeſt illius peritiæ ſectatori-

C bus. Sic itaque & alij quamplures fecerunt Philoſophi, ſic Poëtæ, ſic etiam noſtrarum litterarum expoſitores peritiſſimi; veluti hic quem ſequimur, diuinæ legis interpres, & Scripturarum ſanctarum mirabilis enodator, qui penè de omnibus ante ſe ſua conficit ſparſim opuſcula; quod etiam in ſingulis ipſe de ſe confiteri minimè erubeſcit: ſibi tutius æſtimans eorum ſequi doctrinam, qui prius catholicè in hac Chriſti Eccleſia recto tramite diuinas tractauerunt Scripturas.

D Tamen ille vt arbiter de ſingulis, nos vt pediſequi, quæ apta erãt elegimus, à quo ſanè negotio penè nullum doctorum, ſi velis reprehendere inuenies immunem: ſed omnes prædeceſſorum Catholicorum ſequi maluerunt veſtigia, & ſuis ampliare ſemper ingeniis fluenta doctrinæ Chriſti, vt quod in diuinis litteris occultatur neceſſarium, Dei reſerante gratia copioſius pateſceret ad fructum. Quos ergo ſecutus, elegi egregium Hieronymũ, Ambroſium, Auguſtinum, & beatum

E Gregorium, necnon Ioannem Conſtantinopoleos Epiſcopum, eorumq; vltimum Bedam Presbyterum; quorum adhærens veſtigiis, ab eorum ſenſibus credo me in nullo deuiaſſe. Licet ex aliis interdum veritate concordi nonnulla interponerem. Quæ tamen prius contuli, ne admitterem, niſi quod aut præfati dixerint, aut veritas hinc inde conſonat documento. Propter quod horum nominum litteras in huius operis margine diligenter appo-

nere curaui, ex his vt poſſit lector ſecurus
incedere, vel cuius ſequar veſtigia, è re-
gione mox cognoſcere. Prætermiſſis ita-
que ſpeciebus, quæ ſæpè à Doctoribus
exterius, antequam ſancti Euangelij ver-
ba tradantur, regulariter exponuntur;
hoc ſolùm commemorari ex eiſdem Ca-
nonibus volui, quos Ammonius Alexan-
drinus ob concordiam Euangeliſtarum,
deinde ſæpedictus Hieronymus, in ſingu-
lis locis, vt conſonantias ſingulorum per
ſingulas ſententias apprehenderent, cu-
rarunt affigere, quibus modis eorum
concordia rectè intelligatur. Nam vide-
mus in quamplurimis locis vbi per eoſdē
numeros concordare dicuntur, quòd ni-
hil pertineat ad ſenſum alterius, quod al-
ter eodem ſenſu dicere præſignatur; vt
puta cū de paralityco, qui à quatuor por-
tabatur, Matthæus, & Marcus, Lucaſ-
que, vt illi præfigunt, conſentiant; Ioan-
nes verò ex eo loco illis concordari ſigna-
tur, quo de homine, qui iam triginta &
octo habēs annos in infirmitate ſua iuxta
piſcinam, quæ ſemel in anno ab Angelo
mouebatur, iacuiſſe perhibetur. Qui ni-
mirum locus non ad eūdem, vbi de para-
lytico narratur, me tacente, pertinere
cunctis legentibus liquet. Quod & in
quampluribus locis, lector, probare pote-
ris. Sed hoc eſt, quod iidem exinde ſen-
ſere, quia aut eadem ſimul dixerunt, aut
vicina, aut certè ſinguli quæ ſua ſunt. Ea-
dem verò duobus dicunt modis; cùm ſi-
mul ſenſu & ſuperficie eadem ſcribunt,
aut cùm ſenſu tantùm; aut ſola ſuperfi-
cie tantùm eadem accipiuntur. Senſu
Mat.13.57. quidem & ſuperficie, vt eſt illud: *Non eſt*
Marc.6.4. *Propheta ſine honore, niſi in patria ſua*; quæ
Luc.4.24. ſi reſpexeris, in ſingulis Euangeliſtis ver-
Ioan.4.44. bis & ſenſu eadem ſunt. Cæterùm ſenſu
nec ſuperficie quidem eadem; ſicut ha-
bes illud in Luca, quòd Dominus Petro
Luc.22.32. dixerit; *Et tu aliquando conuerſus confirma*
fratres tuos. Deinde Ioannes, quòd Do-
Ioan.21.17. minus dixerit Petro; *Si diligis me, paſce*
oues meas. Quæ profectò ſenſu eadē ſunt,
ſicut & illa de paralytico, atque homine
qui iacebat expectans aquæ motum; ſed
non ſuperficie ſociari videntur. Porrò vi-
cina ſimiliter duobus dicūtur modis: cùm
aut ſenſu & non ſuperficie iunguntur, aut
ſuperficie nec tamen ſenſu copulantur,
Luc.24.42 ſicut eſt illud in Luca, vbi ait; *At illi obtu-*
lerunt ei partem piſcis aſſi & fauum mellis. Et
cùm manducaſſet coram eis, ſumens reliquias
Ioan.21.13. *dedit eis.* Cæterùm in Ioāne: *Venit Ieſus, &*
accepit panem, & dedit eis, & piſcem ſimiliter.

A Hæc ſuperficie verborum tantùm ſimilia
ſunt, ſenſu autem diſſimilia. Quia nec
eadem hiſtoria eſt, nec eodem tempore
geſta; licet quædam vicinitas eis ſit, nec
tamen magna diuerſitas. Similiter ſenſu
& non ſuperficie; velut eſt illud ex hoc
Euangelio: *Liber generationis Ieſu Chriſti*, Mat. 1. 1.
vſque ad, *virum Mariæ de qua natus eſt Chri-*
ſtus. Et hoc quod ait Ioannes, *Erat lux ve-* Ioan. 1. 9.
ra, quæ illuminat omnem hominē; Siue illud,
In principio erat verbum. Quia in his quæ-
B dam vicinitas ſenſuum deprehenditur;
tamen nec eadem per omnia eſſe poſſunt.
Dicunt etiam quòd quædam vicinitas ſi-
mul ſenſu & ſuperficie colligatur, vt eſt
hæc genealogia in hoc loco, & illa in
Luca; licet in multis differant, quia in v-
triſque vna generatio texitur ex eadem
familia Saluatoris. Hæc ideo dixerim,
ne tātorum virorum proficuus labor non
intellectus deperiret. Imo obſecro, his ita
præmiſſis, prudens lector omnia illa ſedu-
lus requirat, quæ ad intellectum ſancti
C Euāgelij exterius traduntur, vt ad ea quæ
intrinſecus ſunt capacior accedat.

PRAEFATIO CONTRA *eos qui dicunt genealogiam Chriſti ad Euangelium nōn pertinere.*

SANCTARVM Scripturarū vir-
tus nec adeo eſt obſcurata myſte-
riis, vt eam ſimpliciores non va-
leant intelligere; neque tam aperta, vt ad
D purum dum hîc viuitur eam poſſit aliquis
penetrare. Verùm magis tanta præe-
minet dignitate, vt ad ſe niſi cum pietate
ac deuotionis affectu volentes accedere
cominus non permittat, ſed infra ſuas te-
nebras ſuo erroris vitio circumſeptos, in-
terdum vacuos derelinquat. Quia etſi lux
in tenebris lucet, tamen tenebrę eam non
comprehenderunt; quia ſi eam tenebræ
comprehenderent, profectò tenebræ ne-
quaquam remanerent. Aliquando enim
magis poſſit fieri, vt non ſolùm quoſque
E vacuos exhibeat; verumetiam, quia in
his diuina vis latet, ſi qui eam impurè tra-
ctare diſponant, damnet. Vnde nimirum
Demetrius Antiocho Regi vim diuinæ
legis cùm exponeret, aiebat, teſte Ioſe-
pho, quendam Theopompum exſtitiſſe
nomine, qui volens ex diuinis litteris in
ſua hiſtoria quippiā contrectare, ilicò mē-
te turbatus fuit plus fermè triginta die-
bus, donec veniam vix precibus impetra-
ret. Ac deinde quòd fuerit ei per viſum

A cœlitus declaratum, hoc illi ideo accidiſſe, quoniam irreligioſe diuina ſcrutatus eſſet, atque hominibus ea proferre impuris vellet. Quæ dum ſcribere quieuiſſet, mox mentem dicitur recepiſſe. Referebat etiam & de Theodecte Tragœdiarum poëta, quòd niſus eſſet in aliquo Dramaticorum genere quæ in diuinis habentur interſerere; ideoque obſcuratis oculis cæcitatem ſubitò incurriſſe. Quo facto itaque diſcimus Fauſtum Manichæum mentis oculos ſubitò perdidiſſe. B Qui cùm ad exponendum Euangelium temerè potiùs, quàm deuotè, per contrarium ſibi denique infauſtus acceſſiſſet, mox vt principium beati Matthæi attigit, velut cœleſti lumine reperculſus, rotare quaſi præ vertigine cœpit, & infra ſuas ſe tenebras profundius reclinauit. Quibus nimirum ſe non valens explicare tenebris, maiorem profectò impegit caliginem. Ait enim ſibi ipſe, neſcio ſub quo dialogo, quaſi in perſona cuiuſdam Chriſtiani ſe interrogans; C *Accipiſne Euangelium? Maximè, inquit. Tumque ille, Proinde ait, & natum accipe Chriſtum. Non ita eſt, inquit. Neque enim conſequens eſt, vt ſi Euangelium accipio, idcirco & natum Chriſtum accipiam. quia Euangelium quidem à prædicatione Chriſti & eſſe cœpit, & nominari. In quo tamen Euangelio nuſquam ſe natum ex hominibus eſſe dicit. At verò genealogia adeò non eſt Euangelium, vt ipſe eius ſcriptor nec auſus ſit eam Euangelium nominare. Quid enim ſcripſit?* Liber generationis Ieſu Chriſti filij Dauid. D *Non ergo inquit Euangelij, ſed liber generationis. Quippe vbi & ſtella inducitur, quæ confirmat geneſim, vt rectè Geneſidium nuncupari poſſit, quàm Euangelium. Nam poſt incluſum Ioannem in carcere, primùm legitur Ieſum Euangelium regni prædicare cœpiſſe. Ergo quidquid ante hoc narratum eſt, Genealogiam eſſe conſtat, non Euangeliũ. Alioquin quid impediebat & Matthæũ, Euangeliũ Ieſu Chriſti filij Dei ponere, ſicut & Marcum feciſſe cernimus? niſi quia improbum putauit genealogiam vocare Euangelium.* O inſanum caput! Nunquid non manifeſtè colligimus, hunc, E cùm eſſet de gente tenebrarum, quam omnes Manichæi prædicant, lumen veritatis à principio ferre non potuiſſe, & ideo talia vomuiſſe? Præſertim quia totus hic locus contra eoſdem facit, qui nec vetus recipiunt Teſtamentum, nec Chriſtum verum fuiſſe hominem, neque naſci de Maria Virgine aſſeuerant potuiſſe. Vnde nos Catholicam tenentes fidem, profectò aſſerimus eum ſecundum Matthæum genealogia declaratum; & iuxta quod Verbum caro factum eſt de Maria Virgine natum: necnon & verum hominem, verumque Deum exſtitiſſe, non ſolùm ab iſtis Euangeliſtis, ſed etiam & ab Angelo prædicatum agnouimus. Quid ergo? Nunquid liber Euangelij dici non potuit meritò, vel non debuit, ſicut hic Fauſtus conatur aſſerere; maximè cùm Paulus Apoſtolus clamet, ſegregatum ſe in Euangelium Dei, quod ante promiſerat in Scripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ex ſemine Dauid ſecũdum carnem? Quod verbum Euangelij ſi Fauſtus intelligeret, nunquam Chriſtum per hanc genealogiam ſecundum carnẽ ex ſemine Dauid veniſſe omninò negaret. Euangelium quippe Græcè dicitur, quod Latinè bonum nuntium, vel bona annuntiatio ex integro prædicatur. Quod quidem, cùm aliquid bonum annunciatur, etſi ſemper omnino dici poteſt; propriè tamen profectò hoc vocabulum tenere debuit illa annuntiatio Saluatoris in carne, quæ nobis omne bonum contulit: licet Matthæus, qui ſecundum patrios vſus ex principio libri magis nomẽ indidit, *Liber generationis* dixerit. Nam & in ortu Saluatoris Angelum ad paſtores ceciniſſe legimus; *Ecce*, inquit, *euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus eſt vobis hodie Saluator.* (Luc. 2. 10.) Quod autẽ euangelizat, quid eſt, niſi quia ſecundum proprietatẽ linguæ Latinæ bonum nobis nuntium, videlicet Chriſtum natum annuntiat? Quod erit, inquit, gaudiũ omni populo. Vnde liquidò conſtat, quia Angelus dicit, bonum annuntio vobis nuntium, quod erit gaudium omni populo, eo quod natus ſit vobis hodie Saluator in ciuitate Dauid, de cuius olim ſtirpe nobis fuerat repromiſſus. Quia Fauſtus Manichæus profectò mentitur, quod Matthæus generationem vel natiuitatem Chriſti Euangelium non ſit auſus nominare, ſed Geneſidium potius debuerit appellari. Ignorat enim manifeſtè, quibus modis Euangelium rectè dicatur. Euangelium quippè ſeptem principaliter modis dicitur, quia de Chriſto nobis primum bonum incarnationem nunciat. Secundum autem, quod ipſum, vt noſtrum ſanctificaret baptiſma, baptizatum monſtrat. Tertium verò, eum pro nobis paſſum manifeſtè declarat. Quartum, quòd ſepultus ſit, infernum adiens iura confregerit inimici. Porrò quintum nobis bonum prædicat, quòd tertia die ab

inferis victor aſcendit; ac deinde ad con- A
firmandam fidem Apoſtolorum per qua-
draginta dies in terra conuerſatus oſten-
ditur. Sextum namque, quòd quadrage-
ſimo die coram diſcipulis ſecundum car-
nem cœlos petiit, & quinquageſimo poſt
reſurrectionem Spiritum ſanctum de
cœlis antè promiſſum clementer effudit.
Septimum verò nobis bonum adhuc de-
nuntiat & promittit, illud ſcilicet, quan-
do venturus ad iudicium redditurus eſt
vnicuique pro vt geſſit. Dicturus eſt enim B
Mat.25.34 Sanctis, *Venite benedicti patris mei, percipite
regnum quod vobis paratum eſt ab origine mũ-
di.* Ex his ergo coniicimus, quòd hæc ſunt
Apoc.5.1. ſeptem illa ſigilla, quibus in Apocalypſi
liber ſignatus monſtratur. In quo profe-
ctò libro quæcunque ſunt impleta in
Chriſto, myſticè ſcripta fuiſſe probamus.
Vnde duobus in via de ſe loquentibus
Luc.24.25 exprobrat dicẽs, *O tardi corde ad credendum
in omnibus quæ locutæ ſunt Scripturæ! Et inci-
piens à Moyſe & Prophetis interpretabatur illis
omnia in omnibus Scripturis quæ ſcripta erãt de* C
eo. Interpretabatur autem nõ aliud quàm
Euangelium, id eſt, ſeipſum quem ex-
ponebat; quod quidem iam olim Deus
promiſerat in Scripturis ſanctis de filio
ſuo, qui factus eſt ex ſemine Dauid ſe-
cundum carnem. Nemo igitur rectè po-
teſt ambigere, in Chriſto ſeptem illa ſi-
gilla eſſe ſoluta, quoniam diuinitus re-
Apoc.5.5. ſponſum eſt, *Ecce leo de tribu Iuda, radix
Dauid aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignà-
cula eius.* Quæ ſignacula manifeſtè tunc
ſoluta fuiſſe probantur, cùm omnia hæc D
myſteria in Chriſto ſũt adimpleta. Quip-
pe & in eiſdem ſigillis ſeptem dona ſan-
cti Spiritus omnibus ſunt reuelata. Nam
in eo quòd naſci ſecundum carnem vo-
lui, quid aliud quàm ſapientia Dei patris
tunc primùm in terris ſe innotuit? Antea
verò ſemper abſconditus fuit, de quo
Eſai.45.15 Propheta dicit, *Tu es Deus abſconditus, &
neſciebamus te.* Vnde cùm ſe naſcendo ma-
nifeſtiùs mundo infulſit, quid aliud quàm
tunc primùm ſigillum ſoluit? Ac perinde
quod dudum mundus neſciuit, donum E
ſapientiæ credendo percepit. Cùm au-
tem peruentum eſt ad baptiſma, quaſi ſe-
cundum ſalutis noſtræ ſigillum ſoluit; in
quo nobis ſpiritum intelligentiæ cœlos
reſerando dignanter patefecit. Quia al-
tiſſimum eſt intelligere quod fuimus, &
modò gratia Redemptoris quod facti ſu-
mus. Nec non & illud, quod vox patris
Mat.3.17. manifeſtando filium deſuper intonuit:
& 17.5. *Quia hic eſt filius meus dilectus in quo mihi cõ-*

placui, ipſum audite. Sed & Spiritus ſanctus
in ſpecie columbæ, inibi, quod nondum
apertè prædicatum fuerat, quòd Deus
Trinitas eſſet, luce clarius deſignauit. Ex
quo profectò intelligimus myſterium,
quod ſæculis & generationibus necdum
fuerat declaratum. Sequitur interea paſ-
ſio Saluatoris, per quam patefactum eſt
conſilium, quod nec Angelis erat credi-
tum, nec in terris penitus demonſtratum.
Quòd ſi cognouiſſent, inquit Apoſtolus, *nun-* 1.Cor.2.8.
quam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Vnde
& per Eſaiam, idem magni conſilij Ange-
lus nuncupatur. Quo profectò liquet, in
æterno ſuo conſilio hoc myſterij ſacra-
mẽtum ſemper fuiſſe abſconditum, quod
nouiſſimis temporibus omnibus eſt de-
claratum. Cæterùm conſilij noſtri ſumma
ex hoc colligitur, vt mortui ſæculo com-
moriamur Chriſto, ſi quo modo ei conui-
uere poſſimus qui ex mortuis reſurrexit.
At verò quòd ſepultus ad infernos de-
ſcendit, quid aliud quàm virtus fortitu-
dinis fuit? De quo Pſalmiſta quaſi ex præ-
conio cœleſtium Angelorum canit, *Tolli-* Pſal.23.7.
te, inquit, *portas principes veſtras, & eleuami-
ni portæ æternales, & introibit Rex gloriæ.* Qui-
bus reſpondentes aduerſariæ poteſtates,
dixerunt, *Et quis eſt iſte Rex gloriæ?* Tum
ſancti Angeli, *Dominus*, inquiunt, *fortis
& potens, Dominus potens in prælio.* Verùm,
quòd niſi primùm alligaſſet fortem, & ar-
ma ipſius auferret, nunquam ſpolia eius
ſuo iure diſtribuens Eccleſiæ potenter
diceret, quòd portæ inferni aduerſus eam Mat.16.18
non præualeant. Vnde ſuis militibus ad-
huc de cœlo clamat dicens, *Confidite, ego* Ioan.16.33.
vici mundum. Acſi dicat, fortes eſtote cõ-
tra omnia aduerſantia, quia in mea for-
titudine veſtra profectò erit victoria. Spi-
ritum ergo nobis ſcientiæ in quinto ſuæ
reuelationis ſigillo nimirum tunc ape-
ruit, cùm idem victor ab inferis reſurgẽs,
& ſpem nobis reſurgendi ſolidiùs confir-
mauit; pro quo Apoſtolus dilecto filio
monens ait, *Memento Ieſum Chriſtum à mor-* 2.Tim.2.8
*tuis reſurrexiſſe ex ſemine Dauid, ſecundum
Euangelium meum.* Magnum igitur eſt, ſci-
re Sacramentum reſurrectionis, in qua
Chriſti in nobis caritas confirmatur. Vn-
de idem Apoſtolus ſcire nos deſiderat ſu- Epheſ.3.19.
pereminentem caritatem Chriſti. Ergo
& cùm ſextum ſigillum, videlicet Aſcen-
ſionem ſuam, nobis in carne exhibuit, li-
quidò iuxta pietatis ſuæ myſterium, tunc
viam nobis cœleſtem patefecit, & magnũ
ſacramentum reconciliationis oſtendit:
vt qui digni infra terrenum paradiſum

non fuimus diútius permanere, vniti in corpore eius ad cœleſtia in melius reformati transferamur. Ad vltimum verò Spiritus timoris manifeſtatur, quando ad iudicium venturus repromittitur. Et ideo interea, dum viuimus ſub metu ac tremore verſemur. Vnde Salomon in fine libri Eccle. 12. 13 ſui ait, dicens, *Deum time, & mandata eius obſerua: hoc eſt*, inquit, *omnis homo*. Hinc Pſal. 18. 10. Dauid ait, *Timor Domini ſanctus, permanens in ſeculum ſeculi*. His ergo ſeptem in Chriſto reſeratis cœleſtium ſacramentorum myſteriis illud Eſaiæ vaticinium ad- Eſa. 11. 2. impletur, vbi ait, *Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini; ſpiritus*, inquit, *ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris Domini*. Cur ergo, inquam, vnus Spiritus ſuper eum requieuiſſe dicitur, cùm in ſeptem ſpiritibus continuò ſubdiſtinguitur? niſi vt oſtenderet gratiam, quæ ſimul ei inerat, omnia adimplendo, nobis per interualla diſtribuiſſe? Apoc. 5. 6. Vnde & Ioannes in Apocalypſi ſua introducit Agnum ſtantem tanquam occiſum habentem cornua ſeptem, in quibus mortem deuicit, & oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem Spiritus Dei miſſi in omnem terram. Quid enim eſt Agnum in medio throni & animalium ac ſeniorum ſeptem cornua ſeptemque oculos habere, niſi ſeptenaria Spiritus ſancti operatione vbique per orbem in ſua Chriſtum Eccleſia, morte deuicta, regnare? His quippe ſeptem cornibus, virtute Spiritus ſancti, Eccleſia in regni fortitudinem ſublimata, omnia peccatorum cornua confringit, Iſtis ſiquidem oculis illuminata, ſignis & virtutibus illuſtratur. Eiſdem ſanè columnis domus, quam ſibi ſapientiã ædificaſſe legimus, fulcitur ac firmatur. Quæ domus ſancta Dei Eccleſia fore probatur, quam ſibi Chriſtus Dei virtus, ac Dei ſapientia patris iſto ſeptenario virtutum opere dedicauit. Iſta ſunt autem ſeptem lucentia candelabra coram Domino; quia nimirum in Chriſto, ad illuminationem & redemptionem noſtram, fuerunt hæc impleta: & modò cum vniuerſo ſuo opere iugiter coram Deo patre idem interpellat pro nobis. Vnde & hi ſeptem ſpiritus coram dominatore dicuntur aſſiſtere: quoniam quidquid eſt illud quod nos ſumus, hoc totum in illius operatione conſiſtit, qui pro nobis immolatus, quotidie coram oculis diuinæ maieſtatis offertur. In hac igitur ſapientia Dei patris mundum cùm ſua diſcimus calcare ſapientia; quoniam ſtulta mundi elegit Deus, vt fortia quæque calcantes, agamus qualiter coram Deo ſapientes inueniamur. Porrò tali intellectu ſi quid eſt, quod percipimus, omninò intelligimus vt renati in Chriſto ad vocem patris deſuper intonantem obtemperemus, *Hic eſt*, inquit, *filius meus* Mat. 17. 5. *dilectus in quo mihi benè complacui, ipſum audite*. Huiuſmodi, inquam, vox nuſquam audita eſt, niſi ſuper vnigenitum filium Dei. Idcirco mandatis eius obtemperemus, ſi quo modo poſſimus dicere cum Propheta, *A mandatis tuis intellexi, propterea* Pſal. 118. 103. *odiui omnem viam iniquitatis*. Conſilium autem noſtrum ſalutare ac vnicum eſt, vt Chriſto commoriamur; quia ſi compatimur, & conregnabimus. Cæterùm fortitudo noſtra quæ eſſe poterit, niſi eius victoria? manifeſtè cùm Apoſtolus clamet, *Quòd neque volentis, neque currentis, ſed mi-* Rom. 9. 16. *ſerentis ſit Dei*. Hinc & Propheta dicit, *Dominus fortitudo plebis ſuæ*. Pſ. 27. 11. Deinde magnum eſt pietatis xenium, quod iam cœlos vniti in Chriſti corpore penetrare ſperamus. Vltimum verò timoris ſpiritum tunc rectè percipimus, ſi iuxta Petri vocem, cum timore ac tremore noſtram denique ſalutem operamur. Iſti ſunt igitur ſpiritus in ſeptem filiis Iob myſticè præſignati, eius ſcilicet qui pro nobis clemẽter paſſus, doluit. Singuli ergo iſti in domibus ſuis ſecundum dierum tranſcurſum conuiuia celebrantes mittunt, & vocant tres ſorores ſuas. Quia nimirum fides, ſpes, ac caritas in nullo alio rectè epulantur conuiuio, niſi vbi hæc ſeptem dona Spiritus ſancti pariter in Chriſto digniſſimè participantur. Alioquin vacua eſt fides noſtra, & vacua ſpe extollimur, ſi neſcio ex quo altero, vel fortè quaſi ex nobis inaniter gloriamur: quia de ſe quiſque dũ inflatur, neſcio quid ſibi aliud repromittens, alienus à regni conſortio velut palea ventilatur. Sed quia dum iſta explicare volumus, noſtris inuoluimur verbis, quomodo cælatum ſit ſæculis ac generationibus myſterium, quod nobis nunc in tempore reuelatur. Nunquid igitur aut ſupernæ patriæ Angelicis ſpiritibus, aut ſanctis hominibus, ſiue in carne viuentibus, ſiue defunctis ventura Redemptoris diſpenſatio latuit, vt eam ſaltem à longè ſpiritalibus oculis reſpicere non poſſent? Quis hoc dixerit? cùm Iſaias tanquam in præſenti poſito, dicat, *Quare rubrum eſt indumentum tuum?* Ac ſi Eſa. 63. 2. 3. diceret, quid eſt quod in carne mori voluiſti? cùm nullum de carne peccatum tra-

xiſti? cui ille reſpondit, *Torcular calcaui ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum.* Solus vtique torcular calcauit, quia ſolus mortem, quam pertulit, ſuperauit. Vnde & Ioannes Angelum ſe vidiſſe teſtatur
Apoc. 5.2.3. fortem, prædicantem voce magna, *Quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſeptem ſignacula eius?* Vbi continuò ſubinfertur, *Et nemo poterat neque in cœlo neque in terra, neque ſubtus terram, aperire librum, neque reſpicere illum.* Id eſt, nemo in cœlo; quia neque Angelus humanæ ſalutis diſpenſationem perficere poterat. Hinc Iſaias ait, non Angelus, non legatus, ſed ipſe *Dominus ſaluos faciet eos.* Nemo in terra; quia neque homo viuens in corpore, eo quod homo redimendus ſolius Dei creatoris egebat auxilio. Neque ſubtus terram; quoniam nec anima exuta corpore. Si enim homo viuens in corpore, qui vtique poteſt tanquam victima mori, hoc implere non poterat; quantò minus anima, quæ ſine corpore mori eſſentialiter iam non poteſt? Sed quid eſt quod dicit, *Quia nemo poterat reſpicere illum?* Nunquid non ipſe cõſpexerat qui paulo ante faſſus eſt, *Quia vidi librum in dextera ſedentis in throno, ſcriptum intus & foris?* Vbi quæſo erat? An fortè neque in cœlo, neque in terra, neque ſubtus terram erat, quando eum vidit? Vnde profectò mihi videtur, reſpicere, hoc loco, pro cõprehendere dixiſſe. Quis enim capiat, quomodo incarnatus ſit ſine ſemine Deus, quomodo clauſo exierit vtero, quomodo Dominus gloriæ crucifigatur, cùm ſolus homo moriatur? Et reliqua omnia quæ de Chriſto ineffa-
Ephes. 3.8. bilia narrantur? Hinc eſt quod Apoſtolus incomprehenſibiles diuitias Chriſti gentibus prædicare ſe dicit. Ex quo liquet, quia non ſolùm nemo Angelorum vel hominum librum aperire potuit, verumetiam nec reſpicere, ſicut in Dei filio completa ſunt omnia. Quia etſi reuelandam à longè Chriſti diſpenſationem præuidere poterant; non tamen ad liquidũ, vt poſtea ſunt impleta, eorũ quiſpiam potuit E intueri. Sed quia in Chriſto fuiſſe hæc impleta commemorauimus, ſuper quem ſpiritum ſapientiæ & intellectus, ſpiritum conſilij & fortitudinis, ſpiritum ſcientiæ & pietatis, ac ſpiritum timoris requieuiſſe cognouimus: profectò & in Eccleſia quaſi in vno corpore, videlicet in ſponſo & ſponſa, in viro atque nupta, requieuiſſe minimè dubitemus. Sed excellentiùs in capite, quàm in membris claruiſſe nouimus. Sunt enim per eum hæc

A in nobis dona. Sed nunquid tam ampliſſima vt in Domino patuerunt? Cõſtat nimirum quia ex eo percepimus, quibus gratis eo fauente proficimus. Sed alias iſta explicare debemus. Nunc de Chriſto, quòd ſummum bonum naſcendo intulerit, & reliqua perficiendo conſummauerit, copioſius gratulemur. Hinc namque ſancta Dei Eccleſia hunc ſibi ad ſalutem ſufficere credit, hoc ſummum eſſe Euangelium patenter cunctis prædicat. Nam & omnium Chriſtianorum ſpes in
B his pendet muneribus, & charitas dilatatur & creſcit, ſi quo modo diligamus eum qui prior dilexit nos. Quæ ſi profectò Fauſtus Manichæus ſcire quiuiſſet, nequaquam Genealogiam Chriſti Geneſidium appellaſſet, neque natum Chriſtum omninò negaſſet. Hinc Dominus in Euangelio ad Patrem ait, *Confiteor tibi, pater* Mat. 11.25.
Domine cœli ac terræ, quia abſcondiſti ea à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea par-
C *uulis.* Hinc rurſus Apoſtolis ait, *Vobis datum* Luc. 8.10.
eſt noſſe myſterium, cæteris autem in parabolis. Quòd ſi profectò huic noſſe datum eſſet, nunquam ſic ebrius talia vomuiſſet? Neſciuit enim miſer, quia non Manichæo præſtita eſt Apocalypſis Euangelij, ſed Ieſu Chriſto, quam dedit illi Deus, palam facere, non Philoſophis, neque humanæ ſapientiæ deditis, non Iudęis in lege gloriantibus, non variis doctrinarum occupatis erroribus, neque his qui de gente tene-
D brarũ fuerunt; ſed ſeruis ſuis, ſed diuinæ gratiæ ſubiectis. Ipſis enim reuelatio cœleſtis Euangelij manifeſtius aperitur. Nimirum vt videntes non videant, & intelligentes non intelligant; & qui erant humiles de tenebris eruantur. Hæc ità duntaxat ad hoc ſufficiant dicta, quod verè Genealogia Chriſti initium ſit Euangelij.

S. PASCHASII RATBERTI *Monachi & Leuitæ, Expoſitio in Matthæum Euangeliſtam.*

LIBER, inquit Matthæus, *generationis* IESV CHRISTI *filij Dauid, filij Abraham.*] Cur autem tali exorſus ſit Prœmio, non abs re factum credimus. Futurum enim forſitan hunc Fauſtum nouerat, qui Teſtamentum vetus non reciperet: & ideo tali vſus eſt principio, vt ex eo hunc conti-

nuò repercutiat ac condemnet. Nam liber principij veteris Teſtamenti Geneſeos denique ex initio voluminis appellatur; quia in eo ſecundum noſtram interpretationem ſcriptum legimus; *Hic eſt liber generationis Adæ.* Et illud, *Iſtæ generationes cœli ac terræ, quando creatæ ſunt.* Ex quo conſtat, quocunque tamen modo, ex eo quòd in primordio ibidem generatio cœli ac terræ inſcribitur, quia inde Geneſis appellatur. Et ideo dignum profectò fuit, noui Teſtamenti initium, quantum poſsibile erat, ſimili modo præſignari; vt eiuſdem noui ac veteris Teſtamenti vnũ Deum auctorem taliter promulgando Euangeliſta monſtraret. Præſertim cùm idem Matthæus Hebræo ſermone, eiſdem qui ex Hebræis crediderant ſcripſerit: vt quod dudum iam ex lege perceperant, manifeſtiùs recognoſcerent, & probarent quod verè Euangelium Chriſti teſtimoniũ à lege habeat & Prophetis, ſicut cõſequenter in multis declarabitur locis. Nec dubium hoc innuere voluiſſe, per quem creata & redempta ſunt omnia, vnum eundemque Deum, vtraque pagina deſignari. Alioquin quamuis conſuetudo ſit Hebræorum, ex initio libris nomen imponere; videtur nimium conſonum eſſe, vt vtriuſque teſtamenti principium vno vocetur nomine. Et notãdum, quòd ſicut illud ſecundum litteram carnali Iſraeli proponitur; ita iſtud in Chriſto ſpiritali copioſius deſtinatur. Nam & vterque eorum liber apud Græcos Biblos Geneſeos titulo prænotatur. Quamuis & hic non immeritò cœli ac terræ generatio inferri poſſit: quia videlicet in Chriſto, cùm ſit Deus & homo, vtraque natura veriſſimè comprehenditur. Vnde & Ieſu Chriſti, ſub duobus nominibus aptè titulus inſcribitur; vt per regiam & ſacerdotalem perſonam, Dei & hominis natura, quaſi in fronte ilicò deſignetur. Ieſus autem ſub figura nominis in alio iam præceſsit. Sed quod ille typicè vocatus eſt, hic tandem ſubſtantialiter deſignatur. Cæterùm Chriſtus, nomen officij eſt, non naturæ; eo quod vnctus ſit præ conſortibus ſuis in ſacerdotium, ad expiandum pro nobis. In veteri quoque teſtamento, quia in vna hæc eadem perſona expleri non poterant, venit mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus, factuſque nobis regnum & ſacerdotium, vt ad terram multum diuque patribus repromiſſam filios introduceret. Vnde ſecundum proprietatem nominis Ieſu, velut

Gen.5.1. Gen.2.4.

βίβλος γενέσεως.

A Deus potens eſt ſaluare credentes; ſecundum verò officij dignitatem, quotidie Chriſtus interpellat pro nobis. Igitur notandus etiam hoc in loco litteræ textus, qui iuxta vſitatum humanæ locutionis modum minus habere videtur. Plenior enim ſenſus redderetur, ſi præpoſitis duarum orationum particulis, id eſt pronominis ac verbi, Hic eſt liber generationis diceretur. Sed frequentiſsimus diuinarum ſcripturarum mos eſt, vt in principiis
B librorum prænominatæ partes orationum non anteponantur. Vnde nec Marcus ait, hoc eſt initium Euãgelij Ieſu Chriſti filij Dei, ſed tantùm, initium Euangelij. Hac conſuetudine vſus eſt Eſaias, non addens, hæc eſt viſio Eſaiæ, ſed ſimpliciter, viſio Eſaiæ tantùm incipit. Hac vſus eſt Salomon in duobus libris ſuis, hac vtique Hieremias, hac etiam illi qui Pſalmos titulis prænotarunt. Sed & Ioannes Apocalypſin ſuam ita incipit,
C Apocalypſis Ieſu Chriſti, & non addidit, hæc eſt. Quod videlicet agentes, non ſolùm ſecundum idioma diuinarum litterarum, verumetiam iuxta conſuetudinem ſæcularium breuitati ſtudentes, ſubauditionem tales ſententias etiam alibi habere docuerunt. Verbi gratia, cùm legitur liber generationis Ieſu Chriſti, ſubintelligamus plenius, hic eſt liber generationis Ieſu Chriſti. Cur autem generationis liber ſingulari notetur numero, cùm quadraginta per ordinem replicentur,
D nulli dubium, quia vnius tantùm generatio quæritur Ieſu Chriſti; cæteræ verò propter hanc inſinuandam ad medium deducuntur. Et non ſolùm in principio, ſed etiam vſque in finem libri totum hoc agitur de hac ſola generatione, vt idem qui natus eſt pro nobis Deus & homo intelligatur. Quæri etiam poteſt, & profundiſsima quæſtio videtur, cur Matthæus publica voce, liber generationis Ieſu Chriſti dixerit, cùm Iſaias clamet & dicat, *generationẽ eius quis enarrabit?* Si enim, Eſa.53.8.
quis pro impoſsibilitate ibi accipitur,
E quomodo hîc iſte generationem eius narrare ſibi poſsibile iudicauit? Niſi quia ibi de generatione, quæ ſecundum diuinitatem eſt, dictum putamus; hîc autem de generatione, quam pro nobis ſecundum hominem ſuſcepit, quanquam & iſta magna ex parte inenarrabilis eſſe credatur. Veruntamen illa, per quam genitus eſt ab æterno, tota ineffabilis, & incomprehenſibilis eſſe probatur. Niſi illud obſiſtat quod Ioannes ait, *In principio erat Verbum,* Ioan.1.

& Verbum erat apud Deum, & Deus erat Ver-
bum. Ergo dum ait, in principio erat Ver-
bum, narrauit aliquid, & cùm addidit
quid hoc Verbum eſſet, & quod apud
Deum patrem eſſet, iam non ſolùm ali-
quid de eo, ſed multa dixit. Vnde non in-
conuenienter ſanè quæritur, quomodo
ineffabilis, ſi effari poſsit, rectè dicatur?
Aut ſi non poſsit, quomodo vt probamus,
quippiam de eo narratur? Nam & ſancta
Dei Eccleſia ex omnium diuinarum ſcri-
pturarum auctoritate colligens, plura de
hac diuina natiuitate catholicè confite-
tur. Forſitan ergo quando dictum eſt, *Ge-*
nerationem eius quis enarrabit, non impoſsi-
bilitatem, ſed raritatem narrandi oſtẽdit,
ſicut & in aliis ſcripturarum locis legitur.
Pſal. 14.1. Denique habes in Pſalmo, *Domine, quis*
habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requieſ-
cet in monte ſancto tuo? Nõ enim dicit quod
nullus habitabit, nec hoc, quod nemo re-
quieſcat, ſed quod rarus & non niſi ele-
ctus. Et vt ſcias hoc verum eſſe, continuò
definit qualis loci illius habitator eſſe de-
Pſal. 23. 3. beat. Et in alio Pſalmo, *Quis aſcendet in*
montem Domini? aut quis ſtabit in monte ſan-
cto eius? Vt ſit ſenſus, non quicunque de
vulgo vel plebe, ſed vitæ egregiæ, ſingu-
lariſque meriti. Quotieſcunque, quis,
dicitur in diuinis litteris, non nullus, ſed
aliquis interdum ſignificatur. Interdum
autem impoſsibilitatem oſtendit: ſicut
illud, quis audiuit vnquam tale, aut quis
vidit huic ſimile? Et ſicut hoc in loco for-
taſsis ex quo nunc agitur. Et alibi, vt, *in*
Pſal. 6. 5. *inferno quis confitebitur tibi?* Cæterùm vbi
Oſe. 14. 10 dicit, *quis ſapiens & intelligit hæc?* Et inibi,
Luc. 12. 42 *Quis fidelis eſt diſpenſator & prudens quem*
conſtituet Dominus ſuper familiam ſuam? Nec
1. Reg. 2. 25. non & illud, *Si autem in Deum peccauerit ho-*
mõ, quis orabit pro eo? In his igitur locis ido-
neus requiritur interuentor, aut certè ſa-
piens; nec excluditur aliquis, ſed quæri-
tur. Vnde ſi hoc loco, quis, raritatis eſſet,
videretur quodammodo quæſtio eſſe ſo-
luta. Sed quia hîc, quis, impoſsibilitatis
eſt, vt verius reor: fatendum quod dici
verè poſsit, quia eſt filius Dei ab æterno
patre genitus, ita tamen vt nunquam ſine
ipſo fuiſſe pater intelligatur; & omnia illa
quæ de Dei filio catholica fides confite-
tur, dicibilia quidem eſſe. Sed quomodo
ſit, vel qualiter æternus genitus ſit, nimi-
rum ſacræ natiuitatis arcanum, nec Apo-
ſtolorum quiſpiam didicit, nec Prophe-
tarum comperit, nec Angelorum ſciuit,
neque creatura vlla cognouit. Idcirco vi-
dete, ſi eius natiuitas à Propheta non po-

A tuit enarrari, quis rectè valeat profiteri ſe
noſſe quomodo potuerit à patre filius ge-
nerari? Narramus itaque de eo, ac veriſsi-
mè confitemur, quoniam à patre eſt filius
coæternus: ſed quomodo ſit, penitus i-
gnoramus. Hinc illud in libro Iob, *Sa-* Iob. 28. 20
pientiam Dei patris vnde inuenies? Latet enim
ab oculis hominum, & à volucribus cæli abſcon-
ſa eſt. Id eſt, etiam ipſis Angelis incogni-
ta. Et alibi, *Radix ſapientiæ cui reuelata eſt?* Eccl. 1. 6.
Origo ſcilicet filij Dei, eo quod ſuper
B Angelorum etiam intelligentiam atque
ſcientiam eſt. Vnde probatur omninò
generatiò eius ſecundum diuinitatem, ex
toto quod ineffabilis eſt. Idcirco ad eam,
quæ iuxta carnem eſt, quanquam & ipſa
ex parte inenarrabilis ſit, Domino fauen-
te veniamus.

FILII *Dauid, filij Abraham.*] Non abſ-
re factum creditur, cur ex omni proſapia
veteris teſtamenti hos duos tantùm pa-
tres poſuerit, quorum filius ſolùm ſecun-
C dum carnem Chriſtus dicatur. Ex quo
profectò liquet, quia cùm eis ſcriberet,
qui ex lege Chriſtum nouerant repromiſ-
ſum, voluit luce clarius aperire, quòd ip-
ſe eſſet, qui eiſdem longè fuerat diu re-
promiſſus. Ad hos etenim tantùm ex om-
nibus, in veteri teſtamento facta legitur
repromiſsio; vt qui de iſtorum ſemine fu-
turum ſibi ſcierant Saluatorem, liberius
reciperent, cùm vidiſſent in eum conſo-
na voce legis & Prophetarum omnia va-
D ticinia adimpleri. Nam Abrahæ per ſe-
metipſum Deus, quando filium ſuum ob-
tulit, iurat dicens, *Per memetipſum iuraui,* Gen. 22. 16
quia feciſti rem hanc, & non pepercisti filio tuo,
benedicam tibi, & multiplicabo ſemen tuum ſi-
cut ſtellas cæli, & velut arenam quæ eſt in littore
maris. Et poſsidebit ſemen tuum portas inimico-
rum ſuorum; & benedicentur in ſemine tuo om-
nes gentes terræ, quia obediſti voci meæ. Quẽ
locum Paulus Apoſtolus ita ediſſerit, di-
cens, *Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones & ſemi-* Gal. 3. 16.
ni eius. Non enim dicit & ſeminibus, inquit,
quaſi in multis, ſed quaſi in vno & ſemini tuo
E *quod eſt Chriſtus.* In quo nimirum ſemine,
id eſt in Chriſto, benedicentur omnes
gentes: vt idem Abraham per immuta-
tionem nominis, qui erat pater excelſus,
fieret pater multarum gentium. Non
quòd interpretatio nominis hoc totum
contineat; ſed quia Spiritus ſanctus per
Moyſen ſubdendo *gentium* voluit ſubin-
telligi. Pater autem multarum gentium
non aliunde quàm per Chriſtum, de quo
Dauid canit iuxta promiſſum huius loci.
Et benedicentur in ipſo omnes tribus terræ, om- Pſal. 71. 18

CAP. I. *nes gentes magnificabunt eum.* Vides autem A quàm conſona voce Spiritus ſanctus adhuc per Prophetam repromittit benedictionem omnium in Chriſto, quem dudum ſemen Abrahæ nominabat. Idcirco præſens Euangeliſta filium eum Abrahæ modis omnibus approbat; vt eum non ſolùm Iudæi, quorum erat repromiſſio, verumetiam omnes gentes, vel omnes tribus terræ gaudenter, de ſemine eius iam veniſſe, ſuſciperent, per quem & Abraham pater fieret multarum gentium. Sed B quia de ſemine eius duplex repromiſſio erat, vna videlicet carnis, alia verò ſpiritus: primum dictum eſt, quia erit ſemen tuum ſicut puluis terræ. Deinde, quamuis & ipſi de puluere erigantur, qui in ſecundo repromittuntur, tamen ſicut ſtellæ cœli, futuri non natura, ſed gratia, pollicentur. At verò hæc vltima benedictio ſui vtrumque genus benedictionis amplectitur, eo quod in Chriſto renati filij Abraham, & carnales quodammodo & ſpirituales inueniuntur; vt alij nomine C tenus tantùm, alij verò ſecundum electionis gratiam in ſemine computentur. Nam & de hoc ſemine ſimili modo, quod in eo omnes gentes benedicantur, longè poſt per Eſaiam Prophetam repetitum legimus, vt manifeſtius pateſceret, nequaquam de Iſaac qui iam mortuus erat, neque de alio, quàm de Chriſto debere intelligi. Hinc quippe per eundem Eſaiam

Eſa. 65. 8. Deus loquitur. *Educam*, inquit, *de Iacob ſemen, & de Iuda poſſidentem montes ſanctos meos.* Quorum vtrumque, ex quibus hic D futurus repromittitur, de Abrahæ ſtirpe fuiſſe manifeſtum habemus. Et ideo Deo grata ſocietas collegium ſanctũ fidenter teneat verum alucarium Monachorum, ſicut in catholica fide, non lacte tantùm, ſed etiam ſolido cibo paſti ſumus. Quia

Pſal. 104. 4. etſi dictum eſt, *Quærite Dominum, quærite faciem eius ſemper*, non alium tamen à Deo oportet quærere, quod vnus eſt; ſed vnũ eundemque ardenter inueſtigare quod infinitus eſt. Vnde iſtum teneat fides noſtra, ſi fortè cùm venerit filius hominis, E ſaltem fidem reperiat ſuper terram. Inter ea ſi Zacharias ad teſtimonium quæritur, qui vtique ex Euangelio iuſtus probatur, quoniam Iudæi Euangelio contradicunt, manifeſtè colligimus hunc eſſe

Luc. 1. 68. ſemen Abrahæ, de quo dicit: *Benedictus Dominus Deus Iſraël, quia viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ; ſicut locutus eſt*, inquit, *per os Sanctorum, qui à ſeculo ſunt Prophetarum eius.* Deinde vt ſubaudiatur, hoc eſt ait, *Iuſiurandum, quod iurauit ad Abraham* CAP. I. *patrem noſtrum, daturum ſe nobis.* Nec non & beata Virgo Maria canit, *Recordatus* *Luc. 1. 54.* *miſericordiæ ſuæ, ſicut locutus eſt ad Patres noſtros*, ſcilicet, *Abraham & ſemini eius, vſque in ſeculum.* Huius itaque filiũ, ſicut oportet, Chriſtum profectò credimus: ſuper quem & alia quamplurima concinunt ſãctarum eloquia ſcripturarum. Vnde nec debemus vllam de eo vltra dubitationem recipere; quin potius de Dauid ſemine, ſecundum ſcripturas ſanctas quomodo ſit repromiſſus videamus. *Iurauit Dominus* *Pſal. 131. 1* *Dauid*, inquit Spiritus ſanctus, *veritatem & non fruſtrabitur eum.* Quid ergo iurauit? Iurauit illi, *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem meam.* Hinc nãque beatus Paulus Apoſtolus in Epiſtola ad Hebræos ait, *Omnis controuerſiæ finis, iuramentum eſt.* *Heb. 6. 16.* Et quia homines per maiores ſuos iurant, Deus autem cùm non haberet maiorem ſe, per quem iuraret, per ſemetipſum iurauit dicens, *per memetipſum iuraui*; vt ſu- *Gen. 22. 16* pra oſtendi. Et ad Dauid rurſus dictum C probamus, *Iurauit Dominus Dauid veritatem.* Et ideo quiſque iuramentum Dei audis, etiamſi incredulus es, emolliri debes, vt fide Chriſtum ex horum ſemine natum percipias. Hinc in alio quoque Pſalmo ſcriptum legimus, *Semel iuraui in ſancto meo.* Et quid eſt in ſancto meo, niſi *Pſal. 88. 35* in vnico filio ſibi coæquali ac dilecto, qui ſolus Sanctus & Veritas appellatur? Quid autem iurauerit, ilico ſubinfertur, *Si Dauid mentiar*, pro eo quod eſt, non mentiar, D *ſemen eius in æternum manebit. Et thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo; & ſicut luna perfecta in æternum, & teſtis in cœlo fidelis.* Ergo qui volunt de Salomone hoc dictum accipere, cogitent quomodo thronus eius ſicut ſol in conſpectu patris fuerit, cùm Scriptura ſancta dicat, quòd auerſum ſit *3. Reg. 11.* cor eius propter concupiſcentias fœminarum, & adorauerit Aſtaroth & Chamos Deum Sidoniorum, ac reliqua portenta gentium. Vnde ad vltimum infert, quod non erat Deus cum Salomone. Si E ergo non erat Deus cum Salomone, quomodo thronus eius ſicut ſol in conſpectu Dei patris fulgebat? Præſertim cùm & fœdatus dicatur omni immunditia libidinis, & propter idolatriam ſit condemnatus. Aut quomodo ſicut luna perfectus ſit in æternum, cùm ſubitò velut flagitioſus corruerit in ruinam? Quinimo ſi perfectus eſſet, quod penitus non probatur, quomodo teſtis in cœlo fidelis foret, qui nunquam penetrauerat cœlos? Vel

CAP. I.

vnde in cœlo fidelis, qui ſuper terrã Idola venerando falſus inuentus eſt teſtis? Pſal.113.8. *Similes enim*, ait Scriptura, *illis ſiunt; qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* Sed quia de Salomone nequaquam iſtud poteſt intelligi, neceſſe eſt ſuper Chriſtum, velit nolit inimicus, interpretari. Vt ſit idem Dauid ſemen, cuius thronus in cõſpectu Dei patris iugiter ſplendet. Vnde & in monte, quando transfiguratus eſt coram diſcipulis ſuis, facies eius refulſit velut ſol cùm lucet in virtute ſua. Nam B & Propheta de eo, Malac.4.2 *Vobis*, inquit, *qui timetis Deum, orietur Sol Iuſtitiæ.* Qui ſit autem iſte thronus, multis in locis ſcriptura ſancta Eccleſiam eſſe declarat, in qua Deus velut rex in ſuo throno præſidet. Quæ nimirum, quia caput eius Chriſtus eſt, ſicut ſol in conſpectu patris fulgere dicitur, & ſicut luna perfecta in æternum manere. Luna verò propter præſentis vitæ defectum dicitur: perfecta verò, quia iam inhæret capiti ſuo, ex quo immortalis atq; æterna modis omnibus prædicatur. Et C notandum, quòd hic thronus ſeminis repromiſſi vnus cum ſuo capite conſtat, & totius ſui corporis membris. Vt caput videlicet noſtrum vnitum corpori propter naturæ conſortium intelligatur: præſidere verò, quia Deus eſt, rectè in ſuo throno, id eſt in ſua Eccleſia, diuinitus intimetur. Ponamus adhuc & aliud teſtimonium, quod idem de ſemine Dauid futurus annuntietur. 1.Par. 17. *Et factum eſt*, inquit in libro Verba dierum, *verbum Domini ad Nathan Prophetam dicens, vade & dic ſeruo meo* D *Dauid, hæc dicit Dominus. Annuntio tibi quod ædificaturus ſit domum tibi Dominus. Cúmque impleueris dies tuos, & vadas ad patres tuos, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod erit de filiis tuis, & ſtabiliam regnum eius. Ipſe ædificabit mihi domum, & firmabo ſolium eius vſque in æternum. Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium; & miſericordiam meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli ab eo qui ante te fuit, & ſtabiliam eum in domo mea & in regno meo vſque in ſempiternum. Et thronus eius erit firmiſſimus in perpetuum.* Hæc omnia quiſquis in E Salomone putat fuiſſe impleta, multum errare videtur. Nam qualiter intelligendum ſit quod dictum eſt, Poſtquam dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod erit de filiis tuis, & ſtabiliam regnum illius? Numquid de illo Salomone credendum eſt prophetatum? Minimè. Ille adhuc patre ſuo viuente cœpit regnare. Hîc verò dicitur, Quia cùm completi fuerint dies tui, & dormie- A ris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemẽ tuũ. CAP. I. Ex quo reuera intelligitur alius repromiſſus qui non ante mortem Dauid, ſed poſt mortem ſuſcitandus erat. De quo per Hieremiam, *Ecce dies venient, dicit Dominus; & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex, & ſapiens erit, & faciet iudicium & iuſtitiam ſuper terrã. In diebus eius ſaluabitur Iuda, & Iſraël habitabit confidenter, & hoc nomen quod vocabunt eum, Dominus iuſtus noſter.* Hier.23.5. Nunquid hic Hieremias, qui longè poſt Salomonem fuiſſe probatur, aliquid de eo rurſus repromittit dicens, ſuſcitabo Dauid germen iuſtum? Manifeſtius de Chriſto datur intelligi; qui non ſolùm Rex ſapiẽs, ſed etiam Sapientia patris appellatur. Reuera in cuius diebus ſaluatus eſt verus Iuda; videlicet ille qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe. Reliqui verò omnes, vt Ioannes fatetur, non Iudæi, velut ipſi mentiuntur; ſed Synagogæ ſunt ſatanæ. Talibus ergo & huiuſmodi ſcripturarum indiciis, certum tenemus, Matthæum hos duos quorum ſit filius tantùm ideo poſuiſſe; quatenus qui vellent templum, id eſt Eccleſiam per oſtium introire, has duas columnas, de quorum medio Chriſtus exorſus eſt, hinc inde antepoſitas circumſpicerent. Ipſe enim de ſe loquitur, *Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit ſaluabitur.* Ioan.10.9. Sunt enim ante fores templi quaſi columnæ antepoſiti: quia nimirum adhuc vterque eorum in lege, velut in veſtibulo domus verſabatur. *Et habebant*, inquit ſcriptura, *columnæ altitudinem decem & octo cubitorum*; 3.Reg.7.15 videlicet noui ac veteris Teſtamenti faſtigio præminentes: quatenus iuxta fortitudinem columnarum vtrumque populum ad fidem corroborantes, non alium eſſe oſtiũ oſtenderent, quàm hunc Ieſum Chriſtũ, eorum ſemine propagatum; & eum fore ingreſſum templi, quaſiquì inter medium eorum intimus verſabatur. Hinc eſt quod in nomine Ieſu ſecundum Græcos, prima ΙΗΣΟΥΣ. quæ conſcribitur littera decem, ſecunda verò octo ſignificat. Vt ex vtroque ſemine ſecundum repromiſſiones ſcripturarum vnus erigatur in titulum; in cuius nomine vnitus vterque populus, menſura plenitudinis Chriſti, iuxta fidei firmitatem, ad ſuperna enixiùs ſublimetur. Hinc eſt enim, quod vtramque earum funiculus ambit duodecim cubitorum, id eſt fides Apoſtolorum hos tantùm amplectitur in genealogia patres, de quorum medio prædicat oſtium IeſumChriſtum credentibus quotidie aperiri, non credentibus

Cap. I. bus verò voluit introitum cœleſtis patriæ penitus denegari. Sed quia quibuſdam ſanctarum Scripturarum teſtimoniis has interdum columnas volumus roborare, longè admodum progreſſi ſumus, iam tandem ad expoſitionis ordinem redeamus. Vbi adhuc interdum non abſurdè à multis quæritur, quid ſit quod Dauid prior ponitur, cùm ætatis priuilegio longè poſterior inuenitur? Ad quod dicendum, quod loquendi neceſſitas id exegit, & factus eſt ordo præpoſterus, decenter vtique commutatus. Quia ſi primùm Abrahæ filium eum dixiſſet, & Dauid poſtea copulaſſet, rurſus Abraham repetendus erat, vt origo Dauid eius ex ſemine monſtraretur, & fieret inhoneſta conſtructio verborum, quantum ad eloquentiam attinet.

Abraham, inquit, *genuit Iſaac.*] Rectè itaque ab initio fidei genealogia Chriſti ſupputatur: vt in quo primùm de eo facta legitur repromiſſio, fieret & exordium ſucceſſionis, donec ventum eſſet ad eum qui de cœlo tunc diuinitus fuerat repromiſſus. Quis enim in genealogia Chriſti aptiùs in principio poni poſſet, quàm is de cuius ſemine benedictio omnium gentium propagatur? Quod factum itaque credimus, vt ad eum currerent non tam Iudæi, quàm omnes gentes, cuius origo ex eo repromiſſa luce clarius diuinarum ſcripturarum oraculis declaratur. Quatenus primùm in patre diſcerent, quid vel quales eſſe debeant, qui volunt in ſemine benedictionem hæreditatis percipere. Quia ſicut idem Dominus (*Ioan. 8.39.*) Iudæis teſtatur, ſi filij eſſent Abrahæ, veraciter opera Abrahæ ipſi feciſſent, & tantum talemque patrem imitarentur ne degeneres eſſent. (*Gen. 15.6.*) Nam Abraham primùm credidit Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Dehinc verò iuit vltra proficiens atque creſcens, ſicut ſcriptura refert, & peruenit vſque Bethel (*Gen. 12.8.*), & progreſſus eſt in meridiem (*Can. 1.7.*), *vbi ſponſus* in canticis (*Cant. 6.2.*) *cubat, & paſcitur inter lilia.* Poſt quæ virtutum inſignia tentatus, & inuentus eſt fidelis ac iuſtus. Qui contra ſpem, in ſpe credidit, & omni obedientia conſummatus, pater omnium gentium futurus diuina voce prædicatur. Hinc igitur ab eo reſtis genealogiæ rectè nectitur, vt in ſummitate eius hamus carne coopertus ad capiendum mundi maris cetum, id eſt diabolum, & ad perforandam eius maxillam, obſcurius religetur. Vnde ſequitur. Cap. I.

Isaac *autē genuit Iacob, Iacob genuit Iudam & fratres eius.*] Porro quod hîc Matthæus dicit *genuit*, Lucas *qui fuit*, per omnem textum ſucceſſionis poſuit. Quia nimirum Matthæus tantùm naturæ filios annumerat, Lucas verò ſecundum legem, vel per adoptionem, quibuſdam in locis filios interponit. Et notandum, quod Matthæus, genuit, & non generauit, dixerit. Fortaſſis vt eum recognoſceres in finem oſtenſum, de quo pater dixit, *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* (*Pſal. 2.7.*) Hoc itaque quaſi proprium illi verbum & familiariſſimum vbique ſuper eum ponitur. Cur autem dixerit, *Iacob genuit Iudam & fratres eius*, non abſurdè quæritur. Verùm cùm Abraham plures genuerit filios, & Iſaac fratrem Iacob habuerit, quid eſt ergo quod Euangeliſtà hos omnes prætermittit, & fratres tantum Iuda commemorat? Ad quod dicendum, quod illi quaſi alieni à populo Dei, teſte Scriptura, meritò repelluntur; hi verò quaſi hæredes in libro vitæ collectim adſcribũtur; & quaſi Patriarchæ duodecim tribuum, quia de populo Dei non ſunt excluſi, etiam de generatione Chriſti non merentur excludi. Præſertim cùm in eis Apoſtolorum numerus & forma ſignatur, in quorum conſortio per fidem coadunatæ omnes tribus terræ diuinitus conſecrantur. Sed ideò nominatim non exprimuntur, ne genealogia vltra præfinitum myſtici Sacramẽti numerum multiplicetur. Nec hoc ſanè magno profunditatis vacat myſterio, quod tribus prætermiſſis, Ruben ſcilicet, & primogenito Simeon, atque Leui, prioribus fratribus, Iudam ſolum Spiritus ſanctus elegerit, per quem ſeriem natiuitatis vſque ad Chriſtum texeret. Quo profectò iam, quia quartus eligitur, quadratus Euangelij numerus conſecratur. Deinde quod maius eſt, idcirco ex omnibus duodecim Patriarchis hic ſolus cognominatim exprimitur, vt eum ſine aliquio mentis ſcrupulo manifeſtius recognoſceres, qui per Spiritum ſanctum ex eius ſtirpe olim fuerat repromiſſus. Dicit enim Iacob ita, *Non deficiet Princeps de Iuda, & Dux de femoribus eius, donec veniat qui mittendus eſt.* (*Gen. 49.10.*) Quẽ vt manifeſtius exprimeret quiſnam futurus eſſet, ſignanter adiecit dicens, *Et ipſe*, inquit, *erit exſpectatio gentium.* Quo facto videant falſi Iudæi quem ſuſcepturi ſint, quòd omnis exſpectatio gentium

Cap. I. diu deſideratum iam complectitur, adorat, veneratur, & colit. Vnde liquidò conſtat, quòd omnis multitudo gentium ab oriente vſque in occidétem, iam eum, qui mittendus erat, exſpectando fide ſuſcepit, ſuſcipiendo confitetur & colit, colendo autem quotidie ad cœleſtem patriam comitatur. Inde eſt igitur quod omnis Eccleſia adhuc in terris infatigabiliter pugnat, quia iam illi qui eum confeſſi ſunt, hinc per mortem diſcedentes cum Chriſto regnant. Quorum doctrina pollet, miracula coruſcant, virtutes vbique prædicantur. Sed quia huius capituli de Iuda fecimus mentionem, neceſſarium reor interim latiùs exequi, propter quorundam duritiam vel cæcitatem cordis, qui putant hoc totum ita ſuper Iudam interpretari, vt nihil ex his ad Chriſtum debeat pertinere. Nos autem rectè intelligentes, dicimus quod quædam ex his, licet Iudæ coaptentur, tamen ſecundum myſticos ſenſus & Chriſto conuenire poſſint. Neque omnino negamus, nonnulla ex his ad ſolum Iudam pertingere, ſicut & aliqua quæ videmus illum excedere, ad ſolum Chriſtum dicimus pertinere. Nam quod dicit, *Non deficiet Princeps de Iuda, & Dux de femoribus eius*, cogimur intelligere de Iuda, ſeu de ipſa tribu, quæ denique Iuda eſt appellata. Cæterum quod ſequitur, *Donec veniat qui mittendus eſt; & ipſe erit exſpectatio gentium*, ad ſolum Chriſtum nouimus pertinere. Non enim illum Iudam intelligimus Chriſtũ, de cuius ſemine penitus Dux non defecit, donec Chriſtus in carne veniret; ſed eum qui fuerat repromiſſus, & continuò vt aduenit, à gentibus eſt ſuſceptus. Princeps autem ac Dux de femore huius eo vſque in Iuda fuit; exinde verò Herodes alienigena, ſicut poſtea multis indiciis ſcripturarum monſtrabimus, regnum ſuſcepit. Et hoc potiſſimum fuit indicium eum aduenisse, *cui repoſitum erat*, ſubintelligitur regnũ; vel ſicut in noſtra legimus tranſlatione, donec veniret qui mittendus erat à patre, quoniam ipſum gentes ilico ſuſceperunt. Interea illud quod dicitur Iuda, *Te laudabunt fratres tui*, quocũque modo ſecundum hiſtoriam ad eum Iudam referri poteſt, vt ſint manus eius ſuper ceruices inimicorum pugnando. Sed melius in Chriſto intelligitur, quem omnes renati publicè fratrem in Eccleſia laudant & confitentur. Cuius itaque manus ſuper ceruices inimicorum trium-

A phant, vt poſtea adorent eum filij patris per adoptionem facti, qui dudum fuerant inimici. Sequitur, *Ad prædam, fili mi, aſcendiſti*, vel ſicut alia interpretatio habet, *de germine aſcendiſti, accubans dormiſti, & ſicut catulus leonis, quis ſuſcitabit eum?* In his itaque verſibus Iudæi non tam concluduntur, quàm penitus excluduntur. Et ideo non eſt admittendum vt de Iuda vllomodo poſſit intelligi, quod nos de Chriſto manifeſtè dictum probamus. Nã
B ſi ponamus catulum leonis Iudã pro virtute bellandi, quomodo de germine filius dicitur aſcẽdiſſe? Germen autem hic de Græco, magis virgultum vel ramus, ſicut quidam aſſerunt, interpretatur. Ex quo virgulto Iudas aſcẽdiſſe dicitur. Sed quia hoc illi non cõgruit, multo cõuenientius huic loco myſtica expoſitio coaptatur. Aſcẽdit ergo Chriſtus ex germine, quando ex Virgine natus eſt ſine ſemine. Ex germine, inquit, quod eſt abſq; coitu viri, &
C abſque ſemine, veluti virgultũ naſcens. Aut ſicut flos de radice eius, id eſt ex virgine Veritas carnis aſcendiſſe probatur. Si autem ita legendum eſt, *Ad prædam fili mi aſcendiſti*, & ſuper Iudã, & ſuper Chriſtum vtrumque referri poteſt. Quod autẽ accubãs dormiuit vt leo, vel ſicut catulus leonis, nulli alteri quã Chriſto congruit; vt ſit illud in Chriſto myſticè promulgatum, quod Phyſici de catulo leonis narrant. Aiunt enim, cùm natus fuerit, quod
D tribus diebus ac noctibus dormiat; tum deinde patris fremitu ſuſcitatur: ita ſanè & Chriſtus tribus dieb. ac tribus noctibus in corde terræ ſepultus ſomnũ mortis impleuit, & velut catulus die tertia ſuſcitatus reſurrexit. Vnde Ioannes in Apocalypſi ſua, *Ecce vicit leo de tribu Iuda*. Tunc Apoc. 5. 5. itaque vicit, cùm accubuit, quia tunc mortem moriendo confregit. Omnem nãque prædã quã leo ille contrarius inuaſerat homine proſtrato ac deuicto, hic leo noſter reſtituit, & totum reſurgendo in melius reformauit, dum captiuitatẽ no-
E ſtram ſua duxit virtute captiuam. Hoc quippe modo triumphans leo fuit, tertia verò die maturius ſuſcitatus, catulum leonis ſe fuiſſe oſtendit. Hinc eſt ergo quod ſequitur, *Et quis ſuſcitabit eum?* Quia reuera Propheta conſiderans Dei & hominis perſonam, Chriſtum in morte accubuiſſe admirans ait, *Et quis ſuſcitabit eum?* Ac ſi diceret, contueor Dei patris filium, dum Verbum caro fieri dignatus eſt, per mortem im-

CAP. I. mortalẽ quodammodo accubuiſſe, quis A eum reſuſcitabit? Ipſe ſe? An Deus pater? Aut, quod veriſſimum eſt, ſimul ipſe ſe, & Deus pater, eum reſuſcitauit. Vnde Apoſtolus clamat & dicit, Quia Deus illum ſuſcitauit à mortuis. *Et* Rom. 8. 11. *qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, ſuſcitabit,* inquit, *& mortalia veſtra corpora propter inhabitantem ſpiritum eius in nobis.* Quod autem ipſe ſuſcitauerit, dicit in Ioannis E- Ioan. 2. 19. uangelio, *Soluite tẽplum hoc, & ego in tribus diebus ſuſcitabo illud.* Ad quod Euãgeliſta, B *Hoc autem dicebat*, inquit, *de templo corporis ſui.* His ita à longè Propheta conſpectis, rectè ſtupore pro tanta patris ac filij vnitate attonitus dicit, *Et quis ſuſcitabit eum?* Sequitur quod iam ante paulò præmiſimus, *Non deficiet Princeps ex Iuda, & Dux de femoribus eius, donec veniat qui mittendus eſt.* Vbi profectò declarat, alium eſſe de quo duces futuri erant, & alium eum, qui quaſi vnicus ac ſpecialis mittendus erat, quem gentes expectaſſe denuntiat. Sed quomodo præmiſſæ benedictiones Chri- C ſto congruant, cùm vſque ad hunc locum ſermo patris velut ad Iudam ſolum intendit, ac per Iudam omnem tribum benedicat, obſcurum eſſe videtur. Dehinc autem nulli dubium quaſi contemplando qualis futurus fuerit quod ſpiritu prophetiæ manifeſtè demonſtret. Vnde quia adhuc Chriſtus in lumbis erat Iudæ, cui erant (vt multi codices habent) repoſita, tantum vt ſubintelligamus regnum, & omnia quæ de eo promiſſa Iudæis ac gentibus fuerant, dirigit quaſi in radice, vel D in grano ſeminis benedictionem, atque in eo ſuper extollit illum, qui velut fructus de radice germinandus erat. Hinc eſt enim tanta benedictionis obſcuritas, vt niſi diligenter ſit inſpecta, vix diſcerni poſſit, quid Iudæ, quidve Chriſto ſoli conueniat. In eo namque adhuc erat illud ſemen Abrahæ, retro iam repromiſſum, in quo benedictio omnium gentium pollicebatur: & ideo hic dicit, quod ipſe eſt expectatio gentium. Expectabatur autem ac ſi repromiſſus; ſuſcipitur mox vt aduenit, quaſi redditus. Cuius oculi pulchriores fuere vino, ſcilicet Apoſtoli & omnes ſancti prædicatores; quia mentes credentium muſto ſancti Spiritus inebriarunt. Et dentes lacte candidiores, per quos ſibi omnes gentes, velut animalium carnes in ſuum traiecit corpus; vt in eo vniti, id eſt, in Chriſti corpore tranſpoſiti, omnes gẽtes in vno ſemine benedicerentur. Vnde Eſa. 61. 9. alibi dictum legimus, *Vos eſtis ſemen cui benedixit Dominus.* Semen enim dicit & non CAP. I. ſemina, quia omnes in Chriſto vnum ſemen effecti ſumus. Vnum ergo granum frumenti in terram cadens ſolum mortuũ fuit, ſed multas ſegetes de ſe genuit. Et idcirco qui vult introire in horreum Domini, videat ipſe, ſi de huius radice proceſſit. Sequitur, *Alligans*, inquit, *ad vineam aſinam ſuam, & ad vitem pullum ſuum.* Pullus hic gentilitas deſignatur, quem alligauit ad vitem, de qua dicit, *Ego ſum vitis vera,* Ioan. 15. 5. *& vos palmites.* Quod cum hîc alligaſſe dicitur, alias inſeruiſſe monſtratur; vt ſicut palmes manet in vita, iſte aſellus corpori Chriſti coadunatus perfectam vineam, ſanctam videlicet Dei Eccleſiam, ſine macula & ſine ruga ex omnibus membris ſuis ſe videntibus exhiberet. Nullũ enim vinculũ vnitatis vinculo maius eſt, quod vnitas diuiſionem non recipit, neque patitur ſectionem: ſed ex ſuis ſæpè partibus vnitas corporis ſic cõfringitur, vt id quod eſt vnum, efficiatur. Et ideo feritas gentilitatis Chriſti corpore inſerta, quaſi ad vitem religata dicitur, dum fidei vinculis illi per gratiam eſt vnita. *Et ad vineam aſinam ſuam.* Ad vineam quippe aſinam alligaſſe dicitur, cùm ſynagogam Eccleſiæ fidei vinculis copulauit. Quia nimirum ſynagogam Chriſtus prouexit in Eccleſiam, & non Eccleſiam rurſus mutauit in ſynagogam. Sed quia benedictionem quantiſper longè propagauimus, quippe vt eũ non abs re in hac genealogia ex nomine poſitum ſciremus, imo per eũ mox animus recurreret ad vaticinium tanti Prophetæ, & crederet iam veniſſe, quem gentes exſpectando percipiebant: & Dux quia defecerat ex Iuda, & Princeps de femoribus eius nullus inueniebatur, his ſaltem conuentis teſtimoniis duritia cordis molleſceret, & omnes piè gaudentes ſuſciperent, quem diu nouerant tunc temporis venturum vtique Prophetas prædixiſſe: reſtat nunc ſenſim ad aliud narrationis myſterium ſuccedere, & quod ibi lateat fidei Sacramentum paulo enucleatiùs aperire. E

IVDAS *autem genuit Phares & Zaram de Thamar.*] Ecce hîc duo gemini fratres cognominatim in genealogia Chriſti aduocantur, qui ex Thamar fuiſſe dicuntur. Nunquid vacat myſterio, Euangeliſtam Eſaü ſimili modo geminũ prætermiſiſſe, & Rebeccam debitam vxorem, aliaſque legitimas non nominaſſe? Nequaquam hoc dixerim, quòd tantus Euangeliſta, imò per eum Spiritus ſanctus,

Cap. I.

absque magno & profundo myſterio qua- A tuor in hac narrationis ſerie feminarum perſonas induxerit, quæ omninò non minus ſecundum vetus teſtamentum, quàm ſecundum nouum, reprehenſibiles iudicantur. *Gen. 38.* Quarum Thamar, quamuis iuſtior appelletur Iuda, non tamen excluditur à culpa. Etſi profectò ille per incontinentiam, teſte ſcriptura, criminoſior inuenitur, dum modis omnibus de illicito concubitu filij generantur. Ex quo facto quoddam parabolarum genus B inducitur, per quod non ſolùm in hoc loco, quin in quamplurimis ſcripturarum locis myſtica prophetiæ Sacramenta texuntur. Cuncta namque illius temporis, in eodem populo geſta, prophetiam futurorum eſſe docet Apoſtolus dicens, *Omnia enim hæc in figuram contingebant illis.* (*1. Cor. 10. 11.*) Et alibi, *Multifariè multiſque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis.* (*Heb. 1. 1.*) Quod autem dicit multifariè Deum in Prophetis locutum, verbis eos oſtendit prophetaſſe. Quod autem multis mo- C dis, rebus inſinuat futura Dei myſteria præſignaſſe. Ex quibus itaque modis, per quem Deus nobis locutus eſt in Patriarcha, vnum in manibus nunc tenemus, quo, vt diximus, inſpecto multæ diuinarum litterarum obſcuritates in eo reuera panduntur. Fit enim hic modus aliquando in parabolis rerum; & de ipſis peccatis hominum, & tranſgreſſionibus adulterorum, prophetiam inſinuat operum futurorum. Sicut eſt illud publicum Dauid regis peccatum, de quo pau- D lò poſt ſuo dicetur in loco; atque illud quod de Loth dicitur; & illud Oſee factum, & alia quamplurima, multis in locis, diuinis referta myſteriis. Quæ quãuis ſecundum rerum geſtarum fidem nefandiſſima probentur, & velut criminoſa diuina auctoritate damnentur: quocunque tamen pacto diuina virtus ex ipſis aut diſpẽſationis incarnati Verbi præparabat effectum, aut aliud quid futurorum præuidebat agendum. Foris namque peccata parebant; intus quoque my- E ſteria latebant. Sed quia de Thamar loqui cœpimus, libet breuiter indagare, cur Euangeliſta eam hîc poſuerit, vel quid recordandum per hanc illicitam cõmixtionem monuerit, vel quid ex hoc myſticum deſignauerit. Quia nimirum illorum hominum non tantùm linguam, verumetiam vitam fuiſſe propheticam; & non ſolùm quorundam illorum vitam, ſed etiam totum illud regnum gentis Hebræorum, non tantùm prophetiam, vt dixi, ſed etiam magnum quendam fuiſſe Prophetam, quia rebus & geſtis multa ex ſe de Chriſto, & Eccleſia explet vaticinia. Quod vt ex hoc loco euidentiùs quæ dicuntur appareant, iam tandem ad ipſam hiſtoriam veniamus, in qua Iudas tres genuiſſe filios narratur, quorum primus Her, id eſt pelliceus, dicebatur; ſecundus verò Ouam, quod interpretatur mœror eorum, eſt appellatus: porrò tertius Selon, qui dimiſſio dicitur, eſt vocatus. Ex quo profectò in Thamar nurum Iudæ, accipimus plebem regni Iudæorum, cui de tribu Iuda reges tanquam mariti adhibebantur. Vnde & nomen eius amaritudo interpretatur, eo quod Dominum poculo fellis potauerit. In quibus duobus Iudæ filiis, quos maritos accepiſſe legitur, duo genera Principum, qui non rectè operabantur in plebe, accipiuntur. Vnum eorũ, qui multum oberant, alterum qui nihil proderant. Quorum vnus malignus dicitur fuiſſe ante Dominum; alter in terram fundebat ſemẽ, ne daret fœcunditatem. Iſta ſunt enim duo genera nimium inutilia; vnum ſanè nocentium, alterum præſtare nolentium. Quorum vnus pelliceus appellatur, qualibus induti ſunt tunicis primi homines, ob pœnam damnationis ſuæ dimiſſi ex paradiſo. Alter verò, mœror eorum; quorum? niſi quibus nihil prodeſt, cùm habeat vnde prodeſſe poſsit, idque perdat in terram. Deus tamen ambos occidiſſe dicitur, vbi regnum talibus hominibus abſtuliſſe ſignificatur. Tertius verò filius Iudæ, quod illi mulieri non coniungitur, tempus ſignificatur, ex quo reges plebis Iudæorum cœperunt de tribu Iuda non eſſe. Et ideo erat quidem filius Iudæ, ſed maritum eum Thamar non accipiebat: quia erat eadem tribu Iuda, ſed iam inde populo nemo regnabat. Vnde & dimiſsio eius idem Selo interpretatur. Cuius dimiſsio? niſi Thamar, per quam, vt diximus tribus Iuda ſignatur, de qua tribu cœperant iam reges non eſſe tunc temporis, quando Chriſtus aduenit? Illo ergo tempore, quia de tribu Iudæ regnum defecerat, venturus erat Chriſtus, qui non obeſſet, multumque prodeſset. Sic enim prædictum fuerat, *Non deficiet Princeps de Iuda, neque Dux de femoribus eius, donec veniat cui repromiſſum eſt.* Nam Herodes, qui tunc in Iudæa regnare videbatur, tanquam maritus Tha-

Cap. I.

mar viſus exſtitiſſe; ſed erat alienigena, A nec ſacramento myſticæ vnctionis tãquã coniugali fœdere cohærebat, ſed tãquam extraneus dominabatur: quam poteſtatem idem à Romanis dudum acceperat. Vnde quia non erat de tribu Iuda, neque de femoribus eius exiſſe probatur, reſtat eum debere ſuſcipere cui repoſitum erat; quia adeo iſte illo in regno myſtico non computabatur in regem,

Ioan. 19. 15

vt Iudæi publicè clamarent, *Nos non habemus regem niſi Cæſarem*, quanquam & B hoc adulando dicerent, eo quod Cæſar non propriè rex Iudæorum eſſet, ſed vt Chriſtum negarent. Cæterùm Herodes, qui per ambitionem regni poteſtatem arrepſerat, ad eos non pertinebat: quia dux & Princeps de Iudæ ſemine defecerat, eo quod adueniſſet ille qui mittendus erat, quem gentes ac populi expectabant. Porrò Iudæi impudentiſſimè dicunt, mentientes nondum eſſe hoc tempus completum, neſcio quem Regem quaſi ex femoribus Iudæ in extremis o- C rientis partibus adhuc regnũ tenere. Nec enim attendunt infeliciſſimi ſua diſſimulatione cæcati, quia iam ſicut eis nullum templum, nullum altare, nullumque ſacrificium reſtat: ita nullus rex, nulluſque ſacerdos vltra iam eis remanſit. Neque mentiri poterat Oſeas Propheta dicens,

Oſe. 3. 4.

Sedebunt filij Iſrael ſine Rege, ſine Principe, ſine ſacrificio, ſine altari, & ſine ſacerdotio. Igitur ſine vllis manifeſtationibus. Quæ omnia velint nolint Iudæi, completa cum eis ipſi cernimus. D Nullus igitur eis reſtat locus mentiendi, quòd in quibuſdam partibus terræ de tribu Iuda nunc habeant Regem, quia Propheta, ſicut pollicitus eſt, *Sedebunt filij Iſrael ſine altari, & ſine ſacrificio*, ita interminatus eſt, *ſine Rege ac ſine Principe.* Oſtendant ergo nobis templum & ſacrificium, aut altare: tunc eis quodammodo credere valebimus, quod fortaſſis habeant Regem. Alioquin ſibi obducunt peruicaci mentis ingenio caliginem cæcitatis. Cùm præſertim ſi aliquis nunc, vt E ipſi fingunt, de tribu Iuda Rex exiſteret, negare non poſſunt, quod tunc defecerit; cùm Herodes alienigena, ac poſt eum filij eius Tetrarchæ ſuper Iudam regnaſſent. Quod non ſolùm Euangelium, ſed etiam omnes gentilium hiſtoriæ, nec non ipſe Ioſephus eiuſdem generis hiſtoricus, publicè teſtantur, Herodem alienigenam in Iudæa regnaſſe, neque tunc interim de his Principem fuiſſe. At verò Iacob, *non deficiet*, dixiſſe liquet, *quouſque veniat ille cui repromiſſum eſt.* Et ideo quia tunc probatum eſt defeciſſe, atque omnia, vt præmiſſum eſt completa eſſe; etiamſi nunc, vt aiunt, aliquis inuenitur ex eis qui regnum teneat alicubi, quod penitus non probatur; manifeſtè conſtat, tunc Ducem ex Iuda ideo defeciſſe, vt ſicut Daniel ait, oleo

Dan 9. 24.

exultationis Sanctus ſanctorum præ participibus ſuis vngeretur. Ad quẽ demonſtrandum. Thamar induximus iam veniſſe. Non ſuperfluum eſſe reor ſi proſequar factum Iudæ, vt cur poſitus ſit in hac genealogia Chriſti, euidentius hinc pandatur. Legimus itaque quod ierat

Gen. 38. 13.

ad tondendas oues ſuas in Themna, quod interpretatur deficiens. Iam enim tunc defecerat Princeps ex Iuda, & omnis vnctio Iudæorum ceſſarat. Quod is, qui repromiſſus fuerat, ad oues perditas domus Iſrael, iam tandem venerat. Venit autem cum ſuo paſtore Odollamite, quod interpretatur teſtimonium habens in aqua. Cum hoc planè teſtimonio Dominus venit, habens quidem teſtimonium maius Ioanne, ſed tamẽ propter oues infirmas, in aqua vſus eſt hoc teſtimonio. Nam & ipſius paſtoris nomen fuit Iras, quod ſonat interpretatum, fratris mei viſio. Vidit omninò fratrem ſuum Ioannem, ſecundum quod ſemen eſt Abrahæ, vel ſecundum cognationem Mariæ matris eius & Eliſabeth. Hic quippe vidit eum, & ideo non ſurrexit maior illo in natis mulierum. Venit autem Dominus ad oues tondendas, hoc eſt peccatorum ſarcinis exonerandas. De quibus Eccleſiæ dicitur in Canticis Canticorũ,

Cant. 4. 2.

Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro. Iam Thamar habitum mutet, quę & commutans interpretatur: ſed in ea prorſus nomen amaritudinis maneat, non illius de qua Dominum felle potauit, ſed qua Petrus amarè fleuit. Iudas quoque Latinè confeſſio appellatur. Confeſſioni ergo amaritudo commiſceatur, vt verè pœnitentia præſignetur. Hac igitur pœnitentia per omnes gentes Eccleſia fœcundatur. Oportebat enim Chriſtum pati, ac reſurgere, & prædicari in nomine eius pœnitentiam ac remiſſionem peccatorum per omnes gentes. Nam & ipſe habitus meretricis confeſſio peccatorum eſt. Typum quippe Thamar Eccleſiæ gerit ex gentibus euocatæ, ſedẽs in biuio ciuitatis. Illic enim à nõ agnoſcẽte fœtatur,

CAP. I. quod ſcriptum eſt, *Populus quem nõ cognoui*
Pſ.17.48. *ſeruiuit mihi.* Accepit itaq; primùm annulum, qui fidei ſacramentũ vocatur: deinde armillam virtutis, per quam iuſtificabitur, ac baculum, in quo ſublimius glorificatur. Quia quos prædeſtinauit, hos & vocauit; & quos vocauit, hos & iuſtificauit; & quos iuſtificauit, illos & glorificauit. Mittitur autem promiſſus hœdus tãquam meretrici, per eundẽ Odollamitẽ, id eſt, increpatio peccati, dicente Ioanne,
Mat. 3. 7. *Generatio viperarum.* Sed non eam inuenit B peccati exprobratio, quam feliciter commutauit confeſſionis amaritudo. Iam verò proferentes annulum & armillã ac virgam in teſtimonium, & conuincamus Iudæos temerè iudicantes, qui dicunt nos Chriſtum ſuſcepiſſe; vnde prolatis rerum ſcripturarum indiciis, forſitan nos magis quàm ſe iuſtificatos eſſe arbitrabuntur. Hæc igitur ſi ad purum conſideremus, aliud iſti vt hoc facerent, intenderunt, aliud Deus, qui hoc ſic fieri permittebat; vt etiam inde aliquid, agente prouidentia C Dei, futurum ſignaret. Proinde illud factum, cùm in ſancta ſcriptura narratur, prophetia eſt; cùm verò in eorum actu conſideratur, reprehenſio eſt. Sed Deus, qui noſtris malis ſemper benè vtitur, de reatu contexuit Sacramentum, & de ipſis progenitoribus magnũ ſibi exhibuit prophetiæ myſterium, & nobis indidit non ſolùm loquendo, ſed etiam de ipſis taliter naſcendo, doctrinæ magiſterium. Fideles enim eius venturi ex omnibus gentibus, etiam exemplo carnis ipſius diſcere de- D buerunt, parentum ſuorum iniquitates ſibi obeſſe non poſſe. Proinde ſponſus ipſe ſuis cõgruẽs inuitatis, qui vocaturus erat ad nuptias bonos & malos, idem naſci voluit non minus ex bonis etiam quàm ex malis. Vnde & agnus, qui præceptus eſt in Paſcha immolari, ſecundum quandam interpretationem, ex ouibus & ex capris, tanquam ex iuſtis & peccatoribus, ad ſe præfigurandum iuſſus eſt aſſumi. Scilicet vt parentes bonos ac malos propter conuenientiam humanitatis non ſperneret, E verumetiam vt iuſtis agnus, peccatoribus hœdus fieret. Quatenus in ſuo corpore vtroſque, vt vnum fierent, per gratiam ſuam conſociaret. Iuſtum quippè fuit, vt qui pro peccatoribus venerat, de peccatoribus etiam naſci dignaretur. Ex quo profectò nullam ſanctarum feminarum Euangeliſta Matthæus in hac genealogia Chriſti computauit; ſed eas omninò quas ſcripturarum autoritas reprehendit. Vo- A lens ex his quatuor apertiſſimè demonſtrare, Chriſti Eccleſiam à peccatoribus congregandam. Quarum ſimilitudo eidem in omnibus comparatur. Vnde quia iam in Thamar magna ex parte attigimus myſteria veneranda, reſtat vt ad ea quæ ſuperſunt, indaganda ſuccedat oratio: vt ex toto appareat profunditas Sacramenti, ſi quo modo Chriſtus ex ipſa proſapia longè diuque præſignatus fuiſſet, eius Eccleſia in his præfigurata manifeſtetur. Quæ quia in corpore ſuo fuerat vnienda, rectè factum eſt etiam, vt ex ipſis naſceretur, in quibus myſterium pietatis tegebatur: quatenus ſpecies per Sacramentum tranſiret ad genus, & per ſpeciem quod futurum erat iam clareſceret in genere. Inerat enim iam tunc genus in ſpecie. Et idcirco earum tantùm hiſtoriæ recordatur, quarum & actio, genus, & ordo, ac numerus omnem futuram Dei Eccleſiam myſticis commendat muneribus. Actio quidem, vt ex operis negotio recognoſceres per ſpeciem futurum Dei munus in genere. Genus verò & ordo, quia primam earum & vltimam fuiſſe cõſtat ex ſtirpe Iudæorũ, & medias duas de gentibus aduenisse. Scilicet quia futura Chriſti Eccleſia primùm per Apoſtolos de Iudæis colligitur, exinde quaſi ex duabus, videlicet ex præcedentibus & ſequẽtibus, hactenus de gentibus adunatur. Porro vltima quæ reſtat, puteus ſatietatis, rurſus de Iudæis eſſe inſcribitur. Quia cũ venerit plenitudo gentium, tunc omnis Iſrael ſaluus fiet. In quibus nimirũ Euãgeliſtarum quadratus conſignatur numerus; quorum primus & vltimus ex Iudæis fuere: & duo velut de gentibus, qui Dominum in carne non viderunt, tanquam filij amplectendi medij circumponũtur. Quatuor autem ex omnibus eliguntur, vt in his quadrata Dei Eccleſia ad miſericordiam ſolidius confirmetur. Denique vt ad Phares & Zaram tandem redeamus; cur præſcripti ſimul in genealogia ſint, videamus. Quorũ Zara cùm de vtero præmiſit manum, obſtetrix coccino ligauit dicẽs: *Hic prior egredietur.* Sed in matris Gen.38.28 vtero illo manum reuocante, exiuit alter, cui obſtetrix dixit, *Quare diuiſa eſt propter te maceria?* Vnde & vocauit nomen eius Phares, id eſt, diuiſio. Poſt quem exiuit frater eius, qui prior manum de vtero præmiſerat, quam & coccino obſtetrix ligauerat. Vocauitque nomen eius Zara, quod interpretatum oriens ſonat. Quis hîc non videat quanta ænigmata myſte-

Cap. I. riórum prodantur? Quid itaque in his
duobus geminis niſi gemina deſcribitur
populorum vita, vna ſecundum fidem,
altera ſecundùm legem? Et quis alius in
Zara, qui prior ex vtero manum præ-
miſit, ſed poſt natus fuit, niſi populus fi-
dei, populus gratiæ figurabatur? Manum
igitur Zara ex vtero præmiſit, quia po-
pulus fidei, gratiæ videlicet, & in Pa-
triarchis iuſtitias fidei ac gratiæ operari
cœpit. In Abel ſcilicet & Seth, Enoch,
Melchiſedech, Abraham, Iſaac, Iacob,
Ioſeph, & Iob, & aliis, qui eorum imi-
tari potuerunt exempla. Hi etenim vi-
tæ ſuæ actum, qui figuratur per manum,
per gratiam in hoc ſæculo primum libe-
rè præmiſerunt. In quorum profecto
manu, noſtri quoque actus tanquam in-
tegri corporis, qui adhuc quodammo-
do geſtantis vtero tenebamur, figura præ-
ceſſit. Vnde & ipſa manus ſecum in vte-
ro coccū retraxit; indicia videlicet Chri-
ſti paſſionis, cuius effuſio ſanguinis actum
illuſtrauit Chriſtianum. Hinc etiam idem
Zara nomen accepit. Zara quippe oriens
dicitur, tanquam populum orientis re-
dēptoris videlicet oſtendens, de quo Za-
Luc. 1.78. charias Propheta, *Viſitauit nos oriens ex al-
to.* Qui populus etſi poſt natus, myſtica
tamen obſtetricis voce primatum acce-
pit, dicentis, *hic egredietur prior.* Sed non
mirum, ſi poſt ſequens primatum teneat,
qui prior ad opus gratiæ manum miſit.
Vtinam cùm ad hoc opus manum præ-
tendit, perfectè natus exiſſet, & non illo
manum retrahente, alter maceriam inci-
diſſet! Et quid maceriam, niſi opus fidei,
niſi ædificationem gratiæ, niſi Euangelij
ſacramentum, intelligimus figurari? Sed
cùm manum Zara in vterum retraxit,
Phares exiens maceriam diuidit; quia ni-
mirum cùm opus fidei & gratiæ in Pa-
triarchis ceſſauit, tum lex Moyſi appa-
rens quaſi quidam paries, medium ſemet
interſeruit, & quodammodo vitam Pa-
triarcharum & Chriſtianorum diuiſit.
Sed veniens Dominus parietem legis de
medio tulit, & diuiſam maceriam con-
iunxit, & ex duabus quodammodo vnam
Ephes. 2. 14. effecit, Paulo atteſtante, qui ait, *Ipſe eſt
pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, & medium
parietem maceriæ ſoluens, inimicitias in car-
ne ſua, legem mandatorum in decretis eua-
cuans, vt duos condat in ſemetipſo in vnum
nouum hominem faciens pacem.* Vbi notan-
dum quod ipſum parietem, qui maceriam
diuideret, inimicitias Apoſtolus vocat.
Obſeruatio etenim legis quaſi quoddam

A diuortium inter vitam ſimplicem Patriar- Cap. I.
charum, & vitam ſequentem Chriſtiano-
rum erat, donec vno angulari lapidi Chri-
ſto Ieſu iungerentur. Et ideo in genea-
logia ſua Chriſtus iam tunc præmittebat
myſterium, ex quo futurum præſagiendo
ſignaret effectum. Præſertim cùm in eo
iam tunc Chriſtus inerat ſemine, quam-
uis nondum propalatus, futurorum tamē
ad ſe trahens in rerum figuris fidem; qua-
tenus cùm adeſſet, melius eum fides cre-
B dentium recognoſceret, qui futura per
ſucceſſiones præcedentium patrum talia
præmonſtrabat. Vnde & Matthæus vo-
lens eum manifeſtius deſignare, ſimul
Phares & Zaram de Thamar ſupputauit,
vt per eos linea generationis deducta ex-
hiberet Chriſtum ſibi Eccleſiam in ſe my-
ſticè olim dedicaſſe, quam ex rerum pro-
phetia adfuturam ſuo in tempore præſi-
gnabat.

Phares *autem genuit Eſrom. Eſrom
genuit Aram. Aram genuit Aminadab. Ami-
C nadab genuit Naaſſon. Naaſſon genuit Sal-
mon. Salmon autem genuit Booz de Rachab.*]
Hic Phares, ſicut ex lectione comperi-
mus, ſimul cum Iuda patre ſuo ingreſſus
eſt in Ægyptum, ac deinceps horum
interdum nulla narrantur myſtica, do- *Naaſsó.
nec * Salmon, ſicut in Numeris legi- Num. 1.7.
mus, quando Iſraël exiit de Ægypto, & 2.3.
princeps fuiſſe tribus Iudæ ſignetur,
quorum in ſemine Chriſtum velut re-
promiſſum, Ægyptum introiiſſe, nulli
dubium eſt. Et ideo quaſi ex præſagio
D iam tunc populus premebatur. Sentie-
bat forſitan inimicus ex eodem ſemine
affuturum, qui eius iura quaſſaret, & id-
eo non fœminas, ſed mares tantùm inte-
rimere cupiebat, vt vel ſic eum quem mo-
liebatur extingueret. Egit quippe poſtea
hac arte idem inimicus, etiam per Hero-
dem multos interficiens, vt ſolum neca-
ret Chriſtum. De quo nimirum præſagio
Ioſephus in libro ſecundo Antiquitatis
hiſtoriæ commemorat dicens, quòd qui-
dam fuerit in Ægypto ſacrorum ſcriba,
cùm ſint, inquit, experti de futuris dicere
veritatem, qui denunciauit regi, illo in
tempore, quendam pariendum inter Iſ-
raelitas, qui humiliaret quidem principa-
tum Ægypti, augeret autē ſuo incremen-
to Iſraelitarum genus, virtuteque tranſ-
cenderet vniuerſos, & gloriam in per-
petuum memorabilem poſsideret. Cu-
ius rei conſilio factum eſt, vt omne maſ-
culinum, quod ex Iſrael naſceretur,
Ægyptiorum fluctibus necaretur. Sed a-

CAP. I. uertit illud Deus; cui poſtea maria ac flumina mirabiliter imperanti paruerunt. Qui denique ſuo, vt fertur, auſpicio lõgè poſt ſacerdos videns Moyſen infantulum de capite Pharaonis coronam euellere, ſuſpicatus eſt eum eſſe per quem regnum Memphiticum deperiret. Nec immeritò quidem, quia per huius poſtea exſequium, tota Ægyptus ſubuertitur. Sed alius tamen iam maior illo futurus monſtrabatur, per quem omnis mundus, cuius figuram Ægyptus tenet, & verus Pharao Diabolus, abyſſi fluctibus mergeretur. Porro Salmon, quem ſupra in fine verſus texuimus, ſicut diximus in exitu filiorum Iſraël de Ægypto, Princeps ex tribu Iuda fuiſſe probatur. Qui accipiens Rachab, quam alibi in veteri Teſtamento Raab meretricem legimus: ſed hîc Rachab iuxta Græcorum exemplaria, propter χ Græcam per C H inſcribitur; illic verò ſecundum Hebraicum Raab ſine aſpiratione enunciatur; quod Hebræi χ Græcum non habent. Per quam nimirum Raab rurſus Eccleſiæ ſacramentum ad memoriam reducitur, vt idem ſemper figuris & ænigmatibus promiſſus inſinuetur, qui iam per Patriarchas, ex quorum carne futurus erat, ſibi Eccleſiam nõ ſolùm de Iudęis, verumetiam ex gentibus clementiſſimè copulabat. Ipſe enim verus erat Patriarcha in Patriarchis, qui & verus Propheta in Prophetis. Ipſe denique Iudex in iudicibus, ſicut & ſæpe in Angelis, Angelus eſt appellatus. Vnde liquidò conſtat in Salmon iam tunc ducem veræ confeſſionis fuiſſe, & illam tribum, de qua fuerat repromiſſus, ex Ægypto eduxiſſe, quia Chriſtum non niſi veri confeſſores ſequuntur. Qui denique Raab, id eſt, Eccleſiam de gentibus, ſubuerſis muris Hiericho, ſibi in coniugio
Ioſ. 6. 25. copulauit. Non enim ex omni illa ciuitate quidpiam ſaluatur, niſi tantùm domus Raab, & omnia quæ in ea fuiſſe probantur. Quia nimirum extra ſanctam Dei Eccleſiam quidquid eſt, anathemate percutitur; & ſi exinde amore quidpiam Deo præfertur, tormento mortis acriùs exquiritur. Quoniam quicunque voluerit eſſe amicus huius ſæculi, inimicus Dei profectò conſtituitur. Hiericho quippè præſens deſignat ſæculum, ſeptem vitiorum muris circumuallatum, quod per ſeptem dierum circulum tubis doctrinarum Dei clangentibus iugiter circumluſtratur; donec in nouiſſima tuba omnes vitiorum muri corruant, & nouiſſima

A mors deſtruatur, eo quod iam tunc abſorpta ſit in victoriam. Interdum autem ſola ſaluatur Raab, videlicet Chriſti Eccleſia, eiuſdem ſanguine rubricata, quia nuncios veri Ieſu ſola ſuſcepit. Et ideo non ſolùm inter Iſrael Dei connumeratur; verumetiam Principi ex Iuda, Chriſto ſcilicet, velut matrona pulcherrima, quæ fuerat ſordida flagitiis, copulatur. De cuius nimirum ſanguine Chriſtus naſci non erubuit, ſcilicet vt qui peccatores venerat quærere in terra, de
B peccatoribus carnem traheret: quatenus eius vniti corpore per fidei ſacramentum, iam vltra peccatores non eſſent. Quod ſacramentum Matthæus benè intelligẽs, eo quod & ipſe de publicano factus fuerat Euangeliſta, omnes peccatrices commemorando facinoroſos quoque ad pœnitentiam inuitat. CAP. I.

PORRO *Booz genuit Obed ex Ruth.*] De qua ſiquidem Eſaias exorando vatici-
C natur dicens, *Emitte*, inquit, *Agnum Domine, dominatorem terræ, de petra deſerti ad montem filiæ Sion.* *Eſa. 16. 1.* Quam dum Euangeliſta in hanc proſapiam intromittit, profectò vaticinium tanti Prophetæ impletum iri teſtatur, cùm per eam origo ſeminis Abrahæ recto tramite vſque ad Chriſtum deducitur. Necnon & per eandem Eccleſia de gentibus, id eſt, de Moab, futura præfiguratur. Moab enim de patre interpretatur. Et quid eſt de patre,
D niſi quod Dominus ait, *Vos autem de patre Diabolo eſtis?* *Ioan. 8. 44* Nimirum quia omnẽ Eccleſiam, priuſquam ad Booz, qui fortis interpretatur, id eſt ad Chriſtum tranſiſſet, ex patre diabolo fuiſſe ſcriptura teſtatur. Vnde & Pſalmiſta in Epithalamio ſponſæ canit dicens. *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum & domum patris tui.* *Pſal. 44. 11* Ex quo iſta nimirum oblita domum patris ſui, videlicet diaboli, & tranſiens ad Iſraël, mulier virtutis inſigniter appellatur. Ex quo Booz quippè affatur dicens, *Norunt omnes qui intra portas*
E *ciuitatis ſunt mulierem fore virtutis.* *Ruth. 3. 11.* Nec immeritò: quia contemnens populum ſuum, dum ad Dei populum iure viduitatis intraret, ſocrui ſuæ fatetur, dicens, *Populus tuus, populus meus erit, & Deus tuus, Deus meus; quæ te terra morientem ſuſceperit, in ea moriar, ibique locum accipiam ſepulturæ.* *Ruth. 1. 16* Nonnè manifeſtiſſimè hæc verba ſunt Chriſti Eccleſiæ, quæ de gentibus ad vnius Dei cultum congregatur? nonnè in hac figura vnius veteris ac noui Teſtamẽti Deus exprimitur? Dicit enim Eccleſia

Cap. I. Chriſti, etſi non voce, operis ac fidei ef- A
fectu, his qui primum de ſynagoga in
Chriſtum crediderunt, Deus tuus, Deus
meus, & populus tuus, populus meus e-
rit, quia pax noſtra Chriſtus eſt, qui fecit
vtraque vnum. Nurus autem ſynagogæ
non immeritò Eccleſia accipitur, quæ v-
tique ſponſa meruit appellari. Nam & ex
ea patres fuerũt, ex quibus Chriſtus naſci
dignatus eſt. Ideo eiuſdem ſynagogæ fi-
lius rectè nuncupatur. Ergo Booz iſte hoc
in loco figuram Chriſti tenuit. Vnde &
fortis interpretatur; quia ſolus potens fuit
ſuſcitare ſemen fratris ſui, ſcilicet Moyſi,
qui velut ſine liberis hinc diſceſſit; eo B
quod neminem lex ad perfectum perdu-
xit. Hinc eſt quod Ioannes quoque non
ſe dignum fatetur, vt eius corrigiam cal-
ciamenti ſoluat, quod ipſe eſt cui iure
ſponſa debetur. Ex quo profectò velut
amicus ſponſi ſtans, propter vocem eius
gaudet, vt ad nuptias ſaltem ſerò veniat,
quem diu omnis Prophetarum ordo cum
ſummo deſiderio venturum exſpectabat.
Sed cùm hic in Bethleem natus venit, ve-
lut Moyſe quodammodo diſcalceato, ſi-
mul agrum cum eadem ſponſa iure pro-
pinquitatis emit. In quo ſiquidem agro
theſaurus abſconditus eſt, qui venditis C
omnibus quotidie à credentibus compa-
ratur. Hic eſt, inquam, ager quem be-
nedixit Dominus, in quo omnis pulchri-
tudo credentibus reſeruatur. Quem qui
inuenit homo, iuſtè relinquit omnia, vt
eum valeat poſſidere. Sed quia longum
eſt omnia huius myſterij ſacramenta typi-
cè explicare, ſatis ſit declaraſſe Euange-
liſtam propter vaticinium Ruth ad me-
dium deduxiſſe. Et non ſolùm ob hoc
tantùm, verumetiam propter figuras my-
ſticas, per quas tunc iam, vt diximus, Ec-
cleſia in Chriſti corpore fundabatur. Ad
hanc igitur genealogiam Prophetarum D
eloquia concinunt. Ad hanc ænigmata
diuerſarum rerum hinc inde confluunt.
Ad hanc figurarum obſcuritates quam-
plurimæ referuntur. Et omnia recto tra-
mite manifeſtant eum eſſe, per quem ſa-
lus gentibus repromittitur. Ipſe eſt, in-
quam, Agnus diu de petra deſideratus,
qui multotiens olim in lege immolatus,
iſtius repromittebat aduentum, per quem
omnia peccata penitus ſoluerentur. Iſta
eſt etenim petra deſerti, ſecundum intel-
ligentiam paulo ſuperius promulgatam,
de qua potens eſt Deus ſuſcitare filios A-
brahæ; ne ſint iam vlterius petra deſerti
propter idolatriam, ſed lapides pretioſi,
qui viui ſiquidem voluuntur ac tenentur Cap. I.
ſuper terram. Vide diligens lector, quàm
frequenter Spiritus ſanctus ſuper hanc
Chriſti proſapiam, varias ac profundas re-
uoluit promiſſionum figuras. Vide quàm
aſſidua depromit pietas oracula. Neſcit
enim ſilere, neſcit occultare theſaurum,
donec veniat is in quo cunctæ Patris pro-
miſſiones impleantur, & obſcura quæque
luce clarius manifeſtentur. Vnde & ſe-
quitur.

Obed *genuit Ieſſe, & Ieſſe genuit Dauid.*]
Cur autem dixerit, Ieſſe genuit Dauid,
cùm idem filius ſit Eſai, nõ abs re factum
dixerim. Præſertim cùm in Regum vo-
lumine manifeſtè per omnem textum
pater eius Eſai legatur, & Ieſſe tantùm in
paucioribus locis inuenitur. Vnde liqui-
do conſtat biganorum * eum fuiſſe. Sed binomiũ.
cur hic Ieſſe potius filius inſcribatur, Spi-
ritus ſancti eſt præſagium, vt eum veniſſe
iam ſuſciperes, qui dudum eodem Spiri-
tu ſancto teſtante per Eſaiam Prophe-
tam futurus ex eiuſdem ſemine nuncia-
batur. *Egredietur* ergo, inquit, *virga de ra-* Eſa. 11. 1.
dice Ieſſe; & flos de radice eius aſcendet, & re-
quieſcet ſuper eum Spiritus Domini, ſpiritus
ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & for-
titudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & reple-
bit eum ſpiritus timoris Domini. Vnde & Ioan. 1.72.
Ioannes in aqua vidit ſuper eum in ſpecie
columbæ Spiritum ſanctum deſcenden-
tem & manentem. Quia ſicut Apoſtolus
dicit, *in ipſo inhabitat omnis plenitudo diuini-* Col. 2. 9.
tatis. Ipſe eſt enim qui non ſecundum vi-
ſionem oculorum, neque ſecundum au-
ditum aurium iudicabit: quia homo tan-
tùm videt in facie, Deus autem omnia
cordis arcana conſpicit. Et ideo rectè De-
us intelligitur, qui ex Ieſſe radice futurus
adſcribitur. Porro radix Ieſſe virgo eſt
Maria, de Dauid ſtirpe generata, de cu-
ius nimirum radice flos Chriſtus aſcendit.
Flos vtique ille, qui de ſe in Canticis ſpõ-
ſæ loquitur, *Ego flos campi, & lilium conual-* Cant. 2. 1.
lium. Quem florem Iſaac in filio ſuo lon-
gè diu odorans, aiebat dicens, *Ecce odor* Gen. 27. 27.
filij mei ſicut odor agri pleni cui benedixit Do-
minus. Agri, inquit, pleni; quia Spiritus
ſanctus abundantiſſimè eum repleuerat,
& plenitudo diuinitatis corporaliter in eo
habitaſſe probatur. Rurſus quod de Ieſſe
ſemine ſit futurus, idem Eſaias repetit di-
cens, *In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum* Eſa. 11. 10.
populorum, ipſum gentes deprecabuntur, & erit
ſepulchrum eius glorioſum. Quem gentes, in-
quit, deprecabuntur. Ac ſi diceret; quia
ipſum eſt ſemen, in quo Abraham Pater

CAP. I. multarum gentium futurus repromitti-tur; etiam qui per Iacob de Iuda exſpectatio gentium prædicatur. Idcircò, duricordes, cùm videritis in eo omnia compleri, ſaltem ſerò ſuſcipite quem gentes, ſicut repromiſſum eſt, deprecabuntur, qui primi ád adorandum debuiſtis etiam miraculis non inuitati venire. Patent enim legis & Prophetarum ænigmata ſuper eum, & omnia iam in illô ſunt completa, quem gentes longè diu deſideratum, vt prædictum fuerat, cum gaudio ſuſceperunt, ſuſceptum vbique venerantur & colunt. Vos autem indignos vos iudicaſtis æternæ vitæ. Sequitur.

IESSE, inquit, *genuit Dauid Regem.*] Regem autem dicit, non quod ipſe ſolus Rex in hac genealogia fuiſſe probetur, cùm ab ipſo vſque ad transmigrationem Babylonis, omnes qui ibi ponuntur conſtet Reges fuiſſe; ſed quia Dauid primus de tribu Iuda Rex fuit, per quam tribum ordo genealogiæ vſque ad Chriſtum manifeſtè decurrit. Et quidē nō quaſi hic ſolus Rex fuerit, ſed quaſi primus & Regū principium; ex quo, nec immeritò, velut ſolus hic Rex præ omnibus nuncupatur. Præſertim cùm pene omnes propter iſtū, ſcriptura teſte, in ſolio regni poſiti reſeruantur, & nemo inuentus ſit ex omnibus, etiam, vt ita, dicam nec ipſe Oſias rex iuſtiſſimus, ad huius meriti dignitatem potuerit peruenire. Porro alij dicunt, ad diſtinctionem alterius Dauid hunc regem verius nominatum, quem non regem, ſed militem fuiſse exiſtimant, qui in Regum volumine & Paralipomenon, inter tres fortes fortior de triginta dubiè numeratur. (2.Reg.23.8.) Sed vtrum ſit ita nec ne accipiendum, prudens lector intelligat. Nos tamen magis credimus, quod ideo voluerit eum regem nominari, vt recolleres quid ei repromiſsum fuerat, & agnoſceres hūc eſſe, cuius proſapiam declarabat, qui in ſolio regni ſcilicet patris ſui Dauid rex collocandus erat. De quo idem Dauid velut Propheta futurum orat, *Deus iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam filio Regis.* (Pſal.71.1.) Filio, inquit, Regis, quia æterni patris filius factus eſt etiam filius Dauid, vt poſſit illud impleri, *Super ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit in æternum.* (Eſa.9.7.) Et quis eſt qui ſedeat ſuper thronum Dauid rex in æternum, niſi filius Dauid, qui ſecundum quod in principio erat Verbum coæternus eſt patri, cuius regni non erit finis, vt poſſit idem verè ſedere rex in æternum? Alioquin de Salomone minimè cō-

A ſtat prædictum fuiſſe, cuius penè regnum ſimul cum ipſo corruit: & omne genus Iudæorum, quia hunc in dextera patris magno videlicet in ſolio collocatum veniſſe non credidit, huc illucque proprijs expulſum ſedibus iam diſperijt. Sequitur. CAP. I.

DAVID *autē rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ.*] Quæritur ergo, nec immeritò, cùm tres reliquæ mulieres in hac ſerie lectionis retro proprijs nominibus iam ſint poſitæ, quid ſit quòd ſola Berſabea B ſuo hîc nomine non exprimitur, ſed quod vxor fuerit Vriæ hoc ſolùm innuitur? Ad quod ſanè non incongruè fatendum creditur, quia tres præſcriptæ fœminæ, per quas Chriſti opera pietatis inſignia typicè præſignantur, non ſolùm culpari, verùm laudari rectè meruerint. Vnde & ſine vllo nominis pudore quaſi virtutis egregiæ in hac genealogia recenſentur. Hæc quoque adulterio fuſcata, ſimul & viri homicidio cruentata, meritò videtur prætermiſſa: ſaltem vt ſilentio nominis, quia lo-C quendo nequiuerat, quod turpe videbatur omnino tacendo tegeret. Vnde & nomen viri eius, quod eſt Vrias, velut iuſti hominis ponitur: vt ex hoc etiam ſceleris immanitas verecundius memoretur, dum ipſius cauſa idem occiſus ad mediū reuocatur. Non quod Dauid pœnitenti hoc iam à Domino remiſſum imputetur peccatum; ſed quamuis pudicè quolibet affatu vt demonſtraret, quia noſtris malis Deus nonnunquam benè vtendo, etiam per ea quæ nequiter geſta ſunt, maxima D indulgentiarum beneficia præfigurat. Et notandum, quod non ſolùm indulgentia criminis, ſed & ſatisfactio in Dauid legitur: Berſabea autem, ſicut nec principaliter culpatur in ſcelere, ita nec pœnitentia, quod conſenſerit in adulterium Regis, crimen ſuum diluiſſe ſcribitur. Et ideo propter myſticum potius Eccleſiæ Sacramentum, quæ in coniugium veri Regis, diabolo interempto, clementer adſciſcitur, vxor Vriæ huc tantùm commemoratur: propter ſuam verò adhuc indeletā E culpam, vt coniicio, de nomine penitus reticetur. Nam ſi hoc publicum Dauid Regis peccatum inſpicimus, de ipſo quidem opere malo magnum aliquid bonū futurorū prophetatū agnoſcimus. Dauid namque interpretatur, manufortis; Vrias autē, lux mea Dei; Ethæus, abſciſſus; Berſabee puteus ſatietatis, ſiue puteus ſeptimus. Cuius itaq; figurā illo in loco Dauid manufortis geſsiſſe creditur, niſi Domini Ieſu Chriſti, de quo per Pſalmiſtā dicitur,

CAP. I. *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Cuius autē Vrias, qui interpretatus lux mea Dei ſonat, niſi antiqui aduerſarij,

Eſa.14.14

qui ſuperbiæ inflatus tumore dixit, *Aſcendā ſuper altitudinē nubiū, ſimilis ero altiſſimo?* Quia verò creatrici ac ſempiternæ lux orta in tempore ſe ſimilem fieri concupiuit, hoc ipſum etiam, quo à conditore elucebat, amiſit. Vnde quia & in veritate non ſtetit, etiam à luce ſua, quam à creatore præ omnibus creaturis clariorem acceperat, ſuperbiæ merito, tanquàm horrendæ tenebræ, excluſus eſt; rectè ei conuenit quod Etheus, id eſt, abſciſſus vocatur. Quique cadendo, vera fortitudine amiſſa, nunc etiam transfigurat ſe velut Angelum lucis, audens adhuc dicere, lux Dei mea eſt. Et quid mirum, ſi lucem Dei dicat ſuam, cùm de illo Apoſtolus

2. Theſſ. 2.4.

clamet, *Aduerſatur & extollitur ſupra omne quod dicitur, aut quod colitur Deus.* Cuius verò Berſabeæ, quæ in Latinam linguā puteus ſatietatis, vel puteus ſeptimus vertitur, niſi Eccleſiæ figuram expreſſit? rectè enim Sanctorum Eccleſia puteus ſatietatis, ſiue puteus ſeptimus vocatur; quia nimirum illa ſeptiformis Spiritus doctrina in electis ſuis cernitur redundare, quæ ſæpè in diuinis voluminibus aquarum fluentis apertiſſimè comparatur. Hinc Dominus in Euangelio ait,

Ioan. 7.37.

Si quis ſitit veniat ad me, & bibat. Et qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Quæ autem eſſet ipſa potatio ſubſequutus Euangeliſta expoſuit dicens; *Hoc autem dixit de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Hinc mulieri Samaritanæ typum Eccleſiæ gerenti, ad puteum dicit,

Ioan. 4.13.

Qui biberit ex aqua hac ſitiet iterum, qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum: ſed aqua quam ego dabo, fiet ei fons aquæ viuæ ſalientis in vitam æternam. Super ſolarium itaque domus lauante Berſabea, Dauid Rex manu fortis petulanti oculo vidit, concupiuit, & abſtulit. Quia videlicet redemptor noſter Deus ac Dominus Ieſus Chriſtus Eccleſiam, quam ex gentibus acquiſiuit, lauacro aquæ in verbo mundatam, terrena calcantem, cœleſtibus inhiantem, prædeſtinatam vidit prouidus, vocatam dilexit ſponſus, vt iuſtificatam ſibi coniungeret legitimus ſpiritali coniugio maritus. Sed vt Berſabeę Dauid coniungatur, Vrias vir eius interficitur; quia vt iuſtorum Eccleſia cœleſti ſponſo adhæreat, antiqui hoſtis virtus confringitur, confracta pedibus electorū calcanda proſternitur. Vnde & per E-

A uangelium illis à Domino dicitur: *Ecce dedi poteſtatem vobis calcandi ſuper omnem virtutem inimici.* CAP. I. Luc. 10.19

Si autem hoc factum iuxta litterarum attendimus, quid vnquam poteſt inueniri ſceleſtius? Si verò myſterium figurandæ rei in ipſo facto conſideramus, quid aliquando valet reperiri ſalubrius? Eſt autem in hoc facto aliud adhuc quod euidentius figuratur. Dauid itaque in ſolario deambulans, typum exprimit redemptoris. Benè autem in ſolario, quia

B in ſole poſuit tabernaculum ſuum. Solarium quippè non ab eo tantùm nomen accepit, quod ad ſimilitudinem terræ ſolum habeat; ſed etiam ab eo quod eminentius cæteris domibus in ſole ſit poſitum. Nam & Iudaica plebs non ſicut nos tectum ſuper ſolaria habet, quod in Abſalon facto ſcriptura demonſtrat dicens; Cùm ingrederetur ad concubinas patris ſui, quod miniſtri eius ſuper ſolarium illi tabernaculum tetendiſſent. 2. Reg. 16. 22.

Vnde & videntibus cunctis, ſicut ſcriptura teſtatur,

C ad eaſdem concubinas ingredi potuit. Quid autem eſt Dauid Berſabeę ad ſe perducere, niſi datorem legis carnali populo legem coniunctam ſpiritali ſibi intellectu ſociare? Berſabea autem, vt præfati ſumus, puteus ſeptimus dicitur, quia nimirum per cognitionem legis infuſio ſpiritalis gratiæ perfecta nobis ſapientia monſtratur. Quem verò Vrias, niſi Iudaicum populum ſignat, cuius nomen interpretatum diximus, lux mea Dei? Iudaicus autem populus quia de accepta legis ſci-

D entia extollitur, quaſi de Dei luce gloriatur. Sed huic Vriæ Dauid vxorem abſtulit, ſibique ſociauit; quia redemptor in carne apparens de ſe ſpiritaliter loqui legem innotuit; ac per hoc, hanc Iudaico populo extraneam demonſtrauit, ſibique coniunxit, quia ſe per illam prædicari declarauit. Et ideo carnalis populus, dum mandata legis retinens implere nititur, ipſe nimirum defert indicium quaſi per Epiſtolas, vnde damnetur. Quod forſitam volens Euangeliſta credentibus ad

E confirmandam fidem oſtendere, deduxit ad medium rem geſtam, per quam carnalis Iſraël morti notaretur obnoxius, & ſpiritalis Chriſti in corpore ſociatus, veram Regis coniugij in fide perciperet firmitatem. Quia nimirum in his quatuor mulieribus Eccleſia de gentibus congreganda manifeſtius approbatur, & per eas rectiſſima genealogiæ linea repromittendo quod futurum erat vſque ad Chriſtū tenditur. Vnde & ſequitur.

Cap. I. SALOMON *autem genuit Roboam, & Roboam genuit Abiam. Abia vero Aſa. Aſa autem Ioſephat. Et Ioſephat genuit Ioram.*] A Quid ſit autem quod in Regum volumine legimus. 3. Reg. 11. 35. *Auferam*, inquit Dominus ad Hieroboam Regem Samariæ, *regnum de manu Roboam filij Dauid, & dabo tibi decem tribus, filio autem eius*, id eſt, ipſi Roboam, *dabo tribum vnam, vt remaneat lucerna Dauid ſeruo meo cunctis diebus coram me in Hieruſalem ciuitatem, quam elegi vt eſſet nomen meum ibi.* 3. Reg. 15. 4. Sed & Abiæ, propter Dauid patrē ſuum, B dedit Dominus Deus lucernam in Hieruſalem, vt ſuſcitaret filium eius. Quæ quamuis ſic ſecundum litteram videantur poſſe accipi, non dixerim ſimpliciter eſſe intelligendum, ſed myſticis repromiſſionum ſacramentis præſentem hiſtoriam inuolutam eſſe. Nam in eo quod dicit, *Vt remaneat lucerna Dauid ſeruo meo cunctis diebus coram me in Hieruſalem*, liquidò conſtat ſecundum Iudaicum ſenſum ſtare non poſſe; quia nec ipſa Hieruſalem cunctis diebus ſtare meruit; eo C quod non ſit in ea lapis ſuper lapidem derelictus. Neque de ſemine Regis Dauid in omni Iudæa, poſt aduentum Redēptoris, Dux aliquis ſuper ſolium eius reperitur. Vnde intelligant mendoſi Iudæi, qui ſibi, vt iam ſupra dixi, applaudunt neſcio in qua terrarum Regione de Dauid ſtirpe quempiam populo præeſſe: quia neque in Iuda, vt Iacob promittit, neq; in Hieruſalem, vt hic ſermo diuinus ſonat, aliquis, qui ſuper ſolium regni lucerna ſit in populo, poteſt reperiri. Et ideo D neceſſe eſt, vt promiſſio diuina non infirmetur, alium requirere intellectum, & altiora ſacramentorum Dei in eo beneficia cogitare. Quæ ſit autem lucerna cunctis diebus lucens coram Deo in Hieruſalem, vel quæ ſit Hieruſalem iſta, in qua cunctis diebus lucerna lucens de ſemine Dauid propter eum futura repromittitur, Apocalypſis Ioannis manifeſtat dicens, Apoc. 21. 10. *Et eduxit me*, inquit, *in ſpiritu in montem excelſum & magnum, & vidi Hieruſalem deſcendentem de cælo*, ornatam E monilibus ſuis, *& lumen eius tanquam lapis de chryſolyto*. Et paulo poſtquàm introducit in ea nomina duodecim tribuum filiorum Iſrael, ait dicens, Apoc. 21. 22. *Et templum non vidi in ea. Dominus enim templum illius eſt, & Agnus. Et ciuitas*, inquit, *non eget ſole aut luna vt luceant in ea, quia claritas Dei illuminat eam, & lucerna eius eſt Agnus.* Ex quo profectò liquet, quia iſta eſt Hieruſalem illa quam elegit Dominus, vt ſit

nomen eius ibi, & ſedeat in ea ſuper thronum Dauid de ſemine eius Rex in æternum; & non iſtam quam videmus ad ſolum vſque dirutam, & multis hactenus maledictionibus ſubiacere. Cap. I. Quæ ſi electa ſecunctum electionem gratiæ eſſet, nunquam poſt tantas promiſſiones vnà cum populo tam ſubitò corruiſſet. Vbi ſi mihi opponis callidus tergiuerſator, quia peccatis ſuis factum ſit; verum omninò probamus quod dicis. Sed omnipotens Deus præſcius futurorum, ſicut Propheta teſtatur, *qui eſt conſpector omnium ſæculorum*, Eccl. 36. 19 nunquam ſe talibus obligaret promiſſis, ſi iſta eſſet de qua typicè Prophetarum eloquia concrepabant, quam ſecundum electionem gratiæ antiquitus nulli dubium eſt elegiſſe. Iſtam verò terrenam Hieruſalem, quam dicis, elegit quidem ad tempus, ſed vt figuram cœleſtis Hieruſalem portaret, quouſque veniſſet ille de ſemine Dauid, qui in ea Rex in æternum ſederet. Vnde quia *iurauerat illi Dominus veritatem, De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam.* Pſ. 131. 11. Et alibi, *Stabiliam*, inquit, *regnum eius; & thronus eius in æternum erit firmiſſimus*, 1. Par. 17. 11. & 14. quanquam peccatores fuerint idem filij eius, ſeruatur tamen ſemper ſucceſſio ſeminis, & Hieruſalem penitus non deletur, donec veniret ſemen, cui repromiſſum eſt vt ſedeat in æternum. Et hoc eſt quod hîc dicitur, *Non faciam propter Dauid ſeruum meum, ſed dabo filio eius tribum vnam, vt remaneat lucerna ei cunctis diebus coram me in Hieruſalem.* 3. Reg. 11. 35. Quid igitur eſt dicere, non faciam propter Dauid ſeruum meum? niſi non faciam propter iuramentum quod ei iuraui, vt non auferrem ſemen eius de conſpectu meo, ſed darem ei lucernam quæ luceret coram me in Hieruſalem cunctis diebus æternitatis? Quam lucernam quaſi coram oculis idem Dauid ponens, aiebat dicens, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis.* Pſal. 118. 104. De hac nimirum lucerna conſtat dictum, *Vt remaneat lucerna Dauid ſeruo meo coram me cunctis diebus in Hieruſalem.* Quia ſi abrumperetur de ſemine eius ſucceſsio filiorum vſque ad Chriſtū, forſitan poterat euentu aliquolibet aduenire; ſed ſecūdum quod Abraham primum & poſtea Dauid iurauerat, omnis repromiſsio velut in irritū duceretur. Quamuis nec ſic cōpletum, quod repromiſſum fuerat vllo modo dubitari deberet; quia Deus eſt qui futurum hoc ſine commutatione repromiſerat. Vnde quia

omnem

CAP. I. omnem genealogiam per ſucceſſionem A vſque in Chriſtum, ſine ambiguo de Dauid ſtirpe tenemus, & eum in æternum ſuper ſolium & ſuper regnum eius ſedere credimus, nullum alium iam venturum exſpectemus; ne, quod abſit, pro eo Anti-Chriſtum, qui futurus eſt in mundo, recipiamus. Et ſi quempiam mouet, quomodo hîc ſedere dicatur ſuper ſolium & regnum Dauid, cùm ipſe Dauid non ſederit Rex ſuper ſolium & regnum illius cœleſtis Hieru- B ſalem, neque Chriſtus ſuper hanc terrenam Hieruſalem Rex ſediſſe legatur; præſertim cùm ipſe dicat Pilato,
Ioan. 18. 36. *Regnum meum non eſt de hoc mundo: quia ſi de hoc mundo eſſet, vtique miniſtri mei decertarent ne traderer Iudæis.* Dicimus ergo hanc ciuitatem Hieruſalem, illius figuram cœleſtis habuiſſe, & hoc regnum illius ſchema geſſiſſe. Ac per hoc in eo regno illud iam inerat per figuram, ſicut in iſto terreno illud cœleſte quodammodo fuiſſe videtur per vmbram. Sed C vmbra iam exinanita cernitur, vt lux vera ſuccederet; & figura tunc viguit, vt veritas interea celaretur, donec plenitudo temporis veniret. Et ideo ſanè rectè dicimus Chriſtum ſuper ſolium Dauid ſediſſe; quia in illo ſolio Dauid iam regnum Chriſti inerat per figuram, ſuper quod eundem Dauid tunc ſediſſe, nemo qui rectè ſapit ambigit. In quod profectò Chriſtus regnum veniens carnem de ſemine ipſius ſuſcepit, euacuauit futurorum vmbras, & D ſedit ſuper claritatem lucis quæ tunc intus in regno latebat; ac per hoc ciuitas illa non eget ſole vel luna, quia lucerna quæ diu repromittebatur de ſemine Dauid, iam in ea lucet, & lux illa ipſe eſt Agnus, diu in figura pro populo immolatus. Idcirco etiam ad Ioram & reliquos, qui Deum malis ſuis irritauerant, rectè dicitur, lucernam ſucceſſionis propter Dauid & propter Hieruſalem cunctis diebus coram Domino reſeruaſſe. Quia non ſolùm in eorum, ſed etiam nec in omnium ſceleribus, quæ ſibi mundus per partes contraxerat, adeo potuit prouocari, vti iuramentum miſericordiæ ſuæ irritum duceret. Vnde etſi quidam ex ipſis in hac genealogia non meruerunt adſcribi, nemo tamen inuentus eſt vſque ad Chriſtum, cui per ſucceſſionem filius negaretur. Quod continuò manifeſtius approbatur in ſequentibus.

IORAM, inquit, *genuit Oziam. Et Ozias genuit Ioathan.*] In quarto igitur Regum volumine legimus, quod Ioram Ochoziam genuerit, & de Ochozia ſit genitus Ioas: ac deinde quia Ioas genuerit Amaſiam, cui ſucceſſit in regnum hic Ozias, qui ab Euangeliſta hoc in loco filius Ioram inſcribitur. CAP. I. 4. Reg. 8. 24. & 11. 2. & 12. 21. & 15. 1. Quod factum non abs re omnino creditur, ſi intentio Matthæi, imò per eum Spiritus ſancti ad purum conſideretur. Propoſitum enim erat ei tres teſſareſcædecadas in diuerſum ſtatum ponere, & ita obtemperare, vt myſticus ſacramentorum numerus in quadraginta & duos ſurgeret. Ideoque tres iſtos de medio tuliſſe cernitur. Et non ſolùm itaque ob hoc vt iſtud conficeret ſacramentum, verumetiam vt nos legaliter inſtitueret, & magnum nobis tribueret documentum. Ioram quippe generi ſe miſcuerat impiiſſimæ Iezabel: & ideo vſque ad tertiam generationem eius memoria de ſanctæ natiuitatis ordine rectè tollitur. Quod etiam in lege prius per Moyſen Deus dixerat. *Ego ſum Dominus, Deus* Exod. 20. 5. *fortis, zelotes, viſitans peccata patrum in filios in tertiam ac quartam generationem, eorum qui oderunt me; & faciens miſericordiam in multa millia, his qui diligunt me, & cuſtodiunt mandata mea.* Vbi notandum quod de illa progenie dicitur, quæ in peccatis patrum & in odio pertinax fuerit virtutum: ſicut & miſericordia in illis fit, qui in dilectione Domini continui permanſerint. Bonus namque homo, quamuis de malis parentibus ſit natus, miſericordia fit dignus: ſicut è contrario, malus quilibet ex bono generatus, pœna flectitur, Dei iudicio rectiſſimè condemnatus. Ioram itaque qualis fuerit diuina prodit hiſtoria, quod Deus ei dixerit, *Quod non ambulaſti in* 2. Par. 21. 12. *viis Ioſaphat patris tui, & in viis Aſa Regis Iuda, inceſſiſti autem per viam itineris Regum Iſraël, & fornicari feciſti Iudam & habitatores Hieruſalem, imitatus fornicationem domus Achab. Inſuper & fratres tuos, domum patris tui, meliores te, occidiſti, ecce Dominus percutiet te plaga magna cum populo tuo, & filiis, & vxoribus tuis, & vniuerſam ſubſtantiam tuam, tu autem ægrotabis peſſimo languore vteri, donec egrediantur vitalia tua paulatim per ſingulos dies.* Et ita factum legimus, atque ita conſumptus eſt tabe, vt egereret etiam viſcera ſua, languore pariter & vita caruit. Mortuuſque eſt infirmitate peſſima, & non fecit

CAP. I. ei populus ſecundum morem combuſtionis exſequias, ſicut fecerat maioribus eius, neque ſepelierunt eum in ſepulchro Regum. Quem ſecutus quoque Ochozias filius eius Scriptura te-
2. Par. 22. 3 ſte, *Ingreſſus eſt per vias domus Achab. Ipſi enim fuerunt & conſiliarij poſt mortem patris ſui in interitum eius.* Sed hoc omni-
2. Par. 22. 2 nò nos mouet, quia in libro Paralipomenon legimus quod quadraginta duorum annorum erat cùm regnare cœpiſ-
2. Par. 21. 20. ſet, quid ſit quod pater eius Ioram XXX. B duorum annorum fuiſſe legitur cùm regnare cœpiſſet, & octo annis regnauerit, qui ſimul fiunt anni XL. Quod verum eſſe omninò non conſtat. Quia ſi Ochozias XLII. annorum eſſet, cùm poſt patrem ſuum regnare cœpiſſet, erat profectò patri ſuo duobus annis ante natus, quod facere penitus ipſa natura prohibet. Vnde conſtat illud verius fore,
4. Reg. 8. 26. quod in Regum volumine legimus, quia viginti duo annorum fuerit cùm regnare cœpiſſet. Et eſt illud quod in mul- C tis Paralipomenon libris habetur, Scriptorum vitio, ſicut & aliis in locis quamplurimis deprauatum. Cæterùm Ioas filius Ochoziæ qualis fuerit, poſtquam obiit Ioiada ſacerdos, Scriptura teſta-
2. Par. 24. 17. tur dicens, *Quia ingreſſi ſunt Principes Iuda, & adorauerunt Regem, qui delinitus eorum obſequiis, adquieuit eis; & dereliquerunt templum Domini Dei ſui patrum ſuorum, & ſeruierunt lucis & ſculptilibus, & facta eſt ira Domini contra Iudam & Hieruſalem propter hoc peccatum.* Occidit etiam D Zachariam Prophetam, filium, vt dicunt, Ioiadæ ſacerdotis, qui eum in templo Domini nutrierat & conſtituerat Regem. Quem Zachariam, cùm eſſet conlactaneus eius & conſobrinus, & Spiritus Domini induiſſet eum ac fecit ſta-
Ibid. 20. 21. 22. re in conſpectu populi, qui dixit ei, *Hæc dicit Dominus, quare tranſgredimini præceptum Domini quod vobis non proderit, & reliquiſtis Dominum vt relinqueret vos? Qui congregati aduerſus eum, miſerunt lapides ſuper eum iuxta regis imperium in a-* E *trium domus Domini, & non eſt recordatus Ioas Rex miſericordiæ quam fecerat Ioiada pater illius ſecum, ſed interfecit filium eius. Qui cùm moreretur ait, Videat Dominus & requirat.* Quod profectò poſtea Domi-
Mat. 23. 35 nus teſtatur dicens, *Et requiretur omnis ſanguis, qui effuſus eſt à ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguinem Zachariæ, quem occidiſtis inter templum & altare.* Succeſſit igitur mortuo Ioas Rege filius eius Amaſias

A in regnum, qui poſt cædem Idumæorum, allatos Deos filiorum Seir ſtatuit ſibi in Deos & adorauit, illiſque adolebat incenſum. Quamobrem iratus Dominus miſit ad illum Prophetam, qui diceret ei, *Cur adoraſti Deos qui non liberauerunt populum?* Cui ille, *Num conſiliarius regis es? Quieſce ne interficiam te.* Hæc 2. Par. 25. 15.
autem omnia ideo hic ad præſens poſui, vt animaduerteres, quia tres iſti Ioram patrem ſuum in omni impietate ſe-
B quentes, ac continuum tenentes odium in Deum, meritò præ omnibus de genealogia Chriſti excluduntur. Reliqui enim reges, quamuis mali fuerint & impij, vbicunque in genealogia ponuntur, aut à bonis omninò generantur, aut ipſi de ſe bonos generant: id eſt, aut boni patris eſt filius, aut certè pater eſt cuiuſdam boni filij. Ioram ergo fuit filius Ioſaphat iuſti viri, qui reliquit ſibi filium regni & impietatis ſuæ hæredem. Quem ſecuti omnes ingreſſi ſunt per lineam
C eandem prauitatis viam, donec peruentum eſt ad Oziam. Qui Ozias penè in omnibus fecit rectum coram Domino, niſi quod in templo ſuper altare thymiamatis voluit adolere incẽſum. Tamen qui idololatra non fuit, impiis de medio prætermiſſis, in eundem genealogiæ rectiſſimus ordo decurrit; ne aut à lege videretur excedere vltio diuina, aut certè, qui patrum noluit imitari impietates, ipſe eorum in peccatis videretur inuolui. Quo loco probatur, ſicut & in aliis quamplu-
D rimis, vnumquemque in peccato ſuo mori debere: & ſi ſecutus fuerit mores priorum patrum bonos maloſve, pœnas ſibi aut præmia benedictionis accumulari. Quo profecto & iſti penitus hinc de medio ſub ſilentio auferuntur, videlicet propter pœnam peccati; & tamen fructu benedictionis in ſemine, propter præcedentium patrũ repromiſſa, minimè priuantur. Idcirco & de Ioram rectè dicitur, quod *noluerit Dominus diſperdere domum Dauid propter pactum quod inierat cum eo,* 2. Par. 21. 7.
E *quia promiſit illi dare lucernam ac filiis eius in omni tempore.* Quam lucernam propter iuramentũ cõſtat omnino quia nullus peccatorum ſcelera quiuerint extinguere, & adhuc miſeri Iudæi pro cæcitate ſua ſuis quotidie peccatorũ tenebris obſcurãtur.

OZIAS *autem, qui & Azarias, genuit Ioathan. Ioathan verò genuit Achaz. Achaz autem Ezechiam.*] Sub quibus ergo quatuor regibus Eſaias Propheta, non tam prophetiam de Chriſto, quod de domo

Ca p. I. Dauid futurus eſſet cõtexuit, quàm Euã-
gelium omnibus prædicauit. Vnde cùm
Eſai.7.11. ad Achaz, quia idola colebat, diceret, *Pete
tibi ſignum à Deo de cælo, ſiue de profundo in-
ferni*, Et ille nolens diceret, *Non petam,
& non tentabo Dominum*, verſus ad omnem
domum Dauid aiebat, dicens: *Audite vti-
que domus Dauid. Nunquid parum eſt vobis
moleſtos eſſe hominibus, quia moleſti eſtis & Deo
meo? Propterea*, inquit, *ipſe Dominus dabit vo-
bis ſignum, Ecce Virgo concipiet & pariet fi-
lium, & vocabunt nomen eius Emanuel.* Atque
ad extremum, *Niſi credideritis*, inquit, *non
intelligetis.* Quod teſtimonium ſuo in lo-
co Deo annuente tractabimus. Cæte-
rum Ezechias cùm adhuc eſſet ſine libe-
ris, quia audierat à Domino per Prophe-
4. Reg. 20. 1. tam, *Diſpone domui tuæ, quia morieris tu &
non viues*, conuerſus ad parietem ilicò di-
xiſſe fertur, *Obſecro Domine memento quæſo,
quomodo ambulauerim coram te in veritate &
corde perfecto, & quod bonum eſt in oculis tuis
fecerim. Fleuit itaque Ezechias fletu magno.*
Fleuit autem non propter plurimos in-
quam vitæ annos, quia omninò nouerat
idcirco placuiſſe Deo Salomonem, quod
annos vitæ non petierit ampliores; ſed
hinc prorſus iturus fleuit fletu magno,
propter promiſſionem Domini ad Da-
uid, quam videbat tunc in ſua morte pe-
nitus perituram. Eo enim tempore Eze-
chias filios non habebat. Vnde & amari-
ter flebat, ne propter eum lucerna diu pa-
tribus repromiſſa extingueretur, ante-
quam plenitudo temporis adueniret. Pro
certo namque ſciebat ſe de Dauid ſtirpe
generatum, per quem nimirum venire o-
portebat iuxta ſucceſſionem carnis il-
lum, quem ipſe & multi alij quamplurimi
venturum deſiderabant. Vnde idem in-
ter lamenta doloris ſui aiebat dicens,
Eſa.38.10. *Quæſiui reſiduum annorum meorum, dixi, non
videbo Dominum Deum in terra viuentium.*
Pro quo Septuaginta dixere, *Nequaquam
vltra videbo ſalutare Dei in terra viuentium.*
Pſal.114.9 De qua & alibi ſcriptum eſt, *Placebo Do-
mino in regione viuentium.* Hoc autem eſt
omne quod hìc metuit Ezechias, ne ſalu-
tare Dei, id eſt Ieſum, ductus ad inferos
nequaquam mereatur aſpicere. Hinc eſt
quod ſequitur, ita dicens, *Non aſpiciam
hominem vltra & habitatorem.* Timet ergo
ſatis, ne non videat Dominum in terra
viuentiũ, ne generatio illius ſubitò inſtar
tabernaculi diſſoluatur, ne in telæ ſimili-
tudinẽ in ipſo lucis exordio præcidatur,
& nequaquã de ſemine eius Chriſtus oria-
tur. Sed miſericors Dominus citò flecti-

A tur ad clementiam, prouocatur ad miſeri- Ca p. I.
cordiã. Et immutat ilicò ſententiã, quam
ſecundum præſcientiam promulgarat ad
probationem fidei eius, & dat ſpatium
generandi etiam in quo myſtica futuro-
rum ſacramenta monſtrentur. Vnde &
poſt tertium annum conceſſæ vitæ Ma-
naſſes naſcitur, per quem origo Chriſti
duceretur, quia poſt mortem patris duo-
dennis legitur regnaſſe. Ex quo fit, vt
B quidquid antea fuerat deſperatum, hoc
totum, quamuis malus fuerit, per ſucceſ-
ſionem patris poſtea in eo ſit reparatum.
Ergo iſte omnis erat fletus, quia deſpera-
bat Chriſtum de ſuo ſemine naſciturum,
quem multis Dei oraculis nouerat repro-
miſſum, & coram poſitus plurimis Eſaiæ
verbis cotidie audierat prophetatum.
Sed vt verius loquar credebat hic, & du-
bitabat, ideoque ſic amariſſimè flebat.
Flebat igitur, quia dictum ei fuerat, cùm
eſſet ſine liberis, *Diſpone domui tuæ, quia
C morieris tu & non viues*; credebat autem,
quia qui promiſerat, non mentitur Deus.
Sed vicit fides timorem. Idcirco ſub ſpe
vitæ, ſicut ſermo diuinus narrat, tam ſu-
bitò conſolatur. Vnde & nos ergo creda-
mus, quem poſt tantas Patrum promiſſio-
nes læti ſuſcepimus, atque eo ducente,
per ipſam ſucceſſionis lineam, vſque ad
ipſum firmi perueniamus.

Manasses *quippe genuit Amon, A-
mon autem Ioſiam. Ioſias verò genuit Iechoni-
am & fratres eius in tranſmigratione Babylo-
D nis.*] Ioſias iſte eſt Rex iuſtiſſimus, qui
antequã naſceretur proprio ex nomine,
quia futurus erat per Prophetiam Spiritus
ſancti eſt promiſſus. Sed tamen eius iuſti-
tia non inuenitur in filiis, quos in tranſmi-
gratione Babylonis genuiſſe dicitur.
Non quod Ioſias in tranſmigratione filios
ſuos genuerit, qui nuſquam legitur tranſ-
migratus: ſed quia non ſunt ſecuti eum fi-
lij eius, dicuntur quaſi ex prædeſtinatio-
ne Dei geniti ad tranſmigrandum. Non
inquam in tranſmigratione, ſed ad tranſ-
E migrationem, id eſt, vtique ad tranſmigrã-
dum. Iechoniam autem & fratres eius id-
circo ſimul ponit; vt quorum erat com-
munis impietas, & coæqualis infamia, fie-
ret ſimul vna ſupplicij ſui & miſeriarũ me-
moria. Etenim vulnerato Ioſia in bello
contra Nechao Regẽ Ægypti, atque de-
functo, Ioachaz filius, qui & Sellũ, ſucceſ-
ſit in regnũ, & regnauit tribus mẽſibus in
Hieruſalẽ, deinde eſt tranſlatus in Ægyp-
tum. Et conſtituit pro eo Rex Ægypti
fratrem eius Eliachim Regem, qui altero

Cap. I. nomine Ioachim vocatur. Quem poſt vndecim annos Nabuchodonoſor Rex vinctum catenis perduxit in Babylonem: & regnauit Ioachim filius eius pro eo, qui & Iechonias eſt appellatus. Regnauit autem & ipſe tribus menſibus: quem poſtea mittens Nabuchodonoſor vinctum, abduxit in Babylonē, & conſtituit Sedechiā patruum eius filiū Ioſiæ, fratrē videlicet Ioachim pro eo. Quē & ipsū poſtea idem Rex cæcauit, & in cauea veluti beſtiam clauſum, in Babylonē adduxit: vt B quorum erat, vt dixi, par impietas, fieret ſimul par pœna, & ab Euangeliſta cōmunis infelicitatis eorum memoria. Illud ſanè rectè quæritur, quare Iechoniam dixerit Matthæus, & fratres eius à Ioſia genitos, cùm Iechonias, qui & Ioachim, non filius ſed nepos Ioſię fuiſſe manifeſtè probetur, id eſt, filius Ioachim, ſicut in toto veteris teſtamenti textu declaratur. Ac deinde quod ſi in fine ſecūdæ teſſareſcædecadis Iechoniam ponimus, in tertia nō erunt quatuordecim, ſed tredecim tātùm C inueniūtur. Reſtat ergo, vt Iechoniā priorem, quem à Ioſia dicit genitum, ſciamus ipsū eſſe Ioachim patrem Iechoniæ, filiū Ioſiæ, qui in Danielis principio ſcribitur: ſecundum verò Iechoniam, quem poſt tranſmigrationem Euangeliſta ſcribit genuiſſe Salathiel, intelligamus ipſum eſſe Ioachim filiū Ioachim, hoc eſt prioris Iechoniæ, nepotem autem Ioſiæ, qui & ipſe in Ezechielis commemoratur exordio. Quorū alter Ioachim per κ. & μ. alter verò per χ. & ν. ſcribitur. Apud Græcos au- D tem & Latinos hoc confuſum eſt nomen, ita vt ab aliquibus eorum vnus idemq; in duorum Prophetarū principiis habeatur. Ioachim autem patrem Iechoniæ, Iechoniam fuiſſe vocatū, nullo alio in loco præter iſtum Euangelij locum legimus. Cuius auctoritati, ſi tamen hoc ita voluit intelligi, nullus eſt ſanè fidei interuētor qui cōtradicat: ſiue iſto nomine olim vocatus ſit ipſe, & tamē modò in ſcriptura diuina taceatur: ſiue ſolus Euangeliſta eundem hoc ideo nuncupat nomine, quia Iecho- E nias interpretatur præparatio Domini. Præparatio nāque ideo rectè dicitur, quia hunc ſicut & filium eius Iechoniam, Dominus olim præparauerat ad tranſmigrādū. Vnde ſicut iam ſupra diximus, Ioſias non in tranſmigratione, ſed ad tranſmigrādum, eos dicitur generaſſe. Vtiq; quaſi ad hoc nati eſſe dicantur, qui eos Dominus pro ſuis ac populi peccatis captiuandos præſcierat, vt in tranſmigrationem A irent. Sciat namque prudens lector, quia in his quæ modò de duorum virorum diſtinctione nominis diximus, veritatem hiſtoriæ ſecuti ſumus; vt alterū in fine prioris teſſereſcædecadis, alterū in principio ſequentis, quatenus vtramque quaterdeno compleret numero, poneremus. Secūdum myſticum autem ſenſum vnus idemque Iechonias, bis quaſi in angulo conſtitutus, adnumeratur. Cùm enim, inquam, quaterdenas generationes tribus diſtinxiſſet articulis, dicens ab Abraham vſque ad David generationes XIV. & à David vſque ad tranſmigrationē Babylonis, generationes XIV. totidemque alias vſque ad Chriſtū: non eas tamē duxit in ſummam vt diceret, fiunt omnia quadraginta duæ. Vnus quippe in illis progenitorib. bis numeratur Iechonias, videlicet à quo facta eſt in extraneas gentes quædam deflexio, quādo in Babyloniā trāſmigrauit. Vbi autē ordo à rectitudine flectitur, atq; vt eat in diuerſum intendit, quaſi angulū facit; & illud quod in angulo eſt in fine prioris ordinis, & in capite ipſius deflexionis, bis numeratur. Hoc autem ipſum iam præfigurabat Chriſtum à circūciſione ad præputium, tanquam ab Hieruſalem ad Babylonem quodammodo migraturum, atque vtriſque in ſe credentibus hinc atque hinc, tanquam lapidem angularem, medium adfuturū. Hæc quidē tunc in figura præparabat Deus rebus in veritate venturis. Nā & ipſe Iechonias, vbi angulus iſte præfiguratus eſt, præparatio Dei interpretatur. Ac per hoc iam nō quadraginta duę, quod faciunt ter quatuordecim; ſed propter vnum bis numeratum quadraginta & vna generationes fiunt. De quo poſtea Domino iuuante plenius ſuo in loco dicemus. Porro Ioachim pater Iechoniæ, ſecundum eiuſdem doctoris intelligentiam, cur ſit prætermiſſus non ſatis elucet: quod reticuit idem occultarum rerum quæſtionum conſpicuus perſcrutator. Niſi fortè accipere debeamus quod Euangeliſta, vt typum Chriſti faceret, ideo Iechoniam bis voluerit numerari; & Ioachim, ne numerus augeretur, prætermitti decreuerit. Cap. I.

Iechonias *autem poſt tranſmigrationem Babylonis genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel.*] Quod autem Zorobabel ſit filius Salathiel, multis Scripturarum ſanctarum in locis ſine ambiguo reperitur. Sed in Paralipomenon

Cap. I. longè aliter habetur. Sic enim inibi legimus, quod Iechoniæ filij fuerunt, Aſir, Salathiel, Melchiam, & Phadaia. De Phadaia autem orti ſunt Zorobabel & Semei. Nos autem quid de hoc medium dicamus non facilè reperitur. Quod ſi dixerimus, quod hi duo fratres vnam diuerſo in tempore duxiſſent vxorem, ex qua alter genuerit filium, qui alteri ex lege ſit adoptatus: refellunt hoc ipſa ſcripturarum verba, dum Matthæus dicit quod Salathiel genuerit Zorobabel. Ac deinde Paralipomenon liber loquitur, quia de Phadaia orti ſunt Zorobabel & Semei. Nam neque *genuit* aliundè poteſt hîc intelligi, quàm quia illum de ſemine proprio generauit. Neque *orti ſunt* aliunde, niſi de iſtius carne nati. Sed ſimul de amborum ſemine, ipſa prohibente natura, natos eos abſurdum eſt intelligi. Vnde, ſicut tradunt Hebrei, verum eſt trinomium eum fuiſſe, ſcilicet Aſir & Salathiel & Phadaia. Interpretatur autem Aſir cæcatus, Salathiel frutex Dei, Phadaia redemptus Domini. Aut fortaſſis ſic accipiendum eſt, quòd Salathiel & Phadaia duo fratres, filios quos genuerint, ſimul vterque eorum proprium Zorobabel vocauerit, ita vt duo fuiſſent. Quod nõ approbo; maximè cùm Euangeliſta dicat de iſto Zorobabel Abiu quoque genitum eſſe. Paralipomenon verò liber habet, quod Zorobabel genuerit Moſollam, Ananiam, ac reliquos, inter quos Abiu nuſquam adnumeratur. Tali igitur vel alio quolibet exitu agendum eſt, ne diuina diſſentire videatur auctoritas. Alioquin Euangeliſtam rectius protuliſſe credendum eſt; ſuper quod diuina conſonat auctoritas, etiam aliis in quamplurimis locis: ita tamen ſi vlla de hoc quod dicimus dubitatio poſſit fieri. Præſertim cùm in hoc libro propter vitia ſcriptorum, ſicut & in Eſdra, genealogiarumque quamplures interminatæ veniunt quæſtiones. Vnde &

Tit. 3. 9. Apoſtolus, *Inutiles autem & interminatas genealogiarum quæſtiones deuicta*. Ex hinc quoque eorum qui inſcribantur vſque ad Chriſtum, in geſtis ſanctarum ſcripturarum nullam reperimus mentionem. Sed fides Apoſtolo & Euangeliſtæ eſt accommodanda; cùm & de vicino, quamuis in archiuis Iudæorum quiuerint inueniri, poterat hoc cognoſcere, & per diligentiam parentum litteris mandare, quod omnibus Iudæis notum erat, quia de Dauid carne Chriſtus deberet venire. Vnde & diligentius omnis illa proſapia memoriæ

A tradebatur. Hinc eſt enim quod Africanus de conſonantia Euangeliſtarum ſcribens, quærit quid ſit quod Matthæus dicit Ioſeph filium fuiſſe Iacob, & Lucas eum commemorat filium fuiſſe Heli. Atque rurſus Heli quod fuerit Mathat, & Iacob filium Mathan Matthæus Euangeliſta probat. *Mathat*, inquit, *& Mathan diuerſo fuere tempore, qui de vna eademque vxore Eſtha nomine ſingulos filios procrearunt. Quia Mathan, qui per Salomonem deſcendit,* B *vxorem eam primus acceperat, & relicto vno filio Iacob nomine, defunctus eſt. Poſt cuius obitum, quod lex viduam alio viro non vetat nubere, Mathat, qui per Nathan genus ducit, cùm eſſet ex eadem tribu, ſed non ex eodem genere, relictam Mathæ accepit vxorem, ex qua & ipſe accepit filium nomine Heli, per quod ex diuerſo patrum genere efficiuntur Iacob & Heli vterini fratres. Quorum alter, id eſt, Iacob, fratris Heli ſine liberis defuncti vxorem ex mandato legis accipiens genuit Ioſeph, natura* C *quidem germinis ſuum filium, propter quod & ſcribitur, Iacob autem genuit Ioſeph. Secundum legis verò præceptum Heli efficitur filius: cuius Iacob quia frater erat, vxorem ad ſuſcitandum ſemen fratris acceperat. Ac per hoc rata inuenitur & integra generatio. Hæc autem*, idem inquit, *non nobis ad ſubitum reperta, aut abſque vllis auctoribus commentata ſunt, ſed ipſi hac Saluatoris noſtri ſecundum carnem propinqui ſeu ſtudio tanti ſeminis demonſtrandi, ſeu docendi quæ ſecundum veritatem geſta* D *ſunt, tradiderunt*. Si enim Hiſtoriographus iſte tantam curam habuit perquirendi rei veritatem, quanto magis Euangeliſta, qui cum ipſo Domino moratus in carne, etiam inter parentes ipſius quotidie verſabatur? Veruntamen quòd hîc etiam & noſtrum aliqui Ioſeph dicunt filium Heli fuiſſe, non quaſi ex carne, ſed quaſi ex lege; quia Iacob ſuſceperit defuncti fratris vxorem, ad ſuſcitandum ſemen eius, ſicut conſtat ex lege, quia ſine liberis obierat: videtur infirmari hæc ſolutio quæ- E ſtionis, quod defuncti fratris nomen habere debuerat, vt in eo nomen patris ſuſcitaretur, ſicut ex lege ſonare videtur; niſi fortè inueniatur de hoc alia quælibet rationabilis cauſa, per quam probetur ſic præmiſſam ſtare poſſe ſententiam. Præſertim cùm & Iuda in Thamar nuru ſua, licet ignaro ſuſcitante ſemen defuncti filij, non ideo eorum quiſque qui ex hoc vno concubitu generantur, Her vocatus fuiſſe legitur; ſed profectò alter eorum Phares, alter verò Zara vocitatus eſt.

CAP. I. Vnde non contra auctoritatem veteris teſtamenti venire probatur, quod hic Ioſeph, & non Eli, quamuis filius eius ſit per legem, alio vocatus nomine accipitur. Similiter & Booz cùm accepiſſet Ruth ex lege, filium qui ex ea natus eſt, non Abimelech, in cuius nomine ſuſcitatur, ſed Obeth vocari placuit. Ergo ſi ex lege mandatum eſſet, ſemen defuncti non alio poſſe vocari nomine, quàm eius in cuius ſuſcitabatur, nequaquam credimus viros & mulieres virtutum contra legem venire voluiſſe. Vnde liquidò conſtat, hanc quæſtionem ſic ſolidam manere, ſicut à maioribus explanata atque litteris commendata cernitur. Cæterum quod Matthæus, genuit hic aut ille, per omnia ponit, probat ſe filios tantùm carnis de ſemine vniuſcuiuſque poſuiſſe. At verò Lucas, quia dixit qui fuit Heli, qui fuit Mathat, ſic demum & in reliquis, oſtendit ſe etiam in hac genealogia alios quàm carnis filios poſuiſſe. Vnde & beatus Auguſtinus in libro concordiæ Euangeliſtarum, *Quos autem*, inquit, *mouet, quod alios progenitores Matthæus enumerat, deſcendens à Dauid vſque ad Ioſeph; alios autem Lucas aſcendens à Ioſeph vſque ad Dauid: facilè eſt vt aduertant Ioſeph duos patres habere potuiſſe, vnum à quo genitus, alterum à quo fuerit adoptatus. Antiqua eſt enim conſuetudo adoptandi, etiam in illo populo Dei, vt ſibi filios facerent, quos vtique non ipſi genuiſſent. Nam excepto quod filia Pharaonis Moyſen adoptauerat, illa quippe alienigena fuit, ipſe Iacob nepotes ſuos, ex Ioſeph natos, verbis manifeſtiſſimis adoptauit dicens.*

Gen.48.5. Nunc itaque duo filij tui, qui facti ſunt tibi priuſquam ad te venirem, mei ſunt, Effrem videlicet & Manaſſes tanquam Ruben & Simeon, mei erunt; alios autem quos poſtea genueris, tibi erunt. *Vnde & factum eſt vt duodecim tribus eſſent Iſraël abſque tribu Leui, quæ templo ſeruiebat.* Ex quo intelligitur Lucas patrem Ioſeph non à quo genitus, ſed à quo fuerat adoptatus in Euangelio ſuo ſuſcepiſſe, cuius progenitores ſurſum verſus commemoraret, donec ad Dauid exiret. Quem igitur probabilius adoptantis tenuiſſe originem, quàm eum qui noluit Ioſeph genitum dicere ab illo, cuius eum eſſe filium narrabat? Commodius enim filius eius dictus eſt, à quo fuerat adoptatus; quàm ſi diceretur ab eo genitus, de cuius carne non erat natus. Nam Matthæus dicens, *Abraham*

A *genuit Iſaac*, atque ita in hoc verbo, quod eſt *genuit*, perdurans, donec in vltimo diceret, *Iacob autem genuit Ioſeph*, ſatis expreſſit ad eum patrem ſemper duxiſſe ordinem generantium, à quo Ioſeph non adoptatus, ſed genitus erat. Quanquam etiamſi Lucas genitum diceret Ioſeph ab Heli, nec ſic nos hoc verbum perturbare deberet, vt aliud crederemus, quàm ab vno eorum gignentem, ab altero verò adoptātem patrem fuiſſe com-
B memoratū. Neque enim abſurdè quiſque dicitur, non carne, ſed caritate genuiſſe filium quem ſibi adoptauerat. Vnde & Deus, quibus poteſtatem dedit filios Dei fieri, non natura eos atque ſubſtantia genuit, ſicut vnicum filium, ſed vtique dilectione adoptauit, *Vt*, Apoſtolus inquit, *adoptionem filiorum Dei reciperemus.* *Gal.4.5.* Et tamen dicimur accepta poteſtate nati ex Deo, vt filij eius efficiamur, qui iam homines eramus. Efficimur ergo filij per gratiam, non per na-
C turam. Nam ſi per naturam filij eſſemus, nunquam aliud fuiſſemus. Tamen quia per adoptionem ex Deo nati dicimur, nunquam alienum eſſet à veritate, ſi Lucas etiam ab illo eſſe Ioſeph genitum diceret, à quo fuerat adoptatus. Sic quippe eum genuit non vt homo eſſet, ſed vt filius eſſet, ſicut nos genuit Deus, vt filij eius eſſemus, quos dudum fecerat vt homines eſſemus. Vnicum autem genuit, non ſolùm vt filius eſſet, quod pater non eſt, ſed etiam vt Deus eſſet quod
D & pater eſt. Sed ſi hoc verbo Lucas vteretur, ambiguum eſſet, quis eorum adoptantem, quis ex propria carne gignentem patrem commemoraſſet. De cætero quid horum magis ſequendum ſit, vtrum ex lege, an per quamlibet adoptionem filius fuerit Heli, fruſtra certatur, dum omnimodò vtroſque Euangeliſtas verum dixiſſe probamus.

Quod autē ſequitur, quia *Iacob genuit Ioſeph virum Mariæ, de qua natus eſt Chriſtus.*] Non credentibus vtique ſatis difficilli-
E mam generat quæſtionem, quid pertineat ad Chriſtū generatio ex Dauid origine ad Ioſeph vſque deducta, cùm omnes ſecundum ſcripturā diuinam catholicè confiteamur, quia Chriſtus de Ioſeph ſemine non ſit natus; ſed de Spiritu ſancto ex Maria Virgine, ſicut in Symbolo confitemur, procreatus. Quibus primùm facilè reſpondendum eſt, non eſſe conſuetudinis ſanctarum Scripturarum; vt mulierum in generationibus

Cap. I. ordo texatur, quod ex omnibus liberis A diuinæ legis probare poſſumus. Et ideo non per Mariã generationis ſeries inducitur, ſed per Ioſeph, vt idioma ſcripturarum in principio non violetur. Deinde ex vna tribu Ioſeph & Mariam fuiſſe probamus, vnde & præcepto legis eam quaſi propinquam cogebatur accipere, ne ſe tribus in aliam commiſceret tribum; ſed vnuſquiſque de ſua tribu legitimè ſibi acciperet vxorem. Et ideo cùm deſcriptio prima Romani imperij B celebratur, vt ſinguli in ſuam profiterentur ciuitatem, Ioſeph & Maria, non ſolùm quaſi de vna tribu, verumetiam velut de vna ſtirpe generati, ſimul in Bethleẽ cenſentur nomine. Vbi ſi non eſſẽt de vna tribu ac de eadem ciuitate, non
Luc. 2. 4. diceretur, *Aſcendit autem & Ioſeph a Galilæa de ciuitate Nazareth in Iudæam ciuitatem Dauid, quæ vocatur Bethleem, eo quod eſſet de domo ac familia Dauid, vt profiteretur cum vxore ſua diſponſata*; Quia ſicut legimus, ſinguli ibant vt profiterentur in ſuam ciuitatem. C Quod ſi ſinguli, & Maria tunc ad ſuam conſcendit vtique ciuitatem, vt Ioſeph qui erat eius ſponſus, ibidem cum ipſa profiteretur. Nam & ſupra Prophetarum oraculis ſatis oſtendimus, Chriſtum de ſemine Dauid venturum. Ex quo probamus euidenter Mariam de eius ſtirpe deſcendiſſe. Vnde & ſpecialiùs per Pro-
Esa. 7. 13. phetam domui Dauid dicitur, *Audite itaque domus Dauid, quia moleſti eſtis Deo, propterea ipſe Dominus dabit vobis ſignũ, Ecce virgo concipiet & pariet filium*. D Ac ſi diceret, vobis quidẽ dabitur omninò, quia de vobis, & in vobis, ac pro vobis erit. Vbi notandum, quod & Virginem profitetur, ne fortè exiſtimemus, ſicut nonnulli hæreticorum, cùm virum audimus, Chriſtum de Ioſeph ſemine generatum. Virum autem eum Mariæ cur dixerit, paulò pòſt apertius monſtrabitur. Neque enim fas erat, vt ob hoc eum à coniugio Mariæ ſeparandum putaret, quod non ex eius concubitu, ſed Virgo Chriſtum peperit. Hoc enim exemplo magnificè inſinuatur fide- E libus coniugatis, etiam ſeruata pari conſenſu continentia, poſſe permanere coniugiumque vocari, non permixto corporis ſexu, ſed cuſtodito mentis affectu. Neque enim propterea non erat appellandus Ioſeph pater Chriſti, quia non eum concumbendo genuerat; quandoquidem rectè pater eſſet etiam eius, quem non ex ſua coniuge procreatum, ſibi aliundè adoptaſſet. Nunc autem quia ex ſua ſponſa naſcitur, qui ab omnibus filius putabatur, rectè vir vxoris & pater filij nuncupatur. Putabatur quidem Chriſtus filius Ioſeph, tanquam ex eius carne genitus, ſed ab his quos Mariæ latebat virginitas. Nam Lucas
ait, *Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi anno-* Luc. 3. 23.
rum triginta, vt putabatur filius Ioſeph. Atque alibi, *Erant*, inquit, *pater eius &* Luc. 2. 33.
mater mirantes ſuper his quæ dicebantur de illo. Cùm igitur rectè putatiuè pater appelletur, quid mirum ſi eum virum Mariæ rectè appellatum dicimus ſine commixtione carnis? Multo itaque coniunctius pater Chriſti dicitur, quia ex eius coniuge naſcitur, quàm ſi aliundè in filium adoptaretur. Et ideo quod dicit Euangeliſta, quia putabatur filius Ioſeph, propter illos vtique conſtat dixiſſe, qui eum ex Ioſeph, ſicut alij homines naſcuntur, natum arbitrabãtur. Ac per hoc, inquam, ſi poſſit aliquis demonſtrare, quod ſanè non poteſt, Mariã ex Dauid nullam conſanguinitatis originem ducere; ſatis erat ſecundum iſtam rationem, Chriſtum filium Dauid accipere; cùm Ioſeph virum Mariæ, & patrem Saluatoris, vt præmiſſum eſt, rectè intelligamus. Quanto magis nunc, cùm Prophetarum eloquia & Euangelium, multis in locis de Dauid eum ſtirpe adſeuerant generatum? Vnde
& Paulus Apoſtolus, *Segregatum ſe dicit* Rom. 1. 1.
in Euangelium Dei, quod ante promiſerat in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Idcirco dubitare omninò non debemus Mariam de Dauid ſtirpe conſanguinitatis originem deduxiſſe, quòd nec Sacerdotale genus eius Luca inſinuante tacetur, quod cognata eius eſſet Heliſabeth, quam dicit de filiabus Aaron fuiſſe. Vnde nos carnem Chriſti de vtroque genere propagatam minimè dubitamus; Regum ſcilicet & Sacerdotum. In quibus perſonis apud illum populum Hebræorum etiam myſtica Chriſti vnctio figurabatur, quod futurus erat in quo ſimul Regalis & Sacerdotalis ordo per vnum eundemque mediatorem Dei & hominum melius impleretur, *Virum*, inquit, *Mariæ de qua natus eſt Chriſtus*. Pulchrè itaque, de qua natus eſt, & non, de quibus dixit, quia ſine viri coïtu vbique generatus de Maria prædicatur. Quibus ita decurſis, rurſus Euangeliſta in fine concludendo myſticè cunctam ſub numero genealogiam recapitulat.

Ab *Abrahã* (inquit) *vſq; ad Dauid genera-*

 tiones quatuordecim. Et à Dauid vſque ad trāſmigrationē Babylonis generationes quatuordecim. Et à trāſmigratione Babylonis vſq; ad Chriſtū generationes quatuordecim.] In qua nimirū diſtinctione, tria ad Chriſtū declarantur tempora concurriſſe; ſcilicet ante legem, ſub quo verſatus eſt Abraham, naturale ſeruans ex deuotione mandatum: poſt legem, quam Iudæi præuaricantes in captiuitatem ducuntur: poſt gratiam, per quam omnes de eadem miſera Babylonis captiuitate ſoluuntur. Et in omnibus iſtis temporibus monſtrantur hi qui ad Chriſtum veniunt, manifeſtius deſignari: quod aliter per fidem tantùm in primordio renati iuſtificantur, aliter autem ſecundum electionis gratiam, qui à Dauid in Babyloniam, videlicet in tentationem, mittuntur: ipſique rurſus de ipſa tentatione probati ad coronandum poſt certamina, velut victores, vſque ad Chriſtum aſcendunt. Quæ diſtinctio æquo partitur numero, vt per ſingulas partes bis ſeptem inueniantur. Scilicet quia gratia ſancti Spiritus in homine, propter vtramque ſubſtantiam, tam intrinſecus, quàm extrinſecus, geminatur. Quippè qui ſi non vtraſque partes poſſidet, nequaquam Pſal.83.2. rectè dicimus cum Propheta, *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Ille nimirum totus in Deum exultat, quem gratia ſancti Spiritus ad plenum implet. Ad plenum igitur interdū repletur quiſque, ſi anima & carne pinguedine ſacræ vnctionis Chriſti pariter ſaginatur. Quod autem ter quaterdeni connumerantur, verum religionis cultum in eum qui ad Chriſtum feſtinat dedicant. Quatuor enim & decem, quid aliud quàm vetus atque nouum legis Teſtamentum inſinuant? Quia nimirum via quæ ad Chriſtum credentes inuitat, per decem verba legis, & quatuor regni cœleſtis Euangelia prædicatur. Ita tamen, ſi quidquid in eiſdem lineis conſcribitur; quaſi hoc in nobis triplicantes, Trinitati, quod Deus eſt, per omnia conſecramus. Alioquin præceptorum perfectio minimè adimpleretur, ſi hoc quilibet numero colendi Deum in aliquo vacuatur. Et vt hanc eſſe viam perueniendi ad patriam euidentius appareat, totus hic numerus in ſumma colligatur, & XLII. generationes veniunt. Quo numero manſionum verus Hebræus proficiſcitur ex Ægypto; vt quandoque ad patriam poſt laborem itineris ingrediatur. Quam patriam Chriſtum diu patribus repromiſſum omninò intelligimus: quia

A ipſe eſt terra illa viuentium, in qua Propheta credit ſe bona Domini videre; eò Pſal.26.19 quod ſint in ipſo omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei. Per has igitur manſiones generationis Chriſti, vt diximus, currit verus Hebræus, qui de terra tranſire feſtinat ad cœlum; & Ægypto ſæculi derelicta, terram repromiſſionis ingreditur. Nec mirum, ſi in illo numeri ſacramento perueniamus ad regna cœlorum, ſub quo Dominus atque Saluator à primo Patriarcha, cui fuerat repromiſſus, peruenit ad Virginem, quaſi ad Iordanem, quæ pleno fluens gurgite, Spiritus B ſancti gratia redūdabat. Nam Matthæus ab Abraham orſus eſt genealogiam, velut cœleſtis patriæ māſiones texere, & numerauit, quibuſlibet prætermiſſis, XLII. generationes. Quæ vt totidem eſſent, Chriſtum in fine ſupputauit: eò quod ipſe ſit conſummatio totius itineris, & manſio perpetuæ vitæ, ante tempora ſæcularia credētibus præparata. Abraham quippe, in quo gens Hebræorum à cæteris gentibus primùm diſtingueretur, idcirco Deus de terra ſua & de cognatione ſeparauit, vt ex hoc diſtinctiùs ad prophetandum Chriſtum ac prænunciandum ma- C ximè pertineret, quod promittebatur ex qua gente eſſet venturus. In eo quippè primùm fides ad iuſtitiam reputatur; & ideo quaſi initium viæ ad Paradiſum ab ipſo vſque ad Chriſtum per XLII. generationes dirigitur. Siquidem præſens ſanctæ Eccleſiæ tempus per hunc numerum deſignatur, quod Dominus nobiſcum, ſi quid agimus quod rectum ſit, intrinſecus cooperatur. Septies enim ſeni XLII. faciunt. Et rarus eſt quidem, qui ſanè ſex ad opera, ſeptem verò ad requiem futuræ vitæ ſignificandam pertinere dubitet. Vnde benè populus ille de D terra Ægypti ſaluatus, quia ſub ſpe intrandi in requiē, virga diſciplinæ Dei corrigitur, per ſepties ſenas, id eſt, per XLII. manſiones arctiſſimæ viæ ad patriam caſtrametatur. In quarum vltima, dum Ieſum ducem ſuſcepit, mox Iordane patefacto, & deuictis hoſtibus, promiſſam olim intrauit requiem, & propriam regni hæreditatem obtinuit. Sic itaque Dominus Ieſus noſter quadrageſima ſecunda generatione, poſtquam mundus cæcitatis antiquæ tenebras, atque Abraham credente Chaldæorum incendia dereliquit, adueniens in carne, baptiſmi nobis lauacra, & cœli ianuas patefecit. Vnde profectò virtutum curſu, ſub eiuſdem

Cap. I. numeri ſacramento, ad id quod nondum A
videmus tendimus: ſed ſperantes per patientiam exſpectamus donec veniat quod in Chriſto læti percepimus, & iam quotidie prælibando, guſtu cœleſtium ſacramentorum fruimur. Quapropter vt hanc viam tam anguſti itineris meliùs deſuper Spiritu ſancto illuſtrante pertranſire poſſimus, libeat paululum articulum reflectere, quatenus per ſingulos patres virtutum tramite moraliter caſtra metentes, B
poſſimus vaſtam vitiorum ſolitudinem pertranſire, & ad Chriſtum ocyus diuina iuuante gratia peruenire. Per hos igitur Patres ad noſtram ſalutem Chriſtus in mundum veniebat, & horum omnium in ſeipſo gerebat officium, vt horum interpretatione nominum noſtram deſignaret ſalutem. Quam rectè ſalutem quærentes, primùm cum Abraham de incendio vitiorum exire curemus, & ad patriam virtutum, quam Deus nobis per ſemetipſum monſtrauit, tendamus. Vbi primùm C
fides, quæ per dilectionem operatur, neceſſe eſt interueniat; vt per eandem fidem, quia per carnem nequimus, filij ſimus Abrahæ, quatenus cohæredes eius eſſe poſtea valeamus. Scriptum namque
Gen. 15. 6. legimus, *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam.* Credamus ergo & nos, quia pro nobis hæc ſcripta ſunt; & exeamus de terra carnis noſtræ vltra proficiſcentes ad Meridiem, vbi Chriſtus paſcit, atque cubat in omni plenitudine charitatis. Tunc igitur quiſque rectè pa- D
ter excelſus nuncupatur, cum tanta fidei fortitudine ſublimatur, vt magis Chriſtum fide, quàm ex ſe carne generet. Neque enim Abraham primùm niſi per fidem iuſtificatur, atque ideo obediens factus meruit audire, quod in ſemine eius omnes gentes benedicentur. Ideo & tu ſi vis pater excelſus fieri, imitare tantum Patriarcham; quia tunc veri ſumus filij Abrahæ ſicut Dominus dicit, ſi eius faci-
Ioan. 8. 39. mus opera. Abraham quippe pater multarum gentium poſtea commutatur, quia per gratiam quiſque pater multarum vir- E
tutum efficitur. Fides namque Chriſti gratiæ copulata, plurimarum virtutum copiam in nobis generat, & facit nos aliquando exire obedientes in locum per contemplationem, quem accepturi poſtea ſumus in hæreditatem. Exiit ergo ille neſciens quò iret; & nos quidem per fidem ambulantes tenebrarum caligine inuoluimur, quia nondum per ſpeciem
1. Ioan. 5. 4 ambulamus. *Hæc eſt*, inquam, ſicut ait Apoſtolus, *victoria quæ vincit mundum, fides noſtra.* Et ideo ſi cohæredes tanti patris eſſe cupimus, fidem, quæ per dilectionem operatur, in omnibus teneamus, quia ſine fide Deo nequaquam placere poſſumus. Hæc eſt namque prima manſio, in qua verus Hebræus Ægyptum fugiens ſupra petram, quæ Chriſtus eſt, firmiſſimè caſtrametatur. De qua fide, quæ multarum virtutum initiatrix eſt, verus
Iſaac profectò naſcitur. Iſaac quippè riſus Iſaac.
vel gaudium interpretatur, ſiquidem quia tunc verè gaudemus, ſi per fidem Domino cohærentes virtutum opera adimplemus. Vnde Apoſtolus clamat dicens,
Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete. Philip. 4. 4
Gaudium itaque verum non niſi de fidei ſubſtantia, & virtutum operibus generatur: ſubſtantiam autem ſperandorum Apoſtolus eandem fidem appellat. Heb. 11. 1.
Vnde non aliud per ipſam fidem de Deo ſentire oportet, quàm quod adhuc ſperantes in futurum per Chriſtum expectant. Sperandorum autem ſubſtantia fides interdum ideo dicitur, quoniã quidquid illud eſt quod Deus eſt, habitare per fidem in cordibus noſtris, aut intelligendo, aut certè credendo debet, donec in via ſumus. Vnde quod cœlũ & terra minimè capiunt, ſinu fidei oportet comprehendere; & de Deo, vt eſt, ſentire, & in omnibus etiam quæ incomprehenſibilia videntur, vt ſe rei veritas habet, per fidem omnia comprehendere. Alioquin error magis, quàm fides eſt appellanda, ſi aliud fide concipitur, quàm quod Deus eſt, & ipſe de ſe credentibus vt crederent Spiritus ſanctus Deus reuelauit. Nam fides omnem intelligentiam, dum ſumus hîc in via, antecellit. Quoniam quidquid eſt quod intelligere non valemus, quia Deus veritas non mentitur, fide credimus, & in fide per ſubſtantiam, quidquid eſt illud quod eſt, iam tenemus. Hanc igitur ſperandorum ſubſtantiam ad liquidum non quomodo eſt ſcientes, ſed quia eſt pleniſſimè credentes; etſi nondum adhuc in re tantum, quia in ſpe profectò gratulamur; meritò in Iſaac, qui riſus interpretatur, caſtrametamur. Iſaac quippe totus in ſpe, quod repromiſſus concipitur per fidem, quod naſcitur per gratiam, gaudium parentibus generauit. Ita ſanè & Apoſtolus ſpe gaudentes nos eſſe voluit; quia de ſpe bonæ conſcientiæ, quam in Chriſto per fidem, quæ per dilectionem operatur, habemus, riſus nobis ex gratia generatur.

Cap. I.

Hinc quippe eſt quod virtuti operam damus, vt in ſpe veluti Iſaac ſerentes eodem anno, id eſt, in præſenti vita centuplum accipere, & in futuro vitam æternam poſsidere valeamus. Sed quia in Iſaac ſpes vitæ negotio figuratur, neceſſe eſt vt Rebeccam, quæ patientia interpretatur, in coniugiũ ſumamus; ne ſine patientia ſpes citò frãgatur. Sed ſicut ait Apoſtolus, *Spe gaudentes, in tribulatione patiẽtes*. Vnde & Rebecca in Meſopotamia nata dicitur: quippe quia Meſopotamia fluminibus circumdatur, vt inter tentationes ac tribulationũ procellas, multis anguſtiarum iniuriis erudita, ſciat de conceptu ſpei Deo filios procreare, & meditanti Iſaac in agro virtutum pallio cooperta verenter occurrere. Si quidem Iſaac, ſpes videlicet promiſſorum Dei, in eo meditatur agro, quo theſaurum nouit reconditum, & occurrit ei patientia coniunx, quę ſuo complexu cuncta componat; vt per labores & certamina theſaurum poſsit effodere, & ad promiſſam ſpem quandoque feliciter peruenire; pro qua beatus Apoſtolus ſuos monebat auditores, *Iuſtè & piè viuamus in hoc ſæculo exſpectantes beatam ſpem & aduentum Domini*. Iſta eſt namque ſpes, quæ proceſsit vſque ad interiora velaminis Chriſti; & velut aurora dum illiditur fluctibus, quia patientiæ ſociata, tanta atque immobilis perſeuerat, & nullis periclitatur anguſtiis. Quam rectè patientiam tũc in tabernaculum Sarræ introducimus, cùm quidquid laboribus fatigamur, patientiſsimè totum gratiæ committimus redemptoris. De quibus profectò parentibus, quid aliud quàm caritas generatur? Quia nimirum ſpes nobis talia repromittit, qualia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aliquatenus aſcenderunt, proculdubio non poſſumus non amare. Et inde eſt, quòd caritas procreata iugiter inardeſcit, & contra omnia carnalia dimicans vitia ſupplantat. Sed cur per Iacob caritatem ſignificari dixerim, ſi diligenter animaduertimus, facillimè quibimus intueri. Præſertim ſi duas tantum vxores eius, Liam videlicet atque Rachel, in medium deducamus. Quarum Lia laborans interpretatur, Rachel verò viſum principium dicitur: quam ſibi caritas dum primùm rectè appetit in coniugium, præſentis vitæ labores ardenter tolerat. Et quidquid eximium eſt periculi, ſine ceſſatione vſque ad mortem per patientiam concertando ſuperat. In tantùm vt parum

Rom. 12. 12.

Tit. 2. 13.

A ei videatur quod laborat, ſi fortè poſsit peruenire ad eam quam amat. Vnde ſcriptum eſt, *Concupiſti ſapientiam, ſerua mandata, & Dominus tibi illam præbebit.* Sed Lia, videlicet vita actiua, prior nuptui noctu traditur, dum hîc proximos interim per caritatem diligere iubemur. Quia ſi primùm proximum, quem videmus, minimè diligimus; Dominum, quem non videmus, diligere vt oportet non valemus. Nam & idem Patriarcha B primùm Iacob, deinde Iſrael rectè dicitur. Quia eadem caritas antea per labores vitia ſupplantans vitam practicam complexatur: poſtea namque per contemplationem Deum facie ad faciem, ſicuti eſt, certiſsimè perfruitur. Vnde Apoſtolus, *Nunc autem*, inquit, *manent fides, ſpes, caritas, tria hæc, maior autem caritas.* Et cur maior? niſi quia cùm finitum fuerit quod ex parte eſt, ſola caritate fruituri quod perfectum eſt contemplabimur, illam ſapientiam quæ Deus C eſt; atque ita cum illa & per illam beatè viuentes, ipſi etiam beati erimus? Propter quam nimirum ſeruit omnis religioſus, & deſudat fortiter in agonia, huius deſiderans nimiam pulchritudinem, ſi quandoque mereatur attingere illud viſũ principium, & in eo feliciter delectari. Neque enim ſe quiſque conuertit ſeruire iuſtitiæ per caritatem, niſi vt quietè viuat in verbo, per quod videtur principiũ quod eſt Deus, & requieſcat protinus poſt laborem. Quis tandem amauerit in operibus D iuſtitiæ deſudare, laborem paſsionum, nõ propter Rachel, imo propter Liam, ſubire? Quis eam vitam propter ſeipſam vnquam expetiuit? aut quis eam per mortẽ petiit, quam omnes moriendo deſerunt? Hinc namque eſt quod caritas Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota virtute, non ob aliud quàm propter ſeipſum diligit; proximùm verò non propter ſeipsũ, ſed propter Deũ amare diſponit, & ei per caritatem ſeruire contendit. Verũtamen quamuis propter eandem Rachel, E id eſt propter viſum æternæ vitæ principium, cuncta deuotione virtutum opera peragamus: Lia nobis primùm nocte ſupponitur, quia per ſeipſam vita laborioſa diligi non poterat, vt per eam Deo virtutum filios generantes quandoque ad dulces cœleſtis vitæ perueniamus amplexus. Toleratur iſta, vt perfruatur illa. Sed dum quæritur illa, iſta ſupponitur, vt poſt iſtam perueniatur ad illam. Seruimus autem primùm, cùm à nobis

Cap. I.

Eccl. 1. 33.

1. Cor. 13. 13.

Cap. I. Lia diligitur, ſeptem annis, id eſt ſeptem legis præcepta ſeruantes, quæ ad proximi pertinent caritatem: deinde alios ſeptem iuxta perfectionem vitæ rurſus reinſumimus annos, ſi quomodo ad illam, quam concupiſcimus, ardenter ingrediamur. Hinc namque dicitur: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Et; *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. Beati quoque lugentes, quia conſolabuntur.* Et, *Beati qui eſuriunt ac ſitiunt iuſtitiam, quorum eſt æternæ vitæ ſaturitas.* Et, *Beati miſericordes ac pacifici, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Felices ſunt ergo Monachi, quorum talia ſunt incitamenta virtutum. Quia ſi verè ſunt quod dicuntur, in eorum vita iſta virtutum incrementa beatitudines parant regni. Etſi nondum in re, in ſpe tamen talibus quotidie coronantur. Vellent enim ſi fieri poſſet, ſine tolerantia laboris, quæ in agendo faciendoque amplectitur, ſtatim ad pulchræ atque perfectæ ſapientiæ delicias peruenire. Sed ſanè hoc non poteſt hîc, dum viuitur in terra morientium. Et hoc fortè videtur ſignificare, quod dictum eſt ad Iacob, *Non eſt moris in loco noſtro, vt minor prius quàm maior nubat.* Quæ ideo rectè maior appellatur, quia tempore prior eſt, propter eruditionem diuinæ voluntatis; quamuis illa meritò antecellat, propter aſpectum diuinæ pulchritudinis. Iſta eſt, inquam, caritas, per Iacob atque Iſrael duobus nominibus deſignata: quæ cùm fuerit vſque ad auroram matutinæ lucis certaminibus fatigata, Iſrael tantùm vocabitur: quia deinceps, vt dixi, Deum facie ad faciem caritas contemplabitur, & in amplexibus perpetuæ lucis iocundabitur ſine fine. Has namque tres virtutum manſiones, qui vult in Abrahæ ſemine benedici, & inter filios computari, primum neceſſe eſt ingrediatur, ac deinde ad reliquas quotidiè proficiendo caſtra metetur. Quia ſine iſtis nulla virtutum opera per viam, quæ Chriſtus eſt, ad patriam nos deducunt. Vnde coniicio rectè, quod iſtorum Deus tantùm ideo appelletur, vt per eos demonſtraret illos, qui ſecundum interiorem hominem tribus iſtis virtutibus propagantur cultui diuino mancipati, quorum non confunditur Deus vocari. Hos omnes ſecundum electionis gratiam ſibi dedicauit in ſeruos. Nam dicere, *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob,*

Mat.5.3. — Gen.29.26. — Exod.3.6.

A quid aliud eſt quàm apertè oſtendere; quòd horum tantùm Deus ſit; qui tribus iſtis virtutibus iſtorum colliguntur ad meritum? Et vt aptius dicam, quid aliud in aliquo comprobatur, niſi hæc tria virtutum myſtica dona? Per quæ profectò diuinus ſermo à ſpecie tranſit ad genus, & dicitur Deus Abraham, eorum ſcilicet, qui cum ipſo per fidem iuſtificantur & patres multarum fiunt virtutum; vt in idipſum, ſecundum promiſſionem ſeminis vnum omnes inueniantur. Deus autem Iſaac eorum rectè accipitur, qui ſpe gaudentes tribulationes patiuntur; quorum vox eſt cum Apoſtolo, *Quia conſidere nos fecit in cæleſtibus.* Sanè nondum in re, ſed in ſpe pleniſſimè gloriantes, & nullis æternæ vitæ promiſſionibus infirmantur. Vnde & credentes Apoſtolus diuinitus exhortatur, *Si conſurrexiſtis igitur cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in cælis.* Tales namque ſpes facit gaudentes nos, & Iſaac nomine dedicari: quia in præſenti vita iuſtè piéque viuentes, nihil aliud quàm beatam deſiderantes ſpem, aduentum Domini exſpectamus. Quorũ quia Deus portio & hæreditas inuenitur, Deus Iſaac, id eſt ſpe gaudentium, meritò nuncupatur. Porrò quia Deus Iacob potius quàm Iſraël interim adſcribitur, deſignat charitatem illam, quæ per dilectionem proximi hîc cum fide hactenus operatur, & negotium actiuæ vitæ in ſpe peragit: quia dum cum iſtis viuitur, viſione Dei ſicuti eſt hîc nullus fruitur. Et ideo interea potius Deus Iacob quàm Iſraël rectè appellatur; ne quod nondum eſt, illis qui adhuc ſunt in certamine ſine fruitionis gratia nomine tenus condonetur. Nec mireris quia dixi tribus iſtis omnium vniuerſitatem electorum velut per ſpeciem deſignari; cùm alibi Noë, ac Iob, & Daniel, pro vniuerſis accipiantur, qui ſoli ſua in extremis iuſtitia liberabuntur. Sua, inquam, quia gratis per fidem iuſtificati, eorum patrum operibus inhærendo, quorum præſignauit nomina, Dei iuſtitiam conſeruantes, propriam ſibi ſuis meritis acquiſierunt. Similiter & in his, vt diximus, Deus eorum accipitur, qui per fidem, ac ſpem, & dilectionem, patribus copulantu, & cultui diuino ſeruiunt; quia ſicut liquido conſtat, nullus ſine iſtis tribus

Margin: Cap. I. — B — C — D — E — Epheſ.2.6. — Col.3.1.

Cap. I. virtutibus Deo appropinquat, neque Deus eorum vocatur ex merito, quorum non ſunt iſtæ virtutum omnium virtutes vitæ operis in negotio. In his igitur iam manſionibus caſtrametati reliquas Christo duce faciliùs commeabimus, ſuper iſtas cæterarum virtutum opera cumulando; quia nimirum hæc non niſi omnium virtutum perficiuntur operibus; vt verus Hebræus ad terram, quæ Chriſtus eſt, quandoque perueniat diu patribus repromiſſam. Vbi mox ante alios ſignificãtius, poſt eos quos Euãgeliſta præmiſit, primùm occurrit Iudas, qui rectè cõfeſſio interpretatur: eo quod poſtquam tribus iſtis velut virtutum paſſibus Chriſtianitatis iter fuerimus ingreſſi, neceſſe eſt vt ad confeſſionem fidei ilicò nos paremus; quatenus ante Reges & Præſides, vel certè cùm relaxamur aliquantiſper à tentatione, confeſſionem non minus corde quàm ore teneamus; ne per infirmitatem carnis virtutes, quas percipimus, ſubitò relinquamus. Quam ſi omninò Petrus in paſſione ſeruaſſet, diſcrimen negationis non incurret; verùm quia Chriſtum cõfiteri timuit, fidei ac caritatis ardorem in ſubito prætermiſit, & laqueum negationis non euaſit. Sed ne in deſperationis baratro diutiùs remaneret, mox ad eum diuina reſpexit clemẽtia, & quod per inconſtantiam fidei deliquit, per confeſſionem poſtea amarius purgauit. Siquidem confeſſio gemina eſſe dicitur, eo quod aliud eſt confiteri Deum per fidem, & hanc omninò confeſſionem caritatis ardore ad finem vſque vitæ inter vniuerſa tormenta conſtanter retinere; aliud ſanè poſtquam prolabimur, cõſcientia nos accuſante, peccati confeſſione purgari. Vtraque tamen virtus prædicatur: ſed illa mirabilis ex virtute martyrij, iſta quodammodo laudabilis propter confeſſionem & remedium peccati. Illa ſiquidem martyrio coronatur; iſta ſaltem veniam poſt reatum meretur. De illa quippe dicitur. *Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, & ego confitebor eum coram patre meo qui eſt in cælis.* De hac verò, *Quia gaudium eſt in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente.* Nec immeritò quod Iudas quarto loco ponitur: quia Deus Trinitas tribus præmiſſis virtutibus, cùm ſit vbique colendus, quarta videlicet ſola confeſſione hominibus prædicatur. Vnde ſcriptum legimus; *Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.* Et ideo quiſquis es, Chriſtiane, ſi vis tibi tres iſtas virtutes proficere ad ſalutem, confeſſione inducere, quatenus contra omnia aduerſantia victor poſſis exiſtere. Nam Diabolus cunctos expetiit, vt cribraret velut triticum. Tu autem, aut per confeſſionem theſaurũ fidei tibi fortè commiſſum omninò ſeruabis, vt contra vitia tentationis Chriſtianum te probes; aut certè poſt reatum pœnitẽdo, ſola confeſſione mundaberis. Alioquin quiſquis es, non euades, ſi harum vnam non tenueris. Forſitan ergo Chriſtus de Iuda, qui eſt quartus ab Abraham, idcirco naſci voluit, & tribus prætermiſſis fratribus, de quo veniret per carnem, hũc elegit, vt mox percepta gratia fidei, & ſpei, ac caritatis, ex noſtra Chriſtus confeſſione naſceretur, moribus eum ac voce veraciter profitendo quatenus & ipſi in ſemine, quod eſt ipſe, diuinitus coüniti, benedictione fruamur, etiamſi poſt baptiſmum labimur. Ergo quia tres ineſſe motus animi ſapientes ſæculi dixerunt, neceſſe eſt per confeſſionem, quæ quarto ſuccedit loco, continuò reparemur: vt Chriſtus, qui in nobis concupiſcentia, & ira, ac ratione humana perimitur, vera confeſſione peccati ad priſtinum caritatis opus confeſtim reſurgat & innouetur. Ruben quippè, qui effuſus vt aqua dicitur, concupiſcentia denotatur. Et Simeon iræ vitio adſcribitur, quoniam furor eius pertinax criminoſius exprobratur. Porrò Leui rationabilem tenet formam, cui etiam ſeruare legem committitur. Sed quia humana ratio contra diuinam non præualet ſententiam, neceſſe eſt confeſſione deleatur quidquid tribus iſtis motibus negligenter contrahitur. De qua igitur confeſſione per Prophetam pulchrè dicitur: *Confeſſionem & decorem induiſti*, videlicet fide ac moribus Chriſtum in omnibus exornando, ne nudi inueniamur: imò per hanc, quia pulchritudo virtutum & fidei confeſſio ſemper in conſpectu eius verſantur, coram Domino nos vbique ſiſtentes mũdi & immaculati inueniamur. Quiſquis igitur Chriſtiano cenſetur nomine, non tãtum glorietur dici quàm eſſe, quia profectò hæc eſt quadratura virtutum quæ perfectum faciat Chriſtianum, & omni ſoliditate vndique verſari firmiſſimum. Super quam reliquarum fabrica virtutum ſolidiùs confirmatur; eo quod ſine iſtis nulla poſſit virtus ſubſiſtere, neque Chriſtianus aliquis eſſe. Sed quia in fundamẽto diu morati ſumus, regiam carpentes viam, reſtat vt ad Phares & Zaram ocyus venia- Cap. I.

Marginalia: A, B, C, D, E; Mat. 10. 32; Luc. 15. 7; Rom. 10. 10; Pſal. 103. 1

Cap. I.

veniamus. Phares namque lingua noſtra diuiſus interpretatur; Zara verò oriens ſonare videtur. Ille nimirum rectè Phares dicitur, quem torrens tribulationis vna cum populo peregrinantis de medio diuidit Babylonis. Vnde Propheta clamat, dicens, imò per Prophetam Dominus, *Esa. 52. 11.* *Exite popule meus de medio Babylonis, exite qui fertis vaſa Domini, & pollutum nolite tangere.* Benè enim ſe diuiſerat à populo, videlicet à terrenis, *Philip. 3. 20.* qui dicebat, *Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt.* Sed & Dauid, *Psal. 42. 1.* *Iudica me Deus*, inquit, *& diſcerne cauſam meam de gente non ſancta.* Talibus & huiuſcemodi incrementis ſancti Dei proficientes, ad patriam Paradiſi gaudentes ibant, & ſemper ad id quod in ante eſt ſe ſuperextendebant. Vnde in Zara matutinam Dei auroram conſpicientes, ſplendebat vbique in eis ſol iuſtitiæ, & verus Lucifer in eorum cordibus oriebatur. Porrò in Efrom velut in acie conſtituti, ſagittas quibus militia Chriſtiana armatur contra hoſtem, dirigimus. De quibus ſagittis profectò dicitur, *Psal. 44. 7* *Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent.* Quas denique ſagittas filij excuſſorum, Apoſtolorum ſcilicet, tenentes, ibant vbique fulgurantes, & omnem altitudinem redigentes in captiuitatem. Futurum eſt vt fiat omnis mundus ſubditus Deo. Has igitur virtutum ſagittas quiſque ſibi tunc ad cor apponit, cùm compũctionem diuini Spiritus percipit; & carbones, qui forcipe tolluntur de altare Dei, velut deſolatorios contra omne frigus peccati deuotus admouit. Ac per hoc fit vt ad Aram, qui electus vel excelſus interpretatur, tandem aliquando perueniamus: quia nimirum qui iſtis fuerint enutriti virtutibus, hi profectò genus electum, ſecundum gratiam qua quiſque gratificatur, inueniuntur. Felix ergo ille eſt, quo ſecundum Dei electionem, meritis interuenientibus, excelſus fuerit appellatus, atque conſummatione virtutum in vltima Dei examinatione electus meruerit approbari. Sanè talis dum hîc in via viuitur, populus voluntarius quod eſt Aminadab non inconuenienter vocatur. Quoniam voluntariè ſemetipſum Deo quotidie ſacrificat, & in omnibus mandatis ac iuſtificationibus Domini vltroneus, quæ ſunt bonorum operum inſtrumenta offert, & ea iugiter meditatur. Alioquin Deo

Cap. I.

A acceptum non erit munus operis, ſi non fuerit ſponte dedicatũ ex abundantia bonæ voluntatis. Vnde in lege donaria offerentes, prorſus vltronei requiruntur, vt ex eo quod quiſque habet acceptum fiat, & non ex eo quod in voluntate aliquis non habet. Nihil igitur ditius eſt bona voluntate. Quæ tunc verè fit deuota, ſi ad futuram ſemper inſpiciat manſionem, & quæ ſunt æterna bona indeſinenter intendat. Naaſon autem augu-B rium ſorte interpretatur. Et quid per ſorte augurium, niſi recta fides, per quam quæ ſunt diuina contemplantes, promiſſas rerum humanarum diuitias parui pendimus? Vileſcunt namque omnia quæ ſunt in terris, ſi benè velut augurando illa conſiderentur, quæ nobis promittuntur in cœlis. Fortaſſis ergo Ioſeph tali ſe gloriabatur augurio eruditum; & ideo fratribus dicebat, *Gen. 44. 15.* *An ignoratis quia non ſit ſimilis mei in augurando?* Sanctorum quoque augurium, quod C eſt percipiendi fiducia, valdè firmiùs exhibet quod promittit, quàm gentilium error, in quo quidquam aliud non eſt præter dæmonum falſitatis figmentum. Sed quia verus diuinorum inſpector, contemplando ſemper inhiat ad ſuperna, quandoque neceſſe eſt ſenſibilem ſe reddat, & intelligat mandatorum Dei myſteria, quibus Propheta Sacramentis imbutus aiebat, dicens, *Ps. 118. 103* *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.* Et Apoſtolus, *Sap. 1. 1.* *Sentite de* D *Domino in bonitate & in ſimplicitate cordis.* Quid igitur eſt, ſentire de Domino in bonitate, niſi quodammodo ſuauiter percipere, & quodam palato cordis præguſtare, quàm ſuauis eſt Dominus? Talis itaque guſtus omnem carnis concupiſcentiam, ſi eſt in nobis, abdicat, & in præſentiarum miſerias reficiendo nos confortat ac conſolidat. Interea qui ſic ſentit de Domino, præſentis vitæ angores & oblectamenta ſentire non poteſt: eo quod in ipſo ſit maxima Domini for-E titudo. Paſtus enim tali dulcedinis ſenſu Booz ilicò, quod ſonat in ipſo eſt fortitudo Domini, conſolidatus guſtu aptiſſimè nuncupatur. Vnde nimirum Elias cùm percepiſſet cibum de manu Angeli, guſtu recreatus, ambulauit in fortitudine cibi illius XL. diebus & XL. noctibus vſque ad montem Dei Oreb. Quem montem Chriſtum ſignificare non ambigimus: ad quem fidelis quiſque per

Cap. I. hæc incrementa virtutum quotidie properat, quandoque peruenturus. Sancta igitur viri anima, paulùlum cùm prægustat quàm ſuauis eſt Dominus, mox mundi neſcia velut ignis amoribus inardeſcit, & fit fortis; ita vt ei non videatur impoſſibile venire ad quod tendit. Magis autem in bello fortis facta, cuncta quæ occurrerint aduerſantia tranſilit ac contemnit. Quod ſi cœperit quid iam fatigari, continuò Deum vbique præſentem ſentiens velut propugnatorem fortiſſimum, eius conſolidatus brachio non laceſcit. Quapropter Domini ſolatio adiutus, verus Chriſti athleta, obedientiæ arma ſemper baiulans Obed efficitur. Siquidem Obed in lingua noſtra ſeruiens vocatur. Quæ ſeruitus vt ſit perpetua, rectè non aliunde quàm de fortitudine & velocitate timoris Dei generatur. Vnde Ruth quoque, de qua hic naſcitur, feſtinans eſt interpretata: vt ſit ſenſus, quod cœleſtis vitæ militia talibus enixa parentibus oriatur, & generet Ieſſe, quod profectò incenſum dicitur. Incenſum ſcilicet illud, quod infra Sancta Sanctorum vbi Ieſus Pontifex introiuit, ſuper aram in odorem ſuauiſſimum Domino manè ac veſpere offertur. Quippe quia ſic ſeruire, velut incenſum boni odoris fragrare eſt, & igne caritatis Deo in holocauſtum feliciter concremari. De hoc quippe ſacrificio virtutum in Pentateucho profectò

Gen. 8. 21. dicitur; *Odoratuſque eſt Dominus odorem ſuauitatis.* Alioquin ſacrificiorum carnis aduſtio magis fœtorem generat, quàm odorem ſuauitatis Domino. Aut nunquid Deus talibus rectè delectari videtur, qualibus nec humanus ſenſus, etſi ex his interdum nutritus ſit, honeſtiùs ſe agens, delectatur? Non omnino talia ſunt cœleſtium odoramenta virtutum,

Apoc. 5. 8. quæ ſecundum Apocalypſis Ioannis fidem orationes ſunt Sanctorum. Vnde

Pſal. 140. 2. Dauid aiebat dicens, *Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo.* Quod incenſum quia ex multis bonorum operum ſpeciebus conficitur, ideo cum ſumma deuotionis fiducia in conſpectu Dei dirigitur: vt ex hac Dauid, qui manu fortis interpretatur, quaſi virtutum ex merito pronaſcatur. Veruntamen quia Booz, etſi in ipſo eſt fortitudo accipitur, maior hic duntaxat rectè æſtimatur, qui iam quod in ipſo eſt manu propria agere pertentat, & viribus ſuis vna cum

A Dei gratia vrſorum brachia, & leonum ora valet effringere; quàm ille qui hactenus fortitudinem quæ in ipſo eſt operibus noluit aut non valuit adimplere. Qua igitur fortitudine quiſque aduerſarias deiecerit poteſtates, ſatis eſt vt poſt victoriam Salomon, id eſt, pacificus habeatur. Quia nullus hîc magis quàm propter pacem bellare videtur. Et ideo dignum eſt vt proſtratis vitiis, deinceps & ſubiectis

B hoſtibus quiſque tranquillus ac quietus viuat: quatenus ex eo quod futurus creditur iam eſſe incipiat. *Beati enim pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Mat. 5. 9. Quid igitur in hac vita felicius eſt, vbi non niſi iurgia & ſcandala vigent, quàm inter eos qui oderunt pacem eſſe pacificum? Vel quid difficilius, quàm inter ſeditiones & molimina vitiorum, inter fraudes & laqueos inimici, quempiam immunem eſſe, & quæ pacis ſunt iugiter operari? Hæc ſiquidem inter octo beatitudines ſepti-

C ma eſt, quæ in futuro plenius repromittitur, cùm adoptio filiorum Dei fuerit exhibita, per quam ſumma Sanctorum requies deſignatur. Nam in Geneſi ſeptima dies ſanctificatur, in qua Deus requieuiſſe legitur, per quam æterna illa pax, quæ exſuperat omnem ſenſum, velut ex præſagio futurorum, ab initio Spiritus ſancti gratia conſecratur. Quod ſi ab exordio fidei, ſcilicet ab Abraham, qui ex fide nempe iuſtificatus promiſſionem primus accepit de Chriſto, vſ-

D que ad Salomonem ſimul omnes connumeres, quindecim colliguntur, quibus ad templum gradibus olim aſcendebatur, & ſub ipſo numero etiam quindecim Pſalmorum Cantica titulis prænotantur. Qui profectò numerus ex ſeptem & octo conſtat, quatenus eiſdem virtutum gradibus nos propter adoptionem filiorum Dei ſatis pacificos exhibeat, atque operum incrementis ad culmen pacis vſque perducat. Septem igitur referimus propter ſabbatum ad

E legalia vitæ inſtituta; octo verò propter reſurrectionis gloriam exſequimur, vt quantocius, quæ ſit illa cœleſtis patriæ pax, plenius deguſtantes percipere mereamur. Non minimum ergo ille in hac vita conſcendit, quiſquis iam Domini diſpenſante gratia pacificus dignè vocatur. Huic ſanè quid ſupereſt, niſi vt aliorum profectu in caritate dilatatus ac fundatus, vbique propagetur? Roboam quippe latitudo populi nuncu-

Cap. I. patur. Quid ſit autem latitudo populi, A nihil aliud quàm caritas inuenitur, de
Pſ.118.96. qua profectò dicitur, *Latum mandatum*
Ibid. 32. *tuum nimis*. Et, *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum*. Ille nimirum iure latitudo populi fore creditur, qui dilatato corde viam mandatorum Dei operibus adimplere probatur; quia quod latet, quod patet, totum circumplecti videtur in intimis, dum deuotè caritatem gerit in moribus. Nullus enim ſuis excipitur amplexibus: quia omnes in B Chriſto non minus manere quàm peruenire deſiderat; & caſtis viſceribus Deum propter ſe, & proximum propter Deum diligere gaudet, & amare contendit. Sequitur autem Abia, qui pater Dominus interpretatur. Hic præterea longè iam caſtrametatur ab Ægypto, quandoquidem per latitudinem caritatis filius Dei iam effectus, fratres in Chriſto omnes veraciter ſinu amoris fouet, veneratur, atque diligit. Hic quippe non ollas carnium iam ſuſpirat; ſed hæres Dei, cohæ- C res autem Chriſti, tantùm cœleſtia ſapit, meditatur, atque intendit. Porrò Aſa filius eius, attollens rectè nuncupatur. Quia qui ad hoc culmen peruenerit ſanctitatis, ſemper neceſſe eſt ad ſublimia ſe attollat, & eleuet; quatenus per incrementa virtutum de hac valle lacrymarum feſtinus aſcendat. Diſpoſuit enim aſcenſiones in corde ſuo. Et ideo celerius adeptus eſt vt Ioſaphat dicatur. Ioſaphat ergo, ipſe iudicans, vel iudicium Dei ſonat. Si enim felix animus quo- D tidie ſe attollit, vt ſpiritalis efficiatur, tum ipſe iudicans iure interpretatur. Quia
1.Cor.2.15. ſicut ait Apoſtolus, *Spiritalis omnia diiudicat*, & ipſe à nemine iudicatur. Agit autem ſecum quotidie Dei pertractans iudicium, ne dum omnia examinat, ipſe in aliquo reprobus inueniatur. Iſte igitur habitans in excelſis, de ſupernis cuncta conſiderat, ad excelſa virtutum perueniſſe iure lætatur. Et ideo Ioram qui ſequitur aptè excelſus, ſecundum hanc quam gradimur viam, vocatur; vt diſ- E cat viator huius itineris, dicere cum A-
Pſal.3.20. poſtolo, *Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt*. Porrò Amaſias, populus eleuatus, & Oſias robuſtus Domini ſonant; vt ſimul ſuper eos cohæreat illud Prophe-
Eſa.51.9. ticum, *Eleuare, eleuare, Hieruſalem, in-*
17. *due fortitudinem brachium Domini*. Qui cum fidelis rectè ſe eleuat ad ſublimia, cùm ſe induit non ſua fortitudine, ſed

aſſumit ſibi auxilium brachium Domini. Deinde Ioathan profectus iure accipitur; quia ſancti viri animus, dum in hac vita viuitur, indeſinenter habet profectus ſuos, & vadit iugiter de virtute in virtutem, vt apprehendat Deum deorum in Syon. Vnde Achaz qui ſequitur, aptè comprehendens interpretatur. Perfecti viri namque animus meditatur cum Apoſtolo illud comprehen- Philip.3.12
dere, in quo iam diuina diſpenſante clementia comprehenſus eſt. Idcirco poſt profectum operis, ordo ſuccedit virtutum, vt idem apprehendens intelligatur. Sequitur autem Ezechias, fortis Dominus; quia hic talis iam non ſibi viuit, viuit autem in eo altiſſima virtus Chriſti. Et ideo non ipſe, ſed fortis Dominus in illo feliciùs, quàm extollentiùs enuntiatur, ac per hoc, quia iam non ipſe eſt per efficaciam mentis, qui per carnis ſubſtantiam adhuc inter infirma mundi verſatur, rectè obliuioſus huic continuò ſubnectitur. Manaſſes ergo in lingua noſtra obliuio vocatur. Vnde & Paulus prædicator egre- Philip.3.13
gius præteritorum obliuiſcens, ad ea quæ in futurum ſunt quantocius ſe agebat; vt in Ammon fidelis inueniretur, & per Ioſiam ſalus Domini ſibi comes inuenta, ipſe poſt finem vitæ cum Angelis glorioſius decantaret, *Salus Deo no-* Apoc.7.10
ſtro, qui ſedet ſuper thronum & agnum. Iſtis igitur manſionum ſucceſſibus verus Hebræus noſter tranſactis, reſtat nunc vt ſecundum Iechoniam præparet ſe; non vtique ad captiuandum, ſed hinc ad tranſmigrandum, quoniam beati qui parati ſunt occurrere Chriſto. Vnde alubi legitur, *Et quæ præparatæ erant intraue-* Mat.25.10
runt cum eo ad nuptias. Hinc quoque voce Redemptoris vigilantibus ſeruis dicitur, *Et vos eſtote parati*. Per hunc itaque Iechoniam, hi rectè accipiuntur, in quibus eſt ſola Domini præparatio, & eius interea præſtolantur aduentum, donec eorum petitio compleatur. Quia Iechonias præparatus Domini quolibet ex negotio demonſtratur. Ex quo nimirum Salathiel genitus, petitio mea Deus interpretatur, eorum deſignat perſonam, qui nihil in terra requirunt, ſed dicunt vtique cum Propheta, *Vnam petij à Domino,* Pſal.26.7.
hanc requiram. Quorum portio & hæreditas inuenitur Deus: & eorum iugis oratio eſt, vt ſit eis Deus omnia in omnibus,

CAP. I. vt cum eo quandoque & ipſi vnum inueniantur. Cui Sorobabel quoque ſuccedit, & vocatur iſte magiſter in lingua noſtra; quatenus eorum exhibeat magiſterium veritatis, qui ſciant refellere inter caligines obſcuritatum eorum confuſiones qui morantur in Babylone, & peccatorum ſuorum laqueis inuoluti adhuc tenentur captiui. Talium enim doctrinæ magiſterium in Eccleſia ideo ſubrogatur, vt de captiuitate vnà cum Ieſu pontifice magno, recto itinere prædicent quibuſq; in Hieruſalē, qui fuerant errorum laqueis implicati, & faciant eis intelligere illud quod Abiu ſonare videtur. Abiu namque, pater meus iſte, interpretatur. quem tunc rectè confiteri probantur, ſi peccatorum nexibus abſoluti, non alium quàm vnum eūdem quoque Deum qui poſſedit ac fecit & creauit, adorant, venerantur, & colunt. De qua tandem profecti regione tātiſper veniamus in Eliachim, qui Dei reſurrectio vocitatur. Ita ſanè ſurgentes, vt deinceps in nouitate vitæ ambulemus, & Dei adiuti auxilio, inimicos ſalutis noſtræ vincamus, ſi quomodo tandem aliquando in Sadoch iuſtificari mereamur ab eo qui iuſtificat impios, & de peccatoribus facit pios. Azur quippe adiutus, & Sadoch iuſtificatus interpretantur. Quia nemo prius iuſtificatur, quàm Dei adiutus miſericordia, Dei iuſtitiæ ſit ſubiectus, vt per eum eius auxilium inuocetur. Interea de Ioachim, qui frater meus ſonat, aliud quid poſſumus intelligere, quàm quod ipſe Dominus ait, *Si quis fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis eſt, ipſe meus frater, ſoror, & mater eſt?* (Mat. 12. 50) Vnde quotidie in oratione Dominica exoramus, vt fiat eius voluntas in nobis ſuper terram, quemadmodum fit & in Angelis ſuper cœlos. Talis igitur voluntas vnum nos cum Deo efficit, & ſupernis conſociat atque conſolidat veritati. Vbi prudens animus diligenter intendat, quod non qualitates aut actus eorum iuxta mortalitatem expreſſimus, ſed per interpretationes tantùm eorundem nomina, ſpiritalibus ſpiritalia comparantes, profectus virtutum & veri itineris incrementa monſtrauimus. Hærent enim ſibi omnia bonorum operum inſtrumenta, & ita inter ſe connexa ſunt vniuerſa, vt qui eorum aliquo caruerit omnibus careat. Et ne dicat faſtidioſus auditor, quod noluerit Euangeliſta in iſtis nominibus, ad patriam ire deſiderantibus ethicam præmonſtrare doctrinam: intendat cur quorundam in catalogo genealogiæ omiſſa ſint nomina, quorundam verò taliter annotata, vt & numero ſatisfacerent, & virtutum incrementis profecto congruerent. Si enim populus ille Hebræorum, per deſertum aſcendens, iuxta manſionum interpretationes, iter conſcendiſſe virtutum à Catholicis dicitur Doctoribus; quantomagis in his iter vitæ iure accipitur, per quos Chriſtus, ſecundum promiſſiones Dei in formam ſerui ad nos veniſſe probatur? Et dignum itaque eſt, vt nos per eandem lineam ſanctitatis ad eum fide nitamur, per quam ipſe monſtrare dignatus eſt ad nos deſcendiſſe. Nempe quia ideo venit, mediator Dei & hominum, vt fieret firmus vnus idemque Dei pietatis ac clementiarum deſcenſus, & noſtrarum per ipſum quotidie virtutum cenſus. Idcirco moneo Lectorem meum, ne dedignetur ſecundum has interpretationes nominum, iter virtutum aſcendere; per quos non dedignatus eſt auctor vitæ, iuxta promiſsiones olim promiſſas, ad nos deſcendere. Cuius à longè deſcenſum ſponſa in Canticis proſpiciens, aiebat dicens: *Ecce hic venit ſaliens ſuper montes, tranſiliens ſuper colles.* (Cant. 2. 8.) Et quid eſt dicere, ecce hic venit ſaliens ſuper montes? Ecce enim demonſtrantis eſt. Quomodo ergo velut in præſentiarum oſtenditur, qui ſatis à longè venturus Scriptura teſte monſtratur? Niſi quia in his omnibus, ac ſi in ſemine iuxta promiſſum coram poſitus, cernebatur. Cernebatur autem ſaliens ſuper montes, ac tranſiliens colles. Non per campeſtria quidem, nec per cultiuam terram: ſed per ſolitudines, per cacumina montium, per deſerta collium iter faciens. Vnde nec immeritò per hos viam moralem oſtendimus illi, qui vult ad patriam diutius repromiſſam feſtinus conſcendere: per quos & in quibus Chriſtum ambulantem, velut capream hinnulumque ceruorum ad nos deſcēdiſſe gratulamur. Ille enim exultans & ludēs nullas timuit inſidias venantium erga montes Bethel, in quibus iſtos habitaſſe legimus, nullas muſcipulas, nulloſque laqueos perhorruit. Ideo per hanc viam ſuper montes Bethel nos ire docuit quodammodo, per quā ad nos illū deſcendiſſe ſcriptura mō-

Cap. I. ſtrauit. Inoffenſum igitur iter eſt ire ad Deum, ſi de virtute in virtutem tranſimus, & aliud quàm Deum coram oculis, neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram non reſpicimus. Vnde Eliud ſequẽs Deus meus interpretatur. Eleazar verò Deus meus adiutor ſonare videtur. Quoniã eorum Deus tantum eſſe cognoſcitur, & hi ſoli vna cum Dei adiutorio per hanc gradiuntur viam, qui ad hoc proficiunt, vt nihil aliud in terra quàm Deum poſſideant, quem ſummum & perpetuum donum in cœleſtibus habere deſiderant. Ex quo rectè Mathan ilico, qui donum ſonat, ſubiũgitur; vt ad illud vnum æternumque auidius tendentes donum, interea vitia ſupplantemus. Quod profectò ſequẽs Iacob fieri debere inſinuat, qui ſupplantator interpretatur. Nam & ſi ſupra per Iacob ſupplantatio vitiorum præmittitur, rurſus per hoc vnum idemque vocabulum in fine commemoratur; vt vſque ad extremum vitæ contra vitia nos certamen habere neceſſarium exiſtimemus: donec appoſiti ad patres noſtros virtutibus in Chriſto augeamur æternis. Quod benè Ioſeph demonſtrat, qui adpoſitus ſiue auctus in concluſione interpretari probatur. Quia tunc quiſque virtutibus cumulatur, cùm fuerit adpoſitus ſanctis patribus & in ciuitate virtutum perenniter habitaturus introierit. Quod vt fiat, ſtella maris, ſiue illuminatrix Maria, inter fluctiuagas vndas pelagi, fide ac moribus ſequenda eſt, ne mergamur vndis diluuij; ſed per eam illuminemur, vt Chriſtũ natũ ex ea pro ſalute totius mũdi credamus. Hæc igitur illa terra eſt, quæ patribus in figura & ænigmate repromittitur. Hæc terra, inquam, eſt, de qua
Pſ. 29. 19. Dauid ſuſpirans canit, *Credo videre bona Domini in terra viuentium.* Hæc terra namque eſt, quam ſoli mites inhabitant, de
Mat. 5. 4. quibus dicitur, *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.* Per hos ſanè Patriarchas ad noſtram ſalutem Chriſtus veniebat in mundum. Et horum omnium in ſeipſo gerebat officium, & ex horum interpretatione nominum, noſtram deſignabat ſalutem. Vnde prudens inueſtigator diligenter examinet, quid de ipſis Patribus, quidve ad ipſos paſſim Scriptura loquendo, nobis inſinuet. Et continuò inueniet, quod vbique Chriſtus, velut per feneſtras aſpiciens, proſpiciens per cancellos, quantocius ſponſæ, videlicet Eccleſiæ ſuæ, venturum ſe in carne pronunciet. Cuius amore neceſ-

A ſe eſt vnaquæque anima vitiis exuatur, & è regione ad ſe venientem reſpiciat, atque properantis contempletur aduentum, ac non videntibus dicat, *Ecce hic venit ſaliens ſuper montes.* Cant. 2. 8. Super montes ſcilicet vt ipſi primùm ſuſcipiant pacem; deinde tranſiliens ad colles, vt etiam hi iuſtitiam, quæ in Chriſto eſt, poſſint ſuſcipere. Quod & tu, ſi mons fueris, ſi ſalit in te ſermo Dei, ſi de virtute in virtutem
B tranſcendis, percipies pacem. Sin autem vel ſecundus à monte, quod eſt collis, fueris, tranſilit ſuper te Chriſtus. Ita tamen ſi tantus es, vt poſſis iuſtitiam excipere, & virtutum opera, quatenus ad Chriſtum per fidem venias, conſummare. Sed quia huc vſque Chriſtũ poſt parietẽ noſtrum, inter ænigmata & myſticas obſcuritatum figuras Eccleſiæ ſuæ loquentem audiuimus, oportuerat etiam thalamum nuptiarum, in quo Spiritus ſanctus omnia chariſmatum dona parauit, ingre-
C di. Sed quia Fauſtus velut ſcorpius in fine huius genealogiæ ſua diffundit venena, obſecrámus lectorem ne obducta fronte faſtidiat, quod nos rurſus repetendo agimus, ne ſuis errorum laqueis ſimpliciores quoſque inuoluat. Vnde adhuc proponendum eſt, ne quandoque in fine huius genealogiæ velut ſerpens noſtro inſidietur calcaneo. Laborat enim, ne recto tramite fidei poſſimus ingredi ad Chriſtum longè diù Patribus repromiſſum. Et cupit euacuare, ne de Dauid ſtirpe ortus creda-
D tur. Ait itaq; ſibimet callidus perſuaſor, ac ſi dialogum texens, qui poſſit ſimpliciores quoſque laqueis irretire. *Quid,* inquit, *Matthæus ſcripſit?* Liber generationis, *ait*, Ieſu Chriſti filij Dauid, filij Abraham. *Putaueram*, inquit, *quia eſſet dicturus, Liber generationum Ieſu Chriſti filij Dei. Nunc autem quia Matthæus hic Dei filij generationem ſcribere non ſe fatetur, ſed Dauid, erit mihi interim de Maria natus; vt de Dei filio tantùm animaduertas, quod nulla in hoc textu generationis ſit mentio, donec ventum ſit ad baptiſma. Vos autem*, inquit,
E *fruſtra ingeritis Scriptori hanc calumniam, tanquam Dei filium ille in vtero mulieris clauſerit. Quod ſi præſertim conſideres propoſitum huius Euangeliſtæ, potius vult nos accipere, factum aliquando per baptiſmum apud fluenta Iordanis, quàm de Maria Virgine procreatum. Illic enim dicit baptizatum eum à Ioanne, quem Dauid filium ab exordio deſignauit, factum aliquando filium Dei poſt annos duntaxat, ſecundum Lucæ fidem, fermè triginta. Vbi vox diuina*

CAP. I. *tūc primùm ad eum delapſa ſonuit*, Filius me- A
us es tu, ego hodie genui te. *Vides ergo*,
inquit, *id quod natum eſt ante annos triginta*,
(vt huic videtur) *de Maria, non eſſe ipſum*
filium Dei, ſed id quod de baptiſmate poſtea fa-
ctum, hominem videlicet nouum, quem de gen-
tilitatis errore conuerſi ad Deum videmur crede-
re; *quod neſcio tamen vtrum ſatis cum ea fide*
faciat, quam vos Catholicam nominatis. Sic,
inquit, *Matthæo interim videtur, ſi ſunt ip-*
ſius hæc. Quia nec in partu Mariæ dictum legi-
tur illud à Deo, Filius meus es tu, & , Hic B
eſt filius meus dilectus. Ecce hic quam in-
ſaniſſimè de Chriſto loquitur & ſine ſen-
ſu, ita vt nullis ad reuincendum egeamus
ſcripturarum teſtimoniis; cùm præſertim
Dominum & Saluatorem, non vnius au-
ctoris ſententia, aut vnius libri aſſertio,
ſed omnis noui Teſtamenti ſeries, Euan-
geliſtarum videlicet atque Apoſtolorum
doctrina, vnum eundemque filium Dei
ſecundum diuinitatem, & filium Dauid
ſecundum carnem, vbique euidenter af-
firmat. Quod ita probamus ex Euangeliis C
& Apoſtolicis litteris, vt nemo valeat cō-
tradicere, niſi qui ipſis contradicit litteris.
Non ſicut ſibi Fauſtus propoſuit, neſcio
quę pauca verba dixiſſe, & cōtra eiuſdem
verſipellis aſtutias, nulla poſtea teſtimo-
nia protuliſſe: quod quiſq; facere cùm vo-
luerit, nihil quod reſpondeat inimicus,
vltra remanebit, præter illud quo vim ma-
nifeſtiſſimæ veritatis in diuinis litteris co-
natur euidētius illudere atque euacuare,
vt falſa in ſcripturis ſanctis immiſſa reſ-
pondeat; & quidquid contra ſe ſonue- D
rit, furioſius iniecta vbique velit aſſe-
rere. Sed quia vbique iam Domini
diſpenſante gratia veritas Euangelij præ-
minet, & in omni gente & in omni va-
rietate linguarum, ſecundum Catho-
licam atque Apoſtolicam fidem, vnum
omnes libri conſonant; conſiderandum
eſt quàm lōgè à profeſſione beati Mat-
thæi hic aberret, qui ſolum Chriſtum ab
initio Euangelij ſui vſque in finem vnum
eundemque Dei & hominis commendat
filium. Tanto igitur à Catholica doctrina E
diſſonat, quanto nobis tacentibus à vero,
ſcriptura diuina monſtrante, diſcrepare
vbique probatur. Et ideo qui noſſe vo-
luerit quemadmodum Matthæus eum
quem dicit filium Dauid narrando vſque
ad paſſionem reſurrectionemque perdu-
cat, ita vt ipſum vnum eundemque vſ-
que ad finem continuatim Dei & homi-
nis filium deſignet, intentus legat, & in-
ueniet hunc ſanè miſerum deliraſſe, &
coram ſimplicibus vaniloquiorum ſuo- CAP. I.
rum nebulas aſperſiſſe. Quia beatus E-
uangeliſta, etſi in principio non dixit, Ia-
cob genuit Ioſeph virum Mariæ, de qua
natus eſt filius Dei, ſed ſimpliciter, ſine
additamento, de qua natus eſt Chriſtus;
ſatis tamen datur intelligi quia ipſum vo-
luit declarare, quem Apoſtolus alibi ex
ſemine Dauid, à mortuis reſurrexiſſe te-
ſtatur, & ipſe continuò de Spiritu ſancto
conceptum ac natum ex Maria Virgine
luce clariùs manifeſtat; cui rei adhibet
ilicò teſtimonium de Propheta, *Ecce virgo* Eſa. 7. 14.
in vtero concipiet & pariet filium, & vocabunt
nomen eius Emanuel, quod eſt interpretatum
nobiſcum Deus. Sed hic beatus Matthæus,
imò per eum Spiritus ſanctus, non ſolùm
hîc alio ſine additamento, verumetiam
ſine nomine Ieſu, quod vbique iungere
conſueuit, primùm propoſuiſſe cernitur.
Quia mox per Angelum hoc nomen illi
inferendum erat, vt glorioſius paulo poſt
ſonaret, & diuinitus nomen acciperet,
quaſi ex præſagio, qui ſolus ſubſtantiali-
ter Saluator prophetatus fuerat à ſæculo.
Quid igitur maius eſt, vt hic aſſeruit,
quod factus eſt filius Dei per baptiſmum,
quando dictum eſt, hic eſt filius meus di-
lectus; an quod idem Apoſtolus diuinū ad-
hibuit teſtimonium ex Propheta, vbi ipſe
partus virginis per Angelū appellatur no-
biſcū Deus? Quippè quia etſi de cœlo in
baptiſmo, aut certè in monte ſonuit, *Hic* Mat. 3. 17
eſt filius meus dilectus in quo mihi complacui,
Non tamen antea filius Dei non fuit,
quandoquidem ex vtero Virginis ille ac-
cepit formam ſerui, qui cùm in forma
Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe
ſe æqualem Deo. De quo Paulus Apo-
ſtolus apertiſſimè denique dicit, *Cùm au-* Gal. 4. 4.
tem venit plenitudo temporis miſit Deus filium
ſuum factum ex muliere, factum ſub lege. Fa-
ctum autem eum ex muliere, non ex ba-
ptiſmo, ſicut hic mentitus eſt, pene om-
nis ſcriptura noui Teſtamenti declarat.
Et idcircò, qui beatum Matthæum, ſi-
cut hic conatur contraire, velut ipſum
huius Euangelij ſcriptorem non eſſe vo-
luerit, reſtat vt aduerſus omnem auctori-
tatem Eccleſiaſticā contradicat, & contra
omnia ſcripturarum fluenta diuinitus in-
ſpirata obluctetur. Quia omnis pagina
litterarum hoc conſona voce probatur aſ-
ſerere, & vniuerſorum fides, omniumque
linguarum peritia, non aliud quàm Chri-
ſtum Dei & hominis filium, natum de
Maria ex ſemine Dauid, credere & con-
fiteri cognoſcitur. Vnde quia hic inſa-

CAP. I. nus culmen tantę auctoritatis mentiendo auſus eſt contraire, iure eliminatus eſt cum ſuis omnibus ab Eccleſia, & anathemate condemnatus; ita vt nulla eorum memoria ſuper terram inueniatur, niſi tantùm quòd ſuas errorum nænias litteris mandauerunt. Vnde ne ſimplicem quemque, vt dixi, moueat lectorem tenebrarum caligo alias quocunque diffuſa, ſtuduimus admodum prout locus poſcebat verſutias doli prudenter annotare: ne per imperitiam tardiores inuoluat ingenij, & mendaciis obnubilet veritatem. Ait itaque inter cætera adhuc veneni ſui fallacia; *Quod nec ipſe Chriſtus quem Maria peperit (tamen ſi vllus fuit) rectè Dauid filius appelletur, niſi conſtet eum omninò ex Ioſeph ſemine eſſe natum. Quod quia*, inquit, *negatis, illud etiam fatendum eſt, nec quidem ipſum eſſe Dauid filium. Quia nimirum generatio, quæ ab Abraham vſque ad Dauid, & à Dauid vſque ad Ioſeph, deducitur, & per omnes Hebræorum Patres ad eum vſque dirigitur, Chriſti fore continuo denegatur: ex quo quia Ieſus conceptus non eſt, vt legitur, nec filius Dauid vtique vt adſtruitis inuenitur. Nam nec Virginis ipſius origo ex hac tribu fuiſſe monſtratur, vnde Dauid conſtat extitiſſe: ſed ex tribu Leui, de qua Sacerdotes omninò fuere. Quod quidem palam eſt, eo quod eadem patrem habuerit Sacerdotem quendam nomine Ioachim. Quomodo ergo ad hanc Dauidicæ cognationis proſapiam Maria pertinere dicitur, in qua eam nec patrem habere videas nec maritum?* Iure itaque neſcio ex quo apocrypho libro hic ſibi falſitatis Magiſter auctoritatem vindicat, qui veritatem Euangelij reluctando contradicit. Sed quia de hoc iam, vt diximus, quantum ad fidem poſſit ſufficere, locuti ſumus: ſtrictiùs tamen modo agendum eſt, quatenus hinc magis pateat veritas, & ne lectori faſtidium generemus. Præſertim cùm hæc Manichæorum controuerſia ita omnium ſanctorum Patrum ſit æterno anathemate præfocata, & ſomno ſilentij conſopita, vt in perpetuum nuſquam credatur reſurgere, neque deinceps in aliquo iam vlterius pullulare. Neque enim Ioſeph, quia concubitu non permixtus, ideo fuit non maritus, cùm ipſe ſanctus Euangeliſta mox narret ab Angelo Mariam coniugem ipſius appellatam; qui narrat etiam non de ipſius concubitu, ſed de Spiritu ſancto eam concepiſſe. Quod ſi non Matthæus iſta vera, ſed neſcio quis alius, ſub eius nomine, ſicut putatum eſt, falſa conſcriberet, itane ſibi etiam ipſe in rebus apertiſſimis & de proximo contex-

A tis contraria loqueretur, vt quem diceret Dauid filium, de Maria Virgine ſine cuiuſque viri concubitu generatum, eiuſdē parentes gradatim numerans vſque ad eum ſine ratione perduceret, quem non commixtum Mariæ ipſe dixiſſet? Nunc autem nec adeo deſipimus, vt talia de Matthæo penitus ſuſpicemur, nec adeo vt hæc alterius quàm Matthæi credamus. Vnde Ioſeph maritus Mariæ rectè dicitur, habens eam coniugem continenter, B non concubitu, ſed affectu; non commixtione corporum, ſed copulatione, quod eſt carius, animorum. Et ideo conſtanter deſtruimus, omnino non debuiſſe virum Virginis ſeparari à ſerie parentum Chriſti, vt per eum, ſecundum quod ſupra diximus, origo Mariæ monſtraretur. Ac per hoc, quia ex lege cogebatur eam accipere vt propinquam; conſtat magis eam de ſtirpe Dauid venire, ex cuius origine Ioſeph deſcendiſſe nemo eſt qui ambigat. Talibus ergo & aliis quampluC rimis declaratur indiciis, Mariam aliquam ex Dauid carnis propaginem ſanguinis duxiſſe, vt caro Chriſti etiam ex Virgine procreata, ſine dubio originem de ſemine Dauid duxiſſe pariter probaretur. Quid igitur contrarium videtur fidei, cùm vnus idemque narrator vtrumque dicat, vtrumque commendet, & virum Mariæ Ioſeph, & Virginem Chriſti matrem, & Chriſtum ex ſemine Dauid, & Ioſeph in ſerie propagatorem Chriſti ex Dauid origine? Nunquid non magis con- D uenit credere Euangelio, quàm hæreticorum fabulis? Vnde nos, quia ſcripturis ſanctis credimus quæ vtrunque dicunt, & Chriſtum ex ſemine Dauid ſecundum carnem, & eius matrem Mariam, non concumbendo, ſed virginem; profectò etiam non minus colligimus exempla diuinarū ſcripturarum, quibus euidentius poſſit adſtrui quod vbiquę fides vniuerſalis Eccleſiæ confitetur & credit. Hoc enim Prophetarum oracula concinunt, hoc vetus Teſtamentū multis figurarum teſtatur ænigmatibus, hoc omnium Apoſtolorum doctrina confirmat, hoc ſanè etiam Angelorum voces enunciant, hoc omnia elementa teſtantur, hoc quatuor iſti Euangeliſtæ vbique Spiritu ſancto repleti prædicant. Inter quorum prædicamenta virtutum, etiam quamplurimi de plebe ita ſenſiſſe narrantur. Quia tunc temporis omnibus manifeſtum erat ſcire Mariam de Dauid origine deſcendiſſe. Quod autem hîc aſſeruit, eam patrem CAP. I.

CAP. I. habuiſſe ex tribu Leui ſacerdotem quendam nomine Ioachim: nec nos recipimus, quia canonicum non eſt; nec nos poteſt mouere, eò quod apud Catholicam diſciplinam illa ſcriptura nullum habeat pondus auctoritatis. Sed etiam ſi hoc crederemus, ipſum potius Ioachim diceremus aliquo modo ad Dauid ſanguinem pertinuiſſe, & aliquo modo ex tribu Iuda, in tribu Leui adoptatũ vel ipſum, vel eius aliquem progenitorem fuiſſe; vel certè in tribu Leui ita natum, vt de ſtirpe Dauid aliquam conſanguinitatem duceret, ſic fieri potuiſſe, vt idem ſycophãta fatetur, Mariam de tribu Leui fuiſſe, quam tamen conſtat viro traditam, qui fuerit de ſtirpe Dauid, id eſt, de tribu Iuda, & dicimus vel ita potuiſſe accipi, Chriſtum filium Dauid fuiſſe. Nam etſi mater illius Ioachim, quem patrem Mariæ commemorat de tribu Iuda & genere Dauid, nupſit in tribu Leui, non immeritò Ioachim & Maria & filius Mariæ etiam ſic ex Dauid ſemine veraciter perhibentur. Hoc ergo potius, vel tale aliquid credendum erat, ſi illius apocryphæ ſcripturæ auctoritate, vbi Ioachim pater Mariæ legitur, coarctaremur, quàm mentiri Euangelium, in quo ſcriptum eſt Ieſum Chriſtum Saluatorem noſtrum ſecundum carnem ex ſemine Dauid procreatum. Ex quo profectò liquet, quia falſitas veritatem nõ quærit in teſtimonium. Imò dubia aut certè ſibi mendoſa ad muniendum errorem quærit; quia veritate præſente falſitas ilicò ſuperatur. Alioquin niſi veritatem ſubterfugiat, locum mentiendi habere non poteſt. Et ideo Fauſtus, cùm eſſet deceptus ab eo qui in veritate non ſtat, lucem veritatis ferre non valens finxit ſibi veritatis Euangelium, ac ſi falſum eſſet; & apocryphum illud, velut verum, ſibi adſciuit in teſtimonium; vt vbique dubius ex dubio firmaretur in dubietatem, & ex mendacio mendoſus velut de pœna peccati in mendacio grauiùs plecteretur. Nulla enim ſocietas lucis ad tenebras, & ideo ſemper cæcitas dum magis ſuis in tenebris inuoluitur, lucem non valet conſpicere veritatis. Nimirum, quia ſi eam conſpiceret vt eſt, iam vtique cæcitas non eſſet. Quia etſi peruicacia mentis quaſi ignara conſcientia ſæpè contra veritatem obluctatur, eſt tamen teſtis ſibi, quod ad lucem foras venire detrectat qui intus in ſe falſitatis tenebras portat. Nam ipſa ſua luce magis cæcatur quiſque, dum & veritatem non ignorat, & tamen falſitatis vmbra mentiendo fallere quempiam non formidat. Hinc igitur eſt, quod Fauſtus, & penè omnis hæreticorum ſchola, conati ſunt, non ſolùm Euangeliſtas, verumetiam Apoſtolos, & omnium Catholicorum Magiſtros violare ac corrumpere. Diſſipauerunt itaque Euangelia, corruperunt Apoſtolorum Epiſtolas, quas non Chriſti, ſed ſuas proprias eſſe fecerunt. Quia quidquid contrarium in eis ſuo dogmati ſonuerat, penitus eraſerunt. Ac deinde fortius corrumpentes, auſi ſunt dicere: Hæc pars Euãgelij Matthæi, aut Lucæ eſt, aut alterius Euangeliſtarum; hæc verò neque ipſius, neque Catholica eſt. Et fecerunt ſibi omnia dubia, vt ad ſcientiam veritatis nuſquam attingerẽt. Vnde patet, quia non fuerunt illuſtrati ſancto Spiritu, neque illuminati; idcirco extra remanſerunt, infra ſuas tenebras oberrantes. At verò ſancta Dei Eccleſia ab initio, quia Spiritum Dei percepit, nullis vnquam mouetur erroribus, nullis decipitur fraudibus, nullis priuatur promiſſis. Veritas quippe veritatem repromittendo credita eſt, & ideo nullis obfuſcatur erratibus. Ait enim, *Ego mittam Spiritum paracletum, Spiritum veritatis, & ipſe docebit vos omnem veritatem.* *Ioan. 16. 13* Nihil igitur extra omnem veritatem eſt niſi ſola falſitas; & ideo præter Spiritum ſanctum, nullum recipimus iam vltra Doctorem alium, nullum admittimus mendacium, nulla ſeducimur falſitate; ſed credimus & confitemur hoc quod credit vniuerſalis Eccleſia, quæ ſe lætatur vbique in omnem veritatem veniſſe, & tramitem fidei puritatis indeflexè ad finem vſque ſeruare. Sufficiebat ergo nobis, quod ſcripturæ, quæ dicunt Chriſtum ex ſemine Dauid fuiſſe, & quibus credimus, nulla poſſunt vnquam ab inimicis falſitate conuinci, etſi minus potuiſſemus id quod dicimus expreſſiùs in eiſdem litteris ſignificatum oſtendere. Nunc autem quia ipſa ſcriptura diuina per ſe vbique Chriſtum teſtatur ex Dauid ſemine fore natum, & in eiſdem litteris locutionum indiciis deprehendimus euidentius id expreſſum; teneamus clariſſimo eundem atque fortiſſimo documento deſignatum, quem legimus vbique in veteri teſtamento, ſicut, venit ex virgine, & quando venit ex tempore, & vbi venit in tempore, firmiſſimè repromiſſum. Non quidem, vt iſte calumniatur, vtero mulieris incluſus, quaſi extra non fuerit quem cœli ac terra

Cap. I. non capiunt; ſed quod in ſe manens, & apud patrem regnans, & vniuerſam creaturam regens, pertingat à fine vſque ad finem fortiter, & diſponat omnia ſuauiter. In cuius diſpoſitione mirabile fuit, quod matrem ſibi in terra creauit, per quam & de qua formam ſerui acciperet, vt ſeruos per eam liberaret, atque deuicta morte nos redimeret. Sed quia longius ab expoſitoris officio, flante Spiritus aura, proſiluimus in concluſione huius libri, quaſi in media domus ianua, ſequentem verſum itatenus hinc inde reſpicientem vimus.

Chriſti autem generatio ſic erat.] Ac ſi diceret, generatio per quam Chriſtus venire dignatus eſt, ſic erat, vt per Ioſeph ex Dauid ſtirpe carnem duxiſſe monſtraretur, & ipſa non per eundem Ioſeph, ſed de Spiritu ſancto Chriſtum concepiſſe credatur. Quid igitur pertinet ad Chriſtum generatio ex Dauid deducta, ſi per Ioſeph origo Mariæ non creditur deſcendiſſe? Quod volens Euangeliſta manifeſtius exprimere, *Chriſti*, ait, *generatio ſic erat.* Sic erat, inquam, vt ex Ioſeph origo Mariæ clareſceret, & Chriſtus non ex eius ſemine, ſed ex virgine ſicut promiſſum fuerat, de Spiritu ſancto conceptus vtique naſceretur. Naſcitur autem Deus & homo. Idcirco ſermo generationis ad vtramque refertur naturam, vt per eam partem, qua generationis ordo in carne deſcribitur, homo fuiſſe monſtretur: per eam verò, qua de Spiritu ſancto ex virgine concipitur, Deus manifeſtiſſimè declaretur. Et notandum, quod non ſicut Fauſtus adſtruit, per regenerationem Spiritus ſancti in baptiſmo factus eſt filius Dei: ſed iam quando concipitur, totus idemque eſt, qui de Spiritu ſancto generatur. Et ideo non in baptiſmo fit, verùm ex vtero Virginis naſcitur Verbum, caro factum. Et per hoc quod Verbum eſt, eũ Dei filium ante ſæcula de Patre natum credimus: per hoc verò quia caro factum eſt, natum ex Virgine hodie in tempore pleniſſimè confitemur. Chriſti enim nomen ſolùm, ſine additamento Ieſu, vt diximus, hîc poſuiſſe creditur, vt cum intelligeres, de quo Propheta dixerat,

Pſal. 44. 9. *Vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*, Et nomen Ieſu quod ſubſtantialiter illi inerat, Angelo dicendum reſeruaret. Vt qui de Spiritu ſancto paulo poſt conceptum eum dicturus erat, ipſe diuinitus conſubſtantiale nomen eius, velut proprium, & ſaluationis officio, ſicut erat in

A Prophetis repromiſſum omnibus ſcire cupientibus ſublimiùs declararet. Porrò interdum Euangeliſta, imò per eum Spiritus ſanctus, qui eum conduxerat in omnem veritatem, velut hinc inde ad demonſtrandum intus, *Chriſti*, ait, *generatio ſic erat.* Sic erat, inquam, vt præſcripta eſt; ſic vtique vt continuò litteris commendata, ſicut poſtea ſignis & prodigiis manifeſtiùs oſtenſa. *Chriſti autem generatio ſic erat.* Et ideo qui vult intelligere, ſic eam

B credat, vt præſcribitur, vt ſignatur. Alioquin Eſaias fatetur dicens, *Si non credideritis, non intelligetis.* Vtique quod Virgo concipiet & pariet filium; hoc ſanè non intelligetis, neque in eo, hoc eſt in Chriſto, vt alij codices habent, permanebitis. Quia omninò eum Emmanuel, quod eſt nobiſcum Deus, minimè vocare valebitis. Vnde quia primùm credendum eſt, ſi volumus intelligere diuina verba quæ dicuntur, modis omnibus non penſemus humana. Deponendus namque eſt ſen-

C ſus humanus, vbi totum quod dicitur eſt diuinum. Quia quod naſcitur Deus ex Virgine, non eſt conſuetudo, ſed myſterium; non eſt natura, ſed virtus, ſed dignatio; non eſt ordo, ſed poteſtas. Nam mundana ſapientia hic quid capiet, & intelligentia carnis quid requiret, vbi totum eſt diuinum atque ineffabile quod narratur? *Chriſti*, inquit, *generatio ſic erat.* Itaque vt altius dicamus, non dixit, ſic facta eſt, ſed ſic erat, quia Chriſti generatio erat apud patrem, quando per hanc

D præſcriptam genealogiam generabatur ex matre. Quod autem erat, vtique ſemper erat. Semper ergo erat, quia in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Ac per hoc niſi credideris primùm, quod Chriſti generatio ſic erat, omninò nequibis intelligere, quia diuinum eſt, & ideo verbis non poſſumus explicare. Sic ergo in terris erat, quia dignatus eſt, vt audiuimus: ſic & in cœlo, quod nuſquam niſi per ipſum cognouimus. Vnde quia de hac in terra

E multum ſcire Domini diſpenſante gratia, meruimus, ſi quid eſt quod lateat, toto mentis affectu credamus, quia Chriſti generatio ſic erat vt Euangelia teſtatur: ab Abraham quippe incipiens, & per Dauid ad Chriſtum vſque deſcendens. Incipiens ſanè à fide, fidem quoque in fine commendans, vt per fidem ſuos quoſque Auditores ad contemplandam ſuam ſpeciem claritatis eius quandoque perducat. Vnde & nos reparatis in Chriſto ſenſibus, Cap. I.

CAP. I. poſt hãc ſeriem lectionis prolixius enodatam, paululum quieſcamus; quatenus rurſus in principio alterius Libri tantiſper acutiùs ex luminis eius viſu reanimati, arcana generationis eius iam in vtero, Angelo prædicante, ſublimiùs atque intentius cernere contuendo valeamus.

PROLOGVS LIBRI SECVNDI.

QVIA rerum geſtarum figuras & omnium Prophetarũ præſagia in manibus nunc habemus, quibus olim Chriſtus in carne venturus figuratur; ſatis admodum deuotione mentis inuocãdus eſt Spiritus ſanctus, qui nobis Saluatorem per os omnium Prophetarum quandoque promittebat venturum. Inuocandus vtique vt ipſe aperiat oculos cordis noſtri, ne præſentem eum, propter velamen carnis minus capaces, non ſatis intelligamus, quem à longè ipſi conſpicuis cernebant oculis, & velut côram poſiti quaſi digito deſignabant, quem futurum verè ac fideliter nouerant. Hinc eſt ſanè quod vbique, ecce aduenit, dicunt. Quid enim eſt aliud tam frequenter ecce aduenit dicere, velut coràm exhibendo quod nondum erat, niſi viſibilem omnibus repromittere, quem ipſi Deum præſentem vbique cernebant? Cernebant autem eum in Spiritu; & ideo quem ſine tempore videbant, cui ſunt præterita futurave præſentia, licet complendum eſſet, præſentem inſinuabant. *Eccl.36.19* Ipſe eſt enim, ſicut Propheta ait, *cõſpector omnium ſæculorum*. Vnde & ipſi ſuper ſe rapti in Spiritu præſentaliter intuebantur quidquid eis futurum Spiritus diuinus inſinuabat. Nam æternitas quia cunctum excedit tempus, ſimul profectò omnia quæ fiunt in tempore comprehendit. Vnde nimirum ſapientes ſæculi æternitatem etiam nobis volentes oſtendere, dixerũt, Æternitas eſt interminabilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio; quod ex collatione temporalium clarius illuceſcit. Ad quam ſanè æternitatem Prophetæ in Spiritu extra ſe, & extra omne quod corporeum infra tempus eſt, tranſuecti, cernebant pręſens illud, quod ante tempus iam in illo erat. Illuc namque ſemper præſens ſimul & interminabilis rerum poſſeſſio, ac negotiorum pariter plenitudo, ſeu cauſarum ſumma conſiſtit. Quò quia omnis hæreticorum ignauia non valuit attinge- A re vt inſpiceret, cęcitatis caligine circũfuſi, neque præſentem eum in vtero Virginis, vt decuit, neque ab exordio cuncta creantem de patre genitum, vt oportuit cognouerunt. Vnde ſummopere flagitandum eſt, vt mens noſtra Spiritus ſancti gratia illuſtretur, quatenus diuina ipſius inſpiratione poſſimus interdum iuxta quod rei veritas eſt intelligere: interdum autem vbi ſuperexcellit noſtram intelligentiam, ſic nos diuinis ſubmittere, vt B quandoque per humilitatis deuotionem ad ſummæ intelligentiæ cacumen Domini diſpenſante gratia erigamur. Tunc quippè illic ratio videbit rectiſſimè cœlitus illuſtrata quod ex ſe primum non poterat intueri. Quippe in rebus humanis omne quod ſcitur, non ex ſua, ſed ex comprehendentium natura cognoſcitur. Quod ſi minus humana ratio id de quo agitur fuerit ad dinoſcendum idonea; erit tamen illud quodcunque vt eſt in ſubſiſtendo. Nos verò aut certè ſimplicitate C purgabimur ignorantiæ, aut temeritate diludimur falſitatis. Propter quod diuinam ſi cui placet maieſtatis intelligere veritatem, & humanitatis filij de matre ſine patre cognoſcere puritatem, non ex ſe tantùm, ſed diuino irradiatus Spiritu, inde aliquid vt eſt, cognoſcendo dicat; quia niſi illuminatus de Deo vt oportet quiſq; nihil omninò ſapit. Hinc eſt namque quod praui homines necdum illuſtrati, dum ex ſe ſibi Deum conantur fingere, non ſolùm ignorantia obuoluuntur, ve- D rumetiam fidem ſimplicem quam habere poterant errando amittunt. Et ideo medullitus cordis, Trinitas Deus noſter, tuam inuoco enixius obſecrando maieſtatem, vt ſancti Euangelij huius myſteria, quibuſlibet ad profectum, eodem Spiritu quo ſunt diuinitus irrorata ſanctorum Patrum per omnia veſtigia ſequendo, valeam liquidius explanare. Imploro namque propitius ſenſus meos regas, ne oberrem à veritatis tramite de me quippiam præſumendo; ſed tua ſuffultus E gratia quidquid in eo narrandum eſt, totum ex te ſentiam: & quod minus eſt quia necdum capio, Spiritui ſancto duntaxat alteri reſerãdum cõmodius derelinquam, dum modis omnibus ex pia deuotione temeritatis audaciam ne incurram. Tribue, quæſo, benigniſſime Rector, diſpenſante gratia, quod necdum intelligere queo, ſaltem fide integra capiam: & quidquid eiſdem litteris enunciatur, totum credendo teneam. Neque vita aut moribus veri-

Cap. I. tatis intelligentiæ contradicam. Quia nimirum magnum eſt nobis præſtitum diuini ſuffragij Sacramentum per fidem interea ambulantibus, ſi ab ea peccati caligine non deprauamur. Scio igitur, ſanctiſſime Creator, quòd nemo te, qui rectè ſapit, totum intra intelligendi ſententiam claudit, neque extra ſentiendi intelligentiam manere definit. Et ideo interdum ſola, quæ fidei ſunt, ratione comprehendi poſſe omnia non præſumo. Imò veritatis viam inſtanter ſequendo, depoſco, ne contra fidem vnquam de fide ſine fide ſentiam. Propter quod maximi viri quam ſæpè corruiſſe probantur. Quippe quia quidquid ab intellectu Spiritus ſancti diſcrepat, quo prolata ſunt quæ in ſcripturis ſanctis leguntur, ignorantiæ, imò errori potiùs adſcribitur quàm virtuti. Vnde quia pertinaces fuerunt ſuum ſequentes arbitrium, contra diuinum Spiritum oblatrantes, veram eius intelligentiam percipere non potuerunt.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM,

LIBER SECVNDVS.

Cvm *eſſet* (inquit) *deſponſata mater Ieſu Maria Ioſeph.*] Vbi primũ rectè quæritur, quid ſit quod Eſaias ſimplicem tantùm Virginem repromittat dicens, *Ecce virgo concipiet & pariet filium*: Beatus verò Euangeliſta, deſponſatam eam nominat, quam etiam pari aſſenſu Virginem confitetur. Nequaquam autem vacat ab officio diuinæ diſpenſationis, quod Sapientia, quæ à fine vſque ad finem pertingit, & ſuauiter cuncta diſponit, maluit de deſponſata naſci quàm de ſimplice Virgine. Niſi fortè fatendum quod Eſaias hoc prædixerit nondum credentibus, ex vocabulo quod fieret omnibus in miraculum: Euangeliſta verò rei veritatem aperiens inſinuat quod eſt etiam & nobis in myſterium. Quia quamuis Euangelium non ſit iam vmbra, ſed veritas; propter myſtica tamen doctrinarum eloquia, non apices, non litteræ, non ſyllabæ, non verbum, non nomina, non perſona in eo diuinis vacua ſunt figuris. Hinc eſt nimirum rei negotium, quod hîc ſponſa quæritur, vt per eam omninò iam tunc futura Chriſti vniuerſalis Eccleſia ſignetur ad deſponſandum, & colligatur genus in ſpecie, iuxta illud quod Oſea

Eſa. 7. 14.

A Propheta fatetur dicens, *Sponſabo te mihi miſericordia & miſerationibus, & deſponſabo te mihi in fide.* Quid enim aliud eſt dicere, deſponſabo te mihi in fide, niſi monſtrare quod Maria per fidem de Spiritu ſancto Chriſtum conceperit? Vbi nimirum vniuerſalis Eccleſia præſignatur tandem de Spiritu ſancto replenda, per quem in cordibus credentium & ipſa Chriſtum quotidie non ſolùm parit, quia mater & virgo eſt, etiam ſponſa in omnibus appellatur. Hinc Ioannes ait, *Qui habet ſponſam ſponſus eſt.* Et beatus Paulus, *Deſpondi vos vni viro Virginem caſtam exhibere Chriſto.* Verè ſponſa, quæ virginali partu nouam Chriſti gignit infantiam. Vnde hic, vt diximus, præparatur iam in ſpecie mater ſponſa, vt poſtmodum per hanc carnis vnitionem Eccleſia in genere congregetur. Quippè quia tota per hoc quod Verbum caro factum eſt, velut membra colligitur in corpore, & vnita Chriſto per gratiam iam tum ſponſa Chriſto paratur in thalamum. Hanc igitur volens beatus Euangeliſta electionis gratiam præſignari in Maria, primùm commendat ſponſam, quam Virginem per omnia poſtea confitetur, & totum vt dixi ſimul præfigit in ſpecie, quod faciendum adhuc erat in genere. Nam & ideo de ſponſa iure, quàm de ſimplici Virgine naſci voluit, ne per fœminam, contra ſcripturarum conſuetudinem, ſed per virum, vt mos erat, Chriſti genealogia texeretur. Inducitur namque & alia probabilis cauſa, ne lapidaretur à Iudæis vt adultera. Quis enim illo in tempore Virginem credidiſſet de Spiritu ſancto concepiſſe, ac non magis velut adulteram condemnaſſet? Et ne fortè dicat aliquis, quod aliis ex cauſis diuinitas Chriſti poterat ſubuenire, ne viro eſſet indigna: ſciat profectò quia conſilium Dei, quod ſæculis ac generationibus ignotum fuit, medendi officio, carne tegebatur. Et ideò interea neceſſe fuit, vt ex infirmitate parentum cunabula tegerentur: ita duntaxat, vt aliis virtutum indiciis paulatim Deus in homine latens credentibus panderetur. Alioquin nouum non eſſet, niſi contra naturam, imò vltra naturam Virgo Deum & hominem ſine coitu genuiſſet. Aſſumitur namque Ioſeph ſponſus adhuc alia ex cauſa velut teſtis idoneus; non ſolùm vt eam ſeruaret illæſam, Virginitatis pudore ſeruato à ſuſpicionis infamia: verumetiam ne Virginibus velamen excuſationis fieret, quod mater Domini criminibus fuerit in-

Cap. I. *Oſe. 2. 19. 20.*

Ioan. 3. 29.

2. Cor. 11. 2.

CAP. I. famata. Hinc eſt, quod teſtis eligitur caſtitatis, & adhibetur velut maritus qui poſſit cuncta Virginitatis refellere opprobria, & celando protegere puerperium, etiamſi non agnoſceret Sacramentum. Quia præmium coniugij partus eſt fœminarum. Vnde nulli datus eſt locus mentiendi ex eo, quia Virginitas deſponſata criminari non potuit ſe obumbraſſe mendacio, dum teſtis aſſumitur caſtitatis, & ſuper eum eloquia concinunt Prophetarum, vbi Angelorum diſcurrunt officia, B & confirmant Deum natum in puero eorum præconia. Dum ſtella duce hoc ipſum teſtantur Magorum munera, & paſtorum vt prædictum fuerat confirmant præcordia. Talibus igitur & aliis huiuſcemodi cauſis prouiſum eſt diuino conſilio, vt de deſponſata patris ſapientia naſceretur; in qua ſibi, ſicut per Salomonem teſtatur, *Domum ædificauit, & ſcidit columnas ſeptem.* Prou. 9. 1. Quibus ſanè columnis omnis domus quam ſibi ædificauit, videlicet ſancta Dei Eccleſia, toto orbe terrarum ſuſtentatur, fulcitur, ac regitur. Et notandum, C quod idem qui de Spiritu ſancto concipitur, ipſe ſibi domum primùm ædificat, & ſcidit columnas ſeptem, dona ſcilicet ſancti Spiritus ex quo concipitur, per quem in ſe credentes confirmat ac roborat, & perpetuos facit. Quod nequaquam omninò faceret, niſi eiuſdem eſſet poteſtatis cum Patre & cum Spiritu ſancto, qui concipitur. Et ideo ſibi ipſe columnas ſcidiſſe rectè dicitur, dum eadem poteſtate cum patre manens æternus, dedicauit Mariam D & per eam ſibi vniuit Eccleſiam, cui ſeptem principalia dona Spiritus ſancti diuiſit. Alioquin eam non ſolùm exemplo Suſanæ ad mortem velut adulteram condemnaſſent; verumetiam Chriſtum quaſi de ſtupro natum iure ſe occidiſſe mentirentur. Hinc namque eſt, quod interim Ioſeph penè ab omnibus pater credebatur; in tantùm vt Euangeliſtæ opinionem vulgi ſequentes, iuxta legem hiſtoriæ eum patrem expreſſerint Saluatoris. Sed & in Ægyptum fugiens ſolatium præſtitit vt nutritius, ne Virgo viribus deſtituta E rerum moleſtiis frangeretur. Occultatur autem & per hoc diabolo, velut quidam aiunt, partus virginis, dum videt ſponſum deuotionis affectu ſub caſtitate ſeruire coniugio: quia fortaſſis nequiuit ſatis dinoſcere vtrum ſine ſemine, an ſimpliciter de Virgine ſit natus. Vnde ſequens Euangeliſta adiungit dicens.

ANTEQVAM *conuenirent inuenta eſt* A *in vtero habens de Spiritu ſancto.*] Inde itaque eſt quod concipitur, quod generatur. CAP. I. Et non dicit, *antequam conuenirent*, ſic quaſi poſt partum continuò eos conueniſſe velit intelligi, ſicut quendam deſipuiſſe dolemus; ſed ſimpliciter volens proximum tempus nuptiarum oſtendere, deſignat priuſquam conuenirent, rem conueniendi effectum iam in vtero ſine coïtu habuiſſe; vt quæ prius ſponſa fuerat, ſine viri opere vxor eſſe inciperet. Quaſi dixerit, antequam oſcula amplexuſque miſcerent, antequam rem agerent nuptiarum, inuenta eſt magis quàm res naturæ in vtero; quia de Spiritu ſancto eſt quod naſcitur, & filius altiſſimi iuxta Angeli teſtimonium vocatur. Non enim intellexit miſer, de quo dixi, virorum inſipientiſſimus, quòd modus iſte locutionis frequenter fiat, non ſolùm in ſcripturis ſacris, verùm & in ſæcularibus. Velut dicamus, Matthæus antequam obiſſet nuſquam aberrauit à veritate: & alius neſcio quilibet, antequam pœnitentiam egiſſet, morte præuentus eſt. Nec ideo rectè conſequens videtur, quod aut hic poſt mortem errauerit à veritate, qui tunc omnem veritatem eſt ingreſſus; aut ille poſtquam obiit pœnitentiam egerit, quam ante non geſſerat. Vnde planè non eſt conſequens, vt Maria poſt partum miſcuerit ſe, quod ante conceptionem conſtat penitus non feciſſe. Quod ſi huiuſmodi locutio ita conſequens eſſet, multa ſcripturarum teſtimonia in contrarium venirent. Vnde nos tali eloquio rectè præmoniti, dicamus, quod ante fidelem quemque oporteat mori, quàm credere poſt partum Mariæ quempiam miſcuiſſe. Et ſi ingruerit hinc perſecutio, ante mortem non eſt fatendum, quod poſt mortem impoſſibile erit cuipiam confiteri. Non enim intellexerat hic piſtillo retuſior, callidus diſputator, quod de hac ſpecialiter dictum ſit in Canticis, quamuis generaliter de Eccleſia ſignificatum intelligamus. Nimirum, quia quidquid in ea ſpeciali narratur affamine, totum expreſſiùs monſtratum ſignatur in genere. Ait enim ſponſus ita, *Hortus concluſus ſoror mea, hortus concluſus, fons ſignatus.* Cant. 4. Itaque hortus concluſus, quia vterus Virginis modis omnibus integer atque incorruptus fuit. Hortus autem ideo eſt appellatus, quia vniuerſæ delitiæ Paradiſi in eo effloruerunt, & ſignatus eſt venter pudoris, vbi fons emicuit noſtræ redemptionis. Signatus, inquam, quia incontaminatus atque incorruptus exſti-

Cap. I. exſtitit ſanguis, ex quo manauit vnda liquoris. Ergo quia ſignatus fuit ſigillo pudoris, inuenta eſt à ſponſo habens in vtero, non aliundè quàm de Spiritu ſancto, vt idem inueſtigator myſterij etiam teſtis fieret caſtitatis. Habēs, inquit, in vtero, non aliunde accipiens, ſi quomodo expleretur illud Hieremiæ vaticinium,
Hier. 31. 22 *Ecce faciet Dominus nouum ſuper terram, & mulier circumdabit virum.* Circundabit autem, non aliunde quàm ex ſe gignendo: vt ſit nouum & ſæculis inauditum, quòd Virgo conceperit, & demum manſerit incorrupta. Alioquin nouum non eſſet, niſi contra naturam, imò vltra naturam, Virgo Deum & hominem ſine coïtu genuiſſet. Et notandum, quam hîc mulierem appellat Eſaias, vt mirabilius illud enunciaret, Virginem deſignauit. Ille ſiquidem mulierem, vt ſexum monſtraret: & oſtendit & præmiſit, nouum, vt Virginem explanaret. Iſte verò vt incredulos mulceret ad fidem, manifeſtius parituram pro miraculo Virginem præſignauit. Interea, ſicut diximus, à Ioſeph *Inuenta eſt habens de Spiritu ſancto.* Non abſurdè quæritur cur poſtea velut dubius cogitando ſecum deliberet eam dimittere. Quo profectò patet, quia inuenta eſt ab eo habens in vtero; ſed vtrum de Spiritu ſancto, aut alio quolibet ex facto, penitus ignorabat. Sciebat namque ſe Virginem accepiſſe, & ſeruaſſe intactam, de qua tamen dubius elegit aliquod medium, per quod effugeret ne videretur celare quod ignorabat, & ne traderet velut ream ad pœnam, quam proculdubio inculpabilem nouerat. Illud verò quod additum eſt, *Habens de Spiritu ſancto*, Matthæus ardenti probatur amore præueniendo addidiſſe, antequam Angelus id exponeret, maximè ne Lectoris animum mox ſubriperet ſuſpicio, quę poſtea dictis Angelicis purganda eſſet. Ioſeph autem quamuis noſſet eam habere non de carnali concubitu, tamen ignorabat quod eſſet de Spiritu ſancto: & ideo dubius inter vtrumque, mediam vt dixi ſubterfugiendi elegit viam, vt occultò dimitteret eam; quia vnde vel quid eſſet in ea, profectò hactenus neſciebat. Quod autem de Spiritu ſancto, vel ſicut in Græco eſt, ex Spiritu ſancto, dicitur inuenta, ſciendum, quod quidquid ex altero eſt, aut ex ſubſtantia eius eſt, aut ex poteſtate. Ex poteſtate quidem de Deo, vt eſt *ex quo omnia*; ex ſubſtantia verò, idem Spiritus ex Patre Filioque procedit. Et ideo hic potius ex poteſtate, quàm ex ſubſtantia accipiendum eſt; nec incarnatus intelligatur Spiritus, etſi vnius ſubſtantiæ ſint filius & Spiritus ſanctus.

Ioſeph autem vir eius cùm eſſet iuſtus, & nollet eam traducere.] Virum autem hîc, ſicut & in aliis quibuſlibet locis, non aliud quàm ſponſum, ſecundum conſuetudinem diuinarum Scripturarum accipere debemus, ſicut nec vxorem aliud quàm ſponſam intelligimus. Conſuetudo namque eſt Scripturarum ſanctarum ſponſos viros dicere, & ſponſas vxorum nomine nuncupari. Vnde pauca de plurimis ex Deuteronomio ſumēda ſunt teſtimonia, vt pateat quod dicimus. *Si quis*, inquit, *inuenerit virginem deſponſatam viro in campo, & vim faciens dormierit cum ea, morte moriatur, quia humiliauit vxorem proximi ſui.* Et in Deut. 22. 25.
alio loco, *Quis eſt homo cui deſponſata eſt vxor & nondum accepit eam? vadat & reuertatur in domum ſuam ne fortè moriatur in bello, & alius accipiat eam.* Nec non & alibi, *Si autem fuerit adoleſcentula ſponſata viro, & inuenerit eam homo, humiliaueritque eam, ambo moriantur. Adoleſcentula quidem, quia non clamauit, vir autem, quia humiliauit vxorem proximi ſui.* Ex his ergo & aliis Scripturarum locis, manifeſtum eſt ſponſos viros appellari. Et ideo hîc rectè virum eum accipimus, maximè cùm in eo affectus ſeruatur amoris, quod eſt verum coniugium, & in ea fructus ſine coïtu inuentus eſt nuptiarum. Iam vltra in negotio quid obſiſtat, ne vir Ioſeph, & Maria vxor rectè dicatur, omninò non video; niſi quòd ſola libido interuenire non potuit, vbi ad informandam vitam perpetuam, virginitas ſeruabatur. Sed quid ſit quod Ioſeph rectè iuſtus dicatur, qui non modo caſtitatis non accenditur zelo, verùm nec cauſam exquirit, pudoris vtique Mariæ eſt teſtimonium, quam innocentem nouerat, vt eam ſeruando iuſtus valeat appellari. Veruntamen pio magis videtur congruere, quàm iuſto, ne velit prægnantem tradere homicidio. Sed quarumlibet tunc diuino iudicio vera eſt virtus, quando neque pietas ſine iuſtitia, neque ſine pietate iuſtitia inuenitur. Quæ profectò ſi ſeparatæ fuerint ab inuicem, dilabuntur. Ita vt iuſtitia ſine pietate crudelitas appelletur. Et ideo rectè iuſtus quiſque quia pius. Sed ſanctus Euangeliſta iuſtum eum magis commendat; vt ex hoc Mariæ caſtitatis teſtimonium eſſet. Cæterum pium eum demōſtrat, dum dicit quòd noluerit eam traducere. Quod verbum traducere videtur ad vtramque partem poſſe referri,

Deut. 20. 7 · Deut. 22. 23. (margin)

Cap. I. A videlicet quod diſtulerit quam ſponſam acceperat ducere in coniugium: & quod eam traducere nollet ad pœnam, in qua nouerat non eſſe traditionis infamiam. Sed hoc traditionis verbum ad reatum magis, quàm ad aliam quamlibet ſignificandam cauſam, ſæpius in Scripturis poſitum inuenitur. Vnde quia de radice peccati originalis non conceperat, iuſtum fuit ne eam ipſe traduceret, quia caſtitatis eius conſcius erat, propter cuius iuſtitiam & ipſe iuſtus meritò appellatur. B Ex timore quidem inuentus eſt pius; ſed ex conſcientia quam habebat caſtitatis, quia noluit eam traducere, iuſtus vtique approbatur. Quidam ſanè dicunt quod ſignificantius hoc verbum in Græco dicatur παραδειγματίσαι, & propalare interpretetur. Vt ſit ſenſus, quia noluerit conceptum eius omnibus palàm facere. Sed nos auctoritatem noſtri interpretis ſequẽtes, verius æſtimamus, quod ex Hebraico fonte tranſlatum bibimus. Quia in ea lingua hoc Euangelium ſcriptum primitus C minimè dubitamus. *Voluit*, inquit, *occultè dimittere eam.* Et quare occultè? Ne ſi palam eſſet, omninò velut adultera plecteretur ad pœnam: aut certè ſi apud ſe eam ſeruaret neſciens rei euentum, velut peccati conſcius, ipſe ſe reum faceret coram Domino. Quod velim audiant temerarij, & diſcant inter cauſarum incerta, diu ſecum ex reuerentia timoris Dei deliberare negotia; ne diſcrimine leuitatis preſſi in deteriùs cadant.

D Hæc *autem*, inquit, *eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit ei in ſomnis.* Quid igitur eſt, *Hæc eo cogitante?* niſi quæ per anticipationem Euangeliſta præmiſit. Vbi profectò talis videtur ſenſus reddendus, ac ſi diceret: Hæc eo ante deliberationẽ inter anguſtias cogitante quid ageret, vtrumne occultè dimitteret, an deberet traducere. Cumque itaque hæc iam ſecum deliberare cœpiſſet, quod vellet eam occultè dimittere, ecce Angelus Domini apparuit ei in ſomnis dicens, *Ioſeph fili Dauid noli timere accipere Mariam coniugem* E *tuam.* Cùm igitur æſtuaret ſanctus animus negotij nouitate perculſus; cúmque pietatem inter caligines ignorantiæ potius elegiſſet, ne quaſi ex iuſtitia crudelitatem incurreret; ſubitò in ſomnis Angelico conſolatur affectu, & certus redditur de conceptu. Vnde profectò liquet, quia inter moras totũ committebat Deo, neſciens quid ageret. Idcirco mox meruit conſolari, ne culpam incurreret. Et nos, fratres, quotiens turbat nos dubietatis caligo, fallit rerum ſpecies, facit ſuperficies cauſarum interdum interiora veritatis neſcire, declinemus ad præſens iudicium, ſubtrahamus ſententiam, fugiamus diſcrimen; dicamus totum Deo, ne dum temerè geſtimus diffinire ſentẽtiam, nobis parcemus ex diſcrimine alieno ruinam. Quod autem Angelus Domini in ſomnis, & non in alia manifeſtiùs reuelatione illi apparuit, dubietas animi deſignatur. Quia dum inter anguſtias anxietate dubius velut infidelitatis ſomno opprimitur, Angelum conſpicua viſione videre non meruit. Sed tamen quia timore deuotus circa pietatem iuſtus apparuit; ſaltem per ſomnum viſionem videre potuit; ne diutius premeret culpa dubietatis, quẽ æquitatis iuſtitia commẽdabat. Et notandum, quod non in ſomno, ſed in ſomnis illi Angelus apparuiſſe dicitur. Quo fortè plurimis viſionibus vſque ad ſufficientiam fidei monſtratur oſtenſus, quem ſomnus quantiſper occultabat, eo quod eſſet caligine circumductus. Sed ſanè requirẽdum puto ſecundum proprietatem verbi, ſi fortè ſermo diuinus certius aliquid in ſomnis velit ſignificare, quàm ſi dixiſſet in ſomniis. Quia ſomnus, ipſa quidem dormientium quies eſt; ſomnium verò, nonnumquam deluſio dormientis. Hinc eſt quod dicitur Angelum apparuiſſe; quia res inſolita vltra ſomniorum fantaſias præmonſtratur. Non enim eius natura fuit Angelum videre cùm vellet, ſed in poteſtate ipſius apparentis, quomodo & quando ſe præbuiſſet. Nam hoc verbo diuina Scriptura, frequenter tali vtens eloquio, poteſtatem ſemper ſignificat apparentis; vt nos altiùs erigat ad conſideranda cauſarum negotia, quibus penè ſe ſemper conformat exhibitio demonſtrãtis. Hinc quia Ioſeph angore dubius illo prægrauatur ſomno, quo in paſſione Apoſtolorum oculi premebantur; quanquam non ex duritia cordis hæc dubietas eueniret, ſed de admiratione rei magnitudinis; ſaltem in ſomnis inſtruitur, vt ex eo pateſceret interiùs quid corde geſtaret. Signanter quoque additur, Angelus Domini, ob diſtinctionem alterius Angeli, ne fortuitu deluſio putaretur. Vnde quia in eo pietas ac iuſtitia decertare videntur, mox pellitur dubietas, & reuelatur arcanum. Panditur planè quod primum per Angelum oſtenſum fuerat Mariæ, & fit continuò myſterium. Quod mirum ſatis admodum videtur, ſi quod olim

CAP. I. Mariæ narratum fuerat, Ioſeph per eam non potuit agnoſcere. Sed quia perſcrutari etiam quæ potiora ſunt myſterij propter faſtidioſos quoſque breuitati ſtudẽtes omiſimus, ad reliqua quæ ſequuntur commenta tendamus.

IOSEPH *fili Dauid noli timere accipere Mariam coniugem tuam.*] Hæc quidem vox blandientis affectu, familiariſſimum eum ſibi ac notum deſignat, cuius nomen ac genus ſignanter nuncupat. Sed ideo profectò fit, vt hanc vocem, dudum ad Da-
B uid prolatam, recognoſcat. *Iurauit*, inquit, *Dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum; de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem meam.* Nouerat enim ſe de Dauid ſtirpe deſcendiſſe, & ideo monendus erat vt recoleret ex Propheta, quod iam in ſe compleri cernebat & in Maria. Nimirum qui cùm hîc Dauid filius dicitur, datur intelligi de Maria, dum eam ex eadem ſtirpe cognouerat deſcendiſſe, de qua ipſe filius Dauid ab Angelo vocabatur. Quod volens idem oſtendere, *Ioſeph*, inquit, *fi-
C li Dauid*, ac ſi patenter dicat, recognoſce quid dictum ſit domui Dauid; quia quod ibi promiſſum eſt ex Prophetia, iam ſanè completum eſt per Mariam, vnde ne timeas accipere Mariam coniugem tuam: quia ſi non ex tuo coïtu quod naſcetur, tamen per eam, quia ex te propinquitatem carnis ducit, tibi filius generatur. Et ne ſuſpiceris, quod genitus ſit ab alio. Noueris quia de Spiritu ſancto eſt, vt totum percipias in myſterio, quod olim ha-
D bueras in promiſſo. Et quomodo me audis in perſona genus vocare, & in te totam proſapiam reiterare, ita vt triceſima octaua generatione natus filius Dauid dicaris; ſic propinquius intellige Mariam ex reciproco de tua carne quodãmodo deriuari, moneo vt habeas filiũ ſine coïtu, & poſſideas eam vxorẽ pleniſſimo caritatis affectu. Propter quod ne timeas, inquit. Ac ſi diceret, ne timeas de reatu, imò amplectere coniugem tuam caritatis officio: quia caritas foras mittit omnem timo-
E rem. Coniugem autem quare dixerit, iam ſupra expoſuimus, etiam inter reliqua, quod nihil defuerit operis coniugij, niſi ſola commixtio libidinis: in tantùm vt ad Ioſeph iuxta carnẽ pertineat ortus Chriſti, ſi quomodo dici poſſit idem per hoc pater Saluatoris.

QVOD *enim in ea natum eſt* (inquit) *de Spiritu ſancto eſt.*] Videtur quoque hîc ſubtilis valdè naſci intelligentia, ne fortè quod natum eſt in ea filius eiuſdem Spiri-
A tus de quo conceptus eſt, iuxta quod ipſi CAP. I. confitemur in Symbolo, abſurdè intelligatur. Dicimus enim quod conceptus ſit de Spiritu ſancto ex Maria Virgine. Si enim ſic accipimus, vt eum filium Spiritus ſancti dicamus ſecundum humanitatem, profectò in ſancta Trinitate duos patres intromittimus, videlicet vnũ diuinitatis, & alterum humanitatis eius propagatorem Spiritum ſanctum. Sed quis hoc dicere audebit? Vnde aliter datur intelli-
B gi, & quærendum ſi non ideo dicatur de de Spiritu ſancto natus, quia fecit eum naſci de Virgine. Quippè quia hoc opus mirabile, totum dono Dei factum eſt, & donum Dei propriè Spiritus ſanctus dicitur. Sed & ipſe Spiritus caritas patris ac filij vbique catholicè prædicatur. Quæ caritas profectò ſola eum ad incarnandum adduxit. Et ideo quòd natus eſt de Maria Virgine, vtique de Spiritu ſancto rectè interpretatur; quia cauſa naſcendi ſola caritas fuit. Neque adeo, quia mun-
C dum iſtum fecit Deus, eum dici fas eſt Dei filium, aut natum de Deo vllatenus prædicari. Sed factum, creatumve, aut inſtitutum, aut conditum ab eo, vel certè ſi quid huiuſmodi, rectè dici poteſt. Quin neque concedendum, vt quidquid de aliqua re naſcitur, continuò eiuſdem rei filius prædicetur. De quarum rerum exemplis pauca de pluribus pandam. Certè omnes qui Chriſtiano cenſentur nomine, profectò naſcuntur ex aqua & Spiritu ſancto, quia omninò aliter Chriſtia-
D ni eſſe non poſſunt. Sed nunquid eos rectè quiſquam filios aquæ, aut Spiritus ſancti dixerit? imo Dei patris & ſanctæ matris Eccleſiæ filij nuncupantur. Sic itaque quamuis longè differentius natus de Spiritu ſancto filius Dei patris dicatur, tamen non eſt filius eiuſdem Spiritus ſancti vllo modo appellandus. Videtur autem adhuc quoſdam monere, quia dictum eſt ab Angelo, *Quod natum eſt in ea*; Cùm noſtræ conſuetudinis non ſit natum dicere, priuſquam in lucem huius mundi quiſque
E veniat, quod omninò natiuitas illa nondum expleta ſit. Sed fortè dictum putamus, iuxta ſanctarum ſcripturarum loquendi conſuetudinem, vbi ſæpè præteritum iam narratur quod nouit eſſe futurum; vel certè ſecundum præſcientiam ipſius Angeli quam habebat ex Deo, cui futurum iam quaſi præteritum erat, rectè natus accipitur.

PARIET *autem filium, & vocabis nomen eius Ieſum.*] Alias autem idem iuxta Lu-

Cap. I. cam idipſum Mariæ legitur dixiſſe, *Ne ti-*
Luc. 1. 30. *meas Maria* (inquit) *inueniſti gratiam apud Deum, ecce concipes in vtero & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum. Hic erit*, inquit, *magnus, & filius altiſſimi vocabitur, & dabit illi Dominus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* Hoc ideo totum dixerim, vt ſaltem vox Angelica credatur, Mariam de ſtirpe Dauid veniſſe, quod ſupra Fauſtus contradixerat: & intelligat fidelis auditor, quia omnes promiſſiones Patriarcharum, & omnia Prophetarum eloquia, ſuper hanc promiſſionem concinant, vt is qui promittitur regnare debeat in æternum. Cæterum quia huic dicitur, *vocabis*, quod olim iam Mariæ dixerat; debemus animaduertere, quod idem Angelus in ſua perdurat ſententia, vtrique præcipiendo, quatenus ſcriptura diuina quæ Ieſum multis in locis, ſcilicet Saluatorem, vel ſalutare repromittebat ex nomine, eundem iam veniſſe, tam viris quàm feminis, repræſentet ex voce.

Ipse *enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.*] Volens itaque Angelus nomen eius interpretari, addidit, *Saluum faciet populum ſuum.* Quia noſtra vitiorum ægritudo aliter ſanari nequiuerat, ſi non ſalus credentium aduenisſet. Nam licet multi Ieſus olim fuiſſent, hic tamen ſubſtantialiter ſalus eſt appellatus. Et notandum, quia non ſicut Iudæi falluntur, terrenam Hieruſalem venturus eſt ſaluam facere; ſed venit ſaluare populum ſuum à peccatis eorum. Populum inquit ſuum; quia etſi venditi eramus ſub peccato, tamen legibus naturæ eius eramus. Vnde
Luc. 1. 68. Zacharias, *Et fecit*, inquit, *Redemptionem plebis ſuæ in domo Dauid pueri ſui.* Ergo quam ſuam præſciuit, illam proculdubiò venit ſaluare, reliquos omnes occulto ſuo iudicio in maſſa damnationis reliquit. Sequitur.

Hoc *totum factum eſt vt adimpleretur quod dictum eſt à Domino per Eſaiam Prophetam, dicentem.*] Quid igitur eſt, hoc totum, quod factum eſt, vel quis eorum hoc dixerit? Si enim dixerimus quòd Angeli hæc ſint verba, reſtat tamen quærere, quomodo dicatur hoc totum factum eſt, cùm nondum natus, nondum vocatus adhuc iuxta circumciſionis legem fuerat Ieſus, nondum propter quos venerat redimere paſſione ſua ſaluarat. Etſi videatur hinc ſolui poſſe, quia omnia iam ſunt in conſpectu Dei quæ nondum ſunt; tamen melius ab Euangeliſta credimus poſtea

A ſuperadditum, quando iam hæc omnia Cap. I.
abſque dubio factis completa erant. Ac ſi diceret, hoc totum, quod antequam conuenirent inuenta eſt Maria habens in vtero de Spiritu ſancto, quod peperit virgo filium, quòd Ieſus idem vocatus eſt, quod ſaluat populum ſuum à peccatis eorum; hoc totum ideo factum eſt, vt adimpleretur quod dictum fuerat per Prophetam; quia hæc vnius adimpletio etiam multa complet myſtica Sacramenta.

B Sed rurſus hinc nobis alia obiicitur quæſtio, quomodo intelligendum quod dicitur, hoc totum factum eſt, quod dictum eſt per Prophetam. Quippe quia ſi hoc totum ideo factum eſt vt Chriſtus de virgine naſceretur, eo quòd Propheta præſciendo id futurum prædixit, videtur ex conſequenti cauſa cur venerit Chriſtus in carne fuiſſe ſola prædictio prophetalis. Vbi rurſus ſi dicimus, quia
C ſermo Prophetæ pendebat ex præſcientia Dei, qui per os ipſius futura loquebatur; reſtat vt Prophetarum eloquia, iuxta quod prædicta ſunt, neceſſe ſit impleantur, & omnia futurorum neceſſitatibus adſtringantur. Quia veriſimile videtur quòd Deus cuncta prænoſcit, neque falli vllomodo poteſt, vt neceſſe ſit mox euenire, quidquid præſcientia futurum eſſe præuidit. Quare ſi vt aiunt, non ſolùm facta, verumetiam conſilia ſingulorum
D voluntateſque prænoſcit, nulla erit arbitrij libertas. Neque enim in facto aliud exiſtere poterat, quàm quod prædictum erat ex præſcientia Prophetarum. Vnde quia ſecus nequiuerat accidere, neceſſitate præſcientiæ preſſi videntur rei criminibus non teneri, quia illos Prophetarum eloquia præſcribebant, vt aliter euenire non poſſet, donec omnia complerentur, quæ de his fuerant promulgata ex diuino eloquio antequam naſcerentur. Quam noſtri enodantes quæſtionem dixerunt. Non ideo quidpiam
E prouenire, quoniam id prouidentia diuina futurum eſſe proſpexerat; ſed è contrario potius quid futurum erat diuinam prouidentiam latere non poſſe. Sed ſatis præpoſterum videtur, vt æternæ præſcientiæ temporalium rerum euētus cauſa eſſe dicatur. Quid eſt autem aliud arbitrari, ideo futura quæque quia ſunt ventura ad liquidum prouidere; quàm putare quæ olim acciderint, ſummæ illius cauſam fuiſſe diuinæ prouidentiæ? Aut fortè nunquid dicendum eſt, non

CAP. I. neceſſe eſſe contingere quæ prouidentur, imo neceſſe eſſe quæ futura ſunt præuideri? Sed huic ſenſui contrarium ſatis ſonat quod dicitur; Hoc totum factum eſt vt adimpleretur quod dictum eſt à Domino. Vbi fatendum, quod hoc vnum ſolum & ſingulare, quia præminet vltra omne libertatis arbitrium, & tranſcendit omne fragilitatis meritum, ideo fortè factum eſt, nec quaſi noſtrò libertatis arbitrio quæſitum, ſed vt impleretur quod iam erat non ſolùm prædictum, verumetiam & præſcitum apud Dominum. Nequaquam enim dicimus quippiam adimpleri, niſi quod iam capax eſt plenitudinis. Vnde quia ſicut iam erat in prædeſtinatione & præſcientia Dei vt caperet, iam quodammodo quod nec dum erat antequam fieret, profectò completur illud quod erat. Erat autem, inquam, in æternitate Dei, quod fiendum eſſet in tempore. Et per hoc non aliud factum eſt quàm quod erat, vt nobis adimpleretur quod prædictum & prædeſtinatum fuerat; quia omninò iam capax erat, vt ſic quomodo factum eſt tunc fieret. Vnde & Apoſtolus, *Cum autem*, inquit, *venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege*. Ergò cùm venit plenitudo temporis, quando prædeſtinatum in æternitate Dei erat ante tempora ſæcularia, vt veniret, miſit Deus filium ſuum in carne factum ex muliere. Et ideo non noua voluntas in Deo, non aliqua neceſſitas veniendi, quaſi èx eloquio prophetali, ſed ſola exhibitio veritatis. Quod Propheta futurum aſpiciens aiebat, *Veritas de terra orta eſt, & iuſtitia de cælo proſpexit*. Quid igitur eſt dicere, Veritas de terra orta eſt? niſi apertè Chriſtum de Maria, velut virgultum ortum de terra oſtendere? Quippe quia rectum erat, vt ex plenitudine præſcientiæ Dei plenitudo promiſſorum in plenitudine temporis impleretur. Alioquin omnium Prophetarum eloquia vacua remanerent. Sed quia in veritate vaticinia Prophetarum de fonte veritatis fuerant perhauſta, aliud deuenire non poterat, niſi exhibitum eſſet quod promiſerant.

Gal. 4. 4.

Pſal. 84. 12

Cæterùm quia ſupra diximus iuxta quoſdam, quod libertatis arbitrium videantur auferre, ne iuſta quidem vindicta ſequatur, vt aiunt, prophetia peccantes præſcripſit ad culpam. Scire conuenit, quia non imponunt neceſſitatem

A peccandi, neque præſcribunt aliquem, CAP. I. quia præſcita ſunt, vt cogant homines labi in ruinam; ſed ideo prædicta ſunt, vt ſint ſigna præſentiæ Dei, credentibus ad medelam. Omne enim ſignum non efficit quod deſignat; ſed tantùm ſignum eſt illius rei quam oſtendit. Hinc prophetia non neceſſitatem facit eorum quæ prædicit; ſed ſignum eſt præſcientiæ Dei, & curatio noſtræ infirmitatis:

B vt qui Deum cuncta ſcire non ambigit, colligat ex prophetia, quia qui futura antequam fiant prædicit, præſentia omninò ignorare non poſſit. Prædicuntur autem quæ præſcita ſunt, vt dura mens & incredula contraire non poſſit, cùm venerit, ne credat quod olim prænunciatum atque præſcitum erat, antequam fieret; magis autem ſit Deo ſubdita, & diuinæ obediat voluntati, ne per inſolentiã reluctetur, aut cogitet Deum certè mortalia non curare. Quod ſi dixerit quiſ-

C piam, quia præſcita ſunt, aliter euenire non poſſe, cùm præſciri nequeant niſi certa, & quod ſolidius eſt, præſcire Dei ſolum ſit velle: ac per hoc quidquid præſcierit non poteſt non euenire. Fatebor hoc futurum omnino, cùm ad diuinam refertur ſcientiam, neceſſarium eſſe: cùm verò in ſua natura perpenditur, vel ex voluntate agentis, prorſus quædam libero arbitrio euenire. Duæ ſiquidem neceſſitates in hoc argumento videntur incurrere. Vna videlicet, qua neceſſe eſt om-

D nes homines eſſe mortales: altera conditionis, vt ſi quempiam videam ambulare, neceſſe eſt vt ambulet. Sed vna earum libertatis eſſe videtur arbitrij; altera verò peccati fore ſupplicium. Hunc ſua voluntas ſeu cupiditas quodammodo facit incedere: illum verò iam pœna peccati in terram facit etiam nolẽdo redire. Sic itaque cuncta quæ prouidentia Dei ſpeculando conſpicit ad diuinum relata intuitum, neceſſariè fiunt; per ſe verò conſiderata aut propria libertate, quamuis de pœna peccati feruntur in vitium; aut cer-

E tè libertate recepta propriam voluntatem gratiæ Dei reſignant ad meritum. Inde namque eſt, quod quamuis eueniant exiſtendo per donum, munus tamen mercedis habeant ex labore; aut certè propriam peccati vindictam non effugiant ex delicto; quia priuſquam fierent ante reatum quodammodo etiam non euenire poſſent. Vnde ſi diligenter animaduertas, multas ex prophetia prædictiones reperies, quæ non fuerint quidem vt prædi-

CAP. I. ctæ ſunt, operibus adimpletæ, eo quod ſint aut peccatis præuenientibus munere vacuatæ, aut certè libertatis arbitrio vna cum gratia Dei pœnitentibus ad veniam indultæ. Hinc nimirum poſſumus approbare, quod alia fit propheтia ex prædeſtinatione Dei, quam neceſſe eſt modis omnibus euenire: vt veritas, quæ iam eſt in æterna Dei voluntate, ſine noſtro nonnunquam libertatis arbitrio, rerum in negotio temporaliter impleatur; quale eſt iſtud quod nunc in manibus habemus. Alia verò ex præſcientia Dei, quo noſtrum admiſcetur libertatis arbitrium, & cooperante gratia Dei, aut conſequimur præmium, aut iuſto iudicio nos illo relinquente trahimur ad ſupplicium. Quorum vnum ex prædeſtinatione fit, alterum tantùm in præſcientia manet. Eſt & aliud genus prophetiæ, quod comminatio rectè vocatur. Fit namque potius ob ſignum diuinæ animaduerſionis, quàm ex præſcientiæ terrore; quoniam longè aliter præſcitur illud quàm comminetur venturum. Signum autem idcirco fit, vt fugiant intuentes à facie arcus, & liberentur electi, contradicentes verò videantur in ſupplicio iuſtè puniri. Quarum rerum exempla ſuperfluum eſt aggregare, quia patent etiam non quærentibus.

Sed quia ob quorundam obiectiones longius exceſſimus, cùm propter vitandum Lectoris faſtidium nec ſatis dixerim, rurſus figamus mentis oculum, vbi æterna, non quidem præſcientia, vt nos ſentimus, ſed vera Dei ſcientia, omnem temporis ſupergreditur motionem, & videamus quantum poſſumus, quomodo Propheta ad diuinam raptus veritatis ac prædeſtinationis ſcientiam, dicebat, quaſi digito demonſtrando, *Ecce virgo concipiet.* (*Eſa.7.14.*) Nam in eo quod dicebat, *Ecce*, præſentiarum eſt oſtenſio; quod verò, *Concipiet*, futurorum erat præcognitio. At verò quod idem rurſus Euangeliſta reſumit in teſtimonium & dicit, *Hoc totum factum eſt, vt adimpleretur quod dictum eſt à Domino*, haud dubium quin præſcientiæ Dei ac prædeſtinationis eſt in tempore exhibitio, & iuxta quod loquens cernebat, promiſſorum in præſenti oſtenſione veritatis adimpletio. Vnde ſi præſcientiam rectè penſare velimus, qua cuncta dinoſcit Deus, non præſcientiam quidem; ſed verè nunquam deficientis inſtantiæ ſcientiam

A rectius appellabimus. Nobis quidem videtur præuidentia iure dici, ſed quantum ex Deo rectiùs prouidentia nuncupatur. Vocatur autem prouidentia, quòd procul ab rebus conſtituta, quaſi ab excelſo rerum cacumine cuncta proſpiciat. Vnde nobis, ſi diſſimulare nolumus, magna neceſſitas probitatis incumbit, vt ſolliciti ſimus ſemper, quia & nos indeſinenter ante oculos cernentis iudicis ſumus, & omnis intentio noſtra iugiter coram eo verſatur. CAP. I.

B ECCE, inquit, *virgo in vtero habebit, & pariet filium.*] Ad quod Iudæi ſemper calumniari parati, dicunt quod in Hebraica veritate non habeatur, *Ecce virgo concipiet*, ſed puella; volentes ſanè hoc nomine ætatis, & non integritatis, ſignificari naturam, quatenus per hoc myſterium fidei noſtræ facilius vacuetur. Sed primùm interrogemus eos, quomodo ſignum poſſit appellari, quod puella tantùm, & non virgo pepererit.

C Quippe cùm Propheta dicat, quia *Ipſe Dominus dabit vobis ſignum.* Si ergo ſignum fuit, nec dubium quod extra humanam conſuetudinem euenit. Vnde & Hieremias: *Ecce faciet Dominus nouum ſuper terram, quia mulier circumdabit virum.* (*Hier.31.22.*) Non enim eſt ſignum, neque nouum aliquid poterat æſtimari, ſi non virgo ſine coïtu potuit concipere, ac filium generare. Nec nos itaque fallimur, quaſi in Hebræo ſecundum Eſaiam *Betula*, quod virgo interpretatur, habeatur: ſed pro hoc verbo

D poſitum eſt *Alma*, quod præter Septuaginta, omnes adoleſcentulam tranſtulerunt. Porro *Alma* apud eos verbum ambiguum eſt. Significat enim & adoleſcentulam & abſconditam. Sed Septuaginta penè in omnibus locis vbi *a. Alma* legitur, abſconditum trãſtulerunt. Quos ſecutus Aquila etiam & ipſe hoc verbum frequenter ita interpretatus eſt; per quod intelligitur, non ſolùm puella, vel virgo, ſed etiam velut ex epitheto, quia fixi nominis quidni apud nos quam

E ſæpè fungitur officio, virgo multum recondita demonſtratur, & ſecretiſſima, quæ nunquam virorum patuerit aſpectibus, verùm magna parentum diligentia cuſtodita ſit. Nam & lingua punica, quæ de fontibus Hebræorum ducitur, propriè verò *a. Alma* appellatur. Vnde quia Hebræi penè omnium linguarum verbis vtuntur, forſitan Propheta hoc ſibi aſſciuit in eloquium, vt per hoc figuraretur qualis erat futura, quia Alma in

Cap. I. lingua noſtra ſancta intelligitur. Quod autem ipſi cæterarum linguarum vtantur verbis, oſtendit illud de Græco in Canticis Canticorum φορεῖον, vbi ſcribimus, *Ferculum fecit Rex Salomon*, quod & ita in Hebræo legitur. (Cant. 3. 9.) Sunt & alia quamplurima verba cæterarum linguarum, quæ ſibi in ſuo ſumpſerunt eloquio; & quantum peritia ſanctorum Patrum docet, qui ex eadem lingua probatiſſimi extiterunt interpretes, nunquam ſe *Alma* in muliere nupta legiſſe, ſed ſemper ſuper eam, quæ virgo fuerit, modis omnibus proteſtantur. Hinc quoque datur intelligi, quia non ſolùm virgo fuit Maria, ſed & iunioris ætatis puella. Imo maioris eſſe laudis quàm puella aut virgo quæ fortè nubiles annos adoleſcentiæ vix attigerat, & adhuc necdum virum noſſe poſſet. Vnde & in Deuteronomio, ſub puellæ vel adoleſcentulæ nomine virgo intelligitur deſignata. (Deut. 22. 25.) *Si inuenerit*, inquit, *homo puellam in campo deſponſatam, & vi opprimens dormierit cum ea, interficietis virum, qui concubuit cum ea, & puellæ nihil facietis*, ac reliqua. Vbi rectè, puella non aliud quàm virgo monſtratur. Sicut & illud, quod in volumine Regum legitur, quia quæſierunt puellam virginem, & introduxerunt ad regem, (3. Reg. 1. 4) *Et erat*, inquit ſcriptura, *puella pulchra nimis, & miniſtrabat ei, & Rex non cognouit eam.* Quod ſi cauſantur Iudæi, in Hebræo hoc in loco, ſecundum Eſaiam, virginem non haberi: intelligant idioma diuinarum ſcripturarum, & patebit puellas quàm ſæpè virgines appellari: & ſicut quidam enucleatius tradunt, virgo apud Hebræos tria nomina habet, *Alma*, *Betula*, *Nara*. Sed hoc loco *Alma* ſolùm debuit poni, quod totum ſimul ſignificaret, ſcilicet puellam, adoleſcentulam, abſconſam, & merito virginitatis almam; ſiquidem abſconſam diligentia parentum, & adoleſcentulam iuuentutis ætate. Nam *Nara*, vt aiunt, infantulam deſignat, quæ quia necdum adulta, quid ſit pudor femineus, nondum capit. Interea quod ſequitur.

Et *vocabunt nomen eius Emanuel.*] In Hebræo iuxta Eſaiam Prophetam, non, *vocabunt*; ſed *vocabis* habet. Quia is propriè ac ſpeciatim ibidem domui Dauid loquebatur; hîc generaliter de vniuerſo genere humano, *vocabunt*, dicitur; quanquam & in Eſaia verbum Karathim, quod omnes interpretati ſunt, tã vocabis, quàm & vocabit, vtrumque poteſt interpretari, vt

A ſit ſenſus, quod & ipſa virgo Maria Emanuel debeat eum vocare. Cap. I. Ex quo notandum, quod Euangeliſta non verborum ordinem ſecutus eſt, ſed ſenſum, quando pro concipiet, in vtero habebit, dixit, & pro, vocabis, vocabunt enũtiauit. Nam aliud eſt, quaſi ex alio quolibet modo concipere, aliud verò non aliundè, ſed ex ſeſe quippiam habere. qui enim habet nequaquam accipiet. Quibus profectò verbis, manifeſta eius de Spiritu ſancto ex B ſubſtantia carnis deſignatur natiuitas. Nam in eo quod dixit *concipiet*, voluit ſubintelligi, quod ex ſe non habebat vt virgo pareret, de Spiritu ſancto prouenire: quod verò hîc, *habebit* dictum eſt, manifeſtat ex ſubſtantia carnis ſuæ in ſe habere quod non aliunde per coïtum conceperit. Vt appareat illud Hieremiæ propheticum, quod Dominus faciens nouum fecerit clauſo vtero mulierem circumdare virum. *Et vocabunt*, inquit, *nomen eius Emanuel, quod eſt interpretatum* C *nobiſcum Deus.* Rectè igitur quæritur, quis hoc dixerit, quod interpretatur nobiſcum Deus, Propheta videlicet, an Matthæus? Sed quia in libro eiuſdem Prophetæ non inuenitur, arbitramur potius Euangeliſtam quàm Angelum, aut Hieronymum huius verbi eſſe interpretem. Quippe quia nec eundem interpretem de ſuo quippiam addidiſſe credimus; quem certè verbum ex verbo, vel ſenſum ex ſenſu omnia tranſtuliſſe, minimè dubitamus. Sed rurſus hinc ni- D hilominus alia quæſtio reuireſcit, quod Matthæus in Hebræa lingua Euangelium ſuum ſcribens, Hebræo vtens verbo, eum interpretari in vna eademque lingua videtur minus indiguiſſe. Ad quod fatendum, quia quamuis Emanuel Hebræum verbum ſit, tamen apud eos obſcuriſſimum eſſe, ſicut & apud nos multa obſcuriora ſunt verba; & ideo neceſſarium fuiſſe interpretari apertius, vt talis & tanta promiſſio nullis eſſet obſcura verbis, verùm omnibus ex hoc mani- E feſtius reaſſumpto pateſceret. Porro enim Emanuel proprium nomen eſt, ſicut & Ieſus, quod vocatus eſt ex præceptione Euangelica. Igitur duobus iſtis nominibus, non modo creatorem eum atque reſtitutorem, verumetiam gubernatorem atque rerum prouiſorem fore, qui noſtra in carne Deus & homo apparuit, prædicatur. Nam in eo quod Angelus Ieſum eum nominat, ſaluatorem eorum qui perierant aptius reconſignat.

Cap. I. Quod verò Propheta Emanuel eum appellat, inſinuat, quia ipſe, quemadmodum eſt pollicitus, cùm his quos ſemel ſeruauerit, quotidiè ſanando ac iuuando perſeuerat. Quid autem ſit dicere, *Nobiſcum Deus*, Ioannes Euangeliſta declarat, *Ioan. 1. 14.* Quia *Verbum*, inquit, *caro factum, & habitauit in nobis.* Inde profectò illud *Bar. 3. 38.* Baruch expletur vaticinium, quod in terra viſus ſit, & cum hominibus conuerſatus. Quia idem Emanuel Deus & homo ſimul in vna eademque perſona intelligendus commendatur. Hinc eſt planè quod modo non genitricem hominis Mariam, verùm & θεοτόκον, id eſt Dei genitricem, cum catholicis Orthodoxis pleniſſimè confitemur. Hunc igitur Deum nobiſcum dignãter credimus adfuturum, ſicut eſt in prophetia ſignatum, & per Euangeliſtam eiſdem teſtimoniis reſeratum. Quem ideo nobiſcum habitare fatemur, quia præter peccatũ, quidquid eſt quod nos ſumus, totum dignatus eſt fieri, cùm noſtra carne venit indutus. Vnde quia ex nobis & pro nobis fuit, nobiſcum Deus Emanuel rectè vocatur, vt per hoc & ipſi in eo vnum eſſe poſſimus. Pro tribus namque rerum efficientium cauſis videtur Euangeliſta, de veteri teſtamento adſtruere illa in Euangelio quæ proponit; pro teſtificatione ſcilicet myſterij noui teſtamenti, vt *Rom. 3. 21.* habeat, ſecundum Paulum Apoſtolum, teſtimonium à lege & Prophetis; pro confirmatione fidei noſtræ, vt profectò facilius credantur, cùm viderimus impleri quæ diuinitus fuerant non ſolùm præſcita & prædeſtinata, verumetiam à mortalibus antequam fierent prædicata. Præſertim cùm & deuotio credentium ex hoc magis firmatur: quia niſi eſſent diuinitus adimplenda, numquam fuiſſent per Deum humanis vocibus prædicata. Nec non & pro coniunctione veteris ac noui Teſtamenti, vt monſtraretur illud *Ezech. 1, 16.* Ezechielis, quod eſſet rota in rota, videlicet nouum in veteri præſignatum, & animarentur homines ad ſpiritalem eorum intelligentiam, cùm viderent quod ſpiritus vitæ eſſet introitus.

Exvrgens *autem Ioſeph à ſomno, fecit ſicut præcepit ei Angelus Domini.*] Nimirum hîc iuſti viri perfecta deſcribitur obedientia, dum dicitur, *Fecit ſicut præcepit ei Angelus Domini.* Quia niſi fiat ſicut præcipitur, & non aliud quàm quod præcipitur, & tum fiat quando vel vbi præ- A cipitur, obedientia vera eſſe non poteſt. Cap. I. Vbi animaduertere debemus, ne quod dicitur, *Fecit ſicut præcepit ei Angelus Domini*, quia dictum eſt ab eo, *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam*, malè intelligentes, naufragemur in fide, quaſi quia præcepit velut coniugem eam accipere, obediendo dicamus opera nuptiarum exercuiſſe; quod Heluidius volens aſſerere, ſua quidem mentis ignauia victus, & mole diuinarum Scripturarum B oppreſſus, didicit ſe neſciſſe ſaltem ſerò, qui dudum penitus ignorabat vel quod neſciret. Vnde ſicut paulò antè diximus, idipſum recolentes, fatemur eam, cùm eſſet deſponſata Ioſeph, iure tranſiſſe ad coniugis nomen; quia in ipſis, præter ſeminis coïtum, non ſolùm affectus, verùm ſalua virginitate, fructus inuenitur nuptiarum: & dum totum exhibet ſeruitutis atque amoris affectum, obedientiam ſequendo, rectè dicitur feciſſe iuxta omnia quæ ſibi ab Angelo C fuerant imperata. Vbi notandum, quod hîc Angelus Domini ideo cum additamento ponitur, ne quilibet malignus Angelus fuiſſe putetur: & nullus appareat locus mentiendi, quo diuina peraguntur myſteria, & Angelorum celebrantur ſummæ deuotionis obſequia.

Et *accepit*, inquit, *coniugem ſuam, & non cognouit eam, donec peperit filium ſuum primogenitum.*] Ecce præfatus Chriſti aduerſarius ſuperfluo labore deſudat, cognoſcendi verbum prætendens magis ad coï- D tum quàm ad ſcientiam referendum. Quaſi hoc quiſquam noſtrûm velit negare, vt ex hoc poſſit conficere, quod donec certum tempus ſignificet. Quo completo, quia non cognoſcebat eam, donec peperit filium ſuum, conficiat eam continuò cognitam, cuius cognitionem cum ea, ne coïret antea, filij tantum natiuitas differebat. Ad quod breuiter reſpondentes, *cognoſcebat* verbum, dupliciter in Scripturis ſanctis nos intelligere profitemur. Refertur enim E ſæpè ad ſcientiam, vt eſt quod puer Ieſus remanſit in Hieruſalem, & non cognouerunt parentes eius. Refertur & ad coïtum, velut ipſe nullo dubitante hoc in loco conatur adſtruere. Veruntamen quorundam traditio habet, quod Ioſeph non potuerit in faciem eius proſpicere, quam Spiritus ſanctus vt conciperet, penitus adimpleuerat; & virtus Altiſſimi, ne pateretur libidinis æſtum, diuinitus obumbrabat.

Cap. I. Et ideo, vt volunt, non cognoſcebat eam facie quam virginem deſponſauerat, donec vacuaretur vterus; quia nimiam ob reuerentiam claro aſpectu nequiuerat intueri. Religioſa quidem & plena pietate traditionis aſſertio. Sed hoc de concubitu dictum, quod non coierit cum ea, donec peperit primogenitum ſuum, intelligere minimè formidamus: quia *donec* aut *vſque*, nonnunquam in ſcripturis ſanctis, ſæpè certum tempus, ſæpè infinitum ſignificant. Hinc quippè eſt, quòd Deus quibuſque loquitur per Prophetam, *Ego ſum, ego ſum, & donec ſeneſcatis ego ſum.* Quid eſt quod dicit, donec ſeneſcatis ego ſum? Nunquid poſtquam ſenuerint illi, Deus qui æternus eſt eſſe deſinet? Et Saluator in Euangelio, *Ecce*,
Mat.28.20 inquit, *vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi.* Ergo poſt conſummationem ſæculi, non erit Deus cum ſuis Apoſtolis, aut cum ſanctis ſuis, quando erit Deus omnia in omnibus? Et illud
1.Cor.15.25 Apoſtoli ex perſona filij, *Quod oporteat eum regnare, donec ponat inimicos ſuos ſub pedibus ſuis.*. Nunquid tamdiu regnaturus eſt, donec inimici ſubiiciantur ei? aut poſtquam illi ſubiecti fuerint deſiſtet regnare? Tali igitur locutionis genere vtens Euangeliſta, profectò voluit intimare Mariam non eſſe cognitam à viro ſuo vſque ad partum. Quia ſub hoc tempore magis ſcandalum poterat etiam credētibus ſuboriri, quippe quia de ſponſa coram oculis fructus cognitionis eius cernebatur in prolem. Sed quoniam tunc verè ſe abſtinuit, cùm de iuſſione adhuc poterat dubitari, multò magis intelligendum eſt, quòd poſt partum eam non cognouerit; quādo iam, multis diuinarum rerum indiciis Deus idem qui naſcitur, atque homo Dei filius declaratur. Quod ſi quærimus, cur Ioſeph vſque ad partus diem ſe abſtinuerit à concubitu, haud dubium quin Angelum dicentem audierat, illud in ea natum, quod de Spiritu ſancto eſſet. Sed ſimul cum hoc verbo perceperat; *Ne timeas accipere Mariam coniugem tuam.* Ergo vbi prohibitum eſt ne derelinquat, ne adulteram æſtimet, putaſne à congreſſu coniugis fuerit ſeparatus, quo ne ſeparetur magis eſt admonitus? Ergo qui tantam eam crediderat vt vxorem non auderet attingere, cùm eſſet vir iuſtus, & audiret Dei filium in vtero, hic de coitu Virginis potuit cogitare? Audierat namque paſtores, & Angelum Dei eis euangelizaſſe gaudium magnum, quod erit omni po-

A pulo, *quia*, inquit, *natus eſt vobis hodie Saluator, qui eſt Chriſtus Dominus in ciuitate Dauid.* Nec non & cum eo laudes exercitus cæli concinuiſſe, *Gloria in excelſis Deo*, ac reliqua quæ ſequuntur. Audierat & Simeonem, inter amplexus paruuli prædicantem, *Nunc dimittis Domine ſeruum tuum, ſecundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei ſalutare tuum.* Audierat & Annam Propheciſſam, Magos atque
B ſtellam viderat; aut nunquid per eoſdem Herodem turbatum non audierat? Nonne Bethlehem ex vaticinio vbi Chriſtus naſceretur, à Principibus Sacerdotum deſignatam cognouerat? Quod ſi hæc omnia impudenter ignoraſſe aſſeritur, quid eſt quod Lucas refert, quia *Pater eius & mater mirantes erant ſuper his quæ dicebantur de eo.* Vnde ergo mirabantur, ſi non cognouerant? cognouerant autem vtique; & ideo quod Dei templum & ſedem ſancti Spiritus, ac matrem Domini auſus
C ſit violare, nefas eſt credere. Præſertim cùm Lucas dicat quod Maria conſeruauerit omnia verba hæc conferens in corde ſuo, vt videret quomodo cuncta diuinæ legis myſteria huic Sacramento congruerent. Quippe ſatis impium eſt cogitare de ea quod vnquam coitus colluuione potuerit maculari. Nam etſi, *donec*, ſemper vbique finiti eſſet temporis, nullo modo hîc cum finebat ratio, prohibente lege diuina, finitum intelligi. Alioquin, ſi mox poſt partum eam cogitet aliquis
D cognouiſſe, nullo interueniente purgationis ſuæ tempore, vbi erit quod ſeptem diebus, iuxta legem ſeparationis menſtruæ, debuit immunda ſedere, & triginta tribus diebus in ſanguine puro permanēs, omne ſanctum interim non tangere? Vel nunquid eam ſtatim Ioſeph inuaſit inter præconia Angelorum, vbi nullus erat locus in diuerſorio? Conſtat ergo modis omnibus, quod nullus fuerit nuptiarum locus inter anguſta præſepia iumentorum. Neque iuſtus ſcriberetur in Euangelio, ſi tanto inſaniret voluptatis amore,
E vt eam ſaltem appeteret violare, quam multis ſcripturarum figuris præſignatam legerat in perpetuum Virginem permanere.

Cap. I. — Luc.2.11. — Ibid.29. — Ibid.33. — Luc.2.19.

Et *peperit (inquit) filium ſuum primogenitum.*] Primogenitum autem, non eum quem fratres ſequantur dicit, ſed eum quem nullus antecedat. Vnde videtur potius vnigenitum dici debuiſſe, quàm primogenitum, iuxta quod ſæculares litteræ de eo dici debere quem fratres ſe-

Cap. I. quantur, inſinuant: niſi quod idioma eſt A ſanctarum Scripturarum, ſanctificatos Domino, vel omne quod aperit vuluam, primogenitos appellari. Idcirco illum cõſeruans textum Euangelij, maluit primogenitum quàm vnigenitum dicere.
Rom. 8.29 Nam & alibi ipſe primogenitus in reſurrectione ex multis fratribus, appellatur; propter quod, quia genus colligitur in ſpecie, quamuis vnigenitus per naturam, ideo primogenitus & hîc debuit dici, vt eſſet indiciũ, quod iam in eo & alij quàm B multi fratres colligebantur per gratiam. In veteri quoque teſtamento, illis primogenita condonantur, qui Dei gratia præleguntur, quorum non ex natura dignitas, ſed ex gratia meritum antefertur. Idcirco & nos dicimus, quòd primogenitus hîc ſignificantius ſcribitur, vt per eum omnes qui ex gratia colliguntur ilicò adunati primogenita in cœleſtibus habeant. Hanc quippe figuram gerebant omnia illa primogenita, ſub lege Domino conſecrata. Vnde & de his Dominus ad Aaron C
Exod. 34. 19. talem legitur definiſſe ſententiam, *Omne*, inquit, *quod aperit vuluam ab omni carne quæ offertur Domino, ab homine vſque ad pecus, mea erunt tantummodo; primogenita pecudum immundorum pretio rediment.* Ecce quid ſint primogenita diuinus ſermo definiuit. *Omne*, inquit, *quod aperit vuluam.* Alioquin in ſacerdotibus primogenita non debentur, quamdiu & alia in omni genere naſci poſſe creduntur, ne fortè non primogenita, ſed vnigenita Domino conſecrentur. Quia nimirum ſi ſic accipiendum eſſet, D vt ſolùm primogenitus diceretur is quem fratres ſequerentur, poterat excuſationes obtendere ſacerdotibus ita dicens, quid me in vnius menſis iuxta debitum ſtringis articulo, vt offerrem ex lege primogenitum cui fratres non ſequũtur? Exſpecta paulisper donec ſecundus naſcatur, quia interim nihil debeo ſacerdoti, niſi fuerit procreatus per quem is qui natus eſt incipiat eſſe primogenitus. Nam de Maria
Luc. 2. 22. ſcriptum eſt, quod *Cum expleti eſſent dies purgationis eius ſecundum legem Moyſi, duxerunt illum in Hieruſalem, vt ſiſterent eum Domino ſicut ſcriptum eſt in lege, quia omne maſculinum adaperiens vuluam ſanctum Domino vocabitur; & vt darent hoſtias ſecundum quod dictum eſt in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.* Ergo ſi primogenitum ſequentes faciunt, & hæc lex tantùm ad primogenitos pertinere videtur; non debuit lege primogeniti cenſeri, cui nondum fratres ſucceſſerant. Sed ideo E

A hic rectè tenetur primogenitus, quia omnes vnigeniti primogeniti eſſe poſſunt, nõ autem omnes primogeniti iure queũt vnigeniti vocari. Ex quo colligitur in ſumma, primogenitum eum vocari debere qui vuluam aperit & ante quem nullus, non eum tantùm quem fratres ſequuntur. Iure igitur Chriſtus primogenitus appellatur ex virgine, quia ab initio primogenitus eſt totius creaturæ; necnon & in Baptiſmo primogenitus fidelium re- B ctè vocatur, qui & in reſurrectione primogenitus ex mortuis reſurrexiſſe dicitur. Vnigenitus autem nonnunquam ideo vocatur, quia ſolus ſingularis ac proprius eſt filius Dei, vnde & vnigenitus aptè idem ex Maria probatur, quamuis primogenitus appelletur. Siquidem vnigenitus quia ſolus de ſubſtantia patris natus eſt filius, ſicut de Maria ſingularis ac proprius idem eſt hominis filius. Sed quia per hoc mediator Dei & hominũ eſt factus, iure primogenitus ex multis C appellatus, quatenus ob hoc per gratiam habeat multos fratres, quorum vbique primatum teneat. Quia ſecundum proprietatem naturæ in vtraque ſubſtantia ſignificantiùs vnigenitus prædicatur.

Cum *ergo natus eſſet Ieſus in Bethlehem in diebus Herodis regis.*] Quatuor hîc ſanè fundamenta iaciuntur Prophetarum pręſagiis roborata, vt nullis vacillet ingeniis domus quæ ſuper petram fundatur. Deſcribitur nãque natiuitas, de qua dictum fuerat, *Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt* Eſa. 9. 6.
D *nobis.* Et declaratur perſona ex nomine, iamdudum multis in locis præſignata. Monſtratur quoque & locus ex prophetia oſtenſus: nec non & tempus per Herodem ſignatur naſcentis adſtipulatione circiter euolutum. Sed quamobrem per Herodem eius natiuitas lege chronographorum metiatur, quæ toto fuerat orbe prædicanda, non abſurdè quæritur. Præſertim cùm nec annus regni eius, vt mos eſt hiſtoriographis, quando Chriſtus natus ſit, certo ex numero præfigitur. Præ- E terea fortaſſis videretur Euangeliſta rectius feciſſe, ſi ad tempus deſignandum natiuitatis Chriſti Octauianum Auguſtũ ad medium euocaſſet; cuius poteſtas euecta vſque ad fines orbis terrarum, etiam Herodem hunc & omnem Palæſtinam prouinciam inter reliqua terrarum regna ſuo claudebat imperio, quadrageſimo ſiquidem regni Auguſti, quando Ieſus natus eſt, anno, diuina ordinante potentia, firmiſſima primùm pax in omni terra-

Cap. II.

rum parte, mortalibus famulatur. Tunc igitur nempe hoc factum legitur, quando Angeli cecinerunt audientibus hominibus, *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* (Luc. 1. 14.) Vnde liquidò conſtat, quia pax iſta non virtute Cæſaris, ſed Chriſti gratia componitur. Adeo vt idem Auguſtus, ad quem rerum ſumma concurrerat, in conſiſtorio ſe Dominum appellari non ſit paſſus. Imò quia non auſus eſt diuino ſuccenſu, eo quod verus Dominus totius humani generis inter homines naſcebatur. Eodem quoque anno ſingularum Prouinciarum vbique homines cenſentur ex nomine, & ſinguli ſuis profitentur in locis. Ita vt ſeruus, qui proprium non rediſſet ad dominum, iure plecteretur in mortem. Deſcribitur autē vniuerſus orbis, quod Lucas meminit, eundemque Cæſarem clariſſima illa profeſſio cunctorum hominum principem deſignauit. Inter quos nimirum Chriſtus, qui vniuerſum genus condidit, inueniri atque conſcribi homo inter homines humanis legibus voluit; quatenus per hoc ſuos conſcriberet in æternitate cœleſtis patriæ ciues, per quod idem humano dignatus eſt ſubiacere imperio. Quod nuſquam penitus ab exordio cuiuſquam in regno fuit, vt aliquis totius mundi potiretur imperio. Vnde fidei noſtræ inſpectioni manifeſtiſſimè patet, quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus cùm venit potiſſimum pacem ideo mundo reddidit, vt ſui prædicatores per orbem liberam intrandi viam haberent, & pace recepta mundus tranquillus verbum prædicationis intenderet. Hinc igitur eſt, quod in omnem terram ſonus Apoſtolorum exiſſe legitur, (Rom. 10. 18) & in fines orbis terræ verbum prędicationis cucurriſſe monſtratur. Deinde ſuper omnia idcirco factum oſtenditur, vt ille aduenisse ſolidius firmaretur, qui, ſicut quidam maximus Poëta cecinerat,

Virg.

Pacatum regit patriis virtutibus orbem.
Ille Deûm vitam accipiet, diuiſque videbit
Permixtos Heroas & ipſe videbitur illis.
Te duce, ait, *ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,*
Irrita perpetua ſoluent formidine terras.

Tum igitur verè terra ſoluta eſt ab omni bellorum formidine, velut idem teſtatur, quando

Iam noua progenies cælo demittitur alto, &
Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo,
& ---- *Toto ſurgit gens aurea mundo.*

Hæc nimirum Poëta ſummus Octauiano Principi ſcribens, quia leuis eum ſpiritus flauerat auræ, & Sibyllino carmine diuinum aliquid interius, etſi neſcius, ſuo præmonſtrabat eloquio. Vnde inquit,

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas,

ſcilicet quidquid olim prædixerāt Sibyllæ, quod iam totū illo in tēpore compleretur. Quia ſicut ſuo in loco monſtrabitur, mirabiliter velut organis, his vſus eſt Spiritus diuinus, vt penè omnia quæ de Chriſto ſunt adimpleta, ſuo carmine longè antea prænotarent. Prouecto igitur apice Romani Imperij, vt diximus, Euangeliſta rectius agere videretur, ſi per eum Saluatoris natiuitatem adſcriberet, vbique prædicandam in orbe terrarum, qui notiſſimus ſub quatuor plagis cœli omnibus habebatur. Sed ſi conſideranter aduertimus, continuò patebit, quod non Herodem tantùm ideo poſuerit, vt per eum tempus natiuitatis humano more deſcriberet, ſed potius vt Prophetia Iacob Patriarchæ tandem completa ſignificantiùs monſtraretur. Legamus itaque Ioſephi Africani, cæterorumque hiſtorias, & inueniemus profectò hunc Herodem, qui tunc in Iudæa regnaſſe ſcribitur, non eſſe ex Iudæorum gente, neque ab eis vllam duxiſſe carnis originem, pro quo in eis rectè dominari debuiſſet: ſed ex alienigenis natus, auctoritate Auguſti Cæſaris, iuſto Dei iudicio, regno Iudæorum iniuſtè potiebatur. Dictum quippe fuerat, *Non deficiet Princeps de Iuda, neque Dux de femoribus eius, donec veniat cui repoſitum eſt.* (Gen. 49. 10) Vnde iam eum profectò veniſſe volens Euangeliſta inſinuare, maluit Herodem ob temporis ſeriem, quàm Auguſtum ſubtexere, vt per hoc plenitudinem aduentus Chriſti ex Prophetia firmiùs explanaret. Quia niſi hic eſſet cui fuerat repoſitum, omnino Princeps de Iuda, & Dux de femorib. eius nullatenus defeciſſet. Nimirum quia vſque ad hunc locum, Chriſti videlicet & templi, ſacerdotes ex vtraque tribu commixti Iudæorum regebant populum. Quorum extremi Hyrcanus & Ariſtobolus, filij Alexandri ſacerdotis, Pontifices exſtiterunt; qui facibus ſuccenſi cupiditatis, regiam affectantes dignitatem, contra ſe inuicem dimicarunt. Hinc vtique occaſionem præbentes Romanis, vt itidem Iudæam inuadant hoſtes. Quorum primus Pompeius, capta vrbe, atque templo reſerato, vſque ad ſancta ſanctorum velut tyrannus acceſſit. Ariſtobolum quoque vinctum ſecum abduxit, & Pontificatum Hyrcano tradidit. Deinde verò Antipatrum, cuiuſ-

Cap.II. dam Aſcalonitæ filium,*qui fuerat olim A
vt aiunt, ædituus templi Aſcalonis, procuratorem Palæſtinæ prouinciæ fecit.
Vnde Herodes hic, ſub quo Chriſtus naſcitur, huius Antipatri filius ab Hyrcano
Romam directus in notitiam Octauiani Auguſti ac Senatus venit. Sed poſtea
Hyrcano mortuo, deſtructoque Pontificatu, nihil ad eum pertinens vt pote Antipatri
Aſcalonitæ, & matris Cypridis Arabicæ filius, à Romanis contraditum vndecimo
regni Auguſti anno Principatum B
Iudæorum alienigena ſuſcepit. Cuius ſanè progenies per ſucceſſiones, vt ſcripturæ
ferunt, tantiſper idem regnum tenuit; & ſacerdotio in templo nullus ſecundum
legem ſucceſſit, donec ciuitas ac templum vſque ad ſolum diruta vna cum populo
deleretur. In hoc quippe tempore
Dan.9.27. cœpit hoſtia & ſacrificium, iuxta Danielem, deficere, & in templo
abominatio deſolationis eſſe. Ac deinceps vſque ad
conſummationem & vſque ad finem, iux- C
ta eundem Prophetam, deſolatio perſeuerat. In tantùm vt in loco, quo prius
tẽplum & religio fuit, Sarraceni fanum culturæ ſuæ habeant, in modum ſancti
templi, ad profanationem ſanctuarij, quod ſua lingua (vt aiunt) Miſchidam vocant.
Vnde contra Iudæos hinc inde conuenidum venire ſententias. Qui quamuis lapideum
gerant animum, tamen ſanctarum Scripturarum autoritas, & ſæculariũ
litterarum paginæ, non minus contra eos D
clamant, & reuincunt, quod obſtinato cæcitatis animo contradicant. Oratorum
quippe argumenta rerum, quæ non minus in Euangelio quàm in Prophetis interpoſita
inueniuntur, plura ſunt. Ex quibus ſeptem ſenſim hinc inde Chriſti ad fidem
inſerui, quæ ſimul omnes artium ſcriptores tractauerunt, & in præceptis ſuis
ſuppoſita reliquerunt, per quæ rerum apud eos omnis aſſertio firmatur atque
conficitur. Quæritur enim in omni cauſarum ſtatu, quis, & quid, cur, vbi, & quãdo,
quemadmodum, quibuſve adminicu- E
lis res fulciatur. Quæ ſimul ſcriptura quãuis diſtinctè ſingula, & quod maius eſt,
Prophetarum eloquiis roborata, & Angelorum vocibus declarata nobis in Chriſto
reddidit; quatenus nec Iudæis ad fidem miracula deeſſent, nec Græcis ſapientibus
ad perſuadendum de hac ſacra natiuitate, credendi negotia minus adeſ-
I. ſent. Quis autem ſit, qui natus eſt, pri-
Eſa.9.6. mùm requiratur Eſaias Propheta, & dicat quod qui natus eſt, ſit magni conſilij
Angelus, appelleturque fortis & dominator, pater futuri ſæculi, & princeps pacis: Cap.II.
hic Ieſus, quem Angelus ſignanter annunciat filium altiſſimi, & Prophetarum
eloquia futurum nominant Saluatorem.
Quid autem ſit, idem etiam, & Ioannes II.
Euangeliſta, patenter inſinuat, quod *In* Ioan.1.1.
principio Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Ac deinde quod *Verbum caro
factum eſt, & habitauit in nobis.* Vbi profectò
quidem & euidenter eſt oſtenſum. Cur III.
autem venerit, Angelus inſinuat, Populum ſcilicet ſuum à peccatis eorum
ſaluum facere, & vt alibi dictum eſt, *clauſis* Eſa.61.1.
apertionem oſtendere. Porro idem *Vbi* ve- IV.
nerit, Ioannes dicat quod *in ſua venit*, & Mich.5.2.
Propheta deſcribit dicens, *Tu Bethlehem terra Iuda, non es minima in Principibus
Iuda: ex te enim exiet Dux, qui regat populum meum Iſrael.* Dux, inquam, cui
repoſitum erat, quem Daniel vtique futurum præuiderat.
Quando verò venit, tunc vtique V.
quando cœpit Dux de Iuda deficere, ac Princeps de femoribus eius, quando venit
plenitudo temporum: in diebus ſcilicet Herodis Regis, qui iam alienigena
contra legem in Iudæa regnabat. Quem- VI.
admodum igitur ſit natus, manifeſtum quod ineffabiliter de virgine: quia reuera
iſte modus naſcendi non eſt naturę humanæ fragilitatis, ſed diuinæ Maieſtatis
fuit dignatio. Interea, quibus adminicu- VII.
lis ſit factum, declarat Angelus ad Mariam cùm dicit, Quod *Spiritus ſanctus
ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi.* Atq; illud, *Quod natũ eſt
in ea de Spiritus ſancto fuit.* Et quia præcepta hæc Philoſophorum ad
perſuadendum incredulis videntur ipſis eſſe congrua, idcirco appoſuimus, vt hinc
inde pateſcat diuinus ſermo quantis redoleat Sacramentis, quãtiſve præmineat
indiciis, & præcellat ſæcularium litterarum eloquiis. Eſt enim conſtantior in
dicendo, copioſior in eloquio, profundior in ſẽſu, in intellectu ſublimior,
luminoſior in proſpectu, ſuauior in guſtu, certior in promiſſo, fructuoſior in
prouentu. Quam qui altius effoderit, maiores ſibi theſauros acquirit, & quæ ſunt
indicibilia mortalibus, ſubitò per gratiam ſpiritus ibidem adinuenit. Bethleem
autem Iudæ, ob diſtinctionem alterius Bethleem dicitur, quæ eſt in Galilæa in
tribu Zabulõ, etſi in antiquioribus exemplaribus Iudææ inueniatur: quia nimirum
Iudæa tota illa regio decem tribuum intelligitur; Iuda verò, ſola illa tribus
Dauid per hoc apertiùs deſignatur.

Cap. II.

gnatur. Eſt autem earum vtraque in Iudæa, & ideo hîc legendum eſt Iudæ, vt ſignificantius illa exprimatur ciuitas Dauid in tribu Iuda, de qua Chriſtus diu prophetice repromiſſus expectabatur. Hæc, inquam, eſt ciuitas Dauid in ſorte tribus Iudæ in ſexto quidem miliario ab Aelia ſita, contra Meridianam plagam, iuxta viam quæ ducit Hebron. In qua nimirum adhuc hodie ſepulchrum Ieſſe ac Dauid oſtenditur; quanquam & alibi idem in Hieruſalem ſepultus legatur. Bethleem quippe domus panis interpretatur, ex quo nimirum præſagium inducitur futurorum, quod ibidem panis viuus, qui de cœlo deſcendit ad refectionem eorum, qui credituri erant, quandoque naſceretur. Nam antea Ephrata vocabatur, ſed poſtea commutato vocabulo Bethleem ſignificantiùs nominatur. Gerit enim figuram totius Eccleſiæ, quæ domus panis non inconuenienter dicitur; in qua quotidie credentes cœleſti dulcedine iam illo aluntur cibo Angelico, & ſaginantur, dum prægustant carnem ac ſanguinem Redemptoris. *Caro*, inquit, *mea verus eſt cibus, & ſanguis meus verus eſt potus.* [*Ioan. 6.55.*] In Bethleem ergo naſcitur, quia vera domus panis ſola Eccleſia Chriſtianorum oſtenditur, extra quam panis ille cœleſtis non inuenitur. Hinc igitur in præſepio ponitur, velut piorum vberrimus iumentorum cibus, ſi quos fortè ratione carentes inuenerat, refectos alimento ſpirituali ad Angelicam ſublimiùs referret dignitatem. De quo nimirum natiuitatis loco, latius poſt paululum explicabitur.

ECCE, inquit, *Magi ab Oriente venerunt Hieroſolymam dicentes, Vbi eſt qui natus eſt Rex Iudæorum?*] In Magis ergo iſtis iam fides Gentium, velut primitiæ, Domino conſecrantur; qui per fidem in Oriente ſydus cernentes, matutinam ſtellam, quæ Chriſtus eſt, feliciter ſunt ſequuti. Niſi enim lucifer matutinus primùm eorum cordibus oriretur, nequaquam, ſtella præuia, Regem Iudæorum tam conſtanter inquirerent. Fuerunt autem (vt aiunt) de genere Balaam, ſucceſſoreſque doctrinarum eius, & ideo ex prophetia illius euidentius cognouerunt, quod etiam in doctrina ſtudioſè recolentes, experiri ſecundum diſciplinam ipſius artis meditabantur. Nam Magi idem ſunt qui poſtea Mathematici ſunt vocati, quorum eſt in ſtellis naſcen-

A tium ortus inſpicere, & ex Matheſi rerum probare euentus. Sed de iſtis Magis fatendum potius quod ex prophetia, vel certè Spiritu ſancto eos excitante, crediderint; quàm aliqua inimici fraude ſubſtitutos ad fidẽ eſſe, præſertim cùm præceptoris eorũ vaticinium cunctis in ſignum eſſet futuræ promiſſionis. *Orietur*, inquit, *ſtella ex Iacob, & conſurget homo vel virga de Iſrael, & percutiet duces Moab, vaſtabitque omnes filios Seth; eritque Idumæa poſſeſſio eius.* [*Num. 24. 17.*] Et poſt paululum; B *De Iuda*, inquit, *erit, qui dominetur & perdat reliquias ciuitatis.* Quæ nimirum ſingula nemo qui de Chriſto dubitet intelligi. Vnde & iſti tali edocti præconio, diuina inſpirante gratia, natiuitatem ſummi Ducis prædicant, qui nondum locum in quo naſceretur agnouiſſent. Nouerant igitur quod ex vaticinio Magiſtri quem ſectabantur perceperant, & ignorabant penitus locum, quem alibi per Prophetam Spiritus ſanctus declarabat. Hinc ſa- C nè fit inter Iudæos & gentes mira doctrinarum viciſſim commutatio. Illi locum inſinuant, qui tempus aduentus Domini non recognoſcunt. Quippe quia ſcriptũ eſt, quod *Miluus, & hirundo, ac ciconia, cuſtodierunt tempus ſuum. Populus autem Domini non cuſtodierit iudicium Dei ſui, neque tempus viſitationis cognouerit.* [*Hier. 8.7.*] Iſti verò è contra tẽpus prædicant, qui naſcendi locum ex diſciplina artis ſuæ nequeunt comprehendere. Ab oriente quoque veniunt Hiero- D ſolymam, quia ciuitas altiſſimi Dei illa in toto fulgebat orbe terrarum, vt ex ipſa, quod minus erant edocti, diuinis legibus erudirentur.

Sed quomodo venerint ex Oriente, terrarum ſpatia longiſſima in tam ſubito peragrantes, non ſatis apparet, niſi fortè poſt annum, vt quidam volunt, veniſſe credantur, quod penitus ſtare nequit. Quia ſi poſt annum eo vſque veniſſent, nequaquam in præſepio, vt Euangelium narrat, ſed iam eum in Ægyptum delatum prorſus inueniſſent. Quo profectò E patet quod ad duodecimum venerint diem, & eo ſit kalendarum articulo à Magis in præſepio adoratus, quo poſtea in Iordane ſpecie columbæ à Spiritu ſancto perunctus, & voce paterna, *Hic eſt filius meus dilectus*, de cœlo teſtificatus. Duodecimo autem die, idcirco eos poſſibile aptè creditur aduentaſſe; quoniam omnis illa pars anterior regionis ab Hieruſalem iure Oriens appellatur, ſicut etiam ipſa conſuetudo loquendi docet, & auctoritas diuinarum Scripturarum multis

F

Cap. II. in locis ita debere intelligi probat. Vnde Abacuc de hac ipſa natiuitate gratulabundus canit, dicens, *Deus ab Auſtro venit.* Itaque quia Bethleem, vbi Christus natus eſt, ad Meridianam plagam ab Hieruſalem ſexto fermè miliario ſita eſt, idcirco ab eadem parte regionis rectè veniſſe dicitur. Fuerunt namque iſti, vt ferunt, de terra Perſarum, velut Iuuencus noſter canit, *Tumque iubet Perſas extendere greſſus.* Specialiter tamen Euilat, vbi abundat aurum optimum, habitaſſe credũtur.

Eſa.18.7. De quibus Eſaias, *In tempore illo*, inquit, *deferetur munus Domino exercituum à populo diuulſo, & dilacerato, à populo terribili, poſt quem non fuit alius.* Hoc autem Hyperbolicè, propter Perſarum robuſtiſſimam gẽtem, dicit; ad cuius tunc potentiam nullus his in locis populus comparatur. De quibus Magi venientes, Dei agente nutu, Chriſto munera detulerunt. Hinc iterum

Eſa.60.6. ipſe fatetur loquens, *Omnes de Saba venient aurum & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes.* Quia nimirum Saba illis in partibus Perſidis regionis fluuius decurrit, ex quo tota illa regio, proprio eiuſdem nuncupatur vocabulo, iuxta quam Arabia iacet, & confinis eſt regionis illius. Vnde & Dauid, *Viuet*, in-

Pſal.71.10 & 15. quit, *& dabitur ei de auro Arabiæ.* Ac poſt pauca, *Reges Tharſis & inſulæ, munera offerent; Reges Arabum, & Saba dona adducent.* Nam & in his regionibus, ad Orientalem plagam Hieroſolymorum, Magos Reges exſtitiſſe, nemo qui hiſtorias legit Gentilium, ignorat; quo profectò Reges eos fuiſſe opinamur. Quia etſi tria rerum munera detuliſſe leguntur, nõ ideo mox, ex Euangelio non amplius quàm tres fuiſſe probatur. Sed ex traditione maiorum, vt per eos gentium multitudo, quæ de tribus Noë filiis enaſcitur, ad fidem Chriſti ventura præſignaretur. Quorum quia nomina etiam à quamplurimis viritim exprimuntur, poteſt fieri tot Principes religionis ac potentiæ tanti itineris exſtitiſſe, & alios quamplurimos in ſuo comitatu, ſicut mos eſt Magnorum, ſocios habuiſſe. Alioquin videtur difficile, vt ſoli tres homines per alienas Prouincias tantùm ſubirent negotium, & omnem Hieroſolymam ſuo nuncio commouerent.

Sed vtrum ſtella quam viderant in Oriente ſit orta, an etiam eo poſiti ad Occidentem eam natam conſpexerint, videtur ambiguum: præſertim cùm dicat Euangeliſta, illis ab Hieruſalem exeun-

A tibus, quod *Ecce ſtella quam viderant in Oriente, antecedebat eos.* Nec vtique demonſtrans vtrum ipſa perduxerit eos Hieroſolymam, & ciuitatem Regiam intrantes deſeruerit, an tantum poſtquam exierint ab Hieruſalem, eadem ipſa ſtella, quam viderant in Oriente poſiti, dux ac comes itineris eſſe cœperit. Poteſt quippe congruere, ſicut multi Doctorum tradunt, quod ex Oriente eos Hieroſolymam perduxerit. Et dum requirunt hu-

B manum quaſi ex lege auxilium, mox diuino deſtituuntur. Sed ſi diligentiùs inſpiciatur, nequaquam Euangelij veritas probare videtur quod ad Iudæam eos illa perduxerit. Imò in Oriente tantùm eos ſtellam vidiſſe fatetur, ex qua nimirum intellexere natum in Iudæa, de quo Balaam prædixerat. Propter quod illi ſtatim vt conſpiciunt, Iudæam petunt, & ciuitatem Regiam, vbi eius natiuitatem ex Propheticis oraculis crediderant, agnoſcere deueniunt. Vbi cùm Beth-

C leem eum natum ex Prophetarum teſtimoniis comperiſſent, mox illuc iter aggreſſi, ecce ſtellam quam viderant in Oriente præuiam cernentes recognoſcunt. Sic namque habes in Euangelio dicentibus Magis, *Vidimus*, inquiunt, *ſtellam eius in Oriente.* Neque enim fatentur, quod eos ab Oriente illuc perduxerit, ſed tantùm, *Vidimus ſtellam eius in Oriente.* Qui cùm profectò *audiſſent Regem*, ſequitur, *Abierunt, & ecce ſtella quam viderant in Oriente antecedebat eos.* Et neque

D ſcribitur quòd alubi eam vidiſſent, neque quòd comes itineris eſſet. Veruntamen etſi ita poſſit, acſi enucleatius explanari, non mox prior plurimorum ſententia videtur refellenda. Quia etſi curſu itineris ſui viſibilis non præceſſit, tamen illuſtratione fidei intus in animo comes fuit. Quod autem ſydereas vias non tenuerit, oſtenditur ex hoc, quòd ſtetiſſe ſupra vbi erat puer narratur. Quia ſi in ſumma cœli arce inter cæteras ſita eſſet, vnicuique domui in omni illa ciuitate

E ſupra verticem ſtare videretur. Vnde patẽter inſinuat multum eam domui vicinã, in qua puer erat, ſtetiſſe. Cæterùm ſi in cœli centro locata radiaſſet, vt ipſi de reliquis probare poſſumus ſignis, neque viantibus illis iter monſtraret, neque domum in qua puer erat ſignanter exprimeret. In quo nimirum operis negotio, quatuor ſimul videntur congruere, ſignum videlicet, ac prophetia, & demonſtratio, atque typica Hieruſa- Cap. II.

CAP. II. lem nouæ fide præuia cœleſtis adingreſ- A
ſio. Signum ſiquidem huius myſterij
fuit columna illa ignea, quæ antecede-
bat populum Dei Hieroſolymam peten-
tem, per quam Spiritus ſanctus ductor
eorum deſignatur, qui ad Chriſtum ve-
niunt. Vnde quidam Spiritum ſanctum
per ſtellam velut in columba viſum fuiſ-
ſe adſtruunt, quod omninò Euange-
lium non loquitur, neque probabile aut
veriſimile videtur; quanquam & ipſa fi-
guram geſſerit Spiritus ſancti, per quem B
II. fides in corde credentium radiat. Pro-
phetiæ quidem fuit, vt prætulimus, ad-
impletio, quia dictum erat, *Orietur ſtel-
la ex Iacob, & exſurget homo in Iſrael.* Nam
etſi de Chriſto ſimpliciter, *Orietur ſtella
ex Iacob*, poſſit intelligi, quia illa velut
de cœlo innuitur exſtitiſſe: fatemur ta-
men, quod ad vtrumque referri queat:
quia & Chriſtus, iuxta quod Ioannes
Apoc. 22. 16. in Apocalypſi ſua loquitur, ſtella fuit;
& in ea, quę apparuit, Chriſtum eſſe mon-
ſtratum manifeſtiſſimè approbatur. Nul- C
lum igitur ſignum congruentius pote-
rat apparere ad inuitandum, quàm per
quod fides credentium radiaret in mi-
raculo; & vera quæ Chriſtus eſt, ſtel-
la ex Iacob præſignaretur ex oraculo.
Cui profectò vera fide Chriſto obſe-
quentes configurati, per hoc iam iam-
que velut ſtellæ cœlorum, æterna per-
petuitate collucentes, virtute ſpei in cœ-
leſtibus præſiderent. Quid enim aptius,
quàm per ſtellam fides, qua itur ad ſtel-
lam oſtenditur; vt per eam, quia lumen D
proprium non habemus, illuſtrati per-
III. petua æternitate lucere poſſimus? De-
monſtratio quippe Chriſti profectò in
ſtella fuit. Alioquin non dicerent, *Vbi
eſt, qui natus eſt Rex Iudæorum? vidimus
enim ſtellam eius in Oriente, & venimus
adorare eum.* Ad quem qui peruenerit,
& ingreſſus fuerit Hieruſalem illam cœ-
leſtem, monſtrabitur ei continuò Chri-
ſtus ſtella matutina iuxta promiſſum
Ioannis, & ideo ſupra puerum rectè ſte-
tiſſe dicitur, quia idem Sanctorum cla- E
ritas approbatur: quam qui conſpexe-
rit, gaudebit vtique gaudio magno val-
dè, & adorare ante conſpectum Dei non
deſiſtet. Quia domum ſemel ingreſ-
ſus, æterna ſatietate Chriſti lætus frui-
tur.

Sed Hieruſalem cur iidem Magi in-
trauerint tanto præuiante lumine, non
abs re factum crediderim. Primò vt Iu-
dæi Chriſtum non credentes progeni- CAP. II.
tum, à Magis longè venientibus diſce-
rent; & ſi credere noluiſſent, inexcuſa-
biles omni ex parte Prophetarum elo-
quiis conuicti remanerent. Deinde vt
Sacerdotes, Scribæ, ac Phariſæi, qui
locum natiuitatis ex prophetia deſigna-
bant, velut lapides miliarij immobiles
permanentes, non ex ignorantia, ſed
ob cordis duritiam, quod credere no-
luerint, debitè damnarentur. Tertiò
namque, vt Chriſtus, qui pax noſtra di-
citur, de Hieruſalem, quæ viſio pacis
interpretatur, manifeſtius Eſaia dicen-
te nunciaretur. *Quia de Syon exibit lex* *Eſa.* 2. 3.
& verbum Domini de Hieruſalem, ac ſi di-
ceret prædicabitur. Vnde nimirum Iu-
dæis paſtoribus, tanquam ex lege ratio-
nali affatu promptioribus, Angelus Chri-
ſtum annunciat. Iſtis verò Magis tan-
quam infidelibus, Deus ſignis loquitur;
quia *Signa*, ſicut ait Apoſtolus, *non fide-* 1. *Cor.* 14. 22.
libus, ſed infidelibus ſunt data. Vtriſque ta-
men de cœlo reſeratur, vt ad cœleſtem
cœleſtia iam cœleſtes credendo rerum
præſagia firmiùs inuitarent. Fertur au-
tem, vt dixi, hæc ſtella ſidereas vias non
tenuiſſe, quia quantiſper inferius ibat,
etſi ſuperior volatu auium pauliſper pa-
rebat; quia illum præmonſtrabat ex iti-
nere, qui paulo minus ab Angelis in car-
ne minoratus, excelſior tamen ſanctis
omnibus natura & gratia præminebat.
Itaque ſtella illa, vt aiunt Mathemati-
ci, vel Priſcillianiſtæ, quam Magi vide-
rant, non ad decretum ex Matheſi Chri-
ſto ſecundum carnem dominabatur; ſed
ad teſtimonium ei vt ſua creatura famu-
labatur. Nec enim eum ſuo ſubiicie-
bat imperio, ſed pio indicabat obſequio.
Proinde conſtat eam non ex illis fuiſſe
ſtellis, quæ ab initio itineris ordinem
ſeruauerunt: ſed nouo virginis partu
nouum ſidus apparuit. Quod miniſte-
rium officij ſui etiam ipſis Magis Chri-
ſtum quærentibus, cùm ante faciem præ-
iret, exhibuit; donec eos vſque ad ip-
ſum locum, vbi Dei verbum infans erat,
præeundo perduceret. Qui tandem A-
ſtrologi quia conſtituerunt hominum
naſcentium fatum ſub ſtellis, præbeant
aliquam ſtellarum homine aliquo na-
to curſus ſui ordinem reliquiſſe, & ad
eum qui natus fuerit perrexiſſe. Quia
ſortem quippe naſcentis aſtrorum or-
dine ligari æſtimant, non aſtrorum or-
dinem ab hominis nati die poſſe muta-

ri. Quapropter ſi ſtella illa de his erat, A quæ in cœlo peragunt ordinem ſuum, quomodo poterat decernere, quid natus Chriſtus acturus erat, quæ nato Chriſto diuino iuſſu paſſa eſt relinquere quod agebat? Si autem, vt probabilius creditur, ad demonſtrandum Chriſtum quæ non erat exorta eſt, non ideo Chriſtus natus eſt quia illa exſtitit, ſed ideo illa exſtitit quia Chriſtus natus eſt. Ipſe quippe illi, & non illa Chriſto naſcendi cauſam attulit. Neque quia ceſ- B ſauit in primordio nouam deinceps condere creaturam, ideo per hoc nouum eſt aliquod appellandum. Quia etſi nondum erat quæ facta eſt in ſubito, erant tamen reliqua aſtra ſingulatim compoſita, inter quæ iſta nouo exortu manifeſtationis officio deputatur. Nam paſtoribus Angeli, Magis verò ſtella Chriſtum demonſtrat; vtriſque tamen loquitur lingua cœlorum, qui ceſſauerat iam iamque lingua Prophetarum. Atque per hoc, vtriſque cœli enarrant glo- C riam Dei; vt hi qui propè ac qui longè erant, ſimul cœli ciues fierent. Quid ergo eſt, quod tot reges antea in Iudæa nati, nemo tamen ab Alienigenis adorandus requiritur, præſertim cùm Herodem, quem adierant nec adorent? quia etſi regnantem inueniunt, alium Iudæorum Regem, duce de ipſis deficiente, iam natum intelligunt.

Et *venimus*, inquiunt, *adorare eum.*] Adorare, quem Deum ſtella famulante intelligunt. Alioquin Herodem, quem D regio cultu renitentem cernebant, primùm debuerant adorare. Sed quia diuinitus agebantur, vt latentem Deum in cunis, vel inter præſepia vagientem, ad adorandum requirerent, hunc nec regem intendunt, nec eum venerantur, nec aliquid eum eſſe computant. Quo ſanè inſpirationis affectu & illud geſtum dixerim, quòd Octauianus Auguſtus, eo tempore quo totum ſibi ſubditum atque ſubiectum perſenſerat orbem, atque populus vniuerſus in con- E cione, quod ſupra memini, Dominum eum totius terræ voluerit acclamare, nequaquam paſſus eſt; ſed legibus hoc prohibuit, quod nullus vnquam Regum antè feciſſe legitur. Hinc profectò patet, quia vis diuina, quæ iſtos deuotionis intus agebat affectu, ipſa hunc cohibuit Principem, ne ſibi applauderet indebitè, quod potentatu alterius totus terrarum orbis ſub Monarchia Romani Imperij ſubdebatur. Sed corybanta Herodes, audiens alium quàm ſe Iudæorum regem requirere, turbatus dicitur, & omnis Hieroſolyma cum illo. Moliebatur enim, cùm eſſet alienigena ignobilis genere, legitimus Iudæorum Rex videri. Vnde & omnes codices, teſte Ioſepho, quibus Iudæorum genealogia texebatur, igne cremauerat; ne notarent eum reticendo ignobilem, & proſapiæ ordinem tribus Iudæ clariſſimum commendarent. Æſtimans ſe itaque nobilem videri poſſe, ſi nullis ſacræ Scripturæ faſcibus premeretur.

Vnde verum profectò conſtat, quod Africanus innuit, quia fuerunt viri ſtudioſi ex Iudæis, qui dicebantur Heriles, propter propinquitatem ſcilicet generis Chriſti, erantque Nazaræi, qui per omnem regionem circumeuntes, ordinem ſupradictæ genealogiæ Chriſti, partim memoriter, partim ex dierum libris, quos domi cùm incenderentur ex archiuis templi habuerant, partim verò ab auis & proauis narrantibus retinentes, litteris ſecundum ordinem mandauerunt. Quibus omnibus perſcrutatis, ea maximè quæ in eiſdem archiuis, aut aliubi infra impenetrabilia locorum abdita ſunt ſeruata, ex quibus noſtra diuinorum auctoritas librorum deriuatur hinc inde vt veritas Euangeliorum euidentius declaretur.

Regem autem Herodem ideo nominat, quamuis nequeat iure Rex vocari, qui proprios neſcit motus mentis regere, vt ex collatione Regis Iudæorum, quem Magi quærentes cupiunt adorare, iſte intelligatur extraneus, quia proprius iam defecerat. Et notandum, quòd omnis qui ſibi ob inſolentiam vindicat indebitum principatum, & multis mouetur ſuſpicionibus, ita vt per nefas prauis argumentorum fraudibus velit cũctis obuiare negotiis, ne digniori ſe locum tribuat regẽdi, quod idem indignè tenere probatur; ſimilis eſt huic ſceleſto Herodi, qui ſuis cupiditatum dolis, per multa paruulorũ homicidia diuino peccando contraire tentauit decreto. Vnde mox turbatus plures ſuorum habuiſſe cõplices ſcribitur, in tantũ vt more vulgi, Dei quõdam populus ob fauoris gratiam turbatus dicatur, dolens repromiſſum iam cœlitus aduenіſſe. O miſera fragilitatis humanæ cõditio, quæ ſæpè plurimũ eis fauet iniu-

Cap. II.

ſtè, quos Dei iuſto iudicio crudeles ſuſtinet oppreſſores; nec iis metuit adulari, quos Dei in ſemet quotidie voluntati conſpicit reluctari: Inde nimirum illud Salomonis verum probatur, *Quod Rex iniuſtus omnes miniſtros habebit impios.* (Prou. 29. 12.) Turbatus autem hic fortè duabus ex cauſis dicitur, vel quia exitium regni ſui pertimeſcebat; & ideò cœli rege nato Rex terræ turbatur: vel quia tam Cæſar Auguſtus quàm Senatus decreuerant, ne quis Rex aut Deus, ſine ipſorum conſilio diceretur. Idcirco forſitan audito regis nomine, furore mouetur, ne in ſe, ſi vulgatum eſſet Senatus decreta violaſſe, diſcriminis ſententia verteretur.

Congregans *autem omnes Principes ſacerdotũ & Scribas populi, ſciſcitabatur ab eis vbi Chriſtus naſceretur.*] Diligentiam inquirentis oſtendit, vt ſi inueniret, faceret quod poſtea ſe velle inſinuat; ſin autem vt ſi ad notitiam Auguſti Cæſaris, vel Senatus quandoque relatum eſſet, ſua excuſaretur diligentia, cuncta quæ potuerat zelo Romani imperij peregiſſe. Alias autem ob legis peritiam, vt cautiùs eos exploraret, ſi Rex eorum ex lege repromiſſus triſtes gaudenteſve faceret. Chriſtum autem ideo nominat, quia didicerat ex more patriæ Iudæorum reges omnes ab vnctione Chriſtos vocari.

At *illi dixerunt in Bethleem Iudæ, ſic enim ſcriptum eſt per Prophetam, Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim exiet Dux qui reget populum meum Iſrael.*] Quod teſtimonium dũtaxat nec Hebraico, nec Septuaginta interpretibus conuenire, nobis quoque tacentibus comprobatur. Vnde quidam calumniantes dicunt in omnibus penè teſtimoniis, quæ ſumuntur ex veteri Teſtamento, huiuſmodi reſonare errorem, vt aut ordo verborũ mutetur, aut ſenſuum, adeo vſque vt intellectus interdum diuerſus videatur. Apoſtoli, inquiunt, vel Euãgeliſtæ non ex libris teſtimonia decerpſerunt, ſed memoriæ credentes, quæ nonnunquam fallitur, contraria interdum protulerunt. Quaſi ex ingenio tantùm artis ſint locuti, & non magis diuina inſpirante gratia, per Spiritum, per quem olim Scripturæ ſunt editæ, non contrariæ quidem, ſed iuxta quod opportunum fuerat, myſteria inſerendo eloquiorum Dei teſtimonia reſerauerint. Hîc tamen arbitramur beatum Euangeliſtam Scribarum & Phariſæorum arguere ignauiam, atque circa diuinarum Scripturarum eorum ne-

A gligentiam notare, & ideo ſic poſuiſſe, vt ab eis dictum eſt. Qui tamen etſi arguuntur ſocordia, ſenſus quodammodo reſtituunt veritatem. Nam in Hebræo ſic habet, *Et tu Bethleem Ephrata paruus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael; & egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis.* (Mich. 5. 2.) Et eſt ſenſus, nequaquam tu Bethleem, id eſt, Ephrata, quantitate ſeu numero minima es inter omnes ciuitates Iudæ, quæ tantis ciuitatum millibus cõparata, vix paruus es viculus. Ac ſi diceret, nequaquam minima es, quia ex te magnus egredietur Chriſtus, qui erit vtique dominator in Iſraël. Neque putes eum de genere tantùm eſſe Dauid, cui promiſi dicens, *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem meam.* Quippe quia carnis aſſumptio non impedit diuinitatem. Nam egreſſus eius ex mea conſtat ſubſtantia, natus à diebus æternitatis, iuxta quod in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Neque enim conditor temporum tenetur ſub tempore, quamuis Deus homo factus naſcatur ex tempore. Ecce quàm euidens teſtimonium, non ſolùm contra Iudæos; verumetiã & contra eos, qui dicunt Chriſtum in carne purum hominem fuiſſe. Cæterum quod in Hebræo, *& tu Bethleem Ephrata* ſcribitur, & non *Iuda*, malitia Iudæorum poſtea creditur commutatum, ne Chriſtus de tribu Iuda ortus videatur. Sed illi quando needum de Chriſto liuore mouebantur, ſimpliciter *& tu Bethleem Iuda* efferunt, quamuis in reliquis negligentiæ arguantur, quod poſtea in eorum codicibus minimè reperitur. Ephrata quippe à Septuaginta liquidò conſtat additum aliam ob ſignificationem, quod multis in locis eos feciſſe legimus. Nos tamen rectè interea poſſumus probare ex diuina auctoritate, Bethleem in tribu Iuda omninò eſſe. Legitur enim in libro Iudicum, quod fuerit vir Leuites habitans (Iud. 17. 7.) in latcribus domus Ephraim, & accepit ſibi mulierem concubinam de Bethleem Iuda, atque totiens de reliquo, eodem replicatur nomine. Nam & iuxta Septuaginta, quamuis hîc dixerint, *& tu Bethleem domus Ephrata*, in Ieſu Naue tamen, vbi tribus Iudæ, vrbes atque oppida deſcribuntur, etiam hanc inſcriptam legimus, *Theto*, inquit, *& Ephrata, hæc eſt, Bethleem, Fagor*, (Ioſ. 15.) ac reliquæ quæ ſequuntur ciuitates vndecim. Quod penitus nec in Hebræo, nec apud alium quemlibet interpretem inuenitur. Sed & omnem familiam do-

Cap. II. mus Dauid hanc ſorte hereditatis tenuiſſe, nemo qui ambigat. Quam profectò domum de tribu Iuda, & in eadem funiculum poſſeſſionis percepiſſe omnes paginæ diuinæ diſtributionis loquuntur. Cæterum quod Septuaginta, *& tu Bethleem domus Ephrata*, dicunt iuxta librum Geneſeos ob veritatem rei, quia ipſa eſt Bethleem vbi, mortua perhibetur Rachel & ſepulta in via Ephrata, qui eſt, inquit, Bethleem. Sed Ephrata antiquius vocabatur, & poſtea propter myſticum intelligentiæ Sacramentum ſignificantius immutatur. Nam Ephrata, furorem vidit, interpretatur. Quod patēter Herodis præmonſtrat inſaniam; quia dum Chriſtum quæſiuit perimere, deluſus eſt à Magis: vnde iratus valdè mittens occidit omnes pueros in Bethleem. Qua de cauſa rectè furorem videns, antiquitus eſt appellata. Sed iam nemo timeat, nemo dubitet, nemo deſperet, quia requies illa quam quærebat Dauid, audita eſt in Ephrata, inuenta eſt in campis ſyluæ, & domus furorem videns facta eſt domus panis. Vnde & Rachel figuram gerens Eccleſiæ, ibidem ſepulta legitur, vt in eodem loco plena requies eius ſignetur, vbi Chriſtus panis viuus qui de cœlo deſcendit, quotidie exortu nouo ſine defectu verſatur. Comprehenderunt eum itaque dolores parturientis antequam naſceretur Chriſtus, & ideo furorem videns antè meritò nuncupatur. Videbat igitur furorem, eo quod pareret iniquitatem, & iugiter dolores conciperet, & iniuſtitias affluentius parturiret. Nullus enim magis dolor quàm peccati vulnus, vbi in cōſcientia nihil eſt validum, nihil ſanum, ſed omnia mœroribus abundant, & diſcruciant infelicem animam pondere peccatorum. Hinc ſanè Dauid miſeriarum ſuarum perhorrens vulnera, *Turbatus eſt*, inquit, *à furore oculus meus, inueteraui inter omnes inimicos meos.* (Pſal. 6.7.) Cui nimirum cæcitatis furori omnis ſubiacebat natio gentium, imò omne humanum genus, quia omnes eramus filij iræ. Sed gratias agamus largitori noſtro, quia, vt dixi, ecce vbi domus furorem videntis erat, facta eſt domus panis; vbi crudelitas, ibi pietas; vbi ira, ibi miſericordia; vbi graue iugum ſuper filios Adam à die natiuitatis eorum, ibi Chriſti onus leue, & ſuaue iugum; & quæ erat Ephrata, ipſa eſt Bethleem. In domo igitur furoris natus eſt Chriſtus: & ideo iam non domus furoris, ſed domus panis, quia panem de cœlo venientem ſuſcepit, feli- A cius vocatur. Quanquam & Ephrata eūdem videatur ſenſum ſignificare. Ephrata namque frugifera dicitur: quia in præſenti vita profectò excolens agrum vbi Chriſtus effloruit, vitæ fruges ad horreum indeſinēter ferre ſatagit. Siquidem hîc frugifera, vt ibi, cùm manifeſtata fuerit gloria Chriſti, ſatietur ex adipe frumēti, & repleatur omni felicitate perpetua. Et notandum fortè, quod ſatis illi congruant intellectui duæ iſtæ vnius nomi- B nis interpretationes, ex quo benè Propheta canens, ait, *Qui ſeminant*, inquit, *in lacrymis, in gaudio metent; euntes ibant & flebant portantes ſemina ſua.* (Pſal. 125.6) Flere igitur non ceſſat Dei Eccleſia dum eſt in via, etſi ſepulta dicatur à mundi illecebris, quia furorem videt venturi iudicis; vnde exclamans dicit, *Domine ne in furore tuo arguas me.* (Pſal. 6. 2.) Cùm autem dicit, *Qui ſeminant in lacrymis*, edocet quod ex proprio labore frugifera iure vocetur. Quippe quia quotidie intra aream, quam Chriſtus ventila- C bro ſuo permundabit, vniuerſa virtutum opera congregat & recondit. Eo itaque decebat vt Chriſtus naſceretur in loco, qui totius Eccleſiæ figuram geſtaret, atque ex nomine Chriſtum inibi cunctis pabulum credentibus affuturum innueret; quandoquidem extra Dei Eccleſiam, non niſi mortis inedia crudeliter fame impietatis filios regni huius vaſtat.

TVNC *Herodes clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus ſtellæ quæ apparuit.*] Diligentia doli eſt ac fraudis, cupiens ex- D plorare, quia locum ex Prophetia didicerat, quando naſceretur. Et ideo pollicitus eſt adorare, ne quiſquam aduerteret, quod ex coniectura poſtea colligitur, quid animo celabatur. Qui nimirum clam vocatis Magis contulit cum eis, ne fortè Scribæ ac Phariſæi, quaſi ex Dei oraculo repromiſſum occulerent, ſi aliquo ſignificationis nutu deprehenderent eum ſe velle perimere. Neque enim æſtimare poterat, quod contra Dei promiſſa tanto inſanirent odio, vt non vellent ſuſcipere E eum qui vocibus Prophetarum proprio ex genere fuerat repromiſſus. Vnde clàm vocatis Magis didicit ab eis diligenter tēpus ſtellæ. Sed reuera quid de ipſa didicerit, quando, & vbi, vel quomodo apparuerit, non ſatis claret reſponſis. Et ideo alij alia fingentes, velint nolint, totum Deo poſſibile reliquerunt, quidquid difficillimum hominibus videtur. Interea mittens eos Bethleem dixit, *Ite & inquirite diligenter de puero, ac renunciate mihi vt &*

Cap. II. *ego veniens adorem eum.* Simulat ſe ergò adorare, quem necare diſponit, vt perſuadeat eis, ſine vlla fraudis ſuſpicione, ob fauoris gratiam ſibi renunciare.

Et *ecce ſtella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos donec veniret ſupra vbi erat puer.*] Deſeruntur autem Iudæam ingreſſi ſtellæ indicio, vt compellerentur ex lege propter fidei Sacramenta diligentiùs requirere tanti regis natiuitatem; quatenus & ipſi Sacerdotes à Magis interrogati vbi Chriſtus naſceretur, de aduentu eius inexcuſabiles eſſent. Vt quia ſocordia premebantur, ne Prophetarum vaticinia intenderent, à gentibus præmoniti, ſaltem debitum exemplis inuitati venerationis obſequium credendo impenderent, qui primi ex vaticinio ad adorandũ velocius venire debuerant. Prouocantur enim ad fidem, ſicut ſcriptũ eſt, in eis qui non erant ex populo Dei, & irritantur ſtulta in gente ad æmulationem vt ex vtroque conuicti inexcuſabiles eſſent. Sed ipſi, tanquam Iacob filios benedicens, obfuſis cæcitate oculis caligabant, quia præſentem lucem non intuebantur, cuius etiam locum natiuitatis ex prophetia veluti digito longè poſiti demonſtrabãt. Aliter autem, deſeruntur Magi diuino viantes auxilio dum requirunt humanũ: vt ex hoc pateat nos non debere, quos fides & Chriſti gratia illuſtrat, humanum docendi, dubietatis animo, requirere ſuffragium. Neque enim debuerat ſignum miraculi Magis tanquam infidelibus oſtẽſum, eiſdem apparere legis Doctoribus, quos Prophetarum eloquia, & Patriarcharum præſagia, atque figurarum ænigmata, velut domeſticos, non modò ad fidem, verumetiam ad ſcientiam promiſſorum plurimum præſtruebant. Vnde timendum eſt de his quæ in diuinis litteris habentur, ſi mens malè deuota exſtiterit, infidelitatis nodo incredula, aut ſubterfugiendi examine ſubdola, ne vnquã vllis ſignorum prodigiis valeat inuitari. Quia ſi Moyſen & Prophetas non audierint, neque ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent. Magi autem tandem comitante ſtella peruenientes ad locum, atque famulante deſuper, vbi erat puer, ſydere, ad quem eos ex Oriente perduxerat.

Gavisi *ſunt gaudio magno valdè.*] Vſus itaque ſcripturarum puerum eum ideò frequenter nominare videtur, vt eum recognoſcas de quo Propheta canit, *Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis.* [Iſa. 9. 6.] Sed ſi in litteris diuinis nihil ſuperfluum

A eſſe creditur, neque vnus apex vel iota vacat à myſterio, textus hic ſcripturarum quæſtionem videtur adferre: cùm nemo niſi gaudio poſſit gaudere, ſicut nec niſi vita viuere, & morte mori; præſertim cùm non, *gaudio gauiſi ſunt*, ſimpliciter annotatur, ſed etiam magno valdè ſuperadditum cumulatur. Nam legimus in Geneſi [Gen. 2. 17.] ad Adam dixiſſe Dominum, *In quacunque die comederis de ligno dinoſcentiæ boni ac mali, morte morieris.* Et per Ezechielem, [Ezech. 18. 28.]

B *Impius*, inquit, *ſi egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis quæ operatus eſt, & fecerit iudicium & iuſtitiam, vita viuet, & non morietur.* Nunquam itaque dixerim huiuſmodi locutiones ſcripturarum ſanctarum ſuperuacuas eſſe. Quia ſicut morti quàm ſæpè viuitur, & vitæ, vt vſus ſcripturarum approbat, frequenter moritur; ſic & gaudio profectò gaudet aliquis, quando propter Deum quod eſt verum gaudium, gaudet. Nam vita viuere quid eſt aliud, quàm in virtutibus viuere, & beatæ vitæ

C actus habere adhuc in iſtius corporis vita? Sicut è contrario, morte mori, quid eſt aliud, quàm pro vitiis & peccatis morte puniri? Vt ille qui poſſe habebat, ſi vellet non ſolùm non mori, verùm etiam obediendo quandoque per Deum immortalis haberi; fieret in peccatis moriendo mortalis, & ſi non redimeretur, deinceps poſt mortem carnis, ob mortem animæ æterna morte victurus. Hinc igitur profectò patet, in diuinis litteris nihil ſuperuacuum, ſed mira diſtinctione verborum,

D ſunt omnia myſteriis referta, & mirabili decore ſenſibus variata. Vnde beatus Euangeliſta volens illud vnicum & admirabile gaudium credentibus innuere, prẹmiſit eorum gaudendi Magiſterium, lætandique munus, fide cum gratia deſideranter quærentibus in corde cœlitus diffuſum. Et non ſolùm gaudio gauiſos, ſed magno vtrique gaudio, quo nullum eſt maius: atque in ipſo magno gaudio eos valdè gauiſos. Quia poteſt in vno eodemque magno gaudio, alius plus, a-

E lius minus gaudere. Porrò iſti quorum ſpecie genus præſagabatur credentium, gauiſi ſunt ex illo magno gaudio valdè, quia certi facti ſunt de obtentu, fideles de prouentu, deuoti ex affectu, ardentes interius de inſpiratu. Sed & magnum gaudium dici poteſt, ob diſtinctionẽ alterius gaudij; quia eſt & infimum gaudium, quo propriè magis geſtire dicimur, etſi eo abuſiuè, rectè gaudere dicatur. Vnde per Salomonem ſecundum Septuaginta, *La-*

tantur cùm malè fecerint, & gaudent in rebus peſſimis. (Prou. 2. 14.) Eſt itaque & medium vitæ, quoties de bonis Domini temporalibus gaudere populus perhibetur: quoniam ſi ad eadem bona refertur, infimum eſſe conuincitur; ſin autem ad Deum qui dedit illa, ſaltem aliquid eſſe cognoſcitur, quando per ea gaudendo, animus ad illud ſummum & incommutabile bonum, ſi non per ſe colendum, ſurſum erigitur. Magnū verò gaudium rectè non aliubi quàm in Deum propter ſeipſum accipitur. De quo quia primitiæ gentium erant hi Magi, perfuſi viſione humilitatis, ſuſcepta fide deuoti Deum adorauerunt; & religioſi pro voto fideliter Domino munera obtulerunt. Hoc igitur gaudio beatus Ioannes amicus ſponſi gaudere ſe perhibet. (Ioan. 3. 29.) *Stat*, inquit, *amicus, & gaudio gaudet propter vocem ſponſi, quia amicus eius eſt.* Ita ſiquidē & iſti fide iuſtificati gaudio gaudent magno, propter caritatis ardorem læti gaudentes, quia de inimicis ſe profectò amicos per reconciliationem factos intelligunt. Vnde nimirum ſuis apertis theſauris ei munera obtuliſſe, & procidentes deuotos adorauiſſe ſcriptura teſtatur. Quo facto, magnum religionis noſtræ ſacramentum aperitur, vt fide præuia theſauros noſtros in via minimè pandamus, donec tranſpoſiti inimicorum inſidias gratia illuſtrante, ſoli Domino deuoti, ex reconditis ſecretorum cordium theſauris munera offeramus. De quo nimirum alibi theſauro rectè dicitur, *Theſaurus deſiderabilis requieſcit in ore ſapientis.* Vnde quia Ezechias incautè theſauros ſuos alienigenis vniuerſos prodidit, diuina percellitur ſententia, & iuſto Dei iudicio in poſteris condemnatur. Veterum enim traditio eſt, quod Parthorum ac Perſarum Reges nullus ſine muneribus vacuus adorabat. Idcirco iſtos aiunt vicinitate conciuium aſſuetos munera obtuliſſe. Sed nos diuina ex inſpiratione magis factum adſtruimus, vt in ſpecie totius generis cœleſte refulgeat Magiſterium, pro quo ſignanter tria obtuliſſe dona narratum credimus.

Avrvm *videlicet, thus & myrrham.*] Per aurum quippe, quod maximè Regum eſt ornamentum, Regis inſignia declarantes: per thus verò, quia in ſacrificiis antiquitus ponebatur, eum venerantes, Deum intelligere fatebantur: per myrrham, qua mortuorum corpora paſſim condiebantur, eum teſtati ſunt, velut ex præſagio, humanitus moriturum. Ex

A quo, quod ſi iam tunc voce edita loqueretur, poterat, vt alubi ipſe fatetur, dicere, quod ad ſepeliendum eum feciſſent. Iure igitur quæritur, vtrum ſinguli ſingula, an ſimul omnes tria hæc: vel certè, quod magis fatendum eſt, vtrum eorum vnuſquiſque fortè hæc tria pariter obtuliſſet. Hoc enim potius congruit in myſterio. Quia nemo Chriſtianus rectè dicitur, niſi qui eum vbique Deum regnare fatetur, & prò ſalute humani generis B Deum hominem factum, ſine ambiguo mortuum confitetur. Nam iſti conſtanter Regem Iudæorum inter eoſdem Iudæos, & apud ipſum Herodem Regem requirunt; & ideo ei fideliter, vt prædictum fuerat, in ſpiritu aurum deferunt. Nouerant eum Deum vbique omnibus ſine metu humani timoris veraciter prædicandum. Et ideo venerantes dicunt, quod *venimus adorare eum.* Atque thuris incenſum ferunt, quod ſolùm quotidie C infra ſancta ſanctorum manè ac veſperi eidem ex præcepto funditus cremabatur. Hominem quoque factum cœlitus inſpirati Deum intelligunt, eundémque ſanè moriturum. Et ideo ardenter requirunt, *Vbi eſt qui natus eſt?* Atque in ſepulturam ei ex fide munus mortificationis myrrham videlicet deuoti offerunt. Quia vnuſquiſque tunc Chriſtum rectè condit, cùm eum in carne paſſum quandoquidem in ſeipſo mortificatus veraciter profitetur. D Vnde Apoſtolus, *Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Deo in cœlis.* (Col. 3. 3.) Quippè quia offerenda ſunt munera noſtra Saluatori iugiter. In auro ſcilicet puriſſima diuinarum rerum ſcientia, in thure oratio iugis, vel compunctio recta: porrò in myrrha vt prętulimus, tam voluntatum quàm vitiorum abdicatio, atque vera mortificatio carnis prælibanda Deo ſignatur. Quæ munera ex theſauris animi iure recondita proferuntur, cùm corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.

E Et *reſponſo accepto in ſomnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reuerſi ſunt in regionem ſuam.*] Reſponſo inquit accepto, cùm eos nequidquam interrogaſſe legimus. Sed claret veritatis indicium, quod illis cogitantibus, vtrùm redire ad Herodem nec ne deberent; quod ad eorum cogitata, antequam deliberarent, reſponſum eſt eis. Vbi eorum ſobria ſignatur ſollicitudinis cura, & nobis euidenter innuitur, quòd Deus ſemper vbique præſens adeſt cordi noſtro. Veruntamen,

Cap.II. quia ſicut Moyſes nihil dicens ad Deum A mente clamabat: ſic & iſti tacentes pio deuotionis affectu, ſolliciti interrogabant, quid diuina iuberet voluntas, ne ſuæ temeritatis ignauia quippiam à Dei omnipotentis libramine deuiarent. Forma igitur in ſpecie cunctis imprimitur credentibus, quàm deuotè ad Deum veniant, & poſtquam venerint, vt intendant quid Deus iubeat. Scilicet ne redeant ad eum cui abrenunciauerunt, neque vitiorum repetant calles, ſed per aliam viam, id eſt virtutum ſemitas ſectando ad patriam paradiſi curſim redeant: vt qui contemnendo cecidimus, obediendo & abſtinendo vias vitæ apprehendamus. Et notandum quod non per Angelum, vti ad Ioſeph, hæc reſponſio facta dicitur: ſed ſanctorum Patrum traditio eſt ab ipſo Domino diuinitus imbutos fuiſſe; quia neminem alium conſtat viam regreſſionis ad patriam vſquam inſtituiſſe, præter eum qui ſe viam præbuit imitabilem, vt per ipſum ad ipſum tendentes quandoque patriam repetamus. Hinc quippè ait ipſe de

Ioan.14.6. ſe, dicens, *Ego ſum via, veritas, & vita.* Per quam viam quiſque gradiendo ſine errore incedit, vt ad vitam feſtinus veritatem ſequendo ingrediatur. Non enim alloquitur eos puer in præſepio poſitus voce humana, nondum adultus, ne contra naturam noſtræ humanitatis agendo, ſe paſſim detegeret. Sed omnia ſic temperat, vt latens diuinitas per fidem in homine illo deprehendatur; ne cuipiam antequam oporteret inconſultè reuelaretur. Quia nimirum & fides nutrienda erat ad præmium, & via doctrinarum eius vbique ſequentibus proſternenda ad gradiēdum. Alioquin non verè ſuſcepiſſet infirmitatem noſtram, ſi non per omnem ætatem temporis humana creuiſſet prouectione, & efficientias in ſe qualitatis noſtræ, præter quæ diuina virtute mirabilius operabatur, minimè prætuliſſet. Vnde rectè Lucas Euangeliſta teſtatur, quod *Puer*

Luc.2.52. *Ieſus proficiebat ætate & ſapientia corā Deo & hominibus*; vt omnē prouectum tā corporis quàm animæ deſignaret, & omnem plenitudinem humanitatis in eo eſſe oſtenderet. Vnde per omnia pueritiæ ſuæ tempus debuit obſeruare, quo maximè aſſumpta fragilitas carnis explicatur, & humilitas longanimitatis ſuæ indiciis commendatur. Fuit igitur in eo plena humanitas, ſicut & plena gratia, atque plena veritas. Ex quo Ioannes Euangeliſta, *Vidimus*,

Ioan.1.14. inquit, *gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre plenum gratiæ & veritatis.* Quod Cap.II. autem Verbūm caro factum eſt, plenum veritatis fuit. Veritas quippe ipſe vnigenitus eſt Dei filius, non gratia, ſed natura. Quæ gratia ſuſcepit hominem quando conceptus eſt de Spiritu ſancto. Tanta ſiquidem vnitate perſonæ, vt idem ipſe ſit hominis filius, qui Dei filius vnicus atque vnigenitus prædicatur. In quo nimirum ipſo vno Deo & homine plena gratia

B humanitatis, plenaque diuinitatis Veritas catholicè prædicatur & colitur. Hæc igitur plenitudo diuinitatis in ſe ipſa plenitudinem habet gratiæ, quæ eſt tota humanitas in diuinitate ſua: & plenitudo gratiæ in ſe habet omnem plenitudinem veritatis, quæ eſt tota diuinitas in humanitate ſua. Ita vt plenitudo veritatis in ſe habeat perfectè plenitudinem gratiæ, atque plenitudo gratiæ in ſe habeat plenitudinē veritatis. Sic eſt igitur à diuinitate plenitudo humanitatis ſuſcepta, ita vt

C in humanitate eius omnis plenitudo diuinitatis, ſicut ait Apoſtolus, corporaliter Col.2.9. habitaſſe rectè credatur. Ac per hoc omnia incrementa humanitatis, tam corporis quàm animæ fuerant credentibus exhibenda. Sicut & plena diuinitas in eo, atque gratia ex initio conceptionis corporaliter habitaſſe paulatim omnibus fuerat ſignis atque virtutibus declaranda: vt fides per gratiam libertatis arbitrio ſublimius ad præmia capeſcēda nutriretur. Hinc ſanè illis remeantibus.

D Ecce *Angelus Domini in ſomnis Ioſeph rurſus apparuit dicens, Surge & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum, & eſto ibi dum dicam tibi.*] O quàm inauditum nuntium, & profundum humilitatis negotium! Vt de quo dudū Propheta fidelis cecinerat, *Domine refugium tu factus es no-* Pſal. 89.1 *bis*, &, *Deus noſter refugium & virtus*, Æ- Pſal. 45.1 gyptum ipſe per fugam aſportatus intraret. Nequaquam igitur vacat à myſterio, quod refugium fugiendo petit Ægyptum; quòd virtus quaſi timore perculſa, videtur infirmari; quòd cunctorum præ-

E ſidium migrat ad extraneos per fugam elapſus. Fortè ſicut natus eſt, vt corruptam redintegraret naturam: ſic quoque vt fugaces ſuis reuocaret exemplis, aufugit. Præcepturus namque erat, *Si vos per-* Mat.10.23 *ſequuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.* Vnde ſi fortitudo ſe differendo reſeruat ad potiores virtutum agones, & vniuerſorum defenſio ſubterfugiendo declinat ad extraneos; non debet humana fragilitas temeraria procaciter de virtute ſua

Cap. II. laam arioli videtur dictis hîc inſertum, iure Deus auctor huius Prophetiæ, qui per eum locutus eſt, adſtipulatur. Sed quid horum verius ſit, nullam obiectionis controuerſiam quærimus. Quia etſi in vtriſque locis de Chriſto dictum accipitur, euidentius inde duntaxat hæc firmatur aſſertio. Duobus namque vel tribus teſtibus ſtabit omne verbum. Et notandum quod dicitur, *Ex Ægypto vocaui filium meum*. Meum, inquit, quia Verbum caro factum eſt, & ſecundum vnitatem perſonæ, vnus idemque hominis filius, & Dei vtrique proprius appellatur.

Tunc *Herodes videns quod illuſus eſſet à Magis, iratus eſt valdè. Et mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius, à bimatu & infra, ſecundum tempus quod exquiſierat à Magis.*] Hæret hæc ſententia, quod illuſus eſt à Magis, vbi ait, quia per aliam viam reuerſi ſunt in regionem ſuam. Et ideo valdè iratus dicitur, quia cùm eſſet primum de natiuitate Chriſti furore turbatus, poſtea deluſus, valdè flammis ſuccenſus ira accumulatur. Occidiſſe autem eos dicitur, quia præcepit verbo: lingua enim vſus eſt pro gladio. Vnde ſcriptum eſt, *Et lingua eorum gladius acutus.* (Pſal. 56.6.) Omnes pueros qui erant in Bethleem ideo occidit, vt is, qui in ea dudum natus dicebatur, non effugeret. Et non ſolùm eos tantùm, qui in eadem reperti ſunt ciuitate; verumetiam & in omnibus finibus eius circumquaque tenera matronarum pignora iugulauit à bimatu, & infra ſecundum tempus quod exquiſierat à Magis. Secundum tempus igitur quod exquiſierat à ſtellæ naſcẽtis ortu, vbi non veriſimile videtur eum ſuſtinuiſſe, vt è vicino duobus annis expletis ad ſe redirent. Quia bimatus Græcè duos ſignificat annos. Vnde quidam ſuſpicantur, quòd integro natiuitatis Chriſti expleto anno, venerint: deinde alio anno tranſacto, videns ſe Herodes deluſum, furoris ſtimulo pueros iugularit. Ac per hoc à bimatu & infra duorum annorum tempus, exquiſitum ab eis iure narratur. Sed tamen magis reor fatendum, quod idem quibuſlibet ex rebus fraudis ſuæ venena tanti temporis ſilentio preſſerit, vt eum quandoque ſollicitius deprehenderet, ne laberetur è manibus. Et ideo fortaſſis duobus eum conſtat ſuſtinuiſſe annis, ne fortè quibuſque deliteſceret argumentis. Aut certè qui miſſi fuerant, tandem morarum cauſis explicitis interdum renunciaſſent. Sed dũ pro certo ſe cõperit deluſum, occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius à bimatu & infra. A bimatu ſcilicet, ex quo conſtat ſtellam apparuiſſe, vſque ad puerum vnius noctis. Quoſcumq; igitur huius temporis puerorum lactans concluſerat ætas, idcirco iugulari præcepit, vt in nullo ſe diſſimularet ſi eſſet cuiuſque gratiæ filius, niſi modis omnibus infra hoc ſpatium comprehenſus, ſaltem inter plurimos necaretur. Omnes igitur occidit, vt vnus non effugeret. Sed quanti eorum eſſent, non facilè reperitur, etſi quorumdam traditio habeat iuxta Apocalypſin Ioannis centum quadraginta quatuor millia fuiſſe. (Apoc. 7.5.) Nam ibidem ex omni tribu duodecim millia leguntur adſcripti; hîc verò tantùm ex Bethleem atque eius finibus omnes perhibentur occiſi. Rurſus alij aſſeuerant per viginti locorum ſpatia duo millia infantum occiſos fuiſſe, ita vt in ſingulis locis centum perempti eſſent. quod nos non adſtruimus. Quia quod in ſcripturis ſanctis non legimus, melius ignorare quàm temerè definire credimus. Hoc tantùm ad præſens fatemur, quòd Deum non lateant, cui omnia viuunt, qui pro Domino mortis diſpendium ſubierunt. Præoccupauit autem crudelis iuſſio Regis omnes fines eiuſdem ciuitatis, ſicut & omne tempus quod dudùm exquiſierat à Magis, vt neque loco neque tempore celaretur, qui ſine loco ac tempore cum patre manens infra tempus ac locum naſcebatur localis. Vnde nonnulli anno expleto natiuitatis, verius opinantur pueros occidiſſe; ſed ideo à bimatu, vt ſicut preoccupauerat circunquaque fines ciuitatis; ita præoccupauerat vltra integrum annum tantumdem temporis ſpatium, atque infra præteritum totius ætatis vſque ad puerum vnius noctis terminum. Nouerat igitur callidiſſimus hoſtis, diuinitatis puerũ ſubitò coram oculis velut duorum annorum vel vnius noctis apparere potuiſſe, vt ætatem ſui temporis celaret, & ideo ſub hac conditione, hinc inde temporis ac locorum partes omnes preoccupauit, vt abſque vllo ambiguo in mortem eum quem quærebat concluderet.

Tunc *impletum eſt, quod dictum eſt per Hieremiam Prophetam dicentem; Vox in Rama audita eſt, ploratus & vlulatus multus. Rachel plorans filios ſuos.*] Veteris quidem fortaſſe recordatur hiſtoriæ, vbi propter vxorem Leuitæ fornicatione peremptam (Iud. 19. & 20.) ſecundum numerum duodecim tribuum in duodecim partes diuiſam, omnis Iſraël

Cap. II. tribum Beniamin, præter trecentos viros, omnem vſque ad internecionem deleuit. Quorum qui ſuperfuerant ploratus & vlulatus vox tanta vſque Rama duodecimo miliario ab Bethleē audita exaggeratur, vt hyperbolicè Rachel iam mortua dolentis affectu filios flere dicatur. Vnde nimirum per hoc de Chaldæis texitur hiſtoria, quod ſimilis eſſet ab eis priori cladi populo Iudæorum futura vaſtatio. Sed verius reuelante Spiritu ſancto, per beatum Euangeliſtam Prophetia de nece puerorum accipitur, qui cæſi ſunt pro Chriſto, quamuis ad vtrumque more Prophetiæ referri poſſe non incongruè videatur. Hinc ergo rectè dicitur, quod tunc impletum ſit, quod dictum eſt per Hieremiam Prophetam dicentem, *Vox in Rama audita eſt*. Quia nimirū etſi ad imminētem captiuitatem Iudæorum ſermo Prophetiæ reſpicit, tamen in eo velut ex vmbra, corporis veritas, futura ſcilicet cædes infantium pronunciatur. Et ideo adimpletum eſſe dicitur, quod interea vſque dum fieret, legentibus velut ſemiplenum iacebat; quia quod tunc in littera rei geſtæ ſonare videbatur, aliud longè futurum occultius promittebat. Nam Rama, quo dicitur vox ploratus & vlulatus reſonuiſſe, non nomen loci putare debemus, qui eſt iuxta Gaba, duodecimo, vt dixi fermè miliario à Bethlem; ſed Rama excelſum interpretari Doctorum dictis quàm ſæpè probamus. Vox igitur in Rama audita eſt, videlicet in excelſo. Quia planctus lugentium longè latéque reſonans per exaggerationem ad Deum vſque in cœlum peruenerit. Diuersè namque in Scripturis ſanctis, vox clamoris in excelſo ad aures ſcilicet Dei altiſſimi dicitur peruenire, ſicut clamor peccati quod iugiter ante Deum contra delinquentes clamat. De quo Dominus,

Gen. 18. 20 *Clamor Sodomorum venit ad me*. Et alibi Propheta, cùm peccata populi commemo-

Eſai. 5. 9. raſſet, *Nonne*, inquit, *in auribus Domini Sabaoth ſunt hæc omnia?* Fit itaque & eorum clamor, qui paupertate vexati, ab exactoribus crudeliter affliguntur; vel certè viduarum & pupillorum, quoties iniuſtè opprimuntur.

Exod. 22. 23. Vnde Dominus, *Vociferabuntur*, inquit, *ad me in tempore, & ego exaudiam clamorem eorum*. Fit & ſub ara Dei clamor ſanctorum interfectorum propter verbum Dei, & propter teſtimoniū quod habent, quorum ſanguis effuſus eſt ſuper terram. De quibus beatus Ioannes in

Apoc. 6. 10 Apocalypſi ſua, *Et clamabant voce magna* A *dicentes, Vſquequo ſanctus & verus, nō iudicas ſanguinem noſtrum de his qui habitant in terra?* Nam & vox ſanguinis Abel contra Cain de terra clamare dicitur. Atque ideo Dominus, *Vt veniat*, inquit, *ſuper vos omnis* Luc. 11. 51. *ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram, à ſanguine Abel iuſti, vſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare*. De quorum medio vox eorum in Rama, videlicet in excelſo, tantò clariùs audita prædicitur, quantò crude- B lius vita totius turbæ innocens pro vno omnium Redemptore iugulatur. Quæ ſi tunc acſi ex præſcientia vox iſta infantium clarè ſonuit ab excelſo, cùm Propheta hæc cernebat in Spiritu, longè validiùs infremuit, cùm iam multorum millia & inanes paſſim ſuis implebant auras gemitibus; quando glorioſa infantium ac ſimplex puritatis vitæ turba pro Chriſto in morte ſuccubuit; quando eorum omnium genetrices vultibus ſuffuſis lacerātes vertice crines trahebantur, & nuda rum- C pebant pectora: quando lacrymoſis genas rigabant imbribus, & totum infeliciter corpus ſuis ſauciabant vnguibus: quando non minus patres ac matres, quàm & omnis cognatio eorum ſuas tendebant palmas, & dabant lamenti voces in cœlum. Nunquid non tantus clamor omnium & crudelis Chriſti perſecutio ab omnibus poterat non venire in cœlum? Num & vox ſanguinis tantorum poterat ſilere ſuper terrā, cùm vox ſanguinis Abel ad Deum clamet de terra in cœlum? Vox igitur D in Rama dignè audita eſt; quia in eorum ſpecie genus omnium, qui pro Chriſto paſſuri erant, figurabantur. Vnde nec immeritò, dum ſub ara Dei cum cæteris initiantur manſuri, etiam in eorum vocibus, dicimus omnium ſanctorum Martyrum voces in Rama, ſcilicet in cœleſtibus iam audiri. Et ideo non modicum fuit Prophetæ, tanti myſterij Sacramēta, licet obſcurè, diligentius præſignare: vt ſicut in illis iam genus omnium pro Chriſto Martyrum ſignabatur: ita ſanè in Rachel E figura totius Eccleſiæ plorantis in hac valle lacrymarum expreſſius pro ſuis monſtraretur occiſis. Mox igitur Virginis partu editus mundo Chriſtus apparuit, à paſſionibus cœpit: quia dum ipſe perſecutionem patitur, Sanctorum omnium perſecutio in eo nimirum velut ex præſagio figuratur. Super quem iſti proprio primum cruore dedicantur ad victimam, vt tenera adhuc & lactans infantia totius corporis, donec omnia viri perfecti membra in vnū colli-

Cap. II. colligantur, initium ſignificantius exhiberet. Igitur occiduntur infantes; dum Chriſtus infans quæritur. Et in eiſdem infantibus naſcitur forma martyrij, vbi totius Eccleſiæ infantia mirabilius dedicatur. Ex quo ſenſim membra corporis parantur Chriſto conformia, donec omnes in menſuram plenitudinis eius in virum perfectum ad æternitatem regenerati; celerius occurramus. Et ideò Rachel, quæ ouis Dei dicitur, videlicet Chriſti Eccleſia, iure teneros ſuos morte peremptos deplorat agnos. Neque conſolari vult in præſentiarum, *Quia non ſunt*; ſed omnem ſuam ſpem, & conſolationis gaudium ad æternam tranſmittit vitam, vt ibi eos recipiat beata immortalitate veſtitos, quos hîc amiſit quambreui vi-

Gen. 48.7 ta expoliatos. Nam de Rachel docet lectio Geneſis, vbi ait, quod mortua eſt & ſepulta verno tempore in via Ephrata, quæ eſt Bethleem. In via namque ſepulta eſt, quia typus erat Eccleſiæ, quæ nondum eſt in patria, ſed in via quæ Chriſtus eſt, per quam tranſeuntes eunt, & flent portantes ſemina ſua. Quorum itaque vocem in excelſo aſcendere, & eorum ploratu quotidie aures Dei pulſari, nemo qui ſanè ſapit poteſt ambigere. Verno quoque tempore ſepelitur in via; quia dum hîc in Chriſto ſumus, pariendo illum iugiter mortificamur, & abſconditur vita noſtra, quouſque frigus infidelitatis pertranſeat, vt cùm Chriſtus apparuerit, qui eſt via, & veritas, & vita noſtra, tum ſimul cum eo & ipſi appareamus in gloria. Interea autem vox clamoris quotidie inaltatur & ploratus ac luctus augetur; nimirum quia de hoc mundo non ſumus: ſi enim de mundo eſſemus, mundus quod ſuum eſſet diligeret. Nunc autem Rachel noſtra, dum parit in via, triſtitiam gerit, quippe quia dictum eſt ei, *Vos plorabitis & flebitis, mundus verò gaudebit.* Sed mox additur conſolatio, quod *Triſtitia veſtra vertetur in gaudium.* Vnde nimirum nequaquam hîc vult conſolari, quia filij eius non ſunt de hoc mundo, ſed totam cum ſuis eò ſe tranſponit, vbi Chriſtum ſuæ ſatietatis cibum ante ſe in domo panis natum & paſſum atque reſuſcitatum tranſmiſit.

Interea quia de hoc ad materiam ſuæ quantitatis pauca libauimus, reſtat quæ-

A rere iuxta hiſtoriam, quomodo Rachel filios Iudæ, id eſt, Bethleem, quaſi ſuos ploret; profectò cùm ex ea natus eſt Beniamin; in cuius tribu nullo modo Bethleem ciuitas inuenitur. Quòd fortè breuius referatur, dum ſepulta inibi iuxta Bethleem in via legitur, vt ex æterno corpuſculi ſui hoſpitio nomen matris acceperit. Sin alias idcirco flere innuitur, quia Iuda & Beniamin duæ tribus iunctæ erant: Herodes autem præceperat non ſolùm in B Bethleem pueros interimere, verùm & in omnibus circum circa finibus eius, qua cædis occaſione iuſſu Regis accepta, intelligimus etiam multos de Beniamin morte fuiſſe peremptos. Plorat autem Rachel eos filios ſuos, & non recipit conſolationem, ſecundum duplicem quorumdam intelligentiam. Siue quòd eos in æternum mortuos æſtimaret. Siue quod hîc conſolari ſe C nollet de his, quos ſciret in æternum eſſe victuros. Veriùs tamen in Rachel, vt diximus, figura totius Eccleſiæ exprimitur. Et ideò ex vtraque parte illi duo iſti ſenſus conueniunt: ſeu quod non tantùm peremptos doleat. Sed eos etiam lugere probatur, quos primùm genitos retinere, vel certè nondum genitos generare voluit. Ex quibus nullam recipit conſolationem, eo quòd æterna morte ſint perempti, quia non D ſunt in æterna ſoliditate manſuri. Seu noluit conſolari, quia non ſupererant quos dolebat amiſſos: eo quod hi qui mortui videbantur, in æternitatis perfectum martyrio erant tranſlati. Conſolatio namque de re amiſſa iure quæritur præſtanda, & non habita vel poſſeſſa. Quia ex aucta felicitate profectò gaudium æternæ vitæ copioſius in poſterum generatur. Verumtamen quãcunque horum quiſque ſenſuum receperit intelligentiam, tropicam locutionem intercurrere neceſſe eſt non refu- E giat. Ac per hoc etſi ad Rama vſque vox ploratus ex ſepulchro Rachelis perueniſſe iuxta litteram prædicatur, non abhorret à vero, ſicut & mortuam non fabuloſè, ſed transformatæ locutionis modo, aptè filios defleuiſſe comprobatur. Melius tamen per Rachel, quàm ſi Bethleem ciuitas ploraſſe diceretur, myſtici figura Sacramenti introducitur; quia per eam in omnibus ſchema Eccleſiæ Chriſti legentibus aper-

CAP. II. tiùs commendatur. Commendatur autem per Rachel Chriſti Eccleſia cum ſuo capite hinc inde tam tranſlatos morte quàm peremptos ſupplicio defleuiſſe; ſicut & per Herodem Diabolus cum ſuis membris penitus deſignatur. Itaque didicit Herodes, Chriſtus vbi & quando veniſſet, nec tamen eum veneratur vt Chriſtum, neque vnde ſit intelligit, aut ad quid venerit qualiterve, penitus non requirit. Sic & omnes iniqui, membra videlicet inimici, quamuis Chriſtum falsè nominent, nec intelligunt nec venerantur dignè, nec requirunt, ſed perſequuntur eum in membris ſuis, & prauè viuendo, recedunt procul, & auertuntur.

DEFVNCTO *autem Herode, ecce Angelus Domini in ſomnis apparuit Ioſeph in Aegypto dicens: Surge & accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Iſraël.*] Herodem autem hîc non eum debemus accipere, quem poſtea Ioannem legimus decollaſſe: ſed eum de quo iam ſupra diſſeruimus, cuius fuiſſe filius idem ac ſucceſſor non ambigitur. *Tolle*, inquit, *puerum & matrem eius*; puerum ſanè & non filium, matrem pueri & non vxorem ſuam. Porrò in ſomnis iubetur redire, ſicut & antea præmonitus erat in ſomnis, vt in Ægyptum deſcenderet; quia nec dum publicè reuelabatur, cui Angelus deuotè ſeruitutis officium deferebat.

DEFVNCTI *ſunt enim*, inquit, *qui quærebant animam pueri.*] Vbi rectè innuitur, quòd Rege crudeli exſtincto, complices eius ilicò periere, qui pariter in necem Chriſti, inuidiæ aut timoris, adulationiſve gratia tractauerunt. Mirum igitur, quomodo dictum ſit, qui quærebant animam pueri, cùm Dominus dicat, *Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non poſſunt occidere.* Si enim anima inuiſibilis & impalpabilis non poteſt occidi armis iſtis corporeis, quomodo rectè quæritur ad perdendum, præſertim cùm ſit poſt exitum carnis etiam immortalis? Sed animam hîc ſimpliciter aut pro ſola carne poſuit, aut certè, quod magis reor, pro vita præſenti; quia nonnunquam anima in Scripturis pro vita hac temporali accipitur. Vnde rectè quæſiſſe animam pueri cenſetur, qui præſen-

Matth. 10. 28.

A tem eius vitam extinguere moliebantur. Sed & notandum, Chriſtum animam habuiſſe, quod Apollinariſtæ contradicere conantur. Pluraliter autem forſitan ideo dicuntur, etiam vt per hoc ſæuitia Herodis atrocior pertractaretur. Ferunt enim, quod idem priuſquam moreretur, iuſſit ſuper funus ſuum omnes Iudæorum occidere nobiliores, ſaltem vt per hoc cogerentur Iudæi flere acſi mortem ipſius. Quod fortè volens Angelus innuere, *Defuncti ſunt*, inquit, *qui quærebant animam pueri.* Poſſunt & pro vno per Synecdochem, quamplurimi ſignificantius mortui appellari, vt per hoc omnis ordo perſecutorum ceſſaſſe perſequi clarius deſignaretur. Quo defuncto, ſancta Dei Eccleſia in Chriſto viuens, per amplius & perfectius ad cœleſtem Hieruſalem quotidie inuitatur. Hinc ſanè typum Eccleſiæ iure præmiſimus, dum non modo illius vox ploratus quoque auditur, quæ nullum habuit de amiſſis filiis dolorem iam defuncta; ſed etiam per eam huius Eccleſiæ vox quæ diu ſterilis iam nunc fœcunda ſublimius audita ſignificatur. Non quod non ſint qui per Martyrium mortui putabantur, præſertim cum æternitatis augmento tranſuecti credantur identidem ad gloriam. Sed quia eos retinere non valuit omnes, quos parturiuit, vel eis perſuadere ad fidem de tyrannide quos ad præmia melioris vitæ iugiter inuitabat. Conſolatione enim eget, vt diximus, res amiſſa, & non aucta; quia felicius transformata in melius potius gaudium affert, quàm mœrorem, & lætitiam fruentibus illa coaceruat. Vnde beatus Euangeliſta huiuſmodi volens confirmare figuram, ſubtexendo quæ ſequuntur, addidit dicens. CAP. II.

SVRGENS *accepit puerum & matrem eius, & venit in terram Iſraël. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre ſuo, timuit illò ire. Et admonitus in ſomnis, ſeceſſit in partes Galilææ. Et veniens habitauit in ciuitate quæ vocatur Nazareth.*] Seruari itaque typicam narrationis figuram rectè diximus; quia Ioſeph Apoſtolorum gerit ſpeciem, quorum officio Chriſtus circumferendus erat paſſim per vniuerſam hanc mœroris ac tribulationis Ægyptum. Hi verò tanquam defuncto

Cap. II. Herode, videlicet populo Iudæorum, ſub eius regimine in Paſſione Domini infidelitatis vitio perempto, Iudęis prædicare ſunt miſſi, ad quos Dominus velut ad oues perditas fuerat directus. Sed manente hæreditario infidelitatis dominatu, metuunt & recedunt, admoniti per viſum ſancti Spiritus; donum gratiæ in Gentibus contemplantes, ad eas transferunt Chriſtum olim Iudæis miſſum. Alioquin quomodo Ioſeph audiens quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre ſuo, timuit illuc ire, ſi per Angelum aſcendere monebatur? Nunquid vir iuſtus timere debuit, quod per Angelum imperatur? Aut ſi infirmitas eius fuit, vt pro infidelitate timeret, quomodo rurſus vt in Galilæam tranſeat ſine vlla reprehenſione monetur per Angelum? Reuerti ergo ad Iudæam iubetur & timet, in Galilæam verò regionem Gentium admonitus tranſire penitus non recuſat. Aut enim eum timere itatenus, ſi fortè iuſſum eſt, non oportuit, aut certè per Angelum præceptio mox mutanda inferri non debuit. Vnde liquidò conſtat, typicam in hoc rationem ſeruatam fuiſſe. Aut fortè hoc ita intelligendum putamus, quod Ioſeph audiens, *Vade in terram Iſraël*, intellexerit ſe primò iuſſum eſſe ire in Iudæam, haud dubium quin ipſam putabat terram Iſraël. Sed poſtquam comperit illîc regnare Archelaum, noluit ſe periculo ſubiicere; præſertim quòd æſtimaſſet Chriſtum & partes eius, de quo reſponſa Angelica talia monuerant, alibi non eſſe habitandum quàm in Hieruſalem, vbi templum Dei erat & Prophetarum omnium celebratio. Quò profectò iturus eſſet, ſi nõn Archelaus ibidem vice patris regni iam ſceptra moueret. Veruntamen Angelus cùm dixiſſet, *Vade in terram Iſraël*, non Iudæam, ſed Galilæam voluit intelligi, quam etiam Iudæorum populus incolebat, in qua nimirum Nazareth conſtat fuiſſe. Galilæa namque metropolis erat ciuitas, ad quam, velut pars in toto Nazareth pertinuiſſe probatur. Porrò videns Angelus errorem de pietate deſcendere, & timorem acſi de prouidentia, monuit eum ire in Galilæam ciuitatem Nazareth, non mutans viſionis præceptum, ſed manifeſtius corrigens pietatis errorem. Vnde continuò Euangeliſta vt apertius commendaret ſic fuiſſe prædeſtinatum

A adiecit dicens. Cap. II.

Vt *adimpleretur quod ſcriptum eſt per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur.*] Ex quo colligitur aliud prius Angelum nequaquam præcepiſſe, quàm quod hinc inde prædeſtinatum erat. Non enim rerum euentum ſecutus eſt ipſe proceſſus, ſed proceſſum eius paſſim conſequutus eſt rerum euentus. Non ſimpliciter quidem, vt reor, proceſſus qualibet cauſarum ſpecie in aliquo transformatur; ſed B in omnibus prædeſtinationis veritas itatenus adimpletur, vt typicè geſtarum ordo doctrinarum penè in omnibus figuratarum rerum Sacramenta afferret. Vnde nimirum paruuli primùm ideò trucidantur, quorum nulla niſi innocentia exſtitit cauſa; vt omnes intelligant martyrium, neque ex reatu culpæ conſtare, neque ex merito, aut vlla electione, niſi ex Dei gratia cuipiam prouenire. Et reuera hîc omnia ſic contexuntur, vt & veritas pateat, & Sacramentorum typi- C ca ſuffragentur eloquia. Hinc ſanè adhuc mouet aliquos, quod Lucas refert, monarchiam regni Herodis diuiſam in quatuor partes; quomodo verum conſtet, quod Ioſeph audiens Archelaum regnaſſe in Iudæa, timuerit illò ire, & non magis in Galilæam, vbi Herodes alius, Euangelio teſte, regnaſſe perhibetur. Sed hanc quæſtionem Ioſephus, & alij quamplurimi ſoluunt, dicentes primùm Archelaum, totius regni poſt patrem monarchiam ſuſcepiſſe, atque il- D lo inſoleſcente deiectum fuiſſe à Tiberio ex patris ſolio, diuiſumque regnum in quatuor Tetrarchas. Quarum vnam, Galilæam videlicet, fratri eius Herodi contradidit, quam necdũ perceperat, quando Archelaus adhuc omnem regni monarchiam ſuo crudeli vexabat imperio; ſed poſtea iuſto Dei iudicio Lugdunum exilio deportatus eſt, quæ Galliarum eſt ciuitas. Et hinc eſt, quod Ioſeph antea eum velut hæredem crudelitatis prouidus metuebat, *Vt impleretur*, inquit, E *quod dictum eſt per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur.* Si enim cuiuſlibet Prophetarum ſatis præfixum in Scripturis teſtimonium habuiſſet, nequaquam ſicut dictum eſt, per Prophetas differenter dixiſſet. Veruntamen magis ſenſum, vt reor, de ipſis ſumens Scripturarum locis, ſuæ expleuerit aſſertionis fidem, quoniam hic velut ſanctus ſanctorum Nazaræus iure vocatur. Nam ſecun-

Cap. II.

dum Hebraicam veritatem ſcriptum in *Eſa.11.1.* Eſaia legimus, *Exiet virga de radice Ieſſe, & Nazaræus de radice conſcendet.* Ergo Nazareth non minus germen nouellum, quàm flos campi interpretatur; de cuius radice germinis, vt reor, ſanctus ſanctorum, ſcilicet Nazaræus nuncupatiuè, ad ſignificandam æternitatis ſuæ ſubſtantiam, legitur aſcendiſſe. Quo enim rectius nutriretur, quàm in Nazareth, ex qua nomen daretur, quo eſſet indicium, quia eſſentialiter ipſe ſanctitas in ſanctitate nutritus, Sanctus Sanctorum rectè ſit appellandus? Hinc profectò liquet, quia ſicut elegit tempus quando naſceretur, & locum in quo naſceretur: ita & ciuitatem rectè dicitur elegiſſe, in qua etiam ad explananda ſuæ incarnationis myſteria ſignificantius coaleſceret. Eſt itaque vſque hodie in Galilæa viculus contra regionem in quinto decimo eius miliario ad Orientalem plagam, iuxta montem Thabor, nomine Nazara, quem multi putant eandem Nazaret dudum fuiſſe; ſed paulatim deficiendo ciuitatem in viculum commutatam. Dominus autem in ea ideò enutritur, vt per eam quis ſit, qui nuncupandus eſt, ex ea plenius dinoſcatur. Nam Nazaræus variè in Scripturis ſacris accipitur. Siquidem in lege Nazaræi erant, quorum votum ad tempus erat, aut certè à primordio vſque ad finem Nazaræi ſanctificationis ſuæ fiebant gratia. At verò de hac ciuitate qui fortè eſſent lege patriæ, ſimiliter & ipſi, Nazaræi aut certè Nazareni quamlibet ob diſtinctionem ſunt vocati. Inter quos nimirum Saluator Nazaræus voluit appellari quatenus idem agnoſceretur, qui per Danielem futurus prædicatus eſt Sanctus Sanctorum. Nam & diſcipuli primùm ſunt Nazaræi dicti, poſtea verò Chriſtianitatis vocabulam ſortiuntur à Chriſto, & generaliter omnes Chriſtiani hactenus nuncupantur, de *Thren. 4. 7.* quibus rectè canitur, *Quod candidi facti ſint Nazaræi eius*, ſplendorem Deo dederunt, quia nuptiali veſte ſunt induti. Cæterùm quidam hæretici Nazareni ſunt vocati, eo quod in Chriſtum crediderint, ita tamen, vt omnia veteris teſtamenti inſtituta ſeruare contendant. Sic enim Chriſtum prædicant ſuſcipi debere, ne legalis vmbram videantur omittere. Quorum quia ſchiſma ſpecialem elegit vitam, ſpeciale ſi-
A bi, neſcio quo auctore, Euangelium inuenerunt, quod Nazarenorum propriè nominatur. Qui quaſi de religione gloriantes nomen ſibi ſanctitatis dederunt, & rei facti ſunt, non credentes omnibus Chriſtum ad iuſtitiam poſſe ſufficere. Vnde ſuperſtitioſi conantes noua veteribus aſſuere, peiorem operati ſunt ſciſſuram, & facti ſunt ſine Deo, qui ſine fide inueniuntur. Porro Euangelium cùm dixiſſet, quod
B veniens habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth, vt adimpleretur quod dictum erat per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur, ilicò adiunxit, dicens.

Cap. III.

In *diebus autem illis venit Ioannes Baptiſta prædicans in deſerto Iudææ, dicens, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum.*] Ex quo non modica quæſtio videtur inter vtroſque Euangeliſtas generari. Nam Matthæus continuò vt infantem vel puerum ex Æ-
C gypto reuocatum commemorat, ſtatim quaſi in diebus illis Ioannem Baptiſtam veniſſe confirmat; cùm Lucas anno quinto-decimo imperij Tiberij Cæſaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius Tetrarcha Itureæ & Trachonitidis regionis, & Lyſania Abilinæ Tetrarcha, ſub Principibus Sacerdotum Anna & Caipha, factum fuiſſe verbum Domini ſuper Ioannem Zachariæ filium in
D deſerto manifeſtius declaret; atque inſinuet iam tunc Ieſum fermè annorum fuiſſe triginta, quando mox baptizatus ab eo monſtratur. Vnde nimirum conſtat, intelligere nos debere alios hos dies temporum, quando Scriptura teſte Archelaus adhuc Iudæam regebat; alios, quando Lucas per terrenas poteſtates, more Hiſtoriographorum, expreſſius præconem Chriſti ad prædicandum veniſſe declarat. Nam tunc Chriſtus, vt coniicitur, fermè in-
E fra octo annorum erat, nunc verò iam circa triginta annorum ſpatia verſabatur. In tantum ſiquidem ipſa tunc commutata ſunt tempora, vt & Iudææ Pilatus præſideret, & regnum per Tetrarchias diuiſum ſub Principibus Sacerdotum Anna & Caipha commemoretur. Quo profectò patet, Matthæum per hoc quod ait, *In diebus illis*, non tantùm pueritiæ tempus inſinuaſſe, ſed omnes

Cap. III. dies quo cœperat habitare Nazareth, vſque dum aſcenderet & ipſe de Galilæa, vt baptizaretur à Ioanne, contiguos voluit demonſtrare. In quibus diebus cùm adhuc Nazareth parentibus ſubditus habitaret, venit Ioannes prædicans Baptiſmum pœnitentiæ in deſerto. Nam & *Luc.2.40.* Lucas hoc inſinuat dicens, *Puer autem creſcebat & confortabatur, plenus ſapientia, & gratia Dei erat cum illo. Et ibant parentes eius per omnes annos in Hieruſalem in die ſolemni* *Ibid. 42.* *Paſchæ.* Ac deinceps. *Cùm factus eſſet annorum duodecim, aſcendentibus illis in Hieroſolymam, ſecundum conſuetudinem diei feſti; conſummatiſque diebus, cùm redirent remanſit puer Ieſus in Hieruſalem. Et cùm requiſiſſent eum inuenerunt eum in medio Doctorum.* Ac *Ibid.51.* deinde ſcriptum eſt, quod *deſcendit cum eis & venit Nazareth, & erat ſubditus illis.* Ex quo nimirum datur intelligi, quòd in eiſdem diebus, quibus à principio cœpit habitare Nazareth, adhuc eo ibidem commorante, venit Ioannes in deſertum parare viam aduentus eius, & prædicabat pœnitentiam, & quod appropinquaſſet regnum cœlorum. Atq; eadem primùm veritatis præco annunciat, quæ demum per ſe ipſa Veritas auctoritate ſua prædicat ob ſalutem hominis, ac commendat. Quippe quia vox præibat verbum, rectũ erat vt primùm annunciaret, quod poſtea ex eodem verbo conſonum ſonuiſſet; prædicans in deſerto Iudææ, ac dicens, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnũ cœlorum.* Porrò, dicẽs, retulit ad hoc quod ait, *pœnitentiam agite*; prædicans verò, ad illud quod dixerat, *Quia appropinquauit regnum cœlorum.* Neque enim duo pariter verba geminari poterant abſque intelligentia, vbi nec apex vel iota vacat à myſterio. Pœnitentiam igitur agere, eſt prioris vitæ errores in ſe punire, deinde promiſſionibus regni cœleſtis ſpe animos ad ſuperna erigere, atque ad melioris vitæ actus ſtudia prouocare. Nihil enim ad perſuadendum animos auditorum magis valere poterit, quàm ſpes æternæ promiſſionis, & metus tormẽtorum, atque comminatio diuinæ Maieſtatis. Quæ nimirũ ſatis ad perſuadendum apta conſpiciens diuina prouidentia, voluit dicendo *Pœnitentiam agite*, monſtrare, quod prima ſit miſerorum virtus, vt per pœnitentiam diſcant in ſe perimere veterem hominem, & odiſſe vitia; quod niſi quiſque fecerit, non modò virtutes apprehendere, verùm nec ſuppliciorum poterit exitio liberari. Pœnitentiæ quoque virtus timore conci-

A pitur, ſed ipſe timor, diuina inſpirante gratia, tantiſper de ſapientia generatur. Hinc namque ſcriptum eſt, *Initium Sapientiæ timor Domini.* *Eccl.1.6.* Siquidem pœnitentia à puniendo rectè vocari creditur, qua quiſque punit quæ nouit ſe illicitè commiſiſſe, quod nemo dignè valet agere, niſi per ſapientiam illuſtratus cœperit inter bonum malumve diſcernere. Sed timore commotus dum mala fortiter in ſe puniendo reluctatur, neceſſe eſt ſpe gratiæ B ſubrigatur, quatenus per hanc ad ea quæ digna ſunt inhiare conſueſcat. Nemo igitur conſueſcere rectè poteſt quæ ſectanda ſunt, ſi non prius diſſueſcat quæ contraria probantur, & perimunt virtutum conamina. Idcirco ſub hac deliberatione, quicunque ſalubriter vult agere pœnitentiam, ſemper timorem diuini examinis, & metum pœnarum ante oculos ponat. Deinde pudore velatus iugiter ante Deum, atque verecundia coopertus, dolorem cordis fletibus attemperet; quia C ſine dolore nulla queunt eſſe vulnera, ſi vitalia membrorum non fuerint circummortua. Quod ſi itaque vulnus cordis nõ doluerit, emortuum eſt illud, & eò magis eſt incurabile quod nec ſe ſentit, neque ſuperuenientem medicinam ſentiendo valet ſuſcipere. Quod ſi ſentire cœperit, erit diuinæ gratiæ, quod ſentiendi reddidit primùm libertatem. Deinde libertas ſimul cum gratia infatigabiliter debet inſiſtere, vt medicinam quotidie exercendo, priſtinam animus æger à Medico re- D cipiat ſanitatem. Hinc namque eſt quòd veritatis præco tale ſalutis antidotum lãguentibus proponit, *Pœnitentiam*, inquit, *agite, appropinquauit enim regnum cœlorum.* Ac ſi patenter diceret, puniat vnuſquiſque mala prioris vitæ opera, & cauterio pœnitentiæ putrida viſcerum ſecet vulnera, quoniam appropinquauit ſanitas quã perdidimus, & facultas ſpei, vt redire valeamus vnde cecidimus. Appropinquauit enim regnum cœlorum. Quod niſi appropinquaſſet, nemo noſtrûm ad eum E redire quiuiſſet, quoniam priuati pedibus & cæcati lumine, etiam viam quæ Chriſtus eſt malè ſani perdideramus. Quam viam veniens parare Ioannes, primùm pœnitentiæ greſſus vt peruenias ad viam, proponit. Quam qui ſpreuerit, non ſolùm perdit quod promittit, verumetiam propter contemptum magis ruit. Hinc quoque Paulus ait, *An ignoras quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam tuam*, inquit, *theſaurizas tibi iram,* *Rom. 2.4.*

Cap. III.

in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei. Quapropter nemo ſpernat primam præconis in prædicatione vocem, nemo initium ſalutis neglegat, nemo prima Saluatoris documenta contemnat; neque paruipendat pœnitentiæ fructum, poſt cuius præconium cœlorum regnum propè fore annunciatur. Nuſquam enim prius hæc vox fuit audita, & ideo debet non modicum venerari. Prius ſanè ante alios Ioãnes regnum cœlorum propè eſſe prædicat: nec debet contemni pœnitentia per quam gratis ad eum venire nos inuitat. Regnum itaque cœlorum, aut præſentem Chriſtum, per quem regnant ſancti in cœleſtibus, iam propinquaſſe naſcendo annunciat; aut certè Euangelium regni, per quod omnes inuitantur ad ſuperos, veniſſe demonſtrat. Cuius nimirum vox prima eſt, pœnitentiam agite, & ideo iure appropinquaſſe continuò ſubinfertur.

Hic *eſt enim de quo dictum eſt per Eſaiam Prophetam dicentem, Vox clamantis in deſerto parate viã Domini, rectas facite ſemitas eius.*] Quod teſtimonium ambiguè poſitum videtur. Neque ſatis apertum, vtrum Euangeliſta hoc affirmans de Ioanne proſequatur, an ipſe Ioannes de ſe quaſi de alio, ſicut Scripturarum mos eſt, tropicè loquatur. Si enim hoc Ioannem de ſe dixiſſe intelligamus, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum:* &, *Hic eſt qui dictus eſt per Eſaiam Prophetam*, & cætera quæ ſequuntur, tale eſt, ac ſi diceret, ego ſum ille qui dictus ſum per Eſaiam Prophetam. Solet enim huiuſmodi locutio in Scripturis frequentiſſimè fieri. Vnde hic Matthæus, *Inuenit*, inquit, *Ieſus hominem ſedentem in teloneo*, & non dixit, inuenit me ſedentem, ne quaſi de ſe iactanter loqueretur. (Mat. 9.9.) Itaque & Moyſes per omnem textum diuinæ legis ſic de ſe, ſeu de alio loquitur. *Locutus eſt Dominus ad Moyſen dicens.* Neque enim ad exprimendum ſe, locutus eſt Dominus ad me, ponere iudicauit. Quippe nec mirum, cùm & Dominus ſæpiſſimè dicit de ſe, filius hominis, aut, Filius Dei, & nõ dicit, ego; præſertim cùm nec minus patrem per ſe, quàm ſeipſum Deum prædicare velit. Hinc profectò ait, *Oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertio die.* Et nequaquam ait, oportebat me pati. Sic quippe & Ioannes, cùm dixiſſet, Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cœlorum, maluit occultius de ſe ipſo ſubtexere quæ ſequuntur, hic eſt enim qui dictus eſt per Eſaiam Prophetam. quod continuò videtur Euangeliſta monſtrare, narrationem ſuam ita connectens.

Ipse *autem Ioannes habebat veſtimentum de pilis camelorum.*] Neque contrarium omninò debet videri, quod idem Ioannes alibi, de ſe interrogatus rurſus ait, *Ego vox clamantis in deſerto*, quod iam idem præmiſerat vt protulimus, quando dixit, (Mat. 3.3.) *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim Regnum cœlorum.* Qui vocem ideo ſe nominauit, eo quod Propheta Spiritu ſancto reuelante, prius eum ita vocarat, non ſua quidem aſſumptione, ſed adſertione veritatis. Nullum igitur verbum ſine voce auditur, neque vox quippiam ſine verbi intelligentia valet. Formatur itaque in voce velut quoddam præconium verbi, vt deinceps voce dilapſa, verbum interius vigens percipiatur. Mittitur & Ioannes diuinitus ante, Verbum vt per eius præconium Verbum, quod in principio erat apud Deum, plenius intelligatur. Ioannes quippè iure vox eſt appellatus, quia verbi præconium fuit; & ideo de ſe confeſſus eſt quod olim ſe appellatum nouerat, & impleuit vocis officium, vt Verbum quod in principio erat dignè intelligeretur. *Parate*, inquit, *viam Domini, rectas facite ſemitas eius.* Ac ſi patenter dicat, quia Verbum, quod in principio erat, corda credentium illuſtrare venit, mundate mentem, corrigite mores, vt eum credendo dignè in vobis ſuſcipere valeatis. Noſtis igitur quod via verbi ad cor dirigitur, & ideo parate fidem, vt per eam in cor veſtrum Chriſtus ingrediatur. Dirigite mores in æquitate, vt per eos in vobis, velut per ſemitas iuſtitiæ, greſſus ſalutis ponat. *Habitabo*, inquit, *per fidem corda eorum.* (2. Cor 5.) Et Apoſtolus, *Per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem.* Vnde cùm fides in nobis habetur recta: via Domini ad cor dirigitur: & dum mores mutantur in melius, rectas Dei in nobis ſemitas præparamus.

Ipse *autem Ioannes habebat veſtimentum de pilis camelorum, & Zonam pelliceam circa lumbos eius.*] Ex quo nimirum ita debemus aduertere habitum, & conuerſationem ac victum, vt meminerimus geſtorum veritatem prædicatoris pœnitentiæ perſonam ſimul & pœnitentum operibus exhibere formam. Nam locus conuerſationis eius non frequentia hominum, ſed deſert. m ſcribitur. Veſtitus quoque non mollis & delicatus, vt fluxum libidinis enutriret, ſed rigidus atque aſper, ex pilis

Cap. III.

camelorum inſinuatur. Deinde victus quàm tenuis atque inuſitatus fuerit, nobis tacentibus ſcriptura prodit. Quandoquidem non niſi per gratiam eo ſeruari poſſe vitã, natura confiteri ſuadet, quod imitari non audet. Decebat itaque eum, cui primùm prædicandi priuilegia regni cœlorum committuntur, quantum mortalibus fas eſt, imitari Angelicam vitam, & rebus mundi expoliari; quatenus per eum diſcerent auditores quod idem verbis monebat operibus adimplere. Primùm igitur pœnitentiam ſuis proponit auditoribus, per quam eſt reditus ab errore, recurſus à crimine, abolitio verò peccati & progreſſus ad paradiſum. Deinde exhibet viuendo quod docet, vt omnes inſtruat Doctores, in ſe prius damnare à quibus & alios cohibent, atque operibus expedire, quæcunque monuerint vt agantur. Infelix nimium noſtri ſæculi ætas, quando rariſſimè inuênitur aliquis viuendo Euangelicam habens formam, ſed omnes præſentium rerum ſectantur honores, vt per fas & nefas magis præeſſe valeant, quàm prodeſſe. Veruntamen omnes ea prædicant, quæ vix pauci tenere moribus ac vita, velint: quia dum paupertatem perſuadent, cuncti regnare cupiunt: eius nimirum fautores facti, cuius beatitudinem operis etiamſi poſſint, præſertim cùm debeant implere, digito mouere nolint. At verò Ioannes quia formam contemptoris præſentis vitæ in ſe transformat, non ſolùm appetit mala mundi perpeti, ſed etiam habitum atque victum talem inſumit, velut beatus Hilarius tradit, qui omnium eorum figuram gerat; quos exemplo doctrinæ ſuæ velut intra corpus mandendo traiicit. Vt per hoc quod foris exhibetur, intus quid agat plenius oſtendatur. Per deſertum namque, quo primùm exclamat, agite pœnitentiam, deſignat eos, quos Spiritus ſancti gratia deſeruerat, vt per hoc non minus aptus pœnitentiæ locus doceatur, quàm quales ſunt ipſi inter quos, velut inter ſurdos auditores, regnũ cœlorum aduenisſe clamat, ſi ſe vitiis vacuaſſent. Nam cilicium de camelorum pilis contextum, auſteræ ſatis vitæ indicium eſt, per quam concupiſcentiarum incentiua frænantur, & figuram gerit eorum, qui terrenarum rerum preſſi honoribus, ad fidem veniunt, maximè de Gẽtibus aggregati. Ex quo Propheta ad cœleſtem Hieruſalem, videlicet Eccleſiæ loquens, repromittit, *Inundatio,* inquit, *camelorum operiet te.* (Eſa. 60. 6.) Quos cùm ad fidẽ Chri-

A ſti hic pœnitentiam perſuadens, Ioannes inuitat, quid aliud quàm veſtem ex camelis confectam ad Chriſtum mittendo indutus portatur? Ac per hoc hincinde diuina doctrinarum redolent Sacramenta; quatenus per hoc demonſtretur, quod illi ad decorem indumenti Chriſti pertineant qui per pœnitentiam, aſperam agũt vitam, & ſuam ſuper Chriſtum peccati deponunt ſarcinam. Zona quoque pelli-
B cea circa lumbos eius, per quam mortificatio carnis exprimitur, eos inſinuat, qui fidem recipientes Chriſti lumbis eius adhæſerunt, per quod propagati ex ſemine, hæredes Dei & cohæredes Chriſti inueniuntur. Porro per locuſtas Iudæi veritate fugaces non immeritò deſignantur, qui per legem virtutum alas videbantur afferre; vnde quaſi quibuſdam corporum ſaltibus ſublimius à terra efferebantur. Sed quia litteram ſine ſpiritu ſunt ſecuti, meſſem legis ſuis malè interpretando
C corrodebant dentibus. Erant enim aura cupiditatis flante vagi, operibus infructuoſi, verbis queruli, circumferentes ſe omni vento doctrinæ. Sed poſtmodum multi eorum fiunt Sanctorum alimonia vna cum melle ſilueſtri, & ſatietas Prophetarum. Mel autem in cibum non ex alueariis legis, ſed ex truncis ſilueſtrium arborum prælibatur: vt per hoc Gentilitas vocata ad gratiam, quàm dulcis ſit Chriſti corpori ſociata, expreſſius declaretur. Hinc nimirum Dauid canens aie-
D bat, *Inuenimus eam in campis ſyluæ*, (Pſal. 131. 6) inter quas Ioannes eius dulcore paſtus, iocundus ſaginatur. Forſitan & Ionathan filius (1. Reg. 14. 27.) Saül in hunc ſaltum deuenerat, vbi ad ſuperficiem terræ mel iſtud manabat. Quo guſtato paululum illuminatus legitur, vt per hoc apertius deſignaretur gratia Redemptoris in Eccleſiam de Gentibus cõfluxiſſe; quam quiſque attigerit, non ſolùm illuminatur, verumetiam interius refectus corroboratur.

E TVNC *exibat ad eum Hieroſolyma & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem, & baptizabantur confitentes peccata ſua.*] Vbi notandum quod ideò confitentur peccata ſua, vt digni efficiantur baptiſmi gratia, ſecundum quod audierant, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum.* Vnde apparet, nullum rectè pœnitere poſſe, niſi primùm confiteatur peccata ſua, & prioris vitæ errores damnauerit, vt efficiatur idoneus percipiendæ gratiæ, & tum demum diuinis myſteriorum Sacramentis in Chriſti corpore conſecretur.

CAP. III.

Rom.11.29. Præterea ex eo quod Apoſtolus ait, *Quia ſine pœnitentia ſunt dona & vocatio*, non incongruè legentibus quæſtio generatur. Quia nimirum ſi ſine pœnitentia ſunt dona myſterij, & nobis in baptiſmo condonatur remiſſio peccatorum, videtur non rectè ad eum currentibus pœnitentia velut indigna prædicari. Sed pœnitentiæ modus triplex accipitur, dum aliud ſit errores vitiorum, & vniuerſa Diaboli opera per pœnitentiam abrenunciando ante ablutionem fontis penitus condemnari, aliud poſt fontem remiſſionis labi in peccatum, & per pœnitentiam iterum renouari. Nec non & illud quod quotidie ſancti à talibus purgantur delictis, ſine quibus noſtra humana mortalitas, aut vix, aut certè minimè poteſt viuere. Quorum prior pœnitentiæ modus ideò prædicatur, vt homo qui Deum auctorem ſuum, declinando poſt ea quæ vana ſunt, contempſerat, & per reatum iræ filius factus erat, tandem in ſemetipſum rediens, priſtinos vitæ errores rudimento fidei funditus condemnaret. Non enim erat fas duobus Dominis ſeruire, imò proprio veniente rectum erat, vt quod infauſtè tenuerat primum, relinqueret, & puniret in ſe quidquid in eo malè viuebat, quatenus per hoc diuinæ gratiæ capax eſſet. Veruntamen hæc vt ageret non ſua libertas, eò quod eſſet ſeruituti addictus, ſed vocantis gratia fuit; quæ gratia non ſolùm reis peccata gratis indulſit, ſed etiã facultatem agendi quæ monebat, dedit; ac deinde meritum, quo perciperet quiſque quæ promiſſa ſunt, plenius condonauit. Et ideo iure clamat Apoſtolus, *Quod ſine pœnitẽtia ſint dona & vocatio*, præſertim quod cuncta gratis donantur, in tantùm vt etiam ipſa pœnitentia Dei donum rectè dicatur. Nunquid igitur vlla religionis pœnitentia ſine Dei gratia videri poteſt, præſertim cum Propheta po-
Hier.31.18 ſtulet, *Conuerte me Domine, & conuertar ad te.* Quomodo, inquit, tu Domine cõuertiſti me, & egi pœnitentiam, oſtendiſti mihi & percuſſi femur meum. Ac ſi patenter diceret, quia niſi me conuertiſſes, vtique ex me pœnitentiam non egiſſem. Vnde liquidò conſtat, quod pœnitentia Dei ſit donum, ſed tamen Apoſtolus Baptiſmi gratiam & remiſſionem peccatorum ſine illa pœnitentia, quæ publicè peccantibus datur in Eccleſia, dari omninò perhibet, & nequaquam de hac, per quam quiſque abrenunciat Diabolo, & omnibus operibus eius Chriſtus aut Ioã-

A nes tacet. In hac quippe non multa corporis quæritur ſatisfactio: in illa verò prolixius, iuxta æſtimationem delicti, & fructum pœnitentiæ eius qui ſua deflet errata, tempus inſumitur. Non quidem vt de venia in vno eodemque momento diffidamus conuerſi, ſed vt ex hoc ſatisfaciẽs reus ad meritum, potum lacrymarum percipiat in menſuram. Porrò de his qui ante donum vana ſectati ſunt inſtituta, dicit
Apoſtolus, *Quem ergo fructum habuiſtis, in* Rom.9.21
quibus nunc erubeſcitis? De iſtis vero alubi
B diuina vox per Ioannem, *Memento*, inquit, Apoc.2.5.
vnde cecideris, & age pœnitentiam, & priora opera tua fac. Ea videlicet quæ primùm per caritatem debueras operari. Cæterũ Paulus Apoſtolus ad Hebræos loquens, non ſolùm hanc quã diximus, ante Baptiſmũ negat pœnitentiam agendam; verùm ipſum Baptiſmatis nomen pœnitentiam
appellat. *Impoſſibile eſt*, inquit, *eos qui ſemel* Heb.6.4.
ſunt illuminati, guſtauerunt etiam donum cæ-
C *leſte, & participes facti ſunt Spiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtuteſque ſæculi venturi, & prolapſi ſunt, renouari rurſus ad pœnitentiam, rurſus crucifigentes ſibimet filium Dei, & oſtentui habentes.* Quid enim eſt quod dicit, impoſſibile illuminatos rurſus renouari ad pœnitentiam? Nunquid hanc alteram, quam diximus poſt gratiam, denegat pœnitentiam? Abſit. Non enim illam denegare poterit, quam idem multoties prædicare proba-
D tur. Sed quod dicit rurſus renouari ad pœnitentiam, tale eſt acſi diceret, impoſſibile eſt eos rurſus reiterare Baptiſmum. Baptiſmum igitur hoc loco pœnitentiam appellat, & ideo rectè negat renouari poſſe rurſus ad pœnitẽtiam. Quia ſicut Chriſtus ſemel mortuus eſt pro peccatis noſtris: ita & nos cum illo per Baptiſmum ſemel oportet mori. In quo nimirum Baptiſmo, dona & remiſſio ſine pœnitentia condonantur. Quia profectò illud, quod renaſcimur vt filij Dei ſimus, per Baptiſmũ gratis omnibus prælargitur. Cæterùm
E qui poſt hoc deliquerit ad mortem, quãuis in quacunque die conuerſus fuerit, omnia eius peccata obliuioni tradantur, non tamen ſine aliqua condigna ſatisfactione delicti immunis à pœnitentia poterit expiari. Vnde fortaſſis hoc Paulus volens annuere, ſine pœnitentia dixit dona remiſſionis, & vocationem, quã in hac iterũ ſi lapſus fuerit quiſpiam credimus neceſſarium adimplere. At verò de his qui non adeò peccant, & tamen ſeipſos quotidie per lamenta diſtrictionis pur-

Cap. III.

gando puniunt, dictum accipimus, quod *Septies in die cadat iuſtus, & reſurgit.* Cadit

Prou.24.

quidem per varios delictorum exceſſus, ſine quibus noſtra mortalitas non ſubſiſtit, ſed reſurgit ilicò per humilem confeſſionem, firmus in propoſito, etſi fragilis inueniatur in exceſſu. Alioquin non iuſtus interea cenſeretur dum incideret in reatum, ſi non iuſtificatus continuò veniã reſumeret ex indultu. Quapropter nemo ex omnibus inuenitur qui cõfeſſione, veritate prodente, non egeat. Idcirco nullus ſe excuſet, quatenus dum vacat miſericordiam non requirat. Non enim erubeſcat cõfiteri medico iam pro omnibus immolato, quod iſti dudum non erubeſcebant publicare Ioanni, nondum ſalutis antidoto eiſdem quantulum propalato. Quod ſi igitur circumquaque ad eum exeuntes, confitebãtur peccata ſua, needum veritate percepta, quid putas faciendum eſt his qui poſt veniam hactenus peccatorum tenebris inuoluuntur? Qui profectò niſi ad lucem confeſſionis venerint, tenebrarum caligine circumfuſi manent in morte. Quia omnis qui manet in morte adhuc in tenebris eſt, & neſcit quò eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos ejus. In morte igitur manere eſt hactenus infra ianuas peccati circumcludi. De quibus ianuis nemo eſt qui euadat, niſi agente illo ad quem Dauid dicebat, *Qui exaltas me de portis mortis.* Quod hic nempe Ioannes intelligens.

Pſal.9.14.

VIDENS *multos Phariſæorum & Sadducæorum venientes ad baptiſmum ſuum, dicebat. Progenies viperarum, quis vobis demonſtrauit fugere à futura ira?*] Ac ſi patenter diceret, nemo niſi vnicus Dei filius, quem vobis futurum annuncio, & per modicum oſtenſionis digito luce clarius premonſtrabo. Progeniem autem viperarum eos appellat, quiã de venenatis parentibus nati, ſua primùm oportebat confitendo venena fraudis antiquæ deponere, & tum demum fide Chriſti indutos fontem ſuæ purgationis intrare. Quam permixtionem naturæ ſecundum Phyſiologos, in eorum cõparationem decenter adinuenit. Ferunt namque viperarum eſſe naturam, quod femina dum concipit caput maris ore permulgens, nimio feruore libidinis virus eius exhauriat; quo conſumpto extemplo idem maſculus morte depereat. At verò illa dum tempus pariendi aduenerit, fœtibus prægrauata perimitur: diſcerpunt enim vngulis matris vterum, & pariter cum vita effuſis viſceribus ege-

A runtur. Sic itaque & Iudæi caput viri, quod Chriſtus eſt, ore liuido perimentes, matrem ſuam, videlicet Synagogam, Prophetarum vel eorum, de qua naſci debuerant, cruentis manibus occiderunt. Quos forte videns adhuc Spiritus ſancti indagine ſuæ fraudis venena intrinſecus occultare, iure cenſura ſeueritatis increpat eos, quare prius callidas doli aſtutias non euomuerint, & ſic demum intrarent ad fontem, vbi columba ſine felle amaritudinis

B deargentata, in pallore auri quotidie gratia Spiritus ſancti dealbatur, & deinceps ſine ruga & ſine macula cum Chriſto in terra gradiens, omnia ſerpentum genera ſuis conculcat pedibus, & repellit incredulos.

FACITE *ergo fructus dignos pœnitentiæ.*] inquit, ac ſi apertè diceret, nolite inſultare quod facio, immò quæ dico piis adimplete operibus, & facite fructus dignos pœnitentiæ quam prædico: quia nullus veſtrum ſuis vel patrum iuſtificatur o pe-

C ribus, qui omnes iræ filij per reatum facti eſtis. Magiſter itaque perfectæ pœnitentiæ Ioannes factus, non ſolùm exhibuit in ſe perſonam pœnitentis, verumetiam qualis debeat eſſe modus patenter inſinuat, dum ſubiungit, *Facite dignos pœnitentiæ fructus.* Alioquin baptiſmi ablutio, non abolitio peccati, ſed deluſio iudicatur. Fructus igitur pœnitentiæ dignus, mortificatio carnis, omniumque vitiorum eſt, quatenus per fidem ſata virtutum ſemina, meſſem boni operis copio-

D ſius accumulent. Quibus ditati, damnum quod ſibi intulerant ſuffragrante gratia, meritis recompenſent. Sed cum talibus eos præco veritatis percelleret increpationibus, videns faſtu elationis eorum ob prærogatiuam Patrum intrinſecus animum tumere, occurrit cogitationibus eorum, quaſi dicerent: Nos non genus ſumus viperarum, ſed filij Abrahæ ſanctiſſimi Patriarchæ cenſemur. Quibus itaque talia ſibi plaudentibus.

E NE *velitis*, inquit, *dicere intra vos, patrem habemus Abraham.*] Quia non carnis filij, ſed gratiæ, connumerantur in ſemine. Non enim quod ex carne ſuſcepit Abraham hæredem habuit, ſed quod ex fide. Idcirco ſi vultis eſſe in ſemine, fidem imitamini eius: quoniam non ex operibus legis iuſtificatus eſt, ſed quia credidit Deo, reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Siquidem & vos fidei opera probate, per quam filij ſecundum interiorem hominem ſitis. Alioquin ne velitis vos dicere filios, quod

Cap. III.

Cap. III.

tantùm ex carne eſtis, dum Iſmahel nequaquam computatur in ſemine. Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, videlicet fructus baptiſmi, ſi placet per regenerationem fidei regni hæredes fieri. Alias autem ex patre diabolo eſtis, quia ſi filij eſſetis Abrahæ, opera patris vtique feciſſetis. Qua de cauſa ne gloriemini, vos tantummodo ex carne filios eſſe, præſertim cùm ſitis alterius ex imitatione. Et ideo hi magis probantur filij, qui per fidem propagantur in ſemine. Vnde

POTENS *eſt Deus*, inquit, *de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.*] Vbi nimirum potentia Dei, cui eſt poſſibile omne quod velit, non ideo prædicatur eximia, vt tantùm ſuſpiciatur laudabilis, verumetiam, vt ex hoc eorum refrangatur temeritas, & incipiant prædeſtinationis Dei opera cogitare. Quia ſicut nihil ab eo prædeſtinatur quod non poſſit: ita quidquid prædeſtinatum fuerit, non niſi iuſtitia dictante, aut certè miſericordia ſuffragante conſummabitur. Prima igitur rudimenta fidei ſunt pro certo credere Deum quidquid voluerit poſſe. Deindè ſubnixius intelligere, quod cuncta iuſtè prouidus diſpenſator atque clementer diſponat. Hinc eſt autem quod profectò ſimplicem lectorem ſatis iuuare opinor, ſi pro certo crediderit, quod Deus qui cuncta creauit ex nihilo, potens ſit ex lapidibus filios Abrahæ formare, & velut ex propagine illi repromiſſos hæredes etiam ex quolibet puluere ſuſcitare. Alioquin fidei rudimenta nondum percepit. Si enim Græcia portētoſis malè ſuis erudita fallaciis Deucalionem conata eſt aſſerere mūdo, quibus creati ſint homines lapides aſperſiſſe, quid putas, quod magis fatendum eſt, Deum verum ac viuum ex lapidibus filios Abrahæ ſimpliciter non poſſe creare? Vnde Virgilius Maro.

Continuò has leges, æternaque fœdera certis
Impoſuit natura locis; quo tempore primùm
Deucalion vacuū lapides iactauit in orbem.
Vnde homines nati durum genus.

Volens annum octingenteſimum decimum ante Romam conditam ſignificare: quando, vt aiunt, Amphion tertius à Cecrope Athenis regnauit. Cuius nempè temporibus aquarum inundatio maiorem Theſſaliæ populi partem abſumpſit, paucis per refugia montium liberatis. Vndè & fabulam introduxit. Tunc itaque in monte Parnaſſo quàm multi tranſpoſiti, circa quem Deucalion mortalis regno potiebatur, quos tunc ratibus ad ſe fu-

A gientes ſuſcipiens per gemina eiuſdem montis iuga interea fouit, aluit, atque ſeruauit. Quos demum remittens ſæculo, dicitur genus hominum reparaſſe, acſi de lapidibus, quos vnda nudarat, tunc nati eſſent. At verò ſi ſapientes ſæculi de his talia finxerunt, vt quamplurimos ſuis cœcarent tenebris; quanto nunc religioſius eſt credere, quod omnibus verum luce clarius prædicatur? Tamen quod ſignanter Ioannes de lapidibus iſtis dixit, acſi

B aliquos ſubterpoſitos digito demonſtraret, nequaquam vacat myſterio. Sed profectò vnam harum aut certè vtramque rerum vult promulgare figuram. Quia myſticè vt aiunt, hoc illo agebantur in loco, vbi Ieſus filius Nun duodecim lapides de medio Iordanis in terram tranſportari iuſſerat, atque alios ex terra in eodem alueo reſtituerat. Ad quos tunc fortaſſis lapides digitum extendens, aiebat: Potēs eſt Deus ex lapidibus iſtis, per quos Iu- *Ioſ. 4. 8.*

C dæorum necatio & Gentium ad lucis ſpeciem transformatio præfigitur, filios Abrahæ ſicut promiſſum eſt ſuſcitare. Prorſus quia in illis lapidibus etſi non natura, tamen figura Gentium erat, non immeritò ſcribitur ex iiſdem eos ſilicibus ſuſcitandos, in quibus iam olim gratia ſalutis eorum prætendebatur. Ac ſi patenter diceret. Nolite dicere, patrem habemus Abraham: potens eſt enim Deus ex lapidibus iſtis, ſcilicet per eam gratiam quæ in ipſis præfigurata oſtēditur, filios Abrahæ

D ſuſcitare de morte ad vitam, de tenebris ad lucem, de non gente in gentem, vt & ipſi per fidem renati tanti patris quandoque hæredes inueniantur. Aliàs autem lapides Gētiles vocat, ob cordis duritiā, vel certè quòd Idololatræ lapides adorabant. Hinc quoque iuxta Pſalmiſtam, *Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* Atque alibi, eò quod ipſi lapidei eſſent, Dominus per Prophetam, *Auferā*, inquit, *à vobis lapideum & dabo vobis cor carneum.* Secundum efficientiam igitur *Pſal. 113. 16.* *Ezech. 11. 19.*

E operis, & non ſecundum ſubſtantiàm, Gentiles lapides appellantur: quia iuxta naturam boni & incontaminati ſunt creati; at verò ſeipſos corrumpendo per varias rerum efficientias, facti ſunt vt non eſſent, & ideo non incongruè lapides vocantur. De quibus nimirum lapidibus potens eſt Deus, non dico reſuſcitare filios Abrahæ quaſi ex aliquo, ſed omnino ſuſcitare velut ex nihilo. Quia prius cùm eſſent per Deum, ſeipſos corrumpendo fecerunt acſi non eſſent: Scriptura teſte, quoniam

CAP. III.

omnes gentes ſic ſunt ante Deum quaſi A non ſint, & in nihilo reputantur. Ergo qui erant lapides propter duritiam & aſperitatem peccati nullo vſui apti, virtute Dei facti ſunt lapides viui, qui ſuper terram voluuntur, & in ſanctuarium Dei tandem pretioſiſſimi computantur; quibus cœleſtis illa Hieruſalem conſtruitur, & omnes muri eius per gyrum in Chriſto ex ipſis coædificantur. Ex quo aptius fortaſſis videretur Euangeliſta ſignificaſſe ſi diceret, Potens eſt Deus de lapidibus iſtis B parare quadratos lapides, quibus cœleſtis illa ciuitas hieruſalē ædificetur, præſertim quod tum de vna eadēque ſubſtātia facta eſſet verbi tranſlatio. Sed quia longè altius idem docente Spiritu ſancto ac perfectius eruditur, non verborum ſecutus eſt ſonoritatem; ſed ſenſuum profunditatem plenius ſcrutatur, & congruenter ſatis eloquitur. Præmiſerat enim ſuperius, *Generatio viperarum*, non quod earundem eſſent naturæ exiſtentia, ſed quia fuerant veneno doctrinæ ſuæ, & infidelitatis vi- C tio tranſpoſiti ad propaginem. Et ideò ne glorientur ex ſemine carnis, facit Anaſtrophem ad Gentes, quod hi tantùm habeantur filij, qui fuerint ſecundum interiorem hominem per gratiam ſuſcitati. Suſcitati, inquam: quia veniens Chriſtus accepit vxorem fratris defuncti, ſcilicet Patriarchæ Abrahæ; quippe quia per Saram, mater omnium noſtrùm Eccleſia ſignificatur; & ſuſcitauit ex ea filios per gratiam, per quam idem olim ob præſagium genuerat filium. D Vnde ſecundum legem omnes qui ex fide ſunt, patris iure hæredes defuncti non minus quàm filij ſupputantur. Hinc quoque ſignanter verbum, quod potens ſit Deus ſuſcitare, inſeruit, vt recognoſceres in Chriſto quem prædicat compleri quod dudum Moyſes ex lege mandauerat. (Deut. 25. 5.) Præcepit ergo, ſi frater defunctus eſſet ſine liberis, vt is qui ſuperſtes fuerit frater eius, accipiat vxorem defuncti, & ſuſcitet ex ea ſemen fratris ſui, cui cùm natus fuerit filius, profectò hæres defuncti erit, & in ſorte ſuæ ſucceſſio- E nis annumeratur. Ob cuius myſterij Sacramentum Chriſtus veniens, quia Abraham defunctus ſine liberis approbatur fidei, eo quod omnes ex carne eius degeneres eſſent, potens adſtruitur ſuſcitare filios ipſius, iuxta quod promiſſum fuerat ei; ne tantus Patriarcha diuinis priuaretur promiſſis. Interea ne & ipſi viderentur immunes, ſi ſe à talibus donorum Sacramentis penitus abdicaſſent, comminatur illicò, exempla ſumens de agricultura.

CAP. III.

IAM *enim*, inquit, *ſecuris ad radices arborum poſita eſt. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur.*] Porrò per arbores animorum ſtatum ſignificari, nemo qui ambigit, ſi Scripturas ſanctas legerit, quia frequentatiſſimū eſt per eas, bonorum malorumve hominum qualitates exprimere. Habet igitur ſuam agriculturā genus humanum, quod Chriſtus veniens excolere nimium infœcundum per infidelitatis intemperātiam inuenit; ſed omnibus libertatis arbitrio per gratiam reſtituto deinceps licentiam fructificandi dedit. Vnde iuſto Dei iudici iam ſecurim ad radices arborum poſitam comminatur, quatenus ſi per fidem fructum pietatis non protulerint excidātur à præſenti vita, vel certè à terra viuentium qua ſancti cum Domino ſunt regnaturi. Arborum itaque à nonnullis pro qualitate quatuor connumerantur genera; quia ſunt aut bonæ viriditatis, & fructum ſuis temporibus bonum ferunt; aut ſunt male virides, & fructum malum ferunt: aut certè ſunt ſolummodo virides per vigorem, & manent infructuoſæ, neque fructum, eo quod ſunt ſteriles, vſquā ferunt; quædam verò iam exhauſtæ omni viriditate ſua, quamuis adhuc radicibus ſurſum à terra erigantur; quia nondum præciſæ, vel impulſione aliqua, deſtiterunt, nec ad aliud quàm ad vſus igniū hactenus reſeruantur. Quarum omnium exempla ſi quis diligentius velit animaduertere, poterit in hac agricultura totius Eccleſiæ conſiderare, quia ſunt hæretici viriditate fidei iam intrinſecus arefacti, atque viroris gratia, etſi adhuc in carne ſint, denudati. Sunt & quidam ſub hypocriſi deliteſcentes in Eccleſia, quorum fructus omni felle amaritudinis peccati contagione amarior inuenitur: qui autem commederit ex fructibus eorum veneno iniquitatis ilicò peremptus, ſalute propria, quæ à Chriſto eſt, priuabitur. Sunt igitur & bonæ operationis arbores, quæ fidei feruore calētes, plurimum fructum, & omni bonitate condulcoratum ferunt. De quibus Dominus, *Non poteſt arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere: à fructibus eorum*, inquit, *cognoſcetis eos*. (Mat. 7. 18.) Sunt autem & nonnulli, qui fidei viriditatem tantùm habent; ſed quia fidei fructum non habent, ſteriles terram occupant; & ideò ſecuris ad radices arborum rectè commemoratur, vt qui me-

Cap. III.

liorem vitæ fructum ferre noluerint, excidantur, & æternis ignibus præparati atrocius concrementur. Quod paulò ſuperius volēs inſinuare qualiter fugiamus, *Facite*, inquit, *fructus dignos pœnitentiæ.* In quibus nimirum verbis valde notandum eſt, quod non ſolùm fructus pœnitentiæ, ſed dignos pœnitentiæ fructus faciendos præcipiendo perſuadet. Aliud itaque eſt fructum facere, aliud dignum pœnitentiæ fructum operibus adimplere. Neque enim par fructus eſſe debet boni operis eius qui minus, & eius qui amplius deliquit: aut eius qui in nullis, & eius qui fortè in quibuſdam facinoribus ceciderit. Per hoc ergo quod dicitur, *Facite fructus dignos pœnitentiæ*, vniuſcuiuſque conſciētia conuenitur, vt tantùm bonorum operum quęrat lucra per pœnitentiam, quanto grauiora ſibi dāna intulit per culpam; alioquin iam ſecuris poſita eſt ad radices arborum, quatenus quiſque infructuoſus cominus ſuccidatur, ſi poſt ſtercora pœnitentiæ fructus dignos non tulerit. Quæ ſecuris namque Chriſtus eſt incarnatus, duabus vnitus ſubſtantiis; vt qui per humanitatem quaſi manutenetur comprehenſionis noſtræ, per diuinitatem interius ad radices conſcientiæ noſtræ poſitus, inibi ſi qui ſunt infructuoſi viuacius abſcindantur. Quia etſi interdum per patientiam nos expectat, per diuinitatem examinat & diſponit, quando, vel quantum, pro qualitate delicti vnumquemque feriat. Efficax eſt enim Dei ſermo, & penetrabilior non modò ſecuri, verùm omni gladio ancipiti, pertingens vſque ad diuiſionem animarum & ſpiritus, compagum quoque & medullarum ac diſcretor cogitationum eſt. Quæ cogitationes non incōgruè radices arborū nūcupātur: quia ſicut per radices arbores fructificantes figuntur in terra: ita & nos quoque per eaſdem in cœlum ſuſtollimur, fructificantes Deo; aut certè complantati in terra, carnales ad ima radicantes, iam apud inferos deſtinati. Et notandum, quod ſecuris non iuxta radicem, ſed expreſſius ad radicem ponitur; vt omnis qui ſentit intelligat examen iudicij, & præſentiam Maieſtatis vſque ad diuiſionem animæ contingere. Vnde ſe debet fidelis animus omni hora omnique momento circumſpicere, ne feriatur, & ſic viuere quaſi ſēper illo tremendo examini debeat præſentari. Quis enim ſecurus eſſe poterit, dum dicitur, ecce iam ſecuris ad radices arborum poſita eſt? Quod ſi non videt,

A ſaltem ſentiet eam. Itaque ſi nec ſentire interdum nec videre poteſt aliquis, valdè timendum eſt, ne fortè iam arefactus, dum ſoporatur in mortem, neſcius ad tartara deducatur. Propter quod, ſatis inuigilandum eſt, ne dum viuitur, ſine fructu pœnitentiæ condigno aliquis noſtrûm inueniatur; eo quod nullus excipitur, ſed omnis arbor quæ non fecerit fructum bonū excidetur, & in ignem mittetur. Omnis, inquit. Ergo vbi nullus excipitur, ſatis B horrendum eſt ab opere ne quilibet vacuus æſtimetur. Præſertim quia non dicit, ſi fecerit fructum malum, ſed omnis arbor quæ non fecerit fructum bonum, inquit, excidetur, & in ignem mittetur. Sed ne videatur ſua tantùm auctoritate contemnentes minari, deinceps incipit aperire quantæ auctoritatis ſit, cuius eis præſentia comminatur, vel cuius beneficiis ad fidem debeant iure perſuaderi.

EGO *quidem vos baptizo aqua in pœnitentiam, qui autem poſt me venturus eſt, fortior* C *me eſt, cuius non ſum dignus calceamenta portare. Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & igni.*] De quo loco ſatis Lucas diſſentire videtur verbis, quamuis ab eadem ſententia non recedat. Nam cùm dixiſſet velut ad eorum cogitata, *Ego vos baptizo in aqua*, nequaquam addidit *in pœnitentiam.* Deinde, *Venit*, inquit, *fortior me, cuius non ſum dignus corrigiam calceamentorum ſoluere.* Sed nullo modo hinc laborandum, quiſquis prudenter intelligit ipſas ſententias cognoſcendæ veritati, neceſſarias eſſe, D quibuſlibet verbis explicentur. Quod enim alius aliam verborum tenet ſeriem, non eſt vtique contrarium: neque illud contrarium eſt, ſi alius dicat, quod alius prætermittit, cùm fas non ſit, Euangeliſtarum aliquem mentitum credere. Et ſi non modò verbis aut verborum ordine, aut alio quolibet locutionis genere, verumetiam reipſa videtur aliud eſſe, *Calceamenta portare*, aliud, *corrigiam calciamenti ſoluere:* Non tamen continuò putare debemus eos contraria ſibi velut ex igno- E rantia conſcripſiſſe. Vnde rectè quæritur, quid horum Ioannes dixerit, non ſe dignum eſſe, vtrumne calceamenta portare, an corrigiam calceamentorum ſoluere? Quandoquidem ille videtur ſolus verum narraſſe, qui hoc protulit quod primùm Ioannem ſuis auditoribus certum eſt nunciaſſe. Sed ſi ad rem pertinet aliud aliquid ex eo intelligere quod eos diuerſè certum eſt ediſiſſe, quid aliud æſtimare rectè poſſumus, quàm Ioannem vtrumque

Cap. III. que dixiſſe, ſiue aliud alio tempore, ſiue contextim? Ac ſi diceret, cuius non ſum dignus corrigiam calceamenti ſoluere, neque calceamenta portare. Ex quo vnus eorum hinc aliud, alius verò, ſicut & reliqui duo, aliud; omnes tamen quod verum narrauerint poſſumus luce clarius approbare. Vnde, ſicut iam diximus, quocumque in loco ſic tractandi ſunt, quatenus in nullo à vero deuiaſſe credantur; neque ſibi contraria protuliſſe. Sed interea redeamus ad ordinem expoſitionis, & videamus, cur Ioannes baptizet aqua in pœnitentiam cùm peccata non relaxet. Neque enim fas erat ſeruulo peccata relaxare alterius, etſi maior eo nullus iuxta Domini vocem iure dicatur. Quia neſcio, quamuis in vtero matris ſanctificatus, ſi potuit vſque in finem omnis peccati contagium euitare. Qui licet potuerit, ſi fas eſt dicere; non ſua vi, ſed gratia, qua legitur, præconis officio dedicatus, omninò credimus euitaſſe. Baptizabat autem vt præcederet ſuo præconatus officio Chriſtum, ne Chriſtus noui quidquam contra legis mandata faceret. Atque inuitabat omnes ad pœnitentiam, quatenus cùm veniret Pontifex pro nobis factus, ipſe iam quærentibus veniam peccata vt Dominus relaxaret. Facit autem Ioannes Catechumenos, & hortatur omnes ad nuptias, vt cùm Chriſtus proceſſerit Pontifex Pontificum ad fontes, ilicò iam inſtructi filij renaſcantur, & thalamum cum ſponſo ingreſſi, de ipſis in myſterio nuptiæ celebrentur. Aliàs autem, cur ipſe venerit, in Euangelio ſecundum Ioannem, cùm de Chriſto idem loqueretur, inſinuat dicens, *Et ego neſciebam eum, ſed vt manifeſtetur*, inquit, *in Iſraël, ideo veni in aqua baptizans*. (Ioan. 1. 31.) Præterea iam cur venerit baptizans, nulla maior cauſa eſſe poterit. Alioquin deinceps idem Baptiſmus maneret. Nunc verò quia ad aliud non profuit, veniente Chriſto, velut expleto miniſterio ceſſauit. Quod autem ait, *Venit fortior me*, non quaſi comparare ſe velit creatura cum creatore; ſed eum fortem inſinuat, ſine quo nulla eſt fortitudo; De quo Eſaias Propheta, *Deus fortis, pater futuri ſæculi*. (Eſa. 9. 6.) Veruntamen Ioannes non ideo fortiorem eum dixit, quod ipſe in comparatione eius eſſet fortis; ſed quia æſtimabatur aliquid eſſe, ita vt Chriſtus credi potuiſſet, temperauit ſermonem, vt paulatim ſuis virtutibus Chriſtus quantus eſſet copioſius

A commendaret. Venturus autem poſt eum, non ex eo quod æternus à patre eſt, ſed carnis natiuitate, apparitione oſtenſionis ſuæ ad plebem, paſſione & deſcenſione ad inferos. *Cuius*, inquit, *ego non ſum dignus calceamenta portare*. Ex quo nimirum iuxta ſimplicem intelligentiam condignè ſe humiliat, ne ſe illi comparaſſe videatur, qui ſe calceamenta eius portare non dignum iudicat. Cæterùm ſi altiora paulíſper contueamur, in calceamentis myſterij ſupereminet magnitudo.

B Per calceamenta quippe ſe non minus Verbi incarnatio, quàm vniuerſa Euangelij Sacramenta deſignantur, quæ beatus Ioannes nequaquam dignus fuit portare. Quoniam ſingulis de Chriſto ſua meritorum officia ſuis exſtitere temporibus. Quibus nimirum calceamentis pedes Apoſtolorum veſtiti, quàm ſpecioſi ad euangelizandum dicuntur; & per eos deinceps Chriſti Eccleſia confitetur, *In Idumæam extendam calceamentum meum*, (Pſal. 107. 10.) eò quod vſque ad eos qui terrenam vitam degunt Euangelij prædicamenta cucurrerunt.

C Quæ videns beatus Ioannes ad prædicandum Apoſtolorum officiis deputata, illis circumferendæ gloriam prædicationis derelinquit, quibus erat debitum ſpecioſis pedibus pacem Gentibus annunciare. Quorum nimirum pedes calciati ad præparationem Euangelij pacis rectè dicuntur, eo quod idonei per eum facti ſunt, quo erant induti, & calceati calceamento ſalutis.

D Quibus profectò calceamentis, Moyſes dum ad contemplandam viſionem Dei omnipotentis magnam vellet accedere, quia nõdum fuerat calceatus, dictum eſt ei, *Solue calceamentum pedum tuorum, locus enim in quo ſtas terra ſancta eſt*. (Exod. 3. 5.) Nequaquam igitur ſancta erant illa pedum calceamẽta, idcirco illis adhuc veſtitus non merebatur terram ſanctam contingere, neque ad viſionem Dei omnipotentis calceatus accedere. Nam neque Ioſue (Ioſ. 5. 15.) poſtmodum Angelus eadem remandaret,

E ſi ei fas eſſet adhuc talibus indutum terram ſanctam calcare. Quæ nimirum vetuſtas quia nec dum erat remota, quamuis idem præco veritatis ſanctificatus eſſet, idcirco fortaſſis non ſe dignum ad perferenda calceamenta veraciter clamat. Alioquin, neque iidem Apoſtoli ea ferre digni eſſent, niſi exſpoliati à vetuſtate per mortem Chriſti eſſent. Cæterùm apud veteres mos erat, vt ſi quis eam, quæ ſibi competeret vxorem (Deut. 25. 9.)

CAP. III. nollet accipere, calciamentum ei ille ſolueret, qui ad hanc ſponſus iure propinquitatis veniret. Quid igitur Chriſtus inter homines niſi ſpõſus ſanctæ ſuæ Eccleſiæ carne veſtitus apparuit? De quo rectè
Ioan. 3. 29. idem Ioannes dicit, *Qui habet ſponſam ſponſus eſt.* Sed quia homines eum Chriſtũ eſſe putabant, quod ipſe de ſe conſtanter veritatem confitendo negat, rectè non ſolùm, vt ſignificantius Lucas narrat, ad ſoluendam corrigiam calciamẽtorum eius, verumetiam ad perferẽda eadem ſponſalitatis myſteria, preſſus humilitate indignum ſe fore clamat. Hinc eſt igitur quod Moyſes aut Ioſue ſponſi non erãt, verùm nec ipſe Ioannes, & ideò iure diſcalciari iubentur. Sed & iſte ad perferenda vel diſſoluenda eadem ſponſalitatis iura indignum ſe veraciter aſſeuerat, quæ per ſpiritũ Prophetiæ in Chriſto futura cognouerat. *Ipſe vos baptizabit*, inquit, *Spiritu ſancto & igne*, hoc eſt purgatione ſanctificationis; & deinceps ad caritatem nutriẽdã, probatione tribulationis. Caritas autem Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Vnde, ſi primùm per eum ſanctificamur, quid aliud quàm in eo abluimur? Et deinceps ſi per caritatem ad Chriſtum pertingimus, quid aliud quàm per eam in Chriſto regeneramur? De hac quippe Spiritus ſancti ablutione in ſpẽ vitæ renaſcimur. De caritate verò in regeneratione, cùm ſederit filius hominis in ſede Maieſtatis ſuæ perfectiùs renaſcendo immortalitate veſtimur. Sed cur eadem caritas ignis dicatur, non incongruum poteſt videri, dũ mẽtes hominum ardere facit. Nam & Apoſtoli primùm cùm Spiritu ſancto percipiendo ſanctificati eſſent, nõ tamen adeò ardentes erant, ſed cùm in die Pentecoſtes per eundem Spiritum in eis plenius caritatem refudit, eos quam maximè ardere fecit. Quia nimirum caritate renati, ab ea ſeparari non poterant vllis tormentorum generibus. Hinc quoque eſt quòd Paulus
Rom. 8. 38 conſtanter aiebat dicens, *Certus ſum ego, quod neque mors, neque vita, neque inſtãtia, neque futura, neque creatura vlla poterit nos ſeparare à caritate Chriſti.* Totus enim charitatis erat effectus per gratiam, idcirco aliud eſſe non poterat, quàm quod factus erat. Quam itaque caritatem quia in præſenti vita vix pauci tam plenam habent, in futuro verò itatenus, vt ſemper in ipſa maneant, ad plenam immortalitatem omnes per eam renati erunt. Vnde profectò credimus dictum, *Ipſe vos bapti-*

A *zabit Spiritu ſancto*, in præſenti vita ad æternam ſanctificationẽ, & poſtmodum igne caritatis poſt multas tribulationes, in regeneratione, cùm ſederit filius hominis in ſede Maieſtatis ſuæ, ad innouationem beatæ immortalitatis. Quia nimirum ſicut hîc omnia peccata donantur: ita & illîc, ea ſine quibus noſtra mortalitas non poteſt ſubſiſtere, ſi congrua præceſſerit conuerſio, plenius ad integrum relaxantur. In Actibus quoque Apoſtolorum Spi-
B ritus ſanctus ideò in igne apparuiſſe legitur, vt eſſet indicium, quod eos quos repleuerat ardentes fecerat. Et vnde ergo ardentes, niſi de igne quem infuderat, ac per hoc ipſa caritas ignis erat? Et ideò rectè dictum videtur, *Ipſe vos baptizabit Spiritu ſancto*; Primùm ex ſua ſignificatione, ac deinde igne conſummatæ caritatis, quando nemo vos ſeparare poterit à Chriſti caritate, quando non aliud in vobis, quàm ignis diuini amoris ardebit. Niſi fortè ita accipiendum ſit, *Ipſe*
C *vos baptizabit Spiritu ſancto, & igne*, vt quidam volunt, quaſi idem Spiritus ſanctus ignis ſit, quod omninò confitemur, quia Deus ignis conſumens eſt. Sed quia copulatiua coniunctio interponitur, videtur non de vna eademque re coniunctionem ſubtexere. Vnde quidã refugiẽtes, ignem purgatorij volunt ſignificari; quaſi nos in præſenti Spiritu ſancto abluat, & deinceps ſi qua peccati macula ſubrepſerit, per ignem conflagrationis ad purum exurat. Sed ſi ita eſt, de leuioribus quoque atque
D minimis peccatis credendum eſt; quia nequaquam abhorret à vero quod penè ab omnibus opinabile pertractatur. Vnde & Apoſtolus, *Vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit.* Nam & in Leuitico ſuper altare ſemper ignis ille de cœlo miſſus ardebat, qui holocauſta cuncta conſumeret, & cremaret omnium Sacrificiorũ adipes; ſignificans eos, qui ſuper Chriſtum in odorem ſuauitatis in ſacrificium vel in holocauſtum Domino igne diuini amoris, veluti victimæ, quotidie concre-
E mãtur. Quo profectò igne credentes quid aliud quã rebaptizantur? Hũc igitur ignẽ venit Ieſus mittere in terrã, & quid vult, niſi vt ardeat, & cõcremet vniuerſa carnis vitia; quatenus in eo electi ad nouã vitã quotidie renaſcãtur? Hinc quippe ignis perpetuus eſſe iubetur, qui nũquã deficiet ab altari; vt ex eo omnes qui in Chriſto, id eſt ſuper altare offerũtur, purificati glorioſiùs innouẽtur, quatenus per hoc in regeneratione, cùm ſederit filius hominis in ſede

CAP. III. 1. Cor. 3. 13.

Cap. III.

Maieſtatis ſuæ, adoptionem filiorum Dei A pleniùs percipientes, immortalitati æternæ vitæ donentur.

Cvivs *ventilabrum in manu ſua, & permundabit aream ſuam, & congregabit triticum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.*] Per ventilabrum quippe examen diuini Iudicij deſignatur. Quia ſicut per ventilabrum in area trituræ paleæ ſecernuntur à tritico: ita per diuinum examen leues & vacui à fructu boni operis, & à cōſortio Sanctorū ſegregantur. Quod B triticum ex eo frumenti grano creuiſſe cernitur, quod cadens in terram per crucis paſſionem alibi mortuum perhibetur. Vnde nimirum per fidem exorti vnum in Chriſto efficiuntur. Et inde hæredes Dei facti, Chriſti verò cohæredes, non natura quidem, ſed gratia, ad horreum Paradiſi paleis reiectis in ignē vno ex grano viritim quotidie colliguntur. Paleæ quidem traduntur ignibus, quanquam ex radice proceſſerint ſeminis, non quia non ſunt ex eo, ſed quia degenerauerunt à pinguedi- C ne fructus: ita & peccatores, quamuis renaſcantur ex fide Chriſti, ſi non habuerint fructum fidei, conflagraturi ſuppliciis deputantur. Non quia non ſunt in fide, ſed quia vacui & degeneres à fructu fidei in diuino examine decernuntur. Nam cæteri qui non credūt, nequaquam iſto remouentur ventilabro à tritico; ſed quia iam iudicati ſunt deſtinato itinere ducuntur ad tartara. Quod autem in manu eius ventilabrum ſitum minatur, poteſtas iudiciaria exprimitur; quia pater D non iudicat quemquam, ſed omne iudicium dedit filio. Dedit autem ei propter humanitatis formam, quod ipſe prius ſemper in manu habuit cum patre, propter æqualem ſuæ diuinitatis Maieſtatem. *Et permundabit*, inquit, *aream ſuam.* Vtique à paleis, dum boni ſegregantur à malis. Per aream quippe, in qua frumentum ad liquidum trituratur, præſens Dei Eccleſia exprimitur, in qua Sancti diuerſis preſſurarum anguſtiis propulſantur. Et qui grana fuerint in Chriſto per pa- E tientiam ſolidati, efferri huc illucque nequibunt. Nam ſeminato Chriſto in cordibus credentium per fidem, quaſi in terra bona plurimum ferunt fructum per patientiam, ſine qua Deo nemo fructificat. In cuius nimirum ſoliditate coünita ſeminis grana, quia ex ipſo ſunt à Chriſto nequeunt ſeparari. Neque enim aliud per aream ſignatur, & aliud per triticum, quod in ea coarceruare noſcitur. Sed vnum vtrumque exprimens, ab agricultura decentiſſimam allegoriarum fecit figuram. Nam in eo quod dicit, *Permundabit aream ſuam*, tale eſt acſi parenter diceret, quod quotidie variis tentamentorum generibus propulſando, purgabit triticum ſuum, & per patientiam approbato, congregabit in horreum ſuum. Paleas autem leues, atque ab omni vento tentationis fugaces, miſſurus eſt in ignem inextinguibilem. Inextinguibilem quippe dicit, non vt quidam delirant, quod demum iudicio peracto, reuocandi ſint ad veniam illo qui cremandi ſunt incendio, ſed ideò inextinguibilis, quia fœnum & paleæ, ac ſtipula perdurabiles ad ignem erunt. Alioquin inextinguibilis forſitan iure ſentiretur, ſi non eorum pabulo quorum eſt incendium ad ſempiterna tormenta iugiter paſceretur. Nam eiuſdem, vt ſemper ſit inextinguibilis, materiei facti ſunt hi quorum portio cum Diabolo delegatur, vt cuius membra ſectando illum ſunt facti, etiam ignis æterni concrematione conſortes fiant. Neque enim ſine alimento, quamuis perpetuus rectè credatur, iure inextinguibilis commemoraretur, ſi non hi ad ſupplicia tormentorum ſemper durabiles eſſent.

Tvnc *venit Ieſus à Galilæa in Iordane ad Ioannem, vt baptizaretur ab eo.*] Tunc autem quod dicit, ad eum reſpicit locum, quando baptizabantur in Iordane à Ioanne, & reliqui confitentes peccata ſua. Porrò à Galilæa ideò veniſſe perhibetur, quia Nazareth, vbi hactenus conuerſatus eſt, vt iam diximus, in ea erat Metropolis; ex qua tunc vt manifeſtus fieret hominibus, rectè aduenisſe dicitur, qui prius qualis & quantus eſſet, latebat. Siquidē ætate qua venerit, ipſo Luca teſte, didicimus, quod quaſi annorum triginta fuerit. Interea factum, vt forma daretur quibus Euangelizandi eſſet futura ſucceſſio; qua & ipſi ætate pietatis opus deberent ſuſcipere, & perfectionem vitæ in omnibus de ſe locupletiùs exhibere. Hac igitur ætate perfectæ vitæ integritas iam adulta rectiſſimè deſignatur. Vnde & vniuerſalis Chriſti Eccleſia, quos ad Presbyteratus officium prouehit, vſque ad hanc ætatem diligentiori examinatione, nutriendi gratia ſub Chriſti Diſciplina inſtituere conſueuit, & poſtea ſollicitius in Sacerdotium promouere. Rectum quippe erat, vt Chriſtus qui ſe viam credentibus voluit exhibere, etiam Doctoribus oſtenderet,

Cap. III. quando & ipſi prædicandi ac conſecrandi officium deberent ſuſcipere. Hinc quoque quorundam probabilis opinio eſt, quod quaſi in hac ætate omnes in virum perfectum ad immortalitatem perducti debeant reſurgere. Quod ſatis pium credere cenſeo, & ex diuina potentia confidentius ſperare. Venit autem Ieſus creator aquarum baptizari à Ioanne Iordanis in aqua, vt primùm in ſe monſtraret myſterium ſecundæ natiuitatis per aquam & ſpiritum credentibus appetendum, & inſinuaret quod niſi ex hac renati, filij Dei & fratres eius per adoptionem minimè queunt cenſeri. Non quidem neceſſe habens ablui baptiſmate Ioannis, qui mundus erat ab vniuerſis ſordibus; ſed vt viam ſe præberet, qui nati eramus in peccatis ad diluenda noſtrorum ſcelerum facinora; quatenus cùm eo renati fratres iure nominaremur, & ei cohæredes eſſemus. In eo quippe non ſolùm ei fratres exiſtimus, verumetiam ex ipſa peccatorum purgatione, generaliter omnis renatorum Eccleſia ſponſa conſecratur. Et ideo dignum fuit, vt prior ipſe non ſibi, ſed nobis in fontem deſcenderet; quatenus per hoc, nos ſibi germanius vno in corpore coaptaret, & myſterium Baptiſmatis ad appetendum ex ſuo deſcenſu glorioſius commendaret. Namque per hoc non ipſe, ſed omnia aquarum fluenta in miniſterium ablutionis noſtræ purgantur, atque magiſterium humilitatis plenius demonſtratur. Vt nemo quaſi vita excelſior, etiam ad infimum cuius eſt baptizandi officium, venire dedignetur. Venit itaque ad Baptiſmum, præcipuè, vt Ioannes inſinuat, manifeſtare quod hic eſt qui baptizat in Spiritu. Dictum quippe à Deo acceperat, *Super quem videris Spiritum deſcendentem & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat.* Ioan. 1.33. In quo ſiquidem viſu, magnum nobis fidei exhauſtum eſt Sacramentum, per quod ſatis admodum intelligimus, qualiſcunque ſit officij huius miniſter, quòd hic eſt ſolummodo qui baptizat. Hanc igitur poteſtatem nulli ſeruorum largitus eſt, ſed eam in ſe retinens, ſecuriores nos reddidit, ne aliquis de aliquo miniſtrorum diffidat, neque de ſe, quiſque quod dat, quaſi ex ſe ſit, baptizando præſumat. Sed qui gloriatur vterque eorum, tam qui accipit quàm qui dederit, in Domino glorietur, quia omninò hic eſt qui baptizat, & non ille per cuius miniſterium exte- A rius quod cernimus adimpletur. Hac igitur de cauſa inter reliqua vt oſtenderet credimus aduenisſe; quia in ipſo Spiritus ſanctus ſpecie corporali manens, diſpertitur per ſingulos, & fit inde totius Eccleſiæ mira vnitatis concorporatio. Et ſicut omnia corporis membra vno eodemque animantur Spiritu: ita omnium in Chriſto renaſcentium ſumma vno viuificatur Spiritu ſancto, & ab omni labe vitiorum ſanctificatur. B Vnde & Apoſtolus, *Quicumque enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei.* Rom. 8.14 Veruntamen cur in Iordane, & non in alio quolibet fluuio hoc myſterium celebratur, non abs re factum putamus, præſertim cum populus Iudæorum ſecundo ab Hieſu Naue in myſterio circunciſus, per hunc fortaſſis locum terram repromiſſionis introierit; de quo Dauid ob myſterium magnitudinis, *Et tu Iordanis*, inquit, *quare conuerſus es retrorſum?* Pſal. 113. Rectum quippe fuerat, vt eo bap- C tizaretur fluuio, in quo iam figura Baptiſmi præceſſerat, & ex nomine quid in eo geſtum ſit apertius deſignaret. Iordanis nâmque deſcenſus eorum dicitur. Quorum? niſi eorum qui de ſupercilio ſuperbiæ ad Chriſti humilitatem deſcendunt, & ſuis inibi abluuntur criminibus. Satis itaque prouidè per Iordanis nomen totius Baptiſmi operatio prædicatur: & ideo decenter in eo Chriſtus baptizatus eſt, vt hinc inde omne negotium Sacramentis reſponderet di- D uinis. Iordanis quippe, vt aiunt, duobus conſtat fluminibus, ex Ior videlicet atque Dan, quibus ita iunctis Iordanem faciunt. In quo Chriſtus inter reliqua ideo myſticè baptizatur, vt duas ſibi leges ſimul iunctas doceret. Interea quod per aquam viſibilem celebratur, vt non ſolùm Gentiles ad fidem, verùm etiam & Iudæos duceret, ſi fortè credidiſſent remiſſionem peccatorum, per rem viſibilem fieri, vt ante per ſacrificia conſueuerant: quia omninò ſi non vidiſſent lauare corpora, minus forſitan animas mũ- E dari credidiſſent. Porrò.

Ioannes *prohibebat eum dicens, ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me?*] Expauerat autem eum ad ſe veniſſe, cui nulla inerat baptizandi neceſſitas, eo quod ipſe tolleret peccata mũdi, ſicut iam idem teſtatus fuerat. Ignorans profectò, quod niſi medicus primum veniſſet ad ægrotum languentem, languens medicum non requireret. Cui Dominus.

Cap. III.

SINE *modò; ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiam.*] Ac ſi patẽter diceret, Sine modò impleri ad quod veni. Quia quidam ſuam volentes ſtatuere iuſtitiam, facti rei, fines iuſtitiæ minimè contigerunt. Nos autem, quia omnes dilapſi ſunt per ſuperbiam, ſic decet per humilitatis exẽplum reducere ad vitam, & inſinuare, quod nemo abſque vnda baptiſmatis poſſit perfectè iuſtus exiſtere. Ac ſi apertè diceret, Si ego Dominus opere Spiritus ſancti de Virgine natus & conceptus ſine contagione peccati, ſecundæ natiuitatis lauacrum non dedignor ſubire, quanto magis neceſſarium eſt omnibus, quamuis innocenter iuſtéque viuentibus, vt nullus eorum cõtemnat meo exemplo etiam velut ab infimis humilioribuſque baptizari? Hinc quoque decet nos implere primùm omnem iuſtitiã, videlicet per quam omnis iuſtitiarum ſumma ab omnibus deinceps impleatur, vt omnes non ex operibus, neque ex libertatis arbitrio glorientur, ſed agnoſcentes ſe reos, iuſtitiæ Dei ſint ſubiecti, & iuſtificentur ex gratia, ſine qua nuſquam eſt aliquis operibus conſummatus. Et ideò rectè quiſque cùm renaſcitur ex aqua & Spiritu ſancto, per fidem iuſtus non incongruè appellatur, quia hoc impleuit credendo, per quod omnis Dei iuſtitia ex gratia adimpleretur. Quã profectò ſatis primùm decuit Chriſtum implere, non quaſi ex indigentia, ſed velut ex magiſterio; quatenus per hoc idem renatus filius Dei proprius omnes renaſcentes in ſe fratres colligeret, & per adoptionis gratiam ſibi coniunctos Dei filios faceret. Quod cùm cognouiſſet Ioannes, ea quæ hactenus neſciebat, *Tunc admiſit eum.* Quia profecto quamuis ſciret, quantus & qualis eſſet, multa duntaxat in momento didicit, quæ primitus neſciebat. Docuit eum itaque Spiritus ſanctus, qui in ſpecie columbæ manſit ſuper eum, & deduxit in omnem veritatem. Idcirco quod prius humiliter formidabat, poſtea deuotus implere permiſit. Ac per hoc, qualiter excelſiora virtutum opera debeant appeti, Ioannis humilitas inſinuat, dum & refugit ex ſua infirmitate pauidus, & obedit ex diuina inſtitutione ſecurus. Nihil enim poteſt mortalitas formidari ex merito, vbi Deus totum cooperatur ex dono.

BAPTIZATVS *autem Ieſus confeſtim aſcendit de aqua. Ecce aperti ſunt cœli.*] Non quod oporteat credere, tunc primùm ei cœleſtia patuiſſe ſecreta: cùm rectà fides A habeat, ſemper eum æqualem, vbique totum cum Patre manſiſſe. Sed euidens Sacramenti eſt indicium, quod per myſterium ſacri Baptiſmatis, introitus patriæ cæleſtis cunctis in Chriſto renaſcentibus ilicò aperitur. Neque itaque trigeſimo ætatis ſuæ anno, quando baptizatus eſt, Spiritus ſancti dona primùm percepiſſe credendum, qui ex eodem Spiritu ſancto conceptus ipſo ſiquidem ſemper plenus exſtitit. Vnde liquidò demõſtratur, quod B nobis quidem baptizatus eſt; nobis idem Spiritus ſanctus viſibili ſpecie deſuper apparuit. Nobis etiam pater de cœlis clamauit, dicens, *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, ipſum audite.* Hæc omnia nobis ſanè celebrata ſunt ſalutis myſteria, per quod aditus cœli reſeratur, & gratia Spiritus ſancti plenius paſſim omnibus infunditur. Quod autem dicit, *Tunc aſcendit de aqua*, liquidò cenſetur, quod omnes, qui deſcenderint ex ſupercilio vanitatis ſe ad abluendum in baptiſmo, C debeant quotidie creſcendo reaſcendere ad virtutum culmina, atque ad patriam vnde ceciderant feſtini remeare. Quæritur autem non immeritò, cur in aqua & in Spiritu ſancto baptiſma ſit conſtitutum, viſibili inuiſibilique ſubſtantia dedicatum. Vbi continuò cogitanti occurrit, quod ſicut homo duabus conſiſtit naturis, corpore videlicet & anima: ita duabus ſubſtantiis renaſcitur in ſalutem. Siquidem aqua conſepelitur Chriſto, Spiritu vero ſancto totus itidem ſanctificatur D Deo. Nullum igitur elementum aptius inuenitur ad conſepeliendum nos quàm aqua, quæ terræ nomine etiam mixtim in Geneſi prænotatur. *Terra*, inquit, *erat inanis & vacua*, (Gen. 1. a.) ibi namque & aquarum omnia tacito nomine concluduntur. Per aquam quippe ſordes purgantur corporum. Cuius rei officio præſignatur in aperto, quid intrinſecus geratur diuinitus in occulto. His itaque duobus elementis, videlicet aqua & igne, omnia quæ mundari egent vſibus humanis mundantur. E Molliora ſiquidem aqua, duriora verò rerum metalla igne ad liquidum expurgantur: ſic & in nobis diuina diſpenſatio adimpleuit, vt per aquam & ignem ſancti Spiritus omnia in nobis peccati crimina decoquantur. Ita vt per aquam mundo morientes conſepeliamur Chriſto, & per ignem Spiritus ſancti de fonte aſcendentes in melius conflagrantes ad cœlum mẽte rapiamur. Ad hoc quippe cœli aperiuntur, non elementorum reſeratione,

Cap. III.

ſed ſpiritali apertione, vt ſpiritales iam facti ſpiritaliter ad ſpiritalia ilicò inuitemur. De qua quidam reſeratione, *Scinditur*, inquit, *auricula ſeptemplicis æthera cœli.* Quam nimirum benè Ezechiel, ex principio viſionis ſuæ, per hoc quod præſentaliter cernit, futuram enunciat reſera-
Ezech.1.1. tionem, ita dicens, *In anno trigeſimo in quarta menſe, in quinta die menſis, cùm eſſem in medio captiuorum iuxta fluuium Chobar, aperti ſunt cœli, & vidi viſionem Dei*; in Ezechiel namque Chriſtum fuiſſe, nemo qui
Oſe.12.10. dubitet. Quia ſicut ſcriptum eſt, *Aſſimilatus eſt in manibus Prophetarum.* Trigeſimo quoque ætatis ſuæ anno Ezechiel iuxta fluuium Chobar venit, qua hîc Chriſtus ætate ad Iordanem veniſſe manifeſtatur. Chobar quippe grauitudo vel grauitas interpretatur. Quid igitur per Chobar fluuium, niſi humanum genus congruè deſignatur? quod nimirum ab ortu defluit in mortem, & grauis ſibi eſt ex peccatis, quæ perpetrat indeſinenter ac portat.
Zach.5.7. Quia ſicut ſcriptum eſt, *Super talentum plumbi ſedet.* Omne enim peccatum graue eſt, quia non permittit animam ad ſublimia leuari. Vnde & per Pſalmiſtam dici-
Pſal.4.3. tur, *Filij hominum vſquequo graui corde?* Scriptum ergo eſt de Domino, quod ipſe ſit,
1.Cor.1.24 *Dei virtus & Dei ſapientia.* Venit igitur Ezechiel iuxta fluuium Chobar, quia fortitudo Dei per incarnationis ſuæ myſterium propinquare dignata eſt peccatorum ſuorum pondera portanti generi humano. Quæ pondera per hoc deſcenderunt in profundum, quaſi lapis; & ideò Iordanis rectè deſcenſus eorum interpretatur. Flauit enim ſpiritus Dei deſuper, & ſubmerſa ſunt vniuerſa peccatorum vitia, cum ſuo Principe, quaſi plumbum in aquis vehementibus. Tunc quippe aperti ſunt cœli, vt dixi, non elementorum reſeratione, ſed quia nobis iter reſeratum eſt, & ſpes redeundi ad ſublimia reſtituta. Non enim illi reſeratur ſed nobis, ſicut nec idem ſibi baptizatus eſt; neque ſibi paſſus, ſed pro nobis vtique omnia factus, ſi quos fecerat recrearet & eueheret ad ſublimia. Alioquin ipſe nunquam cœlos deſeruit, ſed huc veniens ſemper cum patre fuit. Reſtincta eſt itaque tunc aquis baptiſmi romphæa illa flammatilis, quæ verſabatur ante ianuas Paradiſi. Et ideò non inconueniẽter cœli aperti ſuper eum commemorantur. Super eum quippe, quia propter eum & per eum patefiunt, qui à primordio per primum Adam omnibus clauſi erant.

A Et *vidit Spiritum deſcendentem ſicut columbam, & venientem ſuper ſe.*] Haud dubium ipſe Ieſus vidit ſuper ſe venientem Spiritum ſanctum. Cæterum iuxta Ioannem Euangeliſtam ſcriptum eſt, quod etiam Ioannes teſtimonium perhibuit dicens, *Quia vidi Spiritum deſcendentem* Ioan.1.32.
quaſi columbam de cœlo, & manſit ſuper eum. Ex quo liquidò conſtat quod vtrique eum deſcendentem, Chriſtus videlicet & Ioannes, non tamen ſuper vtroſque, ſed
B ſolùm ſuper Chriſtum, corporali ſpecie venientem viderunt. Hinc profectò non abſurdè quæritur, an verum columbæ corpus, in cuius ſpecie Spiritus apparuit, an fortè phantaſma fuit: quod ſatis friuolum eſt cogitare inibi vt aliud quàm veritas apparuerit. Ergo quia Chriſtus, ſuper quem venerat, non phantaſma, ſed verus homo & verus Deus erat, aptum ſatis nobis videtur, vt verum corpus formatum ad horam in ſpecie columbæ ob myſterium docendi aſſumpſerit,
C quod ſuper veram Chriſti carnem adueniens, intus quid geſtum ſit exterius declararet. Alioquin idem Spiritus ſanctus mortalibus oculis, niſi corporali ſpecie apparere nequiuiſſet. Quod quidem corpus probabiliùs ex aëre, vel ex aqua formatum putamus, quàm ex alio quolibet corpóre generatum. Tantiſper ergo dicimus eum apparuiſſe in myſterium, & poſtea, vt ipſe voluit qui formarat, & quando voluit, ſuſpicari licet deſiſſe quod verè formatum fuerat. Vt quid autem cor-
D porali ſpecie deſcenderit, niſi, vt prædiximus, tu eum vt videres, tu quoque vt agnoſceres. Columbam erga illam, quam Noë emiſit ex Arca, iſtius columbæ ſpeciem fuiſſe, nemo qui dubitet: & ideo per eam typum agnoſcimus Sacramenti. Vnde fortaſſe dicturus, cùm illa vera columba fuerit, quæ fuit emiſſa, hîc ſicut columba deſcendiſſe dicatur, quomodo rurſus illîc figuram fuiſſe dicimus, hîc veritatem? niſi quod illa vetus fuit, & negotiũ, quod per eam geſtum eſt, huius Sacramenti
E prophetia fuit. Deinde quod hic poſitum eſt aduerbium ſimilitudinis (*ſicut*) ſciendum quia ſecundum Græcos *in ſpecie columbæ*, in quamplurimis exemplaribus, ſicut & in Luca ſcriptum fertur. Alioquin quid tam verum quàm diuinitas quę manet ſemper, creatura autem non poteſt veritas eſſe, quanquam & ſpeciem pro veritate accipiendam rectè nemo ambigat. Igitur liquet eam veram columbam fuiſſe; ſed vox ſimilitudinis, *ſicut*, ideo

Cap. III. apponitur, vt idem Spiritus ſanctus corporali ſpecie in columba, non tamen ipſe corpus apparuiſſe intelligatur. Apparuit autem in columba, vt per eam exponeret, quales futuri erant, qui ad gratiam eiuſdem Spiritus peruenirent. Ex quo, quia columba fel non habet, patenter inſinuat, quod in felle amaritudinis eſſe non debet; quiſquis ad hanc gratiam venire deuotus exoptat; ſed ſimplicitatem atque innocentiam, quam de ſe videntibus exhibet, animo retinere, atque moribus, conſpicientibus ſe in faciem, ſimplicitatem vitæ repræſentare. Columbarũ quippè priuilegia quamplurima enarrantur, quod hæc auis præter fluenta reſidens aquarum, inſidiantium ſibi vmbras prouida conſideratione intendat, & laqueos exinde nimia ſuſpectionis diligentia celer euadat. Siquidem & tantæ benignitatis à natura fertur, vt omnium auium pullos, quaſi proprios dicatur ſuſcipere, atque ſuis laboribus enutrire. Eſt itaque mitiſſima in tantùm vt nec roſtro neque vnguibus cupiat aliquem lacerare, ne minimos quidem muſculos vel vermiculos, quibus minores penè omnium auiculæ, ſe ſuoſque nutriunt, edere dicuntur. Gemitum quoque pro cantu habere noſcuntur. Vnde quidam deuotionis obtentu, *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes*, inquit, *die ac nocte, dum dicitur mihi cottidie, vbi eſt Deus tuus?* (Pſal. 41.4) Tali ſiquidem meditationis affectu, totius Eccleſiæ habitum lugentis exprimit, & quid in nobis Spiritus ſanctus gerat, per hoc patenter inſinuat; poſtulat enim pro nobis gemitibus inenarrabilibus, hinc inde quia gemere nos docet. Vnde & in columba meritò apparuit, vt per eam nos doceret, quid ipſe in nobis gerat, vel ipſi in eo quales eſſe debeamus. Solet itaque nidificare in foraminibus petræ, ſeu in cauernā maceriæ, vbi Moyſes poſitus, poſteriora Dei vidiſſe legitur; petra autem eſt Chriſtus, in cuius lateris foramine omnis Eccleſia nidificat, dum eius ſanguinis pretio conſecratur. Vnde & in Canticis, *Surge*, inquit, *amica mea, ſpecioſa mea, & veni columba mea in foraminibus petræ, in cauernis maceriæ; oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis.* (Cant. 7.14.) Ex quo liquidò conſtat, quod ex efficientia, & nõ ex natura ita vocatur. Idcirco iuſtum erat, vt efficiens ea ſpecie appareret, ad quam per gratiam interius nos vellet tranſducere; nec non, vt paulò ſuperius iam præmiſimus, iuxta proprietatem figuræ, nihil aptius quàm vt per columbam ſecundum veritatem redderetur exhibitus, qui per eam in diluuio iuxta myſterium Sacramenti fuerat figuratus. Et ideo digniſſimè ſimul & vniuerſalis Chriſti Eccleſia dicitur, *Vna eſt columba mea*; (Cant. 6.8.) quia per hanc gratiam Spiritus ſancti, quæ in eadem monſtrabatur ſpecie dedicata & coadunata tota conſpicitur. Hinc & officioſiſſimum fuit, Spiritum ſanctum apparere per eam, ex cuius iam olim ſpecie illa cognominabatur. Quatenus per ipſum donum, transferentius ad ea quæ mente intelliguntur, tranſſcenſis Sacramentorum gradibus, quandoque feliciter perueniretur.

Qvod ſi quæratur, cur filius apparuerit in homine, & Spiritus ſanctus in columba, non inconuenienter dicimus, quia ille venit vt exemplum viuendi Deus homo homini exhiberet, & coünitus ei per carnem, eum morte redimeret; illa verò, vt donum ipſum, quo ex gratia bene viuendo peruenitur, expreſſius ſignificaret. vtrumque tamen factum eſt viſibile propter carnales quoſque; ſi quomodo per ea quæ oculis corporeis conſpiciunt, ad ea quæ mente intelliguntur, Sacramentorum, vt dixi, gradibus tranſſcenſis, quantocius transferantur. Quæ nimirum columba, nequaquam creditur paſſa, vel Spiritus ſanctus per eam, quo modò Deus homo in carne paſſus dicitur. Quia omninò non columbas venit redimere, ſicut Chriſtũ Ieſum Dominum noſtrum nos homines cõſtat redemiſſe, neque in Deum vt Chriſtus Ieſus creditur aſſumpta, neque quolibet pacto in ſede Maieſtatis recepta, ſed ſicut omnia illa ſchemata, in quibus olim Patribus Deus Spiritus ſanctus, aut certè filius viſibilis apparebat, expleto apparitionis officio reſoluebantur: ita fatendum hanc ad proprium, vt præmiſimus, elementum rediiſſe, diuina operante potentia. Homines quippè venit inſtituere, propter quos non ſolùm Chriſtus, verùm etiam illa viſibilis apparuit, vt veram innocentiam doceret. Hoc ſanè explicitò, velut verbum dum ſonat & tranſit, quamuis ea quæ verbo ſignificantur, cùm aliquid diuinum atque æternum loquendo exponitur, non ſimul tranſeant: ita & illa quæ viſa eſt ad horam, ilicò cùm voluit, vbi & quando voluit Spiritu ſancto incommutabiliter permanente ad nutum eius diſparuit. Vbi ſi benè ſapimus, illo quidem docente percepimus; ſin aliàs, quod ex ſacrificio necdum capimus, igne Spiritus ſancti con-

CAP. III.

cremandum remittimus. Verumtamen A ſignanter credimus; quidquid columba veritatis de veritate columbam docuit; etiam gratias largitori agimus, qui ſanctificatam ſibi columbam ex coruis paulatim inſtituendo aptauit. Verum igitur typum columba illa Noë more tulit, per quem tale myſterium præſignetur. Tulit itaque ramum oliuæ ad arcam, hanc futuram præſignans quæ mundo pacis gaudium detulit, & oleo ſuæ pinguedinis perunxit. De quo nimirum oleo, Chriſto B

Pſal. 44.8 dicitur, *Vnxit te Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Cuius profectò vnctionis oleo peruncta omnis Chriſtianorum Eccleſia; etſi à Chriſto deriuetur hoc vocabulum, per hoc tamen, quia & ipſi ex quibus conſtat peruncti ſunt, Chriſtiani

1. Pet. 4.9. hactenus nuncupantur. Hinc quoque beatus Petrus Apoſtolus, renatis in Chriſto ſcribens, genus eos regale, ſeu ſacerdotium ſanctum vocat. Videlicet eo quod omnes qui in Chriſto renaſcimur, non minus oleo Spiritus ſancti intrinſecùs, C quàm iſto materiali extrinſecus in myſterio perunguimur. Per hoc quippè viſible exterius ſignatur, quid per eundem Spiritum interiùs geratur. Sicut & per hanc qua abluimur aqua, illam nos ad emundationem percepiſſe docemur. De qua Ieſus vltimo feſtiuitatis die clamabat,

Ioan. 7.38. dicens, *Qui in me credit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem*, inquit Euangeliſta, *dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum.* Nam & in quamplurimis ſcripturarum locis, per aquam idem D Spiritus ſanctus ſignificatur. Vnde haud dubium quin ſuper aquas apparuiſſe creditur, ſuper quas olim & in principio ſuperferebatur, vt edoceret ſe aduenisse in aquis, ad confouēdam rationabilem creaturam ſuam, per quas ſe præſignabat operaturum quandoque pietatis myſteria. Nam & hoc verbum Hebraicū, ita eſſe, expreſſius illo in loco poſitum, denūciat. Quia vbi noſter interpres, *ferebatur* poſuit, ibidem apud Hebræos merefeth, vt idem teſtatus eſt, legitur; *Quod nos*, in- E quit, *incubabat, ſiue confouebat poſſumus appellare, in ſimilitudinem volucris oua ſua calore animantis.* Quod certè non niſi de Spiritu ſancto rectè accipitur, qui ideo ſuper Chriſtum in columbæ ſpecie apparuit, vt oſtenderet, nos in eum per ſemetipſum foueri, & ſuo calore animari ad vitam. Alioquin vnde tantus calor exiſteret, qui tam frigidus de morte euigilaret? Ex quo liquidò patet, quod ſancta Dei Eccleſia rectè columba vocatur, cuius fotu & calore animata viuificatur, vt cuius gerit Spiritum, eius & apparitionis vocabulo nuncupetur. Hinc quoque Eſaias Sanctorum volatum admirans, aiebat, *Qui ſunt* Eſa. 60.8.
hi, qui vt nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas? Columbæ autem ſinguli quàm rectè appellati ſunt Sancti; quia de hac vna eadémque columba, quæ in Chriſto apparuit, omnes ſunt generati. Vnde & Dauid, *Emittis*, inquit, *Spiritum tuum,* Pſal. 103. 30.
& creabuntur, & renouabis faciem terræ. Nimirum igitur prouida Dei diſpēſatio hinc inde latiſſimè patet, quæ tam concinna Sacramentorum myſteria olim Patribus ſignanter aperuit, quatenus cùm impleri cœpiſſent corda credentium, potius mirarentur quàm in aliquo dubitarēt. Et ideò Pſal. 67.14
qui vult inter medios cleros columbæ, cuius pennæ deargentatæ leguntur, felicius eo vniri, exhibeat de ſe moribus quod columba docuit, & teneat calorem Spiritus, donec totus in holocauſtum Domino cōcremetur. De quo nimirum igne Paulus ſuis dicebat auditoribus, *Spiritum nolite ex-* 1. Theſſ. 5 19.
tinguere. Quia profectò in quo idem Spiritus fuerit, ardentem facit, & ad omnia virtutum incitamenta, quem illuſtrauerit, prouehit & corroborat. Veruntamen ſi capiti noſtro Chriſto Ieſu coüniti velut membra cohæreamus, & ex eiuſdem Spiritu in ipſius corpore ſecundum interiorem hominem intus viuificamur, rectè columba propter ſimplicitatem vitæ nominamur & ſumus. Alioquin ſuperuacuą ſpe gloriamur de nobis, ſi non curamus conformes fieri cuius membra dicimur. Quatenus per ipſum & in ipſum Spiritu ſancto recreati in beatæ immortalitatis formam feliciter configurati transferamur. Sed vt ei firmius inhæreamus, patris deſuper intonantis vocem diligentius oportet audire.

HIC *eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui.*] Quod & alij duo, Marcus videlicet atque Lucas, ſimiliter ediderunt, niſi quod de verborum conſonantia variant, ſalua tamen pari rerum in vtriſque intelligentia. Nam quia Matthæus dicit, *Hic eſt filius meus*, & reliqui duo, *Tu es filius meus dilectus*, ad eandem ſententiam explicandam vtrumque valet, ſicut iam ſupra & in aliis locis quæ diſſentire videntur, concordi intelligentia vnum eos ſentire docuimus. Vox enim Dei patris de cœlo vnum horum dixit, ſed Euangeliſta voluit oſtendere ad id quod dictum eſt valere, *Hic eſt filius meus*, vt illis potius qui

Marc. 1.11. Luc. 3.22.

Cap. III.

audiebat, vtique quod ipſe eſſet Dei filius apertè indicaretur. Et ideo ita dictum referre voluit, quod ſonuerat, *Tu es filius meus dilectus.* Acſi illis diceretur qui aderant demonſtrantis obtentu, *Hic eſt filius meus dilectus.* Quia nequaquam Chriſto indicabatur, quod ipſe de ſe ſciebat, ſed eiſdem propter quos ad quos ipſa vox diuinitus de cœlo factaeſt. Iam verò quod alius dicit, *In quo mihi complacui*, alius, *in te complacuit*, atque alius, *In te complacuit mihi.* Si quæris quid horum in illa voce ſonuerit, quod libet accipe deuotus, dummodo intelligas illos, licet diuerſis verbis, vnam eãdemque intellectus retuliſſe ſententiam. Quia etſi vnus eorum propria vocis verba tenuit quæ ſonuerant, alius tamen ad eandem ſententiam familiariùs explicandam verba variaſſe non abſurdè intelligitur. Ita duntaxat vt ab omnibus ſic dictum intelligatur, tanquam diceretur, in te placitum meum conſtitui. Hoc eſt in te volui agere, quia in primo Adam mihi diſplicuit, & per eum omnes quaſi in maſſa facti ſunt irę filij, vt per te omnes, quos prædeſtinaui ad vitam, placeant mihi. Itaque ſicut in principio, *Pœnitet me feciſſe hominem*: ita &, *in te complacui*, quatenus & per te ipſi qui præſciti ſunt, placeant mihi. Omnis ſiquidem qui pœnitendo corrigit aliqua quæ fecit, eo ipſo quo pœnitere probatur, indicat ſibi diſplicuiſſe, dum reuocat ad emendationem quod fecit. Vnde omnipotẽs Deus pater quomodo intelligi poſſit ab hominibus iuxta humanũ modũ olim locutus in Geneſi pœnitet me hominem feciſſe ſuper terram, vbi quod ſibimet diſplicuiſſet in peccatoribus quos creauerat patenter inſinuat. At verò in ſolo ſibi vnigenito Domino Ieſu Chriſto complacuiſſe, quem inter homines propter eoſdem hominem creauerat, aperta voce de cœlo, vt ipſi cognoſcerent inter quos & propter quos venerat, manifeſtat. In illo quippe nullum peccatum fuit, & ideo ſuper eum non ſolùm non pœnituit, ſed in illo placitum ſuum conſtituit. De quo Pſalmiſta canit, *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum, tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.* In quo iure ſibi complacuiſſe teſtatur, quem de ſua ſubſtantia vnicum atque coæternum ſibi conſubſtantialemque genuerat filium. Qui vtique miſſus pro nobis ad incarnandum, verbum caro factum eſt & habitauit in nobis; & ideò verè ſibi in illo complacuit; qui ex ſuo ei conſubſtantialis exſtitit, & ex noſtro v-

Gen. 6. 7.

Pſal. 109. 5

A nus ideq; filius, non ſuam, ſed eius à quo miſſus eſt in omnibus voluntatem fecit. Quapropter qui cupit Deo patri placere, non in ſe, aut quaſi ex ſuis actibus ſibi complaceat, immò diſpliceat ſibi in ſe, vt totus in illo per fidem & caritatem tranſpoſitus, in quo pater ſibi complacuit, placeat, & per eum reconconciliatus iræ filius, filius per adoptionem Dei fiat. Alioquin qui de ſe ſibi applaudit, quaſi ex ſe in quantum non illius counitur voluntati, B reus adhuc, nondum vt oportet patri placens eſſe conuincitur. Idcirco & in oratione dicmus, *Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo, & in terra*, quatenus terrenum noſtrum omne illi cohærendo cœleſte fiat, & ſit illud quod idem de nobis ad patrem ait, *Volo pater vt ſicut ego & tu vnum ſumus: ita & ipſi in nobis vnum ſint.* Quolibet pacto, niſi vt ſicut pater & filius vnum ſunt per ſubſtantiam; ita & nos in ipſis vnum ſimus per gratiam? Et hoc totum ideo futurum, quia in illo placitum ſuum conſtituit, C quatenus per eum illi in ipſo placere poſſimus. Et notandum, quod myſterium Trinitatis in hoc baptiſmate apertiſſimè prædicatur. Ita vt non ſolùm Trinitas totius Maieſtatis euidentiſſimè intelligibilis declaretur, verùmetiam ſenſibilis quodammodo, cùm ſit incomprehenſibilis, acſi corporeis ſenſibus diſtincta, ad intelligendum luce clarius, pertractetur. Pater ſcilicet ad filium clamans in voce, idẽque filius veraciter humana natus in carne ab ipſo patre diligentius prædicatur; D Spiritus verò ſanctus ſuper eum in colũba demonſtratur. Sed & per ipſam plurima, quæ Ioãnes adhuc de Chriſto ignorabat, diuinitus edocetur, impleturq; inibi tum illud Propheticũ, *Vox Domini ſuper aquas, Deus Maieſtatis intonuit, Dominus ſuper aquas multas.* Prædicatur ergò à Patre filius, prædicatur à Spiritu ſãcto, prędicatur etiam à ſeipſo dũ de ſe patrẽ inſinuat, & vnũ ſe eſſe cũ Patre teſtatur, *Ego & pater*, inquit, *vnũ ſumus.* Quid igitur vltra mens tali renata Sacramento dubitationis poterit habere in fide, E cùm vno eodemque momẽto Patris vox ad nos delapſa filium in aquis viſibiliter apparentem prædicat, & Spiritus ſanctus deſuper in columba quæ ſentienda ſint de eo euidẽtius edocet? Quod ſi ſanè in ore duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum, multo firmius rectè accipitur de ſe patris & filij ac Spiritus ſancti teſtimonium. In hac quippè fide renati ſumus, quid opus eſt nobis amplius de fide quaſi dubios retractare? Præce-

Luc. 11. 2.

Ioan. 17. 21

Pſal. 28. 3.

Ioan. 10. 30.

A ptum eſt itaque Apoſtolis, *Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, &*
Matt.28.19 *Filij, & Spiritus ſãcti.* In nomine ergo cùm dixit, vnum eos oſtendit, quod tribus nominibus ſatis ad intelligendum Trinitatem egregiè diſtinxit. Vnde quicunque rectè ſecundum Catholicam fidem baptizati ſunt, ſanè ſunt renati, & per hanc fidem mater Eccleſia eos in ſe ſuſcepit.
Dan.9.34 Hinc ſanè ſecundum Danielis Prophetiam Sanctus Sanctorum vngitur, & ab hinc quoque iuge ſacrificium Iudæorum,
B omniſq; vnctio legalis ceſſauit. In tãtùm vt quadrageſimo poſt aſcenſionem Chriſti in cœlis anno, Hieruſalem deſtructa ſit, & templum euerſum, atque omnis populus incredibili cæde vaſtatus, omniſque religio eorum & Sacerdotium ſimul interiit. Vnde aut oſtendant nobis duricordes Iudæi iuge legis ſacrificium, & vnctiones, ac templum: aut certè ſecundum Prophetiam Danielis, quia illa omniã
C longè diu ceſſarunt, licet inuiti, audiant & intelligant Chriſtum Dei filium, qui eſt verè Sanctus Sanctorum, vnctum iam oleo Spiritus ſancti præ participibus ſuis, & incipiant non blaſphemare. Porrò præ participibus ideo vnctus dicitur, quia in
Coloſ.2.9. illo Spiritus ſanctus totus manſit. Nã ſicut ait Apoſtolus, *In illo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter* habitauit. Cæterùm ſanctos & omnes Chriſtianos, qui eius rectè participes intelliguntur, ſecundum men-
D ſuram fidei, per gratiam donationis Chriſti eundem Spiritum percepiſſe, nemo qui rectè ſapit ambigit. Ergo qui Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius; de
1. Cor.2.12 quo Apoſtolus, *Nos enim*, inquit, *non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed Spiritum qui*
Rom.8.16 *ex Deo eſt. Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro quod ſumus filij Dei.* Quia ipſum accepimus pignus promiſſæ hæreditatis noſtræ, & quaſi quoddam chirographum æternæ ſalutis. Hic itaque Spiritus facit nos Dei templum, & interpellat pro nobis gemitibus inenarrabili-
E bus, ſuæ aduocationis implens officium. Aſſuefacit nos cœleſti virtute quotidie ſpiritalibus admiſceri, & æternę vitæ conſociari. Erudiuntur itaque in illo, & per ipſum corpora noſtra, ſi eius ſumus, ad immortalitatẽ proficere, dum ad decreta ipſius diſcunt ſe moderatè in quibuſlibet temperare. Hic eſt qui inexplebiles cupiditates noſtras coërcet in nobis, libidines frangit immoderatas, illicitos extinguit ardores, flammantes impetus vincit, ebrietates reprimit, repellit verò auaritiam, & omnia mundi oblectamenta fugat, caritatem inter quoſque nectit, morum affectiones componit, regulam veritatis vbique expedit, hæreticos reuincit, improbos verò foras mittit. De hoc quippè Apoſtolus manifeſtè dicit, *Quia in no-* 1.Tim.4.1
uiſſimis temporibus recedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus ſeductoriis & doctrinis dæmoniorum; in hypocriſi loquentes, cauterizatam habentes conſcientiam ſuam. Qui certè ſi Spiritum Dei haberent, nequaquam deinceps Spiritui ſeductorio credidiſſent, quia nemo in Spiritu Dei loquens dicit Anathema Ieſu. Sed quia omnes ſignati ſunt à principio ſigno fidei in Chriſto, mirum cur quamplurimi poſtea aliud eligentes, hæretici facti ſunt? Et quid ob aliud, niſi quia primam fidem irritam fecerunt, & quaſi nouam quærentes fidem, à fide facti ſunt extorres? Errauerunt autem à vulua matris, videlicet recedentes à fide Eccleſiarum Dei, ab vtero loquuti ſunt falſa; non enim erant ex nobis & ideo receſſerunt à nobis. Quia vtique ſi eſſent ex nobis, vnctionem nobiſcum haberent à ſancto ſpiritu, & permanſiſſent nobiſcum. Erunt autem adhuc & plures naufragantes circa fidem, antequam finis veniat. Non ideò tamen illi aliam pertractabunt fidem, qui electi erunt, ſed illam, in qua renati ſunt, pleniſſimè in omnibus, ſine aliqua mentis infidelitate ſeruabunt. Satis itaque abſurdum eſt idcirco deuiare à fide, quia plures periclitantur, præſertim cùm potior inde eſſe debet fides credentium, ac robuſtior, eo quod ſicut prædictum ex preſcientia Dei fuit ita complectur in illis. Nos enim qui nũc ſumus, futurum credimus, quod nondum ſatis videmus; niſi quod iam in quamplurimis dudum iniquitatis miniſterium exercuit, vt ſignatum de ipſis erat, quanquam & in ſubitò contriti ſint, & ad inferos deputati. Quanto magis illos firmiores eſſe oportebit in fide, ſuper quos hæc omnia quamuis pauca quæ reſtant, adhuc plenius complebuntur? Nam præteritarum promiſſionum tum præſens exhibitio certitudo erit, ſi quæ ſuperſint futurorum, quæ cùm venerint, confirmatio fidei magis eſſe debent, quod Deus quæ prædixerat ea quæ nondum erant ſuis aſſignauit temporibus. Cæterum quibus eſt fides illa in qua renati ſunt, per quam & in membris Eccleſiæ ſunt aggregati, ſperandorum ſubſtantia, non aliam requirunt, etſi dictum ſit, *Quærite Dominum & confortami-* Pſal.102.3
ni, quærite faciem eius ſemper; atque illud,

Cap. III.

Quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis. Quia etſi quærere oportet, non alium tamen quàm vnum Deum in tribus perſonis, quo Trinitatis nomine ſignati ſumus. Sub qua omninò fide rebus exſpoliati mundi, nudi fontem introiuimus. In quo nimirum fonte quicunque baptizati ſumus in Chriſto, in morte ipſius baptizati ſumus: conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in morte, & ideo iam vltra de fide nihil retractare debemus, ſed cuſtodire modis omnibus quod credidimus, & credendo gratis à Deo accepimus. Credere omninò debemus aliud non eſſe credendum, idcirco nec requirendum, eo quod iam inuentum credidimus. Ergo aliud non requirimus, quia nec ipſe nobis mandat, eo quod vnus eſt, aliud requirendum; & ſcimus quod niſi hoc vnum, aliud quippiam nihil eſt neceſſarium. Amplectimur autem eum, quia vnus eſt. Et certè deuotionis affectu, in vna eademque fide proficiendo, ſperando atque amando, quia infinitus eſt, ipſum ſemper requirimus, adhuc in ænigmate & nondum in ſpecie, quem tenendo quærimus ardentiſſimo amore quotidie perſcrutamur. Sed & cùm ænigmata rerum præſentium fuerint euacuata, etiam certi ſumus quod non alius quàm vnus idemque Deus Trinitas ſibi credentibus, vt iam per fidem percepimus, apparebit. Per hanc itaque fidem ſignatum eſt lumen vultus Dei ſuper nos; & ideo ad infidelitates quorundam hominum, & ad tenebras errorum reſpicere non debemus. Ex fiducia igitur probationis, quia tempora periculoſa pronunciantur futura, præueniendo monere deſideramus quoſdam nihil vltra, niſi quod in Baptiſmate credendo perceperunt, idque eſſe & non aliud, quod quærere interim debebunt. Nam ratio quærendi non niſi in tribus rerum articulis conſiſtere videtur, in re videlicet, & in tempore, atque in modo. In re, vt quid ſit quærendum conſideremus; in tempore, vt quando, ne fortè quando quærendum non eſt, aut aliud, aut illud quod quærimus non ſatis inueniamus; porrò in modo, quouſque quærendum ſit adſpiratur. Idcirco nobis ſcrutandum eſt quod Chriſtus inſtituit, & tenendus eſt ipſe, quem inueniſſe gaudemus. Quia omnino neque niſi inueniſſes primùm, credere potuiſſes. Ad hoc ergo quæſiſti vt inuenires, inueniſti autem vt crederes. In qua nimirum fide omnem probationem quærendi & inue-

A niendi credendo fixiſti, dum te cum Chriſto in mortem per ſepulchrum fontis exſpoliatus mundo ſepeliſti. Quod ſi verè mortuus es, & vita tua abſcondita eſt cum Deo in cœlis, quid adhuc cum ſibi viuentibus & non Deo de fide quaſi dubius diſputas? Vel quid ſæuiente perſecutore de morte formidas, qui iam mortuus in ſepulchro fontis cum Chriſto teneris, & vitam tuam in cœlis repoſitam perfectè credis? Nec dubium quin quod ſi priorem
B vitam tuam in terris receperis, nouam quam in cœlo cum Chriſto abſconderas perdidiſti. Sub tali ſiquidem te ille determinauit ſepulchro, qui te non vult iam deinceps aliud credere quàm quod inſtituit. Idcirco neque tu aliud debes quærere profectò, neque tormentis addictus acſi inuitus quicquam aliud confiteri. Nouiſſimè melius cēſeo ignorare monēdo infra Baptiſmi Sacramentum, neque quod non debeas ediſcas, quàm aliqua fraudis curioſitate captus ducaris extra
C captiuus. Totum igitur nouit, qui Chriſtum nouit. *Fides*, inquit, *tua te ſaluam fecit.* Mat.9.22. Et ideo maneat Chriſtianus intra fontem fidei, ex qua renatus eſt in ſalutem. Et ſi quippiam hæſitauerit ad horam, tāgat manu fidei adhuc Chriſtum in fonte, quo verbum caro deſcendens nobis eſt baptizatus. Deinde patris vocem deſuper vt nos erudiat per aurem exteriorem, auditu auris interioris audiat intonantem, *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Quæ nimirum vox quaſi ali-
D quod ad eum inſinuādum, immò quia auribus ſenſibilis, verum corpus fuit, idcirco qui per eam non voce incluſus pater ſonuit, iure auribus quodammodo, etſi eſt incomprehenſibilis, dicitur ſenſibilis exſtitiſſe. Sicut & Spiritus ſanctus per ſubiectam ſpeciem viſibilis apparuiſſe manifeſtatur. Veruntamen nos ſecundum proprietatem naturæ, quia Deus Trinitas, cùm vbique totus rectè credatur, non in loco cernitur, quia incorporeus & illocalis eſſe atque inuiſibilis probatur, neque
E circumſcribitur viſu nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec ſentitur inceſſu. Hinc quoque dicitur, *Deum nemo vidit vnquam. Sed vnigenitus filius qui eſt in ſinu patris, ipſe narrauit nobis.* Ioan.1.18. Non tamen ita intelligendum, quod ſono debeat perſtrepere in auribus noſtris, ſed quia verbum & imago eſt patris, dum ſe mentibus noſtris innoteſcit, ineffabili luce patrem declarat, atque inſinuat manifeſtè, iuxta quod idem teſtatus eſt dicens, *Qui videt* Ioan.14.9

CAP. III. *me, videt & patrem meum*. Quæ nimirum viſio non corporeis ſenſibus deprehenditur, ſed ſicut ſcriptum eſt, *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt*. (Mat. 5. 8.) Prædicat ergo filium Pater ſenſibili vocis ſono, & filius dum ſe exhibet viſibilem, quia verbum patris eſt, non alium quàm cuius eſt filius in ſe declarat. Porrò Spiritus ſanctus, quia ex patre filioque procedit, etiam & ipſe non diuiſus in natura ſubſtantiæ Maieſtatis, ſed diſtinctus in perſonis, vt Deus Trinitas hominibus panderetur, medius in columbæ ſpecie apparuit. Nec ideo tamen idem circumſcribitur viſu, velut nec pater, hîc aut alibi auditur affatu. Sicut nec dum deambularet in Paradiſo, potuit inceſſu ſentiri. Alioquin quotiens, per ſubiectam ſe Patribus oſtendit formam, ſenſibilis fuiſſe videri poteſt, quod abſurdum eſt credere. Sed quia inuiſibilis eſt, viſus eſt vt voluit, non quidem vt eſt, ſed quali ſpecie illi placuit apparere. Siquidem & hic aliter auditus eſt non modo à Ioanne, verùm alibi & ab aliis interius, aliter à turba hîc aut alibi, quæ quodam loco tonitruum factum eſſe dicebant. Vnde nec mirum ſi voci prædicatoris quàm plures non obediunt, cùm & hanc vocem multi audierint, & nihil eis profuiſſe probatur. Deus eſt enim, qui incrementum ſine voce dat intus. De quo beatus Ambroſius, *Cùm abſens*, inquit, *putatur, videtur; & cùm præſens eſt, non videtur*. Non enim dixit cùm abſens eſt, ſed cum abſens putatur. Nuſquam enim eſt abſens, qui cœlum & terram atque omnia complet, nec ſpatiis includitur paruis, magniſve diffunditur; ſed vbique totus & nullo continetur in loco. Hoc itaque qui excedente mente intelligit, hic videt Deum & cùm abſens putatur. Hic ſanè intelligit, etſi diſtinctus in Baptiſmo apparuit Deus, Trinitas in perſonis, quod inſeparabilis ſit vbique totus, propter vnitatis ſubſtantiam. Non quidem in loco, ſed totus vbique pater in filio, & filius in patre totus, atque Spiritus ſanctus in patre & filio ſimul totus, & coæternus manet Deus. Quia nimirum quodcunque pater eſt, hoc & filius atque Spiritus ſanctus eſt; & quodcunque filius, hoc & pater atque Spiritus ſanctus; necnon & quod Spiritus ſanctus, hoc totum Pater atque filius. Sed tamen alius pater, alius eſt filius, alius Spiritus ſanctus. Alius inquam, & non aliud. Quia qui pater eſt non eſt filius, neque Spiritus ſanctus. Sic & qui filius, nequaquam pater aut Spiri-

A tus ſanctus. Sed neque idem Spiritus eſt pater aut filius. Quod volens Deus Trinitas adhuc rudibus in fide luce clariùs aperire, qui necdum aliud ſenſu quàm corporea ſciunt cogitare, trino diſtinctè ad cognoſcēdum vnus refulſit ſpecialitatis numero. Quatenus viſu, auditu, & tactu adhuc lactantes in fide tribus iſtis ſenſibus intus in ſe traiicerēt prima fidei rudimēta, cooperante ipſo qui exteriùs ſentiebatur, fides perfecta deinceps vberibus ſcriptu- B rarum plenius nutriretur. Non enim prius adhuc animales ſpiritalia potuiſſent ad plenum capere. Et ideò neceſſe fuit, vt per ſenſum exteriùs tenera credentium infantia fidem perciperet, & de ſenſu carnis introrſus rediens, totus homo conuerſus ad Deum, inuiſibilia videndo per fidem fieret ſpiritalis, & tenderet ſublimius per fidem doctrinarum lacte nutritus ad ſpiritalia. Vnde & quamplurimi Sanctorum in tātùm ſpiritaliter profecerunt, vt ſpiritalia ſpiritalibus comparan- C tes, viderēt melius ea videri mente, quàm ſenſu corporeo perſentiri. Qui etſi viſus à plurimis aut auditus, ſicut hoc loco ex quo agitur in diuina auctoritate legitur, ſine vlla ſui commutatione aut per corpus viſus eſt, aut certè per corporales quaſdam imagines, quas Dei quidem voluntas elegit, non quas natura formauit. Fecit enim iſta Deus quibus voluit, quando voluit, & vti voluit, ſua tamen in ſe latente incommutabiliterque manente ſubſtantia, & ſine vllis locorum aut D tēporum interuallis omnia implente: ita vt nec minor ſit in parte quàm in toto, neque maior in toto quàm eſt in parte. Veruntamen quomodo voluit quam ſæpe apparens in locis & in tempore, vt eos qui locales & temporales erant, ad inuiſibilia protraheret credenda, & illa poſtponerent quibus tenebantur deuincti, & cernebant ſuis defectibus quotidie labefactari. Hinc quoque certum eſt, vt præmiſimus, in fonte Baptiſmatis ideo totam E ſimul diuinitatem Maieſtatis in Trinitate ſenſibus corporeis ſe quodammodo ſenſibilem infudiſſe, ne quando ex fide renaſcentes ad vitam alteram deinceps ſuſciperent, niſi per quam quiſque iunctus eſt Deo, & carnali ſenſu malè deceptus periret. Signatus quippè eſt fons iſte anulo fidei, & ideo nullum debet quandoque furem admittere. Ex cuius nimirum irriguo, deliciarum hortus, videlicet Dei generalis Eccleſia, vndique ſatis munitus atque concluſus florens viret, quia in ſe CAP. III.

Cap. III.

ſe Chriſtum non ſolùm ſepultum, verùm reſurrexiſſe gaudet. In iſtis ſanè fidei rudimentis fidelis cuiuſque anima requieſcit ſecura. In hac quotidie virtutum operibus floret,& contra omnes preſſurarum impulſus,velut clypeum protectionis opponit. Ex quo denique nimia ſecuritatis fortitudine circumuallata, fidenter canit illud in Canticis, *Ego dormio, & cor meum vigilat.* (Cant. 5. 2.) Dormit enim ſpei ſuæ certitudine ſoporata: vigilat verò, peruigilij diligentia, ne quod ſignatū eſt anulo fidei, fraudulentiùs corrumpatur. Neſcit autem vlterius de fide dubitare: quia etſi in terris adhuc degat, in cœlo tamen collocatus per fidem, ſi nondum re,ſpe quoq; regnat cum Chriſto. Eſt itaque quorundam modica fides,& eſt magna. Vnde & vni, *Modicæ fidei dicitur quare dubitaſti?* (Matt. 14. 31) Alteri verò magna eſt fides tua, idcirco fiat tibi ſicut petiiſti. Quippe quia virtutum dona, ſecundum menſuram fidei à Spiritu ſancto vnicuique largiuntur. Præterea per hanc Sancti vicerunt regna, operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt promiſſiones. Per hanc ſanè vnam eandemq; fidem, etiam & nos vincimus,quia hæc eſt victoria quæ vincit mundum fides noſtra. Sed & Apoſtolus eam nō modicum gloriatur ſe ſeruaſſe ita dicens, *Fidem ſeruaui, curſum conſummaui, de reliquo*, inquit, *repoſita eſt corona iuſtitiæ quam reddet mihi Dominus in illum diem iuſtus iudex.* (2. Tim. 4. 8.) Vndè & nos hanc vnam eandemque Catholicam integram ſeruantes fidem, quam ex ſymbolo adhuc in lacte ſuſcepimus, bonis operibus iugiter inhærēdo, ad finē vſque tendamus, quoniā qui perſeuerauerit vſque in finem hic ſaluus erit. Ad quem finem & ipſi currentes,hîc finem libri ſub hac fide, quaſi in tutiſſimo pacis portu paululum quieſcendo, conſtituamus. Quatenus per hoc itatenus, & ipſi ea fide ſubnixi ſpe certa ſubuecti, cōſummati in caritate perfecta, finem vitæ in Chriſto feliciter habeamus.

PRAEFATIO LIBRI TERTII.

SOlent ſæcularium litterarum amatores, nimium ſine pudore ſuorum ſe præceptorum iactitare doctrinis, & eloquentiam eorum ſine ſapientia docendo cùm protulerint oſtentare. In quorum ſanè doctrinis quidam noſtrorum, quia non queunt ſatis intelligere, (A) varios & diuerſos requirunt expoſitores,vt ad eorum luculenta nefandarum rerum mendacia intelligendo valeant peruenire. Etſi eorum polita ſit vanitatis eloquentia, quorum ſe cupiunt inſeruire doctrinis; tamen frequenter illorum expoſitorum ſatis incultus eſt ſermo, & ruſticitati vicinus. Qui quamuis pleni ſint ſordibus vitiorum, propter neceſſitatem quoque intelligendi, non dico paginam, ſed neque ſyllabam prætermittunt, quam (B) non enucleatiùs diſcutiant ſumma cum vigilantia ac labore. Vnde miror ſatis quid diuina eloquia quorundam mores offenderunt, quod non velint myſtica Dei Sacramenta ea diligentia perſcrutari,qua tragœdiarum nænias, & Poëtarum figmenta ſudantes cupiunt inueſtigare labore, & ſi per theatralia, mimorū plauſus hominum excitare. Quorum inefficax laboris ſtudium, nemo qui ambigat, vbi de re agitur quæ profectò caret fructu, & ſine præmio inuenitur. Qui licet Acade-(C)micum Rhetorem per hanc inanem vanitatis eloquentiam vſque ad vitalis grāma circuli extulerint, & dormientē Scipionem cœli ciuem effecerint, tamen omnia hęc anilibus ordiuntur fabulis quā aliqua veritate fulciantur. Quapropter moneo Lectorem, diuinarum Scripturarum eloquiis magis operam dare, quod iam ſupra ſatis perſuaſum exegi, & non ob exiguitatem perſonæ veritatem legendo faſtidiant, ſed perſonam propter veritatem ſibi commendatam accipiat,ean-(D)demque veritatem intelligentiæ non propter aliud quàm propter ſeipſam deuotus legat. Nos enim non arma virumque Maronis, Græca ſaporanre fabularum ſalſura tractamus; ſed de fonte Spiritus ſancti Catholicorum Patrum ſenſus rimantes, Chriſto cooperante, quod in diuinis litteris intelligimus, noſtrorum auribus explanare cupimus. Siquidem neque Tragica pietate permulcemus Lectorem, aut Comicorum ſagmate onerare cupimus; ſed quod in eiſdē diuinitus redolet, ſim-(E)plici eloquio iuxta capacitatem ingenij reſeramus. Vnde quibuſdam noſtrorum etſi libeant illa Maronis, quod per arma, virtutem velit ſignificare, & per virum ſapientiam, ſicque cætera quæ ſequuntur; magis tamen placere debent iſta quæ nunc tractare diſponimus; vbi virtus inexſuperabilis, & Sapientia Dei Patris, vt militiam Chriſtianorum contra aëreas poteſtates inſtauraret, primum ilicò de fonte Baptiſmi ad eremum,

quaſi dux exercitus prælíaturus aduenit.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM,

LIBER TERTIVS.

Cap. IV.

DVCTVS *eſt*, inquit, *Ieſus à ſpiritu in deſertũ, vt tentaretur à Diabolo.*] Nihil igitur aliud quippiam Dei Sapientia faciendum primùm poſt Baptiſma prouidentius poterat eligere, quàm illud quo inſtrueret vniuerſos regni ſui milites, quid & ipſis agendum eſſet contra Dæmonas, mox vt renati eſſent per fontem. Mos itaque antiquiſſimus non dico Romanorum, verumetiam cæterarum Gentium fuit, vt ſi quis ad militiam, poſt longa tyrocinij ſui exercitia, idoneus iam tranſiret, nomen ſuum ad tranſſcribendum in Bibliothecis publicis, proprio ex voto donaret; ac deinceps in exercitu Regis proprio recitatus nomine, connumerabatur. Quod ſinguli Chriſtianorum faciunt, antequam fontem Baptiſmi ingrediantur, & interrogati per ſingula, hoſti cum ſuis omnibus renunciãt armis, & induunt ſe Chriſti armatura, fortes fide, qualiter poſſint aduerſus inſidias Diaboli ſtare, & contra legiones Dæmonum quotidie dimicare. Quorum vtique nomina non chartis, ſed cœlo tenentur adſcripta, vt ſi quippiam in prælio dignè geſſerint, coronẽtur: ſi autem ſuccubuerint, mortis ſigno notati tanquam qui cœlo digni non fuerint, de libro vitæ penitus delebuntur. Quod ne fieret, mox præuius Chriſtus Deus homo factus vt proceſſit à fonte, oſtendit exercitui ſuo, qualiter quibuſve armis, contra quem hoſtem debeat pugnare. Vnde beatus Euangeliſta volens nullum intercipiendi temporis ſpatium medium interuenire, *Tunc ductus eſt Ieſus*, inquit, *in deſertum.* Nullum igitur ſpatium rectè interfuiſſe creditur. Quia poſt Baptiſmi gratiam, nulla credentibus, à tentatione vt ſecuri ſint, mora relinquitur. Hinc quoque ſcriptum legimus, *Fili accedens ad ſeruitutem Dei præpara animam tuam ad tẽtationem.* Sed & in Iob, *Militia eſt vita hominis ſuper terrã.* Vnde nunquam Chriſtianus debet arma virtutum deponere. Quod benè Paulus Apoſtolus intelligẽs ita eſſe monebat dicens, *Induite vos armatura Dei; quoniam*, inquit alibi, *non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus Principes & poteſtates, & aduerſus mũdi rectores.* In magno igitur Chriſtiani ſpectaculo poſiti ſunt in mundo; contra quos non ſolùm omnis mundus & Principes tenebrarum, omniſque nequitia ſpiritualis pugnat, verumetiam idem in ſeipſo diuiſus homo contra ſe dimicat ac certat. Idcirco Apoſtolus ſuos ad cautelam redigens, ait, *Spectaculum facti ſumus mundo & Angelis eius.* Quod nequaquam tam crebrò ſuis monendo inculcaret auditoribus, ſi non ſciret nos hinc inde fraudulentis hoſtibus obſideri, & noſtrum iter ad cœlum, quotidianis machinamentorum oblectamentis præpediri. Vnde Dominus ducitur ad deſertum, contra Diabolum monomachiam expleturus, quatenus cum omnis Chriſtianorum inſpectet exercitus. Et diſcant vincere viſibilia contemnendo, atque gulam ſimulque vanam gloriam calcando reprimere.

Eccl. 2. 1. Iob. 7. 1. Ephes. 6. 11. 12. Cap. IV. 1. Cor. 4. 9.

Sed cur idem tentandus ad deſertum ducatur, non abs re quæritur; præſertim cùm omnis mundus laqueorum tentamentis, ſit vbique plenus, niſi fortè, quod vbi ſeruiendi Deo maior eſt quietudo, ibi maior exhibeatur neceſſe eſt virium colluctatio, quia & ibi nuſquã deerit fraudulenta oblectamentorum perſuaſio. Per deſertum quippe à mundi preſſuris & tumultibus remotior vita ſignificatur; vt omnes diſcant quietem appetere, & ſoli Deo vacare, etiamſi inter homines videãtur verſari. Alioquin in Cãticis non quæreret de Eccleſia, *Quæ eſt iſta quæ aſcendit per deſertum, quaſi aurora conſurgens, pulchra vt Luna, & electa vt Sol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata?* Quæ nimirum idcirco vt caſtrorum acies contra hoſtes ordinata narratur aſcendere; quia illi viam ad cœlum eundi obſident, vt in nullo frangatur conamine. Porro per deſertum huius mundi ideo ſuſtollitur, quia etſi inter tumultus hominum verſatur, ipſa mundi fragoribus ſegregata, ſecum vbique ſolitudinem cum Deo habet. In cuius nimirum figura, exercitus ille Dei ex Ægypto per deſertum aſcendiſſe creditur, vt ſolius ducatu cum Deo gradiens ad patriam remearet. Et notandum, quod pulchra vt Luna, electa vt Sol eminus prædicatur, eo quod corpus ſimul & caput paſſim graditur, ſcilicet Eccleſia quæ per Lunam exprimitur, & Chriſtus caput, qui per Solem cum ſponſa aſcendere deſignatur. Vnde & Chriſtus pugnaturus,

Cant. 3. 6.

Cap. IV.

ad deſertum ducitur, ſi quomodo eum ſuus recognoſcendo ſequatur exercitus, & quod illum viderit agere illius adiutus ſuffragiis, proſequatur. Nam & Propheta cùm ſe vidiſſet mundanarum rerum preſſuris augeri, contriſtatus in ſua exercitatione, & conturbatus à voce inimici, quod declinauerant in eum iniquitates, ac cætera quæ ſequuntur mox exclamat

Pſal. 54. 6. 7. 8.

dicens, *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, volabo & requieſcam? Ecce*, inquit, *elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine. Itaque exſpectā̃s eum qui ſaluum me faceret, & à puſillanimitate ſpiritus & tempeſtate.* Ex quo liquidò monſtratur, quod ideo ſolitudinem petiit, ne mundi premeretur anguſtiis. Sed tamen necdū in ſolitudine liberum ſe intelligit à periculo, dum adhuc ſe flagitat liberandum. Quippe quia non antè ſe hoſtis erexit ad pugnam, quàm ille vellet exire de ſæculo. Ergo ſi adhuc quiſque verſatur in mundo, contra eum ſe poteſt princeps mundi erigere, quia ſuis eum legibus infra ſui regni fines tenet captiuum. Vnde Ieſus ſuum volens exercitū ad certamina prouocare, prior exiit ad deſertū, & inſtituit prælium, quatenus ſui eum dignè valeant imitari. Alioquin quodammodo, niſi extra ſe quiſque & extra mundum in mundo fiat, legitimè certare nequibit, quia eius legibus ſubiacet, cuius in regno tenetur vita ac moribus complantatus. Quod volens Ioannes præcurſionis ſuæ officio demonſtrare, ab initio natiuitatis ſuæ eremum incoluit, vt ibi iam Chriſti inueniretur miles, vbi reliquus exercitus pugnaturus erat in capite. Sed & omnium Monachorum agmina, ideo nudi corporaliter feſtinant exire de medio vulgi, itatenus vt penè nullum deſertum iam vacuum inuenire liceat, quatenus nudi cum nudo firmiùs ac conſtantiùs poſſint luctari, & luctando vincere. Ex quibus rectè dictum creditur, *Vniuſcuiuſque enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos.* Alioquin vacuum eſt veniſſe ad eremum, ſi non omni armatura virtutum vigilanti animo fuerit indutus. Ad hoc quippe quiſque de turba ſæculi exiuit cum Chriſto in ſolitudinem, non vt torperet otio, ſed vt tentaretur cum eo, tentatus verò vinceret, victor coronaretur. Maiorem enim quiſque aduerſarij furorem contra ſe commouet, eius cùm legibus acrius repugnare cœpit. Quod ſatis in Apocalypſi ſua Ioannes inſinuat, cùm de muliere loquitur, quæ pepererat filium, ſanctam Dei ſcilicet Eccleſiam

Cant. 3. 8.

Apoc. 12. 13.

A volens oſtendere, quæ quotidie credendo Chriſtum concipit, & peperit bonis operibus inhærendo; cui cùm datæ eſſent duæ alæ, amor videlicet Dei & proximi, vt volaret in deſertum, vbi aleretur per tempus, & tēpora, & dimidium temporis, à facie ſerpentis, quia cupiebat deuorare filium eius, id eſt Chriſtum in nobis perimere. Mox miſiſſe legitur ex ore ſuo poſt mulierem ſerpens aquam tāquam flumē,
B vt eā faceret trahi à flumine; ac poſt pauca, *Iratus eſt*, inquit, *draco in mulierem, & abiit facere prælium, cùm reliquis de ſemine eius qui cuſtodiunt mandata Dei, & habent teſtimonium Ieſu.* Quæ etſi ad futurum videantur reſpicere, in præſentiarum tamen nemo eſt qui dubitèt hæc omnia, itatenus contra eos qui reluctantur graſſari. Vnde cauendum eſt qui Chriſtiano cēſentur nomine, ne fortè aut antea ſe cogitent Chriſti participes eſſe quàm exeāt de ſæculo, aut certè poſtquam exierint,
C aliquid prodeſſe, niſi milites Chriſti ſuam militiam ad finem vſque perduxerint. Aliàs autem quod Chriſtus in eremum ducitur, ipſius militiæ eſt documentum. Vt quia Adam in Paradiſo deliciis affluens, victus eſt per ſerpentem oblectamento concupiſcentiæ, Chriſti milites aſperitate eremi correpti, diſcerent cum ſuo capite, omnes concupiſcentias carnis continentia refrænare. Quia ſicut delitiæ inuitant ad gulam, ita ſterilitas & ſqualor eremi permulcent animum ad continen-
D tiam. Ferunt itaque nonnulli iuxta litteram (quamuis quibuſdam aliter videatur) hoc de illo deſerto dictum, quod de Hieruſalem in Hiericho deſcendentibus occurrit in via, propter parabolam quam Dominus alibi propoſuit, vbi ait, *Homo quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Hiericho, & incidit in latrones.* Porro latrones eū antiquitus obſediſſe probat locus inibi, qui Domim adhuc hodie vocatur, *Domim* quippe ſanguis interpretatur, ſiquidē propter effuſionem ſanguinis, quę ibi olim fiebat. Vnde & Dominus ſecūdū conſuetudinē
E latrocinantiū ibi videtur illā contexuiſſe parabolā. Ex quo nō debet incredibile videri, Dominū ieiunādo ibidē ad tētationē Diabolū excitaſſe; vt ibi vinceretur in veritate ſecundū hiſtoriam, vbi figurabatur primū viciſſe Adam iuxta allegoriā. Quia eandē viam Samaritanus noſter Chriſtus, etſi non peccando deſcendit, in qua ille vulneratus ceciderat, tamen carne indutus vſque ad eaſdem tentationes, quibus ille ſuccubuit, dignatus eſt deſcendere,

Cap. IV.

Ibid. 17.

Mat. 10. 30

Cap. IV.

vt hoſte deiecto, vincendi præberet ſuis exemplum, cùm ipſe prius victor exiſteret.

Veruntamen à quo ſpiritu ductus ſit in deſertum, non abs re quæritur; præſertim cùm ſine additamento Spiritus ſanctus in Scripturis ſanctis rariſſimè inueniatur. Vnde nec abhorret à vero, is qui à membris Diaboli crucifigi ſuſtinuit, ſi etiã ab ipſo Diabolo tentandi gratia duci ſe permiſerit. Sed magis ad ſenſum cõgruit, quod Spiritus ſanctus, qui in baptiſmo ſuper eum manſit; ipſe continuò hominem, quem de Virgine creauerat ex fonte renatum, vbi nobis adoptio condonatur, ad tentandum obtulerit, quatenus per eum diſcerent, omnes qui ex Baptiſmo renaſcuntur, illicò per continentiam pugnare debere, quod ex aduerſo mox callidus perſuaſor ſtat, ſuis fraudibus congreſſurus. Et ideo ſatis dignum fuit, vt Spiritus ſanctus Ieſum, ſuper quem pleniter manſit, velut Regem ad militiam contra hoſtem, exercitus ſui præuium excitaret. Et per quod primum Adam in Paradiſo deliciarum deuicerat, per hoc à ſecundo Adam in deſerto vaſtitatis deiectus, omnis deinceps exercitus, ipſo Dei agente Spiritu, ſecurius, dum in hoc deſerto viuitur, atque ſollicitius dimicaret. Neſcit enim Spiritus ſanctus quoſcunque poſſederit inefficaces atque inexpeditos relinquere: ſed prouehit ad certamen, vt poſt victoriam, quicunque ab illo aguntur, per eum Chriſto configurati, felicius requieſcant. Hinc quoque Apoſtolus ait, (Rom. 8. 14.) *Quod qui ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei.* Vnde cùm in primordio ſuper Apoſtolos, & qui cum ipſis erant clauſi propter metũ Iudæorum, cœlitus aduenisset, mox expulit eos inter medias perſecutorũ acies, & fecit intrepidos decertare, qui antea velut timidi obſerati tenebantur. Sed & vniuerſi Martyres eo inflammati Spiritu tanquam ſcintillæ in arundineto cucurrerunt per orbem, & omnia ſibi aduerſantia pugnando fortiter pedibus ſubiecerunt. Neminem enim, vt prædixi, hic Spiritus relinquit inertem; & ideo magis putandum eſt, quod ipſe eum duxerit in deſertum, quatenus doceret in capite, quid fiendum erat in membris, ſi quo modo caput, omnia membra per ipſum infatigabiliter ſequerentur. Alioquin ſine Spiritu Dei quiſquis ad militiam Chriſtianitatis acceſſerit, eo tempeſtatis impetu proſternitur ſubitò, quo pulſatur. Vnde & Apoſtolus, *Probate ſpiritus ſi ex Deo* A *ſunt.* Quia niſi fuerit homo illo interius animatus, facilè vento tentationis diſpergitur, & à quo viſus eſt refugiens, velut palea huc illucque vacuus effertur. Propter quod Apoſtolus monet dicens: (Epheſ. 6. 14.) *State dilectiſſimi ſuccincti lumbos mentis veſtræ in veritate, & calceati pedes in præparatione Euangelij pacis: in omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poßitis omnia tela maligni ignea extinguere, & galeam ſalutis, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei.* Iſtis igitur tanquam inſuperabilibus armis, ſuos volebat B inuictiſſimè armari. Quia nouerat omnes ad militiam eſſe vocatos, idcirco præſtruebat eos, vt fortiſſimos Chriſti milites, manere inuictos; & demonſtrabat quibus armorum telis accincti, fortius dimicarent. Lumbos videlicet ſuccincti baltheo caſtatis, & pedes calciati munimine pacis. Quia & diſcinctus miles ab impudicitiæ incentore citò vincitur, & non calceatus facilè à ſerpente mor- C detur. Qua de cauſa, nullus incautè viuat valdè curandum eſt, quia nullus niſi inter hoſtes ambulat. Quem itaque tẽtare non audeat, qui nec ab ipſo Domino Ieſu Chriſto conatus ſuæ fraudis abſtinuit? Quod volens ad cautelam ſuis militibus declarare, ilicò poſt fontem Baptiſmi primus proceſſit ad pugnã, & per quod primus homo victus eſt in Paradiſo videlicet gulam ieiunando cœpit deuincere, per quam concupiſcentiarum fomes nu- D tritur, & incẽtiua libidinũ in nobis acriùs inflammantur. Nam carnis concupiſcentia, quam in ſe vnuſquiſque repugnantem legi mentis ſuæ, ac captiuantem ſine conſenſu inuitus ſentit, pœna peccati eſt: & ideò non aliũde magis nutritur, quàm ex gula, pro cuius vindicta carni eſt infeſta. Vnde & ab eis qui de vitiis ſpecialius cõſcripſerunt, prima ex omnibus gaſtrimargia, id eſt ventris ingluuies ponitur, vt ex hoc apertius declaretur, quod in vacuum quiſque laborat, ſi quod fomentum eſt reliquorum, non hoſte quidem, E ſed ſola adhuc carne deuictus, ſobriè non refrænat. Vnde ſequitur.

Et *cùm ieiunaſſet quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, poſtea eſuriit.*] Qui vtique ſacræ abſtinentiæ numerus ſi diligenter tractetur, euidens præſentium eſt Sacramentum. Quia vt paucis iam ſupra oſtendimus, per eum omnis præſens vita, in qua Chriſtus tam contra carnis vitia, quàm & contra aëreas poteſtates in ſuis membris victor ipſe dimicat. Propter quod & prouide ſatis in exemplo, hunc

Cap. IV.

dierum noctiumque ieiunando per ſe ſacrauit numerum, quatenus doceret, quòd vſque ad conſummationem ſæculi catenus in ſuis militibus, per hanc abſtinentię militiam tentandus & victor futurus eſſet. Quadragenarius quippe numerus, quod præſens ſæculum ſignificet, frequētius declaratur. Sed & illud tempus quo Ieſus poſt Reſurrectionem cum ſuis conuerſatus eſt diſcipulis, hoc enunciat. Vnde & alibi, *Ego vobiſcum ſum*, inquit, *omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi.* (Matth. 28.) B Siquidem omne præſens ſæculū ex quatuor elementis ſex quippe diebus perfectum eſſe legitur. Ex quo vtique numero denarij ſumma conficitur; quatuor quippe & ſex decem fiunt. In cuius nimirum perfectionis calculo decem præcepta homini, pro quo mundus factus eſſe dinoſcitur, à Deo conſeruanda traduntur. Tria ſiquidem quæ ad Deum pertinent caritatem illam, per quam Deus colitur, ex toto corde, ex tota anima, & ex tota virtute commendant. Reliqua verò ſeptem C caritatem proximi, quæ per gratiam Spiritus ſancti operatur, explicant. In quibus decem præceptis, legis & Prophetarum, vt Euangelium compleatur, pendent eloquia. Eſt autem creator Deus, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Et ideo Deus Trinitas Pater & Filius atque Spiritus ſanctus, rectè iuxta interiorem atque inuiſibilem hominem, inuiſibili ternario numero præceptorum, ex toto corde, ex tota anima, & ex tota virtute diligi à creatura pro qua facta ſunt inuiſibilia, D iubetur. Siquidem inuiſibili ternarius tribuitur, vt quaternarius, ex quo conſtat homo noſter exterior, corpori tribuatur, calido ſcilicet & frigido, humido atque ſicco. Ex quo reuera totus homo noſter interior atque exterior iſto ſeptenario numero præceptorum conſecratur. Et quia Deus Trinitas eſt, à creatura creator iure colendus denarij ſumma totus homo ad Deum relatus conficitur. Quapropter omnis diſciplina noſcens & diſcernens creatorem & creaturam, hoc re- E ctè denario numero inſinuatur. Quæ diſciplina præceptorum Dei quamdiu deuotionis obtentu temporaliter adimplenda mandatur, fide conſtat & rerum geſtarum opere dilectionis per fidem, donec fiant idonei diuinæ contemplationi, quos interdum paruulos lacte nutrit. Sed quia hæc diſciplina decem mandatorum pro noſtra corporis ignauia, quàm ſæpè vt oportet non impletur, denarius qui totam

A huius religionis diſciplinæ exprimit perfectionē quadrato qui corpori tribuitur, multiplicatus numero, eo quod motu carnis Dei caritas in nobis & proximi violatur, ad diluendas peccatorum maculas in quadragenarium tempus pœnitentiæ ſurgit. Ac per hoc quam diu ſumus in hac vita ſemper neceſſe eſt immunditias delictorum acriter vitiis reſiſtendo vberius defleamus, quia rectè per hunc numerum præſens vitæ tempus deſignatur. Vnde & B in Leuitico mulier per quam, vt volunt, præſens Eccleſia indicatur, quæ maſculum peperit Chriſtum videlicet fide concipiens, *Sedebit*, inquit Scriptura, *ſeptem diebus immunda & triginta tribus diebus in ſanguine puro, donec ad Templum veniat*, (Leuit. 12. a.) quo Chriſtus Pōtifex introiuit, qui ſimul quadraginta fiunt, per quod præſens ſęculum & futura purificatio parientis forſitan non incōgruè figuratur. Quandoquidem omnes iuſtitiæ noſtræ illius vitæ munditiis comparatæ, ſicut Propheta teſtatur, (Eſa. 64. c.) C nihil aliud quàm velut pannus menſtruatæ videntur. Hinc quoque factum eſt, quod vniuerſalis ſancta Dei Eccleſia ex doctrina Spiritus ſancti, ſub hoc quadragenario numero annuis temporibus pœnitentiæ ſibi tempus generaliter indidit: quatenus per hoc maculas quas iugiter variis contrahit exceſſibus, ſub hoc ſacrato numero copioſiùs exemplo Chriſti ieiunando dilueret, & aciem pugnandi, quæ per partes defluxerat, ſtrictius repararet.

Sed quæri poteſt, cùm Dominus Epi- D phaniorum die tranſacto, quando iuxta traditiones Catholicorum Patrum creditur baptizatus, mox deſertum petens cœperit ieiunare, quid ſit quod Eccleſia vniuerſalis hoc ieiunium ad vſque paſſionis tempus voluerit differendo eius temporibus protelare. Vbi quid aliud rectius poterit occurrere, quàm vt ad paſchalia Sacramenta, quo victor Chriſtus ab inferis reſurrexit, velut ad diem immortalitatis ſuæ in fine Spiritum ſanctum per eos docuiſſe ſollicitius decertandum, vt per E hoc victrix Dei Eccleſia, purificatis mentibus, felicius ſanctificata cœlum valeat introire? Vnde ſi Moyſes & Helias typicè ſub hoc numero ieiunarunt, & Chriſtus, cui nulla inerat cauſa peccati, nobis inſtituit ieiunandum, multo magis debemus omnes qui tantis adſtringimur vitiorum funibus, etſi non vt illi ſaltem quotidianis ad veſperum parſimoniis ſuſtentati, continuis ieiunare diebus, & inde magis magiſque ſecundum interiorem homi-

Cap. IV.

nem diuinis dapibus copioſius ſatiari. Nã A & Moyſes atque Helias, non vt Chriſtus ex virtute ieiunauerunt, præſertim cùm Moyſes ſuſtentatus Dei fruitionis alloquio dicatur, & Heliam in fortitudine ſibi, quem de allatu Angeli perceperat, XL. diebus & XL. noctibus ieiunum ambulaſſe, Scriptura teſtatur. (3. Reg. 19. 8.) Chriſtus verò neque alicuius maioris alloquio, neque vllius cibi fortitudine ſuſtentatus, continuis XL. diebus ac noctibus ieiunaſſe creditur. Sed diebus noctes ſuperadduntur, B ne cuipiam daretur copia mentiendi, cum ſaltem noctibus manducaſſe, ne quod ex nobis non poſſumus, de Deo vſpiam dubitaretur. Quia quòd itatenus ieiunauit, deitatis ſuæ fuit potentia; quòd eſuriit, veræ humanitatis naturæ exhibitio declaratur. In quo quippe dierũ numero, duas in vno nouo homine Chriſto Ieſu cõplendas per abſtinentiã, monſtrauit leges ſcilicet quia in XL. nihil aliud, quàm Decalogus mandatorum & quatuor Euangeliorum ſumma reſonat; C ita vt nec quatuor ſine decem, nec decem ſine quatuor recitentur. Porro & in decem rurſus alia perfectionis norma colligitur, ſi omnis retro numerus vſque ad primum quadratum quaternarium in vnum copuletur. Nam vnus & duo, in quibus vnitas Deitatis, creator & creatura pariter prædicantur, nec non & tres atque quatuor rurſus in quibus Deus Trinitas oſtenditur, & creatura quæ quatuor ſubſiſtere elemẽtorum generibus nunciatur, ſi ſenſim ſimul iungantur, decem fiunt, D & ipſi per eoſdem quatuor geminati in quadragenarium ſurgunt. Vnde vt dixi, diuinitus inſtitutum eſt, iſto præfigurationis numero nos acriùs dimicare; quatenus per quem in diluuio aquis necata eſt omnis caro, præter quos arca continuit, per ipſius figuræ numerum noſtra necentur carnis delicta, vt nullus noſtrûm pereat, quos Chriſti probatur Eccleſia circumcludere. Veruntamen Chriſtus toto cùm ieiunaſſet tempore, naturæ ſuæ hominem eſurire permiſit. E Quia niſi eſuriſſet, nequaquam tentandi auſu accederet, vbi nullum infirmitatis veſtigium reperiſſet. Propter quod cùm recepiſſet infirmitatis noſtræ eſuriem, gauiſus eſt Diabolus, ſignum ſe in eo paſſibilis atque mortalis naturę inueniſſe. Vnde ilicò aggreſſus conatus eſt ſuperare. Alioquin nullum tentandi locum in illo habuiſſet; quia nulla lex peccati in eo inerat ad quam aduerſarius, vt in nobis, ad incitandas carnis concupiſcentias ſic quaſi ad ſuam legem accederet. Manet enim in nobis, id eſt in carne noſtra, cauſa peccati, quæ nimirum cauſa pro pœna peccati exſtitit, & ideo Diabolus nobis per legis ſuæ iura, tentandi acceſſum habet. Sed quia in Chriſto nihil tale reperit, tota illa tentatio, non intus vti in nobis aſſolet, ſed extra fuit. Acceſſit itaque, non ad concupiſcentiam quam nullam habuit, ſed ad infirmitatem carnis, quam vt auderet in ſe recepit. Et iure, vt per infirmitatem vinceretur carnis, qui noſtræ humanitatis maſſam expoliatam viribus, in infirmitatem mortis proiecerat.

Si *filius Dei es*, inquit, *dic vt lapides iſti panes fiant.*] Contuendum itaque quod tandem prius interrogatione vſus ſit inimicus, ſi poſſit explorare quod formidabat valdè ſuſpectans. Cogitabat enim eum eſſe filium Dei, ſicut & alibi dæmones confitentur, quod tamen impij Iudæi negauerunt. Propterea valde tremendum eſt, quid de nobis fiet miſeris, quorum vita nihil aliud quàm tentatio eſt, ſi ab eo non ſe continuit, quem vtique Dei filium verebatur. Non igitur ſcire poterat, quod magis eſuriebat Chriſtus in figura totius vitæ ſalutem animarum, propter quas totum agebat, quàm rerum carnalium eſcas. Sed tamen omnia ſic temperat, vt eo ordine quo primùm deiecerat Adam, ab eo in Spiritu per carnem è contrariò vinceretur. A gula quippe cœpit, per quam prius homo ſe & omnes proſtrauit in mortem; per quam Eſaü primogenita natiuitatis ſuæ perdidit; per quam tranſmiſſis mare Iudæis fraudulentus vitiorum ſuaſor occurrit, & per concupiſcentiam ſitis tenera virtutum eorum incrementa fregit. *Dic*, inquit, *vt lapides iſti panes fiant.* Nouerat igitur cæcus ſcripturarum inſpector, Deum in principio dixiſſe *fiat*, & ſic omnia ex nihilo feciſſe. Nec tamen intellexerat, quod hic eſſet illud Verbum per quod Pater cũcta crearat. Quippe quia illud *fiat*, quod Moyſes carnalibus ad audiendum intulit, non ſono vocis à Deo Patre prolatum fuit, ſed per illud temporalitatis verbum voluit legentibus innuere, quod per Verbum ſibi coæternum ſimul Deus cuncta creaſſet. Quod tamen volens formidoloſiùs explorare, perſuaſit eo tenore dicendum, vt lapides panes fierent, quo didicerat Moyſen litteris mandaſſe Deum vniuerſa creaſſe. Nec enim fallitur in hoc, quod ſi iuberet omninò fieret, eò quod omnis

Cap. IV.

creatura ſentiat, & obediat creatori, ſed quia fraude calliditatis agitur, ad veritatis ſcientiam peruenire nec debuit, nec meretur. Nec enim maius eſt tranſmutare & efficere aliud ex alio, quàm cuncta creare ex nihilo. Sed refrenatur iuſſio iubentis ſcripturarum auctoritate, vt diſcerent membra corporis eius, magis doctrina vtriuſque Teſtamenti quàm miraculis deitatis eius pugnare. Quem ſi nouiſſet primus homo diuino præceptionis oraculo ita retundere, nequaquam impegiſſet in mortem, ſed beatus poſt triumphum obeditionis ſuæ, in melius tranſlatus exiſteret. Ad lapides autem fraudis ſuæ experientiam conuertit, vt probaret ſi is eſſet, cuius imperio Moyſes populo aquas de petra produxerat. Suadet igitur conditionis ſuæ eſuriem pane ex lapidibus effecto releuaret, non quod curæ ſit ei ſalutis, ſed vt ex mutatione lapidum in panes, poteſtatem virtutis agnoſceret, & ſi eſſet purus homo, panis oblectamento patientiæ eſuritionis eius illuderet; quem non de humo, non ex aliquo ſeminis germine, ac ſi non eſſet mirabile, cùm quotidie de terra panes creat. Immò ex lapidibus aptè elegit panes expoſcere, vt quàm durus ſit qui loquitur, tali ſignaretur exemplo. Verùm, quia durius eſt eum molleſcere ad pietatem, quàm lapides ſi iuberetur, quod ſatis poſſibile erat, in panes conuerti: ſed pro diaboli arbitrio docet nihil faciendum. Nam aliud horum explorantis fuit, aliud tentantis, dum Deum cœca confeſſione profiteri videtur, & homini conatur illudere. Sic enim tentat vt exploret quod veretur, & ſic explorat, vt tentando decipiat, & expleat quod molitur. At contra Dominus ſic eum fallit, vt ambiguum victor relinquat; ſicque vincit, vt adhuc eius fraudes tentatus fallat.

SCRIPTVM *eſt enim*, inquit, *non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei.*] Vbi non quaſi Deus ſua vtitur poteſtate, ſed quaſi homo, vt homo diſceret admodum pugnare ſcripturarum potitur auctoritate. Et docet quod altera pars cœli ſit, atque altera terræ. Idcirco non in ſolo pane, per quem non niſi exterior homo in commune cum pecoribus viuit, ſed in omni verbo per quod interius Angelis coæquaretur. Omne quippe verbum Deus caritas iure accipitur, in qua legis & Prophetarum omnia pendent verba, ſine qua nemo in Deo vnquam vel cum Deo viuit. (Rom. 3. 9.) Quod benè Paulus inſinuat, *Et ſi quod eſt aliud manda-* A *tum* (inquiens) *in hoc verbo inſtauratur, diliges proximum tuum tanquam teipſum*; Ac ſi diceret, etſi eſt cibus alius quo paſcatur interior homo, habeat aliquis caritatē: & omnibus abundabit bonis, quia fruitur illo verbo ad quod concurrunt vniuerſa. Nam in Chriſto Ieſu Deus & homo erat; quiſquis illo vtitur verbo caritate paſcitur Dei & hominis, quia omnes in Chriſto diligit & veneratur vt membra B Chriſti; & qui needum ſunt in Chriſto, curat vt ad eum perueniant, & compleantur omnia Chriſti membra. Alioquin ſi habeat omnia rerum verba, & compleat etiam reliqua quaſi virtutum opera, factus eſt omnium reus ſi non vixerit hoc omni verbo. Eſt autem hoc verbum generale omnium verborum, in quo pendēt omnia verba, non qualiacunque, ſed quæ procedunt de ore Dei. Cæterum verba hæreticorum, & Poëtarum, ac Philoſophorum, extra hoc verbum ſunt, quia non C ſunt in caritate, neque Chriſto fruuntur, Patris videlicet Verbo, & ideo quæ in Chriſto ſunt omninò diligere nequeunt. Huic ſanè verbo Moyſes intentus panem deſiderare non potuit, illoque paſtus Elias famem prolixioris mediæ, omninò non ſenſit. Non enim qui hoc verbo veſcitur panem terrenum, delitiis Angelorum ſatiatus, inquirit. Sed & omnia ſcripturarū ſanctarum verba, cuiuſcunque enuncientur officio, ſic quaſi ex ore Dei ſumantur, quia non eius ſunt à quo ex D miniſterio debitè narrantur, ſed Dei ex cuius ore procedunt. Quod ſi quippiam, Doctor, aliud voluerit interſerere, quàm quod in hoc omni verbo inuenitur, quia non ex ore Dei profertur, neque ex caritate ſubſiſtit, tanquam venenum, tanquam virus letiferum reſpuatur. Quandoquidem non humanis diuina miniſtrātur officiis, ſed inimica, ſed fraudulenta diabolicis ſuggeruntur officiis. Et notandum quod ait, *Non in ſolo pane viuit homo.* Ex quo datur indicium, quia non deitas, E ſed homo tentatur, ita vt quomodo præmiſi, tota hæc tentatio exterius facta credatur. Vnde quia inibi verba ad inuicem deprompta leguntur, in effigie hominis inimicum apparuiſſe, quamuis idem vbique ſecundum deitatem viſibilis Chriſto exiſteret, magis opinabile probatur. Tribus itaque modis tentatur quiſque, per quæ abſtractus & illectus nonnunquam vincitur, ſuggeſtione, delectatione, conſenſu. Sed Chriſtus horum in nullo ceſſit; quia nec ex ſuggeſtione concupiſcen-

CAP. IV.

tiam, quam non habebat, admiſit; neque conſenſum præbuit, in quo nulla concupiſcentia fuit. In nobis quippe fomes delictorum concupiſcentia ex lege peccati aduerſus legem mentis repugnat. Porrò in illo Diabolus nihil habuit legis peccati ad quam accederet, vnde ſaltem in eo concupiſcentias excitaret. At verò in nobis quia lex peccati ineſt, ſic quaſi ad ſuã accedit legem,& concupiſcentias mouet vt ad delectationem nos pertrahat. Vnde etſi non aliud ſaltem concupiſcen- B tiarum virus, quod in nobis eſt, amplius ſuggerendo, Dei tamen modificante clementia, inflammat, vt & nos exerceat, & exercitatos victores reddat. Deus eſt enim, qui non patitur nos tentari ſupra id quod poſſumus ſuſtinere. Alioquin nulla virtus ſufficeret ad reluctandum, ſi non Chriſti gratia nos iuuaret, ne captiuaremur, mole carnis oppreſſi in legem peccati. Tentatur autem vnuſquiſque à concupiſcentia ſua: ſed tunc grauius exagitatur, cùm callidus propugnator ean- C dem in nobis concupiſcentiam mouet, & fraudes adiicit vt alliciat. Quas vtiq; fraudes ordine quo primùm proſtrauerat hominem volens contra Dominum elimare.

RVRSVS *aſſumpſit eum in ſanctam ciuitatem, & ſtatuit eum ſupra pinnaculum templi.*] Quam ſanè ciuitatem non aliam intelligimus, quàm Hieruſalem quæ tunc temporis ſola in toto terrarum orbe propter cultum diuinum & religionem veri Dei rectè ſancta vocabatur. Vnde & in paſſione, multa corpora Sanctorum quæ D dormierant ſurgentia dicuntur veniſſe in ſanctam ciuitatem, & multis apparuiſſe. Sancta quippe vocabatur, quàm diu in ea iuſtitia & iudicium requieuit: ſed demum iniquitate repleta, ſceleſtior quàm Sodoma prædicatur, etſi hactenus ab Euangeliſta ſancta ex antiquæ pacis vocabulo nuncupetur. Interea quærendum eſt quomodo in deſerto ieiunaſſe vt tentaretur dicatur, cùm hîc in ciuitate ſancta aſſumptus tentandi cauſa congrediatur. Præſertim cùm & Marcus manifeſtiùs di- E cat, *Quod quadraginta diebus, & quadraginta noctibus fuerit in deſerto vt tentaretur à Diabolo*, Vtrumne in deſerto tentabatur, an poſt expletum ieiunium, Hieruſalem repetens ibi ſit peractum quod de congreſſu pugnæ legitur? Ex quo quidam conantur aſſerere, vt hanc quæſtionem effugiant, quod & Hieruſalẽ & omnis illa regio, quia Dei notitiam perdiderant, deſertum iure appellabatur. Sed nonnulli

Mar.1.13.

A rectiùs arbitrantur, vt æſtimo, primam & vltimam in deſerto tentationem fuiſſe peractam, mediam verò quæ iuxta hiſtoriam extrema creditur, poſtquam regreſſus eſt à deſerto, in Hieruſalem fuiſſe cõpletam. Quia Matthæus, non ſecundum hiſtoriæ conſequentiam, ſed iuxta tentationis Adæ ordinem narrationem rei geſtæ perſequitur. Vnde liquidò patet alterum eorum ita vt res geſta eſt explicuiſſe; alterum verò vt Tropica texeretur doctrina, commutato tentationis odine, docuiſſe. Porrò quorũdam opinio eſt, quod in vno eodemque loco poſito corpore, hæc variis in locis animo ſint oſtenſa. Quod non ſatis approbari poteſt, vbi quæ geſta ſunt omnia corporeis explicita ſenſibus contexuntur. Et nec mirum, ſi ſe permiſit huc illucque corpore circumferri, ſi fortè ita intelligendum eſt verbum aſſumptionis, qui ſe permiſit à membris eiuſdem Diaboli crucifigi. Sed ex hoc magis tremendum, quod neque virtus impleta, neque ſanctitas approbata, neque locus Domino dedicatus cohibuit impudentiſſimum hoſtem à congreſſu. Immò formidoloſius ſuis rearmatur viribus, dum crebris virtutum vincitur inſignibus. Hinc quoque ducit eum ad altiora & vſque ſuper faſtigium templi, vt ex hoc daretur indicium ad quid eleuet vnumquemque, quem deorſum præcipitare deſiderat. Iactantia quippe ſuper omnem altitudinem mentem eleuat, per quam dum ſe putant quicunque ad altiora ſublimium factorum vſurpatione ſua conſcendere, ad inferiora iam lapſi truduntur. Quis igitur in genere humano, non magis præeſſe & altior videri, quàm ſubeſſe & humiliari cupit? Quippe quia penè omnes abducit elatio,& vniuerſi ad altiora Diaboli faſtu tolluntur, volens Magiſter virtutum apertius exhibere, permittit ſe aſſumi ſuper pinnaculum templi, quæ ſedes erat Doctorum; vbi nimirum quiſque poſitus vana gloria tentatur, & Scripturarum errore plerumque illicitur. Porro in Palæſtina conſuetudo eſt Architecturæ, quod & in tẽplo Salomonis fuiſſe probatur, vt deſuper per totum plana habeatur atque in gyro, iuxta quod lex præcepit cancelli deambulatorij, ne fortè aliquis inde labatur incautus. Inter quos nimirum ſedes Doctorum ſuper pinnam templi erigebatur, vt exinde quaſi in eminentiori poſitus loco Doctor ad populum loqueretur. Sed quod prouiſum eſt ad vtilitatem totius officij, hoc quàm ſæpè

CAP. IV.

callidus perſuaſor vtitur ad ruinam eorũ qui aliis præferuntur. Nonnullos quidem in ſua inflationis aura etiam ad honores erigit indebitos. Nõnullos verò rectè prælatos, vt corruãt, & ſe vitiis immittant, indefeſſus hortatur. Qui tamen quamuis perſuadere poſſit, omninò præcipitare non poteſt. Nullo igitur vitio eos magis deuaſtat, quos honor magiſterij ſublimius ad docendum eleuat, quàm vanæ gloriæ, per quam etiam de bono virtutum opere inflatos reddit, dum non Dei, ſed ſuam quærẽtes gloriam, inanes fiunt. Vnde Magiſter egregius ſuper pinnam templi ad tentandũ prouida diſpenſatione aſſumitur: vt ex hoc doceret, eos qui in ſublimitate ſunt conſtituti, quid magis cauere oporteat, ita vt nihil per inanem gloriam faciant, ne vitium incurrant, quo etiam & ipſi quam ſæpè qui ſani videntur peſſimè laborant. Quod benè præcauens

Pſal. 113. 9. Propheta, *Non nobis Domine non nobis*, inquit, *ſed nomini tuo da gloriam.* Cæterùm qui ſibi applaudunt, & fauores vulgi excitari in ſe cupiunt, non lucra cogitant animarum, ſed omnia gerunt laudis ſuæ gratia, & appetunt etiam nonnunquam quæ ſupra ſe ſunt, & circumferuntur omni vento iactantiæ. Neque videri erubeſcunt quod ipſi non ſunt, neque de ſe prædicari, quæ minimè illis competũt. Ideoque de ſublimium vſurpatione factorum ad inferiora labuntur.

SI *filius Dei es*, inquit, *mitte te deorſum.*] Hoc ſanè per omnia volens experiri, ſi filius Dei ſit. Neque attendit cur idem ſe deorſum debeat mittere, niſi vt eum iactantiæ vinculis irretiret, & ipſe quod veretur, ſi filius Dei eſſet, ex hoc ſaltem per coniecturam cognoſceret. Quæ nimirum vox benè ſibi congruit, qui omnes deorſum ex altiori gradu meritorum præcipitare ſatagit. Quid enim tam proprium illi, quàm vt omnes perſuadendo de ſublimi mentis ſtatu deorſum mittat? In quo ſatis admodum infirmitatem ſuam nobis demonſtrat, malitiamque deſignat, quod nemini poſſit nocere, niſi ſe homo infelix prius deorſum miſerit.

SCRIPTVM *eſt enim*, inquit, *quod Angelis ſuis mandauit de te vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis.*] & cætera, quæ ſequuntur, donec ad eum locum vbi conculcandus ipſe oſtenditur, & omnia veneficia eius figuratè virtute Sanctorum calcanda penitus prædicantur. De ſua quidem fraude & conculcatione narrare refugit, quaſi callidus tergiuerſator, ſed de auxi-

A lio Angelorum acſi ad infirmum loquens, instantius repromittit, non vt confirmet in melius, ſed vt proſternat in peius; ad hoc quippe vtitur Scripturis, non vt virtutes inſtituat, ſed vt errores ingerat. Quẽ denique imitantur omnes quicunque teſtimonia Scripturarum quàm ſæpè adulterando ad ſuos inflectunt ſenſus, non ſanè vt veritati faueant, ſed vt temerarios voluntatis ſuæ auſus impudenter aſtruãt. Hic quoque in nouo teſtamento primus

B hæreſim, talia ex veteri permutãdo, fraudulentus condidit, atque idolatriam ingeſſit, dum ſe adorare perſuadet, quem & in ſimulacris falſi Deorum cultores malè decepti colunt, qui & in veteri teſtamento loquens, priorem Adam, Dei ſubuertendo ſententiam, priùs deceperat. *Cur,* inquit, *præcepit vobis Deus, ne comederetis ex omni ligno Paradiſi?* Quod omninò conſtat Deum non dixiſſe, ſed vt mentem ſubruat, mentiendo præcepti pondus exaggerat. Ac deinde poſt dubia infidelitatis Gen. 3. 1.

C reſponſa, permutat ſeueritatis ſentẽtiam Dei, *Nequaquam*, inquit, *morte moriemini. Scit enim Deus, in quacũque die comederitis ex eo, quia aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dij, ſcientes bonum & malum.* Sic itaque Diabolus ſemper Scripturarum vtitur exemplis, nõ vt corrigat, ſed vt decipiat, etiam grandia falsè repromittendo. Hinc quippe eſt, *Hæc omnia tibi dabo*; atque illud, *Aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut Dij ſcientes bonum & malum.* Vnde liquidò conſtat, vt dixi, quod omnes quicunque ſenſus

D Scripturarum ad ſuos perſuadẽdum fraude conatus doloſè infligunt, & ſeuera Dei præcepta malè blandiendo extenuant, atque peccantibus vt permulceant in malum grandia repromittunt, illo aguntur ſpiritu qui malè interpretando, Dei ſententiam extenuando primum Adam morti addixit, & nouiſſimum eadem calliditatis arte, quaſi ex auctoritate diuina, malè tractando Scripturas, proſternere concupiuit.

E CVI *Ieſus, rurſus ſcriptum eſt, non tentabis Dominum Deum tuum.*] Quod ſanè præceptum quamplures duplici corde ſæpè tranſgrediuntur incauti, & vnde Deum conantur probare, offendunt. Et notandum quod tentare dicitur, dum de Scripturis perſuadere aliud quàm expediat, conatur. quia profectò ſicut Spiritus vita eſt in Scripturis diuinis dum rectè intelliguntur: ita in eis qui eas callidè ſuis applicant fauoribus, laqueus erroris, & tentatio ac ſubuerſio ſimplicium protinus in-

Cap. III.

uenitur. *Quorum ſermo*, vt Apoſtolus ait, *velut cancer ſerpit.* Digna deinde contra laqueatorum ſenſus, & diaboli petulantiam Domini reſponſio ſatis infligitur, *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Ex quo declarat quod nec ſecundum humanitatem Dominum, neque ſecundum diuinitatem Deum aliquis debeat tentare; ſed agere in tentationibus quidquid humanę mentis induſtria ſecundum eum valet agere. De cætero ſoli Deo omnipotenti, cui omnia poſſibilia ſunt, ſi quid ſuperimminet, non tentando, ſed deuotè ac confidenter debet committere. At verò quod Dominum Deum ſuum ſe teſtatur, non ſicut Manichæi delirant, alius eſt Deus tenebrarum & alius lucis, ſed vnus idemque Deus tenebrarum & lucis conuincitur; qui etiam & ſuper eum qui eſt abyſſus omnium tenebrarum dominari teſtimonio ipſius confirmatur.

Sed cur tentatur, ſi ab eo tentari non debuit? profectò quia tētatoris præſumptio fuit. Et poſtquam primum hominem ſua tentatione deiecit, iuſtum omninò fuit, vt non ſolùm tentaretur Chriſtus, verùm & in illis eiſdemque paſſionibus tentaretur, incorruptam Dei imaginem ac ſimilitudinem poſſidens, in quibus & Adam primus tentatus eſt, cùm adhuc in illa inuiolata Dei imagine perduraret, quæ ſunt Gaſtrimargia, Cenodoxia, Superbia. Vnde nec in quibus poſt præuaricationem mandati Adam damnatur, & deinceps ſuo in vitio deuoluitur, Chriſtus tentatus eſt, ſed in quibus antea tentatus & ſuperatus legitur. Tentatus eſt autem Gaſtrimargiæ vitio, quando ligni interdicti præſumſit edulium. Cenodoxia verò, quando dictum eſt ei, *Aperientur oculi veſtri.* Porrò ſuperbia deiectus tunc extitit, quādo dictum eſt ei, *Eritis ſicut dij, ſcientes bonum & malū.* In his ergo tribus vitiis etiam Dominum Saluatorem legimus tentatum fuiſſe. Gaſtrimargia quidem, cùm perſuaſum eſt ei à diabolo, *Dic vt lapides iſti panes fiant.* Cenodoxia, *Si filius Dei es mittę te deorſum.* Superbia, cùm oſtendens illi omnia regna mundi & gloriam eorum repromittit, *Hæc tibi omnia dabo, ſi cadens adoraueris me:* Vt eiſdem quibus nimirum ille tentationum lineis appetitus eſt, tentaretur; & nos quoque quemadmodum tentatorem vincere deberemus ſuo perdoceret exemplo. Ideoque & ille Adam, & iſte Adam dicitur; ille quidem primus ad ruinam in mortem; hic verò primus ad reſurrectionem & vitam. Et ſi velis om-

A nia diligenter perſpicere, inuenies, ſicut dicit Apoſtolus, in primo formam futuri eſſe, præter quod ille ad ruinam dilapſus, *Rom. 5.14* hic verò in ſimilitudinem carnis peccati veniens omnia in melius per eaſdem lineas reparauit. Vnde & in eiſdem eum vitiis diabolus tantùm tentat, in quibus & illum primùm deceperat; coniiciens hunc quoque ſimpliciter velut hominem, in cæteris illudendum, ſi eum in illis quibus priorem deiecerat eliſum ſenſiſſet. B Nam quod Lucas hunc ordinem tranſcribit, non ex imperitia, ſed pro myſterio tranſmutauit. Siquidem in vtriſque factum eſt, vt & veritas rei geſtæ appareat, atque ordo tentationis Adæ; deinde vt moraliter ad præſentis temporis reliqua conformentur. Hinc eſt nimirum, quod Lucas mediam ponit auaritiam, vltimam verò ſuperbiam; quia etiam vſque in finem vitæ poſt omnes virtutum triumphos ſæuire non ceſſat. Nam in eo quod ait, quia in momento oſtenderit ei omnia C regna mundi, paſſio Philargyriæ conuenienter accipitur. Et in eo quod dixit, ſi filius Dei es, mitte te deorſum; ſuperbiæ perſuaſio iuxta hunc locum rectè intelligitur. Ergo quia dum Gaſtrimargia eum ſuperare nequiuit, omiſit Libidinem, & ea quæ de Gula naſcuntur, & tranſcurrit ad Philargyriam, quam pro certo radicem omnium malorum nouerat. Quo vtique ilicò ſuperatus, nullum ei vitium, ex his quæ ſequebantur illam auſus eſt ingerere; ſed ad extremam ſuperbiæ paſſionem D tranſiliit, qua nouerat perfectos quoſque poſſe pulſari. In quibus tribus omnia vitia ſibimet fœderata perempta iacent. Vnde & diabolus videns per ſingulos tentationis ſuæ gradus ſe ſuperari, auget fraudes, acuit ingenia. Et primò apponit eſuriei lapides, vt potentiam exploret, & cōtinentiam frangat; ſecundò etiam ex diuinis litteris, quaſi ex auctoritate diuina perſuadens vt demulceat laqueos parat. Tertiò verò, ac ſi in ſe victus, vniuerſa vitiorum molimina, & arma potentiæ ſuæ E artis coram oculis ponit; quatenus in eò, ſi quid deeſſe poſſit mali, mens blandimentorum laqueis irretita malè ſuaſa rerum deliciarum cupidine capiatur. Vbi cogitandum quid nos miſeri facturi ſumus, in quibus ineſt virus concupiſcentiæ, & peccati lex membris omnibus dominatur: ita vt vnuſquiſque tentetur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Aut quid agemus, cùm ipſe per ſe diabolus concupiſcentias carni inſitas, acriùs

CAP. IV.

inflammare, & quod grauius eſt, quaſi ex auctoritate diuinarum ſcripturarum, mentem vt ſeducat atrocius delinire ac ſeducere cœperit? Et quod adhuc infelicius eſt, iam vt hinc colligitur vniuerſis quæ in mundo ſunt contra nos vt ſuis vtitur armis. Quid ergo anima inter huiuſcemodi caſus factura eſt? Nam nihil in mundo eſt, niſi concupiſcentia carnis, & concupiſcentia oculorum, atque ſuperbia vitæ. In quibus nimirum tribus ſententiis Apoſtolus vniuerſa tentationum genera comprehendit. Et ideo Dominus hæc omnia in ſe ſine contagione peccati vincenda ſuſcepit, vt miles diſceret, quid vna cum gratia Dei iugiter ageret, quæ vitiorum recidiua in ſe profligare debuiſſet.

1. Ioan. 2. 16.

In montem autem eum aſſumſiſſe ideo dicitur, vt ex eo loco mons Tyri vulneratus à monte Dei, ſuper quem omnis auarus erigitur, euidentius ſignaretur. Non quòd Ieſus ſpiritu ſuperbiæ inflatus eo quo ipſe corruit, ſit elatus; ſed ſuper quẽlibet terrarum montem aſſumitur, vt mõſtraretur apertius, quo ipſe tranſuehitur qui auaritiæ æſtibus inflatur. Alioquin omnia regna mundi & gloriam eorum minimè locupletius poſſidebit, niſi fuerit ſupra fundamentum ſuperbiæ tranſplantatus. Nam verè humiles non niſi in Domino gloriantur. Omnia autem regna mundi ei dicitur oſtendiſſe, videlicet omnia quæ in mundo poſſunt eſſe concupiſcibilia, in quibus mundi amatores regnant. Vel certè ſimpliciter accipiendum, vt quidam volunt, quod illo ſuggerente totus mundus in momento viſus ab eo dicatur. Et nec mirum, cùm & eximio viro Benedicto, quàm ſubitò in ſphæra, antequam exiret è corpore, dicitur oſtenſus; quanto magis ab ipſo Domino Chriſto ſimul potuit in momento videri, qui ſimul ſemper conſpicit vniuerſa? Et benè in momento, iuxta quod alius Euangeliſta narrat; quia omne quidquid in mundo eſt, breue ac momentaneum eſſe conuincitur. Sed gloriam horum quo viſionis oculo Saluator inſpexerit, non abſurdè quæritur, ne fortè, quod abſit, illam concupiſcentiæ oculo intuitus intelligatur, quo nos deprauato mentis aſpectu, quælibet concupiſcibilia circumplectitur. Sed ſi in mente fuit iſta rerum oſtenſio, eo nimirum aſpectu iuxta humanitatem fuit, quo Medici ſolent cõſpicere omniã morborum genera ſine vllo læſionis vulnere, vt & per hoc ab his ſuos mederi poſſint ægrotos, & ſaluti eorum qui nondum corrupti ſunt conſulendo, diligentius prouidere. Quod autem ait, *Hæc omnia tibi dabo*, ex arrogantia deſcendit. Non quod in totum mundum habeat poteſtatem, vt poſſit omnia regna mundi dare, ſed vt malè perſuadeat ſe prius adorare, & per hoc ante corruat, qui ad auaritiam diuitiarum venire feſtinat. Nam & Apoſtolus auaritiam ſeruitutem Idolorum nuncupat. Col. 3. 5.
Quia quilibet auarus infra pedes diaboli malè perſuaſus curuus iacet.

Respondit *autem ei dicens, vadè retro ſatanas.*] Congruum ergo temeritatis ſuæ exitum ſententia reſponſionis Chriſti accepit, cùm & fraudis ſuæ, qua contra moliebatur, in ſatana ilicò repercuſſus nomine audiuit, atque retrorſum abire iure victus promeruit. Retrorſum autem ire, non ſicut Petro dictum eſt, *Vade poſt me*, qui adhuc contrarius es voluntati Mat. 16. 23
meæ, vt mea ſequaris exempla: ſed, vadè retro cæcitatis tuæ prauitate in abyſſum dimerſus, qua nunquam ţçvaleas explicare, & in antea quæ lucis ſunt appetere, qui lucem obfuſcare tuis fraudibus conaris modis omnibus.

Scriptvm *eſt enim*, inquit, *Dominum Deum tuum adorabis*] Vbi euidenter oſtendit, quod homo Chriſtus vt Deus ac Dominus ſit adorandus, quatenus poſtpoſita omni humanæ poteſtatis gloria, & ſæculi ambitione calcata ſolum Deum ac Dominum Chriſtum inſtantiùs adorare debeamus. Quia omnis ſæculi honor non ad Deum relatus, negotium diaboli eſſe conuincitur. Sed vbi hoc ſcriptum ſit quod ait, *Dominum Deum tuum adorabis*, cunctis legentibus liquet, quod in Pentateucho. Ex quo bene Deus ille manu fortis contra immanem hoſtem pugnaturus ſignatur, qui quinque lapides videlicet & quinque libros legis diuinæ in pera paſtorali reponens, vno eorum ex Deuteronomio ſcilicet per quem Deut. 6. 13
noua lex figuratur, aduerſarium repercuſſit, nobiſque omnibus illo perempto victoriam reportauit, *Dominum Deum tuum*, inquit, *adorabis, & illi ſoli ſeruies.* Ac ſi dicatur, non tu igitur adorandus es, vt iam multos falſo erroris laqueo decepiſti; ſed Dominum ſcilicet filium, & Deum patrem, ac ſolum Spiritum ſanctum, qui eſt Deus vnus, iure potius adorabis, & ipſi ſoli quolibet pacto deceptus ſeruies. Ex quo liquido colligitur, quod velit nolit idem eius obtemperat iuſſis, & ſeruit licet inuitus imperatus. Cuius nimirum

Cap. IV.

coacto malignitatis ſuæ ſeruitio Deus iuſto vtitur moderamine, vt omnia ſeruiant vnius Dei ſcriptis, & nihil effugiat, etiam quod ſibimet malè deperit dominantis imperio. Namque in eo quod ait, *illi ſoli ſeruies*, rectè illa ſolius Dei ſeruitus exprimitur, quæ nulli alteri quàm Deo ſoli debetur, quam Græci λατρείαν vocant; vnde & idololatria nuncupatur, dum ſolius Dei cultus diabolo per ſimulacra offertur. Porrò illa ſeruitus quæ communem ſignificat ſeruitutem, δουλεία in eadem lingua ſignificantius appellatur. Ex quo rectè intelligitur, quod ſimiliter & de illa adoratione dixerit, *Dominum Deum adorabis*; quæ ſoli Domino debetur. Quia profectò etſi legimus homines & Angelos à ſanctis Patribus adoratos, non tamen illa adoratione putare debemus, qua vnicum & ſingularem Deum iure competit adorare. Vnde ſummopere cauendum eſt, ne aut iſta in corde minuatur, aut certè per illam circa Deum immutetur ſeruientis & adorantis deuotio; itatenus vt illa communis Angelorum hominumque ſeruitutis veneratio plusquam expediat tranſcendatur. Sed orare Deum propter ſeipſum vt Deum ſatis decet, & ſeruiri illi à creatura vt Creatori: Angelum verò, aut hominem venerari, iuxta quod expedit, non propter ſeipſum, ſed propter Deum, vt Deus in eis veneretur, à quo venerabiles & ipſi facti creduntur. Alioquin non ſunt adorandi prorſus, in quantum non ſunt veri Dij. Adhibendi quidem ſunt in precibus; veruntamen non ſunt colendi, vt & ipſi quaſi Deus adorentur. Facti enim ſunt venerabiles propter Deum. Simpliciter in eis Dominus diligatur, propter quem & ipſi dilecti à nobis deuotiſſimè venerantur. Cæterùm ſi quis ab hac regula Catholicæ fidei qualibet parte ſuccubuerit, ſcilicet aut ſpernendo Sanctos, ne debitã eis venerationẽ impendat; aut certè cùm non ſint quod Deus eſt, ſibi eos in Deum præferendo conſtituat, omnino à religione veræ fidei nimium extraneus aberrabit. Nam & Apoſtolus monet nos per caritatem inuicem ſeruire, ſecundum illam communem ſeruitutem dilectionis Chriſti. Sed & ipſe alibi, vt ſerui dominis ſuis non ad oculum placentes ſint monet, ſed velut Domino ſeruientes. Et vt beatus Petrus Apoſtolus ait, non tantùm bonis & modeſtis, ſed etiam dyſcolis omni timore Domini ſeruire conuenit, vt per omnia Deo deuota in om-

Gal. 5. 13.

Epheſ. 6. 6.

1. Pet. 2. 18

A nibus Chriſtiana Religio, atque irrecomprehenſibilis comprobetur. Infelix quoque nimium humana mortalitas, quæ tãtis obfuſcatur vitiorum tenebris, & à tam æquiſſima piæ religionis regula deuio gradiens itinere, hinc inde peccatis intercipitur. Ita vt & hi qui præſunt tyrannica non metuant vi exagitare ſubiectos; neque hi qui ſubeſſe coguntur cõditione ſua, ſine timore pœnali parere poſſint prelatis. Quorum vtrique dum Deum medium non attendunt, ſua morum improbitate à vera fidei iuſtitia deuiant. Vera namque iuſtitia eſt, ſua cuique iure vt decet honeſtatis officio, ſiue moleſtia & morum improbitate deferre. Vnde ſi ad Diabolum dicitur, *Dominum Deum tuum adorabis*, non ex ſuperfluo eſt quod imperatur. Benè igitur Chriſtus nouerat illum hoc ſuo deuotionis officio non impleturũ; ſed ex debita reciprocationis ſẽtẽtia loquitur, vt ex contrario quàm ille moliebatur oſtenderet ſcriptum quid ipſe magis iure debeat, qui ab omni pietatis negotio ſuo prauitatis vitio eſt efferatus. Nõ enim iniuſtum eſt cuique imperare quod illi iuſtum eſt exhibere. Et ideo licet proprio ſuperbiæ vitio ſit ille deceptus, tamẽ per hoc quod dictum eſt, *Dominum Deum tuum adorabis*, patet illũ creantis dominio ſubiacere. Sed quærendum, vtrum ex auctoritate Scripturarũ, quæ hominibus per Moyſem ſolummodo datæ ſunt in eruditionem & doctrinã rectè viuendi, debuerint contra hũc, ac ſi eſſent tam illi, quàm reliquis ſpiritibus præcepta, talia proferri. Numquid ad eum erudiendum ſcriptum erat, *Non tentabis Dominum Deum tuum*, Et, *Dominũ Deum tuũ adorabis, & illi ſoli ſeruies*? Præſertim cùm per Moyſem, non illi, ſed populo inſtitutionis doctrina tribuatur. Et ideo probabilius videtur, non vt ſuſpicatur Diabolo ex auctoritate diuina, oſtensũ eſſe Dominũ adorare debere. Sed ſibimet Deus homo, quia dignatus eſt humilitatis formam aſſumere, vt ſe viam redeuntibus ad patriam præſtrueret, cõtra ſagittas aduerſarij clypeum præceptorum opponit: quatenus diſcant ſequaces, quid & ipſi in ſuis tentationibus prudenter agant. Nam ſi præceptum Domini lucidum contra tẽtamentorum nebulas adhibeatur, reſtat continuò vt omnis tenebrarum caligo, vt fumus, diſpergatur. Vnde ſicut dictũ ſibi Saluator recolit, *Nõ in ſolo pane viuit homo*, vt illuſtretur præceptis diuinis ſecundum humanitatem, ex quo ſuos inſtituat bellatores. Ita &, *Non tentabis Dominum Deum tuum*,

CAP. IV.

tuum, atque, *Dominum Deum tuum adorabis & illi ſoli ſeruies*, non Diabolo, ſed ſibi præceptum inſinuat, quatenus his faſcibus mandatorum, laqueorum tenebras repellat, & repulſis eminùs eiſdem ad nihilum euaneſcat.

TVNC *reliquit eum Diabolus. Et ecce Angeli acceſſerunt & miniſtrabant ei.*] Reliquit eum conſummata tentatione. Non quaſi rurſus eum non aggreſſurus, ſed vt beatus Euangeliſta Marcus ait, ad tempus, poſtmodum contra eum per mortem B Iudæorum odiis apertiſſimè impugnaturus. Expleta autem tentatione diximus, non quaſi expleuerit quod conatus eſt, vt deiiceret: ſed expleta contra eum omni arte tentandi, iam vlteriùs quid ageret nō inueniens, dereliquit. Nam cuiuſque artis officium tunc expletur, cum quidquid ars ipſa, iuxta facultatem negotij dictauerit, ad peragendum fuerit expletum, etiamſi non obtineat opifex artis quod intendit. Vt puta orator, aut aliquis medicorū, non ſolùm quoties perſuadet hic, aut ille curat, finis completur officij: ſed tunc rectè prædicatur expletus etſi conditio rerum ac perſonarum nō admittat explere, cùm quidquid ars ipſa valuerit, diligenter negotiis & perſonis fuerit adtributū. Quod tandem Diabolus in ſe cernens, artis ſuæ peritiam conſummatam, continuò eum dicitur reliquiſſe, quia vltra quid ageret penitus non habebat. Nam tentauerat eum primùm per gulæ concupiſcentiam, quæ radix omnium malorum eſt, deinde per vanam gloriam, quæ habitus eſt ſuperborum. Teſte igitur Apoſtolo, initium omnis peccati ſuperbia probatur, cuius nimirum illa ſpecies fore non indubitanter manifeſtè cognoſcitur. Vnde ſi radix omnium malorum concupiſcentia, & initium omnis peccati ſuperbia, rectè ergo tentatio expleta dicitur, cui omnium malorum origo & peccati initiū penitus ſuperatur ac conteritur. Nam nec mundus, qui in maligno poſitus à Domino condemnatur, alia tentamentorum habet quàm quæ illi oppoſuit, carnis videlicet concupiſcentiam, quæ eſt in membris noſtris, & concupiſcentiam oculorū, quæ ſemper exteriùs generatur, nec non & ſuperbiam vitæ, quæ tam interiùs quàm exteriùs ſuis faſtibus coaleſcit. Iure igitur expleta dicitur tentatio, dum vniuerſis tentamentorum generibus Scripturarum auctoritate repulſis, victus tandem hoſtis ſuccubuit. Et *Ecce*, inquit, *Angeli* A *acceſſerunt & miniſtrabant ei.* Acceſſerunt vtique, non quaſi tunc primum illud adeuntes, ſed veluti agonem ſui creatoris per aſſumptam formam hominis contra hoſtem humani generis diu procul aſpicientes. Si enim nos (vt ait Apoſtolus) 1. Cor. 4. 9. ſpectaculum facti ſumus mundo & Angelis eius; multò magis eum venerabiliter intuebantur agonem, in quo Deus homo virtute ſua pro omnibus dimicabat. In illo quippe & nos vicimus, quia in illo eramus & nos pro quibus ipſe factus eſt homo. Stabant autem Angeli à longè interea, ne fortè quaſi præſidio eorum viciſſe videretur, aut certe auxilio indiguiſſe. At verò vt ex virtute monomachiæ Chriſti hoſtis ille victus abſceſſit, exercitus Angelorum quaſi paratus ad obſequium regis, qui procul triumphum illius longè diu contemplabatur, deuotus acceſſit, & miniſtrans famulabatur. Porrò quod pugnat, noſtræ humanitatis ſuſceptio erat; quod verò iſti miniſtrant, diuinitatis in eo C priuilegia prædicantur. In vtroque tamen vnus Chriſtus & doctrinarum exempla in eo pleniùs commēndantur. Quia ſicut in hoc agone militia totius religionis noſtræ præſtruitur: ita & in obſequio Angelorum remuneratio ſeruitutis noſtræ futura glorioſior edocetur. Quia poſt triūphos, per hoc æternæ vitæ, beatorum vera deſignatur refectio, vbi non modo Angeli, quorum caritas ardet indefeſſa, ſed etiam ipſe Dominus per ſe tranſiens miniſtraturus ſanctis luce clariùs prædica- D tur. Et ideo qui vult cum eo tanti honoris obſequio poſtmodum refoueri, neceſſe eſt prius in militia poſitus, diſcat, eius adiutorio fultus, agonem ſuum ad finem vſque perducere; quia non coronabitur, niſi qui legitimè certauerit.

CVM *autem audiſſet Ieſus quod Ioannes traditus eſſet, receſſit in Galileā, & relicta ciuitate Nazareth, venit & habitauit in Capharnaum maritimam in finibus Zabulon & Nepthalim. Terra Zabulon, & terra Nepthalim, via maris trans-Iordanem Galileæ Gentium,* E & reliqua.] Nam & Ioannes refert, quod Ieſus cum diſcipulis ſuis inuitatus ad nuptias in Chana Galilææ ſignum fecerit deitatis, aquas conuertens in vinum, *Hoc fecit*, inquit, *principium ſignorum Ieſus in Chana Galileæ, & manifeſtauit gloriam ſuam, & crediderunt in eum diſcipuli eius.* Ioan. 2. 11. Sed cur, cum audiſſet Ioannem traditum in carcerem, ſeceſſerit in Galilæam, perfacilè cogno-

K

Cap. IV.

ſcitur ſi rei veritas intentè perpenditur. Ioannes enim non niſi propter Euangelium regni, & iuſtitiam quæ eſt ex Euangelio, quam prædicabat, diſcrimen mortis incurrit. Chriſtus verò qui ampliùs & perfectiùs erat veritatis iuſtitiam prædicaturus, neceſſe habuit ad tempus vt ſecederet in Galilæam : ne antequam veniret tempus paſſionis, Iudæi ſemper infidelitatis amici, homicidio iungerent homicidium, & Martyribus fugiendi ad horam in tempore paſſionis ſuffugium per hoc ſignanter denegaret. Seceſſit autem ad tempus, vt ſuis daretur ſequacibus in perſecutione locus fugiendi, iuxta illud, *Si vos perſequuti fuerint in vnam ciuitatem, fugite in aliam.* (Mat. 10. 23.) Non quidem cauſa timoris, ſed vt exemplum fieret & doctrina credentibus. Porro antequam iret in Galilæam, nonnulla ab Ioanne facta interponuntur, quæ iſti alij prætermiſere, vnde intelligitur aliquos fuiſſe dies interpoſitos quibus illa geſta ſint, quæ ab eo interſeruntur. Nam traditio Eccleſiaſtica tenet (quanquam nonnulli Dominum baptizatum octauo Kalend. Ianuarias dixerint, vt eo die crederetur renatus quo natus; & vt alij aſſeuerant, acſi ipſa die circumciſio ſpiritalis ſir celebrata, quo fuerat carnalis adimpleta.) Quòd octauo Idus, quando nunc celebratur, baptiſmo perfunctus ſit; & inde, quod idem Ioannes præmiſit, ductus eſt in deſertum. Poſt cuius expletionem temporis, aliquantis interpoſitis diebus, iam Ioanne in carcere retruſo, ſeceſſit in Galilæam, & deinde veniens habitauit in Capharnaum maritimam. Vbi cùm cœpiſſet miraculis coruſcantibus Euangelium prædicare, adhuc Ioannes in carcere audiens opera Chriſti, miſit duos de diſcipulis ſuis, quibus reſponſum eſt, quod iam virtutes operarentur, & Euangelium pauperibus prædicaretur. Quæ nimirum prædicatio à Catholicis Chriſti Doctoribus Kalendis Maiis rraditur inchoata. Ex quo liquidò conſtat, non, vt quidam volunr, poſt annum, ſed in vno eodemque, & baptizatum & ieiunaſſe, ac deinde ſpatio interpoſito prædicare cœpiſſe. Cœpit autem Ieſus exinde poſtquam venit Capharnaum, prædicare quod appropinquauerit Euangelium regni, vt adimpleretur quod dictum erat per Eſaiam Prophetam dicentem, *Terra Zabulon, & terra Nephtalim, via maris trans-Iordanem Galilææ Gentium.* (Eſa. 9.1.) *Po-*

A *pulus qui ſedebat in tenebris vidit lucem magnam, habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta eſt eis.* Vnde & Septuaginta hoc loco dixere, hoc primùm bibe, velociter fac. Quia terra Zabulon, & terra Nephtalim prima Chriſti videre miracula, vt primæ biberent fidei potionem, quæ primæ viderant miracula Dominum facientem. Vnde iuxta Hebraicum Matthæus ponens hoc teſtimonium, primo tempore, inquit, alleuiata eſt terra

B Zabulon & terra Nepthalim onere peccatorum, quia in regionibus harum duarum tribuum primùm Saluator Euangelium prædicauit. Vnde & in Pſalmo, *Benedicite Deo Domino, de fontibus Irael.* (Pſ. 67. 28.) Ibi Benjamin adoleſcentulus videlicet, & Paulus Apoſtolus in mentis exceſſu. Ex quo alibi ait, *Siue mente excedimus Deo.* (2. Cor. 5. 13) Principes Zabulon & Principes Nephtalim, quia in his tribubus fuere viculi, ex quibus ſancti Duces Apoſtoli exſtitere. Et in nouiſſimo aggrauata eſt via maris

C trans-Iordanem Galilææ Gentium. Galilæa namque Gentium ideo dicitur, quia duæ fuiſſe probantur. Quarum vna confinis ac vicina eſt Tyriis, quæ nunc hîc Gentium vocatur, vbi & Salomon xx. ciuitates donauit Hyram Regi Tyri in ſorte tribus Nephtalim. Altera dicitur circa Tyberiadem & ſtagnum Genaſſar in tribu Zabulon. Sed in vtriſque Dominum commoratum eſſe, vicinitas earundem ciuitatum probat. Hic tamen propter figuram eorum qui vocan-

D di erant ex Gentibus, rectè illa quæ Gentium eſt memoratur. Nam & Euangeliſta ea quæ in primordio prophetiæ verſus ſunt, prætermiſit; ſicut & in medio, quod via maris in nouiſſimo aggrauata ſir, dereliquit. Quia nimirum illuc pertinuit ex prophetia etiam iuxtim hiſtoriæ fundamenta iacere; hîc verò tantùm inſinuare, quod ex ipſa hiſtoria aduentus Domini & initium prædicationis eius luce clarius refertur. Populus, inquit, qui ambulabar in tenebris vide-

E licet & caligine erroris, & cæcitate ignorantiæ, vidir lucem prædicantis Chriſti. Et non quamcumque lucem, ſed magnam illam ſcilicet, quæ ait in Euāgelio, *Ego ſum lux mundi.* Et quàm diſcreta Dei prædicatur clementia, vt hi primùm releuarentur à iugo ſeruitutis peccati, qui primùm, ſicut Hebręi tradunr, capriuati ab Aſſyriis ducti ſunt in terram hoſtilē ex omni populo Iudęorum. Poſtea verò non

Cap. IV. ſolùm duæ tribus, ſed & reliquæ quæ habitabant trans Iordanem atque in Samaria, ductæ ſunt in captiuitatem. Et hoc eſt quod ſcriptura nunc dicit, vt populus qui prior ductus eſt in captiuitatem, & in tenebris vitiorum verſabatur, ipſe miſerante Deo prior lucem prædicantis viderit Saluatoris; ac deinde diſſeminatum ſit Euangelium ſalutis in vniuerſas gentes. Vnde & ſequitur.

Habitantibus, inquit, *in tenebris & vmbra mortis, lux orta eſt eis.*] Inter B mortem autem & vmbrã mortis hoc eſſe putauerunt, quod mors eorum eſt qui cũ operibus mortis in inferno morte ſepeliuntur deuicti. Vmbra verò mortis eorũ, qui cùm peccant, necdum tamen de vita iſta penitus expelluntur; ſed diuino exſpectantur iudicio, vt in melius conuertantur. Vnde ſi voluerint poſſunt agere pœnitentiam, & ad veram lucem, vt deinceps non ſint in tenebris, Domini ſuffragante gratia, quantocius peruenire. Ad hoc enim relaxantur, vt non C perueniant ad veras tenebras, quæ alibi exteriores vocantur, ſed de interioribus peccati tenebris egreſſi, ſint lux in Domino. Quippe quia tenebræ peccatorum non aliud corpus quàm mortem perpetuam habere probantur. Et ideo interdum vmbræ vocantur mortis: quia ſicut vmbræ nunquam fiunt ſine corpore, ita nec peccata ſine morte. Vnde ſcri-
Ezech. 18. ptum eſt, *Anima quæ peccauerit ipſa morietur.* Quapropter qui vult effugere mortem, neceſſe eſt nullam in ſe habeat, in D quantum fas eſt, vmbram mortis. Qua ex cauſa deſinat peccare, & totus adhæreat Deo, vt ſit lux in Deo. Quia profectò ſi luci inhæſerit, nullis obuoluitur tenebris peccatorum; ſicut nec vbi lux iſta viſibilis eſt, locus quilibet offuſcatur caligine, ſed omnia in melius colluſtrata clareſcunt in lucem, & pulchritudini decoris omnia reformantur.

Exinde *autem cœpit Ieſus prædicare & dicere, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum.*] Eadem igi- E tur Iudex, quam benè confeſtim, quæ & præco veritatis prædicat, vt oſtendatur non alius quàm qui in voce ipſius Ioannis dudum ſonuerat. Vnde idem &
Ioan. 1. 23. Ioannes inquit, *Ego vox clamantis in deſerto.* Et quid eſt dicere, ego vox clamantis; niſi ego ſum vox illius qui in me clamat Chriſtus? Quia etſi ipſe exteriùs per vocem ſonuit, intus tamen verbum Chriſtus clamans fuit. Cuius nimirum clamantis vox Ioannes iure accipitur: quandoquidem organum Spiritus ſancti fore monſtratur, per cuius inſpirationem Verbum, quod in principio erat apud Deum, voce ipſius fidelibus reſeratur. Non enim à ſe quicquam Ioannes, ſed omnia intus ille loquebatur qui eum ad loquendum mouebat. Idcirco non inconuenienter vocem ſe ipſius proteſtatur; clamantis autem ſe vocem potius, quàm loquentis fatetur, vt in eo ſapientia illa clamare intelligatur, de qua in Salomone dicitur, *Sapientia foris clamitat, in plateis dat vocem ſuam.* Prou. 1. 20 In ſummis excelſiſque verticibus ſuper vias, in mediis ſemitis ſtans iuxta portas ciuitatis, vt vbique audiatur, & nullus inſipientium de ignorantia excuſetur. In ipſis quidem foribus loquitur dicens, ô viri ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum. Quæ nimirum vox Ioannes erat, in quo Sapientia Dei Patris clamitans dicebat, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum.* Et vt apertiùs clareſceret, quod ipſe eſſet qui dudum per eum clamabat, debuit eadem & ipſe in primordio prædicationis ſuæ retexere, quæ ipſe præconatus officio nunciarat; quatenus ipſe voce clarius per ſe niteſceret ex opere, qui priùs per Ioannem clamabat in voce. Et ſi diligenter attendimus, non ſolùm in eo Chriſtus, verumetiam in omnibus qui aliquid ab initio diuinitus inſpirati dixere, ipſa Dei Sapientia clamor fuit. Sed tamen Ioannes, quanquam & in aliis Chriſtus clamauerit, ex priuilegio meritorum, proprietatem vocis ſolus obtinuit; quatenus per eum præſens verbum agnoſceretur, quod longè diu alij nunciarunt. Inter vocem quippe & verbum nihil medium eſſe poteſt, ſed continuò vt vox ſonuerit, verbum præſens percipitur. Sic quoque inter Ioannem & Chriſtum nullus alius medius recipitur; ſed mox vt Ioannes carcere retruditur, Chriſtus in mundo virtutibus prædicatur. Vox ergo vt cœpit deſiſtere, verbum quod erat ſubſtantiale omnibus ad intelligentiam ſine ſtrepitu vocis intus in animo manens, cœpit clareſcere, & ſemetipſum per ſe pleniùs explanare. Ioannes quidem expleto vocis officio deſiit in mundo vlteriùs audiri: Chriſtus verò verbum, ſingulorum in corde perceptus, tenacius permanere. Et ideò primùm non aliud debuit audiri ex verbo, quàm quod officio vocis prius enunciauerat præco; vt totum nimirum refragraret in

CAP. IV.

verbo, quidquid formatum auditus experientia fides conceperat ex voce. Nam & Ioannes figuram legis & Prophetarum tenuit, quibus ceſſantibus, conſequenter Chriſti Euangelium annunciatur. Et ſi diligentius inſpexeris, percipies quod omnis Scriptura veteris Teſtamenti non aliud quàm vox clamantis fuit. Vndidem quicunque Scripturas ſanctas, aut certè Doctores earum obtemperanter non intendit, omninò non eos, ſed clamantem in eis, inſoleſcens moribus

B contemnit. Quorum figuram ſe geſtare Ioannes ſciens, *Ego vox clamantis*, inquit, quia quodammodo legis & Prophetarum adimpletio fuit. Lex ergo & Prophetæ vſque ad Ioannem; in Ioanne verò voces omnium conſummantur, atque deinceps voce euacuata ſolum verbum quod ſonuerat intus ab exordio legis & Prophetarum, per ſe ſine dubietate rectè percipitur. Si autem eadem Saluator prædicat quæ & Ioannes in ſpiritu prophetiæ

C ante prædixerat, oſtendit ſeipſum eſſe, cuius ille ſe vocem fatebatur, & quem omnis ordo legis ac Prophetarum currens vſque ad Ioannem, olim à ſæculo venturum nunciabat. *Pœnitentiam*, inquit, *agite, appropinquauit enim regnum cœlorum.* Regnum quippe cœlorum hoc loco Euangelium rectè accipitur, aut certè ipſe ſalus mundi Chriſtus, qui pridem longè à peccatoribus minabatur, nunc verò per reconciliationem eorum qui credituri erãt appropinquaſſe dicitur. Quo enim

D fieri propinquius generi humano poſſet, quàm quod hoc eſſe dignatus eſt abſque peccato, quod non ipſi eramus? *Verbum*, inquit Euangeliſta, *caro factũ eſt, & habitauit in nobis.* Hoc eſt, quod nos ipſi eramus factus eſt, & habitauit nobiſcum. Regnum autem cœlorum iure ideo appellatur; quia ipſe eſt illud regnum, per quod & in quo Sancti omnes in cœleſtibus perenniter regnaturi, iam hîc per fidẽ quotidie eius corpore colliguntur. *Ioan. 1. 14.*

AMBVLANS *autem Ieſus ſecus mare Galilææ vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mari. Erant autem piſcatores. Et ait illis, venite poſt me, faciam vos fieri piſcatores hominum.*] Hoc quippe valde contrarium inter Euangeliſtas ſonare videtur. Quia quod Matthæus narrat quod venerit & habitauerit in Capharnaum maritima; & poſtea diſcipulis piſcantibus eos de naui vocaſſe vt ſequerentur eum; longè aliter Ioannes ediſſerit, quod poſt

E

A illud miraculum de aqua in vinum conuerſa, deſcenderit Ieſus in Capharnaum, ac mater eius & fratres atque diſcipuli, *Ibique*, inquit, *manſerunt non multis diebus.* *Ioan. 2. 2.* Sed incertum ſanè videtur; vtrumne illi iam adhæſerant Petrus & Andreas, atque filij Zebedæi duo; vt per capitulationem hic loquatur Euangeliſta, quaſi hoc prius quàm ad Capharnaum deſcenderet ad habitandum quolibet pacto factum fuerit. An ſic deſcendiſſe cum eo diſcipuli eius Capharnaum dicantur, quomodo & in Chana Galilææ iam diſcipuli vocati ad nuptias cum eo leguntur. Non quod tunc iam diſcipuli fuerint, quando propter illud miraculum in eum credidiſſe dicuntur, quod factum eſt: ſed diſcipuli ſecundum id vocantur quod futuri erant. Nam & ante quàm in Chana Galilææ Chriſtus deueniret, dicitur Andreas Petrum ad eum fratrem ſuum, Ioanne teſte, adduxiſſe; & cum eo ſiquidem vno die manſiſſe. Non quidem vt iam ei per diſcipulatum hærerent, ſed vt per experientiam tantæ dulcedinis vitæ pabulum à primordio auidiùs deguſtarent. Vndidem reor Matthæum hoc per recapitulationem dixiſſe, præſertim cùm non interpoſuerit more ſolito, *tunc*, aut *deinde*, vel certè *poſt*, ſeu aliquid huiuſmodi continuationis gratia, ſed ſimpliciter, *Ambulans autem iuxta mare Galilææ.* Veruntamen quid horum potiſſimum credatur, nihil fidei eſt diſcriminis, dum modis omnibus ita res geſta credatur, ſicut Euangelium narrat. Mare autem Galilææ propter vicinitatem eiuſdem ciuitatis expreſſiùs appellatur, ſicut hoc idemque mare alibi propter circumſtantias terrarum, multis vocatur nominibus; videlicet lacus Geneſareth, aut ſtagnum, ſeu Tiberiadis, vel lacus Salinarum. *Vidit*, inquit, *duos fratres*, quod ſatis diſpenſatiuè, ſicut in veteri Teſtamento Moyſen & Aaron vocauit ad liberandum per ſigna fidei populum ex Ægypto: ita Petrum & Andream conduxit per gratiam, vt tranſponerent piſcando animas è mundo ad Hieruſalem cœleſtem. Quorum fraternitas carnis debet nobis inſinuare, quòd omnes qui ſunt in Chriſto, ſecundum regenerationem vitæ, germani debeant eſſe per fidem & fratres nomine appellari. Ex quo patenter, *Vidit duos fratres*, inquit, *Simonem qui vocatur Petrus, & Andream.* Non quod hîc primùm vocatus ſit Petrus, ſed poſtea quando confeſſus eſt

Cap. IV.

Chriſtum filium Dei viui; tum, inquam, A dictum eſt ei, *Quia tu es Petrus, & ſuper* *hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.* Porrò hic per anticipationem ab Euangeliſta eſt vtique appellatus, præſertim cùm eo tempore, quando hoc ſcriptum eſt Euangelium, iam ei à petra hoc inditum erat nomen. Quanquam & alij, pridem quando Andreas illum adduxit ad Ieſum, hoc nomine nuncupatum eum aſſeuerent antequam iret Ieſus in Galilæam, dum dicitur ei, *Tu vocaberis Cephas,* B *quod interpretatur Petrus.* Sed videtur hìc per aliud obſcuritatis vocabulum, quaſi ex repromiſſione ſignificari, quod futurum erat. Nondum tamen eum adhuc apertè, ſicut poſtea per fidem meruit hoc nomine nuncupari. Aliud eſt enim promittere ex præſcientia quod futurum eſt, aliud verò implere per gratiā quod præſcitum eſt. Et benè primùm Chriſtus ex omnibus Simonem, qui vocatur Petrus, & Andream, ad diſcipulatus ſui gratiam vocaſſe dicitur. Simon quippe obediens C interpretatur, Andreas verò fortis, vel virilis dicitur. Ex quo liquet, quod quiſquis ad Chriſti diſciplinam velit tranſire, neceſſe eſt vt primùm virtutē obedientiæ excolat, ac deinde idem viriliter ad finem vſq; fortis viribus perduret. Quia nimirū ſine obedientia nullus dignè ad hāc Chriſti militiam valet accedere; vbi ſi deſit virilis animus & fortitudinis virtus, nemo vſq; ad mortem crucis agonē poteſt ferre. Et ideo benè diuina prouidentia duos iſtos germanos prius vocauit ad fidē. quia D germanæ ſibi ſunt viciſſim duæ iſtæ virtutes, per quas quiſq; Chriſti agonem videtur excolere & adimplere. Nam quia primus homo inobediens fuit in Paradiſo, conſequens erat vt prius Simon, quod eſt obediēs, rurſus iter ſumeret in regreſſum. Quod ſatis cōtinuò ſermo diuinus, quàm obediens quis eſſe debeat per hoc exemplum latenter inſinuat dicens, Vidit duos fratres retia mittentes in mare. Ergo in hoc quod ait, retia mittentes, deſignat E eos intentos fuiſſe ad præſentis vitæ negotia; ſed mox dum infert, quod illi continuò relictis retibus ſecuti ſunt eum, perfectam eorum inſinuat obedientiam. Quatenus per hoc diſcant veri Chriſti imitatores, ſua quælibet imperfecta relinquere, & vicino obedientiæ pede vocem iubentis ſequi, atque ſectari eum qui ait, *Non veni facere voluntatem meam, ſed eius* *qui miſit me patris.* Et vocauit eos, inquit. Vocare autem Dei non ſemper in Scripturis diuinis ſecundum electionem gratiæ eſt. Neque vna vocatio omnium. Sed tamen quacunque vocatione quiſque vocatus à Deo, neceſſe eſt in eadem permaneat. Alioquin magis obeſſe creditur, eo quod ſe indignum ſua vocatione fecerit, dum cœperit velut Iudas apoſtatare. Nam & Iudas vocatus eſt Apoſtolus, non ſecundum prædeſtinationem vitæ, ſed ſecundum illud quod multi vocati dicuntur, pauci verò electi. Plures etenim vocantur, ſed pauci eliguntur. Quia nonnunquam etiam hi ad fidem veniunt, qui ad electorum numerū non pertingūt; & licet hìc per cōfeſſionem fidelibus ſint admixti, propter vitam reprobam in ſorte fidelium numerari non merentur. Quos verò præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui, hos & vocauit. Et quoſcunque igitur iuxta vocationem hanc vocauit, hos & iuſtificauit. Præſciuit autem eos primùm, deinde prædeſtinauit. Et quos prædeſtinauit, hos & vocauit iuxta electionem gratiæ. Vnde & iuſtificati poſtea magnificantur, vt præſciti erant, dono perſeuerantiæ, & deinde ob hoc in perpetuum coronantur. Nemo igitur à vocatione ſua retro reſpiciens, aptus eſt regno Dei: nemo in ea ſegniter viuens, poteſt cum fructu remunerationis perſeuerare, niſi rurſus bonis reinſumatur operibus. Alioquin non de hac qua vocantur electi, ſed de illa omninò vocatione qua vocatus eſt Iudas, & multi quotidie veniunt, ex quibus quamplurimi non permanent; ſed pauci vtique eliguntur. Pauci quidem dinumerantur & eliguntur, multiplicantur verò plurimi ſuper arenam, & foras mittuntur, quia ex maledicto ſunt, & reprobi decernuntur. *Multiplicabo*, inquit Deus ad mulierem, *conceptus tuos & ærumnas*; multiplicatio autem hæc ex maledicto eſt. Alioquin ſi nō eſſet ex maledicto, nō ſuper arenam multiplicati eſſent qui vocantur, ſed ſicut ſtellæ cœli dinumerarētur, & ſinguli vocatione qua vocati eſſent Dominū vita ac moribus collaudarēt. Qua nimirū vocatione duo iſti pro certo afficiūtur. Et ideo ex dono perſeuerantiæ poſtea coronātur. Hoc ergo propterea dixerim, vt vnuſquiſq; cōſueſcat iuxta vocationē proprietatis ſuæ, & opera proſequi meritorū. Quia & hi qui vocantur ſecundū electionē gratiæ, non abſq; feruore fidei, quę per dilectionē operatur, digni inueniūtur, neq; hi qui non ſatis eligūtur, niſi pro torporis ignauia & vitiorum meritis, repelluntur.

Marginal references: Mat. 16. 18; Ioan. 1. 42.; Ioan. 6. 8; Gen. 3. 16.

CAP. IV.

Ex quo inſtat, vt Apoſtolus opera veri Apoſtoli habeat, & Martyr charitate Martyris fulciatur; Epiſcopus verò aut Presbyter, & deinde cæteri Chriſti miniſtri, ſinguli per ſingulos gradus operibus fidei vocationem ſuam expleant. Neq; metiatur ſe aliquis eorum ad eum qui infra eſt, ſed vocationem ſuam deuotus intendat, ne aut indignus ex ea corruat, aut certè torpens vitiis morbo ignauius in mortem lethargico ſopiatur. Cæterum Virgo quælibet, niſi opera Virginitatis habuerit, & vidua, ſeu quælibet coniugio ſociata, ſi non ſe ornauerint operibus vocationis ſuæ, profectò ad ima dilapſæ inter fatuas repelluntur. Ni fortè quantociùs euigilauerint, & iuxta illud Apocalypſis videant vnde ceciderint, prioraque opera, videlicet ea quæ prius debuerant agere, cum additamento pœnitentiæ diuinitus reparatæ ſuppleuerint. Vnde nemo ſibi applaudat, non Clericus, non Monachus, non quilibet vocatus ſanctus; quia niſi opera vocationis ſuæ habuerint, omnes aut inter apoſtatas aut certè inter hypocritas ſortiuntur. In iſtis quippe duobus, quos primùm Chriſtus ad fidem vocat, figura omnium eorum eſt, qui de profunditate rerum carnalium retia mittentes quottidie reuocantur. Retia igitur ſua mittentes in mare, ſimul omnes ſuis occupantur negotiis, dum vnuſquiſque ſagenam concupiſcentiarum, poſt vana ſæculi lucra, velut auidus piſcator laxant. Nemo iam abſque ſæculi quæſtu immunis & concupiſcentiarum retibus alienus viuit. Vndidem ſimul duo forſitan adſciſcuntur, quod omne genus humanum anima & carne ſubſiſtat; ita vt anima virilis portio, prior agnoſcens Deum, carnem ſibi obedientem perducat ad Chriſtum, & ſimul ſequantur quouſque vnuſquiſque ſua vocatione dignus inueniatur.

Apoc. 2.5.

VENITE, inquit, *poſt me, faciam vos piſcatores hominum.* Porro vocatio hæc quodammodo generalis videtur, dum qualibet quiſque vocatione vocatus adhuc prouehitur, vt venire per eum qui eſt via poſt eum feſtinet. Quia qualibet vocatus occaſione inſtat ad Chriſtum veniat, ſine quo nemo peruenit ad patriam. Quibus tamen dum generale datur præceptum ſpeciale promittitur donum. *Faciam vos*, inquit, *piſcatores hominum.* Immutatur enim intentionis negotium, non piſcationis officium. Mutantur retia in doctrinam, cupiditas in amorem animarum. Fit mare ſæculum, nauis Eccleſia, Piſces, boni malique homines qui in ſæculo fluctibus quatiuntur. De quo nimirum mari Dauid cãnens dicit, *Hoc mare magnum & ſpatioſum manibus: illic reptilia, quorum non eſt numerus.* Quæ profectò reptilia in linteo coram beato Petro, quatuor initiis ſubmiſſa offeruntur. Offeruntur autem, vt Petrus indifferenter diſcat omnes extrahere quatuor Euangeliorum initiis, à fluctibus huius ſæculi, & in corpus ſuum mundo mortuos traiicere. Et nimirum de cœlo ideo ſubmittitur, vt intelligat ex gratia Dei cœlitus ſibi conceſſum, quod erit operis ex officio. Vnde & ſignanter dicitur, *Faciam vos fieri piſcatores hominum.* Alioquin in vacuum laborat aliquis Doctorum, ſi non factus à Deo fuerit, vt proficiat; quia neque qui plantat, neque qui rigat eſt aliquid, ſed qui incrementum dat, Deus.

Pſal. 103. 26. *Act. 10.11*

AT *filij continuò relictis retibus ſecuti ſunt eum.*] Sequuti ſunt autem eum non ſolùm morum affectione, & imitatione doctrinæ, verùm etiam pedum inceſſu & obedientia caritatis. Datur quippe in eis forma cunctorum credentium, vt ſi quis velit eſſe Chriſti diſcipulus, renunciet omnibus quæ poſſidet, adhuc & relinquat ſemetipſum, deinde tollat crucem ſuam, & ſequatur eum. Quia profectò qui dicit ſe in Chriſto manere, debet ſicut ipſe ambulauit & ipſe ambulare. Sed quomodo Petrus reliquerit nauem, quæ poſtea ipſius Simonis appellatur, atque in piſcatione rurſus ab eo reſumitur, rectè quæritur: niſi perfacilis eſſet ſenſus, quod iam non ex concupiſcentia proprietatis eius hactenus dicebatur, vt ſuis eam vſibus reſumeret, ſed magis obedientiæ officio, & ſocietatis iure; quatenus per hoc Sacramentum diuini operis myſticum texeretur. Nihil enim poſſidetur, quod cum concupiſcentia & amore carnis non ſeruatur. Vnde idem relinquens extra Chriſtum quippiam amare, aut deinceps aliquid concupiſcere infra mundum gloriebatur dicens, *Nos reliquimus omnia, & ſequuti ſumus te, quid ergo erit nobis?* Ille quippe rectè relinquit omnia qui nec ſe ſibi reſeruat, ſed & ſeipſum pro Chriſti amore ſuperimpendit. Sequitur autem, quod inde procedens.

Mat. 19.27

VIDIT *alios duos fratres, Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius, cum Zebedæo patre eorum reficientes retia ſua.*] Etiam ex horum electione futurum eorum officij opus proditur, & tota integritas quadra-

Cap. IV.

turæ Sanctorum prædicatorum quatuor iſtis piſcatoribus pleniſſimè deſignatur. Et præter rerum fidē, quia & de iſtis ita geſtū eſt, futurorum per eoſdem Euangeliſtarum numerus præſignatur. Quorum artificio doctrinæ ad lumen cœleſtis vitæ, per quatuor Euangeliorum rudimenta, renatorum animæ à mundi fluctibus extrahuntur. Prouida quoque Dei diſpenſatio hunc ita præuidit ſanctæ vocationis ordinē, quatenus per eos præfiguraret in ſpecie, quod futurū erat in genere. Quatuor igitur piſcatores in primordio idcirco iure dicuntur electi, quia quatuor de cœlo initiis linteū, in quo erant vniuerſa reptilia & quadrupedia, ſubmiſſum, rete quatuor Euangeliorum præſignabat, coram prædicatoribus ſanctis de cœlo ſignāter inferendum. Et ideo quatuor colliguntur viri, in quorum numero reliquus ordo Doctorum figuraretur, quatenus quatuor initia vnius retis ſancti Euangelij ad depiſcandas Gentes, per vniuerſa quadrati mundi maria, quatuor ipſorum manibus ad litus vſque Paradiſi ſalubriter traheretur. Multiplex ergo & ſubtilis Dei diſpenſatio, quæ ſapienter cuncta ita diſponit, vt & veritas rerum demonſtretur ex relatu, & myſtica doctrinarum Sacramenta paſſim opere cōpleantur. Quod conſpicuè ſancti Doctores in Spiritu ſancto conſiderantes, ſic mirabiliter dicēdo, ſingula ſubminiſtrant, vt & rei veritas in ſermone pateſcat, & profundiora quæque intus latenter in negotio reſplendeant. Vnde bini ac bini quatuor iſti eliguntur, in quorum numero cunctorum ordo prædicatorum alluditur. Sanè quia caritas, ſine qua nec martyrium aliquid computatur, cùm ſit gemina, non minus quàm inter duos vſpiam à quoquam haberi conceditur. Qua de cauſa, non ſolùm duodecim, verū & LXX. poſtea tranſmiſſi, bini & bini pariter prædicatu conſociantur; quatenus Dei & proximi caritatem ex veteri & nouo Scripturarum fōte, tam in eorum cordibus qui de Gentibus crediderunt, quàm & in eorum qui de Iudæis in Chriſto ſunt renati, vberius diffunderent, & terrenos quoſque cœleſtibus per gratiam ſociarent. Quadrantur enim hi tantùm ex myſterio; coniungūtur verò & alij cū iſtis, ex officio; quatenus in Dei agricultura ſinguli geminæ caritatis iugo cōſociati ſemen dilectionis Dei & proximi vbique per populos aratro verbi vbertim ſererent, & quadratam præceptorum Dei ſagenam præſignati

A omnes vnà in iſtis ad litus trahant. Quatuor itaque iſti tantùm piſcatores leguntur, vt à quatuor mundi partibus trahentes rete mandatorum ex tenebrarum fluctibus ad lucem, quæ Chriſtus eſt, vniuerſos in vnum tranſponerent. Hinc ſanè miræ diſpenſationis mutantur rerum commercia: vt qui piſces ante de vita claudebant in mortem, nunc de morte, mortificatos tamen carne, per aquas rurſus reducant ad vitam. Quia nimirum & B ipſi, niſi prius mortui forent mundo, non poterant relinquere quæ ſectabantur, & Zebedæum patrem deſerere. Zebedæus quippe fugitiuus interpretari dicitur. Per quem ſanè is rectè accipitur, qui ſuis tenebris à luce veritatis effugatus, iam deinceps lucem illam conſpicuam Maieſtatis, vt reſipiſcat tandem à malis, adire nō poterit. A quo Spiritus diuinus volens animæ cuiuſque malè genitæ vt refugiat ſuadere, canit in Pſalmo (Pſal. 44.11), *Audi filia & vide, inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum* C *tuum & domum patris tui.* Quem nimirum patrem Iacobus & Ioannes, ſimulque retia concupiſcentiarum, quæ malè quotidie variis reficiebant deſideriis, relinquentes, facti ſunt filij tonitrui, qui erant hactenus vnà cum patre ſerui fugaciſſimi. Vnde vnus eorum Iacobus iure ſupplantator interpretatur, quia virtutum pedibus vitiorum laqueos attriuerat, & ſupplantauerat, contra quem luctantur omnes, qui volunt mortis tormenta euadere, & vitam fidei operibus apprehendere. D Quæ vt poſſint, prius Dei gratia veluti fraterno ſolantur auxilio. Vnde idem & Ioannes ſatis aptè Dei gratia in Latina de Græco ſonat. Quia nimirum quilibet ſupplantator vitiorum poſitus in agone, non niſi per gratiam valet quaſi fraterna ex acie hoſtem ſubuertere. Et ideò actibus noſtris illa neceſſe eſt irremota vbique comes germanitatis obſequio comitetur. Hinc quoque Paulus, *Non ego*, inquit (1.Cor.15.10), *operor illud, ſed gratia Dei mecum.* Quia ſicut profectò virtus obedientiæ, quæ per E Petrum exprimitur, ſine fortitudine aut mentis viriditate, quæ per Andream ſignatur, conſummari nequit: ita ſane & vitia cum peſtis auctore nequeunt certatim abſque Dei gratia ſuperari. Qua de cauſa quadratus virorum iſte numerus, tetragonum ſancti Euangelij benè conſolidat fundamentum, vt ſi qui velint per orbem trahere retia præceptorum, quatuor iſtis polleant virtutibus, ſine quibus nemo manum mittens in aratrum ad coronam

CAP. IV.

victoriæ vnquam poterit peruenire. Et vt oſtendat, quàm frequentes ſint in doctrina, mox beatus Euangeliſta ſubiungit dicens.

CIRCVIBAT *autem Ieſus totam Galilæam, docens in Synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni.*] Ex quo liquidò perdocet, quàm ſedulum oporteat Doctorem eſſe in docendo; quia omninò pigritia prædicatoribus non expedit: ſed vt circumeant non partem, ſed totam cui præeſſe cernuntur plebem. Neque præoccupentur negotiis ſæculi, ſed doceant præſentium mandatorum doctrinam vitæ actiuæ ſubiectos, & prædicent de futuris vitæ contemplatiuæ perfectis; quatenus inpræſentiarum hi erudiantur moribus, hi verò ſpe confirmentur futurorum maioribus documentis. Quia neque contemplatio ſine operibus actiuæ vitæ à puero conſcenditur, neque actiua ſine ſpe promiſſorum Dei perfectiùs conſummatur. Et ideo fortaſſis circumiſſe Ieſus dicitur docens ac prædicans, quia vtraſque vitas appetere, non minus exemplo quàm voce credentibus reſerabat. Ne ſiquidem paucis proficeret, verùm vt ſine acceptione perſonarum affluentem vocationis ſuæ gratiam omnibus abundanter infunderet. Docebat autem non qualiacunque fabularum portenta, ſed ſumma, ac diuina, ne ſuis falſa antiquorum videretur introducere figmenta. Vnde & ſignanter, quòd Euangelium regni doceret ilicò ſubinfertur. Regni quippe dicitur Euangelium, quia ſuos quos modo ſpe iam regnare concedit, in futuro ſimul reges & regnum Deo rebus adeptis facit; dum quidquid ſpe veniæ nunc credentibus repromittit, muneribus gratiæ adimplebit.

ET *ſanans*, inquit, *omnem languorem & infirmitatem in populo.*] In quibus nimirum duobus nominibus, generaliter omnium morborum genera comprehendit. Quia quod hîc omnem languorem & infirmitatem dixit, planè poſtea per partes ſpecierum ſigillatim diuiſit. Siquidem non ſolùm plurima ſuis locis reſtituens, verumetiam hîc ſi qua non ſunt de miraculis Saluatoris litteris commendata, intelligere dedit, & fide permiſit credere. Inter languorem autem & infirmitatem, hoc in loco quidam ita diſtinguunt, dicentes languorem pertinere ad animam, infirmitatem verò corporibus deputari debere. Seu languorem ad ea quæ diabolus, poteſtate accepta, ingeſſerat; infirmitatem duntaxat ad hæc, quæ natura rerum, per intemperantiam malè ſauciata, ſibimet contraxerat.

ET *abiit opinio eius in totam Syriam.*] Fama ſcilicet, quam Iudæi cæcitatis ſuæ obfuſcabant inuidia, gentes ſenſim illuſtrabat, & omnem Syriæ prouinciam, quæ à Galilæa non multum longè abeſt, virtutum odoribus reſpargebat. Et ideo hinc inde offerebant ei omnes malè habentes. Talem quippe decebat eſſe Magiſtrum Pontificum, vt & teſtimonium laudis egregiæ etiam ab his qui foris ſunt haberet. Quia tunc ante quempiam Sacerdotum infirmitates morum liberius deferuntur, & panduntur vulnera, cùm fama vitæ, & curatio ſalubris in populo prædicatur. Syria namque ſublimitas interpretatur. Tunc rectè virtutum fama Syriam vſque pertenditur, cùm vita meritorum quotidie per incrementa boni operis ſublimius ad faſtigium veræ laudis attollitur. Formam igitur Medicus noſter Doctorum in carne geſſit, & ideo interius omnes languores & tormentis comprehenſos ſanat; necnon dæmonia eiicit, & lunaticos ac paralyticos curat. Ex quibus geſtorum beneficiis, opinio eius vſque ad eos qui foris ſunt reſpargitur. Quia profectò nec fama ſine veræ laudis opera proficit, neq; opera ſalutis abſq; fama boni odoris ſatis auditoribus relucet. quod benè Paulus hortatur dicens, *De cætero fratres, quæcunque ſunt vera, quæcũq; ſancta, quæcunque iuſta, quæcunque pudica, quæcunque bonæ famæ; ſi qua virtus, ſi qua laus, hæc cogitate*, inquit, *quæ didiciſtis & audiſtis, & vidiſtis in me.* *Philip. 4. 8* Duobus, inquam, verbis cuncta concluſit dicens, ſi qua virtus, ſi qua laus; ad virtutes namque pertinet bona conſcientia; ad laudem verò fama vitæ proficit, ſine quibus ſanè forma veri Sacerdotis non commendatur. Curat autem Dominus, non ſolùm animas interiùs, propter quas venerat, ſed & priùs corpora exterius beneficio viſibili, vti inuiſibilia ſalutis per fidem paratiùs adeant. Alioquin corporibus continuò morituris parum erat ſalutem impendere, niſi vt fidei virtus per ea quæ fiebant exterius firmaretur. Ad hoc quippe fiebat, vt oculis cordis interiùs operantem recogitarent, & quem hominem exteriùs cernebant, interiùs Deum per fidem intelligendo requirerent. Quãdoquidem prædicatio Saluatoris beneficiis commendatur plurimis, & fides virtutibus, vt idem homo Deus credatur, ſolidatur maximis. Et mira hæreticorum

CAP. IV.

deliramenta, qui aut hominem verum A eum fuiſſe negant, aut Deum rurſus vnum eundemque ex duabus vnitum ſubſtantiis contradicunt. Cùm & caro ſemper non minus viſibilis, quàm paſſibilis monſtratur; & Deus in eo ſignis & virtutibus paſſim declaratur. Quapropter & viſibiliter curabat exterius, & inuiſibiliter fouebat intus: Deum oſtendens ſe miraculis, & mores erudiens diſciplinis. Curabat igitur omnes vitiorum languores, dum & ſapientiæ doctrina reſpergebat æ- B grotos, & tormentis comprehenſos medicamento fidei relaxabat ſanos. Porrò lunatici & paralytici hi rectè accipiuntur, quos menſtruis temporibus idololatria cruentabat, & diſcordiæ morbus ab omni compage caritatis diſſoluebat. Paralyſis quippe Græcè diſſolutio dicitur. Ex quo ſignantur illi vitio laborare, qui nulla membrorum ſocietate in Chriſti corpore vniuntur, & ſunt diſſoluti corporis vitio ab omni ſoliditate amoris. Qui etſi viuere videantur, penè nihil ſentiunt, C cùm fuerint manu linguæ ſalubriter fomẽtati. At verò lunatici, ſecundũ opinionem vulgi dicuntur: non quod verè lunatici forent; ſed quia dum callidus hoſtis, illa vel illa Lunæ accenſione illos exagitat, putabantur lunatici, quaſi ab ipſis Lunæ impulſu cruciarentur. Egerat enim hoc fallacia ſua, vt creatura Dei atrocius infamata, ſuper creatorem blaſphemiæ redundarent.

CVRAVIT *autem*, inquit, *omnes.*] Scilicet quoſcunque ei hinc inde obtule- D rant. Ex quo notandum, plurimas miraculorum virtutes, quas reliqui Euangeliſtæ aliis in locis retulere plenius narrando, non hîc eas penitus prætermiſiſſe, dum hoc in loco breuitatis compendio generaliter omnes curatos legimus. Inter quos nimirum fuerunt, & illorum quidam, quos Marcus vel Lucas ordine interpoſito, vbi vbi alia ex cauſa plenius texuerunt. Circumibat itaque Ieſus omnem Galilæam, omnem videlicet volubilitatem ſæculi. Quia profectò Galilæa rota E interpretatur. Vnde & peruenit eius opinio vſque ad Syriam, quod eſt ad ſublimitatem fidei credentium perueniſſe, & ideo ſequebantur à Galilæa; ſcilicet qui de vitiis iure fidei ad virtutum initia tráſmigrarũt. Nec nõ & de Decapoli, reuera qui decalogum mandatorum implere cœperant per fidem. Vnde & decem iſtæ ciuitates ſimul vbique ponuntur, quia nemo ex vna earum tantùm ad Chriſtum venit, niſi ſimul decem legis præcepta ſeruauerit. Quod ſi quis in vno eorum offenderit, factus eſt omnium reus. Sequebãtur quoque & de Hieroſolymis ac Iudæa, necnon & de tranſ-Iordanem, hi profectò quos viſio pacis illuſtrauerat, & confiteri iam confeſſione fidei Deum didicerant. Et rectè de tranſ-Iordanem dicuntur commeaſſe, quod Baptiſmo tranſpoſito, quaſi ab aliæ regionis parte, terram veræ repromiſſionis intrantes Chriſtum fidei greſſibus iam iamque ſequebantur. Vnde &,

CAP. V.

IESVS *videns turbas aſcendit in montem.*] Aſcendit autem ſupra montem excelſus Dei patris filius, vt eos doceret, altiora virtutum culmina petere, & ex loco ſignaret, non tantùm altiora moralis vitæ Sacramenta, ſed etiam ſanctam Dei Eccleſiam ſublimius erigendam, ſupra quam ipſe Rex & Sacerdos præſidens, non modò decernit, verùm doctrina ſua inſtituit vniuerſos. Hinc quippe ſcriptum legimus, *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Syon montem ſanctum eius, prædicans præceptum eius.* (Pſal. 2. 6.) Audis itaque, quiſquis ades, prædicantem ſupra montem Syon ſummum Pontificẽ Chriſtum: recogita etiam & regem; quia ex vna eademque cathedra docet ac decernit iuxta doctrinæ ſuæ inſtituta, quid vnuſquiſque lucri afferat de talento, & quantum proficiat ex negotio, vt obedientibus præmia, negligentibus autem ſupplicia in examine rependat. Etenim quia docere ſalutaria vitæ præcepta credentibus venerat, dignum erat, vt ſupra montem aſcenderet, quatenus monſtraret quod ex ipſa eademque ſcientia, hanc cui præſidebat Eccleſiam, quæ mons dicitur, vſque in finem ſæculi plenius erudiret. Figurarum ordo poſcebat, vt rebus ac temporibus myſticè doctrinalis virtus commendaretur, quæ typicis fulcita Sacramẽtis copioſius pateſceret, & ad theoriam quos iam ſubuexerat hinc inde figuris generaliter docentibus ſublimiùs inuitaret. Nam & iuſtitia, quam ſecundum diſpoſitionem temporum tradebat perfectioribus, maior erat vtique quàm Phariſæorum; quia profectò legem ſuis partibus adimplebat. Non hominis quidem erat, ſed Dei, de qua ſanè editum legimus, *Iuſtitia tua ſicut montes Dei, Iudicia tua abyſſus multa.* (Pſal. 35. 7.) Et ideo non aliubi quàm ſupra montem hanc dare decuerat, vt celſitudo Eccleſiarum, ſupra quam Chriſtus veritatis Magiſter ſedebat docens, ad ſubli-

CAP. V.

mia ſe attolleret, & fluenta quæ de vertice manabant vberius totum corpus rigarent. Chriſtus itaque mons verus eſt, qui ſuper omnes colles eleuatur, vt confluant ad eum omnes gentes. Et ideo diſcipulos ſecum præeminentius abducit, vt montes ipſi prius ab eo qui celſior erat pacem ſuſcipiant; deinde colles ex quibus totus mundus colligitur, iuſtitiam exciperent. Quæ nimirum iuſtitia, ſicut montes Dei. Et notandum quàm myſtica doctrinarum vbique ſcateant Sacramenta. Nam turba quæ ſequebatur eum prius non ad excelſa peruenit, idcirco benè iuxta Lucam Dominus cum eis alium in campeſtribus habuiſſe ſermonem putatur, de quo fortè Matthæus ſiluerat. Quanquam ita poſſit accipi, vt cum diſcipulis priùs, quaſi orationis gratia, in montem præeminentius aſcenderit: deinde deſcendiſſe, & tunc in aliqua montis acſi campeſtri celſitudine, quo turbæ adeſſe poſſent, vnum eundemque ſermonem, quem Matthæus Lucaſque narrarunt pariter, habuiſſe. Sed verius reor, vt protulimus, quod & Euangelium magis ſonare videtur. Vnde magis myſticum prætenditur. Nam qui corda inſpicit ſingulorum, nulli dubium quod nouerit quibus ſublimiora ſublimius, & quibus mediocria debeat locis ac tēporibus docere inferius. Non enim omnes omnia poſſūt. Et ideo præceptorum non æqualia ſunt omnibus inſtituta, licet vna ſit æternitas vitæ. Quia nec ſingulorum vnum eſt votum, ſicut nec vnicuique meritorum æquale eſt præmium.

Luc. 6.17.

ET *cùm ſediſſet*, inquit, *acceſſerunt ad eum diſcipuli eius, & aperiēs os ſuum docebat eos dicens.*] Accedunt autem diſcipuli ad eum, qui iam animo ei inhærentes, fide interius propinquabat, & ipſe aperiens os ſuum docebat eos. Apertio namque oris profunditatem ſignificat Sacramenti. Aperit itaque oris ianuam, vt fluenta eructaret abyſſi. Aperit oſtium theſaurorū, vt dona diuideret vniuerſis. Siquidem ora Prophetarum prius aperiens ipſe impleuerat. Aperuit autem & ipſe os ſuum; quia ex ipſo erat gratia, quæ illos olim perfuderat. Alioquin hic ſi non aperuiſſet oris oſtium, eorum eloquia mendacio notarentur; quia quidquid à ſæculis promiſſum fuerat, in eo quaſi ſigillo claudebantur. Vnde cùm reſeraui myſtica ſapientiæ documenta, rectè os aperuiſſe dicitur, quo flueret quaſi ex vno paradiſo fluuius, ex quo non ſolùm Apoſtoli, verùm om-

A nis Eccleſia ſæculorum rigata vireret.

CAP. V.

BEATI *pauperes ſpiritu.*] Noua igitur res & præconium ineffabile. Nihil enim magis contrarium quàm paupertas & cœleſtis beatitudo. Paupertas namque magis miſeriarum eſt, & preſſura calamitatis. Sed & luctus & perſecutio quid aliud ſūt, quàm quoddam pœnale præſentis vitæ exitium? idcirco ſciendum quibus beatitudo condonatur, quod iam non hîc viuant; quia ſecundum ſeculum viuentibus

B hæc nihil aliud ſunt, quàm miſeriarum ærumna. Vnde patet quòd iuxta illam, in qua fide ac ſpe & caritate iam viuitur, vitam beati viuere dicuntur; etſi non adhuc in re, ſpe tamen perueniendi iure beati accipiuntur. Poteſt enim eſſe non beatus ſpe, cui præmia cœleſtia promittuntur? Cauſa igitur huius beatitudinis poſſeſſio regni cœlorum. Ad hoc quippe Dominus montem aſcendit, vt diſcipulis terrena iam relinquentibus & ſuperna petentibus, velut in alto poſitis, præcepta tra-

C deret cœleſtium mandatorum, & munera ſacræ benedictionis diuinitus largiretur, ſecundum quod Dauid canit, *Etenim benedictiones dabit legiſlator.* Atque vt apertius gratiam Apoſtolorum deſignaret, addit dicens, *Ibunt de virtute in virtutē, videbitur Deus Deorū in Syon.* Patet planè quòd idem in hoc monte benedictiones Apoſtolis dedit, eiſque gradus quoſdam firmiſſimos ex lapidibus pretioſiſſimis ſtrauit, qui dudum in monte Syna Moyſi le-

Pſal. 83.7

D gem dedit. Sed ibi in tabulis lapideis eam deſcripſit; hîc verò teſtamentum nouum, ſecundum Hieremiam, de quo inquit, *Scribam leges meas in cordibus eorum, & in ſenſu eorum ſcribam eas*; Ibidemque quaſi ſeruos, hîc autem quaſi filios affatur. Vnde miro principio vſus, illic à terrore incipit, hîc verò à beatitudine. Illîc namque pœnas irrogat, hîc autem deſiderium accendit, proponit munera, præmia repromittit.

Hier. 31.33

BEATI, inquit, *pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.*] Et notan-

E dum quòd non ſine additamento ait, *Beati pauperes.* Plures ergo ſcimus rebus egere, ſed non quia pauperes ſunt, ilicò beati eſſe poſſunt. Profectò, quia non neceſſitas paupertatis facit eſſe aliquem beatum, ſed fides ſancta deuotio paupertatis. Hos vtique pauperes iure ſignificat eſſe beatos, qui contemptis rebus mundi huic ſæculo moriuntur vt Deo viuant, & coram eo diuites ac locupletes habentur. De qua nimirum paupertate in Apoca-

Cap. V. lypſi, Angelo Eccleſiæ Smyrnæ dicitur, *Hæc dicit primus & nouiſſimus, qui fuit mortuus & viuit, ſcio tribulationem tuam, & paupertatem tuam, ſed diues es.* Omnifariam igitur paupertatẽ intelligere debemus, cùm vnus Euangeliſtarum, beati pauperes tantùm dicat. quæ nimirum paupertas duabus conſtat euidenter partibus: in terrenarum ſcilicet rerum abdicatione, atque in ſpiritus contritione. Et quidem harum vnam paupertatem, quæ in abdicatione terrenarum conſiſtit, pauci habere probantur. Alteram verò, quæ in contritione ſpiritus eſt, omnes electi habere poſſunt; qua & illi facultates terrenas abdicaſſe creduntur, qui eis non ad illecebras carnis, ſed ad opus pietatis vſus neceſſarios vti videntur. Quanquam enim nonnulli electorum multas pecunias poſſideant, tamen quia vt diximus, non ex deſiderio carnis, ſed ex voto pietatis, atque inſtinctu neceſſitatis, ab eis poſſidentur, pauperes proculdubio eſſe probantur. An pauperes non ſunt qui cuncta terrena, non tanquam propria, ſed tanquam aliena diſpenſant? Sed vnde pauperes, inde diuites fiunt. Quia nimirum, vnde in terris temporales pecunias indigentibus erogant, inde ſibi æternas in cœlis diuitias congregant. Vtriſque autem illis Pauli ſententia poteſt aptari, qua dicitur, *Tanquam nihil habentes & omnia poſſidentes*; quaſi enim nihil habentes omnia poſſident, qui terrenas diuitias penitus abiicientes, cœleſtes per fidem iam tenent; quaſi nihil habentes omnia poſſident, qui etiam iſtis in vſum vel opus miſericordiæ retentis, illas in delectationem quandoque ſe habituros ſperant. Vel certè vt de horum perſona loquamur, in eo, tãquam nihil habentes, omnia poſſident, quo res perituras, & ad illicita deſideria ſua non recognoſcunt, & tamen ad cuncta quæ ſunt vtilia, ſuas omninò eſſe perpendunt. Hæc de vna electorum paupertate breuiter dicta ſint, nunc de altera diuitiis vtique plena. Ait namque, *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorũ.* Pauperes videlicet, non amictu, ſed ſpiritu. Ille autem ſpiritu pauper eſt, qui etiam cùm bona agit, ſemper ſe inutilem attendit. Ille ſpiritu pauper eſt, qui cùm plures virtute & ſanctitate ſuperet, cunctis ſeipſum inferiorem meritis perpendit; cuius nimirum vox in Pſalmis reſonat dicens, *Ego egenus & pauper ſum.* Et rurſum, *Egenus ſum ego, & in laboribus à iuuẽtute mea.* Sed talis profectò paupertas valdè locu-

Apoc. 2. 8.

2. Cor. 6. 10.

Pſal. 69. 6

Pſ. 87. 16.

A ples iam regni præmio datur, cuius portio & hæreditas Deus eſſe creditur. *Beatus*, inquit Propheta, *populus cuius Dominus Deus eſt.* Et ideo quanquam beatos dicant eos, quibus hęc quæ mundi ſunt affluunt, Dei tamen iudicio beati pauperes ſpiritu prædicantur. Pauperes autem ſpiritu, humiles & timentes Deum intelliguntur. Quod ſicut initium ſapientiæ eſt timor Domini: ita ſpiritus paupertatis prima beatitudo ponitur. Nam ſpiritum contri-B tum & humiliatum Deus non ſpernit. Cæterum quos præſumptio ſpiritus inflat, & tanquam vento diſtendit ſuperbia, iam iure timoris ſupplicium hàc in vita pœnaliter vaſtat. Sed & reb. pauperes, ipſi quoq; iure beati accipiuntur, quia nec habere indebitè cupiunt, & habita poſſidere contẽnunt, aut certè ſemetipſos afficientes, poſſeſſa, quaſi nihil haberent, aliis largiuntur. Quamlibet harum acceperis paupertatem, rectè exordium bea-C titudinis ſentientibus humilia Dominus promiſit: qui nihil niſi quod cõmunis natura docet appetunt, & ad nullã altitudinum inſolentiam erigere ſe cupiunt. Imò ſola quæ timoris ſunt & veræ humilitatis, ſemper excolunt. De talibus enim Propheta ex perſona Saluatoris ait, *Dominus vnxit me, propter quod euangelizare pauperibus miſit me.* Et benè quaſi ex officio primùm eiſdem prœmiũ beatitudinis repromittit; quoniam nihil magis congruebat ad meritum, quàm præſentis vitæ paupe-D ribus cœlorum regnum promittere: vt qui Chriſtum paupertate ſequi, & ſeruitutis iugum ſubire decreuerint, diuites futurorum regna fœliceſque poſſideant. Sequitur,

Cap. V.

Pſal. 143. 18.

Luc. 4. 18.

Eſa. 61. 1.

BEATI *mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.*] Inter mitem autem & manſuetum, atque modeſtum, nihil niſi verba ſolummodo diſtare videntur. Quia licet ſingulatim quibuſque in locis quaſi propria ponuntur, tamen non vna earum ſine altera perficitur, quanquam ea quidam E velint diſtinguere; quod manſuetus ſit, qui nullum læſerit, modeſtus qui nec læſus alteri vicem rependit, mitis verò qui humiliter hæc cuncta æquanimiter tulit. Sed veriùs vna eademque virtus, nõ modò tribus iſtis prædicatur vocabulis, verùm lenitas ac ſuauitas, aliæque huiuſmodi virtutes, hanc vnam ædificant, vt poſſit quiſque legibus mitis vocari. Mitem itaque, non ira, non rixæ, non contentio, non rancor, aut aſperitas mentis, vel fellis amaritudo, ſeu concupiſcentiarum

Cap. V. liuor, afficit aut fatigat; ſed ſimplicitas fidei ad omnem iniuriam ſuſtinendam patienter præceptis Euangelicis informat. Conſummata enim virtus eſt, & perfecta

Mat.11.29 morum poſſeſſio; de qua Saluator, *Diſcite* inquit, *à me quia mitis ſum & humilis corde.* Quæ profectò ſi ſummæ non eſſet perfectionis via, nequaquam hanc à ſe specialiter Magiſter veritatis diſci iuberet. Vnde & Propheta ex ea præſumens, fidenter

Pſal. 131. ait, *Memento Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius.* Denique & Moyſes idcirco maximam gratiam iamdudum apud Deum habuit, quia mitis fuit. Vnde ad per-

Num.12.3 fectionis laudem, *Erat*, inquit, *Moyſes mitiſſimus ſuper omnes qui morabantur in terra.* Felix reuera virtus, pro qua credentibus, non terra quæ maledictionibus ſubiacet, quam nemo hominum per manſuetudinem poſſidet, ſed terra vtique viuentium in poſſeſſionem largitur. Nam primo ho-

Gen.3.19. mini pœnaliter dictum eſt, *Terra es, & in*

Pſ.36.11. *terram ibis.* Manſuetis verò, quod *Ipſi hereditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* Igitur non inconuenienter hanc plurimis dixi conſtare partibus; quãdoquidẽ inter manſuetos & mites, humiles, atque benignos, magna morũ affinitas regnat, quorum vita bonorum hominũ apta probatur conſorio. Idcirco hæc non modica æſtimanda eſt, ad cuius magiſterij formam prælectus virtute Chriſtus egregia, Doctorem ſe obtulit, & vitæ præconiis præcipuam declarauit. Huic ſanè benè pietatis ſpiritus coaptatur, quia pietas ſanctarum ſcripturarum cũcta credit eloquia. Nam mitis non reſiſtit, neque audet contradicere, quidquid in eis annunciatur. Imò cedit improbitatibus, & conſtanter vincit in bono malum. Felix nimium huiuſmodi aſcenſio, & ordinata virtutum diſpenſatio. Vt prima beatitudo ſit contemptus ſæculi, cui iure dantur ſempiterna, ſi quis primùm benè contempſerit ſæcularia. Neque enim poteſt quiſpiam præmium regni cœleſtis aſſequi, ſi cupiditate mundi preſſus, reſpirandi ad ſublimia non habuerit facultatem. Rectus itaque ordo meritorum, vt primùm beata paupertas ſuos intus expoliet ſectatores ab omni labe peccati & ſuperbiæ faſtu. Deinde eos exterius ſoluat ab omni concupiſcentia mundi, vt deponant hinc inde tunicam primi parentis; mores quoque temperet manſuetudo, & miteſcat

Eſai. 66.2 animus. Alioquin, *Super quem*, Chriſtus inquit, *requieſcam, niſi ſuper humilem, & quietum, & trementem ſermones meos?* Sed

A venire ad virtutum culmina minimè poteſt, qui necdum primis veſtigiis ſequi iuſſus Chriſtum, valet. Impoſſibile namque eſt extra ordinem ſecundum gradum aſcendere, niſi primùm apprehenderis: & nequaquam mitis eſſe poteris, niſi prius pauper ſpiritu fueris factus. Quomodo inter diuitias poſitus, inter curas & ſollicitudines, inter lites & contentiones (ex quibus iræ, rixæ, & odia ſine intermiſſione naſcuntur) animus poterit eſſe

B mitis & lenis, niſi prius omnes diſcordiarum occaſiones præcideris? Sed huius incendij materia vix ad purum detrahitur, ideoque in nobis quàm ſæpe iſta manſuetudo corumpitur. Vnde quàm benè.

Beati *qui lugent.*] Tertiò ſacratur loco. Quoniam etſi quæ mundi ſunt moresque improbos abiecimus, & præclara iam Chriſti veſtigia ſectantes, honeſtate morum veſtimur, reſtat rimarum alluuionem quotidianis fletibus purgemus. Luctus ſanè beatus non vno eodemque mo-

C do ſemper accipitur: & ideo non pro omni luctu futura cõſolatio, immò magis offenſio generatur. Solus igitur ille luctus beatitudine fulcitur, quo partibus ſuis hinc inde perfectè cœleſtia meditamur. Cuius extrema pars eſt præteritorum maculas deflere; media autem præſentiarum lapſus, & miſerias inter quas verſamur, aliorumque caſus & calamitates, caritatis affectu acriter condolere, quoſque mortuos interdum mortuos plangere. Quia profectò rarus inuenitur, qui non habeat

D quos deploret mortuos, peccata ſcilicet ſua vel aliorum. Nam quomodo noſtra delictorum facinora flere nos oporteat Dauid ex ſe oſtendit, dicens, *Lauabo per* Pſal. 6. 7.

ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo. Cæterum aliorum delicta Hieremias in lamentationibus vt ſua luget. Vnde ait, *Quis dabit capiti meo a-* Hier. 9. 1.

quam, & oculis meis fontem lacrymarum? Ex quo patet, quod ſi membra ſumus corporis, aliorum vulnera quaſi noſtra curare debemus. Porrò Samuel lugebat Saül, &

E Paulus multos ex his qui antè peccauerunt & non egerunt pœnitentiam. Sed & Daniel nimio luctu pro peccatis afficitur aliorum. Vnde & in hac lacrymarum valle, inter laqueos & ruinarum hoſtes, quia nemo extraneus à miſeria, nemo alienus debet eſſe à fletu & ploratu cordis, ſi non vult in poſterum eſſe abſque vllo conſolationis effectu. Verumtamen iſte adhuc duarum partium luctus de irriguo inferiùs generatur; licet nemo qui rectè ſapit, hunc

CAP. V.

hûc quodammodo ad beatitudinem pertinere dubitet. Dei itaque munere præſtatur pietatis gratia, qua poſſimus peccata deflere, & ærũnas præſentium inhianter lugere, aliorumque miſerias dilectionis amore noſtras facere. Cæterum illa lacrymarum inundatio, quæ ab irriguo ſuperius naſcitur, magis ex deſiderio patriæ cœleſtis fit, dum recordamur illius felicitatis, & dulcedo ſuauitatis eius quodammodo intelligendo ſentitur. Inter quæ lamenta hic mundus non niſi carcer æſtimatur, & ea quæ in eo nitore pulcritudinis flagrant, non aliud quàm carnis laquei deputantur; vnde renuit conſolari viri ſancti anima, factaque eſt iocunditatis delectatio, ſolius recordatio Dei. At verò talis interim lacrymis refectus, ſuper Chriſtum ſpe ſola innititur, donec viſione quandoque in patria fruatur. Vnde ſuis hæc beatitudo confecta partibus, aut præſentes lauat ſordes vitiorum, aut futuræ vitæ ſuccendit acrius amatores. Quæ nimirum virtus, quia Trinitas Deus peccata cõdonat, benè tertio cõſecratur loco, vt ex affectu amoris eius vitia relaxentur, & futura contemplatio pulſantibus poſt lacrymas cõcedatur. Beati quoque non ob hoc dicuntur, quia plorant & flent inter miſerias, ſed quia exuti malis æternis conſolabuntur gaudiis, ſatiati iam felicitate perpetua. Cauſa itaque harum beatitudinum, non præſentium eſt fructus vt ſecundum ea beati dicamur, ſed futurorum repromiſſio, qua ſinguli à Chriſto beatificantur. Enimuero cauſa tantæ beatitudinis, ſola Chriſti gratia eſt, & laborum ſollicita concertatio.

BEATI *qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur.*] Hoc igitur loco iure ſuccedit iuſtitiæ eſuritio; quia qui peccata depoſuit cauſa timoris Dei, & mores correxit manſuetudinis affectu, delicta quoque flere ſtuduit, & luget per deſiderium, ſuccenſus cœleſtis patriæ amore; non poteſt iam non eſurire iuſtitiam & ſitire. Sed prius, dum adhuc æger graui premeretur morbo, eſurire nequiuerat, quia bonæ vitæ faſtidium, iuſtitiæ ſitim eſuriémque pellebat. Iuſtitia namque multarum partium virtutibus integratur. Eſt enim quaſi genus cæterarum virtutum, quibus conſtare videtur. Iuſtitia ergo eſt ſua vnicuique tribuere. Hinc patet quod non pro ſe tantum agit, verum & aliis ſubuenire gaudet, ſe quoque Deo reformari parat, & commune cum proximis officio ſe viuere. Quæ nimirum

A virtus numquam ſine ſpiritu fortitudinis adimpletur. Vnde prudens lector diligenter inſpice, quia ſingulæ iſtæ beatitudines vt impleri poſſint, ſuffragium totidem donorum poſtulant. Et vt hæc dona percipiantur, docente veritatis magiſtro ea in oratione Dominica ſeptem precibus orare monemur. Nam in eo quod oramus, *Libera nos à malo*, nihil aliud dicimus, niſi vt ſpiritu timoris Dei, intus omnis tumor elationis, & inflatio ſuperbiæ, *Mat. 6.13.*

B nec non & omnia noxia rerum exteriùs depellantur, quatenus ſub ſpiritu paupertatis beatè viuere poſſimus. Sic quippe ſapientia Dei patris hæc cuncta prouidit, vt & virtus beatitudinis percipiatur ex dono, & donum ſancti Spiritus prece orationis, quam ipſe compoſuit, impetretur. Nemo igitur mitis, niſi quem ſpiritus pietatis irrorauerit: & vt hæc virtus cõtinua ſeruetur, petimus apud eum, *Et ne nos inducas in tentationem.* Deinde lugentes ſcientiæ ſpiritu illuſtramur, vt ſci-

C re poſſimus, quibus malis inuoluimur, & ad quam patriam ſuſpirantes lugendo quantotius feſtinare debeamus. Sed vt lacrymæ proficiant lugentibus, rogamus dimitti debita noſtra, quibus retinemur, libertate recepta, ad patrem ſecuri quantocius repedemus. At verò eſuries & iuſtitiæ ſitis quandoque vt ad ſatietatem pertingat, fulciatur ſpiritu fortitudinis, ne laſſeſcat in via iugiter rogandum, fulcita verò vt inter defectus alatur varios, & in patria ſatietur, orandum, *Panem no-*

D *ſtrum quotidianum da nobis hodie.* Tali igitur pane refecti, non noxiam ſitimus crapulam, ſed ea quibus tantis perpotamur Scripturarum vberibus, & quo reficimur corporis ac ſanguinis Sacramento diuinitus aſpirati. Sed hæc quoque non ſine Spiritus ſancti gratia deguſtantur. Quia profectò, ſicut non ſine eius gratia intelliguntur: ita nec ſine illo dignè accipiuntur. Vnde implorandus eſt ſpiritus fortitudinis, quatenus per eum eſuriendo, ad ſatietatem quandoque veniamus.

E Alioquin cùm in nobis, aut quaſi ex nobis, apud noſmet intus in animo exteriuſve in rebus ſufficimur, cauendum eſt ne dimittamur: quia Chriſtus eſurientes repleuit bonis, diuites autem dimiſit inanes. Eſurientes, inquam, & non torpentes, neque in ſe aut in ſuis quibuſque rebus affluentes. Verum iuſtitia nonminus quàm tribus in partibus adimpletur, cùm aut naturæ noſtræ ſua iura lege diuina ſeruamus, aut cum fratribus

Cap. V. certatim ea quæ nobis fieri nolumus opponentes, nos etiam impendimus, ne in quibus poſſumus negotiis, patiantur in malis. Porro in Deo iuſtitiam tenemus, cùm quæ Dei ſunt ardenti animo exſoluimus. Vnde idem, *Reddite*, inquit, *Cæſari quæ ſunt Cæſaris, & quæ ſunt Dei Deo.* (Matt. 22. 22.) Quod ſanè iuſtitiarum culmen nequaquam priùs complebitur in nobis, quàm ſit Deus omnia in omnibus, & nos ei ex toto ſubiecti ſimus. Propterea hîc eſurire poſſumus, ſatiari tamen nequimus; quia B necdum nos Deo, reluctantes ſæculo, vt dignum eſt reſtituere valemus. Sed quia ſatiari hîc non poſſumus, valdè neceſſarium eſt, ne faſtidio torpentes fame perpetua moriamur.

Beati *miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.*] Miſericordia autem non niſi de præcedentibus naſcitur gradibus. Nam plena & vera compaſſio miſerorum non eſt, niſi præceſſerit vera humilitas & naturæ communio, deinde mãſueſcat animus diuinis ſemper legib. ſubiacere, & incipiat ſuos cæterorumque caſus & miſerias compatiendo deflere, ac poſtea purgatus, quãtiſper iuſtitiam eſurire. Quarum de perceptu vera miſericordia generatur, quas qui habuerit miſerias hominum curabit ſuas efficere, viribus quoq; quibus poterit omnibus ſubuenire. Cui ſi facultas deſit ſubueniendi, non ergo compaſſio miſeriarum deerit. Ab hoc quippe miſericordia dicta eſt, vt in corde miſerias aliorum noſtras faciamus. Deus verò, etſi miſericors dicatur, D nulla in eum paſſio cadit, ſed clementer noſtris ſubuenit miſeriis. De qua rectè miſericordia Dominus alubi dicit, *Eſtote ergo miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt.* (Luc. 6. 36.) Ac ſi diceret, ad hoc miſeremini proximis, ad quod & in quibus miſeretur pater, ſcilicet vt bonitas redundet in cunctis, qui malis ideò miſeretur & præſtat beneficia, vt tandem bonitate vincantur, conuertanturque ad eum, quo poſſit eis largiri quę ſeruat bonis. Et notandũ quod in huius virtutis negotio prius iuſtitia E præcedit, deinde miſericordia terminatur; & rectè, quia nemo iuſtus ſine miſericordia, ſicut è contrario nemo miſericors ſine iuſtitia. Igitur iuſtitiæ lumen miſericordia: ſicut miſericordiarum virtus iuſtitia æſtimatur. Veruntamen in quibus nobis iudicium non eſt, debet etiam noſtra miſericordia dilatari, & mentis affectus creſcere, vt iuſtitiæ veritas apertius commendetur. At verò quorum cauſas

A iure diſcutimus, non in iudicio miſereamur, ſed poſt ſententiam in quantum noſtri eſt miſereri, diſcretè miſereamur. Profectò virtus miſericordiæ multas efficientiarum habet materias. Sed nulla earum maior ab imminente mortis periculo, qua liberantur animæ, & futura venia fratribus prouidetur. Quæ vt poſſit hinc inde bonis quotidianis accreſcere, ſpiritu eget conſilij, ſine quo alteri nemo ad veniam iuris conſultu circumſpectè miſeretur. Et B ideo indefeſſis precibus orandum nobis eſt, vt fiat in terra ſicuti & in cœlis, Dei voluntas, quoniam non eſt ſcientia, non eſt conſilium contra Dominum. Quapropter voluntatem Domini conſulentes, agendum eſt in alterutro miſerendo, quatenus à malis omnibus liberemur. Ordo tamen miſericordiarum, vt à ſe vnuſquiſque incipiat, ſicut ſcriptum eſt, *Miſerere animæ tuæ placẽs Deo.* (Eccl. 30. 24.) Finẽ verò Chriſtus ipſe inſinuat, huc qui tanta miſericordia motus venit, etiam vt per pecca- C toribus vellet mori. Nam & eos quos vulneratos inuenit, liuore ſuo ſanauit, propriiſque humeris, ſanguinis ſui medicina ſartos ad patriam reuexit. Vnde quia ſuo exemplo tantam præſtitit miſericordiam, iure beati qui eum imitantur. At verò è contra illis iudicium ſine miſericordia, qui noluerint in hoc ſæculo egentibus miſereri.

Beati *mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.*] Quàm pulcrè ſexto loco cordis munditia ponitur, vt homo ſenſim, qui ſexto die conditus eſt, per hãc redeat ad imaginem creatoris. Quam profectò non niſi caligo vitiorum obliterauit. Sed his depulſis præcepta ſalutis rectè exſequimur, vt rurſus illuminati Deum videre poſsimus. *Præceptum*, inquit Propheta, *Domini lucidum, illuminans oculos.* (Pſal. 18. 9.) Lux denique præceptorum non poteſt lucere in domo tenebrarum. Idcirco pellantur vitia noſtris cordibus, vt illuſtremur luce mandatorum Dei. Sed fortè vult aliquis ſic operari plurima virtutum opera, vt habeat adhuc in pectore alicuius vitiorum caliginem, quam necdum velit luce fugari veritatis. Huic profectò lex illa cõgruit de coniuge carmine redempta, cuius nimirum viro lex datur, ne dum tartara liquerit fas ſit in eam lumina flectere. Vnde quidam, *Quicunque ad ſuperum diem mentem ducere quærit, & tartareum in ſpecus victus lumina flectit, quidquid præcipuum trahit lucis, perdit dum videt inferos.* Quapropter quinque præmiſsis gradibus, purgandus eſt

Cap. V.

mentis oculus, ne fortè in vno mandatorum animus offenſus, fiat omnium reus. Idcirco veræ beatitudinis amator ab omni labentium rerum iocunditate ſeſe extrahat, & auertens ſe conuertatur ad dilectionem æternorum. Contempletur ex deſiderio incommutabilem & immenſam vnitatem Dei, eandemque Trinitatem Deitatis incapabilem fidei intellectu comprehendat. Ob cuius amorem, expletis gradibus ab omni ſtrepitu rerum, & appetitu concupiſcentiarum alienum ſe faciat, quoad poſsit videre Deum, quantum poteſt ab his qui huic ſæculo moriuntur. Hunc itaque tantùm quiſque videt in quantum ſæculo moritur. Videt, inquam, per ſpeculum & ænigmate quodammodo certior, quia iocundior ei ſpecies lucis incipit apparere. In futuro autem, qui vſque ad hunc attigerint gradum, iam mundicordes Deum ſicuti eſt mentis oculo videbunt. Et ideo ſpiritus intelligentiæ huic gradui iure aptatur, quoniam intellectus oculus mentis eſt, itaque expletio mandatorum Dei intellectum aperit, ſicut Propheta canit, *A mandatis tuis intellexi.* Vnde conſtat cor mundari debere, & vitam virtutibus illuſtrari, vt ſimus lux in Domino. Quibus reſperſi votis, in lucem nobis clareſcant omnia, & affectibus proſequantur, tale quippe cor regnum iure dicitur Dei, & ideo vt fiat in nobis oramus, *Adueniat regnum tuum.* Regnum itaque Dei munda poſſeſſio eſt, & tantò integrior, quantò plenior virtutibus, & purgatior vitiis. Quia vt dixi, quamdiu mentem vitiorum caligo, torporque ignauiæ cæcat, non dico lucem eſſe, ſed nec nos lucem videre poſſe dubito. Verùm nec aliis oculis videbitur Deus Trinitas, quã oculo mentis. Nec dubium quod beati mundicordes dicuntur, quorum mentes præmiſſa beatitudinum exercitia illuſtrant, & earum munditia directionem cordis ad Chriſtum gubernat. Nimium quoque miſeri & infelices, quos adhuc intentio vitiorum cæcat. Quia ſicut faſtidientes eſuriem iuſtitiæ vitaliter non recipiunt: ita cæcati peccati caligine, lucem licet fulgentem videre nequeunt.

Beati, inquit, *pacifici quoniam filij Dei vocabuntur.*] Pacificorum igitur beatitudo, adoptionis eſt merces, qua exſpectatur vt ſimus filij, quod ſpe iam dicimur. Nihil ergo nobis amplius aut perfectius repromittitur. Et ideo ſummus eſt iſte gradus, ad quem purgatus quiſque ſemper intendit, & illuſtratus dirigitur. Qui veritati nec ſeipſum quidem confert, nec eum quem ſicut ſeipſum diligit. Ita vt neque placendi ſtudio, neque vllius commoditatis voluptatiſque lucro, aut certè aduerſitatis periculo frangatur vel deterreatur à vero. Talis nempe ad hanc, & ad ſpiritus ſapientiam, quæ maxima donorum eſt, ordinatè peruenit, qua pacatus Deo tranquillus adoptione beata fruatur. Sed hæc primùm à nobis rectè incipitur, quia donec lex carnis repugnat legi mentis, pacati non modò alteri, verùm nec nobis eſſe poſſumus. Interdum autẽ inoffenſè medicinam aliis ferre nequimus, qui diuiſi in nobis intus ciuili bello vaſtamur. Idcirco prius ſedandi ſunt omnes animi motus carniſque frænandi, deinde componamus ſubiicientes eos ſpiritui, mentique ac rationi, calcantes domãdo omnes concupiſcentiarum rimas, ita vt imperet in nobis quidquid excellentius eſt, & totus homo noſter Spiritus ſancti pareat diſciplinis. Tunc rectè fons pacis ad alios deriuatur, cùm in nobis manauerit, & omnes partes animæ ac corporis occupatas tenuerit. Oportet ergo, quantum ex nobis eſt & cum omnibus hominibus pacem habere. Deinde inter ſe & in ſe, diſsidentes iuſtitiæ affectu, ſingulos in ſe & cum omnibus pacatos exhortando, mouendo, agendo, reſtituere. Vera quidem pax eſt, vbi nihil repugnat. Quapropter etſi nobis pacati ſumus, ſollicitè conſideremus ne à ſanctificatione nominis Dei in aliquo diſcrepemus. Sed patris nomen in filiis dedicatum, vita & moribus oſtendatur. Vnde oramus, *Sanctificetur nomen tuum*, reuera vt & nos ſancti ſimus. Igitur pax iſta, non niſi voluntate bona nutritur, quod benè in ortu Saluatoris Angeli cecinerunt, *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Hanc quippe mundus dare non poteſt pacem. Hanc Ieſus quaſi hæreditatem & Teſtamentum adoptionis ſuis reliquit hæredibus, *Pacem*, inquit, *do vobis, pacem relinquo vobis.* Et verè magnum hæreditatis cõmerciũ, quo filij patris efficimur & regnũ ſortimur æternũ. Sed quærendum pax quam ſuis diſtribuit diſcipulis, vtrumne illa ſit, de qua dicit Apoſtolus, *Pax Dei quæ exſuperat omnẽ ſensũ.* quod ſi omnẽ ſuperat ſenſũ, ſaltẽ quomodo Apoſtolorum? vel quomodo ſecũdum eam pacifici eſſe poſſumus, quã nec capimus? Omne enim quod exſuperatur, nec

Luc. 2. 14.

Ioan. 14. 27.

Philip. 4. 2

CAP. V.

attingit ad eum quod præminet, quia lõgè inferius preſſum ſua infirmitate iacet. Idcirco ſi pax Dei omnem ſenſum ſuperat, ſenſus humanus eminus in ſe victus iacet. Vnde fortaſſis eam quæ superexcellit, non dico capere, ſaltem quantum ex ſe eſt, nec attingere valet. Ex quo conſtat, ſi ſenſus eam præminentem minimè capit, nec recipitur; & ſi non recipitur, fortè nec datur. At verò, quia datur, ſummopere cogitandum eſt, quomodo capi queat. Quia quod Veritas promiſit, nec mutatur. Relicta eſt autem pax Apoſtolis, in tantùm non modò vt ipſi pacifici eſſent, verùm vt omnis mundus penè per eos, pace Dei pacatus, reſtituatur. Idcirco aut ſic accipiendum quod ſenſus eam non capiat, ſed ipſi clementer vt adoptentur capiantur ab ea, aut certè magnitudine ſua ſuperat ne capiatur vt eſt, quanquam pro capacitate ſenſuum rationabilium vtique capi queat. Non quãta eſt, inquam, ſed quantum ad reconciliationem adoptionis ſufficiat. Igitur nulli dubium quod infinitas æternæ pacis excedat ſenſum noſtræ capacitatis. Hac de cauſa pax Dei iſtis intelligentiarum modis noſtros exſuperat ſenſus, dum iræ filiis pax de cœlis gratis mittitur, & pace Chriſti reconciliati, non illi eam prius, ſed ipſi comprehenduntur ab ea. Quæ nimirum pax, rectè ſuperat omnem ſenſum. Quid igitur ſcis quomodo filiis iræ pax conueniat? Aut ſcis quomodo tranquillus in pace Deus habitans, acſi ſeuerus, iudicat vniuerſa? Et quod mirabilius eſt, pax totius Trinitatis, quanta & qualis, quis agnouit? Vbi poteſtas vna & Deitas prædicatur. Vna quippe virtus, vna operatio, & indiuiſa voluntas. Puto tanta & talis pax, niſi quodammodo ſenſu fidei & intellectu capiatur, mens eadem pace non illuſtratur. Illuſtrata autem, ſi ſe hanc altitudinis infinitatem comprehendiſſe præſumit, eo ſenſu euacuatur, quo priuatur luce veritatis, & præſumptionis errore premitur. Inde fortaſſis eſt, quod tantæ pacis altitudo ſenſum intelligentiarum omnem effugiat & excedat; ſubſtantiam tamen fidei, & illuſtrationem intelligentiæ, quod ſit, & tanta ac talis ſit, quanta in ſacris litteris prædicatur, ſenſus omnino intelligentiæ non relinquat; imò gaudet ſentire & illuſtrari, nec non & ſemper per gratiam eidem paci reconciliari. Idcirco ſe abducit ab omni, quod ab ea diſſentit, vt poſſideat donum de cœlis ſibi allatum. De cætero cùm fuerit ipſe in ſe hinc inde pace Chriſti poſſeſſus, tunc vtique beatitudo adoptionis præſtabitur, quia in nullo ſanctificationi, quæ filiis debetur, contraitur. In nullo igitur totius Trinitatis regno rebellatur, in nullo voluntati Dei contradicitur. Sed donec carne grauamur, talis & tanta pax ad liquidum vix aut nunquam ſeruatur. Quia quam ſæpè in nobis etiam ipſis reluctamur. Verũtamen pacatus homo, interius pacis fœdera cuſtodiens, ea quæ repugnant exterius domat, reprimit & componit, in nullo tamen (quia fidem ſeruat quam promiſit, licet bellum gerat cum vitiis) illam abrumpit pacem, quam Deus indulſit. Hinc ſcriptum eſt, *Pax multa diligentibus legem tuam Domine, & non eſt illis ſcandalum.* Pſ. 118. 165 Alioquin quamdiu ab hac diuidimur, timendum eſt, ne potius iræ filij quàm adoptionis connumeremur. Sed tamen Deus, qui noſtram fragilitatem inſpicit, docuit plura reconciliationis medicamina; vt quia quotidie offendimus, quotidie pacem quærentes vitæ documentis obtemperemus. Hactenus igitur incrementa virtutum inſpexi, reſtat, quanta per incrementa præmiorum conſideremus. Quia profectò licet minus intelligam, ſicut augmenta virtutum, ita ſunt repromiſſa & incrementa meritorum. Nec enim iure vniformis meritorum repromittitur ratio, vbi non omnium vna eadémque virtus anteceſſerit. Sed diuerſis laboribus diuerſas retributionum menſuras diuinus ſermo inſtituit. Vnde licet beati dicantur, quorum ſunt regna cœlorum, & beati qui poſſidebunt terram, ac cætera quæ ſequuntur, multum intereſſe tamen credimus, inter perceptionem conſolationis & plenitudinem ſaturitatis iuſtitiæ; multúmque diſtare inter illos qui miſericordiam conſequentur, & illos qui glorioſiſſima Dei viſione frui meruerint. Alia ergo eſt claritas Solis, alia claritas Lunæ, alia verò claritas ſtellarum. Stella enim à ſtella differt in claritate, ita & reſurrectio mortuorum. Nam regnum cœlorum in commune eſt omnibus reconciliatis Deo paſſim, infra quod nimirum varia præmiorum merita ſunt diſcreta. Sed tamen aliquid maius eſt, intra ipſum quippiam dignitatis iure ſpecialiter poſſidere. Ergo inibi multiplices ſunt manſiones, & ideo fit de tantæ felicitatis

Cap. V.

poſſeſſione conſolatio. Iam ſaturari iuſtitia maius aliquid eſt, quàm conſolari à luctu: & ad vltimum Dei filium eſſe, quàm à reatibus miſericordiæ veniam promereri. Veruntamen infra palatium ſummi regis, quia plurimi ſunt gradus, iam ille perſpicuus eſt in numero, cui claritatem & vultum æterni regis indeſinenter ampliùs videre licuerit: ſed ille excelſior, qui vltimam quam prætuli adoptionem glorioſus perceperit. Et notandum quod generaliter omnium vnum dicitur regnum cœlorum, etſi ſpecialitas connumeretur meritorum. Quia licet illius iure queat dici qui ſaltem in eo nouiſſimus eſſe poterit, tamen vniuerſorum dignitas in commune erit, dum in omnibus ſingula per caritatem etiam vltimus poſſidebit. Ideoque ibidem quanquam differant in claritate diſtincti, tamen per dilectionem omnia poſſidentes cuncti in eo ſatis abundéque beati erunt. Beatus ſanè ſicut dictum eſt iure ille accipitur, qui nihil mali vult, & omnia habuerit quæcunque vult. Propterea licet extremus in eo regno rectè beatus dicitur, qui nihil extra gratiæ meritum appetit, nec vult amplius, quia nihil iniuſtè vult. Sed beatitudinis gratia ditatus etiam claritatem & gloriam aliis attributam, per caritatem velut ſibi conceſſam poſſidet. Vnde beati omnes fide creduntur, etſi infra eum meritorum claritas differat. Sed cur eas octo dixerim, cùm non niſi ſeptem donorum præmia laborantibus promittantur? Nam octaua earum repromiſſio, non alia quàm prima verbis reiteratur, *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.* Et,

BEATI, inquit, *qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.*] Hinc liquidò patet quod myſticum eſt in numero, quidquid iteratum eſt in promiſſo. Infra ſeptem quidem, prius idem ſonat, ſed connumeratur extra ſeptem, vt gloria ſacræ reſurrectionis in Chriſto his octo præmiorum gradibus conſecretur. Octaua namque reſurrectionis dies, ipſa eſt quæ & prima; in qua prius ab exordio lux creata legitur. In eadem quippe die creata, in qua demum amplioris vitæ gloria illuſtratur. Interea etſi eadem videatur præmij pollicitatio, tamen potioris præminet dignitate; quia nunquam æquale dixerim incipientes & perfectos præmium percepturos. Vbi docemur fortaſſis myſticè, quod primum ſit regnum

A cœlorum, diſſolui & eſſe cum Chriſto, quando Sancti rapiuntur in nubibus in aëra, obuiam Chriſto. Tunc quidem multi dormientium ſurgent, iſti in viam æternam, illi in opprobrium. Primùm ſcilicet regnum propoſitum in abſolutione corporis, imò prius vt abſoluatur ab omni mundi concupiſcentia & carnis illecebris, ac demum ſpiritu paupertatis poſſeſſus iam in cœleſtibus ſpe ſubue- B ctus, mente incipiat conuerſari. Quod alioquin ſatis ſignanter Euangeliſta innuit, dum non de futuro, ſed ex præſenti repromittit dicens, *Quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.* Ad hoc quippe iam de præſenti illinc eos regnare adſtruit; quatenus interea ſpes omnia inter preſſuras & varios rerum euentus corroboret. Quia facultas regnandi propter ditiſſima donorum munera iam ſuppeditat, vt ad futura firmius inhæreant, & regnum quod perceperunt inſtantius appetant C & cuſtodiant. Vera quippe paupertas Chriſti non immeritò iam regnare promittitur; quia interius mente quàm exterius carne, ab omni voluptate mundi & deſideriorum illecebris aliena, tota, fauente Spiritus ſancti gratia, ſupra gaudia futuræ vitæ innititur, & ſola quæ Dei ſunt delectatur. Hæc namque virtus de timore Dei naſcitur, ſicut & reliquæ ſex beatitudines, ſingulæ de ſingulis Spiritus ſancti donis generantur. Vnde Propheta, *Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Do-* (Eſa. 11.2.) D *mini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis.* Nouiſſimè autem velut quiddam ſpecialius acſi municipium ſecretionis ab omni labe peccati, intulit, dicens, *Et repleuit eum ſpiritus timoris Domini.* Non enim quoſcunque repleuerit, capaces alterius rei eſſe plenitudo timoris ſinit. Et ideo quanquam imitatrix ſapientiæ hæc virtus ſit, ſicut & paupertas beatitudinum, non modica tamen æſtimanda eſt; quoniam etſi diuitiæ ſalutis, ſapientia, & ſcientia, tamen à Pro- E pheta, timor Domini ipſe theſaurus eius, rectè probatur. Plurimas enim profectiones hæc manſio paupertatis habet, ſicut & reliquæ manſiones, idcirco non perfunctoriè cogitanda eſt; præſertim cũ ipſa iam non de futuro, ſed de præſenti ſpei allatu, diues in cœleſtib. regnat. Cæterum poſt carnis reſurrectionẽ quaſi ſecundum regnũ perfectorum, non incõuenienter accipitur; in quo proceſſus mãſionũ, & diuerſa meritorũ pręmia numeran-

Cap. V.

tur. Sed Martyribus, qui propter iuſtitiã A patiũtur iure illud integrè mox conceditur; quoniam dum ad altiora per gradus virtutũ ſe tulerint, ea quæ ſunt ſublimiora percipientes, ilicò etiam illis inferior dignitas non negatur. Non enim euacuatur prioris vitæ præmium, dum amplior meritorum gloria virtutibus cumulatur. Et ideo vt dixi, vltima beatitudinis repromiſſio ſic myſticè temperatur, vt & vna ſit de ſeptem, & tamen eiſdem verbis repetita præmineat extra ſeptem. Ex quo B liquidò patet, quod omne illud regnum beatitudine incipitur, & interius meritorum claritas iiſdem gradibus illuſtratur. Finis quoque & principium, non aliud quàm vnum regnum cœlorum rectè concluditur: quod licet ſeptem Spiritus ſancti donis credentibus reſeratum ſit, & præmiſſis ſeptem chariſmatum precibus longè diu expetitum, totidemque virtutibus harum beatitudinum inhiãter quæſitum: tamen non abſque octaua Chriſti C reſurrectione illius præmia conſequetur. Ad quod velim, lector, animum parumper altius attollas, & vide quàm conſona & myſtica Dei hinc inde pateant Sacramenta. Haud dubium quin, ſicut ſeptem Spiritus ſancti donis omnia virtutum munera largiuntur; ita eiſdem ſeptem precibus auctore Deo quotidie cuncta præſentis & æternæ vitæ ſalutaria poſtulantur. Et cùm præſtitum fuerit quod oramus, totidem harum beatitudinum vir- D tutibus cœlorum munera, per octauam Chriſti reſurrectionem ad vitam prædeſtinatis iuxta opera ſingulorum connumerantur. Quia profectò iuxta fidem Apocalypſis, (Apoc.1.) ſeptemplices ſpiritus in orbe terrarum miſſi, ſeptiformem Chriſti Eccleſiam perluſtrantes, ſuæ poteſtatis ditione operantes, quaſi ſeptem candelabra coram Dominatore lucentia, virtutum ſcilicet opera quotidie perornant, & in pinguedine caritatis vt magis magiſque luceant, accendunt.

Obſecro Domine Ieſu habeam & ego E inter has beatitudinum lampadas lucens recti operis candelabrum, & ne mihi moueatur donec tuo firmetur acceptu, vt coram te luceat in æternum. Veni ergo quæſo, & doce me harum doctrinarum tuarum diſciplinam. Non igitur quod ſub iſtius calculi Sacramento omnium prædeſtinatorum merita vt luceant colliguntur, neque abſque magno, vt iam dictum eſt, profunditatis myſterio, tuus ſanctus Euangeliſta præmiſerit, quod reſidens a-

A perueris os tuum; ſcilicet quia reſeraſti theſauros ſapientiæ & ſcientiæ, eructaſti autem profunda gratiæ tuæ arcana, ſæculis & generationibus abſcondita. Tali nimirum tuus prædoctus Apoſtolus magiſterio poſtulat orare, vt detur ei ſermo in apertione oris. (Ephes.6.19.) Vnde imploro & ego reſeretur mihi os ſcientiarum claue, quia verbum tuum ex te clauis eſt oris. Qua peto, quotiens loquendum eſt, potius laxatis ſilentij catenis, tuarum mihi eloquia intelligentiarum pateant. Intelligam enim quod ſeptem ſint dona, ſed vnus Spiritus, ſeptem orationes, ſed vna petitio. Vnde Propheta, *Vnam petij à Domino, hanc requiram*, (Pſal.26.4) ſeptem virtutum beatitudines, vna nimirum caritas, quibus & ipſa inpræſentiarum quaſi ſuis ex membris nititur ac firmatur; ſeptem incrementa meritorum, ſed vna ex reſurrectione Chriſti virtus, quæ eſt octaua, ex qua regnum cœlorum patientibus pro iuſtitia repromittitur. Profectò hanc ideo beatus Euangeliſta ſub myſtico reſeruauit numero, quia & pro octaua plurimi inſcribuntur Pſalmi. Quia ſicut octaua Chriſti immortalitas virtutum ſummè nituit: ſic beatitudinis huius octauæ, prædeſtinatorum remuneratio erit. Sed & in Salomone, *Da partem*, (Eccl.11.2.) inquit, *ſeptem, nec non & octo*. Fortaſſis quia prælatarum virtutum numero facti opera iubemur impendere, & tamen octauæ ſpei noſtræ, quæ Chriſtus eſt, proceſſus meritorum, & largitoris beneficia ex integro totum tribuere. Alioquin per ſe ad hæc quis idoneus? Imò vt idonei eſſemus, miſſi ſunt in orbem terrarum ſeptem ſpiritus Dei, vnde vniuerſa virtutum dona profluant. Sub quorum ſanè obtentu, in oratione Chriſtus votorum preces edocuit. In quibus pendent omnia vitæ odoramenta: quanquam necdum ſciamus, teſte Apoſtolo, quomodo interdum (Rom.8.26) orare oporteat. Vnctio enim ſpiritus docet nos de his omnibus. Aliter autem, nec ſecundum dona ipſius viuere, nec ea ſalubriter precibus implorare, nec beatitudinum promiſſa feliciter valemus adipiſci. Et ideo prius dona gratis largiuntur negotiorum, deinde virtutum exercitia, ſecundum donorum talenta, exiguntur cum lucro, etiam & poſt certamina vitæ præmia ſub militiæ penſo recompenſantur. Ad quod Saluator noſter preces totidem docuit, vt & dona copioſius petantur, & percepta virtutibus officioſiſſimè locupletentur. Quorum profectò remuneratio felicius augmentata in cœ-

CAP. V.

leſtibus, nobis ſudantibus præbeatur. Sed nihil acrius in vita credentibus, quàm pati pro iuſtitia mandatur. Quia vera eſuries iuſtitiæ tunc probatur, ſi ante quiſque pro ea velit mori, quàm fidem ex qua iuſtificatus eſt, ſinat falſitatis mendacio violari. Veruntamen hæc vltima & præcipua vitæ beatitudo, ſeptem præcedentibus ſuppleta donis, rectè vt teneat quod accepit vltima Martyrij paſſione, felicius decoratur. Alioquin ſine his ad paſsionem ire imbecillis eſt conatus, quod mortalis infirmitas acerbitate pœnarum citò vincitur. Propterea Chriſti miles pacis tempore virtutum muniendus eſt armis, ſine quibus nemo glorioſa gerit certamina. Poſſunt enim iſtæ, ſi perſecutio deſit, dono Chriſti militiæ palmam abſque ſanguinis effuſione expeditius promereri; illa verò ſi tempus adſit paſsionis, nũquam ſola mortis audacia ſine iſtis ſalubriter coronari. Nemo igitur ſine pace Chriſti, nemo ſine mundo corde, vel ſine miſericordia pro iuſtitia patitur. Sanè quis vnquam dixerit aliquem ſine amore iuſtitię tormenta rectè ſuſtinere? Nemo inquam, abſque compunctione cordis, & futuræ patriæ deſiderio, libenter pro eo morti ſubiicitur. Nemo abſque Chriſti manſuetudine, nemo abſque paupertatis affectu, præſertim cùm vetus Athleta Dei nec ſe velit ſibi ſeruare; ſed cum vitæ diſpendio magis Creatori lucrifieri, ſeu pro iuſtitia eligat citius immolari. Aliter autem quiſquis non pro iuſtitia deuotè, ſed culpis exigentibus alia qualibet ex cauſa dignè patitur, non beatitudo, ſed vltio peccati æquitatis Dei iudicio cumulatur. Hæc de his dicta ſufficiant. Cæterum ſpecies harum virtutum Lectoris efficacia ſolertius diſcernat; quod & legiſlator Moyſes decem præcepta in monte generalia prius proponens, deinde eadem ſuis explanat partibus, & præceptorum ſummam pluribus ex cauſis replicando, rurſus diuidit per ſpecies: ita & Chriſtus volens oſtendere ſe per Spiritum ſanctum illa docuiſſe, ſimili modo nunc, ac ſi virtutum genera, octo beatitudinum propoſuit verba, ex quibus ni fallor, quæcunque docuit in eodem monte, pendent omnia. Sed qui obſcurius paucis verbis plura concluſerat, rurſus perſonis ac negotiis congruentia, latius exponit, vt ſingulis ſingulas ſententiarum partes ediſſerat & coaptet. Proponit enim prius in vtriuſque legis oraculo ſententiarum genera verbis paucis concluſa. Nimirum quia ſpecies rerum quàm ſæpè vim minuit generis. Deinde illa ſapienter diuidit in partes, quod diuiſio in cauſis difficillimis, ad capeſcendum plurimùm valet. Vnde prudens auditor deuotus perpendat, quod ſimul in paucis collectum, fortius ac mirabilius viget. Deinde ſparſim numeroſiora ſingulis rebus ſpecialius attributa intellegat; & quod ſuo propoſito congruere viderit in parte, fidelis accipiat in toto, velut ſibi clarius reſeratum. Ne aut ſpecierum varietas vim ſummamque beatitudinũ extenuet, aut ſimul cõpoſitam moralium intelligentiam ſentiendi obſcuritas confundat. Igitur hac de cauſa has octo videtur gradatim prius enumeraſſe, poſtea verò, figuratarum ſpecies ſignificanter reaſſumpſiſſe. Vnde ſecundum antiquam tranſlationem.

BEATI *eſtis*, inquit, *cum vos oderint omnes homines, & dixerint aduerſum vos omnia mala, & expulerint vos.*] Quibus profectò verbis patet quod dico, quòd nihil aliud in his, quàm virtus octauæ beatitudinis latius recapitulatur, & perſecutionum partes pro iuſtitia plenius exponuntur. Nam ſupra generaliter abſolutè omnibus illa dicuntur, hîc verò ſpecialiter. Apoſtolos eorum ſequaces pro iuſtitia paſſuros, expreſsius pronunciatur. Sed tamen & illa Apoſtolis, & hæc vniuerſis pro Chriſto conueniunt patientibus. In qua nimirum ſententia, ex quibus vna Eccleſiarum preſſura continuatur, tria perſecutionum genera deſignantur; quia aut cordis odio perſequuntur bonos iniqui, aut maledicis dilaniant verbis, aut quod ſceleſtius eſt, factis pelluntur malignis. In his quippe ſceleratorum gradibus tota aduerſantium hominum crudelitas deſignatur. Sed habent iſtæ partes ſingulæ quibus conficiantur rurſus ſuæ fraudis membra. Vnde expulſio rectè duobus modis accipitur; ſcilicet dum aut à conſortio ciuium interdum aliquis cum iniuria ſegregatur, aut dum vita præſens ſuis ſedibus pulſa, caro morte perimitur. Quo tamen facto, nulli dubium pro iuſtitia, quod melius mortua viuat. E contra illi calumniantes iure mentiri dicuntur, ſi nos iuſtitiam ſectantes pro Chriſto deuotè patimur. Alioquin reatus ſui pœnam luit quiſquis culpis exigentibus damnatur. Hinc eſt quod gaudere patientibus, & exultare pro iuſtitia monet; quia conſcientia teſtis & fida deuotio, nihil aliud requirit quàm iuſtitiæ culmen. Vnde profectò, quod ſupra regnum cœlorum, hîc

Cap. V.

copioſa in cæleſtibus merces futura ſignatur. Sed ne fortè quod dicit durius audiatur, temperat exemplo prius paſſionis rigorem: vt tantò facilius tolerent quod minatur, quantò feliciùs cognouerint, per hæc ſe ad æterna peruenturos gaudia quæ promittit.

Sic *enim*, inquit, *perſecuti ſunt & Prophetas qui erant ante vos*.] Ac ſi patenter dicat, eorum exempla vos inuitant; quia ſicut veritas eſt, meum illi pronunciantes aduentum pro iuſtitia ſunt perempti. Idcirco vos minimè dubitare poteſtis me ſequi per labores ad gloriam, dum eos quorum Prophetias probatis in me impletas, cernitis ante triumphum paſſionis deuotos ac fideles ſine exemplo ſuccubuiſſe in mortem. Hæc iuxta exemplaria priorum dicta ſint. Cæterum noſtra interpretatio.

Beati *eſtis*, inquit, *cùm maledixerint vobis, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos, mentiētes propter me.*] In quibus nimirum verbis, eadem videntur ſignificari; præſertim cùm maledicta ex cordis odio fiant, & perſecutio vna cum variis ſuppliciis vitam à corpore expellat. Quibus tamen tunc rectè gaudere & exultare iubet, ſi exterius hæc omnia propter Chriſtum, qui vera iuſtitia commendatur, patienter ferunt; interius verò ſpei beatitudo veritatis conſcia vberius pollet. De quibus Propheta, *Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus*. Vnde licet extrinſecus perſecutiones & alia quæque ſæuiant, nobis tamen gaudere conuenit, quibus merces in cœleſtibus copioſa ſeruatur. Et non ſolùm gaudere, verùm & exultare præcipimur, quod tantò vberior merces erit, quantò gaudio & exultatione pro Chriſto in tribulationibus deuotior fides fuerit. In cœleſtibus autem, non ſuperiores mundi partes dici arbitror, neque in rebus volubilibus, ſed in ſpiritalibus firmamentis quoque vbi nulla corruptio dominatur. De quibus profectò cœlis Paulus aiebat dicens, *Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt*. De ſpiritalibus itaque bonis gaudere, & ea ſemper lucra ſectari, non ſolùm in eiſdem theſaurizare, verumetiam iam conuerſari eſt; quia vbi theſaurus ibi & cor veſtrum erit.

Psal. 44. 14.

Philip. 3. 20.

Vos *eſtis ſal terræ*.] Sal vtique pro ſapientia figuratè accipitur. De qua Paulus, *Sapientiam*, inquit, *loquimur inter perfectos*. Sapientiam autem, non huius mundi, neque principium mundi huius qui deſtruuntur, ſed loquimur Dei ſapientiam in myſterio abſconditam, quam prædeſtina-

1. Cor. 2. 6.

A uit ante ſæcula ad gloriam noſtram. Nec itaque mirum, ſi eos ſapientiam voluit appellari, qui & dij & lux ſunt vocati: æquidem non ſubſtantialiter, ſed per gratiam, multis huiuſmodi nominibus ſublimati. Sal terræ, id eſt, ſapientiam eos dicit, propter donum Spiritus ſancti, ex quo ſunt veræ ſapientiæ participes facti. Etſi quærenda eſt proprietas dictorum, aquæ & ignis, quibus duobus ſal conficitur, cogitanda ſunt elementa. Vnde in Pſalmo,
B *Tranſiuimus*, inquit, *per ignem & aquam, & induxiſti nos in refrigerium*. Ac ſi patenter dicat, vos eſtis ſal terræ, quia ex aqua Spiritus ſancti, quam ego dedi vobis, & igne tribulationis, in vnum ſapientiæ ſaporem concreti. Vel certè per aquam baptiſmi & ignem caritatis renati ad condimentum terrenarum mentium dati eſtis. Terrenarum enim mentium inſipientia, quia terram ſectantur, cruentat animas. Idcirco ſalis officio ad ſaliendas eas data eſt doctrina Apoſtolorum. Quidquid enim ſa-
C le conditur conficiendo caret ſanguine & putredinem purgat. Vbi autem peccati corruptio ſale deſiccatur ſapientiæ, vermes non demoliuntur, nec ſapor infatuatur. Vt igitur cibus non eſt aptus ad comedendum, niſi ſale condiatur: ita ſermo vtilis non erit ad diſciplinam, ſi Apoſtolicæ ſapientiæ non habuerit documentum. Hinc quippe dictum eſt in Leuitico, *Ne auferas ſal fœderis Dei tui de omni ſacrificio tuo, nec non & in omni ſacrificio ſal offeres*. Videlicet in omni munere, vt
D quodcumque docueris aut correxeris, in quocunque propoſito verſatus fueris, Apoſtolicam ſapientiam & imitationem ſemper habeas. Igitur quantum ad eloquentiam ſpectat Latinitatis, iſtæ ſententiarum clauſulæ videntur ad eum pendere locum vbi dicit, vt ſit plena oratio, *Docebat eos dicens*. Docebat autem, inquam, eos dicens, *Beati pauperes ſpiritu*, & cætera quæ ſequuntur. Necnon &, *Vos eſtis ſal terræ & lux mundi*; ſeu ad informationem eorum, qui credituri erant, *Beati*
E *eritis cùm vos perſecuti fuerint, & dixerint omne malum*. Omne itaque malum cùm dicit, ſimul vniuerſa malignantium comprehendit genera verborum.

Cap. V.

Psal. 65. 12

Leuit. 2. 13

Qvod *ſi ſal euanuerit, in quo ſalietur?*] Ac ſi apertè dicatur, ſi Doctor errauerit, à quo Doctore emendabitur? *Vos eſtis*, inquit, *ſal terræ*. Quod ſi vos metu temporalium rerum, aut concupiſcentiarum affectu, omiſeritis ſaporem ſapientiæ, qui erunt per quos veſtræ fatuitatis inſipien-

Cap. V.

tia & vitiorum error auferatur? Et notandum quod huius ſententiæ propoſitio quaſi ſolis Apoſtolis dirigitur; ſequens autem aſſumptio de cunctis, qui magiſterij cenſentur nomine, pronuntiatur, & in fine de vniuerſis concluditur. Nec dubium quin ſal terræ vocentur per doctrinæ virtutem, qui ſaliendi officium ſuſceperunt ad condiendas fidelium mentes, & corpora æternæ vitæ verbo eruditionis ſeruanda. Vnde neceſſe eſt audiant temerarij, abſque vllo falſitatis emolumento, hoc in loco quàm terribilis euaneſcẽtibus in doctrina ſacri officij ſententia cõcluditur.

A

B

A D *nihilum*, inquit, *valet vltra*, *niſi vt mittatur foras*, *& conculcetur ab hominibus.*] Foras autem extra Eccleſiam, vel fortè extra officium docendi, quia ſaporẽ non retinuit gratiæ, mittendum ſignificat. Quia ſi vera comparatio ſalis ſecundum generis ſui naturam penſatur, rigorem emolliendi nulla manet argumentatio, eo quod, ſi euanuerit à ſapore, nullis vſibus vlterius aptus eſſe cõuincitur. Sed verum de vita Doctoris, an ſolùm de doctrina, vel ſimul de vtroque dicatur, non temerè iudicandum puto. Præſertim, cùm alibi

C

Mat. 23. 2. dictum ſit, *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi. Omnia*, inquit, *quæcunque dixerint vobis ſeruate & facite*, *ſecundum opera verò illorum nolite facere.* Ecce hoc loco ſanam eorum doctrinam commendat; agentibus ergo quis negat illa proficere, dum veritatis magiſter operibus quæ præcipiuntur iubet ſeruari? Veruntamẽ opera mandat non imitari, doctrinam verò eorum exſequi. Haud dubium quin deterrentis exemplo veritatis magiſtris noui Teſtamenti, ſicut & de iuſtitia ſenſim Phariſæorum iſta concluſit; ne moribus impugnent, quæ verbis docuerint. Alioquin, licet habeat condimentum ſanæ doctrinæ, & ſaporem veræ ſapientiæ, tamen periculosè ad docendum præſumit, qui ſibi factus inſulſus, alios vitiorum ſuorum fœtore corrumpit; qui etſi non eiiciatur foras, iam vtique conculcatur ab omnibus, dum eius vita cõtemnitur. Cõtemnitur autem rectè, ſi talis eſt vt ad nihilum vltra valeat. Immò amiſſo ſaliendi ſapore ne poſſit condire corrupta, proteritur pedibus ſubditorum. Cæterum ſanctus & verus miniſter Chriſti, quamuis in terris multa ſuſtineat, & derideãt eum mali, tamen conculcari non poteſt, quod mente fixus in cœlo manet. Vnde ſignãter Apoſtolos veritas præſtruit, ne perce-

D

E

Cap. V.

ptam exinaniant in ſe ſapientiam, vllius rei gratia, aut timore, aut concupiſcentia, aut torpore, ſed maneant in ſoliditate ſalis ſemper reminiſcentes cuius naturæ ſint, & quid ab opifice receperunt.

V os *eſtis lux mundi.*] Lux vtique ideo ſunt vocati, quia veritatis lucem percipientes, in Chriſti corpore per gratiam ſunt aſſumpti. Ex quo & Apoſtolus. *Fuiſtis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Luminis enim natura eſt, quocũque inferatur, vt tenebras foras mittat: ita & Apoſtoli, lux in Domino effecti, quia mundus extra cognitionem Dei poſitus tenebris ignorãtiæ cæcabatur, poſiti ſunt vt per eos omnes illuminentur. Hinc quoque Propheta de Chriſto vel ex perſona quorumlibet ſignanter ait, *Poſui te in lucem Gentium, vt ſit ſalus mea vſque ad extremum terræ.* In lucem itaque ſunt cùm ad illuminationem fidei diriguntur, ſalus verò cùm ad ſanitatem. Et ideò ſal eos eſſe ſupra cõmemorat, vt eorum ſapiẽtia corrupta ſanentur. Siquidem per illuminationem gratiæ lux dicuntur, vt illorum illuſtratione ab humanis cordibus tenebræ pellantur. Quod & Propheta de Domino, *Dominus illuminatio mea & ſalus mea.* Pſal. 26. 1. Quibus duabus ſententiis integritas noſtræ ſalutis exoratur. Propterea & Apoſtoli, quatenus Dij ſecundum gratiam intelligantur, non ſolùm ſapientia in ſalutem, verumetiam & lux ad illuminationem huius mundi ſunt vocati. Vnde & in quibuſdam codicibus ad diſtinctionem alterius ſæculi, additur *huius*, demonſtratiuum. Ac ſi patenter dicat, vos eſtis lux huius mundi ex officio, & ſal terræ pro miniſterio. Ego autem quia lux vera ſum, ero vniuerſis in lucem ſempiternam. Porrò mundi nomine, aut vniuerſalitas humani generis deſignatur, aut hi tantùm, qui de hoc mundo in maligno poſito electi per Chrriſtum accipiuntur. Quod ſi vniuerſaliter lux mundi intelligantur, fortaſſis, quia cunctis ad perceptionem fidei ſunt directi. Sin autem ſecundum prædeſtinationem eorum, lux iure dicuntur, qui per eos ad vitam illuminantur. Quod etſi lux in tenebris lucet, tenebræ tamen eos, imò Chriſtum per eos, non comprehenderunt; ſi enim apprehenderent, vtique nequaquam tenebræ remanſiſſent. Præterea & Apoſtoli cùm eſſent filij tenebrarum, facti ſunt per gratiam Spiritus ſancti, lux in Domino. Non à natura quidem, ſed per efficientiam doni, iuxta quod ſcriptum eſt, *Qui adhæret* 1. Cor. 6. 17

Epheſ. 5. 8

Eſa. 49. 6.

Cap. V.

Domino vnus Spiritus eſt. Et notandum quod eadem ſit hæc gratia in Apoſtolis, per quam ſupra beati mundicordes efficiuntur; quorum corda mundantur fide & intellectu. Hoc ſanè lumine rectè Deus videri creditur, quo profectò diuinitus illuſtrati Apoſtoli cohærentes luci, à parte maioris gratiæ, iure lux mundi ſunt nuncupati. Nam & ſupra quod ſal vocantur pacificis congruit; quia ſine ſapientia condimentum pacis non tenetur. *Marc. 9. 50.* Hinc quoque Marcus ait, *Habete in vobis ſalem, & pacem habete inter vos.* Nimirum quia ſal diſcretionis & ſapientiæ abſque pace Chriſti minimè valet: & è contrariò nec pax ſine ſapientia Deo cohæret. Quibus profectò donis perfectio deſignatur Apoſtolorum. Et ideo eis tria hæc ſumma & præcipua ex his octo ſpecialiter deputantur; quatenus & cætera eos aſſecutos plenius cognoſceres. Vnde ſequitur.

NON *poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita.*] In quibus ciuitas illa Hieruſalem cœleſtis, acſi duodecim ſplendore gemmarum, ſupra Chriſtum, qui verus mons appellatus eſt, dedicatur. Quod benè locus in quo eos docebat, demonſtrat, acſi apertè dicat: Aſpicite quo poſiti eſtis, quia locus montem inſinuat, ſuper quem vos, in quibus cæleſtis ciuitas fundatur, conſtructi eſtis. Vos enim eſtis fundamenta ipſius ciuitatis, quæ fundatur in montibus ſanctis, & ideo iam à fundamento quaſi apertè ciuitas appellamini. Non poteſt ciuitas ſupra montem præminentem poſita ſe abſcondere, ne, benè aut malè cùm fecerit, innoteſcat; neque ſe timore occulere, ne ab hoſtibus inueniatur. Quapropter dedicate in fundamento quod maneat in culmine. Præparate armaturam ciuitatis, quia ſupra montem ſtatutis, nulla vobis facultas erit ſubterfugiendi, neque clanculo quippiam gerendi. Excelſus eſt enim mons iuſtitiæ quo propalamini, etſi vos abſcondere velitis. Idcircò, munite vos potius virtutum armis; quo ad debellanda mundi aduerſantia in lumine præſtructi eſtis. Oculoſa quidem in omnibus prouidentia. Nam tria ſuperius ſpecialiter Apoſtolis deputauit, ſed ciuitatem ſupra montem poſitam, quod non poſſit abſcondi, abſolutè omnibus indicauit. Quippe quia Hieruſalem cœleſtis, quæ in terris à primordio vſque in finem ſæculi de lapidibus viuis adhuc politur, prædeſtinatorum ordo monſtratur. Et ideo iam colligitur in genere, quod ſparſim futurum erat per ſpecies. Dictum

A eſt in Canticis, *Sicut turris Dauid collum tuũ quæ ædificata eſt cum propugnaculis ſuis; Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* *Cant. 4. 4* Præterea hæc ciuitas aut turris, quia in ſublimibus prælata immenſas poſſidet & ineffabiles theſaurorum diuitias, idcirco ſæuiant contra eam aduerſariæ poteſtates. Vnde nimirum lectulum Salomonis, Chriſti videlicet paſſionem, & reſurrectionis gloriam, ſexaginta fortes ambiunt, ex fortiſſimis Iſraël, omnes tenentes gladios ad bella doctiſſimi, *Vniuſcuiuſque enſis,* B inquit, *ſuper femur ſuum propter timores nocturnos.* Quos ſanè timores Magiſter veritatis præcauens, monet in quibus hæc ciuitas à primordio dedicatur, & per eos vniuerſa corporis ſui membra, vt virtutum ſe induant armis; quia cunctis hoſtibus in propatulo poſiti, nullum deliteſcendi locum habebunt, niſi cœleſtibus ſe defendant propugnaculis. Et mira Dei prædeſtinatio. necdum enim constructa e- C tiam ſuis in fundamentis, quaſi perfecta dedicatur. Proponitur ius & prædicuntur futura, cuius Rex & artifex ciuitatis longè ad alia iturus interdicit abſcondendi fiduciam ciuibus, vt fortioribus virtutum ſe circummuniant armis. Vbi ſi reſpicias ordinem donorum, cernuntur hæc pertinere ad ſpiritum conſilij & fortitudinis; quatenus habitatores ſuos interiùs miſericorditer conſilio regant, & aduerſarios exteriùs ſpiritus valetudine, cum D vniuerſo fidei apparatu pro iuſtitia decertantes vincant.

NEQVE *accendunt lucernam, & ponunt eam ſub modio.*] Quod ſi de ſeipſo inſinuat, non eſſe ſub obſcuro legis, vt quidam volunt, vel ſub modio carnis ponendum; tum rectè per candelabrum crux paſſionis, ſuper quam leuandus erat, & per lucernam introrſus lucentem diuinitas in carne reſerata monſtratur. Sed tamen circumſtantiùs Apoſtolos & Apoſtolicos viros lucernas eſſe putamus, quanquam ſuperiùs glorioſiùs lux ſint vocati. Nimirum E quia etſi luci adhærentes lux eſſe meruerant, tamen alterius lumine ſuccenſi, ſicut lucerna alienis paſcitur donis, nón oportuit ſub modio timoris deliteſcere illos, vel certè ſub commoditate præſentis vitæ abſcondere. Sed accenſi lumine veritatis, ponendi erant in candelabro, ſuper quod ſeptem lampades myſticè in templo poſitæ, oleo, videlicet Spititus ſancti gratia iugiter nutriebantur. Cur autem præminentius lampas fidei & bonorum operum lucere debeat, patenter in-

Cap. V.

ſinuat, cùm ſubiungit, *Vt luceat*, inquit, *omnibus qui in domo ſunt.* Videlicet in Eccleſia, quæ vna & perfecta domus prædicatur. Vel fortè luceat omnibus in domo huius mundi, quæ ſub vno cœlo quaſi camera concluditur. Præſertim cùm & ſupra lux totius generaliter ſint vocati.

S i c *luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra bona opera, & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt.*] Ac ſi patenter dicat, ſic luceat vt præſcribo, ſic vtique vt doceo. Doceo autem non ſub modio eam ponere, ſed ſuper candelabrum: & cauſam expono, vt qui in domo ſunt omnibus luceat lux veſtra, & videntes veſtra bona opera, glorificent non vos, ſed patrem veſtrum, qui eſt in cœlis: opera enim requiro vt videantur, & vt confirmetur veſtra doctrina. Neque tamen aliubi finis ponendus eſt operis, niſi vt per ea glorificetur Deus pater, qui vobis lumen verũ infudit, & per Spiritus ſancti gratiam operandi virtutem dedit. Alioquin caſſus labor & vana præſumptio, ſi non vita doctoris & linguæ officium, ad gloriam & laudem Dei deuotiſſimè referatur. Et vt omnia colligantur hactenus eos ſpecialiter quàm ſupra generaliter de omnibus ad plenum inſtituens, docuit ſumma & ſublimia quippe, vt condiant ſalis officio ad incorruptionem animas, vt illuminent eas ad intelligentiam veritatis, vt defendant quas acquiſierint ab impulſu hoſtili, defenſos verò vt accendant ad amorem diuinitatis. Nunc autem velut cœleſtis orator, fortè quia poterant æſtimare, quod iura præceptorum veterum vellet infringere, & penitus abolere, occurrit præſcius ante interrogata eorum.

N o l i t e, inquit, *cogitare, quod veni ſoluere legem aut Prophetas.*] Solueret ſanè legem, ſi mentes credentium ad eam intendere, & quæ dicta erant ſpiritaliter perficere vetuiſſet. *Non veni*, ait, *ſoluere, ſed adimplere.* Impleuit enim legis & Prophetarum omnia quæ præmiſſa ſunt ad inchoationem agendæ vel ſignificãdæ vitæ, dum & plura ſuperaddidit ad perfectionem moralium præceptorum, & omnia quæ de illo vel Eccleſia erant ab eo completa declarantur, quæ olim in his ſignata tegebantur. Virtus enim legis & Prophetarum Chriſtus; quia quæ de ipſo prædicta & præfigurata fuerant, ſi ea ipſe non impleuiſſet, omnia verborum ænigmata imperfecta & vacua remanſiſſent. Impleuit autem ea operando, impleuit & perfectioribus, quæ deerant in parte agendæ vitæ, ſuperaddendo. Impleuit etiam & ſignificatarum rerum arcana, ſeu Prophetarũ myſtica Sacramenta, dum quælibet quæ prædicta erant ad liquidum exhibuit, vt vera & fidelia manerent vniuerſa. Nam de his omnibus præteritorum exhibitio quæ in lege aguntur, aut de lege credita ſuſcipiuntur, futurorum perfecta eſt veritatis adimpletio. Idcirco non percunctari debet is de veteribus mandatis, nec mirari de nouis promiſſionibus, neque terreri de variis preſſurarum angoribus, quia ad hoc hæc omnia ſuperaccumulantur, vt ea quæ iam dictis aut geſtis præfixa ſunt compleantur.

A m e n *quippe dico vobis, donec tranſeat cælum & terra, iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiant.*] Quippe, hoc loco pro affirmatione ponitur, quæ nuſquam alias in Matthæo geminatur. Cœlum autem & terram tranſire fortaſſis dicit in meliorem formam, quia promittuntur nobis cœli noui & terra noua. Vnde idem alubi, *Cælum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſient.* Illinc quippe videntur verba eadem ſignificare, quod & iota; vt ſit ſenſus, quia ſicut nec verba tranſient niſi compleantur: ita nec iota vnum, aut quod minimum eſt, vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant etiam quæ in lege minima putantur. Non dico autem tranſibunt ne ſint, ſed donec melius ſint; iota vnum non præteribit niſi operibus compleatur. Nam diximus Chriſtum præcipuis legem duabus impleuiſſe in cauſis, ſcilicet in præceptis agendæ vitæ, quod per iota vnum figuratè ſatis monſtratur; & ſignificandæ vitæ, quod per apicem expreſſius declaratur. Iota enim apud Græcos ſicut decima eſt in ordine Alphabeti, ſic decem ſignificat in eorum numero. Vnde liquidò decem mandatorum agendæ vitæ ſumma colligitur. Oſtendens quod nullum eorum Chriſtus venerit ſoluere, ſed omnia vt perfectiùs fiant, perfectioribus potiora præcipiendo plenius adimplere. Deinde vnum apicem litterarum, minima quæque ſcilicet præceptorum ſignificandæ vitæ præterire noueris; ſed apicem rerum & omnium mandatorum, ſeipſum ſcilicet ex lege & Prophetis, vt veritate complerentur, ſingula perfectius & integrius reſtituere. Alioquin non video quomodo Euangeliſta Hebræo ſermone hæc ſcribens non magis Ioth, iuxta proprietatem linguæ adhibere debuiſſet in figu-

Mat. 24. 35

CAP. V.

iure perfectioribus iam diſcipulis, vel omnibus Chriſtianis dicit, *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm Phariſæorum, &c.* Plus enim abundat, cùm illi oderint inimicos, & nos eos diligimus; cũ illi tantùm non adulterant, & nos mulierem ad concupiſcendum aſpicimus; cùm illi non occiderent, & nos nec iraſcamur. Talia ſiquidem & huiuſmodi, quæ à Chriſto appoſita ſunt, potiorem noſtram iuſtitiam Deo commendant, qua iuſtificatur omnis qui ex fide viuit. Non enim alia eſt Chriſtianorum iuſtitia, quàm vera fides ex lege in Euangelio perfectis operibus conſummata. Sed quia Scribæ & Phariſæi eum ex lege veniſſe nullatenus crediderunt, idcirco ea quæ ad completionem præceptorum ſunt, ſuſcipere reſpuerunt. Ex quibus omnibus, niſi Chriſtianorum iuſtitia plus abundauerit quàm illorum, non poterint, Veritate teſte, regnum cœlorum intrare. Sed quæritur ab aliquibus, cùm ſupra dixerit, *Si quis ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis*, deinde, *Qui autem & docuerit ſic*, de quibus accipiendum ſit mandatis. Si enim de legalibus, quomodo nunc dicit, *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum, non intrabitis in regnum cœlorum*, cùm qui ea fecerit & docuerit ſic, magnus ſit in regno cœlorum? Vel quid eiſdem minimis ſuperaddi fuerat opus, cùm ex his quiſque implendo & docendo magnus futurus eſſet? Vnde, ſicut dixi, de vtriſque partibus dictum liquidò conſtat, Quia qui vnum iota vel vnum apicem, ſcilicet minima præceptorum legi adhibita, non ſoluerit, omnia legis & Euangeliorum mandata conſummabit. Quoniam dum fiunt illa quæ adduntur ad perfectionem, etiam & illa longè plenius aguntur, quæ præmiſſa ſunt ad inchoationem. Quia qui mulierem non viderit ad concupiſcendum, nec fornicatur. Et, ſi non iraſcitur, multo remotior ab homicidio erit. Notandum verò, quod iam ſupra memini, iuſtitiam fidei virtutum partibus ſubſiſtere. Et pulcherrimus ordo perfectionis, vt per eam opus legis verus incipiat Chriſtianus excedere, qua abundantiori profectu iuſtitiam Phariſæorum præcelleret. Vnde ſequitur,

AVDISTIS *quia dictum eſt antiquis, non occides. Qui autem occiderit, reus erit iudicio.*] Hîc magiſter egregius perfectionẽ quam venit implere, manifeſtius incipit explanare, vt vera diſcipulorum iuſtitia

A dignior declaretur. Sed quærendum arbitror cur dixerit, reus erit iudicio? Niſi quia ſcriptũ erat in lege, Si quis occiderit hominem, fellis ira permotus, vt ipſe rurſus legis iudicio reus morte plecteretur. *Exod. 21. 12.*

EGO *autem dico vobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſa,*] &c. quæ ſequuntur. Ergo, *ſine cauſa* de medio radendum puto, quia in quibuſdam Hebræorum codicibus conſtat non inueniri, etſi Græcorum pene omnes habeant, ſeu La-
B tini antiquiores. Sed tamen conſideranda eſt ratio, cur Apoſtolus Paulus ad Galatas ſcribens, ſtultos & inſenſatos eos vocat, quos corrigendo monẽs, nõ minus fratres appellat, maximè cũ & multis laudibus eos commendet. Vnde pro tali & aliis quibuſque cauſis, fortaſſis hanc particulam nonnulli ſanxerunt, non ſolùm ſemel inſcribi debere, verumetiam & in aliis duabus clauſulis ſubaudiri; vt ſit cum ea parte prior integra verborum ſententia: ſequens verò, qui dixerit fratri ſuo *Gal. 3. 1.*
C racha, vt ſubintelligatur ſine cauſa: deinde tertiò, qui dixerit fatue, vt ſit integrior ſenſus fratri ſuo, ſine cauſa, quaſi præciſa ſententia ſubaudiatur. Siquidem hæc illi acſi prouidè conſiderantes, ceſſerunt infirmitati humanæ quibus iraſci aiunt, natura eſt ita tamen ne ſine cauſa fiat. Sanè huic ſenſui fortè videtur illud propheticum iure aptari, *Iraſcimini & nolite peccare*, niſi quod omnis occaſio iræ tollitur, dum inimicos diligere, & verberanti maxillam præbere alteram iu- *Pſal. 4. 5.*
D bemur. Veruntamen prius quærendum, quid ſit inter eum qui fratri ſuo iraſcitur, & eum qui dixerit racha, & qui fatue fratri conuitiatur. Quomodo & pro his gradus pœnarum à leuioribus ad grauiora, donec ad gehennam ignis vſque intentantur. Non enim vltio delictorum varios haberet damnationis terminos, ſi non etiam commiſſa in diuino iudicio eſſent diſparia. Ira namque diſcordiarum fomes & homicidiorum arma, dum adhuc necdum incitata acrius animo tegi-
E tur, leuior eſſe conuincitur, quàm ſi in voce iraſcentis affectu exterius prorumpat. Nam ira nihil aliud eſt quàm motus animi felle amaritudinis contra quemlibet incitatus. Racha verò ira eſt, cum voce iraſcentis, ſed racha Hebræum eſſe probatur, ſignificans indignantis animi motum, quas Grammmatici partes, Interiectiones vocant, velut cùm in Latino dicitur, à dolente, heu!

CAP. V.

ab iraſcēte, hem! Quæ nimirum voces in A nullam facilè aliam transferri queunt linguam, vnde nec transferri hæc potuit, ſed ſaporem ſenſus etiam in Latino cum voce ſeruauit. Cæterùm qui dixerit fatue maledictionis animo, plus vtique ſit reus criminis, quo certa vituperatio contra quem profertur exaggeratur. Neque enim modicus furor eſt, virtutis grauitatem, & patientiarum violari, & quem Deus ſale ſapientiæ ſuæ condiuit, contumelia infatuati ſenſus laceſſere, o- B perantem quoque ac ſalientem Deum interius fatuitatis verbo impiè derogare. Quapropter magiſter veritatis integritatem doctrinæ perfectioribus volens oſtendere, iota vel apicem ſuperaddidit, non modo vt homicidia de medio remoueret, verumetiam maledicta & verba iracundiæ, nec non & fomitem iraſcendi penitus de corde tolleret. Vnde quàm terribile ſit iraſci, etſi humanum ſit, pius animus intelligat. Quia quod dictum eſt antiquis, ſi quis occiderit reus erit iudi- C cio, hoc & iraſcentibus dicitur, vt appareat quid ſit inter iuſtitiam Phariſæorum & Chriſtianorum, quæ vera & perfecta eſſe iuſtitia prædicatur. Sed quibus modis diuina diſcretio hæc decernat quis poterit explicare? Nam quod de homicidio in lege, hoc de ira ex Euangelio taxatur. Vnde qui verè pertimeſcit iudicio reus fieri, erit ſollicitus pro ira, nec vnquam atrociora contumeliarum crimina fratribus irrogabit. Veruntamen intelligendum, quia etſi pro ira, velut pro D homicidio reus Dei iudicio iudicatur, quia gehennarum in igne variis pro cauſis differenter vtique puniuntur. Sed inter reum iudicio, & reum concilio, atque reum gehennæ ignis, hoc diſtare videtur, quod in iudicio adhuc defenſioni datur locus. Quæritur enim rectè prius in cauſæ negotio, vtrumne reus ſit qui accuſatur, quia in eo ſtatu iuris, quo ſæpè deliberatur apud iudices, plurimæ frequenter ſubueniunt qualitatum defenſiones, quibus aut purgatur reus à crimine, aut E certè conuictus deprecatur pro eo, accuſans ſe peccaſſe zeli commotione, aut erroris ſubreptione, impulſione quoque caſus, neceſſitatis conſtrictu, reatu obliuionis. Talibus & huiuſmodi quampluri mis ratiociniis, antequam in concilio de reatu iudicetur, quàm ſæpè rei, vt dixi, aut purgantur crimine, aut ſupplicatione eis venia impetratur criminis. Cæterum in concilio, quamuis ſæpè indifferenter iudicium & concilium ponantur in Scripturis, non cum eodem reo iam agitur, vtrum damnandus ſit pro crimine, ſed apud iudices decernitur, & cōferūnt in inuicem, quo ſupplicio damnari debeat reus, quem conſtat omninò eſſe damnandum. In quo nimirum concilio, nuſquam aut nulla interdum ſubuenit ratio, quouſq; excipiat reatus ſui ſententiam. Vnde prius oportet nos deliberare in animo, dum adhuc in cogitatione res affectu perſuaſionis ſuggeritur, vtrumne voce proferendum ſit quod impellitur. Quia ſicut grauior culpa de prolatu, ita in concilio periculoſior ſententia de reatu. Porrò ad vltimum de perpetratu operis, vel quod minus eſſe ſentitur, de fratris contumelia, quàm terribilis ſequatur concluſio, nullis opus eſt verbis edicere, quomodo reos quos gehenna ignis exurit, culpam ſui reatus dānati luunt. Quos ſanè delictorum gradus quiſquis apud ſe ſollicitus non præcauet, experietur iudicium damnationis de admiſſis, gehennam verò ignis ex impœnitudine cordis & reatu. Certum quippe eſt, quod ſicut in hac vita nihil felicius bono Chriſtiano: ita nihil illo damnabilius, qui etiam lapſus, dum vacat, pœnitendo non vult cogitare de venia, neque vitioſus bonis operibus inhærendo, ceſſareà culpa. Sed dum hæc quaſi minima contemnimus, cauſa peccati iam damnati, ſicut Apoſtolus docet, ad nefandiora ſcelerum crimina pœnaliter peragenda rei relaxamur.

SI *ergo obtuleris munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſum te.* & reliqua.] Explanat ergo, quam cœperat, ampliorem iuſtitiam Chriſtianorum, & fratri, de quo dixerat, cui non eſt fas iraſci, aut racha, vel fatue dicere, multo minus fas in animo quippiam retinere, quod in odium conuerti queat. Immò recordari conuenit Cain & munerum eius, ad quem cùm offerret non reſpexit Dominus, neque ad munera eius; profectò quia liuorem, atque indignationem in animo contra fratrem gerebat. Vnde dicitur, *Si rectè offers, & non rectè diuidis, peccaſti, quieſce.* Quid enim eſt dicere, peccaſti, quieſce, niſi peccaſti iraſcendo, vel inuidendo, aut quolibet pacto quippiam contra proximum moliendo, quieſce ab hac ſtultitia; ceſſa iraſci vel inuidere, alioquin non ſuſcipiam munus de manu tua? Ecce præceptum,

CAP. V.

& exemplum recolimus. Nullus ſibi faueat, nullus ſe decipiat. Quia ſi contra proximum quippiam mali in animo gerimus, munus Deo quod placeat offerre non poſſumus. Si verò proximus è contrario aduerſum nos quippiam habuerit, non dico iram, ſed quamcunque læſionem, in qua nos eum læſimus, & recordamur, etiam in momento ſacræ oblationis nequimus quod acceptum ſit offerre, donec reconciliemur cum eo quem offendimus. Quid ſi abſens, aut quàm longè fuerit vltra mare, ſeu extra regionem procul, & tunc quippiam horum in mente veniat, nunquid relinquendum eſt quod offerimus, & debemus pedibus perquirere, quem fortè inuenire nequimus? Patet omninò ſenſus, ſi præſens fuerit is de quo agitur, quod ei ſupplicando lenire ac ſatisfacere debemus; quod ſi prorſus eum attingere nequimus, potius ad eum motibus animi & humili affectu, caræque mentis deuotione, ire conuenit, & proſtratis ante cōſpectum eius cuius munus offerimus, fratri benignitate cordis deuincti veniam implorare. Nulli dubiū, quantum ex nobis eſt, qnod cum omnibus pacem habere oporteat, quia ea ſola Deo reconciliamur. Ecce Magiſter veritatis de recordatione præceptum dedit ante altaris faciem. Quid ſi alibi munus laudis, aut vitæ religionis, vel eleemoſynarum, ſeu quodlibet boni operis ſacrificium offerimus; numquid ſi recordamur aliquid huiuſmodi putandum eſt placere poſſe illud, quia coram altare non ſumus? Aut quo relinquetur munus, ſi non ſumus cum quo relinquere iubemur? Vel ſi eſt tale aliquid, quod abſque nobis localiter dimittere nequimus, quid ergo agendum eſt? Vnde conſtat, quod hæc omnia non ſecundum litteram religioni ſacræ conueniunt: ſed potius ſpiritaliter accipiendum; quanquam & ſecundum hiſtoriam impleta de cultu religionis non abhorreant, vt fides templum intelligatur & altare Chriſtus, ante quem noſtræ fidei donaria deuoti offerimus. Ille quippe eſt illa ſublimis cœlorum Ara coram Patris vultu, ſub qua Sanctorum animæ requieſcunt. In quo nimirum altari fidelium vota & munera holocauſtorum offeruntur Domino. Nemo igitur virtutum vota ſatis defert in holocauſtum, qui vſque ad eum fidei greſſibus non pertingit. Vbi ſi recordamur inter Sanctorum frequentiam, quod aliquis habeat aliquid aduerſum nos, oportet coram eo munus noſtræ deuotionis relinquere, & morum affectione infra conſcientiam redire; ibique ſi abeſt quem læſimus, ſatiſfacere donec reconciliatis, quantum ex nobis eſt, pura conſcientia munus offerre liceat. Non enim ſine cauſa coram altare munus relinquere præcipimur; quia quidquid coram Deo rectè offertur immutari non vacat. Immò vitium prauæ mentis corrigatur, & dilectionem quam debet prius fratri reſtituat. Tuncque ad eum quantocius coram quo munus ſtatuit, feſtinus redeat. Chirographum quoque interea illud eſſe voluit. Ideo non refer munus tuum, dixit, ſed relinque, donec idoneus ex conſcientia placabilius offeras quæ vouiſti. Nequaquam enim munus repulit, ſed caritatem proximi quæſiuit, ſine qua nemo ad caritatem Dei peruenit. Vnde fœnus caritatis debitor coactus prius exſoluat, ſi placere Deo munus legitimæ ſeruitutis optat; qui profectò ſi non fuerit ſpiritu humilitatis in animo fundatus, minimè poterit explere quod iubetur. Quia ſuperbia inflati, non ſolùm offenſis ſatisfacere contemnunt, verùm & magis lædere fratres non pertimeſcunt. Hactenus quidem de fœnore proximi reddendo, nunc etiam & cum aduerſario beneuolentiam pacis habere iubet.

ESTO, inquit, *conſentiens aduerſariò tuo, dum es in via cum eo.*] Vbi quærendum quis ſit aduerſarius noſter, cui in via conſentire iubemur. Si enim de Diabolo, vt quidam putant, dictum accipimus, (eo quod aduerſarius noſter Diabolus tanquam Leo contra nos ſæuiat) conuellitur omnis circumſtantia lectionis, & perfectio legalium mandatorum mox ex Euangelio non continuatur. Videtur enim violenta interpretatio, beneuolos nos illi fore debere, cùm eius non obedimus fraudibus, ne ille propter nos amplius æternis crucietur pœnis. Quænam perfectio eſt, non propter amorem Dei, ſed propter eum quem odiſſe in Baptiſmo ſtatuimus, vitia deſerere, cuique bellum indiximus? Vel quomodo cum eo in via ſumus, qui nunquam in via ſtetit, neque cum eo mente, ſi rectè ſapimus, aut voluntate vnquam fuimus? Quapropter melius de fratre quolibet aduerſante, aut certè ex Euangelio præceptorum dictum accipimus, quatenus & textum lectionis continuum ſeruemus, & ſenſus Scripturarum concordes vbique reſtituamus. Iubemur er-

Cap. V.

go aduerſantem nobiſcum in via conſentire, benignitatem ei præſtantes; quod magis de Græco εὐνοῶν, id eſt beneuolus ſonare videtur. Et eſt ſenſus, iam quia fratri ſi læſus fuerit ſupra te reconciliari docui; nunc quod magis eſt exſequor, etiamſi aduerſarius exſtiterit, eſto ei beneuolus dum es cum eo in via, affectu placabili, & conſenti vt æmuleris meliora ſalutis verbo Euangelij, quod & tibi aduerſatur, dum es in via cum ipſo. Iubet enim Euangelium inimicos diligere, patrem quoque & matrem, fratres vel ſorores, adhuc & animam, quod ſatis carni contrarium, mandat odiſſe. Ex quibus duobus fortè aduerſariis, vnus efficitur, dum aliquando aduerſatur frater iniuſtè, contra quem concitatur carnis prudentia & fellis amaritudo; & è contrario ſermo diuinus iubet, ne reſiſtas malo, ſed vincas in bono malum. Vnde quia, vt dictum eſt, Græcus habet beneuolus, & noſtra interpretatio conſentiens, acſi ex vno verbo ſimus beneuoli fratribus quanquam debitè aduerſantibus, & conſentientes Euangelio in quo dictum eſt, *Nolite reſiſtere malo*. Nullus igitur aduerſarius maior, quàm qui multis impugnat partibus, & reſiſtendi ſine grauiori iactura nullam tribuit facultatem. Et ideo cogimur hunc ſenſum tenere, quia magis congruit ex circumſtantia doctrinarum, & eos tamen non refellere qui affluunt hinc inde pro veritate Catholicæ interpretationis. Nam iſtum quem cudimus quaſi ex duobus metallis ſequens ſermo explicat, dum & percutienti maxillam alteram præbere iubet, & tollenti tunicam pallium dimittere, & angarianti cedere, & cum eo alios mille paſſus ire. Hæc omnia nihil aliud ſunt, quàm aduerſario in præſentia fauere. Sed tamen ea ſic tolerare oportet ex ſubiectu, vt beneuolentia in omnibus comitetur, quantùm ex te eſt, cum eo qui aduerſatur, ex affectu, & diuino oraculo ſemper obediatur ſine reatu. Nemo enim vtriſque aduerſantibus melius conſentit, quàm hic qui diligit & ſine peccato propter eum patitur quem diligit. Cum eo ergo ſumus in via, quia ipſe ſermo diuinus nihil nobis aliud eſt

Pſ. 118. 32 quàm via. Hinc quoque Dauid ait, *Viam mandatorum tuorum cucurri, dum dilataſti cor meum*. Via quippe Chriſtus eſt, per quem & in quo rectè cum aduerſario vitiorum noſtrorum gradimur, ſcilicet verbo Euangelij; vt dum eius iuſſis obſecundamus, ad vitam quandoque ſine offenſa iudicis

A venire valeamus. Quaſi itinerarius nobiſcum temporaliter ſermo Euangelij acſi comes in via graditur, ad perfectionem verò vitæ idenridem ſermo iam deinceps æternus erit. Vnde Ioannes in Apocalypſi ſua dicit, quod viderit in perſona Chriſti Angelum Euangelium habentem æternum. Apoc. 14. 6. Æternum autem fortaſſis erit, quia vltrà vita actualis non erit, quæ multis diuinorum duntaxat euangelizatur eloquiis. Cæterùm aduerſarius noſter nobiſcum quomodo gradia-

B tur in via non abſurdè quæritur; quia ſi nobiſcum in via quæ Chriſtus eſt iret, vtique aduerſarius non eſſet. Vnde liquidò patet, quod potius de via præſentis ſæculi dicatur, in qua ſimul omnes naſcendo, viuendo, vel moriendo, tranſimus: vbi nobiſcum tempore quo viuimus adhuc, aduerſario iter agente conſentire illi patienter pro dilectione oportet, & omni beneuolentia fouere; non vt

C aduerſarius permaneat, verùm vt in via Dei amicus fiat. Sed fortè quærit aliquis, aduerſarius ſi permanſerit, cùm & ipſe coram iudice criminibus, ſaltem inimicitiarum reus adiudicatur, quomodo poterit reatu vinctus iudici reum tradere? Tradet ergo, licet reus ſit, nos iudici, quia manens in eo ſimultatis noſtræ ira, quem placando delinire nolumus, ob impœnitudinem coram iudice arguit. Ac ſi apertius loquar, is qui me vulnerauit mortis

D vulnere tradidit in manibus medicorum: ſic quia me aduerſitas ſuperauit, ne illum beneuolentia fouerem & conſentirem verbo Euangelij, cruenti liuore vulneris, tradidit me iudici reatu vinctum, quo nulla, quia aduerſanti conſentire noluit, vlterius proficit excuſatio. Patet igitur ſenſus, quod ſermo diuinus noſtris aduerſatur deſideriorum illecebris, cui niſi conſentiat animus, traditur ab eo, quem violauit, iudici morte perpetua puniendus. Sed quæritur, ex homine qui aduerſatur, ſi ſubitò, vt aſſolet, occiſus fuerit, quo-

E modo accipiendum ſit? Nunquid pœnitentiæ locus tollitur, quia in præſenti via iam conſenſio & beneuolentia reconciliationis negatur? Quod ſi ad pœnitentiam, vt fatendum eſt, reis venia relaxatur, nihilominus quærendum quomodo ab eo quem peremit tradatur iudici, niſi quia ſic Saluaror temperauit ſententiam, abſque dubio pro impunitate peccati reus tradendus monſtretur, & tamen pœnitentibus venia non negatur. Vnde indefinitè.

Cap. V.

N e *forte tradat te*, inquit, *iudici.*] Sic quippe temperauit verbum dubietatis, vt pœnitentiæ locum non adimeret. Haud dubium quin Saluator, iudex viuorum & mortuorum ipſe conſtitutus eſt; quia pater non iudicat quemquam, ſed omne iudicium dedit filio. Porrò miniſter, cui à iudice is traditur, Angeli ſunt, de quibus dictum eſt, *Quod Angeli acceſſerunt & miniſtrabant ei*; namque & cum Angelis ad iudicium venturus legitur, qui ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminum ignis, vbi erit fletus & ſtridor dentium. Sed quod ibi caminum ignis dicit, hîc carcerem figuratè, quæ reorum eſt cuſtodia, appellauit. Sed terribilis valdè incutitur ſententia.

A m e n *dico tibi*, inquit, *non exies inde donec reddas nouiſſimum quadrantem.*] Hinc cogitet vnuſquiſque apud ſemetipſum, & hoc quaſi ſpecialiter ſibi prædictum aduertat; Veritas enim eſt, qui loquitur & non mentitur. Singulis enim dictum eſt, ſinguli audiant, & nullus de audacia præſumat; quia non exiet inde donec minima quæque peccata perſoluat. Hoc nempe per quadrantem videtur ſignificaſſe. Nec æſtimandum, ſicuti quidam dixerunt, quod donec, finiti ſit tẽporis, & aliquando acſi poſt expletionem pœnarum liceat exire de carcere; iungentes illud Eſaiæ, *Claudentur impij in carcere, & poſt mille annos viſitabuntur.* Eſa. 24. 22 Præſertim cùm & illud abſolutè dicatur, viſitabuntur, quod & ad vltionem poteſt intelligi, & à pleriſque de die futuri ſæculi manifeſtè interpretatur, quando corpora recepturi grauiorem ſuſcepturi ſunt damnationis ſententiam. Vnde hoc loco, donec, pro infinito ponitur. Quod praui homines nolentes conſiderare, voluerunt non ſuos ſenſus Scripturis diuinis, ſed eas prauis ſenſibus applicare. Nulla locutionum genera, neque Spiritum ſanctum ſua poteſtate loquentem attendere volentes, finxerunt ſibi ex eloquentia falſam ſapientiam. Cæterum hi qui ſanè ſapiunt, intellexerunt quod ſemper rerum verba & eloquentia, velut ancilla ſeruit ſapientiæ diuinæ, prout placuit vtentibus ea loqui. Nam hæc pars, de qua ſibi adſtruunt falſa, quia velut limes temporis eſt, videtur quaſi per abnegationem vnius rei, alterius interdum conceſſionem determinare. Et fit tribus viciſsim modis. Cùm

A aut vtrique termini ſimul vno complentur tempore, & finita vtrarum partium ſententia terminatur; aut ex contrario cùm in vſu loquendi ad modum ſimul pro infinito tempus & negotium ſociantur: aut cum altera eorum portio finita eſt, altera verò, quamuis ei collata, pro infinito tamen accipitur. Exempli cauſa, veluti in Pſalmo, *Perſequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant.* Pſal. 17. 38 Ac ſi dicat, illis deficientibus, mox conuertar & quieſcam.

B Nec non & illud, *Sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto*, Luc. 24. 49. qua nimirum virtute percepta, illicò exierunt de ciuitate ad prædicandum. Secundum hunc modum volentes hæretici quocunque donec inſcribitur, vtraſque conſequentias ſimul finiri, errauerunt multis in locis. Veruntamen pro infinito quàm ſæpè vna earum regio accipitur, altera verò ſatis finita patenter monſtratur, vt eſt in hoc eodem opere de quo dixi. Quod

C non cognouit eam Ioſeph, *Donec peperit filium primogenitum.* Finita eſt enim ſententia ex ea parte de qua dicitur, donec peperit filium ſuum primogenitum; infinita verò ſecundum Catholicam fidem, ex ea quod modo non cognouit eam cùm peperit, ſed conſtat nunquam cognouiſſe. Quia Virginitas eius incontaminata permanſit, de qua ſatis iam dixiſſe ſufficiat. Cæterùm tertium loquendi genus eſt, cùm ambæ ipſius partes pro infinito accipiuntur, vt

D præſens locus manifeſtat, *Et non exies inde*, inquit, *donec nouiſſimum quadrantem reddas.* Igitur infinitus erit vterque eorum terminus, quod nec fœnoris nomen illinc à debito vnquam euacuabitur, nec à carcere illo quiſque reatu vinctus, poſt peractum iudicium, ſolutus egredietur. Erit autem iſtius vterque ſententiæ finis ſine fine tenendus, ita vt nec à debito ſe valeat illuc damnatus explicare, nec carcere clauſus quandoque reatus ſui catenis abducere. Huiuſmodi ergo loquen-

E di genere dictum eſt, *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſub pedibus tuis*; Pſ. 109. 1. nec non & illud, *Oportet eum regnare, donec ponat inimicos ſub pedibus ſuis*, 1. Cor. 15. 25. id eſt, donec ſibi ſubiiciat omnes contradicentes ſibi. Sed numquid poſtea non regnabit cùm ei fuerint inimici ſubiecti, & ipſius poteſtati ſubiugati? Regnaturus vtique eſt ſine fine, cui & ipſi erunt ſine fine ſubiecti. Neque

Cap. V.

enim conſequens eſt, cùm ei fuerint ſubiecti inimici, vt tunc ille regnare deſiſtat: aut quia identidem ſemper regnaturus, illi quos ſibi ſubiugauit deinceps non ſubiecti maneant. Nã & nos tali loquendi genere frequenter vtimur, ac ſi dicam, Veritas iſtius ſenſus ſententiam tenet, qui profectò ſenſus nunquam infirmabitur, donec veritas mentiatur; hinc quoque ex infinito patet, quia ſicut veritas nunquam mentitur, ita ſenſus iſte ſine fine illa manente nunquam euacuatur. Sed quæritur, quia homo cum fine peccauit, caritatis debitum proximo non reddendo; quomodo iuſtum ſit, quod à iuſto iudice ſine fine damnatur. Qui profectò ſenſus ex ſententia Pauli perfacilè patet, *Rom. 2. 5.* quia ſecundum impœnitentiam ſui cordis, theſaurizans ſibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei, iure ſine fine exſoluit theſauros iræ, qui ſine fine propter duritiam & impœnitudinem cordis peccare diſpoſuit. Noluit igitur fratri reddere caritatis debitum, velit nolit redditurus eſt iræ, quam ſibi thezaurizauit, pœnarum ſupplicium. Seruat namque à principio Metaphoram, quaſi ab exactione publica & iudiciaria ſæculi poteſtate. Vbi aduerſarius, cui iure debetur caritas, inducitur, & Iudex, cui ab illo, quia fœnus non reddidit dilectionis, reus ad decernendum traditur; miniſter quoque qui omnem exactionem pretij officioſè exigat: deinde carcer quo reus claudatur, ac ſententia vſque ad nummi quadrantem nouiſſimum proponitur, quod non prius poſſit exire à pœna carceris, donec minima quæque perſoluat. Quadrans igitur exigitur, ſed pœna peccati ſoluitur. Vnde nonnulli, quia omnis mundus quatuor ſubſiſtit elementis, quadrantem myſticè voluerunt interpretari; quorum nouiſſima portio terra eſſe probatur, & ideo per terram, omnis terrenæ actionis delicta, & carnis meditatio, quaſi nouiſſimus quadrans, ignis ſupplicio pœnaliter exiguntur. Nam iuxta hunc ſenſum, primus quadrãs ignis, quia de cœleſtibus eſt quo caritas ſignatur, iure dicitur; ſecũdus aër, quẽ ſemper ſpiramus, per quẽ vita noſtra ſignatur; tertius verò aqua, qua renaſcimur in Spiritu ſancto; deinde nouiſſimus quadrans terra connumeratur, per quam carnalis vita, & peccata terrenæ contagionis deſignantur. Hinc quoque *Gen. 3. 19.* primo homini dictum legimus, *Terra es, & in terram ibis*, ac ſi dicat, exſolues quod eſſe voluiſti vſque ad nouiſſimum qua- A drantem, quia nihil peccatorum tuorum impunitum erit. Recolat igitur prudens animus, etiam ſi vbi vel vbi quod ſupra propoſui cõmemorare prætermitto, quod hæc omnia ex illis octo beatitudinibus quaſi à genere ſpectantur. Hinc eſt quod hic oratio fidei implorat, liberari nos à malo, id eſt ab aduerſario, per ſpiritum pietatis, vt miteſcat animus & poſsit omnia tolerare. Alioquin, niſi mitis fuerit, quomodo in via cum aduerſario conſen- B tire valet? Veruntamen etſi ad Euangelium referendum eſt, qualiter eius aliquis conſentiet iuſsis, niſi pietatis ſpiritu repletus fuerit? Ille enim cõſentit, qui eum piè audit & intelligit. Deinde quidquid intellexerit, etiamſi contra voluntatem ſuam ſonat, non aduerſatur, ſed magis diligit obediendo, & gaudet adimplere licet contra mores ſuos veniat. Siquidem non eum ad voluntatem propriam detorquẽdo, ſed mores & omnem intentionem cordis ad ea quæ dicuntur humiliter re- C ferendo.

AVDISTIS *quia dictum eſt antiquis, non mœchaberis; ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, mœchatus eſt eam in corde ſuo.*] Pendet igitur hæc ſententia ex eo vbi ait, *Non veni legem ſoluere, ſed adimplere.* Implet autem eam eo quod dicit, *Qui viderit mulierem.* Nec tamen ſoluit legem, cùm de corde mœchiam tollit, & caſtitatem in carne ſeruare iubet. Non enim abſoluit illa, ſed implet in Euangelio quod deerat in lege, D vt maior ſit iuſtitia Chriſtianorum, quàm Scribarum & Phariſæorum. Vbi conſiderandum, quod non dixit, omnis qui concupiſcit mulierem, ſed qui viderit eam ad concupiſcendũ, ſcilicet eo fine & animo vt eam concupiſcat, cõſentiendo libidini, ſi facultas fuerit explendi. Quẽ ſanè locũ Græci duobus verbis ſignificãtius explanant, πάθος & προπάθειαν, id eſt, paſſionem & propaſſionem dicentes. Quandoquidem paſſionem dicunt ad vitium animi reputari, propaſſionem verò licet habeat E initium culpæ, non tamen teneri in crimine. Eſt namque προπάθεια, temporalis, vel ſubitaneus animi affectus, vt iratus ſit aliquis, aut amans aliquid, πάθος verò, aut ἦθος, vt quidam aiunt, quædam animi forma vel deliberatio ex conſenſu penè quaſi naturalis habitus mentis; vt eſt dum dicimus iracundum, aut cuiuſque amatorem. Quippe quia πάθος non ſolùm de quo liberato vel amante dicitur, verùm quod & iram ſuper alterum, ſeu mi-

Cap. V.

ſericordiam vel concupiſcentiam aut amorem habeat. Vnde iam ſupra cùm dixiſſet, *Audiſtis quia dictum eſt, non occides*, adimpleuit quæ deerant, & addidit, *Quod omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio.* Itaque non ſimpliciter, omnis qui iraſcitur, ſed cum additamento addit, fratri ſuo. Quem ſenſum benè Dauid duobus explanat verbis, *Iraſcimini, & nolite peccare.* Ac ſi dicat, quod ſi iraſcamini, cũ ſitis iraſcibiles, nolite peccare iraſcendo fratribus. Haud dubium quin ſicut προπάθεια accidens eſt, ſine deliberatione boni aut mali operis: ita πάθος affectio deliberati animi, ſi locus adſit perficiendi. Vnde fortaſſis non dubitandum, quod ſicut in perfectionibus ita fratris, veluti homicidium, reos facit iudicio: ita concupiſcentia mulieris, aut illiciti cuiuſlibet concubitus nefanda deliberatio mẽtis, mœchos & morte dignos ex lege facit. Mœchia namque generaliter illinc pro omni concubitu illicito accipitur; quia in eo quod dixit non mœchaberis, omne libidinis crimen interdixit, quod poſtea Moyſes variis criminum ſpeciebus diſpertiens ſingula proprio iudicio damnauit. Alioquin in illis decem verbis legis, nec fornicatio, nec concubitus maſculorum, nec alia portenta libidinis prohibita cernuntur. Vnde patet quod mœchia, quamuis propriè de vxore alterius dicatur, generaliter tamen vt faſſus ſum, pro omni libidinis inceſtu interdicitur. Simili quoque modo & hîc cum mulieris concupiſcentia, quæ veluti naturalis, de corde tollitur, ne mœchus ſit Chriſtianus, vt Euangelij iuſtitia plenior commendetur, protinus liquet, concupiſcentiam maſculorum, vel alicuius libidinis flammam, quæ potius monſtra flagitiorum ſunt quàm vitia nuncupanda, funditus à cordibus tollenda mandaſſe. Quia profectò ſicut maior ex Euangelio caſtitatis iuſtitia exigitur: ſic è contrario acrior pœna reis ex eo incutitur. Vnde ſummopere curandum ſi propaſſione aliqua titillamur, tollamus oculos mentis ab intuitu operis, ne forte leuis ſuggeſtio tranſeat in delectationem & affectum cordis; ne rei ex paſſione deliberati animi pro facto damnemur. Quid putas abſentes quando ſimus, ſi fœminam; aut quod ſceleſtius eſt, aliud aliquid ita corde aſpicimus, vt ſi facultas adeſſet, definitum habeamus intus, & perſonam quamlibet ad hoc meditatione reuoluimus in conſcientia: nunquid non adulteratur corde, vbi talis verſatur deliberatio, etiamſi de-

Pſal. 4. 5.

A ſit ſpecies coram iſtis exterioribus oculis, quæ viſu concupiſcatur? Immò tum adulteramus corde, cùm illi aperiuntur oculi, quos propter pœnam peccati primis parentibus malè apertos in Paradiſo legimus, & carnis incentiua eos afficiunt; tunc ſanè in affectum libidinis laxantur fræna concupiſcentiarum; verſatur ſpecies ante mentis oculos, vbi non voluntas, ſed ſola deeſt occaſio peccandi. Quæ nimirum intentio, non propaſſio, ſed πάθος vocatur, quia mens malè illecta tranſiuit ad paſſionem conſenſus. Iure igitur ex
B Euãgelio talis deliberatio in omni molimine vitiorum, pro opere reputatur ante oculos interim iudicis; quod ex hoc quiſque cenſetur, quod eſt, vel quod corde gerit. Nam ſola bona voluntas & prompta deuotio mentis, cùm deeſt agendi cópia, quod pro caritatis affectu apud pium remuneratorem acceptabilis ſit, nemo ſanè qui ambigat, nemo qui dubitet. Placet
C igitur quod in terris pax hominibus bonę voluntatis, ab Angelis, ſicut & Deo gloria in excelſis prædicatur. Sic ſic planè è contrario, quorum voluntas deprauatur, & illicitur fratris ira vel odio, ſeu concupiſcentia inceſti vel flagitij, luxu aut quibuſlibet malitiæ affectionibus, & deliberatione vitiorum paſcitur, iure reatus ſupplicium illis denunciatur; quia non ſecũdum quod quis non potuit, aut nõ licuit, ſed ſecundum quod fuit & propoſuit ex conſcientia, aut accuſatur, aut defendi-
D tur in die cùm iudicauerit Deus occulta hominum. Sequitur,

QVOD *ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue eum & proiice abs te.*] Hæret hæc ſententia ſuperioribus, vbi ait, qui viderit mulierem ad concupiſcendum. Ex quo liquet, oculum dextrum, quidquid mentis delectatione interius concupiſcitur, intelligi debere; quia profectò, cùm ille interior ad concupiſcendum aperitur, mox turbati motu libidinis acrius ſcanda-
E lizamur. Dexter verò ex meliori parte mentis non inconuenientèr dicitur. Quia ſicut præſtantior pars corporis dextra vocata eſt: ita viſus ille ab intus, quia præſtantiùs videt, rectè dexter eſt nuncupatus. Scandalizat autem, cùm ad concupiſcendum aperitur, & mens per varias & illicitas cogitationum formas à ſtatu puritatis & iuſtitiæ captiua ducitur. Qui nimirum oculus dexter dum ad concupiſcentias illectus trahitur, & eruendus & proiiciendus eſt à nobis, ne per eum noxia carpamus. Eruendus ſanè antequam

CAP. V.

labatur in vitium, ne quod in nobis optimum eſt citò flectatur ad culpam. Quid igitur magis ſcandalizare poteſt, quàm quod nos reuocat à propoſito, & remouet de via iuſtitiæ? Ergo niſi primùm parentem hic oculus ſcandalizaſſet, nequaquam timore ac pudore preſſus à facie Dei, locatus in Paradiſo ſe abſcondiſſet. Quem ſi priuſquam petulantia eum fœdaret, ab intuitu vetiti reuocaſſet, nequaquam ſcandalum pateretur erroris. Et ideo proiiciendus eſt ilicò talis aſpectus, antequam mens labatur in vitium, non quia dexter eſt, ſed quia ſcandalizat nos malè concupiſcendo, in lege mandatorum Dei quam benè poſitos. Alioquin quam diu in caritate defigitur, continuandus & ſeruandus eſt in aſpectu, quia pax multa diligentibus legem Dei adeſſe creditur, & nullum illis ſcandalum deuenire poterit. Quod ſi nos ſcandalizare cœperit ab illecebra delectationis, mox eruendus eſt viſus cogitationum ne fortè videat mulierem ad concupiſcendum. Abiiciendus eſt ergo, ne ad ea quæ carnis ſunt exterius ſe diffundat, ſed purgatus diſciplinis cœleſtibus, ſemper veluti Cherubin circa aram in propitiatorium ſe referendo cuſtodiat. De quo nimirum viſionis oculo in Canticis Eccleſiæ à ſponſo canitur, *Vulneraſti cor meum, ſoror mea, vulneraſti cor meum in vno crine colli tui.*] Vulnerauit enim cor ſponſi in vno oculorum, caritatis gladio, quia nulla carnis petulantia maculata aliubi quàm in idem propitiatorium reſpicere conſueuerat, cuius amore nimio perfuſa etiam de ſe dicebat, vulnerata caritas ego ſum. Talis quippe oculus columbarum dicitur, quę reſident ad feneſtras ſuas. Idcirco non ſcandalum, ſed pacem ferens, nihil ad concupiſcendum exterius attrahit, ſed quę ſalutis ſunt munda omnia interius ſeruantur. Igitur propter circunſtantiam lectionis, quia hinc inde de muliere dicitur, medium duarum partium, vt ſermo diuinus continuaretur, melius ad hunc ſenſum retulimus. Nã ſupra, qui viderit mulierẽ ad cõcupiſcẽdum, mœchum eſſe eum in corde denunciat. Nunc iterum priuſquam deueniat, eundem cordis oculum iubet erui & proijcere ne aſpiciat, quo malè deceptus homo pereat. Et notandum ſi ea quæ in nobis dextra ſunt, ſcilicet oculus aut manus, nos interdum ſcandalizant, quanto magis ea quæ ſiniſtra ſunt? Quia ſi anima introrſus labitur, multo magis corpus, quod ad peccandum procliuius eſt. Et

Cant.4.9.

A ideo præſtantior ille purgãdus eſt oculus, & eruendus illicitus aſpectus. Quoniam dum is ſine ſcandalo prauæ viſionis in propitiatorium aſſiduus refertur, iſte ſiniſter & exterior lege illius frænatus ab omni labe vitiorum immunis quotidie cuſtoditur. Veruntamen etſi ita dixerim, nõ præſcribimus numeroſiorem ſenſuum explanationem. Poteſt enim in dextro oculo, vel in dextra manu, fratrum & vxoris, ac liberorum ſeu carorum amicorum affi-

B nitas, vel quorumlibet propinquorum monſtrari affectus; quia nihil minus eos quàm oculos noſtros diligimus. Solet enim ab his, qui ſe vehementer diligere quemlibet volunt oſtendere, ita dici, diligo eum vt oculos meos. Et ideo fortaſſis ad augmentum dilectionis exaggerãdum poſitum eſt, ſi oculus tuus dexter aut manus dextra ſcandalizet te, quatenus ad contemplandam veram lucem impedimentum fiat, debeas illud abſcindere, & quidquid præcipui amoris eſſe poteſt, ne

C tibi obſiſtat, penitus detruncare. Cauendũ igitur, ne dum volumus alios lucrifieri, ipſi in æternum pereamus. Hinc ſanè & in Leuitico de ſacerdote magno dicitur, cuius anima Dei cultui mancipata eſt, ne ſupra patrem, aut matrem, vel filios polluatur, id eſt vt nullius affectum ſciat præter eius, cuius cultui dedicatur. Veruntamen manus & oculus, quamuis vnius corporis præcipuæ partes ſint, quia non eundem actum habent, nunquam dixerim quod vnum velint ſignificare. Et ideo per

D oculum, manente illo quem ſupra prętuli ſenſum, poteſt intelligi quilibet Magiſtrorum, quorum officium eſt præuidere mores ac vitam ſubditorum, aut fortè amicorum aliquis, cuius conſilio vtaris, ad conſiderandos actus tuos, & cœleſtia meditãda. Qui ſi profectò ſcandalizauerit te, proijciendus eſt, ne malo illius exemplo pellectus pereas, vel errore deprauatus in mortem ruas. Porrò per manum, aliqua locuples vitæ actualis vel proſpera operatio iuxta ſuperiorem ſenſum: ſecundum

E hunc autem, quem ſubdidimus, fortè quilibet ſtrenuus adiutor inter vitæ negotia deſignatur, cuius iuuamine proſperis ſucceſſibus etiam vita noſtra in ſæculo queat pollere. Qui profectò dum cœperit nobis obſiſtere, & ſcandalum eſſe in lege mandatorum Dei, melius eſt illo præſciſo, abſque illius adiutorio ſaluari, quàm vt cum eo totum corpus noſtrum pereat in gehenna. Poteſt autem per dextram manum, etiam & ipſa practica vita ſignificari,

CAP. V.

Leu.21.11.

CAP. V.

sub qua Martha ſatagens variis officiorum negotiis occupatur. Simili quoque modo & per oculum vita theorica exprimitur, quam ſæpè imbecilles non valentes ad purum contemplari, ſcandalizantur. Hi pro nimia vitæ deſidia & torporis otio, illi verò, pro multiplici ſæculi frequentia, & plurimæ occupationis tædio. Quorumlibet igitur quiſque oculo vel manu patiatur ſcandalum, melius eſt, ſi vnam earum interdum non poteſt ſectari vitam, alteram ſolùmodo retinere, quàm pro enormitate duarum infirmitatis ſcandalo deperire. Hinc ſummopere curandum, ne aut ille qui non poteſt contemplatiua frui, torpeat otio, actuali neglecta; aut fortè aliquis dum occupatur practicis negotiorum ſtudiis, areſcat ab interna dulcedine cùm melius in contemplatiua poſſet proficere. Iam quia dextrum iubemur oculum vel manum, ſi fortè ſcandalizauerint nos, abſcindere ſeu à nobis proiicere, nihil dubitandum de ſiniſtris, vbi quidquid præſtantius eſt in corpore, detruncatur. Quod ſi ad litteram quiſque velit accipere, licet de pietate deſcendat eius affectus, non eſt audiendus vt membrorum abſciſſio prædicetur, ſed vt improbitas morum, & prauitas actionum reſecetur. Vnde quidquid in oculo mentis interius de via iuſtitiæ & probitate morum nos ſubuertere voluerit, ilicò eruatur à nobis, & quidquid contra operationem virtutum exteriùs propulſauerit, etſi dextra manus vel oculus videatur, quaſi ſcandalum noſtræ ſalutis, à corpore ſocietatis procul pellatur; ne fortè, quod abſit, morbo illius corruptis totum corpus pereat in gehenna.

DICTVM *eſt autem, quicumque dimiſerit vxorem ſuam, det illi libellum repudij. Ego autem dico vobis, quicunque dimiſerit vxorem ſuam excepta fornicationis cauſa, facit eã mœchari, & qui dimiſſam duxerit mœchatur.*] Hũc locum Dominus & Saluator noſter paulo poſt plenius explanat, quod hoc Moyſes propter duritiam cordis eorum iuſſerit, non diſcidium volens, ſed auferens homicidij diſcrimen. Quoniam multò lenius erat quamuis lugubrem euenire diſcordiam, quàm per odium & infeſtationem vxoris fundi ſanguinem. Hoc quippe non Dominus amator pacis præceperat, ſed Moyſes ex ſuo, propter peius, ne fieret, conceſſit. Idcirco auctor dilectionis, & Magiſter veritatis, reſtituit perfectioribus quod deerat, & abnegauit diſcidium inſectationis, quod duricordibus, & non

A piis ac mitibus datum fuerat. Nihil igitur hoc loco Chriſtus, vel alibi dempſit legi, plura verò addidit. Vnde lex cum auctoritate libelli repudij libertatem dari iuſſiſſet, dum deliberatur ex ea ob recogitandam gratiam, & vitandi peioris criminis culpam, indixit non dico voluntatem pacis; verùm exoſæ vxoris adulterium, dum dimiſſa mœchatur, ad virum contorſit. *Qui dimiſerit*, inquit, *vxorem ſuam, excepta cauſa fornicationis*, acſi dicat. B Quicumque fœdus nuptiarum pro alicuius rei negotio, vel pro fœditate morum, aut corporum ſpreuerit, & quod Deus coniunxit victus iniuriis ſeparauerit, is cogit infirmiorem ſe cum alio fornicari, & cauſa reatus eius ipſe efficitur, qui eam ſua depulſione facit mœchari. Præſertim quia olim plures erant cauſæ omittendi vxores; ſcilicet ſi leproſa, ſi ſterilis, ſi odioſa, ſi fornicaria, &c. At verò Chriſtus ſolummodo cauſa fornicationis deſerendi licentiam dedit. Iure igitur quia illo C tantùm vitio fides caſtitatis, & connubum nuptiarum prius rumpitur, idcirco non eam ille facit mœchari, ſed ipſa reatus ſui cauſa eſt, & diſſolutio fœderis. Alias autem diligenda eſt & tenenda, vt iuſtitia Chriſtianorum potior commendetur, & caritas coniugij firmior vſque ad mortem ſeruetur. In quo nimirum caſtitatis præcepto propter breuitatis compẽdium plurimæ hinc inde quæſtiones emergunt: ſed ſolùm eas tangere decreui, quas neceſſitas expoſcit. Et quia ſi vxor D fornicata ſit, quid liceat viro, ſatis expreſſum eſt, quęrendum ergo fuit è contrario, ſi vir fornicatus fuerit, quid agendum ſit vxori? Vnde Paulus dicit quod nullus eorum proprij corporis poteſtatem habeat, (1. Cor. 7.) & Dominus ſolùm fornicationis cauſam excipiens, non dixit cuius eorum, viri ſcilicet an fœminæ? Propter quod duo termini lege vna ſimul videntur adnecti, ne alter eorum faciat quod alteri non licet, etſi vir poteſtatem habeat ſuper mulierem. Poteſtas autem ei ex eo datur, quia E præſtantior eſt in natura, & mulier de viro facta legitur, & non ex eo quod ſeruus vxoris eſt, & ne quærat ſolutionem, ei mandatur. Alioquin occurrit illud de Apoſtolo, *In quo enim alterum iudicas, temetipſum condemnas, eadem enim magis quæ iudicas.* (Rom. 2. 1.) Qua de cauſa quiſquis fornicationis elogio vult deſerere vxorem, debet & ipſe à fornicatione immunis eſſe, quia nihil iniquius quàm fornicationis cauſa vxorem abiicere, & ſeipſum ab eodem

Cap. V. vitio non cuſtodire. Sequitur,

E t *qui ſolutam à viro duxerit, mœchatur.*] Mœchatur autem, quia ſecundum Apoſtolum, debet permanere innupta, aut fortè viro ſuo reconciliari. Vbi apparet, quod nec vir, qui eam dimiſerit, dum illa aduiuit, poteſt alteram ſuſcipere in coniugium, ſicut Apoſtolus manifeſtat. Sed quæritur ab aliquibus, vtrum & illa mœchatur, quæ facit eum cum quo coïerit, mœchari; quod ſatis hinc inde, aut ex Euangelio, aut ex Apoſtolo patet, licet illa à viro diſceſſerit cauſa fornicationis, quod non liceat ei alio ſociari viro, quanto magis ſi dimittatur à viro? Poteſt enim fieri vt aut illa diſcedat, aut vir eam nolente illa dimittat. Sed quid horum contigerit, non licet aliquem eorum, dum quilibet aduixerit, cuipiam alteri copulari. Quia diſcidium quamuis cauſa fornicationis qualibet ex parte fiat, non tamen ex imperio, ſed ex indulgentia iuſtè conceditur. Vnde quia voluntas vnius vſum ſibi interdixit, & reatus alterius id coëgit, haud dubium vtroſque manere debere ſine copula, niſi fortè in inuicem reconcilientur, quibus prius ſi vellent licuit nō diſcedere. Et hoc ſanè, quia non ex voto fuit, ſed ex diſcidio. Idcirco aut ſimul redeant, aut ſimul ſe contineant; quatenus fornicatio, ne plus valeat in cauſa, quàm fœdus nuptiarum. Cæterum vbi vtrorūque vota conueniunt, quia Deus eſt in negotio, nec licet reuocare connubium carnis, eo quod non homo, ſed Deus coniunxerit eos. Scriptum quippe eſt, *Quod Deus coniunxit homo ne ſeparet.* Homo igitur eos non ſeparat, ſed Deus melius ſibi ſociat, quos Chriſti caritas ad libertatem vitæ ex voto felicius inuitat. Sed quia circumcirca quamplurimæ vt dixi quæſtiones ebulliunt, hæc de his ſimpliciter dicta ſufficiant, licet breuitas ea non ſit paſſa præſtruere, & Scripturarum teſtimoniis omnia confirmari.

1. Cor. 7. 11.

Mat. 19. 6.

I t e r v m, inquit, *audiſtis, quia dictum eſt antiquis, non peierabis, reddes autem Domino Deo tuo iuramentum tuum.*] Ecce hoc loco, ſicut & vbique in iſtis cumulus iuſtitiæ redintegratur. Nam per quod quiſque iurat, aut veneratur, aut diligit, aut timet, idcirco carnali populo iurare per Deum ex lege licitum erat; Et hoc quaſi paruulis conceſſum erat, vt quomodo victimas immolabant Deo, ne idolis eas offerrent, ſic & iurare illis in Deum permiſſum erat; non quod rectè hoc facerent, ſed quia melius erat Deo id exhibere quā

A dæmonibus. At vero illi per elementa iurandi ſemper peſſimam conſuetudinem tenuere, ſicut à Prophetis quàm ſæpè arguuntur. Iurabant namque per Angelos, iurabant & per vrbem Hieruſalem, ac per templum; creaturas quoque reſque carnales obſequio & honore Dei venerabātur. Idcirco ſuperſtitionem contumaciæ veteris condemnat, & religionem iurandi per cœlum, vel terram, aut caput, aufert, quia in contumeliam Dei Sacramenti venerationem referebant. Porrò Iudæi B alia ex lege agebant, alia ex traditione, & ſuperſtitione Phariſæorum, alia falſitatis errore decepti. Quæ omnia magiſter veritatis remouens, ea quæ legi deerant adimplebat. Hinc quoque ait, *Ego autem dico vobis non iurare omninò per cœlum,* & addidit, *quia thronus Dei eſt.* Thronus vtique Dei, & non Deus, quia creatura eſſe probatur. Porrò in lege, *Reddas,* inquit, *iuramentum tuum Domino Deo tuo.* Illi verò è C contrario, aut cœlum plus aliquid ſuſpicantes, aut fortè ſi per eum iurarent, perſuaſum habebant non ſe iuramento teneri. Propterea prouidus arbiter ſic ſententiam temperat, vt & cœlum Dei creatura credatur, & tamen quia ſecundum ſpiritalem intelligentiam thronus Dei eſt, ſe teneri iuramento, quiſque per eum iurauerit, aſſeuerat. Ita quoque & de terra ſentiendum, per quam omninò iurare vetat, *Quia ſcabellum pedum eius eſt.* Non quod enormitate membrorum cœlum præſi-D deat, & hunc vaſti aëris ſpatium cruribus interclaudat, veluti Anthropomorphitæ ſuſpicantur, quatenus ſcabellum terræ pedibus attingat: ſed quia per terram ſancta Dei Eccleſia figuratur, quæ nimirum ſcabellum pedum eius iure dicitur, quia ſubdita creatori, greſſibus eius proſtrata, fideli deuotione ſubſternitur. Hinc quoque in Pſalmo, *Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Scabellum quippe Pſ. 109. 2. inimici ponuntur, dum reconciliati Deo E ditioni eius deuoti inclinantur. Ipſa eſt enim terra viuentium ſoliditate Chriſti ſuper aquas fundata, quæ longè alio viſionis Sacramento, à Moyſi & Aaron, Nadab quoque & Abiu, vna cum ſeptuaginta ſenioribus, ſub pedibus Dei Iſrael, quaſi opus ſaphirinum cernitur, & quaſi cœlum cùm ſerenum eſt. Nec mireris interea, ſi nunc terra, nunc ſcabellum pedum eius, ſancta Dei Eccleſia nominatur, interdum verò quaſi cœlum cùm ſerenum eſt, ſub pedibus eius cernitur; quia vna eademque res variis figuratarum ænigma-

CAP. V.

tibus, ob meritorum efficientiam & ſigni- A ficationem cauſarum luce clarius reſeratur. Qua de cauſa iurare per terram aliquem vetuit, qui ſcabellum pedum eius, acſi cœlum cùm ſerenum eſt, firmitate perpetua, ſancta Dei ſcilicet Eccleſia ſolidatur. Vnde ſi quis terram aut cœlum, vel Hieruſalem illam magis aliquid exiſtimat quàm creaturam, errat. Si quis verò non ſe teneri iuramento, quia creatura eſſe cernitur, cogitet quod in his omnibus præſtantiora figurata lateant Sacra- B menta, & intelligat ſe debere illi, cui in eiſdem ſacratiora clauduntur & adumbrantur arcana. Quis enim ignorat, quod Hieruſalē illa terrena, illius cœleſtis imaginem gerat? Et ideo quiſquis per eam iurat, iuſiurandum ei debet cuius eſt ciuitas, nec alteri quàm illi reddendum rectè putatur. Sed vt ſimplicius loquar, argumentati ſunt ſe non teneri iuramento, ſi per ea tantùm ad litteram iuraſſent, quia dictum fuerat, *Reddes autem Domino Deo iuramentum tuum*. Idcirco docet nihil tam C vile in creaturis Dei, vt per hoc quiſque periurare debeat, quando à ſummis vſque ad infima quæque diuina prouidentia cūcta creata reguntur. Hinc quoque incipit à throno Dei, quod ſublimius eſt, & peruenit vſque ad capillum album vel nigrum, quod vilius eſt. Et inſinuat nec per caput debere nos iurare, quamuis nihil magis ad nos pertinere videatur. Sed quomodo noſtrum eſt, vbi poteſtatem faciendi vel commutandi colorem nigri, aut albi non habeamus? Propterea ineffabili- D ter tenent omnia, & vbique præſenti iuramentum debetur veritatis. Vnde quiſque per caput iurat, illi vtique debet iuſiurandum, qui poteſtatē capitis habet, & cuius figuram caput tenet. Nam caput noſtrum Chriſtus, caput verò Chriſti Deus: & ideo quiſque per caput iurat, illi vtique debet iuramentum ſuum, cuius figura & poteſtas in eo manet. Veruntamen quia iſta de ſuperſtitione vel errore Iudæorum venerant; reſecat noxia & ſuperflua, complet autem ad perfectionem, E dum tollit iurandi occaſionem, quæ defuerant. Sed tamen quia videtur Apoſtolus quàm ſæpè iuraſſe, & veritatis Sacramenta inter Chriſtianos pro ſatisfactione alterius licet à malo ſint, frequentius conceduntur, liquet quod Chriſtus penitus iurare non prohibuit, ſed propter occaſionem periurij, docuit quod perfectius eſt, & oſtendit quidquid vlterius fit, eſto liceat veritatis obtentu, quod à malo eſt, dum quiſque pro dubietate alterius, vt fidem faciat, qui non credit, iurare cogitur. Hinc eſt quod Apoſtolus ſæpè iurat, vt infirmis ad fidem perſuadeat. Hinc eſt quod Eccleſia ſuos pro pacis fœdere fideique aſſenſu frequenter iurare concedit. Sed Dominus docuit quod perfectius eſt, indulſit quod infirmitatis; reſecauit quod ſuperſtitioſum erat & noxium. Quia profectò, ſicut mentiri non poteſt qui non loquitur: ſic periurare omninò non valet, qui nunquam iurat. Idcirco nemo ſicut bonum appetat iuſiurandum, ſed pro infirmitate alterius quæ à malo eſt, quia infirmitas mala eſt, vtatur iuramento veritatis ſubſidio fretus, vt ei perſuadeat quem iure neceſſaria fide viderit infirmari. Aliter autem.

SERMO *veſter*, inquit, *ſit, eſt, eſt; non, non.*] Quia omninò Euangelica veritas non recipit iuramentum, ſed alterius infirmitas id cogit, dum quilibet ſimplicem non poteſt recipere veritatē. Verùm quod omnis ſermo fidelis rectè pro iureiurando accipitur, & ideo in illo ſemper eſſe debet in adfirmando, eſt, eſt, in negando, nō, nō; ſufficit enim dicere ore, eſt illud, quod in corde eſt; nō eſt autē in ore illud, quod in corde non eſt. Quidquid verò extra hanc regulam ſecus eſt, certè aut ex mendacio eſt, aut ex infirmitate alterius, licet verum ſit quod iuratur. Et ideo non dicit, quidquid amplius eſt, malum eſt, ſed temperat ſententiam, & ait, à malo eſt. Quia ſi quippiam plus minuſve ſubterfuerit, à malo eſſe conuincitur. Quapropter quod eſt in corde, ſit & in ore; quod verò non eſt in corde, nequaquā ſit, quia non debet eſſe in ore. Vnde ſi quis verum loqui curat, calamum linguæ prius neceſſe eſt intus in veritate tingat, deindidem ex eadem veritate foras in ore verum proferat. Omne quippe verum à veritate verum eſt, & omne quod eſt eo habet eſſe, quia eſt ab eo quod eſt. Sic itaque omnis veritas à vero habet vt omninò veritas ſit, & ideo non ſimpliciter, ſed geminatè dictum eſt, *Sit omnis ſermo veſter, eſt, eſt, non, non.* Neque enim viciſſim ea confundere licet, vt ſit in eo, eſt, & non, quod Apoſtolus denegat, ſed in ea quam corde gerimus eſſentia veritatis, eſt illud quod ore proferimus; veritas autem Deus eſt, & quiſquis verum loquitur vtique ex illo loquitur. Quia, ſicut quidquid eſt, ab eo habet eſſe quod eſſentialiter eſt: ita ex illo, qui in nobis & in fide noſtra Deus veritas eſt, debet ore proferri quod ve-

Cap. V.

rum eſt. Alioquin etiamſi verum videatur, niſi ex illo habeat eſſe, vtique non eſt. Eſſe quippe Deo ſubſtantialiter eſt: nobis quidem & rebus, ac negotiis vniuerſis accidentaliter. Idcirco, quodcunque nos ſumus, quod in nobis vel ex nobis eſt, ſeu quodcunque circa nos eſt, ab eo conſtat eſſe, quod eſt. Sin autem ex eo non habuerit eſſe, vtique non eſt. Propter quod mira diſpoſitio rerum, omne quod non eſt, quia non habet eſſe ab eo quod eſt, non minus verum eſt, quia non eſt, quàm quod eſt, & partitur eſſe ex eo quod eſt. Hinc igitur conſtat, quod in ore Chriſtiani, non minus in negando, quàm in aſſerendo ſemper veritas eſſe debet. Sed tamen talia quæ tam ardua ſunt & difficilia, quia peccandi via ſatis lubrica eſt, nemo ſine ſpiritu fortitudinis cuſtodit; nemo niſi eſuriat & ſitiat iuſtitiam, partes vitæ perfectiores, & conſummatam regni cœleſtis iuſtitiam adimplebit.

Audistis, *quia ſcriptum, oculum pro oculo, dentem pro dente.*] Subaudiendum eſt reddet, vt ætas rudis vitæ, quaſi iuſtitiæ initium præſtruatur. Cæterum Chriſtus iuſtitiam perfectæ vitæ inſinuans, addidit quod deerat. Vnde patet, ſicut & in cæteris locis, quod ea quæ de lege ſunt, inter prudentiam carnis, & conſummatam Euangelij iuſtitiam media ſunt. Manent igitur hinc inde quaſi duo termini, vnus qui detrahit ad culpam, alter verò qui regni iuſtitiam perfectius implet. Medietas porrò horum legalem adhuc rudibus pandit diſciplinam. Non modicus quidem iuſtitiæ gradus eſt, plus lædenti, quàm intulit, non rependere. Nam pru-
Rom. 8.6. dentia carnis quæ ab Apoſtolo mors dicitur, eſt vlciſci, inſidiari, concupiſci, quæ carnis ſunt callidè ſectari, & cætera huiuſmodi. Iuſtitia verò legis ſegregat nos ab his, & initium perfectæ vitæ ſuos adhuc terrenos incipit erudire. Deinde Chriſti iuſtitia, per quam regnum cœlorum dignè quæritur, docet omninò non reſiſtere malo. Eſſet quippe iuſtitia Euangelij maior, ſi lædenti minus iniuriarum quam perceperat quiſq; iuberet reddi; nunc multum ſuperexcellit cùm iubet nec reſiſtere malo. Vnde iuſtitia Phariſæorũ plus aliquid habet à prudentia carnis; longè tamen inferius ſita eſt à iuſtitia regni; & ideo Chriſtianis iure dicitur, *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Sed hanc nemo dignè, ſine ſpiritu conſilij, & gratia miſericordiæ, conſummabit. Sic enim

A tolerandi ſunt in ſpiritu manſuetudinis, quaſi phrenetici & ſine mente homines, vt quandoque reſipiſcant, & ſint amici tolerantes qui erant prius perſequentes. Parum itaque eſt Chriſti diſcipulo in hac parte ad perfectionem iuſtitiæ, non ſolùm ex lege lædenti, non amplius quàm acceperat reinfligere; verumetiam ſi minus aut nihil reddiderit, quod integritas huius perfectionis eſt, iuxta præceptum Domini non reſiſtere malo. Qua de cauſa

B ſtatuamus duos iuſtitiæ terminos, vt medietates eorum ſecundum proportionem diligentius contemplemur. Nam initium iuſtitiæ eſt, non amplius, ſed æquo iudicio, lædenti ex lege pendere; perfectio verò, malo non reſiſtere, ſed paratum eſſe ad omnia patientiſſimè toleranda. De cætero medietates horũ multo minus quàm paſſus ſis, aut nihil reddere. Sed prior terminus, dentem pro dente, oculum pro oculo, aut certè damnum æquo pondere

C pro damno exigere, quamuis infra fines iuſtitiæ claudatur, prudentia tamen carnis paſcitur, & ex vicinitate illius, licet gradum iuſtitiæ teneat, obfuſcatur. Paratum verò eſſe ad omnia toleranda pro Chriſto, nec reſiſtere malo, integritas vitæ, & conſummata virtus iuſtitiæ prædicatur. Cæterùm medietas horum quantam multo minus exigere, hæret adhuc initio, & aliqua carnis prudentia frequẽter exagitatur: tantum nihil mali redde-

D re, hæret iam perfectioni, & ſi ex amore Chriſti eſt ſpiritu manſuetudinis ſubſiſtit. Cùm ſi adfuerit ſpiritus fortitudinis ad toleranda omnia, vt etiam cùm adpoſſit, malo non reſiſtat, plena iuſtitia in Chriſti patientia poſſidetur. Veruntamen conſiderandum eſt, quod dicit, *Non reſiſtere malo.* Nunquid vitia & peccata mala non ſunt, contra quæ omni conatu mentis reluctamur pugnantes? Aut nunquid aduerſarius noſter diabolus malus non eſt, cui, Apoſtolus ait, *reſiſtite fortes in fide*? Hæc 1. Pet. 5. 9.
vtique mala ſunt, ſed non de his malis di-

E cit ſermo diuinus. Nempe alia ſunt mala, quæ vulnerant animam, & quibus morte punimur æterna; alia ſunt mala temporalia, quibus inpræſentiarum affligimur, vt probemur; probati verò non confundimur, ſed coronam exſpectamus certaminis. His quippe temporalibus malis iubet non reſiſti, quoniam nobiſcum per patientiam cooperantur in bonum. Peccati verò malum reſtat præcauere ac repelli, ne integritatem corrumpat animæ, quia fauentibus ſibi cooperatur in mortem.

Cap. V.

tem. Vnde ſi talia interius exteriuſve A nobis ſuggeruntur mala, reſiſtenda ſunt vtique & vitanda: ſi verò hæc temporalia, licet à diabolo vel à quolibet inferantur homine, non reſiſtenda ſunt, ſed patientiſſimè toleranda. Quod ſatis Iob verus Athleta prænoſcens confirmat exemplo, qui multis adpulſus malis nec reluctatur: tentatus verò interius peccatum perperam non admittit. Quod ideo dixerim, vt diligens lector libertatem ſcripturarum in loquendo aduertat; quia B non ſemper calumnias hæreticorum pertimeſcit, ſed regulas Catholicæ veritatis efficaciæ noſtræ intelligendas derelinquit. Idcirco, non cui malo, ſed abſolutè, nolite reſiſtere malo dixit. Veruntamen de quo diceret malo, continuò latiùs per partes explanat. Vnde ſequitur.

SI *quis te percuſſerit in dextram maxillam, præbe & illi alteram.*] Per dextram quippe maxillam, non abs re conſcientia noſtra, quam ſecundum Deum C habemus, ſignificatur; in qua ſi quis nos percuſſerit culpando quod in nobis notiſſimum ac præcipuum eſt, offeramus vltronei totum corpus ad affligendum, priuſquam, quod potiſſimum eſt, opprobria non ferentes, amittamus. His quippe tribus generibus iniuriarum omne malum præſentis vitæ diſtinguitur. Quia omne quod patimur, aut in corpore noſtro cruciatibus afficimur, aut exterius damnis rerum affligimur, aut certè variis negotiorum operibus angariamur. D Sed in his omnibus parati ad perferenda, patienteſque eſſe debemus.

Pſal.107.1 Vnde Propheta, *Paratum cor meum Domine, paratum cor meum. Cantabo & pſallam in gloria mea.* Paratus namque corde eſt ille, qui & interius promptus eſt pati pro Chriſto, & exterius licet in angaria deuotus eſt, ſi qua inferantur patientiſsimè tolerare. Idcirco propter has duas maxillas, ſermo Propheticus geminatur. Acſi dicat, paratum eſt cor E meum Deus omnia malignantium interius opprobria ſuſtinere; paratum eſt etiam exterius, pro te quæ me excruciare poſſunt, libenter ſuſtinere. Qua de cauſa lætus cantabo ac pſallam in gloria mea. In gloria, inquam, mea, quia de conſcientia bona ſecurus, confun-

2.Cor.1.12 dor in nullo quo patior. *Gloria noſtra*, inquit Apoſtolus, *hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ*, quibus profectò verbis liquet, quod quotiens in vna earum Chriſtianus flagellatur maxilla, ſemper paratus eſſe debet, vt alteram deuotus ad feriendum offerat. Vnde ſignanter dictum eſt, *Si quis te percuſſerit in dextram maxillam, præbe illi & alteram.* Alteram ergo dixit, & non ſiniſtram: quaſi dicat, præbe illi & alteram dextram. Quia iuxta hunc ſenſum iuſtus totus eſt dexter, & ſicut Aod ille in libro Iudicum, vtraque Iud.3.15.
manu pro dextra vtitur, dum exterior & interior virtus hominis in holocauſtum Domino mactatur. Sic quippe rectius intelligitur, quàm vt ad litteram ſiniſtra facies dum dextra percutitur porrigatur. Alioquin Chriſtus in paſſione, quod ſuos docuit Diſcipulos, non impleuit, qui percutienti ſe in maxillam, licet pati paratus eſſet, alteram non præbuit. Verùm ſimili quoque modo nec Paulus, cùm in facie cæderetur, adimpleuit. Ait itaque Principi Sacerdotum, *Percutiet te Deus, paries dealbate. Si malè locutus ſum perhibe teſtimonium, ſi autem benè, cur me cædis?* Act.23.3. Ioan.18.23
Quid putas, nunquid Chriſtus contrarius eſt præceptis ſuis? Aut Paulus diſcipulus veritatis oblitus eſt quod ei iuſſum erat ex Euangelio? Non vtique, quia & Chriſtus non ſolùm alteram maxillam, verùm omne corpus pro nobis clementer ſimul & animam in cruce obtulit. Et Paulus quod mori paratus eſſet pro Chriſto, poſtea paſsio probauit. Qua de cauſa Chriſtus hoc docuit, quod ex operibus exhibuit, & non quod quiſque delirus ex verbo Euangelij friuolum ſibi finxit. Nihil enim prodeſt percutienti alteram maxillam præberi carnis, ſi non cum ea offeratur etiam deuota maxilla mentis. Hoc quippe Chriſtus docuit, cùm ait, *Diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde.* Mat.11.29
Quod autem ex ſe docuit qualis eſſe debeat humilitas, hîc deſcripſit; deſcripſit enim virum Euangelicum, & ideo quiſquis in Euangelio militat, debet paratus eſſe pati, ſi neceſsitas incubuerit, pro Euangelio.

Hinc quoque Hieremias ait, *Bonum eſt homini, cùm portauerit iugum adoleſcentiæ ſuæ, dabit percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobriis.* Thren.3.27.30.
Quod autem ſaturatur opprobriis, in dexteram interius percutitur; quod verò exterius maxillã præbere iubetur alteram, dexteram ſcilicet,

Cap. V.

totum corpus offerri pro Euangelio ad A percutiendum mandatur. Itaque tamdiu verberanti aduerſario ſuccedentes ſibimet dexteras præbere debemus, quo vſque aut inimici ira conuertitur in pacis & veræ dilectionis concordiam; aut totus homo dexter flagellis ac paſſionibus affectus holocauſtum fiat. Ecce liquidò patet perfectionis apex quantum diſtet ab anguſtia legis; profectò quia lex carnalem populum non minus metu vindictæ coërcebat, quàm furioſas B eorum mentes talione ſæuæ vltionis temperans mitigabat. Dominus verò in Euangelio fidem noſtram, quæ per dilectionem operatur, rebus ipſis volens probare, non ſolùm vt quiſque ſibi iniuriæ illatæ vindex fiat prohibet, verumetiam diſſimulatione contumeliæ, quàm perpeſſus eſt, prætenſa, præbere iubet, & quod reſiduum eſt, vt ingenuus homo noſter liberè quod eſt pro Domino patiatur.

Et *ei*, inquit, *qui vult tecum iudicio* C *contendere, & tunicam tuam tollere, remitte ei & pallium.*] Qua nimirum ſententia, non modò humani iudicij ſuſtinere iubet in rebus caducis violenta decreta diripientium noſtra, verùm cum voluntate libertatis, ſi quis voluerit violenti iudicio tunicam auferre, remittamus ei & pallium, & nolimus reſiſtere malo. Sanè per tunicam, quidquid nobis ex ſubſtantia magis neceſſarium eſt, rectè accipimus; per pallium ve- D rò, ſi quid ex ſuperfluo exterius dilatatur, non inconuenienter dicimus. Quibus duobus omnia illa intelliguntur, de quibus iudicio nobiſcum contendi poteſt; ita vt à noſtro iure in ius illius, ſponte ſine vllius litis contentione diripere gaudeamus. Vnde Paulus
Heb.10.34 ſuos collaudans auditores, *Et rapinam*, inquit, *bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis.* Quod ſi de neceſſariis vitæ indumentis accipitur, quanto magis ſuperflua contemnere debemus? Nam iſtis duabus ſpeciebus, generaliter om- E nis pecuniæ habitus contemnendus eſſe monſtratur. Vnde quidam interpretum pro pallio veſtimentum interpre-
Luc.6.29. tati ſunt. Et Lucas verſa vice, prius veſtimentum dixit, deinde tunicam ne prohibeas. Ex quo patet per tunicam neceſſaria quæque intelligi debere; per veſtimentum verò omnia quæ ſuperſunt: tanquam ſi diceret, qui vult ea quæ tibi ad præſens copioſa affluunt tollere, remitte ei & ſi quid vitæ neceſſarium habes. Indumentum namque habitus eſt hominis: habitus verò etiam apud Philoſophos, vniuerſam ſupellectilem deſignat poſſeſsionis. Omnis itaque tunica veſtimentum eſt, ſed non omne veſtimentum tunica vocatur. Ideo vocatur quod minus eſt neceſſarium per veſtimentum: aut quidquid amplius & magnarum rerum facultas eſt, non abs re contemnenda monſtratur. Contemnenda igitur eſt ſæcularis facultas Chriſtiano, vt inanem ſtultorum cupiditatem, & vanitatem inſatiabilis auaritiæ liberaliter arguat; ſe quoque ſpe bonorum futurorum iam locupletem in Chriſto eſſe oſtendat. Sed infidelitas, multorum mentes in præſentiarum atrociter vaſtat. Ideo nonnumquam & inter Eccleſiaſticos viros pro rebus pecuniariis lites ac iurgia graſſantur. Frater cum fratre iudicio pugnat, & rarus iam, qui ad hæc agendo vel docendo manum mittat. Manet tamen ſententia qua dictum eſt, *Qui ſoluerit vnum de mandatis iſtis, & docuerit ſic, minimus vocabitur in regno cœlorum.* Atque illud, *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regno cœlorum.* Vnde cogitet apud ſe fidelis quiſque auditor, & non ſequatur plurimam vulgi multitudinem. Immò præceptorum, ac paucorum vtique perfectorum teneat exempla: quòd etſi ardua ſunt quæ iubentur, merces eorum copioſa in cœlis repromittitur. Tradunt autem in hoc eodem altiorem intelligentiæ ſenſum, vt per tunicam intelligatur anima, per pallium verò corpus exterius; quatenus ſi quis animam tuam perdere voluerit, dimittas ei & corpus in martyrio. Simili modo & de maxilla alium ferunt ſenſum: vt ſi quis hæreticorum te percuſſerit in vno Scripturarum teſtimonio, præbe illi & alterum, quouſque is veritate victus, tandem reſipiſcat.

Et *qui te*, inquit, *angariauerit mille paſſus, vade cum illo & alia duo.*] Non ſolùm igitur veſtimenta ſine iudicio altercationis, ſed & teipſum concede ei. Nempe ſecundum antiquorum conſuetudinem eſt locutus. Vnde non modo Ieſus, ſed & Simon Cyrenæus angariatus eſt crucem poſt eum portare. Crucem in angariam portat, quiſquis neceſſitate ſibi im-

Cap. V.

poſita, non dico euangelizandi, verùm iuxta Euangelium, mundo crucifixus, quæ ponderis ſunt & æſtus huius ſæculi, deuotus ſuſtinet. Cui rectè dicitur, *Si quis te angariauerit mille paſſus, vade cum illo & alia duo.* Ac ſi dicat, vade cum illo alia duo, vt ſis non tam pedibus quàm ex animo paratus. Sed cur mille paſſus dixerit & non plus aut minus, omninò non ſine myſterio factum reor; præſertim cùm & alia duo cum eo ire, nec tamen à menſura mille paſſuum recedere nos iubet. Quippe ſi ad mille alia duo paſſuum millia addideris, tria millia fiunt. Vt ſicut perfectio paſſionum tribus iſtis prædicatur exemplis: ſic vltimum verbi finem trino concluſit numero, & perfectionem in eo millenarij conſecrauit. Millenarius namque in lege ſabbati eſt iter, quia plus quàm mille paſſus ire in ſabbato non licebat. Hoc igitur ſabbati itinere ſpiritalis perfectio deſignatur. Non licet enim in ſabbato ſeruilia opera exercere, ſed ſemper quæ perfectionis ſunt, ingenuè ac liberaliter ſectari. Ea ſcilicet agere debemus, quæ ad futurũ pertineant ſabbatũ, *Eſa. 66. 23* de quo Eſaias, *Erit*, inquit, *ſabbatũ ex ſabbato.* Quia qui hîc in præſentiarum à peruerſo ſabbatizauerit opere, illinc ex iſto quieſcet in cœleſti retributione. Siquidem rectè vadit cum eo alia duo, qui corpore tantum in ſeruitute redigitur, ſi integer ſpiritus & anima cum eo deuota in ſeruitio illo angariante, conſeruantur. His quippe partibus ſecundum Apoſtolum, totus homo perfectus connumeratur; & ideo non abſurdè millenarius numerus triplicatus eſt. Ita tamen vt extra perfectionem & libertatis ſabbatum conſenſio ſeruitutis non excedat; ſed ingenuè in quo angariamur, abſque peccato, quod eſt ſeruile, corpore, anima, & ſpiritu perferamus. Nam per hanc itineris angariam ſeruitus operis deſignatur, vt non ſolùm priuati rebus patienter feramus, verùm & ſi redigimur in ſeruitium æquanimiter vltronei peragamus. Quod benè Paulus harum trium *2. Cor. 11. 20.* paſſionum ſummam enumerans ait. *Suſtinetis, ſi quis vos in ſeruitutem redigit, ſi quis deuorat, ſi quis accipit, ſi quis extollitur, ſi quis in faciem vos cædit.* Ecce de reciproco ſeruitutem inſinuat pertinere ad angariam, deuorare verò & accipere ad eorum rapinam, qui diripiunt quæ noſtra ſunt violenter, & deuorant. Cæ-

A terum ſi quis extollitur ad hæc tria refertur, quia nemo aliena diripit, nemo alteri angariam imponit, nemo niſi de extollentia perſequendo alium in faciem cædit. Sed hæc omnia Chriſtiano patienter ferenda ſunt, & libertatis animo peragenda. Quia in his omnibus iniuriarum generibus, docet magiſter veritatis miſericordiſſimum religioſi viri animum exercendum, & propter cumulum iuſtitiæ paratiſſimam eius mentem B eſſe debere ad quamplura ſuſtinenda. Sed quia parum eſt hæc omnia tolerare, niſi præſtiteris aliquod beneficium quod potueris, conſequenter adiungit dicens.

OMNI *petenti te da; & qui voluerit mutuari à te, non auerſatus fueris.*] Conſtat igitur, quod omnia hæc quæ adduntur, partes iuſtitiæ ſint, vt integra iuſtitia ex his omnibus prædicetur. Hinc quoque liquet quod de his rebus dicit, *Omni petenti te da*, quæ hone- C ſtè ac iuſtè dari poſſunt. Alioquin ſi contra iuſtitiam inhoneſtè aliquid poſcatur, quomodo illud dando complebitur? Præſertim cùm innumerabilia ſint, quibus ſi petita tribuantur, iuſtitia penitus perimitur. Idcirco reſtat ſic intelligendum, vt omni petenti te iuſtè & honeſtè, ſi id poſſis, libenter impertiaris; ſin autem facultas defuerit, ſaltem ipſa iuſtitia affectu, verbo, vel obſequio porrigatur; hinc quoque fiet, vt omni petenti te interdum & melius a- D liquid tribuas. Cæterum quod dicit, *Qui voluerit mutuari à te, ne auertaris.* Quærendum eſt, vtrum de illo dicat tantum qui accipit redditurus, an de omni etiam etſi non velit accipere redditurus. Omnes enim qui rectè aliis miſerentur, plura cum fœnore percepturi à Deo exſpectant. Idcirco omnis qui accipit mutuatur, dum patronum ſe ingerit fœnerantis, & ille qui tribuit hæc eadem, quæ ſeminat in eo, fœneratur. Sed tamen Dominus his verbis E duo præſtandi genera eſt complexus. Vnum quod gratis pro amore Chriſti & iuſtitiæ integritate nunquã inpræſentiarum recepturi damus; aliud quod mutuò poſtulatur & præſtamus. Hoc igitur iubet, ne pigri ſimus, cùm rem quam præſtamus recepturi ab eo ſimus. Rectè itaque ad hoc nos diuina hortatur prouidentia, quia talibus indigentes multò releuantur quàm ſæpe iuuamine, propterea quæſtus

CAP. V. lucri & vſura paſſim condemnantur. A Fœnus verò ex præcepto quaſi iuſtitiæ membrum collaudatur. Neque enim putandum eſt, quod Domino non placeat etſi homo reddiderit, profectò cùm id ex præcepto facias, tantùm ne auertaris, & nullum ſecteris lucrum terrenorum, quia apud eum qui iubet infructuoſum non erit. Nam ſupra quid contra perſecutionem & rerum violentiam agere debeamus, nunc quid beneficij voluntariè ſine vllius vi quærentibus impendere. Sed B quidam refugiunt hæc de pecuniario vſu poſſe intelligi. Quia ſi eleemoſynam cunctis qui petunt tribuamus, ad modicum non erit, etiamſi diues ſit aliquis, quid ſibimet largiatur: neque ſi ſemper tribuitur, erit quid iugiter donare poſſimus. Niſi fortè hæc ſententia illo defendatur ſenſu, vt omni petenti & volenti mutuari iuſtè quod honeſtum eſt tribuatur, ita vt æquo pondere nobis & officio noſtro, ſeu qui ad nos domeſtici fidei pertinere noſcuntur, deinde om- C nibus æquanimiter diuidamus, vt in nullo iniuſti aut inhoneſti, quod omninò nec decet, inueniamur. Quod ſi de ſapientia aut ſpiritalibus donis, quis velit accipere, ſatis patet, quod cùm diuiſa fuerint augeantur, quæ cùm dederis non amittis. Idcirco talis pecunia ſemper inexhauſta erit. Qui profectò ſenſus, etſi pro Apoſtolorum officio locupletior videatur, tamen ſi accipiendus eſt, vt quæ humanitatis ſunt, à nullo prætermittantur, quia pro nobis hæc omnia, tum D melius profutura ſunt, cùm ſine habendi damno apud Deum in futuro centuplicantur.

AVDISTIS *quia dictum eſt, diliges proximum tuum, & odies inimicum tuum.*] & cætera. Igitur quia legem implere venerat, à principio cogitandus eſt textus, & conſiderandum quo fine cuncta concluſit. Profectò bonitas Dei eam complendo vſque ad caritatem plenam prouexit. Lex quippe, diliges proximum E tuum, inquit, & odies inimicum tuum, dixit non voce iubentis, ſed permittentis; relaxat enim pronum eorum animum ad vindictam, & tamen aliquem æquitatis gradum commendat, dum *diliges proximum tuum* iubet. In quo nimirum gradu conſtringuntur hi, quos propter vitia dilectionis affectu frequenter coërcemus. Sicut ſunt luxurioſi filij, vel proximi noſtri aliis quibuſlibet vitiis deuincti, quos etiam ex lege poteſt diligere in ſæuitia perſequentes, eo quod non de odio, ſed ex amore fiat. Exigitur ergo amor proximi, datur licentia odire inimicum, vt ex vtroque rudis populi infantia temperetur. At verò in Euangelio, vt perfectioribus cumulus iuſtitiæ augeatur.

EGO *autem*, inquit, *dico vobis, diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus ac calumniantibus vobis.*] Hæc eſt latitudo caritatis & conſummata armatura iuſtitiæ, quæ vſque ad dilectionem inimicorum extenditur. Nam perſecutorum rabies contra Chriſti Eccleſiam tribus dimicat modis; mentis ſcilicet odio, & verborum maledictis, atque iniuriarum & tormentorum cruciatibus: contra quæ Chriſtus docuit, pro inimicitiis dilectionem impendere, pro odio verò odiorumque iniuriis beneficia retribuere, nec non & pro perſecutione ac calumniis eorũ, orationes fundere. His quippe partibus caritas dimicat, vt omnia mala in bono vincat. Singulis enim ſingula opponuntur, vt omnes malitiæ partes bonitate vincantur, vnde ſi iuxta eſt inimicus, dilectio emolliat cor eius; ſi verò longè, beneficia noſtra eum viſitando perquirant; & ſi quo ſit loco ignoratur, penitus oratio profuſa apud Deum etiam latentem inueniat. Veruntamen in omnibus diſcretio virtutum ſatis moderanda eſt, & ſollicitè perſcrutandum, quid ſit quod Ioannes pro peccantibus ad mortem fratribus prohibeat orare, Dominus verò etiam pro inimicis id fieri iubeat. Vbi nihil aliud occurrit, quàm quia ſunt aliqua peccata in fratribus, quæ inimicorum perſecutionibus grauiora videntur, pro quibus nec rogare liceat. Sunt autem & tales, iuxta Apoſtolum, cum quibus nec cibum ſumere permittitur: ita tamen vt vitia ſint in odio, natura verò à nobis, quia homines ſunt, diligatur. Cæterum ea quæ à ſanctis Patribus ſunt prolata, & in Scripturis diuinis, quaſi maledicta ſonare videntur, potius prophetiæ ſunt de futuro, quàm liuoris vel odiorum inflammationes.

1.Ioã.5.16

1.Cor.5.11.

Neque æſtimandum iuxta quoſdam, quod iſta præceptorum decreta impoſſibilia ſint, eo quod dicunt, ſatis erat inimicum non odiſſe: nec attendentes, quod etiam in veteri Teſtamento hoc multi impleuere, quanto magis illis poterit eſſe

Cap. V.

A poſſibile, quibus Chriſti gratia ſuffragatur, & oporteat filios adoptionis illum imitari, qui huc veniens omnes inimicos inuenit, & de ipſis fecit ſibi amicos. Sed quæritur, quomodo non ſoluerit legem, quia dixit, *Diligite inimicos veſtros*, præſertim cùm lex dicat, *odies inimicum tuum.* Hæc ſiquidem quæſtio ſoluitur illo verbo, quod ſupra præmiſimus, quia non eſt imperantis, ſed permittentis, propter duritiam & imperfectionem eorum. At verò cùm aduenit gratia, B qua noſtra infirmitas releuatur, reſtitutum eſt legi ad perfectionem iuſtitiæ, quod detruncatum erat propter imbecillitatem carnalis populi & ſegnitiem eorum. Hinc eſt quod & alubi de dilectione loquens dicit, *Mandatum nouum do vobis*, licet antea fuerit præmiſſum, *Diliges proximum tuum.* Nouum autem ideo vocat, quia in illo carnali populo inueteratum erat & ſemidictum, eò quod vix eorum aliquis quempiam diligeret, niſi carne proximus fuiſſet. C At verò Chriſtus nouus homo noſter, renouatis in ſe dilectionem præcipiens, omnes aut in Deo aut propter Deum diligere iubet. Idcirco nouum mandatum propoſuit. Quia illud innouatum omnia innouat, & de filiis iræ filios adoptionis facit. Vnde ſequitur,

Ioan. 13. 34

VT *ſitis filij patris veſtri qui in cælis eſt.*] Ecce filiorum adoptio ſola caritate acquiritur, caritas verò præmiſſis iuſtitiæ partibus expletur, & dilectione inimicorum firmatur. Hæc eſt, inquam, illa poteſtas, D de qua dictum eſt per Ioannem, *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* Hoc quippe teſtatur Spiritus ſanctus in nobis, per quem caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, quia ſumus filij Dei. Alioquin niſi per fidem renaſcamur caritate, quomodo ex Deo nati dicimur? Caritas quippe Deus eſt, & ideo quiſquis ex ea renaſcitur, ex Deo natus eſt. Hinc notandum quod non ait, facite iſta quia eſtis filij, ſed ait, facite quæ moneo, vt ſitis filij patris veſtri. Ex quo mira locutio generatur. E Quid enim filius patri poteſt eſſe niſi filius? Et tamen pater iam dicitur, licet adhuc facultas fiendi credentibus offeratur. *Vt ſitis*, inquit, *filij patris veſtri*, ac ſi dicat, facite opera, ne degeneres ſitis, quia nec dum eſtis re, quod iam ſpe diuinitus facti eſtis. Nam & vulgo ſic ſæpè loquimur, fas ſic filius patris tui, non vtique natura, quod iam eſt, ſed imitatione quod necdum eſt. Quanto magis de nobis hæc locutio & Deo patre dicenda eſt,

Ioan. 1. 12.

vbi non vna natura Dei & noſtra prædicatur, ſed hortamur permaneamus in gratia adoptionis, per quam iam filij nominamur, & nobis idem pater dicitur. Præterea quærendum æſtimo, vtrum hæc ſententia pendeat ex eo tantùm, vbi dictum eſt, *Diligite inimicos veſtros*, an ad omnia quæ ſupra præmiſſa ſunt? Liquet igitur ſatis quia illa hac ſola dilectione, per quam & inimicos diligere iubemur, complentur, & in ea cuncta recapitulantur. Quamobrem non ſolùm ad hanc, verùm & ad illa omnia, ex quibus conficitur caritas, referendum eſt, *Vt ſitis filij patris veſtri.* Ac ſi patenter dicat, diligite inimicos veſtros miſericorditer, & hac ſola dilectione ſupplete omnia quæ mandaui, vt ſitis filij patris veſtri. Accepta igitur poteſtate, agite operibus, vt ſitis filij, quia ille iam pater eſt. Non enim poteſt non eſſe quod eſt. Idcirco vos eſtote renaſcendo per caritatem, quod vocati eſtis. Alioquin licet ille ſit pater, vos filij non eritis, niſi ex Deo nati ſitis; Deus quippe caritas eſt. Hoc quippe inſinuat filius ille prodigus, qui quamuis nō audeat, nec dignum fateatur ſe filium vocari, tamen nihilominus patrem eum appellat, quem ſcierat non poſſe mutari; ac ſi patenter clamet, ſi ego peccaui in cœlum, & non ſum dignus vocari filius, tu nunquam pater fore deſiſtis, neque viſcera paterni affectus vnquam prætermittis, fac me ſicut vnum de mercenariis; quod & Dominus noui Teſtamenti volens præcauere ne itatenus degenerarent adoptionis filij, implet iuſtitiam legis, remouet ſimultates carnalium, extendit præceptorum ſummam vſque ad inimicorum dilectionem, proponit exempla paterna, quæ debeant boni filij ſollicitius imitari, & reddit cauſam mandatorum omnium, *Vt ſitis*, inquit, *filij patris veſtri qui in cœlis eſt.* In cœlis autem, licet vbique ſit Deus pater, ideo monſtratur, vt dignitatem ſuam hæredes eius, & cohæredes Chriſti illic euindicent, ne fortè peccaſſe in eo, vbi prodigus ille peccauit, demum gemendo doleant.

QVI *ſolem ſuum*, inquit, *oriri facit ſuper bonos ac malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.*] Hoc quippe pietatis exemplum, quamuis ſpiritaliter poſſit accipi de Chriſto qui eſt ſol iuſtitiæ, quod ortus ſit ad redemptionem in carne ſuper bonos & malos, & pluat imbrem Euangelicæ prædicationis ſuper iuſtos & iniuſtos: Melius tamen de ſole iſto & pluuia iſta

Cap. V.

quotidianis vſibus neceſſaria dictum accipimus. Quia Chriſtus etſi omnibus venit, ſiquidem non omnibus ortus reluxit. Vnde in eo libro qui inſcribitur Salomonis, *Et ſol iuſtitiæ*, inquiunt, *non luxit nobis.* Alioquin ſi omnibus luceret, & plueret imbrem prædicationis ſuæ ſuper vniuerſos, nequaquam iniuſti ſine fructu pœnitentiæ aridi remanerent; neque Propheta ex eo diceret, *Pluit ſuper vnam ciuitatem, & ſuper aliam non pluit.* (Amos 4. 7.) Idcirco patet ſenſus, quod de hoc ſole, & hac pluuia dicatur. In quibus non modica benignitas patris prædicatur, dum hæc bona temporalia æqualiter cunctis tribuit, æterna verò ſolis reſeruat iuſtis. Quod euidenter eis in exemplum qui adoptantur congruit, vt imitari debeant paterna pietatis opera, & bonos ac malos, iuſtos & iniuſtos, omnes ſuis beneficiis, abſque vlla exceptione, circumfoueant & illuminent; irrigent verò caritatis imbre & inebrient, ſi fortè qui ſteriles videntur, quandoque ad melius conuerſi fructum ferant.

S*i enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?*] Vbi oſtendit, quamuis noſtris temporibus vix aliquis perfectè diligentes ſe diligat, quod non multa iuſtitia ſit, ſi eos iuxta legis decreta tantùm diligimus qui nos diligunt. Ideo dicit, *Quam mercedem habebitis?* Ac ſi reſpondeat, nullam. Non quod aliquam exinde non habeant mercedem, profectò quia dilectio qua diligitur ab alio quem diligit, iam merces dilectionis eſt. Sed quia pro talibus merces illa, quæ in cœlis copioſa promittitur, non datur, idcirco quaſi nulla dicitur. Quia etſi merces eſſe poteſt, apud Deum tamen nulla eſt, propterea rectè nec merces vocatur; merces autem filiorum, ſola adoptio creditur. Vnde ſi quis eam deſiderat adipiſci, exempla adoptionis teneat. Alioquin quid plus publicanis affert veſtra dilectio? Nonne & ipſi diligentes ſe diligunt? Publicani autem erant exactores Romanorum, quos Iudæi ſic appellabant, quia de republica curam gerebant. Sectabantur autem lucra, exigebant vectigalia; negotiationes quoque, fraudes ac furta, & ſcelerata periuria exercebant; quorum dilectioni ad inuicem legalis dilectio comparata, nihil videtur habere meriti, quod non ex officio debitæ charitatis venit, ſed ex recompenſatione lucri.

E*t ſi ſalutaueritis fratres veſtros tantũ, quid amplius facitis? Nonne & ethnici hoc faciunt?*] Dicuntur autem iſta, non quod aut dili- A gẽtes diligere, aut ſalutare fratres humiliter & officioſiſſimè nõ oporteat: ſed quia hæc, vel huiuſcemodi perfectione prætermiſſa parua eſſe videantur. Et quod peius eſt, iam nec hoc interdum ſinit quorundam noſtrorum inflata ſuperbia, vt ſalutatione ſe præueniant, quod à paganis honeſtatis gratia agi probatur. Hæc ideo dixerim, vt ſimpliciores ſciant doctrinam priorum in nullo prætermitti debere, quod tam ſollicitè etiam de mutua bene- B dictionis ſalutatione inter cætera ſanxerunt. Quia ſi nec hoc propter inſolentiam dignamur alternatim impendere, minorem paganis ſectamur honeſtatem.

E*ſtote ergo vos perfecti, ſicut pater veſter cœleſtis perfectus eſt.*] Ecce ad quod culmen Chriſtus ſuos prouehit, & quàm perfectos eos eſſe debere in caritate denunciat. Vnde ſi volumus eſſe filij, perfectionem ſectemur caritatis, quia præcepta cuſtodiendo erimus filij, non natura quidem, ſed gratia, per quam in noſtro poſi- C tum videtur arbitrio vt filij maneamus. Ad quod fortaſſis dicat aliquis quomodo mortalis noſtrum quiſpiam tam perfectus poterit eſſe, ſicuti Deus pater perfectus eſt, præſertim cùm nunquam in eodem ſtatu ſubſiſtat? Interea quiſquis hoc requirit, ſciat quod non aliud eſt ſimilem Deo patri fieri, quàm per caritatem, quæ diffuſa eſt in cordibus noſtris, eandem ſimilitudinem, in qua creatus eſt primus homo, ad melius reparari. Quod nemo fidelium negat. Nam ad imaginem & ſimi- D litudinem totius Trinitatis factus eſt. Idcirco quid mirum ſi renouatur admodũ, vt ſit perfectus, ſicut Deus perfectus eſſe dicitur; cui & olim perfectio imaginis ac ſimilitudinis attributa fuit? Sed quia ſubtilius hanc ſimilitudinem perfectionis quidam requirentes, neſcio quam caliginem impegerunt, ſaltem ne ad quod facti ſunt remearent, libeat paulò latius intimare, etiam quid Philoſophi de hoc loquendi genere ſenſerunt. Nam omne quod ſimile eſt, per quod quiſque alteri E ſimilis efficitur, duobus modis conſideratur; aut quadam habitudine formarum, aut natura rerum. His quidem duabus partibus omnis ſimilitudo contemplatur. Age nunc quam harum elegeris partẽ, in qua per ſimilitudinem Dei patris perfectionem habere queas. Si autem ſecundũ habitudinẽ formarum perfectus eſſe elegeris, ſcias quod in eo nulla habitudo eſt, niſi quod ipſe eſt; ipſe enim illa forma eſt, ex qua omnia formantur. Si

Cap. V.

verò iuxta naturam te ſimilitudinem perfectionis habere dixeris, occurrit ilicò, quod non alia natura eius, ſi prædicanda in eo natura eſt, & alia formarum habitudo; quia ipſe idem forma & natura eſt. Ac per hoc erigendus eſt interior homo noſter, vt quod ille habet per eſſentiam, nos incipiamus habere per adoptionis gratiam. Vt ſicut relatiuè ad nos ille per adoptionem, qua nos adoptauit ſibi filios, pater noſter dicitur: ita & nos per eãdẽ ſimilitudinẽ, qua ſumus filij adoptionis relatiuè in illa perfecti maneamus. Alioquin quomodo is perfectus dicitur, qui nũquã factus, nunquã initium aut conſummationẽ habere creditur? Perfectus autẽ Deus, non proprio verbo, ſed ſicut multis in locis pro noſtra infirmitate dicitur, vt per hoc integrè Deus bonus & ſummus prædicetur. Homo verò non eſſe realiter, ſed per gratiam perfectus inuenitur; qui ſi Deo comparatur, quid in eo perfectum erit? Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Quod ſi nemo bonus, quis noſtrûm in bonitate perfectus erit? Vnde conſtat quod hæc ſimilitudo, non pro toto, ſed pro parte accipitur. Si autẽ homo in toto par Deo, vel ſimilis foret, vtique Deus eſſet. Nũc autẽ quia iuxta quantitatẽ vel qualitatẽ deitatis, nihil ei par aut ſimile eſſe poteſt, reſtat vt pro parte capacitatis ſuæ homo aut Angelus perfectus eſſe dicatur. Non tamen aliundè quàm ex ipſa imagine, vel ſimilitudine Dei, ad quam factus legitur. Tanto enim perfectior quiſque, quanto ſimilior erit. Similis autem vel perfectus, non ex proprietate ſui, ſed ex gratia diuinæ largitatis, & virtutũ integritate. Vt quod Deus habet per naturam, homo incipiat habere per adoptionem, ex participatione bonitatis Dei. Ac per hoc rectè quiſque perfectus, ſicut Deus pater dicitur, dũ integritatẽ virtutũ, & adoptionis donum, quantum per gratiam aſſequi poteſt participat. Vt ſicut ille ex ſeſe perfectus dicitur in natura deitatis, ita nos ex eo perfecti dicamur pro parte, in gratia ſanctæ adoptionis. Sed quia ab initio quo Dominus Deus Sabaoth exercitũ ad militiam contra aëreas poteſtates prior pro eis pugnaturus conduxit, immenſos doctrinarum pelagos decucurrimus, poſcit iam oratio finem Libri, ne lectoris animus longo ſudoris tractu fatigatus torpeat. Perfecto tamẽ fine militiæ tyrocinia claudentes, vt vbi finem Libri facimus, ibi virtus conſummata in nobis perfectionem obtineat triumphantis. Sed vtrum ſatis

A abyſſus ſcientiarum, ac rectè decurſa ſit, quorum præſidiis innixus hæc agere tentaui, Patrum tuta probetur auctoritas. Vbi ſi fructus arriſerit laboris, opitulante gratia diuina, illi perfecti operis gloria deputabitur, ex quo venit effectus, & facultas piæ capacitatis. Vbicunque aut minus aut ſecus quàm debui intellexi, non eorum quos ſecutus ſum, ſed mea ignauia fuit. Ac per hoc illorum fluenta ſupplebunt, quidquid imbecillitas perfectionis ſubſtraxit. Lectori tamen non ingratum erit, ſi quid de fonte veritatis
B fidelibus hauſi votis, & meis quod potui ad legendum pro dono ſeruitutis expenſis obtuli.

PROLOGVS LIBRI QVARTI.

QVOTIENS nauis à portu ſol-
C uitur, expanſis alarum velis, iam non in poteſtate conſiſtit remigantis inter immenſos aquarum fluctus, quas viarum partes legat; ſed quocunque vis & aurarum flatus eum appulerit, vnà cum ſpiritu, ventorum gnarus gubernator etiam inuitus vadit: ſic itaque lingua Doctoris, poſtquàm à portu ſilentij ſe dirempſerit, non in ſua ſatis obtinet poteſtate, quas doctrinarum vias in oratione promotus teneat, neque quibus verbis ſententias quas intelligit, ſtilo
D opportunius cõmittat. Vnde cõſtat ſi eũ Spiritus ſancti aura intus afflauerit, quod rectas intelligentiarum ſemitas irreflexo itinere deuotus carpat; ſin autem deſtituatur, periculoſum eſt vlteriùs progredi, ne fortè ad deuios calles & aſpera loca, quibus ſe nequeat explicare, incautus ruat. Qua de cauſa ſemper orandus eſt Spiritus diuinus, vt vitam bonam huic ne-
E gotio adpulſis, & ſanam doctrinam tribuat; quatenus bona vita docentem ſapienter reprehenſoribus commendet; doctrina verò ſana proterat reſiſtentes, & ſuis auditoribus prudenter oſtẽdat, quod ſcripturarum veritas, à quouis ſit prolata Doctore, nunquam repudiari debeat; ſicut è contra, ſi eam falſam eſſe contigerit, licet eximius ſit in vita per quem docetur, quod nunquam ſuſcipi, nunquam vtique liceat venerari. Sed quia de vita idonea me non iacto, ſubditè tamen ſeniorum nobilium diſciplinis nutriendus, & ad meliora vitæ ſtudia prouehendus in militia monaſticæ religionis perſiſto. Porrò iuxta

Cap. VI.

exiguitatem ingenij, non ſolùm ſanam me apprehendiſſe doctrinam gaudeo, verùm meorum adhuc præſidio eruditionis iuuari morum grauitate iucundor. Id mihi negotij exoptans dari, vt eis ſaltem proficiam, quibus deſudo; eos verò quibus noſtra non placuerint, vt quieſcant derogare priuſquam pernoſcant quæſo, ne(quod abſit) aliorum profectibus aſpernati non ferentes placere, ſibi obſit plurimùm quod fortaſſis prodeſſe poterat. Hac quippe ſpei gratia ſubuectus ad ea quę de B cordis munditia mandantur à Domino, retractanda tandem veniam. Quia profectò ſicut ab adulatoribus, & vanam gloriam captantibus, quæ iubentur non rectè aguntur animo: ſic niſi in ſemetipſum redeat is, qui feſtinat enodare aut docere alios, vt ſemper perpurgato mentis oculo ſe ſuoſque ſermones ad laudem Creatoris ſui referat, nunquam ſine periculo perfunctoriæ laudis, ad calcem vſq; peruenit. Idcirco me totum Deo committo, cuius ſpiramine ad portum ſalutis, & ad C finem operis quandoque aduectus, obſecro inter varios ſcyllarum laqueos ſine offenſa veniam. Et imploro, quia hic liber permaximè de munditia cordis tractat, vt ille qui iubet ſeruari, faciat & emũdato cordis oſculo ad eandem contemplationis inſpectionem pertingere, de qua

Mat. 5. 8. dictum eſt, *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.*

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM,

LIBER QVARTVS.

Cap. VI.

HACTENVS iuſtitia Euangelij ſuis partibus vſque ad plenam omnium, & dilectionem inimicorum redintegrata, vt plus eſſet quàm iuſtitia Phariſæorum ac Scribarum; nunc verò qua inſpectione & cordis munditia ipſa eademque iuſtitia credentium operi- E bus debeat adimpleri, diligenter veritas inſinuat.

CAVETE, inquit, *ne iuſtitiam veſtram faciatis corã hominibus, vt videamini ab eis.*] Iuſtitia autem noſtra quid velit ſignificare, non abs re quæritur. Nunquid velut Iudæi Dei iuſtitiam ignorantes, noſtram quærimus ſtatuere? Sic itaque de his ſcri-

Rom. 10. 3 ptum in Paulo legimus, *Ignorantes Dei iuſtitiam & ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei* A *non ſunt ſubiecti.* Simili modo cùm dicit, *Cauete ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus*, quærendum vtrumne dicat, cauete ne iuſtitiam, quæ Dei eſt, veſtram faciatis ob vanam gloriam coram hominibus oſtentando, vt videamini ab eis. Quam iuſtitiam ſtudentes, Dei iuſtitiæ nõ poteſtis eſſe ſubiecti. Patet enim quod variis modis, ſecundum Scripturas ſacras, iuſtitia vocatur. Dicitur enim iuſtitia Dei, & iuſtitia fidei atque Euangelij, quæ ſimul Dei & vna eſt. Dicitur autem & iuſtitia legis & Iudæorum atque carnis. Sed & nunc iuſtitia Dei noſtra appellatur; ex quo liquet, quia ſub Chriſto in fide viuimus Euangelij, rectè noſtra iuſtitia vocatur: Dei autẽ ex eo, quia finis legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti, noſtra verò quod per gratiam piis operibus adimpletur. Ac per hoc de illa dicit iuſtitia, quæ maior, ſicut ſupra monſtratum eſt in Euangelio, ſuis impleta partibus, prædicatur quàm Scribarum & Phariſæorum, quæ non Dei, ſed eorum eſſe pronunciatur. Porrò noſtra iuſtitia eſt, de qua dicitur, *Iuſtus ex fide viuit*: fides verò Dei eſt, Rom. 1. 17. quæ per dilectionem Dei ac proximi cõſummatur. Patet igitur ſenſus, quod ipſa eſt quæ præceptis operationum, & præceptis ſignorum ſuperius adimpleta glorioſior præfertur. Vnde aperiat oculos mentis ſuæ prudens executor, & circumſpiciat ſe in omni negotio, in omni officio laudis aut operationis, in omni beneficio D caritatis, vel in omni re ex qua hæc iuſtitia Chriſtianorum commendatur, & amoueat ſe à fauoribus ſæculi, atque ab omni præſentis laudis intuitu. Tantùm, quæcunque agit per ſpem fixam tranſponat ad Deum, nec ſectetur oſtentationem vulgi; non iactantiam religionis, non ſuperſtitionem verborum, aut vanam eloquentiæ pompam, ne fortè dum ſuę quærit cum Phariſæis iuſtitiam ſtatuere laudis, iuſtitiæ Dei non ſit ſubiectus. Iuſtitia quippe Dei eſt, omnia quæ ab eo iuſſa ſunt impleri, & impleta ſimul vniuerſa ad laudem Creatoris referri. Alioquin niſi eo intuitu fiant, dilabuntur, & ſine fructu etiam pauca quæ gerimus in ventum diſpereunt. Sed quærendum quomodo paulò ſuperius dixerit, *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant bona opera veſtra, & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt*; nunc autem è contrario, *Cauete ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus.* Quarum terminos ſententiarum quiſquis diligenter inſpicit, ſine noſtro laboris officio intelli-

CAP. VI.

get, quid cauere prohibeat, quidue corã fieri. Illic enim, *Sic luceat lux vera*, inquit, *corã hominibus, vt glorificent patrem veſtrum:* iſtinc verò, *cauete ne faciatis opera veſtra vt videamini ab eis.* Ac ſi dicat, facite vt qui viderint, glorificent patrem veſtrum, & ne faciatis coram hominibus, tantùm vt videamini ab eis. Nihil enim ſtultius, quàm maiora iuſtitiæ opera vel minora tantùm ideo fieri vt videantur. Si autem quod maius eſt, Martyr vis fieri, vel quod minus, calicem aquæ frigidæ tribuere vt videaris, & laudeteris, tu qui agis, te finem tui operis ſtatuiſti, & fortè quod quæſiſti habes. Qua de cauſa, nihil videri profuit, quin exinde vanam gloriam incurriſti: & ſi rurſus ideo coram facias, vt luceant opera tua eis qui viderint ad laudem & patris gloriam, licet non fiat quod quæſiſti, tu tamen in conſcientia finem iuſtitiæ tenuiſti. Vnde non dicitur, Luceat lux veſtra, & ſi viderint eam, ac glorificauerint Deum; ſed tantùm, vt videant & glorificent. Ac ſi dicat, ad hoc agite vt glorificent patrem veſtrum, erit in diuina reſpectione quid ei placeat. Quippe quia prædicatoris officium eſt, verbis & operibus perſuadere ad laudem fidei; Dei tamen eſt, ſi obtineant apud eos muneris firmitatem. Notanda igitur in omnibus verborum proprietas; nam illinc dictum eſt ſic luceat, iſtinc autem; cauete ne faciatis opera veſtra coram hominibus tantùm. Itaque nec prohibet ne luceant, ſed tantùm, ne fiant ab eis vt videantur. Quia profectò ſi virtutis eſſent, lucerent; nunc quia vitiorum ſunt & tenebrarum opera, videant tenebroſi tenebras ſuas; Deus quia lux eſt, ea reſpicere, niſi vt puniat, nec approbare poteſt. Diuerſa igitur voluntas & mentis intentio, diuerſos fines meritorum obtinet. Alius enim finis, vt videantur tantùm opera tua ab hominibus; alius verò, per ea vt laudetur Deus. Dic quæſo; quis vnquam agricola, quamuis ruſticus, ideo colit agrũ & ſeminauit, tantùm vt videatur ab his qui tranſeunt? Vel quis vnquã, niſi ſtultus ſit, finem laboris ſui collocat in aſpectu hominum, vt nihil ex eo aliud requirat? Qua de cauſa sẽper ſollicitus ſit animus quid agat, vel quantum agat; cur autem, & vbi, vel quando, aut qualiter agat. Quia niſi agatur vt ſcriptum eſt, quod præcipitur, etſi non ad modum, quãtum ſufficiat ad iuſtitiam, ſi non ideo pro quo, & vbi, id eſt, pro Chriſti amore in Eccleſia quod debetur, aut ſi non tem-

A pore opportuno, dum ſeritur, vel ſi non ea feſtinatione timoris aut amoris Dei, qua deceat & iubetur. Alioquin vt Veritas fatetur, merces nulla eſt apud patrem qui in cœlis eſt. Oportet enim filios patris gloriam ſectari; quia natorum gloria patrum dignitas. Vnde rectum eſt, vt à quo ſumus, ei omnia boni operis, vel ſi quid eſt in nobis, quod iure placeat, referamus. Alias adhuc ſi hominibus placemus, Chriſti non ſumus, licet quibuſque placeamus. Vnde & Apoſtolus, non ſe placere hominibus aiebat, quamuis alibi, nos, vt ipſe, omnibus placere iubeat; quia in eo ipſo quo ſe Deo ſeruire probat, rectè aliis placere propter virtutum formam non dubitat, inde & ad placendum hominibus alios inuitat. Sequitur.

Gal. 1. 10. 1. Cor. 10. 33.

B ÇVM *facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te.*] Quod eſt dicere, nolo præconium laudis ante te attollas, vt videaris ab hominibus, neque prædicare te libeat factis tuis, ſed Deum. C Ante ſe quippe tuba canit, qui laudem ſuam quærendo, ſemper de ſe ante alios potiora, vt maior appareat, innoteſcit. Sed ſi ad literam Phariſæorum hypocritæ, quotiens ad erogatã irent, tuba ante ſe cecinerint, acſi conuocandi gratia, vt pompaticè propter fauorem vulgi, veluti ad ſpectaculum procederent, non ſatis liquet. Tamen nec dubitandum, cùm multa ſuperſtitioſa egerint, quod & iſtam habuerint conſuetudinem; D de qua Dominus loquendi accepta occaſione, monet ſuos ne iactantiarum appetant præconia ſicuti hypocritæ faciunt, ſed omnia ad laudem Dei, humiliter ac religiosè in conſcientia gerant. Ergo hypocritarum nomen ex antiquis theatralibus aſſumptum eſt diſciplinis, quia erant ſimulatores (ſimulator quippe Græcè hypocrita ſonare probatur) qui tanquam oratores in concione, fabuloſè agebant partes perſonarum in theatris, & omnia negotia eorum tragica vel comica, ac ſi eſſent ipſi quorum perſonas gerebãt, E monſtrabantur. Narrabant enim, non ſuas, ſed eorum hiſtorias & continẽtiam, motus quoque & voces eorum ac vultus, videntibus ob fauorem vulgi viciſſim repræſentabant: ita ſanè & illi qui bona opera ficto laudis officio, non ad Dei, ſed ad ſuam gloriam, oſtentant. Agunt enim partes iuſtorum, & perſonam eorum, cùm ſint ſimulatores ob fauorem hominum aſſumunt; non quod habeant iuſtitiæ opera, ſed quia ſimulant ſe habere. Alias autem ſi iuſta eſſent, non ad ſe, imò ad

Deum, cuncta quæ faciunt boni referrent. Nunc autem quia vt mimi ſecundũ tragicam pietatem in theatricis ludorum, coram hominibus, diabolo adſtipulante, permulcent ſe, & cupiunt iuſti videri, vbi cùm Rex militum venerit, inuenient non ſe fuiſſe quorum partes agebant in ſuperficie, ſed ſcenicorum imitatores quorum ſpeciem tenebant in corde. Quapropter quiſquis appetit videri exterius, quod non eſt intus, vtique hypocrita eſt, & ludificator hominum; quos cùm decepit ſimulatione ſua, non eos ſed ſeipſum perdit. De quibus ſequitur.

Amen dico vobis, quia receperunt mercedem ſuam.] Hoc de his dicit, quos iam in ſynagogis & vicis laudes humanæ pauerant; cum quibus etiam hi colliguntur, qui eorum imitatores fuerint, Amen quippe dico vobis, quia receperunt mercedem ſuã. Suam ſcilicet, & non Dei. Suam ſcilicet, quia quam queſierunt laudem, ferentes penſum erroris & pœnam quam meruerant, culpis exigentibus recepere. Nota quàm prouidè Magiſter veritatis omnes iuſtitiæ partes tangat. Prius igitur quid agas. Deinde ne tua laude deceptus ex eadem iuſtitia, cum hypocritis damneris. Poſtremùm inſinuat illud quod potueris quomodo agas, vt in futuro exinde poſtea coroneris. Hinc quoque eſt quod ſequitur.

Te *autem faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextra tua.*] Non quod natura corporis iſtud ſecundum litteram intelligere permittat; ſed vt ex tam euidenti corporis ſecreto, aliud cogitare compellat. Quis vnquam dixerit, quod anima quæ tota vbique in omni loco corporis eſt, poſſit non ſentire ſiniſtra manu quod agatur in dextera? Nam ſicut compatiuntur omnia mẽbra, ſi patitur vnum membrum: ita ſentiunt omnia per viuificantem animam, quidquid ſentitur in vno. Anima enim quæ eſt in omnibus membris, non minus ſcit in ſiniſtra quid agatur in dextera, quã quid in toto: quia vbique adeſt tota, & ideo ſcit ac ſentit omnia. Quapropter cogimur alium requirere ſenſum, & docemur, vbicunque ſic de membris loquitur, ſicut iam ſupra feciſſe cernimus de manu vel oculo, vel ſicut de his qui ſe caſtrauerunt propter regna cœlorum; non debere ſecundum litteram accipere, ſed per hoc myſticas doctrinarum efficientias cogitare. Niſi fortè hoc loco hyperbolicè dicatur, neſciat ſiniſtra tua quid dextera tua

A faciat, videlicet vt tam occulto fiat, ſaltim vt nec ſiniſtræ id ſcire liceat. Quid igitur ſi per ſiniſtram eleemoſyna porrigatur, aut ſi dextera præciſa fuerit, nunquid ea manu quidpiam dari non licet? Conſtat igitur vtraſque feciſſe Deum, & ideo non quod per eam fit bonum, Deus odire rectè creditur, ſed quod per eam ſignificatur, malum. Habet enim interior homo noſter ſuam dexteram, habet & ſiniſtram: ſed vtinam totus homo noſter dexter eſſet! Per dexteram quippè

B virtutum opera deſignantur, per ſiniſtram verò vitia. Ideo dicitur, neſciat ſiniſtra tua, nulla videlicet vitiorum operatio, quid agat dextera tua. Quod eſt apertè dicere, neſciat vitium elationis, aut ſuperbiæ, vel vanæ gloriæ, ſeu quodcunque ex illa parte eſt, quid agat virtutum dextera. Quia ſicut tenebræ lucem neſciunt: ſic oportet vitia virtutes neſciant. Immò ſicut lux eas fugat, ita fugentur vi-

C tia luce rectæ operationis. Hæc ideo me dixiſſe ſufficiat, ne aliquis ſuperſtitiosè velit aſſerere, tam occultè quod mandatur nos facere debere, vt nulli alteri, vel nobis ſcire liceat; præſertim cùm dictum ſit, *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt glorificent patrem veſtrum.* Præterea ſunt plurimi, qui quamuis ſecretè videantur bona agere, tamen ſcit ſiniſtra illorum quid dextra geratur, quoniam permiſcent lucem tenebris, & ita confundunt bona quæ agunt, vt omnia obſcurentur tene-

D bris, & priuentur luce. Neque putandum quod ſolùm de gloria dicatur, neſciat ſiniſtra tua: omnia enim vitiorum membra ſiniſtra virtutibus ſunt contraria. Idcirco quidquid nobis vitij eſt pro lege peccati inſitum, prorſus neſcire debet actus boni operis, id eſt, in nullo admitti, vt quæ lucis ſunt obfuſcentur; ſed cuncta circumſpectè conuenit in lucem clareſcere.

E Vt *ſit*, inquit, *eleemoſyna tua in abſconſo.*] Abſconſa autem eleemoſyna tunc rectè fit, ſi nullis tenebris miſceatur, quia tenebræ ſemper exteriores ſunt à luce, lux verò ſemper interior. Et ideo quidquid interius fit, id eſt, in luce, ſemper in abſconſo eſt; quod verò in tenebris, id eſt, vitiis admiſcetur, ſemper exterius, & veritatis luce priuatur. In qua nimirum luce, id eſt, in abſcondito, quodcunque fit, quia Deus lux eſt, approbatur luce; videre enim Dei, approbare eſt. Et quidquid in luce eſt, non reiicitur, quidquid verò exterius, id eſt in tenebris, reprobatur. Multi quidem multa ſuper hoc capitulo fin-

gentes, opiniones varias ediderunt. Nam quidam eorum per ſiniſtram paganos, quidam verò inimicos, & quamplurimi vxorem debere intelligi ſanxerunt; ſed repugnantia ſenſuum cogunt ea reſpuere, & hanc quam ſequimur intelligentiam tenere: licet ſuperius per dexteram vxorem vel amicum ſcandalizantes nos poſſe accipi, & abſcindi a nobis debere, diximus. Seruatur autem idioma loquendi, vt quidquid in hoc ſermone generaliter propoſuerit, ſpecialiter exſequatur. Hinc eſt quod ſupra Chriſtianorum iuſtitiam cœpit implere, & eam à Phariſæorum diſtinguere, quàm profectò vetuit vt videamur coram hominibus exhibere. Nunc autem eandem iuſtitiam ſicut per partes impleta eſt: ita per partes quomodo fieri debeat, explanat. Nam eleemoſyna pars iuſtitiæ eſt, ſicut plurima quæ ſequuntur. Et ideo dicit, *Te autem faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextra tua.* Ergo Phariſæi faciunt eleemoſynam, ita vt eidem ſiniſtra commiſceantur vanæ laudis opera. Idcirco docet in ſpecie, quod paulò ſuperiùs docuerat in genere. Illinc quippe pluraliter dictum eſt omnibus, *Cauete ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus.* Iſtinc verò ſingulariter, *Te autem,* inquit, *faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua.* Vnde datur intelligi, quod & ibi vnus in omnes, & hîc omnes ſimul in vno accipiuntur. Omnibus tamen cauendum, vt in ſecreto conſcientiæ, coram Deo cuncta fideliter agant; non modò vt temporalia caueantur, & omnis commoditas laudis, vel retributio exteriorum rerum, verùm omnis vitiorum fucus auferatur. Quia ſi neſcire iubet, quid agat dextera, multo minus ſiniſtra operari poteſt, quod placeat, vel quod reputetur in dextera. Hæc igitur diſciplina filiorum eſt. Idcirco coram paternis vultibus ſemper in abſconſo conſcientiæ virtus iuſtitiæ exhibenda eſt. Non quod non videant alteri quæ gerimus, ſed vt nihil ſanctis admiſceatur operibus, immò ad laudem & gloriam patris proficiant vniuerſa; nihilque ex ea quæratur aliud commoditatis, ſed abſcondantur omnia, vbi & vita noſtra abſconſa eſt cum Chriſto, & magna multitudo dulcedinis ſibi timentibus reſeruatur. Ibi quippè rectè abſconditur noſtra conſcientia, vt ibi ſit cor noſtrum, vbi & theſaurus noſter. Ibi enim Deus pater conſpicit, ibi videt & approbat, ibi ſibi placent omnia. Extra quod ſecretum, nihil videt & approbat, nihil eſt quod placeat, nihil quod maneat. Idcirco neceſſe eſt, vt pro Chriſto & in Chriſto fiant omnia; quia nihil eſt patri quod extra Chriſtum, vbi ſibi bene complacuit, placeat aliquid, vel videndo comprobet. Hinc eſt quod ſequitur.

ET *cùm oratis, non eritis ſicut hypocritæ.*] ac reliqua. Quæ nimirum ſententia coniungitur ad priorem; ex ipſa coniunctione ſimilis ordo loquendi reiteratur. Prius dixerat, *Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus,* ac ſubditur, *Et cùm oratis, non eritis ſicut hypocritæ.* Quia ſicut Phariſæi ſimulatores, id eſt, hypocritæ fiebant, ita & in oratione gloriabantur, ac ſuperſtitiosè tantùm. Vt viderentur ab hominibus, in ſynagogis, & in angulis platearum orabant. In angulis autem, quaſi abſconſores precum ſuarum, & tamen in plateis vt viderentur; ac per hoc ex vtroque amplius gloriabantur. Quos ſæpè infirmiores quique adſpicientes putabant eos eſſe aliquid quod non erant. In angulo enim orat quiſquis à recta conſcientia deflectens, tenebris ſe obducit, & abſcondi ſe ſimulat. Sed tamen quamuis in abſconſo orare ſe fingat, in platea tamen orat, quia publicam & latam hominum famam elatus captat, nec dubium ſuperſtitiosè ad litteram iſta eos obſeruaſſe. Nam & nos frequenter non ſolùm in publico vel in quolibet angulo, ſed vbique oramus; profectò quia ſemper & vbibique non minus orare quàm & gratias agere iubemur. Quod ſimili modo accipiendum, ſicut iam ſupra de iuſtitia expoſuimus. Non enim prohibet orare vbique, ſed ſignanter ait.

CVM *autem oratis, non eritis ſicut hypocritæ, qui amant ſtantes orare, vt videantur ab hominibus, &c.*] Nequaquam igitur nefas eſt quocumque loco Deum orare ac videri ab hominibus; ſed ideo orare vt videaris, & ibi conſtituere finem orationis vt lauderis. Quod benè ſequentia demõſtrant, *Amen dico vobis receperunt mercedem ſuam.* Eam videlicet mercedem, qua viſi & laudati ſunt orantes, quaſi religioſi. Non quod vera laus noceat, ſed ideo orare vt videaris, & lauderis ab eis, quod hypocritarum eſt, non modò nulla merces eſt (quia fructus praua intentione intus euacuatur) verùm etiam vitium ſimulationis, & irriſionis contra Deum augetur. Deus enim non irridetur, ſcit vtique, quia latior eſt corde noſtro, quid ſibi, quid vanæ gloriæ in conſcientia appendatur.

TV *autem,* inquit, *cùm orabis, intra in*

CAP. VI.

cubiculum tuum.] Singulariter nempe edocetur, quod ſupra ſicut & de iuſtitia pluraliter effertur. Vnde datur intelligi, quod hic vnitas pro vniuerſali Eccleſia colligitur; neque ratione caret quod ſæpè vniuerſalia præcepta, quaſi ad vnum diriguntur, dum pluralitas in eo teneatur. Vnde eſt iſtud in Deuteronomio quamſæpè, (Deut. 4.1.) & in aliis quibuſlibet locis, *Et nunc Iſraël audi præcepta & iudicia quæ ego doceo te, vt faciens ea viuas, & ingrediaris, & poſſideas terrã.* Nam ſic per omnem textum ipſius libri quaſi ſingulari perſonæ loquitur, vt vnitas totius populi commendetur. Quid denique magis vnum eſſe poteſt, quàm corpus Eccleſiæ, quæ multis ex partibus coünitur? Significantius enim quia vna caritate Chriſti fulcitur, & fide generatur, atque vno Spiritu ſancto regitur & viuificatur, per vnum vniuerſalitas exprimitur, & ſic omnibus veluti ſoli ſermo diuinus intimatur. Vt per hoc vnus in cunctis, & cuncti in vno ſimul animentur, ex quo maxima communio Eccleſiæ monſtratur. *Tu autem,* inquit, *cùm orabis.* Ac ſi dicat, quia omnium Eccleſiarum vnum eſt corpus, idcirco tu amica mea, & ſponſa, quæ mihi corpus es, quotiens oras, intra in cubiculum tuum. Cubiculum autem dicit ſecretius mentis arcanum, vbi nemo videre poteſt quid ſit in illo, niſi ſpiritus hominis qui eſt in eo. De hoc quippe cubili Dauid monendo canit, (Pſal. 4.5.) *Quæ dicitis,* inquit, *in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini;* videtur enim aliquid ſecretius per ea velle ſignificari, dum quæ corde promimus, quaſi introrſus prius cõpungi iubemur. Ad huius ergo cubilis oſtium pulſat ſapientia patris ita dicens, (Apoc. 3.20) *Ecce ſto ad oſtium & pulſo.* Quod ſanè oſtium ei per fidem aperitur, de quo in Canticis (Cant. 5.6.) ſponſa loquitur, *Peſſulum oſtij mei aperui dilecto meo.* Pulſat itaque Chriſtus ad oſtiũ, quotiens per aſpirationem boni operis mentem afficit, cuius profectò vox, quàm ſæpè blandientis affectu ingeminat, ita dicens, (Cant. 5.2.) *Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea,* quæ niſi pulſanti aperuerit, vacua introrſus in ſe redit. quid enim prodeſt orare in eo cubiculo mẽtis, vbi nec pater, nec filius, nec Spiritus ſanctus venientes, adhuc recepti ſunt, neque manſionem apud eum fecere? Quapropter quiſquis infra cubiculum cordis Deũ, vt iuſſum eſt, vult orare, prius per fidem oſtium pulſanti aperiat, & deoſculetur eum per caritatem, atque intra cubiculum genitricis ſuæ, vbi doceatur ab eo,

A deuotus inducat. Alioquin quid prodeſt orare vbi non eſſe velis quem oras? Quod ſi fide iam tenes quem diligis ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua, rectè intras cubiculum mentis, vbi Deus Trinitas per fidem colitur, per caritatem amplectitur, per ſpem quoque profundius ſolidatur. Tale quippe templum iam ſacrum eſt, ſicut ait Apoſtolus, *Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* (1.Cor. 3.17) Quid igitur prodeſt introire orandi gratia, quo nullus eſt religionis locus? Idcirco quia B gratis venit Chriſtus pulſans ad oſtium, ſuſcipiatur, & per caritatem interius tacita conſcientia amplectatur Deus Trinitas: tum vtique ſicut præcipitur, claudatur oſtium, & oretur Deus pater. Oretur autem non ſtrepitu verborum tantùm, ſed fide ac ſpe & caritate intus quod quærimus impetretur. Hæc eſt, inquam, vera religio Chriſtianitatis, non vt vltra cœlos, aut infra abyſſum, vel circa fines terC rarum quærẽdo Deum animus ſe diffundat, ſed intus quem diligit fide teneat, & eiſdem virtutibus quibus eum colit attentius exoret. Sic itaque decet adorare eum, qui nec loco clauditur, nec fine terminatur. Hinc quoque mulieri Samaritanæ, *Veniet,* inquit, *tempus quando veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & veritate.* (Ioan. 4.23.) Ac ſi dicat, adorabunt patrem & filium & Spiritum ſanctum; quia Deus Trinitas non aliubi quàm in ſeipſo adoratur & coD litur. Felix planè cubile, quod tanta capacitate fidei dilatatur, vt immenſum & incomprehenſibilem apprehendat: vbi quicumque ingreſſus orat, nihil hæſitans expoſcat, quoniã in ſe habet per fidem quẽ orat; à quo perfacilè deuotus obtinebit fideliter quod orat. Vnde Pſalmiſta, inquit, *Apud me oratio mea Deo vitæ meæ.* (Pſal. 41.9.) Atque paulò ſuperius, *Hæc recordatus ſum, & effudi in me animam meam.* (Ibid. 4.) In me, inquit, effudi animam meam, quia intra me eſt quem fide teneo, caritate diligit, ſuper quem ſpe certa innitor, & cultu religioE nis ſuppliciter imploro. Sic itaque de Anna legitur, cùm multiplicaret preces coram Domino, & Heli obſeruaret os eius, Quod *illa loquebatur in corde ſuo, tantumque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur.* (1.Reg. 1.13) Quid putas, nunquid vt videretur orabat? Non vtique, ſed clauſo oſtio, ſcilicet tacita conſcientia, vt exaudiretur in cubiculo, Deum cui præſto ſunt omnia rogabat. Et ideo exaudita eſt, quia cum eo, qui vbique præſens eſt, largiter flens, in ſeſe interius verſabatur. Clauſo itaque

Cap. VI.

itaque oſtio Deum orat quiſquis ea quæ à A foris improbè ſe immergunt vi ſpiritus & obſerationis cuſtodia, funditus ne ſurrepant, repellit. Appetunt enim noſtra interiora, & obſtrepunt ad cordis oſtium viſibilia, & omnia quæ huius vitæ ſunt temporalia. Propterea obſerandum eſt, & totus interior homo intrinſecus colligendus, quatenus cubiculum ingrediatur. *Cant. 1. 4.* De quo ſponſa lætatur in Canticis, quod introduxerit eam rex in cubiculum ſuum. Ex hoc quippe cubiculo ad illum B peruenitur. Et ideo fidelis anima prius ſeſe ingrediatur, Deumque manſione cordis ſuſcipiat, vt deinde per ipſum ad ipſum ſubuecta quandoque pertingat: & quod nunc ſpe, tunc reipſa iam in patria beatè fruatur. Quia licet pro gratia æterna nobis concedatur gloria, in conſcientia tamen ſibi vnuſquiſque gerit quid velit adipiſci de ſuo labore in prece. Hinc quoque ſcriptum eſt, *Pſ. 147.3.* *Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis.* Exultabunt ergo C de gloria pro gratia gratis percepta, lætabuntur in cubilibus ſuis, ſcilicet in conſcientiis, quia in eis dum eſſent in agone poſiti, Chriſti gratia gaudium eſt operata. Qua de cauſa monet Magiſter veritatis, vt ingrediatur vnuſquiſque cubile cordis, & ibi incipiat orare, vel operari, quo poſſit poſtea lætari. Vnuſquiſque enim in ſe tantum gloriam habebit, & non in altero. Hæc autem omnia Magiſter vitæ ſic inſtituit, vt filium erudiat, & ideo ait, D *Clauſo oſtio ora patrem tuum.* Ac ſi dicat, ſic ora vt filius, & ſecundum quod renatus es ora. Paternitas eius te doceat, qua fiducia vel quo affectu orare debeas. Patrem enim oras, ingredere ad eum in conſcientia, & ora illum vt filius.

Et *pater qui videt in abſconſo reddet tibi.*] Noli orare vt videaris ab hominibus, ſed ora intus clauſo oſtio, vt pater tuus videat, & pater qui viderit in abſconſo reddet tibi. Reddet autem non E verba pro verbis, neque pro precibus precem, ſed fructum orationis, & mercedem fidei.

Orantes *autem nolite multum loqui, ſicut Ethnici.*] Planè Ethnicos Gentiles vocat, vel Philoſophos, qui duabus de cauſis prolixius orabant. Putabant enim appoſitè, ſicut in rerum negotiis, & cauſarum ſtatu ſoliti erant, ad perſuadendum loqui: ita in oratione debere, arbitrantes Deum verbis perſuaderi poſſe. Et ſicut conciliabant verborum facundia ſibi iudices ad fauendum, reddebantque intentos atque beneuolos, ſic vtique moliebantur permulcere Deum, quia ſingulis in cauſis opinabantur eum flecti poſſe perſuaſibilibus verbis. Vel fortè ideò plurimum loquebantur, quia nihil de conſcientia, ſed omnia verborum ſuperficie agebant, neſcientes vbique Deum adeſſe. Quorum infida ſupplicatio poſcebat, vt ſi abeſſet quem rogabant, more Dæmonum tandem adueniret: veniens autem quod prius neſcierat, ambagibus verborum addiſceret. Nec mirum itaque cum Idolis famularentur, ſi multa coram ſurdis profunderent verba nugatoria. Præſertim cùm nec ipſi Dæmones ſcire poſſent, antequam ignari eorum inſtruerentur eloquio, quid obſecrantes vellent. Sed fidelis Dei orator non multorum eget verborum, neque illi narrare plurima opus eſt, cui omnia patent, & vbique ſcrutatur ſecretorum arcana, & intenſor eſt cordium, diſcretor quoque cogitationum ac medullarum. Sed nec ſanè multas lacrymas, vel multas obſecrationes in puritate cordis damnat, damnat autem multiloquium, quod de infidelitate & impuritate mentis generatur. Alioquin & Annam legimus preces multiplicaſſe coram Domino, & Sanctorum plurimos biduo triduoque, ſine vlla intermiſſione orationes ſuas protelaſſe; ſed & Dominum pernoctaſſe in oratione, atque in agonia prolixius oraſſe, ita vt ſudor eius quaſi gutta ſanguinis in terram diſtillaret. Ex quo datur intelligi, quod non multiplicatio precum & profuſio iugis, ex affectu diuini amoris, vel intercesſio veniæ damnatur, ſed quod tantùm verbotenus vacuas replere auras ſine affectione infideliter contendunt. Nimirum quia ſicut damnabile eſt cum hypocritis orare, vt ab hominibus videamur: ita infidelitatis eſt, cum Gentilibus in multiloquio nos exaudiri putare, nec intelligere, ſaltem credendo, Deum, cui præſto ſunt, ea quæ ſunt, quæve fuerunt, vel quæ futura ſunt, ipſum prius ſcire quàm petamus, quidquid opus eſt nobis. De quo rectè quæritur, ſi Deus

Cap. VI. antea nouit quàm petamus, quid opus eſt apud ſcientem petere, vel cur; licet paucis verbis orare iubeat? Nam & quidam Philoſophorum ſuperfluum dixerunt eũ precibus fatigari, qui nouit ſingula etiam priuſquam petantur. Sed hæc quæſtio perfacile ſoluitur, ſi ordo debitus & iuſtitia penſatur. Siquidem aliud eſt ignoranti quod neſciebat narrare, aliud vero cultu religionis orare illum cui ſubiectus eſſe debes, & apud ſcientem petere vt accipias gratis, quod ex te antea non habueris. Quippe longè aliud eſt deuotè implorare apud potiorem te ſuffragium, & aliud infirmo narrari quæ neſcit. Sanè in vno eorum indicium eſt ignorantiæ, in altero verò obſequium iuſtitiæ. Ibi fideliter referimus neſcienti, hîc ſuppliciter obſecramus & petimus à largitore. Vult enim Deus interrogari ſe, vt bonitas eius deriuetur ad plurimos, & tamen deuotio & ſtatus iuſtitiæ ſeruetur apud ſubiectos. Non quaſi neſciens doceatur, ſed velut bonus Dominus ſuppliciter veneratus clementer præſtare dignetur. Vnde & compoſuit breuiſsimam precem, ſi quomodo ſalutem celerem miſericors tribueret, & nulla præpediret verborum prolixitas, immò fiducia eſſet ex breuitate dictorum, quod pius iudex, qui breui ſe voluit rogari oraculo, citius annuat poſcenti ex voto. Veruntamen quamuis pauca compoſuerit verba, quibus nos doceat orare, quærendum tamen arbitror, cur vel hiſdem paucis verbis opus ſit ad eum qui ſcit omnia, & nouit, vt dictum eſt, quid nobis neceſſe ſit antequam petamus. Ad quod illicò fatendum, potius rebus quas animo gerimus, & intentione cordis, cum dilectione pura, & ſimplicitate affectus, nos agere debere apud Deum, quàm verbis vt impetremus. Idcirco ſciendum verba nos docuiſſe, vt eiſdem doceret verbis, quid orare oporteat, quatenus ex his animus conciperet, & memoriæ mandaret regulam orandi: non verba quæ diceret, ſed res & ſententiarum intelligentiam ex affectu quid expoſceret. Alioquin nunquam aliis verbis orandum eſſet, quàm eiſdem in quibus hæc docuit. Nunc autem longè aliter ſentitur. Idcirco non verbis apud eum agimus, ſed affectu mentis, quem ex eiſdem verbis percepimus, cum fide ac ſpe & caritatis obſequio deuotè implorantes eum, quate-

A nus ex verbis accendatur cor noſtrum, & ſerenetur in precibus: deinde ab ipſa intentione cordis illuſtrati, quod ipſe docuit fiducialius impetremus. Ac per hoc, ex ipſius doctrina, cor noſtrum quid orare debeat, paucis illuſtratur verbis; illuſtratum verò, non indicando cui omnia patent, ſed ſupplicando quia omnia poteſt, affectuoſius diffunditur, & expoſcit cum caritate, quod iam ſpe fidei percepiſſe præſumitur. Spes verò non confunditur, quoniam caritas Dei diffuſa B eſt in cordibus noſtris, per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis. In quo nimirum ſpiritu iamque clamamus Abba pater. Hinc liquidò patet, non aliud nos orare debere, quàm quod docuit Magiſter veritatis; & licet aliis verbis frequenter oremus, tamen quod aliud non licet orare minimè dubitamus. Vnde perpendat in Chriſto renatus, quia ex quo iuſtitia Chriſtianorum cœpit egregiè adimpleri, abinde filiorum adoptio cœpit reformari. Et ſi viderit ſe eiſdem iuſtitiæ partibus C fauere, nouerit ſe iure adoptionis filium vocari, & ex eadem adoptione paterna viſcera ad miſericordiam promereri. Sin autem minus attenderit quod præmittitur, timendum ne oratio fiat execrabilis. Aliter ergo viuere quàm vt docuit, degenerare eſt à gratia, per quam ſibi nos Deus pater adoptauit in filios; aliter verò orare, non ſolùm ignorantia, verùm erroris culpa prægrauari. Ex quo *Mat. 15. 3.* D idem ait, reiiciſtis mandata Dei vt traditiones veſtras ſtatuatis. Vnde oremus ſicut docuit vnicus filius patris, qui patrem ſuum, ſcilicet à natura, noſtrum præſtitit eſſe per gratiam. Et honorem proprium largitus eſt hominibus, vt quod ſolus habebat conſubſtantialitatis optimum, cunctis ſua bonitate per gratiam donaret indultum. Quapropter docuit prius nos conformes eſſe debere, deinde conceſsit, quod ipſe habebat ex natura deitatis, no- E bis per adoptionis gratiã poſsidere. Quid igitur ordinabilius dici poteſt, quid ve potentius? quid benignius, vel quid largius, quàm quod præſtitit nobis, & docuit nos comparticipes eſſe nominis eius, & dignitatis fecit eſſe conſortes? Hinc eſt ergo quod inter cætera ſalutaria ſua monita & præcepta diuina, quibus credentibus conſuluit ad ſalutem, propoſuit etiam orandi formam, inſtituit qualitatem, tradidit diſciplinam, monuit quid petendum, dedit auſum adoptionis, vt

Cap. VI.

dum interius in nobis apud patrem petimus, A facilius audiamur. Impleuit denique quod promiſerat, quia veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & veritate. Veri itaque; quia iuxta ſanctificationem ſpiritus & traditionem veritatis patrem adoramus ſine vllo erroris obſtaculo. Nos enim neſcimus quomodo oporteat orare, ſed Spiritus ſanctus eſt qui docet nos de omnibus, & poſtulat pro nobis, atque tranſponit in omnem veritatem. Idcirco nulla magis ſpiritalis oratio, B neque profuſior, quàm quam à filio, qui eſt Veritas, ex eius ore percepimus. Amica enim & familiaris oratio eſt, Deum de ſuo, ipſo præcipiente, rogare, & ad aures paternas Chriſti aſcendere mandata. Quid igitur putas, agnoſcetne pater filij ſui verba? Ergo cùm precem facimus, ideo intra cubiculum intrare iubemur, vt qui habitat Chriſtus intus in pectore, ipſe ſit & in voce. Alioquin ſine Deo apud Deum preces fundere, ac rem verbis implere poſſumus profectò, C effectum operis nequaquam obtinebimus.

Sic *ergo*, inquit, *vos orabitis.*] Et quid eſt dicere, *Sic ergo vos orabitis*? Niſi, non vt hypocritæ, vt videamini, non vt Ethnici in multiloquio, ſed vt doceo, & quod doceo, & quomodo doceo, vos qui mei eſtis orabitis. Ergo vbi non ſolùm pẽſandus eſt effectus orationis, verùm etiã cogitandus habitus corporis, & modus vocis, quietudo quoq; diſciplinæ Chriſti, & pudor humilitatis. Propter quod infert, *Sic ergo vos* D *orabitis*; ac ſi diceret, vt trado, vt inſtruo, vt præcipio, vt præſcribo. Deus enim non vocis, ſed cordis auditor eſt, de quo Propheta, (Pſal. 9. 20.) *Præparationem*, inquit, *cordis eorum audiuit auris tua*. Idcirco quiſquis orat, illum quem orat, iam per fidem in corde teneat, per caritatem diligat. Nam ſi hoc ſolùm quod iubetur orat, rebus ſe accepturum quod ſpe præſumit in eo, qui nulli negat quod requiritur, confidenter gaudeat. Publica eſt enim omnibus in Chriſto renatis, & communis hæc oratio, quãdo E non pro vno, ſed pro omnibus effunditur, quia omnes in Chriſto vnum ſumus. Deus igitur pacis & concordiæ magiſter veritatis, vnitatem renatorum inſtituit. Ideo ſic vnum pro omnibus orare voluit, quomodo ipſe in vno ſimul omnes portauit. Nam maius eſt vnum in omnibus orare, quàm in ſeipſo aliquem, propter quod non modica virtus orationis exiſtimanda eſt, in eo vbi omnes pro vno ſimul orant, quia vnus in omnibus dedicatur. Et cùm dicitur ab omnibus,

Pater *noſter qui es in cælis.*] Si profectò vnitus es in Chriſti corpore, omnes pariter ſecum te in precibus aſſumunt, atque vt fiat voluntas in te, ſimul implorant. Idcirco non modica cogitanda eſt hæc vnitas, non paruipendenda tam firma in Chriſto ſocietas, vbi omnium vox eſt vna, & ſimul omnes vna fide Deum in mente portant, vna caritate diligunt, vna iam ſpe fruuntur; ſimul quoque omnes vnum petunt, vnum quærunt, vnam pulſant ad ianuam pietatis. Nihil igitur validius, nihil locupletius, nihil melius, quàm vt omnes vnum ſint, & omnes pro vno inuigilent, ſicuti vnus pro omnibus inter omnes, vt vniuerſi ſimul in Chriſto vnum inueniantur. Qua reuera fide, qua ſpe, qua denique caritate docuit vt nemo fidelium ab hac vnitate ſe diuidat. Ideò nemo apud patrem impetrare quod filius docuit vnicus, ſe diffidat; nemo quæ docuit opera filiorum ignauiter prætermittat. Hæc eſt inquam, illa poteſtas, quã dedit hominibus filios Dei fieri. Idcirco & præmiſit opera poteſtatis, vt ex ipſis maneat adoptio libertatis noſtræ. Propter quod dat auſum orandi quam dedit & docuit, ſi quod minus eſt in nobis vt per gratiam impleatur. Hinc quotiens noſtrûm aliquis, quamuis ſemotus à cæteris & ſecretioribus habitans latenter locis, Deum Patrem nuncupauerit, animaduertat, non ſeparatim ſingulis, ſed communiter vniuerſis donum tanti muneris attributum. Et ideo nemo ſibi applaudat dicere, Pater meus qui es in cœlis, ſed pater noſter, quoniam ſoli Chriſto competit, cuius propriè pater eſt Deus. Vnde alibi ſignanter ait, *Vado ad patrem meum*, deinde intulit, *& patrem veſtrum*. (Ioa. 20. 17.) Quo dicto, ſatis diſcretè inſinuat, ſibi ſpecialem gloriam quod filius eſt congruere per naturam, generalem quoque gratiam adoptionis cunctis communiter conceſſam eſſe per gratiam. Ac ſi aliquis paterfamilias quempiam habeat à natura filium, & tamen plures poſſideat famulos, nunquid ob hoc quia paterfamilias dicitur, ſerui ab eo æqua conditione habẽtur vt filius, præſertim cùm idem filius Dominus probetur eſſe cunctorum? Patet igitur in altero conſubſtantialitas naturæ, in altero verò bonitas dominantis, & in vtroque commune paterni-

CAP. VI.

tatis nomen ſortitur. Vnde docemur omnes quos vnda lauat baptiſmi nos in ipſo fratres eſſe debere, & in inuicem fraternitatis vinculo ſociari. Ac per hoc in vtroque ſimul monemur patri rependere affectum adoptionis, & fratribus non odium, ſed germanitatis obſequio deſeruire. Si enim carnalis natiuitas ex vno mortalium nos tanti amoris ligat vinculo, multiplicius cogitanda eſt fraternitas ex Deo patre veneranda, quam nemo niſi ſpiritalis poteſt dinoſcere. Alioquin ſi B non ſpiritaliter renaſcatur, quomodo valet apprehendere aut ſentire affectum ſecundum interiorem hominem huius amoris? Namque ſi vera fide & ſpe certiſſima hæc paternitas veneraretur & amaretur per Spiritum ſanctum caritate diffuſa, nunquam fraternitas carnis amplius valeret apud aliquos, ſed præferrent nobilitatem ex Deo, & gratiam adoptionis corruptioni; darentque operam ne degeneres exiſterent, & tanto parente indigni, propter vetuſtatem car- C nis. Ecce quàm fidelis & beata debet æſtimari oratio, quam nobis Doctor vitæ & Magiſter cœleſtis docuit; ecce quàm beati nos eſſe poſſumus, ſi hæc non tantùm officio oris, ſed fideli conuerſationis ſeruamus actu: ecce quàm certa ſpes ſalutis data eſt credentibus, quantaque circa nos dilectio creatoris diffunditur, quanta miſericordia & pietas prærogatur, quantaque gratia & fiduciæ munus indulgetur, vt qui ſerui digni non fuimus, Deum patrem dicere audea- D mus. Vnde neceſſe eſt, quaſi filij Dei viuamus & conuerſemur, vt id eſſe quod dicimur ſpiritaliter actu & moribus pro-

1. Ioã. 5. 18. bemus, ſecundum quod Ioannes ait, *Qui natus eſt ex Deo, non peccat*, quia natiuitas Dei cuſtodit illum, & Diabolus non tangit eum. Qui autem peccatum facit, non eſt ex Deo, ſed ex Diabolo, quia Diabolus ab initio peccat. Idcirco ſeruantes Sacramentum natiuitatis noſtræ, ab omni labe peccati nos immunes cuſtodiamus, vt verè filij Dei ſimus. Quod E longè Eſaias voce noſtra vaticinatur di-

Eſa. 63. 16. cens, *Tu es enim pater noſter, quia Abraham neſciuit nos, & Iſraël non cognouit, ſed tu Domine pater noſter ab initio nomen tuum ſuper nos.* De quo nimirum nomine ſatis edocti rogamus.

SANCTIFICETVR *nomen tuum.*] Sed prius quæritur, Deus pater quia vbique eſſe creditur, cùm ei tantum, qui es A in cœlis, dicatur? Nec non illud, *Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cœlis*, ſeu &

Pſal. 122. 1. in quamplurimis locis, vbi Deus pater in cœleſtibus eſſe aſſeritur. Ad quod fatendum hos cœlos, in quibus Deus inhabitat, non corporales, ſed ſpiritales intelligendos; quia Deus non ſpatiis locorum diſtenditur, neque loco clauſus tenetur. Monemur autem nihil terrenarum nos ambire debere, ſed ad illam potius regionem, in qua patrem noſtrum commorari fatemur, quantocius ſummo cum deſiderio feſtinare: vt ibi iam mente verſemur, quo pater & creator noſter eſſe probatur. Vnde Paulus, *Noſtra*, inquit, Philip. 3. 20.
conuerſatio in cœlis eſt. Et alibi, *Qui conſedere nos facit in cœleſtibus.* Nec non & il- Epheſ. 2. 6. Col. 3. 1.
lud, *Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram, mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Deo in cœlis.* Age iam quæſo, cœleſtium ſcrutator, & perquire quinam cœli ſunt, in quibus & Deum patrem & vitam tuam abſconditam recognoſcis. Nunquid altiſsima mundi corpora, quæ non poſſunt eſſe niſi in loco? Quod ſi ita eſt, aues cœli maioris meriti erunt, quarum conuerſatio Deo vicinior eſt; quod omnino ſtare non poteſt. Et ideo fatendum, Deum nuſquam in loco corporalium rerum quærendum aut cogitandum; neque aliquem eſſe locum, quo non ſit, quia omnis locus præſto eſt ei. Nam quod vbique eſt, ita dici videtur, non quod localiter in omni ſit loco (omninò enim in loco eſſe non poteſt) ſed quod ei omnis locus adſit, eique ad capiendum pateat, cùm ipſe non ſuſcipiatur in loco, atque ideo rectè nuſquam in loco eſſe dicatur. Quoniam Spiritus Deus vbique eſt, licet non in loco, ſed in ſpiritalibus & in Sanctis. Hinc quoque Dauid ait, *Deus qui in ſanctis habitas*, nimirum hoc eſt di- Pſal. 21. 3.
cere in cœlis. Quapropter quiſquis cum Deo in cœlis verſari deſideras, in ſanctis & ſpiritalibus atque intellectualibus à terrenis te tranſpone; quia qui terrena ſapiunt, cum Deo nequeunt ſortem hæreditatis participari. Hinc quoque eſt, quod ſpiritus ſapientiæ in bonis filiis meditatur, non pro vtilitatibus terrenarum rerum interueniens, ſed pro noſtri patris gloria totum pietatis impendit affectum ita dicens, *Sanctificetur nomen tuum.* Nomen itaque patris filiorum eſt, quoniam pater non niſi ex filio appellatur, ſicut nec filius niſi de patre dicitur. Relatio

Cap. V.

quidem ad filium refertur, quoniam nemo eorum ſecundum ſe, ſed ſecundum alterum appellatur. Vnde filius ad patrem, vt ſit filius, & pater vt ſit pater ad filium refertur. Hæc enim inuicem relata conſiſtunt, quia alter ex altero nuncupatur. Hinc liquidò patet, quia patris nomen in filio eſt, ſicut è contrario in patre filij eſſe monſtratur. Alioquin ſi non alter in altero eſſet, nec iſte pater, nec ille filius diceretur. Idcirco quia nomen Dei patris in nobis eſt, quatenus per adoptionem iure vocemur filij, precamur, *Sanctificetur nomen tuum.* Non quod ille ſanctior eſſe poſſit, qui omnes ex ſeipſo ſanctificat. Vnde ait, *Sancti eſtote, ſicut & ego ſanctus ſum*, ſed idcirco ſanctificari nomen ipſius in nobis poſtulamus, vt ſanctificationis ſuæ operetur augmentum, videlicet Spiritum ſanctum ſuum nobis præſtando, per quem caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, & clamamus Abba pater. Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filij Dei. Qua de cauſa tunc ſanctificatur patris nomen in nobis, cùm nos ab eo ſanctificamur, à quo præſtatur omnis ſanctificatio. Nam ſicut dignitas patris ad filios refertur: ita ſanctificatio filiorum eius nomini tribuitur. Quid enim aliud eſt ſanctificatio nominis, quàm infuſio ſancti Spiritus, per quem cor pium, mite, placidum & caſtum, omnique virtute præditum ad eius præparamus ingreſſum, quo ſanctificetur adoptio libertatis? Sic itaque nomen Dei patris ſanctificatur in nobis, quemadmodum ipſe filius clarificatum ſe in ſuis diſcipulis alibi teſtatur; qui clara ſemper, ſine vllo additamento, detrimentove diuinitatis luce fulgebat. Nam inter cætera ſic inquit, *Sanctificatus ſum in eis*; Et alibi, *In hoc clarificatus eſt pater meus, vt fructum plurimum afferatis.* Vbi ergo ſanctificationis ſuæ locum inuenit, ibidem ſe ſanctificari dicit. Pietas enim patris præſtantiſſima ſibi conferri pronunciat, quidquid ſuis famulis clementer ipſa largitur. Sic itaque ſanctificatur in nobis, ſicuti & magnificatur à nobis. Hinc quoque Virgo Maria gratanti animo canit, *Magnificat anima mea Dominum*, non quod magnus & excelſus Dominus, nullam habens conſummationem, maior minorve eſſe poſſit: ſed quia dum nos in eo creſcimus, ille in nobis quaſi magnificatur. Ac ſi dicamus, Pater ſanctificetur nomen tuum, vt tales ſimus qui ſanctificationem tuam non modò intelligere, verùm capere valeamus; quatenus tu ex noſtra conuerſatione ſpirituali ſanctus appareas. Quod tunc rectè fit, ſi videntes bona opera noſtra, glorificent patrem qui eſt in cœlis. Sed quàm infelices hi, quorum operibus malis nomen Dei patris blaſphematur! Vnde ne fiat, quia quotidie delinquimus, quotidie oramus, vt viuificatio & ſanctificatio, quæ à Dei gratia ſumitur, ipſius in nobis protectione ſeruetur. Ac per hoc nomen Dei patris quod in nobis eſt, per ablutionem ſancti Spiritus, ne deterius quippiam contingat, indeſinenter ſanctificatur. Quæritur ergo non abs re ab aliquibus, de quo nomine dicatur, Sanctificetur nomen tuum? Vtrum quia à Chriſto Chriſtiani vocati ſumus, an quia à Deo patre per gratiam adoptionis filij nominamur? Quod ex circumſtantia lectionis ilicò deſignatur, cùm præmittimus, *Pater noſter qui es in cœlis.* Nullum enim nomen in nobis ampliori honore ſublimatur, quàm vt filij Dei, per Spiritus ſancti infuſionem nominemur, & ſimus. Quod videlicet nomen duobus creſcendo ſanctificatur modis; cùm aut numero credentium latius propagatur, aut cùm quantitate meritorum in credentibus amplius diffunditur. In vtroque tamen quotidie ſanctificatur, dum renati ſuo munere augentur. Veruntamen non ideò loquor, vt nomen Chriſtianitatis in nobis ſanctificari non debeat, ſed quia adoptio in renaſcendo gradus excelſior meritorum conſecratur. Alioquin neque Chriſtianitas ſine adoptione, neque adoptio ſine Chriſtianitate præſtatur. Hinc quoque in Apocalypſi Ioannis vincenti dicitur, *Dabo ei calculum candidum, & in calculo nomen nouum, quod nemo nouit, niſi qui accipit.* Per calculum quippe, mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus deſignatur. In quo nimirum calculo, vnuſquiſque renatus in Chriſto, dum per adoptionis gratiam vnum corpus in eo efficitur, nomen nouum accipit, vt patris filius dicatur, & cohæres Chriſti in regno patris efficiatur. Acſi patenter dicat, qui vicerit mundum & auctorem mortis, dabo ei cohæredem Chriſtum & conſortem, per quem hoſtis deuincitur, & in eo nomen nouum, de quo Eſaias ante prædixit, *Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit.* Quod ſanè nomen nemo nouit niſi qui accipit, tanquam ſi dicatur,

Cap. VI.

Margin notes: Ezech. 39. 27. — Ioan. 5. 18. — Luc. 1. 46. — Apoc. 2. 17 — Eſa. 61. 2.

Cap. VI.

nullus dignitatem adoptionis moribus & vita defendit, niſi qui ipſum nomen diuina prædeſtinatione ad æternam vitã noſſe promeruerit; nam accipere ad prædeſtinationis gratiam refertur. Vnde Baptiſta Ioannes, cùm de eodem mediatore noſtro loqueretur, inter cætera, *Teſtimonium eius*, inquit, *nemo accipit*, qui autem accipit eius teſtimonium, ſignauit quia Deus verax eſt, & ideo datur vincentibus calculus candidus, atque in eodem calculo, id eſt, in eodem corpore Chriſti nomẽ nouum, ſcilicet ſancta adoptio per quam filij nominamur. In qua nimirum adoptione prædeſtinatorum nomen, vt Deum diligant & proximum, conſecratur. Hinc quippe ſcriptum eſt, *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.* Nulla igitur dilectio maior eſſe poteſt, quàm inter patrem & filios, inter filios verò & fratres à Domino commendatur; & hoc eſt in calculo nomen nouum diſcipulis collatum, quod nemo nouit niſi qui accipit. Tanquam ſi dicatur, huius virtutem nominis per omnia ignorat, quiſquis in mandato dilectionem fratris paterno amore non conſeruat. Profectò de quo nomine in eadem Apocalypſi repromittitur. *Scribam*, inquit, *ſuper illum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei, nouæ Hieruſalem, quæ deſcendit de cælo à Deo meo, & nomen meum nouum.* Igitur hæc inſcriptio nihil aliud eſt quàm ſanctificatio nominis. Vnde oramus, *Sanctificetur nomen tuum.* Quo vtique ſtylo, vel quo calamo ſuper victores nomen Dei patris inſcribatur, audiamus. *Lingua*, inquit, *mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis*; hic eſt, inquam filij patriſque ſpiritus, cuius gratia nomen adoptionis, vel Chriſtianitatis inſcribitur, & ſanctificatur. Quoniam ſicut Paulus ait, *Quia ſumus filij, miſit Deus ſpiritum filij ſui in corde noſtro, clamantem Abba pater.* Hinc certè dignitas nominis, hinc celſitudo meritorum: hinc reges ſumus, hinc ſacerdotes, hinc triumphatores, hinc noua creatura, hinc Chriſtiani vocamur, hinc filij Dei ſumus. Idcirco vbi totius ſumma ſalutis, intimo ſenſu cordis oremus, *Sanctificetur nomen tuum.* Deinde ſequitur.

Ioan.2.32. Ioã.13.34. Apoc.3.12 Pſal.44.2 Gal.4.6.

ADVENIAT *regnum tuum.*] In qua ſupplicatione quid petimus? Nunquid eũ regnare ſine initio & fine indeſinenter dubitamus? Nequaquam, quia rex eſt omnium ſæculorum, cuius profectò imperium nec fine clauditur, nec initio terminatur; ſed hoc petimus vt veniat illud regnum adoptionis, in quo hæredes Dei,

A cohæredes autem Chriſti futuri ſumus. Congruus quippe ſatis ordo petitionis, vt quia in priori ſupplicatione filiorum adoptio conſecratur, in ſecunda, vt regnum quod filiis debetur, obſecremus; non enim oramus quod ei proſit, ſed quod nobis. Quia ſicut dum eius nomen ſanctificatur in nobis, nos vtique ſanctificamur: ita dum eius regnum poſcimus affuturum, noſtrum quoque, Chriſti ſanguine vel paſſione quæſitum, oramus promiſſionis aduenire regnum. Quando cùm e- B uacuauerit Chriſtus omnẽ Principatum & poteſtatem, omnemque virtutem, traditurus eſt nos regnum Deo patri, triumpho virtutis ſuæ, vt ſit Deus omnia in omnibus, contemplantibus nobis illud quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quod Deus præparauit his qui diligunt eum. De quo nimirum regno dicturus eſt electis ſuis in fine, *Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi.* (Matth. 25. 34.) Sed ne dilatione animus torpeſcat, nouerit C pius exactor, quod ſicut quotidie in nobis nomen patris ſanctificatur, vt nos ad meliora virtutum opera valeamus: ita & regnum quod optamus quotidie aduenire ſentitur, dum euacuantur à nobis Principatus & poteſtates, virtuteſque aëreæ poteſtatis, cùm euacuantur vitia, & mundi concupiſcentia extinguitur. Tum vtique cum his propulſis virtutum bona in nobis fragrauerint, & odoramenta meri- D torum cubile mentis adſperſerint; tum profectò patris regnum iam iamque aduenire in nobis minimè dubitamus. Cuius nimirum guſtu inter preſſuras ſæculi, validius ſolidamur, & vt integrius adueniat ad quod ingredimur, inſtantiſsimè oramus. Age ergo, quiſquis te adoptatum in regnum gaudes, dilata ſinum fidei, extende longanimitatem ſpei tuæ, amplifica magnitudine amoris, & ora omni virtute mentis, omnique inſtantia cor- E dis, vt hoc regnum quotidie non ſolùm credentium numero augeatur, verùm etiam in te vel in cunctis, qui iam Chriſtiano cenſentur nomine, quantitate meritorum dilatetur, & euacuatis malis clarificetur virtutibus. Inſuper extende oculum mẽtis ad illud vltimum repromiſsionis diem, quando ſi permanſeris in adoptione auditurus es, *Venite benedicti patris mei, percipite regnum.* Extende igitur oculum fidei & caritatis, apprehende precibus ſimul omnia quæ Magiſter veritatis paucis concluſit verbis. Ora Dei patris in

Cap. VI. cunctis adueniat regnum; Ora, vt in cre- A
dentibus euacuatis malis virtutibus am-
plietur, & reſplendeat congruo deitatis
honore; quatenus & tempore finiatur, at-
que æternitatis principio glorioſius bea-
titudine concludatur. Hæc enim dicere
vel optare, criminoſorum nemo audet,
quia nec videre tribunal iudicis optat; eo
quod in aduentu eius, non præmij palmã
ſe percepturum ſperat, ſed teſte cõſciẽtia
protinus pro ſuis reatibus excipere magis
pœnam timet. Age ergo quiſquis es, ſaltẽ B
opta nũc in tempore, vt exuaris vitiorum
malis, & veniat in te virtutis regnum; quia
Deus virtutum eſt & non vitiorum. Opta'
igitur in membris Chriſti vt numero col-
ligaris, & quidquid orat vniuerſum cor-
pus in toto, ad membrum vſque per-
ueniat, ſi fortè ſpe, ac fide, vel caritate
fueris recreatus: vt ſimul capiti ac mem-
bris orando, agendo, vita & moribus de-
inceps fideliter cõlabores. Alioquin licet
venire illum non velis, hoc iudicium non
effugies, & pœnam quam formidas malè C
victus excipies. Diſce velim longanimita-
tem, & conſueſce infatigabiliter labora-
re. Ecce quãdiu eſt quod ſancta Dei Ec-
cleſia illud orare cœpit, *Adueniat regnũ tuũ*?
tamen licet quotidie augeatur, adhuc dif-
fertur. Quod nempe idcirco dixerim ſi
petieris, ac fortè ilicò non obtineas, ne fa-
tigeris inſtantius in agonia deſudare: quia
regnum Dei dilatione quæritur, ſpe iam
certa tenetur, ad quod per fidem gradi-
mur, & nimio caritatis ardore, quidquid
obſtiterit reuincimus, & per eandem ad D
illud donec perueniatur, infatigabiliter
deſudamus.

Fiat *voluntas tua.*] Par quoque &
huic intelligentiæ ſenſus eſt. Non enim
quiſquam eſt, qui Deo ne fiat eius vo-
luntas, obſiſtere vel contradicere poſſit.
Pſ. 134. 6. Præſertim cùm ſcriptum ſit, *Omnia quæ-
cunque voluit Dominus fecit in cœlo & in ter-
ra.* Sed hoc oramus, vt libertatem arbitrij
noſtri eius per gratiã ſociemus ipſius vo-
luntati, vt qui viuit iam non ſibi viuat, ſed
voluntas Dei libera in omnibus implea- E
tur. De qua nimirum voluntate ſanctus
1. Theſſ. 4. Apoſtolus teſtatur dicens, *Voluntas Dei eſt
ſanctificatio veſtra, vt abſtineatis vos à carna-*
Ioan. 6. 40 *libus deſideriis.* Et alubi Dominus, *Hæc eſt,*
inquit, *voluntas patris qui me miſit, vt omnis
qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam
æternam.* Quapropter & hîc, non quod il-
li, ſed quod nobis proſit deuotè oramus.
Cùm ergo dicimus, *Fiat voluntas tua*, co-
gitandum eſt, qua fide dicamus, quave

caritate; quia nemo hæſitans de patris vo- Cap. VI.
luntate vnquam rectè orat. Idcirco ma-
gna fides, magna deuotio, magna ſecuri-
tas, de incommutabili Domini bonitate,
ſcire quod nihil mali velit, immò ſecun-
dum Apoſtolum, *Omnes homines vult ſal-* 1. Tim. 2. 4
uos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.
Nullus igitur iſta ex affectu poteſt dice-
re, niſi qui pro certo credidit, omnia quæ
videntur, vel quæ non videntur, proſpe-
ra vel aduerſa, Deum pro noſtris vtilita-
tibus diſpenſare. Oportet enim fide de-
uota credere, magis eum pro noſtra ſalu-
te ſine vlla intermiſſione eſſe prouidum,
ac diſpenſatiuè ſollicitum, quàm noſip-
ſos pro nobis. Vnde ſi quis iſta delibera-
to vel fixo tenet animo, ſemper ad eius
pendet voluntatem, nihil de ſe præſu-
mens, diebus ac noctibus iugiter implo-
rat illius in nobis fiat voluntas, quæ nun-
quam falli poteſt, nunquam immutari,
nunquam vllis affectibus deprauari. Nam
eius volũtas ſalus eſt omnium. Hoc quip-
pe nouerat idem vnicus filius Magiſter
veritatis, cùm dicebat, *Pater tranſeat à me* Matt. 26.
calix iſte, veruntamen non mea voluntas, ſed 39.
tua fiat. Et alio in loco, *Non veni vt faciam* Ioan. 6, 38.
*voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui mi-
ſit me patris.* Plus enim de patre quàm de
ſe humanitas aſſumpti hominis præſu-
mebat, vt omnibus oſtenderet quanta &
qualis fiducia in eius debeat cõſiſtere vo-
luntate. Nulli dubium, ſecundum quod
Ioannes ait, *Qui fecerit voluntatem Dei ma-* 1. Ioã. 2. 17
neat in æternum. Idcirco dilatentur animi,
creſcat affectus, concipiamus mẽte quod
oramus; quia quidquid Magiſter cœleſtis
docuit verbis vel exemplis, hæc eſt volũ-
tas patris, vt omnia compleantur. Ad hoc
quippe ſcripta vel geſta ſunt, vt fideliter
pro ſalute noſtra operibus peragamus.
Vnde prouideat vnuſquiſq; in ſe quid ve-
lit, quid in corde gerat. quod ſi viderit vo-
luntatem ſuam in aliquo à Dei voluntate
diſcrepare, corrigat prauitatem ſuam, ne
quod verbis orat, moribus contradicat.
Hinc quippe ſcriptum eſt, *Et à voluntati-* Eccl. 18. 30
bus tuis auerte. Sed quia de cœlo anima,
pars cœli ſumus; de terra verò corpus, pars
terræ eſſe conuincimur; ideo adhuc, ſicut
ait Apoſtolus, *Caro concupiſcit aduerſus ſpiri-* Gal. 5. 17.
tum, & ſpiritus aduerſus carnem. Vnde dun-
taxat velle quantiſper adiacet, perficere
autem bonum non inuenimus. Ideo ora-
mus fiat voluntas tua, ſicut in cœlo vide-
licet in ſpiritu, ſic & in terra, quatenus
caro & anima ille ſpiritalis ſit homo, de
quo canit Dauid, *Cor meum, & caro mea* Pſal. 83. 3.

Cap. V.

exultauerant in Deum viuum; Et idem, *Sitiuit in te anima mea quam multipliciter tibi caro* Pſal.61.2. *mea.* Quis enim ignorat in Angelis aut in ſpiritalibus, quia Deus ſpiritus eſt, eſſe voluntatem Dei? Nam qui adhæret Deo vnus ſpiritus eſt. Vbi ergo vnitas regnat, nulla diſſentio eſſe poteſt. Cæterũ ſi quis terra eſt, & in terram ibit. Nam & hoc loco per terram carnalitas deſignatur, per quam malignis ſpiritibus in nobis datur Pſal. 26.2. acceſſus. De quo Dauid, *Dum appropiant,* inquit, *ſuper me nocentes vt edant carnes meas.* Gen.3.14. Et ſerpenti in Paradiſo, *Terram*, inquit, *comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* In qua nimirum terra, quia contra voluntatem Dei agitur, & aduerſatur contra Deum carnalis homo noſter, rogamus.

FIAT *voluntas tua in terra ſicut in cœlo.*] Nõ vt terra permaneat, quatenus illa manente in ea tua fiat voluntas, ſed vt tranſeat quidquid in nobis terrenũ eſt aut carnale, & fiat ſpiritale atq; incorruptibile. Alioquin in terra, quæ quarta elementorũ ſpecies eſt, quid minus quàm in cœlo Dei voluntas vnquam agitur? Omnia quidem rerum elementa, & quidquid in eis, aut ex eis eſt, eius ſubiacent poteſtati. Omniſque natura illius imperiis famulatur, etiam & in aduerſas tranſit iuſſu dominante ſpecies vel figuras, nec eſt aliquid quod reluctetur eius dictis. Sed quia ſolis hominibus in terris libertas arbitrij conceſſa fuit, ſicut Angelis in cœleſtibus, docemur denique precari, vt ſicut illi iam per gratiam voluntati eius inhærent, vt vltra nec peccare, nec quippiam contra eius voluntatem velint, aut poſſint agere: ita nos illi coüniamur qui adhuc in terra ſumus, quatenus cum eo per eius voluntatem vnum ſimus. Quid enim felicius poſſidemus quàm ſi Dei voluntatem perpetuam nobis conſeruemus? Cuius velle ſummum bonum eſt & virtutum omnium dedicatio, vitiorum quoque peremptio, & perpetuitas æternæ beatitudinis. Hac quippe voluntate terrena cœleſtibus ſociantur. Vnde perpendat fidelis animus, quantùm ſibi & ſæculo mortuus eſſe debeat, ſi veraciter vult orare quod Magiſter veritatis docet; alioquin, quiſquis ſuum velle, ſuumque nolle, adhuc in corde abſtractus fouet, patris velle in ſe impleri fideliter minimè rogat. Pro quo admonitus caueat, ne quãdo dicatur ei: Hic labiis me honorat, cor autem eius longè eſt à me; longè vtique à ſalute, quia voluntas Dei ſalus noſtra creditur. Idcirco etſi aliter velimus, ſemper orandum eſt,

A non noſtra ſed illius voluntas fiat. Quod ſi eadem quæ Deus vult, ipſo aſpirante iam volumus, non noſtrum, ſed Dei munus eſt. Ideo magis de illo quàm de nobis præſumentes, ſubmiſſi eius præſtantiſſimæ voluntati, rectè oramus, fiat voluntas tua in terra, id eſt, in nobis, ex ea parte in qua terreni ſumus, ſicut in cœlis eſt, in quibus ipſe habitas. In cœlis vtique vt diximus, non in iſtis materialibus, ſed in ſanctis Angelis in quibus perfectè Deus B Trinitas operatur; vel etiam in ſanctis, quos de terrenis eleuans ad ſublimia per gratiam iam cœlos fecit. In quibus profectò cœlis, Dei plena voluntas & perfecta adimpletur, cùm in nullo ab ea eorum aliquis diſcrepare poteſt vlterius aut deflectere. De qua nimirum voluntate Dauid canit, *Vt videam voluntatem Domini, & viſitem templum ſanctum eius.* Pſal.6.2. Hinc quoque & Eſaias Propheta in perſona patris ait, *Et in omnibus mea voluntas.* Eſa.46.10 Vnde oramus, vt ſicuti eſt iam in cœlis, id eſt, in Angelis, C & ſanctis eius, etiam & in nobis, quia adhuc ex parte terra ſumus, voluntas patris de qua rectè nemo qui fidelis eſt dubitat penitus impleatur; quatenus ſpiritalia & diuina in omnibus, & in ſingulis agantur, & terrena deficiant. Sed ſcrutandus eſt animus, & nutrienda fides, atque intelligentia vberius dilatanda, patris voluntas quàm locuples ſit, quàm ſancta, quàm iuſta, & rectiſsima, quàm pia, quamque omnibus proficua. Nam omnium creaturarum exiſtentia, ſola voluntas Dei D fuit, quia eius voluiſſe, feciſſe eſt. Et ideo rectum eſt vt illa voluntas, qua creati ſumus, & per quam exiſtimus, in nobis fiat & permaneat, ne ab ea deſtituti, mox veluti rei condemnemur. Nihil ergo iuſtius, quàm vt voluntas Dei, qua ſubſiſtimus, agatur in nobis, quatenus ab ipſa, per ipſam, ad ipſam, felicius quandoque perueniamus. Nam ſicut nulla alia cauſa eſt cur exiſtimus, niſi ſola voluntas patris: ita nulla alia cauſa eſſe debet, cur viuamus, niſi vt voluntas eius in nobis omnibus cõ-E pleatur, & ad quod voluit nos eſſe, ſatis deuoti perueniamus. Cæterum quod terra ſumus, de maledicto eſt; quia *terra es*, Gen.3.19. inquit, *& in terram ibis.* Et ideo petimus vt voluntas Dei, quæ de tera cœlos fecit, fiat in nobis, quatenus & ipſi cœli ſimus. Et notandum quod non ait, fiat voluntas noſtra ſicut tua, aut fiat voluntas quæ in terris eſt, ſicuti illorum qui ſunt in cœlis, ſed ait, Fiat voluntas tua ſicut in cœlis, & in terra. Vt ſicuti illi iam non ſibi viuunt,

Cap. VI.

ſed voluntas eius in eis viuit, & per eos quæ vult operatur: ita & in nobis & in omnibus, qui adhuc terreni ſunt, voluntas Dei fiat, & quæ ſalutis ſunt operetur. Non enim oramus tantùm, vt velimus quæ bona ſunt, quia velle & non perficere infirmitas eſt, ſed liberè petimus, vt eius voluntas, quæ valdè diues eſt, nihilque infirmitatis habens, nihilque mali admittens, fiat in nobis, quatenus omnia ipſe operetur in nobis. Quia quicunque ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei. Cæterum qui poſt ſuas voluntates adhuc ire ſinuntur, veluti iræ filij, ſua infelicitate paſcũtur, niſi quandoque ad voluntatem Dei bonitate ipſius vincãtur, & ditiſſima virtus Chriſti eis ſubuenire dignetur. Porrò hi qui iam quæ Deus vult, diuinitus inſpirati, ardenter volunt, nec tamen voluntatem operibus conſequuntur, quaſi perfectionis gradum tenent, nec adeo beati exiſtimantur. Vnde Doctor egregius, vt
Rom.7.18 præmiſi, *Velle*, inquit, *adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio.* Et ideo inſtanter quod perfectius eſt obſecramus, fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra. quia licet in terra fiat voluntas tua per poteſtatem, tamen longè aliter iam fit in cœlis per gratiam. Vnde oramus non qualitercunque, ſed fiat voluntas tua, ſicut in cœlis & in terra. Vt ſicut in cœlis non niſi tua voluntas regnat & operatur in cunctis: ita & in terris operetur in omnibus, & gratia tua voluntate ditiſsima obtineat vniuerſos. Ex quo perpendat deuotus animus, quàm latiſsimo ſinu caritatis orandum eſt, quave fide corroboranda eſt ſupplicatio, vel quanta ſpe paſcenda ſit deuotio. Nam voluntas patris eadem eſt quæ & filij atque Spiritus ſancti. Quia non aliud vult pater, quàm filius, neque filius aliud quàm pater & Spiritus ſanctus. Sed patris, & filij, & Spiritus ſancti, ſicut vna deitas, vna virtus, vna poteſtas, ita vna & incommutabilis voluntas. Propterea cùm ad patrem oramus, vt illius in nobis fiat voluntas, ſic accipiendum eſt, vt filij ac Spiritus ſancti in nobis voluntas impleatur. Idcirco quæcunque filius docuit, aut Spiritus ſanctus diuinitus inſpirauit, obſecrandum eſt, vt in nobis operibus peragantur; quia hæc eſt voluntas patris vt ſecundum Deum viuamus, & præcepta eius in omnibus obſeruemus. Sed quia ad hæc minus idonei ſumus, noſtris prætermiſſis voluntatibus, inſtanter oramus vt illius in nobis fiat voluntas, & nos ei ſubditi ſimus, quatenus adoptio quandoque no-

A bis iam indulta præſtantius concedatur. Et notandum quod ſicut in Decalogo tria præceptorum ad Deũ pertinere probantur mandata, ita & in hac formula orationis, ſecundum interiorem hominem, Deus Trinitas in nobis conſecratur; immò nos illum in nobis aduocantes, ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota virtute per hæc tria plenius conſecramur. Quatuor ſiquidem ſequentium preces, ad præſentis vitæ præſidia pertinent, tria autem hæc ad futuræ adoptionis gratiam
B diriguntur. Nam terrenus homo noſter quatuor elementis ſubſiſtit, & ideo benè quaternario precum numero quotidie releuamur. Cæterùm futura illa adoptio voluntate Dei circumfuſa, regnum Deo patri, vt ſit Deus omnia in omnibus, ſolidiſsimum, ac deinceps ſabbati requies, & pleniſsima beatitudinis ſanctificatio in omnibus erit. Tũc ſanè integer homo noſter illud caritatis præceptum implebit, vt
C diligat Deum ex toto corde, & ex tota anima, atque ex tota virtute. Interim tamen oramus, fiat in nobis quod futurum eſt, vt ſimus filij & imitatores Chriſti, qui ait, *Si quis fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis eſt, ipſe meus frater, ſoror, & mater eſt;* Mat.50.12
Atque idem de ſe, *Non veni facere voluntatem meam, ſed voluntatem eius qui miſit me patris.* Sed vt fiat voluntas eius in nobis, prius inſpirante gratia diuina, maneat prompta voluntas, ſe- Ioan.6.38.
D cundum Deum, & ſic oremus, fiat voluntas tua, vt quod ex nobis eſt minus poſſibile, eius dono compleatur, vt ibi incipiamus viuere, vbi futuri ſumus. Volunt quidam voluntatem patris ad perſonam ſancti Spiritus referri, & venturum regnum ad perſonam Chriſti, de quo pueri qui præcedebant, & qui ſequebantur, clamabant, dicentes, *Benedictum regnum patris noſtri Dauid.* Cęterum ad perſonam patris, Marc.11.10.
ſanctificationem ipſius nominis pertinere quis dubitare poterit? Nos tamen patris & filij, & Spiritus ſancti, ſicut vnam vo-
E luntatem eſſe dicimus: ita vnum regnum & vnam ſanctificationem totius Trinitatis Catholicè confitemur; licet diffuſio caritatis, id eſt, prompta voluntas & Deo deuota, ad Spiritus ſancti gratiam referatur, ſicuti & regnum ad Chriſti triumphum, qui deuictis hoſtibus triumphauit; per cuius victoriam Deo patri reconciliati, gloriamur per adoptionem, vt hæredes eius, cohæredes autem Chriſti ſimus diuinitus conſecrati. Hæc autẽ progenies adoptionis in futuro amplius &

Cap. VI.

perfectius eſt præceptura, & ideo de his hæc pauca ſufficiant. Ceterùm ad ea quæ hîc ſunt neceſſaria, interim mentis oculum dirigamus, quatenus his perceptis, ad iſta quæ ſunt ſublimiora in fine quandoque veniamus.

Panem *noſtrum ſuperſubſtantialem da nobis hodie.*] In qua nimirum petitione, quæcunque ſunt neceſſaria præſentis vitæ, vt ad futuram peruenire poſſimus, omnia videtur petenda docuiſſe. Nam in eo quod ait, panem noſtrum ἐπιούσιον, id eſt, ſuperſubſtantialem, illud nobilitatis & ſubſtantiæ illius ſignificat qualitatẽ, quod ſuper omnes ſubſtantias ſit, & ſuper omnes creaturas ſublimitas naturæ ipſius excedat. Hoc quippe ſignificantius expreſſit, cùm ſuperſubſtantialem poſuit; quia ipſe eſt panis viuus ille qui de cœlo deſcẽdit, de quo qui edunt, adhuc eſuriunt, &

Luc. 11. 3. ideo quotidianum eum alius Euangeliſta nominauit. Veruntamen in via quotidianus, in patria verò æternus, vnde per Ioannem, ſi quis ex hoc pane manduca-

Ioan. 6. 51. uerit, non morietur. *Ego ſum*, inquit, *panis viuus, qui de cælo deſcendi, ſi quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et panis quem dabo caro mea eſt, pro mundi vita.* Et paulò poſt, dum ad hæc litigarent Iudæi ſemper increduli, *Amen, amen, dico vobis, niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die. Caro enim mea verè cibus, & ſanguis meus verè eſt potus,* ac cætera quæ ſequuntur. Patet igitur, quàm inſtantiſſimè hunc panem petere debeamus, ſine quo in Chriſto viuere non valemus. *Qui manducat me*, inquit, *& ipſe viuet propter me.* Viuet autem iam alia vita, quia qui manducat hunc panem viuet in æternum. Sed ſi de hoc pane accipiendum eſt, ſcilicet de Chriſti corpore, non abſurdè quæritur, cur non quotidie illum comedimus, abſque intermiſſione dierum, ſicuti eum dati nobis quotidie oramus. Nam & in Oriẽtalibus Eccleſiis plurimorum eſt quotidie non communicare, præſertim cùm iſte panis quotidianus dicatur. Alioquin ſi ex præcepto quotidie communicandum eſſet, nunquam ſic indifferenter iſtud fieret in Eccleſia; nam ſine ſcandalo quibus placuerit, illud faciant, & nemo ſacerdotum eſt, qui aut quotidie agere prohibeat, aut præcipiat non intermittere. Quo conſtat aliter intelligendum, quia nec quotidie omnes parati

A eſſe poſſumus ad accipiendum: nam qui manducat indignè, iudiciũ ſibi mãducat. Cap. V.

Idcircò aut quotidianũ eũ intelligimus, eo quod quotidie liceat immolari, & ab his qui parati ſunt fideliter accipi, aut quotidianum ideo, quia ipſe idem indeſinenter interius per fidem & caritatem, cultu religionis ac ſpei, reficit nos, & paſtu ſuæ dulcedinis conſolatur. Nam ſine ipſo nunquam ſpiritaliter poſſumus viuere. Et ideo cùm dicit hodie, oſtendit eum

B quotidie ſumendum, nec ſufficere quod heſterna die illum percepimus, ſi non adhuc hodie & ad finem vſque indeſinenter ſumamus. Docet denique nos, hanc quotidie orationem coram patre profundere, vt ex ipſa quotidiana vitę indigentia commoneamur, quod non ſit dies quo non debeat cor interioris hominis. illo pane intrinſecus confirmari. De quo Dauid, *Et panis*, inquit, *cor hominis confirmet.* Po- Pſal. 103. 16.
teſt & iſtud quod dicitur, hodie, de præſenti vita ſatis intelligi, dum ſcilicet in

C hoc ſæculo commoramur. Ac ſi dicat: Præſta nobis hunc panem, quamdiu in hac ſæculi via ſumus. Nouimus enim, niſi quis in hac vita eum perceperit, minimè in futuro illius particeps erit. Nam ſæpè, hodie, pro omni iſto tempore accipitur, ſicuti eſt illud, *Hodie ſi vocem audieritis.* Quod ſi hoc loco ita accipiatur, tunc Pſal. 94. 8.
rectè de corpore ac ſanguine accipiendum erit, vt ſit ſenſus: Panem noſtrum da nobis, dum in præſenti vita ſumus, quatenus nunquam ab eo excommunica-

D ti, de Chriſti corpore præcidamur. Quia ſi quis eius mandata non cuſtodit, hunc panem indignè ſumit. Quod ſatis per Adam cùm peccaſſet adhuc in Paradiſo inſinuatum credimus; Videte, inquit, ne fortè ſumat de ligno vitæ & viuat in æternum. Lignum autẽ vitæ, Chriſtũ debere intelligi, nemo qui ſcripturas ſacras legit dubitare poterit. de quo ſumere prohibemur, quotiens grauius peccamus, ne corpus eius & ſanguinem indigni accipia-

E mus. Ex quo rectè orare docemur, *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*, id eſt, tales nos exhibe, vt eum ex te iure ſumamus. Sed quidam hunc ſenſum altius diſcutientes, panem quotidianum, ſpiritalia præcepta & diuina quæ quotidie meditari debemus & operari, accipienda planius ſanxerunt; eo quod regulam hanc orandi trãſgredi non oporteat, vel addendo quippiam, vel ſubtrahendo, vel aliquid immutãdo. Vnde dilatãdus eſt intelligentiæ ſinus, & ſi quotidie corpus

Cap. VI.

Domini percipere non audemus, quotidie illum in mente, & omnia eius præcepta ardenti animo ſumamus. Et vt plenius ea capere poſſimus, diebus ſingulis rogemus, Panem noſtrum quotidianũ da nobis hodie; cibus namque verus voluntas patris eſt. Ex quo idem vnicus vt nos do-
Ioan. 4. 34 ceret patris filius, *Meus*, inquit, *cibus eſt, vt faciam voluntatem patris mei.* Et alibi ad di-
Ioan. 6. 27 ſcipulos, *Operamini cibum, qui non perit, ſed qui permanet in vitam æternam.* Meditatio enim legis diuinæ, & præceptorum exhibitio, animarum eſt cibus. Nec dubium quin ſicut præſens vita conſtat in cibo panis, ſic æterna vita conſtat in opere mandati. Hinc iam beatus dicitur, ſi quis in lege Domini die ac nocte fuerit meditatus. De qua profectò meditatione Dauid,
Pſal. 118. 103. *Quàm dulcia*, inquit, *faucibus meis eloquia ſuper mel ori meo.* Vbi oſtendit cibum vocari præceptorum eloquia debere, dum ea faucibus dulcia dicit eſſe, & non auribus.
1. Cor. 3. 1. Similiter & Apoſtolus, *Non potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus lac vobis potum dedi, & non eſcam.* Eſcam autem nominans ſpiritalem doctrinam. Vnde quæſo quis dubitet quòd ideò immolatus ſit Chriſtus, vt ſalutaris ſit cibus & vitæ potus? Ex quo ſanè clamat Apoſto-
1. Cor. 5. 7. lus, *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, itaque epulemur.* Sed in his vt copioſius deliciis affluamus, oremus inſtantius, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. In qua profectò petitionis clauſula probabilius tripertitus intelligentiæ ſenſus aperitur, licet ſcripturas diuinas ſic oporteat omnes interpretari. Primùm iuxta literam ab eo qui cuncta creauit, iure rogamus, vt diurnum nobis neceſſitatis victum tribuat. Sed fortè aliquis mouebit, cur pro his oremus adipiſcendis, quæ neceſſaria ſunt huius vitæ, præſertim cùm
Mat. 6. 25. 33. Dominus dicat, *Nolite ſolliciti eſſe quid manducetis, aut quid induamini: quærite primùm*, inquit, *regnum Dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.* Quibus profectò verbis & huiuſcemodi exemplis æſtimant docendum, non hæc cum ſupplicatione à Domino poſtulanda, ſed tantummodo illa ſemper quærere quæ ſpiritalia ſunt & æterna. Quod ſi ita eſt ſentiendum, errat generalis Eccleſiarum conſuetudo, quæ ſuis in precibus quàm ſæpe ea quæ ſunt neceſſaria præſentis vitæ intentiſſimè rogat, ex quibus & in Sacramentorum preces quamplurimæ recitantur. Ex quo liquidò patet, quod ſicut laborare debemus manibus, nec tamen ſol-

A liciti eſſe; ita orare peculiarius oporteat, ab eo qui cuncta tribuit, iſta percipiamus. Alioquin nunquid ingrati eſſe debemus, aut nũquid ea ſine ipſo percipimus? quod ſi ab eo, licet cum malis, iſtis participamur bonis, nos, quorum fides eſt adoptio, debemus humiliter petere quod clementer volumus impetrare. Attamen cùm dicimus panem noſtrum, paſſim ſegregamur ab eis, quorum nec fides eſt, nec adoptio. Quia etſi iſte omnium commu-
B nis eſt panis, videmur alium quaſi ſpecialius deprecari, qui non niſi tantum noſter eſſe probatur; quoniam corporis aut ſanguinis Chriſti cibus ſolùm eſt Chriſtianorum, nec non & operis mandatorum atque doctrinarum alimenta tantummodo filiorum cenſentur. Cæterum iſte communis, inquiunt, cibus, nec rectè admodum noſter dici poteſt, quia & aliorum eſt. Ad quod fatemur, quia ſicut pro his qui prædeſtinati ad vitam ſunt, hic mundus factus & conſtare creditur: ita & pro
C eis iſti gratis accipiunt quæ illis quia diligunt Deum, debentur, vnde & noſter iure dicitur, quia pro nobis, vt bonitas eius ad omnes deriuetur, illis porrigitur. Sed eorum nec quotidianus eſt cibus, quia perpetuitatem amoris, licet non ſint ipſi perpetui hîc in terris, radice cordis plantarunt. Porrò illi quorum adoptio eſt, quia de craſtino ſolliciti eſſe non debent, quotidianam tantummodo annonam poſtulant, largitatem Dei ſemper ſibi ad-
D futuram ſperantes. Quod benè populo, qui ex Ægypto egrediebatur, gradienti per deſertum, præcipitur, vt ſinguli non amplius ad victum quotidianum, quàm Gomor vnum colligerent; & ſi quippiam aliquis alio plus collegiſſet, ſeu in craſtinum ex eo reſeruaſſet, ſcaturiebant vermes illicò ex illo, ita vt nec vltra cibus ille proficeret. Ex quo præſens Chriſtianorum regula ſignabatur, quod perfecti quoque non debeant ſolliciti eſſe de craſtino. Sufficit enim diei malitia ſua. Nam craſtinus dies ſollicitus erit ſibi.
E Quod ſi planè laborioſum putatur & arduum, filiorum tamen debet eſſe iſta perfectio, vt ſic viuant quotidie quaſi mox morituri, & ibi ſpe ſemper pendeant, quo ſe credunt quantocius peruenturos. Vnde quotidie orantes triplicẽ iſtum vitæ cibum, quotidie veluti fideles filij, de manu patris percipiamus; ne fortè accepta ſubſtantia ſicuti ille prodigus, longius ab eo recedentes oberremus. Sed talis profectò regula à paucis viris & rariſſi-

Cap. VI.

Cap. VI.

mè cuſtoditur, taliſque patris amor & filiorum deuotio vix ſeruatur. Vnde ſperantes in illius pietate reiiciamus quæ mundi ſunt, & ita viuamus, vt etiam cibo iſto corporeo hîc in via cum gratiarum actione, ſine quo non poſſumus, quotidie paſcamur. Deinde moraliter in lege mãdatorum die ac nocte verſemur, quia non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Conſtat igitur, quod ſicut iſto pane paſcitur exterior homo noſter: ita illo de die in diem interior reformatur. Atque per hoc, tam iſto quàm illo interim ſuſtentamur; iſto corpus in via alitur, illo anima & corpus ſimul ad æterna nutritur. Veſcimur autem & ſpiritalem eſcam quotidie, dum aut in ſacramento carnem eius vel ſanguinem aſſumimus; aut ſolummodo in mente ipſum amando, credendo, ſperando, interius ruminamus. Iſto ſiquidem cibo ad æternam vitam Chriſto incorporamur, & cum eo vnum corpus efficimur; ideo nihil minus orandum vt ab eo illo dignè paſcamur cibo, ſine quo ſalui eſſe nequimus. *Niſi manducaueritis*, inquit, *carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quapropter ſic viuendum eſt, vt digni illo inueniamur, & ſic orandum, vt quotidie iſta omnia competenter & ſobriè ab eo percipiamus; vt ex vno quidquid in præſentiarum nobis neceſſarium eſt, impetremus: ex altero verò vt interius illis Angelorum deliciis, in doctrina atque myſterio, quotidie quamdiu in tempore viuimus ſpiritaliter participemus. Nec dubitemus in aliquo quia Deus pater cum Chriſto ſimul nobis omnia donauit, aut præſentia vel futura. Vnde illum, quia puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, oremus quaſi theſaurum noſtrum, oremus vt cibum noſtrum; noſter enim eſt, & ideo cum eo ſimul omnia noſtra fiunt. Idcirco petamus eum quaſi noſtrum, vt quomodo in fide illum iam tenemus, ità in re fruamur, & per eum à patre cuncta impetremus. Noſter quippe eſt, quia nobis iam iure debetur, ideo oramus, vt quod noſtrum eſt per donum, quotidie tribuatur per effectum. Sit tantum ille cibus nobis quotidianus, & omnia in eo ſimul noſtra erunt. Hoc eſt dicere, *Primùm quærite regnum Dei, & omnia hæc adiicientur vobis*; Quæ nimirum omnia aliena ſunt, quia non ſumus de hoc mundo, & ideo prius quod noſtrum eſt oremus, vt in eo cuncta impetraſſe lætemur. Nam quod aliena ſint re-

A liqua omnia, docet Euangelicus ſermo, ubi ait, *Et ſi in alieno non fuiſtis fideles, quod veſtrum eſt, quis dabit vobis?* Propterea quod noſtrum eſt, ante omnia & ſuper omnia requiramus, quatenus ille ſit nobis panis, ille cibus, ille vita, pro cuius amore quæ mundi ſunt, omnia poſtponentes quaſi aliena deputemus: & ideo non niſi diurnam, licet à patre, alimoniam iſtam aut illam rogemus, vt in illo, de illo, ab illo ſemper alamur. Quoniam nec locupletius cellarium inuenitur, nec præſtantiùs B paratiſſimum quidem eſt & continuum; idcirco non aliud quæramus, quàm quod proprium & paternum. Sequitur. Cap. VI. Luc. 16. 11.

Dimitte *nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.*] Hîc vnuſquiſque ſemetipſum attẽdat, & cautionem coram iudice voce propria propoſuiſſe intelligat. Docuit enim hoc Magiſter pietatis, non ſolùm vt nos inuicem ad miſericordiam inflecteret, verùm vt peccantibus in ſe reis ipſe indulgentiam lar- C giretur. In vno ſiquidem nobis ſubueniẽs, in altero verò peccantibus fratribus per nos eorum debita relaxans; in vtroque tamen vtriſque veniam clementer prouidit, & ad libertatem adoptionis ſingulos quolibet caritatis voto venire voluit. Vnde diligentius vnuſquiſque petitionem cautionis dinoſcat; quia ſicut promptus ad indulgentiam circa ſuos debitores extiterit, ſic Deum in ſuis propitium habebit. D Hoc enim ſperare docemur à Domino, & in noſtra ponitur poteſtate, quod cernimur dimiſiſſe conſeruo. Noſtra quidem ſponſione aſtringimur. idcirco ſicut debitores eſſe nolumus, ita nec habere cupiamus; quia in eorũ perſonis aut ligamur, aut abſoluimur. Quod ſi putatur hîc incertũ, de quibus debitis, vel de quib. debitorib. dicatur, abiiciẽda eſt materies excuſationis, & intelligẽdũ planius ex omni debito tã culparũ quàm & pecuniariæ grauitatis, vt in quocunque tibi frater tuus reus fuerit hoc relaxes. Nam & nos plurimis o- E ſtendit nexibus inuolutos tam delictorum crebra præſumptio, quàm pecuniaria inhoneſta, quæſtuſque lucri contrectatio. Ideo prout facultas virium omnibus ſuppetit, debent ſinguli ſuis relaxare debitoribus pondera facultatis, quibus oppreſſi tenentur debitis. Quia quiſquis egenti fuerit inhumanus, Deo quæ ſua ſũt abnegat, cuius infinita pietas ſic anguſtias ſuſcipit miſerorum, vt quidquid pauperi diſpenſatione benigna fueris largitus, ſibi præſtitum connumeret. Debitores autem

Cap. VI.

tem tribus obnoxij modis tenemur: cùm aut quis diuinitas prohibuit, admittimus, aut quæ iuſſit, non implemus, ſeu cùm de propriis adſtringimur votis; quia & tum debemus Chriſti beneficia gratis conſecuti, omnia quæ promiſimus donec fideli mente ſingula reddamus. Sic itaque & in nobis tripliciter admittitur, quod remittere iubemur, noſtris vt abſoluamur reatibus. Dũ iniuſtè aut in animo lædimur, aut in corpore paſſionibus afficimur, aut in his exterius, quæ nobis iure competunt, quolibet iniuriarum affectu prægrauamur; quorum, quibuſque debitoribus, ſeu peccati ſit pretium, ſeu rerum, quod nonnunquam ſine delicto tenetur, debemus omninò fratribus relaxare, quatenus nobis noſtra à pio iudice relaxẽtur debita. Maximè tamen pondus peccati, ſi ad nos pertinere probatur, vltronei remittamus; quoniam etſi debitum pecuniæ interdum iuſtè repetimus, debitum delictorum nunquam petentibus ſibi indulgeri abſque damnatione noſtra negamus. Vnde præceptum eſt in hoc ipſo Euangelio: Cùm ſteteritis ad orationẽ, remittite ſi quid haberis aduerſus aliquẽ, & pater veſter qui in cœlis eſt, remittat peccata vobis; ſi autem vos non remiſeritis, inquit, neque pater veſter qui in cœlis eſt, remittet vobis peccata veſtra. *Mat.18.35* Excuſatio namque nobis nulla relinquitur, quia vnuſquiſque noſtrûm ſecundum hanc ſententiam in die iudicij iudicabitur. Sed cauti eſſe debemus, ne aut ea quę in Deum admittuntur, quaſi noſtra peccantibus relaxemus, aut ea quæ noſtra ſunt, veluti ex zelo Dei, cauſa vindictæ retribuamus. Solemus ergo quod eſt grauius, erga illa quæ ad Dei omnipotentis iniuriam prorumpunt, quaſi clementes exiſtere; erga illa verò, quæ in nobis fiunt licet paruiſſima, immites & inexorabiles eſſe: pro quibus non indulgentiam vtriſque factis, ſed condemnationem à Domino promeremur, quia ex ipſa noſtra petitione durius condemnamur. Quid ergo eſt dicere, dimitte ſicut dimiſi debitoribus meis, cùm non dimiſeris, niſi pium iudicem ex tua crudelitate ad ſeueritatem vindictæ acrius prouocare? Idcirco formam nobis impoſuit, quemadmodum volumus iudicari. Vnde indulgentibus ſumma coram Deo iam fiducia reſpondet impetrandi: exigentibus verò, pena in conſcientia remordet damnandi. Deus tamen mauult inuenire cui indulgeat, quàm quem puniat. Ideo

A in noſtra poſuit poteſtate, qua quiſque conſcientia Dei iudicium erga ſe prouocet, & quomodo ſententiam tanti diſcriminis valeat temperare. Nemo igitur ſe immunẽ à peccatorum debitis exiſtimet, quia nemo ſine culpa viuere poteſt. De quo Ioannes Apoſtolus, *Si dixerimus*, inquit, *quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* *1.Ioan.1.8* Neque perfunctoriè hoc Magiſter veritatis diſcipulos docuit orare. Neq; vniuerſalis Eccleſia falsè iſta probatur dicere. B Omnes quidem debemus, & ideo omnibus neceſſaria eſt Chriſti indulgentia. Propterea deuoti ex animo omnibus relaxemus, vt & potiora ſeu quàm plura nobis à pio iudice relaxẽtur. Pecuniariam quippe propoſuit orandi figuram, flagitiis comparatam, quoniam radix omnium malorum non ſolùm cupiditas, ſed & auaritia probatur, ſine cuiꝰ ſemine vitioſo nulla propemodum generantur ſcelera. Idcirco in vtriſque ſeruandum eſt, vt in quibuſcunque poſſumus conſeruis ſubueniamus. C Alioquin qui corda inſpicit ſingulorum, ipſe aut preces approbat, caritate in animo flagrante, aut reprobat illa refrigeſcente. Quia profectò prius corda vireſque ſingulorum inſpicit, & tunc ex eo munus voti, ſeu ſupplicum preces penſat. Hinc eſt quod primũ ad Abel, deinde ad eius munera reſpexiſſe legitur; vnde placatus ea ſuſcepit, quia cũ quem prius aſpexerat coram ſe rectum inuenit. quapropter nemo ſe fallat, nemo ſe circumueniat, quicunq; D non dimiſerit peccantibus ſibi ex corde, fruſtra ante iudicem, cuius hæc ſunt mãdata, preces offert.

Et *ne nos inducas in tentationem.*] Non quod Dominus dux & magiſter veritatis, qui via eſt credentibus, quempiam in laqueum tentationis inducat; ſed abhorrẽs qui ſuis negligunt parere diſciplinis, cùm eos deſerit & permittit ire quocunque ducuntur illecti, tum vtique inducere eos perhibetur. Fit ergo iſte loquendi modus in Scripturis diuinis frequentiſſimè, per id E quod ſinit aut præſtat fieri, vt ipſe facere dicatur. Habes quoq; in bono quod Spiritus ſanctus poſtulet pro nobis gemitibus ineŋarrabilibus, *Rom.8.26* dum nos poſtulare facit; habes & in malo, dum dicit, *Et ego indurabo cor Pharaonis*, *Exod.4.21* cùm eum indurari permiſit. Atque Propheta, *Induraſti Domine cor noſtrum, induraſti ne iremus poſt te.* *Eſa.63.17* Non quod pius Dominus aliquem aut inducat in laqueum tẽtationis, aut induret, ne verbum diſciplinæ queat

Cap. VI.

ſuſcipere: ſed, quia dum iudicio ſuo vero A & iuſto nos deſerit, quaſi inducere in ſacris litteris figuratur; & dum nos ſinit infidelitate cordis interius congeleſcere, quaſi indurare dicitur, quia non reſoluit ad calorem amoris, quos nouit frigeſcere ab illo, qui ſedem ſuam ad Aquilonem poſuit. Vnde ſponſa in Canticis, *Surge Aquilo, & veni Auſter, perſla hortum, vt fluant aromata illius.* (Cant. 4. 16) Alioquin, niſi animus diuino fuerit adiutus ſuffragio, citò flante vento tentationis ad ruinam impellitur. B Hinc eſt quod petimus, *Et ne nos inducas in tentationem*, id eſt, ab eo qui malè tentat ne ſinas nos induci. Deus enim intentator eſt malorum. Hinc ſcriptum eſt, quod Deus neminem tentat. Non quod non tentauerit Abraham & Iacob, ſeu electorum quàmplurimos ad ſalutem, ſed quia ad malum neminem tentat, & ideo intentator malorum dicitur. Inducimur autem in tentationem, cùm tentatio nos vel parum fregerit; neque enim oramus vt non tentemur, ſed ne in- C ducamur in tentationem, id eſt, ne nos tentatio vel ad modicum vincat; hoc quippe eſt dicere, ne nos inferas in tentationem, quod Paulus præmittit dicens, (1. Cor. 10. 13.) quod faciet cum tentatione etiam prouidebit vt poſſimus ſuſtinere. Nam non ideo beatificatur quiſpiam, quod non tentatur, ſed quia poſt tentationem victor diuinitus coronatur. Hinc quippe ſcriptum eſt, (Iac. 1. 12.) *Beatus vir qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* D Conſtat igitur, quod omnibus tentatio neceſſaria eſt, & omnes tentamur. Sed quia vires noſtræ ad ea non ſufficiunt ſuperanda, oramus medullitus cordis, Ne nos inducas in tentationem, hoc eſt, ne ſinas nos ire vt vincamur; acſi dicatur, infer tentationem, vt probemur, & præſta ſuffragium ne vincamur, quatenus poſt triumphum victores coronemur. Veniunt quippe venti, impellunt flumina, feriunt vndæ, coaceruantur immenſi gurgites, petimus ne nos inducas, hoc eſt, ne tuo nos deſti- E tuas auxilio, vt tentatio vincat; tu enim de cœlo clamas, adhuc certantibus in agone militibus, (Ioan. 16. 33.) *Confidite, ego vici mundum.* Ac ſi dicatur, ſi formidatis inter innumeros hoſtes, ſi timetis propter immenſam mundi ſæuitiam, ſi vires contra violentos eorum impulſus pro diffidentia franguntur, ſi laquei hinc inde parati tenduntur, ſi caligo tenebrarum, vt impingatis cæcitate preſſi, aſpergitur, ſi ab innumeris coanguſtamini caſibus, & circumdati vallo iam tandem fide infirmamini, *Confidite, ego vici mundum.* In mea ſiquidem victoria triumphus veſter erit. Inter quæ nimirum mala, culpis exigentibus, ne nos deſerat rectè oramus, ne inferat nos in tentationem. Ac deinde ſubiungimus.

SED *libera nos à malo.*] Quibus duabus precibus regno Diaboli exuimur, ſcilicet quantum ab eo educti ſumus, ne rurſus illo inficiamur; & quantum adhuc propter infirmitatem carnis in eo ſumus, quantocius inde liberemur. Nam in eo quod dicimus, *Libera nos à malo*, non minus de inuiſibili, quàm de viſibili liberari malo petimus. Præcipuè tamen ab illo nos exui malo rogamus, à quo retinemur, id eſt, à Diabolo & à peccato, quod ex Diabolo quotidie propagatur. Veruntamen & ad finem oratio dirigitur, quia ab omni malo tunc penitus liberabimur. Nam quamdiu hic ſumus, ſine illo malo, quo caro atteritur & animus frænatur, eſſe nequimus; verùm cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale immortalitatem, tunc vtique ab omni malo funditus liberi erimus, qua libertate Chriſtus nos liberabit. Interim tamen & à malo ſæculi huius liberari poſcimus, ne grauemur angoribus & preſſura corruptionis. In qua nimirum petitione, oculus tam ad præteritum, quàm & ad præſens, nec non & ad futurum extenditur tempus; ſeu ab illo quod admiſimus, ſeu ab eo quo tenemur adhuc malo, interius exteriuſve, ſeu ab illo quod imminet in futuro, modis omnibus liberemur. Namque omnis corruptio mala eſt vtique, quia à malo, id eſt, à Diabolo exſtitit; Et ideo dum oramus, libera nos à malo, integritatem futuræ vitæ precamur participare, vt tandem ad eam felicius peruenire poſsimus. Quid igitur deeſt, quod iſtis non contineatur ſeptem precibus, ſeu ad præſentem vitam, ſeu quod maius eſt ad futuram? Ex quo profectò liquet, quod in eiſdem res potius docuit Chriſtus, quàm verba. Vnde non aliud orandum iure credimus, quando quidquid ad ſalutem fit, quod eſt in nomine Ieſu petere, totum inibi deprecamur; vbi ſi rectè penſamus mirabilis ordo aſcenſionis monſtratur. Nam ſicut ſeptem dona Spiritus ſancti à ſummis incipiunt, & ad finem, id eſt, vſ-

Cap. VI.

que ad initium ſapientiæ, gradatim decurrunt: ita & ordo precum à ſummis vſque ad finem, vt à mundi malis liberemur, extenditur. Vnde in vtriſque ſi à fine incipimus, ad perfectionem fit gradalis ordo virtutum ſeptem: & ſi à ſummis, quia iſta de ſupernis æquè accipimus, fit rurſus identidem ordo deſcenſionis. Sed quia per operationem harum, nos ab imis ad ſumma conſurgimus, ſeptem beatitudines, vt prætulimus, quæ noſtro labore per eadem dona quæruntur, vt nos ad B altiora doceant eleuari, de imis ad ſumma gradatim veniunt. Habemus ergo in precibus eadem vt impetremus dona, in donis verò, vt operemur Spiritus ſancti mandata: deinde in operatione beatitudines quibus coronemur, ilicò conſequuntur. Ac per hoc oremus vt percipiamus, perceptis verò donis operemur quæ iuſſa ſunt; operantes autem præmeditemur quatenus ad ſingulas beatitudines diuinitus adiuti quandoque perueniamus. Nam ſicut à malo per ſpiritum C timoris liberamur, ita liberati ab eo, non minus ſpiritu pauperes quàm rebus eſſe cupimus. Deinde cùm dicimus, *Ne nos inducas in tentationem*, ſpiritum pietatis rogamus, vt manſueſcat interior homo noſter, & mites ſimus, ne vllo nos monente, tentamentorum incidamus laqueos; imò agamur ſpiritu pietatis, ne vllis exaſperemur malis, & per viam iuſtitiæ gradientes ſine vlla impietate mentis ac corporis euadamus. Nã in eo quod D petimus dimitti nobis debita noſtra, non niſi ſpiritu ſcientiæ rogamus, quia delicta noſtra ſcire vel intelligere, illo ex dono poſſumus. Hinc quoque Dauid ait, *Delicta quis intelligit?* Ac ſi patenter dicat, nemo niſi qui ſpiritum ſcientiæ Dei ex dono poſſederit. Intelligere enim pro ſcire dixit, quia diuina & ſpiritalia intelliguntur, terrena verò, & quæ carnis ſunt, propriè ſciuntur. Vnde quidam Doctorum inter ſapiẽtiam & ſciẽtiam hoc eſſe ſanxerunt, dicentes ſapientiam ad contemplationẽ futuræ vitæ pertinere, ſcien- E tiam verò ad vſum temporalium vt his benè vtamur. Quæ profectò ſcientiæ virtus in euitandis malis, ſiue intelligendis, vel appetendis bonis verſatur, quia per eam prius veritatis agnitio repulſis malis participatur. Propter quod noſtra & aliorum vitæ contagia lugere indefeſſis precibus hortamur, & ad ſuperna cœleſtis patriæ deſideria copioſius inardeſcimus.

A Quibus duobus vitiorum ſcilicet præmiique finibus benè vtimur, cùm & illa lugentes penitus vitamus, & iſta deſiderantes amplius omni ardore caritatis concupiſcimus. Magnus itaque quiſquis tribus iſtis gradibus ſubrigitur; nam dum liberatur à malo, hæret iam illi ſummo bono; & dum poſtulat, confitetur eſſe ſectandum. Qui cum liberatum ſe aſpexerit, petit à quo liberatur, ne ſe inducat in tentationem, ne rurſus in malum ruat. Vbi apertè illius potentia prædicatur, ſine cuius permiſſu aduerſarius nihil valet; & dum permittitur culpis exigentibus, quaſi nos inducere videtur. Vnde omnis timor noſter, ſpes, & deuotio, cultu religionis conuertatur ad eum, dum conſtat quod in tentatione nihil inimico liceat, niſi poteſtas nocendi ab eo tribuatur, quem petimus, ne nos inducat. Deinde quia in hac vita ſine peccato renatis viuere non vacat, benè hac prece vtimur, ab his liberari, vt doceamur ex ea, caritatis officio, quid & ipſi agere in fratribus debeamus. Sed quia necdum viſione Dei, & virtutum plenitudine integrè fruimur, cibus nobis in via neceſſarius eſt quotidianus, vt ex eo refecti, quandoque ad patriam redeamus. Vnde ilicò, panem noſtrum quotidianum petimus, ad quem nemo ſine ſpiritu fortitudinis peruenit. Hinc ſanè ſcriptum eſt, *In ſudore vultus tui veſceris panem tuum.* (Gen. 3.19.) Vbi ergo ſudor quæritur, labor vtique deſignatur, & vbi labor, ibi ſpiritus fortitudinis neceſſarius probatur. Vbi verò ſpiritus fortitudinis adfuerit, ibidem iuſtitiæ eſuries indefeſſa præmeditatur; quia iuſtitiæ plenitudo æternus eſt cibus. Diurnus autem, vt quotidie illam eſurientes, quam Chriſtus docuit iuſtitiam impleamus, vt ſit panis ille qui de cœlo deſcendit in prece, iuſtitia in exhibitione, ſpiritus fortitudinis in refectione; quibus duntaxat quatuor virtutum donis reliqua tria in fine plenius conſummantur, quandoquidem voluntas Dei in terris, ſicuti & in cœlo, ſpiritu conſilij moderatur: quia nihil aliud vult Deus, quàm quod conſilij eſt, & per eum omnia diriguntur. Sanè vnum eſt illi velle, atque conſulere. Neque igitur in parte diſtenditur, vt aliud habeat volendo, aliud conſulendo. Nam nos quàm ſæpè aliud nolumus, & aliud conſilij eſſe cernimus. Idcirco interdũ peruerſè gradimur,

CAP. VI.

propter quod ſpiritus conſilij eſt neceſſarius, vt ex illo voluntas Dei in nobis dirigatur, quatenus iure miſericordes eſſe poſsimus. Reſtat planè ſpiritus intelligentiæ, ex quo illud regnum futurum ingredientibus declaratur, & cordis mũditia tribuitur; quo nimirum oculo reſerato, Deum ibidem ſicuti eſt regnantem viſuri ſumus, vbi ſpiritu ſapientiæ complebitur illa ſeptima ſanctificatio nominis eius; quam denique, non in ſenario, qui perfectus ab omnibus prædicatur, neque in alio retro numero decuit poſtulari, ſed in ſeptenario in quo illa ſignatur ſanctificatio diei ſeptimi, vbi Deus requieſcens ab omni opere ſuo ſuam ſanctificaſſe requiem enarratur. Non quod poſt laborem requieuerit, ſed quia quæ perfecta fecit, in ſe requieſcere conceſsit. Nam omne quod eſt, ita ab illo & per illum eſt, vt totum ei debeat quod eſt. Idcirco perfectione ſenarij regni aduentus poſcitur, quatenus occurramus omnes in virum perfectum & menſuram plenitudinis Christi; deinde nobis in illo requieſcentibus, ſanctificetur ipſe in nobis, dum nos in illo ſanctificamur. Quam profectò ſanctificationem à principio in ſe credentibus repromiſit, dum illam ſanctificaſſe legitur diem, quæ perfectionem omnium ſequebatur rerum. In qua Deus in ſeſe requieſcens, nos etiam non aliubi quàm in ſe requieſcere conceſsit. Quam ſanè requiem iure poſcimus in nobis ſanctificari, vt perenniter in eum ſanctificati requieſcamus. Iſte eſt igitur digitus ſummi Pontificis Chriſti, quo ſepties eius reſpergitur ſanguis, vt in eo à lepra immunditiæ ſanctificemur. Nam per digitum Spiritus ſancti gratia deſignatur, quo preces noſtræ & beatitudo donorum expletur, & omnia præſentis vitæ contagia expiantur. In qua nimirum ſeptima ſanctificatione pax veræ beatitudinis firmatur, præſtatur adoptio, ſapientia pleniſsimè condonatur. Hinc quoque Paulus ait, *Pacem ſequimini & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deum.* Verùm omnis virtutum dedicatio ad hanc vltimam porrigitur ſanctificationem, quia poſt perfectionem ſenarij, de dono immortalitatis veſtiti, ipſius aſperſione ſanctificamur, vt deinceps in illo requieſcentes incommutabiles per eum, & ſancti maneamus. Moneo igitur lectorem, hos ſeptem gra-

A dus donorum & precum diligentius contemplari, quia non ſine cauſa plurimis in locis, iſto ſub numero, omnis perfectio, & vera requies prædicatur. Nam Chriſtus Ieſus omnibus venit. Venit enim admodum docere ſapientes & inſipientes corde, omnique ſexui & ætati præcepta ſalutis dare. Idcirco cõpẽdiosè ſatis, non modò mandatorum tradidit diſciplinam, verumetiam donorum ac precum, vt verbis paucioribus, memoriæ res multiplices, & perneceſſarias com-B mendaret. Si quomodo ſimplicitas fidei, velociter addiſceret, ſalutis ſuæ ſufficientiam, & prudentia ingenioſorum amplius profunditatem myſterij obſtupeſceret. Hinc Eſaias vaticinatur dicens, *Sermonem abbreuiatum faciet Dominus ſuper terram.* Quem profectò ſermonem, ita abbreuiauit, vt memoriter eum ſubitò capere poſsint: ita rebus impleuit, vt in præſentiarum nemo, ſine Spiritus ſancti gratia, & cum ea rarus admodum, qui omnia aut intelligere, aut C percipere poſsit. Vnde precibus elaborandum, vt dona percipiamus ex gratia, donis verò agendum, vt peruenire poſsimus ad meritum gratiæ, deinde pro meritis beatitudinem ſperemus quærentibus conceſſam. Alioquin nec ſine fidei precibus ad donum, nec ſine meritis peruenitur ab beatitudinis gradum; quod ſequens concluſio ſatis declarat.

D SI *enim*, inquit, *dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater veſter cæleſtis delicta veſtra. Si autem non dimiſeritis hominibus peccata eorum, nec pater veſter dimittet vobis peccata veſtra.*] Vnde patet, quod vnuſquiſque ſua condemnatur infidelitate. At ille in vtroq; pater incõmutabilis manet, quia non poteſt viſcera paternitatis amittere, imò quia filius eſſe non vis, tua crudelitate iure damnaris. Hinc ex omnibus hoc vnum poſt E precem in fine concluſit, vt reduceret ad memoriam, quid tu in oratione ſponderas, quatenus in tua cognoſceres poteſtate, impetrare veniam quam poſtulas. Neque aliud primùm exigit iudex apud quem rogas, niſi vt talis circa fratrem, qualem eum expoſcis circa te filium eſſe. Quod ſi fratri non parcas, patri quoque infligis iniuriam, quem rogas, & ideo iure condemnaris dupliciter reus. Primùm, quia peccaſti & debes, deinde quia monitus à iudice, pe-

Cap. VI.

tenti fratri amore patris, vt tu ipſe veniam acciperes, crudelis in vtroque, veniam non dediſti. Propter quod nemo ſe circumueniat, quia qui precem compoſuit, ipſe cordis arcana penetrat, & talem te habet in prece, qualis exſtiteris corde. Quibus ita inſpectis, iam quid vlterius proſequatur, expleamus.

Cvm *ieiunatis nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes*, ac reliqua.] Conſequenter in omnibus filios erudit, quomodo ieiunare debeant, exponit. Siquidem ne triſtes more hypocritarum pareant hominibus ieiunantes. Non quod in die ieiunij pro delictis & variis miſeriarum caſibus non oporteat contriſtari, ſed affectatam vanæ laudis triſtitiam vult procul abeſſe à nobis, vt in omnibus glorificetur Deus, & ad eius laudem omnia referantur. Vnde nec ſimpliciter, nolite triſtari, ſed cum additamento, *Nolite*, inquit, *fieri ſicut hypocritæ triſtes*. Alioquin quomodo humiliabimus ante Deum animas noſtras, præſertim cùm oporteat nos contriſtari ad pœnitentiam? Nam cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit. Hinc quoque illam triſtitiam, quæ vanas ſectatur laudes, damnat, eamque fugiendam docet, de qua ilicò infertur.

Exterminant *enim facies ſuas, vt pareant hominibus ieiunantes.*] Finem quoque intentionis, ſicut iam ſuperius, reprehendit, & ieiuniorum profectum docet extra iactantiam confecti corporis eſſe debere, neque de oſtentatione ſqualoris fauorem vulgi quærere. Quia decet omne ieiunium noſtrum in ſanctæ operationis decore ponere, vt ei placeamus inde, cuius ſemper gloriam oportet ſectari, & laudem infatigabiliter quærere. Et notandum quod ſicut iactantia ex nitore veſtium, & decoris pulchritudine ſubripit elatos: ſic vtique de nimio ſqualore & macie corporis vana gloria decipit incautos. *Exterminant*, inquit, *enim facies ſuas*, quod eſt apertè dicere, extra terminos humanæ conſuetudinis eas obducunt, & inuſitato genere fœditatis ſemet afficientes, pallorem quærunt, quatenus diſſimiles ab aliis videantur, vt ex ipſa vilitate carnis vltra homines prædicentur. Melius tamen, ſicut in quibuſdam codicibus habetur, demoliuntur facies ſuas, quàm exterminant, dicimus. Quia exterminare, quaſi extra ſolum eſt ducere; demoliri autem, quaſi diſſipare, & obductu triſtitiæ ac ſqualoris, quaſi ad nihilum omnem venuſtatem vultus redigere. Sed quodlibet horum acceperis, hypocritarum eſt, vt ſcenam laruarum geſtantes, aliud in corde gerant, & aliud in ſuperficie cernentibus ſe exhibeant. Non vt cultu veræ religionis virtutes Chriſti ſtudeant, ſed vt fauorem vulgi excitent. Hinc eſt quod ſequitur,

Amen *dico vobis, quia receperunt mercedem ſuam.*] Suam itaque mercedem, & non adoptionem fidelibus repromiſſam, quia propriam gloriam quærẽtes, à Chriſto ſunt alieni. Siquidem Deus non irridetur. Et ideo in præſentiarum, fumoſas vulgi laudes & in futuro ſimulationis ſuæ mercedem damnationis receperunt.

Tv *autem cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua*, &c.] Idioma ſanctarum Scripturarũ eſt, vt ſic vni quaſi omnibus, & ſic omnibus quaſi vni loquatur, idcirco ſingulari numero, *Tu autem*, dixit, *cùm ieiunas*, vt vnuſquiſque ſpecialiter ſibi intelligat hoc dictum. Cæterùm notandus eſt locus, quod non omnia, etiam noui Teſtamenti præcepta, iuxta litteram ſunt ſeruanda. Alias autem fugientes in ieiuniis hominum conſcientiam, & vanæ laudis iactantiam, vncti capitibus magis oſtendimur ieiunare, & ridiculi erimus olei pinguedine delibuti. Veruntamen more Palæſtinæ prouinciæ loquitur, vbi diebus feſtis ſolent vngere capita ſua ſolemnia celebrantes. Ex quo liquet ieiunantes nos feſtiuos eſſe debere, & in diebus abſtinẽtiæ lætitia ſpiritali pingueſcere. Eſt namque interior homo noſter, in quo ſicuti à capite omnia membra corporis reguntur, ita à mente illius participantur partes, propter quod ſæpe caput pro mente ponitur. Quam oportet denique in diebus ieiuniorum ſacro perungi vnguento, illo videlicet de quo ſponſa in Canticis ad ſponſum loquitur, *Vnguentum effuſum nomen tuum, ideo adoleſcentulæ diligunt te.* (Cant. 1. 3.) Quo nimirum vnguento mens noſtra peruncta, rectè diligit eum, cuius amore interius perfuſa, fragrat odorem, & virtutum odoramenta paſſim bonis operibus decorata reſpergit. At verò hypocritarum caput vnguento vngitur adulationis, de quo Pſalmiſta canens, *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* (Pſ. 140. 3.) Chriſtus itaque factus eſt nobis vnguentum, quod effuſum per paſſionem mortis, totam domum, ſanctam videlicet Eccleſiam, ſuo repleuit odore. Idcirco non alterius cauſa ieiunare con-

Cap. VI. uenit; ſed illius ſpiritu profuſi, debemus per abſtinentiam macerare carnem, vt eius paſſionibus participemur. Alioquin niſi eius vngamur ſpiritu amoris, ieiunia noſtra vana erunt. Illo itaque oleo vnctus eſt Ieſus præ participibus ſuis. Illo vngamur & nos, vt opera miſericordiæ cumulentur, implorantes ſpiritum caritatis, quo interius diuinitus irroremur. De quo Propheta, *Impinguaſti*, inquit, *in oleo caput meum, & calix meus inebrians quam præclarus eſt*. Quia niſi illo vngamur vnctionis oleò, calix ieiunij noſtri nullo inebriatur pietatis affectu. *Vngue*, inquit, *caput tuum, & faciem tuam laua*; quod eſt manifeſtè dicere, perfunde mentem ſpiritu lætitiæ, bonis operibus inſudando, & faciem tuam, ſcilicet conſcientiam, lacrymis laua, vt munda ſit in omni ôpere tuo mens & conſcientia coram Deo. Beati enim mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Alioquin in diebus ieiuniorum noſtrorum, nec caput ſufficit miſericordiæ operibus perungi ſine pura conſcientia, neque conſcientiam ſufficit lauare ab operibus peccati, ſi non bona quæ poſſumus inſtanter agamus. Vnde vt reniteat caput Spiritus ſancti gratia perfuſum, purgetur conſcientia ab omni labe peccati, & lauetur fonte lacrymarum, quatenus ieiunium acceptabile fiat, & nos Spiritus ſancti gratia delibutos candidioreſque commendet.

Pſal. 22. 5.

N e *videaris hominibus ieiunans, ſed patri tuo qui eſt in abſcondito. Et pater tuus qui videt in abſcondito, reddet tibi.*] Hominibus itaque ille ieiunat, qui fauore eorum captus vanam gloriam quærit: ille verò Deo patri, qui propter eius amorem ſeſe macerat, & quod ſibi ſubtrahit alteri largitur. Nec non etiam is ſibi ieiunat & non Deo, qui auaritia pellectus, in poſterum ſibi de quo abſtinuit, reſeruat. Porrò autem qui Deo ieiunat, pura conſcientia intus in abſcondito offert profectò vbi Deus pater videat. Si enim per fidem ille intus in abſcondito eſſe creditur, ibi eſt ieiunandum quo ipſe videat, quia non aliubi videre poteſt, qui nuſquam deeſt, quàm quo eſſe probatur. Idcirco neceſſe eſt ieiunans ſic viuat, vt ei placeat, quem in pectore portat.

N o l i t e *theſaurizare vobis theſauros in terra*, & reliqua.] Hæret hæc ſententia circumſtantialiter vbi ait, *Ne videaris hominibus ieiunans*. Quia qui ieiunat, ſeu reſeruando quod non ederit, ſeu gloriam ſibi quærendo quod abſtinuit, in terris vtique ſibi theſaurizat. Omne enim quod pro terrenis commodis gerimus, in terris theſaurizamus. Et omne quod propter Deum agimus, ad cœlum tranſponimus. Cœlum autem hoc loco pro æternitate ponitur, terra verò pro tranſitoriis. Vnde quidquid agimus, vel quantum agimus, pro æternis agere debemus, & in ſpiritalibus, vt in æternum fœliciter viuere poſſimus. Nec itaque cogitandum, quod iſta terrena præceptorum vſibus diſtributa ibidem aggregata ad litteram inueniemus, ſed pro ſeruitutis noſtræ operibus illos in Chriſto ſapientiæ theſauros & ſcientiæ acquirimus. Neque enim in cœleſtibus alij theſauri poſſidentur, neque illuc hinc alij transferri queunt. Sed dum iſta propter Chriſtum amittimus, ea quæ in ipſo ſunt, nobis theſaurizamus. Nam etſi ſpecialiter de eleemoſyna moneamur, generaliter tamen de omni opere virtutum accipiẽdum. Quia quidquid pro Chriſto temporaliter impendimus, illinc in eo æternaliter recepturi ſumus. Vnde illa quæ gerimus, ſemper eo ſtudio agere curandum eſt, vt Chriſto placeamus, atque per hoc in illo theſaurorum arcana nobis recondita ſolerter præparemus.

V b i *nec ærugo, nec tinea comedunt. Neque fures effodiunt, nec furantur.*] Prætermiſſa igitur vanæ laudis cura, & inuidorum obtrectatione, quibus duntaxat pretioſi corrumpuntur theſauri animarum, ponamus omnem ſpem noſtram in cœleſtibus, & ibi theſaurizemus, vbi per ſpem iam ſumus, per fidem adhuc gradimur, per caritatem amplectimur. Verùm hîc omnia metallorum ſplendentia ærugo cõſumit, & veſtimentorum renitentia tinea vel vetuſtas vaſtabit. Et vt euidentius loquar, quæcunque in mundo poſſidentur præteribunt, vnde tribus iſtis verbis, omnis concupiſcentia mundi, & auaritiæ luxus condemnatur. Nam & moraliter, ſi quid in carne gerimus, theſauros in terra condimus, dum pretioſos corporis ſenſus terrenis deſideriis occupamus. Ergo cùm gula, ſeu fornicatio exercetur, talentum in terra cõfoſſatur ærugine cõſumptum, profectò quia ferreas mentes libido domat & erodit; deinde morum indumenta, ira, ſuperbia, timor, & arrogantia, ſeu omnis vitiorum exercitus vaſtant, cũ quibus ſi quid reſiduum fuerit, fures, Dæmonum ſcilicet multitudo, effodiũt & furantur. Vnde beatus Iob tactus dolore cordis plangit dicens, *Et qui me comedunt* Iob. 30 17.

Cap. VI. *non dormiunt, à multitudine*, inquit, *eorum* A *conſumitur veſtimentum meum ſicut à tinea.* Quibus ſanè verbis oſtendit quod etiam, quos Deus probat interdum multis inſidiarum dentibus corroduntur, & atterũtur ſicuti à tinea paulatim dum eorum indumenta ſurripientium fraudibus corrumpuntur. Quod benè paucis verbis veritatis Magiſter cauere ſuos inſtituens, ſimul omnia comprehendit.

THESAVRIZATE, inquit, *vobis theſauros in cælo.*] Ac ſi dicat, cùm ieiunatis, aut aliquid boni operis agitis, ibi recondite, vbi non adulatio, non vana gloria corrumpat. Cùm verò terrenarum aliquid propter abſtinentiam, quod etiam natura ipſa exigit, vobis ſubſtrahitis, hoc & aliud quod habetis ibi reponite conſeruanda, quo nunquam fures vel corruptio poſſit accedere. Poſtremùm quidquid illud eſt quod opere ſit agendum, ſpiritaliter agite; quia qui ſeminat in carne ſua de carne metet & corruptionem, & qui ſeminat in ſpiritu de ſpiritu metet vitam æternam. Qua de cauſa theſaurizate in ſpiritalibus, id eſt in cœlis, vt de ſpiritalibus vitam percipiatis æternam. Et hoc notandum, quod non ait, theſaurizate mihi, ſed vobis, quia quidquid boni operis pro eius amore facimus, non illi, ſed nobis

Pſal. 15. 1. proſumus. Hinc Dauid ait, *Conſerua me Domine, quoniam bonorum meorum non eges.* Nihil igitur eget alterius, & ideo quidquid illi tribuimus nobis ſeruatur. Cæterùm quod ait, *Vbi nec ærugo, nec tinea demolitur*, oſtendit quod futuræ diuitiæ Sanctorum incorruptibiles erunt. Quod verò illinc nec fures effodiunt, nec furantur, manifeſtat quia ibidem vlterius aduerſus electos Dei nulla fraus Diaboli præualebit; vnde ſine fine illis incorruptibilis erit gloria, & ea ſine aliqua delicti tranſgreſſione ſemper fruentes, beati per gratiam incommutabiliter erunt. Sequitur,

VBI *eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum.*] Quia qui in terris theſaurizat, cor deorſum habet, & qui in cœlis, id eſt in ſpiritalibus, ſpe iam in ſublimibus verſatur, & cor in Chriſto, in quo ſunt omnes theſauri diuitiarum, fixum habet.

LVCERNA *corporis tui eſt oculus tuus*, & reliqua.] Proſequitur autem mundiriam cordis noſtri, & de exteriore docet metaphoricè interioris hominis officium. Quia ſicut oculis iſtis carnalibus omnia corporis membra ordinatè ad operationem diriguntur: ita intentione mentis & luce fidei cuncta virtutum genera, vt lucidum corpus perficiant, illuſtrantur. Vbi non niſi vnus & ſimplex quæritur oculus, de quo ſponſus in Canticis, *Vulneraſti cor* Cant. 4. 9. *meum ſoror mea, vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum*, vbi puriſſimum cordis eius lumẽ expreſſit. Quia licet plura virtutum genera hinc inde reſplendeant, ex vno fidei qui per caritatem operatur oculo, vulneratur Chriſtus amore dilectionis: nam lucerna lumen in teſta eſt, ſic & caritas amoris Chriſti in fide lucet. Cùm au-

B tem fides ceſſauerit, tantùm nobis ſola caritas luxerit.

SI *autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit.*] Id eſt, ſi mentis intentio non eſt ex fide, nequam eſt: propter quod totum corpus tuum, licet videantur virtutes ineſſe, id eſt totus interior homo, nequã erit. Quia quidquid non eſt ex fide, peccatum eſt; peccata autem omnia nequam ſunt, & ideo corpus quod ex ipſis conſtat, tenebroſum erit. Nihil enim magis damnat quam infideli-

C tatem, & malam hypocritarum intentionem, quæ de infidelitate deſcendit, vbi etſi bona videantur fieri, inter vitia computantur, quia de origine vitiorũ naſcuntur.

SI *ergo lumen quod in te eſt tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt?*] Id eſt, bona quæ egeris, quæ à mala intentione, ſi tenebreſcunt, cùm poterant eſſe lux ſi ex fide forent, quid putas ea, quæ & mala per ſe ſunt, & non ex fide fiunt, imò mala intentione naſcantur, quia tenebræ ſunt,

D tenebræ quantæ erunt? Nam mala intentio tenebræ ſunt. De quibus ſi naſcatur quaſi lux, virtus boni operis, ipſa lux virtutis, quia malè fit, vitium erit. Quod ſi rurſus vitium mala infideliter agatur intentione, quaſi tenebræ de tenebris generantur. Ac per hoc tantas tenebras quis poterit explicare? Vult ergo Chriſtus & bona fieri, & ex bono mentis propoſito illa oriri. Alioquin ſi iuſtificatio noſtra ex fide eſt, quis poterit iuſtificari per eam fidem quæ in ſe ambigua eſt? Vbi quæren-

E dum, ſi virtutes quæ mala intentione fiũt, vitia ſunt, verum vitia quæ rurſum videntur bono propoſito fieri, quando Dei iudicio fallimur, in lucem interpretentur. Alioquin pronior ſeueritas videtur ad culpæ vindictam, quàm origo boni ad virtutis augmentum. Sed iudicia Dei abyſſus multa. Quis enim nouit, quo iudicio Dei in eodem bono propoſito fallamur? Vel quis intelligit ſi voluntas noſtra omni circumſtantia noſtra recta iudi-

Cap. VI.

cetur? Veruntamen fidendum de Domini bonitate; ſi recta intentione gerentes labimur, citò luce fidei & confeſſionis purgabimur. Quod ſi obſtinatio perdurauerit, magis timendum ne à radice mala intentionis hoc proceſſerit. Quia ſi quid bonæ voluntati ſecus contigerit, humilis confeſſio, quæ de bona voluntate naſcitur, citò purgabit, ita vt in lucem clareſcant omnia. Qua de cauſa Deo ſubiecta ſit ſemper anima, & illud, *Reuela Domino viam tuam, & ſpera in eo, & ipſe faciet.*

NON *poteſtis duobus Dominis ſeruire,*] & reliqua. De contrariis ergo & inter ſe diſſidentibus loquitur. Quia ſæpè videmus duobus benè concordantibus, ſine vlla perturbatione mentis æquanimiter vno propoſito deſeruire. Sed non de his dicit, quia propter diſſidentia rerum negotia, inter ſe iſta proponit. Vnde Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, non tres Domini, quorum deitas & voluntas, atque poteſtas vna prædicatur. Sed ibi deficit æqua obtemperatio ſeruitutis, vbi diſpar voluntas interſeritur. Quæ nimirum ſententia continuatur ad tria illa, quæ ſuperius expoſuimus. Ac ſi dicat, non poteſtis ſolùm vt videamini coram hominibus bona agere, atque ex his Deo placere. Neq; poteſtis in terris theſaurizare ſimul & in cœleſtibus ea recondere. Neque ſine dubio vitiis & virtutibus deſeruire, quibus alternis partibus, rectè vel Deo ſeruitur, vel diabolo. Sed quia regnũ Chriſti & regnũ diaboli longè inter ſe diuiduntur, idcirco ſimul in vtroq; non poſſumus militare. Propter quod benè à principio fidei nemo ingreditur fontẽ baptiſmi, per quod intratur ad regnum Chriſti, donec abrenunciet diabolo, & omnibus operibus eius, atque omnibus pompis eius. Stultus igitur miles eſt, qui tyrannicam abiecit dominationem, & ſub piiſſimo cœpit armis cœleſtibus militare imperio, ſi rurſus contemnat proiectis immortalibus armis, quem deuotus ſuſceperat, per quem etiam exemptus de morte ſalutem perpetuam acquiſierat, illius nolens parere legibus, neque diſciplinis obedire; & quod ſtultius eſt, ſub eius redire dominio, à quo prius morti addictus, captiuus tenebatur, & crudelibus vexabatur furiarum legibus. Vnde cogitet vnuſquiſque apud ſemetipſum, quid abiecerit in Baptiſmo; diabolum ſcilicet & omnia opera eius, atque pompas ipſius vnuſquiſque noſtrùm repudiauit, & fit mira deceptio, cùm aut opera carnis aut pompas ſæculi A ſectamur. Quid enim ſunt opera carnis, niſi opera diaboli? Et rurſus pompæ ſæculi, quid niſi diaboli eſſe cẽſentur? Quibus cùm ſeruimus vel ſuccumbimus, cui niſi diabolo proſternimur? Mirabilis igitur viciſſim proprietas verborum commutatur.

AVT *vnum*, inquit, *odio habebit, & alterum diliget. Aut vnum ſuſtinebit & alterum cõtemnet.*] Quia profectò diabolus ſemper eſt odio habendus, Chriſtus vero vtiquè B diligendus. Neque apertè vnquam aliquis Deum odio habuit; ſed omnes etiam pagani eum ſe fatentur diligere, licet variis ſeducantur erroribus, dum ſibi falſos confingunt Deos. At verò diaboli nomen pari modo ſimul omnes execrantur. Vnde vitioſus quiſque preſſus ſua concupiſcentia; velut tyrannum ſuſtinet, ſuper ſe iniqua exactione dominantem; Deum verò, & Dominum creatorem ſuum, ſuis concupiſcentiis & diaboli deuictus perſuaſionibus, adhuc reuocantem ſe C contemnit. Veruntamen non odio habens quem ſe diligere ſuamque ſalutem velle pro certo nouit, ſed contemnit redire, dum malè perfectus à concupiſcentia, preſſus ſub diabolo iacet. Duo ſunt igitur vtrarumque ſententiarum fines, quia omne genus humanum ſub duabus iſtis colligitur partibus. Omnes enim aut odio habent diabolum, & Deum verum obediendo diligunt, aut certè ſub diabolo propria cõcupiſcentia victi, tyrannicam ſuſtinent dominationem, & creatorem ſuum, eius D nolentes mandata ſeruare, quaſi de miſericordia præſumentes mente cæcati contemnunt.

NON *poteſtis Deo ſeruire & mammonæ.*] Hoc loco quæ ſuperiùs propoſuerat, apertiùs exponit, quod non poſſint ſimul Deo & ſæculo ſeruire, neque ſimul temporalibus & æternis, cœleſtibus & terrenis. Mammona namque ſyra interpretatione, diuitiæ dicuntur, quibus ſeruire Deum negare eſt. Non enim dicit, non poteſtis habere diuitias & Domini E militiam baiulare, ſed ſignanter non poteſtis Deo ſimul & diuitiis ſeruire. Aliud quippè eſt opes ſæculi habere, & aliud eis ſeruire. Nam qui habet eas & legitimè vtitur vt Dominus, diſpenſator potius eſt earum quàm ſeruus. Ille verò qui ſe negligens, auaritiæ quæſtibus immoderatus deſudat, Mammonæ ſeruus iure vocatus eſt. Quod nomen Irenæus Lugdunenſis Epiſcopus & martyr Chriſti Dæmonis eſſe dicit, quaſi qui diuitiis præſit

Cap. VI.

huius ſæculi; non quod mundi opulentia illius ſit, aut in eius ſit ditione; ſed quia his vtitur ad decipiendum, dum incautos diuitiarum irretit laqueis. Sed quid horum acceperis, Diabolo ſeruit quiſquis diuitiarum ita irretitur nexibus, vt ſeruus earum iure ſit appellandus.

Ideo *dico vobis, ne ſolliciti ſitis animæ veſtræ, quid manducetis, neque corpori veſtro quid induamini.*] Cuius ſententiæ cõſtructio non ſatis præmiſſis congruere videtur propoſitionibus. Numquid igitur vnius Domini ſeruus non poteſt circa veſtem cibumque ſollicitus eſſe? Vel quia non poteſt duobus æquè Dominis ſeruire, quæ cauſa eſt vt non debeat de victu & veſtitu ſollicitus cogitare? Quam profectò coniunctionem ſi diligenter inſpicimus, ſuperiorum ſenſum exſequitur ſententiarum. Nam contemptum ſæculi, & fiduciam futurorum toto ſuperiore ſermone, quaſi filiis & hæredibus æternæ vitæ, præcipiendo tradiderat; dum & iniurias ſuſtinere patienter iubet, damna quoque voluntariè ferre, in nullo tamen vlciſci, nec non inimicos diligere, deinde humanam gloriam fugere, nunc verò cõfirmari nos per fidem ſuis promiſſis in ſpē bonorum æternorum laborat. Quia plures ſunt quos amor præſentium, & deſperatio futurorum, torpentes facit, atque infidelitas omni caligine circumuoluit. Hinc eſt quod dicit, *Non poteſtis duobus Dominis ſeruire*, deinde, *ideo dico vobis ne ſolliciti ſitis animæ veſtræ, quid manducetis*, ac ſi patenter inſinuet, quid ſit diuitiis ſeruire. Ne ſolliciti ſitis, inquit, quia ſollicitum eſſe pro his ſeruire eſt; & ideo ne ſerui ſitis pecuniarum, prohibeo ſollicitudinem gerere cibi aut veſtimentorum, neque enim dictum eſt in ſollicitudine, ſed in ſudore vultus tui veſceris panem tuum. Idcirco labor exercendus eſt, ſollicitudo tollenda. Ne fortè, etſi nõ ſuperflua quærantur, quaſi propter neceſſaria cor duplicetur. Vnde totam ſpem noſtram Deo committere debemus, ne rebus ſeruiamus caducis. Nam ſollicitudo ſæculi ſuis occupatur partibus, ne aut poſſeſſa depereant, aut elaborata non contingant, ex quibus metus & timor, miſeram animam ſatis ſollicitè perturbant, cùm propterea nihil magis acquirere valemus, nihilque amplius retinere, niſi quantum ille decreuerit, cui & noſmet committere oportet. Sed quærendum, cùm anima ſpiritalis, & incorporea ſit, quomodo ad eam corporeus iſte cibus pertinere dicatur, niſi quia anima, ſicut & alibi, pro vita iſta qua viuimus accipitur. Nam duabus ſuis partibus conſtare videtur, vt ſit ſuperior eius pars mens, à qua noſter homo interior non ſolùm ſpiritalis, ſed etiam ipſa anima ſpiritus appellatur; inferior verò animus dicitur, à quo animalis homo vocatur, qui necdum percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei; ſed tantùm vita iſta, quæ cibo alitur, cum pecoribus viuit. Quã qui perdiderit propter Chriſtum, inueniet eam ſpiritalem à Spiritu ſancto viuificatam in vitam æternam. Hinc eſt quod ſecundum hanc partem cibo eget vt alatur vita, ſecundum aliam verò partem, multo plus quàm eſca creditur. Neque enim vita iſta propter eſcam, ſed eſca propter hanc vitam creatur. Simili modo & corpus non propter veſtimentum, ſed veſtimenta propter corpus fiunt. Vnde non debet eſſe ſollicitus animus, ne percipiat quod propter ſe creatum eſt, imò credere oportet in dictis Dei, quia Veritas eſt & omniũ creaturarum efficientia in eius verbo eſt. Quapropter non ſit homo ambiguus, quia in promiſſis eius, qui iſta ſpopondit, nihil inefficax, nihilque ambiguum eſt. Sit autem homo quod eſſe debet & ad quod factus eſt, continuo aderunt ei omnia propter quem facta ſunt.

Respicite *volatilia cæli, quia non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea.*] Quorum exemplis nunquid prohibemur ſerere, ſeu laborare quæ ad vſus humanos neceſſaria ſunt? Abſit vt ita intelligamus; ſed ſicut hoc loco, ita & in omnibus Scripturarum locis ille quærendus eſt ſenſus, qui & Catholicæ congruit veritati, & intelligentiam præbeat ſpiritalem. Non enim ad humanos labores reſpicit hoc exemplum, quibus dictum eſt, *In ſudore veſceris panem tuum*, ſed ad ſollicitudinem tollendam, & fiduciam de ſummo & præſtantiſſimo patre filiis ingerendam. Vt quia aues cœli abſque vlla cura & metu victus terrenarum viuunt, multò magis pro quibus hæc omnia creata ſunt, abſque vlla mentis ſollicitudine Domino debeant famulari, & in eo omnem curam ſuam & ſollicitudinem proiicere, vt ei viuant, cui credendo ſemel inhæſerunt.

Et *pater*, inquit, *veſter cæleſtis paſcit illa.*] Exaggerat ergo fiduciam filiorum & confirmat; vnde patrem etiam ea paſcere teſtatur quæ minima ſũt, & propter filios ſunt creata. Quod ſi bonitas largitoris ad illa ſe extendit, quanto magis ad eos quos forte adoptionis ſibi computauit in filios?

Cap. VI.

NONNE *vos pluris eſtis illis?*] Pluris hoc loco non ad numerum refertur, ſed quia ſunt pretioſiores ratione vtetes filij, & in adoptionem per gratiam ſociati. Verùtamen hæc comparatio Sanctorum, ſicut ſolet maioris ad minorem, non immeritò cœli auibus confertur; quia Sancti vltra quàm aues ſecreta cœlorum penetrāt. Et ſicut præcipui ſunt natura & merito: ita præcipua cœlorum ſublimius volando per gratiam tenent. De quibus Propheta miratur dicens, *Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant? & velut columbæ ad feneſtras ſuas.* (Eſai. 60. 8) Sunt præterea eorū quamplurimi à mūdi negotiis ita ſeiuncti, vt iam in terris nihil agant, nec aliud quid laborent, ſed in verbo & ſola contemplatione diuina verſantes, ſpe iam in cœleſtibus degunt.

QVIS *autem veſtrûm poteſt adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum vnum?*] Hucuſque de cibo exhortatus eſt, nunc verò de indumento corporis, cui per nimiam ſagacitatis ſuæ diligentiam non poteſt quiſpiam adiicere, idcirco ei cura corporis relaxanda eſt, cuius prouidentia factum creditur, cùm ex eo nihil ſit in noſtra poteſtate creare. Quibus profectò verbis non modò fiduciam veſtimentorū ingerit, verùm demonſtrat, quod ſua virtute quantitas & qualitas corporis metiatur, & ſi quid deeſt in futuro poſſit reſtituere. Vnde qui menſuram corporis prouidit vt formaretur, illi tribuenda eſt cura veſtiendi. Non quod laborare quiſpiam & prouidere iſta non debeat, ſicuti & pro cibo, ſed hinc omnem timorem ac ſollicitudinem abiicere, ſpem quoque ſuam & fiduciā Deo committere, & nihil ſibi formidinis pro victu ac veſtitu reſeruare. Quod benè Paulus ex hoc alibi docens, vno declarat verbo, *Quod qui arat debet in ſpe arare;* (1. Cor. 9. 10) Non enim interdixit illud agere, ſed ſpem etiam in talibus Deo committere; neque faſſus eſt, quod qui arat, debeat arare ſollicitus, ſed propriè in ſpe arandum inſinuat. Niſi fortè interpretetur aliquis, ſpem ſe habere in ipſo iacto terræ ſemine, quod nunquam niſi inſenſatus dixerit. Sed ita intelligendum, quidquid prouidè pro hac vita gerimus, vt ſpem de ipſis, & pro futuris, ſemper in Domino habeamus.

CONSIDERATE *lilia agri, quomodo creſcunt.*] Etiam exhortationem habitus ſicut ſupra victus fecerat, congruo ſatis exemplo firmat; non quod iſta, ſicut piè quidam volunt, allegorizare oporteat, vt per volatilia dæmones, per lilia ſublimiores angelicas dignitates, & per viride fœnum, gentes intelligere doceamur. Sed ſimpliciter Chriſtus eis de rebus manifeſtat, virtute ſua & ſapientia cuncta exiſtere; neque in illius potentia deeſſe. Neque ab eius prouidentia effugere corpora quæ ſuis menſuris formata creauit, vnde debeant veſtiri dum tantam pulchritudinem etiam herbarum contulit oleribus. Verùm igitur, *quod nec Salomon*, qui præ Regibus terræ ſæculi gloria floruiſſe legitur, *Tanta veſtitus eſt pulchritudine, ſicut liliorum eſt.* Quia nullo artificio res aliqua tam perſpicuè colorari poteſt, vt ita cādeat vt lilium, aut rubeat vt roſa, nec tamen laborant tincturæ coloribus ſe ornando, ſicut nec volatilia in terra ferendo: neque nēt, vt conficiant quibus induantur operimentis. Ad quod quiſpiam imperitorum quaſi Phyſica diſputatione ſciolus, ſimplicitatem Euangelij reprehendit dicens, quid requirere deberēt inſenſibilia quod eis natura contulit, vel cur elaborare pulchritudinem, quam non ſibi, ſed nobis Creator indulſit? Aut quomodo cooperiuntur, quia ſcriptum eſt quod nec Salomon coopertus ſit, ſicut vnum ex iſtis? Nam lilia naſcuntur potius quàm cooperiuntur, & ſicut quidam ait, *Coopertio, vel amictus eſt corporis, non corpus ipſum. Vnde ſi ad ſenſum*, inquit, *humanæ intelligentiæ res refertur, colorem lilij candor velamenti poterat æmulari.* Quibus profectò verbis non rei veritas aperitur, nec circunſtantia lectionis intenditur, ſed ſenſus caligine obducitur. Nam exemplum propoſuit, vbi multiplex prouidentia Creatoris, atque efficax potentia prædicatur, qui tantùm inſenſibilibus præſtitit, quod nobis, pro quibus iſta creata ſunt, & neceſſaria præſtabit. Non quòd eis potiora præſtiterit quàm nobis, ſed ne interiotem habentes gratiam pulchritudinis, hanc exteriorem diffidentius requiramus. Cooperta autem colorata omnia iure dicuntur etſi naſcantur: non quod exterius aliud habeant tegumentum, ſed ipſe color iuxta modum locutionis coopérimentum dicitur. Nam ita ſæpè dicimus, cooperuit eum pallor, aut rubor; cooperuit eum cœcitas ſeu macies corporis, & talia huiuſmodi quæ infra corpus fiunt. Igitur nulli dubium quod ſicuti eſt habitus animi, ita eſt & habitus in corpore, & habitus extra corpus. Porro, candorem lilij quilibet veſtitus color, quamuis poſſit æmulari, nullo modo tamen coæquari poteſt. Et ideo ſi talia tribuit vni cuilibet ex oleribus, nihil dubitandum Chriſtia-

Cap. VI.

no, quod eum vnquam debeat fraudare promiſſis.

Si enim *fœnum agri quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, Deus ſic veſtit, quanto magis vos modicæ fidei?*] Ergo fidei noſtræ inuiolabilem confidentiam exemplorum auctoritate diuinitus confirmat, vt nulli fas ſit ambigere, dum tam euidenti documento dubietas aufertur, & promiſſione Chriſti infidelitas propugnatur. Si enim fœnum, quod hodie eſt, tantæ viriditatis decore veſtitur, quanto magis eos veſtire parat, quos æternæ ſocietatis participes fecit? *Et cras in clibanum mittitur.* Vbi alij codices, *in ignem* habent. Nec dubium quin in ignem mittatur, cùm neceſſe fuerit, licet ad hoc inhabilis habeatur, ſed ad vſus iumentorum potius ſeruatur. Porrò in clibanum magis Tropicè mitti dicitur, quia dum colligitur quod hodie virebat decore pulchritudinis, cras in aceruum mittitur. Et hoc eſt in clibanum mittere, quoniam aceruus ille, quia formam clibani exprimit, iure clibanus nominatur.

Qvanto *magis vos modicæ fidei?* ſubauditur *veſtiet.*] Igitur quia omnem fiduciam noſtram in fide repromiſſionum, & ſpe perceptionis atque virtute ſuæ Maieſtatis perſuadet collocari, cura rerum quibus indigemus omiſſa, indubitanter ab eo omnia expetere iubet, à quo & ipſi viuendi exordium ſumpſimus, nihil hæſitantes de minimis, qui cœleſtia & æterna, abſque vlla ambiguitate ſperare, & per patientiam exſpectare debemus. Si enim de terrenis & caducis rebus, promiſſis eius non credimus ne ſolliciti ſimus, & tamen ab eo licet ingrati iſta percipimus; quomodo inuiſibilia & cæleſtia rectè ſperamus? Vel quomodo æternorum promiſſis abſque ambiguo credimus, qui nec de iſtis fidentes ſumus? Et ideo ſic exclamat tuba veritatis, quatenus de his & fiduciam nobis ingerat, & infidelitatem condemnet. Permodica igitur fides eſt, ſi fides dicenda eſt, quæ nec de minimis immobilem aſſertionem præſtat. Sed quod peius eſt ſaltem hanc pauci admodum habent, & ideo, quod alibi Dominus damnat, curis ſæculi & ſollicitudinibus ſuffocant verbum diuinæ prædicationis, nec referunt fidei fructum, vt omnem ſpem vitæ ſuæ Creatori ſuo committant, & quę cæleſtia ſunt, iuſtitia dictante, primùm quęrant.

Nolite *ergo ſolliciti eſſe dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?*] Plenius igitur inculcat & reuol-

Cap. VI.

A uit, quidquid à principio ſermonis docuit, vt omnes Chriſtiani abſque præſentis vitæ ſollicitudine viuant. Quia ſollicitudo ſæculi ſuffocat verbum, ne Chriſti miles poſſit referre fructum. O infidelitas præcordiorum, tantùm premis corda hominum, vt vix aliquem liceat ad plenum reſpirare ad ſuperos. Hac quippe ſollicitudine penè omnes premuntur, etiam aliquando & ipſi qui mortui videntur ſæculo. Vnde pro victu & veſtitu B quàm ſæpè ſcandalizantur. Infœlix ergo eorum perfectio, dum pro his ſolliciti gẽtilibus coæquantur.

Hæc *omnia*, inquit, *gentes inquirunt.*] Ac per hoc quid amplius habet à Gentili, cuius adhuc infidelitas dum ſollicitat animum, huius vitæ curis fatigat. Qui ergo de iſtis tantùm confiſus eſt à Domino, ſaltem modicam habet fidem: qui autem adhuc de his ſollicitus eſt, infidelis cenſetur. Vnde rara & paucorum eſt perfecta fides. Et ideo dubitanti adhuc Petro, poſt C Domini iuſſionem, rectè dicitur, *Modicæ fidei quare dubitaſti?* (Mat. 14. 31) Quicumque ergo dubitat in aliquo præceptorum Dei, vel minus ex eo confidit, quàm promiſit potens Deus, modicus eſt fide. Hinc quoque Iacobus, *Qui indiget ſapientia poſtulet eam ex fide, nihil hæſitans; quia qui hæſitat ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento mouetur.* (Iac. 1. 5.) Quod ſi in diuinis hæſitare Chriſtiano non conuenit, in humanis & caducis poſt promiſſa quomodo fidelis dubitare poterit? Quid igitur fugis Chriſtiane? Quantò magis in D promiſſis Dei hæſitaueris, tantò minus inuenies pro quibus ſollicitus deſudas. Et ſi bonitate Dei etiã dubius acceperis, quod ſollicitè quæſiſti, non tua ſollicitudo id fecit inefficax, ſed Dei largitas, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos.

Scit *enim pater veſter, quia his omnibus indigetis.*] Patrem igitur ad memoriam filiorum reuocat, vt ex eo de illius bonitate atque prouidentia abſque ſæculi cura ſecuriores reddat. Vnde alibi vt certiores E nos faceret, *Si ergo vos* (inquit) *cùm ſitis mali noſtis bona data dare filiis veſtris,* (Mat. 7. 10.) *quantò magis pater veſter dabit ſpiritum bonum petentibus ſe?* Ad quod infidelitas fortè dictura, noui quia ſcit nos his egere, ſed neſcio vtrum dare velit. Stulte, patrem audis, & de voluntate dubitas? Quis vnquam bonus pater clauſit viſcera ſua fideli filio? Et ſi pro nobis proprio filio non pepercit, quid habet quod negare debeat? Quotiens ergo non accipis quod iuſtè

Cap. VI.

queris; non illius, ſed tua prauitas, vel infidelitas facit. Nihil enim filiis potentius dedit fide, nihil fortius caritate, nihil locupletius ſpe. Idcirco quicumque his tribus abundat, omnia in Chriſto poteſt, & per eum cuncta poſſidet.

Qvaerite *primùm regnum Dei, & iuſtitiam eius, & omnia hæc adiicientur vobis.*] Primùm autem, non ad ordinem referendum puto, vt poſtea iſta quærere debeamus, ſed omnia hæc, inquit, adiicientur vobis. Vnde magis ad quantitatem referendum eſt, vt extra hoc nihil quærendum ſit; quia cum eo vniuerſa fidelibus condonantur. Et ideo dicit, *Quærite primùm regnum Dei*, ac ſi ſummum bonum, quod non propter aliud, ſed propter ſeipſum oportet quærere, neque ad aliud referendũ, quoniã adiicientur vobis omnia neceſſaria, non quidem propter ſe amplectenda, ſed vt iuſtitiam operari, & ad regnum felices quandoque poſſitis contingere, interim dum eſtis in via vtenda, non propter ſe quidem, ſed propter illud. Vnde his vtamur in via, quatenus illo fruamur in patria; quia hæc omnia propter illud nobis ſunt neceſſaria, illud autem propter ſeipſum. Hinc ergo dicitur, *Quærite primùm regnum Dei & iuſtitiam eius, &* omnia hæc, quæ propter eum ſunt vobis neceſſaria, ſuperadiicientur. Superadduntur autem, quia illud vnum ſolum & permaximum neceſſarium eſt, in quo omnis ſufficiẽtia filiorum adimpletur. Quod ſanè, fide, ſpe, & caritate deuotè ſatis quæritur, ſi omnia quæcumque facimus, quæcumque cupimus, ſemper illud in mente quærimus. Vbi ordo præpoſterus decenter ſatis permutatur, *Quærite primũ regnum Dei*, deinde addidit, *& iuſtitiã eius.* Ergo prius quærenda eſt iuſtitia regni, per quam peruenitur ad illud, deinde per eãdem ad ipſum perueniendum; quia nemo niſi iuſtitiæ opera exſequendo illud inuenire poterit. Sed primum propoſuit, vt permulceret auditum, deinde intulit iuſtitiam perquirendam, quæ ſatis laborioſè impletur. Vt ſi placuerit quod permulcet, impleatur laborioſè iuſtitia, quam vbique docuit, licet doleat quod iubetur. Alioquin niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Iuſtitia ergo regni omnia quæ Chriſtus docuit, cum tribus præmiſſis virtutibus obſeruare, deinde regnum quærere, ipſam eandemque iuſtitiam non ob aliud operibus adimplere, niſi vt glorificetur Deus,

A & nos per omnia illi placeamus. Gentes enim terrena infideliter quærunt, quibus ſpes nulla de futuris monſtratur, nec adoptio data eſt, neque in cœleſtibus regnũ aliquod permittitur. Fideles verò quia electi ſunt ad gratiã, iure illis dicitur, quærite vos primùm regnum Dei, & hæc omnia adiiciẽtur vobis. Quia etſi bonus omnibus, credentibus ſcilicet & non credẽtibus, inpræſentiarum prædicatur, in futuro tamen iuſtus vbique prædicitur. Vnde filios præmonet, quærite primùm re- B gnum in mundi origine præparatum, & in Euangelio repromiſſum; deinde iuſtitiam eius, quia in eo nullus reprobus introibit, ſed reddet vnicuique rex virtutum prout geſſit. Qua de cauſa virtutes ſtudere, filiorum eſt; quæ mũdi ſunt quærere, Gentium, id eſt infidelium. Veruntamen quia filiorum ſunt omnia, idcirco etiam & non quærentibus adiiciẽtur hæc omnia; quibus cùm ſubſtrahuntur, ad probationem fiunt; cùm verò præbentur, ad gratiarum actionem, quoniam qui ſe- C cundum propoſitum ſunt vocati, omnia illis cooperantur in bonum.

Nolite *ſolliciti eſſe de craſtino.*] Et ſi quæſieris, quare? Quia hæc omnia adiicientur vobis. Vbi cùm de futuro ſollicitos eſſe prohibuit, ſaltem de præſenti curare permiſit. Paulus enim die ac nocte laborabat manibus, & de collectis monebat quæ fiebant in ſanctis. Nec non ſecundum Agabi prophetiam famis à ſan- D ctis procuratur; nec non & Dominum loculos habuiſſe legimus, vnde non labor, non prouidentia, ſed ſollicitudo & cura mentem præfocans damnatur. Craſtinus autem pro futuro ponitur. Quia non ſollicitudo æternæ vitæ, ſed ſollicitudo ſæculi prohibetur. Vnde liquet quod pro his ſollicitum eſſe in acquirendo, timidum in conſeruando, dolentem verò in perdendo, nec non & gaudentem in fruẽdo, ſeruire eſt: liberum verò ab his & ab E huiuſmodi paſſionibus regnare. Non enim poſſumus duobus Dominis ſeruire; quia longè alia eſt ſollicitudo ſæculi, alia ſollicitudo iuſtitiæ Dei ac regni.

Crastinvs *enim dies ſollicitus eſt ſibi ipſi.*] Non illa nimirum ſollicitudine virtutum, ſed ſollicitudine, quæ non niſi timore, gaudio, & mœrore, nec non & anxietate curarum mentem perturbat. Vnde *Sufficit diei malitia ſua.* Id eſt ſollicitudo præſentis vitæ, atque afflictio; quod κακία verbum Græcum ſimul ſonat, malitiam videlicet & afflictionem. Veruntamen

Cap. VI.

men hîc malitia magis transferri debuit: ſed malitia peccati eſt, quæ laboris & cruciatus. Vnde quidem ſufficit diei malitia, labor ſuus & anguſtia, idcirco ſuperfluum eſt, de incertis cogitare. Nos tamen non contendimus; pro vtraque malitia ſimul accipi hoc loco debere; quam ſanè malitiam peccando incurrimus: non quod dies malus aliquis per ſe inueniatur, ſed quia in eo vtraque mala fiunt. Quam denique diem bene Iob & Hieremias intuentes, maledicunt; quia non illa eſt dies quam fecit Dominus, ſed quam adinuenit Diabolus, dies vtique malitiæ & tenebrarum, vnde ſufficit ei malitia ſua, nec eget alterius. Quia ſi inpræſentiarum in luce vix ſubſiſtimus, quantò magis ſi malitiam futurorum in præſentibus iunxerimus? Nam curis præſentibus ita mens obruitur, vt vix lucem reſpicere queat, quantò magis ſi fuerit malitia ipſius diei geminata? Et ideo præcepta dat vitæ, ne in hoc exilio duplicibus prægrauemur.

Cap. VII.

Nolite *iudicare, & non iudicabimini.*] De occultis dubiiſque loquitur rebus, quæ non poſſunt apertè interpretari quo animo fiant. Alioquin quid eſt, quod & Apoſtoli & vniuerſalis Eccleſia de manifeſtis criminibus iudicant & decernunt; niſi quia de manifeſtis, quorum eſt iudicandi officium, debent vtique decernere? Porrò de his quæ occulta ſunt, vel neſcimus quo animo fiant, nemo abſque periculo iudicat. Sed ſunt quædam vitiorum crimina, quæ nunquã poſſunt bono animo fieri, de quibus iudicandum nemo qui ambigat. Sunt talia factorum opera, quæ & bona, ſi bono fiant animo, & mala ſi malo fiant, eſſe queunt. De quibus cùm ſub ſpecie religionis agunt, non eſt mox iudicandum, quoad vſque veniat Dominus, qui illuminabit abſcondita tenebrarum, vt manifeſta fiãt conſilia cordium. Veruntamen quorundã ſimulatione nonnunquam manifeſtãtur, de quibus Dominus, *A fructibus eorũ cognoſcetis eos*. (Mat. 7. 16.) Ex quibus manifeſta fiunt, vtiq; iudicandum eſt; vt arguantur à luce, quia non ſunt in veritate facta.

In *quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Et in qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis.*] Ex quo neſcio quidam Philoſophorum nebulam caliginis aſperſerunt, vt ſimplex veritas obtegeretur. Si ad menſuram, inquiunt, Deus peccantibus redditurus eſt pœnam, & omnis mẽſura circumſcripta eſt tempore, quid ſibi volunt minæ infiniti ſupplicij? Ad quod fatendum, quod non omnis menſura, vt eorum aliquis arbitratus eſt, præſcribitur tempore. Sed tamen ne hanc videamur fugere quæſtionem, veriſimile aut omninò verum eſſe probatur, quod omnis menſura præſcripta ſit, non tantùm tempore, vt hic ſomniat; ſed & locorum ſpatiis quædam propriè terminantur, vel capacitate rerum, quæ ad locum etiam referuntur. Vnde quærendũ, ſi aliquid ſit, quod æternum dicatur, & tamen quodammodo circumſcriptum quibuſdam teneatur lineis. Vt puta ipſe homo, qui auctoritate diuina æternus futurus confirmatur, & tamen loco circumſcribitur, quamuis ſine terminetur. Alioquin illocalis eſſet. Nam quem ipſi Philoſophi ſolem æternum putant, & ab eis geometricis figuris comprehendi putatur. Hinc igitur & aliis quamplurimis modis monſtrari poteſt, quod poſſit aliquid & æternum eſſe, & certam ſui modi habere menſuram. Qua denique ſententia coguntur accipere, velint nolint, aliquid cum menſura æternum; Ac ſic æterna erunt ſupplicia quæ minatus eſt Chriſtus, quamuis habeant iuxta modum culpæ ſui menſuram. Veruntamen non dictum eſt: Quod menſi eſtis, hoc remetietur vobis, ſed in qua menſura mẽſi fueritis. Neque dubium quod aliud ſit in quo metitur aliquid, & aliud quod in menſura metitur. Fieri enim poteſt, in qua menſura homo aliquis menſus eſt aliquid alicui; in eadem remetiatur ei. Verbi gratia modium tritici; in qua nimirum menſura, poteſt illi hordeum aut aurum, aut aliud aliquid metiri, ſeu centum millia in eadem re aſſignari. Ita vt ſine comparatione ipſarum rerum, & genus & quantitas differant, & tamen rectiſſimè dici poteſt, in qua menſura menſus eſt, in eadem illi rurſus metitum eſt. Porrò vnde hoc dictum ſit paulò ſuperius elucet, *Nolite*, inquit, *iudicare, & non iudicabimini, in quo enim iudicio iudicaueritis*, & cætera. Nunquid ſi iniquo iudicio iudicabunt, iniquo ab æquiſſimo iudice iudicabuntur? Aut ſi non iudicant in talibus de quibus prohibentur, nunquid de aliis quibuſlibet ſuis ſceleribus non iudicabuntur? Abſit vt ita ſentiamus, nulla quippe iniquitas apud Deum, neque peccatũ aliquod inultum patitur abire. Sed hoc eſt quod dicitur, *In quo iudicio iudicaueritis, iu-*

Q

CAP. VII.

dicabimini, tanquã ſi diceretur, in qua volũtate benefeceritis, in eadem liberamini: vel in qua voluntate malè feceritis, in ipſa puniemini. Ac ſi dicatur, dum quiſpiam ad turpem vtens oculis concupiſcentiam, ſi iubeatur ideo cæcari, in quibus itaque oculis peccaſti, in eiſdem patieris; iudicio enim animi ſui in quo iudicat, in ipſo aut condemnabitur aut purgabitur. Vnde non iniquum eſt, vt in quo iudicat, animi ſui iudicio pœnas luat, cum eiſdem malis patitur, quæ malè iudicantem animum conſequuntur. Neque enim de aliis quibuſlibet peccatis accipiendum eſt, niſi de iſtis iudiciariis; quia in ipſis aut offendimus temerè iudicantes, aut excuſamur, recto iudicio quæque clementer examinantes, aut quę dubia ſunt & colorem habent iuſtitiæ, in bonam partem interpretantes, ſoli Domino diſcernenda relaxamus. Alia verò peccata quæ admittimus, non in iſta menſura vel iudicio, ſed in ſeſe vnumquodque vleiſcetur delictum; id eſt ſecundum ipſius qualitatem vel quantitatem, propria accuſante conſcientia, infelix anima punietur. In ipſo nempe animo, quo appetitus fit voluntatis, humanorum omnium eſt menſura factorum, in qua nimirum culpam ſequitur pœna. Et ideo cùm dixiſſet, *In quo iudicio indicaueritis*, ſecutus adiunxit, *Et in qua menſura menſi fueritis*; Quia in voluntate propria metietur bonus bona ſuorum operum facta, & malus metietur mala, reatuſque ſui miſerias. Quoniam ibi eſt quiſque bonus vbi bona vult, & ibi eſt malus, vbi mala vult. Ac per hoc geminatum eſt, vt in ipſo delicto, ſeu in ipſa animi ſui conſcientia, vnuſquiſque ſciat ſe puniri; quia ibi eſt, aut miſer, aut beatus: in ipſo ſcilicet voluntatis ſuæ affectu, quæ eſt menſura factorum, meritorumque, non ex temporũ ſpatiis metiuntur quam moroſè fiant, ſed ex volunrate qua fiunt. Voluntas quippe ipſa punitur, ſiue animi ſupplicio, ſiue corporis, vt quæ delectatur in peccatis, ipſa puniatur in pœnis. Vnde quibus fuit voluntas ſine fine peccandi, quamuis cum fine peccauerint, iuſtè ſine fine damnantur. Et quibus fuit iudicium ſine miſericordia, ſine miſericordia iudicabuntur. Hæc eſt, inquam, illa menſura, vt quod non præſtitit, nec percipiat. Atque ideo quod ipſe iudicatur, æternum erit: quamuis quod ipſe iudicauit, æternum eſſe nequiuerit. Iuſtum igitur, vt qui æternam voluit habere peccati fruitionem, æternam inueniat vindictæ ſeueritatem; & quorum voluntas nec habuit finem peccandi, nec habeat finem torquendi, vltricem pœnam ſine fine ferendi. Quidam autem noſtrorum continuam circumſtantiam lectionis in hoc capitulo ſeruantes ita ſentiunt, quod prohibeat iudicari de ſponſionibus ſuis. Quia vt iudicia pro incertis rebus inter homines ſumuntur: ita & hoc iudicium aduerſus Deum ex ſentientis vel opinantis ambiguitate interdum ſuſcipitur. Quod penitus repellit à nobis, vt conſtans fides & fiducia in eius promiſſis retinerentur. Quia non ſicut in cæteris peccatum eſt propter diffidentiam in Dei promiſſis, quippiam perperam iudicaſſe; ſed infidelitatis eſt crimen.

QVID *autem vides feſtucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides?*] Grandis hoc loco moderatio iudicij proponitur, ſed rarus qui ab huiuſmodi vitio ſit alienus, quoniam vnuſquiſque dum ſuis fauet, aliena facilè reprehendit. Aliena quoque grauius quàm ſua tolerat, & ideo arguendi ſumit auctoritatem, ſine vllo ſuæ emendationis exemplo. Per oculum quippe, vt dictum eſt, mentis intentio deſignatur; in qua nimirum vnuſquiſque dum trabem gerit, videlicet maioris culpæ crimen, ſeipſum intueri non valet, quia caligine preſſus delicti, introrſus cæcus iacet. Sed ille ſemper oculus exterior, qui reſeratus in Paradiſo poſt culpam fuit, ea quæ ſibi ſint noxia, non quibus proficiat, apertus videt. Conſpicit enim iactantiam vanæ laudis, dum ſibi cæcus; alterius mentem mederi curat, non vt proficiat, ſed vt adhuc per inanem gloriam euidentius cadat. Difficile eſt quo quiſque egeat vt alteri præſtet, idcirco nemo cæcus ducatum alteri præbet. Metaphoricè quidem loquitur; ideo à corpore ad animum exemplum trahere debemus, vt per oculum mentis intentionem, per feſtucam minima quæque delicta, per trabem verò grauiora criminum probra intelligamus. In cuius autem mentis intentione, adhuc odium reſidet, de ira temerè alium caſtigat, ideo à iudice ſalutis increpatur, vt quid videat minora quæque in fratre, dum in ſe maiora non conſiderat. Et quod grauius eſt, quomodo medicus animarum vult videri, qui ſui curam non habet. Cui benè à Domino mox infertur.

CAP. VII.

HYPOCRITA *eiice primùm trabem de oculo tuo.*] Hypocrita enim eſt, quiſquis appetit videri quod ipſe non eſt. Idcirco ad cautelam ſui vnuſquiſque reducitur, vt primùm ſeipſum curet, deinde virtutibus illuſtratus, fratris, in quantum præualet, ſalutem quærat.

NOLITE *dare ſanctum canibus, neque margaritas veſtras mittatis ante porcos.*] Prouerbialiter iſta proponens, monet diſpenſatores Eccleſiarum, vt purgato mentis oculo ad alios caſtigandos veniant. Deinde ne ſanctum canibus proiiciant, verbum videlicet prædicationis. Quia ſicut periculoſum eſt pecuniam Domini abſcondere: ita ſanè prodigum eam canibus tribuere. Et quomodo vitij, verum occulere, ſic periculi eſt, non ſuſtinentibus verbum vitæ coram ponere. Nam per canes intelliguntur hi, qui contra veritatem oblatrando impugnant; per porcos, qui contemnendo quæ audierant, pedibus ſubſternunt, de quibus Petrus Apoſtolus, *Canis reuerſus ad vomitum ſuum, & ſus lota in volutabrum luti.* (2. Pet. 2. 21) Et ideo per canes hæretici, ſeu abnegatores veritatis, reuerrentes ad vomitum infidelitatis denotantur. Per porcos verò, qui in ſua immunditia perdurantes cognitionem Dei rectè ruminare neſciunt, quibus non eſt allegoriarum veritas reſeranda, eo quod omni vitiorum immunditia polluuntur, ſed apertiora quæque illis pandenda, vel ſi viliora dici poſſunt. Cæterùm myſtica eloquiorum documenta ad tempus reticenda ſunt, donec ea ſinguli ferre poſſint, & tritici menſura omnibus præbeatur, vt neque iſti percepta dilanient, neque illi oblata conculcent. Sed tamen quoquo modo periculoſius eſt ſancta porrigere peruerſis, quàm pretioſa impuris. Quod benè vno dubitantis aduerbio temperauit.

NE *fortè conculcent illas pedibus ſuis, & diſrumpant vos.*] Quia fieri poteſt vt reſipiſcant ab immunditiis ſuis, & de porcorum grege tranſeant ad conſortium ouium. Veruntamen non ideo illud canibus, contra præceptum Domini temerè tribuendum, neque iſtæ coram pedibus porcorum proiiciendæ, ne fortè & illas conculcent, & vos diſrumpant. Conculcant autem contemptores veritatis eloquia Dei pretioſiſſima, dum deſpiciunt paruipendentes pulchritudinem promiſſorum, & veluti ſues ad immun-

A ditiam reuoluuntur. Cæterùm illi qui contra veritatem oblatrare moliuntur, ſi fuerint eis prodita, quæ velo celari iubentur obumbrantia Sancta Sanctorum, quibus non eſt licitum non ſolùm ea contingere, ſed nec videre, mox, inquit, diſrumpent vos, non eas ſiquidem; quia incorruptibilia maneat eloquiorum Dei arcana; ſed ſimplicitatem fidei veſtræ. Hinc igitur eſt quod vnitas fraternitatis tantas patitur preſſuras, tantiſque diſrumpimur ſciſſionibus, B tantis dilaceramur verborum confutationibus; quia non probantur primùm, quibus myſtica reſeranda ſint Sacramenta, imò quibuſdam indifferenter omnia panduntur. Qui profectò tales non diſpenſatores pecuniæ, ſed prodigi, atque extirpatores theſaurorum iure cenſentur; quoniam tollunt panes filiorum, & mittunt eos canibus. Ignorant enim quod auidius quæritur abſconſum, venerabi- C lius conſpicitur celatum, carius tenetur diu quæſitum, ſine faſtidio fit cum menſura perceptum, & ſine læſione ſtomachi ad horam competenter eſurientibus indultum. Hinc eſt quod Petrus Simoni gratiam Spiritus ſancti negat, & tamen, quia quantiſper ad notitiam fidei intromiſſus fuerat, credentes diſrumpere feſtinat. Hinc eſt quod multi hæreticorum Eccleſiam ſcindunt, & vnitatem impugnant. Hinc eſt quod Iu- D lianus refuga tyrannica dominatione blaſphemias & arma ſimul contra Chriſtum mouet. Hinc etiam eſt, quod hodie in Eccleſia indulgentia pœnitentiæ totiens conculcatur, & ſecuritas promittitur, ita vt illuſio potius interdum quàm medicina ſordeſcentibus fiat: quia dum facilè præſtatur, vilior habetur, & percepta negligentius cuſtoditur; atque culpa in facto cum ſpe veniæ audentius nonnumquam reiteratur. Hæc non ideo dixerim, vt crudelem eſſe Doctorem doceam, ſed vt ad cautelam incautos reducam. Quia ſicut quærentibus cum fide dilectionis non eſt E neganda: ita deluſoribus & infidis non eſt continuò præſtanda; ne fortè margaritas ſpei noſtræ, non ſolùm pedibus conculcet, verumetiam ne aliis, totiens dum ſordibus crimino ſus intingitur, peccandi fiduciam malè pellectus præbeat. Inde eſt quod ſacri Canones multotiens ad pœnitentiam reiterantes non facilè admittunt. Quos ſanè

CAP. VII.

Cap. VII.

terminos, nec nos oportet indifferenter tranſgredi, ſed omnia cum diſcretione penſare.

PETITE *& dabitur vobis. Quærite & inuenietis. Pulſate & aperietur vobis.*] Quibus profectò gradibus, via, veritas, & vita, legitimè certantibus præſtatur. Vt primùm in via quæ Chriſtus eſt ambulantes, veritatem inueniant, ipſum quærentes apud quem eſt fons vitæ. Vbi pulſantes ad oſtium, licet per anguſtam portam, vitam ingrediantur ſempiternam. Nam oſtium Chriſtus eſt, ſicut ipſe ait, Ioan. 10. 9. *Ego ſum oſtium. Per me ſi quis introierit, ſaluabitur.* Et ideo non aliud petendum quã quod quærendum eſt, neque aliud quærendum niſi ad quod iugiter, vt ingrediamur, pulſandum eſt. Hic eſt enim panis viuus, qui de cœlo deſcendit, filiorum vtique cibus. Hoc eſt regnum, & iuſtitia regni, qua iuſtificamur omnes. Idcirco eam primùm non minus petere quàm & quærere debemus. Et non dico quærere, verumetiam quæſitam inuenire; inuentam autem ad ipſam indeſinenter pulſare ianuam, donec pulſantes ad eum per ipſum ingrediamur. A principio ergo huius ſermonis nihil aliud quàm iuſtitiam, regni filios & hæredes docuit; ideo animos eorum ab omni ſollicitudine ſæculi ſecreuit, vt illam intenderent iuſtitiam, & ſolummodo regnum cœleſte deuoti quærerent. Alioquin regnare in eo nequimus, niſi primùm leges eius & iuſtitiam, non dico diſcere, verùm & implere quæramus. Hoc itaque eſt regnum primùm quærere, ante omnia & ſuper omnia Deum mente diligere, deinde dilectionis opera perficere. Sed ne cui impoſſibile videretur, compoſuit preces, docuit quid petamus, & modo præbet confidentiam, vt nihil hæſitantes poſcamus. Veritas namque id promittit, & ideo hæſitare in precibus non debemus, tantùm vt ea & ſic petamus, vt iubet, Nec non & tunc, & ibi quæramus vbi iubet. Pſal. 104. 3. Ex quo Propheta, *Lætetur cor quærentium Dominum, quærite Dominum & confirmamini, quærite faciem eius ſemper.* Vbi ſi benè inſpicimus, non aliud quàm patrem & filium atque Spiritum ſanctum, quærendum eſſe docuit, & ſemper eum quærere mandauit læto & firmo corde. Non quia eſt niſi vnus, ſed quia ipſe idemque immenſus eſt, & ſempiternus. Petimus autem fide, per eam

A profectò ad Chriſtum gradientes; quærimus ſpe tutiſſima, dum per ipſam penetrantes, interdum attingimus vſque ad interiora velaminis Chriſti: quam denique ſicut ancoram tutam, in cœlo iam fixam habemus; pulſamus caritate, dum infatigabiliter ad oſtium, quod Chriſtus eſt, iugiter ſuſtinentes laboribus deſudamus; quatenus vnum quod petimus & quod quærimus quandoque deuictis malis adipiſcamur. Et B vt maiorem præberet conſtantiam perſeuerandi, diligentiam quærendi, fiduciam impetrandi, addidit ita dicens.

OMNIS *enim qui petit, accipit; & qui quærit, inuenit; & pulſanti aperietur.*] Vnde cuicumque non datur quod petit, abſque dubio non rectè petit, neque quęrit, neque rectè pulſat ante ianuam pietatis. Omnia enim quæcumque petimus aut quærimus, & ad quod pulſamus, ſicut dixi, non niſi vnum, & propter vnum eſſe debet, quia non niſi vnum eſt ne- C ceſſarium. Hinc quoque Dauid ait, Pſal. 26. 4. *Vnam petij à Domino hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.* Alioquin quomodo negabit petentibus ſe, qui primùm ſe non petentibus ſponte obtulit? Aut quomodo quærentes eum non inuenient, qui etiam non quærentibus ſe vt inuenirent præſtitit? Vel quomodo pulſantibus non aperiet ad ſe, qui quotidie clamat nobis, Apoc. 3. 20. *Ecce ſto ad oſtium & pulſo*; vtique de oſtio noſtri pectoris dicens, *Si quis aperuerit, in-* D *troibo ad eum, & cœnabo cum illo?* Patet igitur quotiens non accipimus, quod non rectè petimus: & cùm non inuenimus, quod non benè quæſiuimus: & dum pulſantibus non aperitur, quia non rectè pulſamus. Sequitur,

QVIS *ex vobis homo, quem ſi petierit filius ſuus panem, numquid lapidem porriget ei?*] Incipit lucidius explanare, quid petendum ſit, & ex ipſa humana circa filios beneuolentia, commendat præſtantiorem & incomparabilem patris diligentiam E circa nos. Vbi cogitanda eſt excellentia dignitatis, & corroboranda fiducia mentis. Quia ſi patres bona data tribuunt filiis, multò magis pater noſter, qui incomparabiliter bonus eſt, daturus eſt bona ſua petentibus ſe filiis. Comparat ergo panem lapidi, vt per panem intelligatur Chriſtus vita, qui de cœlo deſcendit; quem ſi petimus recta fide, numquid daturus eſt lapidem il-

Cap. VII.

lum offenſionis, & duritiam cordis? Abſit vt hoc de ſummo & incommutabili bono ſentiamus, quod nec de homine mortali & incommutabili ſentire fas eſt.

AVT *ſi petierit piſcem, numquid ſerpentem dabit ei?*] Piſcem vtique illum quem Petrus primùm piſcando cœpit, latentem inter aquas Scripturarum, in cuius nimirum ore ſtaterem inuenit, quem pro ſe daret. Si quis filiorum hunc popoſcerit, nunquid benignus pater ſerpentem illum, qui Euam veneno fallaciæ ſuæ peremit, dabit illi vt moriatur dolo patris deceptus? Quibus duabus ſententiis confirmamur, quod numquam à Deo patre niſi bona percipimus, qualiacunque nobis videantur. Quia his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti, omnia illis cooperantur in bonum.

SI *ergo vos cùm ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quantò magis pater veſter qui in cœlis eſt dabit bona petentibus ſe?*] Malos autem appellat aut Apoſtolos, aut omnes generaliter in comparatione diuinitatis. Bona verò ſæculi dicit, vel ſicuti à ſæcularibus æſtimantur, vel quia omnia per naturam à bono Deo, iure bona dicuntur. Quæ tamen bona non niſi ab ipſo habemus. Sed alia bona ſunt longè incomparabiliter, quæ petere ac quærere, & vt accipiamus, perſeueranter pulſare debemus. Quæ nimirum bona non niſi filiis præſtantur, & iſta ſunt ſemper pro quibus inuigilare debemus & certare, atque ſolliciti eſſe; quoniam quæ ſæculi bona ſunt ſuperadiicientur, iſta verò quia æterna ſunt & ſpiritalia, indeſinenter petere, perſeueranter quærere, & ad ea infatigabiliter pulſare, quoniam ea non niſi petentes accipiunt, neque niſi quærentes inueniunt, & ad ea non niſi perſeuerantes introëunt. Primùm eſt tamen, petere, vt habeas quæ quæras. Deinde quærendo feſtinus ire vt inuenias; inuenta obſeruare vt ingrediaris ad ea, & ſine fine fruaris. Decens itaque ordo, & ſecundum Lucam benè tribus alternatim rebus comparatur; vt per panem, in quo tota ſignatur vita, caritas intelligatur; per piſcem fides, quæ ſub fluentis Spiritus ſancti nutritur; per ouum verò, de quo pullus adhuc ſperatur, ſpes certa teneatur; quibus profectò virtutibus vniuerſa chariſmatum dona conſequuntur.

Luc. 11. 11.

A tur. Vnde præfatus Euangeliſta, non ſimpliciter bona dixit, ſed quanto magis pater veſter dabit ſpiritum bonum petentibus ſe? Vtique quia per eum ſpiritum omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ, qui in Chriſto ſunt, acquiruntur, ſine quo nihil pretioſum accipitur. Quia qui ſpiritũ Chriſti nõ habet, hic non eſt eius. Vnde idem ſpiritus Catholicè donum appellatur. Hinc quidquid eſt quod oramus, primum & per maximum,
B non aliud eſſe debet, quàm Pater & Filius atque Spiritus ſanctus, quod eſt æternum Chriſtianorum regnum, eiuſque iuſtitia, vt omnia caritatis Dei & proximi opera, ſicut præcepta ſunt, impleamus. Vnde ſequitur,

OMNIA *ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite eis. Hæc eſt enim lex & Prophetæ.*] In quibuſdam namque codicibus, *Omnia ergo quæcunque vultis bona*, habetur; quia profectò non aliunde quàm ex bonis dicit. Sed
C quod in ipſa Hebraica veritate non inuenitur, ſuperfluum eſt; id quamuis quidam, vt planius ſonaret, addere voluerint. Sed ſi proprietatem verborum attendimus, voluntas non niſi in bono, ſicuti è contrario, cupiditas in malo rectè accipitur. Quamuis multis in locis, & voluntas in malo, & cupiditas in bono impropriè dicatur. Tamen iſto in loco, non niſi de bono, & in bonum dicitur. Videlicet, bona quæ vultis accipere ab eis, & vos eadem facite illis, vt caritas
D proximi compleatur. Quam ſanè caritatem ſine dilectione Dei nemo rectè perficit, & ideo addidit, *Hæc eſt lex & Prophetæ.* Propter quod alibi, non in vna earum parte, ſed in duabus iſtis, dilectione videlicet Dei & proximi, tota lex pendet, inquit, & Prophetæ. Niſi fortè in dilectione proximi ſimpliciter dictum accipiamus, quod in ea pendeat lex & Prophetæ; in Dei autem ſimul & proximi tota pendeat lex & omnis prophetia. Sed melius in vtraque ſi-
E mul ea pendere dicimus; quia nec caritas Dei ſine proximi, nec proximi ſine Dei iure ſeruatur. Vnde Dominus, *Si diligitis me, mandata mea ſeruate.* Et Apoſtolus, *Qui diligit Deum, diligat & proximum.* Alioquin, *Si quis dixerit, quia diligo Deum, & proximum oderit, conuincitur quia mendax eſt.* Idcirco diligatur proximus propter Deum, & Deus propter ſeipſum, ita vt mandata eius cuſtodiantur. Ac per

Ioan. 14. 15

1. Ioan. 4. 20.

Cap. VII.

hoc, dilectio proximi erit in dilectione Dei, ſicut & Dei in dilectione proximi; vnde in vna earum, quia ſimul ſemper ſunt, iure tota lex dicitur pendere, & Prophetæ. Vbi manifeſtè inſinuat vnde dicatur, vt ea faciamus hominibus, quæ volumus, & ipſi faciant nobis. Quia non de qualibet voluntate dicitur, ſed de illa quæ ad dilectionem Dei & proximi pertinet: vt talia quæ volumus nobis fieri, aliis & ipſi propter Deum faciamus. Alioquin ſi quis ebrioſus vult ab alio inebriari, nunquid & alios ipſe iure inebriat? Aut ſi luxum libidinis ſibi aſſentiri vult, nunquid iure cum ea quæ ſe voluerit admiſceri, mox fornicabitur? Abſit vt ita ſentiamus. Sed quidquid caritas Chriſti dictat in inuicem impendamus.

INTRATE *per anguſtam portam.*] Quia quamuis caritas non niſi dilatato corde complectatur, & lata ſæpè in Scripturis eſſe monſtretur, ſatis tamen mentē, quam repleuerit, per ardua & anguſta hinc abducere feſtinat. Quam nimirum portam nemo ſublimium ſuperbia tumens intrare poteſt; nemo abiectus & imus; nō quem humilitas vera inclinat, ſed quem Diabolus proſternit in puluerem, & conculcat; nemo honoratus ſæculi rebus, quia facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem per tam anguſta intrare. Satis itaque excelſa eſt, dum vſque ad amorem Dei erigitur; ſatis verò deorſum anguſta, cùm etiam pro amore proximi nos mori velle, atque inimicum diligere iubet. Vnde quamuis caritas lata dicatur, anguſta tamen eſt; quam pauci inueniunt, & ſi inuenerint, pauciores contendunt intrare per eam. Veruntamen vbi porta auditur, ciuitas conſideranda eſt, quæ & qualis ſit, quæ tam anguſtum habet ingreſſum quem pauci inueniunt, & ſi inuenerint, pauciores qui contendant intrare per eam; vbi nemo niſi abſque peccati onere ingreditur, nemo abſque labore & abſque animi puritate. Quoniam ſatis anguſtum eſt omnia prætermittere, & vnum ſolum diligere, vnum intendere, vnum quærere, & ad vnum quotidie pulſare; neque ad dextram, neque ad ſiniſtram deflectere, id eſt, neque proſpera ambire, neque aduerſa formidare, quæ non videntur quærere, quæ autem videntur reſpuere, ſicque omnia propter iter anguſtum hinc inde ab animo propellere.

QVIA *lata porta & ſpacioſa via quæ ducit ad perditionem.*] Hanc igitur, licet nemo A quærat, omnes inueniunt, quia in ea nati etſi ſe inde abſtulerint, vltronea ſe offert. Vnde rarus qui ad virtutes manum mittat, voluptas verò omnes, quaſi importuna meretrix, ſuis oblectamentis inuitat. Et ideo *multi intrant per eam.* Cæterùm quàm anguſta eſt porta & arcta via quæ ducit ad vitam! Vnde ſponſus & ſpōſa miratur in Canticis, *Quæ eſt iſta quæ aſcendit per deſertum, quaſi virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris?* (Cant. 3. 6.) Ac ſi dicatur, quæ B eſt iſta quæ aſcendit viam quam pauci inueniunt, & ſi inuenerint. Quo modo ergo ſic dirigitur & attenuatur vt fumi virgulæ comparetur? Et non qualicunque, ſed ex aromatibus myrrhæ & thuris? Quæ nimirum aromata Chriſtus ſupra docuit, vt mortificationem eius in corpore noſtro circumferentes, ſacrificiū thuris Deo ſimus, ita extenuati, vt virgulæ odoramentorum iure comparemur. Hāc quippe deſerti viam pauci reperiunt, ſed C eam in quibus frequentia eſt populi, plures ambulant. Deſerti autem viam, in quo Chriſtus pugnauit, pauci aggrediuntur. Pauci autem ad comparationem eorum dicuntur, qui per latam ambulant. Et ideo ſatis anguſta eſt porta, & via quæ non niſi paucos recipit.

ATTENDITE *à falſis Prophetis qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium.*] Ab his itaque dicit, qui ambulant in humilitate, & religione falſa, quos Scriptura Pſeudo- D prophetas appellat. Quia de corde ſuo in hypocriſi falſa loquentes, quæ ſua ſunt quærunt. Vnde Dominus volens ſuos in omnibus erudire, quia dixerat arctam & anguſtam viam paucos inuenire, ne fortè cùm vidiſſent plurimos per eam magis fictè, quàm ſimplicitate cordis tranſire, illorum implicarentur erroribus, continuò adiecit dicens, *Attendite*, id eſt, cuſtodite vos, *à falſis Prophetis*, ne illorum erroribus polluamini. Ipſi enim venturi ſunt ad vos, vt decipiant, in habitu ouium, quia vos verè oues eſtis, & ideo veſtram ferentes E ſchemam in habitu & in conuerſatione forinſecus, vt ſimplicitatem veſtram deludant; Tamen *intrinſecus erunt lupi rapaces.* Scilicet immundi ſpiritus, qui eos perſuaſerunt. Idcirco cauete ab his, ne vos dilanient verborum morſibus, ciborum blanditiis, compoſitione ſimulationis.

A fructibus, inquit, *eorum cognoſcetis eos.*] Quapropter non dicat quilibet falſorum, vnde me noſti? Cur itaque me iudicas? Vel cur mecum non participas? Aut quare me ſpernis quem iudicare non debes?

Cap. VII.

Profectò, quia veſtem exterius prætendis, & religionis habitum præmonſtras; intrinſecus autem lupum pertimeſco, eò quod fructum in te pacis & caritatis Chriſti, cæterarumque virtutum non inuenio. Habitum igitur recognoſco, ſed quod intus latet timeo. Qui licet occulta doceas, quaſi in myſterio loquaris, aliud requiro quod in te non video. Vnde intelligant, quo cenſendi ſint nomine, qui nec habitu teguntur humilitatis, nec fructum exhibent pietatis. Si enim ab iſtis cauendum eſt, qui & prophetiam prædicationis impendunt, & habitum ſanctæ religionis gerunt, quid vtique ab his, qui cultioribus ſæculi ſe ornant veſtibus, & mũdi ſectantur gloriam, & in omni verborum affatu, atque conuerſationis pompa, nec non in cibis, rerumq; dignitatibus lucis huius filios eſſe ſe præmõſtrãt, & tamẽ magiſterium inter oues Chriſti quàm ſæpè ſibi vindicant? Nam velint nolint proprius ouium eſt habitus; quo licet mali vtantur, tamen non ideo Chriſti ouis, quod ei proprium eſt debet deſerere: imò illos præcauere, qui talibus ſe transformant indumentis, vt decipiant, & iſtos non imitari, qui crucem Chriſti ſe iactant inter ſæculi delicias portare. Præſertim cùm mortificationem carnis habeat, & contemptum mundi prædicet.

NVNQVID *colligunt de ſpinis vuas, aut de tribulis ficus?*] Spina namque quamuis à principio floribus candeat, non ideo vuas affert, quia nõ manet in vite, etſi videantur vuæ pendere ſuper eam. Vitis autem Chriſtus eſt, & omnia membra eius palmites. Idcirco ſolummodo eorum eſt vuas ferre, opera videlicet Spiritus ſancti, quæ inebriant mentem. Quas profectò cùm videris inter ſpinas, noueris nõ ex eis eſſe; & ideo ſic vuam carpe, vt ſpinam caueas. Spinarum autem eſt, dilacerare tangentem ſe & diſrumpere; quia hæretici verborum aculeis vniuerſos dilaniant & affigunt. Porrò tribuli nullam dulcedinem ficus ferunt; quia fornicarij, & ſcelerum amatores ſine fructu ad tẽpus florent. Quibus duobus benè omnes, qui de maſſa perditionis ſunt, etſi ad nos veniãt, extra nos ad ignem ſine fructu futuri figurantur. Vnde primo homini dicitur, (Gen. 3. 18.) *Cùm operatus fueris terram, ſpinas & tribulos germinabit tibi.* Quas iſti miſeri in carne & in animo, quia terra ſunt, nutrientes, botros ferre nequeunt vineæ, de qua pater agricola eſt, & omnes palmites propagantur. Neque de tribulis ficus generantur, quos mittit ficulnea groſſiores, ſed ex ſua propagine, quæ carnis ſunt ex Adam ſentiunt, & ea ſolummodo ſectantur.

SIC *omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem arbor fructus malos facit.*] Sic vtique vt de ſpinis vuæ non poſſunt oriri, & de tribulis ficus, ſed à radice manet fructus vniuſcuiuſque: ſic de bona vel mala arbore non poteſt fructus permutari, ſed vnumquodque à ſua radice pullulat. Neque enim dixit, non poteſt arbor bona mala fieri. Alioquin Iudas non poſſet de Apoſtolo verti ad apoſtaſiam, vt proderet Saluatorem; neque Paulus ex perſecutore fieret vas electionis, ſi non poſſet & mala bona fieri. Nos ergo non duas ex hoc loco naturas, iuxta Manichæos boni & mali prædicamus, neque ſecundum Iouinianum dicimus, quod & mali non poſsint permutari vt boni fiant, & boni rurſus ad malitiam corruere, ſi non gratia Dei ſaluentur. Igitur quia nemo naturã malus, ſed vitio permutatur, eò quod terra quæ maledictionibus ſubiacet ſpinas & tribulos affert. De quibus nec vuæ, nec ficus nunquam colliguntur. Nam etſi aliquam videantur vtilitatem ferre interdum ſcelerati, vel mali Doctores, dum benè prædicant malè viuentes; non eorum vtique fructus eſt, ſed vitis, quæ aliquando ſuper ſepem ſpinarum exuberat. Vnde ſicut dixi carpendus eſt botrus, & cauenda ſpina, quæ malè naſcitur in manu temulenti, ne configatur incautus. Hinc Moyſes Iethro ſocerum ſuũ audiens collegit vuam, nec tamen Gentilitatis vitio ſordidatur. Nec poſſumus dicere, quod de ſpina vuas collegerit; quia quod ad horam in illo paruit, non ex eo, ſed ab illo, cui famulabatur Moyſes, fuit. Vnde deuotus Deo, in populo, cui iam Chriſtus præerat, ſic omnia vt Veritas docuit ordinauit. Nam & illi, qui veniunt in veſtimentis ouium, videntur habere contemptum ſæculi, ieiunia, eleemoſynarum effuſionem, publicas orationes in foro, & in angulis platearum, ſed omninò non ſunt eorum fructus, quia eis pro vitio reputantur; fructus autem iſte improprius eſt eis, & ideo hypocritæ nominantur, quoniam alienas partes fictè agunt. Idcircò illorum magis cenſendus eſt fructus, quorũ proprius eſſe recognoſcitur. Porro malarum arborum fructus, opera carnis ſunt; videlicet fornicatio, luxuria, immũditia, idolorum ſeruitus, & cætera huiuſmodi facta tenebrarum. Fructus verò bonæ arboris, gaudium, pax, patientia, lon-

CAP. VII.

ganimitas, benignitas, & alia virtutum inſignia cœleſti rore interius fœcundata. Quos vtique fructus nunquam niſi bona voluntas parturit, ſicut è contrario malos cordis intentio mala ſemper enutrit. Nunquam igitur bona voluntas fructus malos facit, ſicut nec mala bonos; & ideo per arborem rectè volũtas vniuſcuiuſque deſignatur: quia ſicut arbor radicatur in terra: ita voluntas quorũq; in anima. Etſi malæ naturæ arbor in terra bona plantetur, non ideo mox ex ea fructus bonus naſcitur: ſimili modo etſi anima bona probatur per naturam, non ideo voluntas mala inſita in illa vnquam fructus bonos valet facere; ſicut è contrario, nec bona malos. Propterea rectius accipimus Tropicè, voluntatem vniuſcuiuſque bonam vel malam arborem; animam verò natura manente integra, quotidie voluntatis affectione corrumpi, vel commutari in melius. Niſi fortè illa hæreticorum calumnia id prohibeat, quaſi iure non poſſint Metaphoricè, rebus quæ ſubſtantiæ non ſunt de ſubſtantiis ſimilitudines adhiberi. Præſertim cùm eadem ſæcularis diſciplina, Tropos tam ab animo ad corpus, quàm extrinſecus à corpore ad animum doceat fieri poſſe. Vnde paſſim innumera rerum exempla concurrunt, & de his rebus quæ ſubſtantiæ non ſunt, ad eas quæ ſubſtantiæ ſunt, & rurſus de his quæ ſunt, ad eas quæ non ſunt, ſimilitudines trahere cernuntur; quod ſatis euidenter præſens locus verum eſſe confirmat. Vbi licet ipſæ arbores bonæ malæve, homines ſimpliciter, & non voluntas eorum accipiatur, fructus tamen velint nolint, virtutum vitiorumve opera erunt, quæ nemo niſi imperitus ſubſtantias æſtimabit. Ac per hoc iure voluntas hominis arbor eſſe dicitur; quia ſicut illa radicatur in terra: ſic & voluntas cogitationibus in mente. Vnde Dominus iam ſecurim ad radices arborum poſitam eſſe dicit, dum cogitationes ſingulorum, quibus radicatur mala voluntas, verbo diuinitatis ſuæ parat præcidere, & ex his vniuerſos diiudicare. quæ nimirũ voluntas ſi bona fuerit, & recta intẽtio, fructus malos nõ facit, ſicut nec mala bonos facere poteſt. quia omnia opera, licet bona videantur vel mala, radicis ſuæ ſuccũ, ac ſeminis virorẽ trahunt. Ex qua denique ſententia omnes hypocritas, omnes Pſeudoprophetas damnat; & omnia quæ ſupra docuit de cordis munditia, hoc vno exemplo inreflexibilis naturæ confirmat, quod nemo de mala voluntate fructum bonum percipiat, neq; de bona intentione aliquis, niſi quod bonum eſt metet. Bona autem voluntas hominis, arbor videlicet bona eſſe non poteſt, niſi habeat plantationem & virorem voluntatis Dei, vt eius ſaporem guſtantibus ſe fructus afferat. Quia quidquid ab ea degenerat, vitio corrumpitur, & inter malas dinoſcẽtiæ partes connumeratur. Et hæc eſt inquam anguſta via, quæ tã irreflexibili tramite & norma iuſtitiæ regulatur. Lata verò ſæculi, quia in dextris iſtius à ſiniſtris in immenſo diſpergitur, & per omnia vitiorum gramina huc illucque lata diffunditur. Hinc ſequitur.

NON *omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, ſed qui facit voluntatem patris mei*, &c.] Voluntas quippe Dei vt fiat in nobis requiritur, non verborum effuſio. Idcirco attendite à falſis Prophetis, & ex fructibus illorum illos cognoſcite. Quia non poteſt eorum praua voluntas bonos facere. Licet igitur dicant Domine, Domine, non continuò credendi ſunt. Nam labiis me, vt recipiantur à vobis honorare videntur, cor autem eorum longè eſt à me. Et ideo non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum. Quia etſi latronem pro ſola inuocatione nominis videtur in paradiſum introduxiſſe, conſtat eum corde fidei intus approximaſſe, & dilectionis obſequium exhibuiſſe. Neque ex hoc prohibuit ſe voce inuocare, ſed oſtendit, quod non omnis qui eum voce ingeminat, corde credit, aut operibus diligit. Vbi quærendum, quomodo (*1.Cor.12.13*) verum erit quod Paulus Apoſtolus teſtatur, quia nemo poſſit dicere Dominum Ieſum niſi in Spiritu ſancto? Si autem in Spiritu ſancto dicimus ad eum, Domine, Domine, nunquid non audiet nos pulſantes ad eum, vt ingrediamur? Audiet vtique. Propter quod quęrendus eſt ſenſus ſcripturarum, & non eſt audienda ſtultitia hæreticorum. Ecce inter hoc & illud dicere magnam diſtantiam eſſe nemo qui ambigat. Nam voce tantùm quis idiota non valet dicere Dominus Ieſus? In ſpiritu autem rarus & non niſi prædeſtinatus ſi permaneat. Siquidem voce multi dicunt Domine, Domine, qui in nouiſſimo aduentu fatui repelluntur. Ornatis verò lampadibus oleo ſancti Spiritus, pauci ianuam introducuntur; & ideo hoc eſt dicere in Spiritu ſancto Dominum Ieſum, quod eſt ornare lampades, id eſt, per Spiritum ſanctum

Cap. VII.

Chriſtum Dominum corde ſimul & ore, A atque dignis operibus confiteri. Dicere Dominum Ieſum confiteri eſt. Dicit autem eum qui corde credit ad iuſtitiam, & ore illum confitetur ad ſalutem, deinde operibus quem credidit teſtificatur. Alioquin prodeſſe nihil poteſt, ſi operibus eum negant; ideo verè dicere Dominum Ieſum confiteri eſt corde, & ore atque bonis operibus prædicare. Nam vnum ſine altero, negare eſt. Integrè verò illum confitetur & dicit, qui fide & intelle- B ctu dicibile intus verbum in corde gerit, & quotiens expedit ipſum quod dicibile intus habet, ore profert, & dicit: deinde rebus & operibus verum eſſe in ſe confitetur, quod in animo dicibile permanſit. Secundum quam integritatem dicendi, Apoſtolus clamat, quod nemo poſſit dicere Dominum Ieſum niſi in Spiritu ſancto. Quia ſine illo eum intelligere non valet. Quod apertè Petrus inſinuat, qui dum mori timuit, vitam vtique negauit. Cæterùm opera virtutum, id eſt, Spiritus C ſancti dona, quis rectè ſine ipſo percipiet? Nemo igitur ſine ipſo Dominum Ieſum poteſt dicere, quia nemo in membris Chriſti ſine Spiritu ſancto poteſt eſſe. Vnde iſti Pſeudoprophetæ, vel hypocritæ, ſeu falſi Chriſtiani, licet verbotenus dicant Domine Domine, dum nec corde illum diligunt, nec ore rectè prædicant, nec operibus confirmant, voluntatem patris non faciunt, & ideo extorres à regno reiiciuntur. Ecce omnes voce clamant, ſed non omnes recipiuntur. Recipiuntur D autem illi, qui in Spiritu ſancto Dominum inuocant, & vnctionem habent ab ipſo: propter quod docuit, vt de fructu omnes intelligantur. Quia non ſolùm illi, qui ſolo nomine Dominum nominant, non recipiuntur; verùm nec hi qui prophetant ſine operibus, & dæmonia eiiciunt, vel virtutes multas faciūt. Hinc quoque ſequitur.

Mvlti *dicent mihi in illa die Domine, Domine, aperi nobis. Nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eie-* E *cimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?*] Vult enim hinc inde circumſpectos nos eſſe, ne ſeducamur. Ideo ſicut ſuperius vt à falſis Prophetis cauere nos præmonuit: ita etiam ab his qui dæmonia eiiciunt, & virtutes faciunt multas, cautos eſſe debere inſinuat. Quia prædicare ſcripturarum occulta, & mali poſſunt ex ſtudio diſcendi; quia & mentis efficacia videmus quàm ſæpè flagitioſos quoſque pollere, & diuinis litteris erudiri. Cæterùm malos prophetaſſe frequenter, & adhuc eorum complices futuros eſſe quis ignorat? Nam & Balaam ariolus, & Saül reprobus, atque Caiphas iniquus prophetauere, & alij quamplures quos ſcriptura non nominat. Porrò dæmonia plures eiiciunt, non eorum meritis, ſed inuocatione nominis Chriſti, ſicut in Actibus Apoſtolorum filios Sceuæ cuiuſdam Act. 19. 14. ſacerdotis feciſſe legimus. Virtutes verò ſimili modo fiunt à reprobis, exuberante diuina gratia pro tribus cauſis; vt contemptores eorum decipiantur errore prauitatis, qui nolunt credere ea quæ iam impleta ſunt, & Magiſter docuit veritatis; & vt alij per eos ſanentur, quibus Dominus decreuerit ſubuenire, & credant tam ipſi quàm & alij, miraculis excitati. Et hæc ideo per eos, licet reprobi ſint, poteſtate diuina fiunt, vt diſcant fideles Chriſti virtutes operari non magnopere ſtudere, ſed Chriſtum in omnibus imitari, qui dixit, *Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde*, charitatemque ſectari. Mat. 11. 29 Nemo igitur dubitet in nomine Chriſti, priores virtutes multas feciſſe, atque dæmonia eiecisse. Quod ſi aliquis voluerit abnuere, legat quid ipſe Dominus etiam de futuro dicat, *Tunc*, inquit, *ſi quis vobis dixerit,* Mat. 24. 23 *Ecce hîc Chriſtus, nolite credere. Surgent enim pſeudo Chriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna, ita vt in errorem inducantur etiam electi, ſi fieri poteſt. Ecce prædixi vobis.* Vnde purgandus eſt oculus mentis, quærenda ſapientia, firmanda fides, conſtantia fidei roboranda, inter tot peruerſorum hominum mala, inter tot laqueorum ſcandala vt euadere poſſimus, & à talibus præcaueri. Quærenda eſt igitur ſemper ſana doctrina, & vita perfecta imitanda. Quoniam virtutes fieri, Spiritus ſancti eſt operatio; bene autem viuere Chriſti imitatio. Vnde dicturus eſt iſtis, *Non noui vos*, Operantibus autem, *Venite benedicti patris mei,* Mat. 25. 34 *percipite regnum, quod vobis paratum eſt ab origine mundi.* Propter quod & Dominus prohibuit diſcipulos gaudere; quia dæmonia illis ſubiecta fuerant. *Gaudete*, inquit, Luc. 10. 20 *quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlo.* Vnde & Paulus, non virtutes linguarum, non 1. Cor. 13. myſteria ſecretorum noſſe, non prophetias, non fidem qua montes prodigioſè transferantur, ſed ſolam caritatem commendat quam Chriſtus docuit.

Et *tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos, diſcedite à me omnes qui operamini iniquitatem.*] Confitebor autem, quod illi

Cap. VII.

noluerunt confiteri vt redirent ad me: confitebor quod diu patienter tuli. Confitebor ſanè, non noui vos. Ergo qui finxit ſingillatim corda hominum, & intelligit omnia opera eorum, quomodo rectè dicit non noſſe quos creauit? Numquid non vultus Domini ſemper ſuper facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum? Propter quod vtique, non noſſe Dei, magis figuratè accipitur; quia nouit quos approbat & ſaluat; non nouit autem eos quos perimit & damnat. Dicimus enim, non nouit lux tenebras, id eſt, non aſpicit, quia ſi aſpiceret, tenebræ iam non eſſent. Idcirco non inſpexiſſe reprobaſſe fuit. Vnde orandus eſt iugiter, vt illuſtret cæcitates noſtras; quia niſi reſpiciat, nihil aliud quàm tenebræ ſumus. Nam noſſe Dei, approbare eſt, & per gratiam eligere. Hinc quoque ſcriptum legimus, *Quoniam nouit Dominus viam iuſtorum, & iter impiorum peribit.* Et illud, *Nouit Dominus qui ſunt eius.* Et ad Moyſen, *Noui te ex nomine.* Nouit igitur cognoſcentes ſe & approbat eos, qui in ſimplicitate cordis mandata eius cuſtodiunt. Vnde ſequitur,

Psal.6. Exod.33.12.

OMNIS *qui audit verba mea & facit ea, ſimilabo eum viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſuper petram.*] Concluſio totius ſermonis mirabili fidei exemplo firmatur, excludens omnes qui aut hypocriſi falluntur, aut aliqua ignauia infidelitatis in aliquo premũtur, & eos tantùm ad ſummum ſapientię gradum comparat, quos ſupra petram rectæ fidei interius firmos eſſe veritatis actio probat. Omnis, inquit, qui audit verba mea & facit ea. Non dixit qui audit tantùm, ſed qui audit prius, deinde facit ea. Quia nemo rectè audit, niſi faciat ea. Hinc quàm ſæpè dicitur, *Qui habet aures audiẽdi, audiat.* Aliud quippe eſt audire auditu corporis, aliud verò auditu mentis. Auditu itaque mentis quicunque audit, intelligit, & intellecta vocis implere ſatagit. Cæterùm qui verbum exterius in ſono percipit, niſi rem verbi clamantem introrſus capiat, ſurdus redit. Quia cùm vox ſiluerit, nihil ei remanſit quod audire poſſit. Et ideo qui audit verba mea dicit, & non ſonum loquentis. Nam quod exterius fit verbum, lectoris aut Doctoris eſt, quod verò intus ſentitur, & intelligitur, Chriſti verbum eſt. Vnde Dauid, *Audiam quid loquatur in me Deus.* Tunc enim rectè in nobis loquitur, cùm exterius organo vocis ſonante, interius ad vocem Chriſti excitamur, diuinitus colloquentem. Quapropter clamat

Mat.11.15. Luc.8.8. Psal.84.9

A Apoſtolus, *Si quis loquitur, quaſi ſermones Dei.* Quod ſi ſermones Dei iſte loquitur, ille interius quid aliud audire debet, niſi eoſdem ſermones? Non enim ait, omnis qui docet verba mea, ſed qui audit. Tutius ergo eſt audire quàm docere. Sed tamen & ille qui docet, ſi rectè docet, vtique prior in corde audit quod docet. Ac per hoc Chriſtus eſt qui docet omnes; & quos docet auditores vtique verborum Dei ſunt, deinde factores. Veruntamen etſi perfectius ſit facere quàm diſcere,
B prius tamẽ oportet audire vt facias diſciplinam iubentis, deinde doctrinam quam didiceris, operibus exæquare. Et ſi fortè ſemel audiſti, debet delectari, indeſinenter vt audias tubam ſalutaris; quia numquam deſunt hoſtes, contra quos præliãdum eſt. Neque cibus vnius diei ſufficit ad omnem vitam præſentis ſæculi; & ideo iugiter meditanda ſunt verba Scripturarum, quatenus ex his vitam habeamus, & vnde viuimus exercitatione operis paſcamur. Alioquin nec rectè audiuntur
C verba, ſine fructu operis, nec rectè operatur ſine cibo tantæ dulcedinis. Quod qui vtrumque ſimul, ait, & rectè videlicet audit, deinde facit verba quæ audit, videlicet ea intus quæ verba audit, *Similabo eum*, inquit, *viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram.* Quærendum igitur, quis ſit iſte architectus, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram, cui aſſimilari debeat is qui audit & facit verba Saluato-
D ris? Non enim ſimpliciter de quolibet artifice domorum accipiendum puto, quæ ſæpè ſupra petras ædificatæ impulſu ventorum præcipitanter ruunt, ſed fortè de illo qui ait, *Vt ſapiens architectus fundamentum poſui.* Magnum itaque eſt quempiam Paulo aſſimilari. Ipſe enim hoc ait; ſed ſi veraciter inſpicimus, magis adhuc eſt quod promittitur. Quia niſi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborant omnes qui ædificant eam. Idcirco licet
E Petrus ædificet, licet Paulus, licet quilibet Sanctorum ſeu Doctorum, Chriſtus eſt vir ſapiens qui ædificat; non quaſcunque domos, ſed vnam cœleſtem in cœlis ſupra ſe, qui rectè petra eſt appellatus, fundamento fidei collocatam. Vnde in hoc eodem Euangelio Petro dicitur, *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*, id eſt, à qua tu Petrus ſortiris nomen, pro firmitate fidei; ſupra ipſam eandemque petrã ædificabo fundamento fidei Eccleſiam, quæ eſt domus Dei viui conſtructa in cœleſtibus lapidibus

Cap. VII. 1.Pet.4.10. 1.Cor.3.10 Mat.16.18

Cap. VII.

pretioſis. Vbi nullus hæreticorum ædificat, nullus hypocrita, nullus terrenarum theſaurizatorum, nullus vitiorum ſectator, ſed ſoli qui audiunt quod docuit, & faciunt vt docuit. Hi nimirum ædificant domos ſuas ſupra petram. Quia licet vna ſit domus, quam in ſe Chriſtus ædificat, ſinguli ſupra fundamentum fidei coædificant ſuorum merita. Vnde alubi, *In domo patris mei manſiones multæ ſunt*, quas qui ædificant, coædificatores Chriſti ſunt, qui cum eis, ipſas ædificat; & ideo iure illi aſſimilantur. Quia vbi ille, & illi; & quod ille, hoc & ipſi operibus erigere, & domum conſtruere ſatagunt. Hoc quippe eſt verba eius audire & ea facere, domum illam in cœleſtibus fabricare. Cuius nimirum fundamentum fides Chriſti eſt, cacumen verò, ſpes certa ſuſtollitur, compago quoque iuncturarum caritas coaptatur, columnæ verò ipſius dono Sancti ſpiritus eriguntur. Quibus nimirum ſeptem donorum columnis, tota domus innititur, domus & fundamento Chriſti corroboratur. Omnem igitur ſtructuram, id eſt omne opus quod in fide Chriſti eò in ſublime excreuerit, moueri non poſſe vllis impulſionibus manifeſtè docet. Hinc quoque ait,

Ioan.14.2.

DESCENDIT *pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit.*] Per pluuias ergo, blandas voluptatum illecebras, & ſenſim illabentium concupiſcentiarum imbres ſignificat. Quibus primùm fides, rimis patentibus negligentiarum, madeſcit, & diſſoluitur rigor fidei, & fortitudo caritatis corrumpitur. Vnde Iacobus, *Tentatur vnuſquiſque à concupiſcentia ſua illectus & abſtractus*. Cùm enim mens carnis concupiſcentia inebriatur, quaſi pluuiis à rigore ſui ſtatus diſſoluitur. De quibus profectò pluuiis in perſona eorum qui reprobantur, Dauid minatur dicens, *Pluit ſuper peccatores laqueos*. Laqueos vtique, quia vnuſquiſque à ſua concupiſcentia, ſi relinquitur auxilio Dei, illaqueatur. Quod ſi talibus non fuerit permotus, maiora tentamentorum flumina relaxantur, vt grauiores experiatur vndarum motus, & quaſi tractu fluminum, vehementius obruatur concupiſcentiarum fluctibus. Nihil infirmius in vita humana, quàm qui ſua concupiſcentia vincitur: nihil validius, quàm qui nec à Diabolo ſuperatur. Sed aliter tentatur verè ſupra petram fundatus, & aliter qui ſuper arenam ædificat. Iſte quidem vt cadat; ille verò vt coronetur, &

Iac.1.14.

Pſal.10.6.

vincat. Ad vtroſque tamen pluuiæ oblectamentorum deſcendunt, & flumina prolixæ tentationis inundanter veniunt. Sed hi corruunt; hi verò, in quibus Chriſtus ex ſeſe ædificat, ſtabiles permanent, & opus eorum in cœlis ſemper conſtabilitur. Vnde Propheta, *Dominus in turbine & in tempeſtate viæ illius*. Quia profectò cōtra eos qui in Chriſto coædificantur ſæuior ac vehemēs procella ſæuit. Vbi licet minora oblectamenta vitiorum pulſent, flumina elationum vel ſuperbiæ fluant, deinde Diabolus omnes ventos tentationum circumcirca fortius mouet, & ſi inconcuſſi adhuc ſtamus, ſatis timendus eſt Dominus in turbine ventorum & in tempeſtate, ne fortè nos imbecilliores inueniat. Veruntamen fixos eſſe oportet, quāuis tribus iſtis generibus contra nos ſæuiat, & omnia tentamentorum genera in his expendat, quod nihil poſſit contra nos, niſi ſuper arenam nos ædificaſſe inueniat. Quippe tribus hoſtis armorum generibus ſemper Diabolus pugnat; carnis videlicet concupiſcentiis, aut exterioribus mundi oblectamentis atque fauoribus, aut per ſeipſum, cùm vniuerſos hinc inde ventos impulſionum laxauerit, eorum ad ruinam quos ſuper arenam ædificaſſe inuenerit. Sed tamen cur iſte quilibet vir non ceciderit, manifeſtè oſtendit dicens, *Fundatus enim erat ſupra petram*. Alioquin niſi ſuper eam fundatus eſſet, penitus cecidiſſet. Vnde datur intelligi, quicunque ruunt quod non in Chriſto ædificantur: quicunque verò permanſerint, non illis ſed fidei firmitati præſtatur, & fidei virtus in eis à Chriſto conſolidatur. Expleta igitur adhortationis paradigma deterrentis, *Quod omnis qui ædificat ſuper arenam*, verſa vice, *ſtulto comparabitur* architecto, cuius ſtructura nullius innititur firmamento virtutis. Nam vitia ſemper fluida ſunt, & velut arena collabuntur. Arena quippe nunquam ſolidari aut coniungi ad inuicem poteſt; ſemper bibens aquas, & nunquam ab ariditate quantiſper molleſcens. Sic, ſic itaque deſiderium & concupiſcentia vitiorum nunquam expletur fluxu voluptatis, & tamen ſemper ariditate mali ardoris ſine ſatietate conduratur; neque coniunctionem recipit charitatis, vt ſoliditatem poſſit habere cùm venerit æſtus, ſed tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ, huc illucque impulſionibus raptatur. Profectò quia non ſpiritu, ſed in carne propagantur. Hinc ergo ad Abraham remiſſio generis

Nahum 1. 3.

Cap. VII. duplicatur, *Erit*, inquit, *ſemen tuum ſicut ſtellæ cœli, & ſicut arena quæ eſt in littore maris.* Per arenam quippe carnalis propago deſignatur, infidelitatis vitio & ariditate carnalis deſiderij à Christo diſſociata; ſuper quæ qui ædificat, qualiacunque ſint quæ agit, non culmen erectionis, ſed ruinam deiectionis exſpectat. Vbi ſimul gentilis adhuc in carne, necnon & Iudæus ædificat ſine Christo; hæreticus in fide damnatus, hypocrita quoque ſimulatione deceptus, falſus Chriſtianus vitiorum laqueis B inuolutus, omnes iſti non ſupra petram, ſed ſuper arenam ędificant, & ideo diſperguntur à Chriſto. Quorum ruina tantò fit maior, quantò altius ſuper arenam ædificaſſe inueniuntur. Profectò quia de his dicit qui audiunt verba hæc, & non faciũt ea. Audiunt quidem aure carnis, & non aure mentis. Audiunt itaque vt excuſationẽ non habeant, & non vt opus fidei perficiant; idcirco, vt in fine concluditur, fit ruina eorum magna, qui talia Chriſti ſalutaria monita contempſerunt.

Et *factum eſt cùm conſummaſſet Ieſus verba hæc, admirabantur turbæ ſuper doctrinam eius.*] Quænam turbæ miratæ dicuntur, cùm ſuperius ad eum ſoli diſcipuli legantur acceſſiſſe? Niſi quia aut turba diſcipulorum, ex quibus duodecim elegerat, dicitur admirata, quos pernoctans in oratione cùm dies factus eſſet accerſierat, aut certè cùm deſcendiſſet ſecũdum Lucam, & ſtetiſſet in loco campeſtri, vbi & multitudo plebis fuiſſe legitur. Tunc vtique cùm finiſſet eũdem ſermonem quem iam forſitam ſupra habuerat, miratæ dicuntur turbæ, & non diſcipuli. Quia diſcipulis fides potius & dilectio cõgruebat quàm admiratio. Admiratio ergo ſignum eſt infidelitatis, quia necdum mens benè de virtute Dei ſentiens, ſtupet ad ea quæ prius necdum crediderat. Prorſus & ideo fiunt miracula, vt mens ad ea commoueatur quatenus incipiat credere, & de illo cui nihil impoſſibile eſt, in nullo dubitare. Conſummatio igitur ſermonis plenitudo & integritas intelligatur doctrinarũ, quia nihil imperfectionis habet ſermo Chriſti. Vnde &,

Tvrbæ *admirabantur eo quod eſſet docens quaſi poteſtatem habens & non ſicut ſcribæ & Phariſæi.*] Poteſtas ergo non in dominatione exactionis, ſed in doctrina erat, A oſtendens ſe Dominum legis, qui & ea Cap. VII. quæ deerant poteſtatiue illi ad perfectionem addebat, & quæ vmbræ fuerant, luce veritatis reſerata, ſubmouebat. Deinde indidem præceptorum quæ ad agendæ vitæ perfectionem fuerat, verbo & exemplis confirmabat. In omnibus ſe Dominum exhibens, non ſicut Phariſæi ac ſcribæ ſuperſtitioſa docens, ſed quæ ſalutis erant præmonſtrans. Illi quidem ea quæ verbis docebant, operibus impoſſibilia demonſtrabant; iſte verò perfectiora docens, omnia virtute & operibus firmabat. Cuius nimirum doctrina teſtimonium habens à lege & Prophetis ſignorum etiam virtutibus commendabatur. Non enim doctrinam legis quam prædicabat in ſynagogis, à ſcribis & legiſperitis didicerat, ſed famulabatur ei, acſi ancilla ipſa eloquentia verborum & rerum ſententiarum affluentia. Ita vt manifeſtè hinc inde daretur intelligi, quod ipſe foret legum lator, cuius poteſtas & virtus in omnibus C pateſcebat. Fertur namque quod etiam in vultu eius gratia quantotiens reſplendeſcebat, ita vt hinc inde mentes afficeret auditorum. Sed hinc magis propter doctrinam dicuntur admirati; quam ſanè doctrinam iugiter intendentes non admiremur cum turbis, ſed operemur cum Apoſtolis, quatenus poſt finem vitæ coronemur cum ipſis. Sed quàm infelices ſunt carnales adhuc hodie in Eccleſia, qui nec admirantur cum iſtis, eo quod non curant intelligere quæ dicuntur, nec credunt D cum fidelibus, vt adhibeant meditationem operis; nec agunt cum Apoſtolis, vt poſſint aſſequi regnum, quod promiſſum eſt rectè quærentibus? Sed quia remigante Chriſti gratia, immenſa Spiritus ſancti flumina tranſegimus, & cacumina montis oliuarum, in quo hæc dicta creduntur, mente luſtrauimus, ad noſmet redeundum eſt, quatenus ad deſcenſum montis cum leproſo vulnera noſtra medico pandamus: & quia hæc quæ diximus, adhuc minimè impleuimus, ſaltem vt deorſum E adorantes, & procidentes ante faciem ipſius in confeſſione veniam conſequamur. Propter quod finem libri & conſummationem ſermonis ſimul claudamus, vt in alterius principio à lepra, qua coinquinamur, Domino manu tangente plenius purgemur.

Cap. VII.

PROLOGVS LIBRI QVINTI PASCHASII Ratberti.

Sanctiſsimis in Chriſto fratribus, quos diuina ſapientia ſatis abundè ſuis illuſtrat virtutibus, & cæleſtis gratia miris exornat muneribus, ſub ſancto propoſito Monaſticæ diſciplinæ Centulo degentibus, PASCHASIVS RATBERTVS *Monachorum omnium peripſema, & Leuitarum vltimus.*

EXPOSITVM in Matthæo, cariſſimi, quod olim inchoaueram, vt eo in officio Fratribus penſum ſeruitutis meæ pro voto perſoluerem, multis demùm, ſuſcepto regiminis loco, præpeditus ſollicitudinum curis, & cauſarum ſæcularium variis implicatus negotiis, tantùm à me longè abductus, quantum à ſtudio litterarũ remotus, non ſolùm illud imperfectum reliqui quod cœperam, verumetiam prætermiſſo quietis bono, memetipſum penè plurimis aurarum alliſus impulſionibus, in naufragium dedi. Sed quia Deus nobis, vt ille vates ait, ſua prouidentia hæc otia fecit, Fratres, qui à vobis ad nos miſſi venerunt, crebro me ſolerti adgreſſi ſunt hortatu, vt explerem opus quod inchoaueram, veſtroque conſecrarem nomini: ne illuderer iuxta illud ex Euãgelio, quia cœpi acſi turrim ædificare, nec potuerim conſummare. Vnde itaq; eorũ exhortatione permotus, acſi diuino tactus affatu, decreui rogatus offerre deuotionis obſequio, tam caritati veſtræ, quàm & fratrum meorum, qui me & ipſi ſui amoris xenio ad id impulerunt vt facerem. Vnde cõtinuò quatuor librorum opuſcula in eodem Matthæo, quæ dudum illis condideram pro voto, ſtatui retexere acſi principiũ huius operis, ſi fortè ſuper ipſos, acſi ſuper fundamẽtum poſſem tam vobis pro munere, quàm & illis pro cenſu ſeruitutis, culmẽ totius ſtructuræ erigere, vt quorũ vna inuiolabilis & incontaminata manet caritas, vna deuotio, vnumque propoſitum, fieret hæc lectio vna ſoliditas dilectionis, vnuſque funiculus triplex fidei, ſpei, & caritatis, qui nunquam rumpitur, vnaque fabrica perfectionis, quæ nuſquã violatur. Beatum ergo me exiſtimans fore, ſi quip-
A piam meis quod gratum eſſet, pro cenſu exſoluerem, & offerrem vobis licet exiguum pro munere non ignaui ponderis talẽtum locupletius quod placeret. Quoniam vt præſenti, ex omnibus & in omnibus gratiſſima me dilectione in Chriſto ſuſcipere dignati eſtis, & refouere ſinu caritatis, Deoque committere precibus, maximè eo in tempore, iuxta illud antiquum prouerbium, quãdo amicus & Medicus in neceſſitate probantur. Hinc eſt cariſsimi, quod tanto ſtudio cauſa viſita-
B tionis ad vos quàm ſæpè venire decreui, deſiderans vos videre, & corrigere in me quod diu negligentius omiſeram; qui me dilectionis affectu contra omnia aduerſantia conſolati eſtis in orationibus veſtris, ita vt in præſentiarum nihil mihi deeſſe putarem, cùm tanta beneficia veſtra perfectæ caritatis circa me flagrarẽt, quoniam debitores facti eſtis omnibus, qui nihil aliud vlli debetis, quia radicem cordis in cœlo poſuiſtis, niſi caritatem; quam ſemper debendo exſoluiſtis, & ex-
C ſoluendo magis magiſque debitores facti eſtis. Sed quia liberalitas veſtra multum exuberat in dando, credo quod & in accipiendo liberalius, ſancta beneuolentia veſtra magis gaudebit pro munere verbi, quàm pro vllius cenſu dati. Hinc gratum fore putaui quidquid deuotus obtulero, quibus profectò debeo quidquid poſſum, & quod ſum. Veruntamen non adeo ignarus vt neſciam quod nequeo
D dignè quatuor Euangeliſtarum quadrigam ſenſu penetrare exiguo, neque ad liquidum vnum eorum intelligere. Non dicam ego tantillus, verumetiam neſcio etſi vllus eorum qui magnos ſeſe faciunt virtutibus. Quoniam hæc quadriga currus Dei eſt multiplex, in qua Chriſtus cœleſtis auriga peragrat quadratum orbem modo vniuerſum; nunc in tempore volans per omnia; nunc extra tempus ſuper omnia, & vltra cœlorum excel-
E ſa, ſemper cum Patre idem in vna æternitate Deus manens; nunc infra tempus Deus homo perluſtrat vniuerſa; modo à ſummo cœlorum egrediens, excurrit vſque ad inferos; modo ab inferis regreditur vſque ad ſuperos. Et ideo hæc animalia, quæ hanc quadrigam per orbem trahere videntur vbique volantia, etiam terga pennata habere dicuntur; quorum corpora plena ſunt oculis antè ac retrò, deinde intus & foris; ex quibus emicant ſcintillæ acſi aëris candentis, &

CAP. VII. diſcurrunt fulgura. Habent itaque ſinguli pedes rectos & ſemper in ſublime tendentes. Vnde non immeritò & ipſi Cherubim vocantur, eo quod habeant in ſe multitudinem ſcientiæ Dei. Quam benè igitur dictum eſt per Ezechielem, Ezech. 1. 9. Quia *non reuertebantur cùm incederent, ſed vnumquodque eorum ante faciem ſuam gradiebatur*, quia ad æterna tendunt. Quæ nimirum animalia multis in locis præfigurata, & quod mirum eſt antè ſunt in cœlis huic Prophetæ in ſpiritu Dei oſtenſa, quàm eſſent in terris nata. Idcirco non poteſt non eſſe ineffabile, neque incomprehenſibile, quod ſentiunt. Et tamen ex eorum dictis eſt & verbis, quidquid eſt quod rectè ſapimus vel intelligimus; quia eorum verba, verba ſunt Dei. In quibus profectò verbis non humana ſapientia; ſed ſpiritus & vita lucet. Et ideo ipſa verba iure verba vitæ dicuntur, quia non in his flos eloquentiæ redolet ſæcularis, ſed fructus vitæ. Quapropter etſi ad plenum nemo de talibus loqui poteſt, non ideo tamen ex toto homo quilibet ſilere debet, licet inelimato loquendi genere, ne loquatur ea diuinitus inſpiratus quæ ſentit. Quia intelligentia Euangelij non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis conſtat, 2. Cor. 11. 6 ſed in ſapientia Chriſti: quam Paulus etſi imperitus ſermone, vt ipſe ait, non tamen ſcientia inter perfectos loqui ſe gaudet. Interea etſi ſenilis oratio per ſe compta eſſe debeat ac decora ſenſibus, debet tamen eſſe & mitis, maximè in talibus. Cuius profectò ſermo etſi decorus ſit, quod non requiro, vt quidam ait, quietus eſſe debet ac remiſſus. Quod ſi in ſæcularibus ſtudiis talis debet eſſe eloquentia, quæ ſuccum habeat modeſtiæ; quantò magis ego inter hæc flammantia virtutum documenta proferre non debui, etſi poſſem, nitorem ſæcularis facundiæ, quæ ſecum ſplendorem ferat verborum, ſed puritatem ſenſûs quærere, & intelligentiam veritatis? Quoniam hæc ſapientia Chriſti in myſterio abſcondita eſt in ipſo, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ atque ſcientiæ Dei reconditi. Et ideo ab ipſo impetrandum eſt, vt oratio noſtra emolumentum magis habeat perfectæ intelligentiæ, quàm incitamentum vanitatis. Sed quia hæc quatuor animalia variè deſcribuntur, quærendum omninò, quid eſt, quod Ioannes primum animal ſimile leoni dixe- Apoc. 4.

A rit, cùm Ezechiel Propheta, non leonis ſpeciem, ſed hominis primo animali ineſſe perhibuerit. Sic enim ordinem eorum deſcribit. *Similitudo*, inquit, *vultus eorum facies hominis & facies leonis, à dextris eorum quatuor, & facies bouis à ſiniſtris ipſorum quatuor, & facies aquilæ deſuper volantis ipſorum quatuor.* Ezech. 1. 10. Mirum quippe valdè eſt, quod Ioannes animal primum ſimile leoni, Propheta verò primum homini ſimile ponit. In qua nimirum ſententia magna nobis oritur quæſtio. Quamuis enim Ezechiel dicat de ipſis animalibus, quod eſſent quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni, ſingulorum tamen facies declarantur. Vnde cur immutetur ordo qui ſcriptus eſt in Propheta Ezechiele, & dicatur à Ioanne Leo pro homine, non abſque magno myſterio eſt. Quapropter ſciendum, quia myſtica Scripturarum eloquia non ſemper ordinem ſeruant hiſtoricum; quod ſi facerent, non iam myſtica, ſed tantùm hiſtorica eſſent. C Hinc ſi ad deſcriptionem Euangeliorum recurrimus, Propheta ſe animalia vidiſſe deſcribens, ordinem ſeruauit, qui Matthæo humanam faciem habuiſſe narrat; quia ipſe primùm de humanitate Chriſti exorſus eſt ſcribere. Marco autem leonis forma tribuitur, ſecundum quod à clamore, ac ſi Leo in deſerto rugiens, cœpit. Tertius verò Lucas ſpeciem bouis, ſeu vituli geſtat, quia ipſe à Sacerdotio ſuum D Euangelium inchoauit. Ioannes quoque in aquilæ ſimilitudine figuratur, eo quod altius tranſuolans vniuerſa, ad diuinitatem verbi vſque peruenit aſcendens; in qua clarius obtutum oculorum defigit, & inde nobis arcani verbi myſteria plenius reſerauit. Nam & ipſi Doctores noſtri ex hoc loco diuerſa ſentiunt, ſicut & diuerſæ narrata leguntur: quod in Leone Matthæus, in homine Marcus viſus ſit. Sed ſi ad diſpenſationem Redemptoris noſtri mentis oculum defigimus, quam diſpenſationem eadem animalia peractam declarant, E nec ipſe Propheta ordinem tenuit, qui ſecundo loco Leonem poſuit; cùm idem redemptor noſter natus vt homo, prius fuerit vt vitulus immolatus, quàm vt Leo à mortuis ſuſcitatus. Propterea videamus quam ob cauſam eorum ordo præpoſteretur, cùm ſint, vt dictum eſt, quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni. Vbi patenter nimirum

Cap. VII.

Euangeliſtarum demonſtratur concordia & vnitas Euangelij Dei, quodlibet eorum & ſuam & trium poſſidet formam, ita vt & in vno tria, atque in tribus vnum inueniatur. Quod ſi in vnoquoque eorum tria inueniuntur animalia, quodlibet horum primum eſt, nec alteri cuilibet poſterius; quoniam ſingulorum omnium quatuor facies eſt vna, ſicuti & vni ipſorum ſimul quatuor. Quia Chriſtus homo fuit quem ſimul prædicant omnes; & Leo propter ſuam eximiam fortitudinem, quia moriens mortem deuicit; & vitulus quoque, quia immolatus eſt in ſacrificium Deo patri, ſicut ipſi quatuor teſtantur; ſed & aquila figuratus eſt, quia mox vt occubuit per mortem innouata eſt iuuentus eius, & reſurrexit, atque deſcendit altior omnibus etiam Angelis ſuo volatu, quando rediit vbi erat in principio Deus apud Deum. Et ideo non immeritò facies hominis & facies leonis à dextris ipſorum quatuor, & facies vituli à ſiniſtris ipſorum quatuor, & facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor: quia omnium eorum vna facies eſt, & propria; ita vt & proprietas prædicationis mirabiliter reſplendeat in ſingulis, & vnitas commendetur in omnibus. Quia licet ſinguli ſuam habeant proprietatem narrandi, non tamen aliam inuenies faciem in alio, quam alius non habeat: & ideo vni, vt ita dicam, ineffabiliter quatuor facies ſunt. Quia ſi requiras, quid Matthæus de incarnatione ſentiat; hoc nimirum ſentit quod Marcus, Lucas, & Ioānes: ſi quæras quid Ioannes, hoc proculdubio quod & alij tres ſimiliter. Et ſi quæras quid Marcus ſentiat, quod Matthæus, Lucas & Ioannes. Et ſi quæras quid Lucas? vtique hoc quod Ioannes, Matthæus, & Marcus ſentiunt. Quia eorum vna notitia fidei eſt, qua cognoſcuntur à Deo; ac per hoc ipſa eſt in vno facies fidei, vel cognitio, quæ eſt ſimul & in quatuor. Quæ cùm ita ſint, cariſſimi, in hoc loco ſi alium ordinem ſequar, propter quem noſtri inter ſe variant Doctores, nemo me reprehendat temerè, quoniam nec Ioannis ordinem, ſicut quidam fecerunt, nec Ezechielis impugnare cognoſcor, ſicut nec ipſi ſibi etiam in diuerſa ordinis narratione facere probantur: dum vnus eorum, id eſt, Propheta Ezechiel, ordinem demonſtrat, vt dixi, Euangeliſtarum, iuxta quod ordinati ſunt à Domino, & ipſi conſcripſerunt A Euangelia vnuſquiſque in præfiguratione ſua, & qualitate principij. Alter verò, id eſt, Ioannes, Sacramenta quæ in Chriſto præfigurata ſunt & expleta, potius perſequitur: quia Chriſtus ipſe leo eſt, qui ſecurus dormiuit in paſſione. Vnde Iacob ait de Iuda in perſona Chriſti, Quia *occubuiſti vt leo, & quis ſuſcitabit eum?* Gen. 49. 9. Ipſe homo & vitulus, ipſe & in aquila iure præfiguratur. Sed leonem Ioannes primum ponere maluit, quia Sacramentum B reſurrectionis eius iam credentibus ſcribens, rectius prius iudicauit declarare per quod maximè mundus credidit, quàm hominis ſeu vituli perſonam. Quia non ideo omnes generationes in eum crediderunt, quia homo natus eſt in mūdo, neque quia immolatus eſt vt vitulus, ſed quia poſt mortem victor reſurrexit vt Leo, ipſe ſe reſuſcitans, ſicut Moyſes ſcripſerat Iacob olim prophetaſſe. Alias autem, ſi ſolummodo natus eſſet vt homo, & paſſus, & non reſuſcitatus prædicaretur, C quis in eum crederet? Quapropter Ioannes primùm ſolerter ſatis in Sacramento reſurrectionis Chriſti Leonem poſuit: quia per id quod mortuus reſurrexit, in ſe mundum credere compulit. Idcirco Leonem ante poſuit. Nam etſi primus eſt homo in ordine, ſeu vitulus, tamen prior eſt in virtute Leo, & in fortitudine ſua Chriſtus. Hinc Paulus aiebat dicens, *Etſi noueramus Chriſtum ſecundum carnem, ſed iam non nouimus*, 2. Cor. 5. 16. ac ſi aliis verbis diceret, non iam in animalibus D hominem moriturum, ſed Leonem poſt mortē attendimus reſurrexiſſe in æternū victurū. Sicque hoc modo, quantum mihi videtur, & Euangeliſtarum ordo rectè ſeruatur vt præmiſſum eſt, & hæc præpoſteratio narrationis, quæ facta eſt in Apocalypſi à Ioanne, non abſque magno myſterio eſt. Sed vtrum noſtra præfatio, ſalua auctoritate priorum Patrum debitam rationis conſequentiam ſeruet, tam veſtro quàm fratrum meorum examini, quibus laborare videor, derelinquo. Quia E tam in hac ſententia, quàm & in omni opere iſto, ſi veſtro vtrorūq; iudicio approbatus, veſtraq; defenſus ſententia fuero, nullius temeritatis ſuperciliū pertimeſco; neq; reprehenſionem indebitam formidabo, qui talium tantorūque auctoritate fulciri me cognoſcā & firmari, quorū doctrina in omni ſcientia Dei longè latéque prædicatur, & ſapientia pollet, non dico in verbo tantùm, verumetiā in omni

Cap. VII. opere bono, atque diſciplina virtutum. Qui quidquid in doctrina didiciſtis, locupletius factis exhibetis, ita vt Chriſtus vbique glorificetur in vobis. Hinc me non immerito felicem cenſeo, ſi aliquid dignum vobis in hoc opere ſenex edidero, ſaltem quod prodeſſe queat iuuenibus ad emolumentum doctrinæ, & ad ſtudium pietatis. Quoniam ſicut quidam ait, vt adoleſcentibus bona indole præditis ſapientes ſenes delectantur, leuiorque fit ſenectus eorum qui à iuuentute coluntur B & diliguntur: ſic & adoleſcentes boni ſenum præceptis gaudent, quibus ad virtutum ſtudia ducãtur. Quapropter cariſſimi, ſenectus mea non modo languida circa vos & circa fratres meos eſſe debuit, quos exhortari debui cùm præeſſem, neque iners, verùm nec otioſa in ipſo otio, ſed operoſa & ſemper agens aliquid, & moliens tale, quo & vita formetur præſentium, & exemplum præbeatur futurorum. Ne Sacramentum ſalis, olim in ore puerulus quod accepi, euacuetur C in ſenectute, vel in ſenio. Fac ergo quod nec tanta præditus ſim ſanctitate, nec tanto conditus ſapientiæ ſale, nec tanta eruditus diſciplina litterarum, vt ſit ſenectus mea in miſericordia vberi, nec tanta inluſtratus virtutum claritate, quo dignus videar talibus, & de talibus ſcribere, veſtri tamen eſt meriti & gratiæ obediendo immeritus quod præſumo. Quod ſi me quiſquam adeo vltra præfocare voluerit, id ne audeam ineloquens, ac ſi D omnium vitiorum illuuione reſperſus, conſpiciat leproſum primum in hoc opere occurrentem, in quo & cum quo me ſanandum confido. Intueatur omnium morborum genera, & ſolius Domini voluntatem mecum ſalutis cauſam imploret. Audiat ergo Dominum imperantem, ſi mutum me credit, in Euangelio, effeta, quod eſt, Adaperire. Et quia de

Marc. 7. 34. ſaliua oris eius olim infans guſtaui, verùm loqui iam ſenex rogatus à vobis non erubeſco. Prorſus quia digitos eius meis in auribus intus ſentio, idcirco quæ audio mihimet, & meis tacere non debeo. E Vnde etſi ipſe benigniſſimus Ieſus mihi præciperet ne loquerer, ſatis me illi inuitarent, ne tacerem, qui quantò magis eis præcipiebat, tantò plus prædicabant, & eo amplius admirabantur dicentes.

Marc. 7. 37. *Benè omnia fecit, quia ſurdos fecit audire, & mutos loqui.* Hinc quæſo nemo mihi moleſtus ſit, nemo me reprehendat ſi A loquar; ne fortè videatur Chriſti operibus ingratus, qui bono ſuo, & ſurdis præſtat audire Sacramenta vitæ, & mutis loqui, quo poſſint narrare magnalia Dei. De cætero precor Lectorem meum, ne proceſſus ſermonis vix ſufficiens ſenſibus Scripturarum, faſtidioſa cenſeatur prolixitas, quando non oratio noſtra verbis, ſed ſenſibus dilatatur. Licet enim pleriſque legentium plus placeat ſterilis breuitas interdum, quàm vtilis explanationum prolixitas; tamen locupletior ſenſus iure ſtudioſis plus præſtat, quàm commentum breuitatis. Vbi nos nec Tropologias ſecuti ſumus Euangelij in explanatione, nec myſticas ſententiarum intelligentias, ſed ſolummodo ſimplicem ſenſum dictionum in breui, prout oportuit, explicauimus. Idcirco habeant faſtidioſi regulas veritatis ex commento, quas in Euangelio prius dictauit auctoritas priorum Patrum, & efficacia mentis ne prolixiora faſtidiant. Studioſiores verò, quæſo, dignentur noſtra legere, quibus ſatisfacere volui requirentibus ampliora. Quod ſi nec iſta, nec illa placuerint quibuſlibet ignauia preſſis, legant quæ ſibi dormitu, ſomnique ſilentio fingunt; aut ſi ſecus delectantur, ſiliquas porcorum ſæcularium litterarum adhuc pueri, vel cortices rodant. Nobis tamen quos diuinus ſpiritus inſtituit, prætermittendum non fuit, ne loqueremur vobis amantibus, quidquid ex Doctoribus ſanctis confectum; prodeſſe credidi, & diligentioribus placere non dubitaui.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM,

LIBER QVINTVS.

Cap. VIII. Mat. 8. 2. IN *illo tempore, deſcendens Ieſus de monte, Ecce leproſus veniens adorauit eum.*] Quia de monte Domino deſcendente, leproſus prior occurrit, feſtinandum nobis, vt & nos cum ipſo perueniamus; quia & in illo fuimus, dum per eum genus humanum & cura ſalutis noſtræ deſignatur. Veruntamen hinc prudens lector intelligat, & in aliis quibuſlibet ſancti Euangelij locis allegoriarum,

Cap. VIII.

figuras de veritate rei geſtæ nihil ad fidem minuere. Quia in his diſpenſatione diuina ita ſunt omnia procurata, vt & fides naſcatur ex miraculo, & doctrina fidei ex ipſo eodemque opere ad inſtitutionem morum proficiat in myſterio. Quapropter vbique loca, tempus, & ordo, atque omnis circumſtantia hiſtoriæ conſideranda eſt, vt & veritas rei geſtæ pateat ad fidem, & ſpiritualis intelligentia reniteat ad doctrinam. Hinc eſt ſanè, quòd in monte excelſius ſpiritales diſcipulos ſpiritalia quaſi ad cœleſtia ſubiectos, docet. Deorſum verò deſcendenti prior leproſus occurrit. In quo nimirum leproſo allegoricè humanum genus, vt dixi, deſignatur, quia vniuerſos lepra maculoſæ vitæ reſperſerat; atque ideo ad Paradiſi caſtra commeandi nulli regreſſus erat. Diuinarum autem Scripturarum allegoriæ vſitatiſſimè duobus principaliter formantur modis, rebus videlicet, atque verbis. Aliter tamen rebus, aliter verbis. Sed verbis quæ fit, prouerbialis appellatur, & quatuor cognoſcitur modis. Aut per tranſlationem ſcilicet verborum, vt eſt,
Luc. 3. 21. *Apertum eſt cœlum & deſcendit Spiritus ſanctus*, Et illud,
Ioã. 16. 28. *Exiui à patre, & veni in mundum.* Quæ ad inſinuandas Metaphoricè rerum cauſas ex humanis motibus transferuntur ad Deum, aut ſecundum imagines Parabolarum, ſicut eſt,
Luc. 10. 30 *Homo quidam deſcendebat ab Hieruſalem in Hiericho, & incidit in latrones*, & parabolæ vineæ, agricolarumque eius narratio.
Mat. 21. 33 Ex quibus profectò non res geſta exigitur, ſed perſonarum ac negotiorum transformatio ad aliud refertur. Aut certè comparatiuè per ſimilium rerum collationes: & ſi vix in aliquo differatur; niſi quod non narratio, ſicut in ſuperioribus contexitur, ſed cauſarum tantummodo cooperatur effectus. Aut tantummodo prouerbialiter, ſicut eſt,
Mat. 7. 6. *Ne mittatis margaritas veſtras ante porcos.* Porrò allegoria rerum illa de qua diximus, ſemper ita myſticè figuratur, vt de rebus geſtis nihil ſubtrahere iure credatur, quia non rerum factarum typica auferunt veritatem, ſicuti præſens locus probat, cùm leproſus Domino deſcendente de monte curatus ilicò perhibetur. Deſignans humanum genus, Domino de cœleſtibus deſcendente lepra peccati mundatum. Nec inconuenienter per vnum multitudo credentium ſignificatur; cùm in ſolo vno hominis nomine, vniuerſitas humani generis à Doctoribus comprehenditur. Nam cùm dicitur homo, quidquid ex noſtra humanitate procreatum eſt, etiam ex vſu ſæcularium intelligitur diſciplinarum. Et ideò apertiſſimè per vnum lepræ maculis reſperſum, vnitas credentium oſtenditur peccatorum maculis coinquinatorum, & immunditiarum ſqualoribus abiectorum. Propter quod nemo de ſuis glorietur meritis, quia omnes eramus iræ filij, & à cœleſtibus excluſi conſortiis. Quod nimirum genus, cùm deſcendiſſet, mox occurriſſe in vno præmonſtratur. Alioquin niſi deſcenderet ille per incarnationem habitu inuentus vt homo, iſte non aſcenderet à Paradiſi gaudiis expulſus leproſus vt homo. Ergo ſimul omnes cum iſto myſticè occurrimus, ſimul omnes cum iſto dicamus corde, *Domine ſi vis potes me mundare*, Omnes quidem immundi, tamen fide accedentes, voluntatem, de cuius potentia non dubitamus, rogemus. Et tantò propinquius, quantò fidelius. Quid ergo in omnibus diſciplinis tã efficax negotium quàm voluntas Dei? Porrò voluntas Dei cauſa eſt, & origo, atque exiſtentia omnium rerum, quia cuncta voluntate Dei creantur ex nihilo, & de informitate ſua producuntur ad formam. Hinc ſanè peccati contagione malè deformibus, prudẽtiſſimè hîc aperuit cauſam originis atque exiſtentiæ, dum vniuerſa Chriſtus quæ voluit, fecit, & ſolummodo voluiſſe feciſſe eſt. Quandoquidem vnitas credentiũ in iſto præmonſtrabatur, iuſtiſſimum erat vt ex doctrina ipſius cauſa omnium voluntas Dei cum fide deprecaretur. Quoniam non eſt fides cũcta creaſſe credere, niſi credamus etiã ea ipſa voluntate, qua conditi ſumus, rurſus ad formam æternæ felicitatis in melius poſſe reparari. Quam argumenti materiam olim nemo Philoſophorum inuenit, ſed ipſe illam docuit qui creauit. Vnde dicat fidelis quiſque, *Domine ſi vis*, requirens cauſam ſuæ originis, nihil hæſitans de prouentu, eo quod vult omnes homines ſaluos fieri, *Potes me mundare*, & ad formam ſalutis reſtituere. Nec dubium ob hoc, ſecundum hiſtoriæ veritatẽ, Domino deſcẽdente, hunc primum lepra perfuſum occurriſſe: quia curã ſuſcipiens beatus Matthæus, & Apoſtolatum de peccatoribus, inſtituit eos, & formam doctrinæ imprimit, quos exules à ciuitate Sion, cuius fundamenta in montibus ſanctis, lepra immunditiarum peregrinantes fecerat.

Cap. VIII.

A Et benè à primordio curationis nõ alium vna cum turbis, quàm leproſum, occurriſſe commemorat, fide probum, confeſſione deuotum, doctrina cœleſti præditum, qui profectò rogat, *Domine ſi vis potes me mundare*, docens prudenter cauſam & efficientiam omnium rerum, voluntatem Dei. Quam diſciplinam nec Plato Philoſophus aliud prædicans attigerat. Confitetur ergo potentiam Chriſti, & implorat voluntatem; quoniam quanta eius voluntas eſt, tanta & potentia, imò ipſa B voluntas potentia eſt. Idcirco religioſè obſecrat ſatis, vt à quo eſt de nihilo, inde reformetur rurſus ad priſtinam naturę ſuę formam de informitate peccati. *Tunc Ieſus extendens manum, tetigit eum, dicens, volo.* Extendit verò manum, quoniam ille longè receſſerat. Et niſi prius miſereretur vt extenderet manum, hic nunquam redire ac ſanari poſſet. Pro quo Propheta [Pſal. 73. 11] gemens aiebat, *Vt quid, Domine, auertiſti manum tuam, & dexteram tuam de medio ſinu tuo in finem?* Quæ nimirum manus niſi ex- C tenta eſſet, quia in extremis demerſi eramus, nunquam nos tangenda curaret. De cuius nimirum potentia rurſus alibi con- [Eſa. 50. 2.] querendo, nunquid abbreuiata, ſeu paruula facta eſt manus tua, ne poſſis ſaluare? Quæ vtique ſi breuis eſſet ad miſericordiam, vel paruula ad potentiam, nunquã ad ima merſos leuaret tantis delictorum põderibus prægrauatos. Sed quia iam extenſus venit Chriſtus, ſcilicet patris dextera carne indutus ad miſericordiam, rectè extendiſſe manum ac tetigiſſe dicitur. D Alioquin quid neceſſe erat iuxta litterã, vt manum extenderet, & tangeret leproſum, qui ſolo ſermone vt creauit, imò voluntate, reſtaurat vniuerſa: niſi quia fecit in vno efficaciſſimè, quod ſimul in genere ſe facturum, multis Prophetarum eloquiis olim repromiſerat? Propterea extẽdiſſe manum iure dicitur, ac tetigiſſe, quia ſi non maculas noſtras ille incarnatus tangendo emundaſſet, adhuc ſub lepra peccati eſſemus, necdum delictorum contagione expiati. Propter quod manum ex- E tendit, quamuis profundiſſimè vt dimerſos apprehenderet: tetigit verò per incarnationem myſterij malè ſaucios, vt ſanaret. Cæterùm iuxtà litteram vt ſe Dominum lepræ ac legis oſtenderet, cùm lex prohibeat à ſacerdotibus eam tangi, ideo tetigiſſe creditur, quoniam lepra illa legis non poterat eum ſordidare. Erat enim vmbra, licet vitium carnis. Tamen benè à Sacerdotibus Iudæorum leproſus non tangebatur; quia illi maculari poterant, nec ſanare quempiam. Sed erat vnus mediator Deus & homo, promulgator legis, cui fas erat & per humanitatem tangere, & per diuinitatem imperare: cuius nequiret coinquinari munditia, ſicut nec ſanitas infirmari. Et ideo quia Dominus legis erat, remouet ex auctoritate lepram, & fugat ex imperio, ſicuti luce fugantur tenebræ. Vnde puto manum illam leprã non tetigiſſe, ſed vt tenebras à facie lucis, ita lepram à facie manus continuò diſperiſſe. Quoniam nec lepram peccati tetigiſſe fas eſt credere, verùm ſola incarnatione ſua & verbi potẽtia omnia peremiſſe. Qua de cauſa verbo curatur, quod manu tangitur. Hinc quoque poſt tactũ imperat, *mundare*, vt & diuinitas in verbo imperij, & humanitas in tactu carnis intelligatur; quia neque diuinitas ſine carne, neque humanitas ſine diuinitate quippiam in hoc myſterio geſſit. *Continuò* (inquit) *mundatus eſt*. Continuò ergo mundatur, quia ſemper voluntatem Dei & imperium effectus conſequitur. Quem ſanè locum etſi iuxta Tropologiam lector voluerit diſcutere, præſtabit non modicam moralitatis doctrinam. Quia profectò ſemper Tropologiæ ſpecies in ſcripturis ſacris gemina eſt, ſcilicet aut myſtica, aut nuda & ſimplex. Sed myſtica, quæ de rebus geſtis ad ædificationem morum trahitur: ita vt per hunc leproſum vniuſcuiuſque anima humana curata intelligatur. Nuda verò, dum Scriptura ſacra ſimpliciter mores erudit, vti eſt, *Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet eſcas ſimiliter faciat.* [Luc. 3. 11.] Ergo cuiuſque anima quotidie, quamuis peccatrix à Domino curatur, ſi ſupplex ac deuota illum adorans, vbique confiteatur ex fide dicens, *Domine ſi vis, potes me mundare.* Corde enim creditur ad iuſtitiam. Vnde neceſſe eſt fidiſsimè depoſcat, nihil ex potentia dubitans. Et ſi per fidem quæ per dilectionem eſt, orauerit, erit præſto indubitanter voluntas diuina ad ſalutem, efficax ad imperiũ, potens ad effectum. Vnde mox leproſo ſupplicãti dicitur, *Volo.* Quia dum anima ſic inchoat credendo exorare, iam incipit curari à lepra ſua ex manu Saluatoris. Ipſe enim quotidie deſcendens inſpicit & tangit peccata noſtra, dum ſe ad miſericordiam inclinat vt releuet infirmitates noſtras. Nam ægroti prius ad montana, videlicet ad cœleſtia, per contemplationem aſcendere nequimus: ſed ſolus Moyſes, & pauci ſeniores cum eo ex om-

CAP. VIII. nibus eliguntur; nec non & ſoli diſcipuli ad ſublimia ducuntur. Deorsũ verò plebs inualida & leproſus adorans, non volentes theoriam ſectari, eo quod multis præpediuntur laqueis, curantur. Ad quos itaque Dominus frequenter ſe inclinans, tangit manu clementiæ ſuæ, & verbo imperat maieſtatis. Ex quo liquet manum Domini non lepram, ſed mundum leproſi tetigiſſe corpus, ſicuti & nos quotiens tangere diſponit aſpectu miſericordiæ, mox ſcelera fugantur, & munda reſtituitur anima. Quia profectò vbi ſalus agere dignatur, nulla infirmitas eſſe poteſt; vbi lux, nulla obfuſcatio peccati; vbi vita, nulla irruptio mortis; vbi poteſtas, nulla difficultas ſanandi. Idcirco hic magiſter ſupplicandi egregius, de voluntate Domini non quaſi pietatis incredulus dubitat, ſed quaſi immanitate ſuorum ſcelerum conſcius non præſumit. Immo quod poſſit eum abluere ſi velit, vt in Domino poteſtatis auctoritatem, ita in iſto conſtantiam fidei declaratã laudamus. Quoniam integra & vera fides tanti eſſe iure debet pro munere, quanti eſt & potentia miſericordiæ creatoris in operatione. Alioquin fides quæ infirmatur ipſa prius ſananda, & ſic demum ſanitas corporis aut animæ efficacius per eam eſt impetranda.

Act.15.9. De qua ſanè fide Apoſtolus, *Fide*, inquit, *purgans corda eorum*. Quod ſi fide purgantur corda credentium, cogitanda eſt virtus fidei; Quia *qui dubitat, ſimilis eſt*, vt ait Apoſtolus, *fluctui maris*. *Iac.1.6.* Integra verò fides in dilectione, conſtans in perſeuerantia, patiens in dilatione, humilis in confeſſione, fortis in fiducia, deuota in ſupplicatione, prouida in petitionis conſilio, profectò vbique audiat Dominum dicentem, *Volo*. Ob quod mirabile, verborum conſequentia coniungatur. Nam illi præmiſerat, *Domine ſi vis*, & Saluator, *Volo*. Ille, *potes me mundare*, & Dominus verbo potentiæ ſuæ imperat, *Mundare*. Quidquid enim vera peccatoris confeſſio in fide tenuit, hoc totum pietas & potentia mox indulgendo exhibuit. Et ne de immanitate ſcelerum ſuorum aliquis diffideret, hic ipſe qui curatur, ab alio Euangeliſta plenus lepra deſcribitur. Omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei. Quia ſicut poteſtas Dei iure vbique creditur: ita & voluntas eius neceſſe eſt credatur. Vult enim omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Agnitio quippe veritatis, eſt Patris ac Filij ſicut vna deitas, ita & voluntas; & quæ

A voluntas vtrique ipſa & poteſtas: quapropter non minus eum potentem, quàm volẽtem credere fas eſt. Vnde ſcriptum eſt, *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cælo & in terra*. *Pſal.134.6* Propterea ergo hic egregius voluntatem requirit, de poteſtate nihil dubitans, dè pietate præſumens. Cui dixit Ieſus, *Vide nemini dixeris*. Cur ergo præcipitur nemini dicere, quod omnibus volebat manifeſtum eſſe, niſi quia factus eſt ipſe nobis via à Deo, vt doceat quod non ſint vulganda mox noſtræ virtutis o-B pera, ſed ob cuſtodiam humilitatis interdum ſilentio tangenda, vt non ſolùm à mercede nos abſtineamus muneris, verumetiam gratiæ ac laudis. Nequaquam igitur celandum quod pro ſalute omniũ geſſit; ſed in vno eodemque opere docere volens quid nobis agendum ſit; & in noſtris etiam quàm cauti eſſè debeamus, inſinuat: ne vnde ſublimamur ad culmen, inde corruamus grauius ad crimen. Hinc eſt ſanè quod Marcus ait, mox eum cœpiſſe prædicare & diffamare ſermonem, C ita vt iam non poſſet Ieſus manifeſtè in ciuitatem introïre. Profectò quia diuina pandenda ſunt opera, & quæ in nobis geruntur, nè prolabamur, interdum tegenda. Nobis quidem præcipitur in illo vt nemini dicamus; ille verò abſoluitur, vt abſque culpa in laude Saluatoris etiam ſacerdoti mundatum ſe exhibeat. *Sed vade*, inquit, *oſtende te ſacerdoti*. Alioquin quomodo nemini diceret, qui & pro ſua e-D mundatione ſacerdoti in templo publicè munus offert, niſi fortè vbique ad gloriam & laudem Dei noſtra pandenda ſunt, & quæ in nobis à Deo geruntur opera; nemini vero pro noſtra laude & fauoris gratia, exhibenda. vel certè, ſufficit ipſa virtutum oſtenſio ad exhortationem operis: ita vt ſuperfluum ſit verbis edicere, quod omnibus ad imitationem fas eſt conſpicere: neque de ſe laudem quærere, ſed imitabilem ſe plurimis exhibere. E *Vade*, inquit, *oſtende te ſacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis*. Non quod Dominus iam de illo Moſaïco ſatis curaret præcepto, quod mox abolẽdum eſſet; ſed vt omnibus qui ad fidem veniunt & ſanantur, ne ingrati eſſent, formam daret offerendi ſummo Pontifici Chriſto, cuius ipſe ſacerdos figuram gerebat, gratiarum quotidie hoſtias, & munera debitæ laudis. Quæ nimirum legis ſacrificia ſpiritaliter pro noſtra emundatione offerenda ſunt; quoniam præcepta erant ſignificandæ vitæ, promittentia

CAP. VIII.

Chriſtum pro noſtra emundatione in carne paſſurum. Hæc ſunt quippe illa redemptionis noſtræ ſacrificia, ſine quibus Deo placere nequimus. Et ideo iugiter etiam reſperſi ſanguine Chriſti per Baptiſmum, iſta fide pro nobis offerre debemus. Veruntamen ad ſacerdotem ire præcepit, vt & Sacerdos eum intelligeret, non legis ordine, ſed gratia ſancti Euangelij ſupra legem eſſe curatum. Hinc eſt ergo quod ſequitur, *Et offer munus quod præcepit Moyſes in teſtimonium illis.* In teſtimonium quippe offertur munus vt credant. B Et ſi credere noluerint Iudæorum Pontifices, pateat, quem legis duritia à lepra ſua mundare nequiuerat, Chriſti gratia ſanus & incolumis effectus. Nam & illud ipſum munus, quia vmbra erat, illum veniſſe typicè præmonſtrabat, qui ſanguine ſuo vniuerſum genus reſperſum à lepra immunditiæ ſuæ clementer liberaret. Omnia namque miracula Saluatoris per carnem, teſtimonium erant diuinitatis, quod eſſet idem C Deus & homo Chriſtus Ieſus. Et ideo dicebat, *Si mihi non vultis credere, ſaltem operibus credite.* (Ioan. 10. 38) Conuincuntur ſacerdotes & ſcribæ teſtimonio legis & prophetarũ; quia teſtificatus eſt à lege & Prophetis. Conuincũtur etiã ab eiſdem operibus, quæ nõ minus ſupra legẽ quã & ſupra hominis virtutẽ eſſe probãtur. Qua de cauſa ſatis prouidè mittitur ad ſacerdotẽ; vt & ipſe à ſua impietatis lepra diſcedat, habens teſtimonium à lege, illam nunquam talia potuiſſe D teſtimonium ab ipſa legis typica ſanctione: teſtimonium ab ipſo curationis opere, & verbo imperij, ſaltem vt recognoſceret illum, qui olim verbo cuncta crearat. Non quidem, velut aliqui ſuſpicantur, illud Moyſaicum videtur approbaſſe ſacrificiũ, quod nec Chriſti Eccleſia credidit deinceps offerendum: ſed ſolùm ob teſtimonium, præſertim cùm necdum cœperat illud ſanctum ſanctorum, corpus eius videlicet offerri ſacrificium, quia necdum in paſſione ſeipſum redemptionis noſtræ holocauſtum obtulerat. Propterea nempè necdum oportebat auferri ſignificantia legis ſacrificia, donec illud quod ſignifica- E batur oſtenſum & confirmatum eſſet ex impletione operis; vt tum quod tegebatur vberius fide credentium, paſſionis figuris iam repudiatis, Chriſti ſacrificium amplecteretur.

(Mat. 8. 5. Luc. 7. 1.) CVM *autem introiſſet Capharnaum acceſſit ad eum Centurio, rogans eum & dicens.*] De quo ſanè loco Lucas, & præſens Euangeliſta multum diſſentire vi- A dentur; dum Lucas dicat, quod miſerit ad eum prius ſeniores Iudæorum, petens vt veniret ad eum, & ſaluaret ſeruum eius: qui cùm veniſſent, rogabant eum ſollicitè, dicentes quia dignus eſt, vt hoc illi præſtes: diligit enim gentem noſtram, & ſynagogam ipſe nobis ædificauit. Ieſus autem ibat cum eis, & cùm iam non longè eſſet à domo, miſit ad eum rurſus Centurio amicos, dicens: Domine noli vexare, non enim dignus ſum, vt ſub tectum meum intres. Propter quod & meipſum non ſum dignus arbitratus vt venirem ad te, & cætera. Porro hoc loco, quod ipſe acceſſerit ad eum, dictum eſt; cùm nec ſe dignum venire iuxta Lucam teſtatur. Sed ibi veritatẽ hiſtoriæ ille proſequens; Matthæus verò hoc ſecundum vſitatiſſimam loquendi conſuetudinem aſſeruit. Nam & Lucas quaſi per recordationem alicubi longè poſt, de leproſo, quæ hic mox cùm de monte, in veritate facta interſeruntur, edidit; de Centurione verò, cùm impleſſet, inquit, omnia verba ſua in auribus plebis, intrauit Capharnaum. Vt ſit ſenſus, quod non antè intrauerit, quàm finiret ea. Tamen non exprimens ſenſum, poſt quantum temporis ſermone expleto illuc intrauerit. Eo itaque modo & ex hoc non diſſentiunt. Volens vnus edicere, quid ſecundum hiſtoriæ veritatem; alter verò, quod maius eſt, quid ſecundum fidem ſentire debeamus. Præſertim cùm peruentionem, cuius adipiſcendi cauſa aliquem adimus, plerunque dicimus factam, licet ad quem peruenit non videat ille qui audierat, cùm per amicum peruenerit, cuius ſæpè in talibus fauor eſt neceſſarius. Vnde vulgò mos obtinuit, vt peruentores eos appellemus per quos potentium animos licet inacceſſibiles perſonarum interpoſitione, quaſi ambitionis arte, pertingimus. Quanto magis hunc per amicos acceſſiſſe rectè dicitur, qui plus omnibus acceſſerat per fidem; iuxta quod ſcriptum eſt, *Accedite ad eum, & illuminamini.* (Pſal. 33. 5.) Proinde, quia fidem Centurionis, qua verè ad Deum quiſque accedit, ita ipſe laudauit vt diceret, *Non inueni tantam fidem in Iſrael,* (Mat. 8. 10.) Euangeliſta potius acceſſiſſe ad Chriſtum dicere voluit, quàm illos per quos verba ſua miſerat. Hoc quippe Lucas intelligens hiſtoricam veritatem contexuit, vt ad fidem te reduceret, quemadmodum alius dixerit acceſſiſſe, qui omninò mentiri non potuit. Sic enim & mulier illa, quæ ſanguinis fluxum patiebatur, (Luc. 8. 43.) magis, licet fimbriam tangeret, Domi-

Cap. VIII.

num tetigiſſe dicitur, quàm turba. Propter quod nec mirum ſi magis acceſſiſſe hic creditur, qui & per fidem plurimum, & poſtea cùm perueniſſet ad domum, omni deuotione ſupplex occurrit, & mente totus acceſſit. Eo igitur magis acceſſit, quo magis credidit. Et quidquid humilitatis ac deuotionis prudentiſſimè mandauit, ſine dubio, licet alterius ex officio, totus non minus ſententia obſecrationis, quàm fide religionis acceſſit, dicens ita, *Domine puer meus iacet paralyticus in domo, & malè torquetur.* Multi in illo tempore pro diuerſis rogabant infirmitatibus, alius pro ſe, alius pro filio aut filia, alius pro alio aliquo, nullus tamen legitur pro ſeruo, niſi ſolus iſte, tam ſuppliciter exoraſſe. Audiant ergo noſtri, qui aliquando nō ſolùm pro ſuis non rogant ſeruis, ne malè torqueantur; ſed ipſi crudeles fiunt ac peſſimi tortores, ita vt interdum grauius videatur ſub manu eorum ſeruire, quàm ſub manu paganorum. Didicerat enim idem iſte doctrinam Apoſtoli, *Serui ſubditi in omni timore Dominis, & obedite non ad oculum ſeruientes, ſcientes quoniam vnum Dominum in cœlis habetis.* Sciebat ergo hunc cōmunem Dominum eſſe Ieſum Chriſtum; & ideo plenus fide ac caritate, deuotus pro conſeruo rogat. Nec ſanè illum ad eū attulit, quia credebat perfectè ipſum vbique præſentem omnia poſſe. Sed neque illuc eum venire rogat, quem nuſquam deeſſe credidit maieſtate, quamuis eum carne localiter vidiſſet conuerſantem. Inde nimirum magna eſt eius fides, & excellit omnium fidem, qui tunc temporis erant in Iſraël. Nec tamen nuda vel mortua, ſed fides quæ per dilectionem circa Deum & proximum fortiter operabatur, augens ſibi præmium de cura conſerui. Manifeſtè namque nouerat Chriſti potentiam, quod nec loco concluditur, nec fine terminatur, ſed vbique pollet. Idcirco ſicut nec venire illum neceſſe ad eum credidit, ita nec deferre famulum ex domo ad eum putauit. *Sed dic,* inquit, *verbo, & ſanabitur puer meus.* Quo mox reuera verbo ſanabitur, quia verbo Domini cœli firmati ſunt. Et mira doctrina Centurionis. Fateor planè, ab ineunte ætate, quoſcunque legere potui Philoſophos, ſicut nec Chriſtus tantam fidem in Iſrael, ita nec ego tantam in eis ſapientiam inuenire potui. Et quod illi ex omni fabrica mundi nequiuerant intelligere, hoc iſte in vno paruo corpuſculo totum deprehendit, & diuinitatis plenitu-

1.Pet. 2.18 Epheſ. 6.6 Coloſſ. 4.1.

A dinem in eo inhabitantem præſenſit. Acceſſerat nimirum ad eum Verbum, per quod Deus Pater cuncta creauerat; non prolatiuum quidem, ſed conſubſtantiale & coæternum. Idcirco rogat, *Dic verbo:* quia profectò cooperator Patri Filius, & ſicut per eum Pater omnia vel dicit, vel facit; ita ipſe cum eo per ſe operatur & iubet. Quod hic rectè intelligens, *Dic,* inquit, *verbo*, ex tua ſcilicet conſubſtantialitate, quia Verbum & Sapientia es Dei B Patris: Sapientia autem ſanitas eſt orbis terrarū. Et mox profectò ſanabitur puer meus. Efficacia enim verbi pertingit ad omnia, & ideo noli vexare corpus, quod verum eſſe confiteor. Neque enim te paſſionibus & labore carnis fatigari exopto, quas te pro nobis ſuſcepiſſe penitus non ignoro; ſed maieſtate operari, videlicet verbi potentia. Quia in vna eademque perſona fides mea mihi Deum & hominem prædicat. Nec ideo, ſicut quidam hæreticorum, duas perſonas docet, ſed C *dic,* inquit, *verbo,* ſcilicet Maieſtate ſua, & ſanabitur puer meus. Cui Dominus, *Ego,* inquit, *veniam, & curabo eum.* Mirum ergo. Ecce offertur ei, quod ipſe non exigit. Cuidam autem regulo poſcenti vt deſcēderet, priuſquam moreretur filius eius, omninò denegatur. Nunquid ergo perſonarum acceptor eſt Deus, præſertim cùm ille regulus, hic Centurio fuiſſe legatur? Abſit. Alioquin honoratius erat ire ad domum reguli, & poſcenti tribuere, quàm ad domum Centurionis, & re- D cuſanti offerre. Sed fides in cauſa eſt. Ille vt erudiatur, qui credidit eum non poſſe abſentem curare, cùm eſſet vbique totus, & præſentem adeſſe filio; iſte verò vt exerceatur ad ampliora, & nobis innoteſcat quantis præmineret virtutibus, ad quem Dominus libenter ire gauderet. Diſcant igitur ex hoc loco imitatores Chriſti altiora ſæculi contemnere, & humilia ſectari; cùm Dominus ad filium reguli ire diſtulerit, & ad ſeruum Centurionis mox venire conſenſit, vt & iſte probetur, & E noſtra ex eo ſuperbia reprimatur, *Domine,* inquit, *non ſum dignus vt intres ſub tectum meum.* Sic nimirum omnis ſe humiliat, qui diuinitatem Chriſti præſentem ferre non valet. Hinc Moyſes ex colloquio Dei, etſi per ænigma loquatur, *Non ſum,* inquit, *Domine eloquens ſeu dignus ab heri & nudius tertius, ex quo cœpiſti loqui cum ſeruo tuo.* Hinc Abraham, ſe terram ac cinerem coram Domino fatetur. Sed & Iob poſt viſionem, in fauilla & cinere promittit ſe per-

Cap. VIII. Exod. 4. 10. Gen. 18.27 Iob. 42. 6.

Cap. VIII.

agere pœnitentiam. Cuius & ipſe Petrus miraculo permotus, exclamat in captura piſcium, *Exi à me Domine, quia homo peccator ſum.* Tamen hic non à ſe Dominum repellit, ſed fatetur quod non ſit dignus vt intret ſub rectum eius, & verbi maieſtatem in eo pleniſſimè confitetur. Implorat enim abſentem, vt præſenrem ſe inſinuet, cuius indeficiens præſentia vbique adeſt, & potentia omnia complet. Tum denique altiora promouens, licet occultè, de ſuo exemplo manifeſtiora docet, quod Angelorum obſequio etiam humana curantur. *Nam & ego homo ſum*, inquit, *ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites; & dico huic vade, & vadit, & alio veni, & venit; & ſeruo meo fac hoc, & facit.* Mira prudentia Centurionis, qui ſub vno momento tanta perſequutus eſt Maieſtatis arcana, quando & viſibilia atque inuiſibilia Chriſto ſubiecta eſſe oſtēdit, per quem omnia conſtant & Angelorum adminiſtrari officio. Vnde idem Dominus Rex exercituum in ſcripturis ſacris quantoties prædicatur. Non enim ad humilitatem ſuam inſinuandam, vt quidam volunt, iſta Centurio indidit, quod homo eſſet ſub poteſtate conſtitutus, quaſi exinde magis peccator intelligatur; ſed vt perfectus orator, aut Philoſophus, inducit exemplum, quo animum piiſſimi Iudicis ex officij ſui qualitate moueat ad effectum, & credentibus demum fidem exhibeat ſuæ deuotionis. Hoc quippe ipſa coniunctio probat, dum dicit, *Nam & ego*, ſententiam connectens aut ordinans. Acſi patenter dicat, Domine non ſum dignus vt intres ſub tectum meum, ſed tantùm, cùm ſis Rex æternus ſub nullius imperans poteſtate, tantùm dic verbo, & ſanabitur puer meus. Nam & ego, licet ſub poteſtate alterius, (forte Ducis, aut Regis) prælatus in miniſterio honoris, habeo ſub me milites, & dico huic vade, & tamen vadit, ac cætera, quantò magis tu non ſub aliquo habens exercitum Angelorum, & eorum obſequio quàm potenter cuncta diſponis? Prius namque verbo cuncta potes, deinde magnorum militum officio poteſtatiue poſſides: in altero quidem Maieſtatis habens imperium, in altero verò dignitatis obſequium. Quod ſi ego ſub poteſtate alterius tanta queo ſine labore per ſubiectos, quantò magis tu vtique per eximios apparitores, qui verbo ſimul omnia potes? Facit enim hic noſter Philoſophus inductionem comparationis à minore ad maiorem. Idcirco infit, Si ego ſub poteſtate

Luc. 5. 8.

A alterius tāta valeo, oſtēdēs quod Chriſtus iuxta diuinitatē, ſub nullius ſit poteſtate, & tamen præſit exercitibus etiam iuxta humanitatem. Vnde & Rex Sabbaoth, hoc eſt, exercituum, vocatur. Nam omnis, vt aiūt, argumentatio duobus fit modis; aut per inductionem, aut per ratiocinationem. Sed inductio ab aliquibus ſæculi ſapientibus ſenſim per exemplum ſtudet, vt hic noſter orator, animum iudicis
B permouere ad effectum. Hinc certè, de re non dubia ipſe nobis faciens argumentum, immò per eum Spiritus diuinus, à quo illuſtrabatur, ad credendū id quod adhuc dubium erat, planius inducitur. Simili quoque modo exaggerat paulò ſuperius exordium narrandi ad Dominum, tam per ſe, quàm etiam per internuncios, more Rhetorum. Primùm enim narrat beneficia & humanitates, quod ædificauerit ſynagogam Iudæis, & dilexerit gentem illam, quam nouerat Dominum dilexiſſe. Deinde ſuppliciter eum Dominum
C vocans, dicit, *Puer meus iacet in domo*, & non qualitercunque, *ſed paralyticus*, ac deinceps, *& malè*, inquit, *torquetur.* Quod ſolùm ſufficeret ad pœnā, ſi torqueretur; tamen addidit, *malè*, ad comparationem eorum, qui aliquando torquentur vt corrigantur, aut probentur. Hic autem malè torquetur propter infelicitatem peccati, non vt emendetur quidem, ſed vt iam malè puniatur. Et hoc dicto ſilet cœleſtis orator; acſi patenter diceret; tibi quidem aperui vulnera, tu medicus es, noſti me-
D lius implere officium & præſtare ſalutem, ob quam veniſti, quia ſalus mundi crederis. Nihilominus ergo mirandum in eo quod ait, *Habeo ſub me milites, & dico huic vade, & vadit, & alio veni, & venit; & ſeruo meo fac hoc, & facit.* Puto enim quod omnia cœleſtia rimatus erat, qui & diuinitatem in homine deprehendit, & officia cœleſtis militiæ pleniſſimè intellexit, & ſeruorum ab his, vt æſtimo, ſecreuit famulatum. Nam ille internus arbiter, alio interdum dicit Angelorum, vade, dum ad
E nos eos quàm ſæpè mittit. Quia ad hoc in miniſterio ſunt poſiti illi ſuperni Spiritus, propter illos, qui hæreditatem accepturi ſunt ſalutis; vt noſtræ vitæ negotia quotidie diſponant, & ſingulorum opera renuncient Creatori. Alio verò, veni, & venit. Quia & eos quos mittit, & illos quos indefeſſos intus ad laudem ſui tenet, omnes ad ſe venire iubet. Non quod ab eo vnquam exeant, ſcilicet ab illa æternæ viſionis dulcedine, dum

Cap. VIII.

Cap. VIII.

ad nos veniunt: ſed hoc eſt illis ire, A quandoque creaturarum, & noſtram intendere cauſam. Venire verò in contemplationem illius immenſæ Maieſtatis ſemper propenſiùs aſpicere. Vnde rectè dicitur, *In quem deſiderant Angeli proſpicere.* (1. Pet. 12.) Eo namque deſiderio, quo magis deſiderant, magis ad eum venire creduntur; quia immenſus eſt & ſumma beatitudo, quem aſpiciunt. Cæterum quod ait, *Et ſeruo meo fac hoc, & facit,* Videtur ab his dæmonum ſeruitia prudenter ſecreuiſſe, quos & ſer- B uos appellat, & ab eo ſicut nec redire, ita nec venire, ſuo exemplo vnquam deſignat. Nimirum, quia ſemper ſe ſuaſque nequitiarum fraudes intendere, non ex diuino iuſſu, ſed pro ſua pellecti ſuperbia, non omittunt. Quia ſicut eorum eſt ire, nec aliquando ab his deſinere; ita poteſtate Domini agente, qui eorum benè vtitur malis, velint nolint, explent omnia quæ ſibi ſunt imperata. Nam & in antiquo populo Romano, quos libertas generis nobilitabat, nullus eorum quos iudiciaria C damnabat ſententia, quempiam torquebat cruciatibus; ſed ſeruilis conditio illos pœnis afficiebat; quantò magis in electorum Angelorum ordinibus, quodammodo nullus exactor pœnarum iure creditur? Sed tortores illi nimirum intelliguntur, quos & poteſtas premit vt obediant imperatis, & conditio peccati vitiat, vt in malo miniſtri pœnarum ſint, qui nunquã aliud queant, quamuis malè velint, niſi quod diuina æquitas decreuerit. Vnde & in hoc eodem Euangelio iure tortores ap- D pellantur. Quod prudenter iſte intelligens, ſuppliciter ſuggerit Dominum per Angelorum obſequia omnia implere poſſe. Quorum officio corporis infirmitas, vel contrariæ poteſtates, quibus fortaſſe iſte torquebatur; quia illi maligni nihil amplius poſſunt quàm quod iubetur, procul ab homine pellerentur, maximè ille cum ſolo poſſet curare verbo. Multa ſiquidem hic, fide, quamuis adhuc gentilis, intelligere potuit de diuinis, & prudenter edicere de arcanis. Idcirco ſequitur, *Audiens* E *Ieſus miratus eſt.* Quid ergo miratus eſt? Nunquid fidem, quam aut ipſe ante non dederat, aut eum tantæ fidei prius fore non præſciebat? Non vtique; ſed fidem laudat & approbat, quam ipſe dederat, & miratur, vt nos admirantes faciat. Sic quoque & ad Abraham dicitur, *Nunc cognoui quod timeas Deum,* (Gen. 22. 12.) id eſt, cognoſcere faciam. Qui nimirum loquendi modus in ſcripturis ſacris vſitatiſſimus eſt. Sed tamen, ſicuti perfectus timor in Abraham diuinitus in tanto fidei opere approbatur, ita in hoc Centurione quaſi in primitiis gentium, fides perfecta ex Domini admiratione oſtenditur. Ergo in mundo nihil in conſpectu eius mirabile, & tantùm vnius admiratur fidem. Ideoque ſequentibus ait; *Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Iſraël.* Non de omnibus prioribus Patribus & Sanctis hoc dictum putamus, ſed de ſolis eiuſdem temporis loquitur hominibus, quibus ideo iſtius antefertur fides, quia eos, licet lex aut Prophetæ, tamen longa eruditione perduxerant ad fidem; hunc verò, nullo docente alio, pater ſolus per Spiritum ſanctum plenius inſtituit. Non enim caro & ſanguis eum iſta perdocuit, ſed pater Chriſti cœlitus reſerauit. Vnde per eum, nec immeritò, fides gentium collaudatur. Nam in priori leproſo vniuerſitas deſignatur, quos lepra peccati originalis reſperſerat, in iſto verò Centurione ſola gentilitas aggregatur. Cuius nimirum fides, vltra Iudæorum, multis in locis, propter Chriſti gratiam, prædicatur, quia gentes mox gratia prædicationis & ſignorum percepta pleniſſimè crediderunt; *Iſraël autem,* inquit, *me non cognouit, & populus ille me non intellexit.* (Eſa. 1. 3.) Non quod in Iſraël ſaluato tunc fides aliqua non fuerit, ſed in iſto plurima & præcipua, quaſi in omnibus gentibus, approbatur. Oſtendit denique in illo electos per gratiam ex gentibus, propterea fides eius Iſraëli cum pomorum fructibus præponitur. Fructus autem fidei fuit charitas qua Deum & proximum dilexit; prudentia & intellectus, quibus in homine diuinitatem deprehendit; humilitas fundatiſſima, qua ſe indignum quem Chriſtus accepto fert, confitetur. Iuſtificatur autem ex fide, & primam carnis conditionem non ſpernit, curam gerens pro domeſticis. Quapropter nec immeritò, virtutum militia circumuallatus, Centurio nominatur. Centurio quippe à centum nomen accepit. Centenarius verò numerus de læua ſemper in dexteram, coronam cœleſtis & beatitudinem deſignans, trãsfertur, eos oſtendens in beata vita futuros, qui à dextris erunt locandi. Qui profectò, quia perfecti ſunt, neceſſe pro imperfectis Deum exorant, eo quod adhuc ſub ſpiritu ſeruitutis, quaſi pueri, timore premantur ſeruili; quatenus ab eis paulatim perfecta charitas foras mittat timorem. Sed tamen adhuc eadem gentilitas, quia necdum renata, ideo ſub poteſtate

Cap. VIII.

alterius eſſe fertur; habens non minus ſub ſe milites, quàm & ſuper ſe Dominos, qui ſibi ad vniuerſa, quæ carnis erant, officioſiſſimè malè famulabantur. Sed & iuxta Tropologiam, ſi quis Centenariam attigerit perfectionem, quaſi Abraham, Iſaac ex repromiſſione generans, inueniet quo miſer introrſus gemat. Quia partus adhuc in vtero, quaſi puer in domo, malè vitiorum languoribus vexatus, paralyticus iacet. Altera pars etenim eſt in nobis centenaria, de qua ſpiritales ſimus; altera verò animalis, vnde quæ Dei ſunt necdum rectè ſapimus; quia animalis homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei. Nã ex eo quod ſapimus pro noſtris obſecramus erratibus, & quotidie clamamus, *A timore tuo, Domine, cõcepimus ac peperimus, & facimus ſpiritum ſalutis.* Perfectior enim libertas viri pro ſeruo rogat. Qui quamuis necdum ſit renatus ex Deo, dum adhuc in carne fragili peccat: quia ſi ex
1.Ioan.3.9 Deo natus eſſet, vt Ioannes ait, penitus non peccaret; tamen, quia Centenarius, Deum ad dexteram collocandus obſecrat, ex fide quotidie curatur; *Domine*, inquiens, *puer meus iacet paralyticus in domo.* In domo, inquam, de qua dictum legi-
Pſ.44.11. mus ad animam, *Obliuiſcere populum tuum & domum patris tui.* In hac quippe domo, ſcilicet huius ſæculi, omnis anima paralytica iacens, id eſt, intus diſſoluta, nec immeritò, eo quod hactenus, ex parte animalis ſit, puer appellatur. Et puer licet centum annorum, morte morietur; qui profectò ſemper donec puer eſt, malè à dæmonibus torquetur. Idcirco tam diu quàm talis eſt, non æſtimatur dignus, vt Ieſus ſub tectum eius ingrediatur. Multum eſt enim, ad quem Chriſtus intrare dignatur, vt manſionem apud eum faciat. Propterea ergo primum per humilem cõfeſſionem exhibenda eſt noſtra infirmitas, quibus intus in animo torqueamur malis; tunc demum poſt curam, hoſpitiũ bonorum operum virtutibus præparandum. Interdum tamen licet ſimus ſub poteſtate Principis huius ſæculi, creduntur ſubeſſe nobis vniuerſi appetitus carnis, & nos eorum iure dominamur. Hinc quoque ad Cain cùm de peccato in foribus
Gen.4.7. loqueretur, *Sub te*, inquit, *erit appetitus tuus*; quorum ſi benè dominamur, ſi ea quæ libertatis ſunt ſemper ſectamur, vt de ſeruitute ad integrum transferamur in libertatem, tum fidem rectam, cum bonis operibus Domino exhibemus. Re vera multum diſtat inter fidem, & fidem, licet

A vna ſit fides omnium, ſicut Apoſtolus ait, *Vna fides, vnum Baptiſma.* Vnde & fides iure dicitur ſingulorum, non quod alia ſit fides alteri, & alia alteri, cùm non ſit niſi vna fides; ſed in vna eademque fide pro dono gratiæ, & virtute animi, magna ſit diſtantia quantitatis. Inde nimirum eſt, quod & ſingulorum dicitur propria, & tamen Catholicè vna omnium prædicatur; quia niſi hæc vnã eademque teneatur, nulla eſt altera. Propter quod Domi-
B nus nequaquam, non inueni iſtam fidem in Iſrael, quia omninò ſi diceret, omnes extra fidem eſſent: ſed ait, non tantam inueni fidem, vt ſit vnitas in ſubſtantia fidei intelligenda, & quantitas meritorum in ipſa eademque fide à Domino recompenſanda. Hinc quoque Cananææ dicitur mulieri, *O mulier magna eſt fides tua.* Petro verò, *Modicæ fidei, quare dubitaſti?* Quæ, ſi non multum intereſſet, nec in iſto modica culparetur, nec in illa denique magna laudaretur. Tamen in vtriſque, ſicuti
C & in omnibus qui ſanè ſapiunt, fides vna vel corrigitur, vel prouehitur, vel proponitur quoque, vt ab aliis imitetur. Cæterum, ficta fides, licet dicatur, non eſt fides, quia de corde fingitur. Quod ſi falſi falſum de Trinitate crediderimus, inanis eſt & ſpes noſtra, caritas quoque incerta. Quia dum falſum diligitur, vera eſſe non poterit. Propter quod in iſto quod veram habuerit fidem & magnam, non ob aliud laudatur, niſi vt imitetur. Quod ſi volu-
D mus eius imitatores cenſeri, non audiendus Marcion, ac cæteri, qui phantaſma Chriſtum ſine vera carne fuiſſe dixerunt. Non Arrius, qui creaturam eum putat cũ Verbo, quod in principio erat apud Deũ, creat omnia, & ſolo ſermone reſtaurat vniuerſa. Nõ noua hæreſis Feliciana, quæ veterum cineres voluit remouere, duas perſonas in Chriſto introducens Verbum ſcilicet, proprium Dei filium, & adoptiuum in Deum hominis filium, cùm hic hominem Deum intelligat, cùm ait, *Dic verbo.* Alioquin, niſi vnus idemque eſſet
E Deus & homo, potius ad Deum interius, quàm exterius ad hominem, orandum eſſet. quem etſi minoratum ab Angelis cernebat, tamen eundem ipſum hominem, per hoc quod vnus erat cum Verbo, dominari ſuper exercitum Angelorum ſuo exemplo apertiſſimè docet. Idcirco credendum, quod homo, quia medicina nobis à Deo patre factus eſt, Verbo dicit & curat. Non tamen alius ipſe, & alia perſona Verbi; quia Verbum caro factum eſt, & habitauit

Cap. VIII. Epheſ.4.5 Mat.15.28 Mat.14.31

Cap. VIII.

habitauit in nobis vnus idemque.

Dico, inquit, *vobis, quod multi ab Oriẽte, & Occidente venient,*] & cætera quæ ſequuntur. Quærendum ergo quomodo venient? Nunquid greſſibus pedum? Non vtique, ſed fide, ac caritate, atque humilitate, quibus ad eum iſte acceſſit greſſibus. Eo quoque quiſque magis perueniet, quo magis per fidem, quæ dilectionem operatur, crediderit. Sed quomodo verè multi venturi creduntur, cùm alibi dictũ

Matt. 22. 14. ſit, Quod *multi vocati, pauci verò electi?* Pauci quidem ab initio vſque ad finem ſæculi, licet multi vocentur, in comparatione illorum qui pereunt, ex omnibus colligũtur, venientes tamen ſimul hinc inde cõgregati, multi abſque dubio inuenientur.

Pſ. 138. 17. De quibus Propheta, *Dinumerabo,* inquit, *eos, & ſuper arenã multiplicabuntur.* Quod autẽ ab Oriente & Occidẽte dicit, nõ quaſi ab his duabus plagis ſolùm venturi credũtur, verumetiã à Meridie & ab Aquilone. Sed hoc eſt, quod dicit ab Oriente, quia prima pars mũdi eſt, quaſi ab initio ſæculi, & ab occaſu, quaſi finis vitæ, omnes hinc inde, ad vnum mediatorem Deum & hominem venient per fidem, ad quem hic acceſſerat, id eſt, & illi requieſcent qui ante aduentum eius dignè crediderunt in eum, & illi qui poſt aduentum ipſius, eum, non ex ſanguinibus, neque ex volũtate carnis, ſed ex Deo renati, fide ſuſceperunt. Seu aliter, ab Oriente & Occidente, hoc eſt, ex omni gente quæ ſub cœlo eſt, ab ortu ſolis ad occaſum. Quia ſicut per omnes Gentes habet prędicari, ſic ex omnibus Gẽtibus vẽturi ſunt ad regnũ cœlorũ. In quibus nimirum partibus, etiã duæ mediæ, vt conquadrentur ad ſoliditatem, pro certo intelliguntur. Sed prima & vltima ideo ponũtur, quatenus dies ille ſemper in memoria figatur, quando fulgur exiet ab Oriente, & parebit vſque in Occidentem; quoniam tunc erit aduentus filij hominis. Nam & illi ſoli tunc in regno recumbent, quos nimirum initium rectæ fidei, & conſummatio boni operis probauerit idoneos. Vnde & hi Patres ad medium deducuntur, quorum non con-

Exod. 3. 6. funditur vocari Deus. Sed ait, *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob;* Deus vtique eorum quorum iſti apud eum qui cunctos nouit, tenentur exemplar. Nam in Abraham fides, qua placuit Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiã: in Iſaac verò ſpes quaſi Sacramentum fidei & gratiæ, generatur. Porro per Iacob caritas deſignatur, quæ per varia certami-

A na, donec Iſraël Deum poſſit Deorum in Syon videre, laborioſè ſatis deſudat. Ex qua nimirum duodecim tribus, videlicet omnis prędeſtinatorum ordo propagatur. Vnde & in nouiſſimo, duodecim Apoſtoli ſuper omnes duodecim tribus erũt ſeſſuri, vbi nulli numerabuntur alij, niſi quorum fides, ſpes, & caritas Deum iſtorum credidit, ſperauit, atque omni caritate coluit. Quibus ſane virtutib. renati accũbẽt cum iſtis non carnaliter iacentes, ſed ſpiritaliter quieſcentes à laboribus ſuis. Et

B cùm vtique ex diuerſis partibus aggregati, erunt vnum ouile & vnus Paſtor.

Filii *autem regni eiicientur in tenebras exteriores.*] Ergo regni filij Iudæi accipiũtur, quos Deus ex Ægypto educens, conſtituit in regnũ, & ſibi adoptauit in filios. In quib. regnũ diu tenuit donec Chriſtũ regis filiũ ad ſe venientẽ reiecerunt. Propter quod, quia credere noluerunt cum Gentibus, quarum hic Centurio fidẽ obtulit, eiicientur in tenebras. Poſſunt autẽ & regni filij, ſæculi iſtius interpretari, ſu-

C per quos principãtur rectores tenebrarũ; vt ſimul omnis damnatorum ordo intelligatur, quia non minus de Gentibus quàm de Iudæis in eaſdem tenebras ibunt. Nam ab initio ſæculi, hæc duo regna, Hieruſalem ſcilicet & Babylonis, colliguntur, & ædificatur illa Hieruſalem in cœleſtibus: Babylõ verò quia per ſe ſemper, ſine Deo, in terrenis regnare voluit, proiicitur vno impetu in tenebras & in caminũ ignis ar-

D dentis. Filij autẽ regni ſic dicũtur, quemadmodũ & filij tenebrarũ, aut gehẽnæ filij, aut filij irę, quod nos fuimus, ſed per Chriſti gratiã adoptionis filij. Sed quærẽdum, quomodo in tenebras exteriores eiiciendi ſint, cũ tenebræ ſemper interiores fiant? Niſi quia non de his dicit tenebris, quas videmus ex corporibus obſcurari, in quarũ medio quam ſæpè & ipſi requieſcimus. Sed de his quas caligo vitiorũ & infidelitas ſimul cum Diabolo ſibi præparauit.

E Exteriores ideo dicuntur, quia extorres à regno Chriſti erũt. Nã quidquid infra illud regnũ cœleſte erit, totum vtique lux erit, ſicut & vita; quia omnes in luce ipſius & vita, beati erunt. Porrò quidquid extra illud, non aliud quã tenebræ ac mors erit; quia omnes in igne tormentorum, qui paratus eſt Diabolo, ſine fine miſeri erũt. Miſeri ergo, quia dilexerunt magis tenebras, quàm lucẽ. Et quia ſecũ interiores in animo tenebras tulerunt, iuſtè in exteriores pellũtur, à luce alieni, quam nunquã amauerũt. *Ibi erit,* inquit, *fletus & ſtridor dentiũ,*

Cap. VIII. ex quo vera reſurrectio carnis prædicatur A futura, licet qualitas pœnarũ deſignetur, vt & animus defleat ſine fine per oculos, abſque fructu pœnitentiæ, quæ malè conſenſit, & dentes ſtrideant de horrore tormentorum, vt per eos intelligamus, miſera caro quanta pro malis ſuſtineat. Tunc ait Centurioni, *Vade, & ſicut credidiſti fiat tibi.* Abſque dubio ita & vnicuique ſecundum menſuram fidei promittitur. Hæc eſt namque illa poteſtas, qua dedit nobis libertatem filios Dei fieri, vt ex Deo B in Chriſto per fidem quotidie renaſcamur, & ſecundum menſuram eius, cætera iuxta Apoſtolum chariſmatum dona vnicuique tribuantur. Ideoque ait huic, *Vade, & ſicut credidiſti fiat tibi.* Credamus ergo & nos, quia ſi quis crediderit in eum (vt ipſe teſtatur) etiamſi mortuus fuerit, viuet. *Et ſanatus eſt puer ex illa hora.* Et hora ſcilicet illa, qua dixit Ieſus, ſicut credidiſti fiat tibi. Reportauit enim fides præmium ſalutis; quia poteſtatem accepit, quod quidquid orando petierit, accipiet, C ſi rectè crediderit. Sed quotiens non accipimus, aut non rectè credimus, aut certè malè petimus.

Ioan. 11.25

Et *cum veniſſet Ieſus in domum Petri, vidit ſocrum eius iacentem*, & reliqua.] Ad hoc ergo venerat vt videret febricitantem, & ideo mox cùm veniſſet, vidit eam ac ſanauit. Cauſa namque aduentus eius iacentis infirmitas, & non edendi neceſſitas fuit; quia in domo qua miſera febris hominem laniabat, non cura prandij ac D lætitiæ, ſed lacrymarum erat effuſio. Mirà omnipotentis Dei diſpenſatio, qui etiam non quærentes ſe quærit, & non valentes ad ſe venire, ad eos clementer venit; quia ſi non ille ad nos prior veniſſet, nunquam ad eum redire potuiſſemus. Sed benè, poſtquam deſcendit, hæc mulier tertio loco curata legitur, quamuis alij Euangeliſtæ alio in loco eam commemorauerint. Nihil enim intereſt ad hiſtoriæ veritatem quis quo loco ponat, ſiue quod ex ordine interſerit, ſiue quod recolit, ſiue quod poſtea factum ante præ- E occupauerit; dum tamen inuicem non aduerſentur, quod nunquam reperies. Multum verò ad myſticam ſemper proficit intelligentiam, vt eo loco ab vnoquoque, Spiritu ſancto docente, ſingula ponantur, vt & veritas pateat operis, & doctrina ſpiritalis vberius appareat ex circunſtantia lectionis. Nam vt dixi, leproſus ille vniuerſum deſignat humanum genus, id eſt lepra originalis delicti coinquinatũ: puer Centurionis Gentilitatem ſolam, morbo idolatriæ, quaſi paralyſi, diſſolutam, & ab omni compagine vitæ pænè emortuam. Quibus curatis, clementiſſimum erat, vt mulier, quæ fuerat auctor morborum & mortis, poſt virum curaretur & ipſa. Vtrumque enim ſexum Dominus curaturus aduenerat. Sed prior curari debuit, qui prior creatus eſt; tum demum & illa ab opifice nec prætermitti. Vnde & ſcriptura,

Marc. 1.30
Luc. 4.38.

Tenvit, inquit, *manum, & dimiſit eã febris.*] Quid putas? Nunquid verbo non potuit eam curare, quia tenuit manũ eius? Vel cur leproſum tangit, & curat verbo; huius verò tenet manum, & continuò diſcedit febris? Illum ergo tangit, quod lex vetuerat, vt ſe ſupra legem oſtenderet, de quo ſatis iam diximus. Huius verò tenuit manum, quam mulier contra mandatum extenderat ad arborem, de qua noxiũ arboris guſtum ſumeret. Propterea ergo ratio fuit eius teneret manum, vt vitam reſumeret; quia Adam de manu mulieris acceperat mortem. Sic omnia Saluatoris concinunt opera. Iuſtum quippe erat, vt quod manus præſumentis admiſerat, manus repararet auctoris, & indulgentiam reciperet, quæ cunctis intulerat mortem.

Qvæ *ſurrexit, & miniſtrabat eis.*] Contra conſuetudinem febricitantium, quia ſolent incipiente ſanitate laſſeſcere, & ægrotationis ſẽtire moleſtiam: ſed ſanitas, quæ Domini confertur imperio, tota ſimul redit, licet ad altioris cauſæ rationẽ, continuò ipſa miniſtrauerit. Alioquin nõ erat in domo Petri vernula, non miniſter aliquis, non familiaris, non propinquus, certè vel vxor, quę matris obſequium iunior præueniret: ſed anus ſola diu vexata febribus hoc faceret Magiſtro, quod diſcipulus, cuius domus fuiſſe dicitur, facere debuerat. Fuerat enim dixi, quia licet eius dicatur, eo quod prius fuiſſe non dubiũ; tũc tamẽ iam non eſſe inde probatur, quia omnia reliquerat. Erant autem cum eo & alij quamplures miniſtri; idcirco nõ quod illius egeret Chriſtus miniſterio, ſed ad altiora nos intelligenda prouehit. Nam & domus Petri, non abſque myſtica, vt credo, ſignificatione cõmemoratur. Ita huius obſequium, quod ſi non ob aliud, Tropologicè ſaltem ad demonſtrandum ſecundum Apoſtolum, vt membra quę ſeruierunt iniquitati ad iniquitatem, fructificent & ſeruiant iuſtitiæ in ſanctificationem. Verumetiam eam ideo ſeruire vo- Cap. VIII.

Cap. VIII. luit, vt indicium eſſet redditæ ſanitatis. Quia vbi virtus curat, nullum reſidere debet veſtigium infirmitatis. Venit ergo Ieſus in domum Petri, quatenus ad eum domus Petri veniret. Et tunc itaque venit quando habitum noſtræ carnis aſſumpſit. Domus enim Petri, ipſa eſt domus Iuda, vel Bethleem, quæ domus panis interpretatur, ex qua Chriſtus ſecundum carnem. Ad quam ſanè domum cùm veniſſet, vidit ſocrum Petri iacentem & febricitantem, Synagogam ſcilicet iacentem in perfidia ſua, & in lectulo vitiorum decubantem. Cuius tenuit manum; quia non tantùm verbo, verùm manibus Iudaicæ plebis operatus eſt ſalutem. Vnde Propheta, *Operatus eſt ſalutem in medio terræ.* (Pſ. 73. 12.) De qua manus confortauit laſſas, & genua trementia ſolidauit. Cuius cùm tenuiſſet manum, tradidit Sacramentum vitæ, quæ ſibi attraxerat mortem, & ſurrexit miniſtrans Chriſto, quæ prius iacebat febricitans in lecto infirmitatis. Febribus ergo Synagoga cruciabatur, dum libido cōcupiſcentiarum & auaritiæ miſeras inflammabat mentes, & frigus infidelitatis corda eorum gelidabat, quibus nimirum, febris ſemper alternans, nūc flammis, nūc frigore miſera hominū membra dilaniat. Hinc ergo eſt, quod manu erigitur quæ iacebat, & miniſtrat Chriſto, dum ſanctificat modò manus ſuas in operibus bonis, quas ante ſuis polluebat criminibus.

Vespere *autem facto obtulerunt ei multos Dæmonium habentes, & eiiciebat ſpiritus verbo.*] Mirum ſi tanta multitudo erat, aut deferentes tam tardi, vt contempto die veſpere multos malè habentes deferrent. Sed licet ita ſit ob nimiam occupationem Saluatoris, tamen tam diligenter ideo exprimitur, vt myſticè hoc factum intelligamus. Nam veſpere eſt, cùm finitur dies, ſic & finis ſæculi, cùm iam mundus à luce temporum vltimam ageret ætatem, in qua Chriſtus nobis diem reddidit ſempiternum. In hoc quippe veſpere, oblati ſunt ex officio Apoſtolorum multi malè habentes, etiam & nos de Gentibus, ignorantes vnum verum Deum, de quib. verbo virtutis ſuæ ſpiritus eiecit immundos. (Pſal. 95. 5.) Vnde ſcribitur, *Omnes dij Gentiū Dæmonia.* Nam Chriſtus verbo ad nos venit; quia fides ex auditu eſt, auditus autem per verbum Dei. Quo planè captiuos ab impia damnatione reddidit liberos, & omnes nos ſanauit ægrotos. Ad hoc quippe ſcriptum erat, (Pſ. 106. 20) *Miſit verbum ſuum & ſanauit eos, & eripuit eos de interitu eorum.* Quod volens Euangeliſta exponere, vt adimpleretur, inquit, quod dictum eſt per Iſaiam Prophetam, *Ipſe infirmitates noſtras accepit, & ægrotationes noſtras portauit.* (Eſa. 53. 4.) Audiant qui dicunt, quod Saluator licet paſſus dicatur aut laſſus, aut eſuriens, huiuſmodi paſſiones abſque doloris & laboris affectu ſuſtinuerit. Quod ſi verum eſt, nec noſtras infirmitates tulit, nec paſſiones portauit. Imò verè paſſus quia doluit, & laboribus fatigatus infirmitatem carnis ſuſtinuit. Alioquin homo ille Dominicus inſenſibilis eſſet, nec vera paſſio, ſicut nec vera redemptio fieret. Propter quod Catholicè confitemur omnem infirmitatem carnis abſque peccato ſuſcepiſſe, vt nos ſua ſanaret infirmitate, & ſpiritus immundos à nobis verbo pelleret; atque per veram infirmitatem carnis noſtra crimina factus medicina curaret: per diuinitatem verò verbi, vnus idemque Chriſtus Deus & homo Dæmonia eiiceret à nobis, & cuncta in melius reſtauraret.

Videns *autem Ieſus turbas circum ſe iuſſit ire trans fretum.*] Habebat enim Dominus refugium à turbis aliquando in mari, aliquando in montibus, aliquando in deſerto. Et hinc eſt quod iubet nunc ire trans fretum, vt à turbis tam ipſe, quàm & ſui paululum requieſcerent à tumultu eorum & laboribus. Hinc quoque datur indicium Doctoribus, quod aliquando debeant occupari in prædicationibus, & negotiis Eccleſiarum; aliquando verò remotius viuere, & ſoli Deo vacare precibus ac ſtudio contemplandi Deum. Aliter autem, Dominus videns turbas circa ſe nec dum fide feruentes, ſed corpore tantum tumultuantes, vidit quod in conſcientia infidelitatis adhuc procella collidebantur, ac patiebantur naufragium fluctuantes, iuſſit ire trans fretum, vt eos à fluctibus amoueret, & poſt eum irent trans fretum tentationis; quibus interdum dedit inducias conuertendi ab inſipientia ſua. Ipſe duntaxat iubet ire trans fretum, vt ad patriam, expletis tentationibus ſæculi, perueniamus. Quo iubente.

Accessit *vnus ſcriba, & ait illi, Magiſter ſequar te quocunque ieris.*] Acceſſit autem non fide, vt Centurio ille, de quo diximus; ſed tātùm labiis dicendo, *Magiſter ſequar te.* Sic itaque decidit qui promittit, aut incautè, aut fictè, ſe Deū ad omnia ſequi poſſe. Diſplicet enim Deo infidelis &

Cap. VIII. ſtulta promiſſio. necdũ ſciebat miſer, quinã vel quantus eſſet, quẽ ſequi ſe promittebat, quocunque iret; alioquin quomodo promitteret, quod nemo mortalium in hac vita poteſt, licet poſt finem vitæ dicatur de ſanctis, qui empti ſunt de terra ex omnibus primitiæ Deo & agno, quod ſequantur eum quocũque ierit. *Apoc. 14. 4.* Quorum profectò mox addidit cauſam, quod virgines ſint, & empti de terra ex omnibus, vt primitiæ Deo & agno eſſent etiam ſine macula. Sed iſte nec ſuam perpendit mẽſuram, nec Chriſti conſiderat celſitudinem, ignorans quid vel quantum inter ſe & illum eſſet. Vnde patet quod nihil eum amplius quàm hominem putabat, vnde & Magiſtrum eũ vocat. Credidit enim quod vnus eſſet ex Doctoribus legis, & ideo ſic eum appellat. Vult ergo ſequi, non vt imitetur, ſed vt de miraculis & virtutibus lucrum, aut vanam quærat gloriam. Sic itaque & Simon Magus ſequi deſiderat. *Act. 8. 13.* Nam Petrus Princeps Apoſtolorum per mare ſequitur, ſed mergitur: *Matth. 14. 30.* ad paſſionem quoq; ſed negat. Quod ſi tantus vna cũ cæteris deſerit, nec ſequi valet ad omnia; quid putas iſte incautus promiſſor, ſi tunc adeſſet? Veruntamen ſic dicit, quaſi cum eo poſſet ferre crucis ignominiam, portas confringere inferorum, mortem quoque morte deſtruere, & vitam reſurgendo reſtituere, ac cætera quæ de Chriſto difficile eſt enumerare. Idcirco vnicuique prius cogitandum quid poſſit, aut cui, vel quid, voueat, quove animo, qua intentione. Sed quod iſte doloſè hęc promiſerit, pandit mox conſpector omnium, qui corda inſpicit ſingulorum.

Vvlpes, inquit, *foueas habent, & volucres cœli nidos*, & reliqua.] Non quod eum deuotè offerentem repellat, ſed inſinuando qualis eſſet iſte, demonſtrat. Tenet enim hic Hæreticorum, aut Hypocritarũ formam, qui ſemper ob aliud Deum confiteri & ſequi ſe ſimulant: quorum non approbatur officium, quia non habent in corde fidei hoſpitium. Hinc ſanè aptè dicitur, *Vulpes foueas habent*. Alioquin tales niſi foueas haberent & dolos ac fraudes, vulpes non eſſent. Sed & niſi quia foueas habent, & terrenarum ſpeluncas inſidiarum; volucres cœli, id eſt, Dæmonia in aëre iſto volantia, nidos in eis minimè haberent. Et ſi non prius in eis nidificaſſent, iſti ſibi foueas in terrenis prauitatibus non effoderent. Nunc verò ideo ſemper hæretici quærunt foueas, quia in eiſdem Dæmones vitiorum nidos habẽt. *Gen. 15. 11.*

A Iſtæ ſunt ergo volucres, quas Abraham ex holocauſto ſuo veſpere aiebat, volucres ſemper paratæ ad deuorandum. Quam benè hæretici vulpibus comparantur: fallax enim animal ſatis, & ſemper inſidiis intentum, fraudis rapinam paſſim exercens, nunc extra, nunc infra, nunc circa domos inter ipſa hoſpitia hominum fraudem requirens, iugiter foueas parat, in quibus ſemper aut latere aut refugere captat. Denique inſidiatrix domeſticarum auium, pullos gallinarum indefeſſa rapere curat; B de quibus Dominus ad Hieruſalem, inquit, *Quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina cõgregat pullos ſuos ſub alis ſuis?* *Matth. 23. 37.* Iſtos namque pullos ſẽper inſectantur hæretici, & rapere moliũtur de ſub alis Domini. Quod ſanè animal nunquam ita manſueſcit, vt dolos deſerat. Propter quod Dominus hunc reiecit, quia in felle amaritudinis ſequi ſe pollicebatur; non quidem vt fructificaret, ſed C vt demoliretur. De quibus ipſe in Canticis, *Capite nobis vulpes, quæ demoliuntur vineas*. *Cant. 2. 15.* Et Samſon ideo ad caudas earum faces ligat, *Iud. 18. 4.* quia hæretici ſemper poſt ſe ad ſuccendendas ſegetes ignem trahunt. Benè hunc Dominus repellit, ne diſcipulatus occaſione meſſem Domini conſumeret. Poteſt tamen & Lectorem ædificare, quod Dominus tantæ paupertatis fuerit, vt vel tugurium nullum haberet in terris. Ac ſi diceret, cur propter ambi- D tiones & lucra ſequeris, qui tantæ paupertatis eſſe probor, vt nec caput habeam quo reclinem? Sed altius intelligendum in iſto, & in omnibus, qui fortè foueas habent prauitatis, & Dæmones nidificant, filium hominis non habere in eis quo caput reclinet. Caput verò Chriſti Deus, Deus autem non niſi in mundis ſe reclinat mentibus, fide prius mundans corda eorum. Cæterùm in eis, qui aut foueas ſibi fodiunt prauitatis, aut in quibus volucres Dæmoniorum nidificant vitiorum artibus, Deus reclinare non credi- E tur. Idcirco ex vniuerſis ſuos requirit Dominus ſectatores, in quibus per fidem ea quæ caritatis ſunt impleantur. Patet igitur, vt dixi, quod Chriſtus hunc ſcribam non volentem ſequi, ſed fingentem, prodidit, quem exhorruit præſumentem. Alioquin quomodo volentem iſtum repelleret, qui alium ire cupientem prohibuit ne abiret? Veruntamen in vtriſque ſtupenda & formidanda iudicia Redemptoris, qui & iſtum iuſtè reiecit, quem prius non intus à ſuo infidelitatis frigore perva-

Cap. VIII.

ctionem ſpiritus remouit, & hunc clemẽter volentem ire retinuit, quem prius præ-deſtinatum ad vitam diuinitus elegit. Vnde ad hæc quid aliud dicimus, quàm illud (Rom. 11. 33) Apoſtoli, *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius!* Cui enim vult miſeretur, & quem vult indurat. Et ſi nos ea quæ ſunt hominum exterius ſentimus, Dominus intuetur cor, & quæ ſunt in ſingulis perſpicaciſſimè videt.

Tvnc *alius diſcipulus ait illi, Domine permitte me primùm ire & ſepelire patrem.*] Ad hoc quippe diſpenſator omnium, poſt tria illa miracula hos duos ad medium deduxit, vt diſceres nec illos qui ſaluantur, eorum meritis, nec eos qui pereunt, niſi iuſto Dei iudicio; quatenus nemo glorietur de ſe, ſed omnes confugiant ad medicum ſalutis. Quod autem dicit, *Permitte primùm ire*, fallitur, licet non de ſtudio, dum ad opus pietatis ire feſtinat. Hoc enim ei non primum eſſe debuerat, ſed ſecundum. Quia prius eſt in prima legis tabula Deum diligere, in ſecunda verò, patrem honorare. Terrenus namque pater poſtponendus erat cœleſti; & ideo mox ait, *Sequere me*. Hoc profectò iubet omnibus quos ad vitã vocat, propter quod venit, vt ſeipſum cunctis exemplũ præbeat. Et hoc eſt dicere ſequere me, ad paſſiones ſcilicet, ad obedientiam, ad humilitatem, ad omnia quæ Patris ſunt, implẽda. Fidei enim filius, ad domum perfidiæ ire nõ debuit. Siquidẽ nec ei iuberet, ſequere me, ſi non mortuus eſſet pater eius, de quo dicitur (Pſ. 44. 11.), *Obliuiſcere domũ patris tui.* Quo mortuo, miſertus eum, quamuis imprudentem, ad diſcipulatum vocat. Sed mox inſtruit ſciens, quod non diſcipulatum reſpueret animo expleta debiti officij patris pietate, vt liberior eum ſequeretur. *Permitte*, ait, *mortuos ſepelire mortuos ſuos*. Nunquid religionis officium humandi, quod ab auctoritate ſanctarum Scripturarum percepimus, vetat, dum paterni funeris ſepultura prohibetur? Itaque nequaquã hoc dixerim, eo quod aliud ſit perfectio diſcipulatus Chriſti, aliud initium religionis; humana namque poſthabenda ſemper diuinis, & præferenda quæ ſumma sũt humanis. Quoniam cùm ſtudium, ait, intentio diuiditur per multa, fit minor ad eximia. Idcirco Dominus prædicatoribus (Luc. 10. 4.) Euangelij neminẽ in via ſalutare permittit, non quod Deo beneuolentiæ diſpliceat officium; ſed quod irreuocabilis ex-

A ſecutio, & euangelizandi plus placeat intentio. Hinc & Apoſtoli miniſtros eligũt (Act. 6. 2.) ad miniſterium pauperum, ne ipſi occuparẽtur & à ſtudio interdum prædicationis ceſſarent. Quærendum ergo, quomodo mortui ſepeliunt mortuos ſuos, niſi cùm ab impiis & mortuis Deo humantur cadauera defunctorum? Vnde manifeſtum, quod ſicut moritur caro, cum deſeritur ab anima: ita rurſus anima cùm deſeritur à Deo. Et inde eſt quod ait, B *Sine mortuos ſepelire mortuos ſuos*, infideles ſcilicet eos qui defuncti erant carne. Ac ſi patenter dicat, tu qui fide viuis, & mortuus ſæculo probaris, nihil tibi cum mortuis, ideo illud conſortibus relinque: tu autem vna cum electis, ſequere me in vitam; alioquin cum mortuis deputaberis. Hæc non quod funera defunctis abneget, ſed vt doctrinam vbique credentibus aperiat: neque vt ab officio patris filium reuocet; ſed vt a conſortio impiorum eum ſecernat, & omnia pro C tempore, pro doctrina, pro officio myſticè diſpenſet.

Et *aſcendente eo in nauiculam, ſequuti ſunt eum diſcipuli eius.*] Hoc eſt quod ſupra iuſſerat, vt irent trans fretum, & occurrit ad medium quod de his duobus narratur. Vnde hic vnus, *Permitte me primùm*, inquit, id eſt, antequam iret cum eo trans fretum. Quia profectò rudes & tepidi adhuc mouentur parentum affectionibus, quibus præpediuntur ire poſt Chriſtum ad paſſiones & officium prædi- D cationis. Sed Dominus omnia poſtponere, ſecumque in nauicula, quæ eſt ipſius Eccleſia, inter varios fluctus, & procellas ſæculi ire trans fretum iubet; ne ſine ipſo mediis obuoluantur gurgitibus. Vnde ſequitur: *Ecce motus magnus factus eſt in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus.* Mira diſpenſatio Dei. Mare quod pedibus eius tumentes fluctus ſubmiſit, & vndarum vertices redegit in planum, quod loquentem viam ſolidauit, veluti aridam, vt ſuper eam Dominus E ſicco veſtigio incederet, modo quid eſt, quod Domino aſcendente in nauiculam tantum ſæuit? Vel numquid ipſe præſcius futurorum, præſentium ſic erat ignarus, vt inſtante tempeſtate & tempus periculi non præcaueret? Sed vt aliud ex hoc minueret, ideo & nauim aſcendiſſe, ac ventos excitaſſe credimus. Alioquin in tãto periculo, quomodo ſolus, vt Ionam olim feciſſe legimus (Ion. 1. 5.), ſomno grauaretur, ita vt obdormiret, ſe ſuiſque

Cap. VIII.

tanto diſcrimine comprehenſis? Sed ait A prouida Chriſti virtus omnia, quatenus & fides augeatur de miraculo, & aliud doceatur interius ex myſterio. Nam gubernatoris peritiam non probat temperies ſerenitatis, ſed immanitas tempeſtatis. Ergo Chriſtus tunc aſcendit in nauiculam, quando ex hoc doceret, quod ab initio ſæculi, potens in ſua, dum periclitatur, agit Eccleſia. Et quod fecerunt Apoſtoli, poſtquam viderunt peritiam deperiſſe gubernandi humanæ fragilitatis; cer- B nentes mare quod amplius ſæuiret, & turbines ventorum, quod contra fluctus magis magiſque colliderent; hoc quotidie diſcipuli Chriſti agunt, dum periclitatur Eccleſia. Mox ergo iure confugiunt ad gubernatorem verum, ad triumphatorem ſæculi, ad elementorum Dominum, petentes vt fluctus mitiget preſſurarum, periculum ſubmoueat tentationis, ſalutem reſtituat laborantibus. Et hoc eſt, Pſ.43.23. quod in Pſalmo canimus, *Exurge, quare obdormis Domine, exurge & ne repellas in fi-* C *nem.* Non quod vnquam dormiat qui cuſtodit inter fragores ſæculi Eccleſiam & gubernat; ſed quotiens periclitantibus non præbet auxilium, quaſi obdormiſſe dicitur. Ergo vnde ille obdormit, inde nauis, videlicet Eccleſia, & qui in ea ſunt, regitur, quia exinde fides contra tentationes amplius ad victoriam eruditur. Hanc ſanè Chriſtus aſcendit nauē, quãdo ad nos incarnatus venit, huius ſæculi mare transfretaturus. Sed mox turbo & perſequutionis procella inſiliens, turbatur D Herodes Rex, & omnis Hieroſolyma cũ eo. Deinde vſque ad finem ſæculi contra eum, ſuoſque, acrior Dæmonum tempeſtas ſæuit; totius mundi fremit rabies, regum ſpumant viciſſim fluctus; populi gurgites rotantur, perfidia credentibus ſemper parat naufragia. Nequaquam igitur in hoc mari magno & ſpacioſo draco, qui in eo eſt ad illudendum, vnquam aut vſquam ceſſat. Sed tamen quotiens accedunt ad Chriſtum diſcipuli, ſuſcitant eũ quaſi de ſopore dormientem. Ipſe verò E mox imperat ventis, corripit procellam, tranquillitatem reddit Eccleſiæ, mitigat poteſtates ſæculi, & pacem cõponit omnibus. Hinc eſt, quod quam ſæpè obdormiſſe putabatur, dum verò eius Eccleſiam perimere moliebantur, dum Diocletianus ſubuertere, Decius extinguere, Maximianus verò fluctibus obmergere, & alij quamplures arma Diaboli ferire.

TVNC, inquit, *ſurgens imperauit ventis & mari.*] Surgens vtiq; vt potens à ſomno mortis, deiecit hoſtes, qui prius dormiebat dum venti ſtarent, & mare fluctibus ferueret. Tamen licet per humanitatem dormiat corpore, per diuinitatem vigilans cuſtodit omnia, & ſurgens imperat Maieſtate. Quandoque dum dormit cõturbat maria, qui euigilans ſerenat vniuerſa; tunc quidem, & nunc, vt ſuis ſuam inſinuaret Maieſtatē, & corda credētium erudiat ad fidem. Ad hoc quippe interdum dormit Chriſtus, vt dormientes excitet diſcipulos. Excitantur autem, dum & ſuam recognoſcunt infirmitatem, & eius intelligunt, inter anguſtias concluſi, Maieſtatem. Vnde profectò, inquiunt, *Domine ſalua nos perimus.* Quorum precibus ideo excitatur, quia homo imperat Maieſtate quia Deus. Sed mox timorem eorum increpat, dicens:

MODICÆ *fidei quid timidi eſtis?*] Nam ad hoc quippe obdormierat, vt fides eorum pulſaretur. Qui cùm timuiſſent, magis magiſque periculo premebantur. Sic & Petrus videns ventum validum timuit, & mox cœpit mergi. Vnde manifeſtum, quod fides ſine fiducia & fortitudine, vbique infirmatur. Non enim ex ſe, ſed ex Deo quiſque debet confidere, ſicuti eadem fides reuera ex Deo eſſe probatur. Et ideo vt magna & efficax ſit, quantus eſt ex quo eſt ipſa, tantum cum precibus ſe debet dilatare, atque fiducia largitatis Chriſti creſcere. Quæ nimirum quantò plus timuerit, tantò minus valet; quia ipſe timor de noſtra infirmitate venit; fiducia verò fidei ex potentia & bonitate diuini adiutorij, vbique & ſemper ſolidat credentes & efficaces facit. *Hæc eſt*, ait A- 1.Ioan.5.4 poſtolus, *victoria noſtra quæ vincit mundum, fides noſtra.* Alioquin ſine fide nos quid ſumus? Quod ſi fides perfecta illis fateor eſſet, ipſi contra eandē tentationem per eã poſſēt. Propter quod Chriſtus obdormit, vt probaretur infirma; probata verò vt nutriretur de miraculo, & doceret Magiſter in modico, quid ipſe ſuam gubernans Eccleſiam inter omnia ſæculi diſcrimina omni tempore gerat. Legi ergo quendam Doctorem dixiſſe, quod mare exiliens præ gaudio ſui aduentum creatoris vix ferre quiuiſſe; & hinc eſſe non quod tempeſtas fuerit aurarum, ſed lætitiæ motus. Pia quidem, etſi non conſona lectionis intelligentia. Quia & venti, quibus ſæpè mare turbatur, Domini compeſcuntur imperio; vt ſit indicium quod ei omnia cedunt, & ſentiunt imperantem. Sed

CAP. VIII.

magis credo illi ventorum verbo imperaſſe, de quo Eccleſia in Cãticis, *Surge Aquilo, & veni Auſter.* (Cant. 4.16) Quia profectò idem ventus eius qui ad Aquilonem ſedem poſuit, ſemper ſignificat frigus infidelitatis, quod excitat contra Chriſti Eccleſiam. Hinc quoque periclitantur etiam diſcipuli, quando fides eorum refrigerauit. Tunc denique quaſi obdormiens Chriſtus ſuum pauliſper ſubtraxit auxilium, oſtendens nos potius obdormiſſe, qui tandem excitati à ſomno dubietatis aut timoris neceſſe eſt vera fide dicamus, *Domine ſalua nos, perimus.* Porrò homines mirati ſunt, dicentes. Nam diſcipuli aſcendunt ad Dominum in nauim, qui ſuſcitant eum, qui ſaluari humili ſupplicatione depoſcunt. Homines verò dicuntur elementa mirati obediſſe, neſcientes, quod omnis, vt dixi, creatura ſentiat iuſſa creantis. Verè homines & non diſcipuli, qui putant inſenſibilia non ad iuſſum Dei poſſe ſentire, ſicuti & ſæculi homines qui mirantur ad imperium & voluntatem Chriſti mundum ſic ſubitò conuertiſſe. Tamen eos qui mirantur nautas, aut certè de turba qui aſcenderant, credimus fuiſſe, & non Apoſtolos, licet timore victos, in ſtuporem dubietatis ob miraculum rediſſe, qui iam plura viderant ſignorum prodigia; Præſertim cùm nuſquam inuenimus Domini diſcipulos præter honorem cognominatos, ſed ſemper aut Apoſtoli, aut diſcipuli, aut certè aliquid tale, nominantur. Mirabantur ergo homines dicentes,

QVALIS *eſt hic, quia mare & venti obediunt ei?*] Non quidem interrogantis affectu, ſed aſſerentis iſta dicuntur. Qualis eſt iſte, hoc eſt dicere, quantus, quàm fortis, quàm potens, quam magnus, cui & inſenſibilia obediunt elementa, quibus neque auditus, neque loquela, neq; ſenſus eſt vllus? In eadem tamen ſubſtantia in qua ſunt, huius nutu mouentur, & iuſſioni deſeruiunt imperantis. Nec tamen ideo contendimus, quod aliquando per Angelos, mundi non moueat creaturam, ſed veraciter aſſerimus, non dico iuſſis, verùm voluntati eius omnia cedere, & rerum naturam imperanti obtemperare. Claret igitur ex hoc miraculo, ſicut & in omnibus, quod vnus idemque Chriſtus vna ſit perſona, dum & ipſe ſit qui imperat, ipſe verò qui dormit. Ex eo namque quod dormit, homo, ex eo verò quod imperat, Deus. Ex ex vtroque quod vnus idemque vbique dicitur, non ſicut noui- A ter quidam finxit, ſed vna perſona Dei filius, qui & hominis filius Catholicè prædicatur.

CAP. VIII.

ET *cum veniſſet trans fretum in regionem Geraſenorum, occurrerunt ei duo habentes Dæmonia de monumentis exeuntes, ſæui nimis,* & reliqua.] Cauſa ſalutis humanæ Chriſtus venerat, idcirco ambulat, non vt loca videat, ſed vt eos, qui illum nec quærere, nec inuenire poterant, inueniret. Hinc B quippe voluit ire trans fretum, vt & iſtos ad ſe traheret, quos ibidem prius plenos dæmonibus ſciebat. Qui mox occurrerunt ei de monumentis exeuntes, ſæui nimis, ita vt nemo poſſet tranſire per viam illam. Deniq; præuidit, antequam transfretaret, quid mali in eiſdem locis eſſet, decreuit non modo afflictis & miſeris ſubuenire; verumetiam qui eorum patiebantur veſaniam. Sic enim ſemper Diabolus ſuam exaggerat malitiam, non tam eos quos poſſidet, verumetiam tranſeuntes per viam quæ Chriſtus eſt, de hoc ſæculo C ad patriam, inſectatur, incautos & inermes, vt decipiat. Vnde ſæuos, quos contra conſpicimus, homines non odio habeamus, ſed eorum ſæuitiæ deputemus, qui per eos agunt; quatenus nemo illæſus per viam tranſeat, ſed omnes aut morſibus attrectent, aut diſcerpant manibus. Hinc quoque tanta Eccleſiarum preſſura, & perſecutio proximorum. Porrò & hi tales vnde exeunt? De monumentis vtique, quia os eorum ſepulcrum patens eſt, vbi ſepeliant quos verborum morſi- D bus peremerunt. Aut certè ipſi ſepulcra dealbata, pleni ſunt oſſibus mortuorum, à quibus niſi exirent, nunquam occurrerent redemptori. Non quod iam exuti à poteſtate Dæmonum, ſed vt exuantur, vti filius ille prodigus, qui necdum ſe dignum vocari filium confitetur. Quapropter attende, lector, quæ ſæuitia Dæmonum, quiue furor, aut quæ rabies erga humanum genus, dum ferre nequeunt mori homines, qui viuos geſtiunt ſepelire, & ſeipſos ſepulcris mandant, vt homi- E nes redigant in ſepulcra. Digna quidem vtrorumque conditio, vt qui cœlo præſidere nolunt, paſcantur cadaueribus, & ſaginentur putredine; delitientur fœtore, quibus tota voluptas eſt vitiis deſeruire. Sed tremendum ſatis exemplum, quod tam ſæui dicuntur, vt nemo poſſit tranſire per viam illam. Concluſerant enim viam, veniendi ad Deum tranſitum denegarant. Et ideo nemo putet quod ſine Chriſto ad Deum poſſit peruenire. Vnde

CAP. VIII. factus eſt nobis ipſe via, quia prius, ſicut ſignanter Euangeliſta dicit, nemo poterat tranſire per viam illam. Per illam vtique & non per iſtam quæ Chriſtus eſt; quia per viam ad viam, & per Deum ad Deum venientibus obſiſtere nulla vis dæmonum poteſt. Sed ad Deum, niſi per Deum minimè peruenitur. Vnde patet, quod iſti Chriſto ſuis occurrunt votis; ſed exhibiti vt latrones ante iudicem; attracti quidem non volentes, vna cum ſuæ fraudis præda. Et mira ordinis conuerſio. Ante, latrocinante diabolo, vexabatur homo innocuus: nunc homo currit ad eum qui eſt refugium nobis, & diabolus pœnam incurrit ſuæ fraudis. Alioquin ſi non religati traherentur inuiti, nec ipſi venirent ante lucem, nec iſti ad adorandum currerent. Fortaſſis ergo prius iſti ex permiſſu concitarunt ventos aduerſus eum, & mouerunt fluctus, ne trāſmiſſo freto ad eos veniret iudex. Quo nimirum fluctuātis mundi termino crucis nauigio tranſpoſito, quaſi ad litora ſalutis noſtræ Chriſtum perueniſſe fuit, & regionem cæcitatis ſplendore lucis ſuæ perfudiſſe. Vnde mox duo, quaſi ex duobus populis per fidem reſurgunt de monumentis, in quibus diu variis latronum vexabantur ludibriis. Sed mox hoſtes, vt præſentiunt virtutem Chriſti, clamant.

QVID *nobis & tibi Ieſu fili Dei? Veniſti huc ante tempus torquere nos.*] Quæ nimirum confeſſio non voluntatis eſt, ſed neceſſitatis exactio, quæ cogit inuitos aliquando tormentis pœnarum quæ nolunt confiteri. Velut ſi ſerui fugitiui, poſt multum temporis videant Dominum ſuum, nihil aliud niſi de verberibus deprecātur, accuſante illos conſcientia. Sic itaque dæmones, cernentes ex coniectura Dominum in terris repente verſari, ad iudicandos ſe iam veniſſe credebant. Nam præſentia Saluatoris tormenta ſunt dæmonum, ſicuti & reorum tribunal iudicis. Inde nimirum clamant, *Quid nobis & tibi, fili Dei?* Ac ſi patenter dicant, quid auctori vitæ cum mortuis; habitatori cœlorum cum ſepulchris; iudici cum reis; qui de Paradiſis cœlorum eiecti, etſi digni ſumus talibus, quid nobis & tibi, cùm tu præſertim non ſis tanta iniuria dignus? Igitur ex omni parte perfida confeſſio, denegans Creatori nihil eſſe cum creatura, nec Saluatori cum perditis, cùm multum nobis & illi ſit, vt ei à quo ſumus deuoti maneamus; illi quidem vt regat quos condidit & ſaluet; nobis autem, vt ei caritatis

A affectu deuincti fideles ac deuoti famulemus. Quod ſi reſponſo digni eſſent, quia ſemel perditi redire nequeunt, obiiciendum ſaltem, vt reddatis homines, quos inuaſiſtis, & reſtituatis auctori, quos captiuaſtis. Quod ſi vobis nihil mecum, mihi autem vobiſcum multum eſſe ſcio; quia & vos mei eſtis, & neque poteſtis manum meam effugere. At vobis nihil cum his, quos ad imaginem meam creaui, quos veſtris fraudibus decepiſtis. Filium autem B Dei dubitatiuè ſuſpicantur. Senſerant enim introrſus virtutem Maieſtatis eius, quam miſeri hæretici nolunt ſentire. Iſti ſiquidem filium Dei eum clamant, & Arrius tantùm filium hominis prædicat. *Veniſti enim*, inquiunt, *ante tempus torquere nos*, & præſcribunt illud, quaſi nouerint tempus iudicij. Præſumunt enim plus ſcire quàm ſciant, non curantes de mendacio. Propterea & filium Dei confitentur, & iudicem aduenisse exclamant, & de tempore quaſi ante tempus præſcie- C rint; omnino cùm tempus illud non ſolùm eorum non ſit noſſe, verùm nec alicui Sanctorum quod pater poſuit in ſua poteſtate. Sed malis ſemper, licet longa patientia breuis videtur, ſicuti & bonis vltio tarda. Idcirco iſti, non quod ſciant quando debeat eſſe, ſed quod licet longiſſimum eis breue videatur, eo quod acrior inſtet cruciatus, & tempus concupiſcentiarum cùm pertranſierit, ſic fit acſi non eſſet.

ERAT *autem ibi non longe ab illis grex* D *porcorum multorum paſcens.*] Grex porcorum myſticè non longè ab illis erat, quia sēper immūdi iuxta illos ſunt, & à quibuſcunque expelluntur, propter immunditiam eos repetunt. Iſti ſunt ſanè porci, ante quorum pedes ſuperius Dominus margaritas vetat proiicere; quorum cibis Mat. 7. 6. iunior filius cupiebat implere ventrem, cùm nemo illi daret. Significat autem grex iſte porcorum omnes immundos, quos ſemper dæmones, à quibuſcunque expellantur, poſſident. Hinc quoque li- E cet dubitatiuè, *Si eiicis nos*, inquiunt, *mitte nos in porcos*; quia profectò ſciunt fœtorem mutare & immunditiam, nec tamen amittere. Haud dubium quin ipſi porci erant, de quibus pellebantur; ideo in porcos rurſus expetunt introire. Quibus Dominus, *ite*, inquit. Vnde fidendum quod ſi nec porcis poſſunt nocere, multò minus hominibus, niſi prius ipſi ſe ſubdiderint eorum prauis ſuaſionibus. Sed tunc eis permittitur vt poſſideant, cùm extranei

Cap. VIII.

à Deo per immunditiam digni tali manſione fiunt. Et nimirum, quod qui de cœlo ruunt, non niſi cœnum petant, & volutabra porcorum ambiant. Ex quo notandum, quanto melior ſit homo pecude, cùm propter duos tantùm homines grex porcorum dæmonibus expoſitus ſuffocetur. Neque vt Manichæus ſomniat, omnium animalium æqualis eſt anima, cùm propter iſtos, quorum erat immortalis, tot animæ pariter cum morte datæ ſunt vt perirent. Alioquin earum ſi æqualis conditio eſſet, abſurdum erat vt de regno ſuo, imò vt ipſi aiunt, de ſubſtantia ſua, propter hos, tot animas perimeret. Parum eſt ergo in comparatione paucorum electorum, non dico animalium multiplex numerus, verùm pereuntium hominum multitudo. Idcirco plurimi traduntur pro paucis, quia omnis palea tritico enutrito igni ad comburendum traditur. Caueant ergo imitari hanc confeſſionem diaboli mali Chriſtiani & malitiam, qui ex parte ipſius eſſe probantur, dum & credunt & verbotenus confitentur, ac contremiſcunt, non vt corrigantur, & ſalutẽ quærant, ſed indurati vt proficiant in peius; propter quod ſemper aduentum iudicis formidant. Et contra iuſti gaudeant, qui aduentum regni ſuppliciter implorant, & non ſolùm pœnas non pertimeſcunt, verùm & regnum deſiderant.

Ecce (inquit) *cum impetu abiit totus grex præceps in mare, & mortui ſunt in aquis.*] Ad hoc ſanè quoſque diabolus expetit, vt præcipitanter demergat, & cum impetu ruentes extinguat in aquis prauæ colluuionis, & ſuffocet doctrina malæ perſuaſionis. Nec prætermittendum, quod Saluator non propter preces eorum ire permiſit eos in porcos; ſed propter ſalutem quorum erant; vt paſtores viſo miraculo, illis nunciarent, vti fecerunt, de his omnibus. Vnde ſequitur.

Et *ecce tota ciuitas exit obuiam Ieſu.*] Exeunt ergo commoti fide, & deuoti religione, licet adhuc paruuli ac timidi eſſent. *Quo viſo rogabant eum vt tranſiret à finibus eorum.* Et mirum ſi aliquid in aſpectu non præſenſerint, quo cum ferre nequiuerint, qui tam deuotè prius ad eum exierunt. Propter quod ſciendum, quia non de infidelitate iſta loquuntur, ſed de ſtupore & reuerentia Maieſtatis. Vnde & Petrus viſo miraculo piſcium mox precatur, *Exi à me Domine quia homo peccator ſum:* (Luc. 5. 8.) Ita ſiquidem & iſti ſemetipſos conſiderãtes, necdum fide imbuti, pertimeſcunt à A tanta diuinitate, nec ferre poſſunt tanti luminis claritatem. Nec mirum, oculi qui diu lumen non viderant, ſi repercuſſi tanto fulgore interdum cæcutiant.

Cap. IX.

Et *aſcendens in nauiculam, tranſfretauit, & venit in ciuitatem ſuam.*] Nec mirum vbique, ſi Chriſtus aut in nauem aſcendit, aut caducis interdum vtitur adiumentis, licet omnia poſſit. Quia præſertim noſtras venit infirmitates ſuſcipere, & ſuas nobis conferre virtutes. Idcirco dignum fuit, ſicut iam ſupra diximus, vt B noſtras ſuſtineret infirmitates. Alias autem, ſi in ſuis manſiſſet virtutibus, nihil commune cum hominibus haberet; & niſi impleſſet carnis ordinem, carnis in illo otioſa eſſet ſuſceptio. Propterea ergo quando his vtitur, verus homo credatur, & quando pedibus abſque nauigio ſupra mare ambulat, vnus idemque Deus intelligatur. Cur autem aſcendit in nauem, vt iret trans fretum, & veniret in patriam ſuam, iam ſupra diximus quod aſcenderit in nauem Eccleſiæ ſuæ, quam inter C vndas ſæculi ipſe gubernat, vt ad cœleſtem patriam omnes, qui cum eo in ea nauigant, quandoque ciues perducat, quoſcunque municipes patriæ vel ciuitatis ſuę eſſe voluit. Quia nimirum naui non ipſe, ſed Chriſto nauis indiguit, ſine quo inter fluctus huius ſæculi abſque naufragio peruenire ad portum non valet. Cæterum in terris, vnde habuit patriam, inde indiguit naue. Ad quam profectò cùm D perueniſſet, obtulerunt ei paralyticum iacentem in lecto. Videns autem Ieſus fidem illorum qui offerebant, ait Paralytico. Magna in hoc loco doctrina ſancti Euangelij magna virtus fidei prædicatur, quæ non ſolùm pro ſe, verum & pro aliis, licet ſine fide ſint, potenter ſubuenit. Potenter, inquam, quia integra & vera fides, magno ex Dei dono vtitur priuilegio.

Videns (inquit) *Ieſus fidem illorum.*] Quęrendum quibus oculis in altero fides E videatur, cùm nec in ſe quiſque eam poſſit videre, niſi oculis ſpiritalibus. Sed tamen, quia nemo niſi Deus corda inſpicit ſingulorum, probat ſe Deum eſſe, qui fidem eorum videt & metitur. Nec dubium ex hoc loco auctoritas totius Eccleſiæ firmatur, quod paruuli adhuc inſcij fide alterius, offeruntur baptizandi, & in alterius fide tinguntur, vt ex ea renaſcantur fide, ſicuti & iſte aliorum fide ſaluatur. Quapropter prius eorum fides diſcutienda, qui offerunt, vt probetur, deinde infans eſt ſacramento fidei conſecrandus.

Cap. IX.

Alioquin non putas, prius quod Chriſtus offerentis fidem inſpiciat? Quod & ſi infidelis fuerit, quid alterum iuuare poterit? Vnde eligendi ſunt in populo fide oblatores, tunc demum ſequendus eſt ordo ſalutis.

Confide, inquit, *fili, remittuntur tibi peccata tua.*] Patet ex hoc loco quod multę infirmitates pro peccatis eueniunt: idcirco fons & origo infirmitatis prius à vero medico ſanatur. Et meměto quod filium vocat, quem adhuc infidelitas premit. B Sed rectè filius vocatur, cui confidentia fidei ante reſtituitur, ſine qua quiſque mortuus probatur. Ac per hoc quod ait, *Confide*, reſuſcitatio eſt ad vitam. Per hoc verò quod filium eum vocat, caritatis infuſio & pietatis affectus largitur. Sine quibus ſanè duobus, omnis anima, non dico paralytica, verùm mortua iacet. Ab his quippe delicta relaxantur, quia fide mundat Chriſtus corda credentium, & caritas operit multitudinem peccatorum. Ergo prius in offerentibus, quod ipſe approbat, C hoc ægroto largitur. Deinde quia fides animarum eſt, mox offerentium fide anima curatur. Audiant quæſo Paralytici, audiant criminibus diſſoluti, quod fides alterius pro alio multum valet. Idcirco & ſi adhuc ſurgere optant, quærant fideles interceſſores. Quos ego qui loquor valeam inuenire, quorum fide oblatus ante Ieſum, prius remiſſionem peccatorum, deinde à paralyſi prauæ infirmitatis medelam ſalutis merear obtinere. Habet enim miſera & infelix anima paralyſin ſuã, D quo prauitatis morbo malè diſſoluta iacet in lecto vitiorum. De quo ſanè lecto Dauid, *Lauabo*, inquit, *per ſingulas noctes lectum meum, lacrymis meis ſtratum meum rigabo.* (Pſal. 6. 7.) In hoc namque lecto iſte iacebat miſer, & ideo exurgere, nec ante Ieſum venire poterat. Sed felix, qui adinuenit oblatores. Ita & tu anima grauis, criminibus obligata, ſi peccatorum diffidis veniã, adhibe precatores, adhibe Eccleſiam, Induc ſuper te Presbyteros ſeniores, ſcilicet quibus Ieſus, quod tibi fortè negare poſſit, E clementer, videns eorum fidem ignoſcat. Neceſſe eſt igitur habeat patronos, qui per ſe venire necdum poteſt. Ad Chriſtum autem non niſi fide venitur. Quæ nimirum fides, ſi fuerit virtutibus roborata, poteſt mox contingere ad ſalutem. (Marc. 2. 3.) Hinc eſt quod alius Euangeliſta infert, quod à quatuor portaretur. Quatuor autem virtutes ſcimus generales eſſe, prudentiam ſcilicet, iuſtitiam, fortitudinem

A ac temperantiam, quibus ſubuecta anima defertur ante Saluatorem, ita tamen ſi ex fide manent. Quidquid ergo non ex fide, peccatum eſt. Vnde non eos qui attulerant, ſed fidem illorum vidiſſe dicitur. Quia primùm fides animæ ſemper inſpicitur, deinde opera fidei exiguntur.

Et *ecce quidam de ſcribis dixerunt intra ſe, hic blaſphemat.*] Quæ dictio cordis fuit cogitatio, quo liuor Phariſæorum nobis oſtendit, Deum eſſe qui ait, *Dimittuntur tibi peccata tua*, calumniantes, vt Marcus ait, *Non poſſe niſi Deum dimittere peccata.* (Marc. 2. 7.) Siquidem illorum teſtimonio Deus eſſe conuincitur, quamuis illi calumniantes opus adſtruant Deitatis, perſonam negent. Deum vtique confitentur, & perfidiam non amittunt. Porrò perfidia verbotenus confiteri poteſt, credere non poteſt. Sed medicus animarum ſemper affert fomenta ſalutis.

Vt *quid cogitatis*, inquit, *mala in cordibus veſtris?*] Quod eſt cordis verbum. Veruntamen quærendum quomodo mala cogitauerint, cùm verum ſit neminem peccata poſſe niſi ſolum Deum dimittere. Hoc quippe illos cogitaſſe certum eſt. Sed hoc ipſum malè cogitãt, dum ad hoc cogitant, vt conuincant eum ex hoc blaſphemaſſe, homo cùm eſſet, Dei ſolius poteſtatem ſibi vſurpaſſe, nolentes eum Deum credere. Ad quod ipſe mox, non ad eorum dicta, ſed ad cogitata, vt Deus reſpondit. Acſi diceret, cur non recordamini ſolius Dei eſſe, cogitationes hominum noſſe, ſicut ſcriptum eſt, *Tu ſolus noſti corda hominum?* (2. Par. 6. 30.) Profectò, quia ſicut Dei ſolius eſt peccata dimittere, ita & cogitationes ſingulorum videre. Hinc quoque ait, quid eſt quod cogitas mala, me purum hominem eſſe? Ecce dum cogitationes veſtras intueor, probare poteſtis me Deum eſſe, qui eas aſpicio, quod nemo niſi Deus poteſt. Atque ex hoc quod negare minimè poteſtis, voſmet conuincite & perfidiam ſuperate.

Qvid *eſt enim facilius dicere, dimittuntur tibi peccata tua; an dicere, ſurge & ambula?*] Nam apud homines inter facere & dicere, multa diſtantia eſt; apud Deum verò vtrumque ex poteſtate deſcendit, vt fiat ſignum viſibile, quatenus illud ſpiritale quod ait, dimittuntur tibi peccata tua, factum in veritate intelligantur. Alioquin ſicut imperio vitium animæ, peccata ſcilicet, nemo poteſt purgare, niſi ſolus Deus: ita omninò nec vitium carnis. Ex quo cõſtat, non ſicut Manichæus delirat, ſed to-

Cap. IX.

tum hominem ab opifice vno creatum. A Idcirco nihil minus potentiæ eſt, *Dimittuntur tibi peccata tua,* quàm *ſurge & ambula.* Fecit enim hoc argumentum Saluator contra perfidiam eorum, vt ſi de cogitationibus tergiuerſarentur, fieret miraculum viſibile, cui Deitatis opus non poſſint denegare.

VT *ſciatis,* inquit, *quia filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata, tunc ait Paralytico, ſurge & ambula.*] Hoc quippe quod ait, *vt ſciatis,* ad Iudæos loquitur, ſed B adhuc imperfecto pendente ſermone Euangeliſta interponit, *Tunc ait Paralytico,* deinde ſermo ſequitur Saluatoris plenus poteſtate, *Surge & ambula.* Tria quidem ſimul imperat, ſurge, & ambula, & tolle grabatum tuum, ac ſi patenter dicat, ſurge de profunda vitiorum ruina, & vade in domum æternæ felicitatis vnde cecideras, & tolle interea lectum infirmitatis tuæ, donec induaris immortalitate plena. Mira Phariſæorum perfidia, ſed mirabilior hæreticorum prauitas, qui nec eiſ- C dem oppreſſi veritate tacent. Ecce filius hominis poteſtatem habet diuinitatis, & ideo vt Deus relaxat peccata, cogitationes nouit, & imperat iacentibus vt reſurgant. Non alter quidem homo, vt illi volunt, alter Deus; ſed Deus & homo vnus Chriſtus. Qui profectò hoc loco, ſicut & in quàmplurimis, filium hominis ideo ſe nominat, quia de illo Phariſæi calumniabantur, cùm verus homo eſſet, cur Deum ſe faceret, & probat ex hoc opere ſe Deũ eſſe, quod poteſtatem haberet in omni- D bus Deitatis. Nec tamen negat ſe verum filium hominis, quod Marcion facit, & cæteri ex hæreticorum ſchola. Præuenit enim his factis Deus mentium maligna conſilia, & Deitatis ſuæ potentiam operis atteſtatione monſtrauit, dum diſſoluti corporis membra firmat, & ſub imperio priſtinam reddidit ſanitatem. Vbi duntaxat integra oſtenditur reſurrectio, animæ videlicet & corporis. Et per hoc quod patuit exterius, etiam illud in anima proueniſſe comprobatur. Hoc namque adhuc E hodie Chriſtus agit in Eccleſia, dum & peccata noſtra ſolus relaxat, & quæ carnis ſunt interdum ſanat. Quis enim non videat, animam virtutibus deſtitutam iacere in ſtrato vitiorum? Vnde indeſinenter currendum ad veniam. Et quia nos minus idonei ſumus, interceſſores adhibendi, donec intrinſecus reſurgamus. Ob cuius teſtimonium ait Paralytico: *Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.*

Cap. IX.

Eadem quippe poteſtas eius erit in reſurrectione, in qua mortui qui in Domino ſunt reſurgent primi. Sed quod ait, *Tolle lectum tuum,* duabus de cauſis dicitur; Vt & vera ſanitas, & robur virtutis redditum, cunctis pateſceret; & quid per hoc myſticè figuraretur, manifeſtius clareſceret. Nam per lectum infirmitas carnis deſignatur. Et hic eſt lectus doloris in quo anima noſtra conſcientiæ cruciatu iacens afflicta torquetur. Mirum, quandoquidem, dum relaxantur peccata, carnis infirmitas non tollitur; ideo lectus, in quo prius portabatur infirmus, ab ipſo portatur. Nec dubium quin nemo, niſi ex infirmitate carnis aut animæ diſſoluitur, & mortalibus nexibus irretitur. Sed peccata in baptiſmo, aut certè ſemper ex indulgentia donantur; infirmitas verò peccandi aut corrumpendi manet. Hinc quoque & in Pſalmis, *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui ſanat omnes infirmitates tuas.* Pſal. 102. 3 Aliud quidem operis oſtendens propitiandi, aliud verò ſanandi. Propterea ergo & lectum iubetur tollere, licet vitia relaxentur, quatenus vnuſquiſque intelligat, ſecum ſemper ſuam infirmitatem portare. In qua nimirum infirmitate non iacemus, niſi dum ſuccumbimus; quia Dominus opem fert ſuper lectum doloris noſtri, licet vniuerſum ſtratum humani generis in infirmitate verſauerit. Idcirco poſt medelam ſalutis, poſt veniam delictorum, in eodem infirmitatis lecto non iacendum, ſed portandum eſt fortiter, & vitia præcauenda. Hinc ergo patenter ait, *Tolle lectum tuum, & vade in domum tuã.* Domus autem noſtra, Paradiſus eſt. De qua, inquam, domo Propheta gratulando canit, *Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi,* Pſal. 121. 1. *in domum Domini ibimus.* Ad quam nimirum domum repedantes, ferre debemus lectum infirmitatis noſtræ, orantes: *Miſerere mei Domine, quoniam infirmus ſum.* Pſal. 6. 3. Et quantò fragiliores, Domini ſuffragante gratia, tantò inſtantius ſuper Chriſtum innitentes, ad domum ire iubemur. Quia profectò lectus doloris, refrigerium ex gratia & quietem beatitudinis operatur. *Tunc ſurrexit & abiit in domum ſuam.* In vno ergo momento dicti & operis impletio coram calumniatoribus exhibetur, vt intelligerent illum de quo dictum erat, *Quia ipſe dixit & facta ſunt.* Pſal. 32. 9. Propter quod ſequitur.

VIDENTES *autem turbæ timuerunt & glorificauerunt Deum, qui dedit poteſtatem talem hominibus.*] Mira obduratio Phariſæo-

CAP. IX.

rum. Turbæ videntes reſurgentem, ſaltem alij timent, licet necdum crediderint vt diligant, alij glorificant. Illi verò liuore acriori mouentur, & ideo calumniabantur quod blaſphemaret. Et notandum admodum, quod & adhuc imperfecti admirantes dicantur glorificaſſe Deũ, qui dedit poteſtatem talem hominibus. Sed quærendum, vtrum Ieſum Deum glorificent, qui dabat, illis videntibus, poteſtatem hominibus ſanandi verbo, an Deum, more Iudæorum, qui dedit homini Chriſto Ieſu, vna cum eiſdem Apoſtolis talem ac tantam poteſtatem curandi, vt eum tantum hominem intelligant, quamuis opera habuerit deitatis. Quidquid horum igitur velis adſtruere, patet ſenſus, quod in illo poteſtas fuerit deitatis. Veruntamen, quia peccata dimiſerat, quod ſolius Dei eſt, & cogitationes occultas deprehenderat, & huic, ſanandi ac reſurgendi, ſicut & quampluribus, verbo poteſtatem dederat coram eis, rectiùs intelligimus, Chriſtum Deum illos glorificaſſe ac timuiſſe, quem miſeri Phariſæi credere noluerunt. Et hæc eſt, inquam, poteſtas quam glorificant deitatis, qua dedit in ſe credentibus non ſolùm ſanari, verùm filios Dei fieri, & ad domum cœleſtis patriæ quantocius peruenire.

ET *cùm tranſiſſet inde Ieſus vidit hominem ſedentem in telonio Matthæum nomine, & ait illi, ſequere me.*] Conſuetudo eſt Sanctorum in ſcripturis diuinis, quotiens ipſi de ſe loquuntur, ſic quaſi de alio dicere. Nec immeritò, quoniam etſi ipſi videntur loqui, tamen Spiritus ſanctus loquitur in eis, & ipſe de illis quæ vera ſunt, quaſi alius abſque fuco decolorationis teſtatur, licet eo loquendi genere humilitatis cauſa ſe occultent. Sic itaque Moyſes quam ſæpè, ſic Iſaias, ſic & Ioannes loquuntur, quaſi de altero, vt veritas ſuis adornetur virtutibus. *Vidi*, inquit, *hominem*, Hominem ait, & non Matthæum, quia Matthæus donatus interpretatur, etſi iam in prædeſtinatione, necdum tamen vocatus ad gratiam; ideo nondum Matthæum vidit, ſed hominem Matthæum tantùm nomine, necdum gratia. Vidit, inquam, hominem ex iis de quibus dicitur, *Vos autem ſicut homines moriemini*; [Pſal. 81. 7] Profectò quia cœleſtia relinquẽs, non niſi terrenis lucris inhiabat. Hoc igitur vidit, quod eripuit. In Mattheo namque hominem ſaluauit. [Ioan. 1. 48.] Vidit ergo hominem eo aſpectu, quo & Nathanaël dicitur vidiſſe ſub ficu. Vidit, A inquam, miſerationis ſuę affectu, ſed iſtum in telonio, illum autem ſub ficu, quo prior Adam foliis ſe contexerat, hunc tamen eo longius, quo terrenis inhiabat. Vnde ad exaggerandum cupiditatis ſuæ cumulum, ſedentem eum vidiſſe dicitur. Sedebat enim vt magiſter rapinæ iuxta fornacem auaritiæ, & æſtuabat concupiſcentiarum caloribus. Nec ſtans vt vinceret, nec abiens vt euaderet, ſed ſedens vt princeps rapinę miniſtrorum prędã diriperet. Nã B τέλος græcè tributum, aut vectigal dicitur. Vnde legitur in Græco τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος, [Rom. 13. 7.] hoc eſt cui tributum, tributum. Ex quo manifeſtum, in domo tributaria eum reſediſſe, vbi lucra, tributa, vel vectigalia exigebantur. Sed venit in quæſtionem, cur Matthæus nunc vocatus legatur, cùm [Luc. 6. 13] Lucas longè retro exponat duodecim Apoſtolos ſimul electos, & audiſſe à Domino ſermonem in monte, quem ſupra expoſuimus. Patet igitur hoc myſticè factum. Illi quidem ſignantes hiſtorica nar- C ratione, ante hunc ſermonem in monte eos vocatos fuiſſe. Sed Matthæus poſt ſanitatem leproſi, poſt curationem paralyticorum cæterorumque, medium ſe interſerere maluit; vt vbi multi debiles curantur, etiam ſeipſum quaſi debilem & immundum, ſanatum à pio Domino humilitatis gratia oſtendat. Simulque notandum, quod non omnium Apoſtolorum vocatio, quando vel vbi facta ſit, in Euangelio declaretur. Hunc tamen cùm vidiſſet Ieſus ſedentem in teloneo, dixit D ei. *Sequere me*. Et mira diſpenſatio Dei. Nathanaëlem ad ſe iam venientem quem laudat, licet viderit miſerationis affectu ſub ficu, nec tamen ad Apoſtolatus officium vocat. Hunc autem de tam profundæ iniquitatis cathedra, mox ad thronum Apoſtolatus clementer prouehit; & reor, vt illud Apoſtoli compleatur, quo *prius abundarat delictum, ſuperabundaret gratia*. [Rom. 1. 20] Quem non ſolùm Apoſtolum, verùm Euangeliſtam eſſe voluit. Nouit enim artifex ſingula licet incompoſita, ad quos va- E leant vſus ſuo proficere opere. Idcirco præteriens vidit materiam operis ſui, elegit vnde formaret vas in honorem, quod prius in contumelia iacebat. Vidit autem, cùm approbauit. Non quod probum iam eſſet, ſed erat vnde ab opifice probabile fieret. Sic igitur omnia in principio quæ fecit, vidiſſe dicitur, hoc eſt approbaſſe. Quidquid enim ad ſe in laudem ſui operis reuocat, prius ex ſua indulgentia probat vt videat; & quidquid viderit, approbat in laudem

Cap. IX.

laudem perfecti operis vt reducat. Hinc A eſt quod ait, *Videns vidi afflictionem populi mei, qui eſt in Ægypto.* Exod. 3. 9. Alioquin eos niſi prius ille videret, licet eius eſſent, ipſi ad eum non redirent. Sic & Petrum de cruce, qui malè negando receſſerat, reſpexit, flendo vt rediret. Sic omnes, quos ad ſuam gratiam vocat, quocunque in loco receſſerint, prior videt oculo pietatis, deinde vocat ſuæ dignationis officio, vt eum ſequi ſtudeant. Nec iſtum ideo diuitem vocat vt permaneat diues; ſed vt relictis omnibus, beatam amet paupertatē, & exemplum ſequatur Præceptoris; ſiquidem non ſolùm inceſſu pedum, verùm imitatione perfectæ vitæ. Quapropter non alium ad imitandum quàm ſe proponit. Et notandum, quod tranſiens eum vidit & vocat. Ad hoc quippe, vt & ipſe de hoc ſæculo tranſiens, ad æterna Matth. 4. 18. & 21. quantocius feſtinet. Nam & Petrum atque Andream non ſtans aut ſedens, ſed perambulans ſecus mare, vocauit ſimili modo, vt Iacobum & Ioannem tranſiens, quemadmodū idem Matthæus teſtatur. Propterea, lector, huiuſcemodi euentus non caſu cōtigiſſe cenſeas. Imò diuinitus ad inſtitutionem noſtram omnia præparata, quatenus & fides reniteat de præcepto, & de doctrina hinc inde vberius reſplendeat ex negotio.

Et *ſurgens ſecutus eſt eum.*] Surgens autem ſequitur, quia ſedens malè corruerat. Nec vtique ſtare quiuerat, pondere prauæ cupiditatis preſſus. Surrexit, nec minus fide quàm corpore. Totus ergo ſurrexit, quia totus ceciderat; & ſecutus eſt eum moribus, doctrina fidei, exemplo diſcipulatus. Non vt quorumdam inſania contra nos latrare auſa calumniatur, Apoſtolos fatuos ſeu ſtultos fuiſſe, quòd tam ſubitò adhuc inſcij ſecuti ſint eum quem necdum probauerant. Neſcientes miſeri, quod ex auctoritate vel maieſtate iubentis potiùs, quàm ex leuitate hæc fecere. Si enim in ſuccinis, aut magnete lapide tanta vis ineſſe dicitur, vt ſaltem leuia quælibet contrapoſita ad ſe trahant, quantò magis vis & virtus diuinæ maieſtatis interius eos afficiebat, & ſuæ dilectionis flāmma à torpore ſoluebat infidelitatis? Nec poterat durare frigus dubietatis, à facie caloris quo intus vrebatur; ſed liquefacta mens affectu caritatis, currebat mox poſt fontem, cuius erat dulcedine reſperſa; neſciens dubitare de illo, cuius iam ſpiritu interius agebatur. Currebat autem mens, ſed trahebantur, de quo ſponſa in Canticis, *Trahe me poſt te, curremus in odore vnguentorum tuorum*; Cant. 1. 4. acſi patenter dicat, trahe prius me vt exurgam, donec debilis & infirma videor, donec ægrotatione torpeſco; trahe me poſt te, vt conualeſcam. Poſtea verò curremus, nec ſine adiumento, ſed in odore vnguentorum tuorum. B Quibus recreati odoramentis indefeſſi poſt eum ibant. Tetigerant enim, nec dubium quin iſta virtutum aromata, nares eorum, dum ante illos odor vitæ tranſiret. Et ideo abſque vlla mentis retractatione, relictis omnibus, ea quæ intrinſecus fragrabant ocius ſequebantur. Imò trahebat eos vis diuina, vncinus pomorum ſcilicet, quem Propheta conſpexerat; & ideo præpedire illos nihil poterat. Poma erant conuallium; idcirco contra vncinum, quem diuina manus tenebat, reſiſtere nequibant. Quod miſeri neſcientes Porphyrius atque Iulianus C Auguſtus, arguunt, vt dixi, vel imperitiam hiſtorici mentientis, vel ſtultitiam eorum, quod quaſi irrationabiliter ſecuti ſint hominem quemlibet ſe vocantem; cùm tantæ virtutes tantaque ſigna præceſſerint, quæ ante Apoſtolos, quàm crederent, vidiſſe non dubium eſt. Et vt aiunt, pôterat ad ſe videntes aſpectu trahere, dum fulgor ipſe & maieſtas occulta diuinitatis in facie relucebat. Sed iſti qui purum hominem fuiſſe illum mētiuntur, nequeunt intelligere, qua virtute D Apoſtoli mox odorem vitæ ſequuntur.

Et *factum eſt diſcumbente eo in domo, ecce multi Publicani & peccatores venientes, diſcumbebant cum Ieſu.*] Nec dubium quin vt Lucas aſtruit, & Marcus in domo ipſius Matthæi, quia parauerat ei Leui Luc. 5. 29. Marc. 2. 15 conuiuium in domo ſua. Manifeſtè complens illud Apoſtoli, *Si vobis ſpiritualia ſeminauimus, dignum eſt, vt veſtra carnalia metamus.* 1. Cor. 9. 11 Rectus igitur ordo, vt prius fidem ſuſciperet, deinde renunciaturus E omnibus, non luxurioſè diſtribuens, ſed ex ſuis ſumptibus hoſpitalitatis conuiuium Domino præpararet. Prius tamen illud exhibuit in pectore, iuxta illud, *Ecce ſto ad oſtium & pulſo, ſi quis aperuerit mihi ianuam intrabo ad eum, & cœnabo cum illo, & ipſe mecum.* Apoc. 3. 20. Quod itaque conuiuium tunc parauit, cùm per fidem eum in animo, ad dilectionem, ſuſcepit. Sic, ſic, conuiuium quiſque Domino re-

Cap. IX.

ctè parat, qui ſe prius, tum ſua, deuotus impendit. Voluit enim Chriſto vicem rependere, & ideo mox ei conuiuium in domo ſua parat, vt à quo iam perennia ſperabat bona, ei ſua largiretur temporalia. Cæterũ Dominus nõ propter epulas terreni victus ad conuiuia tam frequenter ibat, ſed vt occaſionem haberet præſtandi gratiam. Hinc ſanè quotiens interfuiſſe legitur, aut ea quæ docuit memorantur, aut quæ geſſit, quatenus omnes per hoc ad vitæ epulas venire inuitaret. Vnde non minus ad peccatores, quàm etiam & ad eos qui ſe iuſtos æſtimabant, intrat, vt cuncti ſe peccatores intelligant, & ad fontem miſericordiæ currant. Nam & iſti qui cum Domino in domo epulantur, quos peccatores accuſant, non ita cum eo diſcumbunt vt peccatores permaneant, ſed vt deinceps cum Matthæo eius magiſterio adhæreant. Inde namque eſt quod eiſdem calũniantibus obiicitur.

NON *eſt opus valẽtibus medicus, ſed male habentibus, & illud; miſericordiam volo & non ſacrificium.*] Oſtendit igitur ſuis reſponſis, cur ad conuiuia peccatorum intrarit: equidem non vt acciperet eſcas, verùm vt præſtaret miſericordiam, miſeris & languentibus indulgentia ſubueniret. Nec prætereundum quod Matthæus ob id electus ſit de telonio, quatenus nemo immanitate ſcelerum ſuorum diffideret, Domini bonitate attractus, qui de tam imis & obſcœnis quæſtibus videt hunc prouectum, & in numero Apoſtolorum ſubitò connumeratum. Vnde mox & in domo eius, quæ fuerat officina crudelitatis, cellarium fraudis, & ſpelunca iniquitatis, fons emanat pietatis: vt multi Publicani ac peccatores quaſi ad vitam reſuſcitati, cum Domino participantur. Alioquin ſi in peccatis permanere decernerent, ei, qui ſine peccato eſt, nequaquã conueſci auderent. Imo vnius peccatoris conuerſio multis exemplum præbuit pœnitentiæ. Mutauit ergo Matthæus negotium, nec amiſit, dum in domo ad quam prius multos ſecum propter lucra conduxerat, ad veniam inuitat: & qui erat magiſter rapinæ, factus eſt exemplum veniæ. Vnde conducit ilicò ſuos ad ſcholam vitæ, quos conduxerat prius ad quæſtum mortis. Accepit itaque alia talenta, idcirco refert alia lucra. Et ſicuti beati Piſcatores, iam alios in ſagena Chriſti capiunt piſces, ita hic de negotio veniæ alios ſecum peccatores & Publicanos plurimos

A inuitat, & omnes recumbunt cum Ieſu in domo miſericordiæ. De quibus Euangeliſta Marcus: *Multi*, inquit, *peccatores &* Marc.2.15 *Publicani recumbebant cum Ieſu & diſcipulis eius.* Erant enim multi qui ſequebantur eum. Sequebãtur autem, quia huic dictũ fuerat, *Sequere me.* Apparet ergo, quod prius per ignorantiam lucra conquiſierãt præſentia, qui tam ſubitò ad vnius conuerſionem rapti ſunt ad diuina. Facilè enim contemnitur, quod in comparatione adeptæ rei viliſſimum iudicatur. B Tum generoſus iure cenſetur animus, qui tam ſubitò per fidem, quæ magna putarat, & tã facilè captus amore melioris vitæ prætermittit. Sed inuidia ſemper bono alterius torquetur, propterea Phariſæi adeũt diſcipulos dicentes.

QVARE *magiſter veſter cum Publicanis & peccatoribus manducat?*] Primùm infirmos adhuc adeunt diſcipulos, quia nõ audent apertè magiſtrum reprehẽdere. C Deinde ſuam oſtendunt imperitiã, quod nec ſeipſos intelligant, nec eũ, quem calumniari conantur. Neſciũt miſeri, quod nemo ſine peccato. Et ſi peccatoribus non cõmunicaret, nemo vita dignus eſſet. Venit denique eis hæc ſuperſtitio de iactantia, & non de iuſtitia; quoniam ſicut Propheta canit, *Non iuſtificabitur in conſpectu* Pſ.142.2. *tuo omnis viuens.* Vnde Dominus audiens hæc aiebat, *Non eſt opus valentibus medicus, ſed male habentibus.* Non quod aliquem ſanũ D à medicina ſuæ ſalutis exciperet ſed vt omnes reos eſſe monſtraret. Quod ſi medicina circa ægrotos nõ fuerit adhibita, ſanis quid prodeſſe poterit? Ad hoc quippe ad Matthæũ venit, quia ille ægrotus erat, vt auaritiæ curaret vulnera, vt cõcupiſcentias reſtingueret. Non tamẽ hæc ideo dicit, quaſi illi qui eũ reprehendere moliebantur ſani eſſent; ſed vt infirmantibus ſe medicinã oſtenderet. Cæterũ illos qui de falſa legis iuſtitia præſumebãt, magis exprobrando tangit, quàm vt iuſtos eſſe confiteatur. Ac ſi apertè dicat. E Omnibus veni, quia omnes morbo preſſos noui; ſed vobis, qui de ſupercilio malæ præſumptionis iactitatis, nõ opus videor. Imò humilibus & peccatoribus me impendo. Hæc contra eos dicta grauius proferuntur, quia iuſtos ſe mentiebantur; humilibus autem & confitentibus ſalus offertur. Propterea beatus Apoſtolus, *Concluſit enim Deus omnia ſub peccato,* Rom.11. *vt omnibus miſereatur.* Et Dauid, *Omnes* 32. *declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt; non* Pſal.13.3.

Cap. IX.

eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum. Idcirco melius eſt in domo beati Matthæi Chriſto cum Publicanis & peccatoribus participari, quàm cum Phariſæis malè ſine illo iuſtificari. Ieiuni quidem erant cibo ſalutis, propterea non ſentiebant ſe ægrotos: & ſaturati iactantia falſæ iuſtificationis; ideò neſciebant eſurire miſericordiam, & quærere medicum perpetuæ ſanitatis. Alioquin quis erat in genere humano ſanus ægrotante ipſa natura peccato primæ originis? Hinc benignus Medicus adhuc eos quaſi languentes monet.

EVNTES, inquit, *diſcite quid ſit, miſericordiam volo & non ſacrificium.*] De Propheta proferens teſtimonium ſuggillat quod iuſtos ſe exiſtimantes peccatorum & publicanorum conſortia declinarint, propterea inuitat ad doctrinam, vt dicant quid
Oſe. 6. 6. ſit quod ſcriptum eſt, *Miſericordiam volo & non ſacrificium.* Miſericordiam ergo vult diuina pietas, vt omnium miſereatur, & omnes eam implorent, atque compatientes in inuicem miſericordiam pręſtando, nullus infirmitate miſer remaneat; quod iſti dedignantes, nec aliis præſtare, nec ſibi quærere curabant, credentes ſe in ſacrificiis, & Sabbatis, ac Neomeniis iuſtificari. Quæ dum reprobat, horum ſectatores oſtēdit peccatores eſſe, & prouocat quantocius ad miſericordiam conuolare. Medicum quidem ſe vult intelligi, qui nouerit infirmitates eorum, qui ex iuſtitia legis tumebāt ſuperſtitioſa præſumptione; cæterùm malè habentibus, qui ſuę fragilitatis conſcientia victi, gratiam requirunt, ſe offert vltroneum. Vbi ſimul oſtendit, vt præmiſi, quod hi quos culpabant, non in priſtinis permanſere vitiis, ſed pœnitentiam agentes præceſſerint in regno Dei venientes ad Chriſtum. Ad hoc quippe vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, vt eius liuore ſanaremur. Attritus eſt propter ſcelera noſtra, vt gratis ab eo iuſtificaremur. Vnde ait,

NON *veni vocare iuſtos, ſed peccatores.*] Sed forte mouet aliquem, quomodo dixerit, *Non veni iuſtos, ſed peccatores vocare,* cùm omnibus pateat, quod etiam eos, quos ſecundum iuſtitiam Moſaicæ legis atque inſtituta perfectos inuenit, ad Euāgelicæ culmen perfectionis plurimos vocauit. Si enim ſolos peccatores, & non etiam iuſtos ex lege vocaret, nequaquam Nathanaël diſcipulatui eius adhæreret, quem ad ſe venientem tanta laude dignū duxit extollere. Sed & cæteri quos ex lege iuſtos fuiſſe nemo dubitat, nunquā ad al-

A tiora erigeret, ſi etiam de his non eligeret per gratiam, quos vocaret. Quem locum ſanè Lucas apertius fortaſſis explanat. *Nō veni,* inquit, *vocare iuſtos, ſed peccatores in pœnitentiam.* Luc. 5. 32. Acſi patenter inſinuet, omnes quidem electos ad regna cœlorum Dominus vocat, ſed illos ſolummodo ad pœnitētiam, quos grauiora delicta ligant. Illos ſiquidem, vt perfectioris vitæ culmen apprehendant; iſtos verò, vt per pœnitentiā priorum errata delictorum damnent. Po-

B teſt tamen & aliter interpretari, *Non veni vocare iuſtos,* eo quod non illos vocauerit ex prædeſtinatione, qui ſuam volentes iuſtitiam conſtituere Dei iuſtitiæ non ſunt ſubiecti, ſed eos potius qui ſuæ fragilitatis conſcij, confiteri non erubeſcant, quod omnes peccauerunt & egent gratia Dei, & quod in multis offendimus omnes. Licet profectò & de his vocauerit, quos prius falſa inflabat iuſtitia correctos ad pœnitentiā; tamen manifeſtum, quod nō iā de ſua vel legis iuſtitia pręſumentes; ſed

C iſti & illi omnes qui ſalui fiūt gratia Chriſti aduenia iuſtificātur. Propterea ergo iure nō iuſtos vocare dicitur; quia etſi iuſtitiam legis habuere, non niſi Chriſti gratia iuſtificati apud Deum inueniuntur. Qua de cauſa inſinuat, quod non peccatores diligat duntaxat, ſed peccatores abſolutè vocat in pœnitentiam, vt eos per eandem Baptiſmi pœnitentiam, de qua longè ſupra diximus, ad veniam iam iuſtos ſuſcipiat. Quibus profectò verbis duplici errore illos deceptos probat, dum &

D ſe iuſtos arbitrabantur, & eos criminabantur iniuſtos, qui reſipiſcendo à malis iam iuſtitiæ propinquabant. Igitur nec ſe, nec illos nouerant: ideo Iudex eos diſcernens, iſtos ad humilitatem reprimit, illos ad ſpem veniæ ſublimat; vtriſque tamē ſe medicum gratis offert. Sed in iſtis, puto ille ſenior filius foris ſtans inuidet, & malè ieiunat; in illis verò iunior reuerſus paternis glorificatur donis, & conueſcens iuſtificatur. Felix tantus Euangeliſta, qui ſua duntaxat conuerſione, gregem me-

E ruit Publicanorū ad Chriſtū trahere. Vnde, ſicut in principio huius operis præmiſerā, curā gerit in omni opere ſuo de peccatoribus; quod fortaſſis eius conuiuiū, in quo eos cum Chriſto conduxerat, demōſtrabat; quod ipſe ſuis exēplis, ſua doctrina, ſuæ prædicationis officio, curam eorum gerat, qui nefandis criminibus rei tenebantur, vt cum Chriſto epulis æternæ vitę ſaginētur. Sed quæritur ad litteram, Luc. 5. 28. cū ſicut Lucas inſinuat, relictis omnibus

Cap. IX. ſecutus ſit Chriſtum de teloneo, quomodo poſtea in domo ſua ſuis ſumptibus paſcat eum cum Publicanis & peccatoribus? Ex quo liquet, quod res votis magis, quàm manu relinquitur. Reliquit autem omnia, ex quo ſe nouit illum imitari, & ideo in domo ſua, qua præſidebat ad teloneum, non quaſi Dominus domus, ſed quaſi miniſter fidelis ſpernit & diſpenſat caduca prudenter, cui æterna committenda erant. In cuius nimirum conuiuio ſuppliciter obſecro cum Chriſto vel vltimus epulari, & medicina ipſius à malis quibus præpedior, ſanari.

Tvnc, inquit, *acceſſerunt ad eum diſcipuli Ioannis dicentes: quare nos & Phariſæi ieiunamus frequenter, diſcipuli autem tui non ieiunant?*] Grandis Iudæorum inuidia & perfida calliditas, qua Chriſtũ nunc adulando interrogant, nunc reprehendendo, nunc dolis, nunc inſidiis, nunc apertis odiorum blaſphemiis atque contumeliis appetunt, pulſant, inſectantur, & cupiunt ſubuertere, quem nemo fallere, nemo cõtraire poterat. Hinc eſt ſanè, quod Phariſæi, prius apud diſcipulos notam in magiſtrum de Publicanorum conuiuio componunt, apud magiſtrum nunc iterum iſti vna cum eiſdem Phariſæis diſcipulos captioſè quaſi ieiunij neſcios, & gulę deditos accuſant. Prætendunt igitur diſcipulis de magiſtro laqueos odiorum, & magiſtro rurſus de diſcipulis fomenta diſcordiæ ſeminant. In vtroque tamen agentes, vt eius doctrinam euellerent, & contra eũ inſidias excitarent. Immittunt aliquando oppoſitas perſonas, nunc Sadducæos, nũc Herodianos, nunc ipſi per ſe Phariſæi arcuatis ſæuiũt iaculis. Et modo mittunt diſcipulos Ioannis, vt ipſi contra eũ veniant, quem magiſter prædicauerat. Alioquin quæ eſſet eorum ſocietas cum eiſdẽ Phariſæis, quorum dogma diſpar erat? Sed iũxit eos inuidia, quos diſciplina diſſociabat. Illi quidẽ vt Moyſen Chriſto præferrent, iſti verò, eidem vt Ioannem anteponerent. Vtrique errore pares, vtrique liuore communiter ſequientes. Quibus Dominus, quia diſciplina Ioãnis erant imbuti, ſpõſum ſe inſinuat, de quo magiſter eorum prædixerat: *Qui habet ſponſam, ſponſus eſt, amicus autem ſponſi gaudio gaudet, quia ſtat & audit vocem ſponſi.* Ioan. 3. 29. Et conuenienter ſatis, vt ex magiſtri ſui voce crederent, & non cogerent inſidiando tempora ſponſi læta triſtitiis permiſceri Phariſaicæ legis. Nec dubium illa ieiunia, non de præceptis implendæ vitæ, sed de traditione Phariſæorum erant, quibus Eccleſiæ præſentis figurabatur obſeruatio. Vnde patenter ait: Cap. IX. *Non poſſunt ieiunare filij ſponſæ.* Non quod eos ieiunare nollet, pręſertim cùm eorum vita non aliud quàm ieiunium fuerit; ſed vt altiora nobis monſtraret, quod nõ poſſunt ieiunare ieiunia illa Phariſaica, quæ aut de rigore legis veniebãt, aut de ſuperſtitione magiſtrorum. Neque adhuc illa inſtabãt, quæ poſtea Spiritus ſancti gratia roborati, perfectius impleuerunt. Interea quia ſponſam quærit, ieiunia ſeponit, relinquit auſtera, & quod ſponſæ tenera tãtundem requirit affectio, totum ſe dat ſpiritalibus gaudiis, indulget epulis, vt ſit filiis quos lactantes ducit, totus blandus, totus amabilis & ſuauis, totus feſtiuus. Proceſſit enim tanquam ſponſus de thalamo ſuo, & exultans occurrit à ſummo cœlorũ vertice vſque ad ſummũ eius, donec ſpõſam ſuis cõfirmet dotibus. Propter quod interdum præſtabat ſe menſis, conuiuantibus intererat, & omnibus communiter ſe exhibebat, donec diuinis humana coniungeret, & faceret de terrenis cœleſte conſortium. Nec dubium, quod in vocatione beati Matthæi, licet Hebræus eſſet, quia contra legis ſanctionem ſe transfuderat Romanis parere quæſtibus, per eum vocatio Gentium deſignatur. Vnde cum eo mox multi Publicani & peccatores veniunt conuiuium celebrantes, & non qualecunque, ſed magnum, vt Lucas ait. Luc. 5. 29. Quod profectò myſticè illud oſtenditur eſſe conuiuium, quo ſimul ſpõſus & ſponſa, cœleſtibus redempta donis, fœderãtur. Et vt altius fatear, idem ſponſus eſt vitulus ille ſaginatus qui occiditur, Luc. 15. 23 iuxta alterius loci parabolam, vnde iſtud conuiuium diuinitus inſtruitur. Sed ab eiſdem qui Chriſtum per fidem in animo dilectionis affectu ſuſcipiunt, vtique præparatur. Ibi namque Publicani & peccatores, ibi Raab meretrix, ibi Tyrus & populus Æthiopum, quos idem Euangeliſta ad Chriſti vocauit gratiam. Hinc Dominus per Prophetam, Sophon. 3. 10. *Vltra flumina Æthiopiæ inde ſupplices mei.* Propterea nec immeritò Leui magnum præparaſſe conuiuium dicitur, quia Gentilitas hæc omnia in domo ſua, ſcilicet in Eccleſia Chriſto per fidem exhibuit. Et ideo dictum eſt in perſona Domini: *Memor ero Raab & Babylonis, ſcientibus me.* Pſ. 86. 4. Sciebant namque iam iſti Chriſtum, & ideo memor eorum Dominus, non ſolùm ad fidem eos vocarat, verùm etiam ſecum ad conuiuium admittens, veſtierat

Cap. IX. veſte nuptiali. *Propterea filij ſponſi ac ſponſæ* A *quamdiu cum illis eſt ſponſus, ieiunare nequeūt.* Filij autem ideo dicuntur, quia ex fide Chriſti & Eccleſiæ renati, maternis adhuc alebantur doctrinis. Omnes quidem ſponſi ac ſponſæ filij, etſi ex omnibus ſpōſa vna concorporatur, vt idem ſint filij ſimul collecti in vnitate fidei, quæ & ſponſa, caritatis fœdere ſociati. Vnde nec immeritò in eadem domo ſponſa cum ſponſo veſcebatur. Sed ſponſi filij tantùm ideo vocantur, vt teneritudo fidei eorum & tyrocinium diſcipulatus inſinuetur, propter quod eis non debeat graue aliquid imponere. B

VENIENT *autem*, inquit, *dies cùm auferetur ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt.*] Patet ex hoc loco, quod omnes illi dies, quibus Chriſtus in carne fuit quaſi dies conuiuij & nuptiarum fuerint ſponſi ac ſponſæ, de quibus ſpiritali connubio Apoſtoli iam creati, lugere non poterant, quamdiu ſponſum cum ſponſa in thalamo eſſe gaudebant. Sed venient, inquit, dies C cùm tranſierint nuptiæ, & paſſionis ac reſurrectionis tempus ſeu aſcenſionis aduenerit, tunc ieiunabunt. Tunc vtique cùm auferetur ab eis ſponſus. Multiplicauerunt ex hoc loco poſt dies quadraginta paſſionis mox ieiunia illa Eccleſiaſtica celebranda, licet ſtatim dies illos Pentecoſtes Spiritus ſanctus adueniens feſtiuos dedicauerit. De qua ſanè occaſione anus Priſca & Maximilla ſaltem poſt Pentecoſten tradiderunt quadrageſimam faciendam, quaſi ablato ſpon- D ſo mox debeant filij ſponſi ieiunare. Sed Chriſti Eccleſia illud ad paſſionem & reſurrectionem vſque diſtulit, vt ſpiritalis ſaginæ ieiunio ad illud Paſchale Sacramentum animæ melius præpararentur. Tamen Apoſtoli non ſolùm poſt aſcenſionem Chriſti cœperunt flere, verùm in paſſione. Expleta autem aſcenſione, diebus quibus aduentum Spiritus ſancti expectabant, ſine dubio & deinceps flentes & abſtinentes erant. Sed & Dominus quomodo diſcipulos prohiberet ieiuna- E re, qui & ipſe ieiunabat? Deinde, dicit eis, quod nequiſſimum illud Dæmonum genus, non niſi ieiuniis & orationibus poſſet ſuperari. Quapropter ſi eos vincere vult, qua ratione, quamdiu cum illis erat non debuerint ieiunare? Vel quomodo non ieiunabant, cùm omnis turba cum eo perſeuerans, non habeat quod manducet; Præſertim cùm non niſi quinque, aut alibi, ſeptem inter omnes panes inueniantur? Putaſne illis omnibus ieiunantibus, Cap. IX. Chriſtus & ſoli prandebant Apoſtoli? Abſit nos ita deſipere. Sed quod verius eſt, filij ſponſi lugere vel ieiunare, quamdiu cum illis eſt ſponſus, myſticè nequeunt, quia interius gaudio gaudent ſpiritali, & epulis epulātur æternæ beatitudinis. Hoc itaque gaudio Ioannes gaudebat propter vocem ſponſi, non quod ſponſus eſſet, ſed quia amicus eius erat. Et hinc eſt quod ait, non poſſe ſponſi filios ieiunare, licet illi ieiunent, qui necdum ad nuptias intrarant. Quia nimirum omnes illi ieiunant, qui panem vitæ ignorant. Chriſtus autem & ſponſus, & panis eſt, atque conuiuium delitiarum. A quo ieiuni erant, qui necdum renouati nuptiarum intereſſe nequiuerant epulis. Hinc ſanè ſequitur.

NEMO *commiſſuram panni rudis mittit in veſtimento veteri, ne maior ſciſſura fiat; neque vinum nouum in vtres veteres*, & reliqua.] Igitur antiquæ legis ſupellectilem vetus appellat veſtimentum, Iudaicis attritum ſtudiis, ſenſibus corruptum, ſectis ſciſſum, actibus obſoletum; commiſſuram autem panni rudis, Euangelij nuncupat indumentum. Quia profectò ſicut veſtimento tegitur corpus; ita doctrinis anima cooperitur. Sed aliud eſt veſtimentum vetus, aliud vero nouum; quia vetus corruptionem patitur vetuſtate conſumptū, cui ſi aſſuatur nouum, peior ſciſſura fit, dū & illud quod erat ſignificationis gratia promiſſum, corrūpitur, & illud quod ad ſalutem omniū erat repromiſſū, per ſe ſufficere nō æſtimatur. Hoc planè Hebionitæ non intelligentes, commiſcuerūt noua veteribus, non putantes ſine lege Moyſi Chriſti Euangelium poſſe ſufficere. Lex quidem per ſe vſque ad gratiam, licet traditionibus Phariſæorum eſſet cōſumpta, multùm profuit; ſed inchoante gratia, nō veſtis Euangelij, quæ de agni vellere contexta eſt, ei admitti debuit. Immo ceſſantibus figuris, vetuſtate exinanita ea quæ in eadem erant lege agendæ vitæ, in nouitate oportebat tranſire. Vnde Ioannes, cùm de dilectione loqueretur, *Filioli mandatum nouum do vobis*, inquit, mandatum 1. Ioā. 2. 8. quod ab initio audiſtis. Quia profectò illa omnia non vetuſtatis, ſed nouitatis erant. Cæterùm Sabbatiſmus & Neomeniæ, ac ritus ieiuniorum, vel reliqua ſignificandæ vitæ inſtituta, quaſi veſtimentum vetus, iam conſumpta præterierant, veluti vmbræ clareſcente luce. Propterea his non aſſuendus erat pannus nouæ doctrinæ.

Cap. IX.

Vtraque tamen doctrina, iure pannus aut veſtimentum dicitur, quibus induta anima non timebit à frigore infidelitatis, neque nuditate turpabitur. Quia hæc eſt illa ſtragulata veſtis mira varietate ornata, quam nobis in Salomone ſapientia perfecit. Sed & quidam de Philoſophia dicunt ſub ſpecie mulieris, quod habuerit veſtes ſubtili artificio & indiſſolubili materia perfectas, quas ipſa ſuis manibus texuerat. Quarum ſpecies ferebat acſi fumoſas imagines, quas caligo quædam neglectæ vetuſtatis obduxerat; habẽs in extremis deorſum Π. Græcum, quod ſignificat practicam vitam, in ſupremis verò Θ. legebatur, theoricam volens exprimere. Quibus apertè inſinuat, habitum animarum, ſapientiæ doctrinam eſſe, licet traditiones hominum eam commaculauerint. Quibus remotis acſi vmbris, patet lucis veritas, quæ nimirum non poteſt admitti veſtimento veteri, ne peior obcæcatio fiat, ſi lux obſcuretur in tenebris, imò caligo earum rectius ſi clareſcat in lucem. Veruntamen audis commiſſuram panni rudis, non ſciſſuræ partem accipias, ſed principium texturæ. Tunc enim primùm tela regalis indumenti de Chriſti vellere texebatur. De vellere, quod dabat Agnus, qui tollit peccata mundi. Tunc quidem principium Euangelij texebatur, idcirco iure commiſſura dicitur, hoc eſt iunctura. Non quod veteribus debeat ſociari, ſed quia vſque in finem ſupra corda credentium debeat extendi & dilatari, vt vna ſit veſtis omnium inconſutilis, & indiſciſſa, deſuper contexta, capiens omnes, neminem nudum relinquens, niſi qui ſe talibus priuauerunt ornamentis. Geminat autem exemplum veſtimenti, & vtrium veterum nouorumque. Sed per vtres veteres debemus intelligere Scribas & Phariſæos, vel quoſcumque extra Chriſti gratiam, quos necdum abluit aqua Baptiſmatis. Qui necdum veteri homine depoſito, poſſunt ſuſtinere feruorem doctrinæ Chriſti. Nam per plagulam veſtimenti noui, & vinum nouum, præcepta Euangelij ſentienda, quæ non poſſunt ſuſtinere Iudæi, ne maior ſciſſura fiat. Tale quid & Galatæ facere cupiebant, cùm Euangelio legis præcepta miſcerent. Sed Apoſtolus ad eos, *O inſenſati*, inquit, *Galatæ, quis vos faſcinauit veritati non obedire?* (Gal. 3. 1.) Sermo igitur Euangelicus, & doctrina Spiritus ſancti, Apoſtolis potius quã Scribis & Phariſæis, aut diſcipulis Ioannis Chriſto inuidentibus, infundendus erat, qui maiorum ſuorum tra-

A ditionibus deprauati ſynceritatem præceptorum Chriſti non poterant cuſtodire. Alia eſt enim puritas virginalis animæ, nulla prioris vitij contagione pollutæ, alia libidinoſæ obſcœnitas, quæ multorum ſordibus ſubiacuerit. Licet quidam ad imperfectionem diſcipulorum iſta voluerint transferre, vt ipſi adhuc carnales & infirmi præcepta ſeueriora ferre nequiuerint. Quod ſi ita eſt, adhuc & ipſi in vetuſtate erant; quod abſurdum eſt intelligere, B cùm iam ſecreti eſſent à iugo legis, & ſpõſi filij appellentur. Potius ergo contra eos iſta dicuntur, conquirentes, quare nos & Phariſæi ieiunamus, diſcipuli autem tui non ieiunant? videntur deſideraſſe, vt eos Chriſtus à ieiuniorum iugo, & grauitate legis ſolueret. Idcirco mox audiunt Euangelij præcepta, dum in vetuſtate manſerint ſeruare nequaquã poſſe, ne peior in eis ſciſſura fieret, quorum doctrina vetuſtate attrita, nouitatem præceptorum ferre nequibant. Et ipſi, vtres, vinum nuptiarum, C de quo Apoſtoli ebrij loquebantur variis linguis, continere non poterant. De quo nimirum vino Architriclinus ſponſo fertur dixiſſe, *Seruaſti vinum bonum vſque adhuc.* (Ioan. 2. 10.) Quod denique vinum, necdum Phariſæi quibant ferre vetuſtate corrupti. Vtres autem noui, ſcilicet Apoſtoli & eorum imitatores, illo replebantur. Quia prius vt vtres pellium ab omni ſqualore purgantur, & pigmentis liniuntur odoramentorum interius. Ita confecti diuinis torcularibus apti cenſebantur virtutibus, D & gratia Spiritus ſancti reparati. Quos ſanè Dauid futuros aſpiciens de ſe gemebat dicens, *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes, quãdo conſolaberis me? Quia factus ſũ ſicut vter in pruina.* (Pſ. 118. 82.) Quæ pruina infidelitatis proculdubio iſtos congelauerat, idcirco vetuſtate conſumpti, muſtum Euangelicæ prædicationis capere nequibant, neque præcepta ſeruare. Quod benè diſpenſator ſalutis præuidens, nouos vtres de prælo crucis replet ebrietate ſpiritus, veteres autem vacuos deſerit, ne E peior ſciſſura fieret.

Et *ecce Princeps vnus acceſſit, & adorabat eum dicens. Filia mea modò defuncta eſt, ſed veni impone manum tuam ſuper eã, & viuat.*] Porro Marcus & Lucas, non mortuam eam dicunt, ſed in extremis eſſe, vel in breui morituram, videlicet morti proximam. (Marc. 5. 25. Luc. 8. 42.) Quam ideo præſens Euangeliſta mortuam nunciaſſe aſſeruit, quia deſperauerat pater eã viuam inuenire: propter quod viciſſim vtrumque dicunt, quia

Cap. IX.

vtrumque ille petierat, vt ſiue morituram mox ſanaret, ſiue iam mortuam ſuſcitaret. Hinc quoque tam flebili lamentatione remedium poſtulat filiæ deſperatus de vita. Non quidem vt æſtimo incredulus, ſed eruditus à lege. Qua de cauſa licet omnia Verbo creaſſe Deum in principio cognouerit, hominem tamen Dei manu plaſmatum legerat, ex quo denique eadem manu filiam, qua creata fuerat, recreari credidit, & reduci de morte ad vitam. Vnde patenter rogat, *Sed veni, impone manũ ſuper eam.* Vt qui ſponte prius ad creandum poſueras, ad reparandum iterum exoratus imponas. Et hoc eſt quod Propheta fatetur dum decantat, *Tu formaſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam.* (Pſ.138.5.) Quia qui poſuit cùm formaret ex nihilo, depoſuit vt imponat iterum manum, & reformet eam de perditione. Iuxta anagogen etiam multum valet quod ait, *Sed veni, impone manum ſuper eam.* Procul dubio, quia ſingula Sacramentis plena ſunt, & omnia ſatis prouidè à Domino præparantur. Nec vacat à myſterio quod ſexto ſignorum loco, homines à dæmonibus obſeſſos liberat. Vt quem ſexto die manibus de terra plaſmauerat, eodem (iuxta hunc Euangeliſtam) curationum numero ad ſe reuocans à dominio deceptoris liberaret, & ad imaginem primæ creationis reformaret. Sic itaque quod ſeptimo loco, fide offerentium, paralyticum curat, peccata relaxat, & eum ad domum repedare iubet. Quia ſeptem Spiritus ſancti donis, omnia peccatorum vulnera ſanat, & gratiam redeundi ad patriam præſtat. Vnde ſatis oculosè ſermo diuinus nunc octauo curationis ſigno filiam Archiſynagogi offert, nolens eã excludere à myſterio veræ circunciſionis, ſed ſubintrat mulier fluxum ſanguinis perpeſſa, & octauo ſanatur loco. De cuius reuera numero Synagoga diuinitus remouetur, vt ſaltem veniat ad nouum, iuxta quod in Pſalmis canitur, *Æthiopia præueniet manus eius Deo.* (Pſ.67.32.) Atque illud, *Cum intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Iſraël ſaluus fiet.* (Rom.11.25) Nam princeps qui accedit rogaturus pro filia, typicè populus Patriarcharum ſpecialiter deſignatur, qui pro Synagoga indefeſſis precib. obſecrans, poſt Eccleſiæ introitum & curationem à profluuio infidelitatis, & à menſtruis idolorum, vix filiæ obtinuit ſanitatem. Hinc quoque eſt, quod implorat, *veni & impone manum ſuper eam.* Venire enim rogat, qui vbique omnia replet, hoc eſt carnem viſibilem apparere. Cuius ni-

A mirum impoſitione manus ſanatur Synagoga, & reſuſcitatur ad vitam. Quæ reuera Prophetica voce canit etiam cum Eccleſia, *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me.* (Pſ.117.16.) Acſi patenter dicat: dextera Domini reſtituit quod crearat, propterea non moriar, ſed viuam. Talia quippe præſenſerat populus Patriarcharum, & ideo hic ab alio Euangeliſta benè Iairus nominatur. Iairus quippe illuminans, vel illuminatus interpretatur. (Marc.5.22. Luc.8.41.) Illuminatus autem à lege & Prophetis per

B gratiam ſancti Spiritus; & ideo ipſe illuminans ab eo quod iam illuminatus erat, iure appellatur. Sic & Apoſtoli lux mundi ſunt vocati, non ſubſtantialiter quidem, ſed ex participatione veræ lucis. Hunc princeps Synagogæ humilis deſcendit ab arce Phariſaicæ traditionis, deuotus venit, ſuppliciter adorauit: licet quidam adhuc de infidelitate veniſſe autument, quod cum ad filiam, vt ei imponat ma-

C num, venire rogat; quaſi needum vbique ſicut nec regulus ille ex Euangelio, præſentem intellexerat. Sed qui cuncta nouit huic mox obtemperat. Sed tamen abſens curans filiam, ſe vbique præſentem docet. At verò hic tale aliquid ſi in corde geſſiſſet, qui corda inſpicit ſingulorum corrigere debuiſſet. Niſi fortè ad hoc mulier, quæ ſanguinis fluxum patiebatur, ad medium in via deducitur, vt iſte diſceret eum non loco circumferendum, non iti-

D nere fatigandum, non præſentia ſolummodo corporali requirendum; ſed credendum quod ipſe vbique potens eſſet Deus, vbique totus, vbique ſemper. Interea præſcius idcirco fortaſſis ire feſtinat cùm eo, vt hanc in via prius clementer curet, de cuius planè curatione nodum dubietatis tollat. Ait namque, *Filia mea modo defuncta eſt*, quod eſt dicere, adhuc eſt in via ſpiritus, adhuc in extremis eſt, adhuc domi. Quam needum tartarus inuaſit. Ergo vt eam poſſis retinere, feſtina. Quo nimirum dubietas Iudæorum inſi-

E nuatur, & vecordia. Vnde mox e more vſa Gentilitas, videlicet fide recepta occurrit ad medium, vt prior ſanetur quàm Synagoga. Veruntamen Chriſtus licet non ſe miſſum niſi ad oues perditas domus Iſraël fateatur, propter duritiam cordis eorum, prius à menſtruis idolorum Eccleſiam de gentibus clementer curat. Et hinc eſt, quod dum ad alia tendit, alia in via fide ſanitatem præripuit. Propter quod itaque ſcriptum legimus: *Ipſi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & ego prouocabo eos in eo* (Deut.32.21.)

CAP. IX. *qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo illos.* Nam quod Archiſynagogus eruditus à lege & Prophetis Chriſtum Deum fortè vbique præſentem needum nouerat, neque Chriſtum Deum æſtimat, mulier iure perpeſſa, menſtruis curatur. *Si tetigero*, inquit, *tantum fimbriam veſtimenti eius, ſalua ero.* Poteſt igitur vterque ſenſus populo Iudęorum conuenire, vt per eos qui Chriſtum Deum crediderant, Iairus illuminans vel illuminatus dicitur; per eos verò qui dubitantes tantum hominem putarunt, B Eccleſiam introiſſe ad fidem, ſicut Apoſtolus commendat. Ait enim, incredulitas
Rom.11.25 eorum, ſalus gentium. *Cùm autem*, inquit, *plenitudo eorum introierit, tunc omnis Iſrael ſaluus erit.*

ET *ecce mulier, quæ ſanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, acceſſit retro, & tetigit fimbriam veſtimenti eius.*] Iuxta Euange-
Luc.8.42. lium itaque Lucæ & ipſa Principis filia duodennis defuncta legitur. Quia profectò myſticè hæc mulier, Eccleſia videlicet de Gentibus aggregata, ex eo cœpit C ægrotare, profluxumque immunditiarum pati, ex quo gens Iudæorum credere, deinde legalibus ad Deum inſtitutis diuinitus erudiri. Melius iamque comparatione virtutum vitia oſtenduntur. Sed cũ adulta illa de mẽſtruis idolorum cultibus, in quibus ſecundum Euangeliſtam, erogauerat omne patrimonium ſuum, conuerſa ſanatur ad Chriſtum, illa mox perfidiæ ſuæ languore moritur. At per hoc vtraque illarum duodennis iure narratur. Solent enim etiam leges ſæculi quoque D duodecimo ætatis anno iam ſuis coercere præceptis; & ipſi legum præmio pro bonis, aut ſupplicio pro malis interdum ſubiacere. Vnde ſecundum Anagogicos ſcripturarum ſenſus iure illa ſanatur à Domino, quæ adulta vitæ recepit intelligentiam, & præteritorum actus ignorantiæ deputantur. Illa verò ſimili modo cùm iam iure adulta Chriſtum ex lege repromiſſum ſuſcipere debuiſſet, quia noluit credere, à Prophetis & Patriarchis mox mortua nunciatur. Et notandum quod E ſanguine fluens, non in domo, non in vrbe accedit ad Deum, quæ iuxta legem à conuerſatione humana excludebatur, ſed in itinere ambulante Domino: vt dum pergit ad alia, in via quæ Chriſtus eſt, aliam, id eſt Eccleſiam, curatam oſtendat. Quod ſanè alibi ſermo diuinus inſinuat, cùm quidam inuitati ad nuptias venire re-
Mat.22.9. cuſaſſent. *Exite*, inquit, *ad exitus viarum, & quoſcunque inueneritis bonos & malos, compellite intrare.* Siquidem de viis huius ſæculi vocatur Eccleſia. Idcirco iſta præparatur dum ad aliam iret, vt hæc prior in via occurreret. Dicebat enim intra ſe, *Si tetigero fimbriam veſtimenti eius tantùm, ſalua ero.* Mira diſpenſatio. Ecce inter Deum & mulierem furtiuæ ſalutis agitur, tamen grande commercium. Archiſynagogus quidem deuotus occurrit, & totus ad adorandum in terra proſternitur; cauſam refert, dolorem inſinuat, mouet affectum, impetrat vt properet, & accedat ad curam. Mulieri verò non quæſitus Dominus occurrit preteriens, ſaltem ingeſſit, quatenus & hoc generale pietatis opus apertius præmonſtraret. *Acceſſit*, inquit, *retro.* Retro autem, quia poſt aſcenſum Saluatoris, credidit. Sed iuxta hiſtoriam hanc etſi cogebat ad Chriſtum doloris magnitudo accedere, fœditas tamen vulneris prohibebat. Sed maluit fidei trepidante conſilio ex fiducia iudicari, quàm de tam fœdo vulnere ſic perire. Audiant igitur ſceleſti & immundi, abrumpant pudorem noxium, & inueniant conſilium fidei, medicinamque ſalutis. Nouerat enim hæc, quod Chriſtus Deus & homo eſſet. Alioquin illum niſi Deum crederet, quomodo in fimbria extra hominem ſalutem quæreret? Qui niſi Deus eſſet, quomodo in fimbria extra ſe ſentiret? Conſtat igitur & illam Deum in homine crediſiſſe, atque extra hominem Deum fuiſſe, idcirco eius deuotè tangit fimbriam, quem vbique fides Eccleſiæ confitetur. Profectò autem totus vbique totus, & in homine Chriſto Ieſu, quandoquidem extra ſe nihil præſtat. Ait enim,

SENTIO *virtutem exiſſe à me.*] De illo quidem exiit, quia in illo plenitudo diuinitatis erat, & in diuinitate virtus omnipotentiſſima pollebat. Diuinitas autem vbique erat. Aliter tamẽ in homine Chriſto, aliter autem in fimbria veſtimenti. Porrò in homine Chriſto vt Deus homo eſſet, quia Verbum caro factum eſt. In fimbria verò, ſicut & in vniuerſo mundo, non quod Deus iure mundus vel fimbria credatur, ſed quia extra, ſiue intra, potens tenet & regit omnia. Præparatur igitur mulier, in cuius typo vniuerſalis Eccleſia ſub ſpecie deſignetur, propterea dum libet ex ea diuinitus tanta prædicantur.

SI *tetigero* (inquit) *fimbriam veſtimenti eius tantùm, ſalua ero.*] Et mira fiducia. Nam in lege ſi quis mulierem menſtruam vel fluentem ſanguine, ſiue quodcunque

Cap. IX.

illa tetigiſſet, immunda erant. Hæc verò, *Si tetigero fimbriam veſtimenti eius, ſalua ero.* Liquet igitur, quod eum Deum credidit, qui nullis coinquinatur ſordibus, imò abſtergit vulnera, emundat immunditias, & languores vacuat. Sed nunquid non ſine tactu eius, ei præſtare poterat; perſertim cùm nec ſe tangi ab eo poſtulat, ſed ipſa cincinnum veſtimenti ex fide furtim tangere præſumit? Iſtinc igitur liquet, quod paſſim in Euangelio myſteriis & rebus diuina prædicantur, propterea & hæc tetigiſſe nempe dicitur, vt fides qua Chriſtus à ſuis tangitur luce clatius referetur. Quãtum igitur ad hiſtoriam attinet, quia ſe indignam iudicabat idcirco retro acceſſiſſe dicitur, non quod ignoret Chriſtum omnia contemplari, præſertim cùm & in fimbria deitatem credidit, ſed vt turbæ declinaret aſpectus. A populo quidem neſciri voluit, non à Chriſto. Propterea non Deum latere ſe, ſed homines quid gereret æſtimauit. Alioquin quomodo ab aſpectu diuinitatis latere credidiſſet, in quo nihil poſtremum, nihil iudicauit infirmum, dum virtus & ſalus etiam in fimbria quæritur. Patet itaque, vt dixi, ſenſus myſticus, quod hæc mulier, videlicet Eccleſia Chriſtum tangit fide, quem turba premit. Iſta ſiquidem eſt mulier, quæ primo vulnerata peccato primæ originis fluebat ſanguine, & menſtruis cruentabatur delictis. Quæ fide integra ſurripuit ſanitatem, dum perfida Archiſynagogi filia, videlicet ſynagoga ſuis doctoribus perlecta, mortua nunciatur. Sic, ſic nimirum Chriſtus tangitur, dum & vbique potens creditur, & Deus in homine veneratur. Propter quod cuidam needum credenti dicitur, *Noli me tangere, nondum enim aſcendi ad Patrem meum.* (Ioan.19.21) Aſcenderat autem hic ad patrem, quia coæqualem ei illum credidit, idcirco fimbriam veſtimenti eius fide perfecta tetigit. Quid ergo per fimbriam, niſi virtus deitatis deſignatur? Iſta namque eſt fimbria mandatorum, quas in ſummitate pallij ſacerdotis Moyſes fieri iubet, per quam hæc mulier interna penetrauit, & per fimbriam tetigit capitis ſummitatem. Hauſit namque de cincinno guttam ſalutis, & de capite rorem pietatis. Vnde & ſponſus in Canticis, (Cant.5.2.) *Caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei noctis guttis.* Peruenit enim hæc ad fontem roris, & furtim hauſit ex fimbria guttam ſalutis; Profectò quia credidit quod vnguentum in capite deſcendens peruenerit vſque ad oram veſtimẽti eius. Hoc namque rore Spiritus ſan-

A cti crines Samſon ſeptem repleti erant illius Nazaræi, ſcilicet Chriſti, in quibus tanta virtus inerat, vt inexuperabilis eſſet. Sed dũ Dalidæ amplexus quærit, ſcilicet Eccleſiæ menſtruoſæ, infirmatur vſque ad mortem, mortem autem crucis. Hoc nimirum iſta intelligens acceſſit retro, & tetigit fimbriam veſtimenti eius. Fimbria autem veſtimentorum nec immeritò quilibet ſanctorum Apoſtolorum accipitur. Omnis namque Eccleſia, veſtimentum B Chriſti ſæpè deſignatur, & ideo quoque (Pſal.123.2) eſt quod vnguentum de capite fluens vſque ad oram veſtimenti deſcendiſſe canitur, vt omnes quos diuina virtus induerit plenos Spiritus ſancti gratia non dubitemus. Vnde cùm quilibet eorum fide tangitur, doctrina ſalutis hauritur. De quibus per Prophetam voce patris ad filium, *Viuo ego, quia omnibus his veluti veſtimẽto veſtieris.* Iſti ſunt equidem, vt dixi, cincinni guttis noctium pleni, dum ſponſus pulſat ad oſtium, quos admodum Chriſti Eccleſia vbi- C que fide tangens confitetur, *Si tetigero tantùm veſtimentum eius, ſalua ero.* Quia per doctrinam eorum à fluxu infidelitatis ſaluatur. Retro autem tangit, ſicut dixi quia poſt aſcenſionem eius, credidit; ſeu quia dictum eſt, *Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur.* (Ioan.12.26) & alibi, *Poſt Dominum Deum tuum ambulabis.* Vnde Moyſes poſteriora Dei videns coruſcus de monte deſcendit.

AT *Ieſus conuerſus, & videns eam, dixit, Confide filia, fides tua te ſaluam fecit.*] Nec D itaq; dixit, fides tua te ſaluam factura eſt, ſed ſaluam fecit. Acſi apertè dicat, in eo quod credidiſti, iam ſalua facta es. Et notandum, quod fides ſalutem acquirit, & non ſalus fidem. Siquidem quia initiatrix radixque omnium virtutum fides eſſe probatur. Licet quidam prius virtutes requirant, deinde promittant fidem: tamen prior eſſe debet fides, vt poſtea quilibet perueniat ad ſalutem. Quod autem Ieſus conuerſus dicitur ad mulierem, credendum non motu corporis tantùm, ſed etiam prius diuinitatis aſpectu, vt mulier conuer- E teretur ad Chriſtum, deinde per fidem curam acciperet ſanitatis. Propter quod fatendum, quia vidit diuinis oculis potius, quàm humanis, vidit vt ſaluti redderet, & non vt agnoſceret quàm profectò ſciebat antequam ipſa ſciret Deum requirere. Quid plura? Chriſtus hoc mulieris exemplo docuit quantum fides proficiat ad ſalutem. Iſta namque eſt poteſtas qua vtimur, non ſolùm vt ſanemur, ſed etiam vt filij Dei ſimus. Vnde ait, *Fides tua te ſal-*

Cap. IX. *uam fecit.* Sed niſi prius eam conuerſus vidiſſet, hæc minimè illum fide tangeret. Sed recreauit prius quod faceret, & dedit vnde tangeret. Inde duntaxat renata iure filia vocatur, & poteſtate accepta fidei, ſanatur. Alioquin niſi prius perciperet, non ſolùm ſalutem à medico non referret, verùm nec eum tangeret. Porrò iuxta Tropologiam, Princeps iſte animalis quilibet homo iure deſignatur, qui pro filia, id eſt, pro carne, rogat; eo quod omnis mortalitas noſtra in extremis fore rectè creditur. B Sed quærit prius anima fluxum vitiorum malè perpeſſa, & tangit ſaltem minima mandatorum Dei fide recreata, vt in ſalutem perueniat. Prius namque ordo id eſt, vt homo in anima ſanetur, deinde ad reſuſcitationem & ſalutem carnis anhelet. Pſal. 62.2. Vnde Propheta, *Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea.* Veruntamen audiat Chriſtianus quilibet, & quotidie corpus Chriſti de altare participans, quantam de eo poſſit ſumere medicinam, quãdo mulier tantam rapuit de ſola Chriſti C fimbria ſanitatem. Fortaſſis per hoc docuit hæc mulier, quantùm ſit corpus Chriſti ſumere de ſublimitate altaris coram oculis diuinæ Maieſtatis, dum ex fimbria ſic profluxit ilicò à tactu fons ſanitatis. Sed quod deflendum eſt valdè, exinde medicinam tulit vulneris; nobis verò medicina ipſa interdum retorquetur in vulnus. Hinc 1. Cor. 11. 29 quoque eſt quod Apoſtolus ait, *Qui tangit, ſeu qui comedit corpus Chriſti indignè, iudicium ſibi ſumit.* Capit igitur temeritas potius infirmitatem, vnde fides accipere de- D buit ſanitatem. *Propter quod inter vos multi infirmi & ægri, & dormiunt*, inquit Apoſtolus, *multi.* Dormientes verò mortuos appellat, quos acriter deplorat & luget in viuo corpore iam ſepultos. Et notandum quod Chriſtum nec tactus polluit immundæ, nec viſus offendit cruentæ, nec odor exaſperat fœtoris, nec auditus coinquinat humanæ contagionis. Profectò, quia etſi Sol tangat ſtercora, nec tamen coinquinatur, quantò magis creator Solis, dum tangit noſtra vulnera? Offendunt itaque E & diſplicent ei peccatorum vulnera, magis quàm corporum paſſiones, vitiorum ſanies magis quàm viſcerum fluxus. Quia etſi quiſque voluntarius labitur in delictis, tamen in languoribus tenetur inuitus. Propter quod caueat quiſque indignè contingere vitæ ſacramentum, imò purget ſe prius à menſtruis, & ſic demum fidelis accipiat. Nec prorſus dubitet diuinitatem Chriſti deeſſe in carne corporis eius,

A ſi vſque ad fimbriam peruenit. Virtutem autem diuinitatis fides vbique conſequitur; quia vbique eſt & nuſquam abeſt: ſed tamen magis in corpore & carne Chriſti; per quod etiam, quia Verbum caro factum eſt, habitauit in nobis. Et ſi itaque corporis Chriſti aſſumptio tranſuecta eſt ad cœlos, quia maieſtas Verbi infidelitatis eſt vbique libera, non receſſit à nobis. Propter quod deuotus quiſque vbique fide tangat, ne cum turbis malè conprimat, & conculcet Chriſtum. Sequitur.

Et *cùm veniſſet Ieſus in domum Principis, & vidiſſet tibicines, & turbam tumultuant, dicebat: Recedite, nõ eſt mortua puella, ſed dormit.*] Ecce dormire dicit, quam ſupra mortuam pater nunciarat. Et ſicut alius Euangeliſta expreſſius refert, dum hæc aguntur in via, à ſeruis mortua aſſeritur dicẽtibus, *Nolite vexare Magiſtrum, mortua eſt enim puella.* Mira Dei diſpenſatio. Ecce duodennis iſta defluxit ad mortem, dum illa coæua reſurrexit in vitam. Quo nimirum numero non tempus humanæ vitæ concluditur, ſed annus duodecim diſtinctus menſibus deſignatur. Vnde Propheta, *Annum acceptum Domini prædicat*, & Apoſtolus temporis plenitudinem commendat; *Venit*, inquit, *plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum.* Gal. 4. 4. Qui nimirum adueniens credentibus vitam reddidit, incredulos verò detruſit in mortem; eos videlicet quos perfidia Iudæorum interemit. Rectè ſerui appellantur, qui nolunt vexari Chriſtum, vt ad defunctam Synagogam veniat; Magiſtrum eum legis æſtimantes, licet mortuam pronuncient, eo quod perdiderint ſpem reſurrectionis, & nolunt ad eum redire. Cõſtat igitur, Scribas & Phariſæos Deum in corpore deſpexiſſe, ſed Chriſtus Prophetis & Patriarchis pro ea interpellantibus, domum adire feſtinat, vt mortuam reſuſcitet Synagogam. Vbi cùm vidiſſet tibicines & turbam tumultuantem, recedere iubet. Iſti ſunt enim fautores, quorum perlecta threnis ſomno vſque hodie premitur infidelitatis. Solet igitur in tibijs lugubre carmen ad vigilias, & cantilenæ perſonare mortuorum, vt corda torpentium excitent ad lamenta. Sic Iudæi litteram ſectantes, quæ occidit, quaſi ſuis Canticis & Threnis, luctum ingerunt, & mortuã Synagogã vſque hodie deplorant. Quibus cùm à Chriſto vel à ſuis dicitur diſcipulis, *Nõ eſt enim mortua puella, ſed dormit*, derident eum, perfidia depreſſi ſuæ infidelitatis. Sed Chriſtus his cum turba eiectis omnibus, intrat & tenet manum

Cap. IX. puellæ, quia Deo omnia viuunt. Vnde ait, *Non eſt mortua puella, ſed dormit.* Ac ſi patenter dicat, dormit in ſuperſtitionibus legis, & traditionibus prauæ perſuaſionis. Vnde à domo reſurrectionis Chriſtus turbam tumultuantem infidelium Iudęorum eiicit, & tibicines, prauos ſcilicet Magiſtros, ab officio litteræ repulſurus, extra donũ facit. In qua denique domo ſolummodo ſeptem perſonæ remanſere, deſignãtes ex Iudæis eos reſuſcitari ad lucem, in quibus ſeptiformis Spiritus ſancti gratia B ſe perfuderit, & numero conſecrauerit. Sed fortè quæritur, cur manum huius tenuerit, ſicuti & eius, quem à febribus in domo Simonis ſupra ſanaſſe legimus. Patet igitur in vtraque quod ſexus fœmineus ad vitam reducitur; propterea iuxta litteram vtrarumque manus tenetur, vt illa ſanetur, quæ contra vetitum de arbore guſtum mortis viro porrexerat. Cæterum iuxta moralem intelligentiam, eiectis dæmonibus, qui malè præcantabant miſeram animam, & turba vitiorum, reſuſci- C tatur ad vitam; quæ manu tenetur Saluatoris, de qua, qui prædeſtinati ſunt nemo poteſt auferri. Quibus curatis reddita ſalus cunctis deſignatur, dum vna earum de infirmitate erigitur, altera verò à morte reſuſcitatur. Scit enim prudens lector, quod vbique myſticè ſpecies recurrit ad genus, & dum fides confirmatur geſtorum miraculis, generalitas prædicatur ſaluanda virtutibus. Vnde & ſpecies infra genus concluditur, & ſpecierum ſignificationis terminum, tam in moralibus, quàm in D allegoriis genus non excedit. Propterea & per mulierem Eccleſia de gentibus, aut anima quælibet decore virtutum & fortitudinis robore penitus deſtituta, deſignatur. Per puellam verò defunctam Synagoga, quæ prius Spiritu fidei vixerat; aut anima dæmonum præſtigiis perempta, ſignificatur. Illa ſiquidem fluxum patiebatur vitiorum; hæc verò iam iamque in mortem deciderat. Illa pulchritudine & robore ſanguinis deſtituta; hæc peſſimis dæmonum præcantationibus interempta eſt. E Nam in ſanguine decor & fortitudo corporis præſtatur, cuius fluxu virtutes bonæ vitæ deciderant, & miſera ac flebilis anima ſuis fœdata immunditiis cruentabatur. Sed ſicut iſta niſi ex fide tactuque virtutum non ſanatur: ita defuncta criminibus vitiorum, non niſi manu Saluatoris ad vitam reſuſcitatur.

TRANSEVNTE *inde Ieſu, ſecuti ſunt eum duo cæci clamantes, miſerere noſtri fili David.*] Hoc de duobus cæcis, & de muto dæmonioſo, ſolus Matthæus dicit. Illi Cap. IX. enim duo cæci, de quibus & alij narrare *Matt. 20. 30.* probantur, non ſunt iſti; ſed tamen ſimile factum eſt. Ita vt ſi hic ipſe eorum etiam non meminiſſet, poſſet hoc quod nunc narrat ab aliis dictum fuiſſe duobus. Quod commendare memoriæ diligenter debemus, eſſe quædam facta ſimilia in ſacro Euangelio, cùm idem ipſe vtrumque commemorat. Vt ſi quando talia ſingula apud ſingulos inuenerimus, atque in eiſdem cõtrarium quod ſolui nequeat, occurrerit, non hoc eſſe, illius loci factum ſimile alterius rei. Nam tranſeunte Domino de domo Principis, & pergente ad domum ſuam, ſicut ſupra legimus, quod aſcenderit in nauem, vt transfretaret & iret in ciuitatem ſuam, clamabant ipſi duo dicentes, *Miſerere noſtri fili Dauid.* Et tamen non curantur tranſitoriè, non in itinere, vt putabant: ſed poſtea venit ad domum ſuam, accedunt ad eum & introëunt. Et ibi interrogati diligentius & inſtructi, lumen recipiunt. Profectò quia extra domum Ieſu, id eſt, extra Eccleſiam, nemo lumen poteſt accipere. Vnde primùm eorum diſcutitur fides, ſi poſſint credere, quòd queat eos ſaluare. Deinde fidei lumine recepto, viſus oculorum mox redditur. Nec tamen, vt ſupra dixi, de miraculo fides, ſed per fidem lumen oculorum obſecrantibus reſtauratur. Idcirco prior fides requiritur, quia poſſibilia ſunt omnia credenti. Exponit autem hoc miraculum, illud de Principis filia, & emortuæ mulieris, propterea conſequenter vt quod ibi mors & debilitas, hoc cæcitas duorum oſtenderet; vterque duntaxat populus Domino tranſeunte cæcus erat in hoc ſæculo, cupientes reuerti ad domum ſuam. Qui niſi confeſſi fuerint Chriſtum filium Dauid, & clamauerint miſerere noſtri, neque à profluuio delictorum, neque à morte reſuſcitantur. Hinc quoque interrogantur.

POTESTIS *credere quia poſſum hoc facere? Reſponderunt, vtique Domine.*] Credebant autem, & confirmatur hac interrogatione fides eorum, ſicut is qui dicebat, *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam,* *Marc. 9. 24* propterea vt æſtimo, prius non curantur. Tamen clamor eorum profundum cordis affectum inſinuat, *Miſerere noſtri fili Dauid.* Ac ſi apertè dicant; os noſtrum & caro noſtra es, miſerere noſtri. Et ſi non ob aliud, pro cognatione carnis. Porrò interrogati ſi credunt, dicunt, *Vtique Domine.* Prius enim

Cap. IX.

filium Dauid clamantes, poſtea verò plenius & perfectius Dominum confitentes dicunt, *Vtique Domine*. Ac per hoc humanitatem Chriſti diuinitatemque inuocāt, vt fides eorum accepta fiat. Alioquin quicumque humanitatem carnis in Chriſto ſine diuinitate prædicāt, aut diuinitatem ſine vera humanitate, necdum credunt, ſed erroribus obcæcantur: propterea lumen cordis nequeunt recipere. Audiant Marcion & Manichæus, ac cæteri, qui negant Chriſtum de ſtirpe Dauid in carne veniſſe, vel qui veram diuinitatem in vna eademque perſona negant; & diſcāt Chriſtum appellare filium Dauid ſecundum carnem, eumque ipſum Dominum confiteri. Cæterùm illi qui extra Eccleſiā ſe faciunt Catholicam, redeant ad domū Ieſu, quia nequeunt alicubi lumen recipere, quatenus per veram fidem reſumāt quod amiſerunt. Nouerint igitur fide promerendum, quidquid petierint infra domum Chriſti, & non ex imperatis fidem ſumendam, quoniam iſtis non prius ſalus præſtatur quàm credant.

Deinde *comminatus eſt eis ne quis ſciret, illi autem diffamauerunt eum in tota terra illa.*] Contraria quidem, ſed iuſta. Nam Dominus humilis docet iactantiam declinare, illi è contra beneficium ſalutis nequeunt ob memoriam gratiæ reticere. Necdum enim de ſe vult Saluator magna quæque & deifica prædicari, ne gloria præcederet paſſionem. Apoſtolis quidem hæc ſeruantur, & ideo iſtis rectè dicitur, ne vſurparent quod aliorum erat. Ipſi verò diffamauerunt eum in tota terra illa, iuxta quod futurum erat, quia in omnem terram exiuit ſonus Apoſtolorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Secundum moralem autem intelligentiam, exterior & interior homo lumèn à Domino infra vnitatem Eccleſiæ Chriſti tum plenè recipit obſecrando, cùm & Chriſtum in carne veniſſe de ſemine Dauid creditur ad iuſtitiam, & eum Deum & Dominum ore confitentur in ſalutem.

Illis *autem egreſſis, ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem. Et eiecto dæmone locutus eſt mutus.*] Quod autem Græcè dicitur κωφὸν, in communi eorum ſermone magis ſurdus quàm mutus intelligitur. Sed moris eſt Scripturarum per κωφὸν, mutum, vel ſurdum indifferenter dicere. Ex quo patet in vno eodemque homine tria ſimul ſigna exhibita, dū eiecto dæmone locutus eſt mutus, & per ambiguum verbum ſurdus recepiſſe audi-

A tum ſignificatur. Mirum ſi totum hominem Dæmon peruaſerat, quomodo aliquas partes corporis occuparat, aliquas verò relaxaſſe non dubium, vt puta viſum, odoratum, & tactum. Quod non abs re feciſſe manifeſtum eſt. Obſtruxerat enim auditum, ne verbum fidei vel doctrinæ Chriſti capeſceret; obtorpuerat lingua, ne confeſſionis vocem, vel obſecrationis emitteret. Oculis autem, cæteriſque ſenſibus, non niſi corporalia ſentire poterat. Vnde quærat prudens lector, ſi animam B introrſus poſſideat, dum ſic exterius mēbra inimicus dilaniat his vtens, alia quidem vt nullum vſum habeāt, acſi organo, vt miſer homo nihil interea agere videatur. Porro nec mirum ſi in carne dominatur, vbi habitat lex peccati, de qua Paulus Apoſtolus, *Scio quod non habitat in carne mea bonum*. Rom. 7.18 Ac per hoc iure ad eam quaſi ad ſuam legem, accedit inimicus. Sed aliud eſt cùm ſuas leges in nobis ad concupiſcendum inflammat, aliud cùm ſibi traditum in interitum carnis totum C hominem poſſidet. Vtrum tamen aliquos in carne & in anima ſimul, aliquos verò in carne ſolùm, vt ſpiritus ſaluus fiat, iure quæritur. Quod facile patet ex his quos diuinus arbiter ſibi prædeſtinatos ſeruat; qui non ei ideo traduntur, vt deinceps animam peius poſſideat; ſed vltione expleta per hoc quod ſuum erat euindicās quæ Dei ſunt, quia non iudicat Deus bis in idipſum, iuſtè poſtremum amittat. D Quoſdam verò alienos à Deo aliquando ſic iam tenet, vt totam fabricam penitus quaſi perennis exactor poſſideat. Iſtum tamen calliditatis arte ſic affecerat, quia Dominum in terris repererat aduenīſſe, quatenus nec auditus verbi, nec virtus diuini nominis, nec confeſſio ad eum pertingeret. Hinc eſt quod latebras ſpeluncæ ſuæ pectus fecit, obſtruxit aures, vinxit linguam, ne obſeratis foribus verbum vitæ aut ederet aut perciperet. Non quod ſpiritus immundus humanis diſtinguatur membris, ſenſibus anguſtetur, quia E ſpiritus eſt, & vno momento temporis totum circumuolat orbem, varias mutatur in formas, corda penetrat, illudit animas, adſpirat impias & peſſimas cogitationes. Sed dum miſera hominis membra tenet, nihil de ſe poteſt, quem fortis poſſidet inimicus.

Et *cùm eieciſſet*, inquit, *dæmonium, locutus eſt mutus, & admiratæ ſunt turbæ.*] Liquet igitur quod feneſtras ipſe clauſerat; propterea auctor ſalutis auctorē prius pepulit, quo-

Cap. IX.

quo namque eiecto linguæ officium mox A
mutus recepit,& mirantur turbæ. Miran-
tur nec credunt,neque confitentur Deũ,
ſed dicunt quod nunquã ſic apparuit in
Iſraël. Supra legẽ, licet inſcij & increduli
eą quæ geſta ſũt eſſe intelligũt, ſupra om-
nes qui retro fuere Ieſũ prædicant. Quia
licet Helias, aut Heliſæus, vel cæteri vir-
tutes fecerint, nullus tamen poteſtate vel
imperio. Neq. aliquis eorũ talia vel tanta
fecit. *Iudæi autẽ dicebant,quod in principe dæ-
moniorum eiicit dæmonia.* Miſeri quæ negare B
non poterant calũniantur opera Deitatis.
Turbę quidẽ admirãtes dicunt, quod nõ
ſic apparuit in Iſraël. Et iſti obcæcati in-
uidia dicũt opera Saluatoris in Beelzebub
Principe Dæmoniorum eſſe facta. Secun-
dum Anagogen autem, mutus iſte Gẽtiũ
populus deſignatur, qui Apoſtolorũ mini-
ſterio Domino eſt oblatus, cultui idolorũ
mancipatus. Qui planè mutus fuiſſe pro-
batur, dum veritatem loqui necdũ didice-
rat. Surdus autem, quia Domini præcepta
nec fidei verbũ audierat. Plenus denique C
dæmonio, quia mẽbra ipſius ſpiritu im-
mundo repleta erãt. Quo ſanè eiecto, au-
diunt quotidie verbũ veritatis,& ore con-
feſſionẽ pronunciant ſalutis. Vnde mirã-
tur adhuc hodie infideles, ſicuti à princi-
pio, quando Eccleſia linguis loquebatur
varijs,& Iudæi calũniãtur nos Chriſtũ nõ
credentes. Conſtat igitur, quod ſic vt per
admirationem & confeſſionẽ plebium fi-
des Gentiũ præmonſtratur: ita per calum-
niam Iudæorũ, vſque hodie incredulitas
& blaſphemia deſignatur. Patet namque D
omnis anima, dum adhuc in mundo cri-
minibus voluitur, quod muta & ſurda eſſe
cõuincitur. Alioquin niſi ſurda eſſet, vtiq;
verbũ ſalutis audiendo perciperet. Vnde
Matt.11.15 quã ſæpè Dominus, *Qui habet aures audien-*
& 13.9.43 *di, audiat.* Sed quia infelix torpore ſurdita-
Marc.4.9. & 7.16. tis premitur, conſtat quod à dæmonio ve-
Luc. 8.8. xatur. Propterea nec verbũ confeſſionis
& 14.35. proferre, nec ſalutẽ vitæ audiendo poteſt
haurire. Hinc Propheta terribiliter incu-
Pſal.49.16 tiẽs, *Peccatori autẽ dixit Deus, quare tu enarras* E
*iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentũ meũ per os
tuum?* Ac ſi patenter dicat, quia Spiritu im-
mũdo ageris, indignũ eſt vt verbũ ſalutis
vlli narrare præſumas. Curãdũ igitur Do-
ctoribus, quotiẽs tam inſenſibilis ſit audi-
tor, vt nec velit, nec intelligere cordis au-
re quæ dicuntur queat, offerat eũ ſuis pre-
cibus Saluatori, qui à maligno premitur
Spiritu, vt illo eiecto, cordis occulta cõfi-
teatur, deinceps autẽ auditu auris audire
quæ diuina ſunt deuotus inuigilet. Alio-
quin quiſque in vacuum laborat, niſi De-
us audiẽdi introrſus incrementũ præbeat.

E T *circuibat Ieſus ciuitates omnes, & ca-
ſtella, docens in ſynagogis eorum.*] Per om-
nes autem ciuitates & caſtella, vt nemo
exciperetur ab officio ſalutis. Apoſtolos
tamen prius docuit in monte, quorum cõ-
uerſatio in cœleſtibus futura præſignatur,
cæteras in ſynagogis eorũ, qui altiora nec-
dum poterant comprehendere. Mirabili
quidẽ ordine prius docens Euangeliũ re-
gni, deinde poſt prędicationem atque do-
ctrinam, curabat omnem languorem, &
omnem infirmitatem; vt quibus ſermo fi-
dem non ſuaſerat, virtutum opera perſua-
derẽt; *Erat enim,* (vt duo ex diſcipulis am- Luc.24.19
bulantes loquũtur) *potens in opere & ſermo-
ne,* propterea promittebat regni documẽ-
ta, poſtea verò ſignis & prodigiis, vt cõmo-
uerentur ad fidẽ potenter hoc ipſum cõ-
mendans. Nuſquam igitur de alio aliquo
dictũ reperies, niſi de ſolo Domino, quod
curauerit omnem languorẽ,& omnem in-
firmitatem; licet & diſcipuli multos ſana-
uerint, ſicut legimus, quod etiã ex vmbra
Petri plures curati ſunt. Sed quærendum
vtrum ab eo loco quo de monte deſcẽdit,
omnem languorẽ & omnem infirmitatem
curauerit eorũ qui oblati ſunt, cùm decẽ
ſolũmodo exinde curati connmerãtur, an
etiã & alios quod manifeſtũ eſt; quia pro-
fectò ad hoc tam ſollicitus omnia circui-
bat, vt omnes ſanaret, & ipſi perciperent
Euangelium regni. Manifeſtum eſt quod
ſicut in ciuitatibus & caſtellis,& in omni-
bus vicis docebat in ſynagogis eorũ, quæ
ſermo Euangelicus explanat per ſingula
& promittit, licet ex hoc intelligatur, quid
docuerit, quia legitur Euangelium regni
docuiſſe. Ita liquet innumeras virtutes fe-
ciſſe, quæ non ſunt ſcriptæ, in tantum vt
nullus languor, nulla infirmitas eſſet eo-
rum quam non curaſſet. Porrò diſcipuli
non poterant eum ſanare à dæmonio, qui
delatus eſt ei. De quo dicitur, quod hoc
genus dæmonum non niſi oratione & ie-
iunio curetur. Chriſtus verò omnem lan-
guorem & omnem infirmitatem interius
exteriuſve pellebat quaſi Dominus, pro-
bans ſibi nihil impoſſibile. Sed ſolummo-
do ſicut ille ſermo ex his omnibus in mõ-
te habitus, ſufficere creditur; propterea
Spiritu ſancto reſecante poſteris ſtylo tra-
ditus eſt ad doctrinam. Ita ſiquidem ex
omnibus pauciſſimæ narrantur virtutes,
quæ rebus & numero Sacramenta fidei
commendent,& omnia Saluatoris opera
inſinuent plena fore myſticis muneribus.

Cap. IX.

Sæpè enim legimus in hoc ipſo Euangelio ſine narratione geſtorum indifferenter, abſque perſonarum expreſſione curatos omnes, & omnes languores atque infirmitates, ſine cuiuſque proprietatis deſignatione, depulſas. Sed cæca infidelitas non vult interdũ credere paganorũ. Dicunt enim quod nulla, cõpetentibus ſignis, indicia tantæ Maieſtatis in Chriſto claruerũt. Quia larualis illa, in quiũt, curatio debiliũ, & reddita vita defunctis, ſi & alij conſiderentur qui mira fecerunt, Deo parua ſunt. Fatemur quidẽ & nos talia feciſſe Prophetas. Nã in his ſignis quid excellẽtius, quàm mortuos ad vitã reſuſcitaſſe? Fecit hoc Helias in veteri Teſtamẽto, fecit & Heliſæus, fecerũt hoc & in numeri poſt aduentũ Domini. Nam de Magorũ miraculis, ex quibus pagani gloriantur, vtrũ ipſi mortuos ſuſcitauerint illi viderint, qui ſuis eos feciſſe fingũt mẽdaciis. Qui & Apuleiũ cõtra Magicarũ artiũ conamina copioſiſſimè defendunt egiſſe, & conãtur nõ accuſando, ſed laudãdo cõuincere. Legimus & Magos Ægyptiorũ iſtarũ virtutum peritiſſimos, tamẽ à Moyſe famulo Dei potẽter vtiq; ſuperatos. Quia profectò illi & omnes ſæculi ſapiẽtes, ſi aliquid egerũt, non niſi arte diabolica, noſtri verò nõ niſi virtute Chriſti & in nomine Saluatoris. Quẽ & prophetãtes & prædicãtes, magnã ei gloriã dederũt, nihil de ſe pręſumentes. Hũc autem non tanquã parẽ ſibi, nec in eadẽ miraculorũ potentia ſuperiorẽ, ſed planè Deum illum & omniũ Dominum, hominem propter homines factum nunciauerunt. Qui propterea & ipſe talia voluit facere, ne abſurda viderentur quæ per illum fecerant, niſi & ipſe ſimilia faceret. Veruntamen & aliquid proprium facere debuit, naſci de Virgine, reſurgere à mortuis, in cœlum aſcendere, ſedere ad dexteram patris ſuper omnes choros Angelorum, & dæmonia ſubiacere Deo. Hoc qui parum putat, quid amplius exſpectet penitus ignoro. Arbitror enim, quia in principio per ipſum omnia facta ſunt, homine aſſumpto debuit aliũ mũdum facere, vt eum crederemus fore, per quem factus eſt mundus? Sed nec maior mundus, nec coæqualis in hoc mundo fieri poſſet. Quod ſi minorem faceret & infra iſtum, ſimiliter hoc quoque parũ putaretur. Ergo, quia non oportuit, noua fecit in mũdo. Potẽtius fortaſſe eſt, quod nouiſſimis tẽporibus, quàm quod in principio fecit. Vnde mira hominum cæcitas. Fecit Filius Dei in carne minora vel ęqualia, quã & alij fecerunt, & contẽnunt; fecit maiora, & non credunt. Fecit quidẽ iuxta eorũ ſententiam credibilia, & parum ęſtimant Deo. Fecit verò Deifica, ſed nolunt credere, quia cõpetunt Deo. Neſciũt igitur miſeri quod Chriſtus non venit rurſus mundũ facere; manet enim quod fecerat: ſed venit quod perierat (humanũ ſcilicet genus) ſaluare, propter quod hæc omnia olim crearat. quã de cauſa fecit quæ ad ſalutẽ pertinere noſcuntur, & fecit in exteriore homine viſibilia virtutũ ſigna, quatenus per hæc mens auida ſatis diſceret quid interius requireret. Interius namq; in anima, qua parte homo melior eſſe creditur, tot⁹ ceciderat; idcirco virtutes operãtur ſalutis exterius, vt ad ſalutẽ homo ex beneficio prouocetur interius, & diligat auctorẽ vitæ, ac credat, & quęrat ab eo deuotus medicinã ſalutis. Quod ſi quæritur adhuc, quid Chriſtus, quod nullus alius fecerit; pauca de plurib. libeat recenſere. Cõpleuit enim Prophetarũ omniũ ex ſe vaticinia, quod nullus alter fecit. Natus eſt de Virgine, in cuius ortu ſydus nouum refulſit, & per viã magos ad eum deuotos adduxit. Angelorũ exercitus ad eius cunas paſtoribus audientibus canunt, *Gloria in excelſis Deo*. Et Gabriel fatetur, *Ecce Euãgelizo vobis gaudiũ magnũ quod erit omni populo, quia natus eſt vobis hodie Saluator.* (*Luc. 2.10.*) Porrò talia & tanta de nullo alio à ſæculo legũtur. Fecit quidem virtutes, quas & ſui vates, vt veri Dei Prophetę probarẽtur, prius fecerunt; ſed poteſtatiuè & nullius inuocatione alterius, tantę ac tales ſunt, vt à nullo aliquo vnquam factæ legantur, vt prædictum erat. Et hinc eſt, quod multotiens ait, curans omnem languorem & omnem infirmitatem eorũ qui ſua quoque virtute dedit etiam teſtibus Euãgelij poteſtatẽ ſimilia faciendi, ſed per fidem & inuocationem nominis eius, quod nemo alter fecit. Ea tamen ſolũmodo de geſtis eius ſcribũtur quæ ad fidẽ ſufficiãt, & myſtica nobis inſinuent virtutum documenta. Quapropter prudens lector, velim ne faſtidias, dũ omnia diuinis reſpõdent muneribus. Quãdoquidem ſi omnia quæ incarnatus geſſit, Ioãne teſte, litteris mandarẽtur, nec totus ea capere ſufficeret mundus. (*Ioan. 21.25*) Et non dico tantarum inſignia rerũ, verùm nec ea quę in ſuis poſtea operatus eſt membris. Vnde & quàm mirabilis iure prædicatur in ſanctis ſuis, quibus non modò ſimilia, ſed etiam horum maiora poteſtatem dedit faciendi. Quapropter iſta quæ ob cõfirmationem fidei, & doctrinæ teſtimonium,

CAP. IX.

ſermone decurſo narrantur, magis myſti-
cis vt proficiant dicũtur hinc inde Sacra-
mentis, quàm vt geſtorum operum exhi-
beant quantitatem. Quorum concluſio
maior eſt ſine præfinitione numeri, quàm
numeroſitas ſignorum ſine intelligentia
Sacramenti. Sunt enim ab exordio ſigno-
rum in hoc Euangelio virtutes fermè de-
cem aut eo amplius, ex quo cœpit Ieſus
ſigna facere, quia decem leguntur curati
homines, mare verò & venti verbo impe-
rij mitigati. Conſtat etenim decem plagis
olim pro ſui cordis duritia Ægyptũ fuiſ-
ſe percuſſam, & ad extremum omnem
eorum equitatũ in mare demerſum; qui-
bus in modum plagis noſter hic mundus
iacebat attritus. Idcirco vt tunc ad curan-
dum decem in monte pręcepta dãtur: ita
nunc ſurſum diſcipuli amplius quã Moy-
ſes & perfectius in ſublimioribus erudiũ-
tur. Deorſum verò decem curationes di-
uinitus exhibẽtur, vt quo vexabantur nu-
mero plagarum, eodem releuarentur me-
dicamine ſalutis. Hinc fortaſſis dicitur,
curans omnem languorem, quia in his exem-
plum dedit totius ſanitatis, dũ omnia do-
lorum genera curaſſe præmonſtratur. Le-
pram ſcilicet immunditiarum, paralyſin
diſſolutionis, febrem incendij, Dæmonis
vexationem, fluxum infidelitatis, mortis
incurſum, cæcitatem ignorantiæ, ſurdita-
temque & nodum linguæ loquendi. Quæ
ſi diligenter inſpicias, poſt octo doctrinæ
beatitudines propterea totidẽ curationũ
genera ſequuntur, vt ſit ſenſus euidẽtior,
quicunque has octo beatitudines animo
compleuerit, omnem ſanitatem recepiſſe,
omnem à ſe infirmitatem euacuaſſe. Quæ
nimirum ſigna ſi duo in vnum iunguntur,
ſurditas videlicet, & linguæ obligatio, ſe-
ptem connumerantur, ſicuti & in oratione
Dominica preces ſub eodem numero cõ-
ſtituũtur. Ac per hoc ſi animaduertas om-
nia diuinis concinunt Sacramentis; vt &
denarius numero reſpondeat in perſonis,
octonarius autem in morborũ generibus;
quia dũ ſimul duo paralytici iunguntur, in
eiſdẽ vna infirmitas curatur. Rurſus cùm
duo Dæmoniaci ſanantur, vnus hoſtis ex-
pellitur. Vbi dũ ſeptem, & octo, atque de-
cem gradatim dinoſcuntur, ſacratus hinc
inde redditur numerus, & myſteriorũ vir-
tus vberius aperitur. Porrò quod mare tẽ-
peſtate permotum verbo ſerenatur, fit vt
omnes cũ Chriſto ſanitati redditi, poſſint
pertingere portum ſalutis. Vnde prius, vt
dixi, duo parantur diſcipuli, quorum vnus
pro culpa ſuæ infidelitatis reiicitur, alter
A verò Chriſti gratia liberatus ad vitam trãſ-
ponitur. Quo trãſpoſito, legiones dæmo-
nũ cum ſuibus quos tenebant, in mare de-
merguntur. Vt dũ verus Iſraël ad patriam
reuehitur, equitatus Pharaonis mediis
obuoluatur fluctibus. Et mira Dei diſpen-
ſatio, vt totus homo curetur, agitur. Nam
in muto, labia & guſtus, in ſurdo verò au-
res purgãtur, & aperitur auditus. In cæco
namq. tenebrarũ caligo diſcutitur, & illu-
ſtratur viſus. Porrò in leproſo fœtor nariũ
B reiicitur, & pulchritudo totius corporis in-
ducitur, vt ſit cõfeſſio in loquela, pulchri-
tudo verò in reparatione decoris. Deinde
febricitante ſocru tactus in manib. purga-
tur, redditur mitigato mare, vt cũ Chriſto
ſuffocatis hoſtibus, quatocius ad patriam
reuehatur. Talia quidẽ & huiuſcemodi di-
ligens perſcrutator enucleatius perpende,
& videbis quod nec concluſio ſine Sacra-
mento, nec virtutes ſine myſterio, nec do-
ctrina ſine narrationis intelligentia pede-
tentim, dum adhuc tenera in diſcipulorũ
C cordibus fides enutritur, & continuatim
deſcribũtur. Sed quia concluditur ab ini-
tio prædicationis Chriſti periocha Sacra-
menti, velim concludatur & liber expla-
nationis, vt in principio ac ſi nouæ narra-
tionis articulo, animus reparatus, vberius
ea quæ ſequuntur, delectet, & delectando
plenius apprehendat.

PRAEFATIO LIBRI SEXTI.

EXPOSITIO mea, dilectiſſimi,
D multorũ eruditiſſimorum eſt Do-
ctorum, quos antiquior tulit ętas,
& firmauit auctoritas veritatis. Sed pro-
prio commẽdatam ſtilo nouitas facit eſſe
meam; ita vt tractatus qui de omnibus col-
ligitur, vnus verè videatur & ſpecialiter
eſſe meus. Quo communes plurium Do-
ctorum ſenſus fide & intellectu Catholi-
corum, proprios eſſe feci. Non enim my-
ſteria diuinæ intelligentiæ, ſeu ſententias
Saluatoris Dei meis tantùm explanare
probaui auſibus; quod multi fecerunt, qui
E noluerunt ſapere, quę ſacra interius Scri-
ptura diuinitus inſpirata ſapit, ſed eam in
multis peruersè ſuis applicuerunt erro-
ribus. Et ideo tantò longè oberrauerunt
à vero, quantò minus palato cordis gu-
ſtare potuerunt ſapientiam interius diui-
ni verbi, quia magis humanis conſenſe-
runt conatibus, quã vt ſe & ſenſus ſuos di-
uinis ſubmitterent eloquiis. Hinc ma-
lui Catholicorum Patrum ſequi veſti-
gia, quos cœleſtis ſapientiæ eruditio ſale

Cap. IX.

condiuit, atque vt dixi eorum doctrinam A meam feci, vt vobis eruditiſſimis in lege diuina, non aliud quàm quod probatum erat afferrem. Etſi aliunde aliquid veritatis contraxi, non eorum fuit apud quos peregrinabatur ipſa veritas. Quinimo noſtrum erat eam recognoſcere & reſtituere, ſuis admodum vt floreret in locis. Sed quia ſextum in Matthæo librum cudere paramus, plurimum ad perfectionem intellectus noſtri valere credo, ſi homo ſexto die ſub perfecto numero de limo terræ formatus, & ad imaginem Dei creatus, reducatur ab exordio natiuitatis Chriſti vſque ad hunc locum per lineas & viam quæ Chriſtus eſt: vt intelligat fidelis anima aſcenſiones in corde ſuo, de virtute ad virtutes quotidie proficiſcens. Quia ſic omnia Chriſti opera deſcribuntur, vt nobis ipſe per ea via eſſe monſtretur. Quoniam ipſe ſic venit ad nos ſaliens ſuper montes, trãſiliens colles, proſpiciẽs per cancellos, vt nos ſemper ad altiora euocet. Idcirco prudens lector veniat primùm in Effrata, vbi longè diu audita eſt
Pſal.131.4 copula nuptiarum. Vnde Dauid gratulabundus non vult ſomnum dare oculis, neque requiem temporibus ſuis, donec inueniat locum Domino, qui vbique eſt illocalis, & Tabernaculum Dei Iacob, quod ſibi ipſi Chriſtus in ſole poſuit. *Ecce audiuimus eam*, inquit, *in Effrata*, id eſt, in Bethleem, vbi natus eſt Chriſtus. Ad cuius cunas multitudo Angelorum canit,
Luc.2.14. *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Quem paſtores Verbũ prædicant, & contuentur Verbum carne, quod in principio erat apud Deum, quod Dominus oſtendit eis. Exeat primùm de Babylone, id eſt de confuſione, quo longè diu malè iacuimus vulnerati, fidelis anima, & videat vbi debet aſcendere & adorare cum Magis ſuaque deferre fidei munera. Quo enim alicubi exul Paradiſi iacebat, niſi in confuſione ſua? Et vbi primum aſcendere oportet, niſi ad domum panis? Quoniam ibi panis viuus ille deſcẽdit de cœlo. Ad quam qui peruenerit domum, iam vltra famem non patitur verbi, quia in eo viuit quicumque viuit, qui panis eſt viuus & verus, ac de cœlo deſcẽdit. Deinde quia in Ægyptum venditi eramus multis prægrauati oneribus, ſuo defertur nutu, quaſi patrocinaturus, vt nobiſcum noſtros mœrores, & mœſtitias ſe participaſſe inſinuet, & ſuſtinuiſſe multa pro nobis. Cum quo cœleſtis anima multis afflicta tribulationibus & anguſtiis, reaſcendit in Iudæam per Dei gratiam, id eſt ad veram confeſſionem, vt confiteatur in omnibus miſericordias Domini, & mirabilia operum Domini fidelis enarret. Poſtmodum nutritur cũ eo in Nazareth, id eſt, in flore boni operis, quatenus & ipſa cum Chriſto flos vocetur conuallium, eo quod floruerit in palma, vt fructum ferat iuſtitiæ. Sicque adulta poſſit aſcendere, Luc.2.41. iuxta alium Euangeliſtam ad Templũ Domini in Hieruſalem, vbi ſemper moratur Ieſus, quia in his eum oportet verſari B quæ patris ſunt. Veruntamen etſi ipſe ſit ſapientia Dei patris, interrogat tamẽ Scribas & Sacerdotes de lege, de Prophetis; non vt doceatur, ſed vt exemplum præbeat de ſe, quid in hac ætate pueris ſit agendum: ita vt mirarentur omnes de illo ſuper prudentiam interrogantis, & reſpõſis eius. Nec abſque myſterio eſt, quod duodennis fuiſſe legitur, quia in ea ætate omne genus humanum incipit ſenſu ac C ratione vigere, & carne pubeſcere, vt totam ſe transferat anima ad cœleſtia, & diſcat interrogare quæ diuina ſunt, contraque propulſantibus ſibi in animo vitiis & interrogantibus intus in conſcientia, vt poſſit prudenter reſpondere ad ſingula. Ne fortè quia in eo tempore aperiuntur oculi, qui malè aperti leguntur in Paradiſo, confundatur iuuentus erroribus. Quapropter debet aſcendere ad templum, ibique interrogare quomodo poſſit proficeD re ſicut ætate, ita gratia & ſapientia, coram Deo & hominibus. Alioquin Ieſus nihil gratia nihilque in ſapientia ſibi per ætates profecit, qui ſimul totus, etiã in vtero virginis, gratia & ſapientia Dei Patris fuit. Vnde Ioannes, *Et vidimus eum*, inquit, Ioan.1.14. *quaſi vnigenitum à patre, plenum gratiæ, & veritatis.* Et ideo, pro nobis eſt, quod ipſe proficere dicitur, quibus plenus venit; quatenus & nos exhortemur creſcere virtutibus, vt quantum ætas augetur coram hominibus, tantũ gratia & ſapientia Dei quotidie intus creſcat in moribus. Sed ne E nos extollat iuuentus & virtus ſapientiæ, quæ ſuos nonnunquam inflare ſolet, veniendũ eſt ad deſcenſum Iordanis. Siquidem Iordanis deſcenſio interpretatur, per quam ſanè deſcenſionem ſignificatur humilitas. Vt humiliemus noſipſos in omnibus, quia non noſtris meritis, ſed gratia abluimur in Baptiſmo ac ſaluamur. Deinde iam ſaluati ducimur cum Chriſto in deſertum, vt diſcamus pugnare ſinguli contra inuiſibiles hoſtes, & contra vitia carnis, per abſtinentiam & cuſtodiam

Cap. IX.

noſtræ mentis, ſi quo modo ad triumphũ victoriæ pertingat anima noſtra, depulſo inimico. Omnes igitur iſti proceſſus animę noſtræ ſunt aſcenſiones, vt ſequamur Chriſtũ fide indefeſſa cũ bonis operibus. Per quos nimirũ greſſus anima plurimum exercitata inueniat gratiã piæ inſtitutionis, & pertingat ad culmen virtutis. Sed quia poſtquã Adã expulſus eſt de Paradiſo, humana cõditio religata eſt in caſtellis vitiorũ: Propterea benigniſſim⁹ Ieſus omnia circuiſſe dicitur, & in omnib. viarũ anfractibus perambulaſſe. Verùm qua ætate id Ieſus cœperit conſiderandum cenſeo, vt diſcat prudens anima, nihil prius de ſe præſumere, quàm erudiatur ſub diſciplina Chriſti; neque locum præoccupet regiminis, antequam diſcat quod docere debeat iam maturus. Hinc ſancitum puto, nemo Præsbyterorum ante triginta annos ordinetur Doctor & magiſter, circa quam ætatem cœpit benigniſſimus Ieſus circuire caſtella & prædicare verbum vitæ. Exorſus eſt autem primùm iuxta fines Zabulon, id eſt, circa nocturna profluuia, hoc eſt iuxta obſcuriora Prophetarum ænigmata. Ibi quidem ſedentibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis. Quos cum illuſtrare cœpiſſet Sol iuſtitiæ, prouehit eos ad ſublimiora, vbi ſoli queũt aſcendere diſcipuli, & docet myſteria cœleſtis vitæ, quæ non niſi in cœleſtibus animo capiuntur. Sed quia plebs inualida illuc eum ſequi nequiuerat, veniens deorſum curat languores animarum, & pertendit vſque Capharnaum, quæ interpretatur villa pulcherrima: quatenus de tantis ſqualoribus, ad incolatum agri, & pulchritudinem habitationis perueniant. Ex quo procedens, vt ad fines Geraſenorum pertingat, nauem aſcendit, & docet ſuo exemplo, fluctus huius vitæ, & procellas non timere. Habet namque Chriſtus nauem intelligibilem quam regit, & in ea pias prouehit mercedes ad patriam. In cuius nimirum puppi, tanquam bonus gubernator tranquillo requieſcit ſomno. Cuius itaque excitatur motu, increpat ventos, quatenus ſuis tranquillitatem refundat. Tranſiens quoque ad Gentes liberat animas, quæ multis vexabantur Dæmonibus, & concludit, vt dixi, periocha ſalutis, quod curauerit & docuerit omnes. Verè miſera & infelix nimium dici poteſt anima, quæ in tot prouectibus nullam recipit ſanitatem. Sed tamen nec deſperet, quoniam adhuc pius paſtor, quaſi in alio narrationis exordio, viſitare dignatus eſt gregem ouium ſuarum, vt omnes ad medicinam ſalutis indefeſſus perducat. Hæc ideo interdum dixerim, quatenus ex his potius animus potiora comprehendat, & diſcat in Euangelio nihil aliud hinc inde reniteſcere, quàm vitam. Siquidem Chriſtus nobis à Deo via factus eſt, & veritas ac vita. Propterea in his quæ geſſit ſemper via neceſſe eſt requiratur, teneatur veritas, & fruatur vita.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM,

LIBER SEXTVS.

Luc. 9.36.

VIDENS autem Ieſus turbas, miſertus eſt eis qui erant vexati, & iacentes ſicut oues nõ habentes paſtorem.] In hoc ſanè capitulo completur illud Ezechielis vbi dicit ex perſona Domini, *Ecce ego ipſe requiram oues meas, & viſitabo eas, ſicut viſitat paſtor gregem ſuum, in die quando fuerit in medio ouium ſuarum diſſipatarum.* Vexabantur autem variis languoribus vitiorum, & iacebant proſtrati ſub pedibus inimicorum; quia ex perfidia prius pium àmiſerant paſtorem, & multis dæmonum laniamentis cruciabantur diſperſi. Propterea ergo circuit Dominus omnes ciuitates, docens & ſanans, vt omnes inueniat, & iacentes erigat, qui nequiuerant ſtare. Vidit autem turbas, non in vno quolibet loco, ſed dum circuit vicos & caſtella, vbi diſperſerat eos vẽtus infidelitatis, propter quod circuiſſe legitur. Errauerat enim omne genus humanum ſicut ouis quæ perierat: idcirco requirens eam, inuenit vexatos & iacentes ſicut oues ſine paſtore, quia oberrantes verum amiſerant Saluatorem. Vexatas quidem à Dæmonibus eas & iacentes inuenit, dum premebantur variis vitiorum languoribus, nullum habentes procuratorem; ſed omnes luporum morſibus laniatæ, iacebant in ſtrato magnæ infirmitatis. Alioquin eas niſi prius requireret, & miſertus vidiſſet, hactenus in ſuis totus grex iaceret languoribus. Nunc vero ſanata infirmitate forṫiter fert lectum infirmitatis, refecti omnes virentibus herbis, vt ad fontem ſatietatis quandoque pertingant. Tunc ait,

Ezech. 34. 11.12.

MESSIS *quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo Dominum meſſis vt ei-*

Cap. IX.

ciat operarios in meſſem ſuam.] Mira figurarum ſatis & ornata varietas. Quos oues prius ſine paſtore ſignat, eoſdem meſſem ſine operariis appellat. Oues quidem, licet à paſcuis paradiſi receſſiſſent, multis ex cauſis vocat: Meſſem verò, propter naturam ſeminis; quia ex vno omnes, ac ſi annuis temporibus, ſatis de terra creuimus. In qua nimirum meſſe operarij pauci erant, qui eam excolendo ad horreum paradiſi, vnde ſemen exierat propter peccatũ, per gratiam referrent. Etenim alij in hoc agro laborauerant, quamuis Apoſtoli in labores eorum introiſſent, tamen adhuc pauci erant, idcirco iubentur Dominum meſſis rogare, vt mittat operarios in meſſem ſuam. Et notandum, quia meſſis licet ſpinis ac tribulis ſuffocata ſit, non alterius eſt, quia ipſe vtique fecit nos, & non ipſi nos; vt quidam Phyſicorum volunt, naturam introducentes effectricem humani generis. Seipſum itaque Dominum ac Creatorem inſinuat, qui debeat prædicatores mittere in meſſem ſuam. Alioquin quo modo prædicabitur, niſi mittantur? Prædicatores ergo fore nequeunt, niſi ab eo dirigantur vt proficiant. Idcirco rogandus eſt Dominus meſſis, cui cura eſt de omnibus, vt mittat cultores ad excolendum. Quia profectò languor ouium, & ſterilitas frugum, ſpinarumque & tribulorum ſuffocatio, agricolarum paſtorumque fit indigentia. Fortaſsis ergo hæc ideo iſtos duodecim monuit, ne inuidia mouerentur, imò rogarent velut optimi agricultores, ſocios, quorum ſuffragiis eorum paucitas fulciretur. Eligendo namque ſeptuaginta & duos diſcipulos prouidus magiſter, præmittit potius pro his vt rogent, quàm vt inuideant. Ergo dum circuit omnia caſtella & vicos, vidit turbas non tantùm carnis infirmitate iacentes, quàm morum improbitate atque infidelitate mentis; quia vexabantur variis Dæmonum ludibriis, idcirco miſertus ait.

Messis *quidem multa, operarij autem pauci.*] Ad hoc quippe hos duodecim iam ſupra vocarat; ad hoc ſeorſum in monte plenius erudierat; ad hoc coram eis virtutes fecerat. Sed quia nec dum eos ad prædicandũ miſerat, rogari ſe vult, vt diſcant ab eo quęrere, ſine quo nihil queunt proficere. Doni eſt namq; eorũ copioſiſsimus fructus, quod quamuis ſumatur à cunctis, tamen ſemper exuberat; propterea rogari iubet, quod gratis cupit impendere. Præſtatur enim Spiritus ſancti gratia pulſantibus & petentibus, vt cooperatores ſint gratiæ Dei. Alioquin in vacuum ſine Spiritus ſancti copia paſsim meſſores laborant, dum iure prædicare niſi mittantur, nequeunt. Vnde virtus verborum vbique non minus conſideranda, quàm rerum; quia par in dictis & factis geſtorum ſignificatio declaratur. Nam per eos quibus miſertus legitur, omne genus humanum deſignat; quia nimirum vexati erant omnes variis nequitiarum præſtigiis. Alij quidem philoſophicis artibus pellecti & magicis; alij Scribarum & Phariſæorum prauis traditionum ſuarum doctrinis imbuti; alij deceptione Dæmonum idolatriis occupati; alij peccati oneribus preſsi, & ſæcularibus curis intenti, non habentes poteſtatem reſurgendi. Perierat enim lex naturæ, Patriarchæ defuncti erant, Propheta nullus, & totus, vt ita dicam, orbis incultus iacebat, & iam ipſi Iudæi, in quibus olim Patres vitæ ſęmina ſparſerant. Ad cuius vtique comparationem multitudinis, operarij videlicet Apoſtoli, pauci erant, nec ipſi gratia ſpiritus eatenus illuſtrati, vt ſufficerent. In cuius planè rei figuram, ex conſilio ſoceri Moyſem ad erudiendum populum vnius gentis plures conſtituiſſe gradus legimus: quantò magis in hac multitudine humani generis rogandum, vt mittantur à Chriſto plures operarij, quorum doctrinis meſsis & vinea, in qua pater agricola eſt, vlterius exculta copioſius exuberet, & amplius fructificet? *Exod. 18.*

Cap. X.

Itaqve *conuocatis duodecim diſcipulis ſuis dedit illis poteſtatem ſpirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem.* Quo ſanè loco in neutro Euangeliſtarum ſatis apparet, an per recordationem, an iuxta hiſtoriæ veritatem, ordo narrandi ſucceſſerit. Vnde ſinguli eorum, Marcus ſcilicet atque Lucas, & ſequentem ſermonem quolibet in loco habitum inſinuant, & tamen nemo illorum vſpiam à tramite veritatis deuiat, dum & miſſos eos à Domino, & vocatos fuiſſe patet. Nam Lucas eos in monte ſimul vocatos & nominatos dicit; alibi autem, miſſos. Dehinc tertio loco Septuaginta duorum diſcipulorum ad prædicandum narrat directionem. Quod & hic ſanè tantundem quouis factum cõprehendit. Et notandum quod in huius gratiæ diſtributione nec Iudas excipitur, ſed vt in ordine ita in dono connumeratur. Clemens igitur magiſter, qui ſuis non inuidet virtutes & dona largiri. Sed *Mar. 3. 13* *Luc. 6. 13. & 9. 1. & 10. 1.*

CAP. X.

longè aliud eſt, habere eſſentialiter, aliud dare indulgenter, aliud verò accipere miſericorditer. Quod illi ſcientes ſemper ſuam confitebantur infirmitatem, dicentes, in nomine Ieſu Chriſti ſurge, vel aliud quod ex imperio congrueret ſanitatis. Qua de cauſa, etſi diſcipuli curant omnem infirmitatem, & ſanant omnem languorem, Chriſtus eſt qui agit, cuius poteſtas in diſcipulis operabatur. Mirabilis quidem ordo, prius docuit, vt ſcirent quid ſectandum, & inſtituit monita ſalutis; deinde miraculis firmauit fidem eorum, & doctrinam ſolidauit. At verò cùm mittit ad prædicandum, dedit & illis poteſtatem ſpirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem languorem & omnem infirmitatem eorum. Sapientiæ quidem doctrina eis primùm præſtatur ex ſermone, media ex operibus diuinitatis fides; deinde poteſtas fidei per gratiam terminatur: vt nec doctrina ſit ſine poteſtate ſignorum, nec poteſtas ſine doctrina ſapientiæ, neque poteſtas ſignorum, aut ſapientia, ſine fide: ſed pendeat vterque terminus ex fide Ieſu Chriſti, quatenus & doctrina eam rectè ſapiat; & poteſtas non aliunde quàm ex fide poſſit. Quam ſanè alternationis ſpeciem muſici admirantes laudant, vt medietas ſymphoniæ duarum partium vtriſq. ſuorum æquè reſpondeat terminis, & ipſi tandem medietatem efficiant. Efficitur autem fides teſtimonium habens à lege vel Prophetis, & virtute ſignorum media concluditur. Idcirco primum docuit, vt erudirentur à lege, & addidit quidquid legi deerat, deinde Deitatis opere quod Deus eſſet fidem inſtituit, quam rurſus ſuis poteſtatem impertiens ſignorum, validiſſimè firmauit. Primùm itaque docuit ex fide viuere, ſicut ſcriptum eſt, *Iuſtus autem meus ex fide viuit.* Tum demum fide percepta deitatis opere largitus eſt etiam, vt ſi fidem haberent velut granum ſinapis, poſſent verbo montes de loco transferre; quatenus & ipſi potentes in omni opere ac ſermone fidem omnibus de Chriſto adſtruerent veritatis. Et notandum, quod primùm ſpirituum immũdorum poteſtas tribuitur, vt ſciamus quod morborum genera eiſdem corporibus infliguntur, quibus demum expulſis, tribuit ſanandi facultatem ſi quid ab eis eſt ingeſtum. Alioquin niſi auctor tormenti prius pelleretur, virus languoris atque infirmitatis maneret. Et ideo rectè ſpirituum immundorum poteſtas antea largitur, & tunc ab eis quidquid

Hebr. 10. 38

A inflictum eſt, curandi virtus. Mira quidem omnipotentis diſpenſatio. Quia etſi nulla eſt poteſtas niſi à Deo, tamen alia eſt quam ipſe permittit interdum aliquid vt poſſit, quæ ſemper pietatis obſiſtit bono, quamuis iuſta iure credatur; alia quæ voluntati eius ſemper obedit, quam ſuis Dominus clementer indulſit. Sed illa licet extollat ſe ſuper omne quod dicitur Deus, & ita efficax ſit, vt nulla humana virtus aduerſus eam poſſit; præſtatur tamen hominibus non modò vt reſiſtant, verùm eis vt B dominentur & poteſtatem aduerſus omne, quod contra Dominum eſt, gerant. Audiant igitur Manichæi, qui Dominum contra Deum tenebrarum dimicaſſe autumant, & corpora de regno tenebrarum eſſe contendunt, quo modo condignum putant, qui tam paucis & exiguis ſupra omne quod aduerſus Dominum conatur, poteſtatem tribuit vt pellant à corporibus, bellum aduerſus eos geſſiſſe. Vel quo modo corpora de regno C tenebrarum iure credantur, cùm & Saluator ab eis euacuare venerit omnem fraudem inimici; & ſanare omnem labem corruptionis. Patet igitur quod nulla eſt virtus aut poteſtas niſi à Deo, & ipſe Deus ſit, qui tanta ſuis præſtitit vt poſſint: dedit enim eis poteſtatem calcandi ſupra omnem virtutẽ inimici; ſed & corpora non ab alio quàm ab ipſo condita, vt quod ſauciauerat hoſtis, iure ſanetur ab opifice, propterea curandi omnem languorem & omnem infirmitatem verbo dedit ſuis & gratiam D indulſit. Veruntamen quæritur, quid ſit inter omnem languorem, & omnem infirmitatem, etiam ab his qui nihil putant vacuum in diuinis litteris à myſterio aut ſuperfluum in relatu. Vnde liceat exiſtimare, quod languor ad infidelitatem animæ pertinuerit, infirmitas verò ad vexationem carnis. Quæ nimirum duo morborum genera de obſeſſione dæmonum venire manifeſtum eſt. Et ideo prius illi pellendi erant, deinde per fidem anima purganda, tum ſanitas carnis conſequenda. E Quapropter & fides quamſæpe requiritur in miraculis, & plenius confirmatur ex beneficiis, ſi quo modo totus homo ſaluetur, & nulla deſit Apoſtolis gratia ſalutis. Siquidem languorem quidam ad diuturnam vexationem carnis interpretantur, infirmitatem verò ad ingruẽtem ſubitò corruptionem. Porrò alij afflictionem hoſtis ad infirmitates ęſtimant pertinere, languores verò ad intemperantiam carnis. Si quid horum verius ſit, patet ſenſus dum dicit

Cap. X.

omnem languorem & omnem infirmitatem; nullam ergo excipit hominis malitiam, qua poſſit exterius interiuſve corrumpi; nullam quam non dederit Apoſtolis gratiam contra omnem aduerſitatem ſanitatis, vt in nullo poteſtas eorum videretur infirma. Nam omnis corruptio à maligno eſt; & ideo perfecta poteſtas eis tribuitur, vt habeant largiendi ex domino quod in ipſo eſt: ipſe autem poteſtas, ſalus & bonitas eſt, & fons totius incorruptionis. Idcirco præſtitit ſuis ex gratia, quod ipſe eſt per naturam, tantum vt auditores eorum doctrinam, quam exhibuit, & fidem recipiant, quam ſignis & virtutibus commendauit. Sequitur,

Dvodecim *Apoſtolorum nomina ſunt hæc.*] Ex quo quippe præfigitur titulus, quia venturi erant pſeudo-Apoſtoli, ne vllus alius recipiatur; & ideo mox connumerantur. In iſtis namque conſecratus ordo, & duodenarius eſt numerus. Propterea ſatis prouidè poſt doctrinam ſaluatoris, & prodigia ſignorum, illicò dum poteſtas eis tribuitur prætitulantur, ne aliquis aliud extra doctrinam iſtorum afferens (licet vllis aliquid videatur artibus) fortè in apoſtolatu, vel doctrina ſalutis reciperetur. Porrò hi duodecim fundamenta ciuitatis Dei, quæ in Apocalypſi præmonſtratur, totidemque portæ & anguli quia ſolidantur, oportuit eos connumerari, & ſuis ſignatis præfiniri nominibus. Vnde etſi alij dicuntur Apoſtoli, tamen in iſtis præfixa eſt & completa figurarum varietas, ſuper quos mare collocatur æneum; & ipſi acſi duodecim boues ternario conſecrati numero, ad ſingulas mundi plagas reſpicientes, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, Baptiſmum, quod eſt mare æneum, ſignanter ferunt. Porrò quod & myſticè tantùm duodecim eliguntur, qui profectò numerus dum ter quatuor, vel quater tres ſupputantur, alternatim conficitur, ità vt nec tres ſine quatuor, neque quatuor ſine tribus ſuis reſpondeant partibus; eo quod ſolummodo iſtis quatuor ſpecialius credita ſint Chriſti Euangelia in nomine Trinitatis, quæ debeant ex officio ad quatuor mundi plagas iure deferre, & Trinitatem in iiſdem partibus nunciare. (Num. 2.) Hinc quoque duodecim tribus filiorum Iſraël aſcendentes ex Ægypto ſimiliter caſtra metantur; tres videlicet ad Orientem, & tres ad Meridiem, tres verò ad Aquilonem, & tres ad Occaſum, Apoſtolorum præfigurantes formam, de quibus ſcriptum eſt, (Pſal. 18. 4.) *In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Verus quippe Iacob duodecim genuit filios, quos benedictionibus collium æternorum ſpiritaliter benedixit. Hi duodecim fontes in Elim (Exod. 15. 18) vbertatem vitæ fluunt, circa quos ſeptuaginta duæ palmæ creuiſſe leguntur, videlicet ſeptuaginta duo qui ad prædicandum mittuntur diſcipuli, quos profectò Apoſtolorum fons ſalubriter enutriuit. Sed & leones duodecim thronum ferentes Salomonis, (3. Reg. 10. 20.) dum quadrato numero, tres ſimul ad ſingulas mundi iunguntur plagas, iſtorum præmonſtrant fortitudinem, quibus verus Salomō Chriſtus præſidere in throno Eccleſiæ ſuæ iure creditur, quia ſuper eos ſolium Maieſtatis eius fide fundatur, & ciuitas, de qua dictum eſt, ſolidatur: (Pſal. 86. 1.) *Fundamenta eius in montibus ſanctis*, quæ nimirum fundamenta mox portæ dicuntur, quas Dominus diligit ſupra omnia tabernacula Iacob. Si quis ergo per eas, per eorum ſcilicet fidem atque doctrinam, Chriſti Eccleſiam non introierit, oſtium nuſquam & nunquàm reperiret qui ait, (Ioan. 10. 9) *Ego ſum oſtium, per me ſi quis intrauerit, ſaluabitur.* Multa ſunt igitur figurarum exempla, quibus Apoſtolorum numerus præſignatur, Principatus quoque, eorum ordo & ſublímitas declaratur. Vnde multis ſcripturarum indiciis diuinarum, creberrimè officiorum & perſonarum præconium ſub eodem retexitur numero, quatenus myſticè iſtorum & numerus & merita commendentur. Habet enim verus Salomon tantummodo ſuper omnem Iſraël hos duodecim Duces prælatos, quibus dictum eſt à Domino, (Matt. 19. 18) *Sedebitis vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſraël.* Siquidem iſti ſunt duodecim lapides altaris, & duodecim panes propoſitionis coram Domino. (Levit. 4. 5.) Iſti de medio tolluntur aluei Iordanis & referuntur, (Ioſ. 4.) quorum nomina mox in fronte iuxta Apocalypſin portæ ciuitatis conſcribuntur; (Apoc. 12. 1) qui & ipſi, vt diximus portæ dicuntur, eo quod per eos tantummodo cunctis pateat introitus. Pluribus igitur talibus & huiuſmodi figuris, creberrimè eorum in diuinis litteris præſcriptus eſt numerus & adſignatus, vt & illorum, vt faſſus ſum, dignitas ex hoc clareſceret, & quod totidem, nec amplius vel minus recipiendi eſſent. Quia etſi ſint alij adhuc Apoſtoli, vt Paulus & Barnabas, ac cæteri quibus credita ſunt Apoſtolatus ſui iura diuina, tamen in iſtis conſecratus eſt myſticus ſacramenti numerus, & fundata in eodem Chriſti Eccleſia, quatenus ad eos

Cap. X.

etiam & Paulus ac cæteri colligantur, & omnes in eorum numero ſupra duodecim ſedes iudicantes reſideant: vt ſicut non excedit duodecim tribuum de Ægypto tranſiliens numerus, ſed & gentes etiam in eodem inſeruntur; ità nec ordo vel numerus prædicantium, ſed omnes ex eiſdem propagati eorum ſociantur cętui per fidem Chriſti, & coüniuntur numero. Oportuit quidem vt eorum euidens myſteriorum dignitas multis ac creberrimis Scripturarum commēdaretur præconiis, & ideo prudens lector attende, quia quātò diligentius ea diſcuſſeris, tantò profundiora de lege Dei mirabilia conſiderabis.

Primvs, inquit, *Simon Petrus, & Andreas frater eius.*] Iam catalogum eorum adoritur diuina diſpenſatio, qui nouit merita ſingulorum. Sed quærendum de Simone Petro, quia dicitur primus, vtrum ad ordinem & numerum pertineat, an ad meritum? Haud dubium quin ad vtrumque referri poſſit, quia ſicut hîc primus ordinatur in catalogo, ita & in aliis quibuſlibet locis; dum & ſpecialiter ſolus, & generaliter cum cæteris vbique præfertur.

Mat.16.18 Solus quidem cum dicitur, *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*;

Luc.29.32 Et illud, *Ego pro te rogaui, Petre, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos.* Iure igitur in meritis primus æſtimatur, per quem, & in quo ad alios dona tranſmittuntur. Accipiunt autem reliqui in eo omnes claues regni cœlorum, cùm ei à Domino ſpecialius committuntur; & fundatur Chriſti Eccleſia ſuper eos: vnde & fundamenta per Prophetam dicūtur, cùm & ipſi in petra, quæ Chriſtus eſt, ſolidantur. Tamen quod huic præſtatur quaſi ſoli, omnibus in eo largitur. Et ideo in Petro prior viuit poteſtas, præcellit auctoritas. Simon autem Petrus ad diſtinctionem alterius Simonis, qui Chananæus dictus eſt, appellatur, vt in nullo nos error de his inuoluat; ſed pręſcriptus & præordinatus ordo ſeruetur, ne aut alter pro alio, aut alius extra hos vnquam recipiatur, aut de his vllus, ac ſi non adſcriptus, repudietur. Ordo autem eorum, vt aiunt, tribus de cauſis ita diſtinguitur. Quippe aut vocationis gratia, aut perfectione meritorum, & ideo Petrus fortè in exordio, Iudas verò Iſchariotes in fine ponitur, cui elogium denotationis iure ſemper adſcribitur, vt & culpa pateat ex hoc, & diſtinctionem habeat ab alio Apoſtolorum, qui & Iudas nominatur. In quo ſanè ſciendum, quod ſolus ſcrutator cordium, qui merita nouit ſingulorum, eos ita diſtinxit & præordinauit, vt & Sacramenta redoleant de relatu, & diuina in eiſdem venerētur ex affectu. Tertiam verò fatentur cauſam, quaſi ex cognatione carnis, quod non ſatis adprobo; licet Petrus & Andreas, Iacobus & Ioannes, ſimul fratres iungantur, qui nimirum bini propterea ponuntur, quia ſic ad prædicandum mittendi erant, vt caritas in eis gemina, Dei videlicet ac proximi, quam prædicaturi erāt, pateſceret, & germanitas corū in ſpiritu ſolidior firmaretur. Vnde & fraternitas Petri & Andreæ penè vbique à principio deſignatur. Conſtat igitur caritatem non minus quàm inter duos haberi poſſe; idcirco ſatis diſpenſatiuè duo ſimul, reor, iungūtur, quatenus & ipſi prius eadem fibula caritatis adnectantur, & cæteros iugo dilectionis in hac Domini agricultura binos ac binos conſocient. Si quo modo omnis ſtructura domus compacta & conſociata creſcat in Domino. Habet enim Dei agricultura neceſſe, vt ſub vno iugo fidei bini caritatis loro adſtringantur, ne poſſit diſſociari germanitas & laſciuire. Quia profectò nemo manum mittens ad aratrum & aſpiciens retro, aptus eſt regno cœlorum. Et ideò quàm benè bini ac bini conſociantur, vt eorum coniugatio in ſenarium ſurgat. Conſtat enim eodem dierum calculo vniuerſa, & in ſexto hominem, quia perfectus eſt numerus, procreatum. Sed quia omnem agriculturam ſæculi ſpinæ peccatorum & fruticeta infidelitatis peruaſerant, iuſtum fuit totidem iuga boum aratrum ſancti Euangelij ad ſcindendas cordium glebas, perfecto traherent numero, & ſemina verbi ſuperſpargerent; quatenus caritatis iugo ſimul adſciti, perfectionem ſenarij exhiberent, & ſinguli connumerati ſupra duodecim tribuum ſedes ad iudicandum glorioſius niterent. Quorum primus binomius Simon obediens interpretatur, Petrus verò agnoſcens; quia omnis perfectio Chriſtianæ religionis ex obediētia, ſicut apoſtaſia prioris Adam ab inobedientia incipit; & non ex ignorantia dum libet, ſed ex agnitione veritatis. Propterea iure, vt dixi, Petrus agnoſcens de Græco in noſtra ſonare dicitur. Quod tamen nomen non minus & in Latino à petra quæ Chriſtus eſt, deriuatum, firmitatē fidei eius deſignat. Hinc inde, vt obedientia quæ certatrix vſque ad mortem eſt, non modo agnitionem veri, ſed & fortitudinem fidei habeat. Vn-

Cap. X. de & Scharioth, quod in catalogo vltimum adfigitur, memoriale Domini vel memoria mortis eius rectè interpretatur, quia vera Apoſtolorum obedientia in memoriam mortis Chriſti debet per martyrium dilatari, & imitatrix paſſionis eius vſque ad mortem fieri. Interpretatur tamen Simon etiam, pone mœrorem, ſatis prouidè ob diſpenſationem negationis ſuæ, de qua ſatis mœrens ac dolens amariter fleuit; quem nimirum mœrorem tunc depoſuit, cùm repletus iam Spiritu ſancto muſtum iocunditatis eructauit, ſed & mœrorem quem de Chriſti paſſione contraxerat, dereliquit, cùm Chriſtum reſurrexiſſe viſu corporeo conſpexit. Iungitur autem ei Andreas frater eius in cognominatione iuxta Tropologiam, vt virtus præfata fortitudine fulciatur. Siquidem Andreas virilis de Græco interpretatur, vt ſit ſenſus, quod nec obedientia ſine virilitate mentis, neque virilitas ſine agnitione veri & obedientia coram Domino expletur. Præmonſtrant autem eius tyrocinia credendi, quam virilis iſte præfuerit & decorus, quod ſimul ex Græco, Hebræoque ſonare videtur ſermone; qui mox Io-
Ioan. 1. 29. 40. 41. anne inſinuante, *Ecce Agnus Dei*, non ſolùm videre, ſed ſequi Chriſtum maluit, ad quem & fratrem ſuum perducere curauit; qui ſimul relictis omnibus ad vnius iuſſionis vocem, auctorem vitæ ſequuntur. Sed & finis virilitatem ipſius patenter inſinuat, quàm ſtrenuus ad crucem venerit, quamque viriliter perdurauerit, & quàm decorus in omnibus refulſerit. Vnde potius ex præſagio nomina Apoſtolorum, quàm fortuitò indita probantur. Propter quod & alia eis ſuperponuntur, vt Petro, quod in vtraque lingua à petra quæ Chriſtus eſt deriuatur, & Boanerges, quatenus filij veri tonitrui intelligantur. Idcirco & Simon etiam audiens triſtitiam interpre-
Ioan. 21. 18 tatur, eo quod audierit à Domino, *Cùm autem ſenueris, alius te cinget, & ducet quò non vis.* Non enim eſt æſtimandum aliter, ſed intelligendum quod hæc omnia hinc inde myſteriis ſint plena, vt diuina in ſingulis reſpondeat ſapientia. Sequitur.

Iacobvs *Zebedei & Ioannes frater eius.*] Filius autem Zebedæi ad diſtinctionem alterius Iacobi dicitur; vt in nullo catalogus eorum confundatur, & interpretatur ſupplantator, quia non modò carnis vitia ſupplantare Domino vocante, verùm etiam ipſam carnem Herode feriente, pro Chriſto contemnere prius omnium Apoſtolorũ gauiſus eſt. Ioannes verò

A Chriſti reſperſus gratia præfulſit virginitatis ſuæ gloria, & ſolus in cœna ſupra pectus Saluatoris recubuit, vt totus gratia Dei poſſeſſus patenter annueret nomen ex præſagio traxiſſe. Vnde etiam priſca meritorum geſtant cum recordatione patris nomina, quatenus euidenter inſinuetur cuius ante fuerint meriti, vel cuius demum gratia ſint ſaluati. Interpretatur itaque Zebedæus fugitiuus, illius habens figuram, qui ſemper ab initio fugit à facie Saluatoris, licet vbi vel vbi eius indeſi-
B nenter comprehendatur potentia. De quo Propheta patrem monet, *Obliuiſcere populum tuum & domum patris tui.* Quo relicto, Pſal. 44. 11
continuo à Domino Boanerges vocantur, id eſt, filij tonitrui, ſaltem quia vocem patris ſeorſum ſupra Chriſtum terribiliter intonantem audierant, *Hic eſt filius meus dilectus, ipſum audite*, vel quia alter eorum Matt. 17. 5.
quaſi de cœleſtibus intonans vocem illam theoricam, quam nemo prius attigerat, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*, effulſit: qui ſi Ioan. 1. 1.
C altius euolaret, puto nec totus poſſet capere mundus. Alter verò mox Chriſtum quaſi tuba prædicans, ante alios imitator paſſionis, palmam adeptus eſt Martyrij; qui ſimul ſæpè ſeorſum ducuntur à Domino in monte, & neſcio cuius gratiæ priuilegio vna cum Petro præ cæteris honorantur.

Philippvs *& Bartholomæus*,] Philippus autem os lampadis interpretatur.
D Et rectè quia prædicante Ioanne velut lampas ſuccenſa prior in agnitionem veritatis effulſit, & alium diſcipulum cœleſti lumine illuſtrauit. *Quem ſcripſit*, inquit, *Moyſes in lege & Prophetis, inuenimus Ieſum filium Ioſeph à Nazareth.* Ecce quare os lam- Ioan. 1. 45.
padis hic futurorum præſagio iure interpretetur, qui veluti fax in caliginoſo, ab ore veritatis de lege ac Prophetis edocuit. Bartholomeus verò licet Syrum ſit, & non Hebræum, interpretatur tamen filius ſuſpendit aquas,, id eſt fluenta doctrina-
E rum in nubibus quæ pluunt ſuper vnam quarumlibet ciuitatum, & ſuper aliam non pluunt, propter diſtributionem diuini arbitrij. Porro ſancti iure nubes dicũtur, qui dum ad altiora volant Chriſtus in eis vitæ ſuſpendit aquas, quibus viſitata terra inebriatur, & locupletatur cœleſtibus diſciplinis. Inter quos ſanè iſte filius eius qui hæc agit in ſingulis pro vbertate gratiæ, iure nominatur; vt per eum etiam largitas patris ad alios tranſmittatur. Sequitur.

Cap. X.

THOMAS *& Matthæus publicanus*,] A
Nam cæteri Euangeliſtę in catalogo Apo-
Marc. 3.18 ſtolorum, primum Matthæum ponunt,
Luc. 6.15. deinde Thomam; & hoc ipſum ſine addi-
tamento publicani, ne vtique prioris vitæ
recordantes ſugillare videantur Apoſto-
lum, quem Chriſtus tanta ſuæ pietatis
gratia illuſtrare dignatus eſt; ipſe autem
ſemetipſum & poſt Thomam ponit, &
publicanum, vtique humilitatis gratia,
ſe nominat; quatenus liqueat cunctis,
quod vbi abundauit prius peccatum, ſu- B
perabundaret gratia. Enimuero ex hoc e-
tiam docet, nos priora coram oculis pec-
cata ſemper opponere debere, noſtraſque
iniuſtitias percepta indulgentia non ab-
ſcondere, vt & alij conſolentur ſpe veniæ
poſt reatum, & humilitas conſeruetur in
corde pœnitudinis obtentu. Thomas qui-
dem interpretatur abyſſus. Vtique abyſ-
Gen. 1.2. ſus ſuper quam ferebatur olim Spiritus
ſanctus; vt de infirmitate cordis ſui, quan-
doque ipſo deſuper illuſtrante ad for-
mam procederet rectæ fidei. Alioquin C
poſt tot præconia, poſt miracula, poſt
mortuos excitatos ad vitam, cæteris Do-
minum ſe vidiſſe nunciantibus quo mo-
do non credidit? niſi quia mens eius abyſ-
ſus erat informis, ſuper quam ferebatur
Spiritus ſanctus, vt confoueret & enutri-
ret eam ad fidem? Hinc ſanè eſt, quod at-
trectatis diligenter vulneribus, mox ex-
Ioan. 20. 28. clamauit dicens, *Deus meus, Dominus meus.*
Alias autem nunquam niſi eodem Spiritu
recreante, de tanta dubietate formaretur D
ad lucem, vt veram deprehenderet in vna
eademque perſona diuinitatem. Siqui-
dem hominis carnem palpat, ſed Deum
& Dominum exclamat. Propterea igitur
Thomas iure abyſſus interpretatur, qui
de tanta deformitate ſua peruenit ad tan-
tam profunditatem myſterij. Nam idem
in Græco Didymus appellatur, quod in-
terpretatur ſimilis ſeu geminus, eo quod,
vt aiunt, vultu ſimilis fuerit Saluatori, ſi-
cut aſſolent duo gemini alternis vultibus
vnam habitus exprimere facieique figu-
ram. Porro Matthæus donatus dicitur, E
& quambenè; quia de teloneo donatus
eſt nobis Spiritus ſancti gratia Apoſtolus
& Euangeliſta. Omne igitur donum ex
dono donantis donum eſſe creditur. Pro-
pterea & Spiritus ſanctus in ſacris literis,
quia Patris & Filij eſt munus, quamſæpè
donum vocatur. A quo & iſte iure dona-
tus dicitur, eo quod illo dono repletur,
mox ſine vllius meriti præuentione in me-
lius de teloneo commutatus.

IACOBVS *Alphæi & Taddæus.*] Iaco-
bum autem Alphæi pari modo ad diſtin-
ctionem alterius Iacobi nominauit; for-
taſſis eo quod pater ipſius, ſicut & ille il-
lius fuerit. Qui profectò Iacobus in E-
uangeliis frater ſcribitur Domini, & ſi
ambo à patre cognominantur; quia Maria
vxor iſtius Alphæi ſoror Mariæ matris
Domini fuiſſe probatur, quam Ioannes
in ſuo Euangelio Mariam Cleophæ co-
gnominaſſe legitur, fortè à patre, ſiue ab
aliquo familiæ ſuæ trahens nomen; aut
certè quod defuncto Alphæo Cleophæ
alteri viro illa nupſerit; ſeu alia qualibet
ex cauſa cognomen gerens impoſitum.
Qui profectò Alphæus ex Hebręo ſermo-
ne milleſimus, ſiue doctus interpretatur,
vt ſit docti filius vel perfecti, qui prior
Hieroſolymis ab Apoſtolis Epiſcopus de-
beat ordinari. Et notandum, quod ſicut
duo Symones, ità & duo Iacobi, & duo
Iudæ, cum ſuis connumerantur cogno-
mentis. Quia ſicut perfecta obedientia
corde conſtat & opere: ita ſupplantatio
vitiorum non minus eſſe debet in ani-
ma quàm in carne, & cordis credulitas,
non minus ad iuſtitiam, quàm oris con-
feſſio ad ſalutem. Hinc quoque Prophe-
ta canit, *Confitebitur tibi Deus, confitebitur,* *Pſal.* 74.1.
acſi patenter dicat, corde & ore tibi con-
fitebitur, ne vnum fortè ſine altero à te,
qui ſcrutator es cordium, condemnetur.
Geminantur autem ſex iſti, vt ſenarij per-
fectio ex duodenario ſolidetur, & gemina
hominis ſubſtantia ex tribus iſtis virtuti-
bus Trinitatem colens coüniatur inci-
piens ab obedientia, vitiorum demum
ſupplantans hinc inde molimina, & per-
ueniens à confeſſione cordis vſque ad cō-
feſſionem oris, etiam (ſi contigerit) per
martyrij paſſionem in ſalutem. Hæc ideo
dixerim, ne prudens lector aliquid in his
putet vacare à myſterio. Cæterum Tad- *Luc.* 6.16.
dæus ipſe eſt, quem Lucas in Euangelio *Act.* 1.13.
& in Actibus Apoſtolorum nominat Iu-
dam Iacobi; & alibi Lebbæus cognomen- *Matt.* 10.3
tum habet à corde, quod nos quaſi dimi-
nutiuè corculum poſſumus appellare.
Fortè ob diſpenſationem prius duobus
iſtis vſus eſt nominibus, quaſi aliquid fa-
cetiarum gerens, quia gratius ſonare vi-
detur corculum diminutiuè maternum
inter crepundias nati exprimens affe-
ctum, quàm ſi cor diceretur teneritudi-
nem ſonans amoris. Ipſe namque eſt,
quem Eccleſiaſtica tradit hiſtoria miſ-
ſum à Saluatore ad Edeſſam ciuitatem ad
Abagarum Regem. Erat enim frater Ia-

Cap. X. cobi fratris Domini, ſicut ipſe in ſua ſcribit Epiſtola. Hinc quoque & ipſe frater dicitur Saluatoris, atteſtantibus eius ciuibus, qui ſtupentes de miraculis aiebant; *Matt. 17. 55.* *Nonne iſte eſt fabri filius & Mariæ, frater Iacobi & Ioſeph ac Iudæ & Simonis?* Non quod ex matre, vt Heluidius delirat, fratres fuerint Saluatoris, ſed ex conſanguinitate generis, vti mos eſt ſcripturarum fratres appellari.

Simon *Chananæus, & Iudas Schariotis, qui & tradidit Dominum.*] Hos igitur & cum additamento cognominis poſuit, ad diſtinctionem Simonis Petri, & Iudæ Iacobi. *Ioan. 2. Luc. 6. 15.* Hic quia fuit de vico Chana Galileæ, in quo Dominus aquas conuertit in vinum; quem Lucas ſermone Zeloten in ſuo nominat Euangelio, quia Chana zelus interpretatur, vnde & Chananæus iure interpretationis ab eo Zelotes eſt dictus, ob nimium feruorem caritatis; quem zelus domus Chriſti inflammauerat, & ideo martyrio conſummatus eſt. Iudas vero Scharioth, vel à vico in quo ortus eſt, vel à tribu Iſachar vocabulum ſumpſit quodam futuri præſagio in condemnationem ſui; Iſachar quidem merces interpretatur, quia mercedem proditionis eſt ſectatus, de qua Propheta in perſona Domini, *Zach. 11. 12* *Appenderunt*, inquit, *mercedem meam triginta argenteos pretium quo appreciatus ſum ab eis.* Porro Schariothis memoria mortis ſonat, vt ſit inexcuſabilis, quod non caſu, ſed ex meditatione mortis Dominũ prodiderit, cuius memoriam in animo diu, quo modo, vel quando illum proderet, geſtauit. Dicitur autem & memoria mortis, quia quotiens eum recolimus, Domini paſſionem continuò memoramus, vt obedientia quæ cœpit à Simone in animovſque ad aliũ Simonem conſumeretur in carne: quatenus hinc inde in confeſſionem perdurãtes memoriam mortis Chriſti ſemper habeamus, donec, ſi contigerit, etiam & ipſi propter illum martyrio explicemur. Non igitur æſtimandum, quod ſine prouidentia Dei electus ſit inter Apoſtolos, cui & interpretatio nominis reſpondit, & vltimus quaſi extra hos iã repudiandus eligitur. Maluit enim Chriſtus inter imperitos iudicium ſuum de illo periclitari, quàm effectum. Præſertim cùm & ſimili modo in Eccleſia nunc eligantur, alij quidem vt probentur, & probati perueniant ad coronam; alij verò vt probent alios in quibus operatur diabolus, quaſi in filios diffidentiæ, qui & falſi fratres ab Apoſtolo nominantur. Siquidẽ

A illi vt ſaluentur, iſti verò vt per eos boni exerceantur; omnes tamen ex præſcientia Dei & prouidentia diuerſas ob cauſas eliguntur; non quod præſcribantur ne aliter poſſint eſſe quàm mali, ſed præſciuntur quales iam cùm necdum ſint, vtrique futuri ſint, iſti per gratiam, illi verò iuſto Dei iudicio in maſſa perditionis derelicti, eo quod nec prædeſtinati ſint ad vitam. Omnes tamen, vt dixi, & ſciuntur & præ-B ſciuntur. In nullo igitur ſcientia Dei fallitur, in nullo iudicium eius à vero & iuſto deuiat, & hæc eſt altitudo diuitiarum eius, vnde Apoſtolus exclamat, *Quàm incomprehenſibiles ſunt viæ eius.* *Rom. 11. 33.* Propter quod quiſque fidelis quotiens deſereris à ſocio, quotiens iniuriatus fueris, etiam traditus patienter feras; quia ſicut hæc omnia de iſto prædicta fuerant, ità & de prauis & falſis fratribus, quod mixtim futuri ſint, penè omnis pagina teſtatur. Vnde profectò & Dominus ideo voluit tradi à diſcipulo, voluit & deſeri, quatenus tu non C frangaris cùm videris tuum deperiſſe iudicium, beneficium defeciſſe.

Hos *duodecim miſit Ieſus.*] Vnde & ſpeciatim miſſi nominantur, quia ſiquidem Apoſtoli Græcè miſſi Latino ſermone interpretantur. Etſi alij miſſi ſint, iſti tamen ſpecialius ſub duodenario myſticè deſtinantur numero, quatenus rebus & figuris omnium ſcripturarum ſapientiæ Chriſti ſeruiat ordo. Hinc quoque ſignanter dicitur, *Hos duodecim miſit Ieſus*, quaſi præfixos & præſignatos in eorum calculo, *Deut. 1. 23.* D quos olim Moyſes ad explorandam miſerat terram. Illi quidem quia figura erant, ſine ſuis mittuntur nominibus; iſti verò in quibus veritas fulget, quos Raab ſola ſuſcepit meretrix, præmonſtratis & præfixis adſignantur nominibus, vt nullus de his ſcandalum patiatur. Qui bini ac bini quambenè iunguntur, vt botrum quo gentes inebrientur duo ac duo (quia caritas non minus quàm inter duos eſſe poteſt) ſuis deferant humeris. Iſti ſunt duodecim menſes, qui ſimul annum placabi-E lem, annumque acceptabilem ſole illuſtrante iuſtitiæ complent. Iſti duodecim horæ diei, in quibus qui ambulat profectò non offendit. Et ideo hos duodecim miſit Ieſus, vt nemo aliam quærat lucem, niſi quam ipſi demonſtranr, & nemo aliud recipiat doctrinæ, quàm quod ipſi afferunt. Quia iſti ſunt veri exploratores, qui de Chriſto & Maieſtate diuina omnem explorarunt veritatem, & ſuis vſque ad nos humeris mortificationem Chriſti in

cruce

CAP. X.

cruce lætis greſſibus detulerunt.

ET *præcepit eis, in viam gentium ne abieritis,*] Hoc igitur loco conſiderãda eſt vis & ſenſus præceptorum, quia non omnia præcepta æquali pondere vel fine terminantur. Alia enim ſunt tantùm ſignificandæ vitæ, alia verò agendæ vitæ, alia verò diſpenſatiuè ad tempus ſeruanda, & Tropologicè indeſinenter adimplenda, Mat. 10.5. vt eſt illud, *In viam gentium ne abieritis*; Alioquin contrarium eſt quod Mat. 28.19 ait eiſdem Apoſtolis, *Ite, docete omnes gentes.* Quomodo ergo docebunt omnes gentes, ſi ad eorum non dico ciuitates & vias, verùm ad conſortia & communionem docendi gratia non erant adituri, neque à Iudæa egreſſuri? Et vnde ſonus eorum exiit in omnem terram, & in fines vſque peruenit, ſi non delatus ab eis ad gentes confluxit? Quapropter non ignorandum huiuſmodi præcepta ad tempus diſpenſatiuè data, & ſecundũ Tropologiam iugiter exequenda. Exhibenda quidem ad tempus, donec repulſi à Iudæa exirent diuinitus ad omnes. Dedit enim hoc præceptum, ne Iudęi, quibus repromiſſus erat Chriſtus, & ad quas venerat perditas oues domus Iſraël, ſcandalum ex hoc ſumerent, ſi ad gentes prius irent, quibus communicare iuxta legem non licebat; memor ſuorum præceptorum, Matt. 18.6 *Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis*; præſertim cùm necdum in eum crederent, & ideo magis ſcandalizari poterant, ſi ad quos repromiſſio facta fuerat deſererent, & ad externos irent. Sed mox vt indignos ſe iudicauerũt æternæ vitæ, ſolutum eſt hoc præceptum; non quod vmbra fuerit, ſed quia ad tempus datum erat. Quo conſtat omnia diuinæ legis præcepta eo ſenſu accipi debere quo data ſunt, non humana præſumptione penitus temerari. Veruntamen ſecundum Tropologiam hoc iugiter obſeruandum, ne in viis gentium, pij prædicatores, quæ ſunt actiones prauæ vitæ, vſpiam eant; ſicut nec in ciuitates Samaritanorum, quæ ſunt munitiones hæreticorum, vnquam intrare licet. Et ideo debitè monentur qui ad ſalutem gentium mittebantur opere ac vita gentilitatis ignorantia abſtinere; necnon & ciuitates Samaritanorum moraliter introire, præſertim cùm & ipſe curauerit Samaritanam. Vnde manifeſtum eſt eos prohibitos ne adirent doctrinas prauitateſque illorum, quorum ſermo ſerpit vt cancer, ſed di-

A ſciplinam veri Magiſtri ſynceram, illibatamque paſſim omnibus liberè prædicarent. Porrò Samaritæ, iuxta litteram, hi ſunt quos ad cuſtodiẽdam terram Iſraël decem Tribubus captiuatis Sargon poſuerat. 4. Reg. 17. 24. Vnde & cuſtodes interpretantur, qui legem veteris Teſtamenti primùm deprauare cœperunt, non recipientes niſi quinque libros tantùm Moyſi, & eoſdem prauitate ſcribarum corruptos; idcirco hæreticorum perſonam iure probantur habere, B qui norunt ſolida ſcindere, integra violare. Ad quos itaque primum introire vetat ante paſſionem, quia & ipſi de gentibus erant: vt à Iudæa prædicatio Apoſtolorum repulſa, prædicatores ſancti poſt reſurrectionem per ordinem ad vocationem gentium venirent.

EVNTES *autem* (inquit) *prædicate dicentes, quia appropinquauit regnum cælorum:*] Hoc igitur primum præco veritatis edocuit, hoc Chriſtus, appropin- C quaſſe regnum cœlorum principium prædicationis ſuæ fecit. Hoc & Apoſtolos primùm monuit prædicare; quia vtique tota in eos poteſtas virtutis Dominicæ transfertur, vt qui in Adam terra erant, & imaginem Dei ac ſimilitudinem amiſerant, nunc perfectam Chriſti imaginem & ſimilitudinem ſortiantur, nihil à Domini ſui virtutibus, poteſtate percepta differentes. Et ideo qui antea terreſtres erant iure primùm cœleſtes fiunt, & iubentur appropin- D quaſſe regnum cœlorum prædicare; imaginem ſcilicet ac ſimilitudinem nunc in conſortium veritatis aſſumi, vt ſancti omnes, qui cœli nomine ſunt appellati, Chriſto conregnent, & in quibus Chriſtus amodo regnum ſempiternum poſſideat. Anima enim iuſti ſedes eſt ſapientiæ, ſapientia autem Chriſtus eſt; Chriſtus verò nuſquam niſi in cœleſtibus habitat; de quibus dictum legimus, *Cæli enarrant gloriam Dei.* Propter E quod eis mox virtutem adoptionis qua Pſal. 18. 1. dedit poteſtatem filios Dei fieri, deinde opera diuinitatis conceſſit.

INFIRMOS (inquit) *curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, dæmones eiicite.*] quatenus per ea non modo in Chriſto deitatem deprehenderent viſibilibus intenti, verùm & in eiſdem Apoſtolis Deum fore non dubitarẽt. Non miremur, quia primo homini dictum eſt, *Terra es & in terrã ibis*, qui fide renaſcuntur in Chriſto, ſi audiant, quia cœlũ es, & in cœlùm ibis. Nõ in Gen. 3. 19.

X

Cap. X. cœlum vtique firmamenti, quod locale eſt, ſed cœlum ſpirituale, profectò quia Deus Spiritus eſt. In quo ſanè cœlo Deus habitare creditur, & localiter quodammodo ambulare, licet incircunſcriptus & illocalis ſit, quem vbique non loco, ſed virtute credimus. Hinc 2.Cor.6.6. quoque ipſe, *Inhabitabo* (inquit) *& inambulabo in eis.* Atque alubi, *Regnum* Luc.17.21. *Dei intra vos eſt.* Quod nimirum regnum cœlorum iure appropinquaſſe dicitur, non inclinatione cœli, quod firmamentum cognominatur, ſed illuſtratione fidei, qua dij homines efficiuntur. Cœlorum itaque regnum non modò ideo dicitur præſens Eccleſia, quia ſpe iam in cœleſtibus regnat; ſed quia cœlum effecta ſpiritaliter Chriſtus in ea regnat, ſicut & in Angelis qui cœli nomine ſpiritaliter appellantur. Nam Sanctorum regnum Chriſtus eſt: Sancti autem, vt diximus, cœli ſunt vocati. Quorum regnum benè appropinquaſſe dicitur, dum Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Hoc quippe dono homines cœli facti ſunt, & ipſe Chriſtus regnum eorum, vt perueniant & hi ad regna cœlorum. Primùm quia deſcendit appropinquans, & facti ſumus ipſi regnum cœlorum. *Infirmos*, inquit, *curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, dæmones eiicite.* Hæc omnia namque deceptione diaboli contigiſſe nulli dubium eſt. Et ideo dignum fuit, vt ſanato homine rurſus daretur ei facultas, quod ille inflixerat dolo & perſuaſione maligna, hoc iſti poteſtate fidei curarent, & expellerent ipſos rectores mundi de corporibus obſeſſis. Magna quidem virtus magnumque donum, magna reparatio, magnaque fiducia lapſis. Alioquin florente mundo, & diu humano genere in perfidiam prolabente, iamque mundo inſoleſcente contra Deum cæcitatis ſuæ ignorantia, prouoluto carnis propagine non modò ad incrementum, verùm ad voluptatis malitiam exuberante, quis vnquam viſibilis inuiſibilia proferret? quis aliam vitam crederet? quis ſe à tam longa conſuetudine reuocaret? quis de tam lata via, quam omnes ingrediebantur, ad tam arctam, & tam anguſtam ſe conſtringeret? Niſi magnis ad fidem moueretur miraculis, vt de his quæ viſibiliter fiebant, inuiſibilia intus, quæ prædicabantur, fide apprehenderet. Ad hoc quippè conceſſa ſunt iſta, non larualia, ſicut perfidia aſſerit Pagano-

A rum, ſed deifica & ſolius eius potentiæ Cap. X. congruentia virtutum miracula: vt beneficij inuitati maiora inuiſibilium crederent auditu, viſibilibus permoti potentiam intelligerent deitatis ex relatu; fraudem quoque diaboli gauderent euadere ſanitatis ex prouentu. Hinc planè Apoſtolus, *Signa*, inquit, *non fidelibus, ſed infidelibus data ſunt,* 1. Cor. 14. 22. quatenus per ea in eis fides naſceretur; fide verò percepta, poteſtas adoptionis daretur. Poteſtate ſiquidem fidei mala fugarētur, & diabolus vin- B ceretur; quo nimirum victo, libertas hominibus & triumphus deberetur.

GRATIS *accepiſtis,* (ait) *gratis date.*] Quia profectò vult veram in hominibus imaginem ac ſimilitudinē deitatis, quam amiſerant, reparari, tribuit eis poteſtatem primum quidquid diabolus ſuo inſtinctu deprauarat, corrigere; deinde beneficia ſicut accipiunt à Deo, gratis dare, vt ſit omnibus prædicatio ſancti Euangelij gratuita, & imaginis reparatio atque ſimilitudinis plena; ne aut diſpenſatio tanti my- C ſterij corrumpatur, aut ſimilitudo reddita in moribus, cauſa auaritiæ violetur.

NOLITE *poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris. Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam.*] Hæc itaque præcepta non ſolùm Apoſtolorum ſunt, verùm omnium eorum, quibus prædicatio ſancti Euangelij credita eſt, licet à multis corrumpantur. Quæ tamen niſi rectè intelli- D gantur, non modò errare impellunt quoſlibet incautos, verùm diſſonantiam inter ſanctos Euangeliſtas facere videntur. Vnde primùm cùm gratis iubeat dare, ſuperflua videtur auri argentique & pecuniarum interdictio. Præſertim cùm & Iudas ex commiſſu Domini loculos habuerit, Ioan.13.29 vnde ſibi emerent quæ neceſſaria videbantur. Ioan. 4. 8. Et alibi diſcipuli ierunt in ciuitatem emere ſibi eſcas. Quo profectò patet Dominum neceſſaria non interdixiſſe, ſed ſuperfluo reſecaſſe. Hinc quoque ſignanter ait, *Nolite poſſidere aurum* E *neque argentum, neque pecuniam.* Quoniam aliud eſt neceſſaria victus & veſtimenti ad horam habere, aliud verò, longa ſollicitudine quæſita, timidè aut cupidè poſſidere. Veruntamē vt arbitror non inuidioſus theſaurus, neque ſumptuoſus, auri argentiq; & ęris in zonis tantùm haberi, ſed docet quod prædicatorū in Domino tāta debeat fore fiducia, vt pręſētis vitę ſūptus, quamuis non præuideant hos ſibi deeſſe omninò nō diffidat. Idcircò ſatis prouidè

Cap. X. dè diuitias detruncat, qui propemodum A etiam neceſſaria præſentis vitæ amputare feſtinat, vt ibi ſit cor noſtrum, quo theſaurus eſſe probatur. Et ne fortè viderentur Apoſtoli magis lucri gratia prædicare, quàm ſalutis humanæ, omnia ſubtrahit quæ poſſent eſſe ſcandali, & neceſſaria concedit ex Euangelio, quatenus eorum nemo de craſtino cogitare videretur. Sed quærendum, quid ſit quod Matthæus & Lucas virgam in via ferre Dominum prohibuiſſe narrant, Marcus B verò nihil eis conceſſum niſi virgam tantùm ferre, & calceatos ſandaliis incedere debere; quamuis Matthæus ſignanter etiam calceamẽta poſſidere penitus vetuerit. Vnde quidam Orientalium Monachorum in cœnobiis degentes hactenus ad litteram obſeruant, & ſeruari debere nudipedalia ſectantes contendunt. Quapropter ne contraria videantur Euangeliſtæ ſentire, quærendus eſt modus, tam hìc quàm alibi, quo ſcriptura ſancta catholicè intelligatur, & auctoritas tanti my- C ſterij non violetur. Fertur enim iuxta Matthæum dixiſſe Dominum, vt nec virgam ferrent. Iuxta Marcum verò, ne quid tollerent in via, niſi virgam tantùm. Contraria quidem dicunt, ſed myſtica & vera, vt intelligamus ſub alia ſignificatione dictam virgam, quæ ſecundum Marcum eſt ferenda, & ſub alia illam, quæ ſecundum Matthæum & Lucam non eſt ferenda. Sicut illud, *Tentat vos Dominus Deus veſter*, &c, *Deus neminem tentat*. Hæc quidem ſedu- D ctionis eſt, ſecundum quam Deus neminem tentat, videlicet vt decipiat; illa verò probationis, ſecundum quam tentatus eſt Abraham & Iob, cæterique ſancti, quatenus probati manifeſti eſſent, iuxta quod Abrahæ dicitur, *Nunc ſcio quod diligas Deum*, id eſt, ſcire feci. Veluti, quod ſupra dictũ eſt, *Vt ſciat ſi diligatis eum*, quod eſt dicere vt ſcire faciat, verũ eum pro certo diligere velitis: ita & hoc loco virga quæ ferẽda eſt in via, poteſtas eſt Salua- E toris, quam ab ipſo perceperant, & regimen animarum. De qua ſanè poteſtate mox adiecit dicens, *Dignus eſt operarius mercede ſua*. Quam itaque mercedem Apoſtolus exponens dicit, *Vt qui Euangelio deſeruiunt, ex Euangelio viuant*. Et alibi, *Nunquid non habemus hanc poteſtatem?* Propter quod Dominus cùm dixiſſet, *Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam*, & cætera, continuò ſubdidit,

Matt. 10. 10. *Luc. 9. 3.* *Marc. 6. 8.* *Deut. 13. 3.* *Iac. 1. 13.* *1. Cor. 9. 14* *1. Cor. 9. 4.*

Dignvs *eſt operarius mercede ſua.*] Ex quo ſatis oſtendit, cur eos iſta poſſidere noluerit. Profectò quia ſic eos mittebat, vt hæc ab iis, quibus iam credentibus Euangelium prædicabant, accipi debere monſtraret. Et ideo illis loquebatur, vt ſecuri non poſſiderent, neque portarẽt huius vitæ neceſſaria, ſaltim nec magna nec minima. Propter quod poſuit iuxta Matthæũ & Lucam, *neque virgam*, ſed omnia vitæ neceſſaria à fidelibus, ex poteſtate & ordinatione Domini debere accipere, & nulla ſuperflua à ſuis auditoribus requirere. Quia ſicut iuſta poteſtas à Domino, ita & iniuſta præſumptio à Diabolo. Vnde Dominum vtrumque dixiſſe manifeſtum eſt, vt ferrent virgam in via, & non ferrent. Quia ſicut eſt virga iuſtorum, de qua dicitur, *Virga tua & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt*: Ita &, *virga peccatorum*, quam *non relinquet Dominus ſuper ſortem iuſtorum*; Quam itaque virgam monuit Dominus, ne ſui ferrent in via diſcipuli, quæ Chriſtus eſt, ne ſub obtentu debitæ poteſtatis, qua digni erant mercede, ſua cupiditate ſumptuoſa, quaſi ex licentia, ſuos affligerent auditores. Non quod eis manibus non liceret victum quærere neceſſarium, ſicut Paulus, & alij operabantur manibus, ne hac vterentur poteſtate; ſed licentiam concedit, dum dicit.

Pſal. 22. 4. *Pſal. 124. 3*

Dignvs *eſt operarius mercede ſua.*] Atque nihil ferendum in via niſi virgam tantùm mandatur, ex cuius profectò poteſtate quæ neceſſaria ſunt adfutura, nulli Doctorũ fidelium dubitandum. Ipſa eſt enim virga de radice Ieſſe, quam Moyſes olim ſecum tulit, & in cuius poteſtate plurima ſignorum geſſit. De cuius, cùm ad aquas contradictionis, poteſtate dubitaſſet, offendit. Ita & viri prædicatores, niſi legitimè vtantur hac poteſtate Chriſti, fideliterque nihil dubitãtes de illo penitus alienantur retrorſum. Idcirco non aurum, non argentum, non pecunia, vel aliud aliquid ex ſuperfluo, fidelibus eſt prædicatoribus requirendum, quaſi ex virga quæ peccatorum eſt; ſed ex poteſtate Domini præſumendum. Sed quæritur quomodo gratis dare debeant, quod gratis acceperunt, ſi dignus eſt operarius mercede ſua, & ex hac mercede ſumptus vitæ neceſſarios licet accipere à ſuis auditoribus? Quod ita ſoluitur. Aliud eſt enim pro mercede lucri, verbi myſteria impendere, commoda præſentis vitæ hinc re-

Exod. 4. 20 *Num. 20. 11.*

Cap. X. quirere: aliud victum vix neceſſarium, & illud non vt viuamus tantùm, ſed vt liberè prædicare poſſimus, accipere. Quæ licet iam de mercede ſint operis, tamen Euangelij ſunt lucra. Et ideo iuſtum eſt ab eis accipere ſtipendia ſumptus, quibus offerimus cœleſtis vitæ præmia: quoniam hæc interdum euangelizandi gratia nobis ſunt neceſſaria. Vnde ſint iſta neceſſitate prædicatoribus conceſſa, non lucri cauſa quæſita; & vitæ Sacramenta fidelibus, gratis quidem, ſed non pro mercede, impenſa. Quæ nimirum merces ita de laborib. hîc inchoatur fidelium, vt illic de veritatis viſione compleatur iure credentibus. Quod autem nec calceamenta ferenda ſint in pedibus, magis ad ſenſum accipiēdum; quia, vt dixi,
Marc. 6. 9. ſecundum Marcum calceatos eos iubet incedere ſandaliis. Vnde & adhuc hodie ſandalia Domini Romæ habentur, quibus pedes tecti & intecti monſtrantur; id eſt, vt nec nudi deorſum ad terram ſint, nec cooperti deſuper. Volens oſtendere, calceatos eos eſſe debere in præparatione Euangelij pacis; quatenus Euangelium nec occultari debere inſinuet, nec terrenis commodis implicari. Quod autem hîc nec calceamenta permiſit ferre, ſtultorum operum exempla inſinuat, nec conſpicere, ne ſui corporis opera credat quaſi ex mortuis pellib. muniri. Quia ſunt nonnulli, qui prauitatem ſuam ex alienis prauitatibus conantur tueri, dum alios talia feciſſe conſpiciunt, & ea perficere licentius credunt. Ac per hoc ſicut ex mortuorum pellibus pedes teguntur, ita & eorum quaſi quadam decorticatione ſe muniunt. Nam ſicut in duobus iſtis Euangeliſtis contraria iubentur, in Matthæo videlicet & Marco: ita & alubi ab eodem Domino iubetur ſancto
Exod. 3. 5. Ioſ. 5. 15. Moyſi, *Solue*, inquit, *calceamenta de pedibus tuis*, Et Ioſue ſimiliter; in commeſtione verò Agni longè aliter prædi-
Exod. 12. 11 catur. Ait enim ita, *Sic autem commedetis illum: Lumbi veſtri ſint præcincti, & calceamenta habebitis in pedibus veſtris.* Porro Agnus Dei verus Chriſtus eſt, quem
Ioan. 1. 29. Ioannes demonſtrat, *Ecce*, inquit, *Agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi.* Huius ergo tam fideles in miniſterio corporis & ſanguinis Domini, quàm ſimul vniuerſi credentes in fide, ita debemus edere, noſtrique cordis interioribus commendare, vt non ſolùm lumbos præcinctos habeamus caſtitate, verumetiam calceati ſimus in præparatione Euange-

A lij pacis, quoniam ſicut calceamenta carnales muniunt pedes, & aſperitatem frigoris defendunt, ſerpentium quoque morſibus, vel ſpinarum reſiſtunt aculeis: ita ſcripturarum præcepta, quibus greſſus noſtrarum mentium munire præcipimur, repellunt ſerpentis diaboli dolos, & aſperrimum Aquilonis frigus, ac deinde gentium ac hæreticorum vndique compugnantium ſpinas ac tribulos. Huiuſmodi ergo calceamentis vti debemus, quotquot Pa-
B ſcha Dominicum celebramus. Quid ergo prodeſt, ſi lumbos caſtitate habes præcinctos, & fueris incautus, acſi munimine ſcripturarum ſanctarum, quaſi calceamentorum pellibus, exſpoliatus? Nouimus namque quod dictum eſt Diabolo, *Et tu inſidiaberis calcaneo eius.* Multæ ſunt quidem inſidiæ eius, quibus quotidie vulneramur. Et ideo non ſine ingenti ratione ab vno Euangeliſtarum dictum eſt, vt calceatos pedes ſandaliis habeamus, & in alio, nec calceamenta
C in via feramus. Sic & in veteri Teſtamento dum Paſcha commedimus, calceati eſſe iubemur. Et Moyſi, ac Ieſu Naue, longè aliter præceptum legimus. Sed ſi ordo & ratio conſideretur, mox tanta diuerſitas abſque ambiguo ſoluitur, dum ſtatim ipſa cauſa ſubditur, *Solue*, inquit, *calceamenta de pedibus tuis, locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt.* Exod. 3. 5.
Oſtenditur ergo terra Ægypti, vbi da-
D tur præceptio mandati ſuperior de Paſcha, quod terra ſancta eſt, & ideo populo Dei habenda ibi mandantur calceamenta & portare in pedibus, in ſancta autem terra decernunt ſoluenda. Quas tamen cauſas diligenter conſiderare oportet, quia magna in ſe præmoſtrant Sacramenta. Quamdiu ergo in hac Ægypto verſamur, oportet nos Paſcha Domini celebrantes, calceatis pedibus incedere, & ſacrarum ſcripturarum tegumentis munire greſſus noſtros, quia tutus non eſt inceſſus noſter, niſi mandatis Do-
E minicis præſtruantur ac contegantur pedes, quo vſque intremus in illam ſanctæ promiſſionis terram, quæ iuſtis debetur, & electis Dei eſt præparata; de qua dictum eſt, *Beati mites, quia ipſi poſſidebunt terram.* In qua non ſunt ſpinæ & tribuli, in qua non ſunt ſerpentes & ſcorpij; vbi diabolus cum ſuis non accedit miniſtris. Habemus, & Dominum Ieſum, vt paulo ante iam dixi, Ioanne teſte, fuiſſe calceatum, *Cuius ego*, inquit, Matt. 5. 4.

Cap. X. *non ſum dignus corrigiam calceamentorum ſoluere.* Sed longè alia in Chriſto eſt ratio. Ioan.1.27. Ille non propter ſe calceatus eſt, id eſt carne veſtitus, quoniam terra ſuſtinere non poterat Maieſtatis eius nuda veſtigia. Sed & calceamenta eius cũ dicit, greſſus oſtēdit ſanctarum ſcripturarum, quibus graditur & peragrat habitus & notitia eius in omnes vſq; qui habitant ſupra terram. Et ideo Ioannes indignum ſe iudicat, qui ſoluat corrigia calceamentorum eius. Quia quaſi calceata adhuc in iſto ſæculo verbi Dei veneranda probãtur veſtigia, quæ exſoluere ad liquidũ nemo poteſt. Quia modò per ſpeculum videmus in ænigmate, tunc facie ad faciē; vbi non erit aliquid opertum, quod non reuelabitur, & occultũ quod non ſcietur. Et propterea in hoc Euangelio calceamenta prohibentur portare Apoſtoli, dum dicitur eis, *Nolite poſſidere aurum*, & poſt pauca, *neque calceamenta, neque virgam.* Marcus verò ait, quod iuſſerit Dominus ne quid ſecũ tollerent in via, niſi virgã tantùm, & calceatos vt dixi ſandalijs haberent pedes. Vt verbum Dei, acſi calceatũ & cōtectum in myſterio propter ſpinas & tribulos blaſphemantium, necnon & hæreticorum venena prædicent, ne ſancta canibus pandantur continuò, & porcis pretioſa quæque proiiciantur. Porro ad eos qui fideli mente ac deuota audiunt, ſanaque intentione quæ diuina ſunt ſcire deſiderãt, quaſi iam in terra ſancta gradiētes, acſi perfecti in fide iubētur merito non portare calceamēta, quibus ſecuri poſſunt nuda ſcripturarum proferre teſtimonia, & apertis illic incedere veſtigiis, & diuina reſerare arcana. Act.12.8. Et ideo Petrus iubente Angelo calciauit ſe in carcere calciamentis ſuis, & ſic exiit ad hoſtes Iudæos, & aduerſarias poteſtates, vt calceatis pedibus in præparatione Euangelij, calcaret ſuper ſerpētes, & ſcorpiones, & ſuper omnem virturem inimici. Cant.7.1. Cant.2.2. Sed & ſponſa in Canticis laudatur pulchra in calceamentis, quoniam & ipſa ſicut lilium inter ſpinas florere commemoratur. Idcirco per deſertum incedens huius ſæculi calceata ſit neceſſe eſt, ne lædatur ſerpentium morſibus, vel peccati aculeis. Nam & Moyſes dicit in benedictionibus ſuis quas Iſraëli propoſuit, in perDeut.33.25 ſona Chriſti, *Ferrum*, inquit, *& æs calceamentum tuum*; quæ duo metalla valdè fortia videntur. Vnum eorum interminuat & confringat, quæcunque dura eſſe videntur: aliud verò, vt nullo vnquam tempore æruginis vitio conſumatur. Et ideo Cap. X. acſi his calceatus, Chriſtus venit vt calcaret & cōtereret omnia capita draconis, & confringeret omnem poteſtatem inimici; neque vllis in ſæculo afficeretur vitiorum contagiis, ſed in omnibus victor incederet, donec omnes inimicos ſuos redigeret, & proſtraret pedibus ſuis. Verùm altius repetendum eſt, cur in zonis auri, argentique, & pecuniarum pondera ferre ſignanter prohibuerit; niſi vt & B auaritiam reſecaret, & aliud ex his per Tropologiam oſtenderet. Nam in zona miniſterij apparatum & efficaciam operis deſignat, ex quo, ne aliquid ſit venale in miniſterio Euangelij, monemur, & opus Apoſtolatus auri, argentique & pecuniarum ſit lucrum: vnde Dominus, *Sint lumbi veſtri præcincti.* Luc.12.35. Ad hoc quippe præcingi iubentur, quo expeditiores ad opus miniſterij fiant. Sed & Paulus calceatos pedes monet habere in præparatione Euangelij pacis, Ephes.6.15 quamuis Moyſi dicatur, vt diC xi, *Solue calceamenta de pedibus tuis; locus enim in quo ſtas, terra ſancta eſt.* Exod.3.5. Ex quo patet ſenſus quod hæc myſtica ſunt, licet quædam ad litteram debeant obſeruari, & ideo calceari debere, ne puluis peccati adhæreat greſſibus. Quod ſi diſcalceatis in aliquo rurſus puluis adhæſerit perfidorum, excutiendus vtique de pedibus, ne vllis coinquinemur fraudibus.

NEQVE *perã*, inquit, *in via, neque duas tunicas.*] Detruncatis igitur auaritiæ theD ſauris, mox gulam cohibet, & arguit Philoſophos, qui dicuntur Bacchionitæ vel Baccroperitæ, qui omnia mundi pro nihilo ducentes cellaria ſecum ferebant. Quorum vnus ſupellectilis cùm nihil ſecum ferret, niſi caucum quo aquam biberet, videns quendam concauis bibere manibus, mox proiecit illud: *Si ſciſſem*, inquit, *quod natura hanc haberem artem, nec iſtum tuliſſem.* Quantò magis indignum erat, vt Apoſtoli ciborum ſaccos, quibus ex Euangelio acciE pere fas erat neceſſaria, onuſti ferrent. Ioan.13.29 Veruntamen legimus Iudam loculos habuiſſe, in quibus non onera ciborum, ſed neceſſaria victus, & ad vſus pauperum aliqua detuliſſe. Duas autem tunicas ferre vetuiſſe patet. Non quod in locis Scythiæ glaciali niue rigentibus, aut in quamplurimis Alpium cacuminibus vna cuilibet tunica ſufficere poſſit. Sed quod tunica pro veſtimento hoc loco

CAP. X. iure accipitur neceſſariæ. Alioquin qui duas vetuit, non alia fortaſſis veſtimentorum genera interdixit. Vnde Paulus penulam à Troade ſibi iubet afferri, ſed rectius, vt per tunicam veſtimentum vitæ integrum accipiatur & neceſſarium; licet S. Baſilius vnum & ſimplicem ſuis tunicam poſſe ſufficere probauerit. Hoc igitur eſt quod ait, *Neque duas tunicas*, ne quiſquam eorum poſt eam qua eſſet indutus aliam ferendam putaret, ſollicitus ne indigeret: præſertim cùm ex illa poteſtate præmiſſa poſſet à quolibet iam imbuto, accipere. Proinde Marcus non portari, aut haberi duas tunicas, ſed expreſſius indui vetuit; inſinuans eos non dupliciter incedere debere in Euangelio, ſed ſimpliciter qui veſte nuptiali circumteguntur. Quorum eſt tunica illa indeſciſſa, & inconſutilis deſuper contexta per totum; quam qui habuerit non timebit à frigore niuium; ſed ad omnia protectus fidenter incedit. Veruntamen quia in his omnibus dura conditio videbatur Apoſtolorum, ita concludit, dicens.

2. Tim. 4. 31.

Marc. 6. 9.

DIGNVS *eſt operarius mercede ſua.*] Acſi patenter dicat, tantum accipite, quantum in veſtitu & victu vobis neceſſarium fuerit. Hinc ſanè Paulus, *Habentes*, inquit, *victum & veſtimentum, his contenti ſimus.* In hac igitur ſecunda prædicatione, poſtquam pro dilectione proximi infirmos ſanare conceſſit, ad proprios ſuos vertit amicos ſermonem, inſinuans habitum quo monſtrarent potius ſalutis gratia ſe, quàm lucri, Euangelium prædicare, & ſicut ſermo in monte habitus mox virtutibus confirmatur: ita & iſtis, quia dura ſunt quæ iubentur, larga virtutum operatio conceditur.

1. Tim. 6. 8

IN *quamcunque ciuitatem intraueritis, interrogate, quis in ea dignus ſit.*] Pius Magiſter omnia diſcipulis vtilia & honeſta proponit, ne vllis deturpetur Euangelium infamiis. Sed ignotam intrantes Apoſtoli ciuitatem, vnde ſcire poterant niſi ex relatione ciuium, quis in ea dignus eſſet? Et ideo iubentur interrogare. Non quod in eiſdem aliquis dignitatem fidei quæratur habere: ſed ſi dignus ſit moribus & fama bonæ vitæ, vt multi fuere Gẽtilium & Iudæorũ, honeſtatẽ ſectantes & nobilitatẽ generis. Mira celſitudo Apoſtolorũ, quorum hoſpitio, non quicunque, vt aſſolet etiam Magnatibus, ſed dignus requiritur hoſpes, non minus vt impartiatur aliud, quàm vt accipiat. Alioquin dignitas tantæ prædicationis ſuſcipientis turparetur

A infamia, ſi eſſet indignus coram ſuis ciuibus & notabilis. Magna igitur dignitas Deo tribuente beneficia; ſed maior, ab eo ſi mereatur gratiam percipere. Tamen in vtroque laudabilis, quiſquis ad hęc idoneus inuenitur. CAP. X.

IBI (inquit) *manete,*] Ne vagi ſitis huc illucque diſcurrendo, vt quia dignus inuentus eſt hoſpes, ibidem confluere poſſint Auditores. Docuit ergo quid intrantes vrbem agerent, deinde quid domui hoſpitis implorarent, *Dicite* (inquit) *Pax* B *huic domui.* Docet in ſpecie quod exhibuit in genere. Nam cœleſtis militia Angelorum in ingreſſu Chriſti ad nos hanc exhibuit pacem mundo, *Gloria*, inquiunt, *in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Et hoc eſt quod hîc dignus requiritur; ſcilicet vt ſit hoſpes bonæ voluntatis, quia nihil ditius neque locupletius inuenitur. Enimuero pacem non parietibus implorare iubet, ſed hominibus, ex quibus etiam domus conſtruitur in cœlis. Quæ ſi fuerit digna, videlicet bonæ vo- C luntatis, *Veniet* (inquit) *pax veſtra ſuper eam.* Nam & Paulus quàm ſæpè, quibus ſcribit, primùm pacem implorat, vt pace cum Deo recepta, qui ſunt iræ filij, fiant adoptionis. Et notandum, quod iam pax Dei, pax Apoſtolorum dicitur; quia reconciliati & ipſi Deo, ex dono largitoris aliis munus pacis impendunt. Quod ſi non fuerit digna, id eſt, bonæ voluntatis, quia aliis prouenire non poteſt, *Pax veſtra* D *ad vos reuertetur.* Reuertetur quidem, eo quod egreſſa fuerat per ſermonem, non vt deſereret à quibus miſſa fuerat, ſed quia hoſpes eam ſibi oblatam ſuſcipere noluit ob malitiam cordis, totum in prædicatoribus redundat, & merces pacis oblatæ, & pax ipſa eos quantum ex ipſis eſt, ſuo refundit rore, quia non ſunt ſuſcepti ne vllo patiantur mentis ſcrupulo. Quod ſi fuerit per bonam voluntatem in domo filius pacis, requieſcet ſuper eam pax Domini, dum ab omni perturbatione ſæculi mentem Deo reconciliatam requieſcere E facit. Alioquin illa nullo faſtidio patitur, quæ omnes ſeditiones interius repellit. *Sin autem, Pax veſtra ad vos reuertetur*, quia nemo prædicatorum ſine fructu erit.

Luc. 2. 14.

ET *quicunque non receperit vos, neque audierit ſermones veſtros, exeuntes foras de domo, vel de ciuitate, excutite puluerem de pedibus veſtris.*] Vtrumque obſeruandum, quia nec receptio Apoſtolorum ſine ſuſceptione prædicationis, nec ſuſceptio prædicationis ſine officio charitatis. Et ideo

Cap. X.

ſimul iungit, *Cùm non ſuſceperint, nec audierint; exeuntes de domo, vel de ciuitate.* De domo primùm, ſi fortè in eadem ciuitate qui dignus ſit, inueniatur, quia vnus non præiudicat omnes: ſicut & ſi aliquis in ea eos receperit; non excuſat domum, cui pax oblata diſplicuerat. *Exeuntes*, inquit, *excutite puluerem de pedibus veſtris.* Quid ſi lutulenta fuerit ciuitas, quo non puluis, ſed lutum pedibus adhæſerit? Magis ad ſenſum hoc accipiendum puto quàm ad literam. Ipſi enim non ſuſcipientes pa- B cem remanſerant in ſua impietate, de quibus dicitur per Prophetam, *Non ſic impij, non ſic, ſed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ.* Et alibi de diabolo, *Puluis panis eius.* Ergo puluis Anathematiſmus eſt miſeræ ciuitatis vel domus, ne adhæreant greſſibus Apoſtolorum, qui noluerunt ſuſcipere pacem ſuæ reconciliationis; vt permaneant proiecti à facie terræ viuentium nullam ſoliditatem fidei habentes; ſed ſint puluis in cibo diaboli, nolentes pluuiam doctrinæ ſibi de cœlo alla- C tam qua compluerentur, accipere. Vnde ſignanter ait alius Euangeliſta, *In teſtimonium illis.* Quia ſi eos aut doctrinam eorum perciperent, puluis non remanerent. Et ideo ad teſtimonium puluis excutitur, vt inſinuetur ex hoc, quid ipſi per culpam remanſerint, & quod proiecti à greſſibus eorum huc illucq; ventorũ impulſione ad tenebras propelluntur. Vel ad teſtimonium Apoſtolorum puluis excutitur, vt ſit ſignum laboris eorum, quod ad eos venerunt, & ipſi pacem noluerunt ac- D cipere. Vnde adeo nihil terrenorum ab eis communicaſſe, vt nec puluerem paterentur pedibus adhærere; ſed omnia eorum ſub Anathemate reliquiſſe. Exeuntes verò pedes excutiunt; quia ſancti doctores dum prauitates refugiunt auditorum, nihil debent adhærere peccati, & ſi quippiam inhæſerit, feſtinanter excutere, vt aliis inueniantur idonei.

Pſal. 1. 4.
Eſa. 65. 25
Luc. 9. 5.

Amen *dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum quàm illi ciuitati.*] Mira igitur dignitas, & magna conſolatio Apoſtolo- E rum, quorum ex receptione tanta præſtatur gratia, & ex repulſione illorum tantum offenditur Deus. Sed videndum, quid ſit quod ait, *Tolerabilis erit terræ Sodomorum.* Nunquid ergo ipſa terra, quæ conflagrata eſt ſemel incendio, rurſus eueniet in iudicio? Non vtique, ſed terram pro habitatoribus poſuit; qui licet pro ſuis ſceleribus ſemel damnati ſint, tamen in futuro tolerabilius pœnas luent. Terra

A enim iure homines dicuntur, quibus dictum eſt in Adam, *Terra es, & in terram ibis.* Sed miſeri Sodomitæ, qui & in præſentiarum conflagrantur, & in futuro, licet tolerabilius, cruciantur. Fit enim comparatio de leuioribus ad grauiora: & ideo quibus tolerabilius erit & leuius, tamen pœnaliter erit. Audiant ergo, qui de quibuſlibet incautè pronunciãt, quod non iudicat Deus bis in idipſum: neſcientes quod aliqui hinc incipiant torqueri, non vt finiatur eorum cruciatus in fine vitæ, ſed vt qui vident terreantur, & ipſi quæ admiſerunt ſine fine lugeant. Alioquin & Pharaonis ſpes veniæ reſtat quod abſonum eſt. Idcirco credendum, quod ſola conuerſio ad Deum finem malis imponat, & non tortura reatus ſine gratia quæ hîc incipit, vt in æternum deſæuiat. Tamen ex hoc loco colligitur, quod ſicut defertur præmium Sanctorum in requie: ita & pœna tormentorum in ſuppliciis. Sed qui perſcrutator eſt cordiũ, & nouit omnia, ipſe iuſtiſſimè diſcernit quid ſingulis pro ſuis reſtituat factis. Alioquin quis contemplari valet, cur Sodomæ tolerabilius, & illi ciuitati atrocius eſſe debeat? Poſſumus tamen dicere, quod illis pax reconciliationis non prædicata fuit, nec ad eos miſſus eſt aliquis qui eis vitam ſalutis annunciaret; ſed Angeli mox ad perdendum eam quidem; qui ad Loth ingreſſi, vel vnum repererunt cum quo diuerterent. Vel quia hîc Sodoma pœnam ſuſtinuit, ſi fortè ideo aliquid leuius in futuro habebit. Sed miſera ciuitas, quæ ſibi oblatam pacem reiecit, & hoſpitalitatis gratiam interdixit, vtramque legem contempſit; legem ſcilicet naturæ, & Moyſi; ac Chriſti gratiæ reluctata eſt: cùm Sodomitæ tantùm legem naturæ penè abolitam diu inlecti conculcauerint.

Cap. X.
Gen. 3. 19.

Ecce *ego mitto vos ſicut oues in medio luporum.*] Quæ nimirum vox plena omni auctoritate, ac ſi patenter tonat: Licet vos pauci & exigui, viles, & indocti ſitis, ecce ego ſum qui mitto vos ſicut oues in medio luporum. Quod ſi terret luporum immanis & innumerabilis ſæuitia, confortamini, quia ego mitto vos. Et mira exaggeratio poteſtatis. Eſſet quidem terribile, ſi lupi mitterentur ad oues licet pauci: nunc pauciſſimæ oues mittuntur ad ſuperanda millia luporum, quorum rapacitas totum occupauerat mundum. Sed has oues leo de tribu Iuda parturierat: idcirco inſuperabiles eas ipſe mittebat. Hi ſunt autem, de quibus paulò antè dicitur, *Hos duode-*

Cap. X. *cim miſit Ieſus*, quos ouium nomine innocentes eſſe deſignat. Lupis verò Scribas & Phariſæos atque hęreticos & Philoſophos benè comparauit, qui ſemper inſidiantur ſimplicitati Dominici gregis.

Estote (inquit) *prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ.*] Quaſi
Num.21.9 quædam contraria iubet; ſed ſimilitudine ſatis conueniunt. Nam & Moyſes populum à morſibus ſerpentinis viſu æneì ſerpentis, quem erexerat, curauit: cuius Chriſtus ſuſpenſus in cruce, veritatem B expreſſit. Non enim calliditatem ſerpentis antiqui iubentur habere, ſed ſecundum Phyſicos, naturalem eorum prudentiam imitari. Dicunt enim aliqui eorum, pretioſiſſimas in capite gemmas geſtare; quos cùm vt eas poſſint auferre, velint incantare, imprimunt fortiſſimo lapidi aurem, & cauda deſuper aliam cooperiunt, ne vocem audiant incantantis. Quo ſanè facto, & quod pretioſum eſt, cuſtodiunt, & vitam non amittunt: ita & ſancti Apoſtoli monentur margaritam, quam C venditis omnibus emerent, ſua prudentia cuſtodire; mentemque (quod eſt principale hominis) petræ, quæ Chriſtus eſt, fortiter imprimere, auremque carnis cauda, id eſt, fine vitæ, per paſſionem etiamſi contigerit, operire, ne vocem audiant incantantis. Magna igitur prudentia eſt Chriſtum in nobis portare, vitamque cuſtodire, ne auferatur vllis prauorum fraudibus. Ad hoc quippe Scribæ & Phariſæi, atque hæretici, necnon & Philoſophi, la- D borant incantando prauis perſuaſionibus, vt Chriſtum nobis auferant. Dicitur ergo & alia prudentia ſerpentis, quod totum corpus præbeat vt caput, in quo eſt vita, cuſtodiat. Qui cùm ſenuerit, ingreditur in anguſto petrarum foramine, vt ſe veterem exuat tunicam: ita & nos caput noſtrum, quod eſt Chriſtus, in nobis cuſtodientes, corpus ponamus, per anguſtam intrantes viam exuamus tunicam veterem, vt in omnibus renouemur. Bona igitur prudentia ſerpentis quam
Rom.16. 91. Paulus exponit dicens, *Eſtote prudentes in* E *bono, & ſimplices in malo*; Præmiſit igitur prudentiam Chriſtus, vt tuta poſſit eſſe ſimplicitas: & ſequitur columbæ ſimplicitas, ne ſtulta inueniatur in nobis pruden-
1.Cor.1.19. tia apud Deum, de qua dicitur, *Perdam*
Eſa.29.14 *ſapientiam ſapientum, & prudentiam eorum reprobabo.* Idcirco alternis ſe foueant proſpectibus; ne ſit illa ſimplicitas in nobis, de qua dicitur, quod ſimplex omnia credit: quia profectò in ſæculo prudentiores A ſunt filij lucis, & ſimpliciores ſua fatuitate. Cap. X. Si fortè coram prudentibus ſimplices inueniamur à ſæculi actibus, coram ſimplicibus verò prudentes in bono. Perhibent etiam Phyſici, quotiens velint aquas bibere, quod prius venena deponunt: ita & nos ſi volumus aquam doctrinarum de fonte Saluatoris haurire, euomamus per humilem confeſſionem venena vitiorum, vt deinceps fluenta doctrinarum haurire poſſimus. Quæ nimirum quatuor, quæ B poſuimus, naturæ ſerpentis exempla benè videntur congruere ad imitationem prudentiæ. Sed duæ vt Chriſtum qui caput eſt noſtrum, ante omnia per fidem in nobis cuſtodiamus: duæ verò ad imitationem vitæ, quatenus exuti vitiis, in nouitate vitæ ambulemus. At verò quidam, non ad naturam ſerpentis oportere referre dixerunt; ſed ad aliud quod in Geneſi legimus, antequam Adam in paradiſo traduceret, prudentiorem eum fuiſſe præ cunctis animantibus terræ. Vnde primùm C animum ſexus mollioris aggreſſus eſt; deinde ſpecam inlexit, dum communionem immortalitatis cum diis ſpopondit. Et per hæc tanta præmia opus conſilij ſui & voluntatis perſuaſit. Pari igitur dicunt oportere prudentia doctorem agere, vt inſpiciat primùm vniuſcuiuſque naturam & voluntatem, quid intendat, quidve poſſit, vel quantum ſit capax. Sicque adhibendam verborum prudentiam, deinde ſpes bonorum futurorum reſeranda, & D cœleſtia fidei præmia promittēda, vt quod ille mentitus eſt, contra Apoſtoli prædicarent ex vero ſecundum ſpōſionem Dei, quod Angelis ſimiles futuri ſumus. Quatenus huiuſcemodi prudentia, verbis & promiſſionibus, ſæuientium mentes, & luporum rabiem protraherent ad fidem. Sed quid horū magis congruat præcepto Saluatoris, prudens lector videat; dum virus veneni fugiat, & ſimplicitatem columbæ non amittat. Quia quantum eſt amandum in columba quod fel non habet, tantùm timendum in ſerpente, ne E venena prauæ intelligentiæ in nobis diffundat. Sunt autem in columbæ natura quatuor, quibus permaximè ſimplicitas commendatur. Primum eſt, quod non roſtro nocet, nec vngulis diſcerpit, nec aliis vt lædat, ſicut reliquæ aues, ferit: ſed ſimplicitatem amoris, quia fel non habet; ſine amaritudine intus cuſtodit. Aliud verò eſt, quod deſuper riuos aqua- Cant.5.12. rum reſidens, inſidiantium ſibi vmbras videt, ſicut legitur de Eccleſia in Canticis;

Cap. X. deinde tertium eſt, quod ſuos diligentiſſimè nutrit pullos, etiam & alienos paſcit; quibus nimirum exemplis, nos omnibus beneficos eſſe docet, & nulli nocere debere inſinuat. Verùm quod poſtremum eſt, & prius dixeram, ſine fellis amaritudine nos omnia & facere & docere, ne
Act. 8. 21. cum Simone obligati dolo inueniamur, demõſtrat; ſed ſemper iuxta doctrinarum fluenta verſantes, inſidias vitemus malignantium, & contemplantes Deum in cordibus noſtris, exterius concupiſcenda tranſponamus. Vnde Propheta de ſanctis
Eſa. 60. 8. prædicatoribus, *Qui ſunt iſti*, inquit, *qui vt nubes volant, & quaſi columbæ ad feneſtras ſuas?* Ad feneſtras quippe ſuas ſancti rectè adſpiciunt, vt ſimplicitatem innocentiæ intus cuſtodiant, dum nihil exterius aſpiciendo, quod libeat cernunt. Imò omnibus proſtant etiam alienis, qui ſuos enutrire modis omnibus elaborant. Dicuntur autem columbæ etiam ſuis inuicem oſculis, vel mutuis aſpectibus, concipere: ex quo inſtruimur moraliter, per caritatem ſine vllius carnis concupiſcentia, virtutes ſerere & parturire filios adoptionis, intus amore ſpiritali regeneratos. Sequitur.

Cavete *autem ab hominibus.*] Ad hoc totum valet quod præmiſit, *Eſtote prudentes, & ſimplices*, vt cauere poſſimus, ne aut malis perſuaſionibus exterius decipiamur, aut ſimplicitatem, quæ per Spiritum ſanctum diffuſa eſt in credentibus, foras malè proiiciamus. Et hoc eſt cauere ab omnibus; non vt non tradamur, quod veritas futurum pronunciat; ſed vt non decipiamur vllis inſidiarum fraudibus. Reſpicit hic locus quod ait, *Ecce ego mitto vos*, Et ideo cauete per prudentiam, ne amittatis ſimplicitatem columbæ.

Tradent *enim vos in Conciliis.*] Magiſter egregius Chriſtus quæ ventura erant prædicit diſcipulis; non vt deterreat, ſed vt inſtruat, quatenus paratiores ſint pro eo, ad omnia ſuſtinenda. Vnde Pau-
1. Theſſ. 3. 3 lus Apoſtolus cùm eſſet in vinculis, *In hoc*, inquit, *poſiti ſumus*, Id eſt, vt patiamur & ſuſtineamus quæ inferuntur nobis. Quatuor namque erant quæ poſſent Apoſtolos permouere; quæ hîc ideo prænotantur, ne ſubitò præriperet eos tacita cogitatio; quod homines ſimplices & indocti in concilium ducerentur: & ideo ait, *Tradent enim vos.* Quod fragiles & imbecilles viribus, ne fortè corde pauerent, *In ſynagogis ſuis flagellabunt vos.* Quod viles & ruſticani coram Regibus ſtarent, vt ait, *Ad*

A *Reges & Præſides ducemini.* Quod ineloquentes & idiotæ, vt ita fatear, diſputare deberent de Chriſto & de lege ac Prophetis, in quibus omnia de illo prænunciabantur. Idcirco continuò ait, *Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini.* Vnde Paulus Doctor egregius, *Veni ad vos*, in- 1. Cor. 2. 4.
quit, *fratres, non in eminentia ſermonis, aut in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, annuncians vobis teſtimonium Dei, ſed in oſtenſione Spiritus, ſignorum, & veritatis.* Itaque
B inſinuat quod Deo totum tribuere debeamus, nec aliundè nos habere credamus, niſi ab eo in cuius manu nos & ſermones noſtri ſumus. *Hæc omnia*, inquit, *propter me, in teſtimonium illis.* Vbi magis fides imploranda eſt, quàm ſenſus requirendus; quia quodcunque ſanctis prædicatoribus verbi euenire poſſet, non aliunde poſſet quàm ab ipſo & in ipſo à quo miſſi erant. Quod autem ait, *In teſtimonium illis*, diſtinguit Iudæos & Gẽtes, ſicut & ſupra, quorum in teſtimonium ve-
C niſſe ad eos dicitur, vt eſſẽt inexcuſabiles, Sicut Dominus ait, *Si non veniſſem & locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberent.* Ioan. 15. 22
Alioquin & tam Iudæi quàm & Gentes quodammodo excuſabiles eſſent, niſi Apoſtoli & Apoſtolici viri ad eos veniſſent. Nam locus iſte non ſolùm de Apoſtolis intelligendus eſt, verumetiam & de omnibus vſque in finem ſæculi Doctoribus, qui paſſuri ſunt coram Principibus gentium, aut in ſynagogis Iudæorum. *Cum autem tradent vos*, hoc eſt, quod
D dixerat ſuperius, *Quia tradent vos, nolite cogitare quomodo*, Id eſt, vtrum facundus ſit ſermo & luculentus, aux ſimplex & incompoſitus: *Vel quid loquamini*, Id eſt, de qua re: tantùm vt de conſcientia bona & fide non ficta, ita vt prudentia vos pręcedat, & ſimplicitas columbæ non effugiat. Quia in his duobus verbis Dominus & Magiſter miro modo, magnam breuitatis diſcipulis præparauit materiem, cuſtodiendi quæcunque denunciat dura & aſpera perferenda; quoniam intus
E erat Spiritus ſanctus, qui docebat ſingulos de omnibus, *Dabitur enim*, inquit, *vobis in illa hora*, id eſt, cùm coram Regibus aut in ſynagogis, vel vbi & vbi interrogati fueritis. Vult enim vt cor Doctoris pendeat in Deum, & ad gloriam Dei ex donis eius operetur aut loquatur in cunctis. *Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium.* Quoniam nullus eſt fidus affectus carnis, vbi diuerſa eſt fides. Exaggerat itaque in tempore perſecutionis

Cap. X.

preſſurarum anguſtias, dum in nullo niſi in ſolo Deo ſpes relinquitur: dum etiam ipſi filij ſurgere dicuntur in parentes. Et hic eſt gladius verbi diuini, quem venit Ieſus mittere in terram, vt dirimat religionem fidei ab omni amore carnis, & pietatem proximi à pietate diuina.

Et *eritis* (inquit) *odio omnibus hominibus propter nomen meum.*] Nomen autem Dei magnum eſt, & ineffabile. Sed eſt nomen eius, ex quo ſcandalizantur plurimi, quo inſigniuntur omnes quicunque rectè inuocant nomen Domini; vnde & Chriſtiani vocamur. Quod ſanè nomen, quia in vobis erit, perſequentur audientes. Omnes cùm dicit, non eos dicit, qui audierint, ſed ex eo omnes, qui ex contrario aduerſauerint.

Qui *perſeuerauerit vſque in finẽ hic ſaluus erit.*] Non qui perſeuerauerit odio, aut in cuiuſcunque rei negotio, in tradendo ſcilicet fratrem aut filium, ſed qui perſeuerauerit in fide nominis Chriſti, quod
Mar.13.14 Lucas manifeſtius dicit. *Qui ſuſtinuerit*, id eſt, omnia ſibi illata probra, perſecutiones, quæ ſanctis Martyribus ſatis abũdeque inflicta ſunt, ſi quis ſuſtinuerit hæc vſque in finem, ſaluus erit. In finem autem intelligimus, aut vſque in finem vitæ, aut vſque dum compleat teſtimonium, quod eſt martyrium paſſionis; vel quouſque ad Chriſtum perueniat, qui eſt finis omnis conſummationis, per quem apprehendat vnuſquiſque veram & perpetuam vitam. Quatuor quippe in hoc capitulo commendantur ſalutis elementa. Quia primùm expellitur à nobis temeritas elationis, cùm dicitur, *Qui perſeuerauerit*, ne vllus de ſuis præſumat viribus. Deinde cùm ait, *Saluus erit*, ſpes præſtatur, quacunque morte conſummatus fuerit. Tertium cùm dicitur, *Vſque in finem*, duo ſimul oſtendit, quod omnis tribulatio finem habeat, ſed præmium boni laboris nullum habeat finem. Et ideo in fine laboris, vel certaminis benè addidit, *Saluus erit*, vt intelligas in æternum, in quo finis nullus erit. Alioquin finienda commendaretur æternitas in eo quod ait, *Saluus erit*, Si eſſet & finienda ſalus ſicut finitur temporaliter certamen agonis.

Cum *perſecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.*] Quia dixerat, *Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum*, acſi cogitationibus eorum reſpondere videtur quid deinceps fieri oporteret. Quod autem dixit, *In ciuitate iſta*, non demonſtratiuè dixit, ſed de qualibet ait ciuitate

Cap. X.

A in qua perſequutio fuerit, vt puta ſi Hieroſolymis, Romam fugite, ſicut populum feciſſe legimus etiam & de Damaſco. (2.Cor.11.32) Nam ideo fugam præcepit, vel conceſſit, ne aut infirmus non haberet locum reſpirandi in confeſſione Chriſti, ſi minus quilibet adhuc ſe videret idoneum, & temeritas periclitaretur, & ne aut importunè martyrio occumberet Chriſti antequã militiam prædicationis ſuæ pro ſalute eorum, qui credituri erant, indignè
B expenderet. Stultum ergo eſt in bello militem prius ſe morti offerre, quàm aliquem aduerſariorum ſuis proſternat armis; imò expedit vt feſtinet, antequam cadat, plures proſternere; deinceps etiam ſi contigerit ad alia ſe ſeruari gaudeat: ita & in hac militia Chriſti ſic quærenda eſt palma martyrij, vt non refugiat quis pro ſalute aliorum tolerare diſpendia ſui, diuque ferre agones proprij laboris. Cæterum alij hunc locum expreſſius intelligentes dixere, quod in iſta ciuitate cùm ait,
C Hieruſalem voluerit oſtendere, quaſi Metropolim Iudæorum, ne prius irent ad Samariam & ad gentes, quàm in ea perſequutio moueretur. Quod & primitiuam Eccleſiam ſub Claudio obſeruaſſe legimus. Vt ſit ordo, cũ perſequuti vos fuerint in Hieroſolymis, tunc expulſi de ciuitate, fugite primùm ad Samariam, quæ quaſi alia ciuitas nominatur, per quam tota Gentilitas deſignatur. Vnde quia dixerat ad tempus, in viam gentium ne ab-
D ieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, inſinuat quouſque ſeruandum fuerit quod præceperat. Quaſi diceret, cùm perſecutio vos expulerit à Iudęa, fugite ad Samariam, vt Euangelium vbique in omnibus prædicetur, & compleatur gentibus. (Act. 1. 8.) Vnde Dominus alibi, *Et eritis*, inquit, *mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vſque ad vltimum terræ.* Non quod ſoli Apoſtoli hoc impleturi eſſent, ſed quod dicit illis, omnibus dicit, per quos vſque in finem ſæculi hęc complenda erat. Alias quid eſt quod di-
E cit, *Non conſummabitis ciuitates Iſraël, donec filius hominis veniat?* Vel quid eſt quod dicit, *Non conſummabitis?* Fortaſſis ergo quod præmiſerat, *fugite in aliam*, non conſummabitis eas fugiendo de ciuitate in ciuitatem; quod omninò non ſtat. Sed non conſummabitis prædicando & conuertendo eas, quo vſque veniat filius hominis in finem ſæculi; ſicque eis ſolis Apoſtolis hoc videtur dixiſſe, ſicut ait, (Matt. 28. 20.) *Vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem*

Cap. X.

ſæculi. Quod tamen vniuerſali Eccleſiæ A promiſiſſe non dubium eſt, in qua, aliis morientibus, aliiſque naſcentibus, vſque in conſummationem ſæculi, ſeruabitur. Sic itaque & illud eſt ad ſolos Apoſtolos, vbi ait, *Cùm videritis hæc omnia, ſcitote quia propè eſt in ianuis.* (Matt. 24. 33.) Cùm ad eos ſolùm hoc pertineat qui erunt electi in carne. Qui nimirum vſus loquẽdi quàm ſæpè in ſcripturis inuenitur diuinis. Vnde ſic dictum videtur, vt oſtenderet quoſdam Apoſtolorum prædicationi credituros, deinde B reliquũ Iſraël credere in nouiſſimis quos necdum conſummatos ad fidem eſſe conſpicimus; ſed in finem, cùm plenitudo gentium introierit, ſuſcepturos minimè dubitamus. Non quod hi qui Antichriſti ſunt, debeant credere, ſed quotquot prædeſtinati ſunt ad vitam. Quod erit conſummatio prædicationis Apoſtolorum, deinde aduentus filij hominis. Niſi fortè abſurdum videtur, quod ciuitates Iſraël non conſummandas eſſe dixerit, cùm ciuitates eorum ipſi ſunt appellati re- C ctè, qui ſimul commorantur vt conciues fiant. Poteſt & hoc intelligi ſimpliciter; *Non conſummabitis donec veniat*; labor non complebitur prædicandi, donec veniat vobis filius hominis in adiutorium, poſt reſurrectionem à mortuis. Sed violenta videtur iſta interpretatio, quia necdum prædicare ita perfectè cœperint, licet miſſi fuerint bini, & bini. Melius tamen arbitror cogitationibus eorum reſpondiſſe, quibus ſollicitudo erat conuertendi eos ad fidem. Inſuper vt & de gentibus eis da- D retur intelligentia, quia totum hoc ad illud tempus referẽdum eſt, cùm ad prædicationem Apoſtoli mittebantur, ne timerent rabiem perſequentium, imò vt agerent ſinguli per ſucceſſionem, vt doctrina Euangelij ad omnes gentes perueniret, ſicut ſcriptum eſt de eis, *In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* (Pſal. 18. 4.) Moraliter verò datur intelligentia, ſi aliquis nos hæreticorum in vno ſcripturarum loco perſecutus fuerit, vt fugiamus ad alia diuinarum teſtimonia litera- E rum, donec conſummemus fidem perfectam, quæ in Chriſto eſt, & palmam obtineamus victoriæ. Sequitur.

Non *eſt diſcipulus ſuper Magiſtrum.*] Ad hoc itaque adhortatur quod dixerat, *Perſequentur vos.* Acſi diceret, ſi ego Magiſter veſter patior, & ſuſtineo propter vos gratis, quantò magis vos diſcipuli & ſerui pati pro meo amore non dedignari debetis, ſed ſuſtinere & patientiſſimè ferre? quod ſi patremfamilias Beelzebub vocauerunt, quãto magis diſcipulos eius, quia non eſt diſcipulus ſuper Magiſtrum. Ideo probra & irriſiones ſuſtinere æquanimiter debetis. Porrò Beelzebub idolũ eſt Accaron, quod vocatur in Regum volumine idolum Muſcæ, quod aliquando (4. Reg. 1.) dicitur Baal, eo quod in montibus adorabatur; aliquando Beelphegor, à ciuitate in qua erat idolum filiorum Ammon. Bel autem pater Nini Regis Aſſyriorũ fuit, quem alij Saturnum eſſe dixerunt. Porrò quod additum eſt Zebub, tradunt quod propter ſeruum Abimelech, qui fratres ſuos ſeptuaginta peremit gladio, ita ſit appellatus. Hic autem ſeruus dicitur primus hoc idolum in terra Iſraël adoraſſe. Interpretatur quoque Zebub, muſca vel vir muſcarum, propter multitudinem ſordium & putredinem hoſtiarum, quas coram idolo Muſcæ, quæ exterminant ſuauitatem olei, inſequebantur & fœdabant. Vnde quia ſpurciſſimum videbatur idolum, principem dæmoniorum hoc appel- (Mat. 12. 24.) labant dæmonium, à quo & Chriſtum obſeſſum calumniabantur, & in eius nomine virtutes operari. Et ſicut hoc idolum inter omnia idola apud plurimos principatum obtinebat nequitiarum: ita & hunc dæmonem inter reliquos per quẽ Chriſtus, vt fatebantur, operabatur tam mirifica & inaudita, nomen idoli habere putabant, quanto magis domeſticos eius? domeſtici autem Chriſti tam Apoſtolos, quibus loquebatur, vult intelligi, quàm & omnes qui piè volunt viuere in Chriſto, vſque in finem ſæculi, vt omnes parati ſint vniuerſa quæ inferuntur ab aduerſariis ſuſtinere pro Domino, quæ ipſe prior in ſe ſuſtinuiſſe monſtrauit. Vnde ſupra præmiſerat, cauete vos ab hominibus, ne ob timorem, aut ob vllius oblectamenta fallaciæ vos decipiant. Nihil enim glorioſius ſuis domeſticis Magiſter veritatis proponere potuit ad exemplum, quàm ſe ipſum, lumen æternum, qui eſt immortalitatis Rex gloriæ. Glorioſum quidem eſt, ſi illum, quo nihil eſt locupletius, amplectimur per fidem quæ per dilectionem operatur, & vniuerſis paſſionum conditionibus, vt ipſi fecerunt Apoſtoli, adæquemur. Quia licet in pace videamur viuere, verum eſt illud, quod qui piè volunt viuere omnes perſecutionem patiuntur.

Nihil *opertum quod non reueletur, & occultum quod non ſciatur.*] Idcircò dicit, ne vllus infamiam & calumnias timeret bla-

Cap. X. ſphemantium, etiam ſi Beelzebub aliquis A vocetur, aut aliud, ſi fieri poteſt, quod deterius ſit, quia totum manifeſtum erit in vltimo iudicio. Duo quidem proponit, opertum, & occultum; quia nihil in carne aut in anima geritur, quod in die vltimi examinis non reueletur, aut neſciatur, quando iudicaturus eſt Deus occulta hominum. Reuelanda ſunt autem illa quæcumque perpetrata ſunt & commiſſa: ſciéntur verò quæcunque fuerint cogitata. Et ideo eos qui Dei ſunt timere B non debere hominum blaſphemias & op-
2.Cor.1.12 probria, *Quia gloria noſtra*, vt ait Apoſtolus, *hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* Verùm hæc reuelatio, vel hæc ſcientia æquè de bonis erit & malis, quæcunque facta fuerint vel meditata, & ideo non pertimeſcendas docet minas, conſilia, blaſphemias, probra, nec poteſtates inſectantium, quia dies iudicij nulla hæc fuiſſe atque mania, declarabit.

Qvod *dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate ſuper* C *tecta.*] Ergo in tenebris quid dicit? Non puto de his tenebris dixiſſe quas cernimus, quia nec Saluatorem in noctibus multa diſputaſſe legimus: ſed de his tenebris vtique dicit, de quibus Ioannes, *Et*
Ioan.1.5. *lux*, inquit, *in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt*; Quod ſi apprehendiſſent, vtique non tenebræ, ſed lux in Domino eſſent. In his ergo tenebris Dominus loquebatur; quia omnis ſermo eius carnalibus tenebræ ſunt, & verbum eius D infidelibus nox eſt. Ideo quidquid aut ſecreto quaſi adhuc in tenebris illis, aut in figuris & ænigmatibus dixit, iubet prædicare in lumine, id eſt, in manifeſto coram hominibus; & quæcunque in auribus, quaſi ſub ſilentio docuit, mandat acſi talentum commiſſum expendere ſuper tecta. More ſiquidem Palæſtinæ Prouinciæ loquitur, in qua ſuper tecta deambulatoria erant, in quibus quàm ſæpè loquebantur ad populum. Vnde & Dominus præconia vitæ in excelſo proponere iubet, & conſtanter annunciare, quidquid ſancti E prædicatores, non tantùm aure corporis, quàm & aure mentis intus audierunt à Domino. Sic dictum eſt ad eoſdem, *Vo-*
Luc.8.10. *bis datum eſt noſſe Myſterium regni Dei, ceteris autem in parabolis.* Et ideo quod aure cordis intus verè intellexerunt, rogat vt abſque formidine ingerant omnibus cognitionem veritatis in lumine; quia ipſi lux effecti ſunt per reuelationem veræ lucis, vt omnes à luce illuminentur.

Nolite *timere* (inquit) *eos qui corpus occidunt, animam autem non poſſunt occidere.*] Cap. X. Firmat eos in prædicatione permanere intrepidos; quia etſi corpus cruciari poteſt ad tempus, anima quæ vita corporis eſt lædi non poteſt, vel occidi tormentis, quia immortalis natura eſt, (nam mors eius alia eſt) neque eam à corpore quiſquam poteſt euellere, niſi velit aut permittat Deus. Sed & in hoc teſtimonio animaduertere debemus, contra eos qui dicunt animam eſſe corpoream iuxta craſſitudinem corporis noſtri, & corporeis lineamentis metiri; non valentes aliud intelligere obtuſis ſenſibus, quàm corporum formas & exempla. Quod Dominus hoc loco denegat cùm dicit, quia corpus poteſt occidi, animam autem non poſſunt occidere. Quia anima non eſt corpus quod poſſit occidi: quod ſi eſſet, mortalis eſſet, ſicut eſt corpus. Et ſicut corporea tranſeunt omnia, & finem habent ſui, pertranſiret cum eiſdem vtique ad interitum, ſi eſſet tale corpus; quod nunc non poteſt, etiam cùm eſt in ſuppliciis. Vnde mox Magiſter pius,

Sed *potius*, inquit, *eum timete, qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam.*] Vbi vera reſurrectio prædicatur corporis, quia niſi reſurgeret ad vitam, in gehennã mitti non poſſet vt ſentiret. Nunc autem quia & anima occidi non poteſt, & corpus de morte reſurgere habet, illa timenda eſt mors, qua ſimul corpus & anima etiam ſine fine torqueri poteſt. Porro gehennæ nomen in veteri Teſtamento non inuenitur, ſed primùm in hoc loco à Saluatore ponitur. Dicitur autem idolum Baal fuiſſe iuxta Hieruſalem ad radices montis Moria, vbi Soloas defluit. Et hæc vallis fuiſſe legitur, in qua parua campi planities irrigua erat, & nemoroſa, plenaque delitiis; qui nimirum locus idolo Baal fuerat conſecratus. Proh dolor! gens perdita ad tantã inſaniam deuenerat, & amentiam, vt relicto templo, ibi hoſtias immolarent, & ſacrificarent Diis. Quo ſanè facto nihil dementiùs inuenitur; vt propter delicias, religionem desererent Dei; inſuper filios ſuos Dæmonibus conſecrarent, vel initiarent per ignem. Appellabatur autem locus ille gehennon, id eſt, vallis filiorum Ennon; ſicut in Regum, & 4.Reg.23.10.
Hieremia, nec non & in Paralipomenon
legimus. Vnde & Hieremias commina- 2.Par.33.6
tur, immo Dominus per eum, locum ip- Hier. 19.16.
ſum impleturum cadauerib. mortuorum, vt nequaquam amplius vocetur Topheth

& Baal,

Cap. X.

& Baal, ſed vocetur Polyandrium, id eſt, tumulus mortuorũ. Huius nimirum loci vocabulo, futura peccatorũ ſupplicia & pœnæ perpetuæ, quib. peccatores cruciabuntur, denotãtur. Porro duplicẽ eſſe gehennã & pœnam Iob pleniſſimè declarat, dum ait, *Tranſeunt à calore nimio ad frigus.* Quæ reuera ſupplicia teſte Deo magis timenda ſunt & formidanda, quã momentaneus dolor corporis, & ſeparatio animæ à corpore. Quia tunc anima licet ſit inuiſibilis, & incorporalis, ſecundũ noſtri corporis ſubſtantiam, ſimul cum corpore punitur, & ſupplicia ſentiet ſempiterna, cum quo peccauerat prius, cum eſſet in hoc ſæculo.

NONNE *duo paſſeres aſſe væneũt, & vnus ex illis nõ cadet ſuper terram, ſine patre veſtro?*] Satis igitur abundéque Magiſter veritatis ſuos euidentiſſimis inſtrùit exemplis ne timeant in præſentiarum, & ideo adhuc exaggerat Dei prouidentiam, ſine qua nihil accidit in terra, quia ipſe eſt virtus & poteſtas. Ac ſi dicatur, ſi parua animalia & vilia abſque Deo auctore non cadunt in terra, ſed in omnibus eſt illi poteſtas & prouidentia, ita in minimis vt quæ peritura ſunt, nõ ſine Dei pereant voluntate: vos qui æterni eſtis, non debetis timere quod abſq. Dei prouidentia viuatis. Nam & iſte ſenſus iam ſupra præmiſſus eſt, vbi ait, *Reſpicite volatilia cœli, quoniam non ſerũt, neque metunt, neque congregant in horreis, & pater veſter cœleſtis paſcit illa. Nonne magis vos pluris eſtis illis?* Seu cætera quæ ſequũtur. Veruntamen quia Paulus ait, *Nunquid non de bobus cura eſt Deo?* (1. Cor. 9. 9.) Rectè quæritur, quo modo etiam minima quæque Dei regantur prouidentia, ſi de his nulla eſt cura Deo: vel quomodo ad voluntatem eius manent aut decidunt, ſi non reguntur arbitrio? vbi prudens Lector, rogo, quod iam olim à maioribus præmonitum eſt, caue ſuperſtitioſam intelligentiam, & ne dicas, quomodo auium & beſtiarum ipſe per ſe Deus, etiam & muſcarum, ſeu rerum omnium diſponat euẽtus? Quinimo crede veraciter, quod ſic omnia formauit & condidit, vt eſſent ſingula in ſua conditione præſcripta ac diſpoſita, legibuſque naturarum deuincta. Quod quia ſemel voluit, & permanent omnia, & finiunt vt voluit omnia. Solus autem in hoc mundo homo ad imaginem Dei creatus, ampliori gratia ſublimatus, ita vt filius vocetur Dei iugi prouidẽtia gubernatur & cura pietatis diſponitur. Vnde quia de illis nõ curat A Deus ad æterna, omninò in prima conditione manent, qua voluit & diſpoſuit vt manerent & eſſent. Solo autẽ homini propter quẽ cuncta creauit, vt ad æternã perueniat gratiã impẽdit, & beneficia pręſtat, nec non & prouidentia regit. Cætera vero omnia, vt dixi, ſic accidunt & recidunt, vt ipſe voluit & diſponit. Et ideo nihil ſine volũtate eius fit in terra, etiam nec in minimis, ſed omnia eius aluntur beneficiis ac ſubſiſtunt, & veſtiuntur rerum operi- B mentis. Quapropter ô homo ratione prædiues, ſuperſtitioſa deuita, & modos loquendi ſimpliciter intellige. Nolo tibi tribuas, tuæque naturæ, vt Scripturas ad tuum redigas intellectum, ſicque tibi omnia aſſignes, vt Deo nihil tribuas, à quo ſunt omnia. Hęc idcirco lõgius peroraui, ne mẽs ſua decipiatur ignauia, quã diuina virtus tantis adhortatur documentis & gratia, tantiſque illuſtratur beneficiis. Porrò quod ait, *Duo paſſeres aſſe væneunt,* ideo dicit, quia ſic erat conſuetudo C in Templo, vt paſſeres & reliqua quæ in Sacrificiis offerebantur, vænalia eſſent, vt aduenieẽtes de ſingulis ciuitatibus parata omnia haberent. Sed Euangeliſta duos tantum ideo videtur dixiſſe paſſeres aſſe mercari, quatenus intelligeres, iſta tam vilia non ſine Deo eſſe, aut interire, multò magis tibi corpus & animam non deperire; cùm pro iſtis aſſis diſtrahitur, pro te Chriſtus Dei Filius ſit venundatus & peremptus. Adhuc autem ad Dei pro- D uidentiam commendandam, & timorem pellendum, proponit quod etiam noſtri capilli omnes Deo numerati ſint. Vbi ineffabilem & incomprehenſibilem de nobis multiplicat & commendat curam. Sed miſeri & vani, qui ſemper beneficia Dei, & immenſitatem ſapientiæ ad calumniam vertunt promiſſorum, dum dicunt quod ſuperfluè deciſi capilli, aut quotidie defluentes, reparandi promittuntur: reſurrectionem carnis non credentes, & nolunt intelligere vim Scripturæ, præſertim quia non dixit, om- E nes reddẽdi ſunt, vel ſaluandi, ſed omnes numerati ſunt, eo vtiq. numero quo creati ſunt. Et vt ita fatear, eodẽ ponderẽ & mẽſura qua mẽſi ſunt, quia vbicũq; numerus eſt, ibi & ſcientia numeri demõſtratur. Licet etiam adhuc velint & hoc vaniloqui reprehendere, quod ſuperflua ſit & iſta dinumeratio. quod ſi igitur eis ſuperflua videtur, cogitent ne fortè eius ſapiẽtia, qua cuncta creata ſunt, & ipſa ſuperflua temerè iudicetur. Cui quam rectè dicitur,

Cap. X. *Omnia in ſapientia, deinde in menſura & pondere, & in numero tu feciſti.* Quod ſi in nu-
Sap.11.21. mero cuncta creata ſunt, vtique & capilli; & quia in numero creati, verè numerati ſunt. Vnde quia in præſcientia eius ſunt, multo magis anima & corpus, ob cuius decorem iſti creati ſunt. Verùm in omnibus diuinus Magiſter fidem corroborat diſcipulorum; quia ſi illa quæ decidunt & pereunt, Deo numerata ſunt, & comprehenſa in numero, & pondere, ac menſura qua condita ſunt; multò magis corporum noſtrorum nullus pro Deo pertimeſcendus eſt caſus, maximè in eo quod ait, *Quia multis paſſeribus, meliores eſtis vos.* Nam illa omnia poſt modicum non erũt, homo verò ad æternitatẽ vocatus ſemper in æternum erit. Quibus doctrinis ad fidem ſatis abundéque inſtituti, audiamus quod ſequitur.

Qvi *confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo.*] Acſi diceret, quales mihi teſtes eritis corã hominibus, vt vita, moribus, confeſſione me indefeſſi prædicetis in terris, tali vos, apud patrẽ, cuius & filij eſtis, teſtimonio in cœlis commendabo. Ad hoc quippe totũ valet quod præmiſerat, vt in hoc teſtimonio fidei permanẽtes vſq; ad palmam martyrij fortiter decertarent. Quatuor ſiquidem modis in diuinis litteris confeſſio dicitur & duobus in locis. Eſt itaq; confeſſio laudis, eſt & gratiarum actio, quæ ſemper fit in cœlis; tertia verò confeſſio peccatorum, quæ nunquam proficuè fit niſi in terris, quarta eſt, de qua hîc agitur, in martyrio coram hominibus, in tempore; vt vnuſquiſque eam recipiat coram patre & coram ſanctis Angelis in æternitate. Quæ negatio vel confeſſio, non tantùm verbis accipienda eſt, quàm & in omnibus bonis operibus & puritate cor-
Matt.25.3 dis. Vnde è cõtrario Chriſt⁹ electis. *Venite,* inquit, *benedicti patris mei,* Et reprobis, *Diſcedite à me operarij iniquitatis, quia neſcio vos.*

Nolite (inquit) *arbitrari, quia veni pacem mittere in terra.*] Quærendum eſſet, quod cãtatũ eſt ab Angelis in ortu Salua-
Luc.2.14. toris, quomodo accipiendum ſit, *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus.* Quod contrarium eſt huic loco; niſi quia addidit, *Bonæ voluntatis,* quoniam cùm ait, *Pax hominibus bonæ voluntatis,* ſeparauit eos ab his qui ſunt prauæ voluntatis. Et
Ioan. 14. 27. Dominus cùm ait. *Pacem meã do vobis,* ſolis ſuis probatur dixiſſe mẽbris, quibus pax diligentibus Deum ſeruatur vſque in finẽ.

Non *veni pacem mittere, ſed gladium.*] A Gladium vtique verbi Dei, de quo Pau-
Cap. X. lus Apoſtolus, *Et gladium,* inquit, *Spiritus, quod eſt verbum Dei:* Quia Deus Spiri- Epheſ. 6. 17.
tus eſt. Hic eſt autem gladius, qui procedit de ore Dei, vtraque parte acutus. Et benè ex vtraque parte acutus, quia æquè perimit peccatores & impios, vt moriantur prius peccato, & deinceps melius viuant Deo æquè etiã hoc gladio verbi feriũtur qui nolunt conuerti & agere pœni-
B tentiã; vt mortui Deo, malè viuant perẽpti ſupplicus æternis. Hic eſt gladius, quo Pſal.44.4
accingi incarnatus à patre iubetur: *Accingere,* inquit, *gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime.* Quo nimirũ gladio, dũ ſibi ſpõsã ducit, venit debellare ſibiq; proſternere omnes aduerſarios ſuos. Vnde ſequitur.

Veni *enim ſeparare filium aduerſus patrẽ, & filiam aduerſus matrem, & nurum aduerſus ſocrũ ſuam, & inimici hominis domeſtici eius.*] Niſi enim nobis hæc diuiſio ex vſu & cõſuetudine iam notiſſima eſſet; valdè obſcura videretur huiuſmodi locutio, quod Dominus, qui matrẽ vel patrem diligere
C iubet ex lege, & de dilectione ante omnia tanta taliaque vbique mandat, quid ſit quod tam contraria infert, ſe veniſſe non pacem mittere, ſed diſcordiam & gladium. Et factum eſt ſeminarium impietatis auctoritas clementiſſimi Saluatoris. Hinc odia in principio prædicationis vbique, hinc bella & ſeditiones, cùm gladius Domini, id eſt, verbũ prædicationis cœpit dirimere inter patrẽ & filium, inter filiam & matrẽ. In tantũ vt totus orbis cõ-
D tra ſe diuiſus deſæuiret, multaſq; perſecutiones excitaret. Quoniã Magiſter ineffabili virtutis gladio pertingente vſq; ad diuiſionẽ animæ, cõpagũ quoq; & medullarũ, cũcta diſcreuit; vt ex omnibus eligeretur vna Eccleſia, in qua pax requieſceret, & ſecerneret paleas à frumento. Vnde quęſo, lector, & ab exordio huius inſtitutionis, quàm vehemens ſit ſermo, quàm ſublimia præcepta, quàm vltra omnem Philoſophiam oratio, perpendas. Vbi reſpondent primis ſecunda, poſteriora ſupe-
E rioribus; omnia complentur omnibus, ſi quomodo Chriſtus vnum martyrij ſui expleat corpus. Hinc in ſingulis ſententiis vna eſt ſeries cauſarum, & contextus vel ordo narrationis. Partes quoque huius doctrinæ partibus conſentiunt, & cõüniunt vniuerſa. Ita vt in hoc teſtimonio videatur mirabilis artifex, ſcrutator naturarum, etiam profunda quæque in intimis rimare viſcerib⁹; dũ per gladiũ verbi filium à patre diuidit, & filiã à matre. Grãdæuã quoq; ætatẽ deſerẽs, & sẽper in hoc

CAP. X.

loco parentum iuniores aſſumẽs. Nimirũ quia ſerior ætas longioribus & diuturnis malè aſſueta, vel implicata erroribus, vix aut nunquã abſoluitur; quia ſic eſt quaſi à natura peſſimæ vitæ longa conſuetudo. Iunior verò ætas facilius reuocatur ad fidem, & quæ rationabilia docentur efficacius capere probatur, & credere quàm citius. Non tamen ideo dictum eſt, vt multi ex parentibus non crediderint priuſquam filij, ſed quod frequentius eſt à natura, benignus Magiſter intromittit. *Non enim*, inquit, *veni pacem mittere*, ſed veni ſeparare filiũ à patre, loco ſcilicet, vel fide ſeu moribus; dum de infidelitate conuertitur ad veram fidem, de morte ad vitam, de prauitate ad rectam, quæ in Chriſto eſt, & veram vitæ viam. Sicque fiunt *inimici hominis domeſtici eius*, cùm inſurgunt filij in parentes, & parentes contra filios, aut nurus in ſocrum, ſeu ſocrus contra nurũ, ita vt nulli ſit tuta vbique ſocietas. Vel, *Inimici hominis*, id eſt, Chriſti, qui eſt filius hominis fiunt *domeſtici eius*, dũ Iudæi apoſtatantur à fide, qui erant amici prius. Quidã verò, quaſi ſubtilius volẽtes diſtinguere, *inimici hominis*, prius, deinde inferũt, *domeſtici eius*, vt ſubaudiatur erũt. Vt qui prius fuerant inimici, fiant demum per prædicationẽ verbi domeſtici Dei, ſicut facta eſt omnis Gentilitas Gentiũ. Separatur autẽ ſpiritaliter omnis qui ad Chriſtũ venit, à Patre Diabolo; filia, id eſt Eccleſia, à Gẽtilitate ſua. Nurus à ſocru, dũ Eccleſia fideliũ diuiditur à Synagoga. Poteſt & moraliter hic loc⁹ accipi: ſed hoc Lectoris arbitrio ad pertractãdũ relinquo; quia nec nos hoc Euãgeliũ tripliciter exponẽdũ ſuſcepimus.

QVI *amat patrem ſuum aut matrẽ ſuper me, non eſt me dignus.*] Profectò quia dixerat, *Veni ſeparare filiũ aduerſus patrem*, ne putaretur ſibi eſſe cõtrarius in eo quod iubet diligere, patrem, temperat modum, & oſtẽdit, quod non prohibeat patrẽ diligere vel matrẽ, ſeu cęteras affinitates: ſed vt nemo pietatem parentũ aut carnis præferret religioni Chriſtianæ, quia renaſcimur, & adoptamur vt filij Dei ſimus & nominemur. Docet itaque caritatem ordinatã habere, vt primùm Deũ ex toto diligamus, deinde proximum ſicut noſmetipſos. Quod ſi hi duo amores ſimul teneri non poſſunt, potius in Deũ pietas tenenda eſt, & ſeruanda

Leuit. 21. 2. fides. Vnde in lege iuſſum eſt, ne Sacerdos ſuper patre aut matre cõtaminaretur. Ergo in omnibus his virum Euangelicum depingit Saluator, informat, & inſtruit. Ideo non neceſſe eſt quæ tractamus ſingula excellentius magnificare, & latius protrahere; quia ipſa per ſe ſunt grandia, & magnam vim habent cogitantibus ea, ita vt ab inuidis & æmulis diuina eſſe cẽſeantur, & extorqueãt neceſſe eſt veritatis confeſſionem. Et notandũ, quod filium, quẽ ſeparare venit à patre, adhuc monet, ne ſuper Deum diligat patrem. Sicque intelligendum eſt, & in cæteris gradibus, ne aliquis plus quàm Deus diligatur.

ET *qui non accipit crucem ſuam & ſequitur me, non eſt me dignus.*] Ne fortè putares tantùm ſufficere patrem reliquiſſe, niſi tollas & crucem, addidit, vt nec crucem ſatis eſſe crederes tollere, niſi ſequaris & Chriſtum. Vnde & in alio Euangelio reperimus, *Qui non accipit quotidie*, quoniam non Luc. 9. 29. ſemel ſufficit ardorẽ fidei concepiſſe, ſed ſemper crux ferenda eſt poſt Chriſtum, vt ſemper amãdus doceatur. Nam ſunt quidam hypocritarum qui crucem ferre videntur, non tamen Chriſtum ſequuntur; quia non eum corde perfecto amare videntur, dum aliud requirunt quàm Chriſtum. Duobus itaque modis crux tollitur, cùm aut per abſtinentiam affligitur corpus, aut per compaſſionem proximi intus afficitur animus. Quoniam ille pro nobis crucifixus eſt, & nos pro illo crucifigamur, non minus in occulto, quã & in manifeſto. Alioquin *non eſt me dignus*, id eſt, vt paſſionis meæ victoriam conſequatur. Hinc quoq; Apoſtolus ait, *Qui ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & cõcupiſcentiis.* Gal. 5. 24. Quoniam indignus eſt gratia, qui non crucem ſuam, in qua cõpatimur, & commorimur, conſepelimur quoque & conſurgimus, accipiens, quodãmodo imitãdo Chriſtum fuerit ſecutus, quod eſt in nouitate vitæ ambulare. Attende diligẽs lector, per ſingulas ſententias quàm pulcherrimus ordo prædicandi doceatur, vbi nulla euidẽter inſinuat pericula præſentis vitæ formidanda; omnemque affectionẽ carnis religioni ſubiicit; aurum & pecuniæ ſumptus ad integrum tollit. Propterea ne fortè videretur alicui huiuſmodi Euangeliſtarum grauis conditio, & quæreret timidus, vnde ſumptus, vnde & neceſſaria victus? Auſteritatem præceptorum temperat ſpe promiſſorum, & beatitudine æternæ remunerationis. Vnde ſequitur.

QVI *inuenit animã ſuam perdet illã, & qui perdiderit animam ſuã propter me, inueniet illam.*] Nihil igitur magis habet homo quid agat, quàm vt animam ſuã pro Chriſto & proximo impendat: nõ ſolum vt carnem,

Cap. X.

in paſſionem pro ipſo tradat; verumetiam vt animã, quæ magis eſt quàm caro, amittere in præſentiarum gaudeat. Hæc nãq; eſt ipſa crux, quam ferre iubet vſque in finem, vt ſaluus fiat. Porro anima quam inuenit carnalis quiſq; præſens vita eſt; quã inueniſſe benè dicitur, quia ſcire aliam nõ curauit. Hanc ſolam ſibi ſufficere credit, hanc accepiſſe & inueniſſe gaudet; quam mauult iuxta arbitrij ſui libertatem abuti, quàm pro Chriſto crucifigi. Et notandum quod anima diuerſis dicitur modis; ſed nil inferius in ea eſt quàm vita, qua viuitur ſolummodo cum beſtiis. Et ideo qui hanc partẽ noluerit amittere pro Chriſto, qua viuitur cum pecoribus, perdet illam, qua perfrui potuit in Chriſto cũ Angelis. Perdere autem eam dicit in futuro, cum iã nõ ſuo arbitrio perfruetur, ſed cruciatibus æternis male damnabitur. Qui verò perdiderit illam, & crucem ſuam portauerit, inueniet eam vitã, quæ Angelica eſt, & præmia ſempiterna. Porro quidã aliter dixêre, vt qui inuenit animã ſuam & vult ſuam ſaluare, perdat eã, acſi imperatiuo modo legẽdũ ſit, vt crucifigat eã. Et ipſe inuenit eã, qui in hoc mundo perdiderit, dũ detrimento breuis vitæ fœnus immortalitatis acquiſierit. Iam deinceps omnem auſteritatem temperat mandatorũ, & Apoſtolorum magnopere exhibet prẽmia meritorum, dum ait.

Qvi *recipit vos, me recipit, & qui recipit me, recipit eum qui me miſit.*] Ita enim dicit in ſuſcipiendis Apoſtolis, quoniam membra ſunt Chriſti, vt vnuſquiſque credentium Chriſtum ſe ſuſcepiſſe gaudeat. Sed quia fuere Pſeudo-Apoſtoli & Pſeudoprophetæ, vel falſi Chriſtiani, occurrit cogitationibus ſuſcipientium ſi nequiuerint diſcernere, quive falſi, quive idonei ad eos venturi eſſent, tantùm vt in nomine veri diſcipuli, eos ſuſcipiant. Hinc ſequitur.

Et *qui recipit Prophetã in nomine Prophetæ, & iuſtum in nomine iuſti, mercedem Prophetæ & mercedem iuſti accipiet.*] Nequaquã enim de Propheta vel de iuſto, ſed qui recipit iuſtum vel Prophetam, iuſti ſeu Prophetæ mercedem accipiet. Secundũ quod Apoſtolus ait, *Qui dat ſemen ſerenti, & panem ad manducandũ præſtabit & augebit incremẽta frugum iuſtitiæ.* (2. Cor. 9. 10.) Sed ſi lector altius velit cõſiderare, omnia hæc in quibus hoſpitalitas humanitatis commendatur, magnum & euidens oſtendunt Sacramentum. Iam enim ſupra periculum nõ recipientiũ eos protulerat, cũ excuſſi pulueris teſtimonio denunciari iuſſit; nunc verò recipientium meritũ vltra ſperati officij gratiam, cõmẽdat, & docet in ſe cõſiſtere mediatoris officiũ, qui cùm ſit receptus à nobis atq; ille quia natus ex Deo ad nos uenit, Deus per illum transfuſus in nos eſſe creditur. Hinc itaque qui Apoſtolos, & ſanctos Dei miniſtros recipit, Chriſtum recipit; qui verò Chriſtum receperit, patrẽ Domini, qui in filio eſt, recipit. Quia nõ aliud in Apoſtolis recipit quàm quod in Chriſto eſt, neq; in Chriſto aliud eſt, quã quod in Deo eſt; per quæ omnia nõ aliud eſt Apoſtolos vel miniſtros Dei recepiſſe, quàm Deũ, quia & in illis Chriſtus, & in Chriſto Deus eſſe creditur. Sicque fit vt mediator Dei & hominũ homo Chriſtus Ieſus omnia in ſe habeat. Deũ ſcilicet caput & mẽbra corporis ſui, & per hoc in membris ſuis iure ipſe recipitur. Sed ſi in Apoſtolo ipſe recipitur eos tantũ quaſi digito demonſtrauit, cum ait, qui vos recipit cæterũ omnes alios excluſit. Quoniã in Apoſtolo ipſe Chriſtus ſuſcipitur, in Propheta merces Prophetæ repromittitur, acſi honor horũ duodecim Apoſtolorũ commendetur, quos vicarios Chriſti iure vocamus, prophetarũ vero ſuſcipiẽtibus merces iuxta officiũ Prophetæ repromittitur, & iuſti ſimiliter, quaſi cooperatoribus prophetarũ & iuſtorum. Cùm poteſt fieri vt pſeudo Propheta, & iuſtus qui videtur nõ iuſtus, ſed falſus & prauus inueniatur. Tamẽ ſi vltra duodecim Apoſtolorũ numerũ nemo recipiendus eſſet, nemo apoſtolũ Paulum recepiſſet, & ſi nõ niſi verus Propheta, & verus iuſtus, magna difficultas eſſet. Nunc autẽ hoc vno tẽperauit vocabulo cũ ait, *In nomine Prophetæ*, aut *in nomine iuſti*, inſinuans non perſonas ſuſcipiendas eſſe, ſed nomina officiorũ, & mercedẽ nõ perdere ſuſcipiẽtis licet indignus fuerit qui ſuſceptꝰ eſt, donec zizania mixta cũ tritico, magna tamẽ exhortatio data eſt ſuſcipiẽtibus. Porro de Apoſtolis nõ ait in nomine Apoſtoli, aut in nomine Chriſti, quoniã ſuperfluum eſſet. Nã Apoſtolus Græcè Latinè miſſus dicitur, miſſus autem Chriſti nemo rectè dicitur, niſi à Chriſto ſit miſſus, vnde qui Apoſtolum ſuſcipit, eum vtique ſuſcipit à quo miſſus eſt, & ideo, in nomine Chriſti eũ quia veniſſe credit, rectè ipſum ſuſcepiſſe dicitur, propter quẽ eũ ſuſcepit, & in quẽ credit.

Quicunq;, inquit, *potũ dederit vni ex minimis iſtis calicẽ aquæ frigidæ, tantum in nomine diſcipuli, Amen dico vobis non perdet mercedẽ ſuã.*] Hoc quippe eſt quod ſupra dixerat, cuicunq; dederit tãtũ fideliter in nomine veræ religioſitatis, quia nõ perdet mercedẽ veræ religionis. Vnde cùm de maximis præceptorum mandat, peruenit vſque ad

Cap. X.

minimum, id eſt, vſque ad potum & calicem aquæ frigidæ. Qua ſicut obuiant in ſingulis calumniatorum fraudibus, ita & in hoc excuſatorum præuenit defenſionibus, ne fortè aliquis diceret paupertate prohibeor, tenuitas rerum me retinet vt hoſpitalis eſſe nequeam; quam excuſationem leuiſſimo deleuit præcepto, dum inſinuat calicem aquæ frigidæ prōptiſſimo porrigendum animo. Hinc quoque frigidæ dicit, & non calidæ, quia in calida fortaſſis aliqua excuſatio eſſe poſſet paupertatis, nunc autem in manifeſto eſt, quod in nullo, excuſari poteſt officium beneuolentiæ & pietatis. Quia *Deus nō irridetur, & quæcunque ſeminauerit homo, hæc & metet.* (Gal. 6. 7.) Mira omnipotentis Dei doctrina ſic omnia perſequitur, vt in nullo defraudetur merces boni operis, in nullo excuſatio habeat locum impoſsibilitatis, ſi non fuerit præſtitus honor nomini diſcipuli Chriſti quãuis minimi. Quia probra de ſe fallentis, non lædunt officiis piè obſequētis; cū merces ſecundū dātis fidem recōpenſatur à Domino, & nō ſecundū accipiētis mendacium. Et notandum quod per calicem aquæ frigidæ, non inania demōſtrat eſſe ſingula, quãuis leuiſsima pietatis officia. Verùm ſicut ſunt ſumma recompenſa quæ fiunt pro Domino in ſummis: ita etiā & minima in minimis, ita vt in nullo euacuetur merces boni operis. Licet quidam velint ſolummodo in mēbris Chriſti, hos diuerſos officiorum gradus accipi debere, pro quibus ſuſceptis, aiunt tantummodo remuneratio promittatur; de improbis verò & falſis fratribus quamuis officioſiſſimè ſuſceptis aiunt, quod nulla ſit retributio. Vnde Dominū in iudicio dicturum affirmant, *quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.* (Matt. 25. 40.) Quod hîc ſatis apertius declarat cū quilibet ex fide in nomine ſuſcipitur Prophetæ, aut iuſti, vel diſcipuli, quia nō perdat mercedē iuſtitiæ, iuxta illud Pſalmiſtę, *Diſperſit dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi.* (Pſal. 111. 9.) Fit namque quiſque iuſtus ex honore iuſtitię, dum conſummatur iuſtitia in nomine iuſti ex fide.

Cap. XI.

Et *cùm conſummaſſet Ieſus præcipiens duodecim.*] Perfectionem Apoſtolicæ doctrinæ inſinuat ab eo loco vbi ait, *Meſsis quidem multa, operarij autem pauci.* (Matt. 9. 37.) Ergo quod ſequitur, *Tranſiit inde*, id eſt à domo in qua longè ſupra, duodecim ſanati ſunt. vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum. Ad has igitur venit ciuitates quas paulo poſt increpat, & quibus exprobrat, poſt interpolatam Ioannis, acſi fabulam, quod non crediderint ad ſigna & prodigia quæ facta ſunt in eis, & ad prædicationem ipſius Saluatoris. Sequitur,

Ioannes *autem cùm audiſſet in vinculis opera Chriſti.*] Quia Chriſtus cùm audiſſet quod Ioānes traditus eſſet, ſeceſſit in Galilęam, ad quem iam de carcere mittēs diſcipulos ſuos ait illi, *Tu es qui venturus es, an alium exſpectamus?* Non quod ille Chriſtum ignoraret, quem omnibus digito oſtenderat dicens, *Ecce Agnus Dei*, (Ioan. 1. 29. 36.) & ſuper quem viderat Spiritum in ſpecie columbæ deſcendētē & manentem. Nec non & de quo audierat, *Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene complacui.* (Matt. 17. 5.) Sed ſicut in Gręco reperimus quod noſtri non habent codices, cùm tingeretur aquis Iordanicis, lux inquit magna circumfulſit de aqua, ita vt timerent omnes. id eſt, circunſtantes. Ex quibus omnibus ſatis colligitur non eum ignoraſſe, quem venturum prius, vt præco nunciarat; aduenientem & conſiſtentem inter turbas vt Propheta agnouerat, oſtendit; porro adeuntem vt confeſſor veneratus eſt, de quo dixerat, *Poſt me venit vir, qui ante me factus eſt, cuius non ſum dignus corrigiam calciamenti ſoluere.* (Ioan. 1. 27.) Vnde igitur tam abundāti eius ſciētiæ error obrepſit, vt neſciret quē tot indiciis, docēte intus Spiritu ſancto cognouit, & præconiis declarauit. Niſi fortè ſpiritu Prophetiæ ex parte tactus fuit, vt eū Dei filium ſcire, & multa de illo neſciret; & parte verò necdum tactus erat, & ideo de illo fideliter interrogat nonnulla quæ neſciebat. Hincque ſignanter ait, *Tu es qui venturus es*, & non ait, qui veniſti. Non enim ignorabat ſe Dei filium baptizaſſe, ſed ignorabat fortè, ſi ipſe per mortem mundum redempturus eſſet, & ad inferna pro ſuis deſcenſurus. Et ideo ait, *An alium exſpectamus?* Acſi diceret, ſicut te prædicans annunciaui in terris, vtrum ſic ad inferna iturus nunciabo illis, vt te expectent quandoque eſſe venturum. Alioquin credi nō poteſt quod in carcere poſitus pro iuſtitia, & veritate, Spiritus ſancti gratia, qua repletus fuerat, ſit priuatus; cū Apoſtolis idem Spiritus ſanctus virtutis ſuæ lumen eſſet in carcere ſimiliter pro Chriſto poſitis, miniſtratus. Veruntamen quamuis ita rectè accipi poſſit vt mōſtrauimus, Domini & Saluatoris reſponſio, aliud intelligere nos cogit, qui nō ad ea reſpōdit quib. interrogatur verbis. Hinc liquidò cōſtat, quia Ioānes nō ſibi tantū interrogat quātū diſcipulis quos ad Chriſtū dirigit, ſic quippe interrogat, quomodò

Cap. XI.

Saluator vbi poſitus ſit Lazarus, vt qui A locum ſepulchri indicabant, ſaltem ſic pararentur ad fidem cùm viderẽt mortuum reſurgentem. Nouerat enim præcurſor & Propheta Domini, quod diſcipuli eius hactenus ſuperbirent aduerſus Dominum, & haberent aliquid contra eũ mordacitatis, ex liuore & inuidia, quod ſupra oſtẽſũ

Matt.9.4. eſt, Euãgeliſta referẽte, *Tũc*, inquit, *acceſſerũt diſcipuli Ioãnis dicentes, quare nos & Phariſæi ieiunamus frequenter, diſcipuli autẽ tui nõ*

Ioan.3.26. *ieiunant*. Et alibi, B *Magiſter cui tu perhibuiſti teſtimonium ad Iordanem, ecce diſcipuli eius baptizant & plures veniunt ad eum*. Quaſi dixerint inuidia ſtimulati, nos deſerimus & ad illum turba concurrit. Quæ omnia pleniſſimè ſciens beatus præcurſor, formauit, non ſibi vt dixi, ſed illis, ac ſi fabuloſè, interrogationem mittens per eoſdem quos obceuerat liuor inuidiæ, vt amplior intelligentia, & efficacia maior ſentiretur in eodem facto expreſſa, quatenus ipſe Propheta in hoc conditionis ſuæ genere prophetaret, & diſcipulorum ſuo- C rum ac ſi prouidus Magiſter ſanaret vecordiam. Quia in ipſo Ioanne forma legis erat, lex enim Chriſtum annunciauit, & remiſſionem in eo ipſo prædicauit, regnumque cœlorum ſpopondit. Nam & Ioannes hoc totum opus legis expleuit; hinc ceſſante iam lege, quæ pro peccatis plebium incluſæ tenebatur, & populi vincta vitiis, ne Chriſtus poſſit intelligi, quaſi vinculis & carcere retruſa tenebatur. Propterea ergo ad Euãgelia cõtuẽda lex mittit duos, D ex diſcipulis ſuis, ſcilicet Scribas & Phariſæos, vt infidelitas fidẽ non minus factorum, quàm dictorum contempletur, vt quod intra eam peccatorum fraude ſit colligatum, per intelligentiam Euangelicæ libertatis abluatur. Tali igitur Ioannes exemplo, & mirabili Magiſterio Spiritus ſancti vſus, quaſi artificis ingenio, & Prophetiam texit in facto, & diſcipulorum conſulit ignoranriæ, vt ſcirent non alium à ſe prædicatum quàm Deum. Idcirco ad opera eius contuenda diſcipulos ſuos miſit, vt auctoritatem dictis illius, & E præconiis eius, opera conferrent, ne Chriſtus iam alius expectaretur, quàm cui teſtimonium opera deitatis præſtitiſſent. Vnde pleniſſimè datur intelligi, quod eodem Spiritu Ioannes erat plenus, qui ſuper Chriſtum requieuerat totus, & ideò Chriſtus totum prænoſcit, ad quod miſerat eos Ioannes, & Ioannes nihil dubitauit de Chriſto, cui omnia cordis ſecreta patent. Hinc quoque, vt dixi, non ad verba interrogantium reſpondit, ſed ſigna deitatis oſtendit.

Ite, inquit, *dicite] Ioanni quæ audiſtis, & vidiſtis.*] Vt ipſi ſibi teſtes eſſent propriæ conſcientiæ, ad quod eos Magiſter eorum miſerat; quibus arbiter omnium ſecretorum, non ad verba ſed ad intẽtionem mittentis, & ad ſcandalum nunciorum reſpondit, *Cæci vident*, acſi diceret, ite dicite Ioanni quia ego ſum de quo Propheta dicebat, *Deus veniet ipſe & ſaluabit nos*, & Eſa.35.4. alibi, *Ipſe infirmitates noſtras portabit*: nec Idem 13.11 non & illud, *Tunc aperientur oculi cæcorum. Claudi ambulant*. Quia in eodem Propheta dictum eſt, *Tunc ſaliet claudus ſicut ceruus.* Idem 35.5. & 6. Ac deinde, *Surdi audiunt*, Ex quo ſequitur, *quia ſurdorum patebunt*. Porrò quod ait, *Pauperes euangelizantur*, ipſi vtique pauperes, de quibus dictum erat, *Euangelizare pauperibus miſit me*; Luc.4.18. vt intelligeres inopes, ſeu quod magis accipiendum eſt, ſpiritu pauperes; vt nulla videretur diſtantia prædicandi inter nobiles & ignobiles, inter diuites & egenos.

Et *beatus, inquit, qui non fuerit ſcandalizatus in me.*] Ipſorum ergo, vt dixi, conſcientiam percutit, vel eorum omnium qui de morte Chriſti dubitant, quia etſi mottuus eſt ex infirmitate carnis vt ipſe voluit, viuit tamen ex virtute Dei. Idcirco tam eos qui miſſi fuerant, quàm omnes vult ſanare ab ſcandalo infidelitatis; quibus ſi non fuerint ſcandalizati beatitudo repromittitur. Alioquin in his dictis vel factis diſcipuli Ioannis plus admirari poterant quàm ſcandalizari; neque iam aliquid in Chriſto erat geſtum vnde Ioannes ſcandalizaretur, vt ei talia mandaret. Quinimò eiſdem loquitur diſcipulis ad quos miſſi fuerant vt ſanarentur: non ſolùm ipſi, verùm etiam omnes quibus euangelizata erat à principio decurſi ſermonis mors Chriſti & paſſio crucis, ſic ait. *Qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam, & qui non accipit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus.* Mat.10.38 In quibus quia in Domino vniuerſitas paſſionum conueniret, & futura eſſet crux eius plurimis in ſcandalum, propterea eis qui perſeuerauerint in fide, ſine ſcandalo, beatitudo repromittitur. Vnde videtur eoſdem inter nuncios ab exordio præteriti ſermonis inter diſcipulos Chriſti ſemper fuiſſe, vbi prius cæci ſunt illuminati, & calaudi, nec non & pauperes euangelizati, & ad perferenda omnia vſque ad mortem pleniſſimè inſtructi. Sed quæ interrogata ſunt, quæue reſponſa ne poſſentd Ioannis ſu-

Cap. XI.

ſpicari infamiam vel ſuſpitionem, tãquam in aliquo ſcandalizatus eſſet de Chriſto, ait benigniſſimus Ieſus ad turbas de eo.

Qvid *exiſtis in deſerto videre? arundinem vento agitatam?*] Et hoc quaſi fabuloſè loquitur. Nam per deſertum certè, aut ipſe locus in quo erant, deſignatur, aut fortè, quia ipſi Spiritu ſancto, vacui erant, in quo habitatio Dei vlla necdum erat. Vnde increpantis affectu potius, quàm confirmantis hæc loquitur. Acſi diceret, vt quid exiſtis videre hominem cogitatione Dei vacuum, & veluti calamum, immundorum ſpirituum flatu huc illucque vagantem. Hæc idcirco ita dixiſſe creditur, vt & Ioannẽ miris efferret laudibus, & eos, quorum corda introſpexerat, redigeret ad ſoliditatem fidei de Ioanne, quod non lenitate mentis de eo ambigeret, quẽ antea prædicarat; aut fortè vanis eorum cogitationibus reſpondit: ne videretur inuidiæ ſtimulis contra Chriſtum agitari, quaſi de prædicatione ſua vanam ſectaretur gloriam. Veruntamen quidquid turbæ cogitauerint de Ioanne, miris eum circumſcribit laudibus, quod nec calamo ſimilis eſſet inter medios fluctus, & aurarum anfractus, vt vllis impulſionibus fidei moueretur, nec vacuus intus eſſet rore Spiritus ſancti, neque mollibus veſtitus.

Qvoniam *ecce* (inquit) *qui mollibus veſtiuntur, in domibus regum ſunt.*] Quaſi diceret, non ex prædicatione ſua vanam captat gloriã, neque vitæ ſæculari blanditur, vt mollibus veſtiatur, ſed potius vos quærit, qui quaſi arundo intus vacui, exterius huc illucque flexibiles fulgetis. Nam quatuor modis in ſcripturis ſacris arundo vel calamus dicitur. Aliquando dicitur pro verbo ſacri eloquij, quod manat & influit, vt eſt, *Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis.* (Pſal.44.2) Aliquando Doctoris peritia deſignatur, vt eſt, *In cubilibus in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami.* (Eſa.35.7.) Aliquando nitor gloriæ Sanctorum, vt, *Fulgebunt iuſti, & ſicut ſcintillæ in arundineto diſcurrent.* (Sapien.3.7) Quod arundinetum ipſi erant ad quod Dominus loquebatur fluctuantes. Interea quæ prius audierant à Ioanne, & cætera quæ de eo multis protulerat præconiis. Et nunc audiebant interrogantem, *Tu es qui venturus es, an alium exſpectamus?* Ergone in his fluctibus auditores Chriſti remanerent, firmat eos etiam de Ioannis exemplo, quod non interius vacuus, quod non exterius ſiccus, quod non ſectator mollitiei, & adulator Regum

A terrenorum fuerit. Inſuper addidit quod maius eſt:

Avt quid exiſtis videre? Prophetam? dico vobis etiam pluſquam Prophetam.] Poſtquã igitur ab errore animi eos reuocauit, mox infert quomodo, vel qualem eum credere deberent. Priùs ſiquidem depulit errorem, tum demum adhibuit veritatem. Et quod ergo pluſquam Propheta fuiſſe dicitur, manifeſtum eſt quare dicatur. Quia ipſi ſoli licuerit prophetare Chriſtum, deinde quod nulli alteri Prophetarum, B videre, & digito demonſtrare, nec non etiam manibus Baptizare: Vnde non minus opere quàm & nomine iure pluſquam Propheta eſt. Quoniam Prophetæ officium eſt futura prædicare, hic autem, quem prædixit venturum, præſentem extenſa manu oſtendit. Nonne verò quàm magnus ſit, voce diuina inſinuatur, cùm ait, *Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuã.* (Malac.2.7.) Sed & Malachias ex Hebræo qui Angelus interpretatur, hunc prænunciat in perſona Spiritus ſancti Angelum eſ- C ſe futurum, non quod Ioannes Angelus fuerit, in naturæ ſocietate, ſed ex officij participatione. Nam & Angelorũ nomen non naturæ ſed officij eſt. Porro facies Chriſti eius cognitio eſt, ſicut & Chriſtus facies patris, per quem pater cognoſcitur, ante cuius faciem Ioannes venire, vt cognoſcatur Chriſtus longè ante prænunciatur.

Amen *dico vobis, non ſurrexit inter natos* D *mulierum maior Ioanne Baptiſta.*] Fortaſſis ergo, vt dixi quia miſſus eſt ex officio Angelus ante Deum, ne fortè exiſtimaretur ſuper humanam naturam eſſe & pluſquã homo, ideo mox temperauit ſententiam, & inter natos mulierum eum adnumerauit. Ita tamen vt inter eos etiam intelligatur qui ex viri fœminæque coïtu generãtur, & non Chriſto qui eſt ex virgine ſine complexu viri genitus, coæquetur. Sic quippe diuinus arbiter, inter vtrumque ſententiam temperauit, & vt monſtraretur quid erat, & ne vltra putaretur quàm E homo, quàm non erat, niſi qui miſſus in Angeli poteſtate viam parabat homini Deo. Veruntamen rectè adhuc quæritur ſi maior fuerit Ioannes Helia, in cuius ſpiritu & virtute veniſſe dicitur. Aut ſi maior credendus ſit Heliſæo, in quo *duplex ſpiritus* Heliæ requieuiſſe dicitur. (4.Reg.2.9) Quod valdè à nobis temerarium eſt definire, niſi fortè ideo maior iure dicitur Helia vel Heliſæo qui præcedit, *in ſpiritu & virtute Heliæ*, quo ille venturus eſt in fi- (Luc.1.17.)

Cap. XI.

nem ſæculi. Nam eo modo maior fortaſſe accipitur. Vnde non ait, ſequetur, licet Helias ante fuerit, ſed præcedet; qui fortè cùm venerit, tantò maiorem quàm prius gratiam habebit, quantò & agonem habiturus eſt fortiorem. Interea non eum Prophetis, & Patriarchis, vel cunctis Saluator prætulit hominibus, ſed exæquauit cæteros Ioanni. Hinc ergo eſt quod ſequitur.

QVI *minor eſt* (inquit) *in regno cœlorum, maior eſt illo.*] Quamuis eum Angelum dixerit, tamen maior eſt illo, in regno cœlorum, qui poſt agones & bella pij certaminis, iam cum Deo eſt, & victor ad cœlos aſcendit, iſtiuſque vitæ variis euaſit ludibriis, quàm his, qui adhuc inter dubias ſui agonis pugnas, dubius militat, & deſudat ex euentu. Nonnulli, quia Angelum eum dixerat, de Angelis id dictum accipi debere, dixerunt. Ac ſi dicatur, quod Angelus quilibet in regno cœlorum, quamuis minor præ cæteris, quia videt faciem patris, maior eſt Ioanne, etſi extremus in officio ſit à natura. Vnde rectè quæritur, quia Angelus natura antecellit, vtrum meritis & gratia hominibus ſanctis demum coæquabitur in gloria, quanquam hîc nullus audeat præſumere de ſe, niſi etiam eorum indigeat ſuffragiis, quorum vbique protegimur auxiliis. Vnde Dauid in Pſalmo, *Immittet Angelos Domini*, inquit, *in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* (Pſal. 33.8.) Ille vtique, *magni conſilij Angelus*, mittit adminiſtratorios ſpiritus ſuos, & facit eos Angelos dum ad nos veniunt, propter eos, qui hæreditatem ſunt accepturi ſalutis. Sed de hoc temerè iudicare non oportet, vel quantùm ipſi inter ſe differunt, vel etiã quantùm ſummi Sanctorum eorum debeant coæquari ſublimi ſe ſocietate. Veruntamen beata & glorioſa Virgo Maria, iam ex auctoritate Eccleſiaſtica & traditione Sãctorum Patrum vbique canitur & prædicatur ſuper choros Angelorum glorioſiſſimè exaltata. Interea (vt ita fatear) non natura, ſed dono & priuilegio diuinæ gratiæ, quoniam eodem verbo quo cœli, firmata eſt, & eodem Spiritu repleta, quo virtus eorum & poteſtas, amplior prædicatur. Quidam dixere quia Chriſtus, qui tunc ætate adhuc & fama minor videbatur in carne, maior erat illo in regno cœlorum, in præſenti ſcilicet Eccleſia, quæ iam erat in Apoſtolis certè aut quàm ipſe ſupra regebat in cœlis.

A DIEBVS *autem Ioannis Baptiſtæ vſque nunc regnum cœlorum vim patitur, & violenti diripiunt illud.*] A Singulæ benigniſſimi Saluoris ſententia, quia ſunt grauidæ myſteriis & plenæ Sacramentorum doctrinis decreui de ſingulis pertractare. Sed quia materia vincit loquendi peritiam, quia ex omnibus non poſſum petentibus condignum opus efficere, ſaltẽ breuiſſimè imaginem veritatis oſtendam. Et ſi nequiuero principalem de omnibus quam autenticam vocant præſtare vocationem, elaboro tamen vt vel ſcire cupientibus B ſenſum Euangeliſtæ; verbis etſi ineruditis, abſoluam. Vnde cùm perpendo quod dictum eſt, *A diebus Ioannis vſque nunc regnum cœlorum vim patitur*, miror valdè quid velit innuere. Quia etſi ab eo Baptiſmus & pœnitentia per quæ regnum cœlorum diripitur, primùm prædicata eſt, quid ſit quod ait, *Vſque nunc*, ſatis obſcurum eſt. Quia cùm ait, *à diebus Ioannis Baptiſtæ vſque nunc*, quaſi duos illud rapiendi, poſuit terminos. Quod ſi nec poſt, nec ante, quiſpiam illud diripuit fide, vana fuit C omnis Patriarcharum & Prophetarum ſpes, vana & in Chriſto æternæ vitæ repromiſſio. Verùm quod ante prædicationem pœnitentiæ quam Ioannes annunciauit, nec ante Baptiſmum quem exhibuit, vllus Sanctorum regnum cœlorum percepit, quoniam, ſicut Saluator ait, niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non poteſt introire in regnum cœlorum. Vnde liquidò conſtat, quod ex eo regnum cœlorum violentiam paſſum eſt, D ex quo credentibus in ſe, Chriſtus ianuam Paradiſi patefecit. Sed quęrendum quid eſt quod dicit, *Vſque nunc?* Nunc autem, ſcimus quia aduerbium præſentis temporis eſt. Quod ſi à diebus Ioannis regnum Dei vſque ad illud tempus hanc violentiam paſſum eſt quando Chriſtus hæc loquebatur, & non vlterius ergo omnes excluſit à regno Dei qui ante vel poſt in Chriſtum crediderunt. Niſi fortè aliqua intelligenda eſt violentia, quæ tunc temporis viguit, nec tamen alio in tempore, cùm hæc violentia, nulla niſi fides E in Chriſto, *Quæ per dilectionem operatur*, (Galat. 5.6.) alia fuit. Idcirco quod dicit Saluator, *Vſque nunc*, vtique vſque ad ſe illud tempus intelligi voluit, quia ipſe ſemper, heri, & hodie, id eſt, & nunc dum præſens ſæculum currit, & ideo nec ante ipſum, quem Ioannes prædicauit & oſtendit digito, nec poſt ipſum, qui ſemper in tempore præſens eſt vbique idem regnum cœlorum vlli aperitur. Interea violentia qualis quantaque ſit, qua violẽti regnum

CAP. XI.

cœlorum deripiunt, iure quæritur, quia A omninò magna & mirabilis eſt. Mira ſiquidem vis eſt vt peccator homo, regnum ſupernorum ciuium, quod non habuit per naturã, adipiſcatur per gratiam; & homo terrenus de limo terræ formatus conſequatur æternam & Angelicam vitam. Quid ergo violentius eſſe poteſt, quàm cœlum acquirere per virtutem, quod nunquam tenuimus per naturam. Nam vt rerum exigit natura potior ſemper vim infert, & minor eſt, cui vis infer- B tur. Hinc quoque ab exordio ſermonis Chriſti conſtruitur fidei murus, & propugnacula præparantur, quibus omnis violentia fidei armatur; vt diripere poſſit, gratis quod offertur. Cæterum Apoſtolo Iudæorum Ioanni non creditur. Auctoritatem Chriſti opera non merẽtur. Crux futura ſcandalum erat penè omnibus. Prophetia Ioannis finitur. Lex in Chriſto completur, deinde prædicatio concluditur. Porrò Spiritus Eliæ in Ioannis voce præmittitur. In illo vetera terminantur, C noua incipiunt. Vnde velim perpendat quiſque fidelis quænam vis maior eſſe poteſt, quàm quæ facta eſt, dum Chriſtus Iudæis prædicatur, & mox à Gẽtibus ſuſcipitur & cognoſcitur. Iudæis quidem naſcitur, & diligitur à Gentibus. Sui eum reſpuunt, alieni diripiunt. Proprij inſectantur, complectuntur inimici. Hæreditatem gentilitas à Deo aliena, expetit; familia reiecit. ô mira Dei virtus, *Quàm incomprehenſibiles ſunt viæ eius.* Teſtamentum promiſſæ hæreditatis filij repudiant, D & ſerui ex fide promerentur illud accipere. Hinc igitur eſt quod dicitur, quia *Regnum cælorum vim patitur, & violenti diripiunt illud.* Quia vt quidam ait, gloria Iſraël patribus debita, à Prophetis nunciata, à Chriſto oblata, fide gentium occupatur & rapitur.

Rom.11.33

Mat.11.11.

OMNES, inquit, *Prophetæ & lex vſque ad Ioannem prophetauerunt*, quod *non ſurrexit maior inter natos mulierum.*] Idcirco iure limes eſt ipſe legis & Prophetiæ, ex quo etiam quaſi proprio vtitur priuilegio. E Et notandum quod ait, *Omnes Prophetæ*, Nunquid & eos hoc verbo complectitur qui poſt aduentum fuerunt Chriſti? Sed propriè de prophetantibus Chriſti aduentum dicit; quanquam & hi qui poſt fuere non niſi vſque ad Chriſtum & de Chriſto prophetauerunt. Legis autem vnum eſt nomen, ſed tripartitam habet intelligentiam; quia prima pars legis eſt de Deo, ſecunda verò pars eius eſt in præ-

Ibidem.

ceptis agendæ vitæ: deinde tertia in Neomeniis & Sabbatho, in eſcis variis & circumciſione, nec nõ & in variis ſacrificiis. Quam ſanè partem dicit pro toto vſque ad Ioannem prophetaſſe; quoniam quidquid in eiſdem eſt præceptis, & ænigmatibus, non niſi futurorum Prophetia eſt. Reliqua verò omnia legis venit Chriſtus non ſoluere, ſed adimplere. Implentur autem illa quæ ſemiplena ſunt, vt Deus Trinitas ex lege intelligatur; præcepta verò agendæ vitæ, vt amplius compleantur, ſicut eſt, non iraſceris &c. huiuſcemodi. Vltima verò pars ſignificandæ vitæ tunc impleta eſt, cùm Chriſtus qui per eam figuris & ænigmatibus repromiſſus eſt, iam veniſſe in carne, per eam vbique præfiguratus monſtratur. Et notandum quia lex Prophetia eſt; quoniam ſicut Paulus ait ad Hebræos, *Multifariè multiſque modis olim Deus patribus in Prophetis locutus eſt.* Aliter tamen rebus, aliter verbis. Sed rebus & verbis vna dicitur facta futurorum vſque ad Ioannem prophetia.

Heb.1.1.

QVOD *ſi vultis*, inquit, *ſcire Ioannes ipſe eſt Elias.*] Quæ nimirum ſententia niſi eſſet multis ſanctorum Patrum iam declamationibus ſerenata, videretur valdè obſcura, in tantùm vt quidam non minus hæreticorum, quàm Philoſophorum voluerint aſſerere, animas iterum ad corpora redire, & per diuerſa ſe inuicem comitari debere. Quod ſanè Catholica fides non recipit. Propterea non in perſona Ioannis idem qui Elias, ſed in Spiritu & gratia vnum ſunt etiam & in præconio veritatis. Sequitur.

QVI *habet aures audiendi, audiat.*] Quam profectò ſententiam vbicunque Spiritus ſanctus proponit, myſticam monet requirere intelligentiam, tam in Euangelio, quàm in Apocalypſi Ioannis. Spiritales ſiquidem aures requirit, dum dicit, *Qui habet aures audiendi, audiat.* Quis igitur tam imperitus idiota & indoctus, qui neſciat hominem interiorem eſſe & exteriorem, qui ne ſciat animum intus habere aures cordis. Nam vox exterior aurem pulſat corporis, cùm tangit & verberat aërem, fitque vox, & influit tangitque aures, vt moueatur auditus: ſicque proferente Spiritu ſancto quæ diuina ſunt mens noſtra intus ſimul audit & videt. Cuius nimirum videre, intelligentia eſt; & intelligere rectè, ſenſus eſt conſummatus. Et ſicut exterior vox hominem permouet ad auditum: ita diuina interius animam docet & erudit

Apoc.2.17

Cap. XI.

cum ſuis ipſa quæ Dei ſunt, percipit auribus. Sed quia rari ſunt qui has intus habeant aures, idcirco vigilãter requirit inter innumeros, *Vt qui habet aures audiendi audiat.* Quas nemo habere poterit, niſi cui datum eſt eas vt habeat. Sed talis videat etiam ne in vacuum gratiam Dei percepiſſe videatur, ſicut hi fecerunt, de quibus ſubditur.

C v i *autem aſſimilabo generationem iſtam? Similis eſt* (inquit) *pueris ſedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus ſuis dicunt, cecinimus vobis, & non ſaltaſtis, lamentauimus, & non planxiſtis.*] De his autem videtur dicere, remiſſis ad Ioannem duobus diſcipulis, ad quos continuatim dubitantibus de illo, locutus eſt. Quinimò in eorum ſpecie, omne genus Iudæorum quorum corda, nimia premebantur infidelitate, culpatur. Veruntamen de ludo puerorum & lamentantiũ conſuetudine, miram egregius Magiſter prouerbialem proponit ſimilitudinem. Eſt autem quibuſdam in locis conſuetudo, vt aiunt, duos inter ſe conſtituere ordines, quibus viciſſim aliquando quod volunt laudant, aliquando Threnos inculcant, ſuis conclamantes æqualibus. Vnde Dominus hanc ſuis auditoribus congruam inuexit correptionis ſententiam. Quia totus hic ſermo, infidelitatis opprobrium eſt, & de affectu ſuperioris quærimoniæ, deſcendit quàm pulchrè ad cantantium voces modus aptatur ſaltantium, & ad lamenta plangentium, iuxta ſimplicitatem ſenſus. Quia & cantibus plauſus conuenit lætitiæ, & lamentis, planctus compunctionis. Non in lamentis, & bona recitantur eorum quos plangunt, & caſus diræ infœlicitatis, ſicut Hieremiam feciſſe legimus in lamentationibus ſuis. Et Propheta alius lamentatrices iubet euocare ad planctum, quæ maiores in populo excitent fletus. Porrò quod ad cantum ſaltare conueniat, docet Dauid, dum Chori hinc inde Pſalmos dicerent, & ipſe ante Arcam ſubſiliens, etiam nudus ſaltaret. Vnde de his, non libera nobis datur facultas intelligentiæ. Sed quidquid dicitur de pueris & generatione, quam obiurgare, propter duritiam cordis videtur, totum ad Iudæos & ad Chriſtum ad Prophetas & Apoſtolos, qui pueri vocantur, propter innocentiam, referendum eſt. Quoniam pueri iſti qui ſedent in foro, ij ſunt de quibus Iſaias loquitur ex perſona Chriſti, *Ecce ego*, inquit, *& pueri mei, quos mihi dedit* (Hebr. 2. 13)

A *Deus.* Et in Pſalmis, *Ex ore infantium & lactantium perfeciſti laudem.* Sed & illud, *Teſtimonium Domini fidele ſapientiam præſtans paruulis.* Iſti ergo ſunt paruuli ſeu pueri, in foro ſedentes qui venalia lucra Chriſti exercent. Qui margaritas in foro ferunt & lapides precioſos, qui aurum & argentum eloquiorum Dei, venale proponunt. Denique lac & vinum, etiam ſine argento, & ſine vllo pretioſo iuuenibus gratis offerunt. Nam vbi latinè dicitur, in foro; Græcus habet ἐν ἀγορᾷ (Cap. XI. Pſal. 8. 3. Pſal. 18. 8.)

B quod ſignificantius dicitur, ita & eſt locus vbi multa venalia ſunt. Et quoniam populi Iudæorum ſemper auribus prægrauati, audire noluerũt, ideò non tantùm loquuti ſunt ad eos Prophetæ & Apoſtoli, verumetiam exaltauerunt ac ſi tuba vocem ſuam, & clamauerunt dicentes, *Cecinimus vobis & non ſaltaſtis*, id eſt, prouocauimus vos ad noſtrum canticum, & nihil opere manuum reſpondiſtis. Prædicauimus Chriſtum venturum in carne & non credidiſtis. Et notandum (Mat. 11. 17)

C quod omnia virtutum prædicamenta vna harmonia eſt, & vna melodia dulciſſimi cantus; necnon & prophetia de Chriſto tuba ſalutis. Lamentati ſumus & vos ad pœnitentiam prouocauimus; nec hoc quidem facere voluiſtis. Spreuiſtis itaque vtramque prædicationem, tàm piæ exhortationis ad virtutes, quàm pœnitentiæ, poſt peccata. Quid enim durius in vtroque genere, cùm nec mens bonis prouocatur ad melius, blan-

D dimentis, nec comminatione pœnarum, expaueſcit vt reuertatur, ne fortè deinceps obligata peccato, malè viuat in pœnis. Quam ſanè ſententiam, Saluator, ad quid propoſuerit, apertius inſinuat.

V e n i t (inquit) *Ioannes non manducans neque bibens.*] Et hoc eſt quod ait, Lamentauimus vobis. Quia habitus illius & parſimonia victus, nihil aliud quàm lamenti forma, & pœnitentiæ fuit. Non quod non manducauerit Ioannes & biberit, ſine quibus in præſentiarum nemo

E viuit, ſed quia comunes hominum cibos & ſuperfluos ac non neceſſarios vitæ, nunquam commedit. Inſuper vinum & ſiceram non bibit, qui ab omni potu quo inebriari poteſt, abſtinuit. Deinde venit filius hominis habitum lætitiæ habens, quod eſt dicere cecinimus vobis. Venit ſiquidem manducans cum publicanis & peccatoribus, in conuiuiis omnium ciborum aliméta vobiſcum ſumens, & tamen ſic non placuit vobis, vt ad eius cantica

Cap. XI.

lætitiæ, operam daretis piæ iucunditatis, acſi patenter dicat. Quod ſi ieiunij mœror & abſtinentia victus placet, cur Ioannes diſplicuit vobis? Et ſi lætitia, atque vti omnibus cibis, cur Chriſtus non placuit vobis?

Ivstificata *eſt*, inquit, *ſapientia à filiis ſuis.*] Ac ſi diceret, quia vos noluiſtis recipere diſciplinam, ego qui Dei ſummi ſapientia ſum, comprobatus & acceptus ſum ab Apoſtolis meis & diſcipulis. Ab his ſcilicet qui vim facientes, regnum cœlorum ipſum illud diripiunt, fide iuſtificati. Et idcirco quia in ſapientia ſunt renati, iure filij dicuntur ſapientiæ. Operæpretium eſt ergo in hoc loco virtutem dicti perpendere. *Iuſtificata eſt*, inquit, *ſapientia à filiis ſuis*, de ſe vtique volens illud dictum intelligi, eſt enim ipſe ſapientia Dei Patris. Non accidens ex rerum efficientiis, ſed ex natura. Res enim omnis habet poteſtatem ſuæ naturæ, negotium verò poteſtatis effectus eſt; quia non idem eſt opus virtutis quod eſt ipſa virtus. Tantum igitur diſcernitur, efficiens virtus per quam efficitur quod effectum eſt, quantum Creator à creatura. Et ideo in hoc dicto vt iuſtificata ſit ſapientia à filiis ſuis quos genuit vt ſapientes ſint, potius natura ſapientiæ intelligenda eſt, quàm efficientia & opus virtutis. Quoniam Chriſtus à natura verè Dei virtus ab Apoſtolo & vera ſapientia Dei patris prædicatur. Et hîc ſeipſum apertiſſimè ſapientiam nuncupauit, eſſentialiterque ſeipſum ſapientiam eſſe oſtendit. Hoc quippe filiorum magni eſt doni priuilegium, vt ita eum intelligant ſynceriter, quia reprobarunt eam filij Regis, vt poſſit ſapientia rectè iuſtificata prædicari à filiis ſuis, & ipſi exinde in adoptionem filiorum tranſire.

V*æ tibi Chorozaim, Væ tibi Bethſaida; quia ſi in Tyro & Sidone factæ fuiſſent virtutes quæ factæ ſunt in te*, &c.] Inter reliquas, ſuperius quas dicitur circuiſſe ciuitates vt prædicaret Euangelium regni, etiam & iſtis prædicaſſe nulli dubium eſt. Quod hic Matthæus per recordationem magis quàm ſecundum tectum poſuerit. Nam hæ duæ ciuitates in Galilæa fuiſſe manifeſtum eſt; ſed quas Dominus virtutes in eis fecerit, non ſatis apparet, niſi fortè eo in tempore quo circuibat & reliquas ciuitates, ibidem tunc fecerit plurimas virtutes, quod nunc recapitulatur. Veruntamẽ quia factæ ſunt, nulli dubium eſt; ſed valdè reſolubilis ex hoc loco

A quæſtio naſcitur, verumetiam & à ſanctis patribus impertractabilis, cur non factæ ſint virtutes in Tyro & Sidone? Quæ ſi factæ fuiſſent iuxta Saluatoris vocẽ, pœnitentiam ad prædicationem eius egiſſent. Nunc verò, quia prædicatum non eſt eis, neque ſigna miraculorum perceperunt, videntur non eſſe in culpa, quia non crediderunt. Quinimo vitium ſilentij in eo eſt, qui acturis pœnitentiam noluit prædicare, quod nemo fideliũ audet dicere. Idcirco vt dixi, ab omnibus ſan-
B ctis Doctoribus vera & facilis eſt reſponſio valdeque aperta, ſe ignorare iudicia Dei, & ſingularum diſpenſationum eius Sacramenta neſcire. Vnde Paulus Apoſtolus exclamans dixit, *Quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia Dei, & inueſtigabiles viæ eius.* (Ro. 11. 33.) Siquidem propoſitum fuerat Domino Iudææ fines interdum non excedere, ne iuſtam Phariſæis calumniatoribus, & Sacerdotibus, occaſionem perſecutionis, primùm daret. Vnde & Apoſtolis ante paſſionem præcepit, *In viam gentium* (Mat. 10. 5.)
C *ne abieritis, & in ciuitatibus Samaritanorum ne intraueritis.* Ergo ciuitatibus Iudæorum, quas exprobrat Dominus, ideo prędicatũ eſt Euangelium & ſigna oſtenſa, vt inexcuſabiles eſſent. In quibus profectò verbis Dominus Ieſus altius nobis myſterium prædeſtinationis oſtendit, cùm & illis prædicatur verbum Dei, quorum cor obduratũ, & aures prægrauatæ erant; & illis nõ prædicatur, inter quos ſi factæ fuiſ-
D ſent olim in cinere & cilicio pœnitentiam egiſſent ſicut ſe habent eloquia veritatis. Tamen in die iudicij & iſtæ punientur remiſſius, quamuis minore ſupplicio, & illæ grauius, in quibus facta ſunt mirabilia & ſigna ab ipſo Domino, propter cõtumaciam & inobedientiam quam præſciuit etiam Dominus habituros, antequam in eis factæ fuiſſent. Vtrumque igitur præſciuit Dominus & iſtos abnegare ſe ipſum cùm fierent, & illos pœnitere & confiteri, ſi fierent. Quod & poſtea in prædicatione Apoſtolorum feciſſe, manife-
E ſtum eſt. Vnde ne quæras tempus quando factum ſit, cùm intuearis ſalutem credentium, ſed cur iſtis remiſſius etiam non credentibus prius, & illis grauius quibus prædicatum eſt, & ad quos venit Dominus, quibus ſigna & mirabilia oſtenſa ſunt diuina, manifeſtum eſt. Quia illæ ciuitates abſque Deo erant vero ſicut omnis gentilitas, ſine notitia Legis & Prophetarum tãtùm legem naturę tranſgreſſæ. Iudæa verò & ciuitates quas ex-

Cap. XI.

probrat, omnia contempſerunt, legem naturæ & Prophetas, legem per Moyſen datam in qua Chriſtus venturus prçmonſtrabatur. Inſuper etiam ipſum Dominum præſentem, ſignis & virtutibus declaratum, reiecerunt. Et ideo vt inexcuſabiles eſſent, hæc exhibita ſunt eis oſtenſa ſigna deitatis. Veruntamen ex his omnibus noſtrum eſt confiteri, quia etſi occulta ſunt quæ dicuntur, vera vtique ſunt & iuſta quæ fiunt à Deo. Vnde canitur

Pſal. 35.7. in Pſalmo, *Iudicia Dei abyſſus multa, & vni-*

Pſal. 14.11. *uerſæ viæ Domini miſericordia & veritas*; quoniam non eſt iniquitas apud Deum nec iniuſtitia vlla. Licet quidam diſputator Catholicus non ignobilis hunc Euangelij locum ſic expoſuerit, volens effugere profunditatem quæſtionis, vt diceret præſciſſe Deum Tyrios & Sidonios à fide poſtea receſſuros, cũ factis apud ſe miraculis crediddiſſent; hinc miſericorditer potius, non eum illic prædicaſſe vel virtutes feciſſe, quoniam grauiori pœna obnoxij fierenr, ſi fidem, quam ſuſceperant, reieciſſent. Vtrumne ſit iſta exſolutio vera, prudens lector intelligat. Poteſt tamen hinc obiicere iam quia pietas fuit Saluatoris in eis quos maluit non accedere ad fidem, quàm cum ſcelere multo grauiori diſcedere à fide, cur non potius factum eſt clemẽtiſſimè, vt crederent prius, deinde præſtaretur eis per gratiã fidei quam perceperant fidem ne relinquerent? Aut antequam eam relinquerent, ex hac vita migrarent, ne malitia, ſicut ſcriptum eſt de quibuſdam, mutaret corda eorum. Ac per hoc manet illud Dei iudicium in vtriſque occultum, ſed iuſtum in omnibus: quamuis plurimi ex hoc multas coaceruent quæſtiones, & inuoluant incautos ſyllogiſmorum nexibus. Vnde quæſo, quia difficile eſt, tantam in me eſſe præſtantiam & facilitatem doctrinæ, vt omnibus artibus & officiis ſatisfaciam eloquentiæ, & abſoluam impenetrabilia diuinorum verborum profunda myſteria, ne noſtram notent ignorantiam in his quæ Deus ſolummodo ſibi nota voluit reſeruari. Quorum velim non ſit iniqua reprehenſio in me, qui debent vtique grati eſſe, & acceptum ferre, quidquid noſter labor & induſtria dignum fidei, & non eloquentiæ percepit. Nam nos grandia & incredibilia penè conamur, tenues ingenio, & exigui. Plus ſiquidem ex Deo audemus, & præſumimus, quàm vti meremur & poſſumus. Tamen non eſt inefficax, quiſquis de

A Deo fide vera plus præſumit quàm mereatur aut poſſit. Quam fidem ſanè quia præfatæ vrbes recipere noluerunt, etiam Capharnaum, in qua diu conuerſatus eſt, denoratur, & comminatus eſt ei.

Tv *Capharnaum*, inquit, *nunquid in cœlum exaltaberis? Vſque ad infernum deſcendes.*] Sed in Græco habet, & tu Capharnaum, quæ vſque in cœlum exaltata es, vſque in infernum deſcendes. Sed videtur duplex intelligentia. Vel

B ideo ad inferna deſcendes, quia contra prædicationem meam ſuperbiſſimè reſtitiſti, vel quia exaltata vſque ad cœlum, meo hoſpitio & meis ſignis atque virtutibus, tantum habens priuilegium maioribus plecteris ſuppliciis, quia his credere noluiſti. Legitur namque quod Capharnaum iuxta ſtagnum fuerit Genezareth in Galilæa Gentium, & in finibus Zabulon & Nephtalim: Villa quidem pulcherrima, ſed quantum videtur in comminatione eius Hieruſalem culpatur quod rea

C ſit, ſicut & alibi ad eam dicitur; quia iuſtificata eſt ſoror tua Sodoma ex te, vt appareat eius turpitudo deliriarum, & nimiæ elationis ſuperbia, atque fœditas vitiorum. Vnde ait.

Qvia *ſi in Sodomis factæ fuiſſent virtutes, quæ factæ ſunt in te, manſiſſent vſque in hunc diem.*] Vbi primùm notandum eſt, quia ſcelera & flagitia hominum nonnunquam vitam minuant inpræſentiarum. Acſi dicatur de eis, ſi non peccaſſent & contra Deum non egiſſent, man-

D ſiſſent vtique vſque in hunc diem, ſcilicet in quo loquebatur. Veruntamen quod ait, fortè, acſi dubitantis aduerbium, non quod Dominus quidpiam dubitaret, ſed vt liberi arbitrij daretur locus & facultas manendi ſi peccare noluiſſent, cùm fidem ex ſignis & prodigiis ſuſcepiſſent. Nam ſalus omnis ex fide eſt. Et ideo vbi tot miracula viſa ſunt, debuiſſet non ſolùm geſtorum viſio vocare ad metum, & ad fidem rapere, verùm ipſa, licet à longè, auditio inuitare. Sed infelices Iudæi

E inter quos facta ſunt talia, & quibus prænunciata ſunt hęc eximia, quorum immanitas peccatorum facit, vt non ſolùm Tyriis & Sidoniis leuia ſint peccata, verumetiam Sodomorum & Gomorrheorum, quia fortè illis credendi fuiſſet affectus, ſi talium virtutum contemplatio contigiſſet. Et quod magis eſt, quia non vſque adeo peccauerunt, necdum percepta lege diuina. Tamen in his omnibus oſtenditur differentia ſuppliciorum in futuro, ſicut

&

Cap. XI. & diuerſa qualitas meritorum.

In *illo tempore reſpondens Ieſus dixit, Confiteor tibi Domine pater cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc ſapientibus & prudentibus; & reuelaſti ea paruulis*, & cætera.] Quæritur autem, non interrogatus quomodo reſpondiſſe dicitur? Non enim præmiſſum eſt, quod eum aliquis interrogauerit, vel quid interrogauerit. Quod genus locutionis & in Apocalypſi legimus. Sed vtrum ad myſticos ſenſus pertineat, an certè ſimpliciter hæc locutio accipienda ſit, Lectoris arbitrio dereliſquo. Niſi quia ſunt diuina interius quæ vident Sancti, & audiunt adhuc in carne, quibus quamſæpè reſpondere videntur, & alloqui: quantò magis Saluator, qui omnia quæ interius ſunt & diuina agebat cum patre, & reſpondebat exterius quæ intus contuebatur. Vnde Lucas, *In illa hora*, inquit, *exultauit in Spiritu ſancto*, quoniam ipſe ſemper cum Deo patre intus in Spiritu ſancto erat. Nam quod iſte ait, *In tempore illo*, & Lucas *in hora*, vnum eſt. Sed de quo tempore vel hora dicatur alij, poſtquam exprobrauit ciuitates dixerunt, alij poſtquam Septuaginta duo diſcipuli reuerſi ſunt, gaudentes pro virtutibus & ſignis, vnde monentur non ſe eleuari debere. Alij verò in tempore & loco dixerunt hæc eum dixiſſe, vbi dictum eſt, *Hic eſt filius meus dilectus*, cui ſermoni nunc reſpondere videtur quod ait, *Confiteor tibi Domine pater*. Acſi diceret, Gratias ago tibi, *quia abſcondiſti à ſapientibus* ſæculi, *& reuelaſti ea paruulis*, vt me intelligant, & cognoſcant quia tu es in me, & ego in te, & ipſi vt gratias agant confiteor & exulto in Spiritu ſancto. Pater Domine, inquit. Aptè patrem vocat eum, qui dixit, *Hic eſt filius meus dilectus*. Et facit hic locus contra eos qui dicunt Chriſtum non natum eſſe, ſed creatum, quia patrem eum vocat. Cæterum Dominus eſt cœli & terræ, licet & ipſe formam ſerui acceperit. Ideo Dominum cœli dicit, quia de cœlo vox ſonuerat, & in terris monſtrabatur paternis Dei filius indiciis. Alioquin inconſequens fuit, non & ſui ac cœli & terræ Dominum vel patrem ſimiliter appellare. Abſcondiſti, inquit, ea ſapientibus ſæculi de me quæ paruulis reuelaſti, à quibus *iuſtificata eſt ſapientia*, quaſi, *à filiis ſuis*, & non à Iudæis, qui noluerunt plangere cum Ioanne, neque

Luc. 10.21

Matt. 13.5.

Mat. 11.19

A ſaltare & gaudere ad Canticum filij hominis. Sed humilibus & paruulis reuelaſti profunda myſteria, quæ ſapientibus & Scribis abſcondiſti. Alioquin niſi eis abſcondita eſſent de Chriſto, nunquam ſic aberraſſent. Paruuli autem Apoſtoli, vel omnes diſcipuli Chriſti ideo vocantur, quia à malitia ſunt alieni; vel quia humiles erant & innocentes. Inſuper etiam & rudes in ſapientia, quatenus de ſe nihil haberent, ſed B totum quod erat in eis, ex Deo eſſet. Hinc quoque blandientis affectu loquitur ad patrem, eo quod ineffabile Sacramentum Apoſtolis reſerauerit, & de ſe præſumentibus, malè inanes reliquerit, vt vniuerſa compleantur cœpta in Apoſtolis beneficia pietatis. Sequitur.

Omnia *mihi tradita ſunt à patre meo.*] Et tradentem patrem & accipientem filium, Lector, myſtice accipe. Alioquin ſi iuxta fragilitatem noſtram ſentire C voluerimus, cùm cœperit pro certo habere qui accipit, incipit non habere qui dederit. Verùm ne quid in Chriſto minus exiſtimares quàm in patre, quia blandientis affectu ſe ſubmiſerat, ait, omnia ſibi à patre tradita eſſe. Quoniam ſicut ad patrem ipſe ait, *Omnia mea tua ſunt; & tua mea*, oſtendit vnam naturam Deitatis vnamque diuinitatem: ita & in eo, dum ſoli ſe patri cognitum dicit, patremque ſoli ſibi notum, vel cui ſe ipſe reuelare voluerit. In qua ſanè reuelatione, eanD dem vtriuſque immutata ſibi ad inuicem cognitione, ſubſtantiam eſſe docet. Vt qui filium cognouerit, patrem quoque cognoſcat in filio, quia omnia ei à patre ſunt tradita, cùm genitus ex eo eſt conſubſtantialis filius in quo eſt ipſe. Atque ita in hoc mutuæ cognitionis ſecreto, intelligitur in filio non aliud eſſe quàm quod in patre eſt; quia ipſe pater in filio eſt, ſicut & filius in patre. Et quæ patris ſunt omnia ei tradita E ſunt, cum naſcendo patri filius exæquetur, vt ſit ei æqualis per omnia, natura, honore, ac poteſtate. Quapropter rogo non ſecundum corporales modos, Lector, dictum exiſtimes filium ineſſe in patre, vel patrem in filio; ne quaſi loco Deus manens, nuſquam alibi extare videatur à ſeſe, ſicut homo, aut aliud aliquid ei ſimile; cum alicubi eſt, alibi tamen omninò non eſt. Quia id quod eſt, illic continetur vbi

Cap. XI.

Luc. 15.31.

Cap. XI.

eſt ; Deus autem immenſæ virtutis eſt viuens vbique , poteſtas quæ nuſquam & numquam abeſt, qui totus in patre filius , & pater in filio , vnus & verus Deus eſt. Ac per hoc filius cùm dicit, Omnia mihi tradita ſunt à patre meo, & cùm ait ipſe ad patrem , *Omnia mea tua ſunt , & tua mea* , ſeipſum & patrem demonſtrat. Quia ſua , non aliud quàm ſe eſſe à patre genitum ſignificat, vt vbi ſua inſunt, ipſe eſſe rectè intelligatur. Non corporali ſiquidem modo , quaſi alicubi non ſit, & non vbique eſſe credatur , cùm per ſua, & per ea quæ tradita ſunt à patre , in omnibus eſſe non deſinat, qui totus in patre eſt. Ac per hoc ipſe, vt dictum eſt , non aliud eſt , quàm quod eſt ipſe quæ ſua ſunt, quoniam ad naturæ ſuæ intelligentiam hæc omnia referenda ſunt. Vnde cùm Apoſtolus alibi de Spiritu

Ioan.16.12 13.14.15.

ſancto loqueretur, ait, *Adhuc multa habeo vobis dicere , ſed non poteſtis illa portare modo. Cùm autem venerit ille ſpiritus veritatis, ille*, diriget vos, ſeu *docebit vos omnem veritatem. Nō enim*,ait, *loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunque audierit loquetur, & quæ ventura ſunt annunciabit vobis. Ille me* honorificabit , vel ſicut alij codices habent, *clarificabit, quia de meo accipiet.* Deinde intulit , *Omnia quæcumque habet pater, mea ſunt , & propterea dixi vobis quod de meo accipiet , & annunciabit vobis.* A filio igitur accipit Spiritus ſanctus, quia eius ſunt omnia quæ patris ſunt , & à filio mittitur, qui à patre procedit. Vnde quærendum , ſi idipſum ſit , à filio accipere , & à patre procedere ? quod idipſum atque vnum eſſe videtur, à patre procedere & à filio , atque accipere à filio ſicut & à patre; quia dixit de meo ille accipiet , & omnia quæcunque habet pater , mea ſunt , propterea dixi , quia de meo ille accipiet. Hoc ergo quod dicit , accipiet , ſiue poteſtas ſit, ſiue virtus , ſiue doctrina, ſiue aliud aliquid quod annunciaturus erat eis filius, à ſe accipiendum dicit; & hoc ipſum omninò de patre accipiendum eſſe ſignificauit, à quo procedit. Cùm enim ait , *Omnia tradita ſunt mihi à patre meo* , inſinuat quod omnia quæ patris ſunt , ſua ſunt. Et ideo quæ à patre accipienda ſunt , etiam à ſe accipi, quia omnia quæ patris ſunt ſua ſunt, quia ſibi à patre , eo quod ab ipſo genitus eſt , tradita ſunt. Non habet igi-

A tur hæc vnitas diuerſitatem , nec differt à quo acceptum ſit. Quia quod datum eſt à patre, à patre eſt, datumque refertur & à filio , quia omnia quæ habet pater, habet filius, quia tradita ſunt ei omnia. Hinc igitur patet , quia nemo rectè diuidit naturam patris à filio, nemo Catholicè diſſecat hanc vnitatem, neque infert in vllo aliquam diſſimilitudinem, per quam filius non ſit in B vnitate naturæ quorum eſt Spiritus ſanctus, vna communio, vna caritas naturalis , atque vnitas conſubſtantialis. Idcirco vniuerſa quæ patris ſunt , ſimiliter ea & filij ſunt, quia ei à patre omnia tradita ſunt. Et ideo prudenter vt dixi, diſtinguendum eſt, vt dicas, *Confiteor tibi pater* , deinde inferas , *Domine cæli & terræ*; quia eſt per naturam pater , cœli autem ac terræ Dominus ac creator. Et hæc ſunt quæ reuelata ſunt paruulis, & abſcondita ſapientibus ſæculi , quia ſic fuit placitum Deo patri. Hæc propterea dixerim, vt prudens animus , C ſemper vna cum Apoſtolis ad ea quæ diuina ſunt ſenſim intentus introducatur. Quia nemo rectè nouit de patre aut filio , quæ noſſe oportet, niſi *cui voluerit filius reuelare.* Neque enim aliquis ſcire poteſt patrem , qui neſcit filium, ſic nec filium, qui neſcit patrem. Quia nemo alterum ſiue altero poteſt ſcire. Et ideo ait ad patrem , *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum , & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Ioan.17.3.

D Dixerat enim ſupra iam pater, clamans de cœlo , *Hic eſt filius meus.* Dicit & hîc filius, *Confiteor tibi pater.* Quem ergo ſuum filium de cœlo pater clamat , ipſe filius eundem patrem ſuum eſſe confitetur , patrem & inſinuat. Sed ne ſola ſimplex confeſſio intelligatur nominum, *Hic eſt filius meus*, Et quod dicit, *Confiteor tibi pater*, ne fortè intelligamus quaſi ſit nuncupatiuus pater, vel adoptiuus filius, & ſit honoris nomen in patre, vt hæretici volunt, propterea adiecit hæc omnia de ſe, & ait , *Omnia tradita ſunt mihi à* Mat.11.27

E *patre, & nemo nouit filium niſi pater, neque patrem niſi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Quod autem pater filium reuelet cui vult, quid amplius quærere opus eſt, cùm ipſe dicat pater; *Hic eſt filius meus*; & ad Petrum de patre ipſe filius , *Beatus es Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus qui eſt in cœlis.* Ex quibus profectò verbis patet ſenſus, cùm Mat.16.17

Cap. XI.

Cap. XI. ait, *Quia nemo nouit filium niſi pater, neque* A *quiſquam vllo modo*, vt eſt, *niſi filius*. Quia nemo eorum niſi per mutuam teſtificationem cognoſcitur, id eſt, per patrem filius, ſicut & per filium pater. Quia tam ignorabilis eſt filius quàm pater, nec non & pater incognoſcibilis, ſicut & filius cui tradita ſunt omnia. Idcirco fratres cariſſimi, vt dixi, hæc addita ſunt, vt in omnibus nihil intelligatur exceptum quorum eſt vna natura, vnaque virtus, & vna poteſtas, atque vna in omnibus exæ- B quata Deitas, quorum ſecretum cognitionis ad inuicem æquale eſt. Quod ſi eorum natura æqualis eſt, æqualis & virtus, & poteſtas in omnibus, nullo modo poteſt eſſe naturaliter, vt non ſint quod vocantur pater & filius. Et ideo non poteſt eſſe tantùm nuncupatiuus ex nomine Chriſti, vel adoptiuus vt nouella hæreſis aſſeruit. Quia vnus eſt, neque vt Arriani & cæteri hæretici ſenſerunt, minor quam pater, vel aliud quàm quod pater eſt. Sed in omnibus hoc eſt quod pater; C & idcirco ſolus nouit patrem ſicut & ipſe à ſolo cognitus eſt patre. Quorum ius naturæ æquale eſt in poteſtate, & difficultas in cognitione mutua nulla eſt. Sicque per hæc vnigenitus Deus, ſapientia Dei patris quæ iuſtificata eſt à filiis ſuis, non nominis tantùm teſtimonio filium Dei ſe docet eſſe, ſed verè etiam in omnibus vnitum & naturalem filium, vt verè credatur quod dictum eſt à patre, *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi* D *bene complacui, ipſum audite.* Et quia Iudæi eum non ita eſſe credebant, dicebat eis benigniſſimus Saluator, *Neque me ſcitis, neque vnde ſim ſcitis*, nec enim inquit, *à me veni, ſed eſt verax qui miſit me, quem vos neſcitis: ſed ego noui eum, quoniam ab eo ſum, & ipſe me miſit.* Et ideo verum eſt, quia patrem nemo nouit niſi filius, & cui voluerit filius reuelare; cuius profeſſio proculdubio propterea tam frequens eſt, quod ſolùm ſibi cognitus eſt, quia ab eo naturaliter eſt; quod ſi ab eo eſt, & ſibi ſoli cognitus eſt, interrogan- E di ſunt Arriani qui creaturam eum dicunt, vtrum id quod ab eo eſt, opus creationis in eo eſt, an naturam generationis per hoc oſtendat? Si ergo opus creationis eſt, & vniuerſa quæ creata ſunt à Deo ſunt, quomodo patrem non vniuerſa nouerunt, maximè rationales creaturæ? Cum Chriſtus eum idcirco vtique nouit, quia ab eo omninò eſt. Quod

Mat. 17. 5.

Ioan. 8. 19. 26.

ſi creatus potius quàm natus videtur in Cap. XI. eo quod à Deo eſt, cùm à Deo cuncta ſint, quomodo non cum cæteris patrem ignorat? Sicut & omnia ſine ipſo quæ ab eo ſunt ignorant eum. Sin verò idcirco, quia ab eo eſt, ei proprium eſt eum noſſe, quomodo non hoc ei, quod ab eo eſt, erit proprium, ſcilicet vt verè filius ex natura Dei patris ſit? Quam itaque naturam & generationem, nemo alius niſi Deus planiſſimè nouit. Cùm ideo Deum ſolus nouit, quia à Deo Patre ſolus eſt. Alioquin ſi opus creationis eſſet, quomodo neſcirent Iudæi, quis, & à quo eſſet, cùm omnia à Deo eſſe probantur? Quamuis ex nihilo facta ſint. Et idcirco id quod vnde ſit ignoratur, natura deitatis, ex qua eſt, profectò neſcitur, dum vnde ſit, neſcitur. Quia ignorari non poteſt vnde ſit, etiam quidquid ſubſiſtit ex nihilo. Sed hunc nemo nouit niſi ſolus pater, ſicut & patrem nemo niſi ſolus filius. Habes igitur lector proprietatem cognitionis, de proprietate generationis, in quo non aliud eſt, quàm quod in patre, neque ad inuicem quidpiam ignorabile exſtitiſſe. Vnde quæritur, ſi ſoli filio, vt eſt Deus pater notus, aut ſoli patri filius cognitus eſt; quid eſt quod Apoſtolus ait, nobis autem reuelauit Deus per Spiritum ſanctum ſuum? Si autem eis reuelatus eſt Deus pater, aut Deus filius, quomodo ſoli filio pater notus eſt? Niſi quia addidit, *Et cui voluerit filius reuelare.* Nec in hoc quidem vlli etiam nec Angelis ita notus eſt pater aut filius, quomodo ad inuicem ipſi ſe cognoſcunt, in qua ſæpè cognitione mutua, etiam ipſe Spiritus ſanctus connumeratur, vbi dictum eſt, quia Spiritus ſanctus ſcrutatur etiam profunda Dei, quoniam & ipſe deitatis habet naturam. Denique hoc in loco temeritas Eunomij damnatur, qui ait, quod tantam notitiam patris & filij habeat homo, quantum habent illi inter ſe ad inuicem, cum longè aliud ſit, naturæ æqualitate noſſe quod noueris, aliud reuelantis dignatione, quantum noueris pro certo cognoſcere. Quærunt etenim nonnulli, quando ait, *Et cui voluerit filius reuelare*. Quare non dixerit ſimul pater & filius, cùm vnus eorum ſine altero, nemo rectè cognoſcitur, non conſiderantes quod ſupra iam de patre dixerit, & reuelaſti ea paruulis. Ac per hoc, quorum eſt vna natura, vna

CAP. XI.

& operatio reuelationis per Spiritum ſanctum, in quo reſerantur nobis profunda Deitatis Sacramenta. Quoniam ipſe amborum ſpiritus eſt, in quo ſunt omnia. Veruntamen in hac traditione à patre, non cœlum, & terra, & elementa mundi intelligenda ſunt, & cætera, quæ ipſe fecit & condidit, ſed ij qui per filium acceſſum habent ad patrem. Pſal.2.8. Vnde olim dictum erat in Pſalmis, *Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ,* quæ omnia pater cùm dedit aut tradidit non amiſit, ſed acquiſiuit, quoniam antea inimici erant quos ſibi filios adoptauit. Nequaquam igitur ita intelligendum eſt, ſicut quidam malè voluerunt, quaſi filius à nullo poſſit cognoſci, niſi à patre ſolo, pater verò non ſolùm à filio, verumetiam ab eis, quibus voluerit filius reuelare. Quinimo ſic intelligendum, vt patrem & ipſum filium, per filium reuelari credamus, quia viſibilis apparuit, vt eſſet interius noſtræ mentis lumen. Tamen & filius à patre reuelatus eſt, vt dixi, & oſtenſus; quoniam nemo vnum eorum ſine altero nouit. Ergo acſi verbo ſuo pater ſe declarat, verbum verò filius, non ſolùm id quod per verbum declaratur, verùm & ſeipſum etiam declarat. Vnde quia tradita ſunt ei omnia, inuitat ad ſe omnes quia mediator eſt, vt eos ipſe perferat ad patrem.

VENITE, inquit, *ad me omnes, & ego vos reficiam.*] Tribus namque modis vocatio iſta legitur, cùm ait, Venite. Pſal.33.12. Vna eſt, de qua hîc dicitur, *Venite ad me,* Mat.25.34 alia eſt qua doceamur, vnde ait, *Venite filij audite me, timorem Domini docebo vos;* tertia verò erit in futuro, quando dicturus eſt, *Venite benedicti patris mei, percipite regnum.* Porro quod ait,

QVI *laboratis & onerati eſtis,*] Iudæos ſimul & Gentes vocare videtur, quoniam alter eorum, nimio labore legis ſine vlla profectione vexabatur, alter verò peccatorum oneribus prægrauatur, nec ſurſum ad Deum, idola colens, reſpicere valebat. Grauia quidem ſunt onera peccati. Vnde Zacharias dicit, quod Zach.5.7. iniquitas ſedeat *ſuper talentum plumbi.* Pſal.37.5. Et Dauid, *Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut onus graue, grauatæ ſunt ſuper me.* Sed & lex graue onus erat, ſicut Petrus docet, Act.15.10. *Quod nec nos,* inquit, *nec patres noſtri portare potuimus.* Et ideo grauiter laboribus fatiga-

A tos, vel oneribus depreſſos benigniſſimus Saluator, ad ſe vocat, ea omnia ablaturus, tantùm vt iugum eius ſuaue, & onus leue ſuſcipiant, iuxta illud Iſaiæ vbi ait, *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui.* Eſa.1.3. Quia per bouem deſignantur Iudæi, qui grauiſſimum traxerunt iugum legis, & per aſinum, Gentilitas & irrationabilis, nimiis onerata criminibus. Vocantur primùm vt veniant ad fidem, & ſuſcipiant vtrique ſpeciale, Iudæi ſcilicet laboris quod eis propri- B um eſt, & Gentes onere camelorum depoſito, leuitatem manſuetudinis Chriſti. Hoc quippe iugum eſt de quo ſuperius ait, vt tollat vnuſquiſque eorum mandatorum Dei præcepta, vna cum Sacramento Crucis, vt ſequatur Chriſtum, quoniam humilis ac mitis eſt. Blandimenta ſiquidem proponit credentibus, vt diſcant abſtinere à malis, & facere bona. Quoniam nihil ſuauius eſt, quàm velle bonum, nihilque leuius quàm ſine crimine viuere, amare omnes, odiſ- C ſe nullum, æterna conſequi, præſentibus non teneri, nolle inferre alterì quod ſibi quiſque non vult fieri.

ET *inuenietis,* inquit, *requiem animabus veſtris.*] Animabus equidem dixit, & non corporibus, quoniam in præſentiarum corpora cruciantur, vt animæ à vitiis requieſcant, & laboribus huius ſæculi. Non quod in futuro etiam & caro non ſit reparanda ad requiem, ſed D vt anima iam hic in Deum requieſcat, in quo vera eſt requies, & reficiatur bonis cœleſtibus quotidie, ne laboribus fatigata in via & preſſuris deficiat. Sed Iudæi & Gentes ſimul vnum iugum ferre iubentur, conuincti, & connexi, bini ac bini, loco caritatis, quatenus ſemina verbi elaborantes in Euangelio vberius creſcant, & augeatur meſſis Dominica, cum incremento frugum. Quod nimirum ſuauitatis iugum, crux eſt, vt dixi, ipſius Saluatoris. Quam vt ferre poſſimus mox infert Diſciplinam ipſius E Crucis.

DISCITE, inquit, *à me quia mitis ſum & humilis corde,*] Alioquin nemo niſi humilis ferre poteſt quod iubet, niſi mitis hæc omnia quæ crucis ſunt ſuſtinere. Idcirco diſcere mandat à ſe, non mundum fabricare, non mortuos ſuſcitare, nō virtutes ſignorum facere, ſed humiles eſſe & mites, vt poſſimus omnia ſuſtinere. Et notandum quod ait, *Quia mitis ſum & humilis corde,* ſiquidem nō labiorum

Cap. XI.

ſuperficie, ſed cordis integritate; neque in vlla compoſitione vel deiectione habitus, licet & in corpore atque verbo ſit exhibenda coram hominibus, ſed in omni deuotione atque abiectione mẽtis. Ibi namque primùm ferẽda eſt, & habenda, vbi Deus videt, deinde ex fonte cordis exterius exhibenda, vt Deo ſit placita & accepta hominibus. Et ideo ibi diſcenda eſt a pio domino, & magiſtro clementiſſimo, vbi manere, & de quo manare poſſit ad omnes. Interea iure quæritur, quomodo iugum Euãgelij leue dicatur, & præcepta gratiæ leuia, cùm in lege adulterium & in Euangelio concupiſcentia damnatur; in quo nec iraſci permittitur, neque rependere malum pro malis; quinimo etiam bona pro malis impendere, & orare pro inimicis iubet. Porro in lege opera requiruntur quę Apoſtolus dicit portare non potuiſſe Iudæos: in Euangelio verò etiam etſi effectum non habuerit, ipſa volũtas requiritur in bono, quæ periclitata & in malo damnatur. Sed quia ſub timore præcepta legis ſeruantur, vt viuat homo tantùm in eis, propterea grauia & importabilia dicuntur, Euangelium verò iam filiis data gratia quæ eſt in Chriſto Ieſu, valdè leuia videntur. Legis timor pœnam infert Euangelij verò charitas, ſuauitatem, quia omnino quidquid libet, magis placet. Nam lex terrena repromittit & temporalia, Euangelium, cœleſtia & æterna. Ibi ſine vlla miſeratione damnatur reus, hic è conuerſo, non ſolùm venia, verumetiam gratia præſtatur & adoptio. Vnde quia duobus præceptis tota lex & Prophetæ adimplentur, perficit gratia vt charitas (in qua omnia pendent) integra conſeruetur, qua nihil eſt dulcius, nihil leuius, nihil ſuauius, eo quod caritate Dei & proximi nõ ſolùm premimur aut grauamur, verumetiam his duobus præceptis, vt conſortes ſimus Angelis, ad cœlum vſque leuamur.

Cap. XII.

IN *illo tempore abiit Ieſus ſabbato per ſata.*] Quod Marcus & Lucas idipſum narrant, ſed illi hoc ſpeciali non aſſignant tempori. Vnde apparet, quod Matthæus hic ordinem temporis ſeruauit, quando reſpondit Ieſus, *Confiteor tibi Domine pater*, & deinceps, ex quo narrandi ordinem ſecutus eſt, & ideo ſignanter ait, *In illo tempore abiit Ieſus per ſata.*

DISCIPVLI *autem eius eſurientes cœperunt vellere ſpicas & manducare.*] Vbi mira Dei diſpenſatio conſideranda eſt, & geſtorum ordo contuendus quandoquidem ab eo loco vbi ait, *Meſſis quidem multa, operarij autem pauci*, vſque ad hunc locum, multiplex doctrina exuberat ſententiarum. (Mat. 9.37. Luc. 10.2.) Quas ſanè ſententias, prout potui, breuius quàm oportuerat percurri. Sed quia ſplendorem diuini eloquij habent, quia magnifica & diuina ſunt, nullam elegantiam verborum adhibui, nec ornatum eloquentiæ, vt pulchra eſſet & laudabilis oratio quæſiui, ſed tantùm, vt minus capacibus ſenſum aperirem; & quibus informatur perfectus Chriſti diſcipulus diſciplinis, paucis oſtendi. Nunc verò poſt tantam immenſitatem diuinæ ſapientiæ, & profunditatem intelligentiæ; attendat diligens auditor, ad quod opus geſtorum pius Magiſter eos inuitat, quos edocuit iam iamque eſurientes. *In illo*, inquit, *tempore*, ac ſi diceret, cum his inſtituti ſunt dictis, *Abiit Ieſus per ſata*, vt recordarentur eorum quæ dixerat, *Quod meſſis quidem multa*, & *operarij* eſſent *pauci*. Ad hoc ergo eos erudierat, vt meſſores eſſent animarum; & quod alij prius elaborauerant, ipſi iam meterent. Vnde & ipſi cœperunt eſurire, *& vellere ſpicas* primitiarum. Nunquid non antea non eſurierunt, quia tam ſignanter dictum eſt quod tunc primùm cœperint eſurire? Eſurierunt planè, ſed ſic omnia gerit, vt plena ſint ſingula ſacramentis. Loquitur enim vbique myſticè verbis, loquitur locis & temporibus loquitur rebus & geſtis prouidæ operationis. Propterea & diſcipuli poſt tantam exuberantiã diuini verbi, poſt tam egregia & mirifica doctrinarũ eloquia, dicuntur acſi meſſores, per ſata, in illo tempore, quod iam patri Deo gratias pro ſalute data gentibus cõfeſſus eſt, vt idem ſenſus ſuperiora & ſequentia coniungeret, vt quod docuerat diſcipuli opere complerent. Et ideo quàm diſpenſatiuè dictum eſt, cœperunt eſurire & vellere ſpicas. Perpende, quia tunc primùm feruor charitatis in eis cœpit abundantius animarum ſalutem appetere, ac euellere homines de mundo, & confricare eos doctrinis verbi, vt concaleſcerent, & traiicere in corpus ſuum, vt ſimul membra Chriſti fierent. Nam meſſis in agro, genus humanum eſt in mundo. Sabbato verò qui viando eſuriunt & vellunt ſpicas, otium eſt & requies ab omni opere præſentis ſæculi.

Cap. XI.

Non torpentes ignauia Iudæorum, ſed viantes ad patriam, eſurienteſque ſalutem animarum, & euellentes eas à terrenis actibus quarum ſe ſalute diſcipuli feſtinant ſatiare. Alioquin homini non ſatis congruit cibus ſpicarum, neque deceptarum eſus vtilis eſt ariſtarum, ſed fidem futuri facti iam ſpecies exſequitur; & virtus interiecta verborum Sacramentum eſuritionis & ſacietatis abſoluit. Nec dubium, quin ſi ipſam, quæ latet in geſtis Saluatoris, vbi vel vbi, ſententiam diligentius inſpicere volueris, examinareque quæ ſit ſingularis intelligentia, inuenies non tantam eſſe rem quæ eſt in ſono vocis vniuſcuiuſque generis, quanta ſunt myſteria, quæ intus latent, ſi remota veſtis fuerit à tegumento litteræ, vt nuda videri & comprehẽdi poſſit veritas. Tanta quippe eſt ſolertia diuini operis, & ſapientia Saluatoris, vt omnibus rebus loquatur & factis, his qui ſibi ſalutem inueſtigare cupiunt, & accipere. Veruntamen quia veſcuntur ſpicarum defricata manibus, turgentia, vitæ auſteritas deſignatur, & indicium eſt virtutis parſimoniæ, vbi non præparatio eſcarum, ſed ſimplices quæruntur cibi. Quod autem de alieno labore ſpicas Apoſtoli tollunt, & nequaquam reprehenduntur, legis eſt defenſio, quæ iubet, ne tantum exinde foras efferrent. Sed quia Sabbatis eunt, & euellunt & confricant, ab æmulatoribus legis litteræ condemnantur. Et notandum quod in Sabbatis ait, & non in Sabbato, quia non ſemel ſolùm, & ſecundò, hoc eos feciſſe declarat, verumetiam & amplius, quatenus ex hoc, poſt omnem inſtructionem nouæ legis, pateſceret quod abolẽda eſſet lex litteræ, & ceſſanda obſeruatio Sabbati. Quæ nam obſeruatio communis erat homini cum peccatoribus, & ideo deſtruitur primùm ab Apoſtolis, quoniã præſens erat ſpiritalis & vera requies Chriſtus, veruſque Sabbati Dominus. Cui dixerunt.

QVARE *diſcipuli tui faciunt, quod non licet eis facere Sabbatis?*] Id eſt quæ ſupra dixi, ire, vellere, & confricare, vel quippiam facere. Quod quia plurali numero dictum eſt in Sabbatis, videtur quod ſine obſeruantia legis, diſcipuli iſta fecerunt & in aliis ſabbatis. Sed Dominus pro diſcipulis Iudæis calumniantibus reſpondit.

AN *non legiſtis quid Dauid fecerit, quando eſuriit, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum Dei, & panes propoſitionis come-*

A *dit quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, niſi ſolis ſacerdotibus?*] Veteris obiicitur facti auctoritas, quando Dauid fugiens Saülem, *venit in Nobe*, vbi ſuſceptus 1.Re.21.1. ab Abimelech ſacerdote poſtulauit cibum, qui cùm non haberet panes laicos, dedit ei conſecratos, quos non licebat edere niſi ſolis ſacerdotibus & Leuitis. Sic quippe in Regũ volumine ſcriptum legigimus, quod panes propoſitionis eis dederit, melius iudicans homines eripere de famis periculo, quàm panes oblatos B Deo, ſibi, ſuiſque, quia ſacrificati fuerant, conſeruare. Decreuit enim potius illud implere propheticum, *Miſericordiam* Mat.12.7. *volo magis quàm ſacrificium*. Et hoc quaſi in argumento rerum, vtitur diuina ſapiẽtia, olim quod geſtum fuerat in Prophetia, & ex ipſius Prophetiæ ratione docet apertiſſimè illud huius facti exemplum fuiſſe. Non enim, ſi non licebat fieri, Dauid ſanctus creditur feciſſe ſine crimine. Sed quia fecit, & ſine criminis piaculo poſteris res geſta ad memo- C riam traditur, nec dubium quin Prophetiam magis fuiſſe, vt ipſe Dauid cum ſuis panibus expleretur propoſitionis. Oſtendens Chriſtum cum ſuis Apoſtolis ſalutem gentium eſuriſſe, de quibus ſupra dixerat, *Meſſis quidem multa*, & eaſdem per ipſos in corpus Eccleſiæ traieciſſe. Ex quo liquidò conſtat, nihil in rebus à Saluatore geſtis inuentum, quod non fuerit antea prædictum. Et ipſe de ſe ſingula D ſic aſſumit, acſi propria ſuæ operationis teſtimonia, quo hoſtia placabilis hominum ſalus eſt. Et ideo hoc in loco proponit & dicit Iudæis calumniantibus illud ex lege, ac ſi argumentum quo rei geſtæ veritas commendatur. Quaſi diceret, quod ſi Dauid ſanctus eſt, & Abimelech Pontifex à vobis iure non reprehenditur; quinimo legis vterque mandatum probabili excuſatione non violaſſe docetur, cur eandem famem non approbatis in diſcipulis meis? præſertim cùm maxima ſit diſtantia inter vtrumque rei opus ge- E ſtum. Ille ſiquidem panes Leuiticos comedit, iſti ſpicas confricant manibus; ille in tabernaculo, iſti in agro; ille in die Neomeniarum, quando locus eius apparuit vacuus ad menſam Regis, iſti in Sabbato, ad præſagium, feriato; ille homo tantummodo, ego Deus & homo; ille cum ſuis militibus terrenis dimicans armis: iſti miſſi à Deo patre, & à me, prædicatores, vt expugnent tantùm duodecim vniuerſum Orbem. Quæ nimirum

Cap. XI.

figura prolata in exemplum vincit omnia Philoſophorum Epicheremata, quibus contexuntur veri ſimilia rerum argumenta. Quoniam in hoc, vt dixi, exterius exemplum oſtenditur apertiſſimum, & interius ipſa veritas diu prophetata, latens, aperitur; dum & duodecim panes propoſitionis duodecim præfigurant Apoſtolos, & meſſis de qua grana decerpunt vniuerſitas eſt gentium. Porrò Scribæ & Phariſæi, acſi Saul Dauid, Chriſtũ proſequuntur Regẽ, quẽ in Abimelech occidere geſtiunt Pontificem, ita vt Dohec Idumæus Iudam repræſentet in facto.

Non *legis*, inquit, *in lege, quia Sabbatis ſacerdotes in templo Sabbatum violant profanantes eum ſine crimine; dico autem vobis quia templo maior eſt hic.*] Apertiſſimè eos reuincit per ſingula dierum Sabbata Sacerdotes in Templo peiora facere, & Sabbata violare, immolantes victimas, cædentes tauros, holocauſtomata ſuper lignorum ſtruem ponentes, & incendio concremãtes abſque neceſſitatis contemptu. Ac ſi diceret, dum aliam legem obſeruare cupitis, Sabbatum vtique violatis & deſtruitis. Verumetiam, ſicut in alio legitur Euangelio, circuncidebant pueros in Sabbato, vt octaua die circunciſio ſeruaretur. Nam talia in lege quamplura inueniuntur, ex quo non puto quod leges Dei ſibi contrariæ ſint. Prudenter tamẽ Chriſtus, qui eſt Sapientia Dei patris, hoc exẽplum in eoſdem refert qui calumniã ſuis intulerant diſcipulis. Et grauiora legis opponit diſpendia, licet videantur eſſe ſine crimine. Proponitur hic totum, vt ſuos innocentes comprobet, vt eos, qui calumniabantur Apoſtolos, reos & plenos inuidia conuincat. Porro quod ait; quia *Templo maior eſt hic*, non pronomen, ſed aduerbium loci eſſe Græcus oſtendit ſermo, eo quod maior ſit Templo locus, qui Dominum templi teneat: & ipſe Dominus ſanctior atque maior erat, licet in loco præſens ſecundum carnem, quàm illud Hieroſolymis templum. Adhuc autem quod eis obiecerat ex Scripturis comprobat diuinis. Si ſciretis, inquit, quid eſt, *Miſericordiã volo, & non Sacrificium*, qui non ſolùm ſeipſos contaminabant, verum & Sabbatum ac templum violabant, nunquam condemnaſſetis. Et eſt ſenſus, ſi miſericordiam accipitis Abimelech, & comprobatis, quia fame periclitantes panibus recreauit Domino conſecratis; quare meos condemnatis diſcipulos, qui non oblatos Deo panes, ſed grana tantum

Mat. 12. 7.

A modo præ fame ſumunt? Et notandum hoc exemplo, quia opus ſalutis noſtræ, non in Sacrificio docet, ſed in miſericordia. Nam lege ceſſante, ſola bonitate Dei ſaluamur, cuius rei donum ſi intellexiſſent, nunquam condemnaſſent innocentes, id eſt Apoſtolos, inuidiæ cauſa. Maximè cùm ceſſante lege, vniuerſis per eos miſericordiæ nouitas ſubueniret. Vnde luce clarius patet ſenſus, quia melius eſt B eſurientes miſericorditer cibo recreare, quàm otium Sabbati cuſtodire.

Qvia *Dominus*, inquit, *eſt filius hominis etiam Sabbati*, ſcilicet Chriſtus Dei & hominis filius, verus eſt Dominus Sabbati, qui nõ hominẽ propter Sabbatũ, ſed Sabbatũ propter hominẽ cõſtituit & creauit. Nam & omnis homo iure ideo videtur eſſe Sabbati Dominus, quia propter quẽ factum eſt Sabbatum, poteſt ob miſericordiam ſoluere legitimè iura Sabbati. Sed longè aliter Chriſtus filius hominis iure dominatur & Dominus eſt etiam Sabbati, quoniam per ipſum omnia crea- C ta ſunt & ſubſiſtunt vniuerſa. Sequitur.

Et *cùm inde tranſiſſet, venit in Synagogam eorum.*] Porro Lucas non in eodem Sabbato, ſed in alio veniſſe illum in Synagogam dicit. Vbi oſtenditur aliquos interfuiſſe dies, in quibus ea diſputauit quæ ſupra dicta ſunt, deinde à ſegete tranſiſſe, & in alio Sabbato de agro Synagogam intraſſe.

Et *ecce homo manum habens aridam.*] Tertius decimus igitur iſte eſt, qui curatur in Synagoga eorum. Et notandum D quod non in itinere, neque foris, ſed in conciliabulo Iudæorum, vbi manus aruerat, & torpebat præ ariditate boni operis. Porro in Euangelio quo vtuntur Nazareni legitur quod hic cementarius fuerit, iſtiuſmodi auxilium petens: Cementarius inquit eram, manibus victum quæritans, precor te Ieſu vt mihi reſtituas ſanitatem, ne turpiter mendicem cibos. Quæ nimirum manus vſque in aduentum Saluatoris arida permanſit in Synagoga Iudæo- E rum. Sed poſtquam ille venit, reddita eſt in Apoſtolis credentibus, & dextera reſtituta eſt operibus bonis, & donata eſt ſanitati.

Qvi *cum veniſſet in Synagoga eorum interrogabant eum dicentes, ſi licet Sabbatis curare, vt accuſarent eum.* Marcus vero & Lucas narrant Ieſum eos interrogaſſe, ſi licet Sabbatis bene facere aut malè? animam ſaluam facere, aut perdere: In quo videtur quod illi priùs interrogauerint Dominũ,

Cap. XII. tentātes eum, vt poſſent accuſare propter Sabbatum. Quorum intelligens Ieſus nequitiam, ſtatuit in medio qui erat ſanandus, & interrogauit ipſe ſicut hi duo proteſtantur Euangeliſtæ. Quibus tacētibus ſimilitudinem rurſus valdè egregiam proponit de oue, quæ quæſtio vt putabatur ineuitabilis quaſi tela araneæ ſolueretur. Alioquin ſi diceret quod liceret, quaſi tranſgreſſor legis teneretur: quod ſi diceret non licere, culparetur immiſericors aut impotens in infirmitate prolata, qui non ſubueniret petenti.

Qvis *homo*, inquit, *ex vobis qui habeat ouē vnā, & ſi ceciderit hæc Sabbatis in foueam, nonne tenebit & leuabit eam? quanto magis melior eſt homo oue?*] Propter quem facta eſt ouis, & non ſolùm ouis, verumetiā & Sabbatū in quo cecidit ouis, & ideo quia & Sabbatum violatis propter ouem, & non eſtis in crimine, multò magis ego non debeo crimine teneri, qui reliqui nonaginta & nouem in montibus, ac veni vnam quærere, quæ errauerat, & ceciderat in mortis foueam. Quæ nimirum figura & Iudæos reuincit, & factum ipſius Saluatoris oſtendit, qui venit ſaluare quod perierat. Sed miſeri Phariſæi malitia obcæcati, non poterant ſapientiam Dei intelligere, ideo reſiſtere conabantur. Reuincuntur autem de ſuis propriis factis, & ſuis alligātur vinculis. Chriſtus verò, qui verbo curat, poteſtate infirmitates depellit, inſinuat in ſpecie quod facturus erat in genere. Ipſi namque Iudæi curantur in manco, quia dandæ ſalutis ſubſtantiam non habebāt, & manus officium ceſſabat. Miniſterium quoque corporis, quo aliquid agitur aut impartitur, aruerat. Cui Dominus manum iuſſit extendere, ac mox reſtituta eſt ſanitati ſicut altera; cuius curatio in verbo fuit, & manus ſicut altera ſana redditur, fitque ſtupendo & admirabili exemplo virtus ſalutis; non humanitus, neque caſu, ſed diuina procuratione, & prophetia, vt ita dicam, Dei ſummæ operationis. Miniſterium ſiquidem Apoſtolorum in officiū dandæ ſalutis, priuſquam vellere cœperūt ſpicas, efficitur. Aruerat enim manus hominis magis ſtupore fidei quàm ſiccitate neruorū, & plus culpa conſcientiæ, quàm debilitate carnali. Antiqua manus iſta erat, quæ in ipſo mundi principio contraxerat ægritudinem, nec arte hominis nec beneficio poterat curari, quæ iuſta Dei indignatione fuerat areſacta, quia contigerat vetita, inconceſſa præſumpſerat, cum ſe ad arborem ſciendi bonum malumve

A porrexerat, & ideo auctore indigebat ſalutis, non qui malagma imponeret, ſed qui poſſit illatam relaxare ſententiam, & ignoſcendo reſoluere quod iuſtè ligauerat indignādo. Propterea, vt dixi, præparatur diuinitus homo manum habens aridam, vt in eo fieret argumētum noſtræ ſalutis, quia perfecta ſalus nobis reparatur in Chriſto. Nam tunc ariditas noſtræ manus miſeranda diſſoluitur, cùm cruore perfunditur Dominicæ paſſionis, cùm in B illo vitali ligno crucis extenditur, cùm carpit fructuoſam de dolore paſſionis virtutem, cùm amplectitur arborem ſalutis, cùm clauis diuini amoris corpus affigitur, ne vnquam ad arborem concupiſcentiæ aridæ redeat voluntatis. Sed miſeri Iudæi qui Chriſtum ad ſe non recipiunt intrantem, nec agnoſcunt præſentem, nec diuinitus operantem intelligunt. Hinc conſiderare oportet quàm nihil ſit præſentia corporalis, vbi fuerit à Deo mentis miſerabilis ſeparatio: ſicut è contrario nec C officit abſentia corporalis, vbi corda fidelium fuerint ſociata Deo per fidem, & integritatem habuerint bonæ voluntatis. Alioquin ſemper offendunt bona malos, pia impios, ſancta prophanos. Et ideo peſſimi ſacerdotes obſeruabant Sabbatis, nō ſi peccaret, ſed ſi ſanaret, vt accuſarent eum. Inſidiantur in accuſatione virtutum, quaſi contra ſalutem, non pro ſalute Sabbatum fuerit conſtitutum. Iubetur ergo vt extendat manum, quatenus largitatem boni operis exhiberet. Sed de ſanitate D hominis mox calumniam ſumunt, quia homo in Sabbato ſanatur; quaſi nullus eorum extenderet manum aut pedem eo in die, ſaltem ad os portans cibos, vel porrigēs calicem. Et in Sabbato atq; in tēplo, vt ſupra dictum eſt, maiora operabantur, præſertim cùm liceret ex lege vſque ad mille paſſus iter agere. Vnde patet quia zelo amaritudinis & inuidia laborabāt. Non quod curarent de Sabbato, ſed quia inſidias moliebantur ex odio.

E Evntes *autem Phariſæi conſilium faciebant aduerſus eum, quomodo eum perderent.*] Et ſicut alius Euangeliſta ait, hoc *cum Herodianis* ineunt *conſilium*, id eſt, cum militibus Herodis, vt ipſi viderentur innocentes, cùm eum illi perimerent, ſicut in paſſione poſtea feciſſe legimus. Grauius eſt enim omne malum, quod diu præmeditatur, & præmeditatum quaſi cum conſilio peragitur. Sed non eſt conſilium contra Deum. Et ideo ait, *Ieſus ſciens ſeceſſit inde.* Sciebat ergo in occulto quid agerent, qui Cap. XII. *Marc. 3. 6.*

Cap. XII. nouit corda omnium, & quale inirent cõſilium. Idcirco ſeceſſit inde, vt occaſionẽ impietatis ab eis auferret. Siue quia tempus paſſionis nondum aduenerat; ſiue vt exemplum ſuis, vitandi pericula ad tempus, daret.

Et *ſecuti ſunt eum multi, & curauit eos omnes, & præcepit eis ne manifeſtum eum facerent.*] Feſtinat igitur, ſuos quos ſanare diſponit, educere ſeorſum, & ſegregare ab infidelibus. Qui verò ſalutẽ deſiderãt, B indefeſſi ſequuntur, & qui ſequuti fuerint ſanat eos omnes. Nullus igitur excipitur à ſalute, qui eum ſequi voluerit ad imitationem. Quibus imperat, ne eum manifeſtum facerent non timoris cauſa, ſed ne gloriandi de ſe occaſionem daret. Quinimo iactãtiam fugere inſinuat, dum ſe, virtuteſque à ſe factas, celare iubet. Nam ſalus vnicuique reddita ſibi ipſa teſtis erat. Sed iubendo de ſe tacere, magis cognitionem ſui præſtat; quia obſeruantia ſilentij ex re quæ ſit ſilenda proficiſcitur; quæ res geſta in propatulo ſe oſtendit, licet tacendi de ſe veritatem inſinuet. Ex quo vtique ſicut per Iſaiam prænunciatum erat, clariſſimè quod ipſe ſit Chriſtus Saluator mundi demonſtrat, cùm præcipit ne manifeſtum eum facerent, quoniam indigni erant, vt eis annunciaretur in publico. Quod vt cõfirmaret Euangeliſta, teſtimonium aſſumit.

Sicvt *dictum eſt*, inquit, *per Eſaiam Prophetam dicẽtem, ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo complacuit bene animæ meæ. Ponam Spiritum meum ſuper eum, & iudicium gentibus annunciabit. Non contendet neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius. Arundinem quaſſatam non confringet, & linum fumigans non extinguet donec eiiciat ad victoriam iudicium, & in nomine eius gentes ſperabunt.*] Hoc totum ideo ſimul poſui, vt perpendat prudens lector non omnia hæc ad hunc locum pertinere teſtimonia. Quia vno tantummodo verbo prædictam confirmat ſententiam quo ait, *Neque audiet aliis in plateis vocem eius.* Cætera verò alia narrationis ſuæ loca firmare videntur; vt puta, *Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ.* Illi atteſtatur loco, vbi ait, *Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*, Sic & reliqua ſuis quibuſque locis. Quæ tamẽ omnia Chriſtum depingunt, & ſuis deſignant lineamẽtis; quæ figura characteriſmos dicitur, latinè deſcriptio. Quæ ita deſcribit eius innocentiam, vt nulli alteri congruere Mat. 17.5.

A hæc longa huius capituli narratio, niſi ſolo Chriſto, videatur; qui nunquam viſus eſt turbulẽtus & anxius, iuxta quod Hieronymus interpretatus eſt, eo quod æqualitatem vultus omni tempore prætulerit; quod falsò Philoſophi de Pythagora gloriantur, quaſi nunquam plus ſolito triſtis fuerit vel lætus. Sed vt huius teſtimonij explanatio de Chriſto manifeſtior appareat, curramus per ſingula, iuxta varietatem interpretum. Nam in principio huius loci, ſecundum ſeptuaginta, Iacob puer meus, habet, aſſumam eum, Iſraël electus meus, ſuſcepi eum. Sed Matthæus quia Hebraicam ſecutus eſt veritatem, nec Iacob poſuit, nec Iſrael ſed tantummodo, *Ecce puer meus.* Quoniam vbicunque de Apoſtolico choro prophetia eſt, ſemper Iacob aut Iſraël, aut ſemen appellantur Abraham; quibus quaſi hominibus ac ſeruis conſequenter dicitur, *Noli timere vermis Iacob, & paruus numero Iſraël.* Vbi verò vaticinium eſt de Chriſto, profectò vt in præſentiarum, ſemper abſque Iacob & Iſraël legitur. Nec mirum igitur C Chriſtus ſi ſeruus vocetur, pro quo Euangeliſta, *Ecce puer meus* dixit; quoniam factus eſt ex muliere, & factus ſub lege, *Qui cùm in forma Dei eſſet humiliauit ſemetipſum formam ſerui accipiens, & habitu inuentus vt homo*, in quo complacuit ſibi anima Dei patris. Non quod Deus pater, ex cuius perſona Propheta loquitur, animam habeat, ſed tropicè dictum eſt more humano, ſicut & in quamplurimis locis, vbi & membra ponuntur: in quo nimirum ſibi D complacuiſſe teſtatur, quia omnes in eo virtutes fuerunt, nullumque peccatũ. Quinimo ipſe eſt Dei virtus, Deique ſapientia. Dedi, inquit, ſpiritum meum ſuper eum non partiliter, ſed totum. Qui deſcendit ſuper eum in ſpecie columbæ, & manſit totus in eo. Qui puer vocatur, quia licet minor in forma ſerui, vnus tamen idemque Chriſtus coæqualis eſt in regno patri, & in forma Dei. In quo quia æqualis eſt in diuinitate vnius eſt cum pa- E tre voluntatis, totum in eo pater placitũ ſuum poſuit qui natus eſt ex Maria. Vt qui placere Deo deſiderant, in eo illi cõplaceant, extra quem nihil ei placere poteſt. *Et iudicium* inquit, *Gentibus nunciabit,* vel proferet quod antea neſciebant. Vnde ipſe de ſe, *In iudicium*, inquit, *ego veni in mundo, quoniam* & pater *omne iudicium dedit filio, quia filius hominis eſt.* Non contendet neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ſuam; *Lata* enim Cap. XII. Eſa. 41.14. Philip. 2.7. Mat. 12.18 Ioan. 9.39. Idem. 5.22. Ierem. 7.13

Cap. XII.

& ſpatioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem. A In qua nemo audit vocem eius; quoniam ipſe eſt illa arcta & anguſta via, per quam pauci intrare cõtẽdũt, vt per ipſũ perueniant ad ipſum; quem ideo multi non audiunt, quia in ſpatioſa & lata perambulanr via, in qua nunquam Chriſtus auditur, quamuis ſapientia foris clamiter, & in plateis det vocem ſuam, in capite omnium viarum. Quia niſi quis ex hac platea tranſierit ad anguſtam quæ ducit ad vitam, Chriſtum audire intus non poteſt. B Vel idcirco dicitur quod non clamabit, quia mitis fuit & manſuetus ſine voce, non aperiens os ſuum, & non accipiet perſonam in iudicio, ſiue non leuabit, vt ſubaudiatur in altum vocem ſuam, vel iuxta Symmachum, non decipiatur; quia omnes inſidias diaboli intelliget. Porro ſeptuaginta hoc loco, non relinquetur, dixerunt: Id eſt, non relinquet populum Iudæorum, niſi vocet eum ad pœnitentiam. Nec audietur foris vox eius, ſcilicet extra Galilæam, neque extra Iudæam in aliis gentibus Euangelium prædicabit. Quod ſi legimus eum fuiſſe in terminis Tyri & Sidonis, vel in confinio Cæſareæ quæ nunc Paneas vocatur, tamen ſciendum non eſſe ſcriptum, quod ipſas ingreſſus ſit, aut prædicauerit ciuitates. Quod non contenderit etiam, damnatus, manifeſtum eſt, neque defenderit multis iniuriatus opprobriis, colaphis & verberibus cæſus; neque clamauit

Mat. 27.13 quando dictum eſt ei, *Non audis quanta aduerſus te dicunt teſtimonia? Calamum*, inquit,

Eſa. 42.3. *quaſſatum*, ſiue effractum, *non conteret*, quia cunctis placabilis fuit, & veniam præſtitit peccatoribus, dicens ad mulierem,

Mat. 9. 2. *Confide filia, dimittuntur tibi peccata tua*. Et

Idẽ. 12. 20. *linum fumigans*, ſiue vt alij tranſtulerunt, obſcurum atque tenebroſum, *non extinguet*. Abfuit namque ab eo omnis clamor, & ira, & indignatio, & omnis amaritudo, idcirco nullum læſit; quoniam qui peccatori manum non porrigit, nec portat onus fratris, iſte quaſſatum calamum vel arundinem confringit, & qui modicam ſcintillam fidei, vel iuſtitiæ, ſeu boni operis contemnunt in paruulo, hic linum fumigans exſtinguit, quod Chriſtus non feciſſe probatur, qnoniam qui vicini erant morti & obſcurati peccatorum tenebris, eius clementia ſaluati ſunt, & accenſi flamma charitatis qui venit illuminare tenebricatos peccato, & ſaluare quod perierat. Aliter Regnum Iudæorum quaſſatum & confractum, quia in lapidem offenſionis impegit, non ipſe, ſed peccatum eorum quia non receperunt eum contriuit, & linum fumigans quo vtebantur, ſacerdotes videlicet ipſos, non ipſe ſed infidelitas eorum extinxit, quia fœtorem magis & cæcitatem quàm flammam charitatis attulerunt. Verumetiam nec gentes nec Iudæos à fide repudiauit, ſed alligauit quod confractum erat, & quæſiuit quod perierat; inſuper reaccendit modicam ſcintillam Iudæorum, quibus erat tantummodo natus, ita vt de paruo lumine cognitionis Dei, & pœnæ morientre ſcintilla, maxima in mundo ſuſcitari incendia, vt totus orbis arderet igne Domini Saluatoris, quem venit mittere in terram & adhuc magis vult vt ardeat. Eſa. 42.3. Sequitur, *Et in veritate educet iudiciũ*. Ac deinde vt in Hebræo, non erit triſtis neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium. Septuaginta pro triſti, & turbulento, ſplendebit & non conteretur poſuerunt; quod hic Euangeliſta neutrum C poſuit. Quinimo vt videtur ſcriptoris vitio factum eſt, quia ſupra dictum eſt, in veritate educet iudicium; & deorſum, donec ponat iudicium. Quod medium erat ſecundum Hebraicum vel ſecundum ſeptuaginta, ſcriptor prætermiſit. Sed quia de vno eorum iam ſupra diximus, quid ſeptuaginta dixerint videamus. Splendebit, inquiunt, & non conteretur. Splendebit autem reſurgens à mortuis, qui de morte victor aſcendens, cunctos illuminauit. Vel ſplendebit iuxta quod D nonnulli aiunt, quando in facie eius quidam ſplendor emicans repercutiebat aduerſantes ſibi, ita vt ferre non poſſent aſpectum vultus eius, ſicut factum eſt quando funiculum fecit de reſticulis, & à templo eiecit omnes; Ioan. 2.15. necnon & in aliis quibuſque locis. Et ideo fiebat, ne contereretur ab inimicis, ſed inter eos, quando volebat, per medium eorum liber ibat. Porro quod in veritate educet iudicium, ſplendebit & non conteretur donec ipſum ponat in terra iudicium: nulli E dubium quod omne iudicium Saluator ſecundum veritatem iudicat, cui dictum eſt, *Deus iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam* Pſal. 71.1. *tuam filio Regis*, qui reddet vnicuique iuxta opera ſua. Tamen inpræſentiarum nequaquam reueritus eſt Scribas & Phariſæos, quos confidenter publicè redarguebat, & reuincebat, hypocritarum nomine notans eos. Splendebit autem in Eccleſia ſua & in membris ſuis, & non conteretur licet perſecutiones paſſa, ob-

CAP. XII.

ſcurari quã ſæpè videatur, vſq. in finẽ ſæculi, donec perducat iudiciũ ſuũ ad victoriã, ita vt dicat morti iã victor, *Vbi eſt mors aculeus tuus, vbi eſt mors victoria tua?* Cuius nimirum iudicia veriſſima ſunt in omnibus iuſtificata in ſemetipſis. Vnde alibi Dauid ad ipſum, *Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris.* Vnde fidẽter agat quiſquis doctor Eccleſiæ, quoniam ſplendebit doctrina Chriſti & non conteretur, etiam ab eo qui ſe extollit, & aduerſatur contra Deum, donec eiiciat ad victoriam iudicium ſuum Chriſtus, vt ſublata mortis poteſtate iudicium claritatis ſuæ cunctis oſtendat, & in omnibus ſe in veritate viciſſe demonſtret. Hæc quippe quaſi intra certi temporis ſtatuta præſcribit, donec fiat voluntas eius, ſicut in cœlo, & in terra, & tranſeat iudicium eius in victoriã. Ex quo Aquila & Theodotio ita interpretati ſunt, non obſcurabit, & non curret, donec ponat in terra iudicium. Et eſt ſenſus, nullum vultus triſtitia deterrebit, nec feſtinabit ad pœnam impiorum, verùm ad iudicium vltimi temporis omnia reſeruabit. Quod ſequitur, *Et in nomine eius gentes ſperabunt*, in Hebræo habet, & legem eius Inſulæ ſperabunt. Sed Euangeliſta ſenſum potius quàm verba interpretatus eſt; pro lege enim & inſulis nomen poſuit, & gentes; vt diceret, *In nomine eius gentes ſperabunt.* Et hoc non ſolùm in præſentiarũm, verùm vbicunque de veteri inſtrumento Euangeliſtæ & Apoſtoli teſtimonia protulerunt, teſte Hieronymo, non ſunt tantum verba ſecuti, ſed ſenſum. Et vbi ſeptuaginta ab Hebraico diſcrepant, Hebræum ſenſum ſuis expreſſere ſermonibus. Quod in nomine Chriſti gentes ſperent, iam teſtis eſt vniuerſus orbis, & legem eius, ſcilicet Euangelium, inſulæ, id eſt, Eccleſiæ ſuſceperunt. Quæ licet diuerſis fluctibus quatiantur, fundamentum tamen immobile permanet, quia fundata eſt ſuper firmam petram.

1. Cor. 15. 59.

Pſal. 50. 6.

TVNC *oblatus eſt ei Dæmonium habens, cæcus & mutus, & curauit eum, ita vt cæcus & mutus loqueretur & videret.*] Quod dicit tunc oblatus eſt, tempus oſtendit quando ſecuti ſunt eum multi, & curauit eos omnes. De hoc ſiquidem Lucas narrat, licet non eo ordine, ſed cæcum tacet. In quo nimirum, tria manifeſtum eſt ſigna ſimul facta fuiſſe, cæcus videt, mutus loquitur, poſſeſſus à dæmone liberatur. Quod ſi Lucas ex his aliquid tacet, non ideo de alio dicere putandus eſt,

A quàm de eo; per quem ſanè hominem, acſi in ſpecie, vniuerſum genus humanum deſignatur. Quæ nimirum opportuniſſima occurrit curatio, qui cùm poſt omnes turbas in commune charitas nunc extrinſecus dęmonium habẽs cęcus & mutus offertur. Vt ſine ambiguitate aliqua idem, intelligentiæ ordo myſticè ſeruatus videatur. Nam ſpicas vellere, id eſt, homines à ſæculo præcerpere, Apoſtolos Phariſæi arguebant. Pro quo facto miſericordia ſuper ſacrificium prædicatur.

B Deinde manus aridæ homo, in ſynagoga oblatus, curatur. Quæ virtutes ad conuertendum Iſraël non ſolùm nihil proficiunt, verumetiam Phariſæi conſilium mortis eius ineunt. Vnde oportebat vt poſt hæc in vnius forma hominis omnium ſalus gẽtium figuraretur, vt populus, qui erat habitatio dæmonis, cæcus, & mutus, Dei capax fieret, & Deum in Chriſto videret; Chriſti opera in confeſſione totius Trinitatis laudaret. Quo facto ſtupuerunt turbæ, ſed Phariſæorum ingraueſcit inuidia. Ergo quia humanam

C infirmitatem hæc tanta eius opera excedere videbãt, pudorem confeſſionis ſuæ maiori perfidiæ ſcelere declinant. Vt quia hæc eſſe opera hominis exiſtimare non poterant, confiteri ea Dei nollent, omnem eius hanc virtutem in Beelzebub principis dæmoniorum eſſe confirmant, & in dęmonis poteſtate hanc factam fuiſſe proclamant.

D TVRBÆ *verò ſtupebant omnes & dicebant, nunquid hic eſt filius Dauid?*] Infœlix nimium Phariſæorum cæcitas. Turbæ mirantur & obſtupeſcunt ſignis, & requirunt ac confitentur filium Dauid, quem ex præſagio Prophetarum nouerãt repromiſſum; hi verò calumniantur & ad blaſphemiam inſidiosè conuertunt.

IESVS *autem ſciens cogitationes eorum, dixit, omne regnum diuiſum contra ſe deſolabitur.*] Ad cogitata quidem reſpondit, vt vel ſic cogerentur credere Deum eſſe,

E qui ſolus nouit cogitationes hominum, & occulta cordium ſua inſpicit virtute. Deinde miro contra eos vtitur argumento, quod omne regnum contra ſe diuiſum deſolabitur. Plurimam ergo intelligentiæ, de ſe, & exemplorum præbet copiam, vel ſimpliciter ſi intelligatur, vel ſi altius introſpiciatur. Eſt igitur locupletiſſima contra eos reſponſio, qui eius opera in Beelzebub nomine facta calũniabantur; ita vt duobus modis intelligi poſſit. Primùm vt reſponſionis ipſius conditio ad

CAP. XII.

CAP. XII. eoſdem retorqueatur regnum eorum ſcilicet Iudæorum, dum malè diuiſum eſt, ſtare non poſſe. Lex enim à Deo data eſt, & regni Iſraël pollicitatio vel ſtabilitas ex lege eſt. Chriſti verò ortus vel aduentus, legis plenitudo eſt. Quod ſi regnum contra ſe, vt ab eis factum eſt, diuidatur, neceſſe eſt vt deſoletur, quod & factum eſt. Nam poteſtas omnis diuiſione minuitur; & regni virtus aduerſum ſe ſeparata, dimicans conſumitur. Ac per hoc, regnum Iſraël amiſit ex lege, quando ad impletionem legis principum & Phariſæorum faſtus & ſuperbia, inuidioſè ſatis, repugnauit in Chriſto. Quod conſecutum eſt per hanc diuiſionem, ita vt populus & ciuitas ac regnum veniret in exterminium. Sed & regnum diaboli ſtare non poſſe, dictis ſuis, licet non intelligentes quid dixerint, contra ſe dixiſſe approbant. Eo igitur ipſo, quo loquuti ſunt genere, eos condemnat ipſe, dum oſtendit iuxta eorum calumniam, illos confeſſos fuiſſe, regnum Beelzebub contra ſe eſſe diuiſum, etſi ad diuiſionem ſuam coactus eſt, ita vt ſpurciſſimus dæmon reliquos perturbaret dæmones, aduerſus ſe diuiſio ipſa fiebat, & ideo regnum eius manifeſtò ſtare non poſſe. Hinc quoque fatendum, plus eſſe in eo poteſtatis qui diuiſerit, quàm in his qui diuiſi ſunt & expulſi. Ergo iam diuiſus eſt, & aduerſum ſe coactus, regnum eius iam ſub tali diuiſione diſſolutum eſt, & deſtructum. Porro quod ait.

OMNIS *ciuitas & domus contra ſe diuiſa non ſtabit*.] Eadem ratio vel ſimilitudo eſt, quæ & regni. Sed ciuitas hîc poteſt Hieruſalem intelligi, in qua Dei venerabatur relligio glorioſa olim. Sed poſtquam in Domino ſuo, plebs inimica Deo furore exarſit, vt eum occiderent, & Apoſtolos eius non credentibus exfugarunt diuiſio facta, & regnũ cecidit, & ciuitas deſtructa eſt, & domus vſq; ad ſolũ diruta iuxta comminationem Saluatoris. Veruntamen benigniſſimus Dominus contra duritiam cordis eorum non ceſſat adhuc exempla opponere euidentiora.

QVOD *ſi ſathanas*, inquit, *ſathanam eiicit, & aduerſum ſe diuiſus eſt, quomodo ſtabit regnum ipſius?*] Acſi dicatur, quod ſi ipſe ſibi inimicus eſt dæmon, ſeſeque ipſe impugnat, dum milites ſuos ab obſeſſis depellit corporibus, quomodo ſtabit regnum ipſius, pace reſtituta illis, in quibus dominabantur? nec habent in eo locum aduerſariæ poteſtates, quibus illis litigantibus, pax reſtituitur, & omnia interius exteriuſque membra ſanantur corporis, & homo totus fide curatur. Quod ſi dæmones hominibus ſemper geſtiunt nocere, & ille qui maior illis eſt in nequitia, ſuæ eos curat inuocationis nomine, quomodo ſtare poterit regnum ipſius? Acſi dicatur, ipſi vos diiudicate, & conuincite vos veſtris calumniis, quia non poteſt voluntas eorum ſemper praua & nocendi cupida, meis benigniſſimis comparari operibus. Nam regnum diaboli, malitia nocendi eſt, per quam regnat in eiſdem quibus nocet; benignitas verò & largitio ſanitatis iam non de eius eſt regno, ſed de Spiritus ſancti gratia, mediatoriſque Dei & hominum operatio.

QVOD *ſi ego in Beelzebub eiicio dæmones, filij veſtri in quo eiiciunt?*] Adhuc eos exorciſtarum conuincit exemplo gentis illius, qui per inuocationem nominis Dei, dicuntur dæmonia eieciſſe & curaſſe ſuis inuocationibus male obſeſſos ab ſpiritibus immundis. Vel de Apoſtolis intelligendum magis cenſeo, quibus poteſtas data eſt iudicandi duodecim tribus Iſraël. Ideo, inquit, *ipſi iudices veſtri erunt*. Sed & ipſi exorciſtæ Iudæorum non tantæ poteſtatis iudices eſſe poterunt, comparatione tamen & fide qua inuocatio fiebat, rectè iudices dicuntur futuri. Quia quod in iſtis fiebat qui minus erant quàm Chriſtus, hoc Phariſæi non credebant factum per eum, qui Deus erat in Chriſto. Nimis ergo prudẽti interrogatione, ſicut & in omnibus coarctat eos, vt virtute Spiritus ſancti opus confiterentur eſſe, quod geſtum erat. Acſi patenter clamaret, quod ſi expulſio à filiis veſtris facta dæmonum, non dæmonibus, ſed Domino deputatur, quare in me idem opus non approbatis? aut quare in me non eandem rependitis cauſam? Ideo iudices veſtri erunt, quia eos creditis in Spiritu Dei agere, & iudicio coram eis contendam vobiſcum, dum illi Deo totum attribuant opus ſalutis hominum, vos autem Beelzebub operibus (quod contra eũ eſt, nec ipſi congruit) adſignatis. Quid igitur dignius quàm vt ipſi ſint iudices eorum, quibus Chriſtus dediſſe aduerſus dæmones poteſtatẽ non dubitatur, quàm quod ipſe habuerit, negatur? Ergo ſi diſcipuli operantur in Chriſto, & Chriſtus in ſpiritu Dei, profectò regnum Dei iam in diſcipulos, mediatoris officio, transfuſum eſt. Idcirco ait, *Si ego in ſpiritu Dei eiicio Dæmonia*, & hoc creditis, *profectò in vos peruenit* Mat. 12. 28

Cap. XII.

peruenit regnum Dei. In quo itaque facto tota Trinitas declaratur, dum Chriſtus in ſpiritu Dei patris, virtutem operatur in genere humano, per quam in credentes regnũ Dei perueniſſe, id eſt remiſſio peccatorum, iure creditur. Sed regnum Dei tripliciter accipiendum. Quia aut ipſe eſt
Luc.17.21. regnum Dei de quo alibi dicitur, *Regnum Dei intra vos eſt*, vel certè illud regnum ſublime, de quo Ioannes & ipſe prædica-
Mat.4.17. uerunt, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum.* Vel tertio modo, Scriptura ſancta vel lex, regnum Dei ac-
Idẽ 21.43. cipitur, de qua dictum eſt, Donec *auferatur à nobis regnum Dei, & tradetur genti facienti fructus eius.* Quæ ſimul omnia Iudæi tunc perdiderunt, quando Chriſtum non receperunt. Sed notandum quod Matthæus in ſpiritu [Dei] ait, Lucas in digito Dei dixiſſe inuenitur; quia quod Lucas obſcurius poſuiſſe, Matthæus manifeſtius probatur. Iſte eſt ergo digitus Dei, quem Magi Pharaonis confitentur,
Exo. 8.19. docentes, *Digitus Dei eſt hoc.* Et lex digito Dei in monte Sinay conſcripta legitur. Quo profectò digito Scripturarũ ſanctarum profunditas inſpirata eſt hominibus ſanctis, & reſerata eſt lex veritatis.

VNDE *ſi ego in ſpiritu Dei, aut digito Dei, eiicio dæmonia* (à quibuſcunque eos eiecero) *profectò peruenit in vos regnum Dei.*] & totius Trinitatis. Alioquin niſi Deus Trinitas credatur, & vna æqualitas Deitatis in nobis commendetur, nec dæmonia fugantur, nec regnum Dei iure perueniſſe creditur. Sed pius Magiſter adhuc latius duritiam cordis eorum tangit, & cõuincit opera Deitatis eſſe dæmonia eiicere & animas hominum curare. Vnde infert.

QVOMODO *poteſt quiſquam intrare in domum fortis, & vaſa eius diripere, niſi prius alligauerit fortem, & tunc domum illius diripiet.*] Contra immaniſſimam Iudæorum, & inſenſatam, vt ita fatear, pertinaciam multis benigniſſimus Saluator ac nouis vtitur argumentis. Vnde nũc viri fortiſſimi rurſus introducit ſimilitudinem, ſicut de regno & ciuitate iam prædixerat, quam nemo intrare vel diripere poteſt, niſi prius vicerit & alligauerit fortem. Quod ipſe Dominus mox poſt baptiſmum feciſſe, ſatis apertè hic præſens Euangeliſta declarat, quando in deſertum ductus eſt, & congreſſus cum Diabolo; vtique cum eo ipſo, quem iſti inſaniſſimi Principem vocabant dæmoniorum. Congreſſus namq; eſt cum eo, quem tertiò tunc vicit ac reiecit. Hinc eſt quod nunc hoc in loco dicitur quaſi aliis de ſe inferret verbis, quomodo poſſem dæmones eiicere, niſi principem eorum eis conſentientem in omni opere nefario prius viciſſem & alligaſſem. Quod autem ipſe fortis ſit & indomabilis, Dominus famulo ſuo Iob apertiſſimè deſcribit, & inſinuat quod non ſit poteſtas in terra quæ poſſit ei æquiparari. Et ideo benè Lucas intulit, *Si autem fortior illo ſuperuenerit, & vicerit eum, vniuerſa arma eius* Luc.11.22.
in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuet. Vbi manifeſtè oſtendit, quod illum fortem fortior Chriſtus vicit ac ligauit, cum eum propriis nequitiæ ſuæ vinculis adſtrinxit, ne amplius noceret niſi quantum ei permittitur, cui ita victo ſpolia Saluator detraxit, & domum abſtulit; nos ſcilicet, quos redemit, quos in ſuum, victo Diabolo, redegit dominium, domumque ſibi ex nobis dedicauit nouam, & ſanctificat Eccleſiam. Quos verò ſuo iuſto iudicio dereliquit, in eorum cordibus quaſi in abyſſo hunc fortem cum ſuis damnatũ religauit, & abſtulit ab eo omnes quos redemit. Alioquin nec poſſent ſe viribus ſuis homines eruere, quia fortis erat qui eos tenebat captiuos, niſi gratia Dei liberarẽtur, & fortior illo Chriſtus alligaſſet fortẽ, dum ei poteſtatem exemit, ne impedire poſſet voluntati fidelium, ne ſequi poſſint Chriſtum & regnum obtinere ſibi oblatũ. Ergo quod dico oblatum, præſens locus inſinuat etiam violenter vt accipiant qui necdum volunt elaboratũ. Propter quod adhuc proponit.

QVI *non eſt mecum, contra me eſt, & qui non colligit mecum diſpergit.*] Quo ſanè Syllogiſmo valdè reuincit eos Beelzebub dæmonem longè à ſe eſſe, quantum lucem à tenebris, aut bonum à malo, quibus nihil contrarium inuenitur. Vnde argumentatur non ſolùm aliquid ab eo non mutuaſſe, neque in nomine & poteſtate eius egiſſe, verum in nullo ei conuenire poſſe, quando qui ſecum non eſt aduerſum eſt, & qui ſecum non congregat diſpergit, ex quo ingens corporis Chriſti vnitas, & corporis Sathanæ ſecernitur alternitas; quia non id ipſum quod eſt Deus Trinitas, neque ad ipſum colligitur qui contra Chriſtũ diſpergere probatur. In omnibus igitur agit, vt ipſe intelligatur Deus à Deo patre miſſus, in Spiritu ſancto operari, in quo vnitas patris & filij commendatur, quorum eſt ſpiritus, & quorum idem commendatur caritas, de quo dicitur, *Deus caritas eſt.* 1.Ioã.4.16

Cap. XII.

Quapropter nemo cum Chriſto eſt, licet videatur habere nomẽ eius vt Chriſtianus vocetur; ſi non habeat Spiritum ſanctũ, in quo dono vnitas commendatur; quoniam ipſe non ſolùm aduerſus ſe diuiſus nõ eſt, verumetiam quoſcunque colligit efficit indiuiſos; peccata quę aduerſum ſe diuiſa ſunt dimittẽdo, eoſq; mundatos inhabitãdo vt ſint mẽbra Chriſti & corpus Chriſti, in quo corpore vnitas cõmendatur & colligitur. Qui autem ex aduerſo ſunt, nec cũ ipſo ſunt, nec cum ipſo colligunt: ſed diſpergunt, donec ab vnitate corporis Chriſti diuiduntur. Quod ſi ita eſt, quid eſt, quod diſcipuli videntes quendam in Chriſti nomine dæmonia pellentem, referunt ad Dominum ſe vidiſſe & prohibuiſſe, quia cum illis eum non ſequebatur? Quibus Dominus, nolite, inquit, prohibere: qui contra vos non eſt, pro vobis eſt. Non poteſt enim quiſquã in meo nomine facere aliquid, & malè loqui de me. Quomodo ergo contra ipſos nõ erat, imò contra Dominum, qui adhuc in corpore Chriſti nondũ erat, neque renatus in Spiritu ſancto, vt ſequeretur Dominum per quem hæc vnitas colligitur? Quod ſi eſſet, omninò diſcipuli nõ prohibuiſſent ei nomine Ieſu non ſolùm dæmonia eiicere, verùm nec virtutes quaſlibet facere, quas ipſi profectò faciebant. Vnde quia extra hanc vnitatẽ erat, quomodo Saluator ait, qui contra vos nõ eſt, pro vobis eſt? Quod ſi omninò ita accipiendum eſt, videtur cũ Chriſto eſſe, & in nomine eius colligere quiſquis extra communionem Eccleſiæ conſtitutus, & diſſociatus à ſocietate Chriſtianæ religionis eſt. Atque ita falſum erit hoc quod hìc dicitur, (Mat. 12. 30) *Qui non eſt mecum, contra me eſt, & qui non colligit mecum, ſpargit.* Securus ergo eſſe poteſt, quiſquis extra Eccleſiam Chriſti in nomine ipſius bonum aliquod, ſeu virtutes operatur, quod omninò Catholica fides non recipit. Et ideo in Scripturis diuinis multa diſcretio ſenſus adhibenda eſt, vbicunque diſſonare videntur, maximè in verbis Domini, ne ipſe ſibi (quod abſit) contrarius inueniatur. In hoc enim facto non contra eos, ſed pro eis erat, vbi in nomine Chriſti ſanitates operabatur. Idcirco vt vtraque ſententia vera ſit, ſicuti omninò vera eſt, quærendus eſt modus, quomodo iuxta ſenſum Domini vtraque rectè intelligatur. Ergo ille in hoc facto prohibendus non erat, iuxta præceptum Domini, ſed multò magis in tanti nominis veneratione confirmandus, vbi

A non erat contra Chriſtum, neque contra Apoſtolos, ſed neque contra Eccleſiam; veruntamen in eo culpandus erat, quia non ſequebatur Chriſtum, neque iungebatur ei, eo quod adhuc in Spiritu ſancto necdum renatus erat, neque ei vnitus in charitate Chriſti cum eo, vt eius mẽbrum eſſet. Vnde quia ab vnitate Chriſti & Eccleſiæ ſeparatus erat, licet colligeret ipſe, tamen extra diſperſus B erat, quia cum eo necdum erat. Quod ſi fortè veniſſet ad Chriſtum & ad Eccleſiam, non illud quod habebat acciperet, ſed in quo aberrabat in ſe corrigeret, & quod necdum habebat acciperet. Neque enim Cornelij orationes, hominis (Act. 10. 31) gentilis, non ſunt exauditæ, vel eleemoſynæ non ſunt acceptæ: Imò & Angelum ad ſe miſſum meruit intueri; ſed quia prodeſſe illi ea non poterant, niſi per vinculum Chriſtianæ ſocietatis & pacis, vt incorporaretur Eccleſiæ, iubetur mittere ad Petrum, quatenus per eum diſcat Chriſtum, & per illum etiam baptizatus, C in conſortio ſacræ communionis & vnitatis Eccleſiæ colligeretur. Alioquin ſi nollet bonum quod non habebat ſocietatis Chriſti & Eccleſiæ ſuſcipere, diſpergeret in quo contra Chriſtum erat, contraque eius Eccleſiam ſuperbiens foris ex eo quod habebat. Videtur itaque Chriſtus in hac ſententia, & qui intus ſunt, & qui foris, vtroſque tangere; ſi aut illi qui extra ſunt voluerint introire cum Chriſto, ſint in Eccleſia, vnumque corpus fiant; aut ſi illi qui intus ſunt acſi in do- D mo iam collecti noluerint colligere cum Chriſto, & aggregare virtutes, vt ſtabiles permaneant fundati, & conſtabiliti ſuper petram. Quoniam qui ſuper arenam ædificant domum ſuam, & theſaurizant ſibi irã in die irę, ipſi non cum Chriſto congregant, qui eſt petra, vt habeant ſtabile fundamentum, ſed diſpergunt. Quia cùm flauerit eos ventus & aura, raptantur huc illucque, quaſi puluis ante faciem venti. Et ideo qui foris ſunt ſeu Pagani ſeu E Hæretici, licet habeant Sacramenta Dei, in quibus fortè virtutes operantur, non cum Deo ſunt, quia in Eccleſia non ſunt, neque in vnitate pacis per Spiritum ſanctum aggregantur, idcirco aduerſus Deum ſunt. Similiter & qui intus ſunt per Sacramentum Baptiſmi in domo, nec tamen ædificant ſuper petram quæ Chriſtus eſt, diſpergunt ſemetipſos, quia nolunt colligere in vnitate Chriſti, vt ſint in Eccleſia Dei, & ipſi vnum in

Cap. XII.

Spiritu ſancto concorporati & coadunati in vinculo pacis. Hinc quoque colligitur hinc inde, quod nūquam corpus Diaboli cum Chriſto eſt, neq; cū eo colligit intus foriſve, ſecundum interiorem hominem qui renouatur de die in diem in agnitionem veritatis, & conſociatur per caritatē in vnitate corporis Chriſti. Licet nonnulla Sacramentorum Dei habeant beneficia, in quibus cum Deo intus foriſve eſſe videantur, tamen Anti-Chriſti iure dicuntur, quia in multis contra eum eſſe probantur, quamuis non contra Eccleſiam, ſed pro Eccleſia ſint in eo quod eius ſunt dona quæ habent, & non eorum qui abutuntur his malè, ſibi quidem ad perniciem & condemnationem, Eccleſiæ verò ad teſtimonium. Et ideo vtrique, licet in quibuſdam cum Deo ſunt, contra Deū eſſe probantur intus foriſve, quia nō ſecūdum Deum ſunt & diſpergunt. Sequitur,

Ideo *dico vobis, omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autem blaſphemiæ non remittetur hominibus. Et quicūque dixerit verbum contra filiū hominis remittetur ei, qui autem dixerit contra Spiritū ſanctū non remittetur ei, neq; in hoc ſæculo, neq; in futuro.*] Quod ſane Capitulū obſcuriſſimū eſſe probat præclariſſimi Doctoris Auguſtini ingenium, de quo ad populū multis quæſtionum declamauit ſententiis. In quo reprehendere nullus non debet, ſi quid pius labor noſter & induſtria, ex his, vltra aliquid pepererit; & quod grandia & incredibilia conamur tenues & exigui nullus nos deſpicere, quoniā magna ſunt & eximia quæ tractamus. Vnde ſi plus audem⁹, & præſumimus quā quod poſſumus, quæſo ne quis præſcribat donum gratiæ interclusum, ſaltē bonū quod cupimus. Quoniam non ſolùm obſcurū eſt de quo quęritur, verumetiam valdè pernecesſariū, vt intelligatur, & valdè terribile cùm intellectum fuerit quod dicitur. *Omne peccatū & omnis blaſphemia remittetur hominib., qui autē dixerit contra Spiritum ſanctum, nō remittetur ei, neq; in hoc ſæculo, neque in futuro.* Solet nāque res ex collatione interpretum melius intelligi, ſolet & ex ſententiis Doctorum collatis deprehendi quod latet, & vt plenius apprehendatur in Spiritu ſancto quod patet; vnde inter ſe Euangeliſtarum collatio quam ſæpè pleniorem reddit intelligentiā, vt in præſentiarū Marcus ait, qui cauſas tantę iræ manifeſtius expreſſit; *Quia dicebāt*, inquit, *eum ſpiritum immundū habere*; quod & præſens Euangeliſta ex eadē blaſphemia hanc venire interminationis occaſionem, ſuis declarat indiciis, quia dicebāt eum in Beelzebub principē Dæmoniorum eiicere Dæmonia. Quoniam ſicut nouit fides Catholica in Spiritu ſancto omnis remiſsio fit peccatorum, omnis ſanctificatio. In quo dono virtutū omnia donātur dona. Si quis ergo in eo blaſphemauerit, in quo ſūt hæc omnia perfectionis Sacramenta, quomodo conſequi poteſt remiſsionem peccatorū? Aut quomodo ſanctificabitur ab immūditiis ſuis? Vel quomodo donum accipiet aliquod, cùm execrauerit eum in quo ſunt omnia dona virtutū? Quāuis igitur Pater donet quodcunque donū, etiam ſe & filiū, quod maius eſt omnibus donis, non niſi in Spiritu ſancto donat Pater & Filius, quia ipſe amborū eſt donū. Cum autem ipſe donatur, verè quidquid contractū eſt, vt ita fatear, contra Patrē & Filiū, blaſphemia vel peccatū in eo remittitur, in quo omnis remiſſio datur; vel in eo negatur ipſa remiſsio peccati, & blaſphemia tenetur in crimine, dum ipſe blaſphemat in quo Patris & Filij omnia ſūt dona. Quo dato, Deus tota Trinitas habetur, creditur, & amatur. Quo negato, nullum peccatū nullaq; blaſphemia remittitur, dū ipſe blaſphematur, & dicūt eius opera eſſe principis Dæmoniorū, in quo gratia donatur, & omnis impœnitudo cordis ſoluitur. Vnde ſāctus pater Auguſtinus poſt argumenta varia rerum, poſt omnes propoſitiones Scripturarum, poſt Syllogiſmorum acutiſsima Epicheremata, poſt introductiones definitionū latiſsimas, Spiritus ſancti blaſphemiā impœnitudinem cordis eſſe dixit. Quoniā ſicut nemo niſi in Spiritu ſācto Dominū Ieſum dicit, neq; eū operibus ſalutis confiteri niſi in eo poteſt: ita nec pœnitere à peccatis, & blaſphemiis ceſſare valet. Quanto magis qui manifeſtè intelligit opera Dei, cùm de virtute negare non poteſt, Diabolica ſtimulatus inuidia, calumniatur Chriſtū Dei verbum, & opera Spiritus ſācti eſſe Beelzebub. Non quod non remittatur eis talis blaſphemia ſi ceſſet blaſphemare, perfectéq; voluerit pœnitere, & confiteri eum ſine quo nemo dicit Dominum Ieſum. Quoniam in ipſo Chriſtū Dominum cōfiteri, magis laudare eſt, & venerari quàm blaſphemare. Quod delictū blaſphemiæ iuxta impœnitudinem cordis, talibus non dimittitur, neque in præſenti ſæculo, neque in futuro; quorum nec audacia tantis reuincitur minis, nec impudentia tantis ſuperatur doctrinis, nec fides (qua ſanctius nihil eſt) tantis inſtruitur diuinis

Mar. 3. 30.

Cap. XII.

eloquiis. Exercuit ergo Chriſtus contra eos (vt ita dicam) orationis ſuæ argumenta, ita diuinitus obpacata verbis, vt intus luce clarius exhibeant veritatem, foris verò non intelligentibus afferant offenſionem. Quoniam, inquit, omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, ſi ſpiritus blaſphemia eos non tenuerit reos. Etiam quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei. Ac ſi diceret, quod ſi ſcandalizatus aliquis in carne mea fuerit, & me tantùm hominem arbitratus, quod filius ſim fabri, homo vorator, & vini potator, habeamque fratres; talis opinio atque blaſphemia, quanquam culpa non careat erroris, tamen fortè habet veniam. Non quod ſi perſeuerauerit in hac fidei blaſphemia, ſed ſi receperit confeſſionem ac pœnitudinẽ cordis, ne videatur blaſphemare in Spiritu ſancto, ex quo conceptus eſt Chriſtus. Alioquin quomodo etiã hæreticos poſt blaſphemiam Spiritus ſancti Epiſcopos ſcilicet ac Presbyteros quidã in ſuum recipient gradum, nec nõ & omnes blaſphemantes ad pœnitẽtiam. Vnde manifeſtum eſt, peccatorum remiſſionẽ, nunquam ſine Spiritus ſancti cõfeſſione, nunquam ſine aduocatione eius fieri; neque ſine illo quemquam, vt expedit, ingemiſcere, neque ſicut oportet, orare per ſe,
Rom.8.26 dicente Apoſtolo, *Quid enim oremus ſicut oportet, neſcimus, ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Nã ſicut dixi,
1.Cor.12.3. *Nemo poteſt dicere Dominũ Ieſum niſi in Spiritu ſancto*; quod euacuare, & dicere in Beelzebub eiicere Dæmonia, vel in eo operari quæ diuina ſũt, nimis exitiabile eſt, nimiſque mortiferum. Quapropter nunquã veniam merebitur, qui ab interceſſore, & ſanctificatore, id eſt, à Spiritu ſãcto deſeritur, qui eſt remiſſio omnium peccatorũ. Vnde
Ioan.20.23 eſt quod dicitur, *Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta erunt.* In quo igitur putas remitti peccata, cùm accipitur venia, niſi in Spiritu ſancto, qui datur credentibus, quoniam Patris & Filij eſt; hoc vnum optimum & perfectiſſimũ donũ in quo donantur reliqua dona, quo negato, negatur & venia, quæ accipitur in vera Spiritus ſancti confeſſione. Quoniã omnes qui verè in Ieſum Chriſtũ credũt, habent Spiritum ſanctum, per quem caritas Dei Patris & Filij diffuſa eſt in cordibus credentium, quæ operit multitudinẽ peccatorum. Habent & gratiam remittendi peccata, veruntamen non niſi in eodem

A ſpiritu, in quo eſt omne donum, & omnis gratia etiã, vt ſæpè dictum eſt, & remiſſio omniũ peccatorum. Et quia per anguſtũ clepſidræ meatum influentis aquæ pondere cœleſtis, minus replemur, minuſque ſuffuſa mẽs Spiritus ſancti gratia, ad ea intus prolabitur, idcirco circunductas lineas diuinæ intelligentiæ, quas ſpiritus Dei per beatos Euangeliſtas modificatè diſtinxit, ſegnius, iam fatiſcente ſenio, cymbalo
B linguæ monemur. Et ideo ad beatum Auguſtinum & ad alios ſanctos Doctores, lectorem meum paucis fatigatum, nec tamen iure faſtidioſum, remitto, qui de hoc opere propria edidere opuſcula. Interim tamen ſcire conuenit, cùm dicit, *Quod blaſphemia Spiritus ſancti, neque in hoc*
ſæculo, neque in futuro remittitur, Mat.12.32
quia ſunt aliqua peccata, quæ poſt hanc vitam in futuro ſæculo remittantur; aut per ignem purgatorium, vt aiunt, aut per oblationes & preces, ac vota fidelium. Tantum ne blaſphemia Spiritus ſancti eos inurat, vt Dominum Ieſum in Spiritu ſancto quo
C repletus eſt, abnegent operari. Quia cùm cætera geſta dictaque Spiritus ſancti venia relaxentur, caret miſericordia quiſquis per hanc duritiam & impœnitudinem cordis, quod Deus in Chriſto ſit, negauerit. Quid tam extra veniam quàm non ſolùm negare Chriſtum quod Deus ſit, verùm etiam blaſphemare quod ſpiritu immundo agatur, & conſiſtentiam paterni ſpiritus adimere, in quo & per quem omnis blaſphemia omneque peccatum relaxatur. Quo abnegato, omne
D peccatum tenetur; Nam in ſpiritu Dei omne opus Chriſtus adimplet, vt ipſe ſit regnum cœlorum, & Deus in eo *mundum* 2.Cor.5.19
reconcilians ſibi. Alioquin quidquid contumeliæ exſtiterit in Chriſto, id omne exſtabit in Deo; quia & in Chriſto Deus, & Chriſtus in Deo eſt. Vnde ſequitur adhuc euidentior Syllogiſmus, quem nos, vt ait beatus Hieronymus, ineuitabilem poſſumus appellare. Cuius profectò vinculis hinc inde eos, ſi interrogati fuerint,
E concludit.

AVT *facite*, inquit, *arborem bonam & fructum eius bonum, aut facite arborem malam & fructum eius malum.*] Vtroque itaq. eorum eos premit. Ac ſi dicatur, ſi Diabolus malus eſt, bona opera facere non poteſt. Si autem bona ſunt quæ facta cernitis, conſtat vt nõ ſit Diabolus, id eſt arbor mala, qui ea facit. Neque enim fieri poteſt vt ex malo bonum, aut ex bono malum oriatur. Idcirco tribuite bonis ope-

Cap. XII.

ribus quæ fiũt, vt cernitis ex me, vt bonus ſit idem à quo fiũt, quæ negare nequaquã poteſtis quod bona ſint, quoniam Deifica & diuina. Propterea alibi eiſdem Phariſæis ait, & ſi me non vultis, ſaltem *operibus credite*. Quo nimirum argumento & præſentes valdè reuincit Iudæos, & futuros propulſat aduerſarios, dum eos refellit intelligere Chriſti opera, non eſſe humana virtute, nolle tamen confiteri quod Dei ſint, condemnat. Porrò in futuro ex hoc omnem fidei peruerſitatem coarguit, eorum ſcilicet, qui dignitatem & communionem paternæ ſubſtãtiæ ab ipſo detrahunt. Vnde ſe arborem, quæ fructum ſuũ & non alienũ dat in tempore ſuo, in corpore poſitum ſignificat. Quia per interioris ſuæ fœcunditatem mittitur vbertas Eccleſiæ, & exuberat omnis fructus iuſtitiæ. Quapropter & iam miro modo dicit, aut facite arborem bonam cum fructibus ſuis, aut facite arborem malam cum fructibus ſuis; quia ex fructibus, vt ait, arbor ipſa cognoſcitur. Nunquid ſecundum arborum naturam arbor mala bona poteſt conſtitui, vel quæ bona eſt, vt mala ſit, cum ramis & fructibus ſuis cõmutari? Sed vt ex natura arborum conuincantur Chriſtum nõ poſſe inutilem iure, aut malum iudicari, dum fructus eius boni probantur & Deifici. Quinimo iuxta fructũ operis Deum decerni debere, & tanquam Deum Dei filium in omnibus venerari. Ne fortè cùm per admirationem operum tantorum Dei nomen detrahere non audeas, per malitiam mentis, & ſenſus generoſitatem, eius quam habet cũ Deo patre quanquam confiteri es coactus in nomine, abnegata paternæ ſubſtantiæ communione, decerpas in fructu proprietatẽ naturæ. Ac per hoc quia, *Væ qui dicunt bonum malum & malum bonũ.* (Eſa. 5. 20.) Ideo Dominus bonitatis ſuæ minus oſtendit. Et ideo aut malam arborem cum malis fructibus ſuis, aut bonam cum bonis fructibus ſuis ſecernant. Ne ſi quis bonus eſt, dicant malè operari poſſe; aut de ſe ipſis, ipſi qui mali erant, æſtiment bona vel vera dici poſſe. Vnde ſequitur.

PROGENIES *viperarum, quomodo poteſtis bona loqui cum ſitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur.*] Oſtendit illos apertius arborem malam eſſe, & profert in veritate iudicium, taleſque eos afferre fructus blaſphemiæ, qualia in ſe ſemina Diaboli ſuſceperant. Vnde & progenies viperarum iure vocati ſunt, non à natura, ſed ex vitio Diaboli quo corrupti erant A iam, vt bona nec loqui nec agere poſſent, donec in eodem vitio blaſphemiæ perdurarent. Quia *bonus homo de bono theſauro profert bona, & malus homo de malo theſauro profert mala.* Non quod homo à natura ſit malus, ſed quia ipſe ſibi theſaurizat in corde ſuo malum, vnde ſit malus. De quo theſauro iræ Dei profert mala. Quo ſanè theſauro theſaurizato, factus eſt malus, ſicut & ex bono fit bonus & profert bona; quanquam à natura ipſe homo ſit B bonus. Quod ſi in opinione boni malive ſubrepſerit dubietas, ſub ſecreto indulgentiæ Dei repoſita eſt venia in bona cõfeſſione. Veruntamen omnem corruptelam hominis ex naturæ vitio proficiſci docuit, cùm & homo bonus, & homo malus dicatur, non ex eo quod homo eſt, ſed ex vitio, quia corruptus eſt. Et hinc eſt quod ſequitur,

QVONIAM *omne verbum otioſum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij.*] Hæret quidem hoc C cum ſuperioribus, & eſt ſenſus, quod ſi otioſum verbum, quod nequaquam ædificat audientes, non eſt abſque periculo eius qui loquitur: quanto magis vos qui opera Spiritus ſancti calumniamini reddituri eſtis rationem calumniæ veſtræ? Porro otioſum verbum eſt quod ſine vtilitate audientis loquentiſve dicitur. Vt puta ſi omiſſis ſeriis, de rebus friuolis loquamur, fabulaſque narremus antiquas. Cæterum ſi quis ſcurrilia replicat verba, vel riſum mouentia, ſeu aliquid turpitudinis, D hic non otioſi verbi, ſed criminoſi tenebitur reus. Quibus profectò vitiis, dum cachinnis ora diſſoluimus quàm ſæpe offendimus, quia talia diuinus ſermo & Sanctorum Patrum regulæ æterna clauſura damnarunt, ne os Chriſti diſcipuli talibus maculetur eloquiis. Hinc eſt quod ſequitur,

EX *verbis tuis iuſtificaberis, aut ex verbis tuis condemnaberis.*] Quoniam ſicut ſupra dictum eſt, *Ex abundantia cordis os loquitur* (Mat. 12. 34), ac ſi dicatur, Ex proprio theſau- E ro cordis. Quoniam vanitas aut ſcurrilitas, ſeu reliqua quæ intus in mente, peiora abundantes aperire frequenter aſſueſcunt. Vbi abundat gratia Spiritus ſancti, & theſaurizata bonitas manet, ea profert lingua quæ in theſauro ſuo intus habet. Quoniam calamus linguæ inde profunditur quæ intus abundant. Nec poteſt de malo theſauro, niſi quæ mala ſunt aſſuetè proferri.

TVNC *reſponderunt ei quidam de Scribis*

CAP. XII.

& Phariſæis, dicentes, Magiſter volumus à te ſignum videre.] Vbicumque Euangeliſta, tunc ponit, tempus exprimit ordinis. Idcirco vſque ad præſentẽ locũ omnia hæc argumenta contra blaſphemiam prioris ſigni obiecta ſunt aduerſus eos. Sed perfidi Phariſæi vel Scribæ ſic rurſus ſignum petunt ab eo, quaſi quæ viderant ſigna nõ fuerint. Sed alius Euangeliſta, quæ hic obſcurius poſuit, manifeſtius explicat cũ
Mat.12.38 ait, *Volumus à te ſignum videre de cœlo.* Ergo vel ignem de cœlo in morem Eliæ venire quærebant; vel in ſimilitudinem Samuëlis, tempore æſtiuo concrepare tonitrua, fulgura coruſcare, imbres pluere, quaſi non poſſent & iſta, ſi fierent, calumniari ac dicere, ex occultis & variis aëris paſſionibus accidiſſe. Nam qui calumniabantur ea quæ oculis ex aperto viderant, manu tangere poſſent, & vtiliter ſalutem hominum ſentire, quid facerent vecordes de his quæ de cœlo ex abditis venirent? Fortaſſis ergo reſponderent, & Magos in Ægypto multa ſigna de cœlo feciſſe. Neminẽ eum eſſe putabant niſi tantũmodo hominem. Et ideo adulatoriè magis & fraude, quàm ex fide vel religione eum Magiſtrum vocant. Non puto quod ignorarẽt à Magis ſtellam viſam & prædicatam in ortu ipſius, quando & ipſi ex prophetia locum natiuitatis Chriſti Herode interrogante denunciarunt. Neque latebat Angelos paſtoribus Chriſtum natũ nunciaſſe qui vocem patris de cœlo ad eum veniſſe & filium ſibi dilectum proclamaſſe, audierant vel cognouerant, quando & ipſi magis inuidioſè tonitruum factum fuiſſe de cœlo dicebant. Pro quibus profectò calumniis & blaſphemiis egregiè dixit.

GENERATIO *mala & adultera.*] Adultera quia dimiſerat virum ſuum Chriſtũ iuxta Ezechielem, & multis ſe miſcuerat amatoribus. Quod autem dicit, generatio mala, nõ naturam eorum damnat qui nati ſunt ex ſemine Abrahæ, ſed vitium, quo à Diabolo corrupti ſunt. Imitatione quidem eius, dicuntur filij, ſicut & ſupra progenies viperarum. Quia ſicut occidunt filij matres ex quibus naſcuntur: ita occi-
1.Cor.1.24 derunt Iudæi *Chriſtum Dei virtutem Deique ſapientiam*, qui eſt omnium rectè ſapientium mater.

SIGNVM *quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ.*] Omne igitur ſignum alicuius rei ſignum eſt. Porro ſignũ quod ſe Chriſtus daturũ promittit, illius ſigni Ionæ res eſt. Sed ideo ſignũ dicitur, quia quidquid præfiguratum fuit in Iona, totum impletum eſt in Chriſto. Ac per hoc, licet ſignum dicatur, res vt dixi illius ſigni fuit. Quia ſicut fuit Iona in ventre ceti *tribus diebus & tribus noctibus: ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* Quamuis nonnulli quidquid Ionas geſſit ſignum fuiſſe de Chriſto cõfirmant, quod reprobato Iſrael ad Niniuitas Propheta mittitur, ſicut repudiatis perfidis Iudæis Chriſtus ad Gentes, ſeu cætera quæ de eo legũtur. Tamen in hoc euidens ſignũ fuit, quod non ſolùm mortem Domini præfigurauit, verumetiam ipſum tempus paſſionis, tribus diebus & tribus noctibus, ſignanter expreſſit. Quãuis ex hoc quidam dubitent, & mendacio adſcribant Saluatoris verba, quod non tribus diebus, nec tribus noctibus in ſepulchro iacuerit. Nec intelligunt quàm ſæpè in Scripturis ſacris hunc modum locutionis inueniunt, qui Tropus Synecdoche vocatur, vbi pars pro toto accipitur. Non quod Dominus omnes tres dies & tres noctes in inferno fuerit, ſed vt ſextæ feriæ diei partem qua ſepultus eſt, cum præterita nocte & die accipias, hoc eſt pro tota die. Sabbathum verò in quo eſt tota nox & dies, deinde noctem Dominicam cum eodem die illuceſcente, partem accipiendo pro toto. Habes igitur tres dies, & tres noctes, ſi ita vniuſcuiuſque diei partem, aut noctis acceperis pro toto. Vt puta ſi aliquis hora diei nona egreſſus fuerit de manſione, iter agens, & alterius diei hora tertia ad manſionem alteram peruenerit; quod ſi dixerimus biduum eum feciſſe iter, nunquid ſtatim reprehendemur mendacij? Quia ille qui ambulauit non omnes horas vtriuſque diei, ſed quandam partem itinere conſumpſit. Nam & quod Dominus oſtendit ſe in monte poſt ſex dies factum dicit vnus Euangeliſta, alter verò, poſt dies octo; partem poſteriorem primi diei, in quo completum eſt quod promiſit, pro totis atque integris diebus adnumeremus, vt intelligas eum qui dixit poſt ſex dies, ſolos medios connumeraſſe qui veri, toti, atque integri, completi ſunt. Sed hic Tropus ſignificationis capax eſt, pleni intellectus, cùm plus minuſve pronunciat Scriptura. Aut enim à parte totum oſtendit, vt verbum caro factum eſt; aut è contra, vt ibi. Ergo *propter paraſceuen Iudæorũ quia iuxta erat monimẽtum vbi poſuerunt eũ.* Porro Ioã.19.42. quod ait, in corde terræ, tropicè ſimiliter loquitur. Nõ quod terra cor habeat vt animal ſit, ſed ſignificat Hieruſalẽ de qua di-

Cap. XII.

ctum eſt, *Quia operatus eſt ſalutem in medio terræ*, in qua crucifixus eſt Dominus & ſepultus.

Pſal.73.12

Viri *Niniuitæ ſurgēt.*] Proſequitur mirã & admirabilem Prophetiam, quæ de prophetia Ionæ facta eſt, de qua prophetauerat Chriſtus & ipſe Propheta. In quo vt expleret vaticinium ſuum, etiam celerior factus eſt ipſe in reſurrectione quàm prędixerat & pręfigurauit Propheta. Porro de Niniuitis maiorem gentium fidem futuram demonſtrat quàm Iudæorum, & ideo ex fide Niniuitarum, Iudæos in futuro, quia non crediderunt, condemnandos denunciat. Quoniam Niniuitæ, Iona prædicante, pœnitentiam egerunt, & à Deo pœnitendi veniam cõfeſſione meruerunt: iſti verò Chriſto Dei filio prænunciato, ipſo prædicante eum non ſuſceperunt. Ideo ſurgent dictum eſt, quoniam laudabiliores erunt in ſimilitudine duorum denariorum, quorum alter formoſior ſplendet & clarior formatione artificis, alter viliſſimè degeneri actus pondere & ſplendore, contemnitur. Vbi fides Gentium permaxima prædicatur. Condemnabunt autem non iudicij poteſtate, ſed quia ex eorum comparatione ipſi condemnabuntur. Et notandum quod gentes ad meliora eo in die reſurgent, & ſublimiora percipient fidei ſuæ dona.

Et *ecce plus quàm Ionas hic.*] Hîc autem non nomen accipiendum, ſed aduerbium loci. Quoniam in præſentiarũ erat Chriſtus qui loquebatur ſic de ſe quaſi de alio, ac ſi diceret. Hic inter vos eſt, qui plus eſt quàm Ionas hic. Quoniam iuxta ſeptuaginta Ionas tribus diebus Niniuitis pœnitentiam prædicauit, ego verò tanto tempore. Ille Aſſyriis Genti incredulæ; ego Iudæis populo Dei. Ille alienis à lege Dei; ego meis ciuibus ſemper à lege & Prophetis ea quæ repromiſſa ſunt patribus, exhibeo. Ille voce tantùm locutus ſimpliciter nihil ſignorum faciens; ego (etſi in Beelzebub facere calumnior) innumera infirmis præſtiti beneficia gratis. Quæ quia deitatis ſunt opera, inſinuant quod plus eſt quàm Ionas hic in præſentiarum, à quo tam mira & inaudita fiunt. Regina Auſtri ſurget *in iudicio cum generatione iſta, quia venit à finibus terræ audire ſapientiam Salomonis.* Nemo mortalium eſt qui tam docilem habeat naturam, vel excellentiſſimum ingenium, vt theſauros diuinarum ſcripturarum ſua poſſit ſcientia, vel eruditione ad liquidum penetrare. Nemo qui ſingula queat ænigmata

A reuelare, & allegorias rationeſque parabolarum demonſtrare. Similitudines quoque ſuis in locis dignè exprimere, omnia occulta aperire. Quod quia non poteſt, non ideo tamen debet putare, quod aliquid in eiſdem ſacris litteris ſuperuacuum, aut abſque Sacramento, licet occultæ ſignificationis, ſit poſitum. Idcirco adhibendus labor, & cum ſtudio inueniendi imploranda eſt diuina gratia, vt nobis obſcura reſerare dignetur qui tenet clauem ſcientiæ. Quia vt dictum eſt,

B ipſa veritas multum demerſa in alto latet. Quis enim deprehenderet diſertiſſimus Philoſophorum, hæc Regina Saba quod iſta præfiguraret, vel quod Ionas forte per triduum in ventre ceti demerſus tam profunda oſtenderet? Niſi Chriſtus Dei virtus Deique ſapientia, qui aperit & nemo claudit, illud de ſe dictum aperiret? Quoniam ſicut inaudita vectura rectorem ſuum ſeruans, & poſt triduum referens ad ſuperna: ita & Chriſtus per mortem ad inferna deſcendens, ineffabi-

C liter eſt adimpleta veritas cùm victor triumphans rediit ad vitam. Et hoc eſt ſignum quod quærentibus ſolùm ſe daturum promittit, per quod ſcirent gloriam quam in Chriſto ſpreuerant, totam eſſe gentibus conferendam, ſicut & Ionas ſe reddit Gentibus quem aufugiendo abſtulerat à Iudæis. Vnde adhuc & Regina Auſtri in iudicium ventura prædicatur. Quia ſicut Ionas pręuiſus eſt vt veniret in

D figura Chriſti: ita & regina Auſtri præuiſa eſt in figura Eccleſiæ, quæ venit ad Chriſtum. Propterea beati ſumus inquam, quia quod præceſſit in typo & promiſſum eſt in figura, nos totam tenemus in ſpecie veritatem, veneramurque ipſam ſapientiam, ipſumque Salomonem amplectimur, amamus & tenemus in ſpecie veritatem, veneramurque ipſam ſapientiam, ipſumque Salomonem amplectimur, amamus & tenemus fide. Quia profectò hic plus eſt quàm Salomon Chri-

E ſtus, cuius egreſſio à ſummo cœlorum culmine quæſiuit eam quæ venit à finibus terræ audire ſapientiam, & contemplari ineffabilia Sacramentorum eius myſteria. Tradunt igitur Iudæi quod hæc mulier Meroë ſit vocata, ſolummodo nomen quærentes & carnaliter omnia ſentientes. Nec tamen myſterium recognoſcunt, quod Chriſtus de ſe & Eccleſia, quæ verè Regina eſt, eſſe docuit. Cumulat ergo adhuc inuidiam Iudæorum hæc comparatio; quia eos ſine excuſatione fa-

Cap. XII.

Cap. XII.

cit fides Gentium. Vt cum illi Prophetis, A id eſt, Ionæ Salomonique credunt, & complectuntur ſapientiæ doctrinam, iſti Chriſtum non credunt Iona ſeu Salomone potiorem. Et ideo eos in reſurrectione iudicij condemnabunt, quia in his repertus eſt timor Dei ac fides, quibus lex non erat data, nec virtus veræ ſapientiæ prædicata. Hinc magis indigni ſunt venia qui ex lege ſunt infideles, dum plus fidei ſectati ſunt commercium qui legem non nouerant, quando illis gratia & venia B gratis prædicatur. Sequitur adhuc alia obiurgatio.

CVM *immundus Spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit,*] & reliqua. Continuus quidem ordo lectionis, & ex prioris exordio ſermonis proficiſci probatur, dum eis ob duritiam cordis eorum atrocior accumulatur pœna, & maior cõminatur vindicta. Ad hoc quippe omnis comparatio præſentis loci intentatur, vt demõſtret ex ea Iudæis grauiora imminere ſupplicia, C quod & in fine apertè concludit, cùm ait.

SIC *erit* (inquit) *& huic generationi peſſimæ.*] Nam homo à quo immundus egreditur ſpiritus Iudæorum natio deſignatur, de qua ſpiritum immundum lex, quæ data eſt, interuentu ſuo eiecit. Quoniam antea in Ægypto multa & grauia in Deum peccata Idola adorando & dęmonia colendo, contraxerant. Nec non etiam poſtquam ſigna & prodigia Dei in Ægypto viderant, poſt tranſitum maris D rubri, poſt innumera beneficia & miracula interdum, cùm lex à Deo fabricaretur, metallo ac lapidibus hoſtias immolauerunt, vna cum choris & canticis ſaltantium, aureos quos ſibi conflauerant vitulos, Deos adorauerunt. Sed lex veluti quædam cuſtodia murorum circumiectæ poteſtatis dæmonibus reiectis concluſit Dei populum ab eis, & excluſit aduerſarium. Qui illinc exiens, pergens quaſi per arida loca, & inaquoſa, longè diu circuiens, oberrauit per ſolitudines Gentium, in quibus nullus fons vitæ adhuc E effluxerat, neque cœleſtis imber eos compluerat, & ideo nimia ariditate torridi ſqualebant. Quas ſolitudines & loca arida diu dum circuiret, & requieſceret in eis malè pacatus, tandem aliquando Dei gratia reſperſi, poſtquã per lauacrum aquę vitæ ſunt abluti, & fons viuus in eis effluxit, habitandi cum his nullus locus fuit. Et cùm iam in his requiem non haberet regnandi intra ſe reputans, optimum duxit, & poſſe creddidit in eam regredi domum, de qua depulſus prius per legem ac ſi ad ampliora inuitatus, exiuit. Ad quam rurſus regrediens, inuenit vacantem per otium & ſabbatum. Vacabat enim Templum Iudæorum, quia ſine Chriſto erat, & ſine Deo, & ſine vlla cuſtodia Angelorum. Quoniam ſicut legimus in Ioſepho, poſt paſſionem Domini clamatum eſt publicè multis audientibus in eadem arce murorum, tranſeamus ex his ſedibus. B Nec immeritò, quia Dominum Angelorum habitatorem habere noluerunt. Et ideo eorum exſpoliata præſidiis vacabat domus ocio vaniſſimè feriata, ornata Prophetarum præconiis & traditionibus paternæ legis, nec non & ſuperſtitioſis obſeruationibus. Propter quas nimirum traditiones etiam ipſa legis cuſtodia longè abſceſſerat, quia omnis lex & prophetia vſque ad Ioannem data fuerat, vt Chriſtum annunciarent, quo abiecto, abſque habitatore, vt dixi, vacua C remanſit, non ſolùm ipſa gens, verumetiam & ipſa lex; quia non erat alius quẽ præfiguraret, neque in ſe quem demonſtraret; ſed à nobis tamen legitur plena myſteriis ad teſtimonium confirmationis noſtræ, & illis ad opprobrium damnationis ſuæ. Quæ domus Iudæorum cùm ita eſſet ornata & mundata, necnon & vacua, ne vacua remaneret, rurſus repleta eſt dæmonibus. Qui ideo ſub ſeptenario numero aſſumuntur, quoniam in eo nu- D mero plena perfectio deſignatur. Vt quia tot erant eis munera gratiarum deſtinata ſi Chriſtum recepiſſent, in quo erant hæc omnia, tot tantaque deinceps è contrario fieret in eis iniquitatis poſſeſſio. Quoniam & per ſeptem vitia principalia, vniuerſa vitiorum immanitas exprimitur; vt quanta eſt in bonis gratiarũ actio, tanta ſit & in malis iniquitatis plenitudo. Sed ideo nequitiores dicuntur aſſumpti quàm is fuerat qui eos prius poſſederat, quia grauiora ſunt vitia quæ poſt perceptam legem vel gratiam committuntur quàm E fuerant illa quæ nulla percepta lege operabamur. Propter quod quia completum videmus in Iudæis quæ comminata ſunt, expaueſcamus admittere, quæ prohibita ſunt, quoniam melius eſſet iuxta Apoſtolum, (2.Pet.2.20) viam Dei non noſſe, quàm poſt perceptam gratiam retrorſum abire, aut ſub hypocriſi fictè ac vicioſiſſimè viuere. Quia cum quiſque ceciderit de culmine iuſtitiæ Dei, deinceps iam ſimulationem habebit. Cupiditas enim carnis expulſa

Cap. XII.

per pœnitentiam, & à conſuetis operibus iam excluſa, cùm non inuenerit, in quibus delectationibus requieſcat, auidius ad priſtinã redit hominis mentem, & rurſus eam occupat, ſi cùm expulſa eſſet, negligentia ſubſequuta fuerit, vt de feruore caritatis mens prolapſa ruat. Tunc ſiquidem non ſolùm habebit illa ſeptem vitia, quæ ſunt ſeptem virtutibus ſpiritalibus contraria, verùm etiam per hypocriſin, in ſeipſa virtutes habere ſimulabit. Propterea aſſumptis ſecum aliis ſeptem nequioribus, hoc eſt ipſa ſeptenaria ſimulatione, redit ipſa concupiſcentia & poſ- Mat. 12. 45 ſedit eandem domum, *Vt ſint nouiſſima hominis illius peiora prioribus.* Etenim Iudæis grauius eſt nunc quotidie in ſynagogis Chriſtum obſtinato animo baſphemare, quàm cùm in Ægypto, ante legis notitiam idolis ſeruiebant, dæmonibus immolare. Et vt apertius oſtenderet de quibus parabola texebatur, ait, *Sic erit generationi huic peſſimæ.* Quamuis quodammodo & de hæreticis accipi poſſit; quoniam multo peioris conditionis ſunt hæretici æſtimandi, quàm Gentiles; quia in illis adhuc ſpes fidei reſtat, in iſtis verò pugna diſcordiæ manet. Tamen vt veritas non extenuetur intelligentiæ, impleta hæc omnia, datur cernere liberè in Iudæis. Quoniam niſi grauius hoc illis eſſet quod reiecerunt Chriſtum & vacui remanſerunt, quàm ſi vt prius idola adorarent, nequaquam ita vſque in finem ſæculi à proprio ſolo capite ſine vlla repropitiatione expulſi eſſent. Nam modo non idola adorant & venerantur, & tamen ſine vlla clementia per omnem orbem terrarum diſperſi, & ſine Deo vero vagi inueniuntur. Quia qui noluerunt eſſe domus Dei, facti ſunt domus dæmonum peſſimorum. Ad quam regreſſi cum ſuo principe ſuis circumſepti nequitiis, in eiſdem habitant, & ſunt eorum omnia peiora prioribus.

Adhvc, igitur, *Saluatore loquẽte ad turbas, ecce mater eius & fratres eius ſtabant foris quærentes loqui ei. Dixit autẽ ei quidã, ecce mater tua & fratres tui, foris ſtant quærentes te.*] Quamuis occupatus eſſet Dominus in doctrina verbi, altior hoc loco requirẽdus eſt ſenſus, quia perfecti & ſapiẽtis viri eſt, per ſingulas ſententias acutè inſpicere ſenſus latentes in eis inuenire; diſtinguere ſingula, quæ in locis & temporibus ſeu in rebus ſunt ſignificata, dicta vel geſta. Breuiter quidem diffinire verbis pleniùs, quæ explanantur amplificare ſenſibus, ſine inſolentia, ſine ambitione laudis, &

A iactantia vanitatis. Quia omnia diuina, vt dixi ſuperius, narrata operata ſunt myſteriis, & nihil in eis dictum quod non ſit plenum ſenſibus, ſicut eſt quod ait, *Adhuc eo loquente, ecce mater eius, & fratres ſtabant foris, & dixit ei quidam, ecce mater tua & fratres tui foris ſtant quærentes te.* Non quod ingrediendi ad eum, vt cæteri non haberent poteſtatem, ſed quia ſic diuina diſpoſuit prouidentia, vt rei euentus monſtraret expoliata prædicatione, deinceps quid ipſi Iudæi acturi eſſent, no- B lentes per oſtium intrare, id eſt per fidem ad eum. Vnde dictum eſt, *Ego ſum oſtium*, &, quia *in ſua venit, & ſui eum non receperunt.* Porrò in matre & fratribus ſynagoga & Iudæi, qui ex ea nati ſunt, intelliguntur; qui contemnentes eius doctrinam, cuncta in opprobrium vertunt. Vnde quidam vt ex vno genus intelligatur, acſi inſultans dicit, *Ecce mater tua & fratres tui foris ſtant quærentes te.* Quaſi diceret, quid talia de te in populo reſpergis, vel quare te Deum facis, & in nobis tan- C ta taliaque reprehendis & minaris, quaſi in tua ſit poteſtate atrociora nobis reddere, nonne hæc eſt mater tua & fratres tui? cùm ſis homo, fabri filius, & vilior in genere præ cæteris, cur tam eximia de te oſtendis, & in nobis tanta calumniaris? Quæ adhuc hodie vox eſt Iudæorum, credentes quod homo eſt tantum fabri filius, & conditione carnis humanæ ex fœmina generatus. Quanquam videatur iſte qui D nunciat & ob aliam calumniam, non fortuitu, neque ſimpliciter inſultans, iſta nunciare, verùm magis ex hoc inſidias prætendere, vtrumne officio diuini verbi contra ſuperius præceptum de matre prolatum vel de fratribus, carnem aut ſanguinem eorum, per motus affectum, præferat. Sed inſpector cordium benigniſſimus Saluator ſic reſponſum temperat, ne matrem neget, aut fratres, pro qua etiam in cruce pendens ſollicitudinem gerebat, ſed vt inſidiantem repercuteret, ſeque filium Dei non celauit.

Ioan. 10. 9. Idem 1. 11.

E Vnde *extendens manum in diſcipulo, ait, ecce mater mea & fratres mei.*] Ac ſi diceret, iſti ſunt mater mea, quorũ officio & doctrina quotidie credentium animæ in meo corpore vt ſint generantur ad lucem. Iſti ſunt fratres qui faciunt opera patris mei & voluntatem, vnde & ipſi ex hoc adoptantur in filios. Non enim vt dixi, iuxta hæreticos, matrem negauit, vt putaretur de phantaſmate natus. Sed Apoſtolos cognationi prætulit carnis, vt &

Cap. XII.

nos in comparatione dilectionis ſemper carni Spiritum præferamus. Sed ne fortè de ſolis Apoſtolis dicere videretur, prouidus Magiſter addidit, etiam & de ſingulis rectè credentibus.

Et *quicunque fecerit voluntatem patris mei qui in cælis eſt, ipſe meus frater, & ſoror, & mater eſt.*] Interea ne de Ioſeph dicere rurſus calumniaretur, cùm voluntatem patris requirebat, addidit, *qui in cælis eſt*, vt monſtraretur luce clarius ſeipſum de cœlis veniſſe, quamuis filius hominis in carne videretur. Formam quoque ſeipſum omnibus agendi ſentiendique conſtituens propinquitatum omnium ius atque nomen iam nō de conditione carnis, ſed de Chriſti & Eccleſiæ communione retinendum. Quoniam Eccleſia quæ in Chriſto colligitur, mater effecta eſt, intus in corde Chriſtum gignendo & pariendo. Soror verò ſecūdum quod quamſæpè in canticis appellatur, ideo & ipſa vocata eſt, quia Chriſtus Dei filius, hominis filius factus eſt, iuxta quod & ipſe ſponſus & frater eſt. Vnde iam tunc in Apoſtolis cum Chriſto mater intus erat & fratres, foris verò ſynagoga de qua genitus eſt, & fratres Iudæi inuidia cæcati ſtabant, nolentes intus intrare ad conuiuium, in quo iunior filius clementer receptus epulabatur. Ex quo loco quidam, fratres Domini dixerunt eſſe filios Ioſeph, de alia vxore generatos. Suſpicati ſunt enim, ſequentes ex apocrypho Iudæorum deliramenta quandam Eſtham mulierculam fuiſſe, de qua genuerit filios, qui fratres Domini vocarentur. Nos autem fratres Domini non filios Ioſeph, ſed conſobrinos Saluatoris, Mariæ liberos intelligimus materteræ Domini, quæ mater fuiſſe dicitur Iacobi minoris, & Ioſeph, & Iudæ, quos in alio Euangelij loco, fratres Domini appellatos legimus. Fratres itaque conſobrinos dici omnis ſcriptura demōſtrat. Qui cùm veniſſent ad eum, quia occupatus erat Dominus omni frequentia populi, non minus in opere ſermonis ad turbas, quàm & in doctrina interius ad diſcipulos, in officio curationis, nec non & in reſponſione ſibi inſidiantium. Omnium tamen in (1.Timot.2.4.) omnibus vnam operabatur ſalutem, *Qui vult omnes homines ſaluos fieri*, vt omnes venirent *ad agnitionem veritatis*. Idcirco mater & fratres differunt introire, vt & reuerentia ſeruaretur in acceſſu, & myſterium formaretur diuinitatis ex prouentu. Vnde quia percurrimus inelimato loquendi genere ab eo loco vbi *circuibat* benigniſſimus *Ieſus ciuitates omnes & caſtella docens in ſynagogis eorum & prædicans Euangelium regni*, (Mat. 9.35.) vſque ad hunc locum, vbi deinceps nouus incipit ordo narrandi. Et quia flagitat ratio vt vires reparentur lectoris, curemus finem imponere libro, ſi fortè ad nouum narrandi genus, recreatis viribus, conſtantius qualitercunque redire poſſimus. Quoniam nec nos tam largam habemus dicendi peritiam, nec facultatem appoſitè ad perſuadendum, vt quę optima ſunt loquendi explere valeam; neque ſum præſtantiſſimo præditus ingenio, vt hæc tam difficilia enodare facilè & explicare poſſim. Idcirco me intra meos continere terminos decreui, quos mihi diuina indulſit miſericordia, ne modum excedam conceſſæ gratiæ, quoniam nec laudem multam requiro hominum, nec gloriam. Idcirco etſi non eloquentiam mihi vindico, ſenſus tamen Catholicos enucleare cupio. Quoniam ſi non alij tractaſſent ſcripturas diuinas quàm Oratores ſtudioſi & prudētes, atque illuſtriſſimi viri & præclari, rara eſſet diſputatio diuinorum eloquiorum, & humana facundia laudaretur magis quàm cœleſtis gratia. Stultum quippe eſt in hac Chriſti ſchola, ſæcularem & vanam ſectari Philoſophiam, maximè in hoc loco, quem tractauimus. Vbi eliguntur Apoſtoli piſcatores & ruſtici, & mittuntur, *Sicut oues in medio luporum*, (Matt.10.16.) ad vniuerſa tormentorum genera perferenda; vbi inſtituuntur Apoſtoli diſcipuli ad agones, & nullam quærere eloquentiam iubentur. Quapropter his ita decurſis feſtinet oratio, vna cum præcellentiſſimo eloquiorum diuinorum Magiſtro, modum loquendi facere, & cum ipſo benigniſſimo Saluatore, quoniā & ipſe feſtinat, nos nauem aſcendere valeamus, vt dicatur nobis quod dictū eſt his qui cum (Luc. 8.10.) eo erant in naui, *Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei, cæteris autem in parabolis*, ne forte cum turbis in terra inueniamur.

PRAEFATIO LIBRI SEPTIMI.

BREVITER recenſeat animus quæ tractauimus, quoniam timidè diſſerui, quia penè à nullo hoc in tempore inueniuntur impleri quæ iubentur. Deſcribit enim ſermo diuinus virum Euangeli-

CAP. XII.

cum, & depingit non penicillo aut calamo, ſed ratione ac diſciplina cœleſtis magiſterij, vt totus integer homo interius reformetur. Hincque iungamus quæ dicta ſunt in domo luce clariùs perfectioribus attributa parabolis, quæ ſunt obſcurius turbis & plebibus adumbrata, vt noſſe poſſimus cum Apoſtolis myſterium cœleſtis regni, & intelligere ænigmata quæ ſunt diuini teſtimonij auctoritate firmata. Feſtinet igitur mens peritiſſima inter vtraſque librorum partes, vnam ſui habitus efficere texturam, vt paulo altius luculenta Euangelij dogmata conſpiciat; quàm ſint ſplendida, quàm præclara, ſi quo modo videre poſſit quantum præmineat eius doctrina, quàm pulchram de ſe reddat imaginem ex viſione veritatis. Itatenus vt in quocũque perterruit nos ſublimitas præceptorum infra domum, auribus noſtris diuinitus cõmendata; ne fortè impoſſibilia cenſeantur, totum demulceat ſuauitas parabolarum, & perornet earum varietas. Sicque iam æqualiter perfuſum lumen in cordibus noſtris, nulla nos fallat claritas inter vtraſque partes. Sed ſi excelſius nos ducere videmur, nulla nos vertigo capitis decipiat, verùm ſecuri ſimus, quoniam verus eſt, & falli non poteſt, quem ſequimur. Idcirco ſequamur eum intrepidi, ſequamur ſecuri. Sunt enim eius refugia quotieſcunque fatigatur, à turbis, aut in monte, aut in ſolitudine eremi, aut in mari. Ad quæ nimirum loca quia plebs inualida accedere non valet, ſoli diſcipuli ſequuntur, in omnibus remoti à doctrina. Ideo perceperunt iam in monte quæ turbæ nequeunt aſſequi, & in mari cum eo nauicula iam recepti, interrogant ſecretius myſteria cœleſtis vitæ quæ turbæ adhuc audiunt in parabolis. Nec virtus eorum in vllo debilitatur, nec fortitudo frangitur, nec conſtantia fatigatur, nec præſtantia diuini amoris grauatur pondere infirmitatis, ſed in omnibus hactenus ſequuntur infatigati, etiam inter fluctus maris, & committunt ſe nauiculæ quæ à Chriſto regitur; eſt enim firmiſſima tabularum connexione, artificio ædificata diuino: ſolida magis in Chriſto quàm robuſta. Frangit itaque fluctus, & non frangitur. Turbinibus rotatur; & non mergitur. Eludit & elidit vndas ventorum quas non recipit. Seditiones placat moderatione remigij. In qua igitur naui fratres, quia iam aſcendimus, firmi & ſtabiles permaneamus, ſemper doctrinam Chriſti ſectantes. Et ſi qua ſunt, quæ minus capimus, quia multa ſunt, interrogemus ſecuri, nullis aurarum fluctibus moueamur; quoniam etſi eleuantur vſque ad cœlum, non poſſunt nos obruere ſuis alliſionibus, cum quibus Chriſtus in ea nauigat. Vnde ait, *Ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi*: & *confidite, quia ego vici mundum.* Matt. 28. 20. Ioan. 16. 33

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM,

LIBER SEPTIMVS.

IN illo die exiens Ieſus de domo ſedit ſecus mare, & congregatæ ſunt ad eum turbæ multæ.] Apparet igitur quod Matthæus hic ordinem narrationis ſuæ ac temporis ſequutus eſt, cùm dicit, in illo die: acſi dicatur, quando finiunt hæc quæ dicta ſunt verba, niſi fortè diem pro tempore accipiamus, ergo exiit de domo in qua fuit, cum ſanatis præcepit ne manifeſtum eum facerent; vel in qua docuerat quæ dicta ſunt. Et congregatæ ſunt ad eum turbæ, quæ domum intrare non poterant, vbi Apoſtoli intus audiebant myſteria. Et ideo exiuit vt congregarentur ad eum, quia miſericors eſt. Alioquin niſi exiſſet de illa occulta habitatione ſua, in qua ſemper cum Deo patre eſt, nunquam ad eum congregarentur, qui diſperſi erant, & vexati variis languoribus. Sedet autem iuxta huius ſæculi mare, vt turbæ congregentur ad eum, & audiant ſecus littus, quæ intus non merebantur audire. Sed benigniſſimus Magiſter in ſuis indicat factis etiam ea quæ agit. Aſcendit autem in nauiculam, & reſedit in mediis fluctibus, vbi nauis hinc inde, de montuoſis valdè tunditur procellis. Sed turba foris ſtat, vt ex ſubiectis rebus ratio monſtretur, quæ in parabolis erat locuturus. Quo nimirum facto ſignificat eos qui foris ſunt extra Eccleſiam, nullam diuini ſermonis capere poſſe intelligentiam. Nauis enim typum pręfert Eccleſię, intra quam verbum vitæ poſitum eſt & prædicatur. Qui autem extra ſunt arenæ, comparantur & ſunt ſteriles ſine fructu, atque inutiles. Idcirco quæ proponuntur in parabolis, intelligere non poſſunt. Aut certè ideo ſtant in littore fixo gradu, vt diligentius audiant quæ dicuntur: quoniam needum cum Ieſu, neque cum

CAP. XIII.

Cap. XIII.

Apoſtolis, pericula & tentationes, quibus iam premebatur Chriſtus à ſuis inſidiatoribus, ferre poterant. Vnde ſequitur.

Et *locutus eſt eis multa in parabolis.*] Multa quidem, ſed non omnia. Si enim dixiſſet omnia in parabolis, abſque emolumento turbæ receſſiſſent. Turba autem non vnius eſt ſcientiæ, ſed diuerſa in ſingulis voluntas. Propterea eiſdem loquitur multis in parabolis, vt iuxta varias voluntates ſuas, diuerſas reciperent B diſciplinas. Hinc perſpicua miſcet obſcuris, vt per ea quæ planius intelliguntur prouocentur ad eorum notitiam quæ obſcura ſunt, vt auidius requirant, & intelligant clarius.

Ecce *exiit qui ſeminat ſeminare.*] Intus erat, domi verſabatur, & loquebatur diſcipulis ſacramenta vitæ. Quibus profectò rebus docet, vt dixi, quod exierit de cœlo, & venit in mundum quod eſt ſecus mare ſedere, aut de Iudæis, quia venit ad gentes, aſcenditque nauem, id eſt C Eccleſiam. Turbæ verò ad littus ſtantes, præſentem vitam ſignificant. Exiuit namque de domo ſua qui ſeminat verbum Dei, vt ſeminaret in gentibus: ſic enim de ſe loquitur quaſi de alio, quoniam ipſe eſt ſolus ſator vniuerſorum, & ſemen. Et ideo abſque vllo cognomine ſe inſinuat, quia ipſe eſt qui propriè & ſingulariter ſeminator dicitur. Simul obſerua hanc eſſe primam parabolarum, quæ cum interpretatione ſua poſita eſt. Et cauendum, quãcunque earum Dominus exponit, & ro- D gatus à diſcipulis, proprios ſermones ſuos ipſe diſſerit, ne vel aliud vel plus ſuperſtitioſè aliquid velimus intelligere, quàm ab eo expoſitum eſt. Porrò hanc parabolam quidam hæreticorum ad comprobandam hæreſim ſuam aſſumunt, tres volentes introducere naturas, ſcilicet ſpiritalem, animalem, atque terrenam, cùm hic quatuor ſationes connumerentur, vna iuxta viam, alia inter petroſa, tertia inter ſpinas, quarta verò quæ in terra bona fructificaſſe dicitur. Quarum intelligentiam E ab ipſo Domino requiramus. Interim verò differendum parumper, donec cum ipſis diſcipulis, ſecreto eandem audire poſſimus. Et accedentes diſcipuli eius dixerunt. Quærendum itaque quomodo accedunt diſcipuli eius, cùm Ieſus in naui ſedebat? Niſi quia intelligendum eſt quod dudum cum ipſo nauem conſcenderint, & ibi cum eo ſtantes ſuper interpretatione parabolæ ſciſcitati ſunt. Et

A notandum, quia & illi accedentes interrogant, & turbæ ſtantes audiunt. Ieſus verò Maieſtate ſua ſecurus ſedet in naui, quaſi doctor & Iudex. Idcirco iſtos docet accedentes fide, inter medios tentationũ fluctus, illos diſcernit, & tantummodo in parabolis audire permittit; quia necdum erant idonei ferre tentationes, quia necdum probati. Et ideo ait.

Vobis *datum eſt noſſe myſteria regni Cœlorum, illis autem non eſt datum.*] Audiãt Pelagiani, qui ſine gratia Dei quidquam ſe habere iactitant, quoniam nihil ſine dono Dei percipitur. Vnde Apoſtolus, *Quid habes, quod non accepiſti?* Propterea 1.Cor.4.7. nemo præſumat de ſe, quia nihil habet ex ſe, niſi ſola delicta. Accedat igitur alacer, fide deuotus, gratia firmus in charitate, vt audiat cum Apoſtolis in naui, vt intelligat quod datum eſt illis; quia quod illis & datum eſt, omnibus eſt repromiſſum. Magnum igitur eſt quod illis datũ eſt noſſe, quia *hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum* Ioan. 17.3. *verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Cognitio quippe hæc magnum eſt ſacramentum, vnde dictum eſt, *Regnum Dei in-* Luc.17.21. *tra vos eſt.* Et quia hoc verè crediderant Apoſtoli, habebant non ex ſe, ſed ex dono Dei iam illud in quo eſt vita æterna. Propterea ſequitur.

Qui *enim habet dabitur ei, & abundabit, qui autem & non habet, & quod habet auferetur ab eo.*] Id eſt qui habet myſterium regni Dei, & fidem integram (quæ ex me eſt) poſſidet, ſicuti vos, dabitur ei augmentum gratiæ ſicut Apoſtolus ait, ſecundum mẽſuram fidei; quoniam radix omnium virtutum, & fundamentum fides eſt, ſuper quam ædificatur omnium virtutum ſtructura, quam qui habuerit, dabitur ei ſciẽtia, ſecundum menſuram fidei. Dabitur & charitas in Spiritu ſancto, vt augmentum capiat verus Chriſtianus, & dona ſecundum magnitudinem fidei, & abundabit etiam vſque ad plenitudinem charitatis: quam qui non habet, id eſt, veram & rectam fidem, quod habet auferetur ab eo. Veruntamen è contrario hic tangit Iudæos qui gloriabantur in lege, & turbam in parabolis audientem, quia fidem quæ in Chriſto eſt necdum habebant. Ideo quidquid per legem poſſederant, auferetur ab eis. Tangit etiam & eos qui videntur habere per naturæ bonum certè aut ſimulatas ſine fide virtutes, quia auferentur ab eis; quoniam *ſine fide impoſ-* Heb. 11.6. *ſibile eſt placere Deo.* Neque poſſunt quidpiam ſapienter intelligere, qui caput non

Cap. XIII.

non habent in ſe ſapientiæ. Sed ne fortè aliquis ſe putet fidem habere cùm credit in Chriſtum, ſine operibus iuſtitiæ, ſciat, quia ſi opus fidei non habet, fides mortua eſt. Et ſi habuerit opus aliquod boni ſine fide, ipſumque opus vacuum eſt, quia non eſt in Chriſto. Qui autem habet Chriſtum in fide, ſecundum opus fidei, vtique & patrem habet. Qui autem patrem & filium, verè & Spiritum ſanctum habet, quorum eſt Spiritus. Quia quod ſine fide eſt, peccatum eſt, teſte Apoſtolo; idcirco verè qui hanc non habet, quod videtur habere, auferetur ab eo. Hæc igitur de his loquitur qui ſtant in littore, & diuiduntur ab Ieſu propter tumultus ſæculi, nec audiunt ad liquidum quæ dicuntur. Propterea in parabolis eſt eis omne quod audiunt ſecundum Iſaiam Prophetam qui ait, *Auditu audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non videbitis.* Hæc quippe de turbis prophetata ſunt, quæ non merentur audire Sermonem, auditu cordis, quoniam de Chriſto nihil aliud ſentiebant niſi quod oculis carneis videbant. Carnem quippe & corpus videbant, ſed non diuinitatem eius facientem ea quæ diuina erant, intelligebant. Audiebatur quidem vox patris dicentis, *Hic eſt filius meus dilectus*, & non audiebant; quia dicebant, *Nonne hic eſt filius fabri?* Propterea accedamus & nos cum diſcipulis ad Ieſum, & rogemus diſcretionem parabolarum, ne cum turbis fruſtra aures & oculos habere videamus. Sed obſcurius eſt valdè, quod in Iſaia iuxta Hebraicam veritatem legimus, vbi totum imperatiuè ponitur: Audite auditu, & nolite intelligere; & videte viſu, & nolite cognoſcere. Ac deinceps, *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua*, & oculos eius claude, ſeu cætera. Hic tamen non imperatiuè dicitur, ſed indicatiuè. Sicut & Lucas in actibus Apoſtolorum poſuit. Vnde ſequitur,

Mat. 13. 55.

Eſa. 6. 10.

INGRASSATVM *enim eſt cor populi huius, & auribus grauiter audierunt.*] Pro quo valdè miror cur Matthæus verè Hebræus, Hebraico ſcribens ſermone, hoc loco contra conſuetudinem ſuam iuxta Septuaginta hoc poſuerit teſtimonium magis, quàm iuxta Hebraicum. Sed & Hieronymus in Commentario ſuo ſecundum Septuaginta hoc expoſuit. Nihil tamen de hac varietate mouit quæſtionis, neque in hoc opere, neque

A in expoſitum Iſaiæ, niſi fortè, quia vnus idemque eſt in eiſdem interpretibus ſenſus. Sed tamen facilior ſecundum Septuaginta, quoniam difficultas eſt in Hebraico, quo modo ipſe Deus præcipiat populo, vt auditu audiat, & non intelligat, & videns videat, & non agnoſcat, vel quomodo Propheta introducatur ad Dominum ſuis precibus agens: *Excæca,* inquit, *cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude; ne fortè videat oculis ſuis, & auribus audiat, & corde intelligat, & conuertatur ac ſanetur.* Quod ſi diuino iudicio factum eſt, & auctoritate, quod imperatum eſt, non video eos eſſe in culpa qui non vident, ſed magis ille qui excæcauit eos, & dedit oculos ad non videndum. Vnde Septuaginta magis liberum arbitrium ſeruare videntur cùm aiunt, Incraſſatum eſt cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos ſuos compreſſerunt, ſeu cætera. Vt ex ſuis actibus iuſto Dei iudicio, ad diuina intelligenda, indigni iudicentur. Sed abſque hoc teſtimonio, quod nunc conamur exponere, manet eadem quæſtio in Eccleſiis. Quia ſeu ſit dictum imperatiuo modo, ſeu indicatiuo, vnum eſt, quoniam nullum Deus condemnat ſine iuſto iudicio ſuo. Neque præſcribit vt poſſis dicere, quod ipſe ſit auctor mali, ſed quibus vult miſeretur, & emollit vt conuertantur, & quos vult indurat. Non quod Deus aliquem excæcat ne videat cordis oculo, aut indurat ne conuertatur, ſed quia iam cęcum & induratũ iuſto iudicio ſuo, relinquit, nec illuminat vt videat lumen vitæ, nec emollit vt cõuertatur & ſanetur. Quapropter cùm hęc ſoluta fuerit quęſtio, ſoluentur & cęteræ in quamplurimis locis, aut cum cæteris hoc loco & iſta indiſſolubilis erit. Quoniam ſecundum Apoſtolum, *concluſit Deus omnia ſub peccato, vt omnibus miſereatur.* Admirans quoque Domini ſacramenta, intulit dicens, *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia Dei, & inueſtigabiles viæ eius.* Veruntamen in hoc loco tria conſiderare oportet. Vnum, quod pro magnitudine ſceleris etiam iſti qui excæcantur, & preſſerunt aures ſuas, ne audirent verba vitæ, pœnitentia indigni iudicati ſunt; aliud verò, quod ſi conuertatur quis, & pœnitentiam egerit, & audierit rectæ fidei Sacramenta, verùm quia ſanabitur à Domino, & ſaluus erit, licet in quolibet facinore detentus; tertium verò,

Cap. XIII.

Eſa. 6. 10.

Rom. 11. 32 & 33.

Cap. XIII. in omnibus iſtis qui pereunt, qui gra-
uiter audire dicuntur, & claudunt o-
culos ſuos ne videant, vt ſanentur,
ſciendum quod non naturæ vitium eſt,
ſed arbitrium malæ voluntatis. Sequi-
tur,

VESTRI *autem beati oculi, quia vi-
dent, & aures quia audiunt.*] Ergo ideo
beati, quia datum eſt illis noſſe myſte-
rium Regni. Et mira locutio, Beati, in-
quit, oculi veſtri, quia vident, & aures,
quia audiunt. Nunquid non omnes vi-
debant & audiebant boni maliue, etiam
& beſtiæ? Quod Lucas Euangeliſta ma-
Luc.10.23 nifeſtius inſinuat, dicens, *Beati oculi qui
vident quæ vos videtis.* Idcirco ex hoc lo-
co regula ſumenda eſt, quatenus locu-
tionis modos diuinarum Scripturarum
apertius intelligamus. Quoniam eis da-
Marc.4.11 tum erat, *noſſe myſterium regni Dei.* Et in-
de erat quod videbant, & audiebant in
corde, in quo turbæ & hi qui foris ſunt,
excæcati erant. Sed quia omnes oculos
carnis & aures habebant, ideo iam ſupra
Apoc.6.13 22. cordis requirebat dicens, *Qui habet au-
res audiendi, audiat.* Quia illi beati ſunt o-
culi, qui poſſunt Chriſti cognoſcere Sa-
cramenta, & quos Ieſus leuari iubet in
ſublime, vt candentes iam ſegetes aſpi-
ciant. Verùm & illæ aures beatæ, de qui-
bus Iſaias loquitur, Dominus appoſuit
Iob.42.5. mihi auriculam. Nec non & Iob, *Auditu
auris*, inquit, *audiui te.* Neque enim niſi
aure auditur. Sed ideo iure audire ſe di-
cit, quoniam intus erat quod audiuit, in-
tus qui loquebatur, intus per quod au-
Pſal.84.9. diebat. Vnde Dauid, *Audiam*, inquit,
*quid loquatur in me Dominus Deus; quoniam
loquitur pacem in populo ſuo.* Alioquin nulla
beatitudo eſt, audire & videre quod au-
diunt & vident vniuerſi; veluti viderunt
Chriſtum boni maliue in carne, & au-
diunt Euangelium cuncti qui veniunt ad
Eccleſiam, licet non intelligant quæ le-
guntur. Porro quod ſequitur,

QVIA *multi Prophetæ & iuſti cupierunt
videre quæ videtis, & non viderunt, & audire
quæ auditis & non audierunt.*] Videtur huic
loco eſſe contrarium quod alibi dicitur,
Abraham cupiuit videre diem meum, vi-
dit & gauiſus eſt. Veruntamen non dixit,
omnes Prophetæ & iuſti cupierunt vide-
re quæ videtis, ſed multi. Vnde inter mul-
tos poterat fieri, vt alij viderint, alij non
viderint. Sed temerarium eſt de his quip-
piam definire, aut merita Sanctorum diſ-
cernere. Nam Abraham vidit in ænigma-
A te, vidit in ſpecie, Apoſtoli autem in ipſa Cap. XIII.
completione veritatis. Et ideo beati, quia
quod futurum illi cernebant in ſpiritu,
iſti iam completum videbant in Chriſto,
& ad voluntatem interrogabant eum de
omnibus, & conueſcebantur ei in omni-
bus Sacramentis. Et tantò perſpicacius
cuncta nouerant, quanto præſentius eius
fruebantur eloquiis & doctrinis.

OMNIS *qui audit verbum regni & non
intelligit, venit malus & rapit quod ſemina-
tum eſt in corde eius.*] Ex quo oſtenditur,
B quia qui non intelligit quod audit, ve-
rè nec audit auditu auris, quia non capit
quæ audit ſenſu carnis. Vnde hortatur
nos vt diligentius audiamus quæ dicun-
tur in Scripturis diuinis. *Venit malus*, in-
quit, *& rapit quod ſeminatum eſt in corde e-
ius.* Malus igitur bonum ſemen rapit,
non aliunde quàm de corde, in quo ſe-
minatum eſt. Non quod vlla diuerſitas
litteræ ſit, id eſt animarum credentium.
Sed quia *ſecus viam cecidit*, ideo, *volu-* *Luc.8.5.*
cres cæli comederunt illud. Secus viam er-
C go cadit ſemen verbi, quando ipſi dæ-
mones viam ſibi faciunt in anima, vt eſt
illud *Incuruare* animæ tuæ *vt tranſea-* *Eſa.51.23.*
mus per eam. Alioquin niſi curua eſſet a-
nima, id eſt, vitiis implicita, tranſitum
per eam dæmones non haberent. Sed
quia eis tranſitum in ſe præbuit, propter-
ea quidquid ſeminatur in ea boni, con-
tinuo malus rapit. Nec poteſt aliter do-
nec miſera anima in ſe talibus iter præ-
D buerit ſpiritibus. Mira ſiquidē locutio, vt
cùm verbum regni ſeminatum in corde
dicitur, tranſit continuo ad eum in quo
ſeminatur, ita dicens.

HIC *eſt*, inquit, *qui ſecus viam ſemina-
tus eſt.*] Ac per hoc & verbum ſemen eſt,
& ipſe in quo ſeminatum eſt. Vtrumque
tamen, quia iuxta viam ſunt, non vtique
iuxta viam illam quæ Chriſtus eſt, ſed ſe-
cus eam quā ipſi ſibi dæmones attriuerūt,
cùm eam à ſtatu rectitudinis deflexam &
curuam inuenerunt, ideo continuò Sa-
thanas rapit illud de corde, ne creden-
E tes ſalui fiant. Qui modus locutionis
ſecundum idioma ſacrarum Scriptura-
rum inuenitur, ne carnaliter hæc pa-
rabola æſtimetur dicta. Vnde Marcus
Euangeliſta ſignificantius ait, *Hi autē ſunt* *Marc.4.15*
*circa viam vbi ſeminatur verbum, & cùm au-
dierint, continuò venit Sathanas, & aufert
verbum quod ſeminatum eſt in cordibus eo-
rum.* Quaſi diceret, quia ipſi iuxta
viam ſunt, & viam in ſe præbuerunt

Cap. XIII.

dæmonibus, ideo aufertur ab eis quod ſeminatum eſt. Et ait hoc Matthæus, vt totum ſpiritaliter quod ſupra dictum eſt, de ſemine intelligatur. Sicque ſequitur,

Qvi *autem ſuper petroſa ſeminatus eſt, hic eſt qui verbum audit, & continuo cum gaudio accipit illud.*] Veruntamen ſupra propoſitum eſt, quod alia ceciderunt, id eſt ſemina, ſuper petroſa. Et nunc ipſe ſeminatus dicitur ſupra petroſa, in quo ſeminatum eſt ſemen verbi, quia ipſe rotus in corde lapideus & durus vitio ſuo effectus eſt. Habebat tamen quantulamcumque, licet non multam terram, id eſt, quandam affectionem (quamuis ad tempus) boni, & ideo dicitur cum gaudio ſuſcepiſſe. Sed quia non habuit altitudinem terræ, lõganimitatem ſcilicet & perſeuerantem patientiam, vicit duritia cordis pluuiam diuini verbi, nec habuit ſemen humorem virtutis, quo radicem firmaret ſeminis. Quia temporalis erat, nec ad æterna tendens, propterea rectè dicitur,

Facta *autem tribulatione & perſecutione propter verbum continuo ſcandalizatur.*] Quod ſupra dixerat, aruerunt. Et notandum ex verbis Domini, quia in ortu Solis vel calore quamſæpè in Scripturis diuinis tentatio vel perſecutio deſignatur, ſicut eſt illud, *Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem.* (Pſ. 120. 6.) Quoniam quos vrit tentatio vel perſecutio, quia non habent humorem perſeuerantiæ in caritate, cito, facta interrogatione de verbo, corruunt in negationem. Sed magna diſtantia eſt inter eum qui multis tribulationibus pœniſque compellitur Chriſtum negare, & eum qui ad primam perſecutionem ſtatim ſcandalizatur & corruit. Similiter & inter eum qui procliuis eſt quotidie ad peccandum, & eum qui grauioribus tandem vincitur tẽtationibus, ſi continuo diuina clementia fuerit recreatus.

Qvi *autem ſeminatus eſt in ſpinis, hic eſt qui verbum audit, & ſollicitudine iſtius ſæculi, & fallacia diuitiarum, ſuffocat verbum, & ſine fructu efficitur.*] Similiter ſupra dictum eſt, alia ceciderunt in ſpinis, id eſt, alia ſemina. Hic verò ipſe in quo ſeminata ſunt, ſeminatus eſſe dicitur, quia ſemen verbi in ſe habuit, vt per hoc quod ſeminatum eſt ipſe qui percepit ſeminatus intelligatur, inter ſæculi diuitias creſcens & fallacias vanitatis. Nec igitur mirum ſi talis ſit locutio, cùm & ipſi ſpinæ dicantur, ſicut eſt illud in Canticis, *Sicut lilium inter ſpinas, ſic anima mea inter filias*; (Cant. 2. 2.) quarum, licet floreant, nunquam ab illis eſt fructus ſicut nec curæ ſæculi, etſi videantur cibum habere ſalutis. Vnde & ad Adam iuxta litteram etiam figuratè loquitur. *Cùm operatus fueris terram, ſpinas & tribulos germinabit tibi.* (Gen. 3. 19.) vnde, *in ſudore veſceris pane tuo.* Quoniam quicumque ſæculi ſe dederit voluptatibus curiſque iſtius mundi, panem cœleſtem & cibum verum non niſi inter ſpinas comedit; attamen in ſudore & labore nimio. Quia *diues difficile intrabit in regnum cælorum.* (Mat. 19. 23) Eleganter autem adiunxit, & fallacia diuitiarum, quia blandæ ſunt diuitiæ. Aliud itaque agunt & aliud pollicentur; lubrica eſt earum poſſeſſio. Quarum oblectamentis, & fallaciis ſuffocatur verbum Dei, dum inſtabili gradu citò & habentes deſerunt, & non habentes reficiunt. Hæc tria ſiquidem ſeminum illi congruunt loco vbi ait, *Deſcendit pluuia, flauerunt venti, & irruerunt flumina.* (Matt. 7. 25 27.) Quoniam tria ſunt iſta, in quibus non ſolùm agricultura ſubuertitur, verumetiam ſtructura diuini ædificij ſubuertitur.

Qvi *verò*, inquit, *in terram bonam ſeminatus eſt, hic eſt qui audit verbum, & intelligit, & fructum affert.*] Aptus quidem ordo vt primum audiat quis verbum, deinde intelligat; quoniam audire tantùm aure carnis, & non intelligere aure mentis, parum eſt. Veruntamen admonent ipſi gradus in terra bona, quales ſint præfati differentiarum fructus in terra mala, dum in vtraque parte tres inueniuntur variaſſe licet vnius ſeminis qualitates; non quod ſeminis vitium eſſet, ſed quia qualitas agriculturæ id attulerit, vt etiam in vna eademque bona terra, tres vnius ſeminis dicantur prolatæ fructus vbertates, centeſimi ſcilicet & ſexageſimi, nec non & triceſimi. Veruntamen nec in illa, nec in iſta parte mutatur naturæ ſubſtantia, ſed voluntas & agricultura fidelium vel infidelium. In quorum corda, quia venit malus & rapit quod ſeminatum eſt in corde eius, inde ſecundò ac tertiò ait, *Hic eſt qui verbum audit.* Similiter & in expoſitione bonæ terræ, iſte eſt, inquit, qui audit, deinde intelligit, ac ſic profert fructum doctrinarum, non minus in opere, quã in intellectu. Quoniã

quidquid meruit audire, feſtinauit noſſe & intelligere, quæ verò intellexit, opere implere. Et ex hoc quippe trino profectus gradu, naſcitur culmen ſummæ perfectionis, vt ſit omnis Eccleſia Chriſti, bicamerata, vel tricamerata. In quibus profectò gradibus quaſi per tabulata templi veri Salomonis, aſcenditur vſque ad arcem integræ perfectionis. Depingitur autem iſte numerus, *Centeſimus, ſexageſimus & triceſimus*, etiam iuxta ætates humanæ naturæ. Quoniam homo cùm fuerit triginta annorum, tunc fortiſſimus habetur ad omnia, & ſponſalitatis iura amplius amplectitur, ac hinc inde filij procreantur. Idcirco ſub hoc numero fructus coniugatorum ab omnibus Eccleſiaſticis viris iure exponitur. Deinde ſexageſimus augetur, quia cùm ad hanc ætatem peruenerit quis, deſinit iam belligerare, etiam & filios interdum procreare. Sub quo ſanè numero viduarum & omnium continentium ordo deprehenditur; quorum ideo copioſior fructus, quia magis ſunt à ſæculi actibus alieni, ſub anguſtia pœnitudinis & tribulatione pij laboris, Deo vacare noſcuntur. Vnde & Apoſtolus viduam, quæ verè vidua ſit & deſolata, non minus quàm ſexaginta annorum iubet eligere. Hinc & cœlibes vocantur, eo quod iam deinceps cœleſtem vitam debeant ducere, vt ad duplicatum fructum, ſicut & viduæ in ſua deſtitutione poſſint aſcendere, vt deinceps iam ſopitis huius vitæ paſſionibus omnis conditio ad melioris vitæ negotia ſortiatur. Porro cẽteſimum fructum æquè Virginibus vel Martyribus conſecratum & reconditum credimus; quamuis quidam noſtrorum ſolummodo ad Martyres, propter contemptum mortis, illud referre contendat, & ad virgines ſexageſimum, propter otium interius, vt ait, deputat, quia non pugnant contra conſuetudinem carnis. Sed mira interpretatio, vbi nec gratia æſtimatur, nec incorruptio conſeruata, quæ conſors Angelorum eſt, ſuis priuilegiis honoratur. Quod ſi ita eſſet, quia non eſt, videretur cœlibatorum & viduarum, atque omnium continentium, vel pœnitentium ordo excluſus, quibus poſt militiam vel otium, quaſi ſexagenariis iam duplicata merces ob contemptum ſæculi iure rependitur. Quas partes, quia pius Magiſter non expreſſit, nec ſecreuit, nec demonſtrauit, nec definiuit, non ideo tamen liberè ober-

A tare debemus à regula veritatis. Alioquin in toto huius parabolæ textu, quid putas quomodo veritas eluceſceret tantæ intelligentiæ, niſi diuina auctoritas eam reſeraſſet? De qua veritate vix perfecti in his quæ reſtant ſe conuenire poſſunt. Vnde benigniſſimus Saluator in cæteris vt regulam tractandi, parabolis, ac ſi prudens orator, oſtenderet hanc per ſe parabolam, paucis explanare voluit verbis; deinceps auditores ſuos vt prouocaret ad intelligentiam reliquarum, quas B propoſuit, parabolarum. Fecit enim, vt aiunt, ad ſimilitudinem portantis vas plenum miris & diuerſis ſpeciebus, quas in terra cum detulerit, vbi antea necdum viſæ fuerant, oſtendunt vnam ex eiſdem valdè locupletem, & multis exornatam coloribus, quatenus ex hac vna prouocet mercatores regni cœleſtis ad cætera quæ intus obſcurius obuoluuntur. Et ideo tam diuerſa proponit, vt omne faſtidium detergeat; quia nouit cœleſtis orator ſecundum conſuetudinem C patriæ, in parabolis grauiter, copioſè, ornatéque dicere. Nouit & peritiſſimè docere, animos commouere granditer audientium, efficaciter perſuadere, vt diuerſas audientium voluntates ſuauiſſimis parabolarum oblectet blandimentis. Et ideo ex vna eadem terra, triceſimum & ſexageſimum atque centeſimum fructum repromittit, iuxta culturæ qualitatem. Sed quanta ſit ho- D rum graduum diuerſitas, quantaque diuinæ ſapientiæ Maieſtas, & quanta poteſtas eloquentiæ ſuæ, quantumque pondus habeat in loquendo, nemo eſt qui dignè admirari poſſit, nemo qui ad liquidum explicare. Vnde videamus etiam in computatione Græcorum, qui ſemper ſapientiam quærunt qualiter iſte formetur numerus. Nam triceſimum numerum idem ad nuptias referunt, quoniam in ſiniſtra manu ipſa digitorum complexio, quaſi ſub molli oſculo maritum ſimul depingit & coniugem. E Sexageſimum verò, ad viduas ſeu cœlibes, eo quod ſub iugo tribulationis & anguſtiarum ſint poſitæ, determinant. Vnde & à pollice index digitus deprimitur fœdere viduitatis, vt quantò maior difficultas grauitatis & oneris, tantò magis præmium augeatur. Porro cẽteſimus, quia ad virgines refertur, ſeu Martyres, de ſiniſtra tranſit ad dexteram; ita vt quibus digitis nuptiæ ſignificantur, & viduę circulum faciens coronam exprimat,

Cap. XIII.

virginitatis. Et hoc eſt quod canitur in Pſalmis, *Aſtitit Regina à dextris tuis*; quia vera incorruptio, ſoror eſt Angelorum, quorum ſocietas in Chriſto in dextris vtique collocatur. *Aliam quoque parabolam propoſuit eis, dicens.* Rectè aliam, quia multæ ſunt, & non alteram, ne forte duæ tantùm intelligerentur, quas ipſe auctor vitæ per ſe clementer expoſuit, licet paucis in medio interpoſitis, vt cæterarum intelligentia ex iſtis auidius requiratur. Quarum quia floridus eſt intellectus, & dulcis auditus, plurimum inuitat lectorem ad reliqua in cæteris, quæ obſcura ſunt, requirenda. Quia benigniſſimus Saluator quaſi prædiues valdè paterfamilias quos inuitat ad epulas æternæ ſatietatis, interim diuerſis delitiarum reficere curat cibis, in via, vt vnuſquiſque ſecundum naturam ſtomachi ſui alimenta percipiat ſalutis. Sed quia has tantum, vt dixi, duas, licet paucis interiectis, ipſe per ſe expoſuit, ſimul iungendas cenſui. Et ſicut eas cœleſtis ſapientia ſplendore diuinæ intelligentiæ illuſtrauit: ita legentibus, ſimul vt propoſitæ ſunt, aſſignare decreui.

Pſ.44.10.

SIMILE *eſt*, inquit, *regnum cœlorum homini qui ſeminauit bonum ſemẽ in agro ſuo.*] Quam itaque ſimilitudinem, coram turbis, vna cum cæteris, obſcurè valdè perorauit. Deinde dimiſſis turbis venit in domum, & acceſſerunt ad eum diſcipuli, quaſi domeſtici, quaſi familiariſſimi, & dicunt ei, *Ediſſere nobis parabolam zizaniorum agri.* Quæ niſi obſcurior videretur prę cæteris, nequaquam de hac ſola interrogarent quaſi inſcij, quam nec populus merebatur audire, nec poterat. Quibus pius Magiſter ait,

QVI *ſeminat eſt filius hominis, ager autem eſt mundus, bonum vero ſemen ij ſunt filij Regni; zizania autem filij ſunt nequam. Inimicus qui ſuperſeminat eſt Diabolus*, & cætera.] Hæc ideo præmiſi, vt liberior daretur facultas loquendi, & multiplicem quæſtionem ex his paucis quæ reſerata ſunt à Domino, perſpicacius intelligeremus. Quoniam quæ expoſita ſunt & noſtræ intelligentiæ derelicta, enucleatius requirenda ſunt & breuiter annotanda. Quia ad hoc diuinus arbiter clauſis tegit veritatem figuris, Sacramentis obumbrat, obſcurat myſteriis, vt fideles & deuoti in his exerceantur. Exponit nonnulla ſecretius, vt ad ea quæ obtecta ſunt auidiores ſui reddantur. *Simile eſt*, inquit,

Cap. XIII.

A *regnum cœlorum homini*, quoniam Chriſtus factus eſt homo, vt pereunti humano generi ſubueniret. Qui homo ſeminauit bonum ſemen in agro ſuo. Audis quemadmodum ipſe Deus homo, ſator mũdi, rerum principia bona fecit, nec vllum malum ab auctore primæ originis proceſſit, ſed omnia valdè bona fecit. Idcirco non ſunt audiendi Manichæi, ſeu cæteri hæretici, qui dicunt aliquid mali eſſe creatum à Deo tenebrarum, quoniam B ab inimico ſuperſeminatum eſt malum, & non procreatum ab auctore Deo, qui cũcta fecit valdè bona. Sed *Inimicus homo*, id eſt Diabolus, *ſuperſeminauit zizania* in medio tritici. Primum in Adam dum eſſet in Paradiſo, deinde in Cain iam in mũdo. Et ſic per omne genus quod diſſeminatum eſt ab vno, vſque ad finem ſæculi. Et ne in longum protraham tractatum, ſemper bonis ab initio miſcuit mala, virtutibus vitia. Conſtat igitur quod ex vno homine Deus omnem repleuit terram, & C ſemine ex vno pius ſeminator totum genus humanum tantam multiplicauit in meſſem. Sed inimicus homo, qui ideo inimicus appellatur, quia Deus eſſe deſinit, quod eſſe voluit, ſemper vitalia noſtra vertit ad ruinam, & creaturam ad agnitionem Dei creatam, & laudem conuertit ad iniuriam. Ita in mundo vt neſciretur Deus, quoniam ſe Deum eſſe mentitus eſt. Hinc ſapientes ſæculi fecit ſtultos; ſpeculatores mundi docuit nihil videre; profeſſores ſcientiarum fecit ſcientiam D non habere; inquiſitores rerum, iuxta Apoſtolum, dimiſit ignaros. Sicque totam ſegetem ſatam in mundo cœleſti ſemine, hæretica prauitate, vel fallacibus præſtigiis ſuperſeminando confudit, vt manipulos loro fidei & caritatis alligatos, gehennæ faſciculos faceret, & igni perpetuo concremandos, ne triticum cœleſte perueniret ad horreum. Non quod naturam mutaret tritici, ſed quia vitiis infecit eum, ne quod bonum creatum erat E in mundo, obediret auctori vt perueniret ad horreum. Hoc quippe egit dolis, machinis, fraudibus, vt degeneraretur triticum & fieret lolium, non natura, ſed per vitium deprauatum. Inde igitur in mundo hæreſes, inter ſanctos peccatum, inter pacificos lites, inter ſimplices doli, inter innocẽtes nequitię. Nec igitur curat vt acquirat zizania, ſed vt triticum perdat. Nec vt obſideat mortuos, ſed vt impugnet viuentes. Nec quærit

Mat.13.25.

Cap. XIII.

capere quos poſsidet ſubiectos, ſed vt iuſtos capiat ſuo vitio iam corruptos. Et hoc totum non in die, dum vigilat quis ad præcepta Domini cuſtodienda, ſed dum dormiunt homines ſomno torporis & ignauiæ, venit inimicus in medio tritici & vadit, non itaque alubi quàm in medio tritici, quia malum nuſquam eſt niſi in aliquo bono; vt de bono, quia malus eſt, ſuo vitio faciat & ipſe malum. Veruntamen & hoc ipſum non niſi dum dormit ipſe quem decipit. [Pſal.75.14] Vnde Dauid, *Dormitauerunt*, inquit, *omnes, & dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis.* Idcirco inimicus homo ſuperſeminauit zizania, vt tota periret Dominica meſsis. Et egit hoc præſtigio ſuo celantibus tenebris, vt adulteratæ meſsis noxa redundaret ad ſeruos, hincque pœnam ſumerent vnde ſperauerunt palmam. Propter quod euigilantes ſerui præ timore & cura eo quod euenerat iſtud expaueſcunt, hoc metuentes ne zizaniorum germina ad illorum redundaret offenſam, quorum conſcientia præter iactum boni ſeminis nihil habebat. Vnde cogitare oportet quàm periculoſum ſit his qui præſunt, aliud intendere, vel ignauia torpere. Ne fortè in meſſe ſibi commiſſa inimicus ſuperſeminet zizania, id eſt crimina, vel hæreſin, vnde pereat bonum ſemen, quod à Domino ſeminatum eſt. Quia licet ſeminet quis verbum prædicationis, ipſe Chriſtus eſt qui ſeminat, quia exiit ſeminare ipſe, & quod ſeminatur in cordibus credentium.

CVM *autem*, inquit, *creuiſſet herba, & feciſſet ſpicas, tunc apparuerunt zizania.*] Quia quod latebat in herba manifeſtatur in ſpica, & quod celatur in germine, aperitur in fructu. Hinc quoque Dominus ait, [Matt.7.16] *A fructibus eorum cognoſcetis eos*; quoniam in Eccleſia Chriſti multi flores, multitudinē fructuum pollicentur. Sed orta tētatione ad fructum boni operis pauciſſimi remanent. Hinc eſt quod boni meſſores ſemper vigilant & metuunt, ne fortè illis dormientibus, triticum ſordidetur & cōmiſceatur ſemini alieno. Hinc etiā quod aditum ſui Domini præueniunt, nec ſecuri ſunt de innocentia, aut timent reatum incurrere de ſilentio.

ACCEDENTES *autem ſerui patrisfamilias, dixerunt ei.*] Accedunt itaque mēte & non corpore, nec loco ſed fide, & dicunt non clamore vocis, quia parabola eſt, ſed corde tacito cum dolore, *Nonne,*

A inquiunt, *bonum ſemen ſeminaſti?* Seminaſti, aiunt, & non ſeminauimus. Quoniam quidquid eſt boni, quod agimus, totum auctori, & nō nobis, attribuere debemus. *Vnde ergo habet zizania?* Quæ nimirum vox plena admirationis eſt, plena ſtupore & pauore. Quomodo natura humana, quæ bona creata ſit à bono Deo, ſic vitiari potuerit & degenerari, vt aliud eſſet, non per naturam, ſed per vitium, quàm quod creata eſt. Totum ergo ſe ignorare oſtendunt, quo Dei iudicio factum ſit, vt B homines ad imaginem Dei facti rationales, & boni conditi ſic aberrare potuerunt à Deo, vt tam vani eſſent & ſteriles, à fructu alieni, ita vt nihil aliud quàm lolium viderentur parati potius ad gehennam, quàm digni vt reconderentur in horreum Paradiſi ad quod creata erant. Idcirco ceſſet humana præſumptio, ceſſet hæreticorum prauitas, qui de diuino iudicio, & præſcientia Dei temerè aliquid definire vel ſuſurrare præſumunt, cùm & ipſi Angeli, piè interrogando ſe ignorare fatentur C quo iudicio contigerit. Sed diuinus arbiter longè ſe & ipſos Angelos ſanctos remouet à culpa. *Inimicus homo*, inquit, *hoc fecit*, quia infecit & vitiauit bonum quod à bono creatum eſt, & ſeminatum in mundo. Quod ſi deinceps velit aliquis vltra interrogare, quare quem nulla latent, etiam antequam fiant, hoc permiſerit? Profectò quia nihil ei deperire poteſt, & plus fuit myſtica diſcernere, quàm D myſterium prohibere. Quia maius eſt reparare perdita, quàm ſeruare illæſa. Simulque obſerua quod iam reſponſum eſt, quia oportet zizania, id eſt hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fiant. Tunc deuoti ſerui, *Viſimus*, inquiunt, *& colligimus zizania?* Indefeſſi quippe ſuum offerunt laborem, nec patiuntur, Dominicæ meſſis, ſaltem temporaliter, videre tantam fœditatem. Veruntamen pius Dominus, quem tempora non fatigant, qui quādo vult ſuas poteſt abolere iniurias, *Sinite*, inquit, *vſque ad meſſem*, & continuo addidit cur hoc E præcipiat.

NE *fortè*, inquit, *dum vultis euellere zizania, eradicetis ſimul & triticum.*] Alioquin clemētiſſimus Dominus, niſi hoc iuberet videretur tollere pœnitentiam. Sed imperiti cultores & operis Dei neſcij, neque ſcientiam diſcretionis habentes, aliquādo dū cupiunt euellere loliū, eradicant ſimul & triticum. Non dico vt contradicam illud Apoſtoli, *Auferte malū ex vobis,* quod [1.Cor.5.13.] contrarium huic loco ſonare videtur. Sed

Cap. XIII. aliud eſt de manifeſtis apertiſque criminibus iudicare in Eccleſia, aliud de his quæ adhuc quaſi in herba latent. Nam zizania, quod nos lolium eſſe dicimus, antequam in culmum veniant, dum in herba ſunt, tanta ſimilitudo in eis eſt, vt diſcerni vix aut nunquam poſſint. Et ideo Dominus, *Sinite*, inquit, *vſque ad meſſem*. Quoniam poteſt fieri quod hodie zizania videtur, cras triticum fiat, & quod ad præſens paret triticum, in futuro vertatur in lolium, dum aliud protendit in ſpecie, & aliud miniſtrabitur in flore. Ergo poteſt fieri vt qui hodie eſt hæreticus, craſtina die ſit non ſolùm fidelis, verumetiam & defenſor fidei. Sic & de cæteris vitiis ſane intelligendum. Quia niſi Dei patientia ſubuenitet, etiam Matthæum (cuius hoc Euangelium eſt) non haberet, nec Paulum de perſecutore Apoſtolum poſſideret. Vnde colligitur ne, vbi quid ambiguum eſt, Magiſter Eccleſiæ ſententiam citò proferat, ſed Deo iudicij terminum reſeruemus, vt cùm dies iudicij aduenerit, ille non ſecundum ſuſpicionem criminis, ſed iuxta manifeſtum reatum, de Sanctorum cœtu reum eiiciat. Sanctos verò, quia appellantur triticum, in horreis, id eſt in manſionibus æternæ vitæ ſuſciperet. Porrò quod meſſis, conſummatio ſæculi dicitur, quia vltra nec ſatio erit agri, nec fructus humani ſeminis vltra augebitur. Sed tunc tempus eiuſdem meſſis erit, id eſt iudicij dies, quando de ſingulis iudicabitur. Præterea meſſores, quibus dicitur, *Colligite primùm zizania*, teſte Deo, ipſi Angeli ſunt, qui ſunt in auxilio Eccleſiæ Dei, quos Apoſtolus Paulus adminiſtratorios vocat ſpiritus, qui poſiti ſunt in miniſterio Sãctorum, propter eos qui hæreditatem accepturi ſunt ſalutis. Interea quod ait, *Colligite primùm zizania*, non quod altera ſit reſurrectio iuſtorum, & altera peccatorum vel impiorum, ſed quia primum ſegregandi ſunt mali à bonis, & tunc Sancti ſimul colligẽdi ſunt in regno.

Matt.13. 43. Et tunc *fulgebunt ſicut ſol in regno patris*, quia adoptati ſunt in filios per mortem filij Dei. Aliam parabolam propoſuit eis, dicens.

SIMILE *eſt regnum cælorum grano ſinapis*.] Mira & ineffabilis comparatio; ecce grano ſinapis comparata eſt tota cœleſtis magnitudo. Sed quid ſit quod Maieſtas regni, tam parui, tam minimi ſeminis ſimilitudine concluditur, ne abſque magna conſideratione prætereundum eſt. Quaſi profectò illa cœleſtis ſapientia nihil inue-

A nerit locupletius quàm granum ſinapis, cui illam omnipotentiam ſupernæ virtutis compararet. Vnde ergò Euangelium nemo in tranſitu legat. Parabolas Chriſti nemo quaſi vile aliquid accipiat. Quia vile non debet videri illud regnum cœlorũ ſua ſingularitate potens, æternitate fœlix, diuinitate præfulgens, toto diffuſum cœlo, tota terra dilatatum. Sed cogitare non ſufficio, penetrare nõn valeo, illa ſapien- B tia diuina, quid quod tam inæſtimabile ſacramentum, tamque ineffabile grano ſinapis coarctat, & infra tantam paruiſſimi ſeminis concludit anguſtiam. Hinc quæſo ceſſet oblatrare hæretica prauitas, quod Deus fieri dignatus eſt homo, ſi cœleſtis regni Maieſtas omnis vſque ad grani ſimilitudinem venit. Quid quæritur quod Dominus totius mundi formam ſerui acceperit? Porrò regnum cœlorum, ſicut iam ſupra dixi, tripliciter accipitur; ſcilicet aut ipſe Chriſtus, ſicut hoc loco; aut præſens Eccleſia, ſicut in quàm plurimis; certè aut Euangelium, quod & hic C etiam non incongruenter ſignificatur. Quia vltra omnium Philoſophorũ dogmata, & ſcripturarum ſanctarum myſteria, creuiſſe manifeſtum eſt. Sed melius tamen de Chriſto intelligitur dictum, ex quo, & per quem, ipſum Euangelium creuit & dilatatum eſt. Quia ſicut *quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus, & quod ſtultum eſt, ſapientius eſt hominibus*: Ita hoc minimum Dei, tota magnitudine hominum etiam & Angelorum magnificentius inuenitur. Ita tamen ſi hoc granum ſinapis D nos in noſtris ſic ſeminemus pectoribus, vt intelligentię magnitudo nobis intus in arborem creſcat. Et non in qualemcunque arborem, ſed in eam & talem ac tantam, ſub qua in ramis requieſcant omnia volatilia cœli, & ſenſus noſtri leuentur ad cœlum, ac totum ſcientiarum diffundatur in ramos. Deinde ita teratur in corde, vt ora noſtra guſtu feruentia viuido fructus ſui ſapore ſuccendat. In tantum etiam, vt ab oculis lacrymæ, præ ni- E mio ardore, decurrant: & ita igne ſeminis ſui tantùm in nobis ardeat, vt cerebrum purget, & verticem mentis tangat. Flammetur in pectore, quo ignorantię totum à nobis auferat ſua deguſtatione faſtidium, & feruentes reddat. Talis igitur & huiuſcemodi naturæ ſinapis intelligentia inſinuat, non ſe grano huius oleris ſine cauſa comparaſſe, *quod acceptum homo*, Deus pater videlicet, *miſit in agro ſuo*, vel ſicut alij codices habent, in horto ſuo, id eſt, in Cap. XIII.

1.Cor.1. 25.

Matt.13. 32.

Cap. XIII.

Eccleſia ſua, vel in mundo. Quod autem A minimum ſe dicit cunctis ſeminibus holerum, nec mirum cùm ait in Pſalmo de ſe, *Ego ſum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.* Pſal. 21.7. Hinc autẽ, cùm creuit, hoc eſt, cùm reſurrexit, factus eſt arbor, & aſcendit vſque ad cœlos. Ergo rami eius, ſcilicet Apoſtoli, dilatati ſunt & creuerunt, quia *in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ, verba eorum.* Pſal. 18.5. Ita vt volucres cœli, qui Sancti intelligũtur, habitent in eis, id eſt, in eorum doctri- B na & Magiſterio, dum terrena deſpiciunt, & cœleſtia appetunt. Quod ſi ad Euangelium alio ſenſu refertur hoc granum ſinapis, tunc homo ſeminans verbum Euangelij Chriſtus intelligitur. Quod ideo minimum dicitur, ad comparationem humanæ Philoſophiæ, quia non credentibus vile videtur. Sed cùm ſeminatum fuerit in corde fidelium, fit arbor eximia dum aſcendit, & dilatatur vltra omnem ſapientiam mundanam. Interim verò doctrina Euangelij minima videtur omni- C bus diſciplinis. Quoniã ad primam nouæ inſtitutionis doctrinam fidem non habet veritatis, hominem Deũ, Deumque mortuum; ſed inde omne ſcandalum crucis oriri videtur. Quam ſanè doctinam confer dogmatibus Philoſophorum, & libris eorum qui nimio ſplendore eloquentiæ redolent, compoſitione verò ſermonis renitent, ſicque videbis quantum minus ſit ſemen Euangelij, ſeminibus liberalium artium. Sed illa dum creſcunt & augen- D tur paſſim, nihil vitale afferunt, nihilque ſalutiferum demonſtrant, neque viuidum aliquid ad perpetuitatem æternam. Quinimo totum flaccidum, totumque marcidum, frondeſcit & floret in olera & herbas, quæ citò areſcunt. Sed Euangelij prædicatio, quæ minima videbatur, vel parua in initio fidei, cùm in anima credentis vel in toto mundo radicauerit, ſicut feciſſe cernimus, tota creſcit in arborem, ita vt volucres cœli, animæ videlicet credentium vel virtutes Dei ſeruitio mãcipatæ, veniant & habitent in ramis eius. E Porrò rami huius arboris dogmata probantur eſſe ſanctorum prædicatorum diuerſa, in quibus ſupradictarum volucrum ſancta requieſcit ſocietas. Hinc ergo aſſumamus & nos pennas columbæ, vt ad altiora poſſimus volare; necnon habitare in ramis huius arboris & nidos facere doctrinarum. Veruntamen multi legentes hoc granum ſinapis minimum omnibus ſeminibus. Nec non & quod alibi dicitur à

diſcipulis, Domine *auge nobis fidem*, quibus Cap. XIII. reſponſum eſt, *Amen dico vobis, ſi habueritis fidem quaſi granum ſinapis, & dixeritis monti huic, tranſi de loco iſto, & tranſibit.* Lu. 17.5.7. Omnino putant Apoſtolos, vel paruam fidem habuiſſe, vel Dominum de fide eorum (quia parua erat) eos arguiſſe; non intelligentes, quod Paulus Apoſtolus hanc fidem grano ſinapis comparatam, maximam & eximiam iudicauerit. *Si habuero*, inquit, 1. Cor. 13.2. *omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.* Quæ nimirum fides quæ montes transfert, ipſa eſt illa, quæ grano ſinapis à Domino comparatur, & ea eſt tota & integra fides in qua eſt omnis fides. Quia Deus Trinitas per eam verè & fiducialiter colitur & amatur, in qua totus eſt Chriſtus, per quem omnia ſunt, & per ipſum ipſa fides omnia operatur. Porrò rami eius tunc dilatantur, cùm expoſitiones ſanctorum Patrum ex ea creſcunt doctrina, in quibus volucres cœli, ſcilicet amatores veræ ſapientiæ, ſecurè requieſcunt. Quoniam deſuper venit quod ſeminatum eſt, idcirco confidenter ſuſcipitur auditum, fide radicatur, ſpe creſcit in altum, charitate diffunditur, & dilatatur in ramos, confeſſione extenditur, virtutibus quotidie vireſcit. Ad quam ſane amœnitatem frondium aues cœli iugiter inuitat, id eſt ſpiritales ſenſus, atque ipſos in eiſdem ramis, quaſi ſub quiete recipit manſione quo nidificant, & nutriunt ſibi pullos in mente ſempiternos. Quod ſi rurſus hoc granum in horto ſeminatum, quo iacuit in ſepulchro requiris, inuenies primum in vtero virginis, deinde in Eccleſia ſeminatum. Ex quo nimirum horto ſponſus in Canticis, *Hortus concluſus ſoror mea, hortus concluſus, fons ſignatus*, Cant. 4.12. emiſſiones duæ, inquit, Paradiſi. In quo plane horto, quia creuit hoc granum, totius regni ſumma in eo manet. Quod regnum Chriſti, qui creuit in arbore crucis, & per totum dilatatus eſt orbem, qui quantò plus attritus eſt paſſione, tantò amplius fructus ſui in mundo effudit ſaporem, & efferbuit charitas dilatata. Apparuit ſiquidem virtus eius vehementior, quando comminutus eſt vſque ad puluerem, & eliquatus prælo paſſionis. Ex hoc quippè eſt tota origo regnandi. Et ideo cantamus fideliter, *Dominus regnauit à ligno.* Hinc nemo dubitet ex hoc grano, quia olim iam radicatum eſt in Patriarchis, natum eſt in Prophetis, creuit in Apoſtolis, conſummata eſt arbor magna in

Cap. XIII.

Eccleſiis. Multiplices dedit in donationibus Spiritus ſancti ramos, quos Apoſtolus benè dinumerat. In quibus profectò ramis donorum mundiſſimæ cœli aues fide requieſcunt ſecuritate.

Et *aliam parabolam locutus eſt eis.*] Quapropter rogemus Chriſtum, ne & nobis loquatur cum turbis in parabolis. Quia licet delectabilius nonnunquam auditur, quod dicitur in parabolis, valdè infructuoſum tamen eſt, niſi intelligantur ea in his quæ ornantur rebus, & obteguntur figuris.

Simile, inquit, *regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus, donec fermentatum eſt totum.*] Bonus, & egregius Magiſter, regni ſui ſimilitudines ſic enarrat, ſic variat & ornat propriis comparationibus, vt non de occulto ſumat eas, neque de cœleſtibus, ſed profert illas de quotidiano vſu & de cõmuni conuerſatione, vt ad omne genus hominum perueniat quod eſt omnibus profuturum, iuxta illud Propheticum,

Pſal.48. 2.3. *Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem, quique terrigenæ & filij hominum ſimul in vnum diues & pauper.* Alioquin ſi quid ex diuinitatis occulto, ſi quid de ſecreto cœli, ſi quid de impenetrabilibus diuitum afferret in medium, hoc neſciret pauper, hoc non caperet mediocritas, nec notum ſimplicitas haberet. Nunc verò ita loquitur, vt omnibus congruat loquendi peritia. Quia homo in Dei vocatione quæritur, non diſcernitur in Dei prædicatione perſona. Propterea regnum ſuum ante, grano ſinapis memorat accepiſſe hominem, id eſt virum, nunc verò mulierem aſſerit accepiſſe fermentum: illudque ſemen exiguum creuiſſe in magnam arborem, mulierem modo exiguum fermentum ad profectum totius maſſæ manifeſtat abſcõdiſſe. Quia

1.Co.11.11. ſicut dicit Apoſtolus, *neque vir ſine muliere, neque mulier ſine viro in Domino.* Ad vnum quippe regnum diuerſum ſexum varia ſimilitudo perducit. Neque igitur virum ſeparat à muliere vocatio Chriſti, ſed contra coniungit. Quia quod Deus ex alterutro eſſe fecit, & natura ſociat, mira ſimilitudine ſimiles reddit hæc parabola & forma componit profectus. Faciunt enim hæc parabolæ, vt ſint duo in vno corpore vnum, ne ſit aut ſingularitas deſtituta, aut confuſa coniunctio. Sed quare has ſimilitudines regni ſui Dominus per virum & fœminam formauerit, quare tantam Maieſtatem regni tam vilibus tamque diſpa-

A ribus comparat exemplis & coniungat, non abs re fieri credo. Præſertim cùm dicat Apoſtolus, *myſterium hoc magnum eſt, ego autem* (inquit) *dico in Chriſto & in Eccleſia.* *Epheſ.5. 32.* Puto igitur quod pretioſum lateat aliquid in hoc myſterio. Comparationibus ergo iſtis humani generis negotium geritur, & per virum ac fœminam mundi cauſa olim à ſæculo præfigurata finitur. Dum & granum ſinapis creſcit in arbo-

B rem, de qua purgetur vterque ſexus, ita vt quidquid deliquit in illa quæ ſcientiæ boni & mali appellatur, in hac ſoluatur quæ lignum vitæ dicitur. Et fermentum in farinæ ſatis tribus abſconditur vt fermentetur totum quidquid conſpicuum eſt & corruptum primæ præuaricatiõnis peccato. Vt mulier quæ vitiauerat in Adam totam maſſam humani generis, totam maſſam carnis noſtræ redintegraret & in Chriſto, fermento iuſtitiæ, per nouam regenerationem, & innouationem nouæ natiuitatis. Mulier quæ confecerat panẽ gemitus & ſudoris, panem vitæ rurſus de-

C coqueret igne ſancti Spiritus & ſalutis, eſſetque omnium viuentium mater per Chriſtum, quæ fuerat primùm mater omnium morientium. Hoc quippe loco res de vſu geritur; vir in agro ſinapis arborem ſerit, domi mulier fermentum in farina abſcondit, panes decoquit, alimoniam præparat. Quia virum foris eſt laborare, mulierem verò domeſtica cura intus conſtringit. Hinc eſt fratres quod Sara ſterilis & anus, ex iſta præparatione fermenti

D & ex tribus menſuris, tres ſubcinericios panes Dominicæ hoſpitalitatis myſtico offert obſequio, vt ſterilitas mundi iam tota ſenectute concluſa, in menſuris tribus, hoc eſt, in æqualitate Patris & Filij, & Spiritus ſancti, fermentum fidei ſuæ vel doctrinam perfectæ intelligentiæ collocaret. Quæ nimirum mulier iuſtum fuit Domino ſuo vt tres panes ex Euangelio apponeret, in confeſſione Trinitatis, pro munere. De qua rectæ fidei conſperſione, tota Chriſtiani nominis fœcunda fa-

E cta eſt proles, & fermentata in Chriſto, vna facta eſt conſperſio. Hæc, vt cernis lector, mulier figuram gerit Eccleſiæ, quæ accepit fermentum, id eſt fidem Chriſti, vel doctrinã ſancti Euangelij, & facta eſt vna & noua conſperſio. Ita vt quidquid in Prophetis & Patriarchis, nec non & in omni veteri Teſtamento celabatur, vbi multiplices videmus, & myſticos ſenſus, totum vna ſit maſſa perfectæ fidei, in verbo, quæ fidelibus non latet, latet verò

Cap. XIII. infidelibus & incredulis. Quod autem *donec fermentaretur totum dicit*, ſi ad genus humanum retuleris, vſque ad finem ſæculi, in quo tota integritas huius fermentationis extenditur, dilatatio commẽdanda eſt. Porro fermentum de farina eſt, ſed ſingularitas ei quædam adſcribitur, eo quod virtutem habeat ſpecialem & propriam, & neſcio quam acerbitatem virtutis, in tantùm vt de modico multa efficiatur ſui generis cum Spiritu ſancto. Ita vt lex & prophetia, atque Euangelium reſoluantur nimium; & quaſi ſub tribus menſuris cooperatur hæc omnia. Vnoque de grano fermenti vnum facit. Quia quod lex conſtituit, Prophetæ nunciarunt, idipſum Euangelium explet. Fiuntque omnia per Chriſtum eiuſdem virtutis & ſenſus, vt vnum ſapiant, ita vt nihil aliud ab alio menſuris æqualibus fermentatum diſſidere reperiatur. Quanquam & ad gentium vocationem ex Sem & Cham & Iaphet, tres menſuras iſtas farinæ referre quidam non incongruè videantur, vt ſit ſenſus quod dicit donec fermentetur totùm, quia ex parte cognoſcimus & ex parte prophetamus, vt euacuetur quod ex parte eſt, & inueniatur totum vnum, quod perfectum eſt. Non dico quod omnium gentium vocatio ſit hac conſperſione ſaluata & coünita, vt fermentatum ſit totum genus humanum, ſed eorum vnitas ex tribus commendatur generibus, in quibus nulla extrinſecus admixtio fermenti inuenitur, ſed tota in Chriſto vnitas commendatur; ita vt nec fermentum ſine farina de qua eſt, nec farina ſine fermento, in quo eſt, & à quo fermentata eſt, inueniatur, quatenus per hoc omnia vnum fiant, & ſapiant vnum in Trinitate, quod perfectum eſt. Tamen hæc parabola quia à Domino non eſt interpretata, vt duæ ſupra, de quibus iam diximus, idcirco imbecillitas humani ingenij varia ſibi fingit intelligentiarum ac diuerſa dogmata. Nam quidam referunt has tres menſuras ad ſpiritum & animam, & corpus pertinere debere; ita vt hæc tria in vnum redacta per prædicationem verbi, non diſcrepent inter ſe, ſed totus & integer homo fiat noua conſperſio in Chriſto. Quia ſi duobus iſtis vel tribus inter ſe, iuxta quod alibi legitur, benè conuenerit, impetrabunt à patre quodcunque petierint. Diſſeritur & aliter locus iſte à nonnullis, quia humana, vt dixi, opinio nutabunda quàm ſæpè variè incedit, vt tantò quiſque doctior videatur, quantò aliquid in ſenſu noui inuenerit, quod ſaltem veriſimile videatur. Vnde hoc loco ſumunt de Platone Philoſophorum doctiſſimo exemplum quod vulgatum eſt, & dicunt tres eſſe in anima humana poſſeſſiones, rationalem ſcilicet, & iraſcibilem, atque concupiſcibilem. Et vt putat Philoſophus ille, rationabile noſtrum in cerebro eſt, iraſcibile in felle, porrò concupiſcibile in iecore commoratur. Quibus ita præcognitis, & determinatis, ſi acceperimus fermentum Euangelicum, & ſcripturarum ſanctarum doctrinam, de qua iam ſupra dictum eſt, & tres iſtæ humanæ animæ paſſiones in vnum fuerint redactæ, & conſperſæ fermento iuſtitiæ, ita vt in ratione vigeat prudentia mira, perfectum odium ſurgat contra vitia, in deſiderio verò vel concupiſcentia charitas Dei & proximi commutetur, vt ſit ſemper in homine viridis cupiditas virtutum; & hoc totum per doctrinam Euangelicam, quam in nobis mater Eccleſia benè conſperſit & abſcondit in cordibus noſtris. Vnde Dauid, *In corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi.* (Pſa. 118. 11) Quam ſanè interpretationem ſicut non ſatis approbo, ita nec reiicio; quia clarior eſt ſenſus huius parabolæ qui intus redolet, quem ſupra iam, licet paucis tetigimus verbis. Tamen etſi ita intelligatur, vt diximus, ſatis ædificat audientem, quamuis nõ multum erudiat lectorem. Quia interim donec ſumus in via, ſemper neceſſe eſt fermentum diuini verbi in nobis conſpergatur ad incrementum iuſtitiæ; quia ſcientia diuina illuſtrat ſenſus, leuat corda, incrementat ingenia, dilatat virtutes & inebriat, vt ſemper vireat animus in horis, reaccenſus igne amoris Dei. Diffundit augmentum charitatis, & ſic benè tota fermentatur conſperſio & innouatur iugiter, donec incorruptio veniat, & tunc fermentabitur totum, deinceps iam vt nulla regnet iniuſtitia in nobis. Quę nimirum ſata tria farinæ etiam in tribus diſtincta filiis Noë, vt dixi, à quibuſdam accipiuntur, ex quibus procreata eſt omnis natio humani generis. Sed quia non omnium eorum eſt fides, idcirco niſi pars pro toto accipiatur, aliàs totum fermẽtari, quidquid ex eis eſt, non rectè dicitur. Vnde quidam hoc refugientes, tria ſata in tribus Eccleſiæ fructibus conſperſa intellexerunt, & fermentatur in his omnis Eccleſia, doctrina Chriſti, quouſque Euangeliũ in hoc toto prædicetur orbe, & conſpergatur in cordibus fidelium. Porrò ſa-

Cap. XIII.

tum genus eſt menſuræ iuxta morem prouinciæ Palæſtinæ vnum & dimidium capiens modium, quę profectò menſura triplicata adhuc in tribus enumeratis perſonis etiam à quodam eximio doctore, fermentum conſperſum & abſconſum non incongruè interpretatur, Noë ſcilicet, & Iob, & Daniele quoniam in his tribus perſonis omnis electorum ordo deſignatur. Vnde dicitur per Prophetam, Si fuerint Noë & Iob atque Daniel in medio ciuitatis, non filios, nec filias liberabunt, ſed ipſi ſoli ſua iuſtitia ſaluabuntur. Per quos, vt dixi, omnis electorum numerus Dei conſperſus doctrina & fide intelligitur, donec omnis Eccleſia Chriſti vſque in finem ſæculi in vnum colligatur, ſub eo numero fermentata in fide perfecta Trinitatis, & doctrina Sancti Euangelij conſperſa in vnitate corporis Chriſti & plenitudine charitatis. Hæc ſecundum quorundam intelligentiam, modis expoſuiſſe diuerſis, nemo dignè reprehendere poteſt: quod ideo feci, vt curioſo lectori ſatisfacerem. Ipſe verò de pluribus quod placuerit prudenter eligat, aut certè hæc omnia ſana fide huic parabolæ non inconuenienter congruere decernat.

Ezech. 14. 20.

Haec *omnia*, inquit, *locutus eſt Ieſus in parabolis ad turbas, & ſine parabolis non loquebatur eis.*] Siquidem non diſcipulis, ſed turbis per parabolas loquitur Chriſtus. Et quod grauius eſt, vſque hodie turbæ & populus huius temporis in parabolis audiunt ſingula, & non requirunt vt intelligant, tantùm quod in ſono vocis audiunt. Sed diſcipuli, inquit, quia veri ſunt diſcipuli domi ſecretius interrogant Saluatorem, & orant vt intelligant, quod Dauid oraſſe legimus, *Audiam*, inquit, *quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem ſuam, & ſuper ſanctos ſuos, & in eos qui conuertuntur ad cor.* Vt impleretur, ait, quod dictum eſt, per Prophetam dicentem, *Aperiam in parabolis os meum, eructabo abſcondita à conſtitutione mundi.* Nulli dubium quod Mathæus hoc ex perſona Chriſti intellexerit, & ideo quia obſcuriſſimæ ſunt hæ parabolæ, in fine ita concluſit, qui habet aures audiendi, audiat. Vnde ait.

Pſa. 84. 9.

Pſal. 77. 2.

Eructabo *abſcondita à conſtitutione mundi.*] Quoniam quidquid hiſtorialiter ſonare videtur in Geneſi, vel in Exodo, ſeu in cæteris locis veteris Teſtamenti, omnia omnino in parabolis dicta ſunt, & in ęnigmatibus abſcondita. Quamuis alij tranſtulerint propoſitiones, alij abſcondita in Hebræo, tamen ænigmata habere dicitur, quia ænigma nõ eſt hoc quod dicitur, ſed quod intus ſignificatur. Ideo vnum eſt in ſenſu, ſeu dicas abſcondita, ſeu propoſitiones, ſeu enigmata tantum, vt Chriſtus aperiat os ſuum, & loquatur intrinſecus in corde propoſitiones & ænigmata, quæ ab initio ſæculi fuerant abſcõdita & obſcura valdè. Vnde diuinus ſermo ſignanter ait, *Inclinate aurem veſtram, in verba oris mei.* Nõ enim ait, erigite, ſed inclinate humiliter aurẽ veſtram, vt intus quod ſonat, nõ ſono vocis, ſed auditu mẽtis ſacramentum diuini verbi intelligatur, quod abſconditum fuit ab initio ſæculi, & præfiguratum in ſcripturis ſacris.

Pſal. 77. 1.

Tvnc *dimiſsis turbis domum reuertitur.*] Vt ibi audiant diſcipuli, quæ nec populus merebatur ſcire. Nec audire intus poterant, quoniam turba magis ſemper in tumultu huius ſæculi verſatur, quàm in ſilentio cordis. Sed quæ tunc audierũt & interrogarunt diſcipuli, iam præuenimus, vt duæ ſimul à Chriſto expoſitæ parabolæ iungerentur. Quoniam proculdubio expoſitionis ſuæ parabolam ita cõcludit, quando congregatum fuerit triticum in horreis, id eſt in mãſionibus æternis, tunc iuſti fulgebunt ſicut ſol, in virtute ſua. Nam nunc vt lux lunæ in nocte huius ſæculi, ſanctorum lux eſt, tunc verò ſicut lux ſolis ampliabitur. Vnde Iſaias ait, *Et erit lux lunæ ſicut lux ſolis, & lux ſolis*, id eſt Chriſti, erit *ſicut lux ſeptem dierum*; quia in eo erit omnis plenitudo claritatis æternæ, & à ſeptem Spiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt, omnium donorum gratia in eo fulgebit ſplendore ſempiterno. Sequitur.

Eſa. 30. 26.

Simile *eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro, &c.*] Cuius nimirum parabolæ intelligentia, etiam & ipſa obſcura eſt, dum & ipſe theſaurus abſconſus & inuentus prædicatur; ac deinde ab inuentore rurſus reabſconditus, vt ſeruetur interim obſtruſus & occultus, donec ſimul cum ipſo agro, in quo latet, pretio ematur. Vnde quid faciam pauper ingenio, quomodo reperiam quod tam diligentiſſimè occultatur? Vel quomodo effodiam, etiamſi inuenero, quod tam profundiſſimè celatur? Nam, vt ſæpè dictum eſt, veritas perfectæ intelligentiæ, obuoluta figuris, & ænigmatibus obſcurata eſt. In imis iacet, & ideo, licet eximia ſit oratio, & facundia ſublimis, imploranda eſt diuina pietas, vt eo ſpiritu diſſeran-

Cap. XIII.

tur parabolæ iſtæ, quo videntur eſſe compoſitæ. A Quoniam vt ſentio, in hac præſenti omnes ſpei noſtræ opes & diuitiæ videntur obuolutæ & abſconſæ ſatis. Cui theſauro, quia in agro latet, regnum cœlorum diuinitus comparatur. Vbi maniſeſtè oſtendit quia in homine Chriſto, Deus eſt repertus, non noſtra inuentus peritia, ſed ex ſua demonſtratus gratia. Coloſ. 2. 3. *In quo*, iuxta Apoſtolum, *ſunt omnes theſauri ſapientiæ atque ſcientiæ*, ſed in agro carnis. B Quod ſi voluero ſecundum alios agrum, ſcientiam fidei accipere, & theſaurum ipſam fidem, videtur de tantæ ſublimitatis intelligentia non ſatis congrua interpretatio. Nam alij regnum cœlorum opus iuſtitiæ interpretati ſunt, quã in ipſo homine, quaſi in agro, abſconditam eſſe dixerunt. Alij theſaurum in agro vtrumque Teſtamentum in Eccleſia figuris obumbratum, intellexerunt. Qui profectò theſaurus non inuidiæ cauſa abſconditur, ſed vt in corde ponatur. C Quem profectò theſaurum vendidit populus Iudæorum, & emit eum natio gentium, ſeu cætera de his, quæ confingere videntur magis quàm exponere, præſertim quia obſcura ſunt; ideo liberè, vt ita dicam, dilirare aliqui paſſi ſunt. Sed nos fulti gratia Spiritus ſancti, dicamus, vt ſupra iam diximus, quia Chriſti caro ager eſt, plenus cœleſtibus ſacramentis, quem olim benedixit Dominus, in cuius pretiũ vendendæ ſunt omnes ſæculi facultates, vt æternas cœleſtis theſauri diuitias com- D paremus. Veruntamen valdè conſiderandum, quia nec theſaurus ſine agro emitur, nec ager ſine theſauro inuenitur. Hincque damnatur omnis hæreticorum prauitas, qui de incarnatione Domini malè aliquid ſenſerunt, & de carne dubitauerunt, quoniam nec caro eius ſine theſauro diuinitatis habetur, nec theſaurus ſine natiuitate carnis ex vtero virginis inuenitur, & inuentus emitur fide ac bonis operibus. Quem theſaurum ſapientiæ atque ſcientię qui deprehendent bono in Chriſto homine, valdè abſconditum pro E infirmitate carnis comprobabit. Sed qui eum inuenit vadit & abſcondit, ne auferri interim poſſit clanculo, ne fortè ablatus à fide de medio agri. omnis emendi neceſſitas & facultas fructu careat inuentionis. Sed vt rei ita & dicti fuit ratio explicanda. Quoniam ideo rurſus per eum qui inuenit, abſconſus eſt theſaurus, quia & agrum emi oportebat in quo diuitiarum omnium abſcondebatur theſaurus.

Cap. XIII.

Theſaurus enim in agro, vt diximus, Chriſtus intelligitur in carne, in quo omnis plenitudo diuinitatis inhabitat corporaliter, & celatur incredulis. Quem proculdubio agrum inueniſſe, gratuitum eſt, quia prædicatio Euangelij omnis in abſoluto eſt, & gratis offertur. Sed vtendi & poſſidendi theſauri huius poteſtas cum agro non poteſt eſſe ſine pretio; quia cœleſtes diuitiæ non niſi damno ſæculi poſſidentur. Idcirco dicitur.

QVEM *cùm inuenerit homo abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit omnia quæ habet, & emit agrum illum.*] Quod autem ait, quia abſcondit eum, non de inuidia hoc facit, ſed timore caſto, volens ſeruare eum & non perdere. Ideo abſcondit eum in corde ſuo quem omnibus præſentis vitæ prætulit facultatibus, in tantum vt præ gaudio illius elegerit vniuerſa diſtrahere, & agrum ſcilicet carnem Chriſti, quia *in ipſo eſt omnis plenitudo* vt dixi *diuinitatis*, ex integro in vna perſona poſſidere. Coloſ. 1. 9. Alias autem quid neceſſitatis vel impedimenti erat, vt inuentum theſaurum non ſtatim auferret de agro? Quod ſi gaudebat quia inuenerat eum, nonne tibi videtur quaſi huius inuentor theſauri nõ ſatis prudenter egiſſe, cùm profectò in ipſo illo temporis otio & ſecreto, quo eum repererat auferre potuerit, & in tam facili acquiſitionis compendio, ſine propriarum diſpendio facultatum emendi agri neceſſitatem non haberet, dum theſaurum pro ſuo gauiſus eſt poſſidere? Sed cognouit vtique prudentiſſimus homo inefficacem atque inutilem, imò periculoſam eſſe theſauri huius, ſine agro, poſſeſſionem. Nam vide quia abſconſum eum inuenerat, ita & ipſe eum abſcondit. Nec agrum nudare ac vacuare à ſuo theſauro auſus eſt, ſed omnia ſua vendere feſtinauit iure legitimo, vt theſauro ſimul potiretur & agro. Quia nec humanitas Chriſti ſine diuinitate, nec diuinitas ſine humanitate in vna eademque perſona legitimè habetur. Et ideo de Chriſto prorſus omnis eſt inutilis & vana confeſſio atque impia, quæ Dominum Chriſtum Deum tantummodo, aut hominem ſolùm, non & Deum fatetur. Agrum autem carnem Chriſti figuraliter nominari, & præſens indicat locus, & multa alia ſcripturarum teſtimonia. De hoc quippe agro maximè Iſaac in ſuis benedictionibus teſtatur, dicens: *Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni cui benedixit Deus.* Ge. 27. 27. Nam corpus Chriſti,

magnis

Cap. XIV.

magnis diuerſarum virtutum flagrat odoribus. Vnde Apoſtolus, *Chriſti*, inquit, *bonus odor ſumus Deo.* (2.Cor.2.15) Hinc Eccleſia in Canticis, (Cant.1.4.) *In odore*, ait, *poſt te, vnguentorum tuorũ currimus.* Nam de huius agri pulcritudine ipſe loquitur in Pſalmo, (Pſal.49.11) Et *ſpecies agri mecum eſt.* Quem ſanè agrum in Salomone mulier introducitur comparaſſe, ſic enim dicitur, (Prou.31.16) *Agrum vidit, & emit illum.* Quoniam pretioſa eſt huius agri poſſeſſio, quæ Chriſti intra ſe abſconſam retinet Deitatem. Idcirco nec theſaurus Deitatis ſine agro, nec ager ſine theſauro, vt Hæretici voluerunt, iure emitur aut poſſidetur. Quamuis Auguſtinus Doctor eximius, hunc agrum duo Teſtamenta eſſe dixerit; melius tamen ſic accipitur, vt nõ minus Photini error deſtruatur, qui ſolum hominem dicit Chriſtum, quam & Euticetis nec non & Neſtorij falſitas, ex hoc ſicut & in cæteris locis, condemnetur impietas. Sequitur,

ITERVM *ſimile eſt regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas,* & cętera.] Aliis quidẽ verbis, & alio loquendi genere idipſum repetere ornatiſſimè videtur, non vt immutet eandem ſapientiam, ſed vt introducat ad eam variis ſententiarum ænigmatibus, audientes. Niſi quod ſolùm videtur negotiatorem longè iam diu in lege verſantem amplius deſignare, quamuis omnes qui fidem ſectantur Chriſti generaliter poſſit hæc parabola, euidenter colligere. Nam in eo quod negotiatorem eum vocat, & quærere bonas margaritas, multum diuque prænuntiat, & eos per ſpeciem vnius hominis deſignat, qui longo ac diutino labore ad margaritarum ſcientiam venire deſiderant. Deinde cum iugi meditatione negotiatus fuerit in lege, & eas quę in lege ſunt, deprehenderit intelligentias, tandem aliquando, inter eas quas repererat inuenit vnam & ſingularem margaritam Chriſtum quam optabat. In cuius comparatione, licet bona ſit lex, bona ſit & prophetia, ſeu quæ in his præcipua inueniuntur doctrinæ ornamenta, homo negotiator ſimilis Pauli Apoſtoli, omnia legis Prophetarumque myſteria & obſeruationes priſtinas, in quibus inculpatè prius vixerat, quaſi purgamenta contemnit & quiſquilias, vt Chriſtum lucrifaciat; quia pretioſiſſimũ eſt margaritum, ſcientia Saluatoris, & Sacramentum paſſionis illius, & reſurrectionis arcanum. Non quia inuentio huius pretioſiſſimæ A margaritæ condemnatio ſit veterum margaritarum, ſed quia in comparatione Chriſti omnis gemma, id eſt, legis & prophetiæ intelligentia, ſit vilior. Poteſt & per hunc gemmarum diligentiſſimum negotiatorem, vniuerſus Eccleſiæ Chriſti ordo deſignari, vt oſtendatur genus in ſpecie, & regnum cœlorum ipſa intelligatur Eccleſia, quæ longè diu multumque laborauit in Patriarchis quęſiuit in Prophetis, quamuis latenter; quia B needum erat propalata Sanctorum gloria. Tamen in eis multi gemmarum ſpeciem afferebant, & præornabant præfigurando Chriſtum futuram Eccleſiam. Sed nemo in eis inuentus eſt, qui pretium humanæ redemptionis in ſe afferret, & ideo nemo inuentus eſt lapis tã pretioſus propter quem omnia quæ præſentis vitę ſunt hic prudens negotiator venderet, tantum vt hanc ſolam acquireret gemmam, in qua ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ, & pretium humanæ ſalutis. Et C ideo eo pretio emitur iſte pretioſiſſimus lapis, quo ſupra in illa alia parabola emptus eſt ager & theſaurus. Non quod alij lapides quos quæſiuit præſens negotiator, & fortè inuenit boni non fuerint & pretioſi, ſed in comparatione iſtius nemo bonus, quia omnes ex iſto habent vt boni ſint & pretioſi. Hic eſt calculus nouus ex Apocalypſi Ioannis, in quo nomen nouum eſt conſcriptum, quem nemo nouit, niſi qui accipit. Vnde oportet vt omnis vmbra remoueatur à ſenſu legis & D Prophetarum, & ſola veritas amplectatur; diſtrahatur præſens vita, & quæ præſentiarum ſunt, vt hæc ſola habeatur in qua omnia ſunt bona, & ſempiterna ſunt. Et notandum quia non dicitur præſens negotiator quantum emerit eam, ſed tantum quicumque inuenerit eam, quantum habuerit. Vnde dicitur,

VADIT *& vendit omnia quæ habet, & emit eam.*] Quia regnum Dei tanti valet, quantum habes. Veruntamen nõ ita emitur, vt tua tribuas Deo, te autem vitiis & E Diabolo, ſed vt te primùm reſtituas ei, deinde quæ tua ſunt, vt eum liber ſequi valeas. Neque cum eum inueneris, & fide boniſque operibus emeris, mox quærere & inuenire, donec in hac vita es, ceſſabis. Sed ſicut Propheta canit, *Lætetur cor quærentium Dominum, quærite Dominum & confirmamini, quærite faciem eius ſemper.* (Pſ.104.3.)

ITERVM *ſimile eſt regnum cælorũ ſagenæ*

Cap. XIV. *miſſæ in mare, & ex omni genere piſcium congreganti*, & cætera.] Rectiſſimè igitur prædicationem ſancti Euangelij Dominus & Saluator *ſagenæ miſſæ in mare* comparauit vt in his verbis vaticinium Hieremiæ Prophetæ impleatur dicentis, *Ecce* enim *ego mitto* ad vos *piſcatores multos.* Qui profecto piſcatores ab initio Euangelij vſque ad finem ſæculi laboraturi ſunt in hac piſcatione humanæ ſalutis; quorum primi fuerunt quibus dictum eſt, *Venite poſt me, faciam vos piſcatores hominum.* Vnde hi quatuor bini, & bini, primum contexuerunt ſibi iuxta vocem præceptoris & Saluatoris ſui, tam ex veteri quàm ex nouo Teſtamento, ſagenam Euangelij dogmatis; deinde omnium Sanctorum prædicatorum ſecutus eſt ordo. Et trahitur hæc ſagena duobus connexa funibus, per medium hoc mare, à ſummo vſque deorſum extenſa: ſurſum ſiquidẽ ſpe ſuper omnes fluctus ſæculi vehementer erecta & firmata, deorſum verò vſque ad ima, timore diuini iudicij dimerſa, ſed nunquam vſque ad ima pertracta, vt ſemper ſurſum non ſit eminentius caritate Chriſti leuigara, & ad cœlum vſque erecta. Nam ſagena Græcè quæ vulgo à trahente verruculum vocatur. Quod *mare*, in quo trahitur, *magnum & ſpacioſum* in Pſalmis dicitur, vbi *reptilia* ſunt, *quorum non eſt numerus*, in quo & *Draco ad illudendum ei* poſitus eſt, vt ipſe ab omnibus illudatur, non hominum virtute tantùm, ſed gratia diuini muneris, & magiſterio tanti piſcatoris. Ad cuius nimirum magiſterij formam ſagena ex vſu ita maioribus & minoribus dupliciter contexitur nodis, vt omnia poſſit capere genera piſcium, ne magnus aut paruus effugere poſſit. Sicut & hæc duo Teſtamenta minora & maiora ſibi duplicant præcepta, ne vllus effugiat ſalutis ſuæ retia. Quod ſi maiora non poteſt, vel minima compleat. Quod itaque rectè ſic trahitur Euangelium, vt per omne mare penetret; ita vt de profundo elemento huius ſæculi, per omne corpus vadẽs, clauſos intra ambitum & ſinum ſuum omnes extrahat ad lucem ſupernam, & ad lumen veri ſolis, ne vllus in hac caligine aquarũ nat⁹ & enutritus, demerſus remaneat. Ad hoc quippe ſimilitudo illa componitur, vt oſtendat cur in Apoſtolos tum eoſdẽ quibus loquitur piſcatores elegerit, & captores piſcium fecerit hominum piſcatores: ſcilicet vt diuini iudicij typus arte piſcatoris mõſtraretur. Piſces namq. congregat captura quoſcunq; confuſos & indiſcre-

Hier. 16. 16

Mat. 4. 19.

Pſ. 103. 25.

A tos; ſed in vaſis diſcretio diuini iudicij ſecernit electos: quomodo vocatio Euangelij iuſtos & iniuſtos, bonos maloſve ad fidẽ vocat & trahit. Finis verò ſæculi & iudicij dies, quales retia traxerint, demonſtrabit. Nam inter huius maris fluctus quo tumẽs põpa ſe multis diſpumat alliſionibus, quo elato ſe attollit vertice mundus, vndoſum ſe facit ſectis, diuiditur erroribus, clamoſum ſe reddit litibus, fremit irarum vaporibus, ſæuit procellis, naufragatur ſceleribus, impietate demergitur. Inter hoc itaque maris fluctus, quo regnabat hoſtis antiquus, miſit Chriſtus piſcatores ſuos, Petrum videlicet & Andream, Iacobum & Ioannem, probatos arte cùm dicit, *Venite poſt me, faciam vos fieri piſcatores hominum.* Iſtos quippe miſit retia portantes præceptis Euangelicis & cœleſtibus innodata monitis, circumplexa & contexa virtutum donis. Quæ ſagena ſinu Euangelico dilatata, longam trahit vſque ad finem ſæculi humani generis capturam. *Quam cùm impleta eſſet*, inquit, *educentes & ſecus littus ſedentes elegerunt bonos in vaſa, malos autem foras miſerunt.* Hanc igitur tertiam parabolam per ſe Saluator expoſuit, quoniam obſcuræ ſunt, vt in ore duorum vel trium teſtium ſtet omne verbum Catholicæ diſſertionis.

B

Mat. 4. 19.

C

Sic *erit*, inquit, *in conſummatione ſæculi. Exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum.*] Non quod Angeli corporeis egeant ſeſſionibus, ſed quia eorum poteſtas iudiciaria deſignatur. Vnde ſignanter ait, exibunt Angeli ab illo interno & diuinæ Maieſtatis iudicio, in quo ſedebit Chriſtus cum Senatoribus ſuis. Exibunt quidem, ad exercenda diuina iudicia quæ intus didicerunt; ſed non antea quàm impleta ſit ſagena Chriſti, id eſt, omnis numerus eorum, qui prædeſtinati ſunt ad vitam, & præordinati ante conſtitutionem mundi. Ipſi in finem ſæculi colligentur in vaſis, id eſt, in manſionibus æternis, & mali ab eo regno, & à claritate æternæ vitæ, foras mittentur. Et hæc eſt conſummatio ſæculi. Non quod elementa mundi deperient, quia erit cœlum nouum & terra noua; ſed conſummatio ſæculi, perfectionis intelligitur plenitudo, quando mundus de fine principium eſt ſumpturus. Finis verò non defectio, vt dixi, elementorum erit, ſed innouatio, cùm præterierit figura huius mundi, quia etſi deficiet, non creatori peribit, ſed crimini; Quia *mors vltra non erit.* Nec dubium quin Angelos ſuos,

D

E

Apoc. 21. 4

Cap. XIV.

per quos nunc regitur & adiuuatur Eccleſia Chriſti, tunc implebit benignus Saluator, vt tollantur impij de medio iuſtorum, ne videant gloriam Dei, & foras mittentur in tenebras exteriores, & in caminum ignis, *Ibi erit fletus & ſtridor dentium.* Miror valdè quorundam temeritatem & inſipientiam, qui dicunt nullas eſſe pœnas, neque tormenta ſuppliciorũ, niſi proprias ſceleratorum conſcientias, quaſi & ipſi ſibi conſcij reatus ſui non eſſent, dũ adhuc in carne viuerẽt. præſertim cùm & ignis æternus præparatus Diabolo & Angelis eius dicatur, in quo mittendi ſunt quos ignis aduret æternus. Vbi, quia carnis reſurrectio erit, ideo ſtridor dentium & fletus oculorum prædicatur, non de ſola conſcientia peccati veniens, ſed de ſupplicio præparato æterno. Niſi fortè aſſertores huius mendacij velint adſtruere, quod etiam ipſas conſcientias auctor vitæ ſic præparauerit, in quibus torqueri ſolummodo ab eis creduntur, vt ipſe ſit auctor ſupplicij; quoniam tormenta quibus torquendi ſunt, nec non ignes & ſupplicia, ab ipſo præparata dicuntur. Vnde ait, *Intellexiſtis hæc omnia?* Solis namque Apoſtolis hoc dicit, quibus *datum eſt noſſe myſterium Regni Dei*, & plebibus. Idcirco & ipſi quaſi Magiſtri, quaſi conſortes regni, dicunt, vtique, non de triuio docti, non de Schola Philoſophorum, ſed Spiritu ſancto, quaſi futuri Magiſtri, inſtructi, & Magiſterio cœleſti eruditi.

Marc. 4. 11.

TVNC *ait illis, ideo omnis Scriba doctus in regno cælorum ſimilis eſt homini patriſfamilias, qui profert de theſauro ſuo noua & vetera.*] Scribas eos vocat, & doctos atque inſtitutos cœleſtibus inſinuat diſciplinis, dum eiſdem ac ſi intelligentibus parabolas, dignum reddit teſtimonium, quoniam ipſi ſoli quaſi notarij Saluatoris & ſecretorum conſcij, verba illius & præcepta recondebant in theſauro cordis, & deſcribebant in tabulis puriſſimi pectoris. Idcirco patrisfamiliæ nomine ſibi eos comparat, eo quod doctrinam, noui ac veteris Teſtamenti, legis videlicet & Prophetarum de theſauro pectoris Chriſti ad plenum hauſerant; propter quod & Scribas eos nuncupat doctos in lege & Euangelio. Et non ſolùm doctos, verumetiam ſibi ſimiles eos facit, *Qui profert de theſauro ſuo noua & vetera.* Vnde ex vno theſauro eſt quod omnes hauſerunt; & ideo quidquid in Euangelio docebant Apoſtoli legis & Prophe-

A tarum vocibus comprobabant omnia, vt ſimiles ei inuenirentur, cuius theſaurũ in corde gerebant. Hinc quoque ſponſa canit in Canticis. *Noua & vetera* fratruelis meus ſeruauit. Quia nullus doctor in Eccleſia eſſe debet (quæ eſt regnum cœlorum) niſi theſaurum noui ac veteris teſtamenti proferre poſſit in plebes. Debet namque antiquam Adæ præuaricationem ita pronuntiare, vt idoneus ſit Chriſti nouæ gratię beneficia, & nouam redemptio-

Cant. 7. 13.

B nem humani generis pleniſſimè prædicare. Debet etiam diues in virtutibus inueniri, vt poſſit de theſauro cordis ſui bona opera ad nouam vitam pertinentia oſtendere, & vitia ſeu peccata, quæ ad veterem pertinent hominem, more Medici ſcienter curare; nec non & pœnas inferni, atque ſupplicia inferorum, apertè denuntiare, ita vt potens ſit ex fide, cum omni auctoritate Scripturarum exhortari, ac docere quæ cœleſtia ſunt & ſpiritualia: & ad ea quæ ſempiterna ſunt, auditores

C ſuos euidentiſsimè inuitare, vt ſic temperet noua ac vetera, non vt timor gehennæ fideles abſorbeat, aut ſpes beatitudinis iactanter nos eleuet, ſed humilitas ſemper virtutes quas operatur in ſe recondat. Ecce Matthæus inpræſentiarum octo parabolarum genera propoſuit, quas ſi volueris lector octo beatitudinibus conferre, inuenies valdè inuicem eaſdem congruere non ſolum numero, verùm & doctrinæ exemplo; quamuis alij voluerint eaſdem ſeptem eſſe, dicentes quod nouiſ-

D ſima, iteratio ſit præcedentis. Dixerunt enim hoc, vt ſeptem conuenirent diebus quibus factus eſt mundus; quia & ſic prima parabolarum de initio videtur mundi ſonare, quo ſeminatum eſt quidquid poſt creuit in fruge, vel vitiatum quidquid demum apparuit in ſemine. Porrò nouiſsima earum quæ ſagenę cõparatur ad finem tendit ſæculi, in qua dictum eſt, *Sic erit in conſummatione ſæculi.* Reliquas verò ſex in medio ſex mundi ætatibus contulerunt, eo quod congruere vi-

E deatur quidquid in ſingulis dictũ eſt ſingulis ſæculi temporibus, ita vt in prima ætate ſæculi, ſcilicet in Adam primum, deinde Cain, ſicque per omnem illam ætatẽ Diabolus acſi inimicus & hoſtis zizaniam ſuperſeminauerit in medio tritici, & corrupit naturam humani generis. Deinde ſecunda ætate Noë quaſi granum ſinapis paruus numero creuit in gentem magnam dilatatis genealogiarum ramis, & facta eſt arbor frondoſa nimis,

CAP. XIV.

Porro fermentum tertiæ parabolæ ætatem deſignat in qua fides patris noſtri Abrahæ efferbuit, & Dei tum deinceps fermentauit mundum, in cuius ſemine benedicentur omnes terræ. Et in hac quippe ſæculi ætate primum Synagoga fermentũ legis accepit, quo tota conſperſa eſt maſſa noui Teſtamenti teſtificata à lege & Prophetis. Hinc iam in tempore Dauid quaſi ſub quarta ætate, inuentus eſt theſaurus in agro Prophetiæ latuiſſe. Vnde vnus Prophetarum cum iuueniſſet eum, aiebat, *Tu es Deus abſconditus, & nos neſciebamus te.* (Eſa. 45. 15.) Interea cùm acceſſiſſet captiuitas illa quæ facta eſt in Chaldæis, margaritæ longè diu quæſitæ defecerunt, donec in fine huius temporis vna, quæ Chriſtus eſt, pretioſiſſima inueniretur, quia in ea natus eſt Chriſtus. Sicque in vltima illa ætate quæ ſexta vocatur, omnis ordo prædicatorum in ſimilitudine Chriſti, qui protulit de theſauro ſuo noua & vetera, fecerunt in vaſis ſuis fictilibus. Sacramenta legis & Prophetarum, & eructant vſque in finem ſæculi ornamentorum pretioſiſſima, noua & vetera diuinorum eloquiorum myſteria. Hæc, quia nonnulli Doctorum ita tradunt, vt diximus, ideo nos paucis tetigiſſe potius, quàm explanaſſe ſufficiat. Sed diligens lector conſideret, vtrum plus ſimul octo parabolæ, cum ſuis octo beatitudinibus, conueniant iunctæ, an ita, vt volunt, ſi cum his ætatibus ſæculi comparentur. Nam hoc certum eſt, quia non abſque myſterio tales totidemque parabolæ ſimul iunguntur, in quibus & octonarius conformatur numerus, & myſteria humanæ ſalutis occultantur Iudæis, & panduntur Apoſtolis. Vnde ait, *Et factum eſt cùm conſummaſſet Ieſus parabolas iſtas, abijt inde.* Conſummatio verò parabolarum opus perfectæ prædicationis eſt, quod nunquam niſi octo beatitudinibus complebitur. Et ideo quidam Pſalmus pro octaua canitur, qui de Paſſione Domini cantatur, quoniam in eo omnis perfectio beatitudinis conſummabitur.

E T *veniens in patriam ſuam*, id eſt in Nazareth, *docebat eos in Synagogis eorum, ita vt mirarentur.*] Hîc Matthæus ordinem narrandi non tenuit, quoniam poſt iſtas parábolas poſtquam à domo exiuit, ad alia ſe primùm tranſtulit, quod Marcus & Lucas narrarunt, vbi dicunt quod in mari dormierit, & apud Geraſenos dęmonia expulſa fuerint. Nam & Lucas hunc locum non longè poſt baptiſmum po-

A ſuit, quod ciues eius ad eius potentiam obſtupuerint. Ne mireris lector quod ait. Quia venit in patriam ſuam, non enim ſecundum Deitatem hoc loquitur, ſed ſecundum humanitatem. Alias autem ſecundum diuinitatem, vnde egreditur qui nuſquam abeſt? Quo ingreditur qui nullo continetur nec concluditur loco? Ad quam ergo patriam vadit, qui fecit & poſſidet totum? Venit igitùr ad patriam & ad conciues ſuos ſecundum carnem, vt doceret eos in Synagogis eorum. In

B eorum Synagogis, inquit, & non in Dei, quia qui eam neſciebant Deum habere non poterant. Et ideo mirabantur & dicebant,

V N D E *huic ſapientia hæc & virtutes?*] Mira ſiquidem ſtultitia Nazarenorum & imprudentia. Mirantur vnde habeat ſapientiam æterna ſapientia, & vnde habeat virtutes æterna virtus. Sed error eorum manifeſtus eſt, dum eum fabri filium ſuſpicãtur. O quantus eſt error humanus, quantaque inſipientia, quæ de virtutibus &

C diuinis rebus inuidiam concipit, & parit odium! Non enim ſic nox diem neque ſolem caligo tegit, quo modo mẽtem cæcat & tenebrat quos poſſederit inuidię liuor. Mirantur hi ſuper ſapientiam & virtutes eius, & nolunt credere; quia hæc admiratio non de pietate, ſed de inuidia venit. Tamen velint, nolint, deifica eſt doctrina quam audiunt, & virtutes quas cernunt. Plus eum fatentur quàm hominem,

D & ideo mouentur ad miracula, ſed nolũt eum Deum confiteri, cùm videant in eo opera Deitatis. Sic enim admirantur, vt aliũde fingant eum habere, quæ negare non poſſunt. Idcirco mox oculos, inuidia cæcati, ad hominem retorquent.

N O N N E, inquiunt, *hic eſt filius fabri, & mater eius eſt Maria?*] Vnde huic hæc ſapientia, tantæ taleſque virtutes? Sic dicunt, qui Deum ex quo eſt ſapientia, ex quo virtus, ignorant. Sicque abnegat & confitetur inuitus qui non cernit, qui Chriſtum neſcit Dei virtutem eſſe Deique

E ſapientiam. Sed miror cur Mariam nominant, cùm de patris nomine taceant, niſi quia irridendo magis fabri filium eum vocant, vt ex vtilitate operis amplius eum deſpiceant, quamuis Dei nutu, etſi inuiti, de illo quæ vera ſunt & Deifica loquuntur, quoniam Dei patris eſt verè filius qui fabricator eſt mundi. Vnde Marcus eum non fabri filium, ſed ipſum fabrum dicit. Eo enim eum fabrum credebant, quo & fabri fi-

Cap. XIV.

lium, ex artificio patris verè & ipſe faber, quoniam fabricator eſt orbis per quē facta ſunt omnia. Nō igitur mirum cognati & conciues ſi errent cum Iudæis de Chriſto, qui errant de patre & de matre illius, ſeu de fratribus. Nam callidè fratres ingerunt & oſtendunt ſorores, vt aut patrem aliam habuiſſe vxorem confingant, aut numeroſior partus ſanctæ Matris infametur, vt virginitas ſancta lateat, obſcuretur integritas, & ſentiatur totum de Chriſto quod humanum eſt, nil quod diuinum; cùm ſi beata Maria filios habuiſſet, vt quidam garriunt, in ipſo crucis tempore mater à Chriſto diſcipulo Virgini Virgo non traderetur, & in ipſo mortis articulo nec commēdaretur extraneo. Quinimo fratres & ſorores Chriſti de quibus Cleophæ ſororis Mariæ filij ſunt, quæ fuit matertera Chriſti, de qua orti ſunt conſobrini Saluatoris, qui iure fratres vocantur. Nunquam enim contra pietatis ordinem Matrem Domini extero, hoc eſt Ioanni de cruce, vt dixi, commendaſſet, ſi alios poſt ipſum filios ſuſcepiſſet. Sed quia non erant alij, Virginem Virgini cōmendauit, vt inter exteros ſolam curam Sacramenti haberet ſola ſocietas religionis eſſet, nec mundanæ ſollicitudini diſcipulus tantus ſeruiret, ſed prædicaturus partum virginitatis domi haberetur Virgo. Alioquin Iacob, qui frater Domini dicitur, ſi filius eſſet vnius fœminæ, nunquid non matris habere potuiſſet curam? Qui & inter Eccleſiæ primordia, & inter Iudaïcam tunc perfidiam Hieroſolymitanam ſingulariter rexit Eccleſiam. Vnde conſtat quod hic error Iudæorum, non de veritate, ſed de inuidia natus eſt. Idcirco nec mirari oportet ſi errent in fratribus, cùm errent & in patre.

Iesvs *autem dixit eis, non eſt Propheta ſine honore niſi in patria ſua.*] Propemodum naturale eſt, ciues ſemper ciuibus inuidere, & ideo non conſiderant ſapientiam in eo Deitatis, & eximia diuinæ Maieſtatis opera, dum fragilis eius recordantur infantiæ, & parentum connumerant, & aſſignant ei genealogiam. Ecce carnaliter qualiter ſapiunt ciues, ecce qualiter mundani parentes ſentiunt de honore propinquitatis. *Et non fecit*, inquit, *ibi virtutes multas, propter incredulitatem eorum.* Non quo etiam illis non credentibus facere non potuerit, ſed quo ne multas faciens, ciues incredulos amplius condemnaret. Vel paucas gratis ideo fecit, vt inexcuſabiles eſ-

A ſent, licet diuino ſuo iudicio diſtulerit vt multas faceret; quia non merentur ea intelligere; quæ facta ſunt vt crederent.

In *illo tempore audiuit Herodes Tetrarcha famam Ieſu, & ait pueris ſuis.*] In illo tempore quod dicit, intelligēdum, quādo venit in patriam ſuam, id eſt in Galilæam, quo erat Herodes. Iſte Herodes Tetrarcha filius Herodis eſt ſub quo natus eſt Chriſtus, cui quarta pars Regni Iudæo-

B rum, vt eſſet regnum humile, conceſſa eſt ab Auguſto, ſicut & reliquis tribus fratribus. Vnde ſinguli ex Græco ſibi nomen traxerunt, vt Tetrarchæ vocarentur, eò quod ſinguli quartam partem vnius Principatus obtinerent. Quod verò Matthæus ait, quia dixerit ſuis, cùm audiſſet famā Ieſu, *Hic eſt Ioannes Baptiſta, ipſe ſurrexit à mortuis,* Marcus ita refert, quia dicebant quidam quod *Ioannes Baptiſta reſurrexit à mortuis*; Lucas verò, *Audiuit*, inquit, *Herodes quæ fiebant ab eo, & hæſitabat eo quod diceretur* (Marc. 6. 14. Luc. 9. 7.)

C *à quibuſdam quia Ioannes reſurrexit à mortuis*, ſeu cætera quæ ſequuntur. Vnde intelligendum, quod aut poſt hæſitationem, ſe cōfirmaſſe in animo vt hoc crederet, quod dicebatur, & ſic deinde diceret pueris ſuis, hic eſt Ioannes, aut hęſitās adhuc interrogatiuè dixerit, hic eſt Ioannes? Vtroque itaque modo intelligi poteſt. Non enim vt confirmaret dixit, nunquid nam non hic eſt, aut hæſitans non dixit, ne forte hic eſt, ſed tantummodo, *Hic eſt Ioannes Baptiſta, ipſe ſurrexit à mortuis, & ideo virtutes*

D *operantur in eo.* Quidam Eccleſiaſticorum interpretum cauſas requirunt, quare Herodes iſta ſit ſuſpicatus, vt putet Ioannem à mortuis reſurrexiſſe, & ideo virtutes operari in eo. Sed ſuperflua videtur alieni erroris ratio, niſi fortè quia reprimenda & condemnanda eſt ſecta quam Græci μετεμψυχώσεως vocant, quam per Nicromantiam dicunt fieri, vt animæ ſingulorum poſt triginta annos in corpora redeant, quod omnino in Ioanne & Chriſto non

E conuenit; quia eo tempore quo Ioannes decollatus eſt, Dominus triginta iam erat annorum. μετεμψύχωσις autem, vt dixi, poſt triginta annos, aut eo amplius, poſt multos circulos annorum in diuerſa corpora dicat animas hominum inſinuari & redire, quod valdè dogmatibus Chriſtianis contrarium eſt, & inſaniſſimum credere.

Herodes *autem tenuit Ioannē.*] De quo ſupra dixerat Euangeliſta in perſona Herodis, hic eſt Ioannes; quem locum

Cap. XIV. ſupra recapitulando præmiſit. Profectò A quia à nullo Euangeliſtarum in ordine, quo facta eſt hæc Tragædia, de Ioãne narratur; quamuis Matthæus & Marcus eodem in loco ſe conſentiant. Lucas verò longè antequam baptizaretur Dominus, hæc præmittens, narrat. Porrò Ioannes ſolummodo tangit eam, & dicit veniſſe Ieſum in Galilæam, vbi vinum fecit de aqua, & tunc, inquit, rediit in Iudæam, vbi baptizauit multos, antequam traditus eſſet Ioannes. Traditus eſt autem, & alligatus, & poſitus in carcere, propter Herodiadem vxorem fratris ſui.

Dicebat *enim Ioannes, non licet tibi habere eam.*] Vetus narrat hiſtoria Philippum Herodis maioris filium, ſub quo Dominus fugit in Ægyptum, fratrem huius Herodis ſub quo paſſus eſt Chriſtus, duxiſſe vxorem Herodiadem filiam Regis Petiphere; poſtea verò ſocerum eius, exortis quibuſdam contra generum ſimultatibus, tuliſſe filiam ſuam, & in dolorem prioris mariti ad contumeliam huius Herodis inimici eius, eam nuptiis copulaſſe, C licet Philippus germanus eſſet frater ipſius Herodis. Sed Ioannes Baptiſta, qui venerat *in ſpiritu & virtute Heliæ*, eadem au- (Luc. 1. 17.) ctoritate, qua ille Achab corripuerat & Iezabel, arguerat Herodem, quod illicitas nuptias fecerit, quia ſecundum legem non licebat fratre viuente germano vxorem illius ducere, quamuis poſt mortem id licuerit. Et ideo fratre viuente, quia nõ erat licitum, reus culpabatur Herodes, & D inceſtuoſus pro crimine; malens præco veritatis periclitari apud Regem, quàm propter adulationem eſſe immemor præceptorum Dei. Vnde, nec immeritò, beatitudo Martyrij ei à Domino recompenſatur, ipſo dicente in hoc ipſo Euangelio, (Mat. 5. 10.) *Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Quapropter arguendi ſunt nunc in tempore quidam qui dicunt, non debere arguere reges aut poteſtates huius ſæculi, neque durius increpare, ne fortè atrocius commoueantur ad iram, ſicut à quodam E audiui Epiſcoporũ; quia Rex ſub nullius, inquit, redactus eſt poteſtate, neque ſub cura alicuius regiminis, eo quod omnibus in commune eſt, & non in vna commoratur Parochia. Quod ſi ita eſt, Ioannes reprehenſibilis & temerarius cenſendus eſt, qui ex eremo venit ad Regis præſentiam vt increparet adulteriũ. Sed quia amicus ſponſi erat Ioannes, inceſtuoſos ferre non poterat, quos hic adulator magis palpare gaudet, & delinire laudibus quàm increpare. In quo ſanè vitio multi periclitãtur, qui videntur gerere curam paſtoris. Vnde neſcio, ſi tempus eſſet Martyrij, vtrum fidem ſeruarent qui modo quicquam pro iuſtitia non audent. Sed Ioannes licet inſidiaretur ei Herodias, non timebat Herodem, qui tantis erat deuinctus malis, neque molliebatur beneficiis eius, quia ſicut dicit Euangeliſta, in multis eum ſæpè audiebat, & inclinabat ſe ad ea libenter, quæ præco Chriſti monebat. Erat enim miſer B in omnibus, doloſus valdè, vnde Dominus vulpem eum vocat. Et ideo dicit Euangeliſta,

Volens *eum occidere, timuit populum, quia ſicut Prophetam eum habebant.*] Sed quia occidere eum diſtulit, ob ſatisfactionem peſſimæ vxoris, vinctum eum ſine culpa in carcere poſuit, vt totum eſſet myſteriũ Herodis quod erat ad reatũ. Occultatur iſte, dum exaltatur Chriſtus. Finitur in eo lex & prophetia, quia omnes Prophetæ vſque ad Ioannem prophetauerunt. Etideo lector, ſicut quam ſæpè monui, omnẽ diligentiam Euangeliorum lectioni adhiberi oportet; quia in his quæ geſta narrantur, ſubeſſe intus, interioris intelligentiæ arcana reperiuntur. Habet omnium operum narratio ſuum ordinẽ, de quibus geſtorum effectibus cauſæ ſubiacentis ſpecies præformatur. Vnde Herodias ſignificat Synagogam, quæ caput Ioannis, id eſt, Chriſtum, amputare molitur vna cum filia, quæ ſaltauit in conuiuio, ſicut & Gẽtes ante Idola; quæ tulit caput Ioannis, hoc eſt, corpus Chriſti in altare, quia illud datum eſt puellæ, hoc eſt Eccleſiæ de Gẽtibus. Rurſus illa tulit eum matri ſuæ, quia fidem quam accepit de Chriſto, in finem ſæculi ad conuerſionẽ Iudæorum, vt caput eum recipiant, ipſa eſt oblatura.

Die *autem natalis Herodis, ſaltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi.*] Quam quidem filiam dicunt fuiſſe Philippi, vt ex ipſa comprobaretur corã omnibus ſuis complicibus Herodiadem vxorem duorum fratrum fuiſſe, quæ affectione coniugij violaret affectum fraternum; tantum vt ſociaretur Herodi, & eſſent in nomine conſimiles, qui non erãt iam ſcelere, moribus, & vita diſſimiles. Iungebantur vocabulo quos criminum iunxerat turpitudo. Sed turpior filia quæ ſuis luſibus, vt patruum inceſtaret, & matrem amplius fœdaret, filia ſiquidem prioris mariti hæc omnia publicabat; quo de facto contigit, vt ad-

Cap. XIV.

huc deterior eſſet, iuxta illud Apocalypſis, vt *qui nocet, & adhuc noceat, & vt qui in ſordibus & adhuc ſordeſcat.*

VNDE *cum iuramento pollicitus eſt ei dare quodcunque poſtulaſſet.*] Proculdubio ideo doloſus iurat, vt videretur excuſabilis & innocens, qui volebat eum, vt ſupra teſtatus eſt Euangeliſta, longè diu iam occidere. Sciebat enim ex affectu matris, quod filia hoc peteret. Alioquin ſi aliud poſtulaſſet, fortè matris mortem, vtique non impetraſſet, neque dimidiam partem regni, quam pollicitus eſt. Non vt daret, ſed vt eius pollicitatio irrefragabilior videretur, cùm peteret, quod ipſe moliebatur. Nullum ergo inuenimus, diem natalis ſui obſeruaſſe, niſi Herodem & Pharaonem in diuinis litteris, vt quorum erat par impietas in perfidia, eſſet vna ſolemnitas ad ſuperbiam. Inter quas fallacias timens Herodias, ne aliquando Herodes reſipiſceret, vel Philippo fratri amicus fieret, atque illicitæ nuptiæ repudio ſoluerentur, monet vt in ipſo ſtatim conuiuio caput Ioannis poſtularet, digno operi ſaltationis dignum ſanguinis præmium.

Et contriſtatus eſt, inquit, *Rex*, ait Euangeliſta *propter iuſiurandum.* Quia de ſe oſtendebat, non de pœnitudine cordis, ſed vt ſimulatione ſimul diſcumbentes falleret. Artifex enim mendacij & homicida præfert in facie triſtitiam, cùm lætitiam haberet in corde, vt conuiuantes eluderet. Porrò ſcripturarum conſuetudo eſt, vt opinionem multorum hîc narret hiſtoricus, quomodo eo tempore ab omnibus credebatur, ſicut & hoc loco fortè diſcũbentes, Herodes quod verè triſtaretur, putabant. Hinc quoque ait, *Propter iuramentum & eos qui pariter diſcumbebant, iuſſit dari.* Vnde Domino iubente fugienda ſunt iuramenta, maximè quæ pariunt totis noctibus & horis protracta conuiuia; quia vinum quod cum menſura emitur, & ſine menſura bibitur, citò naufragium parit. Hinc eſt quod Herodes, licet ſacramento fidem reddiderit; homicidium perpetrauit. Sed melius eſſet pro iuramento pœnitere infauſto (ſicut Dauid feciſſe legimus verbis Abigaël ſuper Nabal placatum) quàm ſanguinem funderet Sancti Prophetæ, & fraudem, quam in corde gerebat, perficeret. *Da mihi*, inquit, *in diſco.* Cur autem in diſco? Niſi vt ſacramentum figuraretur noſtræ redemptionis. Quia *pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius.* (Pſa. 115. 15.) Vt in diſco & menſa, quo corpus Chriſti ſacratur, quod eſt caput Marty-

A rum, ipſi participarent cum ſuo capite in oblatione æternæ ſalutis. Sed ſerpentis germen caput Ioannis petit ſemper, atque hominis, cui ſuum caput ſententia olim ſummi iudicis ſciebat addictum, dicente Domino, illa tuum obſeruabit caput, & tu illius obſeruabis calcaneum. (Gen. 3. 15.) Sed miſera feralis aula Regis, & infœlix rabies, quæ in paſtum ſuum ſuſcepit caput Martyris, & in potum ebibit liquo- B rem ſacri ſanguinis, ſitienſque mortem Prophetæ aſpexit. O ferculum crudele! O diſcus roſis reſparſus ſanguinis, ſed cõuiuantibus valdè exitiabilis! quia in tanto conuiuio nemo fuit qui prohiberet audaciam Regis, quinimò vt ſcriptura ait, *propter eos qui pariter diſcumbebant, iuſſit dari*; Quo facto omnes ſceleris ſui facit eſſe conſortes, & in luxurioſo impuroque cõuiuio, cruentæ epulę adhuc ſordidius ſordidantur, dum defertur caput in diſco.

QVOD *allatum datum eſt puellæ, & illa tulit matri ſuæ.*] Legitur ergo in Romana hiſtoria Flaminium ducem Romanum, C quod accubãti iuxta ſe meretriculæ, quæ nunquam vidiſſe ſe diceret hominem decollatum, aſſenſus ſit, vt reus quidam capitalis criminis in conuiuio capite truncaretur; deinde à Senatoribus demum pulſum à curia, eo quod epulas ſanguine miſcuerat, & mortem quamuis noxij hominis, in alterius delicias proſtiterit, vt libido & homicidium ſimul miſcerentur. Quantò ſceleratior in facto Herodes & Herodiadis, nec non & puella quæ ſaltauit, & in pretium tragædiæ ſuæ, non D hircum, ſed caput poſtulat Prophetæ, vt habeat in poteſtate linguam, quæ illicitas arguebat audenter nuptias. Reſpondit igitur ſuæ turpiſſimæ matri, turpior valdè filia. Quia talis debuit procreari de adultera, quæ fractis greſſibus, corpore diſſoluto, omnique compage membrorum diſiũcta, fluentibus huc illucque ex arte maleficij viſceribus deturparetur: fitque tota matri deformitate valdè deformior. Et notandum quod ait,

E QVIA *miſit Herodes & decollauit Ioannem.*] Ex quo datur intelligi, quia ipſe occidit qui iubet, ſicut & de omni reatu, quia ipſe ſe auctorem facit ſceleris, qui imperat vt fiat. Hæc iuxta litteram dicta ſint; quia de hac comœdia miſeri Herodis, ſuorumque qui cum eo complices exſtiterunt, à multis noſtrorum facundiſſimè declamatum eſt in Eccleſiis, & ideo in hoc tractatu pauca de multis lectori ſufficere debent.

Cap. XIV.

Et *accedentes*, inquit, *diſcipuli, tulerunt corpus eius, & ſepelierunt illud, & venientes nunciauerunt Ieſu.*] Vbi qui eum tulerunt, non minus Chriſti diſcipulos fuiſſe debemus intelligere, quàm & Ioannis; quia qui prius fuerant Ioannis, iam facti erant Chriſti. Sed honor Ioannis ſeruatur, in quo tot impleta ſunt ſacramenta, ita vt in eius capite truncato cernamus Iudæos vſque hodie ſine Chriſto remanſiſſe, qui caput eſt omnium Prophetarum.

Qvae *cùm audiſſet Ieſus ſeceſsit inde in nauicula in locum deſertum ſeorſum.*] Ad ſolita rurſus ſeceſſit præſidia, cùm ei necem Baptiſtæ nunciarunt, non, vt quidam arbitrati ſunt, timore mortis, ſed tres ob cauſas. Primùm vt parceret inimicis ſuis, ne homicidio homicidium iungerent; deinde vt vſque in diem Paſchæ ſuam mortem differret, in quo propter ſacramentum ſemper immolabatur agnus. Ad vltimum propterea receſſit, vt nobis præberet exemplum vitandæ temeritatis; quia non omnes eadem conſtantia perſeuerant poſiti in tormentis, qua ſe nonnunquam torquendos offerunt. Vnde & ſupra iam dictum eſt, *Cùm perſecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.* (Mat. 10. 23) Eleganter quoque Euangeliſta, non fugit in locum deſertum, ſed ſeceſsit ait, vt oſtenderet perſecutores ſuos magis declinaſſe ad tempus, quàm timuiſſe. Sed & poſtquam à Iudæis, & à rege Iudæorum Prophetæ truncatum eſt caput, & linguam & vocem apud Iudæos perdidit Prophetia, Ieſus tranſiit ad deſertum & Eccleſiæ locum, quæ virum antea non habuerat, neque caput. Quod autem dicit, quia poſt decollationem Ioannis ſeceſsit in nauicula, & in deſertum, continuus ſermo eſt. Vnde apparet, quod poſt hæc audita eſt fama de Ieſu, & facta ſunt illa quæ ſupra narrata ſunt. Ille verò etiam ob hoc ſeceſsiſſe videatur, vt credentium probaret fidem. Et ideo ſequitur, *quia turbæ ſecutæ ſunt eum pedeſtres.* Non in iumentis neque in vehiculis diuerſis, ſed proprio labore pedum aſperitatem itineris inſinuat, vt ardorem mentis eorum oſtendat. Nam antequam veniret in ſolitudines gentium, ab vno tantùm populo colebatur. Sed poſtquam Dominus venit ad gentes quaſi in deſertum, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ. Et ideo ſequenti miraculo hoc teſtimonium anteponitur, quoniam abſciſſo capite à lege, mox ſeceſsit à Iudæis & aſcendit in nauicula, id eſt, in illa primitiua Eccleſia in locum deſertum, vt dixi, quia doctrinæ notitiam non habebant. Et venerunt pedeſtres, quia humiles, & non in pompis ſæculi. Quibus miſertus eſt Dominus, animas eorum ſanando, qui de ciuitatibus, id eſt, de variis ſectis, ad eum venerant, quos curauit. Quia, quibus plena eſt fides, ſtatim præmium conſequitur ſalutis. Vnde dicitur.

Et *exiens vidit turbam multam, & miſertus eſt eius, & curauit languidos eorum.*] Cernis quia in Euangelicis ſermonibus ſemper ſpiritalia reſerantur myſteria. Et propterea dicitur, egreſſus Ieſus, ſignificat quod turbæ habuerunt quidem veniendi ad eum voluntatem, ſed vires perueniendi non habuerunt; ideo Saluator egreditur de loco, & pergit obuiam, ſicut prodigo filio pœnitenti legimus occurriſſe. Quibus viſis, miſeretur eorum, & curat omnem languorem, vt fides plena ſtatim præmia conſequatur ſalutis.

Vespere *autem facto, acceſſerunt ad eum diſcipuli dicentes, &c.*] Non eſt qui omnia Euangelij ſacramenta ad liquidum valeat perſcrutari, quoniam omnia myſteriis plena ſunt; & de ſingulis vt ſæpè diximus, aliud loquitur de locis, de temporibus, de actu, & cauſis, etiam & de ſententiis ſimul iunctis. Recedit igitur de Iudæa, & venit in deſertum locum, vnde iam diximus, & egreditur ad eos Ieſus, & miſeretur eorum; & hoc facit non mane, non creſcente die, non meridie, ſed veſpere, quando ſol iuſtitiæ occubuerat.

Iesvs *autem dixit eis, non habent neceſſe ire, date vos illis manducare.*] Sed reſtat quærere, quomodo diſcipuli acceſſerint ad Ieſum, ſecundum Matthæum & alios duos Euangeliſtas, vel quomodo dixerint hoc verbum vt demitteret eos ire, cùm Ioannes ad Philippum dixiſſe prius Ieſum deſcribit, dicens, *Vnde ememus panes vt manducent hi?* (Ioan. 6. 5.) Ex quo rectè intelligitur quod poſt verbum diſcipulorum Dominus locutus eſt Philippo, vnde ememus panes. Quod autem aiunt, *quia deſertus eſt locus*, oſtenditur, quia longè à ciuitatibus erant iuxta litteram. *Et hora* (inquit) *iam præterijt*, hora ſcilicet manducandi. Seu hora pro tota die ponitur, quia dies iam præterierat. Porrò Matthæus ait, *vt emant ſibi eſcas*, quaſi de turbis dixerit. Marcus verò narrat Apoſtolos de ſe hoc dixiſſe, *Euntes emamus ducentis denariis panes.* (Mar. 6. 37.) De quo loco Ioannes ait, *Ducentorum denariorum panes non ſufficient eis.* (Ioan. 6. 7.) In quo ſentiendum nobis, quia vera ſunt omnia quæ ſinguli dixerunt, & nemo eorum ſuis dictis

Cap. XIV.

alterius narrationem impugnat, ſicut nec Ioannes, in eo quod ait Dominum, Philippum interrogaſſe, quod alij diſcipuli ad eum prius iam dixerant, ſicut reliqui narrant Euangeliſtæ, contraria ſentit. Sed oſtenditur quod poſt verba diſcipulorum hoc Dominus locutus eſt Philippo, *Vnde ememus panes?* Nec non & quod Andreas dicitur dixiſſe, *eſt puer vnus hîc qui habet quinque panes*; Alij dixerunt; quia *non ſunt nobis niſi quinque panes*, quod vtrumque dictum fuiſſe, nemo qui ambigat. Sic lector inuenies in omni concordia Euangeliſtarum, eos nihil à ſententia diſcrepare, *Non habent*, inquit, *neceſſe vt eant, date illis vos manducare.* Ac ſi diceret, non neceſſe habent diuerſos cibos quęrere & emere ſibi ignotos panes, cùm ſecum habeant cœleſtem panem, date vos illis manducare. Prouocat Apoſtolos ad fractionem panis, & ad prouidentiam ſuæ poſſibilitatis, vt illis teſtantibus ſe non habere, virtus & magnitudo ſigni notior fieret omnibus. Vnde quæſo, quod ſæpè monui ad mentem vnuſquiſque reducat, maximè in hoc miraculo, quia etſi mira ſunt quæ geſſit Dominus & Saluator, mirabiliora tamen valde videntur ea quæ in his præfigurata ſunt, ſic ad liquidum expreſſa vt nulli dubium eſſe poſſit, hęc omnia ſic ad hoc diuinitus præparata. Quapropter perpendite quæ geſta ſunt vel qualiter geſta ſunt, & in his omnibus attendite perſonas, effectus cauſarum, & ſingulas cauſas, numeros quoque & modos, loca & tempora, ſeu cætera, in his quæ longum eſt enumerare. Quoniam quæ geſta ſunt, vt dixi, præter gerendi officium longe altius prætendunt munus ſalutis noſtræ. Idcirco non caſu, neque ſecundum euentum rei hæc omnia contigerunt, ſed ſecundum diſpenſationem diuinam. Vnde interrogati diſcipuli, dixerunt, *Non habemus niſi quinque panes.* Et alius ait, *Eſt puer vnus qui habet quinque panes.* Hoc quippe Andream dixiſſe Ioannes teſtatur. Sed horum nihil vacat à myſterio, quoniam etſi Moyſes per hunc puerum intelligendus eſt, ſicut noſtri tradunt, quia quinque libri veteris teſtamenti eius dicuntur. Omnium tamen Apoſtolorum eadem erat lex, quia omnibus illis eſt data, vt qui fecerit ea quæ in illa ſunt iuſſa, viuat in eis. Præſertim quia Apoſtoli, ante paſſionem Domini & coruſcationem Euangelij, non habebant niſi quinque panes, & ipſos hordeaceos, quia lex Moyſi in quinque libris diſtincta

Ma.14.16.

A nimia palearum tenacitate conſtringebatur. *Et duos piſces*, duo verò piſces iuxta alios, qui in ſalis gurgitibus, & in aquis, atque in maris fluctibus verſabantur, duo libri intelliguntur qui ſuperſunt quinque, hoc eſt, Ieſu Naue, & Iudicũ, quoniam & ipſi ſecundum myſticos intellectus magna continent ſacramenta; nec non Prophetarum eloquia, & Ioannis prædicationem alij eoſdem piſces eſſe dixerunt. B Sed nos duas perſonas vna cum quibuſdam Moyſen & Aaron interpretati ſumus, per quos regnum & ſacerdotium monſtrabatur; quorum condimẽto populus cùm Ægypto exiret per deſertum paſtus eſt, & in futuro his duabus gubernatur perſonis. Quia ſicut in panibus adhuc prædictis quinque libris vita Iudæorum continebatur: ita piſcium duorum regiis & ſacerdotalibus gubernabatur officiis. Quæ tamen duæ perſonæ Dominum noſtrum præfigurabant; ambas enim ille ſuſtinuit, & non figuratè, ſed propriè ſolus impleuit. Nam & rex noſter C eſt Dominus Ieſus Chriſtus, qui nobis pugnandi & vincendi demonſtrauit exẽplum. Itaque ipſo duce ab oneribus & laboribus huius peregrinationis noſtrę, tanquàm ab Ægypto liberamur, & perſequẽtia nos peccata Sacramento Baptiſmatis nobis euadentibus obruuntur. Ipſe eſt enim ſacerdos noſter in æternum ſecundũ ordinem Melchiſedech, qui ſeipſum obtulit holocauſtum pro peccatis noſtris, & eius ſacrificij ſimilitudinem celebrandam in ſuæ memoriam paſſionis com-D mendauit, vt illud quod in Melchiſedech obtulit Deo, iam per orbem terrarum in Chriſti Eccleſia videamur offerri. Verũtamen & genealogia Chriſti per has duas perſonas videtur eſſe contexta. Quia Matthæus ab Abraham vſque ad Chriſtum deſcendendo per regiam perſonam eam deducit. Lucas verò aſcendendo à Chriſto vſque ad Adam, & ad Deum, per ſacerdotalem progeniem illam inſeruit. Quæ nimirum Prophetia de Chriſto in E his quinque libris latebat. Et ideo hi tantum duo piſces cum quinque inueniuntur & habentur panibus.

Et *cum iuſſiſſet turbam diſcumbere ſuper fœnum, acceptis quinque panibus & duobus piſcibus, aſpiciens in cœlum, benedixit, & fregit, & dedit diſcipulis ſuis.*] Audite ordinem miraculi, quinimo, non miraculi tantùm, ſed parabolæ: ita vt & fides corroboretur in miraculo, & anima paſcatur in myſterio, quia & veritas non latet in facto, & para-

CAP. XIV. bola facti amplior & profundior prædicatur in ſacramento. Iubet ergo recumbere ſuper fœnum iuxta alium Euangeliſtam, quia fœnum multum erat in loco, & iubet ſecundum conſuetudinem conuiuantium, vt ſuper quam calcauerunt carnem ſedeant, & ſuper omnes flores illius; quia *omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos fœni*, & omnes voluptates eius quaſi arens fœnum. Sed turba illa Iudaica ſuper fœnum diſcubuit, quia teſtamentum vetus acceperat, in quo regnum eis temporaliter, & Ieruſalem temporalis promittebatur. Ideo conſtat eos in ſpe carnali collocatos fuiſſe, cuius gloria quaſi fœnum effloruit, & claritas eius vt flos fœni fuit. Veruntamen non iam in terra ideo iacens, ſed lege ſuffultum, & tanquam terræ fœno, fructibus ſcilicet operis ſui, vnuſquiſque eorum ſubſternebatur. Vnde & in monte pauiſſe eos Dominum, benè dicitur; quia licet per legis litteram quantiſper ad altiora conſcenderent, ſed quia adhuc, vt dixi, carnales erant, hordeo paſcebantur, & nõ tritico, vt per hordeum lex monſtraretur veteris teſtamenti, ſicut & per triticum, ex quo ſeptem fuiſſe panes alibi in Euangelio monſtratur, lex ſancti Euangelij. Hęc quippe ſunt duo teſtamenta ſcilicet & duæ leges, ex quibus inpræſentiarum, dum hoc ſæculum vertitur, omne paſcitur genus humanum, ex benedictione Dei Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti. Et ideo ſecundò hoc vſus eſt miraculo, & nõ amplius, vel minus, vt ſeipſum oſtenderet & in hoc facto, qui duas condiderat leges noſtræ refectionis gratia, ex quibus paſcitur & recreatur quotidie omnis anima fidelis. Sed quia ille prior populus adhuc carnalis erat, propterea talis ei lex data eſt, quæ vitale animarum alimentum corporalibus obtegeret ſacramentis. Et ſicut medulla hordei tenaciſſima obtegitur palea: ita eadem lex ſuis carnalibus inſtitutis, quoniam carnali dabatur populo, nondum expoliato carnalibus deſideriis, quod ſanè deſiderium tanquam palea hordei cordi eorũ inhęrebat. Vnde à Propheta, incircuncisi cordibus culpantur, quoniam nullis tribulationum flagellis, neque triturarum preſſuris, potuerunt purgari, vt intellectu reſerato ſpiritali, carnalia deponerent tegumenta: ſicut nec hordeum areæ tritura, illo paliari tegmine, licet ariſtæ frangantur, exuitur. Propterea igitur Dominus hos tantum quinque panes ſibi prouidit tunc, & præparauit in omni illo

Eſa. 40. 6.

A populo, vt ex his doceret, quid ex his faceret quinque libris ſuo in tẽpore. Quos accepit & benedixit, ac fregit, & dedit diſcipulis ſuis. Alioquin ſi ipſe eos non accepiſſet in manibus, vt ſuo implerentur opere, ſine fructu ſalutis & ſine vita eſſẽt. Et niſi eos in ſe benedixiſſet, in quo eſt omnis benedictio ſpiritalis, qui ſub ea erant lege ſub maledicto eſſent. Et ſi non eos fregiſſet, neminem pauiſſent ad ſalutem. CAP. XIV.

B ET *dedit*, inquit, *eos diſcipulis ſuis, diſcipuli autem appoſuerunt turbæ.*] Quia per eos erant diuinæ gratiæ dona reddenda populis. Paſcitur autem deinceps turba populi, & explẽtur abundãtiſſimè ex quinque panibus & duobus piſcibus quinque millia hominum, exceptis paruulis & mulieribus. Conſonat ergo numerus quinarius in vtraque parte populo carnali, qui tantum vix quinque ſenſibus benè vtebatur carnalibus, quibus multi dediti erant. Et ideo quàm ſignanter Dominus C hoc ſignificare videtur cùm dicit, nõ opus habent ire, vt emant alubi, aut aliunde, ſed date vos illis manducare. Quoniam ſub lege cuſtodiebantur, in qua erat victus perfectæ intelligentiæ, ſi à Domino diſcipulis comminuta & expoſita traderetur. Et hoc ſapientia Dei patris totum nouerat quid dederat ſingulis, vel quid facturus eſſet. Idcirco non de ignorantia interrogat, *Quot panes habetis?* Sed ob myſteriũ. Etiam & rogat, iuxta Marcum, quot haD berent panes, vt ſe benè conuincat neſcire in ſacramento, quod iam patebat in dato & commiſſo, & ipſi & omnis turba portabat ſub iugo. Quos profectò panes, quia benedixit ac fregit, creuerunt. Non enim quinque multiplicantur in plures numero, ſed fragmentis fragmenta ſuccedunt, & fallunt ſemper in fractu, multiplicatione ſua, frangentes. Creſcit ergo materies panis, neſcio vtrum an in menſura vel in loco, an in manibus ſumentiũ, an in ore edentium. Vnum tamen profiteor, quia in manibus Chriſti fons erat E augmenti, ſicut fontis eſt fluere, vuas vitibus ineſſe & vina diffundi, atque omnes mũdi opes annuo quodam curſu in diuerſum fluere. Auctor eſt enim huius vniuerſitatis tantus panum profectus. Et mirantur omnes hoc quod rarum eſt, & non mirantur hoc quia res ex vſu viluit quod quotidie fit. Agitur enim in opere viſibili inuiſibilium demonſtratio, dum ſuperat omnem naturam virtus operantis, & ſupergreditur facti intelligentiam ratio

Cap. XIV.

virtutis, & ſola relinquitur admiratio poteſtatis. Sed priuſquam hæc fierent, *aſpiciens in cœlum*, dedit exemplum, vt ſemper ad patrem oculos mentis dirigere debeamus, & ad eius exemplum, cibos, & quæ ex Deo ſunt, benedicamus; quoniam omnis benedictio per eum, aut multiplicatio rerum eſt, aut ſanctificatio, ita vt rerum benedictio vſque in admirationem, ſi diligentius attendatur, veniet, admiratio verò vſque ad menſuram cauſæ ſubiacẽtis. Nam confracti panes cum piſcibus ſaturato populo interdum deinceps cumulantur augmento, vt quot ſunt millia hominum, tot panibus ſaturentur, exceptis, quod magis creditur, paruulis & mulieribus; quorũ ſicut nullus eſt numerus, ita nec expletio quantitatis. Inſuper augetur ſplendor gratiæ, vt ſecundum Apoſtolorum numerum, duodecim cophini repleantur, ita vt modus numero coæquetur, & numerus modo obtemperet ſacramenti; quatenus intra fines ſuos ratio cõcluſa, ad conſequentis effectus conditionem diuinæ virtutis moderamina cohortetur, quia vincit humanam intelligentiam opus facti. Et cùm frequenter quædam fiant quæ concepta ſenſu ſermo non explicet, in his tamen ipſa ſenſus ſubtilitas ſuperatur, ita vt ad rei contemplationem pro difficultatis magnificentia & negotij inuiſibilis miraculo obſtupeſcat animus, in tantum, vt nec cogitare ſufficiat quæ ſentit, nec explicare verbis, quæ intelligit. De his tamen nullus eſurire permiſſus eſt, quos cœleſtis gratia pauit. *Et ſublati ſunt duodecim cophini reliquiarum.* Fortè excepto præfato & ineffabili myſterio, vt non fantaſma facti putaretur, reliquiæ ex his collectæ ſunt, vt panes veros eſſe ad fidem credentium longo in tempore oſtenderentur. Quanquam ob difficultatem facti, vnde mox duodecim cophinos, quibus reliquiæ colligantur, multi quærant, in deſerto quomodo inuenire potuerunt? quaſi non eadem virtute qua panes prius præparati eſſe potuerunt, maximè quia facto miraculo, ex proximis caſtellis eos afferre poterant, eo quod eſſent in loco deſerto iuxta Lucam, qui eſt Bethſaide. Ipſoſque allatos implent reliquiæ & virtus ineffabilis, quos nunquam implere poterat ipſa res, vel ipſa materies. Satiantur quinque millia ex quinque panibus, cum myſterio æternæ ſalutis, ac perpetuæ ſuauitatis. *Exceptis mulieribus*, inquit, *& pueris*, qui mihi videntur ad hoc pertinere, vt intelligamus in po-

A pulo veteris teſtamenti fuiſſe quoſdam tam infirmos ad implendam iuſtitiam quæ ſecundum legem eſt, in qua iuſtitia Apoſtolus ſine querela conuerſatum ſe fuiſſe dicit, itemque alios qui facilè ſeducerentur in cultum idolorum. Quæ duo genera, id eſt infirmitatis & erroris mulierum & puerorum nominibus figurata ſunt. Infirmus eſt enim ſexus mulierum ad actiones, & facilis ad luſum pueritia.

B Quid autem luſui puerili tam ſimile eſt quàm idola colere? quando & Apoſtolus ad hoc retulit hoc genus ſuperſtitionis, cùm ait, neque idolis ſeruiamus, quemadmodum quidam eorum, ſicut ſcriptum 1. Co. 10. 7
eſt, *Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere.* Mulieribus ergo ſimiles erãt, qui in laboribus exſpectationis, quouſque ad promiſſa Dei venirent, non viriliter perſeuerantes, tentauerunt Deum; pueris autem qui ſederunt manducare & bibere, & ſurrexerũt ludere. Tales quippe sũt, & in nouo teſtamento qui non poſſunt occurrere in virum perfectum, vel infir-

C mitate virium, vel leuitate mentis; qui profectò iure interdum mulieribus & pueris comparandi ſunt. Et ideo neque in veteri teſtamento, neque in nouo, tales admittuntur ad numerum, neque in bellicis rebus, neque in vllis rerum negotiis: ſicut nec in Numerorum libro, quotiens ſacerdos atque Leuitæ, & exercitus vel turbæ pugnantium deſcribuntur, ſerui & mulieres, & paruuli, & vulgus ignobile in numero prætermittuntur. Et tamen in populo erant, & ideo, ſicut canit Domi-

D no Dauid in Pſalmo, *Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.* Pſal. 144. 16.
Repleuit eos donis cœleſtibus, & ſaturantur etiam quotidie, & ipſi iuxta capacitatem ſenſus ſui & menſuram fidei ſuæ. Porrò Apoſtoli, quibus dedit hæc omnia in manibus, quoniam ipſis primùm reuelata ſunt myſteria, idcirco ipſi omnibus prædicauerunt Euangelium æternæ vitæ; & tulerunt de reliquiis duodecim cophinos, quæ omnes capere non potuerunt. Vnuſ-

E quiſque Apoſtolorum cophinum ſuum; quoniam ipſis omnia ſunt reſerata cœleſtis vitæ ſacramenta. Sed miſer Iudas, qui quod tulit perdidit, quia non ſibi ſed alteri reſeruatum fuit. Vnde & beatus Petrus ſorte quæſiuit à Domino, licet ambo boni eſſent, quos ſtatuit corã Domino vt eligeretur nõ ab homine, ſed à Deo cui hęc repoſita erant, & qui capere poſſet ea quę ſolis Apoſtolis diuino priuilegio parata erant, & ſeruabantur. Idcirco nemo ſan-

Cap. XIV.

ctorum fuit, qui ſibi tantum honorem vendicare ſit auſus; quoniam & numerus eſt in his myſticus, & ordo ſacratus, nec non & honor proprius eis tantummodo à Domino largitus, quorum corda ita ſunt virtutibus repleta & ſapientia diuina, vt omnia quæ à conuiuantibus ex diuinis epulis capi non poſſenr, ſecum in ſuis repoſuerint præcordiis, ſuiſque reliquerint ſequacibus, & ſeruauerint. Vnde mox poſt paſſionem Domini, quinque millia ſunt repleti fide, & Dominicis imbuti ſacramentis, quot ſunt in iſto conuiuio præfigurati, etſi ipſa figura veritas eſſe credatur. Hæc de hac prima refectione ſacramenti paucis dicta ſufficiant, vt cùm ad ſecundam venerimus, in qua nouus formatur ordo, latius Domino inſpirante de his diſſerere valeamus. Interim diſcenrium formamus infantiam, vt diſtinctis ſyllabis ſplendidam confeſſionis demum de his reddamus vocem, nunc verò inter ſalutares vndas nauigaturi nauigia noſtra præparemus. Quinimo rogemus cum Apoſtolo Petro, vt ipſe nos ad ſe venire iubeat ſuper aquas, ne mergamur fide qui cum verbo nauigamus, vt ſplendidam in profundo larentem margaritam inuenire poſſimus, ne in vacuum inrer placidos fluctus ludere iam edocti videamur.

Et *ſtatim*, inquit, *iuſſit diſcipulos aſcendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretum donec dimitteret turbas. Et dimiſſa turba aſcendit in montem ſolus orare.*] Nam in aliis exẽplaribus, non iuſſit, ſed compulit, habetur, diſcipulos ſuos aſcendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretum. Quo verbo inſinuatur inuitos eos à Domino receſſiſſe; quia præ amore piiſſimi præceptoris, nec puncto quidem temporis patiebantur abeſſe præſentia, nec volebant ſeparari ab eo. Sed valdè contrarium videtur quod nunc dicit, quia *dimiſſis turbis aſcendit in montem ſolus orare*, cùm Ioannes ſicut ſupra præmiſi, in monte Dominum turbas pauiſſe inſinuat. Quod ſi in monte eas pauit, & nunc dimiſſis turbis aſcendit in montem, quomodo in montem eum aſcendiſſe dicit quò fuit, cùm eos ſaruraret panibus? Ex quo apparet manifeſtè, quod de monte, quo fuerat prius, deſcendit ad íma vt turbam paſceret, quia ad monrana non valebanr aſcendere. De quo rurſus loco, dimiſſis turbis, aſcendit in montem, ne à turbis teneretur, qui eum volebant regem facere. Vnde & Ioannes non aſcendit dixit, ſed

Cap. XIV.

A *fugit in montem ſolus orare.* Vbi oſtendit quod cauſa orationis non ſolùm ſecedere debeamus ſoli, verumetiam fugere caducos & terrenos honores, (Ioan. 6. 5.) vt ſoli Deo in theoria, id eſt in monte, vacemus; quoniam contemplariua vita ſemper remotior & vberior eſt ſuis fructibus, de qua Dominus dicit, *Maria optimã partem elegit,* (Luc. 10. 42.) *quæ non auferetur ab ea.* Et notandum quia Matthæus prius dimiſiſſe Dominum diſcipulos dicit, & ſic aſcẽdiſſe in mõtẽ orare. B Ioannes verò prius fugiſſe illũ in mõtẽ, & tunc dimiſiſſe diſcipulos. Ex quo apparet, quia Ioannes quod prius factum erat, poſtea quaſi recordatus quod prætermiſerat, commemorauit, ſicut ſæpè omnes Euãgeliſtæ quaſi ad oblita ſolent redire, & non ſuo in loco iuxta litteram, qualibet alia ex cauſa, commemorari. Quod autem dicit, quia ſolus aſcendit, manifeſtum eſt, quia Petrus, Iacobus, & Ioannes non erant cum eo, quia ſi eſſent, qui fortè viderant gloriam transformari, aſcendiſſent C cum eo, & ideo ob myſterium ſunt præmiſſi, vt ſolus oraret pro omnibus, qui ſolus, vt omnes redimeret, mortuus eſt pro omnibus. Vnde dicitur.

Vespere *autem facto ſolus erat ibi.*] Vt appareat cunctis, quod eius oratio ſalus ſit vniuerſorum. Et notandum quia veſpere facto ſolus eſſe dicitur; in veſpere namque finis ſæculi ſignificatur, quando venit ſolus pro ſalute omnium. Vnde & ſupra, hora iam præteriſſe dicirur, quia (1. Ioa. 2. 18.) D ſicut air Apoſtolus, *Nouiſſima hora eſt*, & ipſa iam præteriit, quia quaſi vmbra fugit. Ne mireris, quia aſcendit ſolus orare. Solus & ſingularis. Veruntamen quãuis ſolus, non debes referre ad eum quod orat, qui de quinque panibus quinque millia hominum ſaturauit, exceptis paruulis & mulieribus, neque ad eum qui ſuper vndas ambulauit æquoreas, firmis greſſibus, ſed ad eum qui audita morte Ioannis, ſeceſſit in deſertum locum. Hæc non ideo dixerim, fratres, quo perſonam Domini diuidam in duas, ſed quo gemi- E na operario Saluatoris conſideretur, per omnem textum Euangelij in vna eademque perſona mediatoris Dei & hominum, quoniam ſicut in eo Deus & homo erat, (Ioan. 1. 14.) eo quod *Verbum caro factum eſt*: ita & operatio diuinitatis atque humanitatis. Gemina ſiquidem operatio, ſed vnus idẽque Chriſtus, qui hæc omnia operabatur. Ipſe namque eſt qui eſuriit & ſitiuit, ipſe qui & de quinque panibus tot homines ſatiauit, ipſe qui fatigatus ex itinere, reſedit.

Cap. XIV.

dit, ipſe qui & ſuper mare pedibus ambulauit; ſed vna earum operatio humanitatis eſt, altera verò diuinitatis. Quas planè operationes, niſi catholicè diſtinguat & intelligat prudens lector, tantò aberrare poterit à Catholica fide, quantò fuerit obcæcatus à confuſionis caligine.

Navicvla *autem in medio maris iactabatur fluctibus.*] Propterea igitur inuiti & retractantes Apoſtoli ſupra receſſerant à Domino, ne illo abſente naufragia ſuſtinerent. Nouerant enim ſine illo quod turbarentur, ſicut & Eccleſia quotieſcúque inpræſentiarum à Chriſto deſeritur, iactatur fluctibus, & ventis impellitur. Nam huius temporis figura erat omnis illa periclitatio nauis. Interea, qui Domino commorante in montis vertice, ſtatim ventus contrarius oritur, & turbat mare, periclitaturque Eccleſia. Et tam diu imminens naufragium perſeuerat, quamdiu Ieſus moratur, ne veniat & ſuccurrat. Et ideo ſe repromiſit eſſe cum ſuis, donec

Mat. 6. 28. 20.

præſens ſæculum voluitur; *Ego vobiſcum ſum*, inquit, *omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi.* Alioquin ſine illo periclitatur Eccleſia & mergitur. Vnde quotieſcunque variis tunditur fluctibus, & impellitur ventis aurarum, ita vt mergere videatur, inuocandus eſt Saluator, de quo confidere oportet, quod nuſquam & nunquam abeſt maieſtate, licet in alto reſideat in cœlis. Hinc eſt quod laborantibus illis in remigando.

Qvarta *vigilia noctis venit ambulans ſupra mare.*] Quod autem dicit quarta vigilia noctis, oſtendit eos tota nocte periclitatos & iactatos fluctibus; quia quatuor vigiliæ iuxta ſtationes militares duodecim horæ ſunt, habent enim ſingulæ ternas horas. Et ideo cùm dicit quod in quarta vigilia venit Ieſus, finem inſinuat noctis, & principium auroræ, rareſcentibus tenebris. Vbi totum tempus paucis depingit verbis, ex quo Saluator ad Patrē rediit, ſolus pontifex interpellans pro nobis vſque in finem ſæculi, quando rurſus venturus eſt, calcatis omnibus, ſuaque luce fugabuntur tenebræ, ceſſabunt flumina & ventorum impetus, quoniam Deus iam graditur vbi veſtigium nullatenus humanæ virtutis inuenitur, vbi conſuetudo gradiendi deficit. Miracula ex hoc vno hinc inde congeruntur, nam conſuetudo non reſpicit ſignum, ſicut nec ſingularitas eius admittit exemplum, ſed diuina virtus operatur ſimul myſteriū & miraculum. Miraculum in facto, myſterium in præfigurationis ſacramento. Quod natura non habet, quod ingenium humanum & philoſophia ſæculi non capit. Idcirco virtus auctoris eſt non naturæ humanæ poteſtas, vt in vno eodemque homine deitas & humanitas declaretur. Deitas in eo quod vltra hominem cernitur, humanitas quia ipſe homo ſuper vndas videtur; quod ſanè opus ſuperni numinis eſt, quia hoc caro ſentire non poteſt, nec mens humana intelligere, quomodo fieri poſſit quod natura vtraque nō admittit, vt & grauis ſuperambulet, & liquida pondus aliquod ſuſtineat, quod natura neutra permittit; ſicut & panes creuiſſe ita tenus, vt dictum eſt, nulla probat ratio humana, nulla intelligentia deprehendit, niſi fortè fingere velis quod aut alleuiauerit corpus vt phantaſma, aut aliquas craſſiores & concretas reddiderit aquas, ita vt ſuper eas potuerit caro humana ſicco veſtigio ambulare. Quod & hoc mirabile eſſet ſi ratio id admitteret, nunc autem facti cauſam nullus explicat, ſenſus nullus recipit humanus, mens non capit humana, nemo loquitur hominum quomodo fieri potuerit tam liberè, niſi qui ſubeſt ei omne poſſe cùm voluerit, vt probetur ex hoc, eius vt diximus, gemina operatio. Quia omninò deitatis eſt, quod ambulat contra naturam humanam ſuper aquas, & humanitatis quod viſibilis apparet in forma ſerui, & vera caro.

Vnde *videntes eum ſupra mare ambulantem, turbati ſunt dicentes, quia phantaſma eſt.*] Ergo probauerant eum iam verum hominem eſſe Chriſtum, & ideo nūc turbantur putantes ſe contra naturam eius videre. Alioquin ſi iuxta Marcionem & Manichæum Dominus noſter non eſt natus ex Maria virgine, ſed viſus ex phantaſmate, quomodo nunc Apoſtoli timent & turbantur, ne fortè phantaſma videant? *Qui præ timore clamauerunt.* Nam confuſa vox & incertus clamor, magni timoris indicium eſt. Sed eorum timor noſtræ eſt fortitudo mentis, quoniam de Chriſto nihil inexploratè ſentiunt, nihil quod non requirant, nihil humanitatis in eo aut diuinitatis quod non intelligant. Adeo probant omnia, vt nullus deinceps dubitet, nullus diffidat, nullus deſperet, nullus incredulitate de Chriſto ſuccumbat. Sed diuina pietas citò ſubuenit piè quærentibus, & non impiè dubitantibus. Quibus mox illis clamantibus præ timore, & dubitantibus præ miraculo, vt eum reciperent in fide Deum & hominem

Cap. XIV. in quem crediderant, *Confidite*, inquit, *& habete fiduciam, ego ſum.* Ergo quod primum verſabatur in cauſa medicus occurrit. Quoniam qui confidentiam amittit & hæſitat, iuxta Apoſtolum *ſimilis eſt fluctui maris.* Ego ſum, inquit, nec ſubiungit quid ſit, vel quis ſit; quia profectò ex voce ſibi notiſſima, poterant eum quiſnam eſſet intelligere, qui per obſcuras noctis tenebras vel crepuſcula loquebatur. Nouerant enim illi hanc eſſe familiariſſimam ei ſententiam, & ideo ait, ego ſum. Ac ſi patenter diceret, ego ſum ipſe qui ſum, & non mutor, vt vos putatis me phantaſma eſſe. Nec dubium quin ipſum eſſe retinebant animo, quem loquutũ olim ad Moyſen nouerant, *Ego ſum qui ſum. Hæc dices filiis Iſraël,* Et, *qui eſt miſit me ad vos.* Ad quam ſanè vocem Petrus cùm audiſſet, ego ſum, conſonanter reſpondit dicens. *Domine ſi tu es, iube me venire ad te ſuper aquas.* Senſerat enim in eo quod ait, ego ſum, ipſum eſſe, cui eſt, ſemper eſſentialiter idem eſſe. Et ideo ait, ſi tu es, acſi diceret, quia ſi tu es qui ſemper cum Patre vnus idemque es, iuſſio tua exhibitio eſt virtutis, quoniam omnipotens es. Ne mireris lector, quòd cum fide rogat & dubitat: dubitat autem non quaſi infidelis, ſed quaſi cautus & veteranus explorator, ne facilis ruat in ruinam. Ipſum inuocat, cuius eſſentia veritas eſt, nihilque dubitat de potentia, nihil de virtute. Alias autem qui Petro Apoſtolo, acſi Eccleſiæ fundamento aliquid infidelitatis adſcribit; nimis temerarium eſt eum arguere, cui pro meritis fidei ſuæ ſoluẽdi ac ligandi poteſtas attribuitur. Quis ergo alius, erga timorem Dei & amorem tam idoneus inuenitur, ſi huic culpa innuitur, præcipuè cui ipſe Dominus teſtimonium reddidit? Nec igitur mirum quia multi indociles, dum rei geſtæ rationem ignorant, laqueos offenſionis incurrunt, vt credant fidem veram in eo non fuiſſe quod dictum eſt ei, *Modicæ fidei quare dubitaſti?* Propterea non conſiderant hi tales magnitudinem ipſius fidei qua dictum eſt, *Domine ſi tu es, iube me ad te venire ſuper aquas.* Vtique qui dicit iube me, credidit poteſtatem. Ingens ergo hæc credulitas fuit, vt audaci ſaltu, & de naui intrepido deſcenſu, profundiſſimo ſe crederet elemento, & inuſitatam greſſibus viam ſecurus intraret. Non meruit quod oneroſum valdè eſſet humani corporis pondus, & liquida maris vnda ſolidũ nõ portaret greſſum. Qui tantã in Dei verbo fiduciam cõ-

Iacob. 1. 6.

Exod. 3. 13.

Mat. 14. 31.

ceperat, cùm ait, veni, vt crederet inſidam veſtigiis ſuis tenuitatem ſubditam, & tanquam terrenam ſoliditatem eſſe ſubiectam. Nam quod ex omnium conſiſtentium numero in naui reſpondere ſolus audet Petrus, & iuberi ſibi ſuper aquas vt ad Dominum veniat precatur, feruor eſt amoris & fortitudo fidei & præſagium futurorum; quoniam ſic & in paſſione præ omnibus affectum exhibuit amoris veſtigiis ſemper inhærens piiſsimi redẽptoris, licet infirmitatem futuræ negationis timiditas prætenderit tentationis. Hinc namque quamuis incedere auſus eſſet, tamen mergebatur propter imbecillitatem carnis, ſicut & vſque ad metum mortis abnegandi neceſsitatem demum eſt coactus; quoniam nemo mortalium qui Domini æquiparari poſsit veſtigiis. Nã cùm Dominus ſupra mare iter ageret, ita ſubditum pedibus obtemperabat mirabiliter elementum, vt nec ſe mare ſubtraheret, & venerandas Domini plantas ſuperferrer. Nec igitur mirum, ſi ei natura ęquoris ſeruiebat, cuius diſpoſitionis arbitrio perfecta ſunt vniuerſa. Idcirco illi calcabilem ſe præbuit iuxta debitum naturæ quaſi Domino, & Petro ſecundum iubentis imperium ad modum ſeruiens. Tamen neceſſe poſcebat ratio, iuxta fragilitatem humanam, vt eum terreret ventus, & perturbaret vnda ſuis colliſionibus, ne inter Deũ & hominem nihil videretur diſcrepaſſe, & eſſet ob hoc inter homines non minima dubitatio, ſi Petrum hìc vidiſſent facere, quod Chriſtus ſua fecit potentia. Nec igitur honos debitus Deo redderetur, quia non eſſet mirum à Deo factum, quod & ab homine videretur effectum. Præſertim quia in hac virtute Chriſtus inſinuat quod ipſe ſit ſolus, qui omnes elationes præſentis ſæculi, & omnes fluctus ſua virtute calcat, & comprimit. Ideo debuit in Petro monſtrari, in vno ac ſingulari, quid in omnibus agit, qui ſuum requirunt auxilium, dum præſens vertitur ſæculum. Quia in hoc ſæculo tanquam in aliquo mari poſiti ſumus, in quo vtique ſpiritualium nequitiarum turbines quotidie, & impulſiones grauiſsimas ſuſtinemus, cum omni ſolicitudine iugiter naufragium fugientes. Quod valdè tunc maximè pertimeſcendum eſt, cùm virtutibus & miraculis ſupra nos eleuamur. Propterea datur beatiſsimo Paulo *ſtimulus carnis, Angelus ſathanæ*, ſicut & hìc nunc Petro ventus tentationis, vt virtus in infirmitate perficiatur; 2. Cor. 12. 7

Cap. XIV.

quoniam melius eſt nobis interpellando Dominum liberari quàm diſſimulando, & non orando, quinimò ſuperbiendo, periculum mortis incurrere. Quia plurimum ſibi humana vſurpatio licentiæ daret, ſi virtutem cum Deo cœpiſſet habere communem. Et ideò iure viſum eſt nobis Petrum, in quo Apoſtolorum omnium vnitas commendatur, ſatis diſpenſatiuè præ timore merſum fuiſſe nimio, vt ſciremus nihil noſtris actibus nos tribuere debere, ſed totum Deo, quod rectè gerimus, adſcribere, & in omnibus Dei inuocare auxilium. Veruntamen quod illo trepidante, virtutem ad ſe liberè perueniendi Dominus non indulſerit, cùm ei prius venire iuſſit, ſed manum ei porrexit, adprehenſumque eum ſuſtinuit, vt ſupra paucis præmiſi, typicus ordo fuit, vt dextera Dei exaltaretur à fluctibus, quæ facit virtutem in omnibus, quoniam ſolius Domini eſt virtus, ſæculi motus tempeſtateſque calcare, & omnes à preſſura tentationum eripere. Solus enim paſſurus pro omnibus, omnium peccata ipſe ſoluit, nec ſocium ſibi conſortemque huius operis admiſit; quoniam quidquid vniuerſitati præſtitit, ſolummodo ab ipſo fuit, ita vt cùm eſſet vnus ac ſingularis ipſe redemptio vniuerſorum, primùm Petrum redimeret, & calcaret omnia, ſicque demum Petrus ipſe Dei auxilio leuatus Martyr occurreret, non acceſſu indignus qui cæteris fide anteibat, ſed probatione ac multiplicatione virtutis inſtructus ac glorificatus operibus, vt alios anteiret. Igitur qualitercunque Petrus, aut ex myſterio, aut ex infirmitate prolapſus ſit, conſtat tamen in eo, quia verum corpus fuit. Et ſi ipſe tantummodo verus homo ſuper aquas recto inceſſu ire potuit, multò magis Deus & homo, non phantaſma, ſed veritas fuit, qui non aliud in vtraque natura quā verus Ieſus Chriſtus fuit. Et ideo nemo de virtute infirmetur cum hæreticis, nemo de veritate carnis falſitatem ſibi confingat, quod pondus non habuerit, nemo de diuinitate in Chriſto dubitet. *Modicæ*, inquit, *fidei, quare dubitaſti?* Quod ſi Petro hoc rectè dicitur, cui fides, vt ita dicam, incomparabilis inter alios emicuit, quid puras de nobis dicetur, qui nec modicam huius fidei particulam habere probamur? Qui ad modicum ideo tentari permittitur, vt eius fides de infirmitate augeatur, & virtus Chriſti ſublimior de ſubuentu prædicetur. Ne-

A mo igitur modicam poteſt vocare fidem Petri, qui omnes in fide vbique antecellit. Nemo tamen poteſt negare exiguam, quem Dominus modicæ fidei fuiſſe culpando increpat. Tamen fides quæ ſupra grano ſinapis comparatur, fides omnium Apoſtolorum eſt, & modica videtur, quæ iuxta quantitatem grano exiguo comparatur. Quid igitur dicimus, nūquid Chananæa illa mulier maiorem fidem habuiſſe creditur, quàm Petrus cui dicitur, *O* B *mulier magna eſt fides tua*? Credo quod nemo hoc audeat aſſerere. (Mat. 15. 28) Idcirco quærendus eſt modus intelligentiæ, ſecundum quod eius modica dicatur fides, qui in omnibus ardentiſſimus fide ac dilectione prædicatur. Ecce interrogatis diſcipulis quem eſſe dicerent Ieſum, ipſe præ omnibus confitetur, *Tu es*, inquit, *filius Dei viui*. (Idē 16. 16) Sic itaque & in cæteris locis eum ſemper præſtantiorem inuenies fide. Denique talis tantaque fides, quanquam rectè magna credatur in comparatione C tantarum rerum quarum eſt fides, & iuxta magnitudinem earum, vt mihi videtur, modica eſt fides; quia fides eſt ſperandarum argumentum rerum non apparentium: & omne argumentum minus eſt earum rerum, quarum eſt argumentum. Et ideo non incongruè increpatur fides Petri modica, in comparatione tantæ maieſtatis Dei, de quo eſt fides, præſertim cùm his caſibus creſcenda & nutrienda erat fides Petri vſque ad conſummationem. Et ideo licet in quibuſ- D dam ex ardore magnæ fidei erret Petrus, tamen in omnibus feruentior inuenitur, quia in ipſo eſt forma omnium in quo vnitas Eccleſiæ commendatur.

Et *cùm aſcendiſſet in nauiculam, ceſſauit ventus. Qui autem in nauicula erant venerunt & adorauerunt eum dicentes, Verè filius Dei es.*] In quo planè miraculo, ſicut ſupra paucis oſtendi, omnis fides & ordo deſignatur Eccleſiæ, in quo tempore quo vſque redeat in finem ſæculi Eccleſia multis periclitatur fluctibus. Et Ieſus E gradiens ſuper vndas maris, à quamplurimis fantaſma eſſe putatur. Hinc quoque in quarta vigilia noctis benè veniſſe dicitur, quam particulam, ſupra, finem noctis eſſe oſtendimus. In qua ſanè vigilia cùm aduenerit Chriſtus ob tentationes Anti-Chriſti, nutabundam valde & naufragam inueniet Eccleſiam, flantibus vndique ventis. Quæ ideo quarta dicitur, quia prima fuit legis vigilia, in qua lex data eſt, ſecunda Prophetarum,

Cap. XIV.

tertia ipſius Domini aduentus, quarta verò reditus, quando venturus eſt in claritate, calcatis omnibus aurarũ motibus, quando inueniet feſſam, & nimium laborantem propter Anti-Chriſti impulſiones. In qua itaque tentatione anxiis vexata Chriſti Eccleſia fluctibus, ad omnem tentationum nouitatem nimis ſollicita erit, ita vt in Domini etiam aduentum expaueſcere dicatur, propter falſas rerum imagines, & ſubreptitia in oculis fragmẽta mendaciorum. Sed bonus Dominus ſtatim aderit ſuis, & illuſtrabit eos voce conſolationis, vt fiduciam habeant, timoremque depellant. Quibus proculdubio inſpirabit fidem in animo, dicturuſque eſt, *Ego ſum*, ne Anti-Chriſti ſeducantur erroribus. Et hoc eſt ei, aſcendere in nauem, quoniam mox aduentu ſuo vẽtum ceſſare faciet, & quieſcet mare à feruore tentationis, eritque pax & tranquillitas magna. Deinceps cùm claritas æterna refulſerit, & ipſe manifeſtus aduenerit, tunc quoque admirantes dicturi ſunt vniuerſi, quia verè filius Dei eſt. Confeſſio enim vniuerſorum tam abſoluta & publica erit, quando iam non ex parte, ſed ex toto facie ad faciem videbitur iuxta Apoſtolum quod perfectum eſt; quando Dei filium iam non in humilitate corporea, ſed in claritate & gloria quam habet cum patre, omnis Eccleſia videbit Sanctorum, & adorabit eum in ſæcula ſæculorum. Nunc autem donec hinc inde ſurgunt fluctus, & tempeſtates ſæuiunt, licet veritas luce clarius iam pateat, adhuc à multis (quod peius eſt) etiam Eccleſiaſticis Ieſus phantaſma fuiſſe putatur, dum credunt, aut non verum corpus habuiſſe, aut ſi habuit, non eum verum Dei filium eſſe, vel proprium. Sed Catholica fides vtrumque confitetur, & proprium Dei filium ac verũ, ſicuti hoc loco confeſſi ſunt Apoſtoli, & qui cum ipſis erant in naui, quia verus Dei filius es, & verum corpus habuiſſe catholicè prædicatur; quod & pondus habuerit, vt dixi, grauitatis abſque peccato, & onus corporeum, & cum pondere atque onere corporali inceſſerit ſuper aquas non infuſis pedibus, ſicut propriè de hac re Dionyſius egregius inter reliquos doctor Eccleſiaſticus in opuſculis de diuinis nominibus contradidit, & conſcripta nobis reliquit, quod & alij firmauere doctores. Scribit enim ita inter cætera. Ignoramus qualiter de Virgineo ſangui-

A ne, alia lege, præter naturalem, formabatur, & qualiter non infuſis pedibus, corporale pondus habentibus & materiale onus, deambulabat mundam & inſtabilẽ ſubſtantiam. Vbi oſtendit præfatus doctor ita eum ambulaſſe, & Euangelium hoc probat, nec corpus aliud fuiſſe quàm verum corpus, nec aquas aliud quàm veras ipſaſque liquidas ac præterfluentes, vbi totum deitatis eſt opus quod geſſit, & humanitatis veritas quæ apparuit. De quibus ideo huius rei, licet B paucis, mentionem feci, quia ex hoc multi deſipiunt adhuc, & conantur explicare, quæ nec veritas admittit, nec ipſi intelligunt. Vnde quæſo, ne prolixa videatur alicui digreſſio & regreſſio de tam eximiis rebus, in quibus ipſa eademque veritas admirabilis atque ineffabilis prædicatur. Deinde earundem rerum ſignificatio, cùm multiplicitas perplexa, & latior myſteriis figura, quàm rei geſtæ miraculum inuenitur. Quoniam quidquid nunc geC rit in tempore, præfiguratum eſt in miraculo. Idcirco qui in naui erant & peruenerunt ad littus, verè Dei filium confitentur & adorant, eumque credunt regnantem cum Patre in vnitate deitatis.

Et *cùm transfretaſſet venerunt*, inquit, *in terram Geneſar.*] Porrò Geneſar regio eſt, vnde & alicubi lacus Geneſareth vocatur. Et dicitur Geneſareth, quod ipD ſe ſibi generat auras, de quo quaſi ex naufragio perſecutionis benigniſſimus Ieſus nauem Eccleſiæ perducit ad littus, vt tranquilliſſimo portu faciat eam requieſcere. Et notandum quod poſt quinque millia virorum, qui manducauerunt & ſaturati ſunt, multa & media quæ dicta ſunt vſque ad hunc locum, in omnibus idem ſenſus eſt; quoniam finitis legis temporibus, & ex Iſraël quinque millibus virorum in Eccleſia collocatis, dum orat Ieſus ſolus in monte vbi eſt cum Patre, & calcat fluctus, E diſcipuli laborant in remigando. Interim verò ſolus Saluator quotiens cùm reſpicit & aſcendit nauem, mitigat ventos, redditque tranquillum: ſicque ex his quinque millibus quos recreauit primùm panibus, iam multis credentium occurrit populis ipſe per fidem ex lege ſaluus & ſatiatus, qui deinceps ex ſuis infirmos atque ęgrotos offert Deo ſanandos, quoniam cognoſcunt eum Saluatorem. Propterea inquit Euangelium.

Cap. XIV.

Cap. XIV.

E T *cùm cognouiſſent eum viri loci illius, miſerunt vniuerſam regionem illam.*] Cognouerunt eum rumore magis quàm facie, quamuis præ ſignorum magnitudine quæ perpetrabat, iam vultu notus erat plurimis. Sed tota hæc fides & notitia de virtute erat miraculorum, & potentia, vel ex gratia vultus eius, ſicut & noſtra qui eum nunquam vidimus in carne. Vnde perpendat prudentia veſtra, quàm ſignanter ait, *Cùm cognouiſſent eum viri loci illius, miſerunt vniuerſam regionem illam, &* B *obtulerunt ei omnes malè habentes.* Sicut & modo facit Eccleſia, *& rogant eum vt fimbriam veſtimenti eius tangant,* vbi mira fides prædicatur Geneſarenorum, & Eccleſiæ, quæ non ſolùm contenta in ſuorum ſanitatibus, verùmetiam ad vniuerſos mittit, vt veniant & curentur. Vnde quam benè Geneſar ortus principium dicitur interpretari, quoniam per illam primitiuam Eccleſiam, quæ in principio cũ vidit fide & intellectu, in qua ortus eſt Chriſtus, & de qua nati ſunt Apoſtoli, co- C gnitus eſt in mundo & creditus; ipſaque miſit vniuerſum Orbem, vt in toto mundo Chriſtus nunciaretur, & omnes ſani fierent à peccatis & languoribus ſuis. *Et rogabant eum*, inquit, *vt vel fimbriam veſtimenti eius tangerent.* Nam fimbria, ſicut omnes nouimus ex veſte eſt, & ex ea dependet: ita & ex Domino noſtro Ieſu Chriſto virtus ſancti Spiritus procedit; quæ Apoſtolis data, ipſis quoque tanquam ex eodem Chriſti corpore exeuntibus, ſalutem his qui contingere poſ- D ſunt, ſubminiſtrat. Non enim de Apoſtolo, aut de quolibet ſancto hæc ſanitas exit, ſed de fimbria, hoc eſt, de gratia quę eſt in Apoſtolo, vel in ſancto. Hanc quippe fimbriam tetigerat illa mulier quæ ſanguinis fluxum patiebatur, quia ad Chriſti gratiam peruenerat, & ideo ſana facta eſt à profluuio. Vnde nemo Sacerdotum ſine fimbriis dignè ingreditur in Sanctuarium; quia quiſquis ſine gratia ſancti Spiritus ad hoc accedit vt miniſtret, vacuum ſe oſtendit & importunum magis quàm officioſum ſe ingerit & dignum.

E T *quicunque tetigerant*, inquit, *ſalui facti ſunt.*] Quia nemo excipitur à ſalute perpetua, quicumque Dei gratiam attigerit; quoniam qui vnum habet earum Iacob. 2. 10 donum, omnes habebit. Et, *qui in vno offenderit, factus eſt omnium reus.* Vnde conſtat eos qui adhuc malè habent & ægrotant in animo, quia non tangunt fimbriam veſtimenti eius, quoniam quicunque tetigerit vel vnam, vt omnes habeat, ſaluus fit continuò, & non ægrotat.

T V N C *acceſſerunt ad eum ab Hieroſolymis Scribæ & Phariſæi dicentes. Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur traditionem ſeniorum, & non lauant manus ſuas cùm panem manducant?*] Mira Phariſæorum Scribarumque ſtultitia, Dei filium arguunt, qui legem dedit diuinam, quare hominum traditiones & præcepta non ſeruet. Quoniam quidquid in diſcipulis reprehenditur, ad calumniam Magiſtri inſidiosè ab ipſis, qui ab Hieroſolymis aduenerant Scribæ & Phariſæi, refertur. Sed Euangeliſta dupliciter eos redarguit, quia Scribæ erant & Doctores legis, qui inſidiabantur, & quia à loco ſancto venerant Metropolitæ, vbi arcem tenebant diuinæ auctoritatis, & magiſterium doctrinæ. Sed diuinus Magiſter & legis propalator, ſicut fulgur, eos terribili colliſione quàm ſæpè repercutit, & coruſco verborum retundit; ita vt eos intonando deterreat, & ſuos doctrina ſalutari corrigat & emendet, ſicuti hoc loco feciſſe miramur, dum Phariſæi & Scribæ geſtiunt vituperare diſcipulos eius ac reprehendere. Miror autem nihil de eo prophetatum quod non impleuerit, nihilque in terris egit quod pronunciatum prius non fuerit. Et ideo quia prædictum erat, Ipſe *arguet pro* Eſa. 11. 4. *manſuetis terræ*, hoc loco compleuit, dum pro Apoſtolis ſuis qui manſuetiſſimi erãt, Scribas & Phariſæos redarguit ac reuincit. Nemo tamen cùm hæc audit, exiſtimet diſcipulos Domini ſub ſpecie contemptus ſui, incultis & illotis manibus acſi ruſticos, conſuetè manducaſſe, præſertim quia menſæ Domini quaſi conuiuæ participes erant. Ideo magis credendum, quod communem ſeruauerint honeſtatem, quando iſtud neque natura patitur, neq; hoſpitalitatis admittit affectio. Quis itaque mox aquam non offerat manibus, aduenientis propter obſequium, E aut quis ad offerentis iniuriam iſtud recuſet officium? Præſertim cùm ipſe Dominus arguat Simonem, inuitatus ad menſam, *Aquã*, inquit, *manibus meis non dediſti.* Luc. 7. 44. Vult itaq. fieri Dominus, quod ſic exegiſſe perdocemur. Sed Phariſęi non diligentiã corporis à diſcipulis Domini, ſed ſuperſtitionis ſuæ baptiſmata requirebant, quo in mẽſa, vt mos eſt quorũdã, ſępius lauabãt, neſcientes vnum baptiſma, quo à Domi-

Cap. XIV.

no lauandum erat & innouandum, ſimul corpus & anima, quo non ad cultum cutis, ſed ad conſcientiam diluēdam Dominus præparauit in ſalutem. Hinc Propheta
Pſal.50.4.
precabatur cùm diceret, *Amplius laua me ab iniuſtitia mea.* Sed has ſuperſtitiones Iudæorum magis aperit nobis Marcus Euãgeliſta, cùm ait,
Marc.7.3.4.
Phariſæi & Scribæ non mãducant niſi crebro lauent manus, & cùm de foro veniunt niſi baptizati fuerint, non manducant, ſeruantes etiam baptiſma calicum, vrceorum & æramentorum, nec non & lectorum, & alia quamplurima, ſecundum purificationem Iudæorum. Quam planè purificationem manuum de ſuperſtitione venientem magis quàm de honeſtate, & vſu quotidiano illi calumniantes, requirebant, cùm eſſent impuri & immundi. Erat namque eorum traditio talis qualem Apoſtoli imitari ſuperſtitioſè nolebant. Quibus Dominus reſpondit,

Cap. XV.

QVARE *& vos tranſgredimini mandatum Dei propter traditionem veſtram?*] Ecce Magiſter egregius, quàm liberè cum omni auctoritate diuina, quàm ſapienter, quã officioſiſſimè reſpondit, & falſam calumniam vera confutat & retundit interrogatione; quoniam iniquum eſt mandatũ Dei propter traditiones hominum etiam ſuperfluas & vanas honeſtè magis quàm reprehenſibiliter prætermittere. Ac ſi diceret Saluator, ſi propter traditionẽ hominum Dei præcepta vel mandata contemnitis, quare diſcipulos meos innocentes & bene conſcios reprehenditis, eo quod ſeniorum veſtrorum inſtituta quaſi Dei præcepta non cuſtodiunt, cùm ſceleratius ſit Dei negligere mandata quàm traditiones hominum ſuperfluas prætermittere? Sic namque fortiſſimo cuneo nodus malus diſſoluitur. Sic cœleſtis orator non ſolùm ſua ſuorumque confirmat facta, verumetiam conterit & deſtruit aduerſa, profectò, & oſtendit quod ſemper magis ſit animarum lauatio, quàm corporum ſectanda.

NAM *Deus dixit, honora patrem tuum & matrem. Et qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, quicunque dixerit patri vel matri, munus quodcunque eſt ex me tibi proderit, & non honorabit patrem ſuum vel matrẽ.*] Breuitas dictionis quamſæpè in Scripturis diuinis obſcuritatem generat, & difficultatem intelligentię parit, ſicut in hoc loco cùm ait, *Munus quodcunque eſt ex me, tibi proderit.* Nam honor in diuinis litteris non tam in ſalutationibus, & obſequiis inferendis, quàm in eleemo-

A ſynis & muneribus ac donis ſeu oblationibus, ſeruatur. Vnde Paulus ait, *Honora viduas quæ verè viduæ ſunt.* Nec non & alibi, probi duplicem habeant honorem, *Maximè qui laborant in verbo* Dei, qui nimirum honor, donum intelligitur. Et per hoc mandatum iubemur, Vt *boui trituranti* os non alligemus; quoniam *dignus eſt operarius mercede ſua.* Præceperat ergo Dominus imbecillitates, vel ætates, vel penurias parentum conſiderans, vt filij honorarent patrem vel matrem etiam in vitæ B neceſſariis, & miniſtrarent parẽtibus ſuis. Hanc igitur prouidentiſſimam Dei legem volentes Scribæ & Phariſæi ſubuertere, vt impietatem ſub nomine pietatis inducerent ob auaritiam ſuam, & lucrum pecuniarum; qua de cauſa docuerunt peſſimos filios, vt ſi quis ea quæ parentibus ſuis debebantur & offerre debuerant eis, in vſibus neceſſariis Deo vouere voluiſſet qui verus eſt pater & Dominus, oblatio Domini præponeretur parentum muneribus, & irretractabilis eſſet oblatio, ne C illorũ iam vltra ſubueniret anguſtiis. Vel certè ipſi parentes ſi quæ Deo conſecrata cernebant, ne ſacrilegij crimen incurrerent, tangere declinabant, ſicque egeſtate conficiebantur. Atque ita fiebat oblatio liberorum ſub occaſione Templi & Dei, vt in Sacerdotum lucra cederet. Hæc ſiquidem peſſima Phariſæorum traditio de alia occaſione veniebat; quoniam multi habentes obligatos ære alieno, & D nolentes ſibi creditum reddere, delegabant ſacerdotibus, vt exacta pecunia miniſteriis templi & eorum vſibus deſeruiret. Sicque docebant vt dicerent patri vel matri, munus quodcunque eſt ex me Deo votis oblatum, tibi prodeſt, ô pater, quoniã ex me pro te Deo offertur. Quibus profectò verbis callidè euacuabãt honorẽ patris, & mandata Dei tranſgredi faciebant pro ſuis concupiſcentiarũ lucris, nolentes attendere quod ait ipſe Dominus, *Miſericordiam volo magis, quàm ſacrificiũ.* Vel alio modo intelligendum vt poſſit habe- E re tam breuis dictio ſenſum, munus quod ex me eſt tibi proderit, ac ſi diceret, compellitis filios vt dicant parentibus ſuis, munus vel donum quodcunque ex me votis oblaturus eram Domino, in tuos conſumo vſus tibique prodeſt, ô pater, vel ô mater, vt illi timentes accipere quod Deo ſaltem voluntatis voto videbant mancipatum, ita vt inopem vellent magis vitam ducere, quàm comedere de conſecratis.

Cap. XV.
1. Timoth. 5.3.17.
1. Cor. 9.9.
Matth. 10.10.
Mat. 9.13.

CAP. XV.

Quam ſententiam Pater Auguſtinus ſententiarum omnium abſolutor eximius, & quæſtionum inueſtigator acerrimus, longè aliter abſoluit, dicēs, munus quodcunque offers mei, ac ſi filius diceret ad patrem cauſa mei, ad te pertinebit. Quibus verbis ſignificabant filij iam non ſibi opus eſſe parentum pro ſe oblationes, eo quod iam ad eam ætatem perueniſſent, qua poſſent ipſi offerre pro ſe. In hac ergo ætate conſtituti filij, vt liberè poſſent parentibus dicere, & cùm hoc dixiſſent, negabant Phariſæi reos eſſe filios, ſi parentibus ſuis non præſtarent honorem. Sed non video vtrum reſpondeat circunſtantiæ lectionis, niſi ſolummodo quia in fine parentes non honorantes, ſuperbia culpabantur illecti, præceptis non obtemperantes diuinis.

HYPOCRITAE, *bene prophetauit Eſaias de vobis.*] Idcirco hypocritæ, quia docebant dicere filios propter auaritiam, munus quodcunque eſt ex me. Vbi inſinuat quod vacuus eſt honor à mercede, ſi labiis tantùm fiat, & non in corde. Nam tribus modis Deum honorificat, corde, opere, & ſermone. Sed quia Iudæi in his euanuerant propter traditiones ſuas, ideo à Deo & à traditionibus Dei longè erāt. Et quia moleſti erant Deo magis, quàm religioſi, ſine cauſa Deum colebant; in quo cultu Deus in cauſa non erat, dum vitia docebant in vita ſua, & mandata teſtamenti Dei relinquebant. Quibus ipſe dixit, *Audite & intelligite.* Aures vtriuſque hominis requirit; quia nec rectè audit intus, qui contemnit quæ Dei ſunt audire foris: nec foris, vt dignum eſt, audit, qui intus nec intelligit quæ audit foris.

NON *quod intrat in os coinquinat hominem.*] Hæc ideo, quia ipſi diſcipulos reprehendebant quod non lauarent manus. Quo verbo audito, quod dixerat, *Quod intrat in os non coinquinat hominem,* ſcandalizati ſunt & de hoc verbo diſcipuli eius dicentes, *ſcis quia Phariſæi audito verbo hoc ſcandalizati ſunt!* Nam in hoc plurimum ſcandalizabantur, eo quod ſolueret legem Moyſi. Nam ex hoc vno ſermone, omnis ſuperſtitio Iudaicarum obſeruationum fuerat eliſa; quoniā omnem religionem ſuam in cibis ſumendis abominandiſque, arbitrabantur eſſe poſitam. Ob quam cauſam quia dixerat, *Non quod intrat in os coinquinat hominem*, ſcandalizabantur, quia in hoc vno, plurima ex parte, ſoluebatur lex. Vel ideo ſcandalizati dicuntur, quod non illis, ſed turbis ſit locutus. Porrò ſcandalum, quia frequenter iam in noſtris litteris legitur, nouerit diligens lector, quia magis Græcū eſt, quàm Latinū. Nam vbi Pſalmus dicit, ſcandalū poſuerunt mihi, Græcus habet, σκάνδαλα ἔθεντό μοι. quod nos verbū offēdiculum, vel ruinam, & impactionem pedis poſſumus dicere. Idcirco nulli facto vel dicto ruinæ occaſionem dare debemus. Et notādum, quia vbi nos habemus quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominē, alij codices habent, hoc communicat hominem. Quæ ideo dixerim, quia beatus Hieronymus, etiam hoc loco, ipſum verbum expoſuit, dicens communes cibos eſſe, quibus omnes vtuntur homines: verbi gratia, ſuillam carnem, oſtreas, & lepores, ſeu iſtiuſmodi animantia quæ non findunt vngulam nec ruminant, nec in piſcibus ſquāmas habent. Commune ergo dicitur quod cæteris patet hominibus, & in commune veſcuntur, quaſi qui non ſunt de parte Dei, & ideo à Iudæis huiuſmodi cibi communes vocabantur & immundi. Vnde vbi vnus interpres dixit, hoc coinquinat hominem, alter, hoc communicat hominem. Et vnus idemque ſenſus eſt. Diſcipuli autem cùm acceſſiſſent, & nunciaſſent ei de hoc verbo, reſpondens ait eis.

OMNIS *plantatio, quam non plantauit pater meus cæleſtis, eradicabitur.*] Mira valdè & ſatis prouida in omnibus Chriſti reſponſio, vt & diſcipulos doceat & inſtruat, & inſidiantes ſibi diuinitus repercutiat. *Omnis enim,* inquit, *plantatio quam non plantauit pater meus cæleſtis, eradicabitur.* Quia omnis illa traditio Iudæorum, vnde ſermo exorſus eſt, non à Deo patre erat, ſed ſuperſtitio hominum, pro cuius fauore etiam legis præcepta tranſgrediebantur, & ideo hanc doctrinam eradicandam quam prouidè ſatis comminatur, acſi diceret: Propterea iſti iure eradicandi ſunt, quia non permanent in doctrina in qua à Deo plantati ſunt, de qua dicit ipſe per Iſaiam Prophetam, *Ego te plantaui vineam electam,* *Eſa. 5.2.* ſed ipſi prauitate ſua decepti ſemen nequam ab ipſo iam vltra vocantur. Sed fortè quæret aliquis, ſi eradicanda ſit à patre plantatio Pauli Apoſtoli, de qua dicit, *Ego plantaui, Apollo rigauit.* Nequaquam *1. Cor. 3. 6.9.* igitur hoc dixerim quia ſequitur, *Deus autem incrementum dedit.* Dicit & ipſe alibi. *Dei agricultura eſtis, Dei ædificatio eſtis.* Et in alio loco, *Dei cooperatores ſumus*, ſi autem cooperatores, ergo plantante Paulo & ſuperrigante Appollo Deus cum coope-

CAP. XV. ratoribus ſuis plantat & rigat; quia & ipſi A non aliud quàm quæ Dei ſunt plantant & agunt. Sed Phariſæi non ea quæ Dei erãt docebant, ſed quæ hominum, & ideo quam benè Magiſter verus & iuſtus, *Omnis plantatio*, inquit, *quam non plantauit pater meus, eradicabitur*. Abutuntur hoc loco qui diuerſas introducunt naturas, ita dicentes: Si plãtatio quam non plantauit pater, eradicabitur, ergo quam ille plantauit nõ poteſt eradicari, & ideo nemo in melius, nemo in deterius poteſt tranſplantari, ſed B vnuſquiſque iuxta naturam ſuam fructificabit. Videant igitur tales ne forte audiãt illud Prophetæ ex perſona Domini, *Ego te plantaui in vineam electam, quomodo conuerſa es in amaritudinem vitis alienæ?* Plantauit eam ſiquidem Deus, & nemo poteſt eradicare plantationem eius, quam plantauit ipſe, niſi ipſe tribuerit aſſenſum in quo plantatum vel ſeminatum eſt, ſemen verum, ſemen iuſtitiæ & bonitatis; Quoniã iſta plantatio in voluntate proprij arbitrij eſt; nulluſque alius eradicat eam, niſi vnuſ- C quiſque proprio vitio deceptus. Nam ipſam infidelitatem Iudæorum plantationẽ appellat, quam non pater cœleſtis in eis plantauerat, ſed Diabolus. Et ideo alibi

Ioa. 8.44. ad eos, *Vos ex patre Diabolo eſtis*. Ex quibus profectò verbis etiam Petrus & alij diſcipuli commoti, quia dicebat non coinquinari hominem his cibis quos immundos lex vocat, qui per os ingrediuntur in eũ; quoniam & ipſi omninò Iudæi erant, qui fugiendos quarundam carnium cibos, à D pueritia, ex lege Moyſi, inſtituta præceptorum acceperant. In quibus nimirum obſeruationibus, ſe omninò iuſtificari credebant. Et ideo curioſe ſatis dicunt accedentes ad eum.

SCIS *quia Phariſæi audito verbo ſcandalizati ſunt?*] Fortè & ipſi nihilominus mouebantur ex hoc verbo, quoniam inſita erat in eis longa conſuetudo in obſeruatione ciborum, ac ſi lex naturæ, quæ vix aut nunquam tollitur, etſi mala ipſa conſuetudo videatur, quantò magis illa, quæ legalibus præceptis tradita erat, & aucto- E ritate paternarum traditionum plurimum veneranda commendabatur? Et ideo indubitanter, quia Iudæos cæcos vocauerat, duceſque cæcorum, propter eſcas putabant omnino eum in parabolis hoc dixiſſe. Non enim poterant adhuc aliud rudes de eſcis intelligere, neque ad ſignificationem vitæ de quorundam carnibus animalium id præceptum æſtimare, vt per eorum immunditiam mores humanos lex deſignaret, quos Eccleſia quæ corpus eſt Chriſti in ſuæ vnitatis vinculum ſtabile & ſempiternum recipere nõ poteſt, tanquam immundas eſcas reſpuẽs, & in ſua viſcera non conuertens. Quippe, quia illi necdum erant capaces, vt illa omnia ſignificandæ vitæ præcepta populo carnali impoſita, futuram ſpiritalis populi diſciplinam prophetarent. Et ideo etiam ipſi non poſſunt acquieſcere ſentẽtiæ Domini; vt de his velit dicere eſcis, quas lex & traditio paterna immundas vocabat. Vnde Petrus longè poſt adhuc, neſciens huius præcepti myſteria, gloriabatur, cùm iuberet Angelus ea quæ de cœlo ei in vaſe allata fuerant, *Macta & manduca*, Domine, inquit, omne immundum ſeu commune nunquam introiuit in os meum. Si enim hoc loco ad plenum Apoſtolus de eſcis dictum intellexiſſet, omne quod intrat in os non coinquinat hominem, puto quod poſtea hoc audito verbo, macta & manduca, nunquam tam vehementer expaueſceret. Neutrum ergo intelligebat, neque quod hæc præcepta, ſignificandæ vitæ in Prophetia data eſſent, neque hoc loco quod de eſcis diceret. Et ideo ait. Act. 10. 13.

DOMINE *ediſſere nobis hanc parabolam*] Inuiolabiliter præceptum eſſe credebat, quod ipſe & reliqui Iudæi, vt ita dicam, inuiolabiliter obſeruabant. Quæ nimirũ ſententia proculdubio Manichæos reuincit & condemnat qui omnes carnes abominantur & repudiant, etiam carnem hominis à Deo tenebrarum factam eſſe dicentes. Qui ſuos auditores nonnunquam tanquam adhuc immundos permittunt veſci carnibus, cùm nihil aliud quàm caro ſint, coinquinari nefarium arbitrantur, & dicunt, quod non Dominus hæc perfectioribus, ſed turbis ſit locutus, *Omne quod intrat in os non coinquinat hominem*. Et ideo quaſi paucioribus ſanctis ſibi interdicunt, quod ſuis peruerſè relaxant auditoribus. Veruntamen Dominus, non vt illi mentiuntur, ſed abſolutè vniuerſaliter omnibus dicit & teſtatur, omne quod intrat in os non coinquinare hominem. Vnde & ipſos Apoſtolos, quamuis Iudæi eſſent, durè increpat ſatis. *Adhuc*, inquit, *& vos ſine intellectu eſtis!* Ergo ſine intellectu ſententiæ erant, qui necdum intelligebant quæ Dominus ſimpliciter loquebatur. Et ideo oportet; Domino iubente, ſcripturas primùm diligenter audire, deinde prudenter intelligere, vt ita intelligamus ſingula, vt dicta ſunt. Qua-

Cap. XV.

propter Paulus, quia prudenter intellexerat, aiebat, *Nemo vos iudicet in cibo vel in potu, vel in parte diei feſti, aut in Neomenia, vel ſabbatho, quæ ſunt vmbra futurorum.* Quia hæc omnia verè vmbra erant, idcirco remouebantur iam à Domino, vt reſolueretur ſeruilis obligatio, & redderetur libertas filiorum. Neque enim lex veteris teſtamenti in talibus locis contraria eſt Euangelio, neque repugnat Euangelium legi, ſicut ipſi Manichæi garriunt, B ſed adimplet & explanat quæ tegebantur in lege. Et ideo illa quæ figuratè immunda dicebantur, monſtrantur à Domino, per ſe naturaliter eſſe munda, quæ nec cùm intrant in os coinquinant hominem. Veruntamen iubet Apoſtolos, ne mittant margaritas ſuas ante porcos, volens inſinuare immundos homines & ſceleratos, quos ſignificant porci. Et ideo tales, ſi detecti fuerint, iure abominatur Eccleſia, nec admittit quia immundi ſunt in corpus ſuum. Ac per hoc Saluator, qui legem dedit, ait de eſcis & carnibus, *Non quod intrat in os coinquinat hominem.* C Quia illi cibi per ſe non immundi erant, cùm omnia quæ Deus creauit bona ſint valdè, & cum gratiarum actione vtenda. Sed ſignificatio earum in hominibus quæ nonnunquam inuenitur valdè immunda erat, & reiicienda ne tangeretur, neque vt in Chriſti admiſceretur corpore. Quod audiens beatus Petrus acſi nouo ſtupore perculſus, non poteſt ſentire de cibis dictum ad litteram, neque poteſt æſtimare hoc Ieſum abſque ratione dixiſſe. Idcirco primùm, acſi pro Iudæorum ſcandalo D requirit de verbo, quid ſignificare voluerit; ſed cùm ille contra eos durè ſatis reſpondit, adhuc ei ſenſus obſcurior videtur, & in parabolis eum locutum fuiſſe credidit. Dixerat enim acſi rectè intelligentibus, *Sinite illos*, inquit, *cæci ſunt duces cæcorum.* Cæci autem erant, quia lumen ſcientiarum Dei videre non poterant; duces cæcorum, non vt viam Dei illis oſtenderent, ſed vt propter traditiones hominum, eos in foueam mortis de- E mergerent. Hinc ergo erat quod docebant dicere filios parentibus ſuis, munus quodcunque ex me tibi prodeſt. Porrò quod ait, ſinite illos, hoc eſt, quod Apoſtolos iubet, vt hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correctionem deuites, ſciens quod peruerſus ſit huiuſcemodi, & à ſemetipſo damnatus. Et Saluator in hunc ſenſum præcepit Doctores peſſimos ſuo arbitrio dimitti, eo quod tales diffi-

A culter poſſunt corrigi, & à ſenſu prauitatis immutari. Sed Petrus audiens, vt dixi, quæ dicta ſunt, ſuſpicatus eſt in parabolis eum fuiſſe locutum, & ideo ſic reſpondit, *Ediſſere nobis parabolam iſtam*, cui ille dixit, *Adhuc & vos ſine intellectu eſtis?* Ex quo animaduertere debemus vitioſum eſſe auditorem, quia vt obſcura manifeſtè, aut manifeſta obſcurè vult interpretari, aut intelligere, ſicut in hoc loco Petrum feciſſe cernimus, qui in re tam manifeſta myſticam requirit intelligentiam. Tamen benigniſſimus Magiſter ſententiam, de qua orta fuerat talis ſuſpicio, adhuc explicat & dicit.

Non *intelligitis quia omne quod in os intrat in ventrem vadit, & in ſeceſſum mittitur?*] Omnia Euangeliorum loca, fratres, apud hæreticos & peruerſos perfidiæ ſuæ Doctores, plena ſunt ſcandalis, quia ipſi ſibi prætendunt laqueos, & innectunt nodos, vt ſubuertant doctrinam ſalutis & decipiant incautos. Vnde & in hac ſententia calumniantur quod Dominus, omnium naturarum Creator, Phyſicæ diſputationis fuerit ignarus, dum putat omnes cibos in ventrem ire & in ſeceſſum mitti, cùm ſtatim eſcæ infuſæ & abſumptæ faucibus, per artus & venas ac medullas neruoſque fundantur, ita vt ſingula membra accipiant partes ſuas quibus alitur & nutritur omne corpus, & vniuerſi humores in homine procreantur. Vnde iſtiuſmodi calumniatores inſidioſè dum volunt Saluatoris reprehendere ſententiam, ſuam oſtendunt imperitiam, quia Dominus ſic loquitur, vt natura & vſus viuendi eſt, non vt Phyſicam doceat, ſed vt homines ad cœleſtem erudiat diſciplinam. Quoniam ipſe omnem naturam tantò amplius nouit, quantò conſtat verum, quia ipſe eam condidit & creauit. Sed tamen quamuis huiuſcemodi locutio ſimplex eſſe videatur, quæramus quantam in ſe habeat rationis veritatem & ſanæ intelligentiæ diſciplinam; nam naturæ victus ſic ſe habet vſus, vt quod in os intrat, mox vt fauces tranſierit, primùm in ventrem vadat, ſicque liquidior eſca & pinguedior eſcæ potuſque ſuccus per omnes venas & artus ſe diuidat, vt ſinguli humores, ſingulaque membrorum officia, ſuas accipiant partes. Tunc demum cùm iam decocta fuerint & digeſta, velit nolit aduerſarius (quia ſic in natura ipſe Creator firmauit) per occultos meatus corporis quos Græci πόρους vocant, & nos aperturas poſſimus appellare, ad inferiora

Cap. XV.

Cap. XV. dilabuntur, quamuis prius cinis ciborum decoctus inſuper deinceps & ipſa caro quæ ex his nutritur, & omnes rheumatiſmi ad ima ſecedunt, cùm decreſcunt, niſi pauci humores, qui per ſuos vt dixi, poros, egeruntur. Quæ omnia in corpore humano ſuos ſeceſſus habent, licet eorum prius cinis & materies ad ima decocta, iam putrida atque putida, ſeceſſerit. Et ideo quàm vani ſint, quamque indocti qui iſta reprehendunt, ipſa natura docet, & veritas dicti eos reuincit. Cæterum quod ait.

Non *quod in os intrat, ſed quod de corde procedit coinquinat hominem.*] Non minor quæſtio eſt; quia etſi ea quæ de corde aut de ore mala exeunt, verè coinquinant hominem, vt puta cùm homo bibit, aut manducat, cùm per os eius cibus ſumitur aut potus immundus erit, etſi contigerit ebrius vt vomat & crapulatus fuerit, nunquid quia ore exiit non coinquinat hominem? Abſurdum enim & ſtultum nimis eſt, vt tunc putemus non fieri immundum hominem, cùm manducat vſque ad crapulam, & inebriat ſe, tunc autem non putemus, quia de ore exit ſi vomat. Ait enim Dominus, non quod intrat in os, ſed quod exit coinquinat hominem. Iam quod de idolothytis dici poteſt ſi manducauerit homo, Paulus Apoſtolus ſoluit, quia non niſi ex conſcientia coinquinatur aliquis cùm mãducauerit. Quoniam omnis creatura per ſe bona eſt, ſed quia idolis immolata eſt, malum eſt. Nunquid hoc ita hoc loco explanabitur, vt quando manducas non ſis immundus, & quando exſpuis eris immundus? Aut quando quod grauius eſt, vſque ad nauſeam veneris, quia bibiſti eris coinquinatus, & quia vomuiſti, eris immundus? Tamē Apoſtolus dicit, *Quia ebrioſi regnum Dei non poſſidebunt.* (1. Cor. 6. 10) Et Saluator, *Videte ne grauentur corda veſtra in crapula*, (Luc. 21. 34) Quia non ſic eſt contrarium (inquit) omni Chriſtiano. Verùm quando exſpuis, quia de ore tuo exit aliquid, & quando bibiſti in os tuum intrauit aliquid quo inquinaris, ita vt regnum Dei poſſidere non poſſis. Quid ergo voluit Dominus dicere, non quod intrat in os, ſed quod exit coinquinat hominem, niſi fortè, quia ſecutus eodem loco Marcus Euangeliſta dixit, *Non intelligitis, quia omne extrinſecus introiens in hominem, non poteſt eum communicare, quia non introit in cor eius, ſed in ventrem, & in ſeceſſum exiit purgans omnes eſcas?* (Mar. 7. 18. 19.) Alioquin niſi corpus vitioſum fuiſſet, vt inebriaretur, aut aliquid tale admitteret, vtique non fieret. Et ideo non de corporis ore tantùm intelligere debemus, vnde exeunt mala quę coinquinant hominem, ſed magis de ore cordis. Propterea & hìc Matthæus ait, *Quæ autem procedunt de ore de corde exeunt, & ea coinquinant hominem.* Habet enim cor os ſuum, ſicut & interior homo aures ſuas & oculos ſuos, quibus videat aut audiat homo quæ Dei ſunt. Vnde ſi non exierit cõcupiſcentia & voluntas, aut aſſenſus malæ rei, à foris, non poteſt intrare quod coinquinet, *Quia omnia munda mundis.* (Tit. 1. 15.) Hinc quoque Apoſtolus de idolothytis prohibet manducare, ſi noueris quod immolatum ſit, ne fortè ex conſcientia ſordideris, quod ex creatura, quia bona eſt ex ſe, non poteris. Sic & de omni eſca & potu intelligendum eſt, quia non ex ſe ſordidant hominem, ſed ex vitio quia malè ſumuntur, ſordidantur homines. Et ideo ſequitur.

De *corde enim exeunt cogitationes malæ, fornicationes, homicidia, furta, blaſphemiæ. Hæc ſunt* (inquit) *quæ coinquinant hominem.*] Quæ licet extrinſecus fiant, tamen de intus procedit, vt fiant. Et ideo ſola voluntas prius in culpa eſt, deinde reatus facti in pœna, quia illa ſunt quæ coinquinant hominem, quæ cordis ore exeunt. Et ne dicat aliquis, cor habetne os? Audi Dauid dicentem, *Tunc repletum eſt gaudio cor noſtrum, & lingua noſtra exultatione.* Alioquin os corporis quomodo impletur gaudio? (Pſa. 125. 2.) Non ſolet ergo impleri, niſi aut cibo aut potu, aut aliqua re tali, etiam & quando eum habemus plenum loqui non poſſumus. Sed habemus intus os, id eſt, in corde, vnde non quidquid procedit, ſed ſi malum eſt, coinquinat nos, ſi bonum emundat, & ideo quidquid eſt, quod intrat in os corporis, quod non licet, aut non expedit; non illud prius, ſed mens & conſcientia, quæ immunda fuit coinquinat hominem, & hæc eſt voluntas praua, quæ cordis ore manat. Non enim tunc primùm quando loquimur, aut quãdo ad effectum voluntatem deducimus, nos maculat. Ne quis dicat, quando loquimur, de ore noſtro exeunt verba, quia verborum voces de ore noſtro exeunt. Et quando malum loquimur, tunc immundi efficimur. Quod ſi aliquis non loquatur, & tantum cogitet malum, mundus eſt, quia de ore ipſius corporis nihil proceſſit, ſed de ore cordis iam Deus illud audiuit, in quo & de quo praua voluntas loquendi, aut agendi proceſſit. Et ideo

Cap. XV.

iuxta Domini vocem quæcunque de ore A cordis mala procedunt, ea communicant hominem, quia inde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ. Vbi Marcus plura commemorat vitiorum genera quæ de radice cordis exire teſtatur. Sed nec ſic omnia connumerauit cordis mala. Quia neſcio ſi terrarum ſpatia, aut magnitudo vrbium, vel latitudo regionum tantos hoſtes ferre poſſint, B totque inimicos capere, tantaſque ſuſtinere prǫualeant nationes, quot vitia, quot delicta, quot crimina ſæuiunt & rapiunt ſenſus humanos, hominumque corda deuaſtant, & diripiunt bona virtutum. Vbi nouus ordo bellandi cottidie ſurgit, de homine contra hominem, in ipſo homine; & ideo nihil quod exterius, ſed quod interius eſt, & ab intus foras iam vitiatum venit in facto vel dicto, coinquinat hominem. Vnde arguendi ſunt, qui cogitationes à diabolo ſubmitti putant, & non ex propria naſci voluntate, quoniam diabolus adiutor & incẽtor malarum co- C gitationum eſſe poteſt, actor vtique eſſe non poteſt, quoniam extra eſt. Et ideo ſi per inſidias foris poſitus, leuem cogitationum noſtrarum ſcintillam explorauerit prius, deinde inflammauerit, non debemus opinari eum cordis occulta rimari poſſe, ſed ex corporis habitu, ſeu motibus explorare vel æſtimare, quid verſemus intrinſecus. Et ideo incentor eſt omnium malorum, & non auctor, inſtigator & non repreſſor. Porrò quod ait benigniſſimus Saluator, *Quia de corde exeunt* D *cogitationes malæ*, naturarum omnium Formator & Creator inſinuat animæ noſtræ principale non ſecundum Platonem in in cerebro eſſe, ſed iuxta veritatem in corde, quod medium eſt animantis. Et ideo de medio quaſi de puncto circuli, reſplendent radij luminis, & totum quaſi in ſupernis, cerebrum acſi cœlum, luminaria quæ cordis fonte circumfulſerint, illuminant & illuſtrant. Tantò lucidius à natura caput, quantò ſanius; & tantò ſplendi- E dius à gratia, quantò fuerit cor diuinitus cœleſti illuſtratum ſapientia.

Et *egreſſus inde Ieſus, ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis, quæ vrbes proximæ mari erant.*] Quinimo Tyrus inſula maris proxima à Circeo terræ Iudææ. *Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egreſſa.* Nouis quidem & magnis informamur myſteriis per omnem textum ſancti Euangelij, quoniam quicunque Ieſum ſequitur, nunc cœlos penetrat, nunc ima deſcẽdit, nunc myſtica & noua penetrat ſacramenta. Vbi etiam & ipſa diuerſa curationum genera, diuerſos cauſarum complectuntur effectus. Sed res atque ſermo, ex ſuperioribus ordinem ſumit. Nam exprobrata infidelitate Phariſęorum & cęcitate damnata, quoniam cæci erant duces cæcorum, venit poſt hæc ad regiones Tyri & Sidonis, vt noua de miraculo præmonſtraret myſteria, & eſſet res ad fidem præſtruendam mirabilis, & virtus ſacramenti ad demonſtrandum maiora valdè ſublimis. Quoniam erat in ſpecie generalis geſtorum exhibitio, & ſalus gentium in hoc facto, ipſaque iam repromiſſio. Et ideo egreditur Saluator à Iudæis, & venit ad fines Tyri & Sidonis. Deinde mulier illa Chananæa & ipſa egreſſa eſt à finibus ſuis. ô myſterium! Ecce cæcitas ex parte in Iſraël facta eſt, vt omnis multitudo gentium ſalua fieret. Idcirco iam ex cauſa Saluator reliquit Iudæos, & mulier illa quæ eſt Eccleſia de gentibus, reliquit idolatriam. Et egreſſa de finibus ſuis clamat atque orat poſt Dominum, & filium Dauid cõfitetur quẽ ſupra Scribæ & Phariſæi negarunt. Idcirco non immeritò illi perdiderunt, quem iſta inuenit, quoniam iſti negarunt eum quem iſta confitetur. Sed mira diſpenſatio Dei, necdum egreditũr à finibus Iudææ, ne illis vllam daret occaſionem calumniandi, ſed tamen offert ſe illis vt Tyrios Sidonioſque curaret. Vnde egreſſa mulier dẽ finibus priſtinis, vt clamans impetret filiæ ſanitatem. Sed mira omnipotentis Dei prouidentia, vt ſingulæ res ſingulis ſuis diuinitus adminiſtratæ reſpondeant ſacramentis. Ecce mulier occurrit de gentibus, & filia ipſius quinto decimo curatur loco, vt acciperet in parte remiſſionis ſuæ ſeptem, nec non & octo, ſicque ad cultum tranſiret noui teſtamenti, ſed non priuſquam exiret de finibus ſuis, & veniret ad Chriſtum. Cuius nimirum fidem Marcus & Matthæus extollunt, & prædicant. Commendant prudentiam credulitatis eius, magnificant ardorem. Sed Marcus ex hoc facto non paruam nobis generat *Mar. 7. 24* quæſtionem; dicit enim ita. *Egreſſus inde Ieſus abiit in partibus Syriæ & Sidonis. Et ingreſſus domum, neminem ſcire voluit, & non potuit latere.* Quod nemo ſine admiratione poteſt legere, quia dicũnt voluit, & non potuit. Nam velle & non poſſe non eſt diuinæ maieſtatis, quinimo infirmitatis eſt humanæ; ſcriptum eſt enim. *Omnia* *Pſal. 134. 6*

Cap. XV.

quæcunque voluit Dominus, fecit in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyſſis. Et Apoſtolus, Rom.9.19 *voluntati eius quis reſiſtit?* Succumbit ergo neceſſitati, quæ non eſt libera & abſoluta voluntas, & minorat dominantis arbitrium, voluntaſque ſuſtinet aliquantarum difficultatum anguſtias. Leproſus ille iam longè ſupra præmiſſus, dicit, Matt.8.2. *Domine ſi vis potes me mundare.* Et Euangeliſta dicit, *Voluit & non potuit.* Quod abſque myſterio dictum eſſe non credo. Idcirco quid ſit, voluit, & quid ſit, non potuit, diligentius requiramus. Quoniam Chriſtus Iudæis olim repromiſſus, memor promiſſionis ſuæ, venerat in ſalutem. Idem 15. 24. Vnde & dicebat, *Non ſum miſſus niſi ad oues domus Iſraël.* Sed ipſi propria feritate beſtiis ſæuiores, obfirmauerunt laniare & perimere ſuum ſemper paſtorem magis quàm fide ſuſcipere. Et ideo Chriſtus implere non poterat, vt maneret occultus apud Iudæos quaſi in domo, non impoſſibilitate ſua, ſed pro nequitia proditorum. Ideo quod aliis detulerat, aliis cogebatur Idem 11.12 conferre, dicente ipſo, *Regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Fecit ergo hæc mulier in ſacramento Eccleſiæ vim, cùm adhuc lateret in domo iuxta Marcum Euangeliſtam, quia acceſſit ad eum continuo vt audiuit, vt fide gentium, diſpenſatiuè ſatis raperet hæreditatem patris, & tranſiret ipſa, quamuis canis vocata ſit in ſortem filiorum. Et ideo quia voluit Iudæos, quibus venit, ſaluare, non potuit, ſed ipſi ſe indignos fecerunt æternæ vitæ, non potuit latere ne gentes hanc ſalutẽ diriperent; quia ſic in diſpenſatione Dei prouiſum erat, vt ad eos primùm veniret, deinde ad gentes, cùm eum à ſe ipſi repellerent. Vnde ſignanter Marcus Marc.7. 26. ait, *Quia erat gentilis Syrophœniſſa, & rogabat eum vt dæmonium eiiceret de filia eius.* Qui dixit ei.

SINITE *prius ſaturari filios, non enim bonum eſt ſumere panem filiorum, & mittere canibus.*] At verò Matthæus dicit, quia non reſpondit ei verbum. Ex quo oſtenditur, quia prius hæc mulier iuxta Marcum in domum venit, & exclamauit, miſerere mei Domine fili Dauid. Deinde in via, imo per omnem viam, nunc ante, nũc retro hoc proclamans. Sed quia ei primùm non reſpondit verbum, non de ſupercilio Phariſæorum fuit, nec de ſuperbia, ſed ne ipſe ſententiæ ſuæ videretur Matt.10.5. eſſe contrarius, per quam iuſſerat, *In viam gentium ne abieritis*, nolebat occaſionem calumniantibus dare, perfectamque ſa-

A lutem gentium paſſionis ſuæ & reſurrectionis tempore volens reſeruare. Sed illa nihilominus ceſſat clamare in via. *Miſerere mei Domine fili Dauid.* Vtramque igitur naturam in Chriſto confitetur, cùm & Dominum eum vocat, & filium Dauid proclamat. Interea vbi didicerit hanc fidem mulier de gente Chananæorum, quam ipſi Phariſæi & ſcribæ negabant, quærendum cenſeo. Nulli dubium, quod hæc eſt fides Catholica, vt Ieſus Chriſtus, B vnus idemque Deus & homo intelligatur & adoretur. Quid eſt ergo quod ipſa mulier gentilis & Chananæa, non erudita in lege, neque inter Proſelytos adhuc fortè connumerata, ſic confitetur? Vnde habuit vt diuinitatem in homine deprehenderet, eumque ipſum hominem filium Dei olim repromiſſum intelligeret? Si dixerimus quod ex traditione Iudæorum, inter quos fortè tributaria viuebat, reuincit nos Euangelium, quod tunc primùm dicit ad famam Ieſu de finibus C ſuis eam egreſſam. Quæ niſi egreſſa eſſet, non puto quod hanc confeſſionis vocem emitteret. Vnde fateor, quia ideo illa egreditur vt Saluatorem inueniret, quoniam ipſe prius eam illuſtrauerat & quæſierat. Quæſierat autem eam quando venit in partes Tyri & Sidonis, vt in ſpecie genus præſagiret, cuius figuram & formam iſta tenebat, & ideo fides Eccleſiæ iam nulla præfulgebat.

TVNC *accedentes diſcipuli eius, rogabant* D *eum dicentes: Dimitte eam, quia clamat poſt nos.*] Diuerſis ex cauſis diſcipuli pro hac Dominum interpellant. Fortè quia adhuc myſteri a Saluatoris minus intelligebant. Ideo durum eis viſum eſt, quod ad tam deprecatorias voces longè iamdiu nullum reſponſum daret; aut fortè propter tædium tanti clamoris, ſeu quia miſericordia moti ſuccurrere cupiebant miſeræ mulieri; vel pro amore piiſſimi Magiſtri, ne quaſi cuipiam durus videretur, imò vt miſericors fieret, exorabant. Quibus clemens Dominus.

E NON *ſum miſſus* (inquit) *niſi ad oues perditas domus Iſraël.*] Et quid eſt, benigniſſime Saluator, quod ais, Non ſum miſſus niſi ad oues perditas domus Iſraël? Nonne tu alibi dicis, *Et alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere?* Ioan.10.16 Quid eſt, inquam, quod negas? Nonne iſta de his ouibus eſt, quas te oportet adducere? Et ecce modo deuota & fidelis venit, teque confitetur & Dominum adorat, filium quoque Dauid te aſſerit eſſe, ſicuti

Cap. XV.

ſicuti repromiſſus es, quid eſt quod eam repellis? Vel quid eſt ſalus mũdi quod filiæ ſalutẽ negas? Prorſus non abſque myſterio eſt quod agis. Vnde datur intelligi quod arcanum eſt, & paternæ voluntatis ſacramentum, vt abſolutè pateat quod typum teneat Eccleſiæ hæc mulier Chananæa, dum depoſcit quod aliis offertur. Non quod & Gentibus ſalus impartienda non eſſet, ſed ſuis Dominus, quia in ſua venerat, primũ ſalutẽ impartiri gaudet, quatenus ab his primum; quib. & de quibus erat ortus, primitias fidei acciperet. Sic demum per ſuos Apoſtolos, & ſanctos prædicatores ad Gentes tranſiret. ſaluſque vna omnibus eſſet. Sed præfata mulier non ceſſat, non frangitur; & quia interpellauerat chorum Apoſtolorum, quamuis non impetrauerint, rurſus ipſa inclamando perſeuerat.

Cvi *Dominus, non eſt bonum panem ſumere filiorum, & mittere canibus.*] Quia dare panem canibus etſi humanitatis non eſt, humanæ tamen rationis eſt. Et quia quibus repromiſſus eſt panis vitę, tollere non eſt bonum illis accipere nolentibus; rurſus qui eum quærunt & petunt cum fide, illis ſe negare non eſt æquum. Et ideo ad hoc differt pius Dominus, vt cuſtodiat ſacramentum patris, & ne tollat quibus eſt repromiſſa ſalus. Sed illis oblatam eam, ſibi non recipientibus, demum ordo fuit, vt ſe transferret ad Gentes, & adducat eas oues ad gregem Apoſtolorũ, quæ nõ ſunt ex hoc ouili. Defertur honor Iſraël olim promiſſus, ne fruſtratus videretur indebitè, ac negatus. Sed affectus benigniſſimi Dei in ſe inuidiã potius accumulat Iudæorũ atq; odiũ, quàm pietatis effectũ. Interea Chananæa mulier iam per fidem ſaluata, interioris ſcientiã myſterij habens, non ſolùm nõ refugit ſe canem vocari, verùm proponit humilius catellos nonnunquam de micis, quæ cadunt de menſa dominorum ſuorũ, quàm frequenter edere. Sicq; opprobrium ſibi illatum vertit efficaciter in ſupplicationis ſuę blandimentum. Nec refugit Iudæos intelligere dominos, quibus Chananæorũ à Domino fuerat attributa poteſtas, & ſe ſuoſque iure canes eſſe vocatos. Sed quia illi oblatum panem cõculcare ad ſcelus, non ad vitã ſumere ſunt conati, propterea rogat ſupplex toto deſiderio, vt vel micas liceat lambere more catulorũ, quia hoc non eſt tollere panẽ filiorum & mittere canibus, præſertim quia multotiens eis allatus, repulſus eſt & oblatus ſatis ſtudioſè conculcatus, attributus

A quãuis ſe ingeſſerit, tamẽ nunquam eſt receptus. Hinc eſt, Fratres, quod hęc mulier, fide Chriſti iam imbuta, tã efficaciter reſpondet, tamque humiliter. Et ideo quę ſe canem confeſſa eſt, tandem commutatur in hominem, & illi oblatrãtes contra Dominum vertuntur in canes, de quibus dicitur per Prophetã, *Circundederunt me canes multi, conſilium malignãtiũ obſedit me.* Et hoc quam iuſtè ſuſceperunt vocabulũ, quia filij Dei eſſe noluerunt. Hinc eſt quod iam B ſupra dixi. vera iuſtitia Dei, propter quam nec Iudæis dare potuit promiſſa ſua, nec Gẽtibus denegare. Et ideo exclamãs Saluator dicit, *O mulier magna eſt fides tua.* Vt intelligeremus longè diu ſilẽtium Domini & abnegatio ex ratione temporis fuiſſe, & nõ ex volũtatis difficultate veniſſe. Vnde rogo perpendat prudẽs lector, quod ſępè moneo, ne in Dei operibus æſtimet aliquis talia & huiuſmodi, fortuito cõtigiſſe, ſed ſic diſpenſatius à Domino ſunt præpata, vt & fidei incitamẽta eſſent in miracu- C lis, & amplior in toto ex his prædicaretur operatio deitatis in doctrinis. Nã hæc mulier, vt ſępè dictum eſt, formã commendat Eccleſiæ. Et ideo perfecta iam fide inſtructa venit ad Dominũ, quem non ceſſat cõfiteri Deũ & hominẽ ac deprecari pro filia, vt ab hoſte liberaretur maligno. Quod Eccleſia facere nõ ceſſat. pro his ex ea qui regenerantur in Chriſto. Tamẽ quia dictũ eſt, *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras*, quàm patiẽtiſſimè hæc omnia pertu- D lerit, quámque longanimiter perſeuerauit in rogando, probat Euangelicus ſermo & Domini reſponſio. Sed & humilitas eius quanta fuerit, quãtaque admirabilis ſapiẽtia, quę Deum ſic deprehendit in homine, & hominem rurſus aſſumptum in Deum, vt Deus & homo vnus ſit Chriſtus, vnaq; perſona vnus Dei filius adoretur, vnuſque hominis filius, *Non in confuſione ſubſtantiæ, ſed vnitate perſonæ.* Quam ſanè fidẽ ſic laudat Dominus, *ô mulier magna eſt fides tua!* Et non qualiſcunque, ſed magna. In qua renaſcitur omnis anima, vt filia poſſit eſſe E Eccleſiæ. Et ideo dicitur ei à Domino, *Fiat tibi ſicut vis*, vt in tua ſit voluntate ac poteſtate, ſanitas filiæ. *Sic quoque quotquot receperunt eum, dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri. Vnde & ſana facta eſt filia eius ex illa hora.* Vnde nõ ſunt audiendi qui dicũt pueros necdum idoneos vt credere poſſint, in Baptiſmo alterius fide non poſſe ſaluari. Et notandum quia ad puerum Centurionis, & ad filiam huius, in quibus magna prædicatur fides, per ſe Chriſtus vt ſanentur,

Cap. XV.

Pſal. 21. 17.

Luc. 21. 19

Symbol. Athan.

Ioan. 1. 12.

CAP. XV.

non venit, ſed è longinquo ſanari iubentur, vt oſtendat Dominum non ſolùm tactu, verumetiam verbo & voluntate poſſe ſaluare omnes. In quibus profectò maximè ſalutem gentium deſignat, ad quos ipſe per ſe non venit, ſed in verbo fidei omnes curantur & liberantur vt filia mulieris, ab omni dominatu immundorum ſpirituum in ablutione ſalutis. Vnde continuò facti fides ſequitur, dum mox in monte obſeſſi vario genere morborum à turbis Domino offeruntur, id eſt, à credentibus infideles, ægrotique vt adorent & procidant, inſtruuntur; ſed non prius quàm in montem aſcendat. Ait enim ità Euangeliſta.

CVM *tranſiret inde Ieſus, venit ſecus mare Galilææ, & aſcendens in montem ſedebat ibi.*] Quia de hoc ſæculo aſcendit ad patrē. *Et tunc acceſſerunt ad eum turbæ multæ habētes ſecum multos mutos, cæcos & claudos, debiles & alios multos proiecerunt ad pedes eius, & curauit eos omnes.* Nam in eo loco vbi latinus interpres trāſtulit debiles, in Græco habet κύλλος, quod non generale debilitatis, ſed vnius infirmitatis eſt nomē, quem nos vulgo mancū poſſumus dicere. Sed quia proprietas huius verbi, in noſtra non exprimitur lingua, maluit interpres debiles dicere, quàm malè non proprio interpretari verbo. Quod autem Ieſus aſcendit in mōtem, quaſi terrenos prouocat ad volandum pullos ſuos, vt altiora ſemper appetant, quoniam ipſe de altiſſimis ſedibus, eos omnes qui infirmātur, & ad fidem redeunt, curare non ceſſat. Sed poſtquam curantur, ne in via deficiant, miſeretur eorum Dominus tantùm, vt ad montana conſcendant. Vnde ſignanter ait.

CONVOCATIS *diſcipulis ſuis ait illis, Miſereor turbæ, quia triduò iam perſeuerant mecum, & non habent quod manducent, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via.*] Tenet ordinem curſus operandi, & docet myſtica in eiſdem operibus, dum ſuccedit virtutum opus. Nam in filia Chananæę, fides gentium pręparatur, deinde debilitates ac morbi iam de monte per eandem fidem à Domino curantur, ſicque cibi, ne deficiant poſt languores, more ægrotantium, offeruntur, quoniam in omnibus his forma eſt Eccleſiæ. Vnde ex cōſequentibus earum rerum intelligētia accipit auctoritatem, ne in via pręſentis vitę propter inediam deficiant. Hinc ergo eſt quod pius benignus Dominus conuocat diſcipulos ſuos, cum quibus init conſilium de refectione plebis, vt in nullo eſſet inſcij

A quę facturus erat. Et hoc agit vt Magiſtris Eccleſiarum futuris exemplum præbeat, quotieſcunq; aliqua præcipua agēda ſunt, vt cum minoribus & diſcipulis ſuis communicent conſilia ſua, ſicut Dominus ex confabulatione vt commendetur facti ratio, & cōcordię ſocietas; nec non vt ex difficultate intelligant ſigni magnitudinē, & ſint miniſtri tanti ſacramēti, ac ſocij in diſpenſatione ſalutis. *Miſereor* (inquit) *turbæ, quia triduò iam perſeuerant mecum, & non habent quod manducent.* Conſideranda eſt igi- B tur in hac lectione, ſicut & in omni textu ſancti Euangelij, in vno eodemque redēptore noſtro, gemina ac diſtincta operatio diuinitatis atque humanitatis, vt in vtroq; opere veritas commendetur humanitatis eius atq; diuinitatis. Sicque error Euticetis qui vnam tātùm operationem in Chriſto dogmatizare pręſumit, condemnetur. Quis enim enim nō videat benigniſſimus Ieſus quod miſeretur turbæ, quod colloquitur diſcipulis, ne vel inedia vel longioris viæ labore, turba deficiat, affectum eſſe C vel compaſſionem humanæ fragilitatis? Quod verò de ſeptem panibus & paucis piſciculis quatuor hominum millia ſaturauit, diuinæ opus eſſe virtutis? Et quod maius eſt, iſta ita in omnibus temperātur miraculis, dictis & factis, vt & veritas facti commēdetur in miraculo quaſi in ſpecie, & ſacramentum prædicetur opere diuinitatis in genere. Qua de cauſa rogo intelligat Catholicus auditor, quid eſt quod om- D nipotens Deus, nō amplius quàm ſecundò de panibꝰ hoc fecerit miraculū, vt turbas paſceret, & reliquiæ ſuperarēt. Non enim impotens erat, vt amplius non poſſet ſi vellet; ſed ratio exegit ne plus aut minus faceret in ſpecie, propter fidem commouendam ad tempus, quàm facit in omni tempore, propter doctrinam vniuerſum genus humanum ad inſtruendum per gratiam. Quoniam non niſi duas leges inſtituit, quibus eruditur & paſcitur omnis anima fidelis ad vitam, vetus ſcilicet & nouum teſtamentum in E quibus & de quibus viuit omnis anima; *Quia non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit ab ore Dei.* (Matt. 4. 4.) Hæc quippè gemina refectio Deum prædicat, qui non amplius aut minus ſe præbuit in miraculo, quàm ſe exhibuit in nouo aut veteri teſtamento. Duaſque iſtas ſtatuit leges, vnam earum priori præbens populo, alterā verò dedit populo, quem redemit ſanguine ſuo, ſicque has duas ſemel & ſecundo pro miraculo præbuit paſtiones. Vna earū

Cap. XV.

de qua iam ſupra tractauimus, typum tenuit prioris legis, iſta verò de qua nunc loquimur, ſicut ſuis demonſtrabitur differentiis, figuram exprimit noui teſtamenti, in quo Chriſti gratia commendatur. Et ideo benè de ſeptem panibus facta eſt hæc refectio; quoniam in ſeptem Spiritus ſancti donis totius Eccleſiæ ſacietas & gratia præſtatur. Propterea ad noui teſtamenti rectè intelligitur pertinere. Non enim aliquis Euangeliſtarum dixit quod iſti panes hordeacei fuerint, ſicut de illis quinque dictum eſt: ſed magis triticei fuiſſe creduntur, vt eo alatur Chriſti Eccleſia grano frumenti, quod cadens in terra mortuum fuit, deinde multum fructum attulit. Pro qua ipſe Dominus miſericordia motus, eo quod iã triduò cum eo perſeuerantes, nec habebant quod manducarent. Proculdubio gentes quia legem non habebant, id eſt, quique libros Moyſi, nec Prophetas, nec prædicationem alicuius Sanctorum, ſed per ſolam fidẽ venerunt primùm ad Chriſtum, & ideo quàm benè iam triduo cum eo perſeuerant, dum in natiuitate eius & paſſione ac reſurrectione rectè credunt, & perſeuerant etiam in fide Chriſti cum ipſo iam triduo, cùm in patre credunt, & in ipſo filio eius & in Spiritu ſancto, & permanent in confeſſione Trinitatis, ſicut Saluator ait, *Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.* (Mat. 10. 22.) Et hoc eſt dicere, non habent quod manducent, quia legem non habent, nec verbum prædicationis, ſine quo nemo viuit. *Et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via.* Vt qui per fidem Chriſtum crediderant, verbo fidei deinceps alerentur in ſalutem. Ordo igitur idem eſt in ſermone Domini, qui & in conſequenda gratia manet. Vnde & hodie, venturi ad Baptiſmum, prius confitentur ſe credere in filium Dei, & in paſſione ac reſurrectione eius, & huic profeſſionis ſacramento fides redditur. Atque vt hanc verborum ſponſionem quædam ipſarum rerum veritas conſequatur, toto in ieiuniis paſſionis Dominicæ tempore demorantes, quadam Domino compaſſionis ſocietate iunguntur; ac per hoc ſiue ſponſionis ſacramenti, ſiue ieiunio, omne illud paſſionis Dominicæ cum Domino agunt tempus. Quibus Dominus miſertus ait, iam *triduò* ſecum eſſe, quos ne in curſu vitæ ſæcularis, id eſt, in opere præſentis ſæculi defectio labefactaret, vult cibo ſuo eos alere, atque ad pergendum totius itineris for-

A titudinem, panis ſui virtute firmare. Sed miror valdè quid ſit quod Apoſtoli ſupra ſolliciti eſſe dicuntur poſt ieiunium vnius diei de refectione plebis, & rogant quia deſertus erat locus, & hora præterierat vt dimittat Ieſus turbas ire ad vicina loca & caſtella, quo poſſint ſibi emere eſcas. Hic autem iam triduò perdurante populo & laborante cum Domino in concurſu, nihil tale dicunt, ſed ſilent, & fit de pane cauſatio, quod non B ſint vnde iſti poſſint ſaturari. Quapropter geſtorum cauſa, nec immeritò rationem quærit, vnde videtur mihi quod refectio illa ſalutem demonſtrabat Iſraëliticæ plebis, & menſuram æternæ ſatietatis eorum qui ſaluandi erant. Ideo fauor fuerit Apoſtolorum, vt ſalutem gentis ſuæ quærerent, ſicut & Ionam feciſſe legimus. Cæterum gentibus nulla ex lege ſalus, neque ex Prophetis, ſed per ſolam Chriſti gratiam, ſeptem eis primum parantur panes, & franguntur; vt C Spiritus ſancti gratia alantur gratis, doniſque cœleſtibus nutriantur. Ad quas, quia necdum miſſi erant prædicare, ſed potius ad oues perditas domus Iſraël, propterea de his non ſolùm tacent, verumetiam cauſantur & dicunt. *Vnde iſtos poterit quis ſaturare panibus in ſolitudine?* (Marc. 8. 4.) Alioquin niſi in myſterio hoc dictum eſſet, incredulitas Apoſtolorum valdè culpanda erat; quia etſi non aliunde, ex priori ſaltem miraculo de quinque panibus recordari, & ſcire poterãt, quòd Deo D nihil impoſſibile erat. Sed tam diu fortè eos incredulitas tenuit, & obliuio facti, ne recordarentur quod fecerit de quinque panibus, & duobus piſcibus, donec myſteria complerentur geſtorum. Nam in priori ſigno, quia quinque ſenſibus adhuc qui paſcuntur, tãtummodo vtebantur, & ſenſibus vicini erant carnalibus, non ipſe Dominus recordatur in vno ſaltem laborantes die, ſed diſcipuli, quia adhuc ſub pædagogo erant legis, vnde vicina veſpere & inclinante iam Sole, quia amplius E non poterant ſuſtinere pro eis deprecantur, quaſi pro imperfectis. Hic autem ipſe Dominus recordatur eorum, & miſereri dicitur, cauſaſque miſerationis exponit, *Quia triduò*, inquit, *perſeuerant mecum, & ieiunos dimittere eos nolo, ne deficiant in via.* Infœlices Iudæi, qui adhuc hodie hoc triduum non agunt cum Deo, nec perſeuerant in his quæ Dei ſunt, quia in Trinitate deitatis nolunt credere, neque natiuitatem Chriſti,

CAP. XV. paſſionem ac reſurrectionem confiteri; quanquam & hoc triduum alij aliter interpretari velint. Dicunt enim quod tertius dies eſſet, ex quo ei ieiuni adhæſiſſent. Quia in toto ſæculo generis humani tertium tempus erat, quando fidei Chriſtianæ gratia data eſt. Primum ſcilicet ante legem, ſecundum ſub lege, tertium ſub gratia. Et quoniam quartum adhuc reſtat, quo ad pleniſſimam pacem Hieruſalem venturi ſumus, quò tendit B quiſquis rectè credit in Chriſtum, propterea ſe dicit turbam illam reficere Dominus, *ne deficiant in via.* Quia hæc diſpenſatio, qua nobis Dominus in carne apparere dignatus eſt, nihil aliud agit, niſi vt ad palmam ſupernæ vocationis ſine defectu venire poſſimus. Per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem. Vnde Apoſtolus Paulus nondum ſe dicit apprehendiſſe quod perfectum eſt, ſed ea quæ retro ſunt oblitum, & ad ea quæ ante ſunt extentum. Secundum intentionem, inquit, perſequor ad palmam *ſupernæ vocationis.* (*Philip. 3. 14*) Veruntamen in quod C peruenimus, in eo ambulamus, vt quia tertio die Domino adhærentes ſumus, & ab illo paſti non deficiamus. Et ait illis Ieſus.

QVOT *panes habetis? At illi dixerunt, ſeptem.*] Hæc interrogatio Domini, non de ignorantia venit, ſed ex diſpenſatione diuina, vt Apoſtoli non remanerent dubij de his quæ perceperant donis, quoniam Magiſtri erant futuri Eccleſiarum, ſcirentque quæ in Chriſto perceperant; quia in ipſo erãt iuxta Eſaiam Prophetam hæc D ſeptẽ dona, in quibus paſcẽda erat omnis Eccleſia ſub quadrato numero in Chriſto iam collecta vel colligenda. *Et requieſcet,* inquit, *ſuper eum Spiritus ſapientiæ & intellectus, Spiritus conſilij & fortitudinis, Spiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eum Spiritus timoris Domini.* (*Eſa. 11. 2. 3.*) Ad cuius profectò numerum, totidem prouiſi, ex induſtria magis Dei, quàm ex euentu, & præparati ſunt panes; vt diſcerent Apoſtoli ſe habere ex gratia quod non habuerant per naturam, in qui- E bus erat omnis ſatietas plebis. Et notandum quod ſupra quinque panes, hîc ſeptem offeruntur; illic duo piſces tantùm, hîc indiffinitus, ſub paucitatis tamen ſignificatione, numerus ponitur. Illic quinque millia virorum iuxta Pentatheucum, hîc quatuor iuxta Euangelium. Illic duodecim cophini, hîc ſeptem ſportæ replentur; illi accubuerunt ſuper fœnum, iſti ſupra ſolidam terram; illi diem tantum vnum faciunt cum Chriſto, iſti triduò perſeuerant irremoti. Hinc ſuperius de quibuſdam puto iam ſatis eſſe tractatum, & omnia ſecundum perſonam populi congruenter eſſe ſubiecta, ſignaui. Nunc quoque competenter ratio poſcit, quæ omiſſa ſunt, ſingularum rerum cauſas paucis explere, vt ſingulæ menſæ cui congruant plebi luce clarius pateſcat. Nam quatuor millia ideo populo noui teſtamenti comparantur, quia hic ordo ſub quatuor Euangeliis degere probatur, & à quatuor plagis cœli in vnitate Eccleſiæ colligitur. Qui numerus ſemper in laude ponitur, quia quadratus lapis non fluctuat, nec eſt inſtabilis. Et per hũc planè numerum multitudo innumerabilium ex quatuor partibus cõgregata figuratur, ipſaque multitudo quatuor virtutibus, vt ſubſiſtat, ſolidatur. Quo ſanè numero etiã ipſum Euangelium vt firmũ permaneat, quadrato numero ſolidatur, & in ſoliditate vnitatis perfectiſſimè conquadratur, ne vllis vacillet temporibus. Porrò pauci piſces, & non duo ſicut ſupra, hi ſunt qui primùm de falſis gurgitibus huius ſæculi capti, per fidem Domino adhæſerunt, & in eius nomine iuncti ſunt, & miſſi ad prædicationem Euangelij, vt pro ipſo magno piſce, id eſt, pro Chriſto, legatione fungerentur, vt in eorum condimento animæ fidelium ſatiarentur, ne vllum faſtidium plebs inualida ſuſtineret. Seu indiffinitus piſciũ numerus, diuerſorum donorũ & chariſmatum partitiones miniſtrationesque ſignificat, quibus fides gentium gratiarum diuerſitate ſatiatur.

ET *præcepit turbæ vt diſcumberẽt ſuper terram.*] Prior turba quinque panibus paſta ſuper fœnũ viride diſcubuit, nunc vbi ſeptem panibus reficiũtur ſuper terram diſcumbere iubentur, quia per ſcripturam legis carnis deſideria calcare, & comprimere iubemur, quia omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos fœni: in nouo autem teſtamento, ipſam terram ac facultates temporales relinquere præcipimur. Vterque tamen populus ad montana ducitur. Sed ibi celſitudo propter carnales homines & Hieruſalẽ terrenã carnali ſpe & deſiderio exaltatur, hîc remota omni facultate carnali conuiuas noui teſtamenti ſpei permanentis ad altiora educere curauit, ac firmare ſoliditate incorruptionis. Et ideo tanquam in ipſius montis Chriſti ſoliditate locati, nullo fœno interpoſito emolliebantur,

Cap. XV. ſed ſola æternitate incorruptionis reficiebantur. Et ideo poſt cæcitates, poſt claudicationes, poſt debilitates innumeras, quia iam triduo cum Domino permanſerant propter curationes & ſanitates diuerſarum infirmitatum, de manu Domini reficiuntur officio Apoſtolorum, vt ad ea perueniant quandoque; quia grandis eis iuxta Angeli vocem reſtat via.

Et *accipiens* (inquit) *ſeptem panes, gratias agens, fregit, ac dabat diſcipulis ſuis vt apponerent. Et appoſuerunt turbæ.*] Quia hæc omnia diuina ſacramenta, per manus Apoſtolorum diſtribuenda erant Eccleſiis. Sed benigniſſimus Ieſus prius gratias egit Deo patri pro ſalute credentium, deinde benedixit panes, vt in eius benedictione creſcerent; ac fregit, quia niſi eos prius frangeret, nemo erat qui aperiret diuina myſteria, & reſeraret à ſæculis abſcondita ſacramenta. Quis enim manifeſtaret filium patris? Aut quis patrem cognoſceret niſi filius? Cùm ipſe dicat? *Mat. 11. 27* *Nemo nouit filium, niſi* ipſe *Pater, neque Patrem quis nouit niſi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Ipſe eſt enim panis vitæ, qui de cœlo deſcendit. Et quis hunc panem per ſe nobis demonſtraret, vel quomodo nos ad interiora eius cernenda penetrare potuiſſemus, niſi aperiret ipſe nobis ſeptem ſignacula libri ſignati? In quo libro proculdubio ſeptem iſti panes ſignati erant, & ideo longè diu Propheta plorans dicebat, *Thre. 4. 4.* *Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.* Quod eſt aliis verbis dicere, indocti & inerudíti quæſierunt cibum verbi diuini quo poſſent ad virtutem boni operis conualeſcere, & refici diuinis eloquiis, nec erat qui eis arcana ſcripturarum aperiret, eoſque ad viam veritatis inſtrueret. Acceptis igitur Dominus panibus, gratias egit, vt nos inſtrueret ad gratiarum actiones Deo Patri, ſuaque ſuffragia implorare, & vt ipſe quantum gaudeat de ſalute humani generis, oſtendat. Idcirco & nos ad implorandam gratiam, etiam & referendam, inſtructi eſſe debemus, vt quidquid beneficiorum eius percipimus, gratias agamus ei indefeſſis laudibus.

Mandvcavervnt (inquit) *& ſaturati ſunt.*] Hoc quippè à ſæculo per Dauid Prophetam prædictum fuerat, *Pſa. 21. 27* *Edent pauperes & ſaturabuntur; & laudabunt Dominum qui requirunt eum, & viuent corda eorum in ſæculum ſæculi.* Ergo quia iſti requiſierunt inuenerunt, & quia inuenerunt triduo permanſerunt: & quia A triduò permanſerunt, miſertus eorum eſt, & ſaturati ſunt: & quoniam ſaturati ſunt, *Viuent corda eorum in ſæculum ſæculi.* Sed quantùm iſti beati qui tali recreantur edulio, & ſaturantur diuinis dapibus, tantùm infœlices qui manducant, & non ſaturantur; qui panem verbi, quo viuit homo, audiunt & deguſtant, ſed non fide atque opere perficiunt quæ audiunt, nihilque ex his internæ dulcedinis percipiunt, quo cor eorum firmetur vt B permaneant. Profectò, non dicam hi tales, quia de longè venerunt, ſed quia longè fuerunt à ſalute, & alieni à gratia. Nam quidam eorum qui ſaluantur, & ſatiantur donis cœleſtibus, de longè venerunt; quidam verò, ſicut Nathanaël, & plurimi in quibus dolus non erat, de proximo. Tamen omnes qui venerunt per fidem niſi receſſerint à peccato, langueſcunt, & vt ita dicam, mortui ſunt, quia longè eſt à peccatoribus ſalus.

Et *ſuſtulerunt quod ſuperauerat de fragC mentis, ſeptem ſportas.*] Profectò quia turba in via poſita ad comedendi finem peruenire non potuit, ideo relictæ ſunt eſcæ. Sed Apoſtolorum chorus atque Doctorum reliquiarum fragmenta perire non eſt paſſus, ſed impleuerunt mirabili ſacramento ſeptem ſportas, quæ ſunt ſeptem Eccleſiæ, in quibus vniuerſalitas deſignatur, ſeptemque candelabra lucentia coram Domino diuino lumine illuſtrata. Quoniam puſillis cum maioribus ſatiatis, non deerunt in Eccleſia Chriſti, vna D cum Apoſtolis, qui hæc altiora perfectionis præcepta, vel potius exhortamenta & conſilium compleant, & recondant in vaſis ſuis, quæ generalis fidelium multitudo non poteſt ſenſu capere, nec operibus explere. Vnde benè ſeptẽ ſportæ quibus Dominicorum ſunt condita ciborum fragmenta memorantur, propter ſeptiformem Eccleſiam, quæ & ipſa ob ſeptiformem Spiritus ſancti gratiam, ſeptenario numero generaliter conſecratur; quæ beE nè reliquiis Dominici prandij repleta cognoſcitur, & ſaturata eſſe narratur, quia totum in culmine perficitur, quod latitudo deorſum carnalium non capit. Tamen omnes admodum ſaturati memorantur; quia ſi ſunt in Eccleſia qui ſua omnia relinquere non poſſunt, neque explere quod de virginibus dicitur, tamen iuxta modum ſuum vnuſquiſque ſatiatur, dum quod intelligit, & ſuus ordo popoſcit, implere feſtinat, vt ad vitam perueniat ſempiternam.

Cap. XV. Et *dimiſſa turba* (inquit) *aſcendit in nauiculam.*] Quæ non dimittitur, niſi ſatiata & repleta. Tamen omnibus diebus vitæ noſtræ, nobiſcum manet. Vnde & ſignanter nauem, quæ eſt Eccleſia, aſcendit, de qua & in qua credentium plebem ipſe gubernat & regit, ne paſta deficiat inter fluctus, ne erudita oberret inter auras linguarum, ne vegetata frangatur longo itinere, ne etiam appulſa impellatur ventis, ne ſequiente charybdi naufragetur turbinibus. *Et venit in fines Magedan.* Pro quo in Marco legimus Dalmanutha. Sed quia vnus ordo narrationis eſt in vtriſque Euangeliſtis, idcircò non dubitandum eundem locum eſſe ſub vtroque nomine. Nam & nonnulli codices ſimiliter habent ſecundum Marcum Magedan, quamuis in Græco ſit Magdalan.

Cap. XVI. Et *acceſſerunt ad eum Phariſæi & Sadducæi tentantes, & rogauerunt eum vt ſignum de cœlo oſtenderet eis.*] O quàm duri cordes! Signa quærunt, quaſi quæ viderant opera deitatis ſigna non fuerint. Sed quid quærant oſtendit Euangeliſta cùm ait, & rogauerunt vt ſignũ de cœlo oſtenderet eis. Quærebãt ergo ſignũ de cœlo, vt iam ſupra, aut in morem Heliæ, ignem de ſublimi venire, aut in ſimilitudinem Samuëlis, æſtiuo tempore tonitrua concrepare, coruſcare fulgura, imbres ruere, de quibus etiam ſupra dictum eſt, quaſi non poſſent iſta, & alia huiuſcemodi calumniari ac dicere, ex occultis & variis aëris paſſionibus accidiſſe. Qua de cauſa ſenſus patet, quod non ob aliud de cœlo quærunt ſignum vt credant, ſed vt ea quæ ſecundò facta ſunt de panibus, euacuent. Quãquam & in Euangelio Ioannis monſtretur eos poſt hoc miraculum de panibus, quæſiſſe vt Manna more Moyſi de cœlo eis daret. Dicit enim Ioannes eos ita

Ioan.6.30. 31. dixiſſe. *Quid ergo tu facis vt videamus & credamus tibi? Quid operaris? Patres noſtri Manna mãducauerunt in deſerto, ſicut ſcriptum eſt, Panem de cœlis dedit eis manducare.* Acſi dicerent, vt qui multa millia hominum ſecundò pauiſti in deſerto paucis de panibus, fac in exemplum Moyſi nobis Manna venire de cœlo, vt credamus tibi. Et hoc verè non de puritate fidei dixerũt, ſicut nec patres eorum, quando dice-

Pſal.77.19 bant, *Nunquid panem poterit dare, aut parare menſam in deſerto?* Quæ nimirum vox, non de credulitate venit, ſicut nec iſtorum, ſed de infidelitate & duritia cordis vt calumnientur & euacuent quæ facta ſunt à Domino, ne credentes ſalui fiant.

At ille reſpondens ait illis. Porrò in Marco habetur quod ingemiſcens Spiritu dixerit, *Generatio mala & adultera*, prætermiſſis in medio quæ Matthæus commemorat, quoniam ſicut ſupra turbam credentem cœleſtibus beneficiis refecturus, gratias agebat; ita nunc ob ſtultam Phariſæorum non credentium perfidiam, & tentationis callidam fraudis petitionem, gemit & contriſtatur. Quibus ait.

Facto *veſpere, dicitis, ſerenum erit, rubicundum eſt enim cœlum; & manè, hodie tempeſtas erit, rutilat enim triſte cœlum. Faciem ergo cœli diiudicare noſtis, ſigna autem temporum non poteſtis ſcire?*] Hoc apud pleroſque codices non habetur. Sed ſenſus manifeſtus eſt, etiam apud Gentiles, vnde Virgilius canit.

Sol quoq; exoriens, & cùm ſe condet in vndas,
Signa dabit; ſolẽ certiſſima ſigna ſequentur.
Et quæ manè refert, & quæ ſurgẽtibus aſtris.
Denique quid veſper ſerus vehat, vnde ſerenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auſter
Sol tibi ſigna dabit. Solem quis dicere falſum
Audeat. ———

Conſtat igitur verum, quod ex elementorum ordine atque ex conſonantia rerum, poſſint & ſereni dies & pluuiales quàm ſæpè prænoſci. Et ideo increpantur Phariſæi & Scribæ, qui videbantur legis eſſe Doctores, quod ex certiore Prophetico vaticinio non poterant intelligere Saluatoris aduentum, de quo dictum erat, *Deſcendet ſicut pluuia in vellus, & ſi-* Pſal.71.6.
cut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram, orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis. Quæ nimirum aperta & manifeſta ſigna fuerunt, quibus deprehendi poſſet tempus aduentus eius. Idcirco increpantur, quod tempora ex aëris qualitate noſſent diiudicare, & deprehendere ſibi vtilia, vtilia verò ſalutis ſuæ non intenderent nec intelligerent, ſigna aduentus Dei è cœlo in carne. Ex quibus profectò verbis, mirabilis Dei reſponſio commendatur in omnibus; quia illi humilitatem in Chriſto carnis & corporis contuentes, doctrinam ex his quę ſub habitu hominis gerebat dedignabantur accipere, quorum inſolentiam & inanitatem iactantiæ irridens, multa eos de natura cœli coniicere ſolere reſpondit, cùm aut ex ortu auroræ, aut ex veſpere, ſerenum nimboſumque aërem prænuncient. Quibus ita præſcitis & præcognitis valde ſtultiſſimũ docet eos ignorare aduẽtus ſui

Cap. XVI.

ſigna, cũ omnis Lex & Prophetæ hũc annunciauerunt eſſe vẽturũ, & quãdo venturus eſſet, vel quomodo, prædixerunt; Nec non & operũ quæ gerebat, indicia cũ omni admiratione, iam eum perhibebant veniſſe. Ita vt quemadmodũ fidem tempeſtatis cœli rubor matutini temporis vel veſpertini reddit: ita manifeſtam temporum cognitionem, virtutum atque operum, indicium ſui aduentus præſtare deberent, ſi cæci non eſſent. Et mira comparatio. Quia facto veſpere ſanguine paſſionis Chriſti in primo aduentu, peccatorum indulgentia datur; & mane hodie tempeſtas valida ſecundi aduentus. Rutilat enim triſte cœlum. Nam primus aduentus eius benè veſperi comparatur, quia in fine ſæculi fuit. Vnde licet rubeat vt roſa Chriſti ſanguine purpuratus, tamen ſerenus valdè fuit. Porrò in ſecundò cum venerit quaſi mane erit, ſed tunc licet cœlum rubeat aut rutilet, non ſerenum ſed tempeſtas erit, profectò quia rubor ille non de ſanguine, ſed ex igne erit. Quoniam ſicut in Pſalmo canitur, *Ignis ante ipſum præcedet, & in circuitu eius tempeſtas valida*; quod Græcè hoc loco ſignificantius dicitur πυῤῥάζει, quod nos ignitum poſſimus appellare; quia omnis illa tunc rutilatio de igne erit. *Faciem ergo cæli*, inquit, *diiudicare noſtis, ſigna autem temporum non poteſtis ſcire?* Hæc nimirum vox increpantis, vel exprobrantis eſt, quia ſigna & Prophetias de aduentu ſuo primo, vel de paſſione ac reſurrectione, cui ſimile roſeum cœlum eſſe dicitur veſpere, non potuerint vel noluerint cognoſcere. Neque rurſus de tribulatione ante aduentum ſuum futurum diligentius cogitare, cui ſimile eſt mane roſeum ac triſte cœlum, ex quo & quando tempeſtas futura prædicatur. Perpendat fidelis animus quàm digna omni admiratione Domini reſponſio ſit, quàm vera, quàm fortis in reuincendo, quàm prudens in docendo, vt quemadmodum fidem tempeſtatis cœli matutini vel veſperi rubor reddit: ita manifeſtam temporum cognitionem virtutum atque operum miracula, ſeu indicia ſcripturarum præſtare deberent. Quibus, vt ita dicam, ineffabiliter ita reſponſum temperauit, vt ipſe ortus è cœlo ſignum his non cœleſte, ſed terreſtre daret, vt eos miſericorditer intra confeſſionem humilitatis retraheret, & quod futurum erat lege de ſe pronunciatum doceret.

Pſal. 96. 3. Pſa. 49. 4.

Generatio *mala & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ.*] Ergo ſi non eſſent adulteri, fidem Abrahæ, de quo nati erant, ſeruarent. Sed quia in apoſtaſiam corruerant à fide, adulteri erant. Vnde Propheta, *Pater tuus*, inquit, *Amorrhæus, & mater tua Cethea*, quibus ſe ſignum dare repromittit, non qualecunque, ſed olim à Deo in figura ipſius, magnum & mirabile promiſſum. Quia ſicut Ionas in prędicatione pœnitentiæ ad Niniuitas miſſus eſt: pari ſpecie de ſe Christus totum exhibuit, vt veritas adimpleret ſignum. Nam omne ſignum, alicuius rei ſignum eſt, quo ſignatur res occulta latens, vel futura. Idcirco rectè paſſio Chriſti ſignum Ionæ dicitur, non quod aliud iam præſignet aut præfiguret paſſio Chriſti, ſed quia ſigni Ionæ eſt adimpletio. Quæ ſpecies apud Grammaticos notiſſima eſt, vt dicatur ſignum res quæ iam nihil vltra de ſe ſignat, ſed quia ſigni formam olim promiſſam in ſe repræſentat. Nam Ionas ventis ſæuientibus proiectus in mare eſt, & deuoratus à ceto vel beſtia, & poſt triduum de abyſſo ac de ventre beſtiæ viuus emiſſus eſt, & non retentus à ceto, neque in abyſſo cõſumptus, nec cibi conditione in ventre confectus, ſed contra humani corporis naturam, integer & illæſus in auras ſuperas virtute Dominicæ præfigurationis poſt triduum euaſit. Hoc ergo poteſtatis ſuæ ſignũ Chriſtus de ſe conſtitutum demonſtrat, & ſe impleturum, vt præfiguratum eſt, repromittit. Quod vel inefficaciter perpendat pius animus, & prudenter intelligat mirabile ſacramentum & omnipotentia plenum. In prophetia tunc promiſſum eſt, & in Chriſto mirabilius nunc completum. Quoniam ipſe eſt qui relictis Iudæis, per ſe Niniuitas, id eſt, omnes gentes, venit prædicare ad pœnitentiam, & ſaluare in ſalutem. Ipſe eſt qui ſua morte ventos mitigat, & tempeſtates placat. Ipſe qui ſæculi iudicio traditus eſt, & ab hominibus diiudicatus. Ita vt Caiphas, quaſi in ſorte dicat, Expedit vt vnus homo moriatur, ne tota gens pereat. Vnde deuoratus & deglutitus à morte, proiectus eſt, ita vt vſque ad inferna quaſi in profundum abyſſi deſcenderet, totumque eum abyſſus vallaret. Et non dico quod draco ille qui eſt in mari, & formatus eſt ad illudendum, eum abſorbuerit, vt in ſuum traiiceret corpus, ſed vt perimeret illæſum, neſciens quod non eſſet ei datus ad victum, ſed vt viuus & victor remearet ad ſuperos de ſe-

Ezec. 16. 3.

Cap. XVI. pulchro, & vt daretur indicium, quod Ionas in eius veniſſet præconium, mox poſt triduum ex abyſſo de morte, contra conditionem hominis, quem aſſumpſerat, non retentus atque incorruptus emerſit, ac viuus. Propterea quia eius mors & habitus plena ſunt virtutum miraculis, & ſignorum ſacramentis, voluit de ſe intelligi futurum, quod promiſſum erat ad exemplum, vt eo amplius cognoſceretur ex Prophetiæ ſigno, quo ſignum rurſus reformabatur in hominis exemplo. *Tunc relictis illis, abiit.* Non ſicut locis aliis dicitur, dimiſſis turbis abiit, ſed relictis, vt aliquam differentiam faceret in negotio. Quia infidelitatis error inſolentium animos obdurarat, idcirco non dimiſiſſe eos dicitur, ſed reliquiſſe.

Et *cùm veniſſet trans fretum, obliti ſunt diſcipuli eius panes accipere. Qui dixit illis, intuemini & cauete à fermento Phariſæorum & Saducæorum.*] Quod autem obliti ſunt panes tollere, & quod eis præcepit cauere à fermento Phariſæorum, res in cauſa eſt, quia per hanc occaſionem docet non ſolùm Apoſtolos, verumetiam & nos, quid ſignificent quinque panes & ſeptem, necnon & quinque millia hominum, & quatuor millia quæ paſta ſunt in eremo. Quia quamuis magnitudo ſignorum perſpicua ſit & mirabilis, tamen longè altius & mirabilius aliud ſpiritali intelligentia demonſtrant. Vnde docet quod fermentum Phariſæorum & Saducæorum non corporalem panem, vt Apoſtoli æſtimarunt, ſed traditiones peruerſas, & hæretica ſignificat dogmata, ſicut & cibus quo nutriti ſunt filij Iſraël in eremo veram doctrinam, & panem, Chriſtum, qui de cœlo deſcendit, ſignificat. Sed iure quæritur, quomodo panes non habuerint ſecum, qui mox vt impleuerant ſeptem ſportas, aſcenderunt in nauiculam, & venerunt in fines Magedan, ibique audiunt nauigantes, quod cauere debeant à fermento Phariſæorum & Saducæorũ; quos denique panes cur ſecum non habuerint, Euangeliſta dicit, quia obliti ſunt, inquit, eos tollere. Sed quomodo eorum potuerunt obliuiſci, ſola diuina diſpenſatio videtur eſſe in cauſa. Et ideo eis proponit prouerbium de fermento, vt inde venirent ipſi & nos ad geminæ paſtionis intelligentiam. Et ex hoc fermenti dicto, quia Apoſtoli aliud cogitabant quod panes nõ acceperint, abſoluta eſt omnis obſcuritas huius myſterij & declarata deitas, quæ ſola cogitationes hominum nouit. Quod autẽ abſtinere Apoſtolos iubet, ne admiſceãtur doctrinæ Iudæorũ, omnipotenter docet, circunſpectè lateq; intelligendũ, quia omnis legis opera in effectum fidei poſita ſunt, & in præformatione rerum futurarum conſtituta, vt in quorumcunque tempora ſeu ætates, veritas clareſceret ſignorum, nihil iam vltra in veritatis ſimilitudine aut ſpei poſitum adumbraretur aliquid, & æſtimaretur ſuperſtitio Iudæorum ſeu deuteroſis verum quippiam promittere. Et ideo magnũ eſt documentũ omni Eccleſiæ Catholicæ, vt caueat ſe ab omni quod extra Chriſtũ & extra legem ſpiritalem eſt; ne veritas Euangelicæ legis in aliquo corrumpatur. Sed ſi fortè fragilitas aut obliuio humana ſubrepſerit, vt ſeptem ſportas aliquis ſecum ſumere prætermiſærit, caueat ne ſimilis eorum efficiatur, vt obliuiſcatur beneficiorum Dei. Quinimo audiat benigniſſimum Ieſum increpantem & docentem; quoniam omninò obliuio donorum Dei fugienda eſt. Et ſi contigerit, recordari oportet doctrinarum Dei de quinque & ſeptem panibus; quoniam qui de his tot millia ſatiauit hominum, potens eſt & recreare, non ex panibus tantùm, verùm & ex doctrina æternæ refectionis, quibuſcunque ad tempus in naui, aut in via, obliuio ſubrepſerit, ita ſi obtulerit ea, quæ pro delicto obliuionis in lege iubentur. Sed quia longam iam diu viam cucurrimus, & latiores circuiuimus campos, non eſt nobis amplius in his immorandum, ne prolixa oratio, ne accurata lectio, faſtidientibus non placeat, & laborantibus ac volentibus diſcere, impediat; quia ſæpe importuna narratio loquentis patientiam fatigat audientis. Idcirco monere lectorem meum debeo, ne partem parabolarum benigniſſimi Dei ſurdus audiat, quia de his dictum eſt, *Qui habet aures audiendi, audiat.* Matt. 11. 15 Ne curationes Dei ingratus recipiat, ne ad conuiuia geminæ refectionis faſtidioſus veniat, ne pro filia interceſſor indeuotus accedat. Vnde grauiſſimam ac ſimplicem diſputationem noſtram, nemo deſpiciat, quoniam nulla in noſtro ſermone eſt ambitio laudis, nulla pompa vani eloquij: nihil quod feſtiuum reſplendeat, niſi ſola intelligentia. nihil quod puerile reſonet lubricum, vel quod ferueat, iuuentutis. Et vt credo & opto, nihil quod ſenile iure derideatur, quia iam mihi nulla plumea leuitas placet, nulla lactea vbertas & infantilis delectat. Nam litterarum ſtudia humanarum

Cap. XVI.

iam olim omiſi, & ideo nunc nihil de alienigenis ſtudiis captioſum neque ornatum traho ſermonem; quia non adulterinam deſidero doctrinam, neque populi amicam exclamantis vocem. Ideo fratres mei, vt in principio propoſueram, quia oratio noſtra non habet fucatam pulchritudinem, habeat oro naturalẽ intus virorem & imaginis ſuæ veritatem, vt caput ſuum nullis verborum floribus coronet, ſed ſola & ſimplici fulciatur intelligentia. Et ſequuti ſumus Ieſum per ineffabilia parabolarum documenta,& virtutum miracula. Reſpiremus paululum, vt ad ea quæ reſtant pertractanda, infatigabiles regrediamur, ſi quomodo primùm beati Petri fidem à Deo Patre inſpiratam percipiamus.

PRAEFATIO LIBRI OCTAVI.

NOTVM eſt omnibus, etiam qui ſæculares litteras legunt, plus eſſe ſectandam ſapientiam maximè diuinam, quàm eloquentiam humanã; quoniam, ſicut ait Cicero totius ſæculi eloquentiæ rex & magiſter, ſi quis omiſſis ectiſſimis atque honeſtiſſimis ſtudiis rationis & officij, conſumit omnem operam in exercitatione dicendi, is inutilis ſibi, pernicioſus patriæ ciuis alitur. Qui verò inquit, ita ſeſe armat eloquentia, vt nõ oppugnare commoda, ſed pro his propugnare poſſit, is mihi videtur ſuis & publicis rationibus vtiliſſimus. Vnde & mihi licet non habeam tantam loquendi facundiam, quia intelligentia ex parte diuinarum ſcripturarum præſtita eſt, nemo me quæſo reprehendat, quia volui fratribus, quibus me totum debeo, in hoc negotio deſeruire, & fugaces ſententiarum ſenſus, ſaltem his qui minus intellegunt, eorum ad incitanda ingenia, littetis alligare. Siquidem ſimplici eloquio, quia omninò ſic magis decet, quàm artificioſo ingenio, quæ diuina ſunt, enodare decreui. Ne vindibilis magis culparetur oratio, quàm vtilis & proficua legentibus probaretur. Maximè in proceſſu ſermonis id ſeruandum, vbi non caro & ſanguis aliquid operatur, neque eruditio humana valet, ſed patris infuſio, qui per ſemetipſum proprium filium ſuum beatiſſimo Petro reuelauit in carne, & docuit arcana
A ſacramenti ſui myſteria, quæ nunquam lingua potuit reſerare humana, neque intelligendi formam rationemque mortalibus præſtare, quæ præſtita ſunt principi Apoſtolorum, vt pleniſſimè cognoſceret in vno eodemque Chriſto quod ſemper Dei patris filius fuerit, & ſemper ius patris in eo nomenque manſerit. Hæc eſt autem vera & inuiolabilis fides ex Deo patre Petro data; ne ſi non ſemper filius, non ſemper & pater fuerit. In qua fide profectò omnis Eccleſia fundata & con-
B ſtabilita conſiſtit, Deum Dei filium credens, cui eſt de patris æternitate cum eo vna æternitas, vnaque virtus,& vna poteſtas. Hanc igitur fidem non eloquentia humana docuit, non Philoſophia ſæcularis, non facundia ſermonis, non vllius artis diſciplina. Et ideo ſtultum eſt in ea parte ſermonis ſuaſoria ſententiarum verba depromere, vbi totum diuina inſpiratio operatur; quamuis cauere debeamus ne bonis & ſanctiſſimis documentis amara & venenata dulcedo miſceatur,
C quoniam valdè abſoluta & plana eſt beati Petri de Chriſto confeſsio, vt nulli liceat aberrare à fide, neque declinare à vero. Vnde poſt declaratam maieſtatem Chriſti volens diuina ſapientia Apoſtolos introducere ad ſacramenta redemptionis humanæ, cœpit eis oſtendere, nunc eius paſsiones, nunc eos ipſos Apoſtolos & omnes electos per eaſdem paſsiones & mortificationes carnis, ire debere poſt
D Chriſtum. Donec rurſus redeat ad conſueta operationis ſuæ miracula, elaborat diuina virtus vt eum omnes intelligant Deum verum & hominem & paſsibilem & immortalem. Suiſque vt ita loquar, vtens argumentis, non in humana ſapientia perſuaſibilibus verbis, nec ſecundum introductiones dialecticæ artis, quas Græci Iſagogas vocant, ſed miro & ineffabili modo introducit ad ſe, nunc inſpirationibus ad diuina intelligenda, nunc quæ humanitatis eius ſunt demon-
E ſtranda, nunc ſe venturum repromittens in gloria Patris; deinde ſe glorificatum oſtendit in monte, & ſic nouo genere, vt ita loquar, agendi & dicendi procurat vt eum intelligant verè qui nam ſit vnus & ſingularis, vel quid ſit, aut cur venerit. Vt videant, credant & cognoſcant myſteria redemptionis humanæ, ſicque eum ſequendo vt ad eum perueniant benigniſsimus magiſter inuitat.

Cap. XVI.

Cap. XVI.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM

LIBER OCTAVVS.

VENIT *Ieſus in partes Cæſareæ Philippi, & interrogabat diſcipulos ſuos dicens, Quem dicunt homines eſſe filium hominis?*] Magna & euidens eſt intelligentia de Chriſto, quam commendant Euangeliſtæ, & ideo locum deſcribit quo facta ſit iſta interrogatio, & reddita tanta taliſque & tam admirabilis reſponſio. De quo ſanè loco, quia multi diſputauerunt, ſuperfluum duxi aliquid dicere, vel diu loqui. Quia non opus eſt, niſi ſolummodo, vt dixi, quod Euāgeliſta nunquam locum & tempus deſcriberet, ſi non magna & eximia forent, quæ in his locis dicta vel geſta ſunt, de quibus & ipſe narraturus erat. Interrogauit autem Ieſus eo in loco diſcipulos ſuos ita dicens, *Quem dicunt homines eſſe filium hominis?* Quidquid igitur de illo quilibet ſenſiſſet, non aliud quàm de filio hominis interrogat, quem eum eſſe dicerent. Quia profectò vult introducere diſcipulos, quidquid alij ſenſerint, primùm ad fidem, vt ipſum eundemque filium hominis, Dei filium verè ſentiant, credant & intelligant, & non (ſicut vetus error nouiter repullulaſſe & veteres cineres remouiſſe doluimus) vt vnum & ipſum Chriſtum in duas diuideret perſonas, diceretque humanitatem Chriſti per adoptionem in Deum eſſe, & Verbum Patris quod caro factum eſt, verum confiterentur filium. Sicque duas naturas in Chriſto duos dogmatizabat filios, duaſque perſonas fingebat. Cùm hic de filio hominis ſolummodo ipſe interrogat; & Petrus ad interrogata de hoc ipſo reſpondit.

TV *es*, inquit, *Chriſtus filius Dei viui.*] nihilque interponens & nihil diſcernens de vnitate perſonæ, ſed totum quod eſt in Chriſto verum Dei filium confitetur. Nec mirum ſi errauit iſte de quo diximus, quia homo erat; ſicut errauerunt & illi qui eum aut Ioannem dicebant propter Herodis fallaciam, aut Heliam, quia venturus adhuc eſſe creditur, aut Hieremiam, propter quod ad eum dixerat Deus, *Ecce conſtitui te ſuper gentes & regna.* Eradicare & demoliri & perdere, rurſus reædificare & plantare. Quæ nimirū omnia de errore veniebant, quia homines erant, & ideo his omiſſis tranſeamus ad alia, quoniam plus ædificat fides, quæ Petro reuelata eſt, quàm locus in quo hæc interrogatio propoſita eſt, & relictis etiam erroribus de Chriſto, & opinionibus ſingulorum, ne otioſum videamur protendere tractatum, ad Apoſtolorum interrogationem, qua interrogantur à Chriſto, veniamus.

Ierem.1.10

VOS *ergo*, inquit, *quem me eſſe dicitis?*] Acſi diceret benignus Magiſter, quia illi tantùm homines de filio hominis vt homines malè ſentiunt, *Quia omnis homo mendax*, vos qui plus eſtis quàm homines, quem me eſſe creditis? Hoc quippe ex conſequentibus textuque ſermonis à Domino oſtenſum eſt, quod Apoſtoli nequaquam homines, ſed dij iure ſint appellati. Cùm enim dixiſſet, *Quem dicunt homines eſſe filium hominis*, mox ſubiecit, vos ergo, quaſi diceret, quia dij eſtis, quem me eſſe teſtamini? Vel, quem me æſtimatis? Attende prudens lector, quàm mira & ſtupenda interrogatio. Nam coram oculis eorum nihil aliud ipſe quàm homo apparebat, etiam ſe eſſe filium hominis, quod verè erat, dicebat, & tamen ab eis aliud requirebat. Idcirco nequaquam dixerim quod de ſe requiſierit illud quod ipſe confeſſus eſt, quod coram oculis, & in eodem loco erat quod manu palpari poterat; ſed occultum erat de quo quærebat, in quo & vſque ad quid fundamēta Eccleſiæ iacienda erant, & fides omnium commendanda. Vnde mirabilis omnium & inaudita reſponſio beati Petri emicuit, vt totum quod erat in Domino cerneret, & quod in Chriſto qui Deus erat, videret. Nec hominē, qui loquebatur cum eo, denegauit eſſe hominem, quem cernebat præſentem: & tamen vltra, ſine dilatione, quam vllus eorum confitebatur, *Tu es*, inquit, *filius Dei viui.* Deum viuum fortè appellat in comparatione eorum deorum qui putabantur dij, ſed mortui erant, & non ſunt niſi idolorum portenta. Propterea & beatus Petrus plus quàm homo erat, quia vltra hominem ſapiebat; qui cùm Dei filium in hominem videret, vltra humanos oculos vidit & intellexit. Et ideo ab ipſo Domino laudatus eſt, quia non id quod ex carne & ſanguine erat, tantùm intendit, ſed Dei filium etiam in patris reuelatione conſpiciens, in vna eademque perſona confeſſus eſt. Neque enim dixit, in te eſt verus Dei filius, ſicut verbū erat in Prophetis, vt alius eſſet hominis, & alius Dei filius. Sed mox vt ait,

Pſal.115.11

CAP. XVI.

Quem dicunt homines eſſe filium hominis, ſine vlla dilatione aut interpoſitione confeſſus eſt qui loquebatur ei filius hominis, *Tu es Chriſtus filius Dei viui.* Vtique iuxta Ioannem, quia *Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis.* (Ioan. 1. 14.) Eſt ergo filius Dei, Deus ex Deo, & homo ex homine, vnus in vtroque plenus gratiæ & veritatis. Accepit namque naſcendo hoc quod non erat, & natum eſt verbum quod ſemper in patre erat, atque ita filius æternus natus eſt, quia in eo nō aliud natum eſt quàm quod æternum eſt. Hunc igitur aſſumpſiſſe corpus quod erat in propatulo, & hominem factum, perfecta beati Petri confeſſio eſt & abſoluta; quia ſicut æternitas, naturæ noſtræ corpus accepit: ita cognoſcendum eſt naturam corporis noſtri æternitatis aſſumere potuiſſe virtutem. Vnde quia in fide iſta, ſummum bonum conſiſtit valdè perneceſſarium, à diſcipulis requirit, quē ſe homines eſſe dicerent? & adiecit, Filium hominis? Hæc enim firmiſſimè confeſſionis tenenda eſt ratio, & prædicanda fides, vt ſicut Dei filiū, ita & filiū hominis in vna eadēq; perſona credamus & adoremus Deum; quia alterum ſine altero nihil ſpeciei tribuit ad ſalutem. Porro quod Petrus prior præ omnibus reſpondit, prioratus officij eſt, & ardor fidei nimius, vt vnitas commendetur Eccleſiæ, & fides teneatur omnium Apoſtolorum, ac ſi in capite vno. *Tu es*, inquit, *Chriſtus filius Dei viui.* Habes in hoc exemplo totam Trinitatem, & veram confeſſionem Catholicæ veritatis, vbi Deus Pater prædicatur, & Filius Dei viui, vnctus à Spiritu ſancto, vt intelligatur vna virtus, vna natura, vna cooperatio Trinitatis. Porrò quod addidit Dei, excellentius eſt, quàm vt comparationem capiat cum his qui nō ſunt dij. Verùm quod maius eſt, etiam & cum his qui aliquid eſſe videntur ex gratia, quoniam ſecundum eminentiam qua ſupereminet omnibus habentibus in ſe vitam Deus viuus dicitur; quia non accidens ei vita eſt, ſicut nec filio eius qui ex eo vita natus eſt. Et ideo à quo habet vt vita ſit, ab ipſo Apoſtolo Petro reuelatum eſt quod Patris filius ſit. (Ioan. 5. 26.) *Et ſicut habet Pater vitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio vitam habere in ſeipſo.* Ac per hoc vita filius, Dei Patris viui filius eſt. Quæ confeſſio proculdubio, ſicut æternam habet remunerationem, ita & beatitudinis præmium. Hinc ei dicitur.

BEATVS *es Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed Pater meus qui in cœlis eſt.*] Beatus qui in theſauris Dei introiuit, beata & confeſſio quæ de theſauris Dei hauſta eſt, quoniam beatitudinis affert præmium. Vnde & beatus dicitur ex prædeſtinatione & ex dono gratiæ, quam necdum habebat iure, dum ſathanas increpatur, dum negat, & alia quam plurima, quæ infirmitate carnis ſalutem operabantur. Beatitudo tamen firma manet ei, in eo, *Qui vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt.* (Rom. 4. 17) Sed quare hæc beatitudo, reciproca vice, ei reddatur à Chriſto, cauſa eſt ipſius confeſſio; cauſa verò confeſſionis eius, ex dono & gratia eſt. Vt ſit Deus Pater qui reuelat Filium ſuum, in cauſa, & filius qui reuelatur, cauſa noſtræ ſalutis; Spiritus verò ſanctus amborum Patris videlicet & Filij donum per quem reuelatur filius. Vnde & Petro, *Beatus es*, inquit, *Simon Bariona.* Quare? quia non reuelauit tibi iſta caro & ſanguis, quæ ex patre aut matre, ſed Pater qui in cœlis eſt. Et quod caro & ſanguis reuelare non potuit, Spiritus ſancti gratia reuelatum eſt. Hinc ergo Petrus & ex confeſſione ſortitur vocabulum, eo quod reuelationem ex Spiritu ſancto habuit, cuius & filius appellandus eſt. Nam Spiritus ſanctus Hebræa lingua fœminino genere Ruha dicitur, nec inconuenienter, quoniam ex eo, aut ex ea, vt ita Latinè loquar, omnis renaſcitur Eccleſia. Siquidem in lingua noſtra Bar filius, Iona columba interpretatur, vt ex toto filius columbæ dicatur; quamuis alij ſimpliciter id accipiant, vt Simon Petrus filius Ioannis iuxta carnem intelligatur, ſecundum alterius loci interrogationem, *Simon Ioannis diligis me?* Et volunt id ſcriptoris vitio deprauatum, vt pro Bar Ioanna, corruptè Bar Iona legatur, inde detracta ſyllaba. Ioanna autem interpretatur Domini gratia, Iona verò, vt dixi, columba. Sed vtrumque nomen myſticè intelligi poteſt, ita vt & colūba Spiritum ſanctum, & gratiam deique donum ſignificet ſpiritale illud quod ait, *Quia caro & ſanguis non reuelauit tibi.* (Gal. 1. 16.) Apoſtolicæ narrationi compara quæ ait, *Continuo non acquieui carni & ſanguini*, carnem ibi & ſanguinem Iudæos ſignans. Vnde oſtenditur quod ei non per doctrinam Phariſæorum, ſed per Dei gratiam Chriſtus Dei filius ei reuelatus ſit. Et vt verius fatear, neque ab homine, neque per hominem, hanc habuit gratiam, neque vllis humanis ſenſibus, hanc didicit doctrinam, quoniam ſicut *Nemo nouit Filium niſi Pater*, (Matt. 11. 27.)

CAP. XVI. ſic, *nemo Patrem niſi Filius, & cui voluerit eum Filius reuelare.* Ac per hoc ſicut reuelat ſolus Filius Patrē per Spiritum ſanctum, ità & Pater Filium per eundem Spiritum ſanctum.

ET *ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.*] Quod ſi volueris lector ſingula verba opponere & coniungere prioribus verbis, inuenies miræ reſponſionis eloquium. Ac ſi diceret, quia tu mihi dixiſti, *Tu es Chriſtus, & ego dico tibi, quia tu es Petrus*; deinde, *filius Dei* B *viui*, Et ego dico, quia tu es Bar Iona, id eſt, filius columbæ; vt & ipſe Petrus per gratiam ſancti Spiritus filius Dei intelligatur. Vnde cum magno grauitatis pondere cogitandū & legendum eſt quod ait, *Et ego dico tibi.* Acſi patenter dicat, non ſermone caſſo & nullum habente effectum operis, ſed dico tibi ego, cuius dixiſſe, feciſſe eſt, quia verbum meum omnipotentia plenum eſt; *Quia tu es Petrus*, quod à petra deriuatum eſt nomen, id eſt, à me ſuper quem ædificatur omnis Eccle- C ſia. Non enim, vt quidam malè putant, Petrus fundamentum totius Eccleſiæ eſt,
1.Cor.3.11. *Quia fundamentum nemo aliud poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus.* Licet ſuper eodem fundamento primus, ac ſi caput Petrus rectè poſitus credatur, tamen in ea petra, de qua nomen ſibi ex dono traxit, & ſuper eam tota conſtruitur & conſtabilitur illa cœleſtis Hieruſalem, id eſt, ſupra Chriſtum, vt firma permaneat in ſempiternum. De cuius nimirum firmitate prior Abraham in veteri D teſtamento firmatus & conſolidatus in ipſo legitur; deinde Petrus in nouo, vt in eorum fide omnis repromiſſio firma maneat in Chriſto. Nec igitur mirum ſi Petrus à petra dictus eſt, eo quod firmus futurus erat per Spiritum ſanctum firmitate fidei, cùm & lux mundi dicuntur eſſe, à lumine quod eſt Chriſtus. Eſt igitur commune nomen, vt aiunt, inter Syriam & Hebræam Latinamque linguam. Et notandum quod non hîc primùm ei hoc impoſitum eſt nomen, ſed longè ſupra iux- E ta Ioannem vbi adduxit eum Andreas ad
Ioan.1.42 Chriſtum. *Tu es*, inquit, *Simon Ioannis, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.* Et non dixit, tu vocaberis Petrus, quo iam vocatus erat nomine, ſed ait ſignanter, *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram*, à qua petra factus es, *ædificabo Eccleſiam meam.* Non quod iam, vt dixi, tam firmus eſſet, ſed quod futurum erat vt fieret à Chriſto,
Rom.4.17 *Qui vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ* A *ſunt.* Et per Spiritum ſanctum ità firmaretur, *Vt neque mors, neque vita, neque inſtantia, neque futura, neque vlla creatura poſſet eum ſeparare à charitate quæ eſt in Chriſto.* Et ideo nondum beatus erat in re, ſed tantummodo in prædeſtinatione Dei, à quo non qualis tunc erat, ſed qualis futurus erat amabatur à Domino. Nam & Nathanaël, *in quo dolus non* erat, teſte Domino, penè eandem prior confeſſionem tenuit cùm ait, *Rabbi tu es filius Dei, tu es rex Iſraël.* Sed ille adhuc interrogantis affectu ac dubitantis, videtur quærere magis quàm firmare, & hoc ipſum quia viſus eſt ſub ficu. Petrus autem talem ac tantam expreſſit de corde confeſſionem, vt eius confeſſio ſit omnium Apoſtolorum. Et ſicut ſimul omnes interrogantur, ità in eo omnium eſt reſponſio vna, ſupra quam fundatur Eccleſia, & contra quam portæ inferorū non præualebunt. Quia ſeu dicas contra hanc fidem eas non præualere, ſeu dicas contra Eccleſiam, quæ hac fide ſupra Chriſtum fundata eſt, & firmatur, vnum eſt, eo quod nec fundamentum diſſoluitur, nec fides talis tantaque infirmatur, nec Eccleſia inter innumeras aurarum tempeſtates, nec ventorum impulſionibus ſubuertitur. Sed tanta fides non niſi de reuelatione Dei Patris, & inſpiratione Spiritus ſancti, naſcitur, vt Petrus quiſque qui hanc habuerit fidem à firmitate petræ dicatur, non carne & ſanguine reuelante, ſed Deo illuminante, ita vt cum Apoſtolo, *Conuerſatio noſtra in cælis* ſit. *Quod ſi ſecundum carnem* & ſanguinem viuimus, & confitemur Ieſum Chriſtum filium Dei viui, vt puta dogma huiuſmodi ſuſcipientes à parentibus traditum nobis, tunc fortè Pater non reuelauit nobis, ſed caro & ſanguis. Propterea nec ſtabiles ſumus in fide ipſius, nec firmi ſicut Petrus, & ideo nec beatitudinem reportamus, nec ſimilem benedictionis gratiam. Et notandum quod tantum petra eſt vnuſquiſque fidelium, quantum imitator eſt Chriſti, & tantum lux, quantum illuminatus à luce. Ac per hoc tantum Eccleſia Chriſti ſuper eos fundatur, quantum & ipſi firmantur à Chriſto. Vnde non ſuper vno Petro, verùm ſuper omnes Apoſtolos Apoſtolorumque ſucceſſores Eccleſia Dei ædificatur; vnde Dauid, *Fundamenta eius*, inquit, *in montibus ſanctis.* Sed ipſi montes ſuper montem Chriſtum ædificantur prius. Deinde & mons Chriſtus vltra omnes montes & colles eleuatur. Quod autē repromittit, quia *portæ*

Marginalia (right): CAP. XVI. Rom.8.38. 39. Ioan.1.47. 49. Philip.3. 20. Rom.8.13.

Cap. XVI.

Chriſtum ædificantur prius. Deinde & mons Chriſtus vltra omnes montes & colles eleuatur. Quod autem repromittit, quia *Portæ inferi non præualebunt aduerſus eam*, vel ſicut nonnulli codices habent, non præualebunt ei; rectè quæritur, cui ei? vel, aduerſus quam? Vtrum aduerſus petram ſupra quam ædificatur Eccleſia Dei, aut ei Eccleſiæ non præualebunt quam ædificat Chriſtus ſupra petram? Quia id non exprimit manifeſtè. Tamen indubitanter credendum eſt, quia nec aduerſus petram, ſupra quam ædificatur Eccleſia, nec aduerſus Eccleſiam, quæ ædificatur ſupra huiuſmodi petram. Alioquin aduerſus quem portæ præualuerint inferorum, ille neque petra dicendus eſt ſupra quam à Chriſto ædificatur Eccleſia, neque Eccleſia quæ ſuper petram ædificatur. Quoniam ſi ædificaretur ſuper petram, licet flumina inundauerint, venti flauerint, teſte Chriſto non cadit quiſquam, quia fundatus eſt ſupra petram. Nouimus quia portæ inferorum vitia ſunt & peccata; nam vnumquodque peccatum per quod deſcenditur ad inferos, porta eſt inferorum, & ideo omnis anima quæ contrahit aduerſus ſe, in ſe, peccatum, neque petra eſt ſuper quam ædificat Chriſtus Eccleſia, neque Eccleſia eſt, neque pars Eccleſiæ quam Chriſtus ædificat ſupra petram, quia præualuit ei porta inferni. Et ideo dum hîc viuitur, elaborandum eſt ne præualeat aliqua nobis porta inferni; quia ſi præualuerit, non in Eccleſia neque pars Eccleſiæ ſumus. Hinc eſt quod ait Apoſtolus, *Quoniam qui talia* & talia *agunt*, quæ dinumerat, *Regnum Dei non conſequentur.* Et Dominus inquit, *Contendite intrare per anguſtam portam*; Quia ſicut ſunt portæ inferorum vitia & peccata, ità ſunt portæ iuſtitiæ, virtutes, per quas intrant iuſti in requiem: Vnde Dauid canit Domino, *Qui exaltas me de portis mortis, vt adnuncient omnes laudationes tuas in portis Syon.* Per quas nimirum portas peruenitur fœliciter ad illam vnam portam, de qua ipſe rogat, *Aperite*, inquit, *mihi portas iuſtitiæ, ingreſſus in eas confitebor Domino.* Deinde addidit illam vnam portam, quæ Chriſtus eſt, *Hæc porta Domini, iuſti intrabunt per eam.* Cùm ſint ergo multæ & innumerabiles portæ inferorum, nulla earum præualet contra eum, quia aut vt petra eſt, aut Eccleſia ædificata ſupra petram. Idcirco iugiter orandum eſt, *Ne quando dicat inimicus, præualui aduerſus eum.* Quia tunc verè præualet, ſi vicerit vſque in finem, vt porta nos abſorbeat peccati, ne nos iam vltra reſurgere ad virtutes, aut vincere poſſimus peccatum. Et ideò fortaſſis non præualebunt, de futuro dixit, & non de præſenti, quia rari ſunt in quibus poſt perceptam gratiam aliqua eorum non præualeat porta peccati. Etiam, vt ita fatear, nec ipſe Petrus fuit, quamuis iam magis ex prædeſtinatione Dei beatus eſſe dicatur, contra quem non præualuerit dum negauit; ſed non defecit à fide. Idcirco tandem aliquando verè conuerſus per gratiam Spiritus ſancti, deinde contra ipſum nihil iam vltra præualuit, dum victor in fine claruit.

Mat. 16. 18 · Galat. 5. 21 · Luc. 13. 24 · Pſal. 9. 14 · Pſal. 117. 19. 20 · Pſal. 12. 5

Et *tibi dabo*, inquit, *claues regni cœlorum.*] Competenter igitur primum promiſſum eſt, quod ei non præualeant portæ inferorum, & poſtea, *Tibi dabo claues regni cœlorum.* Dignus enim eſt ab eo ipſo verbo accipere claues regni cœlorum, qui obſtruxerit portas inferorum, vt non præualeant aduerſus eum. Quaſi præmium enim poſt firmitatem fidei & fortitudinem victoriarum, in ſecundo loco dantur claues regni cœlorum ei qui potuerit virtutibus obſtruere portas inferorum, vt ipſe ſibi aperiat portas regni cœlorum, quæ clauſæ ſunt eis qui vincuntur à vitiis, & portis concluduntur inferorum. Omnis namque ſpecies virtutum cùm ex corde fuerit adimpleta, quaſi ipſa clauis regni videtur, ità vt inueniatur eadem virtus & clauis eſſe portæ ſimul & porta per quam introitur ad regnum. Idcirco nec immeritò tot dicuntur claues, quot fuerint habitæ virtutes. Præſertim quia vnaquæque virtus quamſæpè & ſimul omnes virtutes regnum cœlorum dicuntur; & propterea qui eas habuerit ſecundum quas viuit, videtur eſſe in regno cœlorum & in ciuitate vir-

Cap. XVI.

tutum, contra quas inferni leges & tartarorum portæ, & omnia mortis clauſtra diſſoluentur, & aperientur ianuæ vitæ. Sequitur.

Et *quodcunque ligaueris ſupra terram, erit ligatum & in cælis, & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis.*] Quæſo vnuſquiſque circumſtantiam lectionis huius diligenter intendat, maximè tamen Epiſcopi, quibus videtur cum Petro & cum omnibus Apoſtolis hæc poteſtas ſpecialius à Domino attributa, licet & omni Eccleſiæ eadem ſit B conceſſa; quoniam qui hanc ſibi vult vindicare gratiam, debet infirmitatem Petri in petra tenere, fidemque moribus & voce prædicare, deinde claues regni quas dixi habere, eaſdemque claues non à ſe, ſed à Domino, & per Dominum, quaſi cœleſtis ianitor cuſtodire. Alias autem niſi iudicia eius maneant firma in Christo, quaſi Deo iudicante per ipſum, timendum ne contra ipſum qui ligat aut ſoluit, præualeant portæ inferorum, ſi iniuſtè iudicat, & C non ſecundum Dei verbum. Aduerſus quem autem portæ inferorum non præualuerint, ipſe iuſtè iudicat, quia claues regni à Domino iam perceptas ſecum portat. Propter quod & aperit eis qui ſoluti fuerint ſuper terram, vt ſint ſoluti & liberi in cœlis. Et claudit eis, qui iuſto iudicio eius ligari fuerint ſuper terram, vt ſint quaſi ligati in cœlo & iudicati; & ideo, quaſi, dixi, quia non D in cœlis erunt, ſed inde repulſi cœleſte ſecum iudicium portabunt ad inferos, ſi iuſtè ligati fuerint. Et ideo formidoloſa vtriſque incumbit neceſſitas; & qui iudicat ac ligat, ne fortè iniuſtè liget aut ſoluat; & qui iudicatur ac ligatur, ne fortè ligatus aut iudicatus iuſtè, hinc antequam ſoluatur, exeat. Veruntamen ouibus Chriſti, quo libet modo liget paſtor, ſemper timenda ac reuerenda eſt ſententia paſtoris, ne fortè culpam quam non contraxit ex facto incurrat præ contemptu. Cæterum quamuis eis ligandi ſoluendique maneat poteſtas, niſi iuſtè ligauerint aut ſoluerint (vt cum eorum pace loquar qui ligant aut ſoluunt) ridiculum eſt cogitare, aut ſentire, & periculoſius facere, vt is qui in vinculis peccatorum ſuorum ligatus eſt, & conſtringitur pœnaliter, propter hoc ſolum, quia Epiſcopus dicitur

A habere huiuſmodi poteſtatem, vt ab eo ſoluti, ſint ſoluti & in cœlis; aut ligati in terris, ſint ligati & in cœlis, hoc eſt, in cœlorum iudicio. Abſit ergo hoc ab illo Senatu cœlorum, vt ſecundum motum animi ſuperbientis aut iraſcentis cuiuſlibet, & ipſi iniuſtè ligent aut ſoluant coram oculis ſummi iudicis omnia circumſpicientis. Quinimò magis timendum, ne fortè incurrat iudicium iudex vitæ alienæ, quia Veritas omnibus dixit, *In quocunque iudicio iudicaueritis, iudicabimini.* Et ideo cauendum, maximè tamen qui in diuinis iudicant rebus, eo quod apud Dominum non ſententia ſacerdotum tantùm, verùm & reorum vita quæritur. Nam & in Leuitico de Leproſis, vbi iubetur vt oſtendant ſe ſacerdotibus, & ſi lepram habuerint, tunc à ſacerdote iubetur vt immundi fiant; non quod ſacerdos leproſos mundos faciat aut immundos, ſed quod habeat notitiam leproſi & non leproſi, & poſſit diſcernere qui mundi ſint, quiue immundi. Quo modo ergo ibi ſacerdos mundum facit aut immundum, ſic & hîc alligat vel ſoluit Epiſcopus vel Preſbyter, non eos qui noxij ſunt, vel innoxij, ſuo arbitrio, ſed Pontificalis officio cùm peccatorum audierit varietates, ſcit qui ligandi ſint, quive ſoluendi. Et ſi quiſpiam ſecus præſumpſerit, non de iuſtitia & vero venit, ſed de faſtu & præſumptione Phariſæorum, quia non ſunt ad hoc miſſi, vt diſperdant & occidant, ſed vt colligant & ſaluent eos etiam qui ceciderint.

Matt. 7. 2.

Tunc *præcepit diſcipulis ſuis vt nemini dicerent quia ipſe eſt Chriſtus.*] Quoniam alios Spiritus ſui eſſe teſtes oportebat quàm Apoſtolos, legem videlicet & Prophetas. Reſurrectionis autem ſuæ teſtimonium, proprium eſt Apoſtolorum. Et ideo non antea quàm tunc primum confirmantur, vt teſtes fierent idonei in Spiritu veritatis. In quo ni- E mirum præcepto declaratur, quia ſcientium in Spiritum Chriſtum beatitudo monſtrata eſt. Negatæ verò rurſum humilitatis & paſſionis eius periculum declaratur. Propterea,

Exinde *cœpit*, inquit, *oſtendere quia oportebat eum Hieroſolymam ire, & pati multa à Senioribus plebis & Scribis, & à Principibus ſacerdotum occidi, & die tertia reſur-*

CAP. XVI. *gere.*] Sed quàm diſpenſatiuè Apoſtolos A ad hanc introducat fidem, neſcio vel ſi rari ſint qui intelligant. Nam ſuperius Petrus vix tandem peruenit vt confiteretur, *Tu es Chriſtus filius Dei viui*, & hoc non niſi Patre de Filio reuelante, & mox præcepit ei & omnibus diſcipulis, *Vt nemini dicerent: quia ipſe eſt Chriſtus.* Quid putas prædicauerint prius, quando dictum eſt
Mat. 10. 5. 6. eis. *In vias gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, ite potius ad oues perditas domus Iſraël*, &c. Quæ dixit eis, mittens ad prædicandum. Quid ergo, ſi ad Apoſtolatus officium iam tunc mittebantur, aliud prædicare poterant quàm Chriſtum, qui ſe miris & diuerſis quotidie operibus Dominum eſſe declarabat? Et ſi tunc adhuc eos mittit, & volebat vt eum adnunciarent, quid eſt quod nunc præcepit eiſdem diſcipulis vt nemini dicant, quoniam ipſe eſt Chriſtus? Si autem nolebat ſe prædicari, quo modo implentur quæ prædi-
Marc. 13. 9 cta ſunt eis, quale eſt illud, *Tradent enim vos in Concilio, & in ſynagogis ſuis flagellabunt vos propter me, in teſtimonium illis?*
Mat. 10. 19. Vel illud, *Cùm tradiderint vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini.* Quomodo propter Chriſtum flagellandi erant, aut tradendi, ſi non Chriſtum annunciabunt? Fortaſſis ergo aliquis audet dicere, quia nolebat tunc prædicari, quoniam Ieſus ipſe eſt Chriſtus, quando primi miſſi ſunt bini & bini, neque ab Apoſtolis vſque ad reſurrectionis tempus. De quibus omnibus Origenes in tractatu ſuo multa proponit & infert, ſi fortè iſta & huiuſmodi talia ſuis in locis ad futurum tempus pertineant, maximè hoc in loco quærendum iudicat, & vtrum cùm mitterentur iam cognoſcebant quoniam ipſe erat Chriſtus. Et ſi iam cognoſcebant, inquit, proculdubio cognoſcebat & Petrus. Quomodo ergo poſt tanta & talia, quæ in diuerſis locis retro habentur, interrogat eos, *Vos ergo quem me eſſe dicitis?* Quando & reſpondenti Petro ac
Mat. 16. 17 dicenti, *Tu es Chriſtus filius Dei viui*, dixit: *Beatus es Simon Bar-Iona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed Pater meus qui eſt in cœlis.* Per hæc enim demonſtrat, quoniam tunc primùm confeſſus cum fuerat Petrus Chriſtum filium Dei viui; in cuius confeſſione & cæteri A-

poſtoli confeſſi creduntur & edocti. CAP. XVI. Antea verò ſi neſciebant eum Chriſtum Dei filium, quo modo prædicare poterant quem neſciebant? aut confiteri? qualemque iam retro confeſſionem requirit? Dicit enim ita, *Omnis qui confeſſus fuerit me coram hominibus, confitebor ego & eum coram Patre meo.* Ex Mat. 10. 32
quibus profectò verbis & ſententiis manifeſtatur ſenſus, quia tunc primùm B Apoſtoli ſeu reliqui diſcipuli aliqua ſciebant de Chriſto, ſed ampliora erant & altiora noſtræ ſalutis ſacramenta quæ neſciebant. Et ideo præfatus Doctor quærit, vtrum minus ſit Ieſum credere eſſe Chriſtum, quàm cognoſcere? Et dat exemplum de Ioanne, vbi ait. *Si vos manſeritis in verbo meo, cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos?* Et ait, vt dica- Ioan. 7. 32
mus quando mittebantur ad prædicandum, credebant quidem Ieſum eſſe Chriſtum, non tamen cognoſcebant; poſtea autem proficientes per doctrinam & plura miracula cognouerunt, quando C & interrogati confeſſi ſunt, *Tu es Chriſtus filius Dei viui.* Sed fateor quia & Petrus reuelante Deo Patre, cùm hanc confeſſus eſt confeſſionem, qua laudatur, non omnia ſciebat adhuc de Chriſto, ſicut mox declaratum eſt, vbi increpat Dominum eo quod dixerit ſe occidendum, & reliqua quæ præſens locus teſtatur. Et ideo inter cognoſcere & cognoſcere multa diſtantia eſt. Quoniam tunc quidem Apoſtoli initia cognitionis iam habebant, poſtea verò D profecerunt vt peruenirent, maximè cùm perceperunt Spiritum ſanctum in omnem agnitionem veritatis. Quid plura? Præſens ſententia Saluatoris in cauſa eſt, qua dicit, deinde cœpit eis oſtendere ſe paſſurum, cur præceperit eis, vt nemini dicerent quod ipſe eſſet Chriſtus. Porro deinde quod dicit, id eſt, ex quo confeſſus eſt eum Petrus filium Dei viui, etſi tunc Petrus didicit vna cum cæteris Apoſtolis de illo quod pri- E us neſciebat, inde ſcandalizabatur continuò qui erat futurus Magiſter, conſtitutus iam caput Eccleſiæ, quid æſtimare debemus quo modo portare poſſent reliqui quibus prædicabatur, ſi ità annunciarentur de eo omnia vt erant in paſſione futura? Aut ſi tunc Apoſtoli hæc diſcebant de Ieſu quæ nondum nouerant, quid putatis quàm minus ſcie-

CAP. XVI. bant illi de Chriſto quos Apoſtoli prius docuerāt, & ideo Dominus Ieſus Chriſtus prædicari ſe primo noluit, ne vllus ſtrepitus inde naſceretur. Quapropter Lucas apertius increpaſſe illos dicit, ne cui hoc dicerent quod oporteret filium hominis multa pati, & reprobari à Senioribus & Principibus ſacerdotum & Scribis, & occidi, & die tertia reſurgere. Et fortaſſis ideo increpaſſe eos addidit, quia ſciebat Dominus difficile paſſioni ac reſurrectioni etiam diſcipulos credituros. Hinc eſt quod ipſe paſſionis ſuæ ac reſurrectionis primum per ſemetipſum aſſertor eſſe maluit, deinde poſt reſurrectionem Apoſtolos; vt ex facto fides, & non ex auditu diſcordia naſceretur. Neque voluit antequam paſſionem ſubiret, gloriari, ſed maluit interdum ignobilis videri. Nam in vno eodemq; Chriſti nomine multa ſunt & ardua & arcana, quæ prædicanda erant. Ipſe eſt enim Chriſtus qui natus eſt ex virgine, & de Spiritu ſancto conceptus eſt, ipſe qui mirabilia fecit innumera, ipſe qui mortuus eſt pro peccatis noſtris, ipſe qui reſurrexit à mortuis; & qui paſſus eſt, & reſurrexit, ipſe eſt qui in principio erat verbum, Deus apud Deum, ſine quo nunquam eſt Deus Pater, per quem facta ſunt omnia. Talia igitur, & alia quamplura quæ Catholicè de Chriſto prędicantur, ipſe eſt Chriſtus. Nam vnum horum ſi ſubſtraxeris, ſubſtraxiſti ſalutem tuam; quia & hæretici Chriſtum habere videntur, Chriſtumque prædicant; nemo eorum Chriſti nomen negat, ſed negat Chriſtum, quia non omnia quæ Chriſti ſunt confitetur. Quapropter multis ex cauſis iubet tacere diſcipulos, fortè vt fallat principem mundi, & videatur declinare iactantiam, humilitatemque de ſe docere, & quod magis eſt, ne rudes & imperfecti adhuc diſcipuli altiſſimæ prædicationis mole opprimerentur. Et ſi quippiam titubaſſent in prædicatione, ſicuti fecere in paſſione Chriſti, magis auditoribus ſuis ſcandalum generarent erroris, quàm perſeuerantiam perfectæ dilectionis. Quod ſi quæritur, vtrum hîc primùm hoc mandatum dederit ne eum annunciarent, an iam ſuperius quando miſſi ſunt, non ſolùm vt prædicarent, verumetiam vt ſanarent omnes & curarent vniuerſos? Rectè dicimus, quia nec hîc mandatum videtur ne Chriſtum Dei filium prædicarent, ſed vt ità dicam, ne quid paſſurus, aut occidendus eſſet, vel etiam à mortuis reſurgendus, quia nemo ex mortuis reſurgere rectè dicitur, niſi qui mortuus fuerit, & de morte ad vitam reſurrexit. Sed quia hoc præceptum ſacræ diſpenſationis eſt myſterium, tam temperanter eſt mandatum, vt in omni prædicatione & tempore iſte modus ſit ſeruandus, ne aut Doctor aliquid aſſumat vltra quàm creditum eſt ei vel commiſſum, aut certè vltra quàm ipſi auditores ferre poſſint vel capere, vt vnuſquiſque ſuo *in tempore tritici menſuram* accipiat, quam poſſit efficaciter portare, & operibus adimplere. *Luc. 12. 42.* Hinc eſt ergo quod prohibentur, vt dixi, euangelizare Chriſtum, ſeu omnia quæ Chriſtus eſt, vt euangelizarent eum poſtea amplius & perfectius, etiam crucifixum, ſicque cum ipſo Chriſto ipſam commendarent crucem, in qua gloriarentur Chriſtiani; quia hæc eſt vera fidei noſtræ gloria, ſi verè intelligamus crucem Chriſti, quia aliæ cruces nihil nobis proſunt; ſed ſola crux Chriſti, quæ nobis vtilis eſt & pernecceſſaria, per quam nobis *mundus crucifixus eſt*, & nos eidem mundo. *Gal. 6. 14.* Mira omnipotentis Dei diſpenſatio. Quàm ſubtiliter, quàm prouidè introducit ſuos ad fidem, ne aut obruantur Maieſtate, aut deiiciantur carnis infirmitate; aut vberiorem de eo doctrinam in poſterum opportunius prædicandam, reſeruarent, quando poterant iam de ſingulis annunciare quæ viderant, vt ſi mors Chriſti aliquem conturbaret ad perfidiam, reſurrectio & aſcenſio ad Patrem releuarent, & fouerent animos credentium ad fidem. Alioquin Apoſtoli, qui ſemper cum eo fuerant, & viderant miracula vniuerſa quæ fecit, & audierant ab eo *verba vitæ*, quibus & teſtimonium perhibuerant, ſi ea nocte qua tradebatur ſcandalizati ſunt, quid arbitramur paſſuros eos fuiſſe, qui nihil tale ſciebant? *Ioan. 9. 68.* Si audiſſent quia ipſe erat Chriſtus, propter quod parcens eis, mandat Apoſtolis vt nemini dicant, quia ipſe eſt Chriſtus. Veruntamen non hoc dixerim, quando miſſi ſunt Apoſtoli, aut quando loquebantur ad plebes, quod non aliquid annunciarent de illo, ſed ità temperanter, vt & quoſque ad eum traherent ad fidem, & arcana Chriſti ſacramenta non publicarent ante tempus. Et ideo quia inducti erant iam ad Domi-

CAP. XVI.

num per fidem ex reuelatione Patris, vt pleniſſimè eum filium Dei viui non ſolùm crederent, verùm & ſcirent, oportunum iam erat vt ipſum eundemque Dei & hominis filium moriturum pro omnibus ac reſurrecturum intelligerent; quia pernecesſaria res eſt prædicari Ieſum Chriſtum crucifixum. Alioquin prędicare Chriſtum, & crucem tacere inutile eſt. Et ideo præcepit interim, vt nemini dicant quia ipſe eſt Chriſtus, donec præparet eos ad fidem & ad ſacramenta myſterij, vt poſtmodum perfectius atque opportunius dicant, quia ipſe verè eſt Chriſtus. Vnde diligentius conſiderare debemus quia non ait, exinde cœpit Ieſus dicere vel docere, ſed ait, *Exinde cœpit oſtendere diſcipulis ſuis.* Quoniam ſicut corporalia euidentius carnalibus oſtendi dicuntur, ſic eis adhuc quaſi mortalibus & paruulis, oſtenduntur à Chriſto, vt apertius cognoſcerent ea quæ loquebantur. Et non ſic puto eis oſtenſa fuiſſe viſu oculorum ea quæ paſſus eſt, vel quæ viderunt & geſta ſunt à Chriſto, quomodo diſcipulis oſtenſus eſt rationabilis ſermo & intelligibilis de myſterio paſſionis ac reſurrectionis ipſius; & ideo dixit quia tunc cœpit eis oſtendere, vt deinceps capacioribus factis ac dictis plenius idipſum demonſtraret, ne iam quaſi rudibus incipiens loqueretur, ſed perficiens in ipſa oſtenſione plenius intelligerent quod omnia quæ cœpit Ieſus facere aut docere vtique & perfecit.

ET *aſſumens eum Petrus cœpit increpare illum dicens, abſit à te Domine, non erit tibi hoc. Qui conuerſus dixit Petro, vade poſt me ſathanas, ſcandalum es mihi, quia non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed ea quæ hominum.*] Ex quibus dictis apparet quod ſæpè à multis dictum eſt, nimij ardoris amoriſque quàm maximi fuiſſe Petrum in Dominum Saluatorem. Nam poſt confeſſionem ſuam ſibi à Patre diuinitus reuelatam, & poſt pręmiū benigniſſimi Saluatoris, quo audierat, *Beatus es Simon Bar-Iona quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed Pater meus qui eſt in cælis.* Repente audiuit à Domino, & inquam ſubitò, ſe oportere ire Hieroſolymam, ibique multa pati & occidi, ac reliqua. Non poteſt ferre quod audit, nec vult infirmari confeſſionem ſuam, & deſtrui, quia non putat fieri poſſe quod verè nouit, & abſque ambiguo confeſſus eſt, vt Dei filius occidatur. Inde eſt quod ex ardore amoris, ex fidei firmitate, ex reuerentia pietatis aſſumit eum ſeorſum, vt & Magiſtrum

A compeſcat à talibus, & ne præſentibus condiſcipulis eum videatur ac ſi temerarius arguere; vbi ſemoti cùm eſſent, cœpit illum increpare amantiſſimo affectu & optantis, ac dicere, *Abſit a te Domine*, (Matt. 16. 21.) quod verbum melius in Græco habetur ἵλεώς σοι κύριε, hoc eſt, propitius tibi eſto Domine, vel propitiare tibi Domine; & vt de beati Petri ſenſu addamus, quia non erit tibi hoc, nec poteſt fieri, nec recipiunt iſtud aures meæ, vel cor me-
B um, vt Dei filius occidendus ſit. Nec enim reuelatum fuerat ei oportere pati filium Dei & occidi talem, tantum Chriſtum, Dei filium, quia & hæc indigna Deo Patri videbantur. Vnde & dicebat, Propitius tibi eſto Domine, quia ſi nolueris non erit tibi. Et verum. Attamen neſciebat, quod hunc poſuerit Deus Pater *Propitiationem pro peccatis noſtris* (1. Ioan. 4. 10.) in ſanguine ipſius; cuius quidem affectum ſuſcipiens Chriſtus, ignorantiam autem exprobrans dixit, *Vade poſt me ſathanas,*
C *quia non ſapis ea quæ Dei ſunt*, id eſt, voluntatem & ſacramentum Dei. Sed quia per ignorantiam deſtitiſti ire poſt me, quia non rectè ſapis, vade retro me, poſt tergum, & audi vocem monentis, vt rectè ſapias. Porro Sathanam quod eum vocat, increpantis vox eſt, quia nullus etſi per ignorantiam contrarius eſſe debet Deo. Nam Sathanas in lingua noſtra contrarius appellatur. Præualuerat enim in Petro etſi per ignorantiam Sathanas,
D vt deſineret ire poſt Deum & ſequi eum qui pro illo præcedere ſe optabat; idcirco iure aduerſarius vocatur, vt diſcat iam deinceps filio Dei ſcandalum non eſſe. Ambulauerat prius Petrus à principio vocationis ſuæ poſt Dominum, antequam ſcandalum eſſe cœpit, & contraire ei, & ideo mox percutitur initio peccati, ſi peccatum dici fas eſt, & monetur vt impleat quod eis à Domino in principio vocationis eorum iuſſum fuerat. (Mat 4. 19.) Dixerat enim, *Venite poſt me, faciam vos fieri piſcatores hominum.* Et notandum
E quod huic dicitur, *Vade poſt me ſathanas*, diabolo verò tantùm, *Vade*, ac ſi dicatur, *in ignem æternum*; quia Petrum affectus amoris, & ignorantia vicit. Vnde hic error Apoſtolicus de conſtantia fidei venit, magis quàm ex incentiuo diaboli; quamuis nec hoc ſatis negare poſſimus, quod poſt prædicationem paſſionis in eo diabolus tentandi non acceperit facultatem; vſq; ad tempus enim ab eo receſſerat. Sed ſumens hanc infidelitatis humanæ

CAP. XVI. occaſionem, & ſi per affectum amoris licet à foris Petro inſinuauit obiicere Chriſto, non quo mens eius veneno infidelitatis eſſet infecta, ſed quo inſcientia fuerat obuoluta. Quod ſciens Dominus, & illius fraudem, & iſtius ignorantiam increpat. Petro dixit, *Vade poſt me*, ac ſi diceret vſque ad crucis paſſionem; & diabolo increpans ait, ſathanas ſcandalum mihi es. Quia ſicut Dei munus eſt Chriſtum in Spiritu Deum noſſe; ità diaboli opus B eſt Chriſtum in homine neſcire. Atque eiuſdem periculi res eſt, vel corpus negare ſine Deo, vel Deum negare ſine corpore; quia verbum humanæ ſalutis cauſa, Chriſtus in corpore quod aſſumpſit. Et ideo benè Petro dictum eſt vt ſequeretur; ei vero à quo talis ſuggeſtio eſt erroris, reprobando, ſcandalum mihi es. Sed valdè ſtupendum poſt tantam confeſſionem, poſt tantam beatitudinem & tam admirabilem gratiam, vt ſuper eum & per eum ædificaretur Eccleſia Chriſti, poſt tantam ſibi ligandi ac ſoluēdi poteſtatem conceſſam. Quid eſt quod tam C ſubito audit (qualitercumque vel cuicunque dicatur, tamen ei dicitur) *Vade retro me ſathanas, ſcandalum es mihi?* Vel quæ eſt tā repētina conuerſio, vt poſt tanta præmia ſibi diuinitus collata, ſathanas appelletur? Sed ſi diligenter attendit prudens animus, hæc omnia non de præſenti, vt ſupra dixi, ſed de repromiſſione futurorum ſunt. Quia ſi ſtatim ei tanta eſſet conceſſa gratia & beatitudo firmata, nunquam prauæ perſuaſionis error inueniſſet locum. Propterea, vt æſtimo, Mar- D cus & Lucas ſcripſerunt Petrum reſpondentem dixiſſe, *Tu es Chriſtus*, non adiicientes quod hîc poſitum eſt in Matheo, *Filius Dei viui*; Et ideo nec dixerunt ad confeſſionem relatam iſtam beatitudinem, neque benedictionis gratiam, aut dónum tantæ poteſtatis, ſeu cætera quæ illi conceſſa ſunt. Hinc pro certo dicimus, quia hæc ei non inpræſentiarum, ſed in prædeſtinatione Dei, & in futuro præſtita ſunt & gratis conceſſa. Propterea & E nunc hic error ſubrepſit, & locum habuit contradicendi, & in paſſione Chriſti, negandi. Sed vtrum error aliquando ſine peccato ſit, aut officioſus, vt quidam volunt, eis relinquo diſputandum, qui ſciunt perplexos Syllogiſmorum prætendere nodos, & animorum internos penetrare ſenſus, ſi fortè poſſit aliquis errare, aut ſcandalum eſſe vni ex minoribus? Aut contrarium Deo quod ex aduerſo non ſit.

A Etſi ex aduerſo fuerit, contra ipſum eſt. CAP. XVI. Quoniam etſi errare aliquando alicui profuit, vt bonus error dicatur; poteſt fieri vt in via ſæculi, ſed non in via Dei. Vnde ſequitur, *Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me.* Matt. 16. 24. Luc. 9. 23. Audiat quæſo exercitus Chriſtianæ religionis; audiant vniuerſi qui Chriſtiano nomine cenſentur; audiant Regem Chriſtum cœleſtis militiæ populo concionantē, & ſuis alloquentē militibus. *Qui vult*, inquit, *poſt me venire*, dixerat enim ſupra ſuis, quod paſſurus & occidendus eſſet, dixerat Petro, *vade poſt me*, quia inuenerat in eo quidpiam contrarietatis. Dicit nunc omnibus vt omnes eum ſequantur ad militiam, non pro ſe, ſed pro nobis præliantem. Omnes ſequātur, & nemo antecedere velit, nemo contraire, nemo declinare, nemo retrorſum abire, ſed omnes eum ſequantur, quoniam ipſe ſolus eſt qui pugnat, ipſe ſolus qui vincit, ipſe ſolus eſt qui coronat. Tamen liberum arbitrium in omnibus conſeruat. Regulam omnibus conſtituit, ſed libertatem concedit. Et ideo Marcus ait, *Conuocans populum vna cum diſcipulis ſuis dixit eis*; Marc. 3. 24 Et Lucas, *Dicebat*, inquit, *ad omnes.* Nam hæc omnium inuitatio, ſalus eſt credentium, quoniam non qualiſcunque virtus eſt ſequi Chriſtum, & ire poſt eum. Cuius regula primùm talis eſt, cui voluntas ſequendi fuerit, vt abneget ſemetipſum; quia aliter ire poſt eum non poteſt, niſi abnegauerit ſemetipſum. Denegat autem ſemetipſum, qui carnalem vitam & malam bona conuerſatione innouat & commutat, & deinceps in nouitate vitæ ambulat, id eſt, vt vitia deſerat, ſectetur virtutes, quatenus per has Chriſtum confiteatur, non minus fide, quàm & operibus bonis; quia in his quiſque aut denegat Chriſtum, & confitetur ſemetipſum, aut confitetur rurſus Chriſtum, malis operibus per fidem abnegatis, vt totus viuat in confeſſione & laude Dei, bonis operibus adimplendo. Idcirco omnis cogitatio noſtra, intellectus, & omnis ſermo & actus, noſtram abnegationem demonſtrat, Chriſto confeſſionem ac teſtimonium in ſingulis virtutibus operatur.

TOLLAT, inquit, *crucem ſuam, & ſequatur me.*] Quia non ſatis eſt tollere crucem, niſi ſequaris Chriſtum. Nam & Philoſophi huius ſæculi ſua omnia reliquerunt, etiam interdum & vitia, ſectantes mores bonos, & multa paſſi ſunt, ſed quia fidem non habuerunt, neque

Cap. XVI.

Chriſtum ſunt ſequuti, *Putantes ſe eſſe ſapientes, ſtulti remanſerunt, quia non glorificauerunt Deum, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis*, & oberrauerunt à vero. Propterea vnuſquiſque qui vult ſequi Chriſtum, tollat crucem ſuam, quia niſi in cruce Christi gloriatus fuerit, & in ea crediderit, crucemque Chriſti ſuam eſſe fecerit, & portauerit poſt Chriſtum cum Simone, in angaria, eum ſequi non poteſt, quia nemo vacuus Chriſtum ſequitur. Idcirco quicunque moritur peccato, non alio modo moriatur, quàm ſecundum carnem, vt dicere poſſit cum Apoſtolo, *Abſit mihi gloriari, niſi in cruce Domini per quam mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.*

Rom. 1. 21.

Galat. 6. 14.

Qui *enim voluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet eam. Et qui perdiderit animam ſuam propter me, in vitam æternam inueniet eam.*] O beatum damnum, & iactura fœlix, ſaluare nos vult cum detrimento animæ ac corporis, & eſſe ſui ſimiles nos hortatur. *Quia ipſe in Dei forma cùm eſſet*, vſque ad mortem humilis factus eſt & obediens, propter quod & mortem crucis pertulit, vt vnuſquiſque per crucem in Domino glorietur, & per eam ſæculo ac ſibi moriatur. Quia quamuis videatur ſe aliquis abſtinere à peccato, & ſit mortuus quantum attinet ad peccatum, tamen niſi in crucem Chriſti crediderit, & in fide eius qui crucifixus eſt, & propter eum ſe abſtinuerit à peccato, ipſe ſibi & non Chriſto viuit, quia non eſt Chriſto crucifixus & mortuus, vt omnia hæc in eo Chriſtus operetur; & ideo ſignanter ait, *Qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam.* Quam ſententiam ita poſſumus intelligere, qui amat animam ſuam, aut qui odit animam ſuam: vt dicamus, ſi quis eſt amator vitæ præſentis pluſquàm æternæ, & putat hanc vitam præſentem optimam eſſe fœlicitatem, & parcit animæ, vt magis timeat mori, & putat animam ſuam per hanc mortem carnis perire, iſte hoc modo volens animam ſuam ſaluare, perdet illam, dum alienam illam fecerit à vita æterna. Dicitur & eminentior pars animæ mens, quæ tota regitur vita hominis, eſt & inferior, qua viuificatur corpus, quæ & vita animalis dicitur; ſed anima à parte tota vocatur qua vegetatur corpus. Quam ſanè animam, id eſt, præſentem hanc vitam, ſi quis plus amauerit, quàm aut viuere ſecundum Deum, aut mori propter Deum, perdet totam vitam illam qua viuere debuit, ſecundum Deum, ita vt neutrą pars animæ qua vi-

Philip. 2. 6.

A uit & regitur corpus, iam vltra viuat in illa æterna vita per Deum, qui noluit mori ſibi ac ſæculo vt benè viueret ſecundum Deum. Similiter & qui contempſerit præſentem propter verbum, & confiſus de vita æterna vſque ad mortem pro veritate certauerit, aut vixerit in præſentiarum, non ſibi ſed ſecundum Deum; perdet quidem animam ſuam, quantum ad præſentem attinet vitam, dum aut tradit eam pro pietate Chriſti in mortem; quæ abuſiuè dicitur mors, aut totus mortuus ſæculo, ſibi poteſt dicere cum Apoſtolo, *Viuo iam non ego, viuit verò in me Chriſtus.* Iſte igitur talis aut tantus, quoniam propter Chriſtum perdidit animam ſuam, magis eam facit ſaluam in vita æterna; quia profectò abrenunciat diabolo & omnibus operibus eius, necnon & ſæculo cum ſuis fallaciis & pompis eius, ita vt ſibi hic talis tollat crucem ſuam, & ſequitur Chriſtum. Hæc omnia in libero arbitrio proponuntur, & ideo quaſi ad ſuperiora reddit rationem, & dicit, *Qui voluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet eam.* Dicendo ergo, qui voluerit, præcedentem & ſequentem vnum eſſe ſenſum oſtendit. Idcirco quod ſuperius dixit, *Abneget ſemetipſum, tollat crucem ſuam, & ſequatur me*, Si de morte ſola dixit, & hoc quod dicit, *Qui voluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet illam.* Continuò & de morte ſola intelligere debemus. Si autem abnegare & tollere crucem non ſolùm eſt mori pro Chriſto, ſed etiam carnalem conuerſationẽ reiicere; ſine dubio & perdere animã, non ſolùm mori eſt pro Chriſto, verũetiã deponere carnales voluntates, ac mori ſibi & ſæculo. Nec dicit, qui ſaluauerit animam ſuam, perdet eam, ſed qui voluerit eam ſaluam facere, perdet illam; & qui perdiderit prius propter me, hic ſaluam faciet eam. Quoniam ſic conſequens erat ratio, vt prius amitteremus quod iam malè habebamus, deinde vt conſequeremur quærere quod nunquam ex nobis habere potuimus. Itaque ſic viuendum eſt, vt conſequamur ſalutem animarum noſtrarum in conuerſatione vitæ melioris. Quæ nimirum varietas ſententiarum, licet vnus ſit ſenſus, tamen amplius & perfectius aperitur intellectus, dum ſententia ex alia prædicatur, & ornatior loquendi commendatur modus. Quiſquis enim denegat ſe, & tollit crucem ſuam ipſe eſt qui perdit animam ſuã propter Chriſtum. Et perdens melius eam ſaluat, dum prò illo, qui vita eſſen-

B C D E

CAP. XVI. tialiter eſt, tota impenditur. Et qui perdit animam, quantum ad voluntates carnales pertinet, ipſe eſt qui abnegat ſe, & tollens crucem ſuam ſequitur Chriſtum.

QVID *autem proficit homini, ſi totum mundum lucretur, animæ autem ſuæ detrimentum faciat?*] Puto quod mundum lucratur qui non abnegat ſemetipſum, nec tollit crucem ſuam, & ſequitur Chriſtum ſecundum ea quæ dicta ſunt, nec perdit animam ſuam, vt ſaluet eam in ſpiritali amore, qui omnes in ſe carnales concupiſcentias habuerit. Quia ſicut omnia relinquit, vt Petrus inſinuat, qui nihil concupiſcit carnale: ita omnia lucratur, & tenet ſibi, licet non poſſit aſſequi, dum in omnibus eius concupiſcentiis inhiat & verſatur; & ideo cui non crucifigitur mundus, ipſe detrimentum animæ ſuæ facit. Vnde & nobis gemina proponitur electio, vt ex propoſito maneat vniuſcuiuſque retributio. Quod ſi voluerimus mundum lucrari, perdimus animas noſtras; aut ſi animas noſtras voluerimus lucrari, abnegemus & perdamus hunc mundum, ita vt omnes concupiſcentias eius abdicemus. Videat igitur fidelis anima, quid potius eligendum ſit, quidve ſectandum; quia vnum horum aut perdet aut ſaluabit ſibi, quamuis mundum retinere non poſſit, & ſine ſe nihil habere.

AVT *quam dabit homo commutationem pro anima ſua?*] Quod ſi aliundè non noſti homo, lege quid diabolus expetens manum mittere in Iob, dixerit Deo; *Pellem pro pelle*, inquit, *& vniuerſa quæ habet homo, dabit pro anima ſua.* Nam ille non vt ſeruare vellet animam hoc dixit, ſed occaſionem inde inuenire vt eam læderet. Nouerat tamen quod alia commutatio pro anima in hominis poteſtate nulla eſſet, quamuis & hoc ipſum parum ſit, niſi pretioſo Chriſti ſanguine redimatur. Et pro hoc omninò qualiſcunque reddenda eſt commutatio. Hinc quoque Dauid ait, *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Acſi diceret, non inuenio aliud quid retribuam, niſi, *Calicem ſalutaris accipiam*, hoc eſt crucem paſſionis Chriſti, *Et nomen Domini inuocabo.* Quia nec crux aut calix paſſionis, ſine inuocatione Domini, nec inuocatio Dei ſine cruce, de qua diximus ſupra, quæ tollenda eſt ad ſalutem, aliquid valet. Commutatio autem animæ, prima mundi ſubſtantia eſt, vt relinquat ſe homo & quæ mundi

Iob. 2. 4.

Pſal. 115. 12. 13.

A ſunt, in quantum de mundo eſt, & ſequatur Chriſtum, qui de mundo non eſt, vt per eum acquirat, perdito mundo, ſe, & quidquid vltra mundum eſt. Alias autem ſi lucratus fuerit hunc mundum ſe perdito, in detrimento animæ ſuæ, quid dabit pro ſe? Ecce quàm mira Dei concluſio. Audiant quæſo qui in ſuis gloriantur actibus, & ſcripturarum ſanctarum deſpiciunt ſimplicitatem, dum proponunt, ſyllogiſticè aſſumunt, & concludunt, ſicque de veroſimili ſua connectunt ad B capturam animarum fallacia. Nam hic Magiſter cœleſtis, non de veroſimili argumentum, ſed ipſam veritatem in argumentum proponit arbitrij libertatis, dum ait, *Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum*, &c. Deinde aſſumit, cùm ait, *Qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam*, ſeu reliqua. Quod ſi hoc quiſque noluerit, & lucratus fuerit hunc mundum cum detrimento animæ ſuæ, quia perdidit eum mundum lucrando, quam C dabit commutationem pro anima ſua, cui mundus eſt lucrum, & ſibi anima detrimentum? Ac per hoc non lege Dialecticæ artis, ſed lege diuina, qua cuncta ſapienter diſponit, & ſic omnes concludit, vt vniuerſi intelligant quod mundus homini aut in lucrum erit, & anima ſibi in detrimentum; aut, quod magis optandum, anima Deo ac ſibi in lucrum, mundus verò in detrimentum. Quia omninò nemo pariter cũ mundo habet Chriſtũ, & ſequitur eum, qui eſt vltra & extra munD dum. Idcirco nulla eſt alia commutatio animæ, niſi vt relinquat mundum, & ea quæ mundi ſunt, ſicque tollat crucem ſuam, & ſequatur eum qui vocat nos. Fortaſſis ergo aliquis dicturus eſt, quod non omnes poſſint relinquere mundum, & ea quæ mundi ſunt. Ego autem dico, quia nullum compellit ſermo diuinus, ſed ſuo eos arbitrio derelinquit. Tamen Apoſtolus id hortatur, vt qui habent, ſic ſint quaſi non habentes, *Et qui vtantur hoc* 1. Cor. 7. 31
E *mundo, quaſi non vtentes; & qui poſſident, tanquam non poſſidentes.* Quoniam tales licet videantur eſſe, iam de mundo non ſunt. Et ideo quia nulla eſt alia digna commutatio, quæ detur pro nobis, relicto mundo, ſequamur Chriſtum, qui venditus ac traditus eſt pro nobis; ne fortè inuoluamur inter Ægyptios atque Æthiopes, qui dantur in commutationem iuxta Prophetam pro Iſraël. Quæ nimirum commutatio ruinoſa eſt illis. Quapropter aut nulla eſt alia commutatio, aut ea eſt

Cap. XVI. vera & ſola, vt omnia lucra mundi pereant, ſolaque ſaluetur anima. Nam filius hominis

Ventvrvs *eſt in Maieſtate ſua, & tunc reddet vnicuique iuxta opera ſua.*] Ab eo loco vbi interrogantur diſcipuli, *Quem dicunt eſſe filium hominis*, & Petrus confeſſus eſt, *Tu es Chriſtus filius Dei viui*, totum ibidem & deinceps, de filio hominis agitur, vt ipſe qui eſt filius Dei viui, à patre, Petro declaratus, filius hominis
Ioan.1.14. intelligatur, quia *Verbum caro factum eſt*, & filius hominis, verus filius Dei, in vna eademque perſona, ipſe occidendus ac flagellandus demõſtratur. Propter quem crux tollenda eſt, & ſequendum eſt vſque ad mortem; propter quem perdenda eſt anima, & amittenda præſens vita. Quod ſi vereris ô homo talia tantaque ſuſtinere propter filium hominis, aut ſi ipſum ſolum hominẽ eſſe putas, quia crucifigendum & moriturum ſe oſtendit pro nobis, audi quia venturus eſt in gloria Patris ſui cum Angelis ſuis. Non duæ, ſed vna perſona vnuſque Chriſtus. Grandis terror audientium præceſſerat, in tantùm, vt hoc audito, Petrus Princeps Apoſtolorum ſcandalizaretur, donec ſententia Dei eſt increpatus. Et ideo triſtibus læta ſuccedunt, & firmatur confeſſio Petri, quamuis moriturum ſe dixerit, quod verus ſit filius Dei viui, qui venturum ſe repromitit viuum poſt mortem, in gloria
Pſal. 8. 6. Patris ſui cum Angelis ſuis. *Quoniam etſi minoratus eſt paulominus ab Angelis*, Propter mortem carnis, maior eſt Angelis, quia eius ſunt, quos creauit, quorum ipſe eſt Dominus non comparatione (ſicut Arriani volunt) maior eſt Angelis, vt ſit vnus ex numero eorum, quamuis maior ſit illis, ſed diuinitate ac Maieſtate, quam cum Patre habet coæqualem, & ideo venturus prædicitur in gloria Patris cum Angelis ſuis. Et non alius, ipſe idemque qui venturus eſt in gloria cum Angelis ſuis, quàm filius hominis. Nam per diuinitatem nunquam venturus iure dicitur in gloria, de qua nunquam receſſit. Hæc idcirco dixerim lector, vt ſemper ſollicitus ſis propter hæreticam prauitatem, qui diuerſis modis de Chriſto malè ſenſerunt.
Pſal.61.13 *Et tunc reddet vnicuique ſecundum opera ſua.* Hæc illis repromiſſa ſunt, qui abnegauerint ſemetipſos, qui tulerint crucem ſuam, qui ſequuti fuerint Chriſtum, qui perdiderint animam ſuam propter Chriſtum, vt in nullo terreatur Chriſtianus fidelis, neque ſcandalizetur in aliquo; neque in

A morte ex paſſionibus Chriſti, quia venturus eſt in gloria Patris, cum Angelis ſuis: neque in ſuis cruciatibus, aut amiſſione rerum, quia meliorem ſubſtantiam ſibi repoſitam inueniet in cœlis, ac manentem, ſi hîc amiſerit perituram, necnon & vitam, ſicut repromittit Veritas, quam qui hîc perdiderit temporalem, ibi inueniet æternam & perpetuam, vbi Chriſtus eſt in gloria Patris, ſempiterna vita. Tangit etiam & eos qui aut nolunt credere, aut ſi credunt fidei opera, quia non operantur, nolunt habere. Sed quia poterat aut Apoſtolorum aut eorum quos cõuocauerat ad audiendum, tacita cogitatio huiuſmodi ſcandalum generare, & intus dicere in animo, Occiſionem tuam & mortem nobis repromittis, noſque ad mortem & ad omnia toleranda hortaris, teque quia promittis adfuturum quãdoque in gloria Patris cum Angelis, inſuper & quod reddere debeas vnicuique ſecundum opera ſua, aſtruis hoc in dies longos ſi fortè erit, & in tempora differtur longa. Præuidens ergo talia, & huiuſmodi tentamenta, benigniſſimus Ieſus, qui eſt omnium occultorum cognitor, quæ poſſent in mentibus fragilium generari, & generata quæ poſſent obiicere, ad repellendum præſentem timorem vel cogitationem, præſenti credentibus recompenſat præmio, vt de proximo conſolentur promiſſo, qui de futuro gaudere deſiderant viſu. Dicit enim ita.

D Svnt *quidam de hic ſtantibus qui non guſtabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno ſuo.*] Sermo itaque & promiſſio omnipotentis Dei, omni eſt repleta gaudio, & conſolatione in ſpe futurorum, eo quod ſperare poterant omnes, qui prius promiſerat vniuerſis de futuro; dum hîc licet paucis, ſe firmat oſtenſurum, venientem in regno ſuo, antequam de proximo mortem guſtarent. Et hoc quidem quia in ea claritate ſe transformauit in monte coram diſcipulis, quos ſecum aſſumpſit, in qua venturum ſe pro-
E miſerat in gloria patris cum Angelis ſuis. Et notandum quia regnum Chriſti, in quo venturus erat, vt eum viderent venientem in regno ſuo, ipſe eſt gloria Patris; quia ſicut regnum Chriſti, patris eſt regnum: ita & gloria Patris Chriſti eſt gloria, quæ oſtenſa eſt in monte, licet paucis, vt & ipſi qui viderant; & cæteri qui audierant, illis repromiſſa ſe vidiſſe demum narrantibus, firmarentur ad fidem de filio hominis, quia viſus eſt in gloria,

Cap. XVI. quod ipſe eſſet verus filius Dei qui & filius hominis. Sed tales eliguntur, & aſſumuntur, qui congruere poſſint etiam adhuc in carne, ad eam viſionem, quæ altius conſpicitur in mente; de qua latius quidam diſputant. Quoniam iſta quæ coram oculis refulſit, conuenit eis qui tales ſunt, quibus dicit Petrus, *Sicut modo geniti infantes lac concupiſcite rationabile ſine dolo.* (1. Pet. 2. 2.) De quibus & Paulus loquebatur dicens, *Lac vobis potum dedi, non eſcam. Nondum enim*, inquit, *poteratis, ſed nec adhuc poteſtis.* (1. Cor. 3. 2.) Illa verò quæ cœleſtis eſt viſio & verbi intelligentia, ſolis conuenit perfectioribus, qui ablactatos habent ſenſus, vt cum his tribus, qui aſſumuntur, intelligant quæ diuina ſunt. Hi ergo erant ſtantes, de quibus loquitur, qui fundatos habent greſſus apud Ieſum, & ſtabant cum eo, vbi ſtabat Ieſus verbum Dei. Sed non omnes æqualiter ſtabant. Eſt enim inter eos apud Dominum magna ad alterutrum differentia ſtandi. Propterea non omnes qui ſtabant apud Ieſum, ſed quidam ex eis, quaſi qui melius ſtabant, dicuntur non guſtaſſe mortem, donec videant verbum Dei, quod venit ad homines, & quod caro factum eſt. Verumtamen non nominatim eos, de quibus loquitur, exprimit, ne fortè cæteri inuidia mouerentur, ſed abſolutè dicit, quod *Sunt de hîc ſtantibus, qui non guſtabunt mortem donec videant regnum Dei.* (Mat. 16. 28.) Et ob hoc quippe docet rebus & verbis fidem ſpei noſtræ, dum & illud quibuſdam ex illis transfigurans ſe oſtendit in monte, & reſplenduit, quia tunc plebi loquebatur ſaltem in cordibus Apoſtolorum, ita vt viderent & audirent intus, quod Paulus ſe vidiſſe & audiſſe proteſtatur, quando raptus eſt vſque ad tertium cœlum, vbi audiuit & vidit verè ineffabilia. (2. Cor. 12. 4.) Nequaquam igitur negare poſſumus vel debemus Apoſtolos, antequam hinc exiſſent, tale aliquid vidiſſe, in quo intus regnum Dei conſpicerent, & filium hominis venientem intelligerent in regno ſuo in virtute Spiritus ſancti. Quæ viſio clarior ſole nonnunquam in ſanctis emicat in intellectu, & refulget. Et inde eſt, quod aliquando primùm per fidem, deinde per intelligentiam adhuc in carne inuenitur à quærentibus, dum ingreditur cogitationes fidelium, ita vt videat aliquis, & comprehendat eminentiam verbi Dei, quod ſoluit & conuincit omnes perſuaſiones mendaciorum, & ingerit confeſſionem veritatis, ita vt videat filium hominis,

A id eſt, verbum Dei, cum carne venientem in regno ſuo, fide & intellectu. Et qui ſic videt Verbum Dei, id eſt, Chriſtum Deum & hominem, non ſolùm ſoluentem & conuincentem aduerſariorum perſuaſiones, ſed etiam ſuas euidentias mentis declarantem, hic talis videt non ſolùm regnum, ſed & gloriam verbi Dei. Quod ſi tale aliquid interdum in electis Dei fit, quid putas in Apoſtolis tunc quanta erat inſpiratio, quátaque illuſtratio diuinæ B intelligentiæ? Inſtruebantur procul dubio verbis, inſtruebantur & rebus; ac per hoc vtrumque poteſt ſtare, vt & intus quidam de illic ſtantibus viderent eum venientem in regno ſuo in virtute Dei priuſquam guſtarent mortem, & foris in monte oculis carneis transfiguratum in gloria claritatis æternæ; ſicque inſtruuntur intus atque foris. Graue enim onus infirmitati humanæ ſupra impoſuerat, vt cùm ſenſum vitæ homines ex viuendi affectu habere cœpiſſent, fructum C viuendi (qui præſentialiter in ſenſibus corporis blandiebatur) amitterent, negarentque ſe ſibi, id eſt, quod eſſe cœpiſſent, eſſe ſe nollent, cùm ſenſus huius exordia ex affectu voluntatis habuiſſent. Alioquin Apoſtoli, niſi ex omni parte firmarentur, ne incerti remanerent, ambiguitate ſpei remorati, ea quæ præſentis vitæ ſunt blandimenta, & gaudiorum oblectamenta, deſerere non poſſent, neque ea quæ crucis & mortis ſunt, appetere, & ſemetipſos abnegare. Proptèrea D quolibet pacto ea viderunt Apoſtoli, & perfecti quique in vita, vt non dubitarent deinceps pro his guſtare mortem. Nam duæ mortes eſſe dicuntur (licet & tertia peccati animæ dicatur) prima & ſecunda; ſed prima quæ eſt corporis, guſtus mortis dicitur, ſecunda verò vera mors, qua in æternum damnantur homines, appellatur. Quod ſi de hac morte intelligendum eſt, quod non guſtauerunt mortem illic ſtantes, donec viderent filium hominis venientem in regno ſuo, conſe- E quens eſt, vt poſtea guſtauerint, abſque ambiguo, mortis guſtum, quia hac momentanea morte mortui ſunt. Si autem de illa æterna morte repromiſſũ eſt, quod hi qui iuxta vitam quæ Chriſtus eſt perſtiterint, non poſſint mori, quia æternam vitam iam habent, cùm Chriſtum venientem in regno ſuo vident, quia intelligunt, credunt, & confitentur, venerantur, & adorant: & ideo dictum eſt, quia non guſtabunt mortem hi tales, eo quod perfe-

Cap. XVI. ctius ſtent apud eum qui eſt vita. Vnde A & portæ inferorum non præualebunt aduerſus eos, qui mortẽ guſtaturi non ſunt in æternum, niſi fortè quod ait donec, quaſi poſtea guſtaturi ſint, cùm viderint filium hominis venientem in regno ſuo. Quod omninò credere de ſanctis impiiſſimum eſt, quia non diffinit tempus, vt poſtquam tranſierit illud donec fiat, quod ante non fuerat factum, ſed rem, quæ neceſſaria eſt, exponit. Simili modo alibi
Mat. 24. 14. dicitur ad diſcipulos, *Ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi.* B Quaſi iam non ſit cum illis futurus poſtquam conſummatum fuerit ſæculum, ita vt melius eſſet diſcipulis hoc tẽpus quod eſt ante conſummationem ſæculi, quàm illud futurum, in quo eos cum Christo regnaturos dicimus. Idcirco perneceſſarium eſt cognoſcere, ſi nos vſque ad finem ſæculi non eſt relicturus, ne nobiſcum ſit omnibus diebus ſęculi, quod multò magis nobiſcum erit poſt finem ſęculi, quando pleniſſimè mortalitate exuti, ſan- C cti regnabunt cum Domino. Et ideo hoc loco, donec, non pro finito ponitur termino, ſed pro infinito. Quando qui ſemel viderit filium hominis venientem in regno ſuo, & in gloria ſua, & viderit venientem in regnum eius, in virtute, iam nequaquam guſtabit mortem in æternũ. Quod ſi aliquis quærere voluerit, quid ſit inter mortem guſtare, & mortem videre? Quia ſcriptura diuina, in his verbis variare videtur, dicit enim & mortem venire D ſuper aliquos, & mortem nonnullos ſequi, ſeu mortem abſorbere aliquos. Quærit autem harum Origines differentias, ne fortè grauius ſit guſtare mortem quàm videre, & peius ſit ſequi eam, quàm guſtare. Sed & vt veniat ſuper eos quos ſequebatur, & comprehendat, nihilominus grauius eſſe videtur; abſorbi verò à morte omnibus, illi grauiſſimum eſſe videtur. Et ideo, vt ſupra dixeram, non guſtare mortem, de hac temporali morte hoc loco magis dictum eſſe videtur.

Cap. XVII. Post *dies autem ſex aſſumpſit Ieſus Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius: & duxit illos ſuper montem excelſum ſeorſum, & transfiguratus eſt ante eos.* E] Quare autem Petrus, & Iacobus, & Ioannes, in quibuſdam Euangeliorum locis, ſequeſtrantur à cæteris, aut quid priuilegij habeant, res in aperto eſt, ſi Petri dignitas meritorumque eius, & firmitas virtutum compenſatur; quoniam ipſi ſunt qui videbantur columnæ eſſe, de quibus dixerat, *Sunt de hic ſtantibus, qui non guſtabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno ſuo.* Cap. XVII. Mat. 16. 28. Interea quæſo lector, non parum tibi videatur ſtare cum Ieſu; quia niſi prius ſtabilirentur vt ſtarent firmiter ſupra petram, nequaquam eum ſequi poſſent, præcedentem & aſcendentem ſuper excelſum aſcenſionis ſuæ montem, & contemplando introrſus diuinam introſpicere Maieſtatem. Et ideo licet alij Apoſtoli eadem vigeant in Christo firmitate, iſti tamen ob diſpenſationis gratiam, eliguntur ab eo qui cor inſpicit ſingulorũ. Nam hi duo, Iacobus ſcilicet & Ioannes, filij Tonitrui dicuntur, quia nati ſunt ex magniloquio Dei tonantis, & magnificè ad eos cœlitus clamantis, *Venite poſt me.* Marc. 1. 17 Idcirco ſequuntur eum. Quamuis & Andreæ hæc ipſa dicta videantur, tamen hîc ſoli eliguntur, vt ducantur ad excelſa; non quod Andreas inferior cenſendus ſit, qui & præponitur in catalogo Apoſtolorum illis duobus, ſed ob myſterium, vt intelligamus, quod hi ſoli non guſtabunt mortem, qui cum Petro firmantur in petra quæ Christus eſt, & ſolis datur vt ſtabiles permaneant. Ipſique ſunt filij Tonitrui, quia non aliunde perceperunt doctrinam, quàm de cœlo, ex voce Tonantis altiſſimi Dei. Quibus profectò clamat Ieſus, & intonat cotidie, ita dicens, *Qui habet aures audiendi audiat.* Mat. 11. 15. Tres namque tantummodo ideo aſſumuntur in monte, quia in his regni cœleſtis ordo, & numerus præfiguratur, quod ex origine trium filiorum Noë colligenda eſt omnis Eccleſia, & futura ex his omnis electio eorum, qui cum Christo in cœlis aſcenſuri ſunt. Quorum firmitas & fortitudo Christus eſt, quorum doctrina in voce tonitrui de cœlo ſonuit, & perterruit vniuerſos coruſco prædicationis in rota, ita vt concuſſæ ſint ſingulæ partes terrarum, quæ ſub tribus deſcribuntur nominibus, ne aut Aſia ſola crediſſe dicatur, verùm & Africa ſimul atque Europa Christi ſanguine redempta, de imis ad ſuperna perducitur. Et poſt ſex dies, aut octo ſicut Lucas teſtatur. Quia in hoc loco vbi Matthæus ait poſt ſex dies, Lucas poſt octo dixiſſe legitur. Neutrum tamen eorum à vero iuxta litteram diſcrepaſſe creditur, neque à veritate quiſquam diſſentit dum ſibi ad inuicem quaſi neuter conſentit. Sed ſciendum quia Matthæus dierum facta mentione, à toto totum dixit, & Lucas à toto partem expreſſit; quia in ea die qua dictum eſt, *Sunt quidam de hîc ſtantibus,*

Cap. XVII.

qui non guſtabunt mortem. Iam pars præceſſerat, & in ea die quando eos aſſumpſerat, montemque aſcenderat, pars quædam diei reſtabat. Propterea partes illas quas Matthæus omiſit tangere, quaſi duarum extremitatem partium, Lucas pro tota die vtraſque computauit partes, vt octo fierent dies. Vbi Tropus conſuetæ locutionis intelligitur, qui Græcè Synecdoche appellatur, quod Latinè dici poteſt, vel à parte totum, vel pars pro toto. Qui profectò Tropus in ſcripturis ſacris quàmſæpè inuenitur. Et hîc vterque Euangeliſtarum eum non abſque magno rerum myſterio ſignificatarum poſuit. Quoniam cùm dixiſſet Ieſus, *Sunt de hîc ſtantibus, qui non guſtabunt mortem*, vnus eorum poſt ſex dies dixit, alter verò poſt octo. Quia vnus Euangeliſtarum, primum & nouiſſimum, vt octo fierent, connumerauit, alter verò ſex tantùm in medio tenens, duos extremos prætermiſit; vt finitis ſex ætatibus ſæculi, claritas Dei, quæ in ſeptima, id eſt, in finem vitæ apparebit, prædicaretur. Lucas verò, qui eos aſſumptos poſt dies octo dicit, inſinuat, quicunque poſt Chriſtum ierit, & crucem eius tulerit, animamque ſuam propter eum perdiderit, perſiſtens in fide, iſte mortem non guſtabit in æternum, donec gloriam octauæ reſurrectionis videat, & glorietur cum Domino & ipſe aſſumptus in monte. Nam qui hîc verba Chriſti audit de cœlo in voce tonitrui ſonantia, & firmat greſſus ſuos in petra quæ Chriſtus eſt, ipſe gloriam Chriſti videbit, quæ octauo die facta eſt per reſurrectionis gratiam. Vnde & plerique Pſalmi, pro octaua, ſcribuntur. Quia is qui propter Dei verbum animam ſuam perdiderit, ſaluam faciet eam, cùm Chriſtus promiſſa ſua in octaua reſurrectionis ſuæ die compleuerit. Sicut & poſt ſex dies, in quibus mundi opera ſunt creata, vt per dies & tempora mundumque intelligamus finire. Quibus expletis reſurrectio futura monſtrabitur. Et qui fuerint cum his tribus educti de ſæculo, ita vt ſupra mundum aſcendant, & huius ſeculi volumina & momentanea vitæ curricula tranſcendant, velut in ſublimi collocati, futuræ reſurrectionis claritatem videbunt, & fructum percipient ſempiternæ vitæ. Et hæc eſt Euangeliſtarum varia ſententiarum contextio, varia verborum commutatio, & nonnulla factorum interpoſitio, & quaſi quædam, in quibuſdam locis, recordatio. Quia varia conficitur ve-

A ſtis Chriſti in Euangelio, & depingitur cœleſti textura, necnon & multiplici ſententiarum intelligentia, atque ornatur quaſi gemmarum inſignita pretioſiſſimarum lapidibus, ita vt contexta deſuper videatur per totum, quod vna ſit tunica de vellere Chriſti, quæ decoratur diuerſis atque innumeris virtutum & miraculorum floribus. Cuius in ſpecie, quid primùm admirari debeas diligens lector, vix inuenies. Et ideo longè vt ſupra, iam di-
B xi, non ſyllabæ, non verborum, vel ſententiarum vlla compoſitio in Euangelio, vel dictorum vlla permutatio in tranſitu legenda eſt; quia in his nihil vacat à myſterio, ſed omnia plena ſunt ſacramentis. Maximè in hac transformatione, quæ facta eſt in monte ſancto, vbi tres tantùm ſunt, qui viderent electi diſcipuli, *Quia in ore duorum vel triuṁ teſtium, ſtat omne verbum.* Mat. 18.16 Et duo ex omnibus Patriarchis eliguntur, qui cum Domino ab eiſdem tribus videantur in teſtimonium. Quorum
C vterque numerus & electio perſonarum, magnum eſt exhibitionis ſacramentum. Tres ſiquidem, de quibus iam diximus, ob hoc etiam fortaſſis aſſumuntur, quia nemo poteſt reſurrectionis videre gloriam, niſi qui integrum myſterium Trinitatis, incorrupta fidei ſinceritate ſeruauerit, ex omnibus tribus partibus mundi in hoc collegio fidei aggregatus. Quorum primus, nec immeritò Petrus, quoniam ipſe prior claues regni cœlorum accepit; deinde eſt Ioannes cui mater Virgo com-
D mittitur, ob priuilegium virginitatis; Iacobus quoque qui primus ex collegio Apoſtolorum ſolium ſacerdotale proprio purpuratus ſãguine, & dealbatus in Chriſto victor aſcendit. Pro talibus igitur & huiuſmodi cauſis, quas ſupra paucis enumeraui, hi tres ad ſublimia ducũtur, quoniam & ipſi iam ſupra mundum erant, vt viderent Chriſtũ, non in forma ſerui, ſed in forma claritatis Dei, quoniã qui deorſum ſunt, nõ poſſunt eum videre in forma Dei, ſed in forma ſerui. Propterea & ipſe
E vnicuique, ſecundum quod videt expedire, ſemetipſum oſtendit. Sed poſt ſex expletis diebus die octaua, iam ſupra montem excelſum, & ſolium eleuatum, non niſi in forma Dei clarificatus apparebit electis. Neque enim ſimpliciter dictum, quod transfiguratus eſt, quia *transfiguratus eſt ante eos*, vtique qui aſcenderunt cum eo ſuper montem excelſum ſecretò, & ſeorſum, ab omni frequentia ſæculi ac ſtrepitu terrenæ perturbationis ſegregati. Quia

licet

Cap. XVII. licet Ieſus in valle humilitatis venerit, tamen rectè, non niſi ſupra montem etiam crucifixus conſpicitur. Nam & Iſaac in figura Chriſti cum offertur, non niſi in monte oblatus legitur. Idcirco hoc loco quod geſſit, & miraculum coram videntibus quod refulſit, ipſa res geſta longè altius quàm ipſi viderant, multa deſignauit, ita vt locus & ipſa transfiguratio altitudinem inſinuet deitatis, vt ibi transformatio fieret, vbi altitudo iudicij figuraretur, & contemplatio veritatis appareret. Quæritur tamen iſta transformatio qualis ſit, vtrum priſtinam formam amiſerit & veritatem corporis, an ſpiritale corpus fuerit quod apparuit, vel aërium? Quod neutrum horum credo, vt aut priſtinam corporis formam ſeu faciem perdiderit, aut aërium corpus vel ſpiritale ad præſens illud commutauerit. Sed quomodo transformatus ſit, Euangeliſta demonſtrat dicens, quia *Reſplenduit facies eius ſicut Sol, veſtimenta autem eius facta ſunt alba ſicut nix.* Non enim ex his verbis aliud prædicatur, quàm ſplendor faciei eius & candor veſtimentorum. Idcirco vbi ſplendor oſtenditur faciei & candor deſcribitur veſtium, non ſubſtantia denegatur aut tollitur, ſed gloria & claritas commendatur, augetur, quæ fulſit acſi de theſauris Dei; ita vt & veritas non ſubtraheretur corporis, & gloria quæ futura erat in Chriſto, non celaretur. Vnde liquet quod claritas, quæ foris per veſtimenta Chriſti manauit, ab illa eius interiore luce proceſſit, quam nullus humani generis corporeus oculus poteſt intueri, ſicut ſcriptum eſt, *Deum*
1. Ioan. 4. 12. *nemo vidit vnquam.* Vnde ſic temperauit diuina Maieſtas huius viſionis formam, vt & mirabilis eſſet viſio qua diuinitas prædicaretur in Chriſto, & humanus eam mortalium ferre poſſit viſus. Sed altera fuit figura in veſtibus, altera ſpecies in vultu, vtraque tamen mirabilis. Ideo, vt qui erat in carne conſpicuus, ſubitò appareret coram ſuis coruſcus. Sed non immeritò quæritur, cum de ſanctis ſcriptum nouerimus, quod
Mat. 13. 43 *Tunc iuſti fulgebunt ſicut Sol in virtute ſua.* In regnum Patris eorum, cur hoc loco facies Chriſti Solis claritati rectè comparetur? Nunquid igitur tantam claritatem (quod nefas eſt credere) in regno Patris habebunt ſancti, quantam is qui in ſe illos iuſtificabit? Quis ergo hoc niſi hæreticus dixerit? Quapropter

A quia diuinum eſt & mirabile, quod in diſpenſatione ſalutis humanæ agitur, idcirco credendum quod non abſque magno documento ſic oſtenditur. Quod mihi videtur inter cætera quatuor ex cauſis factum fuiſſe; videlicet, vel quia adhuc mortalis erat, & ipſa carnis mortalitas claritatem diuinitatis eius, vt erat, oſtendere non ſinebat, vel quia ante videntium oculos, vt intueri poſſet ipſam fulgoris ſui magnitudinem, temperabat, ne ſeptem-
B pliciter lux Solis in eo, quàm nunc eſt, appareret. Vel etiam & ideò lux claritatis eius, ſic modificata in eo tunc eſt, vt formam illam tantummodo prætenderet, quam in die iudicij electis & reprobis oſtenſurum ſe eſſe præſciebat. Et vt amplius loquar atque commodius, ipſam figuram membrorum ſuorum, quali quantaque gloria in futuro ipſi fulgebunt ſancti in ſua claritate, iam præmonſtrabat. Ro. 4. 17.
Quia *qui vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt,* fecit ea in Chriſto apparere, quæ
C nondum erant, vt ex eo certius cognoſcerentur ea quæ viſa ſunt in eo, & futura erant. Sicque transformatus eſt Dominus in eam gloriam qua venturus eſt poſtea in regno ſuo, quæ eſt Eccleſia. Et ideo iſti tres non guſtarunt mortem, donec filium hominis viderunt venientem in regno ſuo. Quia hoc ipſum ita conſpexiſſe transfiguratum in formam claritatis, iam vidiſſe eum fuit venientem in regno gloriæ ſuæ. Vbi transformatio claritatem addidit ex Maieſtate diuinitatis,
D ſed faciem non ſubſtraxit humanitatis. Ergo vbi ſplendor faciei eius & candor veſtimentorum oſtenditur, vt dixi nec facies nec veſtimētum verum habuiſſe negatur, ſed quorum ſit ſplendor aut candor qui refulſit luce clarius declaratur. Vnde quidam volunt aſtruere in reſurrectione iudicij æterni, non nos nuda corpora quamuis incorruptibilia futura ſint habituros, ſed lineamentis veſtium circūtecta ſpiritaliter atque incorruptibiliter contextis. Id-
E circo veſtimenta eius candida facta fuiſſe Marc. 9. leguntur vt nix. Et vt alius Euangeliſta dicit, *Qualia fullo ſuper terram non poteſt facere*; quia quæ fullo facere poteſt ſuper terram, corporale eſt, & tactui ſubiacet, non ſpiritale & aëreum quod illudat oculis, & tantùm in phantaſmate conſpiciatur, ſicut nec illa quæ in futuro erunt tegumenta corporis ſi fortè erunt, non alia quam ſpiritalia & vera erunt. Porro Idem. Et ſupra.
quod Marcus ait, *Et veſtimenta eius fa-*

Cap. XVII.

cta ſunt ſplendentia, & candida nimis velut nix, qualia fullo ſuper terram, non poteſt candida facere, ſpiritale loci huius inſinuat intelligentiam, ſeu moralem. Vnde quia veſtimenta Chriſti, quibus præclariſſimus induitur Ieſus, Euangeliorum credo eſſe documenta, quibus indutus ſecum aſcendentibus in montem excelſum candida fiunt nimis; & ſplendentia. Sed quia veſtimentorum multæ ſunt differentiæ candidorum, illa quæ de Chriſto ſunt in Euangelio documenta, B quibus ſe indui dignatus eſt, fiunt diuina contemplantibus, non qualitercunque, ſed candida & ſplendentia ſicut lumen. Quod ſi ita illuſtrata ſplendore conſpicitur humanitas Chriſti in diuinitate ſua cum ad altiora mens prouehitur, quid putas quanta claritas refulget diuinitatis in humanitate carnis? Vnde ſignanter vterque Euangeliſtarum ait, quia *Facies eius ſicut Sol facta eſt, veſtimenta verò candida ſicut nix*; quoniam ipſe eſt Sol iuſtitiæ qui illuxit & illuminauit ad iuſtitiam C credentes. Sed talis tantuſque non alibi quàm in monte excelſo conſpicitur ab his, qui cum eo meruerint aſcendere ad ſuperna, & intelligere quæ diuina ſunt in Chriſto & humana. Quoniam vtraque natura in eo candida eſt & præclara. Sed altera pars de cælo ſplendidior Sole cernitur ab his, qui ea tantùm ſapiunt quæ ſurſum ſunt; altera verò candidior niue quæ de terra eſt, dum cognoſcitur eius gloria & videtur vnus idemque Chriſtus D

Ioan. 1.14. vnigenitus à patre, *plenus gratiæ & veritatis*. Sed omnia in Euangelio veſtimentorum eius quæ de illo & per illum ſunt, hunc habent ſplendorem in facie, hunc & candorem in omni verborum ac ſententiarum contextu, quia hæc vniuerſa de eo tam candida ſunt, tam ſplendida, *Quia fullò nullus poteſt facere ſuper terram*. Fullones ergo iſtos, vt Origenes, dogmatizauit, qui talia non poſſunt facere veſtimenta doctrinarum, ſaluo altiori, intellectu, ſapientes ſæculi huius poſſumus intelligere, E qui Philoſophiæ, & omnium liberalium artium habent diligentiam, & ſtudent in his quotidie & delectantur, vt ſua facundia poſſint perſuadere homines ad ſuam doctrinam, & inclinare animos ſingulorum ad ſua fallacia, quæ multum iactitant eſſe præclara, ita vt videantur ea ornare ſuis dictis, vt poſſint introducere ſuæ artis ingenio homines ad

A turpes eorum intellectus, & ad praua dogmata ſua. Hinc conantur ſuos dealbare ſermones, quaſi arte fullonica, & candidos eos facere ſuo eloquio. Sed nullus illorum ſuper terram tale aliquid potuit cudere vel fabricare; quia de terra erant, & ideo terrena ſolummodo, & perpauca ſapiebant. At vero Ieſus noſter benigniſſimus Saluator & peritiſſimus Magiſter ſplendentia veſtimenta ſua aſcendentibus ſecum ſupra montem oſtendit non quibuſcunque, ſed dignis & gratiſſimis. Oſtendit enim, licet à faſtidientibus & indoctis deſpiciantur, ſplendidiora, quàm illorum ars fullonica facere potuerit. Quapropter vt ſæpè monui, & monere frequenter debeo, nemo Euangelium ſeu ſcripturas diuinas deſidiosè legat, nemo altiora Philoſophorum iudicet eloquia, quorum nuſquam vel vnquam fuit, qui tale vt dictum eſt, aliquid facere ſeu dicere potuerit. Et vt mirabiliora monſtrarentur, quæ fiebant in monte.

Ecce (inquit) *apparuit illis Moyſes & Helias cum eo loquentes*. Quicunque ergo intelligit ſpiritalem eſſe legem, & per Moyſen legem ſignificari, necnon & per Heliam omnium Prophetarum vaticinia demonſtrari (quæ omninò fidelium nullus dubitat de Chriſto prænunciare) hic pleniſſimè cognoſcit, quare hi duo tantùm cum eo in monte & in gloria apparuerint. Quod ſatis Lucas euidentius oſtendit, cum dicit quod hi duo cum eo viſi ſint colloquentes in gloria, *Et dicebant exceſſum eius quem impleturus erat in Hieruſalem*. Vbi oſtendit, quod lex & Prophetia ſemper cum Ieſu ſunt, & cum eo colloquuntur; & omnia quæcunque geſſit in mundo, vel quæ paſſurus erat Hieroſolymis, cuncta crebris vocibus denunciant. Et ideo quàm benè vt fides confirmaretur Apoſtolorum, & augeatur intelligentia, cum eo hîc conſpiciuntur in gloria; quorum vnus de cœlo veniſſe quo raptus fuerat myſticè pertractatur, alter verò ab inferis exſurrexiſſe. De hoc quippè ſigno dictum fuerat ad Achaz per Eſaiam Prophetam, *Pete tibi ſignum de cælo, aut de profundo inferni*, quod & Iudæos ſignum ſupra petijſſe legimus. Sed hîc congruentius ratio poſcebat, vt monſtrarentur in quorum hinc inde medio Ieſus viſus eſt in gloria: quia lex & Prophe- Eſa. 7.11.

CAP. XVII. tia ſemper eum prædicare non ceſſant, ſemperque ac ſi duo teſtes cum verbo loquuntur. Neque enim poteſt eſſe lex ſine verbo, neque Propheta vel Prophetia, niſi quæ de Dei filio prophetat. Hinc Petrus ac filij Tonitrui corporali in gloria Moyſen & Heliam cum Chriſto loquentes ſpeculantur. Quos etiam & nos, quamuis indigni, cottidie cum eo confabulantes audimus, etiam clarificatos in Euangelio contemplamur; quoniam lex & Prophetia in eo completa ſunt. Propterea & Ieſus ſolus illis recedentibus remanſit; quia, *Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem* fuerunt. *Luc. 16.16* Deinde euacuata eſt gloria vultus eorum, vt ſolus Ieſus Chriſtus, quem prædicarant, de quo omnia quæ futura erant prædixerant, videatur in gloria Dei patris, & annuncietur in cunctis gentibus ab his qui eos poſſunt videre cum eo iugiter colloquentes. Quoniam hi duo tantùm ſunt qui docent de exceſſu eius, & de omnibus quæ geſſit vniuerſa myſteria. Qui licet videantur receſſiſſe, quia iam noui nihil prædicant, tamen adhuc hodie Moyſes docet nos de eo, & de illo Helias, id eſt, Prophetia, loquitur. Hodie namque Moyſen in maiori gloria quàm filij Iſraël, glorificatum cum Chriſto in monte conſpicimus, non reuelato vultu, ſed reuelata facie iam eum veneramur. Neque Moyſen aut Heliam ſine Chriſto inuenimus, neque Chriſtus ſine his duobus teſtibus prædicatur. Quoniam etſi hi duo tantùm Domino ieiunio quadraginta dierum iunguntur, Dominus tamen ſolus eſt, qui ſine alterius ſuffragio ieiunaſſe legitur, quamuis vterque eorum in heremo ieiunauerit. Quibus profectò indiciis declaratur, quod lex & Prophetia ſolùm, quæ Chriſtus adimpleuit, dictis ac factis nunciauerunt. Alioquin vbicunque ſine Chriſto aliquis eorum videtur, ingloriosus vtique probatur; quoniam qui Moyſen ſolùm, aut Heliam videt, Dei verbum quod factum eſt ad Prophetam illum, vel illum, ſimul cum illis videre non poteſt; & vbicunque Dei verbum non eſt, verè Prophetia talis aut lex à vero vacua eſt; quia Chriſtus verbum Patris, verè veritas eſt.

RESPONDENS *autem Petrus dixit ad Ieſum: Domine, bonum eſt nobis hic eſſe. Si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, Moyſi vnum, & Heliæ vnum.*] CAP. XVII. O profunda humanæ ignorantiæ cæcitas, quæ tanta inuoluitur caligine obſcuritatis, ita vt vix aut nunquam poſſit ſurgere, vt videat lumen claritatis Dei! Ecce beatus Petrus quantis eruditur documentis, quantis attollitur præconiis, ſed mox (quamuis ex affectu Chriſti amoris) conſiderandum, vt ita fatear, quàm fatuè loquitur, quantiſque implicatur erroribus. Quia cum Deus in carne venit, *Tabernaculum Dei* factum eſt *cum hominibus.* *Apoc. 21.3* Non tria ſiquidem, ſed vnum; quia licet Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus tres ſint perſonæ, vnum tamen eſt eorum tabernaculum lucidum & præclarum; ſimiliter, etſi tres viſi ſunt in gloria, Chriſtus videlicet, Moyſes, & Helias, non niſi eos vna nubes obumbrat, vnumque vt protegat obuoluit & obumbrat tabernaculum. Quod tabernaculum, quia ipſe eſt, nubes lucida ſine peccato ſeipſum, & qui cum eo ſunt, defendit ab omni æſtu, & illuminat. Hoc quippè eſt proprium tabernaculi, vt aliquos obumbret ſub ſe. Vnde nubes lucida in qua erat Spiritus ſanctus, obumbrauit eos qui cum Chriſto vnum erant in Euangelio, & tres iſtos, qui deorſum erant, vt vnum fierent, non omiſit. Omnibus tamen diuiniorem & ſplendidiorem repauſationis & requiei exemplo ſuo per nubem demonſtrauit æternæ quietis requiem, quæ protegeret eos ſimul & illuminaret omnes. Dum hæc aguntur, ecce Petrus in hac aſſertione trium tabernaculorum quatuor incurrit & eo amplius errores, quorum primus eſt dum fieri decreuit tria tabernacula, de quibus mox eſſent migraturi; quia *non in manufactis habitat Deus*, neque ſub foliorum ſcematibus, cum vnum tabernaculum Euangelium, in quo lex & Prophetia couniuntur & complentur. *Act. 17. 24.* Alius error eſt, quòd ſeruos cum Domino coæquat. Tertius, quantum datur intelligi, quia non putauit iam iudicij diem imminere, non interueniente morte, & ideo dicit, *Domine bonum eſt nobis hic eſſe.* Et hoc ipſum, vt dixi, mendacium eſt; quia ſi ſic bonum eſſet, vtique in eo permanſiſſent loco, nec tamen aliis ſubueniſſet, non dico

CAP. XVII. generi humano, ſed nec ipſis Coapoſtolis, qui cum eo ad eundem locum non aſcenderant. Nec enim de his aliquid cogitare videtur Petrus, in quibus caritas quàm maximè commendabatur. Adhuc ex hoc error quartus commendatur, dum putat tabernacula fieri in regno Dei manufacta, vbi nec calor nec frigus, nec pluuia nec æſtus, vtique nec vlla inquietudo erit. Vnde quamuis beatus Apoſtolus Petrus, tanto claritatis lumine, tantaque circumuallatus gloria, & illectus dulcedine nimiæ ſuauitatis, nullus negare poteſt eum erraſſe, etſi neſciens loquebatur. Quapropter quæſo beate Petre humillimus, ſi ideo in monte aſſumptus es cum Chriſto, vt fixis tabernaculis Dominum poſſideas ſolus cum paucis. Quod ſi tibi hoc placet, cur coæquas ſeruos cum Domino? Quid igitur de te aut de tuis cogitas Coapoſtolis? An fortè binos per ſingula vis ſociare tabernacula? Fortaſſis ergo tanta videtur tibi hæc gloria, vt placeat tibi, vt illi ſint Domini, vos in ſingulis tabernaculis, quos fabricare diſponis, mauis vt ſitis Dominorũ ſerui. Neque cogitas quod Moyſes & Helias nunquam & nuſquam velint eſſe ſine Deo Domino. Sed iam, quia ità intendis, quis veſtrûm erit Domini ſeruus, quive Moyſi, vel quis veſtrûm Heliæ? Tolerabilius ergo eſſet, ſi dixiſſes vnum tabernaculum Domino fieri debere, cum quo quinque ſimul eſſe potuiſſetis. Nunc autem, vt cum venia loquar, videris mihi errare, quod & Euangeliſta teſtatur, te neſciſſe quid diceres. Quapropter cum omni intentione mentis cogitandum per omnia quæ geſta dictave ſunt coram Apoſtolis, quàm difficile peruenerint ad firmitatem fidei ac ſoliditatem doctrinæ, ità vt ante aduentum ſancti Spiritus parùm virtutis habuerint. Hinc igitur eſt, quod beatus Petrus tantis mouetur impulſionibus, quamuis de amore Chriſti, & fidei magnificentia, videamus venire, error tamen in cauſa eſt quod tria ſe repromittit facere tabernacula, vnum ſcilicet, ac ſi priuatim Ieſu, alterum Moyſi, & alium Heliæ, quaſi non eos caperet vnum tabernaculum, neque in vno ſimul omnes conſiſtere poſſent. Et hoc vt Origines vult, inſtinctu diaboli malitioſè fiebat, dum operabatur per eum, qui neſciebat ſacramenta Dei,

A neque quid loqueretur, volens non eſſe ſimul Ieſum & Moyſen atque Heliam, ſed ſeparatim eos ab inuicem trium tabernaculorum obtentu, quod fieri non poterat. Nam ſi in vnum ſint Chriſtus & lex ac Prophetæ, tunc Chriſtus verè Dei filius comprobatur, ſicque lex & Prophetæ vera propheteſſe inueniuntur. Quoniam lex & Prophetæ teſtimonium dederunt de Chriſto, prædicentes ea quæ futura B erant in Chriſto, & Chriſtus teſtimonium legi & Prophetis quod vera prophetauerint, dum Prophetiam illorum ipſis rebus adimpleuit. Neuter eorum ſine altero vera dixiſſe probatur, continuò ſi ab inuicem, quod non poteſt fieri, ſeparentur; quod fortè fieri cupiebat, vt præfatus Doctor ſenſit, mala ſuggeſtione inimici, Petro dicente, *Faciamus hìc tria tabernacula*, neſciens (Euangeliſta teſte) quid loquebatur. Tamen remedium eſt erroris, C quod benigniſſimi Magiſtri, priuſquam incipiat facere quod erroris eſt, deuotè requiritur voluntas. Sed falſum negari non poteſt, quod bonum Petrus eſſe teſtatur. *Domine bonum eſt nobis*, inquit, *hìc eſſe*. Quod ſi bonum fuiſſet illic eos eſſe, manſiſſent vtique ibi, nec omiſiſſent facere quod erat bonum. Sed quia non erat de veritate, ideo falſitas fuiſſe non negatur, ſicut & illud quod *Mat. 16. 22* ait, *Propitius tibi eſto Domine, non erit tibi hoc*. Veruntamen quia ſecundum D propoſitum hic Petrus iam à Domino beatus & ſanctus erat vocatus, & filiùs gratiæ Dei, quid eſt quod oberrat? Ideo credere debemus & confiteri, quia *omnia* illi iuxta Apoſtolum Paulum, *cooperantur in bonum*, etiam etſi *Rom. 8. 28* ab aduerſario ſtimulabatur in aliquo; quoniam proximum indulgentiæ eſt, quod de exceſſu venit pij amoris. Nam & ipſe vt Lucas ait ſomnum patiebatur, *Luc. 9. 39.* & qui cum eo erant reliqui *grauati* dicuntur non ſomno ſiquidem carnis, E ſed ſomno mentis. Vnde ſicut in hoc dicto ignorantiam Petri non approbamus, ſic præcipuum amorem illius erga Dominum veneremur, & feruorem fidei, quem ſæpiſſimè apertis indiciis idem validiſſimus dilectionis ſuæ executor, intus celare non valebat, ſed flagrabat foris ardor quem intus gerebat. Inde eſt quod ſupra interrogati diſcipuli quem eum eſſe dicerent, ipſe primus pro

Cap. XVII. omnibus reſpondit, *Tu es Chriſtus filius Dei viui.* Inde, quod eum non vult pati, ſed redarguit dicens, *Propitius eſto tibi Domine, non erit tibi hoc.* Inde, quod imminente hora paſſionis ſuæ, dum ipſe diceret, *Omnes vos ſcandalum patiemini in me, in iſta nocte.* Cùm alij turbarentur, intrepidus iſte reſpondit, *Et ſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ego nunquam ſcandalizabor.* Et iterum, *Domine, paratus ſum tecum, & in carcerem, & in mortem ire*; Rurſuſque, *Etiam ſi me oportuerit mori tecum, non te negabo.* Inde, quod gladium educit, & auriculam ſerui Malchi abſcidit. Hęc omnia & alia quamplura de feruore fidei, & ardore pij amoris in Chriſto, veniebant, quamuis diſpenſatiuè ſatis tentationibus exerceretur, quem, vt credimus, licet eis crederet, omnia ilicò operabantur in bonum, qui futurus erat Paſtor Eccleſiæ, vt ex ſuis infirmitatibus diſceret non ſolùm humiliari, verumetiam & alios tolerare. Tamen pium eſt cogitare, ſi viſa Domini vultus claritate, vult deinceps in monte manere, & nec ad momentum deſcendere, reſpuit gloriam mundi & totum quod in mundo blanditur, ſola ei claritas, quæ de Chriſti facie reſplenduit, placet, quid putare poſſumus quomodo placeret ei, ſi talem tunc poſſet intueri per corpus mortale, qualem nunc cernit exutus iam mortalitate! Vt verè fatear nemo qui edicere poſſit, quantum ei placeret vltra quàm mens concipere poſſet. Verumetiam adeo non eſt Petrus arguendus, quia receſſerat à ſe, quaſi iam gratia reſurrectionis futuræ illectus, ſi ait inter myſtica admirationis ſacramenta, *Domine bonum eſt nos hîc eſſe.* Cupiebat etenim beatus Apoſtolus Paulus eodem ardore fidei *diſſolui, & eſſe cum Chriſto.* Fortaſſis ergo & iſte quia prægrauatus ſomno fuerat, ideo putabat quod reſurrectionis ſpeciem ſolutus carne, per extaſin iam videret. Quam ſanè gloriam bonam eſſe, nec laudaſſe ſufficit, ſed etiam deuotione præſtantior impiger operarius occurrit, & pollicetur communis obſequij miniſterium. Qui quamuis neſciret quid diceret, offerebat tamen ſeruitutis officium, quo non inconſulta petulantia, ſed præmatura deuotio fructum exhibebat, accumulare ſibi cupiens mercedem laboris. Nam quod ignorabat

Mat. 16.22 — Idem 26. 31.33. — Luc. 22.33. — Mat. 26.35 — Philip. 1.23

A quid diceret, conditionis fuit humanæ; quod verò promittebat, deuotionis obſequium. Et ideò Petrus à Domino non reprehenditur, quia etſi diſplicuit ignoraſſe quid diceret, placuit tamen tanta deuotio Deo. Et ideo inter hæc verba facta eſt nubes, quæ ipſos tegeret lucidiſſima, & eos obumbraret, vt ſciret Petrus, quia non neceſſe erat tria tabernacula fieri, cùm eos videret nube cœleſti obtectos, & quaſi ſub vno tabernaculo B cooperiri. Vnde conſequenter ait Euangeliſta.

Adhvc *eo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos.*] Nec dubium quin ipſa eſt illa nubes, quæ ſuſcepit eum ab oculis omnium Apoſtolorum, quando eleuatus eſt in cœlum. Sed & in veteri teſtamento coram filiis Iſraël, columnam nubis per diem, & columnam ignis per noctem præceſſiſſe legimus, ſed quod lucida eſſet aliqua eorum, non habemus. Quinimo ante aduentum mediatoris (vt C ſcriptum eſt) *Tenebroſa aqua in nubibus aëris fuit*, hoc eſt, verborum ſcientia in lege atque Prophetis occulta & obſcura, quamuis multi quærant, ipſa nubes vtrum corporea fuerit an non? Sed reſtat tamen intelligere, quidquid fuerit quod magnum ſacramentum fuit. Quia noui teſtamenti doctrina, non iam in nube tenebroſa obtegitur, ſed per nubem lucidam tonans paterna voce perſpicuè auditur. Ipſa ſiquidem nubes non ignea, non tenebroſa, ſed lucida fuiſſe D prædicatur. Quia non in igne terroris nunc venit, non in caligine cæcitatis, ſed in lumine veritatis illuſtratus à Patriarchis Chriſtus & à Prophetis lumine claritatis illuminatus. Et notandum quod nubes lucida Moyſem & Heliam tenet & obumbrat. Quomodo lucida eſt ſi obumbrat? Nam & *virtus altiſſimi* obumbrat Mariam. Idcirco intelligendum hæc nubes aliquid quod illuminat, & lucet ad aliquid quod obumbrat. Aufert igitur Moyſem & He- E liam, & occultat. Et cùm eos teneat & occultet, non tamen iam Moyſes & Helias de nube ſonant in qua latent, ſed ſolus pater per nubem loquitur, ſolaque nubes lucida paternam vocem exprimit. Sicque nimirum noui teſtamenti gratia, legem & Prophetiam obumbrat & conſeruat, an tenet, occultat, & obumbrat in littera. Conſeruat

Cap. XVII. — Act. 1. 9. — Exod. 13. 21 — Pſal. 17. 12 — Luc. 1. 35.

Cap. XVII.

autem in ſpiritu, occultat in ęnigmatibus & figuris, tenet in myſteriis. Sicque fit, vt quidquid lex & Prophetia loquitur, quanquam ſpiritaliter obſeruandum retineatur, non iam per vetus teſtamentum, ſed per nouum audiatur, ſicut per nubem lucidam ſolummodo Deus Pater loqui videtur. Iam deinceps Moyſes tacet, Helias ſilet, & per ſolam nubem paterna vox ſonat & auditur.

Hic *eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipſum audite.*] Hic eſt, ac ſi dicat qui naturaliter meus eſt filius, & hic eſt qui mihi à natura dilectus eſt. Ergo, hic, non aduerbium loci, ſed pronomen perſonam demonſtrantis eſt, eo quod præter hunc nullus alius propius eſt. Et ecce ablata eſt cura figendorum tabernaculorũ, quia receſſit Moyſes receſſit & Helias, qui ſerui erant & non domini. Receſſerunt ergo, ne fortè dubium eſſet, Pater de quo illorum diceret. Nunc autem, quia ſolus remanſit, certum quia & lex & Prophetia ad eum tranſiit, & vox Patris, non de alio ad diſcipulos quàm de ipſo fuit. Acſi diceret vox diuina, Hic ſolus qui remāſit eſt Dominus. Hic ſolus, quem eſtis ſequuti, dilectus & vnicus eſt filius. In hoc ſolo & non in Moyſe vel Helia, mihi bene complacui. Et ideo præ omnibus & ante omnes ipſum audite.

Et *audientes diſcipuli ceciderunt in facies ſuas ſuper terram, & timuerunt valdè.*] Vox igitur illa quæ aures diſcipulorum percuſſit, ſiue per ſemetipſum, ſiue per Angelicam creaturam, elementum, quæ lucida refulſit, Dominus commouerit, tamen per nubem ſonuit. Quia verò de nube proceſſit vox quæ diſcipulos ita in terram proſtrauit, in modum tonitrui facta fuit, ſicut tunc quando imminente paſſione idem Filius ad Patrem dixit, *Nunc anima mea turbata eſt, & quid dicam, Pater ſaluifica me ex hac hora, ſed propterea veni in hanc horam, Pater clarifica nomē tuum. Venit ergo vox de cœlo, & clarificaui, & iterum clarificabo. Turba ergo quæ ſtabat & audiebat, dicebat tonitruum factum eſſe.* (Ioan. 12. 27. 28. 29.) Sed quid eſt, quod ibi tonitruum audiens turba, non cadit? Hîc autem audita voce diſcipuli, in faciem cadunt? Niſi quia ibi ſuperbia tumet, hîc autem humilitas pauet. Nec tamen ſine cauſa mens pauet, quæ præmiũ tanti pauoris per gratiam iam habet, quam accepit. Multa ſiquidem occurrunt, cur diſcipuli ſupèr terram in faciem corruerint. Primum, quia non poterant ſuſtinere gloriam tantæ vocis de nube, neque A claritatem ipſius nubis, qua obumbrabantur, Chriſtus videlicet, Moyſes, & Helias, quibus iam cum Chriſto vnum erat tabernaculum, & non tria, quæ Petrus obtulit vt fabricarentur. Erat enim ſplendor vultus eius qui fulgebat vt Sol, & claritas veſtimentorum, in quibus delectabatur Petrus admiratus. Sed inter hæc omnia, virtutem vocis non ferentes, ex eo & vocem à Patre per nubem delapſam, ferre non poterant, idcirco ac ſi ſupplicantis affectu, timore perculſi, caden- B tes ruunt in faciem ſuam. Valdè enim perterriti erant ſpectaculi nouitate, & teſtimonio vocis paternæ. De quo ſanè teſtimonio, quia ſupra iam me ſatis dixiſſe recolo, idipſum reinculcare diſtuli. Niſi quod quidam quærunt, vtrum de nube hæc vox ad Moyſen & Heliam facta ſit, qui deſiderabant filium Dei in carne videre & audire, vt viderent & audirent iam completa quæ de illo ipſi crediderant, & prædixerant quandoque eſſe futura. Aut diſcipulos, quod magis con- C gruit, Pater docebat de Filio, quod eius proprius eſſet filius, quem ſequuti fuerant, & quem iam transfiguratum cernebant in gloria, vt deinceps de illo iam nihil vlterius dubitarent. Vnde & ipſa vox, quia talis tantaque fuit, vt eam ferre non poſſent, audientes ipſum eſſe filium Dei patris, qui viſus eſt Moyſi, & ei dixerat, *Non videbit homo faciem meam, & viuet.* (Exod. 33. 20.) Fortaſſis ergo videntes faciem filij Dei fa- D ctam ſicut Sol refulgentem, & audientes teſtimonium Dei Patris de ipſo, non potuerunt non timere. Et ideo humiliantur mox ſub manu Dei, quod & ipſum Moyſen, necnon & Abraham Patriarcham, feciſſe legimus. Tunc benignus Magiſter

Accessit *& tetigit eos, dixitque eis, ſurgite & nolite timere.*] Ac ſi apertè diceret, Timendum erat ſi Moyſen audiendum mox clamaret, aut Heliam imitandum tantum, quia nec ipſi ſine me vtique placent. Porrò quod accedit, poſt tantam E gloriam, clementia eſt, quod tangit, potentia reformantis: vt ea manu recrearentur ad fidem, qua creati erant ad vitam. Iubet ergo vt exurgant à ſomno, & pellit iubendo timorem. Tangit verò vt debilia membra reſtituat ſanitati, & quos manu ſanat, ſanat & imperio. *Nolite timere*, inquit, quia quos tam vehemens timor poſſidet, doctrinam recipere ſanam non poſſunt, ideo prius timorem pellit, & ſic eos ad ſeipſum erigit & ele-

CAP. XVII.

uat, vt non alium requirant neque intendant, ſed quem Pater ſignauit, atque vnum & ſingularem demonſtrat. Vnde & illi, *Eleuantes oculos, neminem alium viderunt niſi ſolum Ieſum*, quia *in ipſo ſunt omnia*. In ipſo quidē Pater & Filius, in ipſo & Spiritus ſanctus, in ipſo Moyſes & Helias, etiam cùm recedūt, in ipſo & ipſi diſcipuli. Propterea non opus eſt niſi vnum tabernaculum fieri; quoniam cùm ipſe ſolus habetur, omnia poſſidentur. Sed non ante Ieſus ſolus in monte monſtratur, quàm nubes clara eum obtexit, & de nube, in qua Spiritus ſanctus erat vox Patris ſonuit, *Hic eſt filius meus*, &c. Tunc ſiquidem nube deſuper clareſcente, cùm vox Patris intonuit per nubem, inuentus eſt Ieſus ſolus. Et cùm tres eſſent, vt dixi, vnus eſt factus. Tres ſiquidem in principio videntur, & vnus in fine eſt ſolus Ieſus Chriſtus, qui omnia quæ perfecta ſunt, vnum facit. Nam & in eo regno, quod præfiguratur, Chriſtus Deus omnia in omnibus erit vnus, quando ſimul omnes in eo iudicio quod futurum eſt tunc timebunt. Interea, quia & nobis bonum fuit cum Ieſu diu demorari in monte, de his quæ conſpeximus pauca ſunt, etiam & ipſa incomptis verbis quæ detulimus. Idcirco nulli onera videātur iſta, quoniam altiora ſunt, dicere quæ omiſimus; certè aut ipſi penetrare non potuimus.

VNDE *deſcendentibus illis de monte, præcepit eis benigniſſimus Saluator dicens, viſionem quam vidiſtis nemini dixeritis, donec Filius hominis à mortuis reſurgat.*] Hoc ergo fidei præmium reſeruare voluit in futurum, vt honor redderetur Apoſtolis omnibus, apud quos non leuis præceptorum auctoritas monſtraretur ſuo in tempore. Quoniam futuri regni forma, & gloria triumphantis, demōſtrata fuerat in monte ſancto; nullo pacto congruebat, priuſquam victoria expleta eſſet, vt prædicaretur per Apoſtolos, ne & incredibile videretur prę rei magnitudine, & poſt tantam gloriam apud rudes animos crux ſequens ſcandalum generaret. Ac per hoc quidquid ſupra expoſuimus, de eo quod ait vt nulli dicerent, quod ipſe eſſet Chriſtus, hîc totum intelligendum eſt, ne non ſuo in tempore prædicaretur crux paſſionis, & gloria ſimul triumphantis. Tunc ergo ad hæc interrogauerunt eum diſcipuli dicentes,

QVID *ergo Scribæ dicunt quod Heliam oporteat primùm venire?*] Iam itaque Apoſtoli in ſe reuerſi, conferunt quod viderant, & interrogant quod audiuerāt. Audierant enim iuxta Malachiam Prophetam à Phariſæis traditum, quod Helias venturus eſſet ante aduentum Saluatoris, vt reſtitueret corda patrum in filios, & omnia in antiquum ſtatum. Ipſi verò diſcipuli æſtimantes transformationem gloriæ, quam viderant in monte, hanc eſſe illius aduentus conſummationem interrogant: acſi dicerent, ſi iam veniſti in gloriam, quomodo præcurſor tuus Helias, qui modo viſus eſt, & receſſit, prius non venit? Quid ergo ſcribæ dicunt? Hæc ideo interrogant, quia viſio quę facta fuerat in monte, in qua etiam Helias eſt viſus, videbatur eis non conuenire cum traditione Scribarū; quia non ante Chriſtum videbatur Helias veniſſe, ſed cum Chriſto. Ideoque falſam æſtimabant traditionem Scribarum, quia Chriſtus manifeſtè venerat, antequam Helias in hoc monte appareret. Quibus quàm prudenter reſponderit conſideremus, non reprobans quæ à Scribis tradita fuerant de Helia, ſed alium Heliæ aduentum ante ſe indicabat iam factum, quem ignorabant Scribæ & Phariſæi. Et notandum quod dicunt, quia niſi prius venerit Helias ſecundum ſcripturas, Saluatoris aduentus eſſe non poterit ſecundus.

AT *ille reſpondens ait, Helias quidē venturus eſt,*] In ſecūdo meo aduētu iuxta corporis veritatem. Nunc iam in primo venit per Ioannem cum Spiritu & virtute: quia Ioannes in Spiritu verè Helias fuit. *Sed non cognouerunt eum & fecerunt ei quæcunque voluerunt.* Hoc eſt ſpreuerunt, afflixerunt carcere, & decolauerunt eum. *Sic* (inquit) *& filius hominis paſſurus eſt ab eis.* Ex qua ſententia vtique inſinuat, quod ſicut Ioannes voce præcurrit & verbo, vt verbum Chriſtum nunciaret in mundo: ita paſſionem prænuncians, præcurrit iniuriarum ac vexationis exemplo. Vnde ait, *Et fecerunt in eum quæcunque voluerunt*, quia & ſic facturi erant in Chriſtum. De quo facto, nec immeritò quęritur à quibus factum ſit quod ait, & fecerunt in eum quæcunque voluerunt? Cùm ſupra de Scribis facta ſit mētio, & non de Herode vel Hierodiaden qui eum interfecerunt. Similiter & ſi de iſtis qui Ioannem interfecerūt rectè dixiſſe Chriſtum accipimus, quomodo intelligemus, quod rurſus ipſi Chriſtum interfecerint? Dicit enim ita de Ioanne, & fecerunt in eum quæcunque voluerunt. Ac deinde, *Sic eſt filius hominis paſſurus eſt ab eis.* Vbi

Cap. XVII. non perſonam diſcernit qui eos occiderit, ſed vna ſimul generatio perſequentium Sanctos colligitur. Alias autem nec Herodes Christum occidit, nec Scribæ & Phariſæi Ioannem. Sed tamen hinc inde colligitur, quia fecerunt & iſti in Chriſto & illi in Ioanne, quæ voluerunt. Ac per hoc & iſti qui in Ioanne aliquid egerunt, & illi qui in Chriſto, vnum corpus fuerunt, vnaque progenies, & vnius capitis mēbra. Vnde patet quod iſti & illi conſcij ſibi fuerunt, & complices in malum, ita vt indifferenter de his aut de illis loquitur ſcriptura, quod aut in Ioanne fecerint quæcunque voluerint, & filius hominis paſſurus eſt ab eis, id eſt, ab eiſdem perſecutoribus iuſtitiæ, à quibus paſſus eſt & Ioannes. Quanquam verè dicere poſſimus, quod & in Ioannis nece Phariſæorum factio conſenſerit, & in occiſione Domini Herodes ſuam euidentiſſimè iunxerit voluntatem, qui illuſum atque deſpectum remiſit ad Pilatum, vt crucifigerent eum.

Et *cùm deſcendiſſet Ieſus de monte ad turbas, acceſſit ad eum homo genibus prouolutus ante eum dicens, Domine miſerere filio meo, quia lunaticus eſt & malè patitur.*] Quod ergo magna ſint opera Domini, ſiquidem nobis tacentibus, ipſa per ſe clamant. Et Propheta teſtatur quia ſunt magna & fortia, *Exquiſita in omnes voluntates eius*, & præparata. Ideircò vt ſæpè dico, non ex euentu rerum proueniunt, ſed ex prouidentia Dei & diſpenſatione ſalutis humanæ. Hinc ergo eſt quod longè iā ſupra vbi Ieſus de monte deſcendit, cùm docuiſſet diſcipulos ſuos octo beatitudines, occurrit ei primùm leproſus, vt viſo miraculo, corda diſcipulorum firmarentur ad fidem: ſic & in hoc loco, quia turbæ & nonnulli diſcipulorum in montem cum Ieſu non poterant aſcendere, propterea ob diſpenſationem ſalutis humanæ deſcendit ad eos, quaſi de monte excelſo diuinitatis ſuæ, vbi ſe coram perfectioribus transformauit in gloriam ſuam. Et continuò, *Acceſſit ad eum homo genibus prouolutus*, Rogans pro filio ſuo, qui peſſimo vexabatur dæmonio. Qui non acceſſiſſet ad eū, niſi cum diſcipulis ſuis ipſe primùm veniſſet ad turbam quæ deorſum multis patiebatur dæmonum vexationibus. Ex quo loco conſiderandum quod omnes à Chriſto curationes & ſanitates morborum, & omnia infirmitatum genera in myſterio altius conſiderata docent animarum profundiora ſacramenta, & curationum genera.

Pſal. 110. 2.

A Idcirco qui poſſunt audire diligentius, vel intelligere, ſubtilius pertractanda ſunt coram eis, vt ipſæ virtutes curationum corporum & animarum ad alterutrum comparatæ ac diſcuſſæ, multa eiſdem cōferant dogmata ſanitatum, & demonſtrēt differentias morum ac qualitates infirmitatum. Quoniam longè aliud fuit illud vbi leproſus occurrit, & deprecatur pro ſua ſalute, aliud iſtud, quanquam vicinum ei eſſe videatur, vbi homo prouolutis genibus, non pro ſe, ſed pro filio deprecatur lunatico. Quoniam alij ſunt qui patiuntur, ac credunt, & rogant pro ſe: alij qui patiuntur, ſed alij pro eis deprecantur, vt Centurio pro ſeruo, regulus pro filio, Archiſynagogus & Chananæa pro filiabus. Inter omnes venit quæ ſanguinis fluxum patiebatur, nec pro ea aliqui, ſed ipſa pro ſe, nec rogans voce, nec dicens, ſed tantùm cogitans, *Tetigit fimbriam veſtimenti eius*, & ſanata eſt. Quarum omnium infirmitatum & curationum iſta eſt ratio, vt omnes languores & infirmitates in populo, quas ſanauit benigniſſimus Saluator, referantur ad infirmitates animarum ſecundum differentias paſſionum. Sed quoniam nunc non de omnibus infirmitatum & curationum generibus ſermo mihi eſt, ſed de propoſita oblati viri ſanitate, quid inde ſentire oporteat, videamus. Nam lunaticus iſte, multis obuoluitur paſſionibus. Primùm, quod peſſimè quàm ſæpè ſuis vexatur infirmitatibus, deinde ab ipſo dæmonio, quia perpeſſus malè affligitur & torquetur, ita vt arefactus in ignem ſe proiiceret, & in aquas; ſeu quod deterius eſt, etiam vt ab ipſis Apoſtolis, nec curari poſſet. Vt reor, nec immeritò, quoniam ipſi Apoſtoli, cum turbis & cum ipſo lunatico deorſum remanſerant. Inter quas moras dum Dominus in monte perdurat, & operatur obſtupenda nimium & admiranda virtutum ſacramenta, diſcipuli remoti ab eo, in fide langueſcunt, & inde curationem fides eorum ſecundum promiſſa pij Magiſtri non operatur. Vnde increpat eos duriſſimè vna cum eiſdem cum quibus interdum conuerſati fuerant.

Matt. 9. 20

Generatio (inquit) *incredula & peruerſa, quouſque ero vobiſcum, quouſque vos patiar?*] Vbi oſtendit, abſente ſe quod antiquæ infidelitatis conſuetudo eos ſubrepſerat. Ex quo dicto inſinuat, quod nihil virtutis afferre poteſt diſcipulatus Chriſti, qui obtentus ſui tempore, à fide, tanquam Domino abſente, receſſe-

Cap. XVII.

rit. Si quis autem defendere voluerit, quod Apoſtoli iam perfecti fuerint in fide, & nihil infidelitatis fuerit quod homo ab eis curari non potuit, multis ſe inuoluet quæſtionibus, & conuictus Chriſti auctoritate, ceſſabit aſtruere quod confirmare non poteſt. Vnde pater cùm obtuliſſet eum, volens benigniſſimum Ieſum prouocare ad clementiam.

Obtvli (inquit) *eum diſcipulis tuis, & non potuerunt curare eum.*] Quorum nulla potentia alia erat, quàm fides quæ in Chriſto eſt. Sed obtuli eum, & ipſi non potuerunt curare eum. Fortè vt ſola omnipotentia Chriſti prædicaretur, & Apoſtolorum commendaretur infirmitas. Qua ſanè infirmitate detenti, vt ſupra dictum eſt, ad altiora cum Domino aſcendere adhuc non meruerunt, quinimo deorſum reſidentes cum turbis, infirmantur in fide. Veruntamen non adeo vt filij Iſraël, demorante Moyſi in monte, infirmati ſunt, quia mox recreantur auditu, cæteris narrantibus quæ viderant, recreantur etiam & miraculo. Inſuper increpantur cum patre pueri, & cum turbis quaſi increduli, quia necdum illis tanta fides erat qua poſſit illud eiici. Et ideo illis mirantibus, quibus olim poteſtas fuerat attributa, infirmos curare, mundare leproſos, dæmonia effugare, etiam & mortuos ſuſcitare, quid eſſet quod hunc curare minimè potuiſſent? Quibus Dominus manifeſtè, *Propter incredulitatem*, inquit, *veſtram.* Quapropter valdè ſemper eſt imploranda fides, quia perrara eſt. Quod ſi Apoſtolis dicitur, O generatio incredula, quid de nobis dicturus eſt, qui velut lunaticus ille, nunc ſani in fide videmur, nunc infirmi, qui ad tempus credimus, & in tempore tentationis areſcimus procliui ad peccandum, ita vt, aut in ignem concupiſcentiarum præcipitamur, quia omnes adulterantes velut clibanus ardens corda eorum; aut fluctibus mergimur maris, vbi Rex omnium eorum qui ſunt in aquis, draco cubat, & deiicit à libertate animæ, in profundum maris, id eſt, in malam & peſſimam huius vitæ conſuetudinem, ita vt cooperiantur vitiorum fluctibus. De talibus ergo ſapientia dicit, dum conſtantiam iuſtorum commendare videtur, *Sapiens ſicut ſol permanet, inſipiens autem ſicut Luna mutatur.* (Eccli. 27. 12.) Eſt quidem videre in talibus impetus quoſdam quaſi habeant opera iuſtorum, ita vt ſubripere poſſint ab hominibus laudes qui neſciunt occultam conſcientiam cordis eorum. Quod ſi poſt modicū eos inſpexeris, videbis huiuſcemodi homines minui ac deficere ſicut Lunam à lumine iuſtitiæ, & tenebris vitiorum obſcurari. Tamen omninò cùm videris, quid aliud eum quàm lunaticum vocabis? Non quid ex vitio Lunæ deſcendat, vt quiſpiam ad inſaniam peccati corruat; ſed quia ſicut Luna obſcuratur, & in ſuis deuoluitur delictorum menſtruis. Et notandum quod Euangeliſta eum etiam iuxta patris vocem & æſtimationem vulgi lunaticum vocat. Non quod à Luna aliquid pateretur moleſtiæ, qui Spiritu vexabatur immundo, ſed quia callidus hoſtis ſic ſuis operabatur ludibriis in homine, iuxta lunarem curſum, vt ab ea pati ęſtimaretur à populo, quatenus per hoc Dei creatura, quæ bona creata eſt, atque hominibus perutilis & neceſſaria, infirmaretur, eiuſque infamiam ad Creatoris iniuriam retorquerent. Agit enim hoc arte ſua diabolus, vt in nullo fides ſeruetur. Vnde de talibus loquuntur Medici quodcunque volunt, qui nec eos immundum habere ſpiritum arbitrantur, ſed corporalem aliquam paſſionem, propter humorem cerebri in Lunæ curſu vitiatum, quia & Luna humidam habet naturam. Nos tamen, quia Euangelio credimus, dicimus hanc paſſionem in hominibus immundum ſpiritum operari. Et ideo ſic requirendi ſunt Medici à talibus, vt non negligatur Deus, à quo & per quem omnis medela eſt; ne fortè aliquis dum Dei creaturam culpabilem æſtimat, aliquid contra Deum ſentire videatur, quo magis offendat. Ecce in hoc miraculo tres ſimul culpantur perſonæ, Pater quod obtulit filium, & latenter accuſat Apoſtolos, & ipſi Apoſtoli, quorum incredulitas denotatur, ad vltimum ipſe filius lunaticus, qui vexabatur dæmonio. Omnes tamen licet diuerſi ſint fide, vno Chriſti correptionis elogio denotantur. *O generatio*, inquit, *incredula & peruerſa, quouſque ero vobiſcum, quouſque vos patiar?* Sed non vno modo increpantur omnes; quia etſi Apoſtoli adhuc increduli erant, vt Magiſter eis veritatis denunciat, non tamen peruerſos fuiſſe, quos ſemel ſibi ſanctificauerat, æſtimandum. Denique in vno eodéque corpore diuerſa ſunt membra, ideoque Chriſtus ſic loquitur, vt omnes videant quod vnicuique congruat. Quoniā etſi Apoſtoli ab incredulitate necdum purgati erant, vt ex toto diuino illuſtrarentur lumine, longè tamen ab his tenebris erāt, in quibus luna-

Cap. XVII.

ticus ille vexabatur; etſi necdum illuſtrati erant à lumine Solis, ex toto iam non erant in tenebris qui ſequebantur ſolem iuſtitiæ. Sed quia deorſum remanſerunt, feruor luminis & caloris fortè minor erat. Idcirco adhuc cum quibus fuerant, à quibus necdum expliciti erãt, ſimul cum eis increpat vt purgentur. Cæterum & hi qui cum patre cenſentur, & qui cum lunatico connumerantur, meritò vna generatio, non ſolum incredula, verumetiam peruerſa increpatur. Quibus profectò plangentis affectu dicitur, *Quouſque ero vobiſcum, quouſque vos patiar?* Non quod tædio ſuperior ſit mitiſſimus Dominus, & manſuetiſſimus agnus, qui non aperuit *coram tondente ſe* os ſuum, (Act. 8.32.) neque in verba furoris erupit, ſed quod in ſimilitudinem medici, ſi ægrotum videat cõtra ſua præcepta gerere, dicat, Quouſque accedam ad domum tuam, quouſque artis perdam induſtriam, dum me aliud iubente, & te aliud perpetrante ſemper ægrotaris? Cœperat enim longè iam diu pati ab eis, cum quibus ſemper erat affectu pietatis; idcirco non homini iraſcebatur, ſed vitio. Ita vt per hunc vnum hominem non ſolùm Apoſtoli & pater culparentur, qui vitio adhuc premebantur incredulitatis, verumetiam omnes Iudæos tangit, & infideles, cum quibus laborat Verbum Dei in præſentiarum. Sed ipſi non feſtinant recipere ſanitatem. Ac per hoc in vno iſto lunatico magnum & euidens oſtenſum eſt Chriſti ſacramentum, ſicut & in leproſo illo, quando de monte deſcendit, niſi quod ille ſua ſponte venit, hic autem nec venit, nec venire curauit, quoniam malè à dæmonio premebatur; ſed nec ipſi qui curandi acceperant poteſtatem, nec pater qui pro illo deprecabatur, immunes ſunt à culpa, quamuis impoſſibilitas curandi non ſemper ad imbecillitatem curantium, ſed ad eorum qui curandi ſunt fidem referatur, dicente Domino, *Fiat tibi ſecundum fidem tuam.* (Mat. 19.19) Veruntamen non omnis hæc increpatio, vt dixi, ad Apoſtolos eſt referenda, quia illi etſi adhuc erant increduli, non tamen peruerſi. Lunaticus verò & Iudæi, quorum tenet formam, vtique ſimul increduli & peruerſi erant; quoniam ex peruerſitate in eis malitia eſt introducta, ita vt extra naturam malè paterentur à dæmonibus. Vbi & peruerſitas totius humani generis increpatur, quibus quaſi grauatus eorum malitia & conuerſatione cum eis, dicit, *Vſquequo ero vobiſcum? vſquequo vos patiar?*

A Culpatur enim genus in ſpecie, cùm vna generatio ſimul, propter perfidiam, omne humanum genus (niſi renaſcatur iugiter ad fidem) eſſe dicitur; quia poſt perceptam fidei notitiam, multi vt præmiſſum eſt, in fide, quæ per dilectionem operatur, tepeſcunt. Idcirco nec immeritò lunatici vocãtur donec firmi & ſtabiles fiant. Sed niſi Dominus de monte deſcendiſſet, & nos primùm quæſiſſet in B terris, nemo ad eum veniſſet, nemo nos curaſſet, nemo ſanus fieret; ac per hoc inter leproſum, quando de monte deſcendit, expoſitis vitæ documẽtis, & hunc lunaticum differentia peccatorum monſtratur; ſed vna eſſe curatio à ſolo Deo oſtenditur. Qui ideo venit, ideo pati voluit, ſed quo vſque? non enim in longum tempus, ex eo loco, vt pateretur, differebatur paſſio Chriſti, licet longè iam retro cœperit, & adhuc hodie in membris ſuis compleatur. Quam ſanè paſſionem tunc in ſemetipſo iam per patientiam ſuſtinebat, vt eſſet paſſio ante paſſionem, ſicut & C poſt paſſionem in membris eius, donec quouſque finiatur, adimplebitur. His ita dictis ait benigniſſimus ſaluator, *Afferte huc illum ad me.* Vbi eiuſdem infirmi nimia vexatio monſtratur, cùm afferri iubetur, quia venire non poterat. Sed quibus iubet quantulacunque eis fides erat, & afferendi facultas, vbi Apoſtoli & turbæ ſimul in loco ac cum eis pater erat. Inter quos, nec mirum ſi dicimus, quia fides Patriarcharum erat, quæ offerret hunc dæmoniacum, quoniam ſine fide ſaluari D non poterat.

Et *increpauit illum Ieſus, & exiit ab eo dæmonium, & curatus eſt puer ex illa hora poteſtate Chriſti.*] Cur autem increpauerit eum qui vexabatur à ſpiritu immundo, & non eum qui illum vexabat, cùm potius ſpiritum increpare debuiſſet, manifeſta ratio eſt; quia propter peccata ſua hic patiebatur & fuerat oppreſſus, ideo illum qui corrigendus erat potius debuit increpare, quàm eum qui nunquam corrigi iam vl- E tra poteſt. Sed in eo verbo percutitur, cùm infirmus ab inſania reuocatur & ſanus efficitur.

Tunc *acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum ſecreto, & dixerunt ei: Quare nos non potuimus eiicere illum? Qui dixit illis, propter incredulitatem veſtram.*] Hoc eſt quod alibi dicit, (Mat. 21.22) *Quæcũque in nomine meo petieritis credentes, accipietis.* Et ideo quotieſcũque petentes non accipimus, non ſaluatoris noſtri eſt impoſſibilitas, ſed culpa deprecantium,

Cap. XVII.

dum aut malè petunt, aut non cum integra fide petunt. Nam curato lunatico tunc acceſſerunt ſecretò more ſuo, vt interrogarent eum, & inſtruerentur ſecretius, quaſi domeſtici. Quibus cum reſpondiſſet, quod propter incredulitatem eorum factum eſſet, docet & erudit eos quantam debeant habere fidem, & quid agendum ſit in hoc opere cum fide.

Si *habueritis* (inquit) *fidem velut granum ſinapis, & dixeritis monti huic, tranſi hinc, tranſibit.*] Vbi cum dicit, ſi habueritis fidem velut granum ſynapis, oſtendit qui corda inſpiciebat eorum, quod necdum tantam habebant fidem. Adhuc quippè fides eorum parturiebatur, nunc doctrinis, nunc miraculis, & inſtruebatur vt perfectam de illo haberent fidem. Nemo tamen modicam æſtimet fidem, ſi fuerit tanta quantum eſt granum ſynapis. De quo grano ſatis iam ſupra diximus, in ea parabola vbi regnum cœlorum grano ſynapis ſimile eſſe dicitur. In quo profectò loco intelligere debemus, quod magnum eſt, cui regnum cœlorum comparatur. Et ideo non ad exiguitatem grani, ſed ad eum qui ſimilis ei eſſe dicitur intendere debemus; quoniam omninò hoc granum eſt fidei, quod ſeminatum vel plantatum in horto Eccleſiæ fructificauit. Id eſt humanitas incarnati Verbi, quæ creuit in arborem magnam, & dilatati ſunt rami eius ſuper vniuerſum orbem, ita vt volucres cœli, ſancti ſcilicet, inhabitent & requieſcant ab æſtu, in vmbraculis eius. Et notandum quod ait, *Si habueritis fidem ſicut granum ſynapis*, Vt talis tantaque ſit fides noſtra, quantus & qualis eſt Chriſtus. Quia ſi talis tantaque fuerit qualis eſt ipſe & quantus de quo eſt, tunc vtique integra & perfecta fides eſt. Sed non omnium talis aut tanta eſt. Idcirco cum fuit fides Apoſtolorum grano ſynapis coæquata, vt tanta eſſet fides eorum de Chriſto, & in Chriſto, noli putare quod parua eſſet, ſi non deſipis quod Chriſtus aut parum aut nihil eſſet; quia etſi minoratus eſt ab Angelis, & comparatus eſt vermi, vt ipſe per Prophetam de (*Pſal. 21.7.*) ſe ait, *Ego autem ſum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis*: Tamen maior eſt Angelis, quia coæqualis & conſubſtantialis eſt Deo patri. Et ideo hæc fides quæ tanta, eſt vt granum ſynapis, ipſa eſt integra, & incorrupta fides. (*1. Cor. 13. 2.*) Ipſa eſt & de qua Apoſtolus dicit, *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam*; Quia & transferre montes poteſt imperio

A ſuo, ſicut Dominus repromittit. Ipſa eſt omnis fides; & ideo magna fides; quam Hæretici quia noluerunt habere, non fuit eorum vera fides; peccatores & falſi Chriſtiani, quia violauerunt illam, non fuit incorrupta & incontaminata fides. Propterea nec ſemetipſos à vexatione plenilunij, nec à menſtruis ſuis ſe liberauerunt. Interea quamuis omnis creatura quodammodo audiat Creatorem, ita vt B in montibus fides imperare poſſit, hoc loco Chriſtus non de iſtis montibus dicit, quos oculis carneis conſpicimus, ſed de illo qui à Domino tranſlatus fuerat & eiectus à lunatico. De quo acſi digito eum oſtenderet, ſi dixeritis inquit monti huic, tranſi hinc, & tranſibit. Alioquin nec ipſum Chriſtum hoc feciſſe legimus corporalibus aſpectibus, in quo magis oſtentatio monſtraretur quàm profectus. Ex quo arguendi ſunt qui contendunt Apoſtolos omnes fidem non habuiſſe, quia nullus eorum montes tranſtulerit, quod nec Dominus intendit, licet fieri potuiſſet per fi- C dem. Sed omnis intentio & voluntas de ſalute humani generis eſt, vt Apoſtoli per fidem ibi accipiant poteſtatem, vbi omnis contradictio fidei & corruptio boni eſt.

Et *nihil* (inquit) *impoſſibile erit vobis.*] Ac ſi dicat, quidquid boni petieritis; quoniam omnia poſſibilia ſunt credenti. Quã ſententiam nonnulli dum ſubtilius legere conantur, ſuis extenuant ſyllogiſmis ſim- D plicem ſenſum, quaſi id quod nihil eſt ſolummodo impoſſibile eis debeat eſſe, reliqua verò omnia quæ ſunt, poſſibilia. Ipſumque nihil volunt eſſe aliquid, aut fortè, quia de nihilo aliquid facere, vt Deus, non potuerint. Sed iſta interpretatio otioſorum eſt, ſicut & illa, qua dicunt quod ſine ipſo factum eſt nihil, dum diſputant quaſi nihil aliquid ſit quod à Deo non ſit. Et dum hoc ſibi fingunt, ipſi nec immeritò ſine Deo inueniuntur. Quæ nimirum diſputatio vana eſt à vero; ſed ideo dixerim vt tales, qui hoc ſolent mouere, à ta- E li ſe cohibeant eloquio: quoniam etſi exercitium in eo eſſe poteſt, fructus intelligentiæ neſcio ſi vllus eſſe poſſit.

Hoc (inquit) *genus non eiicitur niſi per orationem & ieiunium.*] Ergo dum docet quibus modis nequiſſimus dæmon poſſit expelli, omnes inſtituit ad vitam. Vnde de monachis, qui abrenunciant ſæculo, In locis, inquit Canonica auctoritas, in quibus abrenunciauerunt, ieiuniis & orationibus ſeruiant Domino; quo-

Cap. XVII. niam in his duobus anima & corpus Domino commendatur, & ab omni integritate hominis diabolus excluditur, ita vt nec in animo poſſit aſtutia diaboli, quo vigent orationes, nec in carne, quam ieiunia caſtigant, fraus inimici. Quia ſic dictum eſt, hoc genus, cum ait, vt aut lunaticus tantùm, aut omne genus dęmonum, in his vincere poſſe intelligas. Quia ſicut valet oratio contra vitia animæ, & ad carnem vſque pertingit, ſic ieiunia ad carnis vitia reprimenda, & ad animæ vſque munditiam peruenire feſtinant.

Conversantibus *illis in Galilæa dixit Ieſus. Filius hominis tradendus eſt in manus hominum, & occident eum, & die tertia reſurget. Et contriſtati ſunt valdè.*] Magiſter eximius vt introducat animos diſcipulorum paulatim ad fidem; ſemper proſperis ac blandis triſtia miſcet, & miraculis contraria ſociat, vt eleuet animos ad diuina, & præparet eos contra omnia aduerſa, vt cum repentè venerint, non perterreant. Inde eſt ergo quod poſt fidem Petri contraria denunciat, inde quod nunc poſt clarificationem in monte, poſt miraculum coram omnibus exhibitum, rurſus denunciat, quod tradendus ſit filius hominis &c. Quia in hoc laborat vt æquè eum intelligant filium Dei atque filium hominis, vnum tamen eundemque Chriſtum. Videtur autem eadem repetere de morte ſua, quæ ſupra dixerat; ſed non eſt ita per omnia, quoniam longè aliud eſt oſtendere diſcipulis quia oportet illum ire in Hieruſalem, & multa pati & occidi, & aliud cum eſſet in Galilæa, quod non didicimus ſupra. Futurum eſt, inquit, vt filius hominis tradatur in manus hominum; quamuis reliqua omnia ſimiliter dicat. Quia de morte eius omne ſcandalum futurum erat, ideo multotiens eadem replicat, & intromittit paulatim ea quæ nondum dixerat, vt eos ad fidem introducat. Tradendum eum, ſuperius eſt dictum. Hîc autem non ſolum tradendum, ſed etiam in manus hominum eſſe tradendum. Illic itaque didicimus à quibus patietur, & in quo loco patietur. Hic autem diſcimus, quod multa paſſurus ſit à ſupradictis, non ipſis tamen cauſam præbentibus, vt multa patiatur, quoniam ipſe vel ipſi cauſam paſſionis eius præſtiterunt, qui eum tradiderunt in manus hominum. Sed ne fortè Iudam eum dicamus tradidiſſe in manus hominum, & ipſe vtique homo fuit, in cuius nimirum manus neſcio à quo alio traditus fuit. Traditum igitur filium Apoſtolus narrat à Deo patre, ita dicens, *Qui proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum.* Quid putas cui tradidit eum? Vtrum primùm principi huius ſæculi, qui immiſit in cor Iudæ vt traderet eum, & in Iudæis vt eum occiderent, an eiſdem Iudæis Deus pater eum tradidit, vel ipſe filius ſe tradidit oblationem Deo patri in odorem ſuauitatis? Nam & Iob, & vniuerſa quæ habere potuit, primùm tradita ſunt à Deo in poteſtate diaboli; deinde ab ipſo aduerſario vniuerſa ſubſtantia & bona ipſius tradita ſunt omnia in manus prędonum qui ea diriperent, accepta prius poteſtate à Deo: ſic & aliqua fortè dicimus operatione, princeps poteſtatis aëris huius, qui operatur in filiis diffidentiæ, traditum ſibi à Deo Patre accipiens, tradidit eum in manus hominum, in quibus & Iudas erat, in quē poſt panem ſanctum ingreſſus eſt Sathanas. Conſidera tamen, quia aliter eum tradidit Deus Pater, aut ipſe ſe filius propter benigniſſimam miſericordiam ſuam, vt ſaluaret genus humanum. Aliter contrariæ poteſtates, poteſtate accepta, tradiderunt Dominum in manus hominum, non pro ſalute aliquorum, ſed quantūad ſe, quia neſcierunt ſapiētiam Dei abſcōditam in myſterio. Tradiderunt eum, nō vt ipſe moriendo mortem perimeret, ſed vt eum inimica mors eius ſubiiceret ſibi ſicut omnes homines qui moriebantur in Adam, per quem mors introiuit in orbem terrarū. Similiter & illi omnes qui Chriſtum occiderūt, quibus traditus eſt à diabolo, eo quod erant membra diaboli, non ſecundum voluntatem Dei, iam à Deo præordinatam, id fecerunt, ſed ſecundum voluntatem poteſtatum, qui filium Dei volebant ſubditum morti fieri. Verum igitur quod non ab hominibus traditus eſt in manus hominum, ſed à poteſtatibus quibus eum pro nobis omnibus tradidit pater, vt in eo quod traditur, & fit ſub eo cui traditur, deſtruat eum qui mortis habebat imperium. Non iſtius mortis dico imperium, qua morimur omnes in commune ſecundum carnem, ſed mortis illius quæ contraria eſt & inimica ei qui dixit, *Ego ſum vita. Et contriſtati ſunt,* inquit, *Diſcipuli vehementer.* Quæ nimirum triſtitia non de infidelitate venit, licet adhuc ignari eſſent, & neſcirent ſacramenta Dei, ſed de dilectione pij Magiſtri. Alioquin ſciebant Petrum correctū fuiſſe, quare non ſaperet *ea quæ Dei ſunt, ſed quæ*

Cap. XVII. Rom. 8.32. Ioan. 14.6. Mat. 16.23

Cap. XVII. *quæ hominum.* Vnde nec Petrus iam quicquam reſpondit, nec ceteri aliquid dicunt, ſed ſolummodo contriſtantur vehementer pro affectu eius amoris, nec ſatis vtique ſapiunt aut recogitant illud quod ait, *Et tertia die reſurget.* Quia non tanta de morte debuerat euenire triſtitia, quanta de reſurrectione eius debuerant eſſe gaudia. Nec igitur conſiderabant quanta eſſet eius potentia, cui ad deſtruendam mortem dierum trium ſufficiebat B tempus.

Cvm *veniſſent autem Capharnaum, acceſſerunt qui didragma accipiebant ad Petrum & dixerunt ei, Magiſter veſter non ſoluit didrágma?*] Hæc ſententia ſiue interrogatiuè legatur, ſiue pronũciatiuè, vnum eſt; quia inſidioſè fiebat, vt eum poſſent capere Iudæis inſidiantibus. Nam notum eſt omnibus, quod poſt Auguſtum Cæſarem, Iudæa facta ſit tributaria, & omnes cenſu capitis tenebantur deuincti. Vnde & Ioſeph cum Maria cognata ſua, & coniuge profeſſus eſt in Bethleem, hinc, quoniam nutritus erat in Nazareth quod eſt oppidum C Galilææ Capharnaum vrbi ſubiacens, repoſcũtur ab eo tributa; ſed prę ſignorum magnitudine hi qui exigebant didragma, non audent ipſum repetere, ſed diſcipulum conueniunt ſiue malitioſè interrogant, vtrum reddat tributa, aut contradicat Cæſaris voluntati, ne cenſum ſoluere velit. Iuxta quod & in alio locò interrogant, *Licet cenſum dari an non?* Ex quo patet, quia non ſicut quidam volunt, de cenſu templi Dei, & altaris, accipiendum eſt, ſed de cenſu Cæſaris, qui eis pro capite D impoſitus erat. Vnde Dominus, *Reddite,* inquit, *Cæſari quæ ſunt Cæſaris, & quæ ſunt Dei, Deo.* In lege autem ſiclus ſanctuarij dabatur, viginti ſcilicet obolos habens. Hìc autem didragma exigitur, in qua erat imago Cæſaris ſculpta. Qui profectò cenſus, numiſma vocatur. Porro didragma dicitur eo quod duas in ſe habeat dragmas, & ſunt ſcrupuli ſex, ſiliquæ verò triginta & ſex; quibus profectò horis pro nobis Dominus in morte fuiſſe creditur, E vt nos à ſæculi cenſu redimeret & ſibi faceret tributarios.

Matt. 22. 17.

Mar. 12. 17

Et *cum intraſſet Petrus in domum, præuenit eum Ieſus dicens. Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel cenſum, à filiis ſuis an ab alienis? Dicit ei Petrus: Ab alienis. Dicit ei Ieſus: Ergo liberi ſunt filij.*] Præuenit ergo Ieſus antequam ſuggeret ei Petrus, & interrogat quæ abſente ſe geſta vel dicta A ſunt, ne ſcandalizarentur Apoſtoli ad exactionem tributi, vt cum vidiſſent eum noſſe quæ in ſecreto dicta ſunt, crederent eum Deum eſſe, & conſolarentur. Ac ſi diceret, Ego ſecundum carnem filius Dauid Regis, & ſecundum diuinitatem, filius Dei viui, liber ſum ab omni cenſu, iuxta leges humanas: & ideo tributum ſoluere non debeo. Quoniam in omni regno ſingularum gentium ſciendum liberos eſſe filios, ne ſint vectigales. Quod ſi ita eſt in conditione carnis humanæ, multò magis liberi eſſe debent in quolibet regno terreno, filij regni illius ſub quo ſunt omnia regna terrena. Quia Chriſtus & Apoſtoli extra mundum erant, in quantum illius cœleſtis regni iſte Dominus, & illi filij erant. Sed quàm infœlices nos ſumus, qui Chriſtiano cenſemur nomine, cùm ille pro nobis crucem ſuſtinuit, & tributa reddidit, nos verò pro illius amore vota nec tributa reddimus, & quaſi filij Regis à vectigalibus immunes ſumus, niſi in quantum imaginem Cæſaris reaſſumimus, vt terrena concupiſcamus. Alioquin ſi extra terram eſſemus, liberi vtique eſſemus; ſi nos Ægyptus in ſeruitutem non opprimeret, propter quos liberandos filius Dei formam ſerui ſuſcepit, quamuis nullum opus luteum fecerit vel ſeruile, ſed ſolummodo quia habuit formam ſerui, tributum & cenſum dedit non alium ab eo, quod dedit diſcipulis eius. Ipſe enim ſtater ſufficiebat, & vnum numiſma, quod dabatur pro Ieſu & pro diſcipulo eius. Non quod eum deberet Ieſus, ſed ne ſcandalizaret eos, ne fortè ante tempus præfinitum eum occiderent, & nobis daret exemplum quantum ex nobis eſt, vt nullum ſcandalizemus.

Tvnc *ait Petro, Vade ad mare & mitte hamum, & eum piſcem qui prius aſcenderit, tolle.*] ſeu cætera. In quo miraculo mira Dei declaratur præſcientia, & mira magnitudo potentiæ. Primùm, quod potuit prænoſcere, vt Deus, piſcem talem tantumque eſſe in mari, & quod præcognouerit ſtaterem in ore habere, ſeu quia præparauit, vt ipſe primus occurreret. Vnde nec dubium quod per ipſum ſtater in ore piſcis creatus eſt, & quod futurum erat ipſe loquendo fecit. Noluit enim de loculis Iudæ tributum ſoluere, ne ſubſtantiam pauperum in ſuos vſus proprios videretur conuertere, ſed de arte Petri. Et ideo ad ſuum ſtudium eum

Hh

Cap. XVII.

remittit, vt & humilitatẽ de ſe exhibeat, & in miraculo altiora declaret myſteria; quoniam piſcis in mari erat, & ſtater in ore piſcis marini. Quem piſcem video diuinitus præparatum aſcendiſſe ad hamum Petri, qui hominum piſcator fuerat iam factus. Vnde quid primum admirandum ſit, præſcientia diuinitatis, an potentia maieſtatis eius, vt ſtatim loquendo effecerit ſtater eſſet in ore piſcis creatus, non inuenio. Eſt autem ſtater iuxta alios ſiclus ſanctuarij, viginti in ſe habens obolos: alij ſemiunciam eum eſſe dicunt, quem nos duplicem didragma eſſe, interpretamur, vt pro duobus ſufficere poſſet. Sed notandum, quod non ait Saluator, redde pro nobis: ſed diſtinctè, *redde illum pro me & te*, vt intelligatur inter Dominum & ſeruum magnam eſſe diſcretionem; inter eum qui ſine peccato erat, & inter eum qui multis obnoxius erat peccatis. Nec igitur admirari poterit quod ex tam conuenienti loco maris imaginem Cæſaris accepit, vt det eam pro ſe & pro diſcipulo ſuo, ita vt demonſtraret ſe debitorem non eſſe regni terreni, & tamen reddidit debitum, qui non ſuſcepit vt deberet, neque acquiſiuit vt poſſideret, quia noluit aliquando vt imago Cæſaris apud imaginem inuiſibilis Dei verſaretur in nobis. Porrò ſecundum myſticos intellectus, videtur iſte piſcis eſſe primus, qui captus eſt, & in profundo maris verſabatur; in ſalſis amariſque gurgitibus mundi, ille qui primogenitus ſurrexit à mortuis. Et ſtater qui in ore eius inuentus eſt, ſoliditas eſt fidei quæ in confeſſione eſt, vt pro Petro & pro Domino reddatur, id eſt, pro Chriſto & Eccleſia; quia per Petrum Eccleſia deſignatur; pro quibus duæ ſoluuntur didragmæ, quatuor ſcilicet Euangelia quæ de ore Chriſti manarunt, quæ ſunt quatuor dragmæ. Et ideo non in ventre piſcis, ſed in ore ſtater ſeruatur, in quo diffuſa eſt gratia, quia etſi *corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem*. (Rom. 10. 10.) Alias autem niſi ſubeſſet præſentibus rebus interior ratio intelligendi, natura piſcis non erat vt in littore maris fortuitu reperiretur, in ore potius ſtaterem teneret quàm intra viſcera mox conderet, & deglutiret quod ore abſorbuerat. Ex quibus omnibus liquidò colligitur, in his efficiendis rebus nihil ex euentu proueniſſe, ſed diuinitus ſcita & præparata, vt fidem res facti ſolidaret in miraculo, & docerent ſingula virtutum documenta. Ita vt nec piſcis primus captus à Petro, quem ſequuntur & alij, vacet à myſterio; nec ſtater in ore eius repertus, ſine magno doctrinæ miraculo. Quia Petrus piſcator hominum iam factus erat, à Domino mittitur vt primum capiat, quem demùm ſequantur plures. Sed nullus eorum dignus eſt à Petro, iuſſu Chriſti, à fluctibus extrahi, niſi qui hoc numiſma cenſus in ore tulerit. Vnde beatus Hilarius eximius Doctor, hunc piſcem, qui primus pro Chriſto à Petro capitur, dicit eſſe primùm Martyrem Stephanum, qui primus pro Chriſto martyrio eſt oblatus, in cuius ore ſtater eſt veræ confeſſionis inuentus, & imago Chriſti expreſſa in ſuperficie; atque inſculpta intus & foris. Qui primus vt coronaretur martyrio, aſcendit ad hamum Petri rationabilem, & comprehenſus atque ſaluatus, primùm reddidit, ne vltra haberet in ſuo ore ſtaterem imaginis terreni Regis, ſed pro eo haberet didragma ſanctuarij, id eſt imaginem Dei; quia *eloquia Domini, eloquia caſta* (Pſal. 11. 7.) in eo erant. Hinc mirabiliter ſatis ſtater vnus, id eſt, duo dragma in ore piſcis inueniuntur, quoniam erat iam in cenſu ſaluationis humanæ; vt & cenſus Cæſaris primùm redderetur, deinde cenſus ſanctuarij Dei nomiſma quod erat ſanctum. De quo dicitur iuxta Septuaginta, Accipies quinque ſiclos ſecundum didragma ſanctum, quod & pro omnibus filiis Iſraël dabatur iuxta caput vniuſcuiuſque. Sed quia non licet filiis regni cœleſtis ſimul habere didragmas ſanctuarij cum didrachmis huius mundi, metallo, & pondere, ac charactiſmo coinquinatas, debent primùm reddere, iuxta Domini præceptum, Cæſari, qui eſt Princeps huius mundi, & abrenunciare ſæculo, deinde Deo reddere didragmum ſanctum quod eſt in lege, vt ex ipſo didragmo lex compleatur & Euangelium. Idcirco illis dicentibus: Magiſter veſter non ſoluit didragma, præcepit Saluator dari ſtaterem qui inuentus eſt in ore piſcis, in quo erant duo didragmata; ita vt vnũ didragma ſoluatur pro nobis relicto mũdo, aliud verò ſoluatur Deo cœleſti, imagine in nobis reinduta. Alioquin nullus liber eſt à tributo, quoniam qui ſeruit (Ioã. 21. 15.) peccato, *ſeruus eſt peccati*, qui autẽ in verbis Ieſu manent, liberi ſunt libertate qua Chriſtus eos liberauit. Et qui liberi ſunt,

Cap. XVII. charitas veſtra quàm libere in omnibus aduocatus noſter libertatem noſtram defendat, & immunes velit nos eſſe ab omni cenſu ſub hoc exemplo vt nihil aliud admodum debeamus, niſi vt inuicem diligamus; quoniam hæc dilectio cenſus eſt Dei & proximi. Vnde Chriſtus ne ſcandalum de ſe præbeat impiis, ad informationem doctrinæ noſtræ præſtat & ſoluit tributum. Sollicitè quidem agit ipſe cum ſit liber, & ſui, ne ſcandalizaret eos qui didragma exigunt, vel reges terræ, ſeu filios eorum. Rogat ob hoc Petro arte ſua perquirere quomodo pretium exſoluat tributi, vt libera ſit prædicatio Euangelij, & dat exemplũ omnibus, vt dixi, quamuis ſint iniqui, & auari, qui exigunt vectigalia, ne ſcandalizemus huiuſcemodi homines pro peculiaribus rebus, ne fortè amplius peccent ſcandalizati; aut ſi forte contingat beneficus, prouocati, inſpirante Deo, vt conuertantur ad doctrinam Chriſti, & ſanentur, quoniam talis exſolutio cenſus libertas in Chriſto eſt. Et ideo cœleſtis orator oſtendit pro ſuis, quia omnes liberi ſunt, tantùm ne libertatem Chriſti vertant in ſcandalum.

Cap. XVIII. In *illa hora acceſſerunt ad Ieſum diſcipuli eius dicentes. Quis putas maior eſt in regno cœlorum?*] Non ſine cauſa additum eſt, in illa hora, vel in illa die iuxta veritatem codicum. Et ideo quærendum æſtimo, quid neceſſe fuerit Matthæo, cum tanta diligentia addere hanc adiectionem, qua ait. *In illa hora acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes, quis putas maior eſt in regno cœlorum?* Nequaquam igitur dixerim ſine cauſa hoc feciſſe. Sed quod ſæpè monui, hoc eſt quod dictiones ſingularum rerum, & cauſæ plenæ ſunt ſenſibus. Vnde Marcus ait quòd
Mar. 9. 33. 34. cum veniſſent Capharnaum, *& eſſent domi, interrogabat eos, quid in via tractabatis? At illi tacebant. Siquidem inter ſe in via diſputauerant, quis eſſet illorum maior.* Lucas verò narrat, quod intrauerit cogitatio in eos, quis eorum maior eſſet. Ex quibus perdocemur dictis, quia Euangeliſtæ in nullo inter ſe diſſentiunt, ſed vnum explicant ſenſum, vt intelligere poſſimus quod Apoſtoli adhuc inter ſe inuidia mouebantur. Quos Dominus volens à liuore ſanare inuidiæ, inſinuat ſe, iuxta Marcum & Lucam, vbique vt Deum eſſe præſentem, quem nulla cordis ſecreta latent. Idcirco eos interrogat in via quid

A tractaſſent? Sed Matthæus volens oſtendere vnde hæc conquæſtio orta eſſet, ait:
Cap. XVIII. *In illa hora acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum*, id eſt, quando pro Petro & pro Domino idem tributum redditum vident. Arbitrati ſunt enim per hoc maximũ à Domino honorẽ Petro eſſe collatum, vt tam ex hac occaſione quàm & præ cæteris ſuis quam ſæpè priuilegiis inter ſe dijudicarent, eum cæteris diſcipulis in regno cœ-
B lorum, meliorem eſſe futurum. Vnde ſuſpicati ſunt, ſi interrogarent Dominum, quod & fecerunt, licet iam cõuicti, quod hæc inter ſe confabularentur in via, vt poſſent cautè deprehendere reſponſis Domini, vtrum Petrus præcellere deberet gradu honoris, an & Ioannes, qui magis à Domino amabatur, coæquari ei poſſet, ſeu Iacobus cum ipſis connumerari, quia & ipſe cum eiſdem in monte aſſumptus fuerat. Hoc ergo volens oſtendere Matthæus, quod iſta inter ſe diſcipuli retro molirentur, cum dixiſſet Ieſus de ſtatere nomiſmatis Petro, hunc acci-
C piens redde pro me & te, *In illa hora*, inquit, vel in illa die, *acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes, quis putas maior eſt in regno cœlorum?* Fortaſſis ergo ideo iterum eos reuocabat opinio, propter quod dixerat Ieſus iam ſupra ad Petrum, quod aliis non dixerat diſcipulis, *Vade retro me Sathana, ſcandalum es mihi, quia non ſapis ea quæ Dei ſunt, ſed quæ hominum*, ne fortè ob talem cauſam, vel huiuſcemodi, non eſſet maior
D Petrus, ſed vnus ex duobus fratribus, qui cum eo vno in multis vtebantur priuilegio honoris. Nec igitur ignorabant de Ioanne Dominum iam retro dixiſſe, *Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta.* Mat. 11. 11. Et ideo in eo regno, quia multi magni erunt, quærunt quis maior inter magnos eſſe debeat? Quæ nimirum quæſtio, quia in via eos fortè decoxerat ac ſi flamma zeli, conuincuntur iam in domo recepti, talibus ſe inuicem alloquiis ad inuidiam commouiſſe. Tunc fecerunt iuxta Matthæum, quod primum facere
E debuerant. Acceſſerunt iam domi cum eſſent & conuicti, quaſi diſcipuli ad Magiſtrum, proponentes præfatam interrogationem quis eorum eſſet maior. Quorum imitatores & nos omnino eſſe debemus, ſi quando aliquid inter nos, quaſi dubium euenerit, pro quo aliquod oriri poſſet ſcrupulum ad inuicem. Sed pius inſpector benigniſſimus Ieſus, videns cogitationes eorum & cauſas tanti erro-

CAP. XVII. ris intelligentes, voluit clementer deſiderium gloriæ à cordibus eorum remouere contentioneſque ſanare, antidoto humilitatis, ita vt ſapienter cuncta eorum curaret vulnera.

ADVOCANS *vnum paruulum ſtatuit eum in medio eorum.*] Multi quidem de hoc puero quærunt, vtrumne ſimpliciter accipiendum ſit quod ſtatuerit quemlibet vnum de paruulis, an fortè ſeipſum eis propoſuit ad exemplum, vel certè Ioannem, qui eorum ætate iunior videbatur. Quia B quibuſdam de quolibet paruulo incongrua videtur propoſitionis comparatio, dum & paruulo nulla adhuc in talibus annis prudentia viget qua virtuis operetur, neq; ſic alieni ſunt à vitiis, ne ſit in eis inſita lex peccati, qua iraſcãtur & moueãtur vſque ad fletus. Nec attendunt hi tales, ſimplicitatem diuini eloquij, & puritatem verbi, præſertim cum omnis comparatio ad illud referenda eſt, ad quod ſenſus dirigitur comparantis, & non ad omnia quæ illi accidunt cui res aliqua com- C paratur, vt puta de ſerpentibus & columba, quod iam retro dictum eſt, *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ,* cum multa ſint in his quæ cauenda ſunt: & tamen eſt in ſerpente tanta prudentia, quæ ſufficere poſſit ad exemplum, & in columba tanta ſimplicitas, vt eius imitatio æquè ſufficiat ad ſalutem. Ita & hoc loco eleganter innocentia paruuli proponitur ad exemplum, vt reuocet Apoſtolos à vana gloria & inuidia ad humi- D litatem & contemptum ſæculi. Quod etiam ipſe ſermo Euangelicus magis ſonare videtur, quàm vllam aliam perſonam introducere, *Et aduocans,* inquit, *Ieſus vnum paruulum, ſtatuit in medio eorum.* Vbi non ſe neque Ioannem aut Spiritum ſanctum, quod alij volunt, aduocaſſe dicitur, ſed vnum è paruulis, cuius innocentia atque humilitas naturalis, nec affectata, magiſterium eſſe poſſet ſalutis. Vnde ſequitur,

Mat.10.15.

AMEN *dico vobis, niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in re-* E *gnum cælorum.*] Et notandum quamuis vnum propoſuerit in medio, non ait ſicut paruulus iſte, ſed ſicut paruuli, vt omniũ eorum humilitas & innocentia comprobetur, ne videatur in illo, quem ſtatuerat, aliquid vltra naturam fuiſſe ſuæ ætatis. Quod autem cum in medio eorum proponit, inſinuat quod hæc virtus mul-

A li propius eſt, non Petro, non Ioanni, quàm cæteris, ſed omnibus qui eam elegerint ſequi communis eſt. Non vt ætatem habeant puerilem, ſed humilitatem atque innocentiam, quam illi per ætatem annorum poſſident, iſti per induſtriã, & virtutem habeant puritatis. Nequaquam igitur parum eſt virtutis talium imitatio. Quia ſi quis vir conſtitutus eo vſque mortificauerit vitiles concupiſcentias ſuas in ſpiritu & corporales actus, B vt ſemper mortem Ieſu circumferat in corpore ſuo, ita vt puer qui muliebria nondum tentauit, nec ſenſit motus viriles, iſte talis conuerſus factus eſt ſicut puer, cuius needum ſunt oculi aperti, quos malè apertos in Adam adhuc hodie iam, propter pœnam peccati, valdè dolemus. Et ideo talem, &c. [*Quæ hic deſunt vide in fine huius libri* XIII.]

QVICVNQVE *humiliauerit ſe ſicut paruulus iſte, hic eſt maior in regno cælorum. Et* C *quicunque receperit vnum paruulum talem in nomine meo, me ſuſcipit.*] Quoniam hæc omnia ad Chriſtum referenda ſunt, idcirco in fine concluſit, quicunque receperit vnum paruulum talem in nomine meo, me ſuſcipit. Ac ſi diceret, me ſuſcipit, quia in talibus ipſe ſum, qui ſeipſos ita deiiciunt, vt propter me ad tantam innocentiam redire velint, vt habitudinem quam habent pueri ex ætate, ipſi per ra- D tionem & fidem in ſe ſuſcipiant. Quàm altiſſimè conſideranda ſunt hæc in pueris, ſi quis ad ea vult redire iam conuerſus. Quoniam niſi diligentiſſimè ſcrutata fuerit eorum qualitas, vix ſufficit vlla enarrandi facultas. Tranſit ſiquidem figura de imis ad ſumma, cùm ait, *Quicunque receperit talem in nomine meo, me ſuſcipit.* Non quod tales pueri hoſpitio ſuſcipiendi ſint, qui neſciunt adhuc quicquam quærere, quanquam ex benefactis quæ pro Chri- E ſto in ipſis fiunt, nihil depereat. Sed qui talem ſuſceperit pro nomine Chriſti, aut pro nomine diſcipuli, qualem vult pius magiſter fieri eum, quem ad tantam inuitat peruenire innocentiam, vt propter Deum nihil timidè refugiat, nihil honoris, nihil delitiarum, nihil voluptuoſè requirat; quia forma virtutis eſt, dum

Cap. XVII.

puer ſibi nihil vindicat, nihilque requirit.

Et *qui ſcandalizauerit vnum* (inquit) *de puſillis iſtis qui credunt in me, expedit ei vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & dimergatur in profundum maris.*] Multa ſunt quidem in his verſibus quæ ſibi dogmatizant plurimi, nos verò ſicut & in reliquis locis, ſolam & ſimplicem intelligentiam ſermonis requirentes ob breuitatis compendium eorum plurima prætermittimus, quæ vtiliter dici poterant. Veruntamen quærendum eſt, quomodo puſilli dicantur Apoſtoli, aut reliqui diſcipulorum Chriſti, qui ad hanc perfectionem venire potuerint, ad quam ſicut ad ſpectaculum virtutum, tàm circumſpectè inuitantur à Domino. Nouimus ergo, quia de his paruulis non dicit qui adhuc neſciunt ſcandalizari, ſed de his qui eorum innocentiam potuerunt imitari. Etſi ſemetipſum eiſdem præponit (vt quidam volunt) paruulum, amplior perfectio in eiſdem commendatur puſillis, & ſi puſilli dicendi ſunt qui Chriſtum fuerint imitati. Quod ſi tales magni ſunt quales vult eos fieri, & ad exemplum puerorum feſtinat eos informari, & magni vocantur in regno cœlorum, hi tales quomodo poſſunt ſcandalizari? præſertim cum ſcriptum ſit, *Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum.* (Pſa. 118. 16) Quanquam cum hæc ſententia, etſi generalis eſſe videatur, aduerſus omnes qui aliquem ſcandalizauerint de his qui in Chriſtum credunt, maximè tamen iuxta conſequentiam ſermonis etiã contra Apoſtolos dictum intelligi poteſt, qui interrogando quis maior eſſet in regno cœlorum, videbantur de dignitate inter ſe contendere. Etſi in hoc vitio permanſiſſent, poterant proculdubio eos quos ad fidem vocabãt, ſuo ſcandalo perdere, dum viderent eos, adhuc infirmi fide, inter ſe de honore pugnare. Et ideo benignus magiſter reuocat eos ad humilitatem & ſimplicitatem pueri, qui neſcit de honoribꝰ litigare. Ad cuius profectò exemplum niſi conuertatur quis, huic quidem impoſſibile eſt *intrare in regnum cœlorum.* Hinc quoque patet ſenſus, quia multi conuertuntur vt fiant quemadmodum puer, & ſuſcipiunt habitum diſcipulatus Chriſti, ſed non omnes qui conuertuntur, iam perueniunt eo vſque, vt fiant ſimiles talibus pueris. Et vnuſquiſque eorum tantò minus habet de ſimilitudine puerorum, quantò longè eſt ab habitudine puerili, erga paſſiones carnales, erga timores, & erga oblectamenta vitiorum. In omni ergo credentium multitudine ſunt quidam quaſi nuper conuerſi, vt fiant quaſi pueri, & nondum tamen ſunt facti, quamuis videantur conuerſi. Puſilli habentur in Chriſto & paruuli, receptores ſcandali, quia poſſunt ſcandalizari, & ideo paruuli. Alioquin niſi puſilli & paruuli eſſent, ſcandalum non reciperent. Quibus omninò ſcandali occaſionem non debemus præbere, quoniam & ipſi iam ſunt in Chriſto. De quibus in Pſalmo dicitur, *Benedixit omnibus qui timent Dominum, puſillis cum maioribus.* (Pſa. 113. 13) De quibus puſillis, quia iam benedicti ſunt à Domino, & renati in Chriſto, dicit. *Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis, qui in me credunt, expedit ei vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius*, ſeu cætera. Teſtatur Hieronymus hoc loco, quod ſecundum ritum Prouinciæ loquatur Chriſtus, quamuis alij doctores aliter hoc dogmatizent, quod iſta fuerit conſuetudo apud veteres Iudæos pro maioribus criminibus, vt hac reus plecteretur pœna, iudicio condemnatus; ligato ſiquidem ſaxo ad collum eius, ſicque in profundum dimergebatur cuiuſque abyſſi. Quod ſaxũ Dominus, iuxta Matthæum & Marcum, molam aſinariam vocat, licet Lucas tantummodo eam lapidem appellet. Nulli dubium quòd molæ aſinariæ apud Iudæos fuerint, ſicut & apud plurimas gentes. Idcirco quamuis lapide qualicunque plecteretur dimerſus, tamen quia tantus erat lapis ille, vt aiunt, quanta eſt aſinaria mola, iure Dominus eandem pœnam talibus commendat verbis; vt & reis denunciet quid vtilius ſit eis ad medelã mali, & ex ipſo vſu molæ ſenſum euidentiorem cõmendat Doctrinæ ſuæ cunctis legentibus. Tamẽ interdũ ad litteram ſic intelligendũ eſt, quod melius ſit ei, multoq; vtilius qui vnum eorũ ſcandalizauerit in præſentiarũ breuẽ recipere pœnã etſi graue, quã æternis ſeruari cruciatibus, quia non iudicat Deus bis in idipſum. Sed quia ſolent multi noſtrorum iſta extenuare ſenſibus, & nequaquam fieri debere, cùm & mors tam grauis ſola perficiat ad pœnam, & neſcio quomodo id vtile poſſit expetere, quod vltimum eſt omniũ malorũ ad pœnã. Quapropter quid ex hoc ſentiẽdũ ſit, quærendũ eſt, præſertim cum nec Dominus id iubendo percenſeat, ſed quid vtilius ſit vnicuiq; inſinuat. Veruntamen tot tantæque res non

otioſè dictæ creduntur à Domino, vt mola non qualiſcunque, ſed aſinaria ſuſpendatur in collo eius, & demergatur, non alicubi quàm in profundo maris. Quod ſi non eſſet hoc magnum delictum, nequaquam tam atrociter damnaretur. Deinde, cum & conſuetudo ſcandalizandi pro paruis minimiſque rebus perpenditur, videtur impoſſibile eſſe vel ſeruari debere, non dico ad litteram, quæ hortantur, ſed etiam nec ipſa ſcandala eorum qui ſcandalizantur, attendere. Quapropter ſicut differentia eſt eorum qui ſcandalizantur, ita & propter quod ſcandalizantur, vel in quantũ ſcandalizantur. Quoniã non omnes commotiones animi ſcandala eſſe admodum dicere debemus, licet ſcandalorum ſint ſpinæ; quia etſi commouetur animus ad iram vel triſtitiam, non tamen diuiditur à cõpage charitatis vel vnitate corporis. Quapropter pro talibus & huiuſcemodi ſcandalis, quę inter fratres etiam germaniſſimos accidere ſolẽt, quamuis vitanda ſint & dolenda, ſi acciderint, nunquam dixerim quod talis tantaque pœna reis pro quorum euenerunt culpa adhibenda ſit, quanquam ſit pro his in alterutrum ingemiſcendum. Quoniam etſi ille reus eſt qui intulit, nec ille tamen inculpabilis eſt, qui in tã parua re ſcandalizatur. Quod ſi nõ potuerit ſcandalizari in re parua ſeu magna frater, quia perfectus eſt, & dilexit multum legem Dei, nunquid ideo ille alter immunis eſt à culpa? Alioquin ſi ita eſſet, Alexander ærarius qui Paulo multa mala irrogauit, alienus à reatu eſſet. Sed quia non eſt ita, ideo Paulus ait, reddet illi Dominus; cui, ni fallor, melius eſſet ſi ad collum eius hæc mola aſinaria ſuſpenſa fuiſſet, & dimerſus eſſet in profundum maris pro ſcelere ſuo, quàm in talibus perſeueraſſet. Quod cauens Apoſtolus ne vlli de ſe ſcandalum præberet, *Bonum eſt mihi*, inquit, *carnem non manducare & vinum non bibere in æternum*, *quàm vt fratrem meum ſcandalizarem*; quoniam malum eſt homini, qui per offendiculum manducat aut bibit. Similiter & in cæteris actibus, in quibus ſcandala generantur aut nutriuntur. Et ideo cauendum ne vlli præbeamus occaſionem, quia ſcandalorum multa ſunt genera, ſed nulla, vt æſtimo grauiora fiunt, quàm in reſiſtendo Doctoribus, certè aut ipſi Doctores ſi exẽplo ſuo auditores ſuos malè corrumpant. Eſt tamen in his & alius ſenſus de mola aſinaria, nec prætereundus. Dicunt enim

Rom. 14. 21

A quod molæ opus labor ſit cæcitatis, nihilque tam cæcum quàm ſtultitia, nihilque tam graue, quàm auaritia. Vnde congruit cupiditas ſeu auaritia rerum temporalium, quia colligata eſt in corde ſtulti ac cæci, vt eundem ſtultum cum pondere ſuo deducat ad interitum. Dicunt enim quod molæ clauſis iumentorum oculis aguntur in gyrum. Et ſub aſinæ quidem nomine frequenter gentilitas deſignatur. Nec immeritò, quia gentes quid
B agant neſciunt, & in vitæ ſuæ opere detentæ ignorantia cæci laboris continentur. Iudæis verò legis ſcientia credita eſt, & iter vitæ præſtitum, quaſi Chriſti Apoſtolos, qui puſillus grex ſunt vocati, ſcandalizauerint, tolerabilius alligata collo mola aſinaria dimergerentur in profundum maris, id eſt, gentium vertigine depreſſæ, ſi profundiſſima ignorantia ſæculi traherentur, omninò quia illis leuius fuiſſet neſciſſe Chriſtum, quàm prophetatum non recepiſſe. Vtilius quidem ad
C medelam peccati eſt homini qui grauiſſimo trahitur onere peccatorum, vt ſic dimergatur in profundum maris, quo draco habetur quem formauit Deus ad illudendum ei, & puniatur corpus quod tantùm aggrauat animam; quia poſtea extra dolores erit, qui pertulerit quaſi in profundo maris longam pœnitudinem ad interitum carnis, tractus mola aſinaria deorſum. Verùm & molarum differentiæ ex hoc loco iure quæruntur, quia ſunt & humanæ, ſunt & aſinariæ atque iumen-
D torum. Humana ſiquidem mola illa eſt, de qua dicitur & erunt duæ molentes ad vnam molam, *Vna aſſumetur & vna relinquetur*. Aſinaria autem iſta eſt, quæ imponitur ſcandalizanti vnum de puſillis in Chriſtum credentibus, vt demergatur in profundum maris; quoniam ſicut multa differentia eſt peccatorum, ita & pœnarum. Vnde non irrationabiliter dici poteſt, vt dixi, corpus grauiſſimum hominis mali, mola aſinaria quam ſibi alligauit acſi loro peccati, qua ſemper mola
E preſſus trahatur deorſum. Propterea neceſſe eſt talis mittatur extra Eccleſiam, & redigatur ad pœnitẽtiam. Sed nemo hanc molam ſecum niſi cæcus trahit. Vnde & Samſon ille fortiſſimus, non prius ad molam vt molat, mittitur, quàm ei oculi eruantur. Qua cæcitate quicunque percuſſus fuerit in circuitu acſi impius iugiter ambulat, curis ſæculi & oneribus facinorum ſuorum vſque ad ima inferni malè depreſſus.

Mat. 24. 41.

Cap. XVII.

V Æ *mundo* (inquit) *à ſcandalis. Neceſſe eſt vt veniant ſcandala. Veruntamen væ homini illi, per quem ſcandalum venit.*] Multa Dominus & Saluator noſter de ſcãdalis diſputat; quia & ſcandalorum multa ſunt genera, multæque occaſiones per quas ſcandala oriuntur & veniunt. Veruntamen non niſi qui in mundo & de mundo ſunt, vnquam ſcandalizantur. Et ideo ait, *Væ mundo à ſcandalis*, quia qui de mundo ſunt, omnia ſcandala eis adferunt væ, B qui autem extra mundum ſunt, arbitror quia iam ſcandalizari non poſſunt. Idcirco cum dicit, *Væ mundo à ſcandalis*, non credo quod de elementis dicat cœli ac terræ, ſed ſecundum ſcripturarum conſuetudinem terrenos quoſque ac carnales homines deſignat, qui radicem cordis in amore mundi fixerunt; de quo mundo
Ioan. 5.19. alibi dicitur, quod *Mundus in maligno poſi-*
Idem. 1. 9. *tus eſt.* In quo mundo, *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat* (inquit) *& mundus per eum factus eſt & mundus eum non cognouit.* Et quia eum non cognouit, ideo in mali- C gno relictus eſt, quo priuſquam veniret, vera lux in hunc mundum poſitus erat. Cui profectò mundo imminet væ à ſcandalis, quia in eo & ex eo oriuntur ſcandala & nutriuntur in vniuerſo orbe terrarum. De quo fateor mundo non erant iam diſcipuli Chriſti, ſicut nec Magiſter eorum de hoc mundo erat. Et ideo nemini eorum væ à ſcandalis erat, in quantum vnuſquiſque eorum iam mente extra mundum erat. Et ideo pius Magiſter ait D
Idem. 16. 6 ad Patrem, *Pater manifeſtaui nomen tuum hominibus, quos dediſti mihi de mundo.* Et
Idem. 17. 9 poſt pauca, *Ego*, inquit, *pro eis rogo, non pro mundo rogo, ſed pro eis quos dediſti mihi.* Vbi manifeſtè oſtendit, quod iuxta prædeſtinationem Dei, iam iſti de mundo non erant; & ideo pax multa illis erat potius quàm væ, quia legem Dei ex corde iam diligebant. Siquidem & Chriſti diſcipulo quamuis in mundo vndique ſcandala ferueant & crebreſcant, nullum imminet væ, eo quod non tangant ſcandala E eum ſi non fuerit de hoc mundo in quo væ abundat; quia vbique in eo exardeſcunt ſcandala. Quod ſi quilibet paruulus qui iam videtur eſſe Chriſti diſcipulus, ſcandala mundi in ſe receperit, aut propter inconſtantiam fidei ſuæ, aut quia non ex toto corde credidit, vel quia non ex toto Deo obedire conſenſit, tanta ſiquidem eum ſcandala omninò comprehendent, quantis fuerit rebus obligatus

A in mundo. Et notandum quod ait, quia *neceſſe eſt vt veniant ſcandala.* Quod ſi veniunt, quærendum vnde veniunt & per quos & ad quos veniunt. Quia omninò, quamuis neceſſe ſit vt veniant, nunquam niſi à malo & per malos ad imperfectos veniunt, quorum inſtinctor & propagator, per homines malos ad quos accedit, ac ſi ad vaſa ſua, non niſi diabolus intelligitur, qui principatur in filios diffidentiæ, B & per eos exercet ſuas artes, vt vltra latenter nocere poſſit. Propterea multo peius eſt illi qui ſcandalizat, quàm qui ſcandalizatur. Et quia neceſſe eſt vt veniant ſcandala, tolerabilius eſt, vt per eos veniant, qui alieni ſunt à Dei cultura, quàm per eos qui videntur fideles eſſe; Quibus & maius incumbit væ per quos contingit, quàm paruulis & mundo cui contingit. Quia remiſſius erit Tyro & Sydoni quàm illis ciuitatibus quas Dominus ſuis virtutibus non potuit corrigere & conuertere. Veruntamen etſi his væ eſt, qui de mundo & in mundo ſcandala ſemi- C nant & nutriunt, nec immunes ſunt à reatu & culpa quibus & væ dicitur, quia miſcuerunt ſe mundo, cui eſt totum væ voluntate recepta vt ſcandalizarentur cum mundo. Tamen illis grauius væ reſtat per quos ſcandalum venit, quoniam præbuerunt ſe ſpiritibus immundis ad ſcandalizandum homines infirmos & mundiales, feceruntque ſe ſathanæ miniſtros. Etiam etſi magni fuerint in Eccleſia, quos non queant ſcandalizare, vt ſupra iam diximus de Paulo cui Alexander ærarius D multa mala ingeſſit, vt ſcandalum fieret Euangelio eius, non ideo tamen immunis fuit à reatu, quamuis minus potuerit implere quæ voluit. Sic & omnibus erit qui ſcandalis deſeruiũt & ſeruos Dei in aliquo ſeruitutis Chriſti officio ſcandalizare non metuunt; quoniam etſi non in præſentiarum talis eis infertur pœna, verùm quia nihil minor ſequetur vindicta quàm quæ comminatur à Domino. Sed & qui præſunt hanc cauere debent ſen- E tentiam, ne fortè ſuis actibus ſcandalizent ſibi ſubiectos, quia ab eis hæc omnia atrocius exiguntur à quibus non dico ſcãdala tantùm, ſi intulerint, verùm niſi lucra reportauerint talentorum, pœnas luent pro ſibi commiſſis. Porrò quod ait, neceſſe eſt vt veniant ſcandala, videtur eos immunes facere à culpa, qui aliis intulerint ſcandala, quia faciunt quod neceſſe eſt, iuxta vocem pij magiſtri, vt fiant. Sed nõ ita intelligendum, etſi Lucas ad-

Cap. XVIII.

ſunt, ideò præmonet, quia aliter eſſe non A potest, niſi vt veniant, vt caueamus ea antequam veniant, quoniam væ eſt illi per quem venit. Sed ne fortè cogitaret aliquis, quid agendum eſſet de fratribus, qui infra Eccleſiam quam ſæpè ſcandala faciunt, continuò de his dicit, *Si manus tua, vel pes tuus, ſeu oculus ſcandalizat te, proiice eum abs te.* Si fortè fuerit aliquis in Eccleſia manus benè operando, vel pes primum bene gradiens in via Dei, vel oculus qui doceat lumen vitæ, capiti ſuo in- B hærens Chriſto, ſi autem quilibet eorum conuerſus fuerit retrorſum non adhærens capiti ſuo, neque mandata vitæ cuſtodiens ſcandalizauerit membra Chriſti ſana, neceſſe eſt dicat caput huiuſmodi oculo, vel pedi, ſeu manui, non es mihi neceſſarius, ſed præcidens proiiciat eum à ſe; melius eſt enim vt reſiduum corpus intret ad vitam æternam ſine membro ſcandalizante, quàm totum corpus Eccleſiæ morbo ſcandali per omnia membra ſerpente, mitti in gehennam. Debe- C mus autem hoc vti teſtimonio contra domeſticos noſtros, qui quaſi membra, ita nobis dilectione coniuncti ſunt & compacti, ſiue contra parentes, ſiue amicos familiariſſimos; quibus parcere non oportet animæ noſtræ nocentibus, quos præcidere debemus à nobis etiamſi pater ſit vel mater antequam à capite Chriſto ſcandalizati recedamus; ad hoc quippe venit Ieſus gladium mittere in terram, vt eo præcidamus omnes paſſiones noxias à nobis, & omnia membra nobis ſcandala gi- D gnentia.

VIDETE (inquit) *ne contemnatis vnum de puſillis iſtis qui in me credunt: dico enim vobis, quia Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei qui in cælis eſt.* Arctiſſimum vinculum mutui amoris imponit, ad eos præcipuè qui verè credunt in Domino, quos contemnere non oportet. Sed conſiderandum quinam ſint puſilli quos prohibet contemnere, & quorum *Angeli ſemper vident faciem patris.* (Mat. 18.10) Nunquid de his paruulis vel puſillis dicit, ex quibus E erat vnus quem ſtatuit in medio eorum, ad cuius innocentiam redire iubet Apoſtolos? Nunquid eiſdem Apoſtolis mandat, ne tales cõtemnere præſumant, cum nec ſit in eiſdem paruulis quid iubere debeant, neque Apoſtoli quid contemnere? Niſi fortè hoc velit dicere, ne contemnant eorum innocentiam. Sed melius arbitror generale hoc præceptum eſſe, vt omnes obediant Apoſtolis, Apoſtolicisque viris, quos ad innocentiam prouocarat puerorum, & tranſiuit de ſpecie, ſicut quam ſæpè conſueuit ſcriptura diuina, ad genus, de forma, ad formam, de his paruulis qui per ætatem adhuc innocentiam retinent, ad eos qui per gratiam innocentes facti ac puſilli, iam pro aliis laborant. Quos laborantes contemnere non oportet, ne & in his Chriſtus contemnatur. Et nec mirari debemus, quia Apoſtoli aut Apoſtolici viri, puſilli vocantur, cum & ipſi in virtute Chriſti hoc facti ſunt, & ad eorum innocentiam, ad quam prouocantur, redacti, vnde ab ipſo Domino & *puſillus grex* vocatur. (Luc. 12.32) E contrariò etſi multi dogmatizent, puſillos & alios paruulos eſſe intra Eccleſiam, qui adhuc lacte paſcuntur, quod hæredes ſint regni cœleſtis, iſti tamen præcipuè paruuli dicuntur, & de his magis intelligendum eſt quos conſtituit Doctores & Magiſtros, ne vllus eorum contemnat, quia nulli humiliores eſſe poſſunt, & veri innocentes, quàm ipſi eſſe debent. *Quorum*, inquit, *Angeli ſemper vident faciem patris mei.* Magna dignitas eorum qui ad hanc potuerunt peruenire innocentiam, vel qui tales ſunt quorum non eſt contemnenda doctrina. Quoniam etſi minus adhuc ſapiunt vel poſſunt, Angeli eorum multum ſapiunt & poſſunt, qui ſemper Deum vident, & in eo multum poſſunt. Nulli dubium eſſe credo, & ex auctoritate diuinarum Scripturarum firmatum, Angelos in miniſterio eſſe poſitos eorum qui hæreditatem accepturi ſunt æternæ vitæ; vt ſinguli per ſingulas principentur Prouincias vel regna, in tantùm vt etiam ſinguli ſuos habeant Angelos, maximè qui à Deo prædeſtinati ſunt, quorum hæreditas eſt æternæ vitæ promiſſio. Vnde vt dixi abſoluta auctoritas eſt, quod horum puſillorum Angeli eorum orationes offerant Deo, ex quo incipiunt aliquid offerre quod dignum ſit Deo, quia vt dignum eſt, miniſtri conſtituti ſunt Eccleſiarum Dei, *Et adminiſtratory* vocantur (Heb. 1.14) *Spiritus* à Paulo Apoſtolo, qui omnium vota orationeſque offerunt Deo, ſed per Chriſtum quorum officio coram ſummo Deo cottidie credentium inferuntur preces & referuntur ad nos vſque impetrata. Quapropter etſi terribile eſt eos contemnere puſillos, qui adhuc in fide parui ſunt, & in officio, terribilius eſt eos conculcare qui vota omnium offerre videntur, ad quorum officia, vt plures aiunt, ſuper os conſtituti ſunt Principes, qui eorum

CAP. XVIII.

peragunt abſque dubio officia, qui altaris eſſe probantur miniſtri. Et ideo periculoſiſſimè illi contemnuntur, quorũ deſideria ac poſtulationes Angeli quotidie offerunt. Quia nemo mortalium adhuc in carne peccati per ſe dignus eſt; idcirco prouiſum eſt à clementiſſimo Deo vt per manus Angelorum vota perferantur hominum & preces ad ipſum æternum inuiſibilem Deum ambitioſè, vt quidquid minus eſt nobis in natura, fiat acceptum ſacrificium noſtrum ex Angelico famulatu. In quibus profectò verbis & ſententiis ac dictis, multa ſunt quæ à multis proponuntur de his & quæruntur, ſed nos vtramque viam temperantes pauca de plurimis elegimus; in quibus vera doctrina commendetur. Cæterum qui volunt aſtruere de paruulis in Eccleſia hoc dictum eſſe, dicunt quod non habuit neceſſarium Chriſtus mandare de magnis & perfectioribus fidelibus non contemnendis, ſed ſimpliciter de puſillis iñ fide. Vnde nec dixiſſe aiunt, non contemnatis vnum de iſtis omnibus, ſed vnum de puſillis iſtis, quos ipſe cognoſcebat puſillos eſſe. Similiter & qui perfecti ſunt vt Paulus Apoſtolus, qui ſe *minimum* vocat *Apoſtolorum*, ſcandala recipere non poſſunt: quoniã *pax multa diligentibus legem, & non eſt illis ſcandalum.* Tamen iuxta Ezechielem poteſt eſſe iuſtus, qui operatus ſit ſecundum omnia quæ operari ſolet iuſtus, is ſi receſſerit à mandatis Dei & fecerit ea quæ ſolet impius operari, priores iuſtificationes eius obliuioni traduntur. Qui niſi poſſet ſcandalizari & de bonis & ſanctis operibus ad iniqua tranſire, ſicut è contrario & de malis ad bona, nequaquam Propheta talia propoſuiſſet contra ſpeculatorem à quo anima requirenda cenſetur. Tradunt autem & alium ſenſum cum ait, *Ne contemnatis vnum de puſillis iſtis.* Quod ideo dixerit, quia per manum & pedem ſe, nõ oculum, quoſlibet caros & eximios in Eccleſia poſitos, ſi ſcandalizarint nos abiicere iubet, ne fortè auſteriores in his eſſe velimus quàm expediat. Et temperat ſententiam ſuam ne contemnamus eos acſi zelo Dei ducti, & non ſecundum ſcientiam ſeu charitatem Chriſti. Ac ſi diceret, ſic præcipio ſeueritatem in membris tenere corporis, vt ſimul pietatem charitatis, & clementiam fraterni amoris doceam, vt per veſtram ſalutem etiam illorum quæratis ſanitatem. Quia *Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei.* Quorum officio & pre-

1.Co.15.9.

Pſa.118.16

A cibus poſſunt reconciliarij, vt ſanentur in corpore Chriſti. Quapropter nec negandum, quod vnuſquiſque renatus in Chriſto ſuum habeat Angelum cuſtodem, ſed quomodo ſemper videant faciem patris, *In quem deſiderant proſpicere,* teſte Apoſtolo, cum & Deus Trinitas inuiſibilis eſſe dicatur, non parua quæſtio eſt, niſi quia ſic eſt inuiſibilis vt nemo eum Angelorum totum prout eſt, videat. B Vident eum tamen ſinguli eorum prout eis datum eſt, ſecundum excellentem eorum naturam & gratiam, ita vt nec amor & deſiderium eorum anxietatem generet negatæ viſionis, ſed ſatietatem, & tantùm vident, quantum deſiderant. Nec ſacietas viſionis faſtidium, quos replet ipſa viſio claritatis, affert, quia tantùm eum vident, quantùm eorũ natura videre poteſt, & ideo ad hoc deſiderant, vt eum ſempet ſine faſtidio amient. Et amant quem vident, ita vt ſemper eum videndo, ſine vlla anxietate ament ac deſiderent. Quod ſi quæritur, quid agunt quando ad C nos veniunt, vtrumne eum videant? Credendum eſt; quod nunquam niſi in eo ſunt; quia per eum currunt & veniunt qui vbique eſt, & ideo nunquam ab eius viſione recedunt. Faciem autem patris quam vident, more humani eloquij appellat, non quod in Patre, aut in illa indiuidua Trinitate aliquid corporeum ſit; vel vlla lineamenta corporis; ſed faciem Patris ſeipſum Chriſtus vocat, quem ſemper vident Angeli & per quem patrẽ vident; quia ſicut nemo venit ad patrem, D niſi per filium, ita nemo videt patrem, niſi per ipſum filium; quia nemo nouit ipſum niſi filius, & cui voluerit filius reuelare.

VENIT *enim filius hominis ſaluare quod perierat.*] Quia dixerat, *Videte ne contemnatis vnum ex puſillis iſtis*, ideo adiungit, quia, *Venit filius hominis ſaluare quod perierat*, acſi diceret, venit quod puſillum eſt quærere & ſaluare; ideo magis iam quod ſaluatum eſt per fidem, nolite perdere. Sequitur.

E QVID *vobis videtur; ſi fuerint alicui centum oues, & ſi errauerit vna ex eis, nonne relinquet nonaginta in montibus, & vadet quærere eam quæ errauit; & ſi contigerit vt inueniat eam* &c.) Eadem replicat & reinculcat quæ ſupra dixerat, vt nemo eos contemnat quos venit filius hominis quærere & ſaluare, & in humeris ſuis acſi Paſtor reportare ad gregem, vt ex hoc inſinuaret quàm periculoſiſſimum ſit eos contemnere quos Chriſtus Paſtor ouium, cum tan-

Cap. XVIII.

ta diligentia quæſiuit in terris, vt eos pro-
priis humeris reportaret ad cœlos & ad
conſortium ſupernorum ciuium, quorum
Angeli ſemper vident faciem patris, quos re-
liquit nonaginta & nouem in montibus,
aut in deſerto, & venit vnam quærere
quæ errauerat. Ad hoc quippe tantùm
exaggerat dignitatem noſtræ redemptio-
nis, ne contemnantur malè qui in Chri-
ſto credunt, quorum eſt ipſe Paſtor. Pro-
pter quos reliquit Angelicam dignitatem
in cœleſtibus, quorum ſunt ipſi conſortes
Angeli; & in eorum obſequiis vt mini-
ſtrent, à Deo, preces & vota in miniſte-
rio deputati. Vnde Daniel ait in viſione
Dan.7.10. ſua, *Millia millium miniſtrabant ei, & de-
cies centena millia aſſiſtebant ei.* Quia etſi
alij ſunt qui aſſiſtunt, alij tamen qui mini-
ſtrant in miniſterio poſiti, & ſemper vi-
dent faciem patris. Homo autem iſte iux-
ta Lucam, quem Matthæus indifferenter
poſuit, ipſe Chriſtus eſt, qui venit quæ-
rere quod perierat, per hoc quod, *Ver-
Ioan.1.14. bum caro factum eſt, & habitauit in nobis.* V-
nam ergo ouem venit quærere, quæ om-
ninò genere eſt vna & non ſpecie, eo
quod per hanc vnam ouem omne genus
eorum deſignat, qui requiſiti & inuenti
reportantur à Domino cottidie ad gre-
Luc.19.10 gem. Et hoc eſt quod dixerat, *Venit filius
hominis ſaluare quod perierat.* De qua ni-
mirum oue Dauid plangens & dolens lõ-
Pſal.118. gè retro dicebat. *Erraui ſicut ouis quæ pe-
176. rierat, quære ſeruum tuum Domine.* Sed quid
ille orabat Euangeliſta probat & dicit,
quia homo factus eſt iam impleſſe quæ
Propheta gemens orabat: quære ſeruum
tuum Domine, quia erraui ſicut ouis quæ
perierat. Sentiebat ſe Patriarcha Dauid
in Adam malè erraſſe ac deperiiſſe, idcir-
co dicebat, *Erraui ſicut ouis quæ periit.* Quia
in illo ipſo Adam ſe deperiſſe ſciebat &
1.Cor.15. aberraſſe; quia *In Adam omnes moriuntur*,
22. rogat vt per Chriſtum omnes viuificen-
tur. Vnde & quidam codices Græcorum
pro eo quod nos habemus, *quære*, ζῆσον,
habent, id eſt, viuifica. Vt ſit ſenſus, viui-
fica ſeruum tuum, quia mortuus iacet in
Adam. Sed melius ζήτησον, quod eſt *quære*,
alij codices habent, quamuis vnus ſit ſen-
ſus. Sed oportunior eſt huic loco *Quære
ſeruum tuum.* Quoniam ouis quæ erraue-
rat quærenda erat à Paſtore ne periret. Fa-
tetur lapſum ſuum Propheta in eo in quo
eſt ei cum omnibus commune conſor-
tium. Quia nemo qui in Adam non ſit
mortuus abſque eo, qui ſolus inuentus eſt,
Pſal.87.6. *Inter mortuos liber.* Sed iſte quia ſicut ouis

A perierat. quia in illo primo Adam aberra-
uerat à via, ideo rogat vt requirat eum Pa-
ſtor bonus. Nemo enim perit, qui per-
fectè cognoſcit errorem ſuum. Quid eſt
ergo dicere, quære ſeruũ tuum, niſi quæ-
re lapſam & erroneam ouem tuam? Veni
Paſtor Domine Ieſu quære ſicut ouẽ Io-
ſeph, quia errauit ouis tua dum tu mora-
ris in montibus. Relinque nonaginta &
nouem oues tuas ſecurus, quia nullus eſt
lupus quo tu eas relinquis, nullus malus
operarius, nullus & mercenarius: veni per
B temetipſum, quære ouem quæ errauit, re-
porta confractam & debilem quæ perie-
rat. Sicque factum eſt vt orauit, venit,
quæſiuit, inuenit, & propriis humeris, ſi-
cut præſens parabola teſtatur, reportauit.
Nam ouis illa quæ perdita eſt in Adam,
inuenta leuatur à Chriſto, & propriis eius
humeris vt dixi, impoſita, quia languida
ac laſſa, multis vexata morbis per ſe redi-
re non poterat, neque per liberum arbi-
trium, vt quidam male ſentiunt. Ergo
leuatur in humeris eius, in quibus factus
C eſt Principatus etiam glorioſus. Qui pro-
fectò humeri crucis brachia ſunt, illic no-
ſtra peccata ſuſtulit & portauit; in illa no-
bili ceruice pij Paſtoris, nobiles facti re-
quieſcimus & portamur, vbi quamuis vna
dicatur ouis, omnes fuimus; quia omnes
vnum corpus ſumus, ſed multa membra.
Diues igitur Paſtor noſter, cuius nos om-
nes centeſima portio vix ſumus. Habet
namque nonaginta nouem oues in ſuper-
nis montibus, vbi amœna ſemper ſunt pa-
D ſcua, ſemperque virentia. Et notandum,
quod & Angeli etiam ipſi oues vocantur,
quorum Chriſtus eſt Paſtor, & ipſi oues
& agni. Non tamen à natura oues Ange-
li ſunt, ſicut nec homines, ſed figuratè
dicuntur; eo quod eorum omnium inno-
centia indefeſſa ſequitur Chriſtum ag-
num inter paſcua vitę, & deducit illos ip-
ſe ad fontes aquarum. Vbi ſi quæris le-
ctor, cur nonaginta & nouem oues dicũ-
tur relictæ in montibus, cum innumera-
biles ſint greges in eo deſerto quos reli-
quit, noueris quia ideo de plurimis quæ
dicenda erant pauca carpſimus, eo quòd
hæc parabola præcedentium patrum di-
ctis famoſiſſimè explanata eſt, non minus
Græcorum quàm Latinorum tractatibus.
Sed quia omnes dixerunt, quod hic fini-
tus numerus pro infinito poſitus ſit:
quærendum, quare nonaginta & nouem
tantùm relictæ dicuntur? Non igitur du-
bito, quod ſentẽtia non vacat à myſterio:
Sed quia nouem ſunt ordines Angelorum

Cap. XVIII. ſcriptura teſtatur diuina. Ideo hunc numerum poſuiſſe credimus, quia tantùm valent nonaginta & nouem ad ſacramentum præfigurationis, quantum ſoli nouem, qui eſt tertius quadratus numerus; & quia ſub iſto numero nouem Angelorum dicuntur eſſe ordines, vnum eſt acſi dicantur nonaginta & nouem, vt ſoli nouem intelligantur. Sed quia in ſingulis eorum ordinibus nullus præfiguratus eſt numerus, nec ſciri poteſt ab vllo mortalium quantus ſit, propterea non immeritò finitus pro infinito ponitur, ita vt benè tertius quadratus accipiatur, ne aut Trinitas deſit in numero, aut quadratura numeri deſit in Trinitate firma & ſtabilis, ac conquadrata, ne vllis vnquam ſæculis moueatur ac confundatur. Quos omnes in montibus iuſtitiæ reliquit, de qua iuſtitia Propheta ad Deum dicit, *Iuſtitiæ tuæ ſicut montes Dei.* Et ideo quia eos in his mōtibus firmatos reliquit, ad nos ſecurus venit: quia, *Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.* Vnde pro conuerſo vno peccatore magis gaudium fit in cœlo, quàm ſupra nonaginta nouem iuſtis qui non indigent pœnitentia ob conſeruatam iuſtitiæ lætitiam in cœleſtibus. Et ſi quidam eximius Doctorum hunc numerum relictarum ouium, de his dictum accipiat ouibus, quas reliquit in deſerto, non de Angelis quidem, ſed de ſuperbientibus quibuſlibet hominibus, quos ſuperbos ſignificat tanquam ſolitudinem gerentes in animo, dum ſolos ſe videri volunt, quibus ad perfectionem vnitas deeſſe probatur. Cum enim inquit, quiſque à vera vnitate diuellitur, ſuæ poteſtatis eſſe cupiens, per ſuperbiam vtique diuellitur. Non enim ſequitur vnum quod Deus eſt, ideoque vt ipſe ait in nonaginta nouem ouibus, ponit eorum ſignificationem. Qui de ſe quidem præſumentes, peccatoribus ad ſalutem redeuntibus ſe anteponunt. Vnum itaque deeſt, & ad nouem, vt decem ſint, & ad nonaginta nouem, vt centum ſint; etſi per cæteros huiuſmodi numeros hoc conſideres, ita inuenies. Variari namque per breuitatem & magnitudinem eorum numeri poſſunt, quibus vnum deeſt vt perficiantur, ipſum verò vnum ſine varietate in ſeſe manet. Qui cum acceſſerit nonaginta nouem ouibus in ſolitudine ſuorum delictorum commorantibus, centenarius perfectus numerus redintegratur. Quia niſi per pœnitentiam omnes peccatores receperint hanc vnitatem in ſe Deo reconciliati, extra hunc numerum qui in dextris leuatus coronam exprimit, remanebunt.

Psal. 35.7.

Psal. 32.6.

A

Cap. XVIII. Pia quidem intelligentia ſanctiſſimi Doctoris, ſed illa verior commendatur in qua reliqui omnes tam Græcorum quàm Latinorum Doctores concordare videntur. Et omnis hæc parabola hoc inſinuat, quod pius Paſtor inde ad nos venit, vbi eas oues reliquit, non imperfectas aut vitiatas, ſed in minuto numero propter eos qui ceciderant. Qui profectò numerus ex vnitate reſtauratur, vt centenarius perfectus in dextris inueniatur, & ideo non quinquaginta, nō ducētas dixit, ſed centum. Et ex his vnam perdidit, vt oſtenderet, non ex damno tantùm fuiſſe dolorem in cœlo, verumetiam & ex numero. Namque amiſſio vnius totum diſſipauerat centenarium numerum; quia & dexteram redigerat ad ſiniſtram, vt diſpendio vnius ſiniſtra clauderetur omnis, & dextra nihil haberet. Nonageſimus & nonus numerus in ſiniſtra latet clauſus, & conſtrictus hæret, & tenetur concluſus. Qui tamen vbi vnius perceperit & ſenſerit augmentum, mox ad palmam dexteræ tranſit, mox centenarij numeri peruenit ad coronam, non quod Angelorum illorum qui remanſerant, quos reliquit, vlla eſſet imperfectio, ſed imminutio numeri certa imperfectio erat; quia qui facit eſſe quæ non ſunt, perdita ſic requirit, vt teneat quæ reliquit; & amiſſa ſic inuenit, vt quæ ſeruata ſunt in cœleſtibus, non amittat. Vnde magis de Angelis id dictum credimus, in quibus & pro quibus deinceps lætitia, ſicut nec imminuta, ita nec aucta aut immutata eſt, ſicut de hominibus quos quæſiuit auctor ſalutis, & quæſitos inuenit, inuentos verò propriis reuexit humeris ad gaudia æternæ vitæ. Vnde conuocat eoſdem Angelos amicos ac vicinos, & dicit: congratulamini mihi, quia inueni ouem meam quam perdideram. Perdiderat autem eam, quæ cum prius in dextris creata eſſet, corruerat ad ſiniſtrā. Nec igitur poterat perfectio eſſe, quo centenarius numerus imminutus erat. Sed mox cum numerus de ſiniſtra in dexteram transfertur, centenarius reformatur. Qui formatus, mox corona in eo exprimitur, vnde & iudex Chriſtus in futuro oues quidem (quæ eſt tota Eccleſia) ſtatuet in dextris, hœdos autem in ſiniſtris relinquet. Sed quomodo agmina in ſupernis montibus Angelorum reliquerit, qui nunquam cœlos, ſicut nec patrem reliquit, quærendum æſtimo; quatenus quid

B C D E

Cap. XVIII.

quid ſit reliquiſſe eius intelligamus. Quia nũquam reliquiſſe rectè dicitur cum quibus ſemper fuiſſe probatur: Vnde fatendum, quod ſicut iſte in hoc Euangelio loquitur, quia reliquit Patrem & venit in mundum; ita reliquit & Angelos in cœleſtibus, & venit in terris. Reliquit autem Philip. 2.7 cùm *ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens.* In qua nimirum forma, quia illam noſtram aſſumpſit naturam venit in mundum vbi erat prius, non relinquens oues illas quodammodo cum quibus erat & prius. Hoc quippè reliquiſſe fuit ſemetipſum exinaniſſe, ſicut & ouem hanc à gregibus oberraſſe, quia in Paradiſo poſitus primus homo per culpam, paſcua vitæ perdidit. Sequitur.

AMEN *dico vobis, quia gaudebit ſuper eam magis quàm ſupra nonaginta nouem quæ nõ errauerũt.*] Lucas verò cõcelebrationẽ in huius gaudij mẽtione dedicat, cùm ait, quia conuocat amicos & vicinos Paſtor huius ouis, dicens illis, *Congratulamini* Luc. 15.6. *mihi, quia inueni ouem meam quæ perierat.* Quæ nimirum congratulatio quamuis ſimul ſit amicorum & Paſtoris, maius tamen Paſtoris videtur eſſe gaudium, cui congratulantur amici & vicini propter gaudium acquiſitæ ouis. Qui profectò vicini & amici quoniam ſunt rationabiles, non immeritò hominum rationabilium redemptione lætantur, charitate repleti, quorum famulatu ac miniſterio, quia prouehuntur ad eorum conſortia, nec immeritò gaudent de tanto Regis ſui triumpho. Vnde Dominus vt ad hanc ingentem lætitiam de puſillorum ſalute oſtenderet, quos contemnere prohibebat, huius comparationis propoſuit exemplum, vt ſcirent ſe talibus qui ſcandala inferunt quod lædant Deum primùm, deinde vniuerſa Angelorum conſortia, quorum hi puſilli tuentur præſidiis, & venerantur gaudio. Nec nobis tamen paruis, & exiguis, modicum proficere debet ad incentiua probitatis; dum vnuſquiſque noſtrum gratam conuerſationẽ ſuam fore crediderit Deo & cœtibus Angelorum, quorum aut implorare debemus patrocinia precibus ac laboribus affectata, aut vereri offenſa. Quibus ita cœleſtis orator ad ſententiam præmiſſam diuinitus deductis, concludit in finem cur hæc omnia propoſuerit. *Sic enim eſt*, inquit, *voluntas ante patrem noſtrum qui in cœlis eſt, ne pereat vnus de puſillis iſtis.* Et ideo referenda ad ſuperiora, quæcunque parabolicè dicta ſunt demonſtrat; vbi ait, *Videte ne contemnatis vnum de puſillis iſtis.* Quia ſic, vt declaratum eſt multis indiciis etiam cùm ait, *Non eſt voluntas coram patre veſtro qui in cœlis eſt, vt pereat vnus ex iſtis.* Ad hoc dicit vt venerabilius ex affectu pietatis patri obtemperantes obedire curemus, & fratrem, quamuis vilis videatur, quamuis exiguus, non contemnamus. Quapropter pro certo ſci- B re debemus, quotiens aliquis perit; non ex prædeſtinatione Dei; vt quidam malè ſentiunt, neque ex voluntate patris perit, ſed proprio ſuo peccato iuſtoque Dei iudicio. Reſpiciens Dominus Ieſus diſcipulos ſuos dixit Simoni Petro:

S*i autem peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum.*] Quærendum igitur ſi adhuc pendeat iſte ſenſus ad ſuperiora, ne contemnamus aut ſcandalizemus vnum de puſillis iſtis, qui in Deum credunt, & ideo dicat, ſi peccauerit eorum aliquis in nobis quid exin- C de agere debeamus. Quia ſi peccauerit in qualibet cauſa in nobis, aut læſerit, dimittendi habemus poteſtatem, imò neceſſitatem, qua præcipitur vt *debitoribus noſtris* (Mat. 6.12.) dimittamus debita, ſicuti nobis à Domino dimitti volumus. Quod ſi in Deum quis peccauerit, non eſt noſtri arbitrij, dimittendi. Vnde dicit ſcriptura diuina, ſi peccauerit homo in hominem, orabit pro eo ſacerdos. Si autem in Deum pec- D cauerit, quis rogabit pro eo? Corripiendus eſt autem frater; primùm ſeorſum, ne ſi ſemel pudorem aut verecundiam amiſerit, deinceps iam impudicus factus, permaneat in peccato. Sed de his vtique dicere videtur peccatis quæ ad nos pertinent, & non abſolutè ſicut quidam codices habent, ſi peccauerit frater tuus. Vnde & Origenes ex hoc loco, quia ſic fortè in Græcis legitur codicibus, plures proponit quæſtiones. Sed quia in emendatioribus noſtris, tantummodo, ſi peccauerit in te, ha- E bet, facilior ſenſus eſt, quamuis adhuc multa diſcretio in his neceſſaria ſit peccatis, vt ſcire abſolutè poſſimus quæ ſunt illa quæ ſolummodo in Deum committuntur, & quæ ſunt illa quæ ſolummodo in nobis: quia profectò ſunt talia quæ intra nos & in nobis fiunt, & tamen ad Dei iniuriam referuntur. Idcirco diligentiſſimè ſic omnia diſcutere & prudẽter diſcernere debemus, vt illa libenter indulgeamus proximis ac

CAP. XVIII.

fratribus, qui nobiſcum vno Chriſtianitatis participantur nomine, quæ nobis & ad noſtram tantum iniuriam facta pertinent. Quia etſi in omnibus quæ contra proximum mala fiunt offendatur Deus, dum eius præcepta violantur, tamen remedium de his vtriſque prouiſum eſt à pio Domino, vt per alterius ſalutem, nobis quoque & in eodem facto acquiratur ſalus & gratia. Sed nos quod peius eſt è contrario in Dei iniuria benigni ſumus, & in noſtris exercemus, in quantum poſſumus, vindictas & odia. Quod ſi contigerit, fratres mei, vt eum iam qui nos læſit corrigere velimus, attendendum eſt ne fortè noſtri cauſa, quia nos læſit, id facere velimus, cùm omninò ſi amore noſtro id magis quàm proximi facimus, nihil eſt quod facimus; quod ſi pro amore illius hoc facimus, proculdubio magnum opus eſt quod facimus, ſicut in eiſdem verbis Dei monſtratur. Et *ſi te audierit* (inquit) *lucratus es fratrem tuum*. Idcirco propter illum fac vt lucreris illum, quem niſi faciendo lucratus eſſes periiſſet. Sed quia ad omne peccatum multi eximij Doctores hoc pertinere tradunt, quia nihil eſt in quo proximus peccare poſſit, quod nos lædere non debeat, naſcitur nimia difficultas interpretandi, quomodo ſub hac æſtimatione eminentia miſericordiæ Chriſti peccantibus audacius * non amplior detur occaſio peccandi, quia de omni peccato generaliter id pertinere dicunt, ſi ad tam modicam correptionem ſceleratis ac reis venia præſtatur. Si autem de minimis & humanis peccatis etiam & his quæ in nobis fiunt, peccantem arguimus, & poſt arguitionem teſtium vel Eccleſiæ fieri oportere diximus, ſicut Ethnicum & Publicanum, maximè pro peccatis quæ non ſunt ad mortem aliquid crudelitatis ne videamur inducere, omninò eſt cauendum. Quia non æſtimo in Eccleſia citò inueniri de his aliquem qui ſub diſciplina ſunt ſollicitorum, qui non iam in eadem culpa argutus ſit tertio aut eo amplius, vt puta ex detractione proximi, aut in inflatione ſuperbiæ, aut in epulatione ſeu crapula, vel potationibus, vel in verbo mendacij, aut periurij, ſi dixerit fratri ſuo Racha vel fatue, ſeu in cæteris leuioribus cotidianis iniuriarū delictis, quibus longæua vel mala conſuetudo vix carere poteſt. Propterea vt dixi prudētiſſimè pertractandū eſt quæ commiſſa in nobis delicta fraterno

A rò proximis indulgere debeamus, quo vſque ſecreta ſunt, *Non dico ſepties, ſed vſque*, iuxta Domini vocem, *ſeptuagies ſepties*, & quæ ſunt quæ in Deū committuntur, quæ Dei iudicio reſeruare debemus. Præ omnibus tamen circa proximum oportet vigilare ſollicita charitate, ſi nullus alter ſcierit frater quia peccauit, te teſte peccatum ad mortem in Deum, vt corripias eum & reſuſcites iuxta vires inter te & ipſum ſolum, quia in te pec-

B cauit, cùm te teſte peccauit, & ſcis tu quia peccauit. Vnde quia ſecretum fuit quando in te & in Deum peccauit, ſecreto quære omni diligentia, quomodo corrigas quod peccauit. Sed quærendum quid eſt quod Apoſtolus ait, Peccantes coram omnibus argue, vt cæteri metum habeant. Nunquid contrariè mandat Apoſtolus, in quo ipſe Chriſtus loquebatur? Quid ergo magis contrarium eſſe poteſt, quàm quod Dominus, *Si peccauit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum*. Et Apoſtolus 1. Tim. 5. 20.

C dicit, *peccantes coram omnibus argue?* Quod ſi rectè perpendimus, vtrumque verum eſt, & rectiſſimè ſic præcipitur, vt aliquando illud faciamus, & aliquando iſtud, ne fortè confundatur diſciplina Chriſti, vt fiat publicum quod debes emendare ſecretò, & ſecretum fiat quod eſt publicum. Nam tunc peccauit in te frater tuus, ſi tu ſolus noſti. Et ideo inter te & ipſum agendum eſt, quia nulli alij ſunt teſtes, vt ſecretò corripiatur. At verò

D ſi aliis audientibus, vel videntibus tibi iniuriā fecit, & in illis peccauit quos teſtes ſuæ iniquitatis effecit, quia fortè niſi eis putaſſet placere quod fecit, coram ipſis nō feciſſet. Et ideo talia corripienda ſunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus. Quæ verò ſecretius peccantur, ſecretius & corripienda ſunt. Sed talia hoc loco intelligenda ſunt, peccata de quibus dicit quæ corripiēda ſunt, quæ niſi corripueris inter te & ipſum ſolum, frater perire poſſit, & ſi te audierit, tunc eum lucratus ſis. Quid ergo eſt

E quia lucratus es eum, niſi quia perierat, ſi non lucrareris eum? Et ideo quamuis pro omnibus delictis in inuicem certare debeamus, tamen iuxta hanc intelligentiam, tale æſtimare debemus peccatum, pro quo, niſi corrigatur, frater perire poſſit. Et ſi coram Eccleſia Chriſti incorrigibilis apparuerit, pro quo ac ſi Ethnicus & Publicanus iure haberi poſſit. Ne fortè & tu, cui facta eſt

Cap. XVIII. iniuria in quo ille peccauit, ſi contempſeris ac neglexeris corrigere iuxta vires, peior fias tacendo, quàm ille iniuriando ſeu cõuitiando. Quia etſi glorioſum eſt iniurias noſtras obliuiſci, verũ obliuiſci oportet iniuriam tuam, non vulnus fratris tui. Quod ſi ille cõtempſerit te audire, & eos quos poſtea tecum adhibuiſti, inſuper & Eccleſiam cum qua deget, ſicque peccatum ſuum acſi iuſtitiã defenderit, talis deinceps non debet computari inter fratres, nec in Eccleſia conuerſari. Tamen & pro B leuioribus ſupra dinumeratis & huiuſcemodi iniuriis, niſi ad concordiam & ſatisfactionem ſe humiliare vel ſatisfacere quẽ læſit, noluerit correptus coram omnibus, à ſanctis Patribus ſancitum eſt, ſi contumax aut ſuperbus apparuerit, à conſortio congregationis alienum fieri debere. Nec enim præterit intellectus loci iſtius, qui hęc ad minima peccata aſſerũt pertinere, & propterea peccatorem, ſi fuerit bis vel tertiò coargutus, elatus in ſuperbia, nec emendauerit, ſicut Ethnicum & publicanũ C fieri debere, nõ quia primùm peccauit tãtùm, ſed quia permanſit in cõtumacia ſua elatus. Interea quàm mira diſpoſitione id diuina pietas cenſuerit diligentius conſiderãdum eſt, vt quod ipſe primùm impleuit in populo quem elegit, vnuſquiſq; impleat in proximo ſibi coniuncto, vt in ore duorũ teſtium fides verbi ac veritas maneat incorrupta. Non ad inſolentiam populi peccantis, primum lex correptionis miſſa eſt, & ſolus legiſlator cum eis corripiendo D cõflixit. Deinde Prophetia & Ioãnes miſſus eſt ad eos cum ipſa eademque lege, & iſtis teſtibus conuentus eſt idem populus vt peccare deſineret. Tertio itaque ipſo Domini aduentu, tanquam coram omni Eccleſia inſpectantis, admonitus eſt. Quibus fruſtratis obiurgationibus acſi Publicani deinceps vel Ethnici iure reputati

Mat. 18. 16. ſunt ab Apoſtolis, quia *In ore duorũ vel trium teſtium ſtabit omne verbum.* Non quod in ore duorum hominũ vel trium non inueniatur mẽdacium, ſed quia in his tribus teſtibus, id eſt, in lege ac Prophetis, & in E Euangelio, ſtat omne verbum doctrinæ, omniſque veritas. Stat autem in his omnis veritas, quod eſt omne verbum, quia nunquam cadit. Et ideo teſtes quorum aſſertione conueniendus eſt proximus, ſecundum hos tres teſtes debent corrigere ac reprobare eum, qui eos audire noluerit, deinde Eccleſiæ notum facere, ſicut & Chriſtus de Iudæis quos diu ſuſtinuit, donec Eccleſia inſtrueretur. Quam, quia

A non audierunt, facti ſunt ſicut Ethnici & publicani, eo quod multorum teſtimoniis iam conuicti & correpti, in ſua perfidia perdurantes, credere noluerunt. Cap. XVIII.

Amen *dico vobis, quæcunque ligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo. Et quæcunque ſolueritis, erunt ſoluta & in cœlo.*] Iuſtè enim ligatur qui toties coramque tot teſtibus, & coram Eccleſia ab omnibus increpatus & conuictus eſt, ſi ſe noluerit emendare, nullumque iam vltra lædere. B Propterea ille talis alligatus & condemnatus adhuc in carne, iure alligatus eſt apud omnes qui ſunt in cœlo; ita tamen ſi ſe emendauerit quandoque vt ſatisfaciat Eccleſiæ quam læſit ſecundum correptionem trium teſtium, vt iam funiculis peccatorum ſuorum non ſit alligatus, ſed iuſtè ſolutus, etiam ab eis qui ſunt in cœlo. Nam hæc poteſtas ſoluendi atque ligandi de ſuperioribus pendet. Cœpiſti ergo habere fratrem tuum tanquam Ethnicum & Publicanum, ligaſti illum in terra. C Sed vt iuſtè alliges vide, quia iniuſta vincula diſrumpit iuſtitia. Cùm autem correxeris & concordaueris cum fratre tuo, ſoluiſti illum in terra. Quem cùm ſolueris in terra, ſolutus erit & in cœlo. Multum ergo præſtitiſti, non tibi, ſed illi, quia is multum nocuit, non tibi, ſed ſibi. Hæc namque poteſtas ſoluendi atque ligandi videtur eadem quæ Petro ſupra data eſt; ſed non eſt ita per omnia, quoniam oportebat Petrum aliquod D priuilegium habere præ iſtis qui ter arguere iubẽtur. Ideo quidem illic dictũ eſt, *Tibi dabo claues regni cœlorum: & quæcunque ligaueris ſuper terram, erunt ligata & in cœlis.* Vbi non modica differentia eſſe ſentitur, quia Petro datæ claues non vnius cœli, ſed claues regni cœlorum, vt quæcunque ligauerit ſuper terram, ſint ligata, non tantùm in vno cœlo, verùm & in omnibus cœlis: ſimiliter & quæ ſoluta ſunt in terra, ſoluta erunt & in omnibus cœlis. Quàm perfectus eſt Apoſtolatus Petri, quàm communis noſtra E conuerſatio! & excelſior Apoſtolorum auctoritas. Vnde quicunque vſque ad illam Apoſtolorum exſolutionem perfectionis venerit, in omnibus abſolutus erit; quia ſicut *differt ſtella ab ſtella in claritate:* ita & differentia ab inuicem Sanctorum. Propterea etſi Apoſtolorum auctoritas iure amplior prædicatur, non ideo contẽnẽdus eſt conſenſus Eccleſiæ & poteſtas, quam nec Apoſtoli, nec Eccleſia, aliundè perceperunt quàm à Chriſto. Et ideo

Mat 16. 19.

1. Cor. 5. 11.

Cap. XVIII.

quia poterat contemptoris noſtri hæc occulta eſſe reſponſio, vel tacita cogitatio, ſi me deſpicis & ego te deſpiciam: & ſi tu me condemnas, è contrario & tu in ea ſententia cōdemnaberis. Poteſtatem tribuit vt ſciant quia talibus condemnantur Deum iudicem in medio eorum eſſe, ne aut iſti iniuſtè ligent, aut ille malè contumax condemnetur. Idcirco dico vobis ait, quodcunque ligatum fuerit in terra, ligatum pariter erit & in cœlo. Acſi diceret, quia in medio eorum ſum qui ligant. Propter quod ſequitur.

ITERVM *dico vobis, quia ſi duo ex vobis conſenſerint ſuper terram de omni re quancunque petierint, fiet illis à patre meo qui in cœlis eſt. Et vbi ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum.*] In tantùm igitur ſtudet concordiam, vt in vnitatis merito, omnia quæ à Deo prædicanda ſunt, impetranda eſſe confirmet. Et vbi duo vel tres, pari ſpiritu parique voluntate collecti ſunt in Domino, ibi ſe medium eorum pollicetur futurum. Quia ipſe eſt pax atque charitas, quæ facit corda multorum vnum, & innumeras ſanctorum animas, ſibi ad inuicem, vt vna ſit anima cōnectit ac conuenit, inter quas medius ſedem atque habitationem collocat. Totus namque hic ſermo de ſuperioribus pendet, vbi ad concordiam omnes prouocarat, & nunc exponit, quem fructum exinde ſint habituri, ita vt quidquid petierint, ſint accepturi, deumque mediū ſemper in ſe habituri. Sed forſitan hoc tali cōſenſu tantaque virtute, nec pauci ſibi conſentiunt per omnia; & ideo fortaſſis temperauit ſententiam, ſi duo vel tres conſenſerint ex vobis, ſicut Petrus & Iacobus ac Ioannes. Quibus quaſi conſentientibus ſibi per omnia oſtendit in monte gloriam claritatis ſuæ, ita vt ex eo habitu quo non habebat ſpeciem neque decorem, verteret ſe ad tantam gloriam, ita vt veſtimenta ſua fierent coram eis ſplendentia, ſicut quidam codices habent, quaſi lumen. Nam & in veteri teſtamento tres filij Chore in hac vnitate conſenſerunt, & ideo euaſerunt, ita vt formam teneāt omnium eorum qui ſaluandi ſunt ab illo incendio æterno. Qui profectò, quia conſentiunt cum lege & Prophetis, duo dicuntur. Deinde quia colliguntur in Euangelio, tres vtique vnanimes in vnitate Chriſti inueniuntur. Præſertim quia lex & Prophetiæ non ſunt diuiſæ, ſed quaſi ex vno Spiritu & ex vna anima, atque ex vna voce conſentiunt in Euangelio. Quorum A conſenſu operante in electis Dei, ſi duo vel tres ſimul in idipſum fuerint congregati, iure quidquid petierint impetrabunt, quia non niſi in vnitate collecti vnū petunt. De qua petitione Dauid, *Vnam petij,* inquit, *à Domino, hanc requiram.* (Pſal. 26.4.) Et vt oſtenderet quia multi tales vnum ſunt, ſicut vnus dicebat pro multis, *Sicut ceruus deſiderat ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus.* (Pſal. 41.2.) Quam vnitatem commendat B Apoſtolus, vt ſitis, inquit, perfecti in eodē ſenſu, & in eadem ſcientia; (Phili. 2.7.) quia ſicut ſegregat diſſenſus à concordia charitatis, ita congregat conſenſus, & compaginem connectit in vnum charitatis, ita vt Deus per hanc vnitatem in medio eorum eſſe poſſit. Alioquin ſi vnum corpus ſumus, quamuis multa ſimus membra, vnitatem tenemus, quia ad hoc poſuit Deus ſingula membra in corpore, vt omnia idipſum ſapiant, idipſum dicant, idipſumque conſentiant, & ſollicita ſint inuicem, vt ſi patitur vnum membrorum, *compatiantur omnia membra,* (1. Cor. 12. 26.) & glorificato vno membrorum, C congaudeant omnia membra. Sic quippè debet eſſe in omnibus, ſic & in vno homine, quatenus ſi iubilare cooperando volumus, vnum Muſicum carmen ſeruare poſſimus, vt ſeruetur corpus & anima atque ſpiritus integer in vna compage amoris Dei, & in vno vinculo pacis. Noſtis enim in Muſicis, quia niſi fuerit conſonantia vocum, vt vnam ex diuerſis vocibus de ſe cantus harmoniam reddat, non delectatur audire, etiamſi vna earum prior ruerit vox in concentu: ſic & in D Eccleſiis, certè aut in vno homine, niſi conſenſum habuerit chorus virtutum, & conuenientiam charitatis, non delectatur Deus, nec audit voces eorum. Quoniam ſicut Apoſtolus ait, *Qui offenderit in vno, factus eſt omnium reus.* (Iac. 2.10.) Quapropter cōuerſantibus nobis in vnum, congregemur corpore & anima & ſpiritu in nomine Ieſu, vt ſit Ieſus in medio noſtrûm, verbum ſcilicet Dei, & ſapientia & virtus ipſius, quatenus nec in loco nec in tempore diſiun- E gamur à charitate vnitatis, quia nec loca nec tempora diuidunt, neque ſeparant ſpatia terrarum, quos vna charitas iungit. Vnde ſi duo vel tres benè ſibi conſentiētes in Chriſto impetrare poſſūt fiducialius de omni re quā ſecundum Ieſū petierint in nomine ipſius à patre, quantò magis vbi ſingulæ Eccleſiæ, aut omnis Eccleſia rogat? Sed quotiens non exaudimur ea eſt cauſa quod non conſentimus duo vel tres per omnia ſimul ſenſu vel ſcientia, nec

Cap. XVIII.

Cap. XVIII.

ſeruamus vnitatem Chriſti in vinculo pacis. Et ideo in iſtis ſententiis perpendat prudens animus quàm terribile ſit contẽnere quod duo vel tres conſenſerint, vel teſtificati fuerint, vel correxerint, & quibus tanta eſt fiducia impetrandi. Mat.18.16 Quia ad illa reſpondet iſta ſententia, *ſi duo ex vobis, aut tres conſenſerint*, quia ait adhibe vnum vel duos tecum, ne tam paruus numerus videretur contemptibilis; quia quidquid iſti duo vel tres conſenſerint aut petierint ſuper terram, conſenſa & impetrata erunt etiam & in cœlo. Magna igitur conſolatio fidelium, quorum tam Pſal.109.2 paruus numerus tanta corroboratur Domini virtute, vt qui dominatur *virga virtutis ſuæ in medio inimicorum ſuorum*, ipſe etiã in medio iſtorum eſſe ſe teſtatur. Et ideo dubitari non debet quòd exaudiuntur in cœlo, quamuis adhuc ſint ſuper terrã, qui habent in medio ſui Dominum. Et notãdum quòd non dixit in medio eorum ero, ſed *in medio eorum ſum*; quia non medius futurus eſt talibus, neque medius eſſe tardabit, ſed mox ſinceriter vt conſenſerint inuenitur Chriſtus in eis medius. Quoniã & Chriſtus ipſe eorum conſenſus eſt, dum & ipſi in idipſum vnum conſentiunt cum Pſal.121.3. eis, quorum *participatio in idipſum eſt.*

Tvnc *accedens Petrus dixit ei, Domine quotiens peccauerit in me frater meus, dimittam ei vſque ſepties? Dicit ei Ieſus. Non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuageſies ſepties.*] Nam Lucas hanc ſententiam de indulgentia fratris, & illam qua corrigi mandatur, ſimul iungit, quas Dominus docendo diſſeruit. Quibus ſententiis vnam propoſuit dicens, *attendite vobis.* Quæ & harum duarum intelligẽtiam clariorem redderet, & auditores ſuos ſollicitiores faceret. Non enim dixit, licet vni videatur loqui, attende tibi, ſed *attendite vobis.* Quia quidquid in his duobus præceptis alicui attẽderit homo, ſibi quoque attendit, & quãtum videbit ipſe alteri videbit alter & ipſi. Et ideo iſta nouitas locutionis, quantum mihi videtur, officioſiſſimè præmiſſa eſt, & hæc admonitio præter vſum loquendi facta; quoniã multa ſunt quæ reprehendimus in fratribus qui in nos peccare vidẽtur, & multa quæ dimittere debemus. Idcirco ſatis prouidè dictum eſt. *attendite vobis*, ne vagus oculis & paſſiuus intuitus, atque improbus aſpectus plus reſpiciat curioſus ruinas aliorum & culpas quàm ſuas, ne fortè dum ſua cæcus nõ videt crimina, temerè curat reprehendere aliena, & dum non cõſiderat aliis quotidie quas infert iniurias, ipſe ſibi illatas ab aliquo grauiùs portet, propter quod benigniſſimus magiſter & clementiſſimus Dominus, paucis prouidè animos audientiũ præſtruxit verbis ita dicens, *attendite vobis*; quia quidquid eſt in his duobus præceptis quod agimus, nobis primùm vt proſit attendere debemus, deinde proximo non minus quàm nobis. Qui ſi peccat in nobis & eum corrigimus, ita vt lucratus ſit per nos frater; duplicẽ mercedem habemus; vnam quia ei libenter dimittimus, alterã quia eum lucrati ſumus. Aliàs autem, niſi mandante Deo feceris homo quæ iubẽtur, nec tibi attẽdis nec proximo. Et ideo quia tibi prouidere non vales ſine proximo, nec proximo priuſquam tibi ſubuenire, rectè dictum eſt, attendite vobis ſolliciti inuicem *ſeruare vnitatem pacis in vinculo charitatis*, Epheſ.4.3. quia quod donas & recipis, dum vices vobiſmet impenditis. Quia etſi ille hodie, tu quoque cras peccabis; Hinc fortè erit tibi iudex cras, qui erat hodie reus, etſi parui pendere potueris ne illi pecces, Deũ tamen non effugies, qui iubet vt agas, à quo tibi plura dimiſſa ſũt, & cui innumera debes. Idcirco noueris, quia non in hoc numero pius iudex veniam anguſtat, neque hac lege conſtringit & fine concludit, ſed hunc finitum numerum ſub ſacramento piæ ſignificationis, pro infinito poſuit. Tamen multi quærũt, cur Petrus vſque ad hunc numerum peccata remittenda putauerit, & nõ ampliùs? Fortè, quia ſciebat ex lege hunc numerũ remiſſionis eſſe ſeu requiei. Luc.17.4. Vnde Dominus patratis omnibus die ſeptima requieſſe dicitur, ſeuque legitur, *Septies cadit iuſtus in die, & reſurgit.* Vnde & Lucas ſignanter ſic reſpondiſſe Dominum dicit, *ſi ſepties in die peccauerit in te, & ſepties in die conuerſus fuerit in te, dicens pœnitet me, dimitte illi.* Nam & ſeptimus annus requiei erat in lege, ſicut & ſepties ſeptem decurſis iubilæus fiebat annus magnæ remiſſionis, ſeu quamplura quæ in lege per ſeptem huiuſmodi præfigurantur. Vnde ſibi quidam eorum finxerunt argumentum eius interpretationis; nec non & quòd ſeptem ſint dona Spiritus ſancti, in quibus remiſſio omnium peccatorũ; ſeu quòd ſeptem vitia principalia, quibus remiſſis remittũtur vniuerſa. Alij verò dicunt, quia ſepties vindicatum eſt de Cain, & ideo Dominus addiderit iuxta quod de Lamech ſacra vindicandum percenſuit Hiſtoria, totiens remittendũ, vt in quantũ amplior excreuit vindicta amplior fieret indulgentia &

Cap. XVIII.

venia. Quapropter quia præfixus eſt à Domino remittẽdi terminus, nullus fortè vltra audebit parcere delinquẽti. Vltra ergo hunc limitem tranſilire nemo audebit. Sed hunc terminum remittendi parabola ſubſequens abſoluit, cum inuentus eſt qui decem millia talentorum erat debitor, & demiſſa ſunt ei omnia. Idcirco nemo dicat non vltra ſe dimittere debere fratribus peccata, quia Dominus amplius dimittere non iubet. Quia ſi hoc ita præfixum eſſe vellet, nequaquam quod ipſe egerit ſubiungeret. Nam per decem millia talentorum ſignanter expreſſit peccata omnia, quæ in nobis inuenit & donauit. Propterea & tu noli ſubducere miſericordiam, ſed poſcamus pariter huius numeri ſolutionem. Non enim ſine cauſa Lamech prius hunc numerum in vindictam ſui ita præmiſit, neque Dominus rurſus eum in remiſſionem omnium peccatorum ſine cauſa præfixit. Sed quærendum de ipſo numero prius cenſeo, quia aliter quidem eum calculando multiplicant, aliter verò alij ipſum eundemque numerum ad myſterium & non ad calculationem tantùm conſtringunt. Vt quid ait ſeptuageſies ſepties? Solummodo ſeptuaginta, & ſeptem intelligantur, non tantùm, vt dixi, ſecundum multiplicationem calculi, quantum ſecundum myſterium ſacramenti. Nam ſeptuagies ſeptem quadringenti nonaginta fiunt, vt totiens in die remittamus fratri peccanti, quo ille amplius peccare non poſſit. Quod ſi in die aut in tempore vltra aliquid in te peccauerit frater tuus, nunquid non vltra dimittes ei? Nam ſicut continuò in ſequenti parabola tractabitur, plus eſt decem millia talentorum, quàm ſeptuageſies ſeptem, & plus centum denarij quàm ſeptuaginta ſeptem. Quia fortè centum denarij mille aſſes ſunt, & ideo per decem millia talentorum ſeu per centum denarios omnia quæ in nos committuntur, inſinuat, quia debemus ignoſcere, ſicuti & nobis oramus dimitti. Non enim ad numerum cottidie nos proſtrati rogamus ignoſci, ſed precamur, *Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* (Matt. 6. 12) Quæ debita rogamus? omnia, an aliquam partem eorum? Nulli dubium quod pro omnibus rogamus quæ cottidie innumera committimus, licet nobis in baptiſmo iam dimiſſa ſint omnia. Vnde quid ſibi vult quod ait ſeptuageſies ſepties? Puto quod non lege calculandi hoc loco finiendus eſt numerus, ſed

A ſecundum magnum myſterium & admirabile ſacramentum pertractandus. Nam Lucas Euangeliſta, *cuius laus* (iuxta Paulum) *eſt in Euangelio*, (2. Cor. 8. 18.) ab eo loco quo baptizatus eſt Dominus, cœpit aſcendendo numerare genealogiam Chriſti: & meritò, quia ibi eſt initium aſcenſionis ad Deum. Quamuis Matthæus deſcendendo ab Abraham vſque ad Chriſtum, etiam & ipſe ſub myſtico expleuerit ſacramento, tamen iſte, vt dixi, aſcendendo cœpit nu- B merare, & numerando compleuit generationes ſeptuaginta ſeptem. Exorſus eſt itaque numerare à Chriſto in quo peccata omnia deleta ſunt, & peruenit per omnes progenies numerando vſque ad ipſum Adam, qui primus hominum peccauit, & nos omnes cum peccati obligatione generauit, quia omnes acſi in maſſa damnati ſumus. Et ideo ſub magno ſacramento à Chriſto vſque ad Adam per omnem lineam naſcentium ſeptuaginta ſeptem generationes colliguntur, & ab Adam ſimiliter vſque ad Chriſtum ſeptua- C ginta ſeptem. Si ergo nulla generatio prętermiſſa eſt, nulla culpa prætęritur quæ non debeat ignoſci. Et iſtæ vindictæ peccatorum quæ deſæuierunt per omnem progeniem vſque ad Chriſtum, quas Lamech connumerat, ſeptuaginta ſunt. Sed vt obſcurius tegeretur hoc ſacramentum, non ſeptuaginta & ſeptem dixit eaſdem vindictas eſſe futuras, ſed ſeptuagies ſepties, quod & in idipſum intelligi debere D nemo qui ambigat. Quem numerum Dominus in remiſſionem omnium peccatorum commendauit, quando à baptiſmo cœpit numerare, vbi omnia peccata ſoluuntur. Et ſic ad Adam lineam Genealogiæ Chriſti vſque perduxit, vt monſtraret quia ſicut vindicatum eſt de Cain ſepties, quando ſeptem vindictas, vt multi tradunt, exſoluit: ita & de Lamech ſeptuagies ſepties, quas ipſe prædixit & prophetauit, exſolutum eſt: vt ſeptuaginta & ſeptem vſque ad Chriſtum fiant, in quo omnis præuaricatio & peccatorum vindi- E ctæ finem accipiant. Quoniam ſicut quidam tradunt, ſciebat Chriſtus extendere aliquos peccata ſua etiam vltra hanc remiſſionem, propterea ad ſeptem addidiſſe Chriſtum ſeptuaginta, vt dicat in eo tantùm numero remiſſionem peccatorum fieri oportere in hoc mundo adhuc degẽtibus, & ſecundum res huius mundi peccantibus; quoniam ſenarius numerus in quo factus eſt mundus, videtur operis ac laboris, ſeptimus requiej & remiſſionis.

CAP. XVII.

Vnde ſi quis diligit mundum, & ea quæ ſunt in mundo operatur, & ſæcularia tantum intendit, dicit non incongruè ſexies peccare, & finem peccatorum in ſeptenario accipere numero, vt in eodem ad veniam poſſit pertingere. Quod ſentiens fortè Petrus, ideo interrogat, ſi debeat vſque ſepties dimittere. Sed Dominus ſciens in his quæ ſenario clauduntur numero, contra decem præcepta mandatorum Dei agendo, cottidie nos peccare, fixit limitem & finem peccandi, vt in eo numero qui remiſſionis eſt, vnuſquiſque fratri ac proximo libenter indulgeat. Quod ſi aliquis ſupergrediens ea peccata quæ fieri ſolent in rebus mundialibus & ſæcularibus vltra volendo peccare, ſi poſſibile eſſet, vt amplius viueret, quia in peccatis ſuis finem non fecit, nec de factis dignè veniam quæſiuit, iam vltra remiſſionem peccatorum ſuorum iuſtè non habebit; quoniam quidquid in mundo contra Domini mandata contrahitur, ei venia præſtatur, quia vt citius ſe conuerterit aut tardius, ita tamen ſi ſatisfecerit veniam poſcendo (Luca teſte) quem læſerat, quia etſi non alter, in omnibus peccatis offenditur Deus. Fortaſſis ergo, quia talis huius numeri conditio eſt, vt peſſima ſint omnia peccata quæ ſunt myſticè ſupra ſeptuaginta & ſeptem, in quo numero remiſſio datur, & ideo benigniſſimus Ieſus hortatur Petro ſuo ac præcipit vſque ad hunc numerum fratribus peccata dimittere, quod ſequens parabola etiam de hoc ipſo latius pertractabit, vt dum hîc viuitur petenti, venia nulli denegetur.

IDEO (inquit) *dico vobis. Simile eſt regnũ cœlorũ homini regi qui voluit rationem ponere cum ſeruis ſuis.*] Concluſio eſt hæc parabola ſententiarum ſupradictarum, quæ de concordia & de indulgentia loquuntur fratribus exhibenda. Quia ſicut periculoſiſſimum eſt proximos ſcãdalizare: ita & peccantibus in nobis veniam denegare. Et ſicut de ſcandalizantibus concluſit quid illis potius expediat: ita & abnegantibus indulgentiam, quale periculum immineat, prædixit. Sed quis iſte homo ſit Rex, cui ſimile regnum eſſe poſſit cœlorum, aut quod hoc loco regnum cœlorum dicatur, videamus. Nam in hoc Euangelio regnum cœlorum aliquando præſens Eccleſia vocatur, aliquando virtutes & prædicatio Euangelij, aliquando ipſe Chriſtus, quoniam ipſe eſt regnum cœlorum, ſicut ipſe eſt ſapientia patris, ip-

CAP. XVIII.

A ſe iuſtitia, ipſe eſt veritas & virtus. Sic quippe ipſe eſt regnum. Regnum autem non alicuius eorum qui ſunt deorſum, nec quorundam eorum qui ſurſum in aëre iſto dominari dicuntur, ſed omnium eorum qui ſurſum ſunt, qui appellantur cœli & ad cœleſtia tendunt. Secundum hoc igitur dicuntur cœli, quoniam ipſorum eſt Chriſtus, ſecundum quod ipſe eſt regnũ, regnãs cottidie in cordibus eorũ, ſicut eſt iuſtitia regnãs, & ſapiẽtia & veritas, cę-
B teræq; virtutes in eo, qui factus eſt nobis cœlum, per hoc quod portauit ipſe cœleſtis imaginem. Hoc ergo regnum cœlorum factum eſt ſimile homini regi, quando *verbum caro factum eſt*, & quando venit *in ſimilitudine carnis peccati*, de & peccato damnauit peccatum. Tunc vtique factum eſt, ſimilis homini Regi, vniens eum ſibi & per omnia, ſine naturarũ commixtione, faciens eum ſibi vnum, ita vt Deus & homo vnus ſit Chriſtus Rex regum. Ac per hoc Deus homo Chriſtus,
C quia Rex eſt conſtitutus à Deo patre *ſuper Syon montem ſanctum eius*, voluit rationem ponere cum ſeruis ſuis. Ad hoc quippè conſtitutus eſt Rex, vt eos regat quos cõdidit, deinde & quos redemit. Sed ne fortè hæc ſententia obſcurior tibi videatur qua ait, quia *voluit rationem ponere cum ſeruis ſuis*. Nimirum quia hoc factum necdũ nouimus, ſcias profectò, quia parabolicè per anticipationem loquitur, ſicque narrat, quia voluit vt quandoque implen-
D dum non dubites, quod quaſi iam feciſſe prædixit. Quod omninò rectè dicitur, quia voluit, eo quod ſic ſe ſuaq; præparauit omnia, ſic cuncta diſpoſuit ſacramenta & ſingulis ſua dona diſtribuit talentorum, donec redeat. Et tunc cœpit rationem ponere cum eis quibus ſua largitus eſt talenda, quando voluit, quandoque ipſe diſcreuit. Et tunc finienda eſt hæc ratio, quando vniuerſa negotia præſentis vitæ finita erunt, vt tunc incipiat ſingulos diſcutere de apportato lucro, cum iam negotiandi tempus vltra non erit.

E ET *cum cœpiſſet*, inquit, *rationem ponere oblatus eſt ei vnus qui debebat decem millia talenta.*) Audiſtis fratres, quàm ſæpè in hoc ipſo Euangelio, quotiens Saluator in parabolis ad negotiandum ſuas pecunias ſuaque talenta ſuis commiſit iuxta menſuram ſingulorum, ſicque abiit. Et vnus plus accepit, alius verò minus. Itaque vnuſquiſque ſecundum propriam virtutem. Quoniam ipſe qui diſtribuit ſingulorum vires, ſolus nouit & quantum vni-

1. Ioan. 1.

Rom. 8.3

Pſal. 2.6.

CAP. XVIII.

cuique dare debuerit. *Alij* quidem *dedit quinque talenta*, fortè quia tantùm potuit tractare. *Alij autem duo*, quaſi qui minus potuerit. *Alij verò vnum*, iuxta vires qualitatis ſuæ. Sic & in aliis locis, vbi plura ſuis diuiſit, pro quibus omnibus rationem habiturus cum eis, redit. Sed quis ſit, cùm cœpiſſet rationem ponere iſte vnus, qui *oblatus eſt ei*, non immeritò quæritur. Quia etſi de illo vltimo examine, quando de ſingulis operibus ſinguli Deo rationem reddituri ſunt, hoc dictum accipimus, vt tunc ei, cùm cœperit rationem ponere, offerendus ſit iſte decem talentorum debitor, impoſſibile erit, vt hic talis deinceps ſuos conſeruos affligere poſſit, aut vnum eorum, non dico ſuffocare, verum nec ab eo, vt exigere pecuniam poſſit. Et ideo quærendum eſt quando hæc ratio eſſe cœpit, vt & poſt indulgentiam talentorum, rurſus iſte cum ſuo conſeruo diſceptare queat pro debitis. Ac deinde Dominus cùm audierit quę relata ſunt à conſeruis, quando pro his eum in iudicium reuocare poſſit. Aliàs autem, niſi poſt veniam ſibi indultam aliquod tempus eſſet, quo tanta committere valeret, quod poſt iudicium peractum, quod futurum eſt, omninò non erit, nequaquam ad tantùm infœlix diſcrimen fortè perueniſſet. Vnde, quia aliter eſſe non potuit, fortè ſignanter Euangeliſta, imò ipſe Dominus, qui hanc nobis parabolam propoſuit, ait.

EGRESSVS *autem ſeruus ille, inuenit vnum de conſeruis ſuis.*) Qui miſer niſi egreſſus eſſet, & poſt veniam indulgentiarum à Dominọ, & ab obſeruantia mandatorum eius, nunquam talia tam crudeliter perpetraſſet. Sed quia hæc parabola obſcuriſſima videtur, & in multis difficillima, qualitercunque requirendus eſt modus, vt ſanè intelligatur. Quia nonnulli fuerunt qui pro eius difficultate in aliquibus locis errauerunt à vero, & ipſi interpretes, qui eorum dicta de Græco ad Latinas aures tranſtulerunt, non ſatis eorum errores purgarunt, ne offenderet in his ſimplex lector, neque os putei clauſerunt. Quoniam talis tantaque difficultas eſt in his rebus quę proponũtur, vt cõfiteatur Origenes in ſuis opuſculis, neminem huius parabolæ rextum ad liquidum intelligere poſſe; & vt propriis eius vtar verbis, ait ita, Verè confiteor neminem hãc exponere poſſe, niſi ſolum Chriſtum, qui diſcipulis ſuis omnia ſecretè ſoluit, veniens in ſenſum eorum & aperiens eis parabolæ theſauros obſcuros, & ſecre-

A tos atque inuiſibiles, confirmans eos demonſtrationibus indubitabilibus; deinde ne alios excluderet ab hac lectione Doctores, adiecit dicens, aut fortè eum quem voluerit illuminare lumine ſcientiæ ſuæ, vt intelligat omnia parabolæ huius. Et cùm propoſuiſſet ſingulas perſonas, quinam eſſet Rex iſte, qui ſeruus qui oblatus eſt, quíue illi qui eum obtulerunt, quæ vxor & qui filij, & quæ omnia eius, ſeu cætera quæ longum eſt enumerare. B Eſt enim, inquit, ſapientiæ Dei hoc opus, vt ita dicam, ea omnia diſſerere. Quapropter perpendat fidelis animus, quanta difficultas in his eſſe poſſit, vbi Magiſter Eccleſiæ illius temporis tam diuina ſenſit & eximia. Licet ille altiùs ea voluerit extollere, allegorizare quàm fides catholica permittit, quia *qui fortiùs premit vbera*, teſte ſcriptura, *non eliciet lac, ſed ſanguinem*. [*Prou.* 30. 33.] Et ideo nos ad noſmet redeamus, deinde ad finem parabolæ & ad C concluſionem Saluatoris; quia non ad ſupernas & Angelicas ruinas hæc parabola referenda eſt, ſed ad nos quibus dicitur, *Sic & pater meus cœleſtis faciet vobis, ſi non remiſeritis vnuſquiſque de cordibus veſtris*, Quapropter ipſa vis verborum conſideranda eſt, ſi fortè ex ipſius Domini dictis ſenſus nobis illuceſcat. Ait enim, *Cùm cœpiſſet rationem ponere, oblatus eſt ei vnus qui debebat decem millia talenta.* Quid ergo putas dixiſſe Dominum quando ait, *Cum cœpiſſet ratione͂ ponere?* Non enim ait, D oblatus eſt ei vnus, ponente iam eo rationem in ipſo iudicio, ſed cùm cœpiſſet rationem ponere, vt ſubaudiatur iudicij. Quoniam aliud tempus eſt futuri iudicij, & aliud quando poſita eſt ratio eiuſde͂ iudicij: Ratione͂ quippe iudicij Rex noſter Ieſus Chriſtus, quia homo factus eſt, tum cœpit ponere, quando ipſe pro nobis in primo aduentu ſuo voluit iudicari, & pro nobis pati, vel quando legem dedit, quãdo de cœlo *Proſpexit ſuper filios hominum, vt videret ſi eſſet intelligens aut requirens Deum; quia omnes declinauerunt, non erat qui faceret bonum, non erat vſque ad vnum.* [*Pſal.* 13. 2. 3.] E Qui vnus, quia omnes vnum facti erant in maſſa peccati, propter prævaricationem primi hominis oblatus eſt ei totus, obligatus vinculis, & inuolutus criminibus, *qui debebat decem millia talenta*, quoniam in omni genere humano hæc iniquitas reſperſa erat. Quæ iniquitas iuxta Zachariam Prophetam ſedet ſuper talentum plumbi. Sed decem millia talenta ideo dicuntur, quia lex in decem Præceptis commenda-

Cap. XVIII.

tur. Si enim diligentiùs ſcrutatus fueris ipſius numeri ſecreta, latebraſq; eius inquiſieris, monſtrabitur tibi iuſtitia lege Dei conſtituta, quam quiſque qui contempſerit, quaſi violator præceptorum Dei reus tenetur, dum nec naturalem legem inſitã primo homini ſeruauerit, nec datam per Moyſen cuſtodierit. Et ideo ille debebat decem millia talentorum, quoniam memorabilem illum decalogũ, ſcriptum digito Dei, traditũ populo Dei, corruperat. Debebat ergo decem millia talentorum, propter numerum legis, quia criminoſus omnia peccata contraxerat, quæ in lege damnantur. Debebat & ille eius conſeruus cẽtum denarios, nihil minus ab eodem numero; nam decies centum fiunt mille, ſicut & decies mille decẽ millia, ſic & decies deni centum fiunt. Nec in illo igitur decem millia talentorum debitore à legitimo numero receſſum eſt, & perfecto, nec in illo qui decies denos debebat denarios. In quo vtroque inuenies vtraque peccata. Vterque itaque debitor, & vterque veniæ implorator, pariterque etiam à Domino impetrator. Sed ille ſeruus malus ſeruuſque iniquus & ingratus noluit conſeruo repẽdere quod ipſe acceperat à Domino, noluit præſtare quod illi indigno præſtitum eſt. Nam ei relaxata ſunt decem millia talenta. Et ne putes quia parum eſt fortè centum, quia tot peccata ſunt quibus reus tenebatur obnoxius, quot & per hæc decem millia, in quibus nihilominus omnia peccata ſunt accipienda. Nolo enim dicere vnum talentum, quod omnia peccata hoc loco concludat, ſed decem millia talenta, quia nemo eſt qui ambigat eum qui oblatus eſt, omnia debuiſſe. Seruus autem ille qui centum denarios debebat, etiam & ipſe pluſquam & ſeptuaginta & ſeptem debebat. Sed omnia illa decem millia talenta, nulli dubium quia dimiſſa ſunt in Baptiſmo, quando benigniſſimus Saluator nobis libertatem reddidit à culpa, qua rei tenebamur ſub peccato. Sub quo peccato iã venditi eramus, & nos & vxor noſtra, videlicet caro peccati, & filij atque omnia quæ ſunt opera carnis, quæ pepererat nobis quaſi filios ipſa carnalis affectio, ſeu voluptas carnis, quæ malè adultera facta eſt ſpiritui noſtro vxor de qua ſuſcepimus eoſdẽ plures & peſſimos filios, quos rex ſimul cum matre venundari iubet, non quod ſuos nos imperio perdiderit, aut vẽdiderit, ſed quia nos & omnia quæ ad nos pertinere videbantur, iam venditos ſub eiſdem delictis parabolicè oſtendit, ac per hoc vendidiſſe eſt, cùm venditos eſſe monſtrauit. Non enim omnia in parabolis ſic poſſunt figuratè coæquari rebus, vt hiſtoria videatur, ſed ſic vt hoc ad plenum inſinuent ad quod propoſitæ probantur. Cuius planè cauſam propoſitionis Dominus demonſtrat, cùm ait.

SIC *& pater meus faciet vobis, ſi non remiſeritis hominibus peccata eorum, de cordibus veſtris.*] Vbi declarat quia à primo aduentu ſuo multa nobis dimiſit talenta peccatorum, vnde & nos multa debemus dimittere quæ in nobis committuntur. Namque primum reum exhibuit & abſoluit gratis, talenta relaxauit, vxorem etiam ipſam, ne in ſeruitutem veniens, permaneret, dimiſit, filios ne ſemper venundati eſſent abſoluit, & omnia eius quæ ſeruituti erant addicta iuſto Dei iudicio ſub diabolo, peccatis exigẽtibus, pius & clemens rex conceſſit. Quæ omnia ad pœnam huius peſſimi ſerui ideo iuſſa ſunt venundari, quia ipſe primum ſua ſponte ſe vendidit, & tradidit ſub diabolo. Et hoc eſt iubere vendi vt dixeram pro certo, quod eſt venundatum oſtendere. Qui profectò tropus in ſcripturis diuinis notiſſimus eſt & diuerſis formatur modis, ſicut & hoc loco, per hoc quod iubet facere, factum iam iuſto ſuo iudicio demõſtrat. Necdum tamen in carcere iubet mitti, quod ad illud vltimum reſtat iudicium. Porrò de vxore & filiis, quidquid ille prædictus doctor ſenſerit, non aliud intelligere oportet, quàm quod ad ipſum eundemque ſeruum pertinere poſſit, id eſt caro, ſeu carnalis affectus. (Gen. 2.24.) Sicut quã ſæpè in ſcripturis tropicè, mens ſeu ſpiritus quæ Græcè νοῦς dicitur, pro viro accipitur, caro verò pro vxore, vt ſint *duo in carne vna*, ſicut Chriſtus & Eccleſia, ita vt mens regat corpus, & caro ſit ſubdita ac ſi mulier viro ſuo. Quia tunc rectus ordo ſeruatur ſi mens ſubdita Deo fuerit, & animæ ſeu ſpiritui caro dignè obedierit. De quibus filij qui generantur, id eſt, actiones bonæ operationis, perfecti ac digni Deo erunt. Sed quia iſte malus ſeruus necdum redemptus erat, vt dixi, neque libertate donatus, non poterat niſi venditus manere ſub eo, cui in primo parente ſe tradiderat, & ideo non habebat vnde redderet, quia tam ipſe quàm vxor & filij, ſeu quæ ad eum pertinere poterant, omnia erant vendita ſub manu diaboli, nec poterat aliquid de ſe,

Cap. XVIII.

quod liberum eſſet generare, donec libertate recepta, quando cœpit rex rationem ponere cum ſeruis ſuis, menſuram talentorum diſpartiens ſingulis, in quibus negotiari rurſus deberent ad lucrum Domini ſui, ita vt omnia illa præcepta ſeruare deberet hic malus ſeruus, quæ ad Deum pertinent, & quæ ad proximum. Quia profectò illa decem millia talenta ad Deum ſunt referenda, centum verò denarij ad debitum proximi. Sed iſte tam immemor beneficiorum Dei, nec illa quæ ad Deum ſunt ſeruauit, nec iſta quæ ad proximum, quinimò crudeliter exegit, quod ipſe primum conſeruo impendere debuerat. Debitor namque fuit alteri facere, quod ipſe voluit vt ipſi faceret & conſeruus. Neque conſeruo infligere pœnas oportuerat, quas omninò nollet vt alter ei inferret. Quibus rurſus debitis malè reinuolutus, accuſatur. Qua crudelitate accuſatus & conuictus, iure condemnatur, qui non ſibi nec vlli parcere voluit; inſuper nec de talentis, rurſus ſibi, poſt indultam veniam commiſſis, cogitare. Quoniam pecuniam, quam primùm in Adam perdiderat, demùm in Chriſto concorporatus ad lucrum expendere debuiſſet. De quibus probabilibus pecuniis, iam plura ſupra diximus. Propter quod non ait ponente eo iam rationē, oblatus eſt ei vnus, ſed *cùm cœpiſſet rationem ponere*, id eſt cùm omnia ſemina rationis futuræ vitæ propoſuiſſet in ſe & in morte ſua, per quam dimiſſa ſunt omnia debita ſeruitutis noſtræ, & reddita eſt nobis perfecta libertas in Chriſto. Vt vir & vxor, ſpiritus videlicet atque caro, quia ſunt duo in carne vna; ſeu filij, ſcilicet fidei opera in Chriſto ſi permanſerint in adoptione filiorum Dei ſeruitus tranſeat, quoniam retro multa millia talentorum pertulimus damna, nec vllum Deo prius attulimus lucrum. Sed & quotidie maiora nobis coaceruamus, & grauiora peccata cōmittimus, quia ſequimur mulierem ſuper talentum plumbi ſedentem, cuius nomen eſt iniquitas. Quam nimirum rationem tunc cœpit Ieſus, vt præmiſſum eſt, Rex noſter ponere, quando incarnatus venit in mundum, & adhuc hodie ipſa eademque ratio verſatur in iſto ſæculo. Nam & cottidie offertur iſte vnus dum accedimus ad Chriſtum per fidem, & venundati prius ſub peccato, debitoreſque talentorum conuincimur. Sed quia non habuimus vnde reddere, neque vllus mortalium habuiſſe creditur, flectimus

A ergo ad ipſum eundemque regem, & adoramus, rogantes clementer, vt noſtra nobis dimittat debita. At vbi cùm oblati, quorumlibet officio miniſtrorum, Angelorum videlicet vel ſacerdotum ſeu miniſtrorum deſcendimus in fontem, quo abluti & conſecrati in ſanguine Chriſti, omnia talentorum chirographa ſoluuntur, redditur vniuerſis mortalibus per Chriſti gratiam libertas, & de ſeruitute tranſit B hic vnus oblatus, quod eſt omne corpus Eccleſiæ, in adoptionem filiorum Dei. Et ideo quàm benè ait, quia *dimiſit eum*. Dimiſit autem eum gratis liberum, inſuper & vniuerſa talentorum debita dimiſit ei. Et cùm hic factus eſt liber, nulla deinceps de vxore ac liberis facta eſt mentio, quia in eius libertate donata eſt libertas integri corporis; vt anima & ſpiritus atque caro totus atque mūdus, ab omni debito abſolutus, liber ſit homo. Sed hic egreſſus à fonte vnus, *inuenit vnum de conſeruis ſuis*. C Proh dolor, à fonte egreſſus eſt vnus, & ecce iam facti ſunt duo. Qui niſi rurſus diuiſi eſſent, non niſi ſe vnum inueniſſet; quia ſicut prius omnes vnum corpus diaboli erant, quamuis multa membra, ita & in Chriſto renati omnes in vnitate corporis Chriſti ſunt recepti, quorum ipſe factus eſt caput, ſinguli autem alter alterius membra, vnde & in eiſdem omnibus vnum corpus. Veruntamen etſi rurſus hic qui factus eſt vnus ſe diuidat in duos, non D eum vnum diuidit qui vnus in Chriſto permanſit, homo cuiuſque vnum eſt caput, & multa ſunt membra, adhuc vnum eſt corpus. Quem vnum inuenit miſer vnus, qui egreſſus eſt à corpore, egreſſus vnitate fraterna, egreſſus à gratia Dei, egreſſus à charitate, *inuenit vnū de conſeruis ſuis*. Ambo ſiquidē ſerui, & ideo ille cōſeruus. Sed aliter ille ſeruus, & aliter ille. Tamen, eorū, vnus eſt Dominus. Sed infelix nimium atque miſer Cain, quia exiit à facie Domini. Beatus autem Abel & accepta hoſtia Deo, quia manſit intus cum E Deo. Et ideo omnes homines, quamuis ſerui ſint vnius Domini, tamen aliter eſt factus ſeruus Eſaü qui affligebat Iacob fratrem ſuum, & aliter ipſe Iacob perſecutionem patiens fratris, pro quo & fugam iniit exulque eſt factus. Vnde licet hæc ratio quam cœpit ponere cum ſeruis ſuis, magis pertineat ad tempus Baptiſmi, quando in eo donantur omnia debita tam quæ contraximus ab Adam, quàm ea quæ poſtea ipſi commiſimus. Tamen & in priori populo lex naturę ſeruanda fuit,

CAP. XVIII.

A ſicut & lex Moyſi. Ac præterea in vtraque charitas fraterna tenenda erat, ſine qua nemo abſoluitur, etiamſi corpus ſuum tradiderit vt ardeat, ita vt quibuſdam martyr Dei videatur. Sed hæc ſumma totius parabolæ melius ſuper Baptiſmo interpretatur, quando plenius & perfectius omnia donantur nobis peccata, & charitas fraternitatis atque adoptio & libertas omnibus amplior relaxatur. Idcirco tempus quo accipitur indulgentia tanquam tempus eſt reddendæ rationis, vt omnia debita quæ & inuenta fuerint dimittantur. Non tamen ille ſeruus dicitur poſtea dediſſe conſeruo ſuo mutuam pecuniam, quam cùm ille non poſſet reddere, vt eius miſereretur, ſed ſic dicit quaſi iam ei deberet ille conſeruus eius, quando ipſe rationem Domino ſuo reddens cogebatur tanti numeri debitum exſoluere. Nec enim dicit quod dimiſerit conſeruo ſuo quod ei debebat, & ſic demum acceſſerit vt ei dimitteret Dominus. Verè quia in hac exactione vtrique debitores erant, quia vtrique vnum corpus de maſſa peccati, & vtriſque dimiſſum eſt à pio Domino. Vnde rectius fuerat, atque hoc potius congruebat, tanto debitori reddituro rationem, & expectanti miſericordiam Domini ſui, vt prior ipſe conſeruo dimitteret quidquid ei debebat, & ſic ad rationem reddendam, vbi miſericordia Domini imploranda erat rationabilius, & ad impetrandam veniam ſecurior accederet. Nunc autem quod ei non dimiſerit indicant verba conſerui, ſimpliciter dicentis, *Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi.* Alioquin diceret, iam hoc dimiſeras, cur iterum repetis quæ donaſti? & ideo fortè videtur dicere, vt in Baptiſmo dimittere debeamus, ſi quid nobis debetur, nec vltra quicquam de præteritis repetere. Hoc & ipſius Domini verba manifeſtius aperiũt. Ait enim, *Egreſſus autem ſeruus ille inuenit vnum de conſeruis ſuis, qui debebat ei centum denarios.* & non dixit, cui iam debitum dimiſerat. Si enim dimiſiſſet, non ei vtique deberet, nunc autem quia dixit debebat, manifeſtũ videtur quod non dimiſerat, & ideo nihil de his fortè cogimur intelligere, quæ poſtea ſibi ad inuicem homines contrahunt. Sed concluſio huius parabolæ longè aliter ſe habet cùm ait, *Sic & pater meus cæleſtis faciet vobis, ſi non dimiſeritis vnuſquiſque fratribus veſtris, peccata eorum de cordibus veſtris.* Vbi oſtendit & ea quæ ante Baptiſma commiſſa ſunt, & ea quæ demum poſtea ad inuicem contrahuntur, benigniſſimè condonanda. Quoniam noua natiuitas & cordis immutatio id ad ferè, vt nihil demum aliud debeamus, niſi vt inuicem diligamus. Veruntamẽ in hoc magnum oſtenditur pietatis ſacramentum, cùm illud, quod nondum conſeruo dimiſerat, neque quod cor durum hactenus etiam in fonte gerebat, nihil impedire potuit Dominò, quò minus illo in tempore

B incipiendæ rationis dimitteret ei omnia quæ debebat, ſi vellet accipere quæ dabãtur. Sed quid profuit miſero quod donatum eſt, quandoquidem in caput eius propter duritiam cordis, & odiorum perſeuerantiam, rurſus omnia continuò replicantur, & exiguntur ab eo vniuerſa præteritorum & præſentium debita. Vnde rectè quæritur quomodo, ſi dimiſſa ſunt, redeunt? Ne fortè impediri poſſit Baptiſmi gratia, quo minus omnia peccata dimittat, maximè ſi odium fraternum in eius, cui dimittuntur, animo perſeuerat. Vnde conſtat, & Catholica confitetur Eccleſia,

C quod ſoluitur heſternus dies, & quidquid in eo contracta ſunt vel ſupra, ſoluitur etiam & ipſa hora momentumque ante Baptiſmum, & in Baptiſmo. Porrò deinceps continuò reus eſſe incipit, cùm de libertate ruens ſeruus eſſe peccati incipit. Ac propterea, non ſolum cõſequentium, verumetiam præteritorum dierum horarum & momentorum, redeuntibus omnibus quæ dimiſſa ſunt, tenetur reus & exigitur ab eo, acſi rediuiuum vniuerſum debitum, in tantùm vt videantur in qui-

D buſdam peccata non dimiſſa, ſicut in Simone Mago, & in quampluribus qui fictè acceſſerunt, vel accedunt ad fontem, quoniam ſanctus Spiritus diſciplinæ effugiet fictum. Ergo quia talis fictè accedit, ideò fortè non ei dimittuntur debita ſua, quòd omninò falſum eſt. Vnde Apoſtolus ait, *Quicunque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* (Galat. 3.27) Ergo quicunque Chriſtum induit, in corpore Chriſti cõſecratur, & ideo non poteſt fieri, vt per

E ſanctam vim tanti ſacramenti peccata ei non dimittantur, ſaltem in ipſius temporis puncto. Sed per fictionem atque duritiam eo quod impœnitens cor ei maneat, rediſſe continuò probantur, propter perſeuerantiam laſciuiæ, ſeu fictionis, quia ſanctus Spiritus diſciplinæ, vt dixi, effugiet fictum, eo quod eius noluerit ſuſcipere vel ſeruare donum, iam baptizatus. Qui profectò ſpiritus cùm effugerit, etſi dimiſſa ſunt debita, redeunt quoniam

Cap. XVIII. oculi eius ad tenebras in perpetuum diriguntur. Veruntamen ſicut beatus Auguſtinus ait, non poteſt eum lux niſi perfundere tranſeuntem, dum per ipſam tranſit lucem, etiamſi tranſeat ad deſtinationis ſuæ tenebras, continuò peccatis redeuntibus, quæ baptiſmi ſanctitas in illo temporis puncto dimiſerat, tanquam redeunte obſcuritate, quam lux in tranſitu ab eo excuſſerat, vel pepulerat. Quod & præſens locus demonſtrat, cùm propter fraternum odium, vel debiti exactionem peccata redire dimiſſa Dominus proteſtatur, cùm exigere iubet ab eo vniuerſa prioris vitæ & ſequentis debita. Quoniam omnis qui nō diligit manet in morte, &, *Qui odit fratrem ſuum homicida eſt, & in tenebris ambulat, quia neſcit quo eat.* (1. Ioan. 3. 15.) Hæc idcirco dixerim, vt intellegat vnuſquiſque, quia nullus eſt, cui non dimittantur hæc debita, vbicunque in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti baptizatus fuerit. Sed niſi in vnitate Eccleſiæ, & compagine charitatis Dei & proximi, non ſeruatur hæc gratia libertatis, ſeu intus videatur eſſe ſeu foris. Vnde hic ſeruus, qui conſeruum ſuum tenens, ſuffocat, egreſſus & ipſe dicitur, quia egreſſus eſt ab vnitate charitatis, & à vinculo concordiæ & pacis. Idcirco licet intus ſit numero, & corpore, foris tamen eſt, & non eſt in vnitate Spiritus, & in vinculo pacis, quia Spiritus diſciplinæ receſſit à ficto, vel ab eo qui in aperto factus eſt, vel permanſit malus. Propterea per omne tempus vitæ noſtræ cum timore & tremore ſalutem noſtram operari oportet, ne in vllo cōtriſtemur Spiritui ſancto in quo ſignati ſumus; quia neque qui fictè accedit ad hanc gratiam remiſſionis, neque qui poſtea iam adultus in fide receſſerit ab vnitate charitatis, & à vinculo fraternæ dilectionis, poteſt ſaluari. Neque igitur intus aut foris reiteratur ſacramentum donorum Dei, & conſecratio, ſed exſpectatur, vt redeat ad vnitatem charitatis, & ad vinculum concordiæ, atque pacis, vt diſcat & incipiat magis ignoſcere & præſtare aliis quàm exigere ea quæ pietatis ſunt ac dilectionis & gratiæ: ſed quærendum ſi ſolum ſit proximi odium quo nobis omnia iam indulta reuocantur debita, an etiam & reliqua crimina quæ Apoſtolus dinumerat, ſi quis ea qui agunt (vt ipſe teſtatur) regnum Dei non conſequentur. Quod omninò nemo qui abneget ita eſſe. Sed ſolummodo odium & fraterna ſuffocatio vel crudelis exactio hîc in cauſa ponitur; quia omnis iniquitas, ſui eſt odium vel proximi, & de odio venit iuſtitiæ & æquitatis. Vnde Dauid, *Omnis*, inquit, *qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam.* (Pſal. 10. 5.) Ergo alterum nemo rectè diligit qui ſemetipſum odit. Hinc quoque ſcriptura reuocat vnumquemque noſtrum ad ſemetipſum, *Miſerere*, inquit, *animæ meæ placens Deo.* (Eccli. 30. 24.) Quia qui ſui miſeretur, vt oportet, nulli alteri crudelis erit exactor. Et qui in ſe diligit iniquitatem, in nullo perfectè amare poteſt æquitatem, quia æquiſſimum eſt, vt ſe primùm quiſque ſecundum Deum diligat, deinde proximum ſicut ſeipſum. Alioquin ſciat pro certo vnuſquiſque, dimiſſa redire peccata, vbi nec fraterna charitas eſt, nec ſua ſecundum Deum dilectio. Quoniam *ſi omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt*, (1. Ioan. 3. 15.) multò magis is qui ſe ita odit, vt nec ſui miſereatur nec alteri, quo Deo placere poſſit. Idcirco, fratres chariſſimi, conſiderandus eſt huius parabolæ textus, conſideranda æterni iudicis criminatio; quia in Eccleſia Chriſti non niſi duo ſunt populi duæque gentes, quamuis videantur eſſe gemini, ſicuti etiam & in vtero Rebeccæ, antequam naſcerentur, duo luctabantur; ex quibus Prophetia eſt, quod maior ſeruiet minori. Non ea quidē conditione qua ſeruiunt fideles Chriſti in Eccleſia Chriſti ſub timore Dei, non ad oculum ſeruientes, ſed ea ſeruitute qua ſeruiuit Eſaü Iacob fratri ſuo, affligens eum & excrucians, ſuiſque odiis cogens peregrinari, quatenus eius crudelitas fratri manſuetiſſimo proficeret ad probationem & ad profectum ſuę ſalutis, & alteri ſua infeſtatio ad cumulum ſuæ damnationis. Vtrique tamen vnius Domini ſunt ſerui. Sed longè aliter ſeruiunt electi, dum excruciantur fraterno odio & inimicitiis, aliter verò illi qui eos intus foriſve perſequuntur. Itaque ſeruiunt boni, ſed ad laudem Dei & iuſtificationem ſuā: ſeruiunt & mali, ſed ſibi ad detrimētum ſalutis, & pœnam damnationis, vt & iuſti illorum probentur cruciatibus, quibus eorum augeantur merita, & mali ac ſcelerati æterna non euadant ſibi ſupplicia præparata. Siquidē ſeruiunt omnes quos præſciuit Chriſtus, & prædeſtinauit ad vitam, ſeruiunt & illi qui foris egreſſi, quamuis intus videantur, qui affligunt, proximos. Sed eos quos falsò fratres vocant, quibus & quantis modis affligant & teneant infra Eccleſiam Dei diri exactores membra Chriſti, longum eſt diſſerere,

rere, quibuſque modis ſuffocantur, & in A carceribus clauduntur boni, puto quod nemo ſit qui edicere ac dinumerare queat. Qui fortè conſeruus debebat centum denarios; quos quia debebat noluit rependere conſeruo beneficia malus ſeruus quæ acceperat gratiſſima, à præſtantiſſimo Domino. Vtique quia malus ſeruus & ingratus, durus & iniquus, noluit præſtare conſeruo, quod illi præſtitum fuerat. Quod ſi talis ideo reus tenetur, B quia non indulſit debitori ſuo poſcenti, quid putas de his qui etiam non debentibus mala pro bonis reddunt, & torquere eos quàm ſæpè gratis conantur. Hinc ergo eſt omnis afflictio in Eccleſia Dei, hinc omnis calamitas, & nimis dura oppreſſio; quia ſeruus ille malus & crudelis, conſeruum ſuum premere non ceſſat, nunc in rerum damnis, & in rebus exterioribus, nunc ſecundum in interiorem hominem in multis vexationibus, dum non erubeſcunt hi tales conſcientias percutere ſingulorum. Sed quia hæc parabola, ad ea reſpicit quæ C ſuperius dixerat Petro quærenti ſi deberet peccanti in ſe fratri vſque ſepties dimittere, & ille reſpondit, *Non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuageſies ſepties*, debemus in fine quærere quomodo eiſdem conueniat numerus, idcirco vtrumque obſerua numerum, obſerua & peccatum vnius talenti; nam numerus vndenarius legis tranſgreſſio eſt, lex in denario conſtat numero, Peccatum verò per vndenarium exprimitur. Quare peccatum per vndecim? D Quia tranſgreſſio denarij eſt, vt venias ad vndenarium. In lege autem modus fixus præceptorum, tranſgreſſio autem huius limitis præceptorum, peccatum eſt. Et ideo in vndenario numero magnum myſterium figuratum eſt, quando vela cilicina, in tabernaculo vndecim fabricari iuſſum eſt. Omnia enim peccata dixit nos dimittere debere, quando ſeptuagies ſepties dixit, ſicut & ſi ſepties dixiſſet, quia ſeptuplum pro toto ſolet computari, quoniam ſeptẽ E diebus voluitur omne tempus, & finito ſeptenatio rurſus ad caput reditur. Omnia enim peccata dixit quando ſepties dixit, quia illud vndecim ſepties fiunt ſeptuageſies ſepties. Omnia ergo peccata dimitti voluit qui ea ſeptuageſimo ſeptimo numero præſignauit. Idcirco nemo contra ſe teneat non ignoſcendo, ne contra illum teneatur quod erat. Quia etſi centum denarios proximo remittere recuſat, decem millia talenta ei, quæ dimiſerat in faciem repræſentat. Ait enim: *Serue nequam, omne debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me.* In quo declarat, quod ſit decem millia talentorum. Quod ſi iſta veniunt in opprobrium, quæ dimiſit bonus rex & pius, quanto magis ea quæ poſtea commiſit ſeruus ingratus & malus, cui nulla alia cauſa fuit vt dimitteret ei, niſi quia bonus Dominus erat, & quia rogauit adorans eum. Sed hic malus ſeruus & ingratus, indulgentiam conſecutus, exiens à rege ſuffocabat eum dicens, *Redde quod debes*. Suffocabat autem eum, & ſuffocat adhuc hodie, quoniam exierat à rege, & à præceptis eius, vt fratrem affligeret & probaret. Alias autem non ſuffocaſſet conſeruum ſuum, ſi non exiſſet à rege. Quapropter quæſo diligens lector conſidera ſubtilitatem dictorum, quia ſeruus multorum talentorum debitor, procidit & adorat regem, quoniam ipſe eſt *rex regum, & Dominus dominantium*. (Apoc. 19. 16.) Siquidem regem demonſtrat eum, & ideo adoraſſe eum introducit; qui acceperat à Patre regnum, & venerat ad rationem ponẽdam. Quæ ratio vt dixi, in omni iſto tempore ponitur, quando & pecunia Dominica diſpenſatur, & ſeruus de talento accepto lucrum pecuniæ negociando ſectatur. Quod ſi cauſatur aliquis talentum ſe non accepiſſe, negare non poteſt, quia ſaltem hoc accepit, quod dimiſſum eſt ei. Et ſi non amplius quod & ipſe debitori debuit remittere gratiam quam accepit, & non debitum exigere ipſe quod debebat. Non enim poteſt negare aliquis vt debitorem non habeat, qui ei centum debet denarios. Qui debitor etſi non procidens adorat (quia nemo alter eſt adorandus quàm rex Deus, cuius omnes ſunt ſerui tam boni quàm & alij) rogat tamen conſeruum vt patientiam habeat in ſe, donec ei ſua omnia reddat. Qui ſi non habuiſſet vnde redderet, debuerat cogitare malus ſeruus, quantum ei dimiſſum fuiſſet gratis à cõmuni Domino, & quia conſeruus eſſet is qui debebat quod & ipſe debuerat, cui quia dimiſſa fuerant omnia, debuiſſet & ipſe debitor vniuerſa debitori ſuo relaxare ſub ſpe ſaltem æternæ retributionis. Sed miſer tenens, ſuffocat eum. Quod vtinam non noſſemus fieri in hoc ſæculo, intantùm vt non liceat miſeros ad veniam reſ-

Cap. XVIII.

pirare, quos ſæpè retrudunt in carcere, tam crudeliter vt eis totus mundus vnus ſit carcer. Et ſi ad delicta pertinuerit debitum, adhuc exactores atrociores fiunt, dum laborant in corde, ne veniam pro offenſis ſuis quæ admiſerunt, in eis inuenire poſſint, quod eſt eos mittere in carcerem, dum eis non miſereri ſed rependere cupiũt, etiam vltra quam retribuere vel euindicare, queant. Quod autẽ ait, Quia *miſit eum in carcerem, donec redderet vniuerſum debitum*, Non ita dicit quaſi obliuiſcatur, quod boni ſerui in carcere nõ permanebunt, finito præſenti ſæculo. Maximè quia interuenit redhibitio peſſimi exactoris. Sed ideo ſic dicit, quia *Miſit eũ in carcerem, donec vniuerſum debitũ redderet.* Quia tanta crudelitas quorũdã exardeſcit eorũ, in pœnas inimicorũ ſuorũ, vt nunquã eas finire velint. Propterea & ipſe ac ſi ex reciproca ſententia, iuſtè mox à Domino condemnatur, vt quod ſæuiendo alteri pœnaliter intulit, ipſe ſecundum crudelitatis ſuæ ſententiam quam dignè damnatus excipiat. Et notandum quod non ait, omne debitum dimiſit, quoniam adoraſti me, ne fortè videretur ei indulſiſſe ob aliquod obſequiũ ſeruitutis ſuæ, ſed quia rogaſti me. Voluit enim nos intelligere Chriſtus, in hoc verbo, quia totum gratis nobis debitum indulſit, nullis interuenientibus actionum noſtrarum meritis. O quàm iuſta recompenſatio. Noluit enim reminiſci beneficiorum Dei, noluit miſereri conſerui ſui, ſicut ei miſertus fuerat Dominus ſuus, noluit ſpatium dare pœnitendi, noluit vindictam remittere & debitum relaxare.

VIDENTES *autem conſerui eius quæ fiebant, contriſtati ſunt valdè. Et venientes nunciauerunt hæc Domino ſuo.*] Diues ergo Dominus, qui tales tantoſque habet ſeruos. Habet namque plurimos, qui diuerſa donorum talenta conſeruis ſuis in lucrum Domini ſui quotidie diſpenſant, & nummulariis ac negotiatoribus ad negotiandum ea committunt. Habet & alios, quos iſte ſeruus peſſimè flagellat. Habet & iſtum peſſimum, in quo ſunt omnes qui vniuerſã Dei Eccleſiã conturbant ac diuellunt, & conſcindere non metuunt. Habet & iſtos qui eius iniurias ferre nequeunt, qui contriſtantur pro talibus in Eccleſia quæ fiunt. Non quod triſtitia pœnalis vlla cadat in Angelos, ſed quia eis non placent mala quæ fiunt. Propterea contriſtari valdè dicuntur, nec immeritò, cùm & Dominus iraſci dicatur

A ac gaudere, reliquaſque affectiones humanæ mentis habere. Porrò quod ab Angelis factori noſtro atque iudici quotidie noſtra renunciantur opera, ſeu bona fuerint, ſeu mala, multis in locis ſcripturarum declaratur ſanctarum, à multis quoque prædicatur Doctoribus, quorum, vt ſupra iam dixi, officiis præſens regitur & adiuuatur Eccleſia. Quod enim ſi in terris nullus Rex eſt, qui non ſuis fulciatur apparitoribus, cui non B condignis ſeruiatur, & non adminiſtretur miniſtris, quantò magis vniuerſorum Domino credendum eſt, quod Angeli obſecundent, & miniſtrent in auxilio Eccleſiæ deputati, & in defenſione ſanctorum. Quos quia tales non timent, qui Dei, ſuiſque vectigalibus & preſſuris, coarctant & conſtringunt ſeruos, velint nolint, ſentient accuſatores etiam & exactores; quoniam ipſi venturi dicuntur in hoc ipſo Euangelio, vt colligant vniuerſa ſcandala de regno Chriſti, quæ iſti C peſſimi ſerui & mali crudeliter intulerunt. Et notandum quia volentes adiuuare eum qui miſſus fuerat in carcerem, quod non dixit detraxerunt vel inflixerunt, ſed narrauerunt quæ fuerant acta, quaſi rem geſtam & non fictam vel falſam.

ET *tunc vocans eum Dominus ſuus ait.*] Non vt prius pro damno, ſed atrocius pro conſeruo miſſo in carcere. Primùm enim locutus eſt ſicut pius Rex & miſericors, neque improperauit aliquid vt diceret ei D ſerue nequam & male. Sed cùm non haberet vnde redderet, iuſſit eum pro debito vendere, vt dixeram, id eſt, venditum denunciare. Ac deinde cum precibus eum pulſaſſet, dimiſit eum liberum, & omnia dimiſit ei. Nunc autem improperat & obiurgat, quem iam tandem, *iratus, tradidit tortoribus, quoaduſque redderet vniuerſum debitum.* De qua ſententia qui volunt poſt exactionem culparum redire debere ad veniam, multam ſibi dogmatizandi, aſſumunt materiam. Quaſi eo vſque tradantur tortoribus quoadvſque E cruciatibus exſolutum ſit vniuerſum debitum, ſicque demum debeat homini libertas redire ad integrum, quod omninò Catholica fides non recipit. De quo ſanè locutionis genere me recolo iam ſupra in hoc ipſo Euangelio ſatis dixiſſe, vbi ait, *Eſto conſentiens aduerſario tuo citò, dum es in via cum eo, ne fortè tradat me aduerſarius Iudici, & Iudex tradat te miniſtro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi non exies inde, donec*

CAP. XVIII.

reddas nouiſſimum quadrantem. Nam tale eſt quod ait.

TRADIDIT *eum tortoribus quouſque redderet vniuerſum debitum.*] Quale & hoc iudex tradat te miniſtro, & in carcerem mittaris, nec exies inde, donec reddas nouiſſimum quadrantem. Quia, donec, & quouſque, vnum ſenſum habere probantur in ſcripturis diuinis. Nam & Græcus indifferenter pro, donec, & quouſque ἕως tantum habet. Quæ partes quam ſæpè pro infinito ponuntur, ſicut hoc loco, eo quod penè reproborum infinitæ creduntur. Sed quod illic ait. *Nouiſſimum quadrantem*, hoc hîc *vniuerſum debitum dixit*; quia illic perſoluet vniuerſa delictorum debita. Ita vt ſicut hîc ſuam noluit finire crudelitatem, nec illic finiatur debitæ pœnæ. Manifeſtius tamen hic tortoribus traditur quàm ſupra cùm ait, & iudex tradet te miniſtro, quia per miniſtrum & poſſunt boni Angeli intelligi, quorum officio illud adminiſtrabitur examen, cùm ſeparabuntur boni à malis, & mali exactores pœnarum, quibus tradendi ſunt omnes reprobi; quando dicturus eſt iudex his qui à ſiniſtris erunt, *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo, & Angelis eius.* Seruauit autem Metaphoram ſuam à principio, ex quo regnum cœlorum ſimile eſſe dixit *homini regi, qui cœpit rationem ponere cum ſeruis ſuis*, vſque in finem, quando idem iudex, qui & rex ſupra dictus eſt, conſummabit rationem iudicij quam in primo aduentu ſuo cœpit ponere ſeu à principio ſæculi, & compleuit vniuerſa vt bonis reſtituat quæ geſſerunt, quos iſte malus afflixit ſeruus, & huic peſſimo ſeruo ſua adnumeret quæ ſibi theſaurizauit, & conſeruis ſuis crudeliter agendo intulit mala. Idcirco ſic accipiendum eſt, vt per omne tempus iſte vnus propter vnitatem corporis quorum caput eſt, Diabolus omne genus malorum intelligatur, quàm vt ad aliã intelligentiam generalis hæc ſententia, vt quidam volunt, deriuetur, qui tortores etiam Romanum contra Iudæos exercitum veniſſe quibus traditi ſunt, interpretantur. Sed videant quomodo omnis hæc parabola, huic ſenſui conuenire poſſit, cùm nec principium, nec finis, vtique nec medium eius, aliquid eiſdem dictis conſentit. Vnde ſequitur,

Mat. 25. 41.

SIC *pater meus cœleſtis faciet vobis ſi non remiſeritis hominibus vnuſquiſque de cordibus veſtris.*] Vbi apertiſſimè declarat pius Dominus, ad quam intelligentiam hanc propoſuerit parabolam, vt tota de indulgentia & remiſſione, quam ipſi à Deo gratis percepimus, propoſita credatur, vt quia nos fratribus & conſeruis deuotiſſimè eandem gratiam præſtare debeamus. Ex qua ſententia duo notare debemus, vnum quod ait. *Sic pater meus cœleſtis faciet vobis.* Alterum verò, *Si non remiſeritis* hominibus *de cordibus veſtris.* Quoniam duabus iſtis ſententiis terribile eſt quod oſtendit, quando in vno eodemque ſeruo, ac ſi in ſpecie totum genus, & pœnas omnium malorum deſcribit, non quod alius ſit iſte ſeruus quem proponit, & alij qui ad eius formam damnandi dicuntur, ſed ipſe erit iſte ſeruus quicunque de corde fratri ſuo non remiſerit. Seruatur autem arbitrij libertas inter innumeros ſeruos qui voluerit imitari indulgentiam Domini ſui in ſe, & qui voluerit crudelitatem exercere in his puſillis quos Chriſtus vocauit, ſanauit, & propriis humeris ad gregem reportare ſuſcepit. *Sic & pater meus*, inquit; *faciet vobis, ſi non remiſeritis hominibus vnuſquiſque de cordibus veſtris.* Nemo iſta audiens rogo cenſuram ſibi remittentis aſſumat, & imponat ſibi, aut delinquenti in ſe vanam præſumptionem perſuadeat, quando aut cui ignoſcere debeat; quoniam ſic prouiſum eſt à pio medico, vt illius ſanitas cui parcis ad tuam gloriam recurrat, illiuſque venia tuum præmium fiat, ſicut & tua correctio vel indulgentia, illius venia. Quapropter formidoloſa ſententia prolata eſt ab eo, qui corda inſpicit ſingulorum, ſi non remiſeritis hominibus de cordibus veſtris, vt credamus quod iuxta mentem noſtram Dei ſententiã flectitur atque mutatur. Vnde certi eſſe debemus, quod ſi paruã hominibus non dimittimus, non dico voce & ſimulatione, verumetiam niſi ex toto corde, & omni puritate mentis dimiſerimus, quia violata charitate, rei tenemur. Idcirco nemo dicat fictè nihil habeo contra eum, vt ſolent homines dicere, ipſe nouit, habet Deum iudicem; non mihi cura eſt quid velit agere, ego ignoui ei; iſte talis confundit ſententiam ſuam & conuincitur à conſcientia ſua. Quia vbi vera cha-

CAP. XVIII.

ritas non regnat, falſa pax ſe colorat. Quapropter omnem fictæ pacis ſimulationem euertit dicens, *Sic faciet vobis pater meus cæleſtis, ſi non remiſeritis* hominibus, *vnuſquiſque de cordibus veſtris.* Et non dicit quotiens, ſicut Petrus interrogat, vſque ſepties, neque ſicut ipſe reſpondit vſque ſeptuageſies ſepties, ſed, ſi non dimiſeritis hominibus. Et quo liquet quia præſcriptus numerus, non anguſtat veniam, ſed dilatat, eo quod præcepto finit obedientia, & ſine fine relinquit arbitrium; vt ſi quantum iubet Deus remiſeris, tantùm ſit obedientiæ retributio, ſin amplius, vt myſticus demonſtrat numerus, ſit gratiæ præmium. Quia nec tantùm à Deo quàm ſepè præcipitur, vt vltra gratia non habeat locum; quamuis & gratiæ ſit donum, præceptis Dei omnibus obedire. Vnde & ipſe ſeptimus numerus quem Petrus propoſuit quamuis numero videatur paruus, inuenitur tamen ampliſſimus ſacramento, ſicut & ille cùm ſeptuageſies ſepties multiplicatur, quod ſi per omnem ſeriem veteris teſtamenti conſideres, inuenies hunc numerum hebdomadarum myſticum, ſeu currat per dies vt ſabbatum faciat, ſeu per ſeptimanas, vt Pentecoſten nobis impleat; ſeu cùm properat per menſes, vt ſeptimi menſis feſta conſecret, necnon & cùm vadit per annuam ſeptimanam facit annum qui requiem dat terræ. Deinde, nexus omnis fraternæ obligationis abſoluit ſeptimus numerus annorum, cùm circum ſeptimanas & annum quinquageſimum facit, qui annus Iubilæus, iam vt dixi vocatur, ipſeque omnem plenitudinem veniæ, & remiſſiones omnium rerum adducit, vt tollatur ſeruitus totaque libertas redeat, vt ſopitis vniuerſis debitis & diſruptis cautionibus reſurgat debitor liber. Quo ſanè numero iurgia vniuerſa ſepeliuntur, & cupiditas tota deperit, & de cupiditate omnis tractatus. Quapropter quotiens ſepties multiplicatur, nihil aliud quàm veniam & remiſſionem adfert, ſi rectè Chriſtianus eum percenſeat & aduertat auditor. Quoniam cum finitus fuerit, tunc verè ceſſabit crediti contractus & debiti. Tunc verè abolebitur tota conditio ſeruitutis, tunc illa veniet ſine fine glorioſa libertas, tunc æternus ager, ſemper viridis ac floridus remeabit. Nouerit charitas veſtra, chariſſimi, quia ſicut in terra latet aurum ita diuinus ſenſus verbis celatur hu-

A manis. Et ideo quotieſcunque Dominica tractantur eloquia, mens euigilet, animus intendat, ne intellectus vacuus recedat. Quinimo laboret cum omni cordis deſiderio, vt ad cœleſtis ſcientiæ poſſit intrare ſecretum. Et quidquid eſt quod nos minus penetrare potuimus in hac parabola, ſeu in cæteris dictis quæ in hoc libro difficillima pertractauimus, ipſe à Spiritu ſancto edoctus, fidelis accedat, vt fidem teneat perfectam, quam
B non caro, non ſanguis, ſed Pater cœleſtis Petro reuelauit. Deinde præcepta quæ præcepit implere feſtinet votis, vt ad viſionis montem conſcendere poſſit, quo ſimul ſemper cum Ieſu, Moyſi & Helia clarè colloquentes audire queat, vt ouis quæ iam humeris Dei reuecta eſt ad gregem, nunquam aberrare poſſit in fide, neque declinare à vero. Ad vltimum quæſo cogitet deuotio religioſa fidelium ex eo loco quo
C benigniſſimus Saluator vnum de paruulis ſtatuit in medio Apoſtolorum, vt ex eo omnes exemplum perfectæ vitæ caperent, quod deinceps de vnanimitate & concordia pacis pertractatum ſit, quidve de ſingulis propoſitum, vel quid in fine in hac parabola concluſum ſit; quoniam omnis eius propoſitio, omneſque aſſumptiones, ſeu confirmationes ſententiarum, & in fine talis tantaque concluſio, hoc nimirum
D agunt, vt vnanimes vnumque ſimus, ne vllum lædere velimus, neque negare vlli, quod nobis præſtari optamus, quatenus ab eo quæcunque poſcimus, piè impetrare poſſimus. Quia omninò veniet tunc illa remiſſio vera, illa abſolutio perpetua, quando abolebitur, etiam Domino præſtante, ipſa neceſſitas peccandi. Quando pereunte immunditia, mundus ille redemptus verè iam vocabitur mundus: quando redeunte vita mors iam non erit; quo nulla erunt, quando regnante Chriſto ſoli
E boni gaudebunt, & mali omnes cum diabolo extra hos fines erunt. Quapropter orate fratres, quia prolixitas libri finem poſtulat, vt & nobis & vobis Dominus fidem augeat, demonſtret præclara cœleſtis vitæ myſteria, propriis nos ſuis reportet humeris ad gregem, donec bona, quæ promittit, videre poſſimus in terra viuentium, & ſine fine tenere, ad quem tendimus.

CAP. XVIII.

Locus pag. 728. prætermiſſus.

ET ideo talem vt credo, in medio eorum ſtatuit paruulum, in cuius innocentia & ſimplicitate cordis, illum Adam qui fuerat ante peccatum, ſanctum repræſentaret, fortè in ſeipſo iam renatum; non vt totum inſipientiæ, quod erat infra annos, ſed totum innocentiæ & puritatis ſequerentur, quod erat in natura pueri abſque vitio. Vt quanto amplius ipſorum quiſque appropinquaret veræ innocentiæ profectibus, recedens ab huiuſmodi quæ poſtea accidunt, & accreſcunt in nobis paſſionibus, tantò amplius cæteris continentibus, & ad perfectum adſcendere non valentibus, maior habeatur in regno cœlorum. Quam ſanè regulam vnuſquiſque in ſe recompenſet, & videat in his adhuc in ipſa eadem ætate puerorum, quàm ſani ſint in omnibus animæ paſſionibus & languoribus pueri, quas poſtea infirmitates in noſmetipſos contraximus. Ad quas primum puerorum nemo incurrit, quàm incipiat abſolutum linguæ proferre ſermonem, quem prius nulla concupiſcentia carnis tangit, non ira, non triſtitia, non odium, non inuidia, nec vlla cæterarum paſſionum prurigo. In tantum etiam vt in morte patris ac matris vel alicuius amici, ludat, & in ſuis delectatur crepundiis ſimplicius quàm vllus inter epulas. Neſcit enim extollere, neſcit alta requirere, vilia non refugit, pretioſa & quæ ſuperbiæ ſunt, nulla requirit, ad omnium aſpectus gaudet, omnes vt parentes diligit. Quid plura? Etiam nec ipſam mortem timet. Quod ſi voluero cunctas dinumerare innocentiæ eius virtutes, longum erit, quas etiam natura virtutes, quamuis vitiata, in propagine ſecum ſeruauit & retinuit. Vnde poſt perceptam gratiam, Apoſtoli ad eam quam benè remittantur integritatem, ne deinceps vllis occupentur laqueis, & implicentur concupiſcentiarum erroribus. Quod ſi perfectior eſt Ieſu Chriſti forma, & eius exempli imitatio, tamen iſta eſt ſatis abſoluta & perfectæ vitæ propoſitio, ſi obſeruet gratiam quiſque quam accepit, ita vt nec ſibi, nec alteri noceat, dum tamen operetur quidquid poſtea ſibi virtus collata per Chriſtum dictat; quia etſi nec aliquid magnum ſapere cadit in puerum, nulla tamen iactantia generis vel diuitiarum, vel aliarum rerum quæ æſtimantur bona, ei delectatur in animo, & ideo ſequitur:

QVICVMQVE *humiliauerit, &c.*

Cap. XVIII.

PRÆFATIO LIBRI NONI.

NVNQVAM dignè ſatis laudari Philoſophia poteſt, Fratres chariſſimi, cui qui paret, omne tempus ætatis ſuæ poterit ſine moleſtia quodammodo conuerſari; quia quos nutrierit à puero, etiam in ſenectute non deſerit. Hinc eſt quod me, licet ego deſeruerim eam, nō paſſa eſt in hac ætate longius à ſe amplius peregrinari. Sed mox vt redij ad eam, multum diuque malè vexatus ſæcularium rerum curis, recognoui veram non eſſe viam prioris vitæ; & lactare me cœpit quaſi puerum, ſuiſque recreare vberibus. Meritò igitur quia puerorum & ſenum penè vna eſt conditio, & coæqualis eorum mors mihi videtur. Et ideo eorum ſemper vtrorumque, lacte ſcripturarum diuinarum nutriendus eſt animus; puer ſiquidem vt creſcat, ſenex verò ne deficiat, imò vterque eorum vt proficiat in melius, & viuat diuinis lactatus vberibus. Quia ſicut eorum vnus eſt introitus ad vitam, ita & vnus exitus poſt defectionem. Idcirco vtriſque elaborandum, vt ſciant ſinguli, omnia quæ diuinæ paginæ noſcuntur pertinere. Quod ſi quiſquam obiicere voluerit ſeni, quod non in ſuo tempore laborauit; diſcat quia prius eum decet audire, vt doceat. Audiat etiam, quia melius eſt vnquam, quam nunquam laborare in verbo. Propterea nullum debet eſſe tempus ſenectutis otioſum, quod non proſit. Maximè quia in aliis meminimus proficere ſtudia ſcripturarum, diuina verbi ſemina ſaltem iuuenibus ſpargo. Erit fortè incitamentum eorum affectus; quia pius labor omnia vincit. Idcirco ad ſponſionem primæ promiſſionis, etſi exhauſti macies ingenij iam areſcit, promptus reuertor, quia chariſſimis fratribus loquor. Non enim inter tam efficaces, clariſſimos, ac ſapientiſſimos, aliquid vel de minimo loqui auderem, niſi me charitas eorum coëgiſſet. Sæpè namque puerorum meritis Doctori copia dicendi tribuitur; & ideo nulla eſſe debet diffidentia in tractatu, dum plena dilectio exuberat in affectu; maximè mihi, quia filiis debitas vna vobiſcum impenſas intelligendi paro. Nam ſicut legiſtis in ſæcularibus litteris, *Omnia fert ætas*; Hinc quoque itatenus, mihimet ac A filio chariſſimo contigerit hoc prouerbium inæſtimabiliter, vt ita dicam, dum alterna proportio vitæ diuino diſpenſante iudicio, ſatis opportuno in tempore, congrua vtriſque, quolibet pacto, intulit ſtipendia actionum. Mihi quidem, poſt innumeros actus ſæculi, & moleſtos vitæ labores; poſt ſollicitudines tanti regiminis, & longa vitæ præſentis diſpendia, optabile ſatis, tandem prudenti viro, conceſſit otium. Adeo vt nihil illi profece- B rint, qui moliebantur aliud, & filio tunc mihi chariſſimo, vix expleto tyrocinio, valdè negotiociſſimum impoſuit iugum, quia vigebat animo & corpore, vt opto etiam & merito ſanctitatis. Cui quia diuina virtus ampliauit gratiæ faſtidium, diſcrimen coauxit regiminis magnum, & prægrauauit rerum curis, occupauit officiis, & extulit honoribus. Nihil tamen omnipotens conceſſit perficere illis, qui noſtris ſemper benè vtitur malis ad effectum, ſed nobis largitus eſt ſuæ gratiæ ad- C modum munus prælationis in filio. Cui dilectiſſimi etſi vobis ſcribo pro munere dilectionis, & fratribus quoque meis cenſum ſeruitutis perſoluo. Non immeritò impenſas paro verbi, quibus non minus meo officio quàm ſuo reddat ipſe per ſe omnibus debitum ſeruitutis, & obſequium prædicationis, in verbo, in doctrina, in omni religionis gratia. Vnde & ipſe cùm oportuerit, fortè aliud operis conficere poſſit. Ita tamen ſi hoc paternum, D licet exiguum, quia non ignaui ponderis eſt donum, non negligat, ſibi etiam eum omnibus oblatum. Quinimò, etſi vileſcit, amplectatur charius; quia nobilitas filij ex honore & reuerentia deſcendit patris. Nam omne patrimonium præparatum, quod à patre percipitur, precioſius eſſe ſolet cunctis opibus, quas aliunde ſibi contraxerit. Idcirco quæſo propriolum paterni iuris in verbo ſic amplectatur, vt diuina quæ reuoluo, fructum vitæ illis intus afferant in animo; verùm etiam eos ad ea extollat quæ diuina ſunt, & arcana ſecretorum Dei. Rogo autem E vt & vobis placeant, quia tunc Deo accepta erunt qui in vobis inhabitat, cùm vobis grata fuerint pro voto eatenus dilectiſſimis quæ offero. Quoniam etſi fratres debitores facti ſunt, vt audiant & pecuniam verbi, non ad diſpendium vitæ, ſed ad lucrum ſibi impenſam, pertractent. Nihilominus & vos oportet conſiderare in charitate, talentum quod exſoluo. Quia etſi parētes debēt theſaurizare filiis

Cap. XVIII. iuxta Apoſtolum, & non filij parentibus; A decet tamen filios quod theſaurizatum eſt ſollicitius cuſtodire, atque diligenter excolere, ne in vacuum diſpereat cenſus laboris; qui non niſi ab ipſo Domino, cuius eſt pecunia, cum vſura exigitur meritorum, & cum lucro boni operis. Nam in hoc ſolido Euangeliſtarum quadrato numero, magni ſunt ſapientiæ & ſcientiæ theſauri, quos effodio. Vnde quia totus quatuor mundus conſtat elementis;& B orbis vniuerſus quatuor ſuis adunatur partibus, aptiſſimè prouiſum eſt à ſummo opifice Deo, vt ſicut per quatuor iugiter currit tempora: itatenus, quatuor iſtis diuinis irrigetur fôtibus. Quia vnus in quatuor ſe diuidit capita, & fluunt ex paradiſo Dei viuentis, quorum imbribus verbi Chriſti irrigatur Eccleſia, vt queat vniuerſaliter dilatari ſub ipſius materialis numeri ſacramento. Et ideo quatuor eliguntur diſcipuli; duo videlicet qui Dominum ſunt ſequuti, & duo qui Apoſtolis prædicantibus crediderunt; vt nulla ſit differentia inter illos ad prædicandum C qui viderunt, & qui non viderunt Dominum, ſi rectè credant. Veruntamen quærendus eſt ordo eorum, cur Marcus & Lucas, qui non ab ipſo Domino didicerunt, neque in numero connumerantur Apoſtolorum, medij ponuntur, tanquam duobus vallati poſtibus; Matthæus verò & Ioannes, hinc inde extremi, qui Dominum ſunt ſecuti, qui eius miracula viderunt, quos ipſe ſuo erudiuit magiſterio, inſtituit diſciplinis, monſtrauit exemplis, ſuæque confirmauit reſurrectionis D gloria. Reliqui verò duo poſtea didicerunt, & compleuerunt, quod multi conati ſunt; quos Spiritus ſanctus medios poſuit inter duos eximios, tanquam filios amplectendi, ne vlla imperfectio in corpore Euangelij videatur. Sed ſit initium ſalutis noſtræ Chriſtus homo; finis autem, ipſe Deus & homo. Vt id ſit principium, quod finis, & finis quod principium, hoc eſt α & ω. Interea licet quidam aliter voluerit eos ordinare, rectius tamen ſic poſiti ſunt, vt illi extremi ponantur, quo- E rum eſt Apoſtolatus gratia, & illi medij qui minoris ſunt ordinis, & ab homine didicerunt, quod probatum eſt & confirmatum ab Apoſtolis. Idcirco, vt verè fatear, iure, medij ponuntur tanquam filij, vt ſint hinc inde vallati, quanto ſunt firmiores (ſi dici fas eſt) duo extremi. Quia quod ſunt duo extremi, in officio, in vnitate verbi & in omni prædicatione ſancti

Euangelij, hoc ſunt & duo medij, vt per totum quadratum orbem iſta diſcurrat durabilior cælo, quadriga verbi; & vnitas commendetur eorum omnium qui ante paſſionem, aut poſt paſſionem, in Euangelio crediderunt, & Dominum ſunt ſecuti, in prædicatione verbi. Cap. XVIII.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM,

LIBER NONVS.

Cap. XIX.

CVM *conſummaſſet ergo Ieſus ſermones iſtos, migrauit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans Iordanem, & ſecutæ ſunt eum turbæ multæ, & curauit eos.*] Reliquit benigniſſimus Dominus Galilęam, videlicet patriam ſuam, & venit in fines Iudææ, quaſi iuſtus Dominus omnium, qui ſic diligit domeſticos ſuos, vt alios non relinquat; quia ſicut omnes illi debent fidem ſeruare, atque gloriam impendere quaſi Domino: ſic ille omnibus debet ſubuenire, & miſericordiam præſtare, quaſi ſeruis, ne ſemper eum iuxta humanitatem vnus teneat locus. Sed non prius reliquit Galilæos, quàm conſummaſſet ſermones iſtos; id eſt, donec omnia quæ propoſuerat coram eis, ad perfectam concluſionem pacis & concordiæ perduceret. Sicque venit in fines Iudææ trans Iordanem, vbi baptiſmum dabatur hominibus. Et forſitan dicitur de turbis ſequentibus, *Et ſanauit eos ibi*; Quia ad hoc prouocabat eos vt ſanarentur. Quoniam nemo perfectè ſanatur, niſi renatus fuerit baptiſmo Chriſti, quod in Iordane præfiguratur; qui eſt ex duobus fontibus, ſecundum myſterium Chriſti conditus, vt demonſtret eundem Chriſtum Dominum noſtrum ex duabus ſubſtantiis, quaſi ex duobus fontibus copulatum, diuinitatis ſcilicet, atque humanitatis. Sicque vnus factus eſt Chriſtus, quem ſecutæ ſunt turbæ, & ſanauit eos omnes. Sed aliter ſecuti ſunt eum Apoſtoli, aliter turbæ. Sic & hodie, aliter ſequuntur eum, qui propter eum ipſum & propter vitam æternam ſequuntur, aliter qui propter aliud aliquid, eum ſequuntur ad tempus, etiam vſque ad fines Iudææ trans Iordanem vt renaſcantur fonte baptiſmatis. *Et acceſſerunt ad eum Phariſæi tentantes eum, & dicentes, ſi licet homini dimittere vxorem ſuam quacunque ex cauſa?* Miſera Phariſæorum cæcitas &

Cap. XIX. duritia cordis. Turbæ ſequuntur eum A quaſi ad teſtimonium ſalutaris doctrinæ eius, & quaſi oues paſtorem quem deducebant, quaſi paruuli filij pium patrem, peregrè ſeu longè proficiſcentem: & iſti, mox vt ad eos acceſſit, tentant eum callidè, & quaſi cornuto eum appetunt hinc inde ſyllogiſmo, vt quodcunque reſponderet, captione teneatur. Sed egregius Magiſter ſic omnia diſpenſat, vt ipſi inexcuſabiles ſint, & ipſe in nullo teneatur. Vnde primùm ſanatis turbis, continuò B dimiſit eos, quia parati erant ſequi eum in fines Iudææ; ne fortè detractores cæci Phariſæi, dicerent quod ad diuulgandam opinionis ſuæ famam, & ad teſtimonium virtutum ſuarum, cauſa iactantiæ, ſecum hanc trahit multitudinem, quos curauit. Et ideo mox ſanatos dimiſit eos. Deinde ſic temperat reſponſionem vt & illi negare non poſſint quæ reſpondit, & in nullo eum tenere & inuoluere laqueo, quem pararant. Quia ſi dixiſſet quod liceret vxorem qualibet ex cauſa dimittere, pudicitiæ prædicator Dominus videretur ſibi C docere contraria. Sin autem reſpondiſſet, non omni ex cauſa eam debere demitti, quaſi ſacrilegij reus teneretur, eo quod aduerſus Moyſen diceret; ac Moyſen contra Deum dixiſſe forte calumniaretur. Neque enim ſeipſos reſpiciunt, quàm impudenter interrogent cum nullam aſſignant cauſam, ne ſeipſos infra anguſtias certarum cauſarum conſtringerent, ſed aiunt *ex omnibus cauſis*, ſi ex vna qualibet earum, quia modum neſcit libido, dimit- D tenda ſit vxor? ſuáque interrogatione ſe primum ligant, & adulteros ſe conuincunt. Quia vbi lex de ſoluendo matrimonio requiritur, iam ex odio prioris diuortium quærit, & libido ſequentis adulterium parit. Vnde vir, aut vxor, dum talia meditatur, & quærit quacunque ex cauſa reſoluere quod Deus coniunxit, ſi vir fuerit, laſciuus eſt, & adulter iam in corde. Si verò mulier, meretrix vtique comprobatur. Et ideo quàm benè Dominus ſcripturam ſacram adducit in teſtimonium, & non aliam quam ipſe Moy- E ſes conſcripſerat, vt decipulam eorum illæſus tranſeat, & eoſdem ſuis alliget funibus, & conuincat ab initio non ſic fuiſſe, auctoritate diuina. *Non legiſtis*, inquit, *quia qui fecit ab initio maſculum & fœminam fecit eos? Et dixit, propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna.* Quod ſanè capitulum aliter in Geneſi habetur; quia illic, ſi verbis Adæ, res omnis refertur; hîc autem Dominus indicat ab eo, qui hominem figurauit, & mulierem fecit de coſta viri, omnia dicta hæc eſſe. Vnde admonere curaui legentem, vt ipſe ſe de hac quæſtione conſular, & quærat diligenter vbicunque tale aliquid in ſcripturis inuenitur diuinis. Nos tamen de hac re, quidquid Adam probatur dixiſſe, in Prophetia verè dictum accipimus. Et ideo per eũ quidquid dictum eſt, Dominũ, qui de eius latere vxorem formauit, dixiſſe minimè dubitamus. Quia ipſe ędificauit coſtam, quam tulerat de Adam, in mulierem ipſius; & ſacramentum futurum erat qui tunc per Adam in myſterio loquebatur. Quod cognoſcens Apoſtolus, *Sacramentum*, inquit, *hoc magnum eſt in Chriſto & in Eccleſia*; quia ipſe eſt caput corporis, & omnis Eccleſia corpus & membra capitis, ac per hoc facti ſunt duo in carne vna. Quapropter, vt dixi, perpendat diligentiſſimus lector, vim verborum, & quibus Dominus reſponderit, & quibus diſcipuli vſi ſint verbis. Conſideret etiam Pauli Apoſtoli de hac re affectum, vel ſilentis, vel interdum ſub aliis locis tractantis; quomodo Dei occultum expendat ſacramentum? Quomodo Chriſtus patrem reliquit, quando ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, ac matrem ſynagogam videlicet, & adhæſit vxori ſuæ, id eſt Eccleſiæ, quæ de latere Chriſti formata eſt, & ædificatur quotidie in mulierem, ſicut & propagatur omnis ordo naſcentium de vxore & viro. Itaque iam nõ ſunt duo, ſed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet. Ecce benigniſſimus Ieſus conſcientiam ad teſtimonium prouocat diuinæ auctoritatis, vt conuincat eos qui non ideo interrogant vt diſcant, & ſe contineant, ſed vt calumnientur eum, & excuſabiliter faciant, quod inexcuſabiliter peccabant. *Maſculum & fœminam*, inquit, non maſculum & multas fœminas, vt vni liceat multas vxores ducere. Neque maſculos & fœminam, vt vni fœminæ liceat multos viros accipere. Non enim duas vel tres coſtas aut eo amplius tulit Dominus de latere viri. Et ideo reuocandus eſt animus ad continentiam, vt poſſis dicere vxori tuæ, quod Adam dixiſſe legimus, *Hoc*, inquit, *os ex oſſibus meis, & caro de carne mea.* Alioquin etſi coſta eſt illa mulier quam vltra vnam duxeris, de cuius ſit coſta, tua tamen non eſt. Et ſi dixeris, quia tua eſt, vide ne mentiaris; eo quod ex v-

Cap. XXI.

Ephes. 5. 32.

Gen. 2.

Cap. XIX.

no Adam, non niſi vna ſumpta eſt, vt vnius coniugis conſortio necteretur. Quæ nimirum coniunctio, quia naturalis lex eſt, primam Dei ſententiam approbat. Secundæ verò nuptiæ, non ob voluntatem Dei, ſed ſecundum peccantium neceſſitatem conceſſæ ſunt. Et ideo oſtendit Dominus his verbis, quod ſecunda coniugia vitanda ſunt, cùm ait de libello repudij, *Quia ab initio non fuit ſic.* Sed qui fecit ab initio maſculum & fœminam fecit. *Propterea*, inquit, *relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna.* Vbi cùm dicit, *Propter hoc*, cauſam exprimit propter quid. Quia ex viro eſt vxor, & quia ex vna carne ſunt ambo. Licet hoc iuxta Apoſtolum, magnum ſit ſacramentum in Chriſto & in Eccleſia, tamen ſecundum naturam carnis ita eſt, vt creatio docet. Et ſi alij velint dicere, quod maior dilectio debet eſſe inter fratres & ſorores, quia idem ex eiſdem parentibus exeunt, nunc autem interpretatur iam ex diuerſis, & non ſicut ex illo vno Adam fuit. Vbi rogo lector diligentius pauliſper intendas, quia & ſecundum hanc copulam coniugij, magnum eſt nimis vinculum nuptiarum, & pietatis in Chriſto ſacramentum. Quia etſi dicunt de fratribus nunc, quod ex vna naſcantur carne iam facta, tamen ipſa vnitas fortior eſt à principio facta vna, quæ manet. Quia fortior credenda eſt Dei conſtitutio ab initio quàm deinceps virtus humanæ naturæ. Non enim præcepta Dei naturæ ſubiecta ſunt, ſed natura præceptis Dei obtemperet neceſſe eſt. Et ideo in ſingulis ita eſt ſicut & in tribus; qui licet ex vno naſcuntur coniugio, tamen deinceps & ipſi diuerſas vias petunt. Coniugium vero ſemper ad principium redit, vt ſint duo in carne vna. Qui quamuis ex diuerſo naſcantur, tamen ex præcepto Dei, vt multiplicentur, ideo naſcuntur vt in vnum conueniant. Attende quæſo legem diuinam exquiſitam ſecundum omnes voluntates Dei. Fratres quamuis ſint ex vno & ſorores, ſic creati ſunt à natura, vt non conueniant in vnum. Maſculus autem & fœmina quamuis non ſint ex vno, tamen ita creati ſunt vt redeant ad principium, qui ſunt ex vno, quia ad hoc creati ſunt vt ſint vnum. Idcirco omnis natura, non tam ſeipſam, quàm ordinationẽ Dei ſequitur. Et quia hæc copula coniugij, quãuis gratia Dei ſit, cùm legitimè ſecundum Deum coniungitur & ſeruatur; tamen vir &

A vxor, quia carnaliter interdum ſe diligunt, *Et erunt duo in carne vna*, rectè dicitur. Sed Phariſæi quia ſanam doctrinam non recipiunt, & hanc reprehendere non poſſunt, redeunt ad duritiam cordis, ſui & interrogant, *Quid ergo Moyſes præcepit dare libellum repudij?* Ecce quantum diſplicet peccatoribus & laſciuis doctrina iuſtitiæ, quia grauis eſt fornicariis prædicatio caſtitatis. Sed quia contra rationem re- B ſpondere non poſſunt, veritati tamen credere non acquieſcunt. Proponunt patrocinium Moyſis, cuius perſona ac ſi Dei, ab omnibus reuerebatur, & timebant omnes ei in aliquo contraire. Vnde doctrinam Chriſti, quam ratione vincere non poterant, per auctoritatem ac ſi validioris perſonæ deſtruere moliebantur; vt dum Moyſes irreprehenſibilis cenſetur, & timetur reprehendi, veritatis interpretatio taceatur. Hinc quoque dicunt ei, Quid ergo Moyſes mãdauit dare libellum repudij & dimittere? Ait illis, *Quoniam Moyſes ad duritiam cordis veſtri per-* C *miſit vobis dimittere vxores veſtras; ab initio autem non fuit ſic.* Hæc eorum interrogatio de magno venit ſupercilio, & de multa arrogantia Moyſen proferentes, in animo Chriſtum quoque deſpicientes, ac ſi dicerẽt, Quid ergo tu cõtradicis, quod Moyſes tantus præcepit in lege, & tam magnus? Qui fuit quaſi viſibilis lingua, inuiſibilis Dei. Qui incorruptibilem gloriam Dei vidit, & teſtimonium diuinitatis D in vultu ſuo portauit ad populum. Tu autem homo viliſſimus, fabri filius; quid ergo tu deſtruis quod ille conſtituit? Sed mitiſſimus Dominus ad hæc non ceſſat docere eos, & refellere. Moyſes inquit propter duritiam cordis veſtri, permiſit vobis dimittere vxores veſtras. Acſi diceret, Moyſes quàm ſæpè vobis multa talia permiſit propter duritiam cordis, & improbitatem mentis veſtræ, quæ Deus non mandauit; ſicut in heremo hoſtias Deo quas offerre præcepit, quas ipſe per Prophetas improperat, ac dicit ſe nolle, E neque de his aliquid mandaſſe. Sed quia videbat eos Moyſes necdum mente ab Ægypto exiſſe, neque hoſtias quas dæmonibus offerre conſueuerant, deſeruiſſe. Quinimo circa ſtudia ſacrificiorum carnaliter inclinatos; ſi mandaſſet eis recedere à ſacrificiis & hoſtiis, nequaquam eum audirent. Quia tam diuturna paſſio, vel tam crudelis morbus difficile curatur, iuſſit eos ſacrificare quidem, ſed Deo, & non iam dæmonibus. Tali ſiquidem ra-

Cap. XIX.

tione perdocet Auctor humanæ ſalutis factum fuiſſe & hoc, quod prætendunt ſceleſtiſſimi de libello repudij. Quia leuius iudicauit propter duritiam cordis eorum, Moyſes libellum dare repudij, & matrimonia ſolui, quàm in corde ſemper odia habere, & homicidia fieri. Non quod bona eſſet iſta reſolutio, ſed permiſit eis mala facere, ac ſi pius medicus, ne peiora incurrerent crimina, & morbi generarentur quotidie inter eos peſſimi. *Ab initio*, inquit, *non fuit ſic.* Ecce quàm validè refellit, & quàm fortiter repercutit, dum probat ex diuina auctoritate, quod ab initio ſic non fuerit. Ac ſi dicat, quia ab initio ſic non fuit, nunquid poteſt Deus ſibi eſſe contrarius, vt aliud ante iuſſerit ab initio, & rurſus ſententiam ſuam iuſtiſſimè prolatam, nouo frangat imperio? Non ita ſentiendum eſt de Deo, qui quod ſemel loquitur idipſum non repetit, eo quod incommutabiliter loquitur. Sed Moyſes, vt diximus, in multis rebus ſuo vtitur conſilio, de quibus præceptum non perceperat à Domino, ſicut & Paulus ſe feciſſe teſtatur. Moyſes tamen iuxta duritiam cordis eorum, & ſecundum deſiderium ſecundarum coniugum quæ vel ditiores in eo populo ardentiſſimè quærebantur, vt vel pulchriores, vel iuniores haberent, ſuo talia permiſit conſilio, & non ex diuino imperio. Vnde & Dominus non dixit, ſecundum duritiam cordis veſtri permiſit vobis Deus, ſed Moyſes. *Dico autem vobis quia quicunque dimiſerit vxorem ſuam, niſi cauſa fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur; & qui dimiſſam duxerit, mœchatur.* Ecce de tam lata occaſione, qua Iudæi malè abutebantur in repudiendis coniugibus quàm breuis & abſoluta Domini ſententia eſt, qua ſola fornicatio eſſe dicitur, quæ vxoris vincat affectum, quoniam & ipſa eſt quæ carnem prius diuidit in duos. De qua ſententia quidam minus conſiderantes, quàm malè ſentiunt, dicentes. Vxor ſi adulteratur in poteſtate viri eſt, ſi velit eam retinere adulteram, & cum ea iacere ſicut eſt, & ſi velit eam dimittere. Tamen Dominus vnum horum quod liceat monſtrauit, id eſt, dimittere ſi fornicata fuit; retinere autem quod liceat, non dixit, ſicut ſi fiat, nec interdixiſſe hoc loco apertè videtur, niſi ex aliis locis & ex circunſtantia dictorum id conſideretur, dicit enim, *Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet.* Vnde primùm de lege coniugij quærendum, vtrùne Deus ſit in cauſa, & legitimè ſecun-

A dum Deum coniunctio. Sic demum de diuortio diſputandum; quia non omne coniugium à Deo eſt, neque per Deum. Alioquin quomodo Apoſtolus diceret; *Infidelis ſi diſcedit, diſcedat.* (*1.Cor.7.15*) In quo nimirum oſtendit, non omne coniugium à Deo eſſe, quod ſoluendum eſt. Quapropter etſi adulteratur vxor aut vir, non eſt coniunctio Dei, cum quibus Dei lex non eſt, neque lex naturæ ſeruatur. Quicun-
B que ergo ſeu quæcunque contra Dei mandatum mœchus eſt, iam ipſe à ſuo corpore & ab ea gratia quæ eſt in legitimo coniugio, diuiſus eſt. Maximè quia ſe tulit membrum Chriſti, & factus eſt membrum meretricis, cum qua meretricatus eſt. Idcirco non æſtimo leue eſſe, ſi meretrix retineatur, & abutatur ſe malè duabus in partibus; cùm iam quia adultera eſt, nulli eſſe videtur legitima vxor. Vnde ſicut crudelis eſt & iniquus, qui caſtam dimittit qualibet ex cauſa vxorem: ſic fatuus & iniuſtus, qui retinet meretricem, aut flagitioſam; videtur namque patronus turpi-
C tudinis eius eſſe, qui crimen celat & conſentit vxori: ſicut è contrario præmium poſſidet nuptiarum, è duabus cùm vnam fecerit caſtitas carnem. Quoniam iuncta ſpiritui caſtitas vnus in eis efficitur ſpiritus, vnaque caro, quod nequaquam fieri poteſt, ſi vna eorum adulteratur caro. Idcirco cùm vnam carnem mulier in aliam diuiſerit, & ſe fornicatione ſeparauerit à marito, non debet teneri, quia mœchata eſt, ne fortè virum, qui ſe ſeruauit caſtum ſub maledicto faciat venire, dicente ſcri-
D ptura, qui adulteram tenet, ſtultus & impius eſt. Vbicunque ergo fornicatio eſt liberè vxor dimittitur. Sed quia poterat accidere, vt aliquis calumniam, quolibet zelo ductus, faceret innocenti; & ob ſecundam copulam nuptiarum, ſuæ legitimæ vxori crimen impingeret adulterij, ſic priorem demittere iubet Dominus æquiſſimus iudex, vt ſecundam prima viuente, non habeat; quam nec occidere Dominus, ſicut Moyſes in lege iubet, nec
E tenere. Et notandum quia ait, *Quod Deus coniunxit, homo non ſeparet.* Non enim interdixit ſeparari vbi cauſa contra Deum eſt, & Dei coniunctio non eſt, neque vt pro Dei cauſa, non ſeparentur ex conſenſu, quia tempus breue eſt, vt deinceps liberi, vacent Domino ſub ſancto propoſito continentes. Quia vbi Deus eſt in cauſa, ibi & legitima libertas. Veruntamen, quia iam aliam, viuente illa, quæ adultera eſt, non licet accipere, ſicut nec

Cap. XIX.

vxorem viro alij nubere, ſi fuerit prior adulter & repudiatus ab ea. Vbi nulla alia via reſtat eis ſalutis, quàm aut poſt dignam ſatisfactionem Deo vel Eccleſiæ, in inuicem ſe ſibi reconcilientur, aut ſub iugi continentia ambo ſe redigant, ne fortè quod vnus eorum deliquit, alterius culpa id contraxerit; ſicut in multis quam ſepè contingit, vbi non iura ſeruantur caſti amoris, nec cuſtodia impenditur vel diſciplina legitimæ obſeruationis. At diſcipuli Chriſti hæc omnia conſiderantes diſcrimina quæ contingere poſſunt, & ſolent euenire his qui verſantur in ſæculo cum vxoribus. Ac ſi ſtupefacti, pro nouitate dictorum & euentu rerum, dicunt; *Quod ſi ita eſt cauſa hominis cum vxore, non expedit nubere.* Non enim ex dubietate doctrinæ Magiſtri iſta dicunt, *Quod ſi ita eſt,* ſed ex periculorum magnitudine, quæ nubentibus contingere ſolent. Quia graue pondus vxor eſt, dum non licet eas dimittere viris; neque mulieribus viros ſuos, qualeſcunque fuerint in inuicẽ, qualibet ex cauſa niſi cauſa fornicationis, & hoc ipſum cum multo diſcrimine iudicij. Ne fortè, vt dixi, quod alter eorum peccauit, alterius culpæ fuerit. Vnde neceſſe eſt, vtrique cognoſcant periculum ſuum. Et ſicut egregius Doctor Auguſtinus in libro de adulterinis coniugiis, diffinit, nullus eorum exhorreat alteri poſt pœnitentiam, ignoſcere; quod Chriſtus adulteræ ignouit mulieri ſibi oblatæ, in adulterio deprehenſæ, ita vt ambo cogitent periculum ſuum, fortè ſimili morbo laborantes, & ad eiuſdem Saluatoris confugiant pietatem, vt deinceps vterque eorum continenter viuat. Aut ſi poſt pœnitentiam & ſatisfactionem dignam Deo, elegerint ſibi ad inuicem reconciliati; laudent in ſe Dei patientiam, & agant ſimul diebus vitæ ſuæ pœnitentiam, vt perfectam in futuro percipiant indulgentiam. Non vt alter eorum alteri laſciuire conſentiat, vt nunc temporis, quidam malè & in aperto faciunt. Sed cogitent communem conditionem & commune periculum, etiamſi non eſt commune vulnus, vt ſit eis communis ſalus fideliter atque humiliter implorata. Nam Euangeliſta Matthæus quia expreſſit vnam ſpeciem, & alteram prætermiſit, fortè facit ad intelligendum hoc difficile. Et videtur viris dare locum eligendi aliud, quàm verum, quia volunt malè præſumere, quod fœminis non licet, ſibi licere; quaſi quia tacuit licentiam eis dediſſe vi-

A deatur. Vnde alij Euangeliſtæ, hoc generaliter ita complexi ſunt, vt de vtroque verè dictum intelligi poſſit. Hinc quoque Marcus ait, *Quicunque dimiſerit vxorem ſuam, & alteram duxerit, adulterium committit ſuper eam; & ſi vxor dimiſerit virum ſuum, & alij nupſerit, mœchatur.* (Marc. 10. 11.) Ecce de vtroque vna ſententia eſt. Sed & Lucas ait, *Omnis qui dimittit vxorem, & duxerit alteram, mœchatur, & qui dimiſſam à viro ducit, mœchatur.* (Luc. 16. 18.)

B Ergo quia vir eius viuit, adulteratur, quamuis dimiſſa ſit, quia eius vxor eſt quamdiu viuit vir eius, & ideo legitimè non poteſt eſſe cum alio viro, eo quod vxor aliena eſt. At verò ille cuius eſt, non alienæ miſcetur vxori, ſed ſuæ, propterea nõ mœchatur. Reus tamen eſt ſi eam mœchantem conſentit, & adulterium ſuæ celat vxoris. Hinc communis eorum quærenda eſt medicina ſalutis. Nam ſi propter cauſam fornicationis eam dimiſerit, nec dum tamen quæ demiſſa eſt, vxor demit-

C tentis eſſe ceſſauit; & quia non eſſe ceſſauit quod fuit, illius eſt cuius fuit, & non eius quem duxit; quia non eum maritum dicit ſcriptura diuina, ſed mœchum. Idcirco non erit turpis atque difficilis, etiam poſt perpetratum ab aliquo eorum atque purgatum adulterium, reconciliatio coniugij, vbi per claues regni cœlorum, non dubitatur fieri remiſſio peccatorum. Non vt poſt viri diuortium adultera reuocetur, ſed vt poſt Chriſti conſortium, & reconciliationem adultera ipſa non vocetur.

D Nec igitur mirum ſi Apoſtolus, aut reconciliari eos ad inuicem monet, aut continentiam pariter ſeruare. Quia quanto tempore vir eius viuit, alligata eſt vxor lege viri, ne liceat cum vllo alio cõmiſceri; ſicut nec viro, aliam ſibi ſociari, quia vterque eorum viuente alio, vinctus lege coniugij, dum pariter in corpore ſunt conſtituti. Quod ſi aliquis eorum diſceſſerit à corpore, ſolutus alter eſt à lege coniugij, ita vt cui vult nubere, poſſit, tantùm in Domino, & eſſe cum alio viro. Magnum

E igitur præſignatur ſacramentum, quod nullius viri poſterioris mulier eſſe vxor poteſt quolibet pacto, niſi prior mortuus fuerit, & per hoc eius eſſe deſierit. Nam ſi fornicetur, non ideo deſinit eſſe prioris viri vxor, niſi prius ille moriatur. Quamuis enim licitè dimittatur vxor, ob cauſam fornicationis, ſeu à viro diſcedente vxore, manet tamen vinculum prioris coniugij. Propter quod fit reus adulterij, qui dimiſſam duxerit, etiam ob cauſam fornicationis; aut vir dimiſſus ſi aliam ac-

Cap. XIX.

ceperit. Sicut enim manente in ſacramento regenerationis, excommunicatus cuiuſque criminis reus, nec illo ſacramento caret diuino, etiamſi nunquam reconciliaretur Deo: ita manente fœdere coniugali, quando vxor dimittitur ob cauſam fornicationis, aut vir laxatur, nunquam ab inuicem carebunt illo vinculo, etiamſi nunquam reconcilientur ſibi ad inuicem; carebit autem, ſi mortuus fuerit alter eorum. At verò reus excommunicatus qualibet ex cauſa, ideo nunquam carebit regenerationis ſacramento, etiam non reconciliatus, quoniam nunquam moritur Deus, cui fuerat anima virginalis ſociata, dote ſponſalitatis, & iure ſpiritalis coniugij, quod ſacramentum magnum & euidens eſt in Chriſto & in Eccleſia. Idcirco monet Apoſtolus, *Viri diligite vxores veſtras, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam.* Ergo ſi ad quod Chriſtus diligit Eccleſiam, & quomodo diligit, diligenda eſt vxor, vtique fœdera legitimi coniugij ſeruanda ſunt, atque pudicitia caſtitatis. Quod ſi contigerit aliqua ex parte corruptio diuortij, quærenda eſt ſalus alterius potius, quàm mors; ita, aut vt caſtè ſe cuſtodiant pariter abſtinendo; aut poſt dignam Deo ſatisfactionem, reconcilientur ſibi in pace, ſicut Chriſtus reconciliatur animabus poſt lapſum criminis dignè ſe diligentibus; ita vt magis ſe gaudere dicat de conuerſis ac dignè pœnitentibus quàm de ſtantibus iuſtis, qui fortè nullius criminis egent pœnitentia. Hæc idcirco longius ab expoſitoris officio digreſſus ſum, nec tamen latius quàm oportuit, quia de his multæ occurrunt quæſtiones, quas affluentiſſimus exſolutor omnium, vt ita dicam, Auguſtinus in præfato libro, quem ex hoc opere latius diſputauit, proſecutus eſt. Quem qui voluerit legere, inueniet pauca, & vix neceſſaria, me de his dixiſſe. Cæterum eorum, de his vitiis, aliquis, quæ humana in ſe admittit natura, quicunque fuerit intus foriſue contaminatus vel deturpatus; vt puta ſi quis fuerit temulentus, aut iracundus, vel ambo peſſimis moribus enutriti; ſi fuerit illa luxurioſa, ſiue venefica, ſi interfectrix filiorum, ſi vaga, ſi qualicunque turpitudine corporis fœdata, vel infirmitate depreſſa, ſiue cæteris malis, quæ longum eſt enumerare, vnus eorum aut ambo, perplexi vel vitiati, tamen tenenda eorum & ſeruanda coniunctio, velint, nolint, & ſuſtinenda eſt talis tantaque neceſſitudo. Quia cùm

A eſſemus liberi, voluntariè nos ſubiecimus ſeruituti; niſi fortè aliquis contra Dei ſententiam venire voluerit, aut aliter hunc locum interpretari, quod quidam conati ſunt. Si peiora fortè aliqua, eorum, commiſerit crimina, quam ſit mœchari, non ſit vxor tenenda, eo quod videatur eſſe irrationabile. Sed definire contra Deum, & contra doctrinam eius agere, impium eſſe videtur. Quamuis dicant, quia non B præcepit, vel mandauit, vt dimittat aliquis vxorem ex præcepto, cauſa fornicationis, ſed quaſi exponens rem, dixerit qui dimittit eam excepta cauſa fornicationis, facit eam mœchari, dimittens eam non mœchantem. Quod ſi viuente viro facta eſt adultera, ſi fuerit cum alio viro, ſine dubio qui dimittit dat ei occaſionem ſecundarum nuptiarum, & ob hoc facit eam mœchari. Quod ſi iam mœchata eſt & dimiſerit, non facit eam mœchari, quia eſt iã adultera & à corpore caſtitatis aliena. Et ideo iure maritus iam nunc reus videtur ſi adulteram dimiſerit, ſicut eſt C qualibet ex cauſa, caſtam corpore dimittens mœchari eam fecerit. Quod conſiderantes Apoſtoli diligẽtiori intuitu tam graue iugum proferunt motum animi ſui ex grauitate ponderis, ac dicunt, *Si ita eſt cauſa hominis cum vxore, nõ expedit nubere.* Quia ſi mulier non nupſerit ambo erunt liberi, vir & vxor. Si autem nupſerit, & in Deum vnus eorum peccauit ac corruperit thorum ſuum, ambo ab inuicem in- D teritum ſuſtinebunt. Quoniam eſt eorum ineffugibilis pœna, neceſſarium malum, naturalis tentatio, deſiderabilis calamitas, domeſticum periculum, delectabile detrimentum; virtus mali, colore boni depicta, dum dimittere illam peccatum eſt, tenere verò tormentum, ita vt dimittentes eam, adulterium faciamus, aut tenentes, quotidianas pugnas & iurgia amaritudinis habeamus. Quæ omnia, quæ dici, quæ cogitari, quæ euenire poſſunt, Apoſtoli perhorreſcentes dixerunt, *Quod ſi ita eſt, non expedit nubere.* E Quibus Dominus non reſpondit quia expedit, ſed magis aliud dicendo, conſenſit quia non expedit. Veruntamen infirmitatem carnis aſpiciens, dixit, *Non omnes capiunt verbum iſtud, ſed quibus datum eſt.* Neque dixit non poſſunt, ſed non omnes capiunt. Ac ſi diceret, omnes capere poſſunt, non tamen omnes volunt. Quia etſi propoſita eſt palma, non omnes certant de victoria. Quia etſi concupiſcunt gloriam, non omnes deſudant ad laborem

Cap. XIX. rem, ſed quibus datum eſt, vt velint & intelligant, ac decertent & laborent. Vbi notandum eſt, quod nunquam niſi ex gratia Dei, hæc virtus veræ caſtitatis vel perpetuæ virginitatis, habetur. Neque fœdera nuptiarum legitimè in Chriſto, niſi ex dono ſeruantur; vbi non apprehendat nos ſtulta cogitatio, quaſi ex hoc nos excuſare poſſimus; quia non accepimus, ideo præualere non poſſumus, ſed ſolummodo illi, quibus datũ eſt. Quia etſi hæc gratia ex dono eſt, tamen vt percipiamus, B cum fide & charitate labor impendendus

Mat. 7. 7. 8 eſt. Dictũ eſt enim, *Petite & dabitur vobis*; & *Omnis qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulſanti aperietur.* Vbi declarat, quod perfectè petentibus, ac volentibus, gratia non denegatur. Et vt oſtenderet caſtitas quæ ex Deo eſt, qualis eſſe debeat, ait;

SVNT *enim Eunuchi qui de matris vtero ſic nati ſunt, & ſunt Eunuchi qui facti ſunt ab hominibus, & ſunt Eunuchi qui ſeipſos caſtrauerunt propter regna cœlorum. Qui poteſt capere capiat.*] Ergo Apoſtoli videntes di- C ſcrimina coniugatorum, dixerunt, quod non expedit nubere, ſi talis eſt cauſa connubij. Dominus verò mox inſinuat, quod non omnes habeant mercedem continentiæ; quia perfecta virtus continentiæ tunc eſt, ſi voto & voluntate, pro amore æternæ vitæ, integrè ſeruatur, magis quàm ex neceſſitate. Idcircò Dominus tria Eunuchorum genera proponit, vt diſtinguat, inter eos qui ſe magis ex neceſſitate continent, quàm ex voluntate & deſiderio caſtitatis, & inter eos qui ſe- D ipſos ſua ſponte caſtrauerũt propter regna cœlorum, vbi qui ſunt, non nubunt neque nubentur, ſed ſunt ſicut Angeli Dei, permanentes in caſtitate. Ad quorum exemplum in præſentiarum Eunuchi quos Eſaias deſcribit, ſeipſos Domino conſecrauerunt, & caſtrauerunt. Non ferro vt quidam malè tradit, ſed verbo; illo vtique verbo, quod eſt iuxta Paulum Apoſtolum, verbum Dei viuum & efficax, penetrabilius omni gladio bis acuto, pertingens vſque ad diuiſionem animæ & E ſpiritus, omnia interius emundans, diſcretor quoque compagum & medullarum vniuerſa caſtificans. Quoniam magna res eſt, propter regnum cœlorum hominem ſe caſtrare, ſic debet fieri amore Chriſti, vt nulla in eo veneries mentem aut corpus inficiat, & non ſicut ſpado ille quo dicitur, quia complectens virginem ſuſpirat; ſed totus gladio Spiritus ſancti præciſus, quod eſt verbum Dei:

A atque circumciſus intus foriſve, ne vlla in eo prurigo concupiſcentiarum præualeat. Imò ſola caſtitas, vel pudicitia regnet. Quod verbum profectò quo iſti ſic caſtrantur, non omnes capiunt, quia nec petunt, nec quærunt, nec vt accipiant, ſic vt oportet pulſant; ſed quibus datum eſt, quia nemo noſtrûm habet quod non acceperit. Cæterùm reliqua duo Eunuchorum genera, quia vt ſic naſcuntur ex vtero matris, vt nihil poſſint, B aut poſtea ferro, ſeu alio aliquo modo Eunuchi fiant, tales non Dei Eunuchi ſunt. Quibus loquitur ipſe per ſe in Eſaia Propheta; quorum non eſt præciſa voluntas, ſed neceſſitas impoſita; quorum necdum conſcientia circumciſa, nec voluntas noua ſecundum Spiritum ſanctum procreata, ſed ſunt aut delitiæ matronarum, aut alicuius rei cauſa plaſtes effœminatæ; quorum quia eis apud Deum nulla ſunt vota caſtitatis, nulla & merces debetur. Quia non pro- C pter regna cœlorum ſunt caſtrati. Veruntamen non adeò immiſericordem Deum dicimus, vt tales non remuneret, qui aut ſic nati ſunt, aut poſtea facti ſunt quolibet modo; ſi datum eis fuerit vt habeant iam ex voto & deſiderio, quod prius habebant ex neceſſitate; vt mente & toto corpore caſti permaneant; quia tales etſi corpore minus poſſunt, mente tamen ſemper corrumpi poſſunt. Et ideo quamuis leuiorem pugnam habeant, contra concupiſcentias D carnis, non tamen omnes affectiones animi, abſque certamine vincunt. Et omnia eis quæ contigerint, qualibet ex cauſa conuertunt in votum, & gratias Deo referre non ceſſant, qui dedit eis vt caperẽt etſi inuiti gratiã caſtitatis. Neque igitur audiendi ſunt qui tradunt etiã hoc tertium genus eunuchizandi, quod fortiſſimum & ſanctiſſimum eſt, ferro vel arte qualibet fieri debere; vt palmam victoriæ, non decertando multo ſudore, ſed vnò mucrone, quod fieri non po- E teſt, omnes concupiſcentias carnis, vt ipſi argumentantur ad litteram, præcidendas eſſe credamus, vt quamplures feciſſe, etiam Monachorum, comperimus. Quia etſi in ſemel voluntas bona fuit, vt ſe caſtraret ob æternam vitam, non ſecundum ſcientiam fuit vt agonem Chriſtianæ religionis corrumperet, & deinceps ipſe inofficioſus, & iners, iaceret. Ideo Auctor ſalutis noſtrę tres quidẽ propoſuit; vnum qui ſecundum carnẽ, quaſi natura ita naſ-

CAP. XIX. citur; alterum qui facta qualibet neceſſitate, acſi ad oculum caſtificatur; tertium verò qui voto & voluntate pro Deo caſtus efficitur. Et eſt in vno eorum natura vitiata, qui ita naſcitur: in altero verò neceſſitas facta, pro qua truncatur. Porrò in tertio ſpes regni cœleſtis fide genita propagatur in charitate, qua multos generare filios magis, quàm carne creditur. Cui ſimiles effici nos, ſi tamen poſſumus, admonuit; B quia hæc dicit Dominus Eunuchis ſuis. Ne dicat aliquis eorum, ſecundum Eſaiam, *Ego ſum lignum aridum*, Quia ſi cuſtodierint mandata mea, & elegerint quæ volui, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum electum & nominatum meliorem à filiis & filiabus. Auditis igitur præmiis, Dominus tamen ſic temperat ſententiam ſuam, vt nemini laqueum ruinæ iniiciat. Ait enim, *Qui poteſt capere, capiat*; quæ vox hortantis eſt Dei, ac ſi diceret, conſideret autem vnuſquiſque vires ſuas, & gratiam quam percepit, vtrumne poſſit virginalia implere præcepta; quoniam melius eſt per plana ire, quàm ad altiora conſcendere. vnde grauius ruat. Vnde more regis ſuos exhortans milites ait. *Qui poteſt capere, capiat*, id eſt, qui poteſt pugnare, pugnet, & congrediatur cum hoſte, vt ſuperet ac triumphet.

Eſa. 56. 3.

TVNC *oblati ſunt ei paruuli, vt manus eis imponeret, & oraret. Diſcipuli autem increpabant eos.*] Tunc igitur, id eſt, quando de caſtitate faciebat ſermonem, & beatos eſſe dicebat Eunuchos, qui ſe caſtrauerant propter regna cœlorum. Tunc ſiquidem audientes quidam, obtulerunt ei infantes ac pueros, virtute qua prædicabatur, mundiſsimos. Fortè putabant quod Dominus corpore tantum mundos laudaret; neſcientes quia non illos beatificauit Eunuchos, quos infantiæ neceſsitas facit eſſe caſtos, ſed quos continentiæ virtus. Præſertim cùm non ait, iſtorum eſt regnum cœlorum, ſed talium; vt oſtenderet non eos ſecundum ætatem regnare, ſed ſecundum mores perfectæ diſciplinæ, & ſecundum ſimilem innocentiam ac ſimplicitatem; quibus regna cœlorum repromittit, non propter pueritiam corporis, ſed propter puritatem cordis. Apoſtolo quo- A que in eadem ſententia congruente. CAP. XIX. *Fratres*, inquit, *nolite pueri fieri ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote, ſenſu autem perfecti.* Quæ nimirum figura magna præceſſit in pueris: eorum ſcilicet puerorum qui quotidie offeruntur Deo ab Angelicis ſpiritibus, vel à miniſtris altaris. De quibus Saluator, *Ecce ego*, inquit, *& pueri mei, quos dedit mihi Dominus.* Quos ſanè pueros ipſe quaſi depoſitum ſuſcepit à Deo patre, vt ſaluet eos. Sed quia vnus Euangeliſtarum *paruulos* dixit, & alter *infantes*; tertius verò, *Sinite pueros venire ad me*, non abſque aliquo ſcientiæ ſacramento variatum eſſe puto. Quoniam multa differentia eſt in his qui quotidie offeruntur, quorum iſti formam tenent. Sunt enim pueri, ſunt paruuli, ſunt & lactantes, quos inferiores infantibus paruulos eſſe dicimus. Quos quia C pueros ſibi datos eſſe dicit, ex ore vtrorumque perficit ſibi laudem; vt cognoſcentes beneficia eius in pueris, dicamus, *Ex ore infantium, & lactantium perfeciſti laudem*, vt nulla ætas excipiatur à Chriſto. Sed nouum videtur diſcipulos prohibuiſſe infantes, ne ad Chriſtum accederent; vel increpaſſe qui offerebantur, vt eis manum imponeret, & oraret pro eis. Non puto iuxta litteram, quia nollent eos Saluatoris manu tangi, vel voce benedici; D ſed quia necdum habentes pleniſſimam fidem vel intelligentiam de Chriſto, putabant eum, in ſimilitudinem cæterorum hominum, offerentium importunitate laſſari. Nec igitur ſatis reminiſcuntur, quod paulò antè benigniſſimus Saluator accipiens paruulum ſtatuit eum in medio eorum, ac dixit, niſi effecti fueritis ſicut paruulus iſte, non intrabitis in regnum cœlorum, & ecce ſtatim obliuiſcentes puerilis innocentiæ vetabant pueros ad Chriſtum, quaſi indignos accedere, vel quaſi importunos, E ad quorum innocentiam ipſi fuerant prouocati, vt imitatores eorum fierent. Nec attendunt fidem eorum, qui eos offerebant vt tangeret eos, quaſi iam ex præcedentibus, virtutem eius experti; quoniam per impoſitionem manuum & per orationem, non modò Chriſti, verumetiam & miniſtrorum eius, repelluntur præſtigia aduerſariorum, & præſtatur gratia ſanctificationis. Quod ſi Apoſtoli iam ex fide credebant eos

1. Cor. 14. 20.

Heb. 2. 13.

Pſal. 8. 3.

Cap. XIX.

eſſe ſanctificandos, & in eis eſſe formam futurorum, Euangeliſta effectum præſentis rei, futurorumque ſic temperat, vt rationem vtriuſque rei, mediam & congruam aperiat; vt per ea quæ efficiebantur in pueris, Prophetia futuri monſtraretur. Nam infantes verè oblati ſunt, veréque inhibiti, quia formam prætendunt gentium, quibus per tactum fidei & auditum, ſalus parabatur. Sed more Ionæ Prophetæ diſcipuli eos inhibent accedere, propter affectum ſui generis: quia primum Iſraëlitas ſaluandos eſſe decernunt. Alioquin prohibendi voluntas, ne ad Chriſtum venirent pueri, liberalitati Apoſtolicæ, non conueniebat. Sed in typicam conſummationem prohibendorum infantium ſurrepſit inſtinctus, pro quo Dominus ait, non oportere prohiberi, quia talium eſt regnum cœlorum. Munus enim & donum Spiritus ſancti per impoſitionem manus & per orationem, ceſſante legis opere, erat gentibus largiendum. Quapropter & nos tales efficiamur, vt etiam paruuli ſenſu ſaluentur per nos; non ſolùm non prohibeamus pueros venire ad Chriſtum, ſed etiam ipſi cum pueris effecti quaſi pueri, in humilitate voluntatem Domini adimpleamus. Quia tales effecti ſunt Apoſtoli, hortante & docente Domino, vtilitatibus puerorum conſulentes facti ſunt eiſdem pueris quaſi pueri, vt pueros lucrarentur. Et notandum quia Matthæus cùm ob duas cauſas oblatos dicat eoſdem pueros, non ad eaſdem duas intulit in finem quæ ſequuntur. *Et cùm impoſuiſſet eis*, inquit, *manus, abiit inde*, & non addidit quod oraſſet. Poterat enim ſic dicere, & imponens manus & orans; abiit inde; vbi fortè aliquod latet ſacramentum, quaſi iſtis hoc tantùm ſufficeret, quia impoſuit eis manus; maioribus autem ſeruatur oratio Chriſti, qui poſſunt capere non ſolùm impoſitionem manuum eius ſuper ſe, verumetiam orationem eius ad patrem, qua orauit pro ſe. Porro vt dixi, minoribus pueris fortè ſufficit impoſitio manuum, quibus eos tangere dignatur, dicens, quod talium ſit regnum cœlorum. In quo hortatur, vt nemo ſit tam ſapiens in Eccleſia Dei, qui gloriari debeat aduerſus paruulos Chriſti. Quoniam non eorum dicit eſſe qui ſunt ſine ſenſu, regnum cœlorum, ſed talium qui per humilitatem & veram innocentiam, facti

A ſunt ſicut pueri, cùm ſint ſenſu perfecti & intellectu. Quem ſanè ſenſum apertius commendat Lucas Euangeliſta, dicens, Amen dico vobis; qui non receperit regnum Dei ſicut puer, non intrabit in illud. Quoniam perfectiores ſunt etſi pueri dicantur, qui regnum Dei non ita recipiunt vt oportet. *Et ecce vnus accedens dixit ei, Magiſter bone quod boni faciam vt habeam vitam æternam?* B Sæpè ſuperius dixi, & dicturus ſum fratres, quod omnes Euangeliorum ſententiæ, omniaque geſta, plena ſunt ſacramentis; ita vt quæ futura ſunt, de his quæ in præſentiarum geruntur, præmonſtrentur. Sic quippè Chriſtus plerumque ſolet, quando de myſterio alicuius rei locuturus ante introducit corporaliter aliquam actionem, vel ſententiam, idipſum ſignificantem, quod aut præteriti eſt operis aut futuri; vt ex eo occaſionem inueniens corporalem narrationem myſterij, quam propoſuit exæquatur; vt puta de compeſcenda Pha- C riſæorum iactantia apud Lucam cùm locuturus fuiſſet, introduxit primum hydropicum & ſanauit, quatenus in corporali tumore hydropicæ infirmitatis Phariſæorum iactantia perpingeretur, & inflatio: ſic & hìc, ſicut & in quamplurimis locis, hunc introducit adoleſcentem, cùm de repulſione Iudæorum & electione Gentium, myſterium exponere voluiſſet, quod & retro iam præmonſtrauimus in paruulis. Vnde & in fine huius loci, cùm ad Pe- D trum ſermonem concluſiſſet, ait, *Multi erunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi.* Ac deinde ex hoc totam illam quæ ſequitur Parabolam componit. Quapropter & hìc primum proponit hunc adoleſcentem diuitem, ac leuem, gloriantem, & amplius amantem bona ſua carnalia, quàm cœleſtia Chriſti promiſſa, vt in perſona huius adoleſcentis tota Iudaici populi forma exprimatur & paſſio, propter quam Chriſto cre- E dere noluerunt, id eſt, propter ſibi placentia, propter iactantiam, propter quęſtus quos capiebant ex lege. Propterea quęcūque dicuntur de adoleſcētulo illo, ſic ſunt accipiēda, quaſi de populo Iudaico dicta. Iudaicus ergo populus erat adoleſcens non ætate, ſed leuitate: moribus immaturus, ſed non annis. Sed & omnia carnalia vitia ſeu iuuenilia geſſit, de quibus

Cap. XIX. dicit Apoſtolus, *Iuuenilia deſideria fuge.* Superbiſſimum autem iuuenile vitium eſt gloriatio vana, qua plus vult videri, quàm eſſe, ſicut populum Iudæorum fuiſſe cognoſcimus. De quibus Dominus, *Omnia opera ſua faciunt, vt videantur ab hominibus; & diligunt primas cathedras in ſynagogis*, ac cætera. Propter quod ficui comparantur, habentes folia ſine fructu. Et vide in exordio narrationis ipſius populi mores. Dicit enim, *Magiſter bone, quid boni faciam, quo vitam æternam poſſideam?* Quia ſemper gloriantes in lege, & per præuaricationem legis, Deum exhonorarunt. Adhuc conſidera, quia nihil de cognitione Dei interrogat; nihil de fide; nihil vt Deum verè cognoſcere poſſit, ſed hoc, quomodo ex faciendæ legis operibus vitam æternam poſſideat. Quia omnis ſpes ſalutis apud Iudæos in operibus erat, & non in fide. Quia Iſraël ſectando legis iuſtitiam, in legem iuſtitiæ non peruenit, quia non ex fide ſed ex operibus. At Chriſtus interrogantibus illis alibi, *Quid faciemus vt operemur opus Dei?* reſpondit, *Hoc eſt opus Dei, vt credatis in eum quem ille miſit.* Illi autem opus agnitionis Dei negligentes ſemper in operibus gloriabantur; & de operibus legis, quaſi ex prærogatiua Patrum, iuſtitiam Dei applaudebant. Et propterea Dei agnitionem perdiderunt, & opera iuſtitiæ nunquam impleuerunt; quia virtus faciendæ iuſtitiæ, agnitio eſt. Cui dicit Ieſus, *Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi vnus Deus.* Arguta reſponſio. Non quod non eſſet bonus ipſe, cùm eſſet filius Dei, & ipſe Deus. Sed ita Iudæos reuocat per iſtum, vt intelligant & ipſum Deum, cùm ſit ipſe Deus, boni Dei filius, & nihil aliud quàm bonus Deus. Quia bonus Deus pater, bonus Deus filius, bonus Deus & Spiritus ſanctus. Et non tres Dij, ſed vnus bonus Deus. Ac per hoc non dixit, nemo bonus niſi ſolus pater, ſed nemo bonus, niſi ſolus Deus; eo quod iſtæ tres perſonæ, non ſunt niſi vnus Deus. Veruntamen Iudaicus populus vnius Dei habens cognitionem, nec filium Dei, nec Deum trinum in perſonis, vnquam intelligere voluit. Hac ratione Chriſtus laudem ſibi oblatam ab eo repulit, quia non quaſi Deum bonum veneratus eſt, ſed quaſi hominem, bonum eum dicebat. Vnde quantum ad Iudæos ſpectat, qui vnum Deum cœ-

2. Tim. 2. 22.

Mat. 23. 5.

Ioan. 6. 29

A li colebant, & Chriſtum Dei filium non cognoſcebant, nemo erat bonus niſi vnus Deus. Apud fideles autem ſicut vnus Deus pater eſt bonus, ſic & vnigenitus Deus bonus, atque Spiritus ſanctus vnus Deus bonus; non tres ſiquidem boni, ſed vnus Deus bonus, ſanctus, & iuſtus, & omnia illa quæ de Deo eſſentialiter dicuntur. Idcirco non à deitatis ſe natura excluſit, ſed ipſam B naturam bonam Dei vtique laudauit. Bonitas ergo in natura eſt, & non in vitio mendacij; quia *omnis homo mendax*. Natura verò Dei ipſe filius eſt, quia ex Deo patre natus eſt, & hoc eſt quod pater. Et ideo quod ille non credebat adoleſcens, Chriſtus adiunxit, vt ſe Dei filium, non ſolùm bonum ex parte Magiſtrum, verùm etiam Dominum bonum crederet ex toto. Quid igitur mirum ſi hic adoleſcens tantum deſipit, vt eum verum & purum putet hominem, cùm Felix hæreticus quidam, qui nuper damnatus eſt, dixerit eum nuncupatiuum eſC ſe, & non verum; adoptiuum quoque filium, & non proprium, iuxta hominem; quaſi in Chriſto duo ſint filij. Ideo, inquit, non eſt paſſus ſe bonum dicere, quia nemo niſi ſolus & verus Deus eſt bonus. In tantum igitur à Dei ſolius ſocietate, quia homo dignatus eſt fieri, conatur eum auellere, & ab omni bonitate naturæ: ita vt nec per id quod homo eſt, eſſentialiter ſit bonus, D ſed nuncupatiuè tanquam quilibet homo purus, qui non eſt vna perſona cum Deo verbo. Et non attendit, quod *Verbum caro factum eſt.* Quaſi non ſit naturaliter, etiam bonus homo Chriſtus. Quaſi de vitiata hominis natura, homo natus ſit ipſe, & de maſſa perditionis. Non conſiderat miſer, quod natus eſt de ſancta Virgine, & ex Spiritu ſancto procreatus, nulla tamen ex concupiſcentia carnis; & ideo etiam ſecundum carnem quod homo eſt, verè eſE ſentialiter eſt bonus. Propterea non dixit, quia non ſum ego bonus, quaſi diceret, falſum eſſet. Sed, nemo bonus niſi ſolus Deus; volens ſe, quod verè erat, inſinuare Deum. Quia in Chriſto, ex quo in vtero Virginis conceptus eſt, nihil aliud quàm Deus fuit; quia Deus & homo; ſicut vnus Chriſtus, ita & vnus Deus fuit, vnuſque mediator Dei & hominum, & ideo in vtraque natura

Cap. XIX.

Pſal. 115. 11.

Ioan. 1. 14.

totus bonus, quia totus Deus fuit. Ecce fratres in ipſa eademque ſententia, de qua hæretici ſuam gaudent & conantur adſtruere prauitatem, quomodo proſternuntur. Tam Fotinus quàm & Arrius, necnon & reliqui, qui Chriſtum ſolummodo hominem dicunt, aut adoptiuum Dei filium. Non enim in hac ſententia ſe Chriſtus negauit bonum, cùm ait, nemo bonus niſi ſolus Deus, ſed ſe cum Patre, & cum Spiritu ſancto, ſalua proprietate trium perſonarum, oſtendit vnum Deum ipſumque in Trinitate perfectum & bonum. Et ideo non dixit, quia non ſum ego bonus; neque dixit ſolus pater eſt bonus, quod relatiuum eſt nomen, ſed ait, nemo bonus niſi ſolus Deus. Quia Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, vnus
Ioan.11.14 eſt Deus. Alias autem de ſeipſo ait, *Ego*
Mat. 20. 15. *ſum paſtor bonus*. Et alibi, *An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum?* Quapropter non ſe negauit Magiſtrum; quia Magiſter omnium, vt ipſe ait de ſe, vnus eſt Chriſtus. Neque vt Felix, imò vt infelix mentitur, omninò ſe negauit bonum, ſed docuit quod erat de ſe, vt totus ipſe Chriſtus Deus & homo, intelligeretur vnus Deus bonus, & amaretur in Trinitate perfectus Deus, non diuiſus in ſe Chriſtus, vt hic malè deſipuit, vt alter eſſet Deus, & alter homo, alterque proprius Dei filius, & alter adoptiuus, ſed vnus idemque totus Deus, totus bonus, totuſque proprius, quia vnus idemque eſt Dei filius. Et hoc non ſecundum ſonum vocis Dominus & Saluator, quaſi homo reſpondit, ſed propriè ſecundum deitatem; quia ſolius Dei eſt, corda conſpicere ſingulorum, & cogitationes diſcernere omnium. Idcirco, non ad clamorem, neque ad fauorem illius hypocritæ, audiens reſpondit, ſed ad perfidiam non credentis. Et redarguit fraudis calliditatem, quia cordis tabulam intus ipſe legebat, dolo conſcriptam; & in ipſo iam adoleſcente hunc damnabat hæreticum, qui Chriſtum hominem extra Deum facit; & ideo dicit ſe negaſſe bonum. Præſertim cùm Chriſtus ſimplicis Magiſtri vocabulum non refugit, nec fauorem tanti nominis; ſed quia ipſe adhuc cæcus corde non Deum & hominem ſimul eum eſſe credebat, ſed purum tantum hominem ſub Magiſtri nomine appellauit, qui debuerat eum verè Dominum credere, & confiteri. Tamen ergo dixit iſte non eſſentialiter bonum, qualem ille adoleſcens & Magi-
A ſtrum, hoc eſt, purum confeſſus eſt hominem; etiam non bonum, quia, ſicut hic vult, non eſt auſus Chriſtus ſe dicere bonum, quia nemo bonus niſi ſolus Deus. Neſcit hic cæcus diſputator quod increpantis eſt vox, vel improbantis, cùm ait, *Cur me dicis bonum?* Ac ſi diceret, cur me fingis aliud in corde tuo quàm bonum? cùm ego ſum Deus homo bonus; talẽ ergo dico neminem, eſſentialiter eſſe bonum, qualem me tu ſuſpicaris hominem,
B tantummodo fictè quem dicis bonum. Vnde & eum, ſi vellet vitam habere, ad legis præcepta recurrere iubet, quatenus ea legendo diſceret, quemadmodum eum verum Deum in myſterio Trinitatis cognoſceret; quod iſti omnes hæretici nolunt confiteri qui Chriſtum verum Deum negant, verumque Dei & hominis filium; neque proprium eum credunt aut dicunt, ſed adoptiuum. Hæc idcirco prolixius expoſui, Fratres, vt intelli-
C gant, Deo deuoti auditores Chriſti, veſania hæreticorum quanta ſit; cùm vnde ipſi impiè putant ſuas præſtruere falſitates, inde magis detecti, facilius ex eiſdem reuincuntur ſententiis, ſi fuerint ad liquidũ fideliter introſpectæ, & prudenter cùm oportuerit, & prout oportuerit, prolatæ; quoniam ipſi nolunt ſcire vel ſapere, quæ ipſa ſapientia ſapit, ſed quæ ipſi malè ſapiunt, quia in toto deſipiũt: quod animaduertere in hac ſententia quiſque poteſt, & probare. Quia nullo in loco magis Chri-
D ſtus commendatur bonus, quàm cùm prędicatur Deus; & approbatur vnus & verus Dei filius, ac pro hoc ipſe ad hoc inuitat laudatorem ſuum vt intelligat: & reuocat hunc hæreticum, vt eſſentialiter eum credat Deum, in vtraque natura coniunctum perſonaliter, & bonum Dei filium. Quoniam arbor bona bonos fructus facit, vt ipſe Chriſtus, quia bonus eſt in vtraque natura eſſentialiter; atque vnus Dei filius nos bonos valdè per gratiam adoptionis in ſe faciat ſibi cohæredes ac fratres, &
E veros Dei viui filios.

Attende igitur lector, quærenti quomodo ad vitam æternam poſſit intrare? quam ſapienter ſapientia Dei reſpondit. *Si vis*, inquit, *ad vitã intrare, ſerua mandata.* Non enim dixit, diſce mandata, quia Deus docuerat eum, factor naturæ rationabilis. In qua ſcientia, etſi oblitus eſſet quæ Moyſes mandauerat, ſciebat quidquid lex naturæ docuerat. Et ideo non ait, diſce mandata quæ noſti,

Cap. XIX.

ſed ſerua; quia omninò non ſeruabat, & ideo ei ſeruare iubet. Quia ille bonus eſt admodum, qui ſeruat & facit bonum, & non qui interrogat vt tentet. Et dicit ei, *Non occides, non adulterabis*, &c. Conuenientia loquitur huic, quicunque fuerit ille, quæ ſatis congruunt perſonæ Iudæorum; quia ſciebat quaſi Deus, facturum populum illum, vel in ſe, vel in diſcipulos. Et ideo quaſi anticipans, in hoc adoleſcente, præmonet & dicit, *Ne occidas*, quod ipſi fecerunt, non ſolùm Chriſtum, verùm etiam Prophetas, & Apoſtolos. *Non adulterabis*. Adulterati ſunt, recedentes à Deo, cum immolarunt idolis. *Non furtum facies*. Furati ſunt fidem diuinitatis Chriſti, etiam & veritatem reſurrectionis eius, quando pecuniam dederunt copioſam militibus vt dicerent, quia nobis dormientibus diſcipuli furati ſunt eum. Similiter & contra eum multa teſtimonia dixerunt falſa; vnde ſi diligenter perquiris, inuenies omnia quæ huic dicuntur, conuenire Iudæis; & ideo, ſicut nec hic adoleſcens, intrauerunt ad vitam. Et notandum quod ait, *Si vis intrare ad vitam*; non quod hic iuuenis extra hanc vitam eſſet, ſed quia in comparatione illius vitæ, quæ eſt æterna vita, vel beata, hæc potius mors dicenda eſt quàm vita. Maximè tamen & in hac vita quodammodo extra vitam eſt, quæ eſt extra eum qui dixit; ego ſum vita. Alias autem, qui adhuc in carne eſt, quamuis iuſtus videatur, in vmbra vitæ eſt, quia necdum eſt in ipſa beata vita, cùm ſit in corpore mortis huius, & ſedeat in règione vmbræ mortis, eo quod necdum venit in terra viuentium. Idcirco vnuſquiſque in quantum ſeruat mandata, quia opera vitæ ſunt, in tantum intrat ad vitam. Quia ſecundum obſeruationem mandatorum Dei ingrediuntur in vitam. Et vt diſcamus ſaltem eorum principia illo interrogante, dinumerat ea quæ ad proximum pertinent, *Non occides, non adulterabis*, &c. quia qui vnum preterierit mandatorum, nec initium vitæ intrabit. Et notandum quod & quæ vetat fieri, & quæ implere iubet mandata dicuntur; & ſicut expellitur à vita, qui ea fecerit quæ prohibet, ſic & ſi non fecerit ea quæ mandat vt fiant, id eſt, *Honora patrem tuum, & matrem tuam*. Deinde inducũtur à pio Domino, ad id quod maius atque vtilius mandat implere. *Diliges proximum tuum ſicut teipſum*. Quoniam & Apoſtolus, cùm dinumeraſſet non occides, non furtum facies, non adulterabis, ait, & ſi quod eſt aliud mandatum in hoc verbo inſtauratur, *Diliges proximum tuum, ſicut teipſum*. Quæ nimirum recapitulatio mandatorum, inſtauratio ideo rectè interpretatur, quia perfectio mandatorum Dei eſt; quod qui impleuerit videtur perfectus eſſe. Quod ſi iam perfectus eſt qui illud impleuerit, quærendum quomodo adoleſcenti reſpõdeat Dominus, quaſi adhuc nondum perfecto. *Si vis perfectus eſſe vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni ſequere me*. Cùm ipſe dicat, *Hæc omnia ſeruaui à iuuentute mea*. Vnde quidam ſuſpicati ſunt non à Domino hoc poſitum in iſto loco, ſed ab aliquo neſcio, non ſatis intelligente, ſubtilitatem dictorum iſtorum, additum fuiſſe; quod ipſum locum Marcus & Lucas tangentes neuter eorũ addidit, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Ideo nos putamus ſuperfluo iſta adiecta à non ſatis peritis emendatoribus eſſe; maximè quia teſtatur Origenes ſe in multis codicibus hoc non inueniſſe. Tamen & hoc conſiderandum quod ait, *Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni ſequere me*. Quia non omnes qui ſua vel vendunt, vel relinquunt, continuò perfecti inueniuntur. In tantum igitur nõ inueniuntur perfecti in quantũ non ſequuntur Chriſtũ. Et ideo qui vult perfectus eſſe, vtrumque feſtinet implere. Scilicet vt omnia ſua perfectè diſpenſet; ac deinde, quod alibi dictum eſt tollat crucem ſuam, & ſequatur Chriſtum; quẽ nemo ſine ſtigmate crucis, perfectè ſequitur. Sed & Iudæi, quorum, vt dixi, iſte adoleſcens perſonam tenet, ideo quia iſta non impleuerunt, minimè intrauerunt ad vitam; licet iactanter dicant ſe omnia impleuiſſe, ſicut & in alia parabola de ipſis præfiguratur, quod dixerit ſenior filius ad patrem inuidia motus, contra iuniorem filium, ego ſemper, inquit, tecum fui, *Et mandatum tuum nunquam præterius*; *Luc.15.* Quod omninò mendacium eſſe conuincitur. Sicut & hic adoleſcens ſuis conuincit factis, mentitum ſe eſſe. Quia ſi omnia quæ retro dicta ſunt impleuiſſet, nec tantas haberet diuitias, nec pro his triſtaretur ſi charitas proximi, qua diligere iubetur, in eo eſſet; Niſi fortè, vt dixi, quia à Domino ei dictum non fuerat, ſed cætera quæ retro connumerantur, ſeruauerat. Quibus ſeruatis, etiam diues eſſe poterat. Veruntamen populus Iudæorum, qui & Prophetas occiderat, & in

Cap. XIX.

Idolis ſemper adulteratus eſt, & furtum ſemper commiſit, cùm veritatem ſcripturarum corrupit, ſicut Dominus dicit de illis, quia *Irritum feciſtis mandatum Dei propter traditiones veſtras*. Nam & falſa teſtimonia protulit contra Dominum. Ad vltimum quia diues erat, & gloriabatur in lege, noluit diſtrahere & relinquere in quibus gloriabatur victimas & ſacrificia, ſeu cætera quæ longum eſt enumerare. Idcirco ſicut beata Virgo Maria cecinit, *Eſurientes impleuit bonis, & diuites dimiſit inanes*. Sequitur,

Mat. 15. 6.

Luc. 1. 53.

Ille *autem his auditis abiit triſtis, erat enim habens poſſeſſiones multas.*] Miſer animus qui tam difficilè diuellitur à bonis ſęculi, vel à concupiſcentia vanæ gloriæ. Magis enim volumus adipiſci, quæ malè deſideramus, quàm liberari à deſideriis malis. Sed vide, quia non ſenior aliquis introducitur in hoc loco, neque vir qui euacuauerat quæ erant paruuli; ſed adoleſcens qui audiens verbum abiit triſtis. Adoleſcens enim erat ſecundum animam, & propterea relicto Saluatore, triſtis abiit. Ex quo liquet, ſicut diximus, quod neque hic, neque populus Iudæorum, illa quæ ſuperius ſunt dicta, egerat: & ideo mentiuntur quod omnia ſeruauerint à iuuentute. Quia etſi adoleſcens verè dicitur, neſcit conſiderare ætatem ſuam, quoniam adoleſcentia infra iuuentutem eſt, & poſterior ætatis gradus, non poteſt intra prioris vitæ terminos contineri. Sed hoc ideo ita ponitur, vt manifeſtius ſit, quòd hic adoleſcens perſonam gerit Iudæorum, qui ſe iactando in lege gloriantur à iuuentute, quaſi longo iam tempore ſeruiſſe; & ideo iuuenem ſe vocat vt prolixum legis tempus oſtēdat, ſub qua multo fortitudinis ſuæ ſudore decertaſſe, ac ſeruaſſe quæ in ea præcepta ſunt, gloriatur. Sicque in hoc ratio typicæ efficientiæ ſeruata eſt, vt nihil ob aliud hunc adoleſcentem introductum videas, niſi vt inſinuet, gens Iudæa quantam opulentiam habuerit in lege, quantamque diuitiarum gloriam, quantamque ſuperbiam. Et ideo quia ſemper carnalia ac terrena plus quàm cœleſtia quæſiuit, triſtis ac malè offenſus receſſit à Chriſto; cui licet dixerit, *Et habebis theſaurum in cælo*, propter ſpem æternæ felicitatis noluit aliud amare, quàm quæ videntur. Quia iuxta quod retro dictum eſt, ſuper ſpinas in eo ſeminatum eſt. Idcirco voluptas carnis, & ſollicitudo ſæculi ſuffocarunt verbum, quo præceperat vt diuitias ſuas venderet, & eas de corde euelleret, ſicque eaſdem ſibi in theſauris cœlorum in futuro reponeret. Sed quia totus in terrenis poſitus erat, vnde debuit haurire vitam, hauſit mortem, & ideo triſtis abſceſſit. Non illa vtique triſtitia, qua compungitur cor ad pœnitentiam, ſed triſtitia ſæculi, quæ mortem operatur; quia ſpinæ, vt dixi, ſuffocauerunt eum. Proh dolor! Ecce qui poſt tot labores, poſt tantam obſeruantiam mandatorum Dei, cùm adhuc requireret, quid illi deeſſet, quàm ſubitò ſe deiecit in mortem; & vnde dilatabatur foris, in multis poſſeſſionibus, inde coanguſtatur intus, quibus malè ſuffocatus periit. Ergo illo abeunte dixit Ieſus, *Amen dico vobis, quia diues difficilè intrabit in regnum cælorum*. Non dixit impoſſibile eſt diuites intrare in regnum cœlorum, ſed difficilè. Ergo vbi difficile ponitur, non impoſſibilitas prætenditur, ſed raritas demonſtratur. Alioquin Abraham, Iſaac, & Iacob, quomodo diuites intrarunt in eum, necnon in Euangelio Matthæus atque Zachæus, qui relictis diuitiis Domini teſtimonio prædicantur. Nequaquam igitur diuitiæ excludunt homines à regno Dei, ſi benè vtantur, vt qui habent eas, ſic ſint quaſi non habentes, & qui vtuntur, quaſi non vtentes. Vbi non diuitiæ condemnantur, ſed difficultas intrandi omninò prædicatur. Quia poteſt diues, licet cum difficultate, vincere paſſiones carnis ac mentis ſuæ, vitiis ac facinoribus reſiſtere, & ſua quæ poſſidet, legitimè diſpenſare. Quæ nimirum difficultas etiam & Iudæis accidiſſe manifeſtum eſt, vt ea relinquerent in quibus gloriabantur. Et ideo tanta raritas Iudęorum ad eum conuerſa eſt, quia multis tenebantur obnoxij criminibus multiſque, lucris carnalibus, quæ conferebat eis conſuetudo legis. Et ideo ſpiritalia quæ Chriſtus promittebat futura, propter præſenſentia reſpicere dedignati ſunt. Quod ſi Chriſtianis modo perſuadere non poſſumus diuitias ſæculi oportere contemnere, dicunt enim ſi noluiſſet Deus homines diuitiis vti, nunquam eas creaſſet in mundo, quantò magis difficile erat populo Iudaico ditiſſimo, ſecundum omnes diuitias legis, perſuadere vt relinquerent opulentiam legis, & culturam diuinitus à Deo traditam, traditioneſque Patrum ſuorum, & totius Iudaicæ religionis inſtituta, quæ à Deo ſuſceperant. Dicebant enim, ſi Deus hanc voluiſſet legem vnquam contemni, & templum quod augu-

Cap. XIX. ſtius tunc in toto mundo fulgebat, & illa omnia quæ in eo fiebant, nunquam cum tanta ratione & diligentia olim tradidiſſet, neque tot ſignis & prodigiis eam cõmendaſſet.

Quapropter Saluator rurſus adiecit, dicens, *Iterum dico vobis, quia facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem in regnum cælorum intrare.* Hac ſiquidem ſententia, non difficultas intrandi oſtenditur, ſed impoſſibilitas. Si enim B quomodo camelus non poteſt intrare per foramen acus, ſic diues non poteſt introire in regnum cœlorum, nullus diuitum ſaluus erit; quantò magis qui dicit illud poſſibilius quàm iſtud. Vnde quidam de hac ſententia dubitare videntur, eo quod audiunt contra hanc ſententiam, & diuites venire ad regna cœlorum. Et hoc quia factum non legitur, impoſſibile permanere videtur, quod facilius prædicatur. Profectò non attendunt hi tales modos locutionum, quibus etiam ſæculares viri, quã ſæpè, qui Philoſophi dicuntur, in ſuis vtuntur eloquiis: Et dicitur hic Tropus, C Hyperbole. Cuius nimirum dictio frequenter fidem excedit, vt & iſti ſentiunt. Sed nos & diuitibus ſæculi, & de Iudæis quorum iſte adoleſcens figuram tenet, veraciter accipimus, quod impoſſibile ſit eos ad vitam intrare beatam, quãdiu illi aut illi, contra Chriſtum ſuperbè ſapiunt, & in incerto diuitiarum, ſpem ſuam ponunt. Quod ſi primũ ad Iudæos manum vertimus, continuò probatur quod facilius eſt gentes, quæ in figuram D cameli accipiuntur, & tortuoſæ fuerant, multiſque ſarcinis peccatorum depreſſæ, per anguſtum foramen regnum intrare cœlorum, quàm Iudæos, qui diuites videbantur in lege, in Prophetis, & Patriarchis, in ſcripturis diuinis, in templo, in ſacerdotibus, in Leuitis, in ſacrificiis & decimis, cæteriſque diſpoſitionibus legis. Porrò diuites de Gentibus, aut de Iudæis quomodo veniant aut intrent ad illam Eſa. 60. 6. Hieruſalem cœleſtem, Iſaias deſcribit, dicens, *Inundatio camelorum operiet te, dromedarij Madiam & Epha, Omnes* quidem *de Saba venient, & aurum & thus deferentes.* Ita vt qui prius curui erant, & gibbo premebantur, vitiorum prauitate diſtorti, ingrediantur per portas Hieruſalem. Qui profectò ab omnibus orthodoxis diuites intelliguntur, quod iſte fuiſſe adoleſcens Euangelium declarat. Et ideo Dominus, *Facilius eſt*, inquit, *camelum per foramen acus intrare*, ſi depoſuerit onera

A ſua quibus premebatur prius, quàm diuitem ſuperbum, & ſpem ſuam ponentem in diuitiis ſuis, introire in regnum cœlorum. Pro cuius rei difficultate, nonnulli foramen acus dixerunt poſterulam fuiſſe in Hieruſalem, quæ ita vocabatur, de qua Dominus dixerit, per quam cameli onerati in Hieruſalem intrare non poſſent. Alij dixerunt ſimpliciter quod de acu iſta qua veſtis conſuitur dixerit. Sed & quidam ad ſpiritalem ſenſum refugientes, dixerunt foramen acus eſſe confeſſionem fidei, quæ in Chriſto eſt, vel pœnitentiam. Deinde alij paſſionẽ Chriſti volunt intelligi, in qua ipſe lancea perforatus eſt; Et ideo iure ipſa eademque paſſio foramen acus dicitur; quæ omnia huic loco ſatis congruunt, cùm aut diues, aut quilibet Iudæus, depoſuerit grauem ſarcinam vitiorum ſuorum, aut grauiſſima onera legis, nec non & ſuperſtitiones Iudaicas, atque omnem perfidiam idolorum atque auaritiam rerum; ſed & totius mentis ac corporis prauitates, ita vt intrare poſſint, per anguſtam & arctam viam, quæ ducit ad vitam. Quæ, ſi rectè ſapimus, ipſa eſt foramen acus, ipſa eſt vera confeſſio fidei, ipſa & vera pœnitentia per quam intratur ad regnum Hieruſalem cœleſte. Acus namque geminam formam habet; priorem acutiſſimam, per quam cuncta perforat ac penetrat, & aliam verò retro, quæ perforata eſt, & poſt ſe fila trahit. Vnde nec immeritò per acum ipſe Chriſtus intelligitur, perforatus in paſſione; per quod vtique foramen omnia ad ſe, & poſt ſe trahit. Cuius diuinitas penetrat omnia, & pertingit ad omnia. Cuius humanitas, quia paſſa eſt, trahit poſt ſe omnia. Per cuius vulnus paſſionis, gentes ingreſſæ ſunt in vitam æternam. Quo vulnere, vulnera noſtra omnia conſuere, ſolus potens eſt, dũ diuinitas eius, ac ſi prior pars, cuncta noſtra penetrat & perluſtrat interiora; à quo conſuta eſt immortalitatis tunica, quæ olim conſciſſa erat per Adam. Ipſa eſt acus qua caro & ſpiritus E conſuuntur in vnum, vt vlterius ſeparati nequeant. Qua ſanè acu Iudaicus populus atque Gentium, iunctus eſt ſimul, & factus vnus grex. Quoniam *ipſe eſt pax noſtra, quæ fecit vtraque vnum.* Quid plura? Epheſ. 2. 14. omnia diſciſſa & diſrupta, per ipſum reuocantur ad vnum. *Auditis autem his diſcipuli mirabantur, dicentes, quis poterit ſaluus eſſe. Aſpiciens ergo Ieſus dixit illis, apud homines hoc impoſſibile eſt, apud Deũm autem omnia poſſibilia ſunt.* Oſtendit autem, quo-

Cap. XIX. niam ſicut ex ſeipſo, camelo impoſſibile A eſt per foramen acus intrare, poſſibile autem quantùm ad Deum: ſic & diuitem quantum ad ipſum attinet, impoſsibile eſt intrare in regnum cœlorum, poſſibile autem quantum ad Deum, qui potens eſt ineffabili ſua virtute, groſſitudinem camelorum extenuare, & tortitudinem dirigere. Stultitiam quoque bruti hominis minuere, & illuſtrare mentem; ita vt, aut anguſtiam introitus faciat eum eſſe capacem, aut ipſum hominem dignum Deo, & tanti honoris gloria. Quia propter difficultatem introitus, & non propter impoſſibilitatem, accepit Chriſtus hoc exemplũ foraminis & cameli. Quod etiam Apoſtoli valdè admirantes, dixerunt, *Quis poterit eſſe ſaluus*? Quibus Dominus, ***Apud homines hoc impoſſibile eſt, apud Deum autem omnia poſſibilia ſunt.*** Poſſibile namque eſt apud Deum camelum per foramen acus intrare, non tamen apud homines. Quomodo autem ſint hæc poſſi- C bilia apud Deum, ipſe ſcit, & cui reuelatum eſt. Vnum autem ſcimus quia ſubditur omnis natura diuinis imperiis. Qui autem eſt ſapientia & diuino eloquio eruditus, audebit forſitan & de acu, eiuſque foramine, locupletius exponere. Tamen loci huius textus, totus ad hoc tendit, vt inter homines alium quidem camelum conſtitutum, per foramen acus intrantem inuenias; alium autem diuitem impoſſibiliter quantum ad homines pertinet, poſſibiliter autem quantum ad Deum, D intrantem in regnum cœlorum. Idcirco quicunque dicatur eſſe camelus, & quodcunque intelligatur foramen acus, etiamſi Chriſtus per paſſionem ſuam dicatur intrare, per illum intrabit introitum, gentium multitudo in regnum cœlorum. Quod volens Saluator oſtendere faciliorem eſſe quàm Iudæorum, in ſuis gloriantibus diuitiis, hanc introduxit ſimilitudinem. Quia in quibus gentes dicebantur pauperes, in his Iudæi ſe diuites gloriabantur. Vtrum autem fines aliquos in hac ſententia, ſermo noſter expleuerit, E ſecundum myſteria benigniſſimi Dei, (per quas vias ſoli Deo poſſibile ſit implere, quæ promittit, & ſi hominibus videatur impoſſibile) diſcutiat prudens lector; dum ſolummodo hoc intelligat, quod in magno ſacramento hic adoleſcens prouiſus eſt à Domino, & non ex euentu, ſed in ſapientia Dei præordinatus, vt ex illo oſtenderet quod futurum erat. Vnde ſequitur.

Tunc *reſpondẽs Petrus dixit ei, ecce nos reliquimus omnia & ſequuti ſumus te. Quid ergo erit nobis?*] Audiens Petrus quæ iuſſerat huic adoleſcenti, audiens quæ propoſuerat, occaſione accepta, ex his fiducialiter ad hæc reſpondit, & interrogat. Reſpondit ſe ſuoſque condiſcipulos ea impleuiſſe quæ iubentur, & interrogat, quid pro his boni ſint accepturi. Excitatur namque ſubito vt interroget, quaſi teſtis potentiæ Dei factus, & confirmat de ſe ſuiſque promiſſionem Dei. Quoniam & ipſe Petrus & omnes Coapoſtoli eius, necnõ & quã plurimi, qui crediderunt ex Iudæis, contra poſſibilitatem humanam, per Dei gratiam crediderunt in Chriſtũ, vt ipſe teſtatur ad Petrum. *Beatus es Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus qui in cœlis eſt.* Mat. 16. 17. Multa enim fiducia & magna oſtenditur Petri virtus, cùm ait, *Ecce nos reliquimus omnia.* Qui cùm audiſſet theſauros habituros in cœlo, qui ſua reliquerint, & conſideraſſet triſtitiam adoleſcentis, necnon & difficultatem diuitum, ingrediendi in regnum cœlorum, quaſi qui non facilem rem conſummauerint, in eo, quod diuerſa reliquerant, & ſecuti ſunt Dominum, dixit granditer, *Ecce nos qui reliquimus omnia.* Non cogitat parum quod reliquit ipſe & & cæteri, ſed omnia quæ reliquit, & ex quanto. Quia multa ſunt quæ reliquit, qui ſeipſum & omnia, quæ concupiſci poſſunt in ſæculo, perfectè pro Chriſti amore deſeruit. Nec dubium quod Apoſtoli & Apoſtolorum ſequaces, licet parum habuerint, plus omnibus reliquerunt, quia perfectius omnia, quæ concupiſci poſſunt, calcauerunt, qui non ſolùm vitia vniuerſa, verumetiam & ſemetipſos pariter cum mundo, contempſerunt. Quod ſentiens in virtute Chriſti factum, fiducialiter requirit, *Quid ergo erit nobis?* Vt virtus Chriſti amplior commendetur, & de repromiſſione certiores ipſi, & omnes in fide corroborentur. Et in hac ipſa noua interrogatione, multa ſunt quæ non ſinunt nos ſimplici intellectu dicta Euangelica ſuſcipere. Nã cũ Apoſtoli dicãt ſe omnia reliquiſſe, & ſequi ſe Chriſtum, quomodo ſupra triſtes eſſe dicuntur, aut mirari? vel quomodo metuunt, dicentes, *Neminem ſaluum eſſe poſſe*, præſertim cùm & ab aliis fieri ſimili modo poterat, quod fecerant iam ipſi? Videtur enim ſibi ſenſus iſte contrarius, vnde admonemur rationem cœleſtis intelligentiæ altius requirere debere; vnde ſu-

CAP. XIX.

ſceptus ſit iſte metus, aut triſtitia, (ſicuti nonnulli codices habent) vel admiratio, cùm totum ſe feciſſe glorientur, quæ difficillima prædicantur. Sed & Domini reſponſio eſt, quod hæc quæ apud homines impoſſibilia ſunt, apud Deum poſſibilia fore. Aut nunquid impoſſibilia erant apud homines, quæ ipſi ſe gloriantur & exultant feciſſe? Sed & Dominus eoſdem mox ſic feciſſe confirmat; & deinceps plures fuere, qui vſque ad Martyrij beatitudinem ſemetipſos & omnia ſua fœliciter reliquerunt. Quapropter omnis hic ſermo, ſpiritaliter eſt accipiendus. Quia vt ſupra in paucis oſtendi, ſatis diſpenſatiuè eſt introductus à Domino ſermo de adoleſcente ditiſſimo, vt Iudæorum repulſionem, eorum exigentibus culpis, præmonſtraret. Quod ſi Apoſtoli intelligentes neminem ex lege poſſe ſaluari, cùm ipſi etiam adhuc in lege eſſent. Quia vehemens eos hactenus amor legis, ſeu fauor detinebat. Præſertim quia necdum penitus Euangelij myſteria ad liquidum comperetant, neque veritatem huius ſacramenti ex toto intelligebant, & idcirco metuunt & mirantur; necnon & triſtes fiunt de reiectione ſui generis: ſicut & Paulus contriſtabatur, cui ob hoc & continuus dolor erat cordis. Quantò magis adhuc rudes Apoſtoli, quibus necdum erant reſerata ad plenum cœleſtia ſacramenta; qui omnem ſalutem ſuam in lege adhuc, atque ſpem vitæ in obſeruantia mandatorum habebant; & ideo fortè metuebant, ne & ipſi ſine lege ſalui eſſe non poſſent. Quod cernens pius Magiſter ait, quod impoſſibile eſt apud homines, poſſibile eſt apud Deum. Quid enim Iudæo tam ſine effectu videtur, quàm vt ab homine ſalutem magis exſpectet, quàm à lege? Quid tam ei execrabile quàm crucis ſcandalum? Vt pro cruce relinquatur legiſlatio, & teſtamentum, & adoptio, & hæreditas legis. E contrariò Dei virtuti quid tam poſſibile eſt, quàm vt per fidem ſaluetur homo? vt per aquam regeneretur? vt per crucem vincat? vt per Euangelium & Chriſti gratiam, adoptetur in filium? vt per reſurrectionem Ieſu Chriſti viuificetur? Quibus fortè auditis, prætermiſſo mœrore de incredulis Iudæis, citò requirunt de ſe ſolliciti, & confitentur iam per eius obedientiam, ſe omnia reliquiſſe. Quibus Dominus,

AMEN *dico vobis, quod vos qui reliquiſtis omnia, & ſecuti eſtis me, in regeneratione cùm ſederit filius hominis in ſede Maieſtatis* A *ſuæ, ſedebitis & vos ſuper thronos duodecim iudicantes duodecim tribus Iſraël.* Ecce omnis difficultas veniendi ad regnum, ſoluta eſt; & omnis remuneratio laboris à Domino repromiſſa; vbi & confirmatur eos feciſſe quæ profeſſi ſunt, & perfectionem exhibuiſſe. Quia non ſufficeret ſi reliquiſſent omnia (quod & Philoſophi fecerunt, & multi alij) niſi ſequuti eſſent Dominum; non pedibus tantùm quod multi tunc faciebant qualibet ex cauſa, B ſed motibus, & imitatione. Quia qui dicit ſe in Chriſto manere, debet ſicut Chriſtus ambulauit obediens Deo patri vſque ad mortem, & ipſe ambulare, vt obediens permaneat vſque ad finem. Quod necdum Apoſtoli vſque in finem compleuerant; licet iam in prædeſtinatione Dei eſſet, quod futurum erat. Et ideo ſic præmia in præſentiarum repromittit, ac ſi pro meritis, vt futura erant. Nam quod ait in regeneratione Amphibologia eſſe videtur, id eſt, ambiguitas dictionis, quaſi C ad vtramque partem poſſit applicari, ſicut quidam tradunt, quod ita ſit diſtinguendum. Quod vos qui reliquiſtis omnia, & ſecuti eſtis me in regeneratione. Quia in eo tempore Apoſtoli iam renati erant in Chriſto fonte baptiſmatis. Ac ſi diceret, vos qui ſecuti eſtis me in regeneratione nouæ natiuitatis, & in lauacro fidei, in ſanctificatione æternæ conſecrationis, in adoptione perpetuæ hæreditatis, in reſurrectione ex mortuis. Vnde Apoſtolus ait, *Si conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt,* *Coloſſ. 3.1.* D *ſapite.* Hæc eſt illa regeneratio in quam Apoſtoli ſunt ſecuti Chriſtum, quam lex dare non potuit, neque ex lege ita glorificari. Sed quamuis hæc diſtinctio ita accipienda ſit, melius tamen ad ſequentia in regeneratione applicatur, cum ſederit filius hominis in ſede Maieſtatis ſuæ; quãdo ex mortuis de corruptione, & de terræ puluere, mortui euigilabunt & ſurgent incorrupti, & immortales. Quæ nimirum regeneratio, noua quædam natiuitas eſt à Deo conſtituta & recreatio: quando cœlum nouum & terra noua creantur, E his qui ſeipſos renouauerunt, per illam ſecundam regenerationem ex mortuis, quibus nouum traditur teſtamentum, & calix ipſius noui teſtamenti; cuius profecto præmium eſt illa regeneratio: ſicut & illius nouitatis myſterium eſt hæc renouatio. Vbi conſiderandum quales nati ſumus ex Adam, qualeſque renati in Chriſto, & quales futuri ſimus in illa tertia natiuitate æternæ regenerationis. Quo-

Cap. XIX.

niam in illa prima quæ eſt in Adam , omnes filij iræ ſumus : in hac ſecunda per quam ad Chriſtum tranſiuimus , & ſi mundi à ſordibus renati ſumus, adhuc tamen in infirmitatibus verſamur. Vnde Dauid animæ ſuæ loquitur dicens , *Benedic anima mea Domino, qui propitiabitur omnibus iniquitatibus tuis, qui ſanat omnes infirmitates tuas.* (Pſal. 102. 3) Et ideo videtur mihi , vt quidam ait , hæc natiuitas qua verè mundamur à ſordibus, & renaſcimur in Chriſto, acſi per ſpeculum fieri in ænigmate. In illam verò regenerationem qui peruenerit, in qua Chriſtus eſt primogenitus ex mortuis, mundiſſimus erit deinceps à ſordibus, & ab omni infirmitate ſeu corruptione, ſanus & incorruptus. In qua nimirum regeneratione conformes erunt ſancto corpori glorioſo Chriſti , ſedentis in ſede gloriæ ſuæ. Tunc autem filius hominis ad plenum , ſedebit ſuper ſedem gloriæ ſuæ, cùm nullus contemptibilis & inglorius fuerit in regno eius. Tunc etiam & oratio eius ad patrem completa monſtrabitur , qua orat , *Pater clarifica me apud temetipſum claritate* , ſeu gloria , *quam habui priuſquam mundus fieret.* (Ioan. 17. 5) Verbum enim Græcum quod eſt δόξα vtrumque ſignificat , id eſt , & gloriam , & claritatem. Ac per hoc , quia alij codices habent *clarifica* , alij verò *glorifica*, vnum eſſe intelligas. Sed & alij habent , *clarifica me apud temetipſum*; alij verò in finem hoc habent , *Ea gloria, quam habui apud temetipſum , priuſquam mundus fieret.* Tamen vnus eſt ſenſus ; quia cùm eſſet in forma Dei patris , eandem gloriam & claritatem habuit quam pater. Et cùm reſtituit & donat ei nomen, quod eſt ſuper omne nomen , clarificatur eadem claritate , quam habuit priuſquam mundus fieret , apud patrem. Et hoc eſt quod hîc nunc dicitur , *In regeneratione cùm ſederit filius hominis in ſede Maieſtatis ſuæ.* Quia Deus Verbum quod caro factum eſt , in ſede Maieſtatis ſuæ ſedebit & in gloria. Non alter Deus & alter homo , ſed vnus idemque Chriſtus Deus & homo. Non adoptiuus Dei filius, nõ putatiuus hominis filius , vt multi hæreticorum malè ſenſerunt; ſed verus & vnus Dei filius, verus & vnus hominis filius. Ac per hoc quia homo commendatur , in Deum aſſumptus , & Deus homo factus. Egregiè dicitur , *In regeneratione cùm ſederit filius hominis in ſede Maieſtatis ſuæ* , Ne vllus de homine Chriſto dubitet , quod ipſe ſit Deus , in forma Dei , à Deo patre conſtitutus in ſede Maieſtatis ſuæ. Et quia

A conformes facti erant Chriſto Apoſtoli ; *Sedebitis & vos* , inquit ; *ſuper thronos duodecim , iudicantes duodecim tribus Iſraël* , vt totam depingeret Senatoriam dignitatem. Quia ipſe in ſede Rex & Dominus ſedere dicitur , introducuntur throni Apoſtolorum, id eſt, ſedes duodecim; quia Græcè θρόνοι, latinè ſedes dicuntur. Et duodecim thronos, ad iudicandas duodecim tribus ꝙ in duodecim Patriarcharum B gloriam copulauit ; vt in circuitu throni viginti & quatuor ſeniores ſedere dicantur , qui adorant viuentem in ſæcula ſæculorum. Sed ſoli duodecim hanc iudiciariam accipiunt poteſtatem , condemnantes duodecim tribus Iſraël , qui Apoſtolis credentibus ipſæ credere noluerunt , illiſque prædicantibus verba vitæ recipere renuerunt. Inſuper eos oderunt , eiecerunt tanquam malum propter filium hominis , & perſecuti ſunt. Ideoque ipſi meritò eorum, iudices erunt , qui ſequuti ſunt Dominum , quod proprium Apoſtolorum fuit. Iudæi verò tam Chri- C ſtum quàm & eos iniuſtè perimerunt. Adhuc autem quidam ex hoc ſubtiliorem ſenſum introducit, neſcio an ſecuriorem. Dicit enim quod non de futuri iudicij tẽpore Chriſtus iſta loquitur, ſed de vocatione gentium vniuerſarum. Nec enim, inquit , dixit , cùm venerit filius hominis ſedens ſuper ſedem Maieſtatis ſuæ , ſed cùm ſederit in ſede Maieſtatis ſuæ. In ſede autem Maieſtatis ſuæ , ex eo , dicit D Chriſtum cœpiſſe ſedere , ex quo gentes credere cœperũt in eum. Et ex quo Chriſtus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuæ Maieſtatis , ex eo Apoſtoli ſederunt ſuper thronos duodecim , id eſt , in omnibus Chriſtianis ſecundum diuerſitates animarum. Exponit enim , quod ſicut Iudæorum populus in duodecim tribus fuit diuiſus : ſic & vniuerſus populus Chriſtianus diuiſus eſt, & collectus cum eiſdem qui crediderunt ex Iudæis, in duodecim tribus , ſecundum quaſdam proprietates animarũ, & diuerſitates cordiũ; quas ſolus E Deus, qui nouit omnia abſcõdita cordis, cognoſcere & diſcernere poteſt. Vt quædã animæ ſint de tribus Ruben, quædã de tribu Simeon , vel Leui , vel Iuda , ſeu cæterorum. Dicit enim quod ſicut omnes Sancti quinque virgines prudẽtes eſſe dicuntur , quamuis ſint innumerabiles , propter quinque ſenſus ſpirituales : ſic & omnes peccatores quinque virgines fatuæ accipiuntur, quamuis ſint innumerabiles , propter quinque ſenſus carnis.

Cap. XIX. Deinde adiecit, & ſicut omnes Eccleſiæ A Chriſti, ſeptem eſſe dicuntur Eccleſiæ, quamuis multę ſint, ꝑpter ſeptiformem donorum gratiam; vt puta omnis in quibus abundat Spiritus ſapientiæ vna habentur Eccleſia: ſic & in cæteris virtutibus Spiritus ſancti, vna colligitur vna generalis Eccleſia, propter vnitatem eiuſdem Spiritus ſancti, quæ in ſeptem diuiditur, propter diſtributionem donorum, vt ſeptem tantùm inueniantur. Similiter & propter dona ſeu gratias duodecim, B quas in perſona duodecim virginum exponit Angelus in libro Paſtoris. Si cui tamen placeat ſcripturam recipere, inueniuntur omnium Chriſtianorum duodecim eſſe tribus ſecũdum gratiam ſingulæ diſtinctæ, quas in eiſdem virginibus Angelus ille deſignat. Ita vt omnes animæ in quibus præ cæteris virtutibus præcellit virtus veritatis, vna ſit tribus, ſicut in eiſdem vna præcellit virtus. Sic & in reliquis, quia non omnes gratiæ in omnibus æqualiter ſunt. Sed vnus quidem antecellit in iſta virtute; alter verò in illa. C Omnes tamen Chriſtiani, in quibus habitat Chriſtus ſedes ſunt Chriſti. Et hinc eſt quod ait, *In regeneratione cùm ſederit filius hominis in ſede Maieſtatis ſuæ, & vos ſedebitis ſuper thronos duodecim.* Ex quo promittit eis tempus Chriſtianitatis futurum poſt ſuam aſcenſionem, quando omnes ſuſceperint verbum Apoſtolorum in ſe, ſicut verbum Chriſti. Illud eſt autem tempus regenerationis, quando homines regenerati per baptiſmum facti ſunt, & D deinceps ex filiis hominum, filij Dei. Ex quo tempore cœpit Chriſtus ſedere in ſede Maieſtatis ſuæ, ſicut teſtatur Propheta

Pſal.46.9. de gentium vnitate ac fide. *Regnabit Deus ſuper gentes: Deus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam.* Quicunque ergo Chriſtum in ſe credendo perfectè ſuſcipiunt, ſedes ſunt Maieſtatis eius. Nam & Apoſtolorum throni ſunt, qui eorum ſuſceperunt doctrinam, quod benè commendans Pro-

Pſal.121.5. pheta, *Illic*, inquit, *ſederunt ſedes in iudicio*, (loquens de Hieruſalem, quæ eſt Eccleſia Dei viui) *ſedes ſuper domum Dauid*; E ad quam Hieruſalem, quæ ædificatur vt ciuitas, aſcenderunt tribus, tribus Domini de Gẽtibus aggregata in teſtimoniũ Iſraël, quia credere noluerunt ad confitendum nomini Domini, & ad condemnationem perfidorum. Sedebunt ergo ſedes in iudicio; quoniam ipſi Apoſtoli ſuper quos primùm Chriſtus ſedet, ſedebunt & ipſi ſuper ſedes ſuas, id eſt, ſuper eaſdem duodecim tribus & thronos, quæ Cap. XIX. aſcenderunt, & coædificãtur in ciuitate illa Hieruſalem, quæ eſt thronus Dei & templum. Ad quod quærendum, ſi omnes electi Apoſtolorum ſunt ſedes, vel eorum conſortibus, licet ad eorum numerum in duodecim ſedibus diſpoſiti, quid eſt, quod ipſi omnes rurſus, ſimul cum Apoſtolis, in perſona Chriſti vna ſedes ſeu thronus eſſe dicuntur? Nec enim dixit, cùm ſederit filius hominis in ſedibus ſuis, ſed, cùm ſederit in ſede Maieſtatis ſuæ. Non enim plures eſſe leguntur, ſed vna, quia non vna Chriſti & Apoſtolorum æqualitas prædicatur. Quoniam etſi omnes Apoſtoli vna virtutum genera habuerunt, non tamen omnia vnuſquiſque eorum ad perfectum. Sed vnuſquiſque eorum in aliquo priuato bono perfectior fuit quàm alter; & ideo nequaquam vel inter omnes habere potuerunt dona Spiritus ſancti, quæ Chriſtus in throno ſuo ſolus poſſidet. Quia ipſi omnes in circuitu throni ſediſſe leguntur, Chriſtus autem ſuper omnem Eccleſiam & ſuper omnem ſedem ad patris eleuatus dexteram ab omnibus adoratur. Verùm quod Chriſtus omnes virtutes æqualiter habuit, quæ fortè in partes Apoſtolis ad modum ſingularem, in ſingulis claruerunt, Chriſtus verò in omni virtute & gratia, æqualiter perfectus fuit, quia in ipſo omnis plenitudo diuinitatis, corporaliter inhabitaſſe creditur, omniſque gratia. Et ideò ei vna eſt ſedes cũ patre, cum quo ab omnibus adoratur, & conglorificatur Deus. Sequitur,

Et *omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit.* Locus iſte congruit cum iſta ſententia qua Saluator ait, *Non veni pacem mittere, ſed gladium.* Mat.10.34 Veni enim hominem ſeparare à patre ſuo, & matrem à filia, & nurum à ſocru ſua, & inimici hominis domeſtici eius, de quo iam ſupra dixi. Sed hîc Petro interrogante in perſona omnium Apoſtolorum, quia reſponſum eſt, ne fortè poſtea legentes hæc Chriſti promiſſa, æſtimarent Apoſtolis tantùm iſta promiſſa fuiſſe, conſultè ſatis ſuperaddidit dicens, *Et omnis qui reliquerit*, id eſt, ſiue Iudæus, ſiue Gentilis, ſeu alius cuiuſlibet conditionis. Quamuis enim non ita perfectè vt Apoſtoli, tamen quicunque & quantumcunque reliquerit, non ob aliud quàm propter

propter nomen Chriſti, centuplum accipiet etiam inpræſentiarum, & vitam æternam poſſidebit in futuro. De qua ſanè ſententia multi carnales dubitant, dum non ſentiunt inpræſentiarum, quæ bona ſpiritales percipiant centuplicata. Vt puta, qui patrem reliquerit mortalem, cuiuſlibet conditionis, nonne magis ſibi elegit, cùm Deum ſibi acquiſiuit in patrem? Nonne in illo centuplicata paternitas conſtat? vt illi obſequatur diebus ac noctibus, cuius hæreditatem cùm perceperit, nunquam amiſſurus eſt. Qui poſtquam ſubſtantiam tradiderit ſuis, nunquam moritur, vt ſuos in poſterum orphanos relinquat filios. Porro de fratribus quid dicam, vel ſororibus, cùm germanitas nulla felicior, neque verior, quàm illa quæ in Chriſto inuenitur. Sic & reliqua omnia, ſi verè matrem habuerit Eccleſiam Chriſti, cum qua & in qua, quæ Chriſti ſunt omnia, in præſentiarum habebit bona multiplicata. Hinc quoque Apoſtolus Petrus gloriari iubet ſuos, tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes. Ex quo loco quidam carnaliter ſapientes, introducunt mille annorum fabulam, dicentes poſt reſurrectionem nobis centuplum omnium rerum quas dimiſimus, & vitam æternam eſſe reddendam, non intelligentes niſi carnalia. Et quod ſi in cæteris digna ſit repromiſſio, in vxoribus fœda apparet turpitudo; vt qui vnam pro Domino dimiſerit, centum recipiat in futuro. Cùm Dominus dicat in hoc ipſo Euangelio, quod, *In reſurrectione neque nubent neque nubentur, ſed erunt ſicut Angeli in cœlo.* (Mat. 22. 30) Idcirco talis eſt ſenſus, vt qui pro Domino carnalia dimiſerit, ſpiritualia in hac Chriſti Eccleſia percipiet centuplicata, ſaluo ſuo theſauro in cœleſtibus quo cuncta repoſuit. Quæ nimirum bona, comparatione & merito ſui, ita erunt multiplicia, quaſi ſi paruo numero, centenarius numerus qui perfectus coronatur in dextris cōparetur. Sed ſi omnia quæcunque relinqui poſſunt inhoc ſæculo, relinquimus, niſi vitia & peccata primùm relinquamus & carnales concupiſcentias, parum eſt quod agimus. Et ideo multum eſt, in quo Petrus gloriabatur dicens, nos qui re-

A liquimus omnia, & ſequuti ſumus te, quid ergo erit nobis? Sequitur; *Multi enim erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi.* Longè iam retro figuras de vocatione Gentium & repulſione Iudæorum, Saluator introducit, vt inſtruat diſcipulos ſuos de tantis myſteriis, quod nunc apertius quaſi concludit; miroque modo ſic iſtam proponit ſententiam, vt & quæ retro præfigurata ſunt, B manifeſtius confirmet; & quæ dicturus eſt ſequenti parabola, in hoc vno verſiculo declaret. Quia Iudæi qui primi erant & gloriabantur in lege, facti ſunt nouiſſimi propter duritiam cordis ſui, & proditionem in Chriſto. Populus autem Gentium, qui in nouiſſima hora nouiſſimi venerunt, & crediderunt in Chriſtum, facti ſunt primi. Sed conſidera quàm prouidè Saluator loquitur. Non enim dixit, omnes qui erant nouiſſimi, primi, ſed multi. Quia ſunt omninò ex Iudæis, qui primi fuerunt, & nihilominus, quia cre- C diderunt in Chriſtum permanſerunt primi; ſicut Apoſtoli fuerunt, & multi Iudæorum de ſemine Abrahæ ſecundum carnem; qui etiam nunc primi inter primos connumerantur, & habentur in fide. Sicut & multi ex Gentibus ſunt nouiſſimi, nihilominus permanentes nouiſſimi; quia aut nolunt credere, aut quia malè ſe tractant, etſi videntur eſſe in Eccleſia, cùm non ſint. Vnde de vtriſque dicit Apoſtolus, & quia ex D Iudæis reliquiæ ſaluæ factæ, & quia ex Gentibus licet in radice bonæ oliuæ inſerti videantur, multi pereunt. Nam illi cùm eſſent rami ſuæ oliuæ, propter incredulitatem ſuam, fracti ſunt. Idcirco monet, qui inſerti ſunt cùm eſſent oleaſter, ne & ipſi frangantur. Quia ſi naturalibus ramis non pepercit, ne fortè non parcat & eis, qui contra naturam in ea oliua inſerti ſunt. Vbi non audiendi E ſunt, qui volunt accipere de Angelis hoc dictum eſſe apoſtaticis & hominibus, quaſi qui antiquiores ſint creati hominibus, & glorioſiores, ac primi, nunc ſuis exigentibus culpis qui facti ſunt nouiſſimi; & homines qui erant nouiſſimi dudum, facti ſunt primi. Quia etſi ra-

tio videtur vlla eſſe, non tamen hic ſenſus circunſtantiæ lectionis, ſatis congruere videtur. Præſertim quia quæ retro dicta ſunt, & quæ ſequuntur in parabola de Iudæis & Gentibus, magis congruere videntur. Nec igitur Apoſtatici Angeli rectè in hac parabola nouiſſimi dicuntur, eo quod non ſunt in ordine corporis, nec ſaluantur ſicut Iudæos ſaluandos eſſe dicimus. Quia cùm venerit plenitudo gentium, tunc omnis Iſraël ſaluus fiet. Neque recipere oportet eos qui dicunt primos debere intelligi, eos qui ſaluantur fide percepta Chriſti, propter obſeruantiam mandatorum Dei; nouiſſimos verò qui non ſunt digni tali ordine, vel tanta gratia ſaluari, ſed poſt pœnas & ſupplicia; qui de gehenna ſaluandi ſunt, cùm fuerint completa & exſoluta quæ propriis meruerunt peccatis, & ideo nouiſſimi dicantur. Qui profectò ſenſus, tam in hoc loco, quàm in aliis quibuſlibet locis, damnandus eſt: ideo & in hac parabola quæ ſequitur valdè eſt præcauendus.

CAP. XX.

SIMILE *eſt*, inquit, *regnum cœlorum homini Patrifamilias, qui exiit primo mane, conducere operarios in vineam ſuam.*] Parabolarum obſcuritas nimia eſt valdè quæ à Chriſto Ieſu prolatæ ſunt, nec expoſitæ; *In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.* (Coloſ. 2. 3.) Maximè tamen hæc obſcuriſſima eſt, de qua quidam ſpecialius Prophetam dixiſſe teſtatur, *Aperiam in parabolis os meum, loquar propoſitiones ab initio, & eructabo abſcondita à conſtitutione mundi.* (Pſal. 77. 2. Mat. 13. 35.) Quapropter imploranda eſt gratia Saluatoris vt eo ſpiritu intelligatur, quo prolata eſt de theſauro ſapientiæ atque ſcientiæ Dei. Nam comparatio eius omnis per ſe abſoluta eſt, etſi perſonis eſt diſtinguenda, etſi diſcernenda temporibus. Vnde paterfamilias nemo alius quàm Dominus noſter Ieſus Chriſtus, rectè accipitur; quia & homo eſt, & totius humani generis curam gerit; & in omni tempore, vniuerſos ad culturam legis diuinæ conducere nunquam ceſſat. Quæ nimirum figura ex his quæ præmiſſa ſunt, intelligitur, quod ait. *Multi erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi.* Vbi non temporis à Domino differentia prædicatur, ſed fidei merita diſtinguuntur. Propter quod omnis hæc parabola videtur eſſe aſſumpta, vt diſcamus quomodo Saluator noſter, vniuerſos in hoc mundo poſſidet ſubiectos; & quaſi Dominus in domo ſua diſponit electos, qui profectò Dominus ac paterfamilias habet vineam, vniuerſam ſcilicet Eccleſiam, quæ ab Abel iuſto vſque ad illum vltimum electum, qui in fine mundi venturus eſt, colligitur. Ipſe namque eſt paterfamilias Chriſtus, qui de ſeipſo in Euangelio dicit, *Ego ſum vitis vera, & vos palmites.* (Ioan. 15. 5) Ac per hoc quicunque ab initio mundi ſaluati ſunt, in hac verè, quaſi palmites in vite, manſerunt. Quia ſine fide Chriſti, nullum ferre fructum potuerunt. Et ideo Abel primus in figura Chriſti ac ſi Propheta iuſtiſſimus, agnum Deo patri obtuliſſe atque immolaſſe legitur; oſtendens eum, fide & operibus ſuis, agnum eſſe venturum, qui offerendus erat, pro ſalute totius mundi, Deo patri hoſtia in odorem ſuauitatis. Vnde & ipſe Abel quia manſit in fide Chriſti, ac ſi palmes in vite, occiſus eſt in figura ipſius, & factus eſt propago ex vite, ac teſtis fidelis. Sicque deinceps Eccleſia Chriſti propagatur & excolitur, ac ſi vinea à ſuis cultoribus, quos ipſe quaſi paterfamilias, pro mercede æternæ vitæ, ad excolendam vineam conduxit operarios. Ac per hoc ab initio ſæculi, quot Sanctos, quaſi tot palmites miſit. Hic itaque paterfamilias, ad elaborandam vineam ſuam, primo mane & hora tertia, ſexta, nonaque, & vndecima operarios conducit. Quia à mundi huius initio vſque in finem, ad erudiendam plebem fidelium, prædicatores congregare & aduocare non deſtitit. Non quod alij ſint ipſi operatores, ac mercenarij qui conducuntur, & alia ipſa vinea. Sed omnes ſimul, qui vocantur ad vineam, vna Eccleſia ſunt, vnaque vinea de vite quæ Chriſtus eſt propaginata. In qua & ad quam qui intrant, vel qui conducitur, nemo otioſus, ſed omnes operarij eſſe debent. Quia nemo eſt, etſi non alios, qui ſeipſum exercere, & excolere non debeat, vt fructum ferat in Chriſto, & in vite maneat. Nouit ergo quicunque verè manet in Chriſto, quantus qualiſve ſit

CAP. XX. huius vineæ labor, qualiſque cultura, A ne palmes luxuriet, & ne vitia ſubrepant; quantave cuſtodia mandatorum Dei, ne fructuoſa vitis maneat.

Sed quid eſt quod ait; *Exiit primo mane*, Nunquid non ſatis eſſet dicere exiit mane? Sed quia addidit primo mane, voluit aliquid innuere. Fortè vt intelligeremus de initio ſæculi dixiſſe, quando primum exiit & creauit hominem, ac poſuit in Paradiſo, vt operaretur & cuſtodiret eum; quando B dicebat per ſingula opera ſua, Et factum eſt mane. Quod mane, licet iure primum intelligatur, fortè ad comparationem cæterorum dierum, primum dicitur. Quoniam per ſingula horarum ſpatia, in quibus paterfamilias ac ſi Sol refulſit, & exiit ad conducendos operarios. Mane, cùm eis lux diurna noua exorta eſt, donec Sol iuſtitiæ obſcuratus in cordibus ſingulorum, quaſi declinante die, ad occaſum propter delictorum caliginem, verteretur in noctem. C Et ideo per ſingulas horas, quaſi mane fuit. Ita vt primo mane rectè exiſſe dicatur, quando Adam, & Abel, & cæteros Patres ad operandam & excolendam vineam, id eſt, iuſtitiam, conduxit. Sed nemo eorum niſi qui nouiſſimi vocati ſunt, reſpondit, quia nemo nos conduxit; quoniam omnes illi veteris teſtamenti Patres conducti fuerant, & habuerunt notitiam Dei, & ſcierunt Dei promiſſa. D Gentes verò neque Deum ſciebant, neque promiſſa eius; & ideo excuſabiliter reſponderunt, quia *nemo nos conduxit*. Porro *ſextam & nonam*, ideo ſimul iunxiſſe videtur, quia illo in tempore ab Abraham vſque ad Dauid, maior Deo frequentia fuit cum ſanctis Patribus, cum quibus decreuit diſponere teſtamenta ſalutis humanæ, ſicut lector diligentius potes enumerare. Quia poſt Noë, ad neminem legimus Deum locutum fuiſſe, niſi primùm ad Abraham, deinde ad Iſaac & Iacob quàm frequenter. E Ac non poſt multum temporis ad Moyſen & Aaron quibus legem dedit. Sicque ad Ieſum Naue vſque, quam frequenter exiuit conducere operarios. Ac deinceps ad Samuelem & Dauid vſque peruenit, quando chorus Prophetarum, acſi noua lux, in mundo emicuit; cum quibus noua rurſus fœdera firmauit. Quibus profectò ſpatiis, ac ſi in duabus horis ſimul iunctis, cum ſingulis quibuſque generationibus inſtantius teſtamentum compoſuit, ſeque venturum in carne apertiſſimè repromiſit. Vnde ſi benè conſideres, lector, totidem teſtamenta humano generi conſtituta inuenies per ſingulos, quotidem ad forum enumeratur egreſſus. Sed cum nullo horum ex denario conuenit, niſi cum primis quos miſit; cum cæteris verò, tantùm quod iuſtum eſſet ſe daturum ſpopondit. Nouiſſimis verò poſt increpationem ocioſitatis, ſolummodo, *Ite & vos in vineam meam*, dicit, quia gratuita Dei gratia eſt, quod eos, licet in vndecima hora, de foro conducere dignatus eſt. Sed quia in hac parabola, omne præſens ſæculum, ab initio mundi vſque ad finem, voluit ac ſi vnum diem intelligi, ideo ait, quia *exiit primo mane*, vt non ad ordinem tantùm illud referas, quod ait, *primo*, verumetiam ad initium mundi; quando, vt dixi, primum condidit atque inſtituit, vt ſeruaret & cuſtodiret quod ei primum commiſit. Vbi moneo auditores de hac die, per quam omne tempus præſentis vitæ intelligimus, ne magnum aliquid ſeu impoſſibile percenſeant; quia quantum ad nos, fortè magna dies, ſed quantum ad Dei Patris, & Filij & Spiritus ſancti æternitatem, modica atque exigua eſt dies totius temporis. Quia in illa æternitate non niſi vna eſt dies, de qua dicitur, *Quia melior eſt dies vna in atriis tuis, ſuper millia*. Pſal. 83. 11 Et ſi illa æternitas vna eſt dies, ne mireris, ſi omne hoc præſens ſæculum pro vna poſuit die; in qua nimirum die Paterfamilias quinquies dicitur exiſſe conducere operarios in vineam ſuam. Quod non abſque dictum eſſe æſtimo ſacramento. Quæ curioſus lector fortè poteſt quærere; quare quidam operarij mane conducti ſunt; & poſt hoc, non circa horam ſecundam, ſed circa horam tertiam exiit, & conducti ſunt alij; poſt quorum conductionem, quare non circa horam quartam, vel quintam, ſed circa horam ſextam exiit, & alios miſit in vineam; ita neque circa ſeptimam vel octauam, ſed circa nonam. Et nouiſſimè non circa decimam, ſed ad vndecimam exiit, quando inuenit ſtantes tota die otioſos, eo quod iam in nouiſſima hora eſſent. Nequa-

Cap. XX.

quam igitur abſque ratione factum A credo, vt inter illud mane & tertiam, modicum tempus, ac ſi vna hora intercepta ſit; & non ſecundum tempora quæ poſita ſunt, inter tertiam & ſextam, vbi duplum interuenit tempus medium, ſicut & inter ſextam & nonam. Ad vltimum verò rurſus inter nonam & vndecimam vna eſt hora, ſicut & prius inter matutinam & tertiam. In quibus quinque B ordinibus, neſcio quid Muſicum videtur ſonare; vt duæ extremitates mediæ ſimplum habeant numerum atque vnum, duæ verò medietates mediæ duplum; vt ſingulæ medietates duplæ, ſuo reſpondeant ſimplo, & faciant quod Diapaſon Græcè vocatur. Vnde quidam permoti doctores, has quinque vocationes Chriſti ad quinque ſenſus retulerunt hominum, quibus in præſentiarum nos ſentire cognoſcimus. Et dixerunt in prima vocatione tactum inſtituiſſe; eo quod mulier dixerit ſer- C penti, quod Deus dixerit, non manducabitis ex eo, neque tangatis eum. Odoratus autem in ſecundo à Domino conſecratur; propter quod & Noë ſacrificium boni odoris obtu-

Gen. 8. 21. lit Domino: vnde dictum *eſt*, *Odoratuſque eſt Dominus odorem ſuauitatis.* Porro guſtus fuit in Abraham, gratiſſimus Deo; propter quod & pauit Angelos, imò Deum in Angelo: appoſuit eis panes abſconditos D vel ſubcinericios de ſimilagine; & vitulum tenerum qui occiſus eſt ad epulum, propter gaudium, quia reuixit & inuentus eſt qui perierat & mortuus fuerat, prodigus filius. De

Pſal. 33. 9. quo ſanè guſtu dictum, eſt, *Guſtate & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus.* Auditus autem, vt quidam volunt, in Moyſe à Domino dedicatur; quando de cœlo ab eo, vox Dei audita eſt, facta à Domino. Quem alij ſenſum per Dauid, & in E Dauid Deo conſecratum accipiunt. Quia per eum, non minus quàm per Moyſen, Chriſtus repromiſſus ad nos exiuit de fructu ventris eius. Et ipſe in Eufrata hæc omnia completa audiuit, & inuenit ſponſam ipſius in campis ſiluæ, quam Moyſes prius Æthiopiſſam in figura Chriſti, duxit

vxorem. Porrò viſus, qui ſupra omnes ſenſus honorabilior eſt, in aduentu Chriſti totus illuminatur. De quibus oculis, quia viderunt Chriſtum, dicebat ipſe ad Apoſtolos, Beati oculi qui vident, quæ vos videtis. Cap. XX.

Hæc idcirco dixerim, vt intelligat prudens auditor; quia opera Dei & verba, plena ſunt ſacramentis. Nam ſicut anima, cùm ſit in corpore, per hos quinque ſenſus corporis foras exit, & ſentit corporea: ita Chriſtus, per has quinque ætates, ac ſi per totidem horas, exiit, cùm ſit vbique totus, dum ſeipſum manifeſtius innotuit, & legibus ſuis eos inſtituens, venit conducere operarios in vineam ſuam, qui nos per hos quinque ſenſus malè ad exteriora diffuſos, intus ad ſe benigniſſimè reuocaret, ne foras malè prolapſæ animæ, penitus deperirent. Hoc quippe *exiſſe* fuit, cùm per aliquam efficientiam cum ſanctis patribus, noua inſtituit iura, & pacis fœdera repromiſit; ita vt viſibili forma, eiſdem ſanctis, eo in tempore appareret. Nam *primo mane exiit*, quando cum Adam protoplaſto ſuas leges inſtituit, & præcepta dedit; quem poſuit in paradiſo vt operaretur & cuſtodiret illum; cum quo tantum ex denario diurno conuentionem fecit. Quia præſciebat omninò Deus quod præuaricaturus erat Adam, pactum vitæ cùm haberet, poſſe non mori. & omnes poſtmodum in diluuio eſſent perituri; & ideò certum ad eum fecit pactum, quaſi ex denario æternæ vitæ, nequando dicerent illius horæ operarij, propterea eos neglexiſſe Dei mandata, quia neſciebant quæ præmia fuerant repromiſſa bonis, quæve pœna impiis. Deinceps autem cum reliquis operariis, nulla mentio facta eſt denarij, neque cum eis certum pactum iniit, neque taxatum præmium repromiſit, ſed *quod iuſtum fuerit*, inquit, *dabo vobis.* Sciebat enim benigniſſimus Paterfamilias largitatem ſuam & miſericordiam, quia tantum paratus eſt illis retribuere, quantum mercenarij nunquam ſperabant recipere. Sicque conducti ſunt operarij horæ illius vſque ad diluuium; in quo nimirum tempore qui laborauerunt, cum Abel iuſto receperunt

Cap. XX.

iam eundem denarium, quando Chriſtus deſcendit ad inferos, & recepturi ſunt adhuc plenum, cùm tota eis immortalitas fuerit reſtituta in præmium. *Hora verò tertia fuit*, quando exit ad Noë innouato mundo, propter aquas diluuij, cum quo rurſus pactum iniit nouum, fœdera compoſuit, præcepta dedit, ipſi & ſemini eius, vſque ad Abraham; quos quaſi de foro ad vineam, operarios miſit, vbi eos quaſi negotiantes & lucra præſentis ſæculi ſectantes, ocioſos inuenit. Ocioſos quidẽ, quia nihil quod prodeſſet eis, operantes inuenit; quibus ait, ite & vos in vineam meam. In foro quidem erant, & ideo extra vineam; id eſt, quia lucra mundi ſectabantur, in negociatione ſæculi poſiti. Propterea in foro eos inueniſſe, quam rectè dicitur. Vbi iuxta aliam parabolam vxor venalis, inducitur, villa emitur, & iuga boum quinque probantur. Idcirco dum in foro ſunt tales; neque ad nuptias ſponſi, neque in vineam Chriſti, temporalia tantùm ſectantes, venire & operari in ea poſſunt. Porrò ad Abraham paterfamilias quaſi, *Hora ſexta exit*, cùm eum etiam hoſpitio ſuſcepit, ac deinde noua præcepta dedit, & multis eum erudiuit doctrinis, & inſtituit diſciplinis, cum quo pactum teſtamenti fecit, & quod in ſemine eius benedictio omnium Gentium futura eſſet, etiam cum iuramento firmauit. Sic quod eum, & omnes Patres & Patriarchas, qui eo fuerunt in tempore, vſque ad Moyſen; vel melius vſque ad Dauid, in vineam ſuam miſit, non vt otio in ea locati, torperent, ſed vt laborarent & excolerent eam. Deinde à Moyſe, vel à Dauid, cuius de ſemine, & de fructu ventris eius repromiſſus eſt Chriſtus, eos, & omnes cultores fidei, ac ſi operarios, ipſe in vineam ſuam conduxit. Quæ vinea, teſte Propheta, domus Iſraël erat ex Ægypto tranſlata & tranſplantata, quæ vinea vocabatur Sorech, id eſt, electa. In qua planè vinea omnis ille antiquus & Hebraicus Dei populus laborauit; quos ipſe paterfamilias, Chriſtus videlicet, ab ipſo mundi exordio elegit, atque inſtituit ad fidem. Et quaſi erecta linea, per omnes Patres & Patriarchas, vſque ad eundem Chriſtum; eorum genealogiam erudire, & inſtituere ad fidem non deſtitit, & per eoſdem laborare, excolere, eandem vineam, minimè ceſſauit. *Ad vndecimam verò*, iam ad Gentes ſecundum ſcripturæ ſanctæ repromiſſiones, incarnatus exiit, & venit in mundum, conducere operarios, in eandem vineam electam; quam ſibi acquiſiuit in brachio fortitudinis ſuæ, & ex Ægypto educere curauit, vt vna eſſet vinea, ſociique cultores; in fide, & comparticipes præmij, ſicuti & laboris. Ad quos cùm veniſſet Deus homo factus, inuenit eos de Gentibus ſtantes extra vineam. Quibus dicit; *Quid hîc ſtatis tota die ocioſi?* Nequaquam ſectandâ ſunt deliramenta hæreticorum qui dicunt, quod ideo parati dicantur ſtare ad opus, tota die ocioſi, eo quod in cœleſtibus animæ remotæ; non fuerant conductæ in labore operis, ſed paratæ, vt ad corpora venirent. Vnde ita, inquiunt, loquitur Euangelium; quaſi plurimi eſſent qui conducerentur, non autem & qui conducerent. Multa quidem ex hac parabola illi ſic ſuis allegorizant ſenſibus, vt miſceant ſuos errores diuinis ænigmatibus. Sed nos eos tota die ocioſos ſtetiſſe dicimus, quia non in labore legis fuerunt; non in aliqua Dei cultura, ſed malè ſtabant ocioſi ſuis iuribus decertantes, erecti contra Deum ne crederent. Stabant autem ac ſi lapides erecti, quos adorabant in Deos, ſimiles eis facti; nec proficiſcebantur, ſed permanebant immobiles tota die, ac ſi ab initio ſæculi vſque in nouiſſimum tempus aduentus Chriſti. Vnde & Ioannes, *Filioli nouiſsima hora eſt*. (1.Ioan.2.18.) In qua ſiquidem hora conſtanter interroganti vel increpanti dicunt, quia *nemo nos conduxit*. Nullus quippè ad eos Patriarcha, nullus Propheta venerat, nullúſque Doctor vitæ, nullus Prædicator ſalutis. Quid ergo eſt dicere nemo nos conduxit? niſi quia vitæ vias nemo nobis prædicauit. Et notandum quod vnus Paterfamilias eſt, qui per omne tempus ſæculi quinquies eſt egreſſus. Et in nouiſſima vice totum ſe exhibuit vt fuerat repromiſſus Deus homo factus, vt inconfuſibiles operarios doceret verbum veritatis, & mitteret in vineam ſuam, ipſe vitis vera; pro mercede denarij mercenarios, vt per opera vineæ ipſi tranſirent in adoptionem filiorum Dei, & fierent per eum, qui verus ac proprius eſt filius, æterni patris filij. Nec immeritò

Cap. XIX. igitur per ſingulos dies, harum horarum, Eccleſia Chriſti, quaſi in memoriam, laudes Deo concelebrat, vt ſe reuocet ad ea quæ intus ſunt, & ad Deum mens tota redeat. Vnde *primo mane* tota colligitur in laudibus, quando matutinos dicere hymnos conſueuit, cum eiſdemque *Primam* iungens, ſe totam Deo conſecrat. Sicque *Tertiam*, *& Sextam*, *Nonamque* peragens, paſſionis Chriſti recurrens veſtigia, veſpertinis laudibus, ac ſi in nouiſſima hora B diei, quinariam vocationis noſtræ formam in laudibus explet; vt per hoc ad laudem ac gloriam Creatoris ſui vnuſquiſque ſe referat.

Cvm *ſero autem factum eſſet*, *dixit dominus vineæ procuratori ſuo*, *Voca operarios*, *& redde illis mercedem ſuam*, *incipiens à nouiſſimis vſque ad primos.*] Cōſidera quia *ſero* dicitur, cùm finis ſit ipſius diei qua miſſi sūt operarij in vineā, & non in alio mane. Vnde in ipſo eodemque fine temporis, antequam illa beata illuceſcat dies, iudicium eſt futurum. Et diſcernendi ſunt iuſti à peccatoribus, vt tollatur impius ne C videat gloriam Dei. In quo profectò iudicio, ſinguli ſua recipient quæ geſſerunt, ſcilicet operarij vineæ, vel ſinguli palmites fructum laboris qui manſerunt in vite, quibus reddendus eſt denarius, id eſt illa æterna vita, quoniam ipſa eſt merces beatorum, quæ omnibus ac ſingulis vna & ſempiterna erit. Sed in ea diuerſi gradus meritorum, propter illud quod dicitur, Quia reddet vnicuique iuxta opera ſua. Procurator autem quis ſit, cui dicit paterfamilias, *Voca operarios*, & reliqua, D non immeritò quæritur. Præſertim cùm Arriani ex hoc loco laborent ſuum firmare errorem, dicentes alium patremfamilias Chriſtum eſſe, alium procuratorem ipſius Spiritum ſanctum; eo quod non vnius, inquiunt, ſubſtantiæ poſſunt eſſe, nec vna perſona, neque eis vna eſt dignitas. Si autem, inquiunt, alter paterfamilias eſt, & alter procurator, non eſt eis æqualitas cum patre, quibus nec vna dignitas, nec vna ſubſtantia eſt. Et ideo mi- E nor filius quàm pater, minor etiam & Spiritus ſanctus quàm ipſe filius. Proh dolor! quam parata eſt hæretica prauitas ſemper quæ recta ſunt deprauare, & veris venena falſitatis miſcere. Et ideo diligentius perquirere oportet, iſte quis ſit procurator, quem Dominus vineæ ac ſi ſubiectum vocat, ne forte in Trinitate, quæ Deus eſt, gradus (quod abſit) vt Arriani volunt, vel vlla differentia fin-

A gatur inter Patrem, & Filium, & Spiritū ſanctum, cùm ſit vna Deitas, vna ſubſtantia, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, vnaque æqualitas. Quapropter licet Spiritus ſanctus iure dici poſſit procurator, ſicut & conſolator, tamen abſolutius ille ordo Angelicus procurator dicitur, qui curam gerit Eccleſiarum Dei. Quoniam ſicut ait Apoſtolus, quanto tempore hæres paruulus eſt, vſque ad præfinitū tempus à patre ſub tutoribus eſt & curatoribus: ita & Eccleſia Chriſti ſub eiſdem procuratoribus ſeruatur Spiritibus, qui conſtituti ſunt à Chriſto in miniſterio ſanctorum, quos Oeconomos iure vocamus, propter eos qui hæreditatem accepturi ſunt ſalutis. Nec mireris, ſi vnus eorum pro multis introducitur procurator, quoniam & in ſæcularibus litteris, quàm ſæpè vnus pro multis, tropicè dicitur. Cui dicitur, *voca operarios*, quoniam in tuba Dei, & in voce Archangeli, mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgent primi, quod eſt ſero vocare ad præmium. Quorum officio etiam & nunc, quando animę Sanctorum ad requiem deferūtur, denario æternæ vitæ remunerantur. Sed per eoſdem Angelos, iubente Domino, à nouiſſimis hæc remuneratio incipitur; quia priores facti ſunt, qui ſub gratia nouiſſimè venerunt ad vineam, quàm qui ſub lege onera legis portauerunt, & propriis deſudarunt laboribus. Quoniam maiora ſunt dona Chriſti, quàm merces legis; & ideo ab Apoſtolo inæſtimabiles diuitiæ Chriſti dicuntur dona miſericordiæ, & bonitatis eius. Nam merces ex dono nulla eſt, quia debetur ex opere; ſed gratuitam gratiam Deus omnibus ex fide, & iuſtificationem dedit, & non ex mercede legis tantùm. Et ideo quia credidit Abraham Deo, reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Attende quæſo, quàm naturalis ratio prætexitur, cùm ab his incipitur remuneratio, qui ſub gratia verſantur. Semper enim libentius damus aliquid eis, quibus pro ſolo honore & bonitate noſtra damus, quam his quibus cogente mercede quippiam reddimus. Nam omnes qui ante aduentum Chriſti fuerunt, quaſi ex operibus legis, etiam in fide Chriſti iuſtificantur. Gentes verò pro ſola miſericordia Dei, dona perceperūt ſalutis. Vnde ait Apoſtolus, *Gentes autem ſuper miſericordiam honorare Deum.* Et Ro. 15. 9 ideo quidem ad rem pertinet bonitatis Dei, vt nouiſſimi gratuitam perciperent gratiam, dum nihil prioribus in

illo defraudatur, vel minuitur merces. A Ergo vt oſtenderet Deus inæſtimabilem miſericordiam ſuam, & diuitias bonitatis ſuæ, ordinem non aſpexit humanæ præſumptionis. Vnde cùm veniſſent primi, & vidiſſent eos qui circa vndecimam venerant, accipere ſingulos denarios, *arbitrati ſunt quod plus eſſent accepturi*, non recogitantes ex conuentione de denario ad eos facta, cùm vidiſſent bonitatem eius, qui ſingulos quando voluit conduxerat. B Nec enim conſiderant qua bonitate Dei, quave diſpoſitione, & poteſtate conducti ſunt ſinguli; quia non in eorum fuit arbitrio vt primi naſcerentur, ſicut nec iſtorum vt nouiſſimi. Et ideo non iuſtè murmurant, quia & acceperunt ipſi ſingulos denarios. Alioquin ſi in hominis eſſet poteſtate quãdo naſceretur, vel quo ordine ad vineam Chriſti operarius veniret; fortaſſis exigere deberet vt priora acciperet, qui primus in opere vineæ veniſſet. Veruntamen etſi vnus omnibus redditur denarius, in quo cunctis Chriſti imago oſtenditur, & vita præſtatur æterna; C profectò in ipſa eademque vita æterna diuerſæ ſunt manſiones, ſecundum merita ſingulorum. Et ideo attendere oportet quæ dixit Dominus vineæ procuratori ſuo, vt inciperet à nouiſſimis, ſicque aſcendendo, quovſque perueniret ad primos; vt primi quidem accipiant qui circa vndecimam ſunt conducti, ſicut latro ille de cruce; ſecundi autem, qui circa nonam, tertij, qui circa ſextam, quarti D qui circa tertiam, nouiſſimi verò, qui mane. Hoc enim dederat ex eo quod dicit, *Redde illis mercedem, incipiens à nouiſſimis vſque ad primos*, qui quanto proximiores gratiæ redemptionis noſtræ, tanto priores accipiant per eaſdem lineas vocationis humanæ. Per quas ſanè lineas, & horarum ſpatia, vt ſupra iam dixi, quaſi noua lux exorta poſt tenebras cæcitatis humanæ ad nos exiuit, vt conduceret operarios in vineam, quam plantauit dextera ſua. E Sed non omnes portauerunt *pondus diei & æſtus*, & ideo non omnes murmurant aduerſus patremfamilias: Non illi qui circa tertiam & ſextam, neque illi qui circa nonam, quoniam hi non totius diei pondus ſuſtinuerunt. Sed fortè partem diei, æſtus ac ponderis portauerunt, vnuſquiſque prout vocatus eſt, ſecundum menſuram horarum, & ſpatia temporis. Et ideo qui primi venerunt, cum quibus conuentio facta eſt ex denario, murmuraſſe dicuntur; quamuis nullus murmurans, aut inuidus, regnum cœlorum accipere poſſit. Quia & iſta itaque murmuratio, non de iuſtitia, ſed profectò ex inuidia naſcitur; eo quod nouiſſimi coæquantur eis in præmio, qui prima hora conducti fuerant, licet ipſi acceperint denarium, de quo conuentio facta fuerat. In quibus profectò rebus ac verbis, nimia obſcuritas eſt, niſi diligentius hæc, vt parabola diſcutiatur. Quoniam non perſonarum acceptio, ſed tota iuſtitia eſt, cùm vni reddidit quod debuit, & alteri donauit quod voluit; & hoc eſt, iuſtè facere quod volo. Vtroſque tamen gratis vocauit, & in labore præfecit, vt mererentur accipere. Vbi tota Iudaica natio, quæ vocata eſt per hos quinque gradus ad culturam vineæ, ſimul depingitur, ac ſi vno corpore, in quo & murmurantes fuiſſe, nulli dubium eſt, atque inuidos. Qui quaſi ſenior frater, ex alia parabola in agro poſitus & labore, ſemper ſe cum patre fuiſſe cauſatur, & nunquam mandatum eius præteriſſe. Sed quia iunior frater, cùm iſte foris eſſet, intus clementer à patre recipitur, eique conuiuium paratur, iſte indignans intrare contemnit, ac murmurat inuidia permotus. Non quod pater nollet eum ſuſcipere inter epulas & gaudia, ſed quia iunior frater, id eſt nouiſſima Gentilitas, coæquatur, intrare noluit. Propter quod & hoc loco idem populus, fortè parabolicè, murmurans introducitur, ex more magis eorum, qui ſemper in lege gloriabantur, & arbitrabantur ſe meliores cunctis Gentibus, non gratia Dei, ſed ſuis operibus. Vnde & hi ex eis qui ſaluantur non ſolùm ex operibus legis, verùm etiam ex fide iuſtificati, cum fideli Patriarcha Abraham, interdum etſi murmuraſſe dicuntur more generis notantur, non ideo tamen ita accipiendum eſt, vt murmurans aut inuidus, vt præmiſi, aliquis regnum Dei introire debeat: ſed murmuraſſe eorum fuit dilationem ad regnum vſque ad Chriſti aduentum, longè diuque multo cum deſiderio ſuſtinuiſſe.

Qua de cauſa quærendum, quare non ad omnes qui primi venerunt, & æſtimauerunt quod plus eſſent accepturi, pater familias reſponderit, cùm & murmuraſſe dicantur? Sed vni eorum dixit, *Amice non facio tibi iniuriam, eo quod ex denario conuenisti mecum*. Vbi, quantum mihi videtur, etſi vnus pro omnibus accipiatur, prior ordo deſignatur, licet omnes Iudæi portauerint onera legis, & pondus, omneſq;

Cap. XX. æſtus concupiſcentiarum ſuarum. Soli non iniuriarum illi & denarium accipiunt repromiſſum pro laboribus ſuis iuſtis, qui manſerunt in vnitate fidei Chriſti cum patribus & Patriarchis, quibus nulla illata eſt iniuſtitiæ iniuria, cum reciproco gradu & ipſis collata eſt gratia Chriſti, quia ex operibus legis, teſte Apoſtolo, nemo iuſtificabitur. Quod profectò pondus & æſtus diei portaſſe, non ideo dicuntur, quaſi aliquis eorum per omne hoc tempus legis iugum, & concupiſcentias pertulerit, quibus alternatim, (Galat. 5. 17) *Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem.* Sed quia omnis illa natio, donec Chriſti gratia refrigerauit eorum ardores, & releuauit pondera delictorum, immenſis fatigata eſt concupiſcentiarum æſtibus; & depreſſa peccatorum oneribus. (Mat. 11. 18.) Vnde Saluator ad eos ait, *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos.* Quoniam totius diei pondera grauiter tulerant, quæ nec ipſi nec Patres eorum portare poterant: ideo & ipſi grati eſſe debuerant, magis quàm ingrati, eo quod & ipſis gratia dabatur quæ & Gentibus, vt omnes non de ſuis meritis, ſed de bonitate Dei præſumerent. Vnde ait ac ſi inuido, *An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum?* Semper namque inuidus dolet, quaſi totum ſibi ſit ſubſtractũ, quidquid alteri eſt ſuperadditum. Totum putat ſibi minui cùm viderit aliquem ſe fieri ditiorem; vel etiam ſi viderit quemlibet ſibi coæquari. Et hoc totum ei ex vana gloria naſcitur. Ac per hoc magis ex more & conſuetudine eorum loquitur, qui carnaliter in lege gloriabantur, quàm ex affectu illorum qui remunerantur, licet poſt longam dilationem. *Sic erunt*, inquit, *nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi.* Repetit eandem quam præmiſit ſententiam, de Iudæis & Gentibus; quia licet Iudæi in primo loco ſint vocati ante Gentes, Gentes tamen quibus eſt repromiſſus, eum ſuſceperunt, & facti ſunt in gratia, primi. Et cùm plenitudo Gentium introierit, tum demùm Iudæi nouiſſimi ſaluabuntur, qui erant olim primi. Hæc quippè eſt totius parabolæ ſumma; hæc omnis eius abſolutio. Propter quod & nouiſſimi acceperunt denarium, qui erant primi. Fortè non vt nouiſſimi ſanctiores ac digniores credantur Patribus, ſed vt coæquentur in vna ſpe vocationis, quia nullam differentiam facit temporis cauſa, ſed meritorum gratia. Vnde omnes Sãcti quaſi corona ſunt in manu Dei;

A eo quod ſicut in corona, quæ quaſi cyclus in gyro voluitur, nihil inuenies quod inueniatur primum, aut habere initium vel finem: ſic & inter ſanctos, quantum ad tempus ſpectat in illo ſæculo, & illa vita quæ per denarium figuratur, nemo nouiſſimus dicitur, nemo primus. Et ideo quàm decenter qui prius nati ſunt & vocati, nouiſſimè remunerantur; & qui nouiſſimi ſunt renati in Chriſto primi, denario vitæ & ipſi remunerantur. Vt illi B primam gratiam habentes, iſtis per hanc coæquentur, ſicut & iſti per ipſam eandem Chriſti gratiam nouiſſimi, vt primi fiant in Chriſto concorporantur. Sed quia tam priores operarij, quàm nouiſſimi, omnes in vineam patrisfamilias, ad excolendam eam, ſunt conducti, non ſunt audiendi hæretici, Iouinianus ſcilicet & cæteri, qui nullam inter eos differentiam volunt haberi, eo quod omnes in vineam ſint tranſmiſſi, & ad culturam conducti. C Vnde & ſero vnum omnes denarium, ſine vlla exceptione accipiunt, & nemo eorum excluditur à præmio (vt ipſi volunt) quicunque vocati ſunt Quod valdè hæc ſententia contradicit, cum ait, *Quia multi ſunt vocati, pauci vero electi.* Vnde fatendum, quia non ſecundum electionis gratiam vocati ſunt omnes; neque omnes, ſed multi vocati ſunt, & ex ipſis pauci electi. Quoniam & Iudæi omnes ad culturam vineæ vocati ſunt, & tamen quia non permanſerunt in fide D Patriarcharum Abraham, Iſaac, & Iacob, neque in repromiſſione, quæ ad eos facta eſt, ideo & ipſi repulſi ſunt, & omnes qui non perſeuerarunt in culturam vineæ, vt permanerent in fide Chriſti quæ per dilectionem operatur. Idcirco non de ſolis Gentibus id accipiendum eſt, vt ipſi volunt hæretici, ſed de omni vocatione quinque horarum, ex quibus & reprobi inueniuntur, & fideles atque electi. Eo quod nemo mercenarium ad opus conducit tantùm vt manducet & bibat atque torpeat otio, ſed vt laboret & E excolat, quod ei iniunctum eſt. Nam in foro, id eſt, in negotiis huius ſæculi, à quo vocati ſunt, multi aut mortui ſunt, aut otio torpent. In cultura verò vineæ Chriſti nemo otioſus eſſe debet, ſi vult manere in vite. Alioquin & ipſe excidetur, licet palmes eſſe videatur, & in ignem mittetur, quia negligit ferre fructum boni operis. Idcirca primo laus eſt Chriſtiano alienum eſſe à foro, & negotiis huius ſæculi, ac fraudibus; nullam cauſam

Cap. XX.

habere cum vllo litigio, quia nullus in foro, niſi lucri cauſa, decertat, à quo omnes vt operemur, vocati ſumus. Sed quia omnis hæc parabola hæreticorum fraudibus eſt deprauata, cauenda eſt eorum intelligentia, qua dicunt; quotquot vocati ſunt inter operarios vineæ, non numerabuntur ad præmium inter eos ſi prolapſi ſint, & egreſſi de vinea, & rurſus ad forum redierint lucra voluptatis ſuæ ſectantes; nec poſſe rurſus quaſi pœnitentes ab initio vineam operari. Quia non poſſunt iam dicere Patrifamilias, quia *nemo nos conduxit*. Conducti enim fuerant ſecundum tempus primum, quando ſunt vocati ad fidem. Sed neque dicetur eis, inquiunt, *Quid hîc ſtatis tota die otioſi?* Præſertim quia in mortem prolapſi ſunt, nolentes illud conſiderare, quod ſi regredi voluerint, & ſurgere inde vbi corruerant, quod in Apocalypſi dictum legimus, *Memento vnde cecideris, & age pœnitentiam, & priora opera tua fac*. Seu & in quamplurimis aliis locis, vbi benigniſſimus Saluator poſt culpas ad veniam inuitat. Quod ſi cui prolixa hæc expoſitio diſplicuerit, accipiat ſingulas ætates humanę vitæ; & primæ horæ operarios intelligat Samuëlem, Hieremiam, ſeu Ioannem Baptiſtam, vel tales huiuſmodi qui poſſunt dicere, *Ex vtero matris meæ Deus meus es tu*. Tertiæ verò horæ operarij erunt, qui à pubertate Deo ſeruire cœperunt. Sextæ quoque horæ ſunt hi, qui iam perfecta ætate, id eſt, in iuuentute, ſuſceperunt iugum Chriſti. Porrò nonæ horæ operarij, nec immeritò, accipiuntur, qui cùm iam declinare videntur ad ſenectutem, ad fidem veniunt. Sicque deinde horæ vndecimæ operarij in re illa accipiuntur, qui valdè ſenes ſunt, quos Græci non Preſbyteros, ſed Gerondas vocant, id eſt, multum decrepitos: & tamen omnes æternæ vitæ accipiunt præmium, quamuis harum horarum diuerſus ſit labor. In qua nimirum vita & ſi vna ſemper erit æternitas, diuerſa tamen meritorum claritas; & ideo remunerati, in nullo ingrati eſſe debent, ſicut Pater familias in omnibus clemens eſſe probatur, & in nullo iniuſtus. Quod ſi in aliquo Paterfamilias iniquus eſſet, non in vno, ſed in omnibus iniquus eſſet. Vnde rectè probatur, quod non vlli ex merito operis, ſed ex gratia Chriſti, cunctis vita præſtatur æterna.

Apoc. 2. 5.

Pſal. 70. 7.

ASCENDENS *autem Ieſus Hieroſolymam, aſſumpſit duodecim diſcipulos ſecretò, & ait illis; ecce aſcendimus Hieroſolymam & filius hominis tradetur Principibus ſacerdotum, & Scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum Gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die reſurget.*] Tertiò iam hoc ipſum diſcipulis replicat, quod & nos ſupra expoſuiſſe meminimus; niſi quod illic, tantùm occidendus dicitur, hîc autem & ſpecies ipſa occiſionis eius manifeſtius declaratur, cùm dicit ſe crucifigendum, ne vlla de morte ſua dubitatio Apoſtolis remaneret. Et ideo quia multis in medio diſputatis, poſtea quod audierant, poterat à memoria recedere, iturus Hieroſolymam, & ſecum ducturus Apoſtolos, ad tentationem eos parat, & introducit ad myſterium crucis, ne cùm venerit perſecutio, & crucis ignominia, ſcandalizentur ſubito pauore perculſi. Vnde ſignanter ait, *Ecce aſcendimus Hieroſolymam*; nam *ecce*, hoc loco conteſtantis eſt ſermo, vt memoriam præſcientiæ huius in cordibus ſuis reconderent: tanquam ſi diceret; ecce iam nunc tertia vice, aut eo amplius, prædico vobis myſterium paſſionis meæ, teſtor vobis vt cognoſcatis. Quid enim putatis fratres, ſi in illa hora paſſionis Chriſti fides Apoſtolorum defecit, & præparationem animę abſorbuit timor carnalis, ita vt relicto eo omnes fugerent; quid putatis quanta eſſet deſperatio, niſi præſcientia Dei, & voluntas paſſionis eius, in cauſa eſſet. Et ideo tam ſæpè prædicit in ſe quod futurum eſt, vt ex præſcientia diuinitatis eius, plenè intelligatur, & conſideratio diuinitatis fidem ipſorum amplius corroboret & confirmet in tempore paſſionis; vt totum quod patiebatur diſpenſationi voluntatis eius applicent, non neceſſitatis naturæ. Propter quod, quia magnum erat ſacramentum, cùm plurima turba ſequeretur eum, hos duodecim ſolos ſecretò tulit, & illis tantummodò ſolis plenius expreſſit myſterium paſſionis ſuæ; quia ſemper pretioſior theſaurus & ſacratior, fidelioribus credendus eſt, & in vaſis pretioſioribus recondendus. Sed miſer Iudas, qui adhuc etiam inter duodecim connumeratus, tantos de præſcientia Dei haurit theſauros, quę futura ſunt per ipſum neſciens, non attendit, cùm in nullo hactenus à Domino ſit denotatus, ſed in omnibus retro vna cum cæteris Apoſtolis annumeratus, & miſſus ad prædicandum. Nondum enim miſerat diabolus in cor eius vt traderet eum. Et ideo quia neſcimus de nobis quid futura pariet dies, conſideranda eſt illa ſen-

CAP. XX. tentia ſemper, Apoſtoli, vt cum timore & tremore noſtram ſalutem iugiter operemur. Et notandum, quod hac vice nemo Apoſtolorum aliquid reſpondit; neque Petrus, qui ſupra eum increpauerat, neque aliquis eorum qui Dominum eum increpantem audierant. Quia conſequens erat, vt recordarentur quæ Dominus Petro dixerat, atque obſeruarent, ne fortè à pio & clementiſſimo Magiſtro acriora reprehenſionis audirent verba.

TVNC *acceſſit ad Ieſum mater filiorum Zebedæi cum filiis ſuis, adorans & petens aliquid ab eo.*] *Tunc*, quod dicit, id eſt, in via, quando dixit Ieſus duodecim diſcipulis ſuis, *Ecce aſcendimus Hieroſolymam.* Sed Marcus non matrem acceſſiſſe & poſtulaſſe quæ Matthæus narrat, & adoraſſe, ſed filios eius quaſi per ſe acceſſiſſe exponit. Vnde manifeſtum eſt, hanc eadem poſtulaſſe, quæ à filiis ſuis ei perſuaſa ſunt, & ideo quaſi ipſi per ſe acceſſerunt, cùm eorum ſuggeſtio fuit vt mater pro ipſis intercederet. Quod etiam ex Domini verbis intelligere poſſumus, quibus non quaſi ad mulierem petentem reſpondit, ſed quaſi ad filios ea ipſa ſubmittentes. *Neſcitis*, inquit, *quid petatis.* Æſtimo enim, quod hi cùm audiſſent Dominum, de paſſione ſua ſæpius ac reſurrectione ſua Prophetantem, & eum intelligerent ſua ſponte paſſurũ, cœperunt cogitare intra ſe, cum eſſent iã in fide deuoti. Ecce Rex cœleſtis aſcendit, vt regna mortis, regemque & regnum deſtruat inferorum. Quid aliud reſtat, cùm victor aſcenderit de bello, niſi vt regni gloria ſubſequatur. Præſertim eo quod audierant iam ſupra pollicentem. *In regeneratione, cùm ſederit filius hominis in ſede Maieſtatis ſuæ, ſedebitis ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſraël.* Vnde valdè permoti ad gloriam, ſatis acutè atque ingenioſè ſubmittunt matrem ad deprecandum pro ſe. Fortè ne vlla ſuſpicio quod ipſi hoc petierunt, naſceretur; neque inuidia inter condiſcipulos, quod ipſi hoc appeterent, oriretur; & ſi reprehenſio qualiſcunque eſſe poſſet, fœmineus error leuius ferretur. Nam ipſe ſexus, quia procliuis eſt, ſuum excuſat errorem. Et ſi importunitas vltra quippiam applauſerit, blandius portatur. Magna ſiquidem vis amoris in matribus; & ideo fortè credebat, quod Dominus, qui maternos animos in amore filiorum impleuerat, facilius eius exaudiret affectus; quia non ſolùm illi pro Chriſto reliquerant patrem,

A verùm etiam ipſa virum, & ſecuta fuerat Chriſtum vna cum filiis; & ideo fortè promptior, quia viuum pro illo reliquerat virum, ſicut Euangeliſta demonſtrat vbi ait. Quod illi reliquerint patrem ſuum Zebedæum in naui cum mercenariis, & ſecuti ſunt Ieſum. Niſi fortè quis dicat, quod interea mortuus fuerit ille, ſicque illa demum ſecuta ſit Chriſtum. Tamen ſecura eſt, nec eam vicit maritalis affectus. CAP. XX.

B Quamuis aliquis dicat, quod hoc loco reuerentiam ſpiritalem in Chriſto vicerit amor carnalis; cùm ſpiritalia ſint adhuc neſciens quæ depoſcit, cui Ieſus ait, *Quid vis?* Nequaquam ideo interrogat quaſi neſciens, vt audiat quid velit; ſed vt illa petente, manifeſtam faceret irrationabilem petitionem eorum qui petebant, quaſi religioſi & cœleſtis gloriæ amatores, tamen non quaſi ſcientiam habentes. Et ideo cùm illa popoſcit, *Dic vt ſedeant hi duo filij mei, vnus ad dextram tuam in regno tuo, & alius ad ſiniſtram.* Quamuis eis cœleſtia petiſſet, cœleſtis arbiter,

C non ad verba mulieris, ſed ad conſilium & ſuggeſtionem filiorum reſpondit. *Neſcitis*, inquit, *quid petatis.* Ac ſi diceret, nunquid nõ audiſtis, quod qui à ſiniſtris erũt, maledicti erunt & reprobi? Idcirco vos vocaui de ſiniſtris ad dextram, vt ſemper in dextris permaneatis. Et quid eſt quod vos veſtro conſilio rurſus recurrere vultis ad ſiniſtram? Fortè diabolus per mulierẽ ad cõſueta recurrit arma, vt per mulie-

D bres affectus, locum inueniat error. Alias autem, quia proprium eſt vnico Dei filio Chriſto Ieſu, vt ſedeat ipſe ad dextram Dei patris, quomodo ſederet aliquis eorum ad ſiniſtram filij, niſi medius ſederet inter Patrem & Flium, quod nefas eſt dicere, ac proximior illo? Et ideo Saluator mox, *Neſcitis*, inquit, *quid petatis.* Licet enim bonum videatur deſiderium, ſed inconſiderata eſt petitio, quamuis de amore Domini nata putatur, & propterea non voluntatem, non propoſitum, fortè culpauit, ſed ignorantiam petitionis.

E Vnde non confunditur, nec exacerbatur mulier, ſed reuocatur error, & ignorantia reprehenditur. *Poteſtis*, inquit, *calicem bibere, quem ego bibiturus ſum?* Ideo interrogat, vt ex ore confeſſionis eorum; perſequatur quod futurum erat; ac ſi diceret, niſi eum parati ſitis ſuſcipere, & conſummari martyrio, ad dextram meam minimè ſedere poteſtis. Quod omnibus conceſſum eſt generaliter vt in dextris ſint, licet hoc vobis ſpecialiter vendicare veli-

Cap. XX.

tis, vt in throno ſedeatis ſoli, vbi in circuitu Angeli adſtare dicuntur. *Calicem quidem meum bibetis, ſedere autem ad dextram meam vel ſiniſtram non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt à patre meo.* Mirabilis reſponſio. Nunquid non habet poteſtatem præſtare illud cui vult? Quid eſt quod dicit, *Non eſt meum?* Nunquid non pater diligit filium, vt alibi ait, & omnia dedit in manu eius? Sed & ipſe de ſe filius, omnia Patris, inquit, mea ſunt. Quod ſi omnia eius ſunt, quomodo non eius eſt, vt det ſedere in throno ſuo ad dextram ſuam vel ſiniſtram cui vult? Nam etſi paratum eſt à Patre, vt ſedeant ibi qui ſeſſuri ſunt, vtique & ab
Ioan.14.2. ipſo filio ipſa paratur ſeſſio. Dicit enim alibi, *In domo patris mei manſiones multæ ſunt, & ſi quo minus dixiſſem vobis; vado parare vobis locum.* Quapropter ipſe locus, vel ſeſſio, ſeu manſio ſingulorum, eſt iam ab initio in præſcientia Dei parata ſingulis, & paratur quotidie per fidem eorum, qui credunt vt perueniant. Et ideo rectè dicit, quod non eſt ſuum dare, ſed eorum eſt promereri per fidem, qui accepturi
Mat.25.34 ſunt, quod eis iam paratum eſt à patre, & & quotidie paratur etiam ab ipſo filio. Vnde dicturus legitur in nouiſſimo, *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum eſt ab origine mundi.* Non enim ſuam denegat Chriſtus poteſtatem dandi, quamuis hæreſis Feliciana gaudens hîc aſſurgat contra fidem Catholicam; quaſi quia nuncupatiuus erat erat Dei filius vel adoptiuus ſecundum hominem: ideo dicat, non eſt meum dare vobis, cùm longè aliter ipſe dicat, *Non eſt meum.* Ac ſi diceret, mea forma in qua homo ſum, vt vos creditis, non eſt meæ
Ioan.13.3. poſſibilitatis dare quæ poſcitis. Ergo cum ità ſit intelligendum, non attendit cæca præſumptio cauſam cur hoc dixerit Saluator, cui *omnia dedit Pater in manus.* Non enim ideo non erat ſuum dare, eo quod non poſſit, ſed quia ipſi malè petebant. Hinc quoque protinus cauſam intulit manifeſtius. *Neſcitis*, inquit, *quid petatis.* Hæc namque cauſa impoſſibilitatis fuit, & non illa quam iſte miſer in adoptionem filij Dei retorſit de Chriſto, quod nuſquam & nunquam legit. Nequaquam igitur cùm dixiſſet, *Non eſt meum dare vobis*, continuò vt conſequens erat, ſubiunxit, *Sed quibus Pater meus dabit illud, eorum erit.* Neque ita ſic diceret, per adoptionem filium Dei Patris eſſe ſe oſtenderet, quantò magis nunc cùm ait, *Sed quibus paratum eſt à Patre meo;* Ex quo inſinuat nihil ei fuiſſe impoſſibile, neque in dando difficile, ſed qualitas petitionis difficultatem genuit poſcentibus. Idcirco quærendum prius eſt in omnibus, vtrum rectè, an non rectè, quod ſalutis eſt petas. Alioquin nemo in nomine Saluatoris petit, ni qui quod ſalutis eſt, & quod oportet, & prout oportet, petit. Sin alias, non eſt eius dare illi qui malè petit. Et ideo Dominus non generaliter de omnibus dixit, qui quàm frequenter rectè ſatis prout oportet petunt, vt diceret, non eſt meum dare cuilibet hominum, ſed ſignanter vobis. Ac ſi patenter diceret, vobis vtique, qui neſcitis quid petere, vel quomodo petere debeatis; qui me adhuc neſcitis prout oportet, apud quem petatis. Neque ſic concluſit ſententiam locutionis ſuæ, vt ſibi abnegaret hanc poteſtatem, ſed addidit, *Quibus paratum eſt à Patre meo.* Ac ſi diceret, illis eſt meum dare, quibus eſt paratum à Patre, vt me credant & intelligant æqualem Deo patri, quibus Pater meus reuelat ſicut Petro, vt confiteantur me Chriſtum Dei viui filium, quia tunc erit meum & illis dare, ſicut dedi & Petro beatitudinem æternam, & claues regni cœlorum. Quibus ergo parat Pater mentes, vt perfectè credant, & rectè petant, illis eſt filij dare regnum cœlorum. Quia nemo Patrem rectè credit ſine filio, ne- Ioan.17.3.
que filium ſine Patre. Vnde dicit ipſe loquens ad Patrem. *Hæc eſt vita æterna, vt credant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Hoc quippè iſte, quia non credebat malè deſipuit, & condemnatus eſt. Nec ergo illi Chriſtus ad Patrem aſcenderat, ſicut nec Mariæ; & ideo nuncupatiuum eum Dei filium dicebat, vel adoptiuum. Nec enim tetigerat eum (infelix) per fidem, quem nec verè Deum, nec omnipotentem credebat, ſed diuidebat vnum Dei filium in duos. Vnum ſiquidem dicens proprium, & alterum adoptiuum; vt iam non Trinitas Deus eſſet, ſed quaternitas; quod qui ſapit, totus deſipit.

Hæc idcirco prolixius dixerim, vt prudens lector, tàm in hoc loco quàm in aliis quàm plurimis, hæreticorum venena fugiat; & quæ petenda ſunt, vel quomodo, vel apud quem, petenda ſunt, caſtè intelligat, & deuotè quærat. Quia in hac duorum fratrum petitione, omnium ferè non rectè petentium ſumma conſiſtit, & repercutitur præſumptio malè petentium.

Cap. XX.

Celſitudo quoque diuinitatis eius monſtratur, cùm æqualem ſe Patri vult conſiteri, dum iſtos repellit, qui quaſi hominem tantummodo Deum ſapiebant; quibus iuxta cordis intentionem ſuæ reſponſionis, ſapientia Dei patris, ſic temperauit ſermonem, vt ex hoc magis Deum intelligerent. Ac ſi diceret. Quia vos me hominem adhuc, & nondum perfectè creditis, non eſt meum; id eſt, non eſt humanæ poteſtatis, neque humanæ naturæ ſolius, illud dare. Sed quia ſimul B Deus & homo ſum in vna perſona; meum eſt dare; ſed quibus paratum à Patre, vt ita credant, & rectè petant. Sed quia penè in omnibus ſcripturarum locis, hæretici ſua venena diffundunt, maximè vbi de filio loquuntur, ſemper obſeruanda eſt Catholica fides, quemadmodum ipſa ſcriptura diuina, ſicut Paulus de ſe ac de ſuis dicebat; alius eſt *odor vitæ ad vitam*, & alius eſt *odor mortis ad mortem*; quia rectè 2. Cor. 2. 16. intelligentibus vitam præſtat æternam, deprauatoribus autem ſuis & malè intel- C ligentibus, mortem infert perpetuam. In omnibus tamen ſententiarum ſuarum dictis, bonũ ex Deo, bonis & rectis corde, de ſe præbet odorem: & non ſicut Arriani garriunt hoc loco filius minor Patre prædicatur; ſed ſic temperauit benigniſſimus Magiſter ſententiam ſuam, vt & ſtultitiam eorum retunderet, & eis quæ petierant, ſi operam impenderent fidei, non negaret. Et non ſolùm cæteros etiam condiſcipulos, verùm & omnes quicunque per fidem ſaluantur, egregius Magi- D ſter in hac reſponſione, ne vllus ſcandalizari poſſet de duobus fratribus, ſimul collegit, & docuit ne vllus eorum illud vanis appeteret auſibus. Si enim competitio eorum non eſt ſuſcepta à Domino, quamuis bona ſibi peterent, cæteri Apoſtoli indignati ſunt, quare vel hoc ipſi id petere auſi ſunt, quantò magis fuerant conturbandi, ſi petitio eorum à Domino ſuſcepta fuiſſet. Nam ſi eorum temeritas vel præſumptio audita eſſet, qui talia ſine auxilio vel gratia Spiritus ſancti po- E ſcebant, cæteri adhuc quia carnaliter ſapiebant, poterant magis ſcandalizari, ſi duobus concederetur, quod omnibus debebatur, & omnes ſperare debebant. Verùm quod omnibus regni illius facultas, & gloria danda eſt communiter, & non à duobus ſubripienda. Idcirco ſapientia quàm ſapienter illis reſpondeat, pium eſt cogitare. Sic enim ſententiam temperat, vt nullum offendere poſſit. Non enim dixit. Nunquam ibi ſedebitis, ne duos confunderet; neque conceſſit vt diceret ſedebitis, ne cæteros irritaret ad ſcandalum. Sed quid dicit. *Non eſt meum dare vobis.* Sic namque benigniſſimus Magiſter prouidè omnia diſponit, vt & ipſi ac cæteri erudiantur, & inter fratres vnanimitas & germana charitas non corrumpatur. Ad hoc quippè etiam ſupra interrogat, *Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum?* Vt illis reſpondentibus quia *poſſumus*, audiant & cæteri ac conquieſcant. Intelligentes, quod ſi & ipſi parati ſint mori pro Chriſto, nihilominus poſſũt & ipſi iuxta Chriſtum ſedere, nequaquam excluſi pro duobus. Sed ſicut repromiſſum eſt per Prophetam ex perſona Domini, *Oculi mei ad fideles terræ vt ſedeant mecum.* Pſal. 110. 6 Marc. 10. 39. Vbi quærendum quid ſit quod Marcus cùm dixiſſet, *Poteſtis bibere calicem quem ego bibo*; addidit, *& baptiſmo quo ego baptizo, baptizari?* Quod Matthęus omninò prætermiſit. Et videndum ne fortè vterque ſenſus in hac vna ſententia, explicitus videatur, quem Marcus in duabus apertius explicuiſſe probatur. Nam calix non immeritò dicitur, dolor vel paſſio quæ fit ante mortẽ; baptiſmus verò ipſa mors, per quam renaſcitur anima in ſalutem. Dicitur autem βάπτισμα Græcè, latinè verò Tinctiò, ſecundum ſimilitudinem lanæ tinctæ, vt putà naturalem habens colorem cùm tingitur & vertitur in purpuram, vel alicuius coloris accipiens dignitatem: ſic & homo cùm cum Chriſto in mortem venerit, etſi fuerit aliquo infectus colore peccati vel corruptionis, totus ad Chriſtum tranſit mundus, & innouatus, iã ſpiritalis effectus, ſicut ait Apoſtolus, *Seminatur in infirmitate, ſurgit in* 1. Cor. 15. 44. *virtute; ſeminatur in ignobilitate, ſurgit in gloria; ſeminatur corpus animale, ſurgit ſpiritale.* Omnis quidem mors, vtique habet in ſe paſſionem, non & tamen habet mortem in ſe omnis paſſio. Multi ſiquidem fuerunt qui paſſi ſunt, & non ſunt occiſi, quales fuerunt multi confeſſores Chriſti, qui omnes calicem Domini biberunt, baptiſmo autem eius, id eſt, mortis non baptizati ſunt, niſi in eo quo prius renati ſunt. Et ideo Ioannes, licet non ſit per mortem carnis martyrio conſummatus, tamen calicem Domini bibit, cùm in multis eſt paſſus. Sed & ipſa mors non immeritò calix appellatur, de qua Dominus cùm ad horam paſſionis veniſſet, ait, *Pater ſi poſſibile eſt, tranſeat calix iſte à me*, Mat. 26. 39 vt monſtraret ſuis, quia etſi dolorem

Cap. XX.

lorem habet paſſio, magnum tamen ti- A morem affert tentatio mortis. Quem fortè timorem adhuc inexperti erant iſti, & ideo tam liberè, interrogati ſi poſſent bibere illum, reſponderunt *poſſumus*. Felix error vt ita dicam iſtorum, qui tantum à credentibus tollit errorem. Quia niſi iſti erraſſent nō poteramus cognoſcere, quod nō omne quod videtur bonū temerè appetendū eſt. Quoniā aliud eſt opus bonū, aliud primatus honoris, quē cōcupiſcere vanitas eſt. Vnde Apoſtolus, *Qui Epiſcopa-* B *tū,* inquit, *deſiderat, bonū opus deſiderat*; quia vult vt non honorem, ſed vt opus honoris quis ambiat. Quia hoc bonum implere noſtræ voluntatis eſt à Deo conceſſæ, noſtrique operis ac laboris; primatum autem conſequi in Dei eſſe debet iudicio, & non in noſtro deſiderio. Vnde ſequitur.

1.Tim.3.1.

ET *aduocans Ieſus duodecim diſcipulos, ait illis. Scitis quod principes gentium dominantur eorum, & qui maiores ſunt poteſtatem exercent in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, erit omnium mini-* C *ſter; Et qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſeruus.*] Reuocat autē eos ad humilitatis ſatisfactionem, cùm fructum humilitatis poſuit primatum cœleſtem: ſicut & in primatu terreni honoris fructum oſtendit confuſionem cœleſtem. Vt quicunque deſiderat dignitatem cœleſtem, ſequatur humilitatem: & quicunque magis quæſierit honores ſæculi in terra, & dominari, inueniet confuſionem in cœlo. Et ideò aduocat ſimul omnes duodecim, ne aut illos duos ſolummodo arguendo D confunderet pro deſiderio & cupiditate, qua ſuam exceſſerant menſuram, vt ſoli appeterent quod omnibus parabatur; aut certè reliquos decem, pro indignatione & liuore, durius arguere videbatur vel increpare. Vnde benigniſſimus magiſter tale propoſuit exemplum, quo doceat illum eſſe maiorem, qui pro humilitate minimus eſſe voluerit, & pro religione Chriſti non Dominus, ſed omnium ſeruus fuerit. Ac ſi diceret; non hoc erit inter vos, quod inter principes Gentium, quia illi non ni- E ſi dominari gaudent, & poteſtatem exercere. Ideò fruſtra aut hi alta ſeu immoderata quærunt, aut vos ſine cauſa pro his indignamini pro ſuperbia duorum, quod ipſi ſe maiora petant, cùm non ad ſummitatem virtutum, neque ad culmen veri honoris, per potentiam & dominium, ſed per humilitatem & manſuetudinem peruenitur. Et ideò ne videretur alicui mandatum huiuſmodi humilitatis, inter eos, qui videntur eſſe rectores Eccleſiarum ac principes & magiſtri, impoſſibile, ſemetipſum proponit in exemplum. *Sicut filius hominis*, inquit, *non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & animam ſuam dare pro multis.* Ac per hoc qui vult magiſter eſſe in ſchola virtutum, prius appetat miniſter operis fieri & ſeruus, in ea virtute, quæ per dilectionem operatur: vt ea deinceps doceat de ſe, quæ Saluator per ſuum docuit magiſterium. Ait namque, *Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde.* Hanc quippe formam exhibere de ſe quiſque debet, qui iā in Eccleſia Chriſti locum regiminis tenet, & antequam accedat ad gratiam, vocante Deo, eam plenius enutrire oportet. Alioquin primatum honoris in Eccleſia quærere vel concupiſcere, nec ratio eſt, nec cauſa, ſi aliter quæritur; quia neque iuſtum eſſe poteſt, nec vtile. Quod fortè principibus ſæculi, & ſi ratio non eſt ſolummodo dominari, ſaltem illis cauſa eſt ſola voluntas, etſi iuſtum non eſt, vel vtile illis videtur; quod nulli ſapienti iure eſſe poteſt, ſe vltro periculis ſubiicere alienæ vitæ, qui ſuam neſcit moderari; ſeruituti ſine fructu mercedis ſe addicere, laboribus & doloribus ſe miſcere; & quod maius eſt, diſpendium vitæ ſuæ quotidie ſuſtinere, quaſi pro omni Eccleſia, cùm ipſe reus habetur, quia rectè non principatur, ſecundum formam veri magiſtri, vnde in capite à vero iudice condemnatur. Quapropter quis eſt, qui velit ſeculariter appetere, quæ Dominus & iudex, vltor omnium prohibet, niſi qui iudicium pro his futurum non credit. Idcirco nemo de ſe præſumat incautè, etſi ſanctus videatur. Quia etſi differentiam inter ſanctos negare non poſſumus & plebeios, tamen vt cognoſcat ſe vnuſquiſque, vtrum melior ſit an deterior apud Deum, nemini eſt conceſſum. Et ideò audiendus eſt benigniſſimus Dominus & magiſter, qui non venit in forma ſerui miniſtrari (quamuis Angeli miniſtrauerunt ei) ſed miniſtrare & ſeruire ſuis; animam quoque ſuam dare pro multis in mortem, quod nemo alter fecit iuſtus pro iniuſtis. Neque enim dicit pro omnibus, ſed pro multis; quia etſi pro omnibus paſſus eſt, vt omnibus daret veniam, non omnes eam receperunt perfectè, ſicut nec Iudas, qui inter eos quādo hæc loquebatur Ieſus, vnus ex duodecim

Cap. XX.

Mat.11.29

Cap. XX.

erat. Erat quidem in numero, ſed nō erat in merito. Sicut & hi qui in gradibus Eccleſiæ ſunt, quia lucra magis ſectantur & honores, quàm ſalutem animarum, magis mercenarij vocantur à pio iudice, & lupi, quàm paſtores.

Egredientibus *autem illis ab Hiericho, ſecuta eſt turba multa. Et ecce duo cæci, ſedentes ſecus viam, audierunt quia Ieſus tranſiret, & clamauerunt dicentes, Domine, miſerere noſtri fili Dauid.*] Quæſo intendat diligens auditor, diuina ſapientia quàm prouidè B cuncta diſpenſat. Nam ſupra dixerat, *Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum, & ſcribis*, ac reliqua, quæ non parùm iam tertio animos diſcipulorum commouere poterant. Et ecce mox, quàm diuina, priuſquam impleat quæ proponit, quàmque Deifica operatur ſalutis humanæ. Sicque futuram introducit mortem ſuam; vt ſe ſemper Deum declaret, & animos diſcipulorum ad ſacramenta redemptionis humanæ introducat, & eos ipſos ad Deum erigat. C Vnde etſi prius formidanda de ſe promittit, mox diuina oſtendit; & mira coniungit; & ſuperioribus poſteriora, vt in cordibus Apoſtolorum; Deus & homo, vnus idemque formetur Chriſtus, & firmetur fides alternis ſucceſſibus, vt tota humanitas in diuinitate ſua credatur quæ diuina ſunt operari, ſicut & diuinitas in humanitate ſua; quæ humana ſunt pati. Veruntamen non commixtionem paſſus, neque diuiſione ſeiunctus, ſed in vnitate perſonæ vnus eſt Chriſtus. Et ideò tota ſeries D Euangeliorum; & viciſſitudo cauſarum, & cōtextus ſententiarum, ſic alternatim ponitur, vt tota diuinitas eius, in vno eodemque Chriſto inconfuſa credatur, ſicut & tota humanitas in diuinitate ſua catholicè coünita perſonaliter prædicatur. Sicque factum eſt vt ſit *mediator Dei & hominum*, iungatque ſimul in ſe quæ diuina ſunt humanis, & quæ humana ſunt diuinis. (1.Tim.2.5.) Vnde quam prouidè cùm egrederetur ab Hiericho, duo ei in via iſti occurrerunt cæci; quorum in ſpecie monſtrabatur, quod futurum erat in omni genere, vt E & fides firmaretur ex miraculo, & in ſpecie prędicaretur humani generis Chriſtus, cùm exiret de mūdo, illuminatio. Et ideò ad hoc deſcendit in Hiericho, vt multam turbam ſecum trahat. Nā multi latrones erant in ea, qui egredientes ad deſcendētes ab Hieroſolymis, interficere & vulnerare conſueuerant. Idcirco Dominus cum diſcipulis ſuis venit in eam, vt liberet vul- A

neratos, & multam turbam trahat ſecum. Qui niſi illuc veniſſet, nec turbæ ſequerentur eum, nec cæci lumen reciperent. Ibi enim venit Raab illa, quæ cum multis amatoribus fornicata erat. Sed nec mirum, ſi relictis ſuis, turba ſecuta eſt Dominum; quoniam multus odor diuinitatis fragrabat in eo. Ipſe namque eſt roſa illa in campis Hiericho plantata, de qua ſapientia loquitur per Salomonem: *Sicut exaltata ſum in Gades, & ſicut plantatio roſæ in Hiericho.* (Eccleſ. 24. 18.) Quoniam ipſe eſt *Specioſus forma, præ filiis hominum, candidus & rubicundus.* (Pſal. 44.3. Cant. 5.10.) Candidus ſanctitate, iuſtitia, & virtutibus decoratus; proprio verò ſanguine ſuo rubicundus. Cuius in eo diuinitas ſicut in roſa odor, antequam videretur, ſentiebatur, & antequam inueniretur, fragrabat in odoribus virtutum ſuarum. vnde & turba eum ſequebatur, & cæci à longè tranſeūtem, antequam viderent, diuinitatis eius odorem ſentiebant. Vnde non fortuito caſu, neque ex euentu, ſed ex præparatione Dei, qui cuncta diſponit, ecce duo cæci ſecus viam ſedentes audierunt & ſenſerunt quia Ieſus tranſiret. Nam *Ecce* cùm dicit, opportunitatem rei geſtæ declarat, quoniam ſatis opportuniſſimè à prouidētia Dei oblati ſunt ad doctrinam futurorum ante faciem Chriſti, vt apertis oculis, quaſi teſtes virtutis eius, aſcenderent cum eo in Hieruſalem, contra omnium contradicentium conſpiramēta. & quod maius eſt, vt omnium formam tenerent credentium, qui volunt aſcendere ad patriam Paradiſi. Vnde quærendum (quia multi Doctorum id diuerſè tradūt) quorum perſonam iſti duo teneant cæci. Alij namque dicunt, quod duorum populorum, qui crediderunt ex Iudæis & Gentibus, & confeſſi ſunt eum Dominum ac filium Dauid. Qui non in via, ſed ſecus viam ſediſſe dicuntur. Cæci, eo quod illi iuxta litteram legis ſedentes, necdum illuminati erant ſpiritu veritatis; & Gentes ſecus legem naturæ torpentes, cæcitate perculſi idola colebant. Alij verò dicunt, per eoſdem Phariſæos & Saducæos melius deſignari. Et nonnulli, duos ſimiliter ex Iudæis populos, Iudam videlicet & Iſraël, eſſe dicunt, qui omnes in Hiericho cæci ſedebant; quia necdum poterant dicere Deo Patri, *In lumine tuo videbimus lumen.* (Pſa. 35.10.) Necdum enim nouerant filium Dei viui, & ideo quaſi communi vocabulo Dominū & filiū Dei vocāt. quē ſanè intellectū quidā refugientes, ambos ex Gentibus ſignificatos eſſe,

Cap. XX.

ſenſerunt; vt vnus eorum eſſet ex Cham,
& alius ex Iaphet. Ideò autem cæci ſede-
bant, quia nondum eis apparuerat vnige-
genita lux ex Deo patre nata. Qui iam
cùm prætereuntem Ieſum audiſſent, ſe-
cus viam, id eſt iuxta veritatem verſaban-
tur. Quod & de omnibus ſupradictis re-
ctè intelligi poteſt; quia omnes ſine Chri-
ſto, in defectione cæci ſedebant, id eſt,
in Hiericho. Hiericho namque Luna in-
terpretatur; Luna autem pro defectione
carnis ponitur. in qua nimirum defectio-
ne vtroſque populos cæcos ſediſſe nulli
dubium eſt, donec Ieſus deſcendit, &
Hiericho cum ſuis venit. De qua Hie-
roſolymam, ex qua deſcenderat, repe-
tens, audito quia præteriret, ſecundum
humanitatem, cœperunt ſimul duo cæ-
ci clamare, *Domine fili Dauid, miſerere no-
ſtri.* Et inde iuxta viam ſedent, quia ip-
ſum, qui via eſt, iam prætereuntem ſen-
tiebant. Quem niſi ſentirent, & ſe cæ-
cos intelligerent, non clamarent: & niſi
iuxta viam, quæ Chriſtus eſt, (quia ad
eos venerat) iam eſſent; quia tempus mi-
ſerandi aduenerat, niſi ſentirent, nec ſe-
qui poſſent, quia in tenebris erant. Sed
cùm dies aduenit lucis, & clamare inci-
piunt, & recepto lumine, ſequi queunt,
qui ſedebant in tenebris & vmbra mor-
tis; eo quod olim omnes viam perdide-
rant: Iudæi, quia iuſtitiam ſuam ſtatuere
volentes, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti:
Gentes verò, quia relicto Deo, longius re-
ceſſerant idola colentes. Qui vtrique
audientes quod Ieſus præteriret in car-
nem Verbum factum, clamauerunt ſimul
dicentes, *Miſerere noſtri fili Dauid.*

O quàm mira & admirabilis Dei ge-
mina operatio, vt & Deus homo tran-
ſeat in humanitate, & homo Deus ſtet in
diuinitate. Quia tranſire humanitatis e-
ius eſt, ſtare verò diuinitatis, eo quod sẽ-
per vbique & incommutabilis eſt. Ad cu-
ius tranſitum Gentes cùm audiſſent cur-
rentium ſtrepitum, & vndique cæteris fe-
ſtinantibus, quia præ cunctis ſoli ſedebant
cæci, indiſſolubili caligine tenebrati & li-
gati, nihil ſolutum de toto corpore ha-
bentes præter vocem, ideò ſequi eum
non poterant. Vocem tantùm habebant
confeſſionis, & cor iam credulum, di-
centes, miſerere noſtri Domine fili Da-
uid. Sed *qui præibant increpabant eos, vt ta-
cerent.* Ergo qui præibant Gentibus Iu-
dæi ſunt, qui ſemper inuidia moti, vetant
adhuc hodie Chriſtum inuocare Domi-
num, & filium Dauid confiteri. Increpa-

A bant autem vt taceatur de Chriſto. Sed &
quotidie in cordibus noſtris antecedunt
turbæ cogitationum noſtrarum, maximè
cùm Ieſus tranſit, nec ſtat in nobis; &
cùm incipimus ad eum clamare, incre-
pant nos, & non ſinunt liberè clamare,
quoniam obſcuratum eſt inſipiens cor
noſtrum, & non poſſumus obcæcati lu-
men, quod Chriſtus eſt, videre. Sed ſi
fide conſtanter inſiſtimus, & clamamus in-
tus perſeueranter clamore cordis, con-
B tinuò ſtat nobis Ieſus, qui ante tranſi-
bat, ita vt deinceps iam non talibus ali-
quando patiamur phantaſmatibus. Non
eſt enim honorare Chriſtum, cùm à pre-
cibus & clamoribus cordis ceſſare iube-
mur. Fatuus eſt namque iſte honor, iſta-
que ſapientia, ſi putamus iniuriam pati
Chriſtum, cùm exercitatur intus preci-
bus. Vnde, fratres, cùm à talibus prohi-
bemur cogitationũ phantaſmatibus, ma-
gis magiſque clamandum eſt, & dicen-
dum, *Miſerere noſtri Domine fili Dauid.*
C Talis ergo eſt natura fidei; vnde & in
perſecutionibus Eccleſiam Chriſti ma-
gis creuiſſe cognoſcimus: quoniam quan-
tò magis affligebatur, tantò amplius eſt
intus ſemper accenſa: & ideò in nullo
eſt victa, ſed inter ipſa pericula fidei calo-
re corroborata. Dilatatur, nec vincitur
terroribus. Quibus Ieſus ſtans iuſſit eos
venire ad ſe; quo iubente nullus pro-
hibere poterat. Et ideò rectè ſtetiſſe di-
citur, ne turba eos prohibeat. Quia, vt
dixi, ſtare eius diuinitatis eſt, cui nulla
D vis inimici poteſt reſiſtere. *Et interro-
gabat quid vellent.* Nequaquam igitur di-
xerim, quod hæc interrogatio de igno-
rantia venerit, cùm ipſa cæcitas in aperto
erat, ſed ex diſpenſatione myſterij, vt fi-
des amplior prædicetur. Vbi iam non fi-
lium Dauid, ſed ſolummodo Dominum
vocant. *Domine*, inquiunt, *vt aperiantur
oculi noſtri.* Quia cæcorum oculos aperire,
ſolius diuinitatis eſt, & non ſicut qui-
dam garriunt, larualis quædam curatio,
ſed plena ſacramẽtis Dei & hominis Chri-
E ſti Ieſu myſtica & gemina operatio. Et
ideo tangit oculos eorũ quaſi homo, & cu-
rat eos virtute ſua quaſi Deus. Neq; enim
homo Chriſtus ſine Deo aliquid operatur,
neque Deus Chriſtus ſine homine. Ac per
hoc Deus & homo vnus eſt Chriſtus; vnus
idemque eſt filius Dauid & Dei filius. Ac
per hoc Dominus & filius Dauid, non
duo, ſed vnus eſt Chriſtus, quem depre-
cãtur cęci vt eorũ miſereatur. In hac quip-
pè fide, omnes illuminati ſunt qui ſedebãt

Cap. XX.

in tenebris, in vmbra mortis. Ideo quippe illuminati, vt poſſint exire de Hiericho, quo multæ foueæ sũt, multique laquei, & ſequi Chriſtum ad illam cœleſtem Hieruſalem; non ad illam quam ipſe mox ruituram deplorat, ſed ad illam quæ ſurſum eſt, & eſt mater omnium electorum. Quem ſanè locum Marcus & Lucas longè aliter poſuerunt: ita vt ſecundum quoſdam hanc videantur exponere hiſtoriam; ſecundum alios verò, alteram texere: ita vt corporaliter diuerſitas geſtorum intelligenda ſit, dum alia vice duos iſtos cœcos ſanatos dicunt à Chriſto. Alia autem vnum illum quem Marcus poſuit, exeunte Domino ab Hiericho, in via ſolum ſanaſſe, cuius & nomen dicit, & patrem inſinuat. Tertia verò vice, eum quem ſcribit Lucas, ita dicens. *Et factum eſt*, inquit, *cùm appropinquaret Hiericho, cæcus quidam ſedebat ſecus viam mendicans.* (Luc. 18. 35.) Vbi etſi diuerſo videtur curatus in tempore, vno tamen loco, id eſt, ſecus viam, quo & in tribus res geſta videtur. Sed & Matthæus & Marcus egrediente Ieſu de Hiericho hoc factum dicunt, Lucas verò ingrediente. Vnde poteſt fieri, quia Lucas dicit, appropinquante Ieſu Hiericho cæcum curatum, & Marcus egrediente illo ſimiliter alium eſſe curatum, vt duos iſtos cæcos Matthæus in vna narratione, propter compendium breuitatis, ſimul colligeret, cùm vterque eorum ſecus viam cæcus ſediſſe dicitur, & clamaſſe. Fortè quod vnus Euangeliſta ait, *Domine*, alter, *Rabbi*, quod ſimul dici poteſt, Miſerere Domine Rabboni fili Dauid; ſicut quamſepè faciunt, quod vnus prætermittit, vt alter illud deſcribat. Neque diſcrepat à vero iuxta modum locutionis, ſi Matthæus de vtriſque dicat, egrediente Ieſu, quod eo in tempore ita in via factum eſt vt narratur. Quod ſi alicui hoc minus congruere videtur, nihil impedit ſi tot eſſe dicantur, tantùm vt illuminatos eos eſſe concedat; cùm in figura eorum & in ſpecie, totum genus humanum à Domino ſanatum eſſe credimus. Poteſt tamen rectè æſtimari, quamuis ille ſecundum Lucam alius fuerit, & alio in tempore, vt vnus iſte quem Marcus ponit, quod fuerit Timæi filius, Bartimæus nomine, ipſe ſit vnus ex duobus quos Matthæus narrat. Sed Marcum ideo hunc ſolum poſuiſſe, quoniam ipſe notior erat & famoſiſſimus, ſicut ex

A nomine declaratur, vt dicatur filius Timæi, quia Bar in Hebræo ſermone vel Syro, filius dicitur. Vnde factum eſt ſatis decenter, vt hic compoſitè Bar Timæus à patre ſit vocatus. Tamen & in myſterio nihil diſtat à vero, ſi per hunc vnum figura totius humani generis accipiatur. Quia ſicut huic præſtitit Saluator, quæ natura non dederat, vel perdiderat debilitas: ita conceſſit omnibus B per gratiã ampliora ſalutis, dum culpam remiſit, dona præſtitit. Tantùm ſi egrediente illo ab Hiericho, vna cum illis qui cum eo ad illam cœleſtem Hieruſalem quotidie comitantur, ſequi volumus, vt ad eam cum laudibus feliciter peruenire poſſimus. Nam aſcendente eo de Hiericho, id eſt, de mundo, per reſurrectionem & aſcenſionem ad cœlos, ſequuntur eum turbæ multæ, quia crediderunt in eum mox populi, & Gentes. Et ideo Mattheus, (quotquot fuerint) benè duos cæcos ſe- C dentes iuxta viam narrat, ſignificat de vtroque populo quoſdam iam cohærentes diſpoſitioni temporali per fidem, ſecundum quam Chriſtus nobis via eſt. Et inde eſt, quod deſiderantes illuminari, id eſt, aliquid de eius æternitate & Verbi incarnatione intelligere, clamabant. Quia tranſeunte Ieſu ſecundum humanitatem impetrare gaudebant, id eſt, per meritum fidei, qua creditur filius Dei factus homo, natus ex ſemine Dauid, D & paſſus propter nos, aſcendit Hieroſolymam, id eſt, ad cœlos, per quam diſpenſationem quaſi tranſit Ieſus, quia talis actio temporalis fuit. Vnde oportuit, & ſemper perneceſſarium eſt, vt tantùm clamet vnuſquiſque noſtrûm, donec reſiſtentis ſibi turbæ ſtrepitum vincat, id eſt, tam perſeueranter intendat animo, orando, quærendo, & ad eum pulſando, quo vſque conſuetudinem deſideriorum carnalium, quæ tanquam turba obſtrepit intentionibus noſtris, & clamoribus, lucem veritatis E æternæ videre conemur, ipſamque turbam, ſeu hominum carnalium, ſeu cogitationum, ſeu concupiſcentiarum, fortiſſima intentione vincamus. Itaque benigniſſimus Ieſus noſter, qui ait, *Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis* (Luc. 11. 9.), venientes ad ſe, ſcilicet ardore deſiderij, & peruenientes ad id quod intus rectè deſiderant, continuò ſtans, tangit oculos cordis noſtri, & illuminat. Non enim, vt dixi, ſicut illa diſpenſatio temporalis tranſit, ita etiam

verbi æternitas, quæ in ſeipſa manens, innouat omnia. Quapropter quia fides incarnationis Chriſti temporalis ad æterna intelligenda nos præparat tranſeunte Ieſu, & nos admoniti ſumus vt illuminemur. Ac per hoc, quia temporalia cuncta tranſeunt, & æterna ſtant, ſequamur Ieſum vſque ad Hieruſalem quo feſtinat aſcendere, vt à ſtante in via illuminemur, & cum eo illuc aſcendendo, quantocius perueniamus.

Cap. XXI.

Et *cùm appropinquaſſet Hieroſolymis, & veniſſent Betphage ad montem Oliueti, tunc Ieſus miſit duos diſcipulos ſuos, & ait illis, Ite in caſtellum quod contra vos eſt, & ſtatim inuenietis aſinam alligatam, & pullum cum ea.*] Poſt mirabilia Saluatoris & opera glorioſa, non abſque magno eſt ſacramento, quod Euangeliſtæ tam diligenter voluerunt deſcribere de aſina & pullo, ſeu de his quæ geſta ſunt vel dicta Hieroſolymis cùm appropinquaſſet. Nam licet frequenter eam intraſſet ciuitatem, nunquam tamen legimus vehiculo aliquo eguiſſe neque quæſiſſe, etſi laſſus ex itinere, vel fatigatus ſediſſe ſuper puteum legatur; qui ſemper pedibus omnia circuibat caſtella, ſicut feciſſe legimus, quando ab Hieroſolymis tranſiens per Samariam ibat in Galilæam. Quid autem quod nunc ipſe Ieſus, tam diligentiſſimè aſinam & pullum ſibi exhibere iubet; etiam & ligatam eam ſoluere mandat? Nunquid tam hebetes erant diſcipuli, cùm ligatam eam cernerent, quia aliter non poterant adducere, vt non prius eam ſoluerent? Inſuper & iubet dicenti ſibi, quare ſoluitis, vt dicant, *Quia Dominus his opus habet.* Patet profectò, quia talis tantaque res geſta, diuinis plena eſt ſacramentis, præſertim cùm de hac re Zacharias longè ante prædixerit, *Gaude valdè filia*
Zach. 9. 9. *Sion, Iubila filia Hieruſalem. Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus & Saluator, ipſe pauper & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ.* Vbi Septuaginta ſubiugalem dixerunt, & pullum eius nouellum. Sed Matthæus, nec ſecundum quod in Hebræo eſt, hoc exemplũ poſuit, nec ſicut in Septuaginta. Quia non eſt idem dicere Gaude valdè filia Syon, iubila ſeu prædica filia Hieruſalẽ, quod eſt dicere, dicite filiæ Sion, vel noli timere filia Sion, ſeu cætera, quæ longè aliter etiam & Ioannes poſuit, tantùm mentionem huius Prophetiæ faciens; ſicut & Matthæus, qui ſenſum ſolummodo colligit, & ideò nec ipſum Prophetam Zachariam prænotauit, ſed tantùm, quod dictum eſt per Prophetam, dixit. Vnde quærere oportet, quare gaudere valdè filiam Sion Propheta iubeat, & iubilare filiam Hieruſalem propter eum qui ſedit ſuper aſinam & pullum nouellum, cùm poſt modicum videns Hieruſalem Dominus fleuit & dixit ei. *Quia ſi cognouiſſes, & tu*, id eſt, flere*s*. Et alibi, *Hieruſalem, Hieruſalem*, plangentis affectu ait, *quæ occidis Prophetas*, &c. Mat. 23. 37 In quibus profectò verbis; non gaudium, neque iubilatio; ſed lamentum & luctus miſeræ ciuitatis prædicatur. Quod ſciens Euangeliſta, potius, *Dicite filiæ Sion* maluit dicere, quàm *Gaude*. Sciens proculdubio cùm ei nunciatum fuerit, & ipſe aduenerit, quod occiſura ſit Dominum. Vnde Propheta fortè non ad illam quæ Dominum crucifixit, ſermonem ſuum dirigit, ſed ad illam cœleſtem Hieruſalem, quæ crucifixum Dominum venerabiliter gaudens ſuſcepit. De qua dicit Apoſtolus ad Hebræos, *Sed acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viui Hieruſalem cœleſtem.* Heb. 12. 22. Quia iuxta eundem Apoſtolum, *Illa quæ ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt, quæ eſt mater noſtra*, Galat. 4. 26. cui omnia congruunt hæc myſteria Saluatoris. Et ideò ante paſſionem Chriſti, duabus de cauſis talis non abs re, tantuſque eius celebratur triumphus. Quarum vna eſt illa quæ deorſum eſt ancilla, & ſeruit cum filiis ſuis (quia tempus paſſionis eius imminebat) audiens tantam gloriam tantaſque laudes ad eius ingreſſum, vt amplius illorum aduerſus ſe, iam iamque excitaret inuidiæ rabiem, quia iam tempus inſtabat paſſionis, vt perficerent quod ante multis moliebantur inſidiis. Alias autem Ieſus frequenter venerat in Hieruſalem, vt dixi, nunquam ſibi adhibuit miniſteria iumentorum; nec virentium circa ſe ornamenta conſtituit, nec terribili laude diuinitatis ſuæ animos excitauit concurrentium. Quod ideo non abſurdè creditur, vt diximus, factum, vt relaxaret noxios iam ad mortem ſuam, vt poſſent facere quod prius quàm ſæpè voluerant. Quibus nunc cùm impletum eſt tempus, quando ab ipſo, vt fieret, olim decretum eſt, datur facultas vt facerent; nec mutatur voluntas, nec impellitur ad facinus, niſi quantum à propria ipſi inflammantur inuidia, & odio prauitatis. Alia verò cauſa eſt, aſcendente

Cap. XX. illo de Hiericho in Hieruſalē, quod cum tanto aſcēdit triumpho, ac ſi cum palmis victoriæ & laudibus, vt illam declaret aſcenſionem, quando iam deuicto mundo ad illam Hieruſalem victor aſcendit quæ ſurſum eſt. Et ideo quia paſſio Chriſti, triumphus victoriæ eius erat, ſic aſcendit ad paſſionem, vt in ipſa aſcenſione omnia præmonſtret ſignis, quæ futura erant poſt reſurrectionem, quando iam victor glorioſiſſimus aſcendit ad cœlos. Nam terreni reges deuictis hoſtibus victoriarum ſuarum triumphos erigunt, ſuaſque laudes concelebrare gaudent. At vero Chriſtus, cuius victoria eſt in ſua poteſtate; *qui vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt*, antequam monomachiā intrepidus pro omnibus ſuſcipiat, quæ Propheta Zacharias olim, vt dixi; prædixerat, rebus explere voluit; vt ſui recognoſcerent, quia ſicut prædictum fuerat, & de rerum expletione ipſe Propheta Chriſtus, ampliorem gloriæ ſuæ, & glorioſiorem triumphi ſui prophetiam omnibus in futuro commendaret legentibus. Quamuis enim prophetalis ſermo & ad illum aſcenſionis Chriſti triūphum ſe extendat, tamen vt Euangeliſta ſenſit; & de his accipiendum eſt, quæ nunc geruntur, vt ad litteram completa iam cernantur, & quæ futura ſunt per Chriſtum, altius in eiſdem factis præfigurata intelligantur. Ac per hoc miro & ineffabili modo res quæ geritur vtraſque amplectitur partes, vt & præteriti vaticinij teneat veritatem, & ipſa demum veritas vaticinium habeat & figuram futurorum. Vnde curramus per ſingula ſi quo modo intelligere poſſimus quàm diuina ſint ac myſtica quæ aguntur.

Ro.4.18.

Cvm *appropinquaſſet Hieroſolymis, & veniſſet Bethphage ad montem Oliueti, tunc Ieſus miſit duos diſcipulos ſuos dicens; ite in caſtellum quod contra vos eſt, & ſtatim inuenietis aſinam alligatam, & pullum cum ea, ſoluite, & adducite mihi.*] Egrediente igitur Ieſu de Hiericho, id eſt, vt dixi, de hoc mundo, turbis eductis inde quamplurimis, & cæcis iam reddita ſanitate, cùm appropinquaſſet Hieroſolymis magnis ditatus mercibus ex ſalute credentium, vult redire, & ingredi cupit iamiamque vrbem pacis & locum viſionis Dei, & arcem ſpeculationis. Sed prius cùm veniſſet Bethphage ad domum maxillarum, qui ſacerdotum viculus erat, & confeſſionis portabat typum, & erat ſitus in monte Oliueti, vbi lumen ſcientiæ, vbi laborum & dolorum eſt requies; inde miſit duos diſcipulos ſuos, & iubet adduci illuc iam ſolutas aſinam & pullum; quoniam ibi erat fons ille qui legitur in lib. Iudicū, ex maxilla aſini largiſſimè profluxiſſe, vnde & vocatus eſt locus ille fons maxillæ, de quo bibit ſatis abundéque Samſon ille fortiſſimus, quo & dedicata eſt domus, quæ domus iure vocatur maxillæ, vt inde fluat omnibus *fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* Ioan.4.14. Sed & Marcus nihilominus ſignificantius, ex Bethania eos miſſos commemorat, vt ipſi obediendo ad domum obedientiæ, eos qui crediderint, & ſoluti fuerint à vinculis delictorum, perducant. Hoc quippè Bethania interpretatur. Ergo ad domum obedientiæ illi perducuntur, qui fuerint ſoluti à vinculis ſuorum delictorum, & recreati fonte ſalutis, qui iam fauente Deo fluit ex maxilla aſini, ipſi perueniunt ad domum ſacerdotalem, quæ eſt domus maxillarum, vel patientiæ, vt inde aſcendat Ieſus ſuper eos, quos ſecundum præceptum Domini & Saluatoris Dei, ſoluerint diſcipuli eius, & perduxerint ad eum. Mons autem in quo ſita ſunt ea loca, eſt Chriſti Eccleſia, in qua fructificantes fideles, dicere poſſunt cum Propheta, *Ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei.* Pſal.51.10 Quoniam illi qui primitus adducti ſunt officio Apoſtolorum ad Chriſtum, habentes initia fidei, fuerunt ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ Chriſti, cuius & filij ſunt facti. Ad quos licet ſoluendos & adducendos, omnes Apoſtoli ſint miſſi, duo tamen in hac figura introducuntur, vel propter geminam charitatem quam omnes prædicauerunt, vel propter θεωρητικὴν & πρακτικὴν, id eſt, ſcientiam & opera. quos mittit in caſtellum quod contra Apoſtolos fuiſſe nemo dubitat, id eſt mundus; qui nec doctrinarum iugum volebat accipere, nec acquieſcere virtutibus bonæ operationis. Sed melius duos illos diſcipulos in primis fortè qui mittuntur à Domino, quamuis & iſta probabilis ſit traditio, enarrare myſteria ſalutis, & ſoluere eos qui vincti erant compedibus, & congruentius accipere poſſumus in miniſterio Petrum & Paulum, qui ſibi dexteras dederunt ad inuicem ſocietatis, vt Petrus quidem iret in circunciſionem, ad ſynagogam, quæ ſubiugalis ideo vocata eſt, quia ſub iugo legis edomita erat; Paulus verò ad Gentes, quas Septuaginta vocant pullum nouellum, eo quod indomitæ noui-

Cap. XX.

ter venerint ad Chriſtum. Erant autem ambo, id eſt, populus ex Iudæis, & populus ex Gentibus, adhuc rurales & agreſtes à fide; ideo in villa alligati erant peccatorum vinculis, & non in ciuitate Sion, vel Hieruſalem quæ eſt Eccleſia Dei viui. Ad quos miſſi Apoſtoli, ſoluunt vtroſque, & ad Chriſtum perducunt, vt aſcendat ſuper eos in domo obedientiæ, cùm ſoluti fuerint à nexibus peccatorum; accipientes remiſſionem eorum; quia ſuper alligatos adhuc, & vinculis peccatorum ſuorum compeditos, non ſedet Ieſus. Nec mireris, lector, quod dixi etiam pullum laſciuientem nexibus alligatum, quia ſecundum Lucam & Marcum etiam ipſe introducitur alligatus, ſuper quem nemo hominum ſederat. Qui propterea ligatus quàm benè dicitur fuiſſe, quoniam ij quorum figuram tenet, diabolicis erant connexi funibus, & nemo hominum ſederat ſuper eos. Quia nemo Prophetarum, neque aliquis hominum ad eos miſſus fuerat, & ideo nihil in eis rationale neque inſtitutionis ſecundum diſciplinam eruditionis Dei adhuc erat. Sed totum gratis à Deo ſine ſuis meritis ſunt conſecuti, vt verbum Dei ſuper eos, id eſt, in cordibus eorum ſederet; vt eo ducente, ac ſi præſidente in curru ſuo, aſcendant feliciter, portantes Deum in corpore ſuo, in illam cœleſtem Hieruſalem. Nec mireris, ſi Gentes dicantur ex Iudæis, ac ſi pullus ex matre; quia Iudæa ſecundum Deum, ex fide mater eſt Gentium. Sic enim dicit Dominus per Iſaiam Prophetam de ſynagoga Iudæorum, *Et conſtituam Principes tuos, ſicut prius, & conſiliarios tuos ſicut ab initio. Et tunc vocaberis ciuitas iuſtitiæ, & mater ciuitatum*, id eſt, Eccleſiarum fidelis Sion. Propter quaſdam igitur ſimilitudines Iudæi & Gentes adſimilati ſunt huiuſmodi animalibus; quoniam & Iudæi, & Gentes, nimis ante aduentum Chriſti verſabantur in mundo, multis oneribus prægrauati, & alligati vinculis. Eſt enim hoc animal præ cæteris penè iumentis irrationabile, & brutũ nimis, ac ſtultum, & ignobile ſatis, oneriferum valdè, & infirmum. Sic quoque fuerũt penè omnes homines ante notitiam Chriſti, etiam ipſi Iudæi. Propterea quàm ſæpè in excelſis ſacrificabant, & colebant idola, obliti opera legis, & Deum vtique frequenter ignorantes. Et ideo nec mirum ſi iumenta dicantur homines; maximè cùm Propheta dicat Domino, *Vt iumentum factus ſum apud te.*

Eſai. 1.26. — *Pſal. 72.23*

A Nam quantum ad Deum, iumenta ſumus non ſolùm nos, verùm etiam nobis multò prudentiores, quantò magis & ij, qui tam irrationabiliter conuerſabantur in carne, ſecundum carnem viuentes. Hinc ergo eſt, quod ſecundum Lucam idem pullus frenorum impatiens, multos habebat Dominos, non vno errori vel dogmati ſubditus; & tamen licet multi Domini in eo poteſtatem illicitam longè diu vindicaſſent, B videntes verum Dominum, & ſeruos eius veniſſe; qui ad ſoluendum miſſi fuerant, non audẽt reſiſtere, ſicut nec cuius erant, reſtitit. Vnde Saluator dicit, *Et ſi quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet*, ad myſterium vtique potius quàm ad inuitandum. Ita namque hoc dicit in figura, quaſi nullus eis alius eſſet Dominus, etſi illicitè aliqui eorum dominabantur, qui alligati erant vinculis peccatorum, vt ſeipſum oſtendat ſolum & verum Dominum. Et ideo, *confeſtim dimittet eos*; quia nullus reſiſtere poterat potentiæ eius, licet alij codices habeant, *Et confeſtim* C *remittet eos.* Vt ſit ſenſus, poſtquam venerint ad Chriſtum, quia Dominus his opus habet, & fuerint meliorati per fidem, atque eius diſciplina ad plenum imbuti, rurſus cùm ſuſceperint ſuper ſe Chriſtum ſeſſorem, debeant remitti ad populum Iudæorum, vel ad Gentes nondum credentes, vt reuerſi iam fideles prædicarent eis Dominum Ieſum Chriſtum. hinc & opus eorũ Dominus habuiſſe dicitur. D Sed non omnes euangelizandi gratiam habuere. Idcirco melius Dominus eorum habuiſſe opus intelligitur, vt faciant voluntatem Patris credendo & operando, ſicut ipſe ait, opus meum eſt, vt faciam voluntatem Patris mei qui in cœlis eſt. Porro de teſtimonio Prophetæ, quod Matthæus ſubiunxit, *Hoc factum eſt, vt adimpleretur quod dictum eſt per Prophetam*, iam diximus; & adhuc videamus quomodo ad vtramque Chriſti pertineat aſcenſionem. Dominus quidem aſcenſurus ad mortem in Hieruſalem, voluit olim Pro- E phetiam de hoc aſcenſu magnam præmittere, quàm mundo vniuerſo quaſi in teſtamento relinqueret pacis & concordiæ, dum viderent iam completa, quæ prædicta erant, & quæ completa erant, & quæ prædicta, rurſus in aſcenſione ſua generaliter, quæ in rebus prophetata præceſſerant, omnia perfectius eſſe complenda, vt Iudæos & Gentes ſimul, ſuo dignos iudicaret obſequio. Sed quia Iudæi contradicturi erant Chriſto aſcen-

Cap. XXI.

denti in templum, ideo præmiſſa eſt Prophetia, A quæ rebus tunc expleta eſt, & talis, vt nobis adhuc hodie ſit in teſtimonium; & quæ tunc expleta ſunt in ſapientia Dei ſecundum humanitatem, adhuc hodie expleantur in ſacramento ſalutis. Vnde ait Propheta, *Dicite filiæ Sion, ecce Rex tuus venit tibi.* Nam *ecce*, oſtendentis eſt verbum; ac ſi diceret, videte, non carnali aſpectu, ſed ſpirituali intellectu, opera virtutum eius; & non formam ſerui. Ante tempora namque dicta ſunt, quæ B modo complentur; & quæ dicta ſunt in Chriſto, iam Propheta ſpiritali cernebat viſu, quamuis necdum natus eſſet in carne. Et ideò dicebat ecce, vt oſtenderet, quia ille, de quo loquebatur antequam naſceretur, iam erat. Quod ſi miſeri intelligerent Iudæi, nequaquam interrogarent, in qua poteſtate iſta facis? Quia etſi magna videbantur quæ fiebant, maiora tamen ſunt & iſta quæ in his præfigurabantur. Vnde conſiderare oportet, Fratres mei, quam perſpicuus fuerit Prophe- C tarum aſpectus, quàm prouidus, quo in vna eademque re tanta præuidebant, vt & iſta cernerent ad liquidum fienda, & in iſtis quæ rurſus futura erant, ſignificanda. Et ideò ad illam in cœlos aſcenſionem ſuperextendens oculum, addidit, Et exterminabit, inquit, currus ex Effraim, & equum ex Hieruſalem; & exterminabitur arcus bellicus, & principabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad exitus terræ. Deinde Propheta conuertit ſermonem ad ipſum regem humilem & D manſuetum, atque ſaluantem; Et tu, inquit in ſanguine teſtamenti demiſiſti vinctos de lacu in quo non eſt aqua. Hæc idcirco dixerim vt intelligat prudens lector, quod ad vtramque aſcenſionem Prophetalis ſermo pertineat; ſed totus illius ad cœlum, hîc iam quaſi victori, celebratur triumphus. Quærendum ſanè quomodo ſecundum litteram ſtare poſſit quod dicit, *Quia euntes diſcipuli fecerunt ſicut præcepit illis Ieſus, & adduxerunt aſinam & pullum, & impoſuerunt ſuper veſtimenta ſua, &* E *eum deſuper ſedere fecerunt.* Quia licet ſuper vtrumque animal veſtimenta ſua poſuerint, omninò in tam paruo ſpatio itineris ſuper eorum vtrumque ſedere non potuit, nec enim natura hoc ſinit humana. Aut enim aſinæ inſedit, & pullus abſque ſeſſore fuit; aut ſi pullo, qui magis indomitus erat ad ſedendum, & laſciuus, aſina ducta eſt libera. Vnde cùm hiſtoria impoſſibilitatem habeat, etiam & turpitudinem ſi fieret; ſcire oportet, quod ad altiora Euangeliſta nos tranſmittit intelligenda, ſicut & de cæcis ſupra feciſſe credimus; vt aſina iſta, quæ ſubiugalis fuit & edomita, & iugum legis traxerat, vt dixi, ſynagoga intelligatur. Pullus autem aſinæ, laſciuus & liber, Gentium populus, quibus vtriſque feliciter ſedit Dominus. Quos Apoſtoli nudos vtroſque inuenerunt, & ſordidos, quia erant abſque vllo operimento ſalutis, frigore infidelitatis congelati. Quamuis enim Iudæi viderentur cooperti foliis fici, id eſt, mandatis aſperæ legis, nudi tamen erant à gratia, ipſaque nuditate deturpati, qua ſe vidit Adam in Paradiſo nudatum, & ideo ſeipſum mox ferre non potuit, ſed obtexit ſe foliis ficus, vnde & Iudæi ac ſi naturaliter adhuc & ipſi in peccatis erant; *Epheſ. 2. 3.* pro quo Paulus, fuimus & nos, inquit, natura, filij iræ, vt cæteri. Qui ergo exſpoliantur à gratia, quod nudi ſint oſtendit Dominus, cùm de ſynagoga loquitur per Oſee Prophetam, Et auferam, inquit, veſtimenta mea & linteamina, & oſtendam Gentibus turpitudinem eius. Hinc liquidò patet, quod Apoſtoli impoſuerunt veſtimenta ſua ſuper eos in prophetia rerum futurarum, id eſt, mandata, & gratiam, quam ipſi à Chriſto iam acceperant, & ſuper Iudæos & Gentes impoſuerunt, dum tradiderunt eis baptiſma ſalutis, vt Chriſtum induerent, & mandata eius ſeruarent. Sicque Chriſtum Dominum deſuper ſedere fecerunt, id eſt, habitare per fidem in cordibus eorum. Nec enim aliter requieſcere, vel ſedere in eis potuiſſet Chriſtus, niſi expulſa vetuſtate, obtecti fide, mandata eius & gratiam ſuſcepiſſent. De cuius equitatu olim Abacuc cecinerat, quod aſcenderit ſuper equos ſuos, & equitatio tua, inquit, ſalus. Sed & Iacob, cùm benediceret Iudã filiũ ſuum, de his duobus animalibus in figura Chriſti prophetauit dicens, *Alligans ad vineã pullum ſuum, & ad vitem, ô fili mi, aſinã ſuam.* *Gen. 29. 11.* Ergo quod ipſe expreſſit vitis, teſtatur ipſe de ſe in Euangelio, cùm ait, *Ego ſum vitis vera.* *Ioan. 15. 1.* Ad quam vitem alligauit vtique vineam, quæ tranſlata eſt ex Ægypto, & tranſplantata eſt in Oriente. Ad quam rurſus vineam alligauit pullum ſuum nouellum, id eſt, Eccleſiam de Gentibus, & fecit ſicut Noë ait, habitare Iaphet in tabernaculis Sem. Et hæc omnia non in virtute Apoſtolorum, ſed in verbo Chriſti facta ſunt. miniſterium quidem fuit illorum, vt irent ac

Cap. XXI.

dicerent, *quia Dominus his opus habet*, ac ſoluerent, deinde vt veſtimentis eos veſtirent. Virtus autem Chriſti fuit, vt ſoluerentur, & auctoritas. Nec enim tollere potuiſſent iumenta aliena, ab eo Domino qui eos non cognoſcebat qui eſſent, niſi Dominus Chriſtus, & Spiritus eius præueniſſet in prophetia futurorum, corda Dominorum, & præparaſſet ad relaxandum. Ac per hoc quidquid Apoſtoli potuerunt in mundo tam pauci & viles, totum virtus Chriſti fuit, & gratia Saluatoris Dei.

Plvrima *autem turba ſternebant veſtimenta ſua in via; alij autem cædebant ramos de arboribus, & ſternebant in via.*] Multus ergo populus aſcendebat cum Chriſto in Hieruſalē: ſed valdè multiplicior eſt, qui per eos in ſpiritu prophetiæ figurabatur. Vbi tres prouidè ſatis introducuntur ordines; vnus eorum qui ramos cædebant de arboribus, & aliquam præparabant itineris pulchritudinem, per quod proficiſcebatur vna cum plebibus in Hieruſalem. Qui licet perfecti eſſent in fide, & ſancti in virtute, ac docti, doctiores tamen ſunt & ſanctiores, atque perfectiores in alio ordine, qui habitu Chriſti induti, ornamenta doctrinarum ſuarum & virtutum veſtes proſternebant in via, per quam aſina & pullus, id eſt, plebs fidelium tranſiret ad illam patriam cœleſtem, quatenus mundiſſimè incederent, ne in aſpera incurrerent loca, laborarunt. Verùm agunt hæc, vt nec terram ſaltem contingant, neque rerum terrenarum aliquid puluereum; ſed ſint illis omnia plana viarum itinera; & praua in directum fiant. Qui licet perfectiores ſint & doctiores tales, qui eo aguntur ſpiritu, nemo tamen ad culmen eorum poteſt cōtingere, qui eos primum iuſſu Dei & ſoluunt & adducunt ad Chriſtum, & ſternunt ornamenta virtutum, ſuarum ſuper eos, eumque deſuper ſedere faciunt. Et quia omnis comparatio, etiam ſecundum ſæcularem litteraturam, in tribus comparatur gradibus, iure omnis ordo Apoſtolorum, eóſque imitantium, perfectiſſimus vocatur atque ſanctiſſimus. In quibus profectò tribus ordinibus, fauente Deo, nemo niſi bonus & deuotus in fide, Deo comparatur, vt Chriſti Eccleſia ad illam cœleſtem Hieruſalem, recto itinere, ipſo præſidente, dirigatur. Hæc pro captu noſtro de his dixiſſe ſufficiat, licet alij longè aliter hunc locum ediſſeruerunt. Qui & veſtimenta, & frondes de arboribus, quę proiecta ſunt in via, mandata legis, & figuras atque diuerſas ſpecies & cęremonias Iudaicæ religionis volūt intelligi. Quæ omnia à Chriſtianis fuerant conculcanda in via, id eſt, in Chriſto: & ideò tunc eos ſub pedibus iumentorum ſtrauiſſe ea, vt intelligeremus, quod mandatis Apoſtolorum & doctrinis ſternuntur Chriſtiani, & exhortantur; legis autem mandata, & cæremoniæ, omnia ſunt pedibus conculcanda. Non ſolùm igitur mandata & cæremonias, verum etiam & omnem gloriam quam habebant ex lege, hi qui venerant ex circumciſione, proiecerunt, vt Chriſto lucrifierent. Quam ſanè expoſitionem lectoris arbitrio derelinquo; tantùm vt quæ geſta ſunt, figuram totius Eccleſiæ eſſe intelligat, & prophetiam magnarum rerum. Vnde &, *Qui præcedebant, & qui ſequebantur, clamabant dicentes, oſanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini.* Turbæ quæ exierant cum eo de Hiericho, & viderant mirabilia quæ oſtendit eis, cæcos illuminatos, & Lazarum reſurgentem, valdè permoti miraculis, & ſanitatibus quas præſtitit eis, exultando ſe fortè transfundunt in laudes, vt impleatur ad litteram, quod per Prophetam iam ſupra dixiſſe meminimus, Gaude valdè filia Sion, Iubila filia Hieruſalem; quoniam non ſine magna cordis exultatione populus, & qui præibat, & qui ſequebatur, fortè talia clamabat. Nam in his vterque populus intelligitur, qui & ante Euāgelium, & poſt in Chriſtum crediderunt; ipſi namque ſunt qui & præcedunt & ſequuntur. Omnes tamen vnum dicunt, neque aliud qui præcedunt, & aliud qui ſequuntur: ſed omnes ſimul clamabant cōſona voce. Humanam quidem Chriſti diſpenſationem laudantes, & diuinam prædicabant, in eo quod prædicabant, *Oſanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini.* Non enim aliter niſi Deus eſſet, in nomine Domini venire potuiſſet. Sed quia Deus homo factus eſt, mirabiliter reſtitutionem eius prædicant, in illa cæleſti Hieruſalem ſancta; in eo quod dicitur *Oſanna in excelſis.* Quem ſanè verſum turba de Pſalmo centeſimo ſeptimodecimo aſſumit, qui manifeſtè de Chriſto prophetatur, & in Synagogis Iudæorum celeberrimè ac crebrò legebatur. vnde & illi populo notior erat. & ideò aſſumunt eoſdem verſus, ex quibus oſtendatur, quod ille, qui tam ibi, quàm & alibi, repromittebatur de genere Dauid venturus, iam venerit ſaluaturus Iſraël, dicente Dauid in eodem Pſalmo, *Lapidemquem re-* Pſal. 11. 22 23.

Cap. XXI.

probauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris, &c. Vnde & Euangeliſtarum ſcriptura commemorat, mox Phariſæos & Scribas ob hoc indignatos, quod viderunt populum, Pſalmi prophetiam ſuper Chriſto intellexiſſe completam, & clamantes pueros, *Oſanna filio Dauid*, & dixiſſe ei, *Audis quid iſti dicunt?* & Ieſum reſpondiſſe eis, *nunquam legiſtis, Ex ore infantium, & lactantium perfeciſti laudem.* Ecce vt cernis, lector, de aſſertione quæ facilè exprimi poterat, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, omnium Euangeliſtarum ſcriptura conſentit; de verbo autem *Oſanna*, quia in Græcum transferri nõ poterat, ſicut nec Alleluya, nec Amen aliter interpretari, ſicut & in pleriſque factum videmus, ipſum verbum Hæbræum poſuerunt dicentes *Oſanna.* Lucas verò, qui inter eos Græci ſermonis eruditiſſimus fuit, & in Græco Euangelium ſcripſit, quia ſe vidit proprietatem ſermonis transferre non poſſe, melius arbitratus eſt tacere, teſte Hieronymo, quàm id ponere quod legenti faceret quæſtionem. Nam Oſianna, ſicut idem ait, corruptè legitur Oſanna propter ignorantiam, & interpretatur ſaluifica, ſiue ſaluum fac, ſicut ex omnium interpretatione ſignatum eſt. Nam, anna, interiectio eſt apud Hæbræos deprecantis, ſicut & apud nos eſt, heu, dolentis, atque, papæ, admirantis, & cætera huiuſmodi. Vnde & apud eos dicitur, *anna Adonai*, quod noſtri dixerunt, ô Domine, *oſi.* Igitur ſaluifica interpretatur, ſiue ſaluum fac. Porro, *anna*, interiectio eſt, vt dixi deprecantis. Quod ſi ex his duobus volueris compoſitum verbum facere, dices *oſianna*, ſiue vt iam conſuetudo eſt *oſanna*, media vocali littera, vt mos eſt metricis, intercepta. Quod & Græci faciunt quàm frequenter, etiam & in proſa. Et ideo *anna*, quia deprecantis eſt, poſſumus hunc verſum iuxta Hebraicum ſenſum ita legere, Obſecro, Domine, ſaluum me fac, Obſecro Domine proſperare: quia ſic eſt gemina poſita apud eos interiectio, *Anna Adonai, anna Adonai*, ſicut & *ô Domine apud nos.* Nam ſaluum fac quod dicitur, ſic eſt dictum vt ſubaudiamus, populum tuum Iſraël, ſiue generaliter, mundum. Sed quod in noſtris codicibus habetur *oſanna filio Dauid*, iuxta hunc ſenſum quibuſdam viſum eſt eſſe latinius, vt dicatur, *oſanna fili Dauid*, vocatiuo caſu, & ſit ſenſus, obſecro Domine fili Dauid ſaluum fac. quod &

A plures in ſuis codicibus emendare iam auſi ſunt. Quod non immeritò temerarium eſſe videtur, cùm & Græci codices & Latini, quoſcũque inſpicere potui, datiuum habeant caſum. Secundum quod & Matthæus, qui hoc Euangelium Hebręo ſermone ſcripſit, hoc verbum in fine propoſuit *oſanna rania*, quod eſt, ſecundo dicere ſalus in excelſis. Eo quod Saluatore naſcente in cœlum vſque ſalus peruenerit, etiam ad excelſa, pace facta, B non ſolùm in terra, verùm & in cœlo, vt iam aliquando ceſſaret dicere, inebriatus eſt gladius meus in cœlo. Ac per hoc cùm dicitur prius, *oſannà filio Dauid*, repetunt turbæ idipſum gratulabundis vocibus, *oſãna in excelſis.* Vbi ſi rectè inſpicitur, melius, *oſanna filio Dauid*, quàm *fili Dauid* vocatiuo caſu, ſonare videtur. Neque idipſum verbum, *oſanna*, ex duobus verbis Græco videlicet & Hebræo, vt quidam putarunt, compoſitum æſtimare debemus; ſed totum Hebræum eſſe, & ſatis obſcuriſſimum; quod, qui legerit epiſto- C lam beati Hieronymi ad Damaſum Papam miſſam, animaduertere poterit, & alia quàm plura; quæ breuitatis cauſa omittimus.

Cap. XXI.

Et *cùm introiſſet Hieroſolymam, commota eſt vniuerſa ciuitas dicens, quis eſt hic?*] Introeunte Ieſu cum turbis & laudibus, non immeritò de tam inſolitis Hieroſolymorum ciuitas commouetur clamoribus, mirans tantam populi frequentiam, & D tam inauditam equitatus ipſius continentiam. Qui profectò neſcientes veritatem rei, neque ſacramenta ſalutis, dicunt *quis eſt?* Quodquidem, ſicut iam ſupra in paucis diximus, quia iſta omnia paraboliticis aguntur myſteriis, mirantur iſti, & commouetur tota ciuitas, ſicut & illã ſupernã Hieruſalem feciſſe, dicentibus Angelis aſcendente Chriſto, legimus, *Quis eſt iſte Rex gloriæ?* Admirantes namque virtutes cœlorum & Angeli, quæ vera eſt ciuitas Hieroſolymorum, iſta interrogant propter nouum indumentum corporis eius. E Quibus cùm diceretur, *Tollite portas Principes veſtras, & eleuamini portæ æternales & introibit Rex gloriæ.* Non immeritò, ac ſi obſtupefacti, admirantes dicunt, *Quis eſt iſte Rex gloriæ?* Sic & in Eſaia, *Quis eſt iſte qui venit ex Edom, tinctis veſtibus de Boſor? Iſte formoſus in ſtola ſua gradiens.* Hæc idcirco repetens dixerim, vt oſtenderem myſterium eſſe futurorum quæ aguntur & dicuntur. Vnde & aſcendente illo in Hieruſalem dicitur, *Quis eſt hic?* Quo-

Pſal. 23. 8. 10.

Eſa. 63. 1. 2

niam commota eſt vniuerſa ciuitas. Quia in his geſtorum effectibus ſpecies futurorum formatur, & diuinitas prædicatur; & totum decoris quidquid plebs Iudæorum habuit, vt alicuius ſenſu loquar, Patriarcharum & Prophetarum doctrinis eſt exornatum. Et ne offenderent in lapidem offenſionis; via ſubſtrata eſt, & exæquata mandatis præceptorum; deinde Gentilitas Apoſtolorum eſt Deo ſubiecta laboribus & diſciplinis imbuta diuinis. Quorum officiis rami qui cæduntur de arboribus, ad ingreſſum viæ cæleſtis ſternuntur per ordinem; in tantùm vt etiam exuuias corporum deuotiſſimè proſternant in mortem, vt Chriſti Eccleſia ſecura, ſine offenſione, Deum in ſe portans, felix incedat. Alioquin hæc niſi myſtica eſſent, quę huiuſmodi reuerentiæ vtilitas eſſet? Quæ magis impedire poſſet omninò, quàm prodeſſe. Idcirco, vt dixi, omnis hic ratio in prophetia futuri formatur. Propterea, etiam & interrogantibus, vilis plebecula reſpondens, confitetur, à minoribus incipiẽs, vt ad maiora perueniat, & dicit: *Hic eſt Ieſus Propheta à Nazareth Galilea.* Quod enim dicunt, *Hic eſt Ieſus Propheta,* magis aliquid eum eſſe inſinuant, quàm Prophetam: & ideò propriè apud Græcos cum articulo ſcribitur, ſicut & nos hic; non loci aduerbium, ſed pronomen demonſtrantis proponimus. vt intelligatur, hic eſt quem Moyſes ſimilem ſibi dixit eſſe venturum. *A Nazareth,* autem, *Galilea,* quia ibi fuerat educatus, vt flos campi nutriretur in flore virtutum. Nec igitur puto, quod qui eum tantis laudibus proſequuntur, & tam diuina rerexunt verbis, ipſos neſciſſe, quid dicerent, vt quidam volunt, vel quem laudarent; quem tam euidenter, ac ſi ex lege, Prophetam repromiſſum demonſtrant. Quem, licet illi commouerentur indignantes, iſti non tacent. Vnde & illi magis magiſque inde mouebantur, audientes rem mirabilem; quòd homo laudabatur à turbis, & Deus prædicabatur in homine. Poterat fieri vt Spiritus ſanctus ſubitò aſpiraret in eos, nec intelligerent animo verba quæ fundebant veritatis. Sed non eſt credendum, vt eos omnes ſic Spiritus ſanctus intus afflaret, qui præcedebant, & qui ſequebantur, ne intelligerent quid dicebant, neque ſcirent quid facerent. Quod etiam quidam Græcorum tam de iſtis, quàm de Prophetis dicere voluerunt. Profectò cùm iſti in ſua loquuntur lingua, & ex auctoritate

A Pſalmi, vt dixi, vbi multa dicuntur de Chriſto, illud decantant. Et maximè cùm eligunt verſum, in quo aduentus eius ad eos prædicatur, & diuinitas atque humanitas eius ſimul in vna perſona oſtenditur. Et vt manifeſtior eſſet ſenſus, addunt diuinitus inſpirati, ac ſi de ſuo, illud iuxta Marcum, *Benedictum quod venit regnum Patris noſtri Dauid,* & repetunt, *oſanna in excelſis.* Quod etiam interrogati, fideliter proſequuntur, & prædicant eum
B hunc eſſe Saluatorem & Propheram à Nazareth. Vnde poteſt fieri, vt ea quæ agunt rebus neſcirent quid futurorum in ſe premonſtrabant. Hoc tamen non oportet credere, vbi omnes Apoſtoli, & multi alij diſcipulorum; ſimul cum eo, qui iam crediderant, comitabantur. Nec non & mulieres quæ cum eo à Galilæa venerant, non intelligerent. Et turba quæ tot miracula viderat; omninò non ob aliud hæc omnia; niſi ad laudem & eius
C gloriam agebant; cui conſona voce tam mirificas decantabant laudes. Non dico; quod ſine Spiritu ſancto iſta agerent, ſed etiam quod agebant diuinitus inſpirati, totum deuotè ac ſatis religioſè agebant, pro omnibus quæ ab eo glorioſè nimis facta viderant vel audierant. Qua de cauſa Chriſti Eccleſia eadem geſta per ſingulos annos decenter ante feſtum diem Paſchæ in memoriam eorum quæ geſta ſunt, & in exemplum, concelebrat. Ferentes ſinguli ramos arborum virentes cum palmis &
D floribus, acſi victricia Chriſti ſigna, in manibus; gaudentes eius dignè glorificare paſſionis triumphum; & prædicare ad illam cœleſtem Hieruſalem valdè mirabilem cum palmis victricibus ingreſſum. Sequitur:

Et *introiuit Ieſus in templum Dei, & eiiciebat omnes vendentes & ementes in templo, & menſas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit.*] Primùm eſt, vt admiremur rem geſtam; quoniam ſupra naturam humanitatis eſt, id eſt, ſecun-
E dum quod videbatur fabri & Mariæ pauperculæ mulieris ipſe pauper filius, vt tanta vteretur fiducia, tantaque poteſtate, eiiciens omnes vendentes & ementes de templo, quod auguſtiùs renitebat & venerabatur in toto orbe terrarum; quia nec princeps alicuius gentis, vtens qualibet poteſtate, fortè poterat facilè explicare quod fecit Ieſus. Et hoc quod memini ſupra iam dixiſſe, quia niſi aliquid in eo diuinitus refulſiſſet in vultu, quando talia gerebantur, quod percelleret aduer-

CAP. XXI.

ſarios, nequaquam dixerim quod humana virtute facere potuiſſet, vbi neſcio ad diem feſtum, quot millia ſacerdotum, quot Leuitarum, quot hominum conuenerant. Vnde fateor planè quod, pro exiguitate ſenſus mei, non dico explicare verbis, verùm nec admirari dignè queo ea quæ dictis contexuntur, quæue facta narrantur, dum mira geſtorum miris ſuccedunt rebus. Neque enim effari queo, quomodo in vno eodemque Chriſto diuina refulgent miracula, & cooperantur humanis actibus in vna Chriſti perſona; & quæ humanitatis eius ſunt, ſuſtollunt ſe & copulantur diuinis: ita vt nec diuina fiant ſine humanitate Chriſti, nec humanitas operetur aliquid ſine diuinitate ſua. Quæ nimirum gemina operatio, ſic in vno coniungitur Chriſto, vt totum intelligatur, quid Deo, quid homini, tribuere debeamus. Quæ tamen à principio Euangelij, ſic ſententiæ ſententiis, & miracula miraculis copulantur, vt iuxta Ezechielem, intus & foris plena ſint oculis, neque ſinunt reſpirare lectorem, niſi & quæ Dei ſunt, & quæ hominis in vno eodemque Chriſto ſimul iungantur. Idcircò quæ nunc aguntur in templo, etſi iuxta humanitatem eius facta videntur, quia mira ſunt; diuina tamen eſſe probantur, eaque ipſa quæ tunc geſſit Deus, homo in ſpecie quotidie diuinitus operatur in genere. Vnde primùm videamus ad litteram quæ ſunt ea quæ euertit, & qui ſint quos eiecit, & non aliundè quàm de templo. Nimis enim omnis religio templi ob auaritiam ſacerdotum, violata erat, cùm & boues & oues, ſeu cætera quæ in ſacrificiis offerebantur diuinis, in templo (ſicut Ioãnes plenius inſinuat) venalia introducebantur; ita vt in eo nihil aliud quàm nundinæ viderentur, & forus venalium. Vbi cùm intraſſet primùm, & vidiſſet, ſicut Marcus narrat, *Circumſpectis omnibus*, ne inconſideratè faceret, *iã veſpere facto, exiuit in Bethania*, vnde mane regreſſus & ingreſſus in templo, cœpit eiicere facto flagello de reſtibus omnes vendentes & ementes. Nam eo in tempore de cunctis penè regionibus Iudæorum, illuc populus confluxerat, innumerabileſque immolabantur hoſtiæ, maximè in diebus feſtis, taurorum ſcilicet arietum & hircorum, cæterorumque animalium quæ munda in lege dicebantur. Inuenerat ergo ſacerdotum cupiditas, vt hæc omnia, ne vlli deeſſet quod offerret haberentur in templo venalia; & ne vllus ex pauperibus ea

Mar. 11. 11.

A die abſque ſacrificio eſſet. Erant & pulli columbarum venales, ac turtures ſeu paſſeres, & cætera, quæ in volatilibus offerebantur. Quia plerumque accidere ſolebat, vt qui de longè venerant victimas non haberent; idcirco excogitauerant quomodo ſibi prædam de populo facerent, & omnia quæ ad ſacrificia opus erant, vendebantur, vt & pretium haberent rerum, & ipſi rurſus empta reciperent. B Hanc calliditatem eorum plerumque quorundam inopia diſſipabat, qui non ſolùm hoſtias non habebant, verùm ne vnde emerent, ſaltem aues, ſeu vilia munuſcula; vnde inibi poſuerũt & nummularios, qui mutuam ſub cautione darent, non habentibus pecuniam. Et (ſicut Hieronymus teſtatur) qui eorum vſus inter eos conuerſatus, ad plenum didicerat; quia erat præceptum in lege, vt nemo eorum vſuras acciperet, parum eis prodeſſe poterat pecunia fœnerata, quæ commo- C di nil haberet, & interdum ſortem perderet, excogitauerunt (vt ipſe ait) & aliam technam; vt pro nummulariis collybiſtas facerent, cuius verbi proprietatem dicit latinam linguam non exprimere. Sed quod ibi collyba dicunt, nos, inquit, appellamus tragemata vel vilia munuſcula, verbi gratia frixi ciceris vuarum paſſarum & poma diuerſi generis; vt quia vſuras accipere non poterant collybiſtæ, qui pecuniam fœnerati erant, pro vſuris ac- D cipiebant varias ſpecies, vt quod in nummo non licebat in his rebus exigerent, quæ nummis coëmuntur, quaſi non hoc ipſum Ezechiel prædicauerit, dicens, *Vſuram, & ſuperabundantiam non accipietis.* Quæ vtinam & nos in hac Chriſti Eccleſia fieri non noſſemus. Iſtiuſmodi ergo Dominus cernens in domo patris ſui negotiationem ferre non potuit, quæ domus nimirum & ipſius erat, ſicut præſens Euangeliſta Dominum dixiſſe teſtatur, quod dixerit, ſicut ſcriptum eſt, *Domus mea, domus orationis vocabitur.* Et Ioannes E ait, quod dixerit, *Nolite facere domum patris mei domum negotiationis*; Ac per hoc vtrũque dixiſſe Dominum nemo ambigat, quia omnia patris eius ſunt, & ideo patris domus ipſius eſt. *Vos autem*, inquit, *feciſtis eam ſpeluncã latronũ*. Latro enim eſt qui tẽplum Dei latrocinando conuertit in ſpecu, qui lucra ſectatur de religione; cultuſque eius, non tam cultus Dei, quàm negotiationis occaſio eſt. Hoc iuxta hiſtoriam dixiſſe ſufficiat. Cæterum hæc omnia in myſterio facta ſunt, quia tunc fecit

Ioan. 2. 16.

Cap. XXI. viſibiliter quæ ſemper in Eccleſia (quæ A verè domus Dei eſt) agit. Eiicit namque vendentes quotidie & ementes de ea, maximè eos qui quæſtum lucri æſtimant pietatem, & omnia quæ in Eccleſiaſticis aguntur rebus venalia ducunt, cùm Mat.10.8. præceptum ſit, *Gratis accepiſtis, gratis date.* Alias autem periculi eſt, propter auaritiam ſacerdotum altaria Dei nummulariorum menſas appellari, & templum Dei ſpeluncam latronum fieri. Quia qui vendunt quæ Chriſti ſunt B dona, Spiritus ſancti gratiam vendunt. Neque enim ad hoc conſtituti ſunt Clerici & miniſtri altaris, vt quaſi pro religione, negotiationibus ſæculi inſeruiant & lucris, ac ſi cauſa Dei, emptionibus & venditionibus; quia non illis congruit quibus non expedit, neque in loco fieri quo non competit, maximè in eo vbi non debent niſi orationibus vacare. Et hoc de templo diximus materialibus rebus Deo conſtructo, quo non C debeant vendere, vel emere, vel aliquid agere quæ non deceant. Quanto magis arbitror cogitandum de templo Dei ex lapidibus viuis conſtru-1.Cor.6.16 cto, de quo ait Apoſtolus, *Templum Dei viui eſtis vos*, quia Spiritus ſanctus habitat in vobis. Quapropter quicunque templum Spiritus ſancti eſt, videat ne ad forum redeat, vnde ad vineam vocatus eſt & locatus; quia non oportet animam Chriſtiani ſpeluncam eſſe latronum, neque vena- D lia exercere, lucri cauſa, quia vix aut nunquam ſine peccato agitur. Multo magis igitur ſeruis Dei, & diuinis officiis Clericis mancipatis cauendum, nè hoc faciant in domo Dei, vt diuitias ſibi & multas poſſeſſiones acquirant; ne fortè ſub illis fiat Eccleſia in qua degunt, ipſi mercatores iam facti, ſpelunca latronum. Cæterum de venditione columbarum ſatis abundeque diſputatum eſt à ſanctis Patribus, multis in locis; maximè contra Simoniacam hæreſim, quæ E multoties eſt propugnata in Galliis, ſed nunquam expugnata; quia latrones facti ſunt, & qui emunt quæ propriè Eccleſiæ ſunt, & qui vendunt. Quæ nimirum hæreſis etſi damnari potuit, ideò non potuit hactenus expugnari: quia latro ſicut à latendo dictus eſt, ita & iſti quàm ſæpè latenter faciunt, aut ita tamen audenter quamuis impudicè, vt nullus audeat contraire. Quod factum hodie, vt ita fatear, tota Gallia ſentit & dolet. Nec immeritò, quia Ieſus non ſine cauſa flebat miſeram illam Hieruſalem, nec irrationabiliter. Quantò magis rationabilius eſſe videtur, quia in Eccleſia ſua Chriſtus pro talibus dolet, vt ipſe dolentes & gementes faciat; quapropter turpia lucra & luxum quorundam, ſecundum propriam voluntatem Eccleſias Chriſti illis committunt, qui non quæ Ieſu Chriſti ſunt, ſed quæ ſua ſunt quærunt. Non enim dico iſto in tempore, qui cathedras tenent Eccleſiarum, quod columbas vendant; ſed quia quibus non oporteat, Eccleſiæ committuntur, non ad lucrum animarum, ſed ad luxum & voluntates proprias. Hinc ſanè præcauendum valdè arbitror, ne fortè columbas ſit eis vendere, qui tradunt Eccleſias Chriſto Domino conſecratas flagitioſis & auaris hominibus, tyrannicè, quibus non opportuerat, indiſciplinatis, & irreligioſis. Propter quod cathedras ac menſas nummulariorum tantummodo appellauit Euangeliſta euerſas eſſe ab Ieſu. Quod vtinam audirent qui gloriantur in talibus, & vendunt Eccleſias, quas non immeritò columbas dicimus, & committunt eas non paſtoribus, ſed mercenariis & raptoribus; pro quibus nunc magis deflere conuenit, quàm exponere mala quæ non latent. Nam etſi nunc Ieſus ſilere creditur, erit tempus quando introſpecturus Eccleſiam ſuam, conſiderabit omnes, quod & tunc feciſſe legitur; & eiiciet vel euertet quos inuenerit non dignè ſedentes in loco regiminis.

Et *acceſſerunt ad eum cæci, & claudi, in templo, & ſanauit eos.*] Ecce myſticis rebus & geſtis miracula ſuccedunt; vt in vno eodemque templo monſtraret, quid in omni tempore ipſe in ſua facit Eccleſia. Fecit enim noua & inaudita prius, deinde mira ſibique conſueta, vt ex vno eorum terreantur reprobi, ex altero verò releuentur infirmi: quoniam etſi iuſtus eſt in flagello, pius & miſericors eſt in ſubuentu. Non enim deſunt cæci & claudi in Eccleſia, & ideò operatur ſolita pietate vt

CAP. XXI.

ſe Deum inſinuet, ſine cuius gratia nemo lucem videt, ſine cuius ducatu, nemo in via niſi claudus ambulat. Tria ſunt quæ condemnat, & duo in præſentiarum quæ reſtaurat: cæci vt lumen videant, & claudi vt rectis greſſibus ad patriam, per viam quæ ipſe eſt, feliciter incedant. Porro eos qui non ſolùm ad forum redeunt, verùm etiam intra Chriſti Eccleſiam, ac ſi cùm eſſent in foro, vendentes & ementes, nundinas & turpia ſectantur lucra, flagellatos peccatorum ſuorum funibus foras eiecit. Ob hoc igitur videtur flagellum feciſſe, ſignanter de funiculis vel reſtibus, quia vnuſquiſque funiculis peccatorum ſuorum, quibus conſtringitur, meritò flagellatur & eiicitur. Deinde menſas nummulariorum & cathedras euertit, columbas vendentium; quia vbi panis propoſitionum offerebatur prius Deo, nihil ad aliud quàm ad turpia lucra ſectanda ponebantur, & cathedræ Doctorum, de quibus lex & doctrina manare debuerat gratis, quia venalia ſectabantur, euertuntur funditus, qui dona gratuita Chriſti gratis dare deberent. Sed quia cæci omnia profanabant, & tulerant clauem ſcientiæ, ne aut ipſi intrarent ad ſancta, aut nec alij poſſent intrare. Et ideo quàm piè tales ſubuertuntur, vt alij qui cæci ſunt in templo, ex eorum corruptione queant recipere lumen. Alioquin niſi menſas nummulariorum & cathedras vendentium columbas euertiſſet Ieſus, cæci & claudi lucem priſtinam, & greſſus concitos, non metuiſſent recipere. Non enim ob aliam cauſam ſolas columbas hoc loco Euangeliſta nominauit, cùm de euerſione ſedium ſacerdotum loqueretur: ſed ideò hoc fecit, vt nemo dona ſancti Spiritus in vacuum accipiat; ne fortè (quod abſit) cum Simone ſententiam damnationis, ſi ea vendere vel emere tentauerit, hæreticus magis factus, quàm Doctor, damnatus excipiat.

VIDENTES *autem Principes ſacerdotum & Scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo oſanna filio Dauid, indignati ſunt, & dicebant ei, audis quid iſti dicunt?*] Mira cæcitas Phariſæorum, & nimia cordis duritia. Turbæ verbis eum Dominum clamant, & Chriſtus ſe factis oſtendit; fit enim vocibus illorum ipſe teſtis, cùm ſanat cæcos vt videant, & claudos vt ambulent, vt ipſi qui cæci e-

A rant principes & claudi, dirigerent greſſus ſuos ad Dominum, & miraculis illuminarentur: ipſi verò vnde ſanari debuerant, indignantur & peiores fiunt. Et non ſolùm iſta viderant, ſed etiam maiora atque innumera. nam & Lazarum quatriduanum nuper mortuum reſurgentem viderant, & fortè tunc ibi teſtis erat, vnde & eum iam occidere, teſte Euangeliſta, volebant: ſed & cæcum ex vtero matris ſuæ illuminatum viderant. Quod ſi altiora repetimus, in Ior-
B dane vocem Patris de cœlo ſuper eum intonantem audierant, *Hic eſt filius meus dilectus.* Hæc quidem magna ſunt, & alia innumerabilia quæ fecit. Sed mihi, vt præmiſi paulò ſuperiùs, inter omnia ſigna quæ fecit, hoc videtur eſſe mirabilius, quod vnus homo, & illo in tempore vilis inter eos, & contemptibilis atque deſpectus, & in tantùm vilis ac ſi cruce dignus, vt poſtea crucifigeretur; quandoquidem Scribis & Phariſæis contra ſe ſæuientibus, maximè eo quod vi-
C diſſent lucra ſua deſtrui, potuerit ad vnius flagelli verbera, tantam eiicere multitudinem, menſaſque eorum in templo ſubuertere, & cathedras deiicere ac conterere, & talia facere quæ infinitus non feciſſet exercitus. Vnde, ſicut iam ſupra dixi, aliquid, igneum atque ſidereum oportebat radiaret ex oculis eius, & diuinitatis maieſtas, ſicut maiores noſtri dixerunt, relucebat in facie. Vnde, quia manus in eum non audent iniicere, quia
D tempus nondum erat, tamen operibus calumniantur, & teſtimonium reprehendunt populi, quod cum clamoribus à deſcenſu montis Oliueti vſque ad templum, & in templo, ſine intermiſſione fortiter reſonabant. Quas nimirum laudes in calumniam vertunt; eo quod intelligunt, quia non competit vt alicui dicatur, *Oſanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini*, niſi filio Dei: & ideò dicunt ei, *Audis quid iſti dicunt?* Ac ſi dicant, tu homo cùm ſis, fabri filius, cur permittis, vt diuinis laudibus te acclament? Quare non increpas
E eos vt taceant? *Ieſus autem dicit eis, vtique.* Ac ſi diceret, vtique audio, & approbo miraculis, quod ipſi voce proclamant. Et adiecit dicens, *Nunquam legiſtis, quia ex ore infantium & lactantium perfeciſti laudem?* Mira ſiquidem ſicut in omnibus, & prudens reſponſio. Non enim dixit quod Scribæ

CAP. XXI.

Cap. XXI. audire cupiebant, benefaciunt pueri A vt mihi teſtimonium perhibeant; neque dixit errant, quia pueri ſunt & inſipientes, ideo debetis eis ignoſcere, ſed profert exemplum tam moderatè de Pſalmo octauo, ſicque temperat ſententiam, vt ad vtramque poſſit congruere partem, ſine calumnia prolatoris, id eſt, vt & inſidiantes diuina comprimat auctoritate, & teſtimonio Scripturarum, ipſo tacente, puerorum ſeu plebis dicta firmaret, quia in Spiritu ſancto olim prænunciata erant quæ dicebant. Sicut & ipſi eodem tunc Spiritu afflati tacere non poterant, ne clamarent. Ipſe enim ſibi Deus in talibus perficit laudem; pro quibus gratias agens Patri filius dicebat, *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli & terræ, quoniam abſcondiſti hæc à ſapientibus, & reuelaſti ea paruulis.* Non quod paruuli ac lactantes erãt qui clamabant, cùm paulò ſuperiùs dictũ ſit quod, *Turbæ quæ præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant.* Vnde intelligimus, quia infantes dicebantur non ætate, ſed ſimplicitate cordis. Alias autem, infantes nec intelligere aliquem, nec laudare queunt. Sed infantes iure dicuntur & lactantes, quia quaſi lactis ſuauitate in animo excitati; ità miraculorum Dei, intus delectatione accenſi, clamabant. Nec immeritò igitur opus miraculorum Chriſti quaſi lac vocatur; quia infideles & paruuli adhuc in fide, his egent, vt credant & firmentur. Doctrina verò, ac ſi ſolidus cibus, perfectorum eſt, quod needum iſti fuiſſe probantur. Ecce quomodo calumnia eorum qui culpabant Ieſum, quod non increparet clamantes, compreſſa eſt auctoritate Scripturarum; tanquam ſi diceret, etſi mea culpa eſt quod iſti clamant, nunquid mea culpa eſt, quod ante tot millia annorum hoc futurum Propheta prædixit? Fortè in ea turba tunc tales erant, qui poſtea clamaturi erant, *Crucifige, Crucifige eum.* Sed miraculis, vt dixi, excitati, non poterant ſilere quod in Spiritu ſancto agebatur. Et ideo Saluator ſecundum Euangeliſtam aliud addidit, dicens, *Quod ſi iſti tacuerint, lapides clamabunt.* Nec mirum igitur, ſi laudes Domini iſti decantant, permoti miraculis, quamuis ſcopulis ſint ipſi duriores, cùm contra naturam ſuam ſaxa reſpondeant, quæ & ſciſſa di-

Mat. 11. 25.

Ioan. 19. 6.

Luc. 19. 40

cuntur in paſſione ipſius; quoniam omnis creatura, etſi inſenſibilis, ſentit Creatorem; & eius ſubditur imperiis, iuſſu dominante diuino. Sequitur.

Et *relictis illis, abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam, & manſit ibi. Mane autem facto, reuertens in ciuitatem eſuriit. Et videns ficus arborem vnam ſecus viam, venit ad eam, & nihil inuenit in ea niſi folia tantùm, & ait illi, Nunquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum.*] Facta factis ſuccedunt, & mira- B cula miraculis; quæ non omnia vno in loco ab Euangeliſtis narrantur, ne videantur ſolummodo hiſtoriam texere Saluatoris; ſed ſic viciſſim omnia ponunt, vt ſinguli ſua exornent, & vnuſquiſque eorum, quod intus mirabiliter conſpicit congruere in myſterio, foris exornet & retexat in oraculo. Ita vt neſciat, quamuis prudens videatur eſſe doctor, quid primum mirari debeat, quod vnus eorum in ordinem po- C nit, an quod immutat alius, & tamen diuinitus ſic ſua contexit, vt verum vnuſquiſque eorum dicat, nihil diſſentiens ab aliis; & in ſignificationibus ſuis ac figuris & rebus, pulchriora ſinguli, ac ſi lapillos gemmarum, ponentes in fabrica, ornatius conſtruant ſacramenta geſtorum. Vnde & hoc loco, quod Marcus ſecunda die, mane factum dicit in ordine narrationis de ficu, & poſtea tertia die arefactam repetit, & addidit quod nondum erat D tempus ficorum; Matthæus quidem tertia die ſimul narrat, quando diſcipuli mirati ſunt eam ſubitò aruiſſe; quia per ſingulas noctes, vt Euangelium declarat, relictis illis, exibat vna cum ſuis ab Hieruſalem, & manebat in Bethania, id eſt in domo obedientiæ, apud Lazarum, ſororeſque eius: eorum quippè vicus Bethania erat. Iam tunc vocationem Gentium præfigurabat; quia in Hieruſalem permanere non potuit, ſicut iam retro multis præmonſtratum eſt indiciis. Nam & ficulnea E hæc, nihil aliud quàm ariditatem Iudæorum declarat. Alioquin tanta virtus Chriſti, tantaque ſapientia, quid ſibi vult quod eſuriens venit ad ficulneam, quærens fructum in ea, cùm Euangeliſta dicat, quia *non erat tempus ficorum?* Nunquid qui omnia cognoſcebat, occulta etiam antequam fie- Cap. XXI.

Cap. XXI.

rent, neſcire poterat quod cunctis in a- A perto erat? vel quomodo eſuriſſe rectè credatur, cùm mane fuiſſe dicitur? Patet igitur, ſicut quàm ſepè me dixiſſe recolo, quia omnia quæ fiebāt ab eo, licet mira eſſent vt fides corroboraretur, plena ſunt ſacramentis, plenaque oculis intus & foris. Quapropter diſcuſſis noctis tenebris, cùm matutina lux iam radiaret, & vicina meridies iam adeſſet, in qua Dominus paſſione ſua, ſeu reſurrectione, illuſtraturus erat orbem, cùm in ciuitatem reuertere- B tur, eſuriit, vel veritatem humanæ carnis oſtendens, vel eſuriens, quod magis fatendum eſt, ſalutem credentium, & æſtuans zelo ad incredulitatem Iſraëlis, in qua permanere non potuit. Mira ſiquidem infidelitas eorum, vt in vrbe maxima, his diebus, nullum hoſpitem, nullamque manſionem inuenerit. Vnde cùm vidiſſet arborem vnam, per quam intelligi, ac ſi diuino affatu, ſynagoga poterat Iudæorum, & omnia eorum conciliabula iuxta viam, quia non erant in via C quæ Chriſtus eſt, ſed iuxta viam legis, ſecus quam ſine fructu virides videbantur. quorum eſuriens ſalutem venit ad ſynagogam, & inuenit eam infœcundam, ſine fructu, foliis tantummodo veſtitam, id eſt, verbis inanibus gloriantem, & fructibus vacuam, operibus quidem bonis ſterilem. Et quia pœnitendi tempus illi exceſſerat, in perpetuum ſententia cœleſtis iudicis, vt ipſi cernimus, areſacta in teſtimonium manet. Neſcio ſi euidentiùs aliquid inueniatur, quo perſona ſy- D nagogæ in arboribus commendetur, quàm ſi huic ficui ex ratione comparetur. Hæc namque arbor valdè diſſimiliter cæterarum arborum, & natura & conditione florere dicitur. nam flos eius primus in pomis eſt; ſed non ea quæ primum emerſerint, maturitatem conſequuntur. groſſa enim hæc, & communis vſus, & prophetica auctoritas nuncupauit. Verùm poſtea, vt cernimus, internæ fœcunditatis virtute exuberante, in eiuſdem ſpeciem atque formam rurſus E poma prorumpunt, quibus prorumpentibus, iſta truduntur, & diſſolutis quibus continebantur caudis, decidunt, aliaque illa euntia vſque ad maturitatem proueniunt. Sed & de ſuperioribus illis quàm ſæpè contingit, vt quædam maneant ſemper, & non ſicut cætera decidant groſſa: ſed hærent tantùm poma, quæ cætera maturitate præueniunt.

Cap. XXI.

Et hos pulcherrimos fructus arbor illa ex ſe dat, qui cum groſſis cæteris promergentes de medio vtrarumque virgularum clauiculi proferuntur. Quapropter ex conditione arboris huius, propria & nimis competens ſynagogæ ſimilitudo à Domino propoſita eſt. Primos enim populi fructus, quos ab exordio ſynagoga protulerat, groſſorum amiſit exemplo; quia plebem eius inutilem, fidelis emergens populus Gentium, & pertinax in viriditate fidei, & vſque ad conſummationem temporum manens in fide Patriarcharum, protruſit. Deinde credentes primi ex Iſraël Apoſtoli, inter legem & Euangelia, groſſorum modo inhærentes, reſurrectionis gloria & tempore anteibunt cæteros. Siquidem & in exordio Geneſis, in huius rei formam, Adam pudorem ſuum, atque Eua, huius arboris foliis texerunt; cùm ſeipſos ad aduentum Domini vocantis occuluerunt. Quia ſynagoga infidelis, legis mandata tranſgrediens, impudentiæ ſuæ fœditates & turpitudinum confuſionem, infructuoſis eſſet verborum velamentis, tāquam ficus foliis, contectura Sed miſericors Dominus mane reuertens ad eam, eſuriit, non quaſi homo, ſed quaſi Deus, ſalutem eorum; nec quaſi indigens noſtra iuſtitia, aut fide, ſed quaſi miſericors deſiderans ex nobis boni operis fructum. Si autem quaſi homo eſuriſſet, nunquam cibum eſuriſſet humanum. Sed mane eſuriit, quia ſemper noſtram eſuriit iuſtitiam, & Iudæorum ſalutem. Nam primo mane tunc eorum eſuriuit iuſtitiam, & opus boni operis, quando ante tot millia annorum exiuit conducere operarios in vineam ſuam. Et quia rarus fuit qui fructum ferret fidei, rurſus poſt noctem infidelitatis, mane egreſſus eſt ad Noë, ſic & ad Abraham, & ad cæteros, de quibus iam ſupra diximus. Quia ſingulæ iſtæ ætates ſæculi ſuam habuerunt veſperam, ſuumque mane; in quibus temporibus ſemper ad eos eſuriens venit eorum iuſtitiam. Sed quia ipſi magis magiſque ſuas coaceruabant iniquitates, Chriſtus, quaſi lux à nocte, longè receſſit ab eis. Quamuis quia Sol iuſtitiæ iterum iterumque per ſingula tempora reuertens, reduxit eis nouum mane, donec ipſe iam homo factus ad eos venit, ac ſi in hora vndecima, & manè facto nullum in eis fructum inuenit. Et

CAP. XXI. ideo, quia per tot ſæcula infructuoſi A fuerunt, occupantes terram, dixit in Prophetia ad arborem, quod erat in gente Iudæorum futurum, *Nunquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum.* Non quia maledixit arborem, ideò fructus non dedit Synagoga, ſed quia non dabat, maledixit ei, vt nec folia ipſa proferret. Verũ quia non ideò Iudæi iuſtitiam fidei perdiderunt, quia eos Deus dereliquit; ſed ideò eos dereliquit Deus, quia iuſtitiam non B afferebant, vt nec ipſa ſpecies pietatis eſſet in eis, nec ſermo. Nam verè, ſicut melius eſt vt nec ſit arbor, quàm vt ſit quidem in horto deliciarum, & fructum non ferat: ſic melius eſt, vt nec ſit homo Dei, quàm vt ſit quidem, & fructum vel conuerſionem nunquam habeat ſecundum Deum. *Et areſacta eſt ficulnea continuò.* Quam videntes diſcipuli, mirati ſunt quomodo ſic citò aruit. Mirati ſunt, quia ſermo eius citius quàm flamma ad radices illius deſcen-

Heb.14.12 dit; quia ſermo Ieſu *penetrabilior* eſt *omni gladio bicipiti*, & fortior ſecuri, quæ poſita C eſt ad radices arborum. Hoc idcirco in figura Synagogæ factum eſt, quia non inuenit in illa niſi folia tantum, traditiones ſcilicet Phariſaicas & promiſſiones legis, ſtrepitum quoque iactantiæ, & ornamenta verborum. Cui dixit, *Nunquam ex te fructus naſcatur in ſempiternum.* Non itaq; leuitatis verba ſunt hæc, quæ veniũt ex fellis commotione, ſed ſeueritas iudicij, & diu ſuſpenſa ſententia æquitate plena. Porro in ſempiternum quod dicit, tale eſt ac ſi dicat in ſæculum: vtrumque εἰς τὸν αἰῶνα Græcum ſignificat. Et D dicit ex parte reproborum, qui fidem Chriſti recipere noluerunt, ex quibus nullus naſcetur fructus in hoc ſæculo, donec plenitudo Gentium introëat, & tunc Iſraël ſaluus fiat. Vel quia ſempiternus Chriſtus eſt, in Chriſto nullum fructum allaturi ſunt, qui extra eum reprobi inueniuntur & ſteriles. Quapropter quiſquis in ea permanſerit Synagoga, quæ degenerauit à vite, E & fecit ſpinas, fructus ex ea iuſtitiæ nunquam erit. Sic autem aruerunt huius arboris rami & folia, vt truncus ipſe remaneret, ſicut ait Apoſtolus; in quo quia fracti & arefacti ſunt rami, tu inſeraris in radice viriditatis. Ex qua rurſus etſi & ipſi credere noluerint, ſaltem in nouiſſimo tempore virgulta fidei pullulabunt, impleturque ſcriptura dicens, eſt arboris ſpes, quod ad odorem aquæ rurſus

debeat germinare. Cæterum iuxta litteram Dominus in proximo paſſurus, & baiulaturus ſcandalum crucis, debuit animos diſcipulorum multis confirmare & erudire indiciis, & ſignorum anticipatione ſolidare. Vnde & ipſi mirantur dicentes, *Quomodo continuò aruit?* In quo fortè miraculo intellexerunt Synagogam à Domino reprobatam; & inde poterant cogitare, quod eadem virtute, etiam inimicos ſiccare ſuos & interficere potuiſſet, niſi eorum per patientiã pœnitentiæ expectaſſet ſalutem. Ecce oſtendit illis in Lazaro, quod viuificandi habeat poteſtatem; ecce in ficulnea quod occidendi & ipſe obtineat virtutem. Sed interfectio quam clementer defertur, etiam in hoc ipſo monſtratur exemplo, cùm non homo, ſed arbor damnatur; vt ex ipſo facto homo rationabilis erudiatur, idcirco acceleratur ariditas arboris, & differtur in Iudæis pœna mortis.

RESPONDENS *autem Ieſus dixit eis, amen dico vobis, ſi habueritis fidem, & non hæſitaueritis, non ſolùm de ficulnea facietis, ſed & ſi monti huic dixeritis, tolle & iacta te in mare, fiet.*] Quanquam igitur iuxta litteram hæc facta non legantur ab Apoſtolis, ſicut quidam Paganorum calumniati ſunt, & garriunt contra nos, etiam in ſuis ſcriptis aſſerentes, Apoſtolos non habuiſſe fidem, quia montes non tranſtulerunt, neque ficulneas verbo exſiccarunt. Contra tamen iam reſponſum eſt à maioribus noſtris, multa facta eſſe ſigna à Domino iuxta Ioannis Euangelium, quæ ſi ſcripta eſſent, mundus capere non poſſet; non quod volumina mundus capere non poſſet, quæ poteſt, quamuis multiplicia ſint, vnum armariolum capere; ſed quod magnitudinem ſignorum, pro miraculis & incredulitate perfidorum, ferre non poſſet. Igitur & hæc credimus ad litteram feciſſe Apoſtolos, ſeu maiora: ſed ideò ſcripta non eſſe, ne infidelibus contradicendi maior daretur occaſio. Alioquin interrogandi ſunt, vtrum credant ſignis quæ ſcripta narrantur, an non? Et cùm incredulos viderimus, conſequenter probabimus, nec maioribus eos credituros fuiſſe, qui minoribus non crediderint. Cæterum ficulnea illa ad quam hoc ſignum dirigitur, id eſt Synagoga, quomodo aruerit, diſcipuli Chriſti fideles, nihilque hæſitantes inſinuant ipſi, cùm dicunt ad eam, *Vobis primùm oportebat loqui verbum Dei, ſed quia vos* Act.13.46

Cap. XXI.

indignos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad Gentes; & relinquentes eam ſiccam, cùm viror gratiæ & vitalis virtus transfertur ab eis. Hoc quippè intellexerant Apoſtoli in illa ficulnea, & hoc fecerunt ex fide nihil hæſitantes, quod & iſti areſcerent, vt cernimus; & Gentes gratiam ſancti Spiritus reciperent, quod gaudemus. Super illud autem quod fecerunt in ficulnea, adhùc eis & aliud repromittit, *Si habueritis*, inquit, *fidem, nihil hæſitantes, & dixeritis monti huic*; quia ab ipſo Chriſto videbatur, & manifeſtus erat, & ideo quaſi digito monſtrabatur. Quo tranſlato de cordibus credētium, & foras miſſo in mare, maior virtus probatur, atque ſalubrior hominibus, quàm ſi montes volare feciſſent. Ac per hoc mons iſte, de quo dicit, contraria poteſtas iure intelligitur, qui ſe extollit etiam contra Deum. Cui dixerunt Apoſtoli verbo, tolle te hinc à cordibus fidelium, & miſſus eſt ſatanas, id eſt, altitudo illa totius malitiæ, in mare, id eſt, in abyſſum, geennæ locum. De quo mari dicitur in Pſalmo, (Pſal. 103. 25. 26. 27.) *Hoc mare magnum & ſpatioſum: illic naues pertranſibunt. ibi animalia puſilla cum magnis, & draco, qui formatus eſt ad illudendum ei.* (Pſal. 73. 14) Et alibi, *Tu confregiſti capita draconum in aquis, & dediſti eum in eſcam populis Æthiopū.* Ipſe igitur eſt, qui à Propheta mons corruptus vocatur, eo quod ſuperbiat ſemper, & erigat ſe contra factorem ſuum. Qui cùm iubetur ab Apoſtolis, vel à fidelibus ſanctis, de cordibus credentium exire, & in mare ire, quo ſemper ſæuit tempeſtas, vtique fit, & transfertur ad loca ſalſiſſima & fluctuantia, ſemperque amara, quæ nullam habent dulcedinem Dei. De quibus montibus in perſona Apoſtolorum, ſeu cæterorum fidelium in Pſalmo (Pſal. 43. 3.) legitur, *Non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.* Nonnulli volunt de Chriſto hoc dictum accipere in vertice omnium montium eleuato, ſuper quem ciuitas ædificata non poteſt latere. Quem ſanè montem, cum ficulnea arefacta eſt, Apoſtoli tranſtulerunt à Iudæis, & miſerunt eum ac collocauerunt in cor maris, id eſt, per fidem plantauerunt, & tranſpoſuerunt Chriſtum in cordibus Gentium, cùm per verbum eorum de Iudæis venit ad Gentes. *Et omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis.* Magna ſiquidem gratia fidei declaratur, magnum donum, magnumque ſacramentum. Sed in paruo magna monſtrantur, quæ non niſi magni capiunt,

A quos fides (quæ per dilectionem operatur) magnos facit; quia non continuò perfecta ſunt omnia, neque integra, vel robuſta mox vt initium cœperint. Alioquin ſi nulla indigna gigneret vel proferret natura, & ſi omnia mox virtutum perfecta darentur, profectò aboleretur pietas, ſtudia ceſſarent religionis. Et ideò imploranda & excolenda eſt fides, charitas nutrienda. Quoniam eſt & modica fides, B eſt & magna nihil hæſitans, præſertim cùm ipſa Veritas, nihil petentibus & piè cupientibus, prædixit eſſe negandum, dicendo, *Quia ſi duo ex vobis, vel tres*, (Mat. 18. 19) *cōſenſerint ſuper terram de omni re, quæcunque petieritis à Patre meo, fiet vobis.* Idcirco meditandum omni Chriſtiano, vt integra ſit ei fides, & non qualiſcunque, ſed ea per quam Deus in mente totus intus inhabitat, & per quam poſſibilia ſunt omnia rectè petenti. Nemo Chriſtianorum eſt qui fidem ſe non profiteatur habere, ſed rarus qui talem tantamque habeat, tam eruditam, tamque ſpe & charitate ple- C nā, vt primùm bene roget, deinde quæ rogat ſpe certa iā contingat, charitate adhuc pulſans iam poſſideat, cùm Deum totum in ſe habeat, quem rogat, non extra ſe, ſed intra, vbi accedit ad eum fiducialiter deuotus ſecundum Deum, vt percipiat ea perſeuerans quandoque, quæ digna Deo implorat.

Et *cùm veniſſet in templum, acceſſerunt ad eum docentem principes ſacerdotum & ſeniores* D *populi dicentes; in qua poteſtate hæc facis? & quis dedit tibi hanc poteſtatem?*] Hæc tertia die dicta ſunt, quando & diſcipuli iuxta Marcum mirati ſunt de ariditate ficulneę. Tunc acceſſerunt, non animo vt crederent, ſed corpore vt tentarent. Vbi ambiguum videtur de qua poteſtate interrogent; cùm nulla eſt niſi à Deo; an de poteſtate Cæſaris, aut Præſidis, aut ſacerdotum; aut certè ſi in poteſtate alicuius prophetiæ dicere vellet, cùm illi tamen non in alterius poteſtate iſta fieri, quàm in Beelzebub principis dæmoniorum ca- E lumniabantur. Multa igitur erant quæ fecerat, & grandia ac deifica, quod Lazarum ſuſcitarat, quod cæcos illuminarat, quod cum tantis laudibus templum introierat, quod menſas & cathedras Doctorum euerterat, & rurſus in templo cæcos & claudos curauerat, quod ficulneam verbo areſecerat. Sed cùm talia tantaque ſint, interrogant, quis tibi dedit hanc poteſtatem? Ex quo manifeſtiſſimè liquet, quia negant eum Dei filium, dum putant

CAP. XXI.

eum non ſua virtute iſta operari, ſed aliena. Attamen licet dixerim dubium eſſe, de qua poteſtate interrogent, ſic ſonare eorum interrogatio videtur, quaſi duas ſolas intelligerent poteſtates; vnam quidem Dei, qui talia poteſt facere, aliam verò diaboli, à quo iſta retorquebant facta; quod omninò non conuenit vt ille huiuſmodi ſigna faciat. Sed iſti ſua cœcati prauitate, non ob aliud interrogant, niſi vt ex Deo ea eſſe contradicant, & calumniam reſpondenti inferant. At Dominus non ad interrogata eorum reſpondit, ſed pro duabus eorum interrogationibus reſpondens, dixit illis, *Interrogabo vos & ego vnum ſermonem, quem ſi dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua poteſtate hæc facio. Baptiſmus Ioannis vnde erat? de cælo, an ex hominibus?* Fecit ergo Saluator quod vulgò dicitur, quia malo arboris nodo malus clauus, vel durus cuneus infigendus eſt; & duo contra duo obiicit, vt quidquid horũ dixiſſent, ſuo caperẽtur reſponſo; quod ipſi non poterant Chriſtum, ſi diceret non niſi in poteſtate Dei ſe facere, eo quod verum eſſe nemo fidelis dubitat. Alias non poterat fieri vt in poteſtate diaboli diceret; quod nec ipſe homo peccati, qui aduerſatur, & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, aut colitur, reſponderet quod eſſet verum. quum omnia ſigna & prodigia quibus ſeducat electos Dei, in eo facturus eſt. Quod ſi nec ille hoc diceret, quantò magis Dominus Saluator nequaquam aliud reſponderet ſi vellet, niſi in poteſtate Dei? Et ideò ad tam manifeſtam rationem, ſatis videtur talis interrogatio, niſi fortè aliquis velit dicere, quod nõ interrogantis tantùm affectu Principes ſacerdotum & ſeniores populi iſta quærebant, ſed comminantis, vel deterrentis aſtu; ſicut quàm ſæpè dicimus noſtris, quando nobis non placent quæ facit aliquis. Dicimus itaque ei; quis te iuſſit hoc facere? Non volentes reſponſum audire, ſed eum deterrere, vt ille ſciens, quia nemo ei iuſſit, recedat ab actu. Sic & iſti fortè interrogabant Dominum, non vt diſcerent; ſed eum quaſi hominem deterrerẽt, ne vlterius tàm publicè doceret in templo, vel quocunque in loco, neque talia vltra faceret. Sed ſi ita eſſet intelligenda iſta interrogatio, vt quidam volunt, mihi videtur nunquam ſic eis reſpondiſſet; ſi vellent verum dicere, vt eis reſponſum redditurus eſſet. Sed magis hoc ſentiendum quod ſupra iam dixi, quia duas generaliter poteſtates ex traditionibus ſuorum tenebant; vnam ex parte Dei, & alteram ex parte diaboli. In quibus, & ex quibus partibus, diuerſæ ſpecialiter & plures accipiebant poteſtates; de quibus Apoſtolus loquitur, omnia à Deo creata, quæ in cœlis ſunt, & quæ in terris, viſibilia & inuiſibilia, ſiue ſedes, *ſiue dominationes, ſiue principatus, & poteſtates.* Coloſ. 1. 16. In quibus ordinibus, non vnam earum dixit, ſed multas poteſtates & dominationes, ſeu cætera. Similiter & ex parte diaboli, multi principatus dicuntur & poteſtates, ſicut & ipſe teſtatur Apoſtolus, quod non ſit nobis *conluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principatus & poteſtates.* Epheſ. 6. 12. Talia igitur & alia quàplura, Principes ſacerdotũ, & Seniores cognoſcẽtes de poteſtatibus & ſacramentorum gradibus cœleſtium, ſiue ex traditione maiorum, ſiue de ſecretis quibuſdam rationabiliter aut irrationabiliter excitati. Quia videbant Ieſum multa ſigna atque prodigia facientem; æſtimabant fortè, non ſine aliqua poteſtate ſibi ſubiecta ea fieri; & ideò poteſtatis illius ſpeciem, & proprietatem volebant audire à Chriſto. Quod ſi de ſola doctrina interrogant, qua docebat in templo populum, quando accedũt ad eum, quis ei dederit poteſtatem docendi, pòteſt ſuperior expoſitio congruere. Quorum calliditatẽ interrogãdo Dominus ſic refellit, vt ſuo vel ſilentio vel ſententia reſponſionis condemnentur. Quia ſi reſpondiſſent baptiſmum Ioannis eſſe de cœlo, vt verum dicerent, quod ipſi aſtuti in malitia pertractarunt, conſequens erat reſponſio, quare ergo vos non credidiſtis ei, & quare non eſtis baptizati in eo? Et ſi dicere voluiſſent, humana deceptione compoſitum ab Ioanne, & nihil habuiſſe diuinum, ſeditionem populi formidabant. Omnis enim congregata multitudo Ioannis baptiſma receperat, & ſic eum habebant quaſi Prophetam. Reſpondit autem impiiſſima factio, & quaſi humilitatis verbis vſa, dixerunt, *Neſcimus.* Quibus ipſe ait, *Nec ego dico vobis in qua poteſtate hæc facio.* Sicque ex ſua Chriſtus interrogatione prudenter egit, vt & eos à ſe repelleret, & ne ſanctum daret canibus, pandens eis diuina myſteria. Nam in eo quod neſcire reſponderunt, mentiti ſunt: & conſequens erat iuxta reſponſionem eorum Dominum dicere, nec ego ſcio quæ quæſiſtis. Sed mentiri veritas non poteſt. Ex quo oſtendit ſe noſſe, quia non eſt poteſtas niſi à Deo, quàm propriè habebat vt Deus, ſed ſe eis reſpondere nolle; &

Cap. XXI.

ideò non dicere, quia illi quod ſciebant inſidioſè tacere decreuerant. Vnde non fortuitu hæc de Ioanne interrogat, neque ſolummodo vt eos à ſe repellat, ſed etiam vt eos conuincat falſa ſentire de Ioanne, quod eius baptiſmus ex hominibus eſſet. Propter quod reſpondens cogitationibus eorum, vt Deus qui cuncta nouit, ſatis ad hoc mirabilem & conſequentem parabolam introducit.

QVID *vobis videtur*, inquit; *Homo-quidam habuit duos filios, & accedens ad primum, dixit, fili vade hodie operari in vineam meam. Ille autem reſpondens ait, nolo. Poſtea autem pœnitentia motus abiit. Et accedens ad alterum, dixit ſimiliter. & ille reſpondens ait, eo Domine. & non iuit. Quis ex duobus fecit voluntatem Patris? Dicunt, primus. Dicit illis Ieſus, amen dico vobis, quod publicani & meretrices præcedent vos in regnum Dei. Venit autem Ioannes ad vos in via iuſtitiæ, & non credidiſtis ei. Publicani & meretrices crediderunt ei; vos autem videntes nec pœnitentiam habuiſtis poſtea vt crederetis ei.*] Totam hanc parabolam ſimul propoſui ex integro, vt intelligant auditores quanta ſit in reſpondendo, & in proponendo ſapientia Saluatoris; qui cùm, vt ipſi Iudæi calumniantur, litteras non didicerit, vincit omnem eloquentiam Philoſophorum, & omnium eorum, quos Rhetores vocant, facundiam, & in proponendo quæ ſuæ partis ſunt, in reuincendo quæ obiecta ſunt, in proterendo quæ aduerſariorum ſunt, ita vt reos quos contra ſe proponit in cauſa, ipſos & iudices petat. Mirabilius ergo agere videtur contra cauſidicos legis, & peritiam ſacerdotum, quàm vlla ars doceat iuridica, dum ſibi aduerſantes de ſuis à ſe obiectis iudicare compellit: quoniam ipſa ſe veritas propria defendit manu; & aduerſarios vt glorioſè vincat, propriis alligat vinculis, & expugnat armis, vt ſit iudicij iuſta deliberatio quod à nullo mereantur abſolui, qui ſeipſos ſuo condemnant iudicio. Ex quo patet quàm magna ſit fiducia iuſtitiæ, vbi cauſa aduerſario ipſi committitur. Sed de re formidabili, ne veritas nuda primùm aduerſarios deterreat æquitatis proferre iudicium, vtitur Magiſter bonus argumento rerum geſtarum, & figurat in parabolis perſonas eorum, vt quo modo intelligunt, ac ſi de altero ipſi aduerſus ſe ſententiam dictent ſui reatus. Sic & Dauid aliquando cùm in peccatum corruiſſet feciſſe legimus, cùm Nathan parabolarum retibus eum obligaſſet, ita vt ipſe aduer-

A ſus ſe iudicium mortis proferret. Sed altera in eo conditio fuit, altera verò in iſtis; dum ille ad pœnitentiam euocatur, & iſti ad malitiam magis ſunt excitati. Hæc enim proprietas bonorum hominum & malorum eſt, vt bonus deprehenſus in peccato ingemiſcat, quia peccauit; malus verò frendet & tabeſcit, non quia peccauit, ſed quia deprehenſus eſt in peccato. Homo qui habuit duos filios, Deus eſt, qui creauit omnes homines paterno affectu. Qui cùm ſit natura Dominus, tamen B magis vult ſe diligi quaſi pater, quàm timeri vt Dominus. Et propterea in lege non dicitur, timebis Dominum Deum tuum de toto corde tuo, ſed diliges. Dilectionem enim exigere ab hominibus, non Domini eſt, ſed patris. Qui habuit duos filios, vnum quidem Gentium populum, alterum Iudæorum. Quorum prior filius Gentium erat populus, qui ex tempore Noë eſſe cœpit, minor verò, populus Iudæorum, qui ex tempore Abraham per C circunciſionem ſegregati ſunt à Gentibus, vt eſſent duo filij Dei, vnus in præputio, & alter in circunciſione. Sed primo dixit, cùm ei naturalem legem in mẽte inſtituit, *Fili vade operari in vineam meam hodie*, id eſt, in omni tempore huius ſæculi, ſicut iam & in alia parabola vineæ monſtratum eſt. Nequaquam in facie vt homo, his omnibus locutus eſt, ſed in cordibus vt Deus, neque in auribus exterius, ſed intus in intellectu mentis. *At ille dixit, nolo.* Quomodo dixit nolo, D niſi in cogitatu & voluntate? Quoniam à natura eſt homini cognoſcere, quid ſit inter bonum & malum. Quod bonum cùm relinquit homo, & ſequitur malum, in mente & cogitatione atque ſtudiis ſuis, contra Deum qui naturalem legem inſtituit, reſpondere videtur, *Nolo*. Sicut in Pſalmo, *Dixit iniuſtus vt delinquat in ſemetipſo.* (Pſal. 35.2.) Vnde Gentes à principio relinquentes Deum, & omnia virtutum opera, noluerunt excolere fidem Chriſti, neque quæ ad culturam pertinent virtutum & ſalutem animarum. Tunc paterfamilias videns abolitam in cordibus eorum le- E gem naturæ, dixit minori filio ſimiliter, quando circumciſionem ei dedit, & legem per Moyſen. Qui dixerunt Moyſe interrogante & Ieſu Naue, *Omnia quæcunque præcepit nobis Dominus, faciemus*, (Pſal. 17.46.) Sed poſtea auerſi mentiti ſunt, ſicut dicit Propheta ex perſona Domini, *Filij alieni mentiti ſunt mihi, Filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis.*

Cap. XXI.

Et interrogauit eos quis eorum fecit voluntatem patris: at illi reſponderunt, primus. Ecce quomodo introducti ſunt, vt ſupra iam diximus, parabolitice & attracti, vt aduerſus ſe (veritati conſentientes) ſententiam protulerint dicentes, priorem filium feciſſe voluntatem patris, & non eum qui in alia parabola dicit patri; ego mandatũ tuum nunquam præteriui. Quorum iudicium, quia ipſi ſe obligauerant, abundanter confirmat, dicens, *Amen dico vobis, quod publicani & meretrices præcedunt vos in regnum Dei.* Ac ſi diceret, non ſolùm populus Gentium melior eſt vobis Iudæis, ſicut iudicaſtis, verumetiam & ipſi publicani & meretrices, qui ſunt inter vos, quorum peſſimam non ignoratis vitam. In quibus duabus perſonis omnium peccatorum genera comprehendit. In publicanis ſcilicet omnium virorum, qui per auaritiam & lucra diuerſa peccare probantur; per meretrices verò, omnium mulierum peccantium. Quoniam ſicut in viris auaritia maximè abundat & lucra pecuniarum; ita in mulieribus fornicatio. Interea exponit cauſam continuò propter quam publicani & meretrices præcedant eos. *Venit ad vos*, inquit, *Ioannes in via iuſtitiæ, & non credidiſtis ei, publicani autem & meretrices crediderunt ei: Vos autem videntes, nec pœnitentiam habuiſtis vt crederetis ei.* Conſidera quantum exaggerat officium & perſonam Ioannis cùm ait, *Quia venit ad eos in via iuſtitiæ.* Quod ſi tantùm prædicaſſet baptiſmum pœnitentię, ipſi quaſi ſacerdotes prudentes, & quaſi iudices non perſonarum, ſed rerum, debueratis ei credere; etſi non quaſi iuſto; tamen quaſi iuſta & vera docenti. Quantò magis nunc, quia venit ad vos in via iuſtitiæ. Et tam manifeſta fuit eius conuerſatio, & tam venerabilis & Angelica vita, vt etiam publicanorum & meretricum corda concuteret, & concuſſa pauore flecteret ad pœnitentiam; & veſtra quæ dicebat nec potuerunt contingere corda. Idcirco publicani & meretrices iure præcedunt vos in regnum Dei. Conſiderate quæſo, quomodo conuerſatio ſancta prædicatoris prædicationi ſuæ tantam præſtat virtutem, vt aliquando etiam indomabilia ſibi edomet corda. Et notandum, quia concludens Dominus parabolam ſuam, conſequens erat vt diceret, *Amen dico vobis, quia Gentes præcedunt vos in regnum Dei.* Nunc autem dicit, quia publicani & meretrices præcedunt vos. Vbi fortè vulgi populi oſtendit conditionem;

A vel peccatorum magis quàm Gentium ſtatum. Vt videant, quod etiam vulgus populus, & laicalis, eo in tempore, melior eſſet illis. niſi & ipſi, qui de Gentibus venerunt, publicani & meretrices iure intelligantur. & ſi iſta minus idonea videtur traditio, ſufficit quod ſupra diximus, quod exaggerationis cauſa publicanos & meretrices introduxit eos præcedere in regnũ Dei. Et ad eum autem filiũ qui dixit, vado Domine, & nõ abiit, hoc infert, B *Venit ad vos Ioannes in via iuſtitiæ, & non credidiſtis ei.* Iterum autem ad primum, quia publicani & meretrices crediderunt ei, & ideo pœnitentiam egerunt. Hanc itaque parabolam Hilarius Doctor egregius lõgè aliter expoſuit, fortè falſitate codicum introductus. Quia in nonnullis codicibus, quando interrogauit quis ex duobus filiis feceritvoluntatem patris, illos reſpondiſſe non primum, ſed nouiſſimum, inuenitur. Sciendum tamen, quod in pluribus C & verioribus exemplaribus non nouiſſimum habet; ſed primum. Necnon & in Græco, non ἔσχατος, quod eſt nouiſſimus, ſed πρῶτος, quod eſt primus, habet. Sicque iuxta conſequentiam parabolę & circumſtantiam lectionis, melius eſſe puto: vt quia ſupra aridi ſunt præmonſtrati in ficu, dignum erat vt ipſi proprio ſuo ſe iudicio condemnarent, ſicut & ſequenti parabola ſatis apertè faciunt. Nam etſi nouiſſimum voluerit quis legere, manifeſta erit D interpretatio, vt intelligamus Iudæos veritatem noluiſſe dicere, ſed tergiuerſari; & noluiſſe reſpondere de ſe quod ſentiebant, ſicut & de baptiſmo Ioannis, licet ſentirent eum eſſe de cœlo, dicere noluerunt. Sequitur,

ALIAM *parabolã audite. Homo erat paterfamilias, qui plantauit vineam, &c.*] Prolixitas quidem libri poſcebat iam finem: ſed has duas diuidere parabolas ratio non ſinit, quæ ſimul Principibus & Scribis in reſponſionem ſunt prolatæ. Quibus duabus in templo parabolis, ſic duritiam cordis E eorum miro modo fortiter percutit, acſi duobus malleis mens feriretur. Quapropter duritiã cordis eorum, vt proficerẽt mollire nequiuerũt; tamẽ ſic introducuntur duricordes in vtraque parabola, vt ipſi ſe ſuo condemnent iudicio. Ac per hoc licet diuerſas habeant figuras, vna tamen eſt intentio introducentis. Vnde etſi alia dicitur parabola, vna eſt manus ferientis, vt ſint inexcuſabiles. Vult enim clementiſſimus Dominus, vt aliquando ſentirent dolorem vulnerum ſuorum, &

Cap. XXI.

ideò quaſi pius medicus rurſus aliud ei apponit vulnus aſperæ conciſionis. Expendit enim quaſi omnem artis ſuæ peritiam Saluator in eis, ne videatur culpa, ſed vt oſtendatur in eis fuiſſe morbus inſanabilis: quia tunc laudabilis eſt medicus, etſi non curat interdum, cùm expleuerit omnem peritiam artis ſuæ & diligentiam adhibuerit curandi. *Homo erat*, inquit, *paterfamilias*. Hominis ſiquidem nomine, vt in parabolis ſolet fieri, Deus pater accipitur, & non natura. Etſi aliqua in ſimilitudine ob noſtram exiguitatem Deus pater homo dicitur, non in veritate accipiendum, vt aliquid ei dignè comparetur, vel ipſe ſimilis alicui eſſe dicatur. Sed ideò homo paterfamilias, cùm ſit inuiſibilis & incorporeus, dicitur; quia cœlum & terra & omnia quæcunque ſunt creata, quaſi vna eſt domus; in qua nimirum domo Angelorum & hominum, quia natura dominus eſt, regit & gubernat eos, cum omni beneuolentia patris affectu. Qui ideò ſe patrem maluit dici, vt omnes bonitatem eius conſiderantes non inuiti ſeruiant ei, vt mali ſerui, ſed in voluntate libera, quaſi boni filij amantiſſimo genitori. *Qui plantauit vineam.* Quoniam diuerſæ parabolæ ſunt vineam nominantes, tam in Euangelio, quàm in Prophetis, quærendum vtrum ſecundum diuerſas res vinea intelligenda ſit, an ſecundum vnam eandemque rem: præſertim cùm in fine huius parabolæ, dicat Principibus ſacerdotum & Scribis, *Amen dico vobis quia tolletur à vobis regnum Dei, & dabitur Genti facienti fructus ſuos.* Quid putas regnum Dei dicatur, quod tollitur à peſſimis doctoribus, niſi ipſa vinea, quæ locatur aliis agricolis, peſſimis perditis. Fortaſſis ergo ipſa eſt vinea quæ colebatur, quod & regnum Dei, quod tollitur à prioribus colonis, & datur genti alteri. aut aliud æſtimare debemus eſſe regnum Dei, & aliud vineam. Nam vineam quid intelligere debeamus eſſe, oſtendit nobis Iſa-

Eſa. 5.1.2. ias Propheta manifeſtius: *Cantabo*, inquit, *dilecto meo canticum dilectæ meæ vineæ: vinea facta eſt dilecto in cornu in loco vberi: Et ſepe circumdedi eam & fodi, & plantaui vineam Soreth.* Et vt eandem vineam iſtam eſſe inſinuet ex Euangelio, *Et ædificauit*, inquit, *turrim in medio eius, & torcular fodit in ea.* Et poſt pauca, *Vinea enim*, inquit, *Domini ſabaoth, domus Iſraël eſt, & homo Iuda nouellum germen.* In qua nimirum parabola, ſeu cantico, quædam ſimilia habentur, quæ & in hoc loco, quæ-

A dam autem diſſimilia. Quapropter videamus diſſimilia, vt ex diſſimilibus diſcamus differentias diſſimilium. Simile eſt ergo quod ait, quia plantauit vineam, & ſepe circumdedit eam, ſeu maceria, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim. Diſſimile verò, quod in Iſaia ipſam vineam accuſat plãtator vineę cùm ait, expectaui vt faceret vuas, & fecit ſpinas. Porro in Euangelio non vinea accuſatur, quaſi

B quæ non fecerit fructum in tempore ſuo, ſed coloni, qui ſuſceperunt, & patrisfamilias ſeruos diuerſis contumeliis affecerunt, nouiſſimè & ipſius patrisfamilias filium occiderunt. At verò rurſus in Iſaia ipſi vineæ comminatur dicens, *Auferam ſepem eius, & erit in rapinam, & deſtruam maceriam eius, & erit in conculcationem*, &c. Sed & nubibus ſe promittit mandaturum, ne ſuper vineam illam pluant imbrem, quæ fuit iuxta eandem prophetiam domus Iſraël, quia nullum fructum fecerunt. In hac verò parabola vineæ, non aliquid vineam inuenimus patientem, ſed magis Eſa. 5

C conſecutam, vt fructus poſſit ferre ampliores, Dei prouidentiam. Vnde & aufertur ab impiis colonis, & datur genti meliori. Coloni autem praui & peſſimi omnem excipiunt iram, & ipſi contra ſe ſententiam inferunt ſuæ damnationis, cùm dicunt interrogati, *Malos malè perdet* &c. De eadem namque vinea Hieremias dicit ad populum, *Ego te plantaui vineam*, Ierem. 2. 21 fructiferam vel, *electam omne ſemen verum*,

D *quomodo conuerſa es in amaritudinem vitis alienæ?* Videtis quoniam in Prophetis populus Iudaicus vinea appellatur, & in eiſdem comminatio patrisfamilias contra vineam fit. At verò in Euangelio vinea omninò non culpatur, ſed coloni. Et ideo quidam eximij Doctores, vineam hoc loco non ad populum, ſed ad doctrinam legis, vel ad iuſtitiam quæ ex lege eſt, tranſtulerunt; eo quod cultus & prouidentia Dei in eiſdem ſcripturis ſacris inſita eſt. Vnde & Dominus, *Tolletur à vobis*, inquit,

E *regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.* Manifeſtè per myſterium regnum Dei voluit vineam intelligi, id eſt, legem & Prophetas, & omnes diuinas ſcripturas, quas tradidit Dominus vineæ. Primùm quidem colonis, populo illi priori; quia primùm eis credita ſunt eloquia Dei; deinde illis abiectis, ſecundo tradidit ea Gentibus, fructum Scripturarum facientibus. A qua ſanè vinea, iam vltra nec ſepis aufertur, nec maceria deſtruitur, neque vltra in rapinam & conculcationem

Cap. XXI.

Cap. XXI.

Scripturarum venire creditur. Sicque deinceps ex eiſdem Scripturis & torcularia traduntur, & turris in contemplatione, & repulſione hoſtium, ab eis ſatis decenter erigitur. Sed nos, quia & in alia parabola vineæ, ipſos cultores vineæ, & operarios qui miſſi ſunt per diuerſa horarum ſpatia, ad operandũ in ea, ipſam vineã eſſe diximus, eo quod palmites eſſent vitis veræ; & quot ſanctos ab initio ſæculi vſque in finẽ, in ea Chriſtus conduxit, quaſi tot palmites in ſe propagauit, ex quibus hæc vinea tota fructificat & creſcit. Idcirco hanc, quam locauit agricolis, non aliam nos intelligere oportet, quàm ipſam eandemque, in qua ſupra conduxit operarios, hora prima, & tertia, & ſexta, nonaque. Et peregrè profectus eſt, non loci mutatione, ſed pro libertate arbitrij dicit, vt vinitoribus daretur facultas interdum operandi. Alioquin Deus vnde abeſſe poteſt, qui complet & circũplectitur omnia, ſicut ipſe ait per Hieremiam, *Ego Deus appropinquans, & non de longe?* Sed huius vineæ parabola ideò alia C videtur quàm illa ſuperior, vel de qua Prophetæ loquuntur, quia vt ſupra oſtendimus, longè aliter figura ipſius introducitur adumbrata. In qua non ſolùm cultoribus vineæ nulla repromittuntur præmia; verum ipſi, ac ſi prophetali Spiritu, ſuo ſe condemnant iudicio. Ad hoc quippè contra eos qui ſuperbè Dominum in templo docentem ſunt congreſſi, hæc parabola introducitur, vt eos reuincat potius exterminatores vineæ fuiſſe, quàm D cultores. Vnde quàm prouidè ſatis, & quàm benè præſens parabola vineæ variatur; ſicut & in quam plurimis locis Scripturarum conſuetudo eſt, vt vna eademque res variè figuretur in parabolis, & ſingulæ ſuis habeant ſingula locis ac perſonis, & temporibus, negotia cauſarum diligentius attributa. Vnde prior parabola vineæ ſimul ab initio ſæculi vſque ad finem omne tempus concludit; operarios in vineam conduxit, nec vllum tamen à conuentione denarij priuat, ſed omnes E quoſcunque conduxit, in fine mercede remunerat ſui laboris. Et ideò non niſi ſolos electos, quos præſciuit & prædeſtinauit, in ea parabola iure vocatos accipimus; qui omnes nouiſſimi ac primi, ſimul in vnitate vineæ laborarunt, vnaque æternitate beatæ immortalitatis glorificantur. In hac verò parabola ipſa eademque vinea commendatur, & cura amplior ac diligentia exprimitur, ſeu quidquid in illa

A prætermiſſum eſt, tam hîc, quàm in Prophetis, ad liquidum deſcribitur. Iuſuper & reprobi operarij vel coloni, qui ad eam excolendam vocati erant, quos aliæ parabolæ prætermiſerant, iſta in perſona Phariſæorum & Scribarum manifeſtè cõdemnant. Propter quod hæc parabola ſic contexitur, quia boni & mali ſimul, olim ab initio legis, ſicut & nunc, mixti erant; vt ea pars vineæ, licet in paucis, B quæ fidem Chriſti receptura erat, incontaminata ad excolendum aliis tradatur colonis; ea verò quæ non ſolùm fructum ferre contempſit, verumetiam ac ſi operarij vineæ, qui ad ſe miſſi ſunt ſeruos peremerunt. Idcirco hæc parabola introducta non latior eſſe videtur, quàm ex eo tempore quo Iudæi tranſlati ſunt ex Ægypto, vſque ad Chriſtum: de qua Dauid canit, dicens, *Vineam de Ægypto tranſtuliſti, eieciſti gentes, & plantaſti eam.* Quæ nimirum vinea non ſolùm & in Ægypto iam erat, verùm etiam ab initio ſæculi propagabatur in ſanctis Patribus & Patriarchis. Sed inde ac ſi in ſexta hora diei tranſlata, eiectis Gentibus, quia infructuoſæ erant, plantata eſt dextera Dei in terra olim Patribus repromiſſa; cuius *vmbra operuit montes, & arbuſta eius cedros Dei, & extendit palmites ſuos vſque ad mare, & vſque ad flumen propagines eius.* In qua nimirum vinea, aliæ fuerunt vites quæ conuerſæ ſunt in amaritudinem, iuxta Hieremiam, vitis alienæ, aliæ quæ placabilem Deo fructum tulerunt. Ex quibus vtriſque partibus ipſe teſtatur Propheta Dauid, quod alia pars eius malè perdenda eſſet, alia verò in melius perficienda, & ſuper filium hominis, ac ſuper montem collocanda. Vnde ex vna earum parte prophetans ac gemens dicit, *Vt quid deſtruxiſti maceriam eius*, vel ſepem, *& vindemiant eam omnes qui prætergradiuntur viam?* Quam ſanè vineam, quia pœnitere noluit, exterminauit aper de ſilua, & ferus depaſtus eſt eam, id eſt, exercitus Romanorum ſub Tito & Veſpaſiano, qui miſſi ſunt ad perdendos malos & peſſimos vineæ colonos; qui non ſolùm vineam ſibi commiſſam excolere, vt fructum ferret Dei, noluerunt; verumetiam ſeipſos de propagine veræ vitis abſciderunt; inſuper & eos qui fructum in vite per fidem manentes ferre curabant, perimere ſemper geſtiebant. De qua profectò vinea, quæ permanſit in vite, orat præfatus Propheta dicens, *Deus virtutum conuertere, reſpice de cælo & vide, & viſita vineam*

Cap. XXI.

Pſal. 79. 9. 11. 13. 15.

CAP. XXI. *iſtam, & perfice eam, quam plantauit dextera* A *tua, & ſuper filium hominis*, inquit, *quem confirmaſti tibi.* Quia in eo & ipſi plantati erant, & confirmati fide, ideo permanſerunt in radice ſuæ pinguedinis. Cæteri verò rami, vel palmites vineæ, quia confracti ſunt, aruerunt. Iſti autem dextera Dei introducti ſunt, ſicut Maria canit ſoror Aaron in cantico; in monte hæreditatis Dei, & plantati in habitaculo firmiſſimo Dei, quod operatus eſt Deus, & non B homo, & in ſanctuario quod firmauerunt manus eius. Quæ bene vinea; perditis & eiectis malis colonis, locata eſt & commiſſa Apoſtolis, vel Apoſtolicis viris. Ad quam omnis natio Gentium, & in qua auctore Deo inſerta eſt, & propagata de vite quæ Chriſtus eſt, in qua Pater eſt agricola, & dilatatur quotidie per vniuerſum orbem. Nam regnũ cœlorum ſæpè præſens Eccleſia dicitur. Dicitur autem & Chriſtus, qui in ea caput eſt, frequenter regnum cœlorum. Vnde cùm illi peſſimi coloni indignos ſe iudicauerunt æternæ vitæ, nolentes Chriſtum recipere; C aufertur ab eis Chriſtus, aufertur & Eccleſia, auferuntur & omnia ſacramenta ſalutis, & datur his qui credunt in Chriſto; tàm Iudæis quàm & ex Gentibus, vt reddant ſinguli fructum fidei temporibus ſuis. Ac per hoc non eſt neceſſe regnum Dei ſolas ſcripturas diuinas intelligere, ſicut nonnulli volunt, vt ab eis liceat de ipſa vinea latius dogmatizare, & nonnulla introducere ſui erroris. Porro vineam D quam Prophetæ degeneraſſe plangunt, quia non permanſerat in vera vite, ideò in hoc loco Chriſtus malos colonos vocat, & transformat parabolam ſuam ad ipſos, vt ipſi non vinea ſed agricolæ dicantur, quatenus de ſe manifeſtè principes ſacerdotum & ſcribæ dictũ intelligant, ſeque proprio condemnent iudicio, & alienos ab hac vinea ſe recognoſcant; vt ſeniores populi qui interrogauerunt Dominum, *In quà poteſtate hæc facis*, & quis tibi dedit hanc poteſtatem, & volebant E in verbo capere ſapientiam eius, ſuperarentur verbis, & ipſi ſe ſuis alligent vinculis, ne vltra ei loqui audeant. Alias autem, quia ſacras ſcripturas dicunt praui dogmatizatores, ipſam viam eſſe, vel regnum Dei quod aufertur à Iudæis. Quomodo aufertur ab eis quod habent, niſi cùm Chriſtus, qui in eis prædicatur, aufertur, imò ne credatur repellitur; omnis intelligentia Scripturarum euacuatur & tollitur ab eis. Et cùm igitur per Apoſtolos transfertur in Gentibus, quibus Eccleſia commiſſa eſt, radicatur in cordibus eorum, & plantatur Chriſtus vitis vera, vt omnes ex eo propagentur, & creſcat in toto terrarum orbe vinea vna, quam bonis & melioribus Chriſtus commiſit agricolis, qui reddant ei fructum multiplicem temporibus ſuis. Quibus ita dictis contra eos qui dicunt ex vinea neminem poſſe perire; & aiunt non ſolùm in hac parabola nullam culpari vitem, verumetiam ſalua melioribus committitur colonis. CAP. XXI.

Tandem redeamus ad ordinem ipſius parabolæ, quoniam quidquid ædificatum dicitur in ea totum auguſtius hodie cernitur in Eccleſia. *Et ſepe circumdedit eam*, inquit, id eſt, muro Hieruſalẽ, vel melius Angelorum cuſtodia. Angelos enim illis præfuiſſe ad cuſtodiam nemo qui dubitet, cùm in multis locis Scripturarum ſit oſtenſum. Vnde vt ipſe Ioſephus narrat, cùm iam deſtruenda eſſet miſera ciuitas, & populus obſeſſus, vocibus in ea clamaſſe, Transeamus ex his ſedibus. *Et fodit in ea torcular*, altare ſcilicet in quo omnia eorum eliquabantur vota. Vel etiam hoc propter illa torcularia dicit, quæ in titulis trium Pſalmorum prænotantur; eo quod in his myſteria Dominicæ paſſionis & Eccleſiæ ſacramenta præmonſtrantur. Non enim fuit populus Iudæorum ſine preſſura tentationum, neque ex toto ſynagoga eorum ſine feruore Spiritus ſancti. Quæ torcularia cùm in Eccleſia ſint tranſlata, repleuerunt muſto Spiritus ſancti corda credentium; cuius feruore cùm eſſent potati, ebrij dicebantur & pleni muſto. Inde igitur eſt quod Prophetæ & Sancti omnes ſancto feruentes Spiritu afficiebantur ardore charitatis, de quorum paſſionibus & preſſuris benè dictum eſt, quod *vino torcularia redundabunt.* Alioquin Sancti omnes, niſi iſto ebrij eſſent muſto, nunquam talia tantaque ferrent ſponte, quæ pertulerunt, quos Spiritus ſanctus mundabat. Et benè dictum eſt, quia *fodit in ea torcular*, eo quod interior vbertas fructus gratiæ, niſi haberet latius in charitate corda defoſſa, non eſſet quod flueret tanta vini exuberantia. Ad hoc quippè defoſſum eſt torcular, vt ex preſſura tribulationis ebrietas amoris & muſtum æternæ dulcedinis copioſius ac latius fluat. *Et ædificauit turrim.* Haud dubiũ quin tẽplum, de quo dicitur per Michæam, *Et tu turris gregis nebuloſa filia Sion ad te venias poteſtas prima.* Sed fortè melius

Prou. 3. 10.

Micheæ 4. 8.

Cap. XXI.

lius verticem legis, & intelligentiam de Chriſto eſſe dicimus, quoniam omnis ſpeculatio legis, & fortitudo contra hoſtes in ea eſt; vnde benè ad eum oramus, *Eſto nobis domine turris fortitudinis, à facie inimici*, quoniam de ipſo, & in ipſo, eſt omnis contemplatio noſtra, ne capiamur ab hoſtibus, & ipſe omnis fortitudo & refugium, & protectio noſtra. Quem quia Iudæi reiecerunt capti ſunt ab, hoſtibus, & ſubuerſa ſunt eorum torcularia, ſepes quoque ab eis ablata. Quam ſanè ſepem vineæ extrinſecus circumpoſitam, ipſas ſcripturas iuxta litteram eſſe, quidam dixerunt, eo quod quaſi murus aut ſepis claudant à foris quæ intus ſunt, ne videantur fructus vineæ, qui ſunt in abſcondito. Porrò ſeueritas legis, & graue iugum, torcular ab eis accipitur. De quo iugo vel preſſura Apoſtolus dicit, quod nec nos potuimus portare, nec patres noſtri. Turrim verò vt dixi ædificatam in ea, aſcenſum ſcripturarum habentem, eminentiam & altitudinem intelligentiæ, ſuper vineam ipſam, & ſuper ſepem, & ſuper torcularia, quod eſt verbum de ipſo Deo, & de diſpenſatione Chriſti, & Templum diuini ſenſus, quod conſtruitur in eo; quia quicunque in Chriſti protectione ſubſiſtit, nunquam facilè vulneratur, nunquam ab hoſte incautè decipitur. Sed miſeri Sacerdotes & Scribæ, qui nec ex torcularibus Prophetarum, in quibus gratia ſancti Spiritus fluebat, muſtum hauſerunt defecatæ vindemiæ, neque aſcenderunt altitudinem legis & Prophetarum; ex qua velut ſpeculatores Chriſtum venturum proſpicerent, & ſpecularentur quæ ventura prænunciabantur in eis.

CVM *autem appropinquaſſet tempus fructuum, miſit ſeruos ſuos ad agricolas, vt acciperent fructus eius. Agricolæ autem apeius, alium ceciderunt, prehenſis ſeruis alium occiderunt, aliumverò lapidauerunt.*] Dederat enim eis præcepta operis, & inſtituerat culturam vineæ, vt fructum perceptorum in ſe exhiberent. Ipſi verò nullum exhibentes fructum vineæ ſeruos Domini ſui perimerunt, & ideò benè *tempus fructuum* poſuit, & non prouentum. Nullus enim fructus iuſtitiæ in eis exſtitit, nullus in Chriſto, qui eſt vitis vera, profectus fidei. De qua profectò vinea ipſe ait, exſpectaui vt faceret vuas, fecit autem ſpinas. Itaque non lætitiæ vino, non ſpiritali muſto torcularia eorum reddundarunt, ſed cruentum Prophetarum ſanguinem fuderunt. Et notandum quod patrisfamilias eſt ſolius, cognoſcere verè tempus fructuum, quando vniuſcuiuſque hominis appropinquare debeat, vel quando adhuc longius eſt tempus. Quod ſatis conſiderare oportet per ſingulas ætates, non ſolùm temporum, verùm etiam & hominis. Vnde conſiderare oportet ex quo vocatus eſt vnuſquiſque, & diſcutiendum eſt tempus fidei noſtræ, vt poſſit videre quilibet noſtrûm, quantum vel qualem ferat fructum ſecundum tempus ætatis ſuæ, & incrementa fidei; ne fortè cùm debeat aliquis eſſe magiſter, ſecundum maturitatis tempus, iterum opus habeat doceri, qualia ſint elementa principij eloquiorum Dei; & cùm oportuerit iam quaſi vua præcoqua matureſcere muſtûque proferre, & iocunditatem ſancti Spiritus exhibere, tum primùm turgeſcat in gemmam. Inde igitur eſt quod cùm deberent quidam, quantùm ad tempus diſpenſationis Dei, & ſecundum vocationem ſuam, iam fructus afferre vbertatis, vt omninò non habeant; aut cùm deberent habere perfectos, habeant extra tempus florentes, & non in tempore ſuo aceruos. Sed paterfamilias nouit pro certo quando debeat eſſe tempus vindemiæ, & quando exigendus eſt fructus ſingulorum. Et ideò ait de illis, *Cùm appropinquaſſet tempus fructuum*; quia longè diu erat, quando per Moyſen legem acceperant, multiſque Dei beneficiis eruditi, iam tempus erat vt fructum fidei de Chriſto & de Deo patre ſaltem in tempore Prophetarum redderent, quam & ipſi abundantius atque perfectius annunciabant. Sed illi infidelitatis iugo depreſſi, alium ceciderunt, ſicut Michæam, quando percuſſit eum Sedechias filius Chanaan in maxillam pſeudoprophetæ, & iuſſit ne prophetaret; alium occiderunt, ſicut Zachariam, inter templum & altare; alium lapidauerunt, ſicut Nabuthan, cuius etſi nullum accepimus propheticum verbum, accepimus tamen in eum propheticũ factum; quia multos pro hac vinea futuros Martyres proprio ſanguine prophetauit. Sed & Hieremiam multis excruciauerunt tormentis, quem demum in lacu miſerunt. Iſaiam quoque facilius per medium ſecarunt, à vertice capitis vſque ad ima, quàm eius fidem, eiuſque conſtantiam diſrumperent. Eò

Cap. XXI. igitur factum eſt, quia tempus fructuum A inſtabat, vt complures alios ſeruos ad accipiendos fructus deſtinaſſet, vt acciperent fructus vniuſcuiuſque vitis. Nemo igitur eſt, qui ambigat, ſeruos Prophetas dici, qui ad eos quàm ſæpè miſſi ſunt. Sed fortè dicit aliquis, quod Prophetæ non ad accipiendos fructus miſſi ſunt, quinimò vt operarentur ipſi, & excolerent vineam, operarij potius ſunt dicendi. Videamus ergo ſi poſſumus dicere, quia ſpiritales fructus & diuinas oblationes Deo Patri ac Filio, iam tempus erat, in lege e- B docti Iudæi, vt perſoluerent in fide, maximè Leuitæ & Sacerdotes, atque Principes populi, qui coluerant vineam, & dominabantur eorum. Ad quos tranſmiſſi ſunt Prophetæ, vt acciperent perfectam intelligentiam eorum, de Patre & Filio, etiam & de Spiritu ſancto; necnon & omnia rectæ fidei opera, quæ in lege, tàm ſignificandæ quàm agendæ vitæ, tradita ſunt, & offerrẽt ea quaſi ſacerdotes, Deo. Et quia iam tempus vindemiæ permaturum erat, vt ab ipſis acciperent vberta- C tem ſpiritalium rerum fructus, & plenam notitiam deitatis; miſſi ſunt ità vt & ipſi operarij eſſent vineæ perfectiſſimi, & fructum ferrent vberrimum, ac ſi palmites veræ vitis. Deinde peremptis paucioribus, Paterfamilias miſit plures prioribus ad eoſdem vineæ colonos, & fecerunt eis ſimiliter. Plena eſt ſcripturarum ſeries veteris teſtamenti, quod innumeros occiderunt Prophetas. Sed & Paulus eorum deſcribit agones, quod per D fidem vicerunt regna, & cætera quæ in eo leguntur. Ergo quod plures rurſus ad eos mittuntur, nimia bonitas eſt, & infatigabilis patientia. Qui cùm poſt tanta beneficia, ſine exactione Dei, & Prophetarum admonitione, debuerant Domino iuſtitiæ ſuæ, & fidei de Chriſto, tributa ac bonorum operum perſoluere debita, reddiderunt mala pro bonis. Nec tamen ſic credentibus illis, cùm debuiſſet magis pro contumeliis ſeruorum quæ intulerant, iraſci, mittit adhuc plures; minores ſcilicet Prophetas, ſimul cum maioribus, quos penè vno in tem- E pore aggregauit pariter cum ſacerdotibus & Leuitis. Quibus interfectis, ita vt Hieruſalem (teſte Propheta) repleretur ſanguine, propter bonitatem & nimiam patientiam ſuam, vt vel ſic eos vinceret per clementiam; miſit eis filium ſuum. Et hunc non quaſi ad obnoxios,

ſententiam pœnæ baiulantem, ſed miſericordiam veniæ poſt tot ſcelera, poſt omnia damna fructus, poſt inſolentiam prauitatis, adhuc eis locum pœnitentiæ ſeruans. Et dicit ita, *Forſitan verebuntur filium meum.* Vult ergo eos magis confundi, ac revereri, quàm punire. Alioquin pro tantis iniuriis vltio culparum inferenda iam erat. Sed benigniſſimo Deo ſufficit ſola vindicta pudoris ad veniam, & ſola perfecta conuerſio ad indulgentiam. Nam omnis iniuria ſeruis illata ad Domini reſpicit contumeliam. Tamen mittit filium ſuum, non adoptiuum; non alicunde quàm ex ſe genitum, ſed proprium, qui poſſidet quæ Patris ſunt à natura, dicens, *Forſitan verebuntur filium meum.* Hoc quippè dubitantis prouerbium, non de ignorantia venit, neque ex vlla dubietate præſcientiæ Dei. Quid enim neſciat Paterfamilias, præſertim cùm hoc loco Deus Pater intelligatur? Sed ideo ambigere dicitur, vt libera eis voluntas reſeruetur, & gratia offeratur. Vnde arguendi ſunt hæretici, qui dicunt filium ignorare, eo quod ait diem nouiſſimam neminem ſcire niſi Patrem. Dicit enim quod diem illam nemo nouit niſi ſolus Pater, & cui ipſe voluerit eam reuelare, & tamen in nullo Filius minor Patre prædicatur, neque in poteſtate, neque in ſcientia, neque in vlla alia re. Idcirco ſicut ibi ad aliquid ſe neſcire dicit filius; ita & hîc ad aliquid Pater dubitare creditur. Propter quod & ſententiam temperat, non vt ignoret quod futurum erat, ſed vt introducat modum loquendi, ſicque eos ſuo capiat iudicio quibus loquitur, & præſtet, ac ſi humano eloquio, locum conuertendi. At verò hæretici quidquid hoc loco pro parte reſponderint, totum reſponſum intelligant & pro filio, qui ſe dicit ignorare conſummationis diẽ. Niſi fortè alio ſenſu hæc quæſtio iſta ſoluatur, vt alij ſint ex Iudæis qui reueriti ſint filium Dei, & alij coloni illi, qui dixerunt, *Hic eſt hæres, venite, occidamus eum.* Et tamen quaſi de omnibus dicit Iudæis, quòd occiſuri ſint eum, cùm non omnes Iudæi occiderint Chriſtum, ſed tantùm qui ſecundum carnem fuerunt ſerui Iudæi; ita & hîc totum pro Patre fortè ponitur, *Reuerebuntur filium meum,* quaſi omnes eum ſint reueriturі, cùm non omnes eum receperunt, ſed pauci qui Cap. XXI.

Cap. XXI.

Spiritu ſancto ſunt illuminati, & crediderunt in eum. Et ſic generaliter quaſi de omnibus dicit, cùm non omnes fuerint, ſed pauci qui reuerentiam fidei ei præſtiterint. Vtrumque ergo ſenſum ideò protulimus, ne alicui videatur Deus Pater neſciſſe. Quia iuxta præſentem textum Euangelij nequaquam Iudæi videntur eum reueriti. Sed & dicere aliud eſſe factum, quàm quod præſcitum eſt, aut non præſcire patrem potuiſſe, impium eſt ſentire. Nam hoc quod dictum eſt, *Hic eſt hæres, venite, occidamus eum*, in illis impletum eſt, qui videntes Chriſtum, & cognoſcentes eum filium Dei, nihilominus occiderunt eum. Non enim hoc dixerunt illi qui reueriti ſunt, & crediderunt in eum, ſed illi peſſimi & obſtinati. Non quod neſciſſent eum Patrisfamilias Dei eſſe filium, ſicut quidam incautè affirmant, ſed inuidia cæcati, & faſtu ſuperbiæ; atque concupiſcentia rerum obfirmauerunt faciem ſuam, ſicut & fratres Ioſeph, ne eum fratrem agnoſcerent. Agnoſcunt quidem, ſed ſomniatorē eum vocant, vnde & eis liuor natus fuerat, ſicut & iſti blaſphematorem Chriſtum, & quod Beelzebub omnia fecerit miracula, quæ Deifica nemo qui ſanus eſt, negat. Vnde & iſti licet obcæcati furore ſæuirēt, dicebant ad alterutrum. Nonne hic eſt Chriſtus? Ad quos alij, veritati reſiſtere geſtiētes, reſponderūt, Chriſtus cùm venerit, nemo ſciet vnde eſt. Hunc autem ſcimus vnde ſit. Hoc quippè magis ex negatione veritatis aſſeuerabant mentientes, quàm ex ignorantia Prophetarum, qui omnia de illo quæ futura erant, & vbi naſceretur, & vnde, vel quomodo, luce clarius præmonſtrarunt. Sed ſigna & prodigia videntes, intellexerunt eum eſſe Chriſtum, quem confiteri noluerunt, ſed moliebantur magis eum occidere, quem credere detrectabant. Sicut Herodes impiiſſimus, cùm didiciſſet à Magis natum eſſe regem Iudæorum, inde acrius inflammatur, & molitur extinguere, quem ex Dei oraculis didicit repromiſſum. Conſtat igitur principes ſacerdotum & ſeniores populi Chriſtum cognouiſſe, quia filius Dei erat, & ſi ſanctum neſciebant, ſed nihilominus auſi ſunt eum occidere, ſicut & Herodes pueros. Alioquin ſi non crediddiſſet, quia Chriſtus erat rex Iudæorum futurus, nequaquam omnes occidiſſet infantes, ſecundum tempus quod didiciſſet à Magis. Sicut & duricordes Iudæi cognouerunt quidem tam ex prophetia, quàm ex miraculis, ſed quaſi ſi non cognoſcerent; obfirmauerunt ſe, & noluerunt diuulgare in populo quod Dei filius eſſet; neque vt ſermo eorum vel aſſenſus ad plebem perueniſſet. Nec mirum; cum & adhuc hodie qui diſparſi ſunt & eiecti, duriores ſint, ne veritatem de Chriſto ſecundum ſcripturas poſſint recipere, quàm lapides. Vnde & illi nimio obfirmati odio, eiecerunt eum extra vineam, & occiderunt. Hinc itaque Apoſtolus ait, quod extra portam Dominus crucifixus ſit, id eſt extra Hieruſalem in monte Caluariæ. Quoniam quantum ex ipſis fuit, alienum eum eſſe iudicauerunt coloni peſſimi à vinea, id eſt, à populo Dei, quando ſententiam mortis contra eum tulerunt. Sed benè eiectus eſt extra illam vineam, quæ fecit ſpinas; & ibi occiſus, vt ſuſcipientibus ſe gentibus, alijs vinea locaretur agricolis.

Cùm ergo, inquit, *Dominus venerit vineæ, quid faciet agricolis illis?*] Interrogat eos Dominus, non quod ignoret quid reſponſuri ſint, ſed vt ipſi propria reſponſione dānentur. Verùm ipſi cur eum occiderint, inter cætera teſtantur, *Hic eſt hæres*, inquiunt, *venite occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius.* Hoc quippè etſi non voce, corde tamen dixerunt. Maximè tunc quando intrauit in templum, & omnes vendentes animalia diuerſi generis, quæ ad ſacrificium vendebantur, foras eiecit. In quibus ſacerdotes auari lucri gratia inflammabantur. Tunc præcipuè, quantum videtur, firmauerunt eum occidere, fortè dicentes intra ſe: Si populus aut nos iſtum habuerimus in Deum, neceſſe eſt vt dimittatur omnis conſuetudo hoſtiarum, quam ad præſens iam conatur deſtruere, & ceſſabit iſta religio quæ ad noſtrum pertinet lucrum, & humiliabitur ab iſto gloria noſtra; ſed & cultus peribit Templi, qui ad gloriam ſeruatur Dei, & populus iſte qui offerunt ea iam non erit in noſtra ſubiectione, neque Templum & hoſtiæ noſtra poſſeſſio, ſed huius erit hæreditas vniuerſa. Vnde occidamus ipſum, & omnia quæ ipſe ſua dicit eſſe, & patris, erit noſtra hæreditas, vt ſicut hodie, ità & ſemper ad noſtrum omnia pertineant lucrū, & ad noſtram pertineant gloriam. Hoc quippè eſt dicere, noſtra erit hæreditas. Sed ipſi à ſapientia Dei ſapienter concluſi, longè aliter de ſe reſponderunt in-

Cap. XXI. terrogati, ſua iam conſcientia prædamnati. Aiunt enim illi, *Malos malè perdet, & vineam ſuam locabit alius agricolis*. Porro quod dixit aiunt illi, non pluralis eſt nominatiuus, vt ad illos referatur, ſed ſingularis eſt datiuus quod ex Græco aut ω manifeſtius intelligitur; nequaquam illorum eſt quod verum reſponderunt, ſed Dei nutu factum eſt, vt ipſa Veritas violẽtiam eis inferret ne poſſint eam celare. Sicut nec Caiphas ſacerdos, qui non ex ſe dixit

B

Ioan.49.51 verum, ſed *cùm eſſet Pontifex anni illius, prophetauit:* Ita & iſti, non ſua ſponte prophetauerunt contra ſe, ſed Dei nutu, vt dixeram, quod tollenda ab eis eſſent omnia eloquia Dei, quæ de Chriſto erant, & in Gentibus Chriſtus & omnis relligio, & cultura ſeruitutis Dei, illis abiectis transferenda. Vt ſingulæ Gentes ſinguli que homines faciant fructum boni operis in tempore ſuo. Interea quia longè aliter Lucas narrat, euidens quæſtio generatur, quod ſacerdotes hoc non dixerint, *Malos malè perdet*, ſed Dominus, & hoc cùm dixiſſet, dicunt illi, abſit. Intel-

C

lexerunt enim ſecundum Lucam quod contra eos diceret, idcirco mox contradicunt ſententiæ Chriſti, & aiunt, abſit. Quæ nimirum quæſtio duobus modis ſoluitur, vt vterque Euangeliſta verum dicat, & ſinguli ſenſus eorum vnam expleant controuerſiam ſacerdotum. Vna ſiquidem earum intelligentia perfacilis eſt, ſi reſpicias ad eos in plebe qui dicebant,

D

Ioan.7.12. *Quia bonus eſt*, & ad eos qui dicebant, *Non, ſed ſeducit turbas*. Quia in eiſdem turbis duæ partes erant, vna quæ fauebat Chriſto, quibuſlibet ex cauſis, alia quæ contradicebat. Et ideo hoc loco fuerunt, qui reſponderent interroganti, *Malos malè perdet*; & ſi non alij fortè illi qui clamauerant, *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Iterum fuerant quidam, qui verbis Domini contradicentes, reſponderunt illud quod Lucas ait, abſit. Porro alio modo, quod nutu Dei, quamuis nollent, vt dixi, in prophetia dixerunt, Malos malè perdet, corde verò contra dixerunt, Ab-

E

ſit. Vnde vnus Euangeliſtarum dixit illud quod in corde geſſerunt. Sicut dicitur in

Pſal.61.5. Pſalmis, *Ore ſuo benedicebant, & corde ſuo maledicebant*. Habet enim omnis homo ſcientiam boni & mali; & ideò iſti, quidquid horum dixerunt, aliud contra dixerunt, vnde & cogitationibus eorum ſecundum impietatem ſuam interrogatio erat. Quia etſi verbis dixerunt, abſit, conſcientia confeſſi ſunt, quia, *Malos malè perdet*. Frequenter autem Scriptura cogitationes Cap. XXI. cordis ſic exponit quaſi dicta ſermonis. Vnde Iob, dicit impius Deo, diſce de à me, vias tuas noſſe nolo. Et alibi Propheta, *Dixerunt, non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob*. Sic & in aliis quamplurimis Pſal.93.7. locis. Alioquin videtur eſſe contrarium, quia intellexerant contra ſe dictas eſſe parabolas; ita vt vellent eum mox tenere, vt corde & ore conſentirent quæ dicebantur. Vnde illis non acquieſcentibus, aliud adhuc introducit ſcripturæ teſtimonium dicens, *Nunquam legiſtis*, ac ſi diceret: quod ſi parabolam meam non intelligitis, aut non vultis eam recipere, vel iſtam Scripturam, quæ in prophetia vobis data eſt, reuoluite, cui contradicere non poteſtis, *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli*. Nam ſi illi ſupra acquieuiſſent, vt dicerent dignos ſe eſſe pœna, non videtur fuiſſe neceſſe iſtud proferre. Nunc autem eos quos dixerat agricolas ædificatores domus vocat; & benè, quia ipſa vinea, teſte Propheta, domus Iſraël erat. Ac ſi diceret eis, quia vos ædificatores eſtis domus, quare non cogitatis in cuius ædificij angulo ponendus ille lapis ſit, de quo Propheta dicit. Nam vos ædificatores domus, reprobatores inuenti eſtis huius lapidis. Nunquid in veſtra ponendus eſt ſtructura, qui reprobatur à vobis? Non vtique, ſed in alio ædificio, & in angulo duorum populorum, vt vna ſit domus, ſicut & à vobis tranſlata vna eſt vinea, vnaque Eccleſia. Quod ſi aliud ædificium futurum eſt, veſtra ædificatio contemptibilis eſt. Quæ nimirum cõſtructio verſus, iuxta litteram videtur ſolœciſmus eſſe, ſicut illud, vrbem quam ſtatuo veſtra eſt, pro eo quod debuit dicere vrbs. Sed hoc genus eſt locutionis in Scripturis diuinis, eo quod oportuit dicere, lapis quem rebrobauerunt, ipſe factus eſt in caput anguli, vt duas in ſe coniungat parietes. Quia illi, ſi eſſent ædificatores probabiles, nunquam huiuſmodi lapidem reprobaſſent. De quo ſanè lapide Eſa.28.16 Iſaias dixerat, *Ecce pono in Sion lapidem in fundamentum, lapidem electum, pretioſum, angularem, & qui crediderit in eum non confundetur*. Ipſe namque eſt lapis adiutorij, lapis quem erexit Iacob in ſignum, & perfudit oleo; quoniam perunctus eſt oleo Spiritus ſancti præ participibus ſuis. De quo lapide Petrus quoque loquitur confidenter ad Iudæos: Iſte lapis qui rebrobatus eſt à vobis ædificanti-

Cap. XXI. bus, qui factus eſt in caput anguli. Quoniam & angularis eſt lapis iſte, & fundamentum Eccleſiæ. (Iſa. 117. 22) *A Domino*, inquit, *factum eſt iſtum, & eſt mirabile in oculis noſtris*. Hæc vox eſt Sanctorum confeſſio; quod ab homine, neque humana virtute factum eſt, ſed potentia Dei & virtute Patris, & ideò eſt mirabile non in conſpectu infideliū, ſed in oculis omniū eorum qui credentes illuminati ſunt per fidem. Quod mirabile præ omnibus miraculis (B) mirabilius eſt, vt Deus homo fieret, & ipſe lapis creſcendo iuxta Prophetam, omnem terram impleret; qui cœleſtia ſimul & terrena iungeret, duaſque leges in ſe vno colligeret. Et ideò valdè mirabile eſt in oculis Sanctorum, quorum vox iſta eſt, quia caput eſt cœleſtis ædificij, & fundamentum domui donatum à Deo Patre. *Ideo*, inquit, *auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius*; de quo iam ſupra ſatis diximus, niſi quod diligentius perſcrutandum eſt quod ait, dabitur aliis agricolis qui reddunt ei fructum tempori- (C) bus ſuis. Quia nemini datur regnum Dei, id eſt, myſteria verbi Dei, niſi facientibus fructum in eo, & ex eo. Quod ſi ita eſt, nemini datur qui peccat. Hinc forſ dicturus eſt aliquis. Si nemini datur regnū Dei, niſi facienti fructus eius, quomodo illi populo datū eſt, à quo ablatū eſt, quia fructū eius non fecit. Sed conſiderandū, quia ſupra illi populo non eſt dictum, dedit eam colonis, ſed, locauit, vel ſicut melius in Græco habetur, tradidit eam agricolis. Hic autem aufertur, ait, & da- (D) bitur aliis agricolis. Quod ſi ſupra ità dixiſſet, dedit, quemadmodum, locauit, vel tradidit, indiſſolubilis eſſet quæſtio. Nunc autem dabitur dixit, quia quod datur gratis intelligitur datum, quod verò locatur vel traditur, non omnino gratis datur, neque quaſi electis vel fidelibus tradidit vel locauit, ſicut quibus gratis dedit cum iudicio electionis, & non ex merito ſuæ virtutis, vt ſint iuſtitiæ Dei ſubiecti, & non ſuis operibus ex lege iuſtificati. (E) Quia talis iuſtitia habet meritum, ſed non ex Deo. Sequitur,

Et *qui cecidit ſuper lapidem iſtum, confringetur, ſuper quem verò ceciderit, conteret eum.*] De ſeipſo dicit, quia ſe vult intelligi poſitum in fundamentum totius Eccleſiæ. Quod aliud eſt offendere Chriſtum per mala opera, & aliud negare Chriſtum, & à ſe repellere. Vnde qui peccator eſt,

(A) & tamen in illo credit, cadit quidem, ſed ſuper lapidem, & ideo confringitur ad pœnitentiam, ſed non omninò conteritur penitus ad interitum, quia ſeruatur alliſus contritione cordis, ad indulgentiam ſalutis. Super quem verò ille ceciderit, hoc eſt, quem lapis ipſe repulſus à corde oppreſſerit, id eſt, qui Chriſtum negauerit, ſic conteret eum vt nec teſta quidem remaneat, qua hauriatur puſillum aquæ, vel in qua portetur igniculus de incendio. Quidam tamen volunt, eos qui ſuper lapidem ceciderint, intelligi qui propter Chriſtum corpora ſua in mortem tradiderunt, id eſt, ſuper ipſum occubuerit & confringatur caro & oſſa eorum. Super quos verò Chriſtus ceciderit, id eſt, qui eum penitus negauerint, vt dixi, veniet illis deſuper in iudicium, cum pœna perditionis. Et ideò dixit, conteret eos; vt ſint impij tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. Nōnulli verò textum ſequentes & circunſtantiam lectionis, dicunt Gentes eſſe, quæ ſuper Chriſtum alliſæ ſunt, & benè de ſuperbia ſua ceciderunt ſuper eum, & confractæ in humilitatem vt ſaluarentur. Quia cùm ſic ceciderit iuſtus, non contereretur, quia Dominus ſupponit manum ſuam. Super quem verò ceciderit, id eſt, ſuper Iudæos, qui eum à ſe expulerunt, conteretur; & ideò ſic contriti ſunt & comminuti cùm venerit ad iudicium, vt nihil aliud ſuperueniet eis, niſi repentinus interitus. Magnus eſt ergò iſte lapis & fortis. Et ideò quicunque ſuper eum cadit & percutit eum, ipſe ſe collidit & confringit; lapidem verò Chriſtum nemo lædit; ſe quidem corrumpit, quia ſuper lapidem peccator cadit. Et non lapis eum tantùm confringit quia benignus eſt, quantum ipſe ſe allidit ad lapidem. Quia non ſecundum ſe quod lapis eſt fortis, frangitur aliquis, ſed ſecundum quàm fortiter ipſe ceciderit. Fortiter autem cadit, quod cadit aut propter pondus proprij oneris, aut propter altitudinem, qua quiſque altius fuerit ſublimatus. Vnde non omnis caſus æqualiter ruentem confringit, ſicut nec æqualiter omnes iuxta Apoſtolum, ſuper fundamentum quod Chriſtus eſt, ædificant. Et ideò perpendat vnuſquiſque quantum & vnde cadit, & quod cadit. Quoniam aliter cadit per humilitatem, vt reſurgat, & aliter ille vt confringatur, & malè fractus iaceat. Tamen dum ſuper fundamentum, id

Cap. XXI. eſt, ſupra petram, quæ Chriſtus eſt, quiſque cadit non ſic confringitur, vt non potens ſit figulus luti de eiſdem teſtulis vas rurſus formare in honorem, niſi fortè obduruerit aliquis, ne bitumen recipiat charitatis, & ne molleſcere poſſit rurſus ad ablutionem peccati. Cæterum ſuper quem lapis cadit, non quæritur quàm graue fuerit quod oppreſſum eſt ſubtus, aut quàm leue, ne aut de alto, aut de humili, quia totus conteritur. Et ideò fortè Chriſtianus peccans non tantùm perit, quantum poteſt eum perdere Chriſtus, vel quantæ virtutis Chriſtus eſt, ſed quantum ſe ipſe ſecundum opera ſua perdiderit. Idcirco cogitet Chriſtianus, dum tempus, & ſuper petram eſt, quo pondere peccatorum premitur, vel quàm de alto, id eſt, de quo gradu cecidit; vt puta ſi clericus eſt aut continens, ſi ſacerdos eſt, aut Leuita vel Monachus, ſi vidua eſt vel virgo. Similiter & magnitudo peccati vel enormitas conſideranda eſt. Quia, ſicut dixi, tantùm vnuſquiſque confringitur, quantò amplius grauius peccauerit. Qui autem non de alto honoris gradu cecidit, neque de pondere grauioris peccati ſuper Chriſtum, neque arena delictorum grauatus fuerit, interdum talis non læditur, non multum læditur, quia quotidie in oratione precibus purgatur. Sed quia prolixitas libri finem poſtulat, orandus eſt Deus iugiter, vt qui nobis intelligere dedit periculũ noſtrum, ipſe cauere concedat, ne aut de alto iam vltra ruamus, aut grauiùs peccemus deinceps, vel multiplicius minimis quotidie grauemur delictis. Imò ea quæ admiſimus, iugiter deflendo tergamus; quatenus per ipſum Chriſtum, qui eſt lapis viuus, renouemur, ac ſolidemur in melius, vt per ipſum & in ipſo inter eius membra connumeremur. Vt in Chriſto, de quo, & in quo, eſt finis libri, in ipſo & per ipſum ſit deinceps finis peccati, & origo totius boni.

PROLOGVS LIBRI DECIMI.

NEMO Euangeliſtas cùm legit æſtimet eos de Chriſto aliquid falſum finxiſſe, vt multi Iudæorum calumniantur; neque aliquid ei plus tribuiſſe, quàm ſe veritas habet, vt quidam paganorum mentiuntur; neque quamuis inter ſe verbis diſcrepare videantur, ſenſu A in aliquo ſibi contraria protuliſſe, vt plurimi veritatis inimici ſenſerunt: quoniam vnus in eis ſpiritus fuit, vna & perfecta ſcientia de Chriſto, & vna fides. Quod vt plenius poſſis cognoſcere prudens lector, quàm concorditer dixerint, quàm conſonè, licet in multis variando verbis, ob diſpenſationem Sacramentorum Dei, nonnulla etiam prætermittendo, ſeu propria dicendo, vel poſtponendo aliqua, interdum anticipando vel recapitu- B lando plurima, hæc omnia viciſſim quæ contraria videntur indoctis vel ineruditis, velim legas beati Auguſtini libros quatuor, quos edidit de concordia Euangeliſtarum; in breui fortè, ſenſum eorum poteris dinoſcere ad plenum, quanta vnitas in eis ſit, quantaque ſententiarum cõcordia, quanta virtutum harmonia, & ſplendor varietatis; quantuſque ornatus dictorum, nec non & multiplicatio ſenſuum, & claritas ſermonum. Ita vt ex eo quod variant diuinior ſenſus intelligatur C ineſſe illis, & affluentia Spiritus ſancti vberior. Quia etſi quatuor ſunt Euangelia, vnus eſt fons ſurgens de terra ex qua veritas orta eſt, qui omnem irrigat terram & paradiſum à principio primæ creationis Dei. Ipſeque diuidit in quatuor fluminum capita, & inebriat totum quadratum orbem ſuperfundens omnia. Et ideò non poſſunt, vt praui homines conantur aſſerere, inter ſe eſſe diuerſi, quia ab vno fluunt fontis impetu, nec aliunde manare probantur quàm de Paradiſo Dei, vnde D iſta iuſtitia cæleſtis de cœlo proſpexit, & ad nos vſque venit, quia iuſtificamur omnes. Conſtat igitur, quia non poteſt eſſe diuerſum quod eſt vnum. Nam & ipſi priuſquam nati eſſent in carne, in Paradiſo, id eſt in cœlo, viſi ſunt; per quos ac ſi per viuos Chriſtus huc illucque fluit. Vnde & poſtea à Ioanne, cùm eſſet ipſe vnus ex eiſdem, in cœlo viſi ſunt ac ſi quatuor animalia; vbi cùm darent illi gloriam & honorem & benedictionem ſedenti ſuper thronum, viginti & quatuor E ſeniores procedunt mittentes coronas ſuas, & adorant viuentem in ſæcula ſæculorum. Quod ſi in cœlo fratres mei viſi ſunt, & ad voces eorum dicitur ſurgere illius æternæ curiæ ſenatus, id eſt omnis ordo prædicatorum, & adorare viuentem in ſæcula ſæculorum, quantò magis nos audire oportet & in eorum vocibus intendere, quia non ſunt diuerſæ neque diſſonæ, quoniam vnus in eis ſpiritus vnuſque fons. Et ideò communiter vnum dicunt;

vnumque ſapiunt, quia ipſi nihil aliud ſunt quàm organum Spiritus ſancti. Verùm quia riuus non aliunde fluit quàm de fonte; idcirco non ſunt audiendi, qui aſtruunt Chriſtum potius ſua per ſe ſcribere geſta debuiſſe, quàm per tales qui nec inter ſeipſos ſibi ad inuicem conueniunt, cùm illi nihil aliud ſcripſerunt, quàm quæ ille oſtendit & dixit. Neque puto dicendum, quod ipſe Chriſtus de ſe ſcribere noluerit, & non fecit, quandoquidem membra eius, id eſt, manus & digiti corporis ſcripſerunt, quod dictante capite Chriſto, ipſi intus audiebant. Nam certum eſt quod quidquid ille de ſuis factis & dictis nos legere voluit, hoc ſcribere Spiritus Deus ſuis manibus imperauit. Quapropter hoc vnitatis conſortium, & in diuerſis officiis concorde membrorum ſub vno capite Chriſto miniſterium, quiſquis rectè intellexerit, non aliter accipiet, iſtis vnum narrantibus, qui ad hoc ante mundi conſtitutionem præordinati ſunt in Euangelio hoc quadripartito, quàm ſi ipſam manum Domini, quam in proprio corpore ſuo geſtabat, ſcribentem conſpexerit. Et ideo ratio eſt vt ſicut ante thronum Dei ad vocem eorum viginti & quatuor ſeniores procedunt & adorant: ita & nos conſona voce demus honorem Deo & laudem ac gloriam, & adoremus viuentem in ſæcula ſæculorum, qui reſurrexit à mortuis, & venturus eſt ad iudicium; in quorum vocibus, quia multa nobis de Deo, & ineffabilia reſerata ſunt ſacramenta; nemo de his dubitet quæ Spiritus ſanctus per eos Eccleſiis dictauit; nemo etſi aperta videntur quæ dicunt, totum ſe intelligere præſumat, quod ab eis eſt promulgatum. Non vili quidem, vt quidam æſtimant ſermone, ſed diuino, in quo non eloquentia, ſed virtus renitet ſapientiæ. Interea tamen, quamuis & ego tanto indignus videar opere, nec intelligam, mallem ſuauis eſſe ſententiis & efficax intellectu, quàm facundus in verbis. Quia ſicut ſcriptura dicit diuina, qui ſuauis eſt eloquio, maiora percipiet. Nam ſuauis Græcè Χρηςὸς dicitur, quo verbo & bonus intelligitur, & ſuauis ac lenis & vnctus. Quæ omnia bono congruunt viro, maximè vt Spiritu ſancto ſit delinitus, quo ſapienter magis quàm eloquenter poſſit dicere. Vnde licet in nullo horum me ſufficere credam, tamen vtrorumque quia debitor ſum, tam vobis quibus ſcribo chariſſimis, quàm & fratribus quibus ſeruitutis vota perſoluo, precibus confi-

A do & præſumo meritis, quod ipſe dabit dicendi effectum, qui dedit vt facerem charitatis explendæ votum. Cap. XXI.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM

LIBER DECIMVS.

B C v m *audiſſent Principes ſacerdotum & Phariſæi parabolas eius, cognouerunt quod de ipſis diceret, & quærentes eum tenere timuerunt turbas, quoniam ſicut Prophetam eum habebant.*] Ecce propter duritiam cordis & incredulitatem atque impietatem, quam habebant in filium Dei, audiunt auribus quæ corde credere noluerunt. Audiunt apertas propoſitiones à Chriſto, quas negare non poterant, & intelligunt omnes contra ſe Domini ſen- C tentias eſſe quibus debuerant emoliri ad fidem. Sed vnde conuerti debuerant ad veniam, inde potius conuertuntur ad impietatem, vt videntes non videant, & intelligentes non intelligant. Et volentes tenere vt occiderent, timebant non Deum, ſed turbas, quia ſicut Prophetam eum habebant. Quod volunt eum tenere & occidere, vt ſupra iam dixi, non modò de ignorantia venit, quod ipſe ſit Chriſtus, ſed de perfidia & cõtẽptu. Quia iux- D ta Salomonem impius cùm in profundum malorum venerit, contemnit. Et ideò nec ſibi parcunt, quia multis obruti malis ad lucem iam reſpicere nequeunt. Quicunque ergo fictè vel doloſè ſeu inſidiatoriè Ieſum tenere volunt, aut verbum veritatis apprehẽdere, nunquã eũ tenere queunt, nec apprehendere. Multa denique differentia eſt inter eos qui eũ amore tenere quærunt, & inter eos qui odio. Sicut iſti eum aliter quęrunt tenere, & aliter ſponſa in Canticis, quæ ſurgens ibat per plateas circuiens ciuitatem & nundi- E nas; quæ poſtquam pertranſiuit omnes vix inueniens, tenuit eum ac dixit, tenebo eum, & non dimittam illum. Sicque tenuerunt pedes mulieres illæ, ex reſurrectione, quæ illum adorauerunt; veruntamen non quæ eum ſuſpicata eſt Hortulanum, cui dictum eſt (quia necdum eum Verbum Patris eſſe credebat) *Noli me tangere*. Et ideò, vt dixi, nemo tenere Chriſtum poteſt, nemo tangere, niſi is qui ex fide eſt, & cui permiſerit ipſe. Turbæ autem quas timebant Principes populi & ſa-

Cap. XXI.

cerdotes ipſi huc illucque fluctibus trahebantur, quia imperfecti erant. Fortè ipſi erant qui ſupra oſanna canentes, dicebāt, *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Sed quia miſeri ſacerdotes ab eis tulerant clauem ſcientiæ, non poterant firmi ſtare in fide. Propterea quem nunc quaſi Prophetam venerantur, demum etſi non omnes, quidam eorum contra eum clamant ad fauorem ſeniorum, *Crucifige, Crucifige.* Sapiebant quidem turbæ multa de eo quæ vera erant, nec tamen magnitudinem eius intelligebant, ſicut nec vulgus noſter. Erat enim Ieſus & Propheta quidem, ſicut ait Moyſes; *Prophetam vobis ſuſcitabit Dominus Deus noſter de fratribus veſtris tanquam meipſum, audietis eum ſecundum omnia quæcunque locutus fuerit.* Quicunque ergo non audierit Prophetam illum interibit, ſiue exterminabitur, de populo ſuo. Tamen eminentia Maieſtatis eius non declaratur, quod vocatur Propheta, ſed in eo quia eſt Dei filius primogenitus vniuerſæ creaturę, per quem creata ſunt omnia quæ in cœlis ſunt, & quæ in terra. Et ideo eminentia eius eſt, quod *in principio erat Verbum*, &c. Sed hoc necdum ſapiebant turbæ, licet parati eſſent pugnare pro eo; quos timebant Principes ſacerdotum & Scribæ, ita vt non auderent eum tenere. Etſi turbæ nihil magnum ſapiebant de Chriſto, quia tantum ſicut Prophetam eum habebant, minus tamen ſacerdotes & Scribæ inuidia cæcati & odio, qui neque vulgi ſcientiæ acquieſcere volunt. Quia etſi ex parte eum ſciebant Deum, nihil de illo dignum vlli declarare ſinebant. Tales igitur ſunt omnes hæretici, qui nec ipſi credere rectè de Chriſto volunt, neque alios catholicè fidem rectam confiteri permittunt.

Deut.18.15

Ioan.1.1

Cap. XXII.

Et *reſpondens Ieſus iterum dixit eis in parabolis, ſimilis eſt regnum cœlorum homini regi qui fecit nuptias filio ſuo*, &c.] Parabolam iſtam ſolus Matthæus videtur narraſſe, veruntamen etiam Lucas magna ex parte quiddam ſimile & ipſe ſuo in loco narrare probatur. Vnde quidam cōtendunt, quod vna eademque parabola ſit in vtriſque, licet vnus eorum aliquid dixerit plus, ſicut de homine non veſtito veſte nuptiali, quod alter prætermiſit. Sed non eſt hoc ita, quia Lucas nullam nuptiarum facit mentionem. Sed hoc & quod Matthæus prandium dicit, Lucas cœnam vocat; neque ſi vellet ibi hominem non veſtitum veſte nuptiali, ac reiectum introducere, rectè poterat. Quia per cœnam

A illam, vltimum conuiuium quod habituri ſunt ſancti in regno Dei vtique deſignatur: per prandium verò & per has nuptias, ad quas boni & mali ſimul vocantur & intrant, præſens Eccleſia omninò intelligitur, quia poſt prandium cœna fit, poſt cœnam verò nullum reſtat conuiuium, niſi fortè ipſa eademque cœna pro prandio ponatur, ſicut apud antiquos mos fuit in veſpere tantùm prandere; ac ſic quodam modo per ipſam cœnam præſens intelligatur Eccleſia, & conuiuium ſcripturarū ac myſteria, B de quibus ſimul boni ac mali epulantur quotidie, quouſque ad illud vltimum perueniatur. Non ſemper reſponſio ad interrogata refertur, verùm etiam & ad merita, & ad ea quæ per reſponſionem iure tanguntur, ſicuti hoc loco. Quia dixerat à Iudæis regnum Dei auferendum ſeu cætera, & non ſunt territi, neque permoti ad pœnitentiam, ſed magis inflammati ad iracundiam; volentes manus mittere in eum. C Quod intelligens Dominus, nihilominus per aliam parabolam reſpondet, & tangit duritiam cordis eorum. Et quia noluerunt recipere antidotum ſalutis, poſt fomenta exhortationis & vnguenta, inferret ferrum aduſtionis, & potiorem eis vindictam pronunciat eſſe venturam. Ne fortè benigniſſimus Saluator, quia illi magis exaſperati ſunt, videretur timuiſſe, & ideo tacuiſſe. Nam ſi & illos malitia faciebat audaces, Chriſtum autem poteſtas immenſa reddebat ſecurum, & charitas D perurgebat, vt eos infatigabiliter ad veniam inuitaret. Terribilior eſt Rex ad vlciſcendum, miſſis exercitibus ſuis vt perderet homicidas illos, quàm Paterfamilias, qui non niſi ſua auferre videtur. Sed quærendum cur addiderit, *regnum cœlorum homini Regi*, cùm potuerit illud dicere ſine additamento hominis. Vnde non immeritò quæritur quid neceſſe fuit addere *homini*. Sed & multa alia habemus exempla in Euangeliis, in quibus Deus Pater aſſimilatur homini, & in perſona hominis licet parabolicè figuratur. Et dicitur in eiſdem parabolis Deus pater, homo. Et E ſunt hæc exempla valdè neceſſaria contra quoſdam hæreticos, qui reprehendunt Deum veteris teſtamenti, cum huius introducitur liniamentis, & dicitur paſſionibus ſubiacere; vnde legis Deum & Prophetarum malum eſſe fingunt, crudelem & ſanguinarium. Quapropter audiant & ex Euangelio ſecundum parabolas, & non ſecundum naturam, Deum

Cap. XXII.

CAP. XXII.

Patrem, hominem vocari, & ſecundum A conſequentiam parabolarum, ſuſcipere oportet iracundum Deum, ſicut & in veteri teſtamento, & furorem eius ac patientiam, auerſionem quoque vultus, & ſeſſionem, ſtationem Dei, & inceſſionem & ſomnum: quæ omnia de Deo ſcripta ſunt in lege & in Prophetis, & ab initio oſtenduntur. Quod ſi nihil Deus habet in ſe figuratè, quod videatur humanum aut dicatur, cùm ipſe immenſus ſit & incomparabilis atque incorporeus, di- B cant hæretici vtrum iſte Deus, qui ſecundum parabolas Euangeliorum homo dicitur, & iratus proponitur ſecundum humanam naturam, ipſe eſt pater Chriſti, an alius præter eum? Et neceſſe habent, aut alium aliquem extra hunc, patrem Chriſti dicere, quem parabolæ & patrem Chriſti demonſtrant, & ſimilem eum humanæ naturæ proponunt. Et ſi dixerint hunc ipſum eſſe patrem Chriſti, coguntur confiteri, quod multa in eo ſecundum paſſibilem naturam hominum dicantur; non C quod Pater paſſibilis ſit, ſed quia propter imbecillitatem noſtram, ſecundum paſſibilem hominis naturam de Deo iſta dicantur, vt capere de eo quippiam poſſit infantia noſtra, ſaltem iuxta mores humanos. Quia quamdiu homines ſumus, non poſſumus capere de Deo ſecundum ſe, neque multitudinem magnitudinis eius intellectu apprehendere, & ideò neceſſe fuit addere, *Simile eſt regnum cælorum homini regi*, vt hominibus quaſi homo apud homines loqueretur. Quia ſi ſecun- D dum ſe iuxta quod Deus eſt locututus eſſet, nemo mortalium ſuſtineret. Diſpenſat autem Deus homines non capientes diſpenſari ſe ſatis à Deo, quia omninò Deus eſt, & in eo quod diſpenſat homines; vnde neceſſe habuit, *homini* addere. Quia non ſecundum ſe Deus Pater, ſed ſecundum mores noſtros nobis hominibus loquebatur; & adhuc more humano loquitur, donec dicatur nobis, *Ego dixi, dij eſtis, & filij excelſi omnes*: & tunc, vt credo ceſſabunt iſtæ ſimilitudines, quando videbitur Deus vt eſt, & quando ipſe E filius palam de Patre annunciabit nobis, qui fecit nuptias filio ſuo. Iam quia in manifeſto eſt perſona Patris & Filij, cui factæ ſunt nuptiæ, diſtinguenda eſt hæc parabola; quibus temporibus factæ ſint; quoniam nuptias facere, & Auctoris & temporis eſt. Legimus itaque in alia parabola tempus nuptiarum eſſe futurum, quando ex decem Virginibus quinque

Pſal. 81.6.

quæ paratæ erunt, intrabunt cum ſponſo Chriſto ad nuptias, cui factæ iſtæ creduntur. Vnde ſi de his nuptiis nunc ſermo eſt, noua ratio eſt ſic inuitaſſe ad eaſdem nuptias; etiam factas eſſe, dixiſſe. Verùm quia hæ nuptiæ vitæ cœleſtis eſt introitus, & ex reſurrectione ſuſcipiendum eſt æternæ gloriæ ſacramentum. Vnde nec immeritò à Patre iam factæ dicuntur; quia æternitatis huius ſocietas, & noui corporis diſpenſatio, iam perfecta facta erat in Chriſto, & tunc facta eſt tam noua & inaudita coniunctio, quando in vtero virginis, *Verbum caro factum eſt, & per* hoc *habitauit in nobis*. Quia ſicut omnium electorum reſurrectio in Chriſti eſt reſurrectione: ita & hæ nuptiæ in ipſo celebratæ ſunt, & iuncta eſt ſponſo Eccleſia iure ſponſalitatis, quando dona Spiritus ſancti ex integro homo Deus accepit, & tota corporaliter diuinitas in illo manſit. Ex quibus profectò donis, vt dixi, ſponſa iure ſponſalitatis iam pro dote arras accepit, & dona eiuſdem Spiritus ſancti, qui totus in Chriſto manſit; ex quo homo factus eſt, & proceſſit tanquam ſponſus de vtero virginis, quia vterus eius thalamus fuit. At verò Eccleſia in eodem renata ſpiritu ex aqua, vnum corpus efficitur in Chriſto, vt ſint duo in carne vna, quod *magnum eſt ſacramentum in Chriſto & in Eccleſia*. Tenditur autem tempus nuptiarum ab exordio incarnationis Chriſti, quouſque ipſe redeat Chriſtus vt omnia nuptiarum compleantur ſacramenta; & tunc quæ ſeruauerunt legitimè iura tantę ſponſalitatis, & paratæ erunt, intrabunt officioſiſſimè cum eo ad illas æternas nuptias. Interim etenim ducitur Chriſto viro, vxor & ſponſa; & ſponſatur quotidie in fide & miſericordia donec redeat ipſe. Et hinc eſt quod Paulus aiebat, *Deſpondi enim vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto*; Vt cùm venerit, ſimul collecta Eccleſia tam de Iudæis quàm de Gentibus, vna amplectatur ſponſa, coniunx, & vxor. Omnes namque ſancti veteris teſtamenti, qui ab initio ſæculi fuerunt, ad has pertinent nuptias, quas per fidem, & ſi à longè conſpexerunt, quicunque Chriſtum pro ſalute humani generis venturum in carne crediderunt. Vnde ait; *Et miſit ſeruos ſuos vocare inuitatos ad nuptias*. Iam enim qui vocantur, inuitati erant; quoniam omnes ab ipſo Abel iuſto, huius aduentum, inſpirati à Deo, exſpectabant. Vnde in figura Chriſti agnum obtuliſſe legitur; & ideo reſpexit

CAP. XXII

Ioan. 1.14.

Epheſ. 5.

1. Cor. 11.2

Cap. XXII. ad eum Dominus, *& ad munera eius:* Reſpexit autem ſicut alibi legimus, quia inflammauit. Gen. 44. Idcirco rectè dicimus, quia ad has nuptias omnis natio humani generis per legem naturæ inuitata fuit. Nam alia exemplaria, hoc loco non ſeruos pluraliter, ſed ſeruum ſuum, habent; per quem fortè ſeruum rectè Moyſes intelligitur. Quod ſi ſeruos legerimus, vt & in Græco habetur, Prophetas apertiſſimè incarnationem Christi prædicantes, accipere debemus. Sed illi primum nolebant venire, quia credere noluerunt.

A

B

Iterum *miſit alios ſeruos dicens, dicite inuitatis, ecce prandium meum paraui, tauri mei & altilia occiſa ſunt, & omnia parata, venite ad nuptias.*] Bis ſiquidem miſit; quia primum Prophetæ, deinde Apoſtoli miſſi ſunt; vt quæ Prophetæ prius futura nunciarunt, poſtea per Apoſtolos exhibita, miniſtrarentur, atque operibus confirmata. Licet quidam ideo bis miſiſſe dicant, eo quod Prophetas ſecundi ordinis miſerit. Sed melius hæc ſecunda inuitatio, quia ſupra plures miſſi ſunt, ad Apoſtolos refertur, per quos iam manifeſtè dicitur; *Ecce prandium meum paraui,* &c. Quoniam per tauros benè Patres veteris teſtamenti accipiuntur, quibus virtute corporis ac ſi cornu ferire licitum erat, & vlciſci de inimicis ſuis, ſicut dictum eſt, *Et odio habebis inimicum tuum.* Porro per altilia Patres noui teſtamenti deſignantur, eo quod fuerint amplius & perfectius Spiritus ſancti gratia ſaginati. Nam in Græco non altilia, ſed ſaginata habet, vnde & altilia dicuntur alatilia, ab eo quod eſt alere. Et ideo Apoſtolos atque Apoſtolicos viros, rectè vocamus altilia, qui dum gratia internæ pinguedinis ſaginantur, ad ſublimiora contemplationis dona penna leuantur. Quæ benè occiſa & parata iam omnia dicuntur, & dicit, *Venite ad nuptias.* Ac ſi diceret, Patrum præcedentium pro fide, mortes adſpicite, ſicque per eorum exempla inſtituti ad fidem, remedia veſtræ vitæ cogitate, atque pabula æterni conuiuij quærite. Quam benè igitur priori inuitatione nihil de tauris dicitur; in ſecunda verò, & tauri & altilia occiſa, & omnia parata memorantur. Quia Deus omnipotens, cùm verba audire volumus, exempla ſæpiſſimè iungit, vt conuincat prauitatem humanam, & nemo de impoſſibilitate cauſetur. Veruntamen tauri & altilia, quæ occiſa dicuntur, nunquam pro Chriſti nuptiis occiderentur ad epulas etiam conuiuantium, niſi & ipſi prius,

C

D

E

iam conuiuio verbi Dei paſti eſſent & enutriti. Quoniam qui ab hoc conuiuio Verbi eſt ieiunus, vtique non viuit; quia non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Verè verba Dei æternæ vitæ prandium ſunt, & qui his fuerit ſaginatus, ſpiritali conuiuio pingueſcit; impletur Spiritu ſancto, & dilatatur ſenſibus, nutritur fide, creſcit in charitate: & qui ab his ieiunat euacuatur ſpiritu, langueſcit ſenſibus, & areſcit fide. Interdum autem inedia victus, ſicque ruit in mortem. Et quia omnes ſunt inuitati ab initio fidei ad hoc prandium nuptiarum, exire nos oportet cum fideli Abraham de terra carnis noſtræ, & de cognatione vitiorum; cui dictum eſt, *Veni in terram, quam monſtrauero tibi.* Gen. 12. 1. Quæ nimirum terra, terra viuentium eſt, ad quam ſuſpirat Dauid, dicens, *Credo videre bona Domini in terra viuentium.* Pſal. 26. 13. Et ſi quæris lector quando incœperit iſta inuitatio Iudæorum? Audi Dominum inuitantem patrem noſtrum Abraham, qui Deut. 11. 24. appellatus eſt pater multarum Gentium, cui dictum eſt, omnem terram quamcunque calcauerit pes tuus, tibi dabo & ſemini tuo poſt te in æternum; terram vtique fluentem lac & mel, quibus nutritur & paſcitur omnis anima, quæ verſatur in conuiuio Dei. Quod ſanè conuiuium Deus pater inſtituit in Chriſto, & parauit prandium nuptiarum. Non enim eſt de terra hac, quoniam in eo æterna ſocietas celebratur, neque de terra huius ſæculi, quoniam illa nunquam lac fluxit neque mel. Sed terra illa rationalis quam Chriſtus ſuſcepit, de qua noſtra paſcitur infantia, de qua omnis dulcedo manat; & parantur epulæ nuptiarum. Quæ nuptiæ quando Chriſtus hæc loquebatur, iam erant in ipſo propter coniunctionem & ſuſceptionem noui hominis, quod magnum eſt ſacramentum in Chriſto & in Eccleſia. Fortè igitur quærit aliquis, qui ante Abraham fuerunt, vtrumne fuerint inuitati? Quod iam in Abel oſtendimus; videat ipſe per omnes Patres, & intelligat in cuius figura Noë archam fabricauerit, ne periret aliquis; & videre poterit quod ab initio ad has nuptias, & ad hoc conuiuium omnes ſunt inuitati, quamuis fide noluerint venire. Sicut & adhuc hodie multi ſunt qui in hanc archam, id eſt, Chriſti Eccleſiam nolunt intrare, neque fœdera nuptiarum nobiſcum, vel conuiuium ſuſcipere. Quod ſanè prandium, ſicut & nuptiæ, hîc prægustatur, ſed in illa æter-

Cap. XXII. na ſatietate ad plenum perfruetur. Interim verò ac ſi regale conuiuium, multis delitiarum ſpeciebus exornatur, & diuerſis Scripturarum, veluti ferculis, dapibus decoratur, ita vt illic inuenies quidquid dulcedinis eſt, quidquid æternæ ſuauitatis. Sed cùm ita eſſent omnia in Chriſto iam parata, abierunt, *Alius in villam ſuam, alius in negotiationem ſuam; reliqui verò tenuerunt ſeruos eius, & contumeliis affectos occiderunt.* Hæc tàm ad primam vocationem Iudæorum pertinere probantur, quàm ad ſecundam. Quia non minus Prophetas, quàm & Apoſtolos contumeliis affecerunt, & occiderunt plurimos ex illis. Tamen non omnes Iudæi hoc fecerunt, ſed Scribæ ac Phariſæi, & ſeniores populi. Vnde minoris criminis ſunt qui occupati aliis rebus venire noluerunt, quàm illi qui non ſolùm contempſerunt vocantis imperium, verùm etiam beneficia, & humanitatem pietatis, ac gratiam verterunt in iniuriam & crudelitatem nimiam. Quoniam contumelia eorum qui miſſi ſunt, deſpectio probatur eſſe mittentis. Quorum inſolentia attingit etiam vſque ad iniuriam ſponſi, & contumeliam nuptiarum. Et notandum in hac parabola, quod de immolatione ſua tacuit, qui iam de ſe ſupra in alia parabola propoſuerat, propter cuius odium & iſta facta ſunt. Duarum verò partium diſtinctio, quæ ad villam fit, & quæ ad negotiationem, omnes actus quos agunt homines in hoc mundo, vitæ neceſſarios, depingit. Quorum duplex actio, aut villam exercet, aut negotiationem. Ad villam ergo ire, eſt exercere terram, aut aliquod opus terrenum manibus operari, vt puta agrum vel vineam, vel opus ligni aut ferri, aut alicuius artificij. Quæ omnia dum manibus operantur, villam incolere eſt, id eſt, terrena operari. Quod autem non in labore manuum noſtrarum, ſed aliunde lucra conſequuntur, vt puta honores quærere, in militia permanere, vel alicuius mercimonij cauſa mercari, ſeu in aliqua intentione deſudare, omnia hæc iure negotiatio appellantur. Iſtis ergo duobus verbis omne opus humanum concluſit. Sed hoc loco ſolummodo, quod inhoneſtè fit, & immoderatè damnauit. Quod verò honeſtè poteſt fieri & moderatè fit, non reprehendit, ſicut ait Salomon, *Ne oderis ruſticationem, quoniam ab Altiſſimo creata eſt.* Et Apoſtolus die ac nocte manibus ſuis laborat, & laborare iubet. Rogo autem vos fratres, inquit, ſtudium habere quietis,

Eccl. 7.16.

A operantes manibus veſtris, & nullius indigeatis ab his qui foris ſunt. Nam omnis actio vel negotiatio quæ turpis lucri gratia fit, inhoneſta iure cenſetur. Ad quod fortè dicturus eſt aliquis, quid peccati eſt ad villam ire? Iam ſi negotiatio, aut militia, aut honoris ſectatio, vix aut nunquam ſine peccato eſt, villam verò excolere nullum peccatum eſt. Nec nos dicimus; niſi quidquid horum à fide te reuocat, vel à
B religione Chriſti, & impedimentum eſt ne poſſis ire poſt Chriſtum, peccatum eſt. Non ergo cultura villarum, peccatum, ſed tu præferendo eam Deo, facis tibi eſſe peccatum; quia quicunque voluerit amicus eſſe huius ſæculi, inimicus Dei conſtituetur. Et ideo alia ſunt opera iuſtitiæ, quæ attentè facere debemus, alia quæ ad ſuſtentationem noſtram, & ea tranſitoriè ſine ſollicitudine agere; quia nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſæcularibus. Hæc quippè gemina diſtinctio vnam parit negligentiam, ſed duas Iudæorum deſignat perſonas. Quia per occupationem
C villæ vulgus, ſeu popularem demonſtrat plebem, quos amor mundi ſeiunxit à Chriſto; per negotiationem verò, ſacerdotes & Principes populi cæteroſque miniſtros templi ſignificat, quos quæſtus lucri, vel fauor honoris, ſeu auaritia & ambitio rerum retraxit à fide Chriſti. Ipſi enim à ſollicitudinibus & diuitiis ſuffocati, nullum tulerunt fructum. Et in iſtis ergo omnibus, alij ſunt qui prius venire noluerunt; aliqui neglexerunt mundi amoribus inuoluti; alij qui contumaciter in ſeruos
D Regis manus miſerunt, & occiderunt eos. Sed & in nuptiis, ſi benè perpendas iuxta conſuetudinem nuptiarum; alia eſt ſponſa quæ nubit; alij inuitatores diuerſi ordinis, qui inuitant; alij qui inuitantur ad nuptias. Et licet diuerſa meritorum qualitas figuretur, vna tamen eſt in his omnibus ſponſa cui parantur nuptiæ; & in ea ſunt & qui vocant & qui vocantur. Deus autem ſcit omnes iſtos ordines ſingulorum, earumque virtutes animarum & cau-
E ſas, quo modo ſinguli in complexione ſponſæ accipiantur. Omnes tamen vna Eccleſia eſſe debent, ita vt nemo ſit in ea, qui non vocet ſe & alios ad conuiuium nuptiarum; nemo qui ſe non intelligat eſſe vocatum, & in corpore manere ſponſi ac ſponſæ, ſicut & operarios vineæ vnam diximus eſſe vineã, de vite quæ Chriſtus eſt, fide renatam. Ac per hoc quicunque vocatus eſt iuxta Apocalypſim Ioannis, & audit, dicat & ipſe veni, vt vna ſit actio

Cap. XXII.

Cap. XXII. omnium, vnaque ſpes vocationis ſingulorum.

Rex *autem cùm audiſſet, iratus eſt.*] Seruat autem proprietatem parabolæ, ſed non abſque magno intelligentiæ documento. Etenim ſupra dixerat, *Simile eſt regnum cœlorum homini Regi.* Hic autem non, homo, ponitur, ſed ſolummodò, *Rex.* Quod non ab re factum dixerim, vt vbi Deus pater Domini noſtri Ieſu Chriſti Rex & homo dicatur, vbi ſatis comparatiuè parat nuptias filio ſuo; hîc autem tantummodo, Rex, vbi & iratus introducitur, eo quod audierit ſeruos ſuos in ſua iniuria contumeliis affectos, & occiſos ab eis quibus ſua diſponebat beneficia præſtare gratis. Et quia vltio iuſtiſſimè conſequenda erat in eis, iure iratus figuratur, quoniam parabolicè ſupra niſi homo figuraretur, intelligere nuptias filij minus potuiſſemus. Et vt poſſet de Deo intellectus noſter has affectiones recipere, introducitur primum Rex & homo, quando inuitat ad nuptias & agit opera clementiæ. Tunc ſiquidem apertè appoſitum eſt nomen, hominis; nunc quando ad vltionem ſermo feſtinat, homo, benè tacetur, & Rex tantùm dicitur, & iratus introducitur; quia ira Regis nuncius mortis; non quod ira cadit in Deum, ſed ſuam tropicam conſeruat rationem. *Qui miſſis exercitibus ſuis, perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum ſuccendit igni.* Habet enim innumeros exercitus ſuos, & ideo Dominus Sabaoth, id eſt, Dominus aut Rex exercituum iure vocatur. Exercitus autem quos miſit, ſeu vltores Angelos accipimus, vel pœnarum (de quibus in Pſalmis dicitur) *immiſſionem per Angelos malos*, ſeu Romanum exercitum intelligimus, ſub duce Veſpaſiano ac Tito, qui occiſis in vindicta Dei, Iudææ populis, & diſtractis, præuaricatricem ſuccendunt ciuitatem, & vaſtauerunt omnia. Sed antequam iſta complerentur lapidauerunt Stephanum, etiam & de morte Iacobi gauiſi ſunt; necnon & Iacobum Alphæi lapidarunt. Propter quæ omnia miſera Hieruſalem deſtructa eſt à Romanis. Et notandum quod Romanus exercitus Dei eſſe dicitur, eiuſque vltores; quia nunquam ad eam veniſſet, niſi Dominus vocaſſet, ſicut & in Prophetis quàm ſepè legimus. Pſa. 77. 49

Tvnc *ait ſeruis ſuis, nuptiæ quidem paratæ ſunt, ſed qui inuitati erant, non fuerunt digni.*] Ac ſi dicatur, nec illi qui primum noluerunt venire, nec illi qui demum A neglexerunt, nec illi qui ſeruos meos occiderunt, *Ite ergo ad exitus viarum, & quoſcunque inueneritis, bonos ac malos, vocate ad nuptias.* Non enim Apoſtoli primum ad exitus viarum ierunt, quàm ipſi Iudæi ſe æternæ vitæ indignos iudicauerunt; & eiecerunt eos à ſe, tanquam malum. Tunc autem compulſi, iubente Deo, exierunt ad Gentes, quas non in viis Dei, ſed in exitibus diuerſarum viarum inuenerunt. B Quoniam, ſicut ſunt viæ Domini rectæ, ita & viæ ſæculi diuerſæ atque innumerę, ſecundum errores & adinuentiones ſingulorum. Vt puta profeſſio Philoſophiæ, quæ ad diuerſa tendit dogmata; vel profeſſio culturæ multorum Deorum, necnon & voluntas ſingulorum, iuxta quod Poëta canit, *Ducit ſua quemque voluntas.* Quæ omnia viarum foris à via Dei, exitus viarum ſæculi ſunt; vbi etiam foris in capite omnium viarum ſapientia clamitat, & in plateis dat vocē ſuam dicens, Si quis diligit ſapientiā, ad me declinet, & ad me veniat, & inueniet eā, & cùm eam inuenerit, C beatus erit ſi tenuerit eā. *Et egreſſi ſerui,* iuxta præceptum Domini ſui à Iudæa, ſiue Angeli pacis ab interioribus finibus Hieruſalem, *congregauerunt quoſcunque inuenerunt bonos & malos, & impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentium.* Itaque non ideò vocantur mali, vt mali permaneant; neque ideò dicit bonos eos vocaſſe, vt bonitas illorum eis ſufficeret ad vitam. Vnde non immeritò quæritur quomodo boni dicantur D vocati, qui necdum donum gratiæ perceperant, ſine qua nemo eſt bonus. Sed facilè hæc quæſtio ſoluitur, ſi verba Apoſtoli ad medium deducantur, vbi ait, etiam foris ex Gentibus quodammodo, quod in comparatione Iudæorum boni inueniantur. Ait enim ita, Gentes naturaliter facientes ea quæ legis ſunt, oſtendunt opus legis in cordibus ſuis, & cùm legem non habeant, ipſi ſibi ſunt lex. Nec tamen ideò tam boni vt non egeant gratia Dei. Propterea & vocantur ipſi quodammodo boni cum malis, vt ſi- Rom. 2. 14
E mul omnes boni ex dono & ex gratia Dei fiant, qua vitæ anterioris omnia donantur crimina, & præſtantur dona. Atque ideò qui miſſi ſunt ad exitus viarum iubentur exire; quia ſecundum finem temporis omnibus retroacta donantur culparum, cùm defectus finierit actionum. Nec igitur bonos & malos ab re ſimul vocari iubet, quoniā vocatio Dei ſancta & optima eſt, quæ ſimul omnes bonos facit, niſi per vitium aliquis inemendatè voluptatis diſcrimen

Cap. XXII.

maneat. Vnde ſequitur, *Intrauit autem Rex vt videret diſcumbentes.* Mira & ineffabilis ratio vt dicatur intrare regem, qui vbique eſt, & nuſquam nec vnquam abeſt, nec eſt vbi non ſit qui omnia complet. Sed eius intrare, eſt mẽtes ſingulorum diſcutere ac reſpicere, ad quas nemo alter poteſt intrare vel reſpicere. Nam ipſe, ex vſu Scripturarum vbi aſpicit, ſeu per approbationem, ſeu per reprobationem præſens eſſe dicitur; vbi verò nihil horum vult, abſens videtur, dum ſuo quiſque arbitrio relinquitur. Vnde cùm dies inſpectionis ſeu iudicij aduenerit in reſurrectione, tunc inſpecturus omniũ conſcientias intrabit, & cœtum illius reſurrectionis penetrabit, vt videat ſingulorum facta, & comprobet habitus omnium. *Vbi circumſpiciens vidit,* inquit, *ibi hominem non veſtitum veſte nuptiali*, non quod in illius examinis die ſolus iſte vnus non veſtitus veſte nuptiali inuenietur; ſed vnus more Scripturarum pro omnibus ponitur, quorum ſors vna & vna interrogatio erit. Nec de corporeo habitu iſta erit interrogatio, ſed de habitu mentis & de indumento virtutum. Hincque ait, *Amice quomodo huc intraſti, non habens veſtem nuptialem?* Hæc eſt illa interrogatio, de qua

Sap. 1. 9. dicitur, quia *in cogitationibus impij erit interrogatio.* Nunquid Rex inuitandorum habitum deſignauerat, cùm inuitari quoſcunque bonos & malos iuſſiſſet? Vel nunquid vnus omnibus in eo cœtu poterat eſſe veſtitus, aut animi habitus? Præſertim cùm ſi certus ex cõſuetudine conuiuantiũ in nuptiis habitus eſſe debuiſſet exterius, poterat fortè ab inuitãtibus ac miniſtris ne talis introïret inhiberi. Sed quia malos in cõſcientia intus intelligere non omnium eſt; quoniã humana ſimplicitas difficile fraudulentiam ſimulatæ mentis poteſt deprehẽdere, idcircò hunc malum cœtum peccantium, quorũ non erunt remiſſa peccata nec obtecta, ſolus Deus terribilis & Rex magnus, inueniet qui ſingulorũ conſpicit conſciẽtias. Et ideò quia hoc diuinum eſt diſcernere, ſine additamẽto hominis, ſicut & ſupra, Rex ponitur. Nam callidi & ſimulatores inpræſentiarum in hoc conuiuio, inter conceſſa nobis diuinitus ſacramenta, etſi latere queunt, nunquid fallere poſſunt Deum, & ab oculis diuinæ Maieſtatis celari? Et ideò quia ſimul omnes ad has nuptias malè veſtiti veniunt, clamat

Epheſ. 4. 24. nobis Apoſtolus quotidie: *Exuite veterem hominem cum actibus ſuis, qui corripitur ſecundum concupiſcentias erroris. Et induite nouum, qui ſecundum Deum creatus eſt in*

A *iuſtitia & ſanctificatione veritatis.* Quod autem dicit, in iuſtitia, ad omnem conuerſationem pertinet noſtram, *vt candida ſint* Eccleſ. 9. 8. (ſicut Salomon ait) *omni tempore veſtimenta noſtra.* Quod autem, in ſanctitate veritatis, ad puram fidei pertinet conſcientiam. Quia ſicut opera peccatorum ſunt ſordida & corruptibilia: ita opera iuſtorum candida & decora, atque incorruptibilia & ſancta, in quibus maximè regnat

B charitas. Quod autem eum amicum vocat, exprobrantis eſt magis quàm blandientis. Ac ſi dicatur, amice per fidem & ſimulationem fidei & hypocriſin, & non amice per operationem, *Quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem?* Non quod vllus eam ex ſeſe ad has nuptias attulerit, ſed quia quicunque baptizantur Chriſtũ induunt nouũ hominem, vt deinceps ambulent in nouitate vitæ, in iuſtitia, & ſanctitate veritatis. Quam iuſtitiam & ſanctitatem niſi iſte amiſiſſet, nunquam interrogaretur tam atrociter, neque interrogatus ſemel ſic obmutuiſſet; quia eorum vbi

C nulla eſt excuſatio, non immeritò inuita eſt reſponſio, quos intus accuſat, & contra quos clamat mala conſcientia.

TVNC *ait Rex miniſtris,* id eſt, miniſtris pœnarum, *ligatis pedibus eius, & manibus, mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dentium.*] Sicut ergo eſt differentia gloriæ, & claritas diſpar Sanctorum, teſte Apoſtolo, ita & ſupplicia tormentorum. Sunt enim interiores tenebræ, id

D eſt, cordis; ſunt & exteriores, de quibus iam ſupra diximus, quod non immeritò in exteriores iure mittitur, qui intus in animo, vſque ad finem vitæ, peccatorum tenebris cæcatus fuerit. Nam ex eo quod non ait, ingreſſus eſt Rex vt remuneret amicos, neque quod ſimul omnes congregauerit, quidam ſuſpicantur, non de futuro iudicio dici. Præſertim cùm nõ ait, mittite eum in tenebras inferiores; vt eas tenebras, inferiora loca inferorum ſentire poſſimus. Sicut eſt illud, *Eripuiſti animã* Pſal. 85. 13. *meam ex inferno inferiori.* Quia ſicut ſunt in-

E teriores tenebræ, ita ſunt & exteriores; & ſicut inferiores, ita & nouiſſimæ, quæ ſunt in nouiſſimis locis. Et ideò inpræſentiarum, ſicut & ipſi volunt, cùm quidam accedunt ad conuiuium ſcripturarum, vel ad corpus & ſanguinem Chriſti, vitiis ſordidati & criminibus, non veſtiti veſte nuptiali, iuſto Dei iudicio cęcantur aliquãdo in peius ſpiritu erroris, ita vt qui latebãt intus, exteriꝰ manifeſti fiãt, & fiat illud, dũ per abrupta graditur, quod Ioãnes in Apoca-

Cap. XXII.

lypſi ſua dicit, *Qui nocet vt adhuc magis noceat; & qui in ſordibus eſt, adhuc ſordeſcat,* ita vt vltra, iam ligatis pedibus ac manibus, ſpiritu agatur immundo, ne ſe expedite vnquam poſſit. (Apoc. c. 22. 11.) Sed nos hæc omnia melius de futuro intelligẽda cẽſemus iudicio, ne vlli deſperatio naſcatur, quando vniuerſitas malorum in vnum collecta pelletur ab illo interno conuiuio æternæ ſatietatis ac dulcedinis, & mittetur foras, ligatis manibus ac pedibus, in tenebras exteriores; ne vltra poſſint operari bona vel mala, neque de malo ad bonum tranſire. Nam opera hominis, rectè manus, ſicut & motus, pedes accipiuntur. Quæ manus & pedes, tunc per diſtrictionem ſententiæ, iure ligantur; quoniam à prauis operibus noluerunt hîc ligari, dum licuit per meliorationem vitæ, vt tunc eos pœna liget, quos modo à bonis operibus ligauit culpa. Cæterum vbi manus & pedes ligantur, & vbi fletus oculorũ, & ſtridor dentium dicitur, ibi veritas reſurrectionis omninò prędicatur. Et cùm in exteriores tenebras mittuntur; non paſſim vbique erũt, ſicut quidam nuper garrire cœperunt; neque indifferẽter reprobi commixti cum bonis localiter erunt. Quia omninò, velint nolint, ſi corpora erunt, verè in loco, & non vbique erunt. Segregati quidem ab inuicem, vt & iuſtos, qui innouati erunt, retineat cœlum nouum & terra noua, ſicut vox diuina clamat, *Ecce facio omnia noua*; (Apoc. 21. 5.) illos loca pœnarũ, extra hunc cœlum nouum & terrã nouam. Et ideo in exteriores tenebras alieni à luce erũt, vbi eſt ignis paratus diabolo & Angelis eius, cum quibus & iſti erunt. Propterea, vt iſti volunt, non abſque pœnis erunt flammarum, in quibus fletus, & ſtridor dentium erit. Erit ſiquidem dixit, & non, eſt, quia ante reſurrectionis diem, in inferno nulla hominum corpora erunt. Licet pręfati, philocumphi magis quàm philoſophi, in hoc aëre, quo ſecundũ Apoſtolum dæmones interdum verſantur, & animas ibidẽ pœnaliter conuerſari ſuſurrent; & vbi eas potius, ex propria cõſciẽtia torqueri autumant, quàm aliis pœnarũ generibus. Nec cõſiderant hi quod ita non diabolo & Angelis eius parata ſunt à Domino, quæ ipſi ſibi aut iſti pararũt, ſed ex pręſcientia Dei ea parata dicunt, quibus illi pro ſua puniantur malitia, & iſti pariter cũ corpore in quibus peccauerunt, pro ſuis culpis iuſto Dei iudicio agente, torquentur inuiti, in loco vbi, *Erit fletus & ſtridor dẽtium.* (Luc. 13. 38.) Ex quo per Metaphorã membrorũ corporaliũ magnitudo oſtenditur tormẽ-

A torũ. *Multi autem ſunt vocati, pauci verò electi.* Nõ igitur paucitas inuitatorum narratur, ſed paucitas electorũ. Quia in inuitatione abſque vlla exceptione, immẽſæ bonitatis eſt magnitudo; in inuitatis verò diſcretio eſt iudicij, & probitatis electio. Quę nimirũ ſentẽtia omnes has parabolas cõprehẽdit, & cõcludit de opere vineæ, & de ædificatione domus, necnon & iſtã; in quibus omnib⁹ nõ initia quęrũtur operũ, ſed finis.

Tvnc *abeuntes Phariſæi cõſilium inierũt, vt caperẽt eum in ſermone.*] Id eſt, tunc cũ audiſſent B Principes ſacerdotũ has parabolas, & cognouerunt quod de ipſis diceret. Quia Marcus & Lucas, licet hanc parabolã de nuptiis, quæ in medio prolata eſt, prætermiſerint, tamẽ nihilominus Saluator eo in loco, quo cognoſcẽtes eũ de ſe dicere, voluerũt tenere eũ, hãc eis impingit parabolam nuptiarũ. Et ideo quia tenere propter turbas nõ ſũt auſi, tunc abierũt & inierunt cõſiliũ ſatis inſidioſè, *vt caperent eum in ſermone.* Vnde liquet, quia non de ignorãtia, C ſed de propoſito malo cæcati, peccãt. Et ideo poſt omnia eis obiecta, nõ ſunt compuncti ad pœnitentiã, ſed abierũt cũ dolo. Et quò abierũt? Vtique ad Herodianos, & cũ eiſdẽ conſiliũ inierũt; mali cũ peſſimis. Verè nõ conſiliũ, ſed fraudẽ & dolũ cũ eis tractauerũt ipſi Principes ſacerdotum, & Magiſtratus tẽpli; quia nõ eſt conſiliũ, non eſt ſcientia contra Deũ. Sed quales conſiliarij, tale & cõſiliũ acceperũt. Et ideò cõſilio maligno, cum eiſdẽ iam inito, mittũt diſcipulos ſuos cum Herodianis, quaſi ad- D huc minus cognitos & minus ſuſpectos; vt aut abſcondite facilius eum deprehenderent, aut ſi non poſſent eũ capere, ipſi minus erubeſcerẽt. Licet quamſæpe in cõſilio malo deprehẽſi tantò minus fuerũt cõfuſi, quantũ animus eorum perfidia obturatus, deterior. Sed diſcipuli quos mittũt, quãuis gradu eſſent inferiores, malitia tamen erant pares, ſicut ſunt filij viperarũ & & ſerpentũ; qui quamuis ætate ſint minores, veneno ſũt æquales. Qui dicũt ei, *Magiſter ſcimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces.* Magiſtrũ eum vocant, ſed callidè, & veracẽ eum adulãtur, vt honore vel lau- E de ſui captus, myſterium cordis ſui ſimpliciter eis pãdat. Ad hoc quippè iſtos cum Herodianis miſerant, vt per iſtos, mulcẽdo deciperetur, ac per illos Cęſari contradicens cenſum dari debere, ac ſi reus in Cæſare teneretur. Erãt enim Herodiani miniſtrarij Herodis Regis, quem præpoſuerat nuper Cæſar Auguſtus, in Iudæam, regem. Nam non longè Iudæa Romanis

Cap. XXII.

ſubiecta erat, quando in toto orbe eſt celebrata deſcriptio, & facta eſt tributaria illis. Vnde adhuc in populo Iudæorum ſeditio magna erat, dicentibus aliis, quia Romani pro omnibus militabant, pro ſecuritate & pace debere Iudæos tributa, vt ſancitum erat à ſenatu, perſoluere. At verò Phariſæi, qui ſibi plaudebāt in iuſtitia ſua, è contrariò renitētes dicebant non debere populum Dei, qui decimas ſoluebat, & primitias dabat, & cætera, quæ in lege iuſſa ſunt, humanis legibus ſubiacere. Vnde & quidam, ſicut hiſtoria refert, extitit Iudas Galilæus, cuius memor eſt & Lucas in Actibus Apoſtolorum, conducens ſecum multam Iudæorum multitudinem, docebat Cæſari non oportere dare tributa, neque Dominum, neque Cæſarem appellari, quod & armis conatus eſt defendere; ſed milites Regis tales ſubitò contriuerunt auſus. Et ideò iſti mittūt cum Herodianis, id eſt, cum militibus Herodis, (vel cum his quos Phariſæi, illudentes ex Iudæis qui tributa Romanis ſoluebant, Herodianos eos vocabant) magis quàm diuino cultui deditos; qui ſimul miſſi propterea dicebant, *Non eſt tibi cura de aliquo, neque reſpicis perſonam hominum. Dic ergo nobis quid tibi videtur, licet cenſum dari Cæſari an non?* Blandè quidem, ſed aſtutè ac fraudulenter illuc eum prouocat ad reſpondendum, vt magis Deum quàm Cęſarem ſe timere & venerari oſtendat, & dicat non debere tributa perſolui; vt ſtatim audientes Herodiani, ac ſi ſeditionis auctorem, contraque Cæſarem agentem, reum teneant, quod ipſi non ſunt auſi vt perimant; ſin alias, vt reus in Deum culpetur. *Cognita autem Ieſus nequitia eorum ait. Quid me tentatis hypocritæ?* Hæc quippè virtus deitatis eſt cognoſcere, & introſpicere cogitationes & conſcientias eorum. Et ideò non ad blandimenta verborum reſpondit, ſed ad ea quę in cordibus malè venenata congeſſerant; duriſque cordibus dura remittit; quos non diſcipulos, ſed tentatores appellat & hypocritas. Hypocritarum eſt ergo, aliud in corde tegere, & aliud operibus ſimulare, ſeu verbis exhibere. Vnde Saluator ea quæ intus habebant, malleo verbi ferit, cùm eos hypocritas vocat, vt apud ſemetipſos inueniant intus in corde, quod foris audiunt aure; & conſiderent Chriſtum humanorum cordium cognitorem, ne perficere audeant, quod inſidioſè valdè facere diſponunt. *Oſtendite,* inquit, *numiſma cenſus. At illi obtulerunt denarium.* Sapientia in omnibus ſemper

A ſapienter agit, & ſic ſua diſpenſat reſponſa, vt ſuis propris tētatores ſuos reuincat verbis. Oſtendite mihi numiſma cenſus, hoc eſt, denarium qui pro decem nummis imputabatur, & habebat imaginem Cæſaris. Et ait illis benigniſſimus Ieſus, *Cuius eſt hæc imago, vel ſuperſcriptio?* Hæc interrogatio manifeſtè nō de ignorantia venit, cùm nemo eſſet qui hoc neſciret quod omnes obſeruabant & cernebant in B publico, ſed vt ad ſermonem eorum competenter reſpondeat. Quoniam & ipſe in illis nihil magis quàm ſuam quærebat imaginem. Et ideò quàm benè ait & competenter. *Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo.* Ac ſi diceret, imago Dei non eſt in auro depicta, ſed in corde intus ſculpta & figurata, quam propter veſtram malitiam video violatam; vnde rogo, quia numiſma Cæſaris aurum eſt, reddite eum Cæſari, & quia numiſma Dei totus homo eſt, ad imaginem Dei creatus, voſmetipſos reddite Deo. Quod omninò non poteſtis ni- C ſi vos primum exuatis à cenſu Cæſaris, quatenus deinceps liberi ſitis. Et ideò primùm reddite quod alienum eſt, vt poſſidere poſſitis quod veſtrum eſt; vt ſicut in nummo imago Cæſaris perſoluitur: ita & in cordibus veſtris Dei imago vera reformetur, vbi in conſcientia theſaurus cœleſtis ſeruatur; quam ſanè imaginem diuina manus decem præceptorum apicibus inſigniuit. Vnde quamuis Deus ante omnia, & ſuper omnia honorandus ſit, oportet tamen in hoc facto rectus ordo ſeruetur; D non primum quod Dei eſt, Deo, ſed quod Cæſaris eſt Cæſari. Deinde his exuti rebus iam liberi, quæcunque ſunt Dei, Deo, ne rurſus vobis neceſſe ſit talibus implicare negotiis. Alioquin primum vos offerre Deo, cum fœnore alieno, peruerſus ordo eſt, ſi rurſus redigamini prioris vitæ imperio. O quàm prouida in omnibus Dei ſapientia, & quàm efficax reſponſio, ne vllis poſſit calumniari fraudibus, iuſſit ordinatiſſimè quod omnibus implere oportet, E qui vult relinquere mundum, & venit ad Chriſtum, vt quod Cæſaris eſt aurum, reddat Cæſari & mundo, & quæ Dei ſunt Deo. Poteſt autē ſimpliciter accipi, ſicut iubet pecuniam & tributum Cęſari perſoluere: ita iubeat etiam, & quæ ſunt Dei, Deo, id eſt, decimas, primitias & oblationes atque victimas, & omnia quæ in lege habentur. Nam & ipſe reddidit tributa pro ſe & Petro; ac Deo reddidit quæ Dei ſunt, patris fa-

CAP. XXII.

ciens in omnibus, voluntatem. Et hanc A quoque, plenam diuinis ſacramentis reſponſionem, & perfectam dicti cœleſtis abſolutionem, tam mirabiliter, inter contemptum ſæculi, & contumeliam Cæſari ne inferret, temperauit, vt curis omnibus & officiis humanis deuotas Deo mentes abſolueret, cùm Cæſari quæ eius eſſent reddenda decernit. Sed miſera Galliarum conſuetudo, quæ tantis in Eccleſiarum negotiis, tenetur adſtricta debitis, & illicitæ redibitionis faſcibus. B Quod ſi mundus nos tenere ſua neſciſſet iura, nequaquam conditione ſeruitutis indebitè nos ei reddere quæ ſua ſunt cogeremur. Idcirco felix qui ſe ab his primùm liberum fecit. Deinde felicior qui ſe Deo totum, id eſt, corpus, animam, & voluntatem, cottidie in melius coauctam reddit, vt ei ex integro ſponte ſeruiat, à quo ſe recolit originem habere & profectum. Sequitur, *Et audientes mirati ſunt; & relicto eo abierunt.* Ecce qui credere debuerant ad tantam doctrinam mirati ſunt; ex quo & duritia cordis eorum monſtratur, & deifica prædicatur doctrina. Quia licet malitioſè venerint, commouentur in admirationem, quod calliditas eorum inſidiandi nullum inuenerit locũ; & vltra eum interrogare non audent. Idcirco relicto eo abierunt, infidelitatem ſecum cum miraculo ferentes.

IN *illa die acceſſerunt ad eum Sadducæi, qui dicunt reſurrectionem non eſſe.*] In qua die? in illa ſiquidem quando Phariſæi receſſerunt. Quia licet ab inuicem diuiſi eſſent, D in hoc vno, ac ſi ſcelerati, concordes erant vt Ieſum odirent, ſuiſque eum dolis caperent. Ad hoc quippè ſibi viciſſim ſuccedunt, iterum, atque iterum, vt ſuis eum fatigent inſidiis; certãtes totius artis ingenio, quis eum ante deprehẽdere poſſit. Ita vt ſi ratione ſuperare non poſſent, ſaltem per ipſam ſuæ calliditatis frequentiã, ſenſum ipſius ſubuerterent, ne poſſit quid reſponderent, præcogitare. Volebant enim ſe oſtendere prudentiores viciſſim, ſi eum quiuiſſent capere ſuis laqueis. Duæ ſiquidem hæreſes erant in Iudæis, vna Phari- E ſæorum, & altera Saducæorum. Phariſæi traditiones & obſeruationes habebãt, quas illi Græcè deuteroſes vocant, quibus ſe præferebant iuſtiores; vnde & diuiſi vocabantur à populo. Saducæi autem qui interpretantur iuſti, & ipſi ſua ſibi applaudebánt iuſtitia, dicentes non eſſe reſurrectionem corporis, nec animarum; neque Angelos neque Spiritum eſſe dicebant, iuxta Actus Apoſtolorum. Et iſtæ ſunt duę domus, de quibus Iſaias manifeſtè loquitur. Vnde miror, pro quo iuſti vocabantur in populo, cùm omnis agendi virtus, vt quiſquis iuſtus ſit, ſpes futurorum eſt. Et ideo quis deuotus aduerſus ſeipſum cottidie luctamina exercebit, niſi ob ſpem reſurrectionis? Alias enim, ſoluta eſt tota obſeruantia pietatis. Sed iſti qui reſurrectionem non credebant, quomodo coniugia poterant credere poſt mortem? Nequaquam hoc dixerim crediſſe hoc poſſe fieri, quando ipſam reſurrectionem negabant; ita vt nec animas poſt mortem eſſe crederẽt, nec corpora ſuſcitari, ſed vtroque, ſicut & Phariſæi, geſtiunt ferire cornu, & ineuitabiliter eum concludere ad defenſionem ſui erroris, & ad gloriam ſuæ laudis. Putabant enim eum ita concludere; ſicut non eſt poſſibile vt ea mulier, quæ fuit ſeptem virorum vxor, ſit demũ vnius propria, vel omnium communis: ſic non eſſe poſſibile, vt ſit reſurrectio mortuorũ. C Et ideò callidè, cùm vidiſſent Phariſæos iam victos ſiluiſſe, interrogant, *Magiſter, Moyſes dixit, ſi quis mortuus fuerit non habens filium, vt ducat frater eius vxorem illius, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo. Erant autem apud nos ſeptem fratres, & primus vxore ducta, defunctus eſt,* & reliqua. Fingunt ergo iſtiuſmodi ſordidiſſimam nuptiarum fabulam, ſeu fuerit ita apud eos, ſeu non fuerit, vt quaſi deliramenta arguant eorum qui reſurrectionem aſſerunt mortuorum. Vnde dicunt, *In reſurrectione ergo cuius erit de ſeptem vxor? Omnes enim eam habuerunt.* Turpitudinem fabulæ ideò opponunt, vt reſurrectionis denegent veritatem. Quaſi non ſit auſus dicere quod vllus eorũ debeat eam ſibi iure legitimo vindicare cõiugij. Quod ſi non potuerit eis honeſtè aliquid reſpondere, partibus eorum, velit nolit, debeat palmam victoriæ dare. Quaſi vnum diceret eam habiturum, difficilè videbatur eis poſſe probare. Si autem diceret coæqualiter eam omnes habituros, rem turpiſſimam in illa beata vita, culparetur docere; cùm duo in carne vna dicantur in præſentiarum, & non octo. Quibus reſpondens Ieſus ait illis, *Erratis, neſcientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Quæritur autem quid ſit, quod benignus Saluator ait, *Erratis neſcientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Vtrum in aliquibus poſitum ſit Scripturis veteris teſtamenti, quod in reſurrectione nuptiæ non ſint, vel quod debeant homines fieri Angelis ſimiles, quoniam non in aperto eſt vbi ſcripta ea legantur;

CAP. XXI.

Cap. XXII. & tamen ſic dicit quaſi in aliquibus ſcripturis poſitum ſit. Sed manifeſtè, vt dixi, in veteri teſtamento hoc non legitur, niſi (vt quidam volunt) in allegoricis inueniatur figuris, ac ſi in myſterio, indicantibus huiuſmodi intellectum. Vbi cùm exponuntur nuptiæ Abraham, & concubinarum fit mentio, non principaliter de illis nuptiis intelligere dictum tantùm volunt, ſed de talibus quales nos de Chriſto & Eccleſiâ expoſuimus; taleſque fore in ſæculo illo, in quibus Angelorum æqualitas comparetur. Videant illi quid dicant, dum catholicè dicant, nos tamen dicimus, quia ſapientia Dei ſapienter arguit negligentiam eorum, cùm & dicit, *Erratis neſcientes ſcripturas, neque virtutem Dei.* Quia non legebant, Deum ignorabant; ignorabant autem, quia Chriſtum Deum in eiſdem ſcripturis non intelligebant. Alioquin, ſicut ex diligentia lectionis naſcitur ſcientia Dei: ita ignorantia negligentiæ filia eſt. Sed non omnes qui legunt, cognoſcunt Deum; quia aut malè legunt, aut dignè Deo viuere nolunt. Et ideò legendo non Deum quærunt, imo ſcientiam Dei ad vanam gloriam quærunt; idcirco rectè nunquam inueniunt, ſicut Philoſophi cæterique ſapientes ſæculi. Nam Dominus cùm dixiſſet, *Neſcitis virtutem Dei*, ad hoc retulit, quod in reſurrectione neque nubent, neque, ſicut alij codices habent, vxores ducunt. Ad illud autem quod dicit, Erratis, quia neſcitis ſcripturas, expoſuit ad reſurrectionem mortuorum inſinuandam, *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob*; Qui ſi moriendo periſſent, vt iſti malè ſentiebant, nunquam diceretur Deus eorum eſſe qui non erant. Geminas ergo, quia calumniabantur & interrogabant, reddidit benigniſſimus magiſter ſententias. Siquidem contra calumnias eorum, auctoritatem ſacræ ſcripturæ oppoſuit, contra interrogationem verò, rationem. Sed prius rationem obiecit, quia per ignorantiam putabant ſe aliquid ſcire; vt doceret eos clementer, quod *in reſurrectione neque nubent, neque nubentur, ſed erunt ſicut Angeli in cælo*: Deinde protulit, vt calumniam eorum contereret, ſcripturæ auctoritatem, ita dicens, *De reſurrectione autem mortuorum non legiſtis quod dictum eſt, Deo dicente vobis, Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob.* Sic & nos interrogantibus nos, quocunque mentis propoſito, prius rationem exponere debe-

A mus, poſtea idipſum auctoritate firmare, vt & ſi calumnia eſt, conuincatur, ſin autem ſimplex interrogatio, doceatur. Et notandum quod ſemper infirmior ſit Iudæorum congreſſio contra Ieſum. Nam ſupra prima eorum interrogatio, cum terrore & poteſtate minaciter facta eſt, cum dicunt, *In qua poteſtate facis iſta?* Secunda, cum dolo: nec enim terrent, ſed circunueniunt, & decipere geſtiunt eum, laudibus. Contra B quam acutiſſima occurrit ſapientia, ſicut & contra terrores eorum, inuictiſſima fortitudo. Porrò hoc tertio loco, neque cum terrore neque cum multo dolo, ſed ex magna præſumptione, & ignorantia cæcitatis æſtimantes ſe vincere Chriſtum reſurrectionem prædicantem. Quod autem noſtri codices habent, neque nubent, Latina conſuetudo Græco idiomati non reſpondet. Nubere enim propriè mulierum eſt, & virorũ, ſicut alius interpres poſuit, vxores ducere. Sed nos ſimpliciter hoc dictum accipiamus, quod nubere de viris, nubi verò de vxoribus dictum eſt. Sed & ad com- C probandam reſurrectionis veritatem, multo aliis euidentioribus vti potuit teſtimoniis, è quibus eſt illud. Suſcitabuntur mortui, & reſurgent qui in monumentis ſunt. Et in alio loco, Multi dormiẽtium de terræ puluere conſurgent, alij in vitam, alij in opprobrium & in confuſionem æternam. Propter quod iure quæritur, cur hoc Dominus proferre noluerit teſtimonium? Quod fortè videtur ambiguum, vel non ſatis ad comprobandam reſurrectionem D idoneum. Vnde & hoc prolato, quaſi probauerit quod volebat, ſtatim confirmat & concludit dicens, *Non eſt Deus mortuorũ, ſed viuentiũ.* Cuius rei gratia, turbæ audientes myſterium, & cognoſcentes admiratæ ſunt in doctrina & reſpõſione illius. Quoniam quæ neſciebant & in quibus errabant, ex auctoritate Dei, & ſcripturæ teſtimonio, pleniſſimè edocuit; & virtutẽ Dei oſtendit, cùm & reſurrectionẽ prædicauit, & conſortium Angelorum declarauit. Nõ quod corpora, ſeu membra corporis, & ſe- E xus vterq; non debeat reſurgere, ſicut quidam hæreticorum ſenſerunt, hoc dicit, ſed quia immortales erunt homines, ſpiritalia erũt membra corporis. Nã in hoc ſæculo, quia morimur ideò naſcimur, & quia naſcimur, ideò vxores ducimus. Tolle moriẽdi neceſſitatẽ, & naſcẽdi vtilitas nulla erit. Tolle rurſus naſcendi vtilitatem, & nubẽdi cauſa ſoluta eſt. Et ideò erunt in ſua natura homines, non in Angelorum natura tranſlati, ſed in ſua ſpiritales effecti,

CAP. XXII.

ſicut Angeli in cœlo immortales, & incorruptibiles, in eorum gloria ſine nuptu coæquales conſociati. Veruntamen, vt propoſueram, ideo Dominus de reſurrectione hoc vſus eſt teſtimonio, quia Saducæi cùm nec angelum eſſe credant, nec Spiritum aliquem, nec carnis reſurrectionem confitentur, animarum quoque interitum prædicant; non niſi quinque libros Moyſi tantùm recipiebant, Prophetarum vaticinia reſpuentes. Idcirco ſtultum erat inde proferre teſtimonia, cuius auctoritatem non recipiebant, nec ſequebantur doctrinam. Hinc quàm prouidè ad comprobandam æternitatem animarum, de Moyſe ponit exemplum; *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob,* ſtatimque infert, *Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium,* vt comprobaret animas permanere poſt mortem. Neque enim Deus veritas eorum ſe diceret Deum eſſe, qui nequaquam ſubſiſterent; vt cùm de animabus ex eorum libris obtineret palmam victoriæ, conſequenter licentius introduceretur corporum reſurrectio, quæ cum animabus bona malave geſſerunt. Nam Abraham, cæterique Patriarchæ, non Deum habere poterant, ſi non erant; quia in natura rei eſt, vt id eſſe neceſſe ſit, cuius eſt alterum illud. Ac per hoc Deus viuentium eſt, & non eorum qui non ſunt. Nam & Deus æternitas eſt; & non eſt eorum quæ aut mortua ſunt, aut omninò
Exod. 3.14 non ſunt. Quomodo ergo eorum negabitur Deus, quorum ſe eſſe profitetur Deum ipſa æternitas? Deus enim qui eſt, ipſe de ſe dicit, *Ego ſum qui ſum*, & hoc mihi nomen eſt in æternum. Vnde & impoſſibile eſt, vt dicatur eorum Deus eſſe, qui non ſunt. Et quia hoc impoſſibile eſt, ergo eorum eſt Deus qui ſunt, & qui viuunt, & ſentiunt beneficia eius, & intelligunt ſe Deum habere, cuius & ipſi ſunt. Sed quærendum quid eſt quod per ſingulos dixit, *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob,* cùm poſſet dicere, ego ſum Deus Abraham, Iſaac, & Iacob? Sicut alio loco, in commune omnium ſe dixit eſſe, cùm ait ad Moyſen, *Vade & dic Pharaoni, Deus Hebræorum miſit me.* Non enim ab re ita dixiſſe putandum eſt. Quoniam etſi omnium vnus eſt, perfectiſſimè tamen eorum eſt, qui circa Deum, & apud Deum perfectiores cæteris hominibus inueniuntur, & ideò plenius totum Deum habent in ſe. Propterea iſtorum non communiter, ſed totus vnicuique eorum ſingulariter iure Deus dicitur. Vt putà ſi di-

A catur, ager ille illorum eſt, oſtendimus quod vnuſquiſque eorum partem poſſideat illius agri qualemcunque, & non eum habeat totum. Si autem dicimus, quia ager ille illius eſt, demonſtramus quia totum ille eum poſſidet: ſic & cùm dixit, ego ſum Deus Abraham, oſtendit quia totum habet eum Abraham vt perfectus Patriarcha; & totum habet eum Iſaac, & totum Iacob. Et ideò non dicitur
B in commune Deus eorum, ſed Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob, quia ſinguli eorum totum habebant Deum. Sic & alibi dicitur, *Deus Eliæ*; Chriſti autem longè aliter & Deus & Pater eſt. Porro Deus Hebræorum quod dicitur, imperfectio demonſtratur eorum, quoniam vnuſquiſque eorum aliquid vel modicum habebat de Deo. Quod beneficium Chriſti pro magno munere Apoſtolis indulſit cùm ait, *Aſcendo ad patrem meum & patrem veſtrum, ad Deum meum, & Deum*
C *veſtrum.* 4. Reg. 14. Ioan. 20.17

PHARISÆI *autem audientes quod ſilentiũ impoſuiſſet Saducæis, conuenerunt in vnũ, & interrogauit eum vnus ex eis legis Doctor tentans eum.*] Quod de Herode & Pilato legimus in Domini paſſione, rediſſe eos in concordiam, hoc etiam nunc de Phariſæis ac Saducæis cernimus; qui prius ad inuicem inimici erant, ſed ad tentandum Deum pari mente conſentiunt. Nam qui contra veritatem certat, licet malitia eius
D vincatur, nunquam tamen placatur; quia veritatem non quærit defendere, ſed ſubuertere. Et ideo iſti, licet ſiluerint, muti facti, non tamen ſunt placati, vt conſentirent ex fide in omnibus à veritate deuicti. Sed conueniunt pariter, qui ratione non poterant, multoties confutati, vt multitudine ſimul valeant decertare. Et quia viderãt factionem Saducæorum tam ſubitò corruiſſe, debuerant exemplo eorum moneri, ne vltra illi molirentur inſidias. Sed maleuolentia ſemper ac liuor magis magiſque impudentiam nutrit.
E Hinc ſe ſatis callidè multitudine armarunt, quamuis vnus loquatur pro omnibus, quia omnes illi decertant, & loquuntur per vnum, vt ſi quidam vicerit omnes videantur viciſſe; ſi autem victus fuerit, ſolus videatur confuſus. *Magiſter,* inquit, *quod eſt mandatum magnum in lege?* Magiſtrum vocat, cuius fortè non vult eſſe diſcipulus, quia ſic interrogat de magno mandato, & non de maximo, vt quidquid ille reſponderit, quia quæ Deus iuſſit, omnia magna ſunt, occaſionem habeat

CAP. XXII.

calumniandi aliud aſſerens magnum eſſe A
de pluribus. Nam qui ficte cum dolo in-
terrogat, frater & particeps eſt huius
Phariſæi. Quia omnis diſcipulus Magiſtri
diſcipulus eſt, ſicut & Magiſter ſui diſci-
puli Magiſter eſt. Propterea nemo dicit
benè Magiſter, niſi diſcipulus. Et ideò
quia tentabat eum, iure falsè dixiſſe pro-
batur, niſi fortè intelligamus, quod hic
non ſua ſponte Ieſum tentare voluerit, vt
Matthæus ait, ſed quia perſuaſus à Phari-
ſæis, quantum ex ſe fuit, non tentando, B
ſed quærendo ac ſi minus doctus, acceſſit.
Vnde & Marcus de eo narrans, licet in
Mar.12.34 multis diſtare videatur, tamen non illum
tentantem, ſicut Matthæus introducit;
ſed & in fine ſermonis, Dominum dixiſſe
ad eum ait, *Non es longè à regno Dei.* Quia
& hoc modo fieri poteſt, quamuis tentans
acceſſerit, aut etiam inuitus, & quantum
ex ſe erat, deuotè interrogans, vt Domi-
ni reſponſione verè ad fidem correctus
ſit. Vel certè ipſam tentationem, quam
Matthæus poſuit, non in malum propo- C
ſuiſſe tanquam decipere vellet eum vt ini-
micum, ſed curioſè potius, quia de hoc
diu quæſitum erat; vt poſſit experiri v-
trum ſciret Dominus, & diſcere an igno-
raret, quod adhuc ab omnibus, ac ſi in-
certum, quærebatur. Lucas verò tale
aliquid ex vicino videtur dicere, ſed lon-
gè alibi illud interponit. Vnde rectius vi-
detur alium eſſe, de quo Lucas tale ali-
quid narrat; non ſolùm propter ordinis
diſtantiam, verùm etiam quia cùm inter-
rogat Dominum, Quid faciendo vitam D
æternam poſſidebo? longè aliter Domi-
num reſpondiſſe narrat, & multa propo-
ſuiſſe quæ huic non videntur congruere
loco. Iſte verò, quem Matthæus & Mar-
cus aſſumunt, accepto reſponſo, ſiluiſſe
benè quidem commendatur à Domino,
cùm ait ei, *Non es longè à regno Dei.* Et quia
fortè interrogat fideliter, quod manda-
tum magnum in lege ſit, Dominus non ſo-
lùm quod ſit magnum, verumetiam &
quod primum reſpondit. Vnde quæren-
dum arbitror mandatorum differentiam; E
quia vbi eſt magnum & primum, ibi & ſe-
quentia, ſicque per ordinem quærendum
fortè, donec peruenias ad illud minimum
mandatum, quod qui ſoluerit, & docue-
rit ſic, minimus vocabitur in regno cœ-
lorum. Vnde conſtat, quia ſi eſt magnum,
& minimum eſt vtique, & medium, atque
hinc inde multiplicia per ordinem. Inter-
ea Dominus reſpondens ei, docet & nos
quia non ſolùm eſt magnum mandatum
diligere Deum, verùm etiam & primum. CAP. XXII.
Primum autem, non ordinem Scripturæ
reſpicit, ſed ad dignitatem virtutis intel-
ligendam; & hoc quaſi conueniens huic
loco attendendum. Quia quaſi multis
præceptorum mandatis conſtitutis, ſic
nunc hoc magnum ac primum dixit man-
datum. Secundum autem & ſimile priori,
& propter ſimilitudinem magnum; quod
eſt, *Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.*
Fortè ſecundum hoc, intelligere poſſu-
mus, & aliud eſſe, quod ſit magnitudine
& ordine tertium, ſicque aliud quod quar-
tum, & deinceps per ordinem legis man-
data dinumerare. Sed hoc ſolius Dei eſt
ordinare, ac percenſere, vſque ad mini-
mum. Quia niſi Chriſtus hoc expleat,
qui eſt Dei virtus & Dei ſapientia, nemo
alius ſanctorum eſt, qui hoc audeat. For-
taſſis ergo à temporibus Moyſi vſque ad
Chriſtum quærebatur, in lege quod eſſet
magnū mandatum in ea; nec tamen fuiſſe
qui hoc ad liquidum definiſſet. Alioquin
Phariſæus hoc non interrogaſſet, niſi diu
multumque apud illos quæſitum eſſet, &
non inuentum, neque præfinitum; donec
veniens Chriſtus docuit, non ſolùm quod
eſſet magnum, verùm etiam quod eſſet
primum, deinde & quod eſſer ſecundum
ſimile priori. Cuius & opus eſt, ſi vellet
explere, vel inuenire tertium & quartum,
ſeu per ordinem reliqua. Eſt tamen & Ephes.6.2.
hoc mandatum alibi, quod primum dici-
tur, ſed non ſimile, vt & magnum dica-
tur & primum. De quo Apoſtolus ait,
Honora patrem tuum, & matrem, quod eſt
mandatum primum in promiſſione, ſeu
in lege, quia in ſecunda tabula legis pri-
mum poſitum legebatur. Et ideò licet
primum queat dici, non ſtatim & ma-
gnum, ſicut fortè & aliud magnum quod
non ſtatim primum. Veruntamen conſi- Rom.13.9.
derandum quod ait Saluator, *In his duo-
bus mandatis tota lex pendet & Prophetæ.* De-
inde quod ait Apoſtolus ad Romanos,
*Non mœchaberis, non occides, non furtum fa-
cies*, & ſi quod eſt mandatum, in hoc ver-
bo inſtauratur, vel ſicut alij codices ha-
bent, recapitulatur, *Diliges proximum tu-
um ſicut te ipſum.* Quidquid igitur eſt quod
in his duobus pendet, totum in hoc vno
inſtauratur vel recapitulatur. Idcirco quæ-
rendum ſi aliud ſit pendere in his duobus
mandatis legem & Prophetas, & aliud
recapitulari omnia in hoc mandato. Vn-
de quia vnum iam prioribus Patribus vi-
ſum eſt eſſe, neceſſe eſt intelligere, quod
omnia mandata, ſeu lex & Prophetæ, in

CAP. XXII. vtroque pendent & recapitulantur, vel inſtaurantur mandato; quia nec Deus ſine proximo, nec proximus ſine Deo rectè diligitur. Ac per hoc dilectio Dei ac proximi, vnum mandatum eſt, vnaque charitas integra, & vera dilectio. Vnde, vt ita fatear, in eo quod ait Apoſtolus, *Etſi eſt aliud mandatum in hoc verbo inſtauratur*; etiam & iſtud, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua*, in hóc ſecundo, (vt verum ſit quod Apoſtolus ait) omninò recapitulatur vel inſtauratur. Et ſi primum B mandatum recapitulatur in ſecundo, neceſſe maius eſt & ſecundum in primo inſtaurari. Et ideo ſi omne mandatum recapitulatur in ſecundo, recapitulatur etiam hoc magnum & primum; & in his duobus, iure tota lex pendet & Prophetæ. Nec immeritò igitur magnum & primum mandatum in lege à Domino definitum eſt, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua.* Cui ſi aliquid ſubſtraxeris de magnitudine eius & de primatu ipſius, de C toto id ſubtrahis. Et qui de toto illo mandato aliquid ſubtrahit, id eſt, aut de eo quod eſt, ex toto corde, aut ex tota anima, aut ex tota mente, quod magnum & primum eſt, ni ex toto ſeruetur corrumpitur. Propterea qui vult Dominum Deum ſuum diligere ex toto, exequatur partes plenæ dilectionis, & impleat ex toto, vt non ſolùm Dominum Deum totum ex toto diligat, verùm etiam tria illa, ex quibus diligitur Deus ex toto exhibeat, D id eſt, ex toto corde ſuo, apud ſe Deum totum in corde acſi theſaurum, recundat, in omni operatione & cogitatione ſua; & ex tota anima ſua, ita vt paratus ſit ponere eam in morte, pro eo qui vniuerſa creauit, ne vlla pars animæ diuellatur ab eo, qui illam dedit; & ex tota mente, vt nihil aliud intellectu noſtro verſetur, quàm intelligere & cogitare de Deo. His tribus itaque partibus, totus & integer conſtare dicitur homo; non quod tribus, vt quidam volunt, ſubſtantiis ſit compactus homo, ſed duabus, id eſt, anima & cor-
2. Theſ. 3. 3.23. pore. Licet Apoſtolus dicat, *Vt integer* E *ſpiritus veſter*, anima, & corpus; quia anima vtrumque, eſt & anima, & ſpiritus. Veruntamen pars eius qua viuificatur corpus anima appellatur; eminentia verò pars eius qua intelligimus & ratiocinamur, mēs dicitur. Porro cor pro parte carnis accipitur; vt & caro Deū ſitire, Deumque diligere poſſit, ex toto elaboremus.

A Pro quo Dauid Deo pollicebatur, *Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea.* Quibus profectò partibus, cū ad Dei dilectionem totus homo integer ex toto transfertur, maximum Dei mandatum complere iure creditur. Etſi diligere proximum magnum eſt; non tamen primum vocatur, ſed ſimile. Quia & proximus in Deum diligitur, & Deus in homine, cuius eſt imago, amatur. Nec immeritò igitur ſimile, maximè propter myſterium Chriſti qui eſt proximus noſter, ſuſcipiens carnem noſtram, & factus eſt, ſicut ipſe in alia oſtendit parabolà, proximus noſter. Et ideo primum mandatum & maximum eſt Dominum Deum diligere; ſecundum autem ſimile per omnia; Filium Dei ſcilicet, quia mediator Dei & hominum factus eſt, ſimiliter ex toto & ſine menſura diligere, cognoſcere, & venerari. Deinde proximos in ipſo Chriſto Ieſu, cum menſura, ſicut noſmetipſos amare & diligere, vt vnum in omnibus per Chriſtum compleatur mandatum. Alioquin, ſicut ait Ioannes, *Qui dicit ſe Deum diligere, & fratrem ſuum non diligit, mendax eſt*, 1. Ioan. 4. 20.
Et, *Omnis, qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam.* Vnde elaborandum cum Dei Pſal. 10.5.
gratia, quia ſimile dicitur mandatum in dilectione proximi, vt eodem modo proximus ametur ex toto corde, ſicuti amari præcipitur. Quis enim non toto corde, & non tota anima, & non tota mente ſe amari optaſſet, cùm dicit, *Sicut teipſum?* Sed inter Deum & proximum quaſi quædam diſcretio ponitur, eò ne quis proximum quem diligere tanquā ſeipſum iubetur, quaſi Deum adorare velit, quem plus quàm ſeipſum, & quàm omnem hominem diligere oportet. Propterea cùm ait, *Secundum ſimile eſt huic*, ad dilectionem Chriſti referenda eſt hæc ſimilitudo; vt ſicut Deus pater, ita & Deus Chriſtus patris filius, qui eſt noſter proximus, diligatur. Et quia reliquos nos oportet diligere proximos, in ipſa eademque dilectione menſura ponitur, *ſicut teipſum.* Propterea ſecundum ſimile eſt priori, vt diligatur Chriſtus, nulla adhibeatur menſura, ſed ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mēte. Et vt hæc dilectio vel charitas ordinata ſit, *Diliges proximum tuū ſicut teipſum.* Et ideo quia in his duobus mandatis, ſicut dictum eſt, tota lex pendet & Prophetæ, melius ad Chriſtum quia verè proximus noſter eſt, refertur hoc ſecundum ſimile mandatum; quia lex & Prophetæ omnes Chriſti præſignabant aduentum, & ad

CAP. XXII. Pſal. 62.2.

Cap. XXII.

eum pendebant omnia legis ænigmata & figuræ. Et aduentus eius per ſupplementum eorum cognoſcendi Deum intelligentiam præſtauit. Alioquin ſi æquè accipiendum eſt de dilectione Chriſti & proximi, quomodo patrem & matrem, cæteraſque affectiones carnis Dei charitati præponere inhibemur in hoc ipſo eodemque Euangelio? Quomodo dilectio proximi ſimile mandatum eſt dilectionis Dei, vt ſit aliquid quod amori Dei poſſit æquari? Idcirco magis ſimilitudo præcepti, parem charitatem diligendi patrem & filium, atque cognitionem ſimilem ex lege & Prophetis exigit, in quo mandato pendent omnia. Vnde vt legis ipſius & prophetiæ argui poſſint verbis, & de proximo manifeſtior intelligentia panderetur.

Congregatis *Phariſæis interrogat dicens quid illis videretur, Chriſtus cuiuſnam filius futurus eſſet? Qui dicunt ei, Dauid. Et ait illis, Quomodo ergo Dauid in Spiritu vocat eum Dominum, dicēs: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum?*] Hanc igitur quæſtionem miſeri Iudæi quia videbant contra ſe venire, quāuis ſcirent fortè ex Prophetis quomodo Dominus, vel quomodo & filius eſſet Dauid, noluerūt tamen reſpōdere ei, ſed tacuerūt. Negare igitur non poterant quod Dauid olim in Pſalmis de ipſo prophetauerat, neque ſubterfugere aliter quàm ſilēdo; idcirco malè in ſe confiſi, ac ſi rei, tacent. Sed & Dominus Ieſus, non eandem eis expoſuit, neque modum quæſtionis abſoluit, ſed nobis Chriſtianis per Paulum, in quo loquebatur ipſe, pleniſſimè reſerauit. Dicit enim loquens ad

2.Tim.2.8 Timotheum, *Memor eſto Chriſtum Ieſum reſurrexiſſe à mortuis ex ſemine Dauid ſecundum carnem, iuxta Euangelium meum.* Ecce quomodo Chriſtus filius eſt Dauid, ſcilicet ſecundum carnem, quia de ſemine carnis eius natus eſt. Quomodo autem ſit Dominus Dauid? ipſum Apoſtolum interrogemus, imò Chriſtum qui per ipſum loquebatur. Dicit enim ita de ipſo,

Philip.2.6. *Qui cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo.* Quoniam non per rapinam æqualis erat Deo patri in forma Dei, ſed per naturam ſempiternæ natiuitatis, in qua manens Deus genitus à patre. Secundum quam formam rogo quia naſcendo Deus exſtitit à patre, cognoſce ipſum eundemque Dominum Dauid. Et ſi cognoueris eum verè Dominum Dauid, cognoſces vtique Deum

A & Dominum eſſe omnium creaturarum, etiam & Angelorum; quia æqualis eſt Deo patri Deus in forma Dei. Ecce vnde filius Dauid, & ecce ex quo Dominus Dauid. Ergo filius Dauid, quia *ſemetipſum exinaniuit formam accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, mortē autem crucis. Propter quod & Deus illū exaltauit, & donauit illi nomē quod eſt* Philip.2.7.8.

B *ſupra omne nomen, vt in nomine Domini omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium, & infernorum.* Exinaniuit ergo ſe, ſicut dictum eſt. Quod ſi quæris, quomodo verè ſumendo carnem ex ſemine Dauid, ita vt Verbum caro fieret, ac per hoc factus eſt, quod non erat. Ergo Dominus qui erat Dauid, factus eſt filius ipſius Dauid. Et ideo in Spiritu ſancto iure vocatus eſt eius Dominus, qui factus eſt & filius; non alter filius, & alter Dominus; ſed vnus idemque Chriſtus ſimul Dominus & filius. Quod ſi cæci Iudæi fortè iſta neſcientes, quia ſciebant eum de ſemine Dauid om-

C ninò venturum, debuerant ipſum interrogare, quem fictè Magiſtrum vocabant, maximè quia ipſius Dauid teſtimonium, in Spiritu ſancto prædictum, adhibuerat. Sed nolebāt miſeri reſcire propter vecordiam ſuam, nec requirere quod negare non poterant, & tamen contradicere geſtiebant. Quod ſi vellent proculdubio credere in Prophetis vbi legerant, quod filius Dauid Chriſtus futurus erat, ibi in-

D uenire poterant quod ipſe eſſet qui loquebatur, & quia ipſe Dominus Dauid eſſet. Nam vbi legebant eum eſſe venturum, ibi profectò legebant, quod eſſent eum etiam & ipſi occiſuri. Mira cæcitas, & nimia intus obſtinatio mentis. Futurum eum ſperabant, & præuidebant vbique de ipſo interrogati, ſed ſuum facinus crudeliſſimum ſibi non videbant, quod explere longè diu moliebantur, & iam beneficiis deliniti. Alioquin nunquam eos quaſi de cognito Chriſtus manifeſtè ſic

E interrogaſſet, cuius nomen antea in Scripturis ſacris, vel in populo pronunciatum nunquam audiſſent. Sed quia hoc notiſſimum erat in populo, & in diuinis litteris vbique legebatur, celare non poterant, quod venturum eum neſciſſent, vel non ſperarēt; quod & adhuc hodie ſperant, & ideò errant, quandoquidem & nos ſperamus eum venturum, ſed non ad iudicandum, quia iam iudicatus eſt; quin potius iudicem exſpectamus, quia Prophetæ vtrumque prænunciauerunt aduen-

CAP. XXII.

tum, & ideo cæci, quia errauerunt in tempore aduentus eius, ſentienr in nouiſſimo iudicem, quem iniuſtè in primo ſuo aduentu condemnauerunt. Facit ergo (prudens lector) hic locus, non ſolùm contra Iudæos duricordes, verùm etiam & contra hæreticos, qui Deum negant in carne veniſſe, & non confitentur Deum hominem verum Dei filium. Nã Photinus, qui negat hominem Chriſtum, ex hoc loco condemnarur. Arrius verò & Manichæi, ſeu quàm plures, hinc debellantur hæretici, qui non confitentur Chriſtum Deum æqualem Deo patri, vt tota euacuetur redemptio Chriſtiana, & fides eorum corrumpatur catholica. Et ideo vt eos omnes hinc inde fortiter reuincere poſſimus, quæſo tam præſentem locum, quàm & alia vbicunque oportuerit loca de Chriſto diligentiſſimè perſcrutemur, vt inrelligamus, & interrogemus eos omnes vna cum Domino; ſi purus homo eſt vt ipſi dicũt, & non Deus, *Quomodo Dauid in Spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum?* Ipſi de ſe Phariſæi occaſionem præbuerunt confutationis ſuæ, qui vt Dominum caperent in aliquo, fuerant congregati. Et quia iam multa propoſuerant doloſè, dignum erat vt ſaltem ſemel eos interrogaret, & faceret eos cognoſcere, quia non erat tanrùm homo qui rentabatur, ſed & Deus, quem nemo poteſt fallere. Interea, quia dicere de ſe veritatem in aperto non poterar, inſidiantibus Phariſæis, nec tacere, qui ad hoc venerat vt veritatem annunciaret, ſeque ipſum Deum Dei patris filium monſtraret, ideò talem eis proponit interrogationem, vt eo tacente, diuina declararet Scriptura, Spiritu ſancto longè ante de Chriſto prolata. Vnde primùm interrogat, *Quid vobis videtur de Chriſto, cuius filius eſt?* Quod omnibus notiſſimum erat, quia de Dauid ſtirpe repromiſſio facta fuerat. Deinde illis reſpondentibus mox quod verum erat, *Dauid.* Rurſus interrogat Sapientia Dei patris valdè ſapienter, quomodo Dauid vocet eum in ſpiritu Dominum, ſi pater iure creditur? Non ideò hoc interrogat, vt reuincat eos non vera dixiſſe, ſed vt ſe Dominum oſtendat Dei patris filium. Non enim poterat Dominus eius eſſe, qui ex eo fuerat naſciturus, niſi eſſet Altiſſimi filius. Quæ nimirum interrogatio, adhuc hodie multum valet contra Iudæos; & reuincit de Chriſto, vt dixi, penè omnem hære-

A ticam prauitatem. Quod vnus idemque Chriſtus, & verè ſit filius Dauid ſecundum carnem, & Dominus Dauid, ſecundum diuinitatem, non ſimplex homo & purus, ſicut illi tunc ſapiebant Iudæi, & adhuc hodie ita deſipiunt, aſſerentes ſanctum, virum de genere Dauid eſſe venturum. Sed ipſe ab ipſo Dauid, qui filius eius eſt, in Spiritu ſancto Dominus ipſius prædicatur. Non quod duo eſſent filij, vt nouella hæreſis ſuſpicatur, ſed vnus idem- B que Chriſtus, & Dominus eſt, & filius, non alter Deus, alrer homo, ſed vnus in vtroque Deus & homo. Quæ fides non de incerto venit erroris, nec ex propria fingitur voluntate, ſed in Spiritu ſancto ab ipſo Domino declarata oſtenditur. Non enim ſe Dauid filium denegat, quod Phariſæi confitentur, ſed & Dominum ſe Prophetarum inſinuat. Et ideò ſumit de centeſimo nono Pſalmo teſtimonium, vt ex ipſo omnes conuincantur Iudæi, qui fingunt ſibi, ad eludendam interrogatio- C nis veritatem, multa inepta & vana; & dicunt vernaculum Abrahæ fuiſſe, cuius filius Damaſcus Eliezer fuit, & ex ipſius perſona hunc Pſalmum ſcriptum fuiſſe, eiuſque eſſe vocem, quod poſt cædem quinque regum Dominus Deus Domino dixerit Abrahæ, *Sede ad dextram meã, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* Quos omninò interrogare oportet, quomodo Deus dixerit Abrahæ quæ ſequuntur, *Tecum principium in die virtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum ex vte-* D *ro, ante Luciferum, genui te,* & cætera in eo Pſalmo quæ leguntur. Quæ omnia, ſicut eo in die concluſerunt ora Phariſæorum, ex illa hora, vt nemo ſit eum amplius auſus interrogare: ita & nos omnem Iudæum, omnemque hæreticum ex hoc conuincere poſſumus, quod Chriſtus Deus & homo ſit verus, & ante Luciferum ex vtero, id eſt, ex ſubſtantia Dei patris in ſplendoribus ſanctorum, ab ipſo genitus, & in fine temporum ſacerdos, ſicut iurauerat olim Deus pater, ſecundum ordinem Mel- E chiſedech conſtitutus. Vtrumque igitur videtur friuolum, vt aut ſeruus ille Propheta tanti myſterij dicatur fuiſſe, aut Dauid de illo tale aliquid retexuiſſe, quod nec illi nec Abrahæ conuenire ſuſpicetur, ſed magis ſimilitudo nominis & æqualitas, qua Dominus Domino dicebat eum æqualem patri, à dextris collocauit, cùm aſcendit ad cœlos, quo ſemper fuit. Quod omninò ſicut Abrahæ non congruit, vt æqualitas Deo patri dicatur, ita nec ſede-

Cap. XXII. re à dextris Dei potuit. Nam in Deo nihil ſiniſtrum eſt, & ideo iure; pluraliter; filius in dextris Dei patris ſedere iubetur. Et apertè poſt laborem paſſionis, vt ſedein gloria victor ac ſi iudex, quia in terris iudicatus eſt, iudiciaria poteſtate ſublimatus, donec omnes inimicos ſubdat pater ſub pedibus ipſius ſcabellum; per quod ſignificatur vnitas ſubſtantiæ de cõſortio nominis, & de conſedendi inuitatione iudicij poteſtas attributa, ſicut de B vniuerſorum ſubiectione virtus declaratur manifeſta. At verò quod dicit, *donec*, pro ſemper accipiendum eſt & pro infinito. Non vt tunc deſinat ſedere in gloria, cùm poſiti fuerint inimici eius, ſub pedibus eius, ſed ſempiterna ſeſſio ei offertur & gloria, quam ſemper idem habuit cum patre. Hæc quippè pars hoc loco ſic pro infinito eſt, ſicut & alubi ait, donec ſeneſcatis ego, ac ſi dicatur, tu ſemper ſedebis, quia inimici tibi ſub pedibus ſemper ſubiecti erunt. Nouerat enim Chriſtus, quia C filium Dauid futurum credebant, & hoc capere poſſe ſcripturarum auctoritate, quod ex ſemine Dauid ipſe eſſet; idcircò rurſus eos interrogat, vt eum intelligant Deo patri coæqualem; & qui ex Dauid ortus erat ſemine, æternæ virtutis & poteſtatis, & originis ſubſtantiam, in ſe corporaliter continebat, propterea Deum in homine declarabat. Veruntamen ne aliquis cum Iudæis hanc corporalem intelligat ſeſſionem, perpendat quod & pater D ad dexteram filij eſſe dicatur, quod in ſequentibus manifeſtat, *Dominus à dextris tuis confregit in die iræ ſuæ reges*. Et ideò non eſt neceſſe corporalem ſeſſionem introducere in his quæ ſpiritualiter ſunt intelligenda; quia ſicut filius eſt in dextera patris, ita & pater in dextera filij. Quomodo ergo inimici ponantur à patre ſcabellum ſub pedibus Saluatoris, non abs re quæritur, vbi magis benignitas Dei prædicatur, quàm aliqua indignatio furoris. Pium namque & valdè optabile ſubditum E eſſe Deo. Propterea non æſtimandum cenſeo, ſimiliter Deum ponere inimicos Chriſti ſcabellum pedum eius, quemadmodum ponuntur inimici ſub pedibus regum terrenorum exterminantium eos. Quia illi ſine miſericordia proprios affligunt inimicos, Dominus autem non ad perditionem, ſed ad ſalutem inimicorum Chriſti ponit eos ſcabellum pedum eius, vt ſint ſubditi Saluatori ſuo ac liberatori clementiſſimo. Scriptum namque in lamentationibus Hieremiæ legimus, quo-

A modo contenebrauit Dominus in ira ſua filiam Sion, deiecit de cœlo in terram gloriam Iſraël; non fuit memor ſcabellum pedum ſuorum. De quo in eodem opere quod in eiſdem lamentationibus edidimus, iam diximus, quod tunc occurrere potuit, & adhuc dicimus quia ſcabellum pedum Dei eſſe, immenſa gloria eſt; quia filia Sion quando ſcabellum pedum Dei erat, in cœlo erat glorioſa. Poſtquam autem deiecta eſt, vt non ſit ſcabellum pedum eius, deſiit eſſe in cœlo. Quapropter attende diligenter quod ait, deiecit de cœlo gloriam Iſraël, & fuit ſcabellum pedum ſuorũ, quando reppulit, & deiecit eos in terram, vt non in cœlo, ſed in terra ſcribantur; licet & terra aliquando in laudem ponatur, vt eſt illud; *Cælum mihi ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedum meorum*, non ignominiam, ſed gloriam terræ volens oſtendere, quæ de Deo aliquam, vel modicam intelligit partem. Ideo & mulier illa pœnitentiam agens ad pedes deflebat benigniſſimi Ieſu; quia peccatrix erat. Optabile quidem ei erat ſecus pedes Domini ſedere ac deflere, quia ad caput eius pertingere, necdum erat idonea, vt vnguentum ſuperfunderet. Quibus ita de Pſalmo interrogatis, *Nemo poterat ei reſpondere verbum, neque auſus fuit quiſquam ex illa die eum amplius interrogare*. Quid putas ſi omnem textum Pſalmi cogerentur exponere, qui manifeſtiſſimè totus de Chriſto ſonare videtur. Credo quod omnium ora Iudæorum ex hoc vno clauduntur Pſalmo, ſi fuerit diligens perquiſitor, qui poſſit ex his eorum ſuffugia apertè concludere. Eſa. 66. 1.

Tunc *Ieſus locutus eſt ad turbas, & ad diſcipulos ſuos.*] Id eſt, finita interrogatione, cùm iam nemo eum auderet interrogare. Locutus eſt liberè ad turbas & ad diſcipulos ſuos. Hanc quoque diſtinctionem Matthæus facit, vt priuilegium ſeruet Apoſtolorum, vel eorum qui fidelius adhærebant Chriſto, quoniam meliores erant, præ cæteris turbis, diſcipuli Saluatoris, qui iam eum plenius per fidem ſequebantur. Et ideò quamuis ſæpius ſoli erudiantur, tamen quotieſcunque cum turbis audiunt, diſtinguuntur ab eis, vt eorum dignitas commendetur. Nam & ſupra Matthæus cùm dixiſſet, *Loquente Ieſu ad turbas*, & dixiſſet aliquis, *Ecce mater tua & fratres tui foris ſtant*, quærentes te videre, mox non ad turbas, ſed ad diſcipulos ſuos, extendit manus ſuas ita dicẽs. *Ecce mater mea & fratres mei*, ſeu cætera. Cap. XXIII.

Cap. XXIII.

Sic inuenies lector & in reliquis locis, vt ſemper ſeruetur honor diſcipulorum. Nihil enim Lucas diſſentire videtur in hoc loco, cùm ait, quod in domo cuiuſdam Phariſæi hæc propoſuerit Dominus, quia Matthæus locum ſpecialiter, quo dicta ſunt hæc, non exprimit, ſed ex quo venit à Galilæa in Hieruſalem, etiam & ſuperiora, vſque ad ſermones iſtos omnia geſta ſeu dicta, ibi iure vbi vel vbi accipiuntur. Sed hos ſermones iam non ad Phariſæos loquitur, ſed & ad turbas & ad diſcipulos quia indigni erant; nec tamen penitus propter eos, ſanam eorum doctrinam vult contemni, & ideò ait, *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi, omnia quæcunque dixerint vobis ſeruate & facite, quæ autem faciunt facere nolite.* Per cathedram namque ipſa lex Moyſi & doctrina intelligenda eſt, ſuper quam illi ſederunt, qui aut eam rectè interpretari ſe gloriabantur, aut qui ſupra aſcendere, iuxta traditiones ſuas ſe profitebantur; & quia in proximo remouenda erat, ne ad litteram ſequeretur, videtur dixiſſe, ſederunt: ac ſi diceret, vſque ad præſens, & non ſedebunt aut ſedent. Seruare autem iubet & facere quæ legis ſunt, quoniam lex ſpiritalis eſt. Et ideò prætulit gloriam legis de ſe teſtantis, quæ imaginem futuræ veritatis expreſſerat in ſe, & præmonſtrabat in ſuis decretis vtraque præcepta, ſcilicet agendæ vitæ & ſignificandæ; in omnibus tamen Chriſto parebat, & eius meditabatur aduentum. Quidquid enim in ea continetur, ad profectum manifeſtandæ cognitionis Chriſti multum valet, & ideò iubet præceptis eorum obtemperari, qui ſuper cathedram Moyſi ſedent, vt doceant quæ legis ſunt. Neque ſi de ſuo vitioſè aliquid docuerint, rogat vt obediatur eis, ſed quia ſedent ſuper cathedram Moyſi, iubet myſticè in omnibus obedire mandatis legis, & à factis eorum atque operibus abſtinere; vt tantùm hominum prauitas atque infidelitas vitetur, & legis doctrina ſeruetur. Tradunt quidam quod Scribæ dicantur, qui à littera legis non recedunt, & Phariſæi, qui maius aliquid in lege ſe noſſe profitentur; & ideò ſeipſos quaſi meliores ac doctiores à cæteris diuidunt, vnde & Phariſæi vocantur, quod interpretatur diuiſi, vel ſegregati. Nam cæteri, qui Moyſi legem ſecundum ſpiritalem virtutem intelligunt & exponunt, ſedent quidem ſuper cathedram Moyſi, tamen non ſunt Scribæ & Phariſæi, ſed meliores illis, & tales, quales fuerunt A-

A poſtoli ac reliqui diſcipuli Chriſti. Hæc ſeſſio rectè vſque ad paſſionem Domini dicitur exſtitiſſe, deinceps verò ſuper cathedram Eccleſiæ, quæ eſt cathedra Chriſti & thronus, catholici Doctores quàm glorioſius ſedent, & docent verba vitæ. Et qui benè ſederit aut docuerit, & non ſoluerit ea, honorem & gratiam accipit per illam; qui autem benè docuerit, & malè vixerit, de ſacerdotio ſuo crimen acquirit B potius quàm dignitatem, quia indignè ſedet; ſed indignus ille qui nec benè docet, nec benè viuit. Dignitas ſiquidem Doctorum diuerſa eſt, ſed natura vna. Sacerdos ſi benè vixerit, proprium habet lucrum; ſi benè docuerit, populi eſt inſtrumentum. Idcirco accipere debet populus doctrinam quæ eius eſt, & non diſcutere quod alienum, quia doctrina Moyſi ſecundum Deum eſt. Alia namque eſt cathedra peſtilentiæ, & alia cathedra Moyſi, quæ & lex Domini appellatur; in qua voluntas beati viri meditatur die ac nocte. Quoniam cathedras columbas ven- C dentium, quæ peſtilentiarum erant, Dominus euertit. Quorum omnium etſi doctrina eſt audienda ex lege Dei, non tamen conuerſatio imitanda. Alligant enim onera grauia & importabilia in humeros hominum, digito autem ſuo nolunt ea mouere. Qui alligant ea & imponunt in humeros hominum, niſi quia non ad litteram iſta dicuntur, ſed ſecundum tropicam intelligẽtiã, vt per onera grauia intelligentur legis præcepta, & importabilia, quæ D ipſi nolebant, non dico manibus operari, & adimplere, verùm nec in modico attingere. De quibus præceptorum oneribus dicit Apoſtolus, quæ nec nos potuimus portare, nec patres noſtri. Quæ licet grauia eſſent & importabilia, adhuc ea Phariſæorum ſeueritas grauiora faciebat. Sed tamen propter ſacerdotum & nominis dignitatem, quod in ſacramento profectò eſt, hortatur benigniſſimus Saluator, vt eis ſubiiciatur populus. *Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, ſeruate & facite*, licet E non faciant quæ dicunt; quoniam ſequenda eſt veritas, cuiuſcunque ore fuerit prolata. Ad omnes denique Eccleſiarum ſacerdotes pertinent hæc præcepta, quamuis ipſi nec minima compleant mandata dum maiora iubent. Hoc quippè per digitum deſignatur; & cathedra, vt dixi, & onera, & humeri, & digitus, & vincula quibus alligantur onera, ſpiritaliter intelligenda ſunt, & omnia à bonis & diſcretis viris miſericorditer ſunt tractanda, ne re-

pre-

Cap. XXIII. reprehendantur à Domino cum huiuſcemodi præceptoribus, vt primùm ipſi maiora compleant, & minora non omittant. Deinde ſecundùm æſtimationem virium vniuſcuiuſque audientis, ſingula diſpenſent, & alligent, & imponant, quoniam tritici menſura non ſecundum magnitudinem præceptorum Dei metienda eſt, ſed ſecundum poſſibilitatem & capacitatem vniuſcuiuſque. Ne dum immoderatè compellunt qui docent, & grauiora verba ſuper humeros imponunt, quàm ferre poſſit auditor, cadere eum ſub onere cogāt, contra voluntatem Chriſti, qui ait, *Iugum meum ſuaue eſt, & onus meum leue.* Mat. 11. 30 Sequitur,

Omnia *opera ſua faciunt, vt videantur ab hominibus.*] Conſtat igitur plerumque quod omnes illi tales ſunt, qui amant primos diſcubitus in conuiuiis, & ſalutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi, vel aliquid tale quod huic ſimile videatur. Poſtquam ſupra Sacerdotum & Phariſæorum inſidiis vexatus eſt; & in ſuis reſponſionibus non eſt auditus; iure conuertit ſe ad plebem, & ad diſcipulos, ac docuit tales Doctores in lege Dei audiendos eſſe, & non imitandos. Ac deinde his verbis vult oſtendere cauſam propter quā non poterāt credere illi, ſcilicet quia omnia faciebant ob vanam gloriam, vt ab hominibus viderentur, & laudarentur ab eis. Impoſſibile namque eſt, vt credat Chriſto cæleſtia prædicāti, qui gloriā vanam quærit ab hominibus, & terrenas magis deſiderat laudes, ſicut ipſe alibi dicit, *Quomodo poteſtis credere, gloriam quærentes ab inuicem; & gloriam quæ ſolo Deo eſt, non requiritis?* Ex illa ſiquidem re naſcitur, quod exterminat ipſam rem; vt putà ex ligno naſcitur vermis qui emolitur lignum. Et ex veſtimento naſcitur tinea, quæ comedit veſtimentum. Similiter & ex oleribus vermes, qui olera vniuerſa corrumpunt. Sic & ex propoſito ſingulorum naſcuntur vitia inpræſentiarum, quibus conſumitur anima ne viuat Deo. Tolle ergo hoc vitiū de clero; ne velint ab hominibus videri, mox & cætera reſecantur vitia. Qui cùm ſe dedignātur ad inuicem, quàm ſæpè nolunt ſuper ſe meliorem habere, ſicut nec Iudæi Chriſtum. *Dilatant enim phylacteria ſua, & magnificant fimbrias.* Ex quo loco beatus Hieronymus clericorū mala deplorans, Væ, inquit, nobis miſeris, ad quos Phariſæorum vitia tranſierunt. Qui vtique magis fleret noſtra nunc flagitia, ſi hodie in carne eſſet, & ſciret quanta inter nos, & qualia

A iam ſine pudore fiunt. Nata namque fuerat hæc Phariſæorū ſuperſtitio, quia Dominus cùm dediſſet mandata legis per Moyſen, intulit ac concluſit ita dicens, *Et ligabis ea in manu tua, & erunt immota ante oculos tuos ſemper.* Deut. 6. 8. Quæ ideo in manu iuſſit ferri, vt ſemper opere complerentur; & ante oculos habere, vt die ac nocte meditaremur in eis. Interea Phariſæi iſta malè interpretantes, ſcribebant in membranis Decalogum Moyſi, id eſt, decem verba legis, complicantes ea, & ligantes in B fronte, & quaſi coronam capiti facientes, vt ſemper ante oculos lex conſcripta, & mandatorum memoria verteretur; Non vera fide, vt operibus complerent, ſed vt ab hominibus viderentur, ſcribentes ea in duabus præciſuris membranarum; alteram quidem in domibus portabant; quaſi coronam ponētes in capitibus ſuis, & ſcripturam geſtantes in fronte, ac ſi ante oculos ſuos; alteram ſuper brachium manus ſuæ, quas ſiquidem partes phylacteria vocabāt. Quod adhuc hodie (ſicut legimus) C Indi & Babylonij faciunt. Et qui hoc tulerint, quaſi religioſi in populo iudicātur. Similiter & fimbrias in palliis magnificabant, quas ex Deuteronomio aſſumpſerunt in præcepto, vt ex ipſis ſe oſtenderent magis ſeruare legem. Quas ideo magnas in ſummitate quatuor angulorum in palliis ligabant, vt ſanctitas eorum amplior videretur, quia iuſſerat hoc Dominus fieri, vt ex ipſis fimbriis hyacinthinis D populus Iſraël diſcretus eſſet à reliquis Gentibus; ſicut in carne per circunciſionem, ita & in veſtibus aliquam haberent differentiam. Sed illi ſuperſtitioſi magiſtri captantes auram popularem, vt Hieronymus refert, atque ex mulierculis ſectantes lucra, faciebant fimbrias grandes, & acutiſſimis eas ſpinis ligabant, videlicet vt ambulantes, vel ſedentes interdum pungerentur, vt quaſi ſub hac commonitione retraherentur ad officia Dei, & ad miniſteria ſeruitutis eius. Et ideo Dominus ait, *Omnia opera ſua faciunt vt* E *videantur ab hominibus.* Quod vtinam & nunc noſtri non facerent, qui doctiores eſſe videntur in populo. Non enim intelligebant miſeri, quod hæc in corde magis portanda eſſent quàm in corpore. Veruntamen iſtiuſmodi erat fimbria illa Domini, ſed parua & breuis ex lege præcepta, quam & mulier illa, quæ ſanguine fluebat, tetigit in pallio Domini, nec tamen eſt compuncta ſuperſtitioſis ſentibus Phariſæorum, ſed magis ſanata

CAP. XXIII. ad tactum eius. Vnde non ideò reprehenduntur à Domino, quia eas habebant in ſummitate palliorum, ſed quia ſuperfluè grandes erant, & dilatatæ, ab hominibus gloriam quærentes, omninò arguuntur. Similiter & in reliquis omnibus ſententiis, quas per partes diſtinguit, cur quærant primos accubitus in cœnis, & primas cathedras in ſynagogis, gulam ſectantes, & ſalutationes in foro. Non ideò vituperat eos, quia in primo loco recumbebant, aut ſalutationes in foro ſectabantur; ſed quia (ſicut expreſſius ait) amabãt ob vanã gloriam primos diſcubitus, & ob fauorẽ laudis ſuæ ſalutationes in foro, ac primas cathedras in ſynagogis. Quorum B quia mens deprauata erat in voluntatibus & in ſtudiis ſuis, in omnibus auaritiam & vanam gloriam ſectantes, idcirco eorum culpantur mores, & ad eorum vitia vituperatio refertur, & non ad facta quando honeſtè fiunt. Quoniam & ordines ſeruare ſuos in diſcubitu, & ſalutationes inuicem exhibere officioſiſſimum eſt; atque honore alterutrum præuenire, honeſtum. Præterea hæc religiosè obſeruata ædificant mentes ſingulorum in charitate. Si autem carnaliter eamus, C appetit & amat magis ſuam iactantiam quàm honeſtatem morum, & probitatem humilitatis, talis Phariſæorum eſt imitator. Poteſt fieri vt diſcumbat aliquis in nouiſſimo loco, qui non ſolùm iactantiam cordis non amittit, verumetiam exinde magis eam intus nutrit, & quaſi humilior cunctis vanam gloriam quærit, & vult videri iuſtus & humilis, vt ab omnibus amplius honoretur. Quanti putas ſunt qui aut primi humiles inue- D niuntur, aut nouiſſimi, intus à Domino (qui corda conſpicit ſingulorum) ſuperbia condemnantur? Spiritus eſt enim Deus, & ideò ſpiritaliter vniuerſos examinat, & non carnaliter, neque tantummodo perpendit quod quiſque ſedeat, vel qua voce illum ſalutet, vtrumne venerabiliter ſubmiſſo capite vel corpore, licet hæc omnia honeſtè oporteat fieri, & congruè ſatis vnicuique, ſed qua mente vel qua conſcientia quiſque faciat quodcunque facit. Vnde ſicut dixi, ad amorem E Phariſæorum culpam retorſit, & non ad officia quæ honeſtè poſſunt fieri.

VOS *autem*, inquit, *nolite vocari Rabbi*, & continuò reddit cauſam, *quia vnus eſt Magiſter veſter.*] vos enim fratres eſtis. Nam Rabbi Hebræum eſt, quod latinè Magiſter dicitur. *Et patrem nolite vobis vocare ſu-* A *per terram, vnus eſt enim pater veſter qui in cœlis eſt. Nec vocemini Magiſtri, quia Magiſter veſter vnus eſt Chriſtus.* Ecce vnde fratres eſſe dicimur, quia nullus eſt alius pater noſter quàm Deus qui nos condidit & creauit. Quamuis enim homo hominem generet, tamen vnus eſt pater omnium, qui cõdidit & creauit omnes; vnde & nos filij fratres ſumus patrum noſtrorum, quia vt ita dicam, non ab ipſis quodammodo nati ſumus, ſed per ipſos; quia omninò non initiũ vitę ex eis habemus, ſed quaſi tranſitum ad vitam per eos accepimus. Nam etſi arbor videatur ramos de ſe generare, vita ramorum & arboris (vt ita fatear) radix eſt: multò magis Deus pater omnium hominum auctor & creator eſt. Similiter & Chriſtus licet multi doceant, vnus eſt magiſter omnium, qui omnes homines intus, non artificiosè, ſed naturaliter docet. Si enim homo hominem ex integro doceret & erudiret, omnes homines ab vno magiſtro æquè diſcerẽt. Nunc autem, quia non homo docet, ſed Deus, qui ſenſum & intellectum dat, ideò Paulus clamat, quod *neque qui plãtat, neque qui rigat, eſt aliquid, ſed qui incrementum dat Deus*; nõ enim homini intellectum 1. Cor. 3. 7. præſtat docendo, ſed à Deo præſtatur, qui *Intellectum dat paruulis.* & ait, *Intellectum tibi dabo, & inſtruam te in via hac qua gradieris.* Pſal. 73. 130. Vnde & Dauid ait, *Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.* Pſal. 31. 8. Sed fortè aliquis ad hæc dicturus eſt, quod efficacia ſua & intelligibilitas mentis faciat hominem eruditũ, cùm nec ipſa quis dona, niſi ex dono Dei habeat vt erudiri poſſit. Et ideò quicunque ſe Chriſti diſcipulum profitetur, oportet eum vocet magiſtrum, qui non carnalem in nobis, ſed ſpiritalem generat diſciplinam; & patrem eum appellet, qui ex magiſterio Chriſti & conſortio hoc nomen nobis & gratiam clementer indulſit. Vt filij Dei ſimus per adoptionem potius quàm terreni parentis; ex eo enim cœleſtes nos eſſe profitemur, ex quo cum fide, qui renati ſumus, cœpimus dicere corde atque ore, *Pater noſter qui es in cœlis.* Indignum Matt. 6. 9. itaque eſt patrem nos vocare ſuper terram, qui & cœleſtes ſumus effecti, & patrem nos habere in cœlis non dubitamus. Quæritur autem, quare contra hæc præcepta & Paulus Doctorem Gentium ſe vocat; aut quo modo, vulgato ſermone, in Monaſteriis, ex vſu omnium Monachorum, & ex præcepto regulæ, ſe inuicem Monachi, non nos vocent, in quo paterna ſeruatur reuerentia. Quod

Cap. XXIII.

ſic rectè ſoluitur. Cùm dicimus aliud natura patrem eſſe, vel magiſtrum, & aliud indulgentia. Vnde ſi patrem vocamus, honorem ætati deferimus, vel reuerentiam meritorum; non auctorem eum, quem patrem vocamus, noſtræ dicimus vitæ, ſic magiſtrum iure non aliundè, quàm ex vſu & conſortio veri magiſtri. Et ne ad infinitum pertendam ſermonẽ, quomodo vnus per naturam Deus & vnus filius, non præiudicat cæteris, ne nuncupatiuè Dij vocentur Sancti, & filij per adoptionis gratiam dicantur Dij: ita vnus pater & magiſter non præiudicat aliis, ne abuſiuè appellentur patres & magiſtri. Quoniam aliud eſt arte magiſtrum eſſe, & aliud poteſtate & natura. Quapropter in omnibus illis, tolle vanam ac propriam aſſumptionem, ne ametur fauor vanæ gloriæ, ſed ſeruetur honor Dei & religio honeſtatis; inuenies quod non prohibet, vt nunquam ab aliis ita vocentur aliqui, ſed hoc introducere videtur, ne deſiderent diſcipuli Chriſti ob vanam gloriam, his vocari nominibus, vel ſuperſtitioſius in aliquo honorari quàm expediat. *Qui maior eſt veſtrûm, erit veſter miniſter. Qui autem ſe exaltauerit, humiliabitur; & qui ſe humiliauerit, exaltabitur.* Quia dixerat, ne vocemini magiſtri, & ne amarent primos accubitus, ſeu cætera. Ideò ſeipſum proponit formam & exemplũ humilitatis, qui magis ex natura magiſter vocatur, quàm ex indulgentia, eo quod per ipſum conſtant omnia, & ex diſpenſatione carnis eius omnes erudimur ad vitam, & reconciliamur Deo, per hoc quod maior eſt noſtrûm. Ac ſi diceret, nolite amare primatus honoris, nec vocari magiſtri, ſicut *nec ego gloriam meam quæro, ſed eſt qui quærat.* (Ioan. 8. 50.) Ita & vos intendite in me, quia *filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & animã ſuam dare pro multis.* (Matth. 20. 28.) In hoc quippe loco non ſolùm diſcipulos ſuos inſtruit, verùm & magiſtros Eccleſiarũ, ne aliquis honores per ambitionem quærat, ſed qui voluerit maior eſſe, ſit primùm, quod ipſe factus eſt, omnium miniſter. Quod ſi aliquid de his deſiderare libuerit, opus deſideret, & non faſtigium honoris; miniſtrare potius & ſeruire omnibus, quàm ſibi ſeruiri & miniſtrari ab omnibus. Quia vnum eorum de ſupercilio venit Phariſæorum, alterum verò de doctrina & magiſterio Chriſti. Nam qui ambiunt & requirunt ſibi honores, ipſi ſunt qui exaltant; & qui miniſtrare & ſeruire gaudent, ipſi ſunt qui ſe humiliant, vt exaltentur à Domino. Et notandum quia non ait, quem

A Dominus, ſed qui ſe exaltauerit, humiliabitur; vtique à Domino, ſicut nec quem Dominus, ſed qui ſemetipſum ſua ſponte humiliauerit, exaltabitur verſa vice à Domino. Quæ nimirum doctrina omnibus bonis congruit Chriſtianis, ſicut è contrariò iſta comminatio diabolo, Iudæis & Gentibus, atque omnibus apoſtaticis, qui ſe ſub iugo Chriſti nolunt humiliare; & ideò hi omnes iuſto Dei iudicio humiliabuntur. B Quod cauentes Apoſtoli & omnes boni viri, maluerunt ſe inuicem mutuò præuenire honore, & omnes eſſe fratres, id eſt, vnius parentis filios, gaudentes per nouæ natiuitatis regenerationem, terreni ortus exceſſiſſe primordia, & vnum ſibi præeſſe omnibus cœleſtis doctrinæ magiſtrum. Vnde quia hoc ſibi Chriſtus magiſterium ſpecialiter in ſe retinuit, mox formam doctrinæ adhibuit, vt qui vult maior eſſe, ſit omnium miniſter. Ac deinde continuò cauſam tantæ humilitatis C duplicem ſubiecit, vnam ſcilicet ad gloriam vitæ perpetuæ capeſcendam in Chriſto, alteram æternæ humilitatis confuſionem ſuperbientibus demonſtrandã. Et quia ſibi eſſentialiter nomen magiſtri vendicauit, licet aliis verbis, eandémque formam propoſuit, *Diſcite*, inquit, *à me, quia mitis ſum & humilis corde.* (Mat. 11. 29) Vnde quicumque eius diſcipulus vult eſſe, doctrinam quam ſe profitetur docere neceſſe eſt inſtanter diſcat; quia tunc perfectus quiſque erit, ſi ſit ſicut magiſter eius. D Aliàs autem, non dico magiſter, verùm nec diſcipulus erit, qui noluerit diſcere doctrinam quam magiſter docet.

VÆ *vobis*, inquit, *Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui clauditis regnum cælorum ante homines; vos enim non intratis, nec introëuntes ſinitis intrare.*] Audiant ſi fortè adhuc vlli ſunt Manichæorum cõplices, qui dicunt Deum veteris teſtamẽti non bonum, propter maledictiones quas poſuit in lege, aduerſus peccatores, ac delinquentes. Quod ſi eum crudelem vocant & ſangui- E narium, quid dicturi ſunt in hoc loco de Chriſto quem benignũ vocant? Et tamen conſona voce oſtendit, ſe verum Dei filiũ, illius qui legem dedit. Quinimo etiam & ſeipſum Legiſlatorẽ inſinuat, dum ſecundum ſimilitudinem benedictionum quas poſuit in lege, propoſuit & ipſe in Euangelio beatitudines eorum qui ſaluantur, necnõ & ſimilitudines maledictionũ quas in lege propoſuerat, proponit in hoc loco; ſicut & in cæteris contra peccatores contraque delinquentes, vt reſipiſcant à ma-

Cap. XXIII.

lis ſuis, ita dicens, Væ vobis, & vobis. Quibus cur hoc dicat, ſicut & in lege, mox reddit cauſas. Vnde tã hîc quàm in lege, ab vno Deo, id eſt, benigniſſimo Ieſu Christo, ſatis benignè ſunt dicta, ſiue maledictiones in lege, ſiue iſtud væ, quod pronũciantis affectu rectè dictum intelligitur; non quod ex pronunciatione iſta pronunciantis vnicuique contingant peccata, ſed iuſtæ condemnationis iudicio vnicuique, quia peccat. Et non dico tantùm quia peccat, verùmetiam & poſt talia B interminata, quia ſecundum impœnitudinem cordis peccat, & ſe præbet ad ea promerenda quæ Deus diſciplinæ cauſa protulit aduerſus eos, vt conuerterentur ad bonum & ſe corrigerent. Nam in præſentiarum, ſicut nulli vera beatitudo hactenus niſi in ſpe præſtatur: ita nec maledictio, vel væ iſtud futurum, iam terminatur. Sed ſicut magna fœlicitas in cœlo, beatitudo nominatur, & ipſa vera beatitudo in regno Dei completur: ita lamentum & fletus harum maledictionum in in- C ferno concluditur, ibique infinita miſeria & cruciatus væ ſecundum, in Apocalypſi Ioannis, quia primum abiit dicitur. Et hoc eſt illud væ, quod non ſolùm Scribis & Phariſæis, verũetiam omnibus reprobis in præſentiarum denunciatur, vt in futuro inexcuſabiles ſint, & iuſto Dei iudicio puniantur. Nec immeritò ergo quæritur cur octo ſint beatitudines; è contrario Saluator ſepties hoc loco væ intulerit? Non enim factum abs re crediderim. Siquidem de die octaua quia legimus, *Hæc eſt dies quã* D *fecit Dominus*, fortaſſis & ſeptem beatitudines quodammodo ex gratia Dei, hominibus ac ſi in ſpe ſuis, iuſtiſque operibus præſtantur. Sed illa octaua eſt quam ſolus Dominus fecit, & præſtitit gratis ſuis dilectoribus, & quia in ſpe per ſeptem cucurrerunt, curricula dierum, ſeptem repleti donis Spiritus ſancti, operati ſunt has ſeptem beatitudines. Quibus è contrario propter ſeptem vitia principalia, hoc væ ſepties reuolutum numero, comparatur; & nõ vltra proceſſit, quia illud malè completum infra E ſe ſuos inuoluit. At verò electi in præſentiarum, ſeptem donis Spiritus ſancti enutriti ad illam peruenerunt octauam beatitudinem, quam fecit Dominus. Iſti autem ſeptem malè vexati criminibus æquè per ſeptem curricula dierum malè ad ſupplicia currentes, hoc vnum ſecum tulerunt væ, ſepties reuolutũ, quod ipſi ſibi fabricauerunt. Vnde & Dominus longè ſupra, cùm ad Iudæos loqueretur, *Cùm immun-*

Pſal. 117. 24.

Mat. 12. 43 44. 45.

A *dus ſpiritus*, inquit, *exierit ab homine, ambulat per loca arida & inaquoſa quærens requiem, & non inueniens, dicit, reuertar in domum meam vnde exiui; & cùm venerit, inuenit eam ſcopis mundatam & ornatam. Et tunc vadit & aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe, & ingreſſi habitant ibi, & ſunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus.* Hæc, quia Scribis & Phariſæis contigerat, de quibus iam ſupra dixerat, non exceſſit numerum vitiorum, nec numerum vindictæ, ſed B totiens væ imminere illis pronunciauit, quot erant dæmonibus oppreſſi, & vitiis implicati. Solet namque ſeptenarius numerus pro vniuerſitate connumerari ſicuti hoc loco, quoniam colluuionem ſcelerum in ſe contraxerant, & vniuerſæ vitiorum ſordes ad eos defluxerant. Idcirco vniuerſitas dæmonum non immeritò in eos regnabat. *Quia clauditis*, inquit, *regnum cœlorum ante homines.* Et Lucas ait, *Quia tuliſtis clauem ſcientiæ, nec vos intratis, nec introëuntes ſinitis introire.* Quærat qui vult, C quid peius eſſe poſſit inter homines, & inter ipſos dæmones, vt nec ipſi ceſſare à malo, nec redire ad Deum velint, nec alios permittant ſuum ſequi factorem, neque de morte ad vitam tranſire. Quid ergo de talibus reſtat; niſi quorum vna eſt ſcelerata impietas, vna ſit & pœna tormentorum? Reddit autem ſingulis vitiis, ſingulas clauſulas vitiorum. Quia dilatabant phylacteria ſua, ſimulãtes ſe ſanctos, & magnificabant fimbrias, iuſtum fuit vt hypocritæ vocarentur. Claudebant verò D regnum cœlorum ante ſe, & ante alios, quos introïre non ſinebant; quia alligabant onera grauia & importabilia ſuper hominum humeros, quæ ipſi nec digito mouere cupiebant, prædam captantes, & gloriam requirentes à populo. Certum namque habebant, à lege & Prophetis, quod ipſe eſſet Chriſtus. Vnde magis, non immeritò, hypocritæ ſunt vocati, quia diſſimulabant ſe neſcire verum Chriſtum quem pleniſſimè ſciebant; quamuis cauſa auaritiæ ſuæ & honoris ſui gratia, E nollent confiteri. Et ideo peruerſa interpretatione claudebant ante conſpectum populi ianuam legis & Prophetarum, qui de aduentu Chriſti manifeſtiſſimè ſunt locuti; vt à fide Chriſti vniuerſos deterrerẽt, non minus minis & ſeditionibus, quàm ex traditionibus ſuis. Quia timebant, ſi populus in eum crederet, quod omnia ſacrificiorum munera, gloria, honor, & cultus, & votorũ dona ad Chriſtũ tranſirẽt, in quib⁹ nõ Deus, ſed ipſi ditabãtur, & gloriabãtur

Cap. XXIII.

Luc. 11. 52.

Cap. XXIII.

A honoribus. Regnum ergo cœlorum ipſæ dicuntur Scripturæ, in quibus Chriſtus Dei filius prædicabatur, quas ipſi ante ſe & ante alios clauſerant, cùm Chriſtum in eis, & ex eis, credi non ſinebant. Et quia ipſe Chriſtus clauis eſt Dauid, qui aperuit & nemo claudit, claudit & nemo aperit, cùm eum credi vel intelligi, non ſinebant; non ſolùm ſcientiæ clauem abſtulerant; verumetiam ipſum oſtium, vel ianuam, ita obſtruxerant, vt nec ipſi intrarent, vt eaſdem Scripturas de illo intelligerent, nec alios introire permitterent. B Hæc itaque duo quaſi naturaliter videntur ab inuicem eſſe inſeparabilia; quoniam qui in alterum ex iſtis peccat, ab altero ſe non poteſt cohibere, ſicut è contra; qui ab vno eorum ſe abſtinet, impoſſibile videtur, vt non etiam ab altero ſe abſtineat. Vt puta fac aliquem fœliciter ad Deum, & ad Scripturas ſacras ingredientem, aut regna cœlorum penetrantem, mox inuenies; non ſolùm alios non prohibentem, verùm exhortantem & contrahentem quoſcunque potuerit. C Quoniam qui alios vetat introire in regnum cœlorum, ſufficit ei ad expulſionem ſuam, ne & ipſe intrare poſſit hoc ipſum quod alios non permittit intrare. Quoniam qui ſcandalizauerit vnũ de puſillis Eccleſiæ, prohibens eum intrare malè viuendo, patietur illud quod Dominus cõminatur. Et ne dicat aliquis, non prohibeo vlli, quia licet ego malus ſim, omnes tamen bonos eſſe cupio & ingredi regna cœlorũ; quod ſi humilitas eſt, & verum eſt, quod dicit, aſſentio. D Quòd ſi in aperto malus eſt, neſcio cui bonus eſſe queat, qui ſibi nequã probatur, nec quomodo bona poſſit velle, dũ diligit iniquitatẽ, & exemplũ eſt aliis peccãdi. Quod ſi charitate quiſquis fuerit repletus, vt & alios ſuo labore introire faciat, Deo agente, non video quomodo ipſe primùm non introeat. 1. Cor. 13. 5. Quia etſi *charitas non quærit quæ ſua ſunt*, tamen cuius eſt charitas, nõ ſolùm introire facit, verùmetiam iam regnare cum Deo, in quantũ charitate iuuatur, omninò videtur; quia charitas ex Deo eſt, & cœleſte eſt donũ: E ſicut iniquitas ex diabolo etiam, interdũ & pœna peccati, qua Scribæ & Phariſęi prægrauati, nec ipſi introierunt, nec alios, quantum ex ipſis fuit, permiſerunt intrare. Hoc quippè egerunt verbis, quando omnia opera Chriſti, quæ deifica erant in Beelzebub facta, interpretabãtur; hoc minis, hoc omnibus dolis, & fraudibus, ita vt Dominũ, Dei filium, licet ſit impaſſibilis, crudeliter innocentẽ occiderent, ne vllus eũ Dominũ vltra crederet. Ac per hoc ipſis, clauſerunt regnũ ne introirent, & alios, in quantũ eis poſſibile fuit, ne introirent, omninò prohibuerunt. Et notandum quia nõ dixit, væ vobis quia nõ aperitis regnum cœlorum, ſed quia clauditis; aliud pro alio mentiẽtes & agẽtes, ne Scripturę de Chriſto rectè intelligerentur. Quod & adhuc hodie iſti faciunt qui remanſerunt acſi titiones ex incendio, parati ad interitũ. Quibus illud duplex imminet væ, de quo Ioannes ait in Apocalypſi ſua, quod viderit aquilam clamantẽ ac dicentem, *væ, væ, habitantibus in terra*; Apoc. 8. 13. quoniã ipſi expulſi à terra ſua & à ciuitate Hieruſalem, nihil aliud inhiãt, & quærũt quàm terram. A quibus lõgẽ eſt illa prima beatitudo, de qua dicitur, *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſi poßidebunt terram*; Matt. 5. 3. quorum conuerſatio in cœlis eſt, & ideò non tanget eos illud vę ſecundũ, quia non ſunt de terra. Tangit etiam & eos pręſens locus, qui rectores videntur eſſe Eccleſiarum, ſi aut malè viuunt, aut certè vtrumque, & malè viuunt, & malè docent; vel certè nihil docet boni locumque mercenariorum non relinquũt. Quos & Oſee Propheta arguit & increpat; abſconderũt, inquit, ſacerdotes viã Domini, & interfecerunt ſicennam. Alioquin niſi mali ſacerdotes doctrinam Domini quolibet pacto deprauaſſenr per ſe in Scripturis diuinis ipſa veritas de Chriſto, licet obſcura ſit, tamẽ abſcondita nõ eſſet. Obſcura verò ideo eſt, non vt non inueniant eam, qui quærũt, ſed vt non videant eam qui quærere nolunt, ad illorum gloriam pertineat, qui deſiderauerũt & quæſiuerunt eam, & inuenerũt. Sicut è contrariò ad eorũ confuſionem & cõdemnationem, qui nec deſiderant, nec quærũt, nec inueniũt eam. Quia non poteſt excuſatio eſſe iuſtæ damnationis, ignorantia veritatis, quibus fuit inueniendr facultas, ſi fuiſſet quærẽdi volũtas. Quod ſi veritas Chriſtus ſalus eſt, & vita perfectè cognoſcentium, quid putas quantum væ illis immineat, qui eaſdem Scripturas, aliud pro alio mẽtientes, claudunt. Quid enim apertius dici potuit de Chriſto, quàm Iſaias dicit? *Ipſe Dominus*, inquit, *veniet & ſaluabit nos; tunc aperiẽtur oculi cæcorum, & aures ſurdorum audient, & lingua mutorum diſerta erit*, ſeu cætera. Eſa. 35. 5. Hæc quidem ſigna fuerant aduentus Chriſti, quæ omnia etiam & maiora, iſti, facta, viderunt; ſed omnia in Beelzebub principem dæmoniorum, vt dixi, ea, vt auerterent populum à fide Chriſti, facta dicebant. Et non ſolùm hoc, verum-

Cap. XXIII.

etiam & decretum poſuerunt, vt ſiquis A dicerct eum filium Dei, fieret extra ſynagogam. Sequitur,

Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proſelytum, & cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ, duplo quàm vos eſtis.] Circuibant autem Iudæi mare & aridam, cauſa negotiationis, & perluſtrabant vniuerſas partes mundi, ita vt & per maria & per terras, per inſulas quoque & regiones irent, ſicut adhuc hodie faciunt, & per B plura loca. Inter quæ vitæ negotia, non propter gloriam Dei, vt Deus à cultoribus religioſius veneraretur, neque propter miſericordiam & charitatem Dei & proximi, volentes eum ſaluare, quem docebant iudaïzare, ſed aut propter auaritiam, vt adderetur eis ſacrificiorum oblatio, aut propter vanam gloriam, vt viderentur Gentiles ad cultum Dei conuertere. Qui namque conuerſi de errore Gentilium ad vnius Dei cultum, relictis idolis, proſelyti vocabantur, cùm iam circum- C ciſi, populo Dei in lege ſuſcepti, miſcebantur. Sed cùm factus fuiſſet proſelytus, videlicet circumciſus, & Domino conſecratus, malis ſuis exemplis rurſus perditus, fiebat filius gehennæ, dum cogebatur illos imitari, & affectum eorum ſequi. Qui eo in tempore dixerunt de Christo, Ioan. 19. 6. *Crucifige, crucifige eum.* Quem non ſolùm accuſare, ſed & blaſphemare quotidie in ſynagogis ſuis dicebant; ne vllus fidem Chriſti reciperet, ſicut & adhuc hodie faciunt. Sed quærendum quid ſit quod ait, D *Et facitis eum filium gehennæ, duplo quàm vos eſtis.* Nũquid diſcipulus proſelytus factus dupliciter Scribis & Phariſæis, poterat fieri miſerabilior, ita vt non æqualiter eſſet eis filius gehennæ, ſed dupliciter? Nunquid non in vtroque omnis perfectus eſt diſcipulus, ſi ſit ſicut Magiſter eius, ſi fortè in malo perfectus dici poteſt? Quod ſatis elucet quid velit ſignificare, ſi prior Gentilis damnatio, qui factus eſt proſelytus, penſetur. Arbitror enim omnem hominem, qui ex conuerſatione Gentilita- E tis, factus eſt proſelytus in lege, filium gehennæ prius fuiſſe, quod peccatum baptiſmus Chriſti abſoluit. Sed circumciſio Iudæorum, quia iam Chriſtus venit, nihil prodeſt; & ideò iam Gentilem à reatu non ſoluit, ſed adhuc per tranſgreſſionem legis addit illi damnationis numerum. Ita vt etiam ſecundum Iudaïſmum, fiat filius gehennæ. Et quia manet prior damnatio inabſoluta, cùm factus fuerit proſelytus, dupliciter filius gehennæ per doctrinam Doctoris mali efficitur, cùm & Chriſtum blaſphemare incipit, & à lege nihil proficete. Sicque fit ille qui docuit vt cauſa ſecundi erroris ſit, & fiat dupliciter filius gehennæ ſupra illum qui malè docuit eum. Vnuſquiſque enim vſitatiſſimè filius eius dicitur, cuius opera facit; ſicque dicuntur filij perditionis, & filij huius ſæculi. Fit autẽ & aliter quiſque proſelytus dupliciter reus; quia prius erat tranſgreſſor in lege naturæ, factus autem proſelytus, cùm eſſet Ethnicus, videns Magiſtrorum vitia, tranſgrediendo legem, iure maiori pœna, id eſt, duplici, mulctatur, ſicut & vos qui fidem & opera non habetis. Alij quidem volunt, vt, quàm, aduerbialiter, pro, ſicut, accipiatur, & ſit ſenſus, Facitis eum filium gehennæ dupliciter, ſicut & vos eſtis; quia & fidem Chriſti reſpuitis, ex lege & Prophetis prænunciatam, & opera virtutum nulla habetis, ſed vitiis pleni eſtis, quibus efferati omnem manſuetudinẽ cordis amiſiſtis, & ideò iam vltra beati minimè eſſe poteſtis; quia beati mites & mãſueti poſſidebunt terrã. Terram illam vtique viuentium, ad quam Dauid ſuſpirat dicens, *Credo videre bona Domini in terra viuentium*; Pſal. 26. 13. quam vos, quia terrena ſectamini, infœliciter amiſiſtis. Et notandum quia cum duplo grauius delinquentibus gehenna repromittitur, differentia tormentorum monſtratur. Quoniam aliter torquetur qui ſimpliciter fuerit filius gehennæ, & aliter qui dupliciter. Sicque & deinceps conſiderandum, ſi adhuc abundãtius poſſit aliquis torqueri tripliciter, ſeu multipliciter ſecundum multitudinem peccatorum. Nec tamen audiendi ſunt qui dicunt nulla loca eſſe pœnarum, neque pœnis torqueri aliis quos gehenna peruaſerit, niſi propria conſcientia delictorum. Quod multis Scripturarum in locis oſtenditur, & loca eſſe pœnarum, & ſupplicia tormentorum iam parata; necnon & auctoritate ſanctorum Patrum ita eſſe firmatur, licet per ſingulas ſpecies criminum dicatur quilibet fieri filius gehennæ. Vt puta qui fornicator eſt, fit gehennæ filius; qui autem adulter dupliciter torquetur, ſimiliter & per cætera vitia. Nec iniuſtum videtur, ſi ſecundum modum culparum adhibeatur vnicuique ſupplicium tormentorum in vna eademque pœna. Porrò de nomine gehennæ iam ſuprà ſatis diximus. Hoc tamen lectorem moneo, vt ſemper hinc inde hæreticorum caueat lãqueos, ne falſorum

Cap. XXIII.

obuoluatur laqueis doctorum, qui non doctores, ſed deceptores ſunt animarum. Quia ſicut illi vaniloqui, de quibus nunc diximus, ita ſunt & alij qui volunt allegorizando introducere, quod gehenna, quæ vallis filiorum Ennon vocatur in ſcripturis, & Hieruſalem non longè ſint ab inuicem. Licet Hieruſalem ſita ſit in mōte, & gehenna vallis dicatur: tamen eorum locorum vna ſors eſt, & in vna numerantur tribu, ſicut & reliquæ electiſſimæ ciuitates. Quapropter dogmatizant, eos qui peccant, licet in gehenna mittantur, & valles ſint appellati, quia peccauerunt, quandoque quod ad vnam ſortem ſunt reuerſuri, & in vna eademque tribu connumerabuntur, in qua Hieruſalem illa cœleſtis ſortitur. Quod quàm abſurdum ſit ita ſentire, nobis tacentibus, omnis auctoritas ſcripturarum, & Catholica fides clamat. Hæc tamen, quia de Græcorum turbine ad nos mala tranſlata venerunt, omittere non debui. Quia qui talia ſentiunt, aut ſenſerunt, iam malè poſſeſſi ad illud væ vltimum quod reſtat, ſi non corrigantur, omninò feſtinant. De quo ſequitur.

V*æ vobis duces cæci, qui dicitis, quicunque iurauerit in templo, nihil eſt, qui autem iurauerit in aurum templi, debet. Stulti, & cæci, quid enim maius eſt aurum, an templum quod ſanctificat aurum? Et quicunque iurauerit in altari nihil eſt, quicunque iurauerit in dono quod eſt ſuper illud, debet. Cæci, quid enim maius eſt donum, an altare quod ſanctificat donum? Qui ergo iurat in altari, iurat in eo & in omnibus, quæ ſuper illud ſunt. Et qui iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipſo. Et qui iurat in cælo, iurat in thronum Dei, & in eo qui ſedet ſuper eum.*] Arguuntur namque Scribæ & Phariſæi, cuncta pro lucro facere, & non pro timore Dei; ſicut & ſupra in phylacteriis & fimbriis dilatatis, non aliud quàm vanam gloriam requirebant, & per occaſionem gloriæ, etiam & in his lucra ſectabantur pecuniarum. Et ideo iure hypocritæ & duces cæci vocantur, licet ſuper cathedram Moyſi ſederunt. Quoniam ſub ſpecie ſanctitatis, non cultum Dei, non gloriam, non honorem requirebant, non obſeruantiam mandatorum Dei, ſicut iam ſupra de dono diximus, quando dicebant patri matrive, *Munus quodcunque eſt ex me, tibi prodeſt*, vt in eorum lucrum cuncta venirent: ſic & hi paruipendebant templum & altare, ac venerari iubebant aurum, & omnia legis donaria, quæ in his

A offerebantur, vt omnia ad vtilitatem & lucrum eorum proficerent. Et propterea quod ipſis delectabantur, aurum & dona, quibus ſuis vtebantur vſibus, ſanctiora eſſe dicebant, quàm ipſum templum & altare, vt offerentes promptiores fierent, multiplicia ſponte ad offerendum rerum dona; quàm ad preces fundendas coram ſancto altari in templo. Vnde, vt eorum dona, & vota magis Deo firmarent accepta, ſtatuerunt ſtropham callidiſſimè ſatis.

B Si quis in contentione veniſſet, vel in aliquā controuerſiā, vnde propter ambiguitatē iurgij, iurare deberet, non teneretur reus in tēplo ſi falſum iuraſſet, ſed ſi in auro; ex quo poſtea conuictus falſum iuraſſe, criminis reus tenebatur: vnde ſtatim aurum, in quo iurauerat, reus cogebatur exſoluere, vt vniuerſa eorum vſibus cederent. Similiter & in altari ſi quis iuraſſet, periurij nequaquam adiudicabatur reus, etiam conuictus quod iuraſſet.

C Si autem periuraſſet in donis, & oblationibus quæ offerebantur Deō, ad altare, in hoſtiis & victimis, ſeu in quibuſque muneribus, hæc ſtudioſiſſimè repetētes, illud ab eo exigebant in quo falſum iuraſſet. Hinc quoque non immeritò arguit eos Dominus, quod aurum templi & dona altaris in ſacramentorum religionem venerarentur, cùm honor deberet eſſe potior altaris & templi; quia futurorum in figura, & aurum templo, & donum dedicatur altari. Vnde veniente Chriſto,

D hæc omnia legis iam inutilia erant offerentibus, quia non à lege Chriſtus, ſed lex ſanctificabatur in Chriſto; in qua, veluti ſedes ac thronus Dei, prius poſitus erat, qui ex ea prædicabatur futurus. Ac per hoc duces cæci iure vocantur & hypocritæ, quia ſe legem venerari mentiebantur, & iurare per thronum Dei aut per cœlum conſueuerant, religioſius obſeruantes ea, quàm eum, qui in his ſedere iudicabatur. Sanctificantem quoque negligebant, & ſanctificata, Chriſto prætermiſſo,

E veneraba ntur; & ideo quaſi cœli quædam ſimilitudo inducitur, vt ille qui ſedet in eo, aut in lege, recognoſcatur. Quoniam propter traditiones ſuas Iudæi omnia legis mandata corruperant, & omnem intellectum de Chriſto euacuauerant. Propterea vult eos reducere, tam ad mandata agendæ vitæ, quàm ad ea quæ ſunt ſignificandæ vitæ; vt ex vno eorum Chriſtum iam veniſſe intelligant, ex altero, ſeruando quæ præcepta ſunt, in Chriſto proficiant. Sed quia illi ob-

ſeſſi à dæmonibus, iſta recipere noluerũt; nos quia *in multis offendimus omnes*, ſequamur gementes pro his, Chriſtum. Quia *beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.* Et primùm mundemus conſcientias noſtras, vt Scripturas ſacras, quàm ſanctæ ſint, quámque Deo plenæ, in quibus Deus inhabitat, & ex quibus nobis loquitur, intelligamus. Deinde nullũ aurũ credamus ſanctũ, niſi quod infra tẽplo Dei dedicatum eſt; id eſt, nihil extra diuinas Scripturas aliquid, quamuis fulgeat, recipiamus. Quia omnis ſenſus qui extra reſplendere videtur, etſi admirabilis ſit, non continuò probatur ſanctus. Quia ſolus Spiritus ſanctus eſt dedicator Scripturarum ſanctarum, quo ſanctificatur, in eiſdem, & ab eiſdem Scripturis; omne aurum eloquiorum, vt inueniatur quod proferamus eſſe ſanctum. Sed & ſi qua dona offerimus ad altare, prius mundus cor ſuper quo, & in quo, ea offerimus. Agamus votis & precibus prius, vt ſit illud ſanctificatum, quod principale eſt in nobis; tunc demum dona & oblationes in illo quæ offerimus quotidie, ſancta erunt. Et ideò lachrymis & precibus oportet inſtare, vt iſta beatitudo nutriatur à Deo in nobis, & cor mundemus, ex quo, & in quo, votum Deo offertur. Quoniam omne votum hominis vt acceptum Deo ſit, cor facit, non ſuo munere, ſed dono Dei. Et ideò honorabilius eſt cor hominis, ad quod primum Deus reſpicit, ex quo votum offertur, quàm munus cordis; quod & Deus poſt cor reſpicit ex quo votum offertur.

V Æ *vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentham & anetum & cyminum, & reliquiſtis quæ grauiora ſunt legis, iudicium, & miſericordiam, & fidem. Hæc oportuit facere, & illa non omittere.*] Væ autem illis, quia omnia opera ſua liquabant, vt viderentur ab hominibus, & ideò hypocritæ iure vocantur. Sed quærendum quomodo decimabant ſua Scribæ & Phariſæi, ad quos & de quibus loquebatur, præſertim cùm ipſi ſacerdotes erant & Leuitæ, qui magis accipiebant decimas à populo quàm darent; niſi quia ex ipſis quidam ſacerdotes erant & Leuitæ, quidam verò populares. Et propterea non incongruum eſt, ſi duplicem huius loci dicimus habere differentiam, vt vna quidem pertineat ad populares, qui decimas dabant, quãuis fictè, altera aut ad ſacerdotes, qui decimas accipiebãt. Etenim ſermo ipſe in dubiũ ſonare videtur, cùm ait, *Væ vobis qui decimatis*; nam & qui accipit decimas, & qui dat, re-

A ctè decimare dici poteſt. Fortaſſis Scribæ & Phariſæi, ex minimis ſuis oleribus decimas dabant, licet ſacerdotes eſſent, vt per hoc iuſtiores haberentur in populo, & videntes eos, dicerent, putas quomodo omnium rerum ſuarum decimas iſti offerre Deo non negligunt, qui etiam contemptibilium olerum decimas dare non prætermittunt; putas quomodo ſecundum omnia Dei præcepta, vita eorum ſerua-
B tur, ita vt nec in modicis rebus negligere videantur. Et ideò fortè ac ſi religionis gratia, talia huiuſmodi potius offerebant; vt & diſpendio carerent, & gloria illis in populo fauorabilior eſſet. Vnde & Dominus ex omnibus tria elegit olera quæ dabant, quatenus ex ipſis oſtenderet, quid quærebant; quoniam odorifera valdè ſunt, vt per eorum odoramenta, monſtraret famam vanæ laudis quam naribus ad ſe trahebant, & quibus delectabantur oblectamentis. Et reliquiſtis, inquit, iudicium & miſericordiam, & fidem. Ecce tribus malè oblatis, tria
C obiecit peius neglecta, quibus prætermiſſis, in Deum & in proximos omnis iuſtitia fruſtratur; quia iuſtitia Dei, vt iuſtus quiſque ſit & viuat, ex fide ſeruatur, quia iuſtificatur impius. Et niſi in iudicio probus inueniaris, iuſtus nunquam eſſe poteris, neque in iuſtitia iuſtificatus, per quam recedit homo ab iniquitate. Idcircò præceptum eſt iuſtè, quod iuſtum eſt exequi. Quod tunc rectè fit, cùm & Deo quæ Dei ſunt, & proximo vnicuique quæ ſua ſunt in iudicio iuſtè reſtituuntur. Ac per hoc
D iudicandi virtus, non minus diuina, quàm & humana, vt iuſtus inueniaris, comprehendit. Et ideò quàm benè dictum eſt, in omnibus iudiciis tuis Deum cogita ſemper. Sunt enim iudicia ſæcularia, ſunt & Eccleſiaſtica. Nec tamen ſæculares licet præſumere de his quæ diuina ſunt; nec ſacerdotes qui diuina tenent in manibus ad ea quæ ſæculi ſunt, tranſire, ſed vnuſquiſque eorum, ſine acceptione perſonarum iuſtè, quod iuſtum eſt exequatur. Cæte-
E rùm inter fratres ſine miſericordia viuere, iam iudicium incurrere diuinum, quia iudicium erit ſine miſericordia, qui in præſentiarum non facit miſericordiam. Sed miſericordiæ principatum eſt, vt à ſemetipſo incipiat homo, ſicut ſcriptum eſt, *Miſerere animæ tuæ placens Deo*; deinde per omnes vadit proximos, quia ſolus ille iure *Eccli.* 30,
proximus habetur, iuxta Euangelium, qui 24.
facit miſericordiam. Hæc ſunt legis præcepta quæ grauiora dicuntur à Domino, ſi-

Cap. XXIII.

cut & alia quàm plurima. Sed in his tribus omnis iuſtitia conſeruatur, & charitas, non immeritò, quia prætermiſerant ea Scribæ & Phariſæi à Domino corriguntur. Cur autem dicantur grauia, cùm omne onus Chriſti leue ſit, non inconuenienter quæritur. Quia ſi iſta grauia ſunt, & cætera leuia eſſe non poſſunt; etſi leuia ſunt, quemadmodum Saluator ait, quomodo hîc grauia dicuntur? Attende quæſo, quia etſi leuis dicatur præceptorum enormitas, onus tamen vocatur: quod ſi onus, quomodo leue? Niſi quod alia ſunt onera vitiorum, quæ deprimunt hominem ad ima inferorum; alia onera mandatorum Dei, quæ ſeruata, leuant hominem ad excelſa cœlorum. Quæ duæ grauitates, diuerſas appetunt partes; ſcilicet quantùm felicior illa quæ ſurſum trahit, tantùm infelicior quæ deorſum mergit. Porrò olerum decimas dare non reprehendit Dominus, ſed quia præcipua quæque non curabant, vtrum populus obſeruaret an non, quæ nec ipſi digito volebant mouere. Et ideò ait, *Et illa oportuit facere, & iſta non omittere.* ô ſapientia diuina quàm prouidè in omnibus loquitur. Dixerat enim ſupra quod nec vnus apex iotæ præteribit à lege, idcircò & nunc, nec decimationem minimarum rerum relaxat, ſed vt omnia integrè compleantur. Mandauerat enim iudicium verum, & iuſtitiam ſeruare, miſericordiam facere, & habere fidem, propter gloriam nominis ſui, decimas autem offerre, licet & ipſæ ad honorem Dei datæ pertineant, tamen propter vtilitatem ſacerdotum dabantur, vt vſibus eorum deſeruirent. Et ideò fortè minima decimarum exigebant etiam oluſcula, qui non ſolùm non curabant maiora, ſi aut ipſi aut populus negligeret, verumetiam nec ſi in Deum quiſque atrociora deliquiſſet, corrigebatur ne peccaret. Vnde & in fine ſententiam quàm benè concludit ſuam, *duces cæci excolantes*, vel ſicut alij codices habent, *liquantes calicem, & camelum glutientes.* Vbi ſubaudiendum quos ſupra dixerat, væ vobis. Quia minima quæque offerendo clarificabant, hoc quippè ſignificantius excolare, vel eliquare ſonat, quod Mentham, Anetum, Cyminum, ſeu quælibet parua, quæ per culicem denotantur, quod ita pompaticè ac lucidè parabant offerre parua, vt omnis diligentia in his commendaretur oluſculis. Et ideò, quia ex vitio offerentium, etiam & ipſa immunda fiebant, nec immeritò culici comparantur, quod & paruum &

A immundum eſt animal, ſicut & camelus magnum. Quod peſſimi ſacerdotes tunc glutiebant, cùm maxima Dei mandata propter ventris ingluuiem abſorbebant, nec curabant quid aut ipſi, aut populus, peccati in Deum committeret. Nec enim eſuriebant & ſitiebant iuſtitiam, & ideò poſſeſſi à dæmone, tam grandia virtutum opera, ac ſi immunda & tortuoſa, gibbo depreſſi auaritiæ glutiebant, ne implerentur opera quę iuſſa erant. Omnes namque homines aut iudices ſunt aut rectores, ſpiritales videlicet aut mundiales; aut certè reliqui ſub iudicibus ſunt & rectoribus. Quibus neceſſaria eſt, tam qui præſunt, quàm & qui obſequuntur, fides vera & operatio bona, vt poſſint percipere has beatitudines, quæ huic loco contraria iunguntur, *Quoniam beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiã.* Hîc duæ beatitudines veniũt contra hoc vnũ væ, quæ nũquam abinuicem benè ſeparãtur; quia nec iudicium in quo iuſtitia ſeruatur, ſine miſericordia eſſe debet, nec miſericordia ſine iuſtitia coronatur. Quæ ſic pariter iunctæ, hinc inde certant contra vitia, vt ſicut illa ſuos miſeros faciunt ſectatores, ità verò iſtæ beatos. Et quia Scribæ & Phariſæi minima quæque liquãtes offerebant, iudiciũ ex quo iuſtitia naſcitur, & miſericordiam glutiebant, & quaſi ad ingluuiem ſtomachi demergebant. Vnde nec immeritò duabus iſtis beatitudinibus amiſſis, vnum ſolum væ, & ſempiternum contraxerant; eo quod in hoc vno, & fidem quæ in Deum eſt, calcauerant, & quæ maximè inter proximos ſunt virtutes neceſſariç, ne cum vllo communicarent, abſorbuerant. Idcirco duplicata in omnibus, iuſto Dei iudicio, pro ſua iniquitate vitæ ſuæ diſpendia reportabant.

Matt. 5. 6.

B C D

V Æ *vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui mundatis quod de foris eſt calicis & paropſidis, intus autem pleni eſtis rapina & immunditia.*] Nam ſub ſpecie vaſorum homines deſignat; & ex eo quod addit, ab intus pleni eſtis rapina & iniquitate, apertius illud manifeſtat. Verùm Iudæi quotiens ingreſſuri erant templum ſacrificia oblaturi, aut dies feſtos celebraturi, ſeu ex itinere venientes, ſeipſos à foris, & veſtimenta ſua, & omnia vtenſilia lauabant: cor autem ſuum, & conſcientiam intus non lauabant, nec curabant mundare à ſordibus prauitatis. Vnde & apud Matthæum, calicis & paropſidis à foris mundatio, figuratè introducitur; apud Lucam verò calicis & catini lauatio commemora-

E

Cap. XXIII.

tur. Calicem quidem ambo dicunt, quod vas ad potandum ſemper habetur. Ergo paropſidem non ambo dixerunt, ſed ille quidem catinum, iſte autem paropſidem. Vtrumque tamen vas ad veſcendum paratur. Et ideo per hæc duo non incongruè, corpus & anima integer homo accipitur; vt per ea vaſa quibus nutrimur in cibo aut potu, totus figuretur homo, & moneatur, verbo intus lauari & paſci.
Matt. 4.4. Quia *non in ſolo pane viuit homo*, ſed in ſpiritali cibo potuque, quibus interior recreatur. Et vt intelligas quia vaſa hæc non propter ſe ſunt aſſumpta, audi quid ſequitur. *Phariſæe ecce munda prius quod intus eſt calicis & paropſidis, vt fiat & id quod deforis eſt mundum.* Non enim videtur congruere vt Iudæi deforis lauarent vaſa ſua, & intus immunda eſſent, qui tantùm ſtudium in eorum baptiſmatibus, & purificationibus adhibebant. Neque putandum, quod ideo Dominus de lauando, aut non lauando vaſa ſua, eos reprehendat, vt de his curam gereret; ſed ideò de ablutione vaſorum exemplum trahit, vt per hoc ipſi ad ſe redeant, & mundent ſe ab omnibus inquinamentis, tàm intus quàm deforis, vt ſint ſancti & mundi mente & corpore.
Mat. 5.8. Quod ſi audire vellent, eſſent vtique beati, quia *beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.* Quæ nimirum beatitudo contraria eſt væ quod eis aſcribitur, quia in omnibus intus malis repleti erant. Siquidem ipſi erant calix & catinus; quia foris nitidos ſe iactabant, in habitu, in ſermone, in veſtibus & filacteriis, & in omnibus ſimulatis operibus, ſed mens eorum & conſcientia, omnibus inquinata ſpurcitiis & vitiorum ſordibus. Nam quidquid fecerit homo, non ex conſcientia bona, neque ſecundum Deum, à foris quidem mundus videtur, ab intus autem plenus eſt dolo & hypocriſi. Tales quippè ſunt omnes, qui magis gloriam mundi quærunt, quàm Dei, & plus hominibus geſtiunt placere, quàm Deo. Quibus, quidquid fecerint boni, dum non bono ſtudio faciunt, nihil prodeſt; quinimò obeſt, quia vnde foris reniteſcunt in opere, inde magis intus ſordeſcunt in mente. Et ſi bona facere huiuſcemodi homines videntur, peccatum eſt, quantò magis cum ipſa committunt crimina? Et ideò talis apta eſt comparatio, & vaſorum exterius ablutio, quorum vſus interior eſt. Quia ſi vas obſorduerit intus, quid proficiet ſi lauetur tantùm exterius? Idcirco ſemper nitor virtutum requirendus

A eſt interius, & puritas mentis. Quia beati mundo corde, ipſi Deum videbunt.

V Æ *vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quia ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus ſpetioſa, intus verò plena ſunt oſſibus mortuorum & omni ſpurcitia.*] Videtur namque licet diuerſis verbis & ſententiis idipſum repetere, dum ſemper eiſdem vnum væ replicat, vnamque eorum hypocriſin damnat. Hinc eſt quod ſequi-
B tur, *Sic & vos à foris quidem paretis hominibus iuſti, intus autem pleni eſtis hypocriſi & iniquitate.* Sed dum accumulantur peccata ſupra peccata, & bona quæ fiunt fictè tranſeunt ad crimina, multiplicatur illud vnum væ totiens cùm augetur, vt illud vltimum vnum in ſeptem ſuis partibus compleatur. Nam hypocriſis & iniquitas, quibus repleti erant Scribæ & Phariſæi, ipſa ſunt oſſa mortuorum, & immunditiæ vniuerſæ. Quia hypocriſis quamuis ſit aliqua ſimulatio boni, ac ſi os, mortua virtus eſt. Vnde & virtutes in Scripturis ſacris oſſa dicuntur. Non tamen habent
C oſſa illa quibus replentur ſepulchra, aliquid vitale, ex eo quod videntur bona eſſe dum ſimulatè fiunt. Os ſunt, vt ita dicam, virtutes quæ ſimulatæ ſunt, mortua iuſtitia eſt, & mortua caſtitas, aut virginitas, ſeu cætera, quæ fictè fiunt. Et hoc vult oſtendere benigniſſimus Saluator, quod omnis virtus ſimulata, mortua virtus eſt; quinimò nec virtus quia ſine fide eſt. Et ideo talis virtus taliſque iuſtitia mortua eſt, quæ propter Deum facta non
D eſt; vnde non iuſtitia, non virtus, ſed ſimulatio eſt. Nec immeritò igitur corpora peccatorum, ſepulchra dicuntur mortuorum, & dealbata, dum exterius renitent quibuſlibet ornamentis, & anima intus mortua eſt, multis repleta vitiorum fœtoribus. Nec itaque viuens putanda eſt, quæ nihil mundum aut ſpiritale agit in corpore peccati. Et ſicut ſepulchrum quamdiu clauſum eſt, à foris pulchrum videtur, & ſi fuerit apertum, horribile: ſic & ſimulatores bonorum, quamdiu non
E cognoſcuntur, laudabiles æſtimantur, cùm autem cogniti fuerint, abominabiles inueniuntur. Quibus vt pacifici ſint, Deo, aut ſibi valdè contrarium eſt; & ideò primùm dum ſe perimunt, nec beati eſſe poſſunt, nec filij Dei vocari, quia pleni ſunt mortuorum oſſibus. Tanta quippè ſunt oſſa in eis ſpurcitiæ, quanta fuerint opera tenebrarum. Propterea & per exaggerationem dicuntur plena oſſibus, & dealbata ſepulcra hypocritarum. Quoniam cum

CAP. XXIII.

hypocriſi & iniquitate replétur homines, omnibus replentur malis. Quæ vitia nullum Eccleſiaſtici ordinis gradum relinquũt intactum, dum & martyrij ſimulatores inueniuntur, & Apoſtolos falſos fuiſſe probatur. Similiter & in vniuerſis inuenies ordinibus perſonas oſtentationem ſectantes virtutum, nec tamen habentes. Et ideò tales earũdem virtutum, quas habere ſe ſimulant inimici probantur.

V Æ *vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui ædificatis ſepulchra Prophetarum, & ornatis monumenta iuſtorum, & dicitis, ſi fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non eſſemus ſocij eorum in ſanguine Prophetarum.*] ac reliqua. Quantum ad ſuperficiem verborum ſpectat, non ſatis iuſtè neque rationabiliter comminari videtur aduerſus eos qui ædificabant ſepulchra mortuorum, & ornabant monumenta iuſtorum, ſicut & nos nunc ſanctorum facimus quorumlibet, qui apud nos requieſcere probãtur. Quinimò laudabile aliquid faciebant, dum & eorum ędificabant & ornabant ſepulchra; etiam & operibus patrum ſuorum, qui auſi ſunt in eos manum mittere, non conſentiebant, dicentes: Et nos *Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non eſſemus ſocij eorum in ſanguine Prophetarum.* Quomodo ergo ſi tales erant, dignum erat vt illis væ imminere prædiceret? Neque enim ideò culpabiles erant, quia filij eorum erant, quoniam non ex arbitrio alicuius venit cuius ſit filius, boni viri an mali. Quod ſi in nullo horum delictum eſt, reſtat quia non ideò rei ſunt, eo quod boni erant, ſed quia imitatores parentum ſuorum erant, quos culpabant. Propter quod patet bona virtutum quæ videntur feciſſe, non propter Deum, ſed fictè vt laudarentur apud homines, agebant. Vnde ait, *Et vos implete menſuram patrum veſtrorum.* Non enim imperat vt faciant, quæ non oportet, ſed prædicit quæ ipſi facturi erant, & iam in mente moliebantur. Ipſi namque ſibi facinorum ſuorum teſtimonium reddebant, & eſſe filios eorum qui Prophetas occiderant ſe monſtrabant; quamuis ſepulchra venerarentur, cùm quidquid in dictis eorum erat de Chriſto, conculcabant. Et adhuc quod erat minus, ſupplentes ad interfectionem Prophetarum atque iuſtorum, Chriſti occiſione compleuerunt. Quapropter impia poſteritas, licet parentum facta deteſtata ſit, Prophetarum libros veneretur, iuſtorum memorias exornent, ſepulchra inſtaurent, vt tali reuerentia, extra culpam paterni ſceleris, A ſe oſtendant. Putas quod extra reatum ſint, & extra piaculum grauiſſimi ſceleris, qui Dominum Prophetarum occiderunt, qui de illo omnia quæ geſta ſunt, prædixerunt? Et ideò Dominus, *Implete*, inquit, *menſuram patrum veſtrorum.* Ac ſi dicat, vos qui ea deteſtamini quæ à patribus veſtris ſunt perpetrata, multiplicato fœnore criminis, adimplete menſuram. Quia tunc ad plenum fit perſecutio membrorum, & totius corporis interfectio, cùm præciditur caput, & omnia hinc inde membra B conquaſſantur. Nam Patres Scribarum & Phariſæorum, non ferentes increpationes Prophetarum, perſecuti ſunt eos, & occiderunt. Similiter autem & filij increpationes Chriſti non ferentes, propter peccata ſua, cùm ſcirent eum eſſe Chriſtum & Deum, Dei filium, quia inreuocabiles erant è culpa, non timuerunt in eum manum mittere. Sic ergò lector inuenies per omnem progeniem Iudęorum, quòd ſemper filij coluerint quaſi ſanctos, quos patres occiderunt ac ſi malos; & prophetias C eorum, quas illi abiecerant, iſti venerabantur. Et hoc non ideò faciebant, vt ſinguli ſuam innocentiam ſeruarent, ſed vt inuicem domeſtico ſe iudicio condemnarent. Quod vitium etiam inter Chriſtianos cauendum eſt, quia ſemper vnuſquiſque, ante, aliena reprehendit peccata, quàm ſua. Et ideò Phariſæorum vitia ſepties repetita, ſi volumus intendere, noſtras nunc in tempore apertiſſimè tangunt conſcientias. Sicut & hoc vnum, D quoniam multi ſunt nunc mortuorum ſanctorum cultores, & viuentium hominum, quos diligere Deus iubet, perſecutores. Quapropter attendat vnuſquiſque, quia hæc non ſolùm illis dicta ſunt, ſed omnibus nobis poſtmodum naſcituris. Quod ſi ad illos ſolos dicta eſſent, illis quidem dicta manerent, & non ſcriberentur; nunc autem & dicta ſunt & ſcripta. Dicta ſiquidem, propter illos, ſcripta verò propter nos. Quoniam in his ſeptem, vt ita loquar, maledictis, licet à quibuſdam parua videantur quæ connumerat, omne E corpus depingitur vitiorum, ſeptem principalibus concretum criminibus, & propter hypocriſim, duplicatum. Vnde dum ſepties væ, illis, ac ſi in prophetia futurum enunciatur, integritas gehennæ deſcribitur. In qua etſi vnum eſt væ, multa tamen differentia tormentorum; ſicut & in Paradiſo, quamuis vna ſit beatitudo, cùm octo dinumerentur, multæ admodum manſiones, & diuerſus ordo meritorum. Similitu-

CAP. XXIII.

Cap. XXIII. do quædam eſt in hoc Euangeliſta, quod A hinc inde, ac ſi à monte Garizin, ſeptem beatitudines proponit à monte Hebal, quaſi è regione tot maledictiones impiis & ſceleratis Iudæis; prophetice magis, quàm optantis affectu oſtendit; vt ſingulæ generationes pro ſuis diſcernantur meritis. Et ſicut illa quæ tunc prolata ſunt iam completa videmus in Iudæis: ita nunc Euangeliſta ſcribens more patrio inſinuat pro certo Iudæis & omnibus in Chriſto credentibus, quod & iſta ex ore Domini B quæ prolata ſunt complebuntur in ſanctis & peccatoribus. Vnde & illa ſicut vltima

Mat. 5. 10. beatitudo eſt, *Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam:* Ita & hoc vltimum væ, quia pleni erant oſſibus mortuorum, & completuri menſuram patrum ſuorum, vt occiderent Prophetas & ſapientes, etiam ipſum Dominum. Pro quibus omnibus clamat vox ſanctorum ſub ara Dei,

Apoc. 16. 10. *Vindica Domine ſanguinem noſtrum qui effuſus eſt.* Et per Prophetam, *Redde vicinis no-*

Pſal. 78. 12. *ſtris ſeptuplum in ſinu eorum.* Quæ multipli- C catio numeri hîc reddita eſt, ſicut & in Cain ab initio præſignata, vt multitudo ſceleratorum plenitudinem inpræſentiarum intelligat tormentorum. Sequitur,

Serpentes *genimina viperarum, quomodo fugietis à iudicio gehennæ?*] Verùm quod ſerpentes præ omnibus animalibus aſtutiores ſunt; ſed aſtutia eorum non eſt in bono, ſed in malo, ſemper enim aſpiciunt vt noceant, & latere poſſint: ita omnis hypocrita & fraudulentus aſtutior vult eſſe cæteris hominibus, & cogitat D quomodo alium decipiat aſtutia ſua, & cùm deceperit, ſic ſe agit, quaſi neminem læſerit. Genimina viperarum, quamuis de hoc capitulo ſupra iam dixerim, hoc loco ideò ita vocantur, quoniam per ſingulas generationes inuicem ſua facta condemnabant, & ſemper patres reprehendebantur à filiis, ſicut & illi rurſus à ſuis reſcindebantur natis. Et talis quippè eſt viperarum natura. Quomodo, inquit, fugietis à iudicio gehennæ? Ac ſi dicat, nunquid quia ædificatis ſepulchra Propheta- E rum? Nunquid non Deus occulta cordis diiudicat? Nulla ergo ſanctitas vel iuſtitia eſt, ſanctos colere & venerari, & contemnere ſanctitatem. Quia primus gradus eſt pietatis, iuſtitiam & ſanctitatem diligere, tum demùm ſanctos, quia ſancti ſunt quos ſanctitas Domino conſecrauit. *Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas & ſapientes & Scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex illis flagellabitis in ſynagogis veſtris, & reliqua.* Vbi conſiderandum eſt, quam Cap. XXIII. reddat cauſam; cùm ait, ideò ecce ego mitto ad vos Prophetas: Supra enim dixerat, implete menſuram patrum veſtrorum, omninò non ideò dixit vt imperaret, neque vt facerent, quod iubere videtur. Sed nec hoc loco ideò eos mittit quod dinumerat Prophetas & ſapientes, vt occidant, aut flagellent, & crucifigant, ſed quia dixerant, *Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non eſſemus ſocij in ſanguine Prophetarum,* volentes ſe coram hominibus iuſtificare, & non coram Deo, qui corda conſpicit ſingulorum, & diſcernit conſcientias hypocritarum. Ait ideò, *Ecce ego mitto ad vos Prophetas & ſapientes.* Ac ſi diceret, ideò eos ad vos mitto, vt ipſa opera veſtra quæ facturi eſtis homicidalia appareant, & conuincamini; quia filij eſtis patrum homicidarum, & intelligant vniuerſi quia Deus ſum ego, qui corda conſpicio & probo ſingulorum. Et ideò prædico vobis, quod occiſuri eſtis eos, & flagellabitis in ſynagogis veſtris, & tunc implebitis menſuram patrum veſtrorum. Quia & ſi illi eos occiderunt qui olim prænunciabant de aduentu filij Dei, vos perimituri eſtis eos, qui iam aduenifſe teſtantur. Et hæc eſt menſura, quam non benè patres veſtri impleuerunt. Sed vos, quia Prophetas occiderũt & ſanctos, candem menſurã implebitis, & adhuc peiorà facturi eſtis, qui etiã ipſum Dominũ Prophetarũ occiſuri eſtis. Nec tamen quantũ ad verba exſpectat Chriſti, de ſua morte quicquam hoc loco loqui videtur, quia mors eius, quam ſpontè ſuſcepit, ſalus erat omnium, etiam eorum, ſi poſt perpetratum ſcelus ad eum redire vellent; vnde & in cruce pro illis rogat. Sed magis nunc illis imputare videtur mortem Apoſtolorum, cæterorumque ſanctorum, qui nolentes occiſi ſunt. Et ideò fortè dicit, *Implete menſuram patrum veſtrorum*, & non ſuperimplete. Quod ſi diceret apertius de ſe, illis monſtraret quod futurum erat. Nam benigni & iuſti iudicis eſt, ſuas iniurias magis contemnere, & aliorum vindicare. Idcircò Dominus quia iuſtus eſt & rectus, videns corda eorum dolo ac fraude plena, & coaceruata peccata parentum & eorum, ita quantum ad voluntatem eorum exſpectat, & propoſitum cordis, iam menſura patrum impleta eſſet, nõ immeritò ait: Ideò *ecce ego mitto ad vos Prophetas*; quia iam apud Deum, qui corda inſpicit, quaſi homicidæ erant, quorum malitia in propoſito erat & voluntate. Hinc

Cap. XXIII.

quoque Propheta ait, *Declinantes autem in obligationes, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem.* Pſal.124.5 Prophetas autem & ſapientes, ac Scribas, Apoſtolos vocat, vel eos quos cum eis miſit ad prædicandum. Quoniam ſicut ſcribit Apoſtolus ad Corinthios, varia fuerunt dona in Eccleſia Chriſti, quos poſuit Spiritus ſanctus, alios quidem Prophetas, qui futura prænunciabant; alios ſapientes, qui pleniſſimam in Chriſto habebant ſcientiam, & nouerũt quando deberent proferre ſermonem; alios Scribas, ſcribas in lege doctiſſimos; qui ſciebant proferre de cordibus ſuis noua, &c: Et ex illis occidetis, ſicut Paulus decolatus eſt, & multi alij, & crucifigetis, ſicut Petrus crucifixus eſt, & Andreas cruce in eadem ſuſpenſus; nec non & Stephanus lapidatus, qui primus martyr Domino occurrit, olim ad hoc electus. Vnde nec immeritò nomen accepiſſe creditur; nam Stephanus Græcè, Latinè verò corona dicitur. Et ideo prouidè ſatis ex præſagio ſicut ex nomine, deſignatus eſt ante alios coronam geſtans in capite, miniſter glorioſus coronatus occurrit. Flagellati verò diſcipuli in Actibus leguntur Apoſtolorum. Quæ omnia deinceps; qualia & quanta fuerint, vbi vel vbi paſſi, nemo eſt qui enumeret. Sed ſicut iſto trino numero omnes eos qui paſſi ſunt, ab eis collegit: ita & quotquot paſſi ſunt genera tormentorum connumerauit. Vnde ſequitur, *& perſequemini de ciuitate in ciuitatem.* Hoc quippè quàm frequenter fecerint, ipſa hiſtoria prodit; expellentes eos de Iudæa, vt ad gentium ſolitudines, licet inuiti, tranſirent.

VT *veniat*, inquit, *ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram, à ſanguine Abel iuſti, vſque ad ſanguinem Zachariæ, quem occidiſtis inter templum & altare.*] Et hæc eſt plena menſura peccati. Propter quod poſſibile non erat, qui talibus concluſi actibus detinebantur, vt effugerent iudicium gehennæ. Quod denique ait, ſuper vos, non ſic accipiendum æſtimo, quaſi dicat ſuper eos tantùm qui in præſentiarum erant, cum quibus, & de quibus longè iam diu loquebatur. Sed cùm dicit, *Super vos*, tam ſimul patres, de quibus ſupra dixerat, quàm & filios, & omnes eorum complices, ac ſi in vno corpore, comprehendit, quos ſimul malos, mox vnam generationem eſſe oſtendit. Nam in tempore Abel Iudæi necdum erant, ſed complices Cain iam mali & homicidæ erant. Vnde licet ſecundum vſum humanum; multæ ſint generationes iuxta terrarum diuerſitates, iuxta ſcripturarum conſuetudinem, non amplius quã duæ in fine colliguntur. De quibus ab initio duæ conſtruuntur ciuitates, Babylon ſcilicet miſera, & Hieruſalem beata. Et ſicut vni earum omnia repromittuntur bona, per omnes ſcripturarum paginas, ſic alteri, ſimulac ſi vni, propheticè imprecantur omnia, & denunciantur mala. *A ſanguine*, inquit, *Abel iuſti, vſque ad ſanguinem Zachariæ.* De Abel autem nulla eſt ambiguitas, quin ipſe ſit quem Cain frater eius occidit. Iuſtus autem non ſolùm nunc ex Dei ſententia, verùm ex Geneſis teſtimonio comprobatur, vbi accepta eius à Deo, narrantur munera. Sed de Zacharia, quis ſit; qui Barachiæ filius narratur, multa dubietas eſt, quia multos legimus Zacharias. Et ne libera daretur nobis facultas erroris, additum eſt, *quem occidiſtis inter templum & altare.* De quo beatus Hieronymus multa ſe legiſſe teſtatur in commentario ſuo. Sed Origenes adſtruere conatur, quod ille ſe facile refellere poſſe profitetur: Hunc Zachariam patrem fuiſſe Ioannis, maximè quia eius interfectionem Chriſtus eiſdem imputat Iudæis, quibus loquebatur, & non patribus eorum. *Quem occidiſtis*, inquit, *inter templum & altare.* Sic quippe ad eos verbum dirigit, quaſi & ipſi ita eſſe negare non poſſint. Sed quomodo fuerit filius Barachiæ fatetur, de Scripturis Sanctis non poſſe probari, niſi fortè, quia Barachias benedictus Dei ex Hebræo interpretatur, ipſo teſte Hieronymo, iure poſſit Zacharias benedictus Dei filius dici, eo quod ex genere Sacerdotali Pontificis filius fuerit; qui ſi non benedictus Dei eſſet, Sacerdos fore minimè poſſet. Cæterum de occiſione eius dicit ſe talem percepiſſe traditionem, quaſi fuerit aliquis locus in templo, quo virginibus ſolùm erat licitum ſtare, non permittebatur ei eo in loco ſtare. Beata verò Maria poſtquam genuit Saluatorem, ingrediens templum vt oraret, ſtetit conſcia ſui pudoris illo in loco qui virginum erat. Prohibentibus autem Scribis & Phariſæis, qui nouerant eam filium peperiſſe, Zacharias diuini myſterij iam plenè cõſcius, eis dicitur reſtitiſſe, atque dixiſſe contradicentibus ei; Nolite prohibere quoniam

Cap. XXIII.

digna eſt virginum loco ſtare, quoniam & ipſa virgo eſt. Qua de cauſa Principes Sacerdotum commoti, quia Chriſtum prædicabat, quaſi manifeſtiſſimè contra legem agentem, & in loco virginum ſtare concedentem mulierem, de qua Chriſtus natus non negabatur, occiderunt eum inter templum & altare, viri generationis illius temporis, vel fortè cum quibus loquebatur. Quibus ita dictis, proſequitur idem Origenes & infert, quod ſi huiuſmodi traditionem non credunt, exigamus ab eis rationem, quomodo quaſi filios eorum qui occiderunt Prophetas, exprobrat Ieſus illos occidiſſe Zachariam, neque ad patres hoc retorquet, ſed quaſi ipſi eum filij occiderint inter templum & altare; ad præſentes enim loquitur Phariſæos & Scribas, quem vos occidiſtis. Quod ſi non feciſſent, vtique negare habebant, quod non fecerint, & eum infamare, quod falſa eis obiiceret. Vnde Chriſtus tale aliquid vult introducere, quaſi dicat, vos qui à ſanguine Prophetarum vos excuſatis, & dicitis, *Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non eſſemus ſocij eorum in ſanguine Prophetarum*, & ædificatis ſepulchra eorum, per hoc quia auſi eſtis iſtum occidere, teſtimonium redditis vobis, quod homicidarum patrum veſtrorum filij eſtis, & ideo menſuram eorum in omnibus adimpletis. Quod ſi aliquis obiiciat, quare non dixerit vſque ad ſanguinem Ioannis? quia Ioannem illi non occiderunt, ſed vſque ad ſanguinem Zachariæ, in quo finis fuit omnium Prophetarum & legis, ſicut ad Ioannem. Alias autem, quid cauſæ exſtitit, vt hos duos eligeret, à quo & ad quem vſque omnium Sanctorum ſanguis, qui effuſus eſt, exigendus eſſet? Niſi quia in Abel perſecutio initium ſumpſit, & de veteribus Sanctis, qui occiſi ſunt ante paſſionem Chriſti (ſicut præfatus vir tradit) hic vltimus fuit. Tamē beatiſſimus Hieronymus, ſicut in commentario eius legitur, hunc Zachariam filium Ioiadæ Sacerdotis fuiſſe affirmat, à Ioas Rege peremptum, licet idem Origenes de nomine longè aliter dicat. Vnum inquit legimus Azariam lapidatum, filium Ioiadæ Sacerdotis, eo quod argueret populum. Sed ille & ex nomine, & ex loco quo occiſus eſt probat eum fuiſſe Zachariam; & quod Ioas patri eius reddiderit mala pro bonis. Et ideo dicunt quod hos duos poſuerit, vt magnitudo piaculi demonſtraretur, & exæquaretur immanitas ſceleris. Quia Cain occidit fratrem ſuum, nulla exiſtente cauſa, & Ioas Zachariam filium Ioiadæ Sacerdotis, qui nutrierat eum, & eripuerat de morte, nec non & in templo ſeptem annis occultauerat, cùm interficeretur omne ſemen Regium, ac deinde poſtea eum in regno conſtituit, & inſtituit dum vixit. At ille horum omnium beneficiorum oblitus, filium eius (quod ſceleſtius eſt) ſibi collactaneum, occidit inter templum & altare, id eſt, vt quidam volunt, inter parietem templi & altare incenſi, vt ſceleſtius facti cauſa monſtretur. Sed nos poſſumus inter templum & altare dicere eum occiſum, vt genus eſt locutionis, inter Sacerdotes, & plebem, in quibus omnis ſumma colligitur; referentes templum ad populum, altare verò ad Sacerdotes, inter quos etiam ſanguis Prophetarum effuſus eſt reliquus. Alij verò inter ruinas templi & altare, exterius quod erat hoſtiarum. Et ideo hoc factum dicunt, quia cùm eſſet Propheta Dei, Regem & populum non ceſſabat arguere eo quod obmitterent Legem, & immolarent diis. Ex quibus omnibus colligitur grande facinus in vtriſque, quos propoſuit Saluator, commiſſum. Veruntamen quid horum verius ſit, videat prudens lector. Ego autem nequaquam dixerim, quod hos duos Saluator aſſumpſerit ſine cauſa; à quo & ad quem vſque ſanguis Sanctorum requirendus ſit, qui effuſus eſt ſuper terram. Et nequaquam dixit qui fundendus eſt ſuper terram, vt eos deterreret à propoſito, ſed qui effuſus eſt. Sequitur.

AMEN *dico vobis, venient hæc omnia ſuper generationem iſtam.*] Diximus iam ſupra, generationes duas eſſe in Scripturis diuinis, malorum ſcilicet & bonorum horum: de qua dicitur, *Hæc eſt generatio quærentium Dominum, quærentium faciem Dei Iacob.* (Pſal. 23.6.) Et in alio Pſalmo de omnibus Sanctis, *Generatio rectorum benedicetur*; (Pſal. 111.2.) ſic & in quamplurimis locis. De malis verò, vt in præſenti loco, generatio viperarum. Et requirentur hæc omnia à generatione iſta. Et in Ezechiel, cùm peccata terrę deſcripſiſſet, Si Noë, & Iob, & Daniel, inquit, ibi fuerint inuenti, (Ezech. 14. 14.20.) non dimittētur peccata terrę illius; omnes iuſtos volēs intelligi per hos tres, qui ſimiles fuerint virtutibus eorum. Sic & iſti, qui ſimilia Cain, aut Ioas, aut cuilibet perſecutorum geſſerunt contra Apoſtolos, aut contra quoſcunque Sanctos, vna generatio ſimul referuntur. Quæ omnis generatio cùm collecta fuerit in fine, venient

Cap. XXIII.

ſuper eam profectò hæc omnia quæ geſſerunt. Sicut è contrariò ea bona, quæ per ſingulas generationes à conſtitutione mundi, omnes ſancti operati ſunt, nouiſſimè ſunt recepturi, qui receperunt Chriſtum. Itaque omnia mala, quæ per ſingulas generationes à conſtitutione mundi contraxerunt ſibi omnes iniqui & ſanctorum interfectores, ſuper nouiſſimos Iudæos venerunt; qui non ſolùm Chriſtum repulerunt, & ſanctos, verùm & interfecerunt. Quia ſicut nunquam tanta gratia Dei donata eſt ſanctis hominibus, qualis & quanta in Chriſto: ita nunquam talis & tantus interitus, qualis & quantus venit ſuper miſeros Iudæos, qui & Chriſtum peremerunt, & Sanctos ſunt perſecuti ſine vlla cordis pœnitentia. Et hæc extra illa omnia dico, quæ paſſi ſunt à Romanis, & patiuntur quotidie captiui. Nequaquam igitur dico, quod omnium præcedentium impiorum peccata venient ſuper eos, qui tunc affuerunt, & fecerunt quæ narrantur; ſed dicimus, ſicut omnium ſanctorum iuſtitiæ, non tanta meruerunt pietatis Dei bona, quanta donata ſunt per Chriſtum: ſic & ſuper Iudæos qui crucifixerunt Chriſtum, & perſecuti ſunt diſcipulos eius, tantum accreuit malum, quantum nulli alij pertulerunt prius. Attamen omnis ſanguis, & omnia quę geſſerunt, venient ſuper generationem iſtam, vt omnes ſimul in commune ſuſtineant & recipiant ſinguli ſuas partes quas contraxerunt; quorum malitia, quia vnita ab initio vſque ad finem fuit, iuſtum eſt vt & pœna vna ſit, ac ſi vnius corporis. Alioquin legat prudens lector Ioſephum, & videat in præſentiarum, quanta venerunt ſuper Iudæos, vt corporalia paterentur, qualia paſſi ſunt à Romanis; ita repulſi à Deo, vt adhuc hodie ludibrium ſint vniuerſis gentibus. Tum demum poterit perpendere quanta & qualia reſtant impijs & ſceleratis, cùm Deus omnia iudicare, & ſingulis reddere ſua veniet.

HIERVSALEM, *Hieruſalem, quæ occidis Prophetas & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt.*] Hæc quippe vox plangentis eſt, & dolentis, ſicut & alibi dicitur, *Videns Ieſus ciuitatem, fleuit ſuper illam.* (Luc.19.21.) Non enim pius & clemens Dominus, tantum de nece Sanctorum ſuorum habuit lamentum, neque de ſanguine Prophetarum omnium qui effuſus eſt ab illis, quantum fleuiſſe legimus de hac miſera, & luxiſſe, ſciens quod electis ſuis gloria per hæc pa- A rabatur. Sed de illorum interitu plangebat, ac ſi benignus & iuſtus Dominus, quos multum dilexerat. Flectebat enim eum nimia clementia ad lamentum, & reuocabat iuſtitia, ne tantum malum diutius pateretur abire inultum. Et ideo lacrymas fundebat pro impiis, volens eis clementiam præſtare, ſed prohibebat eorum impietas, & iuſtitiæ virtus. Quia tunc eſt vera miſericordia, ſi iuſtitia non lædatur. Ac B per hoc hæc vox qua dicitur *Hieruſalem, Hieruſalem*, non minus deterrentis eſt, quàm & plangentis; ſi fortè terrore compuncti ceſſarent à reatu, & lamentis prouocati formarentur ad pœnitentiæ luctum. Ac per hoc patet ſenſus, quia impij & peccatores prouocant ſibi iram, ne mereantur vllam clementiam. *Quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt.* Rurſus Origenes refricare videtur quę ſupra dixerat, & quærit quomodo Saluator coram Iudæis loquens, (inter quos erant Scribæ & Phariſæi, qui gloriabantur in legis ſcientia & Prophetarum) qua ratione C dixerit Hieruſalem occidiſſe Prophetas, & lapidaſſe ad ſe miſſos? quod non ſatis diuina probat hiſtoria, quæ in Synagogis eorum quotidie legebatur, niſi vnum Azariam filium Ioiadæ, quem legimus lapidatum; & propterea, inquit, videndum, ne fortè oporteat ex libris ſecretioribus (qui apud eos leguntur) hoc verbum Chriſti oſtendere, & non ſolùm Chriſti, ſed etiam diſcipulorum D eius, Stephani videlicet proto-Martyris & Apoſtoli Pauli. Stephanus namque dicit, *Quem Prophetarum patres veſtri non ſunt perſecuti? Et occiderunt eos qui prænunciabant de aduentu huius, cuius nunc vos proditores eſtis & homicidæ.* (Act.7.52.) Et Paulus quoque Theſſalonicenſibus, *Vos*, inquit, *imitatores facti eſtis, & fratres Eccleſiarum Dei, quæ ſunt in Iudæa* CHRISTO IESV, *quoniam eadem paſſi eſtis & vos à contribulibus veſtris, ſicut & ipſi à Iudæis qui Dominum occiderunt & Prophetas, & vos perſequuntur.* (1.Theſſ.2.14.) Ad Hebræos quoque, *Lapidati* E *ſunt, ſerrati ſunt, & gladio mortui ſunt*, (Heb.11.37) & cætera quæ dinumerat, de quibus omnibus longum eſt proſequi, quę præfatus Doctor replicat. Hoc ſolùm ſcire debemus, quia nonnulla ſunt in his quæ affirmare ex diuinis libris non poſſumus, niſi auctoritatem ſequamur Pauli & beatiſſimi Stephani proto-Martyris. Quoniam ipſi aliud non dixerunt coram eiſdem Iudæis, niſi quod omnibus notiſſimum erat. Ac per hoc de Zacharia ſi non poteſt appro-

CAP. XXIII.

bari ex libris autenticis, tamen ſimiliter illud ex traditione ſe percepiſſe fatetur, ſicut & docet quod ſolus Iſaias ſerratus ſit, & Azarias lapidatus tantummodo filius Ioiade, & in occiſione gladij ſolus mortuus ſit Zacharias filius Barachiæ. Quam fortè diſſonantiam nominis, aut diuerſitas interpretum fecit, aut varietas codicum. Sed quomodo Hieruſalem occiderit Prophetas, rectè quæritur. Non enim ipſa murorum ædificia eos occidiſſe creduntur, ſicut nec Dominus ſaxa & parietes plangere probatur. Sed ſic dictum eſt, vt vulgo dici ſolet, Conclamauit tota ciuitas, &, Egreſſa eſt omnis ciuitas obuiam ei, pro his qui ſunt in ciuitate. Vnde & ipſi quambenè conciues dicuntur qui eoſdem occiderunt, quorum cauſa dicitur, Hieruſalem occidiſſe Prophetas. Et notandum quia non dixit, quæ occidiſti & lapidaſti, ſed quæ occidis & quæ lapidas. Ac ſi dicatur, Hoc proprium habes, & quaſi iam naturalem conſuetudinem, vt lapides Sanctos & occidas. Non enim ceſſauit CHRISTO perempto, deinceps occidere ad ſe miſſos, quæ prius Prophetas non metuebat perimere, ſed eadem fecit Apoſtolis quæ prius fecerat ad ſe miſſis. Ac ſi diceret, Quomodo ſanaberis quæ nullum ad te medicum venire permittis? quinimo omnem medicinam conculcas, idcirco quomodo tibi parcam? quæ meis non parcis ad te miſſis?

QVOTIENS *volui congregare filios tuos, ſicut gallina congregat pullos ſuos ſub alis ſuis, & noluiſti?*] Et quærendum quos dicat filios, vel cur dicat, quotiens volui, quaſi qui frequenter eos congregare voluerit, cùm manifeſtum ſit non niſi ſemel eos in corpore docuiſſe? Et ſi voluit, quid eſt, quod non fecit? *Cùm omnia quæcunque voluit*, ſicut Propheta canit, *Dominus in cælo & in terra fecit.* (Pſal. 134. 6) De qua quæſtione etſi ſatis iam ſupra tractaui, & nunc adhuc dicam, quia ſi noluiſſet eos ad ſe congregare, Prophetas & Apoſtolos, nunquam ad eos totiens miſiſſet; qui ſuis non pepercit, vt ei parceret peccatrici, & eorum vitam neglexit, vt iſtius mortem non videret, etiam & ſemetipſum in mortem tradidit. Sed quid eſt, quia non fecit quæ voluit, niſi quia iuſtus eſt, & iuſtitiam ſemper dilexit? Idcirco aliter non potuit, quia non debuit, quoniam inſanabilis erat paſſio eius, quia, vt A ita dicam, vicit artem diuinam, & omnes medici ſpiritales, ad eam miſſi, defecerunt in omnibus quæ pro illa egerunt, & ideo non eſt curata. Quam ſi perdere voluiſſet, nunquam per ſe ad eam ipſe veniſſet. Sed quid faceret ei? dum probatur modis omnibus ipſam viuere noluiſſe. Quotiens autem quod dicit, non ſolùm ad id reſpicit tẽpus dum carne in mũdo fuit, verùm & ad reliquum; quia ſubſtantialiter CHRISTVS cum eis præ- B ſens fuit in Moyſe & Prophetis, in Patribus & Patriarchis, etiam & in Angelis miniſtrantibus auxilium humanæ ſalutis per ſingulas generationes, & ſic adimpletum eſt quod dicit, *Quotiens volui.* Per ſingulas enim ſucceſſiones nati ſunt ei filij, & eos omnes voluit congregare in vnitatem fidei, vt perficeret voluntatem patris, ſed ſemper eius prauitas vicit. Super eos in modum gallinæ expendit alas ſuas. Vnde Moyſes in Cantico, expandit alas ſuas *ſicut Aquila prouocans ad volandum* (Deut. 32. 11.) C *pullos ſuos, & aſſumpſit eos atque portauit in humeris ſuis.* Quod ſanè opus proprium CHRISTI eſt, congregare, & ad hoc (Luc. 19. 10) *venit filius hominis quærere quod perierat, & ſaluare.* Et notandum quod in ſuperiori ſemper tempore ipſe idem fuit, qui eos congregare voluit, & non alter qui tunc quotienſcunque voluit, & alter qui nunc. Vnde non Deus recens eſt, neque alienus, quoniam qui tunc voluit, idem fuit ipſe qui venit. Et non alicubi quàm vbi erat, & non alter quàm qui ſemper erat. D Et ſi hominem aſſumpſit in Deum, perſonam non mutauit, quia incommutabilis eſt, neque aſſumpſit alteram, quam ſemper habuit, vt quidam nuper malè ſenſit, quod eſſet homo nuncupatiuus Deus in Chriſto, vel adoptiuus, & verus Deus, Dei Verbum. Ita inſipiens vt duos introduceret Deos, duoſque Dei filios, vnum proprium, & alterum adoptiuum. Sed Chriſtus qui tunc loquebatur Iudæis in carne, ſeipſum oſtendit eſſe vnum eundémque qui eos multotiens, E in veteri Teſtamento congregare ſub alis ſuis voluit, & portare propter redemptionis gratiam in humeris ſuis. Quæ nimirum alæ Chriſti, non incongruè charitas gemina prædicatur propter geminam ſubſtantiam Chriſti in vna eadémque perſona, ſub quo congregamur & protegimur. Quamuis etenim quidam voluerint duas alas Moyſen & Aaron interpretari, melius tamen virtutes accipimus diuinæ maieſtatis, de quibus Pro-

Cap. XXIII. Pſal.16.8. pheta canit, *Sub umbra alarum tuarum protege me*, ſpe videlicet & gratia. Quas ſanè alas licet iſti non habuerint, diuinum auxilium, dum Deo placuerunt, nunquam defuit. Et mira comparatio de gallina proponitur; nullum enim animal eo infirmatur modo, quemadmodum gallina, in fouendo & nutriendo pullos ſuos. Siquidem tota infirmatur, totaque fit hiſpida & rauca. Feſtinat iugiter, quaſi quibuſdam vocibus congregare pullos ſuos, & aſſiduis clamoribus ad ſe conuocare non ceſſat, ne per diuerſa huc illucque miluorum, vagi, rapiantur vnguibus. Sed fruſtra Chriſtus hunc impendit affectum, & ſine fructu, qui tanquam gallina infirmitatem aſſumpſit carnis, vt ſub alis doctrinarum ſuarum eos confoueret calore charitatis, & recrearet ad vitam. Idcirco terrena quodammodo auis factus eſt & domeſtica, vt magno corporis ſui operimento tanquam alarum protectione, pullis ſuis calorem ſuperinfunderet, vt vitæ immortalitatem præſtaret; & ad volatum quaſi ex noua regeneratione proueheret. Pullorum enim alia naſcendi ratio eſt, alia nutriendi. Nam primùm ouorum teſtis, tanquam clauſtro corporis, continentur. Dehinc parentis ſedulitate calefactis ouis naſcuntur, & deinceps confouentur; donec exeant ad volatum. Huius igitur auis more Chriſtus congregare intra ſe voluit & enutrire; vt qui iam conditione naſcendi fuiſſent editi, alterius rurſus regenerationis ortu & calore confouentis Dei, ex aqua & Spiritu renati, in cœleſte regnum tanquam pennatis corporibus euolarent. Vnde quàm benè, eo in loco vbi legitur, Geneſ.1.2. *Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas*, in Hebræo habetur merephet, quod interpretari dicitur incubabat, vel confouebat; vt oſtenderet quod ex aquis ſuo calore & ſanctificatione, nouum crearetur genus, quod quia iſti nec Chriſtum, nec Spiritum ſanctum voluerunt recipere, ait, *Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* Ac ſi diceret, quia noluiſtis congregari ſub alis meis. Et notandum quod ait, veſtra, quæ nimirum domus prius Dei fuerat, nunc iam non mea, neque patris mei, ſed veſtra, & ſpelunca latronum facta eſt, quæ auguſtius in toto terrarum orbe fulgebat prius. Nunc & ſynagoga deſerta relinquetur à Deo, cùm omnis religio tranſibit ad Eccleſiam, vel quia in vindictam crucis Chriſti etiam &

A templum illud deſtruendum erat à Romanis. Cap. XXIII.

AMODO *non videbitis me, donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini.*] Nam iuxta Lucam facilior ſenſus eſt, quia necdum venerat in Hieruſalem, neque hoc acclamatum erat à pueris, quod futurum prædicit. Veruntamen iuxta vtrumque Euangeliſtam, ſic accipiendum eſt, quaſi dixerit eis, Niſi pœnitentiam egeritis, & confeſſi me fueritis filium Dei, meam faciem, quæ eſt B cognitio vera de me; corde nunquam videbitis. Quoniam nec ego vos vltra docere veniam, quia amodo non congregandi erit tempus, ſicut ante volui. Habent igitur Iudæi tempus ſibi indultum ſi velint, vt auferatur velamen de cordibus eorum, & poſſint videre faciem Chriſti, ſi dicant & confiteantur de eo, *Benedictus qui venit in nomine Domini* Dei patris; quia nomen patris ad filium eſt; ſicut & filij ad patrem. Quia nunquam pater ſine filio dicitur, nec filius ſine C patre. Ac per hoc ipſe in patre eſt, ſicut & pater in filio. Vnde qui vult eius faciem videre, dicat & confiteatur, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, quoniam ipſe; & Deus, & Dominus eſt. Poſſumus autem & per exemplum gallinæ, Eccleſiam quæ corpus Chriſti eſt, figuratè accipere, quæ quotidie congregat pullos ſuos, id eſt, filios ſuos, quos ipſa generat per aquam & Spiritum ſanctum, in vnitate fidei, ſub remigio virtutũ. D Et ſicut gallina etiam oua fouet & calefacit aliena: ita & mater noſtra Eccleſia ex omnibus gentibus collecta, educat ac nutrit filios alienos per gratiam ſancti Spiritus, & facit ſuos; calefacit quoque eos iugiter, & fouet ac protegit ſub alis. Quæ nimirum alæ Doctores ſunt Eccleſiarum & Rectores, qui quàm benè, alis ſuis ad omnia virtutum dogmata extenſis, nullis inſidiarũ fraudibus patere pullos permittunt, ſed enutriunt eos ſuis doctrinis ad ſublimia, quouſque per ſeipſos ad cœleſtia volare poſſint. Hæc idcirco dixerim, E vt diſcat prudens animus, & alia quamplurima quæ omittimus, breuitatis compendio, multis in locis cogitare. Quoniam ſermo diuinus ac ſi Archa Dei bicameratus vel tricameratus, penè vbique inuenitur.

Cap. XXIV. ET *egreſſus Ieſus de templo ibat, & acceſſerunt diſcipuli eius, vt oſtenderent ei ædificationes templi.*] Hîc Marcus & Lucas, antequam exiret de templo, ac ſi iturus ad Gentes,

Cap. XXIV. mulierem viduam in figura Eccleſiæ, vt Chriſtum ſuſciperet fide, duo detuliſſe minuta legis & Euangelij narrant. Et ideò, iſtis plus omnibus miſit. Quod autem ei oſtendunt ædificationes templi, audierant enim quod dixerat, *Ecce relinquetur domus veſtra deſerta.* Quaſi admirantes & dolentes, ſi talis tantaque templi ſtructura ad nihilum redigenda ſit, vt mouerent eum ambitione tanti operis. Et propterea dicunt ad eum, ſicut aliter manifeſtius dicit Euangeliſta. *Magiſter, vides quales lapides & qualis ſtructura?* Videlicet vt flecterent benigniſſimum Ieſum ad miſericordiam loci illius, ne permitteret fieri quod futurum prædixerat. Vel oſtendunt ei admirantes propter duritiam cordis eorum, quaſi dicerent, Proh! dolor quanta eſt aduerſitas populi huius, vel cæcitas, qui non credunt, vt conuertantur, ne tanta deperiret fabrica templi & ciuitatis, quibus Ieſus reſpondens dixit, *Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur.* Veruntamen interdum cùm egrederetur de templo, & iret, hæc dicta ſunt. Sed mox vt compleuit dicendo quod futurum erat, exiuit de templi finibus, qui conſeruauerat eum ne vaſtaretur donec fuit in eo, quod poſtea factum eſt à Romanis. Quoniam Ieſus aliud templum æternum iam ſuis parabat in cœlis. Quamdiu enim verbum Dei fuit apud Iudæos, non eſt ablatum regnum Dei ab eis. Nunc autem ablato eo, ipſi & ciuitas eorum relicta eſt vacua & vana, *Sicut tugurium in cucumerario, & ſicut ciuitas quæ vaſtatur,* & diſperſi ſunt per omnes Gentes. Quia Domino recedente à templo, omnia legis ædificia deſtructa ſunt, & diſperſi ſunt lapides ſanctuarij in omnem ventum, ac ſi cineres, ne vlla in eis vltra inueniatur religio ſalutaris. Qui profectò locus moraliter tanget auditores & magiſtros Eccleſiarum. Quia etſi illa admirabilis fuit ſtructura, mirabilior valdè eſt humanæ naturæ fabrica, quæ non ad cuiuſcunque exemplar conſtructa eſt, verùm ad imaginem & ſimilitudinem Dei facta eſt, vt templum eſſet ipſius, ad cuius imaginem formata eſt. Et hoc fortè agunt Apoſtoli, & oſtendunt admiranda opera Dei erga figmentum humanum, quod proponunt ante conſpectum Dei, & intercedunt vt prouocent benigniſſimum Saluatorem, ne deſerat genus humanum propter peccata ipſorum. Sed magis moneant eum ad indulgentiam, & ad opera ipſius Dei valdè miranda, quàm ad iracundiam, propter iniquitates eorum, vt deſtruatur templum Dei viui, & redigatur ad nihilum. Vnde ſollicitè cogitare oportet templum illud, quod ſemel eſt ad ſolum vſque dirutum, cur etiam ſecundò ſeu amplius; quia omninò pœnitentiæ ſemper dabatur locus, vnde & ad formam pœnitentium, poſtquam incenſum eſt, reſtauratur. Nunc verò ſecundum duritiam cordis eorum (quia noluerunt recipere verbum Dei) prolapſi ſunt in peius; ita vt omnis anima quamdiu in ſe ſuſcipit Chriſtum templum eſt Spiritus ſancti. Cùm autem poſt peccatum ad plenum decidit à verbo Dei, nec curam ſui gerit perfectè vt pœniteat, hîc ſemper à fide prolabitur, & decurrit; qui licet paulatim à vita elongatur, dum Deum deſerit, & minuitur quotidie, donec ad plenum corruat in peccatum. Quibus ita peractis tremendum eſt valdè quod ſequitur, quia *non relinquetur in ea lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur.* Quoniam etſi aliquid videbatur habere boni operis, non lapides erant ſanctuarij, ſed ſtipula & fœnum incendio ad concremandum longè diu præparata. Quapropter dum vacat, inſpicere nos ſollicitè oportet, vt omnis coædificatio pietatis in nobis integra ſeruetur. Et ſi contigerit (quod abſit) aliquis vt labatur, implorandus eſt auctor ædificij noſtri, inuocandus eſt Spiritus ſanctus, vt recuperetur in nobis, & emundetur quod corruptum eſt, & commaculatum; innouetur quoque quod deprauatum eſt, & deſtructum, vt per virtutem verbi, quia ſacramenta manent redemptionis noſtræ, in nobis reſtauret dum pœnitere licet quod deperiit, qui ſolo ſermone ſuo reſtaurat vniuerſa; alias autem non relinquetur in ea lapis ſuper lapidem, quando cogitationes prauorum & opera deſtruentur. Quia dum peruerſa mens peruerſæ cogitationi adhuc peruerſiorem ſuperadiicit, nihil aliud quàm lapidem ſuper lapidem ponit. Sed in deſtructione miſeræ ciuitatis, ſuper lapidem lapis non relinquitur, quia cùm ad vltionem diuini examinis anima infelix ducitur, omnis ex ea malarum cogitationum ſtructura diſſipatur; & tota tunc vaſtabitur ciuitas mentis, acſi in vaſtitate hoſtili, cùm miſera ſuis deſtituta operibus in mortem ducetur ab hoſtibus, quibus in vita captiua malè ſeruiuit. Vnde quia Dominus ad montem Oliueti properat, & ſermo prolixior eſt, quem in eo habiturus eſt cum ſuis, quia eum omninò reſcindere non

Eſa. 1. 8.

Cap. XXIV. oportet, ſed ſimul quidquid in eo ſacratiſſimo monte locutus eſt, pertractandum. Ideò tandem finiendus liber, ne aut iſte extendatur, & grauetur legentis animus, aut ſermo ille, quod non congruit, diuidatur.

PROLOGVS LIBRI VNDECIMI.

INTER alta ſilentia cordis, & negotioſiſſima Monaſticæ diſciplinæ otia, nos qui diuinis adſtringimur votis, ne ſine fructu æternæ contemplationis otioſi inueniamur, optabile ſatis nobis eſſe debet illud Catonis exemplum, maximè mihi ſeni ſi fortè vnquam ac verè poſſim dicere, quod ipſe iā ſenex de eo ſcripſit qui Africanus primus appellatus eſt; & ait quod ſolitus eſſet dicere, nunquam ſe minus otioſum eſſe quàm cùm otioſus, nec minus ſolum quàm cùm ſolus eſſet. Quæ nimirum vox magnifica eſt, fratres mei, & viro magno ac ſapienti digna; ſed nulli magis quàm nobis Monachis decens & pernecessaria. Quæ declarat talem tantumque virum, & in otio de negotiis bonæ vitæ cogitaſſe, & in ſolitudine ſecum loqui vtilia ſolitum fuiſſe, neque ceſſaſſe vnquam de bonis neceſſariiſque rebus cogitare. Quantò magis nos chariſſimi oportet nunquam ceſſare, in otio, ne diuina cogitemus, qui cœleſtibus mancipamur diſciplinis; nunquam nos ſolos eſſe in ſolitudine, qui ſemper & vbicunque coram Deo verſamur, *In quo viuimus, mouemur, & ſumus*: corámque omni frequentia ſupernorum ciuium, ne fortè derideant hoſtes noſtri ſabbatha noſtra, ſi aliqua hora, non ſolùm inutiles ſimus nobis, verumetiam (quod ſæpè contigiſſe dolendum eſt) pernicioſi inueniamur & aliis. Idcircò inter confinia vltimæ vitæ, vt ſæpè dictum eſt, decreui hortantibus vobis, & inter receſſus interdum, ſolitudines ſilentii noſtri, pertractare opus quod omiſerā, vobiſque illud conſecrare deuotus. Vnde rogo diligentiſſimè conſideret vnuſquiſque, vt iam ſupra monui, quomodo ſinguli Euangeliſtarum ſuum temperant ordinem, vt omnes vnum dicant, & vnuſquiſque eorum aliquid proprium habeat, licet alius excellentius in aliquo loquatur, alius verò ſubmiſſius, omnes tamen & propria dicunt & cum aliis communia, quæ omnia quomodo ſibi viciſſim communi-

Act. 17. 28.

A cant: vt dicat vnus cum altero, vel cum duobus, ſeu cum tribus, pium eſt opus conſiderare, & inueſtigare ſingulorum proprietates, in quo non modicus eſt fructus laboris. Quia in his nihil inuenies vacuum à myſterio, nihil ſuperfluum nihilque prætermiſſum de doctrina Chriſti, quòd Spiritus ſanctus iudicauit nobis neceſſarium ſcire; ſed omnia ita ſunt contexta, & ita figuris decorata geſtorum atque

B dictorum, vt & vna veſtis inconſutilis, *deſuper contexta per totum* videatur, & mira pulchritudo operum in ſingulis, ac multiplex variata ſententiarum floribus cernatur. In quibus non hiſtoria tantùm texitur, more eorum ſolummodo qui res geſtas narrare probantur, ſed diuina rerum myſteria ſuis in locis ordinantur, ac ſi gemmatum interpoſitiones, vbi vel vbi Spiritus ſanctus eandem veſtem Chriſti exornare decreuit. Quæ ideò ſunt ad plenum perſcrutanda, vt & ſenſus ſingulo-

Ioan. 19. 23

C rum ſuis intelligatur in locis, & vnitas totius intelligentiæ per Spiritum ſanctum, hinc inde, ac ſi ab vno fonte diffuſa, non corrumpatur.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM LIBER VNDECIMVS.

D DE ſeſſione Chriſti in monte Olineti primùm tractandum eſt, ſicque deinceps eundem ſermonem ibidem prolixius interrogantibus diſcipulis habitum per partes diſſerendum. Quem ſermonem Matthæus & Marcus atque Lucas, niſi in paucis, vno proſequuntur tenore, quia in eo magna diuinitus panduntur ſacramenta. Et ideò (ſicut quàm ſæpè dixi) nihil vacat à myſterio, non tempus, non ordo, non locus,

E non habitus, non ſitus, nec quæcunque in eo monte dicuntur. Quoniam ſicut eximia ſunt, quæ ſupra iam in alio monte docuit, atque ineffabilia: ita & iſta, vt ita fatear, etiam & nonnulla obſcura & incomprehenſibilia. Vbi ipſe mons non ſolùm quia mons eſt, verùm etiam quia mons Olineti, id eſt, luminis, dicitur, ad Orientem illius ciuitatis, ineffabile continet ſacramentum. Nam egrediente Ieſu de templo, & de illa Hieruſalem terrena, relictis Iudæis & ſynagoga, aſcendit ſuper eundem montem, in quo frugiferæ

Cap. XXIV. oleæ, plantatæ erant, & plantantur cottidie; in quibus noſter, quia fracti ſunt rami, inſertus eſt oleaſter. In quo ſanè monte & de quo veniens Dominus ad paſſionem, orauit ad patrem; & inde rurſus, expletis omnibus noſtræ redemptionis ſacramentis, ad cœlos aſcendit; & ideò ibi plura de futuris prædicit, nec immeritò quandoquidem, quia (ſicut multi Doctorum tradunt) ad futurum iudicium peragendum, ibi deſcenſurus eſt Dominus, quemadmodum ab Angelis prædictum eſt Apoſtolis & prædicatum. *Sic veniet*, inquiunt, *quemadmodum vidiſtis eum aſcendentem in cœlum.* Act. 1. 11. Quamuis enim de hoc alij aliter ſentiant, nos tamen æſtimamus quod ſicut de terris ad cœlos aſcendit, ita iuxta vocem Angelorum de cœlo ad terram venturus ſit, ac iudicium in terra peracturus. Et ideò non immeritò putatur iudicium eo in loco futurum, in quo actor vitæ adiudicatus eſt ad mortem, vt in eo loco excipiant impij & peccatores ſententiam damnationis, qui ſemper maluerunt permanere in mortem. Vnde ad litteram Propheta fortaſſis dicit, quia *Egredietur Dominus, & præliabitur contra Gentes, & ſtabunt pedes eius ſuper montem Oliuarum ad Orientem*; Zach. 14. 3. 4. quia de illo, qui lumen interpretatur, monte, venit ad paſſionem, de quo paulo poſt aſcendit ad locum lucis & gloriæ, qui eſt vera lux mundi, & mons eleuatus in verticem omnium montium. Ac per hoc non incongruè dicitur, quia venit in montem Oliueti, & ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis, quia cum ipſo & ipſi in iudicio ſeſſuri leguntur, vnde aſcenſuri ſunt omnes electi ad locum requiei & quietis, per Chriſtum, qui mons eſt, & vera requies animarum. Sed & deorſum vallis eſt, quæ fortè ex præſagio futurorum, vallis Ioſaphat, dicitur & interpretatur vallis Iudicij. Nam per montem ſignificatur Eccleſia, quę ſurſum cum Chriſto aſcenſura eſt, & per vallem iudicij ſocietas perditorum, qui in iudicio damnati, ad ima cum ſuo capite, diabolo, id eſt, ad inferos, deſcenſuri ſunt. Nec immeritò igitur, per hunc montem Eccleſia deſignatur, quæ thronus Dei eſt, in qua ſedebit Dominus iudicaturus orbem. Quoniam alij erunt, qui non credunt, & iam iudicati ſunt, & alij cum quibus in iudicio iudicabit alios, & alij qui iudicandi ſunt; in quibus admixti erunt electi cum reprobis, ſed electi ad ſuum colligentur caput, & transplantati ac ſi oliuæ frugiferæ, radicabunt ſupra montem, quæ eſt Eccleſia,

A & firmabitur radice charitatis, ne vltra moueri poſſit; quarum ſingulæ poſſint dicere, *Ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei.* Pſal. 51. 10 Nec dubium quin in hoc monte Oliuarum qui eſt Chriſtus, primùm fuiſſe ſynagogam plantatam, ibique radicaſſe, de qua nimirum fracti ſunt rami, & inſerti ſunt oleaſtri in loco ramorum, qui ex infidelitate ſunt fracti. In cuius cacumine montis, ac ſi agricola reſidens Dominus, *Acceſſerunt ad eum diſcipuli ſecretò dicentes.* Vbi conſiderandus acceſſus diſcipulorum ad Ieſum, qui cum eo ſedere dicuntur, ac ſi in iudicio. Deinde quidam accedunt ſecretius, vt ex hoc maiorem ſe habere oſtendant B fiduciam apud eum, quaſi domeſtici, quod etiam ſupra ad interrogationem parabolarum feciſſe manifeſtum eſt. Quidam verò non ſecretò, ſed in manifeſto communiter eum interrogant. Propterea obſerua lector differentiam eorum vbique, qui accedunt ad Chriſtum. Quoniam aliter accedunt qui ſicut Phariſæi tentantes accedunt, & interrogant quolibet modo, non ex fide, neque rogant aut orant ex fide. Aliter interdum alij diſcere cupientes quærunt & interrogant, nunquam C tamen ſecretò, ſed infra multitudinem. Aliter nunc iſti præcipui Apoſtolorum, Petrus ſcilicet, Iacobus, & Ioannes, quibus nunc etiam additur & Andreas. Et ideò quia magni ſunt qui accedunt, magna & quæ interrogant non ficto corde, ſed quia terrore perculſi ex verbis Domini, aliud pro alio æſtimantes, dicunt ei, *Dic nobis quando hæc erunt.* Quæ ſunt autem hæc, quæ quaſi demonſtratiuè interrogant? niſi ea de quibus ſupra coram omnibus D dixerat, non ſtabit hic *Lapis ſupra lapidem, qui non deſtruatur.* Inde quippè occaſionem ſumpſerunt interrogandi, & ſimul tria interrogant, quando Hieruſalem deſtruenda ſit, & omnia quæ in ea erant, vel quo in tempore ipſe rurſus venturus ſit Chriſtus, vel quando conſummatio ſæculi ſit futura. Qui non ſolùm hoc addiſcere volunt, quando deſtruenda ſit, verùm etiam ſignum aduentus eius quærunt, & ſignum conſummationis ſimul ſæculi. Quia putabant, vt homines, quod E non ante deſtruenda eſſet quàm ipſe rurſus & finis ſæculi veniret. Et quærebant ſi fortè templi deſtructio ſignum aduentus eius eſſet & conſummationis ſæculi. Quoniam hęc multi credebant, ſed quando futura eſſent, penitus ignorabant omnes, & ignorant adhuc hodie. Quibus reſpondens Ieſus dixit eis, *Videte ne quis vos*

Cap. XXIII.

Cap. XXIV. *ſeducat*, quia ſignum quærebant aduentus eius, & multi pſeudo-Chriſti in nomine eius, venturi erant in mundo, qui ſigna facerent, vt Simon Magus, & alij: propterea præſtruit eos, & dicit, videte ne quis eorum vos ſeducat per ſigna, & prodigia, quæ requiritis.

Qvoniam *multi venient in nomine meo dicentes quod ego ſum Chriſtus, & multos ſeducent.*] Qui autem ſint iſti multi qui venturi dicuntur in nomine Chriſti, non ſatis apparet. Quoniam ſicut hiſto- B ria lectionum manifeſtat, non multi fuerunt homines in tempore Apoſtolorum, qui ſe Chriſtos eſſe dixerint, niſi fortè Doſithæus Samaræus, & Simon Magus, de quo in Actibus Apoſtolorum dicitur, quod ſe Dei virtutem magnam eſſe pronunciabat. Tamen fuerunt multi hæretici, qui fortè in nomine Chriſti ideò venerunt, quia doctrinam Chriſti ſe habere dicebant, & in eius nomine aſſerebant multa, etiam ſe virtutes facere mirandas valdè præmonſtrabant & prædicabant, ac pro- C uocabant multos ad credendum ea quæ dicebantur; in tantùm vt ſeducerent plurimos, & per varios dimergerent errores. De quibus Ioannes in Epiſtola ſua dicit,
1. Ioan. 2. 18. ſicut audiſtis, *Antichriſtus veniet, nunc autem Antichriſti facti ſunt multi*; & Antichriſtus qui venturus dicitur, quem ſe alium eſſe quàm Chriſtum Deum dicturus eſt? Et vltra omne nomen quod dicitur vel nominatur, eleuaturum ſe, ſcriptura teſte, pronunciatur. Vnde ſi multi iam ſunt Antichriſti, quid aliud dici poſ- D ſunt cum ſuo capite, quàm pſeudo-Chriſti? quia contrarij ſunt Chriſto, quia profectò omne verbum, quod à veritate extraneum eſt & alienum à fide, & aſſerit ſe eſſe verbum Dei, quid aliud eum dicimus quàm Antichriſtum eſſe? Et ideò quia hoc vnum verbum eſt verum, ſi quod aliud eſt quod dicitur contra Chriſtum, qui eum portat in corde ſuo, iure & ipſe dicitur Antichriſtus. Et ideò iam multi venerunt & venturi ſunt pſeudo-Chriſti, in Chriſti nomine, & multos ſeduxerunt à E fide, & ſeducent. Propterea monet & dicit, *Videte ne quis vos ſeducat.* Ne quilibet fallax ignorantibus ſuggereret falſitatē, & ne fides recta peſtifero mendacio detrahi poſſet, admonitio pij Magiſtri præceſſit. Nec hoc quidem ſolis dicit Apoſtolis, ſed omnibus ſuis per eos quicunque futuri ſunt membra Chriſti vſque in finem ſæculi. Veruntamen hæc ſigna & alia quæ ſequuntur, ex illo iam tempore cœperunt

A penè quo futura eſſe dicuntur. Et ideò, Cap. XXIV. quia tria quæſierunt Apoſtoli, quando deſtruenda eſſet Hieruſalem, vnde orta eſt ipſius interrogationis occaſio; & quando ipſe venturus eſſet; vel finis ſæculi. Propterea quærendum eſt, vtrum ad hæc tria ſigna quæ dinumerat, pertineant, ac ſingula ſuis ſingulis reddenda ſint partibus. Quoniam aliud eſt excidium illius miſeræ ciuitatis, & aliud aduentus eius in corpore ſuo quod eſt Eccleſia; in quam ab initio fidei, vſque ad finem, venire non ceſſat, & in ſuis ipſe veniens agnoſcitur, dum eius cottidie membra & naſcuntur, & colliguntur. De quo ſanè aduentu ipſe ait, *Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus.* Matth. 26. 64. De quibus nubibus dictum eſt per Prophetam, *Mandabo nubibus meis ne pluant ſuper eam imbrem*, Eſa. 5. 6. necnon & aduentus eius, de ipſo fine, quando venturus eſt iudicare viuos & mortuos, hoc loco interrogatus rectè accipitur, vt ſic geminus diſtinguatur, vt aliud ſit ei, venire in corpore ſuo, & aliud in capite Eccleſiæ, quod eſt ipſe. Sed horum ſignorum, quid referendum ſit ad horum trium, vtrumne ſingula ſingulis reſpondeant, an omnia ad ſingula, diligenti examinatione conſiderandum eſt. Ne fortè quod pertinet ad euerſionem Hieruſalem, ad finem ſæculi referendum putemus; aut è contrariò quod ad finem ſæculi pertinet, ad excidium illius miſeræ ciuitatis pertinere, firmemus; aut quod pertinet ad eius aduentum in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia, dicamus pertinere ad aduentum nouiſſimum, quando venturus eſt ipſe per ſe qui eſt caput Eccleſiæ. At verò è contrario quod pertinet ad aduentum eius nouiſſimum per ſe ipſum, aſſeueremus rurſus ad eum pertinere aduentum qui eſt per omnem Eccleſiam. In quibus omnibus ſunt quædam manifeſta, quædam verò ſunt obſcura, vt laborioſum ſit ea vel temerarium diiudicare; & quamdiu non intelliguntur præſumptuoſum valdè eſt, aliquid de his definire. Et ideo quia hæc ſigna in hoc Euāgelio quæ futura narrātur, etiam Lucas & Marcus penè ſimilia dicunt, non enim diſcrepant rebus, etſi alius aliquid quod alius taceat, aut alio modo dicit, magis ex collatione ſe iuuant ad inuicē, vt legētis intellect⁹ & ipſe iuuetur. Quis enim non videat ad illam ciuitatem Hieruſalem pertinere quod dictum eſt, *Cùm autem videritis circumdari ab exercitu Hieruſalē, tunc ſcitote quia appropinquabit deſolatio eius.* Item quis non videat ad aduentum Domini

Cap. XXIV.

nouiſſimum pertinere, quod dictum eſt, A *Cùm videritis hæc fieri, ſcitote quoniam prope eſt regnum Dei.* Porrò quod dictum eſt, *Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus, & orate ne fiat fuga veſtra hyeme vel ſabbatho, & erit tunc tribulatio magna*, ſeu cætera. Sic eſt poſitum in hoc Euangelio, & ſecundum Marcum, vt ad vtrumque poſſint referri, & ad finem ſæculi, & ad excidium illius ciuitatis. Quæ omnia ſuo in ordine explicabimus. Quæ idcirco de ſignis iſta diximus, vt ſciat prudens auditor ab exordio Eccleſiæ quædam tunc, quædam modo, ſemper tamen aliqua eorum contigiſſe. Et ideò ait Apoſtolis, & per eos omnibus, *Videte ne quis vos ſeducat*; quia & ſeductores ſemper fuerunt, ac corruptores ſanæ doctrinæ, ſeu nonnulla alia quæ ſequuntur. Sicut & omnibus ait, quando dicit Apoſtolis, *Vigilate, quia neſcitis diem neque horam.* Cùm itaque omnibus dicat, ſic tamen dicit, quaſi ad eos ſolos pertineant qui tunc erant, ſicut & quàm multa alia quæ in Scripturis leguntur. Et eo modo ad omnes pertinent quæ ſic dicta ſunt, quia tunc vnicuique veniet dies vltimus, & finis ſæculi quando hinc exit. Et ideò neceſſe eſt vt talis exeat hinc, qualis iudicandus eſt illo die. Ac per hoc prouidere debet omnis homo, ne ſeducatur, & vigilare ceſſet, ne imparatum inueniat eum dies aduentus Domini. Quia imparatum eum inueniet illa dies, quem imparatum inuenerit ſuæ vitæ vltimus dies. Nequaquam igitur credo Apoſtolis incertum fuiſſe, quod non in eorum diebus venturus eſſet Dominus ad iudicium; & tamen quis dubitet eos & præuidiſſe ne ſeducerentur, & vigilaſſe, & ſeruaſſe omnia, quæ omnibus dicta ſunt, vt parati inuenirentur? Et ideò ſemper duplex aduentus Chriſti obſeruandus eſt; vnus quando veniet, & rationem reddituri ſumus de omnibus quæcũque geſſimus; alius verò quotidianus, quando conſcientias iugiter viſitat noſtras, & ad nos venit, vt cùm venerit nos paratos inueniat. Quid enim prodeſt mihi ſcire diem iudicij tantorum conſcio peccatorum? Si Dominus veniat; vel quando veniat, niſi prius veniat in animum meum, & redeat in meam mentem; niſi viuat in me Chriſtus, & loquatur in me. Tunc quippè mihi benè venit, ſi prius in me viuat Chriſtus, & ego in ipſo. Et tũnc mihi quaſi iam ſecũdus aduentus venit, cùm defectio mundi in me fuerit, ſi quomodo poſſum dicere, *Mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Conſidera

Marc. 13. 17. 18.

Matth. 24. 42.

Galat. 6. 14

etiam hoc ipſum quod dicit, *Quia multi venient in nomine meo.* Quod nomen licet falsò ſolus Antichriſtus ſuſcipit, & corpus eius ſine opere Chriſti, & ſine verbo veritatis, & ſine ſapientia eius. Et nuſquam inuenies Dominum in Scripturis hoc ipſo ſermone vſum, vt diceret, ego ſum Chriſtus. Sufficiebat enim ſuis oſtendere doctrinis & miraculis quod ipſe eſſet, quia opus patris in eo erat, & ſermo doctrinæ B quem docebat, & virtus clamans, ego ſum Chriſtus, vltra quàm ſi mille voces eum clamarent. Et ideò voce, neſcio ſi inuenies dixiſſe, ſed per opera patris ſe exhibuit, & per doctrinam pietatis; quam pſeudo-Chriſti non habentes, repromittebant ſe vocibus eſſe, quod non erant. Sicut Manichæus ſe eſſe, dixiſſe legitur, Spiritum ſanctum; quod nunquam Spiritus ſanctus fecit de ſe, neque in voce, neque in aliqua prophetia præmonſtrans ſe in carne venturum. Sicut Simon de quo C ſupra dixi, qui non ſolùm hoc dicebat, ſed alia quàm plura. De quo Hieronymus inueniſſe in libris ſuis dicit, quod dixerit, ego ſum ſermo Dei, ego ſum ſpecioſus, ego paraclitus, ego omnipotens, ego omnia Dei. Quid enim non dicebat qui hoc & tot dicebat? Ita & cætera Antichriſti membra, nihil aliud quàm ſe Chriſtos aut certe Chriſti fatebantur membra. Vnde nec mirum ſi aliquos ſeducant, ſignis & prodigiis laborantes, cùm Dominus dicat & multos ſeducent.

D Avditvri *enim eſtis prælia, & opiniones præliorum, videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, & non ſtatim finis.*] Quod itaque ſignum, non eſt ſignum futuri ſæculi, neque ſignum aduentus Chriſti. Quia & ante aduentum Chriſti & poſtea, mox fuerunt & audita ſunt & viſa innumera præliorum genera, ſicut & pſeudo-Chriſti multi eo in tẽpore & deinceps venerunt. Qua de cauſa iure quæritur quod ſignum eſſe debeat futurorum, cùm nunquam per diuerſa temporum interualla & E locorum ceſſauerint bella, quibus iam terra contrita eſt, & ſanguine madefacta humano. Etſi in tempore aduentus Chriſti ceſſarunt, diſpenſante Dei prouidentia, ſub Auguſto Octauiano, & deinceps paulò poſt vt Euangelium per orbem liberius prædicaretur, tamen non multum longè, crebrius Romanas Prouincias, Barbaræ nationes vſquequaque peruaſerunt, ſicut & Romani prius ſibi bellando, omnem orbem ſubiugarunt. Ac per hoc iſta qualia futurorum ſint ſigna, cùm

Cap. XXIV.

Cap. XXIV.

fuerit finis ſæculi, omninò non video. Si A tamen hæc non ita prædicta ſunt, vt in Eccleſia potius intelligenda ſint. Duæ quippè Gentes ſunt, & duo regna; vnum quippè Chriſti, & altera diaboli.
Luc. 21.10 De quibus fortè dici potuit, *Et ſurget gens contra gentem, & regnum aduerſus regnum.* Quod non deſinit fieri ex quo dictum eſt,
Matt. 3. 2. *Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cælorum.* Et inde quando dictum eſt, & ex illo tempore quot anni tranſierunt? Et tamen licet in nouiſſima hora, quando Dominus in nouiſſimis diebus ex virgine B natus eſt, veriſſimè dictum eſt. Et per hanc totam horam nouiſſimam, fiunt iſta omnia, quæ Dominus propinquante regno ſuo, futura prædixit; vt dum fiunt ea quæ terroris ſunt & ſigna futurorum, ſemper vnuſquiſq; paratus inueniatur, dum pœna noſtra confiteri nos compellit adeſſe iam finem, cùm impletur iugiter quod pronunciatum eſt. Quibus profectò verbis nulli magis teſtes eſſe queunt quàm nos, quos mundi finis, vt ita dicam, inuenit. C Qui talia & tanta videmus quotidie inter fratres & propinquos ciuilia, & plus quàm ciuilia bella; tanta à barbaris & paganis hoſtibus exterminia hominum, & deſolationes ciuitatũ iugiter ſuſtinemus, qui nihil aliud quotidie, quàm finem noſtrum cum gemitu exſpectamus. Et tamen (ſicut ſermo diuinus ait) nondum eſt finis. Licet inſurgant barbari in nos, & nemo eſt qui auxilium ferat; quia ciuiles in inuicem magis ſæuiunt inſidiæ & ſtrages, D ita vt intus & foris, nihil aliud quàm mors repercutiat aures noſtras. Quibus omnibus fames ac lues præceſſerunt, & omnis peſtilentia rerum. Et quia in occaſu ſumus ſæculi, præcedunt tot ægritudines mundi, quales neſcio ſi auditæ ſunt à ſæculo. Quæ omnia mala cupiditas genuit nobis & ſuperbiæ luxus; ita vt nullus ſit locus qui non affligatur ab hoſtibus, etiam & à ſuis tribuletur ciuibus. Quod ſi iſta mala quæ cernimus & patimur, certa ſunt E indicia iam Dominum eſſe venturum; quid eſt quod ait Apoſtolus, *Dum dixerint, pax & ſecuritas, tunc eis repentinus ſuperueniet interitus.* E contrario & Euangelium dicit, *Areſcentibus hominibus præ*
Luc. 21. 26. *timore & exſpectatione quæ ſuperuenient vniuerſo orbi.* Ac deinde, *Et virtutes cælorum,* inquit, *commouebuntur, & tunc videbunt filium hominis venientem cum poteſtate magna & maieſtate.* Quapropter quærendum, ſi talia ſunt præconia aduentus Chriſti, vt areſcant homines præ timore & exſpectatione quæ futura dicuntur mala; quid eſt quod dicit, *Cùm dixerint pax & ſecuritas, tunc eis repentinus ſuperueniet interitus?* Ne

Cap. XXIV. 1. Theſſal. 5. 3.

fortè duo introducere videantur tempora, quod omninò non credo, ſed in vno eodémque tempore, ſicut duo ſunt populi, & duo diximus eſſe regna Chriſti & diaboli; ita & tunc erit Eccleſia Chriſti in vniuerſo orbe. Cui tunc talis tantaque ſuperueniet tribulatio in temporibus Antichriſti, qualis & quanta fuit ab initio, quæ tunc erit in vniuerſo orbe, id eſt, in omni Eccleſia. Sed alij erunt à quibus tunc tribulabitur Eccleſia, & ipſi dicturi ſunt, pax & ſecuritas, & repentinus eis ſuperueniet interitus, cùm aduentus Domini ac ſi fur in nocte eos ſecuros deprehenderit; & alij qui tribulabuntur, & tunc exultabunt omnes & gaudebunt, quia non erunt in tenebris, vt dies illa tanquam fur, eos in nocte comprehendat, quia diei & lucis omnes filij erunt. Sed ſi nihil in Euangelio ſuperfluum eſſe credimus, quærendum cenſeo, quid eſt quod ait, *Audituri eſtis prælia & opiniones præliorum.* Quoniam aliud eſt audire prælia, & aliud audire opiniones præliorum. Poteſt fieri vt filij pacis cuſtodiant ſe ne videant bella, quia nolunt videre maligna, audiunt tamen prælia & opiniones præliorũ. Fortè aliud de longe, & aliud de proximo non abſque verborum differentia. Quia non eſt idipſum longè poſitum, audire opiniones præliorum, quæ poſſunt eſſe vel non eſſe, & iuxta prælium eſſe, vel etiam ipſas præliãtium voces audire. Habet ergo vtraque ſententia ſuam ſignificationem, quoniam qui longè eſt à præliis, audit de illis opiniones, & non ipſa prælia. Qui autẽ propè, audit ipſa prælia & voces præliantium. In vtroque ergo videtur alicuius differentiæ intellectus. Quia nõ omnes æquè perfecti ſunt in Eccleſia Chriſti, neque æquè pacifici, & remoti ab omni ſtrepitu & formidine bellorum. Alioquin non eſſent infra Eccleſiã Chriſti tot ſeditiones & ſcandala. A quibus omnibus alieni fuerunt diſcipuli Chriſti, & omnis illa primitiua Eccleſia, quibus erat cor vnum & anima vna. Confirmati enim erant in eodem ſenſu & in eadem ſententia.

Hæc *omnia,* inquit, *initia ſunt dolorũ.*] Quæ omnia? Bella ſcilicet & opiniones bellorũ; ſurgere gentem contra gentem, & regnum aduerſus regnũ, peſtilentiæ & fames, & terræ motus per loca. Sicut enim appropinquãte morte, ægrotant corpora languentiũ, vt per infirmitatem membro-

Cap. XXIV.

rũ & viſcerum ſeparetur anima à corpore ſuo: ſic talis & tanta creatura mundi corrumpitur, ita vt aër corruptus peſtilentias inferat, & terra languida famem; quaſi quoddam initium dolorum præbeat ante
Marc.13.31 mortem. Et quia *cœli & terra tranſibunt*, neceſſe eſt ante corruptionem, vt langueant, & terra ſuis motibus conquaſſetur, & aër plenus morbo trahatur, vt peſtilentiæ naſcantur, & terra ſuis defecta viribus, quæ in ea naſcuntur, deficiat & marceſcat, vt ſit & ipſa ſine fructu. Quæ omnia inde melius nouimus, quia iam cuncta videmus. *Sed non ſtatim finis.* Quia nec illa finiuntur, nec nos malè in his enutriti ea finiri volumus. Et ideo ſicut aduentus Chriſti in plurimis Gentibus fecit pacem, ſecundum quod dicit Propheta
Pſal.71.7. de illo, *Orietur in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis*, donec extollatur Luna; id eſt, Eccleſia, & in mundo pax multiplicetur, propter incrementa Eccleſiarum, vt ea pax fieret occaſio ſalutis multorum, dum non cogebantur, vt pridem, exire ad bella, & pugnare pro patriis: ſic conſequens eſt, propter abundantiam iniquitatum, quia refrigerata eſt charitas multorum, vt relinquat rurſus Dei fieri bella & ſeditiones propter malitiam hominum ſupercreſcentem, quæ omnium malorum accidentium cauſa eſt; & quia quotidie creſcunt, in proximo eſt, vt veniat hoc peius vltimum malum, quod futurum præſens ſermo denunciat. *Et tunc*, inquit, *tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.* Tunc autem, quod dicit, expreſſius quidem videtur ſignificare tempus, & ad illud referre, quando *Surget Gens in Gentem, & regnum aduerſus regnum*, ſeu cætera. Sed Apoſtoli mox vt teſtes exſtiterunt veritatis, traditi ſunt & occiſi, quidam etiam antequam Hieruſalem in vindictam Chriſti, vaſtaretur à Romanis. Et ideò melius, vt dixi, quod Gens contra Gentem ſurgat, & regnum aduerſus regnũ, de regno Chriſti accipimus & regno diaboli, ac de Gente cuius perfidia ſæuiit, mox vt fides cœpit, contra Chriſti Eccleſiam. Antea quippè malè pacatus orbis vnius premebatur dominio, ſed mox vt fides Chriſti venit, ſurrexit Gens contra Gentem; quia Ieſus non venit *Pacem
Mat.10.34 mittere in terra, ſed gladium*, & regnum aduerſus regnum. Quæ duo regna duæque Gentes, nunquam ad inuicem pacem habere poſſunt; & ideo pius Magiſter ſignanter ait, *Oportet hæc fieri, ſed non ſtatim finis.*

A Oportet autem vt ſinguli hoſtes ſuis pugnent armis; illi ſcilicet armis carnalibus & diabolicis, electi verò, virtutibus & cœleſtibus armis. Vnde illi præliabuntur in inuicem, & contra ſanctos; ſancti verò audituri ſunt bella & opiniones bellorum, nec tamen oculis ſunt viſuri; quia beati oculi qui vident ea, quæ ipſi videre gaudent.

Et *eritis odio omnibus Gentibus propter nomen meum.*] Seipſum Chriſtus ſemper
B haberi vult in cauſam, dum dimicant electi contra reprobos, ſancti contra vitia, boni contra malos; etiam & quod patiuntur ab iniquis, vt ſemper pro Chriſto agant & ſuſtineant quæ inferuntur. Ad hoc quippè inſtruit & confirmat eos ad tolerantiam paſſionum; & denunciat publicum omnium Gentium odium contra eos ſæuiturum, propter nomen ſuum. Quibus itaque vexationibus afflicti ſcandalizabuntur multi. Quæ nimirum Scripturarum regula conſideranda eſt; quia
C non de Apoſtolis hoc ſolùm dicit, ſed de omnibus electis ſuis, vt hoc generale odium omnium Gentium contra membra Chriſti generaliter venire intelligatur. Alioquin nec ipſi Apoſtoli in omniũ Gentium primùm venerunt notitiam, quamuis dicatur quod, *In omnem terram exiuit* Rom.10.18
ſonus eorum. Exiuit quidem, ſed per ſucceſſores eorum. Et ideò quod ait, *Eritis odio omnibus Gentibus*, aut per exaggerationem dicit, multarum Gentium, vt dicat omnibus pro multis, aut ſicut dixi,
D omnis prædicatorum ordo in Apoſtolorum colligitur vnione. Quia ſicut ſucceſſit, & ſuccedit adhuc ordo prædicatorum per omnes partes terræ; ita & odium eorum propter nomen Chriſti, per omnes Gentes. Probant hæc martyria Sanctorum, quæ penè per omnes Gentes & regna hodie florent. Sed iſta perſecutio Sanctorum & odium, à principio fidei orſa, vſque in finem conſummabitur; *Et tunc talis erit tribulatio qualis non fuit ab initio.* Et ideo iſta omnia quæ hactenus fuere, *Initia ſunt dolorum.* Et ideo ait, *quia tunc
E ſcandalizabuntur multi, & inuicem tradent, & odio habebunt inuicem, &c.* Quia licet à principio fidei quidam ſcandalizati fuerint, vel tradiderint alios, tamen non adeo multi fuerunt proditores fratrum, neque multi pſeudo-Prophetæ, qui legantur multos fallentes vt ſeducerent. Sed tunc tam maximè tradent, *Quia refrigeſcet charitas multorum*, & tam plurimos ſeducent quemadmodum nunquam. Nam

necdum

Cap. XXIV.

necdum odio ſumus omnibus Gentibus A ad quas necdum peruenit nomen Chriſti. Sicut ad Boream quædam ſunt loca & Gentes, quibus necdum eſt prædicatum Euangelium Chriſti. Veruntamen neſcio ſi vlla earum ſit natio, ad quam vſque non peruenerit prædicatorum aliquis, licet eorum feritas non admiſerit ex toto fidem Chriſti recipere. Cæterùm reliquæ ad Occiduum etiam inſulæ vſque ad Oceanum Britannicum iam omnes in toto B orbe terrarum credunt. Et ne quis mihi obiiciat Sarracenos, qui multa regna terrarum nutu Dei ſuis occuparunt armis, & dominantur penè vbique in Chriſtianos, quaſi ad eos Euangelium Chriſti necdum peruenerit; peruenit quidem & receperunt Dei notitiam, ſed malè ſeducti à quibuſdã pſeudo-Apoſtolis, vt ita loquar, Nicolai diſcipulis, propriam ſibi, tam ex veteri teſtamento, quàm ex nouo condiderunt legem, ac ſi ſub vnius Dei cultu, nec tamen nobiſcum, nec cum Iudæis quippiam ſentire volentes, omnia peruerterunt. Qui dum cupiunt C vniuerſa ſuo dominio ſubiugari, nec quærunt quem quiſque Deum colat, ſed vt eis tantummodo ſeruiatur. A quibus fortè, quia iuſto Dei iudicio ſuſceperunt ſpiritum erroris (vt multi putant) ſuſcipiendus eſt Antichriſtus. Quorum aſſenſu atque dominio tanta poterit peragere, qualia & quanta in Apocalypſi Ioannis manifeſtè leguntur. Hæc idcirco dixerim, vt ſciat prudens lector, quia D myſterium iam operatur iniquitatis, ſed necdum eſt finis. *Qui autem perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.* Id eſt inter tot ſcandala, inter omnia ſanæ fidei aduerſantia, inter tormenta, & fallacia, inter ſigna dæmoniorum & prodigia, quicunque perſeuerauerit in Chriſto fidelis vſque ad mortem, hic ſaluus erit.

Et *prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerſo orbe, in teſtimonium omnibus Gentibus, & tunc veniet conſummatio.*] Nam dicere ante finem venire ſæculi, quàm prædicetur hoc Euangelium in toto or- E be, magnæ temeritatis eſt aſſertio, & hominis non intelligentis. Quia ſicut ait Saluator, *Tunc veniet conſummatio.* Et quid, quod dicit, tunc veniet? niſi quia ante non veniet. Quando ergo poſt veniat, incertum vtique nobis eſt, ante tamen venturum non eſſe, quoquomodo dubitare non oportet. Quia profectò ſic promiſſum eſt Abrahæ patri noſtro à Deo etiam cum iureiurando, quod omnes Gentes in ſemine eius benedicentur. Ex qua promiſſione iam factum eſt, vt multæ nationes receperint Euangelium, & ex omnibus facta eſt vna Eccleſia Chriſti, quæ fructificat adhuc hodie, & creſcit in vniuerſo mundo. Sed tamen vt ſupra dixi, habet adhuc quo creſcat, donec fiat quod Chriſto repromiſſum eſt. *Et dominabitur*, inquit Propheta; *à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum.* Pſal. 71. 8. A flumine ſcilicet in quo baptizatus eſt; quia inde cœpit Euangelium prædicari. A mari autem vſque ad mare totus eſt orbis cum omnibus Gentibus; quia ſic maiori cingitur Oceano vniuerſus orbis. Aliter autem, quomodo implebitur illa Prophetia, *Omnes gentes, quaſcunque feciſti, venient & adorabunt coram te Domine?* Pſal. 85. 9. Non enim de locis migrando venient ad eum in quem non crediderunt, ſed venient fide ſingulæ Gentes in locis ſuis credendo. Vnde Propheta, *Et adorabunt eum vnuſquiſque de loco ſuo, omnes inſulæ Gentium.* Soph. 2. 11. Omnes inſulæ, dixit, quaſi omnes Eccleſiæ. Hinc oſtendit quod nulla relinquantur terrarum ſpatia vbi non ſit futura Eccleſia. Quarum quamplurimæ inſularum in Oceano conſtitutæ, iam pro certo Euangelium ſuſceperunt. Et quæcunque non perceperunt, vtique percipient, vt perueniat ad omnes, vtcunque creſcendo atque fructificando. *Et tunc*, inquit, *erit conſummatio.* Nec ſic tamen poſſumus definire, cùm dicit, quia tunc erit, quantum poſt venturus ſit finis ſæculi, cùm Dominus dicat Apoſtolis; *Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta quæ pater poſuit in ſua poteſtate.* Act. 1. 7. Vnde ſi iam nobis certiſſimum eſſet ad omnes Gentes Euangelium perueniſſe, nec tamen poſſumus dicere quantum temporis remaneret, licet dicere verè potuiſſemus iam iamque eum appropinquaſſe. Nec hoc ita dicimus, vt in omnibus Gentibus omnes qui ibi fuerint, credere debeant, ſed quod in vniuerſo orbe terrarum, in quibus Gentibus nondum eſt Eccleſia, quod oporteat vt ſit, ſicut nuper in quibuſdam gentibus Danorum conſtructas & fabricatas Eccleſias, quoſdamque in eiſdem baptizatos nouimus. Quia etſi omnes Gentes promiſſæ ſunt ad fidem venire, non omnes homines omnium Gentium; quia non omnium eſt fides. Ac per hoc in omnibus Gentibus erunt

Cap. XXIV.

& qui oderunt increduli, & quos oderint credentes maligni & peſſimi. Alioquin, vt ſupra iam dixi, quomodo implebitur, *Et eritis odio omnibus Gentibus, propter nomen meum.* Neque enim dicendum eſt, quod per Apoſtolos hæc omnia completa ſint in omnibus Gentibus, (Act. 1. 8.) licet dicat eis Veritas, *Et eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in tota Iudæa, & Samaria &, vſque ad vltimum terræ.* Quia non ſic eis loquitur quaſi ipſi ſoli tantùm hoc munus deberent explere ſalutis; ſed in ipſis & cum ipſis omnibus dicit verbi prædicatoribus. Et ita hoc dicit, acſi illud, (Mat. 28. 20.) *Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi.* Non quod Apoſtoli tam diu erant manſuri in carne, ſed quia ipſe ſemper Chriſtus futurus erat & præſens vbique cum ſuis electis. *Cùm ergo videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele Propheta ſtante in loco ſancto, qui legit intelligat.* In hac igitur breuitate verbi nimia obſcuritas generatur, & dum qui legit rogat vt intelligat, exercere nos vult & prouocare ad myſticæ intelligentiæ ſacramenta. Vnde, quia vt ſupra oſtendi, omnes tres Euangeliſtæ, de his rebus, aut ſimilia dixerunt, aut propè ſimilia, aut certè propria ſinguli, ideò collatio inter eos habenda eſt, vt ex omnibus, quod obſcurum eſt valdè intelligere poſſimus. Nam Matthæus cùm præmiſiſſet ſupradictam ex Daniele ſententiam, dixit, *Tunc qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes, & qui in tecto non deſcendat tollere aliquid de domo ſua, & qui in agro non reuertatur tollere tunicam ſuam. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.* Marcus verò ait ita, (Marc. 13. 14. 15. 16. 17.) *Cùm videritis abominationem deſolationis ſtantem vbi non debet, qui legit intelligat. Tunc qui in Iudæa ſunt fugiant in montes, & qui ſupra tectum non deſcendat in domum, nec introëat vt tollat aliquid de domo ſua, & qui in agro eſt non reuertatur retro tollere veſtimentum ſuum. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.* Lucas verò apertius vt oſtenderet tunc factam fuiſſe hanc abominationem deſolationemque quæ à Daniele prædicta eſt, quando expugnata eſt Hieruſalem à Romanis, & poſſeſſa, hæc eodem loco Domini verba commemorat. (Luc. 21. 20) *Cùm videritis,* ait, *circundari ab exercitu Hieruſalem, ſcitote quia appropinquabit deſolatio eius.* Apparet autem tunc ibi poſitam vel viſam abominationem deſolationis, de qua Matthæus & Marcus loquuti ſunt. Vnde & Lucas, vt oſtenderet ad eundem locum pertinere quæ dixerat ea quæ & ipſi proſequitur, *Tunc,* inquit, *qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes.* Quapropter ſicut toti tres declarant, non ad Antichriſti tempora hæc prophetia Danielis referenda eſt, quando generalis erit in orbe terrarum omnium Chriſtianorum, vna & ſæua perſecutio, ſicut quidam volunt, ſed ad illud primum aduentum Saluatoris, quando & numerus hebdomadarum completus eſt, & iuge ſacrificium ſublatum eſt, & libatio. Quia iam vnctus erat & venerat ſanctus ſanctorum, Chriſtus, qui & ipſe prædixerat adimplenda de Hieruſalem, & Iudæa tantùm, & non de omni orbe terrarum. Alias autem, ſi quis Prophetiã Danielis, de qua hîc Dominus dicit, *Qui legit intelligat,* ad futurũ Antichriſti tempus voluerit interpretari, multum à vero diſcrepare videtur. Et neſcio ſi vllo modo, etiam mentiendo numerum hebdomadarum ad eum tempus facere potuerit conuenire; in quo ſi falsè potuerit, eximia de Chriſti aduentu Prophetia, & nimis firmiſſima, detruncabitur, quod omnino nunquam poterit etiamſi ipſum annorum numerum aliter quàm à maioribus noſtris computatum eſt, ſubuertere voluerit. Quia ſi circa tempora prima aduentus Domini vſque ad iſtum locum, ea completa non ſunt, & in fine ſæculi ſunt complenda, certum Apoſtolos hoc ignoraſſe, vel ſciſſe quidem, ſed docere prohibitos fuiſſe, quod non credo. Et ſi ſciebant, ſuperfluum eſt quod interrogant. Si autem reliqua omnia, quia vnctus eſt ſanctus ſanctorum, completa ſunt quæ prædixit, completus eſt in Chriſto & numerus hebdomadarum, & ipſa deſolatio templi. Quoniam vt Chriſtus prædixit, ſic & ipſa manifeſtè venit, quando circundata eſt Hieruſalem ab exercitu Romanorum, & ad ſolum vſque omnis ciuitas diruta. Tunc quippè deſolationis abominatio facta eſt ſuper templum ab exercitu, quam dicit Propheta, vſque ad tempus conſummationis manere, quia nunquam reſtaurabitur illud, donec conſummatio fiat mundi. Vnde idem Propheta, *Conſummatio,* inquit, *dabitur ſuper deſolationem Hieruſalem.* Quod ſi reædificabitur ibidem templum, ædificabitur ei, (2. Theſ. 2. 4. 8.) *Qui aduerſatur & extollitur ſupra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, vt ſedeat in templo,* huiuſmodi oſtendere ſe, *quaſi ſit Deus.*

Cap. XXIV. *Quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione aduentus ſui.* Sed & in eodem ciuitatis loco nunc phanum Sarracenorum eſt in modum templi, in quo nullus Iudæorum audet introïre. Nam & in ipſo loco quo Sancta Sanctorum prius fuere, Adriani Imperatoris equeſtris ſtatua, vſque in præſentem diem, dicitur erecta permanere. Cæterùm abominatio ſecundum veterem ſcripturam, idolum nuncupatur; & ideo additur deſolationis, quia in deſolato templo & deſtituto atque deſerto, idolum abſque B dubio à Romanis repoſitum eſt. Neque enim ante paſſionem Domini (vt quidam putant) à Pilato, vel à quolibet alio, hoc impletum eſt, quando ſtatuit imaginem Cæſaris in templo, licet & hoc abominatio eſſet. Alioquin quid eſt quod Dominus monet & dicit, *Cùm videritis abominationem deſolationis ſtantem*, & cætera, niſi quod Lucas teſtatur tunc fuiſſe factum, quando euerſa eſt Hieruſalem? Idcirco nec ante paſſionem factam fuiſ- C ſe credendum eſt, neque ad finem ſæculi, vel circa finem, æſtimare debemus futuram, quæ iam incompleta eſt. Et quanquam ipſa deſolationis abominatio, propter obſcuritatem dicti, alio quolibet modo queat intelligi; tunc tamen factam fuiſſe credendum eſt quando Dominus prædixit; & eandem Prophetiam tunc expletam eſſe, quando ipſe eam explendam præſciuit & præmonuit.

Tvnc *qui in Iudæa ſunt fugiant ad* D *montes, & qui in tecto non deſcendat aliquid tollere de domo ſua.*] In quibus tam iſte quàm alij duo, de feſtinatione fugæ Iudæorum, magis fuiſſe præceptum, quàm de temporibus Anti-chriſti, quando nullus erit locus (vt in Apocalypſi legimus) quo crudelis non deſæuiat perſecutio. Et ideo non de fuga illius temporis accipiendum, quando neſcio ſi corpore vllus effugere queat malum, quod tunc in terris vbique erit. Idcirco planius ad obſidionem illius miſeræ ciuitatis, quæ E dicta ſunt referimus, quando ſtare dicitur in loco ſancto abominatio deſolationis. Quæ profectò abominatio, quamuis aliter dixerim, ipſe Veſpaſianus accipi poteſt, qui Hieruſalem exercitu circundedit ac vaſtauit, ipſumque templum violauit, per quem tam peſſima contigerunt, vt qui in Iudæa erant, non ad templum, non ad Sancta Sanctorum, neque ad ciuitatem Dei, ſed vt dictum eſt,

A vix fugient ad montes & ad latibula petrarum, quoniam talis tantaque erit perſecutio in tempore illo, vt qui ſuper tectum fuerit, non habebit tempus deſcendendi tollere aliquid de domo ſua prius ſi poſſet quàm fugam iniret, & qui in agro, quod nequiuerit reuerti in ciuitatem, & tollere veſtimentum ſuum, quia nullum miſericordiarum tempus erit, ſed vindictæ, ita vt nec prægnantibus parcerent, nec lactantibus, & ideo vtriſque væ futurum dicit. Sic quippe acſi ad ipſos Iudæos loquitur Dominus, qui de Sabbatho gloriabantur, *Orate ne fiat fuga veſtra hyeme vel Sabbatho*, quando non oportet agere vel ambulare plus quàm Sabbathi eſt iter, & in hyeme quando peſſimum eſt per fugam ſalutem quærere. Eſt tamen quædam fuga hominum ſecundum præceptum verbi Dei, quam ſemper ſectari oportet. Vnde & beatus Ambroſius de fuga ſæculi duos optimè condidit libros. Quam qui arripuerit fugam, melior eſt, quàm qui non fugit, quia maiora delinquit quiſque, per hoc quod non fugit. Et ideò quia ſemper fugiendum eſt, Chriſtus Dominus ſex ſtatuit ciuitates, ad quas qui deliquerit reus fugere debet, ſed non in Sabbatho quando iam requieſcere debet in requie, neque in hyeme quando non licet, quia frigus eos omnes infidelitatis iam tenet, quos modo Sol iuſtitiæ non illuſtrat. Nam pro eò quod Matthæus & Marcus dixerunt, *Qui in agro erit, non reuertatur retro, tollere veſtimentum ſuum*, apertius Lucas ait, *Et qui in regionibus, non intrent* Luc. 21. 12. *in eadem, quia dies ſunt vltionis hi, vt impleantur omnia quæ ſcripta ſunt.* Hæc idcirco dixi, vt intelligat prudens lector, quod de vna eadémque re ſimul toti tres loquuntur. Et poſſunt congruenter ſatis intelligi ſpiritualiter, quod in omnibus tribulationibus eſt cauendum, ne quis deuictus cupiditate, vel vllius genere celſitudinis, de ſublimitate bonæ vitæ deſcendat ad carnalem vitam, aut qui profecerit in anteriora ſe extendens, deficiendo à bono propoſito, in poſteriora redeat. Quod ſi in omni tribulatione cauenda ſunt, quantò magis in illa præcipi debuit, quæ talis & tanta futura denunciatur illi ciuitati, qualis non fuit ab initio, neque fiet? Et ſi in iſta ſpeciali, quantò magis in illa generali tribulatione, quæ nouiſſima futura eſt in Eccleſia ſancta Dei in toto orbe diffuſa?

Quia ſic Lucas hæc duo capitula de tecto, & de agro, eo loco narrare videtur, vt poſſint magis ad illud vltimum Antichriſti tempus referri, quando Phariſæi quæſierunt à Domino, quando veniet regnum Dei? Nec mirum, præſertim cùm hæc regula Scripturarum ſit, vt de aduentu Chriſti nonnunquam indifferenter loquatur, dum aliquando in vna eademque ſententia ſic loquitur de primo aduentu Chriſti, vt quædam referenda ſint ad illum vltimum, & de vltimo ſic vt quædam ſentienda ſint de primo. Vnde cauendum eſt in omnibus, ne fortè quæ de primo dicuntur ad ſecundum referamus, & quæ de ſecundo, ad primum, ſicuti hoc loco fecerunt etiam docti viri. Veruntamen, vt dixi, quia præceptum eſt, qui in Iudæa ſunt, vt fugiant ad montes, ſeu cætera. & ad deſolationem templi, & ad futurum tempus Antichriſti, & ad omnem tribulationem, quæ fit in Eccleſia pertinere poteſt; & contra omnia hæreticorum dogmata peruerſa; quæ cùm viderimus ſtare in loco ſancto, hoc eſt, in Eccleſia, & ſe oſtendere acſi Deum, debemus de Iudæa fugere ad montes, ex quibus veniat auxilium nobis. Hoc eſt, dimiſſa occidente littera & Iudaica prauitate, & appropinquare montibus æternis, de quibus nos illuminet mirabiliter Dominus; & manere oportet in tecto atque in domate cœleſtis intelligentiæ, quo non poſſint ignita diaboli iacula peruenire. Nec deſcendere conuenit & tollere aliquid de domo conuerſationis antiquæ, nec quærere quæ retro ſunt, ſed magis ſerere in agro quem benedixit Dominus, vt fructum vitæ capiamus ex eo.

V*Æ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.*] Quia non expedit fugientibus grauedo ventris, & onus liberorum paruiſſimorum. Neque enim ad eam fugam conueniunt iſta, quæ facta eſt tunc in Iudæa, neque ad eos qui volunt effugere pericula tribulationis. Quia Væ illis animalibus quæ non in perfectum virum, virtutum germina produxerunt; quæ non niſi initia habent fidei, vt lacte indigeant magiſtrorum. Et poteſt dici quod in perſecutione Antichriſti, ſicut nec in Romana captiuitate, prægnantes & nutrientes vteri & filiorum ſarcina prægrauati expeditam quiuerunt fugam habere, & ideò ſequitur. *Orate autem vt non fiat fu-* A *ga veſtra hyeme vel ſabbatho.* Quia in hyeme aſperitas & duritia frigoris, ad ſolitudines velocius fugere, & in montibus deſertiſque locis latitare non permittit. In ſabbatho verò, aut tranſgreſſio Legis erit, ſi exire ad fugam voluerint, aut mors imminens, ſi remanſerint. Quod præceptum & ad excidium Hieroſolymorum pertinet, & ad Antichriſti tempora, necnon & ad fugam ſæculi omni Chriſtiano; ne tunc incipiat velle fuge- B re, quando iam non licet, vel quando nimia preſſus aſperitate ægritudinis, & infidelitate iam non poſſit. Conſtat igitur hæc præcepta magis prouerbialiter dicta; quia nonnulla eorum ad litteram, nec rationem facti dictique recipiunt humanam, nec intelligentiam diuinam. Quænam ratio eſt non deſcendere de tecto, cùm nec abire poterit nec effugere, ſi in tecto, aut in domo perſteterit, & ſi in ſabbatho vel hyeme fuga con- C tigerit; non littera obſeruanda, ſed moralitas rerum ſemper in omnibus obſeruanda. Ita & cùm ait, *Væ prægnantibus*, conſiderandum quid conditio ſexus & generationis ordo promeruerit. Niſi fortè, quia ſexus & ætas mulierum in tali inciderint tempore quo propriè ſit earum maledictio, non ex culpa, quod abſit, ſed ex euentu. Et ideò quod dicit Dominus, *Væ prægnantibus*, non de fœtarum onere dicit, neque de grauedine liberorum, in quibus benedictio D confirmatur, ſed de grauedine peccatorum & ventris onere, cùm flagitiis & ſceleribus prægrauantur animæ. Quibus imminet væ, eo quod noluerunt in viri formam tranſire, & virtutibus roborari, ſed ſemper muliebria ſectari; ac per hoc æquè de vtroque ſexu accipiendum, cùm partus peccati malè nutritur, & totus homo intus foriſve peſſima delictorum vexatione confunditur & prægrauatur. Porrò de tribulatione quæ tunc futura erat in Iudæa, E & adhuc futura eſt in toto orbe, iam ſatis dictum eſt. *Et niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro, ſed propter electos breuiabuntur dies illi.* Diximus iam ſupra quod Lucas patefaciat hoc loco, quod eſſet incertum vtrumne ad ſæculi finem, an ad expugnationem Hieruſalem pertineret quod dictum eſt de abominatione deſolationis, & quod dictum de abbreuiatione dierum propter electos. Quia etſi ea

Cap. XXIV.

ipſe non dixit, dixit tamen apertius alia de hoc ipſo, quæ ſupra notare, atque ad iſta pertinere monſtrauit. Idcirco quamuis ſecundum regulam præfatam, tam quædam pertinere queant ad Antichriſti tempora, quædam ad euerſionem Hieroſolymorum, quædam ad vtrumque, non tamen ambigere debemus quando euerſa eſt Hieruſalem, fuiſſe in illo populo electos Dei, qui ex circuncisione crediderant, ſiue fuerant credituri, electi ex præſcientia Dei ante mundi conſtitutionem, propter quos breuiarentur dies illi, vt tolerabilia mala fierent. Sicut & in temporibus Antichriſti fiendum, nemo qui ambigat. Quod & Ioannes in Apocalypſi ſua declarat. Sed quærendum quomodo breuiandi dicantur ipſi dies? Vtrum numero breuiati ſunt, aut breuiabuntur (ſicut quidam exiſtimant) an ſic breuiabuntur ſuis ſpatiis ipſi dies, ſicut facta eſt orante Ieſu Naue, longior dies? Nequaquam igitur hoc puto, quod debeant momenta temporum mutari, eo quod ſcriptum legimus, *Ordinatione tua perſeuerat dies.* Propterea melius iuxta temporum qualitatem ſentire debemus, abbreuiatos dies, non menſura horarum, ſed numero. Non quod de curſu temporis detracti ſint, ſed quia ex qualitate imminuti. Nam & Ezechiæ quindecim aucti dicuntur anni, non ad curſum temporis, ſed ei, cui futuri erant anni ad vitam donati. Sic quippè & in benedictionibus dicitur, *Longitudine dierum adimplebo eum*; (Pſ. 90.16.) quia dum bona vita quiſque adimpletur, plenus dierum eſſe dicitur. Et ideo cùm mala dierum illorum breuiantur, ipſi dies iure breuiati dicuntur. Dicuntur enim & dies mali in Scripturis diuinis, non quod per ſe ipſi dies mali ſint, ſed ea ſunt mala quæ fiunt in eis. Ergo cùm ipſa repromittuntur abbreuiari, vt Deo donante, ſaltem per tolerantiam, minus ſentiantur mali, non immeritò breuiati dicuntur, cùm qualitas eorum immutatur, vt qui mali futuri erant, niſi à Deo breuiarentur, boni & tranquilli fiant. Et vt dixi, Lucas iſta non dixit, ſed Matthæus & Marcus: quos qui ſolummodo ſequitur, poteſt ad finem ſæculi, & ad Antichriſti tempora hæc referre. Sed ipſe dixit ex quibus docuit, quæ illi dixerunt obſcurius, ad euerſionem Hieroſolymorum pertinere. Nam de tribulatione dierum iſtorum ſi quis vult noſſe, Ioſephum legat, qui talia tunc dicit illi populo accidiſſe, vt vix credibilia videantur. Vnde nec immeritò prædixit pius Dominus eidem populo, quod erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio ſæculi, vſque modo, (vt intelligas quando hæc loquebatur) neque fiet. Sed & ſi in tempore Antichriſti talis aut maior forſitan erit in toto orbe terrarum; intelligendum eſt tantùm de illo populo dictum, quod ei amplius talis futura non erit tribulatio in hoc ſæculo. Quia vt fertur Antichriſtum illi primitus, & præcipuè præ omnibus, cum omni cordis gaudio ſunt ſuſcepturi. Ac per hoc facturus eſt tunc idem populus Iudæorum in Eccleſia Chriſti tribulationem potius, quàm paſſurus.

TVNC *ſi quis vobis dixerit, ecce hîc Chriſtus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pſeudo-Chriſti, & pſeudo-Prophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi, ecce prædixi vobis.*] Ad hoc itaque ea prædixit mala quæ futura erant, vt caueantur. Et ideò tripliciter locus iſte exponendus eſt; quia & in tribus temporibus hæc præcauenda monſtrantur. Scilicet in tempore obſidionis Romanæ, quando obſeſſa eſt Hieruſalem, & Iudæa omnis regio vaſtata, necnon & in conſummatione ſæculi quando Antichriſtus, cum ſuo capite diabolo, etiam & cum omnibus membris ſuis, contra Chriſti pugnabit Eccleſiam. Deinde per omne tempus quod medium eſt, quando hæreticorum aſtutia ſemper ſæuire non ceſſat contra Catholicam doctrinam, & Apoſtolica inſtituta. In quibus omnibus vna fraus erit Antichriſtorum, vt ita loquar, qui ſub opinione ſcientiæ Chriſti, etſi falsè, dimicare acriter nunquam ceſſabunt. Nam in ipſa captiuitatis obſidione, in populo Iudæorum, multi exſtiterunt hæreſiarchæ, qui ſe Chriſtos eſſe dicerent. In tantùm vt obſidentibus Romanis à foris, tres intus fuerint factiones; quamuis & in conſummatione ſæculi maiora credantur & plura eſſe futura. Veruntamen neſcio, ſi ſigna maiora ſint futura diabolicis artibus, quàm ſunt iam oſtenſa, in omnibus mendaciis hominum, & doctrinis falſiſſimis, ex quorum fortè magiſterio repullulabitur virtus prodigiorum numeroſior præciſis capitibus. Quoniã ſicut dicta eſt vna abominatio ſtare in loco ſãcto: ita & vnus Antichriſtus futurus in fine ſæculi, prædicatur. Sed quia abominatio deſolationis ſtatuta eſt in loco ſancto, iuſto Dei iudicio, exinde multi naſcuntur pſeudo-

CAP. XXIV.

Chriſti, & exurgunt pſeudo-Prophetæ. A Quorum omniũ etſi vnum eſt genus, ſpecies illius multæ ſunt; etſi corpus vnum, membra diuerſa. Tanquam ſi dicamus generaliter, mendacium vnum eſt, ſed ſecũdum differentias falſorum dogmatum, & prauas hæreticorum doctrinas, mendacia multa ſunt. Et ſicut mendacium multum differt à mendacio, ita & dogmata falſorum Prophetarum peruerſis quam ſæpè impugnantur dogmatibus, & multi ſunt qui exurgunt etiam præciſis B capitibus. Et quicunque ſurrexerunt poſt eos, omnes licet ſigna faciant miraculorum & prodigia acſi virtutum, membra ſunt vnius capitis. Quia ſicut vnus verus eſt Chriſtus Dominus Ieſus, & innumera vnius capitis membra: ita & multi pſeudo-Chriſti, & Anti-Chriſti quàmplurimi. Quapropter ne mireris, quia ſicut vnius veri Chriſti facti ſunt membra, qui à ſæculo fuerunt ſancti Prophetę pręnunciantes aduentum Chriſti & paſſiones, & poſtmodum gloriam eius futuram: ſic C quæſo ſecundum vnum Anti-Chriſtum, intellige & pſeudo-Chriſtos multos, falſoſque Prophetas. Non ergo vnius mendacij Doctores, ſed omnium. Qui profectò pſeudo-Prophetæ ſunt illius Anti-Chriſti, cuius falſos prædicant ſermones, & docent quaſi veros. Vnde pro talibus dicit pius magiſter, *Si dixerint vobis, Ecce hic Chriſtus, aut illic, nolite credere.* Suis itaque dicit, vt ſe caueant ne decipiantur erroribus falſorum Doctorum, aut certè diabolicis phantaſiis. Quapropter val- D dè conſiderandum in ſcripturis diuinis, ne hîc aut illîc falſus pingatur & formetur Chriſtus, digitoque oſtendatur, quod multos iam feciſſe ſatis abundéque legimus. Et ideo tam firma debet eſſe fides Chriſtianorum, tamque erudita, vt à vero nunquam deuiare poſſit, neque à Chriſti doctrina, quam ſancta Mater à Chriſto didicit & tenet, vniuerſalis Eccleſia. Præter quam fidem, ſi quis docuerit, aut tenuerit, oportet ei dicere illud Apoſtoli Pauli, Si quis euangelizauerit aliud, aut E docuerit, ſeu Angelus de cœlo, ſeu quilibet peritiſſimus, aut præpotens in ſcripturis, etiam ſigna faciens & prodigia, præter id quod euangelizatũ eſt à Chriſto (*Galat.* 1.8.) Domino, & à ſuis Apoſtolis, anathema ſit. Nam vera fides & ſtabilis, ſicut nullam aliam recipit doctrinam quam Chriſtus docuit, ita nec ſigna quærit, quia ſigna & prodigia, non fidelibus verè, Paulo teſte, ſed pro infidelibus data ſunt.

Hinc eſt quod fide Chriſti recepta, iam niſi ad reliquias Sanctorum, qui teſtes extiterunt veritatis, nulla fiunt talia. Porro quàm multi ſint iam decepti à falſis doctoribus, nec non ſignis & prodigiis in mortem curioſius illecti, puto quia nemo eſt qui edicat. Et ideo ne fieret in lectis benigniſſimus Saluator ſuis ait, *Ecce prædixi vobis.* Quoniam iam talia facta ſunt, & futura fortè maiora creduntur, *ita, ſi fieri poteſt, vt in errorem inducantur electi.* Non quod electi, qui perfecti ſunt à Deo, & prædeſtinati, poſſint induci vt ſeducantur in errorem, ſed quia in talibus queunt tentari, etſi vinci nequeant. Vbi etſi libertas ſeruatur arbitrij, magis tamen gratia, quia nequeunt oberrare, prædicãda eſt. Vnde & Dominus ſic ſuam temperat ſententiam, vt & in tentatione auxilium gratiæ requiratur, & confidentia maior de auxilio naſcatur. Ergo quod ait, *Ecce prædixi vobis*, ad vtrumque refertur, id eſt, quia ſcandalizabuntur multi, & quia ſanctorum talis tantaque erit tentatio, niſi electio Dei eos ſaluaret, vt & ipſi etiam in errorem inciderent.

SI *ergo dixerint vobis, Ecce in deſertum eſt, nolite exire, ecce in penetralibus, nolite credere.*] De ſitu locorum manifeſtum, quia non ſic ſe promiſit eſſe venturum in ſcripturis, ſed ſicut dictum eſt, quia *Deus noſter manifeſtè veniet.* (*Pſal.* 49.3.) Quatuor namque differentias videtur introducere, cùm dicit *hîc aut illîc*, & cùm dicit *in deſerto*, aut *in penetralibus*; duas ſiquidem hîc aut illîc, quia duo ſunt teſtamenta; extra quæ, non mihi videtur foras digitum extendere, ſed infra hîc aut illic, id eſt in nouo, aut in veteri teſtamento. Non quod alicubi aut aliundè requirendus ſit Chriſtus, qui iam in eiſdem libris prædicatus eſt longè diu, & oſtenſus, ſed quia pſeudo-Chriſti & pſeudo-Prophetæ diuinas aliter interpretantes ſcripturas, dum volunt contra veritatem, ex ipſis, falſa ſua defendere dogmata, dicunt, ecce hîc Chriſtus quem prædico in hoc exemplo ſancti Euangelij, vel illîc, in illo veteris teſtamenti. Sicque per omnia ſcripturarum peragrãs loca, ea quæ ſui videntur mendacij defendere errorem, elegit, & ſuum ex his format, prout placuerit, & depingit Anti-Chriſtum, tam ex lege ac Prophetis, quàm etiam ex Euangelio & Apoſtolis. Quod multos iam feciſſe ſcimus, & vnuſquiſque eorum prout placuit, detulit pro veritate mendacium, & pro Chriſto Deo Anti-chriſtum. Et ideò præmonuit magiſter ve-

Cap. XXIV. ritatis, quicunque eorum vobis euangelizauerint præter id quod iam euangelizatum eſt, & oſtenderint fictis verborũ fallaciis, ecce hîc Chriſtus, aut illîc, ac dicit nolite credere. Quod ſi dixerint, *Ecce in ſolitudine*, id eſt, in doctrina Philoſophorum, nolite exire ad eos, quia extra fidem, & extra Eccleſiam ſunt. Quod ſi rurſus protulerint, *Ecce in penetralibus domorum*, id eſt, intra quædam ſcripturarum ſecreta, vel apocrypha, quia dubia vel falſa ſunt, nolite credere, quia non certa proferunt, nec vulgata, nec à ſanctis Patribus edita, ſed fabuloſa & mendaciis ſuis congrua. Aut certè, ſi ex ipſa Scriptura diuina quippiam dogmatizauerint, ac ſi in domo, quod falſum ſit, nolite credere, ne fortè intus aut foris in vllo decipiamini. Etiam, ſi de cœleſtibus, quod domus Dei eſt, noui aliquid repromiſerint, nolite à regula Catholicæ fidei exire, nolite credere quæ Catholica non ſunt, quia omninò vera non ſunt. Nam veritas per ſe, licet lateat malos, bonis tamen, ac ſi fulgur, ſplendida eſt. Vnde ſequitur, *Sicut enim fulgur exit ab Oriente & paret vſque in Occidente, ita erit aduentus filij hominis.* Et ideò nolite exire, nolite credere, quod filius hominis vel in deſerto ſit Gentium, vel in penetralibus, aut in vllis eorum dictorum arcanis, eo quod fulgur fidei de Chriſto, ab Oriente vſque in Occidentem, per omnes eius Eccleſias Catholicas fulgeat. At verò, iuxta litteram ſecundus Saluatoris aduentus, non in humilitate, vt prius, quando venit leniter,

Pſal.71.6. *Sicut pluuia in vellus, & ſicut ros ſuper her-*

Prou.19.12 *bam*; ſed in claritate nimia, & gloria Maieſtatis ſuæ demonſtrandus eſt. Et ideò ab eo loco vbi quæſierunt Apoſtoli ſignum aduẽtus eius, & ſignum conſummationis ſæculi, nullum horum datum eſt ſignum, ſed ea dicta ſunt quæ præcauenda erant per omne tempus ſæculi; quia talia tantaque futura erant antequam finis veniret mundi, vt terrere poſſent à fide, & ſeducere, ſi fieri poſſet, etiam electos. Idcirco quando Hieruſalem deſtruenda foret apertè præmiſit, & ad vltimum, qualis quantuſque aduentus eius futurus ſine vllo alio ſigno declarauit. Quoniam ipſe per ſe talis erit vt omnibus pateat etiam pluſquam fulgur, cui comparatur. Quæ nimirum comparatio facta eſt à minore ad maiorem, quia nihil inueniri poteſt in creaturis cui ex æquo dies aduentus Domini coæquari queat. Et licet fulgur vniuerſa, quæ ſub cœlo ſunt,

A penetret ac perterreat, penetrabilior tamen dies illa erit, ac terribilior, quæ omnia cœlorum mouebit arcana, & inferorum vniuerſa penetrabit iura, nec non & mundi cuncta turbabit elementa. De quo Iuuencus preſbyter mirũ libri ſui principium dedit. Quod

Immortale nihil mundi compage tenetur,
Non orbis, non regna hominum, non aurea Roma,
B *Non tellus, non ignea ſydera cœli.* &c.

Vnde & Prophetæ diem illam multis appellationibus explicare non valent. Et ideò benigniſſimus Ieſus diſcipulis quærentibus tanti diei ſignum, neceſſe eis oſtendere aliud non iudicauit, niſi ea in medio, quæ cauere deberent, & præuidere ſinguli, vt parati eſſent, ſemper interpoſuit. Quia ſtultum valdè eſt, eum in paruo loco, vel in abſcondito quærere, qui omnia complet, & tunc vniuerſa commouebit, & perluſtrabit ſingula. Propterea de his nemo curioſus, nemo dubins in fide; quia in primo aduentu pro-

C pter confirmandam fidem, multa & deifica præceſſerunt miracula, iam vltra, ac ſi infidelis, ſigna quærat. Quoniam his ab initio plena eſt omnis Eccleſia, plena fulgore fidei ab Oriente vſque in Occidentem, & quæ plena eſt lumine vero; ipſa facta eſt columna immobilis, & firmamentum veritatis. In qua tota totus eſt aduentus filij hominis, qui vbique eſt totus, dicentis, *Ecce ego vobiſcum ſum omni-* Matth.28.

D *bus diebus, vſque ad conſummationem ſæculi.* 20.

Hincque ſequitur,

Vbicumque *fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ.*] Mira valde ex viliſſimo vſu aquilarum facta eſt comparatio, & ideo ſignificantius πτῶμα Græcè, quod eſt cadauer, dicitur ſecundum diſpoſitionem paſſionis Chriſti; qui ideò occubuit in mortem, & cadauer factus eſt, vt erigeret eos qui ceciderant. Et quia quod ceciderat reſurrexit, iuſtum eſt, propter quos ceciderat, vt vbi fuerit corpus quod reſurre-

E xit, ibi congregentur & Sancti. Et hoc eſt quod dicit abſolutè, *Vbicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur aquilæ.* Non qualeſcunque aues, ſed aquilæ; Diſcipuli videlicet, de quibus Propheta olim prædixerat, *Aſſument pennas vt aquilæ, volabunt & non deficient.* Ex quibus vna earum Paulus, Eſai.40.31. dicebat de reſurrectione, volens introducere fidem, *Nos qui viuimus, qui reſidui* 1.Theſſ.4. *ſumus, non præueniemus eos qui dormierunt,* 15. *ſed ſimul cum illis in nubibus obuiam Domino rapiemur.* Et ideò non dixit, vbicunque

Cap. XXIV. fuerit corpus, illic congregabuntur vultures & coruí, ſed volens oſtendere electos ſuos, quorum iuuentus vt aquilæ fuerat innouata, eoſque magnificos præmonſtrans vltra omnes aues, eximios, quales vult eſſe omnes qui commortui & conſepulti, reſurrexerunt cum eo ad vitam. Quibus propriè rectè dicit, *Vbi fuerit corpus, illîc congregabuntur & aquilæ*. Congregabuntur autem dicit, quia Angelorum officiis deducentur fortè ad locum paſſionis Chriſti, quo deſcenſurus eſt ad terras, quia inde abiit, & ibi iudicaturus eſt, vt iam ſupra dixi, quod & multi credunt. Inde ſi quidem & S. Hilarius ait, Claritatis eius aduentus illîc exſpectabitur, vbi nobis gloriam æternitatis paſſione corporeæ humilitatis operatus eſt. Nam & Lucas apertius hoc ita eſſe videtur oſtendere, cùm ait, quod interrogantes diſcipuli, *Vbi Domine*? quibus Dominus, *Vbi fuerit corpus illîc congregabuntur aquilæ*. Certum quippe eſt, quia Apoſtoli de loco interrogant. Quod ſi ad ea quæ Lucas pręmiſit, dicunt, *Vbi Domine*, cùm ait, *Erunt duo in agro, vnus aſſumetur, & alter relinquetur*, idem eſt. Quia hoc interrogant, quo aſſumendus ſit ille vnus, & Dominus, *Vbi fuerit corpus, illîc congregabuntur aquilæ*, quarum aquilarum vnitas, vniuerſitas eſt Sanctorum, qui remigio alarum ſuarum ſubuecti, in Chriſti corpore ſociantur. Et ideo de irrationalibus auibus ſumit exemplum, quæ nonnunquam etiam, trans maria odorantur & conſpiciunt cadauera, ad quæ tráſvolare non piget, vt multitudo credentium multò magis feſtinare non dubitet ad eum, cuius fulgur exit ab Oriente, & coruſcat per omnem Eccleſiam, in qua corpus eius & ſanguis immolatur & ſumitur, vſque in Occidentem. Scio tamen de hac expoſitione aliquos dubitare, & plura obiicere, quæ facilè refelluntur. Qui dum volunt ſenſus Catholicos euacuare, ſuam oſtendunt imperitiam. Sicque hoc accipiunt, quaſi dicatur vbi fuerint hoſtiæ Iudæorum & ſanguis victimarum, illîc ad cædem & vaſtationem miſeræ ciuitatis, Romani velociores aquilis cœli congregabuntur. Sed nos melius dicimus de homine Chriſto, vbicunque fuerit, ſeu vbi paſſus eſt, & reſurrexit, & vnde aſcendit in cœlum, quod illîc in reſurrectione carnis, debeant aquilæ, id eſt ſancti, congregari à quatuor ventis cœli, deinceps & eſſe cum Domino. Nec hoc ita dico, vt ignorem quàm diuerſæ opiniones ex hoc naſcantur ſenſu. Et ideo nemo me præ-

Luc. 27. 37

A ſcribat de loco, ne mihi quicquam ſuſpicari liceat, quod fortè affirmare differo, niſi in quantum in talibus opinandi ratio nobis occaſionem præbet; de quo etiam & in locis quibus oportuerit, quid ſentire poſſit quiſquam, tangam. Quia etſi ſe beatus Paulus Apoſtolus in aëre obuiam Chriſto, amore ductus eius, rapiendum affirmat, vna cum ſuis conſortibus, non tamen denegat, quod in terris venturus ſit ad iudi-
B cium, vbi iudicatus eſt, & vnde abiit. Neſcio itaque ſi vllus poſſit, aut velit aſtruere, Si Paulus, & cæteri ſummi ſancti, rapiendi ſunt ſurſum, obuiam, quod omnes ſimili modo, ante iudicium peractum, eleuandi ſint à terra, & debeant ire quocunque (vt quidam volunt) iudicandi. Sed vt Iſaias ait, *Dominus ad iudicium veniet cum ſenibus populi ſui*. Cæterum, quod alij dicunt vbi fuerint corpora in monumentis, aut in terra, illic animæ venturæ ſint, & propria corpora recepturæ; quamuis verum ſit ita eſſe, non tamen conſequens eſt, vt hoc loco inde
C iſtud dicatur.

Eſa. 3. 14.

Statim *autem poſt tribulationem dierum illorum ſol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cœlo, & virtutes cœlorum commouebuntur, & tunc parebit ſignum filij hominis in cœlo.*] Vbi oſtendit, poſt tribulationes Anti-Chriſti paruum tempus futurum, cùm ait ſtatim, quouſque veniat dies iudicij. Quamuis quidam velit intelligere poſt tribulationem Apoſtolorum paruiſſimum interuallum futu-
D rum, donec in vindictam crucis Chriſti veniret deſolatio templi, & diſperſio Iudæorum. Quod non eſt conſequens, propter ea quæ ſequuntur, *Sol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum*, &c. quæ non puto ad diminutionem luminis pertinere, præſertim cùm Iſaias dicat, *Quia erit lux lunæ, ſicut lux ſolis, & lux ſolis ſicut lux ſeptem dierum*. Etſi hæc aliam interpretationem recipere poſſint, nequaquam ſtellæ de cœlo rectè cadere creduntur: ſed in comparatione veræ lucis, omnia cœlo-
E rum luminaria ſic futura prophetantur à Domino, ac ſi tenebroſa. Non in ſua natura, ſed ad fulgorem æternæ lucis comparata valdè obſcura erunt. Quod ſi ſol iſte, qui nunc per totum orbem rutilat & reſplendet, nec non & luna quæ ſecundum eſt luminare, atque ſtellæ, quæ ad ſolatium noctis datæ ſunt, ſeu & omnes virtutes cœlorum, quas Angelorum multitudines intelligimus, in aduentu Chriſti & ad fulgorē eius, hæc omnia aſſimulata,

Eſa. 26. 19

Cap. XXIV.

quaſi præ nimia claritate, in caliginem reputabuntur, quid putant qui ſupercilio erecto ſe ſanctos arbitrantur, & præſentiam tanti iudicis, acſi ſecuri de ſua iuſtitia, non formidant. Quoniam in eo tremendo iudicio nemo ſecurus erit. Et cum gloria claritatis eius effulſerit, nemo ſe aliquid eſſe putabit; eo quod tunc nemo aliud cogitare poterit, nec reſpicere, quàm eum, qui tunc ſolus glorioſus apparebit. Ad cuius aduentum ſolis obſcuritas prædicatur, defectio lunæ, ſtellarum caſus, virtutum cœlorum commotio, & ſalutaris ſigni oſtenſio, lamentatio & planctus omnium gentium; quando miſſurus eſt Angelos ſuos cum tuba, & voce magna ad congregandos electos ſuos. In quibus profectò verbis quamuis ita dixerim, tanta obſcuritas eſt, vt nihil de his à quoquam aliquid temerè debeat definiri. Nam quidam dicunt, quod ſicut in paſſione Chriſti & in diſpenſatione crucis ſole deficiente à lumine, tenebræ factæ ſunt ſuper omnem terram: ſic & in aduentu Chriſti, apparente in cœlo ipſo eodemque ſigno filij hominis, deficiet rurſus ſolis lumen, ac deinde lunæ & ſtellarum, præ multa claritate & virtute ſigni illius. Et ſi ſol obſcuratus fuerit, vel defectum paſſus, quamdiu fuerit, non mirum ſi luna & ſtellæ, quæ proprium lumen non habent, nullum poterint proferre ſplendorem luminis. Nec tamen ſic caſuræ ſtellæ de cœlo rectè dicuntur, ſed ſecundum defectus ſuos tenebreſcere, & non apparere. Quod ex Iſaia ad plenum, & Ioële & Prophetis approbare conetur, quorum teſtimonia curioſus lector videat & perſcrutetur, vtrumne ad litteram ſic intelligere oporteat, an ſicut ſupra diximus, quia credendum non eſt, quod ſtellæ caſuræ ſint, quarum magnitudo à ſapientibus ſæculi, etiam tanta dicitur eſſe quanta eſt terra. Vbi ſi tot ceciderint, vt alia omittam, quo cadant locus non erit. Rurſus alij ſunt qui dicunt, quod ex conflagratione incendij, quo mundus concremabitur, ac ſi ex multis ignibus fumus, vt aſſolet, ex igne plurimus, condenſabitur & extolletur vſque ad ſummum cœlorum, ita vt tantæ ſint tenebræ, ne ſol aut luna, ſeu ſtellæ, lucere queant; quod omnino inconſequens videtur, quia quantum iſte ignis præcedat ante aduentum Domini non ſatis apparet. Licet & de hoc ipſo igne nonnulli diuersè ſentiant. Quæ ſigna niſi Matthæus &

A Marcus poſt tribulationem dierum illorum addidiſſent, melius ſicut quidam volunt, ſpiritaliter de Eccleſia acciperemus, quod factum eſt in ipſa perſecutione, vt tunc ſol iuſtitiæ in multorum cordibus ſit obſcuratus, qui antea in eis primum lucere conſueuerat. Quia tunc ſiquidem plurimi à regione deficient, & clara fides in eis obſcurabitur nube perfidiæ obtecta. Nec mirum igitur, ſi poſt tribulationem dierum illorum, dicantur obſcurari, & non tranſacta tota illa perſecutio-B ne, accident iſta, ſed quia præcedet vt ſequatur quorumdam defectio, antequam ſerenitas reſtituatur, & quia per omnes dies illos ita fiet, ideo poſt in eiſdem diebus fiet, quando non aliud quàm tenebræ erunt. Et ideo in eis, Luna, quæ eſt Eccleſia, non habebit lumen ſuum; & ſtellæ de cœlo cadent, cùm multi qui putabantur ſancti, tentationibus victi, non in cœlo, ſed in terra ſcribentur. Et quia in perſecutione eos amor vitæ huius, à C luce quæ Chriſtus eſt, excluſit, acſi ſtellæ, de cœlo cadere dicuntur. Siquidem Abrahæ dictum eſt, *Erit ſemen tuum, ſicut ſtellæ cœli.* (Gen.22.17 Ib.26.24.) Sed quia acerbitas perſecutionis, & amor ſæculi, carnales quoſque à fide euulſit, durè de cœlo in terram ruunt, ſicut & ipſe qui de ſupernis ſedibus, ac fulgur, corruit. Vnde Dominus, *Videbam*, inquit, *ſathanam ſicut fulgur de cœlo cadentem.* (Luc.10.18) Et *virtutes cœlorum commouebuntur.* (Idem 21.26.) Vtique à gloria maieſta-D tis Chriſti, licet ei ſemper aſſiſtant & videant claritatem eius; quia cùm ſurrexerit percutere orbem, & diſperdere peccatores ex eo, neſcio ſi vllus Angelorum in ſua gloriabitur conſcientia, ſuis confiſus viribus. Vel mouebuntur virtutes cœlorum ad vltionem inimicorum, cùm viderint iudicem omnium ad hoc paratum venire, vt vlciſcatur ſe de inimicis ſuis. Et tunc parebit ſignum filij hominis in cœlo. Quod profectò ſignum, crucis eſt ſignum; non quod E iam futurum aliquid ſignificet, ſed vt ipſum qui crucifixus eſt in cruce humilis, glorioſum eſſe oſtendat, quatenus ex hoc cum omni gratiarum actione electi gaudeant; impij autem & peccatores videant quem contempſerunt humilem, quo magis doleant. Vnde ſequitur, *Et tunc plangent omnes tribus terræ.* Illæ namque tribus quæ magis amauerunt terram quàm cœlum, & ideò in terra miſeræ remanſerunt. Diuerſæ ſiquidem tribus propter diuerſitatem meritorum; quia nec

Cap. XXIV.

in inferno vna omnium tormentorum A qualitas erit; vbi ſe meritò plangent, quia hîc ſe malè perdiderunt.

Et *tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute magna & maieſtate.*] Tunc autem præfiniti temporis aduerbium eſt, & non poteſt reſpicere niſi ad illud præfinitum tempus; & ideò diligentiſſimè perquirendum ad quod hæc omnia reſpiciant. Nam & ſupra ſimiliter poſitum eſt, *Et tunc plangent omnes tribus terræ.* Quod penè omnes magis ad B finem ſæculi (quos & ego ſecutus ſum) retulerunt. Sed ſi omnis circunſtantia lectionis conſideretur, & Euangeliſtarum collatio facta fuerit, nimia difficultas naſcitur; vtrumne ad illud excidij tempus hæc omnia referenda ſint, an ad aduentum Saluatoris. Quia ſi ad illum referantur, in multis ſermo excedit diuinus, & maiora mouet quàm ad illud tempus pertinere videantur. Nam & paulò inferius ita dicit, *Cùm videritis hæc omnia fieri.* Sic namque dicit quaſi omnia hæc, quæ ſuperius commemorantur, intelligi velit. Et C tunc his ita dictis, ait poſt hæc, *Scitote quia propè eſt in ianuis.* Non quod finis ſæculi iam ſit, ſicut ea ſonare videntur quæ præmiſit, ſed quia propè eſt & in ianuis ac ſi introitu, vt finiatur. Vnde tunc fortè ſciemus quia propè eſt, cùm viderimus non aliqua eorum, ſed hæc omnia quę ſupra dicta ſunt. In quibus & hoc eſt, quia tunc virtutes cœlorum mouebuntur, & tunc videbunt ſignum filij hominis. *Et* tunc *videbunt filium hominis venientem in* D *nubibus cœli cum virtute magna, & maieſtate.* Et tunc *mittet Angelos ſuos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à ſummis cœlorum vſque ad terminos eorum*, ſeu cætera. Quæ omnia profectò in hac hora nouiſſima facit, veniens in ſuis membris tanquam in nube magna, fructificante Eccleſia atque creſcente, donec Euangelium in vniuerſo mundo compleatur, & prædicetur in omnibus Gentibus. Quod ſanè Euangelium cœpit ex quo prædicare voluit, & dicere, *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.* Idcirco ab exordio ſermonis huius, E ita quædam ab his tribus Euangeliſtis dicta ſunt, vt de eius aduentu fortè dicta inueniantur, ſi diligentius inter ſe collata diſcutiantur; & quædam pertinere ad illam euerſionem Hieroſolymorum: reliqua tamen, aut ad hoc pertinere probantur quod quotidie venit in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia, de quo aduentu ſuo ait, *Amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli:* Aut illum vltimum futuri iudicij diem, vt dixi, quando in ſeipſo eſt venturus, & iudicaturus viuos & mortuos. Ideò prudentis viri erit intelligere, quæ ſunt illa omnia quæ ſupra commemorata ſunt. Fortè ſic intelligenda, vt nonnulla eorum dictorum excipiantur, quæ non niſi ad eius aduentum pertinere probantur, quando per ſeipſum venturus eſt ipſe ſicut in illa vltima parabolarum minimè dubitatur. Quando venturus eſt filius hominis in maieſtate ſua, & omnes Angeli cum eo, *Et tunc congregabuntur ante eum omnes Gentes*, & reliqua. Sic fortè & hæc quæ dicit, quod virtutes cœlorum mouebuntur, *Et tunc apparebit ſignum filij hominis in cœlo, &* tunc *plangent ſe omnes tribus terræ, videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli, cum virtute multa & maieſtate. Et mittet Angelos ſuos cum tuba & voce magna*, ſeu cætera. Licet & ſuper Eccleſiam interpretari queant, melius tamen de ſuo, per ſe, extremo aduentu, ſonare videntur. Quamuis dicere poſſimus, quod virtutes cœlorum à Iudæa ſint remouendæ, ne ferant auxilium miſeræ ciuitati, & tunc prædicanda ſit crux in Eccleſia, & erigenda ob triumphum virtutis Chriſti, & tunc in illa obſidione plangent ſe omnes tribus Iudæorum. Ac deinceps videbunt filium hominis in nubibus cœli, id eſt, in ſanctis prædicatoribus per Eccleſiam cum multa gloria & virtute verbi venientem. Hæc idcirco dixerim, ne irridear ab eis; qui hæc penè omnia ad vnum referunt tempus; ſeu ad eum aduentum in quo Chriſtus venit quotidie in ſua Eccleſia, ac ſi in membris ſuis: ſeu ad eum, quando ipſe per ſeipſum venturus eſt in fine ſæculi. Quod neutrum horum congruere ſatis ęſtimo, neque conuenire. Vnde proſequar, licet poſſint & in Eccleſiam interpretari, magis vt de aduentu in corpore ſuo, in quo ſedet ad dexteram patris, intelligatur. In quo etiam mortuus eſt, & reſurrexit, & aſcendit ad cœlum, ſecundum quod ſcriptum eſt in Actibus Apoſtolorum. *Et nubes ſuſcepit eũ*, inquit, *ab oculis eorũ*; vbi & dictũ eſt ab Angelis, *Sic veniet quomodo eum vidiſtis euntem in cœlum.* Et ideò nec immeritò credendus eſt, non ſolùm in eodem corpore, verumetiam, vt hîc dictum eſt, in nubibus venturus, quoniam ſic veniet ſicut abiit, & nubes eum abeuntem ſuſcepit. Qui profectò ſenſus ſine dubio promptior eſt, *Act. 1. 9.*

Cap. XXIV.

& abſolutior, vt quiſque cùm audierit
vel legerit, *Tunc videbunt filium hominis ve-*
nientem in nubibus cum poteſtate magna & ma-
ieſtate, vt ipſum prorſus accipiat eius ad-
uentum, non per Eccleſiam, ſed per ſeip-
ſum, quando ad viuos venturus eſt & ad
mortuos. Et propterea Scripturæ ſacræ
ſcrutandæ ſunt, nec temerè aliquid defi-
nire oportet, ſi fortè alter altius in his pro-
uidere qualiacunque poteſt. Quia nemo
Doctorum, non dico ego exiguus, vn-
quam reſerare omnia quiuit. *Et tunc*, in-
quit, *videbunt filium hominis*, id eſt, in fi-
nem ſæculi, *venientem cum virtute multa*
& maieſtate. Sed longè aliter videbunt
eum electi, & aliter reprobi; electi ſiqui-
dem vt gaudeant, & reprobi vt doleant.
Ac propterea dictum eſt. *Tollatur impius,*
ne videat gloriam Dei. Quia licet eum boni
ac mali viſuri ſint, ſic tamen eum impij &
peccatores videbunt vt confundantur, &
ſic iuſti ex eo glorificentur. Veruntta-
men, quia *Videbunt eum venientem in nubi-*
bus cœli, quærendum eſt, vtrumne corpo-
ralibus oculis, an alio quolibet modo.
Sed quia dictum eſt, quod viſuri ſint fi-
lium hominis, non aliter accipiendum
credo quàm in ſpecie humana in qua a-
ſcendit, videbunt in nubibus venientem
ſupernis, ita vt omnes eum videant, qui
eum crucifixerunt & reiecerunt. Et no-
tandum, quando aſſumptus eſt ab oculis
Apoſtolorum, quia *nubes ſuſcepit eum.* Nunc
autem dicitur venire in nubibus cum vir-
tute multa & maieſtate, & tamen omninò
ſic veniet, quemadmodum ab Angelis
repromiſſum eſt. Quia in eodem ſche-
mate corporis & in ipſa carne, verè ven-
turus eſt, ſed in nubibus cum multa vir-
tute & multa gloria. Quapropter quia
cum iam ſupra in magna gloria, & clarita-
te transformatum legimus, quærendum
vtrumne in ipſa eademque claritate ven-
turus ſit, an cum potiori? Nam tunc co-
ram ſuis quos aſſumpſit, facies eius ſicut
Sol refulſit, *Et veſtimenta facta ſunt alba*
ſicut nix, & vt alij codices habent, ſicut lu-
Mat. 17.5. men. *Et ecce*, inquit, *nubes lucida obumbra-*
uit eos, & ecce vox de nube dicens, hic eſt filius
meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ip-
ſum audite. Et ideò non ab re quæritur,
(quia virtus & maieſtas magna futura præ-
dicatur cùm venerit) vtrumne in illam
ſpeciem transformabitur glorioſam, ſicut
tunc transformatus eſt coram illis tribus
diſcipulis, an, quod magis ſequens eſt,
in maiorem & manentem gloriam totus
iam transformatus erit vltra quàm fuit in

A monte. Manifeſtum namque eſt quod
tunc coram tribus tantùm transforma-
tus eſt; in futuro verò & in conſum-
matione totius mundi, apparebit pro-
culdubio in multa gloria, vt videant
eum omnes electi. Et fortaſſis ideò tunc
ſicut & in aſcenſione ſua, nubes lucida
obumbrauit eos in fine venturus ad iu-
dicium, multæ nubes portabunt filium
hominis venientem, cum tali tantoque
apparatu, gloriæ ſuæ valdè digniſſimo.
Non quia his egeat, & quia *Deus exaltauit* Philip. 2.9
illum, & donauit nomen, quòd eſt ſuper omne
nomen. Et non ſecundum diuinitatem
Verbi hoc accipere oportet eum, ſed ſe-
B cundum quod, *Verbum caro factum eſt*, & Ioan. 1.14.
ſemetipſum exinaniuit, vt per omnia quid- Philip. 2.7
quid eſt in Chriſto corpus & anima, to-
tum ſit Deus, totumque exaltatum. De-
cebat enim corpus, quod ſuſcepit ex vir-
gine, & virtute altiſſimi Dei, taliter à pa-
tre honorari, vt ſuper talibus nubibus ve-
niret, non aëris obfuſcatus, ſed ſuper ra-
tionalibus & Angelicis, ne irrationabile
videatur, vehiculum filij hominis glori-
ficati, quod omnino credere non opor-
C tet; quia non decet alias intelligere nubes,
niſi de quibus dicitur, *Et veritas tua vſque* Pſal. 17.13.
ad nubes. Nam & in illa transfiguratione,
non æſtimo illam lucidam nubem aëream
ſolummodo fuiſſe; maximè quia ſequitur,
Et ecce vox de nube, dicens, hic eſt filius meus Mat. 17.5.
dilectus, in quo mihi benè complacuit. Non e-
nim nubes illa erat dilecti filij pater, ne-
que per irrationabilem creaturam ſonuit
pater, ſed, vt ita dicam, verbum Dei fa-
ctum eſt ad eam nubem, ſicut factum eſt
ad Prophetas; vt puta ad Iſaiam, quan-
D do dicit, *Filios genui & exaltaui, ipſi autem* Eſa. 1.2.
ſpreuerunt me. Non Iſaiam in hac voce,
ſed Deum patrem in Iſaiam loquentem
audimus. Sed & in hac nube cùm dicit,
Hic eſt filius meus, officium intelligimus
Angelicum, & perſonam patris in eo te-
ſtificantem gloriæ filij ſui. Quod ſi ante
paſſionis diſpenſationem talis fuit nubes
proclamans & adumbrans, quid hoc lo-
co de nubibus cœli debemus ſentire, ſu-
per quibus venientem filium hominis vi-
debunt cum virtute multa & maieſtate
E ac gloria quicunque viſuri ſunt eum tunc
non abſque nimia claritate. Et ideò, licet
iungatur ſententia, plangentibus tribus
terræ, non æſtimo quod ipſi viſuri ſint
cum intus in ſua gloria, ſed ſic obtectum
nubibus, vt ſatis appareat vnde confun-
dantur & doleant, quòd talem tantum-
que non audierint Dominum. Quod ſi

Apoſtoli, quando Hieroſolymam venit A Dominus, diligentes eum, *ſtrauerunt veſtimenta ſua in via*, ne aſellus, in quo ſedebat, terram calcaret nudam, quid mirum ſi pater & Deus omnium nubes ſubſternat cœleſtes corpori filij ſui deſcendentis ad opus conſummationis? Nam & primùm quando venit Ieſus, plenus omni virtute venit, & ideò virtutes exibant de illo. Sed in comparationem virtutis illius qua venturus eſt rurſus glorificatus in fine, modicæ videntur quæ factæ ſunt, iſtæ B virtutes. Quoniam reſtitutionis eſt gloria, cum qua veniet, in qua erat prius antequam mundus fieret, de qua nunquam receſſit, etiam cùm in cruce penderet. Sed & ab exordio prædicationis vſque ad finem in nubibus quotidie venit, ſicut iam ſupra dictum eſt, vt glorificetur & creſcat Eccleſia, quæ eſt corpus Chriſti, quatenus & ipſa rurſus glorificata per ipſum, ad eum aſcendat. Vnde ſequitur,

Et *mittet Angelos ſuos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos ſuos à quatuor ventis, à ſummis cœlorum, vſque ad terminos eorum.*] Hæc quippè quidam, vt dixi, de Eccleſia, ſicut & reliqua ſuperius dicta, accipi debere, ſentiunt. Sed nos & ad futurum magis præſentem capitulum putamus ſine præiudicio alterius, referendum. Quoniam penè in omnibus iſtis, quædam ſic ſonare videntur, vt ad præſentem Eccleſiam congruere poſſint; quædam verò ſic ſuperexcellunt verbis & ſenſu, vt ad illum ſecundum Chriſti aduentum in ſeipſo pertinere iure dicantur. D Et ideò fortè ſic iſta concludit, *Quia non præteribit generatio hæc, donec hæc omnia fiant.* Quia ſic dicta ſunt, vt & facta monſtrentur in Eccleſia, & quæ facta ſunt in hac hora nouiſſima, glorioſiùs exhibenda ſunt. De quibus interrogauerunt Apoſtoli in fine ſæculi & in ſecundo ſuo aduentu. Nam & de hoc loco conſentit Apoſtolus, quod in voce Archangeli, & in nouiſſima tuba, mortui qui in Chriſto ſunt, reſurgant primi. Similiter & in Apocalypſi Ioannis, Angeli ſe parauerunt vt tuba canerent. Necnon & Ezechieli E dicitur, *Vaticinare fili hominis, vaticinare & dices ad Spiritum, hæc dicit Dominus Deus, à quatuor ventis cœli veni Spiritus, & inſuffla ſuper interfectos iſtos, & reuiuiſcant.* (Ezec. 37. 9.) Quæ licet Propheta de Iudæis iuxta hiſtoriam dicat Spiritu prophetiali, ad illum tamen reſurrectionis diem tendit oculum. Sicut & in hoc loco Euangeliſta, quamuis prædicatores ſancti quotidie id adimplere in

Eccleſia non ceſſent. Hinc quærendum, quos electos prænunciet congregandos, vtrumne illos tantùm, quos in carne dies illa inuenerit, an eos qui ex aduentu Chriſti erunt ſancti, an fortè omnes qui à conſtitutione mundi fuerunt, & ſicut Abraham diem Domini viderunt, & crediderunt Chriſtum in carne venturum. Vnde, quia de vltima die agitur ſermo, omnes Chriſti electos, præſcitos & prædeſtinatos conſiderare eſt dignum. Sed quid interea ex hoc dicam, aut ſi in loco congregabuntur, licet iam ſupra de loco aduentus eius dixerim quid plurimi ſentiant, vltra vires eſt exiguitatis meæ, aut ſuperfluum quærere. Cùm & congregare dici poteſt in vnitatem prædeſtinationis colligere; eoſque reſuſcitari in tuba Dei, & in voce Archangeli ad vitam, vt omnes ſimul partem habeant in illa prima reſurrectione. Quorum vnitas & reſtitutio ad vitam, rectè congregatio vocatur. Nec igitur impij & peccatores non reſurgent, C ſed quia indigni erunt horum conſortio, ideo non nominatur. Ipſi tamen non niſi, vbi, vel vbi, in conſpectu Dei erunt, & à ſiniſtris quia reprobi erunt. Quid igitur mirum ſi omnes electi aut reprobi, quamuis differenter dicantur aſtare, cùm & in Iob legatur, quod *Quadam die, cùm veniſſent filij Dei coram Domino, aſtitit inter eos & Sathan;* (Iob. 1. 6.) ſic quipppè & iſti omnes venturi ſunt ante Dominum, quamuis incomprehenſibilis videatur multitudo. Sed illi qui congregandi dicuntur, ſic tamen congregabuntur, repulſis paleis, non ſolùm à quatuor ventis cœli, verùm vt Euangeliſta dicit, *A ſummis cœlorum & vſque ad terminos eorum*, vt ſemper cum Domino ſint, & vbi fuerit corpus Chriſti, ibi deinceps ſint & aquilæ. Et notandum vt dixi, quia in his dictis quædam ſic excellunt, vt in præſentiarum fieri nequeant. Nemini autem ſuper terram arbitror conuenire quod ait, *Et congregabunt eos à ſummis cœlorum vſque ad terminos eorum.* Nam à quatuor ventis cœli poteſt fieri, id eſt, à quatuor plagis, vt ſancti prædicatores Chriſti Eccleſiam congregent, ſed neſcio ſi à ſummis cœlorum queant, niſi fortè tales inueniantur, inter homines interim, qui & apud Angelos in cœleſtibus commorentur. Quapropter quia non conuenit, vt auditores tales inueniantur, reſtat vt ex Angelorum officiis iam per Chriſti gratiam, cœleſtes facti, tales in reſurrectione congregentur à ſummis cœli virtutibus vſque ad terminos eius, ne vllus

extra

Cap. XXIV.

extra terminos, cœlorum extorris inueniatur. Quoniam ipſi vt ſtellæ, imo vt Sol, in illa perpetua æternitate, lucebunt. Et ideò non immeritò à ſummis cœlorum colliguntur; vt in firmamento cœli firmentur, & vſque ad terminos eorum, ex his qui præſciti ſunt & prædeſtinati, ne vllus alienus inueniatur. Legimus autem in Numerorum libro, quod duodecim tribus filiorum Iſraël cùm exirent de terra Ægypti, circa ſanctuarium Dei à quatuor plagis cœli caſtrametabantur. Et ideò hîc quia illius figura adimpletur, non abſque magno myſterio, à quatuor ventis cœli congregari dicuntur. Sicut & in Ezechiele à quatuor ventis Spiritus ſuper interfectos mortè inſufflare iubetur. Et fortè ideò ſic iubetur, & ſic facturi ſunt Angeli, vt ſicùt tunc à quatuor ventis, caſtrametantes in Iudæam & in hæreditatem Domini per Ieſum introducti ſunt: ſic & à quatuor ventis Angeli congregabunt electos Dei. A ventis autem non terrenis, ſed cœleſtibus ſancti Euangelij, id eſt, à ſummis cœlorum vſque ad terminos eorum; vt ab Ieſu Chriſto Domino noſtro congregati, percipiant diuinam & veram hæreditatem in cœlis.

Ab *arbore ficus diſcite parabolam; cùm iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, ſcitis quia propè eſt æſtas: ita & vos cùm videritis hæc omnia fieri, ſcitote quia propè eſt in ianuis.*]

Luc.21.29. Vbi Lucas ait, *Videte ficulneam, & omnes arbores, cùm producunt ex ſe fructum, ſcitis quia propè eſt æſtas.* Quod vtrumque dictum à Saluatore nemo ambigit. Et ideò quia futuri temporis parabola eſt, debemus inueſtigare, quid vnus eorum per ſolam ficulneam velit; quid alter per ficulneam & per omnes arbores. Nam ficus & omnes arbores, in tempore hyemis, acſi emortuæ videntur, quamuis vitalem virtutem habeant in ſe, ſed valdè abſconditam. Poſtmodum verò, cùm Sol incaluerit & illuſtrauerit illas ſuo aſpectu, friguſque receſſerit, mox vitalis virtus redit. Sicque calore Solis, iam complutæ imbribus, intus parturire incipiunt & germinare, deinde in germen erumpere, ac turgeſcere in gemmam, iamque prætereunte verno, flante fauonio, incipiunt in ramos gemmę prodire, ex ipſa valetudine Solis, & folia procreare, ita vt teneritudo ramorum extendatur, & fructus procreetur. Sicque fit paulatim vt ex ipſo effectu arborum ſeu ficulnearum, proxima intelligatur æſtas. Supra namque dixerat, prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerſo mundo.

A Sed adhuc miſera ſynagoga Iudæorum, quia hyems eſt, mortua iacet ſine fructu, & ſine vlla viriditate fidei. Sic & plurimæ Gentes, quamuis, Deo fauente, pluriores crediderint, frigore nimiæ infidelitatis hactenus premuntur; ad quas nimirum hæc Parabola Saluatoris proculdubiò reſpicit. Primùm vt cum ipſa ficulnea Iudæorũ, calorem verbi Dei receperit, & Sol iuſtitiæ Chriſtus videlicet, eã illuſtrauerit ſuo lumine, & cœleſtibus irrigauerit aquis, ac ſi B hyeme tranſacta, vitalem receperit Spiritum, iam tunc completo Euangelio, in toto orbe, omnes arbores de ſe, id eſt, omnes Gentes, viriditate fidei recepta, parient iuſtitiæ fructus. Veruntamen Matthęus, Hebręis qui crediderant, hoc Euangeliũ Scribens, ideò ſolam ficulneam, ſynagogam ſcilicet, poſuit proprietatis gratia, ne ipſam præteriret. Quia cùm omnes arbores fructum protulerint, id eſt, cùm plenitudo Gentium, tunc omnis Iſraël ſaluus fiet. Antea verò quàm hæc fiant, nemo hîc, aut illîc, dicat eſſe Chriſtum, nemo C nos perterreat quaſi inſtet dies Domini. Quia niſi primùm iſta fiant, nequaquam veniet. Sed cùm facta fuerint, *Scitote,* inquit, *quia propè eſt regnum Dei.* Siquidem propè in hac vltima hora, ſed nemo verè dicet quàm propè; quia omninò non eſt alicuius, *Noſſe tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate.* Sequitur, Act.1.7.

Ita *& vos cùm videritis hæc omnia fieri, ſcitote quia propè eſt in ianuis.*] Hoc eſt quod D ſupra dicebam, vt intelligat prudens lector quæ omnia? quia hæc omnia quæ prolata ſunt à principio interrogationis, non ad Apoſtolorum tempora pertinere probantur etiam nec ad noſtra. Quia in hoc tempore, nulla alia ſunt niſi ſeditiones & bella, clades & peſtilentiæ vtique, & inaudita. Quibus omnibus malis atrocius videtur hoc malum, quia refrigerata eſt charitas, & abolita vera fides, ex quibus naſcitur quotidie omnibus tribulatio, & omnis deſolatio ciuium. Quapropter ſingula, vt ſæpè dictum eſt, ſuis E conſideranda ſunt temporibus, & diſtinguenda locis, ne fortè omnia quæ per hæc vnius vltimæ horæ ſpacia complenda ſunt, ad vnum aliquis velit redigere tempus. Quia quod ait, *Propè eſt in ianuis,* non ſimpliciter dictum eſt, ſed argutè nimis vt intelligas omnia hæc quæ fiunt ab initio prædicationis Ieſu Chriſti in ianuis omnia eſſe, id eſt, in introitu in quo intrat omnis Eccleſia eundo & portando ſemina ſua; nunquam

Cap. XXIV. ire ceſſans, nunquam intrare. Et ideo hæc omnia quæ fiunt mala, præconia ſunt & nuncij vnius mali; quæ verò bona & Deo accepta, ſemina ſunt & fructus vnius boni. Tamen cùm hæc fiunt dies Domini propè eſt in ianuis, ne vllum recipiat furem, & ne vllum reiiciat iuſtum. Et ideo donec iſta fiunt propè in ianuis eſt, ne vlli introitus vitæ longus videatur. *Amen dico vobis non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.* Ecce quouſque complenda ſunt omnia quæ prædicta ſunt. Hîc quæſo figat pius auditor mentem, & intelligat quia non præteribit hæc generatio, donec omnia hæc fiant. Videamus primũ quæ ſit generatio hæc; deinde quid ſit, non præteribit, vel ſicut alij codices habent, non trãſibit. Quia præterire vel trãſire, aut de loco ad locum eſt, aut de ſuo ſtatu ad aliud tranſmutari. Quod ſi de generatione Iudęorũ dicitur, poteſt quilibet ſimplex ęſtimare, præmiſſas dictorũ ſententias ad deſtructionem Hieroſolymorũ pertinere, & ad eos tantùm Iudæos, qui in tempore illo paſſionem Chriſti viderunt, quaſi illa generatio non debuerit præterire, priuſquã veniret deſtructio illius miſeræ ciuitatis. Sed neſcio ſi verbum ad verbum omnia hæc poſſint exponi de illa, ab eo ſcilicet loco, vbi ait, videtis hæc omnia, vſque ad illum, propè eſt in ianuis. Forſitan ergo in quibuſdam locis poterunt, in quibuſdam omninò non poterunt. Quod ſi tentauerint, ſatis coanguſtati, neſcio, ſi quod conueniat dicere, potuerint. Idcirco nos, aut vnam generationẽ omniũ hominum ab Adam vſque ad illum vltimum hominẽ; aut ex duabus generationibus Iudæorum ſcilicet & Gentium, vnam intelligimus Eccleſiam, de quibus Salomon ait,

Eccl. 1. 4. *Generatio vadit, & generatio venit.* Quia populus Iudæorũ qui fuit ſuo in tẽpore, iam abiit, & natio Gẽtium, necnon & Iudæorum plurima ex parte, ad fidem Chriſti venit; qui ſimul vna voce dicunt, *Domine re-*

Pſal. 89. 1. *fugiũ factus es nobis à generatione & generationem.* Quã ſimul vnam generationẽ Deus vnus eſt qui iuſtificat; circunciſionem ſcilicet ex fide, & præputium per fidem Ieſu Chriſti. Quæ generatio noui teſtamenti, quæ tunc erat in facie & in conſpectu Saluatoris, non pręteribit ad illas æternæ vitę beatas promiſſiones, donec hęc omnia fiãt quæ locutus eſt Dominus, id eſt, antequã Chriſtus veniat in nubibus; antequã ſignũ eius in cœlo appareat, antequam Angeli mittãtur cũ tuba Dei, & mortui reſurgant. Ne aut iſti qui tunc in carne erunt, præueniant eos qui reſurrecturi ſunt, neque qui reſurgent ad illã beatam vitam, prius præteribunt, donec hęc omnia fiant. Et iſta eſt vera concluſio ſententiarũ Dei, ad quã vniuerſa concurrunt. Et hoc fortè eſt in ianuis eſſe, cùm hæc omnia facta fuerint; quia tunc, ac ſi, in meditullio, id eſt, in ianuis poſiti, nec ad iſtam redire, nec ad illã peruenire, ſine diuino examine queunt. Quod ſi aliquis nos coarctare voluerit de ſolis Iudæis hoc dictum; nouerit, quia & ipſa natio, vbi vel vbi, etſi diſperſa, adhuc manebit. De qua quidam firmare conantur in prędicatione Helię & Enoch, quod C. quadraginta quatuor millia ex omnibus tribubus, ſignati ſigno crucis, & ex omnibus Gentibus aggregati in Iudęa, credere debeant. Sicque nec ipſa, nec ſucceſſores eorum, nec qui in carne inuẽti fuerint, ad illum ſæculum prius tranſibunt, quàm hæc omnia fiãt. Tunc ſiquidem, his ita explicitis, vt prædicta ſunt, præteribunt ſinguli iuxta meritorum ſuorum facta, ad ſua olim ſibi loca à Domino præparata. Vnde ſequitur,

Coelvm *& terra tranſibunt, verba autem mea non tranſient.*] Cõgruè ſatis dictum eſt, vt trãſlatis habitatoribus, ad vltimũ transferatur & ipſa domus. Sed prius fortè iudicium erit in quolibet ſpatio tẽporis vel momento; & tunc cœlum & terra tranſibunt, non vt non ſint, ſed vt ſint in melius, cœlũ nouum, & terra noua, vt transferendi ſint, qui immutati fuerint & incorrupti. Vnde & Dominus in Apocalypſi Ioãnis, *Ecce facio,* inquit, *omnia noua.* Et ideò quàm benè Apoc. 21. 5 dicit, quia generatio hæc non pertranſibit, priuſquàm hæc omnia fiant. Et cùm expleta fuerint, tunc ipſi, ac ſi in ianuis poſiti pertranſibunt ad alia. Et ſi iſta omnia tranſibunt, quia mutabuntur, verba autem Domini non tranſient. Quia verba quæ Saluatoris ſunt, non tranſibunt, quoniam ipſius propria ſunt, quæ operantur nunc, & ſemper in ipſo, in quo, vt ita loquar, ineffabilia & ſempiterna ſunt. Alias autem humana verba quo vſque imperfecta ſunt, verba non ſunt; cùm verò perfecta fuerint, iam omninò ſunt; verba autem Dei nõ poſſunt nõ eſſe. Nam humana ex conditione creationis ſuæ, quia de nihilo habent exordium in ſe, ideò redeunt in neceſſitudinis ſuæ appulſum, vt nõ ſint. Chriſti autem verba, ex ęternitate nata, id ſemper in ſe continent virtutis, vt maneant. Quam ſententiam ad interrogationem diſcipulorum videtur inferre. Quia illi interrogauerunt de ſtructura la-

Cap. XXIV.

pidum, proponit eis quod durabilius firmatum eſt cœlum tranſire, & ideò monet ne mira videatur eis templi deſtructio, cùm & maiora elementa tranſibunt, verba autem eius, in quibus promiſerat eis quæ futura ſunt, firmat quod nunquam, ne fiant, tranſibunt. Sed diuina in Chriſto ſemper idem ſunt, neque euenire non poſſunt, quæ in ipſo dicta & finita ſunt. Ideò qui vult venire ad ea quæ manent, tranſeat iſta quæ labuntur, & prætereat; quia nullus ad ea tranſire poteſt, donec illi hæc omnia fiant. *De die autem illa & hora nemo ſcit, neque Angeli cœlorum, niſi pater ſolus.* Vbi multi codices habent, quod neque filius, & in Marco ita habetur. Nec tamen additum eſt in vllo, neque filius hominis, quod Feliciana hæreſis in ſuo dogmate ideò addidit, hominis, vt doceret, ſecundum quod homo erat, non noſſe diem illum & horam. Volens introducere fraude ſua, quia non noſſet quæ Deus pater nouit, ideò adoptiuum ſeu nuncupatiuum potius filium Dei, quàm propriũ. Ac per hoc cæcus, dum non videt quid dicat, duos vult in vno eodemque Chriſto oſtendere filios. Quod nuſquã in omni ſerie ſcripturarum inuenies, vt poſſis fingere aliquando verum Deum, aliquando nõ verum: & aliquando verum & proprium filium Dei, & aliquando non verum, vel non proprium, ſed ſemper verum Deum, & proprium filium Dei, ante partũ & poſt partum virginis. Vnde & virgo Maria non duos, ſed vnum Dei filium de ſe genuit incarnatum. Licet & in hoc verbo inſurgat Arrius, gaudeat Eunomius, quaſi quia ignorat quę pater nouit, non poſſit ei eſſe æqualis. Contra quos breuiter reſpondendũ, quia omnia quæ facta ſunt per ipſum, verè (teſte Euangelio) facta ſunt; & in ipſo vita erant antequã fierent. Idcircò per ipſum & tempora facta ſunt, quia ſempiterna nõ ſunt; & ſi facta ſunt per ipſum, & in ipſo vita erant antequã fierent, non poteſt ignorare, quod ipſe fecit, & quod in ipſo ſemper erat antequã fieret. Nam & inter omnia tempora quę facta ſunt, dies iudicij eſt; quem diem proculdubio ipſe conſtituit & fecit. Nec poteſt ignorare quæ nouit pater qui totus in patre eſt, & pater in eo; neque ſcire quæ habet pater & ſua ſũt, quoniam omnia quæ pater habet, habet & filius, quia omnia ei à patre tradita ſunt. Quòd ſi vltimũ diem ignoraſſet filius, vtique ignoraſſet & penultimũ, ſeũ reliquos omnes retrorſum; ſicut non poteſt fieri qui primũ ignorat, vt ſecundum ſciat. Verum-

A tamen cauſa quærẽda eſt, cur ignorare dicatur etiam filius hominis, cùm nõ alius ſit Deus & homo quàm vnus Chriſtus, quia eius ignoratio ex cauſa eſt. Præſertim quia clamat Apoſtolus, quod in Chriſto *Omnes theſauri ſint ſapientiæ & ſcientiæ Dei*, abſconditi & occulti. (Coloſſ. 2.3.) Ergo in quo omnes ſunt theſauri ſapientiæ, nulla eſt ignoratio. Sed quare abſconditi? Ipſe de hac die Apoſtolis quærẽtibus apertiſſimè reſpondit, quia B *non eſt veſtrum*, inquit, *noſſe tempora & momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate.* (Act. 1.7.) Ac propterea quando dicit, non eſt veſtrum ſcire, oſtendit quod ipſe ſciat, ſed non expedit noſſe Apoſtolis, neque prædicari eum diem mortalibus; vt ſemper incerti, ſinguli ſic viuant, quaſi die craſtina morituri, & in iudicium ſint venturi. Quidquid enim eſt, quod in patre eſt, totum comprehẽdit ſermo diuinus, noſſe filium, cùm ait, quia ſolus pater nouit; quia ſicut nomẽ filij pater, ita & nomen patris filius eſt. Et ideò quid- C quid in vno eorum eſt, totum, & in altero eſt. Et ideò non ſunt audiendi qui dicunt, quod priuſquam propriàm diſpenſationẽ paſſionis & reſurrectionis impleret Chriſtus, ignorabat quod poſtea didicit; & ideò dicat Lucas, quia *Puer Ieſus proficiebat ætate, ſapientia, & gratia coram Deo & hominibus.* (Luc. 2.52.) Quia ab initio incarnationis, totus in eo Deus & homo, tota gratia, totaq; ſapiẽtia & ſcientia Dei. Et ideò nihil in eo aduenit quod iam erat in eo; quia integer Deus, & D integer homo erat. Sed ad quod proficeret, ipſe Lucas fideliter enarrat, *Coram Deo & hominibus*, vt homini tribueret diſpenſatiuè ſatis & ætati. Ipſe namque modus locutionis, quare ſe neſcire diem & horam illam dicat, conſiderãdus eſt. Quia quàmſæpè Scriptura diuina ita loquitur, vt neſcire ſe dicat eo quod ipſos Apoſtolos neſcientes reliquit. Et ad Abraham ita loquitur, *Nunc cognoui quod timeas Deum.* (Gen. 22.12.) Ac ſi dicat, quia cognoſcere te feci. Nam & ſæculares litteræ, triſte lupinum dicunt, eo quod triſtes faciant qui comede- E rint eos. Qui modus loquendi ab omnibus vſitatiſſimus eſt. Dicitur autem & aliter benè neſciſſe Ieſum diem & horam illam qui occurrit ad finem, neque abbreuiationem diei illius & horæ. Sicut dicimus medicum neſcire morbum regium, etiam cùm videat & intelligat eum in alio, quamuis eum in ſe nunquam ſit expertus. Sic & de ipſo dicitur, quod qui nõ cognouit peccatum, pro nobis peccatũ factus eſt ipſe. Et ſicut experiendo peccatũ nunquã cognouit, ita nec illius diei finem & horæ.

Cap. XXIV.

Hæc idcirco dixerim, quia multi in hoc errant capitulo, vt pateat quàm multos habeat exitus. Quia etſi aliud non occurreret quare ſe ignoraſſe dixiſſet, potuiſſemus dicere, quia Chriſtus & Eccleſia vnum corpus eſt, & donec ipſa (quia ſic expedit) ignorat diem illum & horam, quæ eſt corpus ipſius, congruè ſatis quamdiu ipſa neſcierit eum diem & horam, vt ipſe qui caput eſt ipſius, ſe ignorare fateatur in ſuis membris; vt tunc plenè intelligatur illum diem ſcire, quando & eius omnia membra ſcierint. Fuerunt autem & de hoc loco qui dicerent, quod ideò diem & horam dixerit, nec Angelos, nec vllos mortalium ſcire; quia nemo poteſt menſuras temporum colligere & horarum ſpatia. Et poſſit fortè ſcire poſt quot menſes, vel poſt quot annos, vtrumne poſt mille annos, vel poſt centum, ſeu ampliùs minuſve. Et ideò dixiſſe diem neque horam, quia in tot ſæcula tanta exiguitas non valeat comprehendi. Vnde fateor in hac hora nouiſſima, in qua ſumus, & in qua Chriſtus venit, ſicut Ioannes ait, *Filioli mei ſcitote, quia nouiſſima hora eſt*, (1. Ioan. 2. 18.) ſicut non poteſt deprehendi quàm diu tendatur, ita nec per quot annos. Et propterea, non ideò dixit diem vel horam neſcire, quia minutias horarum, cùm ſit vna tam longa hora, colligere non poſſet, ſed quia ſic incertum voluit eſſe diem, tempus, & horam nouiſſimam, vt nemo hominum quando venturus ſit, ſcire queat. Et notandum quod ait, quia nec Angeli cœlorum. Ex quo patet, quod Angeli totum Deum non capiant (licet excellentem habeant naturam) neque omnia quæ in Deo ſunt intelligant, quoniam & ipſi creatura ſunt Dei. Cœlorum autem, ideò addidit, ad diſtinctionem eorum Angelorum, qui in hac Eccleſia Chriſti diuina nunciare quotidie ſatagunt; nam Angelus officij nomen eſt, non naturæ. Ac per hoc, quando ipſi neſciunt, qui excellentiores ſunt in naturâ, & proximiores Deo, contenta eſſe debet humana fragilitas, ne id appetat curioſius ſcire, quod plurimum prodeſſe poteſt ſine dubio, etiam neſcire. Interim tamen Deo de nobis aliquid melius prouidente, nec ipſi Angeli cœlorum ſciunt diem & horam illam, vt omnia in nobis conſummarentur. Præparat enim filius Dei ſcientiam diei illius & horæ cohæredibus æternæ vitæ, vt ſimul omnes ſciant, & inſtaurentur omnia in Chriſto, quæ in cœlis ſunt & quæ in terra.

SICVT *autem in diebus Noë, ſic erit aduentus filij hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes & bibentes, &c. Ita erit & aduentus filij hominis.*] Quærendum igitur quomodo ſupra dictum ſit, *Surget gens contra gentem, & regnum aduerſus regnum.* Peſtilentiæ & fames prænuncientur in aduentu Chriſti, & terræ motus; quid eſt quod nunc ea commemorat magis quæ pacis ſunt indicia? Vnde exiſtimandum iuxta Apoſtolum, quod poſt pugnas & diſſenſiones inſidiantium, & cætera quibus ſemper genus vaſtatur humanũ, breuis, ad modicum, ſubſequenda ſit pax, quę quietare permittit omnia, vt fides credentium comprobetur, vtrumne tranſactis malis, ſperent iudicem Deum eſſe venturum. Et hoc eſt quod in Paulo legimus, *Cùm dixerint pax & ſecuritas, tunc eis repentinus ſuperueniet interitus.* (1. Theſſ. 5. 3.) Vtrumne in ſubitò ſit futurus ipſe repentinus interitus, an paulatim, ſicut & diluuiũ creuiſſe legimus per aliquot dies, iure quæritur. Quoniam omnia futurorum ſigna, de quibus hactenus locuti ſumus, quaſi quædam ægrotationes mundi fuere, vt manifeſtarent ſęculi corruptionem futuram. Hoc enim ex eo præcipuè demonſtratur, quod ait, ſimilis erit aduentus filij hominis diebus Noë, quia tunc ſubitò perierũt omnia, etſi quidã velint dicere, quod paulatim, eo quod conſequens eſt, in his diebus primùm periſſe eos qui erant in depreſſioribus locis, deinde qui paulo in altioribus, & ſic nouiſſimos qui in altiſſimis morabantur mõtibus: ſic quidam dicunt in conſummatione ſæculi cùm deſcenderit ignis, incipiet quidem de ſublimioribus locis, vt paulatim ad inferiora deſcendat. Hinc Lucas etiam de igne Sodomorum dat nobis occaſionem intelligendi, quod per ignem cremandus ſit iſte mundus, ſed in ſubitò. Similiter, inquit, factum eſt in diebus Loth, *edebant & bibebant.* Et poſt pauca, *Qua die autem exiit Loth à Sodomis pluit ignem & ſulphur de cœlo, & omnes perdidit. Secundum hæc erit qua die filius hominis reuelabitur.* (Luc. 17. 28. 29.) Quod beatus Petrus firmat in ſua Epiſtola. *Cœli*, inquit, *magno impetu tranſient, elementa verò à calore ſoluentur.* (2. Pet. 3. 10.) Qui autem ſint cœli qui tranſient, paulò ſuperius idẽ Apoſtolus docet, dicens, cœli qui erant prius, & terra de aqua, & per aquam conſiſtens verbo Dei. Per quæ, ille tunc mundus periit. Cœli autem qui nunc ſunt & terra eodẽ verbo repoſiti ſunt, igni reſeruati, in die iudicij. Vbi non eos intelligere debemus cœlos, in quibus ſydera ſunt poſita, & firmamentum vocatur; neque cœlum æ-

Cap. XXIV.

thereum, ſed cœlum hoc aërium terræ A proximum, à quo aues cœli dicuntur, quod & aqua diluuij olim perdidit & ſuperfudit, ipſumque ignis extremi iudicij, eiuſdem menſuræ ſpatio procreſcens, occupando diſperdet. Quæ omnia manifeſtiſſimè docent in ſubito venire mundi corruptionem. Necnon & ex hoc, quod Angelus dicit ad Loth, *Feſtina ergo, & ſaluare illîc, non enim potero facere quicquam, donec tu ingrediaris* Segor. Vnde & quidam ſuſpicantur, ſecundum quod ſaluatus eſt B Loth: ita tunc & ignis ille non prius obtineat mundum, quàm ſaluati iuſti refulgeant ſicut Sol, in regno patris ſui, quando colligent Angeli de regno Chriſti omnia zizaniorum ſcandala, *& mittent eos in caminum ignis.* Quapropter licet ſupra dixerim de deſcenſu Chriſti ad terras, ſecundũ quod aſcẽdit & vnde aſcẽdit, quod ibi ſic debeat redire, vt iudicet mundũ, nimia obſcuritas eſt, ibi an alubi, vel vbi, illud extremi & vniuerſalis iudicij diſcrimen ſit habendũ, vel quomodo, vel quandiu, vbi nulla monſtratur mora, vt ait A- C poſtolus, quod *in ictu oculi, & in nouiſſima tuba* mortui reſurgent. Et cùm fuerit ipſa reſurrectio celebrata Sanctorum, Sancti confeſtim rapientur, teſte Apoſtolo, *obuiam Chriſto in aëra.* Vtrum autem & tunc reprobi ſublimius à terra eleuandi ſunt obuiam iudici venturo? An iam iudicio peracto, eo modo, quo ſuprà dixeram, ignis præcedet. An etiam ipſi reprobi aſcendentibus Sanctis obuiam ad ſublimia, D ita prægrauati erunt oneribus peccatorũ (quamuis immortalia corpora habeant) vt ad altiora nequeant eleuari; vnde præſidente Domino ad iudicium, Sancti à dextris eius in ſublimia eleuati, glorioſius gaudebunt; impij autem & peccatores in inferioribus aſtantes, deorſum depreſſi, à ſiniſtris erunt. Quid horum verius ſit æſtimandum, differre oportet, ne temerè definiatur quod tunc manifeſtius apparebit. Quod ſi ignis ille vniuerſa in ſuperficie terræ, etiam altiſſima concremabit, & iniuſti nequaquam ad ſublimia fuerint E eleuati, conſtat eos vtpote in terra poſitos, Iudicis exſpectare ſententiam, aut etiam excepiſſe. Sed vtrum illo vrantur igne, qui æterno potius ſunt igne damnandi, puto ne poſſit fieri, quod nemo præiudicare audeat, niſi qui dicunt, nullas pœnas eſſe futuras reproborum, aliàs, quàm ſingulorum proprias conſcientias. Auguſtinus tamẽ in libro de ciuitate Dei dicit, eo igne, quorundam electorũ Dei,

Gen. 19. 22

Matt. 13. 42

1. Cor. 15. 52.

leuiora peccata purgari, ſicut & Gregorius Papa in homeliis ſuis, ex eo quod dicitur, *Ignis ante ipſum ardebit, & inflammabit inimicos eius, & in circuitu eius tempeſtas valida.* Diſtrictionem, inquit, tantæ iuſtitiæ tempeſtas igniſque comitantur, quia tempeſtas examinat, quod ignis exurat. Et ſi ignis iſte aliquid poterit tunc in illis qui in eo tunc erunt igne, cogitet quiſque, quid ille æternus faciet, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Porrò manducantes & bibentes eos dicit, qui in tribulatione dierum illorum in ſuis permanebunt concupiſcentiis, nihil aliud quàm de præſenti vita cogitantes, fornicantes, ac luxuriis ſeruientes. Qui *cùm dixerint pax & ſecuritas, tunc eis repentinus ſuperueniet interitus*; Sanctis autem & iuſtis beatitudo æterna erit, quoniam beati qui parati ſunt occurrere illi.

Cap. XXIV.

Pſal. 96. 3.

Pſal. 49. 2.

1. Theſ. 5. 3.

Tunc *duo erunt in agro, vnus aſſumetur, & vnus relinquetur. Duæ molentes in mola, vna aſſumetur, & vna relinquetur. Duo in lecto, vnus aſſumetur, & vnus relinquetur.*] Similiter iam ſupra, tria propoſuerat. Qui in Iudæa, & qui in tecto, & qui in agro. Quoniam ex his, vt quidam volunt, non amplius quàm tres ordines erunt, coniugatorum in lecto, viduarum in molendino tribulationis & penuriarum, in agro virginitas tota florida, quæ candet vt lilium. Sed in aſſumendis & relinquendis alius ordo requirendus eſt, in quibus futurum diſcrimen oſtenditur. Idcirco in agro, iure duo dicuntur; id eſt degentibus in hoc mundo, ordo fidelium & infideliũ, qui in hoc ſæculo, tanquam in opere huius vitæ laborant; quos quando dies Domini ſicut fur in nocte venerit, deprehendet illos bibentes & fornicantes; iſtos verò ſic vtentes quæ mundi ſunt, & ſic habentes ea, quaſi non vtentes, & non habentes; quorum alter aſſumetur, qui quærit ea quæ Dei ſunt, & alter relinquetur in igne, qui quærit ea tantùm quæ mundi ſunt. De molentibus quoque par ratio eſt, vt per molam opus legis intelligatur, quæ eſt, ac ſi rota in rota, dum & ipſa lex volubiliter voluitur, & in ea rota noui teſtamenti formatur. Sed quia pars Iudæorum per Apoſtolos credidit, & adhuc per Heliam creditura eſt, & iuſtificanda per fidem Ieſu Chriſti, ideò vna pars eorum ſaluata per eandem fidem boni operis aſſumetur in gloriam, & ad corpus Eccleſiæ: altera verò infructuoſa legis opera ſectando, relinquetur, molens & voluens incaſſum lapidea ſaxa.

Cap. XXIV.

Et quia ſine frumento quod Chriſtus eſt, A illam girando trahunt, nullam cœleſtis cibi farinam faciunt. Porro duo in lecto, eandem paſſionis Dominicæ requiem prędicant, circa quam fidem, vna confeſſio eſt hæreticorum atque catholicorum; ſed quia vnitatem patris & filij, & communionem eorum Spiritum ſanctum, hæretici vnum Deum non credunt, idcirco, quia malè credunt, & peius viuunt; ſiquidem catholicus in fide & opere, aſſumetur, & alter videlicet hæreticus, dum requieſcere videtur in hac Chriſti requie, ac ſi in lecto, quia malè viuit, vt dixi, & peius docet, relinquetur in ſuis erroribus inuolutus. Probat igitur hoc de agricultura illud Geneſeos, quando Cain & Noë introducuntur agricultores. Sed alter eorum, id eſt, Noë operarius terræ, in agro huius mundi conſtitutus, aſſumitur à Domino vna cum ſuis cooperatoribus, qui eius erunt ſimiles; & relinquitur Cain operarius terræ, vna cùm ſuis ſequacibus. Qui etſi malè obtulit, peius diuiſit; peccauit, nec quieuit vt ceſſaret peccare. Sic & de animabus hominum intelligendum molentibus, qui graui pondere premuntur, & in circuitu ambulant, corporis operibus obcæcatæ. Quarum vna quæ benè verterit hanc molam vt panem comedat cœleſtem, aſſumetur; altera verò quæ permanſerit cæca ad molam relinquetur, girãdo in ſua cæcitate. Alioquin ille Samſon fortiſſimus nunquam ad hanc molam veniſſet, niſi prius gratiam Spiritus ſancti, deinde oculos perdidiſſet. Ergo & duo in lecto dicuntur. In quo morbo infirmitatis omnes verſamur. De quo ſanè lecto Dauid gemens dicebat, *Lauabo*
Pſal. 6.7. *per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratum meum rigabo.* Et alubi cui voluerit,
Pſal. 40. 41. *Dominus* miſereri, *opem ferat ſuper lectum doloris eius. Vniuerſum*, inquit, *ſtratum eius verſaſti in infirmitate eius.* De qua infirmitate, niſi per gratiam Chriſti nemo ſaluatur. In quo nimirum lecto, quia omne genus humanum iacet, vnus aſſumetur, vt conualeſcat de infirmitate languoris, E operante benigniſſimo Saluatore, & alter relinquetur iuſto Dei iudicio, in mortis corruptione. Ac per hoc quidquid eſt in agro, excolat & elaboret agrum ſuum. Agrum, inquam, in quo non eſt theſaurus qui inuentus emitur, quem benedixit Dominus; quem Iſaac, ac ſi à longè
Gen. 17. 27. ex odore ſentiens aiebat, *Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni*; quia in eo ſunt omnes theſauri ſapientiæ atque ſcientiæ, quem benedixit Dominus. Sed & agrum ſuum vnuſquiſque exerceat, ne illi ſpinas vel tribulos ex vbertate carnis, luxurians, generet. Quia terra ſpinas vel tribulos generans, reproba eſt, & maledicto proxima. Porro anima, quæ ad molam poſita eſt, debet ſibi frumentum aggregare verbi, vt ſemper molat faciatque farinam, ſeu panem ſalutis, quo viuat & ſatietur quotidie interior homo. Mola autem ac B ſi duobus ſaxis, timore ſcilicet vertatur & ſpe. Ita vt ſpes ſemper ſurſum agat, timor deorſum preſſus omnia æquanimiter ferens, cuncta communiat; à timore concipiens anima vt Spiritum ſalutis pariat. Quæ nimirum mola dum benè inferius ſuperiuſque firmatur, & rectè vertitur, tantùm vt Chriſtum in ſe anima ruminet & terat, nunquam à fructu farinæ vacua manet, & ideò talis aſſumetur anima, non vbicunque, ſed poſt labores ad requiẽ; altera verò quia in circuitu impij ambulãt, licet videatur molere, dum ſectatur quæ mundi ſunt, ſine fructu vacua relinque- C tur. Et ideò quia in lecto nimia infirmitate depreſſi omnes iacemus, dum vacat & tempus eſt, inuocandus eſt medicus ſalutaris, ne diu mortui iaceamus. Inuocandus, vt dicat nobis, *Surge & tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam.* Quia inpræſentiarum nemo ſine infirmitate, nemo ſine grabato vadit. Sed vnus aſſumitur, cùm miſeretur medicus Ieſus, & alter relinquitur Dei iuſto iudicio; quia omnes in vno lecto & ſub vna infirmitate premimur. Marc. 2. 9.11.

D VIGILATE *ergo, quia neſcitis qua hora Dominus veſter venturus eſt.*] Audiat Fauſtus Manichæus, quia calumniatur Moyſen, quo aut ipſe non ſit locutus ea de ſe, quaſi de alio, quæ loquitur; aut certè in perſona Moyſi alius neſcio quis mendosè ediderit, dixit Dominus ad Moyſen, cùm ipſe profectò de ſe, quaſi de alio loquatur. Et quia Euangelium recipit, audiat Dominum hoc loco de ſe loquentem ac ſi de alio. Nam vt manifeſtum eſt, præſens erat coram diſcipulis cùm loquebatur, *Quia neſcitis quando Dominus veſter venturus eſt.* Et non ait, quia neſcitis quando ego venturus ſim, cùm de ſeipſo loqueretur. Qui profectò modus loquendi in Scripturis ſacris vſitatiſſimus eſt. Quamuis aliquis altius hunc locum velit intelligere, quod ideò ſic dixerit, quia adhuc abſens erat prout erat Deus verbum à cordibus diſcipulorum. Idcircò ſignificatiuè dixerit futurum verbi aduentum, in intel-

Cap. XXIV.

lectum diſcipulorum, quia nondum erat in ſenſu eorum, quemadmodum erat futurus. Quoniam ſicut per hunc locum inſinuat, cottidie in vigilantibus operatur diem aduentus ſui, dum in animabus eorum qui illuminantur à lumine veritatis, venit, & illuminat eas lumine claritatis ſuæ. Quidquid eſt, quod ſuperius dixerat de aduentu ſuo, quod docuerat; & cur celauerit diem & horam aduentus ſui, totum hîc concludit, cùm ait, *Vigilate quia neſcitis diem & horam.* Ac ſi dicat, ideò volui vos neſcire, vt ſemper vigiletis, & ſemper parati ſitis, quando Dominus veſter venturus eſt, ne tenebræ noctis vel torpor ſomni vos ſubrepat. Quod enim Apoſtolis dicit, omnibus vtique dicit; & nequaquam ait, quia neſcimus vt ſe neſcire confirmet (ſicut hæretici occaſione accepta garriunt) ſed neſcitis, vt ſe ab eis diſſociet, & eum ſcire intelligant. Illud autem ſcitote, quia ſi ſciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret vtique, & nõ ſineret perfodi domum ſuam. Inducit igitur parabolam domus & furis, vt patremfamilias domus moneat vigilare & cuſtodire ſua quæ in domo ſunt. Quæ profectò parabola, omnes tangit qui fidei ſacramenta perceperunt, maximè tamen præpoſitos & rectores Eccleſiarum, quibus non ſolùm pro ſe, verumetiam & pro omnibus vigilare oportet & ſollicitos eſſe. Quia ad ipſos reſpicit, quidquid iuſtus iudex in ouibus ſibi creditis minus inuenerit. Tamen quia omnibus dicit, oportet animo vigilare ſingulos, & ſollicitius ſemper mente intendere; ne dum obtorpuerit, fur veniat & ſubfodiat domum in caligine cæcitatis. Paterfamilias autem vnuſquiſque eſt ſuæ domus. Domus verò noſtra anima & corpus, in qua *portamus*, iuxta Apoſtolum, *theſaurum* noſtrum abſconditum, *in vaſis* iſtis *fictilibus.* Quam ſanè domum fur in nocte ſuffodit, cùm aut corpus extrinſecus vitiis corrumpitur, aut animam interius, quæ vigilare debuit & cuſtodire domum, ſemetipſa videlicet opprimit, diabolus exſpoliat & perfodit. Quod ſi ſciret quando fur veniret, vltima videlicet dies obitus ſui, *Vigilaret vtique, & non ſineret perfodi domum ſuam.* Quid ergo eſt, *Non ſineret perfodi domum ſuam?* Nunquid aliquis diem mortis, quæ tanquam fur dicitur venire, poteſt reuocare ne veniat? Non vtique. Sed aliud eſt pulſanti aperire oſtium, aliud verò non per oſtium bonæ vigilantiæ, ſed per torporem & oppreſſionem delictorum, fu-

A rem admittere. Hinc eſt, chariſſimi, quod aliquando, cùm iam mors pulſat ad oſtium ac ſi fur, quia prius aduerſarius bonis cœleſtibus exſpoliauerat nos, quod eam tam inuiti ſuſcipimus. At verò boni ſerui, Domini ſui longè diu præſtolantes aduentum, læti cùm pulſauerit ad oſtium aperiunt, & ſuſcipiunt eum. Suſcipiunt autem quia parati erant. Vnde aliud eſt, ſic vltimum diem venientem excipere, eique, imò iudici Chriſto oſtium aperire, B aliud velis noliſve, ac ſi hoſtem vel furem admittere. Nam Chriſtus niſi per oſtium etiam pulſans non venit ad animam; fur verò & latro diabolus, aliundè aſcendens perfodit, & expoliat eam. Sed & ipſa dies vltima languenti animæ fur eſt & latro, idcircò per oſtium bonæ fidei, ſed furtim malis obcæcatam effodit & euertit eam à corpore, & euellit. Nam & in alia parabola dicitur, *Qui non intrat per oſtium,* (Ioan. 10. 1.) quia *ille fur eſt & latro.* Paſtor eſt autem cui oſtiarius aperit. Quia Dominus do- C mus fiducialiter per ianuam intrat ipſe ſibi oſtiarius & oſtium, vt remuneret vigilantem, qui tam lætus ac peruigil, ſuſcipit venientem. Fur autem non per naturalem bonæ vitæ introitum, ſed quaſi qui iam effoderat eam primùm, naturalia, ſeu fidei ædificij, deſtruens & ſubuertens fundamenta, vt per ipſas ſuffoſſionis aperturas, cùm venerit vltima dies, acſi fur, ingrediatur. Quapropter quàm longa vita hominis, tam longa eſſe debet & iſta vigilia noctis. Sed quia rari ſunt qui per totum tempus continuò vigilent, cauendum eſt tamen modis omnibus, ne vlti- D mum tempus, tanquam fur dormientes inueniat, quos prius fortè quàm ſæpè tanquam tenebris obuolutos malè deceperat. Ideoque inquit, *Eſtote parati quia neſcitis qua hora Dominus venturus eſt.* Quia qui imparatus eſt non poteſt vt furem non patiatur diem aduentus mortis ſuæ. Non enim Apoſtolis iſta ſic dicit Dominus, quaſi eos dies aduentus eius in carne ſit inuenturus, vt tunc parati inueniantur, E ſed quæ dicit omnibus dicit, & ſic dicit, vt nemo ſecurum ſe reddat. Quia ſicut ignoratur ab omnibus quando venturus ſit dies iudicij: ita & ſinguli quando venturus ſit aduentus mortis ſuæ; & ideò ait, *Eſtote parati.* Hoc eſt dicere, vigilate aduerſus inſidias diaboli per abſtinentiam mali, & meditationem boni; ne fortè fur tanquam in nocte vos comprehendat & ſubuertat. Imò vigilate ſolliciti, vt in quacunque hora venerit Dominus, &

Cap. XXIV. pulſauerit per quamcunque occaſionem A mortis, confeſtim ſinguli, ſua in die & hora, gaudentes aperiant ei.

Qvis *putas eſt fidelis ſeruus & prudens quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, vt det illis cibum in tempore?*] Supra videtur generaliter omnibus dixiſſe, nunc autem ſpecialiter ad Apoſtolos, ſeu ad rectores Eccleſiarum, & ad Apoſtolicos viros; quibus hæc parabola ideo ſpecialius dirigitur, vt quantò plus cæteris ſe percepiſſe gaudent, tantò in reddenda ratione, pro ſe & aliis, ſollicitiores ſemper exiſtant. Quod Petrus ſibi ſuiſque cognoſcens dixiſſe conſortibus, apud Lucam, interrogat dicens, *Ad nos hanc parabolam dicis, an* B
Luc.12.4. *& ad alios?* Duo ſiquidem in diſpenſatore requirit, vt fidelis ſit & prudens. Sed tamen licet parua videantur hæc duo temerariis, inter multos diſpenſatores difficilè eſt inuenire prudentem virum, & fidelem. Et ideò ac ſi dubitatiuè, dixit, *Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens?* Quia rariſſimè inuenitur. Propter quod aiebat
1.Cor.4. r.2. Apóſtolus, *Ita nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei. Hîc iam quæritur inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur.* C Multa ſunt enim quæ in his duabus concurrunt virtutibus, quæ longum eſt enumerare. Idcirco eorum tanta raritas habetur, vt vix de multis vnus inueniatur. Rari namque ſunt qui magis velint ſeruire conſeruis ſuis, quàm dominari; magiſque prodeſſe, quàm præeſſe. Qui nihil aliud quàm lucra diuina, commoda atque vtilitates ſibi commiſſi populi, vt nulli ſubtrahat cibum in tempore, qui omnium eſt. Quoniam quidquid habet Epiſcopus non tã ſibi habere D debet, quàm omnibus; quia omnium eſt ipſe, vt ſeruiat vniuerſis. *Beatus ille ſeruus quem cùm venerit Dominus eius, inuenerit ſic facientem*, id eſt, cibaria Domini ſui conſeruis ſuis prudenter ac fideliter diſpenſantem. Et ne quaſi libera vtens poteſta-
Luc.12.42 te, (Lucas addidit dicens, *Vt det illis tritici menſuram*) ne aut illi det, cui non oportet, & quantum non oportet, & ne illi ſubtrahat, quod expedit, & quantum expedit, dare; ſed omnibus (quod prudentis viri eſt) & ſingulis propriam diſtribuat E menſuram, & vniuerſorum agnoſcat qualitates morum, & capacitatem ſenſuum & meritorum. *Amen dico vobis, quod ſuper omnia bona ſua conſtituet eum.* Audeant temerarij & ſuperbiſſimi rectores; de quibus nuper dictum eſt quod vnus eorum dixerit, etiam & in ſuis libris ſcripta reliquerit, nihil prodeſſe ad beati Petri reliquias Deum orare, cæterorumque ſanctorum, neque illuc deprecandi gratia, & deuotionis obſequio, ire. Cùm magis poſſit ille ſubuenire qui nunc Petri cæterorumque ſanctorum vtitur officio, vel ſedet in ſede, quàm ille qui ſuo in tempore Chriſti dona diſpenſauit, quod iſte qui nunc eſt, facere videtur. Temeraria quidem & cœca præſumptio. Nunquid non Petrus, non Paulus, non omnes reliqui ſancti, nunc magis ſubuenire poſſunt, deuictis hoſtibus, calcatis vitiis, quia cũ Deo regnant, quàm iſti qui adhuc in agone deſudant? Certè, aut malè de ſe præſumentes, victi iacent. Dictum namque eſt, *Non æquè glorietur accinctus, æquè diſcinctus.* 3.Reg.20.11. Quia miles in acie adhuc poſitus vix ſibi ſufficit contra hoſtes; ille verò qui iam victor gloriatur, etiam diſcinctus, ſecurus pauſat. Nam & inpræſentiarum quilibet ſacerdos & Doctor, quia prælatus eſt cæteris, & multa ei credita ſunt ad vſum conſeruorum, ſed non omnia, neque ſuper omnia conſtitutus eſt, vt poſſideat omnia bona Dei. Quapropter temerariũ eſt valdè aſſerere, quelibet poſſe, pro ſuo officio, quod Petrus non poſſit merito ſuo. In cuius qui ſedet ſede, eius auctoritate viget, poteſtate excellit, & fide firmatur eius, quam ipſe à Deo patre didicit ac docuit; & quidquid eſt de Chriſto quod docuit, martyrio confirmauit. Idcirco pius Dominus fecit iam quod promiſit, ſicut & reliquos ſanctos, quos conſtituit *ſuper omnia bona ſua*, id eſt, in gloria collocauit Dei, qua nihil eſt vltra melius quod poſſideat.

Si *autem dixerit malus ſeruus ille in corde ſuo, moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere conſeruos ſuos, manducet autem & bibat cum ebrioſis, veniet Dominus ſerui illius in die qua non ſperat, & hora quam ignorat, &c.*] Ecce quare nemo Epiſcoporum, nemo ſacerdotum, nemo clericorum debet gloriari quod conſtitutus eſt in gradu, quia non ſolùm fideles à Domino, & prudentes conſtituuntur ſuper domum eius, verùm etiam & mali ſerui qui dicunt in cordibus ſuis, *Moram facit Dominus meus venire.* Quorum vnus ſeruorum, quia fidelis fuit & ſapiens, aſſumetur in gloriam; alter verò, quia infidelis & inſipiens, relinquetur in contumeliam & confuſionem ignominiæ ſuæ, vt percipiat opprobrium ſempiternum. Attendant quæſo rectores vel diſpenſatores Eccleſiarum, gemmam ſibi eſſe creditam. Et ideò ſe-

Cap. XXIV.

cundum vtramque diſpenſationem oportet eos eſſe fideles & prudentes valdè, quod rariſſimum inuenies. Vt autem in tempore det cibum pecuniarium, & pabulum verbi diuini, neceſſatiam habet quis multam prudentiam, vt non adimat nec fraudet nec ſubtrahat cibos in tempore, verbi videlicet, atque panes indigentibus. Opus ergo eſt multa fide. Quoniam omnes redditus Eccleſiarum in diſpenſatione ſunt crediti pauperum, vt in nullis aliis defraudentur vſibus quàm Eccleſiaſticis. Similiter neceſſaria eſt valdè prudentia, vt vnicuique, ſecundum vniuſcuiuſque qualitatem & meritum, miniſtremus. Nihil effuſius, nihil reſtrictius quàm oportet; nulli minus, & nulli amplius quàm expediat. Neque illi detur, cui non debet, neque aliter quàm decet ac congruat. Cuius, quia multa diligentia eſt, multa & repromittitur gloria, *Amen dico vobis*, inquit, quia *ſuper omnia bona ſua conſtituet eum.* Da mihi aliquem regem, omne ſublime regnum ſub ſe habentem, cui ſunt Gentes multæ, & ciuitates multæ, atque regna ſeu loca diuerſa. Fac igitur vt diuidat militib⁹ ſuis ſeu Principibus, qui aliquid clariſſimè geſſerunt, regni ſui amplitudinem, ita vt omnes conſtituat ſuper omne regnum ſuum & prouincias & ciuitates. Non ſingulos ſuper omnia, ſed vnumquemque eorum ſuper aliquam partem regni ſui. Vt puta hunc ſuper decem ciuitates, alium ſuper decem ciuitates, alium ſuper quinque, vt alius demonſtrat Euangeliſta. Et ſic omnes erunt *ſuper omnia bona ſua*, maximè in eo regno, vbi nullus habet, vnde alter non gaudeat. Ipſe verò Rex & Deus ſuper omnes ſolus omnia tenet, & ſolus omnia regit. Hæc idcirco dixerim, vt nemo loquendi genus ignoret, quod dum neſcierit, miretur quomodo dicatur de vno quoque quod conſtituet eum *ſuper omnia bona ſua.* Malum autem ſeruum *diuidet eum, partemque eius ponet cum hypocritis, illic,* enim *erit fletus & ſtridor dentium.* Et quare diuidet eum? Quia infidelis fuit & imprudens, neſciuit prouidere in poſterum; præſertim voluptatem præponens bonis futuris. Et ideò ac ſi ſecurus dicebat in corde ſuo, contemnens magis quàm diligens Dominum ſuum, *Moram facit Dominus meus venire.* Hoc quippè magis ex voto ſuo dicit malus ſeruus, volens hoc ita eſſe vt non citò veniat, vel numquam veniat, quàm ex vlla præſcientia fidei. Ad hoc itaque longas prætendit moras, vo-

A lens ſemper manducare & bibere cum ebrioſis, & ideò quaſi ſomnians dicit, quia poſt multum temporis venturus eſt Dominus meus, fitque illud poëticum; *Qui amant ipſi ſibi ſomnia fingunt*, itaque talis, moras faciente Domino, percutit conſeruos ſuos, manducat & bibit luxurioſè, occaſione accepta, eccleſiaſtici obſequij. Non vt egenos pauperesque & peregrinos introducat in domum ſuam, & paſcat eſurientes, ſed epulatur quotidie ſplendi-
B dè cum ebrioſis & ambronibus. Quorum licet vnus dicatur talis, multiplex eſt numerus, quos vtinam non noſſemus, quibus Eccleſiaſtica cura commiſſa eſt. Quibus veniet Dominus eorum in die qua neſciunt, & hora qua non putant, & diuidet eos ab electis ſuis, quos conſtituet ſuper omnia bona ſua. Proculdubiò, quia oderunt aduentum Domini ſui. Quibus remotis, conſtituamus ante oculos ſemper bonos & circūſpectos ſeruos, familiā eius diligenter ſobriéque tractantes. Quorum
C vnus, præ deſiderio & amore charitatis, tardius gemit & ſuſpirat eum venire, alius verò præ multo ardore dilectionis, citius putat eum, & optat eſſe venturum. Porro tertius de hac re ſollicitus, ſuam quotidie lachrymis & ſuſpiriis ignorantiam refouet, & confitetur, gemens quod neſciat quando ſit venturus. Qui omnes diligunt manifeſtationem Domini ſui deſideranter, & vigilanter exſpectant. Vnde quidquid ſinguli dicant, ille optimè dicit & gemit, qui dicit ſuis: Vigilemus &
D oremus, quia breuis & incerta eſt iſta vita, & neſcimus diem mortis, neque quando venturus eſt Dominus. Quod quia prævidere noluit malus ſeruus, pars eius cum hypocritis terminatur. Diuiſionem autem huius Origenes aliter interpretatur, quaſi diuidat Dominus Spiritum eius ab eo, & reuertatur ad Deum qui dedit eum; anima verò cum corpore ſuo eat in gehennam. Quam ſanè intelligentiam prudens lector caueat. Quia ſpiritus, anima, & caro, non niſi vnus eſt homo, vt ſpiritus
E & anima, vna ſit ſubſtantia; anima pars qua viuificatur, ſpiritus ſeu mens pars quæ præeminet in homine, ex qua totus regitur homo. Quapropter iſte malus ſeruus, quia carnem dominari permiſit, totus diuiditur à bonis, & locatur cum hypocritis, quia locum regiminis ſimulatè tenuit; quia aduentum iudicis deſperauit; quia mandatis non obtemperauit; quia præſentibus magis ſtuduit quàm futuris; quia vita infidelium vixit; quia

Cap. XXIV. commiſſam ſibi familiam fame, ſiti, cædeque vexauit, ita vt nec in diuinis nec in humanis fidelis fuiſſe probetur. Et ideò iure cum hypocritis ſociatur. *Illic erit fletus & ſtridor dentium.* Illic, in loco vbi pars eius erit cum hypocritis; quia & ipſi in loco erunt, non paſſim & indifferenter, vt quidam temerarij diſputatores malè ſentiunt, ſed in eo igne qui paratus eſt diabolo & Angelis eius. Ex quo, licet qualiſcunque ſit ille ignis, etiam & corpora, quæ non niſi in loco erunt, torquebuntur, ita vt ſtrideant dentibus, quæ de edacitate malè gaudebant, & defleant oculi, qui hîc ſemper concupiſcibilibus paſcebantur rebus inſatiabiliter, & quæ præſentis vitæ ſunt, viſu rapiebant.

Cap. XXV. TVNC *ſimile erit regnum cœlorum decem virginibus, quæ accipientes lampades ſuas, exierunt obuiam ſponſo & ſponſæ.*] Hæc eſt igitur illa famoſa ſimilitudo parabolarum, de qua multi diſputantes, pauci ſunt qui eam ſuis partibus integram reddidiſſent, vt congruerent ſinguli ſenſus huius parabolæ vnitati. Et ideò nihil de hac temerè cenſeo iudicandum, ne fortè cùm efficacior ſenſu acceſſerit, gratia locupletior ſuis nos conſtringat ſententiis, & concludat eloquiis. Veruntamen quid ex his interdum mihi videatur, quantum potero breuiter ac diligenter exponam. Nam dixerat, *Vigilate, quia neſcitis diem neque horam.* Cui loco poſt alia, vt confirmet ea quæ dixerat & ornet, ſubiungit hanc parabolam, quæ nihil aliud ſignificare videtur quàm quæ dicta ſunt, de duobus in agro, & de duabus ad molam, & de duobus in lecto, necnon & quæ propoſuit, de ſeruo bono & malo. Quoniam ex his omnibus, vnus intromittitur ad regnum, & vnus repellitur. Sicut & in hac parabola quamuis latius & facundius, quia ſplendidè ſatis ac decenter componitur, vt mētes inſtruat, animos ſuos releuet, diſciplinam cœleſtem locupletius exornet, tamen idipſum ſignificare probatur, quod boni eligendi ſint, & mali reiiciendi. Cur autem, *tunc*, propoſuerit in principio, videamus. *Tunc*, inquit, *ſimile erit.* Oſtendit quia de futuro ſuo aduentu per ſe dicit, & non ſicut quidam voluerunt, de iſto quando quotidie venit in Eccleſia ſua, & ipſa intrat per fidem ad eum ornata bonis operibus. Vbi ſi quædam ſunt, quæ habeant hunc ſenſum, non tamen omnia, quia ſenſus parabolæ & intentio de fine concluditur. Regnum cœlorum, ſancta Dei Eccleſia cur dicatur, iam ſatis expoſitum eſt. Sed quare *decem virginibus* comparetur, omninò cenſeo requirendum. Quia ſicut illa ſuperius duos populos ſignificant, fortè Chriſtianorum & Iudæorum, ſiue electorum & reproborum, qui in hac Eccleſia Dei conſtituti, videntur quidem & ipſi agriculturam Chriſti exercere, arare & molere. Sed cuncta in hypocriſin faciunt: ſic & nunc decem virgines omnes homines infra Eccleſiam complectuntur; qui videntur Deo credere, & applaudunt ſibi in Scripturis diuinis, tam Eccleſiaſtici, quàm & Iudæi atque hæretici. Qui omnes meritò virgines appellantur, quia in vnius Dei notitia ſponſatos ſe gloriantur, ſicut ipſe Dominus ait per Prophetam, *Sponſabo te mihi in fide & miſericordia.* Quę quia ſponſæ ſunt per fidem, iure virgines vocantur. Nec tamen incautè vt quidam fecerunt, omnes homines ex Adam virgines dicimus, ſed ſolos eos qui fidem Dei percepiſſe videntur, & per eandem fidem quolibet pacto, exierunt obuiam ſponſo Chriſto Deo, vel ſponſæ. Quia quibus nulla eſt fides exire obuiam, nec norunt, nec incipiunt, ſed conſtuprati idolis vel dæmonibus corrupti iacent. Quarum quia quinque ſunt prudentes & quinque fatuæ, ideo decem virgines parabolicè connumerantur. Quinque autem prudentes, & quinque fatuæ, propter quinque ſenſus corporum introducuntur. Quia ſunt quinque ſenſus in corpore exterius, ex quibus conſtat & viuit exterior homo: ita ſunt quinque interius, quibus anima intus viuit, renouatur, & fruitur Deo. Quorum alij terrena concupiſcentes, fomenta non habent veri luminis, quibus ſua corda illuminent; alij cœleſtia & ſuperna ſemper intus deſiderant, & quæ diuina ſunt requirunt. De quibus profectò ſenſibus, dicebat Euangeliſta & Apoſtolus, quod vidimus, quod audiuimus, & manus noſtræ palpauerunt de verbo vitæ. Porro de guſtu Dauid ait, *Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt Dominus.* Pſal. 33. 9. De odore verò in Canticis ſponſa dicit, *In odore vnguentum tuorum currimus.* Cant. 1. 4. Et Apoſtolus, *Chriſti bonus odor ſumus Deo.* 1. Cor. 2. 15. Quæ profectò virgines, quia per hos quinque ſenſus intus Chriſtum ſenſerunt, rectè quinque & prudentes vocantur. Prudentes, quia de carne ad ſpiritalia tranſierunt, & de temporalibus ad æterna. Quinque autem, quia iſto quinario numero ſunt Deo coniunctæ, & in vnitate corporis Chriſti conſecratæ. Nam & reliquas quinque irrationabiliter licet fa-

Oſee 2. 20.

Cap. XXV.

tuas, virgines dicimus, quia per hos quinque ſenſus, qualitercunque didicerunt diuina, & vtcunque receperunt verbum Dei ſiue occaſione, ſiue veritate. Quia, vt ita dicam, virginificatæ ſunt per verbum Dei, cui fortè crediderunt, licet ſine operibus, vel credere ſe dixerunt. Tale eſt enim verbum Dei, tantumque, vt ex ſua munditia & virtute, accommodet omnibus, qui eum receperint, & receſſerint ab idolorum cultura, vel elementorum, & acceſſerunt acſi per fidem, ad Deum viuum, quamuis non fuerint opera ſubſecuta pietatis, vt virgines dicantur ob vnius Dei notitiam, vel fidem profeſſionis Dei; quorum ſenſus non ad idola coinquinantur, neque ad culturam conſtuprantur falſorum Deorum, quamuis defraudati à verbo ſapientiæ, intus infatuentur. Et notandum quod qui vnum de quinque ſenſibus conſtupratum habuerit ab idolis, ne virgo dicatur, neceſſe eſt vt & in aliis ſenſibus, ne virgo ſit, coinquinetur. Similiter & qui vnum horum prudentem habuerit, vt operetur diligenter quæ prudentiæ ſunt, omnes reliqui ſenſus prudentes erunt. Quia ſicut inreceſſibilis eſt Chriſtus à ſeipſo: ſic & ſenſus omnes ſecundum interiorem hominem, imo in alterutrum ſe ſubſequuntur. Ideò ſi vnum de ſenſibus introrſus habueris prudentem, vt virgo à Deo conſtituatur, neceſſe eſt & in aliis ſenſibus ſapientiam Chriſtus effundat. Propterea non eſt videre de quinque ſenſibus in aliquo, quendam fatuũ, quendam autem prudentem; ſed omnes quinque aut prudentes erunt virgines, aut verè fatuæ. Quia non in vno homine iſti affectus ſenſuum ab inuicem ſeparantur. Et ideò benè, quæcunque ad vnius Dei notitiam peruenerint, ſeu fidem, relictis idolis, perceperunt, virgines appellantur; quia non fornicantur cum diis, neque polluuntur cum idolis. Sed quia (vt dixi) in homine gemini ſunt iſti ſenſus, iure, fide recepta, decem eſſe dicuntur virgines.

Qvæ *accipientes lampades ſuas, exierunt obuiam ſponſo & ſponſæ.*] In hac parabola non ſolùm ſemel, ſed & ſecundò exire obuiam ſponſo dicuntur. Et ideò intelligere debemus, quod aliud ſit primùm exire per fidem obuiam Chriſto & Eccleſiæ, & aliud reſurgere in conſummationem ſæculi, & properare obuiã æterno iudici, vt recipiat vnuſquiſque prout geſſit. Nam primùm exire obuiam ei, eſt in hac hora nouiſſima, per omne tempus ab initio

A incarnationis Chriſti, quando ſponſus & ſponſa duo ſunt in carne vna; quando Dominus noſter in corpore, Deus factus eſt homo. Ac per hoc vt ſpiritus carni ſponſus, ita ſpiritui caro ſponſa eſt. Cui obuiam veniunt accipientes organa ſua naturalia, decem virgines, id eſt, omnes animæ cùm primùm receperunt tubam ſalutarem inſonantem verbi Dei præconium, per fidem. Egrediuntur quidem de mundo & de erroribus Deorum multorum, ſicque veniunt ſponſo obuiam & B ſponſæ, per gratiam nouæ regenerationis, vt omnes ingrediantur ad ſpem primum beatæ immortalitatis. Quoniam vt primùm occurrerit ei anima quælibet per fidem, paratus eſt ſponſus venire obuiam ad virginem, eamque ſuſcipere in corpore ſuo (quæ eſt Eccleſia) dulcibus amplexibus. Vnde omnis hæc parabola de his melius accipitur virginibus, quæ obuiam Chriſto veniunt, vt ſuſcipiantur infra Eccleſiam. Quoniam nemo dignè ſponſo ſi-C ne ſponſa occurrit, neque ad ſponſam (beatam ſcilicet Eccleſiam) ſine Chriſto ingreditur. Et ideò benè dictum eſt, quia *Exierunt obuiam ſponſo & ſponſæ acceptis lampadibus ſuis.* Hæc namque egreſſio celebratur in hac hora nouiſſima, donec occurrent omnes *in vnitatem fidei.* Et dum hæc mora tenditur, poſt perceptam fidem, luceat neceſſe eſt lumen fidelium coram hominibus, vt videntes bona opera eorum, glorificent patrem Deum, qui D eſt in cœlis. Hoc quippè eſt oleum accipere in vaſis ſuis, ad nutrimentum æterni luminis, vt ſemper anima & corpus, dum hîc viuitur, infundatur bonis actibus, vt habeat iugiter ſecum oleum lætitiæ, & gaudium ſancti Spiritus. Quod oleum poſt perceptam gratiam, reliquæ virgines, ſecum ſumere & enutrire quia noluerunt, fatuæ dicuntur. Vnde dicitur quia ex his quinque erant fatuæ, & quinque prudentes, omnes tamen virgines, propter perceptam fidei gratiam; ex qua E vno nomine omnis Eccleſia virgo eſt appellata; de qua Apoſtolus ait, deſponſaui vos *vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* Adiunxit etiam & ait, *Timeo autem ne ſicut ſerpens Euam ſeduxit aſtutia ſua, ſic & veſtri ſenſus corrumpantur* à caſtitate quæ eſt in Chriſto. Et ideo non de ſolis virginibus, quas ſanctimoniales vocamus, hac parabola figuratur, ſed de omni Eccleſia; nam in corpore virginitatem pauci habent, in corde autem omnes habere debent. Et ideo per omnes quinque ſen-

Cap. XXV.

Epheſ. 4. 13

2. Cor. 11. 2. 3.

Cap. XXV. ſus corporis abſtinentia bona eſt, vt ab omnibus ſe illicitis abſtineat mens humana. Vnde virginitas nomen accepit, & per hanc incorruptionem omnis Eccleſia Chriſti virgo dicitur & ſponſa. Et non qualiſcunque virgo, ſed prudens; ita tamen ſi eius abſtinentia à vitiis in laudem Dei reniteat. Alioquin ſi propter aliud, quæcunque videtur bona agere, inter fatuas deputabitur, eo quod ſalem ſapientiæ non habeat. Ob quam cauſam fatua inuenitur, quia plures videntur habere fidem ſine operibus; nonnullæ verò etiam abſtinentiam ab illicitis & ipſa opera bona, ſed non propter Deum ſynceriter, quamuis laudabilia cenſeantur. Vnde & quinque admittuntur, quia prudentes fuerant, & quinque repelluntur, quia fatuæ. *Fatuæ autem*, quia *acceptis lampadibus, non ſumpſerunt oleum ſecum*; *prudentes verò acceperunt oleum in vaſis cum lampadibus.* Oleum namque fructus eſt ſpiritus. Vaſa verò licet fictilia, noſtra ſunt corpora, intra quorum viſcera recondendus eſt idem fructus boni operis. Porrò lampades animarum ſplendentium lumen eſt, quæ ſacramento Baptiſmatis indutæ, ſplenduerunt. Ecce fatuæ & virgines dicuntur, & lampades accepiſſe, & *exierunt obuiam ſponſo & ſponſæ*, cum prudentibus. Quid ergo amplius requirendum iudicas, niſi quod oleum non ſumpſerunt ſecum, ne deficeret lumen lampadarum benè accenſum? Ob quam cauſam ſolummodo fatuæ dicuntur. Et ideò ſciendum, quia magnum aliquid ſignificat hoc oleum, & valdè magnum. Oleo namque perunguimur in Baptiſmate, vt Chriſtiani dicamur. Oleo & perunctus eſt Saluator noſter Chriſtus. De qua vnctione canimus in Pſalmo, *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.* Hoc quippè oleum, oleum exultationis eſt, & lætitiæ, pro quo Dauid, quia peccauerat, orat dicens, *Redde mihi lætitiam ſalutaris tui & ſpiritu principali confirma me.* (Pſal. 50. 14.) Fortè ergo hoc oleum exultationis & lætitię Spiritus ſanctus eſt; quem qui non habet hic non eſt Chriſti, neque charitatem Chriſti habet. Quoniam, *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.* (Rom. 5. 5.) Sine qua, ſicut Apoſtolus ait, quidquid habuerit homo, nihil ei prodeſt. (1. Cor. 13. 3.) Quæ nimirum charitas meritò per oleum ſignificatur. Quia ſicut oleum omnibus ſupereminet liquoribus: ita & charitas vniuerſis virtutibus. Et ideò de illa dicit idem Apoſtolus Paulus, ſupereminentiorem *viam demonſtro vobis.* (1. Cor. 12. 31.) Quæ profectò via per charitatem hîc in præſentiarum paratur & præſternitur, vt prudens virgo ferat oleum ſecum, & lumen quod luceat in perpetuum. Quapropter benè per oleum quo charitas enutritur & diffunditur, Spiritus ſanctus ſignificatur, quo exhilarantur corda credentium, & omnia virtutum opera pingueſcunt. Et ideò charitas, quæ Spiritus ſancti pinguedo eſt, nunquam excidit; quam qui amiſerit, poſt perceptam gratiam, licet videatur exiſſe per fidem obuiam ſponſo ac ſponſæ, tamen inter fatuas deputabitur. In fide namque omnes decem iunguntur virgines, quæ per ſponſionem fidei omnes conantur exire obuiam ſponſo, & quaſi corde exſpectare aduentum eius; ſed quia negligunt ſeruare perceptam gratiam, & enutrire ac ſumere ſecum intus in animo, ad gloriam Dei patris, oleum charitatis infatuantur. Prudentes verò non ſolùm ſeruarunt perceptam gratiam in corporibus ſuis, verumetiam iugiter ſumpſerunt oleum, & coaceruauerunt ſibi ex dono charitatis fructum Spiritus, & ideo computruit iugum peccati à facie olei. Quia in Spiritu ſancto, non ſolùm remiſſionem quam perceperant ſeruauerunt, verumetiam egregria virtutum ſibi opera, vt lucerent acſi lampades ardentes, ſuis in vaſis condiderunt. Quæ nimirum vaſa etiam ipſi quinque ſenſus corporis accipi poſſunt, in quibus condiderunt largitatem olei, quam de firma petra ſuxerant, ita vt & ipſi ſenſus, oleo perfuſi, ad ſpiritualia tranſirent. Nec proiecerunt intima ſua exterius, ſed intus ſibi in conſcientia abſconderunt æternæ vitæ munera. De quibus profectò muneribus, quia hîc doluerunt, *Exultabunt in gloria & lætabuntur in cubilibus ſuis*, (Pſ. 149. 5.) id eſt, vnuſquiſque eorum de propria conſcientia. Et notandum quod dicitur quia *prudentes virgines acceperunt oleum in vaſis ſuis, cum lampadibus.* Acceperunt, ex dono gratiæ, & reconditerunt in vaſis ſuis vſque ad tempus ſuę inſpectionis. Et ideò prudentes dicuntur, quia porrò præuiderunt in poſterum, quod ex dono gratię rationem ſunt reddituræ. At verò non ſic fatuæ, quia iuxta Salomonem, *Muſcæ morientes* extermi- (Eccl. 10. 1.) nant ſuauitatem olei, id eſt, vnctionem qua perunctæ ſunt à Spiritu ſancto. Nam χρηστότητα Græcus ſermo, & ſuauitatem ſignificat & vnctionem, necnon bonitatem & lenitatem, quæ omnia per Spiritum ſanctum tribuuntur. Quem quia noluerunt

Cap. XXV.

luerunt accipere, neque acceptum ſeruare, ſed proiecerunt intima ſua poſt vanas laudes hominum, fauoreſque vulgi, vacuę remanſerunt ab omni claritate luminis, & ab omni virore charitatis.

Moram *autem faciente ſponſo, dormitauerunt omnes & dormierunt.*] Quid eſt quod dicit omnes? Sapientes ſcilicet & fatuæ. Et quid eſt dicere, *Dormitauerunt & dormierunt?* Nunquid dormitauerunt eſt, vt quidam ait ante mortem langueſcere? Vel qualis eſt ſomnus iſte? Ne fortè tardante ſponſo (quia abundat iniquitas) refrigeſcit charitas eorum omnium. Siene intellecturi ſumus ſomnum iſtum? Et hoc ſit, quia elanguerunt prius vel dormitauerunt, in mortem ire, quod eſt dicere dormierunt. Abſit, vt ita intelligatur, quia ſunt ibi prudentes. Nam quando dixit
Matth. 24. 12. Dominus, *Quoniam abundauit iniquitas, refrigeſcit charitas multorum*, quod eſt dicere defecit oleum multorum, continuò ſubiecit & ait, *Qui autem perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.* Quapropter prudentes fuerunt iſtæ virgines, quæ acceperunt oleum in vaſis ſuis, & ſeruauerunt, ac permanſerunt vſque in finem; & ideò prorſus admittuntur intro, quia paratæ fuerunt. Non ergo eis obrepſit frigus torporis, neque refriguit in eis charitas, ſed efferbuit vſque in finem; & ideò ſponſi ianuæ, vt introirent, liberè patuerunt. Et dictum eſt eis, ſicut illi optimo ſeruo, *Intra in gaudium Domini tui.* Quid eſt ergo per hanc moram, donec tardat ſponſus venire, quia dormitauerunt omnes & dormierunt? Moram autem à principio vocationis Eccleſiæ vſque ad finem ſæculi rectè accipimus, donec hora nouiſſima peragitur, in qua omnes mortis ſomno ſopiuntur, quam nemo euadit; nemo doctus, nemo indoctus; non prudens neque fatuus, ſed omnes interim donec veniat ſponſus vno fine mortis claudentur. Quare autem dormiẽtes vocãtur? Quia omnes in die ſuo nouiſſimo reſuſcitabuntur quaſi à ſomno quotidiano, & viuæ omnes inueniẽtur. Licet prudẽs ſit virgo, ſit fatua, omnes tamẽ mortis ſomnũ patiẽtur; ſed oleũ prudentiũ in vaſis quod acceptum eſt & ſeruatum, in morte nõ peribit. quod autẽ dicit, *Dormitauerũt omnes & dormierũt*, more noſtro loquitur; quia ſicut nemo niſi ſõno prægrauatus, dormit: ita nemo niſi ex infirmitate occupatus moritur, & hoc ſit dormitare, quod eſt infirmitate deprimi. Sed melius mihi videtur, quia dixerat, dormitauerunt omnes, vt intelligeremus, quia de mortis ſõno

A loquebatur, ideò repetiſſe dormierũt. Ac ſi diceret, ideò dormierũt quia mox, vt clamor factus eſt, ſurrexerũt omnes ac de ſõno. Et hæc eſt cauſa quare dixerit, dormitauerũt; quia poſt mortis ſomnum, omnes ſurrexerũt ad vocẽ Dei viuẽtis, & ad tubã Archangeli; vbi manifeſtè inſinuat quod nemo eſt qui viuat, qui non videat mortẽ. Et ideò ait, *Dormitauerũt omnes, & dormierũt.* Prudẽtes ſcilicet & fatuæ, omnes dormierũt. *Ecce media nocte clamor factus eſt.* quid eſt media nocte? Improuidè quãdo nõ ſperatur, quãdo omninò nõ creditur. Noctẽ ergo poſuit pro ignorãtia, quia ſubitò erit, & quaſi intẽpeſta nocte, quãdo grauiſſim⁹ ſopor eſt ſecuris omnib⁹, vt iã ſupra dictũ eſt. Tunc per Angelorũ clamorẽ & tubas præcedentiũ virtutum Chriſti reſonabat aduent⁹. Hoc nãque loco beatus Hieronym⁹ eſſe traditionẽ Iudæorũ dicit Chriſtũ media nocte venturum in ſimilitudinem Ægyptij tẽporis, quãdo tunc Paſcha celebratum eſt, & exterminator omnia percuſſit C primogenita Ægyptiorũ, & pertranſit Dominus tabernacula quę agni ſanguine fuerant conſecrata. Vnde æſtimat idẽ Doctor eximius, ex trãditione Apoſtolica deſcendiſſe ac permãſiſſe die vigiliarum Paſchæ, vt non ante noctis mediũ populũ demittere liceat, exſpectantes aduẽtum Chriſti, vt poſtquam illud tempus tranſierit, ſecurius cuncti præſumant diem feſtum peragere. Vnde & Pſalmiſta dicebat, *Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi.* Pſal. 118. 61.

D Tunc *ſurrexerunt omnes virgines illæ, & ornauerunt lampades ſuas.*] Lampades autẽ à Græco dicũtur, quod eſt. λάμψαι, id eſt, eſt à ſplendore vel fulgore. Vnde Apoſtolus, ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι. id eſt, fulgere. 2. Cor. 4. Omnes quidem ſurrexerũt, ſed illę tãtum *ornauerunt* fulgore ſuo lãpades ſuas, quæ oleũ ſecum antequã dormirẽt acceperãt in vaſis. Ex quo nitore gratię ornauerunt ſingulę quæq; ſenſus ſuos, in quibus oleũ ſcientię Dei, & opera charitatis recõderãt, vt haberẽt opera virtutũ in manib⁹ ſuis, quib⁹ ante æternũ iudicẽ refulgerẽt; quinimò ab eo perceperũt ſplendorẽ gloriæ, cui cõmendauerat bona facta ſua. Et ideò ſingulorũ depoſita tũc reſtituet verus Iudex, apud quem non eſt exinanitũ oleum eorum, qui ei commiſerant virtutum ornamenta. Ex quibus receptis à Domino cùm reſurgent ornabunt ſe intus in conſcientia ſenſuſque animæ ſuſtollent ad illa æterna gaudia, quia videbunt geſtorum opera, quæ à Domino olim commiſerant antequam in mortem irent. *At verò fatuæ*

Cap. XXV. *ſapientibus dixerunt, date nobis de oleo veſtro, quia lampades noſtræ extinguũtur.* Porro quæ lampades ſuas queruntur extingui, oſtendunt eas accenſas habuiſſe, & illuminatas, & ex parte eas luxiſſe. Sed quia nõ habuerũt opera perpetua, id eſt, opera charitatis æternæ, nec indeficiens lumẽ, ideò extinguũtur, quia temporaliter egerunt, & reſplenduerunt in ſæculo operibus infructuoſis. Et ideò implebitur tunc illud

Pſal.75.5.6. Propheticum, *Quia turbati ſunt omnes inſipientes corde.* Et ſi quæreres quare? quia *nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis*, quia nullas horum operum lucernas in manibus habuerunt. Vnde Dominus. *Sint lumbi veſtri præcin-*

Luc.12.35. *cti, & lucernæ ardentes in manibus.* Quapropter ſi quis habet animam virginalem, & amator eſt æternæ vitæ, non mediocribus ſit contentus, quæ citò exoleſcant operibus, ne fortè quæ videntur bona præ caumate areſcant. Et cùm cœperit iudex ſingulorum diſcutere conſcientias, lampades quæ videbantur lucere, ſubitò extinguantur. Quia poſt reſurrectionis diem, nulla erit iam promerendi facultas, niſi quodcunque ſeminauerit homo in hac vita, tunc & metet in illa. Et ideò reſponderunt prudentes & dixerunt, *Ne fortè non ſufficiat nobis & vobis, ite potius ad vendentes, & emite vobis.* Nequaquam igitur virgines iſtæ mediocriter prudentes æſtimandæ ſunt; quoniam hæ ſunt quæ opportunum tempus operandi in ſemetipſis ſeruauerunt, quando in primo occurſu Dominici aduentus, multum ſibi oleum charitatis coaceruauerunt in corporibus ſuis, & præparauerunt ſecum ſemper, quæ ſempiterna ſunt, & cœleſtia amauerunt; & non, ſicut fatuæ, diſſolutè & negligentes vixerunt, quæ tantùm præſentium ſollicitudinem habuerunt & curam, immemores promiſſorum Dei, in nullam ſe reſurrectionis ſpem extenderunt. Et tamen nec adeò imprudentes erant, licet & fatuæ eſſent, vt non intelligerent quoniam cum lumine bonorum operum debebant ire obuiam ſponſo, & omnes lampades ſuas habere illuminatas. Videbant enim quoniam minus habebant oleum boni operis, quia ex his non curarent dum tempus fuit. Et ideo iam propinquantibus tenebris, lampades quæ lucere prius videbãtur, ſuis ad tẽpus gaudiis illuſtratæ, obſcurabantur, quia deficiebat oleum iocunditatis & lætitiæ; oleumque peccatoris non permulcebat eas, neque alienis laudibus mentes eo-

A rum impinguebantur. Sed prudentes quia prudentes erant, etiam prudenter dant reſponſum. *Ne fortè non ſufficiat nobis & vobis.* Quia in illo tremẽdo examine nemo gloriabitur ſe caſtum cor habere, nec ſuis ſibi ſufficere meritis, quãtò magis aliis dare debeat, quia non erit fortè quod omnibus ſatisfit. Intelligunt namque in illo examine alienis operibus ac meritis neminem adiuuandum; quia vnicuique lampadis ſuæ oleum habere neceſſe eſt. Quas hortantur B vt eant ad emendum, ſi vel ſerò maiorum meritis ſanctorum, qui conſueuerant pecunias Domini diſtribuere, ad lucra animarum poſſint impetrare, deinceps præceptis Dei obſequendo, vt cùm lampadum luce ſponſi dignæ efficiantur occurſui. Alias autem illarum virginum lampades, nõ extinguebantur antequã dormirent, quia non deerant laudes hominum. Sed quia cùm ſurrexerint, nemo eſt qui laudet eas, omnis enim homo cauſam ſuam ſolummodo tunc pertractabit. Nemo itaq; erit, C qui tunc de ſe non cogitet, nemo qui oleũ adulando vendat. Et ideò cœperunt lampades deficere ne lucerent. Tuncque fatuæ conuertunt ſe ad quinque prudentes, *Date nobis de oleo veſtro.* Hoc quærunt, quod conſueuerant alieno oleo lucere, & non ſua propria conſcientia, alienaſq; laudes quęrere. *Ite potius*, inquiunt, *ad vendentes, & emite vobis.* Non conſulentium fortè vox eſt iſta, ſed irridentium eſt. Quia ſapiẽtia erat in illis virginibus, & ideo in eiſdẽ ipſa loquebatur ſapiẽtia, quę alubi de ſtultis fatetur, *Ego in interitu veſtro ridebo.* Quid Prou.1.26.
igitur mirum ſi ſapientes irrideant fatuas, D cùm & ipſa ſapientia ſubſannare eas fatetur? Quid eſt ergo dicere, *Ite ad vendentes?* Niſi, quia ſic facere conſueuiſtis, & ideo non damus, *ne fortè non ſufficiat nobis & vobis.* Veruntamen & ſi in parte de iſtis dici poſſunt iſta, quæ ſemper laudes adulatoriè magis quàm verè habere hominum maluerunt, multa alia ſunt pręſentis vitæ commoda, curæ ac ſollicitudines, pro quibus negliguntur æternæ vitæ E præmia, ad quas nonnunquam interueniũt torpor & ignauia. Vnde credo, quod non de adulatoribus ſolùm dicat, verumetiã & de omnibus, qui aliud ſectati ſunt. Quibus dicitur, ite potius ad veſtra humanæ vitæ conſueta negotia, in quibus viuere aſſueuiſtis, idcirco vobiſcum oleum Spiritus ſancti non tuliſtis. Quamobrem non damus, ne fortè nõ ſufficiat nobis & vobis, iam quando tempus non eſt præſtãdi nec emendi vlli. Et ideo dum eunt emere,

Cap. XXV.

emendi vlli. Et ideò dum eunt emere, A venit ſponſus, id eſt, dum quærunt ſerò emere quod prius parare neglexerant; cùm quærunt à quibus laudentur, vel à quibus conſolentur, & non inueniunt, venit ſpõſus & quæ paratæ erant intrauerũt cũ eo ad nuptias, quia eis aperta eſt ianua. Et notandum quod ait; quia *venit ſponſus.* Nam ſupra, decẽ virgines exierunt obuiã ſponſo & ſponſæ, hìc autẽ ſolus venit ſpõſus. Quid ergo eſt? vel quò abiit ſpõſa, quæ prius in decẽ iſtis occurrit cum ſpõſo? Ne- B quaquã vacat à myſterio, quod tunc venit cum eo, & nũc ſermo diuinus tacet de ea. Non vtiq; tacet, ſed apertè loquitur de illa dicens, *Et quæ paratæ erant intrauerunt cũ eo ad nuptias*, quoniam ipſa eſt ſponſa, quę intrat cum eo, quoniam parata erat, & prę nimio amore charitatis peruigil ſẽper, & pernoctãs in orationibus ſollicita quãdo veniret ſpõſus, quæ toto deſiderio anhelans, ad eũ amabat venire. Nam prius vt filios generaret ipſa cum ſpõſo venit, vt eos genitos infra vterum ſuſciperet, pareret & nutriret. C Nunc autem reſurgens à mortuis, dum ei ianua vitæ aperta eſt, feſtinat læta occurrere ſponſo, & cum eo ad nuptias, quo longè diu inuitata fuerat, intrare. At verò illa quæ minus amauerat, quæ aliud plus dilexerat, quæ oleum charitatis non habuerat, quæ in multis ſollicita, vnum prætermiſerat, dum ſerò quærit in ſe frigida remanſit. Et ideò non dicitur quod emerint aut acceperint oleum perfectæ charitatis; quia nec ipſa inquiſitio proculdubio ex affectu caſtæ dilectionis fuit. Ergo dif- D ficilè & à paucis cognoſcitur, quomodo Chriſtus ſponſus, & Eccleſia vxor & ſponſa vocetur. Quia etſi vocari poſſumus fratres Chriſti, atque filij Dei, ſeu in inuicem & ipſi fratres ex Deo patre. Nemo tamen alter ſponſus Eccleſiæ quàm Ieſus Chriſtus. Vnde & Ioannes licet amicus ſponſi ſit, non tamen ſponſus, nec vllus ſanctorum. Et ideò valdè occultum eſt, & difficile ad intelligendum quomodo anima humana verbo Dei copuletur vt ſponſa ſit, vel quomodo commiſceatur. E Et tamen ad has nuptias nemo niſi ſponſa ingreditur. Quid enim mirabilius cùm ſit illud Deus, quidquid eſt Chriſtus; ſit ille Creator & illa creatura, & ſecundum hoc ille ſponſus & illa ſponſa; vel vir & vxor Chriſtus & Eccleſia. Vnde Apoſtolus ait, 1. Cor. 6. 16. Et *erũt duo in carne vna, hoc*, inquit, *magnum eſt ſacramentum, ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia.* Ephes. 5. 32 Hoc quippè magnum ſacramentum, magnus dicit Apoſtolus, & ideo, non quiſque cõtinuò nouit, quàm magnũ ſit quod dicit. Nam qua cognatione ſint fratres Chriſti omnes ſancti; nouimus, quia non conſanguinitate terrena, ſed ex gratia diuina, quia patrem Deum habemus vnum in cœlis. Quamuis enim ille ſit proprius Dei filius, tamen per gratiam adoptionis; omnes ſancti fratres ſunt, quia ipſi ſunt filij. Vnde per eandem gratiam ad inuicem ſunt & ipſi fratres; ſponſus autem cæterorum illius ſocietatis, nullus illorum eſt, neque dici poteſt. Proinde Chriſtum quàm excellentiſſimè iuſtitiæ atque ſapientiæ ſponſum cognoſcat & confiteatur Eccleſia; altiſſimum eſt ſcire. Et ideò Hieremias dicebat, & homo eſt, & quis cognoſcet eum? Ergo homo eſt, & inde oſtenditur quia frater eſt ac cognoſcitur. Sed quid eſt quod dicit, & quis cognoſcet eum? Cognoſcitur verè quia homo eſt, & quia frater, & quia Deus eſt, ſed occultum eſt valdè quomodo ſponſus eſt, quia magnum eſt ſacramentum; & tamen ille ſponſus, & illa vxor. Vnde Ioannes in Apocalypſi ſua dicit, *Quia venerunt nuptiæ agni*, de Apoc. 19. 7. quibus nunc dicitur; *Et quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias*; quoniam in his omnibus erat vna eccleſia electa, vna columba ſpecioſa, ſponſa vna formoſa, in ſanguine ſponſi ſui dealbata. Quæ, dum fatuæ oleum vt luceant lampades earum, iam ſerò eunt emere, ipſa cùm vniuerſis ſuis membris intrat ad nuptias. Quia ſupra quando veniebat cùm ſponſo, cui occurrerunt obuiam iſtæ decem virgines, miro modo iam ſponſa erat & virgo, iam dotem ſponſalitatis ſuæ, & pignus acceperat Spiritum ſanctum. Tunc quidẽ diuinis ſubarrata muneribus, nunc verò iam, dono immortalitatis percepto, quod prius non poterat, gaudens ad immortales ingreditur nuptias. *Et clauſa eſt ianua.* ô ſi ſapere poſſimus cordis palato, qualè quãtumve gaudiũ erit, quàm iocundum & quàm beatum, quia intrant, & quàm amarum foris remanentibus, quia dicit, *Et clauſa eſt ianua*, vbi deinceps nemo intrabit miſer, vt beatus fiat: de qua nemo exibit vlterius iam, vt extra inueniatur. *Quoniam confortauit ſeras portarum* Psal. 147. 13. illius ciuitatis, benedixit omnes in ea, & poſuit per omnes fines eius; in qua nemo eſuriet vltra, ſatiatus ex adipe frumenti, & omnis beatitudo æternæ vitæ circumplectitur eos.

NOVISSIME *autem veniunt, & reliquæ virgines dicentes, Domine, Domine, aperi no-*

Cap. XXIV. *bis.*] Ecce, vt dixeram, fatuæ virgines quæ tranſmiſſæ fuerant ad oleum comparandum, non referuntur emiſſe vel accepiſſe. Verum hoc ſub ſilentio prætermiſſo, quia iam nullum erat tempus emendi, dictum eſt, quia poſt veniunt, cùm potuiſſet dicere, poſtea venerunt accepto oleo, vel comparato. Sed quia non inuenerant, conuenienter illud ſiluit, ne habentibus oleum, vel in extremo ornantibus lampades ſuas, diceret, *Neſcio vos*, quæ eſtis. Nec enim ſcribitur quod cũ ornatis lampadibus venerint; quia neſcio ſi fieri poſſet, vt vnquam diceret, *Neſcio vos*, quia charitas Deus plenas charitate virgines nunquam repudiaſſet, neque ſe ignorare dixiſſet. Nouit enim Dominus eos tantum qui ſunt eius; eos autem quos reprobat vtique ignorat; quia & ipſi noluerunt vt decuit, cognoſcere Deum. Et ideò dictum eſt, ſi quis ignorat ignorabitur. Neſcit enim Dominus operarios iniquitatis, nec approbat reprobos. Idcircò licet virgines ſint, etiam ſecundum carnem, ita vt de corporis puritate, nec non & fidei confeſſione glorientur, tamen quia oleum non habent ſcientiæ Dei & charitatis, ſufficit eis ad pœnam quod ignorantur ab ſponſo. Et ideò in hac parabola, finis verbi iſte eſt, *Vigilate itaque, quia neſcitis diem neque horam.* Hoc eſt quod ſupra iam dixerat, vt paratus ſit ſemper vnuſquiſque. Quia ad hoc nos neſcire voluit diem exitus noſtri, vt vigilemus animo, & parati ſimus antequam claudatur ianua. Ecce de fine ſæculi, quàm diuerſæ introducuntur parabolæ. Nam ſupra Angeli mittuntur qui colligant zizaniam ex agro præſentis Eccleſiæ, & tradant igni ad comburendum, triticum quoque congregent in horreum Domini. Hîc verò ſub alia figura decem proponuntur virgines, quinque fatuæ & quinque prudentes. Sed ſub alia ſpecie, quinque clamantes, Domine, Domine, repelluntur, & quinque ornatis lampadibus admittuntur. Sicut & in aliis tribus parabolis retro, licet breuius, nihil tamen ſenſus futurarum rerum inæqualius variatur. Deinde in hac parabola, quã paulo poſt expoſituri ſumus, longè alia formatur & adũbratur figura, quamuis manifeſtior videatur. In quibus omnibus, non diuerſa introducuntur iudicia, ſed vnus ex omnibus vix exprimitur terroris dies, & tanti diſcriminis cauſa. Et ideò adhuc alia quaſi de Prælatis, quibus credita ſunt eloquia Dei, proponitur cõparatio; vt ſimul omnes tam rectores quã plebs, quia ignoratur iudicij dies, ſollicitè nobis lumẽ & lucrum bonorũ operũ præparemus, necdum neſcimus iudex veniat. Vnde ſequitur, *Sicut enim homo peregrè proficiſcens, vocauit ſeruos ſuos, & tradidit illis bona ſua.* Noua quidẽ & inuſitata locutio. Nec enim reddita videtur ſermonis ratio, vt conſuetè diceret; ſicut homo proficiſcens vocauit ſeruos ſuos: ita & filius hominis, aut certè, ita & ego, quoniam ipſe eſt homo paterfamilias, qui ad patrem poſt reſurrectionem victor aſcendit, qui vocatis ſeruis ſuis, id eſt, Apoſtolis, tradidit illis doctrinam Euangelicam, & pecuniam verbi diuini. Alia verò exemplaria habent, ſicut enim homo peregrè futurus, vocauit ſeruos ſuos. Peregrè autem, quia captiuitatem noſtram ſua duxit virtute, acſi peregrinando, captiuã. Sed quærendum, quomodo quaſi peregrinus abiit? Cùm ipſe de ſe ſuis repromittit diſcipulis, *Ego vobiſcum ſum omnibus diebus, vſque ad cõſummationem ſæculi.* Mat. 18. 20 Et illud, *vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum ego in medio eorum.* Et illud Ioannis, *Medius veſtrũm ſtat quem vos neſcitis.* Ioan. 1. 26. Quod ſi ſemper omnibus ſuis eſt præſẽs, quomodo introducũt eum parabolæ proficiſcẽtem vel peregrinantem? Niſi quia ſecundum quod vnigenitus eſt Dei filius ex natura patris Verbum & Sapientia, non corporeo ambitu circumcluditur, ſed vbique totus & præſens, in qua nunquam peregrinatur natura. Peregrinatur autem ſecundum diſpenſationẽ corporis & proficiſcitur, cùm Deus homo in cœlis ad dexterã patris collocatur. Nec ſic introducimus duas perſonas, vt Feliciana hæreſis vult, neque duos Chriſtos, aut duos filios, ſed vnum Ieſum Chriſtum, vnumque Dei & hominis filiũ, ſecundum diuinitatem ſuam, vbique præſentem, & ſecundum humanitatem ad patrem aſcendentem. Nec itaque ſoluimus hominem à Deo, neque Verbum à carne. Quia *Verbum caro factum eſt*, Ioan. 1. 14. quoniam ſcriptum eſt apud Ioannem, *Omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum, non eſt ex Deo*; 1. Ioan. 4. 3. & ideò Deus & homo vnus eſt Chriſtus. Vnitas autẽ diuiſionẽ non recipit neque ſolutionem, ideoque in Chriſto magnum eſt ſacramentũ. Quia & vnitas in eo, perſonæ, veneranda eſt, & vnicuique ſubſtantiæ proprietas conſeruanda. Si autẽ omnis homo qui cõiungitur Domino, vnus ſpiritus eſt, quãto magis homo ille, quem ſecundum diſpenſationem carnis Chriſtus ſuſcepit, non eſt ſoluendus ab eo qui ſuſcepit eum, nec alter dicendus? Quoniã Verbum caro factum eſt, vniendo ſibi eam virtute ſua,

Cap. XXV.

& ideò vnus eſt Chriſtus, vnuſque Dei filius, vnus & hominis filius. Qui profectò, ſecundum quod hominis filius, peregrè proficiſcens, vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij verò vnum, vnicuique autem ſecundum propriam virtutem, & profectus eſt ſtatim. Hæc eſt probata pecunia Verbi, de qua dicitur in Pſalmis, *Eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum; probatum, terræ purgatum ſeptuplum.* (Pſal. 11. 7.) Quoniam quidquid in eo eſt de Spiritu ſancto, eſt conflagratum, & ideo omnia in eo pretioſa ſunt & præclara. Vnicuique autem, qui vires conſpicit ſingulorum, ſecundum propriam menſuram diſpertiuit pecuniã talentorum, & non ſecundũ merita, vt nullus ſe poſſit excuſare à lucro, quaſi non habeat operandi materiam. Quoniam qui ſenſus præſtitit, ipſe & talenta, iuxta vires, commiſit, non pro largitate, aut parcitate, alteri plus tribuens, alteri verò minus, ſed pro accipientium virtute, gratis omnibus commiſit. Quod & Apoſtolum feciſſe legimus cum quibuſdam lác dedit, qui ſolidum cibum capere necdum poterant. Et notandum quod in Græco pro pecunia quam dedit vnicuique, ἀργύριον habet, vt ipſa eloquia Dei, pro argento ſignificantius intelligantur. Quia argentum Græcè ἀργύριον vocatur. Vnde qui acceperunt à Chriſto diſpenſationem Dei eloquiorum, videbis alios amplius ac diuinius accepiſſe, alios autem minus, & vt ita dicam, neque in dimidio eos intelligere rerũ negotia; Alios autem adhuc minus habere capacitatis. Quorum ſi differentias conſideres, qui pecuniam Domini ſuſceperunt ad diſpenſandam, videbis, quod alia fuit virtus eorum, & efficacia mentis, quibus data ſunt quinque talenta, & alia, quibus duo, alia verò, quibus ſolummodo vnum, eo quod alter alterius non capiebat menſuram. Et qui vnum accepit talentum, non contemptibile accepit donum. Multum eſt enim vel vnum tanti domini talentum accepiſſe; & ideo cauendum, ne in vacuũ accipiatur. Sed conſiderandum de tam innumeris ſeruis eius qui profectus eſt, quaſi homo paterfamilias, ad patrem, quid eſt quod tria genera eorum ſolummodò proponit, quibus bona ſua diſtribuit? Facit itaque hoc fortè, ad exemplum bonæ terræ, de qua iam ſupra dixerat in parabolis, quod ſeminauerit in ea, fructumque fecerit, alium centeſimum, & alium ſexageſimum, & alium trigeſimum. Sed ſupra qui trigeſimum fecit fructum ſaluatur;

A hìc autem arguitur qui vnum acceperat talentum, & abſcondit illud in terra. Ac propterea, licet vna ſit figura in numero, diuerſa eſt tamen in facto. Vna ſiquidem terra in qua ſeminatur, ſed cultura diuerſa, & inæqualitas laboris eorum; qui manum mittunt in aratro. Propterea dum varias, ſatis diſpenſatiuè depingit parabolarum formas, & ſplendorem reddit cauſarum, & ſpecialius negotia deſignat ſingulorum. Vnde hoc loco, quia de com-B miſſis agitur talentis, ad vnum vſque peruenit. Quia nemo eſt, qui aut quinq; non accepit, aut duo, aut vnum. Sicut nemo eſt, qui aut quinque ſenſus corporis non habeat, aut intellectum & operationem, certè aut rationem, qua diſcernatur à beſtijs, vt cognoſcat ſe rationalem. Nemo tamen ſine aliquo inuenitur talento, de quo rationem, quia rationabilis creatus eſt, reddat Domino. Sed ſicut beati ſunt; qui duplicant in lucrum quod accepeꝛũt: ita miſeri & infœlices, qui in terrenis acti-C bus ſe demergunt, & abſcondunt in terram, talentum quod acceperunt. Neque igitur miſer eo quod vnum acceperit, ſed ideo, quia quod accepit, terrenis prægrauatus oneribus præfocauit illud in terra, & in carnalibus præſentis vitæ operibus defodit, ne vllum cœleſtis vitæ afferret lucrum. Vnde multi quærunt, quinam illorum plus acceperit, vtrum qui quinque talenta acceperit, an qui duo? Nam & talentorũ genera tria eſſe dicuntur. Et ideo non immeritò perfectiores illi intelliguntur, qui diuiniorem & ſublimiorem Scripturarum de Deo acceperunt intellectum D & operationem, vt queant ſe & alios in diuinis erudire. Idcirco non ad numerũ referenda eſt ratio talentorum tantùm, verùm etiam & ad pondus, & ad qualitatem; quoniam plus eſt, accipere duo talenta auri, quàm quinque argẽti. Nouit enim qui diſtribuit ſua ſeruis ſuis, virtutes ſingulorum, & ideo cogitandum vnicuique quid vel quantum acceperit. Ante omnia hoc ſcire primum cõuenit, quod nihil ha-E bet homo in omni facultate rerum interius exteriuſve, quod non acceperit. Et quidquid eſt in quinq;, aut duobus, vel in vno quod accepit, nihil eſt amplius quod quæratur, ſi duplicatum illud retulerit. Quoniam multũ eſt, iuxta quod nos exigui æſtimare poſſumus, ſi omnia quidem ſenſibilia rerũ, quæ quinq; ſubiacent ſenſibus, explicare potuerimus, vel cõmutare ad æterna & diuina, vt ipſi ſenſus flagrent in nobis diuiniores, exercitati ad ea quæ

Cap. XXV.

Cap. XXV. ſemper idem ſunt, quatenus de tranſitoriis & temporalibus ſempiterna lucremur. Hoc quippè eſt de quinque talentis alia quinque lucrari, cùm in eiſdem temporaliter operamur, vt per eoſdem noſmetipſos exercitantes, & alios inſtruentes, ad maiorum virtutum culmina erigamus, ſicque duplicata omnia reportemus, tam in nobis quàm in proximis, vt de temporalibus æterna, & de caducis & tranſitoriis rebus, ſemper manentia acquiramus. Et notandum quod ait, *Quia operatus eſt in eis, & lucratus eſt alia quinque.* Profectò, quia nemo facile lucrum virtutis accepit alterius, niſi ex dono gratiæ cuius percepit ſemina, vt puta fidelis in fide; & ſapiens in ſapientia; diues in diſpenſatione rerum ſuarum. Sic & in reliquis omnibus quæ percepit. Et ideò videat vnuſquiſque, vt dixi, quid & quantum accepit; in arte; in intellectu; in quolibet ingenio.

Similiter *& qui duo talenta acceperat, operatus eſt in eis, & lucratus eſt alia duo.*] Similiter ergo abiit, vt & ille qui quinque. Sed quò abiit? Nunquid in regionem longinquam, vt puta ille adoleſcentior filius? Non vtique. Sed quò abiit? Abijt autẽ ad ſemetipſum percepta gratia, vbi & ille minor filius reuerſus dicitur. Quia malè extra ſe diffuſus abierat, & perdiderat omne patrimonium à patre quod acceperat. Hic autem abiit in ſemetipſum, & commiſſa ſibi dona exercuit, ne in vacuum gratiam ſibi collatam retineret. 1. Cor. 15. 10. Vnde Paulus gloriabatur dicens; *Et gratia eius in me vacua non fuit.* Hæc eſt namque gratia fidei & operationis, quam vniuerſo generi humano largitus eſt gratis; & ſanctis Doctoribus poteſtas Euangelicæ prædicationis. Quam ſanè gratiam vnuſquiſque acſi duo talenta, ſecundum menſuram fidei ſuæ, quod eſt, ſecundum propriam virtutem, percepit. Hæc enim eſt à patre incorrupta æterna ſubſtantia, hoc Chriſti patrimonium æternis hæredibus reſeruatum. Vnde quia duos populos ad hanc gratiam vocauit, non inconuenienter vni dicitur quinque dediſſe talenta, ſcilicet ei primùm qui ex lege credidit. A qua proficiſcens, vt dixi, abiit in ſemetipſum, & ad gratiam Euangelicæ prædicationis quam percepit. In qua rectè, iuxta quod ſupra dixi, omnia quæ ſubiacent quinque ſenſibus, duplicauit; cùm & iſta quæ in præſentiarum ſentiuntur, ad Dei patris retulit gloriam; & ex iſtis lucratus eſt alia quinque interius, vt totus interior homo iſtis quinque ſenſibus conuerſus ad Deum, perfruatur æternis. Cui quia fuerunt quinque commiſſa Domino redeunte, de quinq; decem obtulit, quia quæ legis ſunt duplicauit, dum & quinque verba noui teſtamenti, iuxta Paulum Apoſtolum, ſpiritalia, ſecundum interiorẽ hominẽ extra hos quinque ſenſus, ſpiritaliter magis, quàm decem millia verborũ, loqui in Eccleſia didicit; & quinque librorum Moyſi oracula, obediendo per gratiam Euangelicæ iuſtificationis adimpleuit. Similiter & per eum qui duo acceperat, Gentium populus deſignatur, qui quod corde credidit ad iuſtitiam, ore confeſſus eſt in ſalutem. Ipſe igitur populus Ieſum Chriſtum Deum & hominem confitetur; vnum mediatorem, cui ſunt in fidei confeſſione duo talenta commiſſa, vt habeat in Deum quod intelligat, & in homine imitando quod operetur. Ac per hoc quidquid actualiter operatur per dilectionem transfert in theoriam. Et quidquid contemplatur per fidem, intellectualiter totum referat ad eum in ſe, quem ex toto diligere oportet. Vnde nec immeritò, per duo hæc talenta intellectus & operatio deſignatur, & hæc duo veniunt in lucrum, & proximus perfectè, vt præceptum eſt diligitur. Ac per hoc, ipſas eaſdemque virtutes, quas habuerit quilibet in ſe, alterum docendo, acquirit, & duplicat in altero, faciens eum habere vna cum gratia Dei quæ & ipſe virtutum habuerit in ſe. Et propterea iuxta vtramque intelligentiam, qui quinque habuit, aut qui duo, non amplius quàm duplum acquiſiſſe dicitur. Quoniam nihil amplius præſtare poteſt vel docere, quàm quæ nouit, & ipſe habet. Et ideò quilibet Doctor debet in mente habere talenta quæ accepit, maximè quia miſit manum in aratro, id eſt, ad docendum doctrinam Chriſti, ne fortè conuertatur retrorſum, aut piger inueniatur ad docendum, qui verbo doctrinæ animas exarare debet inſtanter, opportunè, importunè; vt poſt hoc ſuſcepto ſemine verbi, & ipſi fructum ferant; ita vt de terrenis ſenſibus, cœleſtium ſibi duplicent ſcientiam, & ex creaturis intelligant Creatorem, & ex corporalibus adquirant incorporalia, & ex viſibilibus inuiſibilia apprehendant, & ex temporalibus æterna. *At verò qui vnum acceperat, abiens fodit in terra, & abſcondit pecuniam Domini ſui.* Quidam hunc ſeruum volunt eſſe populum Iudæorum, in lege permanentem, carnaliter ſtolidum, & nihil ſpiritale intelligentem. Qui virtutem

CAP. XXV.

Euangelicæ prædicationis noluit accipere, ſed propter inuidiam in terra talentum abſcondit notitiæ Scripturarum, ne Chriſtus in eis agnoſceretur; neque ipſe vtens, neque ad vtendum aliis diſpenſauit. Veruntamen licet hic euidens videatur ſenſus, melius tamen de omnibus intelligitur qui rationabiles creati ſunt, & nolunt ratione vti, neque ad lucrum diſtribuere, vt aut ipſi aut cæteri intelligant, ad quod
Pſal. 48. 13. creati ſunt. Vnde dicitur, *Homo cùm in honore eſſet, non intellexit*; quia talento rationis nō diſpēſatoriè vſus eſt, vt ſciret quod ad Dei creatus eſſet imaginem, ſed abſcondit totum quod acceperat in terrenis actibus, & voluptate carnis, ſemetipſum carnaliter ſeruans, dum Dei præcepta implere neglexit. Hinc alius Euangeliſta ait, quod in ſudario pecuniam Domini ſui religauerat, quia doctrinam patrisfamilias, molliter & delicatè viuendo, timidè ſatis eneruauit. Et omnia quæ didicit, ac ſi in ſudario religauit, cùm omnem rationem ſuam ac prudentiam in carnalibus actibus implicauit; de qua dicitur, quia
Rom. 8. 6. *prudentia carnis mors eſt.*

POST *multum verò temporis, venit Dominus ſeruorum illorum, & poſuit rationem cum eis.*] Multum ergo tempus eſt ab aſcenſione Chriſti vſque ad aduentum eius, quando venturus eſt ad iudicium. Vtitur enim more ſcripturarum ſanctarum præteritum pro futuro, quando in ratione ponenda iudicij examen demonſtratur; quoniam cæleſtis verbi negotiatio repoſcenda, & redditus diſpenſati talenti lucrum repoſcit. *Tunc acceſſit qui quinque talenta acceperat Domino reuerſo, & obtulit alia quinque.* Pro eo quod futurum eſt, iam feciſſe dicitur. Quia apud Dominum immutabile eſt quidquid prædicitur, & ideo iure quaſi factum iam creditur. *Et accedens*, inquit, *qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque dicens, Domine quinque talenta tradidiſti mihi, ecce alia quinque ſuperlucratus ſum.* Acceſſit ergo primus cum multa fiducia, & quaſi ſua ſponte, eo quod fideliter operatus eſt & lucratus. Nam ipſa lucri fiducia, acſi bonæ ſpei confidentia fecit eum audere vt ad Dominū ſuum quaſi gaudens ac deuotus accederet, faceret ſermonem de commiſſo talento. Ad quem Dominus mox deprompſit vocem omnibus bonis diſpenſatoribus valde optabilem, *Euge*, inquit, *ſerue bone & fidelis, quia in pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui.* Fortaſſis igitur vox iſta, vel ſenſus iſte talis

A eſt, qualis & de Abraham dicitur, quod *credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam.* Gal. 3. 6. Sic quippe fides ſeruorum iſtorum ad iuſtitiam reputata eſt eis, quia in modico fuere fideles. Modica autem ſunt omnia vitæ iſtius ad comparationem futurorum, ſeu ſit doctrina verbi, ſeu ſcientia ſcripturarum, ſeu facultas rerum, ſeu quicquid in lucrum venire poteſt. Quoniam ſuperat æternitas omnium præſentiarum bona, & myſterium reſurrectionis
B ad immortalitatem, quidquid eſt quod finiri poterit. Quod ſi ſcire poſſemus quāta & qualia ſunt quæ dicit, cùm ait, *Intra in gaudium Domini tui*, ſciremus vtique quàm pauca ſunt omnia quæ in præſenſentiarum habere vel poſſidere videmur. In quibus, quia commiſſa ſunt nobis, & ad lucrum commendata, quiſquis fidelis fuerit, percipiet quæ *Nec oculus vidit, nec* 1. Cor. 2. 9.
auris audiuit, neque in cor hominis aſcendit, quæ præparata ſunt fidelibus & diligentibus Deum. Sed quærēdum quid ſit, quod
C vna repromiſſio eſt, & eis qui quinque in decem offerunt, & eis qui duo in quatuor. Vterque eorum & qui duo & qui quinque acceperat, duplicatam reportant pecuniam. Vterque fiducialiter deuotus accedit, cùm tranſit de hoc mundo ad Deum. Vtriſque enim vna vox à Domino profertur, vna laus, vnaque merces redditur. Ergo vtrique eorum dicitur, *Euge ſerue bone & fidelis, quia in modico fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui.* Vna igitur vox exultantis eſt
D cùm dicitur euge, vna laus, quia bonus & fidelis vterque vocatur. Idcirco, quia eadem dicta ſunt ambobus, rectè quæritur, ne fortè qui minorem habuit virtutem, & totam illam quam habuit ſecundum quod oportuit, eam exercuit, nihil minus habiturus ſit apud Deum, quàm ille qui maius accepit, & plus in maiori virtute conſtitutus, acquiſiuit. Nequaquam igitur hoc dixerim; quia vnuſquiſque, licet vnum ſit gaudium quod percipiunt, vnaque vita & æternitas, tamen
E in eodem gaudio & in eadem vita, ſecundum proprium laborem ſua ſinguli recipient ſtipendia meritorum. Et non ſicut quidam volunt, vt vna ſit claritas, & vna gloria omnibus, iuxta illud qui modicum non minorauit, & qui multum non abundauit. Volunt enim dogmatizare & oſtendere ex eo quod dictum eſt. *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua*, quod talem dilectionis habeat mercedem, qui mino-

Cap. XXV. rem animæ capacitatem habuerit, quàm A & ille qui maiorem habuerit cordis virtutem & eminētiorem animam. Vnde aiunt hoc ſolum quærendum, vt quidquid habuerit homo vel acceperit ex Deo, toto vtatur eo ad gloriam & laudem Dei. Bona quidem exhortatio & locuples virtus animi, ſed qui plus omnibus, iuxta Pauli vocem, laborauerit, fatendum fide eſt, quod mercedem recipiet vnuſquiſque iuxta laborem ſuum. Et notandum quia fidelis B ſeruus etiam & bonus appellatur. Quod ſi bonus dicitur quilibet fidelis ſeruus, ex dono gratiæ & participatione boni, multò magis Chriſtus Deus bonus eſt, qui eſſentialiter eſt bonus. Et non, ſicut Feliciana hæreſis calumniatur, quod non ſit paſſus ſe bonum vocari, quia nemo bonus niſi ſolus Deus. Ac per hoc ſecundum hominem, ideò non ſit verus, ſed adoptiuus, ſeu nuncupatiuus Deus; cùm inde potius ſe velit Deum oſtendere, quia Magiſter vocabatur bonus, & dicit, quid me C
Marc. 10. 18. dicis, bone, cùm *nemo bonus niſi vnus Deus?* Non enim ſic ſe bonum vult intelligi, vt boni dicuntur iſti ſerui, ex accidente bono, ſed quia eſſentialiter ipſe bonitas, quia Deus eſt. Et ideò non ſe timuit bonum dici, quod iſte garrit; ſed per hoc ſe inſinuat eſſe quod Deus eſt, quia in comparatione eius, nemo bonus eſt.

Accedens *autem, & qui vnum talentum acceperat, ait, Domine ſcio quia homo durus es, metis vbi non ſeminaſ, & congregas vbi non ſparſiſti, & timens abij, & abſcondi talentum tuum in terra, ecce habes quod tuum eſt.*] Accedit autem, per reſurrectionem, D ſicut & abiit prius per libertatem arbitrij; non vt ſecum cum gratia quam perceperat, laboraret, ſed vt in ſua ignauia & torpore quieſceret, ſuis abutens rebus. Vnde & nunc accedit non deuotus & ſupplex pro venia, ſed ingratus calumniator exprobrans eum, quem benignum confiteri deberet, vt qui in ſordibus erat peccati, adhuc ſordeſceret, iuxta illud Pro-
Pſa. 140. 4 pheticum, *ad excuſandas excuſationes in peccatis.* Qui enim debuit ſuam ignauiam & E inertiam confiteri, & orare patrem familias, è contrariò, durum eum vocat Dominum, calumniando. Seque prudenti conſilio feciſſe, ne dum lucra quæreret pecuniarum, etiam de talento fortè ſibi commiſſo periclitaretur. Nam rerum præſentium natura non habet quod ei infert, & dicit, *Metis vbi non ſeminaſti,* nunquam enim meſſem ſine ſemine inuenies, neque congregari poſſe quæ ſparſa

non fuerint. Sed quia hic ſermo totus paraboliticus eſt, debemus figuratè eum accipere. Diximus quoſdam intelligere hunc ſeruum, populum de lege non ignorantem Domini aduentum, & Gentium ſalutem inuidentem, in infidelitate quoque permanentem, quippè cùm ſciat metendos illic iuſtitiæ fructus, vbi lex ſata non ſit, & colligēdos exigentibus qui non ex Abrahæ ſtirpe ſint diſperſi. Et idcirco durum eum vocat, quia aliud exigit ex lege, quàm eum ſenſum carnalem, qui iuxta litteram ab eis, acſi in terra defoſſus, malè ſeruatur; cùm ſit in Gentibus ſine diſperſione collecturus, & ſine ſatione meſſurus. Vnde & magis dum excuſare nititur, ſine venia reus monſtratur, cur prædicationem ſibi commiſſam occultauerit, vel talentum ſuffoderit ſub litteræ tegumentis, & rerum figuris obſcuratum. Sed quamuis iſte ſenſus planior videatur, melius vt dixi, ad omnes hic ſermo pertinere probatur, qui rationem perceperunt humanam, vt poſiti in honore rationabilitatis, intelligerent, & ad conſortium Angelorum ex ratione ſe transferrent; ne talento malè ſeruato rationis, iumentis compararentur inſipientibus, & ſimiles fierent eis. Veruntamen etſi de omnibus ita accipiendum eſt, qui rationem perceperunt humanam, maximè tamen cauendum, qui pecuniam verbi habent & locū regiminis, quia væ illis imminet iuxta Apoſtolū, niſi prædicauerint & erogauerint pecuniam Domini ſui conſeruis ſuis; quæ commiſſa eſt eis ad erogandum. Vnde & inter credentes iſte ſeruus non immeritò connumeratur. Quia nemo credentium inuenitur, qui talentum ſibi creditum à Domino non perceperit, licet non fideliter omnes agant in fide. Quia aut in ſuis volunt verſari & deliteſcere voluptatibus, aut certè latere, vt non cognoſcantur quid perceperint. Idcirco licet ſeruare videatur talentum quod habent, nihil tamen addunt operis, neque negotiantur ad lucrum Domini ſui, neque fiducialiter agunt in eo quod acceperunt; ita vt nec ſibi, nec aliis proſint, vt vitam acquirant ſempiternam. Ergo qui huiuſmodi ſunt, ob ſuam perniciem quamuis videantur timorem Domini habere, & ſapere de eo quia ſeuerus eſt peccantibus & implacabilis, tamen quia multa premuntur ſocordia, torpent ignauiter, & quaſi talentum ſeruant non ad lucrum, ſed ſibi, vt totum quod viuunt eis tantùm proſit in præſentiarum.

Cap. XXV.

Respondens *autem Dominus eius dixit ei, ſerue male & piger, ſciebas quia meto vbi non ſeminaui, & congrego non ſparſa, &c.*] Quædam quę obiecerat hic malus ſeruus, replicat bonus Dominus, quædam verò tacet. Non enim confitetur ſe durum eſſe, ſicut ille arbitrans calumniabatur. Quia non ex ſua natura eſt vt ſeuerus aut durus dicatur, ſed quia ille miſericordia Dei abuſus eſt, ad negligentiam, & non ad conuerſionem ſuam; ſicut Apoſtolus ait, *Rom. 11. 22* *Vide bonitatem Dei, & ſeueritatem*; in eos B qui ceciderunt ſeueritatem, in te autem bonitatem. Et ideò nemo ſecurus ſit & dicat, quod non curat; non dico de peccatis delinquentium, verùm etiam de commiſſa gratia, ſi non operatus fuerit in ea. Porro de reliquis verbis, quaſi conſenſit quod metat vbi non ſeminauit, & congregat vbi non ſparſit. Sed quærendum, quomodo intelligatur iuxta hunc ſenſum. Quia ſicut nemo habet quod non acceperit; ita nemo operatur, niſi in eo quod percepit. In eo fortè operatur C fructum iuſtitiæ inpræſentiarum, quem fructum metet iuſtus in vitam æternam. Quia ſeminauit in ſpiritu, de quo maiora recipiat lucra. Quæ lucra cùm metuntur à iuſto, metit ea cuius eſt poſſeſſio ipſe iuſtus. Iuſtus autem diſpoſuit ac dedit, & ſeminauit in pauperibus, & egenis fortè ſubſtantiam ſuam, ſeu verbi pecuniam. Dominus autem in ſuis membris, acſi in ſe colligit, & congregat vniuerſa, dum ſibi computat, & ſibi arbitratur eſſe collata, quæcunque pauperibus ſuis fideli- D ter ſunt impartita. Vnde dicturus eſt, *Mat. 25. 40.* & in alia parabola, *Quamdiu feciſtis de his minimis meis, mihi feciſtis*. Veruntamen cur eum vocet malum in propatulo eſt, quia de ſua culpa calumniam Domino facit. Piger verò, quia talentum ſibi creditum noluit duplicare; vt in altero ſuperbiæ, in altero negligentiæ condemnetur. Vnde congruam ſibi accipit reſponſionem, ac ſi diceret, quia crudelem & durum me noueras, & alia ſectari quæ non dederam, ibique metere, vbi non ſeuerim, quare non tibi iſtiuſmodi mentis E cogitatio incuſſit timorem? Quia ſciebas me non ſolum ea diligentius requiſiturum, vt dares pecuniam meam ſiue argentum nummulariis. Vtrumque enim, vt dixi, ἀργύριον Græcus ſermo ſignificat. Et ideò tota hæc parabola de pecunia diuini verbi, & doctrina prædicationis accipitur; quæ eſt Euangelij diſpenſatio, & ſermo eloquiorum Dei, qui dari debuit A nummulariis & trapezitis, id eſt, ſanctis Doctoribus per ſingulas Eccleſias, ſicut fecerunt Apoſtoli per ſingulas Prouincias Presbyteros & Epiſcopos ordinantes; vel cunctis credentibus diuina tradentes myſteria, qui poſſent Domini ſui pecuniam duplicare, & imaginem ſummi Regis in cordibus ſingulorum, acſi in nummis, benè inſculpere, & cum vſuris omnia reddere; vt quidquid in ſermone didicerant, opere complerent, & de terrenis ac caducis cœleſtia & æterna, ſibi atque aliis lucrarentur. *Tollite*, inquit, *talentum ab eo, & date ei qui decem talenta fecerat.* Secundum priorem intelligentiam facilis eſt ſenſus. Quia ablata ſunt omnia à Iudæis diuini verbi myſteria, qui Chriſtum non receperunt, & commiſſa ſunt Apoſtolis & Apoſtolicis viris qui ex Iudæis crediderunt, & his qui maximè in verbo laborauerunt: vt intelligamus, licet in vtriuſque labore æquale ſit Domini gaudium fidelibus & bonis quod donatur omnibus, qui decem ſeu qui quatuor de quinq; & duobus retulerunt talenta, tamen maius deberi præmium ei qui plus in Domini pecunia laborauerit, ſicut Scriptura diuina docet, & non ſicut quidam volunt, vt nihil plus habeat qui maius, neque minus qui parum laborauerit, tantùm vt ex toto diligat & duplicet quod percepit. Quamuis enim metat in Gentibus, vbi non ſeminauit verba legis, & congreget eos ad fidem vbi non ſparſit, non tamen ſine merito fidei præmium præſtatur. Quia ſicut non aliundè quàm ex dono Dei & talento ſibi credito, quiſque laborat, ſic non remuneratur niſi ſecundum laborem ſuum & gratiæ largitatem.

Omni *enim habenti dabitur, & abundabit; ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo.*] Quoniam quicunque rectam & integram non habet fidem, etiam reliquas virtutes, quas videbatur habere perdet. Eleganter itaque ait, quod videbatur habere; quia quidquid ſine fide eſt, non virtus ſed peccatum eſt. Aufertur ergo ab eo quod videbatur habere, cùm declaratur in examine iudicij Dei, quia non fuit ex fide quod habuit, qua iuſtificatur impius, & in qua iuſtus viuit. Et hoc eſt dicere, auferetur ab eo, cùm ei non imputatur opus ad iuſtitiam, neque merces iuſtitiæ in retributionem. Nam & cùm multi naturaliter multam habeant efficaciam mentis, & acumen prudentis ingenij, ſi negligenter bonum naturæ per deſidiam corruperint, perdunt hi ta-

Cap. XXV.

mentorum habeat difficultatis? Maximè A propter eos qui nihil aliud in hoc ſermone exiſtimant quærendum, quàm exhortationem humanitatis, & largitatis gratiam. Sicut & in parabola quam modo tractauimus, nihil aliud quàm diſpenſationem verbi, & talentum prædicationis. Nam quod de aduentu nouiſſimo loquatur, nemo qui ambigat. Quando filius hominis, qui & filius Dei, qui aſſumptus eſt in gloriam patris quo prius & ſemper B erat, reuertetur huc ſic quomodo abiit, ad iudicium, in ſpecie & pulchritudine ſua. Ita vt corpus eius ſit, & appareat in claritate incorruptionis æternæ. Non transformatus tantùm coram tribus diſcipulis, ſicut in monte monſtratus eſt, ſed glorificatus in gloria Dei patris coram vniuerſis Gentibus congregatis ante eum iam per reſurrectionem carnis, quando apparebit, quia iudicatus eſt in mundo, vt iudicet & ipſe mundum. Et C ſedebit iudex ſuper ſedem Maieſtatis ſuæ, & tunc ſegregabit oues ab hœdis, id eſt, bonos à malis. Attende tibi lector omnes retro parabolas, & intellige quàm myſticè ſunt prolatæ. Nam retro Angeli iam zizaniam vniuerſam collegerunt, & ſegregauerunt à tritico. Iam piſces boni collecti ſunt in vaſis, malos foras miſerunt. Iam virgines fatuæ repulſæ ſunt. Iam ſeruus inutilis & malus miſſus in tenebras exteriores, ſeu cætera quæ longum eſt enumerare. Et quid eſt quod nunc ad extremum D ipſe per ſe, acſi Iudex, in ſede Maieſtatis ſuæ introducitur, & collocantur ante eum omnes Gentes, quas ipſe per ſe diiudicat, & ſegregat ac ſi paſtor, & diuidit oues ab hœdis? Ipſe namque eſt paſtor bonus, qui ait, *Cognoſco meas, & cognoſcunt me meæ.* (Ioan. 10. 14.) Et ipſas quas ipſe per ſe ſuas eſſe cognouerit ſtatuet in dextris, reliquas verò omnes inter hœdos in ſiniſtris reprobando in iudicio, deputabit. Et ideò in hoc nouiſſimo examine, & in hac vltima omnium parabolarum, non aliam, quàm E ſeipſum introducit perſonam, vt monſtraret ſeipſum qui pro omnibus iudicandus erat, quàm potens, quàm diſcretus ipſe per ſe rurſus iudicaturus adueniet. Vnde & hanc parabolam vltimam propoſuit, vt continua eſſet paſſioni eius; vt omnes ſimul hæc duo intenderent iudicia. Quàm iuſtè & quàm debitè ipſe potens adueniet filius hominis ad iudicium, qui tàm humilis támque deſpectus iudicatus eſt iniuſtè pro omnibus. Et quia pro omnibus indebitam mortem pertulit,

potenter inſinuat, quia voluit. Et oſtendit ſe regem eſſe & iudicem omnium ſæculorum, antequam congregabuntur omnes Gentes, vt iudicentur de vniuerſis pro quibus tanta ipſe ſuſtinuit. Sed quærendū vtrum omnes Gentes, quæ fuerunt in omnibus ſæculi generationibus; aut illæ tantū, quæ in conſummatione ſæculi fuerint adhuc in carne; aut illæ tantùm, quæ crediderūt Euangelio Chriſti, & ex ipſis omnibus ſegregabuntur oues ab hœdis. Quia ſicut canitur in Pſalmo, *Impij non reſurgent in iudicio*; (Pſal. 1. 5.) ſed & de ipſis qui fidem Chriſti receperūt? Quantum ad ſimplicē textū pertinet narrationis, ambiguum videtur verū de omnibus, an nō de omnibus dicat; præſertim cùm in his qui à dextris erunt, nulla alia cauſa laudatur, neque ob aliud in præparatum olim regnū introducuntur, niſi propter ſolā humanitatis gratiam, & eleemoſynarum largitatem. Neque in his qui à ſiniſtris erunt alia damnatur cauſa, & deputantur in ignem, niſi propter inhumanitatem, & quia membra Chriſti non ſuis refouerunt beneficiis. Quid ergo, ſi qui humani fuerunt, & largi in ſuis habitis rebus? Nunquid ſi circa reliquas virtutes, negligentes fuerunt, aut fortè crimina commiſerunt, hæc talia mox conſequentur promiſſa? Aut illi fortè qui non fuerunt huiuſmodi officiis deditì, ſi alias & maiores impleuerint virtutes, nunquid continuò maledicti erunt? & omninò in ignem ſunt condemnandi æternum cum diabolo? Quantum ergo exſpectat ad ſanam intelligentiam & doctrinam veritatis, cum prudenti conſideratione hic locus pertractandus eſt, vt catholicis reſpondeat documentis. Quia nec aliter accipi poteſt, quàm Veritas Chriſtus prædixit, nec ipſe autem prædicare vel docere, quàm vt conueniat Scripturarum ſanctarum in omnibus ad integrum inſtitutis. Et ideò humanitas eorum non ideò laudatur tantùm, quia larga fuit, ſed quia pro Chriſto fuit, atque vt ipſe ait, talis tantaque fuit ex fide & charitate Chriſti, vt non alio aliquo quàm ipſi Chriſto videatur exhibita, quia pro eius amore fuit. Alioquin iuxta Apoſtolum ſi diſtribuatur in cibos pauperum omnis facultas rerum, & tradatur corpus ita vt ardeas, charitatem autem non habueris, nihil tibi prodeſt. (1. Cor. 13. 3.) Quapropter iſta humanitas & benignitas tātæ deuotionis, quæ ſic remuneratur, charitatis fuit adimpletio; charitas autem Spiritus ſancti eſt infuſio. Idcircò iſti etſi omnia ſua in ſæ-

Cap. XXV.

culo non reliquerunt propter charitatem ſemetipſos, & ſua Domino deuotè obtulerunt. Vnde tantùm non remuneratur cenſus dati, quantum fructus. Fructus autem dati iuxta Apoſtolum, charitas eſt, Iac.5.20. & *charitas operit multitudinem peccatorum*. Ergo vbi charitas Dei, diffuſa per Spiritum ſanctum, liberaliter operatur, virtutum integritas ſeruatur. Porrò de ſede gloriæ Chriſti, quando ſederit in ſede maieſtatis ſuæ; quamuis ipſe filius hominis ſedere dicatur, non corporale aliquod ſubſelliũ B ibi erit, quoniam & throni poſiti in eo iudicio leguntur, & libri aperti à Daniele cernuntur. In quibus nimirum libris, omnia geſta mortalium conſcripta tenentur, & eorum omnium nomina qui in Baptiſmo ad militiam Chriſti dederunt, ea recitantur, & qualiter in agone decertarunt, acſi in annalibus ſummi Regis, vniuerſa tenentur. Vnde & in Apocalypſi legimus, quod in throno viſus eſt ſedere ſedens, Apoc.4.4. *& in circuitu ſedis, ſedilia viginti quatuor* poſita, vbi cum Senatoribus ſuis Rex ad iudiciũ C veniens ſedebit. Idcirco qui vult omnia hæc diligẽter intelligere, neceſſe eſt (quia ſpiritalia ſunt) vt Spiritus ſancti gratia repleatur; quia nemo ſpiritualia, niſi in ſpiritu capit. Legimus namque thronos & dominationes Angelorum, eſſe agmina. Legimus & Eccleſiam Chriſti, ſedem maieſtatis eius vocari. Propterea aut ipſi Angeli ſedes hoc loco dicuntur, quibus præſidere filium hominis, nemo fidelium ambigit: aut certè perfectiores Sancti, de quibus Pſal.121.5. in Pſalmo canitur, *Quia illic ſederunt* D *ſedes in iudicio, ſedes ſuper domum Dauid.* Ergo Ioan.1.14. Rex ſæculorum, Deus *Verbum*, quod *caro factum eſt*, filius hominis, ſedebit ſuper huiuſmodi ſedem gloriæ, cum vniuerſis Sanctis ſuis, quibus promiſit dicens, Luc.22.30. *Quod vos qui reliquiſtis omnia, & ſequuti eſtis me, ſedebitis ſuper thronos duodecim iudicantes duodecim Tribus Iſraël.*

Et tunc congregabuntur ante eum omnes Gẽtes.] Dixeram iam ſupra de aduentu Chriſti ad terras, quaſi in loco quo iudicatus eſt ſecundum carnem, quod ibi deſcenſuris ſit ad iudicium, non adeo ignorans vl- E lum locum eſſe, qui ſub vno aſpectu hominis capiat, non dico omnium Angelorum agmina, qui cum eo venturi ſunt ad iudicium, verùm nec omnes Gentes ante ſedem Maieſtatis eius congregandas. Et tamen verè dictum eſt, quia congregabuntur ante eum, cùm ſederit filius hominis in ſede Maieſtatis ſuæ, omnes Gentes. Nec dubium quod idem ipſe filius A hominis in loco erit. Et ſi in loco erit vno, quomodo ante eum cõgregabuntur quos locus non capiet vnus? Nam & ipſæ Gentes quæcunque congregabuntur, verè locales erunt, & ante faciem filij hominis, vtique, vt Euangelium dicit, congregabuntur. Congregabuntur autem per reſurrectionem carnis à quatuor ventis cœli, exoccupati omnes ab omni officio mũdi, & ab omni actione carnis. Et ideo verè congregati dicuntur, quia iam vltra non per diuerſa diſtenti erunt, neque quaſi libero arbitrio vagi, ſed omnes ſub vno iudice præſentes erunt. Hæc idcirco dico fratres, propter eos qui mouentur in talibus. Ne fortè ex toto ſi tacuero, difficultas loquendi difficiliores de tali tantoque examine generet quæſtiones. Quapropter primum obſecro ſic cogitetur filius hominis ad iudicium venturus, vt intelligatur & credatur Deus, neque triplicetur aut duplicetur in duos, ſed ſentiamus omnes, quia Deus & homo vnus eſt Chriſtus. Ac per hoc vbicumque fuerit Deus homo, quia vbique eſt, totus vbique putetur eſſe Chriſtus, quo poſſint ante filium hominis congregari omnes Gentes, qui deſcendit de cœlo; quia filius hominis cùm hæc loqueretur; iuxta ipſius vocem, iam erat in cœlis. Idcirco quia ſic indiuiſa eſt perſona Chriſti, nec abſurdum eſt credere, quod coram ipſo congregandæ ſint omnes Gentes. Quia nuſquam abeſt, neque eſt vbi non ſit Chriſtus, & ideo omnes ante eum erunt. Non igitur eſt ſoluẽdus ipſe. Quia qui ſoluit Ieſum, hic autem Antichriſtus eſt. Tum in aduentu eius tanta manifeſtatio ſecundum hominem erit, vt non ſolùm nullus iuſtorum, verùm etiam nec aliquis peccatorũ ignoret Chriſtum ad iudicium veniſſe; Quando exiet ſicut fulgur ab Oriente, & parebit vſque in Occidentem. Quando cognoſcent omnes peccatores terræ ſua delicta, & iuſti manifeſtè videbunt ſemina virtutum ſuarum, ad qualem eos perduxerunt finem. Et hoc eſt quod dicit fortè, *Congregabuntur ante eum omnes Gentes.* Si enim modo quando nec omnes cognoſcunt Chriſtũ ſecundum quod eſt, nec ipſi electi, palam, niſi quia tantùm in fide cognoſcũt eum; & tamen intrant ad eum & ante conſpectum eius, quando cognitionem eius habent, & illũminantur ſaltem per fidem. Sicut canimus in Pſalmo, *Intrate in conſpectu eius in exultatione*; quantò magis rectè dicuntur omnes Gentes Pſal.99.2. ante eum congregandæ & conſtituendæ, quando

Cap. XXV. quando palam omnibus erit, tam bonis quàm malis, tam fidelibus quàm infidelibus. Factus erit ante oculos mētis eorum, iam non fidei, aut diligentiæ alicuius inquiſitione repertus, ſed in carnis ſuæ oſtēſione tam manifeſtè prolatus, vt nemo ignoret quod ipſe ſit Chriſtus, & nemo dubitet quod ipſe ſit Deus. Ac per hoc fortè, iuxta hunc modum, non in aliquo quidem loco apparebit filius Dei & hominis, cùm venerit in gloria ſua, & in aliquo non apparebit, ſed ſicut ipſe de fulgore apparitionis ſuæ monſtrare dignatus eſt, viſibilis erit. Propter quod vbique omnibus manifeſtus, & ipſe in conſpectu omnium erit, & omnes vbique ante ipſum erunt, & in conſpectu eius ſinguli manifeſti erunt. Verūtamen apparitio eius corporaliter quolibet modo nota erit & manifeſta; vel ſecundum quod in monte reſplenduit, vel iuxta quod poſt reſurrectionem viſibilis fuit, & videbunt mali quem pupugerunt, & plangent ſuper ſe omnes tribus terræ. Tunc è contrariò iuſti gaudebunt de tanto ſplendore piiſſimi iudicis interdum, & de tanta gloria Maieſtatis eius, quia illa viſio necdum in forma Dei erit, neque regni perceptio. Sed quia in tanti iudicis examine nemo gloriabitur ſe caſtum cor habere, in ipſa apparitionis ſuæ gloria, illuſtrabit corda eorum, qui ſibi miniſtrauerūt, vt intelligāt ſinguli opera ſua bona, vt habeant ſua quæ geſſerunt etiam & mali in cōſciētia ſua, & hoc ſit ſegregare bonos à malis, librosque apertos eſſe, quando ſingulorum conſciētiæ nudæ erunt & manifeſtæ. Hinc quoque ipſe per Prophetam ait, *Ecce venio, cogitationes eorum vt congregē*. Et Paulus Apoſtolus, cogitationes accuſantium dicit, aut excuſantiū, adeſſe ſingulorū, in die cùm iudicauerit Deus occulta hominū. Quia profectò boni Paſtoris eſt ſuarum ouium cognitionem habere, vt eruat eas de medio malorum, iuxta quod Ezechiel ait, hæc dicit Dominus Deus; *Ecce ego ipſe requiram oues meas, & viſitabo illas ſicut viſitat paſtor gregem ſuum, in die quando fuerit in medio ouium ſuarum diſſipatarum, ſic viſitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis in quibus diſperſæ fuerant, in die nubis & caliginis*, hoc eſt, in præſentiarum, quando vix vlla diſcretio eſt inter bonos & malos, donec ipſe paſtor veniat, quando ſeſſurus eſt in ſede Maieſtatis ſuæ, & tunc implebitur quod nunc per Prophetam dicitur, & ſegregabit eas de populis & nationibus, & congregabit eas, vel collocabit in dextris ſuis. Et ideò ſanctus Euangeliſta hanc vltimam omnium parabolarū, non in alterius perſonam poſuit (vt ſupra vbi ait, quod *Exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum*) ſed ſolius in eius perſona qui ait, *Ego ſum paſtor bonus, qui cognoſco meas, & cognoſcunt me meæ*. Angeli ſiquidem colligent malos de medio iuſtorum; ipſe verò per ſe Chriſtus, quia bonus paſtor eſt, requirit & viſitat oues ſuas, quoniam nullius alterius eſt diſcutere conſcientias ſingulorum. *Et ſtatuet quidem oues à dextris, hædos autē à ſiniſtris*. Prouidè ſatis poſt biduū Paſcha facturus, deinde tradendus cruci, & illudendus ab hominibus, aceto quoque & felle potādus, rectè præmittit gloriam triumphantis, & iudicium æternæ remunerationis, vt ſecutura ſcandala pollicitationis præmio compenſaret, & releuaret animos diſcipulorum à mœrore tantæ tentationis. Quod autem dicitur oues ſtatuere in dextris, hœdos verò in ſiniſtris iuxta illud intellige, *Cor ſapientis in dextera eius, & cor ſtulti in ſiniſtra illius*, cùm nemo qui alibi habeat cor, quàm in parte qua naturaliter omnibꝰ collocatū eſt. Sed quia ſapientes fuerunt oues Chriſti, elegerunt cor ponere in dextris; quia vias quæ à dextris ſunt nouit Dominus. Stultæ autē ſeu fatuæ, ſiniſtras tenuerunt, in quibus poſuerunt cor. Et ideò meritò ſinguli greges ad has deputantur partes, quas in ſuis elegerunt tenere operibus. Hinc ergo eſt quod monet Dominus in hoc eodē Euāgelio, *Neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua*. Et notandum quod oues ſtatuet in dexteris ſuis, hœdos autē tātùm in ſiniſtris. Non in ſiniſtris ſuis, quia ſiniſtrorum viæ & opera non ſunt eius, qui nihil habet ſiniſtrū. Et ideò pluraliter dicit in dextris vel ſiniſtris, quia multæ ſunt actiones vtrarūque partium. Quapropter non quaſi ad locum, oculum debemus intendere, ſed ad merita & differētias ſingularum partiū. Alias autem iuxta humanitatis dexteram vel ſiniſtram, non ſpacium eſt quod capere poſſit ſingulas ouium vel hœdorum partes. Et ideò altius hęc omnia conſideranda ſunt iuxta mentis intuitum. Oues itaq; electi, propter innocentiā vocātūr. Vnde datur intelligi, non ſicut quidam volūt, propter ſolā humanitatē, iuſtos remunerat, verùm etiam & propter immaculatam vitam, vt oues iure dicātur. Quia hæc eſt vitæ humanę perfectio, vt Propheta docet, declinare à malo & facere bonū. Quorū opera, quia bona fecerūt, & non cuicūq;, ſed quia Chriſto miniſtrauerūt, iure laudātur, & quia innocēter vixerūt, nec immeritò oues dicūtūr. Porrò reprobi nō

Margin notes: Ezech. 34. 12. — Ioan. 10. 14 — Eccl. 10. 2.

Cap. XXV.

oues, non capræ quæ offeruntur in ſacrificiis & fœtos nutriunt, quæ tonſæ aſcenderunt de lauacro; inter quas nulla ſterilis inuenitur, ſed hœdi ſunt appellati, quod animal valdè laſciuum eſt & petulcum ſemper ruens ad coitum. Et ideò reprobi, quia ſemper luxum & voluptatem carnis ſunt ſectati, non immeritò vocantur hœdi, quorum ſterilitas boni operis condemnatur. Et quia luxurioſè ſæculi oblectamenta ſunt ſecuti, neque ſuis ſe redimere voluerunt bonis iuſtiſque operibus, iuſto Dei iudicio ex vtroque condemnantur. Vnde ſequitur,

Tvnc *dicet Rex his qui à dextris ſuis erunt, venite benedicti patris mei, poſſidete vobis paratum regnum à conſtitutione mundi.*] Miro igitur modo forma regnantis introducitur, vt nemo diſcipulorum de ignominia crucis erubeſcat. Et vocat eos benedictos patris ſui, ob eminentiam diuinæ benedictionis qua condonatur eis immenſa gloria, qui benedicti dicuntur, *à* Pſal. 113. 15 *Domino qui fecit cœlum & terram*, qua nulla C maior eſt benedictio, quàm ea, qua per filium benedicuntur à patre. Quam regulam fidei Apoſtolus Paulus ſecutus, aiebat, *Benedictus Deus & pater Domini no-* Epheſ. 1. 3. *ſtri Ieſu Chriſti qui benedixit nos omni benedictione ſpiritali in Chriſto Ieſu in cœleſtibus.* Vnde quia pater benedicit electos ſuos non qualicunque benedictione, ſed omni benedictione ſpiritali in Chriſto, iure ipſe benedictos patris ſui eos vocat, quos elegit ipſe & ad regnũ inuitat percipiendum. Vocat autem eos qui per fidem & charita- D tem eum ſunt ſequuti, vt tranſeant ad ſpeciem æternæ viſionis, vt quia cum Deo vixerunt in ſæculo, proximiores & cohæredes fiant in regno, per contemplationem totius Trinitatis. Caue quæſo, lector, ſemper hæreticorum inſidias, qui dicunt quod benedictos Dei patris ideò hoc loco eos vocarit, ad diſtinctionem eorum qui benedicti quidem ſunt, ſed longè inferius, per Chriſtum; quaſi remaneant vlli extra hanc benedictionem, qui benedicti dicantur, (quod omninò catho- E lica fides non recipit) ſicut nec vllus extra illam maledictionẽ, quam reprobi ſunt audituri. Ac propterea non niſi duę partes erunt, duæque ciuitates, quæ ab initio ſæculi colligũtur. Quarũ vna, non niſi filios benedictionis receptura eſt, altera verò maledictionis. *Percipite*, inquit, *regnum quod vobis paratum eſt à cõſtitutione mundi.* Porrò, quod in latino à conſtitutione mundi, in

A Græco habet, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, id eſt, à depoſitione mũdi. Non enim hoc verbũ cõſtitutionem ſonat, ſed ſignificantius id quod deorſum iacitur in fundamentis ſignificatur, & in inferiorem locum mittitur de ſublimi, ſeu cùm aliqua res exordiũ ſumit. Vnde & qui domorum prima iaciũt fundamenta dicuntur καταβεβληκέναι, id eſt, deorſum initia ieciſſe dicũtur, quia, ſicut quidam ait Græcorũ ſermo latior eſt, & lingua fœlicior. Vnde hoc verbum, κα- B ταβολὴ rectè initium fundamenti ſonare videtur; & nec in Angelorum, neque Archangelorum creatione, ſeu cæterorum ſpiritualium, inuenies hoc verbum, niſi de mundi initio, vel conſtitutione rerum corporalium. Porrò à conſtitutione mundi, ſeu ab origine paratum regnum ſanctorũ prædicatur; nec mirum, cùm & ipſi ſancti ante mundi conſtitutionem præſciti à Domino & prædeſtinati ab Apoſtolo dicuntur, in quo regno iã paratę manſiones multæ ſunt. Paratum ſiquidem regnum ab ori- C gine mundi paratas in ſe iam habet mãſioſiones, quas Dominus Ieſus cùm aſcendit ad cœlos iuit parare, & non aliter quàm paratæ erant. Quia non niſi per fidem ad eas venitur. Ideò ſic parandæ ſunt in fide prædeſtinatorũ, vt ſunt iam in illo regno cœlorum. *Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare.* Magna igitur vnitas in hoc loco commendatur Chriſti & Eccleſiæ, magnũque ſacramẽtum, de quo dicit Apoſtolus, quia *erunt duo in carne vna*, id eſt, Chriſtus & Ecclesia, ita vt ipſe ſit caput, & omnes e- D lecti in corpore vno vnius capitis membra. Ac per hoc vbi tam magnum commendatur ſacramentum, euigilare debet animus, vt ſic viuat in vno corpore Chriſti, quatenus ſe ſentiat eſſe membrum Chriſti. Et ſicut ædificauit ſingula membra corpus: ita coædificetur vnuſquiſque ſuo in loco honeſtè, quomodo ſuo cõgruat capiti, & vt viuat in corpore Chriſti, regatur ſpiritu Dei. Quia quicunque ſpiritu Dei agũtur, hi tantùm ſunt filij Dei, fratres Chriſti, & viuunt in corpore Chriſti. E In quibus tanta vnitas, vt dixi, hoc loco cõmendatur à Domino, vt quidquid vni eorũm feceris, miro modo, totũ ſibi feciſſe teſtetur. Super exaltantẽ munus operis in ſe, quod feceris, vt factum illud glorioſius cõmendet. Vnde ait, *Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare. Sitiui, & dediſtis mihi potũ*, ſeu cætera, quæ omnia humanitatis vidẽtur eſſe officia. Sed, vt dixi, nõ ſic accipere oportet, quaſi prætermiſſis cæteris virtuti-

Cap. XXV. Luc. 11. 50. Matt. c. 16. 8

Cap. XXV.
bus, & admiſſis criminibus, vnius iuſtitiæ
ſpecies in eis remuneratur, ſicut nonnulli
æſtimant. Abſurdum eſt enim nihil aliud
intelligere virtutis illis fuiſſe ad præmiũ,
qui ita remunerantur, niſi tantùm com-
municationem humanitatis. Sed quia, vt
dixi, eorum perſona introducitur, qui re-
bus habitis, nec ex toto quæ mundi ſunt
reliquerunt, rectum fuit vt in his amplius
laudarentur officioſiſſimè Domino deſe-
ruiſſe, in quibus adhuc quaſi in ſæculo ob-
noxij tenebantur. Quod & Apoſtolus in
epiſtola ſua commendat ad Corinthios
his qui ſuis vtebantur rebus, *Veſtra*, in-
2. Cor. 8. 14. 15. quit, *abundantia illorum inopiam ſuppleat*, id
eſt, eorum qui pro Chriſto ſua reliquerãt,
vt & illorum abundantia veſtræ inopiæ
ſit ſupplementum, vt fiat & æqualitas, ſi-
cut ſcriptum eſt, *Qui multum non abunda-
uit, & qui modicum non minorauit.* Non e-
nim hoc dicit, niſi fidelibus & deuotis,
quos in multis laudat locupletes eſſe vir-
tutibus. Propterea ſtudendum in omni-
bus vt & iſta habentes ſtudeant, & cæte-
ra virtutum fundamenta non omittant,
ſine quibus nihil aut parum proficiũt iſta.
Vnde ſciendum, quod ſicut ad conſequẽ-
dam hæreditatem æternam ſola non ſuffi-
ciunt iſta: ita non eſt poſſibile omnia illa
implere, ſicut quidam malè præſumunt,
vt non contingat nos agere aliquid con-
tra Dei mandatum; quia *in multis offen-*
Iacob. 3. 2. *dimus omnes.* Vnde & iſta quæ numeran-
tur, ſic agenda ſunt, vt & cætera etiam
corporalia, quibuſcunque beneficia non
negligantur, id eſt, inſuper & ſpiritalia,
modis omnibus quibus poſſumus & quã-
tum poſſumus non omittamus; quia ſiue
hoc, ſiue illo modo, quiſque impleat bo-
num, vt aut corpus carnalibus, aut anima
reficiatur ſpiritualibus cibis, Deum vti-
que paſcit, & reficit in mẽbris ſuis. Quia
ſicut Chriſti cibus eſt, vt faciat volunta-
tem patris, ita & eius cibus & potus eſt, vt
ſe in voluntate Dei ad inuicem foueant,
& enutriãt pro eius amore membra Chri-
ſti, idcirco in his negotiis ſibi ad inuicem
neceſſe eſt ſeruiant membra Chriſti, vt &
eorum abundantia qui habent quæ mun-
di ſunt, Sanctorum inopiam ſuppleat, vt
eorum diuitiæ, qui ſpiritalem Verbi ſub-
ſtantiam habent, & meritorum iſtorum
ſit ſupplementum. Vnde pro certo, quiſ-
que neceſſe eſt credat, quoniam *quæcunque
ſeminauerit homo, hæc & metet.* Quibus enu-
meratis,

Galat. 6. 7. TVNC *reſpondebunt iuſti, Domine quan-
do te vidimus eſurientem & pauimus ſitien-*

Cap. XXVI.
A *tem, & dedimus tibi potum. Quando autem
te vidimus hoſpitem, & collegimus te,*] ſeu
cætera. Quod ſi vlla ratiocinatio in eo-
dem iudicio voce intelligenda eſſet; non
vtique iuſti eorum obliuiſci poterant for-
tè in præſentiarum quæ legerant, ſeu quæ
pro eius amore in electis Dei geſſerant.
Sicut hodie nemo eſt qui ignoret Deo ſe
præſtare quidquid in pauperibus Chriſti
tribuit. Sed iſte effectus vocis, aut nimiæ
humilitatis eſt cauſa, aut magnæ admi-
B rationis eſt ſtupor, cur quem in tanta
maieſtatis gloria conſpiciunt & clarita-
tem, ſi eũm aliquando eſurientem vel ſi-
tientem videre potuiſſent; aut etiam, vt
ita dicam, pro eodem nimio ſtupore &
admiratione incredulitatis, quod hunc
vnquam ægrotum viderint, aut huic tali
tantóque in carcere poſito vel infirmo,
dignè miniſtrare potuerint, aut ad eum
venire. Vnde, vt dixi, ſi cauſa humilitatis
indignos ſe proclamant, magis affectu
mentis, quàm clamore vocis. Ipſe autem,
ac ſi pius & clemens releuat eos, blandit
C palpans, adſpirat in eis, volens eis oſten-
dere compaſſionem ſuæ germanitatis, &
dicit, *Amen dico vobis quandiu feciſtis vni ex
minimis iſtis fratribus meis, mihi feciſtis.* In
ſuis profectò ſe pronunciat fuiſſe, imò
ſibi omnia magis, quàm illis miniſtraſſe,
& vt ita fatear, tanta cum eo in vnitate
fuiſſe, vt ſimul dicat in vno eodemque
facto ſibi & illis omnia feciſſe. Hinc
quoque euidenter ait, *Quamdiu feciſtis
D vni de his minimis iſtis, mihi feciſtis*; ſe ni-
mirum pauiſſe, ſeque potaſſe, & ſibi fe-
ciſſe & ad ſe veniſſe teſtatur. Veruntamen
men in ea forma qua propriè filius ho-
minis eſt, & ipſa vna eademque perſo-
na, æquè filius Dei & filius hominis.
Non quia ſingulariter veritas eſt, men-
tiri non poteſt. Et ideò credendum, quod
hæc omnia in membris ſuis, ac ſi in ſe,
ipſe ſuſcipiat, quod in multis locis Scri-
pturarum apertiſſimè monſtratur, ſicut
eſt illud. *Qui vos audit, me audit; & qui* Luc. 10. 16.
vos recipit, me vtique *recipit.* Nec non &
E Saulo ait de cœlo, *Saule, Saule, cur me* Act. 9. 4.
perſequeris? Seu & alia quamplura. In qui-
bus omnibus cum dicit, mihi, aut me, ſe
proculdubio ſibique feciſſe, & ad ſe ve-
niſſe, pro membris ſuis, intelligi vult.
Veruntamen conſiderandum eſt, quia
cùm his loquitur, qui in dextris aut ſi-
niſtris erunt, qui ſunt de quibus loquitur,
minimis, quibus iſti bona fecerunt qui in
dextris erunt, vel illi non fecerunt, qui à
ſiniſtris, & ideò Chriſto filio hominis non

Cap. XXV.

fecerunt. Quinam ſint qui & minimi dicantur; & tamen quia fratres ſunt, magni erunt, & pro Chriſto accipi poſſunt, omninò non ab re quæritur. Profectò cùm in eodem iudicio nulli alij erunt quàm qui in dextris aut ſiniſtris erunt, & illi fecerunt quæ facta laudantur, vel quæ non facta condemnantur. Et tamen demonſtratiuè dicit, quamdiu feciſtis, vel non feciſtis vni de his minimis fratribus meis. Vnde patet ſenſus, quia præſentes erunt, & hi de quibus loquitur, & ad quos quaſi digitum demonſtratiuè porrigere videtur. Idcirco & ipſi in eodem iudicio erunt cum Domino. Ergo non vt iudicentur, vt reor, ſed vt iudicent, qui ſua omnia etiam & ſemetipſos, pro Chriſto reliquerunt. Hi namque pro Chriſto, in mũdo iudicati ſunt, & ideò ipſi, ſicut repromiſſum eſt in hoc ipſo Euangelio, de aliis iudicabunt. Ipſi *in fame & ſiti*, fuerunt, ſicut Paulus enumerat, *In frigore & nuditate*, quos iſti pauerunt de ſuis iuſtis laboribus, & nudos cooperuerunt. Ad quos pro Chriſti nomine, in carceribus poſitos, venerunt & miniſtrauerũt, nec non & in infirmitate, eos fouerũt. Quapropter non mihi videtur generaliter dictum de omnibus pauperibus, ſed de his quos pauperes Chriſti Apoſtolus nominat, qui & beati dicuntur, quia pauperes ſunt, ad quos iam ſupra extendens manum, dicebat, *Hi ſunt fratres mei, & mater mea, qui faciunt voluntatem patris mei.* Ergo voluntas patris cibus Chriſti eſt, & potus. Alioquin libera nobis eſſet intelligentia, quod in omni paupere Chriſtus paſceretur eſuriens, & ſitiens potaretur, hoſpes quoque induceretur in tectum, nudus veſtiretur, ſed & infirmus viſitaretur, clauſus in carcere haberet ſolatium conſolantium ſe, niſi tam euidens eorum eſſet demonſtratio, de quibus dicat, vt alicubi nos reſpicere non ſinat, niſi ad eos quos quaſi proximiores digito demonſtrat, quos fratres ſuos, licet minimos, vocat; nõ ad comparationem eorum quos pro ipſis remunerat, vt minimi eorum dicantur, ſed ad comparationem ſui. Vel etiam ideò minimi, quia tales mitiſſimi & humiles erunt. quorum numerus, quia eximij erunt, ideò fortè in comparatione omnium, & ipſe minimus erit. Vnde & ipſe alubi, *Confitebor tibi Domine pater, qui abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis.* Nec tamen iſta ideò replicamus, vt negemus quodcunque boni, vel cuicunque in nomine iuſti, quiſque fecerit, quod mercedem iuſti non debeat perdere. Sed propterea, vt domeſtici magis ſemper in fide eligantur, & qui laborant in verbo Dei & diſciplinam Chriſti exhibent in ſe, amplius honorentur omni obſequio humanitatis. Quia pro talibus maior merces acquiritur, & religio Chriſti veneratur.

2. Cor. 11. 17. — Marc. 3. 33. 34. — Luc. 10. 21.

Tunc *dicet & his qui à ſiniſtris erunt, diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & Angelis eius,*] ſeu cætera quæ ſequuntur. Nequaquam igitur inuenies dixiſſe, à ſiniſtris eius, aut à ſiniſtris ſuis ſteriſſe hædos, ſed ſolummodo in ſiniſtris. Primùm in Deo, vt dixi, quia nihil ſiniſtrum eſt. Deinde quia nec Dei eſt quod à ſiniſtris ſunt, ſed ipſorum qui ſe in ſiniſtris malitiæ ſuæ collocauerunt, nolentes dexterorum ſequi veſtigia. Quod autem primùm eos qui à dextris ſunt, remunerat, benignitas eſt Saluatoris Dei, quia ſemper mauult beneficia gratis præſtare, quàm vindictam peccatorum, etiam debitam, rependere. Imitator ergo eſt patris; nam pater eos quos in dextris conſtituit benedicere mauult, quàm malè dicere quos à ſiniſtris iniquitas ipſorum ſtare fecit. Propterea non ait, diſcedite à me maledicti patris mei, quoniam benedictionis eſt potius largitor pater, maledictionis autem vnuſquiſque ſibi eſt auctor, cùm maledictionibus digna operatur. Et notandum quod ait, *diſcedite à me.* A ſe quidem iubet diſcedere, cui (quia *mediator Dei & hominum* eſt) videbantur per ſacramenta nouæ natiuitatis cõiuncti. Sed quia ipſi receſſerant prius ne ei inhærerent fide & operibus, decernit iuſto ſuo iudicio eos ire in ignem æternum. Quia prius ipſi in eum deciderant ignem, cùm in ſæculo ſine pœnitentia, ſæculum magis amauerint quàm Deum. Nec enim ſola inhumanitas in eis damnata creditur, ſicut nec ſola largitas in his qui à dextris erunt remunerata. Sed quia mundi rebus malè abuſi ſunt in ſuperbia, ſemetipſos tradiderunt concupiſcentiis ſuis, ſuiſque inſeruierunt luxuriis & voluptatibus, nec voluerunt Deo præſtare quibus ſe redimerent; & ideò valdè rationabiliter, acſi in radice tota damnatur iniquitas, cùm ſola culpatur inhumanitas, & rerum benignitas fratribus denegata condemnatur. Ignem autem æternum quem dicit, nulli dubium quod alterius generis eſt ignis, quàm iſte quẽ nunc temporis habemus in vſu. Quia nullus ignis præſẽtis ſęculi ęternus. neſcio enim vtrũ Sol, quia ignis eſſe dicitur, æternus debeat vocari necne, quia mutabilis eſt, etſi in melius commutabitur. Il-

1. Tim. 2. 5.

Cap. XXV.

le autem ignis de quo hic dicitur, vtique æternus eſſe firmatur; quia veritas eſt qui eum diabolo paratum eſſe repromittit. Et ideo non aliter credere oportet, niniſi vt ipſa Veritas ait. Quamuis quidam noui aſſertores falſitatis, vt decipiant malè incautos, velint aſtruere nulla alia eſſe genera pœnarum, neque loca tormentorum quàm proprias conſcientias hominum, cùm Deus veritas iam eum & paratum dicat, & æternum eſſe teſtetur. De quo igne profectò Iſaias dicit, quod

Iſa. 66. 24 *vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur.* Qui denique ignis forſitan talis tantæque ſubſtantiæ eſt, vt etiam incorporalia & inuiſibilia comburat. Vnde & multorum opinio eſt, quod ipſe etiam inuiſibilis ſit conſtitutus. Quoniam

2. Cor. 4. 18. iuxta quod ait Apoſtolus, *Temporalia ſunt quæ videntur, & quæ non videntur, æterna.* Sed fortè de his qui inpræſentiarum ſunt dicit. Alioquin ſi ſola quæ non videntur æterna ſunt, vt quæ videntur temporalia, inuiſibilis eſt ille ignis, ne temporalis credatur, qui æternus dicitur. Si autem diabolus & ipſe etiam æternus eſt, verè & ipſe ignis qui ei paratus eſt, æternus rectè credendus eſt, quia nulli alteri quàm diabolo paratus dicitur. Fortè iſte ignis quando paratus eſt diabolo à iuſto iudice, ipſe homo necdum erat. Et ideò illi paratur qui corruerat antequam homo eſſet. Et ipſe cui paratur, licet ſpiritale, tamen corpus habere non negatur. Quod ſi diabolus, quamuis ſpiritale corpus habere creditur, quid mirum, ſi & ipſe ignis qui ei paratus eſt, ſpiritalis atque corporeus eſſe credatur? Vnde & ipſa corpora humana in reſurrectione, quia ſpiritalia erunt non ab re creditur eo igni poſſe cremari vtrumque, corpus ſcilicet & animam in gehenna. Gehenna quippè, duplex pœna dicitur. Fortè quia corpus & anima eo cremantur incendio; vt quia dupliciter homo deliquit, dupliciter puniatur. Nec igitur mireris, ſi dicatur ignis ille viſibilis aut inuiſibilis, quia non ſecundum hanc viſionem noſtram, qua nunc videmus, illa viſibilitas erit, ſicut nec corporea ſpiritalia talia, qualia nunc ſunt erunt. Et ipſe ignis à ſapiente iudice Deo, nec mirum ſi talis eſt præuiſus & præparatus, qui & Angelicam illam ſpiritalem queat torquere naturam, & humanam iam ſpiritalem reſuſcitatam concremare. Nam regnum non aliis præparatũ dicitur à conſtitutione mundi, quàm iuſtis & ſanctis; & ideò quibus paratum eſt, datur eis, vt ſint

A cum ſuo Rege Chriſto. Ignis verò æternus, non illis quibus dicitur, *Diſcedite à me maledicti*, paratus eſt, ſicut regnum iuſtis, ſed diabolo & Angelis eius. Quia quantum ad Deum exſpectat, homines non ad perditionem creauit, ſed ad vitam & gaudium, vt reſtauretur numerus eorum, qui in diabolo & Angelis eius malè deperierat. Ipſi verò peccantes iunxerunt ſe, inobediendo Angelo tenebrarum. B Vnde iuſtum fuit, vt ſicut illi qui ſaluantur ſanctis Angelis coæquantur in reſurrectione, & fiunt filij Dei: ſic qui perierunt diabolicis coæquantur Angelis, & fiunt conſortes eorum. Quibus dicitur, *Eſuriui & non dediſtis mihi manducare, ſitiui & non dediſtis mihi potum.* Mira Domini Ieſu Chriſti vnitas prædicatur cum ſuo corpore, vt intelligas caput ſuis compati, vel congratulari membris, ſicut anima in corpore humano compatitur ei, quamuis non eſuriat, quantum ad ſuam exſpectat C naturam, eſuriit tamen corporis cibum, in eo quod copulata eſt corpori ſuo, & paſcitur. Sic & Chriſtus eſurit, & patitur in corpore ſuo quæ eſt Eccleſia, paſcitur quoque & reficitur, cum ſit ipſe impaſſibilis & nullis egeat alimentis. Sed in vnoquoque Sanctorum alitur cibis, & reficitur potu, veſtitur nudus, & colligitur hoſpes, in carcere conſolatur & viſitatur infirmus, quæ nemo niſi verè fidelis intelligit, & Spiritu ſancto illuminatus. D Quod ſi Paulus verè cum infirmantibus infirmatur, & cum omnibus patitur fratribus, quantò magis caput totius Eccleſiæ Chriſtus, qui dicit vnicuique patienti, cum ipſo ſum in tribulatione? Quæſo prudens lector conſidera quàm diligenter iuſtis dinumerans bona ſua, immoratur in vnoquoque verbo, per ſingula laudans eos, & extollens benefacta eorum. Porro his qui à ſiniſtris erunt, vide quàm compendiosè præcidit ſingula, & colligit in breui neglecta, iuxta quoſdam codices, quæ ſupra latius reuoluit benefacta. E Quoniam miſericordiſſimi iudicis eſt talia locupletius prædicare & ampliare laudibus, malefacta verò eorum tranſitoriè ac breuiter, quaſi dolens memorari. Sed & iuſti ad fauorem iudicis ſui reſpondentes, immorantur in vnoquoque verbo, & ſua eo tenore, quo & iudex, dinumerant, ſed cum nimia, vt dixi, admirationis & humilitatis forma; quoniam proprium iuſtorum eſt benefacta ſua in facie relata, humiliter ſuſcipere, interdum etiam & denegare, cauſa humilitatis.

Cap. XXV.

Vnde quod replicant ſingula ſic eſt, tanquam dicerent; nec hoc nec bona quæ laudas dignè nos feciſſe cognoſcimus. At verò iniuſti, quaſi nimio pudore vel mœrore, pro tanto opprobrio perfuſi, curſim ac breuiter dicunt, *Domine quando te vidimus eſurientem aut ſitientem, aut nudum, aut infirmum, & in carcere, & non miniſtrauimus tibi?* Quæ fortè omnia quaſi terrore perculſi, ſic dicunt, negando, vt conſuetudo eſt delinquentium. Quaſi velint excuſare, quod nunquam eum viderint eſurientem vel ſitientem, ſeu cætera. Vnum itaque verbum miniſtrauimus tibi ad omnia referentes. Faciunt enim hoc quaſi extenuantes crimina ſua, ne grauiora viderentur ſigillatim, & diligenter enumerata; quod proprium ſemper malorum eſt, culpas ſuas excuſationis cauſa, vel nullas, aut leues oſtendere, vel etiam paucas. Quod & reſponſio Chriſti ad vtroſque facta videtur ſignificare, cùm dicit ad iuſtos, *Quod vni ex minimis iſtis fratribus meis feciſtis, mihi feciſtis.* Ad iniuſtos autem ſic, *Quando non feciſtis vni ex minimis, nec mihi feciſtis.* Nec itaque addidit fratribus meis, quemadmodum fecit cùm loqueretur ad iuſtos, volens iuſtorum benefacta, grandia & præcipua oſtendere, & reorum culpas in nullo exaggerare. Quoniam gratioſius videtur opus bonum, quod fit in ſanctioribus & præcipuis Chriſti diſcipulis, qui poſſunt dicere cum Paulo Apo-
1. Cor. 11. 1. ſtolo, *Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti,* quàm fit in minus ſanctis. Quoniam hîc præcipuè fratres dicuntur Chriſti, qui magis faciunt voluntatem patris. Veruntamen etſi ita loquar, in nullo excuſabiles erunt qui nec fratribus Chriſti bona fecerunt, & præcipuis in Eccleſia membris, nec minimis quibuſlibet, quæ dinumerata ſunt præſtiterunt. Minimos autem quoſlibet eorum ideò vocat, vel quia in mundo minimi ſunt æſtimati, vel quia apud ſemetipſos minimos iudicauerunt, eo quod deeſſent in oculis ſuis humiles, vt apud Deum inuenirentur magni ſi ſequerentur eum, qui dixit, *Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde.* Matth. 11. 29.

Et *ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam.*] Audiant qui volunt extenuare tormenta inferorum, & omnes quandoq; redire ad veniam. Nā & ignis æternus à Domino probatur, & in ſupplicium æternum iſti mittuntur. Quod ſi vita æterna ſanctorum & perpetua, nullaque deinceps ſancti paſſuri ruinas: ita fatendum quod & ſupplicia perditorum ho-

A minum, & Angelorum, æterna credenda ſunt. Tres ſiquidem narrationes iſtæ, ſeu parabolæ, quas Saluator ſimul iunxiſſe videtur, ad inuicem collatæ, vnam probantur habere intelligentiam, vnoque in ſingulis ſuis partibus clauduntur fine. Quarum partes geminæ ſunt, in bonos ſcilicet & malos. Nam quinque prudentes, quæ dicuntur virgines, ipſæ ſunt oues quæ ſtatuuntur in dextris; ipſi & duo boni ſerui ſua quæ acceperunt talenta, duplicantes ad lucrum; quorum vnus duo accipit, alter verò quinque. Porrò fatuæ quæ vocātur, ipſi ſunt hœdi qui à ſiniſtris ſequeſtrantur; ipſe & malus ille ſeruus, qui no-
B luit lucrum quærere de talento. Interea lucra talentorum, ipſa ſunt oleum, quod paratur & reconditur quotidiè in vaſis miſericordiæ; ipſa ſunt & ſtipendia bonorum operum, quibus paſcuntur qui eſuriunt, & potantur qui ſitiunt, & veſtiuntur nudi. Quando hæc omnia agantur tempus eſt præſentis vitæ; & quando hæc omnia adimpleta repræſentantur, tempus vltimæ reſurrectionis, quando & quinque prudentes virgines venient obuiam
C Chriſto, & duo iſti ſerui ſua ſecum deportant lucra, & tunc connumerabuntur eiſdem ipſis iam in dextris bona omnia quæ geſſerunt. A quo enim dinumerentur, manifeſtum eſt, ab ipſo vtique rege, qui & ſponſus Eccleſiæ eſt, & paterfamilias (quia de ſeruis agitur) vtique appellatur. Et ideò, vt dixi, totus hic ſermo mirabiliter editus de futuro, cum duobus comparandus eſt ſuperioribus, vt & intellectus vniuſcuiuſque eorum ex illis augeatur, & ornatior ſermo introducatur, ſi quomo-
D do aliquid de tanta Maieſtate dignè intelligatur. Quoniam ipſe eſt filius hominis, qui venit in ſede Maieſtatis ſuæ; ipſe Dominus ſeruorum illorum, qui venit rationem ponere, quando & Angelorum clamor media nocte factus dicitur. Et tunc ante ſedem Maieſtatis ſuæ more iudicis congregabuntur omnes Gentes; & quæ oleum ſecum detulerunt in vaſis ſuis, & qui talenta dupla fecerunt, & in dextris ipſi oues erunt. Quibus omnibus profectò ſupra dictum fuerat, *Vigilate quia ne-*
E *ſcitis diem neque horam.* Vnum eſt ergo quod dicit, *Congregabuntur*; & *acceſſit qui quinque talenta fecerat*; nec non & quod ait, *Tunc ſurrexerunt omnes.* Similiter & quod hîc ſeparātur oues ab hœdis, & illîc fatuæ eunt emere; necnon & quod ſeruus inutilis iudicatur. Quia donec ad iudicium cauſa veniat, omnes mixti ſunt. Sed cùm

Cap. XXV. dixerit qui à dextris erunt, venite, tunc & quæ paratæ erunt, quoniam ipſæ ſunt quibus iubet, intrabunt cum eo ad nuptias. Quid erit dicere & ſeruo bono, *Euge intra in gaudium Domini tui.* Porrò qui à ſiniſtris erunt, quod eſt dicere illis, *Quamdiu non feciſtis vni de his, nec mihi feciſtis, ite in ignem æternum*; hoc eſt improperare ſeruo inutili, & dicere, *Tollite talentum ab eo, & mitte eum in tenebras exteriores*; atque virginibus fatuis reſpondere dum pulſant quia clauſa eſt ianua, *neſcio vos.* B Quia vias quæ à dextris ſunt nouit Dominus, quæ autem à ſiniſtris ſunt peruerſæ erunt. Hæc idcirco patua intuli, vt ex paucis cognoſcat prudens lector cogitare quàm profunda ſunt eloquiorum Dei myſteria, & adumbrata dictorum ſacramenta. Quam varia & florida ſententiarum ænigmata; vt & exerceant animum lectoris, & faſtidium detergant exornatæ rerum cauſarum figuræ. Ipſaque veritas in eiſdem obtecta excitet auiditatem legentis, & auditorum intelligentiam, cùm C fuerit reſerata, vt ſemper in obſcuris veritas auidius requiratur.

Cap. XXVI. Et *factum eſt cùm conſummaſſet Ieſus ſermones hos omnes, dixit diſcipulis ſuis.*] Quinquies enim inuenies in hoc Euangelio hanc conſummationem verbi, & ſemper perfectionem inſinuat rerum. Quia nihil eſt quod Ieſus cœperit, niſi & conſummationem perfectionis habeat. Sed poteſt videri alicui contrarium, quod Matthæus & Marcus, poſteaquam dixerint Paſcha poſt biduum fieri, commemo- D rauerunt quod erat Ieſus in Bethania, vbi de vnguento illo pretioſo narratur. Et Ioannes, *ante ſex dies Paſcha*, dicit Ieſum veniſſe in Bethaniam, de eodem vnguento narraturus. Vnde quæritur, quomodo ſecundum hos duos poſt biduum Paſcha futurum erat? Cùm poſtea quàm id dixerunt inueniantur cum Ioanne in Bethania, illud quod ipſe de vnguento commemorat narrantes, quando ipſe Ioãnes poſt ſex dies futurum Paſcha prædicit. Sed qui de talibus mouentur, non intelligunt E quàm diſpenſatiuè inter ſe Euangeliſtæ hoc faciunt, vt & veritatem rei non taceant, & nonnulla quamſæpè, more gemmarum, vt pulchrius dicta reſplendeant, aliis in locis poſita exornent, prout conſequens ratio dictat, ſicut hoc loco Matthæum & Marcum feciſſe cernimus, qui illud quod factum iam erat de vnguento in Bethania, potius recapitulando poſuerunt; & ideò non poſt illud biduum, ſed

A ante factum eſt, cùm adhuc ſex dies eſſent vſque ad Paſcha. Idcirco nemo illorum cùm dixiſſet poſt biduum Paſcha futurum, continuò adiecit vt diceret, poſt hæc, *cùm eſſet in Bethania*, ſed conſultè ambo tantùm, cùm eſſet in Bethania. Quod vtique intelligitur factum, antequam illud de Paſcha diceretur, ſeu cætera quæ dicta dicuntur. Quia *ante ſex dies Paſchæ* venerat illuc Ieſus iuxta Ioannem, & ibi tunc factum eſt illud conuiuium, vbi de vnguento facta eſt mira commemoratio. Hæc ideò dixerim, vt ex hoc intelligat vnuſquiſque per ſingula concordiam Euangeliſtarum, & quæ quamplurimis locis cauſa breuitatis omiſi, diligenter colligere ac ſentire quæ ipſi non dicunt, ſtudeat. Quia nemo qui hæc omnia litteris comprehendere poſſit. Quoniam in his omiſſis, variatis, ac tranſpoſitis, nihil dictorum, vbi vel vbi, vacat à myſterio. Vnde & ſupra volens oſtendere Euangeliſta quod omnia in menſura & pondere, & numero, conſtituit Deus, præmiſit conſummationem perfectionis; & cœpit monſtrare quàm proxima erat hora, de qua Matri ſuæ alibi dixerat, *Quia nondum venit hora mea.* Et ideò ait diſcipulis ſuis, vt oſtenderet quæ dico, *Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet.* Ipſa eſt namque hora præſcita & præordinata ante mundi conſtitutionẽ. De qua hora dicit patri ſuo, *Pater ſalua me ex hac hora*; & clarius appareat quàm euidenter ſit ab ipſo præſcita, *Ideo veni*, inquit, *in hanc horam.* Sed & cùm orat ad patrem, clamat dicens, *Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te.* Quod ſi ergo horam paſſionis ſuæ à longè tam euidenter præſciuit filius, non poſſumus dubitare, ſicut hæretici volunt, quod ignorauerit diem aduentus ſui, & quando finis ſit ſæculi, dum horam & diem conſtituit ac dinumerauit paſſionis ſuæ. Propterea quotiens inſidias à Iudæis paſſus eſt, quotiens quæſitus, non potuit prius pati donec veniret hora & tempus. Et cùm eſſet quotidie docens eos in templo, non potuit teneri, donec conſummaret omnes ſermones iſtos, quos propoſuerat ſuis intimare diſcipulis. Et poſtquam conſummauit omnes ſermones iſtos, tunc dixit diſcipulis ſuis iam in Bethania, *Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet.* Et notandum, quia non dixit tantùm omnes ſermones, ſed addidit, hos omnes, id eſt, quos locutus fuerat coram eis in monte Oliueti; non quos adhuc locuturus erat in cœna cum diſcipulis, aut in domo Simonis le-

Cap. XXVI.

Ioan. 2. 4.

Idem 12. 27.

Idem 17. 11.

profi, de muliere accedente ad ſe, ſeu & alia quamplura, quæ poteſt diligens lector conſiderare, & videre in his; quod nihil vacat, ſed omnia plena ſunt ſacramentis: *Scitis*, inquit, *quia poſt biduum Paſcha fiet, & filius hominis tradetur ad crucifigendum.* Longè ſupra iam iſta frequenter prædixerat, ſed nunc vt dixi, & horam & diem declarat. Et ideò priores præmiſerat ſermones de gloria & claritate aduentus ſui, quos in hoc vno concluſit, in quo permaximè ſe venturum in regno cum Angelis ſuis, & in ſede Maieſtatis ſuæ ſeſſurum ſe declarat, & continuò ſatis diſpenſatiuè ſe paſſurum in proximo, vt diſcipuli ſacramentum crucis admixtum eſſe gloriæ æternitatis, fideliſſimè cognoſcant, & in nullo formident de euentu, qui audiunt gloriam & Maieſtatem regnantis. Porrò poſt biduum Paſcha fieri propterea pronunciat, vt ſcirent horam præſcitam iam veniſſe; ſecundum quod oſtendimus eum non poſſe mori, antequam omnia doctrinæ ſuæ expleret ſacramenta. Oportebat ergo vt primùm diſſolueret illud typicum Paſcha, tum demum traderet diſcipulis teſtamentum nouum, quando inſtabat definita dies altera, vt Paſcha noſtrum immolaretur Chriſtus, & illud fit in veſpere, deinde Chriſtus his expletis, eadem mox traditur nocte. Et ipſa eſt hora paſſionis quæ prius nondum venerat antequam explerentur omnia hæc typica. Venerat autem annus & dies de quibus Propheta, prædicare annum Domini acceptabilem miſit me, & diem placabilem, quæ eſt dies ſalutis noſtræ, in qua oblata eſt hoſtia pro ſalute totius mundi. Et ipſe eſt menſis Paſchæ primus à ſæculo in menſibus anni. In qua prædicit diſcipulis ſuis, præmuniens eos priuſquam incipient fieri, vt præfigant in cordibus ſuis, & intelligant quæ mox ventura erant, ne ſubitò cùm cœperint, & viderint tradi eum ad crucem, qui talia dixerat & monſtrauerat vt Deus crederetur, obſtupeſcant, & præ pauore nimio deterreantur vltra redire ad fidẽ. Et ideò ait, *Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur.* Non autẽ ſicut quidam putant ſolùm de illo dicit typico ſacramento, quod omnibus notiſſimum erat. Quia ſi diceret magis vtique debuerat dicere, Scitis quia poſt biduum Paſcha veniet, aut Paſcha erit, vel Paſcha ex more celebrabitur; ſed longè aliter dicit, *Paſcha fiet*, quia nouum eſt quod fiebat, hoc eſt, quale nunquam factum eſt, vt per

A hoc nouum Paſcha ſeneſcat illud antiquum. Et ideò iure vetus dicitur teſtamẽtum, quia poſt biduum ſucceſſit nouum, & hoc erat ipſum biduum. Quia poſt duos dies acſi clariſſimi luminis, veteris ac noui teſtamenti, verum pro mundo Paſcha, non in ſanguine pecudis, ſed in ſanguine veriſsimi agni, celebrandum erat. Propter quod addidit, *Et filius hominis tradetur vt crucifigatur.* Poſt duos autem dies factum eſt Paſcha, ſicut fuerat prophetatum ab B eo, quando traditus eſt in nocte quartadecima iam luna. Hincque manifeſtum eſt, ſicut egregius Doctor Auguſtinus ait, quarta feria fuiſſe, quando hoc prænunciatum eſt, aut certè (ſicut alij volunt) prius iſta prædixit; & vt Iudæi à Luna ſuos terminant dies, vndecima erat Luna, quando & parabolas ſupradictas conſummauerat. Sicque congruit vt poſt biduum dicatur more Scripturarum, duobus integris diebus in medio deuolutis, & quartadecima Luna ad veſpe- C rum, celebrato iam Paſcha, Chriſtus hora diei quaſi ſexta, ac ſi ipſa die, immoletur. Quia peritiſſimi Iudæorum ab accenſione Lunæ, quando Sole, vt aiunt illuminatur, vſque ad alterius accenſionem diem Lunæ determinant. Ac per hoc ſacramentum Paſchæ, in fine diei quinti, acſi ad veſperum, plenius commendatur. Veruntamen quid horum verius ſit non multum abeſt, quia vnus eſt ſenſus. Quod autem dicit, quia *filius hominis tradetur*, rectè quæritur à quo traditus ſit, quia hîc non dicitur. Et tamen de patre dictum eſt quod proprio filio non D pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum. Necnon & de ipſo legimus, quia ſemetipſum tradidit pro nobis. Verùm & Iudas tradidit eum, vnde & traditor vſque hodie vocatur. Sed & diabolus qui miſit in cor Iudæ vt traderet eum. Nihilominus & principes ſacerdotum & ſeniores populi tradiderunt eum in damnationem mortis. Es ideò fortaſſis hîc imperſonaliter poſitum eſt, tradetur, non di- E cens à quo vel per quem, vt hoc verbum ad omnes reſpicere poſſit perſonas, licet non vno voto, neque eadem voluntate omnes tradiderunt eum. Quibus verò traditus ſit ipſe iam ſupra prædixerat.

TRADETVR *enim*, inquit, *Gentibus ad illudendum & flagellandum, & crucifigendum*,] id eſt, militibus Romanorum, qui eum ſuſceperunt de manu omnium eorum qui eum tradiderunt in mortem. Intelligant quæſo & erubeſcant qui affirma-

Cap. XXVI. re conantur Saluatorem timuiſſe mortem, & paſſionis pauore dixiſſe, *Pater ſi poſſibile eſt tranſeat à me calix iſte*, de quo ſuo loco dicemus, cur hoc orauerit. Nam poſt biduum Paſcha futurus, tradendum ſe nouit vt crucifigatur. Quod & ab initio ſemper nouerat qui ideò venit, & tamen non declinat inſidias, neque territus refugit; in tantùm vt etiam cæteris formidantibus & ire nolentibus, pergat ipſe vltroneus, atque intrepidus. Vnde & in Pſalmis ex ſua perſona, *Voluntariè ſacrificabo tibi*, inquit, & *vt facerem voluntatem tuam Deus meus, volui.* Quod ſi nollet omninò non pateretur, & ideò quia volens venit, vt finem vmbræ iam iamque à carnali feſtiuitati imponeret, aiebat, *Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum antequam patiar*; ſed pati non poterat prius, quia nõdum venerat hora eius. *Tunc congregati ſunt Principes ſacerdotũ & Scribæ, & Seniores populi, in atrium Principis ſacerdotum qui dicebatur Caiphas.* Tunc ſiquidem, quando conſummauit Ieſus omnes ſermones iſtos, & finiuit quod diu tractauimus. Tunc congregati ſunt & conſilium fecerunt, *Vt Ieſum dolo tenerent & occiderent.* Verè miro & ineffabili modo iſti conſilium Dei agunt contra conſilium ſuum, vt eum, qui vita erat, innocentem occidant; & ideò non ſemper quod conſilium eſſe poteſt; neque vbicunque Principes ſacerdotum & ſapientes ſæculi, ſeu Principes populi congregãtur, ſemper quæ conſilij ſunt tractãtur; & ideò in hoc cõcilio quatuor iure culpantur, quod congregantur in *dolo*, non qualeſcunque de vulgo, ſed *Principes ſacerdotum*, quod *Scribæ*, id eſt, ſapientes legis, quod & Principes populi, & quod in eo tempore Chriſtum Dei filium occidere meditantur, quando debuerant iam Paſcha vicino, victimas parare & ſacrificia, leuigare parietes templi, pauimenta verrere, & mundare vaſa, & omnia ſecundum legis ritum purificare, vt eſui agni ipſi digni fierent, & cultus religionis eorum Deo acceptior eſſet. At verò ipſi congregantur non vbicunque, nec cum quocunque, ſed *in atrio Principis ſacerdotum*, vt cum ipſo conſilium inirent, quomodo Dominum occiderent, non timentes Deum, neque diei feſti reuerentiam habentes, neque de ſeditione populi, in eodem die ſi fieret, curantes, ſicut ſimplex ſermo demonſtrat; ſed hoc ſolùm omni aſtutia cauere ſe adhortantur, ne populi auxilio de illorum manibus tolleretur.

Pſal. 53. 8. Pſal. 39. 9. Luc. 22. 15.

A Imitantur etenim Cain, cuius prophetiam explere cupiunt, vt liberè Abel fratrem ſuum cum dolo interficiant. Et ideò ille ait, *Egrediamur in campum*, vt eum perimere poſſet ne euaderet. Sed Iudas, imò diabolus per eum præuenit ex die feſto conſilium eorum, cùm quæſiuit ſponſionem, quid ei vellent dare. Et exinde quæſiuit opportunitatẽ, vt eum eis traderet. Idcirco gauiſi de tanto euentu, non curant iam qua fiat die; & ideò in nocte B qua debebant Paſcha comedere, ſatagunt & meditantur pariter cum ipſo traditore, vt cùm opportunum inuenerint locum, mox eum capiant. Sed quia iam venerat dies, & hora à ſæculo nota Domino, vltra differri non potuit, ſicut nec anticipari. Sed inito conſilio, vt aiunt, quarta feria ante diem Paſchæ in craſtino ad veſperum, mox agnus legalis occiditur, continuò noſter agnus pro ſalute totius mundi, acſi ipſo plenilunio, mactatur. Sicque fit, vt non in die feſto eorum occidatur, ſed in alio die differtur, vt Paſcha noC ſtrum, his expletis omnibus quæ vmbræ erant, iam in clara luce immolaretur Chriſtus: vt relinquentes azyam Iudæorum, feſtinent omnes acſi noua conſperſio, celebrare nouum Paſcha in azymis ſynceritatis & veritatis, & non cum Iudæis in vetuſtate litteræ permanere. Sed quia benignus Saluator, iam *ante ſex dies Paſchæ*, venit in Bethania, vnde & altera die cum triumpho & ramis palmarum, acſi iam victor, celebrauit, reaſcenD dens Hieroſolymam, gloriam monomachiæ ſuæ, quam expleturus erat in proximo. Qua de cauſa & ipſi Principes commoti, congregantur in atrium Principis ſacerdotum, vt impleretur illud quod dictum eſt in Pſalmo, quia *Populi meditati ſunt inania, & Principes conuenerunt in vnum aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius.* Quos, quia in dolo conſilium inire laborant contra Dominum, relinquamus, & feſtinemus opportunè ſatis finire librum, vt Saluatori noſtro rurſus in Bethaniam occurrere poſſimus. Quoniam Bethania E domus obedientiæ interpretatur, vt ibidem cum diſcipulis, quæ geſta ſunt à Domino, videre mentis oculo, & intelligere valeamus, quia valdè myſtica ſunt & admiranda. Orantes vt cum Lazaro, ſolutis criminibus, etſi vltimi in conuiuio, quo cum Domino conuiuatur, dignè intereſſe mereamur.

Cap. XXVI. Gen. 4. 8. Pſal. 2. 1. 2.

Cap. XXVI.

PROLOGVS LIBRI DVODECIMI.

QVONDAM adhuc puer cum eſſem & ingens trãſnatare pelagus vellem, paulo antequam littus attingerem, conſpicio. Et ecce eminus videtur nimia ſurgere altitudo, & inacceſſibilis fluuij portus creſcere. Quo terrore perculſus, cœpi iam B multo labore fatigatus diſpicere, quod nec retrorſum redire poſſem, nec in tanta immenſitate pelagi boni portus exitum inuenire. Ita & nunc mihi, chariſſimi, occurrit, tandem explicitis in Matthæo vndecim explanationum libris, in hoc vltimo laboris mei opere, vt tanta ſacramentorum Dei profunditas, tantaque diuinorum eloquiorum obſcuritas reſtare videatur, vt nec omittere queam quæ dudum exhortatus hinc inde à vobis inchoauC eram, nec explere me poſſe confidam pauca quæ reſtant. Quoniam flebilis, & diu iam ieiuna oratio, ſæcularium rerum curis retro fatigata, multum formidat, etiam ea, quæ ſentit loqui, vbi ſe videt nec ſenſu, nec ingenio poſſe ſufficere. Sed quia diuina rectè quærentibus, ſemper indeficiens verbi cenſus adeſſe promittitur. Vnde ait perdiues Dominus oratori ſuo,
Pſal. 80. 11. *Aperi os tuum & ego adimplebo illud.* Et ideò exigam à meipſo, quod veſtris interueD nientibus meritis ex dono largitoris præſumo. Agam vt cœperam, ſi quomodo, ſaltem iuuenibus, de pleno paſſionis Chriſti ſacramento, vel pauca dignè quærentibus, exponam. Credo quod non aberit in tractatu dicendi facultas, cùm fuerit in perficiendo prompta & deuota voluntas. Quoniam vix eſſe poteſt vt bonæ voluntatis animum poſſibilitas deſerat virtutum. Sicut è contrariò difficillimum, vt ſequatur abundantia ſenſus hominem, qui nulli vult alteri impartiri pecuniam E verbi: vnde quamuis vilis videatur oratio, prolixitas reprehendatur ſuperflua, & temeritas à quibuſdam culpetur ignara; erit mihi clipeus defenſionis ipſa bona voluntas, & lorica iuſtitiæ interceſſio veſtra & induta veritas. Quia ſi nemo qui docendi officium tenet, ſecurus eſſe poteſt de talento ſibi commiſſo, nec me vllus iure reprehendere poteſt, ſi ea vobis poſcentibus, quibuſcunque verbis ſupplere cupio otioſus quæ malè diu neglexi occupa-A tus laboribus alienis. Quoniam ſicut debitor fui in abſoluendo, quidquid tunc minus licuit vt redderem, ita & nunc vos & ipſi quibus laboro debitores ſunt vt audiant quæ fideliter nunc vtriſque offero. Quoniam obnoxij erunt culpæ, ſi non perceperint gratanter ex obſequio, quæ vobis ſimul & illis, deuotus vel quàm ſero reddo.

Cap. XXVI.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM,

Liber duodecimus.

CVM *eſſet Ieſus in Bethania in domo Simonis leproſi, acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum vnguenti precioſi, & effudit ſuper caput ipſius recumbentis.*] Multi Doctorum de hoc loco dubitant, vtrumne de hac vna eademque muliere quatuor C Euangeliſtæ ſunt locuti ſinguli, ſuis in locis; quia penè aut eadem de illa dixerunt, aut vicina: an certè plures fuerint de quibus acſi vna, facta ſit narratio. Non vt vna eſſe crederetur, ſed ex omnibus vt vna Chriſti commendaretur diuerſis expreſſura figuris & concorporata membris. Idcirco quid ſinguli Euangeliſtarum commune dicant, vel in quo diſſentiant, omninò conſiderandum eſt, vt ex his intelligamus vtrumne de vna omnes narrent, D an de tribus ſeu amplius, ne fortè aliquid temerè præſumamus. Quia impoſſibile eſt vt de vna eademque muliere hi quatuor loquentes, cùm eſſent perfecti in eodem intellectu, & in eodem ſpiritu, in eademque ſententia conſummati, qui erant miniſtraturi ſalutem verbi Eccleſiis, vt contraria ſibi ſentirent. Nam de loco & de perſona, domus, & apud quem hæc geſta ſunt, multa ſimilitudo eſt, multaque vicinitas narrandi etiam & de muliere, E cùm Matthæus & Marcus, nec non & Ioannes, in Bethania iſta facta loquantur, in domo Simonis leproſi. Licet Ioannes in Bethania quidem dixerit, ſed *Cœnam ei fecerunt*, inquit, *& Martha miniſtrabat, Lazarus verò vnus erat ex diſcumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram vnguenti nardi piſtici pretioſi, & vnxit pedes Ieſu.* Ex quibus apparet, quia ipſæ fecerunt ei cœnam qualibet in domo, Simonis aut ſuæ. Lucas autem quamuis non leproſum hunc dicat Simonem, tamen tamen eum nomine ex verbis Domini, & Phariſæum Ioan. 12. 2. 3.

Cap. XXVI.

fuiſſe declarat, qui eum vocauit vt cum illo manducaret in domo ſua; nec tamen Bethaniam, ſed quoddam caſtellum nominat. At verò de Alabaſtro vnguenti ſimul omnes dicunt, præter quod Ioannes, *Libram vnguenti Nardi piſtici* dicit, nec tamen Lucas pretioſum eum fuiſſe narrat, ſicut Mattheus & Marcus. Quod ſanè vnguentum ſuper caput Ieſu effuſum narrant, *fractoque alabaſtro*, ſolus Marcus indicat. Porrò Lucas longè aliter pedes Domini perunxiſſe, ac retro præ verecundia humiliter ſtetiſſe commemorat, & lacrymis rigaſſe, capilliſque ſuis deterſiſſe, & quia peccatrix erat exaggerat. Veruntamen Ioannes & Mariam eam nominat ſororem Lazari & Marthæ, ac pedes Domini vnxiſſe & capillis deterſiſſe, non ad ea lacrymaſſe commemorat, ſed quia *impleta eſt domus ex odore vnguenti*. Quapropter quidam dicunt, non vnam fuiſſe, ſed tres, vt dixi, vel quatuor. Quia non videtur vna eſſe quæ effudit ſuper caput Ieſu, iuxta Matthæum & Marcum, & quæ vnxit pedes ipſius, quemadmodum Lucas & Ioannes exponunt. Dicunt autem non eſſe poſſibile, neque continuò dignam fuiſſe, accedere ad caput Domini, quæ ad pedes accedere digna vix probatur; & ideò retro ſtetiſſe ac fleuiſſe, quia peccatrix erat. Nec enim credibile eſſe volunt vt Maria quam diligebat Ieſus ſoror Marthæ ac Lazari, quæ meliorem partem elegerat, vt peccatrix in ciuitate (ſicut aſſolent meretrices) eſſe dicatur. Apud quas Ieſus quàm ſæpè hoſpitaſſe probatur. Vnde Origenes magis conſentit tres fuiſſe; vnam videlicet de qua ſcripſerunt Matthæus & Marcus conſona voce, nullam differentiam narrationis ſuæ facientes; alteram autem fuiſſe de qua ſcripſit Lucas; tertiã verò de qua Ioannes ſcripſit, quoniam differt plurimum ab aliis, non ſolùm in his quæ dicuntur de vnguento, verùm & quia diligebat Ieſus illam, quam præfert etiam ſorori ſuæ Marthæ, eo quod *Optimam partem elegerit quæ non auferetur ab ea*. Quamuis & ipſa in Bethania fuiſſe dicatur, ſicut & alia, de qua narrant Matthæus & Marcus: multùm tamen differt, quia in domo Simonis illam acceſſiſſe dicunt, ibique caput vnxiſſe, quando & poſt biduum Paſcha futurum erat. Porrò Ioannes, vt dixi, narrat quod *ante ſex dies Paſchæ* venerat Ieſus Bethaniam, vbi erat Lazarus quem ſuſcitauerat, quando fecerunt ei cœnam magnam Maria & Martha. Quod ſi totidem dixerimus vnam

A eandemque Mariam hoc feciſſe, ſemel ſcilicet & ſecundò in domo Simonis, tertiò verò in domo ſua, videtur mira narratio vnius facti, & multa varietas dictorum; ita vt tanta diuerſitas, & huius facti repetitio ſignare probetur arcana myſteria. Tamen, ſeu ſit vna totiens introducta, ſeu duæ vel tres, non Euangeliſtarum vacillat fides, nec infirmatur auctoritas, nec diſſentit in intellectu ſententiarum vel perſonarum proprietas, ſed œconomica ſubminiſtratur magni ſacramenti narratio, cùm in vna earum domo Lazarus reſuſcitatus introducitur, conueſcens cum eo, nec iſta peccatrix nominatur; ſicut B nec in domo Simonis, quia leproſus fuiſſe ille commemoratur. At verò in domo cuiuſdam Principis, nec tamen leproſi, mulier illa quæ acceſſit prius peccatrix dicitur; deinde fleuiſſe, pedeſque Domini lacrymis rigaſſe; nec tamen in Bethania facta, quæ geſſit, narrantur. Vnde in tribus iſtis pœnitentiæ virtus magna monſtratur, & Dei in peccatoribus clementia prædicatur. Quia ſicut in Lazaro eorum qui labuntur in mortem peccati, re- C ſuſcitatio declaratur; ita & in Simone leproſo omnium ſcelerum emundatio commendatur. Sed & in muliere quia peccatrix dicitur, omnium criminum ablutio. Et mira in omnibus omnipotentis Dei benignitas prædicatur, qui non refugit leproſum, non deuitat peccatricem, non abhorret immundum, vt maculas humanæ mentis ac corporis poſſit abluere. Domus leproſi huius erat in Bethania. Porrò Bethania interpretatur domus obediẽtiæ, per quã intelligitur totus hic mundus. Et D ideò iure domus obediẽtiæ vocatur, quia in eo ad hoc poſiti ſumus, acſi in agone vt obedientes Deo ſimus, quatenus per hãc obedientiam ad illam cœleſtem Hieruſalem, quæ proxima eſt ei, conſcendere valeamus. Quod ſi omnis præſentis ſæculi locus Bethania intelligitur, iure portio totius loci domus eſt Simonis leproſi; quia per eius domum Eccleſia Catholica deſignatur, quæ in mundo eſt. In qua domo Ieſus eſſe creditur, & conuiuatur cùm quotidie debitum ei ſeruitutis obſequi- E um præſtamus. Dicitur autem domus Simonis leproſi duabus ob cauſis, vel quia olim leproſus fuerat, vt & nos omnes fuimus, & nunc adhuc ex antiquo vitio iam curatus, à Domino ita vocatur; vel quia adhuc omnes ſub peccato verſamur. Quia *ſi dixerimus quod peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt*. In

Cap. XXVI.

1. Ioan. 1. 8.

Cap. XXVI.

quam nimirum domum, quia Ieſus introiuit & conuiuatur, acceſſit mulier, id eſt, Eccleſia. Acceſſit, ſed non vacua, quia attulit, *alabaſtrum vnguenti pretioſi*; & vt Ioannes ait, *vnguentum nardi piſtici*, quia fidelis venit. Nam piſtis Græcè fides vel fidelis dicitur; eo quod hæc mulier plenam fidem detulit, alioquin ad Ieſum accedere non poſſet, neque domum obedientiæ intrare, niſi vnguentum fidei pretioſum adferret & bene olentem. De quo vnguento ſponſa Chriſti, quæ eſt Eccleſia, dicit in Canticis, *Nardus mea dedit odorem ſuum*. (Cant. 1.12.) Et ideò quàm ſignanter Ioannes, *Vnguentum nardi piſtici*, ait, nam & nomen ſponſi vnguentum effuſum eſt. Multa ſiquidem genera vnguentorum ſunt, & ideò hic multa varietas eſt. Quoniam aliud eſt illud quo pedes Domini vnguntur, nec tamen effunditur, neque multum odoriferum dicitur, quia peccatrix mulier accuſatur, & aliud quod hic ſuper caput Ieſu effuſum commemoratur, & aliud quo in Ioanne pedes Domini vngũtur, & nardi piſtici eſſe dicitur cuius odore tota repletur domus. Et omnia hæc odoramẽta de nomine veniũt Saluatoris, quod effuſum eſt ſuper mentes credentium, & ideò adoleſcentulæ diligunt eum; & vngit vna earum pedes Domini cum fletibus & lacrymis; alia verò quæ optimam partem elegit, ſemper ſedere ad pedes eius nouit vt audiat verbum ſalutis. Vnguento quidem vngit eoſdem pedes, ſed tam miro & myſtico, vt eius odore tota repleatur domus. Porrò tertia, de qua hic narratur, aliud detulit vnguentum, & effudit ſuper caput eius, quod pretioſum fuiſſe prædicatur; pretioſum vtique quia diuinum. Alioquin niſi diuinum eſſet, ſuper caput Chriſti effundi non poſſet; quia in caput Chriſti Deus, & in Deum nihil aliud præter id quod diuinum eſt cadit. Ac per hoc quidquid eſt quo humanitas Chriſti vnguitur, quæ deorſum eſt, purum & fideliſſimum eſſe debet, cuius odore tota adimpleatur domus, ſicuti per Ezechielem narratur, quod viderit Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatum, & ea quæ ſub ipſo erant replebant templum; non minus odore quàm claritate virtutis. Vnde per has differentias rerum, ſeu ſit vna mulier quæ hoc iteratò gerit, (quod non credo) ſeu ſint duæ vel tres, omninò fidelium differentia in his demonſtratur. Et ideò multum iuuat Euangeliſtarum diuerſitas, vt oſtendant in

A domo Simonis, quod quidam effundant ſuper caput Ieſu pretioſum vnguentum; quidam autem vngunt tantummodo pedes cum lachrymis; quidam verò effundunt largiter, ità vt omnis domus Eccleſiæ adimpleatur ex odore diuinitatis Chriſti. Et nota quod etiam & ipſe, cuius eſt domus, Simon appellatur. Simon namque obediens & ipſe interpretatur, quia in domo obedientiæ nemo niſi obediens dignè inhabitat, in cuius B domo benigniſſimus Saluator ex illis ſupernis montibus deſcendit, quia de cœlis in mundum venit. Non enim ille viſibilis erat prius in hoc mundo, ſed obedientiæ pietate miſſus à patre, venit in hunc mundum, vt ipſe ait, *Sicut miſiſti me veni in mundum*. Cùm ergo audiuit mulier iſta veniſſe Chriſtum, & eſſe in domo Simonis, acceſſit & ipſa, quæ ſanari non poſſet, niſi veniſſet Chriſtus in terram. Sed ſicut dictum eſt, quærenda eſt conſonantia Euangeliſtarum, & proprietas dictorum. C Nam Lucas quamuis ſimiliter aliquid dicat, nomenque conueniat apud quem conuiuatus eſt Dominus, vt Simon ſicut & iſte dicatur, non tamen leproſus. Vnde non eſt contra conſuetudinem, vel contra rationem, vt duo fuiſſe credantur vnius nominis. Quia etſi poteſt vnus homo habere duo nomina, multò magis poſſunt vnũ nomen habere duo homines ſeu plures. Idcirco potius credibile eſt aliũ fuiſſe illum Simonẽ non leproſum, in cuius domũ illa, quæ peccatrix dicitur, intrauit; ſeu fuerit in Bethania illa domus, ſeu non. Quia nec Lucas Bethaniam nominat, nec D ciuitatem aliquam, vel caſtellum; neque eiuſdem rei narratio in eodem loco videtur verſari. Quapropter poteſt fieri, iuxta quod eximij patres Ambroſius & Auguſtinus ſentiunt, vnam eandemque mulierem fuiſſe quæ peccatrix in ciuitate eſſe narratur, cui (quia iuxta paradigma, Deum dilexit multum) dimiſſa ſunt peccata multa. Sed eandem Mariam conſtat bis hoc feciſſe, quia diligebat plurimùm. E Vnde & acceſſit primùm cùm multa humanitate & pudore nimio; ſicque meruit ex vbertate lacrymarũ, & dilectione maxima, remiſſionem peccatorum. Et quia acceptum Deo fuerat, quidquid deuotè primùm obtulerat, & laudatum à Domino, non dubitauit iterare in facto, & pretioſius offerre, quo repleretur tota domus *ex odore vnguenti*. Nec igitur mirum ſi & ex gratia intus diuinitus inſpirata, non ſolùm iterare præſumpſit, verùmetiam

Cap. XXVI.

etiam

Cap. XXVI.

etiã & quæ diuina ſunt in Christo plenius meruit intelligere. Et ideò non mirum ſi ipſa quam Dominus plurimùm diligebat, meretrix fuiſſe dicatur, & ſoror Lazari & Marthæ; quia non ipſa prius Dominũ, ſed Dominus eam prius elegit ac dilexit, ita vt deinceps ipſa multum diligeret Dominũ. Ac propterea præ nimio amore, ipſa optimã partem, quam electa elegerat, ardenter tenebat, & ideò à veſtigiis Domini indefeſſa non recedebat. Nam hoc & Ioannes, quod ipſa ſit, inſinuat.

Ioan.11.12. Erat *autem*, inquit, *quidam languens Lazarus à Bethania de caſtello Mariæ & Marthæ, ſororum eius. Maria autem erat quæ vnxit Dominum vnguento, & exterſit pedes eius capillis ſuis, cuius frater Lazarus infirmabatur.*] Hoc dicens Ioannes, confirmat quod Lucas in domo Simonis cuiuſdam factum fuiſſe narrauit. Iam itaque Maria hoc fecerat. Quod autem in Bethania rurſus feciſſe dicitur, aliud eſt quod ad narrationem Lucæ non pertinet. Sed quod in Bethania geſtũ à tribus pariter narratur, Ioãne ſcilicet, & Matthæo, & Marco, ſicut beatus Hieronymus & prefatus Origenes ſentiunt, non in ſemel, ab vna eademq; geſtũ eſt, ſed à duabus. Vnde quemadmodũ aliter conueniat conſiderandũ eſt. Quia in Ioãne non in domo Simonis res acta narratur, ſed tantùm, quia *Venit Ieſus in Bethania vbi fuerat Lazarus mortuus, quem ſuſcitauit Ieſus. Fecerunt autem ei*, inquit, *cœnam ibi*; & nõ dicit vbi, niſi vt intelligas in Bethania; neq; quis ei fecerat cœnam, niſi tantùm quia *Martha miniſtrabat, & Lazarus vnus erat ex diſcumbentibus*, ſeu cætera. Porrò Mattheus & Marcus tam in Bethania, quàm & in domo Simonis leproſi, quæ narrãt, geſta fuiſſe cõmemorãt. Vnde aut duæ fuerũt, ſicut ſupradicti volũt eximij tractatores; aut ſi vnã fuiſſe volumus, & in ſemel rem geſtã, vt pater Auguſtinus magis arbitratus eſt; nihil aliud intelligere poſſumus, niſi quia Simõ ille leproſus, & duę ſorores iſtę ac Lazarus cõciues erãt & vicini, ſeu contigui domib⁹, ac familiariſſimi quaſi in domo vna verſabãtur. Vnde & dicitur, quia *fecerunt ei cœnã ibi*, & nõ fecit ille, aut ille. Vt intelligas, quia tã ex aſſiduitate ſua, ſeu in vicinitate, vna erat domus illorũ, quàm & ex frequẽtatione Saluatoris, qui & Simonem à lepra ſua curarat, & Lazarũ in ea domo mortuũ reſuſcitauerat, & Marię peccatrici peccata multa, *quia dilexit multum*, indulſerat. quib⁹ ex cauſis informari nos oportet vnã fuiſſe Mariã, quę & pedes Domini iã ſupra vnxerat, & lauerat lacrymis, ac capillis ſuis de-

A terſerat, & quæ nunc tã pedes vnxiſſe ſecundũ Ioannẽ, quã & caput perfudiſſe dicitur iuxta Matthęũ & Marcũ. quorũ narratio licet diuerſa videatur, nõ ſunt cõtrarij ſibi Euãgeliſtæ, in vna eadẽque muliere diuerſa narrãtes. Quod & ex illa regula oſtẽditur nõ eſſe cõtrariũ, qua ſæpè fit quod vnus partem pro toto ponat, alter verò explicat, & totum dicit quod geſtum eſt, vel quod dictũ. Interdũ etiam vnus eorũ vnã cõmemorat facti partẽ, alter verò aliã; ſicque fit vt ſimul ambo vnũ & verũ dicãt. Vt

B puta, cùm de quinque panibus narrarẽt iã ſupra, vbi vnus eorũ quinquagenos & centenos diſcubuiſſe dixit, alter verò ſolùmodo quinquagenos; & tamen nihil horũ poteſt videri contrariũ, ſicut nec hîc. Proinde nõ ſolùm pedes vnxiſſe Domini, hanc vnã eãdemq; Mariã hoc in loco iterũ, verũ etiã nunc & caput; aut fortè prius caput, deinde pedes: niſi quia Marcus fracto alabaſtro perfuſũ caput narrat. Fortè aliquis tã infeſtus calũniator erit, vt neget nihil remãſiſſe in vaſe fracto, agẽs cõtra veritatẽ Euãgelij. Sed melius ac religioſius è cõtra cõten-

C dit alius, non fuiſſe ita fractũ, vt totũ effuderit, nitẽs pro veritate Euãgelij. Quod ſi adhuc ille tã cæcus perſtiterit vel tã vehemẽs impugnator veritatis, vt Euangeliſtarum concordiã, propter hoc alabaſtrũ, voluerit reſcindere, prius ordinatè ſatis accipiat, perfuſos vel perũctos pedes, antequã illud frangeretur, vt in integro ſuperfuerit abũdè ſatis vnde caput perfunderet; ita vt fractura illa de qua Marcus tam diligenter narrat, totum ſupereffũderet, in tantùm vt

D tota domus illa repleretur *ex odore vnguenti*. Nec igitur ſine cauſa Euãgeliſta hoc factum commemorat, verùm quia per hanc mulierem omnis Eccleſia Chriſti deſignatur, quæ multa ex dono gratiæ ſecum fert vnguenta boni odoris, quæ percepit à Domino, in quibus plurimùm delectatur & frequenter, vt vnguentum quod deſcendit à capite ſupereffuſum in membra, fortè vſque ad pedes, rurſus à pedibus ordinatè ſatis refundatur ad caput. Quoniam ex ipſo, & per ipſum ad nos vſq; qui pedes ſumus, omnis vnctio venit. Habet enim Ieſus

E plurima & pretioſiſſima vnguenta, vnde ſponſa canit in Cãticis ſpõſo ſuo Domino, *In odore vnguentorum tuorum currimus, ideò adoleſcentulæ dilexerunt te nimis.* Sed quia multi ſanctorum propter hanc effuſionem precioſiſſimi vnguenti in corpora ſua mortem pro Domino tradiderunt, iure vnus Euangeliſtarum de fracto alabaſtro mentionem facit, quod alij tacuerunt. Quia Cant.1.4.

Zz

Cap. XXVI.

etſi omnes vnctionem gratiæ, & effuſionem vnguẽti, & actionem boni odoris ad Chriſtum retulere: maximè tamen Martyres, quorum corpora pro Chriſto fracta ſunt & attrita in mortem; quibus peremptis tota repleta eſt Eccleſia ex odore nominis Chriſti; quod vnguentum effuſum, vt dixi, in canticis iure vocatur. Et ideò hoc loco pretioſum eſſe dicitur; pro quo indignati ſunt diſcipuli & doluerunt, maximè Iudas, quare hoc vnguentum non eſt venundatum trecentis denariis, vt daretur pauperibus. Fortè diſcipuli, quia necdum intelligebant ſacramenta Dei; Iudas autem, quia fur erat & latro. Alioquin vnguentum quod decurrebat à capite Chriſti vſque ad reliquum corpus, quid decoris vel honeſtatis habebat vt effunderetur ſuper caput tanti magiſtri, niſi res geſta magnum oſtenderet ſacramentum? Vnde etſi poterat venundari multo pretio darique pauperibus, tamen non oportebat fieri; quia magis conueniens erat, vt ſuper caput Chriſti effunderetur, ſancta & admirabili effuſione. Non enim erat vnguentum illud pauperum, nec conueniens vt diuideretur inter multos. Sed vt integrum ac pretioſiſſimum funderetur, etiam, *fracto alabaſtro*, tantummodo ſuper caput Ieſu. Propter quod, & tam prudentem mulieris gratanter ſuſcepit effectum Ieſus, & indignantibus diſcipulis dicit: Sinite eam & nolite ei moleſti eſſe, quoniam *Opus bonum operata eſt in me*. Vſque adeò eſt ergo efficax huiuſmodi operatio & laus tã boni operis, vt exhortentur omnes tali tantoque exemplo, & prædicetur *Hæc mulier vbique per orbem terrarum vbicunque prædicatum* fuerit Euangelium, & quod hæc fecit in memoriam Chriſti. Alias autem qui iuxta ſimplicem intelligentiam volunt hoc factum accipere mulieris, dicant hoc effuſum vnguentum ſuper caput Ieſu tam laudabiliter quid vtilitatis habuerit, vel qualem habeat iuxta textum narrationis profectum & decorem; niſi quia in myſterio bonum opus fecit, & in ſacramento huius facti deuotio multa præfigurauit. Vnde & dixit; *Quia pauperes ſemper habetis vobiſcum, me autem non ſemper habebitis.* Ac ſi diceret, pauperes ſemper habebitis in quibus opera miſericordiæ exhibeatis, me autem corporaliter non ſemper habere poteſtis, & ideò ſemel agendum eſt in me, quo tota domus repleatur ex odore boni odoris, & omnia capitis perun-

A guantur membra. Quia niſi à capite vnguentum hoc defluxerit, nihil in corpore prodeſſe poteſt. Si autem omnia quæcunque gerimus ad laudem Dei proficiunt, & ad Chriſti gloriam quodlibet opus refertur, tunc vnguento pretioſo vnguimus caput Chriſti, & exinde per totum corpus eius, id eſt, per totam decurrit Eccleſiam, & hoc eſt vnguentum valdè pretioſum, ex cuius odore tota repletur domus, ſcilicet Eccleſia Dei. Ex hoc B quippè loco quidam calumnias mouent, quare vnus Euangeliſtarum ſolum Iudam dixerit contriſtatum, eo quod loculos habuerit, & fur ab initio fuerit, & nunc Matthæus ſcribit, omnes indignatos fuiſſe Apoſtolos, neſcientes tropum qui vocatur Synelepſis, vbi vnus pro multis dicitur, vel multi pro vno. Poteſt & aliter dici, quod Apoſtoli verè neſcientes adhuc ſacramenta Dei, propter pauperes indignati ſunt, Iudas autem ſolummodo propter lucra. Vnde & muſſitatio eius C ab Euangeliſta cum crimine ponitur, quod non curam pauperum habuerit, ſed quia *Fur erat & latro*. Idcircò Ioannes ex hac occaſione, eius furandi conſuetudinem voluit demonſtrare, & quantum eſſet cupidus pecuniarum exprimere. Quæritur autem cur dixerit, *Me autem non ſemper habebitis*, cùm poſt reſurrectionem dicat eis, *Ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi*. Hoc quippè de præſentia, vt dixi, ſui corporis loquitur; quod nequaquam poſt reſurrectionem D cum eis ita futurus ſit, quomodo tunc in omni conuictu & familiaritate. Cuius rei memor & Apoſtolus ait, ſi noueramus Chriſtum ſecundum carnem, iam non nouimus eum. Quod autem Deus Verbum vbique ſit, & cum ſuis ſemper futurus ſit, nouit vera fides.

Mittens, inquit, *hæc vnguentum hoc in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit.*] Audiant hæretici, qui dicunt Chriſtum corpus non habuiſſe; audiant & qui eum reſcindunt, volentes in Chriſto duas introducere perſonas, nuncupatiuum Dei E filium, & proprium, ſicut duas conſtat verè habuiſſe naturas. Audiant, ex vtraque natura, quod vnus idemque eſt Chriſtus, & ideò vnus qui loquitur, idẽq; cuius vnguitur corpus; qui non ait, ad ſepeliendũ corpus meũ hoc fecit, ſed *ad ſepeliendũ me fecit*. Vnde & in ſymbolo, iure, Chriſtũ Dei filiũ paſſum confitemur & crucifixũ, mortuum, & ſepultum, cùm ſola caro ſit paſſa, ſolaque crucifixa, mortua, & ſe-

Cap. XXVI.

pulta. Vnde & hìc, *ad ſepeliendum*, inquit, *me fecit*. Quis eſt namque qui hoc dicit? Verè Chriſtus, Dei *Verbum caro factum*. Ac per hoc, quia *Verbum caro factum eſt*, rectè in vnitate perſonæ dicit, *Ad ſepeliendum me fecit*, dum verbi caro ad ſepeliendum paratur. Ipſe igitur & ad inferna deſcendit, qui in ſepulchro iacuit, vnus idemque Chriſtus indiuiſus; ita vt nec caro iacuerit in ſepulchro ſine Deo Verbo, quod caro factum eſt, nec anima deſcenderit ad inferna ſine ipſo; eò quod in omnibus vnus & ipſe eſt Chriſtus, Deus & homo, verus Dei & hominis filius. Deus itaque nec mortuus eſt, nec ſepultus, & tamen ab eo dictum eſt: *Hæc enim mittens vnguentum hoc in corpus meum, ad ſepeliendum me fecit.* Quod ergo in corpus ſuum miſſum eſt, ad ſepeliendum eum factum eſt; & non idem eſt, ſe eſſe, ſuumque eſſe. Et non vnum eſt, ad ſepeliendum ſe fieri, ſuumque corpus vngui: neque enim conuenit corpus ſuum eſſe, ſeque ſepeliri. Sed ſacramenti iſtud diuini, id eſt, intelligentia pietatis, non ignorare Deum, quem ſcias hominem, nec neſcire hominem, quem non ignoras Deum, & hoc eſt Ieſum Chriſtum non diuidere; quia *Verbum caro factum eſt*. Ideò recta fides eſt, non ſepultum non putare; quem reſuſcitatum eſſe intelligas, & reſuſcitatum non ambigere, quem negare non audeas non ſepultum. Sepultus eſt autem Ieſus Chriſtus, quia & mortuus eſt. Quapropter non oportet eum tripartiri, neque diuidi Chriſtum in tres perſonas, vt dicas Verbum & animam atque corpus, vbi vel vbi, ſeparari. Sed quia vnus eſt, ideò & ſepultus, ſicut ad ſepeliendum ſe confitetur eſſe perunctum. *Amen dico vobis, vbicunque prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, dicetur quod & hæc fecit in memoriam eius.* Quæ nimirùm ambiguitas dictionis, vt quidam volunt, nullum generat ſcrupulum dubietatis. Quia ſeu diſtinguas, ita vt dicas, vbicunque prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, quod conſequentius eſt, ſeu diſtinguas, quia in toto mundo dicetur, non alicubi tamen; quàm vbicunque fuerit hoc Euangelium; dicetur & quia hoc fecit in memoriam eius. Neque enim Euangelium ſine memoria huius mulieris, quæ eſt Eccleſia, prædicabitur, neque memoria ipſius ſine Euangelio prædicanda pronunciatur. Quia memoria huius mulieris, præſentis eſt Eccleſiæ demonſtratio, quod ſuſceperit Dominum, quod

Ioan. 1. 14.

A ſepelierit in fide ſua Saluatorem, quod vnxerit caput eius vnguento pretioſiſſimo, ac pedes; cùm eum Deum & hominem veraciter credit corde, & confitetur ore, vna cum bono opere. Attende quæſo notitiam futurorum. Prædixit enim poſt biduum ſe paſſurum, & die tertia reſurrecturum, eo quod eſſet moriturus. Deinde dicit, Euangeliũ in toto terrarum orbe prædicandum, cum quo memoriam mulieris habendam, quod hæc fecit ad ſe-B pulturam Ieſu Chriſti.

E*t tunc abiit vnus ex duodecim qui dicitur Iudas Scharioth, ad Principes ſacerdotum, & ait illis.*] Tunc vtique cùm eſſet in Bethania, & dixiſſet, *Scitis quia poſt biduum Paſcha fiet.* Vel quando, *congregati ſunt Principes populi & Scribæ, in atrio Principis Sacerdotum.* Quia veniente vero Paſcha, tenebræ fugerunt, & Iudas in nocte ad tenebras pertranſiuit, quando præſentia receſſit, & ad Iudæos vſque, vt traderet Dominum, peruenit. *Vnus ex duodecim.* Vnus numero, & non merito; ſpecie non virtute; coniunctione C ad tempus corporis, & non vinculo charitatis. Non ergo vacat à myſterio, duos fuiſſe inter Apoſtolos hoc nomine vocitatos; vt vnus dicatur Iudas Iacobi, alter verò Scharioth, quia Iudas confeſſio interpretatur. Et ideò duos iſtos fuiſſe inter diſcipulos, vt vnus eorum teneret formam verè confitentium, quorum pars fideliter permanet cum Domino; alter verò eorum partem exprimit, *Qui confitentur ſe noſſe* Tit. 1. 16.
D *Deum, factis autem negant.* Propterea omnes tranſeunt cum iſto ad auaritiam, ad dolos & fraudes, & admiſcẽt ſe falſis fratribus. Legi Scharioth, iuxta Hebraicam interpretationem à quodam exſuffocatam vocari debere. Quod ſi ita eſt, magna conuenientia ſui nominis, acſi ex Prophetia, inuenitur habere cum exitu ſuæ mortis, quoniam laqueo ſe ſuſpendit, & ſuffocatus interiit. Cæterum de patria vel de vico vnde fuit, iam ſuprà, quod inde agnomen traxerit, & quid interpretetur diximus. Iſte ergo *abiit ad Principes ſacerdo-*E *tum*, aduerſus eum qui verè in æternum conſtitutus eſt *Sacerdos*, *ſecundum ordinem Melchiſedech*, & factus eſt Princeps Sacerdotum. *Quid, inquit, mihi vultis dare, & ego vobis eum tradam? At illi conſtituerunt triginta argenteos.* Tradunt noſtri; infelix Iudas damnũ quod ex effuſione vnguenti ſe pertuliſſe credebat, voluerit Magiſtri pretio compenſare; qui miſer nec certam poſtulat pretij ſummam, vt ſaltem lucroſa videretur proditio, ſed quaſi

Pſal. 109. 4.

Cap. XXVI.

viliſſimum tradens mancipium, pretium A in poteſtate poſuit ementium, quantum vellent ei dare. Non enim poterat, quod promittit, *Et ego vobis eum tradam*, niſi ipſe permitteret; ſed ſua impudentia facit, quod non curat ſi mentiatur. Loquitur enim iam membrum diaboli, qui ſupra, ipſe cum Domino loquebatur, *Hæc omnia tibi dabo*; vbi adgreſſus eſt caput, quatenus deinceps facilius membra diſſiparet. Conſtituunt ergo ei pretium ſerui, Matth.4.9 quia Chriſtus formam ſerui ſuſceperat; B in cuius figura olim Ioſeph cùm eſſet liber à fratribus, *Venundatus eſt in ſeruum*, vt tempore famis erogaret frumenta fra- Pſal.104.17. tribus ſuis. Venundatus eſt autem, non iuxta ſeptuaginta, viginti aureis, ſed ſicut Hebraica veritas ſe habet, quia non poterat pretioſior eſſe ſeruus Domino ſuo, tot argenteis emitur, quot annis peregrinatus eſt in hoc mundo, vſque ad baptiſmum. Nam & Ioſeph in figura Chriſti tot annorum fuiſſe legitur, quando ſtetit in conſpectu Pharaonis, quot & C Chriſtus baptizatus eſt, quando & cœpit Euangelium prædicare. *Et exinde*, inquit, *quærebat oportunitatem, vt eum traderet*; id eſt, ex quo locutus eſt cum Principibus ſacerdotum, & ipſi pacti ſunt ei dare triginta argenteos. Quibus ita malè illectus, quærebat opportunitatem, quomodo eum inueniret ſolum cum diſcipulis, vt eum acſi liberè traderet ſine turbis. Quod & Lucas declarat manifeſtius. Idcirco acſi diligens inſidiator, poſt cœnam, iam in noctis ſilentio, cùm eſſet ſecretius cum D ſuis in prædio Gethſemani, occurrerunt ei cum gladiis & fuſtibus, vt eum latenter quaſi furem deprehenderent. *Prima autem azymorum acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum dicentes, Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha?* Prima ergo dies azymorum ipſa eſt, quando agnus apud Iudæos immolabatur quartadecima Luna ad veſperum, iamque fermento abiecto, ſicut in Exodo monſtratur. *Septem*, inquit, *diebus azyma comedetis, die prima non erit fermentum in domibus* Exod.12.15 *veſtris.* Porrò azymorum dies ſeptem e- E rant, Paſchæ autem vna tantùm, de qua Anatholius ait, à fine, inquit, tertio decimæ Lunæ computa, quod eſt initium quartodecimæ, ſicque vſque in fine vigeſimæ Lunæ, ſeptem diebus azyma celebratur; in quibus diebus nunc quacunque die quartadecima Luna occurrerit, (quia illi ſeptem dies in figura erant) veriſſimum Paſcha celebratur. Quod autem Apoſtoli dicunt, *Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha?* Magna ſollicitudo eſt & obedientiæ deuotio, vt omnia in voluntate eius fiant, ſicut & miſer Iudas in voluntate diaboli & Iudæorum pretium huius ſanguinis reliquit. Ergo Paſcha quod dicunt, ipſe vocabatur agnus apud Iudæos, qui immolabatur in veſperũ. Quod oportebat comedere, quia factus de muliere Chriſtus, factus ſub lege erat; non (vt Obionitæ malè ſentiũt) ideò hoc Paſcha cum Iudæis celebrauit Dominus, vt deinceps more Iudaico ſeruaretur, ſed vt transferret ſuos de vetuſtate litteræ ad ſpiritalia ſacramenta, & eos qui erant ſub lege redimeret. Quod ſi eos expellere de ſub iugo legis venit, qui erant ſub lege: multò magis non conuenit illos introducere ſub lege, qui prius inuenti ſunt extra legem. Quibus Dominus ait,

ITE *in ciuitatem ad quendam, & dicite ei, magiſter dicit, tempus meum propè eſt, apud te facio Paſcha cum diſcipulis meis.*] Quem locum Marcus & Lucas planius exequũtur, cùm patremfamilias vel dominũ domus quibuſdam iudiciis inſinuatum oſtẽdunt. Qui eis cœnaculum magnum demonſtraturus erat, ſtratum atque mundatum vbi pararent Paſcha. Sed Matthæus, cùm dicit dixiſſe Dominum, *Ite in ciuitatem ad quendam*, videtur tãquam ex perſona ſua ſtudio breuitatis, illud *ad quendã* addidiſſe, volens eũ inſinuare aliquo modo. Quia nemo ſic loquitur qui vult integrè loqui, vt dicat ſuis, *ite ad quendã*; magis enim ſtare poteſt, ſi dicat ite ad quẽcunque, aut ite ad quẽlibet, nec tamẽ ita certus demõſtratur homo ad quẽ mittatur. Sed Marcus & Lucas certũ eum oſtendũt inſinuaſſe Dominum, quãuis tacito nomine. Sciebat nãq; Dominus ad quẽ mitteret, etiã & illi quos mittebat, qualiter eũ inuenire poſſent, quibuſlibet indiciis, quia ſciebãt, non ideò ſic integrè poſſet dici, ite ad quẽlibet. Quod etiã ipſa integritas locutionis admittit, ſed non hoc loco; quanto minus tam abſolutè dici potuit, *Ite ad quendam*. Manifeſtum eſt ad certum aliquem eos miſiſſe, quod ex perſona ſua poterat Euangeliſta nobis dicere, miſit eos ad quendam vt dicerent ei, *Apud te facio Paſcha.* Aut certè ità, miſit eos ad quendam dicens: Ite dicite ei, apud te facio Paſcha. Ac per hoc, vt doctiſſimus Pater Auguſtinus vult, cùm Euangeliſta verba Domini poſuiſſet, *Ite in ciuitatem*, interpoſuit ipſe de ſuo, *ad quendam*. Nõ quia hoc Domin⁹ dixerit, ſed vt ipſe inſinuaret tacito nomine fuiſſe quendã in ciuitate, ad quẽ ſuos Domin⁹ mittebat, vt præpararent ei Paſcha. Sed, ſeu ſint verba Domini,

Cap. XXVI. ſeu Euangeliſta hoc addiderit de ſuo, A minus quidem nunc temporis vſitata locutio eſt. Et ideò egregius Doctor Hieronymus ait, quod hoc loco more veterum noua Scriptura conſeruat. Frequenter legimus, inquit, dixit ille illi, & illo in loco & illo, quod Hebraicè dicitur Phelmoni, & Helmoni, nec tamen perſonarum locorumque ponitur manifeſtatio. Et ideò certum eſt aliqua ex cauſa Dominum perſonam ex nomine non iudicaſſe; fortè vt omnibus facta vris libera feſtiuitati occa- B ſio præberetur. Veruntamen quod reliqui de homine portante lagenam cum aqua; & de cœnaculo magno, ſeu ſtrato dixerunt, Domini Saluatoris ſunt verba, & magna in ſe continent ſacramenta, quæ ſuis in locis exponenda ſunt. Porrò quod ait, *Magiſter dicit, tempus meum propè eſt, apud te facio Paſcha cum diſcipulis meis*, videtur quidem de tempore ſolemnitatis Paſchæ dicere; quod tempus non ſuum tantùm, ſed omnium erat Iudæorum. Et ideò potius nobis (quamuis latenter) il- C lud inſinuat tempus quod ſuum proprium eſſe recognoſcit, iamque proximum, quando ad hoc venerat vt pateretur. Et hoc eſt tempus eius & hora quæ venerat, *Vt tranſiret de hoc mundo ad patrem*, quod eſt veriſſimum Paſcha facere. Hoc celebraturus erat cum eo ad quem mittebat ſuos; quoniam in eo omnium erat figura eorum qui ad illam cœleſtem Hieruſalem ſunt aſcenſuri. Ad quem iſte intrans, non tamen ſine aqua refectionis, neque ſine aqua baptiſmi, quia iam de fonte vi- D tæ ſibi hauſerat ſalutem, feſtinans introire in ciuitatem, vbi Chriſto magnum parauerat cœnaculum ſtratum, vbi accumberet Magiſter veritatis. Magiſtrum ergo ſe vocat ex conſuetudine illius fortè ad quem mittebat; apud quem etiam & Paſcha illud noui teſtamenti celebraturus erat cum diſcipulis ſuis. Quod fortè tempus ſuum iam in ſacramento dicebat adeſſe, quod eadem die expleturus erat quando tranſiuit ad illud typicum Paſcha. Et ideò domus illa non deorſum erat, ſed in ſuperiori cœnaculo. Et ma- E gna erat, vt caperet Ieſum verbum Dei patris & ſapientiam ac veritatem; quæ omnia non capit niſi magna domus. Et vt digna ſit tanto manſore, neceſſe eſt vt ſit mundata, nullas in ſe habens malitiæ ſordes. Quæ domus in ciuitate Hieruſalem eſſe probatur, id eſt, in Eccleſia. Et ideò homo ille, ſcilicet Dominus illius domus ſine nomine monſtratur, vt commune ſit omnibus hoc myſterium, quicunque Chriſto parare volunt hoſpitium, quo Paſcha à Domino dignè celebretur. Hinc eſt quod ait, ite ad quendam, vt illi dicant, qui Chriſto parare deſiderat Paſcha. Cap. XXVI.

Vespere *autem facto diſcumbebat cum duodecim diſcipulis ſuis.*] Id eſt, in ipſa prima die azymorum quando miſerat eos, vt pararent Paſcha ad veſperum. Inter quos erat & Iudas quando miſerat eos, & quando diſcubuit in cœna. Erat autem ſicut lupus inſidians inter agnos, quia iam in cor eius miſerat diabolus, vt traderet eum. Quibus edentibus dixit, *Amen dico vobis, quia vnus veſtrûm me traditurus eſt.* Solito more veritas, quia falli non poteſt, cum iuramento loquitur, *Ipſe enim ſciebat quid eſſet in homine.* Idcircò non erat opus, *vt teſtimonium ei quis perhiberet de homine.* Poterat itaque proditorem ſuum mox ſpecialius demonſtrare, nec tamen fecit, ſed crimen mittit in numero, vt & affectus probaretur ſingulorũ, & miſero proditori locus daretur pœnitentiæ. Æquum namque erat, quia prædixerat paſſionem ſuam, vt & proditorem prædiceret. Ex vtroque, vltroneum vt monſtraretur veniſſe ſe ad eandem paſſionem. Nec tamen manifeſtè arguit eum, cuius conſilia in corde latentia occultè deprehendit, ſi fortè in conſcientia deprehenſus eum crederet ſcire vt Deum, quæ putabat latere quaſi hominem. Sed miſer poſtquam vidit conſcientiam ſuam latere non poſſe, nimia infidelitate cæcatur; idcircò vltra præſumpſit, vel nimia impudentia, occultè deprehenſus, non erubuit. *Et contriſtati valdè cœperunt ſinguli dicere, nunquid ego ſum Domine?* Hoc quippè virtus eſt Apoſtolorum, qui plus credebant verbis Domini ſui, quàm conſcientiæ ſuæ. Sciebant iam ſinguli ex doctrina Domini, licet bonæ conſcientiæ eſſent, & mundi ab omni proditione Magiſtri, quod mortalitas humana nunquam in eodem ſtatu permanet. Et ideò ſinguli formidantes de ſe, conſiderabat vnuſquiſque eorum ne fortè ipſe eſſet, qui præcognitus erat ac ſi proditor. Quod ſi illi ſibi benè conſcij timent & formidant quaſi infirmi, quid de nobis agendum eſt, qui nunquam conſcientiam perfectæ puritatis, neque charitatem circa Deum perfectam accepimus? Quod ſi Apoſtolus corpus ſuum ſeruituti ſubiicit, ne fortè reprobus inueniatur, cum aliis prædicat verbum ſalutis: quantò magis timere nos oportet, & in omnibus nos Deo committere? Qui quos præſcit, &

Ioan. 2.25.

Cap. XXVI.

vocat; & quos vocauerit, illos & ſanctificat; quos verò ſanctificauerit, illos & iuſtificat. *Qui intingit*, inquit, *mecum manum in paropſidem, hic me tradet; filius quidē hominis vadit, ſicut ſcriptum eſt de illo.* Hoc quippè ex indicio propheticæ vocis dicit, quaſi diceret, qui manducat panem mecum, *Ampliabit aduerſum me ſupplantationem.* (Pſal. 40. 10.) Nec igitur diſcrepat hic ſenſus ab hoc quod ait, *Qui intingit manum mecum in paropſidem, hic me tradet.* Quibus verbis diſcipulos quaſi liberos relaxat, dum ſolum proditorem declarat. Qui quod alij fecerunt, non potuit manum retrahere à paropſide, iam ſemel & ſecundò ſecretò præmonitus. Vbi Dominus ſua in eo manifeſtat beneficia, & Iudas ſuam non celat impudentiam. Et quia à Domino tantis complectitur honoribus, vt eſſet vnus ex duodecim, atque œconomus eorum quæ collata erant pauperibus; neque ſalis, neque eiuſdem menſæ, neque panis, neque carnium agni quas comederat, memor factus, impudenter feſtinat tradere largitorem bonorum operum. Cùm dinumerare nemo poteſt omnia ab eo facta mira & deifica, quæ viderat vel audierat. *Filius autem hominis vadit, ſicut ſcriptum eſt de eo.* Vadit autem ad paſſionem, quia filius hominis eſt, vt prædictum erat à Prophetis, paſſurus per crucem. Manet autem cum diſcipulis in mundo, ſecundum quod verbum eſt, cuſtodiens eos in fide. Alias autem non permanerent in fide ipſius, præcipuè cùm eum in cruce pendentem, deinde mortuum vidiſſent. Et notandum, quia non dixit, *Væ homini illi* à quo tradetur, ſed *per quem tradetur*, volens alium oſtendere à quo tradebatur, id eſt, diabolum, Iudam verò miniſtrum fuiſſe diaboli, per quem ipſa traditio miniſtrabatur paſſionis. Tertiò iam eum tangit, vt quem conſcientia & pudor non traxerat, ſaltem denunciata ſerò, corrigant ſupplicia. *Bonum erat ei ſi natus non fuiſſet homo ille.* Multi in hoc verbo acuunt ſillogyſmorum ſuorum acumina, & argumentantur, quaſi nullo modo poſſet ei bonum eſſe, qui non eſſet omninò, ſi natus non fuiſſet, & ideò prius fuiſſe eum antequam malè naſceretur, vt talis eſſet. Dicunt enim, id quod eſt poteſt aliquid habere præter quàm quod ipſum eſt. Idcirco habere poſſet aliquod bonum, etiamſi natus non eſſet; quoniam diuerſum eſt tantùm aliquid eſſe, & eſſe aliquid in eo quod eſt. Sicut omne quod participat eo quod eſt eſſe vt ſit, a-

A lio aliquo participat, vt aliquid ſit. Ac per hoc fortè Iudas, quia participabat eo quod eſt eſſe, vt eſſet illi bonum, erat antequam naſceretur, vt melius illi eſſe poſſet. Sed quia iſta Philoſophorum ſunt, vt poſſint de veriſimilibus ſua extollere argumenta, & nonnulla introducere falſa, redeamus ad ſimplicitatem diuini eloquij, quo dicitur, quia *illi bonum erat ſi natus non fuiſſet*; quia nec hoc bono erat dignus, cùm iam eſſet, & naſceretur prius cùm B non eſſet. Sed quia ex arbitrio ſuo venit, vt hoc officium proditionis conſummaret per eum Dominus, ideò natus eſt malo ſuo, vt in malum, quod ſecundum propoſitum erat, ipſe corrueret, ad hoc ex præſcientia Dei iuſtiſſimè ordinatus. Vnde non dicitur, quia bonum erat vt non eſſet, ſed ei, ne natus eſſet. Quoniam etſi malum contigit ei, ex accidenti vitio fuit; bonum tamen non negatur eum fuiſſe, licet præ culpa melius eſſet ei non eſſe, iuſto Dei iudicio, qui ad pœnam præſcitus erat. Non quod eſſent antea (vt C quidam volunt) animæ in cœleſtibus, quo illi bonum eſſet; neque in eo vllum ei eſſe poterat bonum, quia non erat cui eſſet vllum bonum, ſed iuxta ſimplicem intelligentiam Scripturarum ſanctarum, bonum eſſet ei qui iam erat ſi non ſubſiſteret, quàm tam malè ſubſiſteret, vt & malè illi eſſet; quod omninò non eſſet ſi natus ipſe non fuiſſet.

RESPONDENS *autem Iudas qui tradi-* D *dit eum, dixit, Nūquid ego ſum Rabbi? Ait illi: Tu dixiſti.*] Etiam hìc non expreſſum eſt, verum ipſe eſſet; ſed fortè ſic temperatum ne omnes aduerterent, vt ei adhuc daretur de ſe, cuius in conſcientia crimen erat. Vnde magis in contumaciam videtur ſonare, quàm quod dubium non erat, ei requirere; & ideò non triſtem eum fuiſſe vt cæteri ſermo declarat, non religioſum ac deuotum in fide, vt eum Dominum mitiſſimè cum cæteris appellaret. Sed efferatus animo, ſine vlla cordis pudicitia, quaſi excuſantis affectu dicit. E Nunquid ego ſum Rabbi? Et hoc ideo ne tacendo videretur crimen cordis prodere, iungit quaſi blandientis affectum, quod dolus in corde nō latebat. Vnde & Rabbi eum vocat, quod eſt infidelitatis ſignum, quia Deum & Dominum eum eſſe, poſt tot ſigna & miracula non credebat. Sed neſcio, vel ſi talem eum quaſi vnum de Doctoribus accipiebat, qui tam crudeliter ſine vlla pœnitentia cordis, tradere ſic impudenter eum dolo feſtinabat.

Cap. XXVI. Cui Dominus, *Tu dixiſti.* Eadem igitur reſponſione confutatur proditor, qua & Pilatus, vt ex ore proprio cōdemnaret eum, qui non dubitans de conſcientia interrogat, ſed fingens ſe de hoc dubitare, quaſi timens ſimulat. Non quod curaret impudicus iam excuſabilis eſſe, ſed vt conſiliũ ſuæ proditionis interdum celaret. *Cœnantibus autem eis accepit Ieſus panem, benedixit ac fregit, deditque diſcipulis ſuis, & ait, Accipite & comedite, hoc eſt corpus meum.* Audiant qui volunt extenuare hoc verbum corporis, quod non ſit vera caro Chriſti, quæ nunc in ſacramento celebratur in Eccleſia Chriſti, neque verus ſanguis eius: neſcio quid volentes plaudere vel fingere, quaſi virtus ſit carnis & ſanguinis in eo admodum ſacramento, vt Dominus mentiatur, & non ſit vera caro eius, neque verus ſanguis, in quibus vera mors Chriſti annunciatur, cùm ipſa Veritas dicat, *Hoc eſt corpus meum.* Similiter & de calice, *Bibite,* inquit, *ex hoc omnes, hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamẽti,* non qualiſcunque, ſed quod *pro vobis effundetur in remiſſionem peccatorũ.* Neque itaque dixit cùm fregit & dedit eis panem, hoc eſt, vel in hoc myſterio eſt virtus vel figura corporis mei, ſed ait non ficte, *Hoc eſt corpus meum.* Vbi Lucas addidit, *Quod pro vobis tradetur,* vel ſicut alij codices habẽt, datur. Sed & Ioannes ex perſona Domini, *Panis,* inquit, *quem ego dabo caro mea eſt,* non alia quàm *pro mundi vita.* Ac deinde, *Qui manducat meam carnem, & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in illo.* Vnde miror quid velint nunc quidam dicere, non in re eſſe veritatem carnis Chriſti vel ſanguinis; ſed in ſacramento virtutem carnis & non carnem, virtutem ſanguinis & non ſanguinem; figuram & non veritatem, vmbram & non corpus, cùm hîc ſpecies accipit veritatem & figuram, veterum hoſtiarum corpus. Vnde veritas ait, cùm porrigeret diſcipulis panem, *Hoc eſt corpus meum,* & non aliud quàm, *quod pro vobis tradetur;* & cùm calicem, *Hic eſt calix noui teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.* Necdum itaque erat fuſus; & tamen ipſe porrigetur in calice ſanguis, qui fundendus erat. Erat quidem iam in calice, qui adhuc tamen fundendus erat in pretium; & ideò ipſe idemque ſanguis iam erat in calice, qui & in corpore, ſicut & corpus vel caro in pane. Erat autem integer Chriſtus & corpus Chriſti coram oculis omnium poſitum; nec non & ſanguis in corpore, ſicut & adhuc hodie integerrimum eſt & manet, qui verè dabatur eis ad comedendum, & ad bibendum, *in remiſſionem peccatorum.* Dicat qui vult, ſi in alio aliquo remiſſio eſt peccatorum, quàm in Chriſto. Conſtat ergo, quia non eſt; & quia in hoc corpore ac ſanguine remiſſio eſt peccatorum, verè Chriſti caro eſt & ſanguis. Vnde qui dignè manducant & bibunt, verè vitam æternam manducant & bibunt, & integra manet vita. Et tunc erit vnicuique corpus Chriſti & ſanguis, vita, ſi quod in ſacramẽto ſumitur, in ipſa veritate (ſicut aliquando dixiſſe me memini) ſpiritaliter mãducetur, & ſpiritaliter bibatur. Quia ſicut dicit Apoſtolus, caro nihil prodeſt, quãrò magis panis ſine ſpiritu, qui cernitur, ſed *Spiritus eſt qui viuificat.* Hæc idcircò prolixius dixerim, & expreſſius, quia audiui quoſdã me reprehendere quaſi ego in eo libro quem de ſacramẽtis ediderã Chriſti, aliquid his dictis plus tribuere voluerim, quàm ipſa repromittit Veritas; timentes fortè, quod ipſi tunc timuerũt quibus loquebatur, partes facere voluerim, & eius per ſingulos membra diuidere conciſa, vel diſpertita, ſicuti illi tunc putarunt qui ſcandalizati dicuntur, & abierunt retrorſum. Quibus Saluator ait, *Hoc vos ſcandalizat? Si videritis filium hominis aſcendentem vbi erat prius.* Ac ſi diceret, ſi hoc intelligere poſſetis, ſciretis vtique, quod qui integer aſcendere poteſt vbi erat prius, vnus idemque Chriſtus, conſumi non poteſt per partes, nec diuidi dentibus. Hoc quippè videre multum eſt, quia in ſpiritu eſt; hoc cognoſcere vel credere, quomodo vnus Chriſtus aſcenderit filius hominis, *vbi erat prius;* quis hoc ſenſu explicat? Et quod deſcendit de cœlo, *filius hominis qui eſt in cœlo,* quæ hoc ratio capit? Nec non & quod, *Verbum caro factum eſt,* quæ hoc verba eloquuntur, vt quod incommutabile eſt, factum dicatur. Vel, quo modo, qui homo erat, filius hominis, in terram coram oculis eorum poſitus, in cœlis eſſe dicatur? Quo modo ergo de cœlis venit, vnde nunquam abfuit? Aſcendit deſcendens, quia in nullo reſoluitur Chriſtus. Eſt qui erat, & quod eſt non erat. In omnibus ergo iſtis, & in aliis quamplurimis locis excedit humanas mentes diuina poteſtas; nec ſubiacet humanis ſenſibus ratio cœleſtis & diuina. Quia natura inferior cauſam & rationem naturæ potioris & immenſæ non capit nec intelligit. Et ideò de talibus rebus, quæ diuina virtus operatur, dubietas auferenda eſt, & cunctatio remouen-

Margin notes: Ioan. 50. 51; Idem 54. 56.; 2. Cor. 3. 6.; Ioan. 6. 61. 62.

Cap. XXVI.

da. Quia ſcientia earum in fide eſt; ratio in virtute; effectus in rebus eſt, ex poteſtate; cauſa in voluntate. Ita vt nihil habeat homo quid conqueratur de ſingulis quæ Deus dixit & voluit; *Quoniam ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt*, vt voluit. (Pſal.148.5) Simillima quidem ſunt & diuina in huiuſmodi rebus ſacramenta, quæ ſalute humani generis aguntur, & quotidie myſticè in hoc myſterio vt tradita ſunt Apoſtolis celebrantur. Et ideò in cœnaculo hoc Paſcha agitur, quia niſi qui aſcenderint, iſta non capiunt, vt bibant & comedant quod effuſum eſt, *in remiſſionem peccatorum*, & tamen integrum manet. Hinc quoque ipſa Veritas, *Bibite*, inquit, quia *hic eſt ſanguis meus, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum* omnium. Quod ſi effuſus eſt iam, quomodo nunc rurſus effunditur? Et ſi caro cõſumpta eſt, quomodo adhuc manet integra & voratur? Ecce quod bibitur quotidie & effunditur; & quod ſemel immolatũ eſt, adhuc hodie immolatur; non ergo immolatur, niſi quod viuum eſt. Bibitur quidẽ in remiſſionem peccatorũ, & effunditur. Si autẽ quæris quomodo effunditur, vt maneat quod effuſum eſt? Intellige quomodo *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris*, & manet: (Rom. 5.5.) ſic fortè poteris cognoſcere, quod ineffabile eſt, quidquid Spiritus ſanctus operatur. Et ſi charitas Dei diffuſa eſt in ſe manens, verè ſanguis noui teſtamenti Dei diffunditur admodum in cordibus noſtris, in remiſſionem peccatorum; quo effuſo, remittuntur in eo peccata noſtra. Quoniam ipſe Pontifex Chriſtus eſt qui porrigit nobis hunc panem, ſuumque corpus, & effundit hunc calicem; non enim diſcedit ab officio ſuo. Et ſi manet in nobis, bibit eum etiam ipſe nobiſcum nouum; & quod eſt in toto corpore ſuo, & in omnibus nobis, quia ſine eo ipſum ſumere non poſſumus, neque de pane illo manducare, vel calice bibere. Nec mireris frater, qui fortè iſta non credis, quia non noſtra ſunt quæ dicimus. Omnipotens eſt enim Dei verbum & efficax ad omnia quæ vult, ſecundum multitudinem virtutum ſuarum, cùm ſit ipſe vnus, omnium virtutum virtus. Cuius verba non alicuius, quàm vnius verbi, quod ipſe eſt, ſunt verba. Et ideò plena ſunt veritate, quia *Spiritus & vita ſunt*, (Ioan.53.63) nec habent aliud in ſe præter quod ipſa per ſe profitetur Veritas, *Accipite*, inquit, *Hoc eſt corpus meum*. Et de calice, *Hic eſt* enim *ſanguis meus*. Poterant enim

A Apoſtoli, tunc ſi non crederent verba vitæ & veritatis, reſpondere, vel quærere quomodo panis ille & calix vini corpus & ſanguis eſſent Chriſti, cùm ipſe integer Chriſtus in corpore ſuo coram oculis eorum erat. Sed quia crediderunt quod dixerat ſilentio confitentur, & accipiunt ab ipſo quæ nobis poſtea tradiderunt. Tradiderunt autem non aliam, quàm ipſam eandemque cœnam, quam ipſi tunc B manducauerunt & biberunt. Vnde volo perpendat fidelis animus, quid interſit inter illud typicum Paſcha, quo agnus immolatus eſt in eadem cœna & comeſtus, nec non & inter iſtud, quod ſecundum ordinem Melchiſedech in pane & vino continuò celebratur. De quo ſanè Paſcha dixit eadem hora omnibus ſuis, *Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum antequam patiar.* (Luc.22) Quod ſi nil amplius habet hoc myſterium, præter figuram corporis & ſanguinis Chriſti, & non hoc eſt quod ipſe dixit, quid neceſſe habuit iterare in facto, quia iam hoc totum præfiguratum C erat in agno? Vnde & Lucas duos calices datos eſſe diſcipulis in eadem cœna, commemorat; vnum prius poſt agni comeſtionem, antequam panem acciperet, alium verò poſtquam benedixit ipſum panem, ac fregit & dedit diſcipulis ſuis.

Similiter, inquit, *poſtquam cœnauit dicens. Hic calix nouum teſtamentum eſt in ſanguine meo, qui pro vobis fundetur.*] Vbi datur intelligi, quia agnus ille legalis, cum ſuo calice in figura præceſſit paſſionis Chriſti. Deinde corpus & ſanguis in D calice, ad expletionem factum eſt veritatis, vt quod in Melchiſedech præceſſerat, totum compleretur in Chriſto. Nam quod calix paſſionem Chriſti demonſtret, nemo qui hoc Euangelium legit, ambigit; ideò aliquos monet, vtrumne duos calices Lucas voluerit ſignificare Ieſum accepiſſe, an vnum eundemque, quia anticipauerat de eo dicere, rurſus recapitulando bis eum commemorat; ita quidem nonnulli ſentiunt non duos eſſe calices, ſed E vnum, qui & ante diuidendus, & poſtea bibendus commemoratur datus eſſe diſcipulis. Sed alij melius, vt præmiſi, duos porrectos affirmant diſcipulis; vt in vno eorum, id eſt, in primo, paſſionem ſuam voluerit exprimere, in alio verò fidelium ſuorum paſſionem præfigurare. Rurſus alij contendunt in vtroque calice illud oſtendere, quod in veteri teſtamento præceptum eſt, vt qui Paſcha, primo menſe agnum comedendo, non ageret,

in ſecũdo menſe Medi comeſtione peregeret, ac propterea duos calices diſcipulis Dominum tradidiſſe. Et aſtruunt verè in vtroque calice, quod vtrumque intelligi debeat teſtamentum, ac per hoc vnum eorum pertineat ad agnum, aliud verò ad myſterium corporis. Sed ſiue hoc, ſiue illud, quiſque ſentiat, nullus tamen eorum à vera fide inuenitur extraneus, tantùm vt intelligat in hoc facto, quod de figura & vmbra veritatis benigniſſimus Ieſus accipiens panem & calicem ad verum tranſeat Paſchæ ſacramentum, ne apex iotæ detruncaretur à lege; imò, quia lapis angularis eſt vtraſque tenens & adimplens leges, acſi verus Melchiſedech, panem offert & vinum, quod erat ſacramentum ſui corporis præfiguratum, ac ſanguinis. Et notandum quod ait, *Benedixit & fregit.* In qua nimirum benedictione ac fractione noua creatura efficitur, vt panis in commemoratione mortis Chriſti Deo fide oblatus, caro eius verè dicatur; ſimiliter & ſanguis in eadem gratiarum actione, quando patri gratias egit, creatur vt verus ſanguis credatur, *Qui effuſus eſt pro multis in remiſſionem peccatorum.* Pro multis quidem, ſed non pro omnibus, quia non omnes obediunt Euangelio, neque credunt in eum. Veruntamen à multis quæritur, qui non ſimplicem ſequuntur intelligentiam, à quo Ieſus acceperit hunc panem, vel hunc calicem? Quia dicitur accepiſſe. Non enim æſtimant ſic accipi oportere quaſi carnaliter dicatur, ſed altius illud exponere conantur, ac ſi à Deo patre, à quo habet omnia. Quod ante accipit, gratias agens, dat eis, qui digni ſunt à Deo accipere panem hunc & calicem. Vnde Ioannes ait in ſuo Euan-
Ioan. 6. 32 gelio dixiſſe Dominum, non *Moyſes dedit vobis panem, ſed pater meus dat vobis panem de cœlo verum*; quem profectò panem accipiens Saluator à patre, dat eis qui ſecum pariter cœnam agunt dignè, vt ſit iuxta Paulum Apoſtolum, nobis, *Dominicam*
1. Cor. 11. 20. 26. *manducare cœnam*, & non alterius. Et ideò illum panem, quia à patre accepit, gratias egit Deo patri, ac benedicit, vt Pontifex, & frangit. Quia vt Hieremias plangit, nemo inuentus eſt prius alius, qui paruulis frangeret panem petentibus, niſi ſolus Ieſus; quia à patre illum accipiens, dat diſcipulis & membris ſuis, ſecundum quod vnuſquiſque eorum fide capit, & poteſt accipere. Vnde mandat Apoſtolus, *Quotienſcunque*, inquiens, *panem hunc manducatis, & calicem hunc bibitis, mortem Domi-*

A *ni annunciabitis donec veniat.* Donec veniat, inquit, non mors quæ annunciatur in hac immolatione, ſed ipſe vt veniat ad iudicium, quando iam vltra non erunt hæc myſtica ſacramenta in fide, ſed ipſa veritas, quæ adhuc rectè agitur in myſterio, luce clarius reſeretur, & erit omnibus palam in fruitione, quod nunc ſumimus in myſterio. Hinc quoque ſuis ipſe ait, *Et ego de patre palam annunciabo vobis.* Hoc quippè habet hoc myſterium mortis Chriſti, in commemoratione, quod habuit caro Chriſti & ſanguis ſemel in paſſione, vt ip- Ioa. 16. 25
B ſa ſit vna caro & ſanguis in ſacramento, qua paſcatur homo, membrum Chriſti, & fundatur ſanguis in ablutione peccati inpræſentiarum, ſine quo iuſtus nemo viuit homo. Quoniam hic eſt ſanguis noui teſtamenti, in cuius figura quia fundendus erat olim Moyſes, dicebat populo, hic eſt ſanguis teſtamenti. Et non ait noui, ſed quod mandauit ad vos Dominus. Hic autem noui teſtamenti eſt, quia non agni illius, non vituli, non taurorum
C neque hircorum, ſed proprius ſanguis Chriſti, cum quo introiit in ſancta ſemel, offerendo ſe pro nobis Deo, qui & quotidie in hoc ſacramento offertur, quia quotidie peccamus, vt ſine peccato ſimus. Alioquin quomodo hoſtia vocatur, niſi immoletur Chriſtus in eo? Non enim immolatio rectè dicitur, iuxta proprietatem nominis, aut verbi, niſi & mactatio victimæ conſequatur. Attamen in pane iſto & vino ſacerdos rectè immolare dicitur, quoniam in eo Chriſtus, vt ita fatear,
D Deo patri in hac oblatione, ac ſi hoſtia pro peccatis noſtris, ſeu in cibo ſalutis noſtræ, victimatur.

Amen *dico vobis*, inquit, *non bibam amodo de hoc genimine vitis, vſque in diem illum, cùm illud bibam vobiſcum nouum in regno patris mei.*] Sed & de pane ſimiliter Lucas dicit, non manducabo illud, niſi impletum in regno Dei. Ecce, vt dixeram, de carnalibus tranſit ad ſpiritalia. Idcircò ſpiritaliter accipienda ſunt hæc omnia quæ traduntur in ſacramento. Quia ſi caro nihil prodeſt, niſi Spiritu viuificetur,
E multo minus panis iſte & vinum, quod ſanguis & caro eſſe creditur, prodeſſe poteſt, niſi totum fieri in Spiritu intelligatur. Alioquin ex his in nobis quod digeritur, vel in palato oris ſentitur, quid prodeſſe poterit? Niſi quia ſacramenta ſunt donec ipſe veniat Chriſtus, & palam ſe exhibeat & patrem oſtendat nobis. Interim verò mens Deo deuota & fides integra, intel-

Cap. XXVI. ligibiliter verè ſumit in his, quod nouum A creatum eſt, ſcilicet corpus & ſanguinem, etſi corpus digerat quod extra eſt, quia ſic in ſacramento nobis à Domino traditum eſt. Interea, ſeu legamus, de hoc genimine vitis, ſeu de hac creatura vitis, vt alij codices habent, rectè quæritur vtrum pius Magiſter, ad panem & calicem acſi digitum demonſtrando extenderit, antequam caro eſſet & ſanguis, an ad ea quæ prius legaliter geſſit, certè vt ipſam B ſynagogam oſtenderet, quæ vinea Domini erat Sabbaoth, quam ipſe de Ægypto tranſtulit, quia vtrumque congruere videtur. Verùm ſi ad panem reſpicimus, & calicem, vtique ex his vltra non manducauit, neque bibit, donec poſt reſurrectionem, cum eiſdem diſcipulis, iam incorruptibilis & immortalis manducauit & bibit. Si autem de his quæ legaliter geſta ſunt, dicit verum, quia de hoſtiis Iudæorum & victimis nulla demum guſtauit, donec omnia in Eccleſia tranſlata ſunt ſa- C cramenta, & innouata. Quod ſi de ipſa ſynagoga ſermo eſt, à quo calicem paſſionis illatum ſua ſponte ſuſcepit, neminem eorum per fidem intra ſuum corpus, quod eſt Eccleſia, traiecit, donec poſt reſurrectionem, per Spiritus ſancti gratiam, innouatos quamplurimos ſuſcepit. Quòd vinea de Ægypto tranſplantata, ſynagoga Iudæorum ſit, Hieremias ex perſona Domini oſtendit, cùm quaſi deplorans

Hiere. 2. 21 Dominus dicit, *Ego te plantaui vineam meam electam, quomodo conuerſa es in amari-* D *tudinem vitis alienæ?* Similiter & Iſaias in Cantico, & reliqua Scriptura in quamplurimis locis. De qua ſanè vinea Dominus dicit, nequaquã ſe bibiturum poculũ ſuauitatis, niſi in regno patris ſui. Quod regnum iure Eccleſia Dei accipitur, ſeu fides credentium, de qua dicit Apoſtolus credentibus, *Regnum Dei intra vos eſt.* Ergo quidquid horum genimen vitis acceperis, de quo non ſe bibiturum dicit, donec illud bibat nouum in regno patris ſui: conſiderandum eſt quanta vnitas com- E mendatur corporis cum ſuo capite, cùm ait, *Donec illud bibam vobiſcum.* Quia cùm repromittit ſe bibiturũ in regno, non tamẽ ſine ipſis, ſed cum ipſis ſe nouũ vtique bibere in regno patris ſui oſtendit. Quia nouũ vtiq; vinũ, non niſi innouati poſſunt bibere, veteres autẽ noua non capiũt, necnon & ipſi noui niſi cũ Chriſto, ſicut nec Chriſtus ſine ipſis. Qui ergo ſuos non ſegregauit à cõſortio regni, neq; à cõſortio ſuæ potationis & dulcedinis, nullo pacto

Cap. XXVI. credendũ eſt à ſua eos ſequeſtraſſe præſentia dignitatis & gloriæ. Et notandũ quod ait, *in regno patris mei.* Non enim dixit in regno Dei, ſed *in regno patris mei.* Quia omnis pater nomen eſt filij. Et nemo venit ad patrem, niſi per filium, ſicut nec ad filium, niſi pater attraxerit eum. Et cùm pater adduxerit ſuos ad filium, tunc de vino lætitiæ & iocunditatis eorum bibet Dominus Chriſtus cum eis in regno patris ſui; & inebriabuntur omnes vino charitatis Dei, ſicut in ſimilitudinem inebriatus eſt Ioſeph meridie cum fratribus ſuis. Attendite quæſo, fratres mei, quomodo bibere vos oporteat inpræſentiarum, vel manducare in menſa Dei, & in regno patris Chriſti; quia non alicubi bibit ille illud vobiſcum nouum, nec alio in tempore quàm in regno patris ſui. Attendite quod ait Apoſtolus, quia *Regnum Dei non eſt eſca & potus*, neque quod corporaliter carne ſumitur, ſed eſca & potus iſte quem de altari ſumimus, Angelorum eſt cibus. Vnde Scriptura dicit; *Beatus homo qui manducauerit panem in regno Dei*; quia alicubi nunquam panis veræ vitæ comeditur. Hinc quippè iam in regno Dei patris, ſed adhuc in ſacramento; illuc verò cùm impletum fuerit hoc regnum in nobis, euacuabitur iſtud quod eſt ex parte, tuncque fruemur facie ad faciem, cùm venerit ipſe, & quod perfectum eſt. Heia fratres, vt cum venia loquar, ideò in hac cœna Chriſti prolixius elaboraui quàm breuitas poſcat tractatoris, quia in his myſticis rebus plures aliud ſapiunt, & excutiũt multi, dum panis iſte & calix nihil aliud eis eſſe videtur, quàm quod oculis cernitur, & ore ſentitur. Idcirco vt manifeſtius cognoſcant, quanta eſt vnitas corporis, intelligãt quibus modis dicitur corpus Chriſti, quia eſt illud Dominicũ corpus in quo paſſus eſt Deus, ſed non ſecundũ quod Deus eſt. Et eſt hoc corpus in hoc myſterio quod creatur in Spiritu & virtute verbi, vt Chriſti ſit corpus, & non aliud quàm id quod paſſum eſt, & propriũ corpus. Eſt & corpus Chriſti, omnis ſancta Dei Eccleſia, de carne & de oſſibus eius, in carne vna formata, & in vnitate corporis eius ſociata. Quapropter veritas eſt in vtroq; & vnitas corporis, & ideò hoc corpus quod medium eſt quo paſcimur in via, non diuiditur ab vnitate corporis Chriſti. Neque quia caput eſt Chriſtus Eccleſiæ, rectè à ſuis præciditur membris, ſicut nec membra diuiduntur à capite, vt membra & caput, vnum ſint corpus quod

Marginal notes: Rom. 14. 17. — Luc. 14. 15.

Cap. XXVI.

ſacramentum iuxta Apoſtolum magnum eſt in Chriſto & Eccleſia. Et ideò qui vult viuere in vnitate corporis, hæc tria, myſticè, vnum ſentiat eſſe corpus; quoniam teſtamentum Dei æternum de his firmatum eſt in ſanguine Chriſti. Et ideò iure non ait, hic eſt panis aut corpus noui teſtamenti, ſed hic eſt calix noui teſtamenti in ſanguine meo qui pro vobis fundetur. Nec immeritò igitur hoc myſterium iure dicit teſtamentum, quod morte teſtatoris firmatur. Nam iuxta Apoſtolum, vbi teſtamentum firmatur, ibi profectò neceſſe eſt, & mors teſtatoris interueniat, quia ſecundum ipſum omne teſtamentum in mortuis confirmatur. Nam & hoc more ſuo Apoſtolus cùm Hebræis, ipſe Hebræus, in Chriſto commendaret, aſtruit teſtamentum nihil valere hæredibus, ſi mors non intercedat teſtatoris. Alioquin nondum valet, dum viuit is qui teſtatur. Hinc fratres, teſtamenmentum quod diſpoſuit ab Abraham, & illud fœdus quod pepigit cum Iſraël, in monte Syna, quia per mortem nequaquam fuit eius qui teſtabatur, ideò infirmum fuit, donec Domini noſtri Ieſu Chriſti qui teſtabatur, vnica morte & ſingulari firmaretur. Quæ nimirum mors, verè mortis exſtitit mors. Et ideò quàm pulchrè & quàm perneceſſarium, hoc ſacramentum in memoriam mortis Chriſti immolatur, vt ſit corpus redemptionis noſtræ, & alimentum vitæ in nobis, necnon & ſanguis noui teſtamenti in morte ipſius teſtatoris. Alias autem teſtamentum vetus, quamuis habeat vniuerſa ſolemniter teſtamentorum iura ſeruata, tamen quia per mortem mediatoris non erat roboratum, infirmabatur per carnem; ſicut Apoſtolus docet. Hoc autem teſtamentum nouum, quia imminenre iam morte teſtatoris confectum eſt ad viaticum, in hæreditatem ſalutis, idcirco firmum eſt ratumque in perpetuum, & permanebit in æuum. Non enim niſi vnius noctis tantummodo ſpatiũ interfuit, inter promulgatam hanc ſeriem teſtamenti, & mortem piiſſimi teſtatoris Chriſti. Vnde & in eadem nocte ſpecialiter quos hæredes in huius teſtamenti paginâ indidit, ſicut de ſingulis edocuit quæ ſeruare deberent: ita & de hoc ſacramento calicis, id eſt, paſſionis ſuæ, inſtituit, vt in memoriam mortis eius hæc agerent; ac per hoc carnis eius atque ſanguinis participes facti, vnum manerent corpus. Et quia mortalitas noſtra quotidie prolabitur in mor-

A rem peccati, quotidie neceſſe eſt reparetur homo in vitam iuſtitiæ. Quibus omnibus in eadem cœna ritè expletis, mox Euangeliſta,

Et *hymno dicto,* inquit, *exierunt in montem Oliueti.*] Hoc namque eſt quod in Pſalmo legimus, *Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ*; quoniam nemo huius adipe frumenti ſatiatus; neque huius dulcedine ſanguinis Chriſti ebrius, iam repletus, ceſſat à laude Dei. Sed qualis hymnus iſte fuerit, quibuſque verbis B editus; non ſatis monſtratur ab vllo Euangeliſtarum. Hinc & multi religioſi viri quęrunt, ſi fortè tantę dulcedinis laus, ſaltem obſcurè in Euangelio alicubi conſcriptus, vel ab vllo Apoſtolorum traditus inueniatur; certè aut ab omnibus tantæ ſuauitatis tantęque dulcedinis hymnus ſit prætermiſſus curioſè ſatis ac ſollicitè ſcire deſiderant, nolentes acquieſcere quod Euangeliſtæ omnes hoc prætermiſerint. Vnde quidam volunt, hanc, il- C lum eſſe hymnum, orationem mirabilem quam Ioannes commemorat, quando eleuato vultu ad cœlum orat ad patrem, ita incipiens poſt multa quæ in cœna locutus eſt diſcipulis, *Et ſubleuatis in cœlum oculis inquit, Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te,* [Ioan. 17.1.] vſque ad id cùm ait, *Hæc cùm dixiſſet, egreſſus eſt trans torrentem Cedron.* [Idem 18.1.] Quod ſi ibi inquiunt ſcriptus non eſt, nec alicubi in Euangelio ſcriptus omninò eſt. Sed illa D ineffabilis vt ita dicam oratio vel gratiarum actio, non ad eundem locum pertinere videtur, neque hymnus ille quem poſt cibum ſolitus erat benigniſſimus Magiſter dicere, iure eſſe creditur. Quoniam quidquid per carnis diſpenſationem agere dignatus eſt Saluator, aut myſterium fuit, aut exemplum. In eo namque quod orauit, magna ſunt ſacramenta; in hoc verò hymno, exemplum eſt, ſicut ipſe ait, *Exemplum dedi vobis, vt & vos ita faciatis.* [Idem 13.15] Magnum eſt itaque pie- E tatis exemplum, quod & adhuc hodie non minus ante cibum quàm poſt cibum, Eccleſia à Deo inſtituta, agere nõ prætermittit. Sed quæ fuerint verba illa quibus benignus Dominus Deo patri tunc hymnum decantauerit, non ſatis apparet. Sicut nec quando clamauit de cruce iterum *Voce magna, & emiſit Spiritum*, Vbi, [Mat. 27.18] quid dixerit manifeſtum non eſt. Nam & quando accepit panem & gratias egit, vtrumne corde tantùm ſine verbis, an voce, non euidenter elucet, ſicut nec de ca-

Cap. XXVI.

lice; in quibus & in huiuſcemodi cauſis, A vix vlla leguntur verba compoſita. Sed tamen quamuis non legantur, quia ipſa agendarum non eſt ſeries explicata gratiarum, nulli dubium, quia verbis, ſaltem propter exemplum, dictus eſt tunc hymnus laudis Dei, ſicut & gratiarum actio, quamuis non ſint Euangeliſtis, vbi vel vbi, huiuſmodi verba tam diligenter expreſſa. Scimus tamen Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & ante hanc myſticam & ſingularem cœnam in domo Matthæi conuiuaſſe, ſimiliter & in domo Simonis leproſi benignius recubuiſſe, ſed & in domo Mariæ & Marthæ cum eiſdem diſcipulis cœnaſſe. In quibus nimirũ conuiuiis, quis neſciat auctorẽ vitæ, & Magiſtrum ſalutis noſtræ, priuſquam cibum ſumeret, pro eo quod homo erat, Deo patri gratias retuliſſe, deinde poſt cibum ex more decantaſſe hymnum? Qui nimirum hymnus iam ex conſuetudine omnibus notus erat & manifeſtus. Idcircò ad alia properans Euangeliſta, ſuperfluum duxit eum ſcriptis retexere. Hymnus propriè laus Dei eſt; nec enim eſt hymnus niſi in quo Deus laudatur, & voce in laudem Dei cantatur. Et ideò hymnus iſte fuit, qui cantabatur Deo in omnibus conuiuiis, in quibus quotidie conſuetus erat Deo patri gratias agere, & hymnum dicere. Et ideò fortè, quod tam creberrimè agebatur ſcribere poſtpoſuit, vt dixi, Euangeliſta; quoniam in omnium eorum ore ſemper erat. Quo dicto, *Exierunt in mõtem Oliueti.* De alto enim ad altiora conſcendunt, quia de virtute ad virtutes eos ſẽper tranſducit benigniſſimus Dominus. Sed longè ante non dico quàm hymnus, verumetiam quàm præmiſſa oratio, vel gratiarum actio funderetur ad patrem, miſer Iudas poſſeſſus à dæmone, exiuit à conſortio Apoſtolorum omnium alienus antequam de ſanguine Chriſti communicaret, vt gratiarum actio, & laus pro ipſis eſſet, & in ipſis dicta qui cum Domino permanſuri erant iam in vita beati; quaſi hi ſoli beati creduntur qui cum eo aſcenſuri ſunt in montem Oliueti, vbi laborum eſt refectio, doloris eſt requies, & veri luminis notitia.

TVNC *dicit illis Ieſus, omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte.*] Præuidebat autem omnia vt Deus, & prædicit quòd paſſuri erant in proximo, ſicut prouidus Magiſter, vt cùm paſſi fuerint ne deſperent ſalutem, ſed redeant per pœnitentiam, vt liberentur à ſcandalo infidelitatis, & ideo mox addidit teſtimonium Prophetiæ; quod euenire non poterat, ne fierent & complerẽtur omnia, vt prædicta erant. Quibus, vt conſolarentur, ſaltẽ poſt fugam & ſcandalũ tanti pauoris, & diſperſionẽ nimiæ trepidationis, continuò ſubiecit, *Cùm autẽ ſurrexero, præcedam vos in Galilæam.* Si quis autem quærat poſt tanta & talia virtutum ſigna, & prodigia miraculorum, poſt tot documenta, & innumera B prædicationis Chriſti ſacramenta, deitatiſque opera & exempla, quomodo diſcipuli tam ſubitò ſcandalizantur, ſine vlla mentis conſtantia, ſine vllius vigore fortitudinis? Sciat quia, *Nemo poteſt dicere Dominum Ieſum, niſi in Spiritu ſancto:* Sic nemo poteſt ſine ſcandalo tanta & huiuſmodi ſuſtinere, niſi Spiritus ſancti gratia. Necdum enim erat Spiritus ſanctus datus, quia Ieſus necdum erat glorificatus. Et ideò prouidus diſpenſator Chriſtus, ſic vniuerſa diſponit, vt ipſe vnus pro omnibus appareat paſſus, & nemo de ſe præſumat; quia ſolummodò, qui Spiritu Dei C aguntur, hi ſunt tantùm Dei filij, & permanent in fide. Et notandum quod addidit Saluator, *In iſta nocte*, vt ſcires, ſicut quàm ſæpè dixi in his quod nihil vacat à myſterio, non tempus, non locus, non ordo, non vlla ſancti Euangelij narratio. Quia ſicut qui inebriãtur, teſte Scriptura, nocte inebriantur: ita & qui ſcandala patiuntur, nocte ſcandalizantur, qui in tenebris ſunt & ignorantia noctis. At verò qui diei ſunt & luminis, non offendunt, eo quod nox illis præceſſit, dies autem ap- D propinquauit. Vnde Saluator ait, *Qui ambulat in die, non offendit.* Quod autem ſcriptum dicit eſſe, *Percutiam paſtorem*, & non dicit vbi, *Ioan. 11. 9.* videtur ſenſum accepiſſe de Zacharia Propheta, & non proprietatem dictorũ, quia ibi ex perſona Prophetæ ad Deum dicitur, percute paſtorem, hìc autem ipſius Dei patris perſona introducitur dixiſſe, percutiam paſtorem, de quo in Pſalmo dicitur, *Quoniam quem tu percuſſiſti perſequuti ſunt.* Nec igitur mi- E rum ſi dicat Deus pater percutere ſe paſtorem, *Pſa. 68. 27* id eſt, filium ſuum in mortem, qui pro nobis omnibus tradidit eum in paſſionem. Neque mirum ſi diſpergantur oues gregis pro ſua infirmitate admodum paſſi ſcandalum timoris, vt demum congregentur in vnum reſurgente Chriſto, & ſequantur eum in Galilæam gentium, vbi, quia in tenebris fugerunt omnes iuxta Prophetam, videàt lumen magnum. Et quia in regione vmbræ mortis ſcandalum

Cap. XXVI.

lum perpeſſi ſunt formidinis, lux eis oriatur de morte Chriſti in tranſmigratione.

Respondens *autem Petrus, dixit ei, Et ſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ego nunquam ſcandalizabor.*] Hoc quippe de ardore fidei magis, quàm ex temeritate vel mendacio, quantum in ſua fuit conſcientia, omninò dicit. Facit enim hoc circa Deum impatiens affectus, & non leuitas mentis. *Et ait illi Ieſus, Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis.* Dominus quidem loquitur, vt Deus, qui nouit omnia antequam fiant; Petrus autem vt homo, quia *omnis homo mendax.* Et ideo ait, *Si me oportuerit mori tecum, non te negabo, ſimiliter & omnes Diſcipuli dixerunt.* Nec tamen ideo negat Petrus, quia Dominus illud prædicit, ſed ideo Veritas ait quod futurum erat, quia Veritas eſt & falli non poteſt. Sicut nec ideo *omnis homo mendax*, quia Propheta hoc ait, & non præcipit omnem hominem eſſe mendacem, ſed pronunciat quod verum eſt, & dicit vniuerſaliter, *Omnis homo mendax.* Vbi demonſtrat Chriſtum pluſquàm hominem eſſe, vt ipſe ſolus, quia Deus eſt, ſit verax. Sed Petrus nimio feruore fidei, & amore ſuccenſus, non ſatis conſiderat, quia qui dixit *Ego ſum veritas*, mentiri non poteſt. Propter quod vt æſtimo, quia reliqui Diſcipuli non tantùm contra veritatem ire præſumunt, ſcandalizati ſunt tantùm in Ieſum, Petrus autem quia parum duxit ſi mentiretur Chriſtus, cogitabat fortè eum magis mentiri poſſe, quàm ſibi aliter euenire, quàm hoc quod in corde gerebat. Idcirco, quia incautè de ſe præſumit, & cæteris in fide ſe anteponit, nec intendit ſatis quod Veritas eſt qui ei iſta dicit, non ſolùm ſcandalizatus eſt, vt cæteri, verumetiam derelictus propter temeritatis audaciam, vt ter negaret Dominum. Et ſi diligenter perſpexeris omnium quatuor Euangeliſtarum de hac re ſententias, fortè inuenies, tertiò permotum Petrum ex Domini verbis, vt hanc proferret cum Domino, vel pro Domino moriendi præſumptionem. Nam Matthæus & Marcus vno tenore de hoc dicunt; Lucas verò & Ioannes diuerſis in locis magis cogunt intelligi debere, ter eum hanc præſumptionem protuliſſe, & ter à Domino illi reſponſum eſſe, quod eum, antequam gallus cantaret, eſſet ter negaturus. Neque enim incredibile debet videri, diſtinctis quantiſper temporum interuallis, Petrum commotum fuiſſe ad præſumendum ex Domini verbis, ſicut & ad negandum, quibuſlibet ex dictis. Neque abſurdum videtur ei Dominum ſic ter reſpondiſſe, quandoquidem etiam contextim, nullis aliis interpoſitis rebus, aut verbis poſt reſurrectionem, ter illũ interrogaſſe legimus, vtrum eũ amet, terq; Petrum reſpondiſſe; ac deinde, ter de paſcẽdis ouibus ei præceptũ eſſe. Quapropter & Patri Auguſtino credibilius hoc ita eſſe videtur, ter eum incautè præſumpſiſſe, & ideo de trina ſua negatione ter à Domino audiſſe, ſicut ex ipſis Euangeliſtarũ verbis, Lector, & de his quæ à Domino dicta cõmemorantur, ipſe ad plenum poteris cognoſcere. Et vt paucis id oſtendã, habes in Ioanne, cũ dixiſſet Saluator, *Filioli adhuc modicũ vobiſcũ ſum, Quæretis me & ſicut dixi Iudæis, quò ego vado vos non poteſtis venire.* Quibus profectò Petrus verbis cõmotus, dixit ei, *Domine quò vadis?* Cui Dominus, *Quò ego vado, nõ potes me modò ſequi, ſequêris autem poſtea.* Tunc Petrus, *Quare non poſſum*, inquit, *ſequi te modò? Animã meam pro te ponã.* Huic ergo præſũptioni mox reſpõdit Dominus futuram eius negationem. Lucas autẽ cùm dixiſſet, *Simon ecce Sathanas expetiuit vos vt cribraret ſicut triticũ, ego autem rogaui pro te ne deficiat fides tua, & tu aliquãdo conuerſus, confirma fratres tuos.* Cui Petrus: *Domine*, inquit, *paratus ſum, & in carcerem & in mortem tecum ire.* Et Dominus ad eum, Dico tibi Petre, *non cantabit hodie gallus, donec ter neges noſſe me.* Quis non videat in tribus iſtis Euangeliſtarũ locis, quibus ad præſumendum Petrus Domini commotus ſit verbis. Puto quod nemo qui non aliud illud dicat eſſe, & aliud illud in his omnibus locis vnde origo ſumpta eſt talia præſumendi. Porro Marcus eodem in loco, quo & Matthæus, iſta dicit penè, eiſdemque verbis. Sed reliqui duo, quia lõgè aliter narrãt, cogũt nos intelligere, trinam Domini de hac re prophetiã fuiſſe, quia trina Petri præſumptio præceſſit, & impulſio ad præſumendũ ex tribus verborũ varijſque locis. Et ideo vt corrigeretur Doctor & magiſter totius Eccleſiæ, prouidè ſatis iudicio Dei iuſto permiſſũ eſt, vt ter negaret Dominũ, qui tertiò Domini firmiſſimis noluit acquieſcere dictis. Alias autem neſcio, ſi tantus taliſq;, à Domino ire in tẽtationem abundantius permitteretur, quàm cæteri Apoſtoli, niſi quia nec Domini conſiderabat Maieſtatẽ, nec ſuam fragilem lubricámque vitam. Et ideo vt arguatur audacia incautæ promiſſionis, permittitur ire, iuxta numerum

Marginal notes: Pſal. 115. 11 — Ioan. 14. 6. — Ioan. 13. 33. 36. 37. — Luc. 22. 31. 32. 33. 34.

CAP. XXVI. ſuæ ſponſionis in tentationem negationis. Vt quia ter illud inconſideratè promiſerat, ter etiam timidè cum iuramento negaret. Vnde inſtruimur, vt nunquam ſine conſultu virium aliquid ſtultè promittamus ſupra habitudinem poſſibilitatis noſtræ. Debuerat enim Petrus poſtquam audiuit à Domino ſe negaturum, potius deprecari ne id permitteret pius Dominus, quàm de ſe ita præſumere. Neque enim ille idoneus cum Domino, vel pro Domino prius mori, quàm Saluator pro omnibus mortem guſtaret. Vnde, quia vltra omnes de ſe incautè præſumpſit, vltra omnes, tertiò ſatis fragiliter negauit. Licet quidam defendere velint Petrum, quod tantùm voce, & non corde negauerit, potius ſimulatè, quàm verè. Sed vna eſt eorum aſſertio, quem produnt lacrymæ de corde prolatæ, qui ad ſe reuerſus amariſſimè fleuit, dum videt ſe grauiter deliquiſſe. Pij defenſores Petri, qui ſic eum defendere conantur, vt Dominum mētitum fuiſſe probent. Sed cæca eorum defenſio, non intelligit quàm diſpenſatiuè non ſolùm Petrus, verumetiam & reliqui Apoſtoli permiſſi ſunt ire in tentationem; inter cætera, vt qui magiſtri futuri erant Eccleſiarum Dei, ex ſe diſcerent, de ſe iam vltra nunquam præſumere, vt ſcirent quomodo alios deberent tolerare in culpa, qui ſuos recognoſcerent caſus, & ſi aliquis corruiſſet, ſicut quàm ſæpè mortalis infirmitas ſe habet, diſceret nunquam deſperare de venia, dum videt magiſtros Eccleſiarum in ſubito cecidiſſe. Porro quod Matthæus ait dixiſſe Dominum, *Antequam gallus cantet, ter me negabis,* ſimiliter Lucas & Ioannes dixerunt. Solus etenim Marcus diſtare videtur ab illis, qui ait dixiſſe Ieſum, *Hodie in hac nocte priuſquam gallus vocem bis dederit, ter me negaturus es*; Marc. 14. 72. Alioquin ſi non Marcus aliquid expreſſius innueret, nunquam bis addidiſſet, quod cæteri abſolutè dixerunt. Non enim in aliquo diſſentire poſſunt, qui vno loquuntur ſpiritu. Sed hoc intelligere oportet, quod trina illa Petri negatio, ante primum galli cantum concepta eſt, quod tres illi intendunt, non quando eam totam vocibus expleturus erat, ſicut Marcus euidentius intendit, ſed quando quæ futura erat per interualla temporis, tota ſimul concepta eſſet, & præfinita in animo, præ nimio timore & pauore mortis. Sicque omnes verum & vnum ſentiunt quia trina illa negatio ante galli cantum tota concepta eſt in corde, & præ terrore

A nimio deliberata, & ante ſecundum galli cantum, voce peracta, ſicut iam concepta erat. Quoniam vis animi atque affectus mentis totus in eo iam confuſus erat, ob magnitudinem mœroris & triſtitiæ, ob formidinem tanti diſcriminis, & nihil in eo iam virium remanſerat, quem totum anguſtia & terror peruaſerat. CAP. XXVI.

TVNC *venit Ieſus cum illis in villam Gethſemani, & dixit Diſcipulis ſuis, Sedete hîc donec vadā illuc & orem.*] Gethſemani namque B interpretatur vallis pinguiſſima, vel pinguium, ſupra cuius vallis verticem Tēplum Domini ſitum erat. De qua valle Iſaias, *Væ coronæ ſuperbiæ ebrijs Effraim, qui erant in vertice vallis pinguiſſimæ*, ſignificans Eſa. 28. 1. Sacerdotes & Scribas vino erroris ebrios, qui ibi Dominum comprehenderunt & occiderunt. Quam Lucas, non expreſsè Luc. 22. 39. nominato prædio, villam vocat, cùm ait, *Egreſſus Ieſus ibat ſecundum conſuetudinem in montem Oliuarum.* Secuti ſunt autem illum & Diſcipuli eius. *Et cùm perueniſſet,* inquit, *ad locum, dixit illis, Orate ne intretis in tentationem.* C Iſte eſt ergo locus cuius nomen illi duo Gethſemani eſſe dixerunt, vbi nimirum illum fuiſſe intelligimus hortum, *trans torrentem Cedron,* quem Ioannes commemorat. Quem locum ſciebat Iudas, quia Ieſus in eum cum Diſcipulis ſuis frequenter introibat. Mira omnipotentis Dei diſpoſitio, qui ſic omnia diſpenſat, ſicque præuidet, vt vniuerſa plena ſint Sacramentis. Nec enim conueniebat vt D Ieſus eo in loco traderetur, vbi cum Diſcipulis Paſcha manducauerat, ſed talis eligitur locus per quem iſte mundus ſignificetur, in quo Dominus traditus eſt. Vnde præfatus Propheta, *Væ flori decidenti gloriæ exultationis.* Eſa. 28. 1. Cùm locum exprimeret paſſionis, florentem ait. Et in eo hortus eſſe dicitur, quia Eccleſia Dei floridis conſita odoramentorum virtutibus in mundo eſt, ad quam ſæpè Ieſus ingreditur, vt videat ſi floreant mala punica, & areolæ diuinis rigentur fontibus, quæ conſitæ ſunt benè à pigmentariis; De quibus E Dauid areolis iuxta Hebraicum, Sicut areolæ, inquit, deſiderant aquarum fontem, ita & anima mea Deum viuum. Sed iſte hortus deliciarum, non prius florere ad fructum potuit, vel germinare, antequam Ieſus *torrentem* pertrāſierit *Cedron*; *De* quo *torrente* & ipſe *in via bibit.* Pſal. 109. 7. Sed priuſquā traderetur, conueniebat orare eum, & non alicubi quàm in mōte Oliuarū, vbi erat & hortus in valle ſitus; Pro quo, & in quo oportuit orare, quia Chriſti

Cap. XXVI.

Eccleſia verè domus orationis dicitur. Non ergo ſine cauſa à Domino eligitur locus orationis mundiſſimus ac remotus. Vult enim ex eo, vt orantis oratio ſit mundior & magis acceptior, iuxta quod ſcriptum eſt, *Domus mea, domus orationis vocabitur*. (Matth. 21. 13.) De quo loco & alibi dictum legimus; *Terra in qua ſtas, terra ſancta eſt*. Vnde quærendum puto; ſi fortè locus eligendus eſt quo religioſius ores? Vtrumne eligendi ſunt, ſicut Dominum feciſſe cernimus, cum quibus ores? Nam Dominus longè iam ſupra oraturus pro filia Iairi, omnes eiecit foras, tres tãtùm elegit ſecum, quos & ſupra in montem ſecum decreuit abducere, vt teſtes eſſent eius transfigurationis. Fortaſſis ergo & propter hoc Eccleſiæ Chriſti talis eſt conſuetudo ab Apoſtolis diuinitus tradita, vt qui manifeſtis ſunt criminibus deprehenſi eiiciantur ab oratione communi; quia non propter locum oratio differre videtur, quamuis opportunitas & religio ſemper quærenda ſit, ſed hoc ſciendum, quia melius eſt ſolos nos orare, quàm cum malis conſentiendo vt mali ſint, orare. Nec hoc ideo dicimus, vt temerè de aliquo debeat quis iudicare, neque aliis ſe præponere. Sed neque de Apoſtolis aliquid ſiniſtrum ſuſpicari conuenit, ſed conſiderare quod ſolus eſt qui nouit cur eis dixerit, niſi ad formam ſecretæ orationis, *Sedete hic donec vadam illuc & orem*. Ineffabilis Dei diſpenſatio, oraturus pro omnibus, reſidere iubet Apoſtolos, & aſſumit tres tantum ſecum. Nec tamen ante cœpit contriſtari, quàm eos aſſumat, & relinquat cæteros. Omnis ergo mœror exinde illi eſſe cœpit. Vnde non de ſe orta videtur hæc triſtitia, ſed de illis quos ſedere permiſit, vel pro illis quos ſecum aſſumpſit. Hinc fortè nata omnis mœſtitudo eius creditur, nam quos ſecum ducit ipſi ſunt, quibus ſe, qualis venturus eſt in regno ſuo, in monte poſitus oſtendit.

Et *aſſumpto Petro*, inquit, *& duobus filijs Zebedæi cœpit contriſtari & mœſtus eſſe*;] Hos ipſos aſſumit quos ſupra & in montem & ad filiam Iairi. Cur autem eos tantum, ipſe ſolus nouit, qui eſt cognitor omnium ſecretorum. Quamuis aliquis dicat, quia ideo aſſumpſerit eos ſpeciali honore, ſicut & ſupra, vt tres eſſent teſtes, in quibus ſtare dicitur omne verbum. Et ſicut ſupra eliguntur vt teſtes ſint eius gloriæ, ita & hoc loco ad veram comprobandam humanitatem eius, aſſumuntur in teſtimonium, quod omnem in ſe, ſine peccato, A noſtræ ſuſcepit naturæ infirmitatem. Vnde ait, Tunc *cœpit contriſtari & mœſtus eſſe*. Iam ſupra dixeram de paſſione & propaſſione; quod propaſſio ſit infirmitas paſſionis; quæ ante paſſionem in animo infirmantis cadit. Idcirco Euangeliſta ſignanter ait; *cœpit contriſtari & mœſtus eſſe*, vt oſtenderet propaſſionem infirmitatis in eo fuiſſe ac cœpiſſe. Non vt paſſio in animo illius dominaretur; ſed vt ex propaſſione B verus homo, qui & patiebatur, monſtraretur. Aliud eſt enim contriſtari & mœſtum eſſe, & aliud incipere contriſtari. Quod ſi aliquis defendere voluerit ex ſe pro morte ſua, vel ob aliud, eum ex toto mœſtum fuiſſe, audiat Apoſtolum, quia per omnia tentatus eſt ſecundum ſimilitudinem, præter quod in ſe peccatum nullum admiſit, & compaſſus eſt infirmitatibus noſtris; quia per omnia ſimilitudinem carnis peccati habuit. Vnde factus eſt ſecundum naturam humanitatis, triſtis ac mœſtus; & non ſecundum quod in eo erat theſaurus ſapientiæ, ac ſcientiæ C ſalutis; ideoque ait quia *cœpit contriſtari*, multis ex cauſis, *& mœſtus eſſe*. Attendat quæſo Catholicus quiſque animam Chriſti, & quæ ſint in anima Chriſti, vt intelligat mediatorẽ Deum & hominem. Quoniam ſecundum humanitatem eam ſuſcepit naturam, quæ hominis eſt; ſecundum Deum autem, ea eſt in ipſo Chriſto natura, quæ Deus eſt. Cùm autem de anima Chriſti loquimur, de illo vtique loquimur rationali ſpiritu, ad quem non ſolùm Deus per gratiam venit, ſed quem ipſa D diuinitas in vnitate perſonæ ſuſcepit. Anima quippe illa cum verbo vnus eſt Chriſtus, anima illa cum verbo vnus eſt vnigenitus Deus. Et quia vnigenitus Deus æqualis eſt patri, non poteſt totum non habere quæ patris ſunt & noſſe & velle. Et quia hominis eſt filius, conſtat totum ſuſcepiſſe quod hominis eſt à natura. Et quia in ea totus Spiritus ſanctus manſit; cui *non ad menſuram dedit Deus ſpiritum*, omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ in eo E fuerunt, & ideo non potuit infirmari, licet in eo natura infirmitatis eſſet, niſi quãtum & in quibuſcunq; naturaliter rebus; ipſe voluit. Vnde quia mœſtus & triſtis fuit, ſcire oportet, quia nõ pro ſe, ſed multis ex cauſis valde pro nobis doluit. Primũ, quia poſt Adæ lapſum, tranſitu tali, nobis ex hoc ſæculo recedendum erat, vt mori neceſſe eſſet. Deus enim mortem non fecerat, nec lætatur in perditione viuẽtium. Et ideo iure faſtidiuit in ſe ſuſcipere quod

Cap. XXVI.

ipſe non fecit. Videbat enim & chorum Apoſtolorum, quos tanta enutrierat diligentia, in ſubitò diſpergēdum; inter quos etiam & infœliciſſimi Iudæ cauſa erat dolendum. Quapropter non immeritò quæritur, licet iſta ſit cauſa triſtitiæ, cur eo in tempore, & cùm ad eum peruenerit locum vt oraret ad patrem, in quo quamſæpe conuenire ſolitus erat: quid eſt quod nunc tam triſtis & mœſtus eſſe dicitur? Niſi fortè vt cauſam orationis noſtræ exprimeret, quando eo in tempore contriſtari oportet, maximè duabus pro cauſis; vel quia verſamur in malis, vel quia adhuc priuamur bonis. Sed quia ipſe immolandus erat, pro ſalute totius mundi, vidit adſtare reges, & principes conuenire *aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius.* Pſal. 2.2. Ea omnia fortè mala in momento vidit, ſecundum humanitatem, quæ ſemper coram eo ſunt ſecundum diuinitatem, quæ imminent generi humano, & mundus per partes admittit. Forſitan ergo in articulo mortis ſuæ conſpexit, vt dixi, eaſdem aſſiſtentes in vnum, aëreas poteſtates contra ſe, contraque genus humanum: pro quibus omnibus, non ſibi, ſed pro nobis gemuit, & orauit; non qualitercumque, ſed prolixius in agonia, ita vt gutta ſanguinis ab eo, præ ſudore laboris, in terram deciderit, vt omnia nobis aduerſantia, pro nobis oblata, ſua prece depelleret. Triſtabatur etiam & pro Iudæis, quos ſpecialiter ſibi elegerat in populum, & enutrierat quàm dulciter; quoniam cernebat eos omnes in eius concurrere mortem. Nec igitur mirum, ſi pro his triſtis eſt, quem pro his ſupra fleuiſſe legimus. Hoc quippe fratres magnum eſt Sacramentum, quod fleuit, quod triſtis & mœſtus fuit, ac doluit. Vnde non ſolùm defendere, hæc omnia pro nobis non egiſſe, non debemus, ſicut quidam fecerunt, verumetiam confiteri & dicere, quod pro nobis doluit & contriſtatus eſt; qui pro ſe non habuit quod doleret, neque vllo, ex quo contriſtaretur affectu, qui pro omnibus etiam mori voluit. Cur ergo non confidenter triſtitiam eius, ſeu mœſtitiam, & dolorem non prædico, qui lacrymas eius & mortem lego? Nam quamuis lacrymarum officium in corpore ſit, animi tamen eas in miniſterio corporis fundere eſt; quia quaſi quidam animi mœror eas foris exſudat. Idcirco vbi lacrymæ prædicantur, dolor & mœſtitia, fuiſſe omnino, non dico defendenda, verumetiam prædicanda eſt. Ergo qui crucem & mortem prædicat,

A ſtultum eſt, vt dolorem & mœrores neget. Quia Chriſtus non ſpeciem incarnationis, vel imaginis ſuſcepit, ſed veritatem; non vt pro ſe doleret, qui nullam in ſe ſuſcepit cauſam doloris, ſed vt pro me pateretur, mihique doleret & non ſibi. Sicut & mihi mortuus eſt, & pro me, vt me de morte ad vitam repararet. Et ideo Deus totum ſuſcepit hominem, vt in eo hæc omnia perferret, quæ in ſe pati non poterat; quia ex toto immortalis & impaſſibi- B lis erat. Et ideo non triſtis ſum, ſed *triſtis eſt anima mea.* Ac per hoc fidelis auditor, diſcerne ſingula, & intellige prudenter, ne in aliquo diuina confundas ſacramenta. Quia etſi vnus eſt Chriſtus, in eo plura ſunt diuinæ myſteria. Ecce regnans moritur, & mortuus regnat. Ecce qui ante tribunal iudicis iniquè damnatur, in cœlo Rex & glorioſus ſedere creditur. Et qui patitur, in ſacramento, filius hominis, ipſe eſt filius Dei, qui in eo patitur, & non in ſe, quia Deus & homo vnus eſt Chriſtus. C Quapropter ne timeas confiteri, quod in ſacramēto noſtræ ſalutis eſt, & ne cōfundas, quod in proprietate vniuſcuiuſque naturæ eſt. Quia ad hoc venit Chriſtus Ieſus, Deus homo factus, vt ſciret iuxta Prophetam in plaga poſitus, noſtras ferre infirmitates, noſtroſque ſuſtinere dolores. Et ideò non ſunt audiendi qui magis ſtuporem vulnerum eius prædicant, quàm dolorem, & animi magis ſimulationem, quàm mœrorem.

Tvnc *ait illis, triſtis eſt anima mea vſque* D *ad mortem, ſuſtinete hic, & vigilate mecum.*] Illis namque dicit, quos ſecum ex omnibus aſſumpſerat. Ac ſi diceret, nolo vos vlterius progredi, ſatis ſit vobis vidiſſe & audiſſe, me triſtem pro vobis, quia ad hoc vos vſque huc venire permiſi, vt teſtes ſitis eorum quæ auditis ex me, & in meipſo conſpicitis. Nam quia cœperat contriſtari & mœſtus eſſe, (verba Matthæi ſunt) quæ ipſi tres oculis conſpexerant: & quod de ſe vltra protulit, *triſtis eſt anima mea vſque ad mortem*, ipſi auribus ab eo audierant. Et ideo non ſine cauſa eos eouſq; adduxerat E quaſi firmiores in agone certaminis, ſed vt cum eo licet à longè, laborarent vigiliis & orationibus. Illis quidem ſupra iuxta Matthæum, ſedere tantùm iubet, iſtis autem vigilare & orare cum eo, acſi participes tanti diſcriminis. Iubet tamen & eos manere in ſuo gradu, vt vnuſquiſque in loco & ſorte vocationis ſuæ conſiſtere diſcat, ne altiora ſe quærat. Quoniam eorum & omnium gratia licet ſit magna, ſemper

Cap. XXVI.

Chriſtus omnibus eſt maior, cuius ſingularitas, quia Deus eſt, excellit vniuerſos. Vnde ſequitur, *Et progreſſus puſillum procidit in faciem ſuam, adorans & dicens.* Ecce cur eduxerit eos, oſtendit, vt diſcant, non de ſe incautè præſumere, ſed vigiliis & orationibus prius impetrare, vt videant & intelligant, vbi eſt, & quouſque poſſe hominis ſit, vel quomodo impetrare debeāt. Videant quidem cadentem & adorantem in faciem ſuam, & audiant dicentem, *Pater ſi poſſibile eſt tranſeat à me calix iſte.* O cœleſte magiſterium & Medicina ſalutis! Ecce contra tantæ audaciæ morbum quale antidotum, vt diſcant non de ſe magna ſapere, ſed humana æſtimare; nec veloces eſſe ad promiſſa, ſed ſolliciti ad impetranda. Et ideo fortè prudentioribus, vel fortioribus in fide iſta oſtendere voluit, vt nemo mortalium vltra de ſe præſumere poſſit. *Triſtis eſt*, inquit, *anima mea vſque ad mortem*; quod monſtrabatur in vultu quādo cœpit contriſtari, teſtatur in voce cùm ait, *Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem.* Et ſi anima eius triſtitiam recepit, vtique & caro dolorem ſenſit, quia verè vulnera & plagas ſuſcepit. Primum audiant Apollinariſtæ, qui dicunt animam non habuiſſe Ieſum; deinde cæteri hæretici, qui ſuſpicantur irrationabilem ſumpſiſſe animam, quomodo potuerit contriſtari. Quia quāuis & bruta videantur mœſtitiam recipere animalia, non ſciunt tamen tempus triſtitiæ ſuæ, & cauſam doloris. Hic autem vſque ad quod debeat contriſtari, teſtatur, & cauſam mœſtitiæ ſuæ multis declarat indiciis. Non enim ait, triſtis eſt anima mea propter mortem, ſed *vſque ad mortem.* Vnde quidam eximius Doctor, ſi de morte erat, inquit, iſta triſtitia, qui ad hoc venerat vt mortem pateretur, nec aliundè, debuit vtique cauſam ad eandem referre mortem, per quam erat paſſurus, & non, vſque ad eam, dicere ſe triſtari. Quoniam aliud eſt, inquit, vſque ad id, & aliud, ob id, mœſtum eſſe; quia vbi propter mortē triſtitia eſt, illic ipſa mors cauſa triſtitiæ: eſt vbi verò vſq; ad mortē eſt, ibi mors non iam cauſa, ſed finis eſt. Quia quod in fine eſt, cauſam mortis non facit. Non eſt ergo elaborandū fortè quod non doluerit, quod non fuerit triſtis, ſeu mœſtus, vel cætera huiuſmodi, ſed quia non propter mortem. Ad hoc quippè venerat, ſuaq; ſpōte ſuſcipere eam paratus erat, ad quam ſuos exhortabatur obuiam ire, & ipſe intrepidus ibat; ſicut enim aliæ multæ cauſæ de quibus iam dixi, pro quibus verè

A triſtis & mœſtus erat. Nec tamen abhorret à vero, quia homo erat, & omnia noſtri corporis infirma ſuſceperat, ſi etiam timorem mortis in ſe admiſerit; non vt timor vinceret, ſed vt ipſe fortitudine virtutis ſuæ mortis timorem perimeret, quoniam aculeus mortis in eo non erat. Et ideò ſolus *inter mortuos liber*, & vſque ad Pſal.87.6. mortem triſtis; quia mors eius deſtructio mortis erat, & reſtitutio vitæ. Alias autem, qui dicunt, quod nulla triſtitia mortis niſi ex metu venit, dicant quod volunt; B nos autem dicimus, quia etſi omnes infirmitatis noſtræ affectiones in ſe habuit, nulla earum fuit vt pati poſſet, niſi qua voluit, & in quanrum voluit, & in ſe admiſit. Et progreſſus puſillum, cecidit non retrorſum, ſed in faciem ſuam, quod ſanctorum eſt, orans & dicens, *Pater mi ſi poſſibile eſt, tranſeat calix iſte à me.* Quantum ergo progreſſus ſit Lucas inſinuat, & dicit, *quantum iactus eſt lapidis.* Luc.22.41 Nolebat enim benigniſſimus Saluator longè fieri ab eis, ſed vt diſcerent, C in conſpectu eorum conſtitutus, orare. Nec igitur mirum, ſi ruit in faciem ſuam, humiliter orans, qui factus eſt Deo patri *obediens vſque ad mortem*, & diſcere iubet Philipp.2.6 quod, *mitis* eſt, *& humilis corde.* Quid Matth.11.29. autem orans dicat in aperto eſt, *Mi pater ſi poſſibile eſt, tranſeat calix iſte à me.* Blandientis quidem affectu, & deprecantis poſtulat, vt ſi poſſibile eſt tranſeat ab eo, non tantùm calix, ſed calix iſte. Et hoc non ſecundum ſubſtantiam diuinam & impaſſibilem, ſed ſecundum naturam humanitatis infirmam & paſſibilem. Poſtu- D lat autem non timore patiendi, neque, non vt patiatur, qui ideò venerat, & de ſe futurum quamſæpè ipſe ſuis prædixerat. Sciebat enim proculdubio, quod aliter euenire non poterat, ſed miſericordia prioris populi, ne ab illis biberet calicem paſſionis, ante ſæculi conſtitutionem, ſibi præſcitum & prædeſtinatum. Vnde & ſignanter ait, *Calix iſte.* Non quod calicem mortis refugiat, ſed iſtum, qui à Iudæis ei intendebatur, ne per eos, qui nullam excuſationem habituri ſunt, fieret. E Neque enim dixit, tranſeat me calix iſte, ſed, *à me.* Quoniam aliud eſſe videtur, ſi ſe tranſeat, vt ipſe à moleſtiis tranſeuntis calicis excipiatur, & aliud vt à ſe tranſeat ne ſit. Non vt ipſe prætereatur ne illum bibat in quem deuenit, etiam in eo erat, ſed vt à ſe, ne in Iudæos cadat. Seu aliter, vt à me tranſeat in eos, id eſt, quomodo à me bibitur, ſic & ab his, cum omni

CAP. XXVI.

ſpe veniæ & cum omni fiducia ſalutis. Alioquin impoſſibile erat non pati Chriſtum. Nunquid ergo pati nolebat, qui paulò ſuperiùs ſanguinem corporis ſui fundendum in remiſſionem peccatorum, conſecrarat? Quòd ſi aliquis vltra contentioſus eſſe voluerit, quod orauerit, ne mortem guſtaret, quamuis præſcita fuerit ab ipſo & pronunciata, ſciat quod nec nos id multum negamus. Quia nec mirum ſi quaſi homo mortem recuſat, qui quaſi Deus ſententiam ſuam & voluntatem vnam ſimul cum patre ſeruat. Nam proprium eſt ſemper hominis, nolle pati aliquid doloris. Et ideò fortè ait, *Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem*, quo-
Rom. 6. 9. niam *mors illi vltra non dominabitur*. Etſi ſupra dixerim vſque ad terminum, antequam mors inciperet, poteſt tamen intelligi etiam, vſq; ad terminũ finitæ mortis, in quo finis fuit eius triſtitiæ & doloris, & hoc ſit dicere, *Vſque ad mortem*, id eſt, vſque ad finitæ mortis finem. Sic itaque conſuetudo loquendi eſt quamſæpè, cùm dicimus, vſque ad terminum loci; vel quando dicimus, vſque ad tertiam, vel ſextam, quando volumus intelligi, vſque ad plenam illam, vel illam horam. Ex qua quippè locutione ſoluitur, & illud quod Apoſtolus ait, quia *Regnauit mors ab*
Rom. 5. 14. *Adam vſque ad Moyſen, etiam in eos qui non peccauerunt*. Non quod ſolutum fuerit regnum mortis, quod eſt peccatum, per Moyſen, aut per legem, ſed quia Moyſes, vel lex, fuit vſque ad Chriſtum. Et hoc eſt dicere vſque ad Moyſen, quod eſt, donec Moyſes legitur & finitur: ſic & in mortem Chriſti, quiá omnis gemitus & mœror omnium aboletur, & omnis corruptio ſanatur, non inconuenienter triſtem ſe eſſe teſtatur pro omnibus, *vſque ad mortem*, donec per mortem eius omnis mors & mœror ſoluatur. Quapropter ſicut duas operationes in Chriſto ſemper conſiderare debemus, per quas operatur vnus idemque Chriſtus quæ diuina ſunt, in humanitate ſua, & quæ humana nihilominus in diuinitate. Agit enim vtraque forma, cum alterius communione quod proprium eſt ſibi: ſic & duas voluntates in eo non abnegare, quas, ſicut vbique ſimul in Chriſto, ſic vtraſque hoc loco intelligimus. Vult enim & orat, quod humanitatis eſt, cùm ait, Pater mi transfer à me calicem iſtum ſi fieri poteſt. Deinde, quia non poteſt, reuertitur in voluntate ſua, quam habet cum patre, quorum ſemper vna eſt, & indiuiſa voluntas, & ait,

A quod diuinitatis eſt, *fiat voluntas tua*. Non quod alia fuerit eius voluntas vnquam, & alia patris, ſed quia homo erat, humanitatis orauit affectu, & quia Deus erat, in idipſum redit voluntas eius quo ſemper fuit. Et hoc magnum ſacramentum in Chriſto ad informãdos diſcipulorum animos, vt ſi aliquando quiſque voluerit quod homo, non vt ſua voluntas fiat, ſed Dei, orandum eſt ſemper.

POSTQVAM *reuerſus ad diſcipulos inue-*
B *nit eos dormientes, & dixit Petro, ſic non potuiſti vna hora vigilare mecum?*] Iſta vox increpantis vel coarguentis. Et ideò ſoli Petro dicitur, cur vel vna hora ſecum non potuerit vigilare, quia præ cæteris non ſe ſcandalizaturum fuerat gloriatus, & repromiſerat ſe, contra Domini vocem, non negaturum. Non enim præceperat eis vigilare à ſomno corporis, cuius tempus non erat imminente diſcrimine paſſionis, ſed à ſomno infidelitatis, & ſopore mentis. Fortè qui iam operabatur in ani-
C mo Petri, & ideò præ triſtitiæ magnitudine ſomnum vincere non poterat infidelitatis. Nec adeò igitur defendimus, vt non premeretur ſopore corporis, qui iam à fide elongabatur mœrore mentis. Quibus dicitur, *Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem*. Conſiderate quæſo Chriſti myſteria. Quamdiu cum illis affuit Ieſus, nullo grauantur ſomno diſcipuli. Progrediente ergo puſillum eo ab eis, nec vna hora potuerunt vigilare, illo abſente; propter quod ſemper orandum, vt ma-
D neat nobiſcum, quemadmodum ipſe eſt pollicitus. Duo quidem iubet, vigilare, & orare; quia nec oratio valet ſine vigilia mentis, nec mens rectè vigilare poteſt ſine inſtantia precis. Vigilat ergo qui ſollicitè bona opera iugiter ait, & intentè meditatur, ne vnquam peccati caligine opprimatur. Quia qui ſic vigilat, illius exaudietur oratio. Idcirco vt exaudiaris vigilandũ eſt prius; deinde vt vigilare benè poſſis, ſemper orandũ. Quia neutrum horũ ſine altero valet. Et quid orare debeas
E ipſe ſalutis auctor docet. Quoniã vita humanitatis tentatio eſt ſuper terrã, iubet orare ne intremus in tentationẽ. Neq; enim dicit, orate ne tentemini, ſed *Ne intretis in tentationem*, id eſt, ne tentatio vos vincat, ſed vt victores eam ſuperare poſſitis. Ipſi enim tentandi erant fortiter, & ideò præmonet, vt victores eſſe decertent. Vnde Apoſtolus, *Omne gaudium exiſtimate* Iacob. 1. 2.
fratres mei, inquit, *cùm in variis tentationibus incideritis*, quoniam tentatio lucrum

Cap. XXVI. habet gaudij. *Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma.* Multi quod de ſe Saluator hoc dixerit, volunt aſtruere quod vtique non videtur conſequens, ſed ad eos totus hic ſermo eſt, quibus loquebatur. Alioquin quomodo nunc Spiritus Chriſti vel anima prompta eſſe dicitur, quæ paulò ſuperiùs triſtis vſque ad mortem proclamatur? Sed fortè adhuc in his tangitur Petrus, quaſi dicatur ei, ô Petre quid eſt quod ſpiritus tuus tam promptus fuit ad promittendum mori pro me, & nunc caro tua tam infirma probatur, vt nec vna hora potueris vigilare? Quod ſi de omnium ſpiritu vel carne Saluator iſta loquitur, conſiderandum ſi congruat, an ſolummodo de ſpiritu Sanctorum. Quia licet omnium caro infirma ſit, neſcio ſi ſpiritus omnium promptus eſſe poſſit; quia infidelium ſemper ſpiritus ſegnis eſt ad bonum, etiam & eorum qui tepidi probantur. Et ideò fortè de Spiritu Apoſtolorum accipiendum eſt, vel Sanctorum omnium; quorum etſi ſemper ſpiritus feruens, & promptus eſt, quia concupiſcit & luctatur contra vitia carnis, caro tamen ſemper infirma eſt, quamuis tota videatur à ſpiritu edomita, vel poſſeſſa. Tamen vt vera ſit ſententia Saluatoris, Sanctorum *virtus in infirmitate perficitur.*
2. Cor. 12. 9. 10. Vnde vnus eorum, *Cùm infirmor*, inquit, *tunc potens ſum.* Et ideò quia ſic Sanctorum virtus perficitur, dicit, *Vigilate & orate*; quia etſi ſpiritus veſter promptus eſt pro me multa pati & ſuſtinere, caro tamen infirma eſt, intendite idcircò precibus & opere, *Ne intretis in tentationem*, id eſt ne infirmitas carnis vos vincat, quia
Sap. 9. 15. *Deprimit terrena habitatio ſpiritum, multa cogitantem.*

Iterum *ſecundò abijt & orauit dicens, Pater mi, ſi non poteſt hic calix tranſire niſi bibam illum, fiat voluntas tua.*] Patrem autem vocat ſuum non ſecundum adoptionem, ſed ſecundum proprietatem naturæ in qua natus eſt de patre. Et repetit eundem ſermonem, ſciens quod non poſſet tranſire. Tamen iſta poſſibilitas patris & filij non de impotentia venit, quia ſubeſt eis omne poſſe, vnaque illis poteſtas eſt, ſicut & vna voluntas. Idcirco magis, quia miſericors eſt & iuſtus pater omnipotens Deus, impoſſibilitas iſta de iuſtitia venit & bonitate Dei. Quia ſic eſt omnipotens vt & iuſtus ſit, ac bonus & miſericors. Et ideo quantum ad vtramque naturam exſpectat, impoſſibile erat, ne nos bonitate ſua, ſuaque iuſtitia & miſericordia ſalua- A ret, quos crearat. Petit autem vt tranſeat ſignanter calix iſte ab eo. Et ſi non ſicut vult ipſe, rogat voluntas fiat patris, vt cùm biberit eum, id eſt, cùm guſtauerit mortem; tranſeat ab eo & ab vniuerſis pro quibus biberit eum. Quia ſi non biberet eum, ab ipſo quidem tranſiſſet, quia non tangeret eũ, ſed ab hominibus non trãſiret, ſed maneret quæ regnabat in eis mors ab Adã vſque ad Moyſen, id eſt, vſque ad B finem legis, quam Chriſtus non venit ſoluere, ſed adimplere, donec omnes ſecum pertraheret & conſummaret in mortem. Hunc ergo calicem paſſionis & mortis volebat ſe tranſire & à ſuis; ſic fortè vt non guſtaret poculum tantæ amaritudinis, ſi tamen poſſibile eſſet, quod omninò non erat, quia iuſtum non erat. Et ideo vt omnis in eo iuſtitia compleatur, fiat voluntas patris. Quoniam ea ſola poſſibilia ſunt quæ iuſta ſunt, quoniam ipſe ſolus bonus & iuſtus ac potens. *Et venit iterum,* C *& inuenit eos dormientes, erant enim oculi eorum grauati.* Necdum enim grauamen ab oculis eorum erat ablatum, quo premebãtur, cæcitate cordis. Necdum erat Spiritus ſanctus datus, quia Ieſus necdum glorificatus. Et ideo iam vicina negatione prægrauati, vigilare non poterant, nimia mœſtitia cordis oppreſſi. Vnde non eos reprehendit, vt prius; ſed vadens iterum tertia vice orat. Nam primum reuerſus eos obiurgat, ſecundò, quando magis in- D crepandi videbantur, ſilet, nec eos amouet à ſomno: tertiò, iam quieſcere iubet. Non puto abſque ratione feciſſe, qui ſe viam eſſe teſtatur, quoniam omnia eius opera, aut myſteria ſunt rerum præfiguratarum, aut exempla virtutum. Quod ſi omnia quæcunque geſſit, multò magis hæc, in quibus triumphus gloriæ Deo patri precibus commendatur. Nemo qui ambigat, quod omnia infirma noſtri corporis tunc in ſe exhibuit; nemo qui ignoret, quod cruci vniuerſa delicta noſtra, pro quibus infirmabatur & doluit, affixit; Inſuper & E quomodo nobis ſit, & in quibus decertandum, oſtendit. Quod aduerſus aëreas poteſtates, & legiones, bello paſſionis, congreſſurus, prius oratione deuicit, vt omnia nobis aduerſantia in illo vno moriantur. Vnde abiit ſolus, & orat, quoniam ſolus pro omnibus paſſurus erat. Orat ergo ſemel & ſecundò atque tertiò non abſque myſterio. Primum vt diſcamus, nunquam ceſſare ab oratione, maximè in die certaminis, & in tempore tribulationis. Fortè quia Petrus ter negaturus erat, non ho-

Cap. XXVI. minem tantùm, vt quidam dicunt, ſed A Deum & integrum Chriſtũ. Quinimò ter rogat in oratione Dominum, quia tribus diebus futurus erat in corde terræ, pro ſalute totius mundi, vt prius exaudiretur, quàm ad inferna deſcenderet. Hinc fortè, & Paulus ter Dominum rogat, donec reſponſum eſt, Quod *virtus in infirmitate perficitur.* 2.Cor.12.9 Patet igitur ſenſus, quod non ſine magni myſterii cauſa, ſub hoc numero Dominus orauerit, qui aut continuare preces ſuas poterat, aut in ſemel impe- B trare; ſed tertiò orat, vt nos doceat. Nos autem pro tribus oramus, vt de præteritis & præſentibus eripiat malis, etiam & de futuris. Et non niſi ad ſanctam Trinitatem, qui Deus eſt vnus, rectè oramus, qui aeſi tertiò ad nos reuertimur, quia in carne & anima, ac ſpiritu, viuimus & ſumus. In quibus quotiens cùm grauamur, ſemper reuertendum eſt ad Deum, vt quandoque per Deum & in Deo requieſcamus. Sed & Dominus in hoc trino viſitationis ſuæ ſacramento trinam præmõſtrat geſtorum præfigurationem. Quid C ergo tertiò eos reuiſere vellet, niſi aliquod magnum in eo præfiguraret? Nam primùm, vt dixi, ad eos reuerſus, obiurgat & increpat; ſecundò tacet; tertiò verò, *Dormite*, inquit, *& requieſcite.* Futurorum ergo habitus in eo præmonſtratur, quales ipſi futuri erant. Nam mox poſt reſurrectionem, diſperſos eos, ac fugatos, diffidentes quoque & trepidos, reprehendit & obiurgat; ſecundò, miſſo Spiritu ſan- D cto, adhuc grauatos inuenit ſomno legis, cuius caligine oculi eorum grauabantur, ne libertatem gratiæ & claritatem Euangelij videre poſſent. Nec tamen durè eos increpat viſitatione ſua, donec ipſi expergiſcantur, ne longè diu legis amore detenti quaſi fidei ſomno preſſi lætargũ patiantur. Tertiò verò iam impetratis omnibus à patre, in luce claritatis ſuæ ſecuros eos requieſcere iubet, & hortatur eos ſomno pacis dormire, ne vlterius iam vllũ patiantur infidelitatis diſcrimen. Quia impetratum eſt precibus Saluatoris, ne à E fide vllus eorum deficere poſſet. Vnde ait,

Dormite *iam & requieſcite, ecce appropinquauit hora & filius hominis tradetur in manus peccatorum.*] Sed ex hoc difficilis oritur quæſtio, quia cùm dixiſſet, *Dormite iam & requieſcite,* continuò adiecit: *Surgite, eamus, ecce appropinquauit qui me tradet.* Nam videtur Matthæus ſibi eſſe contrarius; certè aut ipſe Saluator ſibi contraria iubere, quaſi aliquid prius improuiſè ſit locutus, neſciens Iudam cum turbis appropinquaſſe, & ideò dixiſſe, *Dormite iam & requieſcite.* Sed cùm ſubitò comperiſſet eos iam in proximo eſſe, aeſi ſubitò permotus, immutat ſententiam, & dicit continuò, *Surgite, eamus.* Sed abſit à cordibus fidelium, vt vllus hoc de Chriſto ſentire velit, quaſi aliquid ignorauerit quod fiebat, qui vbique ſemper eſt totus. Nequaquam igitur hoc Catholica recipit fides. Idcirco quidam, velut quadam commoti ſententiarum repugnantia, conati ſunt, quod prius dictum eſt, *Dormite iam & requieſcite,* ita pronunciare, tanquam exprobrantis ſit vox & obiurgantis, magis quàm impetrantis. Deinde vt abſolutè accipiatur vox iſta ſiue vlla contrarietate impetrantis, *Surgite, eamus.* Quod ſi hoc neceſſe eſſet, melius tamen ſic accipere oporteret, quàm aut in Euangeliſtam, aut in Saluatorem vllam inferre reprehenſionem. Nunc autem quia Marcus Euangeliſta, cùm dixiſſet, *Dormite iam & requieſcite*, ſubiecit, *ſufficit*, deinde intulit, *venit hora*, & cætera quæ ſequuntur. Vbi datur intelligi, quod poſtquam dixit, *Dormite iam & requieſcite*, aliquantulum ſiluiſſe Dominum, vt hoc fieret quod præmiſerat, & tunc poſt paululum dixiſſe, *Ecce appropinquauit hora.* Et ideò cùm dicat poſt illa prioris dicti verba, *ſufficit*, vt intelligere debemus quod ſic dictum eſt, quaſi diceret, ſufficit quod vſque nunc dormiſtis vel requieuiſtis. Quod ſi in Matthæo hæc particula poſita eſſet, nulla videretur ambiguitas, quam ipſa breuitas dictorum generauit. *Ecce venit hora, ſurgite, eamus.* Poſtquam ergo tertiò orauit, vt ſicut, *In ore duorum vel trium teſtium ſtat omne verbum*; Matth.18.16. ita & in his tribus ſupplicationibus omnis oratio noſtra commendatur, quia in his precibus omnia donata ſunt ei pro nobis, quæ popoſcit. Et ideò iam ſecurus de paſſione ſua, pergit obuiam perſecutoribus ſuis intrepidus. Vadit enim vltroneus ad immolandum, & non inuitus. Et ideò ait, *Surgite, eamus.* Ipſa eſt namque hora, de qua ſupra iam dixi, à ſæculo nota Deo, in Spiritu ſancto quàm ſæpè pronunciata. Iſta eſt hora quæ nondum erat, quando Matri loquebatur, *Nondum venit hora mea.* Ioan. 2.4. Et nunc, vt eam recognoſcas dicit, *Ecce venit hora, ſurgite, eamus*, ne imparatos nos inueniant. Quæ nimirum vox non timoris eſt, quæ tam vltronea diſcipulis alloquitur vt ſurgant, ac ſi fortiſſimi bellatores. Videbat enim

CAP. XXVI. in ſpiritu, (vbi, vel vbi) Iudam proditionis ſuæ inſaniam meditantem, videbat eum appropinquare; non fide, non charitatis amore, qui ſe elongauerat à ſalute, peccatis exigentibus ſuis. Appropinquauit autem vt traderet, quem iam vendiderat. Fecit itaque Iudas quod omnes faciunt tranſgreſſores, qui prius produnt Ieſum, poſtea tradunt. Quia *peccatum cùm conſummatum fuerit, generat mortem.* Iacob. 1.15.

ADHVC *eo loquente, ecce Iudas vnus ex duodecim venit, & cum eo turba multa cum gladiis & fuſtibus,*] ac reliqua. Quæret fortè aliquis cur tam multam miſerint turbam cum gladiis & fuſtibus, & vniuerſam cohortem militum comprehendere Ieſum, hominem ſimpliciſſimum atque inermem, qui nullis humanis fulciebatur præſidiis. Non poteſt fieri vt tantam ſine cauſa conduxerint plebem. Fortè propter multitudinem qui iam crediderant in eum ex populo, timentes ne magna multitudo credentium eum de manibus eorum præriperet. Sed ego alteram exiſtimo cauſam multitudinis contra Ieſum veniſſe. Fortè, quia putabant quidam eorum, *In Beelzebub eiicere dæmonia*, quaſi ex quibuſdam maleficiis effugere poſſe, vt Luc. 11. 15. poſſent eum violenter tenere; nonnulli verò eorum audierant quod aliquando, cùm iam præcipitandus eſſet de ſupercilio montis, & fugerat manus tenentium ſe, putabant non fuga ſimplici, manus tenentium ſe euaſiſſe, ſed talia quædam extra naturam humanam potuiſſe. Multa quidem opinio de eo erat in populo. Vnde & Marcus ait, dixiſſe Iudam, *Quemcunque oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eum*, & diligenter abducite. Malignè quidem & inſidioſè; cum multa calumnia Marc. 14. 44. hoc videtur dixiſſe, tanquam ſi diceret, niſi diligenter comprehendentes ac tenentes abduxeritis eum, & cuſtodieritis, ipſe cùm voluerit, quibuſlibet artibus, qualibet virtute, effugiet à vobis. His igitur & huiuſmodi calumniis, ſecundum perſuaſionem Iudæ, quaſi non in ſua diuinitate, & paterni nominis conſortio, iſta ageret, vel alia quamplura quæ fecerat. Vel armantur multitudine militum, armantur gladiis & fuſtibus, armantur dolo & fraude in oſculo, ne vllo pacto virtutis poſſit euadere. Vnde ſequitur, *Qui autem tradidit eis ſignum dicens, quemcunque oſculatus fuero ipſe eſt, tenete eum.* O fraus, ô inſidiæ, ô doli calliditas! qui per ſingulas ciuitates, & vicos, & ſynagogas prædica-

A uerat iam diu, ita vt fama eius exiret in CAP. XXVI. omnem regionem, virtuteſque multas in populo fecerat, in templo quoque quàmſæpè coram omnibus docuerat, vnde & in Iudæa habitantibus ſecundum faciem penè omnibus manifeſtus erat; quid eſt quod tam diligenter dat eis ſignum? Et non quodcùnque ſignum, ſed ſignum pacis, ſignum concordiæ & charitatis, quibus ipſe, quia notus erat qui venerant, ſine ſigno fortè poterant comprehendere eum. Nam quia manifeſtus erat eis, oſten-

B dit ipſe dicens, *Quaſi ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus comprehendere me, cùm quotidie in templo vobiſcum ſedebam, docens, & non tenuiſtis me.* Similiter & Ioannes refert dixiſſe, *Ego palam locutus ſum huic mundo, ego ſemper docui in ſynagoga & in templo, vbi Iudæi conuenerant.* Ioan. 18. 20. Et ideò quia tam manifeſtus erat omnibus, non ab re arbitror factum quod oculi ſigno traditur. Vnde vera videtur illa traditio, de qua ſupra iam memini me dixiſſe, quia erat in facie

C Ieſu nonnunquam quædam diuinitatis eius conſperſio, ita vt duæ formæ in eo viciſſim apparerent, vna ſecundum quam omnes eum videbant, altera ſecundum quam in monte transfiguratus legitur. Quam ſanè formam ſic viciſſim temperabat vt vnicuique appareret, ſecundum quod fuerat dignus, & ipſe expedire probabat. Alias autem, quid fuit, quod Ioannes ait, cùm dixiſſet, *Quem quæritis?* & Idem 18. 4. illi reſpondiſſent, *Ieſum Nazarenum* (quid

D putas qualis quantaque virtus ex eo emicuit) qui cùm dixiſſet, *ego ſum*, omnes abierunt & ceciderunt retrorſum. Quid ergo? Iſte terror in voce fuit? an in vultu? an in vtroque? Tamen quid fuerit, & vbicunque, in voce an in vultu, ſeu qualitercunque fuerit, manifeſtũ eſt, quia diuina virtus in eo fuit; ſicut & in templo quãdo omnes eiecit. Decebat tamẽ vt oſculo traderetur, qui ſuos diligere iubet inimicos, ita vt proditori ſuo, in ipſo traditionis ſuæ articulo, pacis oſculum non negaret. Quo

E profectò exemplo docemur euidentius inimicos diligere, paciſque oſcula non negare, neque fictè tales diligere. Non enim quantum ex ipſo fuit, aut fictè eum amicum vocat, aut in dolo ei, vel ſimulatione oſculum porrigit. Vnde & iuxta Lucam ait, *Iuda, oſculo filium hominis tradis?* Luc. 22. 48 Multa ſiquidem interrogatione & affectu pij amoris in eo exaggerat, culpando vel increpando. Multa doloris & amoris in eo proponit, vnde etſi interrogatiuè cum omni grauitate legendum

Cap. XXVI. eſt, ac ſi plangentis affectu; maximè quia filium hominis ſe vocat; ac ſi diceret, cùm eſſem filius Dei, propter te factus ſum filius hominis. O pie, ô infœliciſſime! quid eſt, quod Saluatorē tuum, quod Redemptorem, quod Magiſtrum & Dominum tam viliſſimè tradis? Hoc quippè tradis quod propter te ſuſcepi; & non qualitercunque, ſed oſculo me tradis, quod eſt ſignū amoris, & indicium veræ dilectionis. Pignus offers veræ pacis, ſed vulnus infigis & venenum ſerpentis. Hæc omnia vt dixi & alia quam plura, per interrogationem pronuncianda ſunt, quaſi amantis & dolentis affectu. Quoniam ita dictum videtur, vt & correptio ſonet in voce, & affectus amoris ac mœroris intelligatur in mente. Nam & ſupra vnus ex duodecim fuiſſe commemoratur, vt amplius inculcet culpam proditoris, & Prophetia in eo completa diligentius declaretur, quæ dicit ex perſona Domini, *Homo pacis meæ, qui edebat panes meos, ampliauit aduerſum me ſupplantationem.* Pſal. 40. 10.

QVI *confeſtim accedens ad Ieſum dixit, aue Rabbi, & oſculatus eſt eum.*] Proh dolor! adhuc ſe lupus celare vult, & ideò eum primùm ſalutat, quaſi pudicitia preſſus. Nec tamen eum Dominum vocat, ſicut nec in cœna; qui non eum ſynceriter ſecutus fuerat, quem nec Deum credebat, nec alium eum exiſtimabat quàm vnum ex Scribis & Phariſæis. Vnde etiam, quod nequius eſt, magicis artibus putabat eum agere, & ideò tam fictè in omnibus, atque callidè illum acſi viliſſimum pertractabat mancipium. Cui Dominus, *Amice ad quid veniſti?* Amicum eum vocat, fortè per Antiphraſin, quaſi amicum nomine & non amicum per operationem. Verùm quantum ex ſeipſo, ei amicus erat Chriſtus, quem diligebat etiam inimicorum. Quomodo ergo non rectè vocatur amicus, ſaltem ex antiquo nomine & conſenſu, dū dicatur in Pſalmo, *Tu verò vnanimus dux meus & notus meus, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum conſenſu.*] Ergo vnanimitas & conſenſus vnus fuit, non immeritò, & ſi ex priori vocabulo amicus appellatur; non fictè quidem, ſed ex veritate antiqui nominis. Non enim ſimulare nos docet, ſed ſimplicitatem ſuam nobis inſinuat, ne fortè proditorem ſuum refugere videretur, qui nobis etiam inimicos diligere iubet. Vnde ſi vulnera Petri, à quibus Domino increpatur, conſideras, & oſculum Iudæ, probabis quia meliora ſunt vulnera Pſal. 54. 14.

A diligentis, quàm oſcula odientis. Non enim vnum erat oſculum Iudæ, & oſculum eius quæ dicit in Canticis, *Oſculetur me oſculo oris ſui.* Nec tamen benigniſſimus Dominus proditorem ſuum à ſe repellit, cui amoris officium non negauit, & increpantis voce dicit, *Amice ad quid veniſti?* Ac ſi diceret, ad quod veniſti, cur aliud agere te oſtendis? Oſculum quidem porrigis, ſed ſignum eſt traditionis. Rem aliam agis cùm me oſcularis, & ſanguinem innocentem perſecutoribus tradis. Vnde fac ad quod veniſti, & perfice cœpta, ne B immoreris circa oſcula, quoniam oſculum tuum non ſignum eſt pacis, neque amicitiæ virtus: idcirco fac ad quod veniſti, quia non habes pacem mecum, quam non amaſti. Hoc quippè nomine quamſæpè in Scripturis legimus reprobos increpatos, vt eſt illud, *Amice quomodo huc intraſti, non habens veſtem nuptialem?* Et illud, *Amice non facio tibi iniuriam*; quæ omnia magis increpantis ſunt, quàm approbantis. *Tunc accedentes manus iniecerūt in Ieſum*; C quia timebant ne fortè de manibus eorum laberetur. Licet iuxta Ioannem verbo perculſi, in terram retrorſum cecidiſſent; tamen quia ad hoc venerant, ipſo permittente, tenuerunt eum, & vinctum perduxerunt ad domum Principis ſacerdotum. Interim verò Cap. XXVI. Cant. 1. 1. Mat. 20. 13 Idem 22. 12.

ECCE *vnus ex his qui erant cum Ieſu, extendēs manū exemit gladium ſuū, & percutiens ſeruum Principis ſacerdotū, amputauit auriculā eius.*] Sæpè moneo, & monere oportet lectorē ſancti Euāgelij, vt ex collatione D Euāgeliſtarum diſcat differentias dictorū. Quoniam nemo eſt qui ad liquidum vnum eorum, vt oportet, intelligere queat, niſi omnes eo perſequatur ſpiritu, quo ipſi inter ſe aut variantur, aut alius eorum aliquid plus, alius verò aliquid minus dixerit; aut certè alio in loco, quæ dicta vel geſta ſunt, qualitercunque prout oportuit, interſeruit. In quo opere etſi magnus eſt labor, vtique proficuus eſt fructus; & locuples intelligentia, vt puta hoc loco, quis ſit iſte vnus ex his qui erant cum Ieſu, qui extendit manum, & exe- E mit gladium ſuum; vtique ſecundum Ioannem Petrus fuiſſe narratur, & quem percuſſerit idem Malcus vocatur. Auriculam verò quam abſcidit, ſecundum Lucam & Ioannem, dextera fuiſſe memoratur. Hæc omnia & ſenſum augent, & myſteria in ipſo facto, etiam altiora, ſimul omnes collati, commendant. Denique quod Lucas ait, *Videntes qui circa ip-*

Cap. XXVI. *ſum erant, quod futurum erat dixerunt ei, Domine ſi percutimus in gladio?* Maiorem nobis quęſtionem generat, maximè quod audierant reſpondiſſe Dominum, *Sinite vſque huc*, Vbi præſens Euangelium narrat dixiſſe Dominum Petro, *Conuerte gladium tuum in locum ſuum*, &c. Sic quippè Lucas de interrogatione diſcipulorum, & Domini reſponſione, qua ait, *Sinite vſque adhuc*, narrat quaſi poſt illam percuſſionem ita dictum fuerit, & placuerit Domino vſque huc, hoc factum tantùm ne amplius fieret. Sed iuxta hunc locum quem tractamus, ſic dictum eſt à Domino, vt intelligamus ei potius totum diſplicuiſſe quod Petrus ſuo vſus eſt gladio. Et mira Dei diſpoſitio. Si nolebat eos gladio ferire, cur præceperat vt venderet quiſque eorum tunicam ſuam, & emeret gladium, ſeu cætera quæ de gladio vbi vel vbi dicuntur? Quæ omnia nobis pariunt quæſtiones; & ſine dubio maiora intelligentibus generant ſacramenta. Illud autem, iuxta Lucam, quod interrogant, *Domine, ſi percutimus in gladio?* Prius omninò intelligendum eſt, quàm Petrus gladium eximeret, & ideò Dominum ſic reſpondiſſe, *Sinite vſque huc*, manifeſtum eſt. Ac ſi diceret, non vos moueat quod futurum eſt, ſed permittite vſque ad me accedere, vt me comprehendant, vt impleantur quæ de me ſcripta ſunt, &c. Sed inter moras verborum interrogantium, dum colloquuntur ad Dominum, & illius dulciſſimæ reſponſionis verba, Petrus more ſuo ex feruore fidei, & charitatis, quam ſemper habebat in Dominum, ex auiditate defenſionis pij Magiſtri, & maiori pro Domino commotione, ac ſi homo, quia necdum ad plenum ſciebat ſacramenta Dei, impulſus ad vindictam, parum attendit, quid cæteri dicerent, vel quid agerent, etiam vel quid Dominus reſponderet. Inter has igitur moras dictorum, *percuſſit ſeruum Principis Sacerdotum.* Sed ab Euangeliſtis non potuerunt ſimul dici, quæ ſimul in vno tempore facta ſeu dictæ ſunt. Probat autem hoc ita eſſe, iuxta Lucam, reſponſio Saluatoris, qua non facto Petri, ſed interrogationi diſcipulorum reſpondiſſe probatur. Necdum itaque Petrus patientiam Euangelicam ſibi à Domino traditam retinebat, nec pacem quam eis dederat, ſed ſecundum legis inſtitutionem adhuc vlciſci ſe de inimicis cogitabat, nec ad quod Dominus gladios emere monuerat, profectò didicerat.

Luc. 22. 49. 51.

A Qui non ideò iuſſerat vt ferirent, ſed ne imparati inuenirentur fortè, vel quia de alio dicebat. Vnde cùm dixiſſent, *Domine, duo ſunt gladij hîc*, dixit, *ſatis eſt.* Quia diſcipulis Chriſti nec plus ſunt neceſſarij quàm duo, nec minus habere congruit. Vnum in verbo, quo feriatur quiſque vt viuificetur; alterum, quo vlciſcatur omne ſcelus & inobedientia, & ſi non ſe correxerit, qui eiuſmodi eſt, præcidatur, & reſecetur à corpore. Ergo non ſolùm quæ B benigniſſimus Saluator egit, vel dixit, plena ſunt myſteriis, verumetiam & quæ Petrus in hac perturbatione ſua, obumbrata ſunt ſacramentis. Vnde non qualecunque inflixit vulnus, nec quicunque, ſed ſeruo Principis ſacerdotum, *Amputauit auriculam dexteram.* Quia ipſi Principes ſacerdotum iam ſerui erant peccati, quorum omnis auditus non in dextris, ſed in ſiniſtris erat legis; & ideò iure amputatur ab eis, quidquid dexterorum erat, ne vltra C gloriarentur his, quæ ipſi malè perdiderant. Vnde & ipſe ſeruus rectè vocatur Malchus. Malchus nâque Rex interpretatur, quia populus Iudæorum quamuis à Domino in regnum ſit electus, ipſi ſe ſeruos exhibuerunt, culpis exigentibus, ſempiternos. Et ideò præciditur ab eis auditus dexter, cùm aufertur intelligentia diuini verbi. Hinc Propheta ait, *Excæca cor populi huius, & aures eorum aggraua, ne videntes videant, & audientes intelligant, vt* D *conuertantur & ſanem eos.* Nec immeritò Petrus abſcidit eius auriculam, quia accepit claues regni cœlorum. Ille igitur iure condemnat qui & abſoluit, quia vtramque à Domino accepit poteſtatem. Sed ſolus eſt Dominus qui præciſa ſanat; ſolus qui ex Iudæis quamplurimis auditum reddit. Alioquin niſi bonus Dominus aliquibus auditum refunderet, ipſi vtique adhuc hodie ſurdi remanſiſſent. Quoniam nemo eorum verbum ſapientię audiſſet, quia omnes ſerui erant, venditi ſub peccato. E Nam qui peccat, *ſeruus eſt peccati.* Et niſi eſſent ſerui qui regnare debuerãt, auricula eorum nunquam à Petro amputaretur. Cui dixit Dominus, *Conuerte gladium tuum in locum ſuum. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.* De quo ſanè capitulo multi diſputant, quaſi omnes perituri ſint qui hoc vtuntur gladio in bellicis rebus, & in publicis negotiis. De quo gladio dicit Apoſtolus, *Non enim ſine cauſa Iudex gladium portat; miniſter enim Dei eſt*, in bono, ad vindictam malefactorum; quod ſi malè feceris, time. Nam ſi hæc

Cap. XXVI. Luc. 22. 38 Eſa. 6. 10. Ioan. 11. 34 Rom. 13. 4.

Cap. XXVI.

ſententia ad litteram omnibus eſſet ſeruanda, neſcio ſi in Eccleſia inter laicos talis conſuetudo eſſe deberet, vt in gladio quantum ſpectat ad vſum omnium eorum militarent. Saluator tamen neminem excepit; ſed *Omnes*; inquit; *qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Nec dicit quo gladio perire debeant, vel ad quod acceperint ipſum gladium, ſi fortè ad homicidium vel ad vindictam malefactorum, ſed ad quamcunque cauſam indifferenter ait, omnis qui acceperit gladium. Sed nec quo gladio perituri ſint, vel quomodo, ſatis edicit. Hoc tamen pro certo ſcimus, quia omnes qui iuſto vtuntur gladio, nõ eo ſemper pereunt, maximè cùm ideò vtantur, eo ne pereant. Neque fieri poteſt, vt qui nunc iſtum portant gladium vel in gladio feriunt, vt illo diuino omnes, abſque vlla retractatione feriantur in vltionem peccati. Profectò cùm & ipſa rumphea quæ vertitur ante Paradiſum, verſatilis eſſe dicitur; & gladius qui procedebat de ore Dei, in Apocalypſi Ioannis, *Vtraque parte acutus.* (Apoc. 1.16) Quapropter & cùm dixiſſent Apoſtoli, vt ſupra iam dixi, *Sunt duo gladij hic,* ait Saluator, *ſufficit:* idcircò quo gladio perituri ſint quicunque gladio vtuntur, certum eſt, id eſt, aut eò, vt ſurgant à culpa & redeant ad vitam, aut eò, quia corrigi ſe noluerunt, vt ruant ex diuino iudicio & præcidantur à Chriſti corpore. Quod ſi ita eſt, qui gladio vtuntur quolibet pacto, iam iudicati ſunt, quia eo vtentes gladio interibunt. Sed non omnibus, vt dixi, gladio vtentibus, mors ſolet eſſe per gladium. Nam plures alius accidens caſus conſumit, qui gladio, aut iudicij cauſa, aut militiæ officio vtuntur. Tamen eos omnes qui aduerſum Dominum gladiis armati, & fuſtibus, proceſſerant, ideò Petro gladium ſuum in vaginam ſuam recondere mandat, quia eos omnes non humano, ſed gladio oris perempturus erat. Quia rectè ad necem eorum gladius Petri exemptus eſt, vt perimeret eos gladio verbi, qui ſuo vtebantur ad facinus. Nec tamen ipſe Petrus gladio illo quo vſus eſt peremptus legitur, niſi quia fortè maiorem ſuſcepit pœnam. Ideo hoc genus locutionis ſic accipiendum eſt, quomodo membra noſtra, iuxta Apoſtolum, monemur ne exhibeamus arma peccati. Quia qualecunque membrum ſit, in quo peccauimus, vel qualiſcunque carnalis concupiſcentia, gladius iure, vel arma peccati, vocatur. Quo qui vſus fuerit gladio, quia gladio peccati per-

A cuſſit ſe, aut alium in mortem, gladio peccati peribit, id eſt, in ſuo peccato iuſtè condemnabitur, quodcunque commiſerit. Quia ſicut nullus penetrabilior gladius eſt ad mortem, quàm peccatum, ita nullus penetrabilior eſt gladius ad vitam, quàm virtus verbi Dei. Vterque igitur gladius perimit hominem, aut ad mortem, aut ad vitam. Et ideò indefinitè, quicunque gladium acceperit, vel vſus fuerit, ſeu peccati ad mortem, ſeu iuſtitiæ ad vitam, gladio peribit; aut verbi Dei, vt in melius B totus Deo reſurgat, aut gladio peccati, vt intereat in peius, & ad mortem ruat.

AN *putas*, inquit, *quia non poſſum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi plus quàm duodecim legiones Angelorum?*] Cui continuò ingerit quæſtionem Prophetiæ, & inſinuat, quod aliter non poteſt euenire, niſi vt prædictum erat, ac dicit, *Quomodo ergo implebuntur Scripturæ quia ſic oportet fieri?* Ac ſi diceret Petro, quid eſt, quod tu mihi auxilium præſtare feſtinas, & in gladio tuo humano vincere æſtimas? An putas C quia non poſſum propter duodecim Apoſtolos, etiam plus quàm duodecim legiones impetrare à Patre meo, Angelorum? Non ergo veſtro indigeo auxilio, neque humano gladio. Ideò repone gladium tuum in locum ſuum. Quia etiamſi duodecim tribus Iſraël mihi vellent ferre auxilium, plures habere potuiſſem legiones Angelici exercitus, qui ferrent, ſi vellem adiutorium, in gladio ſuo inexſuperabili. Ex quibus profectò verbis patet, quod inſtar humanæ militiæ, multò copioſior ſit ille Angelorum exercitus, & numeD roſiores ſint eorum legiones, in miniſterio deputatæ humani auxilij. Vnde & apud Lucam, in ortu Saluatoris, multitudo cœleſtis exercitus decantaſſe ac laudaſſe Deum dicitur. Quos poſitos in defenſione Sanctorum, propter eos qui hæreditatem ſunt accepturi, Paulus Apoſtolus proteſtatur. Sed & Iacob obuiam habuit ſibi diuini exercitus multitudinem, qui releuarent eum à timore fraterno, & cuſtodirent. Vnde & locum, quo viſi ſunt ipſi vocauit Manaim, id eſt, caſtra Dei. Hæc E idcirco dixerim, vt diſcat fidelis anima confidere ex diuino auxilio & præſidio Angelorum, magis quàm humanis viribus. Quoniam vbicunque ſunt verè Deum timentes, ibi & circa eos iure Angelorum caſtra creduntur; de quibus Dauid in Pſalmis, *Immittet,* inquit, *Angelos Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* (Pſal. 33.8.) Ipſe namque eſt, *magni conſilij Angelus,*

Cap. XXVI. *gelus*, qui ſuos, ad ſe, timentes, mittit legiones & exercitus; ipſe qui & nunc profitetur ſe impetrare poſſe à Patre pluſquam duodecim Legiones. Quapropter audiant qui dicunt eum timuiſſe, in articulo paſſionis ſuæ. Ecce iam inter manus perſequentium ſe, inter gladios & fuſtes, inter vniuerſam cohortem ſe Deum patrem habere teſtatur, & Angelicas, ſi vellet, legiones impetrare poſſe. Nec tamen iſta ideo dicit, quaſi ſit ipſe inferior Angelis, vt indigeat eorum adiutorio; licet iuxta Lucam in agonia poſitus confortatus legatur ab Angelo. Si enim iuxta Heliſæum, vt liber refert Regnorum, multus admodum ei adſtitit exercitus in auxilium, multò credibilius eſt, non defuiſſe inibi tunc, quamuis non fuerint exhibitæ Angelicæ legiones. Sed Dominus, vt ſcripturæ complerentur, ſic vniuerſa diſpoſuit, vt monſtraretur, quia *Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi*, ipſe homo pateretur, quia ſic oportebat fieri, & ex facto hoc ſemper altior monſtraretur intellectus, vt puta ex duodecim legionibus. Nam vna legio, iuxta veteres, ſex millia eſſe dicuntur hominum. Quem ſanè numerum ſi in ſummam duxeris, ſeptuaginta & duo millia Angelorũ ſunt, & non abſque magno myſterio. Nam ſeptuaginta & duæ linguæ hominum eſſe creduntur in mundo. Idcirco à ſapientia Dei, ſatis ſapienter hic numerus comprehenſus eſt; Vt intelligeres ſi totus mundus contra eum veniſſet, nihil, niſi ipſe vellet, contra eum poſſet, qui contra ſingulas humani generis nationes pluſquam ſingulas mittere ſupernorum ciuium potuiſſet legiones. Sed elegit vt complerentur in eo Scripturæ, quia ſic oportebat eum pati, ac reſurgere, & intrare in gloriam ſuam.

2. Cor. 5. 19.

In *illa hora dixit Ieſus turbis: Tanquàm ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus comprehendere me, cùm quotidie apud vos ſedebam, docens vos in Templo, & non me tenuiſtis.*] Ac ſi diceret, ſtultũ eſt eum quærere cum gladiis & fuſtibus, qui vltroneus ſe veſtris tradidit manibus; & nimia cæcitas eſt, multaque veſania cordis, in nocte quærere cum facibus & lanternis, acſi latronem in tenebris latentem, acſi à veſtris aſpectibus declinantem, qui ſemper vobiſcum eram. Quid ergo neceſſe fuit per hunc proditorem quærere me? & acſi fugientem inueſtigare, qui quotidie vobiſcum ſedebam, & docebam omnes pa-

A lam? Quid eſt quod agitis? niſi quia vos demonſtratis eſſe in tenebris. Quia poteſtas veſtra poteſtas eſt tenebrarum, & ideo in tenebris comprehendere me veniſtis, eo quod lumen verum perdidiſtis. *Hoc autem totum factum eſt, vt adimplerentur Scripturæ Prophetarum.* Multum autem eſt, quod in hoc vno factum eſt; & ideo dicit, *vt complerentur Scripturæ Prophetarum.* Non enim vnius Prophe- Cap. XXVII.

B tæ in hoc tantùm Scriptura completur loco, verùm penè omnium Prophetarum, qui de hoc rebus & verbis multifariè, multiſque modis locuti ſunt. Vnde neſcio ſi vllus eligere queat, vel colligere, qualia quantáue ſint eloquia Prophetarum, quæ in hoc loco completa ſunt. Et vt pauca de innumeris dicam, *Sicut ouis ad occiſionem ductus eſt*, & reliqua quæ ibi prædicta ſunt. Et alibi, ab iniquis populi, ſeu ab impiis ductus eſt ad mortem. Atque illud. *Circundederunt me canes multi, conſilium malignantium obſedit me*; ſeu reliqua omnia quæ in eo leguntur Pſalmo. Ac per hoc (quia longum eſt, nunc ea ſingula Scripturarum replicare teſtimonia) intelligat prudens Lector ab eo loco vbi ait, *Adhuc eo loquente, ecce Iudas* & cætera quæ ſequuntur, vſque ad finem paſſionis ſuæ; omnia quæ in eo geſta ſunt, ideo ſunt geſta vt Scripturæ complerentur Prophetarum. *Tunc ſimul omnes; relicto eo, fugerunt.* Diſcipu-

Eſa. 53. 7.

C Pſal. 21. 17.

D li ſcilicet, qui ſupra ſe pro eo mori gloriabantur, & promittebant ſe nunquam eum negare. Quorum figura diſperſio gregis eſt, & veritatis adimpletio, vt ipſe de ſe per Prophetam ait, *Super omnes inimicos meos; factus ſum opprobrium vicinis meis valdè, & timor notis meis. Qui videbant me foras fugerunt à me; obliuioni datus ſum tanquam mortuus à corde. At illi tenentes Ieſum duxerunt ad Caipham Principem Sacerdotum, vbi Scribæ & Seniores conuenerant.* Non itaque ad domum Caiphæ

E prius venit, ſed ſecundum Ioannem, *ad Annam primùm* ductus eſt, ſocerum Caïphæ, qui erat & ipſe Pontifex, in cuius domo vſque mane multas pertulit contumelias, quando & Petrus inter eaſdem moras vſque tertiò negauit. Sed quia de his quæ geſta ſunt in domo ipſius, & quæ in domo Caïphæ, longum eſt diſſerere ac difficilius diſtinguere, quia ipſi Euãgeliſtæ inter ſe diſſentire videntur, quamuis vno loquantur ſpiritu, dum alius intendit primum negationẽ Petri exponere, tum demum has Domini contumelias

Cap. XXVI.

annotare; Alius verò hæc interſerere. Et alius prius Domini contumelias narrare, deinde Petri tentationem. Omnes tamen more ſuo, ſingula ſuis in locis ita dicunt, vt veritas tota in Chriſti contexta cernatur veſte, & varietas miro ſiquidem modo exornare probetur; & ſi quid vnus eorum prætermiſit, ab alio ex integro fulciatur. Vnde & Matthæus quàm cautè loquatur conſiderandum eſt. Non enim ſicut Ioannes, ad quem ſit ductus primùm, expreſſit, ſed abſolutè ait, Quia *tenentes Ieſum duxerunt ad Caïpham Principem Sacerdotum.* Nec dicit primùm; nec quando, ſed quia ductus eſt ad eum. Quod Ioannes diligentius commendans ait, *Cohors ergo* (Ioan. 18. 12) *& Tribunus, & Miniſtri Iudæorum comprehenderunt Ieſum, & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primùm.* In cuius itaque domo illata ſunt ei multa contumeliarum genera, vſque mane, peracta iam illa negatione Petri. Tunc, ſicut plenius Ioannes teſtatur, mittit eum Annas vinctum ad Caïpham Pontificem, quod nunc Matthæus ait prætermiſſo Anna, ad quem primùm eſt adductus, & multis ibidem iniuriatus. Quamuis & de his præſens Euangeliſta nonnulla ſic narrat recapitulando, ſicut & de Petro, vt in vna eademque domo, niſi diligentius conſideres, videantur facta. Nec igitur multum intereſt, ſi vna dicatur domus eorum, vnuſque Caïphæ Principatus, quia prior erat in Sacerdotio, ad quem quidquid Annas fecerat, pertinebat. Quorum vna erat intentio, vna voluntas, vnaque iniquitas, & vnus malitiæ conſenſus. Nec igitur mirum ſi iniqui Pontifices iniqua conſilia gerunt, iniquè iudicant, & iniquos ad iniquitatem fouent; qui non ex ſucceſſione, vt lex iubet à Domino promulgata, Sacerdotium obtinuerat, ſed, vt Ioſephus refert, vnius anni tantum Pontificatum ab Herode pretio malè redemerat. Tales igitur ſemper timendi ſunt Sacerdotes, quicunque pretio, & non ex gratia Spiritus ſancti, honores ſectantur Eccleſiarum; cum quibus ſemper falſum aggregatur Concilium, falſi teſtes quæruntur, cum quibus non veritas, non Religio, ſed iniqua ſemper in cauſis præfertur auctoritas. *Petrus autem ſequebatur eum à longè, vſque in atrium Principis Sacerdotum. Et ingreſſus intro, ſedebat cum miniſtris vt videret finem rei.* Hæc omnia, vt dixi, de Petro, & plurima quæ geſta ſunt

A in Ieſum contumeliarum ſupplicia apud Annam, prius quàm ad Caïpham veniret, facta rectè intelliguntur. Petrus tamen præ omnibus adhuc ex ardore fidei ſequitur, quamuis à longè. Quia prima confuſione, iam timore peruaſus, ſequi à proximo non audebat, ſicut dictum eſt. *Et qui iuxta me erant, de longè ſteterunt.* (Pſal. 27. 13) Sequebatur autem vel amore diſcipuli, vel humana curioſitate, ſcire volens B quid accideret ei, vel quid iudicaret de eo Pontifex, vtrumne eum morti traderet, an flagellis cæſum dimitteret. Nec ſatis igitur recordabatur, quàm ſæpè audierat à Domino, quod flagellandus, & crucifigendus eſſet. Veruntamen adhuc Petri maior conſtantia cæterorum Apoſtolorum eſſe videtur, dum illi fugiunt, iſte, quamuis procul, ſaltem à longè ſequitur Saluatorem. Nec ex toto ab illo recedens, nec cum illo ex toto de propè ſequens. Peruenit tamen ad atrium Principis Sacerdotum, nec Caïphæ, ſed Annæ, vbi negaturus C erat Dominum. Non poterat enim non euenire quod prædictum fuerat à Domino. *Et ingreſſus intro ſedebat cum miniſtris.* Non vt miniſtraret, ſed *videret finem* rei, quem non poterat videre in atrio Principis, neque vbi Seniores illius populi congregati erant. Neſcio itaque ſi fortè quis in præſentiarum queat videre exitum Ieſu, quod nonnulli codices habent, in quo eſt finis conſummationis. Quia qui hoc videre poterit, videbit Verbum Dei & Sapientiam, quæ Chri- D ſtus eſt, qui dicit, *Ego ſum α. & ω. principium & finis.*

PRINCEPS *autem Sacerdotum, & omne Concilium, & Seniores populi, quærebant falſum teſtimonium contra Ieſum vt eum morti traderent, & non inuenerunt, cùm multi falſi teſtes acceſſiſſent.*] (Apoc. 1. 8.) Quid igitur non inuenerunt? Nunquid non inuenerunt falſum teſtimonium contra Dominum, quod quærebant? Quod ſi falſum non inuenerunt, abſit ab vllo mortalium, vt E credat quod verum contra eum inuenerint, vt eum iure morti traderent. Alias autem, quomodo falſi teſtes eſſent ſi verum dicerent? Et quia falſi teſtes erant qui acceſſerunt, quomodo non inuenerunt falſum teſtimonium quod quærebant? Inuenerunt vtique falſum quod quærebant, & non verum; quia Ieſus innocens erat, & ipſi miſeri ac cæci veritatem non quærebant, ſed deliberato animo omnes, quomodo

cum neci traderent. Vnde ſicut nonnulli codices habent, vt dixi, non inuenerunt exitum, id eſt, quomodo vel ipſum falſum teſtimonium collocarent, vel quomodo ficte ſic proferrent, vt vel veriſſimile habere videretur. Et hoc eſt quod Euangeliſta dicit, *Non inuenerunt*, quia hoc quærebant. Non quia falſum inuenerunt, ſed ſic adumbratum inuenire non potuerunt, vt falſitas etiam Pilato non videretur. Et ideo *ſciebat* Pilatus manifeſtè, *quia per inuidiam eum tradidiſſent.* Nam & alia interpretatio codicum ſic habet, cùm multi falſi teſtes acceſſiſſent, non inuenerunt in eo quidquam. Ex quo patet quia ſecundum Iſaiam Prophetam, eo in populo à planta pedis vſque ad verticem capitis nulla erat ſanitas, ſed vna iniquitas in omnibus, vnaque intentio. Nec tamen eorum calliditas tam aſtuta probatur, vt vel ipſa falſitas aliquid veri videretur habere ſimile. Nam apud iniquos iudices falſa teſtimonia tunc locum habere ſolent, quando doloſè cum colore aliquo proferuntur veritatis. Sed mundiſſima Chriſti conuerſatio hoc habuit, & irreprehenſibilis vita, eo quod dolus non eſt inuentus in eo. Ideoque fecit ne vllam inuenirent aduerſus eum occaſionem, qua poſſint ſua ſuffragari mendacia. Miſer populus, cuius Principes iniqui ſunt, & quorum Seniores peruerſi, quia multi falſi teſtes in eorum nunquam deſunt Conciliis. Nam Princeps qui libenter audit mendacia, omnes miniſtros habebit impios, quantò magis & ſi quæſierit eos, vt iſtos feciſſe cernimus? Hinc eſt
Eccl.21.10 quod dicitur, *Stuppa collecta Synagoga peccantium.* Sed laus viri iuſti cum talibus innocens condemnatur. Interea, & in hoc loco quod multi falſi teſtes veniunt, fauor eſt Caïphæ, & Principum concitatio, Sacerdotum quoque & Scribarum conuocatio, nec non & Seniorum atque omnis Concilij conſpiratio, vt in omnibus maior laus Chriſti ac vita & doctrina irreprehenſibilis prædicetur. Qui ſic omnia irreprehenſibiliter fecit & docuit, vt in eo nihil inuenirent mali ſimile, multi mendaces, callidi, & aſtuti Principes. Vnde ſequitur. *Nouiſſimè venerunt duo falſi teſtes, & dixerunt: Hic dixit, poſſum deſtruere Templum Dei, & poſt triduum reædificare illud.* Veruntamen &
Marc. 14. 58.59. ipſi inter ſe duo diſſidentes erant, ſicut oſtendit Marcus, ita dicens, *Et alij ſurgen-*

A *tes falſum dicebant teſtimonium aduerſus eum, dicentes: Quoniam nos audiuimus dicentem hunc, Ego diſſoluam hoc Templum manufactum, & poſt triduum illud reſuſcitabo, non manibus factum. Et non erat conueniens teſtimonium illorum.* Ergo ideo non erat conueniens, quia aliter dicebat ille fortè cuius verba Marcus retexuit; & aliter iſte cuius Matthæus. Vno tamen ſpiritu vtrique mendaces, & ambo ideo falſi teſtes. Siue ergo bis hoc dixerint, B quæ iſti duo narrant Euangeliſtæ; ſiue vnus hoc, & alter iſtud, ambos tamen ſi reſpicis quæ Ioannes ait dixiſſe Dominum de hoc Templo, falſos fuiſſe teſtes probabis; quod vterque declarat Euangeliſta, cùm eos falſos fuiſſe proclamat. Nam Ioannes ait Ieſum dixiſſe, *Soluite* Ioan.2.19. *Templum hoc, & ego poſt triduum reſuſcitabo illud.* Vbi addidit ipſe Ioannes, *Hoc autem*, inquit, *dicebat de Templo corporis ſui.* Quapropter vide verſutiam duorum falſorum teſtium, qui falſa perſuaſione ſua vtentes fingunt ſibi ab aliquo verbo C Chriſti falſum teſtimonium. Non enim dixit Saluator, ego diſſoluam Templum hoc manufactum, neque quod poſt triduum aliud reædificabo, ſicut in Marco eſt: neque dixit iuxta Matthæum, poſſum deſtruere Templum Dei, neque de Templo illo lapideo, ſed vt Ioannes ait *de Templo corporis ſui*; quod illi immutantes vt augerent crimen, & impoſſibile monſtrarent, quæ dicebant, retorſerunt ad calumniam eius, vt eum ex ſuo D mendaciorem facerent. At verò Ieſus non dixerat, quia ego poſſum ſoluere Templum Dei, ſed ſoluite, quod Templum corporis quaſi digito tangebat; neque imperauit vt facerent, ſed permittebat ſolutionem corporis ſui, ad propoſitum & ad impietatem cordis eorum; vt facerent quæ vellent, ad huiuſmodi apti opus, vt eorum piaculum quod iam in mente meditabantur, fieret omnium ſalus credentium. Quare igitur hos duos Euangeliſtæ ſpecialiùs deſignaſſent, cùm multi acceſſiſſent falſi teſtes, res in ma-E nifeſto eſt. Quia hi duo tantum aliquid veriſimile habuerunt, quod ipſi, vt dixi, multum quærebant. Sed nec ipſorum teſtimonia inter ſe conuenientia erant, neque vera, quamuis inſcios ex ſuo mendacio fallere poſſent.

Et ſurgens Princeps Sacerdotum ait illi: Nihil reſpondes ad ea quæ iſti aduerſum te teſtificantur? Ieſus autem tacebat.] Surgit

Cap. XXVI.

ergo in ira Pontifex, furoris ſui inſania A permotus. Surgit quia in illo nulla erat modeſtia, nulla grauitas morum, nulla probitas diſciplinæ. Et ſurgit maximè in ira huc accenſus, quia in Chriſto nullum inuenit calumnia falſitatis locum, vt amentiam monſtraret ſuæ mentis. Ieſus autem tacebat, indignum eum ſua reſponſione decernens, iuxta illud Propheticum. *Dum conſiſteret aduerſum me peccator, obmutui, & humiliatus ſum nimis, & ſilui à bonis.* (Pſal. 38. 3.) Quia quibus loqueretur nul- B lus eorum erat dignus. Excutit ergo Pontificem veſanum de ſolio iudicij furor immanis & leuitas mentis. Quia quanto benigniſſimus Ieſus plus tacebat intrepidus, tantò magis ille amentia superatus, cum ad reſpondendum prouocat qualibet occaſione ſermonis, ſi fortè locum inueniat accuſandi. Sed mitiſſimus Saluator nihilominus tacet, quia ſciebat quaſi Deus, quidquid reſpondiſſet, quod totum retorqueret ad calumniam. Quo ſilentio amplius permotus, ait illi, *Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis ſi tu es* C *Chriſtus filius Dei.* Adiurat ergo, quaſi ex lege, vt adiuratur mulier illa quæ Zelotopiæ tenetur obnoxia, ſed non eo animo vt credat, quia & cùm audiuit confitentem, ferre non potuit, quinimò egit vt condemnare poſſit. Eo quippe interrogat affectu, quo & diabolus. Et ideo non ſine dubitatione interrogat, ſicut & ipſum feciſſe retro legimus. Nec immeritò; quia ex patre diabolo erat, id- D circo ſic quærit. *Si tu es Chriſtus filius Dei,* quomodo & ipſe; niſi quia plus aliquid addit deceptionis exorcizando, cùm dicit *Per Deum viuum*, vt extorqueat confeſſionem veritatis. Quoniam quidquid in lege dictum erat de Chriſto & Prophetis, non recipiebatur ab eis: & ſi diceret, quod erat, vt puniretur. Alia eſt namque confeſſio Petri qua dicit, *Tu es Chriſtus filius Dei viui*, (Matt. 16. 16.) & alia iſtius ſummi Pontificis. Qui etſi nouerat Chriſtum filium Dei viui, futurum ignorat myſterium, & dedignatur eum eſſe Deum. E Qui non confitetur, ſed interrogando *Si tu es*, abnegat quidquid in lege & Prophetis audiuit, quidquid in miraculis & in operibus didicit Deitatis. Et ideo quantum Petrus beatus, tantum iſte Caiphas infelicior præ cunctis. Vnde quia non erat dignus doctrina Chriſti, non eum docet nec inſtruit, ſed accepto verbo ex ore eius in redargutionem ipſius conuertit, ita dicens, *Tu dixiſti.* Vt nec videatur ſe negare quod erat Dei filius, ne mentiretur; nec vult confiteri ſe eſſe, in ſermone, ne caperetur. Datur ergo ei ſimilis reſponſio vt Pilato, quia ſic dignum erat, vt quia ſimiles erant in facto, ſimiles fierent in pœna damnationis; niſi quia ſceleſtior iſte fuerat in condemnando quàm ille in abſoluendo. *Veruntamen dico vobis, Amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cæli.* Veruntamen, quod dicit, ad ea quæ ſupra dixerat connectitur: ac ſi dicat, veruntamen licet reſponderim, tu dixiſti, Amodo videbitis quæ vſque nunc prophetata ſunt, operibus compleri. Et quia tu ignarus es legis in qua gloriaris, nec eius Sacramenta, nec Prophetarum vaticinia cognoſcis, neque quod ipſe ſim Chriſtus ex fide quæris; quaſi lex & Prophetæ de me locuti occulti fuerint. Quamuis dixerim, Tu dixiſti, Amodo vos ipſi in aperto videbitis ea omnia quæ ſcripta ſunt de filio hominis compleri, & luce clarius reſerari. Sed quia ſcriptum eſt apud Matthæum & Marcum, *à dextris virtutis*, & non additum Dei, quod Lucam feciſſe legimus, non puto, vt quidam volunt, quod aliquid aliud noui adferat quæſtionis. Sed magis quærendum, quid ſit ipſum quod ait, *Amodo videbitis ſedentem filium hominis à dextris virtutis.* Quia omnes tres Euangeliſtæ ſimiliter ſcribunt, *Videbitis ſedentem*; & qui ſint qui hoc viſuri ſunt, vel ſi ex eo tempore, quo hæc dicta ſunt, eum ſedentem videbunt, vel ad quos dicit? Nam in eo quod ait, *Sedentem*, regnantis forma introducitur. Ac ſi dicat ſupra virtutem fundatum, vel conſtabilitum, de quo dictum fuerat, *Qui ſedes ſuper Cherubin appare.* Et alibi, *Vidi Deum ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatum*, & cætera, quæ in quamplurimis de eo leguntur locis. Quæ ſingula ſolertiſſimus inueſtigator conferre poterit cum præſenti loco, & inueſtigare quid ſit quod amodo dicat, de tam humili æſtimatione in qua tunc habebatur Chriſtus, ante omne Concilium reus; & nunc tam glorioſa prædicatur, more humano, ſeſſio filij hominis & non filij Dei, niſi quia fortè ibi erant inimici, qui eum perſequebantur, de quibus Propheta prædixerat. *Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.* (Pſ. 109. 1.)

Cap. XXVI. In quibus fortè inimicis erant & illi, ad quos dicebat iſta, *Amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis.* Et qui à Deo patre ſcabellum dicuntur futuri, ipſi nimirum ſunt, ſuper quos amodo cùm ſurrexerit victor ſeſſurum ſe promittit. Quoniam ex eo tempore quo reſurrexit filius hominis à mortuis, ſicut ipſe ait, *Data eſt ei omnis poteſtas in cœlo, & in terra.* Quem deinceps viderunt omnes electi, per fidem, præſidentem à dextris virtutis Dei, id eſt, Eccleſiæ ſuæ; quæ virtute Dei in dextris eſt collocata. Quæ nimirum Eccleſia, ſeu thronus dicatur, ſeu ſeſſio Chriſti, à tempore reſurrectionis eius colligitur, & aggregatur vſque in finem, in qua filius hominis, & ſedere victor videtur, & venire in nubibus cœli; quoniam ipſi ſunt nubes cœli, de quibus dicitur, *Cœli enarrant gloriam Dei*; per quas nubes ipſe vtique venit ad ſingulos, & in quibus ſpargit imbres eloquii ſui, cribrans aquas de nubibus. Quod autem in eo Concilio erant cum quibus, & de quibus talia Ieſus loqueretur, probat Actus Apoſtolorum, in quo legimus ex Iudæis quod vna die, & alia, tria millia & quinque crediderunt in Chriſtum. Qui eum & ſedentem viderunt per fidem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus. Quæ nubes ipſi fuerunt, quoniam ex illa primitiua Chriſti Eccleſia, in qua præſedit auctor vitæ, totus complutus eſt mundus. In quibus nubibus cœli nos ipſi qui loquimur vſque adhuc, eundem filium hominis, qui loquebatur coram Principibus populi, venire conſpicimus, ſi rectè ſapimus, vel intelligimus. Quæ nimirum Prophetia iam totum occupauit mundum, & vſque in finem complebitur. Sed & Marcus in hoc determinat Euangelium ſuum, *Et Dominus*, inquit, *Ieſus poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum, & ſedet à dextris Dei.* Sed & vtique Chriſtus in cœlū ſedet in Eccleſia ſua; quoniam anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ. *Tunc Princeps ſacerdotum ſcidit veſtimenta ſua, dicens, blaſphemauit. Quid adhuc egemus teſtibus?* Ipſa namque rabies ſeu furor, quæ ſupra eum de ſolio Sacerdotali excuſſerat, ipſa eademque vt ſcinderet veſtimenta ſua coëgit. Quæ nimirum conſciſſio veſtium, vt ita fatear; Prophetia fuit vel ſignum, vt oſtenderet ſe reum, conſciſſis veſtibus, & monſtraret Iudæos Sacerdotij gloriam ad integrum perdidiſſe; vacuam ſedem deinde habere Pontifices. Nec

Matt. 28. 18.

Pſal. 18. 2.

Marc. 16. 19.

A mirum igitur qui neſciens prophetauit, ſi & nunc aliquid contra ſe, contraque ſuos, in ſua veſania oſtendit. Erat autem conſuetudo Iudæorum, cùm aliquid blaſphemum in ſe, vel contra Deum audiſſent, ſcindere veſtimenta ſua, quod Paulum quoque & Barnabam feciſſe legimus. Sed & nonnullarum gentium conſuetudo eſt, cùm reos ſe doluerunt, reſcindere veſtes & nudare pectora ſua B quaſi rea, ſicque plangere multis obuoluta criminibus. Iſte autem, quia dixerat, *Amodo videbitis filium hominis ſedentem*, & cætera, dicebat blaſphemaſſe Ieſum. Et ideo acſi ex lege, veſana plebs ad fauorem Seniorum proclamat, vt aſſolet vulgus, *Reus eſt mortis. Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt. Alij autem palmas ei in faciem dederunt, dicentes. Propheti za nobis Chriſte, quis eſt qui te percuſſit?* Vt ſupra iam dixi, hæc intelligitur Dominus paſſus in domo Principis Sacerdotum vbi adductus eſt. Et hæc vſque ad mane geſta ſunt, quan- C do etiam & Petrus in eadem domo tentatus eſt. Quia dicebat de ſe magna Chriſtus, quod ſeſſurus eſſet à dextris virtutis Dei, arbitrabantur confuſionem illi ingerere. Sed ille vt omnia complerentur, quæ de eo dicta erant, fieri ſponte ſua permittebat. Scriptum quippe erat, *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus; Faciem* quoque *meam non auerti* à confuſione ſputorum, & alia quamplura, quæ in eo completa ſunt, ſicut ſcripta ſunt à Prophetis. Au- D dierant enim fortè retro prophetantem de Templo, & de Hieruſalem quod deſtruenda eſſet, ideo ad irriſionem eum prophetare iubebant, quis eorum eum percuſſiſſet? Sed ſtultum erat verberantibus ſe reſpondere, qui quaſi Agnus ad hoc venerat, non aperiens os ſuum, vt Scriptura compleretur. *Petrus autem ſedebat foris in atrio.* Foris namque ſedebat, vt videret exitum rei, & non appropinquauit Ieſum, ne miniſtris de il- E lo vlla naſceretur ſuſpicio, quia timore iam poſſeſſus erat. Et in hoc mira Petri cum Domino perſeuerantia. Qui quamuis timeret, tamen non reliquit. Venit enim timor à natura, ſed cura de affectu pietatis. Alienum eſt quod timet, ſuum quod non fugit. Et quod ſequitur, pietatis eſt deuotio. Porro quod negat, ſurreptio eſt pauoris. Cōmune igitur quod labitur à fide, ſed proprij doni eſt quod pœnitens, quod amariſſimè fleuit. *Et acceſſit*

Eſa. 50. 6.

Cap. XXVI. *ad eum vna ancilla dicens, Et tu cum Ieſu Galilæo eras. At ille negauit coram omnibus, dicens, Neſcio quid dicis.* Quid ergo ſibi vult, quod primum eum prodit ancilla? Cum viri magis eum vtique poterant recognoſcere, non ab re factum dixerim. Factum eſt autem non fortuitu, vt iſte ſexus in hac arte diaboli & in nece Domini præceſſerit, vt & prioris mulieris recordaretur fraus, & iſte ſexus per Domini redimeretur paſſionem. Vnde & reſurrectionis accepit prima martyrium, vt veterem præuaricationis aboleret errorem, & iſtius proditionis purgaret crimen. Nam nonnulli pij affectus amore, dicunt Petrum non Deum negaſſe, ſed hominem; Quaſi diceret ſibi in corde ſuo, Neſcio hominem, vel neſcio quid dicas muliebriter, quia ſcio Dominum. Sed ego malo intelligere negaſſe Petrum, quàm in aliquo fefelliſſe Deum. Quid ergo negauit Petrus? Omninò quod prædixit Deus; quia in Chriſto nihil aliud fuit, quàm quod eſt Deus. Et ſicut Deus & homo vnus eſt Chriſtus: Ita totus Chriſtus cum patre, & Spiritu ſancto vnus eſt Deus. Conſiderandum tamen eſt, vbi negat Petrus; Non in monte quo fuit cum Domino, non in Templo, non in domo ſua, ſed in Prætorio Iudæorum, & in nocte, vel in domo Principis Sacerdotum. Ibi ergo negat vbi veritas non eſt, vbi Chriſtus ligatus eſt, & vbi Chriſtus contumeliatur, vbi eum intromiſit ancilla oſtiaria, & interrogat eum fraudibus ſuis, vbi innocentia difficile ſeruatur. Idcirco magis venialis culpa eſt, quàm Adæ fuerit in Paradiſo. De hac quippe trina negatione Petri, inter omnes Euangeliſtas, magna dictorum varietas eſt, ſed vna expletio ſenſus. Et ideo eorum collatio habenda eſt à prudenti lectore, vt inter omnes vnum expleant ſenſum. Sequitur.

EXEVNTE *autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi, & hic erat cum Ieſu Nazareno. Et iterum iurauit cum iuramento, Quia non noui hominem.*] Non autem foris in atrio, vbi prius, aut ante ianuam, vbi exiſſe dicitur, iterum negauit, ſed cùm rediſſet ad focum. Veruntamen quando redierit, Matthæus non dicit. Sed Marcus ait, quia *exiit foras ante atrium, & gallus cantauit.* Ac deinde *rurſus, Cum audiſſet eum ancilla, cœpit dicere circunſtantibus, quia hic ex illis eſt.* Tunc vtique hoc dicit, cùm rediſſet intus ad focum. Et non eſt hæc ancilla illa quæ ſupra, tamen ancilla. Et notandum quia frigus erat & nox. Vnde ſi tempus conſideremus, & loca in quibus negat Petrus, poterimus animaduertere quibus premebatur malis, quando obcæcauerat eum nox infidelitatis, & frigus obgelauerat timoris, qui nullo illuſtrabatur Sole iuſtitiæ. Non enim erat in atriis Domini, de quibus canitur in Pſalmis, *Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Hieruſalem*; Neque *in atriis domus Dei noſtri*, ſed in atriis Caiphæ, & in domo eius, in qua Ieſus vinctus tenetur, & ideo in ea non agnoſcitur, quia in eo nullus erat qui lucem videret. Erat quidem in ea ignis ardens, ſed malè conſumens, qui nec frigus pellebat mentis, nec fugabat tenebras noctis, ſed inflammabat ad facinus, ardore impietatis. Non quod ait, & *loquela tua manifeſtum te facit*, non quod Petrus alterius gentis eſſet: omnes quippe Hebræi erant, & qui arguebant Petrum & qui arguebatur. Sed quia vnaquæque Prouincia & regio habet proprietates ſuas, & vernaculum loquendi ſermonem. *Tunc*, inquit, *cœpit deteſtari & iurare, quia non noui hominem, & continuò gallus cantauit.* In prima quidem negatione ſua coram omnibus dicit tantùm, neſcio quid dicis, in ſecunda verò negat cum iuramento, *quia non noui hominem*; Porro in hac tertia dicitur quod cœperit *deteſtari & iurare*, quia non nouiſſet hominem. Grauius quidem ac grauius negat; quia quanto profundius in negationem vadit, tantò etiam cum iuramento amplius peccat. Et ideo non ſunt audiendi, vt dixi, qui dicunt, quod non negauerit Deum, ſed hominem; quia & hominem negare Ieſum mendacium eſt, & cum iuramento id teſtari, quid aliud quàm periurium eſt? Præſertim cùm & homo Ieſus verè Deus dicatur, ac per hoc Deum negaſſe rectè dicitur. Quia adhuc Petrus non poterat Dominum Ieſum in Spiritu ſancto cognoſcere, quia needum erat hominibus, id eſt, Spiritus ſanctus datus, quia Ieſus needum erat glorificatus. Et ideo ante galli cantum in nocte negat, quia non erat Spiritus patris, quo confiteretur Ieſum Chriſtum, & qui loqueretur in eo. Sequitur. *Et egreſſus foras fleuit amarè.* Videte, fratres, quod ſæpè dico, quia omnia & loca, & tempora, plena ſunt myſteriis. Nam in atrio Pontificis ſedens, non poterat, non dico ſtare in fide, verùm etiam nec poſt lapſum agere pœnitentiam. Egreditur ſiquidem foras de impiorum concilio, quia reſpexerat illum Dominus vt ablueret ſordes pauidæ negationis, & lauaret maculas mentis, amaris fletibus. Nec æſti-

Cap. XXVI.

Pſal. 121. 2.

Pſal. 133. 1.

Marc. 14. 68. 69.

Cap. XXVI. mes lector, quia dicitur quod reſpexerit Dominus Petrum, quaſi ſit eum intuitus corporeis oculis, cùm Petrus foris in atrio eſſet; & Dominus intus contumeliabatur; ſed ibi reſpexit eum, vbi iacebat, in mente namque diuinitate ſua illum reſpexit. Et vbi reſpexit benigniſſimus Dominus, ibi continuò ille amariſſimè fleuit. Hæc idcirco ſcripta ſunt fratres, vt vnuſquiſque noſtrum diſcat plurimum de Deo, quàm de ſe præſumere. Et ſi in aliquo fortè lapſus fueris, noueris ſecretorum tuorum quia teſtis ſemper adſiſtit Deus. Reſpicit autem vt recorderis & fatearis humili confeſſione errores tuos & caſus; imiteris Petrum, vt defleas mala tua, & diligas deinceps, ſicut dilexit Petrus. Etiam & tertiò interrogatus, quod ter negaueras pleno confitearis amore, & trino dilectionis affectu, ex toto corde, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Quia nemo perfectè diligit niſi qui ex toto diligit.

Cap. XXVII. MANE *autem facto, conſilium inierunt omnes Principes ſacerdotum & ſeniores populi aduerſum Ieſum, vt eum morti traderent, & vinctum adduxerunt cũ & tradiderunt Pontio Pilato Præſidi.*] Cerne quęſo diligentiam ſacerdotum in nocte Paſchæ, cùm eſſe

1. Cor. 5. 8. deberent *In azymis ſynceritatis*, tota nocte qua agnus comeſtus eſt; quas excubias agunt, quaſque vigilias cuſtodiunt, vt homicidium facerent, & Ieſum morti traderent! quo conſilio peracto & deliberato, manè quando miſſus eſt ad Caipham, rurſus eum continuò ligatum mittunt ad Pilatum. Et notandum quod Apoſtoli in nocte negant & fugiunt, iſti verò mane facto iam in lumine ineunt conſilium, & conſpirant in vnum, *Vt Ieſum dolo tenerent & occiderent.* Alligant ergo eum vinculis, quia alligauerat eos ſathanas. Nec recogitant, quod ipſe ſit, qui ſoluerat ſupra filiam Abrahæ, quam alligauerat diabolus decem & octo annis, quæ non poterat penitus ſurſum aſpicere. Nec igitur Samſon ille fortiſſimus fortior Chriſto fuit, qui propter crines vinctus teneri non poterat. Quoniam ille fortis in figura Chriſti præceſſit, & quod faciebat ille quotieſcunque vinctus fuiſſet, hoc & Chriſtum feciſſe nemo qui ambigat; qui nos omnes ſuis abſoluit vinculis. Ad hoc quippè, poſt prodigia, poſt virtutes innumeras, quas fecit, ſe permiſit ligari volens, & conſenſit vt alligaretur, non peccati funibus, ſed ſacramentorum vinculis, quorum myſteria vincula illa Samſonis erant. Quæ nimirum vincula diſrupit Chriſtus, mox circumdantia ſe, quando de morte victor aſcendit, vt noſtra diſrumperet. De quibus Propheta dixit, *Diſrupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.* Pſal. 115. 17 Talis namque conſuetudo Iudæorum erat, quemcunque morti adiudicaſſent, vt vinctum eum iudici traderent; & ideò vinctum eum adducunt ad Caipham, ſicut Ioannes teſtatur. Ac deinde poſt paulum, narrat rurſus quod adducunt eum ad ipſum in prætorium. *Erat autem*, inquit, *mane.* Et nunc Matthæus, *Mane*, inquit, *facto, conſilium inierunt omnes Principes ſacerdotum & ſeniores, vt eum morti traderent. Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato Præſidi.* Vbi intelligimus, quod mane etiam traditus eſt Pilato; fortè quando introiuit Caiphas in prætorio, Ieſu paulo ante iudicato, & adducitur ad eum vt tradatur, quæ res fortè coëgerat Caipham vt intraret in prætorium. Aut certè interdum cùm eſſet eo in loco, abſente illo, ab vniuerſo concilio, iudicatus eſt ad mortem, tamen ad ipſum ab initio ex domo Annæ ducebatur, ad quem in extremo perductus eſt. Sed quia Caiphæ iam prius viſum fuerat, vt Ieſus moreretur, & illis qui vinctum eum adducebant, ſine vlla mora in momento decretum eſt, vt occidendus Pilato iudici traderetur. Vtrumque tamen mane fuit; & quod adiudicatus eſt à Caipha, cum omni concilio Iudæorum, & coram eo nonnulla paſſus; & quod Pilato traditur.

TVNC *videns Iudas qui eum tradidit, quod damnatus eſt pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos Principibus ſacerdotum & ſenioribus, dicens: Peccaui tradens ſanguinem iuſtum.*] O facinus & miſera conditio humana, quæ cùm ad peccatum trahitur, ſic inlicitur vt videat, & nec præuidere queat ſereno mentis intuitu, ad quod captiuatur. Ecce quàm leuis fuerit animus traditoris, qui nunc iuſtum quem tradidit videt & intelligit, quem antea præuidere non potuit, & portat confuſionem in mente pro reatu, qui erubeſcere antea non poterat, etiam cum rueret in oſculum benigniſſimi Saluatoris. Huc vſque dum flagellaretur, dum multis contumeliarum afficeretur iniuriis, putabat fortè miſer, quod euaderet. Sed videns quod adiudicatus morti Pilato traditur, pro certo intellexit infœlix, quia damnatus eſſet, ferre confuſionem ſuam minimè potuit: qua perturbatus in mente, conſilium inuenire verum nequiuit. Sic quippè confuſio operari ſolet, & perturbatio, ita vt homo ali-

Cap. XXVII

quando ſe inuenire non queat. Vnde hic primùm impietatis ſuæ pondere vicit auaritiæ magnitudinem; ideoque, *pœnitentia ductus retulit*, peſſimis mercatoribus, *triginta argenteos.* Nec tamen ita præ nimio mœrore, & confuſionis ſuæ immanitate pœnitentiæ modum tenere potuit, qui mox *laqueo ſe ſuſpendit.* Fecit enim diabolus qui eum prius peruaſerat arte ſua, vt pœniteret fortè non ad veniam, ſed eum amplius vt impelleret in ruinam. Retulit ei ante oculos mentis immaniſſimum ſcelus quod geſſit, non vt ex conſilio veri, ad clementiſſimum Dominum, & medicum animarũ recurreret, ſed vt ex perturbatione diræ mentis in peius veniret. Origenes namque more ſuo, de hoc quaſdam mouet opiniones; quod æſtimauerit Iudas, licet inconſultè, & non ſecundum ſcientiam, præuenire in morte moriturum Dominum, eique occurrere in anima, quam nudauit à corpore, ſi fortè poſſet veniam & miſericordiam precibus implorare. Quæ nimirum cogitatio, ſi ei fortè venit in mente, vt dixi, & ipſa de confuſione fuit, & non ex doctrina pij Magiſtri. Dicit & aliam opinionem, quaſi callidiſſimus explorator diabolus poſtquam in eo & de eo fecit quod voluit, vt traderetur Ieſus in mortem, receſſit mox à Iuda. Quo recedente, intellexit continuò malum quod fecerat, quia tradidit ſanguinem iuſtum, & vidit quod ipſe à Deo condemnatus eſſet. Aut fortè aliter recedente ab eo diabolo, potuit conſilium ſecum capere pœnitentiæ, & referre ad eos pretium quod dederant: & ideò fortè quia abſolutus erat ab aduerſario, potuit dicere ex ratione ſenſus, *Peccaui tradens ſanguinem iuſtum.* Sed recedens ab eo ad tempus diabolus, tam ipſum Iudam, quàm & vniuerſos quos ad tempus deſerit, iterum reaſſumit ſecundum aſtutias ſuas, vt abundantiori triſtitia abſorbeantur nonnunquam, ſicut & iſtum malè abſorptum, & peruaſum, non dubitamus. Idcircò pœnitentibus ſemper ſalubria quærenda ſunt conſilia, & adhibenda eſt quàm diligentiſſimè medicina ſalutis. Quoniam aduerſarius poſtquam cognouerit vnumquemque ſecundum peccatum ſuum, eum obſeruat & callidè inſidiatur, vt ad finem vſque decipiat. Reſpondeant ergo qui diuerſas naturas conantur introducere, & dicunt Iudam proditorem malæ fuiſſe naturæ, nec Apoſtolatus electionem potuiſſe ſeruare; quoniam in eo non vitium eſſet, ſed natura vt ad bonum non poſſet conuerti. Re-

A ſpondeant quæſo quomodo mala natura potuerit ſentire iuſtum Chriſtum fuiſſe? Vel quomodo egerit quolibet pacto pœnitentiam, vt non vinceretur cupiditate triginta argenteorum? Qui licet non perfectè, neque ſicut debuit conuerſus, tamen de ſtatu peſſimæ cupiditatis, quod iniquè admiſerat damnauit, & peccatum ſuum vtique recognouit. Alioquin niſi in eo aliqua bonæ plantationis natura eſſet, virtutem pœnitentiæ ac iuſtitiæ ſentire B omninò non poſſet, neque impietatis ſuæ veſaniam recognoſcere. Satis namque fuerat, quod dixit, *Peccaui tradens ſanguinem iuſtum.* Et quod pretium reiecerat, ſi deinceps cor ſuum ad pœnitentiam ſeruaſſet, & ſapienter triſtis, præuideret iuxta Apoſtolum, ne *abundantiori triſtitia* abſorberetur ad ruinam damnationis ſuæ. *At illi dixerunt. Quid ad nos? Tu videris.* O cæcitas Iudæorum! & peruerſitas mentis. (2.Cor.2.7.) Sic ſe agunt quaſi innocentes ſint, qui C precio emerunt, vt homicidium facerent. O duritia cordis! qui etiam poſſeſſus dæmone flectitur ad pœnitentiam reatus ſui, nolunt recognoſcere quod malè egerint. Sed dicunt, *Quid ad nos*? Quaſi ipſi nihil mali admiſerint, nec curant de reatu proximi. Nec mirum qui de ſe nihil cogitant, ſed dicunt, tu vide quid feceris, quoniam nos in omnibus à culpa immunes ſumus. Quapropter caueant, qui tam facilè peccant in fratribus; quia qui ſic peccat in aliquem, vt emendare non poſſit, timen- D dum valdè eſt quod peccauit. Non enim iam in poteſtate Iudæ erat, vt abſolueretur quem tradiderat, & ideò fruſtra vocem pœnitentis aſſumit, quia permanent opera impietatis. Hoc igitur eſt, quod in Pſalmo canitur, de eodem infœliciſſimo Iuda, *Et oratio eius fiat in peccatum*, qui (Pſal.108.7) non ſolùm non emendauerit crimen quod commiſit, verumetiam ſcelus ſuæ mortis in peccatum ſibi addidit. Habet enim in Pſalmo, qui de eo canitur, ſi benè perſpexeris, pro triginta argenteis, E quos accepit, triginta, ex oraculo diuino, maledictiones ſibi olim illatas; & quaſi hæreditario iure, in pretio reſeruatas, non ideo quod peccaret; ſed quia totiens à Domino correptus vt emundaret ſeipſe, *Noluit intelligere vt benè ageret*, (Pſal.35.4.) quatenus haberet mercedem ſui pretij, ad corruptionem omnium futurorum, & omnes ſcirent, quia vniuerſa ſunt in præſcientia Dei, & formidarent; quia *Iuditia Dei abyſſus multa, & ininueſtigabiles viæ eius.* (Eodem 7. Rom.11.33)

PRINCIPES *autem ſacerdotum, acceptis*

Cap. XXVII

argenteis dixerunt. Non licet mittere eos in corbanam, quia pretium ſanguinis eſt.] O falſa religio & iuſtitia cæca! Si hoc non licet *quia pretium ſanguinis eſt*, cur ipſe ſanguis innocens tam impiè effunditur? Hoc quippe eſt quod dicitur longè retro, *Culicem liquantes, & camelum glutiẽtes*. Propter quod, *Conſilio inito, emerunt ex illis agrum figuli in ſepulturam peregrinorum.* Hæc omnia, vt cernis, non fortuito caſu fiunt, neque ex aliquo euentu rerum, vt volunt, ſed vniuerſa ex diſpoſitione Dei viui, vt compleantur quæ prædicta ſunt, licet quantum ex ipſis erat, illi aliud intenderent. Videbant enim fortaſſis, quod circa mortuos magis hæc pecunia ſanguinis conueniebat, & circa ſepulturas defunctorum, quàm vt in corbanam mitteretur, aut in vlla eorum neceſſitate honeſta. Corbanam quoque Hebraicè, Latinè autem donum interpretatur, qui locus, vel arca denariorum erat; vbi mittebantur dona & munera, ſeu qualiacunque depoſita ad vſus templi, vel ad quaſcunque vtilitates alias, ſeu neceſſitates. Sed Dei appulſi nutu, ex ipſo pretio decreuerunt emere agrum, non qualemcunque, ſed *agrum figuli*, & ipſum *ad ſepulturam*, non quorumcunque, ſed *peregrinorum*. Sunt enim multæ differentiæ inter loca ſepultorum, multaque diuerſitas meritorum. Quoniam alij ſepeliuntur ſecundum vota nobilium, alij ſecundum æſtimationem vulgi, nullus tamen in agro figuli, qui pretio ſanguinis Chriſti emitur, niſi qui conſepelitur per baptiſmum Chriſti in morte; qui profectò ager peregrinorum eſt, & eorum qui peregrinantur in mundo, qui poteſt Deo dicere, *Ne ſileas, quoniam aduena ego ſum apud te, & peregrinus, ſicut omnes patres mei.* (Pſal.38.13) Ager ergo iſte qui emitur, ager ſanguinis eſt, & ager figuli; quia figulus noſter Chriſtus eſt, cuius *Virtus exaruit tanquam teſta.* (Pſal.21.16) Et ipſe ager, *Acheldemach, hoc eſt, ager ſanguinis, vſque in hodiernum diem* vocatur. Vocatur autem iure, hic mundus, vel Eccleſia Chriſti, ſeu Paradiſus Dei, *Ager ſanguinis*, quia ſanguine Chriſti emptus eſt nobis, vbi requieſcant ſancti, qui peregrinantur in terris, (Pſal.119.5.) quorum vox eſt, *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt! habitaui cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea.* Tales namque conſepeliuntur Chriſto, & ideò ex pretio ſanguinis eius emitur ager ad ſepulturam eorum, tanquam permanendum, & ad requieſcendum in ſempiternum, qui cum fideli Abraham, iuxta imperium Dei, in hoc ſæculo

A peregrinantur. Sed quia hoc teſtimonium in Hieremia non inuenitur, dicunt quod ex Zacharia magis ſit aſſumptum, vbi longè aliis verbis, ac toto diſcrepante ordine qualitercunque reperitur. Primum verò iuxta Septuaginta, in eo ita habetur, dicam ad eós, ſi bonum eſt coram vobis, date mercedem mihi, aut renuite. Et iterum, *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Dixitque Dominus ad me, pone illos in conflatorio, & conſidera ſi probatum ſit ſicut probatus ſum ab eis.* (Zach.11.12 13.) B *Et tuli triginta argenteos, & miſi eos in domo Domini, in conflatorio.* Quantum ergo diſtet hæc tranſlatio ab Euangeliſtæ teſtimonio, cunctis legentibus perſpicuum eſt. Sed & in Hebræo, iuxta Hieronymum, quamuis ſenſus idem ſit, verba verò valdè præpoſtera ſunt, & penè diuerſa. Habet enim ità. *Et dixi ad eos, ſi bonum eſt in oculis veſtris, afferte mercedem meam, & ſi non, quieſcite, Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos, & dixit Dominus ad me, proiice illud ad ſtatuariũ* C *decorum pretium, quod appreciatus ſum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proieci eos ad ſtatuarium in domo Domini.* Hæc idcircò poſui, vt perpendant omnes difficultatem huius loci, quoniam ex hoc multi conati ſunt Euangeliſtam arguere, & falſitatis aſſertorem probare, eo quod nec cum Hebræo, nec cùm lxx. tranſlatoribus congruere videatur. Et quod his maius eſt, dicunt quod erret etiam in nomine, vt pro Zacharia Hieremiam falsè poſuerit; quod nec noſtri vnquam Catholici tractatores immutare voluerunt, nec emendare, vt D quidam temerarij & præſumptores tentauerunt; ſicut & in aliis quamplurimis locis feciſſe cognoſcimus. Sed abſit à fidelibus, de Chriſti Euangeliſta aliud æſtimare dixiſſe, quàm quod in ſpiritu Dei legebat, & dicebat Eccleſię Chriſti filiis; cui curę ſunt non verba, non ſyllabas ordinare ſententiarum, non interpretum iura ſeruare, ſed ipſas ſententias veritatis, in Spiritus ſancti dogmate, vt olim pronunciatæ ſunt, ponere. Quanquam beatus Hieronymus dicat ſe legiſſe in quo- E dam Hebraico volumine, quod Nazarenorum ſectæ homo ei obtulerat, Hieremiæ apocrypho, & in eo hæc ad verbum ſcripta reperit Hieremiæ nomine dedicata. Sed tamen magis viſum eſt ei de Zacharia ſumptum hoc Euangeliſtæ teſtimonium, & Apoſtolorum more, hoc ſic poſitum, qui verborum ordine prætermiſſo, ſenſus tamen de veteri teſtamento

Cap. XXVII

Cap. XXVII

quam ſæpè protulerunt in exemplum. Et ideò hoc loco talis expoſitio à nobis quærenda eſt, vt Euangeliſtæ maneat firmitas, & nos nulla ſubrepat emendandi temeritas; ſed vna cum ſanctis patribus potius ſuſpicando de hoc aliquid dicamus, quàm confirmando quod certum non habemus. Vbi primum occurrit, quod non omnes codices Euangeliorum habent, quod per Hieremiam hoc dictum ſit, ſed tantummodò per Prophetam. Nec tamen ideo mox aſtruere oportet quod his codicibus magis credere debeamus, vt dicamus eos mẽdaces qui Hieremiã habẽt; eò, quod vbi dicitur per Prophetã rectius Zacharias intelligatur, quia iam olim à ſanctis Patribus tractatum eſt, vt hoc magis audax imperitia fecerit quàm probata veritas. cùm turbaretur aliquis quæſtione, quod hoc teſtimonium apud Hieremiam non inueniret, id magis elegerit temerè emendare, quàm imperitus videri. Quod fortè altiori ſacramẽto factum eſt ex Prouidentia Dei, qua mentes Euangeliſtarum intus agebantur. Erant enim illa animalia in circuitu plena oculis, & ideò non poteſt fieri vt Matthæus aliquid per obliuionem ſcripſerit & Hieremiam pro Zacharia poſuerit. Quod tamen ſine vlla dubitatione demum emendaret ſaltem ab aliis admonitus, qui ipſo adhuc in carne viuente hoc legere potuerunt, niſi quia Spiritus ſanctus per eum ita hoc teſtimonium conſcribi voluit. Sed cur hoc ita voluerit, illa prima cauſa Patri Auguſtino vtiliſſima occurrit, omnes Prophetas ſanctos vno ſpiritu, mirabili inter ſe conſenſu locutos fuiſſe, vt multo amplius quàm ſi omnium omnia Prophetarum vno vnius hominis ore dicerentur. Et ideò indubitanter accipi debere quæcunque per eos Spiritus ſanctus dixit, ſingula omniũ eſſe, & omnia quę per eos dicta ſunt ſingulorũ. Idcircò iure, quæ dicta ſunt per Hieremiã, tam Zachariæ quã Hieremiæ, & quæ per Zachariam, tam ſunt Hieremiæ quàm Zachariæ. Vnde non opus fuit Matthæo corrigere quod Spiritus ſanctus per eum dixerat, cùm nomen Hieremiæ ſcriptum à ſe in ſuo Euangelio diuinitus relegiſſet, vt nobis per hoc inter Prophetas, interque ipſos Euangeliſtas, tantam concordiam eſſe demonſtraret, vt quidquid vnius eorum eſſe dicitur, non abſurdè alterius eſſe videatur; ac per hoc quod per Zachariam dictum ad modum videmus, non inconuenienter Spiritu ſancto annuente Hieremiæ eſſe probatur. Solet quippè & de amiciſſimis ita dici hominibus, quorum vnus eſt conſenſus vnaque voluntas, ſi vnus eorum aliquid dixerit quod alteri adſcribatur; ne cures quis eorum dixerit, quoniam tam concorditer dictum eſt, vt tale ſit ſi iſte hoc dixerit, quale & ſi ille, quia eorum vnus eſt ſpiritus, vnaque ſocietas & intentio mentis. Quapropter omnium Prophetarum & Euangeliſtarum maior eſt inter omnes conſtantia mentis & vnanimitas veritatis, quàm ſi

B omnia illa, vnus quamuis doctiſſimus loqueretur homo. Et ideò nemo infidelis, nemo imperitus, iure reprehendit in talibus & huiuſcemodi dictis, quaſi diſſonantiam Euangeliſtarum, cùm ex hoc potius debeant aſſumere docti & fideles, argumentum & auctoritatem, ad oſtendendam vnitatem & concordiam eorum & ſanctorum Prophetarum. Eſt & euidens cauſa apud Hieremiam, quæ flagitat fortè hoc teſtimonium potius in nomine Hie-

C remiæ ſic manere debuiſſe, & videtur ac ſi ſpiritus auctoritate firmatum, propter agrum illum quem Hieremiam emiſſe legimus cùm eſſet in carcere, quia etſi apud Zachariam triginta leguntur argentei qui pro Domino dati & reiecti ſunt in templo, tamen per eundem Prophetam ager ille emptus eſt à filio fratris ſui, & datum eſt ei argenti pretium. Non quidem ſub hoc nomine, neque eodem ſub numero qui apud Zachariam habetur; ſed ad hoc per-

D tinere etiam illud de agro empto ad quod Prophetia eſt de triginta argenteis. Nam quod de Domino completum eſt, vt hoc eſſet eius pretium, manifeſtum eſt, & quod de eiſdem argenteis ager ille ſanguinis emptus ſit, verum eſt. Hinc inter vtroſque Prophetas myſticè vnum videtur eſſe teſtimonium; vt quod ille expreſſius de argento ſignificauit, hoc iſte de agro. Ac per hoc nomen Zachariæ ſi poneretur, referendum ad pretium eſſet; ſed quia Hieremiæ poſitum eſt, qui dixit de agro em-

E pto, non incongruè factum videtur. Quapropter ſtudeat prudens animus vtrumque magis conferre, quàm Euangeliſtam temerè reprehendere, aut quod ab eo poſitum eſt præcipitanter eradere, vel immutare. Studeat potius ſenſum enucleatius diſcutere, quo modo pertineat vtrumque ad completionem teſtimonij, quàm vnum horum negligere, & alterum præferre. Nam & ipſe liber emptionis apud Hieremiam, qui de agro cum ſua adſtipulatione conſcriptus eſt, iubetur mitti in vaſe fictili, & emitur de pretio Domini ager figuli

Cap. XXVII

& hoc, *Ad ſepulturam peregrinorum*, ſicut & illud teſtamentum emptionis vaſe clauditur figuli, in memoriam futurorum, vt ſignificetur eorum permanſio vel repauſatio diu in terra captiuitatis vel peregrinationis populi, quouſque in libertatem filiorum Dei, præſtante Deo, ipſa captiuitas ſoluatur. Cæterum illud quod ſubiecit Matthæus huic teſtimonio, cùm ait, *Quem appretiauerunt filij Iſraël, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi Dominus*, nec Apud Zachariam, nec apud Hieremiam legitur; vnde magis ex perſona beati Matthæi eleganter & myſticè inſertum eſt. Quia & ipſe ex Domini reuelatione cognouit, ad hanc rem quæ de Christi pretio facta eſt, huiuſmodi pertinere prophetiam. Quærendum ergo qui acceperunt eoſdem argenteos, quia & in hoc varietas codicum eſt; quoniam alij habent filij Iſraël, & alij, à filiis. Quod ſi ad Iudam referimus, qui accepit pretium appreciati Chriſti à filiis Iſraël, erit numerus pluralis pro ſingulari. Si autem filij legendum eſt, acceperunt illud ſcilicet ſacerdotes templi, quando Iudas reiecit eos in templum, pretium appreciati Chriſti, quem appreciauerunt filij Iſraël; aut pretium appretiati Iudas à filiis Iſraël, *Et dederunt eos in agrum figuli*. Quid horum melius ſit, quia penè vnus eſt ſenſus, legentis arbitrio derelinquo; quia & hoc, aut temeritas fecit emendatorum, aut varietas interpretum.

Iesvs *autem ſtetit ante Præſidem, & interrogauit eum Præſes dicens, tu es Rex Iudæorum?*] Ecce completa eſt prophetia Chriſti, qua ſupra dixerat, quia *Tradetur Gentibus ad illudendum*. Et ſtat humilis ante tribunal ſuperbi iudicis. Qui quaſi reum aſtare videt coram ſe, & vtrumne ſit *Rex Iudæorum* interrogat; quoniam hæc accuſatio aduerſus eum permaxima fuerat Iudæorum, vt inuidiam & iram commouerent iudicis, & terrorem ei incuterent, ſi eum defendere vellet ex perſona Cæſaris. Sed perfidi Principes etiam ex hoc impietatis ſuæ arguuntur elogio; qui nec falsò quidem inuenire potuerunt quod obiicerent Saluatori; & tantò ſimulantur odio, vt etiam Prophetarum de illo, quod Rex eſſet qui venturus prænunciabatur, noluerunt recipere teſtimonia. Pilatus tamen, quamuis alia falſa protulerint non veriſimilia, de nomine Regis, quod maximè formidabat, interrogat. Cui Dominus, *Tu dicis*. Diuerſa quidem Pilati, & Principis ſacerdotum eſt interrogatio, &

A diuerſa Chriſti reſponſio. Nam Princeps ait, *Si tu es Chriſtus filius Dei viui*, qui licet legem nouerit, dubitatiuè tamen quærit, & ideò, ſi quod dubitatiuum eſt, adiecit. Pilatus verò etſi legis ignarus, interrogat magis pronunciatiuè, *Tu es Rex Iudæorum?* etſi quærere videtur. Nam & in titulo hoc confirmat, cùm iuſſit ſcribi ſuper crucem, Iesvs Nazarenvs Rex Ivdæorvm. Quia putabat eum regem Iudæorum eſſe. Et ideò ait, cùm vellent illud Iudæi eradere, *Quod ſcripſi, ſcripſi*. Cui, quia ita interrogat vt ſcire velit, reſpondit

B Dominus, *Tu dicis*. Quia per fidem huius confeſſionis iam ſalus Gentium & credulitas declaratur. Itaque Pilatus, qui legem ignorat, de ſe hoc ita loquitur, quod hi abnegant, qui ſemper antea in lege hoc loquebantur. Quapropter & Principi ſacerdoti ſic reſponſum eſt, *Tu dixiſti*. Hoc ideò quia lex omnis venturum Chriſtum quotidie pronunciabat, quaſi diceret ei de præterito, *Tu dixiſti*, quia eum in lege & ex lege, quàm ſæpè, licet nolens, prædicaſti.

C Hæc idcirco dixerim, quia non credo in diuinis litteris aliquid ſuperfluum, neque in Dominicis verbis ad doctrinam ſalutis quidquam eſſe vacuum. Vnde huic, quia pronunciantis interrogatione vtitur, confirmantis dat reſponſionem. Illi verò cùm ait, *Tu dixiſti*, ex obliquo eius arguens dubitationem ſatis prudenter conuincit. In omnibus tamen ſic ſuam temperat ſententiam, vt & verum dicat, & ſermo eius calumniæ non ſubiaceat. Et cùm accuſaretur à Principibus Sacerdo-

D tum, & ſenioribus, nihil reſpondit; Pilato quidem, quia inuitus in eum promebat ſententiam, dignatus eſt reſpondere aliquid, Sacerdotes verò & Principes populi indignos ſuo reſponſo iudicauit. *Tunc dicit illi Pilatus, non audis quanta aduerſum te dicunt teſtimonia?* Prouocat eum Præſes, vt ſe purgaret à crimine, ſciens vana eſſe & falſa, quæ ei obiiciebantur. Sed Ieſus nihil reſpõdere vult, neque vllis ſe excuſare verbis, ne fortè differretur à Præſide paſſionis eius triumphus, qui eum liberare gaudebat & abſoluere, quia videbat nul-

E lis eum ſubiacere criminibus: nec tamen dignum erat vt ei reſponderet, quia dubius incedebat nec permanens in fide; & ideò de Chriſto nullum firmum ferebat iudicium. Sed miſeri Iudæi, quibus adhuc hodie tacet verbum Dei, & nihil eis loquitur accuſantibus Chriſtum, neque per ſe, neque per Prophetas, neque vlla diuinitatis ſuæ oracula, quia Dominum

Cap. XXVII

Cap. XXVII

Prophetarum perimerunt. *Et non reſpondit ei verbum; ita vt miraretur Præſes valdè vehementer.* Mirabatur autem conſtantiam eius, mirabatur etiam quo modo ſic taceret, quia idoneus erat, ſibi falſa illata à ſe remouere, & ſe purgare à crimine. Quis enim non poterat admirari inter tantam rabiem accuſantium, & clamores vulgi, & furores ſeniorum, cùm videret eum tam tranquillum adſtare, tam mitem & quietum, cum omni grauitate imperterritum; qui petebatur ad mortem, & in nullo mouebatur affatu. Fortior namque erat in eo virtus, quàm humana natura ſe habeat. Et ideò poterat non ſolùm admirari Pilatus, verumetiam vehementer, quoniam dignum ei videbatur pro magno miraculo admirari valdè, vt exhibitus homo ad criminale iudicium, & adiudicatus morti imperturbabilis maneret, & imperterritus. Vt ſtaret ante mortem, quæ omnibus terribilis eſt, ſine vllo pauore mortis, & taceret ſine vlla defenſione ſua, cùm poſſet ſe, ſi vellet, in iudicio defendere.

Per *diem autem ſolemnē conſueuerat Præſes dimittere populo vnum vinctum, quem voluiſſent.*] Ne mireris auditor, ſi adhuc primordium gerens in eis Romana poteſtas, quia conſuetudo fuerat Iudæorum, vt in ſolemnitatibus ſuis, maximè Paſchali, quando liberati ſunt ex Ægypto, vt peterent Principibus ſuis vnum reum quemcunque voluiſſent, quibuſcunque eſſet criminibus inuolutus. Et quia nouiter Iudæi iugum ſuſceperant Romanorum, ſeruabatur eis lex & conſuetudo, vt beneficiis prouocati libentius Romanis deſeruirent, donec firmaretur iugum eorum ſuper eos. Inde igitur eſt quod Saül petente populo Ionathan abſque offenſa cum teneretur reus pro guſtu mellis, etiam prodente Deo, mox à morte relaxat; quem decreuerat etiam cum iuramento, licet filius eius eſſet, Saül interficere. Sed tamen petente populo Iſraël, quem parabat interficere, relaxauit ad vitam. Pro talibus etiam & huiuſmodi cauſis, mos inoleuit in Eccleſia Chriſti, pro reis & ſceleratis, non ſolùm iudices ſæculi ad vitam deprecari, verumetiam & Deum iudicem vniuerſorum ab Eccleſia interpellari pro peccatoribus, vt ſoluantur à culpis & redonentur ad veniam, cui nunquam, iure, ſine ſpe veniæ ſupplicatur. *Habebant autem tunc vinctum inſignem, qui dicebatur Barrabas. Congregatis autem illis dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vobis Barrabam, an Ieſum qui dicitur Chriſtus?* Barrabas autem

A filius Magiſtri eorum interpretatur, qui propter ſeditionem & homicidia, fuerat condemnatus; & ideò inſignis dicitur fuiſſe, non virtutibus, ſed vitiis & criminibus. Quem Pilatus fortè ad hoc cum talem elegit inter cæteros qui tenebantur rei, vt immanitas ſcelerum eius cogeret Iudæos Ieſum petere, & Barrabā in mortem tradere. Ad hoc quippè offert eis optionem dimittendi quem vellent, latronē tam ſceleratum, an Ieſum, non dubitans

B Ieſum potius eligendum, quàm eum qui tantis criminibus tenebatur reus. Sciebat enim ſolummodo propter inuidiam eum traditum; & nullam aliam crucis Chriſti cauſam eſſe, quàm odium & inuidiam. Sed miſeri Iudæi, qui de ſuo reatu nobis aliquod inſtruunt ſacramentum, & eum eligunt qui propter ſeditiones, & bella, necnon & homicidia facta reus erat, & repudiant Ieſum Dei filium, qui eſt nobis pax à Deo patre conſtitutus, verbum Dei & Sapientia Patris. Hi ergo duo cùm ſint vincti in rebus humanis & corpori-

C bus, quia Deus homo factus eſt, prior ſcilicet Adam & nouiſſimus. Sed populus ille perfidus ſemper Barrabam abſoluere rogat, propter quem non ceſſant ſeditiones facere, latrocinia quoque & homicidia, quia non rectè ſapiunt de Ieſu, nec credunt in eum. Nam in anima in qua non eſt Ieſus, illic ſeditiones ſunt & lites ac ſcandala. Vbi autem eſt Ieſus, eſt qui-

D dem in eis corpus mortuum propter peccatum, ſpiritus autem, vita, propter iuſtitiam. Et ſunt ibidem ſimul omnia bona, & innumerabiles diuitiæ bonitatis; quoniam, *Ipſe eſt pax noſtra* Chriſtus, *qui fecit vtraque vnum.* A quo nimirum corpore qui- *Ephe.2.14* cunque mala agunt, ſoluti ſunt, Chriſtus autem cum ſuis tenetur vinctus *in vinculo pacis.* A quo nimirum vinculo, Barrabas, *Epheſ.4.3.* id eſt filius Magiſtri eorum, qui ſuis criminibus tenentur obnoxij, ſoluti relaxantur ad vitam peſſimæ ſeditionis, à quibus in ſæculo omnia mala generantur. *Sedente autem illo pro tribunali, miſit ad eum vxor eius,*

E *dicens, nihil tibi ſit & iuſto illi; multa enim paſſa ſum hodie per viſum, propter illum.* Quid autem viderit per viſum, non exponit Euangeliſta, vel à quo paſſa ſit; & ideò data eſt facultas noſtris, aliter vel aliter hanc viſionem interpretandi. Vnde nonnulli dicunt hanc viſionem à diabolo immiſſam, & ab eo ipſam flagellatam, ſentiens iam fortè paſſione Chriſti, ſe ſuperari, ac mundum ſaluari. Idcircò egerit arte ſua vt Chriſtus liberaretur per mulierem; non quod

Cap. XXVII nõ quod de morte eius curaret, ſed vt reos quos tenebat captiuos in mortẽ, per mortẽ Chriſti ne amitteret. Alij verò dicũt, bonitate Dei factũ fuiſſe, ſicut quãſæpè Gentilibus à Deo ſomnia reuelata legũtur, vt in vxore Pilati Gentilitas deſignetur, quæ iuſtum Dominum confitendo, & etiam teſtimonium dat ad fidem non credentibus. Quapropter noluit Euangeliſta præterire rem diuinæ prouidentiæ, laudem Chriſti continentem, quia dignatus eſt per viſum conuertere ad confeſſionem Pilati vxorẽ, fortè quæ per viſum paſſa eſt; ne amplius B pateretur. Propter quod, vt dixi, Euangeliſta non expoſuit viſum, vt ampliora de pietate Chriſti liceat nobis cogitare. Quoniam beatam dicunt Pilati vxorem, quæ per viſum paſſa eſt multa propter Ieſum, & recepit per viſum, quæ erat paſſura in vita ſua. Ex quo volunt quidam dicere, quod melius eſt recipere aliquem mala in viſu, quàm recipere in vita. Quis enim hoc non eligeret, niſi fortè quia ſunt multi quibus expediat acriora recipere in vita ſua, C potiùs quàm leuiora in viſu? Conſolatur ergo Lazarus, & requieſcit in ſinibus Abrahæ, quia recepit mala in vita ſua, & non hæc mala quæ recepit in viſu ſuo, & in ſenſibus ſuis. Vtrum tamen, vel ſi initium habuerit conuerſionis ad Deum hæc mulier eo quod propter Ieſum multa paſſa ſit per viſum, Deus ſcit. Vnũ tamẽ ſcimus, quia Eccleſia Chriſti ex Gentibus, quæ aliquando fuit vxor Pilati, per quem Diabolus ſignificatur, iam non eius vxor eſt, D ſed Chriſti, cui per fidem paſſionis coniuncta eſt; & ipſa per fidem confiteri Deũ, & aduocare ad eum quoſcunque poteſt, non ceſſat.

Principes *autem ſacerdotum & ſeniores perſuaſerunt populo, vt peterent Barrabam, Ieſum verò perderent. Reſpondens autem præſes dixit illis, quem vultis de duobus dimitti? At illi dixerunt Barrabam.*] Quid autem in hoc dicam, niſi quia penè omnis iniquitas & præuaricatio plebium à ſenioribus eſt populi, quorum excitantur malis ad omne E peccatum, quorum velle, quorumque nolle, omnes conſiderant & obſequuntur. Credunt enim turbæ Principibus ſuis & ſacerdotibus, nec multum intendunt, quid præſes velit, adhuc in eis nouis vtens legibus. Neque aliquid ipſe tentat, niſi ſolummodo perſuaſionibus, ſed ipſi ſibi eligunt Barrabam, cuius magis ſequuntur veſtigia, & idcò volunt eum habere ſibi ſolutum. *Dicit illis Pilatus, quid ergo faciam de Ieſu qui dicitur Chriſtus? Dicunt omnes, Crucifigatur &c.* Ille ſiquidem vult eis pudorem tantæ iniquitatis incutere, ſed illi non ſolùm non erubeſcunt, quia cum Pilatus Ieſum Chriſtum confitebatur, verùm admodum impietatis ſuæ furorem exaggerant & clamant atrocius, ſine vllo retractationis aſcenſu, crucifigatur. Quod ſi denique petiſſent Barrabam ſibi dimitti, ſatis eſſet ad impietatis ſuæ augmentum. Nunc autem è contrario & Chriſtum poſtulant ad mortem. Quod ſi infœliciſſimi in poteſtatem dimiſiſſent Pilati, vt faceret de Ieſu quod vellet, tantùm vt Barrabam eis abſolueret, magnæ impietatis crimen eſſet, cùm & ſceleſtum petiſſent ſibi dari, & iuſtum nollent cùm poſſent liberare ad vitam. Nunc autem agunt quod ſceleſtius eſt, quia proclamant eum in mortem, & non ad qualemcunque, verùm ad turpiſſimam mortem, & petunt vocibus vt crucifigatur. Hoc quippè eſt quod Iſaias dicit, *Exſpectaui vt facerent iudicium, fecerunt autem iniquitatem & non iuſtitiam, ſed clamorem.* Eſa. 5. 7. De quibus Dauid, *Circumdederunt me canes multi, conſilium malignantium obſedit me.* Pſal. 21. 17. Et Hieremias, *Facta eſt mihi hæreditas mea, ſicut Leo in ſilua, dederunt ſuper me vocem ſuam.* Hier. 12. 8. Nec tamen Pilatus ceſſat contra impietatem eorum agere, vt confunderentur & reſipiſcerent à ſcelere ſuo. Quibus rurſus ait, *Quid enim mali fecit?* Contra hoc ergo non habentes quid dicerent amplius clamauerunt, acſi clauſi oculis ne recordarentur iudiciorum Dei, non deponentes malitiam, ſed augentes blaſphemiam dixerunt, *crucifigatur.* Ergo Pilatus quantum ex ſe fuit abſoluit eum in omnibus, maximè abnegando, quod nihil mali fecerit. Nam eius interrogatio, abnegatio vtique eſt, vel obiurgatio, eo quod innocentem occidere velint. Abſoluit quidem eum iudicio, quem poſtea crucifigit in myſterio. Vnde videns Pilatus, *Quia nihil proficeret, ſed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo, dicens, innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius, vos videritis.* More Iudaico ait, volens eis Chriſti innocentiam non ſolùm verbis, verumetiam factis oſtendere, ſi fortè eos placare poſſet, ſin autem, vt ſe innocentem probaret, & eos reos mõſtraret. Facit enim nõ ſecũdum conſuetudinẽ aliquam Romanorũ, vt aqua manus lauet, ſed iuxta illud Propheticũ, *Lauabo inter innocẽtes manus meas.* Pſal. 25. 6. In cuius nimirũ lauacro, neſciẽs Gentiũ opera purgãda, præfigurabat, vt ab impietate Iudæorũ nos alienos mõſtraret. Profitetur enim ſe innocẽtẽ Pilatus

Cap. XXVII

A & Ieſum iuſtum, quod & vxor eius confeſſa fuerat. Sed miſer ſua nõ abluit facta, dum obſequitur ſtudiis alienæ crudelitatis. Lauit quidem manus, ſed culpam non lauat. Quia Iudex nec inuidiæ cedere debuit, nec timori, nec vllis aduerſantium impulſionibus, vt ſanguinem condemnaret innocentem, quem prędicabat iuſtum. Hoc eſt ergo quod ait, *Innocens ego ſum à ſanguine huius iuſti.* Ac ſi diceret, ego quidẽ innocentem volui liberare, ſed quia magis ſeditio oritur, & perduellionis mihi contra Cæſarem crimen impingitur, me hinc inde innocentem demonſtrabo. Tolerabilior eſt tamẽ culpa iudicis qui cogitur ſententiam ferre contra Dominum, quàm Iudæorũ, qui propter perfidiã, eum innocentem petunt in mortem. Pilatus quidẽ non dãnat ſibi oblatũ, ſed arguit multotiẽs offerentes; iuſtũ eſſe pronunciat, quem coactus in mortẽ damnat. Ac ſi diceret, Miniſter ego legis ſum, ſed veſtra vox veſtrique furoris clamor ſanguinem fũdit iuſtũ, vos videritis. Cui *Reſpõdens vniuerſus populus, dixit, ſanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros.* Perſeuerat autẽ hæc imprecatio Iudæorũ vſq; in hodiernũ diem, & ſanguis Domini qui clamat de terra cõtra eos cum ſanguine Abel in terrã effuſus, non ceſſat adhuc clamare, nec aufertur ab eis. Vnde per Iſaiã loquitur. Si leuaueritis ad me manus, nõ
Eſa.1.15. exaudiã vos, *Manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt.* O infeliciſſimi Iudæi, qui filiis ſuis talẽ reliquerunt hæreditatẽ. Propter quod rei facti ſũt, nõ ſolũ in ſanguine Prophetarũ, quem fuderũt, verũ & in ſãguine Chriſti, in quo compleuerũt menſuram Patrũ ſuorum. Idcircò vaſtata eſt ciuitas eorum, vaſtitate hoſtili, & ipſi diſperſi ſunt perfidi ſuper omnem terram, vſque in præſentem diem, *Tunc dimiſit illis Barrabam, Ieſum autem flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur.* Fecerunt ergo in Barrabam, quod facturi & in Antichriſto; iam enim arcanum futuræ infidelitatis præceſſit in iſto latrone, & ideò eligũt damnationi reſeruatũ potius, quàm ſalutis ſuę auctorẽ, vt in omnibus cõpleantur vaticinia Prophetarũ, & ipſi ſuis adhuc indicent factis, quæ facturi ſunt filij Magiſtri in Antichriſto, quorum Magiſter diabolus eſt. Et ideò vt dixi, Barrabas filius Magiſtri interpretatur, vt eius ſequantur errorem cuius filij ſunt. Porrò Pilatus victus terrore Cæſaris obliuiſcitur verborũ ſuorum, quibus cœperat defendere innocentiam Chriſti, declinat iudicium ad facinus impietatis. Et non ſolùm tradit Ieſum vt crucifigatur, verumetiam flagellis prius ceditur, ſicut cõſuetudo eſt reorum. Quoniam Marcus dicit ideò feciſſe vt populo ſatisfaceret, & ceſſarẽt ab interfectione eius, cùm viderent eum flagellatum.

Tvnc *milites Præſidis ſuſcipientes Ieſum in prætorio,*] nullum diſciplinæ ordinẽ ſeruantes, nullamque grauitatem in iudicio, more Romano tenentes, faciunt ſibi luſum Ieſum, *Et congregauerũt ad eum vniuerſam cohortem; & exuentes eum, chlamydẽ coccineã circumdederunt ei.* Suſcipiẽtes quidem eum in atrio prætorij, ſicut Marcus dicit, cõuocata vniuerſa cohorte induunt eum purpura B illudentes, & in habitu regnantis eum cõfingũt, ſicut in theatris ſolet fieri quãdo introducitur perſona qualibet pro alia. Nec tamen eorum error vacat à myſterio; quoniã ipſe Rex regum erat; qui ideò hæc omnia ſuſcepit pro ludibrio, vt omnes ſuos, ſcemate humilitatis reges faceret. Porrò quod Matthæus ait, quia *Chlamydẽ coccineã* Marc.15.17.
circundederunt ei, Marcus, *& induunt,* inquit, *ei purpuram.* Quoniam pro regio indumẽto chlamys illa dabatur ab illudẽtibus, quę & C in Ioanne veſtis purpurea vocatur, quia eſt purpura quædam rubra, cocco ſimillima. Poteſt etiam fieri cum eadẽ chlamyde vt eſſet & purpura, quãuis eſſet illa coccinea. Quę omnia hoc loco Matthęus per recordationẽ magis; quàm in ordine narrare videtur; quia ſicut in Ioãne mõſtratur, prius geſta ſunt in prætorio apud Pilatũ, quàm ipſe eum militibus iam crucifigendũ tradidiſſet. Poſtea verò quàm illuſerũt ei, & fecerunt omnia ludibria in eo, *exuerunt chlamydem, & induerunt eum veſtimentis eius, &* D *duxerunt eum vt crucifigerẽt.* Antea verò apud Pilatum hæc omnia quæ ab Euãgeliſtis diuersè narrantur, geſta ſunt. Puto itaque in eodẽ ſpectaculo, nõ defuiſſe Principes ac milites tenebrarũ qui conuenerãt, ac ſi cohors illa aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius, à quibus & iſti deluſi, talia contra conſuetudinẽ meditabãtur. Et ideò potius hæc deluſio dęmonũ erat quàm hominũ, vt in his etiã triũpharet Ieſus. Quia nõ poterãt præſcire in hac diſpẽſatione ſacramẽti ſapientiã Dei. Alias autẽ, *Si cogno-* 1.Cor.2.8.
uiſſent, nunquã Dominũ gloriæ crucifixiſſent. Er- E go cohors illa multitudo militũ erat; quia in vna cohorte dicuntur treceenti, aut eo multò amplius milites eſſe, quorum numerus illam inuiſibilem deſignabat, contra quos dimicare Chriſtus venerat; nec igitur iſti ſine magno myſterio, quamuis neſcij, faciunt iſta. Audierant enim quia Rex fuerat nominatus Iudæorum, & ideò illudunt nomini, non intelligẽtes quid

Cap. XXVII

agerent, cùm ei imponunt ſchema regnãtis. Nam chlamys illa, vt dixi, coccinea, ſeu purpura myſteriũ erat ſigni coccinei, quod olim Raab meretrix ligauerat in feneſtra in ſalutem domus ſuæ; necnon & Thamar ad manum pueri naſcẽtis coccum alligat, in ſigno paſſionis Chriſti. Idcircò, quia myſterium erat olim prænũciatũ, ſuſcepit illud Ieſus in ſe, vt eum recognoſceres, qui ſuo in ſanguine mundum ſaluare venerat. Ipſi verò neſcientes, illudunt, vt eũ depingant Regem, & dicunt, *Aue Rex Iudæorum.* Quia hoc ei crimen Scribæ & Sacerdotes obiecerant, quem nudatum priſtinis veſtibus induunt veſte purpurea, & pro roſæ limbo quo reges veteres vtebantur, & pro diademate ponũt ei coronã ſpineã; pro ſceptro regali dant ei calamum, & adorant illudentes, quaſi regem. Nos autẽ hęc omnia myſticè intelligẽtes in prophetia, ſicut Caiphas qui dixit, oportet vnum hominẽ mori pro omnibus, neſciẽs quid diceret: ſic & iſti quodcunque faciunt, licet peruerſo ſpiritu id fecerint, nobis tamen ſacramẽta ſalutis operabãtur. Nam in chlamyde coccinea deſignantur opera Gentiũ cruenta, quæ charitate Chriſti mutantur in coccũ bis tinctum; quia in cocco, charitas qua induitur Chriſtus, omninò exprimitur. In ſpinea verò corona, maledictũ illud antiquũ ſoluitur, vt terra deinceps noſtra, quæ ſpinas & tribulos germinabat peccati, ſerta componat capitis Chriſti, & fiat Eccleſia ſponſa ornata viro ſuo, cum diademate ſalutis. Fert ergo calamũ in manu, quo venenata occidat ſerpentũ genera; vel ideò calamũ geſtat, vt ſuos cõſcribat milites in æternitate, & ſacrilegium non omittat cõſcribere Iudæorũ. *Et exſpuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius,* vt compleretur quod ſcriptum erat, *Faciẽ meam non auerti ab increpantibus & conſpuentibus in me.* (Eſai. 50.6.) O patientia benigniſſimi Dei, quàm ęquanimiter omnia fert, nec auertit ſe à confuſione ſputorum, nec mouetur cũ percutitur arundine, ſecundũ Iſaiam Prophetã, & arundinem quaſſatã non cõfringet, ſed omnia in ſe fert peccata noſtra, quę erãt rubra acſi vermiculus, vt quaſi nix per eum dealbarentur, & fierent alba veſtimẽta noſtra, *Qualia fullo nõ poteſt facere ſuper terram.* (Marc. 9.3.) Sed mirum quid voluerit Euangeliſta cùm ait, quia exuerũt eum rurſus chlamydẽ coccineã. De corona verò ſpinea, quod depoſuerunt eam à capite, ſemel illi illatã, tacuit, & non eſt ſcriptum, neque quia detraxerint eam, & hoc non abſque magno myſterio eſſe arbitror. Licet enim in chla-

A mydе coccinea, & in ſpinea corona voluerit mõſtrare, quod noſtra peccata ſuper ſe tulerit, lõgè tamen aliter eſt, quia veſtẽ depoſuit, & ſpineam coronam non mutauit, ſed vt ita fatear in ſe conſumpſit, vt ſpinæ deinceps in eo nõ eſſent, neque alicubi eſſẽt. Et ideò per chlamydẽ coccineam, caro, in ſimilitudinẽ carnis peccati aſſumpta, deſignatur. Vnde & in Zacharia, veſtimẽta Ieſu ſacerdotis ſordida legũtur, nõ peccato infecta, ſed quia corruptibilia in ſimilitudinem carnis peccati, ſãguine proprio penitus purpurata. Quam ſanè corruptionem, quia amiſit, quaſi coccineam veſtem, mutauit per paſſionẽ crucis, cùm immortalitatẽ, quam ſemper habuit, recepit. Porrò ſpinas quas in capite geſtauit nõ mutauit, nec alicubi tranſpoſuit, ſed cõſumpſit; ita vt in capite Ieſu non ſpinæ, ſed lapides reſplẽdeant pretioſi. Hinc quoq. dictum eſt, quia in diademate capitis Aarõ lapides fulgebũt ſanctuarij. Caput namque Chriſti Deus eſt, in quo ſpinæ eſſe nõ poſſunt, & ideò in eo lapides iure reſplẽdere dicũtur, quia qui in eo ſunt, peccatum habere nequeũt. Idcircò ab Euãgeliſta corona illa ſpinea, nõ detracta, neque depoſita dicitur, quia conſumpta à capite Ieſu peccata, vt iam nõ ſint ſpinę, rectè credũtur. Suſtulit enim ea ſuper venerabile caput ſuũ, & abſtulit à nobis vt nõ ſint, ac cõſumpſit. In cuius dextera calamus, vt aliter dicã, ideò ponitur, vt fragilitas Ægypti, cuius Rex, baculus arundineus vocatur, in ipſo, vt ipſi ſibi fingunt, configuretur, ſed ſacramentũ eſt regnantis Dei, cuius etiam lingua, *Calamus ſcribæ velociter ſcribentis,* dicitur, & *virga directionis, virga regni* eius. (Pſal. 44.2. 7.) Suſcepit quidẽ ſceptrũ fragilis regni de manibus noſtris, in quo nos malè confiſi diu inniſi ſumus, vt triumpharet, & cõtereret eum in ligno crucis; pro quo calamo ſceptrum regni cœleſtis, & virgã ęquitatis dedit nobis, de qua virga canimus in Pſalmo, *Virga tua, & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt.* (Pſal. 21.4.) Sicque totus habitus ab his in eo depingitur, Regis, vt & perſona introducatur regnantis, & myſterium declaretur, velint nolint, noſtræ redemptionis. De qua itaque virga Paulus Apoſtolus gloriebatur, *Quid vultis,* inquit, *in virga veniam ad vos, an in ſpiritu manſuetudinis?* (1.Cor.4.21) Sed & baculum, vt ritè Paſcha celebremus, cùm Domino tenere debemus in manibꝰ. Quia quidquid leue fuit in nobis, quidquid vacuum & vanum totum amiſimus, vt in baculo Chriſti ſuſtentemur, & virga corrigamur directionis Dei. Sed miſera ſęculi poteſtas, & vana hominũ pręſũ-

Cap. XXVII

ptio, quæ tantùm innititur pompis mundi, & calamo vanæ præſumptionis, vt adhuc hodie calamo caput Ieſu venerabile percutiat. Et dum in ſe impiiſſimi homines, erigunt contra Deum patrem, caput Saluatoris noſtri (quorum poteſtas vana eſt) feriunt calamo, & conantur eis deſtruere regnum. Ecce impoſita eſt Ieſu chlamis coccinea & veſtis ſimul purpurea, ecce in capite eius corona ſpinea, & arundo in dextera; attamen flexis genibus adoratus illuditur. Suſceptis igitur omnis corporis noſtri infirmitatibus, triumphat & oſtendit, quid in membris ſuis fecerit. Ecce omnium ſanctorum Martyrum ordo, quorum regnum in eo erat, quod glorioſiſſimè ſanguine colore cocci perfunditur. Ecce Prophetarum ac Patriarcharum numerus purpureo honore veſtitur, ſpiniſq; id eſt, omnium peccatorum noſtrorum aculeis coronatur, vt nos euacuati à malis, corona in capite eius eſſe poſſimus. Ex quibus omnibus Chriſti victoria & diadema contexitur. Sic quoque & in calamo infirmitas omnium Gentium, atque inanitas eorum, manu comprehenſa Saluatoris ſanatur, & firmatur natura fragilis; ita comprehenſa manu Chriſti, etiam pretioſa in capite, ac ſi corona decoris, reſplendeat. In quibus omnibus vt dixi, Chriſtus dum illuditur adoratur, adoratus verò in Deum colitur.

EXEVNTES *autem inuenerunt hominem Cyreneum nomine Simonem, hunc angariauerunt vt tolleret crucem eius.*] Homo autem iſte de Cyrene fuiſſe narratur, quæ eſt pentapolis iuxta Libyam. Et ideò quia magnum in eo formatur ſacramentum, ab Euangeliſtis tam diligenter, quis ſit, & vnde ſit, cõmẽdatur. Erat enim ex Gentibus, qui non fortuitu obuiam venit, ſed ſicut ſæpè dixi, ex prouidentia Dei, vt in eo iam monſtraretur, quod Gentes crucem Chriſti portare deberẽt, & comparticipes paſſionis eius fieri. Indignus enim erat quilibet Iudæus, crucem Chriſti portare, quia fidei Gentiũ erat cõceſſum ea ſuſcipere & poſt Ieſũ ferre. Licet Ioãnes dixerit, quia *Suſceperunt Ieſum & eduxerũt eum, & baiulans ſibi crucẽ exiit in eum locum, qui dicitur Caluariæ*, tamen verum eſt, quod reliqui tres dicunt, quia exiens à prætorio Pilati, ipſe ſibi prius vt ratio erat, portabat crucem, vt veniret portans eam in Golgotha, quo crucifigendus erat. Ac per hoc vtrumque verum eſt, primùm quod Ioannes dicit, deinde quod alij, quia poſtea cùm obuiam venit Simon ille, angariatus eſt vt tolleret crucem Ieſu vſque

A ad locum. Congruè quidem ſatis, quoniam Ieſus prior eam pro nobis portauit, tunc demum in via, pro eo, nos eam ferre neceſſe eſt. Et in hoc ipſo eodemque facto, honor regius prædicatur, ne ſine miniſtro Rex ad victoriam procederet, qui triumphum eius portaret. Nec immeritò igitur, ipſe Simon vocatur, quod interpretatur obediens. Quia nemo crucem Chriſti, niſi obediendo portat. Vnum ergo eſt ſi dicamus Simeon, aut Simon, quia B vtrumque nomen, iuxta proprietatem Hebraici ſermonis, obediẽtiam ſonat. Et ideò vnus eorum poſt Ieſum crucem in angaria portare feſtinat; alter verò ſuſcipiens eum in manibus ſuis ad templum Hieruſalem, exultans ferre inter brachia, quamuis iam ſenex, gaudet. Vterque tamen eorum obediendo promeruit, vt dignus tanto munere eſſet, quæ licet angaria vocetur, nunquam tamen dignè, niſi obediendo, fertur; ac per hoc ex nomine, iure obedientia vocatur, & ex præcepto ſalutis noſtræ, nihilominus angaria probatur eſſe. Sed Ieſus C dignanter eam prius portat, & in finem in ea ipſe crucifigitur, etiam quotienſcunque membrum Chriſti aliquod, mundo crucifigitur, & ei mundus cruci affixus tenetur. Nec hoc igitur vacat à myſterio, quod ſecundum Ioannem, Chriſtus crucem ſuam ſolus portare dicitur, ſecundum reliquos verò non ipſe, ſed alius eam portans introducitur; ſicut & quando tentabatur, quia ſecundum hominem eãdem tentationem D ſuſceperat vnigenitus Deus tres iſti eam exponunt Ioannes, quia diuinam eius naturam ſuſceperat explanandam, nullam ex eadem tentatione habuit mentionem. Sic & hîc imponentibus illis qui ſuſceperunt eum, crucem ſuam quæ omnium eſt, portãs ipſe ab omni labore iuxta diuinitatem, egreſſus eſt liber in eum qui dicitur Caluariæ locus. Veruntamen portat eum ipſe Simon factus obediens Deo patri, ſimul cum membris ſuis, qui ſub nomine hoc cenſentur, & inueniũtur in via. Ipſe ſibi iuxta Ioãnem trophæũ ſuum victor attollit, dũ crux E ſuper humeros eius imponitur, *& factus eſt*, ſecũdum Prophetam, *Principatus* eius *ſuper humerum eius.* Eſai. 9. 6. Nam trophæũ crucis, ſiue Simõ, ſiue ipſe portauerit, in ſacramẽto penè vnũ eſt, quoniam & Chriſtus in homine, & homo eam portauerit in Chriſto. Nec diſcordãt igitur Euãgeliſtarũ ſentẽtiæ, quãdo cõcordat myſteriũ, & bonꝰ ordo in quo noſter perfectus prædicatur, quando prius crucis ſuę trophęũ ipſe in ſe erigit, deinde Martyribus erigendum, & cunctis creden-

Cap. XXVII

tibus contradidit. Nec præcedit igitur qui crucem Chriſti portat, ſed ſequitur ſicut
Luc. 9.23. ipſe ait, *Qui vult poſt me venire, tollat crucem ſuam & ſequatur me.* Non enim ſuam, ſed noſtram portat crucem; & ideò iubemur nos noſtram portare crucem. Quia etſi ſua eſt, in qua patiatur homo Deus, noſtra tamen eſt qua redimimur & ſaluamur. Idcirco ſicut Deus tentari non poteſt; ita nec pati. Vnde pulchrè, Chriſtus aſcenſurus crucem, regalia veſtimenta depoſuit, vt ſcias quaſi hominem paſſum, & non quaſi Deum regem. Quia etſi vtrumque Chriſtus, quaſi homo tamen, & non quaſi Deus, crucifigitur. Et mira diſpenſatio Dei, milites in Prophetia, neſcientes ſapienter ſciunt, quo tempore illa, vel qualia Chriſto veſtimenta conueniunt. Porrò Caluariæ locus, decollatorum erat, & eorum qui diuerſis in mortem afficiebantur cruciatibus. Ibi ergo crucifigitur Dominus, vbi prius area erat damnatorum, vt ibi erigerētur deinceps vexilla Martyrum. Et quo modo pro nobis maledictum factus eſt in cruce: ſic pro omnium ſalute, quaſi noxius inter noxios, flagellatus ſuſpenditur medius. Et ideò nec veriſimilè videtur illud quod quidam tradunt de Adam, quaſi ibi fuerit ſepultus, vt diſtillaret ſanguis Chriſti ſuper tumulum ipſius, & ideò dicatur locus Caluariæ, id eſt, capitis, propter caput humani generis, vt reſurrectionem inueniat, cum populo vniuerſo, per reſurrectionē Chriſti, protoplaſtus ipſe. Quoniam inconueniens erat, vt aiunt, vt cùm multi ex eo nati remiſſionem acciperent peccatorum, & reſurrectionis gratiam in Chriſto, ne magis ipſe pater omnium, huiuſmodi gratiam conſequeretur per Chriſtum, ac ſi aliter ſaluus eſſe non poſſet, niſi mētiatur Scriptura diuina, quæ dicit eum in Hebron fuiſſe ſepultum. Quod ſi hoc ita eſſet, cur & alij eo in loco damnarētur? Ex quo apparet Golgotha, non ſepulchrū primi hominis fuiſſe, ſed locum decollatorum, vt daretur iudicium, vbi abūdat peccatum, ſuperabundandam eſſe & gratiam. *Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. Et cùm guſtaſſet, noluit bibere.* Hoc eſt autem *myrrhatum vinum* quod Marcus ait, quia Matthæus fel pro amaritudine poſuit; quoniam myrrhatum vinum amariſſimū eſt; quanquā fieri poteſt, vt & fel ac vinū & myrrhā miſcuerint, vt amarius eſſet, quatenus hæc potio omnem amaritudinē eorū in carne & anima, ſeu ſpiritus exprimeret, per quam ſanè plena paſſionis amaritudo, deſignatur. Sed Chriſtus *cùm guſtaſſet,*

A vt præſens Euangeliſta loquitur, *noluit bibere.* Et hoc eſt quod Marcus ait, *non accepit,* id eſt, vt biberet; quāuis guſtauerit. Et mira diſpenſatio Dei, ſic vniuerſa diſpēſat, vt expletio Prophetiæ compleatur in facto; & res geſta, diuina demonſtraret ſacramēta. Nam aliud eſt guſtare; & aliud bibere. Quia guſtauit quidem mortem, ſed noluit in toto eam bibere, quoniam die tertia reſurrexit. Sufficit enim nobis vt guſtaret pro nobis mortē. Et ideò cùm guſtaſſet noluiſſetque bibere dixit, *Conſummatum eſt.* Hinc namque loquitur Deus per Prophe-
B tam Hieruſalem, *Ego te plantaui vineam electam,* quomodo conuerſa es in amaritudinem vitis alienæ? Hier. 2.21.
Amara quidē vitis, amarūm vinū fecit, quod propinauit Domino Ieſu, vt impleretur quod ſcriptum eſt, *Dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto.* Pſal. 68. 22.
Præſentem autem capitulum per anticipationem loquitur Euangeliſta, quia hoc completū eſt poſtquam in crucē Dominus aſcendit; quæ nimirum completio mortis guſtus fuit. Non enim æternæ
C gloriæ Chriſti, & incorruptioni, deinceps amaritudo miſcetur corruptionis. Quoniā aliud eſt hoc vinū, quod mixtum cum felle guſtauit, & aliud illud, quod cum diſcipulis ſuis, ſe bibiturum in regno Dei, nouū, repromiſit.

POSTQVAM *autem crucifixerunt eum, diuiſerunt ſibi veſtimenta eius, ſortem mittentes.*] Hoc namque eſt, quod in Pſalmo ipſe de ſe per Prophetam prædixerat, *Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.* Pſal. 21.19
Hanc namque Prophetiā apertius
D Ioannes explanat, qui ait, quod milites poſtquam crucifixerunt Chriſtum, *Acceperunt veſtimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem.* Ioan. 19.23 24.
Tunica autem, quia erat inconſutilis & à ſurſum textilis per totum, *Dixerunt ad inuicem, non ſcindamus eam, ſed ſortiamur de ea cuius ſit.* Non enim eam omnes acceperunt, ſed qui ſortiti ſunt eam ſorte hæreditatis Chriſti. Væ his qui hanc ſcindere conātur tunicā, quæ deſuper contexta eſt per totum; quod nec ipſi milites conſiderātes, mirabile opificiū fecerūt. Nec tamē eum omnes acceperūt,
E ſed qui ſortitus eſt eā ſorte bona. Neq; igitur credimus, aliquod veſtimētorū eius in illa partitione, cōſciſſum, ſed vnumquodq. eorū integrum vnicuique permanſiſſe. Verūtamē, qualia illa fuerint veſtimēta, ignoramus, ſed quanta in eis ſint ſacramēta ſcire deſideramus. Quorum partes ſinguli Euāgeliſtarū ſortiti ſunt, ſed vna incōſutilis cōtexta deſuper per totum, permanet vni,

Cap. XXVII

& omnibus vna. De quibus profectò veſtibus, qui nullam ſub omni quadrato cœli cardine, partem habuerit, miſer eſt, quoniam nudus ambulat; & qui quod omnes habent in vnitate, ſcindere voluerit, miſerabilior eſt. Idcirco Chriſti veſtimenta ſic ſorte diuidenda ſunt inter omnes, vt vnitas non corrumpatur, ſicque vnitas ſeruanda, vt ſinguli partes ſuas cuſtodiant. *Et ſedentes, ſeruabant eum.* Diligentia ſiquidem militum & ſacerdotum, nobis proficit vſque in hodiernum diem, vt maior appareat veritas, & apertior virtus reſurgentis. Quoniam ſeruabant iam corpus crucifixi, ſubmiſſi à Principibus ſacerdotum, quaſi furandum à diſcipulis, ſi non ſeruaretur, quos teſtes eſſe fecit, ſi vellent proferre verum, veritas reſurrectionis. *Et impoſuerunt ſuper caput eius cauſam ipſius ſcriptam, hic eſt Ieſus Rex Iudæorum.* Mos ſiquidem erat eorum ſcribere cauſas damnatorum, & ideò Chriſti titulus & cauſa, mirabiliter ſuper caput adſcribitur. Nec ſimpliciter vt aliorum, ſed tribus linguis inſignitur, in quibus vniuerſus orbis tripartitus litterarum ſtudiis permaximè regulatur. Nec vili in loco, ſed ſuper caput, ac ſi trophæum regnantis, vt cunctis pateat legentibus, attollitur. Nec igitur poſſum dignè admirari, pro rei magnitudine prouidentiam Dei, quæ de aduerſariorum erroribus, ſua vbique præſtruit ſacramenta. Ecce redemptis iam ſupra falſis teſtibus. Ecce ſeditio à Principibus ſacerdotum, & ſenioribus concitata eſt multis perſuaſionibus. Ecce conductus eſt miſer populus ad clamorem & petitionem mortis Chriſti, nec tamen inueniunt cauſam, qua dignè moriatur, niſi quod Rex eſſet Iudæorum. Sed quamuis illudentes illi hoc fecerint, tamen verum fuiſſe ex Prophetia firmatur, quæ dicit, inſcriptionem tituli ne corrumpas. Quod Pilatus teſtimonium, quaſi obediens Scripturæ diuinæ, quamuis ignarus, dicit & firmat, *Quod ſcripſi, ſcripſi,* ne titulus contra diuinum præſagium in aliquo corrumperetur. Ac ſi diceret, quod ſcripſi, vtique verum ſcripſi, non ſolùm, quia ipſe dixit, vt vos dicitis, ſed quia eſt verè Rex Iudæorum. Qui de ſe loquitur in
Pſal. 2. 6. Pſalmis, *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo,* id eſt, à Deo patre, *Super Sion, montem ſanctum eius.* Ecce vt cernitis fratres, ſiue occaſione, ſiue ex veritate, ſiue alia qualibet ex cauſa Chriſtus annuncietur Rex & Deus, Scripturarum omnis littera teſtatur, regnum eius, regnum ſempiternum, ſiue

A Hebræorum, ſiue Græcorum, ſiue Latinorum. Et ideò non fortuitu Pilatus fecit, ſed diuino appulſus nutu. Scribitur autem cauſa Ieſu *ſuper caput eius,* & ponitur ac ſi corona ſacerdotalis, quam portabat ſacerdos ex lege, in capite ſuo, formam habens Pontificatus Chriſti. Et ideo laminam conſcriptam ferebat auream in fronte, vt verum præſignaret Pontificem Ieſum, cuius nunc titulus quis ſit, & quid ſit, verè ſine corruptione, ſuper crucem, ac ſi in fronte ponitur, vt cunctis liqueat B legentibus, quod ipſe eſt Ieſus verus Pontifex, Rex Iudæorum. *Tunc crucifixi ſunt cum eo duo latrones, vnus à dextris & vnus à ſiniſtris.* Hoc quippè factum eſt, ex magna prouidentia Dei, quia Rex eſt omnium Sanctorum, ne ſolus leuaretur in cruce; nam crux Chriſti ac ſi tribunal iudicantis erigitur. Et ideò duo crucifiguntur cum eo, vt tota ſimul in cruce cauſa iudicij formetur; cùm duo rei hinc inde ponuntur. Vnus quidem à dextris, & vnus à ſiniſtris, medius verò Chriſtus innocens damna- C tur. Par ſiquidem pœna, ſed diſpar cauſa: non enim vnum omnibus, ſententia iudicantis, facit meritum, neque pœna æqualis omnes ad vnum ducit exitum. Ideoque Rex Chriſtus innocens, in medio iuſtus affligitur, ac ſi de his iudicaturus, qui in dextris, aut ſiniſtris erunt. Alioquin, niſi Iudex eſſet innocens & omnipotens, nec reis clementer veniam in dextris dare poſſet, nec ſupplicium his qui in ſiniſtris erunt, iuſto ſuo determinaret iudicio. Quapropter innocentia quamuis iniuſtè damnata, glorioſius clarificata abſol- D uitur, & reorum pœna decernitur. Quamuis enim omnes rei ſint pro pœna peccati, & meritò puniantur, tamen hi ſoli ſaluantur, quibus à iuſto iudice Deo indulgentia & pietatis confeſſio datur. Etenim qui in ſiniſtris erunt, blaſphemia & infidelitas, ſecundum duritiam cordis eorum, in quibus punientur, iuſtè relinquitur. Et ideò, vt dixi, tota cauſa iudicij, & ſtatus cauſarum, ac ſi ante tribunal æterni iudicis, præſtruitur. Vnde quod in cruce fa- E ctum eſt, vniuerſitatis iudicij adimpletio eſt, & prophetiæ exhibitio, de qua dicitur, *Cum iniquis deputatus eſt.* Marc. 15. 28. Et non qualitercunque, ſed medius ponitur, ac ſi Rex & Iudex, inter Iudæos, & Gentes. Vt oues quidem ſtatuat in dextris, hœdos autẽ decernat in ſiniſtris, quia *Iuſtitia plena eſt dextera eius.* Pſal. 47. 11 Factum eſt itaq; ita vt in medio duorum animalium cognoſcatur. Quod ſi benè perpendis, inuenies quod in hoc

Cap. XXVII

Cap. XXVII triumpho crucis, omnia determinantur A ſalutis Sacramenta, & concluduntur vniuerſa iudicia, & præſtantur æternæ vitæ præmia.

Transevntes *autem blaſphemabant eum, mouentes capita ſua, & dicentes, Vah qui deſtruis Templum Dei, & in triduo reædificas.*] Hoc ergo dicebant, quaſi dixerit, poſſum deſtruere & reædificare. Vbi & alij codices habent, *qui deſtruis Templum, & in triduo reædificas, ſalua temetipſum.* Sed vnus eſt ſenſus, quia ſæpè interdum inſultando, B hæc ad turbam & ad ipſum loquebantur. Sed quod ait tranſeuntes, melius in Græco habet prætereuntes, vt ſignanter illud de Pſalmo intelligamus, *vt quid deſtruxiſti maceriam eius,* id eſt, vineæ, quam de Ægypto tranſtulerat, *& vindemiant eam,* inquit, *omnes qui prætergrediuntur viam.* Prætereuntes autem erant, qui etiam macerie vineæ diſſoluta, vindemiabant eos qui remanſerant in fide, laudantes Deum. Quamdiu enim quiſque non declinat à via Dei, poteſt dicere Deo, ſtatuiſti ſupra Petram pedes meos. Et ideo non blaſ- C phemat Ieſum qui eſt caput Eccleſię, quia in eo, fide fixus ſtat, nec poteſt mouere caput, ſicut qui præterit, vel tranſit, vel declinat à via Dei. Quod ſi fecerit, tunc eum blaſphemat, & inſultat, dicens, Vah. Iuxta illud. *Viderunt & mouerunt capita ſua.* Vah enim interiectio eſt inſultantis, vel irridentis. Omnes enim non habentes firmum caput, ſed mouentes eum ſurſum atque deorſum, non ſunt prudentes, nec habent oculos in capite ſuo, neque caput D firmum in fide tenent, id eſt mentem, ne moueatur, ſed rotatur vt funda mens, & conſcientia eorum ad ſingula. Noluerant igitur hi ambulare recto itinere Scripturarum, neque vias vitæ cognoſcere, vt ſtarent in via Dei. Et ideo prætergrediebantur, *mouentes capita ſua*, quia mouerant pedes ne ſtarent in petra, quæ Chriſtus eſt. Et dicebant, *Salua temetipſum, ſi filius Dei es, deſcende de cruce.* Fatui enim, fatua inſultando dicebant, Vah qui deſtruit Templum. Dicebant ergo illud, quod falſi teſtes ſupra ſibi mendosè cõfinxerant. Non E enim dixerat quod ipſe deſtrueret Templum Dei, ſed *Soluite, & ego poſt triduum reædificabo illud.* Quia quod alij deſtruunt, ipſe reædificat, ſiue templum corporis ſui, ſiue templum Martyrum ſuorum, & omnium eorum, qui habent teſtimonium Dei in ſe. Vnde ipſe ait, *Venit enim hora, quando omnes qui in monumentis ſunt audient vocem filij Dei*, & reſurgent.

Pſal. 97. 13 · Pſal. 113. 7. · Ioan. 5. 28.

Similiter *& Principes Sacerdotum illudentes, cum Scribis & Senioribus, dicebant, Alios ſaluos fecit, ſeipſum non poteſt ſaluum facere.*] Quàm miſeri Sacerdotes & Scribæ, qui legerant omnia de Chriſto quæ à Prophetis dicta ſunt, qui viderant quod confitentur, viderant vtique quod alios ſaluos fecerit, & irrident. Veſtra vos itaque Phariſæi condemnat ſententia, qui credere noluiſtis. Ad clamorem namque vulgi excitantur. Vulgus itaque dicit, quamuis inſultando, *Salua temetipſum.* Et, *Si filius Dei eſt deſcendat de cruce.* Iſti negando è contrariò clamant, quia *ſemetipſum* non potuit *ſaluum facere*, & tamen confitentur, quia *alios ſaluos fecit.* Vnde deteriores quàm vulgus ſunt, quia quod legerũt, quia filius Dei eſt, non credunt, nec requirunt, & quod viderunt contemnunt, & quod omninò potuit in alios, negant in ſe quod poſſit. Negant & confitentur. Qui verè ſi vellet & ſeipſum ſaluare poterat, qui potuit ſeipſum reſuſcitare à mortuis tertia die, vt prædixerat. *Si Rex Iſrael eſt, deſcendat nunc de cruce, & credimus ei.* Fraudulenta nimis & falſa promiſſio. Quid fuit plus de cruce adhuc viuentem deſcẽdere, an de ſepulchro mortuum reſurgere? Surrexit tamen, & credere omnino noluerunt cùm reſurrexit, verumetiam copioſam militibus pecuniam dederunt, ne teſtes eſſent eius reſurrectionis, & mentirẽtur eum ſublatum fuiſſe. Sciebat enim omnia Ieſus, & præſciebat; ideo magis quod oportuit, fecit, quàm feciſſet ſi deſcenderet propter eorum irriſionem. Hoc quippe fecit, ad quod venerat. Fortè & hoc aduerſariorum inſtinctu, Seniores populi, non ſuo conſilio dixerunt, quantum mihi videtur. Quia vt crucifixus eſt Dominus, ſtatim crucis ſenſerunt virtutem, & intellexerunt vires ſuas eſſe iam fractas. Vnde callidè hoc agunt per eos quos inuaſerant, vt de cruce deſcenderet, priuſquam triumpharet de illis & mortis deſtrueret imperium. Sed Dominus ſciens eorum inſidias, permanet in patibulo, vt omnes tartareas vinceret Legiones, victorque remearet ab inferis. Hinc more ſuo Diabolus, vt in prima tentatione adhibet prædicamenta exhortationis iniquæ. *Confidit autem in Deo, liberet eum nunc ſi vult, dixit enim quia Dei filius ſum.* Hoc & ſupra requirebat, ſi Dei filius eſſet, callidus explorator, non vt deuotus, ſed vt inſidiator. Et ideo ad confidentiam eum prouocat, ſicut & ſupra ad Angelorum auxilium, non vt eripiat, ſed vt exploraret, Cap. XXVII

Cap. XXVII exploratoque eo, per fraudem vt decipiat. A Non enim parua eſſet deceptio, ſi extra rationem ad inſultationem eorum contra propoſitum ſuum, contra auctoritatem omnium Prophetarum, contra omnem ordinem ſalutis noſtræ, contra voluntatem paternam, de crucis faſtigio deſcenderet, priuſquam moriens, mortem debellaret, & victor de inferno aſcenderet. Idcirco cauendæ ſunt ſemper inſidiæ peſſimi inſidiatoris, ne à bono propoſito eius B reuocemur fraudibus; antequam palma victoriæ vincentibus nobis detur in manibus. *Idipſum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.* Vbi Lucas longè aliter dicit, cùm ait, Et *vnus de his* Luc.23.39.40.41.42.43.44. *qui pendebant latronibus blaſphemabat eum, dicens, Si tu es Chriſtus ſaluum fac temetipſum & nos.* Deinde ait, *Reſpondens autem alter increpabat illum dicens, Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es; & nos quidē iuſtè, nam digna factis recipimus, hic verò nihil mali geſſit, & dicebat ad Ieſum, Domine memento mei, cùm veneris in regnum tuum. Et dixit illi Ieſus. Amen dico tibi, hodie mecum eris* C *in Paradiſo.* Hæc omnia dixi vt videas quā longè aliter ſe quàm ſæpè loquuntur inter ſe Euangeliſtæ, vel quàm diuersè, vno quidem ſpiritu, ſed non diuerſo intellectu. Etſi plus alius loquatur quàm alius, vel ſi diuersè loqui videantur, vt hîc vbi Matthæus & Marcus duos blaſphemantes introducunt. Et latrones inquiunt Marc.15.32. *qui crucifixi erant cum eo, conuitiabantur ei,* ſeu blaſphemabant eum. Vbi Lucas, vt dixi, non duos blaſphemaſſe, ſed vnum tantummodo dicit; alterum verò non ſolùm D credidiſſe, verumetiam & ſocium compeſcuiſſe, ac pro ſe rogaſſe. Vbi ipſa diuerſitas, auditorem requirit prudentem, & non litigatorem veritati contradicentem. Hinc modus requirendus quo loquuntur, quoniam pro vno latrone duo dicuntur blaſphemaſſe, vel conuitiaſſe Dominum, ſicut quàm ſæpè in Scripturis ſolet fieri, non ſolùm diuinis, verumetiam & humanis, vt pluralis pro ſingulari ponatur numero, ſicut hoc loco breuitatis ſtudio Mat- E thæus & Marcus fecerunt, pluralem pro ſingulari ponentes. Hinc quoque in Epiſtola ad Hebræos Paulus ait, *Concluſerunt* Hebr.11.33.37. *ora leonum*, cùm ſolus Daniel hoc feciſſe intelligatur. Et illud, *Secti ſunt*, pluraliter, cùm ſolus Iſaias à vertice capitis ſerratus per medium vſque deorſum tradatur. Sed quia Pagani ſolent calumniari Euangelio Chriſti, videant & ipſi quemadmodum locuti ſunt Auctores eorum, Phædras, Medæas, & Clytæmneſtras pluraliter dicentes, cum ſingulæ fuerint fœminæ. Qui enim tropus vſitatiſſimè ponitur, quem Synecdoche dicunt, quando vnus pro multis, aut multi pro vno ponuntur, ſeu pars pro toto. Verbi gratia, cùm dico, Et ruſtici mihi inſultant inſipienter, etiamſi vnus inſultet. Nam & in Pſalmo dictum eſt, *Aſtiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum* Pſal. 2.2. pluralis quidem pro ſingulari poſitus eſt. Sic, vt in Actibus Apoſtolorum expoſitum eſt, vbi Petrus Reges propter Herodem, & Principes propter Pilatum intellexit; quando teſtimonium eiuſdem Pſalmi adhibuit. Poterat enim fieri vt prius ambo improperarent ei, deinde vnus eorum conuerſus, videns mira quæ fiebant, confiteretur Domino, eo quod eius clementia commotus eſſet ad pœnitentiam. Quod ſatis congruit ad vtrumque populum, dum ambo inſultabant ei; ſed poſtmodum vnus blaſphemus remanſit, alter verò confeſſor Chriſti factus, veniam implorare non ceſſat. Cui benigniſſimus Saluator, acſi in tribunali ſuo poſitus, *Hodie*, inquit, *mecum eris in Paradiſo*, quia hi cum Domino erunt, quibus venia donatur. Nec videtur contraria iſta expoſitio ad concordiam Euangeliſtarum, ſed abſolutior ſenſus ſuperior eſſe videtur. Præſertim quia non iſti dixerunt ambos latrones Domino conuitiaſſe, quia tunc non poſſet ſub numero plurali vnus intelligi. Nunc autem quia dictum eſt ſolummodo latrones, vel qui cum eo crucifixi erant, nec additum eſt ambo, quia vnus hoc fecit, potuit vt dixi, eo locutionis genere per pluralem numerum, vnus ſignificari; eo quod in his duobus electorum ordo monſtratur ac reproborum. Quia ſicut qui in dextris erunt nunquam ſine dono veniæ ſaluantur: ita qui à ſiniſtris, nunquam ſine ſpiritu blaſphemiæ, quæ eſt impœnitudo cordis, damnari iure creduntur. Vnde ille qui ſaluatus eſt myſterium portat Iudæorum, & eorum qui poſt multas iniquitates & peccata, credunt in Chriſtum. Qui poſſunt dicere configurati in morte Chriſti cum Apoſtolo, *Nobis autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem nobis mundus crucifixus eſt, & nos mundo.* Galat.6.14. Illi alter in ſuis permanens blaſphemiis, eos inſinuat, qui nec poſt triduum reædificatum Dei templum, in Chriſtum, nec in corpore reſurrectionis eius credunt, quoniam hoc permaximum & difficillimum eſt, vt credant. Idcirco conditionem Chriſti & paſſio-

Cap. XXVII

nem exprobrant, in qua poſitus, maiora virtutum opera egit, cum totius communione naturæ. Nam mortem moriendo deſtruxit; aëreas poteſtates deuicit; inferni iura diſſipauit, ſuoſque inde liberauit. Terra tremuit, petræ, vbi, vel vbi, conſciſſæ ſunt, monumenta aperta ſunt, & corpora mortuorum viua reddita ſunt, velum templi ſciſſum eſt, à ſummo vſque deorſum.

A SEXTA *autem hora, tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terrã, vſque ad horam nonam.*] Fuerunt qui dicerent Dominum hora tertia crucifixum, & à ſexta hora tenebras factas vſque ad nonam, vt conſumptæ intelligantur tres horæ ex quo crucifixus eſt, vſque ad tenebras factas, quia Marcus ait, *erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.* Poterat itaque hoc rectiſſimè ita intelligi, niſi Ioannes diceret, *hora quaſi ſexta*, Pilatum ſediſſe pro tribunali, *in loco qui dicitur Licoſtratos, Hebraicè autem, Gabbatha.* Sequitur enim, *Erat autem paraſceue Paſchæ hora quaſi ſexta, & dicit Iudæis, ecce Rex veſter*, & cætera. (Ioan. 19. 13.14.) Quod ſi hora ſexta erat Pilato ſedente pro tribunali; quando traditus eſt Iudæis, quomodo hora tertia crucifixus eſt? ſicut verba beati Marci quidam intelligentes, voluerunt? Iam enim retro dixerat Marcus, *Et crucifigentes eum, diuiſerunt veſtimenta eius.* Si ergo eius rei geſtæ tempus voluit commemorare, ſufficeret ei dicere tantùm. Erat autem hora tertia. Vt quid ergo quod retrò iã dixerat, adiunxit, *Et crucifixerũt eum?* Niſi quia voluit aliquid recapitulando ſignificare, quod à doctiſſimis Spiritu ſancto reſerante, quæſitum, inueniretur. Nam ſcriptura iſta iam temporibus beati Marci legebatur, quando vniuerſæ Eccleſiæ notiſſimum erat, qua hora Dominus in ligno crucis ſuſpenſus eſſet. Vnde poſſet eius error vel corrigi, vel mendacium à plurimis confutari. Sed factum eſt ex diuino conſilio, quia ſciebat Euangeliſta à militibus Pilati Dominum crucifixum, & non à Iudæis, vt ipſi aiunt. Quia nobis non licet interficere quenquam, vt fraus Iudæorum amplius patefaceret. Et hoc voluit oſtendere in hoc dicto, eos magis crucifixiſſe Dominum, qui clamauerunt vt crucifigeretur, quàm illos qui Principi ſuo paruerunt; & legibus humanis. Nam miniſterium militiæ ſuæ adimplentes, hoc fecerunt ſecundum officium Romanæ diſciplinæ. Probatur ergo tunc hora tertia fuiſſe, quando clamauerunt Iudæi *crucifigatur*; & ideo veriſſimè demonſtratur ab Euangeliſta tunc

A magis eos crucifixiſſe eum, quando clamauerunt. Quorum tumultum non ferens Pilatus, tradidit eis, longè diu deliberans apud ſe, vt crucifigeretur. Sed quia nolebant videri ſe hoc feciſſe, vt eorum verba declarant; maximè iuxta Ioannem, idcirco patefecit hoc Euangeliſta eos feciſſe hora tertia; ac veriſſimè comprobat, magis eorum linguam interfeciſſe Dominũ quàm militum manus; quia *lingua eorum* vt *gladius* ſæuiebat *acutus*, & *venenum aſpidum ſub labijs eorum* efferbuerat. (Pſal. 56.5. Pſal. 13.3.) B Quiſquis autem dixerit non fuiſſe horam tertiam, cùm hoc Iudæi primitus clamauerunt, legat beatum Auguſtinum de concordia Euangeliſtarum, & inueniet ſe inaniter laborare. Etſi aliam inuenerit rationem qua poſſit hanc exſoluere quæſtionem, nec iſta omittenda eſt expoſitio, quoniam plena ſunt ſingula Sacramentis. Et tantò fœcundior probatur ſingularum ſententiarum expoſitio, quantò fuerit locupletior ſenſibus. C Quod ſi fortè inuenerit aliud quod dicat, non habebit tamen vnde conuincat non fuiſſe tunc horam tertiam, quando linguis Iudæorum crucifixus eſt Dominus, & horam ſextam quando *factæ ſunt tenebræ ſuper vniuerſam terram*, & Dominus ab eis ſuſpenſus eſt in ligno. Sicque neuter eorum diſcrepat à vero; neque Marcus qui dicit Dominum hora tertia crucifixum, neque Ioannes, qui ait, quia *hora erat quaſi ſexta* cùm ſedit Pilatus pro tribunali, & nondum plena ſexta erat, D quamuis iam aliquid de ſexta eſſe cœperit. Sicque deinceps per totam horam illam peracta ſunt hæc quæ narrantur in crucifixione Domini noſtri, donec completa ſexta illo iam pendente, fierent tenebræ, quibus tres Euangeliſtæ atteſtantur, Matthæus ſcilicet, & Marcus, atque Lucas, *ſuper omnem terram.* Quod ſi hæc ſolutio alicui non ſatis eſſe videtur, ne Euangeliſtæ diſcrepare videantur, audiat quid Hieronymus dicat potuiſſe fieri, vt vitio librariorum diſſonantia horarum inter Euangeliſtas prouenerit, E propter duas Græcorum litteras gammam videlicet & epiſomam, quarum γ. in numero eorum tres ſignificat, epiſoma verò, ſex. Vnde fortè, quia in characteribus ſuis nonnullam ſimilitudinem habent, potuit fieri in Græco, vt aliquis Scriptorum epiſomam pro ſexta, vt aſſolet apud Græcos, poſitum inuenerit, & putauerit eſſe gammã, quæ tres exprimit in numero, & ideo pro ſexta hora, apud Marcum, tertiam poſuerit; ſicque deinceps ex vnius codi-

Cap. XXVII

cis vitio, cæteri fuerint deprauati. Siue, vt alii volunt, vna eademque hora eſt ab Euangeliſtis quæ variè narratur tertia, ſeu ſexta; quia de nocte in qua captus eſt Dominus tres horæ ſupererant vſque ad exordium diei, & tres deinde vſque ad tertiam diei horam, quæ rectè tertia vocatur à Marco, ſexta verò à reliquis Euangeliſtis, quia ipſa tertia, diei ſexta inuenitur, ex eo tempore quo captus eſt Dominus. Sed quia ex vitio librariorum Græcorum diximus fortè contigiſſe, poterat fieri etiam nihilominus apud Latinos error duobus ex numeris, ſimiliter pro vitio ſcriptoris. Quia quamſæpè, quando ſex volumus ſignificare ſcribimus V. & I. quod ſi diuiſeris V. litteram in duo I. erunt itaque tres. Et ipſa erit tertia hora apud Marcũ, quæ ſexta apud tres alios legitur, quod omninò non approbo, quamuis quorundam opinionem protulerim. Quia etſi apud Latinos & Græcos tale aliquid potuiſſet contingere, apud Hebræos tamen pro his Matthæus, non poterat vitiari, qui ab hora ſexta, quando Dominus manus in cruce tetendit, tenebras dicit eſſe factas, ſuper vniuerſam terram; & Lucas addidit, Quia ſol obſcuratus eſt. Et ideo non aliũde, ſicut quidam volunt, tenebræ factæ ſunt, quàm ex defectu Solis, quamuis tunc temporis non Eclypſis Solis eſſet, qui non alio in tempore à ſæculo hoc paſſus eſt, niſi in conuentu Solis & Lunæ; quando Luna prima ſubtus currens impedit Solis radios, ne luceat nobis, ſuoque occurſu lumen Solis obtundit. Sed quia in paſſione Domini Lunam quartamdecimam fuiſſe, nemo eſt qui ambigat, quando conuentus ei nullus erat ad Solem, neque occurſus quo poſſit Sol ſuo priuari lumine, idcirco quidam permoti, non valentes calumniantium argumentis ad plenum reſpondere, maluerunt planam eligere viam ac perfacilem. Eo quod tam obſcura obtectio, & tam euidens facti miraculum, ſi ſuper omnem terram eſſet, (vt ſapientes ſæculi dicunt, & reprehenſores fidei noſtræ) latere non poſſet neque fieri, vt non ſcriberetur in Chronicis vel Hiſtoriis Græcorum vel Latinorum; eo quod tam inſueta nouitas huius facti poterat non permouere omnem hominem, vt ipſi dicunt, ſapientem. Et hoc permaximè illi opponunt, qui nec miraculis credunt diuinis, nec ſanctis niſi cum iudicio & diſcuſſione acquieſcere volunt Euangeliſtarum dictis. Vnde, vt dixi, nonnulli Doctorum, ne poſſint ab vllo contradictorum in

A aliquo redargui, qui volunt ſemper reprehendere, arguere vera, & aſtruere falſa, dixerunt quod ſicut cætera ſigna quæ facta ſunt in paſſione Domini, in Hieruſalem tantummodo facta ſunt: ſic & tenebræ iſtæ quæ dicuntur, ſuper omnem terram Iudæam ſolummodo ſunt factæ, vſque ad horam nonam. Nam *& velum templi* in ea *ſciſſum eſt*, vbi & terra contremuit, ac petræ diſruptæ ſunt, *& monumenta aperta ſunt*, in qua & multi mortuorum reſurrexerunt, *& apparuerunt multis*. Nec mirum

B igitur ſi etiam & in terra Iudæa hæc facta ſunt, nec tamen alicubi, vt ad omnium notitiam hæc peruenerunt. Verbi gratia in India aut Æthiopia, vel Scythia. Quod ſi factum fuiſſet, inquiunt, inueniretur omninò in hiſtoriis eorum, vel Annalibus. Nunc autem, quia legimus, terra tremuit, referendum eſt ad terram Hieruſalem, aut ſi latius ad terram Iudæam. Sic & tenebræ iſtæ, aut ſuper Hieruſalem tantùm, aut ſi multum, ſuper omnem Iudæam; ne dum magnitudinem miraculi oſtendere

C volumus, incidat aſſertio noſtra in deriſum, ita vt magis infidelitatem pariat non credentibus, quam fidem, præſertim cùm Matthæus & Marcus, non ſolem obſcuratum dixerunt, ſed tantùm, Quia *factæ ſunt tenebræ ſuper omnem terram*. Vnde conſequens eſt intelligi quaſdam tenebroſiſſimas nubes, & fortè non vnam, ſed multas & maiores concurriſſe, ſuper omnem terram Iudæam vel Hieruſalem, ſicut fortè factæ fuerunt tenebræ palpabiles in Ægypto, hoc modo tribus diebus; non ex Solis defectione, quæ fit ex concurſu

D Lunæ, ſed ex eo quod nubes tenebroſæ valdè cucurrerunt ex aduerſo in vnum, & tamen lux erat omnibus filiis Iſraël, ſicut Scriptura teſtatur ſancta, vbicunque commorabantur. Quas nimirum tenebras tribus diebus continuis, impoſſibile fuit fieri, ex occurſu Solis & Lunæ. Et hanc inquiunt aliam tenebrarum cauſam fuiſſe, cùm Scriptura Exodi nullam aliam cauſam dicat, niſi quia Moyſes extendit manum ſuam in cœlum, & factæ ſunt tenebræ & caligo ſuper omnem terram Ægy-

E pti tribus diebus, & nemo vidit fratrem ſuum, neque ſurrexit aliquis de loco ſuo. Fac ergo vt per exaggerationem ita dicantur, & ita fuerit ſuper omnem Iudæam in paſſione Chriſti, quando extendit manus ſuas in cruce. Ad cuius fortè figuram Moyſes tunc manus ſuas extendiſſe in cœlum rectè dicitur, vt liberarentur ſerui Dei à iugo ſeruitutis. Nemo tamen rectè

Cap. XXVII

Cap. XXVII credit efficaciorem fuiſſe Moyſen in Æ- A gypto, quàm fuit Chriſtus in cruce. Et ideo quia per Ægyptum, totus hic deſignatur mundus, melius à ſexta hora tenebræ factæ creduntur, quando formatus eſt primus homo de limo terræ, vſque in horam nonam; & non ſuper Iudæam tantùm, vt iſti opinantur, ſed ſuper omnem terram quam Sol quotidie illuſtrare cernitur. Miror enim in huiuſcemodi dictis tam ſapientes viri quid ſibi voluerint con- B fingere. Quaſi facilius increduli & ſapientes ſæculi cætera debeant credere in Euangelio, ſi iſta quæ hîc dicuntur fuerint falſata. Nam Matthæus & Marcus dicũt, quod *à ſexta hora tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram*. Non ſuper Iudæam tantùm, neque ſuper Hieruſalem, ſed *ſuper vniuerſam terram*. Fac ergo vt dicamus, ſicut ipſi volunt, ſuper vniuerſam terram Iudæam. Quid ergo facimus de hoc quod Lucas ait, quia *Sol obſcuratus eſt*? ergo vbi Sol obſcuratus eſt, nihil aliud quàm tenebræ remanſerunt. Et quia Sol tunc, vt prædictum erat, non luxit; quia verò obſcura- C tus eſt ſuper vniuerſam terram, omninò nihil aliud in toto mundo quàm tenebræ fuerunt, vſque in horam nonam. Et hoc factum eſt inter cætera, vt compleretur quod ſcriptum eſt, Occumbet Sol meridie, & contenebrabitur ſuper terram in die lux. Et alio loco, Occubuit Sol, cùm adhuc media eſſet dies. Ergo in hora ſexta rationabiliter factæ dicuntur tenebræ, quando meridies eſt, ne quis putaret præcedentis, vel ſubſequentis noctis tenebras fuiſſe. Dicitur & in medio terræ Dominus D crucifixus; quia aptum erat vt & in meridie pateretur, in plenitudine ſcilicet & nõ in defectu, aut in incremẽto charitatis, ſed in pleno feruore dilectionis, de qua dicit cùm interrogaretur ab ſpõſa in Can- *Cant. 1. 7.* ticis, *vbi paſcis? vbi cubas?* Et ille inquit, *in meridie*. In meridie, quia in ea charitate qua paſſus eſt pro mundo, delitiæ & gloria floruerunt. Tribus igitur horis tenebræ permanſerunt; quia lumen Trinitatis quod Deus eſt, totus mundus amiſerat. E Priuati enim erant à lumine qui in mundò erant vniuerſo trium horarum, id eſt, à lumine Dei Patris, & à ſplendore Filij eius Ieſu Chriſti, & ab illuminatione Spiritus ſancti. Et ideo non nubes obdenſatæ ſunt ſolummodo, vt iſti dicunt, ſed obſcuratus eſt, Luca teſte, Sol, quod luminare maius eſt, ne aut pendentem Dominum videret, aut impij blaſphemantes ſua luce fruerentur. Nec mirum igitur ſi Sol retraxit

radios lucis ſuæ, ne videret ignominiam Chriſti cuius figura præceſſerat in filiis Noë, qui obtexerunt oculos ſuos áuerſis vultibus, ne viderent verecundiam patris. Quod ſi tanta taliaque de Sole non credunt contigiſſe in vniuerſo orbe, mirabiliter ex virtute Dei, quia ex conſueto curſu à ſæculo euenire non potuit, neſcio ſi credere poſſint infideles terram ita tremuiſſe, vt Euangelia produnt, nec petras ſciſſas fuiſſe, nec mortuos de monumentis, quod maius eſt, à mortuis ſurrexiſſe. Cæterum quod aiunt, in nullis hæc inueniri hiſtoriis, audiant quid Paulus Oroſius noſter ſcribit, quod die quando patibulo affixus eſt Dominus, maximo terræmotu per omnem orbem facto, ſaxa in montibus ſciſſa ſunt, maximarumque Vrbium plurimæ partes, plus ſolito concuſſione ceciderint. Eadem, inquit, die in hora diei ſexta, Sol in toto mundo obſcuratus eſt terraque, nox ſubitò obducta eſt terris, & ſicut dictum eſt,

Impia æternam timuerunt ſæcula noctem.

Deinde addidit, vſque adeo hoc miraculum præfulſiſſe, vt neque Lunam lumini Solis, neque nubes obſtitiſſe manifeſtum eſſet, verùm quartamdecimam die Lunam, ſicut omnibus notum eſt, tota cœli regione interiecta, longiſſimè à conſpectu Solis abfuiſſe; ſed & ſtellas, tunc in illis diurnis horis, vel potius in illa horrenda nocte, toto cœlo fulſiſſe. Quod non ſolùm inquit Sanctorum Euãgeliorum fides, verumetiam aliquanti Græcorum libri atteſtantur. Et ideo non ſicut iſti volunt Euangelij veritas ſine teſtibus manifeſtata fulget; quando & Flegon quidam Gentilis, teſte Origene, hoc factum narrat in Chronicis ſuis, ſub Principatu Tiberij Cæſaris, niſi quod ſignificauit plena luna hoc factum. Sed & Dionyſius Areopagita, Apollo-Phanio concreto & conphiloſopho ſibi ſcribens, inter cætera de hoc miraculo ita dicit, vt autem lux ſuperna paternæ gloriæ ſplendorem ſupra tuæ mentis tenebras radiare ſuo propoſito deſtinauit, mox penetralibus cordis mei infudit, vt tibi frater memoriale piiſſimum recordarer, qualiter in Eleopoleos ciuitate penè coæui, ego ſiquidem viginti & quinque annorum ferè tempus euoluens, pariter morabamur, cùm feria quadam ſexta fermè hora, quaſi Luna ei ſe obiiciente, Sol eſt horribiliter obſcuratus: quia non Deus, ſed creatura Dei, lucis ſuæ occubitu lucere nequeunt, queſtuſque ſum apud te, quid

Cap. XXVII

hinc tibi prudentiſſime videretur? Ex quo prudentia rua reſpondit, quod adeò tenaciter cordi mentis meæ inhæſit, vt nulla oblireratione abradi, nulla mortis imagine valeat aboleri. Obfuſo namque Orbe vniformiter, tenebrarum caligine rabeſcente, vt purgatum redijt Solis diametrũ, philipplari * Dei aſſumpſimus; cumque repperimus, quod & erat notiſſimum, eotenus fatigatione Eclyptica Solem pati moleſtias non debere, Lunam ab Oriente, Solarem fulgorem velis Æthiopicis obducentem, ſolere in occidua hora captare perfugia. Tunc autem lucigenos theſauros caligines quas genuerant vſque in Niliacos terminos, vt putauimus proferenres recondere occidentes, præſertim cùm Lunæ deeſſet, & nec conuentus tempus propinquaret, aio ad te peritiæ vaſtæ ſactarium, adhuc neſcius tantæ rei myſterium. Quid inquam, ſpeculum Doctrinæ Apollofanie, his ſecretis adſcribis? Ad quæ mihi tu inquiens, omninò diuino & non humani ſenſus ſermone, iſtæ, bone Dionyſi, diuinarum retributiones ſunt rerum. Ecce de his tenebris quid Philoſophia ſenſit humana. Ecce quid Græcia habet in ſuis aurenticis libris. Ecce quid iſte Apollophanius dederit in reſponſis. Fortè intellexit ille tunc ex diametro Aridei Philoſophi quod noſtri nolunt credere ex Euangeliis. Qui non in Iudæa tantùm has tenebras fuiſſe cognouit, ſed toto Orbe obfuſo vniformiter tenebrarum caligine perſenſir. Et quod mirabilius eſt, acſi ex oraculo diuino reſpondit. Quod diuinarum retributiones eſſent rerum. Atque tunc beatus Dionyſius, acſi excitatus tanto miraculo euigilans, Notatum inquit feriæ diem & annum annunciationi, quam Paulus noſter auribus ſuſpenſis intonuit, ſignis acclamantibus, concordari expertus, dedi veritati manus, & falſitatis ſum nexibus abſolutus. Heu quàm grauiter adhuc hodie caligo ignorantiæ mundum obtenebrat, maximè in his qui nolunt acquieſcere veritati, nolunt credere Euangeliis, neque intelligere ea quæ tam ineffabiliter efferunt ſancti Euangeliſtæ, & tam mirabiliter prædicant facta, vt diuina eſſe quæ dicunt, nemo qui ſentit aut viuit, negare poſſit. Vnde quia tales humanis perdoceri nequeunt verbis, orandus eſt qui illuminat omnem hominem, vt eos illuminet & nos deducat in omnem veritatem.

ET *circa horam nonam*, inquit, *clamauit Ieſus voce magna dicens: Heli, Heli, lemaſa*- A *bathani. Hoc eſt, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me?*] Ecce in hora nona voce magna clamat qui ad auram poſt meridiem ambulat in Paradiſo, & clamat ac dicit, *Adam vbi es?* (Gen. 3. 9.) Sed hîc voce magna clamat, quod contra naturam vt ita dicam morientium eſt. Vnde quærendum in quo fuerit magna Chriſti vox, vtrumne ſolummodo ſonitu clamoris, an magna in myſterio pro rebus myſticis. Quod ſi magna ſenſibili auditu eſt exterius ad exem- B plum, credo nihilominus magna eſt Sacramento interioris hominis ad remedium; quia omnis vox Chriſti, magna vtique probatur, & adeo magna vt in nouiſſimo *omnes qui in monumentis ſunt, audiant vocem filij Dei*, (Ioan. 5. 28.) qua nunc duplo redimimur. Et vbicunque in Scripturis ſacris, clamor Ieſu, aut clamor Dei, aut clamor ſapientiæ legitur, ſemper aliquid magnum & ineffabile Sacramentum intelligere oportet. Porrò Heli interpretatur Deus C meus; quia Hel vnum eſt nomen ex decem nominibus Dei. Quod Aquila etymologiam eius volens exprimere, ἰσχυρὸν interpreratus eſt, quod eſt fortis; & hoc ex principio vigeſimi primi Pſalmi vſus eſt, ita vt legitur in Hebræo, *Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquiſti*, quia illud quod in medio nos canimus, *reſpice in me*, ſuperfluum eſt. Quæſo Lector non te moueat, quod alij Codices habenr, *Heloi, Heloi, lamazaptani*, quia Heloi hoc eſt quod Heli, quia οι diphthongus apud Græcos eſt, & D per ι ſolam legendus. Porrò in Hæbræo lamazaptani, vt aiunt, iraſcentis vox eſt, plena querelis. Lemaſabachrhani Syrum eſt cõquerentis pio affectu, tamen vtrumque ſonat, *quare me dereliquiſti?* Et vt nuper audiui à quodam Hebræo lamazapthani ſonare videtur, vt quid perexquiſiſti me, & eſt ſẽſus, vt quid perexquiſiſti, vt omnia compleres in me? vſque ad vnius apicem iothæ, quæ prædicta ſunt in lege & Prophetis de me. Quod ideo ram in Græco quàm in Latino iuxta proprietatem He- E brææ linguæ ſic legitur. Quamuis mox eiuſdem vocis interpretatio in vtraque lingua ſubſequatur, vt honor & reuerentia dulciſſimæ vocis Chriſti quam fudit in articulo mortis ad Patrem, ſeruetur. Sicut in Alleluia, & in Oſanna, nec non in Amen, vt conſona voce ſicut & mente omnes in idipſum laudes dicamus Deo canentes, & communicantes in inuicem in vnitate verborum. Siquidem in hac voce quia magnum eſt myſterium, dignè ſatis, vt dixi, prouiſum eſt ab ipſis Euangeliſtis

Cap. XXVII liſtis vt pro honore ac reuerentia tanti clamoris proprietas eorundem verborum in omnibus ſeruaretur linguis; Quia neſcio ſi ſatis dignè poſſit interpretari, quod cum tanto affectu in Sacramento ſalutis noſtrę ſupplicatur. Veruntamen in ea interpretatione, quam Hieronymus emēdaſſe creditur, magis ſemper lemazabacthani habet. In ea verò quæ prius vt æſtimo in Eccleſiis legebatur lamazaptani. Sed Chriſtus vnum horum in cruce pendēs ſonuit, quod Euangeliſtæ magis fortè ſunt ſecuti. Potuit euenire vt aliquis in Pſalterio apud Hebræos ſcriptum repererit aliter, ex quo hæc varietas vnius verbi oriretur, vbi & in Græcis Codicibus reperi lebaſambacthani. Quapropter rogo in tam obſcuris verbis & incognitis apud nos nemo facilis ſit Latinorum ad immutandum, nemo quaſi ad emendandum, cuius vim verbi nos intelligere non valemus. Et ideo noſtros in Latinum ſequamur interpretes, qui omnes conſona voce, *vt quid dereliquiſti me*, dixerunt. Nec miremur verborum humilitatem, & querimonias derelicti, cùm formam ſerui in eo recognoſcimus, & ſcandalum crucis videmus; ita tamen, vt intelligamus quia mors Chriſti nihil aliud eſt, quàm mortis abolitio, & poteſtatum dehoneſtatio; fiducia victoriæ & triumphus pugnantis. Quæ quamuis ex infirmitate carnis veniat, non neceſſitas fuit, ſed voluntas. Et ideo potius in Sacramento intelligenda eſt iſta vox, quàm in affectu dolentis. Nec igitur oportet demutare ſenſum tanti myſterij, ad contumeliam infirmitatis noſtræ naturæ, quod voluntas eſt, & Sacramentum; quod poteſtas eſt & fiducia ac triumphus. Triumphus planè eſt, queri ad crucem & offerētis ſe ſua ſponte; querimonias innocentiæ ſuæ proclamare, ſtare ad ſententiam mortis, ſed inde conceſſurum à dextris virtutis Dei: clauis configi, ſed pro perſecutoribus orare; acetum potare & dicere in Sacramento, *conſummatum eſt*: deputari inter iniquos, ſed vni eorum Paradiſum donare; eleuari in ligno, ſed terram tremere: Pendere in cruce, ſed Solem ac diem fugare; exuere animam à corpore, ſed reuocare animas ad corpora, ipſoſque mortuos ad vitam reparare; ſepeliri mortuum vt hominem, ſed reſurgere Deum; ſecundum hominem pro nobis omnia infirma pati, ſed ſecundum Deum in his omnibus triumphare. Idcirco pro his vocibus, nemo nobis poteſt inſultare, quia dicit *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me?* Quaſi in his tot beatitudinum cauſis mori timuerit, & ob id quaſi ad neceſſitatem moriendi deſertum ſe à Deo queratur. Quod ſi ita eſſet fratres mei, puto quia non eſſet iſta vox Chriſti, filij Dei viui, magna. Quapropter quia magna eſt, credo quia in his verbis magnum aliquod nobis oſtendit Sacramentum, & profundiſſimum in ſe myſterium abſconditum in eo quod clamat ad Deum, *quare me dereliquiſti.* Non enim fas eſt, eum mentiri in eo quod ait, *quare me dereliquiſti?* Neque aliquid vile æſtimari, quia verum eſt quod dicit quereloſa voce, licet per humilitatem humanæ conditionis. Quia non in hac voce diuiſus eſt Chriſtus, neque tripartitus, vt à ſe defecerit Deus verbum, dum homo paſſionibus exponitur. Sed hæc vox magna ex eo eſt, cùm ex forma Dei, eſſet patri Deo coæqualis, ex quo formam ſerui ſuſcepit, ab huius ergo magnitudine deſcendens *ſemetipſum exinaniuit*, per hoc, quod formam ſerui ſuſcepit; ac per hoc vna voluntas eſt patris qui miſit eum, & filij qui ſua ſponte eam ſuſcepit. Vnde quantum ad illam exſpectat naturam, in qua fuerat imago inuiſibilis in forma Dei, ipſe idemque Chriſtus derelictus eſt à patre, cum caro morti traditur, licet idem impaſſibilis credatur. Et derelictus eſt, non per ſe qui ſemper vnus erat cum patre, ſed pro omnibus nobis, vt talia & tanta ſuſtineret Deus & homo Chriſtus, vt vſque ad mortem veniret, & mortem crucis, quæ inter homines turpiſſima videbatur. Non enim derelictus eſt vt non eſſet Deus cum Deo & in Deum, ſed derelictus eſt venire, vſque ad crucem, vſque ad flagella & ſputa, vſque ad ſpineam coronam, & vſque ad diuerſas contumelias. In hoc ergo intelligere poteſtis quid ſit quod ait, *quare dereliquiſti me?* faciens comparationem gloriæ ſuæ, quam habuit apud patrem, & confuſionis quam contemnens propter nos ſuſtinuit. Neſcio fratres mei, ſi vllus mortalium intelligere poſſit in hoc myſterio quereloſæ vocis, quanta qualiaue ſint Sacramenta quæ offert. Quia in his verbis omnium eorum qui prædeſtinati ſunt ad vitam, pendet ſalus, omniumque damnatorum iudicium, vt afferat Deo patri in ſe omnium ſæculorum; & hæ ſunt eius querelæ, vt intelligant vniuerſi, quia in eo quod derelictus eſt vſque ad mortem, pendet omnium ſalutis cauſa. Multa ſunt quidem in hac voce Chriſti magna, quæ coram Deo patre breuiter commemorat, ſed

Philipp. 2. 7.

CAP. XXVII

vult vt latiori intellectu quiſque perpendat. Eadem namque vox eſt qua dicitur, *auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus.* Et illud acſi clamans ad patrem, Pſal.19.8.10. *Quæ vtilitas in ſanguine meo, dum deſcendo in corruptionem?* Obedientiam ſiquidem ſui laboris atque humilitatis repræſentat Deo patri, & offert in pretium noſtræ ſalutis; cauſam verò, imò fructum cauſæ requirit, vt commendet Deo patri totum quidquid eſt illud, cur vſque ad hanc mortem venerit. Hæc idcirco prolixius dixerim, vt nemo magnum pietatis Sacramentum ad impietatem retorqueat infidelitatis. Quoniam eiuſdem vox eſt atque ſermo derelictum ſe conquerentis & ſe regnare profitentis. Quapropter nemo fidem noſtram infidelitatis ratione diuidat, ſed confiteamur ex toto corde, quia idem eſt, eodem in tempore, qui mortuus & qui immortaliter regnat. Sequitur, *Quidam autem illic ſtantes, & audientes dicebant, Heliam vocat iſte.* Ergo cùm dicit quidam, non omnes vult intelligi. Sed vt arbitror, quidam fuerunt, ex militibus Romanorum, non intelligentes proprietatem Hebraici ſermonis; ſed ex eo quod dixit, *Heli, Heli*, putabant eum Heliam vocaſſe. Vnde & alij dicebant, *Sine, videamus an veniat Helias, & liberet eum.* Quod ſi Iudæos intellexerimus talia dixiſſe, nec mirum ſi more ſolito faciunt, vt Dominum imbecillitatis ſuæ infament, quaſi qui Heliæ auxilium inuocauerit. Et hoc vt Romanis neſcientibus proprietatem verborum perſuadeant infirmum eum fuiſſe, qui ſibi non potuerit ſubuenire. Sed & nos, quia factus eſt nobis Chriſtus via, diſcamus ſaltem in extremis, pro cunctis tribulationibus noſtris, magna voce clamare ad Dominum, non ſono vocis, ſed clamore cordis, ſicuti Ionam de ventre cæti clamaſſe legimus. Interea negare nón poſſumus, quia magnus clamor fuit, vt de ventre cæti audiretur in cœlo, & de profundo inferi. Sed maior Chriſti omnino in cruce fuit, propter magnitudinem rerum quæ completæ ſunt in Chriſto, & propter magnum affectum voluntariæ paſſionis eius.

CONTINVÒ *currens vnus ex eis, acceptam ſpongiam impleuit aceto; & impoſuit arundini, & dabat ei bibere.*] Hæc ideo fecit, quia iuxta Ioannem dixerat, *Sitio.* Ipſe verò hoc ideo dixit, vt complerentur omnia quæ prædicta ſunt de illo; vt eſt illud, *Et dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto.* Pſal.68.22. Aceto ergo vſque in hodiernum diem, Iudæi & omnes increduli Dominicæ reſurrectionis, & felle potant Dominum; felle ſcilicet amaritudinis vitiorum, & aceto infidelitatis. Quia ſicut per vinum nouum, honor & virtus deſignatur immortalitatis: ita & per acetum corruptio vitiorum. Nam vinum per vitium & incuriam frequenter in vaſis aceſſit: ſic & natura humana, cùm in Adam primùm coacuiſſet acida facta eſt, & corrupta; quam ipſe in ſe ſuſcipiens, potauit ac ſi in calamo noſtræ fragilitatis. Sed nos ei tunc damus myrrhatum vinũ bibere atque acetũ cum felle mixtum, quando eum cõſopire credimus, ne mala noſtra videat. Sed quantũ ad nos, quia læſiones ei inferimus, ille cùm guſtaſſet mortalitatẽ noſtrã, huiuſmodi potum quẽ offerimus, noluit bibere. Non quia vinum erat, ſed quia cum felle mixtũ erat, & vinum lætitiæ, quod in nobis erat, totum amaritudo peccati corruperat. Sed vt oſtẽderetur ſinceritati bonæ naturæ amaritudines vitiorum non debuiſſe admiſceri; cũ guſtaſſet ipſam corruptionẽ, noluit bibere quod admixtum erat, ſed ſinceritatẽ naturæ ſuſcipiẽs, in qua iſta perferret quæ noſtra ſunt, & affigeret cruci; ac deinceps in ſe monſtraret, quod ſine amaritudine peccati atque corruptionis, immortalitas reſurgentium futura eſſet. Quæ quoniam immortalitas in vaſis coacuerat humani generis, reparatur in Chriſto. Sollicitè conſiderate quæſo, quæ narrãtur & facta ſunt in Chriſto, neque aliquid vile, aut ex euentu ea contigiſſe æſtimes. O homo, ſed omnia ex prouidentia ſic præparata ſunt, atque ordinata, vt ex rebus geſtis complerentur Prophetiæ, & ex ipſa Prophetia Chriſtus in carne oſtenderetur; ex ipſa verò oſtenſione, rerum cauſæ & opera factorum demonſtrarentur. Alioquin ad crucem, vnde acetum? Vnde ſpongia? vel in tali exſpectaculo, vnde vinum myrrhatum? vel vnde tot calami? Niſi quia ſic omnia ordinata ſunt à Deo, vt & adeſſent præſto iſta ex quibus fierent quæ prædicta erant, & tunc fierent, quando oportebat. Et in his rebus ex quibus quæ fiebant, & à quibus, vtique prædicarentur. Nam ſpongia illa quid aliud, quàm ipſos Iudæos figurabat? Quiſquis cõſiderat ſpongiæ naturã, quàm cauernoſa ſit, quã tumida, & inflata, quã mollis ac fragilis, & reſoluta, poteſt agnoſcere quid ſignificet; quæ licet humores in ſe inflata trahat, citò euaneſcit, & euomit omnia à

Cap. XXVII ſe, expreſſa: ſic & Iudæi ſeu quilibet tumidi, qui nihil aliud in ſe gerunt quàm acetũ peccati & corruptionis, omnẽ flagitiorum colluuionem in ſe trahentes, quos in calamo fragilitatis ſuæ, ipſa ſuperbia erigit, & ſi quidpiam fuerint depreſſi, mox intima euomentes ſua, vacui remanent ac leues. Ac per hoc ipſi ſunt qui ſeipſos offerũt in mortis poculũ, à quibus & in quibus mors Domini miniſtratur. Quæ ideo bibitur à Domino, vt aboleatur in calamo, & de corpore abſorbeatur humano. Quia niſi Chriſtus vitia noſtra in cruce abſorbuiſſet, nos acſi arundo vacua, & ſpongia plena mortis poculo remanſiſſemus. Vnde quia tam fragiles ſumus, transfundamus omnia cordis noſtri intima ad Chriſtũ; Primùm, per baptiſmum, quod ſemel fecimus, deinde quotidie per pœnitentiam, vt deleãtur in cruce ipſius, noſtra peccata, & abſorbeatur per ipſum mors in victoria. Audite magnũ & admirabile Sacramẽtum. Ecce vt bibit acetũ, quod erat in ſpongia porrectum ſibi in calamo, iuxta aliũ Euangeliſtam, dixit *conſummatum eſt*. Conſummata namq; in eo ſunt omnia, eo quod aſſumpta mortalitate noſtra, impletũ eſſet myſteriũ, vt ipſe in cruce per ſe portaret omnia noſtræ corruptionis vulnera. Et ideo vnus eſt qui accurrit neſciens Sacramentum, & impleuit magnum myſterium, in quo compleantur omnia. Quoniam iſte vnus vnitas eorum omniũ, quorum acerbitatem & corruptionẽ abſorbuit & euacuauit Dominus. Ex quibus per gratiã exhauſtis omnibus vitijs, immortalitatis ſola lætitia remanſit. Et acetum quod acuerat, rediit in naturam, & transfuſum eſt in corpus Chriſti, & factũ eſt vinum nouum, vinum iocũditatis; eo quod fluxit de eo palmite, qui eſt vitis vera. Quod ſanè vinum bibit iam cũ ſuis nouũ in regno Patris ſui, neq; vlterius bibitur⁹ eſt ex eo, quod acuerat, de quo ſuſcepit hoc poculum mortis.

Iesvs *autem iterũ clamans voce magna, emiſit ſpiritum.*] Poterat ergo hoc loco error nos ſubripere, quid Ieſus clamauerit iuxta Matthæum, cùm ait, iterũ clamaſſe illum, niſi Lucas expreſſiſſet, quid clamauerit, id eſt, *Pater in manus tuas cõmendo ſpiritũ meum.* Alioquin facilius ignorãtia noſtra diceret, eãdem vocem clamaſſe iterũ, quam ſupra clamauerat dicẽs, *Deus meus, Deus meus*, &c. Nunc autem intelligere oportet quia vox iſta, quam iterũ clamauit emittens ſpiritũ, ipſa fuit vox quam Lucas dicit clamaſſe, *Pater in manus tuas commendo ſpiritũ meum.* Sed iterũ quod ait, non ad hoc referendũ eſt, vt idipſum clamauerit, ſed ad hoc quia iterũ clamauit, & nõ qualicunq; voce, ſed magna iterũ; quia magna eſt, & ineffabile quod clamauit. Cõmendat autem magnũ depoſitũ Deo patri, in cuius manibus ſunt omnia. Et benè commẽdatur ſpiritus filij chariſſimo Patri: quia in natura Patris nihil charius eſt, quàm filius, ſicut nec in filio aliquid maius quàm Pater. Quoniam Patris & filii vna eſt natura, vnaq; æqualitas, & vna dilectio Spiritus ſancti. Ideo benè, quidquid Patri cõmendatur à filio, nõ amittitur, ſed ſeruatur. Bonum ergo depoſitũ eſt, bonũ pignus ſpiritus filij qui commendatur. Et ideo ſecurus olim ait, *Nõ derelinques animã meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Pſal. 15. 10 Chriſtum autem Dei filiũ nullus capit alius quàm Pater; & ideo magnum ſpiritum, in quo ſunt omnes theſauri ſapiẽtiæ atq; ſcientiæ magno Deo Patri commendat. *Et emiſit ſpiritum.* Emiſit vtique, & non amiſit. Quoniã aliud eſt emittere vel tradere ſpiritũ, ſicut Ioãnes ait, quod *inclinato capite tradidit ſpiritum*, & aliud amittere. Quia quod amittimus aliquando perdere probamur. Sed Chriſtus ſeu emiſerit, ſeu tradiderit, vel iuxta Lucam exſpirauerit, in ſua poteſtate fuit; quando, vel quo modo, vel cui ſuum ſpiritum commendauerit, ſeu tradiderit. Alioquin non eſt in natura homini per ſe exhalare ſpiritum. Et ideò ſolerter cogitãda eſt vnitas Chriſti. Hinc quæſo audiant qui dicunt Ieſum animam non habuiſſe, quoniam eius ſpiritus anima ipſius eſt, de qua ipſe ait, *Poteſtatẽ habeo ponendi animam meã, & iterũ ſumendi eam.* Ioan. 10. 18 Vtrumq; ergo in eius poteſtate fuit, & quãdo voluit ponere eam, & rurſus, quando voluit, reaſſumere eam, quia poteſtas Patris & filij vna eſt. Et ideo nõ extra ſuam poteſtatẽ, eam emiſit, cùm eã in manibus, id eſt, in poteſtate Patris, cõmendauit, quia qui eam cõmendat ipſe eſt vnus idemq; Chriſtus Dominus. Animã ſiquidẽ commendat Patri, vt caro tradatur morti. Mors autẽ eſt, ſicut ſapientes ſæculi dicũt, ſeparatio animæ à corpore; & hoc eſt ſimpliciter mori. Sed longè aliud eſt magna voce clamare Chriſtum & emittere ſpiritũ, ſicut exponit Matthæus; aut exſpirare, ſicut teſtatur Lucas, aut tradere, ſicut ait Ioannes; nec alicubi, neque alicui alteri, quàm in manibus Patris. Nam mori omnium hominum eſt, etiam malorum, quoniam omnium animæ reorum & ſanctorum, ſeparãtur à corpore. Quæ non poſſunt dicere tã liberè à vinculo peccati, neque tam abſolutè, poteſtate ſua in liber-

Cap. XXVII

tate gratiæ, quę dixit Chriſtus exiēs de corpore ſuo, in myſterio nō diuiſus à ſe, neq; tripartitus. Quia qui ſoluit Ieſum, hic non eſt eius. Et quia non eſt ſolutus, neque diuiſus à ſe, id eſt, in vnitate cum Patre in anima quam emiſit à corpore, id eſt, in corpore in quo ſepultus eſt in ſepulchro, id eſt, in ea forma in qua cum Patre, & in Patre eſt vbique totus. Idcirco quia talis tantuſque eſt, magnum myſterium eſt, magna voce clamare, & ſic emittere ſpiritum, vel in manu Dei tradere Spiritum, id eſt, animam. Quem non à ſeipſo diſſoluit, neque corpus quod in mortem ire permiſit. Cuius quia corpus mortuum eſt, iure Chriſtus Dei filius mortuus in Sacramēto noſtræ ſalutis mortuus & ſepultus eſt. Quid ergo aliud eſt inclinare caput & tradere ſpiritum Deo Patri commendatum, quàm illud explere, *Poteſtatem habeo ponendi animam meam*; & quod in Pſalmo dicitur, *In pace in idipſum, dormiam & requieſcam?* (Pſal. 4. 9.) Securior ergo Chriſtus in hoc ſomno mortis, quàm nos in quotidiano, in pace dormiēs, requieuit. Et tamen hoc ideo fecit, vt nos inuitaret ad eandē pacem, ad eandem ſpē dormitionis & requiei, & ad eandem gloriam reſurrectionis. Propterea & nos, fratres chariſſimi, ſi intelleximus quid ſit emittere vel tradere ſpiritū in manibus Patris, feſtinemus & nos vitam noſtram ſeruare, vt & nos in exitu noſtro poſſimus admodū voce magna clamare, & ſic in pace ſpiritum emittere, aut inclinare caput, & tradere ſpiritum, deinceps vt in ſinu patris requieſcamus. Hæc idcirco dixerim, dilectiſſimi, vt in talibus quæ humanitatis ſunt, nemo infirmetur fide, neque Chriſtū Deum tripertiens diſſoluat in Verbum, animam, & corpus; vel dicat totum Chriſtum Deum Verbum in ſolum generis humani hominem contractum, ſed totum Chriſtum, in gemina operatione ſua, quæ diuina ſunt, & quæ humana pariter operantem, quod eſt magnæ pietatis Sacramentum, manifeſtatū in carne, reuelatum in ſpiritu. Qui & ſpiritum tradidit Ieſus Chriſtus, & in manibus patris cōmendauit; qui & eadem die in Paradiſo fuit; & ipſe qui eadem die in Paradiſo fuit, ipſe eſt & qui conqueſtus eſt, ſe derelictū. Quia vt dixi querela derelicti morientis infirmitas eſt: Promiſſio autem Paradiſi viuentis Dei regnum eſt. Commendātis ſpiritum vox, eiuſdem commendantis confidentia eſt; traditio vel emiſſio ſpiritus, mortis exceſſio eſt. Quæro itaque à nouo fratres quaſi nihil dixerim, quis mortuus eſt? Nēpe qui

A tradidit ſpiritum. Deinde, qui tradidit ſpiritū, ipſe eſt & qui commendauit Patri ſpiritum ſuū. Et ſi idem qui commendauit, & idem qui tradidit ſpiritū mortuus eſt; interrogo vtrum corpus animam cōmendat, an, Deus, corporis animam? Nam per ſpiritum frequenter ſignificari animā & nominari non ambiguum eſt, ſaltem ex hoc, ipſe quod Ieſus moriturus ſpiritū tradidit. Si igitur quiſquā exiſtimandum putat cōmendari animam à corpore, ab eo qui diſ- B ſoluendus erat à vita, viuentem ab eo qui corrūpendus erat, æternum ab eo qui reſuſcitandus, & ambigit quin idem cōmendauerit ſpiritum Patri, qui & die eadem in Paradiſo fuerit cum latrone. Quęro an ſepulchro receptus in Paradiſo manſerit? An verò in Paradiſo manens, derelictum ſe à Deo quæſtus ſit? certum quippe eſt quia vnus idemque Dominus Ieſus Chriſtus, *Verbū caro* quod *factum eſt*, (Ioan. 1. 14.) ſeipſum per hæc ſignificat vniuerſa. Qui dum ad mortem ſe derelictum clamat, homo eſt; dum verò homo eſt, in Paradiſo Chriſtus Deus re- C gnat. Porrò regnās in Paradiſo, Dei filius, Patri Deo, ſpiritum ſuum commēdat; cōmendatū verò ſpiritum filius hominis traditur ad mortem in Sacramēto pietatis, vt in nullo diſſoluatur Chriſtus, in nullo cōfundatur naturarum proprietas, in nullo diuidatur perſonæ vnitas. Cùm autē emiſit ſpiritū, ſigna facta ſunt ſuper eū Deitatis, & prodigia teſtificantia veritatem, nec non & virtutes ſaluationis.

D ET *ecce velum tēpli ſciſſum eſt in duas partes, à ſummo vſque deorſum. Et terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt,*] ac reliqua. Verè velū templi ſciſſum eſt, & omnia legis Sacramenta, quæ prius ſub velamine tegebantur, reſerata ſunt. Quia iam venerat ille ſolus, qui cū iureiurando factus eſt Pontifex in ęternum, *ſecundū ordinem Melchiſedech*. (Pſal. 109. 4.) Qui ſolus potuit per diſpenſationem mortis ſuæ, introire per propriū ſanguinē, in ſemel, in ſanctam æternā redemptionē; ipſeque introitu ſuo, mox per mortem dignatus cōſcindere *velū templi in duas partes, à ſummo* E *vſque deorſum*, vt videātur arcana quæ fuerāt intus in lege, in templo, & in omnibus ceremoniis obtecta, & obuelata. Oportebat enim ea velari, donec ille qui ſolus poterat ea reuelare, manifeſta faceret ea Apoſtolis, & omnibus exſpectantibus ſe in ſalutem. Omnia ſiquidem prius velata erant & obumbrata, etiam & ipſa facies Moyſi. Sed quæ fuerunt omnia illa, non eſt nunc temporis exponere; quoniam altiſſima Dei in his reuelata ſunt

Cap. XXVII

Sacramenta, & tunc permaximè quando A clamans benigniſſimus *Ieſus magna voce emiſit Spiritum*, & non amiſit, quia amittere, vt dixi, neceſſitatis eſt. Ille autem ſua voluntate eum emiſit; qui habet clauem Dauid, & omnia patefecit quæ obſcura erant à ſæculo & figuris obuoluta. Nunc autem conſciſſo velamine, vniuerſa de Chriſto myſteria, quæ erant occulta, manifeſta omnibus facta ſunt. Idcirco fratres conſideranda eſt hæc Virtus, & admi- B randa veli conſciſſio, quia multo plus eſt, quàm admirari poſſit vllus mortalium, vt tunc ſcinderetur, cùm Chriſtus per mortem introiuit in illam beatam requiem æternæ hæreditatis. Quia inde venerunt omnes hæ formæ, & myſtica rerum figuratarum Sacramenta, quæ tegebantur in velo, de quibus ad Moyſen dixerat Deus,

Exod. 25. 40.

Facias omnia *ſecundum exemplar* eorum & formam, quæ tibi oſtenſa ſunt in monte. Et quia Moyſi in monte, id eſt, in Chriſto, monſtrata ſunt omnia, meritò in Chriſto & per Chriſtum, nobis reſerata ſunt vniuerſa. Scinditur ergo velum, & prophana- C tur Synagoga, & deſtruitur legis littera; aperiuntur in ſpiritu (quia lex ſpiritalis eſt) cœleſtia in ea Sacramenta, & introducitur, reuelato mentis obtutu, Eccleſia, vt poſſit videre æterna, & myſtica ſibi olim promiſſa myſteria. Ad hoc quippe *petræ ſciſſæ ſunt* per paſſionem Chriſti, vt reſcindantur vetera, & oriantur noua. Ergo per prærupta ſaxorum oſtenduntur noua futurorum. Quoniam duriora ſaxis pectora, verbis cœleſtibus reſcindenda erant humana, vt aqua quæ de petra fluxerat, D ipſa ab eis, & in eis, flueret diuinitus ſuperfuſa. Nam & in Euangelio, quod propriè Hebræorum eſt, dicit beatus Hieronymus ſe legiſſe, ſuper liminare templi infinitæ magnitudinis tunc fractum fuiſſe, atque diuiſum; & hoc vt abolitio legis & deſtructio templi monſtraretur, factum credimus. Sed & Ioſephus narrat in ſuis libris, virtutes Angelicas præſides quondam templi, tunc pariter conclamaſſe, tranſeamus ex his ſedibus. Quod autem E *terra mota eſt*, Prophetiæ eſt adimpletio; quamuis ipſa commotio terræ ampliora in ſe contineat Sacramenta, tamen in eo terræ motu dicuntur plurimæ ciuitates, vbi vel vbi, & multa ędificia corruiſſe. Nec igitur mirum, ſi Domino moriente, terra tremuit, quando in eius reſurrectione omnis caro humana cõmota eſt & cõtremuit, ita vt verbis & rebus excitarentur, acſi de morte ad vitam, de carne ad ſpiritum, de vetuſtate litteræ ad nouum teſtamentum; & in nouo cantico cantarent *omnia* etiam *ligna ſiluarum*, & fierent noua. Hæc quandò facta ſunt? vtique ſicut Propheta dicit quando *Dominus regnauit à ligno*. Tunc vtique vidit & commota eſt terra. Sed & *cõturbati ſunt omnes qui videbant eos, ac timuit omnis homo*. Et hæc eſt illa commotio magna, quæ fortè tantùm in Iudæa facta eſt tunc, vel in Hieruſalem, ſed ſignificatio eius, ſub omni quadratura cœli, vſque ad fines terræ peruenit. Quæ nimirũ ſigna, incredulis licet parua videantur & exigua, immenſa tamen ſunt credentibus, & vt ita dicam, ineffabilia. Quæ licet, vt ipſi volũt, non attigerint vltra fines Iudææ vel Hieruſalem, adimpletio ſiquidem ſignificationis eorum totum præoccupauit orbem. Nam & reſurrectio mortuorum, quando *monumenta aperta ſunt*, tantùm in Iudæa, vel circa Hieruſalẽ, rationabilius facta creditur; quoniam *corpora ſanctorum* ſolũmodo *ſurrexerunt*, non continuò vt monumenta aperta ſunt, ſed mox poſt Domini reſurrectionem. Quia Chriſtus primogenitus eſt reſurrectionis ex mortuis. Nulli dubium quod hæc omnia per ſe magna ſunt, quod crucifixo Domino, nulla ſuſtinuerant elementa, ne eum demonſtrarent mortuum, quando Sol obſcuratus eſt, & omnia ſancta ſanctorum reſerata; Quando *terra tremuit & petræ ſciſſæ ſunt*, Quandò *monumenta aperta ſunt*, & inferi mortuos, quos tenebãt, reddiderunt viuos. Sed tamen, vt dixi, maiora ſunt, quæ per ea ſignificantur, quàm ipſa ſigna, quamuis ipſa ſint obſtupenda, ſicut & hæc reſurrectio mortuorum, quãdo multi qui dormierant, ſurrexerunt, *exeuntes de monumẽtis poſt reſurrectionẽ* Chriſti, *venerunt in ſanctam* Hieruſalem, *& apparuerunt multis*. Quæ profectò reſurrectio, quamuis obſtupenda ſit valdè & admirabilis, maior eſt tamen illa futura reſurrectio generalis, quæ per iſtam teſtificata eſt, quando multi reſurrexerunt ad teſtimonium veræ reſurrectionis. Chriſti. *Ac venerunt in ſanctam ciuitatem, & apparuerunt multis*; vt & ipſi qui viderant verè eos reſurrexiſſe, teſtes eſſent ad plebem verę reſurrectionis. Multi ſiquidem qui reſurgunt, rectè multos faciunt teſtes. Quoniam & difficilis, licet optabilis ſit ad credendum. Vnde & Chriſtus, quamuis vnus ſit mortuus, & ſolus pro omnibus noluit ſolus reſurgere, ſed cum plurimis, vt primùm teſtes haberet reſurrectionis; deinde ipſe vna cum multis, vt ſpem refunderet deſperatis, teſtis exſtitit perpetuæ

Cap. XXVII
Pſal. 95. 12.
Pſal. 63. 9. 10.

Cap. XXVII

reſurrectionis. Dignum quippe fuerat, quia illuſtrauerat doctrinis ſuis noſtrarum mentium tenebras, vt etiam inferorum obſcura illuſtraret, ſanctoſque ſuos ad informandas mentes fidelium conſpicabiles per reſurrectionem carnis faceret; & mortis ſpolia, ab inferis iam viuus aſcendens ac ſi victor, conſpicua cernentibus reportaret, ne dicerent infideles quod nō poſſit reſurgerē Dei virtute purus homo, quod potuit Chriſtus, pro ſua potentia, Deus homo. Quid enim aliud monumentorum aperitio, niſi quia clauſtris mortis B effractis, reſurrectionem omnium deſignabat mortuorum? Quorum in aſpectu fides erat cernentium, in proceſſu typus futurorum. Quod in ſanctam ciuitatem prodeundo, veniunt, præſentium declarabant ſpeciem; & in eadem ſpecie formam monſtrabant futurorum. Hinc & multi quærunt vtrumne perpetua fuerit illa reſurrectio, an ſicut Lazarus ſurrexit iterum moriturus, ita & iſti rurſus morituri reſurrexerint? quod omninò Euangelium non declarat. Veruntamen plures ſunt qui hoc C affirmare ita conantur quod perpetua cū Chriſto eorum ſit reſurrectio facta, quamuis alij aliter ſentiant. Quia ſi veri teſtes veræ reſurrectionis Chriſti fuerunt, pium eſt, non ſolùm opinari, verùm & credere ac fateri, quod perpetualiter, nunquam morituri reſurrexerint. Alioquin quomodo veri teſtes veræ reſurrectionis ac perpetuæ eſſe poterant, ſi mox in terræ puluerem rediſſent. Sed quia de Euangelio id minus contradicentibus perſuadere poſſumus, ſatis ſit nobis ſi noluerint credere, quod nec ipſi contradicere queunt; D quæ ſatis deuotè vna cum quibuſdam ſanctis Doctoribus ſuſpicamur. Quia etſi ea quæ aſtruimus magna videntur, maiora tamen ſunt, vt ſupra iam dixi, quæ per iſta ſignificantur in animis hominum, & quotidie fiunt quouſque hæc omnia compleantur, quæ per Chriſtum generaliter ſunt repromiſſa. At verò iſti interea *venerunt in ſanctam ciuitatem*, ſcilicet Hieruſalem illam, *& apparuerunt multis*. Sancta autem ideo vocatur, vel propter templum E quod erat in ea, ſeu propter Sancta Sanctorum; vel ideo quia prius ſancta fuerat, & adhuc ex antiquo ita iure vocabatur vocabulo; ſicut & Matthæus ſe Publicanum vocare non erubuit, non quod iam hoc eſſet, ſicut nec Paulus perſecutor, ſed quia hoc fuerat. Poteſt fieri & de illa cœleſti Hieruſalē dicat Euangeliſta, quod ad eam peruenerint, & apparuerint multis,

A ne ſolus Ieſus rediret ad ſuperos, ſicut ne C ſolus reſurrexit à mortuis. Ad quam vtique cum eo aſcenderunt, licet in hac terrena prius ſint viſi, qui ita reſurrexerunt immortaliter, ne vlterius tenerentur morti obnoxij.

Cap. XXVII

Centvrio *autem & qui cum eo erant cuſtodientes Ieſum, viſo terræmotu, & his quæ fiebant, timuerunt valdè, dicentes, verè filius Dei erat iſte.*] O quàm duricordes fuerunt Iudæi! Ecce elemēta interea inſenſibilia ſenſerunt mortem Domini, mortui audierunt vocem clamoris eius, inferi eos reddiderunt viuos, Centurio his ita viſis credidit, *& qui cum eo erant*, ac confitentur Dei filium, ſoli miſeri Iudæi, nec ſentiunt quæ fiebant, nec credunt, nec venerantur, nec recogitant quæ geſſerunt. Centurio, licet imperfectè, tamen credidit. Imperfectè quidem, quia cùm dicit *Erat*, putabat fuiſſe more humano, neſciens myſterium Deitatis ac defeciſſe per mortem, quam & ipſam mirabilem videbat. Vnde Marcus ait, *Videns Centurio qui ex aduerſo ſtabat ibi, quia ſic clamans exſpiraſſet, ait, vere homo hic filius Dei erat.* Non enim ait quod Matthæus dicit, quod viderit terræmotum & quæ fiebant, ſed ſolummodo, *Quia ſic clamans expiraſſet.* Vnde magnum aliquid in eo Centurio intellexit clamore, atque in eo quod ſic *emiſit Spiritum.* Quod niſi aliquid in ſe admirationis plus haberet, nequaquam Marcus cæteris prætermiſſis miraculis, quibus in admirationem commotus eſt Centurio, & qui cum eo erant, hoc vnum ſolum narraſſet. Ac per hoc verè in tali miraculo Deitas Chriſti declaratur. Sed quærendum de hoc vno ad liquidum, quia de cæteris iam ſupra tractauimus, quid mirum habeat, quia *emiſit ſpiritum.* Nam niſi in eo ſenſuum magnitudinem ſecundum capacitatem ſuam idem Centurio intelligeret, puto quod plurimum admiratus pro hoc vno, non diceret, *Verè hic homo filius erat Dei.* Sed quia *emiſit ſpiritum*, quid aliud fecit, niſi quia mortuus eſt? Quod ſi hoc ſolùm eſſet, & nihil vltra in eo mirabile appareret, nunquam Apoſtolus diceret, quia *tres ſunt qui teſtimonium dant ſuper terram*, vtique Chriſto quia Deus eſt, ſpiritus, ſanguis, & aqua. Spiritus prorſus quem emiſit, & ſanguis & aqua, ipſo mortuo quæ de latere eius contra naturam humanam in Sacramento redemptionis noſtræ manarunt. Sed quia de Spiritu nunc agitur, quærendum quomodo & quod teſtimonium dederit. Nàm teſtimonium non aliud credimus dediſſe, niſi

Marc. 15. 39.

1. Ioan. 5. 7.

Cap. XXVII

quia Chriſtus Deus verax eſt. Sed quomodo hoc dederit, res non in aperto eſt, niſi forte quia in vultu eius tanta erat alacritas, tantaque claritas, vt poſſent omnes intelligere, quia ſua ſponte moriebatur, tantaque vox eius fuerat, cùm ait, *Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum*, vt cognoſcerent ſinguli, quod non humanitatis eſſet tantùm, verùm etiam & diuinitatis haberet myſterium. Vnde & cum oraſſet, mox ac ſi ſopitus ſomno pacis, *inclinato capite tradidit ſpiritum*. Veruntamen etſi multum inditium claruit in eo, quod filius Dei eſſet, in habitu, in voce, in intellectu vocis, eſt tamen aliud quod Maiores noſtri tradunt. Quia conſuetudo erat Romanorum, & omnium eorum qui flagellabant eos qui crucifigebantur, percutiebant quidem eos primũ, qui pro ſuis ſceleribus tenebantur rei, & multis macerabant ſuppliciis, ne maiorem ſuſtinerent cruciatum, quia poſt crucifixionem, cum multo dolore longiorem & nimium ſuſtinebant tormentum, ſi non prius cruciarentur ſub alarum & neruorum percuſſionibus; ſed quia in Ieſu iſta prius non fuerant facta, eo quod Pilatus *volens ſatisfacere populo* vniuerſo qui clamauerat Crucifige, Crucifige, timenſque tumultum eorum, non iuſſit ea in Ieſu fieri vt cito moreretur in cruce. Quia quibus mors accelerata non eſſet in cruce ſolebant viuere vſque in triduum, etiam & vſque in quatriduum. Ieſus autem cùm non fuiſſet prius ita percuſſus, ſperabatur diu pendens in cruce viuere, & maiora pati tormenta. Sed quia venerat hora eius vti poſt triduum in prima Sabbati reſurgeret, orauit ad Patrem & exauditus eſt, atque vt clamauit pacificè receptus eſt, quaſi poteſtatem habens ponere animam ſuam. Et ideo *inclinato capite* ſic [an. 1. 7.] poſuit eam quando voluit, & quomodo voluit. Quod prodigium contra omnium eorum conſuetudinem qui cruciabantur in cruce, videns Centurio, dixit, *Verè hic homo erat filius Dei.* Miraculum enim magnum fuit, quia poſt tres horas receptus eſt, qui fortè biduum vel triduum victurus eſſet in cruce, ſi ſecundum conſuetudinem eorum viueret qui ſuſpendebantur. Idcirco magnum viſum eſt Centurioni beneficium Dei fuiſſe quod exſpirauit tam citò, & magis ex merito orationis eius, quàm ex violentia crucis. Alioquin ſi factum fuiſſet circa corpus Ieſu iuxta cõſuetudinem eorum quos citò deponere volebant de cruce, quid neceſſe fuit, vt

Cap. XXVII

A Centurio cum militibus ſeruaret eum in cruce. Vel quid neceſſe erat, quod ſcribit Ioannes, rogare & preces offerre Pilato, *vt frangerentur eorum crura*, quatenus per hoc mors citius occurreret, ſicque deponerentur de ligno propter Sabbatum teſte Euangeliſta, ne eo in die penderent in cruce. Sed cùm frangerentur eorum crura, qui crucifixi erant cum eo, & veniſſent ad Ieſum, *non fregerunt eius crura*, quia ipſe iam ſpiritum emiſerat. Propter quod no-
B uum & inauditum fuit hoc miraculum, non ſolùm Centurioni, & his qui cum eo erant, verumetiam & Pilato. Vnde cùm audiſſet Pilatus à Ioſeph, quod iam mortuus eſſet, admiratus valdè, teſte Marco, vocauit Centurionem. & interrogauit ſi verè mortuus eſſet. Quapropter inter cætera miracula quæ facta ſunt in paſſione Chriſti, non hoc minimum præ omnibus fuit. Ex quo admiratus Centurio, *& qui cũ eo erant*, etiam Pilato nunciarunt, præ ſtupore & nouitate rei quæ acciderat. Nõ eſt
C tamen contrarium quod hîc Matthæus *viſo terræmotu, & his quæ facta erant*, dicit admiratum Centurionem, *& qui cum eo erant*; quoniam inter illa quæ facta ſunt tunc tam mirabiliter, etiam ipſa mors mirabilis exſtitit Saluatoris, plena potentia Dei & ſtupore. Vnde quia plura ſunt & grandia, liberum fuit narrantibus Euangeliſtis, quid quiſque miraculorum commemorare voluiſſet, vel quid ex omnibus, eos qui viderant, admiratos fuiſſe. Quoniam in nullo Euangeliſtæ diſſentire videntur, cũ
D alius illud dicit fuiſſe admiratum. Eo quod omnia ſinguli meritò ſunt admirati, & ſingula quæque omnes. Quis enim non poterat admirari, quando aſcendit in cruce, quod ſubitò tam horrenda nox meridie occurrit ſuper terram? Vel quis non potius obſtupeſceret in hora quando emiſit ſpiritum, quod tam ſerena lux rediit? Quia vſque in horam nonam quando emiſit ſpiritum, eaſdem tenebras fuiſſe manifeſtum eſt. Tunc autem *& velum Templi ſciſſum eſt*, & terra tremuit
E more inſolito, & commota eſt, *petræ quoque ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta* mortuorum. Et ideo videns Centurio, & qui cum eo erant terræmotum, ex his quæ fiebant horribilia, non ſolùm mirati ſunt, ſed & timuerunt valdè dicentes, *Verè Dei filius erat iſte.* Quod ſi verè Dei filius erat, vtique deſiiſſe non poterat; quia quod verè eſt, idem omnino ſemper eſt. Interea Centurio iſte, & qui cum eo Dei filium confitentur, fidem Gen-

Cap. XXVII

tium præmonſtrant & veram fidem; quia A vt Marcus ait eum Deum & hominem confitetur, ita dicens, *Verè homo hic filius Dei erat.* De quo Lucas ait, quod dixerit, quia, *verè hic homo iuſtus erat.* Seu quia vtrumque de illo dixerunt, eo quod & homo erat ac iuſtus & verè Dei filius. Ad vnam quippè ſententiam, vtraque verba concurrunt, & ad vnam fidem. Nec quod alius tacuit, hic homo, & alius dixit, vllo modo contrarium eſt. Sed ſic erat qualitercunque ille crediderit, vt ſemper idem B ſit, & non ſicut eum fortè putaſſe dicitur, vt non verè Dei filium eum crediderit, ſed iuſtum & ſanctum, ita vt multi iuſti dicti ſunt filij Dei. Veruntamen quidquid horum ille ſenſerit, nos rectè credimus ac confitemur eum verè Deum & hominem Deique filium & in ſua iuſtitia verè iuſtiſſimum. Ad vltimum inter cætera miracula nihil minus claruit illud poſtquam Dominus reſurrexit, quia multi, *Qui dormierant, ſurrexerunt & apparuerunt multis.* Nec tamen omnibus, ſed his C tantùm, qui digni erant talia videre, vt eſſent teſtes à Deo præordinati. Vnde oportet intelligere, quia ſicut de his non ſunt ſcripta omnia, quibus viſi ſunt, vel quamdiu, niſi quia *Venerunt in ſancta ciuitate, & apparuerunt multis*: Ita nec de reſurrectione Chriſti omnia litteris ſunt contradita. Quod probat Apoſtolus Paulus cùm ait, quia *viſus eſt ſimul*, poſtquam reſurrexit, *Pluſquam quingentis fratribus.* (1. Cor. 15. 6) Idcirco hæc dixerim, vt intelligat prudens animus, quod non omnia Saluatoris D miracula ſcripta ſunt, neque enarrata quę geſſit, ſed pauca de plurimis, ſolummodo vt credamus.

Erant *autem ibi mulieres multæ, à longè, quæ ſecutæ fuerant Ieſum à Galilæa miniſtrantes ei. Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi & Ioſeph mater, & mater filiorum Zebedæi.* De his ergo mulieribus magna quam ſæpè ambiguitas naſcitur, ſicut & in loco. Ecce vbi Matthæus dicit, matrem filiorum Zebedæi fuiſſe cum reliquis duabus, Marcus Salome illam fuiſſe commemorat. Nec igitur mirum, cùm E vtrique eorum, licet tres nominauerint, plures fuiſſe inſinuant, quæ fuerant eum ſecutæ à Galilæa, & erant aſpicientes de longè, inter quas erant iſtæ tres, de quibus Matthæus dicit; quas & Marcus ſimiliter nominat, niſi quia pro matre filiorum Zebedæi Salome aeſi alteram ponit. Poterat enim fieri, vt & illa eſſet quæ de his multis, à Marco tertia poneretur.

Nil enim intereſt ad veritatem quas mulieres idem pariter, quas ſinguli ex his omnibus nominauerint. Suſpicatur tamen Origenes eandem Salome fuiſſe matrem filiorum Zebedæi, quæ iure ita vocatur. Multæ, inquit, erant exſpectantes ad crucem Ieſum, ſed de his præcipuæ nominatæ ſunt, quaſi attentius eum ſpectantes & amplius ei miniſtrantes, melius & perfectius ſequentes. Quia conſuetudinis Iudææ fuit, nec ducebatur in culpam more antiquo illius Gentis, vt mulieres de ſubſtantiis ſuis victum atque veſtitum ſuis miniſtrarent præceptoribus. Quod quia ſcandalum facere poterat in Gentibus, abieciſſe ſe memorat Paulus Apoſtolus, *Nunquid non habemus poteſtatem ſorores mulieres circumducendi, ſicut & cæteri Apoſtoli* faciunt? (1. Cor. 9. 5.) Quæ profectò mulieres miniſtrabant Domino de ſubſtantia ſua, & ſequebantur eum propter doctrinam ſanctam. Non quod his egeret Dominus, ſed vt typum oſtenderet ac formam Magiſtrorum ſequentium, eo quod victu atque veſtitu ex diſcipulorum obſequio debent eſſe contenti. Sed videamus quales habuerit comites Saluator. Mariam nãque Magdalenam de qua ſeptem exierant dæmonia, quæ à Magdalo vico, vel loco, in quo orta fuerat, conueniens ſatis ſibi traxit agnomen. Porrò Magdala interpretatur magnificatio. Et erat hæc Maria de magnificatione Dei magnificata, quia ſecuta fuerat benigniſſimum Ieſum, cui remiſſa fuerant peccata multa, quia dilexit multum, & miniſtrabat ei præcipuè inter omnes; & exſpectabat, ſicut Euangelium declarat, myſterium paſſionis Chriſti ac reſurrectionis, amplius præ omnibus. Erat & inter has præcipuas Maria Iacobi minoris & Ioſeph mater, quæ fuit ſoror Mariæ matris Domini, & matertera Chriſti, quæ & ipſa magna in prole, ſed maior in ſanctitate. Quæ ſequens Dominum magis affectu mentis ex deſiderio virtutum, quàm amore carnis; & miniſtrabat Domino vſque ad mortis articulum. Sed Hieronymus ſcribens ad Hedibiam de his Mariis, dicit materteram Domini Mariam Cleophæ fuiſſe. Quod ſi ita eſt, videat ipſe quomodo Iacob & Ioſeph fratres Domini dicantur; niſi quia propinqui eius erant ex carne, eo quod eſſent, vt credimus, Mariæ ſororis matris Domini, filij. Et multi ita conſentiunt quamuis præfatus Doctor eo in loco hoc contradicere videatur. Erat & tertia inter alias præcipua ma-

Cap. XXVII

ter filiorum Zebedæi, qui relicto viro, vel mortuo, ſecuta eſt Ieſum, nihilominus in myſterio, cuius filij vocati ſunt filij tonitrui. Vnde & ipſa fortè propter fidem & ſanctam vitam Tonitrus vocabatur; non quia filij ſunt ita vocati, ſed quia ipſa ab eodem tonitruo Chriſti fuerat excitata, vt ſequeretur eum & miniſtraret, exſpectans quæ geſta fuerant circa Dominum, cuius filij ſunt Iacobus & Ioannes. Qui nimirum Ioannes filius tonitrui, audiuit & ipſe ſeptem tonitrui verba, quæ quaſi eminentiora, quia mundus nequibat capere, iuſſum eſt ei, ne ſcriberet. Vnde liceat opinari vt diximus, ac dicere nomen matris filiorum Zebedæi, quod ipſa ſit, quæ à Marco Salome vocatur, quoniam vtraſque præcipuas abſque dubio inter cæteras vterque Euangeliſta ex nomine deſignauit. Et ideo fortè Salome vocatur, quia Salome pacifica interpretatur. Vnde quia reliquæ duæ magni meriti erant, non immeritò ſuſpicor, & hanc tertiam, ipſam eſſe matrem filiorum Zebedæi, quæ apud Marcum & ipſa tertia Salome vocatur; quæ ſecutæ fuerant à Galilæa benigniſſimum Ieſum aſcendentes cum eo in Hieruſalem, vt ſimul cum illo Paſcha agerent. Iſte enim finis eorum omnium eſt, qui Galileam gentium relinquunt & ſequuntur Dominum, vt non ſolùm aſcendãt in Hieruſalem, verùm etiam cum Chriſto aſcendentes in eam, verum Paſcha celebrent, quatenus Dominum reſurgentem, rurſus in tranſmigrationem læti videant.

Cùm ſero autem factum eſſet, venit homo quidam diues ab Arimathia, nomine Ioſeph, qui & ipſe diſcipulus erat Ieſu. Hic acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu. Tunc Pilatus iuſſit reddi corpus.] Diues autem dicitur, non per iactantiam ſcriptoris, vt diuitem ſeu nobilem referat diſcipulum Saluatoris, cùm ipſe dicat. *Niſi quis renunciauerit omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* (Luc. 14. 33.) Sed vt oſtenderet cauſam quare à Pilato potuerit impetrare corpus Ieſu, vel vnde acceſſum ad eum habuerit; Primùm iuxta Marcum, quia decurio erat, id eſt de ordine Curiæ, cuius officium adminiſtrabat, vnde & Curialis dicebatur, id eſt, Senator Curiæ, quod melius in Græco habetur. εὐσχήμων βουλευτὴς, hoc eſt Conſiliarius, quia procurabat conſilia ciuilia & publica; deinde quia erat diues & nobilis, ſecundum natales ſuos. Alioquin pauperis & ignoti, non erat facultatis ad Pilatum Præſidem Romanæ poteſtatis A accedere, & crucifixi corpus, de quo tanta coram cunctis adiudicata, vel ſuper quem tanta fuerant declarata, impetrare; qui fuit vt dicitur *ab Arimathia.* Ipſa eſt Ramathaim ciuitas Helcane & Samuelis in Regione Thamutica iuxta Dioſpolim. Quem noueris talem tantumque ob hoc à Domino prælectum, & præordinatum in vtraque parte, vt dignus eſſet tanto munere apud Principem tantumque officium ſepulturæ Domino exhibere. Vnde & Marcus ait, *Venit Ioſeph ab Arimathia nobilis decurio, qui & ipſe exſpectans erat* (Marc. 15. 43.) B *regnum Dei, & audacter introiuit ad Pilatum & petiit corpus Ieſu.* Aliàs autem niſi eſſet magnæ dignitatis homo, non ita de eo diceretur. Et niſi maioris eſſet apud Deum, nequaquam tanti meriti fuiſſe laudaretur. *Erat* enim, inquit, *vir bonus & iuſtus,* quia & ipſe diſcipulus erat Saluatoris, licet abſconditus, *Propter metum Iudæorum.* Vnde non immeritò mouet aliquem, cur ille qui propter timorem Iudæorum *occultus* erat diſcipulus, vel quomodo auſus C ſit petere corpus Ieſu, quod nullus eorum qui eum palam ſequebantur, auſus eſt facere. Vnde intelligendum, fiducia dignitatis ſuæ hoc feciſſe, qua præditus, poterat familiariter intrare ad Pilatum, eò quod honorabilis eſſet omnibus, ac liberalius impetrare. Ad hoc quippè ex prouidentia Dei olim electus erat diſcipulus, in tantum vt nonnulli dicant de eo primum Pſalmum eſſe cantatum, *Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum,* ac reliqua. (Pſal. 1. 1.) Qui cùm eſſet, vt ita dicam, ſena- D tor Iudæorum, ac decurio Reipublicæ, facilius impetrare potuit quod petebat. Cui Pilatus, vocans ad ſe illum Centurionem, ſicut Marcus narrat, qui cuſtodierat Ieſum in cruce, & admirans plurimum interrogabat de eo, ac *iuſſit reddi corpus.* Iſte verò quamuis prius eſſet occultus Chriſti diſcipulus, ac ſoleret in audiendo verbum Dei, eorum inimicitias vitare, mox in extremo temporis fecit palam cum omni diligentia, quod prius occultum ſeruabat, & exhibuit liberaliſſimè officium funeris, nihil curans de Iudæorum E offenſione, quoniam iuſtus erat; & quia iuſtus ideò vir bonus. Vnde eo quia *bonus & iuſtus,* intellexit ſe ad hoc eſſe electum, vt tali in tempore, tanti muneris deuotus expleret officium.

QVI *accepto corpore inuoluit illud in ſyndone munda, & poſuit illud in monumento ſuo nouo, quod exciderat in petra; & aduoluit ſaxum magnum ad oſtium monumenti, & abiit.*]

Cap. XXVII

Quam ſanè ſepulturam Ioannes, non à A ſolo Ioſeph dicit procuratam, ſed etiam à Nicodemo; incipiens narrat quod Nicodemus qui venerat *ad Ieſum nocte primùm, ferens mixturam myrrhæ & aloes quaſi libras centum.* Deinde adiungit & hunc Ioſeph, ac dicit quod acceperint corpus Ieſu & ligauerint eum *linteis cum aromatibus, ſicut mos eſt Iudæis ſepelire. Erat*, inquit, *in loco vbi crucifixus eſt* Dominus, *hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quiſquam poſitus fuerat.* Hæc idcirco B dixerim, vt vnuſquiſque plenius conſiderare ſtudeat, quales iſti duo ſub abſconſo habitu erant diſcipuli, vel cum quanto honore & reuerentia procurarunt officium funeris Chriſti; ne fortè quod Ioannes aliquid plus narrat quàm cæteri, repugnare videatur non rectè intelligentibus. Quia etſi illi de Nicodemo tacuerunt, non tamen à ſolo Ioſeph eum ſepultum affirmarunt, quamuis tantùm ſolius commemorationem fecerint. Neque C in eo diſcrepare videntur, quod Ioſeph eum in vna tãtùm ſindone inuoluiſſe dicitur, & Ioannes linteaminibus inuolutum narrare probatur. Quia poterat & Nicodemus alia ſuperaddere linteamina ob reuerentiam & ſtudium honeſtatis. Quamuis & propter ſudarium & inſtitas, quibus caput & totum corpus alligatum eſt, rectè quia de lino erant ita queat dici, etiamſi vna ſindone fuerat inuolutus, quod linteis ſit alligatus. Veruntamen nullus eorum aliud commendat quàm linteis, vel D vna ſindone corpus Domini obuolutum, quamuis diuites eſſent valdè qui ſepeliunt. Ipſaque narratur munda fuiſſe, quia dignum erat vt mundiſſimum corpus Domini mundo inuolueretur linteo. Et ex ſimplici ſepultura Domini ambitio condemnatur diuitum, qui nec in tumulis quidem volunt carere diuitiis, vbi munditia peccati magis requirenda, quàm diuitiæ. Sed corpus Ieſu magis præſtabat munditiam, quàm illud ex quo inuolutum erat; quia quæcunque tangebat auctor E vitæ, omnia noua fiebant & munda. Et ideò quambenè monumentum illud nouum fuiſſe dicitur, in quo iuxta Ioannem, *Nondum quiſquam poſitus fuerat, quod exciderat in petra.* Quod ideò tam diligenter commendare videtur Euangeliſta, ne vllus aduerſariorum confingere queat, quod nullus alter ex eo ſurrexerit monumento, in quo nullus melius vnquam poſitus probatur. Nec hoc itaque fortuitu factum videtur, neque ex euentu, quod

Ioan. 19. 39

eum *inuoluit in ſindone munda, & poſuit in monumento nouo*; quia Ieſus non conſepelitur, niſi in corde nouo, & fide mundiſſima, qua purgãtur corda credentium. Quod monumentum nunquam exciditur, niſi in petra quæ Chriſtus eſt, firmiſſima, etſi in noſtris cordibus hæc ſepultura Chriſti ac ſi in rupe duriſſima præcidatur, in quo corpus Chriſti ponatur. Et hinc oportet credere, quod non ille à nobis, ſed nos à corpore ſanctificamur, vt mundiores ſimus, ſi tantùm fide recta & conſcientia bona illud ſuſcipimus. Alioquin ſine corpore Chriſti vacui & immundi ſumus. Sed quia conſepelimur Chriſto, fortè ideo Ioannes ſignanter ait, *In quo nondum quiſquam poſitus erat.* Sic enim dicit, in quo nondum, quaſi in eo aliquis poſtea poſitus ſit, quod omninò non credo, quia adhuc hodie ſatis glorioſè cuſtoditur ac ſeruatur. De quo Iſaias dicit, *Et erit ſepulchrum eius glorioſum.* Idcirco quod Ioannes, ſeu Lucas dicunt, quia in eo nondum aliquis fuerat poſitus, magis ad myſterium referendum eſt. Quia conſepelimur Chriſto per baptiſmum in morte ipſius, vt ille primùm in ea pro nobis ſepultus credatur, in qua nondum quiſquam pro illo poſitus fuerat. Tum demum conſepelimur ei per Baptiſmum in morte ipſius, acſi in monumento nouo, vt deinceps cum ipſo in nouitate vitæ ambulemus. Sed & *in ſindone munda* tunc Ieſum quiſque benè inuoluit, cùm pura cum mente in ſe amplectitur ac diligit. Ex quo quambenè mos in Eccleſia inoleuit, vt ſacrificium altaris, quod eſt Corpus Domini, non in auro texta veſte, non in ſerico, neque in aliquo tincto panno, ſed in linteo puro ac mundiſſimo inuoluatur, ac celebretur. Nec immeritò igitur hoc ita ſancitum eſt à ſanctis Patribus, quia ſindone munda corpus Domini inuolutum eſt, vt eodem linteo etiam, & hoc corpus ſuſcipiatur, & in eo conficiatur mũdiſſimè; quod & ſatis à noſtris prouidè, ob myſterium, corporale vocatur. Vnde miror qui dicunt hoc corpus Chriſti verè non eſſe quod de menſa Domini quotidiè communicamus, cur hoc linteum ita vocare placuerit, ſi non hoc corpus Chriſti eſt, quod in eo & ſuper eum conficitur. Vnde & nomen traxiſſe probatur; quod falsò dicitur, ſi non hoc eſt quod vocatur. *Et aduoluit*, inquit, *ſaxum magnum ad oſtium monumenti, & abiit.* Vnde datur intelligi, quia monumentum Chriſti non ita fuit præciſum, vt hac in

Eſa. 11. 10.

Cap. XXVII

terra, monumenta formantur, eo quod oſtium habuiſſe memoratur. Hinc verum eſſe credimus quod multi tradiderunt qui eum viderunt, quod domus fuerit rotunda poſt oſtium monumenti intus infra rupem vaſtiſſimam præciſa, tantæ altitudinis vt intra ſtans homo vix manu extenta poſſit eius culmen attingere; & eſt illud oſtium ab Oriente, cui lapis ille magnus valdè aduolutus atque oppoſitus fuit. Non multi ſiquidem lapides, ſed vnus, & ipſe magnus; in tantùm vt maior eſſet quàm poſſet inſidiantium virtus citò reuoluere, aut leui motu, quamuis per longa ſæcula, ab oſtio monumenti aliquis remouere. Nec tamen adeò maior fuit quàm fortitudo Angeli de cœlo deſcendentis, qui potuit tam citò eum reſoluere *ab oſtio monumenti*, & ſuper eum non laſſus, ſed ex myſterio terribilis reſidere. Cuius monumenti, quia cœpimus formam & modum poſitionis ad intelligentiam narrare viſionum, neceſſe eſt explicemus. Erat enim, vt dixi, introitus eius ab Oriente, ac deinde illuc ingredientibus, erat à dextris ille locus in parte Aquilonis, qui ſpecialiter Dominici corporis receptu paratus eſt; ſeptem quidem pedibus longus, trium verò menſura palmarum reliquo pauimento eminentior. Qui non vulgarium more Sepulchrorum deſuper patulus idem factus eſt locus, ſed à latere meridiano, per totum à qua parte corpus poſſet imponi. Ex quo manifeſtius poteſt intelligi, quod Marcus ait, [Marc. 16. 5.] quia *Introeuntes in monumentum* mulieres *viderunt iuuenem ſedentem in dextris*. Quia nimirum locus Dominici corporis vbi Angelus ſedebat, intrantibus in dextris erat, nec tamē diuiſa erātibi loca, ſed cōtinuata hæc omnia, nec diuiſa ab inuicē, vt pote in vna eademq; petra exciſa. Nunc autem, ſicut tradūt qui inde ad nos veniūt Eccleſia ibi eſt eximij operis, rotunda, triplici pariete diſtincta; in cuius medio monumentum eſt, habens ab Oriente Eccleſiam quę Golgotana vocatur adhuc hodie. In quibus profectò locis multa fabrica eſt Eccleſiæ; ſiquidem ita vt cernere poſſis in eo loco Iſaiæ vaticinium eſſe completum, [Eſa. 11. 10.] quo ait, *In die illa radix Ieſſe qui ſtat in ſignum populorum, ipſum Gentes deprecabuntur, & erit ſepulchrum eius glorioſum.* Quia locus in quo regnum mortis diruit, memorabilem ſeruat iudicij palmam, ſicut & deprecatio Gentium, vſque ad fines terræ in ſignum ſalutis noſtræ vbique floret. *Erat autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria* (quam matrem Iacobi & Ioſeph fuiſſe, Marco narrante, didicimus) *ſedentes contra ſepulchrum.* Colligauerat eas ardor amoris ad monumentum nouum, propter corpus Ieſu, nimius. Nam & duæ iſtæ cum matre filiorum Zebedæi, quæ ſupra fortè Salome vocatur, fuiſſe narrantur de longè ſpectantes mirabilia paſſionis Chriſti. Sed quia non permanſerunt tres, neque mater filiorum Zebedæi, neque Salome inſcribitur. Forſitan ergo iſtæ quaſi maiores in charitate, vſque ad ſepulchrum in agone fortes permanſerunt, & ideò meruerunt primæ videre Dominum reſurgentem; quia cæteris relinquentibus, etiam viris, fideles ac fortes in officio perſeuerant pij amoris exſpectantes quod promiſerat benigniſſimus Ieſus. Quia qui perſeuerauerit vſque in finem hic ſaluus erit.

ALTERA *autem die, quæ eſt poſt paraſceuem, conuenerunt Principes Sacerdotum & Phariſæi ad Pilatum, dicentes, Domine recordati ſumus, quia ſeductor ille dixit adhuc viuens, poſt tres dies reſurgam.* &c.] Poſt paraſceuem autem ſabbathum eſt, id eſt, ſeptima feria. Quoniam Paraſceue Græcè præparatio dicitur. Quo verbo vtebantur iam tunc Iudæi, conuerſantibus inter eos iam Græcis. Et dicitur præparatio Paſchæ non Iudæorum tantùm, quàm & omnium, quia ſexto die crucifixus eſt Dominus, quando, *Paſcha noſtrum* verè *immolatus eſt Chriſtus.* [1. Cor. 5. 7.] Quæ verò dies iure præparatio vocatur, quia eo in die noſtræ ſalutis præparata ſunt omnia ſacramenta. Nec ſuffecerat Principibus Sacerdotum & Scribis crucifixiſſe Dominum Saluatorem, niſi ſepulchrum eius cuſtodirent, cohortem à Pilato acciperent, ſignarentque lapidem, qui vix à multis remoueri poſſet. Et quantum in illis fuit, omnis hæc diligentia ſepulchri, parum erat, niſi manum opponerent reſurgenti, quatenus tam euidens diligentia noſtræ fidei proficeret incremento. Quia quantò magis obſeruatur, tantò amplius reſurrectionis virtus oſtenditur. Vnde & *in monumento nouo*, quod exciſum fuerat in petra, conditus eſt diuina ex prouidentia, ne vlla fraus mentiendi de eo locum haberet. Quia ſi ex multis lapidibus ædificatum eſſet, ſuffoſſis tumuli fundamentis ablatus furto vtique diceretur. Nunc autem in eo etiam Prophetiæ adimpletur teſtimonium dicentis, hic habitauit in excelſa ſpelunca petræ fortiſſimæ. Vnde & ſtatim poſt duos verſiculos in eodē ſequitur

Cap. XXVII

loco, Regem cum gloria videbitis, quæ eſt verè gloria reſurgentis. Sed quia calliditas Iudæorũ in omnibus ſemper adſtutè agere conatur, oportet conſiderare quomodo impietas, & fraus ſuis ſe impugnat verbis. Dicunt enim dixiſſe Dominum, *Soluite templum hoc, & poſt triduum reædificabo illud,* (Ioan. 2.19.) Vnde & accuſant eum acſi falſi teſtes: Nunc autem rurſus è contrario interpretantur illud dictum de ſolutione ac reſurrectione corporis ſui. Qua de cauſa ratio eſt, quærere per hæc verba quàm verſutè agant. Si enim de reſurrectione ſua tunc ſic intelligebant dictum, quomodo teſtimonium aduerſus ipſum dabant, quod hoc de templo illo dixerit quod erat ædificatum? aut ſi hoc verè ita intelligebant dixiſſe, quomodo teſtati ſunt aduerſus eum? vnde ſciunt modo, quod dixerit, poſt tres dies à mortuis reſurgam? In vtroque enim dolo ſi inueniuntur, & in vtroque veritatis inimici. Per hæc enim verba ipſi teſtimonium ſuum condemnãt; quoniam verè intelligentes de reſurrectione corporis ſui illa dicere, ſcientes conuerterunt illud in calumniam, & dixerunt ex deſtructione & reparatione illius templi eum ea dixiſſe. Adhuc aliam conſiderare oportet fraudem. Si enim in manifeſto hominibus dicebat poſt tres dies à mortuis reſurrecturum ſe, quomodo vel veriſimile videri poteſt quod ſecreto mandauerit Diſcipulis ſuis, vt furentur eum noctu, & dicant poſt tres dies quia ſurrexit à mortuis? Sed hoc ex hoc ipſo incredibile probatur, vt eis poſt tantam doctrinam iſta dixerit, quã in populo docuit vniuerſo; poſt tantas taleſque virtutes quas in omni Iudæa coram hominibus oſtendit, vt falleret Diſcipulos ſuos verbis. Qua fronte igitur vllus mortalium iſta dicet? vel quæ vtilitas in morte mõſtraretur ipſius? Nec dubium quin ipſi Diſcipuli ſic exterriti iſta non facerent quod mandabat. Maximè propter periculum quod eis imminebat ab eis deprehenſis ſi hoc facerent. Propterea verum eſt ex diuina prouidentia, quod in præiudicium ſuum iſta Principes Sacerdotum loquuntur, & ad corroborandam fidem noſtram, vt & ipſi in omnibus inexcuſabiles fiant, & nobis in nullo remaneret vlla dubietas. Adhibent cuſtodes, ſignatur lapis ſigillo ſculpturæ ſuæ, & veniunt hæc omnia nobis ad teſtimonium fidei noſtræ, & illis in condemnationem perfidiæ ſuæ. Veruntamen quamuis ita confingant omnia & componant, ipſi ſemper ſibi conſcii ſunt & teſtes fraudis ſuæ.

A Vnde venientes quidam ex ipſis cuſtodibus in ciuitatem, nunciauerunt, non alijs, ſed ipſis Principibus Sacerdotum, omnia quæcunque fuerunt facta, vt ex omni parte inexcuſabilis eorum inueniatur impietas. Illi tamen, quamuis in omnibus ita concluſi, nec ſic ſuſcipere voluerunt Chriſtum Dei filium, nec reuocare ſe ab impietate ſua, ſed poſt hæc omnia ſecundum duritiam cordis ſui theſaurizare ſibi iam & indignationem in die iræ, & reuelatione B iuſti iudicii Dei.

Cap. XXVIII.

VESPERE *autem Sabbathi, quæ luceſcit in prima Sabbathi, venit Maria Magdalene & altera Maria, videre Sepulchrum.* Quantum ſentio, mirum & inauditum loquendi oritur genus. Non enim hanc ſæculi dies nouit veſperam, nec habet mundi vſus, quia veſpera finit & non inchoat diem; tenebreſcit quoque & non illuceſcit. Vnde & Geneſis ſeruat ordinem naturæ, *& factum eſt,* inquit, *mane ac veſpere dies vna*, (Gen. 1.5.) ſic & de reliquis, niſi quod Sabbathum id eſt ſeptima C dies, quæ requies eſſe dicitur, habet mane ſine vllo veſpere. Quia profectò veſpera Sabbathi ipſa eſt in myſterio *quæ luceſcit in prima Sabbathi,* non vt noctem pariat, noctiſque ſit mater, ſed vt ordinem mutet dum agnoſcit auctorem, & tota clareſcat in diem. Et non in quamlibet diem, ſed in eam quam fecit Dominus extra omnem diem; vt ſeruiat non tempori, ſed factori ſuo & creatori omniũ ſæculorum. Et ideo tota hæc locutio radiat in myſterio, reſpondet in nouitate, anhelat gau- D dens auroram lucis exhibere, vt tota clareſcat veſpera, quæ accidit in occaſum Solis in prima Sabbathi, quæ eſt dies lucis; dies inquam lucis, quæ nullum nouit occaſum. Prima igitur Sabbathi dies Dominica nunc dicitur, quæ prima condita eſt in principio, & prima meruit videre Dominum reſurgentem. Ipſa quidem prior mundo principium dedit, ipſaque per Chriſtum prior reparari promeruit. Sed quod Euangeliſtæ, diuerſa mulierum deſcribunt tempora, non mendacij eſt, vt E impij calumniantur, ſed ſedulæ viſitationis earum officium. Nec itaque diuerſum eſt quod ſentiunt, ſed vnum atque idem, vt paulo pluſ quàm mediæ noctis intelligatur tempus, quod eſt gallorum cantus, & eum diuerſis appellauere nominibus. Matthæus enim ſcribit, *Veſpere Sabbathi,* pro eo quod eſt, ſero; id eſt, non incipiente nocte, ſed iam profunda & magna ex parte tranſacta, apparuiſſe Mariæ Magdalenæ, vel veniſſe eas *videre ſepulchrum.* Quia licet

Cap. XXVIII. licet ſero, tamen in ipſa veſpera prioris Sabbathi, *quæ luceſcit in prima Sabbathi*, venerunt, ita vt deinceps in nouo Teſtamento, non ſequatur nox diem, ſed præcedat. Quia iuxta Apoſtolum *nox præceſ-* Rom.13.12 *ſit, dies autem appropinquauit*, & tunc vtique appropinquauit quando Dominus reſurrexit. Siquidem veſpere, non immeritò tropicè, pro tota accipitur nocte. In cuius noctis fine, id eſt, veſpere Sabbathi, venerunt præfatæ mulieres ad monumentum illuceſcente iam eadem nocte in prima Sabbathi, ſeu vt in Græco habetur, in vna Sabbathi. Ipſum igitur Euangeliſta, veſpere interpretatus eſt Sabbathi, cùm ait *quæ luceſcit in prima Sabbathi*, id eſt, appropinquante iam luce ſequentis diei. Verumtamen quantum de hac re Euangeliſtæ diſſentiant, conſiderandum eſt. Quia quamuis Matthæus ita dicat, longè aliter Marcus de hac ipſa eadem- Marc.16.2 que narrare videtur. *Et valdè mane*, inquit, *vna Sabbathorum veniunt ad monumentum*, oriente vel *orto iam Sole*. A quo quidem nec Lucas, nec Ioannes multum diſcrepare probantur; cùm ait Lucas, *val-* Luc.24.1. *dè diluculo*, & Ioannes, *Mane cùm adhuc te-* Ioan.20.1. *nebræ eſſent*. Nam hoc intelligitur & Marcus dicere, cùm ait, *& valdè mane*, Oriente iam Sole, id eſt, ab oriente, cùm cœlum iam incipiebat albeſcere, licet adhuc tenebræ eſſent ſuper terram; quod non fit niſi ex vicinitate iam Solis orientis, quando aurora quaſi præuia Solis incipit apparere, & tamen adhuc tenebrarum caligo denſatur; Quæ tantò magis attenuatur, quantò magis lux Solis præuia inaltatur. Vnde quod ait, *Et valdè mane*, non ſic accipiendum eſt, tanquam Sol ipſe iam eſſet effuſus ſuper terras, ſed potius, ſicut dicere ſolemus, mane, ſeu valdè mane, quando gallorum cantus, acſi præco, inſonuerit, lucis iam quia mane eſt ſurgamus. Non quod Sol ſit iam ortus, ſed quia è vicino adeſſe ſcitur, vel creditur mox dies affuturus. At vbi viderimus aliquam Orientis partem rubeſcere, vel quippiam inalbeſcere, mox diluculum adeſſe proclamamus, quod & valde mane verè dicimus. Vnde vnum eſt, Euangeliſtæ quod dicunt, vnum quod ſentiunt. Quia idem eſt, mane valdè, quod Marcus ait, quod eſt valdè diluculo, quod Lucas; ſed & quod Ioannes immutauit, *Mane cùm adhuc tenebræ eſſent*; orto iam Sole, id eſt, quando ortu ſuo ſurſum aſcendens incipit terras illuminare. Sed quomodo cum his tribus congruat Matthæus, de quo nunc dicimus, qui nec mane valde, Cap. XXVIII. nec diluculo, nec *Mane cum adhuc tenebræ eſſent*, ſed *veſpere Sabbathi quæ luceſcit in prima Sabbathi*, licet iam ex hoc plura dixerim perquirendum eſt. Quia vt dixi prima noctis pars veſper eſt, & per hanc partem, totam noctem voluit ſignificare; in cuius noctis fine, qui eſt diluculum, vel manè cùm adhuc tenebræ eſſent, venerunt ſanctæ mulieres cum aromatibus ad ſepulchrum.

B Sed Matthæus inter cætera rerum Sacramenta, ideo veſpere dicit eas veniſſe, quia ex eo licebat iam aromata, quæ minus parauerant in Sabbatho, tranſacto die, deferre. Fortè & ideo nominauit veſperam, vt hanc licentiam exprimeret. Sed cùm ait, *Quæ luceſcit in prima Sabbathi*, tale eſt acſi dicat, mane vel diluculò quando luceſcit nox prioris diei in prima Sabbathi, *cùm adhuc tenebræ eſſent*, quando incipiebat iam luce terminari, vt tranſiret nox prioris Sabbathi tota in primam Sabbathi. Quapropter quia à veſpere noctem ſignificauit, & C in hoc eloquio diuini verbi arcana Dei Sacramenta reſerauit, admiranda eſt diuini verbi Sapientia, & virtus intelligentiæ; quamuis alij hanc horam ſimplicius, nec ſub obſcuro eam protulerint. Quia vnuſquiſque eorum, non niſi vnius temporis horam voluit exprimere, id eſt plus fortè quàm mediæ noctis, vel gallorum cantus, ſpatium. Quamuis enim tres eorum finem, Matthæus verò voluit indicare principium. Vnde Hieronymo videtur quod D Matthæus Hebræo ſermone Euangelium conſcribens non tam veſpere dixerit, quàm ſero; & eum qui interpretatus eſt, verbi ambiguitate deceptum fuiſſe, quia non ſero interpretatus eſt, ſed veſpere. Solet namque ex conſuetudine loquendi, & ſerum non veſperam ſignificare, ſed tardè. Solemus enim dicere, ſerò veniſti pro eo quod eſt tardè; & quæ facere ante debueras fac ſaltem ſerò, id eſt tardè. In quibus omnibus, quamuis vberrimus ſit expoſitionis exitus, tamen notum eſt, vt dixi, & E admirabile loquendi genus, in quo & hiſtoriæ ſeruatur veritas, & ineffabile vt ita dicam conſtruitur Sacramentum. In tantum vt ipſa Latinitas videatur eſſe corrupta, cùm ait, veſpere quæ luceſcit; quod & in Græco ſub eodē fœminino genere ſcribitur, licet cuiuſlibet generis apud Latinos veſper eſſe dicatur. Quoniam in nullo rectè loquendi genus corrumpitur, vbicūq; diuinis regulis diuina myſteria ineffabilius cōmendantur. Quoniā etſi nullus alius loquendi eſſet modus, quo intellige-

Cap. XXVIII.

retur hæc locutio, potuiſſemus dicere quod veſpere Sabbathi eſſet, non veſperaſcente die, ſed nocte iam, vt ita dicam veſperaſcenre, id eſt, iam finiente nocte, *Venit Maria Magdalene & altera Maria.* Alia vt quidam dicunt, ſed ipſa; alia in perſona & ſignificatione, ſed ipſa in nomine & nouitate voluntatis. Quam aliam, quidam matrem Domini exiſtimāt. Sed non puto quæ tantis affecta erat animi paſſionibus, tantis excruciata doloribus, vt ſic paſſim diſcurreret, quā ab illa hora vocis Dominicæ diſcipulus ſuſcepit in ſuam. Et notādum, quia non ait Euāgeliſta venerūt, ſed *venit.* Quia ſub vno nomine veniunt duæ, myſterio non caſu, quia duæ ad Chriſtum venturæ erant Eccleſiæ; duæ quidē, quia ex duobus populis, quia vna eſt Eccleſia, vnaque columba Dei electa genetricis ſuæ. Idcircò rectè dicimus quia ipſa eſt in nomine, ſed altera in prole; altera quidem ex proſapia, ſed ipſa in ſacramento ſponſalitatis & nomine. Porro de Maria Magdalene nulla eſt obſcuritas, quibus horis dicatur veniſſe ad monumentum, quæ prius vidit reſurgentem Dominum, & poſtea ad monumentum flere refertur. Quia & prius ſola, deinde cum altera, ſiue & cum aliis, memor beneficiorum Dei, quæ in ſe Dominus contulerat, ad ſepulchrum eius frequenter currebat, & vt ita dicam, inremota officiis erat, quem nunc adorat diſcurrens & videt, deinde præ nimio amore deflet, quem quærit abſentem & plorat. Quod autem dicit, quia venerunt *videre ſepulchrum*, magnitudo dilectionis oſtenditur. Quem, quia videre non poterant, ardebāt amore charitatis, ſi vel ſepulchrū eius, quo poſitus fuerat, videre poſſent. Veruntamen, earum aduentus, non ſine cauſa, ad monumentum fuit, qui ab alio Euāgeliſta plenius refertur, cùm ait, quod *cum aromatibus* venerūt. Non enim vacuæ veniunt, ſed plenæ officio charitatis, & virtutum odoramentis.

ET *ecce terræmotus factus magnus. Angelus enim Domini deſcendit de cœlo, & accedens reuoluit lapidem ab oſtio monumenti, & ſedebat ſuper eum.*] Tremuit ergo terra, non quia Angelus deſcendit de cœlo, ſed quia ab inferis dominator reaſcendit Dominus. Et ideò *terræmotus factus eſt magnus*; nec minor puto quàm fuit, quando emiſit ſpiritum, quia vterque motus terræ verè inſuetus fuit, quando magnæ ac plures Aſiæ ciuitates corruiſſe leguntur. Nec immeritò, quia diſſiliunt ima terrarum, com-

A mouetur chaos, & quatiuntur fundamenta orbis terrarum. Quid igitur mirum ſi vltra fines Iudeæ, inconſuete terra tremuit, & pondera mouentur grauiora, cùm Dominus totius orbis deſcendit, & reaſcendit ab inferis. Quando omnia mortis iura fracta creduntur, & portæ inferorum diſſolutis viribus reſerantur; quæ omnia niſi in imis eſſent, non credo quod terra, quæ deorſum & ſuper abyſſum eſt, ſic tremuiſſet. Non ſolùm ſemel, ſed & ſecundo. Id eſt, B primùm, quando omnipotens Ieſus emiſit ſpiritum, & ad inferna deſcendit, deinde cùm reſurgit ab eiſdem inferis, & captiuos quos tenebant clauſtra inferorum victor ſecum inde reduxit. Idcirco non ſunt audiendi qui dicunt, alicubi inferna quàm in imis terrarum eſſe. Quia ſi alicubi eſſent loca illa Dominum ad ſe venientem vtique ſenſiſſent, ſicut terra præſenſit ac tremuit, quando Chriſtus occubuit in mortem, & quando ab ea victor aſcendit. C Nec mirum ſi corripitur tartarus, diſciſcunt inferna, cùm ad ea Chriſtus vſque excurrit. Addicitur mors quæ reos tenebat cùm incurrit in iudicem; & quia ſæuiens in homines exarſit, & proſiluit in Deum, meritò remota ſunt iura tartarorum. Poteſtas aufertur cùm ab inferis mortui ſuſcitātur. *Angelus enim Domini deſcendit de cælo,* imo Angeli. Non vt reſuſcitent Dominum, ſed vt annuncient eum reſurrexiſſe à mortuis, & oſtendant nobis, quia terrenis redditum eſt iam cœleſte cō- D mercium. *Et accedens reuoluit lapidem.* Et nō dixit voluit, ſed *reuoluit lapidem* qui aduolutus probauit mortem Chriſti, reuolutus verò exſtitit aſſertor veræ reſurrectionis, cùm exhibuit vacuum monumentum. Nō enim auferri poterat quem tantus claudebat lapis, quem ſigillum obſignabat, quem milites cuſtodiebant. Qui ideo ante oculos mulierum reuoluitur, vt ſic corda per fidem aperiat infidelium, quomodo aperuit ſepulchrum, & oſtendit iam ex eo, ſine vllius fraude reſurrexiſſe Dominum. E Cuſtodiunt Angeli exuuias corporis, & rogant mulieribus ne quærant iam viuentem, cùm mortuo. *Et ſedebat,* inquit, *ſuper eum.* Quæ cauſa Angelo ſedendi erat? Nunquid aliqua inerat ei laſſitudo? Fortè ex itinere, aut labore aliquo, fatigatus erat, & ideò ſedebat vt requieſceret. Non vtique, quia nulla ei ineſſe poteſt laſſitudo, quia incorruptibilis natura eſt. Sed ſedebat quaſi fidei adſertor, & doctor reſurrectionis Chriſti. Sedebat quaſi Magiſter cœleſtis ſcholæ ſuper petrā, vt ſoliditas ſe-

Cap. XXVIII. dentis daret credentibus fidei firmitatem. Prædicabat iam Chriſtum ex ſeſſione ſua, quo ipſe victor aſcendens, ſeſſurus ſit ſuper petram, id eſt, ſupra ſoliditatem fidei, ac fundamentum Eccleſiæ ſuæ, quod nomen à petra, quæ Chriſtus eſt, deriuatur. Mat. 16. 18 *Tu es*, inquit, *Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Erat autem aſpectus eius, ſicut fulgur, & veſtimenta eius ſicut nix.* In fulgore etenim terror iudicij deſignatur, in niue autem blandimentum candoris vt demulceat pios & percellat impios. Alias autem ad Angeli gloriam non ſufficit fulgur, neque ad cœleſtem naturam conueniunt veſtimenta. Sed ſub tali tantoque ſplendore præferebat coram oculis humanis ſpeciem noſtræ reſurrectionis, & formam atque habitum, in quo qui reſurrecturi ſunt per Chriſtum transformandi ſunt in gloriam. Vnde Mat. 13. 43 Dominus, *Tunc*, inquit, *iuſti fulgebunt, ſicut Sol in virtute ſua.* Sed quærendum Marc. 16. 5. quid eſt quod Marcus ait, *Et introëuntes in monumentum, viderunt iuuenem ſedentem in dextris, coopertum ſtola candida, & obſtupuerunt.* Si enim Angelus iſte ſuper lapidem foris ſedebat, quid eſt quod ait, quia intus introëuntes iuuenem ſedentem vident? Niſi quia fortè duo tunc viſi ſunt Angeli, vnus de quo Matthæus dicit, & Marcus tacuit, alter verò de quo narrat Marcus, & Matthæus tacet, vt duos viderint, & à duobus ſigillatim audierint quæ dixerunt. Prius ſiquidem audierunt ab illo qui foris ſedebat ſuper lapidem, quem cernebant, cuius profectò verbis, prius exhortatæ ſunt, quia dixerat eis, *Venite & videte locum vbi poſitus erat Dominus.* Quo venientes & intrantes, viderunt iuuenem in dextris de quo Marcus narrat, & Matthæus tacet. A quo penè ſimilia audierunt, *Nolite expaueſcere, Ieſum quæritis Nazarenum*, ſeu cætera. Quem itaque Angelum prius videre non poterant, quia in dextris intra ſepta ſepulchri ſedebat, donec ab illo priori Angelo benigniſſimè exhortatæ introierunt, ab Oriente reuoluto iam lapide in domum illam rotundam, per oſtium monumenti. Vbi protinus viderunt Angelum ſcilicet iuuenem illum ſedentem ad meridianam plagam illius loci, vbi poſitum fuerat corpus Ieſu; hic enim locus in dextris erat, quia nimirum corpus Ieſu quod ſupinum iacuerat, caput habuit ad occaſum, vnde dexteram neceſſe eſt haberet ad Auſtrum, in qua dextera iuxta poſitionem loci rectè ſedere Angelus intelligitur. Et ideo ſchema ſepulchri Domini cognoſcere, valdè perneceſſarium eſt, vt poſſimus cognoſcere & viſiones Angelicas plenius, & Euangeliſtarum diſſonantia ad vnam redigere concordiam, & intelligentiam viſionum. Nec non quomodo & ſecundum Lucam, intrantes in monumentum, duos Angelos ſtantes ibi aut ſedentes inuenerint. Quia niſi poſitio ſepulchri id diſterminet & diſtinguat, videtur eſſe contrarium, quod Euangeliſtæ variant pro myſterio. *Præ timore autem eius exterriti ſunt cuſtodes, & facti ſunt veluti mortui.* Miniſtri perfidiæ, & executores mortis alienæ, nequeunt ſufferre cœleſtia viſu, neque fiduciam ſumere de ſupernis. O quàm miſeri ſunt, quos tunc perculit timor mortis; quando ſecuritas credentibus reddita eſt vitæ. Meritò igitur quia mortem ſeruabant miniſtri mortis, ne viueret vita, percuſſit & proſtrauit Angeli aduentus, ac facti ſunt veluti mortui. Quod niſi eſſent vt ita dicam pluſquàm mortui, debuiſſet eos excitare ad vitam reſurrectio Chriſti, & viſio Angelica oculos eorum illuminare vt crederent reſurgentem. Vacuum quoque monumentum & lapis reuolutus, debuit oſtendere, quod iam rediſſet ad vitam qui ſignato lapide non eſt inuentus in monumento. Debuerat enim miraculum eſſe de facto, de exemplo ſpes reſurgendi; de reuerſione Chriſti ad vitam firmitas credendi; de viſione Angeli, honor & triumphus æſtimari reſurgentis. Vnde quia eos tanta dementia cœperat, vt in nullo fidem de Chriſto poſſent recipere, iure facti ſunt ac mortui.

Respondens *autem Angelus dixit mulieribus, nolite timere vos, ſcio enim quod Ieſum, qui crucifixus eſt, quæritis.*] Reſpondere quaſi ad interrogata dicitur Angelus, cùm mulieres voce nihil interrogant, ſed quia ad ea quæ intus gerebantur in animo Angelus loquitur, rectè acſi ad interrogata reſpondere dicitur. Conſolatur enim eas & docet, & ne timeant monet. Non eos qui corde credulo præmortui iacebant, imo terrore perculſi, ſed eas quas deuotio trahebat & amor piæ dilectionis. Vnde ſignanter ait, *nolite timere vos.* Ac ſi dicat, illi timeant qui non amant, nec credunt, vos cur pertimeſcitis, quæ veſtros videtis conciues? In illis ſiquidem perſeueret pauor ac terror iudicij; in quibus

Cap. XXVIII.

permanet perfidia & incredulitas mentis. A Cæterum vos, quia Ieſum quæritis crucifixum, nolite timere, ſed congaudete & congratulamini, quia ſurrexit tertia die, ſuaque vobis promiſſa compleuit. *Non eſt hic.* Scilicet in monumento, vbi eum quæritis, *ſed venite & videte locum, vbi poſitus erat Dominus.* Vt ſi meis verbis non creditis, ſaltem vacuo iam credatis ſepulchro. Ecce quàm pius Doctor, quàm modeſtus, quàm benignus inuitator. Qui licet re- B ſplendeat vt fulgur, ſic temperat ſermonem vt permulceat mentes fœmineas, & non vt perterreat quas docet. In facie ſiquidem Angeli cœleſtis naturæ monſtratur claritas, & in veſte figuratur communis gratiæ virtus. Quapropter audiant tumidi doctores & elati, qui magis ſemper cupiunt videri in eloquio & in veſtibus, atque in omni apparatu gloriæ, quàm prodeſſe & docere ſimpliciter. Ecce Angelus in natura præclarus, ſic temperat ſpeciem in colloquendo, potius vt mulceat, quàm deterreat audientes. Temperatur veſtium claritas, vt placidius videatur, quamuis in C vultu prætulerit fulgorem ac terrorem eius quem nunciabat viuere, & ſpeciem ſui auctoris. Et notandum quod ait, *Scio enim quod Ieſum quæritis.* Non enim ait quod corpus eius quærerent quod poſitum eſt in monumento, ſed *Ieſum quæritis.* Quia neſcit Angelus ſoluere Ieſum neque tripartiri eum in tribus, vt ſit corpus in ſepulchro quo poſitum eſt, & anima in inferno quo deſcendit, Verbum quoque in cœlo cum Patre, quo ſemper manet. Non itaque ſic intelligit Angelus vt D miſeri Hæretici, qui quàm ſæpè diuidere laborant Chriſtum. Sed quid ait? *Venite,* inquit, *& videte locum vbi poſitus erat Dominus.* Non corpus tantùm quod mortuum eſt, ſed vbi poſitus eſt Dominus, qui neſcit mori, quia Dominus dominantium eſt, & immortaliter viuit. Vnde etiam & in Symbolo credere confitemur, *& in Dominum Ieſum Chriſtum. Qui* inter cætera quæ egit etiam *mortuus & ſepultus* eſt. Et ideo quàm benè Angelus qui reſidebat E acſi doctor egregius in ſede æternæ ſoliditatis, non ait, Venite & videte vbi poſitum erat corpus, ſed integrè, quia indiſſolubilis vnus eſt Chriſtus, *venite & videte vbi poſitus erat Dominus.* Quapropter audiant, qui eum reſcindere volunt, & duas in Chriſto introducere perſonas, vnam ſecundum carnem adoptionis, alteram, ſecundum naturam proprietatis Dei, ita vt vnus in eo dicatur nuncupatiuus Dei

filius, alter verò proprius. Veruntamen Angelus docet & oſtendit, quod idem in vtroque, & vnus ſit Dominus, vnus in ſepultura corporis, vnus in Verbo, vnus & in anima, vnus itaque in vtraque natura, indiſſolubilis, & indiſſociabilis, manens in vna perſona Deus & Dominus. Nec Verbo diuiſus à carne, nec carne à Verbo, neque anima à Verbo & carne. Sed in his omnibus vnus Deus & homo, vnus *mediator Dei & hominum* Dominus Ieſus Chriſtus. Sicque rectè ſupra iam dixi, iure prædicatur Chriſtus proprius Dei filius, in vnitate perſonæ crucifixus ac paſſus, mortuus & ſepultus, cùm ſola caro ſit paſſa. Et ideo egregiè ait Angelus, *Venite & videte, vbi poſitus erat Dominus.* Ecce Angelus Dominum prædicat, cuius loquitur paſſionem, fatetur mortem, ſed protinus reſurrectionem confitetur. Et ſi Angelus, poſt tot contumelias, poſt tam dira in carne ſupplicia, poſt ſepulchrum Ieſum recognoſcit Dominum ſuum, & confitetur, quid eſt quod Hæretici garriunt, eum ſolummodo per adoptionem eſſe Dei filium? Ecce Angelus ſuam loquitur ſeruitutem, cui deuotus exhibet famulatum, ſentitque iam totam iniuriam paſſionis, tranſiſſe in reſurrectionis gloriam. Nec minoratum Dominum in carne iudicat, nec in paſſione exiſtimat conſumptam dominationem, neque defeciſſe virtutem dominantis, quem Dominum appellat eique ſeruitutem exhibet. Nec erubeſcit Dominum vocare, quem crucifixum dicit, & oſtendit deuotus *locum vbi poſitus erat Dominus*, qui loco non capitur, nec continetur in loco. Oſtendit igitur locum in quo iacuerat, ne alter & non ipſe idem reſurrexiſſe crederetur ex mortuis, ac iubet mulieribus.

1.Thim. 2. 5.

Cito *euntes*, inquit, *dicite Diſcipulis eius, quia ſurrexit, & ecce præcedit vos in Galilæam, ibi eum videbitis, ecce prædixi vobis.*] Nec itaque vacat à myſterio quod mulieres fiunt Euangeliſtæ, vt per mulierem primùm fides annuncietur reſurrectionis in mundo, per quam primùm perfidia intrauit in mundum. Ordo namque erat iuſtitiæ, vt hominibus per mulierem reſurrectionis ad vitam daretur indicium, per quam primùm tentationis ac ruinæ homini delatum eſt conſilium. Nec igitur ad hæc duæ præordinantur ſine rationis cauſa feminæ, vno ſub nomine, vt euangelizarent reſurrectionem Chriſti, Diſcipulis

Cap. XXVIII.

Sed ideo in Sacramento ſic præparantur ad ſepulchrum, vt formam duarum Eccleſiarum teneant, per quas longè latéque prædicatur Euangelium. Duæ ſiquidem mittuntur fœminæ vno ſub nomine, vt vna declaretur Eccleſia quæ de Iudæis ac Gentibus quotidie aggregatur. Et ideo citò ire iubentur, quia in officio prædicationis nihil tardè, nihilque tepidè fieri oportet, ſed omnia in velocitate perfectæ intentionis quantocius conſummari, nec abſque magno fidei Sacramento Diſcipuli in Galilæam ire iubentur, cùm prius eum diuerſis in locis viſuri erant. Sed quia Galilæa tranſmigratio interpretatur, oportet qui Dominum videre deſiderat, tranſmigret primum de vitijs ad virtutes, de corruptione ad incorruptionem, de morte ad immortalitatem, quatenus in tranſmigratione iam facta, id eſt in Galilæam, Dominum videre queat. *Et exierunt citò de monumento cum timore, & gaudio magno, currentes nunciare Diſcipulis eius.* Quod autem dicit, exeuntes de monumento, inſinuat, quia omnia explorarunt ſepulturæ myſteria, de quibus cæteri Euangeliſtæ plura narrare probantur. Sicque duplex affectus mentis eas mouebat, vt citò irent ac currerent, timor ſcilicet atque gaudium. Timor ſiquidem eas inuaſerat ex magnitudine miraculorum, gaudium verò ex deſiderio reſurgentis Dei. Quibus intus poſſeſſæ præ nimio amore concito gradu currunt ad Apoſtolos, vt per eos fidei ſeminaria ſpargerentur in populo. *Et ecce Ieſus occurrit illis dicens, Auete. Illæ autem acceſſerunt & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum.* Nec mireris, quæ ſic quærebant, quæ per totam noctem eundem locum frequentauerant, quæ ita iam feſtinè currebant, ſi merentur obuiam habere Dominum reſurgentem, vt certius eum iam viuere euangelizarēt, quem prius mortuum quærebant. Erat enim in illis duabus mulieribus, iam figura, vt dixi, totius Eccleſię, quia erat genus in ſpecie. Ac per hoc & ipſe feſtinus Ieſus occurrit ſponſæ ſuæ, quaſi ſponſus, & ſalutat prior ex dilectionis affectu, dicens, *Auete.* Non poteſtate terret eas, ſed præuenit in charitate, nec auctoritate maieſtatis ſuæ perturbat, ſed ex lege ſalutat ſponſi, totuſque vadit in ſalutationem. Sic enim ſalutauerat Angelus Mariam, vt ſolueretur in illa maledictio Euæ: ſalutat autem & Chriſtus vt benedictio Eccleſiæ donetur, & ſponſalitatis iura firmentur. Hoc igitur primum munus ſalutationis poſtquam reſurrexit, Ec-

A cleſijs attulit, quo ſoluatur illa maledictio primæ mulieris. Dixerat namque Diſcipulis ipſe, neminem ſalutaueris in via. Et quid eſt, quod reſurgens tam feſtinus illis occurrit in via & ſalutat? Non enim exſpectat primum agnoſci, nec requirit aliquid ab eis, nec permittit ſe interrogari, ſed totus ex feruore pij amoris, acſi gaudens, vadit vt dixi, in ſalutationem, ſuumque ſoluit ipſe mandatum. Quoniam etſi ſunt qui deſpondeant Eccleſiam vnam Virginem

B caſtam Deo ſponſam, ipſe ſolus eſt ſponſus, qui ſua ſalutatione ſuum ſoluit licitè mandatum. Quia totum vincit & exuperat vis amoris, dum eam ſuum eſſe fecit corpus, quam ſalutat in ſe, cuius ipſe probatur eſſe caput. At ipſæ acceſſerunt & tenuerunt pedes eius, iuxta quod ſponſa canit in Canticis, *Quæſiui quē diligat anima mea, quæſiui & non inueni eum*, nec dimittam illum. Nolunt ergo dimittere quē tenent manibus, quem adorant & credunt. Quem niſi credidiſſent, non tenerent. Sed quærendum quomodo hîc iux- Cant. 3. 1.

C ta Matthæum Maria Magdalene veſpere Sabbathi, cum ſibi ſocia pedibus Ieſu aduoluta iacet, tenet, & adorat, quando ſecundum Ioannem mane Sabbathi audit à Domino, volens rurſus pedes eius tenere, *Noli me tangere, necdum enim aſcendi ad patrem meum.* Si ergo prius eum, vt Matthæus teſtatur, vidit reſurgentem, cum altera Maria, & pedibus eſt aduoluta, quos ſimul tenuiſſe dicuntur, quid eſt quod Ioan. 20. 17.

D poſt ea reuerſa (quia domi nec manere ad modicum, nec ſubſiſtere poterat) quaſi indignans ſic eam abijcit? Nam ad monumentum veniens, quia *vidit lapidem ſublatum ab oſtio monumenti*, *quo* ſepulchrum claudebatur, currit ad Simonem, & ad illum alium Diſcipulum *quem amabat Ieſus* plurimum, & dicit eis, *Tulerunt Dominum meum de monumento, & neſcio vbi poſuerunt eum,* ſeu cætera quæ ſequuntur. Vbi cùm perueniſſent illi duo & introiſſent, *Maria ſtabat ad monumentum foris plorans. Et cùm ſe inclinaſſet, vidit duos Angelos in albis ſeden-* Ioan. 20. 1. 2.

E *tes* in loco monumenti, *vnum ad caput, & vnum ad pedes*, ac cætera. *Quæ conuerſa retrorſum, vidit Ieſum ſtantem*, & dicit ei inter cætera, *Raboni, quod dicitur Magiſter*; cui Ieſus ait, *noli me tangere, nondum enim aſcendi ad Patrem meum.* Quod ſi primùm eum credidit, ac pedes eius tenuit, & adorauit, quid eſt quod tam indigna iudicatur à Domino, ne eum rurſus tangat? Quod ſi ſtupor eam arripuerat, & terror viſionis, miror quomodo, tam ci-

Cap. XXVIII.

tò fides defecerit,& cognitio prioris viſio- A nis,ita vt miraculis territa, quaſi caligine obcæcata, neſciat prius quid geſſerit. Vnde datur intelligi in hac difficultate rerum, quia niſi diligens animus, & ſepulchri poſitionem cognoſcat, vt diximus,& temporis anguſtias compenſet,nec non & continuam frequentiam mulierum & Angelorum apparitiones iuxta ſitum loci, quod magnus calumniantium patet locus,& multis inuoluimur inextricabilium quæſtionum nodis. Quapropter dicam B quod probabilius mihi videtur. Ecce prima Sabbathi mane diluculo, ſicut omnes conſentiunt, ventum eſt ad monumentũ, & factus eſt ille,quem Matthæus narrat, terræ motus,& reuolutus eſt lapis, atque exterriti ſunt cuſtodes, ita vt in parte aliqua iacerent quaſi mortui. Venit prorſus primùm Maria,ſicut Ioannes dicit. Maria vtique Magdalenæ ſine dubio, cæteris mulieribus,quæ Dominum ſequebantur, in dilectione Chriſti feruentior. Vnde nec immeritò Ioannes ſolam hanc comme- C morat,tacitis his quæ cum ea fuerant. Venit ergo illa,& vt vidit lapidem ſublatum à monumento, vel eum fortè Angelo reuoluente,& antequam aliquid diligentius inſpiceret,non dubitauit ablatum eſſe inde corpus Ieſu, cucurrit & nunciauit Petro atque Ioanni. At illi currentes,expleuerunt quæ idem Ioannes narrat. *Maria* autem interim, donec omnia explerent illi duo curſores, *ſtabat ad monumentum foris plorans*, aut fortè à domo iam regreſſa. Stabat autem ante illum ſaxei ſepulchri D locum,ſed tamen intra illud atrium quo iam ingreſſæ fuerant ipſa & illa alia Maria, ſeu & reliquæ quas tacent pręter has duas, de quibus loquuntur, ob magni myſterij Sacramentum. Quæ tunc viderunt Angelum ſedentem à dextris ſuper lapidem reuolutum, de quo narrat Matthæus & Marcus, qui dixit eis quæ lecta ſunt. Inter hæc verba, quantum videtur, Maria dum fleret *inclinauit ſe & proſpexit in monumentum, & vidit* illos *duos Angelos*, de quibus dicit Ioannes, ſedentes primum. Deinde E vt alloquuntur ei Luca teſte, quia viderit eos ſtantes,ſurrexiſſe creduntur, & dixiſſe ſecundum ea quæ Lucas narrat. Inter quas fortè Angelorum viſiones & miraculorum ſigna illa perterrita,etiam Angelos quos videbat, ſtupore perculſa, ignorabat, huc illucque faciem circumferens, nihil aliud niſi Dominum videre deſiderabat. Conuerſaque retro *vidit Ieſum ſtantem, & neſciebat quia Ieſus eſſet*. Non quod Ioan. 20.

Dominus iuxta Manichæum & alios hæreticos, formam mutauerit, vt pro voluntate ſua, diuerſus ac varius videretur, ſed quia Maria obſtupefacta miraculis, locus ille quia hortus erat,hortulanum eum putauit. Cui Dominus penè eiſdem verbis quibus & Angelus, loquitur. Inter quæ plura erroris verba quæ dixerat, vocat illam benigniſſimus Ieſus ex nomine, ac dicit, *Maria*, vt quem facie non agnoſcebat,voce intelligeret. Illa mœrore perfuſa *Raboni*, id eſt, magiſtrum vocat eum. Quæ cùm vellet adhuc eum mente turbata contingere, dicit ei, *Noli me tangere*, & cætera quæ ſequuntur. Tunc illa egreſſa de illo atriolo monumenti,ſeu ab eo loco vbi erat ſpatium horti,cum qua & aliæ, quas ſecundum Marcum inuaſerat tremor & pauor,cùm irent, & nemini quicquam loquerentur, *ecce* in via, vt Matthæus ait,*occurrit eis Ieſus*,ac dicit illis, *Auete. Illæ autem* iam melius edoctæ vel recreatæ in fide, *acceſſerunt & tenuerunt pedes, & adorauerunt eum*; quem non adoraſſent niſi cognouiſſent. Neque Ieſus permitteret ſe tãgi ab eis,niſi credidiſſent,quod paulò ante Maria non fecerat, quem hortulanum putabat. Sic enim fratres, ex poſitione loci,& frequentia mulierum & Angelorum apparitionibus comprehendere poſſumus,ne in vllo Euangeliſtas ab inuicem diſſentire. Vnde intelligimus bis eas allocutionem habuiſſe cum Angelis. Vnam ſcilicet cum eo qui ſupra lapidem ſedebat, & aliam cum his qui in monumento erant. Sic & cum Domino prius illîc,quando Maria hortulanum eum putauit, & nunc iterum, cum eis occurrit in via; vt eas ipſa repetitione viſionis ſuæ, & allocutionis firmaret & recrearet à timore & tremore, & ab his omnibus quæ in mente eis dubietatis acciderant. Quibus ait primùm, *nolite timere*; deinde, *ite nunciate fratribus meis, vt eant in Galilæam, ibi me videbunt*. Ecce quantum proficiunt ex viſione Dei, quæ mox mittuntur ad Apoſtolos, & fiunt Euangeliſtæ. Vnde ſequitur. *Venit ergo Maria Magdalene annuncians Diſcipulis, quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi*. Non quod ſola illa hæc nunciauerit, ſed fit diſtinctio ab ea viſione quam ſola vidit & nunciauit, atque ab ea quam cum reliquis vidit, quas Lucas commemorat, quod nunciauerint hæc omnia illis vndecim & cæteris omnibus.

Et *ecce quidam de cuſtodibus venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt Principibus ſacerdotum omnia quæ facta fuerant*. &c. quæ

CAP. XXVIII.

ſequuntur vſque ad, *Diuulgatum eſt verbum iſtud apud Iudæos vſque in hodiernum diem.* Hæc idcirco dicta ſunt à Matthæo Euangeliſta, & facta à cuſtodibus, vt inde magis magiſque omnibus appareant inexcuſabiles. Nam cuſtodes licet facti ſint ac mortui præ pauore, tamen & viderunt & audierunt plura quando ipſos Angelos cernere potuerunt, & petram ab oſtio monumenti reuolutam, ſeu cætera quæ nunc geſta ſunt, viderunt. Et hinc eſt quod ait, quia *Nunciauerunt omnia quæ facta ſunt* (vtique vera) *Principibus ſacerdotum.* Sed illi qui debebant conuerti ad pœnitentiam, & omnia perſcrutari quæ dicta, quæ facta fuerant, vt inuenirent veram vitam, ac probarent reſurrexiſſe, quem mortuum proculdubio ſciebant, perſeuerant in perfidia, ſicut & adhuc hodie. Ipſam pecuniam, quæ ad vſus templi ac ſacrificiorum Dei data fuerat, conuertunt in redemptionem mendacij, ſicut & ante triginta argenteos dederant proditori. Audiant diſpenſatores Eccleſiarum quid hîc ſentiat Beatus Hieronymus de talibus. Quod omnis qui ſtipe templi ſeu altaris, & his quæ conferuntur ad vſus Eccleſiæ Dei, abutuntur in aliis quibuſlibet rebus, quibus ſuam expleant voluntatem vel lucra, ſimiles ſunt Scribarum & ſacerdotum redimentium mendacium, & ſanguinem Saluatoris. Sed cæci Principes, qui tantis obcæcantur malis, dant pecuniam copioſam militibus vt mentiantur. Nec tamen veriſimile aliquid inueniunt quod dicant, niſi tantùm perſuadent vt dicant, quia *Nobis dormientibus, venerunt diſcipuli eius & furati ſunt eum.* Quod ſi dormierunt inſaniſſimi Scribæ & Phariſæi, tantæ rei cuſtodes, vnde ſcire poterant qui eum tollerent, vel quò abirent? Sed milites dicunt quod ſentiunt, & quod viderunt & audierunt: at vos è contrario redimitis mendacium vt dicant quod dormierint, nec viderint ea quæ geſta ſunt. Dicite quæſo, quis iudex tales audiet teſtes? Quis tantum non intelligit mendacium? Quod ſi alij nequeunt deprehendere veſtras inſidias, ipſi milites intelligunt, quàm perfidi & quàm doloſi ſitis. Vnde quamuis copioſam pecuniam dederitis, vt tacerent verum, & affirmarent mendacium, tamen ecce diuulgatum eſt apud Iudæos veſtræ gentis homines, quid feciſtis & quàm iniquè. Et non ſolùm apud Iudæos, verumetiam & apud omnes Gentes, *Vbicunque prædicatum* eſt *hoc Euangelium in vniuerſo mundo.* Viri ſanguinum

A & doloſi, effudiſtis pecuniam, falſitatis pretium, & perdidiſtis legem, ac patriam atque templum. Inueniſtis ex conſilio inſtrumentum perfidiæ, commercium crudelitatis, fraudem fidei veſtræ, latrocinium veritatis. Dicere emiſtis pretio, furtum eſſe quod erat reſurrectionis arcanum. Et ecce diuulgatum eſt quod egiſtis ſicut contra vos adhuc hodie totus proteſtatur orbis. *Vndecim autem diſcipuli abierunt in Galilæam in montem vbi conſtituit illis*

B *Dominus. Et videntes eum adorauerunt, quidam verò dubitauerunt.* Vbi magna oritur quæſtio, quid eſt quod Angelus primùm in Galilæam ire iubet, quaſi ſolummodo ibi viſuri ſint Dominum, quod & Dominus idem replicat eiſdem mulieribus, cùm antea viſus eſt eiſdem, in locis quibus Euangelium refert? Neque ipſi illuc ire accelerant? De qua ſola viſione ſpecialius ex præcepto mandatum eſt eis. Nequaquam igitur ſine aliquo ſacramento hoc

C factum exiſtimo, quod in Galilæam ire iubentur, acſi ſolummodo ibi viſuri eſſent Dominum. Forſitan quoniam hæc viſio, vt ita fatear, non minus in Prophetia quàm in ſacramento eſt. Nam Galilæa, vt ſæpè dictum eſt, tranſmigratio, ſeu reuelatio facta interpretatur. Ex quo prophetatum eſt, quod ipſi Apoſtoli de Iudæis ad Gentes tranſmigraturi erant, & in eiſdem Gentibus, id eſt, in Eccleſia, plenius & perfectius poſt gratiam ſancti Spiritus, viſuri erant Dominum, acſi ca-

D put in membris ſuis; eo quod Chriſtus & Eccleſia vnum eſt corpus. In quibus profecto verbis, adhuc futurum reuelatum ſacramentum; quoniam Apoſtoli & omnis Eccleſia Dei, cùm peruentum fuerit ad illam perfectam tranſmigrationem, in qua reuelabitur ipſa viſio claritatis Dei in futuro. Tunc eum videbunt non ſolùm Apoſtoli, verumetiam omnes electi Dei, ſicuti eſt. Ad quam proculdubio viſionem, omnes inuitantur vt tranſmigrent, & eant in Galilæam. Quoniam ibi

E in monte ſupra, quo fundata eſt ciuitas illa in Ezechiele quæ vergit ad Auſtrum, reuelabitur Dominus, & ibi videbunt eum membra capitis, vbi ipſe principium præceſſit. Vnde dicitur, *Ecce præcedet vos in Galilæam.* Quapropter quia in his altiora ſunt ſacramenta huius viſionis, fortè ideò Apoſtoli differunt interdum eo ire, vt & myſterium monſtretur in facto, & ipſa viſio ad litteram ſuo compleatur & in loco. Multa ſiquidem de his quæ geſta vel dicta ſunt poſt reſurrectionem in

CAP. XXVIII.

Cap. XXVIII.

medio prætermittit Matthæus, ſinguliſque Euangeliſtarum ſua relinquens propria. Et narrat tamen perfectum finem diuini operis, vbi licuit videre Dominum vndecim Diſcipulis. Ad quod ſpectaculum non credo, quod tantùm hi ſoli peruenerint, quibus Angelus retro vt venirent, monet, & à Domino mandatum & prædictum eſt mulieribus. Quomodo ergo fieri poteſt, vt tam citò mulierum vel cæterorum refrigeraſſet charitas Diſcipulorum, ne ad tantùm deſiderarent venire ſpectaculum, tantoq; perfrui gaudio. Sed ſoli vndecim ideo deſignantur, quoniam ipſi teſtes præordinati erant ad plebem, cæteri verò omnes in eorum complectabantur magiſterio. Alias autem, quas nullus terror Iudæorum potuit cohibere à cruce vel à ſepulchro, non puto quod quiuerit aliquis eas tanto priuare gaudio, ne intereſſent in tam deſiderabili contubernio. Sed in quo monte hæc viſio oſtenſa fuerit, non manifeſtè dicitur, niſi fortè in monte Thabor, aut in alio aliquo, quo Dominus cum eiſdem Diſcipulis conſueuerat loqui. Et ideo quando dictum eſt vt irent in Galilæam, notus erat eis locus in eadem Galilæa, quo ire deberent iuxta conſuetudinem, idcirco dicitur, *ſicut conſtituit eis Dominus. Qui videntes adorauerunt eum.* Antea quidem viderant eum, ſed neſcio ſi tam manifeſtè, vel tam familiariter, & tam diu colloquendo quomodo tunc. Et ideo dicitur, *adorauerunt eum*, quia recognouerant omnia ſigna Deitatis in eo & veritatis; quod ipſe idemque eſſet qui ſe ante paſſionem ſuam, Deum & hominem monſtrauerat. Ipſe qui poſt reſurrectionem ſe viuere immortaliter oſtendebat, inſtituens eos & docens de regno Dei. Vnde iam ſecuri & edocti in omnibus, eũ adorauerunt vt Deum. Quod autem dicit, quod *quidam eorum dubitauerunt*, per recordationem hoc dicit, propter Thomam qui retro dubitaſſe legitur in alia apparitione, ſeu quando ſimul perterriti putabant ſe ſpiritum videre, in qua viſione fortè dubitaſſe dicuntur. Quoniam in his omnibus licet prius dubitauerint, confirmati & edocti erant de eo vt vltra iam non dubitarent, quouſque induerẽtur virtute Spiritus ſancti ex alto. Et ideo in monte eum vident, vt ipſe mons nobis perfectionem viſionis oſtendat. Ecce in monte amplius & perfectius ſe demonſtrat, qui fortè ſupra eodem monte octo beatitudines iam docuerat. In quo & ſeipſum ante paſſionem longè retro in gloria transfigura-

A tum, quamuis paucioribus, exhibuerat. Nec mirum itaque ſi in monte talia exhibet vel docet, vt ex hoc altiora nos inſinuet intelligere, qui etiam in illa Apocalypſi Ioannis in monte oſtenſus cernitur. Vnde ait idem, *Vidi ſupra montem Sion Agnum ſtantem, & cum eo centum quadraginta quatuor millia.* (Apoc. 14.1) Ex quo profectò liquet, nec hîc nec illîc, quia in monte oſtenſus eſt, vel quia in eo docet, quod nunquam abſque magno myſterio, vt ſæpè dixi, accipiendum eſt. *Et accedens dixit eis.* Acceſſit B autem ille corpore ad eos, quia regreſſi illi ad ſe acceſſerunt plena fide, & dixit eis.

DATA *eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra. Ite, docete omnes Gentes, baptizãtes eos, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.*] Non hæc de coæterna Patris diuinitate loquitur, in qua coæqualis eſt Deo patri & conſubſtantialis, ſed de aſſumpta humanitate, quam ſuſcipiendo cùm eſſet in forma Dei, minoratus eſt *paulo minus ab Angelis*, & in qua reſurgens à mortuis victor *gloria & honore* coronatus eſt. Et hoc eſt quod nunc C ait, *Data eſt mihi poteſtas in cælo & in terra,* (Pſal. 8.6.) quia conſtitutus iam erat in vnitate Deitatis ſuæ, ſuper omnia opera manuum Patris. Omnia namque ſubiecta erant pedibus eius. Inter quæ omnia, etiam ipſa mors, quæ ad tempus in eum præualuerat ſubiecta eſt ei, quam moriendo deſtruxit, & reſurgendo calcauit. Vbi licet Matthæus multa in medio prætererit, quæ cæteri narrarunt, in hoc vno vniuerſa redemptionis noſtræ Sacramenta, perfectè ſatis completa, & conſummata in Chriſto monſtrauit, cùm ipſum Dominum lo- D quentem & declarantem gloriam Maieſtatis ſuæ oſtendit quando dicit, *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra*, vt qui paulò antè crucifixus fuerat, mortuus ac ſepultus in tumulo iacuerat, ipſe reſurrexiſſe monſtratur, cui omnis poteſtas in cœlo & in terra iam delata prædicatur. Cùm autem ei omnis poteſtas data dicitur, iure & ſpe in vnitate Deitatis omnipotens prædicatur. Alioquin niſi omnipotens ipſe ſit, non ei omnis poteſtas data eſt ab omnipotente; fortè quia noluit, vel E quia non potuit. Sed quia veritas eſt mentiri non poteſt. Idcirco rectè omnipotens creditur & prædicatur. Non per adoptionem vt quidam garriunt, vt duo introducantur filij, ſed per vnitatem perſonæ in qua vnus idemque proprius Dei filius Catholicè commendatur; Quoniam vnus idemq; eſt qui ait, omnia patris mea ſunt. Et ipſe ad patrem, quia *tua omnia mea ſunt,*

Cap. XXVIII. ſicut *& mea tua ſunt.* Vnde rectè quæritur, Si omnia Patris filij ſunt ex æqualitate naturæ, & ex omnipotentia Deitatis ſuæ, quid eſt quod nunc data ſibi dicit omnia, quaſi qui non habuerit antequam darentur ei omnia? Vbi profectò magnum oſtẽditur Sacramentum pietatis, & condemnatur in vna eademque perſona omnium Hæreticorum prauitas. Habet igitur à natura omnia quæ Patris ſunt ipſe idemque qui accipit gratiam, & non alius in perſona quàm ipſe qui habet. Propterea ergo ſic dicit ipſe idemque ad patrem, *tua omnia mea ſunt*, atque hoc ipſum quod hîc ait, *Data eſt mihi omnis poteſtas.* Quia in duabus naturis vnus eſt Chriſtus, in humanitate ſcilicet ac Deitate, vnaque perſona in Trinitate Deitatis. Et quia Chriſtus vna perſona eſt ſecundum humanitatem ait, data eſt mihi, ſecundum verò diuinitatem, in qua æqualis eſt patri, *tua omnia mea ſunt,* ſicut *& mea tua ſunt.* Ac per hoc Chriſtus in vtraque natura, vnus Deus, vnus omnipotens. Hinc Paulus ait, quod dederit ei pater *nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium & infernorum.* (Philip. 2. 10.) Et hæc eſt omnis poteſtas quæ Chriſto data eſt. Licet hîc Matthæus de poteſtate inferorum tacuerit, tamen cùm dicit omnis, vniuerſaliter concludit, quia & inferi in terræ nomine comprehenduntur. Vnde non ſunt audiendi qui inferos vbique eſſe dicunt, & non in loco; quia niſi in loco ſint, nuſquam ſunt. Et hoc ita dicere contra omnem auctoritatem ſcriptutarum, dementiſſimum eſt. Sed & Angelicæ poteſtates dicere quod non fuerint ei ſubiectę, priuſquam à mortuis auctor vitæ ſurrexerit, error eſt. Quia nouerant virtutes cœlorum iure ſe ſubditas homini, quem à ſuo conditore ſpecialiter aſſumptum videbãt in Deum, & ideo ab initio conceptionis eius in eo geminam naturam venerantur, prædicant & adorant, ac ſeruiũt ei, quem *Emmanuel id eſt nobiſcum Deus,* Angelus vocare iubet, qui ad Mariam primùm venit. Vnde & Ioſeph Angelus loquitur, idemque paſtoribus euangelizat gaudiũ; deinde ad cunas infantis auditur Angelorum chorus decantare, *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* (Luc. 2. 14.) Sed & cùm tentatur in ſolitudine, poſt monomachiam eius & ſingularem pugnam ſtatim ſeruiunt Angeli & miniſtrant ei. Nũc quoque ad ſepulchrum in veſtitu candido Angelus gloriam prædicat triumphantis, & alij cernuntur in obſequio eius reſurrectionis. Omnes tamen eius reſurrectionem prædicant & confitentur. Sed & in aſcenſu eius non defuerunt Angeli, non qui eum veherent & eleuarent, ſed qui eum rurſus venturum prædicarent. In omnibus tamen vna perſona Chriſtus in duabus naturis ab Angelis Deus & homo, verus Dei filius prædicatur. Et hæc eſt gemina operatio, quæ per omnem textum ſancti Euangelij conſideranda eſt, vt in vno eodemque Chriſto duplex intelligatur natura & gemina operatio in vna eademque perſona Deitatis. Quoniam perſonam filij Dei patris, quam ſemper habuit, non aſſumpſit, ſed naturam humanitatis. Hinc in omnibus, ſi rectè intelligas, homo per omne tempus conuerſationis ſuæ in terris, videbis nunc magnitudinis ſuæ gloriam ac potentiam demonſtrare, per ſigna atque miraculorum opera; nunc humilitatis & humanitatis eius, in vnitate vnius perſonæ formam exhibere. Propter quod benigniſſimus mediator ipſe Dei & hominum adhuc in terris poſitus, iam deuicta morte perneceſſarium duxit hominibus declarare. Quod *data ſit ei omnis poteſtas in cælo, & in terra*, vt ex hoc vno reliqua omnia confirmaret ſancti Euangelij Sacramenta. Quod ſanè Euangelium ferentem per medium cœlum, Angelum, Ioannes in Apocalypſi ſua videt, de quo dixit, quod Euangelium ferret æternum. Et ideo clementer ac prouidè ſatis debuit prædicari ac doceri in terris, quod iam apertè euangelizatur & declaratur in cœlis.

Ite, inquit, *docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij & Spiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis.*] Rectiſſimus igitur prædicandi ordo traditur, & modernis prædicatoribus Eccleſiarum Dei diligentiſſimè ſeruandus prædicatur; vt primò quidem docerent auditores ſuos, deinde fidei Sacramenta eis traderẽnt nouæ natiuitatis. Ad vltimum vt omnia quæ mandata erãt eis, ex integro vt cuſtodirent. Quia nec baptiſmus ſine fide prodeſt, neque fides ſine operibus mandatorum Dei. Et ideo docenda eſt primum fides, qua rectè creditur Deus, & in qua donantur, vt poſſibilia ſint omnia credentibus, nec non & poteſtas adoptionis, vt filij Dei nominemur & ſimus. Deinde his ità inſtructis, tradenda ſunt Sacramenta fidei, & ſi baptiſmo tingendus homo, vt renaſcatur in eodem Sacramento totus. Tunc demum oportet vt inſtet prædicator ac doctor, vt deinceps

Cap. XXVIII.

iam in illa noua natiuitate opera fidei conſequantur, & mandata in quibus charitas adimpletur, cuſtodiantur. Audiant omnes hæretici & ſchiſmatici, in qua fide renaſcitur vniuerſa Eccleſia Chriſti, & in quibus verbis in fonte tingitur homo, *In nomine*, inquit, *Patris & Filij & Spiritus ſancti*. Non enim dicit in nominibus, ſed *in nomine*, quia Patris & Filij & Spiritus ſancti non niſi vnum eſt nomen. Quia hi tres relatiuè dicuntur ad inuicem, vt tres dici queãt, ſicut Pater & Filius & Spiritus ſanctus. Quamuis tres ſint vnus eſt Deus, vnus omnipotens, & quidquid eſt quod ad ſe Deus dicit, quia in eo non niſi vna natura eſt, vna Deitas, vna virtus, vna magnitudo, vnaque poteſtas. Et ideo vnum in tribus nomen eſſe creditur; propterea & in eo nomine, quod vnum eſt, in Trinitate vnitatis, baptizari iubemur, ſicut & in vnitate Trinitatis. Quia nec Trinitas Deus rectè ſine vnitate creditur, nec vnitas ad ſalutem verè, ſine Trinitate prædicatur. Vbi non quaternitas propter duas ſubſtantias in filio, ſed Trinitas commendatur. Quia totus Chriſtus in Trinitate nõ niſi vna perſona iure creditur. Et vt manifeſtius ita eſſe intelligatur, audiamus quod ſequitur, *Ecce ego vobiſcũ ſum omnibus diebus, vſq; ad conſummationem ſæculi*. Ipſe idẽ Chriſtus eſt, qui ad patrem rediens, à quo nunquam diſcedens cœlos ſecundum carnem aſcendit, ipſe idem qui ſecum, ſuis electis in terris ſemper adfuturum promittit. Nec diuiditur vnquam, aut vſquam à ſe, poſtquam *Verbum caro factum eſt*, vt eſſet Deus & homo vnus Chriſtus. (Ioan. 1, 14.) Vnde moneo pios auditores verbi Dei, vt ſemper ſolliciti ſint à principio Euangelij, in omnibus, quod & retro frequenter monui, ne in vllo corrumpatur doctrina Chriſti, quoniam vniuerſalis eſt, & in nullo ſibi aduerſatur, ſed vnus in omnibus de Chriſto & integer manet ſenſus. Quem profectò finis Euangelij euidenter commendat, quod vnus idemque ſit, & manet, & vadit. Nam cùm ait, *Ecce ego*, demonſtrantis eſt aduerbium. Et cũm dicit *vobiſcum ſum*, diuinitatis eius magnum eſt & admirabile prædicamentum. Ita vt in vna eademque ſententia, & oculis monſtraretur humanitas carnis, & intelligibilis in vna eademque perſona prædicaretur ineffabilitas Verbi. Nec enim dicit vobiſcum fui & ero, quaſi de præterito & futuro, ſed *vobiſcum ſum*, quod proprium eſt diuinæ maieſtatis. Nec enim habet præteritum vel futurum diuinitas Verbi, ſed

A ſemper idem eſſe. Vnde & ad Moyſen olim dictum eſt, ſuam volens oſtendere incommutabilem diuinitatem, *Ego ſum qui ſum*; &, *Dices filijs Iſrael, qui eſt miſit me ad vos*. (Exod. 3. 14) Non enim potuit Deus aliquid plus proprium de ſe dicere, quàm cùm ait, *ego ſum qui ſum*. Vnde & in hoc loco ſemetipſum volens Diſcipulis demonſtrare, quod ipſe eſſet qui ad Moyſen loquebatur prius, penè idipſum dixit, *Ecce ego vobiſcum ſum*. Ac ſi diceret, quia ſemper idem & vbique B præſens ſum. Sed tamen aliter vbique per maieſtatem qua complet vniuerſa, aliter nobiſcum eſt ſecundum gratiam. In qua nimirum ſententia multam fiduciam dat omnibus in ſe credentibus; quia non ſolùm hoc ſuis promittit Diſcipulis, verumetiã omnibus Chriſtianis. Non enim Apoſtoli vſque in finem ſæculi in carne erant victuri, vt cum eis ſemper eſſe dicatur, ſed Eccleſiæ ſuæ fideliter hoc repromittit, quod ipſe caput ſemper cum membris ſuis ſit affuturus, cum quibus & in qui- C bus omnia debeat conſummare, & adimplere quæ deſunt in corpore ſuo, & in membris ſuis. Sed hæc fiducia vt conſtans ſit, & perſeuerans, non niſi de vera fide naſcitur, & ex ea *quæ per dilectionem operatur*. Quam qui perfectam habuerit, omninò, vbi vel vbi, præſentem ibi Deum ſemper ſentit & intelligit. Quia diuina maieſtas quamuis vbique præſens ſit, tamen longè aliter eſt cum reprobis vt perdat de terra memoriam eorum, aliter cum electis per gratiam ſuæ protectionis. Verun- D tamen ipſe vbique omnia cognoſcit nouiſſima & antiqua; quia intelligit cogitationes omnium hominum, vt penetrat omnia. Singulorum quoque vias præuidet, ac diſcernit omnia. Idcirco ſic viuere ſemper quaſi coram ipſo perfectorum eſt, ſic negligere quaſi ipſe non videat, damnatorum. Quod autem dicit vſque in finem ſæculi ſe adfuturum cum ſuis, non ſic dicit, quaſi eos tunc debeat derelinquere, quando præmia vitæ æternæ eis eſt daturus, ſicut ipſe ait, *Eſto fidelis vſque ad* (Apoc. 2. 10) E *mortem, & dabo tibi coronam vitæ*. Sed hoc eſt quod ait, *ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſæculi*, per auxilium piæ protectionis ac defenſionis, & per gratiam diuinæ inſpirationis, & in omnibus operibus bonis, in certaminibus vt vincatis, & victores deinceps coronemini, quia vltra iam nulla certamina erunt, nulli agones, quo meo egeatis auxilio. Interim vero mea largiente gratia, quia vobiſcum ero, vſque ad finem vitæ, nihil vobis deerit.

Cap. xxviii.

Poſt has quoque anguſtias vitæ, vitam ſempiternam prę ſtabo, vt videatis amplius & perfectius claritatẽ meam, in qua deinceps nullius egeatis. Attende lector quia donec, & vſque, in ſcripturis diuinis non ſemper pro finito accipiuntur, quia idioma eſt ſcripturarum, vt aliquando pro infinito ponantur, vt puta cùm ait, donec ſeneſcatis ego. Non hoc ideo dicit mox, vt illi ſenuerint, quod ipſe debeat non eſſe Deus, quod dementiſſimum eſt ſentire. Pſal. 101. 27. Sed quia *omnes ſicut veſtimentum veteraſcent,* & mutabuntur omnia, ipſe autem ſemper idem eſt, & in ſempiternum permanens. Quod & ideo perticulariter dictum intellige, vt ex ea parte qua dicitur *Ego ſum,* infinitum eſſe credas; ex ea verò, qua dicit, donec ſeneſcatis, finita eſſe ſententia probetur. Sed & in hoc loco quantum ad ſæculi finem exſpectat finita ſententia eſt, ſicut & finiendus eſt labor. In quo, donec finiatur labor tribulationis Sanctorum, Deus adeſſe ſuis in omnibus repromittitur, tam in auxilium ſuæ defẽſionis, quàm in adiutorium bonæ operationis. Demum verò ad præmium æternæ retributionis infinita cum Sanctis eius, præſentia Dei erit; quia omnis labor finem vtique habet, præmium autem laboris non habet finem. De quo locutionis genere, longè iam ſupra, prout potui locutus ſum: Et ideo quia hic ſenſus longè latéque patet, non opus eſt plura aggregare exempla, de quibus multa iam & antiqua, vbi vel vbi, deſudat oratio. Sed quia ſancti Euangelij narratio tota in hac fide terminatur, & in ſpe concluditur, credamus quæ legimus, & maneamus in fide qua renati ſumus, vt cum fiducia ſub Dei protectione viuamus, quicũque in Chriſto perfectè credidimus; quia cum quibus Chriſtus eſt, virtus & ſapientia Dei patris cum ipſis eſt. Ipſe quidem pollicitus eſt Deus, qui non mentitur, *Ego vobiſcum ſum, vſque ad conſummationem ſæculi.* Idcirco quibus talis tantaque fiducia fidei eſt, omninò virtus patris, & lumen adeſt. De quo lumine Dauid pro magnificentia cordis fidiſſimè dicebat, Pſal. 26. 1. *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea quem timebo?* Hæc quippe dicebat, quando Dominus necdum Emmanuel ad nos venerat; quia nondum incarnatus erat, licet ſemper cum Patre, & vbique cum ſuis eſſet. Quantò magis nunc confidere oportet, quando iam ſicut eſt pollicitus per os omnium Prophetarum, in manifeſto datus eſt, & factus eſt nobiſcum Deus. In eo A ergo quod factus eſt nobiſcum Deus, non poteſt nobiſcum non eſſe. Et ideo credere oportet confidenter, quod ait, qui ſemper idem eſt, qui vbique eſt, ſine præterito & futuro, vt ſemper præſens adeſſe intelligatur, quia per hanc fidem *Sancti vicerunt regna*, & placuerunt Deo. In hac igitur confidentia ſecuri inter ſupplicia permanſerunt, & in hac ſpe ſecuri ſuas animas Deo in pace commendarunt, pro cuius B amore mori non timuerunt.

Ecce, fratres chariſſimi, veſtro adpulſus amore ac deſiderio quod tentaui, volens veſtris parere iuſſis, & perficere in eloquio, qui neſcio ſi vlli profecerim in facto. Ecce in quo me demerſi diuinarum rerum pelago, veſtris confiſus meritis, & prouocatus precibus. Ecce iam difficiles percucurri vias. Ecce quàm inueſtigabiles perfodi theſauros, pauper ingenio. Tamen regenerationis meæ obtinens firmitatem, credo quod non meis viribus, ſed Dei gratia euaſi, per quam didici quæ neſcio, & teneo quod ignoraui. Quia in eo ſemper C ſum fiſus, qui nobiſcũ ſe eſſe proteſtatur, in quo viuo. Idcirco etſi peccator ſim, Spiritu ſancto iam renatus, fidenter quod ipſe ait, amplector in charitate, & deuotus recolo. Ioan. 3. 8. Quia *Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, ſed neſcis vnde veniat, & quò eat.* Itaque ſic eſt omnis, qui natus eſt ex eo. Vnde, dilectiſſimi, etſi ſenſu in talibus quæ ipſe loquitur, imperfectus non percipio, quoniam hebes factus ſum interdum & inſcius diuinarum rerum, regulas tamen fidei, & doctrinam Catholicæ diſci- D plinæ, in his quæ intus audiui, omninò teneo, prout ab eo didici qui in nobis eſt, & ideo deuotus legentibus offero. Quoniam modus Spiritui ſancto loquendi, modus nullus eſt, cùm vult, & cui vult, & quomodo vult. Hinc eſt in hoc opere, quod vltra vires elaboraui, quia me ipſe ad id impuli dum charitas id coëgit, cuius adeũtis vel abeuntis cauſa, ſicut Saluator ait, in ipſius eſt inſpirantis voluntate, quamuis eius neſciatur aduentus, vel receſſus E dum replet omnia. Propterea rectè nemo eſt qui prohibeat eum loqui per quem vult, cui ſubeſt poſſe docere & aſpirare omnia quæ vult. Sine quo non rectè ſapio; nec ipſi Angeli qui virtutes ſunt vnquam poſſunt aut ſapiunt. Quoniam vt Propheta canit, Pſal. 32. 6. *Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.* Quod ſi eorum, proculdubio & Sanctorum.

S. PASCHASII RATBERTI ABBATIS CORBEIENSIS EXPOSITIO IN PSALMVM XLIV.

Eructauit cor meum verbum bonum.

AD SACRAS VIRGINES SVESSIONE IN S. MARIÆ Monaſterio degentes.

LIBER PRIMVS.

CVM ſollicitudine paſtoralis officij, curiſque regiminis & negotiis actionū eſſem tandē exoccupatus, diuino diſpenſante iudicio, retuli me ad ea ſtudia quæ profectò retēta animo, remiſſa temporibus, inter varios rerum ſæculariū anfractus, abieceram; ſicque longo interuallo intermiſſa, reuocaui. Hinc inter alta cordis ſilentia, inter amœnos ſcripturarum ſanctarum receſſus, recenſui in mente quod tàm ſanctæ matri olim, quam quibuſdam ex vobis, deuoueram ſcribere. Sed quia illa iam legit in libro vitæ ineffabilia, quæ humanus ſermo non capit, vobis quæ filiæ eſtis, debui reddere quod decreueram. Quia ſicut inuerecundi debitoris eſt promiſſa denegare: ita honeſti & liberalis, ſine mora vltroneum offerre. Præſertim quia à Deo hæres conſtituta eſt mater beatæ hæreditatis, quæ erat filia chariſſima matris, cui totum me deuoui fore præſens quod ſum, & quod debueram in Chriſto dilectionis vt exſoluerem. Quia fœnus caritatis tunc benè debetur cùm exſoluitur, & ſoluendo ſemper iure debetur. In hoc ipſo negotio
Pſal. 44. 17. completa eſt prophetia præſentis Pſalmi, cùm dicitur, *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos Principes.* Conſtituta eſt ergo à Deo, dilectiſſimæ, & quæ fuit filia beatæ matris, facta eſt optima nutrix, cui totum debemus quod nouimus. Vnde veſtris pulſatus largiſſimè beneficiis, cœpi cogitare quibus plurimum debebam, vobis quia occupatus non profui, aliquid vt prodeſſem ſaltem otioſus. Si fortè mihi dicere adpoſſem illud Catonis, quod ait de Scipione, qui primus appellatus eſt Africanus, ſolitum dicere, namque ſe minus otioſum eſſe, quàm cùm otioſus, nec minus ſolum, quàm cùm ſolus eſſet. Magnifica quidem vox, dilectiſſimæ, & magno viro ac ſapienti digna, quæ declarat illum in otio de negotiis vitæ cogitare, & in ſolitudine ſecum loqui ſolitum, neque ceſſaſſe vnquam interdum, & colloquio alterius non eguiſſe. Iſtæ duæ res, quæ languorem afferunt cæteris, illum acuebant, otium ſcilicet & ſolitudo. Vellem & mihi hoc idem verè de me dicere liceret; ſed quia minus imitatione ad tantam ingenij præſtantiam queo, voluntate certè proximè adſequor, quod competit maximè nobis, quibus contemplatiua vita ſub monaſtica diſciplina degentibus in voto eſt. Vnde Dominus, *Vacate*, inquit, *& videte, quoniam ego ſum* Pſal. 45. 11
Deus. Quo profectò exemplo, maior materia exhortationis officioſiſſimæ vacandi ſub otio religionis à Domino commendatur. Ita tamen ſi non ignauia, non torpor, non ſocordia, vel deſidia nos opprimant; quia otioſitas inimica eſt animæ. Alias autem contemplatiuæ vitæ intelligibilius deſeruire in præſentiarum, vt eſt beatiſſimum, ita & negotioſiſſimum. Ex quo Dominus in Euangelio, *Maria*, inquit, *optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Idcircò vos, Luc. 10. 42
quia eſtis ciues ſanctorum, & domeſticæ

Dei, plurimum decet ea ſemper ſectari, & illius theoriam quærere, cuius eſtis filiæ. Profectò quia eiuſdem diſciplinæ pars in omnibus frugifera eſt & fœcunda. Cuius itaque fructus ſemper manet, nec vlla pars eius inculta aut deſerta ſqualet, quam ſanè elegiſtis, & ad hoc Deo dicatæ eſtis, eam ſanè excolere inſtantius debetis, quoniam nulla in præſentiarum actio beatior aut verior quàm Angelicis intereſſe officiis, & diuinis admiſceri colloquiis, & aſpectibus præſentari. Hinc nobis tale felicius commendatur otium, quàm præcelſum vllarum rerum in terris negotium. Ob quam cauſam relinquentes omnia Deo vos vouiſtis. Vnde etſi ſoli videmur interdum & otioſi, qui ſemper cum Deo negotioſiſſimè coramque verſari debemus, nunquam ſoli ſumus, aut otioſi. Ideo ſi conferre volumus ſolitudinem noſtram aut otium, cum Africani illius ingenio, multò præſtantius eſt cunctis eorum ſtudiis. Quod non gloriandi vitio conſtitutum eſt, vt ignauiter torpeamus, ſed vt meditemur in mandatis Dei, in laudibus & contemplatione diuina, in ſcripturis ſacris, in lege & Prophetis, in Euangelio & doctrina Apoſtolorum, in traditionibus ſanctorum Patrum, ſi quomodo quæ nouimus Chriſto exhibeamus.

INTER quæ nimirum eximia Doctrinarum paſcua, inter vberrimos deliciarum fauos habita eſt collatio de Pſalmo quadrageſimo quarto. Quem cùm recitaſſem, inueni eum carmen eſſe nuptiarum, veſtrumque epithalamium; eo quod totus de nuptiis agat ſponſi & virginum, quarum vnum eſt corpus, vt vna efficiatur Eccleſia & coniunx tanti viri, qui in eo deſcribitur, & prædicatur ſpecioſus præ omnibus filiis hominum. Sed cùm hæc ex voto tractarem, vt reſtituerem paucis quod promiſeram, mox in veſtibulo Pſalmi, id eſt in titulo reperi, in finem, pro his qui commutabuntur filiorum Chore intelligentia Canticum prædilecto. Deinde Hebraïcam veritatem conſiderans, iuxta beatum Hieronymum, in qua ſcriptum eſt: Victori pro liliis filiorum Chore, eruditionis Canticum amantiſſimi. Vbi Symmachus more ſuo manifeſtius interpretatus eſt, triumphus pro floribus. Quæ cùm legiſſem huiuſcemodi & alia diuerſa in titulo, credidi, dilectiſſimæ, paucorum non eſſe, quod omnibus virginibus, immo omni Chriſti Eccleſiæ generaliter decantatur. Sed quia virginitas, quæ ſemper floribus compa-

A ratur, in membris Eccleſiæ glorioſior portio præcellit, & ſpecialis in eis virtus eſſe probatur, opportuniſſimè mihi occurrit de his ad vos ſcriberem omnibus, quæ verè flores Chriſti eſtis, & Eccleſiarum lilia. Primum vt exſoluerem quod præcedenti matri debueram, deinde vobis, quarum eſt carmen de nuptiis, ac ſi in dotis titulo ſermonem proferre generaliter, licet inclinato loquendi genere, non negarem. Quoniam lilia etiam inter ſpinas benè
B creſcunt; & de ſentibus loquens Spiritus ſanctus, certè aut ipſe ſponſus Eccleſiæ, mediator Dei & hominum, Moyſen docet & inſtruit. Fortaſſis igitur veſtris interuenientibus meritis, mei dumoſi pectoris officio non dedignabitur aliquid proferre, quod proſit deſiderantibus audire, quoniam materia loquendi ex dote eſt veſtræ ſponſalitatis. Idcirco quàm benè iugiter ad vigilias virginum totus expenditur Pſalmus, & in laude earum decantatur, quæ verè ſunt flores Eccle-
C ſiarum & lilia Paradiſi. Verumtamen etſi de his ſolemniter ſymphonizatur in natalitiis earum, quæ iam cum Chriſto feliciter morte ſoluta, introierunt ad nuptias; nihilominus inpræſentiarum veſtras in Chriſto concelebrat hymnidicè nuptias, & iocundiſſima deſcribit fœdera nuptiarum, pingit quoque ſponſum decorum ac locupletem præ omnibus: ſponſam verò à dextris ſtare teſtatur glorioſam, regio honore ſublimatam. Et monet propter eas, quæ adhuc in terris labo-
D rant, ita dicens, *Audi filia, & vide*, ſeu cætera quæ dicuntur. Vnde, chariſſimæ, quia veſtrum eum recognoui Epithalamium, licet indoctus, neſciens cantare, tacere ante thalamum tanti Regis, tantarumque virginum non debui. Iuſſum quippe legimus, *ante thorum huius virginis, frequentate nobis dulcia Cantica dramatis*. Quod ſi ad vnius virginis thalamum tales dignè alternantibus Choris celebrantur ex voto exſequiæ: quantò feſtiuior deberet eſſe ſermo, ſi mihi eſſet di-
E cendi peritia, tantarum conuiuio virginum, vbi Pſalmi canuntur pro laude, lectiones recitantur delitiarum ad epulas? Hinc inde chori exultant, more eorum qui ad nuptias canunt iubilatione pleniſſimæ laudis. Neſcio enim, chariſſimæ, quid plus inuitet nos ad gaudia, lectiones diuinæ, an cantus tantæ ſolemnitatis: nam lectiones inſtruũt, cantus labores ſubleuat arduos, & ſolatur anguſtias: Probant ad ſolatiũ operis datam nobis na-

turaliter cantilenam : hinc nautæ , qui cantu ſuperant maritima diſcrimina, hinc immenſo ponderi adducunt leuamina cãticorum. Hinc viantes colles arduos facit tranſcendere ſonora vox , eremumque tranſire intrepidos dulcia modulamina cantus. Ac ne multa dicam , quidquid durum eſt operis, quidquid laboris aſperum, dulcis vincit cantilena muſici carminis, & leue reddit. Sic & vos, ſanctiſſimæ, harmonia huius cantus releuet iugis, & excitet mentes. Permulceat vos fiſtula Dauidica ; oblectent animum ſponſalia dotis. Nam ipſe Dauid, qui hoc Epithalamium primus ceciniſſe creditur, hoc genus inueniſſe ad nuptias gratia canendi non dubitatur. Qui cantu didicit dura ſuperare bellorum ; cantu meruit populum concitare ad ſalutem; cantu Gentes inuitat ad Chriſtum, Iudæos reuocat, dæmones fugat, Dei filios ad ſuperni patris obſequium conuocat, & vos, ô Virgines, Chriſti ad thalamum æterni Regis inſtruit & præparat. Ita , ſi mores concordent ſponſo, & reſpondeant opera cantibus. Hinc, dilectiſſimæ, ſicut dixi , quia nec harmonicè cãtare ante thalamum ſummi Regis, nec exhortari conuiuas luculentiſſimè queo, vel alloqui facetè coepulantes;in hoc dotis titulo,decreui tãtùm ſpargere flores, ſi fortè inueniat ſermo noſter quem noſtrum delectet pulegium , quod miſi pro munere benè olenti ; quia pretioſiora non valeo, ſaltẽ quo intus flagret cubile cordis ante thorum reſpargo. Quoniam ad quaſcunque oculos diuerti , nullas inueni quib⁹ magis noſtra placerẽt,nullas quibus potiſſimum noſtrũ ſudaret ingenium,nullas quibus magis deberẽ, nullas quibus hoc amplius congrueret, quàm vobis. Quæ & ſecundum nobilitatem generis flores eſtis Eccleſiæ , & ſecundum candorem virtutum lilia Paradiſi. Quoniã vos eſtis,quæ virore pudicitiæ,& ſplendore caſtæ dilectionis, ſponſo ſerta componitis, & coronam ſpineam mutatis quotidie in gloriam triumphantis,quę per campos Scripturarum , indeſinenter, velut apes,flores legitis, & per prata virẽtia quæque,mentis & corporis labore pabula virtutum colligitis; quibus reconditis acſi in alueario cordis Chriſti mella conficiantur. Hinc quoque rectè canitur ſponſo,
Pſal. 118. 103. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel & fauum!* Quod benè Ezechiel præ-
Ezech. 3.3. guſtans, *Factum eſt*, inquit, *tanquam mel dulce in os meum.* Ad hoc quippè varios diuinorum voluminum flores carpitis, vti mella

A vobis dulceſcant ſpiritalia in animo, variis ornamentorum intus decorata virtutibus. Agitis itaque quomodo ad eum pertingere poſſitis, qui de ſe dicit in Canticis, *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Proinde Cant. 2. 1.
quia & Pſalmus de liliis eſt ac floribus, & Chriſtus ſponſus florem ſe eſſe fatetur ac lilium ; debui etiam & ego vobis partem decerpere præſentia abſens , licet in floribus ſemper ipſæ floreatis, quatenus haberem quid ego abſentia præſens vobis veſter alumnus de his non otioſus deuo-
B tus offerrem. Quoniam verè iuxta poëticum , *Deus nobis hæc otia fecit.* Ideo ne iners ex toto inuenirer , inter amœna librorum volumina ago quietus,quod præſtantius eſt. Quia Chriſtus qui paſcitur inter lilia virtutum flores ſibi mittentes remunerat, & quærentibus vt inueniant præſtat. Sed quia flos eſſe nequeo , ſaltem vobis, quæ candida eſtis lilia , quod poſſum ſententiarum mitto; vt & qui ſe- Ioan. 4.36.
minat iuxta Apoſtolum, & qui metit, ſi-
C mul gaudeant. Sed quia ſeminare magnorum eſt, vtinam irriguum ſuperducere poſſem; quia tunc quiſque rectè ſeminat, ſi intelligat,quid, quando, & vbi ſeminat. In vobis autem iam ſeminatum eſt verbum vitæ , quoniam Dei agricultura eſtis, Dei ædificatio eſtis , & ideò pullu- 1. Cor. 3.9.
lant in vobis ſemina virtutum, & creſcit ſeges multiplicata in Domino. Nam virginitatem nemo alter quàm Chriſtus ſeminat, quoniam ipſe ſator ſemen eſt &
D fructus. Corda verò fidelium, hortus deliciarum , vomere ſancti Euangelij exarata, qui quamuis hortus in genere prætendatur, tamen in vobis, quia ſpecies eſtis & decus, concluſus & ſignatus in Canticis decantatur, ab omni gramine peſſimo fide Chriſti purgatus, verbi ſemine ſatus, caſtitatis lilio decoratus, viriditate virtutum amœnus, fragrans floribus ſempiternis. Sed quia in vna eademque terra, ſimul ſpinæ & lilia oriuntur , aſſiduè colendus eſt ager cordis, ne lilia caſtitatis
E lædantur ſpinis. Idcirco iugiter rore Scripturarum compluenda eſt gleba mentis. Nam ros virgineus ſermo diuinus eſt. Quia ſicut ros , Dei verba deſcendunt, & refrigerant corda virginum à feruore noxij caloris. Alioquin habet voluptas carnis ſuos flores , quibus malè oblectatur animus. Vnde Propheta, *Omnis caro* Pſa. 40.6.
fœnum , & omnis gloria eius tanquam flos fœni , exſiccatum eſt fœnum , & cecidit flos , verbum autem Domini manet in æternum. Ideò , chariſſimæ , ſtabilite

viarum, & ipſe virtus omnium virtutum. Ideo qui poſt eum ire feſtinat, & ſequi vult quocunque abierit, debet primùm mentis incorruptionem ſeruare atq; carnis, deinde cæterarum virtutum vias ingredi, charitatiſque membra omnia cuſtodire. Alioquin virginitas carnis, ſine reliquis virtutibus, non ſequitur Agnum quocunque ierit. Quia Agnus Dei Chriſtus omnium viarum Dei forma eſt, ipſe via & principium.

QVAPROPTER virgo Chriſti, vt ſit ſponſa, & ſequatur in omnibus cui ſe vouit, oportet iuxta Apoſtolum vt ſit carne ac mente ſancta, & incontaminata, ne fortè mentem interius per ſe diabolus intus corrumpat, quam exterius nitor carnis adulat. Virginem enim Chriſtus integram ſibi quærit, cui viam ſe præbuit, vt ſequatur quocunque ierit ipſe vnigenitus Dei filius, vnigenitus etiam virginis natus. Vnus omnium ſacrarum Virginum ſponſus, ſanctæ virginitatis fructus, decus, & munus, quem corporaliter ſancta virginitas peperit, cui ſpiritaliter ſancta virginitas nubit. A quo ſancta virginitas fecundatur, vt perſeueret intacta, à quo decoratur vt permaneat pulchra, à quo coronatur vt regnet perenniter glorioſa. Virginem ſacram ſuo ſibi gratuito munere ipſe facit, quia omnia quæcumque vult facit. A quo ideo nullis præcedentibus virginitas ſacra datur meritis, vt illi ſemper gratiarum actio pura cordis humilitate reddatur. Quod ſi delectat tanti nominis faſtigium, virgo ſequatur neceſſe eſt opus virtutum, vt ex nomine conſecretur opus, & ex opere compleatur nomen. Quia tam magnum voluit Deus eſſe bonum virginitatis, vt illud non aliunde quã ex vocabulo ſortiretur virtutis. Virginitatis quippe ſi quis velit diligentius conſiderare vocabulum, ex virtutis nomine deriuatur. Virgo enim dicitur quaſi virago, viraginem verò Scriptura ſancta, non ob aliud vocatam inſinuat, niſi quia de viro (Gen. 2. 23.) ſumpta eſt; conſtat verò virginis nomen ex viro deſcendere, viri autem, nulli dubium quod à virtute ſit dictum. Quod bene ex Geneſis teſtimonio comprobatur; & Apoſtolus ſignanter de Eccleſia alludit (2. Cor. 11. 2.) dicens, *Deſponaui enim vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto.* Quia omnino Chriſtus vir virtutis appellatur, ex cuius latere & virtute formatur Eccleſia in fide & miſericordia, deſponſata iuxta Prophetam à Chriſto per charitatem. Hinc quoque generaliter omnis Eccleſia iure virgo,

A quia de viro Chriſto Ieſu ſumpta eſt, appellatur & ſponſa. Quapropter, nec ſeductione decipitur, nec violentia vincitur confortata in Chriſto; nec vllis perſecutionum generibus ſuperatur, quia in fide internæ virginitatis virtute fulcitur. De qua Iſaias in perſona Chriſti, *Habitabit iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filij tui.* (Eſa. 62. 5. 6.) Et vt oſtenderet iuuenem ſponſum eſſe, atque virginem ſponſam, ſecutus adiunxit dicens, *Gaudebit ſponſus ſuper ſponſam, & gaudebit ſuper te Deus tuus.* B Hæc namque virgo mater eſt, cui dicitur, *habitabunt in te filij tui.* Et hæc mater virgo eſt, de qua dicitur, *Et habitabit iuuenis cum virgine.* Hæc virgo ſponſa eſt, de qua dicitur, *& gaudebit ſuper ſponſam ſuam.* Hæc eſt igitur Eccleſia vna & perfecta columba Dei, veraque Catholica mater, & ſponſa, & virgo. Mater, quia generat; virgo, quia fide incorrupta perſeuerat. Nec enim fœcunditate virginitas corrumpitur, nec virginitate fœcunditas impeditur. Tale namque eſt iſtius virginis C connubium, vt ideo fœcundetur ab hoc viro virginitas, quia in hoc connubio nulla vnquam poteſt eſſe corruptio, & tanta in hac matre virginitas perſeuerat & integritas, vt niſi virgo ſemper eſſet, mater eſſe non poſſet. Ac propterea ſpiritaliter ſemper floret, quia ſemper fructus generat, & cùm parere deſierit, ipſa flos, & fructus ſemper erit. Idcirco victori Chriſto triumphus canitur pro floribus aut pro his qui commutabuntur. Quia qui commutabuntur florebunt ſicut cedrus Libani in D atriis Domini, vnde dicitur, *Iuſtus vt palma florebit, ſicut cedrus Libani multiplicabitur.* (Pſal. 91. 13) Quoniam omnium electorũ virtus, triũphus eſt Saluatoris. Qui triumphauit in omnibus, & victor exſtitit. Hinc quoque ipſe ait, *confidite, quia ego vici mundum.* (Ioan. 16. 33) Maximè tamen in præcipuis Eccleſiæ membris; quia non minus in virginibus, quàm in Martyribus Chriſtus victor eſſe creditur. Et ideo cùm in diuerſis diſtribuit mẽbris ſuis donationes ſecundum gratiam, quæ data eſt credentibus; maiorem tamen E donationis gratiam in illis Eccleſiæ membris dat, in quibus ipſa ſpiritaliter ita virgo dicitur, vt etiam corporeæ virginitatis integritate potiatur. Nam pro diuerſis membrorum ordinibus, & varietate virtutum ſecundum fidei Catholicæ regulam, multis decorata ſpeciebus, rectè varia prædicatur, quæ pudicitiam in omnibus ſeruat virginalem, caſtitatem cuſtodit vidualem, thorumque immaculatum coniugalem. Vnde in hoc eodem canitur

Pſalmo. *Aſtitit regina à dextris tuis in veſti-* A *tu deaurato, circundata varietate.* Quia vnuſquiſque electorum proprium habet donum à Deo; alius quidem ſic, alius verò ſic, omnes tamen pariter in finem, id eſt, in Chriſto commutabuntur, in quibus ipſe triumphat, & vincit. Et ideo totus hic Pſalmus acſi Epithalamium in laude ſpōſi ac ſponſæ decantatur. Introducit enim ſponſum in orbem terrarum, & deſcribit ſponſam valdè glorioſam, & decoratam innumeris varietatum virtutibus, quam etiam in eius dexteram aſtare teſtatur. Id- B circo hinc inde dulcia ſuis frequentat cantica dramatis, & nunc ſponſo, nunc ſponſæ, miris exornat in breui laudibus, quàm fœdere coniungit nuptiarum, caſtiſque connectit amplexibus.

Commendat autem primum Chriſti gratiam in titulo, vt totum ſponſo capiti tribuatur, quidquid prædicatur in corpore honeſtatis, quoniam ipſius eſt laus, quod contulit ſponſæ gratis ipſius virtus. Et omnia quæ ex ea glorioſa di- C cuntur, eius ſunt muneris dona. Vnde *Pſal. 113. 1.* dicamus omnes, dicamus ſinguli, *Non nobis, Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam.* Profectò quia gratuita ſemper eius eſt ſancta largitio, eo quod humani meriti nulla vnquam præcedit exactio. *Iacob. 1. 17.* Quia & ſi quod eſt bonū cuiuſlibet hominis meritum, ab ipſo vtique eſt, à quo eſt omne datum optimū, & omne donū perfectum: quod nec habere poteſt homo, niſi fuerit datum, nec perſeueranter habere, D niſi ab ipſo fuerit cuſtoditum. Hinc quoque & ego, veſtris iuuantibus meritis, ab ipſo poſco, vobis dignè reddere queam huius debiti facultatem, à quo accepi reddendi voluntatem. Neque enim reddere veſtris in me præcedentibus meritis iſta vellem, niſi miſericors ipſe donaret vt vellem. Vnde ſi quid in hoc opere dixero, quod placeat ex hoc & ſufficiat vobis, immo placeat & proſit ſancto deſiderio veſtro; non erit inſipientiæ meæ virtus, ſed diuinæ ſufficientiæ fructus. Sicut è E contrario, ſi quid dixero fortè, quod nec ſufficere, nec prodeſſe ſancto poſſit deſiderio veſtro, non erit diuinæ ſufficientiæ exinanitio, ſed inſipientiæ meæ reprehenſio. Proinde charitas veſtra ſic vtrumque temperet, non minus in vobis quàm in me, vt & prudentia veſtra in omnibus Dei beneficia humiliter agnoſcat, & quidquid minus fuerit in eloquio, charitas patienter ignoſcat. Quia obſcura ſunt quæ diſſerimus, & altiſſima quæ proponimus.

A Hinc eſt quod ſequitur in titulo, *filiorum Chore intelligentia.* Alioquin niſi obſcura eſſent, nequaquam ſub intelligentia filiorum Chore, Pſalmus ab omnibus interpretibus tam diligenter commendaretur, vt qui habet aures audiendi audiat. Vbicunque enim in Scripturis ſacris intelligentia requiritur, non carnale aliquid aut terrenum, ſed ſpiritale totum atque arcanum diuinitus commendatur. Hinc & in alio Pſalmo, *Quis ſapiens*, inquit, *& cuſtodiet hæc, & intelliget miſericordias Domini?* *Pſal. 106. 4.* B Quæ nimirum intelligentia hoc in loco non quorumcunque, ſed filiorū Chore eſſe dicitur. Ex quo liquidò conſtat, quia valdè arcanum, & admirabile eſt, in eorum intelligentia quod deſcribitur. Nam ſicut diuinus ſermo ait, factum eſt mirabile ſacramentū in ſeditione Chore, vt pereunte patre filij permanerent à morte illæſi; & ideò non abſque re accipiendum, quod ſub eorum intelligentia diuinitus prædicatur. Porro Chore, caluus in C noſtra lingua, vel decaluatio interpretatur, cuius filij eſſe dicuntur. Sed quis ſit iſte caluus, quæritur rectè. Fortaſſis ergo Heliſæus aſcendens de Bethel, quem *4. Reg. 2. 23.* pueri illudebant dicentes, *aſcende calue, aſcende calue.* Sed quos filios habuerit, ad quorum intelligentiam hic Pſalmus canitur, minimè inuenitur. Verùm ipſe rebus & geſtis prophetiam de Chriſto texuit, vt eum oſtenderet venturum in carne, quem præfigurabat ipſe in opere. Et D ideò illudebatur à pueris, quia Chriſtus illudendus erat à Iudæis. Quos duo vrſi de ſaltu, Titus videlicet & Veſpaſianus, peremerunt in vindictam Dei. Veruntamen Chriſtus non ob aliud acſi decaluatus innuitur, niſi quia in Caluariæ loco cruce leuatur & illuditur. Cuius profectò filij ſunt omnes quotquot receperunt eum, quibus dedit poteſtatem filios Dei fieri, qui eius ſanguine ſunt redempti. Quorum intelligentia eſt, eum in carne de corde patris genitum ad nos veniſſe, & E omnia quæ de eo præſens Pſalmus inſinuat, & in Chriſti Eccleſia fide catholica prædicantur credere. Hæc namque eſt intelligentia filiorum, vt eum intelligant ſine initio ſubſtantialiter ex natura patris coæternum & coæqualem genitum, ipſum eundemque in fine ſæculorum pro nobis hominem factum: cui ſponſo nubit Eccleſia, & in cuius laude hæc penitus celebrantur.

Iſte igitur eſt Chore, quod interpretatur, vt dixi, caluus, vel decaluatio: cuius

filij tantam aſſecuti ſunt gratiam, vt ad eorum intelligentiam diuinitatis referentur arcana. Ipſe eſt Chore ſponſus Eccleſiæ, cuius non poſſunt ieiunare filij, quandiu cum illis eſt ſponſus. Et ideo ergo filij Dei, quia filij ſponſi, qui non ſunt inuoluti in ſeditione patris, qui viuens ad inferna deſcendit. De quo in hoc eodemque Pſalmo ſponſæ dicitur ac ſi filiæ, *Obliuiſcere populum tuum & domum patris tui.* Fuimus enim nos omnes filij iræ, id eſt diaboli: quem obliuiſci iubemur, vna cum ſua domo, ne fortè in ſeditione, quam ſemper contra Deum mouet, contraq; eius membra, complices pereamus. Idcirco interdum à pio patre mouemur, cui renati ſumus, ne in illius inuoluamur faſtu, cui propter præuaricationem primi parentis filij nati ſumus: quoniam & ipſe Chore meritò vocatur, eo quod ab omni Dei gratia ſit decaluatus & exſpoliatus virtutibus. Adhæreamus ergo ei, cui renati ſumus, quoniam ipſe eſt conditor qui fecit nos cùm non eſſemus, qui cùm in forma Dei eſſet, [Philipp. 2. 7.] ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, vt ſponſam ſibi acquireret virginem caſtam & glorioſam, non habentem maculam aut rugam. [Epheſ. 5. 27.] In loco Caluariæ decaluatus, in cruce quidem leuatus, morte peremptus. Vnde propter veritatem & manſuetudinem & iuſtitiam mirabiliter exaltatus, etiam in corde inimicorum regit & dominatur, quia conſtitutus eſt in throno Dei patris rex in æternum. Iſta namq; eſt vera intelligentia filiorum chore. Et hæc laus, gloria, honor & virtus, triumphus quoque & fortitudo quæ decantatur in choro filiorum Chore victori Chriſto, pro his qui cōmutabuntur, quoniam iuxta Apoſtolum, etſi *omnes reſurgemus, non* tamen *omnes immutabimur.* [1. Cor. 15. 51.] Licet enim in diuerſis codicibus, maximè Græcorum, de hac immutatione diuerſa legantur, vna tamen erit reſurrectio omniū. Nam alij codices habent, *Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur*; alij verò, *omnes dormiemus, & non omnes immutabimur:* Quod Paulus manifeſtius ediſſerens, ait, *Canit enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* Ad hoc quippe aiunt doctores Eccleſiaſtici, ita fiet vt poſſit in vtramque partem, vel in pœnis, vel in cœlorum regno, quiſque manere perpetuus. Alias autem quid neceſſe fuit dicere, incorrupti reſurgent mortui, & nos immutabimur? Vtrumque ad hoc intelligitur, quod omnes ad meliora reſurgent immutati & incorrupti. Nunquid non vnum horum ſatis erat, vt diceret, omnes reſurgemus incorrupti, aut omnes immutabimur? Niſi quia hoc voluit intelligi, quod incorruptio communis ſit omnium reſurgentium, immutatio vero propriè iuſtorum; dum non ſolùm incorruptionem & immortalitatem, ſed & gloriam conſequuntur æternam. Porro peccatores & reprobi reſuſcitabuntur incorrupti, quatenus corpora quæ prius habuerunt, incorruptibilia ad pœnas ſuſtinendas, in quibus peccauerunt, perpetua recipiant. Vnde ſignanter Apoſtolus ait, *nos quoque immutabimur*, ſe volens exprimere, & eos qui cum eo iuſti inuenientur, qui de virtute in virtutem, & de gloria transferentur ad gloriam. Hinc quoque idem Apoſtolus ad incorruptionem mortuorum intulit, *Oportet*, inquit, *corruptum hoc induere incorruptionem.* Ad id verò quod dixerat, *& nos immutabimur*, adiunxit, *& mortale hoc induere immortalitatem.* Aliud eſt enim immortalitas, aliud incorruptio, ſicut aliud mortale, & aliud incorruptum. Quandoquidem quidquid mortale eſt corruptiuum eſt, ſed non omne quod corruptiuum, ſtatim etiam & mortale. Sicut ſunt corpora quæ carent anima, quia nūquam habuere vitam, quæ propriè animantium eſt. Vnde quambenè Apoſtolus, corruptioni incorruptionem, & mortalitati immortalitatem reſurrectionis futuram in momento in ictu oculi copulauit. Quapropter ipſa incorruptio mortuorum immutatio erit. Sed alia erit illa immutatio qua incorruptibiles omnes erunt, ſeu ad pœnam, ſeu ad gloriam; alia qua Paulus & omnes Sancti glorificandi erunt, vbi erit alia claritas Solis, alia claritas Lunæ, [1. Cor. 15. 41.] alia claritas ſtellarum, cum perpetuitate æterna, vbi ſtella à ſtella differt in claritate. Vnde & hîc dicitur, *Pro his qui commutabuntur*, vel *pro floribus*; quoniam omnes florebunt in atrijs domus Dei. Et ſicut differt ſtella à ſtella, ita flos à flore. Ita vt virginitas, quod generale eſt omni Eccleſiæ ſpecialiter lilijs in virginibus comparetur, Martyrium verò roſis vernantibus, vt ſinguli ſingulis ſuis fulgore coæquentur ſpeciebus, ita vt vnuſquiſque eorum ſuo & Chriſti reſparſus ſanguine, acſi roſa in Hiericho, rubeat ſpecioſus, & de bello cū Chriſto ſimul ad regnum exeat glorioſus. Virginitas verò candore lilij veſtita propter incorruptionem, & ipſa exeat etiam Angelis coæquanda.

Vnde reor beatum Hilarium in Euangelio eo in loco vbi ait Saluator, (Matth. 6. 28.) *Conſiderate lilia agri, quomodo creſcunt*, & cætera quæ ſequuntur, de Angelis dictum ideo intellexiſſe, quia virginitas quæ Angelis comparatur, per lilia quamſæpè in ſcripturis ſacris præfiguratur. Et ideo dixerit Dominus, Quod nec Salomon in omni gloria ſua coopertus ſit ſicut vnum ex iſtis. In quibus nimirum floribus renitet intus floris veri incorruptio, & pulchritudo per charitatem integræ caſtitatis. Propter quod velim vos conſiderare, virginitas quàm præclara ſit, quæ tantis & talibus attollitur præconiis. Nam vt faſſus ſum, duobus Eccleſia generaliter iſtis comparatur floribus, quæ rubet Chriſti reſparſa ſanguine; Reſperſa foris intuſque, quia in vtroque coccineus color eſt, & candet vt (Cant. 2. 2.) lilium, de qua dicitur, *Sicut lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter filias.* Quæ quamuis in præſentiarum inter malos verſetur, tota florida eſt ipſa, & decora nimis, multis exornata muneribus. Sed quia ſcribere decreui ad virgines, veraſque viduas, cœleſtem vitam agentes, opportuniſſimè viſum eſt, etiam quia flores Paradiſi ſunt, vt ad eas de multis ediſſeram floribus, in quibus delectatur ſponſus. Vnde Eccleſia in (Cant. 2. 5.) Canticis, *Fulcite me*, inquit, *floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo.* Sed quia multa florum differentia eſt, orandus eſt Spiritus ſanctus, vt perflet agrum mentis; vt ex eo profluant aromata illius. Quia non aliunde fœcundatur hic ager Eccleſiæ, niſi ex infuſione Spiritus ſancti. Iſte nam(Gen. 27. 27)que ager eſt ex quo Iſaac de filio, *Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus.* Plenus eſt hic ager floribus, plenus æternæ vitæ odoribus, in quo nimirum theſaurus ille abſconditus in Euangelio inuenitur, pro quo fideles omnia vendunt ſua, qui eius amore rapiuntur, & relinquent etiam & ſeipſos, vt ad vnum perueniant florem, qui de ſeipſo ait in Canti(Cant. 2. 1.)cis, *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Cuius itaque campi fœcunditas ſemper cum Deo eſſe dicitur. De quo alibi in Pſalmo, cùm deſcripſiſſet quod omnia quæ cœli ac terræ ſunt, ſua eſſent, *& pulchritudo*, in(Pſal. 49. 11)quit, *agri ſemper mecum eſt.* Quo profectò liquet, etſi poſſideat omnia per Maieſtatis ſuæ dominium, quod huius agri flores ac fructum, de quo tanta odoramenta virtutum fragrant, ipſe per ſe iuxta electionis gratiam poſſideat intus. In quo agro ipſe vitis eſt vera, de qua propagatur omnis Eccleſia cum pomorum fructibus. Quapropter bene in Canticis ſponſum inuitat (Cant. 4.) ſponſa dicens, *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis, mane ſurgamus* (Cant. 7. 11.) *ad vineas, videamus ſi floruit vinea, ſi flores fructus parturiunt, ſi floruerunt mala punica.*

Nouit igitur ſponſa, nouit & vera virgo, quod ſponſus flos campi totus vadit in fructum, & delectatur in floribus. Ideo cum rogat & hortatur egredi in agrum, floreſque vineæ inuiſere, quia ſine ipſo fructum ferre nõ poſſunt. Promittit etiam quod mandragoræ iam in portis dederint odorem ſuum. Vnde vnus eorum ait, qui portæ dicuntur, *Bonus odor ſumus Deo* (2. Cor. 2. 15) *in omni loco.* Verumtamen nemo ad hæc idoneus. Sed nemo ſe deterreat, cùm audit hos tam præcipuos in agro Domini florere & fragrare tam immenſis virtutum odoramentis. Sunt etenim in ipſo eodemque agro Euangelij lilia, roſæ, nardus, & crocus, humileſque violæ, quæ ſuo vincunt purpuram Regis muriceam colore. Sunt & Heliotropij flores, qui profectò gaudent ad ortum Solis, cuius colorantur intus foriſve fulgore, & ſequuntur quantum fas eſt poſt veſtigia, ita vt neſciant niſi Solem inſpicere. Idcirco acſi nocte vos clauſiſtis, chariſſimæ, vt ad ortum Solis æterni, mox acſi renatæ, quia tenebras neſciſtis, poſſitis ſuſcipere lumen. Sunt etenim ſacrarum ſcripturarum cœleſtes alij quamplurimi flores, in quibus animarum agricultura formatur paſſim, & decoratur Chriſti Eccleſia. In quibus operatur virginitas ſibi coronas, & ſponſo dulcia cœleſti rore conſtipat mella. Quis enim neſciat quod pudicitia virginalis, ſeu caſtitas vidualis, aliud operari non norunt, niſi in quibus delectatur ſpõſus? Inde eſt quod quaſi apes ſanctarum ſcripturarum carpitis flores, quoniam qui (Cant. 2. 16.) paſcitur inter lilia, totus vadit in floribus, in floribus delectatur, & non in aliis quibuſlibet floribus, niſi qui in conualle humilitatis floruerint. Floret enim virginitas in conualle lacrymarum, dum ſemper ea intendit mente, quæ humilitatis ſunt, quæ caſtitatis; quouſque eum florem portat in pectore qui eſt lilium conuallium, & creſcit in hortis deliciarum quos irrorat Spi(Cant. 4. 16.)ritus ſanctus. Qui ſint autem horti deliciarum, ipſe ſponſus demonſtrat in Canticis, *Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus con*(Cant. 4. 12.)*cluſus, fons ſignatus*; eo quod in horti huiuſmodi Dei impreſſa ſignaculis imago ſeruatur inuoluta, ſinceriſſimi fontis vnda perfuſa. De quo dictum eſt ad patrem, *Quoniam apud te eſt fons vitæ.* Qui profectò (Pſal. 35. 12.)

fons benè in corde virginis ſignatus oritur A & fluit iugiter, vt irriget vniuerſos deliciarum flores & fructus Paradiſi, id eſt, Heliotropij flores, de quibus dixeram, qui neſciunt aſpicere niſi Solem Chriſtum; neſciunt gaudere niſi de claritate & calore Verbi: ita vt videas in meridie eiuſdem floris orbiculos extenſos & dilatatos, in tantum vt gyrus eiuſdem latior in orbe quàm ſit præ gaudio videatur. Expanſis floſculis putes eos ſentire ac lætari præ claritate luminis. Fortaſſis ergo ſentit natura, quamuis ſenſum non habeat ſentien- B di, & interrogat illud de Canticis. *Vbi paſcis, vbi cubas?* Cui dicitur *in meridie*. Et quia in meridie ſponſus paſcitur inter lilia & vmbratur in hortis delitiarum, iure flores virtutum officioſiſſimè ſe pandunt & dilatantur, vt ſuſcipiant fulgorem veri Solis, & confoueantur intus calore Verbi. Idcirco quocunque gyrãdo Sol vadit, ſe inclinant, eumque ſemper inſpiciũt, humilitatis obſequio & præ gaudio exultantes quodammodo, ſemper tenſis alarum remigijs adorare videntur; ita vt in veſpere, C cùm ſe Sol abduxerit, & à feruore ceſſauerit caloris, paulatim & ipſi flores ſe colligant & recipiant ſeſe in vnum, ſuoque acſi in cubiculo, ſua concludant intima; Si quomodo exhibeant ſe Solis abſentiam ferre non poſſe, vt clauſis oſtijs tantùm lugeant præ mœrore in nocte quantùm gauiſos ſe præ gaudio in die fuiſſe monſtrarunt. Hinc ſponſa in Canticis, *In lectulo meo in noctibus quæſiui quem diligit anima mea.* Quoniam verus amor ſponſæ non patitur abſentiam ſponſi ſuſtinere ſui; ſed infra cubilia cordis, quem oculis non poteſt aſpicere, fide & deſiderio iugiter mente meditatur tenere.

Cant. 3. 1.

Sed quia incidi in partes huius floris, ne videar virginibus importunè ingerere, quæ non leguntur in diuinis litteris, ipſa natura docet quæ ſuggerimus; quoniam iuxta Apoſtolum per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Non enim elaboro noſtra vt habeant tam ſplendorem verbi, quàm ſenſuum elegantiam & ornatum intelligentiæ. Idcirco non adhibeo ornatricem facierum eloquentiam, vt pulchra ſit & laudabilis noſtra oratio; ſed tantùm quod poſſit illicere ſponſas iuniores in amore ſponſi, & dilectionem ſponſalitatis augere. Quia ſermo ſenilis preſſus & grauis, nec comptus debet eſſe, ſine concinnentia verborum, & venuſtate vrbanitatis. Immò maturus, ſapientia floridus, per iudicium quoque probitatis collatus, ple-

Rom. 1. 20

nus veritatis, fuco purus, ſenectute dignus, honorabilis. Quoniam longè aliud eſt, cùm poſt germen pubertatis florere incipit iuuentus, viridis, illuſtrata coloribus; aliud cùm annoſa ſenectus longè diu fatigata labore, profectum requirit ſalutis. Quæ ſi alienæ ætatis ſe phaleris exornare voluerit, ridere videbitur magis quàm perorare; vnde ridebitur potius quàm honeſtabitur.

Hinc quæſo ne videar vobis improbus, ſi obtemperauero iuuenibus vt loquar de floribus; Quia in hoc carmine totum canitur pro lilijs & floribus, vt diſcant veri flores Chriſti cum Chriſto verſari. Nam inde eſt quod quaſi apes ſanctarum ſcripturarum campos perluſtrantes, non ſolùm ſponſo, verumetiam vobiſmet & omnibus mellificatis. Ad hoc quippe acſi ad aluearium Chriſti ex omni parte conuolaſtis, vnamque præeſſe vobis elegiſtis, quatenus ad inſtar earum, quia de ore prudentium mella procedunt, Deo fauos, & fructum vitæ reddatis. Verè aluearium monaſticæ diſciplinæ iure hic locus vocatur, quo æterna clauſura vos obſeraſtis, ne vllis inſidiarum fraudibus caſtra violentur Domino conſecrata. Eſt igitur vt ita fatear pluſquam aluearium, quia nuſquam & nunquam exinde alicubi vagando flores legitis, quæ intus Sanctarum ſcripturarum indeſinenter melliflua quæque carpitis, vbi nectareo rore corda veſtra Spiritus ſanctus inebriat, iubarque diuini luminis perfundit & illuſtrat. Vbi nihil aliud quàm cœlum reſpicitis, quia ad hoc carnem, quæ concupiſcit aduerſus ſpiri- *Galat. 5. 17*
D tum, quaſi carcere clauſiſtis, vt liber animus peruolet vbi ſponſus abijt ſecundum humanitatem, & ſedet à dextris Dei. Vbi quamuis nouem dicantur ordines Angelorum; millia millium adſiſtunt, quibus nullus eſt numerus, & miniſtrant, Daniele *Dan. 7. 10.*
teſte, decies centena millia, propter eos qui hæreditatem ſunt accepturi. Vbi iudex Apoſtolorum chorus in eorum exultat conſortio, & Martyrum candidatus cum coronis decantat exercitus; vbi Patriarcharum tuba præcinit & Propheta- E rum prouidus reſpondet numerus: quia quæ per eos promiſſa ſunt, completa omnia cunctorum iam releguntur aſpectibus. Ibi etenim ſanctorum Confeſſorum ſuis pro plebibus deprecatur Senatus infra æterna gaudia ſtolatus. Ibi hymnidici ſanctarum virginum Chori, cum ſuis victricibus palmis, ſequuntur Agnum quocunque vadit, & decantant in organis, quæ

nemo poteſt dicere, niſi qui cum ipſis ſe- A quuntur in albis. Ibi cœlibatorum & viduarum conſociantur greges: Ibi coniugatorum coniugatarumque ſancta decoratur ſocietas: Ibi puſilli cum magnis, & turba quam nemo poteſt dinumerare, Allelüiatica per omnes vicos eius valde gratulabunda gaudia canit. Inter quos cùm mens fidelis quandoque rapitur ex deſiderio, fides quæ ſperandorum ſubſtantia eſt, hæc profectò non extra ſe cernit, ſed inter cordis cubilia, quæ non videntur, quia in Deo ſunt, credit atque intelligit iuxta munditiam cordis, & diligit vniuerſa; cum quibus quiſque mente cùm eſt, puto quod nuſquam ſolus eſt; cùm verò agit quæ agunt, nunquam otioſus. Et ſi quæris quid agant, *Beati*, inquit Dauid, Pſal. 83.5. *qui habitant in domo tua Domine, in ſæcula ſæculorum laudabunt te.* Quod ſi interpellare voluerit quemlibet eorum, vel quemlibet ſanctorum, adeſt continuò in eo qui vbique eſt; cum quo & nos ſemper omnes, quia in eo viuimus, mouemur & ſumus. Act. 17. 28. Sed aliter cum eo & cum Sanctis ſumus, ſi ea diligimus quæ diligunt, & agimus deuoti ad gloriam & laudem ipſius quæ agunt; aliter verò cum coram oculis eius ſemper ſub ipſo & in ipſo, vbi vel vbi ſumus. Quod ſi aliter quàm velit ipſe volumus aut agimus, proculdubio longè ab illo ſumus, in quantum diſſimiles ſumus. Vnde quotidie in oratione rectè dicimus, Matth. 6. 10. *Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo & in terra.*

Hæc omnia, quæ profectò credibilia fides pandit, ſpes adit quæ fide creduntur, & præſumit. Pulſat verò perſeueranter charitas, donec preces & vota intus coram ſummo Deo, coramque Sanctis offerat. Vnde non redit, donec cum eis quos interpellat, fide non ficta impetrata reportet. Verùm quia vos tales eſſe, chariſſimæ, noui, quotieſcumque oratorium beatæ Mariæ Virginis mente ingredior, ſcalam illam Iacob erectam video, per quam aſcendentes ad vos, deſcendenteſque Angelos minimè diffido, quo in loco domum Dei portamque cœli eſſe non ambigo. Propterea & ſi de his aliquid dixerim ſupernarum virtutum floribus, quia ciues eorum eſtis, melius vos eatenus ſcire vſu contemplationis, quàm ſermo explere poſſit, credo. Quoniam, quibus omni deuotione fidei charitatiſq; ardore iam vinctæ in cœleſtibus eſtis, quos indeſinēter interpellatis, cum quibus colloquia intus, & preces Deo offertis, ignorare nequaquam poteſtis. Certus ſum quod charitate vobiſcum ſunt; inter quos, licet in terris adhuc, vt dixi, mente iam ſurſum, vnum Alleluya dicitis, vnamque gloriam dignè Trinitati Deo perſoluitis. Hinc gratiarum actio, laus, & honor offertur. Et ideo quæſo ne videatur vobis locus iſte anguſtus, vbi vos clauſiſtis, chariſſimæ, quoniam ingens & magna domus Dei eſt ad quam intraſtis: magna, inquam, quia non habet conſummationem. Nemo mortalium, qui B eam penitus vt eſt valeat penetrare, vbi Deus claritas eſt, & infinita poſſeſſio. Quā ſanè domum Ioannes conſpiciens, vix ſaltem quæ vidit potuit enarrare. Ad quam vſque Paulus raptus, quamuis dux Verbi, 2. Cor. 12. 4. ea quæ audiuit faſſus eſt, quod non liceat homini loqui. Idcirco dilatamini corde, ſponſæ Chriſti, dilatamini; & nolite cum infidelibus coanguſtari: quia magna eſt domus, & ingens poſſeſſio, quæ vobis ex dote debetur; quæ nec ſpatijs locorum terminatur, nec fine temporum clauditur. Sufficiat vobis cohabitatio ad neceſſitatem naturæ, quæ vos ſuſcepit de mundo C acſi columbas volantes ad cœlum. Quia in mundo iuxta Apoſtolum nihil 1. Ioan. 2. 16. aliud quàm concupiſcentia oculorum & ſuperbia vitæ. Sufficiat ſolummodo quia ſoli Deo vacatis, vbi & neceſſitatem ſufficientia non excedit, & neceſſitas ſufficiētiæ modum non adimit. Sufficit enim cenſus exiguus, cui æterna poſſeſſio ſolus Luc. 10. 42. eſt Deus. Maria namque optimam partem elegit, dum ſolummodo Domini te- D nuit pedes, quos lacrymis rigauit. Sed & Dei Genetrix, cuius obtentu ſeruitio vos Dei vouiſtis, non ampla quæſiuit prætoria, quando in diuerſorio nullum habuit locum, niſi iumentorum præſepium, quo reclinauit Deum infantulum. Apoſtoli in carcere collaudantes Deum exaudiuntur: quantò magis vos grex Chriſti, coram ſanctis altaribus confidere debetis, vbi beata & venerabilis virgo veneratur & colitur, ſuper choros eleuata Angelicos? Quæ pro vobis coram ſummo Deo intercedens, E veſtras commendat orationes & offert vota lacrymarum veſtrarum, quas multiplices indeſinenter funditis ſuis cum precibus. Vbi & pignora ſanctorum multorum, multarumque virginum coluntur, quæ ſuis excubijs ad laudem Dei veſtras illuſtrant vigilias, & cuſtodiunt caſtra.

Quid enim aliud eſt, chariſſimæ, domus hæc in qua degitis, quàm caſtra Dei, & ſchola diuini ſeruitij, officina virtutum, turris æternæ contemplationis, cuſtodia perpetuæ caſtitatis? Ideo ergo rectè

caſtra, quia caſtra. Nec immeritò, quia conuerſatio veſtra, militia cœleſtis eſt diſciplinæ; & genus fortiſſimum Monachorum vbi virginitas excellit, & frequentia, propter excubias ſummi Regis, diſcurrit Angelorum. Vbi videlicet inuigilat chorus diuinis laudibus, & proſpicit ſi qua hora ſponſus veniat, vt paratis lampadibus, cum eo ad nuptias (vbi iam adſcitæ eſtis) dignè intrare poſſitis. Hinc iugiter ſymphonizatis laudibus hæc aula reſultat. Hinc quod gemitus veſter diuinas pulſat ad aures; hinc quod à maxillis lacrymæ ſurgunt, iuxta Hieremiam, penetrantque cœlos; hinc quod ieiunia carnem macerant; quod afflictio robur extenuat. Iſta igitur eſt intelligentia filiorum Chore, iſtud eruditionis Canticum, iuxta Hebraïcum, nam *Melchil* apud eos eruditionem, vel doctiſſimum, ſonat. Idida antiquum nomen eſt Salomonis, quod tam pacificum quàm & dilectum ſonat. Ideo in fine tituli concluditur, *Eruditionis Canticum amantiſſimi*, quod Septuaginta, *pro dilecto*, poſuere; quia Græcus ablatiuum non habet. Sed quod dicit Canticum amantiſſimi, vnum eſt ac ſi dicat, eruditionis Canticum dilectiſſimi. Porro eruditio & intelligentia nihil differt in ſenſu, iuxta illud,
Pſal.2.10. *Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.* Quia vera intelligentia plenam affert eruditionem; ſicuti & vera eruditio intelligentiam viri prudentis. Ac per hoc, vt dixi paulò ſuperiùs, myſterium huius Cantici lectorem ſpiritalem requirit & intentum. Alioquin vbi ſimplex eſt ſenſus & apertus, quid neceſſe erat audientem præmoneri verbo intelligentiæ, & dici ad
Matth. 11. 15. eum, *Qui habet aures audiendi, audiat?* Eruditionis quoque Canticum canitur amantiſſimo & dilecto, canitur victori & pro triumpho; canitur autem pro floribus & liliis, canitur & pro his qui commutabuntur. Vnde nec immerito, ſicut præmiſi, à ſanctis Patribus epithalamium vocatur. Epithalamium namque primum à Salomone in laudem Chriſti & Eccleſiæ compoſitum eſſe legimus. Inde ſæculares viri demum ſua traxere dramata, quatenus in nuptiis ob honorem ſponſi ac ſponſæ ante thalamum hinc inde viciſſim carmen laudis décantarent. Sed & Dauid, qui totus fertur muſicus fuiſſe, in hoc Pſalmo prætulit formam huius dramatis. Et ideo non ſe ſolum, aut vnum Prophetarum, ſed omnem chorum filiorum Chore canentem ſimul, & ſponſum ab æterno de corde patris genitum, venientem ad nuptias intro-

A ducit. Dilectum autem eum, & ſine vllo additamento, vel amantiſſimum vocat: Quia in comparatione eius, iure nullus dilectus creditur. Qui tropus à Grammaticis antonomaſia dicitur, quaſi quædam à rebus cognominatio, & proprij nominis ſignificationem trahēs, dum perſona quælibet ita aliquo excellit vocabulo, vt nullus alter intelligatur quàm is de quo dicitur. Fit enim multis modis quam ſæpè etiam & in diuinis ſcripturis: vt pote in

B Pſalmo nono, *de occultis filij*, ſolum filium volens oſtendere Chriſtum: Et de Ioanne, *Hic eſt Diſcipulus quē diligebat Ieſus*: non Ioan.21.7. quod & alios non diligeret; ſed quia eum præcipuè & præ omnibus diligebat. Sic quoque & in hoc loco Canticum pro dilecto vel amantiſſimo dicitur; quia etſi alij diliguntur propter adoptionis gratiam, hic verò propter proprietatem naturæ. Non quod exterius acceperit vt diligibilis eſſet; ſed ipſe in ſe habens natura vt dilectus eſſet. Quia ſancta naturalis vnitas, & æqualitas, & charitas, vnitatis, non aliū-

C de quàm à ſe habet vt diligatur, ſicut adoptio eorum quos adoptat. In illa quippe ſubſtantia Trinitatis vnitas eſt in origine, æqualitas in prole; in charitate autem patris & filij, vnitatis æqualitatiſque communio. Ideo nulla eſt diuiſio vnitatis, ſed naturalis dilectio totius Maieſtatis. Dilectus eſt igitur Deo Patri acſi proprius, de quo ipſe in Euangelio, *Hic eſt filius meus*, Matth. 17. inquit, *dilectus, in quo benè complacuit.* Iſaias 5. in Cantico, *Cantabo*, inquit, *dilecto meo*, Eſa. 5. 1. *canticum patrueli meo vineæ ſuæ.* Ac deinde,

D *Vinea facta eſt dilecto in cornu in loco vberi.* Quæ nimirum vinea Eccleſia Chriſti eſt, quæ facta eſt ſponſa vnico & dilecto filio. Veruntamen & ipſa dilecta, ſed propter eum, qui reconciliauit eam ſibi, & eripuit ab ira damnationis vt eſſet dilecta. Ipſe verò per ſe dilectus, quia à natura filius, ita vt nemo in comparatione eius iure dilectus dicatur. Iure igitur ipſe in Deum & Dominum, ab omni rationabili creatura diligendus, vna cum Patre, & Spiritu ſan-

E cto venerandus.

Interea ipſe ſolus Deus pro hominibus homo factus iure ſolus inter homines dicitur dilectus & amantiſſimus præ omnibus: & quia Pſalmi titulus eſt, in quo de ipſo & ſponſa canitur, rectè abſque ambiguo, *pro dilecto vel amantiſſimo* inſcribitur, vt nemo abſque eo amandus ab ſponſa requiratur, ſed quemcumq; ſponſa Chriſti amauerit, aut ipſe ſit, aut in ipſo, aut propter ipſum, vt omnes in chari-

tate vnum ſint. Vnde Apoſtolus, *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti,* inquit, *& charitas*
2.Cor.13.13 *Dei, & communicatio Spiritus ſancti, ſit cum omnibus vobis.* Quæ nimirum communicatio, omnes vnum in eo facit cui communicantur. Porrò in Trinitate nihil diſcrepat dilectionis, quia æqualitas cara & vna eſt; vnitas verò æqualis & cara. Deinde caritas æqualis atq; vna naturaliter, & incomparabiliter perſeuerat. Et ideo quia Deus Pater proprium mittebat filium in mundo, vt ſua virtute ſibi ſponſam duceret inter homines ipſe Deus homo; dignum fuit in Sacramento tituli Pſalmi huius quod præmiſit, qui de nuptijs cantatur, canticum pro dilecto, vel canticum amantiſſimi, quatenus per hoc plena dilectio commendetur filij; qui ſic dilectus abſque additamento dicitur, vt ipſe ſolus intelligatur dilectus: in quo diliguntur qui dilecti ſunt, & in quo Deo Patri benè complacuit: ita vt in eo reliqui omnes placeant, quos ſibi adoptauit in filios. His ita de titulo præmiſſis, vt ad canticum & ad ea quæ ſunt myſtica accedere poſſit animus, finiendus eſt liber primus, & exorandus Spiritus ſanctus, vt eo deſcribantur ſtilo in cordibus noſtris, quo reſerata ſunt ſanctis Dei Prophetis omnibus.

LIBER SECVNDVS.

QVAMVIS de occultis & obſcuris diu multumque, virgo Chriſti, tractatum ſit; non adeò à nobis ignorantia depulſa eſt, ne eiſdem ſemper inuoluamur obſcuris, niſi quantum illuſtramur gratia. Quapropter quidam Philoſophi, cùm eſſent ſine Deo, omnia dubia eſſe dixerunt. Alij verò hoc longè à ſe remouentes præſumpſerunt ſe ſcire quæ neſciebant. Et ideò rectè pars ſcientiæ eſſe dicitur, ſcire quod neſcias. Quæ tamen neſcientia, ideò ſcientia vocatur: quia & ſi pars ſcientiæ neſcientia eſt, ſcire quod neſcias: multò magis eſt tamẽ ignorantia, vel ſi neſcias quid quæras. Hinc quidam tria obſcurorum dixerunt eſſe genera. Quorum vnum eſt quando res ſenſui patet, ſed animo quid ſit obſcurum eſt. Alterum verò eſt, vbi res animo pateret niſi ſenſui clauderetur. Porrò tertium obſcuriſſimum comprobatur eſſe, quando res quælibet nec ſenſu capitur, nec animo intelligitur, nec ratione vel ſi eſt comprehenditur. Quo ſanè genere in multis

A obſcuramur & inuoluimur, niſi quantum diuina pietas nobis reſerare dignatur qualitercunq; vt capere poſſimus. Hinc quoque Deo gratulabundus gratias referens Deo agebat, *Incerta & occulta ſapientiæ tuæ* Pſal.50.8.
manifeſtaſti mihi. Quibus duobus noſter nimium obſcuratur animus, dum occurrunt nobis, non ſolùm quæ occulta ſunt, verumetiam quæ incerta. Vt puta, dum quiſpiam iter volans agere, inter medias noctis tenebras, in quoddam quadriuium
B deuenit, ſciens iam quid ſit via, neſciens ibidem tamen vllam vel ſemitam eſſe, obſcuritate inuolutus. Facto autem manè, quod occulrum erat iam detectum eſt: ſed incertum ei reſtat, quam apprehendere debeat viam ex omnibus, vel quò ducant ſingulæ. A quibus duobus Propheta liberatus erroribus, iam Deo gratias refert, qui ei inſpirauerat diuinitus, quod incertum erat & occultum ſæculis & generationibus, ſicut in hoc epithalamio Vir-
C ginum declaratur. Vnde oportet & nos, chariſſimæ, gratias agere ſaluatori Deo, qui nos de tantis eripuit tenebris, & ad veram perduxit lucem. Qui non ſolùm ſe lucem oſtendit viſibili in ſpecie ſenſibus noſtris: verùm & oculos cordis intus illuminauit, vt ex integro quæ occulta erant & obſcura deitatis myſteria, nobis manifeſta fierent. Hinc quoque Iſaias & ipſe gaudens illuminatus aiebat. *Tu es* Eſa.45.15.
Deus abſconditus, Deus Iſrael, & nos neſciebamus te. Sed & tunc quando iſta dicebant
D à Deo inſpirati Prophetæ, valdè obſcura erant & occulta: quia quæ prædeſtinata erant, nondum erant rebus completa & manifeſtata. Erat quidem Deus Pater & Filius & Spiritus ſanctus, ſed quia ſanctorum via nondum erat propalata, Deus Heb.9.8.
Trinitas, niſi à paucis, penitus ignorabatur. Vnde ſicut dicit Apoſtolus, *Cùm* Rom.1.21.
cognouiſſent Deum per ea quæ facta ſunt, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis. Viam quæ Chriſtus eſt, viam ſcilicet ciuitatis
E Dei, vtique ad quam tendimus, non inuenerunt. Propterea vt totam emundaret ſtultitiam cordis noſtri diuina pietas, longè poſt quæ dicebantur adimpleuit, vt omnis obſcuritas pelleretur, eſſetque in vno eodemque Chriſto quod oculis cerneres, quod manu palpares, & quod mẽte intelligeres; ita vt palpares hominem & intelligeres Deum. Hinc quoque Ioannes aiebat. *Et manus noſtræ tractauerunt de* 1.Ioan.1.
verbo vitæ.

Audis igitur, quia manus palpat Apoſtolorum

ſtolorum Verbum vitæ: Vbi autem ma-
nus tractat & tangit, carnem intellige.
Vbi Verbum audis, id recognoſce quod
erat in principio apud Deum, & Deus
Ioan.1.1. erat Verbum. Veruntamen eũdem Deum
& hominem veraciter vnum intellige
Deum, quem ſponſum in Pſalmo Pro-
pheta acſi in titulo dotis deſcribit, ſan-
ctæque coniungit Eccleſiæ. Vide quæſo,
ſponſa Chriſti, quàm occultum erat vel
obſcurum, quando neſciebatur in homi-
nibus vel ſi Deus eſſet, niſi tantummodo
in Iudæa. Vnde canitur in Pſalmo, *Notus*
Pſal. 75.2. *in Iudæa Deus*: in qua etiam Deus Dei fi-
lius vel ſi eſſet prius ignotum erat. Iam
verò cum dicitur paterna ex voce per
Pſal.44.1. Prophetam, *Eructauit cor meum verbum bo-
num*, incertum erat de quo diceretur
verbo, niſi quibus illuminabantur oculi,
vt incerta certiſſimè ſcirent, & quæ futu-
ra erant corde crederent. Sed nobis quia
reſerata ſunt omnia & completa, nihil ob-
ſcurum reſtat, nihil incertum. Idcirco
quia ſuſcipit fidelis anima in hoc epitha-
lamio verbum progenitum de corde pa-
tris, ſuſcipiat ſponſa libellum dotis, & in-
corrupta virginitas ſponſum de intimis
Dei ſibi miſſum præcordiis. De quo Pa-
ter ſignanter ait, *Eructauit cor meum ver-
bum bonum*. Verbum vtique bonum, quod
in principio erat apud Deum, & Deus e-
Ioan. 1.1. rat Verbum, Et ne mireris, prudens vir-
go, quod hunc vocauerim Pſalmum, li-
bellum dotis, in quo talia primum à ſæ-
culo panduntur fœdera nuptiarum. Ha-
bes namque in Euangelio, quod *Simile*
Matth.22.2. *eſt regnum cælorum homini regi qui fecit nu-
ptias filio ſuo*. Quas itaque nuptias, ſi ani-
maduertis, hoc in loco primum inuenies
pacto fœderis, non dico ſubarratas, ve-
rumetiam acſi in tabulis connubij con-
ſcriptas: Vbi Deus Pater Verbum, quod
in principio erat, eructaſſe ſuo de corde
dicit, vt verbum caro fieret. Cui profectò
verbo, ſcilicet filio ſuo regi, dictat maie-
ſtas ſua opera, & indicat quæ fienda ſunt
per ipſum vniuerſa. Quod cùm audis, vir-
go Chriſti, patrem filio uo regi, ex elo-
quio prophetali, indicare virtutis ſuæ
opera; cogitare oportet, quod ipſe ſit
ſcriba velox, cœlorum enim reſerantur
arcana, non illi, ſed ſæculis abſcondita,
qui profert de theſauro ſuo noua & ve-
Matth.13.52. tera. Sed quia ſcriba, quamuis velociſſi-
mus, ſine calamo aut ſtylo ſcribere quæ
audit non valet, continuò ſubinfertur ac-
ſi ex voce Patris, *lingua mea calamus*, vel ſty-
lus iuxta Hebraïcum, *velociter ſcribentis*.

A Quibus profectò verbis nihil aliud ſpon-
ſæ reſtat cogitare, quàm de fœdere nu-
ptiarum, quæ nunquam legitimè ſine do-
te firmantur. Idcirco, ſacratiſſima ſoror,
cùm audis patris dictantis linguam cala-
mum eſſe ſcribæ velociter ſcribentis, ſcias
vnam eſſe naturam trium perſonarum,
quorum vna eſt virtus, vnaque operatio,
vt iſte virginibus conſcribatur libellus
dotis. In quo primum vnde genus ducat
B ſponſus oſtenditur; Verbum de corde pa-
tris, Verbum quod in principio erat, vti-
que apud Deum, & Deus erat Verbum.
Hoc itaque bonum Verbum, quod de
corde patris eructatum eſt, ſuſcipe. Quia
hoc eſt, quod ipſe eſt, à quo eſt; per quod
omnia iſta bona facta ſunt, quæ viden-
tur.

De hoc igitur bono ſuo verbo pater
dixit, *Eructauit cor meum verbum bonum.*
Per quod ſolum eſt omne bonum, & ideo
diligendus, quia bonus & vtcunque bo-
ni eſſe poſſumus, ab ipſo eſt. Si enim tu
homo, quodcunque boni facturus, in
C corde, & in conſilio habes, quale bonum
vel quando fiat illud; quantò magis Deus
in hoc vnico ſuo verbo coæterno totum
habuit quod fiendum erat? & ideo iuxta
Ioannis vocem; quod factum eſt, in ipſo
vita erat. Vnde addidit quaſi repetens Ioan. 1.
quod dixerat, *Dico ego opera mea regi*; acſi
patenter dicat, ideo ei opera mea dico,
quia ipſum genui Verbum, in quo ſunt
omnia mea opera, quæ per ipſum à me
fienda ſunt. Alioquin viſibilia & inuiſi-
bilia non eſſent in rebus, niſi prius in ver-
D bo eſſent: ſicut & in te non eſſet fabrica
rerum, aut opus, niſi prius in conſilio eſ-
ſet. Erant autem omnia opera Dei in Ver-
bo Patris, & nondum erant opera, ſed
Verbum erat, cui Pater; quia genuit eum
coæternum, ſua omnia, quidquid iſtud
eſt, indicauit. Ideoque ſanè incompara-
biliter bonum, quia hoc ipſum Verbum
Deus eſt. Hinc neceſſe eſt quod de cor-
de refulſit, vt ibi eum ſuſcipiat ſponſa,
& complectatur dotem ſalutis æternæ,
E vnde ad nos eructatum venit. Quia quod
de corde prodiit, non niſi corde tenetur
vel capitur. Idcirco amantiſſimus filius
verbumque bonum de corde patris, ſpon-
ſæ miſſus ad nuptias nunciatur, vt idem
amplius omni caritate in animo diligatur.
Non quod Deus Pater corporeus credi
debeat, vt cor, aut vterum, cæteraque ha-
bere membra intelligatur; ſed vt per cor-
poralium efficientiarum nomina, diuini-
tatis eius arcana concipiantur. Non enim

membris corporalibus conſiſtit Deus. A Nam alibi generationem filij cùm vellet commemorare, ait, *Ex vtero ante luciferum genui te*; quatenus inenarrabilem illam vnigeniti ex ſe filij natiuitatem ex diuinitatis ſuæ veritate commendaret, ad intelligentiæ fidem, quem ex vtero generauit vt filium ante luciferum, vt æternum; quem ex corde eructauit vt Verbum. In his omnibus loquutus eſt namque de diuinis ſuis rebus ſecundum humanam naturam; vt ſenſum humanæ naturæ ad fidei ſcientiam erudiret; vt non ex nihilo, non aliunde videretur, acſi creatus, ſubſiſtere; ſed ex ſe vnigeniti ſui naturalis natiuitas doceretur. Sic itaque hoc in loco vera eſſentia filij, ex patris natura commendatur. Sed quia dilectum vel amantiſſimum eum dixerat, vt diligatur, & plena dilectio credentibus commendetur, inſinuat; eo quod ex intimis, vitalibuſque cordis ſui viſceribus verbum ſuum, quod in ſe ſemper erat, ſe adſtruit eructaſſe. Non quod inde receſſerit in quo manebat; ſed C quia Verbum caro factum eſt, ſic ad nos venit, vt inde non recederet. Vnde vt hoc myſterium Pater credentibus oſtenderet, inſinuat de quo dixerat verbo. Inſinuat quod ipſe ſit *ſpecioſus forma præ filijs hominum*, & hoc in forma ſerui. Alias autem in forma Dei, nulli eſt comparandus, vt dicatur ſpecioſior & pulchrior. Quia ſecundum diuinitatem nulli comparatur; quoniam nulla rerum forma abſque materia eſt, niſi diuina. Quæ nimirum forma, non aliud quàm vnum eſt; & ideo hoc D vnum ſemper eſt id quod eſt. Neque accidens in eo eſt, à quo ſanè omne eſſe eſt. Sed illud à nullo alio eſt; idcirco materia & motu caret, atque in ſeſe ſemper immobiliter eſt. Reliqua verò omnia quæ ab eo formata ſunt & creata, non ſunt id quod ſunt; quia vnumquodque eorum non habet eſſe ſuum, niſi ex his ex quibus & à quo eſt, id eſt, ex partibus ſuis. Propterea Deus in forma Dei nulli eſt comparandus, qui non aliunde quàm à ſe eſt. E Sed miſeri hæretici, qui hoc perſentire aut intelligere minimè voluerunt, aut potuerunt, quod in hac forma diuinitatis non niſi vnitas eſſe poteſt trinitas, vna æqualitas, vna eſſentia deitatis, cui nunquam aut nuſquam eſt aliud eſſe, quam idem ſemper eſſe. Et ideo ſeruo ſuo Moyſi ait, *Ego ſum, qui ſum*. Quia nihil eſt ei niſi ſemper idē eſſe, & omnia poſſe. In qua forma filius Dei cùm eſſet, non per rapinā

Pſal.109.3

Ioan.1.14

Philipp. 2. 7.

æqualis Deo; ſed per naturam veræ natiuitatis, quia genitus eſt a Deo Patre, ſemetipſum exinaniuit, non vt alius quàm ipſe eſſet, ſed vt formam ſerui accipiens pro noſtra redemptione, idem ipſe Deus & homo eſſet. In qua itaque forma ſpecioſus dicitur præ filiis hominum. Quæ nimirum exinanitio, non demutatio diuinitatis eius, ſed miſeratio pietatis fuit in aſſumptione humanitatis. Si enim Paulus, cùm euacuat ea in ſe quæ paruuli erāt quando factus eſt vir, nec mutatur, ne aut ipſe idemque non ſit qui fuerat, & quod fuerat; quantò magis Deus Dei filius idem ipſe incommutabiliter eſt, cùm ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens? quoniam in vtroque integer Deus & homo eſt. Sed quia forma diuinitatis inuiſibilis latebat in homine viſibili, vnum eundemque ſe exhibens in forma ſerui exinaniſſe ab Apoſtolo iure prædicatur.

In qua itaque forma, ſicut beatum Baſilium omnis fert gratia dixiſſe, noua quædam Dei virilis operatio monſtrabatur, quod & textus ſancti Euangelij declarat vſque ad finem. Quia profectò, ſicut præfatus doctor luculentiſſimè eo alluſit verbo, virum Deum oſtendens factum, in vna eademque perſona ſicut gemina ſubſtantia fuit, ita & gemina operatio. Vna ſcilicet per quam verus Deus monſtrabatur; alia verò per quam verus homo. Quod myſterium non minus dictu arcanum manet, quàm & intellectu ignotum, quod qui non potuerit ad liquidum diſcernere, credat neceſſe eſt. Aliter autem tantùm aberrabit à vero, quantum fuerit ignorantia veri defoſſus, ſuaque præſumptione deceptus. Quoniam in vna eademque indiuiſa perſona Chriſti, & diuina per omnes paginas veteris nouique teſtamenti monſtrantur opera & humana. Et hæc eſt noua & ineffabilis quædam virilis Dei gemina operatio, in forma hominis in qua ſpecioſus prædicatur benigniſſimus Ieſus Chriſtus præ filiis hominum, & benedictus in æternum. Quare autem ſpecioſus præ filiis hominum, & non præ omnibus Angelis potius dicatur, cùm tantò ſit excellior Angelis, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit filij, non ab re quæritur; niſi quia patet ſenſus quod in forma hominis vnicus Dei patris filius commendatur futurus, ne homo negaretur Angelis comparatus. Prædicatur autem ſpecioſus præ filiis hominum, ne aut eum extra hominem crederes,

Philipp. 2. 7.

Hebr. 1. 4.

aut vnum quemlibet de turba communis generis æſtimares, cùm eſſet homo inter homines, etiam ex filiis hominum ſpecioſus forma. Veruntamen in Hebraïco ad ipſum dilectum regem victoremque Verbum Patris de quo omnia retro dicta ſunt, quaſi finito proœmio, facit hîc narrationis exordium, & facit apoſtrophen, ad ipſum amantiſſimum triumphatorem, cui omnia dicit opera ſua, & conſecuta ſunt quæcunque de eo dicta ſunt. De Chore, inquit, pulchriores filiis hominum. Sed rurſus quæritur, quomodo pulchrior ſit cunctis filiis hominum, quando legimus in Iſaia, *Vidimus*

Eſa. 53. 2. 3 *eum & non habebat ſpeciem neque decorem, ſed deſpectum virorum; ſpecies eius inhonorata & deficiens à filijs hominum, homo in plaga poſitus, & ſciens ferre infirmitatem*, ſeu cætera quæ de illo eo in loco à diuerſis interpretibus interpretatur. Vbi ſi bene conſideras, nulla ſcripturarum diſſonantia generatur, quoniam ibi corporis ignobilitas, non propter ſe, ſed propter flagella, ſputa, & alapas, propter clauos quoque & irriſiones atque iniurias patibuli, & alia quamplura quæ pertulit probra benigniſſimus Saluator propter nos, vnde nec reputatus eſt inter homines: Hîc verò pulchritudo virtutum & honeſtas vitæ, morum probitas atque forma, non minus iuſtitiæ, quàm & totius bonitatis in eo laudatur. Non quod diuinitas Chriſti hominibus comparata formoſior dicatur, quia ſicut paulò antè præmiſi, nulli eſt comparanda; ſed quia in forma ſerui & habitu hominis abſque opprobriis & iniuriis & paſſionibus crucis, ſpecioſior præ cunctis refulſit hominibus: vbi & diuinitas reſplenduit in operibus clarior Sole, & humanitas etiam in eiſdem paſſionibus & iniuriis, miſericordiarum virtus eſſe probatur. Et ideo iure pulcher in cruce, pulcher in flagellis, pulcher in omnibus, ab omnibus prædicatur, & veneratur in cunctis ſuis operibus. Quia etſi mirabile eſt quod virgo de virgine natus eſt; nec minus mirabilius eſt, quod idem non ex voluntate viri, ſed ex Deo natus eſt; na-

Ioan. 1. 13. tus in fine temporum, qui eſt ſine initio genitus ante omne tempus.

Hinc igitur eſt quod in forma ſerui omnia iniuriarum genera, infirmitatiſque ſusceptio, virtus eſt pietatis, quæ nimirum forma ſpecioſior eſt præ cunctis hominum filiis, quia in ea & diuina refulſit gloria Maieſtatis, & quæ humanitatis in

A eo fuerunt infirma, aut forma virtutis fuit, aut exemplum perfectæ imitationis, aut triumphus noſtræ ſalutis, aut certè pretium redemptionis, in omnibus tamen ſpecioſior cunctis. Qua de cauſa dicitur etiam à ſanctis Patribus quiddam habuiſſe in vultu & in oculis ſidereum, quo diuinitus permulceret pios, & terreret reprobos. Alias autem nequaquam eum ſtatim ſecuti eſſent Apoſtoli ad vnius iuſſionem. Nec qui ad comprehendendum eum venerant proſtrati mox ſola voce

B corruiſſent. Similiter quando & de reſticulis flagellum feciſſe legitur, nunquam omnes acſi poteſtatiuè de templo eiicere potuiſſet contradictores & ſuperbos, ſi non aliquid eos cœleſte deterruiſſet, quo perculſi cederent comminanti. Denique & in ſupradicto teſtimonio vbi ait, *Homo in plaga poſitus & ſciens ferre infirmitatem*, reddit cauſam, quare iſta perpeſſus ſit. *Quia*, inquit, *auertit faciem ſuam*, id eſt, paululum auxilio diuinitatis remoto, corpus iniuriæ dereliquit, & cruciatibus. A-

C lioquin niſi volens non pateretur, qui ad hoc venerat. Vnde in hac forma ſerui, qua ſpecioſior erat præ filiis hominum, nulli dubium habuiſſe gratiam diffuſam, vt omnia quæcunque vellet poſſet vt Deus, & quæ pati decreuiſſet pateretur vt homo; non quaſi inuitus, ſed quaſi poteſtatem habens, non minus in omni verbo quàm & in omni opere. Hinc quoque ſequitur, *Diffuſa eſt gratia in labijs tuis*. Secundum formam humanitatis, in qua fœdera pacturus nuptiarum, venit; in ea gratia plenus creditur, & non ſecundum

D formam in qua æqualis eſt patri. Quia in ea forma Spiritum ſanctum accipere non potuit, eo quod ſecundum deitatem, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, vnus eſt Deus. Vbi tantus eſt Pater ſolus, quantus cum filio & Spiritu ſancto. Tantuſque eſt ſolus Spiritus ſanctus, quantus cum patre ſimul ac filio. Ibi nulla de tribus perſonis habet duabus aliquid minus. Quia in vnaquaque perſona ſic eſt plena deitas, vt & in tribus perſonis vna ſit, & in ſingulis tota. Non ergo potuit

E diuinitas filij Spiritum ſanctum accipere, cùm ipſe Spiritus ſanctus ſic procedat à filio, ſicut procedit & à patre, ſicque detur à filio, ſicut datur à patre. Hinc quoque illa natura vnde Spiritus ſanctus habet originem, nec potuit aut exſpectare, aut accipere largitatem. Profectò Spiritus ſanctus totus eſt patris, totus eſt filij, quia

vnus naturaliter eſt patris & filij. Proinde nulli dubium quia totus de patre procedit & filio, totus in patre maneat ac filio, quia ſic manet vt procedat, ſicque procedit vt maneat. Vnde naturaliter hanc habet cum patre ac filio vnitatis plenitudinem, & plenitudinis vnitatem, vt totus à Patre, totus habeatur à filio. Non ergo accepit Spiritum ſanctum diuinitas filij cum qua vnius naturæ eſt. Ideoque reſtat vt Deus homo Chriſtus in forma ſerui quam accepit Spiritum ſanctum per hanc diffuſionem acceperit. Quem tamen non ad menſuram accepiſſe legimus, qui totum accepit. Et ideo diffuſa gratia in labiis Chriſti plenitudinem habuit perfectionis. Quia vbi menſura non eſt, perfectio plenitudinis eſt. Habuerunt ſiquidem ſancti donum gratiæ, ſed ſecundum menſuram donationis Chriſti. Chriſtus autem ſicut ſpecioſus forma præ filiis hominum, ita & plenus gratia Spiritus ſancti, præ omnibus participibus ſuis. Hinc quoque Ioannes cùm de ipſo filio loqueretur ait, *Non ad menſuram dat Deus Spiritum.* (Ioan. 3. 34.) Quia profectò circa Dei ſanctos omnes ex affluenti dono liberalitas largientis eſt: in Chriſto autem totius manet in æternum Spiritus plenitudo. Idcirco beatus Apoſtolus, *ſecundum menſuram donationis Chriſti*, (Epheſ. 4. 13.) dicit Spiritum dari, vbi cæteros homines ad menſuram accipere inſinuat. Ioannes de Chriſto volens oſtendere omnem plenitudinem gratiæ in eo fuiſſe, *non ad menſuram*, inquit, *dat Deus ſpiritum.* Quod & Iſaias patenter de ipſo loquens inſinuat. (Eſa. 11. 2. 3.) *Et requieſcet*, inquit, *ſuper eum Spiritus Domini, Spiritus ſapientiæ, & intellectus, Spiritus conſilij & fortitudinis, Spiritus ſcientiæ & pietatis, & repleuit eum Spiritus timoris Domini.* Vnde patet quia accepit Chriſtus gratiam Spiritus ſancti, ſed non ad menſuram. Quod ſi homini Chriſto non ad menſuram dedit ſpiritum, neceſſe eſt vt nihilominus habeat ſapientiæ & intellectus, conſilij & fortitudinis, ſcientiæ & pietatis. Ac per hoc non ſolùm ad diuinitatem eius, verùm ad eius quoque humanitatem illa perfectionis prærogatiua pertineat, quam ipſi Chriſto beatus aſſignat Apoſtolus dicens, (Coloſſ. 2. 3.) *in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ atque ſcientiæ abſconditi.* Et quia ad menſuram non accepit ſpiritum, omnes theſauros ſapientiæ eius atque ſcientiæ habuit. Quia ſi ei aliquid eius plenitudinis defuit, conſequens eſt vt ad menſuram ſpiritum accepiſſe prædicetur.

Quod ſi verum dicit Apoſtolus, imò quia verum dicit quod ei non ad menſuram dedit Deus Spiritum, conſtat quod omnem plenitudinem diuinitatis in ſe habuerit, & vbi affuit plenitudo deitatis, ibi & virtutem eiuſdem diuinitatis affuiſſe manifeſtum eſt. Propterea ſubiecit ei omne poſſe in omni voluntate ſua, iam morte deuicta; vbi non adoptio, non diuiſio ſubſtantiarum, non confuſio, aut permixtio, non vllius rei interceptio, ſed ſola vnitas perſonæ Chriſti, & proprietas prædicatur. Cui ex toto ſubeſt noſſe, poſſe quæ Dei ſunt, quia in nullo inuenitur aliud quàm Deus. Reliqua omnia membra, & ad menſuram donum gratiæ percipiunt, & de Chriſti plenitudine eam accipiunt. Vnde Euangeliſta Ioannes, *Nos*, inquit, *omnes de plenitudine eius accepimus gratiam pro gratia.* (Ioan. 1. 16.) Vbi datur intelligi, in illa ſpeciei gratia quæ datur pro gratia fidei, non eſſe ipſam plenitudinem, quæ diffuſa eſt gratia in labiis Chriſti, ſed plenitudinem illam, quam accipiunt omnes, & adimpletur omnis Eccleſia, in quantum per eius gratiam vnuſquiſque capax in ea eſſe probatur. Hinc quoque Propheta, *Adimplebis me lætitia cum vultu tuo.* (Pſal. 15. 11.) Et iterum, *Replebimur in bonis domus tuæ.* (Pſal. 64. 5.) Sed vt impleamur de plenitudine eius accepimus, qua repletur domus, quæ eſt Eccleſia Dei viui. Porro de ipſo dicit Apoſtolus Paulus, *Quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* (Coloſſ. 2. 9.) Quæſo ne leue videatur quod magnum eſt; ne ſine reuerentia quod diuinum eſt; Quoniam etſi iocundum eſt virginibus, quod Deus homo, acſi ſponſus, eis ſpecioſus forma deſcribitur, ineffabile tamen eſt, quod fragilitas carnis ad tantæ coniunctionis gloriam vocatur, vt patrem habeat Deum, filium Dei vnicum, fratrem & ſponſum. De quo mirantur Angeli, paueſcunt virtutes cœlorum. Cœlum non capit, quem capit vterus, Sol non videt, terra non ſuſtinet, tota non aſſequitur creatura. Quid ad hæc mortale faciat pectus, cariſſimæ? Quidue mens imbecillis humana? Quomodo capiat verbum quod eructatum eſt de corde patris, quod ſempiternum eſt in patre? Quid ad iſtud humani ſenſus anguſtiæ? Quid ad hæc humanæ vocis natura? Quidve ad hoc verbum humana lingua dictura, cùm ſit ineffabile & inauditum verbum, per quod omnia ſunt?

1.Cor.2.9. Verbum manens in patre, quod nec auris
audiuit, nec in cor hominis aſcendit. De
hoc Iſaias verbo cum audiſſet auditu, di-
uinitus inſpiratus, miratur ſi quo modo,
ad humanum poſſit peruenire auditum,
Eſa.53.1. dicens, *Domine, quis credidit auditui noſtro?*
De hoc Hieremias, cum diuino conce-
piſſet affectu, vix ſuſtinens clamabat, *Ven-*
Ierem.4.19 *trem meum, ventrem meum doleo, & ſenſus cor-*
Abac.3.2. *dis mei conturbati ſunt.* De hoc Abacuc, *Do-*
mine, inquit, *audiui auditum tuum & timui,*
conſideraui opera tua, & expaui. Et deinde ait,
Intrauit tremor in oſſa mea, & ſubtus me mota
eſt virtus mea. Ecce talis tantuſque Pro-
pheta eleuatus virtute Dei, ſenſit ſuam
ſub ſe ſuccubuiſſe virtutem. Sic & omnes
ſancti à ſæculo quotiens talia ſenſerunt,
nihil ſe eſſe confeſſi ſunt. Sed quia lon-
gum eſt ſuper hoc Sacramentum pauores
perſequi ſanctorum, cogitet virgo Chri-
ſti multa de paucis, ſicque præparet cor
vt poſſit capere tale tantumque verbum;
quia nihil eſt vicinius quàm cor & ver-
bum. Nam cor ſine verbo dicibili mor-
tuum videtur: verbum verò non niſi in
corde intus manet, nec niſi de corde pro-
cedit, nec niſi interdum corde capitur.
Quod ſanè verbum quamuis voce veſti-
tum, non niſi de corde exit, nec de corde
recedit dum exit, & ad cor venit, vt ma-
neat vbi venit. Quibus profectò indiciis
diuina nobis inſinuatur natura, quod pa-
tris & filij vna ſit ſubſtantia. Ac deinde
cùm ſuſcipitur ab ſponſa, cui decantatur
hoc epithalamium, non niſi in corde ha-
betur, vt diligatur dilectus patris, quo fi-
de tenetur. Veruntamen Symmachus
longè aliter tranſtulit, *Commotum eſt,* in-
quit, *cor meum verbo bono.* Quaſi dicat de
alterius ſermone cor Prophetæ, vel cuiuſ-
libet dicentis, commotum; ita Spiritu ſan-
cto futura Chriſti pandente Sacramenta,
ipſum etiam in eloquium prorupiſſe, qua-
tenus & ipſe, quemadmodum cæteri Pro-
phetæ, de aduentu Chriſti loqueretur.
Vbi nihilominus & ipſe bonum Dei Ver-
bum prædicat; ſed quod de corde patris
ad nos exierit, tacet. Idcirco melius in
perſona patris, quod ipſe de ſe Verbum,
quod Deus eſt, genuerit, dictum accipi-
tur, & illud eructaſſe perhibetur. Siqui-
dem hoc non minus verba tituli conci-
nunt, quàm & textus Pſalmi more Can-
tici idipſum explet. Quandoquidem
ad vtramque intelligentiam ſenſus; quo
dicitur eructaſſe Verbum, benè con-
gruit.

A Eſt autem propriè ructus digeſtio cibi
& concoctarum eſcarum in auras eſſla-
tio. De cuius nimirum afflatu, iuxta qua-
litatem eſcarum, aut collectionem ſto-
machi, flatus boni malive odoris erum-
pit, qui ructus dicitur. Sed diuina diſpen-
ſatio non dedignatur ad informandam
de ſe intelligentiam noſtram, vilitatem
verborum aſſumere, qui noſtræ dignatus
eſt infirmitatem carnis aſſumere. Hæc
B quippe omnia ideo fecit, vt nos noſtris
informaret verbis, vſibus, & exemplis,
ſuamque humilitatem in omnibus com-
mendaret in nobis. Denique hunc odo-
ris flatum ab initio omnes Sancti, ſcili-
cet Patriarchæ & Prophetæ, intus perſen-
ſerunt in corde, per Spiritum ſanctum,
in ſcripturis ſacris; qui quam ſæpe ſpiri-
tus flatus dicitur, per quem demonſtra-
tur etiam antequam veniret, qui mitten-
dus erat. Vnde vnus Sanctorum, *Non de-*
ficiet, inquit, *princeps de Iuda, & dux de fe-* Gen. 49.
moribus eius, donec veniat qui mittendus eſt. 10.
Odoramenta ſiquidem huius Verbi ru-
C ctus exhalabunt omnia veteris Teſta-
menti ſacrificia, quæ Chriſtum præfigu-
rabant eſſe venturum in carne holocau-
ſtum Deo Patri pro nobis fiendum. De
quibus quamſæpè dicitur ſacrificiis, *Odo-*
ratus eſt Dominus odorem ſuauitatis. Hunc Geneſ.8.21
itaque odorem ſenſerat Patriarcha Ia- Ibid.27.27
cob, de quo non longè ſupra dixi, *Ecce*
odor, inquit, *filij mei ſicut odor agri pleni, quem*
benedixit Dominus. Porro quis ſit is, quem
Dominus benedixerit, præſens declarat
Pſalmus, cùm ait, *Speciosus forma præ filijs*
D *hominum, diffuſa eſt gratia in labijs tuis, pro-*
pterea te benedixit Deus in æternum. Huius
namque fragrantiam odoris, naribus præ-
ſenſerat Eccleſia in Canticis, cùm dice-
bat. *Vnguentum effuſum nomen tuum, ideo* Cant.1.3.4
adoleſcentulæ dilexerunt te nimis. Nec du-
bium, chariſſimæ, vos eſſe adoleſcentu-
las de quibus dicitur: vos eſtis, inquam
quæ canitis inter eaſdem virgines, qua-
rum non eſt numerus; quæ dicitis ſpon-
ſo in eiſdem Canticis, *Trahe me poſt te, cur-*
E *remus in odorem vnguentorum tuorum.* Alias
autem niſi eius odor vos reſpergeret, ne-
quaquam iis quæ mundi ſunt deſpectis,
ad tantam contritionem carnis & ſpiri-
tus venire cuperetis, & crucem in anga-
riam poſt Chriſtum portare; ita vt calca-
tis omnibus, non aliter, ac ſi flores He-
liotropij, de quibus dixeram, Solem
Chriſtum reſpiciatis & ſequamini. Quia
ſolummodò auctorem vitæ dilexiſtis,

& quæ ſurſum ſunt ſapitis. Nec immerito, dilectiſſimæ, quia fractum eſt alabaſtrum vnguenti pretioſiſſimi, & pro vobis vtique fractum, & impleta eſt domus odore illius vnguenti nardi piſtici. Hinc & vos vna cum Apoſtolo, in hoc mundo bonus odor eſtis cunctis hominibus, ita vt à vobis fluant odoramenta virtutum. Hinc charitas dilatatur, pax & patientia mores exornant veſtros, bonitas & benignitas fragrant; hinc humilitas profunda cœlum pulſat, modeſtia & manſuetudo habitum decorant; contemptus ſæculi, longanimitas & victus parſimonia in vobis vigent; hinc virginitas floret, caſtitas & pudicitia vernant; hinc de bono cordis theſauro doctrina virtutum, & Spiritus ſancti dona fluunt, vt & ſingulæ poſſitis dicere, non ex vobis, ſed in eo per quem accepiſtis verbum ſalutis & donum gratiæ *Eructauit cor meum verbum bonum.* Quia in eo cui vos vouiſtis, quem in corde geritis, omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ.

Vnde ſequitur, *dico ego opera mea Regi.* Vox Patris continuatur, qui prædicat de filio, quod ei ſua indicet opera, iuxta illud
Pſal.148.5 quod ait, *Ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe manda-*
Gen.1.3. *uit & creata ſunt.* Et in Geneſi, *Dixit Deus, fiat lux, & facta eſt lux.* Non quod Deus Pater prolatiuam protulerit vocem, vt diceret, *Fiat*, cùm ſit incorporeus Deus Trinitas, nec habeat membra, quibus verba formentur, nec aures quibus audiat. Sed ipſe eſt Verbum Patris, conſubſtantialis & coæternus filius; quem ipſe cùm genuit, cuncta ei non prolatiuè, ſed gignendo æternaliter, monſtrauit & dixit, quia eum genuit per quem omnia fecit. Hoc quippe eſt illi dicere opera ſua Regi, quod eſt genuiſſe Regem. Non ſolùm per quem crearet omnia, verùm per quem redimeret & regeret vniuerſa. Et ideo hoc in loco potius Regem cui ſua indicat opera, debuit nominare, iuxta textum Pſalmi, quia regnum ſua ſibi virtute acquirere veniebat, & ſponſam ducere. Hinc deni-
Matth.22.2. que ipſe in Euangelio, *Simile eſt*, inquit, *Regnum cælorum homini Regi, qui fecit nuptias filio ſuo.* Et quia in iſto carmine Chriſto regi filio regis nuptiæ parabantur, ad laudem nominis & gloriam proprietatis naturæ, ſua indicat Pater opera filio; quia
Matth.11.27. *Filium nemo nouit niſi Pater, neque Patrem niſi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Idcirco illi Pater ſua indicat opera, quia Verbum Patris eſt, & ipſe ſolus nouit omnia quæ Patris ſunt, & cui voluerit oſtendere.

A Propterea non ſolùm ſemel, ſed & ſecundò Pater de cœlo clamat, *Hic eſt filius meus* Idem 17.5.
dilectus, in quo mihi bene complacui. Ac ſi patenter dicat, ipſe eſt cui omnia patefeci, quem genui, propriæ tamen naturæ, qui in me totus, & ego in ipſo, ac propterea placitum meum in illo conſtitui, ipſum audite. Hinc dictum eſt, quod omnia quæ pater facit, eadem & filius ſimiliter facit; nec poteſt filius facere, niſi quod viderit patrem facientem. Cæterum iuxta Symmachum Propheticus chorus Chri-
B ſti Eccleſiæ ſacramenta dicturus, ne carmine videatur indignus, loquitur. Cum quibus & vos ſanctimoniales Chriſti, choros viciſſim ducentes, pandite opera veſtra regi Deo, ſponſo veſtro, ne ob conſcientiam peccati dicatur, *Quare tu enar-* Pſal.49.
ras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum 16.
meum per os tuum? Opera veſtra Regi Deo confitemini, vt vel ſi bona ipſe ſuſcipiat; vel ſi mala, miſereatur & mundet. Iuxta illud, *Dic tu prius iniquitates tuas, vt iuſtifi-* Prou.18.
ceris, quia iuſtus accuſator eſt ſui, in principio 17.
C *ſermonis.* Ergo cum ipſo eodemque Prophetarum choro filiorum Chore, quæcunque agitis, mortificationem carnis, vigilias, preces, Pſalmorum carmina & laudes conſecrate Deo in cordibus veſtris, ipſique ſoli vacate, ipſique ſoli arcana cordis reſerate; illi penſum ſeruitutis perſoluite, vt ei ſoli placeatis, cui à principio conuerſationis veſtræ vos conſecraſtis. Nunquam ergo ſola eſt virgo, cum qua eſt Deus. *Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis.* Pro quo Hieronymus interpretatus eſt, *Lingua mea ſtylus*
D *ſcribæ velocis*, notariorum velocitatem ſcribendi volens exprimere. Sed velocior lingua patris, qua Spiritus ſanctus deſignatur, cuius aduentus doctrina eſt orbi terrarum. Per quem lex acſi digito Dei ſcripta eſt in tabulis lapideis, per quem inſpirati ſancti Dei omnes futura dixerunt, & quæ diuina ſunt ediderunt. Ex quo benigniſſimus Saluator in Euangelio ait,
Spiritus ſanctus, quem mittet Pater in nomine Ioan.14.
meo, ipſe vos docebit omnia. Vnde non abſ- 26.
E que myſterio ſuper Apoſtolos in linguis igneis idem Spiritus ſanctus veniſſe dicitur; quoniam ipſe eſt per quem Pater credentibus ſua dona diſpenſat, ipſumque adſcribit in cordibus ſingulorum, & quoſcumque repleuerit ardentes ſimul & loquentes facit. Ipſe etenim in hoc quod continet omnia ſcientiam habet vocis, ideoque ipſe iure lingua Pa- Sap.1.7.
tris & calamus ſcribæ velociter ſcriben-

tis vocatur: quoniam amborum eſt Spi-
ritus, Patris ſcilicet & filij. Nam Ieſus
Chriſtus Verbum Patris ipſe eſt ſcriba do-
ctus & velox in regno cœlorum, qui pro-
Eſa. 8. 1. fert de theſauro ſuo noua & vetera. Cuius
nomen Iſaias declarat futurum, velociter
ſcribe, ſpolia detrahe, cito prædare. Ideo-
que benè Spiritus ſanctus calamus ſcribæ
Matt. 13. 52. velociter ſcribentis dicitur; quia voluiſſe
non dico ſcripſiſſe, verumetiam feciſſe eſt,
& docuiſſe. Quia quorum eſt vna volun-
tas, vnaque deitas, & vna poteſtas, ibi
nulla inæqualitas, propter differentiam
verborum, ſed vna diuinitas, vnaque na-
tura, & vna cooperatio. Dicebat enim,
vt Rex Deus pater ex quo omnia; volens
facere nuptias filio ſuo Regi, per quem
omnia, declararet in hoc eodem carmine
nuptiali, etiam Spiritum ſanctum, qui cō-
tinet omnia. Alias autem talis tantaque
hæreditas quæ in hoc carmine monſtra-
tur, non adtitulatur ſponſæ, niſi per hoc
fidei Sacramentum, vt perfectò credatur
Deus Trinitas vnitatis, & vnitas Tri-
nitatis. Quorum vna Maieſtas, vnum-
que regnum, & vna voluntas. Qua de
de cauſa in hoc carmine nuptiarum, teſtes
quaſi in libello dotis, tres adſcribuntur
Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus. Sic
itaque ait Ioannes Apoſtolus, quod tres
ſint in terris qui teſtimonium dant pro
his myſticis muneribus, Spiritus, aqua &
ſanguis, & ſicut in emendatioribus codi-
1. Ioan. 5. 7 cibus inuenitur, etiam, *Et tres ſunt qui teſti-*
monium dant in cœlis, videlicet, *Pater & Fi-*
lius & Spiritus-ſanctus, & hi tres vnum ſunt.
Alioquin in conſcientia Virginis, acſi in
libello fœderis, niſi tres iſti adſcribuntur
teſtes, nulla penes Deum conſequetur
hæreditas, quæ Græcè κληρονομία vocatur.
Quam vt ita fatear, acſi in libro dotis, præ-
claram ſub ſigillo deſcribit fidem Trini-
tatis, & adſignat ſponſæ formam Filij &
iura ſponſalitatis. Filius verò quaſi ſcriba
velox, quia hæres eſt Patris, & ſponſus
Eccleſiæ, hæreditate à patre accepta,
ſponſæ ſuæ tradit, acſi in libello dotis,
cùm in dextera collocatur. Verumtamen
non calamo corruptibili, & atramento
conſcriptam, ſed gratia Spiritus ſancti,
per quem charitas Dei diffuſa eſt in cordi-
bus omnium, qui ad has nuptias ſunt in-
traturi. Alias autem, quiſquis hanc in fi-
de non attulerit dotis formulam, timeat
ne fortè, rex cùm ingreſſus fuerit, audiat
Mat. 22. 12. illud ex Euangelio, *Amice quomodo huc in-*
traſti, non habens veſtem nuptialem? Qua-
propter audiat virgo benigniſſimum ſpō-
A ſum Chriſtum Ieſum docentem & ſcri-
bentem fœdera nuptiarum, audiat, inquā,
diligenter, & obſeruet, nec non & cum
omni puritate cordis, vigilanter inſiſtat,
ne inter fatuas repellatur. Quinimmò di-
cat & ipſa de ſe, dicat Deo Patri, dicat &
ſponſo, Eructauit cor meum verbum bo-
num, & omnia mei actus opuſcula tibi
Dominò conſecraui; interea & lingua
mea acſi calamus ſcribæ velociter ſcriben-
tis, non ſolùm vt conſodales doceam, quæ
Spiritus infuderit & perſonuerit quaſi ſuo
B in organo: verumetiam ſacrificium laudis
Domino indeſinenter deferam, & vota
quæ diſtinxerunt labia mea, vſque in fi- Pſal. 65. 13
nem perſeueranter reddam. Quoniam
mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum.
In quo, omnis conſummationis meæ fi- Philipp. 1.
nem poſui; qui eſt, vt in eo ſine fine per- 21.
maneam. Et vt apertius * * *
Idcirco iure non in aliquo plenitudo di-
uinitatis ei deeſſe creditur, cuius vna eſt
perſona cum Verbo, quam ſic ſapientia
C ſuſcepit virtuſque Patris, vt eadem ſapien-
tia ac eadem virtus ipſe ſit. Quia Deus
Dei filius humanam aſſumpſit naturam,
quam non habuit, & non perſonā quam
ſemper habuit ab æterno in Trinitate.
Quæ nimirum humanitas ita tranſiuit in
Deum, vt vna ſit perſona; quæ rerum om-
nium in tantùm facta eſt in vnitate Do-
mina, vt cum ipſa diuinitate ſua vna ſit in
Trinitate perſona, vnaque poteſtas. Hinc
quoque Ioannes ait, *Vidimus eum quaſi v-*
D *nigenitum à patre plenum gratiæ & veritatis.* Ioan. 1. 14.
Ex quo liquidò conſtat, quod plenitudo
veritatis in ſeipſo plenitudinem habeat
gratiæ, quæ eſt tota humanitas in diui-
nitate ſua, & plenitudo gratiæ plenitudi-
nem in ſe habeat veritatis, quæ eſt tota
diuinitas in humanitate ſua. Et hæc gra-
tia diffuſa in omni humanitate Chri-
ſti atque perfuſa, ita vt plenitudo verita-
tis in vnitate perſonæ, plenitudinem in
ſe habeat humanitatis, & humanitas ple-
nitudinem veritatis. Dum plenam huma-
E nam naturam, animam ſcilicet atque car-
nem, in illam ſempiternam ſuæ diuinita-
tis perſonam accipiens, ſicut naturaliter
totus verus eſt homo, ſic totus & Deus
verus. Quia ſicut in diuinitate ſua totam
habet natiuitatis ſuæ naturam, ſic & in
humanitate ſua totam habet diuinitatis
ſuæ ſubſtantiam, totam maieſtatem, to-
tam virtutem, totam ſapientiam, incom-
mutabilitatem atque omnipotentiam.

Iſte igitur eſt ſponſus veſter, chariſſi-
mæ: vt ipſe ſit Deus vobis & ſponſus, qui

homo eſt, idemque homo qui Deus eſt, A
verus & proprius Dei filius. Iſte eſt ille de
Cant.5.10. canticis dilectus veſter, candidus & rubi-
cundus. Candidus, quia virgo eſt natus
de Virgine; rubicundus quia ſuo reſpar-
ſus eſt ſanguine. Sed & candidus in vobis,
rubicundus in martyribus. De cuius ore
manauit hæc gratia, in cuius ore facta eſt
Cant.1.1. iſta reconciliatio. Vnde ſponſa inquit,
Oſculetur me oſculo oris ſui. Nouerat enim
quod omnipotens hæc gratia diffuſa eſſet
in labijs Chriſti, & ideo à longè tam dul- B
cia implorat oſcula. Non quod ſolum-
modo in labiis plenitudo gratiæ diffuſa
fuerit; & non in toto; verum ideò in la-
biis, quaſi à parte totum, quia gratia diui-
ni verbi de fonte oris Chriſti mana-
uit, totumque repleuit mundum. Inde in
Matt. 5.2. Euangelio, *Aperiens*, inquit, *os ſuum, do-
cebat eos.* Aperiens quaſi fontes vitæ, quaſi
à ſæculis abſconditos; quaſi arcana ſecre-
torum Dei. Sed & duo teſtamenta, vete-
ris ſcilicet atque noui, labia Chriſti di-
cuntur, in quibus hæc reſerantur myſte- C
ria, & diuina panduntur Sacraméta. Fue-
runt namq; & ora Patriarcharum & Pro-
phetarum perfuſa Spiritus ſancti gratia,
necnon & Apoſtolorum: ſed longè ali-
ter Chriſti labia. Vnde ſicut dicitur in
prima clauſula, voce patris de filio,
Speciosus forma præ filijs hominum, ita &
in duabus ſequentibus, ſubintelligendum
eſt, vt dicatur, *Diffuſa eſt gratia in labijs tuis*,
præ filiis hominum, & *benedixit te Deus in
æternum*, præ filiis hominum; quoniam in
omnibus vltra fuit quàm homo. Quapro- D
pter intelligat fidelis anima, intelligat sá-
cta virginitas, & intendat ſponſa Chri-
ſti, præconia quæ de ipſo dicuntur, quia
hæc eſt intelligentia filiorum Chorè, id
eſt, filiorum Dei. Cur autem dixerit,
Propterea benedixit te Deus in æternum, ex
præmiſſis conſtat cauſis. Quia *ſpecioſus
forma*, quia *diffuſa eſt gratia in labijs* eius
præ filiis hominum. Alioquin tanta taliſq;
benedictio non competeret ei, niſi præ
filiis hominum in omnibus eſſet ſpecioſus,
& diffuſam gratiam in ſe haberet præ om- E
nibus. Quoniam hæc benedictio eſt, in
qua benedicentur omnes qui benedicti
ſunt ſuper terram. Hinc quoque ait Apo-
ſtolus. *Benedictus Deus, & pater Domini no-*
Ephes.1. 3. *ſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni be-
nedictione ſpiritali in cæleſtibus in Chriſto.*
Non enim de terrenis, aut Iudaicis eſt
iſta benedictio, neque temporalis tãtùm,
vt ſit æternitas eius vſque ad Iubilæum;
vt puta ſeruus Hebræus qui noluerit exi-
re in ſeptimo anno liber, perforata auri-
cula ſit ſeruus vſque in æternum: & talia
huiuſmodi in plurimis locis, vbi æterni-
tas annorum determinata ſignatur. Ve-
rùm hæc æternitas, in qua Chriſtus be-
nedicitur, immenſitas eſt temporum, ſi-
cut & gratia, qua perfunditur immenſi-
tas donorum. Nam æternitas vera, ſicut
quidam definiunt, eſt interminabilis vi-
tæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio; quia
nec fine clauditur, nec beatitudine va-
cuatur. In qua denique æternitate Chri-
ſtus, iam benedictus, in ore Prophetico, ex
dono gratiæ prædicatur, vbi præteritum
pro futuro appoſuit. Non qualicunque
igitur benedictione, ſed ſicut Apoſtolus
expoſuit, omni benedictione ſpiritali in
cæleſtibus benedictus perhibetur. Et no-
tandum, quod non ſecundum naturam
in qua genitus eſt à Patre, ſed ſecundum
quam natus eſt, in qua gratiam percepit,
ſed immenſam. Ipſe eſt enim qui dat, ipſe
qui accipit. Et quia potens eſt aliis ad
menſuram accipere: in forma enim Dei
manens ſpiritum dat: formam ſerui acci-
piens Spiritum accipit. Ipſum namque
quem ad menſuram dat, totum accipit.
Ad menſuram quippe dat multis filiis: ſed
non ad menſuram accipit vnicus filius,
quia ſic eſt verus homo, vt verus ſit Deus.

His nãque & huiuſcemodi verbis, lex
noui teſtamenti teſtificata eſt à lege & Phi.ep.2.9
Prophetis, quod ipſe ſit Chriſtus cui
datum eſt nomen, quod eſt ſuper omne
nomen. Quoniam propter miſericordiam
& veritatem magnificauit Dominus ſuper
omne nomen ſanctum ſuum, in quo po-
ſuit omnem benedictionem diuinitatis.
Et ne æſtimes, virgo Chriſti, ſemper
benedictionem eſſe in inuocationibus &
precibus, quibus conſequantur chariſ-
matum dona ſeu quælibet adhibita in ſa-
cris litteris: ſcias quod benedictiones ma-
gis dona dicuntur & munera. Vnde &
Græcus dona quælibet vel munuſcula
vocat: ſicut & panem iam ex vſu de ma-
nu Sacerdotis eulogias vocamus. Sed in
Chriſto benedictio illa in cæleſtibus, verè
donum dicitur, quod eſt ſuper omne
donum, quia in ipſo omnia donata ſunt
nobis. Et ideò nemo ſibi applaudat, nemo
de ſuis præſumat meritis. Si enim Chri-
ſtus totus ille homo in carne & anima, ex
dono largitoris percepit, vt ſit benedictus
in æternum, plenus gratiæ & veritatis:
multò magis nemo mortalium, nemo e-
tiam Angelorum, habet aliquid boni niſi
ex munere & dono donantis. Propterea

rogo, chariſſimæ, cuſtodite donum caſtitatis, cuſtodite munus & decus Virginitatis, quia profectò magna ſunt præmia remunerantis. Quæ nimirum dona ſi ſeruãtur dignè, iam ipſa ſunt præmia mercedis, quia non ex veſtro habetis quæ nouiſtis, ſed ex munere largitoris, multo minus vt cuſtodiatis dona eximia quæ accepiſtis, Pſal.126.1 niſi ipſe donauerit, vt permaneatis in his quæ vouiſtis. Quia niſi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborant, quicunque ædificant eam. Et niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem cordis aut carnis noſtræ, fruſtra vigilat qui cuſtodiat eam. Idcirco dilectiſſimæ ſic laborate, ſicque coædificamini in inuicem; ſic ſollicitius vigilate in omnibus, vt totum Deo deputetis quod habetis, quia magna ſunt quæ percepiſtis. Totum illi committite quod percepiſtis, quia eius ſunt munera, vt ſeruentur vobis benè apud ipſum cuſtodita, vſque in diem æternæ remunerationis. Illum ſectamini decorem, quo ſponſus veſter ſpecioſus prædicatur & pulcher; illam ſeruate gratiam; quæ vobis in illo data, laudatur, vt & ipſe vobis illud dicat de Canticis, *Pulchra es, amica mea; columba mea, immacnlata mea pulchra, genæ* Cant.1.10. *tuæ vt turturis, oculi tui columbarum.* Tunc itaque benè ſeruantur fœdera nuptiarũ, ſi ex vtraque parte impenditur amor caſtæ dilectionis, & pudor perpetuæ caſtitatis, ſi reſpondeat in inuicem pulchritudini forma & decori, ſi inuigilet morum probitas, & diligentia caſtæ obſeruationis, ne in vllo lædatur ius amoris. Quia quanto tenerius feruet amor intimus, tantò acrius offenſus ab ſponſa læditur ſponſus.

Vnde ne blandiatur fortè Virgo Chriſti, quaſi ex lenitate ſponſi, audiat quia gladium portat, & zelotypus eſſe minatur. Vnde ſequitur, *Accingere gladio tuo ſuper ſemur tuum potentiſsimè.* Quod ſi benè feceris, ſi fœdera ſeruaueris ſponſalitatis tuæ, potens eſt & fortis filius Regis, quem duxiſti ſponſum, adimplere libellum dotis. Sin autem improbè vixeris, time: quia de ore eius gladius fulgurans ex vtraque parte exit acutus & elimatus. Hinc quoq; poſt egregiam formam decoris, poſt gratiam diffuſam in labiis, poſt benedictionem perceptam æternæ hæreditatis, imperatur à patre, vt accingatur gladio ſuæ fortitudinis ad vltionem inimicorum, ad reprehenſionem contradicentium, ad cõſeruanda rerum omnium iura, vt in pace ſint omnia quæ poſſidet. Ne vllus de vin-

A dicta cogitet ſeruorum, dum viderit præliantem Dominum mucrone vltionis accinctum. Et ideò gaude virgo etſi fragilis, gaude ſponſa, hinc inde etſi inter medios hoſtes ambulans plena formidinis; quia fortiſſimum duxiſti ſponſum, & armatũ. Quinimo armare & ipſa gladio verbi diuini, de quo ait Apoſtolus, *& gladium Spiritus aſſumite, quod eſt verbum Dei*, quatenus & ipſa tuo armata reſpondeas propugnatori ac defenſori. Quem ſane locum melius vos intelligere non ambigo, quæ Ephes.6.17 B ab ineunte ætate Chriſti gladio viriliter ſuccinctæ, didiciſtis multarum ſolatio, ac ſi in acie fortiter pugnare. Vt ſciatis autem ſemper virginitatem eſſe debere armatã, acſi in acie, quid gentilitas variis deluſa erroribus ſibi finxerit, recolendum cenſeo; quia virgines ſuas armatas, ſemperq; accinctas gladio, multis expoſuere figmentis. Sed & Dominus ſuccinctos iubet lumbos habere, & lucernas ferre in manibus. Et Salomon in canticis ſexaginta C potentes deſcribit, de fortiſſimis Iſraël in Cant.3.8. circuitu Chore, omnes tenentes gladium, doctiſſimos ab bellum, viros accinctos gladio ſuper femur ſuum. Quod autem femur ſignificet opera nuptiarum docet Abraham, qui iubet ſeruum iurare in eius femore, per Deum cœli, qui ex eo naſciturus erat: nec non & in eo, vbi princeps Gen.24.2. de femoribus Iudæ repromittitur. Sed & Iacob moriturus adiurat Ioſeph in femore ſuo, ne eum ſepeliat in Aegypto. Quę omnia, & in aliis quibuſlibet locis, Sacramenta Gen.47.29 ſunt natiuitatis Chriſti. Nam & conſue-D tudo eſt, eorum maximè qui in bello fortes eſſe volunt ac ſtrenui, gladium ſemper accinctos ſuper femur gerere. Vbi & ſponſus à patre accingi iubetur, non qualicunque gladio, ſed ſicut in Hebræo habetur, *Accingere gladio tuo, ſuper femur fortiſsime, gloria tua, & decore tuo.* Vbi neſcio qua de cauſa, malè in omnibus, tam in Græcis, quàm in Latinis codicibus, diuiſè legitur, vt *ſpecie tua, & pulchritudine tua*, non ad priorem verſum, ſed ad poſterioris principium E iungatur. Quem tamen gladium, vbi vel vbi intelligatur, venit Ieſus in terram mittere, ſicut ipſe ait, *Non veni pacem mittere in terram, ſed gladium. Veni*, inquit, *ſeparare* Mat.10.34 *filium aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem, nurum* quoque *aduerſus ſocrum ſuam.* & erunt, inquit, duo aduerſus tres, & tres aduerſus duos. *Eruntque inimici hominis domeſtici eius.* Quam diuiſionem proculdubio Chriſti gladius attulit nobis: & vt quotidie videmus adhuc agit in terris, ne malè

potiatur animus rebus ſibi à natura con- A ceſſis.

Hinc eſt, dilectiſſimæ, quod rebus vos exſpoliaſtis omnibus; hinc quod relictis parentibus, propinquis, charis, & amicis, hic vos ſub iugo Chriſti æterna clauſura obſeraſtis. Hinc relicto patre vel matre cognatis & notis quibuſlibet & filiis, ſoli Domino adhæſiſtis. Quid plura enumerem, cùm quidquid rerum habere potuiſtis, etiam & voſmet conſtat reliquiſſe, duraque præſentis vitæ pro Chriſti amore ſuſtinere diſpendia vitæ, & ſempiterna in- B fatigabili labore ſectari? A quo nemo potuit vos retrahere; non amor viri, non filiorum cara vincula, non vllius aſperitas vitæ, non fragilitas carnis, non oblectamenta deliciarum. Omnia quidem ſanctiſſimæ, calcaſtis, & viciſtis fortiter: tantùm hortor ſuſtinentiam vſque in finem in ea mittatis, donec brauium apprehendatis. Quoniam iuxta Apoſtolum, tribu-

Rom.5.3. latio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò ſpem, ſpes C autem non confunditur: quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per Spiritum ſanctum, pro cuius amore omnia ſuſtinetis, & reliquiſtis quæcumque pretioſa habere potuiſtis, inſuper cum vitiis & concupiſcentiis intus Chriſti charitate compactæ crucifixiſtis. Vnde benè locus quo conduntur oſſa poſt finem vitæ, à maioribus olim dedicatus eſt in honore ſanctæ crucis, quatenus membra quæ tulerunt crucem longè diuque Chriſti, in D angariam, ibi requieſcant humata, acſi aceruus tritici, vallata liliis, vbi triumphus eiuſdem ſanctæ crucis, & honor attollitur. Sub cuius auxilio vel defenſione qui pependit in ea, felicius ſicut lilium paradiſi, germinabunt in futuro viriditate perpetua. Quod ſi humiliata nunc in terræ puluere exultabunt, demum florebunt cum Chriſto in æternum. Quam ſpem ſemper in ſinu confidenter reponite, ſemperque quaſi aceruum teſtimonij, fide & E lacrymis inrorate. Quia hæc ſunt organa in quibus effloruerunt ſemina æternæ viriditatis. Sic namque chariſſimæ, veſtra dedicata ſunt caſtra irreprehenſibiliter, vt doceant vos Chriſti baiulare militiam, & crucem portare poſt ipſum in angariâ.

Heb.4.12. Inter quas efficax Dei verbum, penetrabilius omni gladio ancipiti, verſatur, & dirimit cogitationes ſingulorum cordium, acſi diſcretor ſpinarum & liliorum, ſuperque intenſor, vt perpendat qualiter eum quælibet veſtrum diligat, qualiter poſt eum intendat currere, qualiter ve ad eius voluntatem, virtutum ſpeciebus ſingulæ ſe ornent. Quod ſi carnalis amor nonnunquam in cõiugibus talia ſui amoris requirit vota, ne aliud velit quàm vult ſponſus: quid putas, ſoror, Chriſtus in ſuis virginibus ſibi feliciter dicatis, quàm diligenter conſiderat quibus pulcreſcant virtutibus? quibus ſe ad eius voluntatem parant ornamentis, & tingunt intus? quia omninò zelotypus eſt, & vſque ad diuiſionem animæ, compagum quoque & medullarum, diſcretor cogitationum, perluſtrans vniuerſa. Multò enim, ſoror, interius animam vniuſcuiuſque noſtrum inhabitat Deus; & ideo non ignorat quid cogitet, quàm anima proprium inhabitat corpus, quoniam creator ille Spiritus eſt, iſte creatus. Et ideò ſemper orandum eſt, vt viſitatio Dei cuſtodiat ſpiritum noſtrũ, illuſtret & expurget gladio verbi, ac reſecet purulentias cogitationum, omnemque titillationem carnis ac mentis detergeat, noſque ſemper ſua præcingat virtute & illuminet, vt intendere poſſimus poſtea quæ iubet.

Hinc quoque ſequitur vox patris ad filium, *Intende*, ait, *proſperè procede, & regna.* Porrò in Hebræo habet rurſus, decore tuo: vt ſit ſenſus, decore tuo proſperè aſcende, & accingere gladio tuo, gloria, & decore tuo. Secundo verò decore tuo lecto, intende proſperè. Quod idcirco dixerim, ne quis putet in Hebraico vitium ſcriptoris eſſe. Sed eſt repetitio nominis tropicè figurata, more panegyrico, quo genere laudatores rhetores & ſæculares viri loquuntur, quando ſuis efferunt præconiis quod laudare decreuerunt. Sic itaque Deus pater, volens inſtituere filium ſuum ducem humani generis, ad prælium armatum cum ſuo exercitu hortatur ad bellum procedere, ne ſemel arreptam deſerat monomachiam. Imò ſuper hoſtium ſtrages victor incedens, intendat quatenus præparet ſibi regnum de his quos diaboli eripiens poteſtati ſuo copulauerit imperio, & dicat, *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Syon montem ſanctum ſuum.* Pſal.2.6. Eo in tempore quando Propheta hæc canebat, necdum Chriſtus venerat, necdum proceſſerat ad regnum, & nunc iam factum eſt.

Attende igitur orbem terrarũ, & videbis, quia iuxta patris vocem intendit proſperè, proceſſit & regnat in throno iã collocatus paterno. Et quod erat in Spiritu videre, hoc iam eſt in veritate factũ conſ-

ſpicere. Prędicabat autem tunc, quod A
ſemper in æterno patris erat conſilio: nunc
verò exhibitum eſt quod latebat, & nun-
ciabatur antequam fieret: & vt iuxta quod
conſuerudo eſt canendi loquar ſecũdum
ſeptuaginta, intendit in ſpecie & pul-
chritudine ſua, quæ eſt veritas & iuſtitia,
qua ſemper ſpecioſus & pulcher eſt: Pro-
ceſſit proſperè per ſe, proceſſit per San-
ctos prædicatores, & dilatatum eſt regnũ
ipſius adhuc hodie, & dilatatur cùm ſub-
duntur ei omnes gentes. Prædicatum eſt B
ergo Euangeliũ, quia veritas de terra or-
Pſal.84.12 ta eſt, & iuſtitia de cœlo proſpexit, in qua
Sancti Dei, & ipſi ſpecioſi facti & pulchri
intendentes & proſperè procedentes, plã-
tauerunt Chriſti Eccleſias. Quorum vnus
videlicet Paulus vſque Illyricum perue-
nit, & multi alij deinceps huc illucq; dif-
fuſi proceſſerunt proſperè, quia ſecuri, &
ſubdiderunt mundum eius imperio. In
quibus omnibus ſemper ipſe proceſſit, &
dilatatur vbique in regno, non aliunde
quam eos ſeipſo ſemper ſpecioſus & pul- C
cher, quia veritas & iuſtitia, ipſe ortus in
terris de cœlo venit. Cui ſoli iubetur in
ſpecie ac pulchritudine ſua intendere, nec
non & à ſe proſperè procedere, quia ip-
ſe ſolus inuentus eſt inter mortuos liber.
Cæteri verò omnes non à ſe ipſis ſpecioſi
Pſal.87.6. & pulchri, quia ſerui erant peccati: ſed
ab ipſo à quo iuſtificatur, & pulchra fit
omnis Eccleſia. Alioquin nemo liber in-
uentus eſt aut iuſtus. Vnde ipſe in Euan-
Ioan.8.36. gelio, tunc *verè*, inquit, *liberi eritis, ſi fi-
lius vos liberauerit.* Idcirco chariſſimæ, ne- D
mo veſtrum in ſe intendat vt ſibi placeat:
nemo in pulchritudine carnis, nemo in li-
bertate & nobilitate generis, ne ignobi-
lis inueniatur in Chriſto; nemo in ſcien-
tia quæ inflat, nemo in aliqua re gloriæ
1.Cor.1.31. præſentis, ſed qui gloriatur in Domino
glorietur. Vnde Paulus ait, *Abſit mihi glo-
Galat.6.14 riari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti,
&c.* Quod ſi gloriari vis, virgo, ſolummo-
do in eo gloriare, qui eſt ſplendor gloriæ
Dei patris, ſponſus Eccleſiæ, forma de-
coris; in eo gloriare, in quo eſt omnis E
innouatio vitæ; & voluntas generis, qua
nouitate renati acſi in ſpecie & pulchritu-
dine Chriſti, oportet intendas, ne in vllo
fœdetur honor cœleſtis & decus pulchri-
tudinis. Quinimmo virgo es, intende; mo-
nacha es, intende; vidua vel ſanctimonia-
lis, intende. Deinde proſperè procede de
virtute in virtutem, vt regnes cum eo,
qui ſua proceſſit virtute ſolus, & dedit
omnibus vt procederent. Qui dixit vinctis,
Exite, & cæcis, Reuelamini.

Hinc ſequitur, *Propter veritatem & man-* Eſa.49.9.
*ſuetudinem & iuſtitiam deducet te mirabiliter
dextera tua.* Quæ nimirum omnia ſic præ-
dicantur in capite, vt deinceps exigantur
in corpore. Sed longè aliter in illo, quo-
niam ipſe per ſe & in ſe veritas eſt patris,
non accidẽs ſed naturalis & iuſtitia. Vnde
ipſe ait, *Ego ſum via, & veritas, & vita.* Et Ioan.14.6.
Apoſtolus, *Qui factus eſt nobis à Deo iuſtitia,* 1.Cor.1.30
& redemptio, & ſanctitas. Nulli dubium
qui etiam manſuetudo Chriſtus eſſe mon-
ſtretur, dum victoria eius triumphus ſer-
uorum oſtenditur, & eruditio magiſtri
diſcipulorum profectus, veruntamen
Chriſtus æternaliter veritas eſt. Idcirco
ei ſupra dicitur, in *ſpecie tua & pulchritudine
tua intende,* quia in nullo à ſe veritas fal-
litur. Denique idipſum eſt, propter mã-
ſuetudinem mirabiliter deduci, quod eſt
proſperè procedere. Quia paſſio & humi-
litas Chriſti promotio ac proceſſio eſt om-
nium gentium ad fidem & ad regnũ. Paſ-
ſus eſt igitur Chriſtus, paſſi ſunt &
martyres quaſi capitis membra, qui nec
deficiebant nec reſiſtebant, dicentes ve-
ra, nec occultantes, parati ad omnia, ni-
hil recuſantes. Quæ nimirum magna mã-
ſuetudo in capite præceſsit; ideo Chri-
ſtus etiam & in illis multum proceſsit ad
regnum, & adhuc hodie procedit. Corpus
Chriſti manſuetiſsimum hoc facit, quia
in capite ſuo talia didicit. Ille ſiquidem
prior ac ſi ouis ad occiſionem ductus eſt, Eſa.53.7.
vſque adeo manſuetus, vt pendens in cru-
ce diceret, *Pater ignoſce illis, neſciunt quid fa-
ciunt.* Inde eſt namque quod protulit,
quod proceſsit, quod vicit, quod regnat
morte deuicta, quod propter iuſtitiam vẽ-
turus eſt ad iudicium, & retribuet vnicui-
que ſecundum opera ſua. Ipſe ſiquidem
per ſe veritas, & ideo in ſeſe iubetur intẽ-
dere. Tu autem, virgo Chriſti, quamuis
ſancta, quamuis incorrupta & inconta-
minata, quamuis bonis omnibus ditata:
noli te attendere, noli de te præſumere,
quia hæc omnia quæ habet non à te tibi
ſunt, ſed ab illo à quo accepiſti vt haberes.
Si autẽ accepiſti, quid gloriaris quaſi non 1.Cor.4.7.
acceperis? Non enim te in his donis dedu-
cit dextera tua, ſed miſericorditer dexte-
ra ipſius: ipſum autem mirabiliter dextera
ſua. Hoc quippe nouerat ſponſa in Canti-
cis, & ideo ait; *Læua eius ſub capite meo, &* Cant.2.6.
dextera illius amplexabitur me. Quia niſi dex-
tera ſponſi circumplectatur ſponſam, ca-
ſta permanere non poteſt. Non enim no-
uit vera caſtitas alterius amplexus, non oſ-

Cant. 1. 1. cula aliena. Et ideo inquit, *Oſculetur me oſculo oris ſui.* Totum igitur quidquid nouit illibata virginitas, Chriſtus eſt. Et ideò
Eccl. 10. 2. talis deſcribitur ſpõſus ac tantus, in cuius ſponſa ſecura requieſcat amplexibus, cuius dextera deducatur: quia cor ſapientis in dextera eius, & cor ſtulti in ſiniſtra eius. Propterea ſemper electi ad dexteram tranſeunt, reprobi verò in ſiniſtris verſantur. Vnde ſignanter iuxta Hebraicam interpretationem docebit te habet terribiliter dextera tua. Quoniam terribilis valdè eſt doctrina cœleſtis vitæ, & admirabilis. Vnde & in alio Pſalmo ex per-
Pſal. 65. 5. ſona Domini, *Terribilis*, inquit, *in conſilijs ſuper filios hominum.* Quibus profectò diſciplinis, quia terribilia ſunt opera Domini, docetur omnis anima viri iuſti, & eruditur dextera clementiſſimæ correptionis.

Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent in corda inimicorum Regis. Puto in Hebræo etiam & in Græco, *Sagittæ tuæ potentiſſimæ*, habet. Quia omninò ſagittæ Domini niſi potentiſſimæ forent, in ſubitò non omnem mundum ſæuientem Chriſto proſternerent, neque corda omnium validè terebrarent. Quarum iaculo ſponſa in Canticis vulneratam ſe clamat, *Vulnerata*, inquit, *charitate ego ſum.* Quo ſanè vulnere, dilectiſſimæ, corda veſtra ſunt præfixa: & ideo relictis rebus, vos pro eius amore, tam ſtrenuè Chriſti mancipatis ſeruitio. Quæ putatis vis eſſet, chariſſimæ, quæ ve ratio, abiectis parentibus & amicis, fratribus & propinquis, & omni nobilitate generis, quæ vos traheret ad tam laborioſæ vitæ faſtigia: ita vt pro Domino, magis placeat, laboribus affligi, quàm in ſæculo bonoribus, & oblectamentis varijs extolli? Nec igitur mirum quia
Pſal. 119. 4 ſponſus veſter ſuis vos intus vulnerauit ſagittis, cum carbonibus deſolatorijs. Quæ nimirum ſagittæ potentiſſimæ dicũtur. Ex quibus vtique ſagittis confixi erant & vulnerati, qui dicebant, *Nonne*
Luc. 24. 32 *cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via? & aperiret nobis ſcripturas?* Siquidem ipſe de ſe per Iſaiam loquitur
Eſa. 49. 2. dicens: *Poſuit me quaſi ſagittam electam, in pharetra ſua abſcondit me.* Nec dubiũ, quin Pater ſub tegumento carnis, & ideo quaſi ſub vmbra manus ſuæ, protexit eum. Qua itaque ſagitta quæcumque anima fuerit vulnerata, inflammatur amore caſtæ dilectionis, & reſoluitur omnis duritia infidelitatis. Excoquitur prurigo vitiorum, expellitur flamma concupiſcentiarũ ardore charitatis. Ignis ſiquidem igne vincitur, ita vt fornax Babylonis ſeptuplum ab immũdis ſpiritibus ſuccenſa reſtinguatur. Quæ nimirum ſagittæ in manu potentis, totum potenter vulnerauerunt orbem, & proſtratus iam iacet omnis mundus Deo. Hinc iam in cordibus inimicorum victor regit & dominatur: quia ex inimicis & iræ filiis fecit ſibi amicos, quos ſua regit virtute, & gubernatione principatur piiſſima! Felix cor quod talibus quotidie afficitur ſagittis, talibus vulneratur ſpiculis, & concrematur incẽdio diuini amoris. Talis namque animus eſt thronus Dei; quia *anima iuſti*, teſte ſcriptura, *ſedes eſt ſapientiæ.*

Vnde ſequitur, *Sedes tua Deus in ſæculum ſæculi, virga directionis, virga regni tui.* Pro quo in Græco thronus legitur, & in Hebraico ſceptrum pro virga habetur. In quo loco ad regem qui Deus eſt, ſermo dirigitur, quem ſuperius pater ſponſæ, quam ducturus erat vxorem, ſuis commendauit præconiis, vt amaretur amplius extulit laudibus. Tria ad regimen, quibus firmaretur thronus, edocuit. Deinde inſtruxit ad debellandos inimicos, & inſtituit ad reuincendos aduerſarios. Quibus proſtratis & ſubiectis ſibi, thronus ei imperij offertur, & ſceptrum dominantis, iuxta illud quod ſcriptum eſt ad Dauid, *De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem meã.* Quod *Pſal. 131. 11*
quidem & Mariæ Angelus nunciauit, *Dabit ei Dominus Deus*, inquit, *thronum Dauid patris ſui, & regnabit*, ſuper domum, *Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* De *Luc. 1. 32.*
quo, quia defecerat ſceptrum de Iuda, dicitur, *& ſceptrum æquitatis, ſceptrum regni tui.* Sceptrum namque regnantis eſt inſigne & regentis oſtenſio. Vnde & per thronum iudicantis poteſtas declaratur. Quem nimirum thronum ſemper cum patre habuit, ſed ex tunc ei offertur, cum à ſæculo eſſe cœpit. Idcirco prius præmiſit formam regnãtis: quoniam nemo Rex, niſi ex veritate, & manſuetudine, & iuſtitia, iure habetur. Sine quibus virtutibus potius tyrannus quiſque quàm Rex eſſe probatur.

Vnde ſequitur, *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem.* Nihil enim tam proprium in regibus, quàm veritas & iuſtitia; nihilque tam honeſtum quàm manſuetudo. Quia nec iuſtitia ſine veritate percepta, cuſtoditur; nec veritas in iudicando ſine iuſtitia adimpletur. Inter vtraſque igitur virtutes, media manſuetudo collocatur, vt diligentius cum tranquillitate veritas in

in negotiis eligatur, & iuſtitia vnicui-
que quæ ſua ſunt modeſtius conſeruan-
do, partibus ſuis compleatur. Propter-
Mat.11.29 ea Dominus, *Diſcite à me*, inquit, *quia*
mitis ſum & humilis corde. Quoniam, vt
protuli, hæc virtus multum nos Deo
commendat. Porrò quod ait, *Dilexi-*
ſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem, idip-
ſum eſt, pro quibus ad regnum mira-
biliter ſua ſublimatur dextera. Propter
quas & nunc vngitur præ conſortibus
ſuis, cùm defertur ei thronus imperij,
ob dilectam proculdubio iuſtitiam, &
exoſam iniquitatem. Similiter vnctus o-
leo iuſtitiæ in regnum dicitur. Quia non
ſufficit cuiquam iuſtitiam diligere, niſi &
iniquitatem perfectò oderit odio. Ad
hoc quippe paulò ſuperiùs accingi gla-
dio iubetur, vt iuſtis præmia, peccatori-
bus debitam reſtituere pœnam vltor va-
leat.

Quod ſequitur, *Propterea te vnxit Deus,*
Deus tuus. Primum Dei nomen vocatiuo
caſu intelligendum, ſequens nominati-
uo. Quia alius eſt Deus qui vngitur, a-
lius ille à quo vngitur. Tuus enim cùm
dicit, relatiuum eſt ad auctorem per quem
vngitur in Regem, cui dixerat, *Sedes tua,*
Deus, in ſæculum ſæculi. Et, *Sceptrum dire-*
ctionis, ſceptrum regni tui. Ergo ſceptrum
æquitatis, vel virga directionis, dilectio
eſt iuſtitiæ & odium iniquitatis. Qua vir-
ga in diuino iudicio terribiliter omnia di-
riguntur. Vnde ait, *Propterea vnxit te Deus,*
Deus tuus. Deus ergo in regnum, ob me-
ritum iuſtitiæ dilectæ, & peroſæ iniquita-
tis à Deo ſuo vnctus eſt, id eſt filius à pa-
tre. Non enim intelligentiam noſtram a-
liquod confundit interuallum, vbi diſcre-
tio tantùm perſonarum, duobus diſtin-
guitur prænominibus videlicet, te, & tuus;
non quod natura diſtinguatur deitatis,
cùm dicitur, *Vnxit te Deus*, ac deinde ad-
ditur *Deus tuus.* Nam cùm dicit Deus &
Deus, oſtenditur vna natura, vna Deitas,
quia ille Deus qui vngitur ab eo Deo eſt
qui vngit. Et ſi Deus à Deo eſt, nihil aliud
quàm Deus eſt, Propheta eo ordine nar-
rante, *Vnxit te Deus, Deus tuus.* Non quod
prior aut poſterior Deus à Deo ſit, cùm
pater & filius vnus & ſempiternus ſit
Deus: ſed myſterium incarnationis pro-
phetica vox declarat. Alioquin per Pro-
phetam ipſe de ſe: *Eſtote mihi*, inquit, *teſtes*
& ego teſtis, dicit Dominus Deus, & puer meus
quem elegi, vt ſciatis & credatis & intelliga-

A *tis, quoniam ego ſum, & ante me non eſt alius*
Deus, & poſt me non erit. Vbi pater & fi-
lius declaratur, quoniam ipſe ſermonis
ſui teſtis eſt, ſed teſtimonio ſuo de ſe te-
ſtimonium pueri ſui quem elegit admi-
ſcuit. Quorum vnum eſt teſtimonium,
nullum ante ſe Deum eſſe, quia ex eo
omnia ſunt, neque poſt ſe Deum futu-
rum. Non vtique negat ex ſe Deum fuiſ-
ſe. Erat enim iam puer in teſtimonio pa-
tris, puer vtique de tribu, de qua gi-
gnendus erat electus. Vnde & in Euan-
B gelio, *Ecce puer meus dilectus, quem elegi,* Mat.12.18
in quo complacuit animæ meæ. Non eſt ergo
ante Deus, & poſt non erit, quia ſem-
per cum eo & in eo eſt filius, à quo eſt,
æterna videlicet & indemutabilis vir-
tus, infirmitatem habens in eo, quod an-
te & poſtea Deum præter ſe nullum o-
ſtendit. Puerum verò ſuum, ſicut in te-
ſtimonio, ita & in nomine collocauit.
Qui idcirco Deus pater, qui vnxit eum,
Deus eius eſt, quia ex Deo natus in De-
C um eſt; licet & per hoc humanitas eius
aſſumpta in Deum intelligatur. Quo di-
cto, vtrumque patrem videlicet atque fi-
lium in naturæ eiuſdem & dignitatis
nuncupatione conſtituit, vt vnus Deus
vterque credatur. Veruntamen, quod
vnctus oleo exultationis præ participi-
bus ſuis dicitur, non ſecundum ſacra-
mentum aliud, quàm ſecundum diſpen-
ſationem aſſumpti corporis eſt locutus.
Non enim ei participes ſecundũ naturã,
qua genitus eſt à patre, ante Lucife-
D rum eſſe poterant, quos fratres appella-
bat, ſed ſecundum aſſumptionem, qua
Verbum caro eſt, in qua vnctus Spiri- Ioan.1.14
tus ſancti gratia perhibetur. Alioquin
beati illi & incorruptæ in natura Dei pa-
tris manenti natiuitati nihil hæc vnctio
prodeſſet, ſed corporis ſacramento pro-
fuiſſe, vt totus in Deum eſſet Chriſtus
Ieſus, monſtratur. Cæterùm iuxta quod
in principio erat Deus Verbum, apud Idem 1.1.
Deum, non habet vllam narrationis cau-
ſam eius naturæ vnctio, quia Spiritus
E ſanctus, ſicuti à patre, etiam & ab ipſo
procedit, quoniam amborum ſpiritus
eſt. Nam ante diſpenſationem carnis,
plures ex lege fuere Chriſti. Chriſtus
verò nunc, qui præ participibus vngi-
tur ſuis, poſterior in tempore eſt; ſed
vnctis participibus ſuis ideo antefertur,
quia Deus & homo eſt. Sic quippe
Prophetiæ Spiritus Verbum tempera-

uit, vt dum Deus à Deo ſuo vngitur, ſit ei & in diſpenſatione vnctionis, quod Deus ſuus eſt, & in natura quod Deus eſt. Ac per hoc noueris, virgo Chriſti, quia Eccleſia Dei in Chriſto ſcit diſpenſationem, ſed neſcit diuiſionem perſonæ. Non patitur Ieſum Chriſtum diuidere in duas perſonas, vt Ieſus non ipſe ſit Chriſtus; neque filium hominis diſcernit à Dei filio, ne filius Dei fortè non & filius intelligatur hominis. Non adſumit filium Dei in filium hominis, neque hominis filium in Dei filium, ſed eundem dicit eſſe filium in ambabus naturis. Totum eidem perſonæ Deus Verbum eſt, totum ei homo Chriſtus eſt: retinens in Sacramento confeſſionis ſuæ vnum, nec Chriſtum aliud credere quàm Ieſum, nec Ieſum alium prædicare, nec aliud, quàm Chriſtum. Ac per hoc in vtraque natura vnus eſt Chriſtus Deus, Dei & hominis filius, quem vnxit Deus oleo exultationis præ participibus ſuis. Oleum autem exultationis Spiritum ſanctum eſſet, nulli dubium eſt, dicente beato Petro *Ieſum à Nazareth, quem vnxit Deus Spiritu ſancto & virtute.* Ipſum ergo vnxit præ participibus ſuis, cùm ei non ad men-
Act.10.38 ſuram dedit Spiritum, in quo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ &
Coloſ.2.9. ſcientiæ abſconditi. Cuius itaque ſapientiæ & ſcientiæ altitudinem admirans Apoſtolus, *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei!* Chriſtum autem non ſolùm ſecundum diuinitatem, ſed etiam ſecundum humanitatem altiſſimum, fides Catho-
Rom.11.33. lica confitetur & prædicat, iuxta illud, *Mater Sion dicet homo, & ipſe homo natus eſt in ea, & ipſe fundauit eam altiſsimus.* Quapropter quis audeat eum altiſſimum, & fi-
Pſal.86.5. lium altiſſimi denegare quem Deus non ſolùm de ſe altiſſimum genuit, verùm etiam de Virgine natum altiſſimè exaltauit, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu fle-
Philip.2.10 ctatur cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus in gloria eſt Dei patris. Ab hac quippe vnctione Spiritus ſancti, omnes participes Chriſti vncti vocantur Chriſtiani. Ipſe verò Chriſtus, quia præ omnibus participibus ſuis vnctus ſit; ita vt Deus verè & non adoptiuè in vtraque natura in vnitate dicatur, & adoretur. Hinc igitur eſt, quod alibi ait Dauid, *A*

A *ſummo cœlo egreſsio eius.* Vnde hîc, *Eructauit cor meum Verbum bonum,* &c, *Occurſus eius vſque ad ſummum eius.* Quia in eadem forma *Pſal. 18.7.*
totus eſt regreſſus, à qua ſemetipſum exinaniuit, vt formam ſerui acciperet. Vnde beatus Ambroſius in quodam hymno,

Egreſſus eius, inquit, *à Patre,*
Regreſſus eius ad Patrem,
Excurſus vſque ad inferos
Recurſus ad ſedem Dei.

B Et hæc eſt ſedes, chariſſimæ, quam ille habuit ante ſæculi conſtitutionem, & offertur in fine temporum, quoniam ipſe in vtroque vnus eſt Chriſtus, vnus Deus, vnus Eccleſiæ ſponſus, vt & ita dicam, vnus Virginum maritus Deus Dei filius, cui ad demonſtrationem ſponſalitatis ſuperadditur.

Myrrha & gutta & caſia à veſtimentis tuis, à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ Regum in honore tuo. Vbi pro gutta, alij myrrham, alij ſtacten tranſtulerunt. Caſia verò eſt ipſa, quæ alio nomine fiſtula nuncupatur. Quarum vos, ſanctimoniales
C Chriſti, ſpecies ac virtutes plenius cognoſcere non ambigo: quoniam iſta ſunt aromata virtutum, quæ quotidie in ſacrificium Domino Regi offertis, quæ mortificaſtis membra veſtra ſuper terram: vnde & bonus odor eſtis Deo & cunctis hominibus. Noſtis quia in titulo pro floribus ſeu liliis ſcriptum reperi: & ideo ad vos ex hoc Pſalmo ſcribere delegi. Vnde conſequens eſt, quia myrrham primam vos ipſas Deo in odorem ſuauitatis offertis, vt de his ſpeciebus aliquid latius
D ediſſeram, in quibus opera impenditis indeſinenter, vt ſponſo per omnia placeatis.

Ferunt equidem, qui de aromatum virtutibus deſcripſerunt, ſtacten florem eſſe myrrhæ, licet alij guttam ammoniatam dixerint: quem florem eſſe optimæ virtutis nemo ambigit, licet inter myrrham & myrrham magna diſtantia eſſe videatur. Quia alia eſt illa quę in modũ roris fluit ex arbore: alia quæ exciſionibus, & variis
E eliquatur torturis, vel aliunde conficitur ad odorem incenſi. Propter quod vos, virgines Chriſti, optimè ſcriptura myrrham primam ſeu electam vocat, quia mortificationem Domini in corpore veſtro circumfertis. Porro caſsia ſeu fiſtula, omnes pituitas & rheumata voluptatum ſuo calore in vobis excoquit ad purum, omneſque prurigines vitiorum detergit. Nam quod

In quibuſdam codicibus ſcriptum eſt, gutta vel ſtactem in Hebraico habet, *Ahaloth.* Vnde & Nicodemus centum libras myrrhæ & aloës ad ſepulturam Domini præparauit. Vnde ſponſus ad ſpōſam loquitur in Canticis de his, *Myrrha & Aloë*
Cant.4.14. *cum omnibus vnguentis primis.* Et illa reſpondit, *Manus meæ ſtillauerunt myrrham, digiti mei pleni myrrha probatiſſima.* Vbi oſtendit Spiritus ſanctus, quod hæc aromata virtutum, documenta ſunt Virginum. Nam ſpecies terrenarum rerum, iudicia nobis cœleſtium demonſtrare videntur virtutum. Alias autem quid poteramus de illa maieſtate cognoſcere, niſi nobis de ipſa aliquid per huiuſmodi ſimilitudines diuinus ſermo intimaret? Vnde, chariſſimæ, proiicite mortis opera, Chriſto in baptiſmate conſepultæ, & ſub velamine ſponſalitatis dote Domino conſecratæ: quia eſtis huic mundo mortuæ, nihil aliud quàm de cœleſtibus cogitate. Loquimini ad ſponſum veſtrum ſingulæ, loquimini
Pſal.115.15 omnes, *Manus meæ ſtillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatiſſima*, quia pretioſa eſt in conſpectu Domini mors ſanctorum eius. Non ſolùm igitur mors, ſed & mortificatio carnis. Mortificaſtis itaque membra veſtra in ſæculo amore Chriſti, gaudete & exultate, quia merces veſtra in cœlis glorioſa manet cum Sanctis. Quæ nimirum mortificatio primùm à veſtimentis Domini defluxit: & ideo poſt eum, in odorem vnguentorum eius tam fortiter concurriſtis. Nam veſtimentum Domini corpus mortale fuit. Quia ſicut veſtimento teguntur membra mortalium: ita & maieſtas Verbi ab infidelium oculis carnis velamine tegebatur. A quo ſanè veſtimento, incarnationis ſcilicet arcano, congruè veniſſe dicuntur tres iſtæ ſpecies, myrrha, & gutta, & caſſia. In quibus & vos didiciſſe operari muneribus verè multumque gaudet Eccleſia, quæ corpus Domini cottidie perungitis, & nuditatem eius, quia exſpoliatus pependit in cruce, veſtra veſtitus fide: ſcandala Iudæorum & gentium ſtultitiam ſermone plenæ confeſſionis abijcitis, ſcientes quoniam Dominus regnauit à ligno. Idcirco iam fauente Domino gratiam crucis cum ipſo induimini, in qua cum Paulo Apoſtolo gloriari fideliſſimè didiciſtis.

Quod ſi verè perpenditis, & vos iam veſtimentum eſtis Domini, in cuius ora veſtimenti vnguentum illud peruenit,

A quod à capite in barbam Aaron deſcendit. Vnctus quippe Chriſtus eſt oleo exultationis & vnguento Spiritus ſancti præ omnibus participibus ſuis: quia in Pſal.132.2.
eo totus fons vnctionis à diuinitate ſua in humanitate ſiquidem in vno eodemque Chriſto effluxit. Deinde quaſi à barba, quæ eſt virilis proportio, per omnia Eccleſiarum membra, quæ ſunt corpus eius & veſtimentum ad vſque influxit. In quo itaque corpore, dilectiſſimæ, vos potiſſimum eſtis veſtimentorum decus; in
B quibus hoc benedictionis vnguentum emanauit, quia membra Chriſti pretioſiſſima in corpore eſtis. Rem vobis, matronæ Chriſti, nouam loquar, auctoritate ſcripturarum firmatam. Veſtimentum Chriſti vos eſtis, quia confeſſione & operibus vos illum exornaſtis, rurſumque vos ipſum indutæ eſtis. Vnde monet Apoſtolus, *induimini Dominum Ieſum Chriſtum.* Induimini autem obſecro Chriſtum, Rom.13.14
chariſſimæ, amplius & perfectius, quia Chriſtus dignatus eſt vos prius induere in
C ſuo corpore. Conſtat igitur, quia ſicut diuerſa ſunt genera veſtimentorum Chriſti, ita & diuerſa vnguentorum odoramenta. Idcirco tria iſta vobis, myrrham ſcilicet, & guttam, atque caſſiam, Spiritus ſanctus fragrare ſpecialiter ſignificauit, vt in omnibus vnguentis veſtimentorum Trinitas Deus fide ſentiatur integra & intellectu odoretur inpræſentiarum perfecto. Quod ſi diligenter attendis, virgo, à principio huius Pſalmi ſemper Trinitas rerum per ſingulos verſus declaratur. Ideò & hîc tria odoramentorum genera tantùm ex omnibus delegit. In quibus
D profectò aromatibus virtutem boni operis, & fidei gratiam prædicauit. Hinc quoque caſſia, ſi oleo decocta fuerit dum in flore eſt, dicitur quod de ſe odoriferum valdè efficit vnguentum. Ita vt meritò per hoc ſanctæ incarnationis Chriſti virtus & ſuauitas perpetuæ benedictionis aromatizans intelligatur. Propter quod ſponſa in Canticis, *Poſt te*, inquit, *in odorem vnguentorum tuorum curremus.* Cant.1.4.
E Curritis ergo & vos, Sanctæ Virgines, curritis quam benè poſt vnguenta varia, poſt odorem ſponſi, & ipſæ pretioſiſſimis delibutæ vnguentis. Idcirco, chariſſimæ, vt dixi, iam bonus odor eſtis in omni loco & in omni negotio vitæ. Qui ſanè odor aromatum, Dei diſpenſante gratia, etiam & à domibus eburneis in vos vſ-

que ſicut & à veſtimentis venire credi- A tur.

Ex quibus, inquit, (vt ſubaudiatur odoramentis,) *dilexerunt te filiæ Regum in honore tuo.* Sed à domibus, neque in Hebraíco, neque in Græco habetur, teſte B. Hieronymo, quamuis ipſe ita tranſtulerit. Quinimo in Græco ἀπὸ βαρέων ſcriptum eſt, ſicut & in Hebræo. Nam domus in Græco potius οἶκος dicitur, βαρὶς verò grauis. Vnde quoſdam ἀπὸ βαρέων, *à grauibus* tranſtuliſſe legimus, ambiguitate verbi deceptos. B Eſt autem βαρὶς iuxta Palæſtinæ prouinciæ proprietatem, genus domus ex omni parte concluſæ, & in modum turris ædificatæ, ac mœnium publicorum, quæ ebore interdum veſtiebantur. Et ideò rectè ab omnibus interpretatum eſt eburneus; quia huiuſcemodi ædificia, domus erant ebore exornatæ. Quas itaque domus non ad ſolas patriæ diuitias referamus, verùm etiam ad virtutes animorum coaptemus. Quoniam Elephas, cuius hæc oſſa ſunt, nimiæ caſtitatis C aſſeritur, & inter omnia quadrupedia ſenſu plurimum valere dicitur. Qui etiam tẽperanter, vt aiunt, coniugio vtitur, & ſecundam non repetit feminam. Quod pudiciſſimis rectè non ſolùm aptatur viris, verumetiam & feminis. Hinc illæ in domibus eburneis manſiſſe noſcuntur, quæ per caſtitatem mentis ac corporis Chriſti præcepta ſeruauere, ſolumque monogamiam dilexerunt. Ex quibus ergo domibus, & in quibus, non ſolùm monogamia caſtiſſimè cuſtoditur, verumetiam vera viduitas exer- D cetur; inſuper & incorrupta virginitas cãdore eboris veſtitur. Prædicantur autem antiqua hæc aromata virtutum paſſim fragrare Chriſto Deo, & omnibus, in odorem ſuauitatis. Qui denique odor dum viciſſim à veſtimentis & à domibus reſpargitur eburneis, tota repletur domus, quæ eſt Eccleſia Dei viui, ex odore ſuauitatis.

Et licet vna ſit domus, vnaque coniunx, tamen multiplices habet manſiones & domos coædificatas, in quibus cognoſcetur Chriſtus ad plenum cùm ſuſceperit eas in E vnum. Inter quas nimirum domus, matronæ Chriſti, vos eſtis βαρὺς illa ſcilicet domus, ædificatæ in modum turris, vna cum propugnaculis & armatura virtutum, ex ebore antiquo, cum caſtitate perpetua decoratæ. Vos eſtis filiæ regum, quæ lætificatis ſponſum in decore veſtro, in honore ſuo. Quandoquidem ipſe ſponſus veſter eſt Dominus dominantium: & ideò multos ſub ſe habet Reges, quorum eſtis filiæ. Eorum ſi quidem odoribus & doctrinis attractæ, eorum vtique vnguentis delibutæ, eorum floribus exornatæ. Nam ſub tanto rege plurimi ſunt & ſubreguli, quorum eſtis filiæ, & ipſi patres, quoniam per Euangelium Chriſti vos genuerunt, quorum eſtis doctrinis imbutæ, documentis enutritę, ita vt & domus Dei & ſponſę ac filiæ ſitis. Qua ex cauſa chariſſimæ, lætificaſtis ſponſum in omnibus veſtimentis veſtris, quia veſtimenta veſtra virtutes ſunt animorum, in cunctis bonorum operum odoribus, quatenus ei placeatis, cui vos vouiſtis. Ipſe namque ſpecioſus eſt præ filijs hominum, ipſe nobilior omnibus, ex millibus electus, gratioſior cunctis, potentior vniuerſis, excelſior cœlis, profundior imis, latior mundo, longior ſæculis. Nihil eſt, virgo, in illo, quo confundaris; faſtidium boni te à bono extorrem fecerit. Qua- *Pſal. 36. 4.* propter ſponſa Chriſti delectare in Domino, non in te, aut in alio, ſed in honore ſponſi tui. Quia ſic pater filio loquitur, *Dilexerunt te filiæ Regum in honore tuo.* Alioquin ſponſus, niſi in gloria, & laude, atque in honore ſuo diligatur, aliam contemnit dilectionem, qua aliud quid quàm ipſe diligitur. Vnde ſi qua eſt quæ adulterare diligit, timendum ne non filia Regum, non ſponſa Regis, ſed adultera dicatur, quæ aliud quàm Deum, aut in Deo, vel propter Deum diligit. Vnde Dauid ait, *Perdidiſti omnem, qui fornicatur abs te.* Tunc eſt quod *Pſal. 72. 27* vera caſtitas ſponſæ non nouit odores adulterinos, non oſcula, non amplexus. Quinimò filia Regum ſeſe ſemper Chriſti præparat coniugio, & delectatur in amplexibus eius. Currit ergo poſt odorem vnguentorum eius, quorum odor fragrat & reſpargit orbem vniuerſum. A veſtimentis igitur quibus indutus eſt, interdum diligitur: à domibus eburneis fœdere perpetuo, cuius thronus eſt in ſæculum ſæculi. Satagite ſiquidem alternis vicibus præſtante Deo, iam vt talia ſæculo paſſim odoramenta virtutum reſplendeant, quod & facit talis vnguentorum fragrantia, quatenus talibus introrſus defecatæ vnguentis, ad nuptias, quæ parantur vobis, felices ornatis lampadibus intrare poſsitis; quoniam quæ paratæ erunt, teſte Chriſto, cum eo intrabunt ad nuptias.

Iam quia finem libri flagitat oratio,

quæſo legentibus hoc opuſculum dilectionis, quod virginibus ſacris amore Chriſti dicaui, ne deſpiciant priuſquam probent; quoniam quæ charitatis ſunt, nō niſi de fonte charitatis benè legentur. Idcirco rogo ne me in eloquio iudicare velint, neque ſtillam quantacunque, magnis comparare fluminibus; quia non magnorum virorum ingeniis, ſed meis ſum viribus æſtimandus, quoniam eorum quos ſecutus ſum auctoritas ſemper magna viuit. Et ideo interdum ſecurius reparandus eſt animus, vt demum ad contemplandam à dexteris virtutis Dei reginam, accenſis luminibus clarius erigere valeamus.

LIBER TERTIVS.

NOTVM eſt omnibus ſanctum Moyſen duas Teſtamenti fœderis tabulas, vtraſque digito Dei conſcriptas, accepiſſe; in quibus ſynagoga prior à monte Syna fœderatur vxor: ita & in hoc epithalamio, quaſi duæ alternatim fœdere nuptiarum ſubſcribuntur paginæ tabularum ſtylo notarij ſcribentis velociter exaratæ, quarum vna ortum à patre habet, naturamque verbi, ſponſi quoque laudat generoſitatis formam, & depingit pulchritudinem habitus, virtutes exaggerat, & multiplicat benedictionis dona in æternum. Sicque mirabili thorum relatione inter vtraſque paginas, viri deſcribit ac ſponſæ. Quæ figura Græcè characteriſmos, Latinè autem informatio, vel deſcriptio dicitur. Sic enim ante oculos intelligentiæ reddit ea quæ non videntur aſpectu corporeo, quaſi conſpiciantur. In quo itaque per armaturam præliandi, valdè commendat, virtute & potentia eum ſublimat, donec indubitanter regnum ſibi ſuo proſternat robore, & ſubdat ſuo inimicos imperio. Deinde mores exornat laude iudiciarios. Thronuſque ipſius, & ſceptrum æquitatis narratur, & glorificatur poteſtas. Ad vltimum verò acſi in prima tabula, ſponſæ vnde veniat pulchritudo mirabilis, & odor inæſtimabilis oſtenditur. Agit namque hoc, quia de nuptiis ſermo & gaudio nuptiarum, ne odores ſub myſticis deeſſent muneribus ſuauiſſimis, quibus plurimum oblectatur animorum iocunditas. Ita ſiquidem narrata ſunt omnia, vt nulli vltra remaneat laudandi facultas, quia præ omnibus filiis A hominum, & vltra quàm omnes in omnibus collaudatur ſponſus.

Sicque tranſit quaſi ad ſecundam nuptiarum tabulam, in qua ita exorſus eſt dicens ad hunc ipſum ſponſum; *Aſtitit Regina à dexteris tuis in veſtitu deaurato, circundata varietate.* Vbi eiſdem penè liniamentis formam exornat vxoris, quam reginam ſuo dedicat filio, quia regem Deum, ſicut oſtenſum eſt, & cœleſtem dilexit virum. B Vnde quia prius benigniſſimi Saluatoris laudauerat thronum, hanc à dextris adſtare dicit reginam & coniugem; quoniam dextera, vt ita fatear, honorabilior pars eſt ſponſi, quem caput conſtat eſſe Eccleſiæ. Currit autem Propheta, immo calamus ſcribæ, linguaque patris, per omnes lineas laudis, quibus laudatur ſponſus. Vnde & ipſa ad diuinam dexteram exornata myſticis ænigmatibus, & pretioſis virtutibus, collocatur. Sicut & Chriſtus ad patris dexteram eſt exaltatus. Veruntamen ille vt Deus & Rex cum Patre eſt adorandus: iſta verò propter eum, quia pius Sal- C uator clementer duxit eam vxorem, veneratur ac diligitur. Diligitur, quia prius eſt electa. Idcirco, dilectiſſimæ, dum perpendo excellentiam veſtram, dum conſidero ſponſalitatis iura, & laudes vbique diuinas, vereor loqui, ne fortè offendam in quibus placere deſidero, ſi non debitam exhibuero reuerentiam meis vbique in ſcriptis. Quas ſic in cœlo, vbi nomen dediſtis, intelligo honoratas, vt non ſolùm ſponſæ, verumetiam flores Eccleſiæ, & ornamentum ſponſi ſitis. Quas D cùm in dexteris benigniſſimi Dei & Saluatoris noſtri Chriſti contueor multiplici varietate decoratas, ingemiſco valdè, eo quod coronam quam ſuſceperam puerulus, coram ſancto altare Genitricis Dei, veſtris cum precibus, & officio laudis, quo veſtra ſponſi Deo regi immortali corda conſecrantur & capita, longè diu exulatus in ſæculo perdidi eam, coinquinatus multis mundanis actibus. Vnde rogo ſauciatus, dum corda ſurſum ſubleua- E tis, ante vobis iam conceſſam diuinitatis gratiam, mei memores ſitis exorando, quatenus veſtris interuenientibus meritis, clementiſſimus iudex pœnas à me debitas remoueat, reddatque pius coronam perditam. Nec enim indecens eſt ſponſas Chriſti pro talibus ſponſum benignum depoſcere, quia omninò illi nec indecens eſt, nec impoſſibile, peccatoribus, pro quibus paſſus eſt, clementer ignoſcere. Sed ne fortè dubitet virgo pro talibus orare, ſciat

quoniam ipſa de meretricio infidelitatis A foeda aſſumpta eſt, vt ad tantam gratiam perueniret, vt vocaretur non ſolùm coniunx fidelis, verumetiam & regina. Vnde beatus Hieronymus iuxta Hebraïcam veritatem, *Aſtitit*, inquit, *coniunx à dextris tuis*. Porro ſeptuaginta *aſtitit regina* dixerunt, Symmachus verò, & quinta editio, *Aſtitit concubina*. A quibus interpretibus monſtratur, quod in vna eademque ſponſa, ſicut vnus eſt ſponſus, ita vna Eccleſia, ſed diuerſi meritorum ordines. Deinde vbi Septuaginta dixerunt, *In veſtitu deaurato*, B Hieronymus, *Stetit*, inquit, *coniunx in dextera tua, in diademate aureo*.

Cum diademate ergo iure ſtare perhibetur, quia regis coniunx prædicatur. Sed fortè non omnibus membris hoc congruere videtur, quo in capite corporis attribuitur. Vnde felices vos, chariſſimæ, dixerim, quibus non ſolùm ſingulis corona repromittitur virginitatis; verùm etiam quia in ipſa corona Chriſti & Eccleſiæ, acſi gemmæ pretioſiſſimæ inſertæ, decus pulchritudinis & ornamentum eſtis. In C diademate namque capitis Aaron, legimus quod lapides pretioſi fulgebant. Quia in eius ſacerdotio, iam Chriſti corona probatur & Eccleſiæ. Idcirco iure vos, matronæ Chriſti, felices dixerim, quia in præſentia Dei iam eſtis, acſi in fabrica decoris Chriſti & Eccleſiæ præordinatæ atque electæ. Vnde beatus Paulus, *Qui elegit nos*, inquit, *ante mundi conſtitutionem*. Et ideo quia electæ eſtis ad pudicitiam caſtitatis, nec dubium quin in virginitate, aut viduitate permaneatis. Permanete quæſo in ea vocatione dignè, qua vocatæ eſtis; D quia non vos illum, ſed ſponſus veſter Chriſtus elegit vos de mundo, & aggregauit hoc in loco, vt ei placeatis, ſitiſque in laudem & gloriam nominis eius, ſicut & ipſe laus eſt, gloria, virtus & honor Dei patris. In hoc namque vocatæ eſtis, vt ea quæ Chriſti ſunt dignè poſſideatis. Hæc quippe eſt victoria pro liliis, & hic triumphus pro floribus, quatenus in corpore Eccleſiæ decus & ornamentum ſitis. Symmachus verò ait, *in auro puro*, Aquila & E quinta editio, ſicut reperimus, *In tinctura vel auro Ophir*. Ex quibus omnibus, vt dixi, liquet, quod vna Eccleſia Catholica, vna columba perfecta & proxima, quamuis ſtet in dexteris virtutis Dei, & nihil habeat ſiniſtrum; quod vnius corporis ſicut diuerſa ſunt membra, ita & diuerſa ſpecierum atque ornamentorum habeat genera. Vnde quod ait, *In veſtitu deaurato*,

Eph. 1. 4.

quia Sancti ſemper ad altiora & cœleſtia attolluntur, quaſi veſte deaurata circumamiciuntur, dum ex humanis ſcripturarum ſenſibus diuina intelligunt, & requirunt cœleſtia. In quibus ſanè deauratis veſtibus, fulgore diuini eloquij veſtiti, procedunt glorioſi acſi in auro primo. Porrò quod in tinctura vel auro Ophir, quidam interpretati ſunt, monſtratur mira varietas Eccleſiæ, & ornamentorum ſpecies diuerſorum colorum. Quod benè Septuaginta intelligētes ſoli *circumamicta varietate* ſuperaddiderunt, quod in Hebraïco nō habetur. Oſtendit tamen quod non à natura Eccleſia, vel quælibet anima, hunc habeat decorem & pulchritudinem; ſed ex dono gratiæ. Vnde non minus in veſtitu deaurato, quàm in tincturæ varietate circumamicta laudatur. Non enim dixit in veſtitu aureo, ſed deaurato. Deauratum ergo dicimus, cùm ſuperducta ſpecies auri in aliquo glutinatur metallorum genere: per quod benè charitas intelligitur. Quoniam reliquæ virtutes, quibus Chriſti veſtis aut Eccleſiæ, contexitur, per ſe paruam, ſeu nullam claritatem, vel fulgorem habent, ſine charitate, quod ſatis Apoſtolus demonſtrat, cùm ait, *Si linguis hominum loquar & Angelorum, & ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates, & ſi tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt*, ſeu cætera ab eo quæ dicuntur. Ex quo patet ſenſus, quod omnium virtutum genera vt fulgorem habeant, & decorem gloriæ charitate Dei & proximi debeant deaurari & ſuperindui: quia ſplendor charitatis omnibus antecellit virtutibus, & præ omnibus fulgore ſuo reſplēdet. Quod ſi etiam in auro primo Ophir aliqua diſtinctio demonſtratur charitatis, debemus intelligere, quia ordinata eſt charitas. Vnde ſponſa in Canticis, *Ordinate in me charitatem*. Quoniam eſt charitas, quæ in cibos pauperum vix ſubſtantiam impertit: eſt quæ & animam ſuam etiam pro fratribus impendit. De qua Saluator, *Maiorem*, inquit, *charitatem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis*. Ergo niſi eſſet minor, nequaquam iſta diceretur maior. Et niſi eſſet ſecunda vel extrema, non diceretur iſta prima. De qua Angelus Eccleſiæ in Apocalypſi, *Habeo*, inquit, *aduerſum te, quod charitatem tuam primam reliquiſti*. Et ideo in ipſis eiuſdem virtutibus multa eſt diuerſitas, & quaſi tincturarum varietate multiplex diſcolorque meritorum ornatus. Vna tamen coniunx Eccleſia dici-

1. Cor. 13. 1.
Cant. 2. 4.
Ioan. 15. 13.
Apoc. 2. 4.

ur,& regina;vna virtutum textura & vna
veſtis, cui eſt totum ſimplex atque vnum.
Sed varietas & pulchritudo in ipſa vnita-
te fidei laudatur,propter differentiam vir-
tutum, & meritorum, in diuerſitate lin-
guarum,in proprietate, in aſcenſione gra-
duum, in multiplicitate & diſtinctione
Eccleſiarum atque ordinum,inſuper pſal-
lentium & officiorum diſſonantia, quam-
uis vna ſit laus; in quibus omnibus vna &
multiplex Eccleſia, iure cum laude varia
prædicatur. Ornatur enim acſi auro pri-
mo fulgore Apoſtolorum, reſplendet ar-
gento Prophetarum, acſi in pallore auri
Pſal. 67. 14. intus foriſue glorioſa. Gemmis quoque
virginum inter reliquos fulgores, acſi ſtel-
lis,radiatur; deinde Martyribus rubricata,
velut cocco qui bis tingitur, opere poly-
mito depicto decoratur, purpura pœni-
tentum,quaſi ex cilicio commutata,in or-
namentum coniugis & decorem vertitur.
Quæ nimirum coniunx,vel regina, Deo
aſtare dicitur, quia adhuc ſponſus in acie
ſtat, licet thronum imperij poſſideat, do-
nec ſubditi fiant omnes inimici eius,& ini-
mica mors deſtruatur iuxta Apoſtolum,
tradatque regnum Deo patri,qui ſubiecit
ei omnia, vt ſit deinceps Deus omnia in
omnibus.

Porrò hactenus hæc veſtis contexitur,
hæc coniunx & regina colligitur. Interea
autem in dexteris iam ob gratiam collo-
cata,in loco qui penes Deum eſt,debet &
ipſa armis ſuccincta viriliter dimicare. Vn-
de Moyſi ſeruo ſuo dicit idem ſponſus,
Tu verò hîc ſta mecum. Ad hoc quippe ſecum
cum iubet ſtare, ne cadat. Hinc & Apo-
1.Cor. 10. 12. ſtolus, *Qui ſtat, videat ne cadat.* Sed nemo
in acie poſitus,otioſus ſtare poteſt, ne ca-
1. Cor. 9. 29. dat, quia aut percutit, non quaſi aërem
verberans, aut percutitur grauius ab ho-
ſte,& deiicitur. Sed quàm felices chariſſi-
mæ, vos, quæ & in coniugium Chriſti
tranſire meruiſtis,& in veſtimentis Eccle-
ſiæ ornamentum decoris fieri. Vnde lon-
gè, vt ſupra dixeram, totus hîc Pſalmus
pro floribus agitur, & pro liliis, totus in
laude virginum decantatur. Felices, in-
quam, quæ vos à mundi actibus ſegrega-
ſtis, ſpretis omnibus quæ ſæculi ſunt, &
ſoli Deo vos vouiſtis. Vnde quæſo, quia
in dextris penes Deum iam conſtabilitæ
ad dimicandum eſtis, his aſſueſcite armis
pugnare,quibus ſponſus veſter, & magi-
ſter omnium, vos docuit verbo, & exhi-
buit exemplis. Nemo hoc in loco,etſi mu-
nita videantur clauſtra & obſerata,ſecura
quieſcat, vel faſtigio deuicta. Quia dia-
A bolus etiam in cœlo inuenit locum pec-
candi,quo primum corruit, deinde in Pa-
radiſo hominē decepit. Et ideo ex perſo-
na patris ſic vni loquitur, vt omnibus di-
catur, *Audi filia & vide, & inclina aurem
tuam, obliuiſcere populum tuum, & domum pa-
tris tui.* Mira res,filiam vocat,cui alium pa-
trem obliuiſcere iubet. Ex quo liquido
conſtat,quia etſi alteri nata fuerat in car-
ne,iam ei,qui eum hortatur & iubet vt o-
bliuiſcatur populum & patrem, renata e-
rat in Spiritu; & quia renata, propterea
B coniugio fœderata,& quia fœderata,pro-
pterea regina;& quia regina, ideo in dex-
teris eſt exaltata. Veruntamen ipſa eſt re-
gina,quæ & filia. Et ſicut vna ex omnibus
eſt regina, ſic & filia. Sed filia,quia renata
& adoptata;coniunx verò & regina, quia
regem filium regis duxerat ſponſum: quæ
per eum iam ex eo, multos Deo fide ge-
nerat filios. Statuitur autem in dexteris,
vbi beatorum eſt locus, & monetur à pa-
tre, quoniam, vt dixi, adhuc bellandi eſt
C tempus. Dicūt porrò quidam, à principio
Pſalmi vſque ad hūc verſum,quod vox ſit
Prophetæ;ſed adeo non videtur congrue-
re ſatis, magis idcirco patris vox creditur,
aut Spiritus ſancti per Prophetam. Ex hoc
verò loco aiunt, quod vox patris primum
loquentis introducitur; quamuis, quod
expoſuimus in perſona patris, non dico
diſſonare,verumetiam melius in omnibus
congruere videatur. Quod & nonnulli
doctorum affirmant, quos & nos ſecuti
ſumus. Veruntamen, nihil eorum abhor-
D ret à vero,quod vterque dixerit;ſed latior
ſenſus aperitur ex omnibus. Interea vox
patris,ſicut ſupra ſponſum, ita ſubmiſſius
deinceps erudit & docet ſponſam, quam
apertè vocat filiam,eo quod eius proprio,
fœdere æterno, nupſit filio. *Audi filia,* in-
quit, *& vide,* acſi patenter dicat, audi dili-
genter quod Prophetæ ex hoc docuerūt
connubio, & vide iam omnia operibus
completa,quæcunque de his prædicta le-
guntur. Et notandum, quia ſicut ſupra in
laude ſponſi,ſæpè tria coniunxit,ita & hîc
E nunc tria copulauit. Primum dixit, *Audi,*
quia hæc eſt omnium diſciplina, quicun-
que erudiri cupiunt, vt audiant diligen-
ter, deinde ait, *Vide.* Quia quæcunque
quiſque audierit;reſtat vt intelligat,alio-
quin ſi non intellexeris, quid prodeſt au-
dire? Nam ſicut oculis corporea vnuſquiſ-
que cernit, ita omninò intellectu diuina.
Quoniam ſicut per oculos videt corpus,
& videntur corpora; ſic & anima ſeipſam
per ſe videt, & per intellectum etiam ſpi-

ritalia. Quod autem dicit, *Audi filia*, magnum pietatis eſt Sacramentum, quæ fuerat filia diaboli propter idololatriam & cæcitatem cordis, vt Dei Patris filia vocetur. Vnde quod addidit, *Vide*, cum omni gratulatione cordis legendum eſt: quaſi dicat, vide quoniam ſponſus, qui tibi longè diu promittebatur, aduenit, in quo eſt verus amor, gloria, virtus & poteſtas, atque omne gaudium. Hincque ſequitur, *Inclina aurem tuam*, vbi humilitatem audiendi docet, & inſinuat venerabiliter audire debere verba diuini eloquij, ſeu doctorum prædicamenta; non elato corde, neque cum faſtidio vel torpore animi: quinimmò deuota mente, & cordis auribus. Vnde Dominus. *Qui habet*, inquit, *aures audiendi, audiat.* Et ideo vt parata ſemper ſit mens ad audiendũ verbum Dei, iubet eam præparari, & ad humilitatem ſemper deprimere; & ne priora vitiorum, vel ſæcularium malè aſſueta ſtudia, mentem, ob peſſimam conſuetudinem improbe, ne poſſit liberè audire, obſurdeſcerent, ait, *Obliuiſcere populum tuum & domum Patris tui.* Vnde quidam, *Cantus*, inquit, *ſirenum ſurdis nos oportet auribus tranſire.* Sed Abrahæ iam olim dicitur. *Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui.*

Mat.11.15.

Gen.12.1.

Quod & vos, chariſſimæ, quia filiæ eſtis ipſius, in exemplo tanti patris feciſtis. Exiſtis enim Chriſto duce de terra natiuitatis veſtræ, de domibus & agris, necnon & Domini facultate quod in ſæculo habere potuiſtis. Exiſtis de omni cognatione carnis, & ſuppoſuiſtis vos propter amorem vitæ æternæ iugo Chriſti, quod eſt diligẽtibus ſe valdè ſuaue, & ſuſcepiſtis onus, quod eſt volentibus leue: ipſumque Dominum & benigniſſimum Saluatorem vobiſmet ſponſum elegiſtis. Quinimmò ipſe vos elegit, & poſuit vt ſeruetis donũ gratiæ, quod accepiſtis. Floreatis ſiquidem mente, virtutibus, & fructificetis opere, ita vt fructus veſter maneat in retributione. Ad hoc quippe hunc elegiſtis locum vobis à Domino dedicatum, etſi anguſtum; quia anguſta & arcta eſt via quæ ducit ad vitam. Non locum, vt ita loquar, ſed Chriſtum ſponſum elegiſtis, totius Eccleſiæ, & veſtrum. Cuius itaque poſſeſſio, non dico totus eſt mundus, quem calcaſtis, ſed tota illa Hieruſalem cœleſtis immenſa Chriſtianorum hæreditas, de qua & pro qua hic vobis cantatur Pſalmus, acſi in titulo dotis. In qua iam non ſolùm ſtat in dexteris Dei ſponſa & coniunx, verùm & regina regnare dicitur cum ſuo diademate capitis. Et ne dicat infidelis animus, nõ mihi hæc corona, ſed in commune vna omnibus repromittitur: Noueris, ſoror, quod non negabitur vni quod omnibus dabitur promerentibus: ita tamen, ſi fueris cũ omnibus, & in omnibus Chriſto concorporata, hortus delitiarum, fons ſignatus ſigillo fidei, & concluſus munimine charitatis. Hoc eſt intra ſanctam Dei Eccleſiam magis ex voto tuo Domino dedicata, quàm ex neceſſitate infra hanc Veſonam, ad tempus dum viuis, malè conſtricta, & coanguſtata. Quapropter quæſo ſoror caueas, ne Sueſſio hæc in qua deges, ſuaſio tibi fiat, & incipias, quod abſit, apoſtatare mente, quia iam hinc refugere non licet corpore. Quinimo audi Dominum tuum patrem ſponſi tui, qui te adoptauit in filiã, qui proprium filium ſuum virginem ex virgine natum, tibi miſit ſponſum, per vterum Virginis, vt tu illi ſponſa maneres & virgo, regina & coniunx. Audi quid dicat: *Obliuiſcere populum tuum & domum patris tui.* Vnde & in Euangelio Dominus, *Permittite mortuos*, inquit, *ſepelire mortuos ſuos, tu autem ſequere me.* Et notandum quod obliuiſcere dixit, & non tantùm deſerere corpore mãdauit, quia quod obliuiſcitur, nullo affectu cordis retinetur. In hac quippe obliuione à cordibus fidelium obliteratur diabolus, & cuncta progenies vitiorum, quæ ſunt ex parte diaboli. Quod autem diabolus pater ſit infidelium, teſtatur Dominus ad Iudæos, *Vos*, inquit, *ex patre diabolo eſtis.*

Cant.4.12

Luc.9 60.

Ioan 8.44

Vnde, virgo fidelis, ſi antiqui patris oblita, talem te exhibueris, depoſitis vitiorũ ſordibus, vt ſuper ſponſum & fratruelẽ tuum dealbata conſcendas, quam poſſit diligere Deus Dei filius: tunc Deus pater, *Concupiſcet*, inquit, *rex decorem tuum.* Quem non putes vnum eſſe de turba, vel de numero cæterorum regum, à quo amanda es. Noueris quia ipſe eſt Rex tuus, & Dominus Deus tuus. Nã cæteri Reges, licet Domini ſint aut Reges, quia poteſtate vtũtur: tamen eiuſdẽ cõditionis, vel naturę sũt, cuius & illi ſuper quos dominãtur & regnãt. Iſte autem quia Deus eſt, idcirco præcipio tibi adora eum. Nam ſic habetur in Hebraica veritate, *Adora eum.* Porro Septuaginta non dixerunt, *adora eum*, ſed *adorabunt eum*, vt ſit ſenſus, Iſte qui te amaturus eſt, qui tuum decorem, tuamque pulchritudinem dilecturus, Deus & Dominus, eſt ab omnibus adorandus: idcirco & tu filia adora eum, quamuis tibi ſponſus aut frater ſua dignatione eſſe dicatur. Ex quo, pa-

tet fides Catholica, quia totus Chriſtus, ſcilicet Deus & homo, in Deum adorandus eſt, & colendus. Non diuiſus quidem in perſonis, nec confuſus in ſubſtantijs; ſed totus & vnus Chriſtus adorandus in Deum verum. Non adoptiuus Dei filius, nec nuncupatiuus hominis filius, ſicut quidam nuper malè præſumpſit, neſciens Dei Sacramentum, ſed in vtraque natura totus & verus Chriſtus, verus Deus, & verus homo eſt. Totus in diuinitate atque humanitate ſua, vnigenitus & verus Dei filius: idem cum Patre, & cum Spiritu ſancto vnus & verus Deus. Et vt dixi, non nũcupatiuus in humana natura, & verus in diuina: neq; propriꝰ Dei filius in diuina natura, & adoptiuus in humana; vt diuidatur vna perſona filij cũ Neſtorio in duas perſonas, id eſt; veri filij Dei, & adoptiui: ſed totus Chriſtus vnꝰ verꝰ Deus & verus homo, verus & totus eſt Dei filius, verus & totus eſt hominis filius. Vnde beata Maria mater Dei, & vera Dei genetrix Catholicè prædicatur. Neque diuiditur Chriſti perſona, cùm dicitur Dei filius, neque cùm dicitur hominis filius, ſed vnus idem Dei & hominis filius. Propterea non nuncupatiuus Deus Dei filius, vt diximus, natus eſt de beata Virgine, nec adoptiuus homo Chriſtus Dei filius; ſed verus & proprius creditur Dei Patris filius: quia vnus Chriſtus, non diuiſus in duos filios; neq; dicitur putatiuus, aut adoptiuus, aut nuncupatiuus: ſed totus verus, totus integer Deus & homo, Dei filius & hominis filius. Et ideo nihil diuiſè egit tantùm in humana, nihilque tantùm in diuina. Vnde Dominus in Sacramento verè paſſus dicitur & mortuus. Quia cùm ſit immortalis & impaſſibilis, vt vnum de pluribus pãdam, ſicut ab eo dictum eſt, etiam & ſepultus.

Mat.26.12 *Mittens hoc vnguentum in corpus meum*, inquit de muliere, *ad ſepeliendum me fecit.* Audis ergo, quia quod in corpus ſuum miſſum eſt, ad ſepeliendum eum factum eſt. Quamuis igitur, non idem eſt ſe eſſe, quod corpus ſuum eſſe: neque vnum eſt, ad ſepeliendum ſe fieri, & vngi ſuum corpus. Nequaquam tamen conuenit corpus ſuum eſſe vnum, ſeque ſepeliri: ſed Sacramenti iſtud diuinitatis intelligentia eſt, non ignorare Deum quem ſcis hominem, nec neſcire hominem, quem non ignoras Deum. Propterea ex omnibus ſcripturarum locis oportet colligere, benigniſſimum Ieſum Chriſtum vnam perſonam Deum & hominem eſſe indiuiſam cùm Deus dicitur, aut cùm homo, aut

A cùm mortuus & ſepultus. Quia verbum caro factum eſt. (Ioan.1.14.) Neque cùm dicitur hoc loco, *Quoniam ipſe eſt Dominus Deus tuus, adora eum*, Deus recens introducitur. Vnde dicitur, *Iſrael, ſi me audieris, non erit in te Deus recens.* Et ideo non aliud, nec alium quàm proprium Dei filium adoramus. Quæ idcirco dixerim, quia ſcriptum eſt, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies.* (Mat.4.10.) Vbi ſicut illi ſoli ſeruire iubemur, ita & illum ſolum adorare. Ne fortè ſint qui Chriſti humanitatem in B Deum dubitent adorandam. Maximè cùm hîc prophetia ex voce patris præcipiat omni Eccleſiæ quam Chriſtus duxit ſponſam, iuxta Hebraicam veritatẽ, quoniam Dominus Deus tuus eſt, adora eum; aut certè ſecundum Septuaginta, quia omnes filij Eccleſiæ ſunt, propterea dictum eſt adorabunt eum. Licet quidã, hoc quod dixit, *Adorabunt eum*, ad ſequentem verſum filiæ Tyri voluit applicari, quod Hebraica veritas non per- C mittit.

Quod autem ait, *Concupiſcet Rex decorem tuum, aut ſpeciem tuam*: ac ſi dicat, ſi permanſeris in conditione fœderis, & non in ſorte Diaboli, qua fueras conſtituta; tunc; quia pulchra, quia decora, quia immaculata, concupiſcet Rex ſpeciem tuam. Ac ſi dicat, Rex filius meus dilectus, cui canitur iſte Pſalmus, cui omnia dico opera mea, ſpecioſus præ filiis hominum, & cætera quæ de illo laudantur: hic talis tantuſque Rex concupiſcit ſpeciẽ tuam, D quam ſpecioſam fecit ipſe: non quia reperit, quæ fœda eras cùm te inuaſor tenebat diabolus, & ecce pulchra facta es. Sequitur autem per eaſdem penè lineas laudis, quas ſupra de ſponſo propoſuit, licet ſubmiſſius. Quia ille ſpecie ſua ſpecioſus dicitur; hæc verò ideo pulchra & ſpecioſa, quia ſibi eam ſociauit Dominus in coniugium. Vnde ſicut ſponſus à principio, ſua in ſpecie formoſus, ita & ipſa ſpecioſa laudatur, quia dealbata aſcendit. De qua in Canticis mirantur etiam virtutes An- E gelicæ, *Quæ eſt iſta quæ aſcendit*, inquiunt, (Cant.6.9.) *per deſertum, quaſi aurora conſurgens, pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata.* Felix igitur nimium, chariſſimæ, & beata veſtra Virginitas, felix & viduitas ſancta, quæ ſic quotidie aſcendit, vt ſtet à dexteris Dei, ſicque ſtat armis ſuccincta cœleſtibus, vt aſcendat. Ità vt ſub Monaſtica diſciplina, quæ virorum militia eſt, ſufficiat quælibet veſtrum ſola manu, vel ſolo brachio, ac ſi in monoma-

chriſ̃a, virtutum armis pugnare. Quarum ſancta ſocietas prima eſt acies in exitu Regis, ſic aſcendens quaſi aurora noui diluculi. Pulchra quidem facie & decora, quia calcaſtis ſpurcitias carnis & fallacias mundi, & ideo poſt Chriſtum, vt caſtrorũ acies ordinatæ iugũ adoleſcentia conſcẽdiſtis. Quis nõ miretur dilectiſſimæ, pulchritudinẽ religionis veſtræ? Quis nõ miretur, quod fragilis ſexus ſic vno impetu graditur ad ſuperna: ita vt adhuc intra mundũ, iam extra carnem, extra mundum videatur eſſe virtutibus? Nec igitur mirum quia concupiuit Rex, Dei Patris filius, ſpeciem veſtrã, quia ipſe reformauit in vobis imaginem & ſimilitudinem ſuam.

Vnde ſequitur, *Filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes diuites plebis.* Porrò in Hebraico habet, *O filia fortiſſimi in muneribus, faciem tuam deprecabuntur diuites populi.* Quia verbum Hebraicum *Sor* interpretari poteſt & Tyrus, & tribulatio, & fortiſſimus ſiue fortiſſima. Vnde in præſenti loco interpretum orta eſt diſſonantia. Sed Hieronymus ſecutus Symmachum, *Filia fortiſſimi*, tranſtulit: vt illa cui ſupra dixerat, *Audi filia & vide*, filia fortiſſimi patris intelligatur, aut certè
Prou. 31.10 ipſa fortiſſima ſit, iuxta Salomonem, *Mulierem fortem quis inueniet?* Quæ nimirum ideò fortis vocatur, quia in Chriſto poſuit
Pſal. 58.10 omnem fortitudinem ſuam, cùm dicit,
Cant. 8.6. *Fortitudinem meam ad te cuſtodiam.* De qua ſponſus in Canticis, *Fortis facta eſt velut mors dilectio tua.* Interea iuxta Septuaginta, *Filiæ Tyri in muneribus vultum* Eccleſiæ *deprecabuntur*, quia Eccleſia de Iudæis primùm eſſe cœpit, vt ipſa ſit cuius concupiſcit Rex decorem. In quo ſecundus modus eſt laudis: vt ſicut dixerat ſponſo, *Intende, proſperè procede, regna*, ita & hoc in loco dignitas & gloria commendetur Eccleſiæ: cùm deuotus populus ad eam veniẽs, deprecatur in confeſſione fidei vultum ipſius, quæ eſt notitia & habitus ac pulchritudo veræ religionis. Quæ nimirum gloria & honor de Chriſti cultura ſponſæ venire declaratur. Ergo Tyrus ciuitas eſt olim in medio maris, non longè ab Hieroſolymis conſtituta, de qua Iſaias multa
Eſa. 23.18 loquitur, in figura totius Eccleſiæ. Inter cætera ait, *Quia erunt mercedes eius ſanctificatæ Domino,* vnde filias huius ciuitatis, quæ in fluctibus huius ſæculi tota verſatur, animas vult ſignificare fidelium, vel ſpeciales Eccleſias per loca in Chriſto fundatas: quia non ſola Tyrus filias Eccleſiæ miſit fideles, verum etiam totius mundi ad Acam incurrit adunata diuerſitas.

Inter quas etiam Veſona, quam incolitis, quæ prius meretricabatur poſt Idola fornicationis, cum muneribus venit, & facta eſt fidelis, quæ fuerat filia fortiſſimi diaboli. Et vt cernere poteſtis, ſicut dixit Iſaias, mercedes eius iam ſanctificatæ ſunt Domino: quia tota Eccleſiis repleta fulget: & facta eſt poſſeſſio piiſſimi Saluatoris, quæ fuerat filia perditionis, & præda
B vaſtatoris. Habet namque ad Orientem ſui nunc caſtra monachorum cum ſuis Sanctis Confeſſoribus atque Martyribus, ad occidentem verò aeſi poſt tergum veſtrum, tuba reſultat ſancti Euangelij in voce monentis, fitque vt nullis fraudetur donis cœleſtibus locus in quo eſtis. Vos autem quaſi in medio conſtitutæ, vnum elegiſtis angulum tantũ SVESSIONIS anguſtæ, quia lapidem illum angularem dilexiſtis, qui factus eſt vobis à Deo patre fundamentum in caput anguli. Vbi ſi benè conſpicitis, turris illa ex Euangelio erigitur, de qua dicitur, *Et tu turris gregis nebu-* Pſ. 117.22
C *loſa filiæ Syon, vſque ad te veniet poteſtas prima* Mich. 4.8
regni filiæ Hieruſalem. Quia etſi natus in ea ciuitaticula ſponſus veſter Chriſtus eſt, quæ Bethlehem vocabatur, iuxta quam Luc. 2.14
in eius ortu Angeli decantarunt, *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*: tamen ad vos vſque chariſsimæ, illa peruenit poteſtas prima, quæ olim illi promittebatur. Nec dubium quin peruenit vſque ad vos, quia voſmet Chriſtus elegit & erexit in ſpeculum, & munimen totius ciuitatis: ita vt meritò dicatur, lo-
D cus iſte turris gregis inclyti nebuloſa. In quo grege Saluator ipſe factus eſt paſtor, vbi Angeli deſcendentes & aſcendentes credimus quod gloria in excelſis Deo decantant, & quod pax bonæ voluntatis in vobis iugiter floreat vberius, & requieſcat. Vbi cuſtodia vigiliarum, & exequiæ virtutum indeſinenter aguntur: vbi laus & iubilatio, quantum fas eſt mortalitati, nũquam finitur: vbi preces & gemitus atque lachrymæ quotidie cœlum pulſant, &
E fluũt cum omni impetu amoris in Deum: vbi vota offeruntur Deo, & gratiarum munera. Idcirco etſi nebuloſa aut ſqualens dicebatur illa quam peſsimi colunt, quia patrem familias occiderunt, & coluerunt: vos quia turrim in medio collocaſtis, torcularque id eſt altare, Chriſtum erexiſtis in cordibus veſtris, auxilium Angelorum non deerit: ſecundum quod ait Dauid, *Immittet Angelus Domini*, ille ſcili-
cet magni conſilij Angelus, *in circuitu ti-* Pſal. 33.8.

mentium eum, & eripiet eos. Quoniam niſi Dominus vos, chariſſimæ, cuſtodierit, Sueſſio anguſta, quia in circuitu murorũ paruiſſima & deſtructa eſt, à nullo vos hoſte ſaluabit. Luc 17. 21. Ideo confidite inde magis, quia ad vos vſque poteſtas peruenit prima. Quæ poteſtas eſt regnum filiæ Hieruſalem, quoniam regnum Dei intra vos eſt, & ad vos imperium & principatus eius peruenit, qui dixerat, *Ego ſum, α & ω, principium & finis, primus & nouiſſimus.* Habetis ergo etiam ad meridiem in proſpectu B Orientis ſanctos Martyres Dei Patronos veſtros, Criſpinum ſcilicet & Criſpinianũ, rubricatos ſuo & dealbatos ſanguine Chriſti, qui hanc fundarunt ciuitatem in fide, & eruerũt eam de præcipitio mortis. Quæ nunc ita floret in Chriſto, vt plena videatur eſſe liliis atque roſis, pro quibus hic Pſalmus canitur. Siquidem ſancti Martyres veſtri, ſunt roſæ ſuauiter olentes, dilectiſſimæ; & vos lilia, vnde reſplendet hinc inde tota ciuitas, & lætantur Angeli. Iſta igitur ſunt munera quæ probantur di- C uinitati nimium gratiſſima, quæ mittit Veſona Chriſto, olim dicata dæmonibus, nunc conſecrata Deo & conſociata Angelis. In cuius vultum proſpiciunt vniuerſi, & deprecantur vt Pſalmus canit, etiam cùm muneribus omnes diuites plebis Galliarum, quia de roſis gaudent ſe vindemiaſſe lilia. Diuites autem qui venerantur, & deprecantur Chriſti Eccleſiam in cunctis operibus bonis, ſunt religioſi viri, ſeu diuites, qui dicuntur ſapientes ſæculi, Philoſophorum diſciplinis eruditi, quo- D rum adiuta eloquiis, multum in principio floruit, vna cum ſignis & prodigiis. Sed & diuites fuere, quibus primum credita ſũt eloquia Dei, habentes notitiam teſtamenti Dei, ſcientiam Prophetarum & Sacramentorum cœleſtium. Inter quos primùm compulſus Paulus & Apollo, necnon & quamplures alij, multa munera detulerunt, quibus ditata eſt Eccleſia ex gentibus, deprecantes tamen vt reciperẽtur ad fidem infra Chriſti Eccleſiam, quatenus ſalutem quam perdiderant in Syna- E goga Iudæorum, inuenirent in fide gentium. Quia ſicut Dominus teſtatur, non inuenit tantam fidem in Iſraël, quantam in gentibus.

Sequitur, *Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus, in fimbrijs aureis circumamicta varietatibus.* Vbi in Hebraico habet, *Omnis gloria filiæ Regis intrinſecus, in faſcijs aureis, veſtita eſt inſcutulatis.* Nam pro eo quod ſcriptum eſt, ſecundum Septuaginta in Græco

A ἔσωθεν. Hieronymus, *ab intus*, tranſtulit, vel intrinſecus, & legiſſe ſe dicit in quibuſdam codicibus pro hoc verbo Eſebon, quod cogitationes ſonat. Ex quo oſtendit omnem gloriam Eccleſiæ, cui ſupra dictum eſt, *Audi filia, & vide*, & *O filia Tyri ſeu fortiſſimi*, quam nunc appellat filiam Regis, intrinſecus eſſe in cogitationibus, in interiore videlicet homine, & in circuncisione non manufacta. Vult in ſpiritu & conſcientia habere fiduciam apud B Deum, & totam pulchritudinem intrinſecus in mente poſitam, magis in tacita cogitatione cordis, quàm in flore vel eloquentia verborum, ſed Septuaginta, *Omnis gloria eius filiæ Regum ab intus*, dixerunt: volentes & ipſi oſtendere, quod omnis gloria Eccleſiæ, cui ſupra dixerat, *Audi filia, & concupiſcet Rex decorem tuum*, ſeu cætera: ipſæ ſunt filiæ principum, ſiue iuſtorum, cum conuertuntur ad Dominum, & ſecreta ſe deuotione cordis iugiter offerũt Domino: quod ſignificat cùm dicit, *Ab* C *intus.* Vbi non vana gloria requiritur, non oſtentatio operum demonſtratur, non cõcrepantia labiorum iactantium meditatur, non vlla inflatio mentis habetur, ſed totius interior homo tacita intentione, quæ Deo placita ſunt reuoluit, ſolummodo ea quæ ad diuina nouit pertinere myſteria, delectatur & agit, quod nullis conuenit magis quàm Dei miniſtris, qui ſacris altaribus deſeruiunt, & ſanctis virginibus, quia quantò proximiores Deo videntur, tantò puriores eſſe debẽt etiam D intrinſecus, cum quibus verſatur Deus. Alioquin ſpõſa Chriſti, quomodo dicat illud de Canticis, *Introduxit me Rex in cubiculum ſuum.* Cant. 1. 14. Non enim cubiculum tanti Regis adulteras ſuſcipit amicas, & fœdas in conſcientia: quoniam quæ ſunt in corde hominum ſemper oculi eius vident, & conſiderat vniuerſa. Idcirco omnis gloria ſponſæ Regis, quam ſupra ipſe filiam vocat, de fide non ficta & conſcientia bona venit. Vnde Paulus aiebat, *Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* 2. Cor. 1. 12 Quæ ni- E mirum gloria, non venit niſi de nouitate vitæ, & indumento virtutum, quibus omnis anima pulcreſcit & decoratur, in qua Deus per fidem inhabitat, & iocundatur in abundantia charitatis. Quæ pulchritudo, quamuis foris reſplendeat in operibus bonis, intus tamen eſt vis & decor amoris. Vnde & ſponſæ dicitur in Canticis, *Quàm pulchra es amica mea, quàm pulchra es, oculi tui columbarum, abſque eo quod intrinſecus latet.* Cant. 1. 15. Non omnis Eccleſia licet exte-

rius glorioſa refulgeat & decora, intus tamen pulchrior renitet, vbi Christus inhabitat, & omnia virtutum ornamenta reſplendent. Ex quo nulli dubium quod omnis gloria Eccleſiæ, vel pulchritudo animæ intrinſecus eſt, vbi habitus virtutum cœleſti ſapientia illuſtratur, & reniteſcit integritas charitatis. Quoniam, vt Philoſophi dicunt, virtus eſt habitus animi in modum naturæ, rationi ſemper conſentaneus. Et ideò ab intus, in quo Deus eſt, ſicut origo eſt virtutum & fons bonitatis, ita omnis gloria exinde & claritas fructificatur & creſcit foris. Vnde dicitur,
Cant. 6. 7. *Sicut cortex mali punici genæ tuæ, abſque eo quod intrinſecus latet.* Quia in genis quod exterius rubet; ab intus naſcitur vt rubeat, ex eo quod interius viuit & viget: & ideo exterius, dum iſta marceſſit pulchritudo, interius eſt quod viuit, vnde vita in fruge maneat, & quod exterius decidit, ab eo quod intrinſecus eſt, viuat pulcherrimè, & reparetur. Quapropter, chariſſimæ, conſiderare diligenter vocationem veſtram, diſcutite conſcientias veſtras, quia nulla eſt vera gloria, niſi quæ de propria venit conſcientia. Sunt enim prudẽtes Virgines, ſunt & fatuæ, quarum laus interdum falſa potius eſt quàm vera, maximè earum quas & ornat lingua adulantium, & delectat vana gloria. Hinc rogo probet ſe virgo deuota, iuxta Apoſtolum, & ſic in ſemetipſa gloriam habebit, & non in altero; quoniam vnuſquiſque de conſcientia propria iudicabitur. Vnde
Pſal. 149. 5 Dauid canit, *Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis.* Ergo exultabunt in gloria quam ſemper intus corde, ſub ſpe æternæ retributionis habuerunt. Lætabuntur in cubilibus ſuis, in quibus ex bona conſcientia innocenter coram Deo fructificantes vixerunt. Et notandũ quod ait, *Filiæ regum ab intus*, quia iſta locutio nunquam in ſæcularibus haberur litteris: ſed inter propria legis diuinæ connumeratur eloquia.

Sequitur, *In fimbriis aureis, circumamicta varietate.* Veruntamen in Hebraico habetur, *In faſcijs aureis veſtita eſt in ſcutulatis.* Vbi licet diuerſa ſint verba, tamen vnus eſt ſenſus, ſed latior & admirabilis. Nam fimbriæ quarumlibet veſtium de ſtamine ſemper dependent, in quo ſubtemen intexitur. Nam tota veſtimenti virtus in ſtamine habetur, à quo fimbriarum pulchritudo deſcendit. Sed cùm aureæ dicuntur, diuinior ſenſus introducitur. Quia cùm ſuperius Regina in veſtitu deaurato adſtare dicatur, hîc fimbriæ eiuſdem veſtis aureæ legũtur. Ex quo intelligitur, quia perfectior & pretioſior ſemper eſſe debet finis vitæ, quàm principium. Hæc quippe veſtis, dum vita hominis ſuper terram verſatur, ſemper texitur. Vnde amariſsimè Ezechias flebat dicens, *Præciſa eſt, velut à texente, vita mea, dum adhuc ordirer*, ſigni- Eſa. 38. 12
cans ſe immaturius hinc iturum iuxta cõminationem Prophetæ, quàm erat in ætate hominis; ſeu in æterno Dei conſilio, ſi abiret prius quàm ex illo generationis Chriſti ordo texeretur. Idcirco per fimbrias vita hominum ſignificatur extrema, quam non deauratam, vt ſupra veſtis fuiſſe monſtratur, ſed auream eſſe totam debere oſtenditur. Quia in fine vitæ tota perfectio amoris Dei quæritur. Circumamicta tamen varietate, propter varias virtutes fidelium, quas iam ſupra conſtat expoſitas. Quibus induta diuérſitatibus Regina Regis filia, anima videlicet fide Chriſti veſtita, neceſſe eſt amictu diſcolor, ſicuti & Eccleſia Catholica veſtiatur. Hæc namque eſt veſtis illa ſignificata, qua veſtiebatur Aaron, quæ auro, purpura, byſſo, cocco & hyacintho contexta fuiſſe diuinitatis prædicatur. Quam ſanè veſtem myſticis ornauerunt Sacramentis mulieres, quibus Deus ad texendum dedit ſapientiam. In qua multa præfigurata ſunt diuina myſteria. Ipſa eſt etiam & tunica talaris, qua induebatur Ioſeph, quam ei contexuit mater Eccleſia. De huiuſce fimbriis, vnam tetigit mulier illa ex Euangelio, quæ ſanguinis flumen patiebatur. Quod autem iuxta Hebraicum, *Faſcijs aureis veſtita eſt in ſcutulatis*, licet aliis verbis, idipſum ſignificare videtur quod dixerat, *Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus.* Faſciis namque pectoralibus tota vteri tegitur ambitio, & componitur reſolutio mammillarum: deinde aſtringuntur viſcera, ne venter latius intumeſcat. Sed faſciarum aliæ ſunt quibus Virgines ornantur: aliæ verò, de quibus matronæ, vt diximus, conſtringuntur. Vnde Hieremias Propheta: *Nunquid*, ait, *virgo obliuiſcitur ornamenti ſui, aut ſponſa*, ſeu mulier, *faſciæ pectoralis ſuæ?* Ex quo liquidò Chriſtus Ierem. 2. 32
ſponſus Virginis Eccleſiæ oſtenditur, & Synagoga ſponſa nominatur, magis exprobrantis affectu, quàm honore virginitatis. Et ideò quia iam contaminata erat in idolis, quod fuerat replicatur. Tamen ex clementia benigniſſimi Saluatoris ad pœnitentiam inuitatur, vt faſciam quam habuit ad ornamentum decoris, ſaltem

tem recipiat ad tegumentum, & obligationem ſuæ deformitatis. At verò Chriſti Eccleſia, virgo & ſponſa dicitur, quia non Epheſ.5.27 habet maculam neque rugam. Idcirco faſciis præcingitur aureis, & decoratur etiam ſcutulatis. Illa verò ornamentũ perdidit ſuum. quæcumque receſſit à Domino, amoreſque ſecuta eſt alienos. Nec ſic quidem relinquitur à Domino: verũ hortatur vt redeat ad virum ſuũ, & priorẽ recipiat charitatẽ, primaq; dilectionis opera faciat, ne nuda in ſanguine ſuo inueniatur, quæ fuerat ſpõſi ſanguine dealbata. Hinc quoq; inſinuat, quãtus honor & gloria ſit Virginis, quæ ſupra pect⁹ ornamẽtũ habere dicitur, vbi à ſummo Põtifice rationale, in quo erat doctrina & veritas, portabatur.

Nihil igitur minus portat virgo Chriſti, quæ ſponſum & ſaluatorem ſuum gerit in pectore, & ideo faſciis intelligentiarum aureis teguntur, & obuoluuntur in eo diuina Sacramenta, intus in animo recondita, vbi fides Virginis eſt, ſacrarium & theſaurus dilectio. Quia ſi delitiæ ſapientiæ ſunt, vt ipſa fatetur per Salomonem, eſſe cum hominibus, multò magis delitiæ ſpõſi, qui eſt ipſa Dei Patris ſapientia, credũtur eſſe cum ipſis vt reddant vota ſua Deo, Pſal.125.6 vt perueniant cum exultatione portantes manipulos ſuos in templum Regis. Porro ad templum ſic adducantur, vt ſacerdotes ſint; ad thalamũ verò Regis, ſicut ſponſæ & cõiuges. Immò ex omnibus vt ſpõſa & coniunx vna ſit virgo. Hoc quippe templũ eſt quod Ioannes vidit in Apocalypſi Pſal.26.4. ſua. Et Propheta dicit, *Vnam petij à Domino* Pſal.23.8. *hanc requirã, vt habitem in domo Domini, omnibus diebus vitæ meæ.* Et iterũ, *Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.* Ad quam nimirum gloriã contemplãdam, chariſſimę, cum lætitia & exultatione veniendũ eſt. Sed quia officiis Euãgelicis quotidie inuitamur & erudimur ad illa ſuperna gaudia, meritò dictum eſt *Adducẽtur.* Maximè tamẽ virgines ſeu viduæ, quia magnis inuitantur præmiis, magnis lætabũtur gaudiis, quia in fragili ſexu grauiſſi-Apoc.2.7. mas deuicerunt corporũ paſſiones. Ergo vincenti dabitur edere de ligno vitæ. Sicq; in Apocalypſi Ioannis, non aliis quàm vincẽtibus præmia promittũtur. Idcirco reddat vidua vota viduitatis, reddat & virgo vota parẽtũ ſuorũ: immo & quæ parentum fuere, quia iã adulta eſt, faciat ſua: eo quod non alteri eſt oblata, quàm ei, cui ſe debet totã. Nã quia fructus ventris eſt filia, poteſtas parentũ eſt, ſua iure afferre Deo, aut 1 Cor.7.38 nuptui tradere pignora. Vnde Apoſtolus, *Qui virginem ſuam* nuptui, *tradit*, inquit, *bene facit, & qui non tradit, melius facit.* Idcirco non diſpliceant tibi, ſoror, parẽtũ vota, qui tibi id quod melius eſt elegerunt. Immò conſidera diligentius, quid parentibus debeas, quid Deo. Quoniã vtraq; retineris lege ſi corrũpas ſacrificij vota, quia ipſi vouerunt, vt tu exſolueres: ipſi te obtulerũt vt permaneas. Audis, chariſſima, Iſaac quomodo exſequitur paternã oblationẽ vſq; ad gladiũ & vſq; ad ignes: nã quantũ ex voto eſt, etiã vſq; ad mortẽ non refugit, nõ reluctatur, non cõtradicit. Fortè dices quia vir fuit: vnde occurrat tibi filia Iephte, quæ ne fruſtraretur paternũ votũ ſe in mortem obtulit, quia pater aperuerat os ſuũ quæ non ſolùm nõ refugit, verùm adhortatur patrẽ, vt promiſſum Deo munus adimpleat: ita & vos, dilectiſſimæ, cõplete in vobis felicia parẽtũ vota: complete quæ vouiſtis Deo. Perſeuerate cum Samuele in tẽplo, qui Nazaræus Domini vſq; ad finẽ vixit: quoniã nulli alteri quàm Deo natę fuiſtis: non parẽtibus, nõ vlli mortaliũ, ſed ſponſo Chriſto legibus ęternis deuinctæ: cuius antequã de vulua matris exiretis, eſſe cœpiſtis ſpõſæ fœdere æterno. Ideò licet omnes nos eius ſim⁹, vos tamẽ ſpecialiter, quia vota parentũ eſtis, quæ dotis titulum accepiſtis, vt virgini ſpõſo in virginitate feliciter cõſecratæ permaneatis. Quoniã omnia in hoc dotis Epithalamio, quæ præmiſſa ſunt, parata ſũt vobis. Adeſt vbique ſpõſus veſter, ſpecioſus forma præ filiis hominũ, paratus occurrere vobis, ſuumq; vos introducere in tẽplum, vbi ſũt ea quæ nec 1.Cor.2.9. oculus vidit, nec auris audiuit. Non enim poteſt fieri, vt deſit quærentibus vobis in ſcripturis, diligẽtibus in præcordiis, pulsãtib⁹ in prece, perſeuerãtibus in fide, ſperãtibus in miſericordia, qui palã factus eſt nõ quærentibus ſe, & inuentus eſt à non interrogantibus.

Sequitur, *Pro patribus tuis nati ſũt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnẽ terrã.* Laudatur ergo ſpõſa eo ordine, quo ſupra laudatus eſt ſpõſus à patre. Laudatur primum à domibus eburneis, & odoramẽtis veſtimẽtorũ. Laudatur etiã, quia in dexteris Regina cõſtituitur, & patris filia eruditur. Tertiò verò in mẽbris ſuis glorioſa prædicatur. Et vide quã potenter ordinẽ cuſtodit laudis. *Adducẽtur* inquit, *Regi virgines poſt eam proximæ eius*, id eſt, Eccleſiæ: quia prius decuit, vt vnitas eius commendaretur: poſtea verò diſtinctio partium ſequeretur. Et vt copioſa Eccleſiæ Dei munera monſtraret cõferẽda, dicit eã in lætitia & exulta-

tione miniſteriis, adducendam Angelicis. Quod autem adducendæ ſint, continuò ſubnectit dicens, *Adducentur ad templum Regis.* Ad templum autem dicit, quaſi ad thalamum, aut ad ſacrarium, vbi gaudium eſt & glorioſa exultatio. Deinde ad vltimum Regina, quæ à dexteris Dei ordinata conſiſtit virtutibus, quantùm profecerit incremẽto doctrinæ inſinuat, cũ infertur, *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij.* Quoniam ad finẽ vſque ſæculi Magiſtri ex ea nõ deerunt, qui & pro parentibus honorentur, & filiorum vota compleant, vt ſint patres ſimul & filij, ne aliunde quàm ex ea nati videantur, & fides periclitetur: vt puta pro Patriarchis, Prophetæ, & pro Prophetis Apoſtoli, ſicque deinceps Apoſtolicus ordo ſequatur, vt ſit vnus omnium eorum filiorum Chore intellectus in Eccleſia, à principio vſque ad finem, quoniam in omnibus ſic propagatur & Eccleſia. Cæterũ ſi ad eam loquitur tantùm, cui dixerat, *Obliuiſcere populum tuum*, ex gentibus debemus patres noſſe, quibus filij nati ſunt, omnes Idola colentes. De quibus Hieremias

Hier. 14. 22 loquutus eſt, *Quam falsè poſſederunt patres noſtri idola, & non eſt qui pluat in eis*, ceu Philoſophos, Platonem ſcilicet & Ariſtotelem, necnon & reliquos, quos enumerare longum eſt, diuerſorum dogmatum vel errorum magiſtros. Pro quibus omnibus nati ſunt Eccleſiæ de gentibus filiis, Doctores ſcilicet & Rectores, quæ conſtituit principes vel magiſtros: ac ſi ipſi Eccleſiæ dicatur, filij tui, quos genuiſti tibi, vertentur in patres, cùm ex diſcipulis feceris eos magiſtros. Hoc quippe fieri quotidie cernimus in Eccleſia, quod & vſque in finem ſæculi, fiendum minimè dubitamus, vt ſucceſſores Apoſtolorum Epiſcopi ſibimet ſuccedentes permaneant. Sin autem Abraham, Iſaac, & Iacob, patres intellexerimus: filios Eccleſiæ, qui nati ſunt ei in loco, Apoſtolos voluerimus intelligere, qui miſſi ſunt à Domino prædicare vſque ad extremum terræ, mox quærendum, quomodo Eccleſia de gentibus patres habuerit Patriarchas, cùm ei ſupra dictum ſit, *Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui.* Niſi quia, ſicut legimus in Euangelio, potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ, id eſt de genti-

Matt. 3. 9. bus: quod & factum credimus. Quia illi ſi filij eſſent Abrahæ, opera Abrahæ facerent. Vnde illis abdicatis, in ſemine Abrahæ benedicentur omnes gentes. Quo-

Gen. 22. 18. niam ſicut ille in præputio iuſtificatus eſt in fide: ita & nos in eius fide iuſtificamur, vt ſimus filij eius, cui hæc fides reputata

A eſt ad iuſtitiam.

Sequitur, *Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione.* Prius quidẽ vox diuina ad ipſam loquebatur Eccleſiam; nunc autem è contrario, ſicut quam ſæpè fit, maximè in Prophetis, mutat perſonã, & pro omnibus beneficiis, cum ſe intellexit ſublimatam, præmiis ditatam, conuertit ad ipſum ſponſum vocem ſuam, & pollicetur recordaturam nominis eius in omni generatione & generatione, id eſt, in cunctis generationibus ſæculi: quod adhuc hodie completur, & completum vi- Rom. 4. 3

B demus intantùm, vt nomen Chriſti ſibi impoſuerit ipſa Eccleſia. Vnde omnes Chriſtiani à Chriſto ſunt vocati, ob recordationem & confeſſionem nominis Chriſti, quod eſt nomen nouum, in quo benedicentur omnes familiæ gentium. In quo nomine & vos, chariſſimæ, hîc aggregatæ eſtis, ſponſæ ipſius & membra, perſeuerantes in confeſſione nominis eius. Mirabilis quidem gloria, & Eccleſiarum ſummum præconium, inter tam multiplices hominum ſucceſſiones, nunquam finem

C laudis habere. Sed glorioſior in vobis atque felicior, quæ nunquam à laude ceſſatis in omni hora & loco. Quia inquantum infirmitas carnis ſinit, Angelis coæquari voto velitis. Vnde etiam & in ſæculo gratiarum actio iure perſoluitur, eo quod fragilis & immundus vincitur, & in terris iam futura vita, vbi incorruptio regnat, demonſtratur.

Propterea, inquit, *populi confitebuntur tibi in æternum, & in ſæculum ſæculi.* Quæ confeſſio ſit æterna, quia vera & pia. Idcirco

D quæ in præſentiarum eſt gratiarum actio, laus, vel confeſſio, iam futura eſt vita in ſæculum ſæculi: quia ipſa incipit eſſe quæ permanſura eſt in æternum, quo ſola charitas regnat morte deuicta. Quapropter adhuc in agone, dilectiſſimæ, quia quæ præſentis vitæ ſunt deuiciſtis, nihil reſtat niſi vt vſque in finem perſeuerantes illam percipiatis partem ſempiternæ vitæ, quam elegiſtis. Quia Maria teſte Domino, optimam partem elegit. Noui igitur quod beatam Virginem plurimum diligatis Mariã, Luc. 10. 4

E cuius cultui vos mancipaſtis. Vnde ſit vobis tanquam in imaginem, ipſa eius deſcripta Virginitas, ſit in exemplum eius humilitas, omneſq; virtutes eius forma pulchritudinis. Quæ tũc eã verè diligitis, ſi imitari contenditis: ſi refulgeat vobis in ſpeculo caſtitatis, & ſi fuerit ſpecies virtutis. Sumite ab illa exempla viuendi, formam pudicitiæ, in qua ſunt magiſteria expreſſa probitatis, quid corrigere, quid refugere,

quid tenere debeatis. Nam prima diſcendi incitamẽta, nobilitas ſeu fama magiſtri eſt. Fama autem beatæ virginis eſt, quia beatificatur ab omnibus, quia humilitas eius reſpecta eſt. Nobilitas verò, quod nihil Dei matre nobilius eſt; nihil ſplendidius ea, quam ſplendor paternæ gloriæ elegit & illuſtrauit; nihil caſtius ea, quæ Deum hominem ſine corporis contagione generauit. Quam tunc verè diligitis, ſi eam ſequimini moribus & vita ex toto, quæ nihil aliud quàm Deum dilexit.

Habetis, chariſſimæ, nugas otij mei: habetis quod matri olim voueram; non quod idoneus eſſem diuina explere dignè ſacramenta in titulo dotis; ſed vt deuotionem ſeruitij comprobarem. Ideò epithalamiũ glorioſum, quod Propheta cum exultatione decantauerat percucurri, vt ſponſum vobis oſtenderem, quem Pſalmus depingit, ac ſi in dotis titulo, inclytum valde & ſpecioſum præ omnibus, glorioſum in cunctis, & gratioſiorem vniuerſis. Sponſam quoq; mirabili varietate exornatam. Celebratas ſpiritalis cõiugij nuptias, maximè in virginibus, Deo acceptas oſtendi, in quibus perſeuerat amor caſtitatis, & in nullo obſuſcatur pudor integritatis: in quibus caſtitas æterna fragrat, vinculum perfectæ dilectionis nullo diſſoluitur fine. Quarum thalamus vna eſt domus, vnáque lætitia iugis. Quæ omnia in hoc Pſalmo, ac ſi in titulo dotis, adſcribuntur. In quo Prophetarum tympana nimis prouida cum exultatione cordis præcinunt, quæ iam facta gaudemus. In quo Apoſtolorũ conſtituitur principatus; quorum tuba omnes gentes edomuit; ſuiſque organis ad veſtras nuptias, chariſſimæ, omne inuitant ſæculũ, & ſuis concinunt melodiis, & Prophetarum eloquiis. In quo Martyrum citharæ non chordis, ſed virtutibus laudes concelebrant perpetuas, qui ſponſæ thalamos reſpargunt roſis. Vnde & vos feliciter ipſi per Chriſtũ genuerunt lilia. In quo ſanctorum Confeſſorum chorus, natus ex Apoſtolis, ſpiritalibus lyris gratiſſimum depromit ſonum; ita vt per eos in omnẽ terram peruenerit quidquid Apoſtolicum inhabitat, & deambulat ipſe virgo in ſuis virginibus radicatus, & fundatus in cordibus earum; tantò melius & perfectius dilectus, quantò & ipſæ iocundius amore & perfectius intellectu ſuper pectus Chriſti requieſcunt. Vnde & Ioannes, quia virgo erat, dicitur familiarius ſuper pectus Domini recubuiſſe. Nam & ſacerdos inter cætera ſeparationis, pectuſ-

A culum de ſacrificiis victimarũ accipiebat; quod bene virgo faſciis totum obtegit & inuoluit aureis, quia eum quem diligit, intus abſcondit cum charitate, quam nihil in mundo poteſt deuincere, neq; vllis violare fraudibus. Quod verò in ſcutulatis veſtita virgo dicitur; ipſa varietas, vt ſæpè dictum eſt, virtutum deſignatur. Eſt enim ſcutulata veſtis, quæ alibi ſtragulata vocatur. De quo Salomon, cùm de muliere

B forti, quæ eſt Eccleſia, loqueretur, ait, *Stragulatã veſtem fecit ſibi, byſſus & purpura indumentum eius.* Quibus duobus bene ſcutulata veſtis texitur. Dicitur enim ſcutulata propter orbes rotarum candidos, aut alterius venuſtatis, quos habet inter purpuram, ſeu cuiuſlibet admirabilis pulchritudinẽ coloris. Quam ſtolam ſeu veſtem aut faſciam, non habent niſi virgines, quæ mãmas ligant, ne inueniantur lactãtes & nutrientes. Quæ cogitationes tegunt & cõſtringunt; quia omnia ſibi dona cõceſſa & ſacramenta Regis in pectore fouent, contegunt & enutriunt, quovſque tempus e-

Prou. 31. 22.

C uolãdi hinc veniat, vt renaſcãtur, in cælũ.

Vnde ſequitur, *Adducentur Regi virgines poſt eam proximæ eius. Offerentur in lætitia & exultatione, adducentur in templum Regis.* Vbi iuxta Septuaginta, prior verſiculus adhuc de filiæ canitur ornatu, ſequens ad ipſum Regem dirigitur. Secundum hebraicum autem ex integro ad ſponſam dicitur, vſq; ad eum locum vbi ſcriptum eſt, *Pones eos principes in vniuerſa terra.* Sed diſtinctio verſuum nimiam ſæpè ſcripturis, maximè tamen in Pſalmis & Prophetis, facit am-

D biguitatem, & immutat ſenſus. Similiter & immutatio perſonarum; quod in hoc Pſalmo manifeſtè declaratur. Vnde & hîc quod diximus, *in ſcutulatis*, huic verſui applicatur, & principium facit, *In ſcutulatis ducentur ad Regem virgines, & ſequentur eam amicæ eius. Ducentur illuc, ducentur in lætitiis & exultatione in templum Regis.* Vbi non tam ſenſus quàm diſtantia animarum in Chriſto credentium demonſtratur, cùm dicit, adducentur ad regem virgines;

E deinde ſequentur eam amicæ eius. Quia quod dixit *Adducentur*, Domini gratia declaratur, quæ nos ad ſe venire facit: ſicut in Euangelio ipſe teſtatur, dicens, *Nemo venit ad me, niſi Pater meus traxerit eum.* Et Eccleſia Canticis, *Trahe me poſt te, curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Benè nouit anima fidelis, quod niſi trahat Domini gratia, per ſe nemo idoneus eſt vt perueniat. Sed quæ virgines ad Regem, & ad Regis thalamum tam

Ioan. 6. 44

Cant. 1. 4.

ſpecialiter deducuntur? Ego puto, chariſſimæ, de huiuſcemodi virginibus dictum, quales vos eſſe credo: quæ ſequuntur vna vobiſcum Eccleſiam & agnum, quocumque vadit, & ponuntur in primo gradu, quoniam fideles in Virginitate corporis & animi, ſicuti & vos, pudica mente permanſerunt. Alioquin, quid proderit pudicitiam carnis integram ſeruaſſe, ſi non integritatem fidei ſeruauerint? Et ideo in omni doctrina & virtutum conſperſione, cuſtodienda eſt Virginitas animi & corporis in Chriſto. Quoniam quæ perfecta eſt, & ſancta corpore ac ſpiritu, ipſa in Canticis vocatur columba immaculata, & proxima, de qua dicitur, *Viderunt eam filiæ, & beatificauerunt eam, Reginæ & concubinæ laudauerunt eam.* (Cant. 6. 8) Ex quo patet ſenſus, quia quamuis vna ſit Eccleſia, vnaque coniunx & Regina, diuerſi ſunt ordines, & meritorum multa differentia. Vbi ſexaginta etiam connumerantur Reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentulæ quarum non eſt numerus. Idcirco in prima acie adducuntur Regi Virgines, quas ipſe ſponſus ſpecioſus præ filiis hominum elegit, quas ipſe ſibi ſuo dignos ſociauit coniugio, vt ipſe virgo in capite cum ſuis permaneret Virginibus. Inter quas vos, dilectiſſimæ, cenſeo Domino conſecratas, quæ & virginitatem integram Deo vouiſtis: inſuper etiam ad exemplum Apoſtolorum omnia reliquiſtis: nec hoc ſolùm, verumetiam ſub Monaſtica diſciplina vos redegiſtis. Sed quia fragilior ſexus videbatur, cùm eſſet charitas feruentior in vobis, etiam longa ex conſuetudine æterna clauſura vos obſeraſtis, vnanimiter perſeuerantes in Templo Domini: quarum cor vnum, & anima vna facta eſt, (Act. 4.32) concremata igne diuini amoris, vt plures vnum fierent, ad exemplum illius primitiuæ Eccleſię, quam Spiritus ſanctus in vnũ decoxit, vt & multis virtutibus vna eſſet maſſa charitatis. In quarum principio vos conſociauit idem Spiritus ſanctus, qui operatur omnia in omnibus, & fecit vnum corpus in Chriſto, vnũq; cor & animã vnã. Sed quia paucorum eſt iſta virtus, rectè ſequitur. *Poſt eam proximæ eius afferentur tibi,* id eſt, poſt hanc, in qua vos diuina gratia flores eſſe conſtituit: afferentur amicæ ſeu proximæ, ad ipſam eandemque Eccleſiam, vt ſint & ipſæ in vnitate corporis membra fidelia. Quæ proximæ, ſeu amicæ, ſunt viduæ caſtè viuentes, Virginibus gradu inferiori conſociatæ. Nam cũ Virginitas centeſimum fructum habeat, vi-

A duitas ſexageſimum, quaſi proximè honorantur. Et ideo quambenè ex iſtis duobus ordinibus, chariſſimæ, veſtrum compactum eſt corpus & coadunatum. Sed Virgines dicuntur adduci, quia corporis integritate robuſtiores ſunt: viduæ verò afferri, quæ plerumque fractæ diuerſis multiſque moleſtiis, multa iam corporis imbecillitate fatigãtur. Ideo gratuita gratia offeruntur, quæ ſe pro diuerſis vitæ ſollicitudinibus diſpendio tradiderunt. Interea ad hæc fortè ſolertia puellaris dictatura B eſt, quod debuerim dicere Virgines afferri debere, viduaſque adduci. Præſertim cùm viduæ ad vos ſua ſponte veniant, ſuaque deuotione: Virgines verò penè à cubilibus, & iam adhuc, vt ita fatear, inter crepundia teneræ ætatis offerũtur Regi Deo, ex voto parentum potius, quàm ex ſuæ mentis electione. Vnde rectius illas afferri debere intelligi: iſtas verò ſua venire voluntate, ſuiſque ſe afferre votis. Nec tamen ſatis attendit talis quæcumque, quo- C niam Virgines ſemper ex voto veniunt, & ex voluntate offerentur parentum, potius quàm ex neceſſitate. Porro viduas quàm ſæpè neceſſitas cogit: maximè tamẽ cum abſoluuntur, teſte Apoſtolo; vinculo ſeruitutis. Quibus etiã ſi permanſerint in libertate, ſibi oblata præmia promittuntur. Vnde Apoſtolus, *Beatior,* inquit, *erit, ſi ſic permanſerit, ſecundum conſilium meum.* (1.Cor.7 40) Sed quibus neceſſitatibus premantur in cõiugio, & vt à coniugio abſolutæ, longũ enumerare. Veruntamen ipſæ de ſe melius D norunt quid euaſerint, quibus Chriſtus in voto eſt. Porro virginitas in mũdo ſola libera eſt, libertate Chriſti, nullis obnoxia vitiis, nullis alligata vinculis, nullis contaminata corruptionibus, quæ ſola Angelis in terris cõparatur, ſola libera eſt: ſponſum Chriſtum, acſi comes in remota, quocunque vadit ſequitur.

Et ideo vos, chariſſimæ, felices dixerim, quoniam neſciſtis thorum in delicto, habebitis fructũ in reſpectione animarũ ſanctarũ. Felices, quę bibiſtis cum lacte carnis E lac vitę æternæ, & mox in ortu Deo dicatę eſtis. Nihil enim aliud eſtis quàm ſacrificiũ Deo, vota parentũ, poſſeſſio Spiritus ſãcti, cuius infuſione ſãctificatæ eſtis & nutritæ. Siquidem enutritę lacte Verbi ab ineunte ętate, inter Angelorum frequẽtiam, infra gregem Chriſti, inter paſcua vitæ, acſi in paradiſo Dei, inter alleluiatica ſemper gaudia, inter ſacrificia, & holocauſtomata Dei: quæ nihil aliud didiciſtis quã Chriſtũ, nihil amare noſtis quã ipſũ. Etſi

vota parentum vos deduxerunt, dilectiſſimæ, felices quæ permanſiſtis in agone certaminis: quoniam fides quæ vos Deo in baptiſmate conſecrauit, ipſa vos pro voto hic etiam, teſte Eccleſia, obtulit & deuouit. Ideirco habetis primã gratiam in baptiſmate: alteram verò & Deo placitam, ad inſtar Samuelis, quod Deo in holocauſtum oblatæ eſtis. Deinde ad vltimum, quia omnia reliquiſtis. Reliquiſtis autẽ, ſi habere cõtemnitis; quia hæc eſt vera mortificatio ſæculi, vt in ſæculo nec habeatis quicquam, nec habere velitis. Hæc vota, matronæ Chriſti, hoc in loco communia ſunt vobis quæ vouiſtis, vt ſimul innupta
1. Corinth. 7. 34. & virgo, iuxta Apoſtolum, quæ Domini ſunt, cogitet, vt ſit ſancta, & corpore & ſpiritu. Hanc quippe vnitatem, de diuerſis partibus venientem, lapis ille Chriſtus coniunxit, qui eſt lapis angularis, &
Ephe. 2. 20 fecit vtraque vnum. Quem ſanè lapidem angularem in fundamento cordis poſuiſtis, & ideo ad hunc angulum Veſonæ conuolaſtis. Non quod angulum diligeretis exiguæ ciuitatis: ſed quia dilexiſtis, & diligere debetis arduam & anguſtam viam, quæ ducit ad vitam, quoniam lata & ſpacioſa eſt quæ ducit ad mortem.

Vnde, chariſſimæ, quia Chriſtus lapis viuus vnum vos fecit gregem, vnúmque ouile in hoc angulo, erigite & vobis turrim illam ex Euangelio, turrem anguli, vt ſitis vobis inuicem ſupplementum virtutis, & magiſterium caſtitatis: ita vt virginitas diſcat exemplo caſti coniugij Chriſto deferre caſtitatem: quatenus ſicut illa cuſtodiuit cubile immaculatum: ita virginitas eo amplius quam vouit, Deo integritatẽ cuſtodiat mentis & corporis: quoniam propemodum non inferior virtus eſt eo abſtinere coniugio, oblectamenta neſcire. Sed & viduitas exemplo virginum multa debet ediſcere quæ deploret, multa quæ imitetur, multa etiam quæ congaudeat; vt quæ perdidit vidua in coniugio, totum poſſideat gaudens cum charitate in flore virginitatis. Sicque in vtroque fortes, chariſſimæ, turrim illam erigite ex Euangelio, vnam & fortem, munitã cum armaturis & propugnaculis ſuis: quia ſimul in vtraque virtute præmia repromiſſa ſunt vobis æternæ remunerationis. Turris namque quando conſtituitur, in modum ignis erigitur; quia ignis licet latior in imis ſemper ardeat, tamen acuitur in ſummis, & ad ſuperna ſemper tendit. Hinc namq; turris vt aiunt, apud Græcos pyrgos dicitur, eo quod in modum flammæ acuitur & conſurgit. Quam prorſus turrim tunc bene conſtruitis, ſi charitatem, qua corda multorum animæque vnum fiunt, in vobiſmet ſemper accenditis, quia charitas Dei & proximi ſurſum vt ignis euolare contendit. Verum quod nulli gradus Eccleſiæ magis ſibi conueniunt quam virginitas & viduitas ſanctimonialium, quarũ vnum eſt votum obedientiæ, vna ſit conuerſio morum, vna ſtabilitas loci, vna conuerſatio vitæ, vna repromiſſio regni: & ne iſta inflectur aduerſus alteram earum, vna vocata virgo, altera verò proxima, vel amica. Quibus ſimul dicitur in Canticis, *Vna eſt columba mea, amica mea, proxima mea*; Cant. 2. 10.
quia ſponſus ſemper in omnibus vnum requirit, vnúmque omnes ſemper eſſe vult. Quo ſimul omnes, quæ offeruntur, & quæ adducuntur, agendum eſt vt afferantur in lætitia & exultatione; ne vlla ex triſti- 2. Cor. 9. 7
tia agat, aut ex neceſſitate, ſed ſingula quæ * * *
ſuis organis dulciſſima ſocietate ſonuerãt, in quo thalamus omnium virginum dedicatur, & ſponſus inducitur oleo delibutus Spiritus ſancti, ac ſi in palæſtra, præ conſortibus ſuis, ante quam muſicorum in hoc carmine omnia reſultant genera, & vnam vniuerſus orbis cum ſupernis ciuibus tenet harmoniam. In quo itaque Epithalamio talia mouent virgines Chriſti ante veſtras excubias muſicorum organa, vt eorum mellifluis ſonis inpræſentiarũ omnis vincatur humana lætitia, & futurorum in his iam iamque celebrentur gaudia. In quo nimirum gaudio, chariſſimæ, ſacratiſſima veſtris quia volui cubilia cordis floribus reſpergere. Sed quia non eram idoneus, humilem miſi pulegium bene olentem valde, quo aſpergantur ſaltem greſſus euntium ante oſtia. Quoniam etſi vile videatur in Gallis, apud Indos tamen carum & pretioſum eſt, pluſquam piper, pro ſuis odoribus. Vnde conſtat quod non omnes omnia habent; neque vnus ſapor cunctis æqualiter in palato cordis ſapit: ſicut nec vna eadémque medicina apud omnes æqualiter valet. Qua de cauſa credo quod inter vos hoc noſtrum opuſculũ quaſdam inueniat, quibus proſit & placeat. Non quod noſtrum, inquam, ſed quod Dei, quia de noſtro non niſi ſola ruſticitas ſordet. Cæterum ſunt delitiæ intus boni Regis, quibus nos eſurientes paſti ſumus de veſtro nuptiali conuiuio, quas prout licuit inpræſentiarum hauſimus in titulo veſtræ dotis.

S. PASCHASII RATBERTI ABBATIS CORBEIENSIS IN THRENOS SIVE LAMENTATIONES IEREMIÆ, LIBRI V.

PASCHASIVS RATBERTVS MONACHORVM omnium peripſema, ſeni Odilmanno Seuero plurimam & ſempiternam ſalutem.

MVLTO cogor longoque confectus vitæ tædio, triſtes lachrymarum inire modos. Gemebunda iam quia profectò meis prægrauata malis inòpinate ſenectus non vocata venit. Quam dum inſpicio, ſpecie deformatus, aliena perhorreſco, eo quod me ſubito animo non mutatus, quod fui non inuenio, euadere tamen nequeo, illa decipiente, quæ amiſi. Vnde congelatus vſu longiori durior effectus, nullis iam emolliri queo fletibus, quamuis multis miſeriarum mearum intus foriſve premar doloribus. Quibus quotidie ſaltem ad ſuſpiria propulſius Ieremiæ Prophetæ inter diſcrimina vltimæ vitæ, Threnos explanare decreui. Siquidem eius vt emolliar lamentis, quatenus vel ſic addiſcam fragilis vitæ excidia deplorare, quo modo ſanctus ille plangit aliena. Et quia hæc ætas alios poſcit mores: licet ſero hortante ſcriptura, quia ſemel domum luctus intraui, propoſui tanti operis ſtudia non indiſcuſſa tranſire: licet neminem Latinorum legerim explanaſſe Threnos, quos Propheta ſymphonizando metro voluit legentibus commendare. In quo nimirum opere, ſi quippiam poſteris condignum litteris enodauero, tuo frater iudicio decernendum tranſmitto: quia nulli magis noſtra congruere putaui, ad quoſcunque oculos direxi, quàm tibi, qui & ſenectute coæquaris, & quotidianis precum fletibus antecellis.

PRÆFATIO.

SICVT in diuinis Litteris diuerſa leguntur cantica, ita & Spiritu ſancto reſerante Lamentationes diuerſæ: & ſicut propriè appellatur liber Salomonis Cantica Canticorum, ita & appellari queunt Threni Ieremiæ Lamentationes lamentationum: quia ſicut omnino præcellunt illa, in quibus ſponſus ac ſponſa dulcibus fruuntur amplexibus, ita & lamentationes iſtæ vincunt omnia ſcripturarum lamenta, in quibus abſceſſus ſponſi ab ſponſa, magnis cum fletibus vehementius deploratur: ex quo ſola ci- A uitas ſedere, ac domina gentium quaſi vidua, amariſsimè ſatis plangitur. In illis quippe canticis, diuerſæ introducuntur ad gaudia nuptiarum perſonæ: in iſtis vero diuerſæ planguntur. Illa ſiquidem decent in patria: iſta vero in hac noſtra peregrinatione. De his quippe dicitur canticis, quod deceant in Sion illa cæleſti, vti Dauid Pſalmographus canit: Te decet (inquit) hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Ieruſalem. De iſtis vero idem Propheta: *Beatus vir cuius eſt auxilium abs te.* Aſcenſiones (inquit) in corde ſuo diſpoſuit in valle lachrymarum, in Pſal. 64.

loco quem poſuit. Vallis namque lachry- A
Pſal. 83. marum, præſentis vitæ conuerſatio rectè
deſignatur: locus verò Chriſti Eccleſia, in
qua vnuſquiſque poſitus pro cæleſtis patriæ
deſiderio deplorans, aſcenſiones in
corde ſibi diſpoſuit, vt ad illa felicitatis
gaudia quandoque deuotus veniat. Alias
vero non niſi corde aſcenditur, vbi fidelis
quilibet dum varios euocationis ſuæ gradus
meditando diſponit, variis introrſus
corde gemitibus afficitur. Hinc ſanè cõſtat,
quod multa ſunt genera fletuũ, multa
& differentia lachrymarum. Aliter enim B
deflet ille qui propria, aliter qui aliena
plangit detrimenta. Aliter pro amore cœleſtis
patriæ, aliter pro immanitate ſcelerum
& terrore gehennæ. Aliter pro dolore
cordis, pro amore piæ ac ſanctæ recordationis.
Quæ nimirum lachrymarum genera
ſcriptura diuina latius explanat, cùm
in diuerſis ſcripturarum locis, ſingulorum
varios demonſtrat affectus, & lamenta replicat.
Inter quos Dauid, *Fuerunt mihi*
(inquit) *lachrymæ meæ panes die ac nocte*,
dum dicitur mihi quotidie, *vbi eſt* C
Pſal. 41. *Deus tuus*. Et alibi: Laboraui in gemitu
meo, natarę faciam tota nocte lectum
meum, & lachrymis meis ſtratum meum
Pſal. 6. rigabo. Caligauit meamaritudine oculus
meus, quia conſumptus ſum ab vniuerſis
hoſtibus meis. Quibus itaque verbis patet,
quod multis ſancti mouentur affectibus,
Iezec. 2. eo quod & ipſi volumen illud intus
totum quod Iezechieli oſtenſum eſt in sẽſu
mentis traiecerint, in quo erant ſcriptæ
lamentationes & carmen & væ. Lamentationes
videlicet, quia in eiſdem litteris
conſcripta eſt pœnitentia peccatorum, at- D
que ploratus omnium ſanctorum, vt Pſalmiſta
canit: *Qui ſeminant in lachrymis*
Pſal. 125. *verè*, *in gaudio metent*. Qua vera ſpe certi
priores ſancti, ibant & flebant mittentes
ſemina ſua. Propterea & carmen in eodem
libro ſequitur, ex quo gaudia iuſtorũ
nuntiantur: nec tamen væ tacetur, eo
quod illic multis in locis expreſſa damnatio
reproborum comprobatur. Sed lamentis
in hac valle lachrymarum afficimur, vt
Ioel. 2. in futuro ad æternæ vitæ gaudia, & cantica E
lætitiæ pertingere valeamus. De quibus
Iaco. 4. profectò lamentis, in eiſdem dictis legitur:
Scindite corda veſtra, *& non veſtimenta
veſtra*. Miſeri eſtote & lugete: quia
beati qui lugent nunc. Riſus veſter in luctum
conuertatur, & gaudium in mœrorem.
Et vt de promiſſione gaudij ſequentis
hilaritas, habes in eiuſdem voluminis
Pſal. 83. congerie. *Beati qui habitant in domo tua*
Domine, *in ſecula ſeculorum laudabunt
te*. Et ſicut per quendam ſapientiam auguſtius
de cæleſti Ieruſalem prædicatur. *Lapide
pretioſo & mundo omnes plateæ eius* Tob. 13.
ſternentur, *& per omnes vicos eius alleluia
cantabitur*. Quod nobis carmen cæleſtis
patriæ ciues nuntiare venerant, cum
concorditer clamabant: *Gloria in excelſis* Luc. 2.
Deo, *& in terra pax hominibus bonæ voluntatis*.
Sed huiuſcemodi cantica cæleſtis
patriæ ſunt gaudia. Lamentationes
vero Spiritus ſancti, aut mœrore, aut ex
deſiderio æternæ vitæ cordis infuſio. Legimus
tamen lamentationes ſuper Saül &
Ionatham, legimus & ſuper Abſalom,
quæ profectò lamenta doloris ac mœroris
ſunt plena. Fleuit quoque & Iezecias fletu
magno: Fleuit & Petrus amariſsimè.
Sed iſtæ (vt diximus) meritò Lamentationes
lamentationum vocantur, quia generales
ſunt, & ſic prætendunt genus ad
ſpeciem, vt rurſus ſpecies ad genus referatur.
Sicque terrenę illius Ieruſalem &
populi excidia deplorant, vt præſentis
Eccleſiæ damna deflere non prætermittant.
Sicque generalitatem populi noui ac
veteris eorum lugent qui à fide corruerũt
& captiuantur, vt vnius animę, quæ templum
fuit Spiritus ſancti, detrimentum
plangere non deſiſtant. Sicque ad præſentem
captiuitatem, ſub qua idem eandem
prophetiam condidit, oculum intendant,
vt extremam, quæ facta eſt ſub Tito
& Veſpaſiano, penitus non omittant.
Quid plura? Omnium pręſentis vitæ cauſas
ac ruinas cernens Propheta, gemendo
mouetur ad ſingula, vt ſinguli diſcant
propria ſic deflere, quomodo ipſe deplorat
communia & aliena cuiuſque delicta.
Ideoque quadruplici Threnos totius lamenti,
vt æſtimo, contexuit alphabeto:
quia tam nos quàm & hic mundus quatuor
conſtat conditus elementis, igne videlicet
& aqua, aëre & terra: vt qui quatuor
conſiſtimus exiſtentiis, ſub quatuor
rectè plangamur litterarum alphabetis.
Quod autem Propheta non ſolùm præ- 2. Par. 35.
ſentia, verùm præterita & futura lugeat,
liber Paralipomenon inſinuat, vbi legitur
quod mortuus eſt Ioſias rex, & ſepultus
in mauſoleo patrum ſuorum, vniuerſuſq;
Iuda & Ieruſalem luxerint eum, Ieremias
(inquit) maximè. Quibus profectò verbis
oſtenditur, quod non ſolùm ad præſentia
& futura, verumetiam & ad præterita lamentatio
hæc ſuperextenditur, vt ſub
quadrato cæli cardine præſentis ſeculi
delicta quadrato lugeat alphabeto, &

ad lamenta omnia inuitet. Propterea & nos non minus ſuper eiuſdem ciuitatis ruinam, quam & ſuper Eccleſiæ damna, ſuperque animarum diſcrimina, decreuimus eaſdem tripliciter exponere lamentationes, & prout oportuerit ad eadem tria tempora ſenſus dirigere. Neque ſilendum putauimus, quod Propheta ſanctus, ſicut diuinæ legis interpres Hieronymus teſtatur, Threnos tanti lamenti lege metri condiderit. Ex quo etiam apud Latinos per ſingula ſententiarum principia, ſingulæ Hebræorum litteræ prænotantur, à quibus in ſua propria lingua, vt fertur, vnuſquiſque verſus incipitur. Neque igitur eſt credendum, quod tot litteræ vacẽt
Matth. 5. à myſterio, cùm nec vnus apex iotæ prætermittendus ſit in lege. Vnde quod ſingulæ litteris interpretentur, intelligentia ſingulis ſententiis eſt reddenda. Nã Aleph doctrina interpretatur. Doctrina verò illa vera eſt, qua Deus cognoſcitur, & propriè vniuſcuiuſque ſtatus vel defectus non ignoratur. Non enim doctrinæ quilibet rectè inſiſtit, qui ſemetipſum penitus non agnoſcit. De qua ſanè Iſaias Propheta:
Iſa. 24. *Glorificate* (inquit) *Deum in doctrina*. Ille ergo Deum dignè glorificat in doctrina, qui & eum laudare de ſuis non ceſſat: neque ea quæ de ſe ipſe admiſit, aut proximis deflere non ignorat. Quam benè Propheta doctrinam perceperat, qui mœrens ſpiritu repletus aiebat, dicens.

LIBER PRIMVS.

ALEPH.

QVOMODO *ſedet ſola, ciuitas plena populo: facta eſt quaſi vidua, Domina gentium. Princeps prouinciarum, facta eſt ſub tributo?*] Non quod hic mœnia ciuitatis Ieruſalem lugeat, ſed per eam tropicè populus in captiuitatem ductus, amare plangitur: iuxta illud Iſaiæ Prophetæ, quod omnibus deuindemiata bonis fi-
Iſa. 1. lia Sion relicta ſit ab hoſtibus ſola, ſicut tugurium in cucumerario, & ſicut ciuitas quæ vaſtatur. Fitque mox vehemens exclamatio Prophetæ plena fletibus, plena doloribus, plena omni admiratione & ſtupore mœrentis. In qua patenter inſinuat ſubuerſionem miſeræ ciuitatis, & ruinam ſceleſti populi: non ſolùm ſub Chaldæis accidiſſe, verùm ſub Tito & Veſpaſiano plenius omnia completa fore. Hactenus

A nec ſola niſi per exaggerationem doloris ſedere iure dicitur, vbi de pauperibus terræ cultores innumeri relinquuntur, quibus & Godolias præeſſe iubetur. Nec tamen ciuitas diruitur, ſed integra eius vaſtatio vſque ad illud differtur, Chriſto duce perempto, quando nec lapis ſuper lapidem, ſecundum Domini ſententiam, neque populus in ea relinquitur. Interea etiã Matth. 24.
poſt reuerſionem tantæ captiuitatis, rurſus paulatim creuit virga furoris Dei: quia
B non eſt ad Deum poſt monita & correctiones prophetarum conuerſa perfida gẽs Iudæa, ſed beneficiis Dei ſemper ingrata, ſupplicia ſibi atrociora contraxit. De qua Deuter. 31.
ſane gente Moyſes: *Scio*, inquit, *contentionem tuam & ceruicem tuam duriſſimam, ſemper contentioſe contra Deum egiſtis*. Necnon & Stephanus: *Dura*, inquit, *ceruice & incircumciſis cordibus,* Act. 7.
vos ſemper Spiritui ſancto reſtitis ſicut & patres veſtri. Propterea frequenter flagellis attriti, ab hoſtibus oppreſſi, penè
C malis omnibus affecti: nec ſic ex toto corde crediderunt, ſed exacerbauerunt. Deũ Pſal. 77.
excelſum, & teſtimonia eius non cuſtodierunt. Et ideo captiuatis iam decem tribubus in Aſſyrios, duæ quæ remanſerant ſequentes domũ Dauid, & ſpecietenus Deum colẽtes, paulatim creſcente eorum malitia prius in Chaldæa durius captiuantur. Hinc quoque quaſi ſola ſedere ciuitas plangitur, & vidua facta ſub tributo, quæ prius fuerat Domina gentium, earum ſcilicet quas ſubuerterat. Nam vidua
D ſedere miratur, non ſolùm quia captiuatis regibus, & ſacerdotio deſtructo deſolata, verùm quia profanato templo & omnium vaſorum gloria funditus exploſa, mox Dei auxilio deſtituta euacuatur, & ſola inter hoſtes plena ignominia relinquitur.

Cæterum ſpiritualiter lachrymoſius, quotiens Eccleſia, culpis exigentibus, ſponſo Chriſto viduatur, à Propheta vel ſanctis viris plangitur, *Quomodo ſedet ſola ciuitas?* Sola quippe ſedere iure queritur,
E cùm Dei & ſanctorum deſolata Angelorum auxilio, intus foriſve ab hoſtibus vaſtatur. Alioquin niſi ſola eſſet, plangenda Luc. 5. Ioan. 3.
non eſſet: quia non poſſunt lugere filij ſponſi quandiu cum illis eſt ſponſus, imo gaudio gaudent amici propter vocem ſponſi. Cùm verò matrem ſcilicet Chriſti Eccleſiam ab ſponſo viduatam ſenſerunt, rectè non ſolùm filios, verùm & amicos omnes flere conuenit. De quorum nimirum collegio Ieremias Propheta extiterat, qui

præ omnibus & pro omnibus, tam immaniter deflebat. Flebat autem non ſaxa & ædificia, ſed ruinam hominum. Quæ rectè ciuitas bene ſedere dicitur, quod plorantis eſt habitus. Vnde & Iob in ſterquilinio ſediſſe perhibetur, vt affectum exprimeret dolentis: nam & ipſe dolens interpretatur. Sic & Dauid de hac ipſa captiuitate: *Super flumina*, inquit, *Babylonis, illic ſedimus & fleuimus.* Ac ſi patenter dicat: Quia in throno regni, imò in ſummo cæli vertice ſtare noluimus, iure ſuper flumina tentationum flentes ac lugentes, ſupra modũ dolemus, iuxta illud Iſaię Prophetæ, *Deſcende, ſede in puluere filia Babylon: ſede in terra, non eſt ſolium filiæ Chaldæorum.* Ita & Ieruſalem noſtra quoties in confuſionem peccatorum venerit, non eſt ei ſolium, neque thronus, neque vlla dignitas celſitudinis, ſed in terræ puluere ſedere perhibetur iure. Propheta propterea plãgit, non tantum quia ſedet pulureis & terrenis operibus ſordidata, imò quia ſola ſedet. Porro ſola, quia quaſi vidua: vidua verò, eo quod pro fœditate turpitudinis ſuæ ab ſponſo ſit relicta. Sed notandum quod quaſi vidua, & non verè vidua, dicitur: quoniam & ſi ab ſpõſo deſpicitur, ſponſalitatis tamen eius iura manent: vt ſi redierit, prioraque dilectionis opera impleuerit, ſponſum ſaltem per pœnitẽtiam immortalitatemque recipiat. Qua denique veſte reinduta, nullius ſub tributo iacet debiti, ſicut Paulus Apoſtolus inſinuat, dicens: *Nihil*, inquit, *aliud debeatis, niſi vt inuicem diligatis.*

Iob. 2. *Pſal. 136.* *Iſa. 47.* *Rom. 12.*

Tropologicè autem, anima ſola ſedere digne plangitur, quaſi vidua exuta virtutum bonis, quæ ſe dominio ſubiugauerit Chaldæorum, ſponſumque contẽpſerit pubertatis ſuæ. Chaldæi namque captiuantes interpretantur. Captiua ergo anima dicitur, cùm à ſolio cæleſtis patriæ vitiis ſubacta, ſub poteſtatem dæmonum redigitur. Cui mox per Prophetam dicitur: *Intra in tenebras filia Chaldæorum*, ac ſi patenter dicat: Quia in luce ſtare noluiſti virtutum, filia facta Dei munere adoptionis, intra, mutato nomine, in tenebras perpetuæ cæcitatis. Quam Propheta animam conſpiciens, ſponſi auxiliis culpis exigentibus deſtitutam, gemit & clamat: (Quomodo ſedet ſola ciuitas) anima videlicet quondam virtutibus & ſuffragiis ſanctorum *quaſi ciuitas plena populo deſolata.* Quæ prius pollebat diuinis operibus inter frequentias ſodalium, nunc inter hoſtes aduerſariorum ſordet ſqualida: cui nulla

Iſa. 47.

A eſt ſocietas ſanctorum, nulla communicatio ſacramentorum Dei, nulla cũ ſponſo, cui ſe deuinxerat amore dilectionis, participatio, ſed redacta *ſub tributo* vitiorum, quotidie omnibus exoluendo debitis fit alligatior. Vnde vnus electorũ mœrens plangebat, dicens: Multis me, inquit, pater meus creditoribus reliquit obnoxium, quibus exoluendo quotidie laboro, ſed vni eorum hactenus ſatisfacere non queo, gaſtrimargiæ deplorans incitamenta. Conſtat igitur quod multa ſunt B delictorum tributa, quibus anima fit obnoxia, niſi rurſus Dei auxilio liberata, priſtinam nõ valet recipere libertatem. Hinc miſericors Deus, licet malis noſtris ad iracundiam permotus, fornicantem animam hortatur, dicens: *Plange quaſi virgo accincta ſacco ſuper virum pubertatis tuæ.* Super virum pubertatis ſuæ, anima quaſi virgo plangitur, quando pleniſſimæ charitatis amore perfuſa, ſui connubij fœdera conſiderans, confunditur. Ideóque ſacco accincta cilicino, ſua facta deflere iubeC tur, quatenus pœnitendo ne à Domino iudicetur, inter hœdos ſcilicet peccatores prius corripiatur: deinde ſuper virum pubertatis ſuæ vti dilectionis opera perficiat, adhortatur. Vnde ſequitur vox plangentis.

Caſſianus. *Ioelis 1.*

BETH.

PLORANS *plorauit in nocte, & lachrymæ eius in maxillis eius.*] Quænam ſit quæ plorat, BETH litera ex principio verſus inſinuat, quæ domus interpretari oſtenditur. D Beth quippe domus interpretatur, ſcilicet illa cum qua Iacob ingreſſus in Aegyptum, & poſtea Domini ſuffragante clementia miraculis coruſcantibus, egreſſa de populo barbaro prædicatur: nunc verò exigentibus culpis, rurſus ad captiuitatem in Babylonem reducitur, & ideo amariſſimè plorare perhibetur. Plorat autem in nocte; quia in die nulla dabatur eis requies, ſaltem vt ſuis conſolarentur lachrymis, & oculos ſero abluerent, quos E ad idola prius male leuarent: & quod eſt grauius, ex omnibus amicis ſibi peſſimè blandientibus (Propheta teſte) nullus eã conſolabatur, imò facti planguntur inimici. [Lachrymę (inquit) eius in maxillis eius.] vt maiori induerentur confuſione inter hoſtes, & ſuis ſaturarentur opprobriis. Patet igitur ſenſus, quod propter idololatriam populus in captiuitatem ductus, in Babylone plenus ſcelerum ſuorum

Gen. 46. *Pſalm. 113.*

ignominia durè ſatis ab hoſtibus tractaba-
tur: ſed durior accidit ea captiuitas, quæ
ſub Tito & Veſpaſiano (teſte Ioſepho)
facta legitur, ita vt impræſentiarum nihil
durius contingere potuiſſe iure credatur.
Ex quo profectò liquet, quia Dei eos pa-
tientia diu ſuſtinuit ad pœnitentiam, & i-
rà, quam ſibi theſaurizarunt, furoris Dei
vehementer accreuit.

Sed iuxta allegoriam, Chriſti Eccleſia
ſcilicet illa cæleſtis Ieruſalem, quæ de cæ-
lo deſcendiſſe à Deo monilibus adornata
ſuis legitur, [Plorans plorauit in nocte,]
inter aduerſa ſcilicet huius vitæ: quia li-
cet præſcita & prædeſtinata ſit ad gloriam
ſupernæ contemplationis, tamen adhuc
inter caligines verſatur ignorantiæ & diſ-
crimina noſtræ cæcitatis. Vnde ſignanter
ait, [Plorans plorauit] quia profectò non
ſolùm pro malis quæ foris tolerat gemens
dolet, verùm pro his ærumnis, infirmita-
tum ſuarum & maculis, quibus intus af-
ficitur, flendo gemit. Plorat ergo ea non
minus quæ ſentit interius, quàm quæ ex-
terius tolerat. Sed prius compungitur in
cubilibus ſecretorum cordium, tunc de-
mum exterius lachrymis interiúſve bene
rebaptizatur. De fonte quippe intus naſ-
citur gemitus & lachryma, quæ foris pro-
ducitur. Ideo ſecundum ſcripturarum
ſanctarum idioma, rectè Chriſti Eccleſia
plorans plorare dicitur, ſicuti & gaudio
gaudere, & vita viuere: quia profectò ſi-
cuti maius aliquid eſt & ſignificantius, vi-
ta viuere, & gaudio gaudere, quàm ſim-
pliciter gaudere & viuere: ita maius eſt,
plorans plorauit dicere, vt vbertatem inſi-
nuet perfectæ compunctionis interius, &
affluentiam demonſtret lachrymarum ex-
terius, quatenus non minus exterior ſe-
quitur, quàm & interior homo ad inte-
grum reformatus abluatur. Hinc eſt quod
ſequitur [lachrymæ eius in maxillis eius.]
Per maxillas namque, rectores Eccleſiarũ
ſignificantur, qui ſciunt ſua & aliena de-
licta curare & plangere, nec detegere. De
quibus benè in Canticis Canticorum col-
Cant.4. laudatur: *Genæ tuæ ſicut fragmen mali pu-
nici, abſque eo quod intrinſecus latet.* Ergo in
maxillis non modò pulchritudo Eccleſiæ
oſtenditur, verùm quod per eas intra cor-
pus omnia traiicimus, eorum deſignatur
officium prædicatorum, per quos ipſa
quotidie fide in Chriſto renata aggrega-
tur. Vnde dum plus cæteris in Chriſti cor-
pore laborant, plus gemunt & plorant.
Plus itaque gaudent cùm nutriunt & ge-
nerant ad fidem electos: plus dolent & lu-
A gent eos, quos ſciunt in nocte verſari de-
lictorum, vel erroris cæcitate, idcirco &
in nocte plorare dicitur. Plorat autem in
nocte, quia in mœſtitia poſita tenebras
delictorum ſuorum non ignorat, & la-
chrymas in maxillis portat, vt pulchritu-
do illius quotidie renouetur. Ipſi quippe
ſunt maxillæ Eccleſiæ, qui & cortex mali
punici: quia non ſolùm traiiciunt nos in
corpus Chriſti, ſed & tegunt cum rubore
pulchritudinis Chriſti ſanguine decora-
B tos, & celant omnia infra ipſius viſcera,
quæ intrinſecus latent. Dicuntur ergo
genæ Eccleſiæ fore etiam & ſicut turtu-
ris, vt eos deſignet qui ſolitariã & caſtam
diligunt vitam. Dicuntur & ſicut areolæ
aromatum quæ conſitæ ſunt à pigmenta- Cant.5.
riis, etiam vt eos inſinuet qui theoricam
ſectantur vitam, & orationibus die no-
ctuque deſeruiunt, in quibus verè eſt pul-
chritudo Eccleſiarum & virtutum odor,
quos impetus fluminis intus lætificat, &
C vbertas lachrymarum inebriat: quia ni-
mirum eorum lachrymæ omnium ſunt
lamenta, etiam eorum qui practicam ge-
runt vitam, dum hi maximè gemunt pro
omnibus & deflent, qui ſunt ac ſi areolæ
virtutum conſitæ à pigmentariis, Apoſto-
lis videlicet & apoſtolicis viris. Prodeſt
namque Marthæ laboranti, quicquid
Maria ſecus pedes Domini deplorat. Et
ideo benè Chriſti Eccleſiarum lachrymæ
in maxillis defluere probantur, quatenus
omnium charitatis vota, vnum holocau-
D ſtum fiat. Plorat igitur ſponſa longe ab
ſponſi ſui remota amplexibus, in hac val-
le lachrymarum quaſi in nocte ignorãtiæ,
tamen ſubarrata dote dilectionis, & ine-
briata vino compũctionis. Plorat primum
in paſtoribus & rectoribus ſuis, non ſolùm
pro illius patriæ cæleſtis deſiderio, verùm
& propter quorundam ſuorum reprobam
vitam. Plorat & in his maximè, qui ſe huic
mortificauerunt ſeculo. Plorat autem in
virginibus, plorat in viduis, plorat & in
omnibus qui ſe impræſentiarum peregri-
E nos egenteſque recognoſcunt: quia *bea-* Matt.5.
ti qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. Ma-
ximè tamen ſponſam tunc lugere conue-
nit, quando vt Propheta gemit. *Nemo eſt
qui conſoletur eam ex omnibus charis eius.* Pro-
fectò quia ſponſo, peccatis exigentibus,
exacerbato, mox non modò Angelorum
auxilio atq; omnium ſanctorum deſtitui-
tur, verumetiam Spiritus ſancti conſola-
tione frequenter deſolatur: ita vt amici Ioan.3.
qui gaudent ad vocem ſponſi, & auſcul-
tant, oſtenſo illo magis luctum adhibeant,

nonnunquam & lamenta, quàm vllius A conſolatione fomenta. Vnde ſequitur? *Omnes amici eius ſpreuerunt eam, & facti ſunt ei inimici.* Quia nimirum offenſo Deo, nemo ſanctorum eſt qui ab eius diſcrepet æquitate, donec per pœnitentiam, Chriſto propitio, rurſus reconcilietur ad veniam. Cæterum iuxta tropologiam, anima bene plorans plorat in nocte, quæ ſe intelligit cæcitate delictorum ſuorum vndique offuſcari. Quam ſane peccati noctem idem Propheta longe ſuperius ſatis execratur & deplorat. De qua Iob ille dolens: *Sit nox* (inquit) *illa ſolitaria nec laude digna.* Quando hac namque nocte anima inuoluitur, meritò plorans plorare perhibetur: & hoc non ſuo arbitrio, ſed Domini gratia. Propterea in perſona Dei prius Propheta voce plangentis clamat: [Quomodo ſedet ſola ciuitas,] & cætera quæ ſequuntur. Alioquin niſi Dominus eam prius videns ſolam ſedere, miſericordia motus planxiſſet, ipſa ſe minimè plorans defleret. Sic namque quia reſpexit Dominus Petrum, ipſe recordatus verbi Ieſu, mox fleuit amariſſimè. Quod ſi bene perpendis, ita in omnibus ſcripturarum ſanctarum inuenies locis, eos perfectè poſt culpam rediſſe ad pœnitentiæ lamenta, quos prius Dei præuenit & diuina reſpexit clementia. [Lachrymæ (inquit) eius in maxillis eius.] Maxilla namque animæ, intima eſt conſcientia: quia ſicut vultus in maxillis informatur, ita vniuſcuiuſque qualitas in conſcientia monſtratur. Idcirco lachrymæ iure in maxillis eſſe perhibētur, vt nunquam conſcientia peccatrix à fonte lachrymarum arida inueniatur, ſed ſecundum Dauid coram ſe ſemper peccata ſua ponens, ea quę admiſit, puniri fletibus non omittat. Sin aliàs [nemo eſt qui conſoletur eam ex omnibus charis eius.] Conſolatore amiſſo ſcilicet Spiritu ſancto effugato, præſertim cùm omnes amici chariſſimi, videlicet prauę dilectionis ſuæ affectus, facti ſunt ei inimici, quando in die allocutionis nouiſſimæ ſecundum Apoſtolum inſurgent, miſeram accuſantes inuicem conſciētiam, cogitationes autem defendentes. Tunc itaque non ſolùm chariſſimi affectus priuatis, qui nunc quaſi amici videntur, permulcendo infelicem ſpernent accuſantes animam, verumetiam ipſi dæmones perſuaſores peſſimi, qui nūc decipiendo blandiunt incautos, atrociores tunc è contra cum omnibus quæ geſſimus, inſtabunt inimici. Quapropter quando conſolantem anima ſpiritum amittit diuinum, inſtanter imploret eundem, vt ſecundum multitudinem doloris ſui, cōſolator idem qui & paracletus animam deſolatam rurſus lętificet, quando ad ſui ſpōſi oſcula, hoſtibus deuictis, reconciliata perueniat. Sequitur.

Iob.3. Mat.26. Pſal.50. Rom.2. Ioan.14.

GIMEL.

LITTERA, quę plenitudo interpretatur. B Plenitudo nāque delictorum, *migrare fecit miſeram Iudam,* in captiuitatem: quia cumulando ſibi atrociora delicta, Dei prouocauit iram: alioquin eius niſi completa eſſet malitia, ad tātā dedecoris ignominiā, gens illa prius dilecta Deo, non perueniſſet. Nam iuſtus iudex Dominus Abrahę amico ſuo terram Chananęorum in hæreditatem cum repromitteret, necdum ſe dare poſſe denegat, quia, inquit, necdum completa ſunt peccata Amorrhæorū: quātò magis gentem glorioſam, ſibique valde dilectam, non niſi ob plenitudinem & enormitatem ſcelerū ſuorum inimicis traderet? C Idcircò in hac ſententia tranſmigrationis Iudę, iure Gimel, id eſt plenitudo, proponitur: vt ſit ſenſus, quia pro plenitudine peccatorum captiuata eſt inter hoſtes, & non ſolùm eminus inter Chaldęos in Babyloniam, verùm ad exaggerationem crudeliſſimę captiuitatis, etiam inde longius propter afflictionem & multam ſeruitutem tranſmigraſſe inter exteras paſſim gentes, nec inueniſſe requiem, amariſſime deploratur: quod ſeruorum eſt infidelium cum nimia premūtur ſerui- D tute, paſſim fugam inire. Nec immeritò, qui libertatem amiſerant (leniſſimū ſpernētes iugum dilectionis Dei repromiſſiones de Chriſto) ſi nimia conterantur afflictione, & premantur ſeruitute, vt qui veluti Cain non contremuerunt Abel, Chriſtum videlicet, fratrem perimere, vagi ac profugi huc illucque habitent inter gentes, nec vllam inuenientes requiem, ſed ſecum ſemper portantes confuſionis ſui ignominiam pererrantes. Vnde ſequitur. E *Omnes perſecutores eius deprehenderunt eum inter anguſtias.* Scilicet à quorum captiuitate crudeliter oppreſsi, per fugam euaſerant, hi eos rurſus perſequentes inter anguſtias multipliciter afflictos, nullam habētes requiem, in diſperſionem gentium minaciter deprehenderint. Quibus noſtra Ieruſalem frequenter iuxta anagogen perpeſſa malis, amariſsimè quoque plangitur, quod migrauerit, libertate omiſſa Chriſti, in ſeruitutem gentium, & afflictionem ni-

Gen.15. 4.Reg.25. Ierem.39. & 52. Gen.4.

miam vitiorum, inter quas profectò nullam inuenit quietem, ſed inter anguſtias à perſecutoribus afflictionis iniquæ deprehenſa affligitur.

Quod ſi & ad litteram ſuper hanc noſtram, quæ rectè confeſſio appellatur, talia volueris interpretari, habes de plurimis, vnde offenſo Deo cui quotidie peccamus, lachrymabiliter plangas, Eccleſiis, quæ culpis exigentibus, iugo premuntur paganorum, nimia vaſtantur afflictione, ſub crudeliſſima eorum ſeruitute oppreſſis. Quam ſi noſtri diuino permoti timore pertimeſcerent ad præſens, nequaquam hanc Chriſti Eccleſiam diutius ita conſcinderent, diutius & dilaniarent, neque offenſam Dei manibus, vt ita dicam, attraherent, in tantum vndique inimici ſi ingruerint, vt non niſi inter ciuilia bella & diſcordiarum flammas, inter depopulationes patriæ, & direptiones Eccleſiarum Dei, inter ſeditiones & fraudes, inter ſcandala & rapinas, inter oppreſſiones pauperum & cædes noſmet inuicem perſequentes, ſine reſpectu Dei quàm ignauiter inter inſidias & flagitia deprehendentur. Et ideo cum Propheta poſſumus clamare gementes, quod nec vllam, etiam inter miniſtros altaris, intus foriſue habemus requiem, imò migramus à malo in peius, iamdiu peccatorum oppreſſi mole, & à perſecutoribus vbique inuiſis, inter anguſtias deprehendimur. Sed & anima moraliter vitiorum afflicta ſeruitute noſtra, in qua ſola Chriſti confeſſio voce ſonat, male transmigrat, dum de vitiis quotidie ad alia captiuatur. Ex quibus Apoſtolus ingemiſcens clamat: *Video* (inquit) *in membris meis aliam legem repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati.* Quæ nimirum emigratio iam de lege venit peccati, vt nulla ſit alia euadēdi via, niſi quam ipſe demonſtrat: *Infelix ego* (inquit) *homo, quis me liberabit de corpore mortis?* Tum fidenter continuò infert: *Gratia* (inquit) *Dei per Ieſum Chriſtum.* Sed miſera quæ ab hoſtibus & perſecutoribus ſuis inter anguſtias, prægnantium more, in extremis male feſſa deprehenditur. Vnde Dominus, *Væ* (inquit) *prægnantibus & nutrientibus in illa die.* Sequitur.

Rom. 7.

Matth. 24.

Daleth.

Viæ Sion lugent, eo quod ſint qui veniant ad ſolemnitatem. Omnes portæ eius deſtructæ, ſacerdotes eius gementes, virgines eius ſqualidæ, & ipſa oppreſſa amaritudine.] Iam itaque præmiſſo genere, tranſit ad ſingularum ſpecies perſonarum, quatenus dum ad genus per ſpecies diuiditur, & ſpecies redintegratur in genere, luctus amplior multiplicetur, creſcatque dolor. Et quia placuit Prophetę threnos lege metrica componere, ſecularis eloquentiam diſciplinæ figuris interdum ornat, ita vt mox per metaphoram, proprietatem lege rhetorum ſermonis reddat. Hinc quoque viæ (inquit) Sion lugent, non quod viarum, quibus nullus eſt ſenſus, queat eſſe luctus, ſed quia poterant luctum excitare tranſeuntibus, lugubreſque videri, eo quod non ſint qui veniant ad ſolemnitatem eius. Et nec mirum debet videri, ſi viæ Sion lugere dicantur, cùm & Moyſes dans legem, teſtes aduocet cælum & terram: *Attende cælum, & audi terra, verba oris mei.* Ac deinde Iſaias poſt præuaricationem eiuſdem legis, eoſdem rurſus reducit in teſtimonium, vt cuncta elementa cognoſcant iuſtè Deum in vltione mandatorum ſuorum ad iracundiam concitatum. Sicque iure lugere viæ Sion planguntur, quatenus iuſte Dei offenſa contigiſſe eodem in populo intelligatur, & tabularum quadrata intromittitur ſpecies ſecundum anagogen, quod Daleth littera ſonare dicitur: Daleth namque tabularum interpretatur. Quarum denique officio Eccleſiæ domus connexa quadrato conſurgit culmine. Huic quotiens noſtra Sion intus foriſve ſuis exigentibus culpis repletur amaritudine furoris Dei, meritò lugent viæ, portæ deſtructæ iacent, ſacerdotes gemunt, virgineſque ſqualidæ deplorantur. vt totius tabulatura domus quaternario deſignata numero concuſſa videatur. De quibus plane viis idem longe ſuperius Propheta dicit: *State in viis, & videte & interrogate vias Domini.* Et vt alij codices habent, de viis Domini, quærite quæ ſit via bona, & ambulate in ea. Ne forte oberrantes à via, idcirco non ſolùm ſtare iubet, verùm & videre, deinde interrogare vias ſempiternas, id eſt, Patriarchas & Prophetas, quæ ſit via bona, ſicq; ambulare in ea. Nec igitur immerito vias dixerim eos iure appellari, per quos ad vnam veramque peruenitur viam: vt ſicut lux ſunt ſancti prædicatores dicti, aliiſque à Chriſto nominibus ſublimati: ita ſint viæ ſupernæ Sion ac portæ interpretati. Vnde & à quodam Poëtarum, prima credendi via Abraham appellatur. Quæ ſane viæ quotiens deficiunt, & non ſunt qui veniunt ad ſolemnia cæleſtis patriæ, lugent & gemunt, præſertim

Deu. 32. Iſaiæ 1. Ierem. 6. Prudentius.

præſertim quia portæ deſtructæ videtur : A ita vt nec ipſi qui officio dicuntur præeſſe introëant, nec alios introire permittant. Vlulat ergo Propheta, quod viæ Sion lugeant, vlulat & portæ quod deſtructæ iacent. Quarum vnum erat officium perueniendi ad vitæ gaudia, ſic vnus ploratus & luctus diram ad pœnitentiam. Deinde ſacerdotes gementes, dicũtur virgines eius ſqualidæ: quatenus ſqualor reſpondeat ad deſtructuram portarũ, gemitus ad luctum viarum: ſicuti & virginitas rectè ſacerdo- B tio copulatur, eo quod ſint regulæ ſacerdotium omnes: ſacerdotium quoque non minus caſtitati aptatur, quàm & virginitati decoris. Quibus conſtupratis gradibus, dignè non tam eorum plangitur vita, quàm & ſequentium reproba in filiis deploratur. 1.Cor.12. Vnde omni repleta amaritudine, generaliter cónqueritur iuxta quod dictum eſt: quia ſi compatitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Præterea ſi ſuit qui veniũt corporeis greſſibus C ad Eccleſiæ limina, pauci admodum in confrequentatione vſque ad cornu altaris Dei, qui eius feſtiua concelebrent gaudia, dum portæ deſtructæ ſunt, & viæ ſpinarum ſordibus repletæ vacant. Sacerdotes pro culpis gemunt, vitiorum fœditate virginitas ſqualet. Eiſdem malis moraliter anima repleta luget, ingemiſcunt olim habitæ virtutes, quia non ſunt qui veniant ad ſolemnitatem eius ſponſo ſibi ſublato. Sponſus autem animæ mox offenditur, cùm anima de arce ſupernæ inten- D tionis ad exteriores poſt lapſum actiones ſe deiecerit. Vnde volens more ſolito effectus prioris vitæ recipere, vt ad interna gaudia celebranda occurrant, ſentiet quod non ſint qui veniant ad eius votiuæ ſolemnitatis gaudia. Solemnitas ergo ipſius, eſt intima cæleſtis vitæ fruitio, ad quam per contemplationem prius ingreſſa digna non modò Sion, verùm paradiſus anima vocabatur. Cuius nimirum viæ lugent, effectus videlicet, quia non ſunt, ingruentibus malis, qui veniant ad E ſolemnia diuinæ contemplationis, eo quod & portæ, quinque ſcilicet ſenſuum, deſtructæ iacent: nam ſicut ſunt portæ mortis, ita & iuſtitiæ. De quibus ſane portis, *Aperite mihi* (Pſalmus inquit) Pſal.117. *portas iuſtitiæ, & ingreſſus in eas, deinde confitebor Domino: hæc porta Domini, iuſti intrabunt per eam.* Et Iſaias: *Aperite portas, &* Iſa.27. *ingrediatur gens iuſta.* Quas dum Angeli aperiunt, non ille Iudæorum abiectus intrat populus, ſed gens fidelium, turmæque virtutum. Quas nullus ingreditur, niſi qui de portis mortis, vitiorum ſcilicet, eleuatur, vt annunciet omnes laudes Chriſti in portis diuinæ contemplationis. Sed quia mors ad nos introiuit per feneſtras noſtras, ſqualet virginitas animæ, & regale noſtrum gemit ſacerdotium, Ieremie 9 dum replemur pro virtutibus vitiis amaritudine delictorum. Et ideò primum egrediamur de portis mortis, quæ præualere nequeunt aduerſus Apoſtolũ. Deinde portas per quas mors introiit, ſenſus videlicet noſtros, rurſus ædificemus interrogantes, quæ ſit via bona de viis Domini: quia ſunt viæ quæ videntur hominibus bonæ, quarum nouiſſima demergunt in profundum inferni. Idcircò & ſi multæ ſunt viæ, multæque ianuæ, vna ſẽper in capite teneatur, per quam ſolummodo iuſti ingrediuntur ad vitam & pergunt per eam.

H E.

F A C T I *ſunt hoſtes eius in capite, inimici illius locupletati ſunt: quia Dominus locutus eſt ſuper eam propter multitudinem iniquitatum eius. Paruuli eius ducti ſunt in captiuitatem ante faciem tribulantis.*] Quærendum, quando vel vbi Dominus locutus ſit ſuper eam, aut quid locutus ſit, ne fortè ideo talia eis contigiſſe aliquis dicat: quia Dominus locutus eſt, quod multis ſcripturarum in locis ita ſimpliciter dictum reperies, quaſi Dei ſententia præſcribere aliquem videatur ad id quod infertur. Sed non ita intelligendum, alioquin Deus iniuſtus videretur: nam de hac ſententia legimus in Deuteronomio, quod præceperit Moy- Deut.28. ſes ſtare Ruben cęteraſque tribus ſuper montem Hebel ad maledicendum, ſi Dei noluerint audire & cuſtodire mandata, ſicuti è regione alia ad benedicendum ſi obedierint, nec declinauerint ab eius præceptis. Inter quę nimirum maledicta: Si nolueris audire vocem Domini Dei tui, (inquit) vt cuſtodias & facias omnia mãdata eius, tradet te Dominus corruẽtem ante hoſtes tuos, & diſpergaris per omnia regna terrę, opprimariſque violentia, nec habeas qui te liberet. Filij tui & filiæ tradentur alteri populo, videntibus oculis tuis & deficientibus ad conſpectum eorum tota die, nec ſit fortitudo in manu tua. Fructus terræ tuæ, & labo-

res tuos, comedat populus quem igno- A
ras, ſiſque ſemper calumniam ſuſtinens,
& oppreſſus cunctis diebus: filios genera-
bis, ac filias, & non frueris, quoniam du-
centur in captiuitatem. Aduena qui re-
cum verſatur in terra, aſcendet ſuper te,
eritque ſublimior: tu autem deſcendes,
& eris inferior. Ipſe erit in caput, & tu e-
ris in caudam. Hoc totum quare dixerim?
Quatenus ex hoc intelligeres, quid Do-
minus vel quale locutus fuerit, ſuper ini-
quitatem Ieruſalem: non vt præſcriberet
eam culpam, ſed vt monendo reuocaret. B
Quod quia noluit obedire, hæc omnia
iuſto Dei iudicio accidiſſe, quæ Propheta
lachrymabiliter deplorat: & nihil ex om-
nibus prophetiæ verbis, quæ Moyſes mi-
natus eſt, in aliquo defuiſſe. Propterea
He, vt reor, huic capitulo præponitur.
He ſiquidem, iſta, interpretatur. Et eſt
ſenſus: Quia relatiuum vel demonſtrati-
uum eſt, quod iſta ſunt iudicia adimple-
ta, quæ Moyſes olim, ſi peccaſſent Do-
mino, comminabatur. Vnde quotiens no-
ſtræ Ieruſalem. præſenti videlicet Eccle- C
ſiæ, talia contigerint delictorum iudicia,
valde ingemiſcendum: quia fiunt hoſtes
eius in capite, ſcilicet aut hæretici, aut
pagani, ſicut in multis iam cernimus Ec-
cleſiis, certè aut mali & peſſimi Chriſtia-
ni, qui non minus & ipſi hoſtes iure ſunt
appellati, & locupletãtur inimici facũdia
diſputandi, cùm ſit multa intelligentiæ
penuria in viris quam ſæpe eccleſiaſticis,
in tantum, vt de his quod Propheta mina-
Amos 8. tur, iure dictum accipiat: *Mittam in eis*
non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed D
Ephe. 6. *audiendi verbum Dei.* Quod cùm tolli-
tur, quia gladius Spiritus ſancti eſt, rectè
hoſtes, hæretici videlicet & peruaſores
Eccleſiarũ Dei fiunt in capite, & de Scri-
pturarum ſanctarum dogmatibus locu-
pletantur, propter multitudinem iniqui-
Iſa. 56. tatum noſtrarum. Deinde canes muti,
quia non valuimus latrare, orthodoxam
videlicet fidem defendere, aut plebibus
debitam eruditionis doctrinam impende-
re. Paruuli dicuntur captiui ante faciem E
tribulantis. Ergo quia paruuli ſunt in do-
ctrina, non habentes rectores ac defenſo-
res Eccleſiarum, qui ſollicitudinem & cu-
ram gerant pro his paſtoralem, ducuntur
(aut ab inuiſibilibus inimicis captiui, aut
certè à viſibilibus) non minus in errorem,
quàm & ad flagitia vitiorum ante faciem
tribulantis: ita vt & illecti habeant à qui-

bus ducantur, vinculis delictorum ſuo-
rum conſtricti, & eant iam ante faciem
tribulantis, etſi inuiti, ne poſſint redire,
aut de ſub iugo ſe excutere vitiorum. In-
felix nimirum, & valde lugenda, iuxta
moralem intelligentiam, animæ noſtræ
captiuitas, quando iam & ei hoſtes ſunt
in capite, libertate Chriſti amiſſa, & ini-
mici maligni videlicet ſpiritus, de noſtris
locupletati viribus fortiores. Vnde piè
monemur. *Si Spiritus,* inquit, *ſcriptam pote-* *Eccleſ.* 10.
ſtatem habentiũ aſcenderit ſuper te, locum tuum
ne dimiſeris. Alioquin ſi non ſuadentes
prius audiſſet hoſtes, nequaquam in ca-
pite eſſent. Deinde paulatim vſu vitiorum
excreſcente, de noſtris iam malis actibus,
contra nos ipſi aduerſarij locupletiores
fortioréſque fiunt, ita vt niſi auxilio Dei
effugere non valeamus. Sed quomodo ef-
fugere poſſimus, cùm pius Dominus (no-
ſtris irritatus malis, iam propter pœnam
peccati, & iniquitatum noſtrarum vindi-
ctam) iſta locutus ſit, qui ſemel loquitur
(iuxta Iob) & idipſum non repetit? Ve- *Iob.* 33.
runtamen non adeò deſperandum, neque
à colluctatione ceſſandum: quia non niſi
paruuli aut imbecilles, certè aut negli-
gentes iſtatenus capiuntur. Quæ nimirum
captiuitas valde horrenda, cùm & trahe-
ris multis irretitus laqueis, ne ab his de-
flecti aut ceſſare queas ante faciem tribu-
lantis, quæ malè cœpiſti. Vides namque
quo duceris interdum, & ſentis à quibus
minaris, nec tamen reluctari præuales,
nec reſiſtere, donec miſerante Deo diſ-
rumpantur vincula, rurſus & ſoluatur ca-
ptiuita. Intelligit profectò quæ dico, qui-
cunque infirmatus talibus irretitur vincu-
lis, cùm volet ſe nec valet expedire, con-
tra quem deſæuit iam pœna peccati, &
hoſtes de ſuis locupletiores facti viribus,
oppugnant tantum in capite, vt aliquan-
do etiam ipſam boni intentionem pollu-
ant. Deinde tantò eam plenius poſſident,
quantò & per initium dominãtes tenent:
necnon & longior vſus atque carnis ob-
lectamenta ſæpè præpediunt & illiciunt
animam renitentem, iuxta quod per Sa-
lomonem in Prouerbiis dicitur: *Qui ſer-* *Prou.* 29.
uum ſuum à pueritia nutrit in deliciis, poſtea
ſentiet eum contumacem. Carnẽ volens car-
naléſque affectus oſtendere, à quibus vix
aut nunquam, niſi gratia Dei liberamur.
Et tantò difficilius ac durius, quantò &
prauæ menti quaſi ſuperiores in capite
fortioréſque dominantur.

VAV.

EGRESSA *eſt à filia Sion omnis decor eius. Facti ſunt principes eius velut arietes non habẽtes paſcua.*] Vbi vau præponitur, quod interpretatur, Et, vt ſit ſenſus, quod iſta ſuperius præmiſſa, & ea quæ nunc dicuntur, de reciprocatione veniunt vindictæ: ideoque per eã litterã, qua ſub vna copulatiua cõiunctione, duæ iudiciorum Dei annectũtur ſententiæ. Obſeſſa quippe Ieruſalem, B exterius omnem decorem pulchritudinis ſuæ atque iucunditatis perdiderat, intrinſecus rebus expoliatis, temploque ac ſacerdotio deſtructo, ipſaque fame ac peſtilentia laborans, nullius ope ſuſtentabatur, ex eo quod principes eius & rectores diſſolutis viribus, vt Moyſes ex præſagio in ſuis maledictis præmiſerat, pauido corde, non defenſionem ciuium, ſed fugam, non habentes paſcua Chriſti ante vltimã hanc captiuitatem, quem peremerant, inerti torpore meditabantur. Myſticè au- C tem egreditur omnis decor à noſtra Sion ſcilicet Eccleſia Chriſti, quæ verè non modò filia, imò & ſponſa nuncupatur. De qua

Cant.1. ſanè in Canticis: *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra, oculi tui columbarum.* Et paulò

Cant.4. poſt, *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.* Egreditur autem omnis decor ab ea, quando hæreticorum rabie deprauata, fides intus corrumpitur. De qua rectè fide in Pſalmo canitur: *Confeſſionem &*

Pſal.103. *decorem induiſti amictus lumine.* Sed tunc omnis egreſſus decor ab ea iure plãgitur, D quando arietes eius, paſtores videlicet & rectores, non inuenientes paſcua vitæ in ſacris voluminibus, vadunt abſque fortitudine cibi diuini, quocunque eos error impulerit ante faciem tribulantis, vt qui minare gregem ſibi commiſſum ante ſe ad paſcua ſanctæ vitæ prætermittunt, nec ipſi ea inuenientes minimi iam effecti, digni impelluntur ad errores, & vadunt abſque robore virtutum ante faciem eorum captiuati: quorum finis eſt interitus, quia ter-

Philip.3. rena ſapiunt. Omnis enim decor eſt in vni- E uerſo ordine eccleſiaſtico, maximè tamen in ſacerdotibus Chriſti, & miniſtris ſacri altaris, necnon & in virginibus, quæ ſuprà iam ſqualidæ memorantur. A quibus cum omnis egreſſa pulchritudo vel decor iure plangitur, quando non minus rectores ouium, & miniſtri earũ, quàm

Galat.5. & virginitas fide, quæ per dilectionem operatur, intus foriſve expoliantur, nullam gerentes curam pro cultu pietatis,

A nullamque ſolicitudinem ſanctarum virtutum ex meditatione diuinæ legis, ſed luxu voluptatum ſuarum, per varia ſcelerum ſuorum deſideria, iuxta ſuggeſtionem cogentis hoſtis, abducuntur. Cuius periculi malum eos maximè reſpicit, qui in loco regiminis conſtituti, potius ſecularia deſideria, quàm mandatorum veſtigia ſectantes, non ſolùm ſe quàm & alios ſuis exemplis & negligentia peremerunt. A quibus ratione iudicij deperit, veſtimentorum gloria prauis actibus obfuſcatur. Sic & anima illecta malis moribus, decorem ſuum reliquit, quando per incuriam cogitationum ſuarum, virtutum perdidit ornamentum, nec ei ſubueniunt principes ſui, rationales ſcilicet animi ſui motus, vel ſãctarum ſcripturarum doctrinę tractatus, in quibus reſiſtere debuit perſequentibus ſe inimicis ac minantibus: verùm magis defecto virtutum robore, ſuis aſtricta delictorum nexibus, propellitur in foueam æternæ confuſionis.

ZAIN.

ET *recordata eſt Ieruſalem dierum afflictionis ſuæ, præuaricationis: omnium deſiderabilium ſuorũ quæ habuerat à diebus antiquis cùm caderet populus eius in manu hoſtili.*] Non ad conſolationem, ſed ad dolorem magis & luctum recordata dicitur Ieruſalem, [cùm caderet populus in manu hoſtili omnium deſiderabilium ſuorum quæ habuerat] quia hoc eſt perfecta vltio, nõ vt minus doleas pro bonis quæ habueras ab hoſtibus direptis, quàm quæ pro malis, quæ toleras, ab eiſdem ſine vlla conſolatione tibi illatis. Et hæc eſt Zain, quæ in principio notatur. Zain ergo litera, hæc, ſonare dicitur, vt ſit titulus dictionis, quod hæc ſit diuina peccatorum perfectaque vltio longè à diuinæ legis latore Iudæis repromiſſa, cùm caderet in manibus hoſtium, quod nullus futurus eſſet eis auxiliator, imò, *Viderunt* (inquit) *eam hoſtes eius, & deriſerunt ſabbata eius.* Quod & nos vſq; hodie facimus, vidẽtes otioſa, & ſuperuacua ſabbata Iudæorũ deridemus: quoniã eum in quem requieſcere, vera requie, debuerãt, perimẽtes amiſerunt. Et hæc eſt (vt diximus) perfecta delictorum compenſatio: primum in manibus hoſtium cadere: deinde recordari non ſolùm dierum afflictionis iugiter, ſed & præuaricationis, necnon omnium deſiderabilium bonorum rerum vſus inhiare: vt de afflictione nouus quotidie naſcatur dolor, de præuaricatione verò mœror confu-

ſionis, & de habitis bonis, ſemper innouetur ardor irremediabilis concupiſcentiarum. Porrò & de officio ſuæ religionis opprobrium ac deriſio inter affligentes ſe, vt infertur diræ crudelitatis. Quid putas inter tot anguſtias, quid recordari poterat gens illa, dierum, quando egreſſa eſt de Aegypto cum ſignis & mirabilibus: Quādo eis Deus dux erat, & comes itineris:
Exod. 14. Quando columna ignis præcedebat in
Exod. 16. nocte, & columna nubis die: Quādo fluebat eis manna de cœlo: Et caſtra eis exercitus erat Angelorum: vel multa talia & huiuſmodi facta huic populo quæ leguntur? Quid putas omnium rerum deſiderabilium cùm recordarentur, quantis poterant doloribus pręgrauari? Iuxta ſpiritualem verò intelligentiam, Ieruſalem noſtra cùm ſæpè intueatur, quod cadat populus eius in manu hoſtium inimicorum, & recordatur dierum præuaricationis noſtræ atque afflictionum, quibus impugnamur ab hoſtibus, quid videtur quantus immineat luctus ac gemitus? Cùm ergo alius per ſuperbiam, alius per auaritiam, alius verò per luxuriam corruit in flagitia, necnon & per mundi oblectamenta carniſq; deſideria. Cùm multos cadere quotidie conſpiciat in manu hoſtium inimicorum, quid æſtimas ſponſa Chriſti inter tot miſeriarum noſtrarum ſcelera & damna, quāta in ſuis electis pro nobis adhibeat lamenta, quantaſque lachrymas? Deinde cū recordatur, charitate perfuſa, omnium deſiderabilium quæ nobis in cæleſtibus ſunt data omnium ſanctorum conſortia, vnde & nos prolabimur, & ipſa peregrinatur. Quæſo quanto mœrore afficitur, cogitare non pigeat, præſertim cùm & ſolennitatis noſtrę atque ſabbata feſtiuitatum nō minus violantur à nobis, quàm & ab hoſtibus deridentur, necnon vbi vel quis ſit Deus noſter, frequenter quæritur. Vnde
Pſal. 41. vnus ſanctorum; *Fuerunt* (inquit) *mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi eſt Deus tuus?* Secundum moralem vero intelligentiam, anima tunc licet ſero recordatur omnium deſiderabilium ſuorum, cùm conſpicit ſe vndique ab immundis ſpiritibus artari, & in manu hoſtili omnes affectus ſui cordis corruere, vel quicquid in ea ſtare ſecurius videbatur, omnia ſibi pro vaſtitate dæmonum in ruinam venire vltionis diuinæ. Tunc quippe præuaricationis omnia facta occurrunt, tunc afflictionis peſſimæ, qua per multa oberrauerat facinora, recordatio, non ad ſuffragium conſolationis, ſed ad augmentum pœnæ occurrit, iuxta illud quod (ſcriptura teſte) impij ſunt in inferno dicturi: *Errauimus ergo a via veritatis, & iuſtitiæ nobis lumen non luxit, ſol non eſt ortus nobis: laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis: vias ambulauimus difficiles, viam Domini ignorauimus.* Quid nobis profuit ſuperbia, aut quid diuitiarum opulentia contulit nobis? Tranſierunt omnia illa tāquam vmbra mortis, in malignitate noſtra conſumpti ſumus. Nec dubium quin deridēt ipſi magni Spiritus otium, quod negligentes inutiliter ducunt, per præſentis vitæ ſpatia. Idcirco ſequitur: [Viderunt hoſtes & deriſerunt ſabbata eius.] Hoſtes enim ſabbata videntes animæ tunc irridēt, cùm maligni Spiritus ipſa vacationis noſtræ otia ad cogitationes illicitas pertrahunt. Quid valdè monachis præcauendū eſt, vel his qui ſęculi actibus vacare videntur, ne forte vanis occupentur ſtudiis, & eorum ſabbata non ſolùm ab interno reprobentur iudice, verùm derideantur ab hoſtibus. Nam vnaquæque anima quę remota ab externis actionibus ſeruire Deo creditur, eo magis eorum tyrannidi illicita cogitando famulatur. Quod ſi de vanis cogitationibus noſtra ſabbata deridentur, pertimeſcendùm valde quid de his agendum, qui ſub ipſo vitæ ſpatio, etiam varia flagitia committunt. Vnde ſi vacare volumus, ſoli Deo vacemus iuxta illud: *Vacate & videte quoniam ſuauis eſt Dominus, beatus vir qui ſperat in eo.* Pſalm. 33.

Sap. 5.

HETH.

PECCATVM *peccauit Ieruſalem, propterea inſtabilis facta eſt. Omnes qui glorificabant eam ſpreuerunt illam.*] Cauſam vindictæ in principio expreſſit huius ſentētiæ, quia ob magnitudinem ſcelerum Ieruſalem illa, quæ in ſeruitutem genuit filios trāſmigrationis, promuerit excidium. Sed quærendum, quod peccatum peccauerit tam nefandum, vt pro omnibus hoc vnum reputetur ei ad damnationis cumulū? Hinc puto quod & Dominus in Euangelio de Iudæis: *Si non veniſſem* (inquit) *& locutus fuiſſem eis, peccatum non haberent.* Quid eſt quod dicit, peccatum non haberent? Nunquid ſine peccato erant ante, quàm Chriſtus ad eos veniſſet? Quis hoc vel ſtultiſſimus dixerit? Sed eſt magnum quoddam peccatum: quod peccauit Ieruſalē, & quod quia Chriſtus venit & locutus eſt eis, Iudæi habuerunt, & non de omni peccato dictum accipiendū. Eſt autem Ioan. 15.

aliquod peccatum quo tenentur omnia
peccata, quod ſi vnuſquiſque non ha-
beat,dimittuntur ei cuncta peccata. Hoc
eſt plane peccatum incredulitatis, quo
gens illa ſemper fuit detenta,idola colen-
do:quia in Chriſtum credere noluerunt,
qui propterea venit,vt crederetur in eum.
Ioan. 15. Quod ſane peccatum,ſi non veniſſet,non
vtique haberent. Aduentus quippe eius,
quantum credentibus ſalutaris, tantum
non credentibus,exitiabilis factus eſt. Vn-
Luc. 19. de Dominus videns ciuitatem illam, fle-
uit ſuper eam:Quia ſi cognouiſſes(inquit)
& tu, vt ſubaudiatur fleres. Deinde cau-
ſam ſui fletus denuntiat: Non relinquent
in te lapidẽ ſuper lapidẽ:eo quod non co-
gnoueris tempus viſitationis tuæ. Quod
quia non cognouit Ieruſalem, & ſemper
idololatra extiterat & incredula, idcirco
inſtabilis facta eſt,& non eſt in ea lapis ſu-
per lapidem derelictus.[& omnes qui glo-
rificabant eam, ſpreuerunt eam: quia vi-
derunt ignominiam eius.] iuxta illud
Iſaiæ 3. Iſaiæ: *Popule meus, qui te beatificant, ipſi*
te decipiunt, & viam greſſuum diſſipant ſiuè
conturbant. Volens Scribas & Phariſæos
oſtendere,quos idem Propheta exactores
appellarat,non magiſtros:necnõ & ſupra
Exod. 23. illuſores,qui propter munera,quę excęcãt
Deut. 16. etiam ſapientes: non ſolum peccatores in
Iſaiæ 28. populo non corripiebant,verùm pro diui-
tiis atque ſuis commodis, magnis effere-
bant laudibus. Et hinc è contrario, plebs
delinquens beatos vocabat eos,& colum-
nas domus Dei,& cætera quæ ſolent adu-
latores proferre.*Ipſa(inquit)gemẽs & con-*
uerſa eſt retrorſum. Formam exprimit eorum
qui captiuantur,quod dum eunt antè fa-
ciem ſubſequentis, frequenter retro reſ-
piciunt dolentes ad ſolum patriæ,dulcio-
ra ea quæ retro ſunt,cogitantes ac gemẽ-
tes ſuſpirant. Cæterum iuxta anagogẽ,
quotiens noſtra Ieruſalem aliqua depra-
uatur hæreſi in ſuis membris,quia pecca-
uit peccatum, inſtabilis peruagatur, &
nulla ſoliditate fidei vbi vel vbi figitur,eo
quod quia videbatur fundata ſuper ſoli-
ditatem petræ,quæ Chriſtus eſt, in eo no-
luit permanere. Quos qui glorificabant
plebeio affectu,cùm viderint ignominiam
eorum detectam, & conculcatam ab or-
thodoxis veriſque Catholicis,ſpernunt &
deteſtantur eos, cùm abhorruerint quod
conuerſi ſunt retrorſum. Sed quia Heth
huic ſapphico præponitur, quod vita in-
terpretatur:quærendum,quomodo rectè
in principio vita prætitulatur, vbi non
aliud niſi exitium & pœna peccati denun-
A tiatur,niſi quòd finis huius lamenti quid
innuerit,deſignat: cùm à principio huius
operis non alius, quàm Propheta gemit
& loquitur? Nunc autem quãtum ad tro-
pologiam attinet,animæ vita eſt poſt lap-
ſum criminis,poſt vincula,poſt captiuita-
tem,non ſemper in Babylonem, id eſt, in
confuſionem vitiorum intendere, & in
exteras tenebras ire,imò retrorſum ad lu-
cem reſpicere, ad patriam, de qua longe
B captiua ducitur,gemens iugiter ſuſpirare.
Nam de peccato perfidiæ contingit,quod
infelix ſit vel inſtabilis,& per diuerſa ra-
piatur. Alioquin ſi ſemper ſuper petram
virtutũ fixos haberet greſſus, nequaquã,
vis ventorum vel tempeſtatum flumina,
de ſtatione fidei ſuæ depellerent. Sed nõ-
nunquam euenit,vt anima plena ſordibus
atque deſpecta pro ſuæ confuſionis igno-
minia,reſpiciẽs retrorſum ad ea quæ ami-
ſerat,vel ſero ingemiſcat. Et hæc eſt vita
de tenebris ad lucem reſpicere,de confu-
ſione peccatorum,id eſt,de Babylone, ad
C illam cæleſtem Ieruſalem,licet retrorſum
ingemiſcere,& de vitiis ad virtutes greſ-
ſum deflectere. Non enim ſemper malum
eſt retro redire, vocemque poſt tergum
monentis audire,iuxta quod Iſaias fate-
tur,dicens:*Et erunt*(inquit) *oculi tui viden-* Iſaiæ 30.
tes præceptorem tuum, & aures tuæ audientes
verbum poſt tergum monentis. Quia profectò
nos ei tergum dedimus, pius ac clemens
Dominus non dedignatur reuocare nos
de poſt tergum noſtris exaſperatus malis,
vt ad eum quaſi retrorſum faciem con-
uertamus, & vnde decidimus,redeamus.
D Hinc ſane Angelus in Apocalypſi Ioãnis: Apoc. 2.
Memento vnde cecideris, & age pœnitentiam,
prioraque tua(inquit)*opera fac.* Et hoc eſt re-
trorſum animæ ingemiſcere, ad eum per
quotidiana lamenta redire,plenaque cha-
ritatis opera adimplere. Nam & Maria
cùm de Domini dubitaret reſurrectionis
regreſſu,proſpiciens in monumentum,li-
cet ad Angelos in albis ſedentes intende-
ret, donec retrorſum reſpiceret, Ieſum
quem quærebat,minime inuenit. Hinc- Ioan. 20.
E que Euangeliſta, *Conuerſa eſt* (inquit) *re-*
trorſum, & vidit Ieſum ſtantem. Retro
ergo ſtabat, ſaltem eam vt poſt tergum
moneret,qui cum illa auerſa erat. Con-
uerſa vero retrorſum gemens, mox vidit
quem quærebat,quem cum Iudæis prius
mortuum credebat. Sic quippe Ieruſa-
lem illa, quæ peccatum peccaſſe im-
pietatis plangitur: quia multi ex ea
Chriſtum recognoſcentes & creden-
tes,retrorſum ad eum ingemiſcens, mox

cum, in lege quem mortuum æſtimabat, inuenit. Qui verò ad dexteras ire vltronei decreuerunt vſque hodie illuc, huc, illucque inſtabiles, ac ſic cum Cain portant *Gen.4.* ignominiæ ſuæ ſignum, & ſemper captiui ad Babylonem ſcilicet in confuſionē trahuntur. Vnde velim agas anima tandem expergiſcere. Noli quæſo, licet in profundo malorum demerſa, contemnere, retrorſum ad ea quæ omiſeras virtutum opera ſuſpirans memento vnde cecideras. Quod ſi quæris, Vnde? ſanè de cælo, vbi noſtra conuerſatio eſſe legitur. Vnde Paulus: *Philip.3.* *Noſtra* (inquit) *conuerſatio in cælis eſt.* Memento quo nomen tuum, quando ad baptiſmi gratiam intraſti, dederas, & in libro vitæ diligentius conſcribendum tranſmiſeras. Quod ſi cecidiſſe te recognoſcis, noméque deletum, tuis ingruentibus malis, exiſtimas, ſi nihil aliud quàm tenebras, mortemque hactenus intendis, retrorſum *Iſaiæ 30.* reſpice conuerſus, & audi vocem te poſt tergum monentis gemens: fateor, quod mox vitam tibi, Ieſum ſcilicet aſtantem, inuenies. Quem ſi ſequi non deſieris fide aſcendentem ad patrem, eandem vitam illuc, vnde corrueras, repoſitam inuenies.

TETH.

SORDES *eius in pedibus eius, nec recordata eſt finis ſui.*] Repoſita eſt vehementer, non habens conſolatorem. Cœptum ſeruat luctum, quod inſtabilis facta eſt Ieruſalem nimis, & ideò more ſemper viātium ſordes ſe plorat habere in pedibus: non quod ad literam ſolummodo eam lugeat tantus Propheta, eo quod ſordidos geſſerit pedes, quod friuolum ſatis videri poteſt, ſed quia ſecundum interiorem hominem pollutos habeat greſſus. Vnde ſordes (inquit) eius in pedibus eius. Habuit autem & ſynagoga pedes ſuos, eos videlicet, qui eam afferre debuerant per viam, quæ Chriſtus eſt, ad omnia virtutum incitamenta. In quibus profectò quia ſordes eius erant ſcelera videlicet & delicta, non eſt recordata finis ſui; idcirco *depoſita eſt vehementer*, de ſolio regni ad ignominiā tantæ captiuitatis. Dupliciter namque illam plangit, aut tripliciter. Vel, quia tanta gens illa contra Deum admiſerit piacula. Vel, quia pro his impręſentiarum ſine fructu pœnitentiæ tam nefanda pertulit diſcrimina. Deinde, quod grauius eſt, poſt flagella quia noluit ad Deum redire, atrociora ſibi attraxit *Rom.10.* ſupplicia. *Hinc quoque non eſt* (inquit) *recordata finis ſui.* Finis autem legis ad iuſtitiam, Chriſtus. Et inde eſt omne quod ſu-

A ſtinuit, quia noluit recordari, vel recipere, qui finis eſt nominis eiuſdem legis ad gratiam, quam & totius conſummationis ſeculi ad perfectionem. Pro quo tantis perpeſſa malis, vix tandem propria ſua voce vehementer exclamat, dicens: *Vide Domine afflictionem meam, quoniam erectus eſt inimicus meus.* A principio namque huius fletus, vſque ad hunc locum, lamentationes Prophetæ ſunt ac verba. Ab hinc autem, iam ipſa ſua incipit deflere delicta, vel B retributionis ſuæ ſupplicia. Et ideo reor, quod iure Teth litera præponitur: Teth quippe bonum interpretatur. *Bonum* (inquit Propheta) *quod humiliaſti me.* *Pſal.118.* Ergo humiliata Ieruſalem in omnibus vehemēter, iam non Prophetam ſuſtinet plorantem, ſed ipſa cum ingenti luctu exclamat, dicens; [Vide Domine afflictionē meā,] ac deinde more iuridico vult iudicē Deum excitare ad zelum & odium hoſtium. [Quoniam erectus eſt (inquit) inimicus C meus.] Ac ſi dicat, contra te in ſuperbiā, eo quod non tuum factum iudicio in me iudicet, ſed ſuis deputet viribus, ſuaque laudet numina; idcirco vide primùm afflictionem meam crudelem, & non facinora, pro quibus iſta patior: deinde quod erectus eſt contra me inimicus meus. Myſticè autem, noſtra Ieruſalem ſordes geſtat in pedibus: quia in huius vitæ ſolitudine, nemo ſine ſqualore incedit vitiorū, ſaltem in pedibus, quibus terram premimus. Vnde & Dominus cùm formam hu-D militatis ſuis traderet diſcipulis, pedes eorum lauit, & ad inuicem eos lauare iubet, *Ioan.13.* vt intelligamus diſciplinam humilitatis in puluerea vita, qua nemo ſine ſordibus ambulat. Propterea & alibi Apoſtolis excutere de pedibus puluerem iubet, quamuis ſpecioſi dicantur pedes (iuxta Apoſtolū) *Matt.10.* Euangelizantium bona, Euangelizātium *Iſaiæ.52.* pacem. Apoſtolos volens intelligi vel A- *Rom.10.* poſtolicos viros, quorum (vt dixi) Dominus idcirco pedes lauit, vt pulchri eſſent & mundi ad prædicandum, vt in toto terE rarum orbe mundi ac ſpecioſi diſcurrerēt, breuique doctrina Chriſti mundum implerent. De quibus plane prædicatoribus, Chriſtus ad ſponſam in Canticis. *Cant.7.* *Quàm pulchri ſunt* (inquit) *greſſus tui in calceamentis tuis filia principis.* Qui pulchri quidem via præceptorum Dei currentes, aliis Eccleſiæ membris ducatum præſtando collaudantur: non ſui nuditate arbitrij, ſed munitione atque protectione diuinæ reparationis. Ex quo & greſſus collaudantur pulchri in calceamentis, & calceati

Eph.6. pedes in præparatione Euangelij pacis eſſe iubentur. Alioquin gemebundi electi plangunt non immerito impræſentiarũ ſacerdotum reprobam vitam, & dicunt quod ſordes ſponſi Chriſti in pedibus eius, nec ſunt recordati finis ſui: quia ſi omnino eſſet eorum culpa, totius Eccleſiæ ruina nõ eſſet. Habẽt enim & ipſi pulchritudinẽ ſuam, ſed non illam à Domino, quæ laudantur. Vnde quotiens venit ſponſus, pulſans ad oſtium Eccleſiæ, multis eam tribulationibus ſtimulatam inuenit, aut ſecuram eam nimiis affluentem deliciis, carniſque occupatam operibus, per quæ hoſtis ad eam ingreſſus, clauſit oſtium cordis, ne ſponſi pateat intrandi locus, cùm dicit: Cant.5. *Aperi mihi ſoror mea amica, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum eſt rore*, vel cætera quæ ſequuntur. Quibus profectò quàm ſæpè mali ſacerdotes blanditiis deliniti, nequaquam intelligunt ſororem Chriſti & amicam, nequaquam ſatagunt eam excitare vt ſolido corde ſponſi ſui aduentum ingemiſcat, ſimplex vt columba, immaculataque maneat. Imò ſi non verbis de talibus, & pro talibus opere Cant.5. ipſa loquitur: *Expoliaui me tunica mea, quomodo reinduar illam?* Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quia omnimodo peſſima conſuetudo vix aut nunquam tollitur. Vnde doctores expoliati tunica charitatis, quæ ſola cooperit ſordes peccatorum, torpent, acſi puellarum delicata aliqua lotiſque pedibus expoliata, de lectulo quietis nolit aſſurgere, prauaque conſuetudinis ſuę oblectamenta reuocare: ſicque tales nolunt dilectionis Dei & proximi tunicam expoliati reinduere, nolunt pedes, quos ſemel de via anguſta ſubtraxerant, per malam deliciarum conſuetudinem & deſidiæ, quaſi aqua lotos, cum magna contritione cordis rurſus ad præ-Eph.6. parationem Euangelij dirigere: quibus quaſi exoſa eſt iam omnis vilitas & contẽptus ſeculi, omniaque Sanctorum exempla & rigor, atque paupertatis Chriſti diſciplina. Qui licet molliter requieſcant accurati cute, tamen ſordes vitiorum geſtãt in pedibus. Vnde ſanctorum chorus plorans, [Sordes (inquit) eius in pedibus eius, nec recordata eſt finis ſui.] quia omnino tales finis ſui ſi recordarentur iudiciorum, nunquam ſic exorbitarent à via, quamuis anguſta dicatur. Hinc quoque [depoſita eſt (inquit) vehementer, non habens conſolatorem.] Quia & ſi videntur ſtare ſuis exornati deliciarum infulis, depoſiti ſunt iam in conſpectu diuinæ ma-

A ieſtatis, non habentes Spiritum ſanctum conſolatorem, qui alios conſolari debuerant, & ab omnibus releuare anguſtiis. Tropologicè verò, anima ſordes ſuis habet in pedibus, quæ vitiorum polluta ſordibus, thronum cæleſtis vitæ perdiderit, & candorem priſtinæ conuerſationis. De qua bene per Iſaiam: *Conſurge* (inquit) *Ieruſalem, excutere de puluere, conſurge & ſede.* Iſaia 52. Neque enim fieri poteſt, vt anima quæ B foris expoſuerit vias ſuas tranſeuntibus, terreniſque ſe ſociauerit actibus, ne ſordes habeat in pedibus. Vnde quidam Sanctorum: *Humiliata eſt* (ait) *in puluere anima noſtra, conglutinatus eſt in terra venter noſter.* Pſal.43. A quibus denique ſordibus quotidie lauandi ſunt pedes, ne fortè obliuiſcamur finis noſtri, & deponamur ad ignominiam culparum, abſque vllo intrinſecus conſolatore. Dicat ergo anima, dicat & Eccleſia talibus ſordidata vel depoſita puluereis actibus: Vide Domine afflictionem meam, qua me indeſinẽter affligit inimicus meus, & conſidera non peccatum quidem vt pu-C nias, ſed afflictionem, qua affligor, vt liberer: quoniam erectus eſt inimicus meus, qui non tuis aſcribit iudiciis, quod prçualet, ſed quod liberare nequeas inſultet. Ex quo Propheta Dauid, *Multi dicunt*, (inquit) *animæ meæ, non eſt illi ſalus in Deo eius.* Pſal.3. Idcirco cum ingenti gemitu anima nunc implorat, Vide Domine, & cætera quæ ſequuntur.

IOD.

D MANVM *ſuam miſit hoſtis ad omnia deſiderabilia eius: quia vidit gentes ingreſſas ſanctuarium ſuum, de quibus præceperas ne intrarent in Eccleſiam tuam.*] Vbi Iod quantum intelligo, rectè præponitur: quatenus ſcire liceat, quod principium ruinæ Ieruſalẽ, eorúmque animarũ fuit: [quia Dominus vidit gentes ingreſſas ſanctuarium ſuum] ſpiritus videlicet immundos, carnaleſque affectus, de quibus mandarat prius ne intrarent in Eccleſiam ſuam. Et ideo quia E primum ingreſſæ ſunt in animabus eorum gentes immundarum cogitationum, miſit hoſtis manum ſuam audacter & potenter ad omnia deſiderabilia eius, ſcilicet ad ſancta ſanctorum, quibus non licebat, niſi ſolis ſacerdotibus introire in anno cum ſanguine. Miſit quidem manum, & abſtulit omnia vaſa decoris, & profanauit ſanctuarium Dei, ſancta ſanctorumque proſtituit, deiecit, ac polluit: quia prius Dominus ob immanitatem ſcelerum, repulit ea Exod. 30. Iezc.23. Pſal.77.

in quibus habitauerat inter homines, & tradidit in captiuitatem virtutes eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici. Concluſit quidem in gladio populum ſuum, & hæreditatem ſuam ſpreuit. Secundum anagogen verò, & ſi pauca præmiſcuimus, habet ſponſa Chriſti Ieruſalē, quę eſt mater noſtra, ſua deſiderabilia, ex quibus non licet edere qui ex aduerſo sūt. Ad quæ nimirum hoſtis interdum manum mittit: quia prius gentes ingrediuntur sāctuarium Dei, carnis amplectentes prępu-tium, & non habentes circumciſionem Chriſti, mali videlicet miniſtri altaris, ſeu hęretici, qui magis etiam ad offenſa prouocant oculos diuinę maieſtatis. Pro quorum delictis & erratibus, miſit hoſtis manū ſuam ad omnia deſiderabilia eius, fidem indiuiduæ Trinitatis contaminans, baptiſma reſcindens, corpus & ſanguinē Chriſti indignè contrectans, doctrinam ſuam corrumpens, omnia quæque vaſorū pretioſa, ſcilicet oues Chriſti, quaſi lupus deuaſtans. Et hoc eſt principium tanti piaculi, quia indigni Dei Eccleſiam ingrediūntur. Quod ſanè malum illis in capite reſpicit, qui talia, cùm poſſent prohibere ne fierent, negligunt. Sed & anima tropologicè plangitur à Propheta ſanctiſque viris, quam ingreſſi, quibus non erat licitū, eam attingere contaminant, ſcilicet peruerſæ cogitationes, & voluptates prauæ. Qui ingreſſi exterminant ſignum circumciſionis noſtræ: quod eſt ſignum fidei, & polluitur incircunciſæ mentis præputio ſanctuarium tantæ profeſſionis. Tunc itaque profanato iam templo cordis vitiis, mittit manum ſuam demum audacter hoſtis ad omnia eius deſiderabilia, & aufert omnia virtutum ornamenta. Nonnunquam verò primùm fidem eneruat, deinde iudicia aufert, theſauros totius maieſtatis Dei euacuat, vitiorum incitamenta mouet, exacuit virus. Deinde, dum mens deliberat, pulſantibus vtrum aperiat, quandoque ſpē immutat, & pro ſpe rerum omnium inuiſibilium, quæ non videntur & creduntur, futuræ pœnitentiæ ſpem repromittit, ſibi carnalis delectatio iam illecta: ſicque quaſi ſecurior anima charitate Dei ac proximi ſui expoliatur, tum omnis fidei armatura tollitur, & proſternitur fortitudo, & ex integro hoſtis ad omnia deinde manū mittere non formidat. Tunc itaque pudicitia corrumpitur, violatur caſtitas, gulæ concupiſcentiam archimagirus ille princeps cocorum exaggerat, vt omnes animæ muros deſtruat, & inflammet, prudentiæ A oculos effodit, iuſtitiæ veſtem conſcindit, pacem & concordiam tollit, ferit manſuetudinem, modeſtiam elidit, benignitatem exaſperat, ad vltimum aufert gladium Spiritus ſancti, & ſic quaſi deuindemiatam omnibus bonis miſeram animam ſine conſolatore, ac nudam in ſuo ſanguine dereliquit.

CAPH.

OMNIS *populus eius gemens, quærens* B *panem. Dederunt pretioſa quæquę pro cibo ad refocillandam animam.*] Vide quid profuerit, quòd Propheta ſe non plangentem Ieruſalem planxerit: nam ſuprà in quibuſdam ſuis ſe planxiſſe quaſi nobilioribus membris, lugens Propheta conqueritur. Nunc verò iam gemens, recepto vitali ſpiritu, omnis populus perhibetur. Ad hoc quippe gallina fouet oua ſua, ſuoque calore quaſi coanimantur, vt formentur omnia introrſus ad vitam. Sicque ſpirituales viri eos coanimare ac confouere vel C plangere conſueuerunt, qui neſciunt cur plangantur. Cæterùm quanta paſſa ſit mala gens Iudæorum, in fame, peſtilentia, & clade, diuini exponunt libri, & Ioſephi non tacet hiſtoria, quibus omnis populus oppreſſus malis gemit, pretioſa ad refocillandam animam, nullus eſt qui enumeret: non quod anima iſtis alatur cibis, ſed animam pro pręſenti vita poſuit, ſicuti in aliis quibus inuenitur locis.

Spiritualiter autem rectè. Omnis populus lugere dicitur, quando famem verbi *Ioan. 6.* Dei patitur, & quærens panem qui de cælo deſcendit à doctoribus, nec inuenitur. D Pro quo ſanè malo videntes, dolent & gemunt: quia dederunt quæque pretioſa pro cibo, ſcilicet cæleſtia amiſerunt pro terrenis, ſempiterna pro caducis: ad refocillandam (inquit) animam, & non ad ſatiandam: quia cuncta impræſentiarum miſeram deſideriis innumeris, & ſuccenſā animam refocillare quidem queunt, ſatiare verò nunquam. Hinc quoque omnis populus gemens dicitur, & quærens panē: E quia praua hominum multitudo affligitur & quaſi excruciatur, dum non ad votum pręſentis vitæ deliciis ac iucunditate affluentius adimpletur. Tropologicè verò anima quæque pretioſa pro cibo dat, quando virtutes mentis in appetitu tranſitoriæ delectationis inclinat, & refocillari anima nititur, dum peruerſis ſuis deſideriis ſatisfacere conatur. Vnde omnis populus gemens, & quærens panem, plangitur: quia

licet pretioſa quæque virtutum pro cibo A dederint, omnes concupiſcentiarum affectus non ſatiantur, viſu vel guſtu, cæteriſque ſenſibus. Et ideò ſi quæ redierint introrſus virtutes ad animam, vel ipſa Dei recreata ſpiritu vna cum omni electorum multitudine, iure plangendo clamare dicitur: *Vide Domine & conſidera, quia facta ſum vilis.* Acſi dicatur. Facta ſum ergo vilis,
Iob.19. quia manus Domini tetigit me. Hoc quippe Caph Hebræorum ſonare dicitur. Manus igitur Domini cum aut ad punienda, B aut releuanda ſupplicia, certè aut ad inſtruendam miſeram animam, negligentemque Eccleſiam attigerit. Benè vox ad ſe rediens, voce ſua dicit: Vide Domine (vt ſuprà diximus) non meorum delictorum ſcelera, ſed mala & ſupplicia quæ patior, & conſidera tui iuris fabricam: quia facta ſum vilis. Vilis quippe Dei plebs efficitur, quando prauorum numero creſcente, infra Eccleſiam non ſumma & cæleſtia, ſed abiecta quæque & terrena ſectatur. C Anima verò quæ prius multis deprauata oblectamentis, malè gloriabatur elata faſtu vitiorum, cùm eam manus Domini tetigerit, mox vilem ſe factam recognoſcit, quæ fuerat prius ad imaginem condita ſui creatoris. Alioquin niſi manus Domini eam tangeret, ad tantam humilitatem & gemitum, coram ſuo conditore, nunquam rediret. Idcircò non abſurdè Caph, quæ manus interpretatur: licet tacitè prænotatur, & vt intelligas quæ dixerim, vocem clamoris audi quæ ſe- D quitur.

LAMED.

O vos omnes qui tranſitis per viam, attendite, & videte ſi eſt dolor ſicut dolor meus. Quoniam vindemiauit me, & locutus eſt in die furoris ſui.] Cui Lamed ante ponitur: Lamed námque diſciplina vel cordis ſonat. Et videndum ſi non diſciplina ſit prophetalis, talis tãtuſque peccatorum vel flagitiorum dolor cordiſque conuerſio: nam primum poſt E lamenta retrorſum ſuprà conuerſa legitur: deinde paulatim iam voce ſua clamans, quaſi ad ſenſum redierit ſemel & ſecundo: Vide Domine (inquit) afflictionem meam, & cætera quæ ſequuntur, niſi quod in vno eorum metro ludens more poëtico: ita, quoniam erectus eſt inimicus meus, in fine concluditur, in altero vero, quoniam vilis facta ſum, terminatur. Nũc quoque quaſi receptis viribus, de arce mẽtis, neſcio qua ſubuecta Sion, culminis altitudine videns: [O vos (inquit) omnes qui tranſitis per viam.] Etſi ad literã proprium eſſe dolentium cognoſcitur, tanto laborem ſuum cæteris plura cenſere, quãto paſſionem aliorũ minus ſtuduerint intelligere. Vnde quo magis dolorem ſuum ſentiunt, inde & aliorum minus ſuo coæquari conſentiunt: tamen ſi quæ reliquiæ ſaluæ factæ ſunt coram Domino, vna cum populo non immeritò proclamarunt, quãdo & ſanctificatio deſerta omnis deficitur, deſtruuntur altaria thymiamatis ſcilicet & holocauſtorum, templum ad ſolum vſq; diruitur, pſalterium eorum humiliatur, hymnus conticuit, & exultatio tota diſſoluitur, lumen candelabri extinguitur, & arca teſtamenti diripitur, ſancta omnia contaminantur, & vaſa quæque pretioſiſſima transferuntur ad exteros, nomẽ quoque Dei, quod grauiſſimum eſt ſuper eos quod nominatum erat, profanatur, nec non & libri concremantur ad ignominiam ſacræ legis: ſacerdotes verò ac Leuitæ capiuntur, virgines iniquè conſtuprantur, & mulieres mœchiam patiuntur: deinde iuſti cum impiis & ſceleratis rapiuntur ad excidium, paruuli alliduntur, iuuenes ſeruitute coronantur, & fortes fiunt inualidi: & quod omnium ſignorum maius eſt, Sion ipſa quia de gloria ſua repulſa eſt, traditur in manibus impiorum, qui eam ſemper & Deum oderunt. Pro quibus & huiuſcemodi talibus videant quibus mens eſt ad videndum, ſi poterit tunc chorus ille ſanctaque ciuitas ciulare, quando non minus cæleſtia populus quàm & terrena amittebat, proſpera & deliciarum oblectamenta: quoniam vindemiauerat eam Dominus, iuſto iudicio ſuo, omnibus bonis in die iræ ſuæ, vt locutus eſt in legis ſuæ maledictis, & Prophetarum eloquiis. Cæterùm noſtra Sion, cuius iam ſecundum Apoſtolũ Philip.3. in cælis eſt conuerſatio, videamus quomodo ab excelſo cæli vertice in terris poſita ſua membra conſpiciat, & ſingula, quæ diximus, de illa terrena cuncta in nobis adimpleta, vel quotidie explenda videat. Pſal.125. Vnde vociferatur ad eos, qui tranſeũt per viam, flens & eiulans: [O vos omnes (inquit) qui tranſitis per viam.] Et qui ſunt qui tranſeunt per viam, vel quæ eſt via per quam tranſeunt, niſi profectò ſancti, de quibus Dauid canit, dicens, *Euntes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua?* Euntes ergo electi, quamuis multis videantur occupari negotiis, agendæ viæ ſemper eunt, dum quicquid agunt ob amorem cæleſtis, cum fide agunt. Deinde per viam, quæ Chri- Ioan.14.

A ſtus eſt, eius ſequentes veſtigia, neque à dextris neque in ſiniſtris declinantes, feſtini vadunt. Exod.12. Ad paſchales namque vocati dapes paſchalia celebrantes vota, agnum, vt iuſſum eſt ex lege, feſtinantes comedunt. Quos cùm aſpicit Eccleſia, via regia gradientes ad patriam, ipſa prægnans, quia nutrit filios & generat, multis præpedita paruulorum curis, dolens clamat ac gemens: [O vos omnes,] non vt eos retardet à via, ſed vt inuitet ad charitatis dona, B attendite (inquit) mente, & videte, dilectionis intuitu, ſi eſt dolor ſicut dolor meus. Quia ſecundum ſententiam redemptoris noſtri in Euangelio, Ioan.16. *Mulier cùm parit, triſtitiam habet.* Et hæc ſponſa Chriſti ſponſa Chriſti virgo, quia parit & generat, nutrit & lactat, omnium noſtrum mater in triſtitia contriſtatur, & in humilitate luget: quoniam videt quod penè omnes in perditionem vadunt, & exterminium vitæ: in aliis quidem C vſque ad mortem periclitatur, ab aliis verò pariens perſequitur, alios teneros lactat, alios exaſperatos vix ad vias vitæ reuocat, alios ire nolentes & pigros expectat, alios præcipites, vt cum ſuis eant, caſtigat, ne fortè tales hoſtis extra caſtra inueniat: nimirum quia omnes iſti tranſeuntes per viam, cum ſponſa Chriſti in caſtris militant. Cant.6. De qua ſanè in Canticis: *Quæ eſt iſta*, (inquit) *quæ aſcendit per deſertum, ſicut aurora conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum acies?* D Ad quos itaque tranſeuntes vel aſcendentes, fit vox ab excelſioribus membris: [O vos omnes attendite, & videte, ſi eſt dolor ſicut dolor meus:] Quia alia ſunt quæ pro his omnibus ingemiſco, alia quæ pro his qui intus foriſve ſunt tolero, alia verò quæ quia differor, ex deſiderio ſuſtineo. Pro quibus & aliis huiuſcemodi diſpendiis vos imploro, quibus cor eſt, attendite: Licet ad brauium ſupernæ vocationis vos Philip.3. deuotio indefeſſa rapiat. Videte quæſo dolorem meum, quia iuxta exẽplar quod E mihi oſtenſum eſt, volui filios, quos genui, producere & compaginari, ſed ipſi oberrantes, vel ſpernentes, aut languentes, pauci ſunt qui expediunt iter. 1.Cor.9. Pro quibus in diuerſa rapior, Infirmor cum infirmantibus, & vror cum ſcandalizantibus. Fio Iudæis tanquam Iudęus, & omnibus omnia ſum facta: nec tamen queo ad meliora vniuerſos prouehere: Idcirco lugeo indeſinenter, etiam eos qui peccauerunt & non egerunt pœnitentiam. Diſtendor ſolicitudine multa omnium Eccleſiarum Dei, & gaudeo cum gaudentibus, Rom.12. fleo etiam & cum flentibus. Propterea obſecro, attendite ſi eſt dolor ſicut Matth.12. dolor meus, maximè pro talibus, quia immoror. Extendite oculum ad illud extremi iudicij tempus, & videte quoniam in die furoris ſui meſſuit me Dominus vel vindemiauit, vt locutus eſt, quod redde- Matth.13. ret vnicuique iuxta opera ſua: & ideo pa- Matt.3. learum multitudinem & ſtipulam ſimul cum omni lolio, vel quicquid degenerauit à vero ſemine, tradidit igni inextinguibili. Nec tibi videatur lector abſurdũ, quod præteritum ſuper futurum interpretati ſumus ex conſuetudine Prophetarum: quia ea quæ futura ſunt, apud Deũ iam ſic ſunt, vt futura ſunt: & ideò in ſcripturis diuinis quàm ſæpe præterita pro futuris accipiuntur. Anima verò moraliter videns ſe prægrauari vitiis, nec tamen adeò cæcata vel depoſita, ne videat alios feſtinantes cum ingenti deſiderio tendere ad ſupernam patriam, virtutum greſſibus: & non dico tendere vel tranſire, verumetiam euolare cum ſumma celeritate, quibus ſunt pennæ ac ſi columbæ deargentatæ, poſterioraque dorſi earum in pallore Pſalm.67. auri. Quos cùm viderit benè per viã virtutum incedere, imò euolare anima quælibet (vt diximus) delictorum oppreſſa malis, quid putas languens dicat? Quod ſi oculi ſunt vt videat, & cor vt intelligat, nonne mox gemens, licet malis deprauata moribus, cum ingenti mœrore iure clamat, dicens: O vos omnes qui tranſitis per viam, attendite & videte, quibus iaceo ſauciata vulneribus, quibus cruciata malis, quibus aſtricta vinculis, quibuſq; onerata flagitiorum ponderibus, vel quibus debilitata & illecta? Ruo quotidie paſſionibus, quoniam iuſto ſuo iudicio, culpis ingruentibus meis, vindemiauit me Dominus, vt locutus eſt, quando iam pro pœna peccati non ſolùm amiſi bona virtutum omnia, quibus me decorauerat ſponſus, Rom.1. verùm retrorſum abij, & inferni de ſummo cæli vertice petij profundum. Tradidit me quidem in die furoris ſui, meis exacerbatus malis, in reprobum ſenſum, vt facerem ea quæ non conueniunt. Et ideò tantis inuoluta criminibus, vos omnes qui præſentem contemnitis vitam, nec fixis in eam greſſibus, nec quaſi viam eam aſpici- Ioan.14. tis, qui vobis viam, quæ Chriſtus eſt, elegiſtis, quæſo qui tranſitis, conſiderate, ſi eſt dolor ſicut dolor meus, quæ cæleſtia & ſẽpiterna, illecta malis, amiſi, & tam dira ſupplicia in die iræ theſaurizaui. Quod ſi

adhuc aliquid in vtero mentis, quaſi prægnans habere videor virtutum, & enutrire cupio affectus, mox audio ſponſũ clamantem, *Væ prægnantibus & nutrientibus*, eo quod necdum meis prægrauata fœtoribus non dico euolare, verùm nec incedere valeo vobiſcum. Vnde ſequitur. Matt. 24.

MEM.

DE *excelſo miſit ignem in oſſibus meis, & erudiuit me. Expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorſum. Poſuit me deſolatam, tota die mœrore confectam.*] Ergo de cœlo miſiſſe ignem in oſſibus Ieruſalem, ſupernam vindictam inſinuat, & ille forte ignis conſtat miſſus, de quo in Iob legimus, quod tactas oues ignis Dei, qui de cælo deſcendit, pueroſque conſumpſit, æthereas inſinuans poteſtates, quibus cruciandi eos vſq; hodie poteſtas datur. Et bene in oſſibus ignis miſſus dicitur, vt omnia Iudæorum quæcunque fortia eſſe videbantur, interius exteriuſque poſſeſſa, flagellis erudirentur, qui pia Dei monita prius noluerunt audire, ſicque addiſcerent, cui omnino deinceps ſubiici deberent. Vnde inquit, [& erudiuit me. Expandit autem rete pedibus meis,] quia eos poſt voluptates & deſideria cordis eorum proſperè vſque ad finem ire non permiſit, ſed conuertit eos retrorſum, vt dolores, & duriſſimas ſentirent anguſtias tribulationis, pro ſuis peſſimis adinuentionibus. Quod autem poſita ponitur, deſolata, tota die mœrore confecta, ipſe viſus probat, quòd tota die, ſcilicet vſque ad finem ſeculi, ſemper in deſolatione Iudæi erunt, mœrore anguſtiarum confecti. Secundum allegoriam verò, ex ipſis illi qui crediderunt, vel noſtra Ieruſalem quæ ſimul vna facta eſt de gentibus, merito de excelſo (inquit) miſit ignem in oſſibus meis, vt omnia virtutum fortia roborarentur intrinſecus in Eccleſia, vt erudiretur diuinitus, ne vltra idolis deſeruiret, & variis oblectaretur ſeculi blandimentis. Et hoc eſt quod MEM litera deſignatur, Mem namque ex ipſis, interpretatur. Ex ipſis ergo Spiritus ſancti donis, quæ per ignem ſunt miſſa, Chriſti Eccleſia in oſſibus gratulabunda gemit, quod erudierit eam ad doctrinam caſti amoris, & ex ipſis confunditur & erubeſcit erroribus & vitiis, quibus malè deſeruierat prius, [Expandit (inquit) rete pedibus meis, & conuertit me retrorſum.] Nimirum rete ſanctæ prædicationis expandit corã pedibus electorum Dei, ne irent poſt vanitates errorum & concupiſcentias vitæ, ſicq; conuertit eos vt irent poſt ſe retrorſum. Quod ſane rete Apoſtolis commiſit expãdere, vel Apoſtolicis viris, non ſolùm vt eam, quæ plorat, retraheret ad viam veritatis, verùm vt irretirent & captiuarent, ac conuerterentur retrorſum. Hinc vnus electorum, *Ab omni* (inquit) *via mala prohibui pedes meos.* Sed quomodo poſuerit eã deſolatam, tantis ditatam muneribus, niſi quod impræſentiarum quaſi deſolata videtur Eccleſia, quæ non præſentia bona requirit, ſed æterna? Poſita namque eſt deſolata ex his omnibus quæ prius ſectabatur, tota die mœrore confecta doloris & amoris. Ex quo ſupra etiam ad eos qui trãſeunt, immenſas lachrymarum ſuarum immittit voces. O vos omnes, & cætera quæ ſequuntur. Porrò anima peccatis obnoxia, dum pro ſuis iniquitatibus à Domino nonnunquam corripitur, ad ſe introrſus rediens, dum ſalubri dolore compungitur, quaſi de excelſo in ſuis oſſibus, acſi medullarum cogitationibus, ignem veniſſe non dubitatur, pro quo diuinitus attacta caſtigatur, & eruditur diſciplinis diuinis. Et quia ſentit retia doctrinarũ Dei coram pedibus expanſa, vadit retrorſum abſtinendo ſe ab illicitis, luxum voluptatum priſtinum, & concupiſcentias in lachrymas conuertit, & tantò fortius conſtringendo ſemetipſam plangit mœrore luctus confecta, nolens illam præſentis vitæ noxiam recipere conſolationẽ, quantò ſceleſtius per varia deſideria ſe diutius conſiderat oberraſſe.

Iob. 1. Lucas. 9. Pſalm. 118. 2. Petri 2.

NVN.

VIGILAVIT *iugum iniquitatum mearum in manu eius: conuolutæ ſunt, & impoſitæ collo meo.*] Vigilare igitur iugum iniquitatum ſuarum deplorat in manu Domini, quia tempus dilatæ vindictæ tandem in eam aduenit. Ergo quaſi dormire, iugum iniquitatis eorum fuit, in torpore nequitiæ ſecurè impuneque quieſcere. Sed vigilauit in manu Domini, iuxta quod hic idemque Propheta Domino interroganti reſpondit dicens, *Quid tu vides Ieremia? At ille: Ego* (inquit) *video virgam vigilantem.* Cui Dominus: *Bene* (inquit) *vidiſti: quia vigilabo & ego ſuper verbum meum, vt faciam illud.* Quia nimirum licet nobis torpentibus peccata lateant, vigilant ſemper in manu Domini, dum nos ad vindictam iuſtæ retributionis accuſant. Vnde Dominus Cain neganti: *Quid feciſti? Ecce*, inquit, Ierem. 1. Gen. 4.

vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Et conuolutæ ſunt (inquit) *iniquitates ſcilicet tanti ponderis quo premor , & impoſitæ* A
Iſaiæ 3. 5. *collo meo.* Quam benè inquam pro torque aurea, funiculo iniquitatis, Ieruſalem collo ſuo circundatur, & quaſi iugo premitur, vt vigor virtutis deficiat: quia cumulum peccatorum, quem diuturno tempore variis tranſgreſſionibus coaceruauit, opprimere ſe ad ſuffocandum & conſtringere, ingemiſcit. Vnde ſcriptum eſt: *Funibus peccatorum ſuorum vnuſquiſque conſtringitur.* Et ideò, *infirmata eſt virtus* Iudæorũ, *dedítque eos Dominus in manu*, de qua, donec plenitudo gentium introeat, *non poterunt ſurgere.* Et hoc Nun litera denuntiat, quod ſempiternum interpretatur. Sempiternum enim iugum eorum eſt, & infirmitas præuaricationis, atque captiuitas perpetuæ damnationis, qui ſine fine, ſi poſſent, peccare decreuerunt. Porrò iuxta myſticos allegoriarum ſenſus gemit Eccleſia, quotiens tentationibus datur innumeris, quod vigilauit iugum iniquitatum eius in manu Domini, & ideò hoſtibus tam viſibilibus quàm inuiſibilibus affligẽda intus foriſve ſubiicitur, amiſſiſque monilibus quæ ab ſponſo acceperat pro ornamentis, gemit ſuper iniquitates ſuas. Vnde conuolutæ ſunt (inquit) & impoſitæ collo meo. Iſaias quidem iam olim dixerat quod dixerit Dominus: Pro eo quod eleuatæ ſunt filiæ Siõ, & ambulauerũt extẽto collo, & nutibus oculorũ ibãt, & plaudebant, ambulantes & pedibus ſuis compoſito gradu incedebant, quod auferenda eſſent omnia earum ornamenta. Inter quæ nimirum torques & monilia deſcribit ſermo propheticus, quæ omnia ad virtutes ſunt referenda. Torques quoque quæ ad pectus vſque pendentes, intelligentiam ac principale mentis in corde demõſtrant, & monilia quæ omnia vno ſermone virtutum ſignificant ornamenta. Quibus ergo amiſſis, Eccleſiaſtici viri ſpoliantur talibus ornamentis: quia muliebri affectu ambulant, extento collo: & nutibus loquuntur oculorum, plaudentque tam manibus quàm & pedibus, & compoſito incedunt gradu, ſeculi ſectantes gloriam, & alia quamplurima quæ ſuprà præmiſerat. Nec dubium quin iugum iniquitatum eorum vigilet in manu Domini, à quo iure premuntur & trahuntur, qui ſe tantis expoliarunt virtutum ornamentis. Vnde cõuolutæ iniquitates in funiculo indiſſolubili, planguntur ab Eccleſia, quod impoſitæ ſint collo eius, ſuis ſcilicet membris,

Prou. 5. Rom. 11. (B) Cant. 1. (C) Iſaiæ 3. (D) (E)

fortè ad ſuffocãdum, ſicuti Iudam laqueo ſe ſuſpendiſſe legimus, vel ad ſupplicia pertrahendum. Vnde plorans, [*Infirmata eſt* (inquit) *virtus mea, dedit me Dominus in manu de qua non potero ſurgere.*] Propterea quod extrema vltio omnibus impiis & peccatoribus in fine calamitatis ſit futura, nec aliquando à cruciatibus ſit ceſſandũ, eo quod in exterioribus tenebris impiorum vermis non moritur, & ignis non extinguitur: vbi qui ſemel ingreditur, iam vlterius egredi non permittitur, ſicuti Dominus inſinuat: *Et non exies inde* (inquit) *donec nouiſſimum reddas quadrantem*, id eſt donec anima quæque perſoluas delicta. Nam ſuperior ſententia ſicut ex Mem, id eſt, ex iſtis, quæ Dominus de cœlo miſit, conuertit eam ad pœnitentiam retrorſum: ita ex iugo iniquitatum quod vigilauit in manu Domini, licet ab oculis eius ablata eſſent iudicia: quia theſaurizauit ſibi iram in die iræ. NVN quod ſempiternum ſonat, impegit, vt ſit ſenſus, quod iuſto Dei iudicio, qui corde impœnitenti ſibi aggregat iram, ſupplicium ſempiternum, de qua manu non poterit ſurgere, incurrit: non quod Eccleſia præſcita & prædeſtinata his tradenda ſit ſuppliciis, ſed quia quæcunq; in membris ſuis acciderint, ſibi deputat. Idcirco hæc tam dira ſibi accidiſſe plangit & plorat. Tropologicus autem patet ſenſus, quod iugum iniquitatis vigilat in manu Domini animæ, quæ ſe vitiis & ſceleribus ſubdiderit, niſi ea quotidie pœnitẽdo coram ſuis oculis poſuerit. Hinc Dauid quoque. & peccatum meum coram me eſt ſemper. Voluit quidem ipſe è regione vigilare, vt ea fletibus ablueret, idcirco coram ſe ea ſemper ſtatuerat, & ne vigilaret iugum iniquitatum eius, quod ipſe ſibi collo impoſuerat, in manu Domini, flens ac gemens aiebat; *Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.* Acſi diceret, Nolo tua in manu vigilent, ſed obliuioni ea tradas, mihique ſemper coram aſſiſtant, vt puniantur fletibus, & peruigilem reddant. Sed quia miſera interdum anima male ſecura iacet, iugum quod ſibi contexuit iniquitatum, propter impœnitudinem cordis obliuioni ſibi tradidit: vigilat verò in manu Domini, quia nullum peccatum inultum abibit. Vnde & conuolutas in collo eius, mox iuſtus iudex iniquitates reſtituet, qui eas obliuioni poſuerit, vt ferat ipſe quæ ſibi theſaurizauit. Deinde ad vltimum traditur in manu, de qua quiſque ſemel ingreſſus, minimè poterit ſurgere: quia dum potuit ſẽpiterna

Act. 1. Iſaiæ 66. Matth. 5. Rom. 2. Pſal. 50. Pſal. 50.

piterna ſupplicia, quæ præſens elemētum A denuntiat, noluit præuidere.

SAMECH.

ABSTVLIT *omnes magnificos meos Dominus de medio mei. Vocauit aduerſum me tēpus, vt contereret electos meos.*] Nec dubium, quin hæc plenius in illa extrema captiuitate Iudæis accidiſſe, quando nullus Prophetarum inter eos remanſiſſe creditur: non ſacerdos, qui hoſtias offerret: nō ſcriba doctus in lege, cuius doctrina erudirentur: ſicuti Daniel deplorat, dicens: *Domine, non eſt* (inquit) *in tempore hoc princeps, nec Propheta, vel dux, neque holocauſtum, neque ſacrificium, neque incenſum, neque locus primitiarum coram te, vt poſsimus inuenire miſericordiam.* Sed hæc melius (vt dixi) ad illam referuntur extremam: quia in hac quæ ſub Chaldæis accidit, Danielem fuiſſe nulli dubium inter eos, necnon & Iezechiel ibidem prophetare exorſus eſt, cæterique Prophetæ cum eo. Idcircò in extremis ſub Tito & Veſpaſiano omnes magnifici, quod Samech inſinuat, ablati ſunt de Iuda. Samech quippe adiutorium ſonat. Tunc ergo omne adiutorium ab eis receſſit, quando non ſolùm omnes magnifici captiui ducti ſunt, (iuxta Iſaiam: *Auferā*, inquit, *ab Ieruſalem validum & fortem, omne robur panis, & omne robur aquæ, principem & quinquagenarium, ac prudentem myſticè loqui, & eos omnes, quos longum enumerare duximus*,) verùm poſt paſſionem Chriſti omnes gratiæ & donationes ſublatæ ſunt ab eis. Quando etiam ipſos Angelos clamaſſe legimus in portis Ieruſalem: Tranſeamus ex his ſedibus. Cæterùm myſticè noſtra Ieruſalem, quotieſcunque tribulationibus premitur & anguſtiis, quotiens perſecutionibus agitatur, vel etiam hæreticorum impugnatur hoſtibus, nec dubiū quin plangit, dicens: [Abſtulit Dominus de medio mei omnes magnificos meos.] intantum, vt legatur quod ſæpè in toto orbe terrarum pauci remanſerint epiſcoporum, magnifici vel ſacerdotum, qui doctrina ſana rectè Catholicam defenderent fidem. Quod autem gemit, quia vocauerit aduerſus eam tempus, vt contereret electos eius, quibus nulla erat fidei defenſio, vel doctrinarum: non quod tempus ad aliud contrahatur, ſed culpis exigentibus ſuis cauſa vindictæ Dei accidiſſe: quotiens accidit, lugens plangit & gemit.

Daniel. 3.

Iſaia 3.

Ioſeph.

Nam ſecundum tropologiam, anima ſuos omnes magnificos plangit ablatos, quando ſenſus optimos virtutū in ſe ſentit captiuos, pro quibus contra eam Dominus vocauit tempus vindictæ, cùm ſuum diuinum aufert adiutorium. Hoc ſanè Samech ſonare diximus. Quo ablato, mox eam inimicus vitiis captiuam, à ſtatu rectæ fidei, & bonæ conuerſationis, in confuſionem erroris ducit. Sanctorum prædicatorum doctrinam & exempla, à conſpectu cordis eius, per obliuionem auferens, electos mentis conatus conterit, quatenus eam ſpoliatam virtutibus, facilius in terra aliena poſſideat, ne per recordationem ſani dogmatis, & meliorationem vitæ, ad B ſtatum priſtinæ conuerſationis redeat.

AIN.

[Torcular calcauit Dominus virgini filię Iuda. Idcirco ego plorans & oculus meus deducens aquam.] Torcular itaque, iuxta ſcripturæ ſanctæ conſuetudinem interdum pro vltione atque ſuppliciis peccatorum, interdum in congregatione nouarum frugum, pro pœnis ponitur atque tormentis, vti eſt in præſentiarum, quod C Ieremias plangens euerſionem Ieruſalem: ait: [Torcurlar calcauit Dominus virgini filiæ Iuda.] ideo ego ploro. Quod & Iſaiam cùm Dominus quaſi cælos aſcendens ab Angelis interrogaretur: *Quare rubrum, eſt indumentum tuum, & veſtimentum tuum ſicut calcantium in torculari?* reſpondiſſe fertur: *Torcular calcaui ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum.* Hoc namque torcular, in quo & malis ſupplicia, & bonis præmia calcantur, ſolus ipſe calcauit Dominus, qui nullum habuit adiutorem. Neq; enim D Angelus, aut Archangelus, throni vel dominationes, aut vllus cæleſtium poteſtatum, corpus humanum aſſumpſit, & pro nobis paſſus eſt, & conculcauit aduerſarias fortitudines, & contriuit, niſi ille qui loquitur in Pſalmo: *Saluum me fac Domine quoniam defecit ſanctus.* Et hoc itaque, [Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda] in die paſſionis ſuæ, vt & credentibus præmia, non credentibus verò, & perſequentibus ac crucifigentibus, vltio perpetuæ captiuitatis, & ſupplicia æternæ damnationis manerent. Calcauit ergo hoc torcular, quia cūcta aduerſantia in ſua redegit poteſtate. Sed videns Propheta duritiam cordis Iudęorū, plorans gemit, quod calcauerit ei Saluator virgini filiæ Iuda torcular aduerſariæ oppreſſionis ſuæ ad liberandum. Ipſa verò è contrario de remedio tormenta ſibi tam extremæ captiuitatis, quàm & perpetuæ dānationis ingeſſit. Et ideò inquit ex per-

Iſaia 63.

Pſal. 11.

ſona ipſius ſynagogæ, *Ego plorans, & oculus* A
meus deducens lachrymas: quia factus eſt à me
longè conſolator, conuertens animam meam.
Quam longè autem à Iudæis factus ſit
Pſal. 144. conſolator, conuertens animam eorum,
noſipſi probamus, qui duritiam cordis eo-
rum ſæpe aggredimur: quia quantò prope
Ioan. 14. eſt Dominus omnibus inuocantibus eum
Pſal. 79. in veritate, tantò elongabitur ab his qui
fictè quærunt eum, & nolunt recipere ve-
ritatem: oppidò, quia Chriſtus veritas eſt.
Iſaiæ 5. Et hoc totum eſt quod Propheta plangit, B
ſeruans metaphoram: quia vinea quam ex
Ægypto plantauerat Dominus, ipſa vero
diu ſterilis & infructuoſa permanens, dici-
tur, quod expectaui vt faceret vuas, fecit
autem labruſcas. Vnde Dominus torcular
quod indidit, calcauit, & quaſi peſſimis
acinis, captiuitatem peſſimæ inuectionis,
præparauit. Allegoricè autem, [Torcular
calcauit Dominus virgini filiæ Iuda.] quā-
do Eccleſiæ per paſſionem ſuam omnes ei
aërias poteſtates ſubiecit. Ipſa eſt namque C
virgo filia Iudæ, ex qua orta eſt Eccleſia:
quia de Sion exibit lex, & verbū Domini
Iſaiæ 2. de Ieruſalem. Cui calcauit Dominus tor-
cular ſolus, peſſimæ oppreſſionis iugum,
vt eſſet libera. Sed quia Chriſto calcante
illud, multi ſub eo redeunt in amurcam,
ideo plangens Propheta, Oculus (inquit)
meus deducit aquam. Propterea & AIN
Hebræum anteponitur quod fons vel o-
culus interpretatur. Qui nimirum fons,
quando prelum crucis preſſit, de Chriſti
Ioan. 19. latere manauit, ex quo (teſte Euangeliſta) D
mox ſanguis & aqua exiuit. De quo ſane
fonte, ſponſa Chriſti non ſolùm renaſci-
tur, verùm & ditatur. Ipſe namq; nobis eſt
fons vitæ, in morte Chriſti reſeratus, de
quo fluunt omnes theſauri ſapientiæ Dei
atque ſcientiæ. Et quia Ain etiam oculus
interpretari dicitur: nec immeritò de fon-
te inebriatus deducens aquam lachryma-
rū plangitur: [quia factus eſt à me (inquit)
longe cōſolator, cōuertens animā meam.]
Quotiens ergo Eccleſia tribulationibus
afficitur, quotiens auxilio deſolatur diui- E
no, ad lachrymas quaſi ad conſueta recur-
rit arma. Et notandum, quotiens non cō-
uertitur, doctore monente, exterius, quia
lōge eſt ab ea paracletus ſpiritus, qui eam
inſtruat & erudiat intrinſecus. Idcirco &
filij eius quam ſæpe fiūt perditi. Propter-
ea quiſquis doctoris officium vult explere,
quotiens Eccleſiam ſibi commiſſam mi-
nus viderit conuertentem, de fonte hau-
riat amoris vnde lachrymas producat,
donec conſolantem conuertentémq; ad-

uocet paracletū ſpiritum. Alioquin quam-
diu, offenſo Deo, erigitur inimicus & ex-
tollitur: filij qui necdum ſunt ablactati,
neque poſſunt in virum perfectum tranſi-
re, perduntur & alliduntur, quouſque à
Dei refoueantur & conſolentur ſpiritu.
Tropologicè verò, animæ virtutibus in-
fœcundæ, & bonis operibus vacuæ, nec
fidei fructum gignenti, Dominus torcular
calcat, quando eam pro ſterilitate ſua &
otioſitate inimica pœnas condignæ vindi-
ctæ luere cogit. Hinc quoque ſecundum
ſuperioris interminabilem lamenti luctū,
oculus quàm diſtrictè deducit aquam, cō-
ſenſit ſe amiſſo conſolatore corde impœ-
nitenti ad ea ruere indeſinenter, quo fle-
tus oculorum & ſtridor dentium pronun-
tiatur. Ex quo fletus ingens animæ dolen-
tis deſcribitur, vt ſciat quod poſt vanam
lætitiam huius mundi, omnis conſolatio
præſentis vitæ illi eſt auferenda, fructus
vteri ſui, malorum ſcilicet operum, diſſi-
pabitur, & ſolus inimicus inter tormenta
varia illius dominabitur.

PHE.

EXPANDIT *Sion manus ſuas, non eſt qui*
conſoletur eam. Mandauit Dominus aduerſum
Iacob, in circuitu eius hoſtes eius. Facta eſt Ie-
ruſalem quaſi polluta mēſtruis inter eos.] Quod
autem extendiſſe manus ſuas Sion plan-
gitur, dolores quaſi parturientis inſinuat.
Vnde & alibi: *Sicut expandit natans ad na-* Iſaiæ 52.
tandum manus ſuas, ſic & Sion inter anguſtias.
Et Iſaias, *Anguſtia* (inquit) *poſſedit me, ſicut* Iſaiæ 21.
anguſtia parturientis: Quæ nimirum angu-
ſtia cordis eſt, & in manibus exclamatio
oris. Ideóque PHE in principio verſus ſcri-
bitur, Phe namque oris interpretatur.
Quia nimirum dum Sion expandit manus
ſuas inter anguſtias, ſignum eſt oris, non
valens voce ſuos pronūtiare gemitus, quia
ſine conſolante multo dolore premitur.
Propterea & Propheta alius: *Recedite à me* Iſaiæ 22.
(inquit) *amarè flebo. Nolite incumbere, vt con-*
ſolemini me ſuper vaſtitate vel contritione filiæ
populi mei. Quod dicit, quia [mandauit
Dominus aduerſum Iacob,] oſtendit
quòd ipſe Dominus adduxerit ſuper eam,
nō minus poſtea Romanos quàm & prius
Chaldæos. Ex quo patet ſenſus, quod
nunquam non dico aduerſus eam, verùm
neque gentem illam aduerſus aliam con-
ſurgere, niſi præcipiente Deo iuſto veróq;
ſuo iudicio. [Et facta eſt Ieruſalem, quaſi
polluta menſtruis inter eos.] Quia ſicut
execrabilis eſt mulier eo tēpore quo men-
ſtrua patitur, ita & illi execrabiles erant

Iudæi, & ſunt vſque hodie tam nobis quàm & hoſtibus ſuis. Cæterum noſtra Ieruſalem, quotiens hæreticorum vallatur exercitu, nouerimus quia Dominus aduerſum Iacob mandauit, ſcilicet aduerſus Eccleſiam, quæ debuit vitia ſupplantare & doctrinam peruerſi dogmatis, vt circundaretur obſidione hæreticorum: quia conſolatorem amiſit Spiritum ſanctum, & doctorem ſine quo nullus ad veram eruditur fidem, nullus releuatur à vitiis, nullus poterit conſolari inter hoſtes. Et ideò expandit manus ſuas quaſi ad preces, inter dolores & preſſuras, nec eſt ei vlla vox oris digna quæ poſſit hoſtes reuincere, ſuaque defendere dogmata. Vnde fit quàm ſæpè quaſi polluta propter fœditates carnalium operum, ſanguinolentaque illecebris vitæ deſideria inter hoſtes, à quibus intus foriſve impugnatur. Et ideò Dominus de talibus, *Væ pregnantibus & nutrientibus in illa die.* (Mar. 13.) Porro moraliter anima credentis, quæ quondam erat ſpeculum Dei & ſupplantatrix vitiorum, cum pro malis actibus ſuis traditur ſpiritualiter nequitiis, fruſtra quærit conſolatorem interius: & ideò quam condignè mandauit Dominus aduerſus Iacob, quondam ſupplantantem vitia. Nunc verò ſolo nomine aduerſus animam eodẽ decoratam vocabulo: quia noluit ſubeſſe Deo, eiuſque obedire mandatis, vt in circuitu eius, vndique hoſtes eius eam obſident, ne poſſit effugere. Vnde quàm ſæpè videns ſe vallatam, expãdit manus ſuas inter anguſtias cogitationum, nec eſt vox oris, nec vlla excuſatio ſermonis, niſi quia facta eſt quaſi polluta menſtruis inter hoſtes, ſcilicet cruentis operibus maculata. Quibus profectò menſtruis anima quomodo careat, preſertim cùm Propheta dicat, quod omnes iuſtitiæ noſtræ ſic ſint coram Deo, quaſi pannus mẽſtruatæ. Sequitur.

SADE.

IVSTVS *eſt Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocaui. Audite obſecro vniuerſi populi, & videte dolorem meum, virgines meæ & iuuenes mei abierunt in captiuitatem.*] (Iſaiæ 64.) In principio verſus SADE litera exponitur, quæ iuſtitiæ interpretatur: & ideò, quia iuſtitia Domini rectæ creduntur. Benè quod iuſtus eſt Dominus prædicatur: quia (inquit) os eius ad iracundiã prouocaui. Oris quidem iudicium priori verſu ex Phe litera iuſtè pertuli, & ideo Sade ſcilicet iuſtitiam eius: quia iuſtus eſt Dominus, confiteri non diſtuli, quia os eius ad iracundiam extrin-

A ſecus, quæ ſpiritualem perdidit conſolationem, prouocaui. Suprà etiam eos, qui tranſeunt per viam ſcilicet, quaſi pauciores: nunc verò ad conſiderandum Ieruſalem vel Propheta dolorem ſuum, indifferenter cum obſecratione vniuerſos inuitat, quatenus quos vna conditio ligat naturæ, vna fiat vaſtitatis eius compaſſio. Nam ſuprà virgines ſqualidas luget, & paruulos ductos eſſe captiuos: nunc verò robuſtiores quoſque iuuenes & virgines B captiuatas plorat. Idcircò quantum accreuit malum, tantum & dolorum gemitus multiplicantur. Vnde non quibuſlibet dicit, via regia gradientibus, verùm omnes ad lamentum inuitat. [Audite (inquit) obſecro vniuerſi populi, & videte dolorem meum.] quoniam non abſque magno intuitu & conſideratione diſcerni poteſt. Myſticè autem Eccleſia ſuprà quam rectè oris iudicium pertulit: quia os Domini, in ſcripturis ſacris, ad iracundiam prouocauit. Quo nimirum iudicio correcta, didi- C cit Domino confiteri: *Iuſtus eſt* (inquit) *Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocauimus.* Perducitur namque querela tãti diſcriminis ad agnitionem ſententiæ iuſti iudicis, vt addiſcant cuncti, ſi nihil ſit ſine cauſa ſuper terram, (Iob. 5.) quod ſponſa Chriſti pretioſo redempta ſanguine, non ſine Dei prouidentia tantis tunditur tentationum fluctibus, & impugnatur ab hoſtibus. Etenim confitetur, quia os Domini ad iracundiã prouocauit: non quod membra hominis Deum doceat habere, ſed ſicut affectus D humani tropicè aſcribuntur ei, ita & membra: quia illud incircumſcriptum lumen, & immenſa Dei maieſtas, lineamenta corporis non nouit habere, ſed per os verbũ de ore patris progenitum, ſe ad iracundiam prouocaſſe confitetur. Ac ſi dicatur: Meis prauis actibus, iuſtũ prouocaui iudicẽ, atq; compuli natura clementẽ, durã cõtra me ferre ſententiam. Idcirco [audite obſecro vniuerſi populi, & videte dolorem meũ.] Omnes ad videndum dolorem ſuum inuitat, quia calamitatem ſuam multiplicem & E inæſtimabilem perpenſat, vt aliorum compaſſione, anxietatem ſuam quodammodò alleuet. De quo ſanè ſenſu iam ſuprà dixiſſe ſufficiat, niſi quod iuuenes ac virgines abiiſſe in captiuitatem hoc amplius deplorat. Denique iuuenes quos de fõte baptiſmatis Eccleſia edidit: & virgines quas immortali ſponſo Chriſto fide conſecrauit, quotiens aut hæreticorum prauitate corrũpuntur, ac vitiorum vſibus cõſtuprãtur:

1. Cor. 6. non loco, ſed mente in Babylonem, id eſt in confuſionem peccati captiuãtur: Quoniam qui meretrici coniungitur, vnum corpus efficitur. Et inde eſt quod tantus luctus & dolor adhibetur, vt vix ab vniuerſis etiam videri vel intelligi credatur. Cæterum anima quæ iam iam ex oris iudicio ſuppliciis caſtigatur, iure confitetur, quod iuſtus eſt Dominus in iis quæ patitur: quia prius prauis illecta deſideriis, os Domini (vt dignam pro pœna peccati ſententiam contra eam proferret) ad iracundiam prouocauit. Non enim aliter poteſt, quia iuſtus eſt in omnibus viis ſuis, atque operibus ſuis. Qua ergo ſententia confuſionis ſuæ anima opprobrio perfuſa, non audet oculos ante iuſtum iudicem, quem ad iracundiam prouocauit, erigere, ſed ad vniuerſos ſui conſortes clamare non ceſſat, vt eius dolorem audiant, eiuſque luctum videant. Denique, quia talis eſt naturæ noſtræ affectus, vel doloris noſtri vel gaudij, alios quæramus quamſæpe comparticipes, quatenus eorum ſolatione ſuffulti, pondus triſtitiæ vel gaudij ſplendorem, leuius iucundiúſque feramus. Vnde
Luc. 15. ille in Euangelio, qui ouem perditam requiſiuit: vel mulier, quæ drachmam adinuenit, conuocant amicos & vicinos, volentes habere comparticipes gaudij ſui, & conſortes lætitiæ. Quantò magis anima debet conuocare omnes, quæ ſuos non audet oculos erigere, pudore confuſionis ſuæ oppreſſa ad Deum, quem malis ſuis ad iracundiam conduxerat, vt apud clementem iudicem interceſſores, per compaſſionem doloris & amoris, exiſtant? Quod autem iuuenes eius & virgines captiuantur, oſtendit ſe magis inde dolere, dum viderit robuſtiores cordis eius affectus, vel virgineas cogitationes, in confuſionem ire miſeræ captiuitatis, ſpem veteri ſui ab hoſtibus violari. Profectò, quia quando quiſq; viderit ſobolem deperire ſuam, certus eſt ſpem futuræ generationis ſuæ amiſiſſe.

C o p h.

V o c a v i *amicos meos, & ipſi deceperunt me. Sacerdotes mei, & ſenes mei, in vrbe cõſumpti ſunt: quia quæſierunt cibum ſibi, vt refocillarent animam ſuam.*] Primum ergo Coph quærendum quod interpretetur. Coph quidem vocatio dicitur. Vnde continuo quaſi alludens ad literam. [Vocaui (inquit) amicos meos, & ipſi deceperũt me.] Ægyptios volens ſignificare, quorum ſẽper vſi ſunt Iudæi amicitiis. Sed in tempore primæ captiuitatis, aut vltimæ ſub

A Romanis, ipſi deceperunt illos, quando vocãtes eos, in quibus (teſte Iſaia) maximè Iſai. 30.
confidebant, nullum præbuerunt auxiliũ. Hoc & Rabſacen in eodem Prophetæ libro clamaſſe legimus, quod multam in eis Iſaiæ 36.
fiduciam habuerint. Sed quomodo eos Iſaiæ 19.
deceperint vocati, Iſaias prodit: *Quia erit* (inquit) *terra Iudæ Ægypto in die [illegible] eorum, in formidine & pauore: omnis qui illius fuerit recordatus, pauebit à facie conſilij Domini exercituum, quod ipſe cogitauit ſuper eam.* Ex quo iure decepti dicuntur, quia magis ſpe-
B rauerunt in eis derelicti Dei auxilio: ex quibus non dico quod eis auxiliũ fuerint, verùm exinde magis offenſo Deo, etiam eis formido atque pauor pro recordatione eorum accreuerit. Quod autem ſacerdotes & ſenes in vrbe conſumpti plangũtur, nulli dubium quin ſub Babyloniis & ſub Romanis id accidiſſe. iuxta anagogen verò, Eccleſia vocat ſæpe amicos, eos videlicet quos in fide ſocios habere putat. Ipſi verò eam decipiunt, corrupti fide intus, quia latent, certè aut foris dum ex nobis
C exierunt, & contra quia pugnant. Necnon 1. Ioan. 2.
& mali Chriſtiani quilibet ſublimioris præfecturæ in faſcibus conſtituti, quorum ſæpe vtitur Eccleſia amicitiis, interdum eam decipiunt quibuſlibet prauitatis ſuæ ingeniis, vel illecebroſæ vitæ exẽplis: non quod amici ſint hi, ſed iuxta antiphraſin, eo quod ſint quaſi ſocij menſæ, ſcelerati fide, & operibus Eccleſiæ deceptores: & quod peius eſt, tunc tales contra eos crudelius ſæuiunt, cùm ſacerdotes & ſenes (quos Græci γέροντας vocant) in nobis fa-
D me verbi Dei conſumpti laborant: præſertim, quia ſectantes carnalis vitæ lucra, magis quærunt cibum quo miſerã refocillent vitam, (vti iam ſuprà expoſuimus) quàm Cant. 3. Matth. 22.
epulas illas cæleſtes de ferculo Salomonis, & ex prandio quod paratum in Euangelio prędicatur, ſapientiæq; conuiuio, ad quod omnium vocatio Coph litera deſignatur, quæ (vt diximus) vocatio interpretatur. Vocat autem & anima moraliter amicos ſuos, dulces videlicet ſuaueſq; carnis ſuæ
E affectus, ſed ipſi quorum dum fruitur amicitiis, mox eam decipiunt: & quæ regale ſacerdotium eſſe debuit, voluptatibus & 1. Petri 2.
deſideriis illecta, quaſi pro cibo ad refocillandas carnis ſuæ concupiſcentias laborat. Quibus conſumpta dignitatem ſacerdotij, & maturitatem conſilij, per in- 1. Ioan. 4.
digentiam ſapientiæ, & inopiam virtutum Ieze. 29.
perdit. Ægyptus vane quidẽ auxiliabitur: quia mundus tranſit, & omnis concupiſcẽtia eius. Eſt autẽ baculus arũdineus atq;

confractus, idcirco potius ſuper ſe inni- A tentes lacerat ac manus perforat, nec vnquam ſuis amatoribus perfectam proſperitatem conferre poteſt.

R E S.

V I D E *Domine, quoniam tribulor, venter meus conturbatus eſt, ſubuerſum eſt cor meum in memetipſa.*] Nunc Ieruſalem pudore confunditur, nec audet oculos leuare ad Deũ,

3. nunc ſpe veniæ ſubleuatur, & de miſericordia præſumit. Idcirco vide Domine B (inquit) quoniam tribulor, quatenus pium iudicem cruciatus flectat ad clementiam, & pudor ad veniam. Nam ventrem quod dolet, formam exprimit mulieris in vtero periclitantis: [quia repleta ſum (inquit) amaritudine.] Ex quo non ex parte ſe tactã inſinuat, ſed repletam omni amaritudine doloris & mœroris, cor eiuſq; ſubuerſum pondere tribulationis deflet, eo quod foris deſæuiat gladius perſecutoris, intus vero mors ſimilis pro amaritudine tribulationis. Et vt ad anagogen veniatur, R E S C litera quid innuat, videamus. Siquidem R E S capitis interpretatur. Conturbatio autem ventris, vel ſubuerſio cordis, mentis eſt gemitus. Mens vero cuiuſlibet animæ, caput eſt, ac per hoc iure perturbatio capitis & ſubuerſio dicitur ipſa, dum repletur amaritudine multis ſuorum caſibus vulnerata. Nec dubium quin dolorem tribulationémque ſuam quotidie clementiſſimo exponat iudici, & inſinuet. Sed habet Eccleſia ventrem, de quo in ſpõſi laudibus ab ipſa declamatur in Canticis. *Venter eius* (inquit) *eburneus diſtinctus ſapphiris.* — *Cant. 5.* Nemo igitur ventrem eſcarum omnium receptaculum ignorat, vbi totius corporis victus & ſubſtantia congeſta decoquitur: per quem illi rectè intelliguntur, qui licet alios non ſtudeant ſuo ſermone docere, cibum tamen animarum, panem videlicet qui de cœlo deſcendit, vna cum ſpiritu — *Ioan. 6.* ſancto intus condere, ac ruminare more mundorum animalium, non omittant. Quem ſane cibum primum ſuſcipiunt per — *Leuit. 11.* fidem, deinde concoquunt igne charitatis, per bonam conuerſationem vitæ, & meditationem. Quorum vox per Iſaiam Prophetam clamat, dicens: *A timore tuo concepimus Domine, & peperimus ſpiritum ſalutis.* — *Iſai. 26.* Hunc quãdoquidem ventrem gemit Eccleſia conturbatum, quotiens variis alliditur tentationibus: intantum etiam, vt ipſi foris intúſve tormentis prægrauentur. Ac deinde cor meum (ait) ſubuerſum eſt, quia omnino illud quod ſponſus iuſſerat in Cãticis non impletur: *Pone me* (inquit) *vt ſignaculum ſuper cor tuum.* — *Cant. 8.* Quod ſi poneret, hoſtis eam non adiret vt ſubuerteret. Et ideo, quia noluit retinere dulcedinem tãti amoris, vt eſſet fortis quaſi mors eius dilectio, repletur quamſæpe omni amaritudine, intus foriſve tribulationis: quatenus feriatur exterius gladio perſecutorum, interius vero felle amariori doctrina hæreticorum: aut certe pro improbitate morum, morte quamſimili ſalſura vitiorum. Porro moraliter anima variis vexata doloribus, ventrem valde turbatum, pro mente, gemit: quia in ſacro eloquio ſolet ventris nomine vel vteri, mens deſignari. Et hinc eſt quod per Salomonem dicitur: *Lucerna Domini, ſpiraculum hominis, quæ inueſtigat omnia ſecreta ventris.* — *Prou. 20.* Ergo lux Dei omnia ſecreta ventris inueſtigare dicitur: quia occulta mentis penetrat, vt facta quæ ipſam latebant animam, ante eius flenda oculos reducat. Et ideò (vt dixi) quia mens caput animæ deſignatur, bene capitis eſt iſte gemitus, qui per R E S literam oſtenditur. Ex quo in ſe omnia conturbata & ſubuerſa inſinuat, dicens: Vide Domine. Hinc quoque ipſe Ieremias longe ſuprà, *Ventrem meum, ventrem meum doleo.* — *Ierem. 4.* Et vt oſtenderet quid dixiſſet, adiungit: ſenſus cordis mei conturbati ſunt. Ventris namque nomine, rectè mens accipitur: quia ſicut proles in vtero, ſic cogitationes in mente generantur: & ſicut in ventre cibi, ita & in mente continentur. Fidelis enim anima tentationibus variis fatigata, merito ſe intus foriſ- D ve morte ſimili attritam deplorat: quia foris perſecutionibus, & intus anguſtiis lacerari ſe non ignorat. Sæpe enim foris flagellis atterimur, intus verò carnalibus fatigamur ſuggeſtionibus. Hinc eſt quod ait: *Foris interficit gladius, & domi mors ſimilis eſt.* Foris quidem gladius interficit, cùm nos exterius feriens vindicta conficit: ſed domi mors ſimilis eſt, quia & flagella quidem ſuſtinet, & tamen intus conſcientia à tentationum ſordibus munda non eſt. Vn- E de quambene capitis vox eſt, id eſt, mentis plangentis ac dolentis. Vide Domine afflictionem meam, &c. Vnde ſequitur.

S I N.

A V D I E R V N T *quia ingemiſco ego, & non eſt qui conſoletur me. Omnes inimici mei audierunt malum meum, lætati ſunt: quoniam tu feciſti.*] Nulli dubium, quod omnes inimici Iudæorum (Iſaia teſte) lætati ſunt in eorum

vaſtatione, maximè quod videbant eos A Dei auxilio & conſolatione deſtitutos, de quo prius plurimum gloriabantur. Quia profectò Ieruſalem ſic ſita erat inter hoſtes, quaſi nauis inter medios maris fluctus. A quibus quàm ſæpè propellebãtur, tamen nunquam, niſi cùm Deum offenderent, lædi poterant. Quod & ipſa cognoſcens, diuinis edocta inſtitutis, non ſuis attribuit inimicis, neque illorum deputat viribus, ſed Dei iudicio, quod proteſtatur: [Vnde & lætati ſunt (inquit) quoniam tu feciſti.] ac ſi dicat: Licet illi lætentur quaſi ex euentu, tu tamen decreuiſti iuſto iudicio, quod patior pro reatu. Sequitur: *Adduxiſti diem conſolationis, & fient ſimiles mei.* B Vidit ergo Ieruſalem diem conſolationis ſuæ futuram, imò Propheta, & quam quaſi præteritam repromittit, venturam ſub Ciro, non dubitauit. Interea & quod exoratur magis ſpiritũ prophetiæ, vt deterreat, annuntiat, quam deſtructis & captiuatis cæteris vndique regnis, nouiſſima ſcilicet quod ipſa Babylon & regnum eius deſtruendum eſſet. Hinc eſt quod ſequitur, C [fient ſimiles mei.] More loquitur eorum, qui ſibi ſemper animos iudicum cõciliari ſatagũt, & cõtra hoſtes infligere.

Spiritualiter verò Eccleſia plorans mala impræſentiarum, quæ ſibi ſuiſque inferuntur, gemit quaſi per SIN literam, quæ dentium interpretatur. Dentium eſt itaque fletus eorum, de quibus legitur in Cãticis: *Cant.4.* *Dentes tui ſicut greges detonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro.* Omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas. Quos nimirum dentes eos eſſe opinor, qui non la- D cte doctrinæ indigent, ſed iam infantiæ *Hebr.5.* tranſcendunt ætatem, qui non ſolùm ſolidum ſibi cibum queũt mandere, verumetiam & virtutum oſſa fortia quælibet *Act.10.* membris Eccleſiæ diuidere ac ruminare. Vnde vni eorum Dominus cum vniuerſa repentia de cælo ſubmitteret: *Macta* (inquit) *& manduca.* Tales igitur diſcretiſſimi doctrinarum acumine ſciunt mactare vitia, & animas credentium in Chriſti corpus mandendo traiicere. Sed quia dẽtium E incurrimus mẽtionem, nouerimus eorum diuerſa eſſe mandẽdi officia: Alij quidem diuidunt, alij comminuunt & ruminant, alij formant voces, & cum lingua ſonos diſcernunt. Sicque ſancti alij ſunt vt greges detonſarum, qui, ſua expoliati vetuſtate, fœtibus ſuis lac doctrinarum, & indumenta virtutum miniſtrant: alij vt de Iudæ *Gen.49.* dentibus prophetizantur, quod lacte candidiores eſſent, pulchritudinẽ decoris ex officio ad ſummam ſubtilitatem verbi mi-

niſtrant. De quibus tantundem dentibus dicit Apoſtolus ad Hebræos, quod perfectorum eſt cibus ſolidus, qui pro poſſibilitate ſumentium, exercitatos habent ſenſus ad diſcernendũ boni & mali. *Hebr.5.* Qui profecto dentes, quia præ omnibus curam & ſolicitudinem gerunt, [Audierũt (inquit) quia ingemiſco ego, & non eſt qui conſoletur me.] Audierunt ſcilicet inimici, quos mox lætatos inſinuat. Audierunt inquam quod ſponſa lugeat ab ſponſo deſtituta, licet promiſerit quod cum ea ſemper ſit affuturus vſque ad conſummationem ſæculi. *Matth.28.* Quia & ſi adeſt ſemper præſens, qui nuſquam & nunquam abeſt per maieſtatem, quam frequenter tamẽ multis ex cauſis dimittit ſponſam tentari ſine conſolatione, vt videtur, ſui auxilij, ex quo ait: Viderunt quia ingemiſco ego. Ac ſi diceret: Viderunt quod nunquam ſuſpicati ſunt, quod ſẽper optauerunt & viderunt. Non ſolùm quod ingemiſco, verumetiam mala ingentia quæ ſuſtineo, & inde lætati ſunt: quoniam audierũt malum meum quo patior, quo lugeo, quo ſine conſolatore, etiã in mẽbris meis peiora committo. Qui nam ſint Eccleſiæ inimici, manifeſtũ eſt, quod omnes nequitię ſpirituales in cæleſtibus & *Ephe.6.* aërij ſpiritus & poteſtates tenebrarum harum quæ ei aduerſantur: necnon & hæretici & falſi Chriſtiani, à quibus intus foriſve impugnatur. Tamen nouit ſpõſa Chriſti, licet illi ſæuiant, quod non niſi Dei dominantur permiſſo, & hinc eſt quod dicit, [quoniam tu feciſti.] ſicut ipſe dicit per Prophetam alibi: *Ego Dominus creãs malum, & faciẽs pacẽ.* *Iſaie 45.* Facit ergo pacem & creat malũ, quando iuſto ſuo iudicio permittit illud fieri. [Adduxiſti (ait) diẽ conſolationis, & fiẽt ſimiles mei.] Hæc magis Eccleſiæ cõgruũt, quia nulla cõſolatio reſtat Iudæorũ captiuitatis extremæ. Vnde Paulus Apoſtolus: *2.Theſ.1.* *Iuſtũ eſt* (inquit) *apud Deum retribuere tribulationẽ his qui tribulãt: & vobis qui tribulamini, requiẽ nobiſcũ in reuelatione Domini Ieſu Chriſti in cælo cũ Angelis virtutis eius, in flãma ignis dantis vindictam his, qui non nouerunt Deum, & qui non obediũt Euãgelio Domini noſtri Ieſu Chriſti.* Et hæc eſt cõſolationis dies quam omnes electi Dei in ſpe habent, pro qua tã patienter omnia impræſentiatũ ſuſtinẽt, quod & oppreſſoribus ſupplicia, & ſanctis præmia ſit daturus, qui reddet vnicuique iuxta opera ſua. *Matth.16.* Secundũ tropologiã verò plorat anima, quod audierint inimici quia ingemiſcit offenſo Deo, & exaggerat mala quæ tolerat: præſertim quia anxianti animæ & doloribus afflictæ, hoc videtur ſæpè augmentum ſui mœroris,

quod ille, in quem ſpem habuerat, ſuæ cõſolationis differt opem ferre, & auxilij ſolatium. Hinc & maximum ei mœrorem indidit, quòd eam inimici derideant, ſcilicet & hoſtes inuiſibiles, qui prius intus malè blandiebantur: & non ſolùm hi, verùm & propria conſcientia grauius accuſando inſultat, ipſaque vitia quæ dudum dulcia videbantur, atrociora ſe oſtendunt & amara. Quod ſi ad notitiam eorũ, etiam qui conſortes ſunt tanti mali, aliquando noſtra peruenerint facinora, diſcernuntur vtrum ne inimici ſint an amici, dum derident, qui compati debuerant, & lugere. De quibus Dauid, *Qui cuſtodiebant* (inquit) *animam meam, conſilium fecerunt in vnum, dicentes: Deus dereliquit eum, perſequimini & comprehendite eum, quia non eſt qui eripiat.* Sed quamuis ita ſæuiant aduerſarij, habet anima dentes ſuos de carne Chriſti & de oſſibus eius in animo elimatos, quorum vox eſt ad Deum, vt ingemiſcat & lugeat, cogitatus videlicet ſpe fortes, qui ſciunt diuidere inter proſpera & aduerſa, qui ſciunt conſolantem ſpiritum requirere, nec de Dei miſericordia vnquam deſperare. Vnde inquit [Adduxiſti diē conſolationis.] quia ſcit fortis anima & pœnitentes poſt anguſtias veniam promereri, & inſultantibus, ſupplicia retributionis, à iuſto iudice irrogari. Hineque ſequitur. Pſal. 70.

TAV.

INGREDIATVR *omne malum eorũ coram te, & vindemia eos ſicut vindemiaſti me, propter omnes iniquitates meas.*] Hi verſiculi habent TAV, & hæc ſigna quibus plurima in literis paſſim diuinis ſignificantur, quæ non minus hic quàm & alibi habentur. Siquidem Tau, ſigna, interpretatur, plurali numero: quoniam ob hoc ſignum illud præmonſtratur, ex quo cuncta ſecreta Dei, quæ ſignata ſunt, reſerantur. De quo ſanè ſigno Iezechieli Prophetæ Angelus, imò ipſe Dominus: *Tranſi* (inquit) *per mediam Ieruſalem, & ſigna Tau in frontibus virorum gementium & dolentium.* Per quod nimirum ſignum, nulli dubium, crux Domini & eius rectè paſsio deſignatur, ſicuti & ex ipſius charactere cognoſcitur: in qua parum deeſſe crucis, niſi quod ſupra telum præeminet. Vnde iam & ex myſterio in frontibus virorum gementium & dolentium ſignari commendatur. Et ne parum tibi videatur, ſcias eam nouiſſimam Hebræorum literam, ſicut & ω Græcorum. De qua Dominus. *Ego ſum* (inquit) *α & ω, initium & finis.* Quod ſi ipſe Chriſtus ω dicitur, finis videlicet, quid putas minus per Tau crucem ſignificari poſſe, qua iubentur omnium gementium ac dolentium frontes conſignari & conſecrari, ne lædantur ab his, in quorum manibus vaſa interfectionis per mediam Ieruſalem ad perimendas animas deferuntur? Nam omnes literæ, ſigna ſunt verborum: verba verò & dictiones, rurſus ſigna ſunt rerum & operum geſtorum, ex quibus & in quibus omnia, non dico præſentia, verumetiam & futura præſignantur. Sed quia Tau ſigna interpretari diximus, quæ ſint ipſa ſigna, vel cuius ſint ſigna, videamus. Omne enim ſignum alicuius eſt ſignum: quia omnino aliud eſt quod ſignat, & aliud quod ſignatur. Idcircò quæ ſint ſigna, quæ huius literæ deſignantur charactere, vel ea cuius ſint ſigna, non abſurdè quæritur. Diximus iam ſuprà quod Tau ſignũ eſt, imò iuxta interpretationem eius, ſigna ſunt crucis, & vt verius loquar, penè ipſa eſt crux. Vnde & ſignari, quomodo præmiſſum, in frontibus gementium & dolētiũ iuſſa eſt, ſed tũc ſignũ erat futurę crucis, nunc verò iam ipſa crux: vel in ea potius res eſt noſtræ redemptionis. Sed quia Tau finis eſt Hebræorum elementorum: ipſa verò elementa totidem ſunt, quot & libri veteris teſtamenti, quorum ipſa ſunt ſigna. Vnde non inconuenienter reor, quod ſicut omnium elementorum finis eſt, ita totidem librorum veteris teſtamenti, finis eſt crux, paſſio videlicet Ieſu Chriſti, qui finis eſt totius legis ad iuſtitiam. Propterea omnia illa librorum diuinæ autoritatis ſigna, Dominicæ incarnationis & redemptionis noſtrę ſunt ſacramenta. Et ideò iure Tau ſigna interpretatur, vt per eadem hoc vnum annuntietur, ex quo (vt dixi) omnia reſerantur ſigna & patefiunt vniuerſa. Nec non & lamentationis noſtræ à principio, in quibus multa cucurrerunt ſigna iudiciorum Dei, dignus eſt finis: vt & in gementibus impræſentiarum & dolentibus, quorum in frontibus crux ſignata promicat, merces laborum compenſetur à Domino: & his, qui eos tribularũt, nec ſigna tanti operis voluerunt agnoſcere, digna retributionis cõſequatur vltio. Et hinc eſt quod dicitur, nõ optantis affectu, ſed prophetãtis ſpiritu, [ingrediatur omne malũ eorũ corã te, & vindemia eos ſicut vindemiaſti me, propter omnes iniquitates meas.] Quãtũ ad literã ſpectat, ſic factum eſt & in cęteris regnis Iudæorum inimicis. Lege Prophetas, & omnia completa reperies. Sed ad noſtram Ieruſalem hæc omnia melius congruũt, quæ orat

Iezec. 9. Apoc. 1 & 22. Rom. 10.

indeſinenter, etiam de ſub ara Dei ſicut legitur: *Apoc.6.* *Quare Domine non defendis & vindicas ſanguinem noſtrum?* & cætera quæ ſequuntur. Ita & hic chorus fidelium, vt rememoretur in conſpectu Dei perſecutorum crudelitas, & vltionis vindicta iuſtum Dei iudicium eos iamiamque apprehendat, humiliet & perdat, qui ſuperbiendo crudeli non timuerunt perſecutione Chriſti Eccleſiam vexare, affligere vel punire. Vnde inquiunt, [Ingrediatur omne malum eorum coram te,] Quia profecto, quando talia & tanta eorum incanduit malitia, quaſi Deus neſcire & non videre putabatur, quem nulla latent. *Hebr.4.* [Ingrediatur omne malum eorum coram te,] ex his in pondere, vt puniantur ſine fine, qui finem ſuis prauis operibus noluerunt imponere. [Vindemia eos] qui me vindemiauerunt. Vindemiare enim vnumquenque, eſt operum ſuorum fructum colligere, & ſeruat metaphoram ex vinea quam ex Aegypto adduxerat, vel ex ea quam in Euãgelio ipſe plantarat. *Pſal.79. Matt.21.* Vindemiat ergo hoſtes ſuos Dominus, qui ſanctos eius in hoc ſeculo vindemiarunt, quos ad probationem eorum opprimere ipſe permiſerat, quando in futuro iudicio perpetuam vltionem vnuſquiſque recipiet, prout geſſit. Sed aliter vindemiati ſunt ſancti quodam modo in hoc ſeculo, & aliter impij in futuro: quia ſancti temporalia amiſerunt, & contemp ſerunt bona: impij verò & amatores ſeculi, ſempiterna. Et hæc eſt æqua compenſatio, quia ſicut hi vindemiati ſunt ab omnibus huius vitæ gaudiis, vt ipſi ex confeſsione veræ humilitatis cõfiteantur propter iniquitates ſuas, ita & illi à futuris propter impietates & mala ſua priuantur. Deinde ſicut ſancti eorum, iuſto Dei iudicio, pertulerunt preſſuras, ita & illi pro erratibus ſuis pœnas ſempiternas. Vnde ne contingant talia, plorans ac gemens dicit Eccleſia: *Multi enim gemitus mei, & cor meum mœrens.* Siquidem quia multi exceſſus, multi & gemitus: & quia multus dolor, multus & cordis mœror. Si quo modo tandem queat dicere, Domino miſerante, *Pſal.93.* *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam.* Sed hic multitudo dolorum, licet in ſpiritu ſpe intus interdum conſoletur, alibi verò conſolationis erit remuneratio. Et ideò donec venient quæ ventura ſunt, plenius

A edocta de omnibus, dicit Eccleſia ſeu anima ſancta. [Multi gemitus mei & cor meum mœrens.] Quæ nimirum anima etiam moraliter expenſa coram Domino, rogat dicens: [Ingrediatur omne malum eorum coram te.] Quod malum (quia mihi frequenter ingerunt, & oſtendũt intus foriſve frequenter & infligunt) ingrediatur corã te, vt reuincas & enerues: quia meis nequeo viribus euadere. Nam vbicunque me verto, non niſi mala eorum vi- *Pſal.128.* B deo, & quod grauius eſt, etiam in memetipſa fabricata ſupra dorſum reperio. Idcirco quia figmentum agnoſcis, (ingrediatur coram te malum eorum, (vt exuar, & *Pſal.50.* tu vincas cum iudicaris, talia non curare. (Vindemia eos) ab omnibus fraudibus ſuis, ne fructum de me capiant. (ſicut & me vindemiaſti) quando & tua mihi dona, furore commotus, ſubtraxiſti, & impræſentiarũ gaudium perfectæ vitæ (propter omnes iniquitates meas) abſtuliſti: vt & mihi de mœrore rurſus gaudia, & illis C de ſua irreuocabili crudelitate ſupplicia excreſcant. Et hæc ſunt ſigna, propter quæ omnia ſignorum facta ſunt miracula. Vnde Dauid in Pſalmo: *Pſal.59.* *Dediſti metuentibus te ſignificationes, vt fugiant à facie arcus.* Quas qui noluerint præcauere, deueniant ad ea quæ conſonãter ſcripturæ ſanctæ præmõſtrant. Hinc quoque & ſapientia ad extremum oculum intendens: *Eccl.36.* *Innoua ſigna*, inquit, *immuta mirabilia. Glorifica manum & brachium dextrum. Excita furorem, & effunde iram. Extolle aduerſarium, & affige inimicum.* D *Feſtina tempus, & memento finis.* Ergo rogat innouare ſigna quæ quotidie fiunt, vt conuertatur iuſtitia in iudicium, ne ſemper affligantur ſancti, ſed vnuſquiſque recipiat prout geſſit. Ac ſi dicat: Quia vſq; ad præſens facta ſunt vt effugerent. Nunc immuta mirabilia, iuxta quod ſignificatę ſunt, vt perueniant. Et ideò in fine huius lamenti, per Tau literam ſigna pręmonuit, & verſibus lachrymabiliter, quæ futura ſunt, prophetando cuncta compleuit. Propterea & nos finito alphabeto primo, prout potuimus, libri finem demus. E Et oro ſupplicitet omnium votis, cunctorumque lamẽtis, abluat in viſceribus Ieſu Chriſti: quia mihimet non ſufficio, quatenus qui cum omnibus, & præ omnibus immaniter deliqui, etiam in omnibus clementer & cum omnibus ad veniam merear exaudiri.

PROLOGVS LIBRI SECVNDI.

INTER nos ex parte (vt dictum eſt) virorũ chariſſime, in dandis accipiendiſque muneribus, præcipuè ea æſtimanda ſunt officia, ſi liquidò conſtiterit, nihil me aliud quod tibi congruentius afferrem, iuxtà quod potui, explicitum: nec à te vnquam quod charius beneuolentia complecteretur acceptum. Profectò quia conſeneſcentibus nobis, hoc longæuum ſemper conſtat fuiſſe officium, orationibus incumbere, inſiſtere lamentis, & vel noſtra vel aliena facinora deflere. Hinc eſt quod explicito, in lamentationibus, primo litterarum alphabeto, ad ſecundum manum porrigimus, vt habeas amplius quod defleas, charitate compunctus, ſi non eſt in me quod gaudeas malis amaricatus.

IN LAMENTATIONES IEREMIÆ

LIBER II.

REDDIDI ergo in prioribus ſinguli[illegible]phici metri clauſulis ternorum verſuũ, ſingulas cum interpretationibus ſuis literas: fortè non vt idẽ Propheta perfectius intellexit, cur ſic eas indiderit. Sed iuxta ingenioli mei ſenſum, ſaltem lector ex hoc vt agnoſceret, quod nihil in eiſdem literis vacat à myſterio. Etſi vellent capaciores quique tam diligenter diuina perſcrutati eloquia, nec dubium quin altiora & profundiora inueniſſent. Ea etiam in ſermone, quam vllius ſecularis diſciplinæ eloquentiam, nõ quod ſancti viri eam ſtuduerint ſectari, ſed ipſa quaſi ancillula videtur ſapientiæ deſeruire. Vnde Prophetæ (quia vigintiduo elementa ſunt, per quæ ſcribitur Hebraicè omne quod loquuntur, & eorum indiciis vox humana comprehendirur) placuit totidem principia verſuum eiſdem exoriri literis, vt & verſibus poëtica deſeruiret diſciplina, & nobis ex ipſis diuina aperi-

A rentur ſacramenta. Sed quia longum eſt per ſingulas, ſecundi huius libri clauſulas, ſingulas interpretationes earundem interſerere literarum, ſenſuſq; ex eis exponere. Decreuimus earum connexiones, more doctorum, in principio annotare, relinquentes lectoris arbitrio, quomodo & ipſe ſuo ingenio ſingulas intelligentias ſuis reddat ſenſibus. Eſt enim

Prima connexio quatuor literarum, ALEPH, BETH, GIMEL, DALETH, vt ſit ſenſus, Doctrina, Domus, Plenitu- B do, Tabularum. Quod ſi earum duæ iungantur extremæ, erit doctrina tabularum, in quibus lex digito Dei ſcripta eſt. Plenitudo domus, quatenus ex doctrina librorũ aut tabularum, plenitudo domus Dei repleatur: Sin autem plenitudo rurſus tabularum iunxeris, erit ſenſus, quod de plenitudine ſcripturarum doctrina repleatur domus. Et quia omnis domus Salomonis 3.Reg.6. intrinſecus tabulata legitur: ſi tabularum ſuper eos volueris interpretari, quorum iũcturis & latitudine charitatis inter quæ- C libet tota domus eminentiora veſtitur & compaginatur, oportet intelligi quod doctrina eorum plenitudo ſit totius domus. Quarum itaque doctrinarum intelligentia, de fonte naſcitur timoris Dei, vt perueniatur ad culmen ſapientiæ, ſicut Iſaiæ 26. Propheta: *A timore tuo (inquit) concepimus Domine, & peperimus ſpiritum ſalutis.*

Secunda connexio eſt, HE, VAV, ZAIN, HETH, quæ interpretatur, Iſta, Et, Hæc, vita. Vbi ſi harum iungas extremitates, D duaſque connectas medias, erit intelligentia, quid & hæc quæ præmiſimus, in iſta ſint vita neceſſaria: & ſcientia ſcripturarũ iſta ſit vita per quam Chriſtus agnoſcitur, & ſempiterna credentibus præparatur. In cuius nimirum tabularum libris, non alia Iezechieli quàm carmen & lamentationes, & væ ſupra monſtrantur. Et ideò, vt æſtimo, talia præſignantur, qualia ſectari oportet, ne væ illud vltimum aliquis incurrat, & iſta ſit in præſentiarum vita eorum, qui de infantia in virum ablactantur E perfectum.

Tertia connexio eſt, TETH, IOD, quod ſonat, Bonum, Principium. Et hoc verè bonum principium iure creditur, in quo cum doctrina à timore Dei concepimus, lamentationum inſtituta donec ad ſpiritum ſalutis pleniſſimè veniatur: quia ſicut ſuprà oſtenſum eſt, in hac valle lachrymarum congruunt, & hoc bonum principiũ eſt threnos & lamentationes ſectari, eo quòd Euangelio teſte: Beati qui lugent,

quoniam ipſi conſolabuntur, demum ad illa cęleſtis vitæ cantica pertingatur. Alioquin niſi hoc bonum principium hic accipiatur, ad ea minimè peruenitur. Etenim quia ex parte cognoſcimus, &
1.Cor.13. ex parte prophetamus. Nunc quidem per ſpeculum videmus in ænigmate, tunc verò facie ad faciem, quando Deus abſterget
Apoc.21. omnem lachrymam ab oculis electorum, & luctus ceſſabit. Porro

Quarta connexio quæ & media de ſeptem habet. CAPH, LAMECH, quod eſt, manus cordis vel diſciplinæ. Manus quidem ad hoc, vt extendantur ad opera perfectę charitatis: cordis verò luctus vel meditatio & diſciplinæ intelligentiam ad ea, vt omnia munda ſint nobis coram Domino, referuntur. Quid ſatis

Quinta nobis explanat literarum periocha, vbi legitur, MEM, NVN, SAMECH, quod eſt, ex ipſis, ſempiternum, adiutorium. Et puto quod tria hæc nulla explanatione indigeant, nimirum quia tam ex duabus mediis ſuperiora ſupplentur, quàm etiam & inferiora tria ex ipſis remunerantur. Vnde

Sexta connexio hoc habet, AIN, PHE, SADE, fons ſcilicet ſiue oculus, & oris iuſtitiæ: quoniam ex cordis gemitu, fons manat pietatis, & oculus intus à Deo illuminatur, quo Deum in nouiſſimis videre valeamus. Siquidem & ex manu oriſque eloquio, zelo iuſtitiæ reconduntur: vti benè quidam de aliquo epitaphium condēs. Hic vir (inquit) deſpiciens mundum & terrena triumphans, Diuitias cælo condidit, ore, manu. Quas rectè diuitias perfectæ vitæ, iuſtitias congruit intelligere, Spiritu
Pſal. 111. ſancto atteſtante, qui ait, *Diſperſit dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi.* Sequitur autem

Extrema connexio quæ eſt ſeptima, in qua ſunt, COPH, RES, SIN, TAV, & interpretantur Vocatio, Capitis, Dētium, Signa, vt perdentes, articulata vox intelligatur, eo quod hæc elementorum vocabula, quæ præmiſſa ſunt, & lamentandi
Ioan.14. operis ſigna ſunt omnium vocum ſanctarum ſcripturarum, & vocatio ſummi capitis noſtri Ieſu Chriſti, per quem venitur ad patrem, & ad regnum ſempiternū. Nec dubium quin ſancti patres, imò Spiritus ſanctus, in ſeptenario iſto numero, myſticos indidere intellectus, vnde & medius eorum ad vtroſque ternarios litterarum ordines reſpondet. Etſi volueris animaduertere elementorum iuncturæ ſenſibus,

A ſuarum è contra connexionum conſonāt. Iam quid ipſe textus lamentationis afferat videamus.

ALEPH.

QVOMODO *obtexit caligine in furore ſuo Dominus filiam Sion: proiecit de cælo in terram inclytam Iſraël.*] In his tribus ſapphici metri alphabetis, vnum principium eſt dictionis, vnaque exclamatio, plena doloribus, plena omni admiratione & ſtupore. Idcirco velim non tranſitoriè lector talia perpendas, ſed affectum tanti luctus diligentiori intuitu conſideres, & intelligas
B quanta charitate, quanto amore ſancti afficiebantur, quantaque dilectionis flamma intus mouebantur ad omnia: ita, vt omnium cauſas ſuas eſſe facerent, & cum ingenti ſólicitudine ſingula procurarent, Quapropter Ieremias, quia Ieruſalem quę acciderint, conſiderare non ſufficit: non ſolùm ſemel & ſecundò, verùm & tertiò idipſum exclamationis verbum per principia
C repetit lamentationum: Quomodo ſedet, vel Quomodo obtexit Dominus, vel Quomodo obſcuratum eſt aurum optimum, tam improuiſe atque inſperatè, quam ex omnibus gentibus ſibi elegerat, vt eſſet in Deum, & ipſa illi in populum. [Quomodo (inquit) obtexit Dominus Deut. 26.
caligine in furore ſuo filiam Sion?] De qua profecto caligine quæſtio eſſet, niſi addidiſſet (in furore ſuo,) Quia omninò [illegible] caligo ad quam acceſſit Moyſes in Exod. 19.
monte, in qua erat Deus: & alia quæ ſub 2.Reg.22.
D pedibus inibi viſa eſt, & in Pſalmo ſub pe- Pſal.17.
dibus prædicatur: alia verò quæ in furore Dei Ieruſalem obtexitur: quia nimirum hanc tenebroſus turbo poſſidet, qui & quàm ſæpè furor Dei rectè interpretatur. In illa verò Deus eſſe dicitur, ſicuti & ei, quæ ſub pedibus eſt, illa præeſſe prædicatur. Vnde conſiderans omnia quæ Deus huic populo fecerat, quàm magna, quàm innumera, quàm horribilia vel inſcrutabilia, & cernens quæ acciderant, cum ingen-
E ti gemitu exclamare non ſufficit, quod de tanta adoptione, vt filia vocaretur Deí, de tam immenſa gloria, de ſummo cæli vertice, & magna felicitate, ad tam maximam miſeriam, in die furoris Domini & vindictæ, deuenerit. In die ſiquidem furoris, & non in die Domini: quia licet ipſe furor Domini eſſet, tamen hæc dies vindictę, dies furoris fuit. Habuit quidem filia Sion diem Domini (& quia in die ſalutis

ſuæ, noluit obſeruare diem Domini) quã Abraham pater eius viderat, & gauiſus eſt. Idcircò impegit in die furoris Dei. Iuxta anagogen verò nõ minus ingemiſcẽdum, quotiens Sion, mater noſtra, caligine obtexitur peccatorum, erroris aut ignorantiæ, quæ tantis muneribus adeò ditata creditur, & laudibus prædicatur. Sed quod peius eſt, habebat illa tunc quamuis offẽſo Deo, qui eam indefeſſis gemitibus lamentarent. Noſtra verò neſcio ſi vel raros habeat, qui ea intelligant, aut recogitent, quibus patimur & afficimur malis. Proiectam namque de cælo inclytam Iſrael cõſpicimus, quando terrena ſectari eam & carnalia videmus: præſertim (ſecundum Apoſtolũ) noſtra cõuerſatio cùm in cælis eſſe deberet, nos è contrario, nunc tẽporis non niſi caducis & mundanis incũbimus negotiis, & turpia meditamur. Quid amplius putas, niſi quia Dominus abiecit noſtris interuenientibus malis, & proiecit nos in terram? *Nec eſt recordatus ſcabelli pedum ſuorum in die furoris ſui.* Quia & ſi illa Sion pulcherrima Dei legitur habitatio, angelico miniſterio, & ducatu, ac Dei protectione ſuffulta, & in deſerto multis miraculis, ac diuiniis ſolatiis diutiſſimè per Moyſen & Aaron, cæteriſque ſanctis patribus educata, vt vocabulo ſcabelli pedum Domini, propter ſtatum diuini cultus merito potiretur. Tamen noſtra Sion glorioſior, ab vtroque teſtamento prædicatur: ita vt videret & præuideret eam Moyſes quãdo aſcendit in montem, Aaron ſcilicet Nadab & Abiu, vna cùm Septuaginta de ſenioribus, & viderunt Deum Iſrael, inquit, & ſub pedibus eius quaſi opus lapidis ſapphirini, & quaſi cælum cùm ſerenum eſt. In quibus profectò verbis patet ſenſus, quod Eccleſiam in ſpiritu præuiderit Dei ſub pedibus affuturam, propterea quaſi cælum cum ſerenum eſt, ait: Quia cæli enarrant gloriam Dei. Quam retinere volens Dominus, baptiſmi ſacramentis, in ſpecie ſapphiri lapidis eam ſibi ſub pedibus in ænigmate demonſtrauit. Et ideò Propheta in ſpiritu reor, quod non minus illius populi ruinã, quàm & noſtræ Sion diſcrimina, diuinitus præuidens, flebat nobiſcum, adeò deiecta multotiens in die furoris Dei, vt non recordaretur Deus ſcabelli pedum ſuorum. Quod ſæpe contigit propter peccata populi, & nunc accidiſſe iure plangitur: cui præeſſe debuerat Chriſtus & deambulare, quod ei nunc temporis peſſimæ dominatur inimicus. Nec recordatus ſolij ſui

Philip. 3.
Ioelis 3.
Exod. 24
Pſal. 18.

A aut ſcabelli pedum ſuorum in die furoris ſui, quando Dei impugnantur iura in nobis, & dominantur mala. Cæterùm anima peccatrix moraliter, quæ quondam lumen ſcientiæ & ſpeculum diuinæ contemplationis habuit, cuius & nomen in cælo ſcriptum fuit, non minus lugenda creditur, quando in terra proſtituitur & profanatur, quando vitiis polluitur & inquinatur, quando pedes Domini, veſtigia videlicet præceptorum eius, de corde exploſis greſſibus abolentur Dei. Cùm eſſet B templum Deus habitans in ea & deambulans, è contrario nũc propter cæcitatẽ cordis & nequitiam prauæ actionis, de culmine virtutum, quaſi de ſummo cæli vertice, in fœditatem vitiorum prolapſa, in die furoris Domini ab hoſtibus conculcatur, diripitur, & dilaniatur: nec eſt Dominus recordatus eius, quia noluit ſtare in luce virtutum. Propter quod & tradidit eam in die furoris ſui. De qua ſanè die præſens propheta loquitur: *Maledicta,* (inquit) *dies* C *in qua natus ſum, dies in qua peperit me mater* *mea, & non ſit,* (inquit) *benedicta.* Quæ nimirum dies, (vt ſupra iam dixi) dies furoris Domini iure appellatur, ad quam anima, quæ deciderit, tollens ſe de membris Chriſti peccando, facienſque ſe mẽbrum meretricis, id eſt, diaboli, cum quo meretricatur, non recordatur in die iræ, quia non ſtetit in die quam fecit Dominus. Idcirco ſpreta & derelicta à Deo, conculcata ab hoſtibus, non minus à Propheta, quam & ab omnibus Chriſti membris, di- D gnè plangitur, quę ſe de tanti honoris culmine, ad tantam deuoluerit irriſionem & inſaniam, & ad tantam ſe ruinam deiecerit. Vnde ſequitur.

Ierem. 8.

BETH.

PRÆCIPITAVIT *Dominus nec pepercit omnia ſpecioſa Iacob, deſtruxit in furore ſuo munitiones virginis Iuda, deiecit in terra, polluit regnum & principes eius.*] Hæc omnia Iudæis accidiſſe manifeſtum eſt. Sed quia E id Dominum feciſſe plangitur, non ſic accipiendũ quaſi eo impellẽte Ieruſalẽ peccauerit, ſed quia iuſto veroq; iudicio primũ peccare hic aut alibi per innumera peccata, deinde propter pœnam peccati præcipitare, vel cætera quę ſequuntur permiſit. Propter peccata enim Iudæorum ad ſimilitudinem gentium cæterarum quæ circa eos erant, irritatus Dominus, tradidit populum ſuum in manus gentium, & dominati ſũt eorum qui oderunt eos. [Nec pe-

percit omnia ſpecioſa Iacob,] quę habebat in ornamentis famoſiſſimi templi, & cultu ceremoniarum, quo ſe glorioſiores cæteris gentibus credebant. Quæ nimirum [Dominus præcipitauit & deſtruxit, in furore ſuo,] vt intelligeres Dominum non ea, ſed ipſos requiſiſſe ſibi incultum & gloriam & laudem nominis ſui: illi verò è contrario, illa præferentes, in quibus gloriabantur ſe impudicitiis & ſceleribus, tradiderunt. Sed plenius in hac vltima, quæ ſub Romanis accidit, hæc omnia cõplentur, quaſi ſi in teſteis vaſis vniuerſa illa quæ in lege leguntur, adumbrata ferrentur in regno, in populo, in ducibus & miniſtris, in templo & vaſis omnibus, in ſabbatis & ſolemnitatibus, in veſtibus & ſacrificiis, in cultu religionis, & in omnibus quæ de his adumbrata prædicantur. Nempe, quia nihil aliud fuerunt iſta omnia, niſi quaſi quidam magnus Propheta vel prophetia. Veniente verò Chriſto, cùm completa eſſent ſingula de eo, quæ in eiſdem vaſis tegebantur, præcipitata ſunt omnia illa & confracta, deſtructa & deiecta, polluta & profanata, vt cuncta in orbe terrarum viderent myſtica & ineffabilia ſacramenta, quæ tegebantur, luce clarius reſerata. Et ideò (inquit) polluit regnum & principes eius, quando cuncta ſpecioſa eorum deſpexit, nec pepercit perempto Chriſto, & ſine ipſo, de quo erat omnis iſta prophetia, omnia proſtituta & coinquinata iudicauit: intantum, vt de omnibus nec remaneret teſta, in qua portetur ignis de incendio. Et hæc eſt lamentatio prophetæ tam immanis & intolerabilis.

Rom. 11.

Myſticè autem ad Eccleſiam, peccante populo, hæc iure referuntur: quia (ſecundum Apoſtolum) ſi naturalibus Deus non pepercit ramis, quantò magis nobis, qui cùm eſſemus oleaſtri, inſerti ſumus in bonam oliuam? Etſi eorum deſpexit officia, quantò magis & noſtra polluuntur, cùm polluta fuerit & mens & conſcientia? Ergo quàm ſpecioſa ſit Eccleſia & pulchra, ſæpè in Canticis collaudatur, ſed & in Pſalmis: *Aſtitit (inquit) regina in veſtitu deaurato, circumdata varietate.* Vnde conſtat quod ſpecioſa valde eſt & ſuauis, pulchra quidem, vt luna, electa vt ſol. Sed quàm ſæpè excreſcentibus culpis, aut per partes, aut in toto, deiicit Dominus ſpecioſa eius ad contumeliam & ignominiam in manibus hoſtium. Specioſa quidem, quia candet ſicut lilium inter ſpinas: quando pulchritudinem eius ſimul exortæ ſpinæ ſuffocant. Deiicere autem Dei eſt, iuſto ſ[illegible]

Pſal. 44. Cant. 6. Cant. 2. Luc 8. 1. Pet. 2. 3.

A iudicio permittere vnumquemq; ire poſt concupiſcentias, & deſtruere, auxilium gratiæ ſuæ ac miſericordiæ non præſtare. Pro quibus ſi nobis eſſent lachrymæ, iugiter conſpiceremus, vnde flere deberemus. Sed quod grauius eſt, iam talia rarus, qui recogitet. Deſtruuntur itaque munitiones eius, quando peruigiles, & cuſtodes Eccleſiarum, qui eam munire & circumdare, ſuo auxilio & doctrina, cum omni cura & ſolicitudine deberent, oblectamentis huius vitæ & voluptatibus deprauantur. B Quos, quia non ſe intelligunt deſtructos, & diſſipatos, ſuis prauis actibus, gemit & plorat chorus Sãctorum: quia in illis & pulchritudo deperit, & fortitudo gregis infirmatur. Eſt namque Eccleſia Chriſti quaſi Ieruſalem, quæ ædificatur vt ciuitas, & ſicut turris Dauid cum propugnaculis ſuis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Sed cùm muri eius paſtores, paſtores videlicet ac cuſtodes animarum, ſuis deſtruuntur actibus, facilis hoſtis omnia introrſus ſpecioſa C ciuitatis deiicit & diripit, fitque quaſi ciuitas quæ vaſtatur. Vnde ſequitur, [Deiecit eam in terram.] Ergo Eccleſia deiicitur in terram, quando terrenis actibus & vitiis occupatur, nec eſt qui ſuſtentet eam, doctrinarum virtutibus, vel bonorum operum exemplis. Propterea cùm talia in qualibet Eccleſia contigerint, mox diuina vltio iuſtè ſequitur: Polluit (inquit) regnũ & principes eius. Tunc itaque eos polluit, quando eius æquitas pollutos oſtẽdit, qui debuerant ſeipſos, & alios caſtos coram D Deo atque immaculatos cuſtodire. Et facti genus regale ſacerdotium ſanctum. Iure tunc polluti pronunciãntur, quando de tanti culminis throno deiecti, ſerui vitiorum inueniuntur. Vnde magis cum Propheta lugendum, quàm aliquid in his verbis exponendum cenſeo, quia ſicut alibi legitur: Culpa ſacerdotum, ruina populi eſt, vti & Iudæorum fuit. Tropologicè verò deiicit Dominus ſpecioſa cuiuſlibet animæ nec parcit, quando ſe E mens occupauerit prauis deſideriis, relicto intrinſecus caſto Dei amore, cui dictum fuerat: *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, &c.* donec concupiſcat rex decorem tuum, & deſtruit omnes munitiones eius in gyro in ira furoris ſui. Quando fide infirmatur, nec valet tentationes hoſtium ſuſtinere quæ inferuntur: quia intus primum perdidit ſpeciem, & pulchritudinem caſti amoris. Alioquin niſi prius intus anima corrupta eſſet, & fœdata vitiis,

Pſal. 121. Cant. 4. 1. Pet. 2. Pſal. 44. Eccleſ. 9.

ta vitiis, nequaquam Dei deſtitueretur au- A xilio, ita vt muri deſtruerentur exterius virtutum, quibus prius ab hoſtibus, ne irrumperent, muniebatur. Et proiecit eam (ait) in terram: quia omnino tunc de throno regni corruit in terram, quando intus connubium caſti amoris violauit, & ſordibus vitiorum ſe admiſcuit. Vnde valde nobis cum Propheta lugendum, qui de cæli culmine proiicimur in terram, quotiens terrena ſectamur & implicamur vitiis, nequando dicatur nobis: *Terra es, & in terram ibis.* Gen. 3. B Quia niſi prius anima ſpecioſa virtutum perdidiſſet, nequaquam munitiones eius exterius Dominus deſtrui permitteret: & niſi in gyro deſtructa eſſet, nunquam de cœlo in terram cecidiſſet, vt totum terrena ſaperet. Sed quia intus pulchritudinem amiſit, thronus Dei eſſe deſiit. Hinc eſt quod & in terram deiicitur, & Dominus eam polluit. Polluit (inquit) regnum & principes eius. Regnum ergo polluere eſt, eam pollutam iudicare, in C qua Deus templum ſibi ſtatuerat, ſed ipſa à diabolo, vitiis proſtituta, profanatur, & polluitur vna cum eiſdem ſuis ſenſibus, qui ei malè carnaliter principantur, quam Dominus mox expoliat honore regni & principatu eius, quem habuit ex perceptione baptiſmatis & vnctione ſacri chriſmatis. Hinc quoque ſequitur.

GIMEL.

CONFREGIT *in ira furoris omne cornu* D *Iſraël, auertit retrorſum dexteram ſuam à facie inimici, & ſuccendit in Iacob quaſi ignem flammæ deuorantis in gyro.*] Non ſolùm enim regnũ Iudæorum Dominus deſtruxit, quod eſt omne cornu confringere, & defenſionem dexteræ ſuæ ab eis auertit, terramq; eorum in manus hoſtium ad deuaſtandum tradidit. Sed & Ieruſalem noſtram, quæ ſponſa iure à Domino appellatur, quando receſſerit ab eo, & iis qui non ſunt dij, diuerſis ſceleribus ſeruierit, polluit Dominus, & omne cornu eius confregit, quod ei E erexerat in domo Dauid pueri ſui, Luc.1. quatenus nulla ſit ei vis ad reſiſtẽdum inimicis. Verùm & manum ſuam retrorſum conuertit à facie inimici, quam extentam tenebat ad vltionem eorum qui eam inſectãtur, niſi ipſa prius à Deo retrorſum rediiſſet. Sed quia prior retrorſum abiit, iuſtè Deus ei quandoque auxilium dexteræ ſuæ ſubtraxit. Per dexteram namque virtus patris, id eſt, filius intelligitur, qui ab Eccleſia mox auxilium gratiæ ſuæ ſubtrahit, cùm ipſa ſe amatoribus adulteris expoſuerit. Nec immeritò, cùm ſponſum, vadens poſt amatores ſuos, ſpreuerit, ſi ab Iere.3. ea ſponſus dexteram defenſionis ſubtrahit. Vnde mox cum taliter auxilio deſolatur, omne cornu eius Dominum confregiſſe à Propheta plangitur. Habet namq; Eccleſia ſua cornua, habent & hæretici & falſi Prophetæ ſua. Sed tunc iure omne cornu eius cõfringitur, quæ neglecto ſpõſi amore, qui ſibi cornu ſalutis erexit, poſt 1.Pet.3. ſuarum concupiſcentiarum illecebram ire non metuit. Hinc Dei deſtituta manu, priuatur bonis, corrupta luxu libidinis. Propterea lugens Propheta ſubdit: [ſuccendit in Iacob quaſi ignem flammæ deuorãtis in gyro;] quia cùm Dei deſolatur gratia, & ſuis eneruatur viribus, immergunt ſe variæ concupiſcentiarum libidines, quibus ſuccenſa flammis in gyro, ne poſſit euadere, quaſi ab igne intus foriſve deuoratur. Typicè autem ad mores bene refertur, quandoquidem & anima cornua ſua habere perhibetur. De quibus ſanè cornibus: *Omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iuſti.* Pſal.97. Cornua namque animarum ſunt fortia quælibet virtutum, quibus nouit fidelis anima omnia ſibi aduerſantia repercutere, & quaſi fœnum aut puluerem in aërẽ ventilare vel diſpergere. Nemo igitur qui ignoret, quod cornua non ſimul cum altilibus naſcuntur, ineſt tamen eis cauſa naſcendi. Anima verò non ex naturæ inſtinctu virtutibus armatur, ſed Dei munere: licet & ipſa prius habuerit à naturæ bono concipiendi gratiam, & nutriendi quæ conceperat efficaciam. Sed quia & ſe perdidit, & libertatem naturæ, alia ſunt quæ confringuntur de peccati origine naſcẽtia. Alia verò quæ exaltãtur & creſcunt de vigore diuinæ gratiæ. Hæc quia ſibi inuicem aduerſantur, Dominus confringet omne cornu ex Iſraël carnali, ne diutius ſe vitia extollant. Vnde Propheta gemit, non quia franguntur, ſed quia in furore Dei vna cum anima conteruntur. De quo furore tremens Dauid aiebat: *Domine, ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me.* Pſa.6. Cõtrahit autem & auertit manum ſuam Dominus à facie inimici, animam inſequentis: quia ipſa ſe prius hoſtibus expoſuit, & recepit intus adulterum. Idcircò quia de ſinu Dei egreſſa foris anima, vna cum Dina, Gen.34. vt videret filias regionis huius ſeculi, vulnerata eſt à diabolo, & in membris eius compacta: iam in furore ſuo auertit Dominus manum à fa-

cie inimici, ne præbeat auxilium contra
eũ, cui male prius ſe ſubdiderat. De qua
cauſa etiam Iſrael carnalem, Iudæos vide-
licet abire permiſit in exterminium: quo-
niam & ipſi prius leproſi erant, non quali-
cunque lepra, ſed perpetua; quod manu
Exod. 4. Moyſi ſignabatur, cũ extenderet, leproſa
fiebat: cùm verò reuocabat eum in ſinum
munda erat. Hinc quoque Dauid ad Deũ,
Pſal. 73. *Vt quid auertis* (inquit) *manum tuam, & dex-
teram tuam de medio ſinu tuo in finem.* Quia
manus Moyſi extenſa, deſignabat Iudæos
exiiſſe à Deo, & extenſos eſſe ad praua
opera, idcirco & manus Moyſi leproſa
fiebat. Reuocati verò clementer quaſi in
ſinum, vti manus Moyſi, mundi fiebant.
Et hinc eſt quod Dauid cernens irreuoca-
bilem eorum captiuitatem, quaſi offenſo
Pſal. 73. Deo loquitur: *Vt quid auertis manum tuam
& dexteram tuam de medio ſinu tuo vſque in
finem?* ac ſi patenter dicat: Quandiu tu a-
uertis manum tuam, nec remittis eam in
ſinu, ipſi extenſi inter gentes, immundi
& leproſi erunt. Hæc idcirco dixerim, a-
nima quæ de ſinu Dei ſe proiecerit ad ſe-
cularia deſideria, contaminata erit. Ne-
que enim Dominus alios fouet & defen-
dit, niſi quos ſub alis aut in ſinu geſta &
nutrit. Reliquos verò qui ſe inde proiece-
rint, audi quid ſequitur, [Et ſuccendit in
Iacob quaſi ignem flammæ deuorantis in
gyro.] Quia profectò miſeram animam
ſemel de ſinu Dei, excreſcentibus culpis
egreſſam, in furore ſuo Dominus eam li-
berè poſſidere immundis ſpiritibus per-
mittit (niſi fortè miſereatur eius rurſus vt
conuertatur ad ſinum) qui eam ſuccendãt
igne concupiſcentiarum, in modum flam-
mæ deuorantis. Et videndum, ſi non ſe-
Daniel. 3. ptuplum ac ſi fornax illa Babylonis ſuc-
cendatur & concremat, quoſcunque re-
pererit de Chaldæis.

DALETH.

TETENDIT *arcum ſuum quaſi inimicus,
firmauit dexteram ſuam quaſi hoſtis, & occidit
omne quod pulchrum erat viſu. In tabernaculo
filiæ Sion effudit quaſi indignationem ſuam.*]
Tunc hæc omnia conſtat feciſſe Domi-
num, quando dimicantes hoſtes contra
Hieruſalem, Chaldæos ſcilicet ſiue Ro-
manos, explere ſua permiſit iudicia, nec
refellit. Ipſi namque quaſi arcus in manu
Dei parati longe fuerant & extenſi ad vl-
tionẽ, ſed quia Sion noluit redire ad eum,
neque eum ſuſcipere, in cuius manu di-
ſtenſi ſeruabantur, vſque ad plenitudinẽ

A temporis: vt de plenitudine & completa
menſura delictorum, plenitudo vindictæ
procederet. Et quia noluerunt eſſe amici,
iure factus eſt eis inimicus, quia iuxta vo-
cem pſalmi: *Cum ſancto ſanctus eris, & cum* Pſal. 17.
viro innocente, innocens: nec non & cum
peruerſo, peruertitur. Sic & cum inimi-
cis iure plangitur inimicus; [firmauit au-
tem manũ ſuam quaſi hoſtis,] quia & ipſi
aduerſarij extiterant diuinæ legis, vt vel
ſic addiſcerent quòd non in ſuo gladio
B poſſederant terram, & brachium eorum
non ſaluauerat eos, ſed dextera Dei & Pſal. 43.
brachium eius & illuminatio vultus il- Exod. 15.
lius. Quod quia noluerunt animaduerte-
re, [occidit omne pulchrum viſu in taber-
naculo filiæ Sion] quando vniuerſa exter-
minari permiſit & demoliri: nec diſtillare
fecit, ſed effudit quaſi ignẽ indignationẽ
ſuã. Quod melius de captiuitate quæ ſub
Romanis accidit intelligitur, quãdo tota
effuſa indignatio Dei cernitur. Allegori-
cè verò, contra Eccleſiam quam ſæpe Do-
C minus, [tetendit arcum ſuum quaſi inimi-
cus,] cùm ipſa ſibi inimicatur, nec vult
ſponſi monita obaudire, vt ad eum redeat
per humilem ſatisfactionem. Idcirco ar-
cum extendit quaſi inimicus, dignè plan-
gitur. Per arcum namque, iudicium in-
telligitur, quo vnuſquiſque inpræſentia-
rum aut percutitur vt corrigatur, aut quia
diu tenditur in extremis, peccata cùm
conſummata fuerint grauius ad puniẽdũ,
relaxetur, in vno eodemque arcu diuerſæ
iudiciorum Dei ſagittæ ad iacula præpa-
D rentur. Siquidem aliæ ſunt fulgurantes,
quaſi ſagittæ mittuntur electæ de phare-
tra Domini ad veterem hominem peri-
mendum, & vitia ferienda. Aliæ ſunt quæ
mittuntur ad affligendos quoſque, certè Iſa. 49.
aut ad coronam, aut ad correptionem, aut Eph. 4.
ad pœnam ſupplicij. Sed de illis gemit Ec-
cleſia & plangit, quas Dominus quaſi ini-
micus aut per hæreticos, aut per ipſum
diabolum, aut per membra eius, ad vul-
nerandos quoſque in Eccleſia intendit,
de quibus in Pſalmo: *Ecce peccatores in-* Pſal. 10.
E *tenderunt arcum, parauerunt ſagittas in pha-
retra, vt ſagittent in obſcuro rectos corde.*
Nam huiuſmodi ſagittæ de arcu Dei,
ſcilicet diuino ſuo iudicio, veniunt; ex
quibus vnus electorum: *Sagittæ Domi-
ni* (inquit) *in me ſunt.* Et Dauid, *Quo-* Iob. 6.
niam ſagittæ tuæ (inquit) *infixæ ſunt mihi.* Pſal. 37.
Pro quibus itaque ſagittis, arcus quia
tenditur à Domino, vt durius ferian-
tur delinquentes, amare plangitur: imò
non, quia percutimur vt corrigamur,

ſed quia arcus in furore extenditur, vt amplius quiſq; peccans corde induratur, demum quo grauius ab immanitate ſcelerũ
Pſal.59. feriatur. Hinc quoque & in Pſalmis, *Dediſti metuentibus* (inquit) *te ſignificationem, vt fugiant à facie arcus.* Quia omnino quantò magis ex Dei patientia iudicij tempus extenditur, tantò retributionis vindicta durior accumulatur. Firmat ergo dexteram ſuam quaſi hoſtis contra Eccleſiã delinquentem, cùm eam inceſſanter vindictis proſternit, & duris excruciat pœnis, donec aut ipſa correcta redeat ad eum poſt verbera, aut indurata in his quæ pereunt, tradatur ad ſupplicia poſt culpas. Porrò interdum quouſque iratus manum offirmat, quaſi hoſtis occidit in tabernaculo eius omne quod viſu pulchrum eſt: quia omnia pretioſa eius membra diripere permittit & trucidare, quod vtinam tale fieri ne videremus. Vnde magis nobis flere cum Propheta congruit, quoniam effuſa eſt quaſi ignis ad deuorandum indignatio Domini quia peccauimus. Et quia iſta ex peccatis impegimus, atrociora ſunt & irremidiabilia iam ex cauſa peccati, quam quotidie admittimus, nec tamen ſic aut ſenti-
Pſal. 106. mus, aut ad percutientem nos Deum redire conamur. Sed effuſa contentio ſuper principes, nos omnes errare fecit in inuio & non in via. An non putatis quod hæc in ſpiritu Prophetæ cernerent, qui cuncta in eo videbant quæ loquebantur, in quo ſunt ea quæ necdum ſunt, vt futura ſunt, quæ noſtris accidiſſe temporibus deploramus? Nequaquam igitur dixerim, Videntes eos appellatos aliunde, niſi quia plurima longè poſt præuidebant in ſpiritu. Vnde continuò quaſi de nobis diceret: *Et effudit* (inquit) *quaſi ignem indignationem ſuam.* Effu-
1.Reg.9. dit ergo quaſi ignem indignationem ſuã, ita, vt videas omnia conflagrari diſcordiarum incendiis, & concupiſcentiarum flãmis cremari, & nequaquam opus ſic deflere ea olim quæ contigerant, cùm & ipſi nunc ſceleſtiora committimus in Eccleſiis, & grauiora peccamus. Siquidem moraliter contra delinquentem Dominus arcum ſuum quaſi inimicus extendit, cùm eum peccantem conſpicit, nec emollit ad pœnitentiam, ſed manus eius adhuc extenta, poſt numeroſiora ire permittit crimina, nec auertit intantum, vt quicquid viſu pulchrum in ea naturaliter intus in moribus, quaſi in tabernaculo videbatur, Dominus perimere dicatur, quando fœditatem vitiorum eam conſtuprare permittit, & omnia morum honeſta

A interius violari. Tunc demum quaſi iam pro pœna peccati, malis eius exacerbatus, ſecundùm Apoſtolum, quandoque tra- Rom.1.
dit eam in paſſiones ignominiæ, & effundit flammam libidinis, vt eat mira iam captiua poſt incendia deſiderij ſui, faciens quæ non conueniunt, etiam illa, quæ ſunt contra naturam. Hincque ſequitur:

HE.

FACTVS *eſt Dominus quaſi inimicus:*
B *præcipitauit Iſraël, præcipitauit omnia mœnia eius, diſſipauit omnes munitiones eius, & repleuit in filia Iuda humiliatum & humiliatam.*] Hæc omnia ad litteram de Gen.28.
Iudæis manifeſta eſt relatio, vt fontem Exod.14.
lachrymarum commoueant verba, & ad & 15.
lamenta ſenſus inclinent, quòd Domi- Exod.33.
nus qui eis ductor olim fuerat & cuſtos, qui cum eis gradiebatur, & loquebatur de ſingulis, quaſi amicus ad amicum, clemens & pius: nunc è contrario, cùm vindictam rependit, fit eis quaſi inimicus, ſuo
C agente iudicio. Quantum ad litteram expectat iam ſuprà eadem planxerat, vbi ait: Nec pepercit omnia ſpecioſa Iacob, deſtruxit in furore ſuo munitiones virginis Iuda, niſi quod hic addidit [in furore ſuo.] Sed tantundem eſt, cùm ait: quia factus eſt ei inimicus, & mœnia propter ſpecioſa ciuitatis, metro alluſit: non vt alia eſſent quæ defleat, ſed vt retexendo amplius ſe ad lachrymas prouocaret.

Qua de cauſa in hoc eodem opere, quiſque intraſti, ad ea quæ planguntur, magis
D magiſque, charitate deuotus, lachrymas debes requirere, & ad ſingula, quid defleas, vna cùm Propheta retexere, quàm quòd faſtidias inuenire: Ne fortè (quia Dominus Deus exercituum nos vocat per Iſaiã
in die diſcriminis ad fletum, & ad plan- Iſaia 22.
ctum, & caluitium, & ad cingulum ſacci) è contrario nos ad gaudium & lætitiam vanam erigamur, comedere ſeu bibere Sap.5.
quaſi cras morituri: vt deinceps nihil experiamur boni maliue, ſed quaſi lanugo
E impræſentiarum ſimus auferendi. Vnde & Eccleſ.7.
Salomon: *Melius eſt ire* (inquit) *ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij.* Propter ea & nos quia intrauimus ad huius operis inſtituta Eccleſiæ flentes, videamus ſpiritualiter quid acciderit. Quia quotiens ſponſa & amica quæ vocatur, ſeu ſpecio- Cant.2.2.3.
ſa atque immaculata, ſe auerterit ab am- 4.
plexibus caſti amoris, inimicitias, contra eius agendo præcepta, ſibi contrahit: fitque ſponſus eius quaſi inimicus. Et mira

diſpẽſatione temperat ſententiã ſeueritatis, dũ quaſi & nõ ex toto inimicus dicitur: quia & ſi videatur eam deſerere in manibus hoſtium, & affligere aliquotiens, in tantum, vt penitus deſtituta credatur: non de crudelitate inimicitiarum forte venit, ſi ſe demum conuerterit, ſed de prouidentia pietatis, ſaltem malis perpeſſa, vt ad eũ flagellata redeat. Sed notandum, quòd primum præcipitat Iſraël, quando munditiam cordis aufert, ne diuina poſſit videre: tum deinde præcipitauit (inquit) & omnia mœnia eius. Habet igitur Ieruſalẽ noſtra ſua mœnia, quæ ad pulchritudinẽ & decorem pertinent noſtræ religionis. Habet & munitiones quibus muniatur ciuitas, ne irrumpatur ab hoſtibus. Habet quidem honeſta, habet & inhoneſta *Sed quæ inhoneſta ſunt* (inquit Apoſtolus) *noſtra abundantiori circundamus honeſtate.* Quia ſũt in Eccleſia ſimpliciores & ſancta cõuerſatione viri, ſunt & ruſtica vilitate cõtecti, tamen vtrique valde neceſſarij, qui omnes etſi videantur in muris Eccleſiæ honeſtiori vita coædificari, nec valent fide vel doctrina eam munire. Vnde frequenter Dominus, excreſcentibus malis, præcipitare aliquos permittit, qui videbantur ornamẽtum eſſe Eccleſiæ, aut in hæreſim, aut in aliqua vitæ flagitia. Sed & munitiones eius quam ſæpe diſſipat, cùm eos qui defenſores eſſe deberent, errare ſinit, & prauis ſuis actibus diſſipari. Deinde replet ex vtroque ſexu, id eſt, multiplicat humiliatum & humiliatam: quando fraude dæmonum in Eccleſia plurimos cõſtuprari delictorum operibus permitit. Porro moraliter, anima habet ſua virtutum mœnia: quia ſicut ſunt in vrbibus, pro ornamento decoris, nonnulla quæ mœnia vocantur, & munitiones in defenſione, quibus ciuitas tueatur: ita ſunt dona alia quæ nos muniunt, alia quæ ornant animam ſimul & Eccleſiam: vt puta prophetiæ dona, genera linguarum, interpretatio ſermonum, curationũ genera. Quæ nimirum quaſi quædam mœnia mentis ſunt, quæ etſi quiſque non habeat, ſtare per fidem & iuſtitiam poteſt: quamuis ornatus altitudine donorũ & virtutibus, ſine quibus ſaluari valet, minimè eſſe videatur. Nam fides, ſpes atq; charitas non noſtra mœnia, ſed munitiones ſunt, quæ ſi habere negligimus, hoſtium inſidiis paremus. De Iudæa verò, quia prophetiam atque doctrinã vel miraculorũ ſigna, abſtulit Dominus, mœnia eius præcipitauit: quia fidem, & ſpem, atque charitatem, propter eius duritiam auferri permiſit. Munitiones eius diſſipare ſtuduit. Vbi nimirum rectus ordo ſeruatur: quia cùm peccatrix anima relinquitur, prius ab ea virtutum dona, quæ ad manifeſtationem ſpiritus data ſunt, poſtmodum fidei, & ſpei, atque charitatis fundamenta deſtruuntur. Quæ cuncta Dominus à perfidis ablata Iudæis, gentilitati tribuit: & ex iis quæ infidelibus abſtulit, montes fidelium ornauit. Quibus cùm rurſus anima expoliatur, fit ei Dominus vna cum eiſdem Iudæis inimicus, & qui prius dicebat, Inimicus ero inimicis tuis, & affligentes te affligam, ipſe demum eidẽ inimicatur animæ, & affligere permitit. Vnde & repletur in ea, humiliatus & humiliata, cogitationes videlicet immundæ atque nefandi ſenſus: vt ex vtroque intus foriſve cõtumeliis augeatur, donec confuſione induta, fortè reuereatur & conuertatur ad pœnitentiam. Sequitur.

1.Cor.12. 1.Cor.12. 1.Cor.12. Exod.23.

V a v.

E t *diſſipauit quaſi hortum tentorium ſuum, demolitus eſt tabernaculum ſuum. Obliuioni tradidit Dominus in Sion feſtiuitatem & Sabbatum, & opprobrio in indignatione furoris ſui, regem & ſacerdotem.*] Vbi primùm notanda eſt ſtructura verborum, quanto ſplendore in Hebræo reniteat, quæ tranſlata in noſtra per principia verſuum, tam diffuſam ſermonum elegantiam habet. Nam poſtquam luxit, Quomodo obtexit Dominus caligine filiam Sion: ſic deinceps per ſingula concinentia gradatim verba defleuit, vt poſſit ad omnia Quomodo, quæ non minus interrogantis eſt particula, quàm & dolentis & admirantis coaptari, vt dicatur, Quomodo proiecit, Quomodo præcipitauit, deſtruxit, deiecit, polluit, & cætera quæ dicuntur. Sic itaque plangit ſimul & dolet omnia, vt nunquam videatur ſtupor & admiratio vel gemitus immutari, dum ad ſingula ſe diſtendit. Hinc quippe quaſi dicatur, Quomodo diſſipauit quaſi hortum tentorium ſuum, vel Quomodo demolitus eſt tabernaculum ſuum, vel cætera huiuſmodi quæ planguntur Quæ nimirum omnia propter peccata contigerunt Iſraëlitarum, quòd Dominus diſſipauit tentorium ſuum quaſi hortum, & tabernaculum demolitus eſt, quia hoſtibus demoliri permiſit. Sed tẽtorij nomine & tabernaculi, quãuis vnũ videatur ſentire quia tabernacula inde videntur dicta, quod cortinæ

funibus diſtentæ, tabulis interſtantibus appenderentur, quæ tentoria ſuſtinerent. tamen in tentorio tabernaculum, quod Moyſes erexit in deſerto, poſſumus accipere, & in tabernaculo templum, quod Salomon demum ædificauit. Quæ vtraq; propter ſcelera Iudæorum Dominus in manibus inimicorum diſſipanda & demolienda tradidit. Primum quidem repulit Pſal. 77. tabernaculum Silo, tabernaculum ſuum vbi habitauit inter homines. Deinde ſicut Iere. 7. ipſe per Prophetam ait: *Faciam domui huic, templo, ſcilicet Salomonis, in quo inuocatum eſt nomen meum, & in qua vos habetis fiduciam, ſicut feci Silo: & proijciam vos ſicut proieci vniuerſos fratres veſtros ſemen Ephraim.* Cæterùm iuxta anagogen valdè plangendum, quòd multos in Eccleſia ſic diſſipari conſpicimus, & demoliri quaſi hortum. Sed de quo dicatur horto videamus, ad cuius ſimilitudinem Dominus tentorium ſuum, ſcilicet ſynagogam Iudæorum reprobam, vel Eccleſiã oberrantem à Chriſto, quæ per tabernaculum iure accipitur, diſſipare vel demoliri dicatur. Cant. 4. 5. Eſt namque & ipſa hortus de qua dicitur in Canticis: *Hortus concluſus ſoror mea, hortus concluſus, fons ſignatus.* In quo nimirum horto puteus aquarum viuentium emanat, & fons hortorum vbi aſpirat Auſter, remouetur Aquilo, fluuntque aromata illius, inter quæ ſponſus fructum pomorum & fauum cum melle comedit. Nunquid ad huius ſimilitudinem ſynagoga vel Eccleſia reproba diſſipantur membra, cuius emiſſiones nihil aliud ſunt, quã paradiſus? Nequaquam hoc dixerim, ſed Gen. 13. eſt alius hortus deliciarum quaſi paradiſus Dei, de quo Moyſes in Geneſi, quod leuauerit Lot oculos ſuos & vidit omnem circa regionem Iordanis, quæ vniuerſa irrigabatur, antequam ſubuerteret Dominus Exod. 16. Num. 11. Sodomam, ſicut paradiſus Domini, & ſicut Ægyptus, vt eſſet hortus deliciarum, & voluptatis. Ad quas itaque delicias Iudæi ſuſpirantes gemebant ſuper ollas carnium, allia & cepas, peponeſquè ac cucumeres Ægyptiorum deſiderantes, quæ omnia ſunt in animo eorum, qui terrena ſapiunt. Ad cuius horti ſimilitudinem, diſſipat Dominus non minus de Eccleſia laſciuientes, & ad Sodomitica Ægyptiorumque deſideria praua reflectẽtes, quàm & de Synagoga oberrantes. Demolitur Pſal. 14. ergo Dominus tabernaculum ſuum, quando in Eccleſia degentes ſceleribus & flagitiis permittit exterminari, & vitiis intus omnia concremari. Alioquin, Spiritu ſancto teſte, niſi qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam, non poteſt conuerſari in tabernaculo Dei, neque abſque iis quæ ſequuntur in eo coædificari. Quibus prætermiſſis præceptis, etiam obliuioni tradit Dominus, qui nonnunquam obliuionem patitur, feſtiuitates & ſabbata noſtræ quietis: non quod ſolemnitates ei non placeant noſtræ religionis, ſed quia Dei prius tabernaculum vel templum Spiritus ſancti in nobis violatur, non eſt in quo reliqua Deo vt placeant offerantur. Vnde obliuioni ea tradere cenſetur, quia nobis profectò ad iuſtitiam ſine bonis iuſtiſque operibus imputantur: imò rex & ſacerdos opprobrio traduntur, qui Iſa. 46. ſanctam Dei Eccleſiam nutrire (iuxta Iſaiam) debuerant, ex quo & erunt (inquit) reges nutritij tui. Sed quia templum ſancti Spiritus prauis violant operibus, opprobrium ſunt magis hi in Eccleſia quàm Pſal. 2. decus. De quibus Dauid. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite Domino in timore,* & cętera quę ſequũtur, 1. Pet. 2. Vnde inſinuat quia genus regale & ſacerdotium ſanctum ſumus, ſi pias & ſalutares Deo hoſtias offerre volumus. Tabernaculum ſancti Spiritus, in quo dignè offerantur, etenim ne demoliatur vitiis, diligentius, neceſſe eſt, obſeruemus. Moraliter autem, anima habet tentorium & tabernaculum, in quo ſæpè ſanctus Spiritus cum ea confabulatur, quod mox diſſipatur quaſi hortus, ſi ſe reſoluerit in luxũ, & varia oblectamenta prauæ delectationis. Diſſipantur quidem tentorium & tabernaculum vt hortus, non ille deliciarum Dei, ſed quaſi hortus ſuper quem Sargon dux Iſa. 20. Aſſyriorum præeſſe legitur. Sargon quippe princeps hortorum interpretatur voluptatibus & luxuriæ dedicatus. Denique & Achab rex Iſraël vineam Naboth vertere 1. Reg. 21. vult in hortum. Quod ille (iuxta leges tropologiæ) intelligens, mori maluit, quam conſentire, vt hæreditas paterna tantaque virtutum poſſeſſio, impij regis in delicias verteretur. Sed quia infelix & miſera anima tentorium ſuum, carnem videlicet quæ oſſibus & neruis compaginatur deliciis & luxu diſſipari exterius cõſẽtit, & tabernaculũ, ſeipſam ſcilicet, interius voluptatibus demoliri: quid aliud, quã vineã & hæreditatẽ ſummi patris, in hortũ concupiſcentiarũ, nequiſſimo regi, tranſmutare permittitur. Et ideò demũ omnes feſtiuitates eius & ſabbata Dominus obliuioni tradit: quia templum, in quo offerri deberent vota & ſolemnia celebrari, his

demolitus eſt deliciarum illecebris, & deſtructum carnis tentorijũ voluptatum oblectamẽtis. Cuius rex & ſacerdos dantur in opprobrium, eo quòd his omiſſis officiis, infelix anima regibus ſe ſubdiderit impiiſſimis: Iſa. 20. Vni eorum qui Azotos deuaſtat generationi ac libidini ſeruientes, quia Azotus generatio libidinis interpretatur: Alteri verò qui florentes Chriſti vineas in hortum concupiſcentiarum vult ſibi cõmutari. Et hinc eſt quod ſequitur.

ZAIN.

REPVLIT *Dominus altare ſuum, & maledixit ſanctificationi ſuæ: tradidit in manus inimici muros turrium eius.*] Altare ſuum repuliſſe, vt ſanctificationi ſuæ maledixiſſe dicitur: quia omnia ſacrificia legis & altare cum vniuerſis vtẽſilibus, in quo victimæ offerebantur, ſpreuit, atque ſimul cum vrbe & populo in manibus hoſtiũ vna cum propugnaculis diripienda tradidit. Hic quoque ingreſſi in templum vniuerſæ terræ ſanctius vocem dederunt in domo Domini, vbi quondã laudes ſolemnibus diebus, per diuerſa canebant organa, ritu inuiolabili, & Domini auguſtiùs renitebat gloria. Quod & Iſaias deplorat, dicens: Iſa. 64. *Reſpice*, ait, *ecce populus tuus omnes nos, & ciuitas ſancti tui facta eſt deſerta Sion, deſerta facta eſt Ieruſalem, deſolata domus ſanctificationis noſtræ & gloriæ noſtræ. Vbi laudauerunt te patres noſtri, facta eſt in exuſtionem ignis, & omnia deſiderabilia noſtra verſa ſunt in ruinas.* Allegoricus autem ſenſus congruere ſatis non videtur, quod repulerit Dominus altare ſuum de Eccleſia, in qua Chriſtus altare creditur eſſe hoſtia & ſacrificiũ, pontifex & ſacerdos. Non enim aliud altare rectè dicitur Eccleſiæ fore, quàm hoc vnum, in quo vota & ſacrificia omnium offeruntur fidelium, licet & altaria leguntur plurima, de quibus in Pſalmis: Pſal. 83. *Altaria tua Domine virtutum, rex meus & Deus meus.* Sed ſic ſunt ſancti altaria quemadmodum lux, ſeu cætera quæ de ipſis prædicantibus, idcirco hoc vnum altare ſub quo ſanctorum animæ requieſcunt, vt altaria ex eo iure nominentur; quia nequaquam fas eſt dicere quod eum repulerit Dominus, niſi fortè in paſſione quando Luc. 22. pro Iudæis orat, dicens: *Pater transfer à me calicem iſtum.* & deinceps: *Quod ſi non poteſt transire niſi bibam illum, fiat voluntas tua*; & hoc ſit repellere non eum pro eis audire, imò per eos pro quibus rogat mortẽ paſſionis ſuſcipere. Vnde quaſi repulſus à A Iudæis, paterno iudicio tranſlatus eſt ad gentes. De quo ſanè Dauid, *Tu verò*, inquit, *repuliſti & deſpexiſti, diſtuliſti Chriſtum tuum.* Pſal. 88. Diſtuliſti autem, ne vltra Iudæis, amiſſo ſacrificio, altare eſſet, ſuper quo ſuas offerrent hoſtias. Quia profectò ſicut omnia illa de ſacrificiis figuram gerebant Chriſti: ita & altare de impolitis lapidibus quos ferrum non attigerat, ædificatum, corpus præfigurabat Dominicum, nullo humano 1. Cor. 10. opere contaminatum. Deut. 27. Sed quia tranſlatus B eſt Chriſtus ad Eccleſiam, in ea fideles deuoti ſua offerunt vota, pro quibus & compaſſa vna cum Apoſtolis plangit Eccleſia, non quod à ſe depulſum & tranſlatum doleat, ſed quia eius pro morte contriſtatur cum Apoſtolis, vt vna cum eiſdem de reſurrectione gaudeat. Vnde mos inoleuiſſe creditur ab eiſdem Apoſtolis, cùm traditur eo die quo paſſus eſt, quod nulla myſtica in orbe terrarum corporis & ſanguinis Chriſti offertur hoſtia, C tribus reor de cauſis. Vel, quia ipſe in veritate immolatur, cuius hæc cæteris diebus myſtica ſunt ſacramẽta. Vel, quia ipſe põtifex Chriſtus qui ea rectè offert, eo die peremptus per ſeipſum deſcendit ad inferos. Vel, quia templo ſoluto & altari in mortem depulſo, non eſt ex myſterio, in quo alio altari corporis & ſanguinis offerantur victimæ. Sequitur, Et maledixit (inquit) ſanctificationi ſuę præſertim, quia cùm peccatum non haberet, pro nobis (ſecundum Apoſtolum) peccatum factus eſt. 1. Cor. 5. D De quo Moyſes in lege: *Maledictus*, inquit, Deut. 21. *omnis qui pependit in ligno.* Hoc eſt ergo maledixiſſe ſanctificationi ſuæ, in quo omnis noſtra ſanctificatio manet, pro nobis in ligno crucifixum fuiſſe. Sicque accidiſſe quod deflet: quia tradidit muros turrium eius in manu inimici, quando Apoſtolos, qui muri rectè creduntur, turrium eius, cæterorum ſcilicet ſanctorum, tradidit in tentationem amici, qui eos expetierat ſicut triticum ad cribrandum, & niſi pro eis oraſſet paſtor bo- Luc. 22. E nus, à fide laſſati, in eius victi remanerent manu. Quod autem ſequitur: *Quia dederunt vocem in domo Domini ſicut in die ſolenni.* Nullus ignorat legentium Euangelium, quanta confuſio tunc fuerit in domo Domini, quanta in atriis & in plateis, quantáque in tota ciuitate illa: præſertim cùm eſſet dies ſolemnis, ſed non de illa meditabantur, qui voces dabant vbique altiſſimas, & confuſas clamore plenas. Hinc quoque Iſaias de Synagoga: *Expectaui*, Iſa. 5. ait, *vt faceret iudicium, & ecce clamor.*

Qui profectò clamor iam tunc in auribus Prophetarum reſonaſſe creditur. Tropologicè verò, in anima repulit Dominus altare ſuum, quando ara cordis intus profanatur, & proſtituitur, vt polluta ſit mens & conſcientia eius. Non enim aliubi acceptum Deo ſacrificium offertur. De quo Dauid, *Sacrificium Deo*, (inquit) *Spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatū Deus non ſpernit.* Sed cùm ara cordis ab immundis ſpiritibus intus contaminatur, non inconuenienter vna cū ipſo ſacrificio quod repellitur, etiamſi & ſanctificatio eius maledicatur, dum maledictionibus ſubiacere probatur. Quod quia nomen Dei in ſe ſāctificari noluit, maledictionibus multatur, & traduntur muri turrium eius in manus inimici. Turres verò animæ ſunt fides, ſpes, vel cæteræ virtutes, quibus profectò turribus anima erecta ad cælum vſque attingit. Sed quia iſtæ turres ſuos habent muros, quibus muniantur cæterarum ſcilicet virtutum opera: muri turrium eius tundantur in manu inimici, quando intus foriſve anima ſuis actibus diſſipatur. Et dant vocem hoſtes in domo Domini ſicut in die ſolemni, quando vniuerſa vitiorum portenta intus perſtrepunt, eo quod violato templo Spiritus ſancti, non alij quàm immundi ſpiritus in eo habitant, quo nulla niſi ſancti Spiritus organa virtutum harmoniam reſonare deſiderat. Hinc eſt quod ſequitur.

Pſal. 50.

HETH.

COGITAVIT *Dominus diſſipare murum filiæ Sion: tetendit funiculum ſuum, & non auertit manum ſuam à perditione.*] Nimis ergo profundæ cogitationes Dei ſunt, & ideò inſcrutabiles. In qua denique profunditate fuit, quod cogitauit Dominus murum diſſipare filiæ Sion, & ne daretur cogitandi, more humano, libera facultas, tetendit (inquit) funiculum ſuum, quatenus ſecundum menſuram delictorum pœna procederet vltionis: non quod Dominus cogitandi habeat affectus, ſed noſtro loquitur vſu: quia omnia præſentia ſunt ei, & nulla effugiunt eius notitiæ. Propterea & ſecundum plenitudinem impietatis eorum, funiculus extenſus eſt perditionis. A qua ſanè perditione dicitur, quòd non auerterit manum ſuam donec eis ad menſuram cuncta rependerit: ita vt & in funiculo diſtributionis, inimicus ſibi terram eorum ſorte diuiſerit. Vnde & in Prophetis alibi ipſa eadémq; manus (quia illi non

A conuertuntur adhuc) legitur extēta. Hoc quippe eſt quod plangitur, quia nō auertit manum ſuam à perditione eorum, vt in ſinum eos reuocaret ſuæ protectionis, ne ipſi tota die inter gentes, ac ſi manus Moyſi extenta, leproſi & immundi parerent. *Luxit*, (inquit) *antemurale, & murus pariter diſſipatus eſt.* Luxiſſe autem antemurale tropicè dicitur, eo quòd videntes ſe recedentibus angelis, quorum ſeruabatur auxilio, lugentes fecerit. Sed melius B ad noſtram Sion refertur, quotiens Dominus ſuper eam funiculum menſuræ peccatorum noſtrorum & normam diſtrictionis iudicij, extendit, vt ſecundum merita delictorum Eccleſia affligatur. Hinc eſt quod frequenter muri eius, defenſores videlicet & rectores, diſſipantur, cùm aut per mortem immaturius ſubtrahuntur, aut viuentes hoſtium impugnationibus deſtruuntur. Sed quia iuſto Dei fit iudicio, manum ſuam à perditione eorum qui corruunt non auertere deploratur, eo quod C vrbs fortitudinis noſtræ multotiens offenſo Deo, non minus ab inuiſibilibus interius, quàm & à viſibilibus exterius deuaſtatur. Hæc eſt inquam vrbs fortitudinis noſtræ, in qua Saluator, iuxta Iſaiam, ponendus decantatur murus & antemurale. Sed non immeritò luxiſſe plangitur in hac peregrinatione noſtra, dum lugubres & lugentes nos inſinuat, eo quòd in nobis Moab ſcilicet de patre necdum eſt humiliatus & contritus vſque ad puluerem, noſtris ſub pedibus conculcatus. Alioquin D niſi Moab ſub pedibus Eccleſiæ conteratur, nequaquam in ea rectè canticum iſtud cantatur. Vnde & ſancti: *Quomodo* (inquiunt) *cantauimus canticum Domini in terra aliena*: namque terra eſt, in qua de patre diabolo Moab adhuc nec deuictus regnat. Ideò luxiſſe antemurale eius iure plangitur: quia totum ad caput refertur, quicquid in membris lugendum inuenitur. Vnde & murus diſſipatus plangitur, quotiens ipſa diuino auxilio deſolatur: non quod murus diſſipari queat, ſed quia proE tectio eius ex ea, culpis congruentibus, auferatur. Nam & Dominus quando perituram lugebat Ieruſalem, dicens: *Si cognouiſſes & tu, &c.* Quid aliud quàm antemurale eius flebat? Sed quia indignos ſe faciebant tanti muniminis, tranſpoſitus eſt ad gentes Saluator, quaſi antemurale, qui ſcit compati & condolere noſtris infirmitatibus, & factus eſt nobis murus. Moraliter autem, Dominus cogitauit diſſipare murum filiæ Sion, id eſt, animæ, quæ

Exod. 4.

Iſa. 26.

Iudicum 3.

Pſal. 136.

Luc. 19.

Pſal.44. filia nominatur, vt in Pſalmo canitur: *Audi filia & vide.* Sed quia videt eam Dominus de arce contemplationis ſuæ ad ima tendere ac refrigerari, cogitauit diſſipare murum eius, nec tamen liberè, (licet omnia nuda ſint ei & aperta) Heb.4. donec tendat funiculum ſuum, & videat cuius menſura vel pondere punienda ſint vniuſcuiuſque peccata. Primùm quidem deliberat, vt facultas ſit animæ redeũdi ad pœnitentiam, & cogitat quatenus & ipſa antequam diſſipetur muris auxilij eius, de ſe recogitet: extenditur funiculus ſuper eam iam quanta ſint eius delicta vel qualia, ſi quomodo intelligat. Sin autem nouerit quod non auertit manum vltionis ſuæ Dominus à perditione, & hoc eſt quod ſequitur, *Luxit antemurale, & diſſipatus eſt murus eius.* Hoc igitur cogitauerat Dominus, necdum liberè, ſed ſcrutans & pertractans ac deliberans, vt & conuertendi daretur libertas. Illa verò quia noluit, nec ipſe auertit manum à perditione, ſed in fine, excreſcentibus malis, diſſipatur murus eius vndique, & illa diripitur ab hoſtibus. Videant qui temerè de ſingulis iudicare non metuunt, neque volunt cauſas perpendere: cùm ipſe Dominus per ſe non abſque menſura & deliberatione dicitur inferre iudicium: cuius examen non poteſt humana fragilitas apprehendere, in cuius profectò arbitrio, & magnitudo pœnarum eſt & menſura. Quod autem lugere dicitur antemurale, diſſipato animæ muro, fides eſt: non illa quæ per dilectionem operatur, ſed qua dæmones credunt & contremiſcunt. Galat.5. Iacob.2. Per quam itaque fidem antequam murus eius diſſiparetur, virtutum ſcilicet cæterarum conſtructio, erat ei Chriſtus murus & antemurale, per eandem fidem in anima collocatus. Sed quia noluit infelix cuſtodem & defenſorem Chriſtum habere, diſſipantur virtutum opera, & luget antemurale, fides videlicet qua credit futurum Dei iudicium & contremiſcet: nec tamen adeò ſe valet, hoſtibus iam expoſita, expedire vel defendere: non quod ei locus non pateat pœnitentiæ dum viuitur, ſed quia impius in Prou.18. profundum malorum cùm venerit, contremuit. Quod cernens Propheta, plorat amariſſimè profectò: quia videt animam virtutibus deſtitutam, quam prius, quàm Pſal.45. peccaret, fluminis impetus lætificabat quaſi ciuitatem Dei. De qua Propheta cecinerat, quod Saluator ponetur in ea murus & antemurale, habitans, per fidem in Ephes.3. cordibus noſtris. Nunc verò ab hoſtibus

A obſeſſa, pro cantione lætitiæ ſolum in ea antemurale luget, quod deſtinata ſit ad Matt.8.13. & 22. inferos, vbi eſt inexpiabilis luctus & ſtridor dentium ſine fine habendus. Luc13. Sequitur:

TETH.

DEFIXÆ *ſunt in terra portæ eius: perdidit & contriuit vectes eius, regem eius & principes eius in gentibus. Non eſt lex, & Prophetæ eius non inuenerunt viſionem à Domino.*] B Iuxta hiſtoriam, per portas defixas in terra, & vectes perditos & contritos, doctores ſynagogæ vel defenſores vult oſtendere, qui mentem in terrenis fixerunt rebus, diſſipati ſunt, & contriti. Regẽ eius & principes eius in gentibus, idipſum repetere videtur, vt per portas, reges intelligãtur, & per vectes, principes. Qui ſimul omnes confracti & perditi ſunt in gentibus, atque quaſi in terra defixi, nec valentes redire ad eum, quem ex lege repromiſſum ſuſcipere noluerunt. Quod autem dicit, C non eſt lex: vel ideò dicit, quia concremata eſt à Chaldæis: vel, quia illis iam nulla eſt, eo quod in omnibus, omiſſo Chriſto, violata eſt & deſtructa, in tantùm, vt iam eius apud Iudæos nulla ſit obſeruatio. Sed & Prophetæ nullam deinceps repererunt viſionem à Domino: quia ipſum verum legiſlatorem & Dominum Prophetarum, de quo lex & Prophetæ vſque ad Matt. Ioannem cecinerunt, præſentialiter ad ſe venientem recipere contempſerunt. Spiritualiter autem, Propheta gemit ſuper D Eccleſiam, imò ipſa in ſuis gemere probatur, quod portæ eius defixæ ſunt, doctores videlicet & magiſtri, in quibus clauis vertitur ſcientiæ in terra, dum carnalibus & terrenis occupantur operibus. De quibus iam ſuprà planxerat, quod deſtructæ eſſet, nunc verò aliquid magis dolet, quia defixę ſunt in terra. Quod enim infixum eſt, non facilè mouetur. Et hinc eſt quod Dauid in Pſalmis orat: *Eripe me de luto, vt non* Pſal.68. *infigar.* Quoniam quod infixum eſt, (vt di- E xi) non facilè reſoluitur. Vel neſcio ſi remoueri queat, niſi ab eo cui cedunt omnia antequam demergatur, vt vrgeat ſuper eum puteus abyſſi os ſuum. Apoc.9. Porrò vectes perditi & contriti fiunt, quando hi qui diuinæ legis ianuas credentibus aperire vel non credentibus obſerare debuerant, vel in circulos intromitti ad diuina myſteria perferenda, hæreticorum conteruntur viribus, vel ſuis perditis deprauantur moribus. Quibus defixis & contritis in

limo terreni deſiderij, etiam ipſi reges, de quibus iam ſuprà dixi,& principes in vitiis carnalis vitæ quaſi in gentibus captiuantur. Quod autem dicit, quia non eſt lex, non ideò quod non ſit ſpiritualis, ſed quia excreſcentibus malis apud improbos non imputatur aliquid eſſe, dum cogitant ſe ſine legis vindicta peccare. Tales quippe doctores Eccleſiatũ,ac Prophetæ Iudæorum viſionem non merentur diuinæ inſpirationis, vt rectè doceant in futuris,qui ſe impræſentiarum vanis & prauis implicant erroribus. Secundum tropologiam verò,anima iure plangitur, cuius ſenſus defixi ſunt in terra, ſcilicet in limo peccati,& nulla eſt virtutum ſubſtantia euadendi:quæ quia per anguſtam noluit intrare ianuam portas ſuas,ſenſus videlicet in terrenis confixit oblectamentis, & perdidit ac contriuit vectes & ſeras virtutum, ne vllus ad eam immũdorum ſpirituum prohibeatur ingreſſus. Quibus ita cõfractis, iam deinceps omnis,quo regebatur mandatorum Dei, principatus captiuatur vitiis, in tantum, vt non ſit ei lex, nec viſio à Deo inueniatur, vt corde audiat, quid ei Deus loquatur intus, ſed effrenis vadit poſt vana ſuæ mentis, & ſui ſectatur cordis deſideria. Et hinc eſt quod ſequentibus verbis plangitur.

IOD.

SEDERVNT *in terra, conticuerunt ſenes, filiæ Sion conſperſerunt cinere capita ſua: virgines Ieruſalem accinctæ ſunt ciliciis. Abiecerunt in terra capita ſua virgines Iuda.*] Patet ſenſus, quod more paterno, tantis oppreſſi tribulationibus Iudæi, tali ſe continentiæ habitu plangebant. Tamen hi maximè, non ſine cauſa, aut plangunt,aut plangũtur, in quibus plurima virtus eſſet honeſtatis, & authoritas religionis, ſi ſuæ ſeruarent vota proprietatis. Myſtico autem ſenſu, ſenes Eccleſiarum Dei tunc meritò tacent, quando ſedent in terra. Vnde neſcio, ſi ſenes vocari debeãt: aut quia in terra ſedẽt: aut quia tacẽt: niſi fortè tales intelligantur, qualis ille Senatorum chorus cum quibus venturus ad iudicium, qui ſciunt eorum in ſe formam aſſumere, pro quibus lugent: & ipſi tamen à ſolio arbitri non deſcendere, quamuis videantur vna cum peccatoribus, quaſi in terris poſiti, noſtræ vitæ maculas deflere. Sed vtinam in nobis tales eſſent, nequaquam igitur dixerim quod lugendi eſſent: magis verò eos lugent,quos ϖροϐυτήρους Græci vo-

A cant, qui nullo ſenectutis opere decorantur,ſed quaſi fatui torpentes, in terra ſedẽt, dum terrenis & carnis occupantur operibus. Tales itaque plangit, quales in Daniele ſuper Suſannam inſaniſſe legimus, de quibus dicit: *Inueterati dierum malorum,nunc venerunt peccata quæ operabamini.* Daniel.13.
Cæterùm filiæ Sion quæ conſperſerunt cinere capita ſua, & virgines Ieruſalem, necnon & virgines Iuda, vnius ſignificationis eſſe videntur, quamuis diuerſa introducantur nomina. Quia renatorum animæ, illius cæleſtis Ieruſalem ſunt filiæ, ſed habent differentias ſuas, aut ex con-
B feſſione veræ fidei, aut ex viſione pacis, aut ex ſpeculatione diuinæ contemplationis: Quas benè in Canticis languens anima, præ amore ſponſi: licet percuſſa ab hoſtibus & cuſtodibus huius ſeculi vulnerata, necnon & expoliato pallio iuſtitiæ, ardenter adiurat, dicens: *Adiuro vos* (inquit) *filiæ Ieruſalem, ſi inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei, quia amore langueo.* Cant.5.
Has igitur adiuratrices, & annũ-
C tiatrices, quas implorat, non puto quod cinere conſperſas, aut cilicio indutas credat, quas non dubitat cum ſponſo poſſe confabulari. Alioquin, niſi excelſiores Ieruſalem filias eas intelligeret, ſupernaſque virtutes, & Sanctorum ſublimium animas, nunquam tam lachrymabiliter eas pro ſe adiuraret, vt dignaretur, vna cum interceſſionibus, lamentationem ſui languoris,amorēq; ſponſi, auribus intimare: quatenus idē errantē reuocet inter greges ſodaliũ, cõſoletur mœſtã, percuſſam rele-
D uet à plaga, & ſanet vulneratã ſuo vulnere, necnon & expoliatam, veſtiat ſalutis indumento. Nouit igitur talis, quod plurimum valeat apud dilectum ſponſum ſãctarum interceſſio animarum: idcirco ardenti animo adiurat eas, nec dubium, quin licet pro ſe adhuc dubitanter dicat, quod per eum à quo nihil eis aliquid charius eſſe exiſtimat. Sed nunquid tales eſſe creduntur filiæ, quas Propheta luget? Vel nunquid aſpergunt capita ſua cinere & cili-
E cio veſtiuntur, quæ feſtinant venire, vel perueniſſe ſe gaudent ad amplexus & oſcula ſui ſponſi? Nequaquam rectè hoc aliquis dixerit, ſed iſtæ ſunt filiæ Sion, nomine tantùm, & regenerationis Sacramento, quę ceciderunt de throno regni, aut in hæreſim, aut ad puluereas vitæ actiones, quibus oppilatum eſt os, nec audent oculos ſurſum leuare ad Deum, ſed capita ſua, mentes videlicet, puluereis aſpergunt operibus, & ſacco veſtiuntur cilici-

no, peccatorum contexto ſetis, caprarũ- A que pilis. Et quia ſemel deiecerunt capita in terram, mentes ſcilicet in terrena conuoluentes oblectamenta, nolunt ſe erigere, neque excutere de puluere: ſi quomodo prius, rurſus induantur ab ſponſo, ſuis ornamentorum veſtibus. De quorum igitur collegio & numero fortaſſis illa quæ ſic adiurat, licet malè vulnerata, & nuda iam euaſerat, quærens dilectum ſuum, amore languida: nec tamen per ſe accedere pręſumit ad eum, quaſi impudica. Ideò ſup- B plex, ante ſe interceſſores & legatos adiuratos, ardenter dirigit & exoptat. Sed miſeræ interdum animæ, licet filiæ dicantur Sion, Ieruſalem & Iuda, ſic ſe hactenus delictorum circundant exuuiis, & mẽtem terrenis obuoluunt indumentis, quaſi nunquam velint aſſurgere. Pro quibus ſanè non dico Ieremias, fratrum amator, verùm & omnis ſanctorum chorus iure plorat, noſtraque immaniſſima plangit excidia. Quia & ſi rectè vellent, amiſſo ſpon- C ſo, poſt perſecutiones multiplices & vulnera, poſt nuditatem & maculas, forſitan & ſi non mox dilectum, ſaltem filias Ieruſalem, Sanctorum ſcilicet inueniſſent animas, quæ illam ſuis precibus & meritis ſuis, denique monitis & exemplis, ad dulcia ſponſi oſcula reueherent: ſi ſe de puluere excuterent, mentemque à terrenis erigerent. Vnde adhuc & filiæ vocantur Iuda & Ieruſalem, quatenus, audito nomine, veræ fidei confeſſionem recipiant, & ad viſionem pacis quandoque per bo- D nam voluntatem intendant, donec rurſũ per adoptionem, contemplationem diuinæ inſpectionis clementer recipiant. Moraliter autem, anima cùm ſpiritum conſilij amiſerit, quaſi de ſenectute grauitatis, & dignitate maturæ vitæ, in terrenis reſidẽs, infatuatur: quia nullo ſapientiæ ſale conditur: dum terrena inhiat, carniſque ſectatur illecebras: & hoc eſt ſenes ſedere in terra: omnes conſilij cogitatus, & prudentiæ actus, in voluptatibus huius vitæ, & lucris ſeculi verſari. Quibus cùm occupatur E anima curis, conticeſcunt apud Deum omnes animi conatus. Vnde & Dauid gemens. *Quoniam tacui* (inquit) *inueterauerunt oſſa mea, dum clamarem tota die.* (Pſal. 31.) Ergo, ea quæ intus quaſi inueteraſcunt, dum veteris hominis lucra ſectantur, quid aliud quàm carioſi ſenes, de ſpecula cæleſtis vitæ prolapſi in terra, conticeſcunt à bonis: & ſi videantur tota die, impræſentiarum videlicet, negotia vitæ huius clamare, ac requirere? Vnde & filiæ Sion, ſcilicet animæ, mentem quam polluere talibus non pertimeſcunt actibus, quid aliud quàm puluere aſpergunt caput? Deinde vitiorum ſetis circumamicta, & caprarum pilis gloriam, quam in cæleſtibus habere poterat, mente iacens in terra deuoluit, donec in puluerem reuertatur caro vnde ſumpta eſt, & finis eius interitus fiat ſempiternus. (Gen. 3. Philip. 3.)

CAPH.

DEFECERVNT *præ lachrymis oculi mei, cõturbata ſunt viſcera mea, effuſum eſt in terra iecur meum.*] Nec dubium, quin videns Propheta contritionem populi, nullique ſexui vel ætati hoſtes in nece parcere, ingenti dolore turbatus, fletu maximo deplorat, ita vt oculi præ lachrymis deficerent, & omnis iucunditas delectamenti vertatur in anxietatem cordis. Quid enim magis dolendum, quàm quod natio antiqua, ſemen Patriarcharum atque amicorum Dei, diuinis legibus erudita, & Prophetarum oraculis ſæpius confortata, in tantam apoſtaſiam venerit, vt Dei ſui oblita, propter immanitatem ſcelerum, traderetur in manus hoſtium? Ergo ſpiritualiter, Quomodo defecerunt oculi Prophetę præ lachrymis, nequaquam reor ſimpliciter accipiẽdum, ſed ſicut Dauid canit: *Defecerunt oculi mei, in eloquium tuum, dicentes: quando conſolaberis me.* (Pſal. 118.) Laudabilis quidem, & felix defectus, non veniens ex infirmitate carnis, ſed ex fortitudine deſiderij: quia omnino mens Sanctorum, cum ea ardentius intentiuſque intendit, quæ non videntur, & ſempiterna ſunt, deficit ab intuitu eorum exterius, quæ præſentis vitę & vana ſunt. Siquidem alij ſunt iſti oculi carnei, alij qui aperti ſunt, quando Adam guſtauit vetitæ arboris pomum: (Gen. 3.) alij, qui laudantur in ſponſa, de quibus dicitur in Canticis, *Oculi tui columbarum.* (Cant. 1.) Sed cùm iſti qui columbarum laudantur, diuinitus illuſtrati, purius atque ardentius cœleſtia contẽplantur myſteria, omnes reliqui deficiunt: quia tantò minus concupiſcibilia exterius intendunt, quantò iſti ardentius diuina introrſus penetrant, & intelligunt. Vnde & Videntes Prophetæ sũt vocati, eo quod illa, quæ manent in Spiritu, perſpicacius conſpicerent. (1. Reg. 9.) Nequaquam igitur eos otioſe defeciſſe ingemuit præ lachrymis, ſicut & Dauid [in eloquium tuum] addidit. Felix quidem defectio, quę non detrimentum, ſed augmentum capit, dum ad ea creſcit oculus, quæ intendit. Ergo Prophetæ oculi, cùm deficiũt præ lachry-

mis, non minus ea cernunt quæ diligunt, quàm quæ dolent, & plangunt. Vnde & ardentius tantò, adeò ſe dirigunt, quæ manent, quantò vident clarius amariora eſſe & dura pro quibus dolent. Alioquin ſanctis ſemper dulces ſunt lachrymæ, & ad omnia impræſentiarum congruentes.
Pſal.41. Propter quod Dauid, *Fuerunt* (inquit) *mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte*, in proſperis videlicet & in aduerſis, quia ſicut panis ad omnia, quæ in vſibus vitę veniunt, videtur cõgruere: ita lachrymæ in doloribus & anguſtiis, in preſſuris & tribulationibus, in deſiderio & feruore amoris, etiam in gaudio & compunctione diuinæ recordationis. Fateor quòd nullus humor corporis tanto ſale conditur, neque eo magis anima, qualibet afflictione mota conſolatur. Et hinc eſt quod Eccleſia vna cum Ieremia ad lachrymas quaſi ad conſueta doloris ſui medicamenta, recurrit, ſeque totam, pro ſuis malè perpeſſis membris, in lachrymis transfudit: ita vt verè cum Propheta dicat: *Defecerunt oculi mei præ lachrymis, & omnia viſcera mea conturbata ſunt.* De quibus nimirum viſceribus iam ſuprà planxerat, quando ventrem ſuum turbatum dolebat: Quippe, quia hoc ſunt viſcera, quod venter, eo quod intra ipſum ſunt quaſi receptacula colluuionis. Per quæ (vt iam dictum eſt) multitudo fidelium, quæ diuinis quotidie infra vterum Eccleſiæ repletur alimentis, accipitur. Sed commota preſſura tentationis, aut pro cruditate doctrinæ, aut morum prauitate mox conturbantur, & velut mare feruent, pro quibus excelſiores animæ indeſinenter curam & ſolicitudinẽ ingerunt. Vnde & Eccleſia, quaſi parturiens conturbata ſunt (inquit) viſcera mea, & effuſum eſt in terra iecur meum. Nam per iecur exiſtimo, illi rectè intelliguntur, qui locupletes in Eccleſia curis, & voluptatibus deſeruiunt: Sicut & Phyſici philoſophantur, quod in iecore voluptas & concupiſcentia ſedem habeant: Vnde tales monet Apoſtolus reuocari, ne ſperent in incerto diuitiarum, ſed, *qui habent* (in-
1.Cor.6. quit) *ſic ſint, quaſi non habentes: & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtentes ſint: & qui poſſident, tanquam non poſſidentes.* Alioquin cùm hi ſe effundunt per varia mundi deſideria, & relaxant frena concupiſcentiarum, quid aliud, quàm iecur Eccleſiæ in terra effunditur? Nam qui (ſicut docet Apoſtolus) habent (vt ita dicam) concupiſcentias huius vitæ, & voluptates, eas videlicet res, in quibus concupiſcentia nutritur, vix ſine ſua relaxatione, in terra ea valent amplecti, quantò magis cùm omnes concupiſcentiarum habenæ laxantur? Vnde gemens Eccleſia, pro talibus effuſũ eſt (ait) iecur meum in terra. Et notandum, quod non hepar ſine felle habetur: ita & diuitiæ, neſcio ſi vnquam, ſine amaritudine poſſideantur. Dicitur autem quod ad ſe, calore ſuo, ſuccum ciborum trahat, vertatque in ſanguinem, quem ſanè ad vſum paſcendi nutriendique ſingulis membris præbet, & hoc fortè eſt, quod Apoſtolus docet; Et qui habent, ſic ſint quaſi nõ habentes, vt in ſanguine redemptionis ſuę, ea vertant, & ſingulis Eccleſiæ membris, quaſi ex abundantia ſanguinis, paſtum & alimentum præbeant. Hinc quoque ſequitur. *Super contritionem filiæ populi mei, cùm deficeret paruulus & lactens in plateis oppidi.* Ac ſi diceret: Effuſum eſt iecur meum in terra, ſuper contritionem filiæ populi mei: quia Eccleſia Chriſti, quæ filia Sanctorum iure vocatur, tunc conteritur & afficitur tentationibus, quando iecur ipſius, diuites videlicet & potentes, in terrenis ſe effundunt deſideriis, & ſola quæ præſentis vitæ ſunt inhiant. Tunc itaque paruulus & lactens in plateis oppidi deficiunt: quãdo tales omni felicitate ſeculi abundare videntur. Sin aliâs, niſi paruuli & lactentes eſſent in fide & doctrina Chriſti, pro talibus nunquam in plateis deficerent. Hinc & Dauid, *Mei autem* (inquit) *penè moti sũt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei.* Quia zelaui Pſal.72.
ſuper iniquos, pacem peccatorum videns. Quandoquidem mouentur pedes cum fide paruuli, & in doctrina necdum idonei, zelant eorum felicitatem qui terrenis incumbunt lucris, relinquentes, viam anguſtam, quæ ducit ad vitam, exeunt in pla- Mat.7.
teis, & effundunt ſe vt pereant. Porro tropologicè bene anima plorans, Defecerũt, (inquit) præ lachrymis oculi mei, quando amore languida videt viſcera ſua interius conturbari, nec valet conceptiones mẽtis ſuæ, ad ea quæ oculus intendit, dirigere. Viſcera quippe eius, ſunt conceptiones cogitationum. Quas itaque conceptiones videt interius conturbari oculus rectæ intentionis, & deficit præ lachrymis, nec valet liberè contueri ea quæ cupit, dolore preſſus amaritudinis. Quia effuſum eſt (inquit) in terra iecur meum, id eſt, omnis eius voluntas, & concupiſcentiarum luxus, quarum colluuione etiam in ea diuinus ignis extinguitur. Et quia ignis humani corporis in iecore (vt aiunt Philoſophi) ſedem habere creditur, inde vſque ad ce-

rebrum ſubuoluat: deinde vſque ad oculos, cæteroſque ſenſus, & ſic per membra diffunditur. Vnde cùm prona eſt mens & concupiſcentia eius in malum, & ignis ille de iecore in terra effuſo ad oculos vſque attollitur, quid aliud, quàm defectũ rectæ intentionis inferre creditur? Et hinc eſt quod plangit. Defecerunt oculi mei præ lachrymis: quia ex dolore, quo lachrymæ naſcuntur, defectus diuinę contemplationis generatur. Et notandum, quod effuſio iecoris ad terram, non niſi de contritione animæ, quæ filia Sanctorum eſſe debuit, eo quòd cõculcata eſt ab hoſtibus euenit: Vnde tam exterior ſenſus, virore gratiæ, paruulus, quàm & mens introrſus lactẽs, defecta virtutibus, per plateas huius ſeculi malè dilapſa, non eſt quo ſe vertat, niſi ad lachrymas, ex quibus, licet oculi grauẽtur, ſaltem fletibus conſolatur. Vnde ſequitur. (Gen. 8.)

LAMED.

MATRIBVS *ſuis dixerunt, Vbi eſt triticum & vinum, cùm deficerent quaſi vulnerati in plateis ciuitatis, cùm exhalârent animas ſuas in ſinu matrum ſuarum?*] Iudæis quod etiam atrociora contigerint nulli dubiũ. Noſtra verò Ieruſalem amara plorat, quia numeroſior eius pars vulnerata in plateis exhalatur, cũ relicto anguſto itinere, vias arripit latiores. Inter quas, illa nimirum corruit, quæ recordata ſui fœderis, in Cãticis, gemebunda ſponſum quærit. *Quæſiui* (inquit) *eum, & non inueni, vocaui & non reſpondit mihi*; ac deinde: *Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem: percuſſerunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum mihi cuſtodes murorum.* Quæ profectò, ſi ſpõſi frueretur intus amplexibus, foris vulnerata non eſſet. Sed quia paruulus & lactens, vt vterque ſexus comprehendatur, latiores vitæ vias expetunt, & longius plateas huius ſeculi requirunt, peruagando vna cum prodigo ex Euangelio filio, vniuerſis expolientur bonis, & fame pereunt. Et hinc eſt quod Sanctorum chorus luget. [Matribus (inquiunt) ſuis dixerunt. Vbi eſt triticum & vinum, cùm deficerent quaſi vulnerati in plateis?] Sed miſeræ matres, quæ filios ſuos ad tantam inopiam longe à patre abduxerunt. (Matt. 7. Cant. 5. Luc. 15.)

Ex quo notandum, quod paruulus & lactens ipſi ſunt, adoleſcentior filius, generoſæ nobilitatis indoles, ſed ſua peruagatione, & conſumptione rerum inopes, vnde norunt, quibus in domo patris, vſi ſunt cibis: Non enim aiunt. Vbi eſt hordeum, aut ſiliquæ, quæ famelici gratanter accipiunt, ſed vbi eſt triticum & vinũ. Norunt igitur, etſi degeneres ſuo vitio, quales eos primũ pater genuerit: propterea & prodigus ille filius concupierat ſaturari de ſiliquis, quas porci manducabant. *Quanti* (ait) *mercenarij abundant panibus in domo patris mei?* Sed & Iſaac de filio ſuo Iacob; *Frumento* (inquit) *& vino ſtabiliui eũ.* Quia profectò duobus iſtis libertas paſcitur, vt pane confirmetur cor hominis & vino, id eſt, gaudio Spiritus ſancti lætetur interius. Non enim alio pane libertas noſtra vtitur, niſi qui de grano frumenti, quod in terram cecidit, & mortuum fuit, conficitur. Qui profectò panis de cælo veniſſe creditur, neque alio vino, niſi quod de vinea Sorech, & vite, quæ Chriſtus eſt, vindemiatur. Hoc quippe vinum, & hunc panem, paruulus & lactens à matribus requirunt: ſed quia in plateis non inueniuntur, neq; vulnerati eum dignè accipiunt, exhalant animas ſuas in ſinu matrum ſuarum, quæ illos malè aluerant, & in ſinu oblectationis peſſime illexerant. Eruditior enim ille filius, qui ad patrẽ ſuſpexit egẽs, quàm iſti, qui à voluptatibus carnis quaſi à matribus ea requirunt: quoniam paterna ſunt iſta. Alioquin, ſi cum patre eſſent, aut ad patrem domum redirent, animas fame non exhalarent: Sed quia caro eos decipit, errant: & ſi non in eo quod panem vinumque requirunt, ſaltem quia in carne torpentes, ab ea iſta petunt. Neſciunt miſeri, quod qui in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Idcircò in ſinu carnis intereunt: quoniam hi filij patris ſunt, *qui non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt.* Moraliter autem, penè idẽ eſt ſenſus: quia anima relicto diſtrictionis itinere, cùm cœperit ſe dilatare exterius, quaſi per plateas voluptatis arripit latam & ſpatioſam viam, quæ ducit ad mortem. Et ideò Dominus ex Euangelio: *Eſto* (inquit) *conſentiens aduerſario tuo, dum es cum eo in via,* (id eſt, verbo Euangelij, quod aduerſari videtur veſtris prauis deſideriis) *ne fortè tradat te iudici,* & cætera. Alioquin paruuli, cogitatus veſtri, & lactens animæ ſcientia, ſi ad exteriora carnis & plateas delectationis ſe proiecerint, non habent à matribus quid repoſcant, ſcilicet ab illecebris ſibi malè blandientibus: quoniam eis nec panis eſt, qui cor hominis confirmat, doctrina videlicet ſpiritualis: nec vinum quod lætificat, Spiritus ſancti gratia intus, qua mentes inebriantur fidelium. Et ideò benè, dum requirunt ab iis in quibus & cum quibus (Luc. 15. Gen. 27. Ioan. 12. Ioan. 6. Iſa. 5. Ioan. 15. Luc. 15. Rom. 8. Ioan. 1. Mat. 7. Mat. 5.)

quibus iſta nunquam inueniuntur, exhalant animas, qui talia ſunt ſicuti in ſinu gehennæ ad mortem, quę illas genuit, dum caro, quam quaſi matrem crediderũt, in terrã redit. Vnde quàm benè per quendam ſapientem dicitur: *In die bonorum, ne*
Eccl.11. *immemor ſis malorum*: &, *Beatus homo, qui*
Prou.28. *ſemper eſt pauidus: quia qui mentis eſt duræ, corruet in malum.* Quod quia gens illa noluit emolliri dignè ad pœnitentiam, plangentis affectu, Propheta gemebundus ad ipſam Ieruſalem, querelas ſuas conuertit, dicens:

MEM.

CVI *comparabo te, vel cui aſſimilabo te filia Ieruſalem, cui exæquabo te, & conſolabor te virgo filia Sion?*] Certum, quod ſicut ſub cælo nulla fuit antiquitus gens tam glorioſa, vti Ieruſalem illa præ omnibus regnis inclyta: ita nulla felicior: quàm noſtra, quæ eſt mater omnium noſtrûm, & filia cæleſtis patriæ, quæ ſponſa Chriſti appellata eſt, & coniunx, necnon & anima in eius corpore conſecrata, glorioſiſſima creditur, cuius in cælo municipium eſſe non dubitatur & hæreditas. Quarum iuſtificatio, non niſi ex Deo creditur, cùm vna, ex omnibus in cæleſtibus futura Eccleſia prædicatur: vt ſit corpus vnum
Gen.2. cum capite ſuo, de carne ex oſſibus eius in fide & charitate compaginatum: & ſicut in cælis vna ex omnibus eſt ciuitas glorioſa, quæ colligitur, de qua Dauid. *Glorioſa* (inquit) *dicta ſunt de te ciuitas Dei*;
Pſal.86. ita & vna eſt illa Babylon à Chriſto quæ degenerat & fornicatur. Vnde pro breuitate legentium, ſuper harum trium ruinas, contra cœptum explanationis ordinem: quia penè vnus eſt caſus, vnus adhibendus eſt luctus, vt dicatur de omnibus, dicatur & de ſingulis. [Cui comparabo te, vel cui aſſimliabo te filia Ieruſalem, cui exæquabo te virgo filia Sion?] Quia ſicut nulli eſt mortalium gloria excelſior earũ, quæ peruenerunt ad brauium ſupernæ vocationis: ita nulli eſt comparanda ignomi-
Philip.3. nia, tam immaniſſimæ confuſionis. Nam & trina repetitio verborũ diuerſa ſub vna ſignificatione, harum trium, videtur lugẽdo vnã colligere, incomparabilem amentiæ cæcitatem, quæ de tanta vocationis ſuæ gloria, & dignitatis culmine, non dicam de Angelorũ conſortio, verũ & Dei in cæleſtibus vt cohæredes eſſent, ad tantam ſe ruinã, & informitatem dedecoris proiecerit, vt caſus earũ neſcio, niſi diabolo, cui

A ſit cõparandus. Vnde in Pſalmis: *Ego dixi* Pſal.81.
(ait) *dij eſtis, & filij excelſi omnes; Vos autem ſicut homines moriemini, & ſicut vnus de principibus cadetis.* Alioquin, qui dij fuerant, & Rom.8.
filij Dei adoptati, niſi ad hominum carnalium rediſſent actus, & diaboli imitatores Galat.4.
eſſent magis quàm Dei, nunquam vt ho- Eph.1.
mines morerentur, & quaſi vnus de principibus corruerunt. Nunc autem, quia de tãta gloria ad tam nefandam ruinam prolapſa eſt gens illa, vel Ieruſalem, quæ filia Dei appellata, ſeu quælibet anima, lugens Propheta, vel chorus electorum Dei, de il-
B la quæ ceciderit, ait: [Cui comparabo te, vel cui te aſſimilabo?] ac ſi dicat: Nulli niſi, cuius es imitatrix, illi te coęquari liceat, quia digna eſt. Nulla eſt comparatio, vel aſſimilatio, vbi nulla ſpecies, vel formoſitas inuenitur, ſed totũ informitas, horror, vaſtitas & contritio poſſidet, & ad nõ eſſe tendit: & quod ad non eſſe tendit: reuocari neſcio ſi poſſit ad eſſentiam. Et ideò cui comparentur, anima prolapſa, vel Eccleſia ab ſponſo oberrata, ſeu gens illa de ſo-
C lio gloriæ deiecta, non facilè inuenitur. Propterea non eſt ex quo alterius caſu, vel ruina vlla earum conſoletur. *Magna eſt*, (inquit) *velut mare, contritio tua.* Quod autem contritio gentis illius, aut Eccleſiæ corruptæ, vel animæ prolapſæ, velut mare, magna plangitur: inde eſt, quod vna earum poſtquam hoſtibus ſuis ſubſtrata, vel ſubiecta fuerit, à feruore conculcationis, ac ſi mare nunquam quieſcit: ſed, ſicut illud magis vndarum ſuarum fluctibus indeſinenter alliditur, ita & iſtæ, poſtquam in manibus inimicorum prouenerunt, rui-
D nis, & tentationibus fractæ conteruntur: à feruore peccati non quieſcunt, donec gehenna eos excipiat. Hincque ſequitur, *Quis medebitur tui?* Ac ſi dicat, Nullus, donec ad eum redeas, à quo auerteris. Hoc autem loco, Quis, aut pro impoſſibilitate ponitur, eo quod aliqua earum irreuocabilis poſt lapſum probatur, aut pro nimia raritate, quia qui mederi poſſit corruptæ, nullus eſt niſi vnus qui peccauerat, & hoc difficilè eſt vtrum ipſe velit. Quarum ni-
E mirum ruinæ cauſas, & difficultatem curationis, mox aperit, cùm ſubiungit.

NVN.

PROPHETÆ *tui viderunt tibi falſa, & ſtulta: nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent.*] Habuit quidem Ieruſalem ſuos pſeudoprophetas, vt in plurimis oſtenditur locis: habet & Eccleſia, aut hæreticos, aut ſchiſmaticos, aut prauos doctores ſuos, qui

abſque temperamento liniunt parietem, A iuxta Iezechielem, qui ſinguli doloſis argumẽtationibus, vel falſis opinionibus, ſimplicium corda, a veritate rectæ fidei, & 2.Petr.2. ſtatu bonorum operum, ſubuertunt, teſte Petro Apoſtolo: *Fuerunt* (ait) *pſeudoprophetæ in populo, ſicut & in vobis erunt magiſtri mendaces, qui inducent ſectas perditionis: & eum qui emit eos, Dominum negantes, ſuperducentes ſibi celerem perditionem. Et multi ſequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blaſphemabitur: & in auaritia fictis verbis de* B *vobis negotiabuntur. Quibus iudicium iam olim non ceſſat, & perditio non dormitet.* Nec dubium, quod culpa ſacerdotum, & eorum qui in lege verſantur, ruina ſit populi: qui aut falſa docent abſque temperamento, quaſi quæ videant, aut iniquitatem ſuam populo, ſeu ſcelera, ſollicitè ad pœnitentiam cùm prouocent, non annuncient. Inſuper & plures, quamuis rectè doceãt, ea quæ benè docuerint, ſuis prauis (non dico minima, verùm etiam & maiora) ex- C emplis diſſoluunt, & omnia, aut lucri cauſa faciunt, aut erroris aut iactantiæ, vel deſidiæ. Neque enim curam gerunt animarum, ſed cuncta ſui cauſa faciunt, ſub hypocriſi loquentes, tantum vt ea ob- Iſa.3.7.23 tineant, quæ ſectantur. Falſi igitur Prophetæ hi omnes probantur, qui viam Dei in veritate non docent. Vnde ſequitur: *Viderunt tibi aſſumptiones falſas & eiectiones.* Nam in Iſaia, vbi noſter interpres, onus tranſtulit Babylonis, vel Tyri, aut Damaſci, LXX. viſio verbum dixerunt, Symma- D chus verò & Theodotio, aſſumptio interpretati ſunt. Et hoc eſt quod falſi Prophetæ quando vident onus populi, quo verbo, ſemper triſtia quæ ſequuntur, & imminentia delictorum ſupplicia leuigare, quaſi ſcripturarum exemplis, & conſolationibus ſuis contendunt, & deiicere ſuo iudicio à dorſo peccatorum onera, quæ fabricata ſunt: ſed vtraſque falſas vident, aſſumptiones videlicet & deiectiones: quia ſæpe pro ſuo libitu, ex leuioribus culpis, grauiora onera, vel aſſũptiones pronũ- E tiant, & imponũt populo, & ex grauioribus & innumeris, deiectiones falſas, vel leuigationes, quaſi ex diuina authoritate faciunt peccantibus: & neſciunt miſeri, Iſa.5. quòd væ illis immineat: quia dicũt bonũ malum, vel malum bonum. Et vt Aquila interpretatus eſt manifeſtius: væ qui dicũt bono malus es, & malo quia bonus. Duobus ergo iſtis litteris, Propheta doctores ſimul prauos & auditores plangit, iuxta interpretationem earundem literarum, vt

ſit ſenſus: quod ex MEM, id eſt, ex iſtis, qui male docent, NVN, quod eſt ſempiternum, eis vtriſque immineat ſuppliciũ, vel quia iſti prauè pro meritis eorum, prauos docent: vel, quia illi maledicentes, malos non refugiunt. Habet igitur & anima falſos Prophetas ſuos exterius, cùm ipſa ſe illis ſubdiderit: ſenſus videlicet carnis, qui ei ſemper præſentia oſtendunt, & futura negligunt. Habet & interius, prauos ſiquidem cogitatus, ex prudentia carnis genitos: qui & falſa exhibent noſtris obtutibus, & ſtulta. Hi enim quam frequenter damna iudicant, quicquid impræſentiarum mens de voluptatibus relaxat: neque iniquitatem eſſe pronuntiant, quicquid aut acquiritur, aut inimicis rependitur, carni cenſent indulgeri, longiora nobis promittunt tempora, ſeuera Dei extenuant iudicia, & plurima quæ dicuntur non eſſe futura, vel aliter eſſe, quàm dicuntur, prophetant. Hoc quidem leuius fore, illud verò grauius ſuggerunt, & ſua ſemper leuiora putant fauentque commiſſis. Vnde Apoſtolus. *Prudentia* Rom.8. (inquit) *carnis, mors eſt, quia cogitatus eius vident iugiter, aut aſſumptiones falſas, aut deiectiones.* Rarum quod ſibi ignoſcant, vt alteri conſentiant: & quod vni, vt omnibus: ſed ſemper aut exaggerant, aut aſſumunt, aut deiiciunt, & imminuunt, & ex iſtis quidem ſibi obedientibus, ſempiternum acquirunt ſupplicium. Et exinde ſequitur.

SAMECH.

PLAVSERVNT *ſuper te manibus, omnes tranſeuntes per viam: ſibilauerunt & mouerunt caput ſuum ſuper filiam Ieruſalem.*] Alij quidem ſuper ſynagogam vel Eccleſiam, aut animam, hunc planctum interpretantes: eos qui plaudent manibus ſuper eas, inimicos eſſe dixerunt, quaſi ex irriſione & gaudio inſultantes: Sed nos ſanctos Patres è contrario eſſe dicimus, & amicos, zelo & charitate, nimio dolore affectos, qui quotiens vnam earum proiectam à Deo cognouerint, plaudent manibus, non irridentis faſtu, ſed dolentis & plangentis affectu, quod de tanto culmine & gloria, Synagoga vel Eccleſia, aut anima prolapſa ad tantam ſubito, & improuiſe peruenerit ruinam. Vnde & tranſeuntes hi per viã dicuntur. Cæterùm hoſtes Eccleſiæ, aut animarum vel ſynagogæ, nequaquam dixerim, quod tranſeunt per viam: quia viam pacis neſcie- Pſal.13. runt, ſed oberrantes à via, huc illucque

que tumultuantes, ad ima corruũt. Quod A autem dicit: quia ſibilauerunt, & mouerunt capita ſua ſuper filiam Ieruſalem, ſubitum & improuiſum tam dolentis, quàm admirantis affectum inſinuat eorum, qui ad diuina ſemper tendentes, gemunt & obſtupeſcunt quid acciderit, quod de tam ineffabili gloria, inſperate, ad tantam peruenerint apoſtaſiæ inſaniam. Solent namque iſti motus manuum vel capitis, & ſibilus, diuerſos animi affectus oſtendere, & ideò non minus mœrorem cordis & dolorem dicimus ſignificare, quàm & inſulta- B tionis & gaudij ſeu deriſionis. Hincque ſequitur. *Hæccine eſt vrbs, dicentes, perfecti decoris, & gaudium vniuerſæ terræ?* Nequaquam igitur hoſtes Eccleſiæ vel animarũ, perfecti decoris eam putant, aut gaudium vniuerſæ terræ, cùm floret in opere: ſed ſoli ſancti ſunt & amici, qui eam perfecti decoris eſſe credunt, vti Prophetæ, ſeu authores diuinarum ſcripturarum, in quamplurimis locis decantant, & gaudium vniuerſæ terræ indubitanter aſſeuerant. Sed C quantò glorioſiorem & pulchriorem eam conſtare gaudebant, tantò magis admirantur & lugent, cùm eam conſtupratam, & deiectam in manibus hoſtium vident. Non enim hæccine eſt (quod aiunt) percunctantis aut lætantis animo, ſed confitẽtis, quaſi hæc eſt & plangentis: dicunt vt quantum hilareſcunt cuncti de illa, quia manet: tantùm lugeant, quia fœdatur ſordibus, & ad ima ruit. Verùm Sanctorum gemitum ſuper eam Propheta & ipſe gemens exhibuit, nunc de inimicorum D gaudio, & inſultatione plorans, dicit.

A I N.

APERVERVNT *ſuper te* (inquit) *os ſuum omnes inimici tui, ſibilauerunt & frenduerunt dentibus, & dixerunt: Deuorabimus.*] Ex vtriſque ergo Propheta afficitur; vel, quia amici gemunt, de his tribus, ex quibus vna ciuitas colligitur: vel, quia inimici derident & inſultant pro ea de illis quæ ceciderit, [Aperuerunt ſuper te (in- E quit) os ſuum omnes inimici tui.] Os ergo inimici tunc in nobis aperiunt, cùm multa ſunt de nobis mala quæ dicuntur. Aliter autem apud iudicem, qui in nullo fallitur, clauſum eſſet, niſi ex nobis innumera forent ſcelera & peccata, hoſtis quæ obiiceret. Aperiebant ergo contra Ieruſalem deiectam os ſuum: aperiunt & contra Eccleſiam delinquentem, necnon cõ-
Pſal. 108. tra animam, in ſanguine peccatorum ſuorum conculcatam. Hinc quoque Dauid, *Deus (inquit) laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os doloſi ſuper me apertum eſt.* Felix nãq; cui & ſi ſint culpæ, quæ obiiciãtur, ſunt & laudes pro ea quæ dicantur. [Sibilauerunt (inquit) & frenduerunt dentibus,] quaſi leones (inquam) auidi ad deuorandum: quia ſicut charitate cõpuncti, atque ſtupore permoti ſuprà ſibilaſſe dicuntur dolentes, ita iſti plaudentes & irridentes, quando viderint vnum eorũ corruiſſe, Dei auxilio & gratia deſtitutam. Vnde ſequitur. *En iſta eſt dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus.* Illam enim diem ſemper hoſtes noſtri expectant venire, qua liceat eis non minus animam vniuſcuiuſque, quàm & totam ſimul Eccleſiã, quaſi in gladio vltionis diuinæ, vel perditionis deuorare. Sed quia hoc minimè prouenire poteſt, niſi pro multitudine impietatum noſtrarum, Dominus iuſto ſuo iudicio fieri permiſerit, ſicuti & Ieruſalem feciſſe probatur, continuo plangens Propheta ſubiungit.

P H E.

FECIT *Dominus quæ cogitauit, compleuit ſermonem ſuum quem præceperat à diebus antiquis: deſtruxit, & non pepercit, & lætificauit ſuper te inimicum, exaltauit cornu hoſtium tuorum.*] Sæpius ergo ſynagoga Iudæorum, Dominum irritans malis ſuis iamdudũ iuſtam promeruiſſet pœnam, niſi conditoris ſui bonitas, diu tolerans, diu & patienter ſuſtinuiſſet ad pœnitentiam. Sed quia conuerti noluit poſt culpas, nec ceſſare à nequitia: tantum ſecundum merita ſua, quia vicit ſceleribus Dei patientiam, condignam vltionem recepit: vti olim ad Moyſem Dominus, quando pro populo ad idololatriam conuerſo, rogabat, reſpondit, dicens; Dimittam iuxta ver- *Exod. 32.*
bum tuum, veruntamen, in die vltionis viſitabo & hoc peccatum eorum. Non quod in vno eodemque peccato Dominus iudicare debuerit in die vltionis. quia non iudicat bis in idipſum, ſed quia ipſi ab hoc idololatriæ peccato nunquam perfectè ceſſauerunt, vel pœnituerunt. Idcircò & in die vltionis, hoc non minus, quàm & in futuro, in eos qui permãſerint, Dominus viſitare dicitur. Et hinc eſt quod nũc ait: (Fecit Dominus quæ cogitauit & cõpleuit ſermonẽ ſuũ, quẽ præceperat à diebus. Deſtruxit & nõ pepercit) quãdo plagas quæ in lege ac Prophetis frequenter cõminãdo prædixerat, tandem ad iracundiam prouocatus, ſuper eos induxit. Quod ſi hæc

inimici corporei, cōtra Ieruſalē illam tunc fecerunt, quid ſpirituales nequitiæ, & miniſtri antiqui hoſtis facturi ſunt erga Eccleſiā, quando eam pro ſuis iniquitatibus, ſibi à Domino traditā, pœnis & doloribus circundabunt? Siquidem non de illa dico, aduerſus quam portæ inferi non præualebunt, ſed de his qui corruerunt intus foriſve. De quibus Ioannes dicit: *Ex nobis exierunt, ſed non fuerunt ex nobis.* (Exaltauit inquit, cornu hoſtium ſuorum.) quia cū infirmatur Eccleſia Chriſti, tunc cornu inimicorum eius, regnum videlicet vel potentia, amplius contra eam exaltatur, & præualet. Terribilia ſunt valde quæ planguntur, quando anima in poteſtate traditur hoſtium. Quæ longe, in die felicitatis, noluit præuidere futura, quæ imminebant mala: idcirco impegit diem, quam ſui ſemper expectabant hoſtes, quando Dominus fecit & compleuit ſermonem ſuum, iuxta quod in ſacris litteris prædictum erat. Vnde Dominus, in typo perituræ Ieruſalem, videns animam huiuſmodi malis circundari, fleuit, dicens: Quia ſi cognouiſſes & tu, & quidē in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abſcondita ſūt ab oculis tuis: Quia veniēt dies in te, & circundabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te, & coanguſtabunt te vndique. Suam ergo diem habet anima peruerſa, quæ tranſitoriis lætatur bonis. Cui ea quæ ſunt, ad pacem ſunt: quia dum ex rebus temporalibus gaudet, dum honoribus extollitur, dum in carnis voluptate reſoluitur, dum nulla venturæ pœnæ formidine terretur, pacem habet in die ſua, quæ graue damnationis ſcandalum habebit in die aliena, cum pro ſuis iniquitatibus, ſuis tradetur aduerſariis, qui ſuis eam circundabunt pœnis & cruciatibus: nec iam tunc iuuabit quidquid in præteritis aliquid de terrena felicitate habuit: ſed ibi affligenda eſt, vbi iuſti lætabuntur: & cuncta quæ modo ei ad pacem ſunt, tunc in amaritudinem tormentorum vertentur. Tuncque rixari ſecum incipiet cur damnationem quam patitur non expauerit, cur à proſpiciēdis malis ſequētibus oculos mentis clauſerit. Vnde dicitur ei: Nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis: Quia mens voluptatibus reſoluta, abſcōdit ſibi mala ſequētia, dum videre futura refugit, quæ perturbāt præſentem lætitiam: & cum ea præuidere negligit, facit Dominus ſubito quæ diu expectās deliberauit, & complet ſermones quos præcepit, dum ea venire iubet

Matt. 26.

1. Ioan. 2.

Luc. 19.

A quæ prædixit. Deſtruxit, & non parcit, ne ſemper peccandi facultas maneat: & quæ ſibi parcere neglexit, hoſtibus decipiēdam tradit. Et hoc eſt, exaltare cornu eorum, poteſtatem eis tribuere dominādi ſuper eam, quæ ſe de iugo inimicorum noluit eripere. Vnde ſequitur.

SADE.

CLAMAVIT *cor eorum ad Dominum ſuper muros filiæ Sion.*] Clamor hic magis intētionem cordis, quàm exultationem vocis B inſinuat. Clamant enim peruerſi homines, aut inuiſibiles inimici ſuper muros filię Siō, animæ videlicet, vel Eccleſiæ, cū poteſtatem, qua dominantur eis, ſuæ aſcribunt potentiæ, non iudicio permiſſionis diuinæ. Quorum blſphemia quia contra Deum clamat, condigna non effugiet tormenta: nā ſicut murus protegit & defendit, ira & potentia diuina quos munierit. Sed cū ſuū ſubtraxerit auxiliū, hoſtes ſuper muros eorum, quos diripiunt, clamare dicūtur contra C Dominum: cùm totum ſibi aſcribunt, ſuæque potentiæ tribuunt, quidquid contra eos poſſunt: qui prius Dei muniebantur auxilio, quaſi eos nequiuerit liberare, præſertim cū nō de imbecillitate virtutis, ſed de vltione & iudicij æquitate venit. Propterea & Propheta inter cætera plorationis ſuæ lamenta, etiam iſta deflere nō omittit. Et notandum quod hæc clauſula verſus, magis lege metri ad ſuperiora, quā ad ſequentia reſpicit. Qui quotiens vno nequeunt verſu vel duobus explere ſenſū D tranſponunt neceſſitate poëtica, & in alterius medio aut principio, ſenſum conceptum explicant, & hinc eſt quod ad ipſā Ieruſalem mox ſermo vertitur: [Deduc quaſi torrentem lachrymas per diem & noctem, non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.] Multis Propheta miſeriarum expletis lamentis, & enumeratis quæ acciderant malis; vertit ſe ad ipſam, & hortatur quaſi torrentem ad placandum Deum pro ſuis erratibus deducere lachrymas. Quia torrētiū curſus E non ſemper vno eodemque impetu fluit, ſed iuſta quod inundatio pluuiarum de cælo venerit: ita & lachrymæ non niſi ex diuina inſpiratione, & cōpunctione cordis generantur: non quod tantæ eſſe poſſint, vt torrēs, licet per exaggerationem dicere videatur: ſed vt ſemper parata ſit mens, & oculi ad effuſionē lachrymarum, iuxta gratiā diuinæ inſpirationis. Et hæc vna exhortatio eſt omnibus, indeſinēter flere in proſperis & in aduerſis, nec vllā requiē ad

A hibere fletibus: nõ quod vllus mortalium ſemper ſine ceſſatione id valeat exhibere, ſed vt nemo dum viuit, ſibi parcat vt torpeat, quaſi iam ſecuritate accepta, ſed ſine requie, abſque vlla determinatione, ſaltem in mente pœnitentiam gerat, donec ad illam veram requiem quandoque finito luctu, ſecurus perueniat. Vnde quàm

Apoc. 21. benè in Apocalypſi dicitur: *Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.* Ac ſi diceret: Illi dum irent, euntes & mittentes ſemina ſua, flebant abſque vlla requie, nolentes luctus ſui ſibimet finem imponere, quouſque iudex veniat, qui abſtergeret. Abſterget autem Deus omnem lachrymã eorum, qui ſibimet parcere noluerunt.

Pſal. 122. Erant enim oculi eorum, vt in Pſalmo canitur, ſemper ad Dominum, ſicut oculi ancillæ in manibus Dominæ ſuæ, donec ipſe miſertus abſtergeret à lachrymis oculos eorũ. Et ideò nõ ceſſandũ à luctu, quouſq; Dominus abſterget omnem lachrymam eorum, qui ad eum corde ingemiſcunt. Ipſe quidem abſterget vt miſereatur, & non te tu iuſtifices, aut torpeas, & requieſcas. Et iſtæ ſunt veræ iuſtitiæ animæ, quæ per SADE litteram ſignificantur. [Neque taceat pupilla oculi tui:] non quod pupilla oculi loqui debeat, ſed quia ipſa cùm compungitur, ex diuina inſpiratione, ma-

Pſal. 118. gis, quàm loquentis verba, impetrandi effectum habeat. Hinc quoque Dauid in Pſalmis: *Defecerunt oculi mei in eloquiũ tuum dicentes, quando conſolaberis me*; ac ſi diceret, dicentes quando conſolaberis me, vt abſtergas oculos à lachrymis: libertate perfecta reddita: quia impræſentiarum nulla eſt à miſeriis releuatio, eo quod necdum completi ſunt dies luctus, quouſque tu finem malis imponas, vt maneat perſeuerantibus futura conſolatio. Et notandum,

Cant. 4. ſi non alia ſit pupilla interius in eo oculo, de quo Dominus in Canticis loquitur, *Vulneraſti cor meum ſoror mea, vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum.* Quia ſponſa Chriſti cùm ſit plena oculis, ante & retro, habet tamen vnum, in quo ſemper cla-

Iob. 26. rior viget obtutus. Cuius nimirum pupilla nunquam tacens ſilet, ſed ſtillat ſemper, (vt alibi legitur) ad Dominum: quæ

Pſal. 45. cùm compungitur intus, exterius tunc lachrymas benè producit: quoniam fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, & ſanctificat tabernaculum ſuum altiſſimus. Alioquin iſta exterior, & ſi videtur lachrymas coactè producere, ſilet eas ſteriles, & quaſi mutas generare. Vnde ſemper ille eſt oculus purgandus, illa eius pupilla requirenda, quæ vt torrens de montibus & altioribus fluunt locis: ita de ſupernis inebriata imbribus, neſciat ſilere, neſciat requieſcere, neque deorſum intendere, ſed iugiter ad Deum indefeſſa clamare. Sed quia (vt dixi) nemo qui ſemper vno impetu queat affluere: ideò temperauit egregius lachrymarum doctor, vt ad eum ſtillet flagrans ex deſiderio impræſentiarum, in cuius non valet irreuerberata acie fixus permanere obtutus. Hincque ſequitur.

COPH.

CONSVRGE, *lauda in nocte in principio vigiliarum. Effunde ſicut aquam cor tuum ante*

B *conſpectum Domini.*] Conſurgit in nocte, qui de tribulatione vel anguſtia præſentis vitæ ſpe leuatus, torporem negligentiarum excutit à ſe, & indefeſſus contra omnia ſibi aduerſantia, quaſi miles accinctus ad prælium pugnat, deinde cuncta quæ acciderint dura & aſpera, ſemper Deum laudat. Vnde monet. [Conſurge & lauda in principio vigiliarum tuarum.] Quia hoſtis callidus quotiens flagella ingerit,

C Deum mox blaſphemare perſuadet. Quod benè Iob intelligens, quando mulieri ei perſuaſit, *Benedic Deum & morere*, quaſi Iob. 2. vna de inſipientibus. Reſpondit, & ſeniora conſilij verba non tacuit: *Dominus* (inquit) *dedit, Dominus abſtulit: ſicut Do-* Iob. 1. *mino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum.* Et hoc eſt laudare Deum in principio vigiliarum, omnia quæ agimus aut patimur, ad gloriam & laudem nominis eius referre, ne in principio torpentes operis ſomno opprimamur dece-

D ptionis. De quo Apoſtolus, *Omnia* (in- 1. Cor. 10. quit) *in gloriam Dei facite.* Et vt explere poſſimus quæ iubet doctor egregius, quia ſunt multæ vigiliæ, in quibus Deus laudandus eſt, maximè vigiliarum in principio præcauendum, ne fortè opus ex initio intentionis condemnetur: & cùm benè ad laudem creatoris opus incipitur, reſtant reliquæ, quibus ad finem in gloriam ipſius benè conſummetur. [Effunde, (inquit) ſicut aquam cor tuum.] Il-

E le ergo effundit ſicut aquam cor ſuum ante conſpectum Domini, qui ex intimo affectu cordis producit lachrymas com- Pſal. 50. punctionis: quia ſacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit. Sed cùm tantus lachrymarum imber nõn affuerit, nequaquam mox deſperandum. Vnde Dauid ex perſona pœnitentis: Pſal. 141.

Quia perſecutus eſt (inquit) *inimicus ani-* A
mam meam, humiliauit in terra vitam meam,
vel cætera quæ ſequuntur; & paulo poſt:
Expandi manus meas ad te, anima mea ſicut
terra ſine aqua tibi. Animam ergo arentem,
ſicut terram ſine aqua, penitus coram
Domino expandit, vt ſuis irriget imbri-
Exod. 17. bus, qui ſicca de rupe aquas manare iuſſit.
At verò cor altiori gratia perfuſum ſicut
aqua effunditur, quando liquefactum,
præ amore Dei & proximi, quaſi glacies
ex calore reſoluitur. Et hinc eſt quod
ſubiungit. *Leua ad eũ manus tuas pro anima-* B
Cant. 5. *bus paruulorum tuorum, qui defecerunt in fame*
& ſiti, in capite omnium compitorum. Leuat
ergo pro his manus ad Deum, qui opera
miſericordiæ pro humilibus & paruulis
Chriſti membris, fame & ſiti vſquequa-
que in terrenis laborantibus, curam ad-
hibet, ex ſyncera dilectione proximi. Et
hæc eſt perfecta charitas, vt & cor quaſi
aqua fundatur ad Deum ex amore veræ
dilectionis, & manus leuentur proximo,
vna cum Moyſe, paruulo Eccleſiæ, vel
animæ, exigui cogitatus vincantur ab C
hoſtibus. Ex quo illa in Canticis, à qua
ſponſus declinauerat atq; tranſierat, *Li-*
quefacta eſt (inquit) *anima mea, vt locutus eſt.*
Quæſiui, & non inueni illum: vocaui, & non
reſpondit mihi. Non enim cor aut anima
liquefacta, recte vt aqua reſoluitur à fri-
gore infidelitatis, niſi ex calore diuinæ
Luc. 18. inſpirationis. Et ideo ſemper orandum,
vt ſurgat Aquilo, veniat Auſter, fluant
aromata illius: quia tunc fluunt aromata
orationum intus, cùm mens diuino affla-
tur ſpiritu. Sed ne ſola Dei dilectio ſuffi- D
cere videatur ſine dilectione proximi: le-
uandæ ſunt manus, vt dixi, & cura impen-
Amos 8. denda pro paruulis, & his qui fame verbi
periclitantur in capite omnium cõpitorũ.
Alioquin niſi in viis & in capite compi-
torum exiſſent, non fame vel ſiti laboraſ-
Matth. 22. ſent. Reuocandi ſunt ergo de triuiis &
platearum exitibus, ex capite omnium
compitorum, ad conuiuium & prandium
Domini, ne fame vſque ad finem pericli-
tentur inediæ. Leuandæ ſunt manus, vt E
vincatur Amalech, ne paruuli cõterãtur.
1. Cor. 9. Vnde Propheta, (ne fortè dum aliis præ-
dicat, ipſe reprobus inueniatur) poſt
quam miſeram ciuitatem Ieruſalem, vel
potius Eccleſiam, aut animam vniuſcu-
iuſque ad pœnitentiæ & orationis lachry-
mas prouocarat, mox ad ipſum Dominũ,
ſi quo modo eum à vindicta culparum re-
uocet, verba ſupplicationis conuertit, di-
cens:

R e s.

V i d e *Domine & conſidera quem vinde-*
miaueris ita.] Neſcio ſi vllus nunc tempo-
ris queat conſiderare mentem Prophetæ,
quæ propter multitudinem charitatis ad
diuerſa rapitur: nunc ergo gẽtis ſuæ mala
dolens replicat, nunc peccata luget, nunc
bona quæ habuit prius ingeminat & om-
nia deſiderabilia eius quæ perdidit, flens
commemorat, nunc Deum offenſũ dolet,
nec tamen pro eis ad eum preces fundere
ceſſat. Propterea & nunc ait: [Vide Do-
mine & conſidera,] Rogat ergo videre, Hebr. 4.
qui cuncta conſpicit, & eum nulla latent:
non quod ignoret quia videt, ſed vt im-
plorando eum ad miſericordiam flectat.
Nouit igitur eum clementem natura, &
ideo conſiderare poſcit mala gentis ſuæ
quę tolerat, [vindemiaueris ita,]acſi di-
cat: Quia ſicut nulla gens eſt, cui tanta
contuleris beneficia: ſic nulla iuſtis ex
cauſis, cui tanta irrogata ſint ſupplicia:
quia pro vuis fecit labruſcas, & pro fructu Iſaie 5.
ſpinas. Non enim quem vindemiauerit
Dominus ita, niſi qui eius imitantur exẽ-
pla. A quibus abſtulit omnia legis & cere-
moniarum, quæ leguntur, ornamenta,
ſua reſponſionis oracula. Vel quid longius
proſequar, cùm eum peremerint, qui eis
cuncta præſtiterat? Amiſerunt omnia in-
terius & exterius, cæleſtis vitæ, & terre-
narum rerum bona, præſentia & futura:
qui de tanto amore Dei mercati ſunt
offenſam, & de tanta gloria dedecoris
ignominiam. Et ideò conſiderare rogat
Deum, non vt acrius excruciet, ſed vt
quia iratus eſt, miſericordiam recogitet.
Ergo ne comedẽt mulieres fructũ ſuum. acſi di-
cat. Quomodo iſtæ faciũt, quod & in Re-
gum volumine eas feciſſe legimus, & ſub
Tito accidiſſe Ioſephus teſtatur. *paruulos*
ad menſuram. & vt alij codices expreſſius
habent, *ad palmæ menſuram.* Quid igitur
incredibile quod eos ad palmæ menſurã
comederint, inter quas tanta erat victus
penuria, vt ad hoc neceſſitas & anguſtia,
& vt magis dicam, dementia eos compu-
lerit? *Si occiditur in ſanctuario Domini ſacer-*
dos & Propheta. Vbi oſtenditur, quia illud
prius polluerunt ſanguine Prophetarum, Matth. 23.
quando illos etiam inter templum occi-
debant & altare, & lapidabant qui ad eos
miſſi erant. Idcirco iuſto Dei iudicio de
reciprocatione dignam ibidem meſſue-
runt reatus ſui vindictam. Ex quibus pro-
fectò malis, non minus Eccleſiæ Chri-
ſti, quàm & animæ pauendum: quia quic-
quid illis accidit ad literam, nobis quo-

tiens diuinis mancipati officiis talia committimus, eadem in ſinu remetietur offenſa, & omnis religio noſtra profanatur. Mulieres quoq; animæ videlicet delinquentium, ad menſuram palmæ filios vteri ſui comedent: quoniam quicquid ex ſe vitiorum genuerunt, ad menſuram operum ſuorum recipiunt, ſuiſque ſaturabuntur miſeriarum fructibus. Vnde magis lugendum cenſeo pro talibus, quàm exultandum: ne fortè quia exaltati vſque ad cælos pro religione extollimur, apud æquiſſimũ B iudicem pro innumeris etiam grauioribus culpis atrocius condemnemur. Sequitur.

S I N.

I A C V E R V N T *in terra foris puer & ſenex, virgines meæ & iuuenes mei ceciderunt in gladio.*] Omnia mala eorum quaſi ſua plangit Propheta: quia charitate perfuſus, nouit deripere quicquid in membris mali acciderit. Sic & fidelis quiſque vt dilectione Dei & proximi induatur, debet ad omnia C ſe extendere, noſtraque communia mala quaſi propria flere. Intendit vt videat, ſi qui ex nobis, qui videmur Eccleſiæ membra, quales & quanti iaceant in terra, foris ſcilicet terrenis occupati negotiis: *Quia*
2. Tim. 2. *nemo militans Deo, implicat ſe negotys ſecularibus.* Foris quidem iacent, qui exeunt à nobis, & non permanent in fidei operibus: ſed plures quaſi intus ſunt, qui etiam cùm corrumpuntur, apud diuinum arbitrum perditi computantur. Vnde puer, quia ia-
Iſaiæ 65. cet in terra virtute ſenum, non roboratur: D & ſenex puer centum annorum, maledictionibus multatur: virgines & iuuenes floridæ ætatis, gladio aduerſariorum in animo feriuntur: Et quod eſt grauius, Interfeciſti, (ait) in die furoris tui. Quia aliud eſt interficere vetus homo noſter vt corruat, & reſurgat nouus, aliud in die furoris ſui percutere & occidere, qui videbantur ſtare vt pereant, nec miſereri. Vnde naſcitur fletus irremediabilis: quia planguntur hi qui neſciuntur: planguntur eo quod gladio furoris Dei iam ſint perempti: non E quod eius arbitrio præſcripti ad æternam mortem peruenerint, ſed quia ſibi eam manibus & votis ſuper ſe attraxerint. Vnde quia non reuocauit, interfeciſſe illos plangitur.

T A V.

V O C A S T I (ait) *quaſi ad diem ſolennem,* A *qui terrerent me de circuitu: & non fuit in die furoris Domini, qui effugeret & relinqueretur.*] Deſcribit enim in figura vltimę captiuitatis, & deflet non ſolùm Propheta, verùm omnium electorum chorus, reproborum vltimam omnium perditionem. In quo lamento T A V litera prætitulatur, vt Ezec. 9. in frontibus gementium ac dolentium conſignata inueniatur: alioquin in quibus non inuenta fuerit, non effugiant, ſed ſtatuentur in medio, inimicis vndique quaſi ad diem ſolennem congregatis. De qua ſuprà hoſtes dixerant enim: Iſta eſt dies quã expectabamus, inuenimus, vidimus. Dies ergo ſolennis eorum idcircò dicitur, non quod Deo illa cõplaceat, ſed quia eorum tunc lætitia, quam ſemper cupierant, perditio ſcilicet omnium reproborum, impletur. Ad cuius ſolennitatis diem, id eſt, examinis, etiam ſatanas de carcere ſoluetur. Et hoc eſt quod in electorum planctu dicitur: [Vocaſti quaſi ad diem ſolennem, qui terrerent me in circuitu:] Quia videbunt eos etiam electi vndique aggregatos, viſione horribili & perterriti, in die furoris Domini purgabuntur, nec erit qui effugiat, aut qui relinquatur indiſcuſſus. Et hinc eſt quod gemebunda omnium ſanctorum vox deplorat, pro membris ſibi ademptis. *Quos educaui* diſciplina tyrocinij, *& enutriui* lacte doctrinæ: quia non peruenerunt in virum perfectum, vt dimicarẽt 1. Cor. 3. Hebr. 5. contra immaniſſimos hoſtes, qui vocati dicuntur quaſi ad diem ſolennem, ſeq; cæleſtibus defenderent armis, *inimicus meus conſumpſit eos.* Et quia prius conſumpſit eos virorum oblectamentis, ideò nullus eſt eorum qui effugiat, niſi is qui ſigna Tau literæ in fronte præſignata tulerit. Vnde & Dominus, *Qui vult* (inquit) *poſt me venire,* Lucæ 9. *abneget ſemetipſum, tollat crucem ſuam* (quam crucẽ planè per Tau ſuprà diximus ſignificari) *& ſequatur me.* Reliqui verò omnes non effugient, in quibus non repertũ fuerit hoc vexillum, à gladio furoris Dei: etiam ipſi quos Eccleſia peperit, educauit & enutriuit, quos inimicus culpis conſumpſerit. Et hoc eſt, ex quo Sanctorum omnis ordo plorat atque gemit, quòd inimicus conſumpſit eos. Sed quia domum luctus intrauimus, diuerſa lamentationum genera introſpeximus, diuerſaſque perſonas: explicito ſecundo literarum alphabeto libri ſecundi, votorum finem fletibus abluendum congruenter imponimus.

A

PROLOGVS LIBRI TERTII.

Iudic. 2.

NON noſtri operis eſt, frater & conſenex, falſas poëtarum fabulas iam reuoluere, vel Mileſias: quoniam noſtra inſtitutio alios repoſcit mores: neque Philoſophorum perſcrutari libros: quia in altero ludus & oblectatio eſt: in altero verò difficultas & ſudoribus admixtus labor. Verùm magis threnis nos decet & lamentis indeſinenter inſiſtere, ſi fortè (vt in Iudicum legitur) monente & enumerante Angelo mala quæ geſſimus, vna cum eo ad locum flentium de Galgala, id eſt, de volutabro vſque aſcendimus. Vbi cum loqueretur ad omnem Iſraël, eleuauerunt vocem hi & fleuerunt. Vnde vocatum eſt nomen loci illius, flentium vel lachrymarum. Quæ quia triſtia ſunt, difficile, imò impoſſibile eſt placere omnibus. Sed quia noui cuius ſit omne quod viuimus: ideo huic me ſtudio totum tradidi, quaſi in quadam mentis ſpecula mundi huius turbines, inter iſta quæ plangimus, & naufragia noſtri ſeculi cum gemitu ac doſore cernere. Vnde ad tertium alphabetum quaſi ad quoſdam decreui calentes Prophetæ fontes, quia excelſiora ſunt ſub alterius genere metri, ea quę aptantur trimetro, promulgata profundius manum mittere. In quo nimirum opere terni verſus vna eademque incipiunt littera, quod non ita in tribus ſapphicis conſtat alphabetis. Sed quia quædam de Eccleſia ſunt, & multa ibi quæ de paſſione Chriſti altius aperiuntur, altior eſt ſenſus requirendus, licet non inueniri poſſe credam ſine fletibus. Propterea quaſi de ſuper aſino ſedens carnis indomitæ, à te conſenex poſco: quia mihi arentem Dominus dedit cordis agrum, tuis precibus obtineas & depoſcas gemitibus, ſi non irriguũ ſuperius, ſaltem inferius, pius concedat medicus: quatenus qui noſtrorum eiulantium attigi venas, infra domum lamenti fonte deuotus vel ſero abluar lachrymarum.

IN LAMENTATIONES IEREMIÆ

LIBER III.

QVANTVM conſpicio in hac quaſi funebri totius corporis lamentatione, profundiora de B Chriſto & eius corpore aperiuntur myſteria: ita vt viciſſim luctuoſa vertatur oratio, nunc ad ſynagogam, nunc ſpecialiter ad Eccleſiam, nunc ad paſſionem Chriſti, nunc ſimul de Chriſto & eius corpore, vt prior huius lamenti verſus inſinuat, nũc & moralia miſcet, luctifica tamen ex omnibus, ſi quo modo mœſtitia cordis augeatur, vt pro his qui labuntur de Chriſti corpore, aut qui lapſi ſunt in Iu- C daiſmo, aut pro iis, qui fiunt in capite, aut pro malis quibus patiuntur membra, vel etiam pro iis, quibus hactenus priuamur bonis. Sed vt hęc quæ ad caput pertinent, quæve ad corpus melius diſcernantur, cõmemoranda eſt illa regula, quam Tichonius vnam de ſeptem eſſe voluit, ex quibus etiam eruditiſſimi ad intelligendas ſcripturas plurimum adiuuantur. Quarum prima eſt ipſa de Chriſto & eius corpore, quando à capite ſine permutatione perſo- D næ ad corpus, vel à corpore trãſitur ad caput, vel quando ipſa eademque ſententia non minus capiti, quàm & corpori congruere videtur: nec tamen ab vna eademque perſona receditur, ſicuti in quamplurimis locis ſcripturarum rectè probatur, ſed & in hac lamentatione interdum inuenitur, vt eſt.

August. de doct. christ.

ALEPH.

EGo vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius, & illud, *Vetuſtam fecit pellem meam & carnem meam, contriuit oſſa mea.*] Quoniam horum vnum, quamuis omni corpori conueniat, melius tamen capiti, alterum verò membris: vt per pellem & carnem atque oſſa illi intelligantur, qui infrà Eccleſiam vetuſtate contagionis efficiũtur, & conteruntur preſſuris tribulationum. Nam quod dicit, [Ego vir videns paupertatem meam] licet Pro-

phetæ plangenti congruere videatur, manifeſtius tamen Chriſti vox eſſe intelligitur, qui in manibus Prophetarum aſſimilatus eſt, & omnes colligit in ſe per generationem & aggregat, vt occurramus ſinguli in virum perfectum & plenitudinem corporis eius. Idcirco licet omnium videatur eſſe quod ait: [Ego vir videns paupertatem meam] excellentius tamen de Chriſto pronuntiatur: quoniam ſicut excellunt omnia in eo quæ de illo ſunt: ita & hæc viſio paupertatis. Alioquin quid mirum, ſi videat aliquis paupertatem ſuã, qua penè omnis multitudo affligitur: ſed ſicut eſt glorioſior hæc paupertas Chriſti, & mirabilior omnibus diuitiis ſeculi, qui *Philip. 2.* non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens: ita & hæc viſio paupertatis profundior. Vnde non qualitercunque accipiendum, ſed cum magno intuitu mentis legendum, & magna cordis intentione cogitandum, quod ait: [Ego vir videns paupertatem meam.] Quambenè Dauid paupertatem in ſpiritu præuidens aiebat: *Pſal. 40.* *Beatus qui intelligit ſuper egenũ & pauperem.* Quia non niſi intellectu capitur, ſin alias hæc paupertas communis eſſet, ſenſu ſentiri ac diſcerni poterat, & non intellectus requirendus eſſet. Nunc autem ex hoc beatitudo repromittitur. Nec itaque mirum, ſi paupertas Chriſti glorioſa & admirabilis creditur, cùm & Apoſtolus Sanctorum paupertatem altiſſimam prædicat & diuitiis locupletem. Quæ nimirum non facilè ab omnibus intelligitur, quantò magis illa de qua & Angeli mirantur, & omnis beatitudo noſtra naſcitur? Quia etſi ſunt beati pauperes, eo ſpiritu beati creduntur & prædicantur, quo iſta intelligitur: quoniam non niſi Spiritu ſancto reſerante comprehenditur. Propterea horum trium verſuum principia apud Hebræos, vt ferunt, ab ALEPH incipiunt. Aleph quidem (vt ſuprà dixi) doctrina interpretatur. Reor quod multa doctrina egeat hic ſenſus, de quo ſummus autor gloriatur, & quaſi ſingularis ſit qui videat & intelligat, ita dicit; [Ego vir videns paupertatem meam.] ac ſi dicat: Ego meam video paupertatem, cui inſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ, quam ſponte pro aliis ſuſcepi, quam ipſi miſeri, non dico eam intelligere, verũ nec ſuam omni genere miſeriarum conuulſam, volunt animaduertere vel cognoſcere. Interea & Sanctorum omnium vox iſta eſſe poteſt, quantum in corpore Chriſti ſunt

A vniti, & quantum imitati fuerint eandem paupertatem, quantumque in virum perfectum, fide atque operibus collecti. Vnde ſequitur, [in virga indignationis eius.] Aliam quidem eſſe puto virgam furoris Dei, aliam directionis virgam, & virgam regni eius, aliam verò indignationis, quoniam alia eſt illa ferrea reflexibilis qua cõteruntur impij, tanquam vaſa teſtea in ira furoris Dei: alia quæ in æquitate ſancti reguntur, donec perueniant ad brauium ſupernæ vocationis: alia illa de qua Ieruſalem Dominus, *In indignatione* (inquit) *Philip. 3.* B *mea percuſſi te, & in reconciliatione mea miſertus ſum tui.* *Iſaia 60.* Sub hac enim virga, ad hoc percutit Deus, vt miſereatur: ad hoc vulnerat, vt ſanet. De qua & Chriſtus vulneratus eſt, non quod in eo aliqua indignationis eſſent, *Iſaia 53.* ſed propter ſcelus populi mei percuſſi eum, virum dolorum & ſciẽtem infirmitatem. Hoc eſt quod dicit: [Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius.] Quia ob indignationem ſcelerum noſtrorum, pauper- C tatem paſſionis ſuſtinuit, vt liuore eius omnes ſanemur. Cuius ſanè paupertatis myſterium, neſcio, ſi Sanctorum ſit qui videat ad plenum, quanta bonitas Dei, quanta dilectio ſuper filios iræ, quantaque miſericordia in filios reconciliationis ſe infuderit, & ideò quaſi ſolius vox eſt eius cùm dicit: [Ego vir videns paupertatem meam.] Videt enim ſuam in ſe miram & ineffabilem, videt membrorum ſuorum paupertatem, quam & ipſi complectũtur ſpe gaudentes: facti imitatores ipſius, ſciẽtes quod patientia pauperum non peribit *Pſal. 9.* D in finem. Vnde rectè vna vox eſt capitis ac corporis: [Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius.] Quia caſtigat Deus omnem filium quem recipit, *Hebr. 12.* & flagellat ad vitam quos erudit. Nam prolepſis eſt in hoc loco, id eſt, præſumptio rerũ ſecuturarum, eo quod in principio huius lamentationis, ſic eius dicit, quaſi fuerit præmiſſum cuius vice ſuſtinere debuerit: quia omnibus mẽbris notum eſſe non ambigit, quod pater filium paſ- E ſionis virga percuſſerit. Vnde non mirum, ſi & ipſa membra eius, eadem percutimur virga indignationis, ad correctionem perpetuę ſanitatis, vt ſit omnium vox vnus in hac valle lachrymarum gemitus & ploratus. Hinc quoque ſequitur.

ALEPH.

ME *minauit, & adduxit in tenebras, &*

Iſai. 53. *non in lucem.*] Quando voluit eum conterere in infirmitate, (iuxta Iſaiã Prophetam: quia reputatus eſt quaſi leproſus, & percuſſus à Deo atque humiliatus) tunc vtique quaſi adductus eſt in tenebras, & non in lucem, & tenebræ eum non comprehenderunt. Ioan. 1. Quid autem ait, quia (minauit) eum, non ſolum ad eum reſpicit, quem terroribus ſeculi & paſſionibus pater tradidit, verùm & ad omnem Eccleſiam, quam ſibi minis ſubiecit & terroribus, [& adduxit non in lucem] huius vitæ proſperitatis, ſed (in tenebras) anguſtiarum preſſurarumq; afflictiones. Cuius itaque vox eſt (me minauit.) quia multis eam diſciplinis erudit atque prouehit. Veruntamen impræſentiarum in tenebras & non in lucem: quoniam magis eam ad luctum & mœſtitiam, quàm ad lætitiam & gaudium vocauit. Hinc eſt quod ſequitur.

Aleph.

Tantum *in me vertit & conuertit manum ſuam tota die.*] Quæ nimirum vox æque ad caput & ad membra refertur: quoniam qui volunt piè viuere in Chriſto, omnes perſecutionem patiuntur, & ideò totius corporis vox eſt, [Tantum in me vertit & conuertit manum ſuam.] quia quos diſciplina fidei non conuertit, liberè abire permiſit, & vnum quemque ingredi vias ſuas. Eccleſiam verò quam de Iudæis aut de gentibus vocauit, multis diſciplinarũ affligit angoribus & erudit. Hinc eſt quod ait, [Tantum in me vertit & cõuertit manum ſuam.] 2.Tim.3. Vertit quidem ad caſtigandum manum ſuam: quia flagellat & corripit omnem filium quem recipit, & Hebr.12. conuertit clementer, vt miſereatur eius, quam paterno affectu coanguſtat multis tribulationum preſſuris. Conuertere namque de vtroque accipitur, quando manum ad feriendum extendit, vel quando ad defenſionem, vel remunerationem clemẽter admittit. Vertit enim Deus manum ſuam tota die, tantùm vt ſuprà membra eius quæ colliguntur in virum perfectum, & menſuram plenitudinis Chriſti, vt ea Eph.4. excruciet, emendet, & corrigat impræſentiarum dum viuitur, & conuertit parcendo, auxiliando in futuro, vt miſereatur. Cæterùm hi nullo Dei tangũtur verbere, quibus non eſt reſpectus morti eorũ. Pſal.72. In labore hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Ideò tenuit eos ſuperbia, operti ſunt iniquitate & im-

A pietate ſua, ſeu cætera quæ ſequuntur. Quod benè de templo Salomonis dicitur cùm ædificaretur: Non eſt auditus in eo malleus & ſecuris, quia omnia ſic parata 3.Reg.9. ſunt exterius & compaginata ſuis percuſſionibus, vt ſingula dolata ſuis benè coaptarentur iuncturarum locis. Et hoc eſt dicere, vertit manum ſuam omnia limando, cædendo, ac feriendo, ſic producere, vt poſſint in ſtructura conuenire, & conuertit ab his ceſſando cùm iuſtificatos B ſuis inſtaurat locis, & coaptat manſionibus à ſeculo præparatis. Matt.5. Quorum itaque Sanctorum ſtructura vna eſt, vna & compago membrorum, vna vox, vnuſq; ploratus. Et ideò Chriſti Eccleſiæ ſic coaptatur corpus, vt vnus ſit integer Chriſtus. Moraliter autem, ſpiritus qui eſt in homine ſolus, ſcit quæ ſunt hominis, & ideò quotiens diuino tangitur ſpiritu, paupertatem ſuam intelligens, mox fletibus affectus gemit, dicens: [Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis C eius.] quia cùm Dei verberatur flagello vt afficiatur in luctu, ſubito nihil in ſe remanſiſſe virium cognoſcit, dum nulla eſt virtutis operatio, de qua videatur præſumere. Nemo igitur Sanctorum benè gloriatur ſe caſtum cor habere, ideo humiliter cum fletibus confitetur, [Ego vir videns paupertatem meam] quia de ſe in nullo præſumit, maximè cum virga indignationis Dei intrinſecus ad correptionẽ caſtigatur. Vnde ait, (Me minauit, & adduxit in tenebras, & non in lucem.) D Profecto quia omnis anima cùm recordatur minarum Dei, & terrores diſcuti iudiciorum eius, ſuaque ante oculos facta, quaſi in exitus hora ponit, ſe non niſi mœroribus infectam in tenebras verſari videt. Et hoc eſt dicere, quotiens intus ſuorum diſcutit paupertatem meritorum in virga indignationis Dei, (me minauit & adduxit in tenebras:) quia nihil de ſe niſi infirma ſentit, & dum ſe conſiderat & reuoluit ſe adductam vt ſe conſpicere, quaſi in tenebras, & non in lucem, plangit. Talis quip-E pe anima cùm virgam diſcuſſionis Dei, & omnia minarum eius eloquia intus contẽplatur & intendit, ſuaque mala facta, vti Dauid, coram ſe ſemper replicans, quid aliud quàm ſe adductam in tenebras, & non in lucem rectè credit? Pſal.50. Ad hoc quippe ſe adductam in tenebras, vt ſe perpendat nouit, ne dum benè mens de ſe elata præſumit, humilitatem, quæ cuſtos eſt omnium virtutum, amittat, & ſuperbiendo incidat in iudicium diaboli, &

ideò quia beati pauperes ſpiritu prædicātur. Benè ſpiritus humilis, qui nouit ea quæ ſunt in homine, paupertatem ſuam ſemper videns contremiſcit, dum ſe adhuc verſari ſub virga indignationis Dei non ambigit. [Lucæ 1.] Quibus profectò plagis correctionis, anima quaſi minatam ſe & adductam, vt ad ſe rediret, iure intelligit: & hæc eſt doctrina, quæ per ALEPH intus in anima operatur, vt ſēper in ſe verſetur, ſe ſuaq; retexens lugeat, donec illuſtret eā oriens ex alto, qui venit illuminari iis qui ſedent in tenebris & vmbra mortis. Sequitur,) Tantum in me vertit, & conuertit manum ſua tota die.) Materno quidem affectu Deus aliquando animam exponit tentationibus & abiicit, aliquando ad ſe plorantem ac dolentem intus in ſinum retrahit, & lac doctrinæ in corde ſuggerit, ſuaque conſolationis verba inſpirat, & ſēpiterna promittit. Et hoc eſt dicere, (in me vertit & conuertit manum ſuam tota die,) dum eam omni tempore præſentis vitæ nunc minis & terroribus, nunc tentationibus & preſſuris, etiam delictorum afficit ſpinis, nunc verò inſpiratione diuina & remediis ad ſe inuitans, beneficiis exhortatur innumeris: quatenus in nullo inſoleſcat, in nullo frāgatur diſcrimine, ſed ſubiecta in omnibus, quicquid acciderit, ad laudem & gloriam nominis Dei conuerſa referat.

BETH.

VETVSTAM (inquit) *fecit pellem meā & carnem meam, contriuit oſſa mea.*] Hæc nāque vox plangentis, licet capitis eſſe videatur, Eccleſiæ poteſt congruere: non quod Chriſtus vetuſtate, vt iam ſuprà dixi, affectus ſit peccati, ſed quia ſunt infra eius corpus, quorū vita actibus inueterata corrumpitur, pro quibus gemit rectè caput noſtrum, gemunt & eius omnia electionis membra: quia multos vident infrà Eccleſiam delictorum vetuſtate conſumptos. Vnde Dauid plorans quaſi vna de ſacris pellibus: [Pſal. 6.] *Inueteraui* (inquit) *inter omnes inimicos meos.* Habet igitur vir iſte (videns paupertatem ſuam) pellem & carnem vetuſtam, habet & pelles arietum rubricatas ad operiendum tabernaculū ſuū, habet & hyacinthinas ad decorem & laudem nominis ſui. [Exo. 25. & 26.] Sed in iſtis pauper, quæ vetuſtate afficiuntur: in illis verò diues, quæ ad decorem nominis eius, ſanguine proprio rubricantur, aut cæli coloribus comparantur. Porrò pelles arietum rubricatę, corpora ſunt Sanctorum Martyrio dedicata, de quibus canitur: *Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum.* [Pſal. 28.] Hyacinthinæ verò ſunt eorum quos virginitas ad cæli ſpeciem prouexit: quia tales neque nubent neque nubentur, (Euāgelio teſte) ſed ſunt ſicut Angeli in cælo. [Luc. 20] Vnde & in tabernaculo proximiores cælo ſiūt. Propterea & Eccleſia loquēs de ſe in Canticis: *Nigra ſum* (inquit) *ſed formoſa, filiæ Ieruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pellis Salomonis.* [Cant. 1.] Non enim de illo Salomone, ſed de Chriſto rectè accipiendum, cuius pelles ſunt omnes ſancti, qui ſe mortificauerunt crucifigendo cum Chriſto carnem ſuam, ad inſtar pellium mortuorum, ſub quibus teguntur vitalia totius corporis membra, quatenus poſſint in ſe Chriſti portare ſimilitudinem paſſionis. In cuius nimirum perſona introducitur Salomon, qui pacificus interpretatur, cuius quicunque pellis eſſe meruerit, proculdubio continebit in receſſibus animæ, vti infrà ſancta Sanctorum diuina ſummi regis myſteria. Eſt autem Eccleſia vt tabernacula Cedar, qui tenebroſus mœror interpretatur, quando eos qui de tenebris errorum conuertuntur ſuæ conſolationis doctrina, mœrentes ſub alis ſuis ſuſcipit pœnitētes. Eſt & vt pellis Salomonis, quando intra ſe orthodoxos continet viros, & omnia illa quæ in tabernaculo figurantur. Sed quia varius pellium effectus, in aliis quidē pulchritudo laudatur, in aliis profunditas myſteriorum Dei cooperta tegitur, in aliis defenſa Chriſti Eccleſia & munita exterius (vt Satan ait ad Dominum) oſtenditur: *Pellem pro pelle, & vniuerſa quæ habet homo, dabit pro anima ſua.* [Iob. 1] Quia profectò vniuerſos ſanctos ſuos Deum ad hoc dediſſe conſtat in paſſiones & preſſuras vitæ, vt & ipſorum atque omnium animæ ſaluarentur, quę erant eorum doctrina & exemplis crediturę. Acſi diceret, quando ſanctum appetebat virum. Quid iſtum paſſioni ac tentationibus dare retrahis, cùm vniuerſos ſanctos tuos, quaſi pellem pro pelle quandoque daturus es in paſſionem, & vniuerſa quæ habent pro animabus eorum? Vnde quia tanta gloria pellium prædicatur, gemit vir videns paupertatem ſuam, Chriſtus videlicet & Eccleſia: quia nonnulli afficiuntur ex membris eius vetuſtate peccati, imò generaliter impræſentiarum cuncti tinguntur ſordibus peccati. Vnde Apoſtolus: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* [1. Ioan. 1] Quid enim quod peccato ſe infectum cōfitetur,

niſi vetuſtate ſauciatum ſe ingemiſcit? Cunctis igitur liquet peccantibus, quod omnes vetuſtate inficiuntur, eo quod vitia pertineant ad vetuſtatem, virtutes verò ad nouam vitam. Vnde & Paulus dicit: (Col. 3.) *Exuentes vos veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum.* Atque iterum: *Vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt.* Quia nimirum vetuſtate Christi Eccleſia confecta, (Rom. 6.) quia necdum impræſentiarũ ſine macula & ruga eſſe poteſt, iure Chriſtus in membris ſuis plangens dicit: [Vetuſtam (Eph. 5.) fecit pellem meam & carnem meam.] Per carnem quippe, vulgi multitudo, vel etiam vniuerſitas infrà Chriſti corp⁹, propter teneritudinem deſignatur plebis. Vnde Dauid gemens: (Pſal. 26.) *Dum appropiant* (inquit) *ſuper me nocentes, vt edant carnes meas.* Alioquin niſi caro eſſent vetuſtate peccati conſumpti, eſca inimicorum non eſſent. Quos plangit Propheta in ſuis lamentis, imò Chriſtus caput & omnis eius Eccleſia, quaſi corpus vetuſtate delictorum conſumptos. Et adiecit, [contriuit omnia oſſa mea.] Per oſſa namque fortiores quique intelliguntur: quia in paſſione Chriſti etiam ipſi Apoſtoli contriti ſunt, & pauore mortis fugati. Sed quod ait hæc omnia Deum feciſſe, inſinuat iuſto ſuo permiſiſſe iudicio ad conſummandas paſſiones, & in eius corpore veraciter quæ planguntur accidiſſe. A principio enim huius alphabeti nulla immutatur perſona, ſed alia quidem horum (vt dixi) ad caput pertinent: alia verò ad corpus, vt præſens verſus: quoniam in Chriſto neque interius aut exterius vlla vetuſtas peccati attigit, neque os eius contritum fuiſſe probatur, ſed hæc in membris contigiſſe iure planguntur, eo quod interius & exterius, etiam quæque fortia, contrita in eius corpore & vetuſtate delictorum conſumpta videantur. Præterea & Ieremias non minus in illa prima captiuitate, quàm etiam & in ſecunda talia ſceleratorum ex cauſa proueniſſe, apertè plorans connumerare videtur. Porro moraliter peccatrix anima, meritò deflet vetuſtatem ſuorum ſcelerum, ita dicens: (Vetuſtam fecit pellem meam & carnem meam.) Neque enim pluraliter pelles, ſed (Gen. 3.) pellem ſingulariter, vetuſtate infectam lugens gemit, qua primi homines, expulſi à paradiſo, ſunt induti. Meritò ſiquidem multorum vna eſt pellis vetuſtate fuſcata: quia mortalitas proculdubio liuore peccati contracta, præuaricationem primi hominis, vna omnes veſtiuit delictorum & mortis conſperſione, qua non minus &

A caro peccati exterius, quàm & illa omnia, quæ infrà conſcientiam reguntur, commaculata iure planguntur. (Pſal. 6.) Vnde Pſalmiſta, quaſi voce humani generis loquens, inter malignos ſpiritus deprehenſus: *Inueteraui,* (inquit) *inter omnes inimicos meos.* A feruore etenim mentis inter ſpirituales inimicos, vel inter carnales quoſque proximos, aliquo modo vſu viuendi veteraſcimus, aſſumptæ nouitatis ſpeciem fuſcamus. Idcircò gemens dicit anima. [Vetuſtam fecit B pellem meam & carnem meam,] dum eius conſcientia quaſi exterius vt pellis inueteratur, & omnis eius interius decor quaſi caro corrupta tabo peccati conſumitur. Hinc quoque Dauid ait: (Pſal. 26.) *Dum appropiant ſuper me nocentes, vt edant carnes meas*: Per quas nimirum carnes, carnales in anima affectus deſignat, ad quos quaſi ad ſuas leges diabolus appropiat, vt eos, in quibus ſunt, quaſi carnem edens in ſuo corpore traiiciat. Quibus profectò finitis carnibus, quid aliud nos quàm Spiritus erimus, vt C nihil in nobis, quod edat, reperiat inimicus? Sed quia mens & conſcientia noſtra, intrinſecus huiuſcemodi affectibus quotidie repletur, quid aliud quàm pellis mortalitatis noſtræ, & caro deſideriorum carnalium, vetuſtate corrumpitur? [contriuit (inquit) omnia oſſa mea.] Per oſſa namque, virtutes animæ demonſtrantur: quia ſicut oſſa firmamenta ſunt corporis, ita virtutes fortitudo ſunt animæ. Quibus confractis, aut oblectamentis ſeculi, aut terroribus minarum, aut vllis inſidiarum D dolis, rectè plangit anima mœrens: quia contrita ſunt oſſa eius, & omne corpus eius interius exteriuſve ad nihilum vetuſtate conſumptum. Sequitur.

Beth.

ÆDIFICAVIT *in gyro meo, & circundedit me felle & labore.*] Quibus profectò verſibus, iuxta hiſtoriam, oſtenditur Ieremiam non minus deplorare populi ſui caſus & ruinam, quàm & tribulationis ſuæ E anguſtias, ſuper quos vertit & conuertit (Luca 19.) manum ſuam Deus tota die, vt experiretur vtrum eum ſequi vellent. Pro quibus etiã pellis & caro Ieremiæ affecta eſt fame, quaſi vetuſtate ſenectutis confecta, atque omnis vigor populi malleo percuſſoris comminutus, ita vt nulla in eis remanſerit virtus bellandi. Sed & nunc obſidionem plãgit inimicorum, dum ait: [Ædificauit in gyro meo.] Quod & Dominus in Euangelio prius defleuerat, dicens: *Si cognouiſſes*

uiſſes & tu. Acſi diceret: *Si cognouiſſes mala quæ imminent, & tu quoque fleres:* Quia circundabunt te inimici tui vallo, & coanguſtabunt te, & ad terram conſternent te, & nō relinquent in te lapidē ſuper lapidē, ſcilicet omnia defenſionis munimina, interius exteriuſve deficient, & diſperdent. Hinc quoque eſt quod modo Propheta luget, [Ædificauit in gyro meo, & circūdedit me felle & labore.] Quod eſt dicere: Circundedit me, ſcilicet populum gentis meæ tribulatione miſeriarum & labore anguſtiarum: non minus in ſecunda obſidione ſceleratæ ciuitatis, quàm & in prima, ſub qua fuit & ipſe Ieremias à populo nimia cordis amaritudine vexatus, etiā & pro populo labore tribulationis afflictus. Interea myſticè, Chriſti Eccleſia rectè gemit, imò Chriſtus in membris ſuis, quia & *Pſal. 87.* ipſe in paſſione deprehenſus: *Traditus ſum,* (inquit) *& non egrediebar.* Quoniam coædificauerat ei pater in gyro obſidionem, *Matt. 26.* quando cum armis & fuſtibus eum, à Iuda traditum, apprehenderunt: & ne poſſet effugere, vinctum eum ad præſidem perduxerunt. Quo nimirum vallo circumſeptus, quaſi felle amaritudinis & labore tribulationis affligitur humanitas Chriſti. Et hoc eſt dicere: [Ædificauit in gyro meo.] Quia ex ipſa obſidione armatorum eum apprehendentium, traditus eſt ad paſſionem, vbi cibatus eſt felle amaritudinis, & *Pſal. 68.* labore tribulationis. Vnde & in Pſal. *Dederūt* (inquit) *in eſcā meā fel, & in ſiti potauerunt me aceto.* Per fel quippe omnis amaritudo paſſionis interius deſignatur, & per laborem exterior in carne tribulatio exprimitur: vt integra paſſio Chriſti in corpore & anima intelligatur: quoniam & pro nobis intus doluit, & exterius in carne verè paſſus fuit. Quibus profectò paſſionibus adhuc quotidie in carne ſua & in mēbris ſuis, ſcilicet in Eccleſia, patitur: quia de carne, quæ & de oſſibus eius ipſa formatur, vt compleat in ſe ea quæ deſunt paſſionibus Chriſti. Ex quibus profectò paſsionibus & preſſuris, plangit, dicens: [Ædificauit in gyro meo, & circumdedit me felle & labore.] quoniā impræſentiarum, omnibus obſeſſa malis, in medio laqueorum ambulat, vbi ſedes eſt ſatanæ. Hinc eſt quod hæreticorum quàm ſæpè vallatur exercitu, & intus falſorū fratrum affligitur, & repletur laboribus, ac ſi felle amaritudinis. Quo nimirum felle, Simon ille Magus perfuſus, omni commotus impietate, zelo inuidiæ moliebatur Chriſti ſubuertere diſcipulos, & Eccleſiā electorū

A Dei corrūpere. Hinc quoq; quod exterorū atq; perſecutorum opprimitur ſuppliciis, hinc quod oblectamentis ſeculi huius, & rerum permulcetur blanditiis, quatenus his oblectata, ſempiternis fraudetur bonis. Hinc dolis hoſtium quotidie inuiſibilium propulſatur & fraudibus, intantùm, vt felle videatur repleri mœroris, & laboribus tribulationum. Et ideò videns ſe ſponſa Chriſti tātis præpediri laqueis, gemēs dicit: [Ædificauit in gyro meo, & circundedit me felle & laboribus:] B Quibus vndique malis concluſa intus foriſve, alibi: *Quis dabit* (inquit) *mihi pennas ſicut columbæ, & volabo & requieſcam?* *Pſal. 54.* His igitur obſeſſa fraudibus, & inimicorum laqueis, intus dolore amaricatur animi, foris verò vt vincat laboribus, fatigatur. Sed & anima quælibet lugens dolet quod ędificatur in gyro eius, & concluditur felle malitiæ, multiſque fatigatur laboribus: maximè quando ſe circumſpicit vndique coanguſtatam, & intus ſuis ſe repleri iniquitati- C bus. Agunt enim indeſinēter maligni ſpiritus, ſi quo modo miſeram animam, permittente Deo, prauis inuoluant delectamentis, & peſsimis eam repleāt deſideriis, quorum nouiſsima fiant ei felle amariora, omniq; labore intus foriſve duriora. Quibus nimirū laqueis obſeſſa, iure dolet lugēs, eo quòd circunuallata ſit malignis in gyro, & intus felle repleta amaritudinis. Sequitur,

BETH.

D IN *tenebris collocauit me, quaſi mortuos ſempiternos.*] Hic namque verſus apertè Ieremiæ cōgruit, quia retruſus in imo carceris, nimia aſperitate excruciatur, ita penè vt vitam amiſerit, quaſi vnus eorū qui pro reatibus inter mortuos deputatur. Veruntamen quia Prophetarū actibus futurorū de Chriſto prophetia texitur, ex quo Paulus ait: *Multifariè & multis modis olim Deus locutus eſt in Prophetis.* *Hebr. 1.* Aſsimilatus in manu omniū Prophetarū ex ſua paſsione facti huius vaticiniū expleuit. Vnde idem, imò Dominus per eū, [In tenebroſis collocauit me,] E inquit. Quod ſane lamentū magis ad caput, quā ad mēbra pertinere videtur: quia pro nobis mortuus eſt, ſed nō pro mortuis ſeculi: quia mortui ſeculi, mercedem recipiunt iniquitatis ſuę & mortē ſibi ducunt ex peccati propagine: Chriſtus verò venit *Rom. 8.* in ſimilitudine carnis peccati. Idcircò ſimilitudine collocatus in tenebris, traxit de morte peccatū. Vnde ſignāter ait: [Collocauit me in tenebroſis, quaſi mortuos ſēpiternos.] Quaſi quidē licet verè mortuꝰ:

quia die tertia ſurrexit,& non in ſempiternum repulit eum Dominus. Collocatus autem eſt in tenebris, tanquam in inferno, tanquam in ſepulchro,tanquam in paſsione, quaſi mortui ſempiterni: ſed factus eſt ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber. (Pſal.87.) Liber quidẽ, quia ſi · peccato fuit, propterea de tenebris cito ad vitam lux rediit. Expletur autem his tribus verſibus Beth litera, quæ ſecundum aliam interpretationem,confuſio interpretatur, vt ſit ſenſus. Quod omnis qui ad vetuſtatem decidit,fractis viribus,obſidione vallatur antiqui hoſtis, & felle intus repletur amaritudinis. Quibus profecto laboribus circũſeptus,quo alibi locatus quàm in confuſione, ſcilicet in tenebris, verſatur? Idcircò quia pro confuſione plãgit humani generis,merito ſub hac litera, totius domus ruinã, & maculas vetuſtatis plangit: Beth quippe etiã & domus interpretatur. Quæ profecto domus pro cõfuſione ſua gemẽs dicit: [Vetuſtam fecit pellem meam] & cætera quæ ſequuntur. Poteſt ſiquidẽ referri & ad caput hæc vetuſtas pellis , propter indutam mortalitatem carnis: reliqua verò omnia ſub hac litera de capite , ſcilicet de Chriſto, magis dicta intelliguntur. Moraliter verò,anima ſub confuſione poſita, his verſibus gradatim ſe ruinoſius deprehenſam luget: Primum,quod vetuſtate peccati, fractis viribus,corrupta iacet: Deinde,quod circũuallata fraude inimici vltra exire ad libertatem,venundata ſub delicto, non valet,& intus infra laqueos aduerſariorum repleta, à maioribus fellis amaritudinibus circumſepta,laboribus cõcupiſcentiarum fatigata,& põderibus ſuorum facinorum deprehenſa luget: Inſuper & amiſſo lumine,collocata in tenebris, iã quaſi mortua in ſempiternum, nec ſe ipſam qualis,quàm miſera,quàm infelix,quibuſve oppreſſa malis, & nudata bonis,iam videre valet. Auferuntur enim iudicia Dei ab huiuſmodi anima,ne vltra ſe reſpicere queat,vt in directo iudiciorum Dei videat abyſſum multam, (Pſal.35.) ſed ea ſolummodo quæ ſunt cęcitatis,ſemper orbata lumine, concluſa ſub confuſione ſua ſentiat. Hoc ſemper inimicus gaudet,ne ſe miſera anima de tenebris ad lucẽ explicare queat. Hinc eſt quod Philiſthæi capto Samſon oculos eruũt, (Iudic.16.) ac deinde cæcum ad molam mittũt, vt ſemper in circuitu gyrãs,viam vitæ,priuato lumine,nunquã inueniat. Hinc quoque Sedecia Nabuchodonoſor capto,primùm ei effodit oculos, (Ierem.39.) deinde vinctũ in caueam Babylonẽ ducit,ne vltra iam vnquã,

A intra cõfuſionem clauſus,lucẽ videat. Tamen quælibet talibus illecta malis anima, dum adhuc in carne deuincta plorat, non verè,ſed quaſi mortuam ſe luget, dum locus ad pœnitentiam datur, antequam abſorbeatur profundo , & ſuper eam vrgeat puteus abyſſi os ſuum. (Pſal.68.) Quia verè cùm hoc impletum fuerit,nullus regreſſus ad pœnitentiam erit. Interim verò, cùm in peccatis iacet profundioribus, quaſi mortui in ſempiternum cõcluſa dolet,ſed quàm ſæpè per Chriſti gratiam, miſerante Deo,de B profundo iniquitatis ad vitã redit. Sequitur GIMEL litera,quæ retributio vel plenitudo interpretatur;vt ex ipſius interpretatione, cognoſcat lector plenitudinem retributionis. Quæ vel qualis ex plenitudine delictorum retributio ſequatur, tres ſequentes verſiculi inſinuant, cùm dicitur:

GIMEL.

CIRCVMÆDIFICAVIT *aduerſum me,vt non egrediar, aggrauauit cõpedem meum. Sed & cùm clamauero & rogauero, excluſit ora-* C *tionem meam. Cõcluſit vias meas lapidibus quadris,ſemitas meas ſubuertit.*] Quod ſatis Propheta pro ſe , imò & pro populo plangere videtur,qui vinctus in carcere cõpedibus aggrauatus,ædificatã aduerſus ciuitatẽ & populum obſidionem amariſſimè deflebat,eo quod ab hac liberari eos non poſſe, culpis exigentibus, in ſpiritu præuidebat. [Sed & cùm clamauero (inquit) & rogauero, excluſit orationem meam.] Vnde Dominus : *Ne aſſumas* (inquit) *laudem & orationẽ pro eis.* (Iere.7.) D Quia profectò clamor operum aſcenderat contra eos , ne Propheta exaudiretur rogans pro eis. Et hic eſt quod ait: [excluſit orationem meam.] quando pro peccatis eorum gemens ac dolens,nec exaudiri meruit. Sed concluſæ ſunt omnes eorum viæ, & ſi per aggerationem cum eo loquar, lapidibus quadris , ſemitæque ſubuerſæ, ne fortè primã aut ſecundã obſidionẽ poſſint effugere. Et notandũ,quod ſuas Propheta cõcluſas plangit vias, ſemitaſque ſubuerſas,dũ omnes exitus miſeræ E ciuitatis hoſtium in ſubuerſione conſpicit obſtruſos, & ad perſuaſionem populi illaqueatos. Cæterùm iſtorum ſenſus verſuũ, æquè ad caput,æquè & ad membra poteſt referri, cùm dicit: [Circumædificauit aduerſum me vt non egrediar,] acſi patenter dicat : Excitauit aduerſum me corda Iudæorum , & circũædificauit legiones atq; cohortes,contra me ſæuientes,vt nõ egrediar de manibus eorum, quouſque vadam ſicut ſcriptum eſt de me, & compleantur

vaticinia Prophetarum. Idcircò excluſit A
Matt.26. orationem eius, cùm clamaret, *Pater ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte*, vt omnia cõplerentur. Sed & Eccleſia Chriſti multotiens hæreticorum concluſa dogmatibus, certè aut perſecutorum vallata ſuppliciis, vſa hac voce plorans ac lugens, totum Deo tribuit, quicquid paſſa eſt ab hoſtibus, acſi propria voce dolens dicat: [Circumædificauit aduerſum me, vt non egrediar, aggrauauit compedem meũ] ob immanitatem tormentorum, vel multitudinem laqueorum, ſeu propter condenſitatẽ praui B dogmatis, quod frequenter contigiſſe minimè dubitatur, ita vt generalis Eccleſia, quaſi vna nauis in medio colliſa fluctibus, multotiens quaſi ſubuerſa & prægrauata doleat. Inter quæ nimirũ pericula, quamſæpè ad probationem ſui, ſuam à Domino excluſam orationem ingemuit, habens cũ
Hebr.6. Apoſtolo anchoram ſuam, ſcilicet ſpem fixam in cœlo, ne fortè, quod abſit, qui præſciti ſunt & prædeſtinati, ſubmergantur fluctibus. [Concluſit enim vias eius lapidibus quadris,] dum omnia ſanctarum ſcripturarum itinera, quaſi quadris C Philoſophorum eloquiis obſerauit, ne recto tramite per eas, greſſibus fidei, quantocius ad patriam properaret, & omnes ſemitas eorum, ſcilicet ſubtiliſſimas diuinarum rerum intelligentias, ſecularibus, vel praui dogmatis, ſubuertere permiſit, diſciplinis. Cæterum anima quælibet, cuius iam retributio ob immanitatem ſcelerum ſuorum imminet, & plenitudine delictorum ſubmerſa iacet, (quia GIMEL literam vtrumque interpretari diximus) iure in ſe reuerſa deflet. [Circumædificauit D aduerſum me, vt non egrediar.] ſicuti & ille qui dicebat: *Circundederunt me dolores*
Pſal.114. *mortis, pericula inferni inuenerunt me.* Quibus profectò prægrauata compedibus formidat, ne non poſſit euadere à ſuppliciis: quia & ſi eius fuit corruere, miſerantis Dei eſt, eam de tantis laqueis liberare. Quid autem miſerabilius eſſe poteſt animæ delinquenti, quàm vt ſic concluſa teneatur carcere peſſimæ captiuitatis, ne vltra egredi queat ad libertatem bonæ actionis, inſuper & vincta compedibus delictorum atrocius aggrauatur flagitiis ſaltem ne ſe promoueat pœnitentiæ ad remedium? Compedes enim ipſius, ſunt omnia concupiſcibilia ſeculi, & oblectamenta carnis, necnon & omnes inimici doli, quibuſcum profectò pedes conſtringuntur fidei: quo-
2.Cor.5. niam per fidem ambulamus & nõ per ſpeciem, nequeunt liberè ad ea, quæ non videntur & ſempiterna ſunt, intendere. Aggrauantur autem quotienſcunque iniquitatem ſuper iniquitatem apponimus: quia rectè iniquitas ſuper talentum plumbi ſedere dicitur. Ergo adhuc connumerat miſeriarum eius immanitatem, cùm dicit tãtis prægrauata malis, [Et cùm clamauero Zacha.5.
& rogauero, excluſit orationem meam.] Nam inter ſupplicia ſolummodo lachrymæ & preces ad iudicem ſolantur reas, tandem vt his promota pietas veniam impendat delictis. Sed valde in nouiſſimis cõtriſtari poteſt, quando mens rea ſic ſentit offenſum iudicem, etiam culpis exigentibus, ne poſſit oratio tranſire, & ad fontem pertingere pietatis. Excludit autem ſupplicum preces Dominus, quando nos ſic peccare permittit, etiam vt ipſa contra nos inſurgãt flagitia, & cõcludãt omnia pietatis itinera offenſo iudice, ne poſſit ad eum pertingere, qui præſens vbiq; eſt, & audit omnia, quia profectò ſicut ſcri- Prou.28.
ptum eſt: *Qui claudit aures ſuas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.* [Concluſit (inquit) vias meas lapidibus quadris.] Habent enim ſcelera & peccata quadraturam ſuam, ſicut quidam poëticè ait: *Hi metuunt, cupiunt, gaudentque, dolentque.* Quibus profectò quadris lapidibus, conquadrantur omnia vitia noſtrorũ ſcelerum. Vnde tandem aliquando redeat ad ſe infelix nimium anima, vetuſtate infecta, confracta viribus, in gyro ab inimicis obſeſſa, felle iniquitatis & miſeriarũ vallata, vanis fatigata laboribus, in tenebris ignorantiæ, & ſub caligine cæcitatis locata, contra quam innumeri hoſtes ne queat egredi, & vitia deſæuiunt. Redeat vincta compedibus & prægrauata, piũ roget iudicem indeſinenter, cum omni improbitate clamoris: quia & ſi non eo quod amica ſit, propter improbitatem petẽtis, promittit Luc.11.
veritas, indignatione remota, quotquot vitæ panes pulſans rogauerit ad ianuam ſe Pſal.144.
dare. Quia propè eſt Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus qui inuocant eum in veritate. Alioquin anima, & ſi his omnibus exuta eſſet malis, quomodo vias E lapidibus quadris obſeſſas, & ſemitas ad patriam ſubuerſas, tranſire poſſet? Quid enim aliud eſt in mundo, niſi concupiſcentia oculorum & ſuperbia vitæ? Quod ſi ad 1.Ioan.2.
ſcripturas ſanctas quaſi ad paſcua vitæ ſe conuertit, in quibus rectè vita inuenitur æterna, continuo quadrati occurrunt lapides hæreticorũ, quibus obſeſſa fides quaſi muris, ne recta inueniantur, inuoluitur, & ſubuerſio ſemitarum eorũ laqueis ibidem

pro fonte præparatur. Vnde dicat fidelis
Pſal.54. anima cum Propheta: *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo & requieſcam?*
Rom.7. Et cum Apoſtolo: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* ſcilicet gratia Dei, vt ſciamus de his omnibus quod non niſi per gratiam liberamur. Propterea his excitata anguſtiis, anima ad Dominum indeſinenter deflectat articulum, & ſub Daleth litera atrociora plorans & gemens videat quæ ſequantur. Daleth namque iuxta quandam interpretationem, timorem ſignificare videtur, licet ſuperius tabularum dixerim. Hinc reſtat, vt animus à timore Dei ſalutem concipiat, ſicut ſcri-
Iſa.62. ptum eſt: *A timore tuo Domine concepimus &*
Philip.2. *peperimus ſpiritum ſalutis.* Et alibi: *Cũ timore & tremore ſalutem veſtram operamini.*

DALETH.

QVID enim terribilius dici poteſt, poſt tam dira peccati ſupplicia, quàm vt ſub hac litera de Deo dicatur: *Vrſus inſidians factus eſt mihi leo in abſconditis. Semitas meas conuertit, & confregit me, poſuit me deſolatam. Tetendit arcum ſuum, & poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam?*] Quid terribilius dici potuit, quàm vt autor ſalutis noſtræ, dicatur quaſi vrſus inſidians nobis factus, & velut leo in abſconditis? Vrſus namque fera eſt fraudibus plena, & nimiam gerens in brachiis fortitudinem atque in lumbis. Sed nequaquam per ſe Dominus, hoc lo-
Pſal.79. co, hinc beſtiæ comparatur, imò per eas vtraque, Nabuchodonoſor certè, aut Titus vel Veſpaſianus deſignantur, qui alibi aper & ſingularis ferus appellantur: in quibus profectò Dei poteſtas vltionem iniquorum & vindictam fuit: ac per hoc Deus vrſus vel leo factus plangitur: quia cùm ſit clemens ac pius indulgentiarum Dominus, iuſto ſuo adduxit iudicio cõtra Ieruſalem, qui eam omni inſidiarũ genere obſideret, & ſuæ deuaſtaret fortitudinis
Ierem.25. potentia. Quem Dominus ſeruum ſuum & columbam vocat, eo quod in vltione præuaricatricis ſeruierit Ieruſalem, cæteraſque ciuitates ſubuerterit, & præpoſuit eam deſolatam vaſtitate hoſtili, ſicut hiſtoria prodit, & tanquam tugurium in cucumerario, vacuam ſine cuſtode reliquit.
Iſai.1. Poſuit ergo eam Dominus tanquam ſignũ ad ſagittam proculdubio: quia ſic in medio ſuorum hoſtium poſita eſt, vt ex omni parte circundaretur, quibus frequenter quaſi ſagittis vulnerata, ſaltem ad medicũ rediret neceſſitate compulſa. Quas ſane

A gentes ſuo modificante iudicio, Dominus quaſi extenſo arcu contra eam ſæpe miſiſſe legitur, vt vel ſic addiſceret timere Deum & propugnare ſe, ne ab inſidiis hoſtium ſuorum, quaſi ſagittarum vulneraretur iaculis. Illa verò relicta à Deo, iure ſe plangit, quaſi ſignum ad ſagittam poſitã: quia iuſto agente iudicio, ac ſi extento arcu quàm ſæpè ab hoſtibus eſt vulnerata. Cuius & idem aduerſarius ſemitas ſubuertit & confregit, quas iam ſuprà etiam
B ſe lugere ſe dicit. Interea vox capitis eſt pariter & corporis, quod factus ſit is vrſus inſidians ei, qui eſt incommutabilis & ſempiternus Deus: non quod ipſe, vt dixi, à ſua immutetur natura bonitatis & pietatis, ſed propter efficientias rerum, eo quod ipſum contra vnicum filium ſuũ, caput noſtrum videlicet Chriſtum, erigere permiſit, qui velut vrſus inſidians fraude & fortitudine ſua perimere tentauit ac decipere: non ſolùm cùm omne cor-
C pus eius, ſcilicet credentes in eum, ab initio ſeculi vſque ad finem tentabit. Et ſicut leo (inquit) in abſconditis. In quibus profectò duabus beſtiis, omnis diaboli ſæuitia demonſtratur. Vnde ſignanter & per leonem ipſe humani generis aduerſarius deſcribitur: per vrſum verò eius; omnia membra, ſcilicet hæretici & falſi fratres, monſtrantur: quoniam vrſus licet foris ſit viribus, tamen infirmum gerit caput, ſicuti & hi omnes diabolum, qui ſemper in manifeſto & abſcondito, de vnitate cor-
D poris Chriſti quærit quos deuoret vel decipiat. In abſcondito quidem, quia dolo & fraude ſemper ſæuit: In manifeſto, quia de fortitudine ſua multum confidit, & fiduciam habet quod influat Iordanis in os Iob.40.
eius. Hinc quoque Apoſtolus ait: *Aduerſa-* 1. Petr.5.
rius veſter diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Alioquin niſi de ſua conſideret virtute, nunquam rugiens indignatus & frendens iret, niſi verò fraude inſidiarum incautos deciperet: nunquam (Pſalmiſta) inſidiatur in abſcondito Pſal.9.
E tanquam leo in cubili ſuo, diceret, ſed quia viribus omnia deiicere non præualet, inſidiarum fraudes adhibet. Per quæ nimirũ duo virtutis ſuæ arma, non minus cõtra caput, quam etiam & cõtra omnia eius membra pugnat. Quod gemens Propheta, imò Chriſtus & Eccleſia dicit: [Vrſus inſidians factus eſt mihi ſicut leo in abſconditis.] vt per hæc duo mala, duaſque (vt dixi) beſtias, omne corpus diaboli & caput vſque ad Antichriſtum, contra electos Dei deſæuire iure plangendum

ab omnibus cenſeatur. Hæ namque ſunt beſtiæ, quæ venire conſueuerant contra Dauid paſtorem ouium, & inſurgere vt
1.Reg. 17. gregem diriperent. Contra quas quàm ſæpè idem inſiliens, eruebat ouem etiam de
Pſ.78. & ore leonis, & diſcerpebat fauces in fruſta
94. brachiaque ſuperabat. Iſte eſt namq; Dauid noſter, qui & oues ſuas perducit ad paſcua vitæ, & eruit eas de ore leonis, & vrſorum brachia conſtringit. Nos enim populus eius & ciues paſcuæ eius. Ad quos itaque quam ſæpe leo iſte & vrſus veniũt, hoſtes ſcilicet noſtri aduerſarij, & contrariæ poteſtates, tolluntque etiam arietem de medio gregis. An non eundem ipſum Dauid tulit, & quaſi arietem peruaſit: Quem ſi non Dominus de faucibus eius eruiſſet, euadere non poſſet. Vnde in per-
1.Reg.17. ſona Chriſti, quod perſequeretur eos, dictum eſt: Percutiebam (inquit) & eruebã
Marc.14. de ore eorum, ſcilicet Chriſtus oues ſuas peruaſas, Dauid, Petrum, & omnes qui in eius fugierunt paſſione, & deinceps quoſcumque eruit iam penè conſumptos. Sed illi, ſicut ſcriptura refert, conſurgebãt ad-
Pſal.2. uerſus Dauid: quia non minus aduerſus caput, videlicet Chriſtum inſurgunt,
1.Reg.17. quàm & aduerſus eius membra. Dauid autem, *Apprehendebam* (inquit) *mentũ eorum & ſuffocabam, interficiebamque eos.* Gratias omnipotenti Deo, quia quicquid Propheta doluit eos præualuiſſe in gregem Chriſti, totum virtute Dei ſuperatum eſt, tãtum ne oues ſe eorum faucibus ingerant: quoniã morte ſua eos leonẽ de tribu Iuda interfeciſſe patet. Hinc quoque Dauid,
Ibidem. *Leonem* (inquit) *& vrſum interficiebam ego ſeruus tuus.* Sequitur, [Semitas (inquit) meas ſubuertit & confregit.] Hoc idipſum repetit dolens, quod iam ſuprà defleuerat, [& poſuit me deſolatam.] ſcilicet Ieruſalem, quam ſuprà Propheta deſolatam ſedere plangebat. Nunc verò fortaſſis, iam in ſeipſam reuerſa, imò Chriſti ſponſa dotata eius ſanguine, gemit ſe poſitam deſolatam à Chriſto: quia cum adulterum in quibuſlibet recipit ſuis membris, ſecum ſponſum minimè habere poteſt. [Tetendit arcum ſuum, & poſuit me quaſi ſignum ad ſagittam.] Poſitus ergo Chriſtus à patre quaſi ſignũ ad ſagittã dicitur: quia non minus ipſe, quàm & omnis eius Eccleſia in titulum contra omnes aërias poteſtates, & eorum fallaciam erectus cernitur. Vnde vnus ex militibus eius, *Spectaculum* (inquit)
1.Cor.4. *facti ſumus mundo & Angelis eius.* Quod in ſe ſolum Chriſtus erigere curauit, quaſi monomachiam expleturus contra omnes

A beſtias ſyluæ, contraque earum ſæuitiam, Pſal.103.
contra oblectamenta ſeculi, & contra omnia nomini eius aduerſantia. Vnde quaſi ſignum ad ſagittam ſe plangit poſitũ, quia non minus in ſe, quàm & in ſuis membris, ad repellendum omnia iacula ſuſcepit inimici. Cæterum ſub Daleth litera, anima timore perculſa plangit, dicens: [Vrſus inſidians factus eſt mihi, & leo in abſconditis,] quia non minus in aperta quotidie vi ſagittarum, quàm & in abſcondito inſidiarum eius ſuſcipit vulnera, B & ſe talibus decepta dolis, poſitam iure plangit deſolatam [Tetendit (inquit) arcum ſuum.] Per arcum namque extenſum, vis diuini iudicij exprimitur. Quod diu venire differtur, quia mauult Chriſtus inuenire quos remuneret, quàm quos feriat. Hinc Dauid ait: *Dediſti metuentibus* Pſal.59.
te ſignificationem, vt fugiant à facie arcus. Fortaſſis ergo per arcum, ſcripturas ſanctas libenter accipimus, ex quibus quaſi fortitudine noui teſtamenti, & neruo quodam duritia veteris perplexa & edomita C eſſe creditur, ex quibus tanquam ſagittæ mittuntur ad feriendam cordis duritiam. Quia enim alia ſagitta percuſſa eſt anima, quæ dicit: Inducite in domum vini, conſtipate me inter vnguenta, conſtipate me inter mella: quoniam vulnerata ſagittis charitatis ego ſum, quia amore langueo. Habet enim ex hoc arcu iudiciorum Dei Chriſtus alias immittere ſagittas ad perimẽdũ vitia & peccata: alias vero ad vulnerãdas animas amore charitatis. Inter quæ nimirum omnia anima conD ſtituta eſt quaſi ſignum ad ſagittam, vt hinc ſuſcipiat vulnera charitatis, illinc repellat omnia iacula inimici, quatenus ſuis triumphet de hoſtibus, & victrix cum corona recipiat paradiſum.

Sequitur HE litera, quæ viuo vel eſt interpretatur. A principio enim huius alphabeti, exinanitio Chriſti oſtenditur, ſicut ait Apoſtolus: *Qui cùm in* Philip.2.
forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum E *exinaniuit, formam ſerui accipiens, & habitu inuentus vt homo, propter quod omnia probra & paſſiones vſque ad mortem ſuſtinuit.* Vnde neceſſe fuit, ſub hac litera clareſcere inter agones & certamina paſſionis, quod is, qui ſemetipſum intantum exinaniuit, ſemper idem eſt, & incommutabiliter eſt, & qui eſt, vtique viuit, ſicut & qui viuit eſt, ac per hoc vna vox eſt credentium, etiam inter ſupplicia tormentorum; Dum di-

Pſal.3. citur animæ noſtræ, non eſt ſalus illi in Deo eius. Eſt, quia omnino ſemper idem & vbique eſt, qui nuſquam à ſuis, & nuſquam longe abeſt. Et hoc ſolum incommutabiliter tenet fides Eccleſiæ omnino, quia eſt. Ille verò iure de ſe ita fidentibus, licet pro nobis mortuus credatur, reſpondet ſemper & vbique viuo. Vnde etiam Ezech. 18. delinquentibus clamat, dicens: *Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat.* Conuertatur autem ad vitam: quia vita nunquam vult mortem, ſed vt omnes B vita viuant, & conuertantur de morte ad vitam. Hæc namq; conſona vox eſt ſponſi ac ſponſæ, vt illa confiteatur corde & ore, quia eſt. Sponſus autem ei mox reſpõdeat, viuo: quatenus in nullo dubitare queat de illo. Vnde idem poſt mortem, imò ante mortem, vel ſemper & vbique ſine morte; Reſurrexi, & adhuc tecum ſum, qui nunquam abſui, ſed ſemper tecum, & in te, ſicuti tu & in me, fui. Quod eſt dicere: Viuo in te, quia & tu in me viuis, vt omnes audiant quod viuo, & con- C Pſal.41. fiteantur interrogantibus; Vbi eſt Deus tuus? Dicántque, eſt. Eſt autem vbique, in cœlo, in terra, intra omnia, & extra omnia. Eſt & in corde meo per fidem, in ore per confeſſionem: ac per hoc ipſe in me eſt, vt ego ſim in ipſo, ſicut ipſe ad patrem Ioan.17. ait: *Volo Pater, vt & ipſi in nobis vnum ſint.* Iam quid ipſe plãctus inſinuet videamus.

HE.

MISIT *in renibus meis filias pharetræ ſuæ. Factus ſum in deriſum omni populo meo, canticum eorum tota die. Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me abſynthio.*] Quod ſatis Ieruſalem accidiſſe manifeſtum eſt, cùm Dominus iuſto ſuo iudicio, quaſi de arcu diu extenſo: quia præcauere noluit ne feriretur, fulgurantes emiſit ſagittas filias pharetræ ſuæ in renibus eius, vt ibi exciperent primum vindictam iudiciorũ Dei quo magis peccauerant. Quoniam ſicut Ierem.5. idem teſtatur Propheta: *Vnuſquiſque intrabat ad vxorem proximi ſui.* Per pharetram namque, abyſſus & profunditas iudiciorum Dei deſignatur. De qua nimirum abyſſo, Nabuchodonoſor vel reliqui omnes contra præuaricatricem Ieruſalem, ac ſi ſagittæ ab arcu directi ſunt, vt vulnerarent eam, expoſitam à Domino quaſi ſignum ad ſagittam. Quos cùm Propheta increparet ſaltem vt iam obſeſſi conuerterentur, illi verò omnia verba eius verterunt in deriſum. Vnde gemens ait: [Fa-

A ctus ſum in deriſum omni populo meo, canticum eorum tota die.] Quod euidenter de ſeipſo retro factum inſinuat. [Repleuit (inquit) me amaritudinibus,] Dolet iam completum, quod Dominus exercituum Deus Iſraël ſupra comminauerat: *Ecce ego* (inquit) *cibabo populum iſtum abſynthio, & dabo potum eis aquam fellis.* Ierem.9. Quibus Ieruſalem iam repletã & inebriatam Propheta luget: quoniam repleta fuit anguſtiis & tribulationibus innumeris, non minus in ſecunda captiuitate ſub Tito, quàm & in prima ſub Chaldæis, quando capti ſunt, & diſperſi ſunt in gentibus, quas non nouerant ipſi & patres eorum: atque in toto orbe, vt hodie cernitur, ſunt diſperſi, vbi potati ſunt abſynthio, ſcilicet neceſſitatibus innumeris & anguſtiis ab hoſtibus: & acceperunt potum aquam fellis, per quam ſignificat multitudinem malorum, & ſempiternum captiuitatis eorum iugum, aut certè ignorantiam legis Dei, eo quod ſint repleti amaritudine fellis, & pro Chriſto recepturi ſint Antichriſtum. Cęterũ Chriſtus, qui eſt, & qui viuit, plãgit quaſi caput noſtrum, non minus pro nobis, quàm & pro illis. [Miſit itaque filias pharetræ ſuæ in renibus meis.] Pharetra namque patris, rectè ſcriptura ſancta accipitur, ex qua iudicij Dei quaſi ex arcu ſagittas plagarum excipit quotidie Chriſti corpus, quas & ipſe in carne paſſus prior pertulit ſine vulnere peccati. Variæ quidem emittuntur de pharetra ſcripturarum ſagittæ, quas nonnunquam ardentes facit, vt corda frigida, calore charitatis con- D caleſcant, & amore vulnerent. Ex qua etiã & hæretici ſagittas prauitatis ſuæ quaſi de pharetra toxicatas, veneno infidelitatis producunt, & corda feriunt innocentum. Sumuntur autem ex ipſa ſcriptura & ſagittæ iudiciorum Dei, quibus exterior homo afficitur. Vnde Pſalmiſta; *Confige,* Pſal.118. inquit, *carnes meas à timore tuo Domine.* Nã quod ait [Miſit in renibus meis filias pharetræ ſuæ,] affectiones diuini amoris vel timoris inſinuat, ex ipſis ſcripturarum ſagittis, quaſi in propagine emiſſas. Propa- E go quippe fideliũ iure renes accipiuntur: quia ſicut in renibus propago ſeminis eſſe dicitur, ita in fide & per fidem in credentibus, omnia virtutum ſemina propagantur. vnde poſteritas Chriſti, ac ſi de renibus eius enaſcatur. Habet etenim Chriſtus in integritate omnia ſui corporis membra, inter quæ habet & renes, de quorum fidei ſemine propagantur, & alia ex vtero caſtæ matris Eccleſiæ.

Et miſit (inquit) filias pharetræ ſuæ in renibus meis, ſcilicet ſagittas, quibus animæ ad amorem vulnerentur, aut ad timorem: quatenus ex his & vitia perimantur, & virtutes calore dilectionis adurantur. Vnde Dauid; *Vre* (inquit) *renes meos & cor meum.* Pſal. 25. Nulla igitur anima quæ non ex iudicio Dei quaſi ex arcu protenſo, his Dei aut ad vitia aut ad virtutes vulneretur ſagittis. De quibus profectò ſagittis idem Pſalm. 37. Dauid; *Quoniam* (inquit) *ſagittæ ſuæ infixæ ſunt mihi.* Nam & omnes ſancti prædicatores, quaſi ſagittæ de pharetra Domini, directi ſunt. Vnde hoc ipſe ex perſona Domini, Iſa. 49. *In pharetra ſua* (inquit) *abſcondit me.* Ac ſi patenter dicat: Verbum patris abſcondit me longo in tempore, quaſi ſagittam electam in pharetra ſua: quatenus diu occultatum ſcripturarum caligine, ſuo producat ex arcu, vt probem renes & corda iudex omnium conſtitutus. Iam cætera in his verſibus quæ ſequuntur, manifeſta ſunt de Chriſto, quod ipſe factus eſt in deriſum populo Iudæorum, & canticum eorum tota die, quamdiu in carne verſatus eſt. Vnde alibi; Pſal. 21. *Ego ſum vermis* (inquit) *& non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis.* Omnes videntes me, deriſerunt me, locuti ſunt labiis & mouerunt caput, ſubſannando ſcilicet & inſultando, ſicut ipſius Domini paſſio apertiſſimè declarat. [Repleuit me amaritudinibus, & inebriauit me abſynthio.] Marc. 15. Vnde & in paſſione myrrhatum vinum dederunt ei bibere: quoniam verſa erat vinea Domini (quam Iſa. 5. plantauerat ipſe vinea Sorech) in amaritudinem vitis alienæ. Quod autem inebriatum ſe dicit abſynthio, oſtendit eum non minus intrinſecus omni cordis dolore affectum, quàm exterius amaritudine paſſionis vulneratum. Quibus profectò doloribus & ſuppliciis, omne corpus Chriſti vſque ad finem, donec omnia conſummentur, in eo intus foriſve excruciatur, & deriſiones patitur à perſecutoribus, ab hæreticis, à falſis fratribus, ab inuiſibilibus hoſtibus, & ab omni preſſura ſeculi. Sed & anima quælibet talibus & huiuſcemodi 2. Cor. 11. amaritudinibus ſe quotidie ſẽtit inebriari, ita, vt nihil impræſentiarum boni ſentiat, dum tantis indeſinenter afficitur malis. Hinc ſequitur.

VAV.

CONFREGIT *ad numerum dẽtes meos, cibauit me cinere. Et repulſa eſt anima mea, oblitus ſum bonorum. Et dixi, Periÿt finis meus, &* A *ſpes mea à Domino.*] Quod malè tractatus ſit Ieremias à populo, quod etiam & populus ab hoſtibus, nulli dubium. Vnde inquit, [cibauit me cinere,] quia Propheta fame penè peremptus, & populus omni pœnarum genere eſt depaſtus. Pro quibus miſeriarum angoribus, quaſi cinere plangitur cibatus, ita, vt repulſa anima de corpore credatur. Ergo bonorum memoria inter ſupplicia cito labitur: ſicuti è cõtrario, & malorum inter æternæ fruitionis gaudia non recordatur: intantum: vt lugeat B Propheta finem populi ſui, & ſpem conuertendi à Domino deperiiſſe, quod Prou. 18. ſicut impius cùm in profundum malorum venerit, hi Dominum contempſerunt. Interea vox capitis eſt, quod confregerit ad numerum dentes eius in paſſione, ſcilicet Apoſtolos & diſcipulos, qui rectè dentes intelliguntur: quoniam ſicut dentibus omnia mandimus ac comminuimus quæ in corpore traiicimus, ita per Apoſtolos, Chriſtus credentes in ſuo admiſit corpore & tranſpoſuit; qui denique eo relicto, timore Matth. 26. C perculſi, omnes fugierunt. Cibatus autem cinere etiam per Dauid dicitur; *Quia* (inquit) *cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miſcebam.* Pſal. 101. Repulſa eſt (inquit) anima mea, ſcilicet omnibus retro annumeratis malis, ita vt tæderet viuere: quoniam hi quos plurimũ dilexerat, & propter quos venerat, omni eum inſequebantur odio. Ergo ſub Vau litera doloris & mœroris iſta exaggerantur, & per eam quæ durius dicta ſunt temperantur. VAV namque ſonare videtur D vel ſic non ille: licet alius interpres dixerit, & aut certè & non ille, quia licet ſic dixerit; [Periit finis meus, & ſpes mea à Domino,] non ſic ille arbitratus eſt, & nõ eſt oblitus adeò bonorum, vt cum patre, quæ ſunt ſempiterna, non habuerit, aut ſecundum humanitatem in vnitate perſonæ illa percipere non crediderit. De quibus profectò bonis Dauid: *Credo* (inquit) Pſal. 26. *videre bona Domini in terra viuentium.* Et ideò, vel ſic, non ille (vt dixi) arbitratus eſt E finem periiſſe ſuum, neque ſpem ſuam à Domino, & non eſt oblitus bonorum, licet repulſa ſit anima illius in eo præ cordis duritia Iudæorum. Sed nimium animi dolorem inſinuat & mœrorem, vt adeò ſit inebriatus paſſionis amaritudine, ne recordari poſſit bonorum, & dicat malis exacerbatus: [Periit finis meus & ſpes mea à Domino.] Quod ſi non eſt ita apud internum iudicem, apud homines verò qui tũc aderant periiſſe videbatur intantum, vt

dicant inſultando: Qui alios ſaluos fecit, ſeipſum ſaluum facere non potuit. Sic & Matth.27. Eccleſia multotiens repulſa hæreticorum malis atque perſecutorum, præteritorum oblita bonorum, innumeris oppreſſa doloribus, adeò vt finis eius adeò periiſſe & ſpes videatur: & non dico ab infidelibus, verumetiam & interdum à fidelibus. Vnde Propheta; Pſalm.72. *Mei autem* (inquit) *penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei: quia zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum videns,* & cætera quæ ſequuntur. Porrò moraliter, anima intus faſtidio ſcripturarum ſanctarum ſauciata, rectè plangit; [Confregit ad numerum dentes meos,] quibus ruminare debui verbum Dei. Alioquin omnis qui intus ſcripturarum ſanctarum myſtica audiendo percipit, niſi rurſus meditando vel cogitando ad liquidum ea ruminauerit, proculdubio immunda erit. Hinc quoque & in lege, Leuit.11. Deuter.14. omne animal niſi ruminet, & diuidat vngulam, immundum eſſe cenſetur. Ex quo peccatrix anima iure luget, eo quod inimicus etiam & ad numerũ cõfregerit dentes eius, ne aliquid in eo reſiduum ſit, quo ruminare queat. Propterea immundam ſe ſentiens, plangit quod confracti ſint dentes eius, ex quibus comminuere debuit pabulum vitæ: Deuter. 8. Luc.4. *Quia non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Verbum ergo Dei ſenſibus euoluere & ruminare, ſanitas vitæ eſt. Idcircò laudatur, quod dentes Moyſi vſque ad vltimum vitæ non fuerint cõmoti, quia verbum vitæ ſemper in ore & corde ruminauit, panemque Angelorum indeſinenter comedit. At verò, cui confracti ſunt dentes ad numerum, rectè cibatam ſe cinere plangit, vt per cinerem eius mœſtitia cordis & pœnitentia deſignetur. Vnde Iob cum auditu auris Deum audiſſet, & oculis eius eum vidiſſet, idcircò inquit: Iob.42. *Ego me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere.* In fauilla enim ac cinere pœnitentiam agere, eſt nihil aliud quàm fauillam ſe ex contemplatione Dei & cinerem recognoſcere. Vnde & ciuitati reprobæ in Euangelio Dominus dicit: Matth. 11. Luc.10. *Si in Sidone & Tyro factæ fuiſſent virtutes, quæ factæ ſunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egiſſent.* In cinere namque pœnitentiam agere eſt, cinerem ſe ſentire eſſe mortuorum. Ideò & ad pœnitentiam adhiberi ſolet, vt ex fauilla & cinere perpendamus, quid per iudicium Dei & culpæ ruinam facti ſumus. Hinc quoque lugens dicit; [Cibauit me cinere.] ac ſi patenter dicat: Culpis exigentibus iuſto ſuo iudicio, quia verbum vitæ ruminare diſtuli, ſatiatus cinere mortalitatis, ingemiſco. [Et repulſa eſt anima mea, oblitus ſum bonorum.] Repulſam ergo à Deo ſe dolet, & expoſitam ad tentationes, ne vltra iam ad bona, quæ ſentit, liberè tendere poſſit, imò ab omnibus vitiorum repercuſſa malis intus ſauciata iacet, in tantum vt bonorũ recordari nequeat, atrocioribus preſſa doloribus. Hinc eſt quod ſequitur: [Periit finis meus, & ſpes mea à Domino.] Quod benè Vav litera inſinuat, quæ (ſicut dixi) & non eſt, interpretatur, Perit namque & non eſt in Domino, qui verè finis totius conſummationis prædicatur. Aut certè, vel ſic non ille, ſicuti à quodam interpretatur: quia vel ſic non ille finis eſt, de quo plangit, in quo omnia finiuntur, ſed ille qui perit & non eſt: in quo fine non eſſẽtia rerum, ſed interius deploratur. Hinc & ſpem ſuam à Domino periiſſe luget, quia talibus præpedita laqueis, ad ea quæ ſentit, erigere ſe non valet. Propterea & ſignanter & Zain litera anteponitur. Zain quippe duc te, iuxta quoſdam, aut huc, ſonare videtur, quod ſatis apertè inſinuat quid velit, ac ſi patenter dicat ex perſona Dei, aut ex perſona doctoris: Duc te iam hinc longè retro multis conuoluta malis. Et ne indifferenter quaſi errans, neſciens quo eat, duplex interpretatio demonſtrat, quaſi dicat: Duc te ab his quibus aduerſaris: & illa interroget quo ire debeat: ille verò huc inquit, & ſequere, deprecandi viam quam inſinuat. Et quid eſt quod rogare debeat, mox infert:

Zain.

Recordare *paupertatis & tranſgreſſionis meæ, abſynthij & fellis. Memoria memor ero, & tabeſcit in me anima mea. Hæc recolens in corde meo, ideo ſperabo.*] Ab initio huius alphabeti miſerias deſcribit miſeræ ciuitatis, & paſſiones Chriſti, & Eccleſiæ tribulationes, adeò pro his omnibus (vt oſtenſum eſt) plangit, quod perierat finis eius, & ſpes eius à Domino, quaſi ob deſperationem ex miſeriarum oppreſſione. Sed ex eodem elemento quaſi diuinitus, vt audiuit, Propheta commonitus, duc te, mox ac ſi nouæ ſpei genere tactus, animo recreatus, conuerſus ad Deum, preces mittit, & miræ nouitatis gratia promittit ſe deinceps meliora ſperare, ac ſi oblitus præteritorum delictorum. Vnde animaduertat prudens lector, quod hæc elementa non ſine magno myſterio in diuinis literis

prænotata inueniuntur, neque ſine intelligentiæ ſacramentis, voluit Propheta ab his verſibus, quaſi metro lugens inchoari. Denique nec exiſtimare congruit, quaſi ego huiuſcemodi interpretationes ſingulis verſibus confinxerim, præſertim cùm & ſummos doctores Eccleſiæ Chriſti, inuenias ita eas interpretatas eſſe: vel etiam alibi, licet in alio opere, eas intelligentias ſuis verſibus reddidiſſe: quoniam ſermo Dei oculoſus eſt, hinc inde & myſteriis adũbratur. Quibus reſeratus patet ſenſibus, quàm egregiè Spiritus ſanctus per eos qui ſcripturas ediderunt, talia & huiuſcemodi curauerit præuidere, ſcilicet vt & faſtidium detergeret legentium, & animos etiam inter lachrymas recrearet pij operis exercitium. Nec dubium quin de Chriſto & eius corpore iſta interprerari debere: profectò cùm in hac miſeræ lamentationis voce, iungat cum principio finem, vt is qui dicit; [Ego vir videns paupertatem meam,] dicat & in fine [recordare paupertatis & tranſgreſſionis meæ.] Hâc igitur paupertatem magni aliquid eſſe putat, & ideo quaſi pro ſe agens, eius recordari rogat. Vnde & Eccleſia tantæ paupertati comparticipari gaudet: quoniam fide credit quod dictum eſt à Domino: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Propterea etiam & ipſa dicit cum capite: [Recordare paupertatis & tranſgreſſionis meæ.] Sed quærendum, cur tranſgreſſionis eius recordari petat, cùm nec Chriſtus tranſgreſſionem admiſerit peccati, nec rectè tranſgreſſionem ſuam aliquis offert iudici qua puniatur, imò rogat cum Dauid: *Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele?* Sed eſt, quod Chriſtus tranſgreſſionis ſuæ orat recordari: quia cùm tranſgreſſionem legis, tamen præceptorum Dei, nulla admiſerit: tranſgreſſio pro nobis factus eſt. Hinc ſanè & Apoſtolus; *Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius.* Pro nobis peccãtum factus eſt & maledictum: quia maledictus ex lege omnis qui pẽdet in ligno. Et ideo (vt dixi) quia pro nobis factus tranſgreſſio, vt noſtras deleret tranſgreſſiones. Magnum eſt igitur rogare Deũ patrem recordari paupertatis & tranſgreſſionis eius. Magnũ eſt igitur rogare Deũ patrem recordari paupertatis & tranſgreſſionis eius: quia cùm diues eſſet, pro nobis pauper factus eſt, vt nos ſua ditaret paupertate, & iungit corpus cum capite, quatenus deprecatione capitis corpus purgetur. Corpus autẽ, quia ſine tranſgreſ-

Matth. 5.
Pſal. 50.
1. Petr. 2.
2. Cor. 5.
Deuter. 21.
2. Cor. 8.

A ſione præſentem non poteſt ducere vitam, ideò repletur in præſentiarum multis amaritudinibus, & ærumnis abſynthij & fellis. Non enim dixit ſimpliciter; [Recordare paupertatis & tranſgreſſionis meæ:] ſed addidit, abſynthij & fellis,] quoniam & paupertas eccleſiarum & tranſgreſſio, in abſynthio verſatur & felle, cùm multis ſponſa coanguſtatur laboribus, & doloribus fatigatur, ſi quo modo camino paupertatis decocta ab his quæ pro tranſ-B greſſione ſua patienter tolerat, intus purgetur, & ſponſo ſuo paſsionibus afflicta deinceps acceptior fiat. Hinc eſt quod dicit; [Recordare paupertatis & tranſgreſſionis meæ, abſynthij & fellis.] non quod à Domino tranſgreſsionis ſuæ recordari velit, ſed laborum ac certaminum quę pro his tolerat, id eſt, abſynthij & fellis. [Memoria memor ero (inquit) & tabeſcet in me anima mea.] Quæ nimirum vox pia recordationis eſt, & æternæ vitæ: quia cùm memoria, id eſt, rectè memoratur, mox ta-C beſcit anima in ſe ad eam ſuſpirantis. Hinc Dauid aiebat, *Defecit in ſalutare tuum anima mea, & in verbum tuum ſuperſperaui.* Sic itaque & Propheta tabeſcens in ſe ait; [Hoc recolens in corde meo, ideò ſperabo.] Quia cum profectò corpus Chriſti ad eius vitæ contemplationem totum ſe dirigit, vtique in ſe tabeſcens gemit, idque recolens, ideò inquit ſperabo. Nam quod ait: [Memoria memor ero] idioma ſcripturarum eſt: vt eſt, vita viuere, & gaudio gaudere, vel morte mori, & cætera quæ ho-D mini in ſcripturis ſanctis inueniuntur, non ſuperflua quidem locutione, ſed neceſsitate plenæ ſignificationis, quoniam aliud eſt ſimpliciter viuere vel gaudere, & aliud eſt vita viuere & gaudio gaudere. Itaque & memoria memorari, longe aliud ſignificatius inſinuat quàm ſimpliciter memorari: quia illa memoria memorari, eſt ex illa memoria æternæ vitæ, quæ inſpirata eſt affectus mentis noſtræ, memorando introrſus viuificare, vt addiſcant Chriſti membra nihil aliud memorari, aut cogita-E re, aut diligere, quàm ex illa memoria, omnia in nobis de vetuſtate in nouitatem reformare. Hinc rogo, videat prudens lector quantum profecerit fidelis ſponſa Chriſti, in tam ſubito ſub hac litera, poſtquam diuinitus audiuit, ducere. Nam retro inter lamenta vſque ad deſperationem venit, nunc verò in voce quam audiuit, quaſi in verbo Dei cæleſtia in ſe tabeſcens meditando concupiuit, ac deinde ea recolens quæ retro perpeſſa eſt, longè iam in

Pſalm. 118.

Luc. 5.

Verbo quod audiuit ab his adducta, ideò ſperabo, inquit. Sic itaque & illi (ex Euangelio) per totam noctem laborantes, nihil ceperunt. Vnde Petrus; *In verbo autem tuo laxabo rete, & concluſerunt multitudinē piſcium.* Sic nimirum & ſponſa Chriſti retro multis querelarum vocibus afflicta & fletibus, mox vt percepit verbi vocem, duc te, conualuit contra ſpem, & ad ſpem rediit, memoriaque illius ſempiternæ vitæ recreata, propterea inquit ſperabo. Animæ quoque poſt dira flagitiorum crimina, & ſui reatus ſupplicia, vox eſt paupertatis, ſed mox in verbo renaſcitur & viuificatur, cùm audierit, duc te, vt ille ex Euangelio, ſurge. Vnde continuo ſub hac litera ad Deum vocem ſupplicationis emittens; [Recordare (inquit) paupertatis & tranſgreſſionis meæ.] quoniam in Adam quaſi in primo flore tranſgreſſa eſt, & paupertate nuditatis confecta, verumtamen, licet occultè, dū ſub hac litera ſe abducere iubetur, mox memoria memorari dicitur, & vt filia Abrahæ per repromiſſionem contra ſpem ad ſpem rediit, & venit ad HETH literam, quæ vita (vt diximus) vel iuxta alios, pauor interpretatur: quatenus poſt amaras querimoniarum lachrymas, primum pauorem, id eſt, Dei timorem concipiat, ſicut ſcriptum eſt: *Initium ſapientiæ timor Domini*: & tunc demum guſtet nihilominus bonum Dei. Accedit confeſsionis voce.

Pſal. 110. Eccleſ. 1.

HETH.

MISERICORDIA *Domini quia non ſumus conſumpti: quia non defecerunt miſerationes eius.*] ac cætera quæ ſub hac ſequūtur litera. Incipit ergo deinceps, diſpoſitis lamentationum querimoniis, moraliter reuertendi ad Deum viam explanare, ac de ſe nihil præſumere: quia neque currentis, neque volentis, ſed miſerantis eſt Dei. Hinc quoque ait: [Miſericordia Domini quia non ſumus conſumpti] eo quod gratia Dei ex Iſraël reliquiæ ſaluæ factæ ſunt, [quia non defecerunt miſerationes eius.] Sed & anima quælibet tantis afflicta malis, rectè totum tribuit miſericordiæ Domini, quod non eſt conſumpta inter tam dira flagitia reatus ſui, inter infirmitates carnis ſuæ, inter oblectamenta huius ſeculi, inter inſidias & fraudes hoſtium: inter etiam falſos fratres, & laqueos diaboli, & cùm tot ſæuiant doli & fraudes inimici, crebreſcentibus malis, quod non conſumitur anima: totum (vt dixi) rectè

Rom. 9. Rom. 11.

A Deo tribuit & miſericordiis eius. [Quia nō defecerunt, inquit, miſerationes eius.] Quod benè Dauid poſt reatum ſuum intelligens, orat: *Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam: & ſecundū multitudinem miſerationum tuarum, dele iniquitatem meam.* Magnam ſiquidem miſericordiam contra aliquod magnum delictum, licet immaniſſimum, implorat: multitudinem verò miſerationum, contra innumera peccata, credens & confitens: quia B nullum tam magnum poteſt eſſe delictū, neque tam innumera, quibus magnitudo & multitudo miſericordiarum Dei non excedat ad veniam, tantum ſi conuertatur anima vt viuat. Et hinc eſt quod ait: [quia non defecerunt miſerationes eius.] quia in nullo deficiunt, vt non de fonte fluant pietatis, ſi cuiuſlibet conuerſatio non defecerit. Et hoc eſt initium conuerſionis noſtræ, pauor vel timor Domini, & ab ipſo initium vitæ quaſi indultum à Domino munus: quoniam ſicut Dauid ait, C *Beatus vir qui timet Dominum.* Quia timentes Deum, vtique ſapientes, atque beati. Beatus enim quē tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Nam ſanctorum pauor eſſe conſueuit, ſicut pauor cecidit in Abraham cùm ſacrificium offerret, & Dauid ait, *Ego dixi in pauore meo, omnis homo mendax.* Vnde conſtat, quod qui timent Deum, beati ſunt. Sanctus igitur eſt timor Domini, quia verè Sanctorum eſt pauor. Ex quo liquet, quicumque hunc habuerit pauorem, ad vitam tranſit. Cuius confeſ- D ſio vel conuerſio ſub pauore Dei, quā accepta ſit, ſequens verſus inſinuat. *Noui diluculo, multa eſt fides tua.* Et quid eſt dicere Noui, niſi poſt querimoniarū lachrymas, poſt dira ſupplicia, poſt confeſſionem ſcelerum, poſt tribulationes & anguſtias, poſt preces & miſericordiarum Dei confeſsionem, mox Dei adeſſe vocem miſerantis accidere? Noui tribulationem tuam & patientiam tuam, noui anguſtias & paupertatem, noui quod excluſam orationem tuam ingemiſcis. Hæc omnia cùm E coram me ſunt, noui veram confeſsionem tuam & fidei conſtantiam, quia confeſſa es, quod non defecerint miſerationes meæ. Ac ſi dicat, [Et ego noui diluculo, multa eſt fides tua.] Et quid eſt dicere Noui, niſi inter tot diſcrimina approbo, quæ humiliter gemens enumeraſti, & noſſe tibi facio poſt noctem cæcitatis & anguſtiarum tuarum tenebras, quod diluculo multa eſt fides à Domino. Laudatur quæ prius ob infirmitatem periiſſe videatur, ſicut ait:

Pſal. 50. Pſal. 111. Geneſ. 15 Pſal. 115

[Periit finis meus & ſpes mea à Domino.] A Conſuetudo quippe eſt Prophetarum cito permutare perſonas, necnon & in Cãticis Canticorum: quia nunc ſponſus ad ſpõſã, viciſſim & ſponſa ad ſponſum, nunc verò ad ſodales & amicos, nunc idem ſponſus abſens ſaliens ſuper montes & tranſiliens colles, frequenter quaſi abſens videtur, vt amor ſponſæ acrius inflammetur, ſed inde ſubito multotiens, quaſi pius conſolator, adeſſe cernitur: ſicuti & impræſentiarum, poſtquam ſub Heth ſcilicet confuſionem ſuarum anguſtiarum attigit, quaſi derelictum à Deo ſe planxit, ſed rurſus audiens, duc te, conualuit quaſi de tenebris ad lucem, de confuſione ad gaudium, vt ſub pauore & timore Dei, puritatem fidei conſeruaret. Cui continuò adeſt ſponſus, quaſi blandus conſolator: [Noui diluculo, multa eſt fides tua,] id eſt, approbo, & exhibeo me præſentẽ, quem abſentem quaſi crudelem effectum lugebas: [quia diluculo multa eſt fides tua.] Et illa quaſi de canticis poſt lamenta, [Pars mea Dominus, dixit anima meá, propterea expectabo eum.] Quàm rarus in terris qui poſſit dicere; Pars mea Dominus: Quàm alienus à vitiis, quàm ſegregatus ab omni labe peccati, qui nihil habeat commune cum ſeculo? Nam & Dauid ſub hac eadem litera octauo in loco ſimiliter poſuit: *Portio mea domine, dixi cuſtodire legem tuam.* Quia ſolummodo ei vox eſſe poteſt, qui de ſeptima tranſit ad octauam, ſcilicet ex præſenti ad futuram & nouam vitam. Nam is tantum iure poteſt dicere, [Pars mea Dominus,] qui ſub octaua verſatur, qui nihil ſibi huius mundi vendicat, cui non eſt carnalium poſſeſſio cupiditatum, quem non inflammat libido, non ſtimulat auaritia, non laſciuia effœminat, non ſternit ambitio, non macerat inuidia, non alia negotiorum cura ſolicitat ſecularium, qui Deo, non ſibi, viuit. Talis namque rectè poteſt dicere, [Pars mea Dominus, propterea expectabo eum.] Vnde ad Teth literam exinde venitur, cuius interpretatio ſonat excluſio, vel bonum. Et mira diſſonantia videtur aſſurgere duarum interpretationum. Si enim ſic excluditur quaſi à domo aliquis hoſpitióque deiicitur, à regno Dei boniſque fraudatur eius, ſicut excluſæ ſunt virgines, quæ ſecum oleum non tulerunt. Quod ſi ita eſt, quomodo bonum poterit percipere excluſus à regno Dei? Quod non arbitror, ſed magis accipiendum cui pars Dominus fuerit, totus inhæreat bono, totúmque poſſideat illud & ſempiternum bonum, totúſque excluſus ſit à ſeculi actibus & præſentis vitæ oblectamentis: quoniam perfecta charitas foras excludit timorem. Vnde ſequitur.

[Margin: Cantic. 2. — Pſal. 118. — Matth. 25.]

Teth.

Bonvs *eſt Dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum. Bonum eſt præſtolari cum ſilentio ſalutare Dei.*] Vel ſicut alia habet interpretatio. *Bonum eſt ſuſtinere & ſperare ſalutare Dei.* B Quis enim ſuſtinet Dominum, niſi qui à ſtudio charitatis excluſus eſt ab omni labe vitiorum? Quis eſt qui ſperat, niſi qui id quod ſperat & optat & diligit? Quod enim ſperamus, per patientiam expectamus. Ergo qui ſperat ſuſtinet, qui ſuſtinet per patientiam, excludit omnes affectus carnis, & moleſtiarum omnium tumultus. In bono enim excluditur ab omni malo. Et ideò vterque ſub hac litera ſibi congruit ſenſus interpretationum, vt bonus ſit Do- C minus omnibus ſperantibus in eum: Quoniam qui ſperant in eum (iuxta Dauid) non delinquunt. Vnde alibi & in Pſalmis ſub hac eadem litera: *Bonitatem feciſti Domine ſecundum verbum tuum.* Et quid eſt dicere; Bonitatem feciſti, vt eſſes mihi bonus? Quàm bonus ergo Iſraël Deus iis qui recto ſunt corde. Cæteris autem in quamplurimis inſinuat locis, licet natura ſit bonus, imò bonitas: quoniam cum peruerſis peruertitur, & cum aduerſantibus aduerſatur. Idcircò ſperantibus in ſe, iure bonus dicitur. Et ne otioſa ſit ſpes, addidit [animæ quærenti illum.] Quoniam qui D ſperat, necdum habet in re quod iam tenet & fruitur in ſpe. Propterea reſtat, vt quærat per deſiderium, non qualecumque, ſed ſummum bonum. ſicut ſponſa in Canticis: *In lectulo meo* (inquit) *in nocte quæſiui quem diligit anima mea.* Vbi quam pulchrè quatuor inſinuat omni quærenti, quàm valde neceſſaria: vt primum deliberet quid quærat: & vbi illud, vel quando quærat: aut quandiu quærat. Nam cùm dicit; In lectulo quæſiſſe eum in noctibus E quem diligit eius animã: nec dubiũ quod ſponſa de Chriſto loquitur, quaſi quæſierit eum in nocte, atque in tenebris præſentiarum, necnon & in perturbationibus rerum. Sed facile eſt intelligere ex Euangelio quomodo perturbatur cor diſcipulorum ſuorum, & tenebrantur oculi cordis eorum: quotienſcunque mens non ſapit ea quæ Dei ſunt, ſed quæ hominum.

[Margin: Pſal. 33. — Pſal. 118. — Pſal. 17. — Cantic. 3.]

Quotiens ergo homo noſter non videt ea quæ Dei ſunt, dormire meritò dicitur, & in noctibus eſſe. Claudit enim oculos ignorantiæ cæcitatis velut ſomnus. 1.Theſ. 5. Propterea Apoſtolus filios Dei negat eſſe in nocte. *Vos enim* (inquit) *fratres, non eſtis in tenebris, vt vos dies illa tanquam fur arripiat: omnes vos enim* (inquit) *eſtis filij lucis, & filij diei: non eſtis noctis neque tenebrarum.* Vnde nec dormiamus ſicut cæteri, ſed vigilemus & ſobrij ſimus. Quia etſi bonus eſt Dominus ſperantibus in ſe, ſignanter addidit, [animæ quærenti eum.] Quia qui dormiunt, nocte dormiunt: & nocte quærunt, quem in nocte dormiendo inuenire non poſſunt: neque reſoluti in lecto quietis, poſſunt in prima inueniri vigilia, neque in ſecunda, neque in tertia vigilia vigilantes: Lucæ 12. Idcircò & Dominus peruigilans in oratione frequenter ſeceſſiſſe refertur, & pernoctans in orationibus incubuiſſe. Veruntamen qui quærit, noſſe eum debet, quatenus quærat quem diligit anima eius. Quærit enim quàm ſæpè & non inuenit, Luc. 6. vocabit eum & nō exaudiet. Neque enim quamdiu delectabitur loco in quo dormitat & dormit, poteſt illic inuenire quem quærit. Prou. 26. Audiet ergo dicentem Salomonem: quod ſicut oſtium in cardine ſuo vertitur, ſic piger in cubili ſuo. Sic piger vertitur ille quem quærit, & in lectulo ſuo quem deſiderat, quærit & non inuenit eū: & ideò relinquenda eſt dormitatio dormiendi, excutiendus ſomnus ex oculis noſtris: & quamuis adhuc nox ſit dandæ, ſūt tamen vigiliæ, vt poſſit, qui quæritur, inueniri. Licet alia interpretatio habeat, odor thymiamatum in lectulo meo, tamen dormientibus non rectè inuenitur. Vnde & ſponſa quæ cùm non inueniſſet in lectulo; Cantic. 3. *Exurgam* (inquit) *& circuibo ciuitatem, & in nundinis & plateis quæram quem diligit anima mea. Quæſiui eum & non inueni.* Quia licet diligentiam & ſolicitudinem adhibuerit, non vt oportuit quæſiuit, & ideò minimè inuenire valuit. Hinc quoq; animæ quærenti Deum, primum requirēdus eſt modus quærēdi, vt inuenire queat, videlicet non cum deſidioſis in lecto, neq; in nundinis, neque in plateis, neq; in nullo iſtorum loco, vbi aut cæcitas vertitur, aut odioſa ſeculi negotia meditantur, vel laſciuia peruagatur. Marc. 11. Luc. 19. Vnde & Ieſus arrepto flagello vendentes & ementes omnes de templo eiecit, ne domus patris eius, domus negotiationis eſſet. Quid enim prodeſt in plateis eum quærere, vbi (ſicut

A Propheta dicit) vox eius non eſt audita? Meritò igitur ſic quærentem animam, cuſtodes ciuitatis huius circumeuntes ciuitatem, errantem eam inueniunt & comprehendunt, erroremque ipſius reuelant, quod neque in plateis, neque in nundinis, neque in lecto, aut in nocte cæcitatis benè quæritur. Cuſtodes autē ciuitatis noſtræ, doctores vel ſermones ſunt Prophetarum, in quibus, ſi rectè interrogatum fuerit, manifeſtè citius inuenitur, ſicut ſponſa de- B prehenſa non præteriuit interrogare eos, ſed ait: Nunquid quem diligit anima mea vidiſtis? *Et cùm pertranſiſſem* (inquit) *paululum ab eis, inueni quem diligit anima mea.* Ex quo profectò liquet, quod velamento operti ſunt ſermones Prophetarum atque eloquia, ac teſtimonia ſcripturarum ſanctarum, in quibus Chriſtus latet abſconditus. Quos cùm pertranſiſſem (inquit) inueni quem dilexit anima mea, ſcilicet Patriarchas & Prophetas, necnon & eorum C adumbrata dictorum eloquia, in quibus & præmonſtratus & declaratus oſtenditur Deus homo. Tribus namque modis dilectus ſcilicet Verbū Patris, fide & cōfeſsione, & conuerſione cum probitate doctrinæ quæritur. Vnde Dauid; *Quærite Dominum, quærite faciem eius ſemper.* Pſal. 104. Ecce quouſque quærendus donec inuenias quē diligit anima, in perfecto patris lumine refulgentem. Porrò vbi quærendus ſit, inſinuat Moyſes: non quaſi ſurſum aut deorſum, ſeu cætera quæ in Deuteronomio Deuter. 4. D continentur, ſed in corde tuo (inquit) & in ore tuo tantùm, vt pacem indultā à Deo retineas: quia in pace factus eſt locus eius, Pſal. 75. & habitatio eius in Sion. Loquitur autem Pſal. 84. pacem in plebem ſuam, & in eos qui conuertuntur ad cor. Vbi ſi rectè quærimus, ibi quærendus eſt, vbi propinquus inuenitur: quia profectò verbum eodem legiſlatore teſte, in ore tuo, & in corde tuo. Inuenitur autē, vt diximus in Sanctis ſuis, viuet intus autē & in ſcripturis. Ergo quia quærendus eſt, ibi vtique quo inueniri Pſal. 144. E queat: & tunc vtique, quando propè eſt, Iſa. 55. monente Propheta: *Quærite Dominum dū inueniri poteſt, inuocate eum dum propè eſt.* Quia propè eſt Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus qui inuocant eum in veritate. Igitur quia immenſus eſt ſine faſtidio cum fide quærendus, & quia vnus idemque eſt, ſemper magis magiſque ſine vlla permutatione amandus. Hinc quoque ſequitur, [Bonum eſt cum ſilentio præſtolari ſalutare Dei.] Videat prudens animus

animus de tanto mœrore (poſtquam moraliter cœpit vires reſumere) quãtum profecerit mens cœleſtibus inſtituta diſciplinis, excluſa ab omnibus quæ mundi ſunt, etiam vltra Angelicam dignitatem, & ea quæ ſunt recondita, vt inueniat quẽ dilexit. Vnde ſummo deliciarum inuento bono, fatetur ſuſtinere & ſperare in ſalutare Dei: & vt huic bono ſemper inhæreat, [Bonum] eſſe fatetur [viro , cùm portauerit] graue [iugum adoleſcentiæ ſuæ. Sedebit] ſingulariter [ſolitarius & tacebit.] Hæc ergo bona excluſio eſt , vt B ſedeat ſecum ſolus cum Deo. Quicumq; ſe ſentit portare iugum graue in iuuentute ſua, ſedebit, inquit, ſingulariter & ſilebit, quia tulit iugum graue. Sed quia hæc inſtitutio tantum moraliter addiſcitur, quærendum de quo iugo dicatur : Quia eſt & iugum graue ſuper filios Adam à die ortus eorum: eſt & iugum infidelitatis: eſt autem & iugum Domini leue, quod ſuarum virtutum onus ſpe remunerationis ſolatur. Et hoc fortaſſis iugum graue, id eſt, iugum

Matth. 11. emendationis iure dicitur, iuxta illud: *Venite ad me omnes , qui onerati eſtis , & tollite iugũ meũ ſuper vos.* Si quis autem antequam graui oneretur ſarcina peccatorum tulerit iugum, ſingulariter ſedebit, non cum plurimis eſt conferendus, ſed cum illo qui cũ

Pſal. 4. Deo ſingulariter in ſpe eſt collocatus. Veruntamen quærendum , quomodo iugum graue ſit, cùm Dominus iugum ſuum ſuaue eſſe dicat: & Græcus tantum iugũ poſuit, nec addidit, graue. Etſi ita ſit , porrò iugum ſuaue dixit, & onus leue, nec tamẽ iugum leue dicere voluit. Propterea poteſt iugum verbi graue eſſe, ſed ſuaue: graue adoleſcentibus, quorum ætas eſt florulentior, noluntque iugo verbi ſubiiciendo animi præbere ceruicem. Poteſt & graue verbi iugum videri, Chriſti Eccleſiæ, propter onera diſciplinæ auſteritatemq; correctionis, pondus abſtinentiæ, reſtrictionem laſciuiæ. Siquidem hæc omnia operatur Chriſtus in ſuo corpore , quatenus ſuaue ſit onus ferendi fructu gratiæ , ſpe remunerationis æternæ, ſuauitate purioris conſcientiæ. Namque iugũ verbi ſuaue dixit. & onus obedientiæ leue : quoniam qui iugũ verbi patienti ceruice ſuſceperit, diſciplinæ on⁹ graue ferre nõ poterit. Ergo qui tulerit in iuuentute iugum graue, propter iuuentutis ſuæ æſtus, ſederitq; ſingulariter cũ Deo & ſiluerit, reuelata ſibi gaudẽs diuinæ remunerationis æterna myſteria, ſub iugo præſtolabitur ſalutare Dei. Certè aut ſilebit, cũ opus habẽs excuſatio-

A ne peccati, cum matura confeſſione peruenit , & propera correctione depoſuit. Non enim dicetur huic, quæ in iuuentute non congregaſti, quomodo inuenies in ſenectute? Simpliciter autẽ poteſt & ſic intelligi: qui à primæuo portauerit iugũ verbi, hoc eſt, à iuuentute non ſe miſcuerit cũ iuuenibus, is autẽ ſedebit ſeorſum donec plena ſe perfectione virtutis erudiat , & magnã animi inducat patientiã : ita demũ, vt percutienti ſe, poſſit præbere maxillam, ita vt cædis cũ tempus iniuriam perferendo mãdatis obſequebatur cœleſtibus. Magnum eſt autẽ à vitiis abſtinere iuuenibus, & ea in ipſo veſtibulo iuuentutis deſerere. Lubricæ enim & perplexę ſunt vię iuuentutis. Vnde Salomon tria ſibi impoſſibilia intelligit, & quartũ quod non cognoſcit : Prou. 30. veſtigia videlicet aquilæ , viam ſerpẽtis, & ſemitas maris, & viã viri in adoleſcẽtula. Et Dauid. *Delicta (inquit) iuuentutis meæ.* Iuuenis enim non ſolùm fragilitate lubricæ Pſalm. 24. ætatis prolabitur , verùm ignorantia cœleC ſtium mandatorum plerumq; delinquit. Et quis eſt qui leuat iugũ graue ſuper ſe à iuuentute ſua, niſi qui omnibus ſeculi renuntiat deliciis, luxuriam fugit , & moleſtiarum omnium æquanimiter fert tumultus? Super ſe quidem leuare dicitur iugum graue: quia niſi gratia Dei adiutus , ſecundum ſe ferre non poterit. Idcircò rectè ſuper ſe tuliſſe dicitur: quoniam vltra vires eſt corruptæ naturæ, quicquid de eccleſiaſtibus, aut ad nouitatem vitæ imperatur.

Sequitur IOD litera, quæ fortè principiũ, aut deſolatio, interpretatur. Sub qua D plangitur pro viro ſuprà præmiſſo , quod Rom. 8. ponet in puluere os ſuum, ſi fortè ſit ſpes. Vel etiam iuxta aliam interpretationem , *Dabit in ſepultura foſſuram os ſuum, & tamẽ eſt ſpes patientiæ.* In quibus valdè diſcors vel diſſona videtur interpretatio , quo modo principium ſit, quod ponet in puluere os ſuum propter ſpem; vel qualis eſſe poteſt deſolatio, niſi quia nunc moraliter agens poſt miſeriarum ſuarũ ſupplicia, poſt diras tormentorum anguſtias, fide ſibi reddita, E principium eſt noſtræ profeſſionis in puluere os ponere, & momẽtis ſingulis quod cinis, quod puluis ſumus cogitare , ex quo rurſus ſpes nobis germinetur, ac dilatetur charitas. Interdum tamen bonum principium eſt noſmet primum cognoſcere, omnia pro Domino tolerare : licet hæc omnia ſuperius de Domino dicta intelligantur: quia & ſi compatimur, & conregnabimus. Vnde *dabitur (inquit) percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobrijs.* Et Dominus in

Euangelio docens virtutem patientiæ, ait: *Qui te percuſſerit in maxillam, præbe ei & alteram.* Vult enim nos & iniuriarum eſſe patientes, nec referire facilè, ſed nec dum ferire. Patiĕtia enim, humilitatis indicium eſt. Et ideò quoniã deſolata, ac deſtituta, erat illa Ieruſalem, [Dabit (inquit) percutienti ſe maxillam ſuam.] Sed melius de Chriſto & Eccleſia, id eſt, de toto corpore ſuo accipitur: cui bonus eſt Dominus ſperanti, & cui bonum eſt præſtolari cum ſilentio ſalutare Dei, cui etiam bonum dare percutienti maxillam ſuam, vt non ſe ſubducat iniuriæ, nec declinet cædis dolorem, ſed percutienti maxillam offerat. Nimirum poſtquam audiuit, longè retrò, duc te, moraliter Euangelium deſcribit, & ideò ait: [Dabit percutienti ſe maxillam.] vt intelligas, ſi percutere voluerit, ſiue qui iam percuſſerit vltroneum corpus Chriſti, ſe offerre debere pro omnibus quæ gratia Chriſti contulit nobis: vt ſit indiciũ Chriſti Eccleſiam non aliter ſaluandã eſſe, quàm per Euangelij diſciplinam, & tunc bonum principium ei incipere, cum cœperit Euangelij præcepta ſeruare, & operibus mandata Domini implere: Ac ſi cum
Pſal. 115. Propheta dicatur; *Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* Alioquin quomodo iugum captiuitatis de ſua deponat ceruice graue, niſi cũ ſe ſubdiderit iugo Chriſti leui? Et [ſatiabitur (inquit) opprobriis.] nõ dixit, ſubibit opprobria, ſed ſatiabitur: quia facilè eſt vnam aut alteram ſuſtinere contumeliam. Vnde addidit, [ſatiabitur opprobriis.] quoniam facilius Domini moueret miſericordiã opprobriorũ, quàm plurium deformitate miſerabilis, vbi oſtenditur auiditas deſideriorum & libertas gratiæ, cum dicitur: [Dabit percutienti ſe maxillam, & ſatiabitur opprobriis.] quoniam omnis ſaturitas ex auiditate ſumendi naſcitur. Ideò magna gratia commendatur, cùm dicitur, [ſa-
2. Reg. 16. tiabitur opprobriis.] ſicuti & Dauid fugiẽs Abſalon, ſatiabatur opprobriis Semei, & conuictus maledicebat ei, virum ſanguinarium eum appellans. Ipſe verò, magis humilis coram Deo volens videri, vt mitigaret offenſam Domini: cùm Abiſai vindicare eum vellet: *Quid mihi (inquit) & vobis eſt filij Saruiæ? Ideò maledixit mihi, quoniam Dominus iuſſit illi vt maledicat, ſi quo modo videat humilitatẽ meã, & retribuat mihi bona pro maledicto.* Nam ideò voluit opprobrio ſatiari, quoniam cùm impleta fuerit
Iſa. 40. humilitas, peccatũ ſoluitur, ſicuti Iſaias inſinuat, dicens: *Loquimini (ait) ad cor Ieruſalem, & conſolamini eam, quia completa eſt malitia eius.* Et vt alij codices habent: Humiliato ſolutum eſt peccatum eius, dimiſſa eſt iniquitas illius: quia ſuſcepit duplicia de manu Domini pro omnibꝰ peccatis ſuis. Felix igitur deſolatio ſub hac litera mõſtratur, quia vbi deſolatio, ibi ſequitur humilitas: & recto ordine humilitatẽ patiẽtia: patientiam autem probatio: probationem verò ſpes. Quod habes & in Apoſto- Rom. 5.
lo: *Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui vtique noſtrorum eſt conſolator affectuum.* Idcircò bonum eſt viro cùm tulerit iugum, vt ſedeat ſolitarius, aut certè in ſpe ſingulariter conſtitutus: quia Deus (vt aiunt) ſemper impari gaudet numero. Vnde egenus ille & pauper in Pſalmis gemẽs Pſal. 101.
ac lugens; *Vigilaui, (inquit) & factus ſum ſicut paſſer ſolitarius in tecto.* Quod autem ait, (vt ſuprà dixi iuxta aliam interpretationem) Dabit in ſepultura os ſuum vel in foſſuram: oſtendit ad modum quendam patientiæ taciturnitatem, vt tanquã ſepultus non loquatur, imò quodam virtutũ aggere obſtruat vocem, ne doloris admittat querimoniam, tantumque pondus aſſerẽs patientiæ quam ſpes foueat, vt vocẽ ipſam vel quodam buſto ac tumulo ſepeliat atq; includat, quam nulla extorquere, nullaque excitare poſſit iniuria. Quod Dominus benè de ſe in paſſione ſua exemplum præbuit, qui ſicut Propheta ait: *Quaſi ouis ad* Iſa. 53.
occiſionem ductus, & quaſi agnus coram tondente ſe, ſic non aperuit os ſuum. Videat prudens lector, vir iſte videns paupertatem ſuã poſt flagella, poſt cõtritionem, poſt anguſtias, poſt querelarumq; voces, moraliter quantum profecerit, & ſic deinceps ad Caph literam edoctus veniat.

CAPH quippe manus, vel etiam (ſecũdum aliam interpretationem) curuatus interpretatur, eo quòd omnes qui rectè ſẽtiunt, ſub manu Domini curuantur. Manus autem ſuper omnes eſt, vt aut puniat, aut certè corrigat. Et ideò vt tantis humiliatus preſſuris, & correctus diſciplinis, ceruicem ſub manu Domini curuare gaudet, dum humiliatur ad pœnitentiam, & ſecundũ interiorẽ hominem, ceruicẽ cordis ac mentis flectit ad Dominũ, ſpem habens quod nõ repellit in ſempiternũ Dominus.

CAPH.

QVIA *ſi abiecit, & miſerebitur ſecundum multitudinem miſericordiarum ſuarum. Non enim (inquit) humiliauit ex corde ſuo, & abiecit filios hominum.*] Siquidem ipſe ſonus verſuum inſinuat quid ſit curuari ſub potenti manu Dei, patienter ſcilicet

omnia ſuſtinere, eo quòd non repellit in ſempiternam Dominus. Quotieſcumque vir iugum ferens, inclinatur ad flagella, ad pœnitentiam, ad contumelias, ad opprobria, quaſi curuari videtur ad humilitatē. Vnde & Propheta Dauid ſub hac litera
Pſal.118. inquit: *Paulò minus conſummauerunt me in terra.* Abiectum ſe ſentiens & expoſitum ad certamina. Vnde ceruicem mentis flectit ad Dominum, de qua profectò ceruice
Pſal.4. dicitur: Non ſic flectas vt circulum collum tuum. Qui enim cor ſuum nō flectit ad humilitatem & miſericordiam, fruſtra ceruicem ſuam curuat exterius ad ſupplicandū. Propter quod iam hic ſatiatus opprobriis ſingulariter in ſpe ſubuectus fidenter ait: [Quia ſi abiecit, & miſerebitur ſecundum multitudinem miſericordiarum ſuarum.] Ad hoc quippe affligit Dominus & corripit, vt miſereatur. Quod benè intelligens, vir videns paupertatem ſuam, fiducialiter agens de Deo: [Non enim (inquit) humiliauit ex corde ſuo] Deus vt ſatietur pœnis noſtris. [neq; abiecit filios hominum.] mauult ergo vt humiliemur & curuemur coram eo, quatenus & miſereatur. Propterea in ſuperioribus idem Propheta ſub hac litera oſtendens gemitus plebis & humilitatem, ait:
Supra 1. Omnis populus eius ingemiſcentes quærentes panem: dederunt deſiderabilia ſua in eſcam, vt reficiant animam. Vide Domine & aſpice: quia facta ſum vilis vel ſine honore. Ergo qui animæ ſuæ quærit refectionem, iure humilitate curuatur, quo poſſit citius peruenire ad Domini miſericordiam, ac ſentire in bonitate: [Quia ſi abiecit & miſerebitur.] Ideòque tanquam curuatus multò amplius anima & mente quàm corpore totum ſe flectat ad multitunem miſericordiarum Dei, ſciens quod non abiecit, neque humiliauit ex corde ſuo filios hominum vt perimat ad ſupplicium, ſed vt emendet & releuet ad ſalutem. Cuius profectò ſenſus conſequentiam ſub Lamech litera proſequitur.

LAMECH.

VT *contereret ſub pedibus ſuis omnes vinctos terræ, vt declinaret iudicium viri in conſpectu vultus altiſſimi, vt peruerteret hominem in iudicio ſuo, Dominus ignorauit.*] Et eſt
* alij lenitatis. quantum ad noſtram expectet * lamentationis eloquentiam, mira verſuū cōpoſitio, more metri, vt tres ab vna incipiant verſus parte, vnaque terminentur clauſula verbi, quaſi Dominus; Vt contereret ſub pedibus ſuis omnes vinctos terræ ignorauit: Vt declinaret iudicium viri Dominus ignorauit: Et peruerteret hominem in iudicio ſuo ignorauit. Quia profectò Deus mauult ſaluare correctos, quàm damnare proteruos. Et hæc eſt ſub Lamech litera magna verſuum diſciplina vel cordis confeſſio: quia (vt ſuprà iam dixi) Lamech diſciplina interpretatur, vel cordis aut certè ſeruo. Quibus nimirum ſenſibus, magna decoloratur obſcuritas, vt intelligamus ſub omni integritate & diſciplina Chriſti, cum omni puritate cordis ſolicitè ſeruanda eſſe quæ dicuntur: quoniam qui habet diſciplinam Chriſti, ſeruare ſe profitetur præcepta ſalútis, & cordis puritatē. Neque enim ſic abiecit omnes vinctos terræ ſub pedibus ſuis vt contereret. Vincti autem terræ, ſunt omnes terrenis criminibus obligati. Quos vt contereret Dominus
ſub pedibus ſuis ignorauit; quia nec ſic ab- Pſal.8.
iecit vt repelleret, imò vt ſub ditione ſua omnes conſtitueret, eo quod de filio inquit: *Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius.* Vnde quia conſtitutus eſt iudex omnium, fideliter cōfitetur iudicium viri vt declinaret, Dominus ignorauit, ſed reddet vnicuiq; iuxta opera ſua. Et vt peruerteret hominem in iudicio ſuo, licet impræſentiarum
indifferenter accipiatur, etiam cùm iudi- Matth.16.
catur, Dominus ignorauit: quoniam mala quæ à Domino inferūtur, aut iuſta ſupplicia ſunt meritorum, aut futurorum probationes ſūt præmiorū. Ergo aduerſitas, quæ à Domino eſt, plena iuſtitiæ, plena æquitatis, plena miſericordiæ eſt. Vnde ſecundum diſciplinam Chriſti, profitetur cordis innocentiam: & dicit vir videns Deū ſeruo diuinorum eloquia præceptorū: quoniam & ſi ſunt hæretici, qui falsò Deum criminentur crudeliter affligere animas luteis deuinctas domibus, & in veteri teſtamento quaſi ex præiudicio quoſq; punire: hic autem ſub diſciplina Chriſti flagello eru-
ditus, iuxta quod Propheta inquit: Virga Ier.31.
caſtigaberis filia Siō, cordis cōfitetur puritatē, quod omnia iuſto Dei moderamine a-
gātur, vt ſalutē omnibus ſe tribuat inuocā- Pſal. 144.
tibus in veritate. Et ſecūdū interpretationē literæ, liberè de ſe clamat: Seruo diſciplinā caſtigationis, ſeruo pietatē profeſſionis, ſeruo cordis integritatē, ſeruo illibatā inter omnes hæreticorū fraudes virtutem fidei, ſeruo dilectionem in ſpe ſingulariter ſubuectus, ſub Dei protectione animam retractabiliter gerens, quod non repellit in ſempiternum Dominus. Magnus igitur prouectus animæ monſtratur, vt inter

tot tantaque vitæ diſcrimina, ſeparari nequeat à charitate Chriſti. Sed dicit cum Propheta Dauid etiam inter flagella: Pſal. 122. *Ecce ſicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum, & ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ: ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrũ, donec miſereatur noſtri.* Poſt huius fidei conſtantiam, venit ad MEM literam, & ſurgit quaſi propugnatrix iuſtitię, contra omnes Epicureos, vel etiam contra eos, qui dicunt Deum non curare mortalia. Contra quos etiam Pſalmus LXXII. attollitur, in quo aiunt ipſi peruerſa ſentientes; Quomodo ſcit Deus, aut ſi eſt ſcientia in excelſis. Pro quo etiam præſentes verſiculi increpare videntur eos.

MEM.

QVIS *eſt iſte* (inquit) *qui dixit vt fieret, Domino non iubente: ex ore altiſsimi non egredientur nec mala nec bona? Quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis ſuis?*] Hæc (vt dixi) ſub Mem litera planguntur. Mem quippe ex intimis vel ex ipſis interpretatur; & vt alij dicunt: ignis ex vltimis, ſed vtrumque non diſcordat à textu huius lamenti: quia magni ex ardore amoris eſt, quod iam non pro ſe contra improbos, quàm pro Deo fide certare videtur. Arbitratur enim obſequium ſe præſtare Deo, ſi contra obloquentes, quaſi de celſo vertice ſubſanando dicat, [Quis eſt iſte qui dixit vt fieret, Deo non iubente?] ac ſi patenter dicat, Quis eſt iſte, cum ſit cinis & puluis, ſuo inflatus ſpiritu, qui audeat de immenſo & incircumſcripto Deo, ſuæ ſortis diſputare verbis, & ſubſannare nos qui flagellamur, ac ſi filij adoptionis nec dum hoc mundo damnemur? Quibus profectò verbis patet, quod nihil non iubente iuſto vero Dei iudicio fit in nobis, ac propterea quicquid ſuperius contra Deum lachrymando protulit, magis ex fonte pietatis venit, quàm ex querimoniarum præiudicio. Vnde præſens litera ex intimis ſonare videtur, quoniam quicquid cauſa confeſsionis intulit, ex intimis viſceribus fluxit, & ignis charitatis Dei ex vltimis præcordiorum manauit medullis, vt quodam nexu caloris Dei, intus concremaretur oſſibus. Sic denique longè ſuprà in eiſdem threnis, eiuſdem textus literæ hoc continere videtur, [Ex alto (inquit) miſit ignem in oſſibus meis.] Suprà 1. Bonus ergo Deus, qui nobis hunc immittit ignem, vnde diligentes eum, gratiam & gloriam meritorum in conſpectu eius inuenire poſſimus, & quem in nobis mittat ignẽ, ipſe nos doceat. Ait enim,

A *Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt ardeat?* Luc. 12. Bonus igitur ignis, quem vult omnium Saluator magis magiſque accendi, præſertim cùm & ipſe ſit ignis vorax, Hebr. 12. qui noſtra peccata conſumet, intimiſque pectoribus diuinæ cupiditatem cognitionis infundat, quatenus redeat in nobis cor noſtrum, vt capiat diuinarum ſeriem ſcripturarum, & hauriat fontem aquæ ſalientis in vitam æternam. Ioan. 4. Hoc namque igne Cleophas cor ſuum dicebat ardere, cùm Chriſtus eis aperiret ſcripturas in via. Luc. 24. B Profunda igitur in verbis Dei videmus myſteria, idcircò ex intimis, vel etiam vt alius interpres ait, ex ipſis debet ignis accendi, quaſi ex vltimis viſcerum oſſibus exurat in nobis fœnum, ſtipulam, vel plumbũ iniquitatis, vel quicquid ſecularis eſt vitæ, quatenus liquefiat igne diuino ferreus quidẽ peccati rigor, & ſuperno molleſcat incendio, intantum, vt etiam contra inſolentiam reproborum, ipſi pro fide certare videamur ac dicere: [Quis eſt iſte qui dixit, C ex ore altiſſimi non egredientur nec mala nec bona?] præſertim cũ & mala non niſi iuſto ſuo iudicio ab ipſo ſunt, nec bona niſi eius miſericordia præſtantur: non dico bonis & ſanctis, verũ etiam quàm ſæpè reprobis & damnatis. Vnde profeſſionis voce de vtriſq; [Quid murmurauerit, (inquit) homo viuens, vir pro peccatis ſuis?] Quod & Paulus: *O homo (inquit) tu quis es qui reſpondeas Deo: Nunquid poteſt dicere vas figuli,* ſcilicet teſta de ſamiis terrę, *Quare me ſic feciſti?* Rom. 9. Alioqui in omnibus quid murmurauit homo viuens, aut certè quid D dicturus eſt vir pro peccatis ſuis, cùm omnia concluſerit Deus ſub peccato, vt omne os obſtruatur, & fiat omnis mundus ſubditus Deo? Galat. 3. Rom. 11. Cæterùm deſides aut vecordes, fingant de cordibus ſuis Deum (vt dixi) non curare mortalia: ab ipſo ſunt, vt anima confitetur diſciplinis Chriſti erudita mala vel bona. Idcircò oppilata eſt omnis iniquitas, nec habet quid reſpondeat homo compoſitus Deo, & ſi fiat vas in contumeliam, dum quotidie meliorantur E vaſa aurea flagellis Dei, & argentea in honorem. Hoc quippe habet ex intimis: hoc & ignis ex vltimis, hoc ex ipſis, vt omnis ſapientium ſenſus, Rom. 9. omnis ſermo prudentium, omnis flagrantium tentatio paſſionum, omnis conatus actionis calore recoctus amoris Dei, incipiat eſſe pretioſior. Bonus igitur ignis charitatis Dei, bonus ex intimis viſceribus affectus amoris, bonus ex ipſis timor perſeuerans, operationis quoque corpus omne Eccleſiæ in

mutuam adoleſcit gratiã. Bonus quidem dilectionis ignis, quo vnuſquiſque ſanctus ad reuerentiã ſui autoris accenditur: ſed qui Deum diligit igne charitatis accenſus, non perfunctoriè diligit, ſed ex intimis diligit legem eius. & ex ipſis præcepta eius cuſtodit, & ex ipſis iuſtificat cor ſuum: nõ auditu dictorum, ſed ſtudio adimpletionis, atque imitationis factorum. Veruntamen ab his omnibus, non habet viuens homo quid murmuret pro peccatis ſuis. Iuſtus autẽ (inquit ſpiritus diuinus) meus
Habacuc 2. ex fide viuit. Quod ſi homo viuens non iuſtificatur ex fide, iuſtiſque operibus fidei iuſtificatus non habet quid dicat, quantò magis impius & peccator? Vnde ſignanter ait: [vir pro peccatis ſuis.] Vir namq; ſexus eſt nomen: homo verò commune eſt omnibus. Vnum ſiquidem eorũ ex natura: aliud verò contingens ex gratia, vt neque qui ex propagine originis primæ naturæ flagellatur, neque vir qui iam ex gratia diſcernitur. Vterque tamen, licet viuens fide, dum pro peccatis affligitur, non habet teſta quid contra figulum reſpondeat, vel quid dicat, cur me feciſti ſic, vel quare ita facis? Quod bene intelligens
Iob. 2. Iob, licet multis excruciatus ſuppliciis, in omnibus iure pene laudatur, quod non peccauit labiis ſuis, neque ſtultum quid contra Deũ locutus eſt. Vnde cùm aliquis fide viuens, vt augeatur meritis: neque vir iam gratia diſcretus à ſexu infirmitatis, vt à ſuis purgetur delictis: tamẽ piè à Domino corrigitur, nõ habet quid obiiciat Deo; quantò magis is qui iure in maſſa perditionis connumeratus, damnatur? Quorum omnium nec mala nec bona, niſi iuſto Dei iudicio prouenire rectè creduntur. Nunc ad Nvn literam moralis (quod ſempiternum ſonat) ſenſus venire gaudet, cuius vt dixi, ſecundum Habraicam veritatem, ſempiternum, interpretatio ſonat: & ſi alius interpres, vnicus, dixerit: aut certe paſcua eorum illud ſignificare voluerit, quod nulla Eccleſiæ alia ſint paſcua, quàm Chriſtus, in cuius ſe paſcuis locatũ
Pſal. 22. Propheta lætatur, dicens: *In loco paſcuæ ibi me collocauit*. Ipſe enim nos reficit & paſcit bonis paſcuæ ſuæ, ſacramentis ſcilicet diuinis, ex vbertate agri cui benedixit Dominus, cuius odor emanat odor ſuauitatis, quaſi de nouo flore ſanctæ reſurrectionis. De cuius nimirum plenitudine vbertatis in perſona patris, & plenitudo (inquit) agri mecum eſt. Ex quo profectò lilium naſcitur conuallium, ob candorem æternitatis, necnon & roſa propter ſanguinem Dominicæ paſſionis, quæ ſane paſcua ſunt ſcripturarum myſtica ſacramenta, in quibus monemur admodum, *vt ſcrutemur vias noſtras, & quæramus, & reuertamur ad Dominum*. Tria ſiquidem propoſuit; vt ſcrutemur quaſi ad vnguẽ, iuxta philoſophos, vias noſtras: & quæramus certe quid facti ſumus, aut quid fuimus, aut quid eſſe debuimus; & cùm inuentũ fuerit, quod ad non eſſe tetendimus, neceſſitate compulſi, reuertamur ad Dominum. Vbi principium literæ nos inuitat, quoniã (vt præmiſi) & principium interpretatur. Hinc vnicus Patris & Filius ait: *Ego principium qui & loquor vobis*. Ioan. 8. Ex quo liquet literarum interpretatio ſenſus, quod ab infantia paruulos elementa Hebræorũ (quibus ætas puerilis aſſueuit) vſque ad maturitatẽ virtutis excreſcere, non informant ad diuinas latenter & myſticas intelligẽtias intendere. Vnde & eadem Nvn litera vnicus interpretari dicitur, qui verum principium eſſe creditur, & paſcua eorũ qui reuertuntur ad ipſum. Bona quidem paſcua ſunt & ſcripturarum ſtudia cœleſtium, in quibus quotidiana lectione paſcimur, recreamur gratia, reficimur diſciplinis, dum ea quæ ſcripta ſunt deguſtamus, aut percepta frequentius ruminamus. Bona igitur paſcua Chriſti, quibus grex Domini ſaginatur. Bona etiã, in quibus vnicus patris principiũ vitæ paſcitur inter lilia ſplẽdore ſanctorum. Vnde monet egregiè: *Leuemus corda noſtra cum manibus ad Deum in cœlum*. Vbi vera ſunt gaudia, bona ſunt paſcua, lilia conuallium, vernantia roſarum. Sed neque ad ea rectè corda ſine manibus leuantur, neque manus ſine puritate cordis: vt & integritas fidei nos commendet Deo, & operatio fidei, quæ per dilectionẽ operatur, non minus nos, quàm & noſtra referat in cœlo, ſicque recolentes pauper- Galat. 5.
tatem noſtram, dicamus Deo: *Nos iniquè egimus*, vt & omnis integritas confeſſionis declaretur, nos *ad iracundiam* (inquit) *prouocauimus*: Quia profectò aliud eſt, quod iniquè egimus: & longè aliud quod hactenus malè agendo, pium iudicem ad iracundiam prouocamus.

NVN.

IDCIRCO (inquit) *tu inexorabilis es*.] Hæc namq; trium verſuum intelligentia, omnem ſcripturarum reddit doctrinam, vt [ſcrutemur vias noſtras,] ſcilicet actiones, [& quæramus, & reuertamur ad Dominum] per lamenta, à quo malè diſceſſimus

pet flagitia. Magnum igitur eſt vnumquẽque ſeipſum noſſe: idcirco iubemur, vt ſcrutemur vias, ſcilicet actiones noſtras, actiones fidei noſtræ, vt noſmet cognoſcere poſſimus. Vnde Moyſes in lege; *Attende tibi* (inquit) *ne fiat verbum abſconditum in corde.* Tibi, inquit, attende, & non vtique pecuniæ tuæ, non poſſeſſionibus, non viribus tuis, ſed animo tuo, ac menti tuæ, vnde omnia conſilia & facta, cogitationeſque manant. Ibi enim te attende, vbi potiorem te noſti. Quod Apollini Phitio gentiles aſſignant, quaſi ipſe autor fuerit huius ſententiæ, qua dicitur NOSCE TEIPSVM, cùm de noſtro, vt credimus, vſurpata ad ſua tranſlata ſit: quoniam longe anterior Moyſes, quàm hi Philoſophi, qui iſta finxerunt. Hinc quoque Salomon oraculum ſecutus diuinum, ait in Canticis: *Cant. 1.* *Niſi ſcias te decoram inter mulieres.* Hoc eſt dicere, niſi cognoſcas te mortalem ad imaginem Dei factam rationabilem, & niſi tua fatearis prior delicta, niſi iniquitates tuas coram te habueris cognitas vt iuſtificeris, niſi conuertaris, & prior accuſes antequã claudatur ianua, antequam dies mortis vt fur veniat. *1. Tim. 5.* Et hoc eſt dicere: [Scrutemur vias noſtras, & quęramus, & reuertamur ad Dominum,] vt ſcias ex cõfeſſione fateri quid amiſeris, & requirere in ſoliditatẽ fidei quę perdideris. Niſi ſcias te (inquit) ô pulchra & decora inter mulieres, & dicas, fuſca ſũ, quia peccaui: ſed decora, quia diligor: ex fide Abrahæ renata genus electũ, ſacerdotium ſanctũ, *1. Petr. 2. Cantic. 1.* alioquin abi poſt veſtigia gregum, & paſce hœdos tuos, iuxta tabernacula Cedar. Multũ igitur profecit vir videns paupertatem ſuam, flagellis eruditus: multumque conualuit, poſtquam venit ad ZAIN literam, audiens, duc te, multumque poſtquam intulit iugum graue ſuper ſe, & ſedit ſolitarius. Inter quæ nimirum alta ſilentia plenè cognouit, quòd hæc ſit ſalus noſtra, vt ſcrutemur vias noſtras, & quæramus: quia lubricæ ſunt & tortuoſæ viæ iuuenum in adoleſcentia ſua. Quod ſi ſero aliquis tulerit ſuper ſe iugum, & ſederit ſaltem ſenex ſolitarius: quantum deflendus threnis, quibus deflentur peccatores, qui vias vitæ, & vias iuſtitiæ nolunt apprehendere. Vnde præuenire congruit annos iuuentutis correctione congrua, vt dicamus ſinguli. *Pſal. 70.* *Deus paſcit me à iuuentute mea.* Et alibi: *Pſal. 22.* *Nihil mihi deerit, in loco paſcua ibi me collocauit.* Et hæc ſunt ſub hac litera. Illa verò paſcua ſempiternæ vitæ, vbi vnicus patris paſcit inter lilia: quia donec aſpiret dies, & inclinentur vmbræ, hoc ſolum nobis vitæ ſubſidiũ eſt, *Cantic. 2.* vt leuemus ad eum corda, cum manibus, in cœlum, & dicamus: *Pſalm. 24.* *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantiæ meæ, ne memineris.* Quoniam grauiora ſunt ſenectutis, quàm iuuentutis vulnera. Nam vnum eorum debilitatis eſt remedium: aliud verò robur ſalutis. Salutis medicina vulneri quæritur: gratia verò ſanitati. Ideòque ait: [Bonum eſt viro cùm portauerit iugum in iuuentute ſua.] eo quod (etſi ſenibus remedium eſt deſinere peccare) ſtimulant eos peccata ſua, exagitat conſcientiam conſuetudo peccandi, & longior vſus erroris ſæpè inſtabilem facit. Vnde huic in periculo res eſt: iuueni autem in bono. Et neſcio cùm ſederitis ſingulariter, ſi facilè inueniat æqualem vna cum vnico patris filio ſolitarius, in loco paſcuæ locatus, cùm & ipſe ſingularibus donabitur præmiis, & ditabitur donis. Hinc eſt quod quietus & feriatus ab omni interpellatione mundanę ſolicitudinis, & voluptatibus, diuinis vacans oraculis. [Leuemus, inquit, corda cum manibus ad Dominum in cœlum,] vt ſingulariter ea referamus, quæ cum Deo viuentibus ſolent felicius dari. Interim tamen pro præteritis curemus Deum cum lachrymis & precibus inſtantius exorare, & confiteri quod nos ſumus, qui iniquè egimus, nos qui ad iracundiam prouocamus. Idcirco quia præterita abundant, nec præſentia ceſſant, dicamus cum Propheta: Quia tu inexorabilis es. Et quia nos non audit, non eius inexuperabilis bonitas, ſed noſtra malitia facit. Vnde rectè SAMECH litera ſequitur, quæ audi vel firmamentum ſonare videtur: & vt noſter interpres ait, adiutorium interpretatur, quod ipſe textus verſuum inſinuat.

SAMECH.

OPERVISTI *enim* (inquit) *in furore, & percuſſiſti nos: occidiſti, nec pepercíſti. Oppoſuiſti nubẽ tibi, ne tranſeat oratio. Eradicationem & indignationẽ poſuiſti me in medio populorũ.*] Quibus profectò verbis, liquet ſenſus literæ, quod adiutorium iuſtè auferetur ab eis, qui & multa de præteritis aggregata non plangunt: inſuper & noua veteribus addentes, pium iudicem ad iracundiam prouocant, & quotidie delinquendo, inexorabilẽ reddunt: & ſicut ſuperius idem Propheta ſub eadem litera Samech plãgit Abſtulit (inquit) Dominus de medio mei omnes fortes meos: *Supra 1.* (vel vt noſtri codices

habent, magnificos) vocauit aduerſum A me tempus, vt contereret in me electos meos. Non enim tunc abſtulit omnes Iudææ fortes Dominus, quando in Babyloniam regionem Iudæorum captiuus ductus eſt populus, ſed quando Chriſto aduenit, & libertatem animæ ſuæ ſynagoga captiua non vidit, neſciens, grauibus incuruata peccatis, mentis ſuę erigere ceruicē, & quædam fidei colla ad lucem cogitationis attollere. Idcircò Chriſtus quaſi eradicatio & indignatio poſitus eſt in medio populorum. Hinc ipſe ait: *Ego veni, vt videntes non videant, & qui vident cæci fiant.* Et Simeon eum ſuſcipiens: *Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & reſurrectionem multorum in Iſraël, & in ſignum cui contradicetur.* Vnde quia abſtulit Dominus omnes fortes & magnificos, meritò ab eis ſublatum plāgitur adiutorium, eo quod adiutorem Deū, indurato corde, reliquerūt. Nam & idem Propheta longè iam ſuprà vocem Dei præmiſit, dicens: *Ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & ſuper regna, vt euellas, & deſtruas, & diſſipes, & diſperdas, & plantes.* Contra quæ quatuor triſtia, duo læta oppoſuit: quia non poterant ædificari bona, niſi deſtructa eſſent mala; nec plantari optima, niſi eradicarentur peſſima. Hic autem eradicationem & indignationem ſe plangit poſitum in medio populorum: quia omnes, qui à Chriſto in paſſione oberrauerunt, eradicati ſunt de terra viuentium, indignatione perpetua. Idcircò & Propheta propter eos quatuor inducit, ſcilicet. [Operuiſti in furore, & percuſſiſti nos: occidiſti, nec pepercisti.] Operuit quidem in furore ſuo velamento cæcitatis, faciem Iudæorum, ne agnoſceretur Chriſtus. Vnde & velamen poſitum erat ſuper faciem Moyſi, quod vſque hodie legitur. Et percuſsit eos plaga diſperſionis in gentibus, nec tamen ſenſiſſe eos cernimus. Occidit verò, quando ſpiritum gratiæ vitæ abſtulit: quia lex ſpiritualis eſt, ne ſpiritum vitæ in eadem lege perciperent. Nec pepercit, quando & gratia à templo, à lege, à ſolo patriæ, & ab omnibus expulit fidei ſacramentis. Vnde nubes oppoſita peccatorum contra nos, ne tranſeat oratio eorum, iure plangitur. Qui nimirum locus, non minus ſuprà perſonam Chriſti intelligitur, quàm & ſuper Ieremiæ interpretatur: quia Ieremias excelſus Domini dicitur. Dominus autem deſtruxit regna diaboli, quæ ſibi in excelſo montis oſtenderat, & aduerſarias perdidit poteſtates, delens chirographum earum in cruce. A

Ioan. 9.
Luc. 2.
Ierem. 8.
Exod. 34.
Rom. 7.

quibus, qui membra ſunt huius corporis, ablatum eſt omne adiutorium, & ſtatutum eſt chaos magnum inter eos, qui præſciti & prædeſtinati ſunt ad vitam, atque inter eos qui præordinati ſunt, iuſto & vero Dei iudicio, ad ſupplicium. Vnde ex Euangelio Abraham ad diuitem: Inter nos & vos, chaos magnum (inquit) firmatum eſt, vt non poſsint inde huc, neque ex hinc illuc tranſmeare. Propterea rectè à quibuſdam interpretibus huius literæ interpretatio, firmamentum, aut audi interpretatur. B Non enim otioſe dicit, audi, quod commune eſt omnibus, & ſuppetit vniuerſis ipſo iure naturæ. Non eſt otioſum inquam quod dicitur audi, etiam cùm inuiti aut aliud agentes, ſonum tamen aut vocē audire ſolemus. Sed quia non eſt hoc ſolùm audire, quod ſuppetit audire officio naturæ, ſed illud quod maius eſt, vt audias non vſu tantum corporis, quàm intellectu mētis. Ideò diligentius conſidera iſtius literæ interpretationem, ſeriemque verſuum, C poſt moralem intelligentiam, quid ſequatur eos, quorum in ſempiternum furor peccandi perſeuerat.

Luc. 4.
Coloſ. 2.
Luca 16.

SAMECH. Vnde [oppoſuiſti nubem tibi, ne tranſeat oratio.] Alia quippe nubes leuis legitur, ſuper quam aſcendit Chriſtus: alia nubes lucida & candida: alia vero tenebroſa. Sed nubes quæ oppoſita plangitur, denſitatem peccatorum ſignificat. Nam & columna nubis, quæ præcedebat Hebræis exeuntibus ex Ægypto, mediam ſe opponens, inter Ægyptios at- D que Hebræos: ipſa eademque lux erat exeuntibus filiis Iſrael, & cæcitas Aegyptiis. Ita & nubes corporis Chriſti, lux credentibus: non credentibus autem, cæcitas, & petra ſcandali, necnō & lapis offenſionis. Vnde inquit [Operuiſti in furore,] Quid enim operuit, niſi quia ſeipſum Dominum in homine occultauit? [Et percuſſiſti,] ac ſi dicat, vulnere infidelitatis. [Occidiſti] ſui in pœnitudine cordis. [Nec pepercisti] inquit propter ſeueritatem iudicij. Et hæc inquam nubes, oppoſita eſt E coram oculis diuinæ maieſtatis, quam non poteſt tranſire quamdiu cæcitas ex parte Iſrael manſerit infidelitatis oratio. Idcircò Chriſtus iure eradicatio & indignatio poſitus eſſe plangitur, ſicut de infidelibus comminatur, propterea (inquit) Propheta & præcedentibus quæ ſequuntur: *Deus deſtruet te, in finem euellet te, & emigrabit de tabernaculo, & radicem tuam de terra viuentium.* Et hoc eſt textus huius literæ, ſicut dicitur, audi: quoniam incomprehen-

Iſai. 19.
Exod. 13.
Rom. 9.
Pſal. 51.

ſibilia ſunt iudicia Dei. Idcircò monet per hanc literam, qua dicitur, audi, vt omnes ad intelligentiam redeant, & ex his quæ dicuntur cordis intelligibilia percipiant. Vnde & ſupra ſub hac litera: Lacum calcauit Dominus (inquit) virgini filiæ Iudæ, non quod tunc Dominus (vt dixi) fores abſtulerit, quando ductus eſt captiuus populus, ſed quando Chriſtus aduenit. Tunc quippè lacus factus Iudæis paſſio Saluatoris, quæ gentibus portam ſalutis oſtendit. Nam crux Domini, ſicut non credentibus præcipitium eſt, ita credentibus portus ſalutis. Et ideò præmiſit Propheta, audi, vt futura cognoſceres: quoniam torcular (aut lacus, iuxta aliam interpretationem) quem calcauit Dominus virgini filiæ Iudæ. Calcauit, vt ex ipſo paſſionis prelo fides credentium clareſceret, aut fex infidelitatis in amurcā tranſiret. Moraliter autem, tectè ſe plangit anima, quando caligine operuit iniquitatis, vt percuſſam atque occiſam ſentiat iuſto Dei iudicio, agente vulnere prauitatis ſuæ. Cui oppoſita nubes plangitur delictorum, quæ magis contra nos clamare, quàm exorare videtur. Vnde Dominus ad Cain: *Ecce vox ſanguinis fratris tui de terra clamat ad me.* Et quid eſt dicere, de terra clamat ad me, niſi quia terrena cogitatio, & ſuffocatio boni, atque immanitas delictorum facit, ne poſſit noſtra oratio tranſire ad Deum, nec ipſe orantibus parcere nobis, dum clamor quotidie contra nos de terra creſcens augetur? Iam deinceps vſque ad finem huius alphabeti, paſſio Domini luce clarius reſeratur. Idcircò his ita præmiſſis, quid AIN litera ſignificet, pandamus. AIN quippe, iuxta Hebraicam veritatem, oculus, vel fons interpretatur. Vnde Propheta ſub hac ſignificatione, quia oculus interpretatur, valdè alluſit.

Rom. 11. Geneſ. 4.

AIN.

OCVLVS *meus afflictus eſt, nec tacuit, eo quod non eſſet requies*, & in tertio ſub huius literę verſu: *Oculus meus deprædatus eſt* (inquit) *animam meam.*] Quoniam oculorum eſt officium, nuntiare quod viderint. Et Chriſtus aliis poſitus eſt in ruinam, aliis in reſurrectionem. Per AIN literam oculorum officia declarantur, vt ſanè defleant pro offenſis; vel etiam ex deſiderio gratiæ ingemiſcant: quorum officium eſt ſemper delectari ſuauibus, offendi autem aduerſis. Vnde Ennon ſæpè oculus ſuppliciorū dicitur, oculus tentationis, oculi hœdi, oculi vitulæ, oculus generationis, aut fons generationis, in quo baptizabat Ioannes: quatenus eorum afflictione per fontem generationis in adoptionem renata tranſirent filiorum Dei. Et hoc eſt dicere: Oculus meus afflictus eſt, oculis & doloribus, nec tacuit. Itaque quia nullus clamor ad Deum aſcendere creditur, quàm clamor lachrymarum: quia & ſi voces ſurdæ ſunt, nonnunquam coram Deo lachrymæ ſemper (teſte Spiritu ſancto) maxilla in cœlum, cum omni clamore cordis aſcendere probantur. Quod autem Ennon oculus ſuppliciorum interpretatur, in quo baptizat Ioannes, quid aliud innuit, niſi quòd renatus deſiderat ſibi propria peccata dimitti, quorum ſupplicia corde prouido perhorreſcat? Itaque licet oculus ſuppliciorum dicatur, præuidentis eſt tamē ſupplicia, non ſuſtinentis. Porrò oculus tentationis, quia per eum ſæpè tentamur. Vnde Saluator: *Qui viderit* (inquit) *mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.* Et non dixit ſimpliciter, qui viderit mulierem, ſed ad concupiſcēdum. Oculum quidem abſoluit, mentem ligauit. Vnde non dixit, adulterauit eam oculo, ſed in corde. Oculus autem hœdi, qui ad ſiniſtram eſt, quod ea quæ à dextris ſunt, peccator videre non poſſit. Propterea ſanctus dicit: *Prouidebam Dominū in conſpectu meo ſemper, quoniā à dextris eſt mihi ne cōmouear.* Eſt & oculus vitulæ: quia ſicut iugiloro attrahūt iniquitates, non diſrūpētes, neq; abſcindēres propriū, ſed longè trahētes fune peccatorū. Oculus quoq; generationis, aut fons generationis dicitur: quia ex oculorum aſpectu, aut bona aut aduerſa generantur. Idcircò & AIN merito oculus vel fons dicitur: quia ſicut de fonte tractus fluuiorum emanare cernitur: ita ex viſu oculorum, quaſi de fonte, longo profluuio bona vel mala generantur. Quotienſcumque ad bona nobis aperiuntur perficiendi, quaſi fons iuſtitiæ & origo gratiæ nobis adoritur: quotiens verò ad malum, illi vtique, qui aperti ſunt Adæ propter pœnam peccati, nobis reſerantur. Vnde idem Propheta longè ſuprà in eiſdem threnis ſub eadem litera AIN, [Ego plorans (inquit) & oculus meus deducens aquam, quia longè factus eſt à me conſolator, conuertēs animam meam.] Non igitur abductum ſe Propheta de terris ſuis eſſe dolebat, ſed à Chriſto populum relinquendum, conſolationemque futuræ vitæ cernebat amiſſam. Et hæc eſt

Luc. 2. Ioan. 3. Matth. 5. Matt. 15. Pſal. 15. Supra 1.

inquam dolenda captiuitas, quæ æterna eſt libertate priuata. Vnde impræſentiarũ afflictus plangitur oculus nec tacuiſſe, eo quod nulla eſſet requies. Nulla igitur requies, vbi qui conſolabitur Spiritus Sanctus receſſerit. Paracletus namque ſpiritus, conſolator dicitur, & ideo qui ab eius ſanctificatione receſſerint, nullam diei

Geneſ.2. ſabbathi, in qua Deus requieuiſſe legitur, requiem inuenient. Quos longè præuidens oculus prophetalis, eorum perpetuæ captiuitatis ærumnam, quam perfidiæ pretio damnatorum populus habet exoluere, iure requiem ſe non inueniſſe luget. Sed quia licet afflictus nec tacuit, Dominum reſpexiſſe & vidiſſe de cœlis infert: quoniam qui perſeuerauerit vſque in finem,

Matth.10. hic ſaluus erit. Sunt enim oculi Domini, cuius figuram Propheta gerit, ſicut ſponſo

Cantic.7. dicitur in Canticis: *Oculi tui ac ſi piſcinæ in Heſebõ, in portis filiæ multitudinis.* Quid enim ſunt piſcinæ in Heſebon, niſi rationabilitas & abundantia doctrinarum in cogitationibus, quæ eſt Eccleſiæ in portis? Cui meritò defertur multitudo doctrinæ. Filiæ enim multitudinis, poſteritas eſt plurimarum ſententiarum, quoniam Propheta

Daniel.12. inquit: *Pertranſibunt dies plurimi, & multiplex erit ſcientia.* Quarum oculus non tacet, cum multis inebriatur lachrymis, donec reſpiciat & videat Dominus de cœlis. Interim tamen inquit [oculus meus deprædatus eſt animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ.] Ex quo Propheta euidenter futurum Chriſti iudicium denuntiat, eo quod præuideat quæ ventura ſunt ciuitatibus Iudæ, & ea omni profuſione lachrymarum deflet: quia malam impiæ plebis ſuæ perfidiam prouidebat, qua pertinaciter proprium negauerat autorem. Sed oculus animam deprædari dicitur, quãdo omnes affectus doloris & mœroris effuderit, quando omnem languorem & ardorem animi per lachrymas monſtrauerit, quando omne quocumque eſt in ea quaſi fluuius de fonte ſic effluxerit, ſicut Pro-

Pſal.118. pheta Dauid dicit: *Defecit anima mea in ſalutare tuũ, & oculi mei in eloquium tuũ, dicentes: quando conſolaberis me?* Ad hoc quippe anima ab oculo deprædatur, vt ſuo adhæreat creatori, ſuis expoliata viribus, & ſe totam refundat fonti piæ vbertatis. Defecit quidem, eo quod concupiſcit eum, cuius paſſione eſt ſaluata. Defecit, vt in vnum ſpiritum tranſeat, & fit vnus ſpiritus cum Deo. Vnde ſignanter: [Deprædatus eſt (inquit) oculus meus animam meam] & non oculi, vt vna mens cum Deo intelli-

A gatur, ſicuti Chriſtus in Canticis ad ſponſam ait: *Vulneraſti cor meum, vulneraſti,* (inquit) *in vno oculorum tuorum.* Et meritò, Cantic.4.

quia Chriſtus in vno oculo videtur, non quidem carnali, ſed ſpirituali, ac diligitur. Alij quidem ſunt oculi carnis, alij qui (vt diximus) aperti ſunt in Adam, alij mentis, Geneſ.3.

qui tranſeunt in vnum, vt ſit mens vna cum Deo, alij oculi Eccleſiæ: quia ſponſa duos gerit oculos, moralem ac myſticum. Sed myſticus plenius videt Deum & acu-

B tius, licet moralis dulcior videatur. Idcircò oculus amore Chriſti repletus, deprædari dicitur animam, vt totum ſe expolietur à ſe, & transfundat ſe in Deum vltra ſe. [In cunctis (inquit) filiabus vrbis meæ:] quia per ſingulas delictorum affectiones, & æternæ vitæ cogitationes, totã ſe quaſi deprædatam à ſe refundit in Deum, vt vna cum Deo inueniatur. Et hæc eſt litera, quæ fons vel oculus interpretatur, vt nec oculus ſine fonte inueniatur, nec fons ſine oculo dilectionis ex nobis & in nobis

C manare credatur: quatenus pro ſuis exceſſibus fonte rebaptizetur lachrymarum, & fons iſto nutriatur oculo ſanctæ contemplationis, vt poſſit dicere anima Deo deuincta: *Orabo ſpiritu, orabo & mente, pſallam ſpiritu, pſallam & mente.* Sequitur, PHE 1.Cor.10.14.

litera tribus ſuis verſibus explicata. PHE namque oris, vt ſupra præmiſi, interpretatur: iuxta alios verò interpretes, errauí, ſiue os aperui, ſonare videtur. Vnde Propheta plangens quaſi ex ipſius literæ textu.

PHE.

D APERVERVNT (inquit) *ſuper nos os ſuum omnes inimici noſtri.*] Sic quidem in plurimis lamentationum literis alludere inuenies, vt & literæ ſenſus verborum aperiant, & verba conſona voce ſenſum literarum expleant. Vnde non minus erraſſe Propheta ſe fatetur, ſecundum ſenſum literæ, quod textus verſiculi ſequentis inſinuat, cùm ait, *Formido & laqueus facta eſt nobis vaticinatio & contritio.* Ex quo profectò liquet, quod erroris ſit ſenſus, quoniam vaticinatio Prophetarum, & cõ-

E tritio cordis eorum, correctionẽ & ſatisfactionẽ pœnitentiæ magis perſuadebant, quàm errorẽ in populo. Vnde è contrario quia ex Prophetæ vaticinio formido inſanabilis, peccantibus acciderat, & laqueus facta eſt cõtritio Prophetæ gementis, idcircò ſub hac litera ſignificanter inſinuat, errauí, non quod Propheta motus ſit greſſibus fidei ſuæ vt erraret, ſed quia populus oberrauerat intantum, vt eius contritio & vaticinium, laqueus ruinæ, & formido

correctionis eſſet. Vnde ex perſona plebis oberrantis, vt elementum exponeret eorum infamiæ, indidit ſuis verbis quid eiſdem acciderat: quoniam propter incredulitatem eorum, vaticinium Prophetarum, & contritio cordis eorum, laqueus erat illis & ruina, ita, vt perimerent eos, ne in nomine Dei loquerentur ad eos. Quod cernẽs Propheta. *Diuiſiones aquarũ* (inquit) *deduxit oculus meus, in contritione filiæ populi mei*. Veruntamen alia contritio Prophetarum ex deuotione diuinæ inſpirationis: alia verò eorum, qui pro peccatis omni contritione afflicti, ſpiritu vexabantur erroris. Alioquin Deus contritum & humiliatum non ſperneret, niſi & ipſi vaticiniũ & contritionem eorum, qui pro ipſis gentibus fatigabantur prius ſpreuiſſent, & immutauerunt formidinem quæ nulla erat niſi Deum repellerent. Idcircò & vaticinatio facta eſt eis laqueus. Quod in paſſione Domini accidiſſe nulli dubium, ſuper quem, acſi hæc perſona omnium dicatur membrorum: [Aperuerunt ſuper nos omnes inimici noſtri os ſuum.] Quibus formido facta eſt omnis Prophetarum vaticinatio: non vt ex ea corrigerentur propter duritiam cordis eorum, ſed ne contingerẽt de illo quæ legebantur. Quapropter paſſio & cõtritio humilitatis Chriſti, facta eſt eis laqueus omnibus non credentibus in ruinam. Vnde Propheta quaſi ex ipſius literæ ſono: *Quia os aperui, & attraxi ſpiritum*. [Diuiſiones aquarum deduxit oculus meus.] quaſi dicat illud ex Euãgelio: *Niſi locutus eis eſſem & prædicarem, peccatum non haberent*. Nunc autem inexcuſabiles facti, laqueus facta eſt eis vaticinatio, eo quod non crediderint in quibus os aperui, vt inexcuſabiles eſſent. Propterea & ſub hac litera, longè ſuprà lachrymabiliter ſeries oſtenditur: [Expandit Sion manus ſuas & non eſt qui cõſoletur eam.] ac ſi patenter dicat: Dignam remunerationem erroris recipit, quæ expandentem manus in cruce audire neglexit, & ſub alis eius ſuccedere refugit. Dignum igitur vt ipſa poſtea expanderet manus, & conſolantem inuenire non poſſet. Hinc ſignanter ait Propheta, [in contritione filiæ populi mei, quia & ſi ante aduentum Domini, captiuitatem Iudæorum illatam eſſe à Chaldæis deflere videatur, tamen prophetico ſpiritu, iſtam magis captiuitatem præuidẽs, qua eos intelligibilis Chaldæus ſub perpetui erroris vincula ſubiecit, & domeſticæ virtutis extorres de ſtatu patriæ deuotionis eliminans, longinquæ af-

Pſal. 118. *Ioan. 15.* *Suprà 1.*

A fecit dominationis exilio. Quæ profectò miſerabili deplorat dolore. Nulla enim patria verior omnium in hac peregrinatione, quàm FIDES. Quæ nimirum eos, qui longè erant prope eſſe fecit, & aduenas atque peregrinos, ciuitatis ſupernæ patriæ, iure connexuit, ſicut ſcriptum eſt: *Ergo iam non eſtis* (ait Apoſtolus) *hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues Sanctorum, & domeſtici Dei*. Sed quia ab his omnibus, ſcilicet à ſolo patriæ, à Deo, & fide, & lege, & teſtamento ſancto, contritione diſperſi erant, rectè ait: [Diuiſiones aquarum deduxit oculus meus.] Optabat enim ſe cum Paulo Apoſtolo (vt æſtimo) anathema eſſe cum fratribus ſuis. Ex quo patet, quod magna ſit poſſeſſio charitatis, & hortus deliciarum præcipuus, in quo omnium virtutum genera nutriuntur, ex quo quaſi de paradiſo voluptatis fons aſcendit, qui irrigat omnia virtutum genera. Primum ſe attollens in quatuor virtutum capita, ac ſi demum per omnes diuiſiones aquarum, vt omnia inebrient fidei & morum germina. Granditer enim affectum gerentis pœnitentiam expreſſit, aut nimirum dilectionis amorem deſignauit, ſecundum illud quod in Canticis ſcriptum eſt: *Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, cum impetu deſcendens à Libano*. Iſtæ igitur diuiſiones aquarum, non minus abluunt peccata, cùm etiam per omnes deliciarum areolas fluunt, vt omnia aromatum irrigent genera. Quas diuiſiones Chriſti Eccleſia, cum impetu deducit à Libano abluendo peccata, ex cuius impetu puri fontis, affluit à Libano ſponſa: ita vt à principio fidei tranſierit ſeculum, & ſic demum pertranſierit ad regnum. Hæc ſiquidem gratia Spiritus ſancti aliis fons eſt, aliis puteus, aliis verò hortus concluſus, fons ſignatus, aliis hortorum riuus, quæ in Eccleſia quaſi diuiſio connumeratur. Aliis impetus deſcendens à Libano: & magnus quidem impetus qui nunquam deficit. Quod autem diuiſiones oculus deduxiſſe gemens ac plorans inſinuat, ſiue quia quam meatus inundantium fluentorum: ita vt exuberantium lachrymarum ductus per ſingula ſui cordis effuderit amoris germina, ſiue quod abluendos ſuperfuderit cordis crimina, intantum, vt etiam eaſdem ipſe oculus deduxerit diuiſiones per omnia timoris diſcrimina, vel etiam amoris vulnera. Vnde ſponſa in Canticis, vulnerata charitatis ego ſum. Habet enim vis ſummi doloris vel amoris, vt cum lachrymis quodammodo ipſe oculus mentis ſe vi-

Epheſ. 2. *Rom. 9.* *Cantic. 4.*

deatur effundere ſe, eaſque deducere la-
chrymas, ex quo tanquam ex diuiſioni-
bus aquarum, impetus doloris vel amoris
vehementior declaratur. Felix igitur talis
decurſus, & beatæ diuiſiones, quæ de vni-
tate oculi, & puritate fontis veniunt Spi-
ritus ſancti. Bonus impetus, qui neſcit læ-
Act.2. dere, & norit implere: quoniam ſancti re-
pleti Apoſtoli, quaſi vehementiori gratia
muſto inebriati ac repleti culpabantur.
Deducebat & illa ex Euangelio has diui-
ſiones aquarum, quæ irrigauit pedes Do-
mini, & fidei ſuæ pretio emit animæ ſuæ &
corporis ſanitatem. Deduxit ergo & Da-
uid has diuiſiones ſecundum magnitudi-
nem & multitudinem delictorum ſuorũ,
ex quibus de peccato gratiam retulit, &
pro reatu ex diuiſionibus aquarum virtu-
tum quæque cumulauit dona. Ex quibus
Luc.7. & Apoſtolus poſt trinam negationem,
gratiam ſui recepit Apoſtolatus. Quid igi-
tur ex his dicam diuiſionibus, cũ magis vis
eloquij minuitur, quàm vbertas nobis
lachrymarum corde obdurato vel gratia
aperitur? Vnde Dauid & alij quàmpluri-
mi ad medium deducantur, vt ex his per-
cipere poſſimus, quid ipſi pro eiſdem retu-
lerint, qui pro modo criminis, lamenta la-
Pſal.6. chrymis coauxerint. Dicit enim: *Lauabo
per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis
Pſalm.101 ſtratum meum rigabo.* Atque iterum: *Fue-
runt mihi lachrymæ meæ panes.* necnõ *& pocu-
Pſal.118. lum meum cum fletu miſcebam.* Et vt videres
Ieremiam imitantem illum; *Exitus* (in-
quit) *aquarum deduxerunt oculi mei.* Et non
dixit, quia affligor, quia flagellor, quod
maledicor, & à proprio deiicior ſolo vel
perſequor; ſed quia non cuſtodiui legem
tuam Domine. Ac ſi diceret: Fluentibus
oculis meis, deploro ea quæ illis aſpicien-
2.Reg.13. tibus admiſi. Habuit quidem idem multa
alia quæ deflerer, vel inceſtum filiæ, vel
interitum filiorum: ſed hic, non hoc ſe fle-
uiſſe dicit, ſed quia non cuſtodiuit legem
Domini. Quandoquidem à ſanctis viris
2.Reg.12. plus culpa, quàm ærumna plangitur. Vn-
de & filio in morte poſito, nec cibum ſum-
pſit, nec regium thronũ, nec cubile aſcen-
dit, ſed ſtratus in terra, ieiunus cum la-
chrymis planxit: vbi non tam filij mortem,
quàm peccati pœnam remouere deſiderãs,
fleuit. Sic & Ieremias, [Diuiſiones (in-
quit) aquarum deduxit oculus meus in
contritione filiæ populi mei.] Siquidem
non tantum vitæ præſentis contritionem
lugens, quam paſſa eſt ab hoſtibus, quàm
etiam propter æterni ſupplicij pœnam, eo
quod propter impœnitudinẽ & duritiam

A cordis eorum nouerat: quia duplici con-
tritione (iuxta quod ſcriptum eſt) de ſub
cœlis contereret eos Dominus. Fleuit igi-
tur Propheta populi ſui ærumnas & angu-
ſtias, fleuit & excidium patriæ: ſed magis
fleuiſſe creditur: quod & ipſi ſuper Domi-
num os aperuerint (vt legimus in paſſio-
ne) Chriſtum blaſphemantes & maledi-
centes, vnde & ipſi à diabolo quaſi de re-
ciprocatione vindictam habuerunt. Fleuit Luc.22.
& Chriſtus in paſſione, quando prolixius
B poſitus in agonia orauit, quando & gutta
ſanguinis ab eo, pro nobis dolens, in ter-
ram decidit. Fleuit & ſuper ipſam miſeram Luc.19.
Ieruſalem: fleuit autem & ſuper Lazarum: Ioann.11.
vt ex hoc cognoſceres, quantis atterimur
malis, vel quibus egemus lamentis. Flent
autem & Sancti, euntes & mittentes ſemi-
na ſua, ac per ſingula diuiſiones ducunt
aquarum, vt melius æterni germinis fru-
ctus in meſſem ſurgat. Quas ſanè lachry-
marum diuiſiones melius precibus impe-
trare poſſumus, mittendo ſemina pieta-
C tis, quàm doctrinis ediſcere. Idcircò & ad
conſolationem deuoti tranſeamus. Siqui-
dem SADE litera ſequitur, quæ conſola-
tio vel iuſtitia interpretatur. Poſt lachry-
marum diuiſiones, poſt graues torrentium
fletus, poſt amaritudinem tãti doloris, poſt
formidinem immenſi diſcriminis, poſt la-
queos contritionis, poſt apertionem & in-
ſultationem oris inimicorũ, ſatis opportu-
nè conſolatio, id eſt, Sade litera interceſ-
ſit, vt qui grauioribus ærumnis pœnas cõ-
miſſorum luerint criminum, ſperent in-
D dulgentiam iuſtitiæ & conſolationem re-
miſſionis: & qui fletibus ac lachrymis pro-
pria delicta lauerint, requiem mereantur
adipiſci. Sed requies nulla, niſi ex paſſione
Chriſti, vera probatur. Ideo voce redem-
ptoris quaſi pro nobis iure plangitur.

SADE.

VENATIONE *cœperunt me quaſi auem
inimici mei gratis. Lapſa eſt in lacum vita mea,
& poſuerunt lapidem ſuper me. Inundauerunt
E aquæ ſuper caput meum: dixi, perij.*] Quibus
profectò verſiculis, ex paſſione Domini,
conſolatio fidelium oſtenditur, & iuſtitiæ
quibus iuſtificamur, luce clarius prædicã-
tur: licet perfidorum impietas accreuerit,
qui quaſi venatione auem cum gladiis &
fuſtibus, Chriſtum videlicet apprehende-
rũt gratis. Porrò de Ieremia Propheta Matth.26.
quod captus ſit gratis, manifeſta eſt in-
terpretatio, quod in lacu poſitus,
quod inundauerunt, ac ſi aquarum flu-

ctus perſequendo ſuper caput ei nulli dubium: ſed de Chriſto manifeſtius datur intelligi: qui vt auis captus venatione plangitur in peccatis noſtris. Ipſe enim eſt
Iob. 28. auis illa, de qua legitur in Iob: *Semitam auis ignorabit homo*. Alioquin ſi eum co-
1. Cor. 2. gnouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Cuius nimirũ ſemitas igno-
Coloſs. 1. rauit homo, quod etiam (teſte Apoſtolo) ſeculis & generationibus ignotum fuit. Et
Iſai. 53. generationem eius quis enarrabit? Beata igitur auis in ſpe repromiſſionis nobis calore & adumbratione ſancti Spiritus progenita, ſine coitu, quæ licet in terris venatione inimicorum ſit capta, ſemper cæ-
Deut. 32. leſtia tenuit. Fortaſſis ergo ipſe eſt aquila, quæ dum prouocat pullos ſuos, ſcilicet Iudæos, ad volandum, expandit alas ſuas ſuper eos, & aſſumpſit, atque portauit in humeris ſuis, laqueo eorum captus eſt, in
Matth. 23. inſidiis. Qui dum voluit eos aggregare ſub alis ſuis ac ſi gallina, infirmatus apprehenſus eſt ex infirmitate carnis. Vnde ſignanter ait: [Lapſa eſt in lacum vita mea.]
Matth. 15. Quem profectò lacum, ipſe calcauit ſolus, dum mortem moriendo peremit, &
Matt. 27. & 28. vitam reſurgendo reparauit. [Poſuerunt (inquit) lapidem ſuper me.] Quid igitur apertiùs de paſſione Chriſti, quid euidentiùs, cùm & lapis longè diu ad monumentum ſuper eum prædicatur, qui poſtea in paſſione, ſigillo vna cum cuſtodibus aſſignatus legitur, & ab Angelo reuolutus glorioſius prædicatur? Aeſtimatus eſt igitur Chriſtus cum deſcendentibus in la-
Pſalm. 87. cum: ſicut homo ſine adiutorio inter mor-
Pſal. 18. tuos liber. Quoniam à ſummo cœlo egreſſio eius. Et ſi ad nouiſſima laci deuenit, & occurſus eius vſque ad ſummum eius. Sequitur, [Inundauerunt aquæ ſuper caput meum.] Per aquas namq; multitudo plangitur inſurrexiſſe ſuper Chriſtum, qui caput totius Eccleſiæ creditur. Ex quo (quãuis & ad eius dicta pertineat propter immanitatem anguſtiæ paſſionis) tamen plenius vox Eccleſiæ, ſcilicet totius corporis, deflere videtur, quod inundauerunt, acſi fluctus aquarum mole magnitudinis ſuper Chriſtum inimici gratis vt eum perimerent. Vnde ſponſa, quæ iam quantiſper videbatur collecta in membris Chriſti, mox quaſi ſpe decepta, voce dubitationis dixiſſe plangitur, perij. Periit namque omnis aggregatio diſcipulorũ Chriſti, quando relicto eo ſinguli fugerunt. Periit quãdo negauerunt, periit quando omnes dubitauerunt. Propterea igitur his verſibus rectè antè poſita eſt Sade litera, quæ con-

A ſolatio interpretatur: quoniam niſi conſolatio adeſſet Spiritus ſancti ac pij paſtoris Domini, mox eorum fides abiiſſet, & omnes hi periiſſent. Ex quo patet, quòd omnis tentatio illa paſſionis, non ſine conſolatione Spiritus ſancti fuit: qui eos releuaret de infidelitate ad fidem, de deſperatione ad ſpem, de mœrore ad gaudium, de lapſu peccati ad veniam. Hinc quoque Dominus ad Petrum: *Ego pro te rogaui Pe-* Luc. 22.
tre, vt non deficiat fides tua. Veruntamen
B quantum ex ipſo fuit, negaſſe non dubitatur: quantum verò ex Deo, in præſcientia manſit: ita & vox omnium quantum ex ipſis, rectè ſonuit, Perij: quantum ex promiſſione & præſcientia pij magiſtri, conſolatione recepta, fides inuicta manſit. Conſolamur autem interdum multis ſcripturarum modis, conſolamur & ex Dei miſericordia, conſolamur & alio conſolationis genere, quando delictorum graues perſoluimus pœnas, vt habes in Iſaia, *Con-* Iſai. 4.
C *ſolamini popule meus, conſolamini, dicit Deus veſter. Loquimini ad cor Ieruſalem, & aduocate eam, quia completa eſt malitia eius, dimiſſa eſt iniquitas illius.* Suſcepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis ſuis. Cui ſanè Ieruſalem & ſi fides deerat, pœna ſatisfaceret. Reuelantur autem conſolatione pœnarum, qui abſoluuntur conſolatione meritorum. Conſolamur autem etiam & quàm ſæpè tentationibus variis & ſermonibus præfati diſcipuli Chriſti: quoniam tentatio patientiam operatur,
D patientia verò ſpem. Conſolamur & lachrymis, cùm abluuntur crimina: vt eſt illud in Pſalmis: *Diſcedite à me omnes qui o-* Pſal. 6.
peramini iniquitatem: quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei. Conſolamur verò quàm ſæpè flagellis: quia non obliuiſcitur Deus miſereri, neque in æternum proiiciet quos putauerit caſtigandos. Vnde decurſis ſuppliciis, quæ propter peccata tulimus, frequenter cernimus in ſpe quod ad veniã pertinemus. Pœna enim corrigit, & emendat errantem. Quòd ſi talis eſt
E qui nequeat emendari, nonnunquam aut aufertur ex medio, aut facit pœna ne grauiora committat. Ex quibus & aliis quamplurimis tentationũ aut anguſtiarum modis patet ſenſus, quod nunquam flagellis aut tentationibus abeſt conſolatio Spiritus ſancti, ſi non permanſerit duritia & impœnitudo cordis. Et hæ ſunt iuſtitiæ Domini, quibus iuſtificamur. Sade namque (vt diximus) etiam & iuſtitiæ interpretatur, vt ſit ſenſus, quod ex paſſione Domini multis miſericordiarum modis, con-

conſolante nos Spiritu ſancto, etiam & A ipſi flagellis ac paſſionibus, necnon & tentationibus Domino iuſtificamur correcti. Quod bene diuiti ex Euangelio de Lazaro dicitur: *Fili, recordare quia recepiſti bona in vita tua; & Lazarus ſimiliter mala: nunc autem hic conſolatur, tu verò cruciaris.* (Luc. 16.) Ex quo patet, quod nulla eſt tribulationis anguſtia, ſine conſolatione mercedis, niſi prohibeat mentem ne corrigatur impietas aut impœnitudo cordis. Iam poſt paſſionem, poſt tentationes, poſt conſolationẽ ſpei, quid ſequatur videamus.

Sequitur autem Coph, quod vocatio B dicitur, vel iuxta alium interpretem, concluſio, ſiue aſpice, ſonare videtur. Vnde & ad ſonum literæ, qua vocatio dicitur, mox conſonanter alluſit.

Coph.

Invocavi *nomen tuum Domine.*] Quod etiam ſupra feciſſe dicimus, vbi cùm eandem literam præpoſuit, acſi ex ipſius ſono mox inquit, vocaui amicos meos. Eſt autem vox Chriſti ſecundum aſſumptã for- C mam hominis in paſſione ad patrem: quia ſupra doluerat. Lapſa eſt in lacũ vita mea. Nunc verò etiam de nouiſſimis lacis confitetur ſe inuocaſſe Deum Patrem, in cuius nimirum typo Ionas de ventre ceti (Iona 2.) clamaſſe ad Deũ legitur. Propterea quod ſupra præmiſit quaſi ex perſona Domini non deſperantis, ſed ex forma eorum, qui fugerunt relinquentes Dominum, vox dubietatis vel incredulitatis fuit: quia nec dum erant fide firmati, nec ſancti Spiritus D gratia corroborati. Alioquin Iob paſſionibus iam probatus, certus Dei auxilio, quod ſi in profundum inferni (inquit) demerſus fuero, inde me liberabis: quantò magis autor vitæ de ſemetipſo certus fuerit, qui ad Patrem fidenter ita loquitur, dicens: *In die qua inuocaui te Domine, dixiſti, noli timere.* Propterea & hic vocem meam ait audiſti: *Ne auertas aurem tuam a ſingultu meo, & clamoribus appropinquaſti me.* Ergo cui pater præſto erat, perire nõ poterat: cuius vocem exaudierat, dubitare nequaquam poterat. Sed quia Coph etiam concluſio E interpretatur, iure quis perierit, gemens orat: [Ne auertas aurem tuam à ſingultu meo & clamoribus.] Qui incarnatus etiã (iuxta alium Prophetam) ad extrema mõtium deſcenderat, terræ vectibus concluſus fiducialiter agebat cum Patre, quod ſubleuaret de corruptione vitam ipſius, ſub qua ſuppreſſus vna nobiſcũ pro nobis dolẽs lugebat. Vnde inquit, *Inuocaui nomen tuum Domine de lacis nouiſſimis.* Quod & Ionam feciſſe de ventre beluæ legimus in (Iona 2.) prophetia huius myſterij. Et ideò rectè Coph concluſio dicitur, quoniam concluſit Deus omnia ſub peccato, vt aperiatur nobis ianua vitæ, qui concluſi eramus (Gal. 3.) ſub peccato, per eum qui detentus eſt in corruptione carnis, & venit vſque ad nouiſſima laci. Ille quidem inuocando exauditus eſt tanquã filius, non alter Deus, (1.Tim. 2.) alter homo, ſed vnus idémque Chriſtus, mediator Dei & hominum. Nos autem duplici vallati concluſione, peccati ſcilicet & corruptionis, exaudimur per ipſum, & quod in illo præceſſit nobis in ſpe, credimus profuturum. Propterea ergo [appropinquaſti me (inquit) in die quando inuocaui te, dixiſti, ne timeas.] vt quod ille ſcilicet caput noſtrum de ſe fiducialiter præſumpſit tanquam filius, nos etiam in eo & per eum ſperemus tanquam membra. Formam nobis imprimit inuocandi, orandi, ſuſpirandi, clamandi, cum omni contritione cordis præſumendi fiducialiter & ſperandi. Idcirco quia iuxta literæ ſenſum, duplici concludimur vallo: circonſpicere debemus noſmet & aſpicere ſicut præſens litera inſinuat. Dicitur enim interpretari, aſpice, ac ſi patenter clamet: Aſpicite quod mortalitas & corruptio, atque aſpera conditio ſortis vſque ad nouiſſima laci adduxit. Quo te peccati laqueus irreuocabiliter concluſit aſpice, & cauſam periculi noli diſſimulare, maximè cùm lethale ſit diſcrimen vnicuique conditioni ſua pericula non aſpicere. Cõcluditur enim vnuſquiſq; tumeſcentibus viſceribus Eccleſiæ, concluditur hoſtibus laqueis inſidiarum, & innumeris periculis concluditur: vt fœmina quando parit (ſecundum Euangelium) triſtitiã habet, cùm (Ioan. 16.) ἀγῶνα matricis, qua principale pectoris ipſius premitur, immẽſas & innumeras patitur anguſtias. cõcluditur ergo nõ minorib. anguſtiis mentis, quàm corporis. Maiores enim æſtus febréſq; animorum ſunt quàm corporũ. Concluſus enim viſcerum tumoribus medicũ quærit, vt poſſit propulſare pericula, & conſtricta laxare. Ad quem veniens medicus, tentat omnia, explorat interna. Vnde & nos monemur noſmetipſos aſpicere, mentis oculo, quibus concludimur malis, noſtraſque conſiderare miſerias, & cognoſcere noſmet, orationiſque medicinã quærere. Propterea ergo Coph rectè vocatio dicitur, quatenus medicum iugiter inuocemus, qui de cælo venit lan-

guores noſtros curare. Hinc quoque ipſe A
ait: *Non opus eſt ſanis medicus, ſed his qui malè*
Matt.9. *habent.* Habes igitur vulnera, ne differas
medicinam. Aſpice oculis quomodo con-
cluſus ſis, oculis ſcilicet quibus Dauid au-
xilium quæſiuit & meruit. *Leuaui* (inquit)
Pſalm.120. *oculos meos ad montes, vnde veniet auxilium mi-*
hi. Auxilium meum à Domino. Aſpice ergo &
ſemper aſpice: quia oculi iuſti ſemper ad
Dominum. Hoc quippe monet idem ſub
hac litera retro, dicens: Conſurge, ex-
pergiſcere in nocte in principio vigiliarum: B
Suprà 2. effunde ſicut aqua cor tuum ante conſpe-
ctum Domini, extolle ad eum manus tuas.
Ex quo inſinuat partum concluſionis no-
ſtræ, oſtendit anguſtias, & monet ſub
omni intentione cordis remedium nobis
ſalutare quærere. Idcircò ſub hac litera
propoſuit nobis redemptoris noſtri for-
mam: quomodo etiam de lacis nouiſſimis
inuocat patrem, quomodo fidenter
orat, quomodo gemit & clamat, non vo-
ce, ſed contritione cordis, & magno cla-
more mentis, quomodo Deum vbique C
præſentem ſentit, quomodo appropin-
quantem ſe in die inuocationis, etiam inter
anguſtias intelligit: quomodo auditu cor-
dis audit Deum dicentem: Ne timeas, imò
Ioan.16. omnibus profectò, cùm dicat: *Ego vici*
1.Ioan.5. *mundum.* Et hæc eſt victoria quæ vincit
mundum, fides noſtra. Vnde Dauid aie-
bat: *Dominus illuminatio mea & ſalus mea*
Pſalm.26. *quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à*
quo trepidabo? Acſi patenter dicat: Nullus
qui Deum præſentem ſentit, timere de-
Act.17. bet. Etſi in ipſo viuimus, mouemur & ſu- D
mus, rectè omnino trepidare nõ poſſumus.
Talis igitur vox cordis, taliſque fides, ma-
gnus eſt ad Deum clamor, non vocis ma-
gnitudine, ſed magnanimitate cordis. Eſt
enim vox cordis & clamor lachrymarum:
quia eſt & vox ſanguinis quæ ad Deum
peruenit. Clamat ergo cor noſtrum, non
ſono vocis, ſed cogitationum ſublimitate,
concentuque virtutum. Grandis fidei cla-
Rom.8. mor, per quam in ſpiritu adoptionis cla-
mamus, Abba pater. Et ipſe ſpiritus cla-
mat in nobis vel pro nobis gemitibus E
inenarrabilibus. Magna vox iuſtitiæ,
& magna charitas, per quam mortui
loquuntur, non ſolùm loquuntur, ve-
rumetiam ſicut Abel clamant. Magna
Gen.4. fuit vox Apoſtolorum, quæ exiit in omnem
terram, & magnus clamor, qui peruenit
Pſalm.18. vſque ad fines orbis terræ. Qua profe-
ctò voce clamat caput noſtrum, clamant
& membra ipſius, clamat Rachel plorans
filios ſuos. [Ne auertas, inquiens, aurem

tuam à ſingultu meo & clamoribus.] Ierem.31.
Clamat & Moyſes, cui dicitur: Quid Exod.14.
clamas ad me, quando orabat pro populo.
Sed alij clamant in corde, alij loquuntur.
Loquebatur autem Anna; quia pro priua- II.Reg.1.
tis orabat rebus, id eſt, pro filiis. Clama-
bat & Moyſes magno ardore charitatis:
clamant & ſancti ſub ara Dei immenſo
clamore affectu pietatis. Vnde ſignanter
ſub hac litera concluſio noſtræ demerſio-
nis exprimitur, & inuocatio, vt amplius
clamemus oſtenditur, atque vnicuique
dicitur: Aſpice quod concluſus tenearis,
quibus appulſus anguſtiis. Clama in for-
titudine ad eum qui præſto eſt. [Ne auer-
tas aurem tuam à ſingultu meo & clamori-
bus.] Quia concluſit Deus omnia ſub pec-
cato, vt omnium miſereatur. Vnde Apo-
ſtolus: *Miſeri eſtote & plorate, riſus veſter in* Galat.3.
luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem.
Humiliamini in conſpectu Domini, & e-
xaltabit vos. Acſi apertè dicat: Aſpicite
concluſionem veſtram, & plangite miſe-
rias quibus concluſi eſtis. Inuocate de
nouiſſimis lacis Deum, clamate ſa- Prou.1.
pienter: quia ſapientia foris clami-
tat, etiam in plateis dat vocem ſuam. Quia
tanto in excelſo amplius auditur, quanto
in corde ardentius cum fide & deſiderio
ad Deum transfunditur, qui ſemper vbi-
que rectæ fidei præſens ſentitur: quoniam
propè eſt Dominus omnibus inuocãtibus
ſe, omnibus qui inuocant eum in veritate.
Vnde ad Res literam confidentius venia-
tur. Res ſiquidem caput aut capitis etiam
vel primatus interpretatur. Caput eſt ergo
vel forma capitis, vt conſideremus autho-
rem vitæ, caput videlicet noſtrũ, ex quo
omnium fouentur membra, qui regit &
implet ſenſibus omnia. Senſus enim ſa-
pientis, in capite eius. Inde ductus ſpiri-
tus per omnes venarum meatus, totas in
partes corporis vires deriuat, ſanguis lu-
ſtrat omnia, ornat omnia. Sublato ergo
capite, corpus ſine nomine eſt, nec agnoſ-
citur, nec vlla ſupereſt cauſa viuendi. Vn-
de quid vox capitis de ſe ſentiat, vel quid
de ſe præſumat, audiamus.

Res.

Ivdicasti *Domine cauſam animæ*
meæ, redemptor vitæ meæ. Vidiſti Domi-
ne iniquitatem aduerſum me: iudica iudi-
cium meum. Vidiſti omnem furorem eorum
aduerſum me, vniuerſas cogitationes eorum.]
Hæc vox non minus capitis eſt, quàm
& corporis: ita, vt nec corpus ſine
capite, nec caput ſine corpore inue-
niatur. Idcircò iudicium & redemptio

ſimul, quaſi in vna perſona precibus patri commendatur. Nam iudicium in cauſa animæ, vt iuſta inueniatur, totius corporis ſumma capiti tribuitur: redemptio verò, vt de morte ad vitam proficiant, corpori præſtatur: quoniam nec ille redemptus iure dicitur, qui nunquam eſt venundatus ſub peccato: nec iſte ſuis viribus confiſus Deum ad iudicium prouocat, niſi iuſtitia capitis patri in vno corpore commendet. Cauſa igitur Chriſtus fuit totius redemptionis noſtræ. Et ideò poſt cauſam iudicium, poſt iudicium redemptio vitæ ſempiternæ ſequitur: quoniã niſi cauſa Chriſti nullum nobis niſi ſupplicij iudicium manet. Hinc more oratorum clementem iudicem ad pietatem inuocat. Primum iuſtum iudicem confitetur: deinde cauſam animæ ſuæ cur venerit, inſinuat: redemptionem propter quam venit retexit: ſeipſum pretium affert: noſtramque vitam, propter charitatis ſpiritum, ſuam eſſe declarat: quatenus ſicuti nos in illo, ita & ipſe in nobis viuat. Poſtremum verò aduerſariorũ furorem aduerſus ſe commemorat, vt æquiſſimum iudicem ad æquitatem iudicij, quaſi æquiſſimus ſupplicator de votis precibus inflectat: Vidiſti Domine furorem eorum aduerſum me: vidiſti iniquitatem, licet reprobando cauſam animæ meæ iudicem eligendo. Ex quibus verbis patet, quam omnia iudicia ei pendeant quod iniquitatem ipſe reprobãdo puniat, quam iudicium diuinitus intendat, quòd omnem furorem aduerſus Eccleſiã Chriſti, quàm cogitationes ſingulorũ excutiat: & prius (vt dixi) more rhetorum ſibi propitium pium iudicem reconciliet: deinde partes aduerſariorum inſinuat, ac per hoc quaſi ad omnia membra ſpiritum agendi & præſumendi atque credendi diffundit. Hæc namque vox electorum in corpore Chriſti, qui primatum benedictionis adepti ſunt. Res quippe primatus ſonare videtur, quoniã alius eſt populus qui per Eſaü primogenita ſua vendidit: alius ille qui emit. Nam Iacob primatum benedictionis quietus acquiſiuit, Eſaü vero philargyriæ deditus, perdidit. Iſte namque eſt primatus, quod Res litera ſonare videtur. Vnde ſingula corporis membra gratiam capitis participari debent, & primatum gratiæ frugaliter cuſtodire: quatenus ad ſingula capitis membra vigor perueniat. Alioquin ſine decore ſuo, corpus mortuum iacet. In capite etenim iugum vitæ, in capite primatus hæreditatis noſtræ, in capite gratia vetuſtatis. Fertur enim coluber cùm vrgetur periculis caput abſcondere ſemper, & in orbem ſe colligere obiecta reliqua parte corporis. Ita & mẽbra Chriſti caput, quod Chriſtus eſt, cuſtodiunt, & primatum obſeruant: quia in ipſo omnia conſtant, & ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ. Hoc quippe quia miſeria viuendi vſum & fructum non habebit. In quibus nimirum tribus verſibus omnia electorum præmia, per caput quod Chriſtus eſt patri commendantur, eiuſque iudicio redempta & iuſtificata offeruntur. Deinde verò omnis iniquitas & furor aduerſantium, cogitationéſque reproborum condemnantur, & mira totius corporis Chriſti vnitas declaratur, cùm ſub iugo omniũ quaſi in perſona capitis Deo Patri aufertur. [Redemptor (inquit) vitæ meæ.] vbi alia interpretatio habet [defenſor.] Ex quo liquidò oſtenditur vt dixi, quod redemptio membris congruit, defenſio verò æquè membris & capiti: quatenus redemptio ac defenſio totius ſummæ noſtræ ſaluationis, per Chriſtum Deo Patri offeratur, vt per ſimplicem eius mortem, noſtræ duplæ mortis redemptio exhibeatur. Idcircò reſtat vt capiti primatus ſeruetur Eccleſiæ, & per primatum capitis integra ſalus cuſtodiatur. Alioquin nullus primatum perdere poteſt, cui non ſublatus eſt Chriſtus. Propterea fit caput ſeruandi ſumma ſtudij atque operis noſtri, ſumma negotij, ſumma ſpei, ſumma virtutum. Omnis autem ſumma ſtudij noſtri eſt, vt ſimus in vnitate corporis Chriſti, & compaginati in vnitate capitis, ex quo omne corpus per compaginationem & colligationẽ ſubminiſtratum creſcit copulatum in augmẽtum ſanctum in Domino. Et Eſaïas: *Aufert* (inquit) *à Iudæa caput & caudam*, ſcilicet initium & finem. Hoc ſanè caput Iudæa tunc amiſit, quando Ieſum Dominum non recepit, in quo Eccleſiæ primatus & principiũ eligitur, qui eſt primogenitus ex mortuis, in quo vitæ negotia Deo Patri offeruntur. Ipſe quidem eſt primatus noſter & finis, quia ipſe eſt primus & nouiſſimus: ipſe eſt finis legis ad iuſtitiam omni credẽti: per quem omnis iniquitas contra nos erecta deiicitur, iudicium noſtrum erigitur, furor aduerſantium condemnatur, & per cogitationes eorum quaſi à radice opera inſpecta reprobantur, vt & noſter primatus cum capite glorificetur, atque eorum philargyria condemnetur.

Iſa. 9. *Col. 1.* *Rom. 10.*

Iam deinceps Sin litera contra nos quid afferat pari lamento, introſpiciamus.

S I N.

Avdisti *Domine* (inquit) *opprobria eorũ, omnes cogitationes eorũ, aduerſum me. Labia inſurgentiũ mihi, & meditationes eorũ aduersũ me tota die. Seſsionem eorũ, & reſurrectionem vide: ego ſum Pſalmus eorum.*] Nam S i n (vt præmiſſum eſt) dentium interpretatur: & vt alij dicunt, ſuper vulnus. Dentium quippe
Pſal.56. aduerſus Chriſtum opprobria plangũtur. Et Pſalmiſta: *Dentes eorum arma & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus.* Quorum labia inſurgentium contra veritatem, ac ſi labia doloſa in corde & corde locuti ſunt. Propterea igitur & Dauid ſub hac litera:
Pſal.118. *Principes* (inquit) *perſecuti ſunt me gratis*, vt oſtenderet fletum huius literæ, quod ſuper vulnus dicitur. Nam & alibi vaticinando, cùm eius, quaſi Euangelio deſcriberet paſſionem, inter cætera dicit, acſi
Pſal.68. ad patrem: quoniam quem tu percuſſiſti, perſecuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt. Super dolorem namque vulneris addidiſſe, eſt de medicina mortem ſumpſiſſe. Vnde appoſita eſt iniquitas Iudæorum ſuper iniquitatem ipſorum, ob duritiam cordis ipſorum, ne intrarent in iuſtitiam Dei, & cætera quæ dicuntur. Et hoc ex ſono huius literæ, quæ ſuper vulnus interpretatur textus lamenti: quoniam ex medicina dura curantur vulnera. Hi verò ſuperaddiderunt, qui & mala pro bonis reddiderunt, & perfidiam ex fide vaticinantium meſſuerunt, atque perfidiæ ſuæ homicidia ſubiunxerunt. Quæ nimirum mala conſummata iuſtus arbiter, quaſi conſummato iudicio, Deo patri puniendo offert. Incredulitas namque eorum vulnus fuit, ſuper vulnus autem perfidia & peremptio Domini. Porrò ſuper vulnus, quid rectè niſi medicamentum apponitur, quo vulneris acerbitas mitigetur? Super vulnus igitur oleum infunditur, vt omnis vulneris molliatur aſperitas. Super vulnus malagma, vel fibula, ſuper vulnus alligatura, quibus omne vulnus foueatur. Sed hi de reciprocatione, reiecto medicamento, ſuper vulnus infidelitatis, perfidiam ſibi & mortem addiderunt, ſicuti & omnes re-
Rom.2. probi ex patientia Dei. Nam benitas Chriſti & patientia, omnes ad pœnitentiam inuitat, ipſi verò ſecundum duritiam cordis eorum, theſaurizant ſibi iram in diæ iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei. In quibus profectò verſibus, Deum vbi-
Iſai.1. que præſentem inſinuat, cui & cogita-

A tiones & meditationes cordis eorum profectæ ſunt. [Audiſti (inquit) opprobria & omnes cogitationes eorum.] Quia hoc eſt illi audire quod & videre, videre verò quod & ſcire, quem nulla latere queunt, nulla ſubterfugere. Sed reprobi, ex patientia Dei, quaſi ſuper vulnus peccati in pœnitentia ſibi theſaurizant in die iræ. Vnde ſequitur. [Seſſionem eorum & reſurrectionem eorum vide, ego ſum Pſalmus eorum. [Quoniam inſultando & ſubſannando reprobè non minus contra caput, quàm & contra corpus ſęuiunt, quaſi praui iudices & doctores in cathedra reſidentes peſtilentiæ, quorum iam nullus fouetur medicamine, vbi ſpes nulla eſt refundendæ ſalutis, quia vbi omne caput lãguidum & omne cor mœrens, à vertice capitis vſque ad plantam pedis, nulla eſt in eo ſanitas, vbi non portio, ſed vniuerſitas periclitatur, & quadam corruptio totius corporis tabe conſumitur. Ibi non eſt iam malagma imponere, neque oleum, neque alligaturam, ſed ſuper vulnus (quia impœnitudine conſumitur) plaga mortis apponitur. Hinc igitur commodius eſt vulnus habere quod foueas atque conſtringas, ſuper quod medicamentum adhibeas, quàm ſine vulnere mors in toto ſerpat interius. Eſt namque non ſolùm corporis vulnus, verumetiam mentis, quod oleo ſancti Spiritus medetur, quod mollioribus eloquiis & pacifici ſermonis ſuauitate curatur. Sunt enim fomenta verborum, ſunt & medicamenta cœleſtium præceptorum, quibus omne nequitiarum virus pellitur, & abolentur maculæ. Sunt legis vincula, quibus magis alligati ſoluuntur, quibus colliſa quædã Chriſti membra ſolidãtur, & hoc eſt quod præſens litera ſonare videntur. Sed ſub his tribus verſibus irreuocabilis reprobo- Luc.18.
rum contra Chriſtum & eius membra inſania plangitur, eo quod medicum repellentes, omnium reiecerunt vulnerum medicinam. Medicamentũ igitur ſuper vulnus eſt, quia medicus ipſe Dominus Ieſus, vt vulnera curaret noſtra, infudit vinũ & oleum ſuper eum, qui ſemiuiuus in via iacebat relictus, & alligans vulnera eius, cõmiſit ſtabulario qui curam illius ageret. Caueat ergo vnuſquiſque, ne ab Ieruſalem in peccando deſcendat, imò meritis aſcendat ad illam. Quod ſi contigerit peccaſſe, cuſtodem habemus oris noſtri, cuſtodem legis & gratiæ, qui vulneribus noſtris adhibeat medicinam, qui alligaturam verborum cæleſtiũ ſuper vulnus im-

ponat, dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.* Bona igitur alligatura, quæ vulnerata curat, cõfracta conectit. Et ideo eos Propheta ſub his verſibus infatigabiliter plangit, qui omni arte omnique ingenio, contra Chriſtum, contraque eius Eccleſiam inceſſabiliter deſæuiunt exprobrando, meditando, docendo, inſurgendo, ita, vt nihil ſit eis niſi deridere & ſubſannare eos, qui piè volũt in Chriſto viuere. Iam deinceps Tav literam perſcrutemur, vt ex ipſa cognoſcere poſſimus vt exhortatum eſt verbis, quid perſeuerãtibus iuſto Dei iudicio reddatur.

TAV.

Reddes *eis* (inquit) *vicem Domine iuxta opera manuum ſuarum. Dabis eis ſcutum cordis laborem tuum. Perſequeris in furore tuo, & conteres cos ſub cœlis Domine.*] Nam Tav (vt prætuli) ſigna interpretatur. Et alius interpres, voluit, errauit, vel conſummauit. Quibus profectò ſenſibus patet intelligentia, quod omnia hæc in threnis lamenta ſigna ſunt & oſtenſiones futurorum. Vnde Pſalmiſta ait: *Oſtendiſti populo tuo dura, & dediſti metuentibus te ſignificationem, vt fugiant à facie arcus.* Sed quia reprobi noluerunt animaduertere. [Reddes eis (inquit) vicẽ Domine iuxta opera manuum ſuarum.] Ergo Iudæis primũ vicem reddidit, quia irrefragabili corde obdurue runt, vt à fide & veritate amplius pellerentur, ne poſſint intrare iuſtitiam Dei, & vitam ſalutis apprehendere. Hanc vicem iuſtè quippe eis reddidiſſe dolet ſecundũ opera manuum ſuarum, quia vitã poſtquã peremerunt, nunquam niſi mortem inueniunt. Et hoc eſt quod Tau litera etiam errauit interpretatur. Errauit autem à via populus Iudæorum, errat etiam & omnis reproborum cœtus, propter duritiam & impœnitudinem cordis eorum. Propter quod & Dominus conſummauit iuſtitiam ſuam, hoc & ipſam Tau literam ſonare diximus. Hinc quoque eſt quod ſequitur, [Dabis eis ſcutum cordis laborem tuum.] Quia dum paſſionis Chriſti laborem dedignati ſunt venerari & credere, quaſi eundem laborem pro ſcuto tenuerunt, ne prædicationis ſpicula eorum corda penetrarent. Sic itaque & reprobi, dum eos Dei patientia ad pœnitentiã inuitat, opponũt ſibi ſcutum cordis eandem Dei patiẽtiam, quaſi nõ videat dũ diu ſuſtinet, & theſaurizant ſibi iram, (vt Apoſtolus teſtatur) in die iræ. Tenditur autem arcus iudicij,

Pſal. 59.

Rom. 2.

A dum eius patiencia prolongatur. Sed hi duritiam ſibi prætendunt, & excuſationes varias, ne verba vitæ ſuſcipiant. Eo igitur ad ſe tranſire eius prædicationis verba nõ permittunt, quo eum laborare vel ſuſtinere vſque ad mortem viderint. Quod & Iudæis accidiſſe Propheta plãgit, dum ipſi ſibi ſcutum duritiæ opponunt, quia mortalem Dei filium quem ipſi peremerunt, ſecundum carnem credere noluerunt. In qua nimirum carne, laborem paſſionis

B ſuſtinuit. Vnde & Propheta dicit: *Laboraui ſuſtinens.* Quem laborem paſſionis dum perfidi viderunt, eum vt Deum venerari contempſerunt. Quem enim videbant carne mortalem, dedignati ſunt credere immortalem eſſe diuinitatẽ. vnde (vt dixi) poſt ſigna & ſignificationes ſignorũ, quia contempſerunt vt fugerent à facie arcus iudicij, rectè ſequitur, magis prophetãdo quàm exhortando, ſententia condemnationis, qua dicitur: [Perſequeris in furore, & conteres ſub cœlis Domine,] vt

C ſint quia perdurauerunt in ſuis prauis meditationibus, ſedentes in cathedra peſtilentiæ, & ſurgentes contra Dominum, tanquam puluis quem proiecit ventus à facie terræ. Qui ſub cœlo ergo cõterũtur, quia nec ipſi cœlum eſſe, nec cæleſtibus inhærere voluerunt diſciplinis. Idcirco quia ipſi perſecuti ſunt Chriſtum, vt eius membra atque omnia vitæ bona, iure & ipſi perſequuntur in furore, & conterũtur æquiſſimè à bono & iuſto Deo, vt audiant,

D *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus eſt Diabolo & Angelis eius.* Hæc namque ſunt ſigna quæ cucurrerunt, & ſignificationes quæ monſtrauerunt, vt fugerent à facie arcus, vt liberentur electi. Sed quia reprobi contempſerunt, longè ſuprà ſub hac litera præmiſſũ eſt, in voce totius Eccleſiæ: Ingrediatur omne malum corã te, & deuindemia eos propter omnes iniquitates eorum. Necnon & in alio alphabeto ſub hac eadẽ litera: Nõ fuit (inquit) in die furoris Domini, qui effugeret & relinqueretur, vt ſubaudias ex omnib.

E reprobis: quoniam inimicus meus conſũpſit eos. Propterea rectè Tau (vt dixi) conſũmatio interpretatur: quatenus ſub ipſa omnis impietas & iniuſtitia cũ cõuerterit eam Deus in iudicium, finem, & conſummationem accipiat, iuſtitiam ſcilicet finem, qui Chriſtus eſt, & conſummationem perfectionis: impietas verò conſummationem ſuæ damnationis, & finem ne vltra queat progredi: quatenus in vtriſque, ſigna quæ præceſſerunt, veritatem

Iſai.

Matt. 25.

Supra 1.

exhibeant ſuæ ſignificationis. Nam ideò Dominus prius oſtendit populo ſuo dura ſub ſigno crucis, vt liberarentur electi: illis verò, qui ſigno crucis voluerunt ſignari, veritas ſequetur ſignorum atque cōtritio æterni ſupplicij: quia contra virtutum documenta, cōtra Sanctorum miracula, ſcutum perfidiæ tenuerunt. Idcircò contritio furoris Dei eos perſequitur, ne vltra vires habeant repugnandi. Habent enim electi ſcutum bonæ voluntatis, quo ex diuina protectione coronantur: quia quos protegens adiuuat, remunerans coronat. Habent & reprobi ſcutum perfidiæ ſuæ, de quo ex perſona diaboli benè per Iob dicitur: *Corpus illius quaſi ſcuta fuſilia.* (Iob.41.) Quid enim per corpus illius, niſi omnes reprobi accipiuntur, qui quaſi ſcuta fuſilia fragiles eſſe perhibentur? Scuta ergo, ſibi ſunt fuſilia, in ſuſcipiendo ſagittarum percuſſiones robuſta ſunt, ſed caſu fragilia. Ictu quidem ferientium minimè penetrantur, ſed ſuo ſe lapſu per fragmenta diſſoluuntur. Vnde corpus maligni hoſtis, id eſt, omnes iniqui, quia iure per obſtinationem duri ſunt, per vitam verò fragiles, ſcutis fuſilibus comparantur: cùm verba prædicationis audiunt, nulla correctionis iacula ſe penetrare permittunt: quia in omni peccato, quod faciunt, ſcutum ſuperbæ defenſionis, aut prauæ negationis ſibi opponunt. Nam cùm quis talium de reatu ſuæ iniquitatis arguitur, non mox cogitat quomodo culpam corrigat, ſed quid in adiutorium ſuæ opponat defenſionis. Nulla igitur veritatis ſagitta penetratur, quia verba ſanctæ correptionis, in ſcuto excipit prauæ defenſionis. De quibus hoc in loco rectè plangitur. [Dabis eis ſcutum Domine laborem tuum] quia ipſi propter pœnam peccati duritiam ſibi cordis aſciſcunt in protectione prauæ defenſionis. Siquidem Dei abutentes patientia in ſuperbiā, dum cogitant Deum talia non curare: recta & ſatis non intendere, theſaurizant ſibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei. Hoc quippe ſcutum primus homo tenuit, (Gen.3.) qui requiſitus cur vetitum lignum contigiſſet, non ad ſe culpam retulit, ſed ad mulierem quam Dominus ei dederat, & reatum ſuum obliquè ad authorem dati iniquè retorſit, qui ei mulierem dederat. Hoc ſcutum etiam requiſita mulier tenuit, quando neque ipſa ad ſe culpam inflexit, ſed ſerpentis illud perſuaſionibus replicauit, volens & ipſa reatum ſuum in creatorem flectere, qui illic intrare ſerpentem perſuaſurum talia permiſiſſet. Hoc quippe & Cain ſcutum habuit, cùm interroganti, imò increpanti Domino, Vbi eſt Abel frater tuus? ſuperbè & contumelioſè reſpondit, Neſcio Domine. Nunquid ego cuſtos ſum fratris mei? Ecce cū dicit, Neſcio Domine, fraudulenta humilitas & falſa negatio prætenditur, cùm verò dicit, nunquid ego cuſtos ſum fratris mei? contumax obiurgatio contra Deum erigitur. Iam talis & huiuſmodi excuſatio pœna peccati eſt, & dum quiſque Dei patientia abutitur in ſuperbiam, ſubitò eius perditio & contritio de ſub cœlis venit. Quorum igitur hucuſque culpa in vſu peccantium trahitur, iuſtum eſt vt vindicta damnationis ſequatur: quia vnde finiri reatus debuit, inde per duritiam cordis ſibi ſupplicium quiſque trahit: & quia ſigna iudicij metuere noluit, neque ſignum huius literæ in fronte geſſit, iuſtum eſt vt vindictam excipiat damnationis ſuæ: quia profectò non ſolùm errauit, verumetiam conſummauit & compleuit menſuram ſcelerum, vt cum reprobis ſine fine damnetur. Vnde Dominus Patriarchæ ſuo; *Nondum* (inquit) *completa ſunt peccata Amorrhæorum.* (Gen.15.) His itaque completis, mox & promiſſio ſimul & vindicta venit. Quod ſatis Ieremias per hanc literam inſinuat, quæ (Iacob.1.) conſummauit interpretatur: peccatum verò cùm conſummatum fuerit, generat mortem. Conſummatio itaque ex duritia cordis & de impœnitudine generatur. Idcircò nobis orandum & ingemiſcendum eſt, vt emolliat Dominus cordis noſtri duritiam: quatenus eius ſigna metuere poſſimus, potati vino compunctionis, & deflere mala quæ geſſimus. Quibus ita præmiſſis, quia finis eſt T A V litera, & conſummatio huius alphabeti, finiatur & liber tertius earumdem Lamentationum expoſitionis fletibus relegendus.

A

PROLOGVS LIBRI QVARTI.

TRibvs decurſis in Lamentationibus literarum alphabetis, ſupereſt, vt quartum quadrato myſticæ ſignificationis recenſeamus numero, quoniam materialis eſt: vt ex ipſo conficiamus omnia virtutum ornamenta. B Materialis quidem, quia homo & mundus quatuor conſtat elementis compactus. Materialis, quia nulla temporalium niſi ex quatuor cōſtat: vt puta quatuor rerum omnium temporalium elementis: quatuor & plagis. Sic & ætas ſeculi quatuor conſtat temporibus. Materialis ergo iſte numerus, etiam conquadrat omnia vt ſubſiſtant: quia ſolidus eſt & quadratus: verū non materialia, ſed & cæleſtia. Vnde cùm vnum ſit Euangelium, quatuor Euangeliſtæ legūtur. Quatuor & virtutes generales numerantur, ex quibus reliquæ omnes oriuntur, quaſi ex quatuor paradiſi fluminibus: vt omnia virtutum ſemina vberius irrigentur. Et quia ſub his quatuor elementis quibus ſubſiſtimus, interius exteriuſve delinquimus, iuſtum fuit, vt ſub eodem numero vna cum Propheta defleamus: & quaſi ex materiali numero noſtrum interius hominem ad nouitatem vitæ fletibus reparemus: quem vanis concupiſcentiarum gaudiis corrupimus. Sunt etenim, mi frater & conſenix, quatuor afflictiones morum, quibus præfatæ quatuor animi noſtri corrumpuntur virtutes. Et ideò rectè prouiſum eſt ſub his quatuor alphabetis, totum hominem interius exteriuſve deflere debere: & ad integritatem veræ dilatationis, noſtra omnia lachrymis vel gemitibus reſtaurare: ita vt ſingulis rebus morum corporumve vitiatis, ſingula opponantur literarum lamenta: ſicque ſuper flumina Babylonis abducti, noſtra ſoluatur captiuitas, & reddatur noſtræ Sion vera in Chriſto libertas.

Pſal. 136.

IN LAMENTATIONES IEREMIÆ,

LIBER QVARTVS.

ALEPH.

QVomodo *obſcuratum eſt aurum, immutatus eſt color optimus. Diſperſi ſunt lapides ſanctuarij, in capite omnium platearum.*] Per aurum namque obſcuratū, Propheta Iudæorū plangit perfidiam: quia in eis antiquus ille fidei vigor, atque innocentiæ ſplendor, ingruēte perfidia malitiæ ſe nocte fuſcauit: & ipſi diſperſi ſunt, non ſolùm per omnia vanitatis negotia, verumetiam vſque ad exteras nationes ducti ſunt in captiuitatem: & rectè, quia per prius publica ſeculi negotia, C diſperſi ſunt in capite omnium platearū: latam ſcilicet & ſpatioſam appetētes mundi vitam. Iuſtum quippe fuit, quia expulerunt de ſanctuario Dei ad nefandos ſeculi actus, vt pellerentur à fide in perfidiā: & inde in captiuitatem vt diximus, vſque ad exteras & reprobas gentium nationes. Quæ nimirum vox non minus dolētis eſt, quàm & increpantis: ſicuti & illa quæ dicitur: [Quomodo ſedet ſola ciuitas.] Sub qua profectò voce, Iudæorum duritia plāgitur: ex quibus Patres, Patriarchæ atque Prophetæ repulſi ſunt, quaſi aurum & la- D pides pretioſiſſimi in ſanctuario Dei, fide atque operibus clariſſimi: ſed reprobi ac degeneres facti, propter duritiam cordis eorum, Chriſto adueniente conuerſi ſunt ad perfidiam. Vnde cernens eos Propheta ſordibus & vita degenerari, obiurgat & plangit: [Quomodo obſcuratum eſt aurum, immutatus eſt color optimus.] Aurum quippe erant propter notitiā Dei, & naturam Patriarcharum: obſcurati verò ſordibus delictorum & perfidiæ inquina- E mentis. Cæterùm myſticè Chriſti Eccleſia plorans pro ſuis, ac lugens dicit, [Quomodo obſcuratum eſt aurum.] Per aurum namque obſcuratum reprobam electorum ſeu ſacerdotum vel miniſtrorum Dei in diuerſis ordinibus deplorat vitam, quondam per gloriam virtutum claram, nunc verò per actiones infimas & negotia ſeculi obſcuratam: ac deinde color optimus fertur immutatus, quia ille ſanctitatis no-

ſtræ habitus, per terrena & abiecta præſentis vitæ opera, ad ignominiam deſpectionis venit. Vnde felices illi, quos tanquam aurum in fornace tribulationis & anguſtiæ probauit Dominus, & quaſi holocauſtum accepit illos. Nos verò miſeri, quos proſperitas ſeculi atque oblectamenta vanarum rerum ad tantam delictorum perduxere obſcuritatem, & vilitatem agēdi, vt etiam à Propheta & omnibus Dei electis iure noſter plangatur color & habitus ſanctitatis in deterius propter vſum B peccandi prauiſſimè commutatus: intantum, vt etiam peruerſi dum Chriſti conculcant Sacramenta, plerumque & ſi reprobi inter electos locum honoris ſumant, & ipſi contra ſanctam Eccleſiam quaſi ex authoritate ſæuiant, profectò cùm omnia præceptorum Dei eloquia quaſi ſciendo atrocius contemnunt, atque eccleſiaſticarum doctrinarum iura prauis ſuis moribus reſcindunt. [Hinc & lapides ſanctuarij planguntur diſperſi in capite omnium platearum,] qui prius intrinſecus ſemper ha- C bebantur: nec ſumebantur etiam in ſummi ſacerdotis vſibus & honore, niſi cùm intra Sancta Sanctorum ingrediens, in ſecreto ſui conditoris apparebat. Quid ergo putas ſunt lapides ſanctuarij in capite omnium platearum diſperſi, niſi ſacerdotes Chriſti & miniſtri ſacri altaris, etiam & monachorum ſancta & Deo conſecrata ſocietas? necnon & virginum & ſanctimonialium numeroſitas: qui ſemper debent Dei apparere in ſecreto conſpectibus, quos nunquam neceſſe eſt foris conſpici, nun- D quam extraneis & ſeculi actionibus occupari. Sed quod grauius eſt, ideo diſperſi deplorantur, quaſi lapides ſanctuarij in capite omnium platearum, quia dum per vitam & orationem intus eſſe in contemplatione Dei ſemper debuerant, per vitam reprobam foris paſſim vacant. Ecce iam penè nulla eſt ſecularis vitæ actio, quam non ſacerdotes Chriſti adminiſtrent: Nulla mundi negotia in quibus miniſtri altaris ſe non occupent, nulla rerum improbitas, qua ſe monaſticus ordo non implicet: pe- E nè nulla illecebris vitæ blandities, qua ſe caſtitas ſanctimonialium non commaculet. Dum ergo in ſancto habitu & religione conſtituti, exteriora ſunt quæ exhibēt, & vana vitæ oblectamenta quæ ſectantur, quaſi lapides ſanctuarij foris in capite omnium platearum diſperſi iacent. Græca enim lingua platea πλατεῖα à latitudine vocatur. Lata enim via eſt & ſpacioſa, quæ ducit ad mortem. Sanctuarij ergo lapides *Matth. 7.*

A in plateis ſunt diſperſi, cùm religioſi quippe lata mundi itinera ſectantur: & non ſolum in plateis, ſed in capite platearum diſperguntur: dum per deſiderium, huius mundi opera peragunt: & tamen de religioſo habitu culmen honoris vel laudis quærunt. In capite ergo platearum diſperſi ſunt, quia & iacent per miniſterium operis, & honorari volunt de imagine ſanctitatis. Quorum itaque ordinem lapidū dum Eccleſiæ ſuæ Dominus per Prophe- B tam pollicitationes ſuas oſtenderet, repromittit dicens: *Ecce ego ſternam per ordinē lapides tuos, & fundabo te in ſapphiris: & ponam iaſpidem propugnacula tua: & portas tuas in lapides ſculptos, & omnes terminos tuos in lapides deſiderabiles: vniuerſos filios tuos doctos à Domino.* Strauit namque Chriſtus in Eccleſia per ordinem lapides, quia in ea ſanctas electorum animas meritorum diuerſitate diſtinxit. Fundauit eam in ſapphiris, qui ſcilicet lapides coloris aërei in ſe ſimilitudinem tenent: quia robur Eccleſiæ in a- C nimabus cæleſtia appetentibus ſolidatur. Et quoniam iaſpis viridis eſt coloris, iaſpidem propugnacula eius poſuit: quia illi contra aduerſarios pro ſanctæ Eccleſiæ defenſione obiecti ſunt, qui in illa ariditate temporis reprobi inareſcunt. At verò quia in diuerſis Eccleſiæ ordinibus noſtro in tempore multi ſeculi amatores connumerantur, iure plangitur, quia lapides ſāctuarij diſperſi ſunt in capite omnium platearum, dū ſuſceptæ religionis myſterium vertimus ad ambitionis augmentum, dum D locum ſāctitatis ad terrena negotia deflectimus: dum terrenis actibus implicamur, ita quod peius eſt, vt lupi, paſtores fiant; miniſtri altaris, negotiatores ſeculi; monachorum ſocietas, vitioſorum contubernium; ſanctimonialium aggregatio, domicilium vitiorum. Idcircò rectè cum Propheta corpus Chriſti ſcilicet eius Eccleſia, plangit. Quomodo obſcuratum eſt aurum fuligine peccatorum, immutatus eſt color decoris & ſanctitatis, in fœditatem vitiorum. Quomodo diſperſi ſunt lapides ſtra- E ti per ordinem ſanctuarij, in capite platearum, dum ad negotia delapſi exteriora, ruunt. Aliud ex honore ſuſceptæ religionis quærunt, atque aliud ex officio actionis exhibent, & quotidie per multas nequitias pereunt. Curis enim ſecularibus intenti & vitiorum, tantò inſenſibiliores redduntur, quantò ad ea quæ foris ſunt & carnis concupiſcentiarum, cum ſtudio auidiores inueniuntur. Vſu quippe rerum longè à cæleſti deſiderio obdureſcit ani- *Iſa. 54.*

mus: & dum ipſo ſuo vſu durus efficitur, exactione ſeculi ad ea emolliri non valet, quæ pertinent ad charitatem Dei. Et dum ſolummodo in corde fides confeſſionis remanet atque baptiſmi adoptio, meritò aurum vocatur & lapides ſanctuarij: ſed obſcurati propter vitiorum fœditatem, atque diſperſi in capite platearum plangimur. Quod autem aurum Deo in baptiſmo renati, vel etiam in circunciſione aſcripti, iure intelligantur, teſtatur Iob cùm de Iudæa typicè loquitur: *Locus ſapphiri eius,* (inquit) *lapides: & glebæ illius, aurum.* (Iob.28.) Tantopere augit reatum culpæ ſequentis, præconium gloriæ præcedentis. Nam vniuſcuiuſque caſus tantò maioris eſt criminis, quantò prius quàm caderet, maioris potuit eſſe virtutis. Vnde dicatur de Iudæa renata ex circunciſione: dicatur & de Eccleſia renata ex ſacramento baptiſmi, quid fuerit quantave gloria ſublimata: vt gratiæ magnitudo atque virtutum numerus creſcat, ex cumulo ſequentium delictorũ. Vnde ad Iob dicitur vt præmiſſum eſt, locus ſapphiri, lapides eius: & glebæ eius, aurum. Quid enim hoc loco lapides, niſi Sanctorum ac fortium mentes accipimus, qui quaſi ex gratia & conſtantia mentis, iure lapides ſanctuarij vocantur? Vnde Apoſtolus: *Et vos tanquam lapides viui ſuperadificamini domus ſpirituales.* Qui profectò lapides ſanctuarij, quia ad ima carnalium ſe diffundunt, quaſi diſperſi iure planguntur in capite platearum. Nam & in Iudæa prius ſanctæ animæ nunquã defuerunt, qui cæleſtem vitam aptè ducerẽt. Vnde rectè non minus de ea, quàm & de Chriſti Eccleſia dicitur: Locus ſapphiri, lapides eius. Et quia in ea magna vitæ ac ſapientiæ claritate fulgent per fidem electi, adiungitur: & glebæ illius aurũ. Quid per glebas niſi collectiones ſingulorum ordinum ac multitudinis vnitas deſignatur? Glebæ etenim ex humore & puluere conſtringuntur. Omnes ergo qui rore gratiæ infuſi, ex mortis debito ſe puluerem eſſe veraci cognitione confitentur, dum vitæ virtutibus clareſcunt, quaſi aureæ glebę in Eccleſia reniteſcunt. Habuit & ſynagoga glebas in Prophetis: habuit & in Doctoribus: necnon & in Patribus antiquis: qui magna ſe infuſione gratiæ, in profeſſionis & operis vnanimitate tenuerunt. De quibus rectè dicitur; Et glebæ illius aurum; quia in ea multitudo ſpiritualium tantò maiore virtute claruit, quantò ſe in Deum ac proximum maiore vnanimitate conſtrinxit. Sed hoc aurum perfidiæ, eſt poſt

A modum tenebris obſcuratum, cuius profectò nigredinem hic Propheta intuens, deplorat dicens; [Quomodo obſcuratum eſt aurum, immutatus eſt color optimus.] Sed & Chriſti Eccleſia membra electionis conſiderãs terrenarum rerum fuligine denigrari, plorat quod obſcuratum eſt aurũ, & immutatus eſt color renatorum optimus, fulgens prius etiam in poſterioribus in pallore auri, nunc verò è contrario, delictorum tenebris obſcuratus. Cæterùm anima ſe iure deplorat, quæ fuit prius per B fontem baptiſmi niue candidius dealbata, & per infuſionem ſancti Spiritus auro pulchrius colorata, nunc verò aut hæreſi eſt infecta, aut intus & ſceleribus obfuſcata. Fulget namque animarum ſanctarum eloquium auro clarius, claritatis verò ſplendor pulchrius omnibus irradiatur coloribus, ſed cùm ab eius fulgore anima concupiſcẽtiis oblectata malis deciderit, quid aliud in ea quàm aurum obſcuratur? Et dum intus carnalium rerum denigratur, C quid niſi color candoris optimus & pulchritudinis in deterius commutatur? Habet enim anima verbum diuini eloquij auro pretioſius in ſe fulgens, quod charitate intrinſecus incomparabiliter coloratur, ſed cum concupiſcentiis rerum afficitur, quid aliud quàm quod aurum obſcuratur, & color immutatur optimus? Peſſima igitur commutatio, dum amor æternarum rerum & concupiſcentia cæleſtis patriæ, in amorem temporalium, & cõcupiſcentiam vanarum rerum vertitur, pro quo rectè D plangitur; [Quomodo obſcuratum eſt aurum, immutatus eſt color optimus.] Vnde quia concupiſcentia æternæ vitæ, verſa eſt in amorem & concupiſcentiam carnis, iure lapides ſanctuarij Dei, reliquæ ſcilicet virtutes animæ, in capite diſpergũtur omnium platearum; quoniam charitate amiſſa, virtus nulla in anima ſolidatur, imò omnes affectiones ſuas ad lata viarum itinera, & ſpatioſa concupiſcentiarũ conamina, in capite tranſponit platearũ. Quod lapides pretioſarũ virtutũ ſpeciẽ in anima- E bus Sanctorum teneant, multis locis luce clarius Doctorum eloquiis declaratur. Sed cum mens ad exteriora & præſentis vitæ oblectamenta ſuas diffundit cõcupiſcentias, quaſi in capite platearum omnia ſua diſpergit virtutum ornamenta & lapides quos ſuper rationale iudicij ad nexos in pectore portare debuit ad gloriam & laudem Dei, ſuique decoris, demum colore dilectionem Dei in deterius commutato, diſperſos in capite platearum, ac iacen-

tes atrocius expoliat bonis, luget; tamen A verbi Dei ſubſiſtentia in nobis, licet noſtris obſcuretur peccatorum tenebris, incorrupta manet. Propterea ſignanter non naturæ ſubſiſtentia violata, ſed obſcurata in nobis noſtris ex culpis rectè plangitur. Nam & hæretici quamuis verbi Dei integritatem corrumpere videantur, ipſa tamen verbi vis & natura, quantum ex ſe eſt, integra manet. Obſcuratur quidem propter non credentes, vel etiam propter non rectè intelligentes: manet tamen inuio- B lata veritas: quia & ſi obſcurari ad tempus poteſt, corrumpi omnino non poteſt. At verò color verbi, charitas videlicet qua perfundimur & veſtimur, commutatur in peius, dum ex dilectione Dei & proximi tranſitur in concupiſcentias rerum terrenarum: & dum mens ad ſingula ſe exponit, quaſi in capite totius vitæ latitudinis, actiones ſuas & deſideria mittit. Quas cũ ad ſe redierit miſera anima, quid aliud quàm diſperſas inter lata & ſpatioſa mor- C tis itinera dolet & gemit? Ac ſi patenter dicat: Quomodo in me mihimet obſcuratum eſt illud Dei verbum ignitum & ſplendidum, ita, vt mea ignauia cæcatus, præceptum Dei lucidũ videre, quod conuertit animas, nequiuerim. Quomodo mihimet obſcurari potuit illud, quod omnibus lucet, & conuertit etiam refugas? Verùm quod me latuit, nec videre potui, ſibi fulſit: idcirco & in me immutatus eſt color optimus, & diſperſi ſunt lapides ſanctuarij. Sanctuarium quidem erat anima D fidelis Deo, dum aurum ſcilicet verbum diuinum, in ea fulgebat ignitum. Sed mox obſcurari cœpit in perfidia & caligine delictorũ: immutatur etiam color optimus, fitque fœda quæ pulchra erat: & diſperguntur omnia intrinſecus: ita vt nulla remaneant vitæ ornamenta, dum cuncta pelluntur foras bona, & repletur intus malis. Magna igitur huius vis lamẽti: magnus & tanti vigor doloris Prophetæ: qui ad omnia ſe extendit. Plangit enim cæcitatem Iudæorum: plangit & Eccleſiarum E Dei diſperſionem ac damna. Plangit nuditatem animarum, atque fœditates omnium. Recolit exordia, deplorat amiſſa: & cum gemitu ſe diffundit ad vniuerſa. Vnde ſequitur.

BETH.

FILII *Sion inclyti & amicti auro primo, quomodo reputati ſunt in vaſa teſtea, opus manuum figuli.*] Ex quo Iudæorum, & prærogatiuæ ſanctorum inſinuat patrum dignitatem: quod nõ ſolùm illius terrenæ Sion fuerũt filij, verumetiam cœleſtis Ieruſalem inclyti: vt legis doctrina ac gratiæ priuilegio adoptati, inclyti quidem genere, cultu & doctrina: ita vt præ cunctis gentibus filij Dei dicerentur, & amici ſint appellati: quibus facta eſt repromiſſio & legiſlatio: quorũ patres & ex quibus Chriſtus. Vnde profectò iure valde inclyti vocantur, quorum Deus doctor mirabilis, in B medio eorum, & protector fuiſſe laudatur. [Amicti (inquit) auro primo.] Per aurum namque ſapientia Dei fulgida deſignatur. Vnde diuinus ſermo ait: *Theſaurus deſiderabilis requieſcit in ore ſapientis.* Prouer. 21. Quo profectò Iudæi amicti auro fulgebãt olim præ omnibus quaſi luminaria in mũdo: & non ſolum quolibet auro, ſed auro ſignantur primo & puriſſimo: per quod cœleſtis intelligitur ſapientia. Vnde Salomon: *Beatus homo qui inuenit ſapientiam: & qui affluit prudentia.* Prouerb. 3. C Melior eſt acquiſitio eius negotiatione argenti & auri: primi & puriſſimi fructus eius. Qua profectò Iudæi imbuti ſapientia, præ cunctis gentibus amicti laudantur auro primo: quia ſi iuxta ſcripturam, Radix ſapientiæ, eſt timere Eccleſ. 1. Deum, fructus ſapientiæ, qui ſunt, niſi videre? Et hi ſunt primi ac puriſſimi fructus, de primo ſapientiæ auro geniti. Quo profectò primo pulchritudinis auro, non ſolùm ſynagoga, verùm & Eccleſia Chriſti glorioſius amicta, gloriatur. Sed quod la- D chrymabilius eſt, & illa & iſta in ſuis immutata eſt: vt & Iudæi reprobi facti reputati ſint in vaſa teſtea: & Eccleſiæ viliora ſint membra facta. Pro quibus omnibus meritò Propheta, imò vox omnium electorum luget, quod multotiens filij Sion inclyti ſcilicet cœleſtis Ieruſalem, amicti auro primo, ſapientia imbuti dilectionis Dei & proximi corruunt, ad quam fragilia huius mundi opera: vt & ipſi fiant vaſa teſtea, qui fuerant parata fieri ad incorruptionem cæleſtia. Pulchra igitur Eccleſia Cant. 6. E Chriſti, amicta auro primo, pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum acies prædicatur. Et ideò filij eius inclyti, dicuntur amicti auro primo: in quorum nouitatis gratia, nihil coinquinatum incurrit: ſed reformati ad contemplationem Dei, prima induuntur gratia: vt ad eam redeant, qua creati ſunt dignitatem. Propterea & adoleſcentior filius vbi ad patrem pœnitens redit, primam ſtolam recepiſſe memoratur; Luc. 15. ſcilicet immortalitatis gratiã. Vnde & filij Siõ inclyti, iure amicti

amicti auro primo laudantur. Eſt enim au-
rum Arabicum puriſſimum: quod & de Sa-
ba Domino aſſertur. Eſt autem pretioſiſſi-
mum, quod & de Ophir allatum eſſe Re-
3.Reg. 9. gi Salomoni dicatur: Per Ophir namque
riſus vel herboſum interpretatur: de illo
ſcilicet riſu veniens, in quo ſunt omnia vi-
tæ gaudia, vbi Sanctorum animæ requieſ-
cunt in herbis virentibus. Quapropter nec
immerito primum prædicatur, quia ſapiẽ-
tia & immortalitas ad vitam cùm renaſci-
Prouerb. 3. mur, pretioſior eſt cunctis opibus: & om-
nia quæ deſiderantur, huic non valent cõ-
parari. Quo ſanè auro induti filij Sion iu-
re planguntur cùm deliquerint, quod re-
putati ſunt in vaſa teſtea. Quod benè Iob
lugens aiebat: *Comparatus ſum luto, & aſſi-*
Iob. 30. *milatus ſum fauillæ & cineri.* Et Dominus in
Pſalmis: *Vt lutum* (inquit) *platearum delebo*
Pſal. 17. *eos.* De luto enim vaſa teſtea finguntur:
ſed tamen ex his alia ſunt, quæ in honorẽ
parantur, vt ſunt vaſa aurea & argentea:
alia verò vaſa fictilia, & permanent in cõ-
tumeliam. Denique Paulus Apoſtolus:
1.Cor. 4. *Habemus* (inquit) *theſaurum iſtum in vaſis*
fictilibus. Quo profectò theſauro filij Sion
inclyti, amicti gloriantur: ſed cum ea ex-
poliati fuerint vaſa teſtea ac fictilia in con-
tumeliam præparata, planguntur. Verun-
tamen & de his quamdiu hic viuitur, po-
tens eſt Deus aliud reſtituere in honorem,
aliud in contumeliam. Sed quæ fornax tri-
bulationis, & anguſtiarum probauerit, ver-
tuntur in aurum, vt ſint vaſa honoris: de
quibus dicitur: *Vaſa aurea fornax probat: &*
Eccleſ. 27. *virum iuſtum anguſtia.* Vnde Dauid ex per-
Pſalm. 21. ſona Domini: *Aruit* (inquit) *tanquam teſta*
virtus mea. Excocto igitur luto carnis, cùm
repletur interius per bonam conſcientiam
anima theſauro deſiderabili, & fulget ex-
terius homo amictus auro intelligentiæ,
quid aliud ſit, quàm vas honoris? Vnde
& opera manuum figuli dicuntur: quia
ſicut figulus poteſtatem habet de eadem
maſſa aliud vas formare in contumeliam,
aliud verò in honorem, ita & Chriſtus ve-
rus fictor noſter, potens eſt nos erigere
de luto ad ſpeciem decoris, & quos de-
creuit in confuſionem deſerere damna-
tionis; & nequaquam niſi recto ac ve-
ro ſuo iudicio expoliamur intus theſauro
cæleſti, & exuimur foris auro primo vt
degeneres ſimus, alioquin omnes filij Sion
illius cæleſtis, inclyti per adoptionem ſã-
ctæ regenerationis effecti, nunquam in-
tus vaſa deputarentur teſtea, niſi prius
intus foriſve expoliarentur rebus diuinis.
Sed licet culpis exigentibus iam prolapſi

A ſint, quia opera manuum figuli ſunt, re-
colendum eſt illud, vbi Dominus Iere-
miam ad domum mittit fictoris. Quo cùm
veniſſet, mox vas luteum de manu eius Ierem. 18.
cecidiſſe ac confractum fuiſſe legitur. Ex
quo nimirum rurſus luto aliud vas for-
maſſe ſignanter memoratur. Vnde Do-
minus mox Prophetæ inſinuat, quod &
ipſe potens ſit ex nobis ſiquidem luteis,
vaſa reſtaurare honoris: & ſuo ſacro my-
ſterio dignos efficere. Propterea & Pro-
B pheta eos deplorat, qui degeneres fiunt,
& expoliantur rebus cœleſtibus: ita vt va-
ſis comparentur teſteis ac luteis: vt & ipſi
compuncti, redeant per pœnitentiam &
lachrymarum effuſionem, ad immortalita-
tis gratiam. Hinc & Angelo Epheſinæ Ec-
cleſiæ ſcribitur: Memento vnde cecideris,
& age pœnitentiam, & prima opera fac:
Quod eſt apertè dicere: Scito & intelli-
ge, cuius dignitatis fueris per gratiam &
adoptionem Dei: quàm inclytus & nobi-
lis, veſtitus auro primo & puriſſimo: in-
C dutus ſiquidem ſtola immortalitatis, ac
deinde quàm vilis & luteus, propter cor-
ruptionem & pœnam peccati, vaſis fictili-
bus compararis. Sic ne in deſperationem
venias, Prophetam imitare lugentem ac
plangentem, quod talis effectus ſis, &
prima opera fac: id eſt, opera charitatis ac
dilectionis Dei, vt per eandem charitatem
Dei & proximi, in adoptionem redeas
filiorum, vnde cecideras propter prauæ
perſuaſionis oblectamenta. Ex quo ſequi-
tur.
D

GIMEL.

SED *& lamiæ nudauerunt mammam, la-*
ctauerunt catulos ſuos. Filia populi mei cru-
delis, quaſi ſtruthio in deſerto.] Per la-
miam namque Scribarum & Phariſæorum
exprobrat duritiam, & doctrinæ in populo
improbitatem, quod nec tam dementes
fuerint, vt præberent lac vel mammam
doctrinarum filiis ſynagogæ, veluti lamia
crudeliſſima omnium beſtiarum. Dicitur
E enim de ea, quod crudelior ſit fœtibus ſuis,
cunctis beſtiis. Vnde & nomen accepiſſe
ſignanter legitur. Siquidem lamia, qua-
ſi lania à multis ſonare dicitur, eo quod
dilaniat catulos ſuos ac dilaceret, quod
& in fabulis ſatis apertè legitur. Sic
Phariſæi crudeliores beſtiarum, nec nu-
dauerunt mammam paruulis & lactenti-
bus, vt ſugerent cibum vitæ; imò cru-
deles facti, vt ſtruthio, qui mox vt
oua ſua expoſuerit, deſerit, nec recolit ea,

neque apponit confouere aut calefacere: quia de ſuis nihil recogitat fœtibus: ita & Iudæorum peruerſitas extitit Dei in populo: vt nihil agerent, quàm vt eos dilacerarent, diriperent, & cuncta diſtraherent: ita ſicut ſcriptura dicit, vt ad promiſſa vitæ nec ipſi introirent, nec alios introire permitterent. Quos Propheta lugens & plangens, dicit quod lamiæ lactent catulos ſuos: quod nec eos feciſſe paruulos in populo, dolet, Lamia namque Hebraicè Lilith לילית dicitur; quam quidam Hebræorum ἐριννὺν, id eſt, vnam de furiis ſuſpicantur: quæ Parcæ dicuntur, eo quod nulli parcant: ſicuti Scribæ & Phariſæi, qui non ſolùm proximis in populo, verùm nec Prophetis pepercerunt. Quid ergo dicam de Prophetis, cùm etiam nec ab ipſo Deo patribus repromiſſo, manus ſubtraxerunt? Idcircò crudelis filia eorum ſynagoga plãgit; crudelior facta lamiis: & quaſi ſtruthio nullam ſibi ſpem aut proximis, reliquerũt in poſterum. Sed & Chriſti Eccleſia plangit per lamias, hypocritarum atque hæreticorum callidam peruerſitatem: qui humanam quidem faciem geſtantes, beluina per impietatem corda gerunt. Qui tunc mammam nudant, quando errorem ſuum liberè prædicant: tunc verò catulos lactant, quandó malè ſequaces paruulorũ animas peruerſa docent: & ad impietatem malè nutriendo conformant. Vnde alibi Propheta eiulando dicit, hæreticorum atque hypocritarum deplorans facta:

Iſa.34. *Ibi cubauit lamia & inuenit ſibi requiem*: Ibi habuit foueam ericius, ſcilicet in plebe Chriſti, in populo graui & pleno peccatis. Per lamiam namque vt dixi, hypocritæ vel hæretici: per ericium verò, malitioſi quique, qui diuerſis ſe defenſionibus contegunt, deſignantur. Lamia enim vt dixi, faciem habere humanam perhibetur, ſed corpus beſtiale. Ita & omnes hypocritæ atque hæretici, in prima quidem facie quod oſtendunt, quaſi ex ratione ſanctitatis eſſe videtur, ſed beſtiale eſt corpus quod ſequitur: quia valdè iniqua ſunt, quę ſub boni ſpecie moliuntur. Ericij autem nomine, malitioſarum vt dixi mentium defenſio deſignatur: quia videlicet ericius cùm apprehenditur, eius & caput cernitur, & pedes videntur, & corpus omne conſpicitur: ſed mox vt apprehenſus fuerit, ſemetipſum in ſphæram colligit: pedes introrſus cum capite abſcondit: & intra tenentis manum ſimul amittitur, quod totum ſimul amiſiſſe videbatur. Sic nimirum, ſic malitioſæ

A mentes ſunt, cùm in ſuis exceſſibus comprehenduntur, vt adductis repente excuſationibus, malitioſa mens introrſus caput & pedes colligat; ita vt cuncta iniquitatis ſuæ veſtigia abſcondat. Caput quidem ſubtrahit; quia miris defenſionibus nec inchoaſſe prauum aliquid oſtendit, & quaſi ſphæra in manu tenentis remanet, quia is qui corripitur, cuncta quæ iam cognouerat, ſubitò amittens inuolutum intra conſcientiam peccatorum tenet, & qui totũ iam deprehendẽdo viderat cõuerſa-

B tione prauæ excuſationis deluſus, totum pariter ignorat. Quibus appulſi miſeris, iam ad lamenti ordinem redeamus. [Filia populi mei crudelis, quaſi ſtruthio in deſerto.] Quæ enim filia populi, niſi Eccleſia plangitur? Quia profectò & filia Sanctorum quia renata eſt in Chriſto, prædicatur. Sed talibus & huiuſcemodi inuoluta more beſtiali peccandi vſibus, crudelis quaſi ſtruthio in deſerto efficitur, nihil niſi præſentia cogitans, nihil in ſpe agens, etiam actus & opera quæ admittit, ſine calore charitatis iacere prætermittit, nullam futuræ vitæ gerens curam, nullam

C filiorum habens ſollicitudinem, ſed tantummodò præſentia vt diximus intendẽs, etiam eorum obliuiſcitur operum, quaſi ſtruthio oua ſua quæ poſuerit. Quibus Eccleſiarum relictis malis, iam anima moraliter in ſe quid defleat, videamus; quãdo beſtialis feritas animarum quàm ſæpè permulcet, ad pietatem fidei Chriſti receptum; ita vt & nudent mammam doctrinarum, ſuoſque lactent mores quaſi lacte pietatis, vt quicquid prius introrſus criminoſum apparuit, totum vbertas recompenſet pietatis, atque amoris Dei &

D proximi. Solent namque quàm ſæpè beſtiales animæ, quæ prius videbantur per rationem, humanam formam prætendere, per ſæuitiam verò, feritatem & mores beſtiarum gignere, citò quidem conuerti ad melius, & vbera doctrinarum ſuis exuere tegumentis, ac deinde ſagaciſſimos vitæ actus, lacte nutrire eloquiorum Dei; atque animum inclinare ad pietatem & dilectionem Dei & proximi. Vnde Dominus, vtinam, inquit, frigidus eſſes aut ca-

E lidus. Sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Ac ſi diceret; Vtinam te ſeniorem per frigus impietatis, ac beſtiales monſtroſóſque tuos aſpicerẽ mores, certè aut calidus ex dilectione Dei & proximi, per flammam charitatis efficereris. Nunc autem quia inter vtraque tepidus es, incipiam te euomere atque eiicere Apoc.3.

a cor-

à corpore vnitatis. Propterea igitur morum probitas ſemper ſequenda eſt, feritas edomanda, tepiditas vero fugienda. Hinc quoque fidelis anima dicat cum gemitu tandem actibus ſuis: dicat & moribus, quod & lamiæ nudauerunt mammam. Per lamiam namque rectè prudentia carnis deſignatur. Porro prudentia carnis, catulos ſuos, actus videlicet quos genuerit, quaſi ſæuiſſima beſtiarum, quo aliunde quàm morte lactat & nutrit? Sed quàm ſæpè in melius commutata, de prudentia carnis, quæ mors ab Apoſtolo nominatur, in prudentiam ſpiritus cùm tranſierit, detegit crudelia, & nudat flagitioſa, & lacte doctrinarum quaſi ab vbere pietatis, lactat & nutrit catulos ſuos, ſcilicet mores & actus, vt de feritate ad manſuetudinem tranſeant, de ſæuitia ad pietatem, de morte ad vitam, de infantia ad maturitatem. Sed prudentia carnis quæ longè diuque obdurucrat, iure quaſi filia populi mei crudelis, & quaſi ſtruthio in deſerto plangitur: Fertur enim vt ſæpè dictum eſt, quod ſtruthio oua ſua cùm poſuerit in deſerto, quia ſine calore amoris, ſine fomento pietatis, ſine ſpe futuræ prolis, abſque cura & ſollicitudine dereliquit. Ita & prudentia carnis, omnes affectionis actus quos peperit, tantummodo impræſentiarum intentans, ſine ſpe & cura in morte dereliquit. Vnde vt faſſus ſum, rectè mors appellatur. Propterea quaſi filia virtutum & ſi crudelis, à Propheta plangitur: quia dum præuidere ſibi in poſterum fœcunditatem ſeminis debuit, ſolummodò actus ſuos carni deditos, ſine fomento ſpei, ſine dilectionis amore, quaſi ſtruthio oua ſua in morte dereliquit. Sequitur.

DALETH.

ADHÆSIT *lingua lactentis ad palatum eius, in ſiti. Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.*] Manifeſta lamenti narratio de Iudæis, extinctis matribus, quod lingua lactentis præ ſiti ad palatum adhæſerit, & paruuli grandiores panem cùm peterent ſine viribus, nec erat qui frãgeret eis, præſertim cùm & ipſi cibus eſſent matribus. Vnde minuſculi ſiti conſũpti, grandiores verò ſine cibo periere fame perempti. Porrò ſecundum allegoricos ſenſus, lingua lactentis ad palatum adhæret in ſiti ſine lacte doctrinæ, quando cura Doctorum crudelis quaſi ſtruthio ſine ſollicitudine pro gregibus aliud

A diligens, torpuerit, nec cum Apoſtolo lacte doctrinarum Dei paruulos lactentes paſtor aluerit. Hinc quoque Apoſtolus ſuis ait paruulis, lac vobis potum dedi, non eſcam, quia necdum poteratis, ſed neque adhuc poteſtis. Sunt enim in Eccleſia Chriſti lactentes paruuli, ſugentes vbera præceptorum Dei, ſunt & maiores, qui iam queunt ſolidum capere cibum, ſcilicet profundiora myſteriorum Dei intelligere, ſi eſſet qui eis frange- 1.Cor.3.
B ret panem, ſecretiora ſcilicet ſacramenta ſcripturarum ſanctarum. Sed cura paſtorum ac ſolicitudo deeſt, nec eſt qui minoribus mammam denudet doctrinarum, neque qui maioribus frangat panem. Quos benè intuens Propheta, iure eorum reprobam deplorat vitam, & iſtorum plangit crudelitatis mortem, eo quod multi Doctores impietate ſua pellecti, crudeliores iure lamiis cenſeantur, & negligentiores ſtruthionibus: quoniam & ſi lamiæ crudeliores ſuis fœti-
C bus videantur, nudant tamen mammam, & quodammodo lactanr catulos. In quorum profectò comparatione quia ſectantur & terrena quærunt, atrociores meritò planguntur, ex quorum negligentia quàm ſæpè lingua lactentium ad palatum tabo conſumpta, adhæret in ſiti. Necnon & ſtruthio, & ſi oua ſua ſine cura & vllius pietatis affectu ponere videtur, tamen phyſici dicunt, quod ea in ſabulo vbi nimius ſolis feruor quotidie candeſcit, exponunt: vbi calore ſolis & confotu ſa-
D buli, vſque ad concretionem pullorum temperanter confouentur. Quibus iſti ſine cura ac ſollicitudine paſtorali aliud meditantes, rectè negligentiores deplorantur: qui etiam paruulis cùm petierint panem, ſaltem frangere fugiunt. Scriptura enim ſacra aliquando cibus eſt, aliquando potus lactis. Cibus eſt in locis obſcurioribus, quando quaſi exponendo à Doctore frangitur, & mandendo ab auditoribus glutitur. Potus eſt autem lactis in locis apertioribus, quia ita ſcribitur aut ſugitur
E ab vberibus ſcripturarum prolatis & detectis, ſicuti inuenitur. Ergo Propheta iure docet in Spiritu, quando filios Eccleſiæ lactentes & paruulos videt fame & ſiti tabeſcere. Profectò cùm & ipſi paruuli iam didicerint panem expoſcere, & non eſt qui frangat eis, gratias tamen Deo, qui per ſe quinque iam & ſeptem fregit panes, veteris ſcilicet teſtamenti Sacramenta & noui: ſicque dedit diſcipulis, & diſcipuli turbis, ex quibus de his qui ſuperfuerunt

intelligere: quia multi quidem æterna ſapiunt, ſed intelligere nequaquam poſſunt. Sapientia ergo in die ſuo conuiuium facit, quia mentē de æternorum ſpe & certitudinē reficit. Sed noſtra ne protrahere videamur, ſancti Doctoris verba Gregorij, ex integro prælibata, ponamus. Intellectus, inquit, in die ſuo conuiuium parat: ſed hæc agere neſciunt: niſi qui cogitationes antequam ad opus prodeant, internos ſuos motus ſollicitè circumſpicientes frenant: atque perſuaſibus doctrinarum & fide Chriſti intus lactant. Hæc agere neſciunt, niſi qui omni cuſtodia munire mentē norunt: & lacte doctrinarum, affectiones & ſuggeſtiones pias in Chriſto nutrire intelligunt. Horum igitur lingua quid aliud niſi adhæret palato carnis, dum interna virtutum ſpiramina, vanis ſuffocantur curis, & prauis confeſſionem fidei, antequam proferatur, illigant nexibus. Vnde rectè ſequitur: [Paruuli petierunt panem, nec erat qui frangeret eis.] Scilicet parui cogitatus, cùm de Chriſto & ſempiterna vita concipiuntur, mox requirunt panem illum qui de cœlo deſcendit: ſed mens malè ſuo depreſſa torpore, atque ignauia væniſque dedita curis, neſcit illis petentibus frangere panem intelligendo, neque comminuere ruminando: neque diſtribuere accipiendo. Idcirco rectè plangitur, [Nec erat qui frangeret eis.] Quia & ſi diuinitus inſpirata virtus, ad tempus vitæ eſurie intus animatur, foris tamen exinanita concupiſcentiis, tabefacta viribus vacuatur. Hinc quoque ſequiur.

Gregor.

A B C D

HE.

QVI *veſcebantur voluptuoſe, interierunt in viis: qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora.*] Per quæ nimirū Iudæorum perfidia luce clarius reſeratur, quoniam obſcurati ſunt, & color eorum optimus immutatus eſt quem habuerunt in Patribus & Patriarchis atque Prophetis: atq; diſperſi ſunt quod adhuc hodie cernimus, in capite omniū platearū: quanquam induti & amicti auro primo, ſecundum prærogatiuam Patrum etiam reputati ſunt in vaſa teſtea & opus manuum figuli, ſæuiores lamiis, crudeliores ſtruthionibus. Ob quorum perfidiam lactentes & paruuli perierunt: ita vt qui veſcebantur voluptuosè, interierunt fame in viis Dei Chriſto adueniente: quoniam omnia myſtica ſcripturarum ſacramenta, atque ſignificandarum rerum inſtituta, in quibus veſcebantur voluptuosè Patres & Patriarchæ, interierunt ipſi in viis Dei, qui Deum & Dominum non ſuſcipientes, negauerunt eſſe verum filium Dei: quia ipſe principium omnium viarum eſt: & ideo ſine ipſo interierunt in viis ſeculi. Vnde ſequitur: [Qui nutriebantur in croceis amplexati ſunt ſtercora.] Quoniam croceus color, igneus eſſe comprobatur. Quo profectò igne, flammantia corda efficiuntur, dum donis ſancti Spiritus replentur: in quibus ſanè ſancti Patres croceis enutriti gratiarum ſacramentis, Iudæi perfidi abnegantes Dominum amplexati ſunt ſtercora. Quæ nimirum ſtercora Paulus abiecerat, cùm dicebat de Chriſto: Propter quem omnia, inquit, detrimentum feci, & arbitror vt ſtercora ſcilicet omnia legis quæ ſecundum literam prius velut ſtarcora etiam à cunctis catholicis deputantur, vt Chriſtum lucrifaciant: & inueniantur in illo, non habentes eam iuſtitiam, quæ ex lege eſt: ſed quæ ex fide eſt Ieſu Chriſti: Quam ſanè iuſtitiam & legis literam perfidi Iudæi velut ſtercora amplexātes, iuſtitiam quæ in Chriſto eſt, nolunt recipere: Sed & obſidione quàm ſæpè coanguſtari, etiam ſtercora pro cibo ſumentes, vti & in Regum legimus, quod columbinum ſtercus pretio diſtrahebatur: nec ſic tamen in toto corde ad Deum conuerti maluerunt. Sed & Chriſti Eccleſia iuxta myſticos intellectus, ſuos deplorat relinquentes, qui charitatem cæteraſque virtutes, in quibus propter nitorem gratiæ quaſi voluptuosè in croceis nutriebantur, demum corruentes, ſtercora delictorum amplexantur. Quos bene alibi Propheta plangebat, dicens: *Computruerunt iumenta in ſtercore ſuo.* Computreſcere quippe iumenta in ſtercore ſuo, eſt carnales quoſque in fœtore luxuriæ ſuæ ſecundum deſideria cordis eorum, flagitiis deſeruire. Quod nimirum ſtercus circa ficulneam cultor vineæ infructuoſam, cùm iam ſuccidenda eſſet, ponere ſe promittit. Domine ait, dimitte illam & hoc anno, vſque dum fodiam circa illam, & mittam cophinum ſtercoris. Quid igitur eſt cophinus ſtercoris, niſi memoria peccatorū? Vnde Dauid aiebat. *Et peccatum meum contra me eſt ſemper.* Peccata etenim carnis, rectè ſtercora vocantur, quæ dum ad memoriam delinquētium reducimus, quaſi infructuoſæ arbori cophinum ſtercoris apponimus: vt malorum quæ geſſit, recolat, ad memoriā & ex cōpūctionis gratia & mœroris quaſi de fœtore

Philipp. 3. *4. Reg. 6.* *Ioel. 1.* *Luc. 13.* *Pſal. 50.*

E

pingueſcat. Mittitur ergo cophinus ſter- A coris ad radicem arboris quæ præcidenda erat, quando conſcientia prauitatis ſuæ mens afficitur, & tãgitur memoria cogitationis, cũq; ſe per pœnitentiã ad lamenta mẽs excitat, cũq; ad bonæ operationis gratiã ſe reformat, quaſi per tactũ ſtercoris, tãdem redit ad fœcunditatẽ operis. Ex fœtore namque ad fructum reuiuiſcit, quando ex conſideratione peccati ad bona ſe opera animus reſuſcitat. Sed quia ſunt plerique, qui ad pœnitentiam redire nolunt, plangit eos Eccleſia, qui neſciunt cur planguntur, eo quod delinquẽ- B di ſtudio amplexantur ſtercora vitiorũ. Omne enim quod amplectimur, cum deſiderio tenere videmur. Idcirco illi iure planguntur, qui ex amore peccandi, ſtercora, ſcelera videlicet & flagitia, irremedicabiliter amplexari videntur. Iuxta tropologiam verò virtutes animæ croceis veſtiri videntur, cum dilectionis Dei & proximi radiis afficiuntur: Quoniam croceus color ſæpè in ſcripturis ſacris claritatem deſignat ſanctæ dilectionis: & ideo cùm charitas amittitur, reliquæ virtutes ſter- C cora amplexantur: quia de bono Dei & proximi odore dilectionis mox tranſeunt in fœtorem prauitatis. Vnde Angelus Epheſinæ Eccleſiæ: *Habeo* (inquit) Apoc. 2. *aduerſum te, quod charitatem tuam primam reliquiſti. Memento igitur vnde cecideris, & age pœnitentiam. Et priora opera tua fac, videlicet opera caſtæ dilectionis, ſine qua nulla inuenitur virtus boni odoris.* Quod bene Paulus enumerat: ita vt quicquid virtutis ſummum videatur, ſine charitate quidem D nihil prodeſſe poſſit. Propterea etiam ipſæ virtutes operum, quæ ſine dilectione fiunt, rectè planguntur, quod amplexi ſint ſtercora, dum ſine ipſa amittunt fragrantiam boni odoris: & veniunt in fœtorem prauę intentionis. Sequitur.

VAV.

Et *maior effecta eſt iniquitas filiæ populi mei, peccato Sodomorum quæ ſubuerſa eſt in momento: & non cœperunt in ea manus.*] Per exaggerationem quippe peccati, deſcri- E bit Ieruſalem, & deflet ſynagogæ caſus atque ſcelera, quæ filia fuit Sanctorum Patriarcharum & Prophetarum: ita vt Iſaias dicat: A planta pedis vſque ad verticem capitis, quod nulla eſſet in ea ſanitas. Et ideò multis ex cauſis, maior effecta eſt iniquitas eius peccato Sodomorum. Quod enim fuerit peccatum eorum, Ezechiel exprimit dicens: *Hoc quippe* (inquit) Ezech. 16. *fuit peccatum eorum ſuperbia & abundantia, & ſaturitas panis, & otium*: necnon & quia egeno & pauperi manum non porrigebãt: & hoc eſt quod præſens verſus ſonat, quia non cœperunt in ea manus. Quid enim eſt dicere,] non cœperunt in ea manus.] Niſi vt ſubaudias boni aliquid agere? Quod ſynagogam feciſſe legimus. Sed tamen licet innumera bona perceperit, & operibus Sacramenta Dei plurimis compleuerit, quia ſceleſtiora commiſit, rectè maior iniquitas eius effecta plangitur. Hinc quoque Ezechiel ad eam. *Iuſtificata eſt* (inquit) *Sodoma ſoror tua ex te.* Ezech. 16. Hæc quippe primum cœpit manus extendere ad omnia præceptorum Dei mandata: quia credita erant ei eloquia Dei. Poſtremum verò à Deo cùm cœpiſſet apoſtatare, in tantum ſupergreſſa eſt malitia eius, vt nec dimidium ſcelerũm eius Sodoma peccauerit, quæ vacabat otio: atque egeno & pauperi manum non porrigebat: neque vt præſens verſus inſinuat, cœperant manus eius in ea, antequam ſubuerteretur, boni aliquid agere. Ieruſalem verò cùm & notitiam Dei haberet, & mandata vitę percepiſſet, manus miſit ad omnia, quamuis ad vltimum, autorem vitæ peremerit: & eas iam multis polluta menſtruis ad idola leuauerit. Pro quibus omnibus malis, quia tanta Dei omnipotentis beneficia calcauit, & mala pro bonis reddidit, conſideranda eſt eius vindictæ pœna. Cùm ſic ſubitò ſubuerſa eſt in momento Sodoma pro culpis ſuperius enumeratis, quanto atrociora Iudæi promeruerunt, qui & beneficia ſpernentes, autorem vitæ peremere, & maiora atque numeroſiora commiſere delicta? Cæterùm CHRISTI Eccleſia iure deplorat peccata populi, quod maior effecta ſit iniquitas eius peccato Sodomorum, maximè nunc in tempore, quando fides & veritas receſſit, quando humilitas & benignitas, atque penè omnis bonitas interiit: quando diſcordiarum atque concupiſcentiarum incendia omnem flagrant orbem; voraxque flamma inuidiæ atque inſidiarum, cõſumit vniuerſos: quãdo rapinis & fraudibus, Chriſti deploratur Eccleſia: exoſsãtur pauperes: & pene iã noſter orbis incultus iacet: quãdo omniũ legũ violãtur iura, & ſimul humana atq; diuina temerantur: quãdo fas nefaſq; ſimul cõfunditur: quãdo vbi vel vbi pax nulla neq; regio vlla inte-

gra ſeruatur: quãdo abiurãtur nominis cõſanguinitatiſq; & fidei fœdera: quãdo leuitas omnia tentat, & conſciẽtia boni nulla manet: quando cuncti obloquuntur quæ agimus: vix aliquis rectè viuit. Inteſtino depopulatur patria bello: hoſtili hinc inde exterius ferimur gladio: nec ſic tamen habendi atque acquirendi cum omni molimine doli, habetur finis: quoniam veluti Vulcanalis olla ſuis ſuccenſa incendiis, æquè virorum & mulierum corda flammãtur: & penè ætas nulla nullúſque ordo excipitur. Pro quibus & huiuſmodi malis iure plãgit Eccleſia, imo ſermo Propheticus: quoniam & illa quibus damnatur Sodoma, crebreſcunt mala: & alia quàm plura quotidie poſt innumera Dei beneficia contra Deũ committimus. Propterea igitur & maior iniquitas noſtra recte plangitur, quam eorum qui non cœperunt in fide Chriſti aliquid boni agere. Hinc & ſupplicia pertimeſcamus atrociora, quam eius fuere, quæ ſubuerſa eſt in momento. Momentaneum namque eſt omne quod viuimus: & ideo peccando quotidie, quaſi in momento ad pœnam ſubuertimur. Fortaſſis ergo illa pro ſuis ad inferos leuiora culpis ſupplicia tulit: nos è contrario qui manum ad fidem, & vota fecimus multa, peccando quotidie, deteriora meremur:
Matth. 12. iuxta quod Apoſtolus ait: *An neſcis homo, quia patientiam Dei ad pœnitentiam te adducit? Theſaurizas enim tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij Dei.* Sed & moraliter eorũ planguntur morum ſcelera, qui ad hypocriſin labuntur, quoniam maior efficitur iniquitas eorum peccato Sodomorum, præſertim cũ omnia qui agunt etiã bona, plena ſint culpis ſeptempliciter dæmoniis dedicata: & ideo maior eſt iniquitas operũ eorum atque morum, peccato Sodomorũ. Idcirco quælibet anima ſub hypocriſi vitiis repleta, iure plangit lugens & dicit: [Maior enim iniquitas populi mei peccato Sodomorum.] Quia ſicut populus cõtra populum erigitur, ita hypocritarũ mores & actus confligunt, vt virtutes qui agere videntur exterius, nequiores vitiis Sodomorum comprobentur interius: quia cùm ſpiritus immundus exierit ab homine, ambulat per loca arida & inaquoſa, quærens requiem & non inueniens, tunc inquit:
Rom. 2. *Reuertar in domum meam vnde exiui.* Cùm autem venerit & inuenerit eam vacantem, & ſcopis mundatam & ornatam, vadit & aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe: & ingreſſi habitant ibi. Egreditur ergo ſpiritus immundus ab homine, quan-

A do renaſcitur in Chriſto. Reuertitur verè in domum ſuam, quando rurſus animam ab affectu boni operis vacantem inuenit per hypocriſim quaſi ſcopis mundatam à ſordibus & ornatam prauis ſimul actionibus: ita vt duplicato numero immũdorum ſpirituum, teneatur anima amplexa: & fiant nouiſſima hominis illius peiora prioribus. Ex quo talibus repleta anima immundorum ſpirituum populis & vitiorum cateruis, non incongruè deplorat, quod maior ſit iniquitas eius peccato Sodomorum:
B quoniam hi per apertum malum in momento ad inferos deuenerunt: iſta verò non minus ſimulatis virtutibus, quam etiã interius occultè vitiis repleta ad ima tormentorum quotidie quaſi mundata & ornata, demergitur. Propterea & maior iniquitas populi eius, actuum videlicet & operum, peccato Sodomorum prædicatur, quæ manus non miſerat ad fructum boni operis, vt hypocritarum ſocietas quæ multis decorata videtur operibus, ſed
C iniquioribus illecta vitiis, quam qui in aperto teneri videntur peccatorum criminibus. Propterea ſequitur.

ZAIN.

CANDIDIORES *Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, ſapphiro pulchriores.*] Pulchritudo Nazarenorum ſecundum literam rectè deſcribitur, quando cãdor abſtinentiæ & venuſtas vultus eorũ, nitidius lacte candebat olim
D in populo: & iucunditas ruboris reſplendebat in facie. Sed in deflendo amplius laudatur, vt fœditas eorum maior appareat, propter penuriam famis: quorum facies ſuper carbones denigrata plangitur, ita vt agnoſci non poſſint in plateis præ afflictione famis. Cæterum ſancta Dei Eccleſia habet Nazaræos ſuos candidiores, niue & lacte nitidiores: per quos nimirum abſtinentium & continentium vita ſignatur: quæ niue vel lacte nitidior, meritò in electis Chriſti prædicatur. Nix
E enim ex aqua, quæ de ſupernis venire cernitur, congelatur: lac verò de carne mulgetur, quæ in inferioribus nutritur. Quid ergo per niuẽ niſi cãdor vitę cœleſtis, quid per lac niſi temporalis diſpenſationis adminiſtratio demonſtratur? Ita vt Chriſti Eccleſia ſuos habeat Nazaræos: qui etiam per contemplationem, vitam cœleſtem ducant: & per actualis vitæ diſpenſationem, lacte candidius ad laudem ſui creatoris reniteant: in tantum plerumque,

vt continentes viri tam mira virtutum opera faciant, quatenus ab eis qui cæleſtem vitam tenuerant multi, qui terrena benè diſpenſauerant, ſuperari videantur. Ideò iure candidiores niue, & nitidiores lacte vtrique. Qui profectò etiam quia per feruorem ſpiritus antiquorum ac fortium patrum, nonnunquam vincere vitam videtur, rectè adiungitur: [Rubicundiores ebore antiquo.] Dum enim ruboris pulchritudo laudatur, flamma ſancti deſiderij exprimitur. Ebur namque, os eſſe elephantis non ignoratur. Sed quia ebore antiquo rubicundiores ſignanter laudantur, patet profectò ſenſus, quia nonnulli Sanctorum ſæpè ante humanos oculos quibuſdam præcedentibus patribus ſtudio feruentiores exiſtunt. De quibus vt totum ſimul pandatur, adiungitur: [Sapphiro pulchriores.] Sapphirus itaque ætherei coloris eſt. Et quia præcedentes multos non minus per actualem vitam ad ſuperna tendentes, quàm etiam per inſpectiuam cœleſtis vitæ conuerſationem præcellentes videntur vincere Nazaræi Christi, Eccleſiarum meritorum narrantur ſapphiro pulchriores. Sed vtinam quod ad decorem Chriſti & laudem ſponſæ prædicatur, fauor vanæ laudis, & deceptio prauæ ſimulationis pro dolore non obfuſcaret: quia plerumque dum virtutum copia etiam pluſquam expedit proſperatur, in quadam ſui fiducia mens adducitur: & malè decepta propria præſumptione certæ aut vanæ laudis, repente peccato ſubripiente fuſcatur: & quod diu videbatur virtutibus nitidius reſplendere, diaboli fraudibus deprauatur. Vnde rectè ſubiungitur ſub Heth litera.

Heth.

Denigrata *eſt ſuper carbones facies eorum: & non ſunt cogniti in plateis. Adhæſit cutis eorum oſsibus: aruit & facta eſt quaſi lignum.*] Nigri ergo poſt candorem fiunt: quia emiſſa Dei iuſtitia, cùm ſitæ laudis fauorem quærunt, aut cùm de ſe malè præſumunt, ad ea etiam quæ non intelligunt, neque præuidere queunt, peccata delabuntur. Et quia poſt amarum ignem ad frigus corporis, vel etiam poſt candorem vitæ ad ignauiam vanæ laudis veniunt, non immeritò facies eorum extinctis carbonibus nigrior comparatur. Propterea igitur via regia gradiendum eſt, & ſcriptura: *Ne ſis* (inquit) *nimium iuſtus.* Quia profectò, dum quidam nonnunquàm Dei timorem ex ſui fiducia præſumentes deſerunt, etiam frigidis mentibus frigidiores fiunt. De quibus rectè ſubditur: [& non ſunt cogniti in plateis.] Platea quippe à Græco ſermone veniens, pro latitudine præſentis vitæ dicitur. Quid verò eſt humanæ mentis anguſtius, quàm voluntates proprias abnegare, deſideria carnis frangere, nullius laudis gratia vel deceptionis à iuſto & recto deflectere. De cuius nimirum vitæ ingreſſu Veritas dicit: *Intrate per anguſtam portam.* Sed quid latius quàm nullis ſubire legibus, propriiſq; deſeruire voluntatibus, & nullis obuiare impulſibus? Alioquin niſi tales ſua quærerent, nunquam tantis decorati virtutibus in plateas deueniſſent. Platearum namque latitudo eorum eſt, qui ſua quærunt, & ad omnia ſe defendunt. Idcircò hi non ſunt cogniti in eiſdem plateis: quia non ſunt qui videbantur, cùm Dei iuſto iudicio inſpiciente, reprobi inueniuntur: Qui ergo per fiduciam ſanctitatis poſtpoſito meliorum iudicio voluntates proprias ſequuntur, quaſi per plateas pergunt, ſed non ſunt cogniti in plateis: quia de vita ſua vt aliud oſtenderent, quando frangendo voluntates proprias, in anguſto calle ſe retinebant: aliud verò cum de ſe præſumentes, poſt ſui cordis intentionem fiducialius vadunt. Vnde ſequitur: [Adhæſit cutis eorum oſſibus.] Quid per oſſa niſi duritia fortitudinis deſignatur? quid per cutem niſi mollities noſtræ infirmitatis exprimitur? Cutis ergo adhærere oſſibus dicitur, quia ab eis praue ſentientibus, infirmitas vitiorum duritia virtutis putatur: vel etiam quia cutis omnia interiora circumtegit, rectè oſſibus adhærere dicitur: dum omnia quæ exterius geruntur, intus fauoribus vanæ laudis quaſi oſſibus iunguntur. Hæret namque cutis oſſibus, dum adulatio pro rebus exterius benè geſtis intus virtutibus ſociatur. Quibus ita coniunctis, merces euacuatur: dum & infirma ſunt quæ faciunt, atque elationis fiducia decepti, fortioribus de ſe ſuſpicionibus blandiuntur. Vnde quia magna de ſe ſentiunt, propterea ex ſua nequitia ſe emendare contemnunt. Hinc quoque adiungitur: [Aruit & facta eſt quaſi lignū.] Culpa quippe eorum tantò inſenſibilior redditur, quantò apud eos etiam ac ſi vera virtus laudabilis habetur. Quam rectè mox aridam aſſerit, quia nulla veræ virtutis gratia intus virideſcit: ſed facta plāgitur quaſi lignum. Hinc ſanè eſt quod nonnulli à proximis dum corriguntur,

Eccleſ. 19.

quaſi lignum inſenſibiles remanent: atq; ab omni virore gratiæ alieni, intus areſcunt. Quod & ſæpè eis contigit, qui altiora ſe appetunt & intus bonorum conſortia, quaſi bona habeant opera, occultè vitiis deſeruiunt. Candent quidem exterius niue pulchrius, & lacte candidius: ſed conſcientia vitiis denigrata eſt: eo quod omnem calorem Dei ardoremque intus amittunt. Qui benè à prudentioribus in plateis non ſunt agniti: quia dum per latam intus & voluptuoſam vitæ viam ambulant, non cognoſcuntur eſſe, quod ſe fingunt. Sed aridi Spiritus ſancti gratia inueniuntur, qui cùm correpti à ſuis vel increpati fuerint, tanto inſenſibiliores vt lignum inueniuntur, quantò aridiores intus fuerint, & occultius peccare probantur. Dedignantur igitur aliud videri quàm quod ſe fingunt: vnde & rubicundiores ſe iactant ebore antiquo, ſcilicet ſanctis præcedentibus electis meliores: atque eiſdem inter eos qui iam cœleſtem ducunt vitam, pulchriores: quo longè diu indurati impudentiæ ſupercilio, quaſi lignum arefacti, inſenſibiles intus fiunt. Vnde nonnunquam nullis verberibus, nullis correptionibus, nulliſque terroribus, & nullis perſuaſionum ſeu blandimentorum alloquiis emendātur: ſed ſemper deteriores fiunt. Quid & moribus eorum qui ſub hypocriſi honeſtiora virtutum atque præcipua meritorum opera iactant ſe habere, bene congruunt vterique verſus; quia dum ſapphiro pulchriora exterius ſuorum facta operum oſtentant, intus omnia morum ornamenta, & nigriora carbonibus, & mortua iacent. Quorum arefacta eſt virtus: & vt lignum, cuncta eis ſine fructu putribilia iacent: neque poteſt ſentire anima talis, falſis decepta coloribus, quantum intus à Deo præciſa inſenſibilis iaceat. Vnde ſequitur.

TETH.

MELIVS *fuit occiſis gladio, quàm interfectis fame: quoniam ſiti extabuerunt, conſumpti à ſterilitate terræ.*] Qui profectò verſus, ſatis maxima in illa vltima obſidione, Iudæis congruit, quam leuius fuiſſe occiſis gladio probatur, dum vitæ diſpendium in momento tulerūt ſub ictu gladij, quam interfectis fame, qui diuturnis, atque acrioribus cruciatibus mortem ſuſtinuerunt, variiſque affecti ſuppliciis ſiti extabuerunt, & à quolibet pœnarum

A genere ſunt conſumpti. Porrò Chriſti Eccleſia feliciores iudicat interfectos gladio verbi Dei, quam interfectos fame, quoniam hi ad hoc perimuntur vt viuant, illi verò culpis exigentibus conſumentur, vt intereant, Vnde rogat Apoſtolus aſſumere armaturam Dei, & gladium ſpiritus *Ephes.6.* inquit, quod eſt verbum Dei. Quo profectò gladio bene perimuntur ſancti & electi Dei, vt moriantur ſeculo, & viuant Deo. Sed quia gladius Dei multis in locis B diuerſis adumbratur ſignificationibus, eligendus eſt ille, quo perimitur mors, vt ſequatur vita: & non ille, qui præcidit vitam in æternum vt moriatur anima. Vnde Dominus in Cantico; *Et gladius meus,* (inquit) *inebriatus eſt in cælo.* *Geneſ.3.* Sed & romphæa verſatilis atque flammea, ante paradiſum poſita: ad cuſtodiendam viam ligni vitæ, necnon & per Prophetam mucro Domini benè limatus & exacutus dicitur, & propter ſæuitiam inter- C fectionis. Quouſque (inquit) non re- *Luc. 2.* uerteris in vaginam tuam? Nam & Mariæ animam gladius pertranſiſſe dicente Domino, creditur; *Et tuam* (inquit) *ipſius animam pertranſibit gladius*, quoniam nimirum gladio paſſionis dolor Chriſti exprimitur, quo vulneratam Mariæ animam in paſſione, nemo fidelium dubitat. Suauis igitur gladius & valde optabilis, verbum Dei, quo melius quiſque occiditur vt viuat, quàm ſi vita vixerit qua pereat. Propterea Chriſti D Eccleſia melius de huiuſcemodi interfectis gaudet, quàm ſi fame perierint audiendi verbum Dei. Hinc quoque eos luget, quos conſumptos fame vel ſiti, præ ſterilitate nouit, quia nulla peior eſſe poteſt mors, quàm qua anima perimitur. Vnde Dominus per Prophetam; *Mittam* *Amos.8.* *in eos* (inquit) *non famem panis neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum Dei.* Qua deniq; fame quiſque peremptus fuerit, morte æterna morietur, quia ſicut ipſa veritas dicit, non in ſolo pane viuit homo. Si- E quidem integer homo ex duabus conſtat ſubſtantiis, anima videlicet atque carne, & ſicut caro ſine cibo potuque viuere non poteſt; ita & anima ſine pane verbi Dei potuque ſpirituali. Propterea & quotidie rogamus in oratione Dominica; *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.* Per panem namque non minus iſte quotidianus victus, quàm & ille qui de cælo deſcendit panis, intelligitur; necnon & iſte qui de ſcripturis ſacris ab eſurientibus & ſitientibus indeſinenter per-

cipitur. *Beati* (inquit Euangeliſta) *qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam: quoniam ipſi ſaturabuntur.* Matth. 5. At verò hi qui tali perimuntur inedia, iure planguntur mortui atque cõſumpti, [præ ſterilitate terræ.] Sterilitas verò terræ eſt Eccleſiæ infœcunditas, quando doctores deficiunt, & ipſa nullis eloquiorum Dei inebriatur imbribus. Vnde conſtat, quod culpa ſacerdotum & negligentia docendi, mors & conſumptio fit plebis. Moraliter autem melius eſt occiſis gladio verbi, ſenſibus ne ſe defendãt exterius, intus anima iam quaſi mortuos viuere, quàm aggregatis virtutibus ſine pabulo diuini amoris, quaſi fame ſitique perire. Sterilitas namque virtutum, priuatio charitatis eſt: qua cùm ſterilis fuerit anima, virtutes reliquæ omnes fame ſitique tabeſcunt. Et ideò ſeptem filij Iob, tres ſorores ſuas per ſingula vocabant cõuiuia, vt ſuis reficerẽtur in domibus: quoniam fides, ſpes & charitas, ſeptem paſcuntur donis Spiritus ſancti. Benè igitur ſingula Spiritus ſãcti dona, ſingulis ſuis in domibus parant conuiuia, vt ex omnibus vna ſit domus. Quam ſanè domum Chriſtus ſapientia ædificat, quæ ſeptem fulcitur columnis, ne ruat: & ſeptem paſcitur donis, ne intereat. Alioquin quantalibet virtutum ſint dona in animo, niſi eiſdem ſeptem Spiritus ſancti paſcantur donis, quibus charitas in cordibus diffunditur noſtris, fame vtique ſitique deficiunt præ ſterilitate terræ. Vnde orandum eſt Pſal. 62. cum Propheta: *Sicut adipe & pinguedine, vt anima noſtra repleatur.*

IOD.

MANVS *mulierum per miſericordiã coxerunt filios ſuos: facti ſunt cibi earum in contritione filiæ populi mei.*] IOD quoque litera ſequitur, quæ principium vel deſolatio interpretatur. Principium namque delationis Iudæis tunc imminebat, quando mulieres eorum, natos ſuos quos videbant fame ſitique conſumi, quaſi per miſericordiam in cibos coxere. Nulli dubium eſſe poterit, quicunque hiſtorias legerit, eos hoc feciſſe: maximè in illa obſidione teſte Ioſepho, quæ ſub Tito & Veſpaſiano accidiſſe legitur. Cæterùm in hac Chriſti Eccleſia illi quaſi per miſericordiam filios decoquunt ſuos, qui culmine regiminis ſublimati, zeli & inuidiæ flamma vrunt animas natorum, dum nimis iuſti ipſi videri cupiunt, & dum per tyrannicam poteſtatem eos excruciant, Rom. 10. quaſi per miſericordiam eos zeli flamma A decoquunt. Habent quidem & ipſi ſecũdum Apoſtolum zelum Dei ita duntaxat: ſed non ſecundum ſcientiam. Quorum profectò cibus decoctio eſt, cùm eos non ſolùm crudeli dominatione quaſi pro iuſtitia adurũt, verumetiam cùm infirmam & carnalem eorum vitam dentibus rodũt. Hæc namque omnia in contritione Eccleſiæ, quæ eſt filia populi Dei, Apoſtolorum videlicet & Sanctorum ab eis fiunt, qui aut Eccleſiaſtica poteſtate certè, aut B officio ſeculari animas tyrannica vexatione exurunt, dum concupiſcentiis ſuis inflammati, filios aut ſubiectos quos nutrire lacte debuerant doctrinarum, aduſtione prauæ afflictionis conſumunt. Sic itaque tropologicè virtutes hypocritarum conceptus ſuos in animo faciunt, dum ſimulate quaſi per miſericordiam, laudis amore vel fauoris gratia, in tenera ſua adhuc conceptione, virtutes perimunt, & decoquunt in cibos ſuos: dum non futura, ſed præſentis vitæ lucra quærunt: & C dum ſuarum virtutum paſcuntur laudibus, quaſi proprios & decoctos fauoris aduſtione natos comedunt. Quæ benè mulieres fuiſſe, taliaque geſſiſſe perhibentur: quia non muliebria ſimulatæ virtutis animo ſectarentur, non vtique conceptus animi benè formatos ad vitam, in mortem vanæ laudis adducerent. Vnde ſequitur.

CAPH.

D COMPLEVIT *Dominus furorem ſuum: effudit iram indignationis ſuæ: & ſuccendit ignem in Sion, & deuorauit fundamenta eius.*] Tũc ſanè ſuper Ieruſalem compleuit Dominus furorem ſuum, quando completa eſt malitia illius, ſicuti & peccata Amorrhæorum, quando deleti ſunt. Effudit verò iram indignationis ſuæ, quando & ipſa ſe diffudit ad omnia vitiorum ſcelera, & deuorauit fundamenta eius, quando fundamentum quod Chriſtus eſt, noluit recipere. Reiecit ſane illum E lapidem pretioſum, angularem, fundatum in fundamento totius ſtructuræ noſtræ. Qui cùm vidiſſet eandem miſeram Ieruſalem, fleuit ſuper illam dicens: Matth. 24 quod in ea nec lapis ſuper lapidem relinquendus eſſet: ſeu cætera quæ leguntur. Porrò nos quod valde dolendum eſt, ſuper noſtra Ieruſalem penè omnia completa cernimus, quæ Propheta irremediabiliter pro ſuis deflebat profuſis lachrymis. Alioquin niſi completus fuiſſet furor

Domini, effuſa contentio ſuper principes non eſſet noſtros: quæ vt cernimus, facit eos errare in inuio, & non in via ob iram indignationis Dei. Completa quidem malitia compleuit furorem Dei: quia ſecundũ menſuram delictorum, ſequitur & pœna. Nam iam hæc omnia quæ cernimus, pœna peccati ſunt. Alioquin niſi completa eſſēt ſcelera noſtra, nec Dominus furorẽ ſuum compleuiſſet. Quod ſi alicui necdum cõpletus videtur, cernat: iam qui in ſordibus ſunt, tantùm ſordeſcant: ſic vtique videre poterit ac deflere, quod talia ex completione diuini furoris veniant: [quoniã ſuccenſus eſt ignis in Sion:] non ignis vtique ille, qui ſuper Apoſtolos de cælo deſcendit: ſed ille, qui oues Iob pueroſque conſumpſit. Habet enim Deus diuerſum ignẽ quem emittit de theſauris ſuis, ſecundum diſpenſationis ſuæ modum: cuius ignis eſt in Sion, & caminus in Ieruſalem. De quo nimirum igne alios inflammat vt erudiat: 1. Cor. 3. alios incendit, vt exurat. Quos cùm ſuccenderit, etiam omne fundamentum eorũ diripit. Super quod itaque fundamentum ſi quis ædificauerit ligna, ſtipulã, fœnum, ſtannum, & plumbum, detrimentum ſui patietur; quia vniuſcuiuſque opus ignis probabit, & tunc fundamẽta eius ſubruũt, quando integra & vera fides à corde, prauis & peruerſis operibus deſtruitur. Et quia iam talia in nobis cernimus, non neceſſe eſt oculum deflectere cum Propheta ſuper Iudæorum miſerias, verùm probabilius, nunc in tempore noſtras deflere calamitates, quando ignis concupiſcentiarũ noſtrarum ſuccenſus eſt, quãdo, vt dixi, vniuerſos penè vorax flamma inſidiarum ac ſeditionum deuaſtat, quando in diuinis rebus & facultatibus Deo collatis, Babylonis olla ſuccenſa à facię aquilonis atque fornax Chaldæorum ſeptuplum ſuccenſa, cuncta diripit, & ſuccendit quoſque reperit de Chaldæis. Nam ſicut prædeceſſores noſtri ſuccenſi fuere igne diuini amoris, qui hæc Deo dedere, & ſanctam Chriſti Eccleſiam ſuis ditarũt ſumptibus, ita probantur ſuccenſi alieno ab igne, qui modo ea deuorant & diripiunt, pauperum quidem diripiunt patrimonium, & ideo homicidarum iure rei plectũtur: quoniam teſte ſcriptura, qui tollit ſubſtantiam eorum, quaſi qui mactat in conſpectu patris filium. Vnde valdè timendum eſt, quod furor iſte ceſſare non debeat, donec compleatur ira indignationis Dei, & deuoret etiam regni fundamenta. Tropologicè verò, quod cuncta fundamenta hypocri-

A tarum ſeu hæreticorum deuorentur ab igne furoris Dei, nulli dubium: eo quod in mente eorum iam ignis ardeat indignationis, & completus ſit furor Domini ſuper eos. Vnde Iob: *Vidi* (inquit) *ſtultum fixa radice: ſed ſtatim maledixi pulchritudini eius.* Iob. 5. Quid igitur ſceleſtius, quàm hypocritarum ſtultitia eſſe probatur? Qui cum ſuis videantur quaſi ſanctis operibus ſtare acſi firma radice: in initio quoque ſui decoris vel pulchritudinis ſuarum virtutum, maledicti habentur & reprobi coram B Deo: quorum corda vanis flammantur laudibus, & adulantium concremantur fauoribus. Pro quibus omnibus quàm benè ſequitur.

LAMED.

NON *crediderant reges terræ & vniuerſi habitatores orbis, quod ingrederetur hoſtis & inimicus portas Ieruſalem.*] Verùm ſecundum literam, quamdiu hæc ciuitas vallata fuit auxilio Dei, & munita præſidio Angelorum, quando fuit in eo iudicium & iuſtitia, quando virtutum replebatur C bonis, nullus regum vel habitator orbis credere poterat, quod ingrederetur hoſtis aut inimicus in eam: quia confortauerat Dominus ſeras portarum eius, & poſuerat finem eius pacem. Cùm autem ipſi auerſi ſunt ab eo, cuius beneficio muniebantur, receſſit ab eis omne Dei præſidium, & facti ſunt inter hoſtes præda: ſicuti, noſtra nunc Eccleſia iuxta myſticos ſenſus, hinc inde ab hoſtibus diripitur, vt ita loquar. Quis vnquam crederet, vel quis vnquam cogitare potuiſſet, quod D accidere tale aliquid potuiſſet in noſtris partibus, quod tranſcurſo tempore omnes accidiſſe conſpeximus, doluimus ac defleuimus, & valdè pertimuimus? Vnde & adhuc hodie non minus pertimeſcimus, vt piratæ diuerſis admodum collecti ex familiis, Pariſiorum attingerẽt fines, Eccleſiaſque Chriſti hinc inde igne cremarent circa littus. Quis vnqum quæſo crederet, quod latrones promiſcuæ gentis vnquam talia auderent? vel quis æſtimare potuiſſet, quod tam glorioſum E regnum, tamque munitum & latiſſimum, tam populoſum & firmiſsimum, talium hominum humiliari vel fœdari ſordibus deberet? Et non dico hi quod cenſum plurimum aſportare, & prædas diripere, vel captiuos tranſducere, verũ quis credere poſſet, quod tam viliſſimi, noſtros adire fines auderent? Fateor enim, vt ne

æſtimo non longè retrò, quod nullus ex regibus terræ iſta cogitaret, neque vllus habitator noſtri orbis audire potuiſſet, quod Pariſium noſtrum hoſtis intraret. Propterea hoc in loco, & ſi non eſt quod exponam, eſt tamen quod defleam & plangam: quoniam vt ſequens verſus inſinuat, propter peccata populi hæc omnia contigerunt; & propter iniquitates ſacerdotum & principum, hinc inde tanta crebreſcunt mala: quia peruerterunt longè iam diu in medio noſtrum, vt ita dicam, iudicia iuſtorum, & ſanguis ſanguinem tetigit: quo cuncti polluti, iam ſuis cuncta repleuerunt dolis & fraudibus. Vnde hi verſus lamentis potius ſunt exponendi & fletibus, quàm vllis ſententiarum eloquiis retexendi: neque triplicitas ſenſuum requirenda; cùm vnus ſit omnium noſtrum caſus & ruina. Idcircò dolor cordis in talibus vlulatibus & gemitibus eſt requirendus: vt cum Propheta, noſtra quæ geſſimus mala, deflere poſſimus: quoniã vibrat Dei gladius, & pendet in ceruicibus noſtris. Iam ſecuris ad radices arborum poſita eſt: quia infructuoſa eſt mens noſtra. Ergo deſæuit gladius Barbarorum euaginatus ex vagina Domini; & nos miſeri torpentes viuimus, inter tam immania Barbarorum mala, inter tam crudelium ciuium bella: inter diripientium prædas: inter ſeditiones & fraudes: ſed quotidie ad maiora exardeſcimus ſcelerum mala. Propter quod quaſi de nobis, vox plangentis Prophetæ ſequitur.

NVN.

ERRAVERVNT *cæci in plateis polluti ſanguine. Cumque ingredi non poſſent* (inquit) *tenuerunt lacinias ſuas.*] Patet ſenſus, quod Scribæ & Phariſæi cæci, errauerũt in plateis ſuis, & quando ſanguine cruentabantur humanæ effuſionis, fortaſſis pudore preſſi, abſtinebant ſe ab ingreſſu templi. Et quia effuderunt in medio Ieruſalem ſanguinem iuſtorum, polluti per plateam incedentes, abſtinebant ſe à templo non ſua lugẽtes peccata, ſed adblandiẽtes ſibi, per plateas laſciuientes ibant. Errabãt autem vt cæci, æſtimantes quod eos tales purgabat temporis dilatio ſolummodo, ſi à templo ſe cohiberent, de ſe iactantes, quaſi fortia queque geſtorum opera haberẽt, & humilitas monſtraretur, [cumque ingredi non poſſent, tenuerunt lacinias ſuas.] Laciniæ enim ſunt panni veſtimentorũ veterum, vel cincinni ſciſſurarum, quibus in-A duti, quaſi cæci ſe inuicem ſequẽtes tenebant, vt alter eorum alteri iungeretur, quatenus ſub hac falſa humilitate ſacerdotes qui effuderant ſanguinem iuſtorum & Prophetæ, populo ſatisfacerent.

MEM.

PROPTER *peccata Prophetarum eius & iniquitates ſacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius ſanguinem iuſtorum.*] Vnde noſtra Ieruſalem abundantius luget cum Propheta ſacerdotes ſuos & doctores, qui in B medio Eccleſiarum Dei effundunt ſanguinem iuſtorum, qui vtique iuſti eſſe poſſent, niſi ex negligentia eorum deperiſſent. Vnde Dominus per Ezechielem; *Ezech. 18.* *Quod ſi non annuntiaueris* (inquit) *impio omnes iniquitates eius, ſanguinem eius de manu tua requiram.* Vt quid igitur ſanguis impij de manu ſacerdotis exquiritur, niſi quia ipſius culpa ſanguis eius, peccatum ſcilicet, vſque ad mortem funditur? Etiam & nonnunquam qui videbantur iuſti, eorum C exemplis & doctrina prauitatis, ad terram vſque veniunt: & peccati profuſius ſanguine polluti perimentur. Qui profectò ſacerdotes & Prophetæ cæci errauerũt in plateis, dum latam & ſpatioſam præſentis ſeculi viam apprehendentes, anguſtam ex Euangelio noluerunt ingredi viam, quæ ducit ad templum cæleſtis patriæ, ita polluti ſuorum inquinamentis delictorũ, nec ipſi introierunt, nec alios intrare permiſerunt. Et hoc eſt quod ait, [ſanguinem iuſtorum effuderunt in medio eius.] Id eſt, in medio Eccleſiæ quæ vera eſt Ieruſalem; D & eſt mater omnium noſtrum. In cuius nimirum medio cæci errantes effundũt ſanguinem iuſtorum, quando ſuis prauis vitæ exemplis, eos ad peccandum procliuius inuitant, & ſceleſtius effundunt. Qui cùm ad illud veri Dei templum ingredi iam ſuis polluti contagiis nequeunt, tenent lacinias ſuas, id eſt, diſciſſam & dilaceratam vetuſtatis ſuæ vitam, quaſi cæci oberrantes. Tenent inuicem lacinias ſuas ſacerdotes Chriſti, vetuſtam videlicet & conta-E minatam vitam, vt comprobetur illud ex *Matth. 15.* Euãgelio: Quia *ſi cæcus cæco ducatũ præbeat, ambo in foueam cadunt.* Et hoc eſt quod deplorat Propheta, imò electorum omnium chorus, maximè nunc in tempore, quando ſic omnes cæcati latam & ſpatioſam viam ambulant, & tenent ad inuicem lacinias ſuas polluti ſanguine, nec valent apprehẽdere vias vitæ, neq; ſe à ſuis explicare viarum anfractibus. Tenẽt igitur lacinias ſuas

ad inuicem, vti cæci ſe ſequẽtes, quia ducẽ Chriſtũ ſequi nolũt: & ideò vetuſtate delictorũ veſtiti, diſciſſam & diſruptam vitam ſequũtur. Sed & hæreticorũ deplorat cæcitatẽ, qui relinquentes rectum ſcripturarum tramitem, catholicamque fidei regulam, latitudinem erroris delegerunt polluti ſanguine eorum, quorum ſuis erroribus animas perimunt deceptorũ. Qui cùm Catholicam nequeunt introire, quia nolunt, Eccleſiam, tenent lacinias ſuas inuicem: diſciſſiones videlicet ſcripturarum, vel dilacerationes quas ipſi ſua diripuerunt fraude. Sic itaque & virtutum chorus moraliter amiſſa prudentia, populoſitate eius intus cæcati ambulant. Ambulant ſiquidem viam appetitus vani vt cæci in plateis: quia carent luce quæ Chriſtus eſt: & dum viam eundemque Chriſtum tenere nequeunt, dum extra ſe ſemper ob vani fauoris gratiam ſe diffundunt, tenent inuicem lacinias vetuſtatis ſuæ: & explere vias virtutum nequeũt: quoniam vetuſtate vitiorum veſtiuntur, dum polluta eorum mens & conſcientia, platearum ſemper vanæ laudis ampliſſima ſectantur. De quibus benè ſubditur.

SAMECH.

RECEDITE *polluti, clamauerunt eis: recedite, abite, nolite tangere. Iurgati quippe ſunt, & commoti dixerunt inter gentes: Non addet vltra, vt habitet in eis.*] Fortaſſis ergo per exaggerationem Propheta Iudæorum immaniſſima deflet ſcelera: intantum, vt ſic vitiis & peccatis fuerint deturpati, quatenus hoſtes eorum & aduerſarij portas Ieruſalem inſperatè ingreſſi obruerint: & clamauerint eis exprobrando: Recedite veſtris polluti criminibus: recedite à ſãctuario Dei, veſtris multis & immenſis fœdati delictorum contagiis. Ac deinde ſceleſti Iudæi atque hoſtes eorum quid egerint, Propheta lugendo infert: [Iurgati quippe ſunt, inquit, & commoti.] Scilicet illi commoti ad iurgia: iſti verò ad lachrymas, & contritionem cordis: illi vt magis magiſque opprobria inferrent & blaſphemias: iſti ad luctum & confuſionem diræ calamitatis. [Et dixerunt inter gentes: Non addet vltrà, vt inhabitet in eis Deus eorum.] Ad vtrumque igitur, inter gentes, referri poteſt: vt ſit ſenſus, quod illi captiuitatis hæc dixerint inter gentes: aut certè. Non addet vltrà inter gentes: vt habitet in eis, inter quas etiam Deum verum & viuum deſerentes: idola coluerunt. Sed & ipſi vt ſequens verſus inſinuat, quia facies Domini diuiſit eos, fortaſſis inter ſe iurgati ſunt, vt polluti ſanguine delictorũ, eiſdem ſimili modo pollutis clamauerint: Recedite: vti mos eſt eorum, qui volunt iuſti videri, & aſpernantur cæteros. Vnde & iurgium inter eos quàm ſæpè contingere ſolet. Quod Eccleſia Chriſti cum Propheta talia inter membra ſua cernens, quaſi prophanos luget. Illos ſiquidẽ, quia cæci & polluti ingredi nequeunt Dei viui Eccleſiam, & ſacris participare myſteriis, fortè ſub pœnitentia redacti: iſtos verò cũ ſint & ipſi polluti, quaſi pro zelo Dei, quia cæteros aſpernantes deſpiciunt. Cùm ergo tales iuſti appetunt videri, qui nec dum in aperto deprehendi queunt, & ad alios qui iam aut lapſi ſunt & correcti, aut labuntur adhuc, in manifeſto delinquunt, erecto deſpiciunt ſupercilio & obiurgant, quid aliud agere videntur, quàm clamare illis ac dicere. Recedite à nobis, & à ſacramentis Dei, quibus nos iure fruimur. Recedite à nobis, & abite ad eos, quorum conſortes eſtis. Nolite tangere ſancta Dei his qui indigni eſtis. Quæ nimirum iurgia inter nos & ipſi quàm ſæpè ſentimus, dum quidam male inflati, ſuis ſe deliteſcentes occultant fraudibus: & dum ſanctiores ſemper appetunt videri, non ſolùm quoſdam publicè deprehenſos aut confeſſos deſpiciunt, verumetiam ſanctiores derogant quaſi peſtes Eccleſiæ, & corrodunt. Qui profectò quotidie quid aliud, quàm dum aut omnes immundos eſſe & pollutos, ſolummodò vt ſe iuſtos eſſe commendent, & exprobrant cæteros. De quo fortè clamore Apoſtolus: *Omnis ira* (inquit) *& indignatio, clamor & blaſphemia, tollatur à vobis, cum omni malitia.* Epheſ. 4. Quoniam talis clamor non niſi aut ab ira, aut ab indignatione cordis, de ſupercilio ſuperbiæ, certè aut ex aliqua malitia naſcitur. Et ideò quàm pulchrè dixit: Cum omni malitia tollatur à vobis, quia quotienſcunque alios deſpicimus, aut ſubſannamus, aut noſmet iuſtificamus, & alios ex ſupercilio ſuperbiæ reprehendimus, clamorem blaſphemiæ inferimus. Propterea Apoſtolus inquit, Cum omni malitia tollatur à vobis. Alioquin quando proximos noſtros corrigimus, aut reprehendimus, aut exprobramus foris, niſi prius intus à nobis tollatur malitia, clamorem facimus. Vnde quàm ſæpè lites inter proximos & iurgia fiunt, quia nonnullæ increpationes eorum & correptiones, ex malitia prauæ inuectionis, & non ex amore caſtæ dilectio-

nis cũ diſcretione veniunt. Ideo & ſignãter ait: [Iurgati ſunt & commoti] ſiquidem commoti, quia iurgati: & iurgati, quia commoti. Alioquin non commouerẽtur, niſi iurgati prius intus eſſent in animo: neque inuicem iurgarentur, niſi & prius cõmoti eſſent. Commoti quippe ſunt, quia in eo non ſteterunt, qui ſemper idem eſt & iurgatur. Pacem prius intus amiſerunt ac dilectionis amorem. Propterea & de talibus rectè inter gentes dicitur. Non addet vltra, vt habitet in eis Deus, quoniam vbi pax & concordia non eſt, Deus eſſe non poteſt: quia factus eſt in pace locus eius: & habitatio eius in ſpecula ſacræ contemplationis. Inter gentes namque propter nos, ſicut ait Apoſtolus, quia nomen Dei blaſphemetur. Talis quippe eſt ſceleratorum inflatio: talia ſuperborum iurgia: taliſque adinuicem deſpectio & abiectio reproborum: hæreticorum quoque contra catholicam fidem, maxime Donatiſtarum, & eorum qui Catharos ſe vocant. Hæc vobis qui dicunt: Recedite à nobis: quoniam ex omnibus nos mundi ſumus: vos autem polluti: recedite & abite: nolite nos tangere: ne forte à vobis coinquinemur. Sed & ipſi hæretici inter ſe iurgati ſunt, dum diuerſis ſe impugnant hæreſibus. Commoti verò, quia in recta fide ſtare noluerũt. Mouerunt quidẽ pedes ab oriente, donec venirent in campum confuſionis ſuæ, id eſt, Babel, vbi turrim ſuperbiæ conſtruentes, diuiſionem meruerũt percipere linguarum. Qua ex cauſa aptè ſequitur.

AIN.

FACIES *Domini diuiſit eos: non addat vt reſpiciat eos.*] Et ideo ſatis congruè, quia & ipſi ſicut ſequitur, facies ſacerdotum non erubuerunt: imò in ſacerdotibus ſuis Deũ contempſerunt, ac propterea quia in eis faciem Domini non ſunt reueriti, diuiſit eos ipſa facies Domini: vt de reciprocatione vindictam exciperent ſuæ damnationis. Nam ſicut in Pſalmo canitur, quia non timuerunt Dominum perfidi Iudæi, extendit manum ſuam in retribuendo. Sed nec ſicut, cum multis prius corrigerentur anguſtiarũ flagellis, conuerſi ſunt, vt Chriſtum ex lege repromiſſum ſuſciperent: imò contaminauerunt teſtamentum eius, cùm eum qui teſtamento legis ad ſalutem pronuntiatus fuerat, repulerunt. Et ideo quia repulerunt eum, neque facies erubuerunt Sacerdotum & Prophetarum, merito diuiſi ſunt ab ira vultus

A eius: & hoc eſt dicere, facies Domini diuiſit eos. Illos autem ab ira vultus ſui ciuitate ad vltimum euerſa diuiſit, quando partem eorum in perfidia reliquit, ponens eos cum infidelibus: ac diſperſit in omnia regna terrarum: partem verò vt ſcriptura *Lucæ 12.* teſtatur, ad fidem ſanctam Chriſtus recepit. Eadem quippe eſt facies Dei, quæ & vultus. Sed ira quæ in vultu aut facie ſæpe demonſtratur, diuiſit eos: quoniam mitiſſimum Deum ad iracundiam prouocauerunt, quando de malis actibus ſuis pœnitudinem cordis recipere noluerunt. B Cæterum Chriſti Eccleſia plangit eos irremediabiliter, qui timorem Dei à ſe reiicientes, facies ſacerdotum infra eandem Eccleſiam non erubeſcunt: quia iam eorum excreſcentibus culpis, facies Domini & ira vultus eius, diuiſit eos ab his, qui præſciti & prædeſtinati ſunt ad vitam: [Nec addat vt reſpiciat eos.] Et notandũ quàm terribile ſit ſacerdotes Chriſti contemnere, coramque facie eorum non reuereri, neque illis monentibus à malis actibus ceſſare, quod eſt eorum facies non erubeſcere. Vnde idem per ſe Dominus de ipſis: *Qui vos audit* (inquit) *me audit: & qui vos* *Lucæ 10.* C *ſpernit, me ſpernit.* Sane non audire, non obedire: non obedire verò, ſpernere: porro ſpernere, non erubeſcere eſt. Ac propterea valde horrendum eſt, quod infertur: [Nec addat vt reſpiciat eos.] Quia quos non reſpicit, non conuertuntur, & qui non conuertuntur, vtique damnantur: quoniam facies Domini diuiſit eos à ſanctis ſuis. Hinc quoque ne Petrus diuiſus eſſet ab ira vultus eius, reſpexit eum Dominus: & quia ille reſpexit, conuerſus idem, fleuit D amarè: ſicque receptus in corpore, meruit audire: *Petre amas me? paſce oues meas.* *Matth. 26.* *Ioan. vlt.* Vnde velim noſtri intelligant, quàm terribile ſit facies ſacerdotum, aut eorum quos vice Chriſti ſuſceperunt, non erubeſcere: ne fortè offenſus Dominus, non addat vt conuertantur, & reſpiciat eos. Iam verò huiuſcemodi diuiſio quid aliud inſinuat, niſi quod in illa extremi examinis iudicatione futurum eſt, quando diuidentur perfidi & ſcelerati, à ſanctis & fidelibus & iuſtis: quando arſuræ paleæ ſe- E gregabuntur ab ira vultus Dei à granis tritici: vt triticum colligatur in horreum Dei: paleæ verò dentur igni inextinguibili? Quod autem dicitur, quia facies Dei diuiſit eos, quid eſt aliud dicere, niſi quia ira Dei ſegregauit eos à bonis & iuſtis atque electis Dei? Ira quippe vel facies pro vindicta ponitur: quoniam idem Dominus cum

cum tranquillitate iudicat omnia: eo quod facies eius incommutabiliter cuncta iudicat & diſponit: & placidè quæque decernit. Sed quia facies contempſerunt ſacerdotum, nec miſerti ſunt ſenum, rectè facies Domini diuiſit eos. Et notandum, quod ſuprà eoſdem ſacerdotes quaſi homicidas planxerit, ita dicens: [Propter peccata Prophetarum & iniquitates ſacerdotum eius, hoſtis & inimicus ingreſſus eſt in Ieruſalem.] Ex quo patet, quamuis mali ſint quod non ſint contemnendi, ſed in eis venerandus eſt ille & colendus, cuius ſunt ſacerdotes: & in cuius nomine ac perſona veniunt. Et ipſi quidem oberrant cæci in plateis ac polluti ſanguine, non ideò ſunt à populo conculcandi, & eorum officio mox ſine præiudicio contemnendi: quoniam hinc iurgia naſcuntur, & deſpectio Chriſtianæ religionis: hinc inde indignatio & clamor: hinc blaſphemiæ & contemptus: quod prior verſus ſatis dolens defleuit, cùm dicerent hi clamantes: [Recedite polluti, recedite: abite & nolite tangere.] Conſtat igitur, quod vbi noſtra religio ſic confunditur, ibi Dei deſæuit ira, & nullus ordo ſeruatur: quando hinc inde dextra leuaque iſti ſe applaudũt hypocritarum ſub ſpecie: illi aut publicis ſe polluunt criminibus, aut ſe malè delitèſcunt ſub ignauia torporis. Qui omnes quàm ſæpè iurgantur ad inuicem: quoniam facies Domini diuiſit eos à ſanctis & fidelibus: etiamſi intus eos verſari corpore videatur. Interea & hæreticorum diuerſitas deſignatur, qui ſe ſuis adinuicem impugnant errorum falſitatibus: eo quod iam propter pœnam peccati damnati recipere nolunt ſanam doctrinam Chriſti. Diuiſi quidem ſunt adinuicem propter proprietatem prauæ adinuentionis: & ideò nec ſibi nec vlli catholicorum conuenire poſſunt: vnde facies eorum qui ſanam confitentur doctrinam, minimè erubeſcũt: neque miſerentur ſenum. Talibus enim quia vindicta Dei propter peccata diuiſit, non minus adinuicem inter ſe quàm & ab omnibus orthodoxis, non addit vltra vt miſereatur neque reſpiciat, ſicuti nec Cain
Geneſ. 4. fratricidam, neque munera eius reſpexiſſe dicitur. Horum itaque omnium iurgia commouerunt eos de ſtatu rectæ fidei: & ad vana quælibet vt ſuperbè ſaperent, pepulerunt. Pro quibus adhuc vox plangentis Prophetæ aptè ſequitur:

PHE.

CVM *adhuc ſubſiſteremus, defecerunt oculi* A *noſtri ad auxilium noſtrum in vanum: cùm reſpiceremus autem ad gentem quæ ſaluare nos non poterat.*] Hoc quippe loco ſecundum hiſtoriam miſeræ gentis deplorat Propheta errorem, quod magis auxilium Ægypti & Pharaonis, quàm Dei expetierint. Qui cùm adhuc ſubſiſtere viderentur, iam penè conſumpti erant: & oculi eorum ad eos reſpicientes tabefacti, reſpicientes ad gẽtem quæ nec ſe, nec eos ſaluare poterat. Quod ſatis idem Ieremias longè ſuprà latius exponit, & ſi nunc hoc in loco illud B actius atque immanius deplorat. Sic itaque & eorum vox eſt infra Eccleſiam plangentium, qui ſe longè diu vanis demulcent ſpebus, & ſeculi occupantur actibus. Qui cùm tacti fuerint mortis infirmitate, aut tentatione aliqua, inueniunt ſe non ſolùm nudos, verumetiam cæcos ita gementes: [Cùm adhuc ſubſiſteremus, defecerunt oculi noſtri ad auxilium noſtrum vanum.] Adhuc ergo ſubſiſtit quodammodo, quiſquis in carne poſitus fidem, quamuis ſine C operibus, rectam tenet. Sed cùm vana ſectatur ſeculi, aliqua tactus moleſtia, inuenit oculos defeciſſe ſuos, quod ad caduca & labentia ſeculi defixerat, vanumq; auxilium quæſiſſe: quia quantò intentionem cordis ad ea poſuerat obtinenda, tantò ab interno lumine intus & gratia emarcuerat. Vnde benè ad ſe reuerſus gemens, probat vanum fuiſſe, ad quod quærendum oculos defixerat. Et quia ſæpè ob concupiſcentiam rerum acquiſitarum, totam ſpẽ ſuam in diuitibus ſeculi & potentioribus com- D mittunt, vt per eos obtineant ardentius, quæ ambiunt, aptè ſequitur: [Cùm reſpiceremus attenti ad gentem, quæ ſaluare non poterat.] De qua profectò gente, id eſt, diuitibus, Propheta: *Vlulate* (inquit) *miſeri, & plorate ſuper miſeriis, quæ aduenient vobis.* Ad quos cùm attenditur & ſperatur in eis auxilium ſalutis, quid niſi miſeriarum luctus eueniet, cum nec ſe nec alios ſaluare poteſt? *Maledictus* (inquit) *Propheta omnis, qui ſpem ſuam ponit in homine: & ponit carnem brachium ſuum, vt à* E *Domino recedat cor eius.* Quod ſatis etiam & de hæreticis congruè accipitur, & de his qui eorum vanum auxiliũ requirunt: quoniam oculi eorum vana ſerutantes, & falſa ſcripturarum eloquia, magis magiſque tabeſcunt ac deficiunt: & cùm eos eorum auditores diligentius intendunt ad gentem quæ ſaluare non poteſt, oculos in vanum leuant. Quapropter adhuc vox dolentium ac gentium eorum ex perſona rectè ſequitur.

SADE.

LVBRICAVERVNT *veſtigia noſtra in itinere platearum noſtrarum: appropinquauit finis noſter: completi ſunt dies noſtri, quia venit finis noſter.*] Nulli dubium, quod hæc lamenta Iudæis congruant, quando ſub articulo mortis ſua ſinguli reuoluebant geſtorum facta. Sed & Propheta eorum omnium in ſe aſſumit fletus ac lamenta, quod tam amara & inſperata captiuitatis mala exigentibus culpis gentis ſuæ, ſubitò contigerint. Quod non minus etiam de Eccleſia Chriſti iure plangitur, quando eos qui latam & ſpatioſam ſeculi viam arripiunt, aſpicimus. Plangit enim Eccleſia eorum laſciuiam, qui lubricam vitiorum ſectantur viam, qui necdum ſupra petram, quæ Chriſtus eſt, rectos fixerunt greſſus. Pro quibus lugens ita gemit. [Lubricauerunt veſtigia noſtra in itinere platearum noſtrarum.] Alioquin niſi platearum itinera quæſiſſent, pedes à recto non lubricaſſent. Vnde Dominus: *Exi cito* (inquit) *in plateas & vicos ciuitatis: pauperes ac debiles compelle intrare, vt impleatur domus mea.* Ex quo patet ſenſus, qui adhuc latam & ſpatioſam tenent viam, ante oculos interni iudicis, quod foris ſint, & ſi corpore intrò videantur. Extra domum quæ Chriſti eſt Eccleſia, laſciuientes lubricant. Lubrica ſunt enim itinera platearum & procliuia. Idcircò Dauid gratulabundus canit: *Statuit* (inquit) *ſupra petram pedes meos: & direxit greſſus meos.* Et alibi: *Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum, & ſuper excelſa ſtatuit.* Cæterum lata platearum via, fæculenta, plena luto & ſordibus: in qua qui ambulat non abſque lapſu ruinæ ſuæ graditur. Hi verò quorum ſupra petram ſolidantur, pedes, recto calle viarum ambulant, tanquam pedes ceruorum, nulla ſerpentium venena timent, dum ſemper ad ardua & excelſa feſtinant. Nolunt enim lubrica vitare veſtigia, & non in incerto diuitiarum, vel labenti ſeculo ſpem vllam ponere: imò beatos cum Propheta exiſtimant, eo quod vanitates non attendant: neque ſectantur inſanias ſtultorum falſas. Qui cùm prȩuidere nolunt quàm citò labantur quæ diligunt, ſubitò appropinquaſſe finem vitæ gemunt, dum inſperatè falſa fuiſſe ſentiunt, quæ tenuerunt. Hinc eſt quod formidoloſius lugent: [appropinquauit finis noſter: completi ſunt dies noſtri, quia venit finis noſter.] Non enim ſemper completio in bono ponitur, ſicuti habes, quia necdum completa ſunt peccata Amorrhæorum. Quorum completio finis fuit eorum, qui compleuerant atque exterminium: vti & iſtorum, quorum ex perſona Prophetæ talia contigiſſe amarius luget. Completi namque dies planguntur, qui compleuerant illis ſcelera & menſuram patrum ſuorum. Qui nimirum dies peccandi cùm completi fuerint, finis venit. Prius enim appropinquat, quamdiu ſecuris ad radicem poſita ſuſpenſa in manu pendet. Cùm verò completa fuerint ſcelera delictorum, complentur dies, quia venit finis æternæ retributionis. Interea & hæreticorum vox eſt, quando ſero intellexerunt, quàm lubrica in ſcripturis ſacris eorum veſtigia fuerint: & quàm latam arripiunt viam, dum nolunt regulas catholicorum patrum tenere: neque viam, quæ Chriſtus eſt, rectis greſſibus ambulare: ſed vnuſquiſq; eorum, eaſdem ſcripturas Dei, à recto deflectere, & ad ſuę peruerſitatis vias latius diffundere: & dũ nec præfinitos patrum terminos neque tritam ſcripturarum ſemitam volunt incedere, lubricauerunt veſtigia eorum in itinere platearum, quia amplam & lacinioſam ſectati ſunt diſputationis ſuæ doctrinam: & non dico ſcripturarum ſanctarum, verumetiam Philoſophorum corruperunt eloquia. Idcircò lubrica tenentes deciderunt in mortem: & venit finis cum omni confuſione atque perditione ſuæ damnationis. Hinc ſequitur.

Marginalia: Luc. 14. — Pſal. 39. — Pſal. 17. — Geneſ. 15. — A, B, C, D

COPH.

VELOCIORES *fuerunt perſecutores noſtri aquilis cæli, ſuper montes perſecuti ſunt nos: in deſerto inſidiati ſunt nobis.*] Hæc hyperbolicè dicta ſunt de Iudæis: ſicuti Ionathas & Saül, velociores aquilis fuiſſe, in threnis Dauid laudãtur. Cæterũ quia Propheta omniũ in ſe lamenta, perſonas & voces vt diximus aſſumit, plangit perſecutiones Eccleſiæ: cuius vtique perſecutores velociores aquilis cæli iure planguntur: quia immundi ſpiritus ad dilacerandum & deuorandum velociores ſanctis prædicatoribus fiunt ſuæ fraudis nequitia, & agilitate naturæ. Habet namque Eccleſia aquilas ſuas ſibi ad obſequium electas: de quibus in Euangelio Dominus: *Vbi fuerit corpus,* (inquit) *ibi congregabuntur aquilæ*: quia vbi paſſio Chriſti celebratur & corpus immolatur noſtræ ſalutis, ibi aquilæ cæli aggregãtur quaſi ad eſcã & aduenijũt: vt de

Marginalia: E — Lucæ 17.

A morte carnis eius, vitam percipiant, & refectionem perpetuæ ſatietatis. Ex quo profectò Propheta luget: luget & Eccleſia Chriſti, quia velociores ſũt hoſtes noſtri ſcilicet aëreæ poteſtates, & immundi ſpiritus, eo quod nulla poteſtas ſuper terram ſit quæ valeat eis comparari. Vnde poteſtas eorum & violenta celeritas perſequendi deploratur, quando non dico per ſuos, verumetiam per ſeipſos velocius circumeunt ac deſæuiunt, quærentes ab Eccleſia diripere violenter, quos deuorent. Super montes quoque perſecuti ſũt B nos: quia dum ad altiora Eccleſiaſtici ordinis culmina extollimur, acrius eos ad perſequendos nos excitamus: & licet ſuper ſpecula Apoſtolicæ celſitudinis poſiti, quaſi in monte videamur, non ideo ſecuri eſſe debemus, quia eos fortius perſequuntur, quos ad hoc ſuper montes eleuatos viderint, vt cæteros diligentius inſpiciant: & ad culmina virtutum perducant. [In deſerto (inquit) inſidiati ſunt nobis.] Per deſertum namque eorum vita deſignatur, qui aut ſub monaſtica degunt diſciplina, aut anachoreticam longe diu probati ducunt vitam. Hi duo in Eccleſia ordines, C agonizando contra inuiſibiles inſtantius decertare hoſtes: & ideò contra hoſtes velocius atque fortius bella perſequendo mouent. Illos ſiquidem in manifeſto quaſi ſuper montes debellando: iſtis verò remotiorem ducentibus vitam, inſidiando. Qui profectò vtrique cæli aquilæ dicuntur: quia cæleſtia ſectantur & ardua. Sed quod grauius eſt plangendum, velociores quàm ſæpè illis hoſtes inueniuntur ad decipiendum, quam hi ad præcauendum, certe aut reluctandum. Vnde & cum Propheta, D Chriſti interdum plorat Eccleſia, quod velociores ſint hoſtes eius & aduerſarij electis ſuis, qui iam calcatis omnibus terrenis cæleſtia incolunt: ita vt interdum plures decipiant, non dico ex plebe toto ordine, verùm & ex ipſis, qui aut paſtores ſunt, aut perfectæ quietis elegere vitam. Ex quo longè ſupra idem Propheta valde plorat dicens:

G R E X *perditus factus eſt populus meus: paſtores eorum ſeduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus: de monte in collem tranſie-* E *runt: obliti ſunt cubilis ſui.*] Vbi non ſolùm hæreticorum plangit ſeductionem, verùm & eorum, qui in Eccleſia malis ſuis exemplis animas decipiunt ſubditorum. Quas tranſire faciunt de monte ad collem, dum per faſtum ſuperbiæ obtinere nituntur dignitates rerum, & potentiam ſecularis gloriæ. Tranſeunt ergo & hæretici de monte ad collem, quando de vna ad aliam inſiliunt prauitatis ſuæ doctrinam: ſemper quidem vagi, & nunquam ſtabiles. Propterea & grex Domini perditus eſt: quia idem hæretici quàm ſæpè in diſputando velociores ſunt aquilis cæli, ſcilicet Eccleſiæ doctoribus, & rectoribus plebis quos perſequuntur, ſuper doctrinam ſcilicet Apoſtolorum & ſanctorum omnium electorum. Illis verò qui remotioris vitæ ſectantur otium, inſidiantur fraudibus, & decipiunt calliditatis ſuæ eloquiis. Quos omnes ſub vno lamento rectè Chriſti deplorat Eccleſia: quia in his omnibus infirmatur, & ſub huiuſcemodi præſtigiis, quaſi alarum auium præpeditur remigiis. Hinc eſt quod tantis vrgemur malis non minus in occulto, quàm & in aperto. Siquidem in occulto, ſi in die vigent: in aperto verò contra Chriſti athletas perſecutio ſuper montes ſæuit, vt & eos perimat, & plebem deinceps illis deiectis crudelius ſternat. Hinc quoque Dominus per Prophetam: *Percutiam Paſtorem, & diſpergentur oues gregis.* *Zachar. 13.* Quo percuſſo, Apoſtoli omnes fugerunt: & inde eſt quod ſequitur:

RES.

S P I R I T V S *oris noſtri Chriſtus Dominus, captus eſt in peccatis noſtris: cui diximus in gentibus, ſub vmbra tua viuemus.*] Hoc namque Iudæi de Ioſia dictum accipiunt, quod iuſtiſſimus rex non ſuis, ſed populi peccatis captus ſit in mortem, in quo totam ſpem ſuam poſuerãt: etiamſi in gentibus deueniſſent. Sed ſuper eum videtur non ſtare hic ſenſus, quoniam nec ipſe ſpiritus oris eorum fuit, nec in vmbra eius demum in gentibus tranſlati, viuere potuiſſent. Imò de Chriſto velint nolint accipiendum, quod ſpiritus oris noſtri Chriſtus Dominus, captus ſit in peccatis noſtris. Ex quo manifeſtè, non minus diuinitas eius, quàm & humanitas ſub vna eademq; perſona capta deſignatur. [Spiritus (inquit) oris noſtri Dominus Chriſtus.] Nam cùm dicit, Spiritus oris noſtri, eius diuinitas declaratur: cùm verò Chriſtus Dominus, manifeſtè humanitas exprimitur: quia rectè Spiritus Deus tota Trinitas intelligitur: quamuis hoc in loco ſolummodò Patris Verbum accipiatur. Vnde Moyſes in Deuteronomio: *Prope eſt* (inquit) *verbum in ore tuo & corde tuo.* Quod eſt dicere: Prope eſt ſpiritus oris

noſtri & cordis noſtri Deus, quia omnia replet & continet: in quo viuimus iuxta Apoſtolum, mouemur & ſumus. Et ideò ſanctus Dauid ſupplicando, cùm Trinitatem vellet diſtinguere in perſonis, *Spiritum rectum* (inquit) *innoua in viſceribus meis*: ex quo filius deſignatur: & Spiritum ſanctum tuum ne auferas à me, cùm perſona ſancti Spiritus aperitur. Quod autem ad vltimũ Spiritu principali confirmari exoptat, patris manifeſtatur proprietas: tamen tota Trinitas Deus rectè Spiritus prædicatur. Hoc verò in loco Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus Catholicè captus dicitur: quia in vna eademque perſona, diuinitas ſimul Verbi, & humanitas tenetur. Vnde iure incomprehenſibilis comprehenſus creditur, & incapabilis capitur: necnon & alia quàm plura, quæ ſimul de Deo & homine ſub vna Chriſti perſona prædicãtur. Sed Spiritus oris noſtri quàm benè Chriſtus Dominus appellatur: quia quem corde per fidem intus guſtamus, ore confitemur: vt ſit illis nobis ad iuſtitiam: iſtud verò confeſſionis ad ſalutem. Oris eſt autem aſpirare & reſpirare: quatenus per infuſionem gratiæ, quod intus trahitur, foris reſpiretur confeſſionis ad profectum. Veruntamen eorum iſta vox eſt, qua dicitur: [Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus:] Qui nihil aliud in ore habent, niſi verbum veritatis quod Chriſtus eſt: nihil in corde, quoniam ex abundantia cordis os loquitur: ac per hoc Sanctorum eſt iſte gemitus & vlulatus: [Spiritus oris noſtri CHRISTVS Dominus captus eſt in peccatis noſtris.] Quia idem pro omnibus captus & mortuus eſt, vt omnium peccata deleret: non enim pro ſuis, qui nulla habuit veſtigia delictorum: ſed pro noſtris & in noſtris tentus eſt peccatis: quatenus ea deleret, & auferret chirographum quod aduerſum nos erat delictorum. Neque credendum, quod talis tantuſque Propheta de Spiritu iſto aëreo dicat aut flatu, quem ex aëre infra nos trahimus, cùm aſpirando eum percipimus, vel cùm reſpirando rurſus reddimus: ſed de Spiritu qui Deus Verbum eſt: quem corde credimus ad iuſtitiam: ore autem confitemur ad ſalutem. Alioquin flatus oris noſtri aut ſpiritus iſte aëreus, nec Dominus nec Chriſtus eſt, nec capitur nec tenetur cùm reiicitur: non dico pro peccatis, verùm nec pro vllis vſibus, neque de quolibet alio accipi poteſt, niſi de eo, qui in duabus ſubſtantiis vnus eſt Chri-

Pſal. 50.

A ſtus: ac per hoc, ſpiritus oris noſtri, ſcilicet Verbum Patris & homo Chriſtus Dominus, vnus idemque Deus, qui captus eſt pro peccatis omnium: cui rectè diximus: [In vmbra tua viuemus in gentibus.] Propterea & nos ipſi etiam cum Propheta expectantes promiſſæ adoptionis gratiam, infra noſmet gemimus atque dicimus: [Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris.] Et tunc ſanè hoc dignè B cùm nihil aliud in corde aut in ore geſtamus: ſed totum quod infrà interiorem hominem traiicimus, aut ipſe aut ex ipſo eſt, & quod ore proferimus, de ipſo & ad ipſum eſt. Sic quippe interior homo viuificatur, paſcitur: ſicque animatus continuatim renouatur. Viuificatur verò quotidie in eo in quo eſt: & qui in eo eſt, enutritur: atque per fidem intus foriſve Chriſtus amplectitur & profertur: & ſicut flatus iſte aëreus ex eo habet quod capitur ad quem C reſpirat, rurſus exterior homo viuificatur vt aſpiret, ita & noſter homo interior neceſſe habet per fidem, ſpiritum Deum intus corde ſuſceptum habere, quatenus ab eo, atque per eum, atque in ipſo poſſit viuere, viuendo verò votis omnibus ad eum reſpirare, atque ſua quæque intima in eum & coram eo effundere. Qui profecto talis aptè poteſt dicere, [Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus, captus eſt in peccatis noſtris.] Captus eſt ergo in peccatis noſtris, vt peccata à nobis D expelleret, ſeque intromitteret, vt nos Deus Spiritus inter poſſeſſos viuificaret, viuificatos vero ſemper poſſideret, quatenus nos à ſe & in ſe, ad ſe ipſum reſpirare concederet. Quo deniq; ſpiritu intus recreati, dicamus cum Propheta. [In vmbra tua viuemus in gentibus.] Quoniam ipſe eſt expectatio gentium & Saluator earum: ipſe eſt ſemen Abrahæ, in quo benedicentur omnes gentes terræ. Cui profectò Propheta benè corde dixerat, & ore confeſſus fuerat: [In vmbra tua viuemus E in gentibus.] Quoniam ipſe venturus in carne erat Chriſtus Dominus, quem gentes regem & Deum ſuſcepturæ ſub eius vmbra, deinceps ſaluatæ cum ſanctis requieſcerent: & hoc eſt dicere. [Sub vmbra tua viuemus in gentibus.] Non de præſenti aut præterito, ſed de futuro. Quaſi diceret: Quia tunc melius cum eis gentibus viuemus, cùm ipſe aduenerit repromiſſus ſpiritus oris noſtri Chriſtus Dominus, qui captus eſt in peccatis noſtris,

in quibus mortui eramus: & viuificauerit mortalia corpora per inhabitantem ſpiritum eius in nobis: & tulerit quod aduerſum nos eſt chirographum peccati. Vnde alibi Dauid: *Sub vmbra* (inquit) *alarum tuarum protege me, à facie impiorum qui me afflixerunt.* Senſerat enim ardores concupiſcẽtiarum æſtu vexatos libidinis: & ideo ſub vmbra alarũ Dei ſe protegi exoptat: quatenus à flamma tam diræ exuſtionis illæſus, requieſcat. Hinc quoque & beatæ Mariæ promittitur: *Virtus altiſſimi obumbrabit tibi*: ne vllis concupiſcentiarum motibus vaporaretur, vt aduſtionem incendij ſentiret, quę de Spiritu ſancto cõceptura erat. Captus enim Chriſtus Dominus cùm dicitur, caro eius nihil aliud quàm vmbra fuit, quoniam ſub vmbra paſſionis ſuæ nos protexit, & ſub vmbra corporis eius nos ſaluauit. Quid igitur putas, quantum nobis aperta conferre poterit claritas virtutis eius, & ſol iuſtitiæ cùm refulſerit, ſi tãtum contulit humilitas carnis, & exinanitio diuinæ maieſtatis? Per vmbram namque lepra curata eſt: & per fimbriam Dominicæ veſtis, illius fœminæ ſtetit ſanguis: per vmbram quoque eum vidimus, quando non habebat ſpeciem neque decorem. Caro quippe eius, vt diximus, vmbra fuit: quæ noſtrarum refrigerauit ęſtus cupiditatum: quæ reſtinxit ignes libidinum: quæ auaritiæ diuerſarumque paſſionum incendia temperauit. Et quid dicam de vmbra Domini, ſub qua viuimus inter gentes, & in quam gentes ſperaſſe legimus: quando & Apoſtolorum vmbra ſanabat ægrotos, viuificabat languidos? Veniente enim Petro, offerebantur infirmi: quos tranſeuntis Apoſtoli vmbra reddebat ſanitati. Vnde caro Domini, quid aliud quàm vmbra fuit? De qua profectò carne Propheta dicit: *Ecce Dominus ſedet ſuper nubem leuem, & veniet in Ægyptum.* Sed & nubes leuis & lucida obumbrabat Apoſtolos, ne ſol iniquitatis eos exureret. Sub cuius nimirum vmbra quod futurum Prophera denuntiabat, iam viuimus in gentibus & requieſcimus ſub vmbra protectionis eius. Nam idem Propheta in vmbra eum videbat, quamuis in ſpiritu, cùm adhuc fides prima hæc de eo gentibus nuntiabatur: ſed nunc iam totum illuminat mundum, quamuis adhuc eum per ſui corporis, quæ eſt Eccleſia Dei viui, vmbram videmus. Nondum enim facie ad faciem: quia nullius corporis oculi diuinitatis eius poſſunt recipere fulgorẽ: & ideo quaſi ſub vmbra quotidie totum protegit orbem terrarum: & nos in gentibus ſpe viua regeneratos quaſi ſub vmbra viuere concedit. Nullum enim remedium erat, niſi in aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti: qui ſolis deſperatis poſſit afferre medicinam. Vnde & ſupra ſub Coph litera, quaſi concluſus iacebat. Hoc quippe Coph litera ſonare dicitur. [Appropinquauit enim tempus noſtrum: completi ſunt dies noſtri: quia venit finis noſter.] Hæc namque concluſio deſperationem afferret, niſi aduentus Domini nos releuaret. Vnde idem in ſpiritu recreatur. [Spiritus (inquit) oris noſtri ante faciem noſtram, Chriſtus Dominus comprehenſus eſt in peccatis noſtris.] Et notãdum quod omnis lamenti intentio ad hunc decurrit finem, in quo totius mœroris ac doloris finis imponitur: ac deinceps in ſequentibus verſibus, quaſi biuium demonſtratur: quoniam cœleſtis & redempta Ieruſalem dexteram tenet: eadem verò ſanguinibus peccatorum fœdata læuam petit. Vnde huic væ futurum imminet: ab Ieruſalem verò, Chriſtus Dominus omnem lachrymam abſterget: quoniam crux Domini tribunal iudicij fuiſſe probatur, dum vnus eorum qui hinc inde pependerant, per fidem aſſumitur: alter blaſphemia damnatus, in interitu æternæ mortis relinquitur: quia pendentem coram oculis per fidem recipere contempſit vitam. Nam quod dicit, captus eſt, præteritum poſuit quod futurum erat, more omnium eorum, qui in diuinis repromiſſionibus pro futuris præterita poſuere. Eſt itaque & hoc in eiulatu, nimia ſequentis diſcretio lamenri, quo ſanctorum omnium luctus terminatur: & gaudium poſt mœrorem & triſtitiam incipitur. In illis verò duobus lamenti verſibus, à gaudio vę vltimum inchoatur: quod nullo terminatur doloris ac cruciatus remedio. Vnde ſequitur.

Psal. 16. Luc. 1. Act. 5. Isai. 19. — A B C D E

SIN.

GAVDE *& lætare filia Edom, quæ habitas in terra: Ad te quoque perueniet calix: inebriaberis atque nudaberis.*] Inimicos ſemper fuiſſe Ieroſolymitis non dico Edom, verumetiam omnes gentes per circuitum, nemo qui hiſtorias aut Prophetas legit, dubitat. Et ideo quia contra Dominum contraque eius auxiliũ, hi exultando de malis quæ acciderant lætati ſunt, dignè quaſi de reciprocatione percepêre vindictam furoris Domini. Inebriatur autem Edom de vino ex quo omnes gentes ſuprà biberunt, & ex poculo illo Babylonis aureo. Propterea dicitur: [Ad te vſque perueniet calix: inebriaberis & nudaberis.] Quia hæc dicit

Dominus: Ecce quibus non erat iudiciũ A vt biberent calicem, bibentes bibent, & ad vltimum ciuitates eius (inquit) erunt in ſolitudines ſempiternas: & à voce ruinæ eius, commota eſt omnis terra. Quæ omnia licet completa ſint in illa vaſtatione gladij Babylonis, & rurſus Babylon ipſa exterminata in ira furoris Dei, tamen melius de illo vltimo iudicij die cuncta accipiuntur, quando poſt vindictam ſolitudo ſempiterna ſequetur. Et ideò non minus planctus iſte contra Babylonem aſſumitur, B quia iuxta myſticos intellectus per Edom & Babylonem vnum eſt quod ſignificatur. Nã ab initio ſeculi duæ tantũmodo colliguntur ciuitates & ædificantur: quarum vna Ieruſalẽ, altera vero Edõ aut Babylõ: vna earum quæ plangit cum Propheta, & dolet & parturit: altera verò quæ neſcit in quibuſdam ſuorum cur plangatur, ſiquidem vnam earum Chriſtus ædificat: alteram verò diabolus: qui quàm ſæpè in Prophetis, Nabuchodonoſor vocatur. Et Babylon illa eſt ciuitas perditorum, quæ C inebriat omnem terram vino iniquitatis

Ierem. 51. ſuæ. De qua Idem Propheta: *Calix aureus*, (inquit) *Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram.* De vino furoris eius biberunt omnes gentes. De quo nimirum calicis vino etiam Edom potata plangitur, & ideo cõtra eam non monentis vox, ſed per ironiam inſultantis profertur, vel contradicentis, quod nunquam gaudere debeat neque lætari, ad quam in fine furor Domini peruenerit. Edom namque ſanguinolentus vel rufus interpretatur. Ille eſt i- D gitur ſanguinolentus atque hiſpidus populus, qui quæ carnis ſunt ſectatur: & pro præſentis vitæ illecebris, redemptionis æternæ perdidit primogenita. Hinc eſt quod dicitur: [Quæ habitas in terra.] Alioquin niſi in terrenis actibus mentem poſuiſſet: nequaquam inebriaretur aureo illo Babylonis poculo: neque ſuis nudaretur virtutum indumentis. At verò Ieruſalem quæ ſurſum eſt, mater eſt electorum Dei, non in terra, ſed in cælis habitat: vbi ſe totam tranſpoſuit ſicut Paulus aiebat: E

Philip. 3. *Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt.* Et, *Quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram.* Pertimeſcebat namque illud, quod Ioannes

Apoc. 8. in Apocalypſi ſua ait: *Væ væ habitantibus in terra, quia diabolus deſcendit ad vos in ira furoris Domini.* Propterea auditores ſuos monebat: Quæ ſurſum ſunt ſapite. Sed Edom quod elegit habitare in terra, totam ſcilicet vitam ſuam in terrenis & cruentis peccatorum operibus ſordidare, licet im-præſentiarum videatur gaudere & lætari, paulo poſt aureo iam inebriata Babylonis poculo, ex ira furoris Dei nudabitur. Nec immerito: quæ magis decreuit non dico in terra ſimpliciter conuerſari, verùm vt quidam codices habent, in terra Hus. Hus quoque conſiliator interpretatur, non ille vtique qui conſilij angelus dicitur, ſed ille qui verſantibus in terra peruerſa cõtra Deum conſuetus eſt dare cõſilia. Nam & Edom etiam terrenus interpretatur. Vnde per Edom nec immerito illi deſignantur, qui non cæleſtia, ſed terrena ſemper ſectantur, aſtutia decepti & conſilio diaboli. Ad quos vſque calix ille aureus peruenit, quo cunctæ inebriantur gentes, & nudantur gratia Dei. Vnde ſequitur Tau.

TAV.

COMPLETA *eſt iniquitas tua filia Sion: non addet vltra vt tranſmigret te: viſitabit iniquitatem tuam filia Edom: diſcooperiet peccata tua.*] Hæc namque iuxta literam vtriſque contigiſſe videntur: ſed melius generaliter de omnibus accipienda, qui in vltimo magni iudicij examine, vt recipiat vnuſquiſque prout geſſit, iudicandi ſunt. Sion quidem, vt de mœrore tranſeat ad gaudiũ & lætitiam ſempiternam: Edom verò rubicunda ſanguine delictorum, viſitanda eſt vt ſupplicia recipiat perpetuæ vltionis. Hæ namque ſunt vt diximus, quæ ab initio conſtruuntur: quarum vna hoc loco Sion vocatur: altera verò Edom. Sed Siõ etiam dicitur per Iſaiam Prophetam, quod completa ſit malitia: quia dimiſſa eſt iniquitas illius, ſecundum quod Dauid ait: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata.* Pſalm. 31. Hinc eſt ſanè & hoc loco quod ait: [Completa eſt iniquitas tua filia Sion.] Completa quidem, quia remiſſa. Vnde in remiſſione ſcelerum completa malitia, id eſt, finita prædicatur, quia imprǽſentiarum ſuſcepit duplicia de manu Domini. Ex quo ſatis læta repromiſſio mox ſubiungitur. [Non addet vltra vt tranſmigret te.] Quia finito iudicio cùm iniquitas ceſſauerit, & peruentum fuerit ad requiem, deinceps nulla erit immutatio neque tranſmigratio de virtute ad vitium, de beatitudine & gaudio ad mœrorem, de gloria ad ſupplicium. Et è cõtrario ſuper Edom viſitabit iniquitates eius Dominus, non vt remittat, ſed vt puniat, neque vt relaxet, quia permanſerũt in eiſdem, ſed vt condemnet, quibus dicturus eſt, *Ite maledicti in ignem æternum, qui* Matth. 25.

paratus eſt diabolo & angelis eius. Vnde ſequitur, [Diſcooperiet peccata tua.] Quorum igitur peccata tecta non fuerint, & iniquitates remiſſæ per miſericordiam, viſitabit eas Dominus tunc vt puniat & aperta fiant: quia profectò patebunt omnia in futuro præuaricatorum crimina, & remiſſa erunt ac deleta eorum, qui præſciti ac prædeſtinati ſunt ad vitam facinora. Rectè igitur ibidem eorum diſcooperientur ſcelera, qui hic ea detegere & manifeſtare noluerunt ad pœnitentiam: illorum verò qui ſua conſitentur per lamenta & gemitum, penitus in eis non erunt quæ appareant omninò, quia deleta & remiſſa erunt, quæ per culpam delinquentes contraxerant. Hæc ſiquidem ſigna ſunt futuri examinis, ad quod omnia decucurrerunt diuini eloquij præconia: quod per Tau literam benè ſignificatur. Tau namq; ſigna interpretatur. Propterea & hæc lamenta ſub eadem litera tali concluſione determinantur. Ad hoc quippe metuentibus ſe CHRISTVS dedit ſignificationes & ſigna, vt fugerent à facie arcus. Sed quia præuidere nolunt, iuſtum eſt, vt eo durius feriantur, quo à facie arcus extenti, fugere neglexerint. Libeat in calce tanti lamenti mentem altius attollere: vt videre ſimul queat mens, quàm præcelſo Ieremias in culmine cæli aſcenderet, vnde cõtẽplãdo dilatato corde, tãta quaſi in palæſtra huius ſeculi agonizantium diſcrimina vidit, ita vt nunc ad omnes generaliter oculum mentis extendat: nunc ad ſingulos Iudæorum caſus defleat & ruinas, nũc Eccleſiæ lugeat detrimenta. Sed & morum vniuſcuiuſque animæ deplorat improbitates, & diræ captiuitatis eius cum lachrymis depingit diſpendia: nunc gloriam & ſolium contuetur Ieruſalem, atque ſimul omnium electorum Dei, nunc miſeræ ſeruitutis eorum, qui iugo excruciantur aduerſariorũ nunc cum omni dolore cordis commemorat. Verùm & ipſam Eccleſiam lugentem nunc ſe, nunc ſuos introducit. Vertitur ergo planctus eius interdum ad mœnia ciuitatis, & ornamenta virtutum, interdum vero ad ſacerdotes & optimates plebis, quod eorum ex culpis non minus ipſi quàm & grex capti ſunt atque vincti, cum omni fœditate peccati loro iniquitatis, necnon & ad paruulos & lactentes ſermo dirigitur gementis, eo quod fame ſitique extabuerint, dum nullus in plebe doctor egregius inuenitur, virgines quoque eius & continentes ſqualidæ deplorantur, quia in eis ob inediam verbi Dei nullus vi-

A ror, nulla pulchritudo vultus, vel venuſtas decoris, eo quod egreſſus ſit à filia Sion omnis decor eius. Quid plura? Nulla eſt vexatio, nullus caſus animæ, nullaque ſcelerum aut aduerſariorum afflictio intus foriſve, quam non defleat & connumeret; nulla boni priuatio, quam non retexat mœſtus, non minus in genere, quàm & in ſpecie: & ſicut nulla ſunt ornamenta virtutum quæ non amiſerint hi per partes, ita nec vlla eſt mœroris aut doloris, quibus B non moueantur vox lamentationis & lachrymarum fluenta, & dum varias intromittit tam vulgi quàm & nobilium perſonas, variis mouetur fletibus, & innouãtur per ſingulas perſonas afflictiones & fletuum incrementa. Et ſicut nullus eſt præſentis vitæ reatus, quo illa non deliquerit, ita nec vlli fletus, quibus iſte non ingemuerit, ad vltimum pro eiſdẽ noſtris reatibus Deum & Dominum captum & paſſum in carne inſinuat, nec ſic tamẽ omnes de morte rediſſe immaniſſimè dolens, C deplorat. Quapropter eorum ad extremum qui audierint & conuerſi fuerint, completam malitiam & iniquitates prænuntians, gaudet quod vltrà non addat eos, vt affligat Dominus: neque vt tranſmigret de infirmitate ſuæ virtutis: ſed erunt ſicut angeli in cælo, & cum Chriſto ſine fine regnabunt. Eorum vero qui in vitiis & ſceleribus vitam finierint, contraque ſanctos & electos Dei ſemper commodi ad inuidiã & fraudem egerint, viſitabit iniquitates, non vt releuet & remittat, ſed vt puniat & cõ- D demnet, & diſcooperiat atque detẽgat omnia peccata eorum. Vnde prudens lector diligenter perpende, à principio lamenti huius quod præmiſi, quia in ſcripturis ſacris, non niſi lamentationes & carmen atque væ inueniuntur. Quorum trium impræſentiarum lamentationes valent: in illa verò æternæ vitæ patria, carmina hymnidicis angelorum vocibus, & Sanctorum omnium cum iubilo exultationis erunt. Hinc rogo adhibeantur in hac noſtra peregrinatione lamentationes E & lachrymæ, quatenus illic in carminibus Deum laudare poſſimus cum ſanctis. At verò quos hic præſentis vitæ gaudium & lætitia extulerint ad mania, illic væ perpetuum erit: quorum iniquitates viſitabuntur in ira furoris Dei, non vt finiantur, & luctus ceſſet vt requieſcant, ſed acrius vltio vt innouetur, & puniantur eorum ſine fine delicta, qui hic ſine fine peccare decreuerunt, ſi licuiſſet.

PROLOGVS LIBRI QVINTI.

QVINTVS igitur liber non eadem lege eſt editus, qua præmiſſi quatuor: ſed eorum concluſio in hoc vno recapitulatur, lege rhetorum, qui ſub epilogo in fine concludunt & determinant ac dinumerant ſingulas res breuiter, quas attigerant. Agunt enim hoc reminiſcendi cauſa, dum res diſperſas & diffuſas vno loco quaſi ſub aſpectu ſubiiciunt conquerendo: vt indignationem vel clementiam moueant pij iudicis. Clementiam ſcilicet, in ſe aut in ſuos: indignationem verò, contra hoſtes: quatenus iudex grauius odio concitetur, & offenſam contrahat ex his rebus, quæ perſonis aut negotiis ſunt attributæ. Ad hoc quippè maximè conqueſtio valet, vt miſericordiam iudicis imploret: & auditoris animum mitē ac miſericordem faciat. Cuius itaque primus locus eſt per quem quibus in bonis fuerint, & nunc per quem quibus in malis ſint, cùm dicitur: [Memento quid factum ſit nobis vel quid acciderit. Hæreditas (inquit) noſtra verſa eſt ad alienos.] Deplorat igitur coram clementiſſimo iudice omnia eorum incõmoda, reſque turpes & humiles ſibi acciḋiſſe: & omnia quaſi ante oculos ſigillatim apponit: vt videantur quæ præter ſpem eis contigiſſe dolet: & ad ſummas miſerias deuolutos ſe ſuoſque commemorat, more vt dixi Oratorũ. Vnde ſi ibi benè perpenditur, magis inuenies ex noſtris, eaſdem loquendi artes progreſſas, quàm ex eorum diſciplinis noſtros talia mutuaſſe. Quæ melius per ſingula inſpicies verba, ſi intentionem & affectũ Prophetæ conſideres, qui celſa in ſpiritu leuatus arce, non ſuas ſuorumque tantummodo deflet, quã etiam prophetali gratia ſingulorum ſingulas: & quæ omnium ſunt mortalium, quaſi ſub ſuorum ſpecie deplorat ruinas. Hoc quippe diſtare videtur inter pœnitẽtes & lamentantes: quoniam ſunt vtriſque triſtes lachrymæ communes. Pœnitentes verò pro ſuis rogant peccatis aut pro exceſſibus aliorum, vt Dominus delicta ignoſcat delinquentium, ne puniat errata malorum cùm iudicat. Lamentantes ergo ſunt, qui pietatis intuitu celſa mente de-

A flent ciuitatum ruinas, excidia patriæ, depopulationes & vaſtitates: necnon & interitum ſuorum ciuium: inter quæ connumerant quæ iam paſſi aut certè paſſuri ſũt variis cruciatibus, & contumeliis innumeris. Vnde monet Apoſtolus, charitatem proximi perſuadens, gaudere cum gaudentibus: flere cum flentibus. *Rom. 12.* Et quia hic eſt fratrum amator teſte angelo, qui multum orat pro populo & pro ciuitate ſancta Dei Ieruſalem, meritò lamentatio-
B nibus ſuis vincit omnium lamentationum lamenta: & ſuis fletibus prouocat omnes, vt ſimul defleant totius ſeculi ruinas & peccata.

IN LAMENTATIONES IEREMIÆ,

C

LIBER QVINTVS.

RECORDARE *quid acciderit nobis,*] vel ſicut alij codices habent, *Memento Domine quid factum ſit nobis.* Quod ſane lamentum miro modo canticum Ieremiæ appellatur eius vaticinio decantatum: præſertim cùm captiuitatem gentis ſuæ & plurimas miſerias deploret, quas ei Baby-
D lonius tyrannus ingeſſit. Vnde conſtat, quod & lamenta carmina rectè dici poſſunt: quia impræſentiarum ſicut nulla ſine miſeriis plena ſunt gaudia, ita ſine lamentis vix aut nulla inueniuntur cantica. Idcircò rectè canticum hoc lamentationibus vltimis iunxit, Domini poſcens clementiam, vt finem malis imponeret. Quod tamen monaſticus vſus benè inuenit Pſalmorum more decantari debere, quamuis cantici vocabulũ ab eodẽ accipere, nullis prænotetur titulis debere, quoniã ſolũmo-
E do cantica in illa cæleſti Siõ decẽt: lamẽtationes verò, in hac noſtra peregrinatione: mixtim verò quaſi in meditullio, antequam ad illud væ vltimum perueniatur, iure lamenta carminibus atque carmina fletibus permiſcentur: vbi & mala planguntur, & in ſpe gaudia cum fide celebrantur. Nã cùm dicit, *Recordare Domine & vide quid acciderit nobis, & intuere & reſpice opprobriũ noſtrũ.* Barbaram hiſtoriæ captiuitatem deflet, miſeriaſque quas pertulit gẽs illa ingerit aſpectibus creatoris: plus tamen

quam rhetorica diſciplina omni ex parte A Propheta ſententiam ſuam temperat: non vt exaggeretur odium iudicis cõtra aduerſarios, ſed vt clementiam imploret pro ſuis factis & criminibus. Vnde non dixit, Memento Domine inimicorum noſtrorũ vt ſuis digna factis exoluant, [ſed recordare quid acciderit nobis.] Acſi patenter diceret: Reminiſcens auferas mala quæ patimur: factoribus autem ignoſcas. Vbi cùm dicit quid acciderit vel quid factum ſit nobis, diſtinguit mala quæ perferimus B à natura: quoniam non naturalia ſunt, ſed accidentia multis delictorum ex cauſis. Hoc quippe eſt intueri vel reſpicere, quod etiam videre. Sed iteratio orantis, afflictionem vel intentionem oſtendit cordis. Vnde iſti verſiculi cum affectu ſunt dolẽtis relegendi. Porrò opprobrium eorum erat gens tam ſancta, tamque inclyta, olim miraculis prædicata, & Dei illuſtrata præſentia, ad tantum deueniſſe diſcriminis exitium Dei iuſto iudicio, ob immanitatem ſcelerum. Aliter verò martyrum vox eſſe C monſtratur, qui pœnis afflicti & cruciatibus ſubiecti, Deo dicunt: [Memẽto Domine quid factum ſit nobis.] Dum enim impræſentiarum non vlciſcitur, & patienter patitur perſecutores Sanctorum graſſari, quodammodo obliuiſcitur: idcircò recordari exoratur: ſicuti ille, qui lacry-

Pſalm. 12. mabiliter proclamabat: *Vſquequo Domine obliuiſceris me in finem.* Atque iterum: *Obli-*

Pſalm. 43. *uiſceris inopiæ noſtræ, & tribulationis noſtræ.* Cùm autem recordatus fuerit, nos quoq; à preſſuris perſequentium liberabit: quia D ſolummodò indulgentia eius, liberatio erit. Liberatio verò noſtra, vtique vltio perſequentium ſequetur. *Hæreditas noſtra verſa eſt ad alienos: domus noſtræ ad extraneos.* Connumerat mala per partes quæ acciderant, quando populus tranſportatus in captiuitatem, alieni poſſederant terram: & quæ fuerat hæreditas populi, facta eſt poſſeſſio prædatoris ac vaſtatoris. Tangit etiam prærogatiuam patrum, & autoritatem diuinæ largitatis: cuius obtentu delectis gentibus, facta eſt hæreditas eorum, E idemque populus pars & poſſeſſio Dei: quorum autoritas grauiſſima, & defenſio hæreditatis ſemper ſub cura & protectione Dei fuit: deinde quod atrociſſimum eſt doloris, hæreditas tantæ prętogatiuæ, non ad ſuperiores, non ad æquales, neque ad qualeſcunque, ſed ad alienos à Deo atque extraneos culpis exigentibus quod indigniſſimum & iniquiſſimum eſt, peruenit: ad inferos videlicet atque ſuperbiſſimos.

Interea aduerſus hæreticos hæc concluſio currit, qui hæreditatem Eccleſiæ Chriſti, aut dæmonibus, aut prauis dedeꝛunt inſtitutis. Vnde alia interpretatio ſignanter ait: [Hæreditas noſtra conuerſa eſt alienis: & domus noſtræ extraneis.] Quia quicquid conuertitur, erat quidem: ſed poſtea in aliena commutatur. Ita & de ſcripturis ſacris rectè intelligi poteſt, quæ ſunt hæreditas fidelium de qua dixi. Hæc tranſlatio non ait, conuerſa eſt ad alienos, ſed conuerſa eſt alienis, illis videlicet, qui à Deo facti ſunt alieni, eo quod ſcri- 2. Cor 2.
ptura ſacra aliis eſt odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. Idcircò alienis conuertitur ad perfidiam, cum fidelibus catholicè intelligentibus maneat ad ſalutem. [Et domus noſtræ extraneis vel peregrinis.] Ex quo patet ſenſus: quicquid exterius interiuſve idem habuit populus, ad liquidum quod ab extraneis totum ſit poſſeſſum vel tranſmutatum. Sed & tropologicè domus ſcripturarum, intelligentiæ cognoſcuntur diuinę, in quibus habitaculum noſtræ mentis ſæpe firmamus. Aliter enim in eiſdem habitare non poſſumus, niſi ſenſibus tanquam ianuis patefactis, intelligentiarum latitudinem teneamus. Quas dum hęretici malè ſecundum ſuæ prauitatis inuentionem conuertunt, domus noſtræ alienis incolis transferuntur. Sed & ſpiritales nequitiæ extranei poſſunt congruenter intelligi: qui peruerſis cogitationibus, diuinarum ſcripturarum ſermonibus falſas inſerunt prauitates. Necnon domus noſtræ mentes videlicet humanæ conuertuntur ad extraneos & immundos ſpiritus, cum præuaricatione peccati, ad vitia animas inclinant. Quarum ſcilicet hæreditas ad extraneos conuertitur, dum peruia immundi ſpiritus corda noſtra poſſident. Aliter enim ad nos ingredi non poſſent: quia non ex natura originem poſſidendi, ſed ex culpa ſumunt. Quam Propheta retexens coram ſummo iudice miſeriam, non minus eum contra hoſtes, quàm etiam ad noſtri clementiam inuitat. Vnde ſequitur: *Pupilli facti ſumus abſque patre: matres noſtræ quaſi viduæ.* Vbi alius interpres: Orphani facti ſumus (inquit) velut non habentes patrem. Ex quo liquet, quod Propheta ad Deum Patrem oculum intendit, qui plebem Iudaïcam ſibi adoptauerat in filios. Ex quo ait: *Filius* Exod. 4.
meus primogenitus Iſrael. At verò hi facti ſunt velut non habentes patrem, qui ſuis ex culpis quamuis eum haberent per inuocationem adoptionis, tamen quia irrita-

uerant eum malis ſuis, iam non habebant propitium per affectum pietatis: & ideò ſignanter ait: Sicut non habentes patrem: vt flectat per lamenta obſecrationis paterna viſcera ad miſericordiam piæ recordationis. [Et matres noſtræ (inquit) ſicut viduæ.] Matres verò, ſynagogæ intelliguntur ſeptem, quæ principaliter in monte Olïueti fuiſſe conſtitutæ noſcuntur: de quibus lac doctrinarum flueret, vel à quibus lex nuntiaretur: ſed obſidionis tẽpore vel Chaldaïcæ vaſtitatis ſublatis filiis deſtitutæ ſunt, & ignibus concrematæ. Quas benè quaſi matres deflet, & viduas deplorat, quæ ſolebant in lege filios educare, & nutrire populos. Porrò ſecundum anagogen, quàm ſæpè vox iſta CHRISTI Eccleſiæ congruit qua dicitur: (Facti ſumus ſicut non habentes patrem.) Quotiens in anguſtiis & tribulationibus, minus eius paterna pietatis viſcera per affectum ſentimus dignæ cõſolationis. Quod illi patenter dicere queunt, qui ſui cauſa peccati patrem amiſerunt Deum. Vnde orphani proculdubio facti debitè plãgunt, quod proprium perdiderint genitorem. Ex quo vnus interpretum, non habentes patrem dixit: alter verò, velut non habentes, quia interdum ſæpè pro culpis totus amittitur. Sæpè verò & ſi nos ad modicum deſerit in terris, vt patrem non habere videamur inter preſſuras perſequentium, tamen eum habere in cœlo minimè dubitamus. Propterea velut non habentes, interdum ſumus. Vnde non abſolutè dixit, & non habentes patrem: ſed velut non habentes, quotiens variis vexamur tribulationibus: vt & habeamus per affectum piæ recordationis, quamuis & habere non videamur per auxilium ſuæ defenſionis. Sed & Eccleſiæ Chriſti quæ iure matres nominantur, ſæpè perſecutionis tempore ſicut viduæ fiunt, quando à ſuis viris, ſacerdotibus fugientibus relinquuntur: velut etiam, quando in tempore pacis, ob deſidiam & vecordiam, nullam Deo prolem per officium ſuæ prædicationis gignunt. Dum enim aut lucra ſectantur ſeculi, aut ſuis implicantur flagitiis, vel ignauia ſuæ paſcuntur imperitiæ, Chriſti Eccleſiæ quæ verè matres ſunt Chriſtianorum, ſicut viduæ fiunt. Propterea quidem non viduæ, quia viri earum viuere videntur, ſed quaſi viduæ, quia ex ipſis nullum fructum Deo ferunt. Quas benè eorum vox in Eccleſia deplorat, quia adhuc per intentionem cordis & dilectionis amorem, ad Deum ſuſpirant. Sed & hæreticorum plangit ſterilitatem, quorum iure Eccleſiæ quaſi viduæ dicuntur: quia & ſi Domino IESV CHRISTO viro fortiſſimo ex parte iunguntur, in eo quod eum quodammodo confitentur, baptiſmum ſequuntur, ſacras literas legunt, Eccleſiaſtica ſectantur officia, tamen dignè quaſi viduæ deplorantur, quia nullum ex ſuis Doctoribus Deo fructum pariunt. Quod benè concubinæ illæ Dauid deſignant, ad quas verus Dauid noſter, in initio ingreſſus, ſed non eas ſibi pleno & maritali copulauit coniugio: ad quas Abſalom crudelior natus, ſub ſpecie ſatanæ ingreſſus, adulterio fœdauit ſuæ prauitatis. Vnde Dauid æterna damnatione illas infra ſuas tenebras recluſit. Quæ benè quaſi viduæ planguntur, quæ matres eſſe debuerant electorum Dei, ſi recta cum Chriſto fidei conſeruaſſent fœdera, & caſta coniugij ſacramenta. Cæterum moraliter, matres noſtras, id eſt, matres omnium virtutum, rectè fidem, ſpem & charitatem accipimus: ex quibus non ſolùm nos renaſcimur Deo, verumetiam omnes reliquæ virtutes animi generantur. Sed cũ cœperint in nobis vanitatibus ſeculi vitiari, Chriſtiq; charitas per quã verũ ſeruatur connubium, & ſubſtantia quæ Deus eſt, in aliud nobis demutari, tres iſtæ virtutes ſicut viduæ, potius quàm veræ viduæ plorantur: quia & ſi videantur forinſecus verbotenus virum complecti CHRISTVM per conſuetudinem Chriſtianæ religionis, iam intrinſecus amiſerũt virtutem boni operis generandi, & fœcunditatem caſtæ procreationis in CHRISTO: quia quicquid non eſt in fide, peccatum eſt: & quæ ſine charitate aguntur, prodeſſe non poſſunt. Sequitur, *Aquam noſtram pecunia bibimus: ligna noſtra pretio comparauimus.* Immanem Propheta deſcribit crudelitatem & afflictionem gentis ſuæ. Inopiam ſiquidem eorum atque priuationem boni, intantum, vt aquam quæ gratis omnibus præſtatur, etiam ſuo pretio comparauerint. Vnde mouere cum lachrymis indulgentiam pij iudicis per ſingula feſtinat, dum ea coram clementiſſimo deplorat patre, quæ vix vllis accidiſſe gentibus vnquam leguntur. Congruit autem iſte ſenſus aduerſus cupidos ſacerdotes templorum Dei, qui domum Dei domum faciunt negotiationis: quia propter baptiſma & doctrinam prædicationis ſuæ, ſeu propter chariſmata donorum Dei, lucra ſectantur, & impenſiones quærunt ſui quæſtus: contra quos plebs CHRISTI iure deplorat & plangit. Aquas noſtras,

doctrinam ſcilicet ſcripturarum, & dona A ſancti Spiritus in pecunias accipimus præmiorum: de quibus nobis olim Iſaias Propheta promiſerat, & ad aquas nos gratis
Iſa. 55. inuitauerat: *Omnes ſitientes* (inquit) *venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate, emite, & bibite vinum & lac, abſque vlla commutatione.* Quas cùm profectò cupidi ſacerdotes pretio diſtrahunt, rectè plebs luget, eo quod ligna, ſcripturarum ſcilicet & donorum Chriſti elementa, quibus ignis quotidie ſancti Spiritus enutritur in B altari Domini, pretio comparantur pecuniarum: & omnia quæ nobis in commune gratis data ſunt, in proprietatem noſtræ ſalutis crudeliter venalia fiunt. Cæterùm moraliter, aquas proprias pecunia bibũt, quia lachrymarum ſuarum liquoribus gemendo ſaturantur: pecunia ſcilicet ſcripturarum, dum præmia æternæ vitæ in eiſdem perpendunt ac ſupplicia. Quarum profectò meditatione charitatem intus nutriunt ac timorem: fitque tantò pronior animus ad dolendum, quantò ampliori C fuerit inflammatus dilectionis amore, aut aculeo ob immanitatem ſcelerum confixus timoris. Sicque fit vt pecunia ſcripturarum, aquas bibamus lachrymarum noſtrarum. Hinc quoque Dauid: *Cibabis nos*
Pſalm. 79. (inquit) *pane lachrymarum: & potum dabis nobis in lachrymis in menſura.* Ligna quoque in pabulum dominici ignis precio emimus, quotiens terrena & caduca pro ſpiritualibus commutamus. Et hoc eſt aquas noſtras pecunia bibere, ſapientiam atque ſcientiam rerum ſecularium, pro ſpiri- D talibus dare. Certè aut è contrario virtutes animi intus vitiis excreſcentibus quaſi pro commutatione amittere. Sed neutrum eorum ſine pretio laboris commutatur aut doloris: quia nullum iniuſtum lucrum ſine iuſto damno: neque lucrum ſanctum ſine labentium rerum diſpendio comparatur. *Ceruicibus* (inquit) *minabamur: laſſis non dabatur requies.* Contemptum itaque captiuorum & vexationem inſinuat, coram æquiſſimo iudice: qui ſuperbos diſperdit: & exaltat humiles. Enumerat E autem, quomodo manus ſuperborum adiectionem in ceruicibus percuſſi propellebantur: vt etiam laſſi ac feſſi crudelitate hoſtili nolentes currerent: & ſine requie laborem operis preferrent. Sed & ſpiritaliter eccleſia Chriſti gemit in martyribus ſuis, quando colaphis percuſſi & manibus perſecutorum in ceruicibus vexati, multiſque opprobriis & cruciatibus afflicti, de alia in aliam ciuitatem

paſſim fugere ſine requie compellebantur. Vnde dicitur, quod requies non dabatur nobis. Porrò per minas in ceruicibus, omnis afflictio inſinuatur, & deſpectio humilitatis: quamuis iuxta Euan- Matth. 5.
gelium, percuſſi in vnam maxillam, & ipſi vltronei alteram præberent. Ergo moraliter per ceruices ſuperbia noſtra deſignatur, ſicut Iob ait: *Poſuerunt ceruicem ſuam ſicut ſcutum: ſuperbiam ſcilicet ſuam protectionis auxilium.* Per hanc quippe ſuperbiam tanquam in ceruicibus noſtris ferimur ad laborem & fugamur à requie, quando ex conſcientia reatus noſtri intus percutimur: quod Deus excelſus humilia reſpicit, & alta à longè cognoſcit. Cognoſcit quidem, nouit, approbat, ſed vt feriat & condemnet. Et hoc eſt dicere, [Ceruicibus minabamur, & laſſis non dabatur requies.] Quia peccatis & vitiis poſt finem laboris nulla manet requies. Omnis enim ſicut quieta ſpiritalis eſt vita, ita inquieta & carnalis & laborioſa. Et hinc eſt quod dicitur, quia *laſſis non dabatur requies. Ægypto* (inquit) *dedimus manum & Aſſyriis vt ſaturaremur pane.* Vbi alia interpretatio longè aliter ait: *Ægyptus* (inquit) *dedit manus Aſſyriis, in ſatietate ipſis.* Hiſtoricè autem plangit, quod tanta nobilitas generis prerogatiuam patrum habet ex genere Prophetarum ac Patriarcharum, quod Ægypto cui ante ſeruierant, manus dederint in ſeruitutem, vt ſaturarentur panibus, ſicut alibi 1. Reg. 2.
ſcriptum eſt: Repleti prius, pro panibus ſe locauerunt: & non ſolùm Ægypto ſe tradiderunt, verumetiam & Aſſyriis ob inediam panis: quibus olim Deus manna de cœlo pluerat, & miraculis coruſcantibus, in regnum coram cunctis gentibus ſublimarat: Cæterum quod dicit, Aegyptus dedit manus Aſſyriis in ſatietatem ipſis, ſignificat Aegyptios Aſſyrioſque milites, vnanimiter ad captiuitatem Iſraëliticæ plebis conueniſſe, vt ſpolia diſtraherent eorum, ſuaſque cupiditates diuitiis ſatiarent. Iuxta allegoriam verò, contra Eccleſiam Chriſti Aegyptus ſimul cum Aſſyriis conſpirat, non charitatis gratia, ſed vt Eccleſiæ firmitatem oppugnent. De quibus vnus Sanctorum: *Nõ timebo* (in- Pſalm. 3.
quit) *millia populi circundantis me.* Siquidem Aegyptus tenebræ interpretatur: Aſſyrij dirigentes: in quibus aëreæ poteſtates intelliguntur, qui ſe Aſſyriis hominibus, videlicet potentioribus adiungũt, vt per eos perſecutiones ingerant Dei electis: de quibus Dominus in Euangelio: *Veniet hora* Ioan. 16.

(inquit) *vt omnis qui vos occiderit, arbitretur obſequium ſe præſtare Deo*: & hoc quidem faciunt, quatenus ſuæ ſæuitiæ feritatem ſatient, impietate pœnarum. Ergo tropologicè Ægyptus dat manus Aſſyriis in ſatietatem ipſis, quando hæretici iunguntur hæreticis, Donatiſtis ſcilicet Maximianiſtæ: & Valentinianis Marcioniſtæ vel Manichæi, in ſatietatem acquiſitionis populi iam ſeducti. Sed iuxta Hebraicam veritatem plorat Eccleſia ſuos, quando membra Chriſti & miniſtri altaris, pro terrenis etiam rebus dant manus potentioribus & ſecularibus viris, qui ſuis obfuſcantur diuitiarum vel delictorum tenebris: necnon & Aſſyriis, qui diligentes interpretantur, vt ſaturentur pane: qui ſe ad omnia quæ mundi ſunt dirigunt, vt diuitiis affluant, & extollant honoribus. Quibus cùm miniſtri Chriſti pro caducis & vanis rebus manus dederint vt ſeruiant eorum imperiis, quid aliud quàm mundi lumina, etiam & ipſi tenebræ fiunt? Quibus profectò verbis monemur, potius leuare manus ad ſancta, & cum Moyſe ad cælum eas ſemper extendere, ne graues fiant: de quibus

Pſal. 134. Dauid Propheta: *Qui ſtatis* (inquit) *in domo Domini, in atriis domus Dei noſtri. In noctibus extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite Dominum.* In noctibus (inquit) ne ſi remiſſæ fuerint in tenebris huius ſeculi & Ægypto deditæ, obligatiores fiant, & ſeruituti obnoxiæ. Idcirco ait, In noctibus extollite manus veſtras, vt ſemper quę ſancta ſunt, iuxta Apoſtolum, meditantes, iugiter in laudem Dei viuamus. Sequitur, *Patres noſtri peccauerunt & non ſunt, & nos iniquitates eorum portauimus.* Vbi alius interpres ait: & nos iniquitates eorum exoluimus. Quæ nimirum ſententia vehemens eſt & abſtruſa, multis inuoluta caliginibus, licet ſuper Iudæos ſatis ſoluta & aperta videatur: qui vetuſtatem literæ ſequentes, omnia maledicta legis ſuper ſe traxerunt, grauiſſimum legis iugum portantes: quod nec ipſi nec patres eorum ferre potuerunt, nolentes Chriſtum recipere, qui eos à maledicto legis exolueret.

Matth. 23. Vnde Dominus in Euangelio; *Vt veniat* (inquit) *ſuper vos omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt ſuper terram, à ſanguine Abel iuſti, vſque ad ſanguinem Zachariæ: & omnia hæc* (inquit) *à generatione iſta requirentur.* Atque

Ibidem. alibi: *Complete menſuram patrum veſtrorum.* Quibus profecto verbis oſtenditur, quod imitatores patrum etiam præcedentia patrum delicta trahant, ſi eorum ad malum fuerint ſectatores. Quod ſatis grauiſſimum eſt nobis, qui noſtra non ſufficimus delicta portare, ſi præcedentium patrum noſtrorum oneribus prægrauemur. Quam ſanè ſententiam Iezechiel abſoluere videtur, qui ait: *Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij: ſed vnuſquiſque in peccato ſuo quo peccauerit, in ipſo morietur.* Quæ profectò ſententia ſoluta eſſe videretur, niſi per Moyſen in Exodo Dominus loqueretur: Iezech. 18.

Ego ſum Dominus Deus tuus, Deus æmulator, & qui reddo peccata patrum in filios, vſque in tertiam & quartam generationem his qui oderunt me: & facio miſericordiam in millia his, qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea. Exod. 34.

Quæ non minus hic quàm & alibi in parabolis eſſe dicuntur & prouerbio: ita vt aliud prætendat verbis, aliud in ſenſibus ſonare videatur, non quod Dei iniuſtitia alium peccare impunè permittat, & alium pœnas luere pro delictis aliorum: ſed ex hoc quod ſequitur, His qui oderunt me, comminationis ſententia ſiue præcepti ſcandalum ſoluitur. Potius enim patres qui fuerunt & non ſunt, quaſi peccatores punire debuerant. Sed quia patrum extiterunt æmulatores, & oderunt hæreditario malo & iure impietatis, in ramos de radice creſcentibus culpis, iuſtè vindicta peruenit. Et hoc quippe eſt dicere: [Nos iniquitates eorum portauimus.] coram æquiſſimo iudice, etiam ſicut finem imponat malis, implorare ſententiam abſolutionis. Quod nullo modo filij ideò puniuntur, quia patres peccauerunt, ſed quia iugum traxerunt iniquitatis, eorum magis coaugeſcit & coaceruatur cumulus & menſura iniquitatis. Quæ nimirum ſcabies ſæpè viguiſſe in Eccleſia Chriſti iure plangitur, quod ſacerdotibus, principibus terræ delinquentibus, quia ſæpè populus quaſi pro eorum delictis flagellatur, quorum vox eſt [Patres noſtri peccauerunt & non ſunt, & nos iniquitates eorum portauimus.] Ac ſi patenter dicatur: Non ſunt quod eſſe debuerant: & nos culpis exigentibus, vna cum ipſis vindictam iniquitatum eorum portamus. Vnde quæſumus, vtrique quàm terribiliter Propheta lugeat audiant, cùm & patres pro ſuis percellat culpis, & auditores ne ſe vanis deludant blandimentis: quoniam & doctores pro merito eligũtur plebis, & plebs detrimenta patitur ex negligentia doctoris. Neque enim ſuccedentibus culpis minuitur pœna, ſed augetur: vti de Cain ſepties pœna datur: de Lamech verò ſeptuagies ſepties. Quia etſi homicidarum

darum vlla eſt diſtantia, nec aſſectator poſt præceptum & exemplum, minorem iure contrahit pœnam, quàm inuentor & autor mali. Poteſt & ad originalia peccata hæc ſententia deferri, cum vno peccante, etiam ira in omnes deſæuit, niſi fuerint gratia liberati. In quo ſanè confinio, neq; pater iniquitatem filij, neque filius iniquitatem patris trahit: ſed vnuſquiſque eorũ, aut in iuſtitia ſua liberatur, aut in peccato proprio morietur. Quod autem ait: [Patres noſtri peccauerunt & non ſunt.] non vacat ab intellectu quomodo non ſint, qui omnino etiam & poſt mortem eſſe credũtur. Omnis quippe peccator ex eo quod delinquit & peccat, ad nihilum redigitur & non eſt: & ideo non eſt, quia ab eo qui ſemper idem eſt, corruit vt non ſit, & dilabitur. Neque dixit quia patres peccauerũt & non eſt peccatum eorum, ſed non ſunt ipſi: quia peccatore defuncto, peccati omnino cauſa manet: quam filij ſententiam duplici modo ſæpè perſoluunt. Dum aut paternis iniquitatibus, afflictionibus deprimuntur variis, vt exoluant peccata patrum impręſentiarum: aut finem non imponendo malis, ſuppliciis deputantur æternis. Quod ſi filij melioribus fuerint inſtitutis vel gratia liberati, nullo premuntur iugo iniquitatis, ſed per baptiſmum diſruptis vinculis delictorum vnuſquiſque eorum, aut ſuis punitur malis, aut abſoluitur. *Serui (inquit) dominati ſunt noſtri: non fuit qui redimeret de manu eorum.* Epilogum retexit miſeriarum, & per ſingula nouos infert cruciatus ſui doloris: quatenus multis modis beneuolentiam pij iudicis inflectat ad miſericordiam. [Serui (inquit) dominati ſunt noſtri.] Acſi patenter inſinuet glorioſam libertatem eorum & dicat: Tu redemiſti & liberaſti nos in brachio virtutis tuæ: tu exaltaſti & ſublimaſti in regnum: Tu virtutibus & ſignis glorificaſti: & nunc non qualeſcunque, ſed ſerui dominati ſunt noſtri: nec fuit qui redimeret nos de manu eorũ. Hæc idcircò replicat, vt ad beneficia clementiſſimi Dei conſuetam lachrymis prouocando clementiam inuitet, in toto mentis affectu, ſua in eis potius beneficia, qui eorum errata conſiderat. Cæterum typicè luget chorus Sanctorum, gens ſancta, populus acquiſitionis, regale ſacerdotium, quotiens ſpirituales nequitiæ qũi cæleſtem perdiderunt libertatem, dominantur noſtri & affligunt nos ſeruitute peccati: vel quando carnales quique aut criminoſi principantur in Eccleſia, & in eis quos re-

A demptor Dominus ad modicum in manũ eorum deſerere videtur. Luctus ergo iſte rectè pœnitentium eſt, qui ſatanæ laqueos euadere cupientes, cuius dominio fuerant ſubiugati & addicti, ad Deum reſpirare ſeu preces intendere præſumunt. Sed & hæreticos ſeruos eſſe cognoſce peccati, qui dominantur eorum, quos ſuis peſſimis inſtruxerunt moribus, qui ſerui facti ſunt vitiorum: & dum neſciunt moderari iugum doctrinæ, nemo eſt qui abſoluat in-
B terdum eos, quos ipſi ſuis irretiunt diſciplinis. *In manibus noſtris afferebamus panem nobis, à facie gladij in deſerto.* Vbi alius interpres ait: In animabus noſtris acquiſiuimus panem noſtrum. Ex quo immenſi laboris vexatio deſcribitur, quando non minus mens, quàm & corpus fatigatur. Erat ſiquidem exterius labor in acquirendo victum quotidianum: interius verò timor immenſus à facie gladij, & hoc eſt dicere: In animabus noſtris: quia panis cum periculo vitæ quærebatur. Sed typicus op-
C tabilis eſt ſenſus: quia flexit conſcientia & mens beata, quæ in animo ſemper ſibi manibus panem vitæ acquirit, vel cibum ſcripturarum ſanctarum, variarumque virtutum affert ſibi ſine tædio. Quos profectò panes in Euangelio fregiſſe legimus, tam triticeos, quàm & hordeaceos, vt animus copioſiſſimam ſibi noui ac veteris teſtamẽti frugem aggreget: vnde panem ſuis ſẽſibus & labore acquirat, à facie gladij ſolitudinis. Gladius quippe ſolitudinis, inſidiæ diaboli rectè accipiuntur: contra cuius fa-
D ciem, ſemper clypeus prouidè opponitur fidei: quatenus tuta ſaluetur mens ab impugnatione & facie percuſſoris. De quo dictum eſt: Ante faciem eius paradiſus, & poſt eum ſolitudo deſerti: quia prius quàm inuaſerit fidelem animàm virtutibus floridã, iure paradiſus accipitur: inuaſam verò in ſolitudinem reddit. Deſolatur verò & relinquitur à Deo, qui ſupplantatur ab hoſte, & vitijs ſubuertitur. Moraliter autem anima ſuis laboribus panem acquirit virtutũ, dũ bonis operibus intus foriſve exercetur corpus: verbi gratia, dum ad beneuo-
E lentiam ſeu charitatẽ & pacẽ, pietatemque intenditur. Quibus cũ viuificatur virtutibus, cæleſtem æternumq; acquirit panẽ, à facie gladij in deſerto: quia deuictis hoſtiũ inſidijs & tentationibus variis, ſemper in Deum quaſi in deſerto ſolitudinis laborãtes verſamur. *Pellis noſtra quaſi clibanus exuſta eſt, à facie tempeſtatum famis.* Aut aliter: A facie plagarũ famis. Vbi per exuſtionẽ pellis, magnitudo & immenſitas famis: ſeu per

liuidam carnem, vt alius interpretatur, exprimitur. Quam ſanè famem ſi quis velit reſcire, Ioſephum legat: qui filios deuoraſſe parentes ait, & deuorantium fauces latrunculos præfocaſſe: vt iam deglutitos cibos pene de ipſis viſceribus euellerent, ſicque raptores abſque horrore eaſdem carnes ſumerent. Allegoricè autem vox Sanctorum eſt quæ plangitur: [Pellis noſtra quaſi clibanus liuida facta eſt, aut exuſta eſt.] Pellis vtique, quia primi ſunt parentes noſtri induti, miſerabiliterque finibus paradiſi propulſi. Vnde ſignanter non ait, pelles noſtræ, ſed pellis noſtra: quia ex ipſis vnam, omnes contraximus mortalitatis pellem. Mortalitas quippe noſtra liuore peccati fœdata, quaſi clibanus, id eſt, quaſi diabolus, qui eſt fornax vitiorum, quotidie nouis concupiſcentiarum exuſtionibus ipſos inflammante peccati autore, aduritur. Vnde ſequentes autorem, gehennam damnationis incurrimus: per quem tempeſtatis fame affligimur, ne vllis æternæ vitæ epulis à facie plagarum famis ſatiemur. Non enim ſine cauſa alia interpretatio, à facie plagarum, aut noſtra, tempeſtatum pluraliter dixit, cùm corporaliter vna ſit plaga vel tempeſtas famis. Vnde magis propter internam doluit famem, quæ multis coauget tempeſtatibus, & diuerſis afficitur plagis. Cùm enim cibum vitæ anima amiſerit, per omnes ſenſus corporis, & per omnes affectus animi diuerſis plagarum patitur vulneribus, dum interno cæcat lumine: neque auribus intus verbum po-
Amos 8. teſt audire ſalutis. Vnde Dominus: *Mittam in eis, non famem panis neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum Dei.* Qua nimirum fame dum mens affligitur, diuerſis verberibus plagarum cruciatur: & tempeſtatum iactatur procellis. Vnde ſequitur, *Mulieres in Sion humiliauerunt, & virgines in ciuitatibus Iudæ.* Quod ad literam Iudæis accidiſſe, nulli dubium eſt. Multas autem Chriſti Eccleſias ob inediam famis, & ſitim audiendi verbum Dei, ſæpe hæreticorum prauitate corruptas, & humiliatas in fide fuiſſe, nemo qui dubitat: quibus aiebat Apoſtolus Paulus: *Timeo enim, ne ſicut ſerpens Euam aſtutia ſua decepit, ita corrumpantur ſenſus veſtri à charitate, quæ eſt in Chriſto Ieſu.* Et infrà: *Deſpondi* (inquit) *vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* Quas profectò virgines ſæpè humiliatas, quæ Chriſto fuerant in fide deſponſatæ, meritò ſermo propheticus luget: quæ niſi mulieres eſſent & ſectarentur vulnera mulie-

A bria, non eſſent hæreticorum fraudibus deceptæ, neq; adulterino humiliatæ connubio. Tropologicè autem, quotiens peccatorum fœditate grauamur, & de alto, id eſt, de Siō ad humilia miſerabiliter proruentes conſternimur, mulieres, animæ videlicet noſtræ, in Sion, id eſt, in culmine Eccleſiaſtico collocatæ, humiliantur. Aliud quippe eſt in Sion, aliud verò extra humiliari: quia & ſi peccatores quidem ſumus, infra Eccleſiam Chriſti anguſtias ſcelerum noſtrorū in domo Domini con-
B fitentes & gementes pandimus, non deſperantes boni paſtoris veniam ſubrogari: & ſi in Sion lugentes humiliamur. Huiuſcemodi mulieribus alibi idem Pro- Ierem. 9.
pheta clamans dicit: *Audite mulieres verbum Domini, & aſſumat auris veſtra ſermonem oris eius. Docete* (inquit) *filias veſtras lamentum, & vnaquæque proximam ſuam planctum.* Hinc quoque liquet, quod moneamur omnes affectiones animarum noſtrarum lachrymis abluere, & quaſi filias vt doleant &
C pœniteant, ad planctum conſueſcere: propriaſque corporis noſtri operationes, lamentationibus, quaſi proximas emundare: vt qui ſumus humiliati noſtris ex culpis, caſtificemur per eum, qui amator eſt pœnitentium & caſtitatis. Nam fidelium mentes quaſi virgines ſunt Domino dedicatæ, quæ corruptelam fidei per Dei gratiam induentes, integritatem depoſuerūt. Ciuitates verò Iudę, in quibus ſunt humiliatæ, diuerſæ ſunt profeſſiones infra Eccleſiā Dei. Siquidem quia alia eſt profeſſio ſacerdotum, alia leuitarum, alia verò mo-
D nachorum, alia diuerſorum graduum, alia virginum, alia viduarum & cælibatorum, alia coniugatorum, & in his ſingulis gradibus aliquæ virgines, ſcilicet intelligibiles animæ clarificantur virtutibus, dum proficiunt, ad interiora tendentes per intentionem bonæ voluntatis. Nonnullæ verò vitiis humiliantur, dum non ſecundum propoſitum ſuum Chriſtum ſequuntur, vel quod eſt grauius deflendum, aliquæ interius conſtupratæ conſternuntur.
E Has præterea virgines idem Ieremias in eiſdem Threnis longe ſupra deflet, dicens. *Audite obſecro vniuerſi populi, & videte* (inquit) Thren. 2.
dolorem meum. Virgines meæ, & iuuenes mei, abierunt in captiuitatem. Virgines ſcilicet, quæ mentis incorruptionem ſuſceperunt: & iuuenes, qui nouitatem vitæ induentes, deinceps hoſtium inſidiis, & ſcelerum flagitiis corrūpuntur. Quas bene plangit propheticus affectus, qui ad fœda & humilia inquinamēta rapiūtur. *Principes manu ſu-*

ſpenſi ſunt: facies ſenum non erubuerunt. Quod ipſi Iudæi crudelitate hoſtium manibus ſuſpenſi ſint eculeo, aut cæteris tormentorum ſuppliciis, manifeſtum eſt ex aliis atrocioribus pœnarum generibus. Certè aut ipſi hoſtium ſunt ſuſpenſi, certè aut propriis manibus eculeo ſunt conſtricti. In quibus profectò ſuppliciis, vt eis parcerent, [facies ſenum non erubuerunt.] Myſtice autem, principes vel rectores plebium tunc hoſtium manibus ſuſpenduntur ad alia, quando intentionem boni operis, ſeu nutum rectum deſerentes, ad voluntatem hoſtis iam propter pœnam peccati, quaſi tota intentione ſuſpenſi, quæ conceperint adimplent: imò ſuis deuictis manuum operibus, quaſi in eculeo quæ patiuntur, miſerabiliter tolerant. Hincque ſequitur, [Facies ſeniorum non glorificauerunt.] In quibus profectò lamentis oſtendit, tentationum procellam in omnibus pertranſire. Nec enim nouit callidiſſimus ille draco pueris parcere ſeu iuuenibus ad peccandum: neque cum adoleſcentulos ſuis illecebris irretierit, ſenibus præſtat requiem, imo omnem ætatē, omnémque Eccleſiaſtici ordinis dignitatem, vna conuoluit tempeſtate, & proſternit fraude ſexum, conditionem, profeſſionis gratiam: quoniam voluntas impia neſcit miſerorum lapſibus ſatiari: ſed tanto magis vnumquémque feſtinat decipere, quanto procliuius eos viderit & infelicius ſuis ſuggeſtionibus obedire. Sed & à perſecutoribus talia ſæpe ſuſtinuit Eccleſia Chriſti, quando principes ſenioréſque populi morte, contumeliis & tormentis vexatos ſuſpenderunt, & proiecerunt ad ignominiam: quod vtinam mereremur aſſequi, vt pro Domino talia pati digni eſſemus: quatenus vel ſic eius ſanguinis pretio noſtrum emundaretur corpus, & ſanctificaretur anima proprii cruoris vnda reſperſa, quæ tantis ſuis fœdatur criminibus irretita. Sequitur, *Adoleſcentibus impudice abuſi, & pueri in ligno corruerunt.* Alia vero interpretatio longe aliter habet: Potentes (inquit) molis molebant, & iuuenes ligno confixi ſunt. Vbi Sedechiam ſecundum hiſtoriam regem potentem plangit: cuius oculos rex Babylonis in Reblatha euulſit, eumque ad molam molere fecit: ſed & alios principes vel iuuenes, quos ligno crucifixit. Ceterum quod noſtra editio ait, [Adoleſcentibus impune abuſi ſunt] Romanorum tangit flagitium, qui maſculis coitu fœmineo

A coutebantur ad laſciuiam: & de quibus Paulus Apoſtolus ait: *Qui cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt aut gratias egerūt: ſed euanuerūt in cogitationibus ſuis:* Rom.1. *putātes, ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt,* paulo poſt. *Propter quod* (inquit) *tradidit eos Dominus in reprobū ſenſū, vt faciāt ea quæ non conueniūt. Nā fœminæ eorū mutauerunt naturalem vſum, in eum vſum qui eſt contra naturam: ſimiliter & maſculi in maſculos turpitudines operantes.* Quod & eoſdem in eiſdem quos ceperant ex Iudæis iuuenibus, talia perpetraſſe plangunt, prodit propheta cum B dicit: [Adoleſcētibus impudice abuſi ſūt.]] Quod autem crucifixerunt eos in ligno, etiam manifeſtum eſt, ob immanitatem crudelitatis ſuæ. Sed quomodo iuxta noſtram interpretationem, pueri in ligno ceciderunt, non alius patet ſenſus, niſi quia in Chriſtum pendentem in ligno, credere noluerunt. Vnde quidam Apoſtolus: *Crux* (inquit) *gentibus ſtultitia eſt, & Iudæis ſcandalum.* Ergo ideo in ligno corruerunt, quia pendentem vitam in eo vt 1.Cor.1. C mortem deſtrueret, ſuſcipere noluerunt. Qui profectò potentes, quia ſcandaliſati ſunt in ligno, quaſi pueros dimiſit eos inanes. Vnde molis molebant, dum legem ad literam eiſdem ſuis veſtigiis vtentes, cæcitatem perpetuam impegerunt. Ad quam cùm Samſon ille fortiſſimus adueniſſet, eum Allophyli molere fecerunt: quatenus per hoc nullis ſe explicaret greſſibus: ſed eandem vertendo in ſuis ſe per veſtigia vt Iudæi recollocaret erroribus. Porrò myſticè infra Eccleſiam potētium genera duo ſunt: vnum eorum, qui cor- D poralibus ſunt potentes diuitiarum facultatibus, & potentiam obtinent temporalium vanitatum: aliud vero eorum, qui ſpiritualibus pollent honoribus. In his quippe cupiditatum concupiſcentiarumque malitia, pertinaciaque voluuntur: qui autem ſpirituales fiunt potentes, legis molam vertunt, dum eandem relegunt, terunt, repetunt, & frequentant: ſicque fit, vt quædam ſit ſpiritalis mola, qua molent ſimilaginem triticei grani, po- E lentamque intellectuum, vnde Deo poſſit ſacrificium offerri, conficiant. Qui profectò iuuenes ligno confixi, etiam martyres efficiuntur. De quo nimirum ligno Paulus Apoſtolus: *Abſit mihi gloriari* (inquit) Galat.6. *niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Quia pueri tranſpoſiti in Domino, mundo mortui ſunt, & affixi ligno

dominicæ crucis. Sequitur, *Senes de portu defecerunt; iuuenes de choro pſallentium.* quia veterani & longo confecti ſenio ita in eis fame conſumpti ſunt, vt cùm per portas egredi vellent ad herbas vel ad quælibet alia victus conquirenda, in ipſis eiſdem portis ita ſint femineces inuenti quaſi mortui: & hoc ſit dicere, de portis defecerunt: vel certè cum ab hoſtibus huc illucque diſtêti perimuntur, meritò quaſi conſiliarij ciuitatis & legis Doctores, de portis defeciſſe, vti & iuuenes de plateis à ſuis perterriti officiis, deplorantur. Typicè autê ſenes ſunt, qui caniciem ſenſuum per remiſſionis gratiam conſequuntur: ac in manſuetudine quietudinis opus perficiunt. Qui ſi Deum offenderint, in portis deficiunt, quæ dicuntur eſſe iuſtitiæ: de quibus Dauid: *Aperite portas iuſtitiæ: ingreſſus in eas, confitebor Domino.* In his ergo deficiunt ſenes, dum creſcentibus ſcandalis fatigantur: ita recto itineris curſu deſtituuntur, vt intercíſo pœnitendi ac lugendi tramite, quadam negligentia conſternantur. Iuuenes eorum de choro pſallentium deficiunt, quando decantatio ſpiritaliter conquieſcit. Sed moraliter incontinens animus Dei memor iam dum à ſemet repellit, dicere non poteſt: *Pſallam ſpiritu, pſallam & mente.* Vnde debet ſine ceſſatione pia mens in conſciêtia proclamare, ne quandoque Deo cantare deſiſtat: imò choro Sanctorum ſemper laudans Deum, aſsiſtat. *Defecit* (inquit) *gaudium cordis noſtri: verſus eſt in luctum chorus noſter.* Patet ſenſus de Iudæis, quia Deum ad iracundiam prouocauerũt, quod deciderit omne gaudiũ cordis, & diſſoluta ſint omnia eorum lætitiæ viſcera in mœrorem & triſtitiam, atque in diuerſas miſeriarum ærumnas, ſicut à principio luctus Prophetalis connumerat: necnon & chori quos in diuerſis ſolebant ſolennitatibus ducere, rectè in luctum verſi erant, quando inter hoſtes cruciamentorum generibus torquebantur. Aliter autem in Eccleſia pœnitentium eſt iſta vox, qui contritionem cordis ſui Deo offerunt in ſacrificio, vti Dauid dicens: *Cor contritum & humiliatum Deus non ſpernit.* Quorum igitur conſcientia, ſcelerum & delictorum ſauciatur vulneribus, iure dicunt: [Diſſolutum eſt gaudium cordis noſtri.] Quod ſanè gaudium rurſus Dauid ſibi dari depoſcit: *Auditui meo* (inquit) *dabis gaudium & lætitiam: reddeſque lætitiam ſalutaris tui.* Qui ſpiritali contritione & corde coanguſtato ſpiritus quieſcit, quotiens anima miſeriarum ſuarum compuncta vulneratur cruciatibus. Cuius vtique medelam contritionis Iſaias ſuo vaticinio repromittit dicens: *In die qua alligauerit Dominus vulnus populi ſui, & percuſſuram plagæ eius ſanauerit, eo quod eſt & in eis vulnus & liuor ac plaga tumens.* Moraliter autem, quotiens anima liuore peccati vulneratur, tum & plagata ſuorum ſcelerum ſpiculis. Cuius gaudium mox diſſoluitur, cùm mens ad conſcientiam reducitur, & chorus virtutum in luctum commutatur. Quod benè Aſaël contigiſſe legitur, qui curſor erat velociſſimus, tanquam vnus ex capreis quæ morantur in ſyluis, neſciens veloces animi motus patientia & grauitate temperare. Vnde dum velocius inſequitur hoſtem, ictus vulnere deperiit, vbi fornicationis ſæuitia dominatur in inguine: & laſciuiæ morbus deſequit. Sed Achab in corde ſagitta percuſſus occubuit, inter pulmones & ſcapulas, eos deſignans, quibus ſapientiæ virgo falſitatum vulneratur iaculis. Et meritò inter pulmones, vbi vitalia vigent flabra, vbi ſalus vitæ temperatur: & ſcapulas, vbi Chriſti onera portantur leuia. Cuius nimirum diſſolutum cordis gaudium eſt & peremptum: quia defecit ipſe, & præſentis vitæ gaudium. Quod autem conuerſus eſt in luctum chorus noſter, perfectæ pœnitentiæ luctus deſignatur, quando virtutum chorus harmoniam tenet lugendi quod amiſimus: & concentum ſeruat pœnitendi: quatenus idem chorus poſt mœrores & lachrymas ad gaudia poſſit pertingere manſura. *Cecidit corona* (inquit) *capitis noſtri. Væ nobis quia peccauimus.* Humiliationem atque deiectionem Iudæorum à regno, deſignat: quando honor regis & gloria deperiit. Vnde idem Propheta longè ſupra: *Dic* (inquit) *regi & dominatrici: Humiliamini & ſedete, quoniam cecidit de capite veſtro corona gloriæ veſtræ.* Vbi alius interpres, Deſcende ait. Sed multum intereſt, quando cadat corona capitis, vel quando deſcendat: quia leuior eſt deſcenſio, quàm ruina. Paulatim ergo dum deſidiosè viuitur, per neglectum gloriam amittere, deſcendere eſt: quia dum quiſque ad altiora non currit, ad inferiora deſcendit. Sic & regnum Iudæorum per ſingulos regreſſus vſque ad Ioachim, de excelſo ad ima deſcendit: deinceps verò per Sedechiam & eos, qui reſidui fuerunt de populo,

Marginalia: Pſalm. 117. — Iſa. 30. — 3. Reg. 22. — Ierem. 31.

ad integrum cecidit. Hincque ſequitur vox omnium captiuorum lugentium: [Væ nobis quia peccauimus.] Ex quo patet, quod ruentibus væ immineat: peccantibus per deſidiam, lamẽtum reſtat. Quod bene Eccleſiæ congruit, quando ſacerdotes in ea & virgines ruunt, qui videntur ornamenta eius eſſe: & quaſi corona decoris. Sed & fidei gratiam interdum dum amittit gloria eius de capite ruit: quia Dominum decoris in perfidiam commutat falſitatis. Quod autẽ Dominus corona ſit Eccleſiæ, Iſaias teſtatur, dicens: In die illa erit Dominus exercituũ corona gloriæ, & diadema exultationis reſidui populi ſui. Quã nimirũ coronã capitis tũc Eccleſia perdit, quãdo ſanctiores in ea in perfidiã ruunt. Quæ nimirum corona interdum cadit, ſed poteſt lamentationibus reparari, atque integritate fidei reindui. Alioquin Eccleſia Chriſti ſpecioſa eſſe non poteſt, niſi coronetur Chriſto veniens à Libano, vti in Canticis canitur: *Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni coronaberis: de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon: de cubilibus leonum, de montibus pardorũ.* Sed & ipſa corona Chriſti creditur, de qua in Canticis pulchrè ait: *Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem, in diademate quo coronauit eum mater ſua in die deſpõſationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.* Quam ſanè coronã Eccleſia, quæ verè ſponſa Chriſti eſt, tunc perdit, quando decorem fidei, & integritatem operum eius amittit in his, qui ſummi videntur in mẽbris Chriſti. Aut certè corona capitis noſtri tunc ruit, quando hi qui videbantur ad decorem & gloriam inſigniri, pro diademate in Chriſto, qui caput eſt totius Eccleſiæ, in perfidiam, vel in ſcelera, vel flagitia cadunt. Cadit quippe corona capitis noſtri, cùm hi defluunt, qui in Chriſto ornamentum videbantur eſſe decoris: ſed tunc væ imminet, cũ & hi per diuerſa corruunt, qui videntur ſummi: deinde vulgus laſciuiẽs, in peccata & flagitia venit. Hinc eſt quod Propheta ſimul cum populo, imò pro eo plangit: [Væ nobis quia peccauim⁹.] Euigilãt ergo peccatores & væ ſibi imputãt, quoniam Deum offenderũt peccãdo. Vnde dolor oritur in corde, aut delinquẽdo ſuffixus, aut pœnitẽdo cõmotus. Cæterũ moraliter, corona capitis noſtri tũc perit, cum bona volũtas amittitur. De qua ſanè rectè Propheta gratulabundus canit: *Scuto* (inquit) *bonæ voluntatis tuæ, coronaſti nos Domine.* Tunc ergo mens noſtra corona virtutum decoratur, cùm

Cant. 4.
Cant. 3.
Pſal. 5.

A ſcuto bonæ voluntatis in omnibus non ſolùm ornatur, verùm etiam in protectione Dei defenditur. Sed cùm bona voluntas in mentem cadit, quid aliud quàm corona virtutum, & decor noſtræ ſalutis amittitur? Hinc quoque eſt quod rectè plangitur. [Væ nobis quia peccauimus,] quia omne quod agimus, niſi coronetur ſcuto bonæ voluntatis, peccatum eſt. Et tunc imminet, quia peccauimus amiſſa bona voluntate, iam non per exceſſum, ſed per deſideria, cum intentione peſſimæ voluntatis delinquimus. B *Propterea*, inquit, *mœſtum factum eſt cor noſtrũ, ideo contenebrati ſunt oculi noſtri.* Porrò cor Iudæorũ in vtraque captiuitate, cum variis vexarentur cruciatibus, quàm mœſtum fuerit, fortè nec eſt qui ſẽtiat: & quã tenebrati oculi præ lachrymis & doloribus, nemo qui apprehendat. eſt tamen eiulatus omnium delinquentium, qui ſibi inputant peccaſſe in Deum. Sed duplex mœſtitiæ ac doloris ſpecies æſtimatur. De qua ſanè Ieremias: *Dolor meus ſuper dolorẽ: in me cor meum mœrẽs.* Ierе. 8. Hoc quippe dicto ſignificat, dolori peccatorum dolorẽ compunctionis adiunctum, C vt ſit dolor ſuper dolorem. Eſt igitur malus dolor, vt eſt illud: In dolore paries filios: eſt & bonus vt eſt: & dolor meus renouatus eſt, nimirum pœnitendo. Qui ergo poſt peccatum ſalubriter luget, in mœſtitia cor humiliat: vt medicinali dolore, dolor infirmitatis abſcedat. Propterea Dauid inquit, Cor contritum & humiliatũ Deus non ſpernit. Propterea ſit in animo omnium delinquentium humilitas & pudor de perpetrati operis facinore: D dolor verò ex pœnitudine infixi vulneris. *Ideo* (inquit) *contenebrati ſunt oculi noſtri, propter montem Sion quod diſperiit.* Quorum ergo oculos malitia infecerat delinquẽdi, iure planguntur contenebrari, quia excæcauit eos malitia eorũ: vt Chriſtus qui eſt lapis abſciſus de monte ſine manibus, & creuit in montem magnum, videre non poſſunt quia diſperiit, id eſt cùm eſſet æqualis Deo Patri, ſemetipſum exinaniens: vt hi qui videbant prius, iam non videant: & qui contemplabantur legem, cæci fiant: E ita vt neque Chriſtum, neque eius Eccleſiam, montem videlicet ſpiritualem, toto orbe terrarum creſcentem, proſpicere queant: quia contenebrati ſunt oculi omnium perfidorum, propter nomẽ Sion quia diſperiit. *Vulpes* (inquit) *ambulauerũt in eo.* Perſecutores videlicet vel hæretici: quia malè de incarnatione Chriſti ſenſe-

runt, dilacerauerunt omnem Eccleſiam Chriſti, & omnem Catholicam intelligẽtiam, de ea fraude & dolo corruperunt: idcircò & ipſi partes vulpium erunt. Fuit namque Herodes perſecutor Chriſti, & peremptor Ioannis vulpes, de quo Dominus: *Dicite* (inquit) *vulpi illi*. Sunt & omnes hæretici vulpes inſidiantes: de quibus ſponſa in Canticis, Capite nobis vulpes, quæ demoliuntur vineas. Demoliuntur ergo hæretici vineam Domini Sabaoth, quam plantauit ipſe, vineam Sorech. Idcircò plangendum eſt cunctis Catholicis, Luc. 13. propter inſidias eorum & fraudes, contenebrati ſunt hi etiam, qui videbantur oculi in Eccleſia Chriſti, & lumen ſcientiæ reliquis præſtare membris in corpore dedicatis. Cant. 2. Vnde dicamus ſinguli, dicamus omnes: *Illumina Domine cordis noſtri obtutus, & digna fidei claritate nos illuſtra:* vt quæ digna ſunt, videamus, quæ autem indigna, vitemus. Sequitur, *Tu autem Domine in æternum permanebis, & ſolium tuum in generatione & generationem.* Vbi alius interpres ait: *In æternum habitas: quia rectè inhabitans, in æternum permanere dicitur.* Aeterna quippe mãſio eſt illi: idipſum verò eſſe, eſt quod permanet: & eſſe patrem in filio, filiumque in patre: vt ſit in eis vna æternitas, vnaque ſubſtantialis ſempiternitas, non habitatio localis, neque manſio temporalis: ſed in ſeipſum vna & indiuidua permanẽdi eſſentia. Quamuis enim filius ſemetipſum exinanierit formam ſerui accipiens, tamen in æternum vnus idemque rectè incommutabiliter permanere creditur, licet non inconuenienter ſedes ei ſecũdum humilitatem, in ſeculum ſæculi præparata prædicatur: quæ propter mortalitatem aſſumptam, ſuſcepta cognoſcitur. Idcircò in æternum vtraque natura permanere dicitur. [Et ſolium tuum (inquit) in generatione & generationem,] vt dum ſolium regnantis intendis, iudicem ſummæ poteſtatis expaueſcas: & ſi humana mortalitas multis attrita corruptionibus, vt veſtimẽtum veteraſcit, eius eſſentia & maieſtas, indeficiens & incommutabilis credatur. Conuertat autẽ ſe Propheta totũ ad Deũ, cuncta deſpiciens labentia, qui ſemper idem eſt: vt ex hoc inter varia diſcrimina vitæ conſolationem accipiat. Vnde querelofis precibus auxilium implorat: *Quare* (inquit) *in perpetuum obliuiſceris noſtri, derelinquis nos in longitudine dierum?* Non quod Deus theſauros memoriæ amiſerit aut ſcientiæ, ſed quia differt occulto quodam iudicio auxilium præſtare ſtatim, dum quaſi deſpicit obſecrantes, & corda non conſolatur in anguſtia depreſſorum: imò ad modicum cùm deſerit, vt per patientiam probet, & per victoriam remuneret quos probauerit, ex humana fragilitate mens quibuſque preſſa moleſtiis Deum exiſtimat obliuiſci. Nam obliuio fontem cooperit charitatis, miſerendi citò ſubtrahit facultatem: obtundit aciem præſtandæ gratiæ, nec ſinit auxilium præſtare mox in miſeria conſtitutis. Quod benè Propheta cognoſcens deflet: [Quare (inquit) in perpetuum obliuiſceris noſtri?] qui ſi ad modicum quaſi oblitus, gratiam præſtare diſtuleris, multis, depreſſi ruinæ caſibus, vitiis ſubiacebimus. Idcircò ſemper exorandum eſt, ne derelinquas nos in longitudinem dierum. Vnde neceſſe eſt ſemper eius memores ſimus: vt & ipſe noſtri memor miſereatur. Nec enim obliuiſcentes ſe recordabitur, niſi ad hoc tãtum, vt eius per gratiam inſinuet requirendum, quod prius mens malè neſcia inquirere neſciebat. Ergo dum ea quæ memoriæ inſeruerit dilabuntur, niſi rurſus per occultam gratiam itidem inſpirauerit, paſſione obliuionis in animo obliterãtur. Præſidet enim Deus theſauris memoriæ noſtræ, qui ſunt abyſſus multa: & occulta quadã diſpenſatione ſua, quæ illic recondita, quodammodo temperat, medetur & diſponit. Vnde dictum eſt: *Reminiſcentur & conuertentur ad Dominum, vniuerſi fines terræ.* Psalm. 21. Reminiſcentur quidem prius, ne & ipſi mandatorum Dei obliuiſcantur: deinde rurſus cõuertentur ad Dominũ: vt quæ memoriæ inſpirata ſũt, per occultæ inſpirationis gratiã votis omnibus cõpleantur. Quid enim reminiſcitur, niſi eius, quod memoriæ commiſſum fuit? Aut quid obliuiſcitur, niſi quod ſine dubio inſitum fuit animo? Vnde Dominus, *Populus* (inquit) *meus oblitus eſt mei diebus innumeris.* Ac propterea totũ rogat Propheta, ne noſtri obliuiſcatur Dominus, non dico ad modicum ne tẽtemur, ſed in perpetuum ne abſorbeamur; ac deinde reminiſcentes rogat, ne derelinquat nos paſſionibus ſubiacere, ſed confirmet, vt conuertamur ad eum, quem toto corde diligere iubemur. Hinc eſt quod ſequitur; *Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur, innoua dies noſtros ſicut à principio.* Nouit igitur Propheta auerſiones noſtras, multas eſſe; idcircò rogat poſt multa naufragia & tempeſtates confractis viribus. [Conuerte nos Domine, & conuertemur.] Quibus profectò verbis pietatis, primum implorat gratiam: deinde per

gratiam repromittit arbitrium, vt effectus capiat ſalutis. Alioquin niſi per gratiam, nullus eſt qui conuertatur auerſus, quia noſtrum eſt quod cecidimus: Dei autem quod reſurgimus: aut ſit ſecundum Apoſtolum, *neque volentis neque currentis: ſed miſerentis Dei.* Et notandum quod ad te, (inquit) intelligas, quicquid eſt quod alıubi intendimus, quia auerſio eſt. Neque enim ſufficit vt conuertat nos Deus, niſi & nos ad eum per gratiam noſtra conuertamur voluntate. Eſt autem quodammodo velamen infirmitatis noſtræ, ſenſibus noſtris obiectum: quod niſi fuerit illuminatione Chriſti ſubmotum, conuerti ad Deum nulla ratione valemus. Vnde fit, vt & libertas reddatur per gratiam: & gratia libertatis cooperetur arbitrio bonæ voluntatis. Et ideò exorandus eſt Deus, vt nos ad ſe poſt apoſtaſiam noſtræ auerſionis cõuertere dignetur. Quis enim ſeptus tenebris, poteſt ſolis contueri claritatem? Aut quo in loco requiritur, quem ſcimus, in terris inuenire non poſſumus? Reſtat igitur quamuis tenebris obſeſſi ſimus, fulgentibus radiis per gratiam, vt ſol iuſtitiæ oriatur in nobis, qui nullis obtinetur voluptatibus, per libertatis arbitrium, ſed ex infuſione ſancti Spiritus charitas radiatur. Vnde Propheta à conuerſis: [Et nunc (inquit) ſequimur in toto corde, timemus te: & quærimus faciem tuam: Domine, ne confundas nos.] Qui ergo ex toto corde ſequitur, conuerſus, poſt tergum Dei ſui ire non retardat: ac propterea ſequitur: [Innoua dies noſtros ſicut à principio.] Vt ad brauium quandoque conuerſus ſupernæ vocationis pertingat: quia conuerſio, initium eſt reparationis antiquæ vitæ. Porrò innouatio dierum, perceptio eſt æternitatis. De qua ſanè dierum æternitate, in perſona Chriſti Propheta canit: *Et egreſſus eius (inquit) ſicut à principio dierum æternitatis.* Ad quod ſanè principium innouationis reuocamur, cùm conuertimur: cum autem peruentum, fuerit ad id innouabimur. Renouatur autem quod inueteratum eſt & corrumpitur, quia dies noſtri in paradiſo, quos habuit primus homo, immortales erant, in mandatis Dei ſi permãſiſſet, prius quàm auerteremur ab eo. Vnde quia

Rom. 9.

A per auerſionem cecidimus in vetuſtatem, & perdidimus dies æternitatis, nouit Propheta per conuerſionem eos poſſe reſtaurari. idcircò etiam alibi orat: Conuerte me Domine & conuertar ad te: ſeu cætera quæ ſequuntur. *Sed proyciens (inquit) repuliſti nos: iratus eſt contra nos vehementer.* Ob immanitatem ſcelerum iram deplorat pij iudicis, quando tempore furoris deſæuit vltio peccatorum. Quos iratus etiam expuliſſe plangitur à ſe, qui vbique totus eſſe B creditur. Nam repulſionis differentias duas eſſe, intelligimus. Prima qua tradimur tentatori peccatores: ſecunda quia ſuccumbimus tentamentis. Vnde cùm ad tentandum exponimur, vtique ſine Dei ira repellimur. Cùm verò vincimur, neque pœnitet repulſionis, repellimur. Qua ſanè repulſione ſicut Dauid ait, Quàm præſciuit & prædeſtinauit, nunquam repellit Deus plebem ſuam: interdum autem donec pœniteat. Quando ſic repellimur vt C vincamur, vehementer contra nos iratus eſſe Deus oſtenditur. Ex quo Dauid: *Quis nouit (inquit) poteſtatem iræ tuæ?* & quis poterit præ timore tuo iram tuam dinumerare? Quoniam aliquando vt pater, aliquando vt Dominus, aliquãdo verò indignatur vt iudex. Vt pater quidem iraſcitur, quando verbis aut correctionibus increpat delinquentem, & tamen pœnitenti non ſubtrahit medicinam: vti longè ſuprà idem Propheta: Saltem amodo (inquit) voca me, pater meus, dux virginitatis meæ es D tu. Nunquid iraſceris in perpetuum, aut perſeuerabis in finem? Ex quo liquet patrem iraſci merito non in finem, ſed vſq; ad tempus conuerſionis. Ergo quãdo paulo durius percutimur, Dominus iraſcitur: & ſtatim de peccato ſumit vindictam. Quod benè Moyſes cùm ſenſiſſet, *Domine (inquit) ne iraſcatur furor tuus contra populum tuum.* Porrò vt iudex tunc iratus oſtenditur, quando dicturus eſt impiis, peccatoribus; *Ite maledicti in ignem æternum.* Cuius poſt præſentiam, iam veniæ E locus non datur. Sed hic interdum contra nos iratus eſſe oſtenditur, quando nec finis malis imponitur, neque per pœnitentiam excreſcentibus culpis, flagella ceſſant.

Pſal. 89.

Matth. 25.

S. PASCHASII RADBERTI ABBATIS CORBEIENSIS LIBER, DE SACRAMENTO CORPORIS ET SANGVINIS CHRISTI.

A

VERSVS ACROSTICHI Auctoris in librum ſuum, quorum primæ literæ coniunctæ faciunt RADBERTVS LEVITA.

Regis adire ſacræ qui vis ſolemnia menſæ,
Almificũ Chriſti corpus contingere votis,
Deliciis veſci, roſeum potare cruorem:
Bacchica noſtra velim, puero quæ miſimus olim,
Et niueos caſto condas in pectore flores.
Ruſtica fortè animo ſordent, ſed mella meabunt.
Tantum quæ calamus Chriſti de fonte miniſtrat,
Vnde ſitim poſsis, flammaſq; extinguere mortis,
Si libeat dignè ſectari iuſſa Tonantis.
Libertas etenim fidei nunquam abnegat vlli
Eximios vitæ fructus de ceſpite carnis.
Vita, ſalus, pax, lux, ſapientia denique cunctis
Inde meat per eum, cœli ſub cardine quadro.
Tu quoque muneribus ſi dignus vixeris iſtis,
Accipies palmam regni, virtute beatus.

Oratio eiuſdem ad Chriſtum.

DOMINE *Ieſu Chriſte, qui ex voluntate Patris, cooperante ſancto Spiritu, formam ſerui accepiſti; & per crucem, & paſsionem tuam ſecundum carnem moriendo, centeſimam, quæ perierat, ouem deuicta morte reſurgens, ad vitæ paſcua reportaſti; munda me tua miſericordia, quem huius tanti myſterij, non electione meriti, ſed dono gratiæ tuæ, miniſtrum effeciſti, ab omni ſorde vitiorum: quatenus ad ſalutem animæ mũdus percipiam ſacroſanctum corpus, & ſanguinem tuum, quo viuificatus in die iudicij, partem beatæ reſurrectionis obtineam, & tibi cùm ſanctis gloriam in æterna lætitia ſine fine decantem. Amen.*

PROLOGVS LIBRI AD PLACIDVM.

PASCHASIVS RADBERTVS Monachorum omniũ peripſema Placido ſuo ſalutem, dilectiſſimo filio & vice Chriſti præſidenti, magiſtro Monaſticæ diſciplinæ, alternis ſucceſſibus veritatis diſcipulo. Nouit igitur, nec ambigo, tua experimento diſciplinatum ſolertia, quod Arſenius noſter, quem noſtra tunc nobis ſæcula Hieremiam alterum tulerunt, olim in fidei te mihi commiſerit B ratione. Propter quod à primæuo indefeſſus curaui te rapere de inter vndas. Sed fateor tibi magis melotam patris ſuprà verticem profuiſſe: qua denique ſubuectum te congratulor euaſiſſe, me quoque iocundor non in vacuum cucurriſſe. Quia non es ſecutus iuuenilia, vt aſſolent, deſideria, qui diutinis premuntur inuiti diſciplinarum compedibus: ſed radicatus fide Chriſti, vltroneus moribus & vita quotidie ad meliora iuuante Domino proficis. Neque, vt frequẽter tibi obieceram, ſuper glaciem ſcribens ad ſolem poſui: ſed in ſoliditate fidei, & caritate Chriſti interius ſolidante ſemina vitæ ſeui.

C Vnde, votorum fili, cenſura fidei, & dilectionis gratia etiam inter mundi turbines, præſertim dum noſter ſuis diſcordiarum anfractibus penè labitur orbis, effuſa ſuper magnates contentione imperij, diuino arbitrio, quorum lite multum diuque concuſſus, tandem patent occulta, quæ à principio per partes hinc inde concreuerant, delictorum habenis vbique concupiſcentiarum refuſis. Iam ſua ſummos fe-

riunt fulgura montes: ita vt nihil noſtras niſi confuſio vndique per ſingula horarum ſpatia repercutiat aures: tamen non ſuperſedi, te vnicum ac ſpecialem quin diuinis duntaxat, quamuis clauſus in cuſtodia, curarem eluere votis, & ad immortalia æternorum licet ſermone inelimato pulſum à lacte, annuis angoribus, vt gliſcas felicius, inuitarem. Quod ideò placuit communi ſtilo temperari ſubulco, & ea quæ de Sacramento ſanguinis & corporis tibi exigis neceſſaria, quæ tui prætexantur amore ita tenus perſtringere, vt cæteri, quos necdum vnda liberalium attigerat literarum, vitæ pabulum, & ſalutis hauſtum planius tecum caperent ad medelam, & nobis operis præſtantior exuberaret fructus mercedis pro ſudore. Quia pecunia verbi, ſicuti plenius noſti, quantos repleuerit ſuis ſumptibus auditores: tantis copioſius in ſeſe amplificatur meritorum opibus. Ideò vęlim, vt non puerili animo iſta perlegas, verborum ad alia precioſorum amore ductus: ſed ſic ſedeas ad hanc menſulam paupertatis, ac ſi ad ferculum Salomonis. Ambiunt ergo eum electorum ſexaginta fortes ex fortiſſimis ſupernorum: Vbi ſi quis ſuperciliosus, aut inuidus, vel indignus acceſſerit, vſquam, eorum tutus loquor pręſidio, iſta non abſque periculo contemni. Quoniam vniuſcuiuſque enſis ſuper femur vibrat, tam vt talium retundant audaciam, quàm vt regis excubias cuſtodiant contra hoſtes. Quia etſi minus eſt in eloquio, nihil præſtantius in materia, qua dignè credentibus vita præſtatur incorruptibilis, & æterna. Hinc ergo ne putes, me tibi fili fabulam de Maronis ſalſura contexere. Immò crede poſt lac infantiæ nihil magis cauendum, ne in his offendas: nihilque felicius, ſi dignè ad ea guſtu intelligibili pertingas. Vbi, ſi rectè ſapio, quotiēſlibet recumbis, inter Angelorum frequentiam, & Sanctorum omnium epulas, quia conuiuium eſt regis æterni, admiſceris. Vbi ſponſus & ſponſa dulcibus deliciarū fruuntur muneribus, & rex totius creaturæ quotidie ingreditur, vt videat diſcumbentes, ſi veſtem, in qua renati ſunt, habeant nuptialē. Vnde quia commune talia periculoſius eſt præſumere, opeſque deliciarum Chriſti fœdare vitæ criminibus, & quæ ſanctà ſunt impudenter attingere: velim caueas ad hæc vna cum iniqua gerentibus introire. Imò laua inter innocētes manus, quia iam ſacris officiis es mancipatus: vt ſine periculo poſſis accedere ad commiſſa, & cum fiducia contingere vitæ paſcua. Qui-

A bus ſanè refectus, & vſque ad finem vitæ digne nutritus, valeas peruenire ad locum tabernaculi admirabilis, vſque ad domum Dei in voce exultationis & confeſſionis, vbi ſonus eſt epulantis. Noli ergo parui pendere tantam gratiam, ſed de hoc exiguo lectionis intellige: quanta ſit virtus vitam ęternam in præſentiarum accipere, & angelicis eſcis quotidie ſaginari. Quoniam etſi Deo plena ſunt omnia, nos quoque coram oculis diuinæ maieſtatis ſemper verſamur: & perfidis vbique nullus tutus eſt lo- B cus: tamen plurimum coram ſanctis altaribus frequentiam Angelorum, vultumque Dei contemplantem diuina obſequia obſeruare oportet & vereri. Hæc autem vt ſecurius tua perlegat infantia, placuit, cariſſime, catholicos Eccleſiæ Doctores in principio adnotare: ex quibus pauca de pluribus quaſi lac teneritudinis eliquauerimus. Cyprianum ſcilicet, Ambroſium, Hilarium, Auguſtinum, Ioannem, Hieronymum, Gregorium, Iſidorum, Iſichium, C & Bedam: quorum doctrina, & fide imbutus, melius poſſis ad altiora proficere noſtro quidem ſtilo nunc ſenſum eorum commendans, nunc verò eorum propriis verbis vtens, quæ apta erant meo ſtudio temperaui. Interdùm autem quæ manifeſta non dubium videbantur, vera ratione firmaui: Et contra quæque in eiuſdem libri margine literas Doctorum, quos præmiſi, ex initio nominis è regione figere curaui. Propter quod lege ſecurus, & perfice, quæ monui deuotus. D

CHRISTI COMMVNIO-*nem verum corpus eius & ſanguinem eſſe non dubitandum.*

Cap. I.

QVISQVIS Catholicorum rectè Deum cuncta creaſſe de nihilo, corde credit ad iuſtitiam, E & ore confitetur ad ſalutem; nunquam dubitare poterit ex aliquo aliquid rurſus fieri poſſe, quaſi contra naturam aliud, imò iure naturæ quod necdum erat. Nam natura omnium creaturarum non ex ſe eſt, neque ex ſeſe creat rurſum omnia quæ naſcuntur naturalia rerum naſcentia: ſed voluntate Dei omnium rerum natura condita eſt. Propterea ſi rectè quiſque ſapit, non naturam cauſam

Vera fides nihil anxiè de verbo Domini dubitat.

dicit eſſe rerum: ſed omnium naturarum A & ex natura ſui generis denaſcentia volũtatem Dei eſſe confitetur. Porrò voluntas Dei tam efficax eſt & omnipotens, vt eius velle ſolum fieri ſit: ac per hoc, voluiſſe illum, feciſſe eſt. Vnde nimirum rerum & naturarum cauſa, ſola voluntas Dei iure creditur. Ideoque quotienſlibet in ſæculo videtur quaſi contra naturam aliquid euenire, quodammodo non contra naturam eſt, quia potiſſimum rerum natura creaturarum hoc habet eximium, vt à quo eſt, B ſemper eius obtemperet iuſſis: vt ſicut velle Dei eius profectò eſt eſſe, ita quoque quicquid eam rurſus Dei virtus eſſe decreuerit, iure aut creſcendo augeatur, aut naſcendo, licet pro noſtris offenſis diminuatur, aut mutando in aliud omnino quod non erat, prætermiſſo naturæ ordine conuertatur, rectiſſimè confitemur. Hinc ergo pulchrè à quodam Poetarum noſtrorum dictum eſt,

August.

----Subditur omnis
Imperiis natura tuis, rituq; ſoluto,
Tranſit in aduerſas iuſſu dominante figuras.

Sedulius.

Quoniam extra potentiam Dei nihil eſt, idcircò omnia poteſt.

Potentia Dei omnia poteſt.

Neque enim ſic condidit omnium artifex Deus, rerum naturas, vt ſuum velle ab eis auferret: quia omnium creaturarum ſubſiſtentia in eadem Dei voluntate ſubſiſtit & virtute: à qua cauſam habet non ſolum vt ſubſiſtat quicquid eſt, ſed etiam vt ſic ſit ſicut ipſa Dei voluntas decreuerit, quæ cauſa eſt omnium creaturarum. Alioquin nec ſubſiſteret vlla creaturarum exi- D ſtentia, niſi in eius voluntate à quo totius eius eſſe manat. Et ideò natura creaturæ quotiens mutatur, aut augetur, vel ſubtrahitur, non ab illo eſſe diuertitur in quo eſt. Patet igitur quòd nihil extra vel contra Dei velle poteſt, ſed cedunt illi omninò omnia. Et ideò nullus moueatur de hoc corpore Chriſti & ſanguine, quod in myſterio vera ſit caro, & verus ſit ſanguis: dum ſic ille voluit qui creauit.

Omnia enim quæcumque voluit Dominus fecit, in cœlo & in terra. Et quia vo- E luit, licet in figura panis & vini hæc ſic eſſe, omnino nihil aliud quàm caro Chriſti & ſanguis poſt conſecrationem credenda ſunt. Vnde ipſa Veritas ad diſcipulos. *Hæc* (inquit) *caro mea eſt, pro mundi vita.* Et vt mirabilius loquar, non alia planè, quàm quæ nata eſt de Maria, & paſſa in cruce, & reſurrexit de ſepulchro. Hæc inquam ipſa eſt, & ideò Chriſti caro eſt, quæ pro mundi vita adhuc hodie offertur. Et cùm dignè

Ipſiſſ. Chriſti corpus, eſt ſub figura panis.

percipitur, vita vtique in nobis æterna reparatur. Quod ſi minus alicui, quod dicimus, credibile videtur: attendat vniuerſa veteris ac noui teſtamenti miracula, quæ contra naturæ ordinem ob fidei firmitatem à Deo geſta ſunt: & videbit luce clarius, quod Deo nihil impoſſibile ſit, dum omnium eſſe, Dei voluntas eſt, & quicquid voluerit Deus, hoc ſingula fiunt.

At verò ſi quis iſta non credit, ſi vidiſſet Chriſtum in cruce in ſpecie ſerui, quomodo Deum illum intelligeret, niſi per fidem prius credidiſſet? Ita & in hoc corpore, vbi ſpecies alia monſtratur, quomodo carnem Chriſti videat, niſi per fidem veraciter credat? Cogitet ergo ſi mare rubrum olim habuit in natura diuidendi ſe, vt populus per medium ſicco veſtigio tranſiret: aut ſi habuit omnis illa Ægyptiorum aqua ex ſe licet per Moſen, vim conuertendi ſe in ſãguinem, & cætera. An in voluntate Dei fuit, vt impios permulceret ad fidem, & monſtraret in ſpecie coloris eius, quod C omnis eorum doctrina & morum aſperſio verſa eſſet in ſanguinem. Deinde in Euangelio, ſi aqua perhauſta de fonte, habuit potentiam ſe demutandi in vini ſaporem. Et vt de innumeris pauca commemorem: Habuit ignis ille Babylonius, vbi tres pueri miſſi ſunt, per naturam ne caleret; an in voluntate Dei fuit, vt fieret tanquam Spiritus roris flantis, vt refrigerium magis quàm incendium præſtaret ſanctis? Cogitet ergo quiſque, panes illi in eremo quinque aut ſeptem ſi habuerunt ſubſtantialiter ex ſe, vt tot homines ſatiarent, deinde tot ſportas replerent, an in gratia fuit, quod factum eſt creatoris? Minuendo enim multiplicabantur.

Ambroſ.

Ioann.2.

Matth.14. Marc.6.& 8. Luc.9.

Necnon & Maria virgo habuit, vt virgo pareret ſine coitu Deum, an in virtute Dei? & vt apertius dicam, caro noſtra vel animalium, nunquid non terra, imo terra quia dictum eſt, *Terra es, & in terram ibis.* Quamquam ergo terra, vera caro, licet corruptibilis: quæ ſi ſeruauerit iura legis & mandatorum Dei præcepta, veſtietur adhuc immortalitate, per iſta quæ exponimus, etiam quamuis caro, tamen incorruptibilis erit. Quæ velim diligenter attendas, ô homo, & tum per omnia quæcumque naturaliter videntur eſſe, vel quæ cõtra naturam facta leguntur ab initio creaturæ, enucleatius obſecro conſidera, vtrum ex ſeſe in ſua natura fiant ſingula: vel quæ demutantur in aliud quod non erant, verũ per ordinem ſui iuris vt ſint mirabilia, aut certè quod magis fatebere, & illa quæ ſũt

Geneſ.3.

Sola ratio, non fides miratur aliquid fieri contra naturam.

quaſi naturalia, & iſta quæ quaſi contra naturam veniunt, prorſus omnia in voluntate Dei eſſe, & in ſapientia ſingula pro vtilitate rationabilium procreari. Et ideò cauſam omnium exiſtentium, voluntatem Dei rectè fatemur. Nec immeritò, quoniam voluiſſe eius, feciſſe fuit. Vnde quotienſcunque aliquid fit ex aliquo, virtute voluntatis fit: & in ſapientia eius qualiter fiat, præparatur. Neque igitur voluntas ſine virtute, neq; virtus ſine ſapientia quippiam efficit. Quia ergo voluntas Dei, virtus & ſapientia eſt, ideò quicquid vult, ita fit vt vult, & in nullo fallitur: quia in ſapientia ſua omnia vult, imò ipſa ſapientia eius voluntas eſt: & propterea nihil quod non poſſit vult.

Vnde quia ſic voluit, vt caro eius eſſet & ſanguis hoc myſterium, in nullo dubites, ſi Deum credis: ſed vera fide habeas in animo, quod hæc eſt caro illa quæ oblata eſt pro mundi vita. Quam qui dignè comederit, mortem non videbit in æternũ. Nihil enim Chriſtus Eccleſiæ ſuæ maius aliquid in myſterio reliquit, quàm hoc, baptiſmique Sacramentum, necnon & ſcripturas ſanctas: in quibus omnibus Spiritus ſanctus, qui pignus totius Eccleſiæ eſt, interius myſtica ſalutis noſtræ ad immortalitatem operatur. Sed in his denique nihil incredulis mirabile: credentibus verò nihil melius, nihil mirabilius, nihilque locupletius in hoc ſæculo præbetur. Nõ vt mirabilia viſui pateant occulorum, ſed in fide & intellectu diuinis redoleant myſteriis, & in eiſdem æternitas mortalibus, & participatio Chriſti in vnitate corporis concedatur. Hac igitur de cauſa, longè ab omnibus quæ facta ſunt à ſæculo miraculis, diſtat hoc myſterium: quia illa omnia ideò facta ſunt vt hoc vnum credatur, quod Chriſtus eſt veritas, veritas autem Deus eſt. Et ſi Deus veritas eſt, quicquid Chriſtus promiſit in hoc myſterio, vtique verum eſt: & ideò vera eſt Chriſti caro & ſanguis, quam qui manducat dignè, habet vitam æternam in ſe manentem. Sed viſu corporeo & guſtu propterea non demutãtur, quatenus fides exerceatur ad iuſtitiam; & ob meritum fidei, merces iuſtitiæ conſequatur. Alia namque Chriſti miracula hoc vnum paſſionis confirmat ſacramentum. Et ideò non ob miraculum iſta mutantur exterius in ſpeciem, ſed interius, vt fides comprobetur in Spiritu: veriſſimè confitemur, vt quia iuſtus ex fide viuit, habeat iuſtitiam fidei in myſterio, & per fidem vitam in ſe ſuſcipiat manentem, qua ſecu-

Ambroſ.

Pignus Eccleſiæ Spiritus ſãctus

Vis huius Sacramẽti.

A rior adhuc mortalis, immortalitate paſtus, quantocyus ad immortalia feſtinet, vbi nõ pedibus, ſed fide cum bonis operibus peruenitur. Conſtat igitur modis omnibus, quòd ſicut in paradiſo lignum vitæ fuit, ex quo iugis ſubſiſteret ſtatus hominis ſi mãdata Dei ſeruaſſet, & immortalitas: ita promiſum eſt in Eccleſia hoc myſterium ſalutis, non quod eidem ligno hoc eſſet in natura, ſed re viſibili, virtus inuiſibilis intrinſecus operabatur. Ita ſiquidem & in iſto B communionis ſacramento viſibili, diuina virtus ad immortalitatem ſua inuiſibili potentia, quaſi ex fructu ligni paradiſi, nos & guſtu ſapientiæ ſuſtentat & virtute: quatenus per hoc immortales in anima, quamdiu ex hoc dignè ſumimus, demum in melius tranſpoſiti, ad immortalia feramur. Ad hoc ergo Verbum caro factum eſt & habitauit in nobis: vt per Deum Verbum, carnem factum, caro proficeret in Deũ Verbum: Quæ nimirum caro Verbi, fit eſca in C hoc myſterio, cibuſque fidelium, dum verè creditur eſſe caro pro mundi vita, neque aliud aliquid quàm caro corporis Chriſti, ex qua Chriſtus manet in nobis: vt & nos per eam transformemur in illo, qui nihil aliud factus eſt quàm Deus caro dignatione ſua vt habitaret in nobis. Si ergo habitat in nobis, & nos membra corporis eius manemus in illo: iuſtum eſt, quia in illo ſumus, vt ex eo viuamus; & ideo carne verbi paſcimur, & potamur ſanguine. Hæc eſt, inquam, firmitas fidei D noſtræ, hæc vnitas & vitæ communicatio. Vbi ſi naturæ ordo requiritur, ſuccumbit ratio, & tamen manet extra humanam rationem facti veritas, ita vt in ratione fidei, vis deitatis & poteſtas efficax modis omnibus credatur: quia dubietas mentis, licet bonæ vitæ ſit, qui accipit, excludit ne ad huius ſacramenti intelligentiam pertingat.

Elegans collatio.

Ioan. 1.

Hilarius.

Ratio in re Sacramenti cæca.

Quòd hoc myſterium Chriſti, nullus fidelium debeat ignorare.

E

CAP. II.

SACRAMENTVM Dominici corporis & ſanguinis, quod quotidie in Eccleſia celebratur, nemo fidelium ignorare debet, nemo neſcire quid ad fidem, quidve ad ſcientiam in eo pertineat: quia nec fides in myſterio ſine ſcientia rectè defenditur, nec ſcientia ſine fide, quæ necdum capit, quandoque vt percipiat, enutritur. Ac per hoc tanti ſacramenti virtus inueſtiganda eſt, & diſciplina Chriſti fides eru-

Precioſitas ſacramẽti.

A dienda: ne fortè ob hoc cenſeamur indigni, ſi non ſatis diſcernimus illud, nec intelligimus, myſticum Chriſti corpus & ſãguis quanta polleat dignitate, quantaque præmineat virtute: & diſcernatur à corporeo guſtu, vt ſit præſtantius omni ſacrificio veteris teſtamenti. Hoc ſanè ſi quis ignorat, non diſcernit: & ideò timendum, ne per ignorantiam, quod nobis prouiſum eſt ad medelam, fiat accipientibus in ruinam.

B Vnde Dominus in Leuitico: *Qui comederit de ſanctificatis* (inquit) *per ignorãtiam, addet quintam partem cum eo quod comedit, & dabit Sacerdoti in ſanctuario, nec contaminabunt ſanctificata filiorum Iſraël quæ offeruntur Domino, ne fortè ſuſtineant iniquitatem delicti ſui, cum ſanctificata comederint.* Et addidit: *Ego Dominus qui ſanctifico eos.* Ac deinde, *Sancta Sanctorum ſunt.* Vbi profectò myſteriũ corporis Chriſti & ſanguinis deſignatur, ex quo non habet poteſtatem edendi, non ſolùm omnis alienigena, inquilinus, &

Leuit. 22.

C mercenarius: verùm nec qui per ignorantiam tãti myſterij obcæcatur. Per ignorantiam autem illud percipit: qui virtutem eius & dignitatem, atque circunſtantiam ipſius ſacramenti penitus ignorat, qui neſcit verè, quòd corpus & ſanguis ſit Domini ſecundum veritatem, licet in ſacramẽto accipiatur per fidem. Hic quidem myſterium accipit, ſed neſcit myſterij virtutem. Vnde Salomon, imò per eum Spiritus diuinus iubet: *Cùm ſederis ad menſam potentis, vt comedas cum principe, diligenter attẽ-*

Sola fides diſcernit naturam huius Sacramenti.

Eccleſ. 31.

D *de quæ apponuntur corã te, quoniã talia te oportet præparare*: id eſt, mortificationem Chriſti in corpore circumferendo quotidie prædicare. Diligenter ergo intelligere, & ſpiritualia ſacramenta palato mentis & guſtu fidei dignè percipere, quaſi legaliter, quintam partem ad ea quæ prius per ignorantiam comederat, ſuperaddere eſt: dum diuina intelligibiliter interior homo noſter per Chriſti gratiã excipit, & per ea virtute fidei Chriſto concorporatur. Alioqui quomodo lex iuberet ad ea quæ comederat a-

E liquis per ignorantiam, quintam ſuperaddere partem: cùm iam illa non ſupereſſent, quibus vlterius addi quippiam poſſet? Non enim ſuperadditur illi rei quæ iam non eſt, ſed ei vtique quæ hactenus eſt. Vnde benè Septuaginta, ſuper ipſum addi quintam partem iubent. Quinta igitur pars illius tunc rectè à nobis ſuperadditur ei quod prius per ignorantiam accipiebatur, ſi quinque ſenſus corporis intus ad intelligibilia ſpiritualiter conuertantur.

Septuaginta interpretes.

Quia ſi rectè ſapimus, vel rectè percipimus, diuinus Spiritus qui in nobis eſt, etiam per eandem gratiam ampliatur, eoſdemque ſenſus noſtros ad ea percipienda inſtruit & componit: ita ſanè, vt non ſolùm guſtum interius ad myſtica perducat, verùm & viſum atque auditum, necnon odoratum & tactum, ita tenus quodammodo illuſtrat, vt nihil in eis niſi diuina ſentiantur, nihilque niſi cœleſtia. Terribile ſatis eſt quod communicatur. Vnde quàm benè dicitur: *Addat quintam eius partem ſuper eum*, vel ſicut alij codices habent, *cum eo*, & dabit ſacerdoti, qui aduertat omnem ſanctificationem myſtici ſacrificij, & efficaciam, quomodo ſenſibilis res intelligibiliter virtute Dei per verbum Chriſti in carnem ipſius ac ſanguinem diuinitus transferatur, vel qualiter per hoc communicantes ad ſpiritalia nutriunrur: ſiquidem Chriſto qui verus & ſummus ſacerdos eſt, catholicè totum tribuere oportet, totumque eius virtuti atque ipſius potentiæ deſignari, nempe quia ipſe liberat ab omni ignorantia, & remouet nos à carnalibus huius vitæ illecebris.

Huius ſacramenti guſtu totus emundatur homo.

Neque itaque ſinit terrenum aliquid aut vile ibidem ſuſpicari, ſed myſtica & ſpiritualia in his ſapere, ita vt noſtri corporis ſenſus ad ea interius ſanctificandi auidius transferuntur: ſi quomodo dicere poſſit præeminentior pars hominis, *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Rectè igitur in Deum viuũ totus homo exultat: quia licet ab omnibus Chriſti caro & ſanguis quotidie comedatur, ipſe tamen Agnus viuus & integer permanet. Non enim moritur, mors ei vltra non dominabitur, ſed tamen in myſterio quotidie veraciter immolatur, in ablutionem delictorum comeditur.

Pſalm.

Quomodo Chriſti corpus manducetur, & non abſumatur.

Rom. 6.

Vnde illico in eadem legis ſententia infertur: *Ego Dominus qui ſanctifico eos.* Sanctificat autem eos qui per hæc competenter ad Deum ſanctificantem tendunt, & cum deuotione, modo quo oportet ea percipiunt: quia ſanctificationis cauſa, & non contaminationis renatis in Chriſto iſta propoſuit. Alioquin portabit iniquitatem delicti ſui, vt lex ait, qui ſanctificata contaminarit comedẽs per ignorantiam, vel indignè appetens ea ex contemptu. Hinc ergo erudiri oportet eos qui percipiunt vitæ ſacramenta, ne fortè ſi quis deſidioſè ſalutaria ignorat fidei rudimenta, & ipſe à Domino penitus ignoretur.

Quid

Quid ſint Sacramenta, vel quare dicantur.

Cap. III.

Sacramentum quid. SACRAMENTVM igitur eſt, quicquid in aliqua celebratione diuina nobis quaſi pignus ſalutis traditur, cùm res geſta viſibilis, longè aliud inuiſibile intus operatur, quod ſanctè accipiendum ſit. Vnde dicantur ſacramenta. Vnde & ſacramenta dicuntur, aut à ſecreto, eo quod in re viſibili diuinitas intus aliquid vltra ſecretius efficit per ſpeciem corporalem: aut à conſecratione ſanctificationis, quia Spiritus ſanctus manens in corpore Chriſti, latenter hæc omnia ſacramentorum myſtica ſub tegumento viſibilium pro ſalute fidelium operatur. Magis igitur vis diuina ex hoc mentes credentium ad inuiſibilia inſtruit, quàm ſi viſibiliter ea monſtraret, quæ interius præſtat ad effectum ſalutis. Per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem. 1. Cor. 5. Sunt autem ſacramenta Chriſti in Eccleſia, baptiſmus & chriſma, corpus quoque Domini & ſanguis*. Quæ ob hoc ſacramenta vocantur, quia ſub eorum ſpecie viſibili qua videntur ſecretius virtute diuina caro conſecratur, vt hoc ſint interius in veritate, quod exterius creduntur virtute fidei. Eſt & ſacramentum iuris, in quo poſt electionem partium iurat vnuſquiſque quod ſuo pacto decreuerit. Vnde & ſacramentum dicitur, quod ſecretius fides inuiſibilis, per conſecrationem inuocationis Dei, vel alicuius ſacri teneatur, ex eo quod foris viſu vel auditu vox iurantis ſentitur. Fit ergo & Chriſti natiuitas, atque omnis illa humanitatis diſpenſatio, magnũ quoddã ſacramentũ: quia in homine viſibili diuina maieſtas intus ob conſecrationẽ noſtram, ea quæ fiebãt, ſecretius poteſtate ſua inuiſibiliter operabatur. Vnde myſterium vel ſacramentum, quod Deus homo factus eſt iure dicitur. Sed myſterium dictum eſt, eo quod ſecretã & reconditam in ſe habeat diſpoſitionem. Eſt autem & ſacramentum in ſcripturis diuinis vbicunque ſacer ſpiritus in eiſdem interius aliquid efficaciter loquendo operatur. Sed ſacramento ſcripturarum erudiendo diuinitus introrſus paſcimur, & paſcendo ad operationem & diſciplinam Chriſti erudimur. Sacramento verò natiuitatis & humanitatis eius & nos redimimur ad veniã, & ſcripturæ aperiuntur ad intelligentiam, & via per eum nobis monſtratur, & poteſtas largi-

A tur, vt in adoptionem filiorum ex ſeruitute tranſeamus. Porro baptiſmi ſacramento intrandi ad eandem adoptionem oſtium credentibus panditur: vt deinceps in membris Chriſti per eandem renaſcentiam liberati à malo, vnum corpus efficiamur. In quo nimirum baptiſmo, & deinceps Spiritus ſanctus in animam renaſcentis diffunditur, vt vniuerſa Chriſti Eccleſia, vno Spiritu percepto viuificetur, & vnum corpus efficiatur, quia ſicut B omnia corporis noſtri membra vna viuificantur & reguntur anima, vt ex compage membrorum vnum corpus fiat: ita totius Eccleſiæ membra, vno ſancto reguntur & viuificantur Spiritu, vti vnum corpus Chriſti efficiant, quia ſi quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Rom. 8.

Sicut nemo igitur dubitat, quod vnuſquiſq; noſtrûm vtero matris adhuc clauſus accipiat, licet occultè, animã, vt ſit homo in animam viuentẽ, ita interdum vt mater C neſciat quando per eam in illum priuſquã exeat vita ingrediatur. Sic planè nemo dubitare debet, quod in aluo baptiſmi, priuſquam infans à fonte ſurgat, Spiritus ſanctus in eum qui renaſcitur adueniat, etſi non videatur; quia non minus eſt diuina virtus prouida & præſtabilis ad regenerationem ſacræ adoptionis, quàm fuit prius in natiuitate carnis, vt viuificaret ſata hominis membra, licet concepta ſint ex delicto. Qua de re ſit non dubium nobis argumentum, quod Deus D ſcrutator omnium & præſtabilis, ſemper proficuam diſpenſet gratiam, ne quod diſpoſuit immutetur. Si inter paterna interdum ſtupra, & materni criminis flagitia, ex libidine ſata viuificat membra hominis, quantò magis vbique præſens Spiritus ſanctus, quia replet orbem terrarum, offert, vt omnibus per fidem renaſcentibus ſe promptus ingerat, quatenus per eum membra Chriſti vnum ſentiant, & ex omnibus vnum fiat corpus? Cæterum Sacramento corporis & E ſanguinis tantundem paſcimur in via & potamur, vt ex eo nutriti vnum efficiamur. Quo nimirum vegetati guſtu, ad immortalia & æterna præparemur: quatenus ſpiritualiter iam Angelica gratia ſaginati, in eo viuificemur. Operatur autem nobis in his omnibus ſacramentis Spiritus diuinus. Siquidem in ſcripturis ſanctis corda noſtra illuſtrat; quia neque 1. Cor. 3. qui plantat, neque qui rigat eſt aliquid, ſed qui incrementum dat, Deus. Hinc ſanè Ezechiel ait: *Quia Spiritus vitæ erat*

Ezech. 3. Apoc. 2.

in rotis. Et Ioannes: *Qui habet*, inquit, *aures audiendi, audiat, quid Spiritus dicat Eccleſiis.* Cæterum in Chriſto idem cooperatur Spiritus, quia conceptus creditur de ipſo & Maria ſemper virgine. Simili quoque modo & in baptiſmo per aquam ex illo omnes regeneramur, deinde virtute ipſius Chriſti corpore quotidie paſcimur, & potamur ſanguine. Vnde nec mirum, ſi • Spiritus ſanctus, qui hominem Chriſtum in vtero virginis ſine ſemine creauit, etiam ipſe panis ac vini ſubſtantiam, carnem Chriſti & ſanguinem inuiſibili quotidie potentia, per Sacramenti ſui ſanctificationem operatur, quamuis nec viſu exterius, nec guſtu ſaporis comprehendatur; ſed quia ſpiritualia ſunt, fide & intellectu pro certo ſicut Veritas prædixit, pleniſſimè ſumuntur.

* Ex ſeptem ſacramentis Eccleſiæ tria tantum enumerat hoc loco Paſchaſius, exempli duntaxat cauſa. Neque enim ex profeſſo hic agit de numero ſacramentorum, ſed ad inſtitutum ſatis ei erat aliqua ſacramēta commemoraſſe. Vide Bellarminum lib. 2. cap 27.

Vtrum ſub figura, an in veritate hoc myſticum calicis fiat ſacramentum.

Cap. IV.

Verum in hoc Sacramento corpus, vera fides nō hæſitat. Auguſt.

QVOD in veritate corpus & ſanguis fiat cōſecratione myſterij, nemo, qui verbis diuinis credit dubitat. Vnde Veritas ait: *Caro enim mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.* Et vt diſcipulis non rectè intelligentibus clareſceret, de qua dicebat carne, vel de quo ſanguine, manifeſtans inſinuat: *Qui manducat meam carnem*, inquit, *& bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* Ergo ſi verè eſt cibus, & vera caro; & ſi verè eſt potus, vtique & verus ſanguis. Alioquin quomodo verum erit quod dicit: *Panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita*, niſi vera ſit caro? Vtique & panis qui de cœlo deſcendit, verus panis. Sed quia Chriſtum vorari fas dentibus non eſt, voluit in myſterio hunc panem & vinum verè carnem ſuam & ſanguinem conſecratione Spiritus ſancti potentialiter creari: creando verò quotidie pro mundi vita myſticè immolari, vt ſicut de virgine per Spiritum vera caro ſine coïtu creatur *: ita per eundem ex ſubſtantia panis ac vini myſticè idem Chriſti corpus & ſanguis conſecretur. De qua videlicet carne ac ſanguine, *Amen, amen*, inquit, *dico vobis, niſi manducaueritis carnem* A *filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam æternam in vobis.* Vbi profectò non aliam, quàm veram carnem dicit, & verum ſanguinem, licet myſticè. Vnde quia myſticum eſt Sacramentum, nec figuram illud negare poſſumus. Sed ſi figura eſt, quærendum quomodo veritas eſſe poſſit. Omnis enim figura alicuius rei figura eſt, & ſemper ad eam refertur, vt ſit res vera, cuius figura eſt. Nam figuras veteris teſtamenti vmbras fuiſſe, nemo qui ſacras literas legit, ambigit. Hoc verò myſterium aut veritas eſt, aut figura, & per B hoc vmbra eſt, aut certè quærendum, hoc totum vtrum veritas dici queat, ſine falſitatis vmbra, quamuis myſterium huiuſcemodi res appellari debeat. Sed figura eſſe videtur, dum frangitur, dum in ſpecie viſibili aliud intelligitur, quàm quod viſu carnis & guſtu ſentitur, dumque ſanguis in calice ſimul cum aqua miſcetur. Porro illud fidei Sacramentum iure veritas appellatur. Veritas ergo eſt, dum corpus Chriſti & ſanguis virtute Spiritus in ver- C bo ipſius ex panis vinique ſubſtantia efficitur. Figura verò, dum ſacerdos quaſi aliud exterius gerens, ob recordationem ſacræ paſſionis ad aram, quod ſemel geſtum eſt, quotidie immolat agnum.

Quod hoc myſterium & veritas & figura dicitur.

Sed ſi veraciter inſpicimus, iure ſimul veritas & figura dicitur: vt ſit figura vel character veritatis, quod exterius ſentitur; veritas verò quicquid de hoc myſterio interius rectè intelligitur aut creditur. Non enim omnis figura, vmbra vel falſitas. Vnde Paulus de vnico Dei filio ad Hebræos loquens ait: *Qui cùm ſit ſplen-* Hebr. 1. D *dor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, portánſque omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem peccatorum faciens.* Quibus profectò verbis, duas in Chriſto ſubſtantias declarat, & vtraſque veras. Nam cùm dicit, *Qui cùm ſit ſplendor gloriæ*, diuinitatis conſubſtantialitatem prædicat. Cùm verò, *figura vel character ſubſtantiæ eius*, humanitatis deſignat naturam, vbi corporaliter plenitudo inhabitat diuinitatis: & tamen in vtroque vnus & verus Chriſtus Deus E catholicè commendatur. Vnde vnam rem ſumit ad demonſtrationem duarum ſubſtantiarum, quam figuram ſubſtantiæ & characterem nominauit. Quia ſicut per characteres vel figuras litterarum, infantia noſtra prius gradatim pertingit ad lectionem, deinde ad ſpirituales ſcripturarum ſenſus & intelligentiam: ſic ex humanitate Chriſti ad diuinitatem patris peruenitur, & ideo iure figura vel

character ſubſtantiæ illius vocatur. Quid A enim aliud ſunt figuræ literarum, quàm characteres earundem, vt per eas vis & poteſtas ac ſpiritus prolatio oculis demõſtretur? Sic itaque formatur verbum caro, vt per carnem noſtra infantia ad diuinitatis intelligentiam nutriatur. Veruntamen neque characteres literarum, falſitas, neque aliud quàm litteræ: neque Chriſtus homo, falſitas dici poteſt, neq; aliud quàm Deus, licet figura, vel character ſubſtantiæ diuinitatis iure dicatur, quia noſtram infan- B tiã per ſe ad ſpiritualia interius intelligenda prouehit, & ſenſibus noſtris, vt ea quæ in illo ſunt capiamus, viſibilem ſe oſtendit. Sed quia illum ſecundum carnem cœlos oportuit penetrare, vt per fidem illuc in illo renati, confidentius ſequi appeterent: reliquit nobis hoc Sacramentum viſibile figuram & characterem carnis & ſanguinis; vt per hæc mens noſtra & caro noſtra ad inuiſibilia & ſpiritualia capeſſenda, per fidem vberius nutriatur. Eſt autem figura vel character hoc quod exterius ſen- C titur; ſed totum veritas & nulla adumbratio, quod intrinſecus percipitur: ac per hoc nihil aliud hinc inde quàm veritas & Sacramentum ipſius carnis aperitur. Vera vtique caro Chriſti, quæ crucifixa eſt, & ſepulta, verum illius carnis Sacramentum, quod per ſacerdotẽ ſuper altare in verbo Chriſti per Spiritum ſanctum diuinitus conſecratur. Vnde ipſe Dominus clamat:
Matth. 26. *Hoc eſt corpus meum.* Et ne mireris, ô homo,
Ambr. l. 4 neque requiras naturæ ordinem. Si carnẽ illam verè credis de Maria virgine in vtero D ſine ſemine, poteſtate Spiritus ſancti crea-
Ioan. 1. tam, vt verbum caro fieret: crede, & hoc quod conficitur in verbo Chriſti per Spiritum ſanctũ, corpus ipſius eſſe ex Virgine. Vbi ſi rationem quæris, quis explicare poterit aut verbis comprehendere? Imo ſcias quæſo, quia ratio in virtute Chriſti eſt, ſcientia in fide, cauſa in poteſtate, effectus vero in voluntate: quod potentia diuinitatis contra naturam vltra noſtræ rationis capacitatem efficaciter operatur. Idcirco habeatur ſcientia in doctrina ſalutis, teneatur fides in myſterio veritatis: quoniam in his omnibus per fidem ambulamus, & non per ſpeciem.

(Ratio nunquam penetrat ad ſenſum huius ſacramenti.) (*1. Cor. 5.*)

* Solet Paſchaſius interdum ita loqui, vt creari corpus & ſanguinem Domini ſumat pro incipere eſſe in ſacramento, & ita tranſubſtantiari panem & vinum. Alioqui ſcimus à Theologia, vt differant tranſubſtantiatio & creatio, tametſi in aliquo conueniant. Vide S. Thomam 3. p. q. 75. art. 8.

Quid interſit inter immolationes veterum figuráſque legalium, & inter Sacramentum dominici corporis & ſanguinis.

Caput V.

Immolationem illam Agni figuram fuiſſe paſſionis Chriſti, & noſtræ communionis, recte nullus fidelium ignorat. Sed quantum ſit inter illud & hoc ſacramentum, ſeu inter cibum qui de cœlo deſcendit, necnon & aquam quæ de petra fluxit, atque inter iſtud ſpirituale ac diuinum commercium quærendum arbitror, præſertim cùm beatus Apoſtolus clamet, quod omnes Patres noſtri eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt. Vbi ſi eandem perceperant eſcam, & eundem potum, quid neceſſe fuit immutari quod ipſum erat; aut dari quaſi aliud, ſi nihil amplius eſt? Ex quo fatendum, ſic eandem fuiſſe, quam nunc percipimus, eſcam, eundemque potum, ſicut eandem fuiſſe petrã de qua manarũt aquæ, vbi Chriſtus, Apoſtolo teſte, prædicatur. Eadem quippe fuit eſca, quia manna ſpiritualiter percipiẽtibus typus fuit eſcæ corporis Chriſti & aqua illa quæ de petra fluxerat, potus & figura ſanguinis. Siquidem in præfiguratione idem, ſed non idem in adimpletione veritatis: quia quod tunc adumbratur in deſignatione futurorum, imago veritatis, & vmbra corporis atque exemplaria erant: nunc autem myſterium impletæ veritatis, & facta eſt Euchariſtia ex reſurrectione caro Chriſti, quæ prius per agnum, vel per eandem è cœlis eſcam figurabatur credentibus ad futura. De hoc vero pane Dauid cecinit in prouerbiis: *Panem Angelorum manducauit homo.* Alioquin eſca illa, licet de cœlo venerit, & potus, quia corporeus erat, Angelis non congruebat; ſed ille vtique panis & potus qui per hæc præſagiebatur. Chriſtus ergo cibus eſt Angelorum, & Sacramentum hoc verè caro E ipſius & ſanguis, quam ſpiritualiter manducat & bibit homo: ac per hoc vnde viuunt Angeli, viuit & homo, quia totum ſpirituale eſt & diuinum in eo quod percipit homo. Patet igitur quod & agnus ille legalis & manna, & omnia huiuſmodi, quæ figuram geſſerunt carnis ac ſanguinis Chriſti, quod paſſus ſemel in Paſcha & quotidie ſuper altare, mane ac veſpere immolatur, non niſi figurã iſtius habuere myſterij: & ſi qua in his virtus ſacrandi latuit,

(*Exod. 12.*) (*Num. 20.*) (*1. Cor. 10.*) (Patres æque hoc Sacramento paſtos atque nos.) (Nota de typo manna.) (*Pſal. 77.*) (Sacrificiũ legale, huius Sacramẽti typus.)

totum ex iſta gratia fidei qua fruimur, præfulſit. A Quam profectò illi per hæc quaſi promiſſam ſuſpirantes participabantur tantumdem per fidem, & de figuris Sacramentum veritatis intelligebant. Nos verò longè hanc patribus gratiam repromiſſam iam ſuſcepimus, & ſuſceptam veneramur, venerantes autem ex ipſa paſcimur & potamur. Non figuris quidem legalium ænigmatum adumbratam, ſed his defectis & euacuatis, ſola veritate fruimur, & veram carnem Christi, & ſanguinem in myſterio ſumimus. Vnde Saluator, *Caro (inquit) mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus*: hanc qui manducat carnem, & hunc B qui bibit ſanguinem, habet vitam æternam. Cæterùm, Dominus ad Iudæos, *Patres veſtri (inquit) manducauerunt manna in deſerto, & mortui ſunt.* Nunquid & nos qui iſta comedimus, temporaliter non moriemur ſicut & illi? Moriemur ſanè, ſed non ſicut illi in anima, quia illi carnalia manducantes, mortui ſunt in æternum. Nos autem dum nihil carnale in eo ſapimus, imò ſpirituales totum ſpiritualiter intelligentes, in Christo manemus. Idcircò de his qui rectè percipiunt, clamat ipſe: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Non enim à nobis propter hanc vitam, ne moriamur temporaliter, ſed C propter æternam, caro Chriſti & ſanguis ſumitur ſpiritualiter. Ad quam nimirum vitam nec illi ſunt ingreſſi, qui prius dignè in figura iſta percipiebant: donec veniret gratia nobis & illis pariter repromiſſa. Vnde patet quia multum intereſt, quamuis eadem eſca, idemque potus ab Apoſtolo prædicetur: quia idem nec dum in re, ſed in ſpe ac figura vbi promiſſio veritatis inerat. De qua ſpiritualis intelligentia atque fidei Sacramenta illis licet futura impertiebantur, ita vt nec illis deeſſet in Spiritu, quod iam ſpe potaret, nec nobis quod de ipſis recolendo ad fidei firmitatem & D vitam percipiendam copioſius proficiat. Nos tamen & illos ſpiritualis perceptio viuificat: quia bibebant illi de ſpirituali conſequente eos petra, ſignificans quod Chriſtus poſt eos venturus eſſet. Bibimus quoque & nos ſpiritualiter, ac comedimus ſpiritualem Chriſti carnem, in qua vita æterna eſſe creditur. Alioquin ſapere ſecundum carnem, mors eſt: & tamen veram Chriſti carnem ſpiritualiter percipere, vita æterna eſt.

Patres quidem ſub figura corpus Chriſti eſitarunt: nos vero re vera ipſo corpore & ſanguine Chriſti cibamur.

Ioan. 6.

Ioan. 6.

Patres quomodo Sacramento cõmunicarũt. Petra erat ſimul figura & res ipſa figurata.

Quid ſit dignè ad vitam percipere corpus & ſanguinem Chriſti.

Cap. VI.

HOc ſanè Chriſtus exponit: *Qui manducat (inquit) meam carnem, & bibit meum ſanguinem; in me manet, & ego in illo.* Hoc eſt ergo manducare illius carnem & ſanguinem bibere: ſi in Chriſto maneat, & Chriſtus in illo, qui percipit dignè, manere poſſit. Ille igitur in Chriſto manet, qui renatus ex aqua & Spiritu, nullo mortali crimine reus tenetur. Et Chriſtus vtique in eo, qui aperuit illi ianuam fidei in Spiritu ſancto conſecratus, & membrum eſt in eius corpore, & templum Spiritus ſancti, quia ſi quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Qui autem eius non eſt, verè nec in illo, nec in corpore eius eſſe poteſt; & qui non manet, neque vita Spiritus viuit in corpore, in illo vtique nec Chriſtus eſt, neque in Chriſto poteſt eſſe, quia omnino Chriſtus vita eſt: hic autem mortali crimine reus à vita lõgè alienatur. Hinc quoque eſt quod ait: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* Alioquin niſi prius in me maneat, & ego in illo, carnem meam manducare non poteſt, neque ſanguinem bibere. Et quid eſt quod manducant homines? Ecce omnes indifferenter quàmſæpè Sacramenta altaris percipiunt? Percipiunt planè, ſed alius carnem Chriſti ſpiritualiter manducat & ſanguinem bibit: alius verò non; quamuis buccellam de manu Sacerdotis videatur percipere. Et quid accipit, cum vna ſit conſecratio, ſi corpus & ſanguinem Chriſti non accipit? Verè, quia reus accipit indignè, ſicut Apoſtolus Paulus ait, iudicium ſibi manducat & bibit, non probans ſe prius, nec diiudicans corpus Domini. Ecce quid manducat peccator & quid bibit. Non vtique ſibi carnem vtiliter & ſanguinem, ſed iudicium: licet videatur cum cæteris Sacramentum altaris percipere. Et quare? Quia non ſe probat, nec diiudicat corpus Domini. Cogitat enim infidelis, quod digna & ſancta indignus poſſit accipere, non aliud quidem attendens niſi quod videt, neque intelligens: niſi quod ore ſentitur. Nequaquam igitur credit aut intelligit, quale vel quantum iudicium ſumit. Nempe quia ſimul omnes ex vno edere viſibiliter cernit, nec ſi aliqua ſit vltra virtus in eo, ſatis ex fide ſapit. Propter

Auguſtin.

Quomodo homo maneat in Chriſto.

Rom. 8.

Ioan. 6.

Accedentes indignè hoc Sacramentum, mortem nõ vitam ſibi manducãt.

1. Cor. 11.

Sumpturi Euchariſtiæ Sacramentum quomodo probare ſe debeant.

quod illi virtus Sacramenti ſubtrahitur, & A in eodem ob præſumptionem iudicium reatus duplicatur. Vnde Apoſtolus. *Probet ſe homo prius, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat.* Quibus duobus ſeruatis, videat vtrum dignè accipere poſſit: videlicet, vt diiudicet corpus Domini, quid eſt, quantumve Sacramentum, qualiſque virtus Sacramenti: quia diuinum ac ſpirituale eſt. Deinde ſemetipſum probet, vtrum ipſe in corpore Chriſti, vel ſi Chriſtus in eo maneat. Alioquin niſi & illud ſpiritualiter iudicet, & ſemetipſum ad percipien- B dum idoneum probet: iudicium ſibi manducat, quia bono malè vtitur: vnde non illud ad vitam, ſed in eo iudicium ad pœnam ſumit.

1. Cor. 11.

Quibus modis dicitur corpus Chriſti.

Cap. VII.

TRIBVS ſanè modis in Scripturis ſacris corpus Chriſti appellatur: profectò quia generalis Chriſti Eccleſia corpus eius eſt, vbi Chriſtus caput, & omnes electi membra dicuntur. Ex quibus vnum colligitur quotidie corpus in virum perfectum, & menſuram plenitudinis Chriſti. Corpus autem Chriſti, ſponſa videlicet Dei, Eccleſia iure dicitur, iuxta illud quod Apoſtolus ait: *Et erunt duo in carne vna. Hoc* (inquit) *Sacramentum magnum eſt in Chriſto & in Eccleſia.* Quod ſi Chriſtus & Eccleſia in carne vna ſũt: vtiq; vnũ corpus, vbi ſponſus caput, ſinguli autem electi, alter alterius membra. Ex quibus videlicet quiſquis tollit membrum Chriſti & facit membrum meretricis, aut certè per quodlibet graue delictum diaboli; membrum hic profectò iam non eſt in corpore Chriſti, quia factus eſt alterius membrum. Idcirco ei iure non licet edere de hoc myſtico corpore Chriſti. Quod ſanè corpus, vt vera caro Chriſti ſit, pro mundi vita quotidie per Spiritum ſanctum conſecratur; ex qua non habent poteſtatem edere, qui ex aduerſo ſunt. E Veſcuntur autem ea condignè, qui ſunt in corpore illius, vt ſolùm corpus Chriſti, dum eſt in via, ipſius carne reficiatur, & diſcat nihil aliud eſurire, quàm Chriſtum, nihil ſitire, niſi Chriſtum, nihil aliud ſapere quàm Chriſtum, non aliunde viuere, non aliud eſſe, quàm corpus Chriſti. Cæterùm illud corpus quod natum eſt de Maria Virgine, in quod illud transfertur, quod pependit in cruce, ſepultum eſt in ſepulcro, reſurrexit à mortuis, penetrauit cœlos, & nunc Pontifex factus in æternum, quotidie interpellat pro nobis. Ad quem, ſi rectè communicamus, mentem dirigimus, vt ex ipſo, & ab ipſo nos corpus eius, carnem ipſius, illo manente integro ſumamus. Quæ nimirum caro ipſa eſt, & fructus ipſius carnis, vt idem ſemper maneat, & vniuerſos qui ſunt in corpore paſcat.

Eccleſia corpus Chriſti.

HocSacramento coaleſcere Chriſtum & Eccleſiam in vnum corpus.

Sacramenti huius fructus.

Si enim hydria farinæ, vel lecythus olei, ſeu panes ſecundo creſcunt, & non minuuntur dum ſatiant, quid putas caro Chriſti? Arbor quidem ligni vitæ Chriſtus nunc in Eccleſia eſt, cuius imago in in paradiſo arbor illa fuit. Idcircò ſcire conuenit, quod veritas hinc completur, quam prius figura præmiſit. Nam ſi homini ex illa ſemper, Dei ſeruatis mandatis, edere licuiſſet: nunquam mori potuiſſet. Sic itaque ex hoc ligno corporis quicunque ſpiritualiter comedunt, ſi mandata obſeruauerint: nunquam in Spiritu mor- C tales erunt. Alioquin præcidendi ſunt vt melius reinſerantur. Vnde & lignum vitæ iure dicitur: quia ſicut illud immortalitatem corporis ſumptum præſtitiſſet, ita iſtud, imò ſolidius, vitam præſtat cum obſeruatione mandatorum Dei æternam. De quo in laude Sapientiæ: *Lignum vitæ eſt his qui apprehenderint eam.* Et in Apocalypſi Ioannes: *Qui vicerit, dabo ei edere de ligno vitæ, quod eſt in paradiſo Dei mei*: quia profectò non aliis largitur, etiam in myſterio, quàm vin- D centibus. Sed quoniam de tribus vocabulis corporis Chriſti diximus: reſtat etiam intelligere ſcripturas ſanctas, doctrinamque Chriſti, quàm ſæpè typicè corpus Chriſti interpretari debere, vt vnum corpus ex omnibus perficiatur, quia hæc ſunt dotalia, hæc myſtica, vt Chriſtus & Eccleſia vnum corpus ſolidius confirmetur. Alioquin quomodo auderet Apoſtolus aſſerere Chriſti Eccleſiam de carne & de oſſibus eius conſtare? Vtique hoc Sacramentum velint nolint inimici, magnum eſt in Chriſto & in Eccleſia, quod erunt duo in carne vna. Et ſi vna caro Chriſtus & Eccleſia; iam vnitas naturæ amborum plenius commendatur. Quapropter illo integro, Agni carnes, noſtra vt tollat peccata, mundi accipiamus: quatenus per hoc Chriſtus in nobis maneat, & nos in ipſo renati vnum efficiamur.

4. Reg. 17.

Lignum vitæ.

Nota de immortalitate Spiritus.

Quod in hac communione, aut iudicium percipiatur, aut præmium.

Cap. VIII.

NIhil in præſentiarum periculoſius, quàm lethaliter peccare, & à Chriſti corpore coram interni iudicis oculis decidere. Deinde nihil damnabilius, antequam quis corrigatur, propter perfidiã humanam, cum Iuda à myſterio ſanctæ communionis pedem non retrahere. Vndeà primordio huius celebritatis iudicium malè accipientibus minatur, dum continuò poſt buccellam de manu Domini perceptam, Iudam Diabolus peruaſit. Vbi mox oſtenditur futurum in Eccleſia iudicium, quia ſancta Sanctorum ſunt, ſi quis ea, lapſus de corpore Chriſti factus membrum meretricis, vel diaboli, præſumpſerit. Nec dubium quin iudicium excipiat, & cum Iuda culpæ ſocietur obnoxius, tam quia corruit, quàm quia in conſcientia damnatus, auſus eſt ſine pœnitentia & correctionis venia, ſancta myſteria temerare. Nec præſentiam igitur diuinæ maieſtatis veritus, dum cogitat nihil amplius, quàm quæ videntur, nec intelligit miſer, quod nunquam caro Chriſti, niſi de manu eius, & ſublimi ara, vbi Chriſtus Pontifex futurorum bonorum pro omnibus aſſiſtit, iure accipitur.

Vnde Sacerdos cùm hæc incipit immolare, inter cætera, *Iube* (inquit) *hæc perferri per manus ſancti Angeli tui in ſublime altare tuum in conſpectum diuinæ maieſtatis tuæ.* Et cogitas, ô homo, aliunde illud accipere quàm de altari, vbi ſublimius tranſpoſitum conſecratur? Sed fortaſſis ad hæc cæca cogitatio dicit: Et quomodo in cœlum ante conſpectum diuinæ maieſtatis, tam ſubito offertur, cùm hic aut panis, aut caro licet in manu Sacerdotis viſibiliter ſẽper teneatur? Hoc quippe eſt felix homo, quod Sacramentum vel myſterium vocatur. Si enim totum viſibile fieret, nullum in eo myſterium vel ſecretum eſſet, nulla fides, nulla vis ſpiritualis, nulla alia res, quàm quæ oculis & guſtui ſubiaceret. Nunc autem longè aliter virtus diuina interius operatur, quia per fidem ambulamus, & non per ſpeciem. Habet enim fides præmium meritorum: vt quicquid per fidem tibi ſapuerit, hoc interius totum præbeat. Vnde ſcriptum legimus: *Dediſti eis Domine panem de cœlo habentem omne delectamentum, & omnem ſaporem.* Alioquin niſi per fidem & intelligentiam, quid præter panem & vinum in eis guſtantibus ſa-

A pit? Et ideò populus ille carnalis manna faſtidiuit, quia inibi non niſi carnalia quæſiuit. Cæterùm quibus omnem ſaporem & omne delectamentum præbuit, eandem de cœlo eſcam, quam nunc percipimus ſpiritualis & typica illa perceptio in ore ſapuit. Hinc Apoſtolus patres noſtros eãdem comediſſe eſcam ſpiritalem teſtatur, ſed non in pluribus eorum beneplacitum fuiſſe Deo, profectò quia faſtidientes ſpiritualia, carnaliter ſapiebant. Non quidem patres noſtri ſpiritalia prægustantes, ſed B infideles planè patres Phariſæorum, de quibus Dominus dicebat, quod mortui ſunt in deſerto. Illi vtique mortui ſunt, in quibus beneplacitum non fuit Deo. Iſti verò mori non potuerunt ſpiritaliter comedentes, quia eis eſca illa cœleſtis ſaporem & delectamentum immortalitatis præbuit. Simili itaque modo nunc in Eccleſia cibus iſte quibuſdam vita eſt, quibuſdam verò pœna & ſupplicium peccati. Porrò illis vita eſt, quibus Chriſtus eſt vita: illis verò mors, quí C per carnem, & ignorantiam membra ſunt diaboli. Vnde, ô homo, diſce aliud guſtare, quàm quod ore carnis ſentitur: aliud videre, quàm quod oculis iſtis carneis monſtratur. Diſce quia Deus ſpiritus illocaliter vbique eſt: intellige quia ſpiritalia hæc, ſicut nec localiter, ſic vtiq; nec carnaliter ante conſpectum diuinæ maieſtatis in ſublime feruntur. Cogita igitur ſi quidpiam corporeũ poteſt eſſe ſublimius, cùm ſubſtantia panis & vini in Chriſti carnem & ſanguinem efficaciter interius cõmutatur; ita vt deinceps poſt conſecratio- D nem iam vera Chriſti caro & ſanguis veraciter credatur, & non aliud quàm Chriſtus panis de cœlo à credentibus æſtimetur. Putaſne aliud eſſe altare vbi Chriſtus Pontifex aſſiſtit, quàm corpus ſuum, per quod & in quo Deo Patri vota fideliũ & ſides credentium effertur? Quod ſi veraciter corpus Chriſti altare illud cœleſte creditur: iã non aliunde carnem & ſanguinem quàm de ipſo Chriſti corpore ſumere te putabis. *Auguſt.*

E Cæterum de Angelorum præſentia dubitare omnino non debes, quia ad hoc ſecundum Apoſtolum Paulum adminiſtratorij Spiritus poſiti ſunt in miniſterio, propter eos qui hæreditatem accipiunt ſalutis. Idcircò inter Angelorum frequentiam, quàm terribile ſit indignè ad communionem accedere debet quiſq; cogitare: imò quàm terribile ſit ipſum corporis & ſanguinis Sacramentum, vbi

Nota quod Chriſtus miniſtrat corpus ſuum.

pleniſſimè virtus Chriſti accipitur, & neque ab alio quàm ab ipſo Chriſto Pontifice porrigitur, licet viſibilis Sacerdos aſſiſtere & ſingulis tribuere videatur. Quia quod iſte per ignorantiam omnibus indifferenter tribuit, Chriſtus virtute maieſtatis ſuæ interius, cui ad remedium, cuíque ad iudicium tribuatur, diuinitus diſcernit. Quis enim carnem ipſius & ſanguinem, niſi ab ipſo, iure percipit, cuius eſt caro? Et ideo alius accipit myſterium ad iudicium damnationis, alius verò virtute myſterij ad ſalutem. Nam is qui cum Iuda contemptu ſuo & vitio criminis reus tenetur, cum Iuda vtique condemnatur; & qui cum Petro, ac cum cæteris fideliter ac deuotè participatur, cum Petro quoque & cum cæteris Apoſtolis in corpore conſecratur. Hoc ergo iudicium in natale calicis mox excipitur, vt doceatur, quid contemptoribus immineat, ſi damnati à conſcientia, pedem de menſa Domini non retraxerint. Vnde Dominus in Leuitico ad Moſen: *Loquere*, inquit, *ad Aaron, & ad filios eius, vt caueant ab his quæ conſecrata ſunt filiorum Iſraël, & non contaminent nomen ſanctificatorum mihi. Ego Dominus. Dic ad eos*, inquit, *& ad poſteros eorum: Omnis homo qui acceſſerit de ſtirpe veſtra ad ea quæ conſecrata ſunt, quæ obtulerunt filij Iſrael Domino, in quo eſt immunditia: peribit coram Domino: Ego ſum*, inquit, *Dominus.* Vbi non ſolùm Sacerdotes tangit, & miniſtros altaris: verùm etiam omnem de ſtirpe veræ fidei, licet vltimus in Eccleſia habeatur, vt hanc legis ſanctionem in commune cuſtodiant. Alius quippe Iſraël carnalis nomine tenus appellatur: alius verò vir, videns Deum. De cuius nimirum ſtirpe nemo immundus debet accedere ad ea quæ conſecrata ſunt filiorum Iſrael; quia nemo niſi mundus à lethali crimine, dignè poteſt ea ſumere. Si quis autem ſumit indignè, id eſt, in cuius anima eſt immunditia peccati, peribit coram Domino. Hunc igitur, vt Septuaginta interpretes ediderunt, Deus auerſatur, & ab omni repellit communione ſpiritus. Vnde poſtea ſi Domini reſuſcitante gratia & miſericordia, in corpore Chriſti talis quilibet forte reinſertus fuerit, & per pœnitentiam viuificatus: debet non minus de contemptu, quàm de prioris culpæ reatu, quia ſalutaria vitæ myſteria ſumpſit ad iudicium, medullitus corde ingemiſcere, & ad vberiorem amoris gratiam, eo quod euaſerit, inardeſcere.

Leu. 22.

Hæc igitur quæ conſecrata ſunt Domi- A no, non aliorum eſt cibus, niſi qui ſunt in Domino; quia ij ſoli viſuri ſunt Dominum, vnde illorum iure conſecrata, id eſt, filiorum Iſraël dicuntur. Nec putes Legiſlatorem Deum, de his tantum quæ in lege ſacrabantur, iſta ſanxiſſe; præſertim cùm illa nihil aliud fuerint, quàm vmbra futurorum. Vnde terribilius eſt ad ea immundum accedere, vbi Sacerdos eſt ille, qui poteſtatem habet corpus & animam perdere in gehennam. Ex quo in fi- B ne concluditur, *Ego Dominus.* Ac ſi patenter dicat, Ego ſum ſcrutans corda & renes, ego ſanctificans dignè accipientes, ego qui ſolus poteſtatem habeo animam perdere male accipientium. Et quiſquis accedis, hunc attende, & time Pontificem, non eum quem fallere te putas, ſed illum cui cuncta patent: & timeas percipere non virtutem Spiritus ſancti, ſed iudicium ſacramenti.

Legalia ſacrificia futurorum vmbra.

Matth. 10. Luc. 12.

Chriſtus eſt ſummus Pontifex, huius Sacramēti diſtributor.

Iudicium autem Sacramenti eſt, ſi habeat reus prioris culpæ delictum; deinde C contemptus ſui, peccatum ſuperbiæ vel ſacrilegij contra Deum: quia auſus eſt ſancta contingere, quod non licet niſi mundis. Hinc igitur patet, quod grauius eſt, quod talis quilibet excipit facinoris, quàm quod prius admiſerat. Nam Iudas donec buccellam acciperet, quamuis mente ſaucius, interdum tamen à Domini bonitate leniter, crebróque nunc cum aliis, nunc ſolus monetur. Sed poſtquam indignus myſtica præſumpſit, inuaſit eum Diabolus: & qui prius nutabat, vt accepit, D continuò foras exiuit. Hinc quoque in libro Samuëlis, cùm de peccato ſacrificij filios ſuos Heli moneret, dictum legimus: *Non eſt enim bona fama, filij, quam audio de vobis: Si peccauerit vir virtutum, placari ei poteſt Deus: ſi autem peccauerit in Deum, quis orabit pro eo?* id eſt, quem apud Deum pro ſe interuenientem inueniet, qui Deũ totius creaturæ contemnens, in eius iniuriam, ad ſanctificata, immo nunc ad corpus & ſanguinem ipſius indignus accedit? Talis profecto nec Dei veretur præſen- E tiam, nec frequentiam formidat Angelorum: ſed ſic ſe ingerit, quaſi nullus ſit qui eius conſcientiam videat. Propter quod Dominus cùm peccata Ieruſalem, & abominationes quæ fiebant in tẽplo, per viſionem oſtenderet, inter cætera dicuntur ſex viri de via portæ ſuperioris adueniſſe, & ecce vnuſquiſque eorum in manu ſua ferebat vas interfectionis, vbi ſeptuaginta ſecurim attuliſſe dixere, de qua Dominus: *Ecce ſecuris ad radices arborum*, videli-

Ioan. 13.

1. Reg. 2.

Ezech. 9.

Securis ad radicem arboris.

cet, ad cogitationes ſingulorum *poſita eſt.* A In quorum medio vir vnus veſtitus lineis, & atramẽtarium habebat ſcriptoris ad renes ſuos.

Qui profectò ingreſſi, ſteterunt iuxta altare æneum, quod erat in atrio templi: per quod nimirum, præſens altare quo cibum vitæ & ſtipendium militiæ noſtræ ſumimus, manifeſtiſſimè deſignatur: quia illud aliud interius intra ſancta ſanctorum, aureum fuiſſe legimus, ex quo illud intelligibile demonſtratur altare, vbi orationes B omnium & vota offeruntur ſingulorum, à ſummo Pontifice Chriſto Domino. Et ideo ad illud mundo corde pertingere, ad iſtud verò mente ſimul & corpore, abſque vlla immunditia debemus: quia Sacramentorum vota in illo pro nobis offeruntur altari, quo nimirum Chriſtus concordiam videt omnium, fidem conuenit ſingulorum, illucque Deo Patri hæc precantur per manus Angeli glorioſius deferri, & ex illo coram nobis in iſto viſibili, quia necdum ad C illũ corporeo ingreſſu poſſumus introire, veriſſima caro Chriſti & ſanguis quotidie miniſtratur. Idcirco ſignanter iuxta illud æneum quod erat in atrio, ſtetiſſe dicũtur: quia ad illud interius qui ſemel intrauerit, nunquam vlterius mortem patietur: ad iſtud verò, quod in atrio eſt, id eſt in præſenti ſæculo, ſi quis indignè acceſſerit, iudicium damnationis excipit. Ad hoc ergo vnuſquiſque illorum in manu ſua vas interfectionis tuliſſe ſcribitur. Vnde & D gloria Domini, quæ aſſumpta fuerat de Cherub, ſtetit ad limen domus, vt ingrediẽtes plenius dignoſceret, & clamauit ad virum, qui indutus erat lineis, & atramentarium ſcriptoris habebat in lumbis ſuis. Quem profectò virum Chriſtum intelligimus, veſtitum in habitu Pontificis, de quo ſcriptum eſt: *Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech.* Et habet atramentarium ſcriptoris ad renes ſuos, vt omnium peccata deſcribat, & ſanctorum à peccatoribus numerum ſegreget, maximè dum ad altare veniunt. Et ideo bene E iuxta illud ſtare perhibentur; vt milites ad ſtipendia vitæ percipienda accedentes diuinitus diſcernat. Cui cùm in medio candelabrorum aureorum aſſiſtere dictum eſt, tranſit per mediam Ieruſalem, & ſignat Tau ſuper frontes gementium & dolentiũ ſuper cunctas abominationes, quæ fiunt in medio eius. Hinc quoque alibi de ſeipſo, *& ambulabo*, inquit, *inter eos & ero illorum Dominus*. Quorum illorum vtique, ſuper quos ſignatum eſt ſignum Tau, id eſt

D. Hiero.

D. Hiero.

Pſal. 109.

Stipendia vitæ Chriſti Sacramenta.

Signũ Tau.

ſignum crucis, mortificationem ſcilicet Ieſu in corpore ſuo circumferentes; qui non ſolùm ſua, ſed aliorum quoque delicta lugent, vt poſſint dicere cum Propheta; *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Pſal. 4. Cæterum ad eos, in quorum manibus vaſa interfectionis erãt, fit illico vox Propheta audiẽte: *Trãſite poſt eũ per ciuitatem & percutite, nõ parcat oculus veſter, neque miſeramini ſemen, adoleſcentulum & virginem, paruulum & mulieres interficite vſque ad internecionem. Omnem*, inquit, *ſuper quem videritis Tau ne occidatis: & à ſanctuario meo incipite*, ſiue, vt Septuaginta, à ſanctis meis, id eſt à Sacerdotibus & miniſtris altaris; non quod ſãcta ſint, ſed quia pro miniſterio ſancti vocentur in populo, vt qui ſunt cauſa peccati in plebe, primi excipiant ſupplicium: quia tempus eſt, vt iudicium à domo Domini incipiat. Sed ne putares ſine cauſa iuxta altare ſtetiſſe, fit ad eos vox diuina, quæ vtinam in nobis ne compleatur! Cõtaminate domum & implete atria interfectis, quia nulla eſt religio, vbi offenſio peccati offerentes contaminat. Et ideo iure vnde peccatum, inde iudicium incipit: quia peccato mortuus contaminat prius atria templi & profana ſancta, dum immundus ea contingit. Neque fit error iudicij, vbi iudex eſt & deſcriptor ſuorum militum. Verbum Dei Patris Chriſtus Ieſus, penetrabilior omni gladio ancipiti, diſcretórque cogitationum & medullarum, pertingens vſque ad diuiſionem animæ ac ſpiritus. Vnde Apoſtolus de his qui indignè ſumunt, non diiudicantes corpus Domini, *Propterea*, inquit, *imbecilles ſunt, & dormiunt multi.* Dormiunt ergo inde multi, non ſomno pacis, ſed ſomno mortis: quia miniſterio eorum, qui ad hoc poſiti ſunt, Angelorum, perimuntur. Imbecilles verò fiebant, quia variis languoribus ideo cruciabantur quidam, vt corrigerentur: quidam verò vt iam inciperent torqueri, & metu eorum cæteri ſanarentur. Alioquin plagæ & infirmitates nunquam in populo Chriſti tantum crebreſcerent; præſertim cùm de his qui ex Ægypto in figura ſanctæ Dei Eccleſiæ egrediebantur, lectum ſit, nullum fuiſſe infirmum.

Ezech. 9.

Verbi diuini efficacia.

1. Cor. 11.

Ob ſacramẽti iſtius irreuerentiam imbecilles qui, quomodo, & quare.

Nam & ideò lignum vitæ dicitur, quod hanc virtutẽ diuinitus acceperit; vt ſi quis ex eo manducaret, ſanitate corporis ad immortalitatem firmaretur. Quantò magis ex hoc præſtatur ne non moriatur in carne, ſed ne lædatur quiſque à diabolo, dum eum virtus ſanguinis defenderit? Sed fortè ad hæc: Si propterea infirmantur

Lignum vitæ quid & vnde dicatur.

Accipiẽtes hoc Sacramentũ indigne cur non apertè puniantur.

& dormiunt multi, cur non apertè? præ- A ſertim cùm magis illi puniantur, qui Dei correptione iudicantur indigni. Nimirum, quia fides renatorum exercenda erat & probanda, necnon & doctrina præceptorum homo erudiendus tamen nec dubiũ, quin fidelis vitam, contemptor verò mortem accipiat. Alias ſi ſemper in peccantibus aperta vltio fieret, terror homines cõpeſceret, non fides vel religio ad probitatem morum imbueret. Vnde ſecundum Apoſtolum, cùm aliquis infirmatur, prius B adhibenda eſt confeſſio peccati, deinde oratio plurimorum, poſt ſanctificatio vnctionis: quia impoſſibile eſt per medicinam ſanari vllius artis, quem diuina vltio premit. Et ſi medicina eſt ſectanda, tamen hoc prius agendum Chriſtiano: quoniam ſi in Angelis prauitas eſt inuenta, & aſtra non ſunt munda coram eo, quanto magis homo immundus probatur, niſi confeſſione & bonis operibus quotidie purgetur? Veruntamen quia ſæpè grauius peccantibus diuina patientia, licet præſumãt C indignè, parcit ad tempus, & expectat ad pœnitentiam; non ideò ſecuritas ſubrepat: quia theſaurizat ſibi contẽptor iram in die iræ, & peccata magis in Deum accumulat. Certus ſit enim, quia vltores Angeli, nec ſemel indignè communicanti parcerent, niſi bonitas Chriſti, in cuius iudicio pendent omnia, & cui commiſſum eſt, vt ſignum ponat ſuorum in frontibus, gladium ſuſpenderet, & remoueret interdum momentaneam mortem. Vnde poſtea reſipiſcentibus, duplex in pœnitentia D debet eſſe luctus: vel quia malè geſſit, vel demum ad iudicium malè præſumpſit. Quod ſanè delictum nullo alio, niſi Chriſto interueniente, donabitur. Vnde in lege ob hoc quia in ſanctificaris deliquit, aries, per quem intelligitur Chriſtus, offerri iubetur, vt apud Deum Patrem, Deus homo Pontifex in æternum interpellare per fidem credatur, atque ipſum pro ſe moribus & vita quotidie reindutum per fidem offerat. Alioquin qui in Deum peccauit quis orabit pro eo, niſi Deus? qui noſtras infirmitates ideo aſſumpſit, vt compatiatur nobis, & per eum donet veniã ex delictis, etiam in Deum admiſſis. Veruntamen nec hoc dicimus, vt idoneus aliquis pro nobis iniuſtis nõ debeat interuenire: ſed Chriſto totum debemus adſcribere, qui ſuas etiam iniurias libenter remittit, & pro delinquentibus in ſe, ſicut prius in cruce fecerat, etiam ſe Patri offerendo, idoneus exorator interuenit.

[Margin: Nota de confeſſione infirmorũ & extrema vnctione.]

[Margin: Chriſti bonitate & interceſſione, fit quod non è veſtigio in corpus Domini iniurij puniuntur.]

[Margin: Chriſtus noſtras infirmitates ideò aſſumpſit, vt nobis compatiatur.]

Quid neceſſe fuerit quod ſemel geſtum eſt, Chriſtum quotidie immolari, & quid boni tribuant hæc myſteria dignè accipientibus.

Cap. IX.

Iteratvr autem quotidie hæc oblatio, licet Chriſtus ſemel paſſus in carne, per vnam eandẽq; mortis paſſionẽ ſemel ſaluauerit mundum, ex qua morte idem reſurgens ad vitam, mors ei vltra nõ dominabitur: quia profectò ſapientia Dei Patris neceſſarium pro multis cauſis hoc prouidit. Primò ſiquidem, quia quotidie peccamus, ſaltem peccatis ſine quibus mortalis infirmitas viuere non poteſt: quia licet omnia peccata condonata ſunt in Baptiſmo, infirmitas tamen peccati adhuc in carne manet. Vnde Pſalmiſta: *Benedic anima mea Domino, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui ſanat omnes infirmitates tuas.* Et ideò quia quotidie labimur, quotidie pro nobis Chriſtus myſticè immolatur, & paſſio Chriſti in myſterio traditur: vt qui ſemel moriendo mortem vicerat, quotidie recidiua delictorum per hæc Sacramenta corporis & ſanguinis peccata relaxet. Vnde oramus: *Dimitte nobis debita noſtra.* Quia ſi dixerimus quod peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas non eſt in nobis. Secundò igitur, vt ſicut fuit arbor vitæ in paradiſo, ita ſancta Dei Eccleſia, quæ paradiſus delitiarum in Canticis appellatur, habeat in ſe myſteriũ vitæ, quod in eodem ligno figurabatur, ex quo qui edunt ſeruantes mandata vitæ, nequaquam poſſunt mori in æternum. Quod ſi veluti Adam inobedientes à diabolo rurſus peccato mortis perempti fuerint, ſicut ille de paradiſo, remouentur à ſanctis altaribus, & à ligno vitæ, ſcilicet à corpore & ſanguine Chriſti, qui eſt verum paradiſi lignum, cuius folium non defluet, & omnia quæcunque faciet proſperabuntur. Remouentur autem, ne ſumant de ligno vitæ, & malè viuant, vt moriantur: imò vt reſipiſcant à malis ſuis, & per pœ- E nitentiam reconciliati Chriſto per hunc cibum rurſus reinſerantur viſceribus, & feliciter deinceps viuant in æternum. Hoc quippè agunt Sacerdotes Chriſti in Eccleſia, & monſtrant quod futurum eſt in illo vltimo examine, quando ſeparabuntur iuſti ab iniuſtis. Sed hic ſicuti Adam expulſo, ſpes manſit redeundi ad vitam per pœnitentiam: ita præciſis à ligno vitæ patet facultas, ſi velint redire ad veniam.

[Margin: Chriſtus ſemel mortuus, vltra non moritur.]

[Margin: Prima ratio.]

[Margin: In baptiſmo omnia peccata condonantur, ſed peccati fomes in carne remanet.]

[Margin: Matth. 6.]

[Margin: 1. Ioan. 1.]

[Margin: 2. Eccleſia paradiſus.]

[Margin: Pſalm. 1.]

Vbi cum pœnitentia interceſſerit, certa A ſpes percipitur: quia iam vitæ admixtus, mori non poterit, ſi reconciliatus maneat in Chriſto. Tertiò, vt quicunque dignè hanc vitam ſumunt, renati vnum efficiantur, vt ſicut iam per Baptiſmum Chriſtum induunt, ita Chriſtus in eis per hoc ſacramentum corporaliter maneat: vt ſint credentes vnum in Chriſto, & Chriſtus in eis maneat, quatenus illud compleatur, quod ipſe ad Patrem orat. *Non pro his autē*, (inquit) *rogo tantum, ſed pro his qui credituri* B *ſunt per verbum eorum in me: vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi vnum ſint in nobis.* Hæc itaque vnitas, non ſicut hæretici volunt, ſola voluntate inter Patrem & Filium prædicatur, & ſicut laborant ex eo quod ait: *Ego & Pater vnum ſumus*: tentant igitur ad vnanimitatis illud conferre conſenſum, vt vnitas voluntatis in his ſit, non naturæ, ſicut multitudinis credentium in Ieruſalem dicitur cor vnū, & anima vna fuiſſe. Sed nos patrum veſtigia ſequentes, credere oportet quod Deus C ex Deo ſubſtantialiter genitus, naturaliter hoc eſt quod Pater, ac per hoc vnitate naturæ Pater & Filius vnum eſſe probantur.

3. Vſus Euchariſtiæ.

Ioan. 17.

Act. 3.

Necnon & Chriſtus hodie in nobis non ſolum per concordiam voluntatis, ſed etiam per naturam in nobis, ſicut & nos in illo, rectè manere dicitur. Nam ſi Verbum caro factum eſt, & nos verè Verbum carnem in cibo dominico ſumimus: quomodo Chriſtus in nobis manere naturaliter iure non æſtimatur, qui & naturam carnis noſtræ inſeparabilem ſibi homo natus D Deus aſſumpſit, & naturam carnis ſuæ ad naturam æternitatis ſub ſacramento hoc nobis communicandæ carnis admiſcuit: & ideò per hoc omnes in Deo Patre, & Filio, ac Spiritui ſancto vnum ſumus: quia Pater in Chriſto, & Chriſtus in nobis eſſe probatur? Hinc igitur eſt, quod & nos in Chriſto naturaliter vnum corpus efficimur, & ſi quis Patrem in Chriſto naturaliter confitetur, confiteatur ſe naturaliter, quia Verbum caro factū eſt, vnum eſſe in illo, vt naturalis vnitas E per Sacramentum appareat veritatis. Hinc ergo dicit: *Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo.* Verè igitur, ſicut per naturam deitatis Deus Pater in Filio eſt: ita Filius Deus homo per humanitatem carnis in nobis eſſe iure dicitur; ac per hoc mediator Dei & hominum prædicatur: quia per eum communionem vnitatis habemus ad Deū, dum ipſe in Patre manēs, & in nobis quo-

Hilarius lib. 8. de Trinitate.

Chriſtus verus Deus & homo.

Ioan. 6.

que manere dicitur: Qua de cauſa, vnum nos eſſe in ipſis ſuperioribus Pater à Filio ſecundum humanitatem exoratur. Ecce duo iſta Sacramenta quid efficiunt. Per Baptiſmum ergo renaſcimur in Chriſto: & per Sacramentum corporis & ſanguinis Chriſtus in nobis nō ſolùm fide, ſed etiam vnitate carnis & ſanguinis manere probatur: & ideò iam membra Chriſti eius carne veſcimur, vt nihil aliud quàm corpus eius, vnde viuimus, & ſanguis, inueniamur.

Hinc igitur eſt, quod nemo aſcendit in Ioan. 3. cœlum; niſi qui de cœlo deſcendit: quia cum illo per hæc myſteria vnum ſumus. Iteratur autem hoc myſterium, & ob commemorationem paſſionis Chriſti, ſicut ipſe ait: *Hæc quotieſcunquē agitis, in meam commemorationem facite.* Quotieſcumque ergo 1. Cor. 11. hunc panem ſumitis, & bibitis hunc calicem, mortem Domini annunciabitis donec veniat. Non itaque ſic accipiendum donec mors Chriſti veniat, quia iam vltra non moritur: ſed donec ipſe Dominus ad iudicium veniat. Interim autem ſemper mors eſt Chriſti pro ſæculi vita poſteris nuncianda: vt diſcant, quia charitate Deus ſuos dilexit, qui pro eis mori dignatus eſt: cui omnes vicem debemus rependere caritatis, quia ad hoc nos prior dilexit, cùm eſſemus gehennæ filij, vt diligeremus eum à morte iam liberati. Dicunt etiam quidam, quod & ideo quotidie celebratur, vt qui de Iudæis credidiſſent, haberent per hanc gratiam aſſueti diebus ſingulis Domino hoſtias immolare, quo poſſent ſuæ religionis vota celebriter offerre. & omnium veterum ſacrificiorum atque holocauſtomatum legitimis huius myſterij præferre veritatem. Sed licet ita videatur, tamen plenior & perfectior ſententia eſt quam præmiſimus: quia non minus pro nobis, quàm pro illis in Eccleſia hoc myſterium celebratur. Hæc quippe figura præceſſit in Melchiſedech, ſicuti fides in Abraham, ſed quia lex quaſi medius paries ſe iniecit, potius in omnibus legum ſacrificiis veritas huius myſterij adumbratur. Quibus profectò remotis, quod prædictum erat ſecundum ordinem Melchiſedech, Chriſtus verè pontifex ſucceſſit, ſacerdotium habens in æternū. Gen. 14. Hoc itaque Abraham in Melchiſedech fide conſpexerat, & ideo decimas ei obtuliſſe legitur, atque benedictionem ab ipſo percepiſſe. Vnde rex ille Melchiſedech, Rex iuſtitiæ, vel Salem, & ſacerdos dicitur: vt per eum Chriſtus, cuius typum il- Heb. 7.

Luc. 22.

le geſſit, euidenter Rex & Sacerdos monſtraretur. Alioquin quis mortalium Rex iuſtitiæ iure queat vocari, cùm nullus, niſi iuſtitia fidei, ſaltem iuſtus inueniatur? Idcircò teneamus nos ad iſtum pontificem & ſacerdotem Chriſtum, & in illo maneamus: quia per hoc quod ille in nobis eſt, & nos in illo etiam & ipſi omnes ſacerdotes dicimur, & ſumus. Fecit enim nos regnũ & ſacerdotes Deo, & ideò gens ſancta, ſacerdotium regale, populus acquiſitionis ab Apoſtolo prędicamur. Hoc igitur notum, quia nos in ipſo, & ille in nobis; per hanc gratiam concorporatur, tráſfigurans nos in corpore claritatis ſuæ: vt cum ipſo, & in ipſo ſit nobis regnum pacis. Hoc quippe Salem interpretatur & ſacerdotium ęternum. Hinc quoque Propheta canit; *Lauda Ieruſalem Dominũ, lauda Deum tuum Sion: qui poſuit fines tuos pacẽ, & adipe frumenti ſatiat te.* De quo nimirum frumento, cœleſtis illa Ieruſalem ſaginatur. Et notandum, quod hoc frumẽtum, corpus videlicet Chriſti, adipem habeat; & non ſolùm adipem, ſed & omnes delitias: ita & potus ſanguinis. Vnde quod de petra typicè manauit, nunc mel, nunc oleum, nunc aqua, nunc quoque potus dicitur: quia quicquid prægustare ſpiritualiter potueris, hoc totum ibidem inuenies.

1. Pet. 2.

Pſalm. 147.

Cæleſtis Ieruſalem, id eſt, credentium turba, hoc ſacramento paſcitur.

Et hinc eſt quod tradunt Iudæi, quod manna quando comedebant carnaliter, ſecundum voluntatem vniuſcuiuſque ſic ſapiebat vnicuique in ore. Verbi cauſa, ſi pirum, ſi mala, ſi vuam, ſi panem, ſi carnes deſideraſſet, ſeu alia quæcunque; omnia manna ſapiebat in ore deſiderantis. Hæc illi carnalia ſemper quærentes: nos verò fatemur fide, quod ſpiritalia & æterna potius, non ſolùm iſta, ſed & illa in cordibus fidelium præſtabant. Vnde per hæc confidenter oportet credere, ſi quis dignè perceperit: quod vitam percipiat immortalitatis, & delitiis fruatur cum omni delectamento, in ſpe poſitus æternorum.

Cur in pane & vino hoc myſterium celebratur.

Cap. X.

IGITVR in pane ideo celebratur, quia Chriſtus eſt panis, qui de cœlo deſcendit. Sed ſicut ille panis longè aliud ab iſto pane intelligitur: ita longè aliud caro à mortali iam noſtra carne ſecernitur. Caro A itaque per paſſionem, & vera caro redẽptionem ſuæ cõditionis explet: panis verò victum ad æternitatem renatis immortalitatis præbet, atque ideo nec mirum ſi caro Chriſti panis dicitur, dum caro porrigitur. Sed caro, quia in eadem carne paſſus veritate creditur: Panis verò, quia granum frumenti cadens in terram, & nos ex ipſo nihil aliud quàm frumentum per fidem genuit. Vnde per hoc ſeipſum ſuis membris ex ſe natis vitam præbuit, & præſtando nihil nobis aliud, quàm panis æternus B fuit. Nihil enim ad figuram manifeſtius, nihil ad myſterium euidentius. Granum quippe frumenti Chriſtus in terram cecidit, ſed multa grana de ſe genuit. Quæ nimirum grana nihil ſunt aliud, quàm frumentum quod in horreum coaceruatur. Vnde mira in ipſo noſtræ naturæ vnitas prædicatur. Nam omnes nouimus, quod panis vnus ex multis naturaliter granis efficitur, ex quo noſtra in Chriſto commendatur vnitas, & figura veritatis in myſterio approbatur. Ad hoc quippe illud vnũ C mortuum eſt in terra, vt ex eius adipe & pinguedine nos fœcundaremur, quia vt ipſe ait, niſi mortuum fuerit, ipſum ſolùm maneret. Nunc verò quia mortuus reſurrexit, multum iam fructum adfert in ſe credentibus. De quo nimirum fructu vnus panis efficitur: quia Chriſtus & Eccleſia vnum corpus eſſe probatur. Vnde dictum eſt: *Et erunt duo in carne vna.* Rectè ergo hoc myſterium in pane celebratur: quatenus per hoc altius deſignetur, quid in eo geratur. Simili modo & in vino, quod ex D multis liquatur vuis, & de multis in vnum confluit granis. Quæ nimirum grana virtutum, ex illa creuerunt vite, quæ dixerat: *Ego ſum vitis vera, vos autem palmites. Non poteſt ergo palmes ſeipſo, niſi in vite manſerit, facere fructum.* Idcircò vinum quod bibimus, ſanguis eiuſdem vitis, qui de latere eius fluxit. Nam vitis & palmes vnum corpus ſunt, & ideo vnum ferre videntur fructum, quia vua quam palmes adfert, de radice profluxit vitis. Hinc quoque & E Chriſtus vua dicitur, quam viri exploratores, Apoſtolorum ſcilicet, & Prophetarum chorus, ſuis ad nos humeris fortiter geſtantes detulere. Vnde Paulus egregius prædicator; *Pretio (inquit) empti eſtis: portate Deum in corpore veſtro.* De qua denique vua dum prælo premitur paſſionis, ſanguis effluxit ſalutis. Hinc Moſes canit in Cantico, quod conſtituerit populum ſuum Deus ſuper excelſam terram, vt comederet fructus agrorum, & ſugeret mel de pe-

Chriſti caro longe alia, quam noſtra.

Vera Chriſti caro, vt eſt paſſa & crucifixa, ſub figura panis porrigitur.

Ioan. 12.

Chriſti Corpus quare dicitur panis.

Ioan. 15.

Chriſtus vitis vera, vinũ quod bibimus in calice, verus ſanguis vitis.

Num. 13.

1. Cor. 9.

Deut. 32.

tra, oleumque de ſaxo duriſſimo, & ſanguinem vuæ biberet meraciſſimum. De quo nimirum ſanguine inebriatur omnis Chriſti Eccleſia, & ideo ſpeciē vini iure tenet in ſenſu, dum ſpiritaliter ſanguis potatur in myſterio: quia hinc lætificamur ſpiritali lætitia ad gaudium, hinc verò redimimur de morte ad vitam, & pretio ſalutis noſtræ interius ſaginamur. De quibus duobus Dauid cecinerat in myſterio, quod *panis confirmat cor hominis, & vinum lætificat*, vtique lætitia ſpiritali. Propter quod in eadem ſubſtantia iure celebratur hoc myſterium ſalutis: quia Chriſtus eſt panis, qui de cœlo deſcendit, & vinum quo lætificantur corda credentium. De quo nimirum Ioſeph meridie, qua hora Chriſtus paſſus eſt, myſticè cum fratribus ſuis legitur inebriatus. Vnde & nos, ſi adhuc aquam tantum non ſapimus; intus inebriamur, & gaudemus de bonis Domini ſuper frumento, vino, & oleo, quo perfuſi ſumus, lætitia æterna, & gaudio exultationis in Domino. Nos enim non ſolùm vinea Domini, ſed & vindemia eius ſumus. De qua nimirum vinea Chriſtus in Canticis, *Vindemiaui* (inquit) *myrrhā cum vnguentis meis: manducaui panem meum cum melle meo, & bibi vinum cum lacte meo.* Sed non prius panis comeditur, quàm myrrha in nobis mortificationis turgeſcat, & vnguentum boni odoris naribus reſpergatur. Tunc itaque panem cum melle, quod de petra, quæ Chriſtus eſt, fluxit, comedimus: tunc vtique vinum ſuauitatis cum lacte bibimus. Propter quod quia in iſtis duobus hæc myſtica tegebantur, rectum fuit vt in his diuinum fieret Sacramētum: quatenus totum ſpiritaliter intelligere mens ſatageret, vbi nihil carnale ſentire licet. Vnde idem panis Chriſtus qui de cœlo deſcendit, in hoc myſterio accipitur: ſicut & caro quæ in cruce pependit, cùm integer deinceps Chriſtus perſeueret, licet ab omnibus quotidie edatur, & fit panis quidem ad vitam & firmitatem animi, caro verò ad vnitatem naturæ noſtræ redemptionis pretium. Vnde ipſe ait; *Caro mea eſt pro mundi vita, & ſanguis verè qui pro vobis effundetur in remiſſionem peccatorum.* Hinc eſt ſanè quod ſapientia Dei Patris maluit hoc myſterium in ſpecie panis ac vini permanere, quàm in colorem ac ſaporem carnis & ſanguinis demutari: quia nec hoc eſt iam quod videtur; nec fieret illud amplius vt eſſet caro & ſanguis, quam vt percipitur. Nos enim in eo illum panem qui de cœlo deſcendit, co-

Gen. 43.

Credentes Chriſti vinea & vindemia.
Cant. 5.

Ioan. 6.

A medimus, & ideo dicitur; *Comedi panem cum melle meo*: quoniam in illo diuinitatis dulcedo, & humanitas prædicatur. Ideirco ſicut in iſto ſaporem panis, aut colorem non attendimus, ita namque ſi mutaretur in carnem, nihil amplius Chriſti caro eſſet, quàm eſt: quia totum ſpiritale eſt, quod comedimus: imo durius eſſet contra conſuetudinem humanam, licet carnem ſalutis, tamen carnem hominis Chriſti in ſpeciem & colorem ipſius mutatam, & vinum in cruorem conuerſum, accipere. Inde & illi adhuc rudes diſcipuli carnaliter ſapientes, dicebant, *durus eſt hic ſermo*, cùm diceret; *Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis manentem.* Et non poterant ſuſtinere, vtique quia carnaliter ea intelligebant. Sic itaque & ille carnaliter ſapit, qui ideo non credit carnem Chriſti eſſe & ſanguinem, quia ſpeciem & colorem exterius non mutauit. Vnde orandum, vt ipſe per ſe Chriſtus veniat, & comedat panem cum melle ſuo in nobis, & vinum cum lacte bibat: quia niſi Chriſtus Deus & homo verè intelligatur, & vinum ſanguis eius cum lacte doctrinæ admiſceatur: non poteſt infirma mēs capere lucem veritatis, & myſterium vel quod diuinum eſt agnoſcere. Vbi mira vnitas in hoc, ſicuti in aliis quibuſlibet locis, Chriſti & Eccleſiæ declaratur, dum quod nos in illo gerimus, & ille in nobis ſe agere monſtrat. Nam dū nos rectè panem cum melle comedimus, & vinum calicis cum lacte potamus: tunc & ipſe ea ſe in nobis ſumere teſtatur: quia per hæc nos in ſuum corpus traiicit, & vnum in illo efficimur. Pro talibus igitur & huiuſmodi negotiis, fili cariſſime, prouidè ſanè in pane & vino, ſine vlla decoloratione ſubſtantiæ, hoc myſterium interius vi & poteſtate diuina peragitur: vt & virtus fidei eniteat in intellectu, & doctrina fluat hinc inde in operatione Sacramenti, & veritas reſplendeat de præfiguratione myſterij.

Cant. 6.

B Ioan. 6.

C

Sacramento hoc in vnum corpus traiicimur.

D

Nam Melchiſedech prius in figura iſta obtulerat panem & vinum, ideo neceſſe fuit, vt verus rex pacis & pontifex noſter ſecundum ordinem illius eadem offerret: quatenus per hoc figurarum veritas clareſceret, & qui eſuriūt iuſtitiam & ſitiunt, duobus iſtis in via interdum ſatiarentur: ſiquidem pane, qui pro omni cibo quàm ſæpe in ſcripturis ponitur, & cum omnibus eſcis congruere videtur, eſuries temperaretur; potū vero ſanguinis, ſitis quaſi cœleſti rore madeſceret; & per hoc, amplius

Melchiſedech figura

Panis in ſcripturis.

plius homo ad iuſtitiam refectus, in fortitudine cibi cœleſtis conſtantius deſudaret.

5.Reg. 19. Hoc quippe potu ac cibo, Helias de manu Angeli paſtus, quadraginta diebus, per quos præſens ſæculum deſignatur, in fortitudine vſque ad montem Dei dicitur perueniſſe. Ex quo patenter innuitur, quod cibus iſte manibus Angelicis defertur, & refertur, per quem noſtra infirmitas diuinitus releuatur. Qui non niſi ſolis amicis & fratribus porrigitur. Vnde ſponſus adhortatur in Canticis: *Comedite amici, & bibite, & inebriamini cariſsimi* : quia profectò talis eſca & potus nunquam dignè ſine ebrietate Spiritus ſancti deguſtatur. Hinc quoque Dauid ebrius gratanter in perſona noſtra canit: *Paraſti in conſpectu meo menſam, aduerſus eos qui tribulant me; Impinguaſti in oleo caput meum, & calix meus inebrians quàm præclarus eſt*? Præclarus vtique; quia omni veritate & fulgore clarius reſplendet: & luce ſancti Spiritus illuſtratur, ac per hoc fidelium inebriat mentes. Quo nimirum hauſtu illi ebrij erant hora diei tertia, ſuper quos ſe idem Spiritus ſanctus plenius diffuderat. Idcircò & noſtra accipientium præparanda ſunt corda, vt tali epulo refecti, ad altiora in fortitudine tranſeamus. Nemo igitur dignè accipit, niſi qui tranſit. Vnde & Paſcha tranſitus appellatur. Paſcha autem noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Ad quod qui vult venire & videre hanc viſionem, tranſeat & ipſe cum Moyſe, ſicut & Chriſtus tranſiuit de hoc ſæculo, vt totus iam ſpiritalis, ſpiritalia iſta condignè percipiat.

Cant.7. Pſal.22. Neminem niſi Spiritu ſancto ebriũ hanc eſcam dignè ſumere. Act.2.

Cur in calice aqua miſceatur.

Cap. XI.

Plane' aqua in ſanguine quare miſceatur, dum in natali calicis factum fuiſſe à Chriſto non legimus, illa permaxima cauſa eſt, quia de latere Chriſti, vbi paſſio completur, ſanguis pariter & aqua manauit. Quod rectè myſterium Apoſtoli plenè intelligentes, faciendum in calice cenſuerunt: vt nihil deeſſet nobis in hoc Sacramento ad commemorationem paſſionis, quod tunc extitit in cruce in conſummationem noſtræ redemptionis. Nam poſtquã emiſit ſpiritũ, veniens vnus militũ accepit lanceã & aperuit latus eius: vnde quaſi de vno fonte, manauit ſanguis & aqua. Et hic eſt verus calix, quia veraciter paſſus pro ſalute noſtra, non minus ſanguinem pretij, quam vndã baptiſmi fudit: & quod tunc de carne fluxit, hoc nunc credentes in calice bibunt. Caro quidem datur in cibum ſanguis, & aqua verè in potum: vt quod ſimul de latere manauit, hoc totum noſter homo his duobus renouatus bibat; vt ſi quam peccati maculam poſt fontem traxit, habeat in hoc vndam veniæ qua diluatur, & precium ſuæ redẽptionis, quo vnuſquiſque redẽptus, de die in diẽ rurſus renouetur. Sed & plures dixerunt, aquam ideo admiſceri debere, vt ſimul in Chriſti ſanguine, baptiſmus & pretiũ ſalutis fluat: vt non iã duæ, ſed vna ſanguinis ſubſtantia videlicet fiat. Nam & ſanguis in corpore vt creſcat his duobus paſcitur. Ex quo patet, quod ſatis prouidè ob diſpenſationem ſalutis noſtræ, diuina ſapientia hoc ſimul de ſuo latere produxit, vt vnde mulier, quæ deceperat priorem Adam, creata eſt, inde rurſus Eccleſia formetur, cuius Chriſtus in cruce peccata tulit. Quo conſtat, quia omnes in ſe lauit, dũ cauſas omniũ in cruce pertulit. Idcircò Eccleſia quæ in illo ſimul fuit, iure de latere dicitur manaſſe, quæ benè per aquã, ſicut Cyprianus ſanctiſsimus ait, deſignatur. Vnde & in Apocalypſi Angelus aquas populos eſſe interpretatur. Et ideò rectè prouiſum eſt, quia ſimul cum ſanguine fluxit, vt hoc in myſterio veri ſanguinis admiſceatur, quatenus & nos in illo ſimus, vt per hoc ſalutis Sacramentum diuinis obtutibus ilico vniti, myſticè offeramur. Nam ſi vinum ſine aqua offeratur, ſanguis Chriſti incipit eſſe ſine nobis. Si autem aqua ſola, iam plebs videtur eſſe ſine Chriſto. Quando autem vtrumque miſcetur & coniungitur, tunc rectè myſteriũ Eccleſiæ ſpiritaliter perficitur. Nulli igitur liquores ſic ſe couniunt quomodo vinum & aqua: profectò, quia illud ex aqua per vitem, ſicut Chriſtus ex carne per Mariam naſcitur. Sed longè excellentius vinum quàm aqua. Quas denique aquas Dominum idcirco commutaſſe legimus, vt inſipientia noſtra euacuata, vinum iucunditatis in nobis exuberaret. Hinc ſponſa in Canticis; *Introduxit me rex in cellam vinariam ordinauit in me caritatem.* Ac deinde: *Exultabimus & lætabimur in te, memores vberum tuorum ſuper vinum.* Exultant ergo fideles, dum ſe intelligunt ad tantam vnitatem Chriſti ſociatos per gratiam, & ad tantam flagrantiam caritatis prouectos. Et ideo quàm benè in hoc myſterio noſtra figura per aquam admittitur: vt vnuſquiſque in illo Chriſti ſangui-

Ioan.19. Libro 2. Epiſt. 3. Cant.4.

ne ſuſceptum ſe intelligat, & in melius transſmutatum. Vnde licet prius myſticè vinum & aqua commiſceantur, poſt conſecrationem tamen non niſi ſanguis bibitur, quia in illo prius ex aqua baptiſmatis ſuſcepti, ruſus eum eſuriendo & ſitiendo quotidie potamus. Nec dubium, quin ſub hoc myſterio illam bibamus aquã, de qua Dominus: *Qui biberit aquam*, inquit, *quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* Propterea non inconuenienter etiam ob hoc ibidem aqua conſecratur; nõ quod aqua permaneat, ſed vertatur in ſanguinem: vt ſignificet quid fides percipiat. Nam tria ſunt quæ teſtimoniũ dant quod Chriſtus eſt Veritas, ſpiritus, ſanguis, & aqua. Nimirum, quia poſt quam emiſit ſpiritum, de fonte pectoris ſui contra naturam manauit felix vnda baptiſmi, & ſanguis redemptionis. Quibus non niſi vnum ſalutis opus myſticè conſecratur, vt corpus noſtrum & anima, ac ſpiritus integer ad vitam in Chriſto ſeruetur. Vbi nemo dubitat, quod & caro noſtra ex hoc reparetur ad vitam, quia totus homo redimitur. Caro quidem carne paſcitur ſpiritaliter, quia Verbum caro factum eſt; anima verò, Chriſti ſanguine reparatur. Omnis itaque anima, teſte Scriptura, in ſanguine, vt vbi habet in corpore ſedem, & per quem ipſa, vt aiunt, & viuificat corpus inde à Chriſto & ipſa habeat vitam æternam in ſe manentem. Sed quia ſpiritus noſter atque anima, vna ſubſtantia eſt, licet ſpiritus aut mens dicatur ea pars quæ præminet in homine, ex qua ſpiritalis interdum appellatur, dum præoccupauerit ſuis legibus totum hominem, & viuificatur à Deo; anima verò inferior eius portio qua corpus animatur, & homo animalis dicitur: animalis autem homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei. Hac de cauſa, in hoc Sacramento forſitam aqua admittitur: vt tria hæc tribus iſtis ſacrentur myſticè rebus. Conſtat igitur, quia & ſi tria prius ponuntur, non niſi caro & ſanguis poſtea rectè creditur: dans indicium quod animalis homo totus debeat tanſire in ſpiritum, & ſpiritalis fieri. Omnis namque anima in ſanguine eſt. Quod typicé dictum accipimus, quia omnis vita eius, vt beatè viuat, in Chriſti ſanguine reparatur. Quàm bene ergo in ſanguine: quia per quem habet cognationem ad carnem, iuſtum erat, vt per eum haberet regreſſum ad vitam. Et ideo in via duobus iſtis dumtaxat paſcimur & potamur: vt totus homo noſter, qui duabus conſtat ſubſtantiis, integrè reparatur. Hinc quoque Dauid: *Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea.* Sitiuit ergo totus homo, vt de carne & anima tranſiret ad ſpiritum: quatenus ſpiritalis totus in Deo eſſet. Propter quod licet dixerim ſanguinem ad animam pertinere, quodammodo ſimul caro & anima rectè ſitiunt, & potantur ſanguine, ſicuti & paſcuntur ſimul carne Chriſti, quia non carnaliter iſta percipiuntur, ſed ſpiritaliter. Sitit igitur anima talibus refrigerari, ſitit & corpus, comedit autem & corpus: quia talis eſca non minus pertinet ad animam, quàm & ad corpus. Quibus vſque ad finem vegetati, anima immortalis ad vitam tranſit, caro verò propter ſententiam primi hominis ad terram redit. Sed quia Chriſto concorporata per lauacrum, & per immortalitatis alimoniam enutrita, ſemina vitæ percipit, nunquam poſt finẽ ſeculi in morte detineri poterit, imò quod in capite præceſſit, membris præſtabitur.

Ioan. 4. — 1. Ioan. 5. — Leuit. 17. — 1. Cor. 2. — Leuit. 17. — Pſal. 62.

Vtrum plus aliquid habeat hoc myſteriũ quoties à bono, an minus quippiam quam veritas repromittit, ſi à malo conficiatur miniſtro.

CAPVT XII.

VERE credere, & indubitanter ſcire debemus, intra catholicam Eccleſiam vbi cathlica fide hoc myſterium celebratur, quod nihil à bono maius, nihilque à malo minus percipitur ſacerdote; nihilque aliud quàm caro Chriſti & ſanguis dum catholicè celebratur, conſecretur; quia non in merito conſecrantis, ſed in verbo efficitur creatoris, & virtute Spiritus ſancti, vt caro Chriſti & ſanguis, non alia quã quæ de Spiritu ſancto creata eſt, vera fide credatur, & ſpiritali intelligentia deguſtetur. Si enim in merito eſſet ſacerdotis, non ad Chriſtum pertineret. Nunc autem ſicut ipſe eſt qui baptizat, ita ipſe eſt, qui per Spiritum ſanctum hanc ſuam efficit carnem, & transfundit in ſanguinem. Quis enim alius in vtero creare potuit, vt Verbum caro fieret? Sic itaque in hoc myſterio credendum eſt, quod eadem virtute Spiritus ſancti, per verbum Chriſti, caro ipſius & ſanguis efficiatur inuiſibili operatione. Vnde & ſacerdos: *Iube*, inquit, *hæc perferri per manus ſancti Angeli tui in ſublime altare tuum, in conſpectu diuinæ maieſtatis tuæ.* Vt quid perferenda illuc ea depoſcit, niſi vt intelligatur, quod in eius ſacerdotio iſta fiãt? Ipſe enim factus

Chriſtus eſt qui baptizat & quã conſecrat per Spiritũ ſanctum.

Verba ſacræ Canonis.

eſt Pontifex in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech, teſte Apoſtolo, ad interpellandum pro nobis, offerens ſemetipſum Deo Patri. Ad hoc quippe ſemel introiuit in Sancta, non in ſanguine alieno, ſed proprio ſanguine. Vnde non ab alio rectè percipitur quod proprium eius eſt, ſed ab ipſo ſummo Pontifice. Neq; ab alio caro eius creatur & ſanguis, niſi à quo creata eſt in vtero Virginis, vt Verbum caro fieret. Verbo enim Patris dictum eſt,

Gen. 1.

Creſcite & multiplicamini, & ecce adhuc hodie ex eo cuncta creantur animantia, non noua, ſed ex eodẽ ſemine. Ita & caro Chriſti eodem verbo fit caro, quo Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Vnde ſi ex illa benedictione tanta manat multitudo, quid putas ex carne Chriſti? Nunquid inefficax eſt ex ſe, qui tãta fecit ex nihilo? Et ſicut panes auxit ex nihilo quantitate ſubſtantiæ, quam naturæ non dederat: nunquid impotens eſt, facere ex aliquo, quod ſine ſemine in vtero creauerat? Pullulat ergo illa vbertas carnis Chriſti, & manet integer Chriſtus: quia natura manente integra, etiam in creaturis ad iuſſum eius cuncta exuberant. Propterea licet ſemel

Gen. 1.

dixerit: *Germinet terra herbam virentem*, adhuc hodie ex eo quæ per ſingulos naſcuntur annos omnia creantur. Sic vtiq; & in eo quod ſemel voluit, & deinceps carnem & ſanguinem in hac commemoratione iuſſit eſſe, fit quod iubetur. Quæ ſi quis non credit, impio deterior eſt, quia ille quod non didicit, approbare non poteſt: iſte quod in multis cognouit contra naturam fieri, etiam in carne Chriſti non credidit. Propter quod, homo, ſi attendis ſacerdotem, attende Chriſtum. Verbum Patris quod caro eſt, & quod ſemel factum eſt, quotidie fieri non dubites, dum per hoc caro & ſanguis, cibus noſter efficitur, ad hoc quippe, vt & nos eius corpus ſimus.

Quod ſacerdos non ſit creator huius ſacramenti, ſed ipſe Chriſtus.

Vnde ſacerdos non ex ſe dicit, quod ipſe creator corporis & ſanguinis eſſe poſſit: quia ſi hoc poſſet, quod abſurdũ eſt, creator creatoris fieret. Sed obſecrans per filium, patrem, per quem ad eum acceſſum habemus: Rogamus hanc oblationem, inquit, benedictam, per quam nos benedicamur: adſcriptã, per quam nos omnes in cœlo conſcribamur: ratam, per quam in viſceribus Chriſti cenſeamur: rationabilem, per quam à beſtiali ſenſu exuamur: acceptabilémque facere dignetur: quatenus & nos per hoc quia in nobis diſplicuimus, acceptabiles in eius vnico filio ſimus. *Vt nobis*, inquit, *fiat corpus & ſanguis dilectiſ-*

ſa. Canonis.

A *ſimi filij tui, Domini noſtri Ieſu Chriſti.* Ecce quid fides inſtituit. Ecce quid Chriſtus indulſit, vt nobis ſit corpus & ſanguis: quatenus per hoc nos in corpus Chriſti quotidie tranſferamur. Prius autem quàm corpus conſecratione fiat, oblatio ſacerdotis eſt, ſicut ipſe confitetur, vel cunctæ familiæ offerentium eam: ſed in verbo & virtute Spiritus ſancti, noua fit creatura in corpore creatoris ad noſtræ reparationis ſalutẽ. Vnde iuxta ſublimis aram altaris ſemper B adſiſtere ſcriptura teſte probatur: vt ex eius immolatione corpus & ſanguinem percipiamus.

Cæterum ſacerdos, quia vices Chriſti viſibili ſpecie inter Deum & populum agere videtur: infert per manus Angeli vota populi ad Deum, & refert. Vota quidem offert & munera, refert autem impetrata per corpus & ſanguinem, & diſtribuit ſingulis: non quantum viſus exterior præbet; ſed quantum fides capit.

C Vbi licet ſacerdos in conſcientia malus eſſe conuincatur, non ſuum eſt quod offert, ſed omnium preces & vota per omnem canonis textum cõmendat. Nam & finis orationis cunctorum vocibus confirmatur: vbi omnes, Amen, voce conſona dicunt. Idcirco non vnius eſt, quod pro multis offertur, & multorũ precibus confirmatur. Nam & Dominus ait: *Quod pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.* Matth. 26.

Si enim pro ſe tantum eſſet, eius merita Deus forſitan non attenderet. Nunc au- D tem licet leproſus ſit qui offert, munda ſunt quæ hauriuntur: quia caro & ſanguis Saluatoris, nullius immunditia ſordidantur. Ex officio ergo Sacerdotis iſta, & non ex merito præſtantur. Idcirco licet reus ſit, officium miniſterij ſacrum eſt, & gradus ſacerdotij à ſummo Põtifice Chriſto compenſatur; vt nihil minus carnis & ſanguinis habeat hoc myſterium à quouis indigno, tamen Apoſtolicæ propaginis, conſecrato exhibeatur. Sacramentum e- E nim conſecrandi eſt, quod habet qui ordinatur. quia non ex eo, ſed ex officio à ſummo Pontifice gratia quam ipſa Veritas repromiſit, impletur; vt in nullo ſacerdotium eius & Pontificatus officiũ, alicuius merito minoretur. Virtus enim conſecrãdi eſt in eo quod habet is qui ordinatur. Et ideo reuertentes, qui baptizati ſunt prius, ſicut non rebaptizantur: ita vtiq; qui prius ordinati ſunt, rurſus non reordinantur ad vnitatẽ catholicã, ſi receſſerint redeuntes. Sed aut miniſtrant, ſi hoc Eccleſiæ vtilitas poſtulet; aut ſi non, ſacramentũ tamen

Sacerdotij gradus.

ordinationis ſuæ gerunt. Et ideò eis manus inter laicos imponitur. Manet igitur in eis Sacramenti virtus ſibi inutiliter, etiam rei dum conſecrant; ſatis tamen vtilis poteſtas & ordinatio conſecrandi, illis qui gratiam perceptæ benedictionis & adminiſtrationis, fide, ſpe, & charitate cõmunicant. Neque peruerſò ad ſalutem proficiunt hæc vitæ Sacramenta de cœleſti fonte manantia: quoniam nulla participatio iuſtitiæ cum iniquitate, ſicut nec luci cum tenebris. Tamen tales licet *Cor. 6.* oderint, adulteri ſint & homicidæ, & ex parte diaboli plura admiſerint, dum falce Euangelica necdum præciſi ſacrificant; non cogitandum qui & quales ſint, ſed quid dent, vel quid accipiat is, qui cum fide communicatur; neque quis habeat virtutem conſecrandi, ſed quid habeat. Nam ſicut nomine Chriſti, ipſo teſte, etiã à membris diaboli dæmonia pelluntur, & *Luc. 9. Matth. 9. Ioan. 9.* virtutes ab eis plurimæ operantur: ita eiuſdem virtute in Sacramento à malis corpus & ſanguis conficitur; licet dictum ſit, quod Deus peccatores non audiat; quia & ſuper aquam baptiſmi, & ſuper oleum, & ſuper Euchariſtiam, & ſuper capita eorum quibus manus imponitur in ſacramẽto, hæc omnia celebrantur & fiunt. Idcirco valent etiam & per homicidas, eo quod & ſi non habeant Spiritum ſanctum, Deus eſt qui dat per miniſterium eorum eundẽ Spiritum ſanctum, & conſecrat ex officio munus ſuæ largitatis. Alioqui anguſtior eſt gratia Chriſti, quàm fraus, & calliditas diaboli. Si enim hortus ille delitiarũ clauſus, potuit habere ſpinas aduerſarij, multò magis extra, & in eos qui membra non ſunt Chriſti, profectò emanat fons ipſius gratiæ.

Non igitur euacuatur quod vbiq; pollet, neque alterius eſſe poteſt, quod proprium Dei eſt. Quia & ſi ſunt qui dicant hæc ſui meriti eſſe, & fornicantur à Deo, nequaquam illa exhonoranda ſunt diuini iuris Sacramenta, vt eorum illa eſſe putentur; cùm Dominus ſub ſpecie meretricis ſynagogæ, *Ezech. 16.* dicat, *Protuliſti*, inquit, *de auro meo, & argento meo, & feciſti tibi imagines maſculinas, & fornicata es in eis.* Deinde ait: *Accepiſti veſtimenta mea verſicoloria, & operuiſti idola tua. Oleum quoque meum & incenſum meum poſuiſti ante faciem idolorum tuorũ. Nam & panes meos quos dedi tibi, & ſimilaginem, poſtque melle & oleo cibaui te.* Profectò quia licet carnalis anima conuertat ad imaginem phantaſmatum ſuorum omnia Sacramenta & verba ſacri eloquij: tamen

A non ſua hæc ſunt, neque amatorum ſuorum, ſed Dei, licet habeat fornicationem ſuam ſeducta vel ſeducens. Vnde & Dominus ſua hæc eſſe proteſtatur: & ideo non debemus ipſis tribuere quæ Dei ſunt, neque quaſi non agnita reprobare; imò quamuis apud fornicariam mulierem, dona viri legitimi recognoſcere, & verbo veritatis illam fornicationẽ corrigere ſi valemus, quæ propria eſt impudicæ mulieris, non illa dona culpare, quæ propria ſunt B Domini miſerentis. Quia & ſi ſacramentum gratiæ dat Deus etiam per malos, ipſam verò gratiam non niſi per ſeipſum in qua eſt remiſſio peccatorũ, quam tribuit etiam interdum per ſanctos ſuos. Vnde nihil maius aut minus eſt à quolibet in miniſterio, & ſi adhuc in tenebris ſit, dum & Sacramentum præſtatur ex officio, & gratia ex participatione & vnitate columbæ, in qua fluit fons vitæ, & manat remiſſio peccatorum. Cuius ſacerdos Chriſtus & C pontifex in æternum, expiat & offert ſeipſum pro nobis quotidie, ante conſpectum diuinæ maieſtatis.

Vt quid hæc colorem & ſaporem in Sacramento minimè permutant.

Cap. XIII.

QVOD verò colorem aut ſaporem carnis minimè præbet, virtus tamen fidei & intelligentiæ, quæ nihil de Chriſto dubitat, totum illud ſpiritaliter ſapit & de- D guſtat. quia vt dixi, qui verbo cuncta creauit, hæc verbo vna cum Spiritu ſancto cooperatur; & ideo nihil dubitandum, vbi Deus Trinitas iure opifex creditur. Nihil enim in eo deeſt vbi efficax virtus eiuſdẽ rei ſentitur, & plena ſimilitudo exterius, & vera virtus Agni, atque caro eius immaculata, interius voratur. Nihil enim rationabilius, vt quia iam nos ſimilitudinẽ mortis eius in baptiſmo accepimus, ſimilitudinem quoque carnis eius ſumamus, & *Chriſti carnem veram & immaculatã in hoc Sacraméto ſumi.* E ſimilitudinẽ precioſi ſanguinis potemus, ita vt & veritas non deſit in Sacramento, & ridiculum nullum fiat paganis, quod cruorem occiſi hominis bibamus. Auidius enim requiritur quod latet, & precioſius eſt, quod cum fide quæritur. Ideo quoque ſic debuit hoc myſterium temperari, vt & arcana ſecretorũ celarentur infidis, & meritũ creſceret de virtute fidei, & nihil deeſſet interius verè credẽtibus promiſſæ veritatis. Inſuper & quod maius eſt, per hæc ſecretius præſtita, ad illam tenderent ſpeciem ſatietatis, vbi iam non pro peccatis

noſtris quotidie Chriſtus immolabitur, ſed ſatietate manifeſtationis eius ſine vlla corruptione omnes ſine fine fruemur. Alioqui quomodo ferrent hæc adhuc increduli, ſi iam diſcipuli olim iſta ſono vocis audientes, ferre nequiuerunt.

Nam cùm Saluator diceret; *Qui mãducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet, &c.* (Ioan. 6.) tunc inquiunt, *Durus eſt hic ſermo, & quis poterit ſuſtinere eum?* Quanto magis adhuc inſcij & perfidi iſta durius ferrent, & culparent Chriſtianos fore immundiſſimos, quod carnem hominis comederent, & potarent ſanguinem, ac per hoc fieret execrabile, quod per fidem debemus credere eſſe deſiderabile, & iam per intelligentiam non carnaliter, ſed ſpiritaliter guſtare? per fidem enim ambulamus & non per ſpeciem. Quod ſi carnis ſpecies in his viſibilis appareret, iam non fides eſſet aut myſterium, ſed fieret miraculum, quod aut fides nobis daretur, aut à perfidis execratio communicantibus importunior graſſaretur. Hæc igitur credentibus & iam fidelibus data ſunt: ſigna verò & miracula, vt fidem percipiant, non credentibus. Vnde oportuit iſta non permutari, & credentibus de his nihil ſaltem ad modicum dubitari.

Non ratio ſed fides corpus Chriſti veraciter ſumit.

Quod hæc ſæpe viſibili ſpecie apparuerint.

Cap. XIV.

Nemo qui Sanctorum vitas & exempla legerit, poteſt ignorare, quod ſæpè hæc myſtica corporis & ſanguinis ſacramenta, aut propter dubios, aut certè propter ardentius amantes Chriſtum, viſibili ſpecie in agni forma, aut in carnis & ſanguinis colore monſtrata ſint: quatenus de ſe Chriſtus clementer adhuc non credentibus fidem faceret; ita vt dũ oblata frangitur, vel offertur hoſtia, videretur agnus in manibus, & cruor in calice, quaſi ex immolatione profluere: vt quod latebat in myſterio, pateſceret adhuc dubitãtibus in miraculo. Fecit enim hoc pietas diuina quibuſdam iam credentibus, & tamen adhuc dubitantibus: vt & ipſi fiduciam de veritate perciperent, & alij de miraculo ad fidem ſolidarentur, & de Chriſti gratia per eandem fidem vberius participarent. Nam quæ Veritas repromiſit, ſine aſpectu credenda ſunt. Sed quia duri corde ſumus, voluit diuina manſuetudo, in quibuſdã omnibus ſatisfacere, vt alterius de his iã nemo dubitet. Porrò quod ſi nec

A oſtenſa creduntur nec ea, quæ veritas teſtatur: ex fide communicantur, quærat quilibet ob ſatisfactionem ſui, quid expectet, quoniam nihil extra veritatem eſt, & quicquid Veritas habet, hoc oſtenſio per ſpeciem, quando placuerit, repræſentat. Vnde credere oportet, quod & hæc opportuniſſimè oſtenſa ſint, & nihil dubitare de iis quæ Veritas repromittit: quia quiſquis extra veritatẽ aliquid quærit, nõ niſi falſitatem inuenit, & ſemetipſum, ſi ea quæ à Chriſto dicta ſunt non receperit, B extra veritatem ſecludit. Quod autem dixi, ſæpe quibuſdam ardentius Chriſtum amantibus viſibili ſpecie apparuiſſe, pauca de pluribus pandam.

Beato igitur Baſilio diuina myſteria publicè agente, Hebræus quidam ſe ſicut Chriſtianus populo commiſcuit, officij miniſterium & muneris explorare volens, vidit infantem partiri in manibus Baſilij; & communicantibus omnibus venit & ipſe, dataque eſt ei verè caro facta. Inde acceſſit ad calicem ſanguine repletum, vt verè C eſt: & ipſius factus eſt particeps. Atq; de vtriſq; ſeruans reliquias, abienſq; in domũ ſuã: oſtendit vxori ſuę ad confirmationem dictorũ, & narrauit quæ proprijs oculis viderat. Credẽs ergo, vt verè, quia horribile & admirabile eſt Chriſtianorum myſteriũ: in craſtino venit ad Baſilium, poſtulans ſe ſine dilatione accipere, quod in Chriſto eſt ſignaculum. Baſilius autem ſanctus non differens, ſed conſuetam Euchariſtiam (volens omnes ſaluare) offerens baptizauit eũ cũ omni domo credẽte Domino.

D Sed & illud ex vita beati Gregorij addendum. Cùm matrona quædam nobilis, ſingulis diebus Dominicis oblationem facere conſueuiſſet more Eccleſiaſtico, atq; offerre; quadam die cùm ad communionem ſanctam inter alias veniſſet, vt Chriſti corpus acciperet, illi autem beatus Põtifex offam Dominici corporis porrexit, dicens: Corpus Domini noſtri Ieſu Chriſti proſit tibi in remiſſionem omniũ peccatorum, continuò ſubriſit. Quod vir Dei E videns: ab ea communionem ſacrã retraxit, & ſuper altare poſuit, donec explicito miniſterio ſacro interrogauit eam cur riſerit. At illa; recognoui (inquit) portiunculam oblationis meæ fuiſſe, quam corpus Domini te appellaſſe audiui, & ideo riſi. Tunc ſanctus vir Gregorius loquẽs ad populum, exhortatus eſt eos, Dominũ exorare precibus ad corroborandam fidem mulieris, vt viſibili ſpecie Dominus demonſtraret quod oculis mentis illa credere nõ

valebat. Quod cùm oratum fuiſſet; ſurgens vna cum populo mox, cernentibus cunctis, pallam reuoluit altaris. Contuente etiam illa; inuenit partem, quam poſuerat, in modum digiti auricularis ſanguine ſuperfuſam. Tunc mulieri ſacerdos inquit: diſce verum eſſe quod Veritas ait, quia panis quem nos offerimus, verè eſt corpus Chriſti, iuxta ipſius vocem, & ſanguis verè eſt potus. Crede iam tandem quod aliud eſſe non poteſt, niſi quod diuina maieſtas voluit. Deinde ſacerdos Chriſti continuo precibus egit, vt eadem caro & ſanguis priſtinam reciperet formam. Sicque factum eſt vt omnes glorificarent Dominum, & infidelitas pelleretur feminæ, ſacroque ſancto communicata myſterio ſanaretur.

Nonnunquam verò ad votum deſiderantibus Chriſtum, hæc præmonſtrata leguntur: ſicut illud in geſtis Anglorum, quod quidam presbyter fuerit religioſus valde Plecgils nomine, frequenter Miſſarum ſolennia celebrans ad corpus ſancti Nini Epiſcopi, & confeſſoris. Qui cum digno moderamine ſanctam Chriſto propitio duceret vitam: cœpit omnipotẽtem Deum piis pulſare precibus, vt ſibi monſtraret naturam corporis Chriſti atque ſãguinis. Itaque non ex infidelitate, vt aſſolet, ſed ex pietate mentis iſta petiuit. Fuerat enim à puero diuinis legibus imbutus, & propter amorem ſuperni Regis olim patriæ fines, & dulcia liquerat arua, vt Chriſti myſteria exul ſedulè diſceret. Idcirco eius amore magis ſuccenſus quotidie pretioſa munera offerens poſcebat ſibi præmonſtrari, quæ foret ſpecies latitans ſub forma panis & vini. Non quia de corpore Chriſti dubius eſſet: ſed quia vel ſic Chriſtum cernere vellet, quẽ nemo mortalium iam ſuper aſtra leuatum in terris paſſim conſpicere poteſt. Venerat ergo dies, & idem celebrans piè ſolennia Miſſarum, more ſolito procubuit genibus. Te deprecor, inquit, omnipotens, pande mihi exiguo in hoc myſterio naturam corporis Chriſti: vt mihi liceat eum proſpicere præſentem corporeo viſu, & formã pueri, quem olim ſinus matris tulit vagientem, nunc manibus contrectare. Qui dum talia precaretur, Angelus de cœlo adueniens affatur, Surge, inquit, properè, ſi Chriſtũ videre placet, adeſt, præſens corporeo veſtitus amictu, quem ſacra puerpera geſſit. Tum venerabilis presbyter pauidus, ab imo vultum erigens vidit ſuper aram Patris Filium puerum, quem Simeon infan-

Exemplum

Presbyter religioſus videt Chriſtum in altari.

A tem portare ſuis vlnis promeruerat. Cui Angelus, inquit, quia Chriſtum videre placuit, quem prius ſub ſpecie panis verbis myſticis ſacrare ſolebas, nunc oculis conſpice, manibus attrecta. Tum ſacerdos cœleſti munere fretus, quod dictu mirum eſt, vlnis trementibus puerum accepit, & pectus proprium Chriſti pectori iunxit. Deinde profuſus in amplexum dat oſcula Deo, & ſuis labiis preſſit pia labia Chriſti. Quibus ita exactis, præclara Dei

B filij membra reſtituit in vertice altaris, & repleuit cæleſti pabulo Chriſti menſam. Tunc rurſus homo proſtratus, deprecatus eſt Deum, vt dignaretur ipſe iterum verti in priſtinam ſpeciem. Qui expleta oratione ſurgens è terra inuenit corpus Chriſti in formam remeaſſe priorem, vti deprecatus fuerat. Et mira omnipotentis Dei diſpenſatio, qui ob vnius deſiderium ita ſe præbere dignatus eſt viſibilem, non in figura Agni, vt aliis quibuſdam ſub hoc myſterio, ſed in forma pueri; quatenus &

C veritas pateſceret in oſtenſo, & ſacerdotis deſiderium impleretur ex miraculo, noſtraque fides firmaretur ex relatu. Veruntamen non prius idem communicaſſe pueri corpus & ſanguinem legitur, quàm rediret in prioris formæ ſpeciem, ne abſurdum videretur quod præſumpſerat, & fides vberius requiratur interius in eadem quod exterius viſu conſpexerat.

Hæc interim dixiſſe ſufficiat de oſtẽſione carnis Chriſti pro adſertione veritatis.

D Cæterũ ſi quis ex eo non credit illud quod in Euangelio prædicatur, prioribus, inquã illis deterior videtur, qui ſub vnius ſpeciei guſtu, omnẽ ſaporẽ & omne delectamentũ fide perceperant. Nec tamen illud tunc aliud monſtratũ, licet quicquid ſaporis & delectamenti eſt interius, ſub vno eodẽq; colore, totum manna præſtiterit. Potior quippe virtus rerum eſt, quàm ſpecies & fucatus color. Idcircò virtus magis conſideranda eſt, quàm color, ſeu ſapor exterius: quia qui vniuerſis virtutem naturæ dedit, hic huic Sacramento diui-

E nitus indulſit vt ſit caro & ſanguis ipſius, vt quod caro & ſanguis Chriſti Eccleſiæ contulit, hoc totum Sacramentum huius myſterij cõpleat, & ad immortalitatẽ ſuos immaculatos clementer perducat: carnales quoq; & corruptibiles, ad ſpiritualia & incorruptibilia perficit. Propterea ergo debuit ſpiritaliter celebrari: quatenus per hoc de viſibilibus ad inuiſibilia feramur, & quod adhuc latet, fide inſtantius

Dei virtutis potius quàm rerum coloris habenda ratio.

requiramus. Nihilque dubitandum de ſpecie, dum virtus Chriſti interius totum præſtat ex myſterio, quicquid Euangelium repromittit ex diuinitatis oraculo.

Quibus verbis hoc myſterium conficiatur.

Cap. XV.

NVlli dubium quod ſicut quando in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, tertio mergimur in fonte, tunc vtique baptizamur: non in virtute illius & poteſtate qui hæc dicit, ſed in virtute Chriſti, qui hoc præcepit: *Ite, docete omnes* (Mar vlt.) *gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.* Sic itaque & hoc Sacramentum non meritis, non verbis humanis, ſed proculdubio diuinis efficitur & conſecratur mandatis. Creatur enim ex aliquo ibidem, non qualiſcunque, ſed noua ſalutis creatura, caro & ſanguis Chriſti: veluti in baptiſmo homines, noua efficiuntur creatura, & corpus Chriſti. Idcirco non æſtimandum eſt, quod alterius verbis, quod vllius meritis, quod poteſtate alicuius iſta fiant: ſed verbo creatoris, quo cuncta creata ſunt, viſibilia & inuiſibilia. Cuius ergo potentia creata ſunt prius, eius vtique verbo ad melius recreantur: quia nemo creator alicuius rei, aut recreator, niſi vnus Deus catholicè prædicatur. Propterea veniendum eſt ad verba Chriſti, & credendum, quod in eiuſdem (Ambroſ.) verbis iſta conficiantur. Reliqua omnia quæ ſacerdos dicit aut clerus canit, nihil aliud, quàm laudes & gratiarum actiones ſunt, aut certè obſecrationes fidelium, poſtulationes, petitiones. Verba autem Chriſti, ſicut diuina ſunt, ita efficacia: vt nihil aliud proueniat, quàm quod iubent, quia æterna ſunt. *Cælum*, inquit, *& terra* (Luc. 21.) *tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt*, ſed facient omnia, ad quæ miſſa ſunt, quia Patris non niſi vnum, & ſubſtantiuum, & conſubſtantiale ac ſempiternum eſt Verbum. Vnde ſacerdos prius inter cætera (Verba ſa. Canonis.) etiam verba Euangeliſtarum aſſumens, ait: *Qui pridie, quàm pateretur, accepit panem in ſanctas ac venerabiles manus ſuas, & eleuatis oculis in cælum, ad te Deum patrem ſuum omnipotentem, gratias tibi agens, benedixit, fregit, & dedit diſcipulis ſuis.* Ecce vſque ad iſtum locum verba ſunt Euangeliſtarum. Porro deinceps verba ſunt Dei, poteſtate & omni efficientia plena. *Accipite & manducate ex hoc omnes, Hoc eſt enim corpus meũ.* Sed ne fortè putares, quod de illo vno

A tantùm pane, & in illa vna hora hoc eum eſſe iuſſerit, ſecutus adiunxit, & ait: *Hoc facite in meam commemorationem.* Vnde fatendum eſt, quod quicquid tunc illud fuit, quod Apoſtoli ab eo perceperũt, hoc totum eſt iſtud, quia idipſum eſt. Et ſi velis audire quid eſt, *Hoc eſt*, inquit, *corpus meum, quod pro vobis tradetur.* In hoc ergo verbo creatur illud corpus: quia diuinum verbum eſt, & omnipotentia plenum, vbique præſens, vbique omnia complens.
B Et quod dicit: *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur*, crede, ô fili, quia ita eſt, quoniam ipſe dixit, & factum dubitare nõ potes; ipſe mandauit & creatum eſt. Præceptum ergo poſuit, dicens: *In meam commemorationem hoc facite.* Et ideò quotienſcunque fit catholicè, verè hoc fit, quod dictum eſt: *Hoc eſt corpus meum.*

Simili modo poſtea quàm cænatum eſt, refert ſacerdos verba Euangeliſtæ, *accipiẽs hunc præclarum calicem.* Et notandum quod hũc, quem offerimus, non alium, *in ſanctas, ac*
C *venerabiles manus ſuas, item tibi gratias agens benedixit, & dedit diſcipulis ſuis dicens.* Audis ne vbique, quod ipſe gratias egerit, quod benedixerit? Et ideò licet nos gratias agamus Deo, ille eſt, qui pro nobis gratias agit per ſe, & nos tamen per illum. Et quia per illum, eius gratiarum actio iure dicitur. Sic itaque licet ſacerdos benedicat; ipſe eſt, qui benedicit ac frangit. Alioqui niſi eius eſſet benedictio, nulla ſanctitas in eo eſſet. Vnde in Exodo ad Aaron & filios eius ait: *Inuocabitis ergo nomen meum ſuper*
D *filios Iſrael, & ego benedicam eos.* Sacerdos ergo inuocat: ſed ipſe benedicit & frangit: quia niſi ille frangeret hunc panem, paruuli omnes ieiuni remanerent. Hinc quoque Propheta ſuſpirans, quia nec dum venerat Chriſtus, aiebat in Lamentationibus ſuis; *Paruuli petierunt panem, nec erat qui frangeret eis.* Et ideò hic ſolus eſt qui frangit hunc panem, & per manus miniſtrorum diſtribuit credentibus, dicens: *Accipite & bibite ex hoc omnes*, *tam miniſtri, quàm & reliqui credentes, *Hic eſt calix*
E *ſanguinis mei, noui & æterni teſtamenti.* In hoc quippe verbo ſanguis efficitur, quod antea vinum & aqua fuerat. Efficitur ergo ſanguis, ſed ille vtique quem diſcipulis tradidit. Sanguis planè noui & æterni teſtamenti; quod teſtamentũ nunquam immutabitur, quia æternum eſt: nũquam vetereſcet, nunquam irritum erit. Et hoc eſt teſtamentum hæreditatis noſtræ, per quod nobis diuina & cæleſtia traduntur. Hoc igitur eſt myſteriũ fidei,

(Non aliud ab eo quod continet, id quod continetur oſtendens dicit eum accepiſſe in ſanctis.)

De huius nimirum ſanguinis figura populus ſanctificatus eſt veteris teſtamenti. Sed in illo ſanguine vmbra erat, hic autem Veritas. *Qui pro vobis*, inquit, *effundetur, & pro multis in remiſsionem peccatorum*. Nam vbi Lucas dixit, pro vobis; ibi Matthæus, pro multis, poſuit. Vnde credendũ, quod Chriſtus vtrumque dixerit: quia hic ſanguis & pro Apoſtolis, & pro multis qui crediturí erant per verbum eorum, effuſus eſt. Hic itaque & non alius, neque alterius alicuius, ſed ſanguis Ieſu Chriſti in hoc verbo efficitur. Viget autem hoc verbum, & manet: *Hic eſt enim calix ſanguinis mei, qui pro vobis effundetur, & pro multis*. Quapropter, ô homo, quotienſcunque bibis hunc calicem, aut manducas hunc panẽ, non alium ſanguinem te putes bibere, quam eum qui pro te, & pro omnibus effuſus eſt in remiſſionem peccatorum. Neque aliam carnem, quam quæ pro te, & pro omnibus tradita eſt, & pependit in cruce, quia ſic Veritas teſtatur, *Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur*. Et de calice, *Hic eſt enim ſanguis meus, qui pro vobis effundetur in remiſſionem peccatorum*. Vnde ſicut in remiſſionem fuſus eſt peccatorum, & traditus: ita ad hoc hodie in remiſsionem comeditur, & potatur delictorum: vt quia in terris ſine quotidianis leuibuſque delictis viuere non poſſumus, vt præmiſi; tali eſca & potu refecti, ſine macula & ruga inueniamur: & non ſolùm hoc, ſed etiam omni benedictione cœleſti, quæ in illis eſt, repleamur, ac per hoc vnum corpus cum illo & in illo maneamus, vbi Chriſtus caput, & nos omnes membra cenſeamur.

* Abutuntur hoc loco Nouatores, vt communionem calicis omni populo promiſcuè concedant, ſed clara nimiũ coniectura. Ioannes à Louanio, Belarminus, & alij exiſtimarunt locum eſſe deprauatum, & pro bibite, legendum edite vel manducate, nam proximè præmiſerat Paſchaſius: Et ideò ſic ſolus eſt qui frangit nunc panem, & per manus miniſtrorum diſtribuit credentibus dicens: Accipite & bibite ex hoc omnes tam miniſtri quàm reliqui credentes: De pane non de ſanguine loquutus, comedite, non bibite dixiſſe iure exiſtimandus eſt. Et ſi locus ſit integer, vult Paſchaſius bibendum ſanguinem Domini cunctis fidelibus, non ſub ſpecie vini, ſed ſub ſpecie panis, ſub qua cùm ſumitur Chriſti corpus, non ſumitur exangue, ſed cum ſacro ſanguine, qui ibi adeſt, non ex vi ſacramenti, ſed ex vi naturæ corporis viuentis & vt aiunt Theologi, per concomitantiam. Vide Bellarminũ lib. 4. de Euchariſtia, cap. 26 ad. 16.

Vtrum hoc corpus poſt conſecrationem panis iure queat vocari.

Capvt XVI.

Qvod panis etiam, quamuis vera caro ſit, hoc myſterium poſſit nominari, probat Apoſtolus, vbi dicit, *Probet*

A *ſe homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat*: quia Chriſti caro, & vera caro, & tamen panem viuus qui de cœlo deſcendit, iure catholicè prædicatur. Caro quidem ſecũdum gratiam, panis verò ſecundum efficientiam, quia ſicut hic panis terrenus vitam ſubminiſtrat temporalem; ita ille cœleſtis, vitam præſtat æternam & cœleſtẽ, quia vita eſt ſempiterna. Denique & ſanguis hic ſecundum efficientiam, ſimili modo vinum typicè poteſt vocari: quia ſicut vinum lætificat cor hominum, ſobriè potatum: ita longè locupletius hoc vinum

B ſanguinis, lætificat cor hominis interioris, & inebriat mentem amore ſpiritali. Vnde Pſal. 22.
dictum eſt; *Et calix meus inebriãs, quàm præclarus eſt*. Et, *vinum lætificat cor hominis*. De Pſalm. 103.
quo nimirum vino, ſponſa in Canticis exultat, quod Chriſtus in ea ſuam ordinauerit caritatem. Cæterum ſecundum præmiſſam doctrinæ veritatem, nihil aliud quàm caro Chriſti & ſanguis iure creditur: quæ non ſapore carnis, ſed ſpiritali dulcedine deguſtantur, & fidei ratione in-

C telliguntur.

Vtrum plus ex eo habeat qui maius an qui minus acceperit.

Cap. XVII.

Si enim figura iſtius Sacramenti in mãna illo cœleſti præceſſit; verè & huius rei ratio exinde apertè monſtratur, quod Exod. 16.
dicitur: *Qui plus collegerat, non habuit amplius, neque qui minus parauerat, inuenit mi-* 2. Cor. 8.
nus. Non eſt omnino quantitas viſibilis,

D in hoc æſtimanda myſterio, ſed virtus Sacramenti ſpiritalis, ſicut nec quantitas hominis Chriſti metienda in corpore, ſed vir- Luc. 8.
tus in eo, & diuinitas conſideranda. Nam plus retulit mulier illa in Euangelio, quæ fimbriam veſtimenti eius tetigit, quam turba, quæ totum corpus preſſit: quia plus cũ mente concepit, & fide credidit. Idcircò cogitandum à nobis eſt, non quantum dente premitur, ſed quantum fide & dilectione capitur. Non enim rectè caro Chriſti ſi-

E ne diuinitate ſumitur, nec diuinitas ſine carne præſtatur. Vnde in Euangelio, regnum cœlorum ſimile dicitur theſauro Matth. 13.
abſcondito in agro, quem qui inuenit homo, vadit & vendit omnia, & emit agrum illum: quia nec ager corpus videlicet Chriſti, ſine theſauro, id eſt, diuinitate, nec theſaurus diuinitatis ſine agro carnis iure comparatur. Qui quàm benè in agro theſaurus abſconſus dicitur: quia

in carne Chriſti diuinitas corporaliter inhabitans etiam in hoc myſterio ab aſpectu oculorum, ne caro videatur, ſubtrahitur, vt fide auidius quæratur, quæſita verius inueniatur, inuenta verò carius habeatur, & habita deſiderabilius fruatur, quia in Chriſto omnis plenitudo corporaliter inhabitat ſine dubio diuinitatis. Idcircò neceſſe eſt, qui corpus eius comederit, de plenitudine diuinitatis illud fide percipiat. Vnde ſanctus Euangeliſta, *Et omnes nos*, inquit, *de plenitudine eius accepimus*. Alioquin, niſi prius de plenitudine eius accipias, nec ad modicum carnis peruenire poſſis; quia theſaurus non emitur propter agrum, ſed ager propter theſaurum, nam theſaurus de plenitudine diuinitatis cum eo & in eo credentibus venundatur. Et ideo fili, hoc myſterium dum communicas, dilata ſinum mentis tuæ, emunda conſcientiam & percipe, non quantum mica exhibet, ſed quantum fides capit: quia in Chriſto plenitudo diuinitatis manet, in te autem de plenitudine, non quanta eſt, ſed quantum idoneus fueris, præſtatur.

In Chriſto omnis plenitudo corporaliter. *Ioan.1.*

Cur hoc myſterium ante paſsionem diſcipulis traditur.

Cap. XVIII.

Ante paſſionem autem hoc Sacramentum ideò celebratum eſt; vt de legali Paſcha continuò, quia vmbra remouenda erat, veritas clareſceret. Nũquam igitur vmbra poteſt deſiſtere, niſi radiante luce. Aliud verò Chriſtus nouerat, quod & boni dignè, & mali indignè hoc myſterium, licet præſumptiuè, accepturi eſſent, voluit formam dare cunctis communicantibus, quid boni, quidve mali percipiãt. Et ideò Iudas in figura omnium malorum ad percipiendum admittitur. Nam ſi poſt reſurrectionem fieret, iam Iudas cum ſanctis Apoſtolis communicare non poſſet, quia iudicio æterno iam damnatus erat. Nam per hoc myſterium paſſio Domini & mors prædicanda erat; ideò magis congruit in ipſo paſſionis articulo hoc tradere, quàm poſt reſurrectionem: quia ad hoc immolatus eſt agnus, vt nos eius carnem comedamus. Vnde Paulus, *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, itaque epulemur*. Cæterùm ipſe tranſiturus iam de hoc ſæculo ad Patrem, id eſt, de hac mortalitate ad immortalitatem, fecit adhuc mortalis, quod nos poſt eum, & in illo fa-

1.Cor.5.

A cturi eramus ſimili modo mortales: quatenus tali nos refecti pabulo, & inebriati poculo, faciamus nos pro illo ſecuri de immortalitate, quod ille pro nobis prior fecit mortalibus. Ad hoc quippe immortalitatis præſtitit alimoniam, vt mortem non timeamus. At verò quod vltimum eſt, ſi poſt reſurrectionem hoc dediſſet, dicturi eſſent hæretici, quod incorruptibilis iam Chriſtus, & in cœlo poſitus, non poſſet in terris eius caro à fidelibus vorari. Nunc verò quod integer & incorruptibilis manet, dicimus contra eos, quod in morte eius iſta percipimus, vt vſque ad finem ſæculi omnes inde paſcamur: & tamen quod ſeminatum eſt reſurgens incor-B ruptum permaneat. Ob hoc ergo granum frumenti cecidit, vt multum fructum adferret. Si enim hoc ille conceſsit ſeminibus, multò magis id ſibi præſtitit; vti & ipſum maneat incorruptum, & deinceps multam alimoniam immortalitatis præbeat ex ſua fructificatione credentibus. Vnde qualis ille reſurrexit, talia ſunt & hæc ſemina immortalitatis; quæ immortales faciant dignè percipientes. Et ideo quotiens iſta comedimus, mortem Domini annunciamus: quia de morte iſta immortalia meruimus, donec veniat viuus C & mortalis, vt cum eo etiam & nos tali longè diuque refecti immortalitatis cibo per eum immortales regnemus.

Huius ſacramenti vtilitas.

Cur in ſanguine Chriſti fragmen corporis admiſceatur.

Cap. XIX.

Patet ſenſus, quod iam caro frangitur, quia ſanguis eſt in calice, qui de latere manauit, & ideo quàm rectè caro ſanguini ſociatur, quia nec caro ſine ſanguine; vtique nec ſanguis ſine carne D iure communicatur. Totus enim homo, qui ex duabus conſtat ſubſtantiis, redimitur; & ideo carne ſimul Chriſti & ſanguine ſaginatur. Denique non ſicut quidam volunt, anima ſola hoc myſterio paſcitur, quia non ſola redimitur morte Chriſti, & ſaluatur: verumetiam & caro noſtra per hoc ad immortalitatem & incorruptionẽ reparatur. Carni quidem caro ſpiritaliter conuiſcerata transformatur, vt & Chriſti ſubſtantia in noſtra carne inueniatur, ſicut & ipſe noſtram in ſuam conſtat adſumpſiſſe deitatem. Vnde orantes ad Deum cum Propheta dicimus; *Memorare meæ ſubſtantiæ, numquid enim vanè conſtituiſti* Pſal.

omnes filios hominum? Quæ igitur maior ſecuritas hominis, quàm ad ſuam ſubſtantiam orare, & eam in Deo venerari, atque per vnitatem perſonæ fidenter dicere: O Deus mea ſubſtantia, qui me conſtituiſti & creaſti, nunquid vanè me creaſti? Non vtique, licet vanitati ſubiiciatur omnis homo viuens, quia Deus creator & Verbum Patris, factus eſt homo. Vnde conſtat per hoc, quod & nos in illo, & ille vtique eſt in nobis: dum in carne ſpiritaliter ſe refundit, vt nos per hoc in incorruptionem transformemur. Porro ſanguis eius, vt dixi, potatur, quatenus anima, quæ in ſanguine peccati eſt, renouetur: quia & Chriſti anima, non in ſanguine peccati, ſed in ſanguine carnis etiam vti natura eſt hominis, carnem humanam, quam Chriſtus ſuſceperat, viuificauit. Idcirco non rectè caro ſine ſanguine communicatur, ſed vt caro habeat relationem ad animam quæ in ſanguine Chriſti eſt, & anima viuificatrix carnis per ſanguinem relationem habeat ad Deum, atque ita totus homo ſanetur. Hinc quoque Dominus dum dixiſſet: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam*, continuò ſubiecit: *Et ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die.* Habet, namque ideò dixit, quia mox anima carne ſoluta, intrat in vitæ promptuaria, vbi Sanctorum animæ requieſcunt. Deinde quod ad corpus pertinet, addidit, *Ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die*, vt ſicut integrè creatus eſt homo, ita quoque redemptus integrè prædicetur, ac deinde in nouiſſimo ad integrum reparandus credatur.

Ioan. 6.

Porro in calice, quantum datur intelligi à ſanctis Patribus; ideo ſimul corpus & ſanguis per hanc partem iunguntur: quia calix paſſionis Chriſti præfigurat myſteriũ, ſicut canitur in Pſalmis: *Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* Per calicem namque ſalutis paſſio deſignatur: in qua nimirum paſsione, ſimul caro Chriſti cum ſuo ſanguine fuit. Idcirco iam immolato Chriſto per ſacramentum diuinæ traditionis; corpus frangitur ad eſcam populis, & partitur fidelibus. Sanguis verò in calice, acſi in paſsione fuſus, ſpiritaliter conſecratus pro nobis oſtenditur ad potãdum Deo Patri à ſummo Pontifice oblatus: quatenus eo pretio quo redempti ſumus de morte ad vitam, & in corpore Chriſti aggregati; exuamur à culpis quotidianis, leuibuſque peccatis: deinde eo ipſo cibo potuque paſcamur & potemur ad vitam; vt ex ipſo & per ipſum refecti conueſceremur in Chriſto, quatenus & ipſi cum eo vnum inueniamur, alioqui vitam in nobis habere non poſſumus. Vnde ipſe Saluator: *Niſi manducaueritis* (inquit) *carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinẽ, non habebitis vitã in vobis.* Quapropter etiã nonnulli quærunt, ſi qui baptizantur & præueniti morte fuerint velocius, nec ſinuntur carnem Domini manducare, neq; eius ſanguinem bibere, vtrum vel quantum noceat: aut, ſi nihil noceat: præſertim cùm mox renati in Chriſto, vnum cum eo corpus effecti, in adoptionem filiorum Dei veniſſe verè credantur. Vnde conſtat quia renati ad vitam, mox tranſlati per mortem carnis ad ipſam eandemque vitam quæ Chriſtus eſt, ſine vllius labe peccati, in ipſo non concorporari inueniuntur. Et ideo non obeſſe credimus eos viaticum non accepiſſe huius ſacramenti ad vitam in via, quia in nullo poſt perceptam vitam declinauerunt à via: ſed permanſerunt in vita quæ Chriſtus eſt, & ideo non defecerunt in via, donec peruentum eſt ad veritatem, in qua ſempiterna & vera eſt vita. Cæterum quantiſper hic remanentibus valdè perneceſſarius eſt ad vitam ille cibus cœleſtis & potus: quatenus ſicut aluntur cibis terrenis ad tempus vt viuant, ſic alantur ſpiritaliter renati per hæc ad perpetuam vitam ne deficiant in via, donec tranſeant per mortem carnis ad perpetuam vbi nullus defectus eſt, & ſempiternam vitam.

Interim tamen iuſtum & perneceſſariũ eſt, vt redemptus alatur ad incorruptionem, & potetur ad vitam. Propterea mox Saluator intulit: *Caro enim mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus*, ac ſi diceret: quia generaliter homines cibo & potu id permaximè appetunt, vt non eſuriant, neque ſitiant, & ne moriantur: hoc vtique communis iſte non præſtat cibus & potus, ſed caro mea & ſanguis, qui immortales & incorruptibiles facit, & ideo verè cibus & potus nominantur. Conſtat igitur & liquet omnibus, quod in hac mortali vita ſine cibo & potu non viuitur. Sic itaque ad illam æternam non peruenitur, niſi duobus iſtis ad immortalitatem ſpiritualiter nutriatur. Et ideo benè in calice ſimul redduntur, quia de calice vno paſſionis Chriſti hæc duo nobis ad vitam manarunt.

Auguſt. in Ioan. ca. 6.

Sed infelix eſt animus, qui hoc non ſatis credit: & tamen non dubitat, quod cibo & potu vita humana ſuſtẽtetur. Si enim in hoc mortali cibo tanta vis ineſt, vt quo-

Infœlicem eſſe qui nõ credit ea quæ in hoc ſacramento latent.

tidie vitam labentem reparet, & vires reſtituat; quid ſentiendum de hoc immortali cibo & potu, in quo vita æterna præſtatur, & immortalitas? Veritas enim Deus eſt, & Chriſtus Veritas eſt, quia vtique Deus eſt. Propterea ô homo, ſi Veritas eſt crede, quia caro Chriſti & ſanguis vita eſt: & ideò Veritas proteſtatur: *Qui manducat meam carnem & bibit ſanguinem meum, habet vitam æternam in ſe manentem.* Manētem vtique, & non labentem, quia in hac vita nemo viuit, niſi viuendo labatur in mortem: in illa verò ſemper in eodem ſtatu manendo ſine defectu viuitur. Igitur ſi quis ſequitur vitam, tenet veritatem, & qui veritatem tenuerit, iam vitam habet in ſe manentem: quia Chriſtus eſt via, veritas, & vita. Vnde hoc myſterium nōnunquam viaticum appellatur, quia ſi quis illo fruitur in via, peruenit ad vitam quam iam in ſe habet, & falſitate nulla fallitur, quia veritate Dominici corporis & ſanguinis ad vitam illuſtratus vegetatur.

Ioan. 6.

Viaticum cur dicatur ſacramentū corporis Chriſti.

Quare generaliter nunc à ieiunis myſterium ſacræ communionis celebratur, aut Dominus poſt cœnam Apoſtolis hoc tradiderit.

Cap. XX.

SACRAMENTVM ergo fuit, quod Dominus poſt cœnam Apoſtolis hoc tradidit. Sic enim illud oportebat impleri circa finem diei ad veſperam: vt hora ipſa ſacrificij oſtenderet iam finem ſæculi aduenisse. Vnde Ioannes: *Filioli mei, iam nouiſſima hora eſt.* Porrò Apoſtoli ideo ieiuni iam non erant, quia neceſſe fuit, vt Paſcha illud typicum prius cōpleretur, deinde ad verum Paſchæ ſacramentum tranſirēt. Hoc enim in myſterio tunc factum eſt, vt & vmbra finem acciperet veritate oſtenſa, & ipſi deinde ad veram mox tranſirent nouitatem. Ex quo factum eſt, quod ieiuni corpus & ſanguinem primitus non perciperēt. Cæterùm vniuerſaliter in Eccleſia omnes cum ſumma religione ieiuni communicare conſueuerunt. Sic enim placuit Spiritui ſancto per Apoſtolos ordinare, vt in honorem tanti myſterij primitus corpus Chriſti & sāguis ſobriè acciperetur, quàm cæteri cibi: & ideo per omnem Eccleſiam Chriſti mos iſte ſatis decenter ac prouidè inoleuit. Neque obſeruandū, ſicut Apocryphorum monumenta decernunt, donec eā digerantur in corpore, ne communis cibus accipiatur. Sed ſatis inuigilan-

1. Ioann. 2.

August. epiſt. 118. cap. 6.

A dum, vt antea quiſque ſe præparet, & poſt acceptam gratiam nullus indignum ſe reddat. Spiritaliter enim hæc ſunt accipienda, & non carnaliter. Licet igitur caro in carnem, & vinum conuertatur in ſanguinem, veluti à natura probatur; tamen altius conſideranda ſunt hæc, vbi non modò caro aut ſanguis Chriſti in noſtram conuertuntur carnem aut ſanguinē, verùm nos à carnalibus eleuant, & ſpiritales efficiunt. Hoc ſanè in nobis nutriunt, quod ex Deo natum eſt, & non quod ex carne & ſanguine. Dedit namque Chriſtus nobis poteſtatem filios Dei fieri: veruntamen non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo naſcimur.
B Illa ergo natiuitas noſtra, quæ ex Deo eſt, vtique ſpiritalis eſt, quia Deus ſpiritus eſt. Et ideo hæc myſteria non carnalia, licet caro & ſanguis ſint; ſed ſpiritualia iure intelliguntur. Vnde longè inferius vita iſta temporalis, corporeo iſto communi alitur cibo & potu: longè verò excelſius ac præeminentius vita illa quæ abſcōſa eſt cum Deo, qua conformes illi & configurati ſumus, illo ſaginatur cibo & potu, quem de ſcripturis & de altari accipimus, & tranſuehit nos ad ſpiritualia, vt ibi exinde viuamus, vbi vita noſtra ſeruatur æter-
C na. Et qui dignè illud acceperit, habet vitam æternam in ſe manentem. Friuolum eſt ergo, ſicuti in eodem Apocrypho libro legitur, in hoc myſterio cogitare de ſtercore, ne commiſceatur in alterius cibi digeſtione. Denique vbi ſpiritualis eſca & potus ſumitur, & Spiritus ſanctus per eum in hominem operatur, vt ſi quid in nobis carnale adhuc eſt, transferatur in ſpiritū, & fiat homo ſpiritalis quid commixtionis habere poterit?

Rite intellige nempe ratione tātum ſpecierum, alioquicinſmodi locutiones impropriæ ſunt, & metaphoricæ. Vide Suares tom. 3. in 3. p. D. Tho. diſp. 47. ſec 4.

Per hoc ſacramentum ſpirituales effici.

Ioann. 1.

Quantum igitur diſtat vita illa æterna ab iſta immortali vita, tantum & iſte cibus omnino præeminet ab illo commu-
D ni, quo ſimul nobiſcum etiam animalia viuūt. Et ideo communis appellatur, quia omnium eſt, bonorum ſcilicet, & malorum, necnon & animalium. At verò iſte non niſi filiorum Dei eſt cibus, vt inde alantur vnde viuunt. Chriſto enim viuimus, cuius & membra ſumus. Diſpenſatiuè ſatis prouiſum eſt, vt ex illo interdum paſcamur, quatenus per hoc cum illo, & in illo vnum corpus inueniamur. Veruntamen, quod ieiuni communicamus, ſatis prouidè, vt dum ſobrietas flagrat in corpore, dum omnis feruor carnis conquieſcit, & omnis animi ſenſus ad intelligentiam & diſcernendi rationem fortius vi-

Quantum interſit inter cibum communē & hoc ſacramentū.

gent, illo prius cibo interior noſter homo A inebrietur, quatenus deinceps quod præeminet in nobis vegetatum cœleſti dulcedine, illud regat & gubernet, quod inferius eſt, ne ad noxia & ſuperflua ſe relaxet. Dignum igitur fuit, vt quod ſublimius eſt, maiore honore potiretur; deinde quod inferius & tamen neceſſarium, indulgentiam iſtius vitæ perciperet, prius tamen ad cœleſtia & æterna vtroque felicius inuitato. Hæc eſt namque vera & noua conſperſio ſynceritatis & veritatis, vt ſimus azymi, ſine fermento malitiæ & nequitiæ. B Nam in calice nihil aliud bibimus quàm Chriſti ſanguinem, vbi & nos per aquam admixti, coüniti ſumus. In pane verò, nihil præter corpus, vbi nos per Chriſti cōſperſionem, eius iam membra ſumus. Quæ nimirum conſperſio per aquam Spiritus ſancti fit, de qua Dominus in Euangelio: *Qui credit*, inquit, *in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Et cōtinuo Euangeliſta: *Hoc autem dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum.* Hæc igitur conſperſio, de multis granis fecit C vnum corpus, corpus inquam ſynceritatis & veritatis, ſi tamen ſumus azymi, id eſt, abſque fermento malitiæ & nequitiæ, vt dignè hunc panem de hac aqua conſperſum accipere poſſimus. O mira Dei omnipotentis diſpenſatio! quantis inſtruimur diſciplinis & fruimur exemplis, ſi non ſit mens ingrata de tantis beneficiis, & dubia de tam immenſis promiſſis? Idcirco, ô homo, ſerua conſperſionem gratiæ, quia licet triticum ſis, niſi doctrina & virtute Spiritus ſancti, ad hanc vnitatem & conſperſionem fueris benè in farinam attenuatus, deinde conſperſus gratia, & igne charitatis excoctus, non poteris ad ſoliditatem fidei firmari. Propterea ſit tibi ſemper mola inferior timoris, & ſuperior perfectæ charitatis: quibus duobus benè attenuatus poſſis Spiritus ſancti gratia in Chriſti corpore vniri. Patet igitur, quod hæc myſtica ſunt, & ideo fili ſic iſta debes cogitare, quaſi cœleſtia: ſic contingere, quaſi diuina; ſic accipere, vt ſalutaria in quibus vita æterna repromittitur; ſic credere, vt dicuntur: deinde ſic viuere, vt in Chriſto ſemper veritate & ſynceritate conſperſus, membrum eius inueniaris.

1.Cor.11. Ioann.4. Matth.26. Marc.14.

Quid ſit quod Dominus ait, non bibam à modò de hoc genimine vitis, donec illud bibam nouum in regno Patris mei.

CAPVT XXI.

Ex hoc ergo loco, quidam mille annorum fabulam aſtruunt, quod Chriſtus corporaliter ſit regnaturus, quando & hæc noua corporaliter debeat comedere vel potare, quæ vſque ad conſummationem ſæculi non ſe facturum, vt aiunt, denunciauit. Nos autem catholicè ſēſum ipſius Domini requirentes, non hæreticorum nænias ſequamur: ſed eius qui ait: *Accipite, & comedite ex hoc omnes. Hoc eſt enim corpus meum.* Et calicem illum eſſe dicamus, de quo idem: *Hic eſt calix meus noui teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.* De quo nimirum calice, Propheta ait: *Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* Per hunc itaque, paſſio Domini deſignatur, vnde idem ad patrem, *Pater*, inquit, *transfer ad me calicem iſtum*, ſcilicet mortis paſsionem, ne per manus Iudæorum fiat. Ac deinde, *Pater, ſi non poteſt hic calix tranſire, niſi bibam illum, fiat voluntas tua.* Propter quod & mos benè inoleuit, vt ſanguis Chriſti nunquam in catino, nunquam in cratere, neque in alio vaſe, quàm in calice conſecretur. Sed neque alio nomine, vt fieri ſolet in aliis quibuſque vaſis, niſi ſemper iuxta proprietates linguarum calix vocatur, vt exinde omnibus calix paſsionis Chriſti ad D memoriam reducatur. Ex quo nimirum calice, id eſt, ex eadem morte, ſanguis, & per ſanguinem vita hauritur æterna: quem cùm bibimus, quid aliud; quàm mortem Domini annunciamus? Idcircò neceſſe eſt, vt vnuſquiſque prius moriatur huic ſæculo, quia ſicut nemo niſi conſepultus, mortem rectè annunciat: ita nemo exinde vitam ſumit, niſi reſurgens in nouitate vitæ ambulet, & iam in Chriſto maneat. Vnde ſi volumus ea cum Chriſto E percipere, ſurſum in cœnaculum vitæ aſcendamus. Vtique in cœnaculum magnū & ſtratum, quia niſi magnum ſit, non omnes capiet. Aſcendamus autem ſurſum, quia qui deorſum iacent, non muſta cum Chriſto, ſed fel draconum infeliciter cum Iuda, vt ſint in felle amaritudinis, bibunt. Hinc quoque Paulus ait: *Quæ ſurſum ſunt, ſapite, non quæ ſuper terram.* Non enim alicubi hic calix noui teſtamenti, quàm ſurſum accipitur. Et quia noui teſtamenti eſt

Fabula mille annorū. Pſalm.115. Matth.26. Marc.14. Per mortem ingredimur vitā. Luc.22. Coloſſ.3.

eſt, non niſi ab innouatis, qui ſunt ſine vetuſtate peccati, communicatur. Noui autem teſtamenti ob diſtinctionem veteris dicit. De quo Moſes cùm aſpergeret populum de ſanguine holocauſtorum, medium eius in crateras, & medium effudit ſuper altare, & ait: *Hic eſt ſanguis teſtamenti, quod mandauit Dominus.* Sanguis teſtamenti, quia figura erat, & vmbra huius myſterij, per quod teſtatus eſt Dominus daturum ſe nobis. Cuius nimirum ſanguine populus aſperſus eſt Chriſtianus, & medium eius paſſim per crateras refunditur, quia myſticum eſt & morale ex ſcripturis, quod in eo percipimus: deinde medium eius ſuper altare propter multorum exhaurienda commiſſa. Vnde nunc ſalutis potum ſumimus, quoniam & ſapientiam doctrinæ ex illò habemus, & redemptionis pretium inde pro nobis offerimus. Ergo quod tunc ille pro nobis ſemel feciſſe legitur, hoc nos, ipſo iubente, quotidie facimus. Necnon & in Salomone legimus, quod ſapientia miſcuerit in crateras vinum ſuum, quod ſanè vinum, illa moralis intelligentia eſt, de qua inebriantur animæ fideles, & illud quod refunditur ad altare quando dicitur: *Iube hæc perferri per manus Angeli tui, in ſublime altare tuum in conſpectu diuinæ maieſtatis tuæ.* Ideò fit, vt ſanguis Chriſti inde pro noſtris exhauriendis quotidie delictis, rurſus in pretium ſumatur redemptionis, & interior homo noſter per hoc plenius innouetur, & coniungatur Chriſto, non modò moribus & vita, verùm etiam & vnitate naturæ per corpus, vt hinc inde in illius forma inueniamur.

Exod. 14.

Sanguis teſtamenti in lege, huius ſacramenti figura.

Prouerb. 9.

Neque enim hic ſanguis integrè percipitur, niſi & moraliter inebriet mentem, & ſpiritaliter de altari corporis Chriſti ob renouationem nos refundat, vbi profectò Chriſtus conuiuium & conuiua noſter ſimul eſſe voluit. Per hoc ergo quod nos corpus eius ſumus, de carne & oſſibus eius, ille nobiſcum illud bibit nouum in regno patris, quia ſanguis eſt noui teſtamenti. Nos verò, quia corpus eius ſumus, & ille in nobis vt caput regnat, regnum patris iure vocamur. In quo nimirum Chriſtus iam illud bibit nouum, quotiens fideles intra Eccleſiam dignè iſtud percipiunt. Sicut enim patitur in ſuis, & eſurit, & ſitit, & veſtitur, ac ſuſcipitur: ſic quoque bibit illud nouum in regno patris, id eſt, in Eccleſia, quotiens eum dignè ſui aut comedimus, aut potamus. Nã de vinea illa quæ fecit labruſcas; felle

Conuiua & conuiuium Chriſtus.

Chriſtus quotidie in ſuis patitur eſurit, & ſitit.

A amaritudinis potatur, quod eſt calix paſſionis. Cæterum in regno adoptionis, de genimine vitis nouæ bibit, & vinea Sorech, quæ interpretatur electa. Rubentia enim muſta in eo prælo crucis eliquantur, dum quotidie Chriſti ſanguinem de altari ſumimus. Idcirco quoties nouum ex hoc vinum bibimus in regno Dei, Chriſtus illud ſe bibere fatetur, cuius nos membra ſumus & qui bibimus. Hinc ergo conuiuium noſtrum dicitur, quia Paſcha noſtrũ
B immolatus eſt Chriſtus. Conuiuæ verò, eo quod cum illo epulamur transformati in nouitatẽ, quia corpus eius ſumus, ex quo ſe in regno patris illud nouum bibere teſtatur. Alioqui cum in illo regno futuro hunc potum corporeo guſtu, & hãc eſcam non biciturum, nec percepturum credimus, ſed ſicut ipſe ſacerdos & auctor ſalutis inſtituit. Ex quo enim renouati ſunt ſancti Apoſtoli per aduentum ſancti Spiritus de cœlis, & inebriati muſto caritatis;
C ex eo ſanè credimus hunc calicem in Eccleſia conſecratum; quoniam ille ſpiritus veritatis, in quo renouati ſunt ex vetuſtate, induxerat eos in omnem veritatem, & confirmauerat in plenitudinem doctrinæ. Profectò vbi iam ſicuti à Chriſto, ita ſanè ab eis, deinceps in nouitate Spiritus ſancti conſecratur. Aliter autem, *Meus cibus eſt*, inquit, *vt faciam voluntatem eius qui in cœlis eſt, qui miſit me, & impleam opus eius.* Ergo dum facimus volũtatem patris, & impletur opus caritatis, Chriſtus vtiq;
D nobiſcum bibit in regno Eccleſiæ ſuę ſanguinem ſuum, quia ille caput; & nos membra ſumus.

2. Cor. 5.

Ioan. 4.

Hunc itaque cibum Iacob Patriarcha eſuriebat dicens: *Si fuerit Dominus mecum, & dederit mihi panem ad edendum, & veſtimentum ad induendum.* Quotquot ergo in Chriſto baptizantur, Chriſtum induunt, & panem Angelorum comedunt. In quo nimirum myſterio, benedixit Iſaac eundem Iacob filium ſuum, quaſi
E nulla eſſet alia benedictio, quàm frumenti & vini, ſcilicet in pane carnis Chriſti, & in potu ſanguinis, quæ de agro corporis nobis quotidie per officiũ ſacerdotis matureſcunt, & comedimus. Hinc quoq; idẽ ait: *Det tibi Deus de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti & vini.* In rore quidem cœli, quia hæc myſteria diuinitatis ope conficiuntur: In pinguedine verò terræ, quia caro Chriſti de Virgine orta creditur, vbi proculdubio Chriſtianorum pleniſsima præſtatur abundantia panis & vini, in quibus ſine dubio vita

Geneſ. 28.

Geneſ. 27.

Ibidem.

fruitur Angelorum. Non igitur, cariſſime A fili, iſta paruipendas, vbi vitæ tanta redolent ſacramenta. Habes quàm à longè tantus Patriarcha ſenſit in filio fragrantiam huius myſterij. ait enim: *Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus*: quia profectò in iſto agro corporis Chriſti, theſaurus abſconditus vernat floribus immarceſſibilibus, & redolet ſuauitate odoris. Quem qui inuenit homo, vadit & vendit omnia quæ habet, & emit agrum iſtum, vbi theſauri omnes ſapientiæ atque ſcientiæ contemplantur. De B quo ſanè agro, panis vitæ, id eſt, carnis, & potus ſanguinis, credentibus quotidie exuberat, & à fidelibus meſſuitur. In quo vtique Iacob verus benedicitur, & Dominus fratrum ſuorum conſtituitur: quia nimirum ſine iſto nulla rerum alia proficit benedictio. Vnde beatus Iſaac, cùm ferus venator Eſaü ad benedicendum tardior occurriſſet, benedictione hac iam fratri indulta, ait: *Venit germanus tuus fraudulĕter*, ac deinde: *Frumento & vino ſtabiliui eum*. Quod eſt apertè dicere: Firmaui eum pane C corporis Chriſti, & vino ſanguinis, in quibus illi æterna maneat abundantia: tibi autem, fili, vltra quid faciam? Quid igitur? tantus & talis Dei cultor ſi nihil inuenit filio vltra quod præbeat, niſi eadem illi votis imploret: putas ne quod abſit, ſi fueris indignus tanta gratia, vllis quod polleas bonis, vltra quam nihil amplius in hac vita præſtatur? Aut fortè ideò paruipendes, quia in ore non tibi ſapit, quod in ſpiritu ille longè præſenſerat in eo, & frui deſiderabat? Sed hoc licet in ſpe refectus olim D Abraham fuerat, ideo benedictus Deo excelſo dictus eſt: qua denique benedictione poſt eum Deus Iſaac perfuderat. Propterea & ipſe filium ſuum Iacob eiſdē ditabat donis, & prophetali eloquio implorabat, quod omnibus erat repromiſſum.

Ibidem.

Ibidem.

Magnum igitur bonum, & ſummæ benedictionis arcanum in hoc myſticè Chriſti Eccleſiæ præparatur, vbi & Chriſtus eſt conuiua deliciarum & conuiuium. E De hoc quippe bono Zacharias olim repromiſſo admirans, ait: *Et quid bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Vbi notandum, quod non niſi electorum eſt cibus, ex quo bonum ſalutis Eccleſiæ, & pulchritudo decoris præſtatur: quia & ſi quotidie ſordeſcit, exinde reparatur, vt ſponſa Chriſti ſine macula & ruga. talibus inueniatur reſperſa muneribus. Alioquin dum quotidie peccamus, licet in minimis, quomodo ſine macula eſſe poſſumus? Nō eſt ergo immaculata, quam næui obſcænitas dedecorat. Sed quia per hæc purgatur iugiter, pulchrum eius eſt hoc corpus, ex quo iam ſpecioſa per lauacrum amplius pulchreſcit, vt candore lilij, & rubore ſanguinis in hoc myſterio decoretur. Bonum quippe, vt ad vitam æternam proficiamus: pulchrum verò, dum immortalitatis gloria veſtimur: vt & interius fruamur vitæ dulcedine, & exterius fulgeamus nitidius de tanti beneficij gratia. *Et vinum*, inquit, *germinans virgines*. Felix fructus vbertatis, ex quo virginitas germinatur. nam in hoc noſtri germinis vino, caſtitas corrumpitur; ab iſto verò virgines procreantur.

Zach. 9.

Et ideò iure omnis Eccleſia Chriſti virgo nominatur, quia iſto repleta vino, nullum præter Chriſtum amare nouit, nullū eſurire alium, nullúmque ſitire, quoniam ſummum eius bonum Chriſtus eſt, & ſumma pulchritudo, veſtri illa contexta deſuper ex vellere agni, quæ nuptialis alibi appellatur. Sed & charitatis vino inebriata iure omnis anima, quæ Chriſti potatur ſanguine, virgo dicitur. Habes, chariſſime, ſanctorum vitæ bonum quod nullum eſt aliud, habes pulchrum venuſtatis, quo tuas infantiæ abluas fœditates. Exerce te in caſtitate: quoniam hic ſanguis nihil magis diligit, quàm in Chriſto virgines. Virgines, inquam, ſed prudentes & pudicas, quia ſunt & fatuæ intus in animo, non habentes oleum ſecū Spiritus ſancti. Quem profectò ſi quis non habuerit, hic non eſt Chriſti. nam neque frumentum carnis ſine vino ſufficit ſanguinis, neque caro aut ſanguis ſine oleo Spiritus ſancti prodeſt nobis, imò magis officit. Ideò quiſquis rectè vult communicare, ſic viuat neceſſe eſt, vt templum Spiritusſancti ſemper eſſe queat: quia ſi quis templum Dei violauerit, diſperdet illum Deus. Hinc quoque Paulus ait: *Nolite contriſtare Spiritū ſanctū in quo ſignati eſtis*: profectò quia ſine illo nulla Chriſti gratia habetur. Propterea & Iohel, cùm pœnitentibus veniam promitteret, reſpondit: *Dominus*, inquit; *& dixit populo ſuo: Ecce ego mitto vobis frumentum, vinum, & oleum, replebimini in eo.* In eo vtiq; replebimini, licet tria promiſerit: quia caro & ſanguis per eundem Spiritum ſanctū conſecratur: alioqui mihi nec caro eſt nec ſanguis eſt, ſed iudicium quod percipio, quia ſine donante Spiritu, nullū malè præſumĕtibus donum ex Deo præſtatur. nam idē Spiritus donū dicitur. Et ſi ſeptē ipſius

Iohel. 2.

dona dicantur, quibus Chriſtus & Eccleſia repletur, ſed & ille ad plenum hæc omnia donorum poſsidet: Eccleſia verò per partes indiuiduè, ſicut eidem placuerit, qui ſe diuidit in ſingulis, & impartitur omnibus. In eo tamen diuinitus adimpletur, quia ſine illo, anima cuiuſque inuenitur. Ideò hunc ſemper oremus, hunc deſideremus iugiter, vt eius repleatur bonis deſiderium noſtrum, & ſemper ab illo renouetur, ac ſi aquilæ, iuuentus noſtra. Liquet ergo quod ſine illo nihil eſt quod habetur, nihil quod percipitur: eo quòd omnia dona virtutum hoc vno claudantur. Idcirco ſi volumus cœleſtibus ditari donis, donum patris ac filij, qui ab eis conſubſtantialis procedit & coæternus, ardēti animo petamus: vt per eum charitas in cordibus refundatur noſtris, atque in ipſo renaſcentes quotidiè ad vitam ſanctificemur, quia quoſcunque ille ſanctificauerit ſui roris aſperſione, eos profectò patrē & filium inhabitare credimus. Hinc idem filius ait: *Ego & Pater ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.* Non quaſi prætermiſſo Spiritu, ſed ſignanter inſinuans, quod ad eos tantum pater & ipſe veniat, quos idem ſuæ præuentu aſpirationis ſanctificauerit Spiritus, licet in omnibus ſibi ſemper cooperatrix ſit tota Trinitas. *Ioann.14.*

Qua de cauſa, ſicut nihil in hac vita felicius bono Chriſtiano: ita nihil illo periculoſius, ſi deſertus à tanta gratia, fiat mēbrum meretricis. Et ideò, chariſsime, caſtum te cuſtodi, quia hoc munus, quo virgines generantur, nimirum non modo carnis luxuriam, verumetiam mentis execratur deſidiam, & omne quod eſt, vnde noſter interior homo poſsit maculari. Quo velim, quia ordinante Deo iam ſacris adſiſtis altaribus, laua inter innocētes, non cum Pilato, manus: quia nulla excuſatio prodeſt, vbi teſtis eſt conſcientiæ iudex. Et cùm probaueris te purum, tum de pane illo ede, & de calice ſecurus bibe. Sin autem, da honorem Deo, & corrige quantocius plenitudine cordis maculam erroris, ſi quo modo valeas, demum Chriſti altaria circūdare piis amplexibus, & ad ſancta Sanctorum mente pura deuotior introire. Alioqui grauius eſt in ſordibus adhuc ſordeſcere, & ad illicita Dei myſteria, contempto Deo, imprudenter accedere. Hæc igitur ob cautelam tui dixerim, dilectiſsime fili, quia noui pleroſque, veluti ſues immundas, qui ſub obtentu pœnitentiæ redeunt ad volutabra vitiorum tanto procliuius, quanto facilius ad hæc ſine præiudicio reatus ſui accedūt iſta pedibus calcare, nec quia ſemel eos Dei patientia ſuſtinuit, dum indigni vitæ myſteria præſumerent, vlterius ea quæ dicimus vera malunt credere. Verentur enim coram humanis obtutibus ſuam portare verecundiam, quàm coram maieſtate diuina, & omnium ſupernorum præſentia, temeritatis incurrere offenſam. Quibus profectò cordis induratio, cùm nec ſe corrigunt, nec Dei viſitantur pietatis verbere, iā pœna peccati eſt, & contemptus ſuperbiæ. Sed Dominus, quia eos cōtinuò non punit, vt prætulimus, nunquid nō curat, aut ſuas iniurias ita tenus multas obliuiſcitur? Nequaquam hoc dixerim: præſertim cū idem videat, & ad iracundiā exinde amplius cōcitetur, eo quod prouocēt eum filij ſui ac filiæ in iram, quos Angelorum gratis ſociauerat menſæ. Hinc quoque eſt quod ſequitur: *Abſcondam faciem meam ab eis, & conſiderabo nouiſsima eorum.* Propter quod & ſæpè hi tales interdum proponunt ad horam in melius conuerti, cum ſumma deliberatione mentis, ſed iterum tentationis impetu peius ruunt. Idcirco tu ſi vis ſaluari, & his ad vitam frui; velim ſic te agas, vt Deum præſentem ſemper vbique intelligas, & ſic coram ipſo verſeris, vt in nullo maieſtatis eius oculos offendas: quia ſi quis ſe putat ab eo vſpiam deliteſcere, nouerit eum omnino quod oſtenſum non effugiet, qui vbique virtute pollet, ſed apud eum omnia recondita quæ geſsit, & ſignata in theſauris eius inuenier.

Bono Chriſtiano nihil eſſe felicius — *Chriſti altaria amplecti.* — *Indignè communicantes corpori Chriſti.* — *Deus vbique præſens omnia videt.*

An aliqua differentia ſit in hoc myſterio iuſto & pœnitenti reconciliato.

Cap. XXII.

PATET intus ex lege diuina, licet Chriſtus immoletur agnus in Eccleſia; quod pro differentia meritorum, hæc & præmia tribuantur. Vnde Dominus in Exodo cum de Paſcha loqueretur, *decima die menſis huius, tollat vnuſquiſque agnum per familias & domos ſuas. Erit autem*, inquit, *agnus abſque macula, maſculus, anniculus, iuxta quem ritum tolletis & hædum.* Vbi Septuaginta, Erit vobis agnus immaculatus, de agnis inquiunt, & hœdis ſumetis eum. Ex quo profectò liquet, quia ob differentiam meritorū iſta præcipiuntur: ſi fortè quis agnum non potuerit pro paupertate vitæ aſſequi, id eſt, vitam immaculatam *Exod.12.*

offerre: ſaltem hœdum habeat, qui ſemper in ſacrificiis pro pœnitentibus mactatur. De quo diuinæ legis interpres beatus Hieronymus ait, quòd Chriſtus in domo Eccleſiæ dupliciter immolatur, ſi iuſti ſumus, inquit, de agni carnibus veſcimur: ſi peccatores & pœnitentiam agimus, nobis hœdus occiditur. Non quod Chriſtus hœdus ſit, quos à ſiniſtris ſtare docuit, ſed pro diuerſitate meritorum, vnicuique aut agnus aut hœdus ſit. Alioqui ex lege, cur hœdum ſimul cum agno iuberet tolli, niſi ob meritorum diſtinctionem? Vbi mox:

Ibidem. *Et ſeruabitis eum*, inquit, *vſque ad quartam decimam diem menſis huius, immolabitque eum vniuerſa multitudo filiorum Iſrael ad veſperam.* Nec tamen apertè inſinuat, ſi de ſolo agno accipiendum eſt, quod de hœdo iubeat: ſed ex hoc, vti moris eſt, in ſcripturis diuinis latenter oſtendit, quod aliud eſt quod profectò perfectioribus mandauit: aliud verò, quod lapſis & torpentibus ad indulgentiam prouidit. Idcirco de ſolo agno quid agendum ſit apertè inſtituit: de hœdo verò quaſi nolens edicere preſſius reticuit. Quoniam aliud eſt quod ipſe vbique vult perfectus, aliud autem interdum quod indulget. Vnde & alio loco de Paſcha præcipitur, vt qui primo menſe Paſcha facere non potuerit, ſecundo faciat: id eſt, ſi cum perfectis in primo mēſe, quaſi in prima gratia ſine mortis reatu, agnum edere non potuerit, ſaltē ſecundo menſe, id eſt, in pœnitentia reatus ſui, hœdum indulgentiarum percipiat. Ait

Num. 9. enim ita: *Homo qui fuerit immundus ſuper animam, ſiue in via procul in gente veſtra, faciat Phaſe Domino menſe ſecundo.* Aliter autem: Si autem immundus in anima non fuerit, aut procul pro torpore vitæ à templo Spiritus ſancti non receſſerit, & Phaſe Domino non fecerit; exterminabitur anima illa de populis ſuis, quia omnino niſi manducauerit carnem filij hominis, vitam nequibit æternam habere, quoniam ſacrificium Domino non obtulit in tempore ſuo. Et ne putares quod de his fortè diceret qui ſunt extra Chriſtum, addidit, in gente veſtra. Quia omnes Chriſtiani, quaſi ſub vna generatione reputantur. Humilius eſt ſanè cum pœnitentibus hœdum, quàm cum perfectioribus & ſanctis Chriſtum agnum comedere. Quod benè intelligens ſenior ille filius de agro reuerſus, ſed malè contra dulciſſimum patrem inuidia permotus, obiurgat dicens: *Tot*

Luc. 15. *annis ſeruio tibi, nunquam mandatum tuum præteriens, & non dediſti mihi hœdum ſaltem,*

A *vt cum amicis meis epularer.* Et quàm iuſtè, quia profectò cæcatus mente, noluit intrare intus, nec corde repœnitere. Idcirco prorſus ex omnibus bonis paternis nec hœdum indulgentiarum meruit acquirere, dum vitulus repœnitenti filio iuniori tenerrimus immolatur. Et quod grauius eſt contumaci animo in patrem refert iniurias, quas ille ex ſua carnalitate impœnitenti ſibi corde contraxerat. Quapropter naufragium, quæ ſecunda Tabula

B eſt, feruenti animo, pœnitentiam agamus. Nimirum quia melius eſt, ſaltem hœdum myſticè intra conuiuium Chriſti, vbi agnus immolatur Chriſtus, cum fratribus epulari duntaxat, quia ſumus rei & noxij: quàm cum iurgio contra pium patrem inſoleſcere, & ob inuidiam dedignari, ne ad ineffabile patris gaudium ſaltem rogati veniamus. Nec dubium, quin diuinitus reconciliati, quantocius per hanc humilitatis viam, vſque ad pios

C paternos amplexus reaſcendentes, in hoc cœleſti conuiuio, pro nobis non ſolùm hœdus indulgentiarum Chriſtus immolabitur: verùm ſua benignitate agnus, ſeu vitulus, verbi diuinitate ſaginatus, pro gaudio noſtræ ſalutis, myſticè mactabitur. Alioquin quomodo inter agnos, quos à dextris locabit, peccator venia recepta, ouis centeſima reſtituetur, niſi gratiæ Chriſti vnitus, iam in eo, vnum corpus inueniatur? Verumtamen nec mirum, ſi in hoc myſterio Chriſtus pro peccatori-

D bus quaſi hœdus accipitur, qui in lege quàm ſæpe ſub figura hircus immolatur. Vnde quia duabus conſtat ſubſtantiis, duo ex lege hirci ſimul in loco iubentur offerri: quorum vnus pro peccatis ſorte Domino mactatur: alter verò viuens adſumitur, quem emiſſarium lex vocat, & ſuper caput eius omnes iniquitates filiorum Iſraël confitendo vniuerſa delicta atque peccata eorum imprecabantur, & ſic ad eremum mittebant portantem omnia

E peccata filiorum Iſraël in terram ſolitudinis. Ex quo profectò liquet, quod Chriſtus in ſimilitudine carnis peccati occubuit pro nobis, & omnia maledicta legis & peccata noſtra ſuper ſe tulit, & ad eremum vbi nonaginta & nouem oues in deſerto reliquerat, feſtinus reuolauit. Non quod illic hircus, aut hic hœdus iure credatur: ſed quia pro nobis figuram carnis peccati adſumpſit, & de peccato damnauit in carne peccatum, vt qui erant hœdi, à ſiniſtris iure locandi, ſint oues in dextris clementer

reſtituti. Sic quoque & poſt lauacrũ idem agnus eſt iuſtis, fit & peccatoribus hœdus: quatenus per hoc & ipſi juſti conſtituantur, vt nemo à carne Chriſti & ſanguine extraneus deputetur, niſi qui ſeipſum culpis exigentibus abſciderit. Ecce qualis eſt ordo.

Nam qui non manducat carnem Chriſti, neque bibit eius ſanguinem; proculdubio nec vitam habet in ſe manentem. Et quicunque indignè comederit, non virtutem carnis, ſed iudicium ſibi ſumit. Porrò ſi quis peccator eſt & iam peccare deſiit, licet hœdus ei ſit, tamen caro Chriſti ſacramentum efficitur, vt per hoc & ipſe ad veram innocentiam redeat, & inter agnos à dextris connumeretur. Illi verò qui ſemper deinceps poſt lauacrũ, poregente Deo, in corpore Chriſti manſerunt, nullis obuoluti criminibus, dignè accipiunt agni carnes, & potantur ſanguine. Veruntamen etſi ita loquimur, non æſtimandum eſt, quod hic aut ille aliud accipiat, quàm Chriſti carnem & ſanguinẽ. Quia ſicut nec hœdus dicitur, niſi diſpenſatiuè ob myſticam ſignificationẽ, ita nec agnus, niſi vt ille intelligatur verus aduenisſe agnus, qui ex lege multoties præfigurabatur, & vera mentis innocentia per eum cunctis pateſceret. Cæterum quamuis hœdus dicatur mihi pro qualitate meriti, & obfuſcatione delicti, tanti eſt omnino pretij pro mundi vita, quanti eſt & caro Chriſti, nimirum quia nihil aliud eſt mihi, quàm caro Chriſti. Sed ideò rurſus hœdus fit pœnitenti pro myſterio, vt maledicta facinorum & peccata expiet, ſicuti & agnus leuiora quæque. Hinc & prius canitur, Agnus Dei, quàm comedatur: quatenus per hoc fides incaleſcat, quia ipſius eſt caro immolata pro nobis, vt tollat rurſus peccata mundi. Implet autem hoc ſacramentum ad expiationem pro peccatis noſtris ea quæ demum contraximus, ſi nos ceſſemus ab his, & ita comedimus vt iubemur, in vna ſcilicet domo, quæ eſt ſancta Dei viui Eccleſia, extra quam nulli fas eſt edere agni carnes. Neque crudum quid ex his aut coctum aqua: ſed aſſas tãtum igni paſsionis Chriſti cum lactucis agreſtibus abſque fermento, id eſt, in azymis ſynceritatis & veritatis eas comedamus abſque fermento corruptionis. Deinde probet ſe vnuſquiſque, & vt præcipitur, ſic agat, *Renes veſtros*, inquit, *accingetis*, quia ſunt hæc vitæ ſemina, quibus virgines generantur. Vnde conſtat, quòd nulli periculoſius ea contingunt, quàm luxurioſi & inceſti. Propterea primùm hoc loco & lex caſtitatis in renibus, quorum ſcrutator eſt Deus, per ſeipſum adfigitur. Nam ſi qui vxoribus debitum reddunt in lege, non poſſunt ad Deum, neque ad panes propoſitionum, neque ad vlla legis conſecrata, niſi prius ſaltem triduo, vel eo amplius ſanctificentur, accedere: quanto magis, ſi volumus panem illum qui de cælo deſcẽdit, & agni Dei carnes dignè comedere, neceſſe eſt ab omnibus peccati operibus vacare, purificationemque mentis ad Deum dirigere? *Et calceamenta*, inquit, *habebitis in pedibus*, ne dum ſumus in via iſtius ſæculi, à ſerpẽte mordeamur, *& baculum in manibus*, de quo legitur in Pſalmo, *Virga tua & baculus tuus, ipſa me conſolata ſunt.* Quibus ita præmiſsis, ſic ait: *Comedetis illum feſtinantes. Eſt enim Phaſe, id eſt, tranſitus Domini.* Alioquin deſidia torpentes, & hic in ſæculi actibus remorantes, non dignè comedunt Paſcha, videlicet carnes agni: & ideo ſatis timendum, talibus, ne cum Ægyptiis nocte perimantur, dum ſopore peccati premuntur. Vaſtantur enim ab Angelo, quorum mentes agni ſanguine non ſunt reſperſæ tam exterius in carne, quàm & intus in conſcientia. Saluantur verò lumbis ſuccincti, & calceati pedibus, baculoque Chriſti ſuſtentati, ad patriam hinc quantocius ſummo mentis ardore vel deſiderio feſtinantes. *Eſt enim Phaſe, id eſt, tranſitus Domini.* Putas ergo chariſsime, quod lateat Deum vllius conſcientia, non dico ſi criminibus eſt obuoluta: verùm ignauia ſi torpeat? Patet igitur, quod niſi deſiderio cæleſtis patriæ ad ſuperna, vbi Chriſtus eſt in dextera patris, fide pleniſſima, & ſpe certa, necnon charitate non ficta, feſtinus tranſeat: de agni carnibus iure non comedit, quia legem in hoc iubẽtis violat. Propterea quoties eam percipimus, attollamus mentes in deſiderium, & per ardorem fidei feſtinemus ad tantam ſatietatem viſionis: quia nimirum hic guſtus eſt, illic autem ſatietas. *Satiabor*, inquit Propheta, *dum manifeſtabitur gloria tua.* Tranſit ergo Chriſtus in nobis de hoc ſæculo ad patrem: tranſeamus & nos in illo, quia cum illo ſimul omnes, ſi eius membra connumeramur, vna perſona & vnum corpus ſumus. Qui autem adhuc reſident per deſidiam ſuper ollas carnium, & negligentiam, non cum illo tranſeunt, neque feſtinant ad pa-

Exod. 12. Pſal. 22 Pſal. 16

triam. Idcircò nunquam Paſcha ritè celebrant: quia Paſcha à tranſitu nominatur. Vnde votorum fili, tranſeamus hinc feſtinantes ſuccinctis mentibus, & calceatis in præparationem Euangelij pacis pedibus: vt ad illa reſurrectionis gaudia quātocius venire valeamus.

PASCHASII EPISTOLA de corpore & ſanguine Domini.

DILECTISSIMO FRATRI ET commilitoni Frudegardo, Paſchaſius ſenex tuus, & Monachorum omnium Peripſema, plurimam & ſempiternam ſalutem.

PERLECTIS litteris tuis, chariſſime, cùm occuparer quorundam hoſpitum negotiis, minimè potui adimplere quæ mandaſti. Interdum tamen tuo repletus amore, & litteratū tuarum dulcedine, cogitare non diſtuli, quia librorum nulla nobiſcum pars eſt, in quibus inuenirem quod requiris, vt reſponderem cui negare non poſſum, quæ exigis, etiam ſi adimplere nequeo quæ iniungis. Quæris enim de re ex qua multi dubitant. Quam ſi fortè ad plenum non intelligūt, vtique credere debuerant verba Saluatoris, qui non mentitur verax Deus, cùm ait: *Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitā in vobis manentem. Caro enim mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.* Et ad diſcipulos, cùm panem portig[illegible]*ite*, ait, *hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur.* Similiter & de calice: *Bibite ex hoc omnes, quia hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro vobis & pro multis effundetur in remiſsionem peccatorum.* Ergo cùm ait: hoc eſt corpus meum, vel caro mea, ſeu hic eſt ſanguis meus, non aliam puto inſinuaſſe, quàm propriam & quæ nata eſt de Maria virgine, & pependit in cruce, neque ſanguinem alium, quàm qui profuſus eſt in cruce, & tunc erat in proprio corpore. Nemo igitur qui ſanè ſapit, credit Ieſum aliam carnem aut ſanguinem habuiſſe, quàm quæ nata eſt de Maria Virgine, & paſſa eſt in cruce. Ipſa namque eademque caro quocunque modo ſentienda eſt vt credo, cum ait, hoc eſt corpus meum quod tradetur pro mul-

Multi dubitant de Christi corpore.

Ioan. 6.

A tis, vel hic eſt ſanguis meus. Et ne putares, quia in ſacramento loquebatur, quod de alio diceret quàm de proprio, in eodem myſterio demonſtratiuè dixit, hoc eſt corpus meum. Nam cùm ait meum, & hoc eſt; non qualecunque vult intelligi corpus, ſed illud quod tradendum erat, vt ipſe mox adiecit, & non alium ſanguinem, quàm qui fundendus erat in proprio corpore in remiſsionem peccatorum. Alias autem qualitercunque intelligitur, ſi alius

B eſſet ſanguis, & alia eſſet caro in hoc myſterio; non in eo eſſet remiſsio peccatorū. Et ſi in eo vita non eſſet, nequaquam funderet vitam. Alioquin non qualiſcunque cibus niſi de viuo Domino & æterno vitam præſtaret æternam accipientibus ſe in ſalutem. Quoniam vt ipſe ait: *Qui non manducat hanc carnem, neque bibit hūc sāguinem, non habet vitā æternam in ſe manentem.* Et ideò ſacramentum quod vitam tribuit, in ſe habet quod tribuit dignè accipientibus ſe, & vita in eo eſt caro verè viuentis,

C & sāguis in quo verè vita æterna eſt. Quod dicis te ſic antea crediſiſſe, & in libello meo quem de ſacramentis edidi ita legiſſe; ſed profiteris poſtea te in libro tertio de doctrina Chriſtiana beati Auguſtini legiſſe, quod tropica loquutio ſit, vt corpus Chriſti & ſanguis eſſe dicatur. Quod ſi figurata locutio eſt, & ſchema potius quàm veritas, neſcio, inquis, qualiter illud ſumere debeam. Deinde addis: Et ſi credam ipſum eſſe quod aſſumpſit ex Maria Virgine genitrice ſua, è contrario etiam ipſe

D egregius Doctor hoc magnum facinus eſſe proclamat. Quod ſanè dictum, horrorē percipientibus nimium videtur incutere, ſi non credant illud eſſe in ſacramēto, quod veritas eſſe teſtatur in aperto. Et ſi crediderint hoc ita eſſe vt quidam credūt, nihilominus illud incurrunt facinus, eo quod falsò credunt, qui[illegible]dictum eſt vt fas ſit eum dentibus vorari. Vnde facinus eſſe ſi credat quis, ſicut illi tunc crediderunt quibus dicebat: *Niſi manducaueritis carnem filij hominis*: & non potuerunt

E ferre, quia malè ſapuerunt. Et ideo ſi quis dicit hanc carnem & hunc ſanguinem ſic ipſa eſſe abſque myſterio & ſacramento, nec in figura ex parte ſumendam, vt illi tunc carnales carnaliter ſapientes ſenſerunt, totum diſsipat. Et ideo forte beatus Auguſtinus hoc ita ſapere, magnum facinus eſſe dicit. Alioquin quomodo ipſe ideq; doctor tā egregius contra ſe diceret, vt recolo, in ſermonibus ad Neophytos. Hoc accipite, inquit, in pane, quod pe-

Paſchaſij liber de ſacramentis.

pendit in ligno: Et de calice, Hoc accipite, ait in calice, quod manauit ex Chriſti latere. Non credo quòd aliud pependerit in cruce, quàm caro; neque aliud profluxerit de latere Chriſti, quàm ſanguis & aqua. Et ſi hoc ita eſt, hoc accipiunt credentes, id eſt carnem & ſanguinem cui admiſcetur aqua, in quibus renati ſunt ſacramentis, & ideò hæc duo miſcentur in calice. Aqua, in qua renati; ſanguis quoque, in quo redempti ſunt fideles. Et ſicut ſanctus teſtatur Cyprianus, nec aqua in calice ſine ſanguine eſſe debet, nec ſanguis ſine aqua: quia per aquã populus ablutus vnda baptiſmatis ſignificatur: & per ſanguinem Chriſtus, qui ex eo nos redemit, ac per hoc intelligitur & formatur Chriſtus & Eccleſia vnum corpus. Itaq; nec Chriſtus ſine Eccleſia pontifex in æternum, nec Eccleſia ſine Chriſto Deo patri offertur. Hæc quippe myſtica ſunt in quibus veritas carnis eſt & ſanguinis, non alterius quàm Chriſti, in myſterio tamen & figura. Nec igitur mirum ſi figura hoc myſterium eſt, & huius myſterij verba tropica locutio appellantur: cum ipſe Chriſtus ab Apoſtolo Paulo character vel figura dicitur, quamuis ipſe ſit veritas. Ait namque: *Nouiſſimè locutus eſt nobis*, ſcilicet Deus pater, *in filio ſuo, qui cùm ſic ſplendor gloriæ & figura*, vel character, ſicut alij codices habent, *ſubſtantiæ eius*. Ecce vt audis, ſumma veritas ipſe Chriſtus, character appellatur & figura: tamen in eo nihil fictum fuit, nihil vacuum à veritate, ſicut nec characteres vel figuras vacuas eſſe dicimus litterarum à vi & poteſtate earum, cum eaſdem figuras tropicè litteras vocemus. De quo ſanè intellectu in eodem libello meo, quem te legiſſe teſtaris, proprium capitulum edidi, vt hoc myſterium & veritas intelligatur, nec tamen figura eſſe negetur. Quia in præſentiarum ſicut ex parte ſcimus, quicquid ſcimus de Deo, & ex parte teſte Apoſtolo, prophetamus de futuro & de cæleſti regno: ita ex parte prægustamus non palato oris, ſed palato cordis, & per fidem Chriſti corpus & ſanguinem eſſe credimus: quatenus ex eo viuamus, & in eo à quo, & in quo, & per quem redempti ſumus & renati, neceſſarium eſt in nouam creaturam transformati & innouati, vt ex hac noua creatura viuamus. Dicit enim B. Auguſtinus, cuius te commoueri ſententia dixiſti, de hac re ad Bonifacium Epiſcopũ in Epiſtola ſua: *Sicut & nos*, inquit, *ſolemus dicere de die paſſionis Chriſti per ſingulas ſolẽnitates Paſchæ*:

Cap. quartum ſup. 1. Cor. 13.

Epiſt. 23.

A *hodie*, inquimus, *reſurrectio Chriſti eſt, quæ ante plures annos ſemel facta eſt, licet per tot curricula annorum ipſa eadémque reuoluta eſſe dicatur, vt & eſſe ipſa credatur, & non niſi ſemel facta intelligatur. Et ideò verè non mentitur qui dicit, hodie Chiſti reſurrectio eſt, quia ipſa eadémque eſt quodammodo propter reuolutionem temporis.* Deinde addidit præfatus doctor, vt modum loquendi intelligeremus, non quod ſibi contrarius eſſe credatur, aut præmiſſam ſententiam ſuam ad Neophytos velit referre: ſed vt intelligere B poſſemus, quòd alibi tropicè dictum eſſe monſtrauerat. *Neque mentitur*, inquit, *qui interrogatus fuerit, ſi eum, id eſt, Chriſtum hodie reſponderit immolari: quia ex ipſa ſimilitudine rerum earum quarum ſacramenta ſunt, accipiunt nomina. Aliàs autem niſi aliquam ſimilitudinem haberent eiuſdem rei cuius ſunt ſacramenta, ſacramenta non eſſent.* Ergo dum immolatur ille qui iam non moritur, neq; mors ei vltra dominabitur, in ſacramento fit. Vnde ait idẽ Doctor: *Secundum quendã* C *modũ ſicut ſacramentũ corporis Chriſti, corpus eſt Chriſti: ſic ſacramentũ ſanguinis Chriſti, sãguis eſt Chriſti.* Ecce ipſe in hoc contrarius ſibi non eſt, vt quidam putant, neque beato Ambroſio, cuius ſententia hæc pleniſſima inquam & veriſſima in eo eſt libro, quo ait quia ipſa eſt caro Chriſti in ſacramento quæ in cruce pependit, & quæ de Maria virgine ſumpta eſt, & ſanguis qui fluxit ex latere. Ita & beatus Cyprianus confirmat in eo opere ad populum vbi de ſacramento corporis Chriſti & ſanguinis loquitur. Quos ſequutus ſubtiliſſimus diſputator D præfatus Pater Auguſtinus, vt dixi, *Hoc accipite*, inquit, *in pane quod pependit in ligno, & hoc accipite in calice quod manauit ex Chriſti latere.* Et alibi de Iudæis: *hoc*, inquit, *poſtea biberunt in calice credentes, quod fuderunt in cruce ſæuientes.* Hinc quoque Euſebius Emiſſenus: *Recedat ergo*, inquit, *omne infidelitatis ambiguum, quandoquidem qui autor eſt muneris, ipſe etiam teſtis eſt veritatis. Nam inuiſibilis ſacerdos, viſibiles creaturas in ſubſtantiam corporis & ſanguinis ſui verbo ſuo ſecreta poteſtate conuertit, ita dicens: Accipite & edite,* E *hoc eſt enim corpus meum: Et ſanctificatione repetita: Accipite & bibite, hic eſt ſanguis meus. Ergo ſicut*, inquit, *ad nutum præcipientis Domini repentè ex nihilo ſubſtiterunt excelſa cælorum, profunda fluctuum, vaſta terrarum: pari potentia in ſpiritalibus ſacramentis, vbi præcipit virtus, rei ſeruit effectus.* Et poſt pauca: *Sacrum Domini tui corpus & ſanguinem fide reſpice, mente continge, honora, mirare, cordis manu ſuſcipe, & maximè hauſtu interiori aſſume.*

Rom. 6.

D. Cyprianus.

Euſebius Emiſſenus.

Ac deinde: *Nec dubitet quiſquam primarias creaturas nutu potentiæ, præſentia maieſtatis, in dominici corporis tranſire poſſe naturam: cùm ipſum hominem videat artificio cæleſtis miſericordiæ, Chriſti corpus effectum.* Hæc Sanctorum fides, chariſſime, quamuis multi ex hoc dubitent, quomodo ille integer manet, & hoc corpus Chriſti & ſanguis eſſe poſſit. (Matth.14. Luc.9. Ioann.6.) Qui non crederent, ſi vidiſſent duodecim cophinos fragmentorum, & ſeptem ſportas, quinque aut ſeptem panes eſſe. Non enim aliud in fragmentis erat, quam ipſi panes, & aliud in eſu comedentium. Nam ex ipſa Chriſti benedictione manauit tanta vbertas; & non aliud fuit quod comeſtum eſt, & quod ſublatum, niſi ipſi quinque panes aut ſeptem. Quanto ergo magis, quia Verbum caro factum eſt, (Ioann.1.) pullulat Verbi caro, & manat in ſacramento vbertas Chriſti & ſanguinis? Et non alia quàm caro Chriſti eſt, & tamen manet integer Chriſtus. Nihil ergo diſſentit in his omnibus, vt opinor, beatus Auguſtinus à reliquis ſanctis patribus, qui in quàmplurimis hoc ita eſſe, vt Saluator ait, ſenſerunt, & credunt quod credit ſācta Dei Eccleſia. *Quia ſic eſt*, inquit idem egregius pater ad præfatum Bonifacium, *corpus Chriſti & ſanguis, ſicut ſacramentum fidei fides eſt. Nihil enim eſt aliud credere*, ait, *quàm fidem habere propter fidei ſacramentum, quia & ipſa reſponſio quando interrogati confitemur Chriſtum quotidie in myſterio immolari, ad celebrationem pertinet ſacramenti, quod ſemel factum eſt quando immolatus eſt pro ſalute mundi in ſeipſo. Ac per hoc quia ſic credimus ſpiritualiter fieri, nec iſtud eſt ſine ipſo quod tunc geſtum eſt ſacramento: nec illud reiteratur in facto vt moriatur Chriſtus, ſed immolatur pro nobis quotidie in myſterio, vt percipiamus in pane quod pependit in cruce, & bibamus in calice quod manauit ex Chriſti latere. Per fidem enim* (2.Cor.5.) *ambulamus & non per ſpeciem. Et ideò in Spiritu ſpiritualiter iſta credere debemus, & non carnaliter, ne facinus incurramus.* Quia ſicut ipſe doctor dicit, ſacramentum fidei fides eſt: ſic corpus Chriſti & ſanguis in hoc ſacramento vera caro & ſanguis eſt. Nihil eſt autem aliud, inquit, credere, quàm fidem habere propter fidei ſacramentum, quia & ipſa reſponſio ad celebrationem pertinet ſacramenti. Ex quo datur intelligi, quia non omnes qui beatum Auguſtinum legunt, intelligunt. Cuius rei ſacramenta beatus Gregorius in Dialogorum libro quarto ita confirmat dicens; (Gregorius cap.58.) *Debemus itaque præſens ſæculum, vel quia conſpicimus defluxiſſe, tota mente contemnere, quotidiana Deo*

A *lachrymarum ſacrificia, quotidianas carnis eius & ſanguinis hoſtias immolare.* Hæc namque ſingulariter victima, ab æterno interitu animam ſaluat, quæ illam nobis mortem vnigeniti per myſterium reparat. Qui licet ſurgens à mortuis iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur: (Rom.6.) tamen in ſeipſo immortaliter atque incorruptibiliter viuens, pro nobis iterum in hoc myſterio ſacræ oblationis immolatur. Eius quippe ibi corpus ſumitur, eius caro in populi ſalutem partitur, eius ſanguis non B iam in manus infidelium, ſed in ora fidelium funditur. Hinc ergo penſemus quale ſit pro nobis ſacrificium, quod pro abſolutione noſtra paſſionem vnigeniti filij ſemper imitatur. Quis enim fidelium habere dubium poſſit, in ipſa immolationis hora ad ſacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Ieſu Chriſti myſterio angelorum choros adeſſe? ſummis ima ſociari, terrena cœleſtibus iungi, vnum ex viſibilibus atque inuiſibilibus fieri? Sed & de hoc ſacramento ſanctiſſimus Cyril- C lus cum centum quinquaginta qui in Epheſo ſunt congregati, inter cætera fidei documenta: *Neceſſariè*, inquiunt, *& hoc* (Cyrillus.) *adiicimus: Annunciantes enim, ſecundum carnem mortem vnigeniti filij Dei, id eſt, Chriſti Ieſu: & reſurrectionem eius, & in cælos aſcenſionem pariter confitentes, incruentam celebramus ſacrificij in Eccleſiis ſeruitutem. Sic etiā ad myſticas benedictiones accedimus & ſanctificamur participes ſancti corporis & precioſi ſanguinis Chriſti omnium noſtrum Redemptoris effecti. Nō vt communem carnem percipientes, quod abſit,* D *nec vt viri ſanctificati & verbo coniuncti ſecūdum dignitatis vnitatem, aut ſicut diuinam poſſidentis habitationem: ſed verè viuificatricē & ipſius Verbi propriam factam. Vita enim naturaliter vt Deus exiſtens, quia propriæ carni vnitus eſt, viuificatricem eam eſſe profeſſus eſt. Et ideò quamuis dicat ad nos*, Amen, amen, dico vobis, niſi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius ſanguinem. *Non tamen eam vt hominis vnius ex nobis exiſtimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam ſuam* E *viuificatrix eſſe caro hominis poterit? Sed vt verè propriam eius factam, qui propter nos filius hominis & factus eſt & vocatus.* Quapropter chariſſime, non rectè ſapiunt quicumque carnaliter de hoc myſterio ſapiunt. Sanè quia ſpiritalia ſunt in eo Sacramenta, à quibus animalis quiſque homo ieiunat, eo quòd intellectu ſpiritali non capit, neque vult credere quæ non intelligit. Habes ad præſens, dilectiſſime, quæ occurrere potuerunt, quoniam pars animæ meæ es mi-

A hi, cælare non debui, quę loqui vt oportuit minimè potui. Tu autem velim relegas libellum noſtrum de hoc opere, quem olim te legiſſe dicis: & ſi quid in eo reprehenderis, aut dubitaueris, relegere nō pigeat. Quia etſi nil in eo legentibus dignū ſcripſi, quem cuilibet puero dedicaui, tamen ad intelligentiam huius myſterij plures vt audio commoui, quia dictum eſt quod caro nihil prodeſt, vt ſciant & intelligant dignè cogitare de Chriſto, cuius dum corpus non corrumpitur quia ſpiritale eſt, & totum ſpiritale eſt quod celebratur in hoc Sacramento, quia ſpiritus eſt qui viuificat & operatur in eo credentibus & dignè percipientibus vitam : non credentibus verò & indignè illud māducantibus, verè iudicium damnationis. Facit enim hoc corpus & ſanguis, quod ipſum feciſſe Chriſtum in cruce legimus, dū vni eorum qui erant cum eo in patibulo, confitenti, Paradiſi præſtitit regnum; alteri verò, ſcilicet blaſphemanti : mortis iudicium determinauit. Addidi autē huic reſponſioni noſtræ Expoſitum, quod de cœna ex hoc myſterio in Matthæum expoſueram, vt ex ipſo conſiderare queas, quid intelligibilius credendum ſit, vel quid in me reprehendendum cum caritate. Verumtamen quid horum cēſeas, quæſo hanc Epiſtolam & hoc Expoſitum in eodem libello adiungas: quatenus ex his lectori amplius augeatur ſenſus, & confirmetur Patrum authoritas.

EXPOSITVM PASCHASII Ratberti, Abbatis Corbeienſis,

Matth.26. *In illud Matthæi: Cœnantibus autem eis, accepit Ieſus panem, benedixit ac fregit, deditque diſcipulis ſuis & ait: Accipite & comedite: Hoc eſt corpus meum, &c.*

COENANTIBVS *autem eis accepit Ieſus panem, benedixit ac fregit, deditque diſcipulis ſuis, & ait: Accipite & comedite: Hoc eſt corpus meum, &c.* Audiant qui volunt extenuare hoc verbum corporis, quod non ſit vera caro Chriſti, quæ nunc in Sacramento celebratur in Eccleſia Chriſti, neque verus ſanguis eius. Neſcio quid volentes plaudere aut fingere, quaſi quædam virtus ſit carnis & ſanguinis in eo admodum Sacramento, vt Dominus mentiatur, & non ſit vera caro eius, neque verus ſanguis, in quibus vera mors Chriſti annunciatur, cùm ipſa Veritas dicat: *Hoc eſt corpus meum*, Similiter & de calice: *Bibite ex hoc omnes: Hic eſt enim ſanguis meus, noui teſtamenti*, non qualiſcumque, ſed *qui pro vobis effundetur in remiſſionem peccatorum.* Nec itaque dixit cùm fregit & dedit eis panem, hæc eſt, vel in hoc myſterio eſt quædam virtus vel figura corporis mei: ſed ait non fictè; *Hoc eſt corpus meum.* Et ideo hoc eſt quod dixit, & non quod quiſque fingit. Vbi Lucas addidit: *Quod pro vobis tradetur*, vel ſi- Luc.22.
B cut alij codices habent, *datur.* Sed & Ioannes ex perſona Domini; Ioann.6. *Panis*, inquit, *quem ego dabo, caro mea eſt*, non alia, *quam dabo pro mundi vita.* Ac deinde: *Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo.* Vnde miror quid velint nunc quidam dicere, non in re eſſe veritatem carnis Chriſti vel ſanguinis; ſed in Sacramento virtutem quandam carnis, & non carnem: virtutem fore ſanguinis, & non ſanguinem: figuram, & non veritatem; vmbram, & non corpus: cū hic ſpe-
C cies accipit veritatem, & figura veterum hoſtiarum, corpus. Vnde Veritas ait, cùm porrigeret diſcipulis panem: *Hoc eſt corpus* Matth.26. *meum*, & non aliud quàm *quod pro vobis tra-* Marc.14. *detur.* Et cùm calicem: *Hic eſt calix noui teſtamenti, qui pro vobis effundetur in remiſſionem peccatorum.* Necdum itaque erat fuſus, & tamen ipſe porrigitur in calice ſanguis qui effundendus erat. Erat quidem iam in calice, qui adhuc tamen fundendus erat in pretium. Et ideo idem ipſeque ſanguis iam erat in calice, qui & in corpore, ſicut ca-
D ro vel corpus in pane. Erat autem integer Chriſtus, & corpus Chriſti coram oculis omnium poſitum, necnon & ſanguis in corpore fuit, ſicut & adhuc hodie integerrimum eſt & manet, qui verè dabatur eis ad comedendum, & ad bibendum in remiſſionem peccatorum. Dicat ſimiliter a- Aug. ſer.2. aliquis, ſi in alio aliquo remiſſio eſt pecca- de verbis torum, quàm in Chriſto. Conſtat ergo Domini. quia non eſt, & quia in hoc corpore ac ſanguine remiſſio eſt peccatorum, verè Chriſti caro eſt & ſanguis. Vnde qui dignè manducant & bibunt, verè vitam æternam manducant & bibunt, & integra manet vita. Et tunc erit vnicuique corpus Chriſti & ſanguis vita: ſi quod in Sacramento ſumitur, in ipſa veritate, ſicut aliquando dixiſſe me memini, ſpiritualiter manducetur, & ſpiritualiter bibatur. Quia, ſicut dicit Apoſtolis, caro nihil prodeſt, Ioan.6. quanto magis panis ſine Spiritu qui cernitur? ſed Spiritus eſt qui viuificat. Hæc id-

circò prolixius dixerim & expreſſius, quia audiui quoſdam me reprehendere, quaſi ego in eo libro quem de Sacramẽtis Chriſti edideram, aliquid his dictis plus tribuere voluerim, aut aliud quam ipſa Veritas repromittit: timentes fortè hoc quod ipſi tunc timuerunt quibus loquebatur, quod partes facere voluerim, & eius per ſingulos membra diuidere conciſa vel diſperſa, ſicut tunc illi putarunt qui ſcandalizati dicuntur & abierunt retrorſum. Quibus Saluator ait: *Hoc vos ſcandalizat? Si videri-* B *tis filium hominis aſcendentem vbi erat prius?* Ac ſi diceret: Si hoc intelligere poſſetis, ſciretis vtique, quòd qui integer aſcendere poteſt vbi erat prius, vnus idemque Chriſtus, conſumi non poteſt dentibus, nec diuidi per partes. Hoc quippe videre multum eſt, quia in ſpiritu eſt. Hoc cognoſcere vel credere, quomodo vnus Chriſtus aſcenderit filius hominis vbi erat prius, quis hoc ſenſu explicet? & quod deſcendit de cœlo, filius hominis qui eſt in cœlo, quæ hoc ratio capit? Necnon C & quod Verbum caro factum eſt, quæ hoc verba eloquuntur, & quod incommutabile eſt, factum dicatur: vel quomodo qui homo erat filius hominis in terra coram oculis eorum poſitus, in cœlis eſſe dicatur. Quomodo ergo de cœlo venit, vnde nunquam abfuit? Aſcendit deſcendens, quia in nullo reſoluitur Chriſtus. Eſt qui erat, & quod eſt non erat. In omnibus ergo iſtis & in aliis quàmplurimis locis excedit humanas mentes diuina poteſtas, nec ſubiacet humanis ſenſibus ra- D tio cœleſtis & diuina. Quia natura inferior cauſam & rationem naturæ potioris & immenſæ non capit nec intelligit. Et ideo de talibus rebus quæ diuina virtus operatur, dubietas auferenda eſt, & cunctatio remouenda: quia ſcientia earum in fide eſt, ratio in virtute: effectus in rebus ex poteſtate eſt, cauſa in voluntate; ita vt nihil habeat homo quod conqueratur de ſingulis quæ Deus dixit & voluit, *quoniam ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt*, vt voluit. Sublimia quidem ſunt & E diuina in huiuſmodi rebus Sacramenta, quæ pro ſalute humani generis aguntur, & quotidie myſticè in hoc myſterio, tradita ſunt Apoſtolis, celebrantur. Et ideo in cœnaculo hoc Paſcha agitur, quia niſi qui aſcenderint, iſta non capiunt, vt comedãt & bibant quod effuſum eſt in remiſſionem peccatorum, & tamen integrum manet. Hinc quoque ipſa Veritas: *Bibite*, inquit, quia *hic eſt ſanguis meus, qui pro multis*

Pſal. 32. & 148.

A *effundetur in remiſſionem peccatorum.* Quod ſi effuſus eſt, iam quomodo nunc rurſus effunditur? & ſi caro conſumpta eſt, quomodo adhuc manet integra & comeditur? Ecce quod bibitur quotidie & effunditur, & quod ſemel immolatum eſt, adhuc quotidie immolatur. Non ergo immolatur niſi quod vnum eſt. Bibitur quidem in remiſſionem peccatorum & effunditur. Si autem quæris quomodo effunditur vt maneat quod effuſum eſt: intellige quomodo charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris & manet integra charitas, ſcilicet Spiritus ſanctus, ſic fortè cognoſcere poteris quod eſt ineffabile quicquid Spiritus ſanctus operatur. Et ſi charitas Dei in nobis diffuſa eſt in ſe manens, verè ſanguis noui teſtamenti Dei diffunditur admodũ in cordibus in remiſſionem peccatorum. Quo effuſo remittuntur in eo omnia peccata noſtra, quoniam ipſe pontifex Chriſtus eſt, qui porrigit nobis hunc panem, ſuum videlicet corpus, & effundit hunc in calicem. Non enim diſcedit ab officio ſuo. Et ſi manet in nobis, bibit eum etiam ipſe nobiſcum nouum, eo quod eſt in toto corpore ſuo, & in omnibus nobis: quia ſine eo ſumere non poſſumus, neque de pane illo manducare, vel de calice bibere. Nec mireris frater, qui fortè iſta non credis, quia non noſtra ſunt quæ dicimus. Omnipotens enim eſt Dei Verbum, & efficax ad omnia quæ vult ſecundum multitudinem virtutum ſuarum, cùm ſit ipſe vnus omnium virtutum virtus. Cuius verba non alicuius, quàm vnius verbi, quod ipſe eſt, ſunt verba, & ideo plena ſunt veritate, quia Spiritus & vita ſunt, nec habent aliud in ſe præter quod ipſa per ſe profitetur veritas. *Accipite*, inquit, *hoc eſt corpus meum*, & de calice: *Hic eſt ſanguis meus.* Poterant enim Apoſtoli tũc, ſi non crederent verba vitæ & veritatis, reſpondere, vel quærere, quomodo panis ille vel calix vini corpus & ſanguis eſſet Chriſti, cum ipſe integer Chriſtus in corpore ſuo coram oculis eorum erat. Sed quia crediderunt quod dixerat, ſilentio confitẽtur, & accipiunt quæ nobis poſtea tradiderũt. Tradiderunt autem non aliam quàm ipſam eandẽq; cœnã quam ipſi tunc manducauerunt & biberunt. Vnde volo perpendat fidelis animus, quid interſit inter illud typicum Paſcha, quo agnus immolatus eſt, & in eadem cœna comeſtus, & iſtud, quod ſecundum ordinem Melchiſedech in pane & vino cõtinuo celebratur. De quo ſanè Paſchate dixit eadem hora omnibus

Rom. 5.

Apoſtoli tradiderunt nobis quod à Chriſto acceperant

Luc. 22. ſuis? *Deſiderio deſideraui manducare hoc Paſcha vobiſcum, antequam patiar.* Quod ſi nihil amplius habet hoc myſterium præter figuram corporis & ſanguinis Chriſti, & non hoc eſt quod ipſe dixit: quid neceſſe fuit iterare in facto, quia hoc totum præfiguratum erat in agno? Vnde & Lucas duos calices datos eſſe diſcipulis in eadem cœna commemorat. Vnum prius poſt agni comeſtionem antequam panem acciperet: alium verò, poſtquam benedixit ipſum panem ac fregit, & dedit diſcipulis ſuis. *Similiter*, inquit, *poſtquam cœnauit dicens: hic calix nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine qui pro vobis effundetur.* Vbi datur intelligi, quod agnus ille legalis cum ſuo calice in figura præceſsit paſsionis Chriſti. Deinde corpus & ſanguis in calice ad expletionem factum eſt veritatis, vt quod in Melchiſedech præceſſerat, totum compleretur in Chriſto. Nam quod calix paſſionem Chriſti demonſtret, nemo qui hoc Euangelium legit, ambigit. Et ideò aliquos mouet, vtrumne duos calices Lucas voluerit ſignificare Ieſum accepiſſe, an vnum eumdemque, quia anticipauerat de eo dicere, rurſus recapitulando bis eũ commemoret. Ita quidem nonnulli ſentiunt non duos eſſe calices, ſed vnum qui & ante diuidendus, & poſtea bibendus commemoratur datus eſſe diſcipulis. Sed alij melius, vt præmiſi, duos porrectos affirmant diſcipulis, vt in vno eorum, id eſt, in primo, paſsionem ſuam voluerit exprimere; in alio verò fidelium ſuorũ paſſionem præfigurare. Rurſus alij contendunt in vtroque calice illud oſtendere quod in veteri teſtamento præceptum eſt, vt qui Paſcha non primo menſe agnum comedendo ageret, in ſecundo menſe in hœdi comeſtione peracgeret: ac propterea duos calices diſcipulis Dominum tradidiſſe. Et aſtruunt verè in vtroque calice quod vtrumque debeat intelligi teſtamẽtum, ac per hoc vnus eorum pertineat ad agnum, alius verò ad myſterium corporis. Sed ſiue hoc ſiue illud quiſque ſentiat, nullus tamen eorum à vera fide inuenitur extraneus, tantum vt intelligat in hoc facto quod de figura & vmbra veritatis benigniſsimus Ieſus accipiens panem & calicem ad verum tranſeat Paſchæ Sacramentum, ne apex iotæ detruncaretur à lege, imo quia lapis angularis eſt, vtraſque tenens & adimplens leges, ac ſi verus Melchiſedech panem offert & vinum, quod erat Sacramentum ſui corporis præfiguratũ ac ſanguinis. Et notandũ eſt quod ait: *Benedixit & fregit*, in qua nimirum benedictione ac fractione noua creatura efficitur, vt panis in commemoratione mortis Chriſti Deo fide oblatus caro eius iure credatur. Similiter & ſanguis in eadem gratiarum actione quam Deo Patri egit, creatur, vt verè ſanguis credatur qui effuſus eſt pro multis in remiſsionem peccatorum.

Ibidem.

2. Calices porrecti Diſcipulis à Chriſto.

Exod. 12.

SENTENTIÆ CATHOLICORVM PATRVM.

Ambroſius de Trinitate ait: *Pari modo obedientiam filio obycere ſolent Arriani, quia ſcriptum eſt;* Et ſpecie inuentus vt homo, humiliauit ſemetipſum factus obediẽs vſque ad mortem. *Et hominem præmiſit, & vſque ad mortem dixit, vt intelligeremus obedientiam mortis, non diuinitatis fuiſſe, ſed humanitatis, in qua officia noſtra ſuſcepit & nomina. Dicimus itaque vnam eſſe potentiam Trinitatis, quam nos in ipſa atque poſt ipſam docuit paſſionem. Filius enim patitur per corporis ſacramentum, Apoſtolis Spiritus ſanctus infunditur, in manus Patris commendatur Spiritus, Deus quoque Pater maxima voce ſignatur.* Hæc beati Ambroſij poſui, vt cognoſcas, fili cariſsime, quia non ſolùm paſsio Domini, myſterium eſt & Sacramentum ſalutis: verum etiam Chriſti natiuitas & incarnatio, quia Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Hæc omnia, inquam, quæ geſsit Deus homo, Sacramenta ſunt diuini muneris & myſterium fidei: nec tamen aliud ſunt quàm veritas, quia Sacramenta dicũtur. Idcirco Sacramentum corporis Chriſti & ſanguinis quamuis Sacramentũ dicatur: non eſt aliud quàm veritas, & quod ipſa Veritas repromiſit. Vnde beatus Auguſtinus: *Sacramentum*, inquit, *fidei fides eſt*, ac deinde: *ſic & corpus Chriſti atque ſanguis in hoc Sacramento, vera caro & ſanguis eſt.* Nihil eſt aliud, inquit, credere quàm fidẽ habere propter fidei Sacramentum. Et ideo quiſquis de hoc dubitat, fidem ſe habere denegat, quia in fide Chriſti nihil aliud quàm veritas eſſe poteſt. Et ſicut Leo teſtatur Apoſtolicus; *Hoc verè ore ſumitur quod fide creditur, & ideò,* ait, *ſic communicare debetis, vt nihil prorſus de veritate corporis Chriſti & ſanguinis ambigatis.* Quod autem propria ſit Chriſti caro & ſanguis, teſtãtur omnes catholici, teſtatur & Cyrillus cũ ſuis centum & quinquaginta Coëpiſcopis in Epheſo congregatis. Teſtatur inter cætera viuificatricem carnem eſſe, & ipſius Verbi propriam factam, quæ vita natura-

Philip. 2.

Sacramentum corporis Chriſti eſt veritas.

liter vt Deus exiſtit, quia propriæ carni A vnitus eſt. Ergo vbi hæc vnitas naturaliter, nulla eſt diuiſio. Et propria ſi eſt, & & vna Chriſti caro, vtique ipſa eſt quæ nata eſt de Maria, quia Verbum caro factum eſt, & quæ pependit in cruce. Hoc itaque credere in Sacramento fides eſt, & Sacramentum fidei vera caro & ſanguis eſt. Ac per hoc Apoſtolo teſte, ſicut nemo dicit Dominum Ieſum, niſi in Spiritu

1. Cor. 21. ſancto: ita nemo credit hoc ita eſſe niſi per Spiritum ſanctum, per quem hæc fides data eſt, & per quem hoc efficitur Sacra- B mentũ, vt vera ſit caro, atque ipſa & non aliud quàm ipſa caro. Alias autem ſine Spiritu ſancto, ſicut nec caro Chriſti prodeſt quicquam; ita nec hoc Sacramentum carnis prodeſſe poteſt. Quia in his omnibus vnus eſt opifex Spiritus ſanctus, vnus & Chriſtus, qui conceptus de Spiritu ſancto ex Maria Virgine, vnus & Creator atque Sanctificator corporis & ſanguinis ipſe Spiritus. Sine quo nemo dicit Dominum Ieſum in Sacramento, nemo rectè credit eadem ipſa Sacramenta, nemo eandem confitetur eſſe carnem quæ paſſa eſt, C & propria facta atque vna, ex quo fidei Sacramento fides eſt, & ſi fides vera eſt, vera eſt & caro atque ſanguis, vt ſit fides

Hebr. 11. quæ per Apoſtolum prædicatur. *Fides eſt*, inquit, *ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium:* & tamen vera ſubſtantia, quamuis dicatur argumentum. Et ideo non videtur hæc caro, neque vita æterna quæ ſperatur, quia Verbi caro propria eſt. In fide ſubſtantia eſt quæ iam credit, & communicatur, & adhuc tamen D hodie ſperatur. Et ideo rerum non apparentium argumentum, hoc eſt, quia ſperandarum ſubſtãtia eſt. Quæ omnino iam per hæc in fide eſt, quinimo ipſa fides eſt. Et ideo verè qui manducat dignè hãc carnem, & bibit hunc ſanguinem, iam vitam æternam manducat & bibit, & Chriſtus in eo manet per veram carnem verbi, & per ſuum ſanguinem, ſicut & nos in illo per verum quem aſſumpſit hominem. Quod ſi verè Deus homo eſt vt credimus, vera & caro Chriſti in hoc fidei Sacramento eſt, vera & in nobis per hoc præſtatur vnitas, E & in corpore Chriſti vera adoptio; atque per hoc quamuis quiſque manducet & bibat hanc vitam, tamen integer manet & viuit Chriſtus, quia eſt via, veritas & vita.

Sed quidam loquaciſsimi magis quàm docti, dum hæc credere refugiunt, quæcumque poſſunt, ne credant quæ veritas repromittit, opponunt, & dicunt nullum corpus eſſe quod non ſit palpabile & viſibile. Hæc autem, inquiunt, quia myſteria ſunt, videri nequeunt nec palpari, & ideo corpus non ſunt: & ſi corpus non ſunt, in figura carnis & ſanguinis hæc dicũtur, & non in proprietate naturæ carnis Chriſti & ſanguinis, quæ caro paſſa eſt in cruce, & nata de Maria Virgine. Ecce quàm *Ibidem.* benè diſputant contra fidem ſine fide, ne credant, quia fides non eorum eſt, teſte Apoſtolo, quæ videntur, ſed quæ non videntur. Vnde quia non videntur, myſteria ſunt & Sacramenta. Et ideo in fide hoc ſunt quod dicuntur, vt Veritas teſtatur. Propterea quia ſperandorum ſunt, non aliud iure quàm caro & ſanguis Chriſti creduntur. Alioquin præfata ſancta Synodus Epheſina, cui contradicere nulli fas eſt, plus quàm Euangelio, quicquid in ea ſancitum eſt, nunquam auderet abnegare quod abnegat, niſi ex Euangelio, & affirmare verè viuificatricem carnem Chriſti in hoc Sacramẽto & ipſius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter vt Deus exiſtens, quia propriæ carni vnitus eſt. Vnde ſi apertius de his dici poſſit neſcio, aut ſi manifeſtius, vbi totũ quod eſt Chriſtus prædicatur, non in figura, ſed in re & in proprietate atque in natura, quæ vita naturaliter vt Deus exiſtit, & ideo non virtus tantum, ſed proprietas naturæ iure creditur. Ac per hoc iſti qui negant hoc viſibile eſſe myſterium atque palpabile, non ob aliud, niſi ne credãt, & ne ſit quod Veritas ait: *Hoc eſt corpus meum, & hic eſt ſanguis meus.* Aſcendant ergo hi vbi Chriſtus eſt in dextera Dei Patris, & inuenient viſibilem & palpabilem ipſum eundemq; Chriſtum quem requirunt. Nos autem quia per fidem ambulamus, & non per ſpeciem, credimus & communicamus interdum quod latet, & quod eſt verum in myſterio: quia omnino ſi non lateret, fides & myſterium non eſſet. Vnde fit viſibile & palpabile in Chriſto quod accipimus, & viſibile in myſterio, & in fide caro Verbi in Spiritu ſancto propria facta, & vna eademque quæ paſſa eſt & non alia. Similiter & ſanguis ad ſalutem, quibus fruimur in vita, quia mediator Dei & hominũ eſt Chriſtus, vt per hoc cum illo & in illo vnum inueniamur.

Synodo Epheſinæ vt Euangelio credendum.

Eece habes, amantiſsime, in calice libelli huius, ſententias catholicorum Patrum, breuitaris compendio adnotatas, ex quibus addiſcere poſsis, non me temeritatis afflatu, talia olim puerum vidiſſe; ſed authoritate diuina & Sanctorum Patrum,

ex

ca petentibus propoſuiſſe. Nunc autem
exinde quia claruit quod non omnium
eſt fides, diſcant quæſo cum talibus cre-
dere, ſi adhuc nequeunt intelligere; quod
Deo nihil eſt impoſſibile, diſcant & ver-
bis diuinis in omnibus acquieſcere, & in
nullo de his dubitare. Quia vſq; ad præ-
ſens nemo deerraſſe legitur, niſi qui & de
Chriſto errauerunt: quamuis plurimi du-
bitauerint vel ignorauerint tanti myſterij
Sacramenta. Quin potius admiremur
profundiſsimum Dei conſiliũ, quod ma-
gni conſilij Angelus inſtituit, qui vult
omnes ſaluos fieri homines. Admiremur,
& laudemus atque intelligamus in his
quod beatus Hilarius intellexit, quo arti-
Hilar. li. 3. de Trinit. ficio vt ita loquar, nos Chriſtus in ſe col-
legit, vel quo myſterio vnum in ſe nos eſ-
ſe naturaliter voluit, non per concordiam
ſolummodo voluntatis, ſed per naturam
carnis ſuæ & ſanguinis. Ait enim: *Quomo-
do non naturaliter manere Chriſtus in nobis e-
xiſtimandus eſt, qui naturam carnis noſtræ iam
inſeparabilem ſibi homo factus aſſumpſit, & na-
turam carnis ſuæ ad naturam æternitatis ſub
Sacramento nobis communicandæ carnis ad-
miſcuit? Itaque*, inquit, *omnes vnum ſumus,
quia & in Chriſto Pater eſt, & Chriſtus in no-
bis eſt, &c.* Similiter quoque & Auguſti-
nus teſtatur, & reliqui, quod eo modo il-
le in nobis eſt, & nos per aſſumptũ homi-
nem in illo: & ſi quis hoc deſtruere velit,
totum deſtruat neceſſe eſt, ſibi ad perni-
ciem, quod homo Deus fieri dignatus eſt
in Sacramento ad ſalutem. Ideo verum eſt
quod Ambroſius ait ſanctiſſimus, quia ip-
ſa eademque caro & ſanguis quem acci-
pimus & communicamus, quæ nata eſt
de Maria Virgine, & quæ pro nobis pe-
pendit in cruce. Hoc & beatus martyr
Cyprianus teſtatur. Vnde ſi quis hoc ne-
gat ita eſſe, quia Sacramentum vocatur,
erit ei, ſicut ſanctus Auguſtinus teſtatur,
mors, non vita, qui mendacem putauerit
vitam. Hinc & Leo Apoſtolicus ait: *Hoc
ergo ore ſumitur, quod fide creditur. Et fruſtra
ab illis Amen reſpondetur, à quibus contra id
quod accipitur, diſputatur.* Quod ſi quæris,
chariſsime, ſuper quibus vniuerſaliter ab
omnibus Amen reſpondeatur in tota Ec-
cleſia Chriſti: reſpice in Sacramentorum
celebratione inſtituente beato Petro (vt
credimus) quid orat Sacerdos in Cano-
Verſ. Canoniſante cõſecratione. ne, exceptis his quæ poſt communionem
dicuntur. *Vt fiat* (inquit) *corpus & ſanguis
dilectiſſimi filij tui Domini noſtri Ieſu Chriſti.*
Quã prece expleta, conſona voce, om-
nes, Amen dicimus: ſicque omnis Eccle-

A ſia in omni gente & lingua orat & confi-
tetur quòd hoc ſit quod orat. Vnde vi-
deat qui contra hoc venire voluerit ma-
gis quàm credere, quid agat contra ipſum
Dominum, & contra omnem Chriſti Ec-
cleſiam. Nefarium ergo ſcelus eſt orare
cum omnibus, & non credere quod ipſa
veritas teſtatur, & vbique omnes vniuer-
ſaliter verum eſſe fatentur. Vnde quia
ipſe ſuum eſſe dicit corpus, & ſuum ſan-
guinem non oportet, etſi oculis carneis
non videmus quod credimus, dubitare in
B aliquo. Audiuimus etiam quid Grego-
rius Papa de hoc ſentiat. Audiuimus quid
& ſanctus Cyrillus cum vniuerſis Coë-
piſcopis in Epheſo congregatis, quid
Græcia cum eiſdem, quid Aegyptus,
& quid ſanctus Hieronymus Presbyter,
qui & ipſas Sanctorum Patrum vitas La-
tino edidit ſermone. Et ideo quam-
uis ex hoc quidam de ignorantia errent,
nemo tamen eſt adhuc in aperto, qui hoc
ita eſſe contradicat quod totus orbis cre-
dit & confitetur. Quoniam ex magno
C Dei conſilio, vt dixi, hoc ita eſſe ſancitũ
eſt à Deo in cœna, vt Saluator quia exi-
mium eſt, dicat diſcipulis: *Deſiderio deſide-* Luc. 22.
*raui hoc Paſcha manducare vobiſcum ante-
quam patiar.* Alias autem niſi eſſet in eo
euidens Sacramentum, nequaquam di-
ceret: *Deſiderio deſideraui*: Quoniam ma-
ius eſt dicere, deſiderio deſideraui, quàm
ſi diceret ſimpliciter, deſideraui: quam-
uis & hoc eſſet magnum. Nam hoc genus
locutionis in ſcripturis diuinis, nunquam
niſi pro magno intellectu cum tali addi-
D tamento ponitur: ſicut eſt: *Vita viuet, &* Ioan. 6.
non morietur, & de amico ſponſi; *Qui ſtat
& audit vocem ſponſi, gaudio gaudet*; & alia
huiuſmodi. Et ideo non puto ſine aliquo
magno iudicio ita dici debere, quãquam
nemo rectè ſe deſiderare dicat, niſi ex de-
ſiderio. Tamen quia nec vnus apex iotæ
in ſcripturis ſacris ſuperfluus eſſe credi-
tur, rectè talis exaggeratio plus aliquid
innuit, quàm ſi diceret, deſideraui. Non
enim de ſolo Agno illo legali hoc dictum
credere debemus, quia & illum iam retro
E cum eiſdem more Iudaico comederat:
ſed de veritate tanti myſterij. Quoniam
in illa vmbra futurorum, & Prophetia e-
rat in corpore & ſanguine verè Chriſti, i-
mo in ipſo veritas Chriſto. Ipſe namque
erat agnus quẽ Abel primus obtulit, quẽ
Moyſes dudũ manè & veſperè offerri Deo
in ſacrificio præcepit. Erat autem in ea- Geneſ. 4.
dem cœna agnus ille typicus, erat & veri- Exod. 29.
tas: oportebat autem de vmbra tranſire ad Num. 28.

veritatem. Et ideò gaudio gaudet, gratias A agens Deo Patri, quia iam implebatur quod cum deſiderio diu deſiderauerat. Aſſumpſerat enim hominem in Deum, quando Verbum caro factum eſt, vt per eum eſſemus in illo: ſed necdum ille admiſcuerat ſe per carnem & ſanguinem ſuum nobis, vt ſinguli membra in illo vnum eſſemus corpus. Quia etſi caro nihil prodeſt per ſe, Spiritus ſanctus eſt qui viuificat corpus, vt in nobis omnibus vnus ſit Chriſtus. In vno eodémque viuificatur Spiritu, & manemus in illo per hominem quem aſſūpſit, ſicut & ipſe per hoc myſterium cor- B poris & ſanguinis ſui in nobis. Et ideò noſtræ ſalutis ſumma, quia in iſto conſiſtit Sacramento, deſiderio ſui deſideraui adimpleuit, vt cum ſuis antequam pateretur hoc verum manducaret Paſcha: quatenus per hoc antequam ſe daret in pretium, nos in illo & ipſe in nobis vnum eſſemus corpus. Et ideò in cruce nos cum illo ſimul crucifixi ſumus, in baptiſmo ſimul conſepulti, & in reſurrectione ſimul cōreſuſcitati. Vnde ait Apoſtolus: *Si conſurrexiſtis cū Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapite.* Quapropter, Coloſſ. 3. chariſſime, nihil in hoc dubites myſterio, C quod veritas Chriſtus de ſe largitus eſt nobis, quia etſi ſedet in dextera Patris in cœlis, non dedignatur ſub Sacramento quotidie per manus Sacerdotis ac ſi vera hoſtia non infideliter, ſed fideliter immolari.

Rom. 6. Qui etſi non moritur, neque mors iam ei vltra dominabitur: tamen in Sacramento verè cōmunicatur, vt in nobis maneat naturaliter, ſicut & nos in illo. Hinc eſt quod ait; *Sicut miſit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, ipſe viuet propter me.* Ioan. 6. Ille autem viuit propter Patrem, qui natus eſt vnigenitus ex Patre: & nos propter ipſum, quia manducamus ipſum. Et ideò, dilectiſſime, ſummopere cauendum, vt nullus Chriſtianorum hinc ſine viatico exeat, id eſt, ſine corpore Chriſti & ſanguine, vt Chriſtum in ſe habeat ſicut in fide, ita & in cibo carnis & ſanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. Apoc. 14. Tunc autē in Domino morimur, ſi nos in illo, & ille in nobis per hoc myſterium maneamus. Interim verò prouidendum, ne propter incuriam & mentis ignauiam, nobis proueniant hæc (quod abſit) ad perniciem, & ad damnationis cumulum, quæ tradita ſunt in reparationem cum tanto deſiderio æternæ ſalutis. Ad vltimum quæſo ne ſequaris ineptias de tripartito Chriſti corpore, non ſalē aut mel in eo admiſceas, quod quidam voluerunt, nec aliud adiicias, nec ſubtrahas, ſed totum vt Chriſtus inſtituit, ita eſſe credas & intelligas: quatenus per hoc ille in nobis concorporatus maneat, ſicut & nos in illo per hominem Deum quem aſſumpſit, cui iurauit Deus Pater: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*: & non Pſal. 107. Hebr. 6. 7. ſecundum deliramenta quorumdam. Idcirco Apoſtolorum ſequenda eſt traditio, 1. Cor. 11. ne vnuſquiſque noſtrum ſuam præſumat cœnam ad manducandum. Eorum itaque fides, eorum inſtituta ſunt ſeruanda. Quia ab omnibus verè communicantibus vna exigitur fides, ſtudium & ſollicitudo conſideratur, facta quæruntur, vt ſemper hinc nos feſtini ſequentes per charitatem, & per deſiderium æternæ vitæ, tranſeamus ad æternam & perpetuā vitam. Vale chariſſime, & diligentem te dilige.

VITA ADELHARDI ABBATIS CORBEIENSIS.

AVTHORE PASCHASIO RADBERTO.

Die 2. Ianuarij.

PRECIVM operis eſt, viros A quoſque doctiſſimos imitari, qui parentis affectū, charorum in Chriſto funera pietatis opere defleuere, flēdo quoque miris eos proſecuti ſunt laudibus. Quoniam ſicut B. Ambroſius in opere ſuper Valentinianum dixit, etſi incrementum doloris ſit, id, quod doleas ſcribere: tamen plerunque in eius, quem amiſſum dolemus, commemoratione requieſcimus, eo quod in ſcribendo dum in eum mentem dirigimus, intentionemque defigimus, videtur nobis in ſermone reuiuiſcere, & totus medullam noſtræ mentis influere. Cæterum poſteritatis negocium B eſt, vt eorum exempla virtutum litteris commendemus, quatenus & noſtrū charitatis debitum proximis perſoluamus, & patrum exempla, quos imitari debeant, filiis non negemus. Nouimus igitur eos non periiſſe poſt mortem, ſed beatius immutatos, vt moriendo ad immortalia ſūmæ felicitatis gaudia peruenirent. Idcirco non omnino penitus obliterandi ſunt à memoria, præſertim tales, quorum non deſiiſſe hinc mortis euulſio fuit, ſed in melius commutaſſe. Neque enim fatendum eſt, iuxta quorundam perfidorum inſaniam, quod ſcriptura inquit: *Exiguum, & cum tædio eſt tempus vitæ noſtræ, nec eſt refrigerium in fine hominis, & non eſt qui* C *agnitus ſit regreſſus ab inferis.* (Sap. 2.) Neque hoc dicendum quod ex nihilo nati ſumus, & poſt hæc futuri ſumus, quaſi non fuerimus. Verum igitur eſt, & incunctanter profitendum, Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis, & mortem moriendo viciſſe: vt ſimiliter omnes, qui in Chriſto moriuntur, non iam mortui, immo in eo viui atque beati, inueniantur. (Matth. 22. Luca 20.) Deus enim viuorum eſt, & non morientium, eo quod in illo qui viuit, omnes qui in ipſo ſunt, viui inueniuntur. Vnde & ſcriptura eos dormientes appellare conſueuit.

Quapropter officioſiſſimum eſt, ſicut dixi, ſanctos imitari viros, videlicet præfatum Ambroſium, & beatum Hieronymum, reliquoſque ſacros imitabiles viros, qui ſuis epitaphia charis facundiſſimè condiderunt. Etſi non aſſequi eorum iura facundiæ queo, materiam tamen loquendi ſcias non deeſſe: quia eum recolere ſcribendo cupio virum, quem penè ſanctum & admirabilem vniuerſus prædicat orbis: quemque vidimus, & vſi familiaritatis eius amore, licet indigni ſumus, omnino tacere, quamuis indocti, nequimus: vt dum eum oculis videre negamur; ſaltem mētis officio proſequi mereamur. Sed dum hoc cogitare incipio, duobus valde contrariis afficior intus, mœroris videlicet atq; gaudij. Sed contriſtari Apoſtolus pro tali negocio vetat: (1. Theſſ. 4.) gaudere vero non ſolum mea, verùm omnium noſtrorum ſubita deſolatio prohibet: quibus vtriſque taxatis ſtipendiis pietatum gaudere magis multumque congaudere profecto ſpe promiſſionis æternæ de tanto patrono oportet: itaque per felices eum iam tranſiſſe agones, quem proculdubio requieuiſſe in Chriſto, ſine fine beatè māſurum, minimè dubitatur. Sed quia fletu amoris vincor potius, quàm deſperationis ignauia, mihi parcendum non ambigo: præſertim cùm Apoſtolus non flere prohibeat niſi tantum, vt de dormientibus tanquam cæteri, qui ſpem non habent, non contriſtemur. Ergo longè aliud eſt, cum deſperatione contriſtari: (Ibidem.) aliud vero dolere, & condolere: quod ſic peccati cauſa huc venimus, vt ad modicum vix parum aliquid eſſe videamur: Vnde proculdubio charorum lachrymis abluere ſepulturam debitæ pietatis affectio eſſe debet, non erroris.

Qua pietate licet mētis ingenio ſegnis, tui recordor virorum chariſſime Adelhar-

de Pater, ſenectutis decus, ſpecies ſanctitatis, forma virtutum: in tantum, inquam, tui recordor amoris vinculo, vt vix admodum me valeam inter vtraque temperare negocia: Qui dum video Dominum Ieſum Chriſtum, (*Ioan. 11.*) Lazarum quem diligebat, fleuiſſe mortuū, & non ſolùm fleuiſſe, verùm turbatum fuiſſe ſpiritu: nimirum flere cogor, tali ac tāto cœli deſtitutus oraculo. Cæterum ipſa natura docet charorū non obliuiſci debere, ſed quibus poſſumus eos commendare, vt & dilectio in mente firma teneatur, viſione carnis ſublata, & amor in mente qui dudum accenſus fuerat, dum melius viuat quem diligimus, non moriatur. Vnde mi votorū chariſſime, cui ſuperſpargo more vulgi ſepulchrū ex floribus, ornare cupiens funus literarū officiis; quatenus tuarum aromata virtutum non tumulo teneantur clauſa, ſed longè lateq; in exemplum futuris fragrent temporibus. Neque enim more quorundā cenſeo pueros hinc inde ſuper tumulum conſtituere, qui duas fingendo laudes debeant decantare, vt inſtar lugubrium carminū ad fletus & gemitum audientiū pectora concitent; ſed veritatis iura mihimet torpentis ocio ne abdicentur, literarum fidei commēdabo, atque ita tuo refrigeratus alloquio, tui per ſecula memorabor. Neque è meo poteris euelli animo, niſi nomē tuum laudéſque depromā. Fidelis eſt mihi conſcienria, quod quicquid dixerò à tua minus eſt laude: ideò perſuadere mihi de te talia minimè erubeſco. Vnde tua præſens abſentia mihi manens, nouos in me generat lachrymarum affectus, ita tamē, vt præſentia abſens faciat gratulari, quòd iam perueneris ad diu promiſſa gaudia felix. Ne quæſo lachrymanti dicas. Gratulari de me potiùs quàm flere charorū fili debueras, præſertim cùm ſcias me euaſiſſe mundi ludibria, & perueniſſe ad fontem æternæ vitæ: qui ſi me diligeres, gauderes vtique, & cōgauderes, quia iam fruor immortalitatis ſtola, & ſatior intuēdo maieſtatis gloriam. Scio, mi Pater, ſcio, inquā, quia exutus carneis indumentis, cæleſti iam frueris viſione: ſed vincor itaque pio perfuſus amore, præſentem tuam flere abſentiam, quo mihi triſte videtur omne quod intueor, dū te ſuſpirās abeſſe ſentio. Et vt verbis Fortunati vtar,

Qualiter agnus amās genitricis ab vbere pulſus
Triſtis & herboſis anxius errat agris.
Nunc fugit ad campos, feriens balatibus auras,
Nunc redit ad caulas, nec ſine matre placent.

Sed me de tuis Pater abſentem ſuggero verbis. Dies, inquam, obitus tui mihi vtinā A non luxiſſet, quia nec poterat peior eſſe mihi exiguo, neque ſæuior vlla tuis omnibus inluceſcere: quo quid agā quidve faciam perpendo, ſed mœrore amarus non inuenio. Prohibēte vt dixi Apoſtolo, multum flere volens non audeo: gaudere verò quamuis inuitus tuæ charitatis gloria perſuadeor. Iam enim tibi hyēs mi Pater, abiit & receſſit imber: ergo venerunt nuptiæ agni, inter delicias Paradiſi frueris: vox tua ſonuit iam in aurib. meis, exaudita eſt vox turturis ita dicens, *Sicut audiuimus*, fili, *ſic* (*Pſal. 47.*) B *vidimus in ciuitate Domini*: audiuimus quidem glorioſa, ſed cernimus potiora. In ciuitate Domini virtutum: virtutum ergo & non vitiorum, quia Deus fundauit eam in æternum, fundamento perpetuitatis. Intelligo quidem planè talia te canentē, ſed ſuſpiro dolens, & gemo anxius, longè interdum à tuo ſeiunctus conſortio: & quod ſerius eſt, orbis te virtutis virum prædicat, nec contingimus, nec videmus.

Noui igitur, quod neque has velis accipere laudes, qui tuas iam in cælo ſcriptas C proculdubio tenes: ibi tuum prorſus feceras horreum, ibiq; tuum ſemper erat mentis habitaculum. Vnde quamuis mihi exigam quod impendo, tibi exinde gratulor, quia frueris quod amaſti: mihi doleo, quē depulſum à lacte velocius amiſiſti: iocundior tua cauſa, ſed mea plango. Tuis itaq; gaudiis ſuperatus, tandem gratias Deo agere non recuſo. Ago quidē gratias, quod talem te habuimus: vincor verò affectu, quia prius te caruimus quàm comites Paradiſi nos tuo adſciueris cōſortio. Propter D quod obſecro, mi Pater, proſpicias per cancellos, per feneſtras quoque voti intucaris filios. Noui igitur qua fueris charitate præditus, quave fide firmus, qualiq; ſpe diu velut anchora Domino religatus. Certiſſimum idcirco teneo, quod triplex iſte tuus funiculus difficile, immo nunquā reſoluitur. Miraris non modò ſub pedibus nubes, ac ſidera, ſed etiam altam planitiem cæli, niueo candidatus habitu. Ideo precer ne differas miſereri humiliū, quos dudum ad talia prouocabas in certaminis campo. Fortis, mi Pater, fuit vt mors dilectio tua; E ideo nullo victus es hoſte, nullo ſuperatus agone. (*Luc. 14.*) Viciſti oblectamenta mundi fortiter, & ideò coronaris, credimus gloria triumphantis indubitanter. (*Matth. 19.*) Venite filię Hieruſalem, & videte diadema quo coronatus eſt ſenex noſter ſolennitate æterna, quibus ille inauratus eſt indumentis. (*Pſal. 41.*) Perpendite quomodo adhuc iuuenis malignum vicerit hoſtē, quomodo puer mun-

dum pedibus olim calcauerit.

Qui cùm eſſet regali proſapia, Pipini Magni Regis nepos, Caroli conſobrinus Auguſti, inter palatij tyrocinia omni mũdi prudentia eruditus, vna cum terrarum principe magiſtris adhibitus, elegit magis iuſtitiæ fore & veritatis amicus, quàm in illicita conſentire, etiam multis oblectatus blanditiis. Vnde factum eſt, cũ idem Imperator Carolus deſideratam Deſiderij Regis Italorum filiam repudiaret, quam ſibi dudum etiam quorundam Francorum iuramentis petierat in coniugium, vt nullo negocio beatus ſenex perſuaderi poſſet, dum eſſet adhuc tyro palatij, vt ei, quam, viuente illa, Rex acceperat aliquo communicaret ſeruitutis obſequio: ſed culpabat modis omnibus tale connubium, & gemebat puer beatæ indolis, quod & nõnulli Francorum eo eſſent periuri, atque rex in licito vteretur toro, propria ſine aliquo crimine repulſa vxore. Quo nimio zelo ſuſpenſus, elegit plus ſeculum relinquere adhuc puer, quàm talibus admiſceri negotiis: vt propinquo, quem contra ire prohibendo non poſſet, non ſe cõſentire fugiendo monſtraret. Nec minus igitur Ioanne pro iuſtitia mori paratus fuiſſe creditur, qui pari anniſu inlicitam reprehendebat Regis audaciam, & ſpernebat huiuſmodi nuptias: nec conſiderãs propinquitatis iura, vt carni aſſensũ præberet contra leges Chriſti, quas violare non ferens, ſibi in animo præponebat. Vnde & voluit magis cum Chriſto, mente ingenuus crucis ignominiam ferre, vt fortia quæque confunderet, quàm ſi etiã adoptaretur in regnum, vt eſſet Regis filius.

Deſpiciens itaque Pharaonis regni diuitias, peruenit tandem vt Monachus velut Moyſes in eremo Dei frueretur alloquiis. Neque enim adhuc ſeculo ita calceatus, poterat cæleſte viſum in monte videre: ſed exutus his omnibus & ſanctificatus, Dei agente gratia, diſcipulus factus eſt Saluatoris. Legerat ergo, *Niſi quis renunciauerit omnibus quæ poſsidet, adhuc & ſemetipſum, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* Neque igitur ignorabat, quod facilius ſit *Luc.14.* camelũ per foramen acus tranſire, quam *Matth. 19.* diuitem in regnũ cœlorũ intrare. Et ideo depoſuit aſelli onera, vt facilius arctã atq; ſtrictã viam mãdatorũ Dei curreret. Quibus depoſitis, *Pſal.41.* Corbeiæ, immo Chriſti ibidẽ expetiit fontẽ, velut ceruus ille Dauidicus: vbi cum parum fuiſſet immoratus, ſubito humilitatis diſcipulus., factus eſt A magiſter virtutũ: & qui pridie pediſequus videbatur aliorũ, inuentus eſt dux, & præuius ſuorũ in Chriſto cõmilitonũ. Elegeras enim, bone Ieſu, tibi tyronẽ, & puerũ: non quidẽ ille te, ſed tu illũ elegeras, & prælegeras tua præuentum miſericordia. Elegiſti eũ fermè cũ viginti eſſet annorũ, quando infelix nimiũ ætas humana fragilis & valdè procliuis eſt ad peccandũ: tunc quando omnes tyrones tui, cũ exirent de terra Ægypti à viginti annis & ſuprà, in *Num.1.* B libro vitæ te conſcripti ſunt præmonente: necnõ & cũ rurſus à Moyſe, & Eleazaro *Num.26.* recẽſentur omnes hac ætate & deinceps, qui poſſunt ad bella procedere, in cæleſte Collegiũ ſupputãtur. Hi tantum in caſtris Domini figũt tentoria, hi ſoli procedunt ad bella. Sanè quia mirũ admodũ eſt tũc vincere, cùm oblectatur variis blandimentis: triũphare, multis cũ impellitur argumẽtis. Viginti etenim fiũt, quinq; quater ducti: aut quatuor quinquies ſupputati. Quibus ita collectis, cõſtat eos tantum C ad bella fore promptiſſimos, qui veteris ac noui teſtamenti ætate ſenuerint, & eius ſapiẽtia fuerint educati. Horũ igitur virtus eſt ad bellãdum aptiſſima: & vt ſe vincant primũ, monẽda: præſertim cum tunc hoſtis quantum in carne eſt, & maioribus vtitur decipiendi ingeniis.

Tunc ergo tuus Chriſte ætate puer, *1.Reg.7.* mente ingenuus, proſtrauit mundi illecebras: tũc depoſuit arma Saül Regis, vt te ſolo lapide, quẽ geſtabat in pectore, proſterneretur ingens animarum deluſor. Te D deniq; elegit ſecum in præcordiis ferre: te authore cõtra ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus dimicare. Quid plura, ita certaminis campum ingreſſus, peruenit ad cœnobium: vbi annuo pulſans voto, tandem introiuit portas iuſtitiæ, per quas ſoli iuſti ingrediuntur. Deinde peruenit ad portã virtute mactus, quæ ſola ſuos quoſque *Pſal.117.* ducit ad vitam. Ingreſſus namq; eſt arctã & ſtrictã viã, quæ paucorũ eſt, *Matth.7.* vt dilatato animo, viã mandatorũ Dei curreret ſagacißimæ artis ingenio. *Pſal.118.* Atq; cũ iamdiu ita E totus effloruiſſet inter monaſticã diſciplinã, vt magis ineſſe cæleſtibus quàm terrenis crederetur: neſcio quo ducti Patres affectu, quaſi ex iuſſu regio hortulanũ eum conſtituiſſe. Qui gaudẽs vt bonus athleta Chriſti, ac ſi inter paradiſi delicias, ità obediens lætabatur animo. Sciebat namque Dominum in huiuſce ſepultũ fuiſſe ſpelæo, ibique eum Mariæ vt hortulanũ apparuiſſe. Sciebat eum in eodem loco *Ioan. 20.* reſurrexiſſe, & iã inibi viſiones angelicas

apparuiſſe. Vnde profectò theſaurum ef- A fodiens in hortis animi, multiplici corpus aromate vngebat Ieſu. Quid tunc putas dicebat, tali adſtipulatus officio? Ni fallor dicebat ſine voce, mentis tamen affectu: Cant. 5. dicebat, inquam: *Veniat dilectus meus in hortum ſuum virtute conſitum, & comedat fructum pomorum ſuorum.* Erant igitur illi in animo diuerſa virtutum olera: & idcirco dixiſſe non ambigitur: vt comedat fructum pomorum ſuorum. Suorum, inquã, quia nõ ſibi ſed Domini applaudebat gratiæ, ſi quid boni mente geſtaret. Alij labores B agrorum ſuperexcolant, quàm virtutes animi obedientiæ cauſa defenſi: iſte talia non omittens, hortum deliciarum animam ſuam Domino conſecrauerat. Fecerat enim, quod ab eo dictum meminerat: *Pone me ſicut ſignaculum erga cor tuum.* Cant. 8. Quo præmio vallatus, ſecũ in animo Domini magis delectabatur colloquio, quàm rerum negotiis temporalium; deſcenderat Cant. 6. enim profectò dilectus eius Chriſtus hortum animi illius inuiſere: deſcenderat vtique ad areolam aromatis, & in eo virtu- C tum deliciis paſcebatur. Hortus autem deliciarum eo vocatus eſt paradiſus, quod intelligitur mens hominis, quia Eden hortus deliciarum interpretatur. Vnde & quidam florentem eum dixerunt. Deſcenderat ergo in eo Chriſtus, vt lilia colligeret caſtitatis, & videret ſi iam mala punica germinaſſent.

Eſt autem boni viri animus, vt dixi, hortus plenus deliciarum virtutibus, atq; Cantic. 5. ita alter denique Paradiſus. Metitur ibi D myrrha, membrorum ſcilicet mortificatio, cum virtutum aromatibus. Colligitur roſa, martyrij ſanguine rubricata: nitent poma conuallium, cæleſtibus diſciplinis irrorata: germinant mala punica, propter odoramenta bonorum actuum: abſque eo ſi quid intrinſecus latet, Dei flagrans pius ardor amoris. Inde eſt Frater, ſi velis aduertere, quod noſter ſenex totus amabilis & ſuauis erat: inde, quod aptus omni eloquio puritatis. Nonne tibi videtur mel, & E lac ex eius lingua manaſſe, qui ita ſe ſuo influebat eloquio, & nõnũquã aliquos quaſi ebrios redderet ſanctitate, omnes verò ſibi connexos præ dulcore nimio faciens. Et quid aliud erant eius labia quàm fauus diſtillans? & vt altiùs dicam, quid aliud, quàm organum ſancti Spiritus? Alioquin humana non potuiſſet apprehendere ſapientia, quæ loquebatur: Plena denique ſanctitatis munere, verba cæleſti manabat oraculo.

Qui cùm idem ita longè, diuque à ſancto ageretur Spiritu, recordatus præcepti Abrahæ fuiſſe dicitur, vbi inquit ſcriptura: *Exi de terra, & de cognatione tua, & de* Geneſ. 2. *domo Patris tui, ac veni in terram quam monſtrauero tibi.* Qui cùm ſecum talia contuliſſet, cœpit intra ſe meditari, & dicere quod nondum hoc præcepti genus opere compleuiſſet: Qui ſi mente reliquerat natiuitatis ſolùm, reputabat quod adhuc corpore intereſſet, etſi iuxta Euangelij præceptum, Patrem aut matrem, aut cognatos iam reliquerat, vt Deo dignus haberetur diſcipulus, adhuc etiam amplius moleſtabatur: quia licet pro dignitatis genere, ſæpiùs tamen eum inuiſendo propinqui, & noti frequentarent, quàm quieti viri animus popoſciſſet. Quo factũ eſt, vt ilicò alter Elias fuga laberetur, non 3. Reg. 1. Iezabel, ſed carnis fugiens voluptatem. Quærebat enim ſeuerus Chriſti miles effugere, vt ſeſe fugiendo plenius inueniret. Atque ita qui dudum fuerat multis fulcitus blandimẽtorum obſequiis, factus eſt hoſpes peregrinationis: non habens cum Chriſto, quod egregium habendi Matth. 8. genus eſt, ſaltem vbi caput reclinet. Itaque ſic ſe fugiens, vt ſe inueniret, peruenit ſecum in fortitudine verbi vſque ad montem Caſſinum, nolens patriæ cognoſcere curas, neque prædicari de ſe vẽto iactantiæ laudes: cogitabat autem ſolum ſe velle tantum præcepiſſe: nec dum diuiſum à vitiis, quouſque moraretur infra patriæ fines. Et ne rurſus nouis diaboli retibus ligaretur, exiuit vltra ſe vadens, ſi quomodo poſſet relatu veritatis edicere: *Viuo autem iam non ego, viuit verò in me* Galat. 2. *Chriſtus.* At vbi ita conſcius venit Caſſinum, quod totius fons religionis & origo putabatur, ſuſceptus quidem à Patre Monaſterij, ſed Dei diſponente iudicio, ibi eum paululum licuit immorari. Fertur nãque, quod ilicò quidam ei anachoreta in Spiritu Dei prædiceret, quinam, & vnde eſſet, & ob quam cauſam eo vſque aduenniſſet. Ac deinde poſt modicum prædicit aduenturos Regis nuncios, qui eum repetetent, ſuoque in loco reſtituerent. Quod ille audiens turbabatur plurimum, quod votis proſpeta non ſuccederent qui aſſumens ilicò Abbatem loci illius retulit et ſua quæque rogans atque obſecrans; ſi quomodo poſſet effugere, clementer annueret, quo nomen illius vltra etiam, nec à longè audiretur.

Sed præoccupauit Deus mox eorum conſilia, & dum moras faciunt euoluendi,

continuo præoccupatur nunciis. Qui tenentes eum reduxerunt in patriam. Quid putas, quàm amarus erat animus, quàm mœſtus, quia ad patriæ fines, & dulcia proprij ſoli arua inuitus rediret. Audiant igitur huiuſmodi virum noſtri conciues Monachi, qui lenti requieſcunt vmbrarum delibuti fuligine: audiant, qui poſt ſe ſecularium greges trahunt: audiant, inquam, quod non ſatis tutum ſit, ſuorum ſe deliniri parentum affectibus. Christus ergo matrem neſcit, & ignorat fratres, vt veram nobis mentis oſtendat fraternitatem. *Si quis*, inquit, *fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis eſt, ipſe meus frater, ſoror, & mater eſt.* Deinde reuocat diſcipulum ab officio funeris, ne patrem liceat ſepelire debito carnis iure: *Sine*, inquit, *mortuos ſepelire mortuos ſuos, tu autem ſequere me.* Hoc igitur totum nouerat prius ſenex noſter, & ideo fugere feſtinabat è medio ciuium ſuorum. Recordabatur namque quod Ieſus non ſit ſigna operatus in patria: neque Propheta ſit ſine honore, niſi in proprio ſolo. Hic autem honore mundi expoliatus, idcircò feſtinabat exire charorum vinculis, vt verè poſſet ſibi mẽtis honorem adſciſcere, atque vt altius dicam, angelicam in terris degere vitam. Videbatur non ſatis pauper poſſe fieri in medio parentum ſuorum, qui regni pollebant honore, & diuitiarum copiis renitebant: Et ideo diſruptis vinculis clari nominis voluit pauper fieri ſine ambitione, quondam locuples. Sed ſui contemptor eximius, paupertate fit ornatior, fuga clarior, vilitate humilitatis ſublimior: & vt B. Hieronymi verbis vtar, ſint nonnulli ditiores Monachi, quàm fuerant ſeculares: poſſideant opes ſub paupere Chriſto, quas ſub locuplete, & fallace diabolo non habuerant: vt ſuſpiret eos Eccleſia diuites, quos mundus tenuit antè mendicos: Adelhardus verò noſter mundi omnia calcans, vicit in ſchemate, & cuncta quæ mundi ſunt, ſub pedibus attriuit.

Matt. 12. Matth. 8. Luc. 9. Matth. 13. Hier. epiſt. ad Nepotianum.

Et dum ita quietus iam victor celſa ſederet in mentis arte, diſpẽnſante Dei prouidentia, rurſus ei nouus conſtituitur pugnandi ordo. Agitur namque non longè poſtquam redierat proprio conſentiẽte Monaſterij patre, vt nec multum longè diſpar, I. alter Auguſtinus, viuẽte prædeceſſore ſucceſſor eligatur: niſi quod ille Epiſcopus fuerit, iſte verò Abbatis loco ſubrogatus ſit: vtrique tamen perfecti diſpenſatores inueniuntur. Erat autem idem beatus præfati Patris Auguſtini vetus pediſequus, operum clariſſimus imitator, ſatis acutus ingenio: voluntate promptus, eloquentia diues, dulcifluus afflatu, auditorem tanto afficiens fructu, vt linguam eius vix aliud quàm calamum ſancti Spiritus credere potuiſſes. Prædicationis eius officium lachrymæ commẽdabant, & cordis duritiam gemitus molliebat. Fluebat itaque lachrymarum ab eo ſerotinus imber, quatenus mẽtes vberius ſemen fructificandi caperent, & cor audientium huiuſmodi cenſu charitatis amore mulceret. Vox eius plena viroris gratia, & omni conſtantia fortior videbatur. Ipſe verò vultu corporeo nitens, plenus pinguedine ſãcti Spiritus credebatur, erat autem, iuxta illud Horatij, quod magnis laudibus prædicatur.

Fortis, & in ſe ipſo totus teres, atque rotũdus. Horat. 2. ſer. Satyr. 7.

Fortis ſiquidem fide, conſtantia, & virtute ſolidus, in tantum, vt nil trepidans, nihilque dubitans videretur, etiamſi totus terrore anfractus orbis laberetur. Veruntamen ſi aliqua terroris procella impulſus eſſet, aliquando ſpe ſuperabat, aliquando verò ratione vincebat: timor autem mundialis eum nuſquam potuit ſubrigendo tranſuerberate. Teres autem, & rotũdus ideo in ſe ipſo, immò in Domino dicitur fuiſſe quia non ſolùm ſibimet virtutibus, ac moribus aptabatur, verùm etiam omnibus cõgruus erat & amore digniſſimus: in tantũ, vt omnia omnibus eſſet, & penè cũctis lucrifieret. Erat ſiquidẽ carne nobilis, ſed nobilior moribus, plenus Dei ſapiẽtia, ſed opere non vacuus: pulchra facie ſed fide ac ſanctitate pulchrior, diues progenie, ſed ditior almitate, quia propago erat natus de propagine cæli.

Totus igitur nouo homine indutus erat, & quantum hîc mortalibus fas eſt, in intimo Domino recreatus. Equitatus eius erat quadriga virtutum: rotæ verò quadrigæ illius, prudentia, iuſtitia, fortitudo, & temperantia. Porrò prudentia tanta illi inerat, vt fons conſilij ex eius animo manare videretur. Cernebat enim ſimul præterita, præſentia, & futura: vt de ſingulis præuideret quid agendum, quidve ſequẽdum Dei conſilio monſtraretur. Iuſtitiam verò quantum ſectatus ſit teſtis eſt Francia, & omnia regna terrarum, conſultu ſibi ſubmiſſa: maximè tamen Italia, quæ ſibi commiſſa fuerat, vt regnum, & eius regem Pipinum iuniorem ad ſtatum Reip., & ad religionis cultum vtiliter, iuſtè, atque diſcretè honeſtius informaret: vbi tãtam promeruit laudem, vt à quibuſdam,

igitur formas, & corpora magno hic opere miraretur: Horum, inquiunt illi, ſorores ſunt apud nos Virgines: quare qua ſint illæ dignitate, potes ex his ſuſpicari. Præbete igitur mihi quæſo, inquit, ex iſtis Virginibus formoſiſſimas, dum pingo id quod pollicitus ſum vobis, vt mutum in ſimulachrum ex animali exemplo veritatis transferatur. Tunc Crotoniatæ publico de conſilio Virgines vnum in locum conduxerunt, & pictori quas vellet eligẽdi poteſtatem dederunt. Ille autem quinque delegit, quarum nomina multi Poëtæ memoriæ tradiderunt, quod eius eſſent iudicio comprobatæ, quia veriſsimum pulchritudinis habere iudicium debuiſſet. Neque enim putauit omnia, quæ quæreret ad venuſtatem, vno ſe in corpore reperire poſſe, ideo quod nihil ſimplici in genere omni ex parte perfectum natura expoliuit. Itaque tanquam cæteris nõ ſit habitura quod largiatur, ſi vni cũcta conceſſerit, aliud alij commodi, aliquo adiuncto incommodo, muneratur. Ita ſiquidem & ſenex noſter ingrediens palæſtram huius vitæ, poſtquam ablutus eſt baptiſmi fonte, per abrenunciationem ſæculi, quo puro mentis intuitu conſpexit diuerſos ad diuerſa tendentes. Alios quidem vidit ſudare ad mundi honores & præſentis vitæ gaudia: alios verò ad luxũ, & libidinem carnis: nonnullos autem ſectari iuſtitiam, necnon & aliquos futuram reſpicere vitam. Elegit tamen ex omnibus quos potuit intelligere quinq; Virgines, quæ pio charitatis oleo ſuas indeſinenter ornant lampades, & parant exire obuiam ſponſo, & ſponſæ: & has imitatus eſt vigilanti animo, ne fortè fur nocte veniens, dormientem ſubriperet, audiuit etiam ex gymnico carmine Sãctorum quàm dignas honore victorias: atque ex his omnibus vnam in ſe Chriſti reformauit imaginem. Illic, in vno videlicet Deo & homine Chriſto Ieſu, omnia quæ ſunt venuſtatis & decoris æternæ vitæ, vltra quàm intelligi poſsit adinuenit, ſed perfectum, quod in omnibus Eccleſiæ partibus natura prohibuit, gratia, conceſsit, vt ſit Deus omnia in omnibus. Idcircò ex omnibus per omnia ſatagebat, vt iam Chriſtum in omnibus inueniret. Ob hoc autem ab aliquibus, vt Epiſtolæ Magiſtri Albini ferunt, Antonius vocabatur: à nonnullis verò, vt ſupra dictum eſt, Aurelius Auguſtinus, Agebat namque iſtud Gregorij, aliud verò B. Sylueſtri.

Teſtis eſt mihi cõſciẽtia mea, quod ſæpè A mirabar; cùr tantũ mutuò vellet accipere vt indigẽtibus, vel ſuorũ erogaret vſibus, donec vitam B. Sylueſtri inſpexi, cuius in hoc imitabatur exemplum: vt ſemper magis mutuando pauper, quàm diues, inueniretur: dicebat namque ſibi ſæpè cohærentibus: vis noſſe, ô inquam tu, vtrum auarus, larguſve videaris? ſcias prorſus quod ſi timueris quid magis te dediſse quàm oportuerit, auarus conuinceris. Quod ſi minus quàm debueras, largita- B tis eſt vtique ſignum. Et ideo te fili, moneo, vt magis ſi neglexeris, in hoc reus appareas, vt de noſtro plus cenſeas tribuere, quàm minus aliquid erogare. Nouit altiſsima virtus, quod frequentius in tantum liberaliter tribuebat, vt ipſe pauper, ac ſui ſimul viderentur egere. Sed tunc lætus, tunc gaudens exultabat in Domino, aiebat namque: Vtinam vel in modico paupertate Chriſti participaremur. Sed nunquam ei viſum eſt aliquando ad C hoc potuiſſe peruenire negotium, eo quod Chriſtus magis in eo puſillanimes animaret aſſiduè, vt ſua liberaliter diſcerent erogare, & de Dei largitate præſumere. Præoccupabat enim eum diuina clementia miniſtrando. Vnde cum quodam die omne pulmentum caſei de monaſterio hoſpitibus ex integro expendiſſet, ita vt nihil fratribus reſeruaret, contigit vt quidam cùm eſſet cellarius, quaſi voce minaci quodam mentis affectu diceret, Miror, ait, Pater quid tua velit ingẽ- D tis rei expenſio, en nihil reſidui permittis eſſe fratribus quo veſci libeat. Tum ille vt erat ſuauis eloquio, arridens, Dominus dabit, inquit. Et ille. Tu ſemper, inquit, ita polliceris, ſed non ſic extemplo dabitur, quod tu indifferenter effundis. Interim autem dum hæc aguntur, ecce duo adſunt plauſtra præ foribus, vnum neſcio quid ferens piſcium, & aliud plenum caſeis. Quod B. Pater audiens, lætus pro fratre, iuſsit eum adeſse continuò. E Ecce frater, inquit, & quod timebas argueris: ecce imprudens cõuincitur ignauia. Tum ille, vt erat ſimplex animo, videns ſe argui beneficiis, da mi Pater, inquit, deinceps, da quantum volueris. Iam enim non dicam, vlterius non dabit Dominus: ſed dicam prorſus, quia dabitur, quantum volueris. Neque igitur tantus vir prudẽti affectu poterat ignorare, quid, cui, & quantum dares. Hoc ſolum vitij, ſi libeat deputetur, quod aiebat, dicebat enim ita, ſi ad dandum mihi ita exiguum fuerit, vt non habeant quod duobus im-

audiui quodam referente Epiſcopo, inter A ipſas palatij populorum frequentias, dum Rex & conſiliarij eius aliud quid intenderent, & turba more ſolito vndique perſtreperet, ſæpè eorum in medio poſitus lugebat, quaſi ad agonem flendi huc veniſſet. Itaque ibi reſidens alibi cœlorũ Regi ſecretius adſiſtebat.

Quod ſi inter mundi diſcrimina huc illucque pro Eccleſiæ negocio occupatus eſſet, inſtituta tamen regulæ minimè deſerebat: ſed pro lectione vacabat fle- B tibus, & pro reliquis officiis, mentis iubilo Domino famulabatur. Nouerant igitur omnes ſui comites, & itineris ſocij, nolle eum, vt continuè ſibi appropinquarent: idcirco procul ab eo gradiebantur, quatenus ille ſoli Deo vacaret. Venerat enim illi iam tempus, vt neque in monte, neque in Hieroſolymis, & vt ita dicam, neque in aliquo loco, ſed vt in Spiritu, & veritate adoraret Patrem. Templum autem eiuſdem Spiritus, ſuam feceratanimam, veritatiſque habitaculum. Idcircò C vt mihi viſum eſt, totus vbique ſecum totuſque cum Deo erat, ac ſollicitus cum eo gradiebatur. Inde erat, quod profectò ſemper hilaris, ſemperque mitis, ac lætus inueniebatur: inde quod tam patiens, tam longanimis, tamque benignus in omnibus habebatur. Erat enim filius pacis, charitatiſque catena, vt fraterna ſibi viſcera inuicem cohærerent. Nouit hoc Spoletum, & Beneuentum: quæ cum hoſtili gladio ſe inuicem indeſinenter cæderent, factum eſt, vt idem vir beatus il- D luc vſque ob hoc progrediens deueniret, & Beneuentum intraret. Porro ibi cùm eſſet, inter eos tantam reſtituit pacem, vt vſque hodie connexi, & confederati, ſibi mutuo in pace Chriſti cohæreãt. Vnde non ſolùm apud eos, ſed etiã apud Græcos, & omnes maris inſulas nimiam promeruit amoris gratiam, atque famam virtutis. Perpendebat autem in hoc diſſidio, quod vtrique Chriſtiani, & fratres eſſent: neque cẽſuit eos ita Deo placere poſſe, vt tanta cruentarentur cæde, & E ſuarum prædas facultatum facerent. *Quia omnis*, inquit Apoſtolus, *qui odit fratrem ſuum, homicida eſt: & ſcimus quod omnis homicida non habet vitam æternam in ſe manentem*; Vnde ſe medium inter eos pius pater iniecit, & quam diabolus pacẽ Chriſti violauerat, ſanè ad plenum reſtituit. Igitur in huiuſcemodi negocio infatigabilis videbatur, & pro iuſtitia certator eximius.

1. Ioan 3.

Vnde factum eſt, cum Imperator Carolus diem vitæ feciſſet extremum, & Ludouicus proles eius Auguſtus ſucceſſiſſet in regnum, vt diaboli agẽte inuidia, in eo Veritas prauorum rurſus ſolitis agitaretur inſidiis. Nec nouum aliquid: quia apud improbos ſemper inimica Veritas fuiſſe comperitur, & iuſtitia ſtultorum criminibus lacerata. Iam enim annoſa peruerſorum improbitas, iuxta illud Platonis, beatas, & felices Reſpublicas eſſe ingemiſcebat, ſi eas ſtudioſi ſapientiæ regerent, vel ſi earum rectores ſtudere ſapientiæ contigiſſet. Vnde dolo accenſi atque inuidia, excogitauerunt quomodo ceu Danielem ex Regis latere amouerẽt, Dan. 6. vt iuſtitia vlterius non habendo defenſorem, ſtatum ſuum amitteret: & iniquitas ſuis perempta fraudibus locum dòminãdi reciperet. Nouerat enim omnium animarum Deus inſpector, qui hoc conſiliũ illius cordi inſeruerat, vt Regi, & Eccleſiæ cederet iuſſionibus, quod non niſi ob commune omnium bonorum ſtudiũ hoc fecerat, videlicet vt libertas, potentiorũ tyrannide releuata, propenſius Domino militaret, & vniuerſarum iure laudes Eccleſiarum deuotius Domino redderẽtur. Sed Deus qui ſuos ad altiora ſemper inuitat, voluit hunc virum manifeſtius approbare, quantuſque eſſet in aduerſis oſtendere: vt qui tantus Deo victor in proſperis triumphabat, in aduerſis etiam triumpharet. Vt quia iam gratia Dei ſeptem Euangelij beatitudines, vita & moribus ſibi acquiſierat, octauam quæ ſuper- Matth. 5. erat, operibus adimpleret: Beati, inquit Euangelium, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Paſſus eſt igitur idẽ malignorum ſupercilio, & accuſatus fraude humanitatis, qui amore iuſtitiæ ac veritatis in promptu nil ſibi tutum ſeruauerat, niſi ſe pro ea vſque ad mortem modis omnibus tradidiſſet. Nunquàm enim timore occuluerat veritatem; nunquam mendacium locum habere conceſſerat: ſed miſeros obiecta veri puritate clementer tegebat, quos præſertim auaritia, & crudelis imperitorum vexabat ignauia. Vnde cùm cæcitas iniquorum doloſius aranearum telas, quàm cautius venandi retia texuiſſet, noluit ante faciem apparere, ne fortè prauitatis turpitudo, iuſtitia relucente, fœdius monſtraretur. Quo factum eſt, vt ſine accuſatore, ſine congreſſu, necnon ſine audientia, atque ſine iudicio iuſtitia plecteretur in eo. Qui

pulſus præſentibus bonis, dignitate exu-
tus, vulgi exiſtimatione fœdatus, ob be-
neficium Reipub. exilium tulit. Sed quã
cæca, & ſtulta peruerſorum calliditas
fuit! Cogitabant enim inficere bonorum
ſemper, & commaculare virtutis famam,
ob dignitatis ambitionem: præſertim cũ
Rom. 8. eo magis alterius torqueantur gloria, quo
nolunt aſſequi eam, qua clari nominis
Matth.6. honore digni habeantur. Sed ſi Deus pro
nobis, quis contra nos? Ergo mẽtiti ſunt
ſe poſſe polluere decus, ac felicitatem eo-
rum, qui ſua in cœlum facultatum tule-
runt præſidia. Illic enim neque fures effo-
diunt, nec furantur. Nemo enim aliquid
habet poſt Deũ ſe ipſo precioſius: & ideo
qui ſemetipsũ benè operãdo cuſtodit, ne-
ceſſe eſt ſe totũ & Deũ poſſideat. Nun-
quã ſe ſuo vacare honore, ac facultatum
precio, quo nihil ditius eſt, priuari pote-
rit, ſi ſe quiſque extra ſe non proiecerit.

Precioſiſſimum ergo genus poſſeſſio-
nis eſt virtutum decus, quibus nihil gra-
uius acquiritur, nil ſuauius amando per-
cipitur, nil felicius poſsidetur. Hunc the-
ſaurum ſibi ſenex noſter laborando quæ-
ſierat, quærendo felicius adinuenerat, in-
uentum autem, quocumque iret, ſecum
poſsidendo ferebat. Atque ita quanto ex-
occupatus rebus mundi fuerat, tanto ſuæ
poſſeſsioni intentus, hinc inde locuple-
tius & ſe cælo reſtituebat. Noueras iam
impudens concupiſcentiæ quæſtus, quia
miles Chriſti non tuis tenebatur vinculis,
neque tua obfuſcabatur caligine: ſed
celſa præſidens charitatis arce, mundum
quaſi ſub pedibus ſuo liberalitatis domi-
nio ſubiugarat. Idcircò non quocunque
inuidentium zelus, ſed quo Dei agebat
Spiritus, quaſi ad epulas inuitatus, ſatis
admodum vltroneus ibat. Dic, quæſo,
miſera mundi cupiditas, quid inanibus
gaudiis raperis? Quid externa bona, &
momentaneum luxum pro æternis vitæ
deliciis amplexaris? Noueris quod nun-
quam tua facies eſſe, qui à te natura rerũ
fecit aliena. Quod ſi naturæ ſatisfacere
quæris, ſcito quia parum eſt quod requi-
rit. Quod ſi cupiditatis luxui nil ſatis eſ-
ſe poterit, ô miſera mortalium præſum-
ptio, & temeraria virtutum imitatrix cu-
pido, vt quid tantis immergetis fluctibus?
Quid mortis æternæ præoccuparis caſi-
bus? vt quid vltrà te inconſultè tranſcen-
dis, cùm indè, ſi quid eſſe potuiſſes, totũ
amittas? Ecce cum iuſtitia & veritate
bellum te ſemper habuiſſe nouimus. Et
Geneſ.4. inde eſt igitur, quod adhuc liuore torque-

A ris. Tu primo mundum in Abel fratrici-
dio cruentaſti: deinde per omne tempus
Sanctorum millia iniquitatis gladio tru- Matth.26.
cidaſti, & quod ſceleſtius eſt, Dominum
cupiditatis precio vendidiſti. Porro ad-
huc vincendo vinceris, quæ iam Sancto-
rum pedibus conculcaris. Quare non au-
dis infelix aduerſum te Sanctorum queri-
monias, ſub altari Dei clamantes: vindi-
ca Domine ſanguinem noſtrum? fortè
cogitas, quod in iſto ſanguinem non fu-
B deris, ideo te excuſatum iri. Fateor planè,
quia mentita eſt iniquitas ſibi. Audiſne
dicentem Dominum. *Mihi vindictam, &* Deut. 32.
ego retribuam? Sed quod tu excogitaueras Rom.8.
improuisè, vt ſenem noſtrum terrarum
ſedibus exulare cogeres, Dominus eius
hoc vſus eſt ad coronam. Igitur more ſo-
lito tuum cæcitatis malum conuertit in
alterius bonum. Ecce rurſus ponitur au-
rum in fornace: ecce tentationis igne
probatur. Tunditur, ac limatur igitur, vt
C ſpecioſum vas, in honorem formatum,
poſsit clarius renitere. Sed dum præſens
quiſque talium contemplatur rerum e-
uentum, fortaſsis cenſet iuxta illud
Vergilij,

Nec curare Deum mortalia quenquam. Eclog. 2.

Iuſtus enim aliquando ecce in ſua perit
iuſtitia, calumniantium fraude perimi-
tur, & prauus ſibi quiſque vendicat ſa-
pientiæ laudem. Veruntamen vtrarum-
que rerum finem rei probauit euen-
tus.

D Interim verò ſenex noſter, ſapientia
probus, mittitur, quaſi vnus ex ignobili-
bus, ad Heri inſulam. Miſſus verò illuc
omni humano priuatus honore, ſed cæ-
leſti interim vndique vallo fulcitur. Diſ-
ſoluitur autẽ ad tempus quàm fœlix, qua-
driga germanitatis, in modum illius Eze- Ezech.1.
chielis coniuncta: ſuper quos Ieſus, lori-
ca virtutum ſuccinctus, decentiſsimè
præſidebat. Erant igitur quinque vnius
viri ſemine propagati: quorum triũ Im-
E perator Auguſtus familiari vſus conſilio,
vna ſecum fundabili quadratura Franco-
rum imperium ſatis admodum diſpoſitũ
regebat Reip. augmentatum. De his nã-
que equis Habacuc non incongruè Do-
mino cecinerat, dicens: *Qui aſcendes ſuper* Habac.3.
equos tuos, & equitatio tua ſalus. Quorum
quidem impar curſus, ſed par animus ad
palmam in primordio ferebatur. Porrò
iam deinceps præſidente eis Spiritu ſan-
cto, æquo voto in his vnum propoſitum
conſummatur: qui primo quidem diſco-
lores videbantur equi currere: ſed vo-
luntate

luntate concordes. Poſtremo verò vt B. Hieronymus ait, vnum aurigæ iugum trahunt, æqua ceruice, & propoſito pares non expectantes flagelli verbera: ſed ad hæc vocis Chriſti hortamenta ita feruentes, vt magiſtri, ac duces exercitui fierent ſanctitatis. Erat autem maior natu, ſenex noſter ſanctiſsimus, ætate, ac gratia Domino conſecratus: maturior conſilio, eximior omnibus ſanctitate. Deinde Vuala virorum clariſſimus, qui ei ſucceſsit, poſtea Monachorum pater eximius, tunc temporis primus inter primos, & cunctis amabilior vnus: nimia familiaritate Regi inhærens, & maxima præfecturæ dignitate ſubuectus: in ſenatu clarior cunctis, in militia verò prudenti animo fortior vniuerſis. Quem tanta laus ſequebatur in omni vitæ negocio, vt longè plus cenſeretur amore poſſe, quàm omnium faſtus etiam, & tyrannis reliquorum. Erat enim iuſtitiæ cuſtos, & decus honeſtatis, oppreſſorum quoque iuſtus oppreſſor.

Quibus inhærebat ex latere ſexu ſoror Gundrada, nomine diſpar, ſed virtutibus proculdubio compar, fratribus aſsiduitate præſens: ſiquidem virgo familiarior Regi, nobilium nobiliſsima, quæ inter venereos palatij ardores, & iuuenum venuſtates, etiam inter mulcentia deliciarum, & inter omnia libidinis blandimenta, ſola meruit (vt credimus) reportare pudicitiæ palmam, & potuit, vt dicitur carnis ſpurcitias illæſo calle tranſire. Pudicitiæ, inquam, ſceptra ſecum tenuit: quia prorſus ſibi locupletius fore credidit integritatem ſeruaſſe carnis, quàm roſeos caſtitatum flores violare. Eſt autem pudicitia virtus, (qua feliciter vt probatur, coronari meruit) velut Tertullianus facundiſsimus ait, flos morum, honor corporum, decor ſexuũ, integritas ſanguinis, fides generis, fundamentum ſanctitatis, præiudicium omnis bonæ mentis, ac deinde, quanquam rara, inquit, nec facilè perfecta, vixque perpetua. Huiuſcemodi igitur Chriſti famula inter omnia caſtitatis diſcrimina delegit expetere campum certaminis, nec meruit triumphum victrix obtinere pudoris. Reliqui verò duo; videlicet Bernarius noſter, & Theodrada ſoror eius Deo deuota, quæ iam reddito fructu nuptiarum ſecundum caſtimoniæ gradum arripuerat, ad pedes Ieſu cum Maria domi ſedebant, illa quidem Sueſsione ſanctimonialium regens

A vitam: iſte vero Chriſti diſcipulatus nobiſcum habens formam: vtrique tamen ad vnum brauium ſupernæ vocationis currere feſtinabant.

Video igitur in hoc eorum quinario numero dulci, ſonum vtriſque partibus reuolutum perſonare muſicum, & ad aliquid harmoniæ horum quantitates concinere. Porro ſi primum inſpicias viros, & ſecundo duas ſorores: erit diapente Græcum, & proportio ſeſquialteræ quantitatis. Tres enim duplum mediatè ſui ad aliquid vniunt, & concinit vnus, videlicet B. ſenex noſter inter duos, & duas, atque ita melli-B fluam muſicæ Symphoniam artis, & pyramidem, Geometricæ diſciplinæ formam reddunt. Sed quod operatur vnus, i. Adelhardus ſenex inter quatuor vt benè concinant: hoc vero is idem ſupereminens, vt in modum ignis quadrati cæleſtis patriæ amore ardeant, inuitat. Alioquin ſi reſpicias eos in negocio Reipublicæ prælatos, erunt rurſus tres publicis, velut Martha, mancipati officiis: & duo ad pedes Ieſu C intenti tantum, vt audiant verbum: atque ita medius eſt Pater noſter ſenex: qui inter vtraſque vitas, actiuam ſcilicet, & contemplatiuam, interim mediè temperatus incedit. Denique ſi eos rurſus diligenter attendis, tres eorum ſunt ſi quidem qui continentiæ triumphum ſortiuntur, & duo, qui primum caſtum meditantur connubium: ad poſtremum vero vtrique par iugum monaſticæ diſciplinæ trahunt. In omnibus igitur veſtiti duplicibus, in omnibus conſoni, & concordes, atque D concolores prædicantur. Conſpicio quidem eos cum Beniamin ſingulos inter Patriarchas quinque indutos ſtolis: ſed à Ieſu noſtro veſtę ſimpliciter nuptiali poſtmodum glorioſius decorari. Contueor autem quinque talenta credita: ſed his omnibus vnum præmium lego ſuper appenſum. Qui cùm ita his auidius in inuicem, pro ſe & omnibus decertarent, venit inuidię ventus, & diſperſit eos procul ab inuicem, in E quibus præſertim florebat totius regni decus; vt & ipſi probati manifeſti fierent, & ad quos deuenirent, eorum virtutibus fulcirentur. At vero Corbeia tunc multorum quoque ore iamdiu laudata mœrens, ac flens, cùm de tanto viduata patrono lugeret,

Geneſ. 45.

Matth. 5.

in conſolationem ſui meruit ſuſcipere. A Vualam clariſſimum virum inter reliquos quos habebat nobiles velut tyronem Chriſti, quem poſtea poſt deceſſum fratris, vice Chriſti gaudens ſibi exultat Patrem habere. O prouidentia Dei,& parati oculi diſcurrere in omnem terram, attingens à fine vſque ad finem fortiter, diſponenſque omnia ſuauiter, quàm incomprehenſibilia ſunt opera, & iudicia tua vniuerſa: qui cæcitate humana vteris inæſtimabili lucis conſilio: flagellas enim ad tempus filios, quos coronare diſponis. In- B de igitur eſt, mi Pater omnipotens, quod Bernarius noſter Lirinum remittitur: Vuala verò tuus in Corbeia, vt dixi, tyro recipitur. Qui deponens militiæ cingulum, vt te totum veſte ſanctitatis indueret, arripuit primum tyrocinia paradiſi, vt conſummaret in ſe menſuram Chriſti. Theodrada namque quaſi innocens ſub ſancta profeſſione Sueſsione C relinquitur. Porrò præfata Gundrada ad S. Radegundem quondam Reginam mittitur, idcirco vt cui communicauerat ex parte florens inter palatij diſcrimina, imitaretur virtutum eius inſignia, & cum ea die, noctuque Deum exorans, de ſe, ſuiſque interim conſolationem conſecrando reciperet.

Sed cùm iidem quaſi exhonorati ſecedunt à palatio, procedit ſenex noſter quaſi ad epulas inuitatus, inter eos, vt aiunt, fortis fide, mente alacer, conſcius puritate. Agebat namque gratias, quod dignus inuentus fuerit pro veritate contumeliam pati. Deinde nunc fra- D trem oſculo deliniens lachrymantem, nunc ſororem blanditiis, & Sanctorum afficiens hortamentis, amicis perſuadens mentis fortitudinem, proceribus verò palatij exhibens virtutum exempla. Porro in omnibus mirabilem mentis ſuæ conſtantiam demonſtrabat, ita ut quidem Archiepiſcoporum duo flentes ab eo regreſsi, vt fertur, Imperatori Auguſto interroganti, dicerent. Quid putas, inquiunt, ô Imperator? Nunquid E vindicare te cupis hunc virum exhonorando, & qualibet terrarum parte eum exulare iubendo? Fatemur planè quod nunquam ei gaudium huic ſimile facere potuiſſes, quo nunc & probata patientia cælitus condonatur: præſertim cùm hodie ſibi nimium gratulatur, priſtinam in Chriſto recipere libertatē. Vnde ſcias quod nunquam lætior, nunquam iucundior à nobis viſus eſt aliquando, itaque ad nullum ferientis, ſpe ſancta ſubnixus, pauet occurſum, neque eum vllus hinc penetrat dolor. Quod audiens Imperator, pudore ſuffuſus doluit ſe feciſſe, quod iam ruboris erat inhibere. At verò pius Chriſti famulus, hoc Cæſari quaſi pro crimine imputantibus aiebat, dicens: Nolite quæſo fratres mei, nolite attendere, quaſi quod de nobis agitur, in hominis ſit poteſtate. Fateor enim, & iam ſi idem aliud delegerit, quàm quod à Deo ſemel probatum eſt, non poſſe penitus retractari, niſi primum hoc opere compleatur, neque poſſunt compleri diſpoſita, ſi non idem annuerit. Idcircò moneo vos, chariſſimi, attendite Deum in nobis, licet per cuius non optaſſem manus, voluntatem ſuam explere: quia ſecundum Iob, cum iſta expleuerit, talia & præſto & quàm plura ſunt alia. *Iob. 23.* Alioquin cùm expletum fuerit, quod præfixum eſt, non quod in iſtius erit voluntate, ſed prout ſuo clementer annuerit nutu, quandoque reuocabimur. Interim vero quæſo parcite à Deo collato nobis principi, qui non ſua quodammodo, ſed Domini Dei noſtri, cui peccauimus, interdum vtitur voluntate. Cæterum iuxta B. Dauid vocem, *1. Reg. 26.* ſi Dominus incitat eum aduerſum nos, precor ſuppliciter exorate, vt ſacrificium humilitatis noſtræ adoretur, & ſuos ſuſcipiat pœnitentes in omnibus; ita tamen, vt eius fiat voluntas quanta, & quam immobilis patientia ille inhæſerat, quanta doctrina quantaque viſcera pietatis. Igitur inter omnia hæc, & inter omnium voces gementium, & lachrymarum alloquia medius de ſe conſolator erat, & perſuaſor virtutum.

Erat enim quaſi ſpeculum ſanctitatis, & inter omnium querimonias irrogantium iura cauſidicus. Dic rogo, quis tunc vel ſaxeum pectus habens non fleret? Quis præciſus vel de ſilice, non doleret? Aut quis vel ferreis continere ſe poterat oculis, ne lugeret maximè ea hora, cùm omnes vna voce plangendo clamarent: peſſima cæcitas, malumque conſilium, vt fons conſilij in exilium deportetur. Iſtud inquiunt, nō recuperabitur, neque Francorum quiſquam ei ſimilis, tantuſq; charitatis ac veritatis inuenietur aſſertor. Planè fatemur, quia peſſima fraus, & callidus hic eſt veneni

dolus. Ecce quàm iniquiſſimum inſtat tempus, dum iuſti & boni exhonorantur viri, & nemo eſt qui interdicat. Quid igitur putas erit de nobis? Ecce, aiunt, tollitur prauitatis interdictor, & quis vltra iuſtitiæ locus erit? Quæ conſilij ſanitas, præſertim cùm omnes ſua quærant. Nemo igitur Reipublicæ; ſed peſſimè ſibi quiſque conſulit, conſilium pro muneribus venditur, ſequuntur retributiones, propria lucra conſiderant. His & huiuſcemodi querimoniarum vocibus vſi, generaliter omnium corda, ſingulorum fletibus ingemiſcere cogebantur. Ignorabãt ergo, quod Dei occulto iudicio factum ſit, vt ſenex noſter mala cùm fierent ne videret, & pœna peccati interim in quoſdam liberiùs deſæuiret. Tunc itaque quaſi ei hoc ſolum deeſſet, quod primum concupiuerat, Domino diſpenſante ab humano pellitur orbe: & credimus quod cæleſtibus paſtus ſit ſacramentis, vt cui vetitum erat ſolum terrarum cernere, Ioannis exemplo cæleſtis patriæ inquiſitor fieret. Quid putas? nunquid Deus obliuiſci poterat, quod primùm contra eius decreti voluntatem tali eum ab officio retardarat? Sed nunc fortaſſis ideò ei votum diu deſideratum conceditur, quaſi vt quem priùs Deus labore huiuſce honoris læſerat, tandem poſteriùs conceſſu operis deliniret: & quem vel tenuis pulueris inter huius mundi diſcrimina maculæ ſordidaſſent, angelico aſſuefactus conſortio, fontibus lachrymarum ablueret. Quod factum proculdubio creditur, vt ſeptem annis, qui & ad hoc ſacratus eſt numerus, ſancto ibidem Spiritu ageretur, ſi quomodo ſeptiformem eiuſdem Spiritus gratiam ex integro accipere meruiſſet. Alioquin non talis, ac tanta fuiſſet collata virtutum fama, niſi quia diuino arbitrio conuentum eſt, vt qui penè omnibus Europæ partibus iam clarus inerat, etiam Aquitaniæ ſolum extremis finibus illuſtraret: vt qui ſibi pollebat vbique ſanctitatis nomine, illuc vſque cunctis clarius redderetur; ac deinde vbique fultus Dei auxilio, præmiis meritorum vberius abundaret.

Huiuſce rei teſtes idonei ſunt, & aſſertores ſancti fratres, inter quos idem beatus, vt ipſi fatentur, vita Angelica per ſeptennium viſus eſt habitâſſe. Quos fratres idem ad omnia, quæ Dei ſunt ſancta deuotionis flamma mouebat: quoniam tanta charitatis virtus in eo erat, vt

A omnibus ſe poſſet influere, & ſuo eos amore in Dei cauſa firmiùs ſolidare: Dei quippe altiſſima virtus aſperos ei quoſque ſecundabat vbique caſus; quæ tribus pueris medium fornacis fecerat tan- *Dan. 3.*
quam ſpiritum roris flantem. Vnde nec procellis allidebatur, neque vi ventorum impingebatur. Chriſti enim erat fundatus amore. Et vt cum Apoſtolo dicam. *Quis eum ſepararet à charitate Chriſti, tri-* *Rom. 8.*
B *bulatio, an perſecutio, an fames, an nuditas, an gladius?* Verè, vt euidentius loquar, neque mors, neque vita, neque inſtantia, neque futura, ſed neque vlla creatura poterat eum ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Fundati enim erant pedes eius ſupra petram, & ideò non poterat commoueri. Vnde cognoſcentes eum beati viri, inter quos quaſi ſub cuſtodia degere primùm videbatur, cœperunt magno eius amore inardeſcere, & nimium eum venerari: non
C ob regiæ quidem propinquitatis honorem, ſed pro venuſtate morum, & ſapientiæ documentis, necnon & pro ſublimitate virtutum, in tanto eum honore præferentes, vt etiam eiuſdem loci Pater, & omne illud collegium ſanctum, patris eum venerarentur obſequio, & ſecundum eius conſilium ſua cuncta tractarent, & obedirent ei in omnibus, prout is ſemel ore aliquid protuliſſet. Tu enim hæc omnia, Deus Pater incomprehenſibilis, tuo diſponebas nutu, vt &
D deuotus tuus famulus tandem aliquando diu optato potiretur ocio, & deuoti milites tui eius fulcirentur conſilio: Vacabat igitur illic iam cæleſti Sabbato fruitione perenni, & guſtauit, quàm ſuauis ſit Dominus. Vnde quàm immenſæ laudes, & gratiarum actiones ibidem eius reſonarent ab ore, puto nemo eſt qui poſſit ad plenum edicere. Siquidem erat ei felix illa habitatio in modum Paradiſi, ex quo ſerpentis inuidia primus
E eiectus eſt homo. Et mirabilis ſatis admodum ordo. Ille quidem proiectus inde confuſione tegitur: iſte verò eiuſdem ſuaſu quaſi reuectus, ibidem gloriatur, eo quod iam conſortio frueretur angelico. Erat igitur ei, vt quidam Poëtarum eximius ait,

Quàm ſecura quies, & neſcia fallere vita, *Virgil. 2.*
Diues opum variarum, & latis ocia fundis: *Georg.*

Atque ita nimium iucundus, inter mulcentia ſanctitatis ocia lætabatur, quaſi inter florigera paradiſi amœna: nec dubium

veritatis odio cum B. Ioanne adeò vſque A exilio deputatus, ſicut venerabilis Beda Presbyter ait. Quin licuit cernere fluctiuagas vbique mundi rotas, & Babylonis, ac Hieroſolymorum mixtim confligere caſtra, hinc inde vicibus tela, atque fugam capi. Inde erat, mi Pater omnipotens Deus, quod tuus athleta tantum pro diſcrimine huius vitæ, flens lugebat, ac dolore ſuffuſus, nimio lamento gemebat rogans: ac petens præſertim, vt ſuorum parceres hoſtium cæcitati. Videbat enim & prouidebat iam B ſenex Pater hoc in tempore miſeram humani generis vitam deliciis eneruari, & Iezabel Propheten ſe dicere, & ſeducere ſeruos Dei, fornicari, & manducare de idolothytis, ventris ingluuiem ſequi, & *Apoc. 2.* libidine coronari. Quia, inquam, monſtrum videri poſſet, ſi gula ſine luxu, aut luxus ſine gula regnaret, heu quàm miſera conditio ventris, qui talium affinitate partium cohærens, vtroque cluditur fine, & malæ felicitatis faſtu caſſo C veſtitur honore. Vnde quamuis voce poëtica vtar, moneo vt vos qui legitis flores, & humi naſcentia fraga. Hinc fugite, quoniam ſerpens his vſibus latet. *Virgil. 3. Eclog.* At verò præfatus ſenex interim eos flere non ceſſabat, quos auiditate diteſcendi velut quaſdam aues nox illuminat, & dies cæcat. Qui dum non diſpoſitionem Dei, ſed ſuos intuentur affectus, licentiam, vel impunitatem ſcelerum omnino putant eſſe felicem: ſed eorum interdum immanitate flagitij, cæleſti viro beneficia cumulantur, in tantum vt omne ſibi gau- D dium æſtimaret adfuturum, dum tentatione ad victoriam functus ſit inuidorum. Idcircò quocunque ſe verteret, proficiens vltra, atque creſcens ibat.

Gaudebat ergo vt Dei in ipſo compleretur voluntas, quia totus Deo ſubiectus eſſe parabatur. Aiebat namque inter reliqua patientiæ ſuæ verba, de ſuo quærenti exulatu: ouium ſe velle imitari ſimplicitatis exemplum, & inſtar leporis mutationem loci non curare. Ouis enim, dicebat, propter aliorum caloris indumen- E tum, ſuo ſine inuidia zelo nudatur vellere: & de ſui indumenti exuuiis alterius fouetur nuditas. Ita ſiquidem & in me aliquod ſi eſt vtilitatis prudens opus, velim vt quilibet gratis ſine meo percipiat quæſtu. Atque ita ſi fuero huc illucque addebat, pro inſidiantis impulſu more leporis fugatus, neque locum quietis, cui dudum prorſus inſederam, cum mœrore relinquo, neque ad quem propellor, cum amore teneo. Noſtra autem conuerſatio in cælis eſſe creditur: idcirco quæ ſurſum ſunt ſapimus, & non quæ ſuper terram. *Philip. 3.* Mortui enim ſumus cum Chriſto, & vita noſtra cum eo in cælis eſt abſcondita: vt cùm Chriſtus apparuerit vita noſtra, tunc & nos ſimul cum eo appareamus in gloria. *Coloſ. 3.* His & huiuſcemodi verbis ad petram, quæ Chriſtus eſt, fratrum animos ſolidabat: vt quia inter fluctus marinos extra mundum poſiti videbantur, ſpe, quam velut ancoram habeamus, cælo profundius firmarentur.

Quibus paterna ex acie per ſeptennium ita diſcretione virtutum vallatis, factum eſt Domino annuente, vt ſui exulatus iam *Hebr. 6.* finem faceret, & clarior propriis honoribus redderetur. Propriis ergo dico, quod merito ſibi competerent, & idem ſummum paternitatis officium meritis illuſtraret. Alioquin honoribus dixi reddendum, quem proprius meritorum honor vbique & ſapientia decorabat: non quod amiſerit, quo reuerentia dignus cenſeri poſſet, ſed æſtimatione vulgi priuatus honoris officio, quantum in ipſis fuit, dignitatum faſcibus redderetur. Cæterum exhonorari, ſicut conſulta veritas patefacit, non poterat, quem cæleſtis gratia illuſtrabat. Præſertim cùm indebitus honor potius turpet inſipientem, dum ſummis ſedibus inclareſcit, quàm decoret: quia minus eius dedecus patuiſſet, ſi non altis ſublimaretur officiis: quod velut ſtruma, vt quidam ait, in ſuperficie cutis eminet, vnde indignius prælatus videri poſſit. Sed ſenex noſter, non tam alienis quàm propriis meritorum honoribus vbique ab omnibus veneratur, ab omnibus interim dignus honore cenſetur. Veruntamen quia improbos, vt dixi, dignitas reuerendos nequit facere; dum pluribus eos oſtentat, ſed deſpectiores, immo indignos eadem dignitas facit. Cæterùm ſenem noſtrum tanta præditum dignitatis magnificentia fuiſſe conſtat, vt non ſolùm per ſublimitatis gradus illum contingeret videri honoratum: ſed quia multo erat fultus conſilio, idcirco etiam inter ignotos nimium videretur honorabilis.

Quo factum eſt, vt peracto tempore cum ſummo tandem reuocaretur obſequio, vt priſtinam reciperet dignitatem; paſſim omnibus exultantibus, &

congratulantibus penè cunctis. Vnde lætitiæ voces hinc inde ad cælum vſq; tollebantur. Gratulabãtur Monachorũ cœnobia, reſultabat iucũditate Clerus Eccleſiarũ, vulgi quoq; gaudia vbique ridebant. Factus eſt autem concurſus populi quaſi ſi in communi omnium feſto cæli præconio inſignis redderetur. Fratres autẽ, cum quibus interim degerat, audito ſuæ regreſſionis die, cœperunt profectò contriſtari, & mœſti eſſe, atque quodam modo gratulari, contraque præ nimio amore ingenti animo lacrymabant: lacrymando quoque vix eum dimittere cogebantur. Inter quos virtute venerabilis Ragnardus qui poſtea Abbas eligitur, præcipuo feruebat mentis ſpiritu, flens mœrore animi, & flendo quoque lætabatur. Lætabatur quidem, quia veritatis amator locũ taxati meriti recepiſſet: ſed dolebat valde, quod tanti viri præſentia priuabatur. Vnde factũ eſt, vt cum pius Dei cultor iam iamq; inde abiret, & omnes fratres ardenti animo eius veſtigia greſſuſque oſculando lacrymis abluerent, eique valè dicerent, præfatus vir Dei domi intra lacrymarum cubicula ſe ſe reciperet, ne proficiſcẽtem videret, quem pluſquàm ſe manere ſecum vellet, pro quo mori etiam proculdubio paratus eſſet: ſed cùm ſenex eum multum diuque expectando requireret, inuentus eſt in quodam obſcuritatis loco flens, & eiulans, multaque trahens ſuſpiria, qui cùm vocatus eſſet, vt ſeni valediceret, illeque nollet exire, precatus eſt internuncios, ne eum ibi plorantem detegerent. Quod audiens charitas ſancti viri, regreditur iam de naui, ne fratrem, quem Sanctum nouerat, inoſcalutum omitteret. Veniente autem ad eum ſancto ſene, cœpit idem magnis vocibus inclamare, ac dicere. Quid hic quæſiiſti, felix Pater, vel cur te mihi nunc oſtendere voluiſti? Teſtem, inquit, Deum habeo, quia mallẽ te hic mortuum ſepelire, quam me relicto hinc viuus abires. Tunc omnes fratres, & famuli magnis eum proſequuntur fletibus: leuantur vela, tandem remigia impelluntur: dant omnes gemitum, & ad littus eo vſque expectant quandiu eũ poſſent conſpicere. Feruebat verò vnus in eis ſpiritus amoris: & ideo non ſe poterant continere.

Ille verò ſolutis carnis quidem, non cordis, aſpectibus, longa corporis attenuatus macie, tandem peruenit ad palatium. Vbi ſuſcepto eo ambitioſè ab omnibus, quæſitum eſt, quomodo ei celſitudo Regia ſatisfaceret: quia timebant pro tanti viri iniuria futurum diſcrimen incurrere. Tunc beatus ſenex videns pudore animi talia meditantes, proruit ad medium, & verecundam regis mentem blandis deliniuit affatibus. Perſuaſit autem, nil eum de huiuſmodi facto in animo retinere, ſed omnia Dei iudicio deputare debere. Interea, tum eodem cogente Principe, compellitur recipere ſuum ſanctæ vitæ cœnobium, flagitantibus filiis ſuis, vt eum ſaltem quocũque modo recipere meruiſſent. Ad quos cùm aduenisſet diu deſideratus, vt piis eorum complecteretur iam iamque amplexibus, vexabat eum ſalutis inimica febris, itaut gemini affectus ſingulorum animos ſauciarent. Pugnabat ſiquidem in ſingulis mœror compaſſionis, & lætitiæ feruor, eo quod viderent membra chariſſimi viri ſæuiſſimè laniari, pro quo libenti animo etiam vitæ quàm fortes diſpendium ſuſtinerent. Vincebat autem omnes, nunc iucunditatis magnitudo, nunc lacrymarum effuſio, & extollebant ſimul mixtim vſque ad cælum lætitiæ laudes, vt in eo Dominum illuc aduenisſe nullus ambigeret, cui ita ſuſcepto congratulantur omnes, idemque benignè allocutus eſt vniuerſos.

Sed cùm ibidem aliquantiſper dulciter quieuiſſet, charitatis officio iucundatus, iterum ab Auguſto glorioſius accerſitur, & redit ad palatium, vbi cùm introiſſet, velùt quidam ait, virtutum radiis illuſtratus, quia venit Titan marceſcunt ſydera: apparuit autem illico nudata inſipientia, quæ tegebatur pallio caliginis, & factus eſt ſtupor nimius, quis ſenatum populi ad tantam ineptiam deduxiſſet. Qui comperto non parum eos inuidia fuiſſe deluſos, duxerunt in irritum, penè quicquid per hoc tempus, vt eis viſum eſt, argumentoſè tractauerant. Soluitur itaque ceu multorum captiuitas, eorum maximè, qui ex regio pollebant ſemine, redditur in vno libertas omnibus quocumque in loco tenerentur, niſi quos vita prius mors priuarat. Tum deinde quorundam tonſura, propter furoris ſæuitiam, illata tranſiit ad coronam, & dant Deo ſponte, quod dudum inuiti quaſi ad ignominiã ſuſceperãt. Quid plura? Ipſe glorioſus Imperator publicã ex nõnullis ſuis reatib⁹

pœnitentiam ſuſcipiens, factus eſt omniũ humillimus, qui quaſi regali elatione ſibi peſſimus perſuaſor fuerat, vt quorum oculi offenderant in delicto, ſatisfactione Regia ſanarentur, præſertim quod eius velle cunctos conſiderare, eiuſque nolle conſpicere, manifeſtum non ambigitur. Sed niſi reuerſus eſſet veritatis aſſertor, interea minimè patuiſſet, quo lethargico ſpiritu premerentur. Vnde etiam matura ſenectus cæcitatis eorum vulneri, Chriſti antidoto mederi perſuadendo curabat.

Ac deinde ſtuduit, vt iuſtitiæ virtus & ſapientiæ ſuas reciperent ſedes: vt vnuſquiſque ſibi ſeruaret commiſſum negotium, & ſua cuique largirentur iura. Porrò nouitates vocum, & temerarias iuxta (*1.Tim.6.*) Apoſtolum, præſumptiones velut peſtem in omnib. reprimebat. Omne igitur quod in lege charitatis non inueniſſet, inimicum æſtimabat Deo, & velut venenum repudiabat. Cumque his & huiuſcemodi præconiis, velut aurũ probatum per ignẽ, clarius enituiſſet, factus eſt omnibus decuplo honoratior, itaut in ore omnium egregiè reſonaret. Amplectebatur autem cunctorum manibus & quaſi pater ab omnibus colebatur: eratque Eccleſiarũ magiſtris velut humilitate filius, conſilio verò & prudẽtia quaſi ſubuector inclytus. Qui cùm ita ſatageret indefeſſus, vt perfecti omnes & Deo digni inuenirentur: videtur demum nouus renaſci Francorum ordo, & aurora iuſtitiæ quaſi ab ortu ſurgere. Siluerat enim iam ex parte ſtratum furoris æquor, & ventoſi ceciderant, vt Virgilius ait, murmuris auræ. (*Eclog.9.*) Redierat, vt idẽ inquit, virgo cupidinis, ſi parum liceat immutari, redierant & Saturnia regna: quia progenies bonæ mentis iam quaſi cælo refulſerat alto. (*Eclog.4.*) Omnibus igitur circuncirca eatenus ſatisfactionis ſtudio illuſtratis, & ſuis cum eo ſummo fruentibus ocio, voluit ſe demum his eximere curis, vt eſſet ſibimet, & Deo intentus. Sed nequaquã paſſi ſunt ſancti fratres, licet multam eis excuſationem ſenectutis ſuæ prætenderet: quoniam quanto ætate maturior, tantò ad virtutum culmina tendentibus ſalubrior videbatur: præſertim cum vigore ſancti Spiritus, & viriditate adhuc non exhauſtæ carnis ſatis vigeret, curans ſe laboribus, & vigiliarum negotiis fatigari, etiam plus quàm iuuenum conſtantia ſequi poſſet.

Quis enim vnquam tam feruidus, quàm idem fuerat? Et quis alterius tam crudelis arbiter, quàm ille ſui videbatur? Fateor plane quod nonnunquã niſi erga ſe quod durior eſſet, neceſſitatem corrigendi habuit. Vnde cùm à ſuis fratribus & filiis quàm ſæpè corriperetur publicè, cur ſibi tam infenſus eſſet, qui ſic diſcretus omnibus habebatur, aiebat ita dicens, vt læſos eorum animos mitigaret: ego mei curam habebo, & prorſus veſtro prouidebo famulo, ne fame aut laboribus fatigatus pereat. Sed hoc peracto paululum deliteſcendo, non diu poſt reſumebat eſuriem, & laborum negotia, itaut vix iuuenilia membra fortè poſſent, quibus ſe parſimoniis, & vigiliarum operibus affligebat. Attamen ſemper erat viroris gratia plenus, ſemper diſcreta macie ſatis admodum rubicundus: vultu quoque decorus, & venuſtus adſpectu. Neque enim faciem eius ac frontem ignauus rugabat furor: ſed totum eum matura hilaritas decorum componebat & aptum. Canities verò ſancta eum candore niueo exornabat, & velut lilium ſuper roſeos amictus, hinc inde coma capitis, quaſi elata palmarum, ſuper cutem renitebat: eratque, ſicut ſcriptum eſt in Canticis, *Senex noſter candidus, & rubicundus, electus ex millibus*: (*Cant.5.*) itaut culparetur in eo natura humana, quod antequam adulta ſit, vitiis corrumpatur. Et ſi velim laudare tantiſper glebam corporis eius, multis confertam nitoribus, erit exiguum quod impendo, quia pulchrius in eo renituit, ex quo Deo dilectus, & omnibus gratus fuiſſe probatur. Nec dubium (*Iſai.40.*) quin omnis caro fœnum, & omnis gloria eius flos fœni. Verbum autem Dei, quod ſemper in eo ſapientia vixit, manet in æternum. Cæterum ſi nobilitatem, & perſonam eius ſcribẽdo, quod Græcè *χαρακτηρισμὸς* dicitur, ad purum pingere voluero, ero inloquẽs ſuper quem facundia Rhetoricæ artis, atque omnis eloquentia puto quod muta ſit: ſilebit illa Demoſthenis oratio, & abyſſus Tulliana conquieſcet.

Etſi verò ſecundum huius artis peritiam omnibus modis eius perſona conſideretur, vt poſſit laudi idonea in negocio approbari, non immeritò his anteferatur, in quo multum quod ſupereſt, felicius inuenitur. Conſideratur autem nomine, natione, patria, genere, dignitate, fortuna, corpore, inſtitutione, moribus, vita: quomodo rem familiarem adminiſtret, qua conſuetudine domeſtica ſit, affectione, arte, conditione, item altera conditione: habitu, vultu, inceſſu, oratione, affectu. Iſtis igitur modis con-

ſideratis, perſona cenſetur: vtrum impro- A
bus quis ad negocium, an idoneus perhi-
beatur. Sed videre iam iuuat, an luculen-
tus ſenex noſter tot efflorucrit præconiis,
quot ſunt ad laudem ſui declamatoriæ
artis inſignia. Nomine ergo harum in ca-
talogo virtutum, primum an ſit ſapiens,
quæritur. Et quis ſapientior, quàm qui v-
niuerſa cæleſtis magiſtri præcepta, magis
quàm artis eloquentiæ, ſollicitus ſeruans,
ſtuduit non admittere cauſa Dei quæ
prohibentur, & ſeruare cuncta quæ iuſſa
ſunt? Porro cùm ſapientia ſit rerũ huma- B
narum, diuinarumque cognitiò cum ſtu-
dio benè viuendi: non dubium, dici poſ-
ſe ſapientem, qui & quæ Dei ſunt Deo,
& quæ hominum ſunt, prudenter norit
adminiſtrare, & velit propter Deum. Hoc
igitur negocium prudẽtis viri eſt: & ideo
is, de quo quærimus, ſapiens fuiſſe non
ambigitur. Natione autem carnis, quod
cunctis liquet, Francus erat: verum &
renatus in Chriſto, vbi & ſpiritu conuer-
ſatus cæleſtis efficitur. Patria verò, C
quamuis hic natus veriſſimè videatur,
Hieruſalem illa cæleſtis fuiſſe, qua nuſ-
quam felicius habitatur, propriis perhi-
betur meritis: genere quidem nobilium
nobiliſsimus Francorum, vt paulò ante
prompſi, proſapia ortus. Sed gratia demũ
à Deo in filium eſt nobilius adoptatus: qui
licet dignitate regia magnus videretur, in
maiores effectus eſt ſublimitate perennis
vitæ. Fortuna namque qua fuerit auctus,
probatur illo in loco quo dictum eſt,

Pauper in anguſto regnat habendo Deum. D

Siquidem quia contempſit modica, in-
greſſus Domini ſui gaudia, ſublimatur, &
ſupra multa conſtitutus erigitur. Corpo-
re verò, vtrum validus, an decorus fuerit,
fides probat, & morum eximietas. Vnde
Cant. 5. nec immerito illi aptatur illud in Canti-
cis: *Caput eius*, inquit, *aurum optimum*, *co-
mæ vero eius ſicut elatæ palmarum*, quoniam
quicquid ad decorem ei collatum fuerat,
ſurſum ad Deũ intendẽdo conſcendere
procurabat. Oculi eius velut columbæ
deſuper riuos aquarum quæ lacte ſunt E
lotæ, quoniam totus adſpectus eius ſim-
plex fuiſſe & ſolum in Deum intẽtus cre-
ditur, neque felle concupiſcentiarum im-
mixtus, ſed vera innocentia mentis lotus.
Porrò genæ illius ſicut areolæ aromatũ,
quę conſitæ ſunt à pigmentariis, videlicet
à ſanctis Doctoribus, omni flore doctrinæ,
& virtutum exornatæ oleribus. Manus
illius tornatiles, ſanctitatis formam ex-
primentes, & motu ſphærico celeriter ad
omne bonum inſiſtentes: plenæ hyacin-
this, cæli ſpecie in cælis theſaurizando
renitentes, quæ multis replebantur mu-
neribus. Venter eius eburneus, virtutum
diſtinctus ordinibus. Guttur illius ſuauiſ-
ſimum, ob fauum eloquentiæ: & totus
deſiderabilis probitate morum, atque
charitate eximia. Idcircò quærimus te
Pater, dum paſcis inter lilia, quærimus
quem diligit anima noſtra. In lectulo e-
nim per noctes quærimus tecum lachry-
mis: ſonet vox tua obſecro, in auribns no-
ſtris: vox enim tua dulcis & facies tua de-
cora. Neque enim poſſumus te Patrem
non amare, quem pro nobis credimus ad-
futurum.

Iam ſi de inſtitutione agitur, eruditus
fuit idem alter Moyſes omni ſapientia
præſentis vitæ, quaſi vnus ex filiis Regis:
deinde perductus ad Sina, in quo ipſius
Domini præſentia illuſtratur, & familia-
ritate continua fruiturus ingreditur. Mo-
ribus verò quibus fuerit exornatus, teſtis
eſt vita eius, quæ ſummis redolet merito-
rum inſigniis, & præconiis quammaxi-
mis prædicatur. Victus namque, quem
Philoſophi definiunt conſummati operis
eſſe fruitionis exercitium, vt perueniat ad
quietem, Dominus erat, quem dilexe-
rat, quem amauerat, quem iugiter deſi-
derabat. Gradus autem harum virtutum
ſunt, cùm apud eos primum ponitur affe-
ctio mentis. Porrò eadem affectio eſt ani-
mi, aut corporis ex tempore aliqua de
cauſa commutatio. Deinde ex hoc quod
afficitur, vertit ſe in ſtudium, vt effectum
ſui obtineat, ſtudium autem eſt animi aſ-
ſidua & vehemens ad aliquam rem appli-
cata magna cum voluntate occupatio.
Poſtquam habitus induitur acquiſitæ rei,
cùm ad plenum id quod perfectum eſt
obtinemus, de quo ſcriptum eſt: *Sacerdo-*
tes tui induantur iuſtitia, & ſancti tui exul- Pſal. 131.
tent. Felix quippe indumentum virtutis Apoc. 16.
eſt, quo quiſquis induitur, & cuſtodit
veſtimenta ſua, ne nudus ambulet, hic Math. 22.
nuptiali veſte indutus foras non eiicitur:
quam ſi primus parens noſter in paradiſo Geneſ. 3.
denique conſeruaſſet, nequaquam aper-
tis oculis nudus inueniretur. Vnde, ſicut
ſcriptum eſt, dum idem deſcenderet, ex- Luc. 10.
poliauerunt eum latrones, & plagis impo-
ſitis abierunt. Sed ſenex noſter floridus,
tali coopertus habitu, iam credimus quod
audit. *Ambulabit*, inquit illi Chriſtus, *me-* Apoc. 3.
cum in albis, quoniam dignus eſt, & non dele-
bo nomen eius de libro vitæ. Talique indu-
tus habitu, dum eſſet pater eximius, exer-

cebat ſe plurimum vt pro victus alimonia A frueretur Christo, quem induerat.

Porrò reſtat, iuxta præfatam diſciplinam, requirere quomodo rem ſuam adminiſtrarit. Quid verò dicam, rem ſuam quomodo adminiſtrauerit, qui nec ſe ſibi retinuit? Fecerat enim, quod audierat à
Matth.19. Domino: *Si vis*, inquit, *perfectus eſſe, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus: & veni, ſequere me.* Hoc impleto, cæterum res Eccleſiæ ſuæ quemadmodum adminiſtrauerit, teſtes idonei ſunt ſancti fratres, quorum conſilio vſus eſt, & obſe- B quio. Per quos ita cuncta diſpoſuit, vt & omnibus ſatis eſſet, nec multum alicui ſuperflueret, neque in vacuum quid periret, ſed omnia ad Dei laudem humanius largirentur: fratribus ſalubria præſentis vitæ tribuens, & nociua quæque ac ſuperflua reſecans, hoſpitibus abundanter omnibus adminiſtrans, familiam quoque ſatis illæſam à iugo ſeruitutis conſeruans. Siquidem viduas huiuſce familiæ deſtitutas, & cælibes viros per ſingulas villas conſtituens, eis ſtipendia iugiter mini- C ſtrabat. Orphanorum quoque, & debilium, nec non & hoſpitum in eiſdem locis, opportunius velut xenodochiū conſtituerat, vt res Eccleſiæ huius ſuum omnes quaſi patrimonium poſſiderēt. Teſtem Deum habeo, quod idem ipſe huius miniſtros officij velut medicus ſæpè inſtituebat, vt & ipſi excogitarent artificioſè, quomodo rerum aliquid eis ad comedendum pararent, & in huiuſcemodi cibis eorum ſanitas ne periret. Porro Regi, & diuitibus, noſtrorum nullus tam largus erat, idcirco vt in omnibus Deus largitor omnium glorificaretur, Beatius, in- D quam, multoties iudicans dare, quàm accipere, atque medium inter paupertatem, quantum ex ſe erat, & diuitias propter alios ſemper incedere, idque vt ij qui habent, tanquam non habentes eſſe inſtituerentur. Iuſtum etiam percenſuerat, vt omnes huius Eccleſiæ famuli ſic tāquam Patrem eum ſentirent, vt timidi quoque Dominum eum eſſe non ambigerent: in- E ſuper ita eorum virtutibus fautor, & inſtitutor exiſteret, vt vitiorum quoque dominus, quamuis diſcretus, & ſeueriſſimus
Hebr.9. fieret perſecutor. Iam porro qua domeſtica conſuetudine fuerit, nouit menſura
3.Reg.8. ſancti oraculi, in quo fuit manna abſcōditum, & vrna aurea: altare quoque incenſi aureum, & virga Aaron quæ fronduerat, habens illud, (nempe, oraculum) xx. cubitos in longitudine, & xx. in latitudine, xx. quoque in altitudine: vt ex omni parte gemino denario conſummatus charitate Dei, ac proximi, quadratura perpetua fulciretur: nec dubium quin Dominus ei fuerit fundamentum. Intra quam menſuram atticulatus, ſola nouit contemplatio diuina, quid ſenex noſter pro ſuo more domeſtico tractaret.

Affectione verò ita illectus omnium bonorum incitamentis, vt ſuper fraterna viſcera charitatis officio ceu faculis vteretur. Deinceps igitur arte qua fuerit eruditus, patet quia fœcundus inuentus eſt eruditionis conſilio. Prudentiæ namque, vt dicitur mille oculis inſpector, virtutum quoque diſertiſſimus diſputator; liberalium artium adeo vſque ſanctiſſimus inſtitutor, vt probares in eo illud B. Antonij: quod ſenſus adinuenerit artem, & qui ſenſus ſit integer, eum arte non indigere. De conditione iam vltra quid loquar, qui, vt præfatus ſum, Regali ex progenie clarus refulſit? Necnon & de altera conditione: vtrum proprius vt ipſi dicūt: adoptiuuſve an abdicatus fuerit, quid ingerā cum & Bernardi filius fuiſſe, fratris Magni Pipini regis, & Dei eſſe adoptiuus non abnuitur? Habitu autem quo fuerit infulatus, conſtat paulò antè me dixiſſe, quod Chriſtus eius tunica talaris fuiſſe probatur.

Cæterum veſtimentorum habitus, vni ſufficiens, Monaſticus fuiſſe oſtenditur, pro frigore potius membra muniēs, quàm honoris aliquid gerens. Dicebatur quippè à quibuſdā pro ludo, lorica fulgoris: quoniam erat pelliceus, & quaſi thorax circa viſcera fomentum caloris. Vultu autem ſuauis idem, & ſtatura palmæ adſimilatus erat: eo quod pulcher aſpectu, & decorus eſſet, velut paradiſi deliciis enutritus. Quàm pulchri greſſus eius, & quàm ſpecioſi pedes ad euangelizandum, quippe quibus expeditior damis, in calceamentis ornatior filia principis. Porro eius oratio, quàm facunda, quam plena ſenſibus, quā ſuauis auditu manauit? Extant eius Epiſtolæ ad plurimos directæ, & omniū voces, qui nunquam ſe vberius, aut expreſſius loquentem audiſſe teſtantur. Voce quidem canorius cygno mulcebat auditum: ſed & melle dulcius palato cordis melodia ſapiebat. Erat autem omnis narratio eius aperta valdè breuis, ac lucida, quod dictionis genus oratores ſummis extollunt laudibus: nil fæculentum admiſcens, neque dubium quid in ſenſa reſeruans. At verò plano in clauſulis proce-

dens greſſu, ſenſus eius fauifluus pinguiſſimo claudebatur fine. Erat igitur ſonus aſſertionis expoſitio dictionum, itaut voce formaretur proprius verborum intellectus, & ſuis ſingulæ partium qualitates reſtituerentur ſenſibus: habens omnia mēbra narrationis capitulatim diſtincta, & ad retinendum facillima, ad perſuadēdum verò vel diſſuadendum promptiſſima, ſēper auidius ad intendendum promouens audientes, igne calidius ad deſiderandum, torporem diſcutiendo, incitans deſidētes. Quæ ſi facundia daretur mihi, luculētius explerem quod conatus ſum: nunc autem excuſatio pro ignorantia, venia pro voto debetur: præſertim cùm ſtylus nullius ad hoc negocium melius expediret, quàm eius, cuius vt vita præeminet, ita & ſermo antecellit: ſed quia id ingenij vnda denegat, voluiſſe tantum, charitatis iura impleſſe probabitur.

Reſtat nunc affectu qualis fuerit, intimare. Sed quo artis ingenio pandā eius affectum animi, qui vno ſemper mētis ardore afficiebatur in omni vitæ negocio? Iugiter enim cupiens diſſolui, & eſſe cum *Philipp. 1.* Chriſto ſe laboribus fatigabat: permanere autem in carne, propter nos neceſſarium, licet aliter fateretur, penitus ſentiebat. Vnde toto annîſu vitæ ſatagebat prodeſſe omnibus, mille, vt ita dicam, charitatum ſemper negociis occupatus: præſertim quòd eſſet conſilium totius patriæ, & pater omnium indigentiū, qui ore ac manibus cum omni circunſtantia facultatum, pro libertate Chriſti erat omnium ſeruus.

Quoniam cùm eſſet ſemper accenſus ardore, peruenit vſque ad Saxoniæ fines, vbi iam paruiſſima cellula à ſancto viro, ſuo æquiuoco, Adelhardo nomine, ſumptu huius monaſterij ędificari cœperat, eo quod idem beatus vir, quia ſuus fuerat nutritus, & familiaris filius, interceſſerat loco eius, dum ipſe Hero inſula exul haberetur mundi, & paradiſi ciuis. Videns igitur pius Pater ac ſenex Sanctiſsimus cœptum opus quod pietatis eſſet officium, Regem adiit, & petiuit ab eo, vt daretur ei locus ædificandi: quia ille, in quo ſitum fuerat, non vtilis, aut aptus eſſe probabatur. Quod audiens Imperator Auguſtus, gauiſus eſt valdè volens ei multa largiri, niſi retineret eum ipſe, qui nulli vnquam concedebat ſibi dare, quantum quilibet voluiſſet, ſed quantum idem vel ſi modicum cenſuiſset: agens ſemper illud Apoſtoli, quia *beatius eſt dare, quàm accipere*. *Act. 20.* Accepta autem poteſtate à rege, vt vbi vellet, illud ædificaret, elegit locum valdè amœnum, & Monachis nimis congruum ad habitandum. Vbi & Rex poſtea plurima propter Dei omnipotentis amorem contulit beneficia.

Eſt autem locus pergentibus ad ortum ſolis de fonte Patris: ſitus ſupra littus Vuiſiræ, in modum Δ. litteræ, vallis planitiē collocatus; habet ad ortum ſolis præfatum alueum & montem porrectum in facie iuxta fluuium. Porro à meridie mons alius egrediens è fluuio, ſinu tendit ad occaſum. A Septentrione verò alter è regione pari ſitu pergit, quo vſque ſibi inuicem, viam per medium dantes, copulentur: atque ita in medio fit vallis, figuram Δ. hoc modo, quantum recordor, exprimens, nec immerito. Nam Magiſter veritatis, diuino nutu edoctus, talem elegit locum, qui & Chriſti nutriret diſcipulos, & ſuo eos deſcriberet charactere, & ſignaret ſitu. Nihil enim in omnibus Geometriæ figuris: triāgulari conſummatius, aut perfectius inuenitur. Eſt enim hic numerus totius habitudinis & ſuperficiei in Arithmetica ſolus principium: in Geometria idem planior inuenitur. Et quiſquis diligenter inſpexerit hanc figuram, neque in his artibus aliquid mirabilius reperitur, neque in noſtrâ diſciplina quicquam maius, aut melius prædicatur, quàm TRINITAS DEVS VERVS. Igitur ſine hoc numero formatum aliquid, nihil perfectum innuitur, videlicet ſine principio, ac fine, & horum medio inter principium, atque finem. Hæc verò figura princeps eſt vt dixi, latitudine, eo quod cæteræ omnes ſuperficies in hac reſoluantur. Ipſa vero, quoniam nullis eſt principiis obnoxia, neque ab alia latitudine, niſi à ſe ſumpſit initium, in ſeſe ipſa reſoluitur. Quæ ſi ita ſurſum erecta fuerit, vt oſtenſum eſt, igne charitatis flammare ibidem habitantes debere monſtratur. Quod autem ipſius à latitudine ſit initium, *Pſal. 118.* oſtendit latum Dei mandatum nimis, non niſi dilatato corde perfici poſſe. Quod verò omnes ſemper fines in ſe reſoluit, liquido ſignatur quod omnes reliquæ virtutes eius latitudine cōſummantur, & ipſa charitas non niſi TRINITATEM colendo in vnitate perficitur, & vera perfectio in his tribus vnitas indiuidua teneatur.

Hæc ideo me dixiſſe ſufficiat, vt mōſtrarem, quàm prudens idem, ac ſapiens fuerit, quantoque charitatis ardore feruebat, qui talem ac tantum diſcipulis habitandi locum pararat, irriguum aquis, ve-

lut ſi minor Aegyptus eſſet, & alter paradiſus Domini, venientibus de fonte Patris in ortum ſolis. Verè de fonte Patris, dixi: quia in Chriſto renati creduntur, exinde non ſolùm ad ortum ſolis, ſed etiam vltra ſolem vſque tranſcendere. Quem locum B. Pater Corbeiam alterius de nomine vocitauit, vt ſignum eſſet in poſterum, à quo prius illud eſſet fundatum, quis mi Pater chariſsime, narrare ſufficiat prouidam doctrinam tuam in omnibus? Verè fateor, quod quoties tui recordor ad liquidum miror ſatis, quàm prouidus eras in omnibus. Recordor enim doctrinarum tuarum, quibus eos alebas, & inſtituebas tenellos de fide, & charitate, inter quas etiam ſpem mediam collocabas, deque moribus, & de omni doctrina vitæ. Qualiter etiam oblatas ſibi res à quolibet ſuſcipere debuiſſent, cum ipſos inter ſolicitudinis negocia peragebas: commendans illis per omnia, vt in nullo terrenorum cupidi eſſent, neque quicquam vellent accipere, vnde alij grauarentur: & ſi hæredes eſſent rerum largitoris, cautè conſiderarent, ne fortè ipſi quorum erat hæreditas, poſtmodum inopes fierēt. Hæc erat eius ſollicita & pia conſideratio in omnibus, quibuſcunq; præerat locis: vt neque inhoneſtum quicquam acciperet, neque aliquis quaſi cauſa miſericordiæ poſtmodum pœnitudine premeretur. Dicebat enim, quod multi, non ſolum Rectores Eccleſiarum, ſed etiam ipſi ibidem Deo degentes, qui ſeculo renunciaſſe videntur, ob id decepti eſſent quod rebus nimiis abundarent: in tantū, vt ſeculo ſeruire denuo cogerentur, qui mortui eſſe mūdo debuerant. Quid, inquit, prodeſſe poterit rebus propriis futuros expoliari hæredes, & rurſus eas mancipari negociis ſecularibus? Conſtat igitur nos in præſenti tempore ideo Reipub. deſeruire, quia ipſa noſtris attenuata cupiditatibus ex ſe ſubſiſtere non poſſe manifeſtè cauſatur, & idcircò nos infelices, qui liberi eſſe in Chriſto debuimus, facti ſumus turpiſſimæ ſeruitutis, etiam inuiti, ſerui. Occaſione itaque accepta, quaſi in Dei cauſa mundi militiam baiulamus, cum

1. Tim. 2. Apoſtolus dicat, *Nemo militans Deo, implicat ſe negocijs ſecularibus.* Neque enim à nobis exigitur, quod neceſſaria tantum retinemus: ſed quia ſuperflua, vt ab ipſis dicitur, poſſidemus, & vnde miſeri lati in poſſeſſione eſſe cupimus, inde anguſtamur in omni opere bono. Quapropter filioli eſtote contenti paupertate Chriſti, ſine qua nemo eſt diues. Noueritis enim,

A quod beati ſunt pauperes ſpiritu, quibus regnum cœlorum repromittitur. Et ideò fratres mei nolite quaſi pro pietatis opere ſectando auaritiam poſſeſſionem æternam perdere. Eſtote igitur, quod vos æterna Chriſti vocatio eſſe voluit, vt paupertate Chriſti participando diuites eſſe cum eo ſine fine mereamini.

His, & huiuſmodi cùm eos quotidie corroboraret, ac confirmaret, conſtruebatur ibidem, Deo agente, non ſolùm Monaſterij, ſed etiam cæleſtis patriæ fundamentum. Quid putas, quanto tunc gaudio afficiebatur eius animus, quantaque lætitia, cum Dei omnipotentis amor ita flagraret in eis, vt etiam omnis illa regio Deū per ipſos benediceret? Fateor itaque quod ad nos nonnunquam rediens, præ amore pio, & ſpiritali gaudio vix ſe poterat continere, hinc inde exultans, atque gaudēs, quod Chriſtus per eum glorificaretur in multis: nos quidem rigans, ac paſcens cæleſti pabulo, illos plantans in Chriſto, ac propagans, agebat vt fructum plurimum Deo ferrent. Itaque ſic in omnibus ſe exhibens, Chriſti vices agere credebatur: etiam & forma humilitatis omnibus anteibat. Qui ita iugiter vno iubilationis afficiebatur ſpiritu, appetebat ingreſſionis campum: quæ ingreſſio ſecundum B. Auguſtinum lib. de animæ quantitate, vna de ſeptem, & ſexta perfectionis eſt virtus. Quintus ſiquidem earum gradus eſt Tranquillitas: ſextus ingreſsio: ſeptimus, contemplatio: qui ita decentiſsimè poſſunt edici: in ſe ipſa dum anima quælibet ſecū ingreditur, & verſatur. Ad Deum dum quotidie ardenter deſiderando, ad eum ingreditur, ita dicens: *Sitiuit anima mea ad Deum fortem, viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* apud Deum, cum iam claro lumine indeſinenter contemplando ei inhæreat, in quem deſiderant etiam Angeli proſpicere. Quo nūc ſenex noſter ſe perueniſſe lætatur, lætatur meruiſſe, gratias agit, atque comprehendiſſe ſummo alacritatis animo amplectitur.

Vnde quid aliud dicam, quàm illud Eliſei: Pater mi, Pater mi, currus Iſraël, & auriga virtutum? Ecce nos quàm ſubitò deſolatos relinquis: & ideò quærimus te lachrymoſa voce, & ſcrutamur melliſluos mores tuos manè in præcordiis noſtris: nec vſquam in pupilla oculi noſtri ſilet, neque conſolatur, niſi cum ſibi te pro nobis melius adeſſe promittit. Recordamur enim, quibus nos lactabas vberibus,

Marginal notes (right column): Matth. 2. — Pſal. 41. — 2. Reg. 2. Section letters: B, C, D, E.

vel quanto in te Dei fruebamur oraculo, quantiſque ferebamur alarum remigiis, & nutriebamur charitatis viſceribus: ita vt ſi ſaxei eſſemus, tua nos molliret pietatis oratio. Omnia enim nobis omnibus factus eras, vt Chriſto nos lucrifaceres. Quod ſi ad ſpeciale quorundam te vertiſſes negocium, vni in momento dabas vitæ conſilium, alium interdum deliniebas oſculis. Porrò illius manum ſtringens alterius animum miro demulcebas affectu: atque ita omnibus vnus eras, & totus ſingulis. Fratrum verò nomina licet ſcripta in viſcera ſanctæ ſollicitudinis, imponeres, de manu tamen certus eorum numerus diligenter ſcriptus penè nunquam aberat: idq; ideò, vt omnes ſedulo inſpiceres, & mores ſingulorum apud te ſollicitus pertractares. Iam enim de ſingulis tecum in iudicio diſceptabas, ne damnum poſtmodum de creditis ouibus ſuſtineres. Benè igitur noueras quid cuique expediret: & ideò omnibus exhibebas quod ſaluti ſingulorum congrueret. Erat ergo diſcretio tua in nullo, quantum dici fas eſt, exorbitans à propoſito, facilitate complendi, quæ ſingulis expedirent: generaliter verò procurando cunctis congrua.. Nullum fermè per hebdomadam familiaritatis affectu non allocutum relinquens: nullum quem in die generaliter, niſi ex aliqua impoſſibilitatis cauſa, non inſtrueres: omnibus præbens ſalubria, nulli prorſus denegans, vt credimus, neceſſaria. Idcircò filiæ Hieruſalem, prout compellor dicere, flete hunc ſenem noſtrum, & lamentum ſumite. Flete virũ, qui veſtiebat nos charitatis coccino, deſuper totum deliciis intextum, qui præbebat cultui ornamenta virtutum. Induite cilicium, & amare plangite, quia qui conſolabatur nos, & fouebat quaſi nutrix in gremio, ſublatus eſt, & receſſit. Vnde plorans plorabit anima mea, & erunt lachrymæ in maxillis meis, quandiu non intueor, quem diligit anima mea. Putaſne veniat mihi Pater tempus, quando vel ſi quo quomodo liceat faciem, ſpeciemque vultus tui conſpicere?

Sed quid interim iam deinceps agimus anima? Ecce nunc vſque quaſi inter roſeos verſati ſumus campos, & conſpeximus amœna virtutum de fonte ſancti Spiritus irrorata; nunc verò inſtat, vt mortis eius finem pandamus, quem habuiſſe talem, glorificandum eſt: amiſiſſe, flendum: perueniſſe verò ad beatorum gaudia, congratulandum. Sed quanto nobis iucundius eſt, in eo quod amatur verſari: tanto

A grauius eſt, eius abſentiam, quam ſemper præſentem cernimus, tolerare. Vnde, ceu reſperſum nebula, mœſtũ eſt omne quod inſpicimus: caligant oculi noſtri, operimur ſingultibus, tremunt digiti, rotatur caput, funduntur lachrymæ: & inſuper eſt pio amoris affectu quædam flendi voluntas. Vnde & quanto hæc prolixius ad cõſolandum cudimus, tanto ardentius amore afficimur, amando quoque dolore premimur. Idcircò mi Pater chariſſime, ocyus tranſibo obitus tui paginas, in quo diutius B immoranti vehemens languor ingruit. Hinc quidem interim adſtillat lugendi facultas, ſed paulò poſt conſolabimur de peruentu, quo tu nunc lætaris in gaudio. Vnde quæſumus priuſquam incipiat calamus pulſare tui exitus horam, reuertere Sunamitis, reuertere, inquam, paululum, vt intueamur te. Recipiet enim inde Spiritum linguæ calamus, & leuius tranſibimus amaros legendi curſus. Reuertere, reuertere, mi chariſſime, & quid videbimus in te, niſi vt caſtrorum acies quomodo ſis C ordinatus? Ad nos ſaltem ſemel, quæ ſumus, conuertere: vt omnes, qualem te prius habuimus, quantuſve & modo ſis, videamus. Ecce aſcendiſti, nouimus per deſertum quaſi aurora conſurgẽs, pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis in Deo, velut caſtrorum exercitus ordinatus.

Quid igitur terribilius humanis aſpectibus videri poteſt, quã tui vultus erãt aſpectus, in hora cum nobis indulgentiã dares? Præceperas enim petentibus nobis, Pater, vt omnes humi ſederemus: quatenus tuos noſtrum ex integro, & nos tuum erectis oculis potuiſſemus conſpicere. D Quo, fateor nil me ordinabilius à Magiſtro audiſſe indultum, nilque flammantius, aut horribilius aliquid me vidiſſe, quàm in tuis oculis. Preſsius itaque enucleans ſenſum, ita affatim cunctis es locutus: Ecce, inquis, de creditis ego ouibus rationem redditurus venio: vos autem, ô mihi commiſſus grex, de obedientia, & inobedientia veſtra ſententiam excepturi, E attendite, quod idem, qui nunc adſiſto, in tremendo iudicio vobis coram adero, & quid de talentorum pecunia ſim lucratus, vel quomodo illam expenderim, præſentabo. Attamen interim ſi quid eſt, in quo exceſsi in vobis ſciens, aut neſciens, volens nolenſve, indulgere, prout ego iuxta quod oportet, ſi quid eſt quod meũ ſit indulgere, vice Chriſti relaxo. His igitur tum ita præmiſsis, plenus feruore ſpiritus receſsit, quaſi iam futurus arbi-

ter in ſuo: vt inſtrueret ſe, quaſi contra ſpiritalia nequitiæ tunc in cæleſtibus pugnaturus, rationem villicationis ſuæ redditurum: licet ſemper quaſi in mortis articulo pertractaſſet, tunc tamen velut cōtra legiones iturus, diligentius mentis aciem diſponebat, ſi fortè ludibria huius vitæ ſine impedimento poſſet effugere. Sed quia occurſor decuplum eius viginti millibus ſuperare legitur, ſemper quæ pacis ſunt, Dominum precabatur: *Domine*, inquit, *pone me iuxta te, atque ita cuiuſuiſ manus pugnet contra me*: alioquin turmas non effugiam iniquorum, quia *tu ſolus inuentus es inter mortuos liber*. Venit ad te exactor, & in te non inuenit quicquā quod ſuum eſſet. Idcirco fac me firmius in te inhærere: vt & ipſe per te tuo in corpore mali totius inueniar liber.

Iob. 7. Pſal. 87.

A

Qui totum ſe ita diſcutiens, adhuc inuenit in ſe qualiacunque, quaſi nondum exhauſta, & præcepit ea coram quibuſdā fratribus exponere, (quorum vnus, etſi indignus, ego eram) interrogans ſi de his ſe in iudicium meritò venturum fore pertimeſceret. Quibus auditis iuxta diuinam ſcripturam percenſuimus, non ad eum pertinere, quæ ipſe quaſi ſua longè diuque plangebat. Quid putas quàm ſubtiliter ſecum reliqua diſputabat? Quam ſibi ſeuerus erat, qui pro alienis etiam, vt pro ſuis ſe puniebat? Interea ſingulos de ſingulis monens, & inſtruens, aiebat vt poſt obitum ſuum in electionis pace, caſtè, ac rectè ſecundum Deum inter ſe conuenirent. Expoſuit etiam fidem ſuam coram quibuſdam ex nobis, pene & omnem doctrinam quam docuerat, vt ex hoc eam firmius commendaret pectoribus noſtris. Hinc eſt quod tali abſentes mœrore ſuffundimur, inde verò gaudentes ſumus, quia de patre talia recoluntur. Hinc ad hoc afficimur, ad aliud hinc protrahimur. Plangimus in eo ſiquidem maturitatem morum, fidei firmitatem, ſoliditatem ſpei, charitatis fundamenta, ex integro altiſſimam Chriſti humilitatem, & ditiſſimam in omnibus largitatem: nec vt Saluator, inquam, miſeram Hieruſalem ego lugeo: ſed ploro in vnius morte pariter omnes virtutes exibuiſſe: Non quod nobis deſit ille, qui abiit: ſed quod talem videre deſiuimus, quem ſine lachrymis vix aut nunquam recordari valemus. Quis enim ſiccis oculis eius recordabitur, in quo penè omne honeſtatis decus ſublatum eſt? Aut quis non doleat præſidium totius Europæ ſubitò deperiiſſe? Vel quis ſine mentis ſcrupulo poterit Epiſtolarū eius nitorem eloquentiæ recitare? Quem ſi vulgo audiſſes, dulcifluus emanabat: ſi verò idem barbara, quam Teutiſcam dicunt, lingua loqueretur, præeminebat claritatis eloquio. Quod ſi Latinè, iam vlteriùs præ auiditate dulcoris, non erat ſpiritus. Idcirco mihi chariſſimi ô vos omnes, qui noſtis quid boni habeat tanti viri præſentia, & tranſitis per viam, attendite & videte ſi eſt dolor ſicut dolor noſtrûm omnium. Videte igitur, quod ſubitò vindemiauit nos Dominus, & facti ſumus ſqualidi, venuſtate ſublata. Aerugo poſſedit nos, quia decus roſeum verſum eſt in fauillam.

B

C

Parauerat ergò ſe Simeon ſenex ad natalem Saluatoris accenſis lampadibus occurrere, & Regem Regum Dominum Ieſum, procedentem de thalamo ſuo, vlnis ſuis lætus ſuſcipere: ſed tetigit eum triduo ante natalem Domini validiſſima febris, dum iuxta conſuetudinem noctis medio in Baſilica fleret. Qui ita perdurans ad vigilias vna cū fratribus, hoſtiam iubilationis in pectore Domino conſecrabat: & quanto, vt multi teſtes ſunt, altiùs voce canebant chori, eò ampliùs idem flebat in iubilo. Sicque ſe pertrahens ad matutinorum vſque laudes, nec minùs amore Chriſti febricitans elanguebat, ſicut ſcriptum eſt in Canticis: *Fulcite me floribus, ſtipate me malis, quia amore langueo*: Et dum quotidie magis magiſque multis premeretur doloribus, ſpiritum non relaxabat, ſemper Deo intentus. Diſponebat igitur ita omnia prouidus, ac ſi nihil mali ferret in corpore: inſtituens, & ordinans ita ſingulas officinas, vt nihil finis eius imperfectum inueniret: præcipuè vt & ſanctus dies dignis celebraretur honoribus. Quo peracto vehementius cœpit vrgeri febribus, quotidie tamen ad oratorium B. Martini veniens, quem copioſo amore in vita ſemper dilexerat, ibidemque Miſſas audiens communionem ſanctam percepit, donec vltimus dies vitæ à noctis huius eum eduxit caligine. Interim verò audiens beatus vir Hildemānus Epiſcopus, quem ipſe Monachum nutrierat, & per conceſſum Regis tanto Bellouaci ſublimarat honore, ſanctum ægrotare Patrem, aduenit illico, & excubabat iugiter ante eum, donec viuendi finem fecit, & eum propriis manibus vna cum cunctis fratribus ſepeliuit. Qui dum aduenſſet, gauiſus eſt S. Pater alacritate maxima, & lætatus, vt vix ſe ferret præ nimio exultationis gaudio. Agebat nanque Deo immenſas gratias, quod de hu-

Cant. 2.

D

E

ius cum conſolaretur aduentu, & dicebat. Deus omnium inſtitutor, & rector, gratias tibi ago, quia non ſum fraudatus à deſiderio meo. Interea cùm cœpiſſet idem S. Epiſcopus à nobis percontari, vtrum benedictionis oleo ſicut à B. Apoſtolo ſancitum eſt, deberet perungi: interrogauimus eum vtrumne vellet, quē procul dubio ſcieramus peccatorum oneribus non detineri. Quod ille audiēs, erectis oculis in cælum cominus obſecrabat vt fieret. Quid putas tum ſanctus agebat animus? quantis tunc replebatur lachrymis? Erant igitur oculi ad Deum defixi: manus verò ad cælos extenſæ, inuitanſque ſanctum Spiritum, dicebat: *Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundum verbum tuum in pace:* quia percepi omnia tui myſterij Sacramenta. Et nunc quid ſupereſt, niſi vt ad te veniam? *Veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis: tantùm fiat volūtas tua.* Alioquin ſitiuerat iam idē diu venire ad fontem. Vnde & quaſi iocoſa voce, plenus grauitate fidei, frequenter dicebat: Hinc ibo, & ad Deum meum veniam: lætus, inquam, veniam, lætus moriar, lætuſque tranſibo ingentes huius vitæ foueas: quoniam ad gaudia peruenturus ſum ſempiterna, longè mihi antè promiſſa.

His & huiuſmodi dictis ſedulo ſe armabat Chriſti miles, donec ingreſſus eſt locum tabernaculi admirabilis in voce confeſsionis & laudis; vbi & inuentus eſt exercitus multitudinis feſta celebrantis. Ibique iam ſenex noſter tripudians creditur præcinere: Nox præceſsit dies autem appropinquauit. Qui cùm quotidianis diebus adhuc in carne febricitans, immēſis ſe Deo taliter commendaret laudibus, contigit ſubitò, dum ſolus apud ſe ageret, ad eum ingreſſum fuiſſe ſanctum Epiſcopum: ad quem continuò exclamans, ait: curre velociter, ô Epiſcope, præcipio tibi, & oſculare pedes Domini mei Ieſu Chriſti quoniam ecce adeſt. At ille audiēs valdè contremuit: quia quò iret, vel quid ageret, penitus ignorabat. Ille verò hoc dicto recepit ſe ſub ſilentio, & quieuit. Tum deinceps peracto die octauo natalis Chriſti, alacrius cœpit inſiſtere vt iam hinc ei celebratis diebus liceret abire, ſi quomodo ipſe tandem perueniret ad feſtum, quòd nox non intercipit, neque morbo corrumpi poteſt. Et peracto igitur iam noctis mediæ ſpatio, ita adorſus eſt, & fratribus dicebat: O filij, ſemper mihi in Domino multum chariſſimi, ſcitote

A quoniam hodie hinc ibo. Datum eſt enim mihi iam hinc exire, ac videre, (quod vtinam fiat,) & apparere conſpectui Redēptoris mei. Finitus eſt ergo iam curſus certaminis mei, & reſtat penitus, quid accepturus ſim prouocationis præmio vt ignorem. Credimus nos tamen Pater, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, (alioquin vacuus eſt labor fidei) præſertim qui dicere cum Apoſtolo veraciter potuiſſes: *Curſum conſummaui, fidem ſeruaui:* de reliquo quid B aliud quàm repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quā reddet mihi iuſtꝰ iudex in illa die?

Tum manè iam facto, accerſitis nonnullis ex nobis, cœpit idem B. Pater vrgere, quatenus matutinas ocyus præuenirent. Quibus dictis in laude Chriſti cæleſtis eius lingua obmutuit. Tunc vero ſimul conuenientibus omnibus ſanctis fratribus, communionem ſanctam percepit C ferme hora diei prima, ſicuti mos eſt: & cœperunt eum hymnidicis laudibus Domino commendare, ita perdurantes in eius exequiis, vſque in horam diei nonam. Tum idem, quando & Chriſtus in cruce emiſit Spiritum, vt daretur indiciū, quod cuius crucem in vita tulerat, quemque ſecutus fuerat, eius & in mortis articulo ſequeretur veſtigia, donec perueniret ad eum quem quæſierat, quem optarat, quē & diu de toto corde deſiderarat. Quis, putas, tunc ea hora luctus omnium erat; & quam præcipua fuerint lamenta Monachorum? Attollebatur autem ſurſum vox D vna canentium in excelſo, & fletus omnium deorſum ſingulorum ſcindebat pectora, quoniam ſicut alibi dictū eſt, & piū erat tanto viro congaudere, & pium erat eius abſceſſu flere. Quis enim non fleret, etiam ſi de ſilice natus eſſet, ea hora, cum inclytus Dei paſtor hinc abiēs cælos peteret? Ipſe enim erat, bone Ieſu, quem in toto ex omnibus ſolum Abbatem reperi: ipſe ex vniuerſis, quem alterius E plusquam ſua quærentem inueni. Qui ſicut mater amat vnicum, ita quoſque tenerrimè diligebat, atque vt ſolidiora caperent inuitabat.

Quapropter, quæſo, attendite viri; & videte vniuerſi populi matrem Corbeiam flentē, quod eſt aluearium Monachorū: flētē, inquam, ac dicentem: Ablatus eſt magnificus meus mihi, & nullus eſt, qui conſoletur me ex omnibus charis: quoniā cōpleuit Dominus furorē ſuū in me, & fecit quæ cogitauit. Cōpleuit ergo quæ præceperat à diebꝰ antiquis. *Terra es, & in terrā ibis.*

Idcircò abiit chariſſimus mihi, & receſ- A ſit. Reuerſa eſt ergo virgo Iſraël ad ciuitates ſuas, & deinceps ambulat glorioſè ſuper aquas redemptionis æternæ. Ipſe namque eſt, qui erat mihi votorum chariſſimus. Ipſe conuertens animam meam, & cuſtos vitæ meæ: ipſe qui conſurgens pro nobis in principio vigiliarum, effundebat velut aquam cor ſuum ante conſpectum Domini. Nunc verò poſuit nos Dominus ad modicum deſolatos propter eum mœrore confectos. Ideo ergo ponimus in puluere os noſtrum, ſperantes B in miſericordiis Domini, ſi fortè ſit ſpes vt peruenire poſſimus, quò iam pius Patronus noſter perueniſſe creditur. Quod donec fiat, donec optata dies veniat: hæreat lingua mea faucibus meis, ſi tui non meminero Pater Adelharde, ſi non te propoſuero in principio recordationum meatum. Alioquin obliuiſcatur me dextera mea, niſi nomen tuum, laudeſque pandam. Credo, mi charorum chariſſime, quod prius maternus amor perire poſſit, quàm nos te non diligere. C Quia etſi illa ſuorum obliuiſcitur, nos tui nunquam obliti erimus: ſed dum ſæcula manent, & nox cum die partitur vices, fama prædicabitur de te ſemper ſanctiſſimæ vitæ, noſque tua nunquàm immunes erimus à laude. Tu autem, quæſumus, trahe nos hinc poſt te, curramus in odorem vnguentorum tuorum: quia meliora ſunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis. Recti enim te diligunt, & ideo quærimus, quouſque perueniamus, vbi paſcis, vbi cubas: ſcimus namque, quod in meridie.

Ierem. 31.

Neque igitur iuxta quod fabulæ ferunt D Threicium feciſſe Vatem, gemimus apud inferos coniugis mortem: ſed ſuper aſtra tollimus Patris nomen, quò te ſolenniter conſcendiſſe fatemur. Ergo & ſi felix fuit ille, qui fictè potuit lucidum boni fontem viſere: & felix qui potuit vincula grauis terræ ſoluere: feliciores ſumus nos, qui poſſumus poſt te Patrem talia, & tam ſancta vota dirigere. Fingitur enim ille præfatus vates flebilibus E modis flendo poſt coniugem ſyluas currere feciſſe, amnes ſtare immobiles, iunxitque intrepidum latus ceruæ ſæuis leonibus: nec timuit lepus iam cantu placidũ canem. Cuius cùm feruor intima pectoris flagrantia vreret, nec ſic mulcerent animum cuncta quæ ſubegerat: it mites ad ſuperos, quærens coniugem: nec reperta infernas adiit domos, illic ſonantibus cordis blanda carmina temperans, quicquid de præcipuis muſicorum fontibus hauſerat. Ad cuius voces vmbrarum Dea miſerans, tandem, inquit, vincimur arbiter: & ideo donamus coniugem viro, emptam carmine. Quid putas tum ille, iuxta Poëticam narrationem, luctûs dabat? quantoſque threnos geminans amor mouerat? quantiſve precibus veniam implorarat? Cuius noua carmina ſtupuerat infernus. Vltrices ſcelerum Deæ iam mœſtæ madebant lachrymis.

Sed nos, Pater chariſſime, talia non ideò inferimus, quod ignoremus neminem ab inferis ſine Chriſto regreſſum fuiſſe: ſed quid boni habeat amor volumus aperire. Amor enim maxima lex ſibi eſt: & ideo imitando quærimus te quaſi per legem, quia omnis via tua, lex vitæ fuit: vt mereamur peruenire ad te, immò ad te, quia ad Chriſtum, quo te perueniſſe credimus & optamus. Et precamur, vt Deus noſtris fletibus motus exaudiat, & doneris feliciter nobis, immò nos tibi, quia te paradiſo datum petimus. Credimus nãque, quod ibidem coronaris iã de capite Amana; de vertice Sanir, de cubilibus leonũ, de mõtibus pardorum. Iſta quippe omnia triumphando viciſti: idcirco factus es ſuauis inter delicias Paradiſi, & decorus, nec eſt in te macula. Dextera igitur Chriſti amplecteris, & læuam ſub capite pacis ſomno dormiens premis: & ideo factus es coram eo quaſi pacem reperiens. Lectus ergo tuus, quia in pace Chriſti verſaris, floridus iuxta meriti qualitatem. Tigna domus tuæ cedrina: laquearia verò cypreſſina. Et nos quidem, Pater amiciſſime nobis, iuxta quod intelligimus, gaudemus & gratulamur tibi, quia euerſa domo inuenra eſt in te drachma, quæ perierat: perierat enim noctis caligine circunfuſa, ſed accenſis lampadibus, tibi feliciùs denuo inuenitur. Vnde interim quando aliud nõ valemus, iura ſepulchri tui flẽtes circunſedemus, & ſuper adſpergimus orationum flores. Legimus ſuper illud nomen bonum, quod melius acquiſiſti, quàm diuitias multas. Nam noſtrum alij pallentes violas tibi, & candentia lilia carpunt: alij narciſſum, & florentes roſas: alij ſerpillum bene olentem ſpargunt. Iſti colocaſia, & mollibus illud vacciniis pingunt: quidam & ſuaues intermiſcent odores. Nonnulli verò ſalſis lachrymarum rigant fontibus, & ego litterarum ſuperintexo pallas: quatenus æui temporibus futuris, ſanctum ſeruet

Cant. 4.

Luc. 15.

Prou. 22.

nomen : neque enim fucatæ artis eloquentiam texo : ſed ſindone munda, puritatis opere, illud inuoluo. Alioquin ſi quis plenius hunc virum nôſſe deſiderat, *Apoc. 2. 3. & 21.* quàm fortiter fide mundum vicerit, legat illud, vbi inſcribitur ei nomen nouum, & nomen ciuitatis nouæ Hieruſalẽ. Et cùm intellexerit, quibus ciuitas fulgeat ornamentis, hoc totum illi conferat, eo quod ibidem quodammodo ipſe, ciuitas, & poſſeſſor huiuſce ciuitatis à Deo creditur eſſe factus.

Vnde gaude, & lætare virgo fidei, felix Corbeia, ex antiquo vocata: quia meruiſti talem in Chriſto frui, & poſſidere patronum. Quæſo te mater Religionis inclyta, amplectere hunc virum, quem tu tyronem cæleſtibus ſobriè ac diſcretè inſtituiſti moribus: & imitare illum, qui te poſtea multis ampliauit honoribus. Quare igitur mœrore conſumeris virgo & filia Dei ſummi, quaſi non ſit tibi conſiliarius? Ecce fratrem reliquit tibi hæredem, qui multis adhuc pro te ſudabit laboribus. Abſterge, quæſo, lachrymas: quoniam mittes obuiam de medio tui etiam hunc ſenem, cùm vniuerſæ terrarum partes miſerint eximios quoſque viros. Porro vicina Monaſteria cùm dederint, videlicet Vedaſtum, Atrebates, & Centulum, ſanctiſſimum Richarium: & alia circunquaque viros religione nobiles, dabis forſitan & tu non impari voto virum Deo digniſſimum. Neque infœcũda tunc eris, cùm inter reliquos iſtum etiam Domino de terræ puluere generabis: immò lætabunda, & gaudens veniendo venies ſaltem paucos ferens manipulos. *Exod. 17.* Idcircò confortare & robuſtius age, donec Amalec occurrit in via, quoniam alter Ioſue iam tecum dux, & præuius virtute, pugnat in acie. Fulci igitur iſtum iã in capite inter plurimos dimicantem: attende & illum in monte iam cum Domino palmas ad ſublimia porrigentem. Hic pugnat, ille orat: hic hoſtem premit, ille vincit. Iſte namque eſt, chariſſima mihi mater, fratrum amator, & populi Iſraël. *2. Machab. 15.* Hic qui multum orat pro ſuis charitate

A perpetuus. Hic qui iugis, vt credo, interceſſor erit pro ciuibus. Vnde & Domine, iuxta B. Ambroſij vocem, quia nemo habet quod aliis plus deferat, quàm quod ſibi optat: non nos ab illo poſt mortem ſepares, quem in hac vita chariſſimum ſenſimus: ſed vbi es, nos facias eſſe ſimul cũ illo, vt vel ſic eius perpetua viſione apud te fruamur in Chriſto, quem propter te in hac vita chariſsimum valdè dileximus, nunc in pace Chriſti ſepultum.

Sepulta ſunt autem decenter membra B chariſsimi ſenis, in baſilica B. Petri Apoſtoli ſub faſtigio inter eiuſdem medioximæ quatuor Eccleſiæ centra, tectus polito lapide: ſuper quem octonis ſculptum verſibus muſici carminis hauſtu dignè legitur:

Hic iacet eximius meritis, venerabilis Abba,
Noſter Adelhardus, dignus honore ſenex.
Regia proſapies, paradiſi iure colonus,
Vir charitate probus, moribus, atque fide.
C *Quem dum ſub tumulo recolis tu quiſq; viator,*
Cerne quid es, quid eris, mors quia cũcta rapit.
Nam poſt octauas Domini hic carne ſolutus,
Succedente die aſtra petiuit ouans.

Et ſunt ibidem perhumati quatuor circunquaque venerandi viri, qui fuerant vno eiuſdem officio ſeruitutis, à Domino propagati. Quod factum non caſu contigiſſe puto: ſed vt quorum vna in Chriſto fuit militia, poſt Ieſum crucem ſublimius eodem in loco ferre propriam, vnus eſſet & ſepulturæ locus, qui eos duntaxat ſecundum ſimilitudinem eiuſdem crucis D inſignius connecteret. Quorum medius ſenex noſter cernitur, ſuper quem ſigna ad horas diuini officij pulſantur, vt ex hoc clareat, iuxta quod proueniſſe creditur, quia fuerit lingua eius cymbalum ſancti Spiritus, & inuitatorium ad dinini operis officium, ibidem dedicatum. Vnde & octoni verſus, quòd poſt octauas Domini obierit, titulantur: quatenus monſtretur eum opere conſummato, quo dudum omnes inuitauerat, ad octauam Domini, nullo litterarum imminuto numero feliciter perueniſſe.

PASSIO SANCTORVM RVFINI ET VALERII, EDITA A VENERABILI RADBERTO CORBEIENSI ABBATE.

XVIII. *kal. Iulij.*

RADBERTVS Corbeienſis Abbas, Confeſſoribus Chriſti. Ad memoriam Sanctorum Martyrum Rufini ac Valerij. Cùm nos ſupplicationis detuliſſet affectus, oblatus eſt nobis certaminis eorum libellus, cuius hiſtoriæ deprauatam videns ſeriem, ſeu propter antiquitatem, ſeu propter ſcriptoris imperitiam, ad emendatioris ſtili formam transferre conatus ſum, petẽtibus id ipsũ loci ipſius habitatoribus. Religioſum ſanè, vt credimus, obſequium, ac ſanctis Martyribus dignũ, vt quorum doctrina vitæ nobis iter oſtenſum eſt, quorum exemplis ad virtutum ſtudia imbuti ſumus, quorum precibus ſaluamur ac præſidio protegimur: eorum quoque victorias, ad noſtræ fragilitatis inſtitutionem, monimentis inſeramus, nec perire per negligentiæ torporem patiamur vtilem nimis atque ſalutarem cunctis piè legentibus prouectum. Si enim veſtis exiguæ particula, vel modicus reſoluti corpuſculi puluis, de Sanctorum memoriis comparatus, ineffabile fidelibus præbere patrocinium creditur, quis dignè vel explicare vel cogitare valeat, eorum vita virtuteſque quantam ſalutis materiam conferant deuotis mentibus, cum replicantur? Inde namq; fides firmatur, pietas nutritur, mundi contemptus naſcitur, deſiderium ſupernorum generatur, &, vt totum breuiter dicamus, mors aufertur, vita largitur. Sic enim Saluator, qui credit, inquit, in me, etiam ſi mortuus fuerit, viuet. Ad reſurrectionem denique ex mortuis, ad immortalitatis bonum perpetuæ, hiſtoria Sanctorum, incentiuum eſt ſanctitatis, gradus prouectionis, ianua ſupernæ contemplationis.

A Quæ quanto maiora ſint quàm veſtis aut puluis corporum, quanquam ſanctorum, facilè comprehendit, quicunque prudẽter aduertit. Illa ſiquidem corruptibilia, hæc permanentia, illa terrena, hæc cæleſtia, illa mortalia, hæc ſempiterna, in illis primæ tranſgreſſionis ſententia præſentatur, in iſtis nouæ libertatis dona comprobantur: vtque, quod eſt, dicamus, illi quod honoris ſunt, quod gloriæ iſta contulere, hæc autem ab illis defectum potius pertulere, quàm ſuſcepere profectũ. Corpus namque quod corrumpitur, deprimit honeſtatis ac ſapientiæ meritum, non eleuat, & carni & ſanguini amica B ſunt vitia, contrariæ virtutes. Cùm hæc ita ſe habeant, nonne videtur indignum, dum illa thecis aureis veſtiantur, pretioſo lapide adornentur, ſi ſordidè iſta & negligenter habeantur? Quod fit, quando vel ad memoriam poſteritatis non ſtatuuntur, vel ſententiarum atque verborum vitiis violata, ad dignitatis habitum non reformantur. Non quod virtutum inſignia, & geſta Sanctorum ſtupẽda, fucos verborum, atque ornamenta requirant orationis, ſed quod ſimplex eorum atque naturalis prolatio, diſtincta tamẽ & honeſta debet ſpecie enitere, ne ſermo confuſus & horridus non C inſtruat, ſed offendat auditorem. Porro quemadmodum vita Sanctorum diligenter atque aptè deſcripta laudes eorum dilatat, ita quoque negligentius habita, gloriam eorum diminuit, Eccleſiæ famam obnubilat, Chriſti victoriam abſcondit. Neque hæc loquentes ſanctis pignoribus derogamus, quandoquidem cunctis piè ſe venerantibus, & peccatorum obtineant veniam, & virtutum præſtent ſuffragium, & immortalitatis conferant gaudia. Sed vt iſta ſuſpicientes,

doctrinam vitamque eorum, quorum ſunt in ſanctis cineribus memoriæ, & audire deſideremus, & audita cordis ſecreto mãdemus: vt quorum cineres deuoto reueremur obſequio, eorum vultus mens noſtra viua ſemper contempletur ſpecie, quatinus ſpiritus noſter eorum ſemper ſpiritui iunctus, quos mundus habet occiduos, nos amplectamur viuentes. Nec enim iure putantur abſentes, quibus per memoriam præſentamur, per amorem cohæremus, per aſpectum cordis alloquimur. Qua de re, merito nos redarguendos non æſtimo, quoniam ſtuduimus deprauata corrigere, inueterata reparare. quandoquidem per hæc vtilitati legentium deſeruire quæſiuimus. Non enim geſtorum fidem corrupimus, ſed noſtro ſub eloquio priorum ſcriptorum texuimus hiſtoriam. Quod ſi quis noſtram ſpreuerit editionẽ, legat, ſi maluerit, antiquam. Nobis ſatis eſt noſtræ deuotionis ſtudium ſanctis Martyribus obtuliſſe, credentiũ in Chriſto prouectibus conſuluiſſe, petita rogantibus præſtitiſſe, agones mirabiles pro Chriſto deſudatos non occuluiſſe. Ceterum, imperitorum calumnias, malitia ſeu liuore conflatas, ſurda debemus aure tranſire. Sed veniamus ad narrationem.

IMPERANTIBVS Diocletiano & Maximiano Auguſtis, perſecutionis procella Chriſti Eccleſiis eſt excitata. Iam quidem Romani orbis fines veritatis Euangelium illuſtrauerat, iam cœlorum regnum fere gentibus fuerat prædicatum, iam Chriſti laudes omnis lingua reſonabat, omnis natio celebrabat, completa prophetia quę dicit, in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Iam Parthus recti tramitis callem didicerat, iam Æthiops cutẽ mutauerat, iam ſalutis telo Libya Africaque vulneratæ medelam capiebant, Aquilo rigorem glacialem clementia temperarat auſtrina, occaſus lucis ſuæ defectum in ortum porrexerat, bellaces Galli gladios in vomeres, lanceas in ligones conflauerant. Non Scythæ feritatem, non Thraces immanitatem, ouina manſuefacti ſimplicitate iam nouerant. Ipſa rerum domina Roma ſuperba dudum colla Chriſti ſubdere gaudebat humilitati, totus pene mundus in Chriſti gloriam reſultabat, vniuerſus orbis

A mortis de tenebris oculos ad nouæ lucis gaudia releuabat. Erat videre Iſraëlem Iordanis fluentis in nouitatis gratiam ſuperfuſum, & per Ieſum ſecunda circumciſione glorificatum Hiericuntina mœnia tubarum ſonitu ſubuertiſſe, Ahin concremaſſe, habitatores vrbis ſiluarum tabernaculi vſibus delegaſſe, ciuitatem quoque litterarum, ſæculi videlicet ſapientiam deſtruxiſſe, omnemque Chananæorum regionẽ triumphatis regibus poſſidere. Parũque fuerat B Chriſtianorum plebem ſuos ritus ſuamque religionem tueri, niſi etiam pro fidei ſinceritate, pro virtutum ſtudio; pro pietatis cultu, rei publicæ curis præficerentur. Palatinas igitur ædes Chriſti milites obtinebant, vrbana negotia diſponebant, prouinciarum procurationes adminiſtrabant, cernebatur vbique ſacer conuentus, ſanctitatis ſtolis & probitatis inſignibus radiare, in foro, in plateis, in vrbibus, in agris, laus Chriſti C perſonabat. Deſtruebantur fana, ſimulachra confringebantur, luci ſuccendebantur, templa verò ſuperno regi fabricabantur, altaria erigebantur, cateruæ populorum ad Eccleſias innumerabiles confluebant, hymni cum gaudio celebrabantur, lectiones ſanctæ, cum timoris horrore diuini recitabantur. Interea verbum Dei, omni ætati, omni ſexui, vniuerſæ conditioni, ſecundum vnius cuiuſque intelligentiæ menſuram, à principibus Eccleſiarum diuidebatur. Dies feſti cum ſpiritualis voto lætitiæ D ducebantur, memoriæ Sanctorum cæleſti iam ſede quieſcentium agebantur, Meditabatur in terris ſupernorum ciuium vita, &, vt ita dixerim, terrena conuerſatio in cæleſtem migtauerat formam. Quid mirum, cùm cæli degebant in terris? Cæli, inquit, enarrant gloriam Dei. Plus inferam, non iam in terris, ſed in cælis morabantur, de quibus Apoſtolus. Veſtra autem conuerſatio in cælis eſt. Ergo homines, cæli effecti, in cæleſtibus erant, ter- E rena calcauerant, ad ſuperna conſcenderant, manſuris inhærebant, omnibus per circuitum nationibus & terrori erant & admirationi. Inter eas enim poſiti, tanquam luminaria in mundo radiabant, vt dignè Spiritus ſanctus ſuper Eccleſiæ ſuæ laude præcinuerit, Quã ſpecioſa eſt amica mea, quã decora, pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorũ

acies ordinata. Reuera enim ſpecioſa erat, quando ſanctis componebatur moribus, decora, quando virtutum illuſtrabatur inſignibus, inde in vita plebis honeſta lunari nitebat pulchritudine, in rectorum meritis ſolis ſplendore fulgebat, & per ornatiſſimam diligentiſſimè Religionis modeſtiam aduerſariis cunctis incutiebat tremorem. Tanta igitur ſtuporis admiratione capti gentium populi cōuertebantur, & relicto dæmonum cultu, diuinæ ſeruitiū Religionis profitebantur: B vtque cæleſtis participes regni redderētur, ſacri fontis deſideranter lauacrum expetebant. Sic per tempus plurimum Eccleſiarum ſtatus incrementis proſperis augebatur, & gloria earum terris excedens, & cuncta ſupereminens, feſtinare videbatur ad cælum. Nulla enim occurrebat inuidia, nullus liuor nequiſſimi dæmonis obuiabat, quando quidem cæleſtis dexteræ fulciebatur auxilio. Populus etiam tunc benè de Deo pro pieta- C tis cultu & iuſtitiæ obſeruatione promerebatur. Verùm vbi ex multa libertate multaque indulgentia vitiati ſunt mores, & diſciplina corrupta eſt, dum alter alteri inuidet, & alter alteri detrogat, dum ſe inuicem mordent & incuſant, & aduerſum ſemetipſos inteſtina prælia commouent, dum verborum iaculis proximorū corda terebrant, dum principes cum principibus, populi cum populis, ſeditiones & certamina commouent, dum ſimulatio in vultu, dolus in corde, fallacia D profertur in verbis, & malorum per ſingula cumulus intumeſcit, diuina prouidentia iacturam diſciplinæ populo ſuo illatam ex plurima pace & nimia ſui lenitate perſpiciens, aggreditur primo ſenſim refrænare lapſantes, & integro adhuc Eccleſiæ ſtatu, congregationibuſque manentibus, indulget interim eos qui erant in militia tantum gentilium perſecutione pulſari. Sed cùm nullus ex hoc clementiæ eius intellectus populis redderetur, E quin potius, velut ignorantes Deum, abſque diuina prouidentia res agi ducerent, & per hoc eo magis perſiſterent in malis ſuis, atque ipſi, qui duces populi videbātur, & principes diuini mandati immemores effecti, aduerſus ſe inuicem contētionibus, zelo, liuore, ſuperbia, inimicitiis, atque odiis inflammarentur, ita vt tyrannidem potius quàm ſacerdotium tenere ſe crederent, Chriſtianæ humilitatis & ſinceritatis obliti, ſacra myſteria prophanis mentibus celebrarent, tunc de-

A mum ſecundum vocem Hieremiæ Prophetæ, obſcurauit Dominus in ira filiam Sion: & deiecit de cælo gloriam Iſrael, nec rememoratus eſt ſcabelli pedum ſuorum, in die iræ ſuæ. Et ſicut iterum dicit ſummerſit Dominus omnem decorem Iſraël: & omnes macerias eius deſtruxit, euertit teſtamentum ſerui ſui, prophanauit in terram ſanctuarium eius, deſtruxit eum ab emundatione & ſedem eius in terram deiecit; minorauit dies temporis eius, perfudit eum confuſione: quandoquidem gloriam Eccleſiæ, quæ velut aſtra cæli in huius mundi nocte lucebat, in opprobrium & confuſionem deduxit, nec in corde poſuit, quod populus olim dilectus fuiſſet, quod agni incontaminati ſanguine redemptus; quod multis ſignis & prodigiis de Ægypto liberatus, quod per fluenta rubri maris ſiccata, ſpirituali Pharaone ſummerſo, tranſpoſitus, quod vocem loquentis Dei de cælo audierat, quod pane vitæ paſtus, quod ſalutari Spiritus ſancti torrente potatus, quod æternæ vitæ myſteria & noſſe meruit & accipere: horum nihil memoratus, in die furoris altiſſimus proiecit omnem ſanctificationis ſuæ plebis decorem, vt quæ ante fuerat honori, fieret in contumeliam, quæ prius venerationi manebat, daretur contemptui. Angelorum præſidia ſubmouit, paſtoralem munitionem deſtruxit, teſtamentum vitæ gentibus dedit prophanandum, & omnem religionis decorem ſordibus & abominationibus prophanauit. Quantoque fuerat prius glorioſa cunctis, tantum obſcura & vilis dedita eſt vniuerſis. Etenim tēpla Dei viui ab ipſis fundamentis deſtruebantur, ſcripturæ ſacræ in plateis publicè cōburebātur, ſacerdotes & principes Eccleſiarū nudati & vincti per foros & plateas trahebantur, & carceribus tradebantur. Effuſa eſt enim contentio ſuper principes, & facti ſunt opprobrium vicinis ſuis, ſubſannatio & illuſio cunctis per circuitum nationibus. Nonus decimus igitur agebatur annus imperij Diocletiani, menſis Martius, dies ſolennis paſchæ, vt Euſebij narrat hiſtoria, cum edicta Principis per vniuerſum orbem proponebantur, vt cunctæ quæ vſquam erant Eccleſiæ vſque ad ſolum deſtruerentur, ſcripturæ ſacræ igni exurerentur. Poſt non multum verò temporis proponuntur & alia, vt Chriſtiani diuerſis ſuppliciis addicti ſacrificare cogantur. Hic verò Sancti Martyres ingens ſpectaculum & Angelis & hominibus ef-

ficiuntur, cùm perſecutorum crudelitate ad ſupplicia traherentur, vt agones mirandos omnibus deſudarent. Per vniuerſas ciuitates, regiones, prouincias, impietatis decreta peraguntur, noua & exquiſita diuerſi generis tormenta Chriſtianis inferuntur. Alij carceribus clauduntur, alij flagris afficiuntur, alij eculeis diſtenti, vngulis abraduntur, traduntur in exilium, beſtiis ſubiguntur, aquis præfocantur, ignibus concremantur, gladiis feriuntur. Nec ipſis quoque mortuis cadaueribus impiorum manus parcebant, quin aut inhumata beſtiis auibuſque laceranda proiiciebantur, aut fluctibus immerſa piſcibus voranda tradebantur, aut in fauillam redacta, in pelagi profunda diſpergebantur.

Hac tempeſtate inſignes viri, & fidei conſtantia morumque ſanctitate præclari, Quintinus, Victoricus, & Fuſcianus, Rufinus, & Valerius, Criſpinus, & Criſpinianus, cum cæteris ſuorum ſociis Romanæ vrbis oriundi, Belgicæ ſecundæ populis, gentili adhuc ſuperſtitione detentis, verba vitæ prædicantes, eos à iugo dæmonum ad Chriſti libertatem vocabant. Qui doctrina mirabiles, virtutibus illuſtres, tanquam lætiſſima ſidera Gallias illuſtrabant. Fama eſt hos cum beato Dionyſio, qui à beato Clemente Romanæ ſedis Pōtifice miſſus fuerat, vt frigida gentilium corda fidei calore animaret, Galliarum fines penetraſſe: ſed temporum ſeries repugnat. Sanctus namque Dionyſius ſub Domitiano Cæſare anno eius Imperij ſecundo, martyrio coronatus eſt: iſti verò Diocletiano & Maximiano Auguſtis, immortalitatis gloriam perceperunt. Quod temporis ſpatium, decem & ducentos non minus continet annos, qui numerus annorum, & noſtri & alius æui homines, non ſolùm certaminis tanti habiles officio denegat, verùm ipſius corporis vita fungi penitus recuſat. Vt ergo veriſimilis ratio demonſtrat, ille, id eſt Dionyſius, cùm adhuc Belgicos caligo gentilitatis perpetua nocte vexaret, illuxit, & perfidiæ tenebras ab incredulorum mentibus tanquam Lucifer matutinus amouere cœpit. Iſti verò cùm iam lucis ſerenum nocturnas diſſipauerat vmbras, nec tamen perfectum fidei diem præteritæ infidelitatis crepuſculum præſentabat, tanquam clariſſimi & veri ſolis radij fulgentes apparuere: & aduentus ſui exortu perfectum credulitatis lumen pollicentes, noctem totius gentilitatis expu-

A lere. Ille igitur cum ſociis ſuis, veritatis viam Gallorum populis quibuſdam initiis retexit, at iſti firmis plantis & ſtabili greſſu per eam incedere docuerunt. Nec minus tamen eſt meriti principium gratiæ cæcis adhuc mentibus aperire, quā perfectionis plenitudinem dedicare; quoniā luminis ortus omnem claritatis auſpicatur integritatem, & plenitudinis ſumma principij ſemper ad caput refertur. Sic auroræ roſeus fulgor meridianum cōſecrat ſplendorem, & huius dignitas candoris

B orientem veneratur illuminationem. Alioquin Paulus plantat, Apollo rigat, Deus verò dat incrementum. Non igitur diſcernamus merita, quorum nō largimur honores, nec de coronis litem conſtituamus, quorum neſcimus agones æſtimare. Sed illi iudicium relinquamus, qui martyres ſuos & vincere fecit, & triumphantibus reddidit coronas. Equidē filij patribus officioſam dependant venerationem, & famuli patronos religioſis ſtudeant obſequiis honorare. Spectent ago-

C nes, nō diſcernant; mirentur victorias, nō æſtiment; ſtupeant coronas, non iudicent. Cùm igitur ſæua barbaries cruentis manibus aras dæmonum antiqua non religione ſed impietate veneraretur, & pari conſenſu vna ſuperſtitione, numeroſas Deorum cateruas ſeneſcente iam iam mundo ſuſpiceret, nec aliquis veritatis ſplendor tenebroſa Gallorum corda illuminaret: tandem diuina pietas indoluit, & ad depellendam mortis caliginem, nouæ gratiæ præcones deſtinauit, per quos Belgica depoſito errore verum fidei lumen cœpit videre, indeque quotidianis prouecti-

D bus augmenta capiendo ſalutis, vſque ad ſupradictorum Quintini ſcilicet Rufini ac Valerij tempus, dæmonū cultores, quamuis Chriſti Eccleſiis ornata, complectebatur. Sed vt à prophana ſuperſtitione prouinciam ſancti martyres liberarent, ab vrbe Roma profecti, Gallias petierunt. Non perſecutionis timore, quæ tunc per orbem ſæuiebat vniuerſum, ſed zelo chari-

E tatis accenſi, vt homines à mortis dominatione liberatos in vitæ reſtituerent dignitatem. Quid enim vno in loco vitarent, quod vbique detonabat? Aut quid conſequentia tormenta metuerent, quæ libenter pro Chriſti amore ſuſtinuerunt? Non igitur corporis vt mortem fugerent Gallorum adierunt feritatem, magis verò quatenus per martyrij palmam properarent ad Chriſtum, ſæuitiam ferociſſimæ gentis experierunt. Hac itaque tempe-

ſtare Rictiouarus in Galliis præfecturã gerebat. Vir animi feritate crudelis, & impietatis immanitate ipſis truculentior legibus Imperatorum. Qui cupiens imperialibus ſatisfacere decretis, & veſaniæ ſuæ furore accenſus, grauiſſimã in Chriſtianos perſecutionem cœpit agitare: & vt culturam ſimulachris exhiberẽt, nunc terroribus, nunc blandimentis ſuadere, non adquieſcentes vero diuerſo tormẽtorum genere necare. Certabat enim dæmonis miniſter, impietatis arbiter, fomes vitiorum, quatenus animas ad cæli palatium properantes, ad tartari profunda deponeret, & Chriſti ſanguine redemptas, denuo dæmonicę iugo ſeruitutis addiceret. Diaboli nimirum, cuius vas manebat, imitator. Ille namque in paradiſi ſublimitate conſtitutos ad lacrymarum foueam deiecit, iſte in virtutis arce locatos, ad ima vitiorum proturbare quęrit. Expulit illę de amœnitate vernanti, hic auertere tentat ab immortalitatis regno. Et quamuis ſimili propoſito & eadem ſtudeant intentione, diuerſa pugnant arte decipiendi. Diabolus enim, vt fallat, ſerpentina fraude blandus ſeductor accingitur, hic verò, vt perdat, dolis violentiaque circundatur. Creſcit enim ſæuitiæ cumulus aduerſus innocentiam ſemel addictã, etiam famulatus tormentis diſquiritur, qui primo lenocinante fauore ſuadebatur, ſed Chriſti militibus eo glorioſior victoria præparatur, quo fortiora certamine appetuntur. Et inde triumphus vincentibus maior aſſurgit, vnde hoſtilis manus acriori ſæuitia pugnat. Satanæ igitur executor in Chriſti exercitum fremere poteſt, ſuperare non poteſt, impugnare valet, ſed victus recedit. Cùm ergo plurimas vrbes Galliarum roſeo Martyrum ſanguine decoraſſet, ciuitatem Remis aduenit, vbi multos Sanctorum ſuppliciis pro Chriſti confeſſione diuerſis interemit. At poſtquam quos in eodem loco huius nominis dignitate nobilitatos repererat, acerbitate pœnarum conſummaſſet, fama beati martyris Quintini permouetur, quod virtutum ſignis & prædicatione ſublimi multa diuerſorum milia populorum à ſimulacris auerteret, & ad veri ſemperque viuentis Dei religionem manciparet. Itaque tantum animarum ſalutem & dæmonicæ ſuperſtitionis detrimentum ægrè nimis ferens, ab vrbe digreſſus, Viromandis iter inuadit. Siquidem libellus paſſionis Sanctorum Rufini atque Valerij continet, in ea ciui-

A tate venerabilem diebus illis fuiſſe Quintinum. Ipſius autem hiſtoria paſſionis inſinuat Ambianis ciuitate primo à Rictiouaro præfecto conuentum, & variis pœnis excruciatum, quique inſuperabilem Chriſti martyris animum deprehendens, ad Auguſtam Viromendorum ferro manus collaque vinctum deſtinauit. Quo perductus, eodem ſæuiente Præfecto diriſſimis eſt tormentis appetitus, ad extremum verò capite cæſus, atque in fluuium præcipitatus. Verùm vbi pri-

B mo fuerit auditus, non eſt noſtrum iudicare, cùm fides ſepulturæ locum confiteatur paſſionis, nec repugnans eſſe videatur, ſi prius Ambianenſem decorauerit vrbem, non ſolùm prædicationis, verùm quoque glorioſæ titulo confeſſionis, ac poſtea Viromandis profectus, non minoris famæ celebritate, propter ſignorum claritatem & prædicationis inſtantiam, aures impij ſollicitauerit Præfecti. Neque

C enim tantus Chriſti Martyr, etſi carcere ſuſceptus, etſi ferro ligatus, à prædicatione linguam tenuit impeditam: immo tunc conſtantius, tunc ardentius eũ prædicabat, cuius caritate ſuccenſus inter flagella ridebat, inter eculeos exultabat, inter figentes laminas tripudiabat. Egreſſus igitur ab vrbe Præfectus, Remenſe ad palatium regium quod fuerat ſuper fluuium Vuidolæ ſitum, diuertit. In quo loco Sancti viri Rufinus & Valerius plebem credentium non modicam doctrina inſtituebant, moribus excellebant, virtutibus irradiabant. At vbi Præfecto de eis indi-

D catum fuiſſet, miſsis apparitoribus iubet illos præſentiæ ſuæ ſiſti. Quo cognito, Martyres Chriſti, non terrore pœnarum, ſed grauitatis conſilio, atque humilitatis magiſterio, abſcondere ſe à tyranni conſpectu voluerunt. Cæleſti namque magiſterio docti, quo ait, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam verò non poſſunt occidere, ſed potius eum timete qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam: temporale ſupplicium & leue ac

E momentaneum tribulationis nequibant pauere, contemplantes præſentium pauore cruciatuum non euadi pœnas, ſed mereri, nec à mortis ſupplicio liberari, ſed æternæ damnationis diſcrimina comparari. Magis verò paſsionibus Chriſti per patientiam communicare gaudebãt, vt eius gloriæ conſortes efficerentur. Non igitur qui fuerant fide roborati, ſpe certi, caritate ſuccenſi, latebram terrore victi petierunt: ſed Euangelico intenti conſtituto

præcipienti, Si vos perſecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam, temeritatis audaciam grauitatis humilitate vitarunt. Denique quàm multi temeritatis abuſi præſumptione, dum victoriæ palmam audacter inuaſuros ſe crediderunt, pœnis defatigati miſerabiliter ab arce confeſſionis ceciderunt. At verò qui ſuis viribus nihil attribuerunt, ſed in Domino confiſi certaminis campum ſub humilitatis ſignis expetierunt, glorioſam de hoſte victoriam retulere. Etenim columna fidei Petrus, dum temerè præſumit, vnius mulierculæ voce proſternitur. Vbi verò didicit nec velocium eſſe curſum, nec victoriam robuſtorum, temeritatis audaciam modeſta manſuetudinis humilitate correxit: & dum ſuæ timet infirmitati victor efficitur, qui prius ſupra conditionis ſuæ meritum ſibi arrogans ſuperatur. Namque inconſideratæ militis confidentiæ, ſpes victoriæ nequaquam eſt conferenda, ſed virtuti. Cuius comites ſemper exiſtunt, & ſpes de proſperis, & cautela de aduerſis. Propterea in parabolis dicitur. Palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos. Per palpebras enim ſubtilitas intelligitur diſcretionis, qua quiſque ſapiens greſſuum ſuorum debet iter dirigere, ne ſecuritatis planitie captus per imprudentiam decidat in voraginis præcipitium. Chriſti ergo milites altioris contemplatione conſilij, à facie turbinis Eccleſiam Dei ventilantis declinare cupientes, abſconſionis ſubſidium quæſierunt. Erat autem haud procul ſpelunca ſpinarum ac veprium denſitate vallata. In eam ſe famuli Chriſti latere volentes contulerunt, quatenus vel vim perſecutionis detonantem declinarent, vel ſi cæleſtis diſpenſatio iuberet, ad agonis ſtudium de virtutum officina properarent. Interea donec ſuſpenſis animis Imperatoris ſuperni ſuſtinent iuſſum, hymnis vacant & orationibus. Speleum migrat in Eccleſiam, beſtiarum cubile conuertitur in orationis domum, ſeruat ſpecus quos fugat palatium, antra defendunt quos forum perſequitur. Sic olim Prophetas & prioris ſæculi iuſtos, ſpeluncas cauernaſque terræ ad munimen ſui recolimus expetiſſe, quos vrbes vexauerant, regia proturbauerat, mundus contempſerat. Denique Loth Patriarcham ne Sodomitana vaſtent incendia, ſpelunca receptat: & quem Segor tremore concuſſerat, terræ defoſſum ſecurum faciebat. Heliam regalis vt perimat aula decernit, & fugitantem ſpelunca comple-

A ctitur, & quem ciuitas viuere non ſinit, hunc ſpelunca vſque ad diuinæ ſecretum allocutionis attollit. In montibus, in ſpecubus, in abditis terrarum filij Prophetarum demorantur, quos vrbes populoſæ, caſtella munita, vici latiſſimi, conuitiis laceſſunt, odiis inſectantur, opprobriis defatigant. O humana inclementia peccati ſemine propagata! ô feritas animorum, ſementino diaboli generata! Luſtra ferarum ſuſcipiunt, quos hominum domicilia reiciunt: inter beſtias ſunt ſecuri, quibus inter homines nullus eſt locus tutus, ſeruos altiſſimi iuſtitiæ ſeruatores,
B pacis amatores, pietatis inſtitutores, iniquitatis expugnatores, homines expellunt, beſtiæ ſuſcipiunt, populi debellant, feræ venerantur, Reges, vt perimant, inſequuntur, beluæ, vt conſeruent, ſequuntur. Verùm non homines, ſed beſtiæ deputandi, quos ratio non regit, ſed furor impellit; non modeſtia coërcet, ſed libido ſubmergit, ſcriptura loquente, Homo cùm in honore eſſet non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Dum ergo athletæ re-
C gis æterni, in penetralibus ſecretæ telluris degentes, turbarum tumultus, clamores aulicos deuitant, dum ſolitudinis incolunt ſecretum, dum quietem ſupernę contemplationis amplectuntur, dum volatu mentis temporalia negligunt, & ad æterna contendunt, dum cæleſti paſti dulcedine delectamenta mundi deſpiciunt, & ardentibus votis Regis ſui præſentiam concupiſcunt, ſatellites crudelis tyranni tandem famulos Chriſti reperiunt, & catenis vinctos ad tyranni præſentiam ducunt. Quos ſuis tribunalibus
D aſſiſtentes, huiuſmodi verbis aggreditur. Rufine & Valeri, quos Deos colitis? Aut cuius religionis ſacra veneramini? Sancti Martyres dixerunt. Vnum Deum colimus omnipotentem, immutabilem, ſempiternum, creatorem viſibilium omnium: omnia implentem, omnia regentem, omnia continentem: & vnum Dominum Ieſum Chriſtum, inſtaurantem omnia quæ in cęlis ſunt, & quæ in terris. Deos verò, qui ſunt ſimulachra, hominum arte formata,
E non veneramur, quorum ſubſtantia lignum vel lapis eſt, aut fulgens metallum, materies videlicet corruptioni ſubjacens & paſſibilitati, quibus dedit ars formam, ingenium contulit decorem. Diuina porro ſubſtantia, non aliunde, ſed ex ſe ducens initium, nec tempori eſt obnoxia, quoniam ante tempora ſemper exiſtit

nec diminutionem recipit, in plenitudine ſui æternaliter perſeuerans, nec permutationem nouit, vniformis, ſimplex, conſtans, perfecta, perpetuò ſubſiſtens. Cuius verbo factus eſt mundus, & mundi ornatus vniuerſus, cuius Spiritu omnis creatura ſtabilitur & moderatur, huic hoſtiam laudis & ſacrificium Spiritus contribulati quotidie litamus. Præfectus ait; Principes inuictiſſimi decreuerunt, vt relicta ſuperſtitione, qua hominem crucifixum & mortuum colitis, diis omnipotentibus quos Romana reſpublica colit, adoretis. Nefas eſt enim à maioribus ſuſceptam religionem deſerere, quæ Romani ſtatum prouexit Imperij, regit atque tuetur: & ad nouitatis pueriliter iuuenrum mentis leuitate tranſire. Sancti Martyres reſponderunt, Non erubeſcimus crucem Chriſti quæ ſalutem tribuit mundo, nec mortẽ corporis eum pertuliſſe negamus, per quam nobis donata reſurrectio vitæ eſt. Sed qui crucis improperium iactas, attende quia Dei filio ſupplicium ligni perferente, ſol caligine velatus aufugit, terra contremuit, ſaxa ſoluta ſunt. Et cuius patibulum elementa non poterant ſuſtinere, ſuum profeſſa ſunt creatorem. Qui mortuum calumniaris, agnoſce quod tertia die in luminis auras remeauit, & auctore mortis ſuperato, inferorum regno ſpoliato cælos aſcendit, & gaudentibus Angelis triumphum lætitiæ Patris conſpectibus reportauit. Itaque Deus cùm eſſet ante ſæcula, Verbũ ſiquidem Patris per quod condita ſunt ſæcula, vt hominem liberaret, homo fieri miſericorditer delegit. Et vt peccati iugum, mortis aculeum deſtrueret, Patris obtemperans iuſſioni, crucis contumeliam, mortis iniuriã, propria voluntate ſuſcepit. Et crux quidem Chriſti ſapientibus mundi ſtultitia eſt, ſed Dei ſapientia ſtultam fecit ſapientiam ſæculi, docens ſe humiliando vſque ad mortem, quod humilitas eſt aſcenſus qua peruenitur ad cælos, & patientia virtus, cui poteſtas omnis ſuccumbat inimici. Nec cæleſte magiſterium decebat, niſi humilitatis ac patientiæ armis accingi, vt ſuperbiam Diaboli, humilitate deiiceret, & præſumptionis audaciam, patientiæ grauitate calcaret, quatenus ad cæleſte palatium feſtinantes perdoceret hoſtis antiqui contrariis eſſe iaculis vulnerandam, & vnde ſuperbia proſtrauerat: illuc humilitatem conſcendere, vnde leuitatis mobilitas deturbauerat, eo ſtabilitatis grauitatem remeare. Hanc igitur di-

A uinæ reuerentiæ diſciplinam mundanæ Philoſophiæ tumor non apprehẽdit, quæ ſe non nouit humiliare, vt ſurgat, non nouit ſtultam fieri, id eſt ſtultitiam ſuam noſſe, quo veræ Philoſophiæ radios apprehendat, atque ideo crucis opprobrium ridet, mortis ſubiectionem in Dei filio reprehendit, tanquam poſſit humilitas eſſe vera niſi vilitatis contemptui patuerit, aut patientiæ plenitudinem niſi mortis terminus oſtendere poſſit, ſed ſomniet

B humana quas neſciat ſcientia virtutes. Æterna verò ſapientia mortales inſinuat, qualiter perfectam virtutis arcem & videre & aſcendere præualeant. Non ergo ſicut imputas inanis ſuperſtitio eſt religio Chriſtiana, ſed doctrina vitæ, magiſterium ſalutis, cultus ſanctitatis. Quamobrem in Domini Ieſu Chriſti crucẽ credere fidelibus libertatis eſt gloria, mortem eius pietatis officio venerari, vita eſt ex mortuis. Deos verò quos magnificentia

C veſtra vocat omnipotentes, & miſero errore decepta Romana reſpublica primo coluit, nũc autẽ ſupernacoruſcãte veritate, maiorem illius partẽ conſtat illuminatam, non ſolùm Romani orbis imperium non ſublimant, moderantur, & ſeruant, ſed nec quidem ſemetipſos vel defendũt, vel iuuare poſſunt. Denique ſi ſtatuas in delubris ſpectes locatas, quid diuini numinis queunt habere, quibus nec vitæ, nec ſenſus alicuius ineſt munus? Quam largiantur opem, ne dicam regno, ciui-

D tatibus, populis, ſaltem minimè beſtiolæ, quæ nec tantæ potentiæ ſunt quantam vermiculo vel cimici conſpicimus ineſſe? Hæc enim viuere ſe ſentiunt, illa nihil nouerunt: hæc voluntate ſua vltro citroque feruntur, illa niſi aut elata, vel impulſa nequeunt moueri, vt puta quibus nullus voluntarius ineſt motus: hæc appetunt ſibi conuenientia, declinant contraria, illis nullus eſt appetitus, quas inſenſibilitas omni priuat affectu. Nullum igitur

E valent auxilium præſtare, quæ ſui defectus nequeunt inopiam ſentire, immo magnæ dementiæ comprobatur, vita rationeque fruentes, ab inanibus ſubſidiũ ſperare. Quod ſi placeat illos, quorum hæ feruntur imagines, conſiderare, quid virtutis, quid iuuaminis, quid diuinitatis poſſunt habere, qui homines fuiſſe comprobantur, atque mortis debitum ſoluiſſe? Nec homines illi, quos honos virtutis atque decus benè geſtæ vitæ reddiderit claros, ſed quos tetra deformitas vitiorum omni infamia turpitudineque

commacularit? Denique ille maximus optimuſque Iupiter, ex Saturno, ſiue Rhea procreatus, atque Cretæ tumulatus, non Deum ſe, ſed hominem naſcendo moriendoque fuiſſe demonſtrat. Cui ergo potis eſt largiri ſalutem, qui non potuit à ſe mortem propellere? Vel cui vitæ dabit ortum, qui priuſquam naſceretur eſſe non valuit? Aut qualiter aliorum vitas tuebitur ille, qui mox natus, ne perimeretur, furtim ſublatus, fauces aufugit paternas? Quod ſi figmentis fidem poëticis dicatis non eſſe præbendam, hiſtoriæ veſtræ certæ conteſtantur eſſe celatum, ne gladio paterno feriretur, quoniam pater Saturnus, vt regni ſolus ſedẽ teneret, fidem fratri detulerat, omnes qui ſibi naſcerentur maſculos, ſe perẽpturum, quodque ſeruatum fuit in illo qui natiuitate Iouem præuenit. At verò Iupiter & Iuno gemini cùm fuiſſent editi, paternis vultibus Iuno præſentatur, Iupiter autem ſubtrahitur, & in Cretam nutriendus exportatur. Quæ cuncta cuius indicia præ ſe ferunt, niſi infirmi & imbecilli? Quemadmodum igitur infirmus præſtare poteſt quam non habet fortitudinem, aut imbecillus cui dabit ſolamen, alterius ipſe cùm ſit opis egenus? Sed vitam conſideremus, quàm ſancta fuerit, quamque pudica, vt propterea diuinos iure meruerit honores, nonne ab incunabilis impius & impurus reperitur, qui patrem non minus crudeliter quàm violenter regni ſede priuauit, & paruus ætate, ſed malitia magnus, decrepiti ſenis non ſuſtinuit annos, fratres nepoteſque debellauit, & principatus monarchiam ſolus inuaſit, turpitudine nulla abſtinuit? Namque germanam coniugem duxit, neque maritatis aut virginibus pepercit, ſed ſtupris adulteriiſque omnia fœdauit. Nec proprio quoque ſexui ſeruauit honorem, quin libidini ſuæ corruptelam congeſsit maſculorum. Videris quidem, talia qui geſſerit an ſit maximus? Optimus certè non eſt, niſi fortè deſipiamus homines qui talia gerentes ſceleratos ac perditos vocamus, ac omnibus pœnis digniſſimos iudicamus. Tullius Verri adulteria obiecit. Hæc Iupiter admiſit veſter. Publio Clodio ſororis inceſtum imputauit, Ioui optimo maximo, eadem & ſoror & cõiux fuit. Quid Pater illius Saturnus? Nonne mortalis detegitur fuiſſe, qui feminco de coitu filios procreauit? Et parricida, qui natos proprios iugulabat? Et vitiis deditus, qui regnandi cupiditate oblitus fuerat ipſius

A iura naturæ? Quandoquidem vt ſolus Imperium obtineret, fratre ſubmoto de ſanguine natorum fœdus percuſſerit. Aut illi merito fortitudo tribuenda, qui victus perdidit regnum, & vt Iouis euaderet irã in Latio ſe abſcondit? Infelix itaque Deus & miſerandus, qui regno vacuatur, domo detruditur, nec habet quo quieſcat, ſed alieno ſeruatur exul hoſpitio. Pudet commemorari Martis adulteria, ſanguinis effuſionem, pro quo reatu homicidij mortis ſententiam ſuſcepiſſe, pœnam

B verò euaſiſſe Athenienſium deprecatione. Quid Iunonis nefarium thorum, quid femineam in pellices efferationem commemoremus? An ſanctiſſimam Venerem, publicum ſcortum, diuinis honoribus exhonorabimus, quæ nullis aliis pro meritis cæleſte fieri numen emeruit, quàm quod prima meretricibus formam præbuit, legem decreuit? Si ergo meretrix Dea eſt, cur caſtitas in mulieribus laudatur? cur adulteria condemnantur? cur proſtibulum ſuccumbit infamiæ? Certæ virtutes

C ſint opprobrio, quoniam crimina & vitia in Diis prędicantur. Quod ſi ſtultum videtur, non ſunt Dij quos vitiis expoſitos fuiſſe cõſtat. Deus autem virtutis auctor, & ſanctitatis amator eſt, totiuſque bonitatis fons & origo. Virtuti verò aduerſantur vitia, ſanctitati non conuenit immunditia, bonitati malitia conſtat inimica. Quanam conſequentia vitioſi, impuri, maligni, diuinitatem ſint adepti, cũ nullum vitium cadat in Deum? Quod ſi facinoroſi ſunt pro Deo colendi, non pu-

D niantur adulteri, non parricidæ damnentur, non fures plectantur, non meretrices criminentur. Horum denique & ſimiliũ reos ſcelerum qui incuſat, iudicat, punit, Deos, quos humana res publica colit, dignos ſupplicio non diuinitatis honorẽ demonſtrat. Philoſophi veſtri virtutibus docent ſapientiæque ſtudendum, naturãque hominis à ſummo Deo propterea ratione dicunt adornatam, vt ea duce vitam moreſque moderentur, nihilque aliud fore legem, qua damnantur crimina, vir-

E tuteſque laudantur, quàm naturæ rationem, hocque ſolùm homines beſtias ſuperare, ſi regantur intellectu. Eos verò qui legem naturæ corrumpentes confuſionem ſectantur vitiorum, non homines, ſed beluas, quorum tenent exempla, dicendos. Qualiter igitur diuinis quaſi cæleſtes laudibus proſequuntur, quorum turpiſsima legibus geſta condemnantur? Non ergo ſunt diui qui conuincũtur eſſe

ſceleribus infecti, non omnipotẽtes quos corruptela vitiatæ naturæ coarguit infirmos. Nec Romani culmen imperij ſeruãt mortui, qui viuentes proprium ſibi regnũ ſeruare nequiuerunt. Quam cernens inſaniam Poëta exclamat, O curas hominũ, ô quantum eſt in rebus inane. Quid enim valet inanius deprehendi, quàm facinoroſis diuinitatis honores aſcribi, verum Deum negligere, & ſimulacra venerari? Non eſt hoc religionem tenere, ſed ſuperſtitionem defendere, nec pietatem ſequi, ſed impietatem nutrire. Rectè igitur Seneca tales vituperans cultores, ſimulacra, inquit, deorum venerantur, illis ſupplicant genu poſito, illa adorant, illis per totum aſſident diem, aut aſtant, illis ſtipem iaciunt, victimas cædunt, & cùm hæc tantopere ſuſpiciant, fabros qui illa fecere contemnunt. Quid clarius, quid apertius poteſt dici, quod eorum nõ religio, ſed vana ſuperſtitio deſtruatur? Quid enim habent numinis, quæ præter effigiem nihil retinent animantis? Aut quemadmodum queant auxilia præſtare, quibus artificis manus nullum valuit ſenſum conferre rationis? Aut quid valeant virtutis poſſidere, ex fragili compacta materie? In illo ergo plus potentiæ, qui formauit illa. Ille namque fabricauit illa cùm non eſſent, hæc vero nec fuiſſent quidem, niſi per illum, nec aliud eſſe potuerũt, quam quod fictor eorum conſtituit. Attamen totum quod ipſe manebat, non potuit illis dare, quandoquidem nec rationem nec vitam, quæ habebat, conferre potuit illis. Sed quid hunc tantum in medium adduximus Philoſophum, ſimulacra deorum ridentem, cum vniuerſi fere veſtri ſapientes ſimiliter intellexerunt atque ſcripſerunt? Quæ etſi coluerunt, vel conſuetudine inducti, vel pauore compulſi, quod tamen dij non eſſẽt ſiue ſimulachra illa, ſiue quorum dicebantur effigies, homines videlicet nati, & mortui, & ſenſerunt, & litteris ad poſteritatis memoriam inſeruerunt: At idcirco tantum deitatis nomen illis attributum, quod reges potentiſſimi fuerunt. Quod mortales, ex beſtiali feritate ad humanos mores tranſtulere, non diuina quidem virtute, ſed humana induſtria. Quod artes, quod beneficia illis plura contulere, quibus ad vitæ diſciplinam & negotiorum commoditatem gerendorum prouocarentur. Et rudes quidem homines facilè hunc errorem imbiberunt, qui omnes potentes Deos eſſe credebant. Hinc deriuatus in poſte-

A ros error, omnes ferè mortales implicuit, vt Deos venerarentur, quos antiquitas indocta ſacrauit. Sed Deus hoc veterno mortales volens liberare, filium ſuum incarnari conſtituit, vt homo inter homines poſitus, ad veritatis eos viam reuocaret, quatenus falſitate relicta, verum Deum noſſent, venerarentur, adorarent. Qua de re, non puerilia, ſicut inſultas, quæ tenemus, ſunt dogmata, ſed diuina. Non enim hæc humana ratio excogitauit, ſed cæleſtis ſapientia reuelauit. Hæc ſuſcipere, ad

B vitam ex mortuis eſt remeare. Hæc tenere, in æternum eſt viuere. Non ergo ſuſceptus à patribus error, præferendus eſt veritati, ſed magis damnato errore ſequẽda veritas. Quoniam quo longius paterna per filios vitia propagantur, eo deformitas eorum diuturnitate ipſa cumulatur. Nec de antiquitate falſorum deorum auctoritas roboranda, quando nemo dubitet falſitatem ſemper fore damnandam. Alio-

C quin de religionis antiquitate ſi ratio quæritur, conſtat priorem fuiſſe vnius Dei, qui cum mundi cœpit exordio, cultum, quam multorum ſuperſtitionẽ deorum, quæ Iouis temporibus eſt inchoata, multorum poſt hominum ſæcula mundũ violauit. Quæ diuinis perfacilè eſt litteris comprobare. Sed veſtras tantum percurrite hiſtorias, & reperietis Iouem veſtrũ poſt patrem Saturnum regnare cœpiſſe, luciſque exordium non ante mundũ vel ſaltem cum mundo ſumpſiſſe, ſed pluri-

D bus poſt eorum conditionem ſæculis, cum iam mortalium multitudo terras repleret. Vnde conſtat, non ipſum rerum hominumque repertorem, vt à vobis prædicatur, ſed ipſum vnum fore mortalium, ſicut litteræ veſtræ teſtificantur, neque illum fore ſempiternum, qui poſt multos ſe priores regnare cœpit in terris, verum hominem ſuperbiſsimum qui ſibi diuinos aſſcripſerit primus honores, breui tempore principaturus. Non dicas itaque hos Romanam rem publicam prouexiſſe, re-

E gere, atque ſeruare: quia homines fuerunt, mortis lege in puluerem, de quo ſumpti ſunt, olim redacti, aut ſimulachra vana ſine ratione, ſine ſenſu, ſine vita. Ad hæc Præfectus. Diu vos modeſtia noſtra in deorum calumniam ſuſtinuit obloquẽtes. Sed ſi non præceptis Auguſtorum obtemperantes diis venerationem debitam reddideritis, ſuppliciis diuerſis vos faciam conſummari. Et iuſſit eis colla manuſque grauibus vinculis aggrauari, & in carcerem claudi, vt nexibus vincti pondere

dere preſſi deficerent. Sed ſancti Martyres exultabant, quod Chriſto per paſſiones fieri comparticipes merebantur, & diuinæ charitatis igne ſuccenſi, moleſtiam corporis in mentis lætitiam transferebant. Nec diuinitatis fauor abfuit pro ſe patientibus, ſed ſancti Spiritus eorum pectoribus munus infundens, infirmitatem corporis in fortitudinis conuertit vigorem. Immane denique catenarũ pondus veluti leniſſimas plumas ſuſtinebant, ſtupentibus vniuerſis quod parua corpuſcula ieiunio vigiliiſque exæſa, tantam grauitatis molem perferre valerent. Tradũtur igitur ergaſtulo die illo, conſequenti nocte ſeruandi. In quo temporis ſpatio, non mœrore corda deponunt, nõ timore contrahunt, ſed per ſuauitatẽ ſpiritus, in caritatem Chriſti dilatant. Laudes patri cęleſti celebrant, hymnos libãt, gratias agunt, & inter carceris ſqualores cælorum gaudia meditantur. Catenis membra vincti, ſed libertate Spiritus ſupernis agminibus ſociati, ſupremum poſtulant regem, vt fidei plenitudinem athletis ſuis largiatur, patientiæ virtutẽ tribuat, perſeuerantiæ palmam donet, triũphum victoriæ de hoſtis immanitate concedat. Altera vero die, ruſus tyranni tribunalibus præſentantur. Quos æſtimans oblatis muneribus facilius ſupplantari, blando ſermone, tanquam compatientis affectu, eos alloqui cœpit. Cùm videam vos nobiles atque prudentes eſſe viros, doleo non parum tantam dignitatem per inſaniam ſine fructu deperire. Deſerentes equidem cæleſtium culturam deorum reliquiſtis ſanctitatis meritum, virtutum decus, vitæ iocunditatem, & aniles ineptias ſectando, turpitudini, infamiæ, egeſtati, vos tradidiſtis. Quis aliquando ſapiens ſplendida geſta contemnens honeſtatis, voluntarius infamiæ ſubiit deformitatem? Quis vnquam generoſus, vitæ gloriam ſpernens, abiectus atque deformis eſſe delegit? Reddite vos igitur claritati patriæ, reddite vos ſapientiæ, quæ vos irradiat ſplendori, neque mentes veſtras ſemel male cœpta ſententia, perpetui erroris laqueis peruicaciter teneat addictas, ſed vt docti homines atque vrbana modeſtia inſtituti, faciles ad id quod honeſtum eſt animos reuocate. Cerimonias auitas ſuſcipite, ſacris deorum immortalium religionem deferte, ego vos multis magniſque muneribus donabo, ego maximis honoribus vos ſublimabo, ego vos poteſtatibus ampliſſimis magnificabo,

A ego vos inuictiſſimis Auguſtis commendabo. Ad hæc Sancti Martyres, nõ emolliti, ſed hoſtis antiqui ſentientes fraudẽ, reſponderunt. O venenum mortiferum ſerpentis ore prolatum! O mortis poculum Babylonico fulgore politum! Sic olim Diabolus paradiſi colonos per anguem fefellit, ſic genus humanum per purpuratæ meretricis pulcritudinem decepit. Et quidem beatæ quietis incolas, pollicens diuinitatis honores, dum ſupplantat, immortalitatis veſte nudauit, & à deliciis placidiſſimæ ſuauitatis eiectos, ad labores & ęrumnas deflendæ mutabilitatis adduxit. At verò genus hominum,
B dum præſentis proſperitatem vitę, gloriamque fragilis potentię captare ſuaſit, ſempiternæ mortis carceri mancipauit. Sed neque adhuc antiquæ fraudis oblitus, doloſę captionis innectere retia ceſſat, dum ad ſuę malitiæ bellum gladium linguę iudicis corripuit. Et in paradiſo quidem bruti animantis fauces tanquam hominis linguam vibrauit, hic verò rationabilis linguæ gladium ſtrinxit; quo Chriſti prudentia præſtructos, callidus inimicus ſubtilioris aſtutiæ mucrone confodiat. Sed qui Chriſti potentia victus atque crucis telo confoſſus eſt, fruſtra
C contra milites eius arma conquirit, gratis bellum preſtruit, non percepturus palmam triumphi, ſed exitu lapſum. Ipſo nunc auctore bellum geritur, qui ſuis militibus proclamat: Confidite, ego vici mundum. Qua de re ſignifer mortis attende. Sequentes Chriſtum non meritorum reliquimus inſigne, ſed inuaſimus; non virtutis arcem deſeruimus, ſed aſcendimus; nõ vitæ gaudium perdidimus, ſed mutauimus. Quas ergo præclaris geſtis remunerationes extollis, quando perſæpe infelix eas calamitas confundit?
D Quam fortium geſtorum prædicas famã, cùm vita breuis veloci fine cuncta dedat obliuioni? Aut quam vitæ lætitiã iactas, quando cũcta quæ cernis vanarum gaudia rerum vmbra velut tenuis celeriter elabuntur? An ſplendida geſta Põpeium totius orbis imperatorem iuuerunt, quãdo grauiſſimo ſuperbi victoris timore cõfectus, legionibus deſertus, militibus nudatus, ad hoſtilis gloriæ palmam capite ceditur, & ſine nomine corpus relictum, tumultuariam in arenis meruit ſepulturam? Vel melior forte Cæſarem fortunæ rota ſuſtinuit, qui poſt gallicos triũphos, poſt ciuiles victorias, poſt imperij purpuram, multis vulneribus confoſſus, gratum

ſuis hoſtibus ſuper crudeli nece ſpectaculum fecit? Vbi nunc igitur horum virtutes, quas totum per orbem Romanum magno labore ſummo ſtudio pepererũt? Vbi diuitiarum pompa, quas de toto mundi ſpatio populis gentibuſque ſubactis congregarunt? Vbi triumphorum gloria, quibus ſublimes elati ſunt? Hæc igitur curſu breuiore finita, quam nihili fuere demonſtrant, quæ tanta velocitate prçteruolarunt. Non igitur magna reputes quæ ſunt tam parua, nec ſtabilia credas, quæ vides tam vana, nec ducas læta quæ cernis tam triſtia. Propter quod monemur non diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt: præferunt enim ſpeciem, ſed tegunt vanitatem; potentiam ſimulant, ſed abſcondunt infirmitatem; gaudium promittunt, ſed exhibent dolorem. Non igitur felices hæc qui poſſidere videntur, ſed miſerabiles qui pro veris falſa complectuntur. Qua de re munera tua contemnimus, dignitates reſpuimus, promiſſa pro nihilo ducimus. Seruis etenim Chriſti, quicquid ſublime mundus reputat, contemptibile eſt: quicquid glorioſum vile, quicquid blandum execrabile, quoniam non appetunt in terris diuitias perituras, quibus incorruptibiles in cælis parantur, quoniã gloria prçteruolans mundi, non veri boni poſſeſſio eſt, ſed vitiorum materia. Si quidem quicquid habet mundus blandimenta carnis noxia ſunt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ, quæ omnia non à Deo patre ſunt, ſed ex diabolo. Propter quod certiſſimè teneas, quod nos à caritate Chriſti nulla promiſſio, nullæ diuitiæ, nulla gloria, nulla proſpera, nulla contraria, poterunt ſeparare. Ad hæc indignatus Præfectus, iuſſit eos eculeis extendi, & plumbatis cædi. Sancti Martyres inter flagella cruciatuſq; diriſſimos, ſpe ſupernæ gaudebant retributionis, memorantes quod non ſint condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ manifeſtabitur in ſanctis. Et item quod Iacobus Apoſtolus fidelibus dicit: Omne gaudium exiſtimate fratres cùm in tentationes varias incideritis, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia vero ſpem ſecuram atque fidem, quam cunctorum fructus bonorum decorabit. Qua de re lætitiam mentis trahentes Domino gratias agebant, vtque ſuis famulis virtutis conſtantiam conferret, vſq; in finem poſtulabant. Cumque tyrannus cerneret

A Sanctorum inter tormenta perſeuerantiam, nec flagellis poſſe ſuperari, pœnas auget, cruciatus multiplicat, & quicquid malignitate Diaboli excogitare in vexationem poteſt Sanctorum, inferre non ceſſat. Cumque compago membrorum vi pœnarum nimia ſolueretur, & totam corporis ſpeciem vnum vulnus obduceret, caro deflueret; ſecreta viſcerũ parerent, ſpiritu tamen fortes in Chriſti confeſſione manebant. Erat denique res plena ſtuporis, qualiter membra fame ſitique confecta, ieiuniis attenuata, vigiliis fatigata, tot atque tam magnos perferre poterant cruciatus. Sed B vnde corporeis defecerant viribus, inde mentis virtute fortiores extiterant: & vnde exterior homo corrumpebatur, inde interior ad incorruptionis integritatem augmenta ſumebat. Poſtquàm verò diu cruciatos in Chriſti confeſſione cernit immobiles permanere, iubet eos rurſus carcere claudi, donec inueniat quibus eos tormentis deficere compellat. Sancti autem Martyres in tenebris ergaſtuli conſtituti, mentis aciem ad ſuperna ſuſtulerant, & quibus temporale negabatur, incommutabile atque ſempiternum lumen contuebantur. Erãt C quidem corpora flagris lacerata, pœnis abrepta, tormentis auulſa, ſed animus fide fortis, ſpe ſolidus, caritate robuſtus, diuinas laudes meditabatur. Nec horror carceris, atque noctis tenebrę, ſuperni fulgorem luminis quiuerant obumbrare: ſed lucis corporeæ defectus, & tetra domicilij deformitas in mentium migrauerant maieſtatem, & caligo quæ corporis texerat viſus, cordis obtutus reuelauerat, quoniam ſpiritualis fulgor non ſole ſuccenditur, neque nocte cæcatur, magis autem claritatis ſuę lampade & diẽ vincit, & nocturnas tenebras D repellit. Propheta de ſe loquente: Et nox illuminatio in deliciis meis. Tandem ergo quieti membra dimittunt, & ſoporis leuamine feſſos artus reparant ad laborem futurum. Nec tamen ſomni grauedine mens obruitur, ſed diuino igne ſuccenſa, cæleſtium myſteriis ſecretorum inſeritur. Senſus quidem corporeis officiis obturantur, ſed ſupernis reuelationibus reſerantur. Ecce denique propinquante iam luce, Angelus Domini carceris clauſtra ingreſſus apparuit, & totius ſpatium cellulæ magna luminis claritate perfudit, & ait ad illos, Rufine & Valeri conſtantes eſtote, robuſtaque mẽte omnem

pœnarum timorem ſuperate, in proximo eſt vt vos Dominus cũ martyrij palma ad ſe ſuſcipiat, & cælorum ciuibus faciat cohæredes, vt ibi iam paratas à Domino coronas percipiatis, quas vobis in præſentiarum videndas oſtendã. Quibus dictis, coronas ſuper eorum capita cælo lapſas depoſuit. Erant enim ſupra ſolis claritatem mirabili ſplendore micantes, & in ſimilitudinem lapidis ſmaragdi vernantes, in vtraque nimirum qualitate, id eſt ſplẽdida & virenti, eorum quibus delatæ fuerant meritũ ſignantes, quoniã & per immarceſsibilem longanimitatis perſeuerãtiam virerent, & per candidiſsimã virtutũ ſpeciẽ refulgerent, quatenus diuinis donati muneribus: & de promiſſis certi redderentur, & velut in vitæ ſpeculo, ſic in eis & palmam victoriç ſuæ & præmiorum contemplarentur inſigne. Mane verò facto iuſſit Præfectus eos ſibi præſentari. Qui cùm fuiſſent adducti, vidit facies eorũ in ſimilitudine roſarũ, ruboris pulchritudine perfuſas, ac totius corporis cutem liliorum candore fulgentem. Nec mirum. Cæleſtis namque miniſter ornamentorum inſignibus capita Martyrum decorare iuſſus, ſecreta mentium exornauit, & in futuræ gloriæ teſtimonium exteriores etiam corporis artus irradiauit. Simile quoque de protomartyre Stephano geſta teſtantur, quod ſtans in concilio plenus Spiritu ſancto angelico refulgebat aſpectu. Ille ſiquidem deitatis fulgor horum pectora illuminabat, qui Moyſem olim tanta maieſtate repleuerat, vt in eius faciem reſpicere plebs Iſraëlitica non auderet. Sed priora tempora ſolum legis latorẽ tanta gratia coruſcantem meruerunt habere, at verò noſtra ſæcula multos. Non enim nunc miniſteriorum formas cæleſtium per figuras atq; vmbras inſpicimus, ſed reuelata facie gloriam Domini ſpeculamur, in eandem imaginem per sãcti Spiritus gratiam transformati. Maioris ergo gloriæ pondus non vnum, ſed plurimos illuſtrat, vt deprehendatur in vniuerſorum communionem per nouitatem Spiritus eſſe diffuſum, quod ante numeroſa paucitas propter veteris hominis carnalitatẽ ſuſcipiebat. Videns itaque Præfectus admirabili Sanctorum vultus maieſtate coruſcare, non diuinæ virtutis gratiam veneratur, ſed nequitia repletus magos & maleficos criminatur, & propterea illata ſibi tormenta vincere, atque diis honorẽ nõ exhibere. O miſerabilis humanæ cæcitas mentis, quæ de ipſa luce sẽper obſcuratur, & medelam ſalutis in perniciem vulneris conuertit. Hinc eſt illud Apoſtoli, aliis enim ſumus odor mortis in mortem, aliis odor vitæ in vitam. Eadem quippe cauſa pro varietate diuerſæ qualitatis, huic ſalutẽ, alteri exitiũ præſtat, non quod periculi materies vna ſit, ſed quod diſſimilis qui ſuſcepere conditionis exiſtant. Sic ſolis radius ſanis corporibus conueniens probatur, ægris verò contrarius. Quæ ratio in præſenti facto præbet exemplum, dum tyrannus cæleſti miraculo non informatur ad ſalutem, ſed ad deterioris cumulum prouocatur, & inde caliginem coaceruat perfidiæ, vnde percipere fidei lumen debuerat. Impietatis itaque circumfuſus vmbra, innocẽtes & pios, ſceleratos & impios conclamat, multos fore qui multis magniſque ſuppliciis puniti, crudeli morte tollantur, ne per eos amplius Chriſtiana religio conualeſcat, & cultura deorum depereat. Tunc officio ſuo præcepit, vt vinctis poſt tergum manibus eos abire ſecum faceret, quoniam inde properabat, vt conuenienti loco ad terrorem necarentur. Ducti sũt autem ab eo loco quaſi ſeptem milium quingentorum paſſuum ſpatio, quo cum peruentum eſt, iuxta peruium publicum ſuper ripã fluminis Vuindolæ capitæ cæſi ſunt. Sicque roſeo ſanguinis ſui cruore perfuſi, terræ corpora reddentes, beatas cælo animas intulerunt. Non longo vero poſt tempore, perſecutione ceſſante, ad propriũ locum digno cũ honore pſallentium ſublati, magna populorum frequẽtiã deportati ſunt. Vbi ſepulturç pia cum veneratione traditi, congeſta deſuper mole muniuntur, ſiue propterea ne poſſint poſtea moueri, ſiue propter inſigne memoriç poſterioribus ſæculis relinquẽdum, vt quod prior ætas tumulorum titulos fabricando clariſſimis viris exhibebat, hoc ſanctis Martyribus noui ſæculi plebs deuota præſtaret. Nec tamen ſine diuina diſpoſitione locus ille Sanctorum promeruit ſepulturam, vt vbi Chriſti gregem verbi dapibus pauerant viuentes, vbi pluribus vitæ ianuam reſerarant, ibi quoque poſt mortem quieſcant: vt quos ante doctrina imbuerant, virtutibus informauerant, eos nunc precibus muniãt, ſuffragiis defendant. Paſſi ſunt autem octauo decimo Kalendas Iulias.

FINIS.

INDEX
RERVM ET VERBORVM
NOTABILIVM, QVÆ IN HOC
OPERE CONTINENTVR.

A.

ABBREVIATI dies qui dicantur, & qualiter. 993.b.c
Abel in figura Chriſti occiſus. 820.b.c
Abiu quid ſonat. 79.b
Abominatio deſolationis, quid. 989.a.b.c
Abraham quid ſignificat. 65.66.67
Abraham cur in principio genealogiæ Chriſti ponitur. 25.c.d
Abraham cur de terra ſua & de cognatione fuit à Deo ſeparatus. 64.b.c.65.d.e
Achaz quid ſignificat. 78.a
Acus foramen, quid. 808.a.b.& ſeqq.
Adam in tribus vitiis tentatus. 211.d
Adelhardi Abbatis Corbeienſis vita. 1637.1638.1639.& ſeqq. vſque 1687
Adoptio filiorum Dei. 323.a.b
Aduentus Chriſti duplex. 979.d.e.991.a.b.995.b.c
Aduerſarius, cui in via conſentire iubemur, quis ſit. 270.d.e
Aduerſarius noſter quomodo nobiſcum graditur in via. 272.b.c
Æternitas vera, quid. 1264.a.b
Æternum an aliquid eſt, quod tamen circumſcriptum quibuſdam teneatur lineis. 362.b.c
Agnus habens cornua ſeptem quid in Apocalypſi deſignat. 13.c
Agrum ſuum quiſque excolere debet. 1019. & 1020.a
Ain litera quid ſignificat. 1347.c.d.1455.e.1416.d
Alæ Chriſti quæ. 968.e
Albini Magiſtri Epiſtolæ. 1649.e
Aleph quid ſignificat. 1409.d
Alma, quid ſignificat apud Hebræos. 198.d.e.109.a
Alphæus quid ſignificat. 478.b
Altaria, Sancti. 1379.e
Altilia vnde dicta, & quid deſignant. 907.c.d & ſeqq.
Amaſias quid ſignificat. 77.e
Amaſias Rex, Deos filiorum Seir adorauit. 52.a
Aminadab quid ſignificat. 73.e
Andreas quid ſignificat. 225.c.475.b
Angelus Domini cur in ſomnis Ioſepho apparuit, & nõ in alia reuelatione. 100.b.c.& ſeq.
Angeli in miniſterio hominum poſiti, maximè prædeſtinatorum. 738.c.d
Angeli orationes noſtras offerunt Deo. 738.d.e.739.a.b
Angeli alij aſſiſtẽtes, alij adminiſtratorij. 738.e.741.b
Angeli in auxilio Eccleſiæ deputati. 772.b
in Angulo quinam orare dicuntur. 310.b.c
Anima quot modis dicitur. 511.a.b
Anima quando ſordes habere dicitur in pedibus. 1334.a.b. & quando precioſa quæque pro cibo dare. 1336.e
Anima qualiter cibo egere dicitur. 353.e.354.a.b
Anima quando captiua dicitur. 1313.d
Anima nonnunquam pro vita temporali in Scripturis poſita. 147.e
Anima muta & ſurda quæ. 457.c.d
Anima ad molam poſita, qualiter eam vertere dicatur. 1020.a.b
Anima qualiter plorans plorat in nocte. 1317.a.b
Anima quando ſuos omnes magnificos ablatos plangere dicitur, tropologicè. 1345.e.1346.a
Anima qualiter ab oculo deprædatur. 1457.d.e
Antemurale, quid. 1382.c.d.e.& qualiter lugere dicatur. 1382.1383
Antichriſti qui dicantur. 977.c.d. multi ſunt.
Antipater procurator Palæſtinæ Prouinciæ. 118.c.119.a
Apoſtoli cur ſic dicti, & vnde. 480.c.d 512.d.e
Apoſtoli tradiderunt nobis quod à Chriſto acceperant. 1628.e
Apoſtoli ſal terræ dicti, cur. 255.e.256.257. item lux mundi. 258.259
Apoſtoli, duodecim fundamenta ciuitatis. 471.c. duodecim boues æneum mare ſuſtinentes. d. duodecim tribus filiorum Iſraël. e. duodecim fontes in Elim. 472. a. leones duodecim thronum ferentes Salomonis. b. duodecim lapides altaris. d. duodecim horæ diei. 480.e
Apoſtolorum numerus multis figuris præſignatus. 471.472
Aqua, quid deſignat in baptiſmate. 178.d.e
Aqua cur in calice miſceatur. 1585.1586
Aquas propriâ pecuniâ bibere, quid. 1533.b.c

Aquilæ, diſcipuli Chriſti. 998.d.e.999.a
Aram, quid ſignificat. 73.d
Aram extendere, quid. 1372.c
Arbor, voluntas hominis. 375.a.b.& ſeq.
Arborum malorum fructus quinam. 374.c
per Arbores animorum ſtatus ſignificatus in Scripturis. 166.a.b
Archa Noë, Eccleſiæ figura. 908.e
Archelaus Iudæorum Rex. 150.c. Lugdunum exilio deportatus. ibid.d
Arcus extenſus quid ſignificat. 1426.b.c
Area præſentis Dei Eccleſiæ typus. 173.d.e. 174.a
Ariditas manuum noſtrarum qualiter à Deo curatur. 543.d.e.544.a
Arrianorum hæreſis. 533.b.e.801.a.817.e
Aſina & pullus eius ad Chriſtum adducti, figura Iudæorum & Gentium. 853.854.& ſeqq.
Aſinæ nomine Gentilitas deſignata. 732.a.b
Aſinus, gentilium figura. 536.a
Aſir quid ſignificat. 57.b.c
Auditus in Moyſe à Domino dedicatus. 823.d
Aurum à Magis Chriſto oblatum, quid deſignat. 135.e.136.d
Aurum obſcuratum, quid. 1478.e
Aurum ſanctum quodnam. 951.a.b
Azarias filius Ioiadæ, lapidatus. 963.e.966.e
Azur quid ſignificat. 79.e
Azymorum dies prima quæ. 1087.d.e

B.

Baal idolum vbi erat. 504.d
Bacchionitæ vel Baccroperitæ. 490.d
Baptiſma quid ſignificat, & vnde ſic dicitur. 840.c.d
Baptiſma cur in aqua & Spiritu ſancto conſtitutum. 178.c.d
Barachias quid ſignificat. 962.c.d
Bariona, quid ſignificat. 670.c.d.671.b
Barrabas quid ſignificat. 1151.a.1152.1155.e
Bartholomeus quid ſignificat. 476.d.e
Bartimæus, cæcus à Chriſto illuminatus. 847.e.848.a
Βαρὶς, genus domus in Palæſtina, quale. 1279.b.e
Bel, Beelzebub, & Beelphegor. 502.a.b
Benedictio in cæleſtibus quid. 1263.d.e.1264.a.b.& ſeq.
Bernarius. 1657.e.1659.b
Berſabea cur ſuo nomine non exprimitur in genealogia Chriſti, ſed vxor Vriæ ſolùm dicitur. 44.b.c
Berſabea quid ſignificat. 44.e.45.b.46.e
Berſabea, Eccleſiæ figura. 45.b.c.d.& ſeq.
Beth, quid ſignificat. 1314.d.1419.a
Bethania, quid ſignificat. 852.b.1074.e.1078.c
Bethleem quid ſignificat. 121.b
Bethleem Iudæ, quæ. 120.e.121.a.130.d
Bethleem totius Eccleſiæ typus. 121.b.c.131.c.d.e.132.c
Blaſphemia ſpiritus, quale delictum. 558.e.559.a.560.b.c
Bona ſeculi quæ. 369.c
Bona æterna & ſpiritalia ſemper quærere ac petere debemus. 369.d
Booz, quid ſignificat. 40.d.74.e.75.e
Booz figuram Chriſti tenuit, 41.a.b
per Bouem Iudæi deſignati. 536.a

C.

Cæcus iuxta Hiericho à Chriſto illuminatus, figura totius humani generis. 848.a.b
Cæſarea nunc Paneas vocata. 547.c
Calamus ſcribæ, quis. 1260 d.e.1261.a.b.& ſeqq.
Calceamenta ferre prohibiti Apoſtoli quare. 487.b.c.489.b
Calceamenta quid myſticè deſignant. 170.b.c.d.171.a.b
Calceamentorum corrigiam ſoluere quid denotat. 171.a b.& ſeqq.
Calculus candidus, mediator Dei & hominum Chriſtus. 322.d.e.323.a.b
Calicis myſticum ſacramentum verum ſub figura, an in veritate fiat. 1563.c.& ſeq.
Calicis & paropſidis mundatio quid figuratè deſignat. 954.e.955.a.b.& ſeq.
in Calice cur aqua miſceatur. 1585.1586
Calices duo porrecti diſcipulis à Chriſto. 1619.c
Calices duo à Chriſto accepti in cœna, quid deſignent. 1096.d.e.1097
Caluariæ locus vndè dictus. 1161.c
Canes, quinam dicuntur. 365.b.c
Canticum amantiſſimi quid. 1245.b.c
Caph littera, quid ſignificat. 1337.a.b.1363.a.1444.d
Capharnaum quid ſignificat. 465.c
Capharnaum vbi ſita. 528.b
Capilli noſtri qualiter numerati Deo. 506.d.e
Caritas per Iacob ſignificata. 67.d.68.b.69.c.d.409.e
Caritas quamuis lata dicatur, anguſta tamen eſt, qualiter. 371.c.d
Caritas per oleum ſignificata. 1031.e. Spiritus ſanctus. 1032.a
Caritas per aurum deſignata. 1284.b.c.d
Caritas cur maior appellatur. 68.b.c.69.c
Caritas Dei diffuſa. 1095.c.d
Caro ſæpè pro vxore in Scripturis. 762.d.763.d
Caro Chriſti. vide Corpus Chriſti, & Chriſti caro, infrà.
Caro & ſanguis Chriſti ſæpe viſibili ſpecie apparuerunt in Sacramento. 1593.1594
Carolus Auguſtus. 1641.a.1654.a
Caſia quid, & eius proprietas. 1276.b.e
Caſſinum, totius fons religionis & origo. 1644.d
Centeſimus numerus ad Virgines ſeu Martyres relatus, quare. 584.e
Centurio, figura Gentilitatis. 496 b.c
Chananeæ fides quanta. 646.b.c.& ſeq. 647.648.649.& ſeq.
Chobar quid ſignificat. 179.b
Chore quid ſignificat. 1236.b.c.e
Chore filij qui dicantur. 1236.c.d
Chore, Chriſtus. 1237.a.b.c
Chriſtiano bono nihil eſt felicius. 1613.c
Chriſtiani vnde nomen acceperunt. 1300.b
Chriſtus cur de Iuda naſci voluit, prætermiſſis tribus eius fratribus. 72.b.c

Chriſtus cur de deſponſata naſci maluit, quàm de ſimplice Virgine. 93.e.94.a.& ſeq.
Chriſtus cur eo tempore natus, quo firma pax in omni terrarum orbe exiſtebat. 116.e.117. 118.
Chriſtus cur à Ioanne baptizari voluit in aqua Iordanis. 175.a.b.& ſeqq. 176.177.
Chriſtus cur in montem aſcendit, vt doceret turbas. 234.b.c. & ſeqq.
Chriſtus in tribus vitiis tentatus à diabolo. 211. d.e.212.a.& cur in montem ab eo aſſumptus 213 b.c
Chriſtus cur in Galilæam ſeceſſit, cùm audiſſet Ioannem traditum in carcerem. 218.e. 219 a.& ſeq.
Chriſtus gallinæ comparatus. 969.a.b.& ſeq.
Chriſtus vnctus oleo præ participibus ſuis, qualiter. 1274.1275. & ſeq.
Chriſtus cur filius Dauid & Abraham dicitur. 20.b.c.& ſeq 21.22
Chriſtus, homo, leo, vitulus, aquila. 389.a.b. 390.a.& ſeq.
Chriſtus cur præ filiis hominum ſpecioſus dictus. 1252.d.e.1253.a. plenus gratiâ Spiritus ſancti præ participibus ſuis. 1255.c.d
Chriſtus eſt qui baptizat & qui conſecrat per Spiritum ſanctum. 1588.d.e
Chriſtus quotidie in ſuis patitur, eſurit, & ſitit. 1609.e
Chriſtus miniſtrat corpus ſuum. 1573.a. eſt ſũmus Pontifex, huius Sacramenti diſtributor. 1574.b
Chriſtus, vitis vera. 1582.d
Chriſtus cur in deſertum tentandus ductus eſt. 196.b.c.197. & ſeqq. & à quo ſpiritu. 199. 200.
Chriſtus noſtras infirmitates ideò aſſumpſit, vt nobis compatiatur. 1577.e
Chriſtus ſemel mortuus, vltrà non moritur. 1578.a.b
Chriſtus cur Emanuel vocatus. 110.111
Chriſtus in altari viſus à Presbytero religioſo. 1595.d
Chriſtus cur ſeruus appellatus. 546.c.d. item puer. d.e
Chriſtus qualiter ſuper ſolium Dauid ſediſſe dicitur. 49.a.b.c.& ſeqq.
Chriſtus cur Nazaræus appellari voluit. 151.a.d
Chriſtus legem impleuit in duabus præcipuis cauſis. 261.262.d.e
Chriſtus in Iona figuratus. 662.663
Chriſtus cur quadrageſima ſecunda generatione natus. 64.d
Chriſtus qualiter de Spiritu ſancto natus intelligi debet. 102.b.c.& ſeq.
Chriſtus ſol fulgens, & luna perfecta. 23.b.c
Chriſti caro vera & immaculata in Sacramento Euchariſtiæ ſumitur. 1592.d.e
Chriſti caro longè alia quàm noſtra. 1581.e
Chriſti vera caro vt eſt paſſa & crucifixa, ſub figura panis porrigitur. 1582.a
Chriſti altaria amplecti, quid. 1615.e
Chriſti generatio cur per Ioſeph & non per Mariam deducta. 59.a. & ſeq.
Chriſti bonitate & interceſſione fit, quod non è veſtigio in corpus Domini iniurij puniuntur. 1577.e
Chriſto qualiter diabolus omnia regna mundi oſtendit, & quare. 213.c.d.e
Chriſtũ quotidie immolari quid neceſſe fuerit, & quid boni tribuant hæc myſteria dignè accipientibus. 1578.1579
in Chriſto omnis plenitudo corporaliter. 1601.a
Cibus, eloquia præceptorum. 333.b
Cilicium quidnam deſignat. 157.e
Ciuitas ſupra montem poſita, quæ. 259.c.d.e
Clamor quot modis ad aures Dei peruenire dicitur. 143.d.e.144.a
Claues regni cælorum, quæ, 674.c.d.e
Cœlum & terra qualiter in fine ſeculi tranſibunt. 1012.c.d.1013.& ſeq.1016.e
Cogitationes ex propria naſcuntur voluntate. 645.b.c
Cognoſcere, quot modis in Scripturis accipitur. 112.d.e.113.a
Columbæ ſimplicitas. 495.e.496.c. 497.a.b
Columbæ corpus, in cuius ſpecie Chriſtus apparuit, quale fuit. 180.b.c.& ſeq.
Columbas vendere, quid myſticè. 866.b.c. 867
Columbarum priuilegia quæ. 181.b.c
Commũne quid dicatur. 638.b
Communicare, pro, coinquinare vnde. 638.b
Cõmunicãtes indignè corpori Chriſti. 1614.a.
Communionis ſacræ myſterium quare generaliter nunc à ieiunis celebratur, aut Dominus poſt cœnam Apoſtolis hoc tradiderit. 1605.c.1606
Communionem Chriſti verum corpus eius & ſanguinem eſſe non dubitãdum. 1554.d.1555. & ſeq.
Commutatio animæ, quid. 687.d.688.b.c.& ſeq.
Concubinæ Dauid quid deſignant. 1532.a.b
Concupiſcentia, omnium malorum radix. 217.d
Concupiſcentia, laqueus. 381.d.e
Concupiſcentia per Ruben denotata. 72.c
Confeſſio quot modis in Scriptura dicitur. 507.c.d
Confeſſio vera fidei per foramen acus deſignata. 806.c.d
Confeſſio fidei per Iudam figurata. 71.b.c.& ſeq.
Confeſſio peccatorum ad veram pœnitentiam neceſſaria. 158.e
Confeſſio infirmorum. 1577.a.b
Confeſſione omnes indigent. 161.a.b
Continentiæ virtus, quando perfecta. 793.c
Conuiua & conuiuium Chriſtus. 1609.d
Conuiuium Domino quinam rectè parare dicuntur. 434.d.e.435.a
Coph litera quid ſignificat. 1351.e.1352.d.1363.d. 1465.b.e.1466.e
Cornua Eccleſiæ quando confringi dicantur. 1370.a.b
Corona capitis noſtri quando ruere dicatur. 1545.c.d
Corpus Chriſti eſt ſub figura panis. 1555.e
Corpus Chriſti quomodo manducetur, & non abſumatur. 1560.c.d
Corpus Chriſti verum in Sacramento. 1563.c.d

Corpus Chriſti ſub figura à Patribus eſitatum: nos verò reipſa ipſo corpore & ſanguine Chriſti cibamur. 1567.a.b
Corpus Chriſti quare dicitur panis. 1582.b
Corpus Chriſti nemo niſi Spiritu ſãcto ebrius ſumere debet. 1585. b.&
Corpus Chriſti verum poſt conſecrationem panis iure queat vocari. 1599.e.1600.a. cur ante paſſionem diſcipulis traditum. 1601.c
Corpus Chriſti quibus modis dicitur. 1569.& ſeq.
Corpus & ſanguinem Chriſti dignè ad vitam percipere, quid ſit. 1568.& ſeq.
Corporis Chriſti ſacramentum quàm precioſum. 1558. e. vide Sacramentum.
Corpora cur in præſentiarum cruciantur. 536.c.d
Coſta Adæ in mulierem ædificata, Eccleſiæ typus. 784.b.d.e.785.a.b.& ſeq.
Credentes, Chriſti vinea & vindemia. 1583.b.c
Criſpinus & Criſpinianus quando in Gallias venerunt. 1693.b.c
Croceis veſtiri, quid eſt. 1494.1495
Crotoniatæ. 1648.d
Crux per literam Tau ſignificata. 1358.a b.& ſeq.
Crux quot modis tollitur. 510.b.c. & ſeq. 511.a.b
in Crucis honore dedicata loca, in quibus olim condebantur oſſa mortuorum, quare. 1267.c.d
Crucem tollere, quid. 685.686
Crucem in angariam portare qui dicuntur. 292.e.293.a
Cubiculum quid figuratè. 311.c
Cubile cordis ingredi debent oraturi. 311.d. 312.313
Cutis oſſibus adhærens quid ſignificat. 1500.d

D.

DÆmonum ſæuitia erga humanum genus. 421.d.e
Dauid quid ſignificat. 44.e
Dauid figura Chriſti. 44.e
Dauid cur filius Ieſſe dicitur. 42.b. c. & cur Rex in genealogia Chriſti dicitur. 43.b.c.& ſeq.
Debita noſtra, quæ dimitti nobis à Deo poſtulamus, qualia. 336.337.& ſeqq.
Debitores tribus obnoxij modis tenemur. 337.a.b
Decimarum oblatio. 951.e.952.a.b.& ſeq.
Decor omnis quando ex Sion egreditur. 1325.a.b.c
Decuriones qui dicebantur. 1193.d.e
Deiicere Dei. quid. 1367.e.1368.a
Dentium officia varia,& quid ſignificent.1355.d.e.1356.a
Deſertum quid in Scriptura ſignificat. 196.c.d
per Deſertum quinam deſignãtur.157.d.1517.b
Deus vbique eſt 320 c.d.& qualiter. ibid.
Deus vbique præſens, omnia videt. 1614.c
Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob, cur dicitur. 70.71
Dextera, pro virtutum operibus. 308.b
Diaboli nomen omnes execrantur. 352.b
Didragma quid,& vnde dicitur. 721.d
Didymus quid ſignificat. 477.d
Dies abbreuiati, qui. 993.c.mali.d
Dies mortis,fur in nocte veniens.1021.e.1022.a.b.& ſeq.
Digitus Dei quis. 553.b.c
Digitus, Spiritus ſancti gratia. 343.d
Dilectio proximi commendatur. 370.d.e
Dilect⁹ quis,& quot modis quæritur.1440.b.c
Diocletiani perſecutio.1692. e.1693. & ſeqq.
S.Dionyſius à B. Clemente in Gallias miſſus. 1693.c
Diuites non facilè intrant in regnum cœlorum. 806.807.& ſeq.
Diuitiæ blandæ,& fallaces. 582.b.c
Dolor ſuper dolorem, quid. 1546.b.c
Domum qui locus,& quid ſignificat. 198.d
Domus noſtra quæ. 430.d
Domus noſtra,anima & corpus. 1021.d
Domus ſeptem columnis firmata, typus Eccleſiæ. 13.d
Domus Simonis Leproſi,typus Eccleſiæ. 1078.d.e
Domum ædificare ſupra petram, quid. 381.a.b
Domus eburneæ quæ. 1279.b.c
Donec, quid in Scripturis ſignificat. 113.a. b.114.c
Δουλεία quid. 215.a.b
Δόξα, quid ſignificat. 813.c

E.

ECcleſia, Chriſti ſponſa. 906.c.d.& ſeqq.
Eccleſia, virgo. 1233.e.1234.a.b
Eccleſia, paradiſus. 1578.d
Eccleſia, corpus Chriſti. 1569.c
Eccleſia per mulierẽ ſanguinis fluxum patientem deſignata. 447. c.d.e.449.c.d.453.d
Eccleſia qualiter plorans plorare dicitur. 1315.c.d
Eccleſia cur pulcra vt Luna, electa vt ſol prædicatur. 196.d.e
Eccleſia quãdo in terram deiici dicatur. 1368.c
Eccleſia Dei ſupra petram fundata qualiter debet intelligi. 671.672.673
Eccleſia ſuper omnes Apoſtolos ædificata. 672.e
Eden quid ſignificat. 1643.c
Edom quid ſignificat. 1523.c.d
Eleazar quid ſignificat. 81.a
Electi cur à Chriſto benedicti patris ſui vocentur. 1059.b.c.d
Eleemoſyna abſconſa quando rectè fit. 308.e
Elephas magnæ caſtitatis inter alia quadrupedia. 1279.c
Eliachim quid ſignificat. 79.b
Eliachim Rex,qui & Ioachim.54.e.55.a.in Babylonem perductus. 55.a
Eliud quid ſonat. 81.a
Emanuel quid ſignificat. 110.c.d.111.a.b
Epheſinæ Synodo vt Euangelio credendum. 1632.b
Ephrata, quid ſignificat. 131.b.c
Eſca, doctrina ſpiritalis. 333.c
Ethnici quinam,& cur prolixiùs orabant. 313.e.314.a.b

Euangeliſtæ quatuor electi, quare, & quo ordine. 781.a.b.c.& ſeq.
Euangelium, quid. 10.b
Euangelium quot modis principaliter dicitur. 10.e.11.a
Euangelium Mathæi, cur Liber generationis Chriſti inſcriptum eſt. 10.c.d. 11. a. & ſeqq.
Euangelij prædicatio grano ſinapis comparata. 591.b.c.d. ſagenæ. 603.a
Euchariſtiæ vſus. 1579. a. vide Corpus Chriſti ſuprà, & infrà Sacramentum.
Eulogiæ, quæ. 1264.d
Eunomij hæreſis. 554.d
Eunuchorum tria genera. 793.c.d.e.794.a.b. & ſeq.
Expulſio quot modis accipitur. 254.d
Exterminare quid eſt. 345.e
Ezechias cur fletu magno fleuit. 53.c.d

F.

Farinæ menſuræ tres, quid myſticè deſignant. 595.b.c.d.& ſeq.
Faſciarum vſus varius, & quid ſignificant. 1296 d.e.1297.
Fauſtus Manichæus mentis oculos perdidit, vt principium Euangelij B. Matthæi attigit. 9.b.c.d
Fauſti errores circa generationem Chriſti. 85. 86.87.& ſeq.
Feliciana hæreſis. 801.c.837.c.1013.b.c.1040.d
Femur, opera nuptiarum. 1266.c.d
Fermentum conſperſum & abſconſum, regni cæleſtis typus. 593.b.c.d.594
Ficus arefacta quid deſignat. 870. d.e. 871. & ſeq. 874.e
Fides per Abraham deſignata. 65.66.67
Fides, quibus oculis in altero videatur. 426.e
Fides vt efficax ſit, quid requiritur. 420.c.d
Fides grano ſinapis comparata. 592.a.b.717.b. c.d.718
Fides, initiatrix ac radix omnium virtutum. 450.d
Fides, non ratio, corpus Chriſti veraciter ſumit. 1593.b.c
Fides vera nihil anxiè de verbo Domini dubitat. 1554.e
Fides ſola diſcernit naturam Sacramenti corporis Chriſti. 1556.c
Fides Centurionis quanta. 405. d. e. 406. a. & eius fructus. d.e.
Fides Chriſtianorũ qualis eſſe debet. 876.b.c
Fides Eccleſiæ in Petri fide deſignata. 630.e. 631
Fides Gentium in filia Chananeæ præparata. 651.d.e
Fide ad Chriſtum venitur. 417.d.e
Filius æqualis patri. 530.531.& ſeqq.
Filius hominis qualiter in nubibus cæli videbitur, & à quibus, in fine ſeculi. 1003.1004. 1005.& ſeq.
Fimbria veſtimenti quid deſignat. 449. d.e. 1296.e
ſuper Fœnum diſcumbere & conuiuari quid ſignificat. 619.a.b.c
Fons ſignatus, vterus Virginis. 96.e
Fortunatiani & Victorini Opuſcula in Mathæum. 5.d
Frater in nos peccans, qualiter corripiendus. 746.c.d.747.748
Frudegardus Monachus. 1619.b
Fullones, qui dicantur. 699.d.e
Fuſcianus in Gallias à B. Clemente miſſus. 1693.b.c

G.

Galileæ duæ, & quænam illæ. 220.c.d
Gallina, Chriſti typus. 968.e.969.a.b.c. & ſeq.
Gaudium magnum, quod. 134.e.135.a
Gehenna, quis locus, & vnde ſic dictus. 504.d.e
Gehenna duplex. 505.a
Gehennæ filij, alij ſimpliciter, alij dupliciter pro grauitate criminum. 948.c.d.& ſeq.
Genæ Eccleſiæ vt turturis. 1316.b
Genealogiam Chriſti ad Euangelium pertinere probat Radbertus, contra eos qui negant. 8.9.& ſeq.
Generationes duæ in Scripturis, bonorum ſcilicet, & malorum. 964.d.e
Geneſareth quid ſignificat, & vnde dicitur. 632.d.e
Geneſarenorum fides quanta. 633.a.b
Geneſis, ſeu Generationis Liber. 17.18
Gethſemani quid ſignificat. 1108.b
Gimel quid ſignificat. 1318.b c.1421.c
Gladius Dei quot & quibus adumbratur ſignificationibus. 1502.b.c
Gladius, quem venit Ieſus in terram mittere, quis intelligi debet. 1266.d.e
Gladius ex vtraque parte acutus, verbum Dei. 508.a.b
Gladius, quo Petrus vſus eſt, quid deſignat. 1127.1128.& ſeq.
Gladius ſolitudinis quis. 1538.c.d
Gloria omnis Eccleſiæ, vel animæ, intrinſecus. 1295.a.b
Golgotha quid. 1161.d
Gundrada. 1657.b.c.1659.e
Guntlandus Monachus ſancti Richarij. 1.a
Guſtus in Abraham gratiſſimus Deo. 823.e

H.

Habitus quid. 292.a
Hæretici vulpibus comparati. 416.a.b
He littera, quid ſignificat. 1323.b.1426.d
Hebionitarum hæreſis. 442.d
Helenæ imago qualiter depicta fuit. 6.b
Helias & Moyſes cur cum Chriſto in monte apparuerunt. 700.701
Heluidij error circa cõiugium Ioſephi & Mariæ. 112.a.b
Herodes Rex, alienigena. 33.d.e
Herodes Rex non ex Iudæorum gente, ſed ex alienigenis natus. 118.c. d.119.a.b
Herodes cur pueros à bimatu occidi iuſſit. 141. d.e.142.a.& ſeq.
Herodes libros omnes, quibus Iudæorum genealogia texebatur, igne cremauit, quare. 128.a.b
Herodes Tetrarcha quis. 610.a.b

Herodiadis nuptiæ cum Herode à Ioanne Baptiſta reprehenſæ, cur. 611.b.c.d
in Herodiade Synagoga ſignificata. 612.c
Herodiani qui. 916.c.917.b.c
Heros inſula. 1673.d
Heth littera, quid ſignificat. 1329 c.1435.c
Hiericho quid ſignificat. 845.a.b
Hiericho præſentis ſeculi typus. 39 e
Hieruſalem quomodo Prophetas occidiſſe dicatur. 967.b.c
Hieruſalem terrena, figura cæleſtis. 48.b.49.b
Hildemannus Epiſcopus Bellouacenſis. 1680.d
Hœdi à ſiniſtris, reprobi. 1058.e.1059.a
Homo quomodo maneat in Chriſto. 1568.b
Homo, Deus Pater in parabolis. 883.a.b. 904 d
Honor tribus modis Deo redditur. 637.c
Honor in diuinis literis non tam in ſalutationibus & obſequiis, quàm in eleemoſynis & donis ſeruatur. 635.c.636.a
Hortus concluſus, vterus Virginis. 96.c
Hymnus poſt cœnam dictus, quis. 1102.b.c. & ſeq.
Hypocritæ qui dicuntur. 306.d.e

I.

IAcob, poſtea Iſraël dictus, quid deſignat. 67.d.68.b
Iacobus quid ſignificat. 230.c
quid deſignat. 67.68
Iacobus Alphæi, frater Domini dictus, quare. 478.a.b
Iairus quid ſignificat. 446.a.b
Idida quid ſignificat. 1245.b
Iechonias quid ſignificat. 55.d.56.d
Iechonias prior, Ioſiæ filius. 55.c
Iechonias ſecundus, pater Salathiel. 55.c
Iechonias quos deſignat. 78.d
per Iecur quinam rectè intelligantur. 1389.d. 1390.a
Ieiunantes quo decore vti debent. 345.d.346.d
Ieiunare non poſſe ſponſi filios, qualiter intelligendum. 442.a.b
Ieiunare Deo, ſibi, & hominibus, in quo differunt. 347.d
Ignis æternus quis. 1064.e.1065.a.b. & ſeq.
Ignis inextinguibilis quis, & cur dicitur. 174. b. c
Ignis purgatorij. 172.c.d
Igne baptizari quid eſt. 172.c.d.e
Indulgentia pœnitentiæ. 366.d
Infantes qui dicantur. 869.b.c
Infirmitas & languor in quo differunt. 470.d.e
Infirmitates multæ pro peccatis eueniunt.
Inimicus homo ſuperſeminans zizania, quis. 586.e.587.a.b c
Intentio mala, tenebræ. 350.c.d
Ioachaz filius Ioſiæ, in Ægyptum tranſlatus. 54.e
Ioachim Rex, qui & Iechonias. 55.a.d
Ioannes quid ſignificat. 230.d
Ioannes cur ſe vocem nominauit. 156.b
Ioannes cur in Aquilæ ſimilitudine figuratur. 388.d
Ioannis Baptiſtæ victus & veſtitus qualis. 156.e.157.a
Ioannis Baptiſtæ caput in diſco, quid deſignat. 613.e.614.a
Ioas filius Ochoziæ qualis fuerit. 51.c.d
Ioathan quid ſignificat. 78.a
Iob cur in ſterquilinio ſediſſe perhibetur. 1313.a
Iod littera quid ſignificat. 1503.d
Ionas, Chriſti typus. 563.e.564.a.b.566.b. 662.b.c
Ioram quid ſignificat. 77.d
Ioram qualis fuerit, & cur eius memoria vſque ad tertiam generationem de ordine natiuitatis Chriſti ſublata ſit. 50.c.d.e
Iordanis quid ſignificat. 179.c
Iordanis, typus humilitatis. 464.c
in Iordane fluuio cur baptiſmi myſterium celebratum. 176.b.c.d
Ioſaphat, quid ſonat. 77.c
Ioſeph quid ſignificat. 81.c
Ioſeph cur filius fuiſſe Iacob à Matthæo commemoratur, cùm Lucas eum filium Heli fuiſſe dicat. 58.a.b.& ſeq.59.60
Ioſeph, Apoſtolorum typus. 148.e
Ioſeph cur in Iudæam ire timuit, cùm Archelaum in ea regnare audiuit. 149.a.b.150.c
Ioſeph cur ſponſus à Virgine Maria aſſumptus. 94 e.95.a
Ioſeph iuſtus dictus, quare. 98.c.d.e
Ioſias Rex iuſtiſſimus. 54.d. & eius mors. e
Ira quid. 266.e
Iſachar quid ſignificat. 479.c
Iubilæus annus. 775.d
Iudas quid ſignificat. 71.b
Iudæ cum Thamar commixtio quid myſticè deſignat. 34.d.e
Iudas Scharioth vnde ſic dictus. 479.c
Iudæa tributaria facta poſt Auguſtum Cæſarem. 721.b
Iugum Verbi qualiter graue. 1441.c.d. & qualiter leue. e.& 1442.a.b
Iugum Euangelij ſuaue. 536.b. leue. 537.a.b
Iugum iniquitatis animæ qualiter in manu Domini vigilet. 1344.c.d.e
Iuramentum an à Chriſto prohibitum, & qualiter. 283.284.285
Iuramenta fugienda, & quæ præſertim. 613.d
Iuſtitia quid, & quibus virtutibus integratur. 241.e.242.a.e.243.
Iuſtitia vera quæ. 216.b
Iuſtitia Chriſtianorum quæ. 265.b
Iuſtitiæ duo termini, initium, & perfectio. 287.b
Iuſtitiam noſtram facere quid eſt. 303 e.304.a

K.

K*Axía* quid. 569.e

L.

LAcinias tenere quid. 1507.e.1508.a. e. 1509
Lacrymarum genera varia in Scripturis. 1309. b.c.& ſeq.
Lacrymarum vallis quæ. 1309.a
Lamazabathbani quid ſignificat. 1176.d.e

Lamech littera quid ſignificat. 1337.d.1363.a.1446.a
Lamentationes lamentationum. 1307.a
Lamentationes variæ in Scripturis.1310.a.b.& ſeq.
Lamia quid, & vnde dicitur. 1486.d.e.1487.b.d
Lampades vnde dicuntur, & quid deſignant. 1034.d.e
Languor & infirmitas in quo differunt. 231.e.479.d.e
Lapis poſitus in fundamentum, Chriſtus.896.e.897.e
Lapides, Gentiles dicti, cur. 164.d.e.165.a
Lapides ſanctuarij in capite omnium platearum diſperſi, quid ſunt. 1479.c.d.1480.a.b.& ſeq.1481.e
de Lapidibus filios Abrahæ ſuſcitare, quid.163.c.d.164.d.e.165.a
Latitudo populi quid. 77.a
Λατρεία quid. 215.a
Lectus infirmitatis, quis. 430.a.b.c
Leo Apoſtolicus. 1647.c.d
Leproſus manu Chriſti curatus. 394.395.396. ad Sacerdotem ire iuſſus, quare. 399.a.b
Lia quid ſignificat. 67.e. typus actiuæ vitæ. 68.a
Liber generationis cur vtrumque Teſtamentum inſcribitur. 17.b.c.d
Libros plures à pluribus fieri, vtile, cur. 4.b
Ligandi ſoluendique poteſtas Apoſtolis conceſſa. 675.676.750.751
Lignum vitæ. 1570.b
Lignum vitæ quid, & vnde dicatur. 1576.e
Ligna in pabulum Dominici ignis precio emere, quid. 1533.c.d
Linguam lactentis ad palatum adhærere, quid. 1489.d.e.1490.a.& ſeq.
Linum. 1659.b
Locuſtæ, Iudæorum figura. 158.b.c
Lotharius Imperator. 1647.e
Lucas cur in ſpecie bouis figuratur. 388.c
Lucerna quoſnam deſignat. 260.d.e
Lucerna cunctis diebus lucens coram Deo, quæ. 47.d.e.48.d
Luctus beatus quis. 240.b.c.& ſeq.241
Ludere in Scriptura quid ſignificat. 622.b
Ludouicus Imperator. 1654.a
Lunaticus quis myſticè dicatur. 713.714.& quorum teneat formam. 715.d.e
Lunatici qui dicuntur. 233.c
Lupi, hæretici. 495.a

M.

Magi quinam fuerunt. 121.e.122.a.123.d.& quomodo venerunt ex Oriente.122.d.e.123.& ſeq.
Magi cur Hieruſalem intrauerunt præuio lumine. 125.e.126.a.& ſeq.
Malchus quid ſignificat. 1126.c
à Malo liberari poſtulantes, quid petimus. 340.b.c.& ſeq.
Mali prophetarunt frequenter. 378.a
Mammona quid. 352.d.e
Manaſſes quid ſignificat. 78.c
Manaſſes Ezechiæ filius. 54.a
Manichæorum errores.9.e.10.a.425.a.455.a.b.586.a.640.c.d.931.a.b.942.d
Manna, typus Sacramenti corporis Chriſti. 1566.c.d
Manſuetudinis commendatio. 1269.1272.e.1273.a
Manus, vita actiua. 280.d
Manus arida à Chriſto curata, cuius rei typus. 542.e.543 d.e.544.a
Manus & pedes quando ligari dicũtur. 915.a.b
Maria ex ſemine Dauid. 86.b.c
Maria Chriſti mater ex ſtirpe Dauid oriunda. 62.d
Maria virgo cur deſponſata. 93.e.94.95.
Maria Virgo, ſcala Iacob, porta cœli.1243.d.e
Maria Cleophæ quæ. 478.a
S Mariæ Monaſterium Sueſſione. 1215
Marcionis hæreſes. 429.d.455.a.b
Marco cur leonis forma tribuitur. 388.c
Mathan quid ſonat. 81.b
Matthæus quid ſignificat. 431.d.e.477.e
Matthæi vocatio. 431.d.e
Matthæo cur humana facies tribuitur. 388.c
Maxilla dextra quid ſignificat. 289.b.c
Maxillæ animæ quæ. 1317.e
Meditatio legis diuinæ, animarum cibus. 333.a.b
Melchiſedech, figura Chriſti. 1584.d
Mem littera quid ſignificat. 1341.d.e.1447.b
Mens ſæpè pro viro in ſcripturis. 762.d.763.d
Meroë, Regina Auſtri. 566.e
Meſſis in agro, genus humanum. 538.e
Μετεμψυχώσιων ſecta. 610.d.e
Mites quinam, & quare beati à Chriſto prædicati. 238.d.e.239
Miſericordia quid, & vnde ſic dicta. 243.c.d
Miſericordiam vult Deus, & non ſacrificium. 437.b.c.& ſeq.
Mœchia quid. 277.b
Mola aſinaria, quæ. 732 d
Mola, opus legis. 1018 d.e
duæ Molentes in mola, de quibus intelligi debet. 1019.c
Mons, Eccleſia.234.c.852.c.975.d.e. Chriſtus. 235.a
Mors quid ſit. 1182.d.e
per Mortem ingredimur ad vitam. 1608.d
Mortem guſtare & mortem videre in quo differunt. 693.c
Mortes duæ, quæ. 692.d.e
Moyſes & Helias cur cum Chriſto in monte apparuerunt. 700.c.d.701
Mulier ſanguinis fluxum patiens, Eccleſia myſticè. 447.b.c.d.449.c. anima.453.d
Munditia cordis. 244.d.245.c
Mutus à Chriſto ſanatus, typus Gentium. 457.b.c
Myrrha à Magis Chriſto oblata, quid denotat. 135.e.136.c

N.

Naaſon quid ſignificat. 74.b
Nauis, Eccleſia. 419.b.c
Nara, quid ſignificat. 109.d
Nazaræus quot modis in Scriptura accipitur. 151.d.c
Nazaræi qui. 128.b.c

Nazareni hæretici qui, & quare ſic dicti. 151.c
Nazarenorum pulchritudo. 1498.c.d.e
Nazareth quid ſignificat. 151.a
Negotiator quærens bonas margaritas, quis. 601.c.d.602
Niniuitarum pœnitentia 565.a.b
Nomen Dei qualiter in nobis ſanctificatur. 321.b.c.& ſeq.322.c.d
Nomen nouum in calculo quid. 323.b.c
Nubes lucida, Moyſen, & Heliam obumbrãs in monte, quid ſignificat. 702.c.706.b.c.& ſeq.
Nubes oppoſita oculis, peccatorum denſitas. 1454.c.e
Nun litera quid ſignificat.1343.b.1344.b.1449.d.1450.b
Nuptiæ Eccleſiæ cum Chriſto.906.b.c.& ſeq. 908.d

O.

Obed quid ſignificat. 75.b
Ochozias quot annorum erat, cùm regnare cœpit. 51.b.c
Oculus, mentis intentio. 364.c
Oculus, Magiſtratus. 280.d.vita contemplatiua. 281.a
Oculus dexter, quid.278.d.e.280.a.b. & quãdo eruendus ac proiiciendus. ibid.
Oculi beati qui dicuntur. 579.b.c
Oculi præ lacrymis deficientes,qui.1388.c.d.e
Odilnannus Seuerus. 1307
Oleum accipere in vaſis, quid. 1030.c.d.1031.b.c.& ſeq.
Oleo Spiritus ſancti omnes Chriſtiani vncti. 183.b.c
Oliueti mons vbi ſitus, & quale contineat ſacramentum. 974.c.975.a
Opera noſtra Regi dicare,quid.1259.c.d.1260.a.b
Operationes duæ in Chriſto. 1115.d.e
Ophir quid ſignificat. 1485.a
Oreb mons, Chriſti typus. 74.e
ab Oriente & Occidente multos venire ad Chriſtum, quid eſt. 409.a.b.& ſeq.
Oſanna quid ſignificat. 859.c.d.e.860.a.b
Oſias quid ſignificat. 77.e
Oſſa quid ſignificant. 1500.c
Oſſa, virtutes animæ. 1416.e
Oſſa mortuorum,quæ figuratè.956.b.c.&ſeq.
Otioſus eſſe nemo debet in vinea Chriſti.832.e.833.a.b
Oſtium Chriſtus. 367.b.368.a
Ouis errans ac perdita, à Paſtore quæſita, & humeris eius reportata, quid ſignificat.740.e.741.742.
Oues à dextris,electi. 1058.e
Oues nonaginta nouem in monte relictæ, de quibus dicantur. 743.c.d.e.744.a.b.& ſeq.
Ouum, ſpes. 369.e
Ozias cur filius Iorã à S. Matthæo inſcribitur. 50.a.b

P.

Pacificorum gradus,& beatitudo. 245.e.246.a
Paleæ, peccatores. 173 b.c
per Pallium quid deſignatur. 291.d
Palpebræ quid in ſcriptura deſignant. 1697.c
Panis in Scripturis qualiter accipitur. 1584.e.1585.a
Panis, Chriſtus.368.e.caritas. 369.e
Panis ſuperſubſtantialis, quis. 331.332.& ſeq.
Panis & vinum vt quid colorem & ſaporem in Sacramento minimè permutant. 1592.c
in Pane & vino cur myſterium Sacramenti dominici celebratur. 1581.e.1582. & ſeq.
Panes ſeptem, quibus plebs à Chriſto refecta, quid deſignant. 652.653.a.b.c.& ſeq.
Panes propoſitionis à Dauide comeſti. 540.d.e.541.e
Paradiſus, hortus deliciarum, cur ſic dictus. 1643.c
Paralyſis animæ. 427.c.d
Paralytici qui dicuntur. 233.b.c
Paraſceue quid. 1198.c
Pariſiorum fines à piratis vaſtati. 1506.d.e
Paruuli innocentia& ſimplicitas ad exemplum Apoſtolis propoſita.727.b.c.728.729.&ſeq.
Paruuli Chriſto oblati vt manus eis imponeret, quorum prætendunt figuram. 795.796.797
Paſſeres olim vænales in Templo. 506.b.c
Paſſio Chriſti ſignum Ionæ dicta, cur. 662.b.c
πάθος quid. 276.e.277.b
Pauperes beati quinam. 236.e.237
Pauperes ſpiritu qui. 238.a.b
Paupertas duplex. 237.b
Pax vera quæ. 246.c.d
Pax omnem ſenſum exuperans. 246.d.247.a.b.& ſeq.
Peccatum incredulitatis quale. 1329.a
Peccata cur vſque ſepties remittenda putauit Petrus. 754.c.d.e
Peccata omnia in baptiſmo condonantur, ſed peccati fomes in carne remanet. 1578.b.c
Peccata carnis, ſtercora. 1494.e
Peccatorum remiſſio nunquam ſine confeſſione fit. 559.c
Peccatorum remiſſio vſque ſeptuagies ſepties à Chriſto præcepta qualiter debet intelligi. 755.756.757.769.770.
Pelagianorum hæreſis. 576.b
Pellis noſtra quaſi cliban° liuida,quid.1539.a.b
Pelles arietum rubricatæ, quid ſignificãt.1413.e.1414.a.& ſeq.
Perfectio qualis in nobis eſſe debet, vt ſimus filij Dei. 300.b.c.& ſeq.301
Perſecutionum tria genera, & quænã illa ſint. 254.c.d
Peruentores qui dicuntur. 400.d
Petra erat ſimul figura & res figurata. 1567.c.d
Petrus quid ſignificat. 474.d.e
Petrus à petra dictus, quare. 671.d.e
Petrus & Andreas quando, & qualiter à Chriſto vocati. 224.225
Petrus Apoſtolus: vide, Simon Petrus, infrà.
Petri Apoſtoli fides quanta. 629.630.666.b.c.671.672
Petri negatio quàm malè à quibuſdam defenditur. 1107.a.b.c.& ſeq.

Phares, quid ſignificat. 36.e.73.a. & quos denotat.37.d.e.38.a.b
Pharetra patris, ſcriptura ſancta. 1428.c
Phariſæi vnde dicti. 955.e
Phariſæorum hæreſis. 919.e
Phe litera quid ſignificat. 1348.d
Philippus quid ſignificat. 476.c.d
Phorini hæreſis. 601.b.801.a.931.a
Pietatis primus gradus quis. 959.e
Pipinus Magnus Rex. 1641.a
Pipinus iunior. 1546.e
Piratæ Eccleſias cremantes. 1506.d
Piſcinæ in Heſebon, quid. 1457.b.c
Piſcis, fides. 369.e
Piſcis, qui prior aſcendit, ſtaterem habens in ore; figura Chriſti. 723.c.d. Stephani Martyris. 724.b
Piſces duo, quid myſticè deſignant 816.a.b.& ſeq.
Placidus Monachus. 1552.a
Platea vnde dicitur. 1479.e
Platearum latitudo quorum eſt. 1500.b
Pluuiæ, voluptatum illecebræ, & concupiſcentiarum imbres. 381.c.d
Pœnitentia, Dei donum. 159.d.e
Pœnitentia pro baptiſmo, apud Apoſtolum. 160.b.c.d
Pœnitentiæ modus triplex. 159.a.b.c
Pœnitentiæ virtus qualis. 153.e. 154.a. primus ad veram viam gradus. d.e
Pœnitentiæ fructus dignus quis. 162.c
ad Pœnitentiam quinam à Deo vocentur. 438.a.b
ſine Pœnitentia dona & vocatio, qualiter. 159.d.160.d.e
Porci qui, myſticè. 424.d.e
Porta anguſta, quæ. 371.c.d
Portæ inferi plures. 674.a
Potentia Dei omnia poteſt. 1555.c
Potentium duo genera infra Eccleſiam, myſticè. 1542.c.d
Præcepta legis cur grauia dicantur. 953.a
Prædicatio Euangelij gratuita eſſe debet. 484.b
Prædicatores à Chriſto mitti & dirigi debent. 467.c.d.& ſeq.
Præſcientia Dei quid ſit. 107.c.108.a
Preces breues an apud Deum potiores, quàm prolixæ. 314.315.316
Precum gradus ſeptem. 341.342.343.
Primogenitus quis dicatur in Scripturis. 114.c. 115.a.b.& ſeq.116.a
Princeps pro filia rogans, quid typicè ſignificat. 445.c.451.a.b
προπάθεια quid inter Græcos. 276.e.277.b
Prophetia alia ex prædeſtinatione, alia ex præſcientia Dei. 107.a.b
Proſelyti, qui dicebantur. 947.b.c.& ſeq.
Prudentia in ſerpente commendata. 495.b.d
Prudentia Rectoribus Eccleſiarum neceſſaria. 1025.b
Pudicitiæ laus. 1657.d
Puluerem de pedibus excutere, quid. 493.a.b.& ſeq.
Pupilli facti abſque patre qui dicantur. 1530.e. 1531.a.& ſeq.

Q.

Qvadraginta dierum ieiunium quid deſignat. 200.e.201.& ſeq.
Quadraginta duæ manſiones populi ex Ægypto redeuntis. 64.c.d
Quadraginta duæ generationes in natiuitate Chriſti quid deſignant. 64.d.e
Quadrans quid myſticè. 275.d.e
Quaterdenus numerus in generatione Chriſti quid inſinuat. 63.c.d.64.a.&ſeq.
S. Quintinus in Gallias miſſus à B. Clemente. 1693.b.c
Quis, in diuinis litteris cùm dicitur, quid ſignificat. 19.c.d

R.

RAab, Eccleſiæ typus. 39.c.d.40.a
Racha quid ſignificat. 266.e
Rachel quid ſignificat. 67.e.145.a
Rachel typus Eccleſiæ. 131.c.145.a.b.c.e
Rachel plorans filios ſuos quid denotat. 146.b.c
Radices arborum, cogitationes. 167.d
Rama quid ſignificat. 143.c.d
Ratio ſola, non fides, miratur aliquid fieri cōtra naturam. 1556.e
Ratio in re Sacramenti cæca. 1558.c.d
Ratio nunquam penetrat ad ſenſum Sacramenti Corporis Chriſti. 1565.d.e
Rebecca in Meſopotamia nata, quid deſignat. 67.b
Reges an duriùs increpandi, vel non. 611.e
Regina Auſtri, Eccleſiæ figura. 566.c.d.e
Regnum Dei, vinea. 883.884.& ſeq.
Regnum Dei primùm quærere, quid eſt. 367.d
Regnum Dei, quod aduenire poſtulamus, quale. 323.e.324.325
Regnum cœlorum, pro Euangelio. 223.c.d
Regnum cœlorum cur decem Virginibus cōparetur. 1028.a.b.& ſeq.
Regnum cœlorum grano ſinapis comparatum. 589.e.590.591.592. fermento. 593.594. theſauro abſconſo in agro. 598.d.e.599. negotiatori. 601.602. ſagenæ. 603.
Regnum cœlorum quot modis accipitur. 590.b.c
Regnum cœlorum appropinquaſſe, qualiter intelligi debet. 482.d.e.483.a.b
Regnum cœlorum qualiter violentia rapiatur. 520.d.e.521.a
Regnum cœlorum claudere, quid. 945.a.b.& ſeq.
Regni filij quinam. 410.b.c.& ſeq.
Repulſionis differentiæ duæ. 1550.b
Res litera quid ſignificat. 1353.c.1354.c.1363.d. 1468.d.1469.d
Reſpicere, pro comprehendere. 15.c.d
Rictiouarus Præfectus. 1696.a
Ruben quid ſignificat. 72.c
Rictus quid. 1258.a.b
S. Rufini paſſio. 1687. 1689. & ſeq. vſque in finem.
Ruth quid ſignificat. 75.b.c
Ruth, Eccleſiæ typus. 40.c.d

S.

SAcerdotij gradus. 1590.d
Sacerdos non eſt creator Sacramenti Euchariſtiæ, ſed ipſe Chriſtus. 1589.d.e
Sacramentum corporis Chriſti eſt veritas. 1630.d
Sacramentum Dominici corporis quibus verbis conficiatur. 1597.1598
Sacramentum Dominici corporis vtrum plus aliquid habeat quoties à bono, an minus quippiam quàm veritas repromittit, ſi à malo conficiatur miniſtro. 1588.1589.& ſeqq.
Sacramentum Dominici corporis & ſanguinis nullus fidelium debet ignorare. 1558.e. 1559.& ſeq.
Sacramenti corporis Chriſti precioſitas. 1558. e. eius guſtu totus emundatur homo. 1560.a. eo patres æquè paſti atque nos. 1566. b.c. & eius fructus. 1569.d.e
Sacramenti huius vtilitas. 1602.b.c
in hoc Sacramento latentia qui non credit, infelix eſt. 1604.e
ob Sacramenti Euchariſtiæ irreuerentiam imbecilles, qui, quomodo, & quare.
Sacramentum corporis Chriſti indignè accedentes, mortem, non vitam ſibi manducant. 1568.c.d
Sacramentum Euchariſtiæ ſumpturi quomodo ſe probare debeant. 1568.d
Sacramentum Euchariſtiæ accipientes indignè, cur non apertè puniantur. 1576.e
per Sacramentum corporis Chriſti ſpirituales efficimur. 1606.b
inter Sacramentum Dominici corporis & ſanguinis, & immolationes veterum, figuraſque legalium quid interſit. 1566.1567
inter Sacramentum hoc & cibum communem quantum interſit. 1606.c.d
Sacramento corporis Chriſti quomodo patres communicarunt. 1567.c
Sacramento Euchariſtiæ coaleſcunt Chriſtus & Eccleſia in vnum corpus. 1569.c.d
in Sacramento Euchariſtiæ virtutis potiùs, quàm rerum coloris eſt habenda ratio. 1596.
Sacramento Euchariſtiæ paſcitur cæleſtis Hieruſalem, id eſt credentium turba. 1581.c
in Sacramento Dominici corporis an aliqua differentia ſit iuſto & pœnitenti reconciliato. 1614.d.1615.& ſeq.
Sacramento hoc in vnum corpus traiicimur. 1584.c
Sacramenta quid ſint, vel vnde dicantur. 1561. a.b.& ſeq.
Sacramenta vitæ Chriſti ſtipendia. 1575.e
Sacrificium legale, Sacramenti corporis Chriſti typus. 1566.e
Sade litera quid ſignificat. 1349.e.1462.c.1463. e.1464.a
Sadoch quid ſignificat. 79.c
Saducæi qui, & eorum hæreſis. 919.e.920.a
Sagena miſſa in mare, prædicatio Euangelij. 603.a.b.& ſeq.
Sagittæ militiæ Chriſtianæ quæ. 73.c
Sagittæ acutæ quæ. 1271.c.d.& ſeq.
Sal pro ſapientia figuratè. 255.e.257.a.b. & ſeq.
Salathiel quid ſignificat. 57.b.c.78.d
Salomonis cor à Deo auerſum. 22.d
Salutis elementa quatuor. 499.c.d
Samaritana mulier, Eccleſiæ typus. 45.c
Samech litera quid ſignificat. 1345.c.1346.a. 1363.b.
Samſon fortis, Chriſti figura. 1141. d.e
Sancti, nubes dicti, cur. 476.e
Sanctificatio nominis Dei quid. 321.c.d
Sanctificatio diei ſeptimi quid deſignat. 343. b.c.d
Sanctuarium, anima fidelis. 1483.d
Sandalia Domini Romæ. 487.b
Sanguis teſtamenti in lege, Sacramenti ſanguinis Chriſti figura. 1609.a
in Sanguine Chriſti, cur fragmen corporis admiſceatur. 1602.c.d.1603.& ſeq.
Sapientia diuina plus ſectanda, quàm eloquētia humana. 665.c.d
Sapientia & ſcientia in quo differunt. 341.d.e
Sargon Dux Aſſyriorum, quid ſignificat. 1378.d
Sathanas, quid ſignificat. 682.e
Scandala euitanda. 731.b.c.d.733.a.b
Scandala ſeminantes quantis inuoluuntur culpis & reatibus. 734.a.b.& ſeq.735
Scharioth, quid ſignificat. 475.a.479.c.d
Scientia quid. 341.d.e
Scriptura ſancta, potus lactis. 1491.a.b
Securis ad radicem arboris. 1574. e.1575.a
Sedilia iuxta ſedem Dei, de quibus intelligi debent. 1055.c.d
Semen Abrahæ quod, & eius benedictio. 21.a. b.c.& ſeq.
Semen verbi ſecus viam ſeminatum quid deſignat. 580.b.c
Senes qui dicantur typicè. 1543.b
Senſus quinque per virgines prudentes deſignati. 1028.d.e.1029.a.b.& ſeqq.
Serpentis prudentia. 495.b.d
Serpentis aſtutia in malo, non in bono. 959.c.
Seruus bonus & fidelis quis dicatur. 1046. 1047.& quis, inutilis & malus. 1048.1049.& ſeq. vſque 1053.
Serui, dæmones. 405.a.b
Serui fideles & prudentes, qui. 1023.b.c.d 1024.a
Seruitus Deo ſoli debita, quæ. 215.a
Sexageſimus numerus ad viduas relatus, quare. 584.e
Sigilla ſeptem à Chriſto ſoluta qualiter. 11.b. c.d.12.a.& ſeq.
Simon quid ſignificat. 225.c.474.d.475.a.d. 1160.a.b
Simon Chananæus. 479.b. Zelotes dictus, quare. b.c
Simon Petrus primus Apoſtolorum, an quoad ordinē & numerū, an quoad meritū. 473.b.c
Simoniaca hæreſis multoties in Galliis propugnata, ſed nunquam expugnata. 865.e
Simplicitas in columba commendata. 496.e 497.a.b

Sin litera quid ſignificat. 1355.c
Sinapis granum, figura regni cæleſtis. 589.e. 590.591
Siniſtra, pro vitiis. 308.b
Socrus Petri à Chriſto ſanata, cur miniſtrauit ei. 412.d.e.413.a
Sol & luna qualiter in fine ſeculi obſcurabuntur. 1000.1001.1002
Solarium quid, & vnde nomen accepit. 46.b
Sollicitudo de craſtino damnatur, quare, & qualiter. 360.c.d.e
Spes per Iſaac deſignata. 67.b.c
Spicarum ab Apoſtolis confricatarum cibus, cuius rei figura. 539.a.b
Spiritus ſanctus cur in columba apparuit. 180. 181.182.& ſeq.183 e.184
Spiritus ſanctus cur in igne apparuiſſe legitur. 172.b.c
Spiritus ſanctus, pignus Eccleſiæ. 1557.c
quis Spiritus Chriſtum in deſertum duxit. 199. a.b.& ſeq.
Spiritus ſancti dona ſeptem. 11.d.13.c
Spiritus immortalitas. 1570.b.c
Spiritus ſeptem in filiis Iob præſignati. 14.c
Sportæ ſeptem, quibus ciborum dominicorum fragmenta condita, quid deſignant. 658. c.d.e
Stacte quid. 1276.d.e
Stantes qui dicantur. 691.b.c
Stater quid. 723.a.b.d
Stella dux & comes itineris Magorum, vbi orta, & qualis extitit. 123.e.124.a.& ſeq.125. 126.d.e.127.a
Stellas de cœlo cadere quid myſticè. 1002.b
Stephanus vnde dictus. 961.b
Stephanus primus Martyr per piſcem ſtaterem habentem in ore deſignatus. 724.b
Stercora quid in Scripturis ſignificant. 1493. 1494.& ſeq.
Sterilitas terræ, quid tropologicè. 1503.a.b
Struthionis natura, & ſignificatio tropologica. 1486.e.1487.a
Sueſſio. 1225.a.1288.b.1659.c
Superbia omnis peccati initium. 217.d
Synagoga ficui comparata. 871.c.d.872.a.b.& ſeq.874.e

T.

Tabernaculum, Chriſtus. 702.a.b
Taddæus Apoſtolus, quis. 478.d.e
Talenta quinque, duo, & vnum, quid deſignant. 1040.1041.1042.& ſeq.
Tau ſignum. 1575.e
Tau littera quid ſignificat. 1357.d.e.1358.a.& ſeq.1473.b.d.e.1525.b
ſuper Tecta prædicare, quid. 503.d.e
Teloneum quid, & vnde dicitur. 432.a
Tenebræ exteriores quæ, & quæ interiores. 914.e
Tentatio triplex. 206.e
Tentatio expleta quando dicitur. 217.c.d.e
in Tentationem ne Deus nos inducat, poſtulare quid, & qualiter intelligi debet. 338. e.339.
Terra, homines dicti, cur. 493.e.494.a
Teſtamenti vtriuſque principium cur generationis nomine appellatur. 17.b.c
Teth littera, quid ſignificat. 1332.b.1362.e. 1437.d
Teutiſca lingua. 1680.a
Thalamus ſponſæ quid myſticè. 1301
Thamar cur in generatione Chriſti poſita. 31. 32.& quid deſignat. 32.33
Thamar, Eccleſiæ typus. 34.e.36.a.b
Theodectes Tragœdus, cæcitatem incurrit, quare. 9.a
Theodrada. 1657.e.1659.c
Theopompus mente turbatus, quia irreligioſè diuina ſcrutatus erat. 8.e.9.a
Theſaurus in agro abſconſus, quid myſticè. 598.e.599.a.b.& ſeq.
Theſauros in terra condere quid moraliter. 348.d
Thomas quid ſignificat. 477.b.d
Thus à Magis Chriſto oblatum, quid denotat. 135.e.136.d
Torcular quid in Scripturis ſignificat. 1346.b. c.& ſeq.
Torcular in vinea, quid. 888.c.d
Tormentorum differentia in inferno. 948.c.d
Torques in collo quid deſignant. 1343.d
Transfiguratio Chriſti 696.e.697.698.
Tribuli, qui dicantur. 373.d.e
Triceſimus numerus ad coniuges refertur, quare. 584.d
Trinitatis myſterium in baptiſmate Chriſti certiſſimè prædicatum. 186.c.d.187.& ſeq.
Triticum, Sancti. 589.c
Tuba canere ante ſe quid eſt. 306.c
Tunica quid in Scriptura ſignificat. 291.c.e 292.d
Tunicas duas portare Apoſtoli prohibiti, quare. 490.e.491.a
Turris, quid myſticè. 1305.d.e
Turris in vinea ædificata quid. 888.e.889.a
Tyrus vbi ſita. 1291.e

V.

S. Valerij paſſio. 1687.1689.& ſeq. vſque in finem.
Vau littera, quid ſignificat. 1325.a.1430.c.d
Ventilabrum, diuini iudicij typus. 173.a.b
per Ventrem qui deſignentur. 1353.d
Verbum bonum, quodnam. 1249.c.d.1250.& ſeq.
Verbi diuini efficacia. 1576.c
Veritas diſputatione quæritur. 3.d
Veſona. 1288.b.1293.c
Veſtimentum vetus, quid. 442.c.e
Veſtimenta Chriſti candida, quid deſignant. 699.a.b.& ſeq.
Veſtitus deauratus ſponſæ quis. 1283.1284
Via, Chriſtus. 271.e
Via deſerti, quæ. 372.a.b.c
Viæ Syon qualiter lugere dicuntur. 1320.a.b.c. & ſeq.
Viaticum cur dicatur ſacramentum corporis Chriſti. 1605.b
Victoricus in Gallias à B. Clemente miſſus. 1693.b.c
Vigilia noctis tam longa eſſe debet, quàm eſt longa vita hominis. 1022.c.d

Vigilia quarta noctis, quid. 625.d.e
Vindemiare, quid. 1359.b
Vinea, quid in Scripturis. 883.d.e.884.a.& ſeq.
Vinea, Eccleſia Chriſti. 1246.d
Vincti terræ qui dicuntur. 1446.b
Vinum quod bibimus in calice, verus ſanguis vitis. 1582.d
Violenti qualiter regnum cœlorum diripiunt. 520.e.521.a
Viperarum natura. 161.e
Viperarum progenies, Iudæi dicti quare. 161.e.162.a
Vir, pro ſponſo, in Scripturis. 98.a.b
Virga ferenda, & non ferenda, qua ſignificatione intelligi debet. 485.c.d
Virga iuſtorum, & virga peccatorum. 486.b.c
Virgo, vt Chriſti ſponſa ſit, qualiter ſe gerere debeat. 1233.b.c
Virgines, qui dicantur. 1028.b.c
Virgines cur quinque fatuæ, & quinque prudentes introducũtur. 1028.c.d.& ſeq. 1029.a
Virginitas ſemper eſſe debet armata, ac ſi in acie. 1266.b
Virginitas in mundo ſola libera. 1304.d
Virginitatis vocabulum vnde. 1233.d
Virtutes ſæpè fiunt à reprobis, & pro quibus cauſis. 378.b
Viſcera, conceptiones cogitationum. 1390.d
Vitis, Chriſtus. 373.d
Vmbra mortis, quid. 221.b.c
Vnctio extrema infirmorum. 1577.a.b
Vnguento quónam ieiunantes perungi debẽt. 346.d.e
Vnguentorum varietas, quæ ſuper Ieſum effuſa ſunt. 1079.b.c.& ſeq.
in Vocatione ſua quiſque permanere debet. 226.a.b.& ſeq.
Vocationes quinque Chriſti ad quinque ſenſus relatæ. 823.b.c.& ſeq.
Volucres cœli, dæmones. 415.e
Volũtas per arborem deſignata. 375.a.b.& ſeq.
Voluntas Dei, quam fieri poſtulamus, quænam, & qualis. 325.d.e.326.327.& ſeq.
Voluntatem Dei facere quid. 326.c.d.e
Voluntatem Dei fieri in terra ſicut in cœlo, quid. 327.c.d.328.329.& ſeq
Vox quot modis ad Deum clamare dicitur. 143.d.e.144.a
Vox in Rama audita, quid ſignificat. 143.c.144.c.d
Vox cordis quæ. 1467.d
Vrias quid ſignificat. 44.e.45.a
Vrias, typus populi Iudaici. 46.c
Vrſi natura & ſignificatio. 1423.c.d.1424.a.b.& ſeq.
Vtres noui, Apoſtoli. 444.c.d
Vuala, clariſſimus vir. 1659.a.b
Vuidola, fluuius. 1696.c
Vuiſira, fluuius. 1674.a
Vulpes qui dicantur in Scriptura. 1546.e.1547.a.b
Vulpes, hæretici ſeu hypocritæ. 415.d.e
Vxor pro ſponſa in Scripturis. 98.a.b
Vxores dimittendi plures olim cauſæ. 282.b
Vxores dimittere cur Iudæis permiſit Moyſes. 786.787.a.b
Vxores licèt dimittantur licitè ob cauſam fornicationis, manet tamen vinculum prioris coniugij. 788.789.790.& ſeq.

Z.

ZAbulon quid ſignificat. 465.c
Zacharias Propheta à Ioa occiſus. 51.d
Zacharias Barachiæ filius quis. 962.b.c.d 963.d.e
Zain litera quid ſignificat. 1326.d.1432.b.1451.c
Zara, quid ſonat. 36.e.37.a. & quos deſignat. 37.a.b.& ſeq.
Zebedæus quid ſignificat. 230.b.476.a
Zebedæi filij Boanerges dicti, quare. 475.d.476.b
Zebub quid ſignificat. 502.b
Zeuxis Heracleotes. 1648.d
Zizania, hæretici. 587.b.c.588.d
Zona, miniſterij apparatus, & efficacia operis. 490.b
Zona pellicea circa lumbos, quos inſinuat. 158.b
Zorobabel quid ſignificat. 79.a
Zorobabel filius Salathiel. 56.e.57.a

FINIS.

VA1
1529590

163
H
12

Digitized by Google